

כתבים

לתולדות חבת-ציון וישוב ארץ-ישראל

הוצאת „הועד לישוב
ארץ-ישראל" באודיסא.

חלק ראשון.

ערוך על-ידי **א. דרויאנוב.**

אודיסה
בדפוס „אמנות" יקטרינינסקי 36.
תרע"ט.

כתבים

לתולדות חבת-ציון וישוב ארץ-ישראל

הוצאת „הועד לישוב
ארץ-ישראל" באודיסא.

חלק ראשון.

ערוך על-ידי א. דרויאנוב.

אודיסה
בדפוס „אמנות" יקטרינינסקי 36.
תרע"ט.

מאת העורך.

בראשית שנת 1914 החליט „הועד לישוב ארץ־ישראל" באודיסא [*] להוציא לשנת העשרים והחמש לקיומו בספר מיוחד את הכתבים מארכיונו של הד"ר פינסקר המנוח, שיש בהם חומר רב־ערך לתֵאור מפעלה של חבת־ציון בעשר השנים, שקדמו לְאִשור הועד מטעם הממשלה הרוסית [**]. את סדורו ואת עריכתו של הספר הזה הואיל הועד למסור לי. – כשנגשתי אל העבודה, ראיתי, כי אם אֹמַר להסתפק רק בכתבים, אשר נמצאו בארכיונו של פינסקר (ולילײנבלום), לא תתקיים הכונה, שהיתה להועד בהוצאת הספר – להציב זכרון נאמן למעשיה ומפעלה של חבת־ציון, בתור תנועה עברית לאומית ועבודה מעשית בארץ־ישראל, משנת תרמ"א ועד יום הֻוסד הועד הרשמי. – אין שום יכולת לקבוע בדיוק, מי היה הראשון, שתקופת־הפרעות הראשונה מִלְאָה אותו הגות־רוח לאומית והתיקה מפיו את הדבור „חבת־ציון", „ישוב־א־ץ־ישראל". „ראשון" לא היה לה לחבת־ציון; „ראשונים" – ולא מעטים במספרם – עמדו לה כמעט בזמן אחד במקומות שונים: דוד גורדון, סמולנסקין, בן־יהודה, לילײנבלום, פינסקר, שפ"ר, הרב מוהיליבר, מיכל פינס, לֶבַנדה, רש"י פין, הבילויים וכו' וכו'. ובטרם לבשה חבת־ציון צורה ידועה של הסתדרות – וגם אחר־כך – שמשו אחדים מהם מעין „מרכזים" מיוחדים לחובבי־ציון שבימים ההם ונורמים למעשים, או, לכל־הפחות, לְהַתְחָלוֹת של מעשים ופעולות ידועים. הנסיון הראשון לקבוע להבת־ציון צורה של הסתדרות מאוחדה נעשה, כידוע, ב„ועידת־קאטוביץ" השניה (זו של ראשית שנת תרמ"ה) [***]. אבל נסיון זה לא הצליח ביותר: ההנהגה נחלקה לשתים – „המרכז" האחד ניתן באודיסא ובראשו עמדו פינסקר ולילײנבלום ו„המרכז" השני („ועד המשנה") ניתן בווארשא ובראשו עמדו שפ"ר ויאסינובסקי. ושוב היו גם יחידים – מוהיליבר, פין, לבנדה ואחרים –, שאיש איש מהם היתה לו השפעה מיוחדה על מהלך המחשבות והמעשים. -- מפני כל זה אי־אפשר היה, כאמור, להסתפק רק בארכיונם של פינסקר ולילײנבלום בלבד, אלא היה מן הצורך להשתדל ולמצוא גם את ארכיונו של שפ"ר, זאת אומרת של „המרכז" הווארשאי, וגם את הכתבים, השמורים בידי אנשים פרטיים, אם בידי העסקנים הראשונים החיים עד היום או בידי אנשים, שבשעתם היו קרובים לאלו. והשתדלותי זו הצליחה במדה ידועה. על־פי רשיונו של „הועד לישוב ארץ־ישראל" פניתי משמו להרבה אנשים פרטיים (וגם למוסדים אחדים, כגון ועדי המושבות העבריות אשר בארץ־ישראל, לשכת „בני־ברית" אשר בקאטוביץ וכדומה) בבקשה, כי ימציאו לנו את הכתבים, שנשמרו בידם מאותו פרק של חבת־ציון. ואמנם רובם נענו לנו: המעיינים יראו, כי לתוך „ספר הכתבים" אשר לפניהם נכנסו כתבים לא רק מארכיונם של פינסקר ולילײנבלום, כי־אם גם מארכיוניהם של שפ"ר, פין, לבנדה וכמה אנשים אחרים. והרי אני עושה את שליחותו של „הועד" ובשמו אני מביע תודה לכל אלה, אשר נענו לבקשה האמורה והמציאו לנו את הכתבים, שנמצאו אתם: בטובם זה נתנו לנו את היכולת להציב באמת זכרון נאמן כ כ ל ה א פ ש ר למפעלה של חבת־ציון בתקופתה הראשונה. –

ורואה אני צורך להקדים במקום הזה דברים אחדים בנוגע לעצם סדורם ועריכתם של הכתבים.

א.) בחלק הראשון, הניתן עכשיו לקוראים, נדפסו ערך חמש מאות וחמשים כתבים, אם נחשוב גם את קטעי־הכתבים, שנכללו במקומות שונים בהערות. אין ספק כמעט, שקצת מן הכתבים ערכם מועט. אפשר,

---

*) הוא „ועד החברה לתמיכת בני־ישראל עובדי־אדמה ובעלי־מלאכה בסוריא ובארץ־ישראל", אלא שכדי לקצר אני קורא לו: „ועד לחובבי־ציון", „ועד לישוב ארץ־ישראל" וגם „ועד" סתם.

**) הארכיון הזה עבר, אחרי מות הד"ר פינסקר, לרמ"ל לילײנבלום, והאחרון מסרו בשעתו, יחד עם כמה כתבים מן הארכיון שלו, להועד.

***) אגב אורחא אעיר, שבפרוטוקול הגרמני של „ועידת־קאטוביץ" (עי' „ספר הכתבים" עמ' 275 שורה 13 מלמעלה) נפלה טעות־הדפוס: נדפס „Cheschwan 5654" וצ"ל „Cheschwan 5645".

שהקוראים יתמהו, למה ניתן מקום לכתבים פחותי־ערך כאלה. ואולם ראוי לשים לב, שעיקר הכונה בהוצאת „ספר הכתבים" הוא - לעשות שמירה לכל לְבֵנָה ואריה, שמהם נבנתה תנועתנו הלאומית, אשר אנו קוראים לה היום „ציונות". ומטעם זה נראה לי, שאין אני רשאי לגנוז אפילו אותם הכתבים, שגם אנכי לא מצאתי בהם חשיבות ודאית, כי אמרתי: אולי ימצאו בהם אחרים הפץ וענין.

זו ועוד אחרת. הקוראים ימצאו בספר שלפניהם גם כתבים שלֵמים וגם קטעי־כתבים, שאין להם יחס ישר לא לחבת־ציון בתור תנועה לאומית ולא לישוב הארץ בהור עבודה מעשית. ואולם אם יעיינו הקוראים בכתבים כאלה ימצאו בהם אם דברים מפורשים או, לכל־הפחות, רמזים, שאפשר להסתייע בהם, כדי לעמוד על מצב־הרוחות ומהלך־המחשבות בימים ההם, או שרטוטים לתאור דמותם של אנשים ומוסדים השובים.

ב.) כל הכתבים נדפסו ככתבם וכלשונם בלי שום תיקונים, ואם לפעמים נראה לי צורך מיוהד להוסיף תיבה במקום שהיא חסרה הרי היא מוקפת הצאי־רבועים. ואולם מהרבה כתבים הוצרכתי לחסר דברים, שאין להם עוד שום ערך והשיבות כלל, ועשיתי סימן לדבר: קוים שוכבים (– – – – –). בקצת מן הכתבים הוצרכתי לְחַסֵר דברים, שעדיין לא הגיע זמנם להתפרסם, או בטויים חריפים יותר מדי, וגם לחסורים כאלה נתתי סימן מיוהד: כוכבים (* * *). וכדי שגם הדברים האלה, שבזמן מן הזמנים תגיע שעתם להתפרסם, לא יאבדו – נעשתה להם שמירה מיוחדה.

ג.) הכתבים נדפסו זה אחר זה בסדר כרונולוגי. עד כמה שאפשר היה לי, השתדלתי בדבר, שיהיה הסדר הזה מדוייק כל צרכו. ובכל־זאת אין אני בטוח, שבקצת מקומות לא נכשלתי בנוגע לְמִצוי הכרונולוגיה המדוייקת. הסבה לזה — שאין לנו דֵעות קבועות וכל איש ואיש עושה לו דָמָה כרצונו *).

ד.) על כל כתב וכתב הוספתי הערה מיוחדה מידי מי בא לנו. כל הכתבים, שאין להם הערות כאלה, – מארכיונם של פינסקר ולילייגבלום הם.

ה.) כל הכתבים העבריים, שפינסקר חתום עליהם ואשר אין להם הערות מיוחדות, – כתובים בכתב־ידו של ליליינבלום.

ו.) הרבה כתבים היו זקוקים להערות שונות. (ההערות נדפסו באותיות קטנות, כדי להבדיל בינן ובין גוף הכתבים.) כל ההערות, שלא נזכר עליהן שם מחברן מפורש, – לעורך הן. – בנוגע לכמה כתבים אי־אפשר היה להסתפק בהערות קצרות בלבד. צריך היה לשים להם גם „נוספות ומלואים" מיוחדים. וכדי שלא לבלבל את הקורא יחדתי ל„נוספות ומלואים" מקום בסוף הספר. ואולם עכשיו נמצא החלק הראשון מספרנו חסר אותם „הנוספות והמלואים" לגמרי, כי מוכרחים מוציאי הספר לדחות את הדפסתם עד צאת החלק השני. וכאן אני מגיע לדבר, שגרם הרבה צער גם למוציאי הספר וגם לעורכו.

ז.) בשעה שהועד החליט להוציא את „ספר הכתבים" היתה הכונה להדפיס את כל הכתבים משנת תרמ"א ועד ז' אייר תר"ן – יום הִוָסד הועד הרשמי – בכרך אחד. אף עלתה במחשבה להוסיף לכתבים שתי הוספות: א) תרגום „האבטו־אמנציפציה" של פינסקר לעברית מאת אחד־העם; ב) מונוגרפיה „פינסקר ודורו" מאת העורך. וכאמור למעלה, היה רצונו של הועד להוציא את הספר הזה – וגם שני ספרים אחרים: „תולדות חבת־ציון" ו„דברי־ימי הועד" – לשנת העשרים והחמש לקיומו, כלומר לז' אייר תרע"ה. והנה באה מלחמת־העולם הנוראה והפריעה את העבודה, מתחלה במקצת ואחר־כך לגמרי. סדור „ספר־הכתבים" והדפסתו התחילו בקיץ תרע"ד, ערב המלחמה, וכשפרצה זו האחרונה אסרה הצנזורה הצבאית ברוסיה הדפסת ספרים עבריים, כידוע. בעל־כרחנו הפסקנו את ההדפסה והסתפקנו בהכנת מַטְריצות בלבד. אחר־כך נאסרה אפילו הכנת מטריצות לדברים הכתובים גרמנית, וזהו טעמו של דבר, שמנומר 269 ואילך הוכרחנו להשמיט את כל הכתבים הכתובים גרמנית ממקומם בגוף הספר ולדחותם לסוף הספר *). ולבסוף ניטלה מאת העורך היכולת לעסוק אפילו בעצם סדור הכתבים ועריכתם. ואף עתה,

---

*) הנה, לדוגמא, דטות שונות, שנתקלתי בהן בשעת סדור הכתבים: חשבון השנה: לבריאה, לחורבן, „לפרט" (על־פי גימטריאות שונות), לספה"נ; חשבון השנה לספה"נ והחדשים — לפי שמותיהם העבריים וגם להיפך; לרוב מחברי הכתבים המשתמשים בתאריך העברי, תשרי הוא החודש הראשון, אבל יש גם המתחילים סדר השנה מניסן; חשבון הימים: לחודש, לפרשת השבוע, ל„סדר" (על־פי רמז מתוך פרשת השבוע), לספירת-העומר, לחנוכה, לעשרת ימי תשובה, לצומות.

*) והנה רשימת הנומרים שנשמטו: 269, 274–276, 281–282, 288, 290, 299–300, 306, 310, 314, 316, 320, 323, 325, 328, 348, 355, 354, 360–362, 377, 383–384, 391–392, 396–397, 404, 421, 423, 425, 430, 437, 447, 449–450, 459, 484, 487. כל הנומרים הללו הם כתבים, הכתובים גרמנית.

לאחר שכבר בטלו העכובים האמורים, אין שום יכולת לפי שעה לשוב ולהשלים את הספר: במשך ימי המלחמה והרבולוציה תמו האותיות בבתי־הדפוס ועד אשר יוכנו אותיות חדשות יעברו עדן ועדנים. מטעם זה החליט הועד באחת מישיבותיו האחרונות להוציא לעת־עתה רק את החלק הראשון מ„ספר־הכתבים", כלומר, רוב מה שעלתה בידינו לסדר בדפוס, ולדחות את הוצאת יתר הכתבים (יחד עם ההשמטות ו„הנוספות והמלואים"), שהלק השוב מהם כבר הוכן לדפוס, לימים טובים מאלה. ויהי רצון, שהימים המקוים הללו לא ירחקו חק.*)

ובצאתי מעם פני המעיינים, העתידים להשתמש ב„ספר־הכתבים", אני מרשה לעצמי לבקש מאתם רתוי למפ־ע על חוסר־השלימות שבעבודתי, היא עבודת הקבוץ, הסדור והעריכה. כמדומה, שאהד־העם הוא הראשון, אשר העיר על הצורך לקבץ, לסדר ולפרסם את הכתבים, השייכים לתקופה הראשונה של חבת־ציון, והוא שראה גם את הצורך למנות „קומיסיה מיוחדת" לכך**). ומובן מאליו, שאיש אחד אין ספק בידו לעשות מה שקומיסיה שלימה היתה יכולה לעשות.

א. דרויאנוב.

אודיבה, ז' אד"ש, תרע"ט.

*) בלי ספק עדיין נמצאים בידי אנשים פרטיים ובוסדות שונים כתבים חשובים, הראויים לפרסום. „הועד לישוב ארץ־ישראל" מבקש אפוא, כי ימציאום לידו בהקדם, כדי שיוכלו להכנס לחלק השני מספרנו. האדריסה של הועד היא: Комитетъ Общества вспомоществованія евреямъ земледѣльцамъ и ремесленникамъ въ Сиріи и Палестинѣ, Одесса, Авчинниковскій пер., 12.

**) „על פרשת דרכים" ב' (תרס"ד), עמ' 260.

רשימת מחברי־הכתבים.

(המספרים מכוונים לנ׳מרי הכתבים.)

רשימת הענינים.

(המספרים מכוונים לעמודי הספר).

טעיות־הדפוס שעמדנו עליהן.

עמוד	שורה מלמעלה	שורה מלמטה	נדפס	צריך להיות
10		9	„להמיניסטר"	„לו המיניסטר"
16	3		„והסתורות"	„והתעוררות"
„		1	„והגבורים"	„והגבירים"
31		1	„נומר 9"	„נומר 12"
32	1		„בתיכם"	„בתוכם"
„		1	„חסר"	„אחד"
37	21		„נודך"	„נודע"
„	27		ותוגרמה	„ואנגליה"
74		5	„73"	„71"
77	21		„ניכם"	„מיך"
185		7	„114"	„118"
189	17			חסרההתיבה „[תרמ"ד]"
208		1	„hewählt"	„gewählt"
250	13			הכוכב בסוף השורה מיותר.
275	13		5654	„5645"
328	24		„מעשי"	„מעשה"
350	21		„אונז"	„אונד"
388		7	„Vage"	„Tage"
420	30		„Volknoch"	„Volk noch"
485	4		„שמענו"	„שמעונו"
„	15		„מתתב"	„מכתב"
562		21	„בהברבת"	„בהרחבת"
„		20	„להמתנהלים"	„להמתנחלים"
581	6		„קל"	„כל"
„		19	„ערלעגער"	„ערלאנגער"
720		2	„הערה 1 לנו' 145"	„הערה 2 לנו' 415"
836		13	„Страширу"	„Страшуну"

תרמ״א.

1.

מאת א. ש. פרידברג ליהל״ל*).

הוראדנא, ו׳, ט״ו אלול תרמ״א.

יהל״ל יקירי ונכבדי סלה!

ביום ה׳ העבר שבתי מדרכי, מווילנא. תוכן מסעי היה ע״פ הסכם חברי הועד שיסדנו, לדעת מה נעשה שמה, בהודע לנו כי נסע הרב ש״י פין לקאוונא ומשם שב עם הרב הגאון מהר״ר יצחק אלחנן ואחזת מרעהו ועשו איזה תקונים הנוגעים להכלל, אחרתי שם ארבעה ימים בהתיעצנו על צפונותינו ואחרית דבר היא, כי לתת לועדנו מהלכים בפרהסיא אין לחשוב כלל, ולקבץ על יד בחשאי, ביחוד מכל קצות עמנו, כאשר החלטנו, לא תעשינה ידינו תושיה—ובכן איפוא עלינו לחכות אל מוצא דבר הממשלה להדיפוטציה מקיוב, ואם תחליט מעשה העמיגרציה לועד קיוב ע״פ חוקים מאושרים ומקוימים, אז נקל יהיה לנו להחשב במשך הזמן כענף המסתעף ממנו לשאת פרי הצדקה לעיני השמש באין מוחה ומפריע, ואז נעשה אף נוכל.

התקונים שאמרתי הם בעניני רבית ואונאה ביחס היהודי אל הנוצרי, ואחדים מראשי משכילינו בווילנא התעסקו ושקלו וטרו עם הרבנים עד בואם לידי גמר, לחבר מאמר מלא ציטאטען כרמון, המראה מכל פנות התורה הכתובה והמסורה, כי המעשים האלה אסורים לכל איש ישראל ע״פ תורתו ודתו בחומרא יתרה, והעושה אותם הוא עבריין גמור, ואיננו שוה לשאת עליו שם יהודי כלל. ונמצא כי לא יהודים כ״א אנשים רעים וחטאים, שישנם בכל אומה ולשון, מתעסקים בזה, ואחריותם עליהם ולא על עמם חלילה. המאמר נעשה בעזרתנו מרשי״פ בהיותו שם, ועוד יֵעָתק ללשון רוסיא, לגול האשמה מעל דתנו לפני העמים והשרים.

ואחריו יבוא כרוז חמור בלטותא דרבנן וגזרת קח״י על כל עושה נבלה, להבדילו מעדת ישראל ולא ישאו הם עונו. המאמר והכרוז יודפסו אחרי הקבץ ח״י כל הרבנים המצוינים בארצנו, ולמטרה זו הבאתי גם אני פתשגן המאמר לקחת עליו ח״י רבנינו מפה.

מפ״ב הודיעונו כי הבטיח שר הפנים להדיפוטציה מקיוב להציגה לפני הקיסר אחרי נסיעת המלך והמלכה מִדַנִיָא המתארחים אצלו בפטרהאָף. הנסיך דונדוקאף־קורסאקאף מתאמץ להחליט עמיגרציה כללית ושר הפנים קפץ ונשבע כי כל ימי היותו לא תקום ולא תהיה. מפה יקראו שני דיליגטים, ה׳ אשכנזי וה׳ ליוביץ, לבוא לפ״ב לקחת חלק באספה רבה, וביום ג׳ העבר נסעו מזה, מווילנא נקראו הרב ה״ג מהר״מ שטראשון והרב ה׳ שטיינברג, ומקאוונא הר׳ הגאון מהרי״א הנ״ל. יהי ד׳ עם פיהם למלא משאלות לבבנו ולהוציא חפצנו לאור.

עתה בהאסף ראשי עמנו יחדו לְהַמתיק סוד ע״ד תקון מצבנו [1]), עת לעשות להמו״ל ולכל תופשי עט בעמנו להריץ מכתבי בקשה להאספה הזאת ולהכביד עליה אכפנו כי תשתדל בכל האמצעים להוציא דבר מלכות להתרת העמיגרציה, או כאשר יחליטו משכילי ווילנא ברוח דיפלומטי, לבלי לתת להתנועה שם „עמיגרציה״, פן לא תשאר עוד תקוה להנשארים — שהם הרוב — לשווי זכיות, כי יחשבו כלם כאורחים עומדים לנוע, רק „שנוי מקום״ (Переселеніе) תִקָרא, כי תהיה תכליתּ הועד לתת יכלת לנודדינו ליזל למתא אחריתי, אם לארץ או לחו״ל — כי אך שוא תקותנו למצוא מעמד בין ערלי בשר, ערלי הלב באשר הם שם, כי הנה אויבינו הסופרים ובעלי אסופות יושבים ודורשים לגנאי במעשי היהודים האוכלים ואינם עושים, ועם הארץ דורם ואוכל יגיע אחינו העמלים ללחם צר בזעת אפם, ובתעות רוחו גם על האמנים ואנשי המעשה עברה רעתו, גם עובדי האדמה לא נקו רע, ובכל מקום אשר היתה ידם בנו, הננו רואים החשכים עושים והנאורים רודים על ידיהם, ההמונים משתוללים והאצילים ימחאו כף. ולא רק פה, בארץ עיפתה כמו אופל, כי גם באשכנז, ארץ החקר וההגיון, אין לני

---

*) מן הדקומנטים, שהמציא לנו ה׳ יהל״ל (ע״י ה׳ משה קאמיונסקי). — כפי הנראה, היה המכתב הזה לפרידברג מעין צירקולר, שהרי כמותו שלח גם לסמולנסקין (ע״י „השחר״, חוב׳ ח׳, תרמ״א). אנו חוזרים ומדפיסים אותו משום שיש בו ענין להבנת מעמד הרוחות בימים ההם. מטעם זה עצמו הדפסנו גם את הנומר 7 כמו שהוא, מבלי החסיר ממנו גם אותם הדברים, שאינם שייכים באופן ישר לענינני.

1) עי׳ להלן נומר 4 הערה 1.

תקומה, גם בארץ הגר וגליציה לא נדע שלו, וגם בארץ צרפת ובריטניה לא מצאנו מרגוע לו רב מספרנו בתוך העמים היושבים שם — כי קשה כשאול שנאת הדת, עד עולם תוקד ובכל אפסי ארץ לא תכבה, ואף כי לעם עני ודל המתגורר בארצות לא לו, התועה זה שנות אלפים במרחבי תבל, כרוח איש מת אשר בלא עתו גוע.

לכן אל נא נתעה עוד בנפשנו לרפא שברנו, בתקוה כוזבה כי שלום יהיה לנו, עת לדעת כי מלחמת הקיום הנֶהָ בכל היקום מדור דור, ומדי ירעב הזאב, היה תהיה הכבשה אשמה לו. כן בחיה, כן באדם, כן בעמים כלם; אבל רב לכנסת ישראל היות כעוטיה על אדמת זרים, ולהיות לשעיר המשתלח בעון עמים לא ידעוה לשאת עליה חמת פשעיהם לכל חטאתם.

— — — — — — — — — — — —

רב לכנסת ישראל להיות כעוטיה על אדמת זרים! עת לעשות לנפשה ולבקש לה מנוחה בארץ אחֻזתה מקדם, שם תמצא היונה מנוח לכף רגלה, שם יכירה מקומה לטוב לה באחריתה, שם עמנו לבדד ישכון, לא יבוא במסה לאכול יבול זרים, לא ישכון עם מנאפים לשרתם, לא ימלאו משכרונם ותרבית לא יקח. לא יסחר אל ארץ במחטים וכפתורים, בסחבות למכנסים בלים — כמעשה רוב אחינו בארץ החדשה — כי אם שוב ישוב לעבודת האדמה כימי קדם, לאכול מפרי הארץ אשר דשנה מדם אבותינו, מעמל נפשו יראה ישבע ויותיר, גם יבנה ערים וישב, שם יסחר ביבול אדמתו ובכל מוצא מעשי ידיו להתפאר, ומי יודע את החדשות אשר יצמיח בתבונת כפיו ומעלות רוחו! תנו לו לשאוף רוח צח על אדמת מבטחו ומצהרים יקום לו חלד, והלכו עמים לאורו, ותחת ינקו לשד זרים יינקו עמים שפע ברכתו ונחל עדניו ישקם!

„ארץ־ישראל״! „אדמת הקדש״! הלא היא משאת נפשנו, מקור דמעתנו בכל עת — הלא היא הארץ אשר ממרחקים יזכירה עם ישראל זה אלפים שנה בתפלותיו יום־יום! לא לחנם קבעו לנו אבותינו אנשי השם לפקדה בכל עת וזמן, בהנבא להם לבם מראש כי אך ממנה תעלה ארוכה לעם המתנודד בתבל כעלה נדף. — קראו נא לעם הזה את שם קדשו — ומכל קצות הארץ, מכל ירכתי תבל הלא יתעוררו אחינו ויתרוננו כמו מיין לצאת לישע המתנדבים בעם לעלות אל הרי ישראל. אל תאמרו ליעקב מטה ידו, כי רב הוא להושיע! אך שוא לכם עשות פאֻנדים לישוב העם במרחקי רוססיא ואמעריקא, כי אך פרוטות תמצאו ונדיביכם מתי מספר יהיו ונער יכתבם. לא זה המקום ולא זו הדרך לבוא אל מחוז חפצנו! בשם ארץ ישראל קראו נא לעם ישראל! אז תראו את אשר יעשה העם הזה כֻלו: כקטן כגדול, כעני כעשיר, כנושא סבל כאשר במרכבות ינשא, מכל חמשת חלקי העולם, מכל מקום אשר דבר היהודי ודתו מגיע, כלם יחדיו ברנה וחדוה ובדמעות גיל יריקו מבחר אוצרותיהם או האגורה האחרונה אשר באמתחותיהם — נעביר נודדינו בחצן, על כפים נשאם, מבשרנו נשביעם וממח עצמותינו נשקם עד השיבם אדמתנו לאיתנה לעשותה לארץ נושבת לברכה בקרב העמים!

ואתם סופרי ישראל, צופי עמנו וחוזיו כיום הזה, הנחלים על שברו והמתאוים לרפאותו ולהקים הריסותו כאשר תמצא ידם, חגרו עוז והתאמצו לישע עמנו! אל חככם שופר, קראו בכח והבינו לעומדים בראש עמנו לדעת את אשר יעשו וידברו ביום שידֻבר בו! אל תתנו דמי להם, העירום ועוררום בכל כח לבכם ורוח מבינתכם, כי רב לנו להסתפק במכתנו האנושה בהשבעות קדרים ובסגולות נשים זקנות. הנה עברו הימים אשר שמח ישראל אלי גיל בהמצא ערל כָשר אשר הכיר בו פני אדם הולך על שתים. — רב לנו ללקט תחת שלחן אחרים, לחטוף עצמות כחיה הולכת על ארבע ועושָה חונף על שתים — רב לנו לבקש זכיותינו כעני בפתח, הלא אם גם יתנו אותן לנו, עוד רב הדרך בין הכתב והחיים, בין דבר שפתים לפועל כפים—תנו לנו ראשונה כברת ארץ קטנה כעב קל, רק יקרא שמה עלינו לאסוף חרפתנו, ולא נהיה עוד עם נדח ונודד, יאחזו בה רק מאה משפחות למושב עולם, ובהן עולם נֻשע — ולא נהיה עוד מנוד ראש בלאומים וכצוענים נמבזים חרפה לסביבותינו— אז יתחננו אלינו עמים לשבת אתם כאחים יחדיו, והיה לנו שם „בני־שם״ למעשה תהלה, לכבוד ולתפארת.

ואתה יהל״ל ידידי מחמדי, אשר מאז נמצאת בעטך לכל דבר טוב ומועיל בעמך, קרא נא הדברים ותמצא כי לך הם, כמו ממקור לבך יצאו, עורה נא לעזרתנו והעירה את כל ידידיך ומיודעיך אנשי השם לפנות בכתובים מכל עבר אל אלופינו ה׳ גינצבורג, ה׳ פאליאקאוו ולכל מתי סודם, להעיר לבבם אל החפץ להתחזק ולהתאמץ בדבר העמיגרציה לא״י, כי אותה אנחנו מבקשים ורק ממנה ישועתנו תצמח. הרעימו עליהם מְעֻבָּרים, חזקו ידיהם הרפות, כי עת לעשות לעמנו, ואם לא עתה—אחרי מתי עוד!

ידידך ואוהבך נצח א״ש פריעדבערג.

תרמ"ב.

.2

מאת ליליענבלום למרדכי בן־הלל־הכהן *).

אדעססא, 22 יאנוואר, תרמ"ב.

— — — — — — — — — — — —

ומענין לענין באותו ענין אשאלך גם אני מצדי, לשאול את פי ה' מארגאלין הנ"ל, אם יש להתיר מחזה אשר יהי תוכנו האנטיסעמיטיזם והרעמים погромы (ממילא מובן כי מקום המעשה יהיה בניישטעטין או בשטאָלפ בגערמאניע ולא ברוסיא), איזה דברים כבושים בנוגע לישוב ארץ ישראל וחותם המחזה, היינו האַקט החמישי יהיה בפאלעסטינא, בשעה שנושא הספור עזב את ארץ מולדתו, את גערמאניע, ונאחז בפאלעסטינא ויושב שם תחת גפנו ותחת תאנתו. אם מצד הצענזורא לא יהיה מעצור למחזה כזה, אז נכון אני לחבר אותו, אחרי כי כבר נסיתי כחי במחזה אחד שהוצג פה ומצא חן רב בעיני הקהל. ממילא מובן כי לא תגלה לאיש את הסיוזשעט שלי, בלתי לה' מארגאלין לבד!

הודיעני נא אם הצום שנקרא בפעטערבורג היה מסבת גזרות חדשות שנשמעו מאחורי הפרגוד או שאינו אלא כעין מחאה מן החלש שלא יוכל לדין עם התקיף ממנו.

הנני מחכה לתשובתך והנני מוקירך ומכבדך כערכך הרם

משה ליב ליליענבלום.

*) מן הדקומנטים, שהמציא לנו ה' מב"ה הכהן.

.3

מאת חבורת צעירים ליהל"ל *).

Варшава, 21 Февраля 1882.

Милостивый Государь!

— — — — — — — — — — —

Печальное положенiе евреевъ возбудило въ еврейской молодежи симпатiю къ своему народу и его интересамъ, но варшавская молодежь и въ особенности передовые евреи относятся къ еврейскому вопросу весьма индифферентно: мнятъ себя поляками моисеева закона и т. п. На насъ „*Литовскихъ евреевъ*", проживающихъ въ Варшавѣ, лежитъ обязанность возбудить въ нихъ чувство къ своему страдальческому народу. Поэтому мы основали здѣсь кружокъ для выработки еврейскаго вопроса и, желая позаняться этимъ болѣе серьезно, мы имѣемъ честь обратиться къ Вамъ и просить Васъ написать намъ Ваши мнѣнія объ еврейскомъ вопросѣ, которыя будутъ для насъ служить весьма драгоцѣннымъ матерiаломъ.

— — — — — — — — — — —

*) הנומרים 3—7 הם מן הדקומנטים שהמציא לנו ה' יהל"ל.

.4

יסוד חברה „קבוץ נדחי ישראל" *).

תעודת החברה „קבוץ נדחי ישראל".

א) שם החברה מעיד עליה, כי מטרתה להכין מקום מקלט בעד שכולי בני ישראל האובדים והנדחים מארצם, הנסים והנמלטים מתגרת יד הרעב או מפני אֶגרוף רֶשַׁע של „להקית היחפים", או מפני חרפת עמם ושפלות מצבם.

ב) לבל תקרינה עוד את הגולים והנדחים צרות רבות ורעות, אשר שבעה לה נפשם בארצם גם לימים יֻצרו בארץ נדודיהם, נמנו וגמרו חברי החברה פה אחד, כי נחוץ לבקש ולָתור לכל הנודדים מקום מְיוחד ובודד ששם יתאספו יחד חברים, עד כי ברבות הימים יהיו כל הליכות המדינה, חֻקיה והנהגותיה בידי

*) החברה נוסדה במינסק בראשית שנת 1882, לאחר שנתפרסמה שיחתו של הד"ר אורשנסקי עם הגרף איגנטייב (עי' להלן בהערה). על פרטי תעודתה של החברה עי' הוספה ל„השחר", חוב' י"א, תרמ"ב ומאמרו של רפ"ס שם „זאת עשו" (עי' להלן נומר 6). בקרב מיסדי החברה היו מעטים—ה' א. קורולצוק ואחרים—אשר פסחו על שתי השעפים: ארץ-ישראל או אמריקה, וזהו טעמו של הסעיף ו', אבל למרובים—ובראשם ה' א. א. סירוטקין, י. נפך, י. בנכסון וש. ל. ציטרון—לא היו שום ספקות כלל ומשעה ראשונה היו חובבי-ציון, ואמנם לבסוף נצחו והחברה התחילה עוסקת רק בעניני חבת-ציון. — החברה נתקיימה עד סמוך לשנת 1897.

העברים לבדם ועל פיהם יהיו נחתכים, עד כי יוכלו להיות, לכל הפחות, כתה מדינית עצמה ונכבדה.

הערה. אך לבנו לא ילך בגדולות ונפלאות ממנו להפוך את עמנו במהרה לגוי חי בעצמו על חרבו בלי כל מגין עליו, כי אמנם לא נכחד מאתנו, כי עם מצער אנחנו ואין לנו קרוב וגואל בין משפחות העמים.

המשך. רק אז תהיה הנהגת המדינה בידי בני ישראל, אם יהיו המה לכל הפחות הרוב בכל יושבי הארץ ההיא במספר, אם כל מיני המלאכות וכל יגיע כפים, מעבודת האדמה עד המסחר, אם כל אלה תהיינה עפ"י רוב בידי היהודים; ולמען יאסף מספר רב מהיהודים במקום מקלט, עד כי יהיו המרובים שמה, נחוץ מאד להעביר את הגולים שַׁיָּרות שירות, לבל יפוצו כשיות נדחות לכל עבר, וגם למען יקל מעליהם משא הוצאות הדרך ויוכלו ליסד מקומות ישוב לעבוד את האדמה.

ג) דעת כל החברה היא, כי על כל בני ישראל נטל לתמוך בראשונה בידי אחיהם המבקשים להם למחיה את עבודת האדמה, יען כי רק בעבודת האדמה יוכל עם להכות שורש בארץ. הדבר הזה ברור לכל איש יודע חיי עם ועם, ומה גם כי יתאמת החוק הזה גם בקורות עם ישראל הקדומים. בעבודה הזאת יחדש עמנו את נעוריו ויחליץ כחותיו גם בנפש גם בגויה.

ד) החברה תחשוב למשפט, כי ישיבת מספר גדול מבני ישראל במקום אחד ובודד תתן את היכולת לרבים לעזוב את ארץ מולדתם ולהאחז שמה גם מבלי כסף עזר, אחרי כי ימצאו מקום נכון לפניהם.

ה) החברה תקוה, כי העברת מספר גדול מאחינו אל ארץ אחרת מהמקומות, אשר שמה יגועו ברעב, יען כי צר המקום מהכילם, תועיל גם להיהודים הנשארים בארצות מולדתם להיטיב את מצבם החומרי וגם לשנות את חוקי המדינה לטוב עליהם.

ו) החברה גמרה אומר לבלתי הרים עתה נס בעד ארץ ישראל או בעד ארץ החדשה (אמעריקא), לבלתי הפריע אחדות העם ולחלק לבותיהם מן הקצה אל הקצה, אחרי כי בשאלה הזאת ובפתרונה נושבות לע"ע רוחות מתנגדות, אשר על כן על כל איש חובב עמו ודתו וחפץ באחדותו לבטל בזה את דעתו הפרטית מפני דעת הקהל, אשר יקריב את השאלה הנכבדה הזאת לפני האספה הגדולה, אשר בלי ספק תתאסף במהרה בימינו מקרב ראשי עם ב"י מכל ארבע כנפות הארץ.

ז) החברה תוכל להשיג מטרתה רק ע"י אחדות ישראל ושלום בין מפלגותיו, וע"כ ירדפו כל בני החברה אחרי השלום בכל מאמצי כחם, ישתדלו ויתאמצו להשבית ריב ומדנים בין אחים, כל תקלה וכל קטטה ושנאת חנם, אשר החריבה את אָמתני, הֵשַׁמָּה נָוֵנוּ ותרב בנו תאניה ואניה כיום הזה, יבקשו בכל לב, כי העשירים יתנו יד למשכילים, תופשי התורה יכרתו ברית אחים את חובקי חיק החכמה; רבנינו, גבירינו ומשכילינו יקומו כלם ויתעודדו להיות יחד חברים אל המון העם המדוכא והמעונה, וכל כחותינו החמרים והרוחנים יתאחדו ויהיו לאגודה אחת, אשר לא במהרה תנתק. להשיב את שלום ישראל על כנו תיעיל גם מטרת חברתנו בעצמה, אחרי כי היא תתן לכל הנוהים אחרי החברה ענין אחד לענות בו, וכל איש לפי מצבו ומקומו יבור לו עבודה לפנות להחברה דרך ולפלס לה נתיב בין חביריו ומיודעיו; המשכילים והמלומדים שבעם, אשר עוד חי חי עמם בקרב לבבם ואשר עוד לא קפאו דמי ישראל בעורקיהם, יעירו ויעוררו את האהבה הקדושה לעמנו ולחברתנו בלב אלה מאחיהם, אשר סערות החיים וגלי המקרים מחו מזכרונם את ציר מחצבתם ויהיו לתומר מקשה, לגברים לא חלים ולא מרגישים במכאובי העם; הרבנים, המלמדים והמורים יפיצו את הדעה הרמה הזאת, הכוללת בקרבה שלום ישראל וקיום לאֻמתו, בין ההמון הרב וכל שומעי לקחם; גם אלה, אשר דבריהם נשמעים בין אילי הכסף, יעוררום לקום על נדיבות ולתת עוז ותעצומות לחברתנו.

ח) תקות החברה חזקה, כי בעגלא ובזמן קריב תצא פקודת הרשות הרוממה לקים ולאשר ועד מרכזי לפקח על עסקי העמיגרציה עפ"י השתדלות טובי עמנו הנחלים על שברו; אך אם יבושש הרשיון המקוה לבוא, לרגלי המכשולים אשר יניחו על דרכי פריצי בני עמנו, אשר בעד בצעם והות נפשם, או מפני שפלות רוחם וגסות דעתם יתאמצו לסגור על עמם האומלל את הדרך האחד והמיוחד אשר לפניו לצאת מן המצר — אז יבחרו אנשי החברה אנשים, אשר יוכלו לעמוד לפני גדולי המשרה והם ימליצו בעדנו לתת לנו תוקף ועוז הרשיון מתוקן ומקוים עפ"י דתי המלך, ותקותנו חזקה, כי לא ישובו צירינו ריקם מלפני הרשות, אחרי אשר תראה ותוכח, כי אין בלבנו חלילה שום כונה אחרת רק לצאת לישע אלה מאחינו העיפים והנהלאים אשר רק העמיגרציה לבדה בכחה להקימם על רגליהם, ואם לא יעזורם, אם לא יתמכום בכסף ועצות נכונות וטובות, ימקו ברעבונם, יסופו ויתמו לגוע. —

ט) כל הדברים האלה הכתובים מטעם חברת „קנ"י", ידועים וברורים המה בלי ספק לכל איש ישראל, אשר לא טחו עיניו מראות נכוחה, החברה תביע ותגלה עתה את רגשות כל העם ומחשבותיו, ע"כ תקוה, כי בקרב הימים יפוצו מעינותיה בין כל

מפלגות העם ודגלה יתנוסס על פני אלפים ורבבות, אשר ימהרו להספח עליה בכל המקומות אשר נפוצות בני ישראל נִדָּחים שמה, והיה כל ישראל לגוי אחד, בהיות כל ישראל ח ב ר י ם, וה' יגמור בעדינו, ירחם את שארית עמנו וישלח לנו עזרתו מקודש במהרה בימינו — אמן.

תקנות החברה.

בני החברה נמנו וגמרו:

א) ליסד קופה של נדבות אשר מטרתה תהיה לתמוך בה בידי הגולים מארצם. (הכסף יתאסף בעד „חברת תומכי־גולים" אשר תוסד במהרה בעיר הבירה).

ב) לאסוף הנדבות לא רק מעשירי העם, כי אם מכל ההמון הרב, אשר פרוטות נדבותיו תצטרפנה למנין גדול, לאלפי אלפים רו"כ, ויפה יהיה כחן מכח האלפים והרבבות אשר רק בידי יחידי סגולה לתתם.

ג) לבחור גובים נאמנים, אנשים נקיי כפים ובריי־לבב, אשר יהיו ידועים להמתנדבים ואשר עתותיהם בידם ואינם טרודים כל כך בפרנסת ביתם.

ד) לחלק את הנדבות לשני ראשים: א) כסף קדימה אשר יתן כל איש בהספחו אל החברה; ב) כסף שבועי אשר יתן כל חבר מדי שבוע בשבוע ליד הגובים הנבחרים מאת החברה.

ה) להביא נדפסים את הנדבות ושמות המנדבים מדי חודש בחדשו באחד המכתבים העתיים לבני ישראל.

ו) לאסוף ידיעות ברורות ונאמנות ע"ד עניני העמיגרציה מכל קצוי תבל עפ"י מרוץ מכתבים וקריאת מכתבי העתים ולהפיץ את הידיעות ההן בקרב העם.

ז) לחבר את בני הגולה אגודות אגודות ולהעבירם יחד אל מקום מקלטם בעזר כסף החברה.

ח) לעזור בכל האופנים להחפצים להרחיק נדוד בלי עזרת החברה, כי יתאגדו לאגודות ואיש את אחיו יעזורו בכסף ובעצה, בדרך ובמקום מגוריהם החדש.

ט) לבקש את אחב"י הישרים בלבותם היושבים בקרית המלוכה, כי ימהרו להשיג מאת הרשות משפט הזכות ויפוי הכח לחברת תומכי גולים, כי כבר הבטיח השר איגנאטיעוו לאחינו הד"ר ארשאנסקי לתת רשיון לזה[1].

י) להיות נכונים בכל עת להגיש עצומותינו נגד המתנכלים להפיר את העצה היחידה אשר בה יוכל ישראל להושע והנונבים לב הממשלה באמרם, כי אך למותר תחשב חברת תומכי גולים, כי אין להעם חפץ בה, אשר על כן נחוץ לנו לפרסם דעת הקהל בזה ולערוך כתבי־מחאה נגד כל הרוצה ליטול את השם ונוטל. —

1) כשהתחילה, בראשית שנות השמונים למאה שעברה, בתקופת הפוגרומים, יציאת יהודים מרוסיה, התנגדו לה, כידוע, עשירי היהודים בפטרבורג, וכראשם הבארון גינצבורג, כי יראו, שמא יאמרו הרוסים וגם הממשלה, שהיהודים אינם אוהבים את המולדת ועוזבים אותה על נקלה. ה„רוסקי ייווריי" ו„הוואסחוד" התנגדו גם הם לאמיגרציה. ה„רזסבט" (עי' להלן נום' 12, 15—17) ויתר חובבי־ציון הראשונים הודו בה. העשירים ובעלי ההשפעה בפטרבורג קראו לאספה בעיר הבירה על מנת לדון בעניני היהודים, העומדים על הפרק (עי' להלן נומר 7) וכונתם העיקרית היתה—להשקיט את הלבבות ולהניא את העם מאמיגרציה. בינתים עשה הד"ר אורשנסקי—אחיו של הסופר הידוע—מעשה על דעת עצמו: התיצב לפני איגנאטייב, המיניסטר לעניני הפנים, ושמע מפיו דברים ברורים, שלא תתן ליהודים היכולת לצאת מן „התחום" אל תוך רוסיה הפנימית וכי אין איש מוחה בידם מלעזוב את רוסיה לגמרי. אף הסביר להמיניסטר, שאפשר להשיג גם רשיון מאת הממשלה ליסוד ועד אמיגרציוני ליהודים. את השיחה הזאת פרסם הד"ר אורשנסקי ברבים (עי' „רזסבט" נומר 4 לשנת 1882). אז החל פולמוס חריף בעתונות היהודית. המתנגדים לאמיגרציה ראו במעשה שעשה הד"ר אורשנסקי חטאת בגד לעם, והמודים באמיגרציה שבחו אותו על מעשהו זה, כי העמיד את הדברים על אמתם.

5.

מאת איוב ממינסק ליהל"ל.

82—5 מארט, מינסק.

כבוד היקר הנכבד, אוהבי ורעי יהל"ל נ"י.

בשם כל אגודתנו[1]) הנני נותן לך תודה מפולשת בעד מכתבך האחרון שבו הואלת באר בשום שכל את רוח התנועה ומפריעיה. אם אמנם גם בטרם בוא מכתבך אלי נמנו וגמרו ראשי האגדה לערוך מחאה מקוימת בחותמים רבים ולשלחה אל הבארון גינצבורג, אך עריכתה היתה משרכת דרכה, ואתה במכתבך אשר קראתיו באזני האספה הפחת רוח חיים באף הפועלים. המחאה ערוכה בשפת עברית בדברים בוטים דוקרים ובוקעים עד התהום, אשר לדעתי הרבה הרבה תפעול על לב הבארון. גם זאת אודיעך, כי ערכנו מכתבים אל הרוסקי יעווריא, ואל הוואסחאד והתרינו בהם אשר אם יוסיפו לעות דרכם להניא את רוח העם, אשר העמיגראציה תפעמהו, הלא אז יבטחו כי מכל המון מחזיקיהם לא יותר גם אחד. גם בדעת בעלי האגודה לערוך מכתב תודה להד"ר אורשאנסקי[2]) בעד מפעליו בעבר ולאמץ רוחו גם להבא. גם זאת תדע, כי כל החברים שבאגודתנו העתיקו מכתבך זה, ויותר מעשרים העתקות מתהלכות בעיר מיד ליד, גם הראיתי את מכתבך לה' וויינגעראוו והוא קרא אותו עד גמירא. עצתו היתה לערוך מכתב גם אל גיסו ה' זאק בפ"ב, ולבקש גם השתדלותו בדבר הזה. הודיעני נא איזה

1) „קבוץ נדחי ישראל".

2) עין לעיל נומר 4 בהערה 1.

עירות ערכו מחאות לה' גינצבורג? ומקיוב, הודיעני, אם שלחו מכתב מחאה? ובאיזה נוסח?

— — — — — — — — — — — — — —

אולי ידעת איזה דברים טובים או עצות מתוקנות הנוגעים לאגדתנו איככה לאגדה עם אגדות ערים אחדות, אזי יהי נא מטובך להודיעני, כי דברך מקובלים על לב אגודתנו, והיה כי יבואו דבריך ונכבדם. פעמים אחדות דברת עמי במכתביך ע"ד העמיגרציה, בכ"ז לא יכולתי להחליט דעתך גם פעם אחת לאן היא נוטה לא"י או לאמיריקה. לזאת אבקשך בשם אגודתנו כי תואיל נא לברר דעתך מפורש, מפני שמחלוקת גדולה היא בין העמיגראנטים, אלה נוטים לכאן ואלה לכאן, ונפקא־מינה גדולה היא בתקוני החברה.

— — — — — — — — — — — — — —

שלום לך כנפשך וכנפש מכבדך **איוב.**

6.

מאת איוב ממינסק ליהל"ל.

82—8 אפריל, מינסק.

ידידי היקר והנכבד יהלל נ"י, שלום.

האגודה הולכת הלוך ותעש חיל, כי כבר יצא שמה וטיבה בעיר, ויש תקוה לאחריתה. תכלית האגודה ומטרתה לע"ע רק לקנות קרקעות בארץ האבלה מבלי בניה. וכבר החלפתי דברים בענין הזה עם ה' סמא־לענסקין והוא בא בדברים עם ה' פינס ועם עוד אחדים, ולא יארכו הימים ונקנה אחוזת נחלה שם.

האגודה, אשר יסודתה מבני עם הארץ, נתנה מדחפה קטנה בצד ובכתף עשירינו. כי גם הם התעוררו מעט ויתאספו אספה זה שתי פעמים. אך מאסיפותיהם עוד לא יצא גם עכבר, אך די בכך, שבאספה הב' קנתרו אילי הכסף זא"ז, וכיושבי קרנות או כנשים המוכרות ירקות בשוק הישן גדפו וחרפו איש את רעהו, ותהי המולה גדולה עד כי רעשו ספי הבית.

— — — — — — — — — — — — — —

כעשרים משפחות אכרים מב"י, אשר מושבותיהם וארץ אחוזתם בפלך מינסק, באו ויאתיו מהם לעירנו, אנשים גבורי כח, אשר כחם בפיהם ובידיהם, ואשר גם לא נבערים מדעת, והם חפצים לקנות קרקע עולם בא"י. ת"י המשפחות האלה נמצא כסף מזומן בערך עשרים אלף רו"כ. ומאשר לפי החשבון הכסף הדרוש להוציא על קרקע, שור, פרה וסוס, והכלים הדרושים לחפץ הקרקע הוא בערך אלף ושתי מאות רו"כ למשפחה בעלת שש נפשות, ויחסר להם, להוציא מחשבתם לפועל, חמשת אלפים רו"כ, ע"כ באו לעירנו ויתאוננו באזני גבירינו, ויבקשום כי יעזרום בסך הנ"ל. ועוד יתרה יש עם לבב האנשים האלה לעשות, כי הנם נכונים להביא צרורות כספיהם ולתתם על יד גבירינו, והגבירים יקבלו על נפשם להביאם אל הנחלה ולתת להם אחוזות ארץ וכלי מכשיריה. לע"ע גבירינו פָרי הבשן אחרי הקשיבם הצעת שלוחי המשפחות מלאו שחוק פיהם, והשחוק הזה היה כתשובה שלמה על שאלתם. אמנם האנשים האלה (השלוחים) מרי נפש, אשר לא ישאו פני עשיר, ולא יהדרו פני הברבורים האבוסים, ומה גם כי רבים יסיתום בם, הנם (השלוחים) אומרים אמור, כי אם לא יאותו העשירים לעמוד לימין עזרתם, ישברו לרסיסים חלונותיהם ויעפרום בעפר בראש כל חוצות, יסקלום באבנים, ובהמון יתנפלו עליהם לבוז בז ולשלול שלל. מי יתן ויבואו דבריהם, והיתה תבוסתם שלמה, כי עתה יכנע לבם הערל, וידעו שדון. —

בחוברת י"א של „השחר" בהוספה תקרא קול קורא לעמיגרציה מעירנו[1]). כבר הוספה אחת דפיסה יש תחת ידי, המו"ל ישלח לנו חמש מאות קינטריסים ממנה לחלקם ביעקב ולהפיצם בישראל, להבין את העם ולהשכילו מה נחוצה לנו העמיגרציה. נקוה כי דברינו יעשו פרי. — אולי תהיה יד הבקורת לרעה בההוספה ולא תבוא לידך כמו שהיא, אזי הודיעני ואשלח לך הוספה תמה לא נגעה בה יד קוצץ בן קוצץ.

רואים אנחנו מכל המון מ"ע אשר מהלכים להם בארצנו, אין אחד בהם אשר ידבר אל עמנו באמת ובצדקה אל חפץ היציאה, זולתי המגיד, בעל המליץ הלא ידעת דרכו, כי מתנשא הוא לכל לראש, ועושה הוא גם במאמרי סופריו כאדם העושה בתוך שלו והוא ירמוס ברגל גאוה כל אידעע אשר איננה מסכמת עמו. הצפירה—מקומה הנכון בבבל רבתא, ששם חרמַמְיָא, אשפְּיָא וגזריא, ולא לבני עמנו היא. וביותר נחוץ עתה מכתב־עתי זשארגני לעורר לבב ההמון, שאינם שומעים עברית והייד' פאלק' ישקר באמתו ואמונתו, ועליו יטעימון לן עשבא כתורין — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — —

ובכן המתקנו סוד יחדו ונפן אל בעל השולמית (והוא יחיאל בריל) והוא נאות לנו לקבל כל המאמרים אשר יכתבו אליו מבלי ישנה בם גם קוצו של יוד, גם הבטיחני אשר אם נקבל מידו עקזמ' סך מסוים, אזי יפחית את המקח עד 50% פ"ז, למען תהי היכולת להפיצו בין העם. וע"כ אם לו יכולת אתה במקומך, ויתר חבריך משכיליך אשר סביבך, ולעורר גם את מיודעיך הרבים בערי המדינה, כי יושיטו יד אל בעל השולמית בתנאי, כי ימלא חפץ הסופרים כי ידברו ככל אשר תורם העת, כי אז בטוח אני שהרבה הרבה יועיל בעת הזאת, כי מבלי מ"ע אי אפשר לחתור על לבב ההמון להבינו ולהשכילו דבר.

— — — — — — — — — — — — — —

והנני מברכך בשלום אמת כנפשך וכנפש

ידידך ומכבדך הדו"ש כה"י **איוב.**

1) עי' לעול נומר 4 בהערה ראשונה.

7.

מאת חבורת סופרים לבארון נ"ה גינצבורג [1]).

ווארשה, ט' ניסן, תרמ"ב.

כבוד הארון הגדול ליהודים העומד לנס אומתו ואמונתו, על ישראל הדרתו, שמו הוא תהלתו, הגביר האדיר והרוזן הנעלה ר' נפתלי הערץ באראן גינצבורג הי"ו, בן לאותוצדיק הגביר האדיר גדל חסד ורב פעלים, ר' יוסף יוזף גינצבורג זללה"ה.

יהי שלום בחילך ושלוה בארמונותיך!

אדון נכבד!

אנחנו קטני ארץ סופרי בני ישראל הנצבים פה לפניך מרהיבים עוז בנפשם לערוך דברים אליך, הגבור באחיו ואלוף עמו, ולכל הנכבדים מלאכי סגל חבורה מקהלת ישראל אשר בתוך התחום של מושב בני עמנו בארץ רבה רוססיו, לפני הנכבדים אשר מארבע כנפות ארצנו נהרו לקול הקורא אליהם מקרית מלך רב לבוא ולטכס עצה, לבקש תרופה להאומה העלובה, אשר צרותיה הושיבוה עד דכא והנה היא מפרפרת היום בין החיים והמות, הקיום והכליון. בקשתנו שטוחה לפניך אלוף עמנו להעלות דברינו על שולחן הועד ולהביאם בכיר הבחינה. אך טרם נדבר דברינו, הואילה שר נכבד לשמוע את הדבר אשר נדבר עלינו ומעבדינו. לא לשם התגאות והתפארות כהדיוטים הקופצים בראש, רק להראות דעת, כי גם מקטני ארץ כמונו לא נכחדו מקרי העת הנוכחת עם סתרי תעלומותיהם, וכי כרו גם לנו איזן שומעת את הקול הדופק מבתרי לב האומה העלובה, אשר ידי אויב ואוהב היו בה לרעצה ולרוצצה. כי נצר בצרתה ועמה יחד נלחמנו נגד גלי המים הזידונים אשר באו עד נפשה. מרבית האנשים החתומים בקצה הגליון ראו עני עמנו בשבט עברתו. בעיננו ראינו את כל הצרות והחורבנות, ההריסות וההריגות, השוד והשבר אשר באו בגבולינו, אנחנו שמענו לראשונה את אנחת ואנקת החלל הגדול. האנחה אשר פרצה מאלפי רבבות ישראל והד קולה נשמע עד היום מסוף העולם ועד סופו; בעינינו ראינו את הדמעות הראשונות על לחיי אחינו ואחיותינו הנגרשים והנדרסים, המוכים והמעונים, הנסחבים והנרמסים ברגל גאוה בראש כל חוצות לעיני משרתי מעלה ועושי דבר ההשגחה העליונה, ובאזנינו שמענו את יללת אלפי רבבות בני עמנו הבוכים ומבכים עליהם כל אנשי לב ובעלי הרחמים בתבל ארצה, על בית חייהם כי הורס וכי הודש, על כבוד נשותיהם ובנותיהן אשר גלה מאתן ועל ארץ מולדתם אשר רגזה תחתיהם

[1]) הערתו של ה' יהל"ל: „את המכתב הזה שלחנו אנחנו, הסופרים, לבארון גינצבורג על דעת עצמנו. תשובה לא קבלנו."—

לבלעם חיים ולעשות בתיהם קבריהם. ראינו את סדרי בראשית אשר נשתנו עלינו למהפכת סדום ועמורה ומתוך ההפכה הגיע לאזנינו קול כנסת ישראל מנהמת כיונה ומתבוססת בדם התמצית שלה דם נפש האומה וכאוב מארץ צפצפה אמרתה: הושיעו!! הצילו! ואין מציל ואין מושיע... אז נחה עלינו רוח ממרום, רוח האחד המיוחד באדירי התלמוד ושרי התורה בדור האחרון והיתום הזה, רוח הרב הגאון שליט"א רועה עדת ישורון בעיר ואם בישראל קאוונע העיר האחת במחוזות צפונית מערבית אשר בה נמצאו אנשי לב כואבים בכאב האומה וחשים לרוחתה ולישועתה, ויהי דרכו אלינו: לקטו אבנים, אבני אופל וצלמות, שיתו לבכם לכל מעשי העשק והמרוצה הנעשים ולציין לשים אותם כאבני חפץ בבית גנזה של ההיסתוריא [1]). שמענו לקול המורה לצדקה חשפנו טמונות ועמוקות מני חושך לקרוע המסוה מעל פני בני עולה יצאנו בעקבות אבותינו מחבבי הצרות, להצילן מתהום הנשיה, להיות עדות ביעקב לפני דור הולך ולזכרון לבני דור יבוא. אחזנו בעצת חכמינו הנאמנים להודיע צערנו לרבים ורבים יבקשו רחמים עלינו. כל אנחות האומללים הוצאנו מפינו וכל דמעות אחינו שמנו בנאדנו ונסכם על מזבח לב אנשי לב ובעלי הרחמים בירכתי ים, בקצוי ארץ ואיים רחוקים, מגן האלף היה תלוי על דברינו והד אנהת האומה נשמע בסוד שיח מחוקקים אדירים ונאורים, וה' אלהים אמת היפיע על עצת המדבר בצדקה רב להושיע, כי נתמלאו רחמים לבות אנשי צדק ורחמים על בני העם עתיק יומין, על היתומים העזובים הנתונים למאכל בפיות פריצי חיות וכרום זלות לבני אדם.

כל יתר הדברים גלוים וידועים לכל בני עינים כשמש בצהרים איך נפתחו לרוחה שערי רחמים לאחינו הנמלטים מתוך ההפכה, את זרם מים כבירים שוטף צדקה בכל ארצות החיים, מלבד הארץ הריקה מאנשי אמת וצדק אבל יש בה נהשים ועקרבים וגבורי ציד לצוד ציד ישראל. אך לדאבון נפש כל טובי עמנו בארצנו ראינו כי כאשר ירד הגשם נדבות בכל תפוצות ישראל, בכל עיר ומדינה מקום אשר דבר אסוננו מגיע ממזרח שמש ועד מבואו, מים הבאלטי עד מעבר לים האנטלאנטי ומנהר הרהיין עד גדות המיסיסיפי, בעת הזאת היה חורב בכל מושבות ישראל בארצנו. נדיבי

[1]) בתקופת הפוגרומים של ראשית שנות השמונים למאה שעברה החליטו אחדים מן הסופרים ואנשי-השם היהודים „להרעיש את אירופה" על הרעה, אשר תמצא את היהודים ברוסיה, ולתכלית זו החליטו לאסוף חומר רב על דבר פרטי המאורעות של ימי הפוגרומים ולשלחו לד"ר יצחק רילף בממל, על מנת שהוא יתרגם את הדברים ללשונות אירופה ויפרסמם בעתונים שונים, וביחוד ב„טימס" הלונדוני. הראש והראשון לסדור העבודה הזאת היה ר' יצחק אלחנן ספקטור מקובנה. (עי' „זכרון בספר" ליהל"ל, עמ' 39).

עמים נאספו אל עם אלקי אברהם, בני הנכר רועי אמונות אחרות קראו וקוראים בקול גדול ולא יסף לעורר את לב בני מרעיתם לחומלה על פליטת צאן אובדות, ואילי הכסף בארצנו אדירי העושר ואלופי העם אשר העדר נִתן על ידם, עצם מעצמות האומללים, בשר מבשרם, אחיהם בצרה הקרובים אל החללים בקרבת אומה, אמונה, משפחה וארץ מולדת. המה כמעט לא נקפו אצבעותיהם ולא הזילו גם פרוטות מכיסם לטיבת היוצאים והנשארים, בכל ימי הקיץ בתקופת הרעמים והרעשים ובתקופת יצירת עמל עלי חוקים מעיקים ומגבילים. רק אתה השר הנכבד ועוד אחדים היו אשר לא יצאו מקיר עיר הבירה וחוצה ויתרם שטו ועברו על פני כל ארצות אייראפא לטייל בגנות ובפרדסים, לשמוע בקול שרים ושרות ולהתעדן ולהתפנק בתענוגות בשרים והדר טבע בשווייץ ומקומית הרחצה בנגב אשכנז, ומי כמוך גביר אדיר ונאור יודע כי כמעט כל הכסף הנאסף לטובת השדודים להושיעם מצרתם בשעתה בא מחו״ל.

גם היום כאשר חכמי מדינה ונגידי עמים כסעליס־בורי וגראנט, מאורי אור הדעת כטינדאל ודארווין, רועי אמונה כמאנינג ופאראס מחליטים פה אחד שאין לנו תקוה אלא גלות, עתה כאשר רוח אדיר וחזק התחולל בלבות בני הנעורים נקיי הדעת, אלה בני הנעורים שעוד לא נשקעו בחלאת תאות בשרים ובטיט היון של העבדות המגונה, זאת העבדות הלוחכת רגל גאוה ומנשקת את רצועת הקאזאק, בני הנעורים אלה מנשאים את נפשם היום לצאת למרחב. הנם שבים אל עמם ואל אלהיהם, הבנים שבים אל אבותיהם ומוחים דמעה מעל פניהם, ברגע הזה אשר אחינו יוצאים כיוצאי גולה באלפיהם ומאותיהם, והעם אשר עיניו בראשו רואה את ההום הפתוח לרגליו ויודע ומרגיש כי אין לו תקומה בהארץ אשר הנחש הקדמוני הטיל זוהמא וארס בלב בניה, הזוהמא, אשר לעולם לא תצא ועד ימי עולם לא תתבטל, העם יחוש כי אבדו עתידותיו בהארץ אשר הותרה בה רצועת המשפט והאדם שלט באדם לרע לו ועל כן ימהר לנער אבק הארץ מעל רגליו לבקש לו משכנות מבטחים בארץ הקדושה וארץ החדשה, ובעת ובעונה הזאת, ברגע רב העליליה בקורות עמנו הננו רואים עוד הפעם, כי גבירי עמנו לא יצאו בעקבותם, כי כבשו פניהם בקרקע ואינם חפצים לעמוד בקשרי המלחמה בעד קיום האומה. ועל כן נתנו יד לאש המחלוקת להתלקח במחנה העברים—מחלוקת שאינה לשם שמים, אך בשביל מבטאים ופבזים אחדים שאינם שוים בנזק העת היקרה. כפי ידיעתנו, שתים הנה ראשי הסבות והתוצאות להבערה אשר יצאה ללהב אש מחלוקת; א) מפני שקרירת הרוח ואי ההשתתפות בצער אחיהם של רוב הגבירים נתנו יד לרבים מאוהבי עמם, אשר לב העברי דופק בקרבם בחזקה לדון את כל הגבירים לכף חובה, לתת אותם למשיתים בחלקות אל משנאינו ומנדינו, ומכיון שבאו לידי התרגשות והסתורות הנפש באו לכלל טעות לדון את כ ו ל ם ברותחין ולהוציא משפט מעוקל, כי מיראת בעלי הכסף ומחרדתם לכיסם יתיצבו לשטן על דרך התיסדות קאמיטעט מאושר ומקוים לאספות נדבות בראש גלי, ב) מפני שרבים מאתנו דמו אשר מתנגדי הקאמיטעט המה גם מתנגדי האמיגראציה בכללה והם גוזרים על אלפי אחינו השדודים, בני הכפרים ומחזיקי בתי־משקה, למות משפט חניקה כאשר יתאספו אל ערי התחום ונוספו גם הם על אלה הנחנקים עד היום מחסרון פרנסה ונטל צרכי החיים. בגלל שני הדברים האלה דברו אחדים מאתנו קשות עפ״י פליטת הקולמוס ואין איש נתפס היום על צערו בצער האומה כילה.

אך מה שעבר אין, רבים מאתנו נוכחו לדעת כי לא כצעקתה הבאה על כל נאורי עמנו עשו. ישנן ידים מוכיחות, כי בצרתנו גם להם צר. נוכחנו לדעת כי אין ישועתה לנו בקאמיטעטים מאושרים ומקוימים שתשלוט בהן עין הרע של לבושי השרד אשר עמדו על גבנו להצר צעדינו ולהקיפנו בחבילות טענות מטענות שונות. אחדים מהחתומים מטה באו בדברים עם צדיקינו בחו״ל וביחוד עם אותו צדיק וחסיד ד״ר רילף היושב על כסא הרבנות בקרן צפונית מערבית ארצנו, האיש אשר חשף זרוע וידו החזקה להציל נפוחי רעב בשנת בצורת 1867/8. גם הצדיק הזה מחוה דעתו בשם אבירי הצדקה וגואלי הדם במדינת הים שנכון לקבוע ועדים ע״י גבולות הארץ ולא בפנים המדינה, אך מחכים על השתתפות אחינו בני הארץ במצות פדיון שבוים. עתה הננו להציע לפניך ולפני כל הנכבדים חברי הועד את הדברים האלה אשר יהיו לאבן בוחן למחשבות ראשי ישראל, האם רצינם לעשות דבר מה לטובת האומה וקיומה או לא? ובאותו המעמד הנכבד, כאשר אדירי העושר מארבע כנפות הארץ נקבצו באו לעה״מ והנם יושבים סביב לשולחנך כאיש אחד חברים, היה נא אתה גם היום הראשון להתחיל במצות פקוח נפש האומה וממך יראו וכן יעשו הגבירים האחרים להרים נדבותיהם ברגע המועצה וישלחו נא את תרומתם להגזברים הנאמנים בארצות החיים או ליד הצדיק אשר הזכרנו, האיש אשר יותר מאלף אלפים יצאו מתחת ידו בשנות בצורת ובכפו לא דבק מאומה חלילה. 2) הן מי כמוך שר נכבד ונשוא פנים בקהל בעלי היכולת ודבריך כדברי האורים לכולנו, על כן אמור מלה להחיש ישועה, דַבר דבר להגבירים ולכל איש בעל בעמנו כי בשובם לעירם ישחדו מכחם (ברוח ולא בכסף לבד) להיות עושים ומעשים, והננו יודעים כי אין פועל צדקות כאיש בעל יכולות אחרי עשותו טוב וצדקה, והגבורים הנאספים בארמונך היום אם אך יתנו דברתם

לך ישמרו מוצא שפתיהם ולא ישקוטו במכונם עד עם כלו לעשות את מעשה הצדקה אשר החלו. הנה כי כן יהיה שלום לנו ובפיך ובלבבך היום אדון ושר לעשות שלום בישראל ולקרב את הלבבות שנתרחקו. 3) אנחנו מצדנו נערוך רשימה מן כל איש בעל בעמנו ונגיד בעדתו לשלחה על פני חוץ, והם, הגזברים הנאמנים בחו"ל, ישלחו צירקוליאר מקרבם לעשירינו וישלחו להם נדביתיהם איש איש כפי נדבת לבבו אין אונס. 4) באופן כזה תשאר לנו עבודת קריאת נדבות מן העם, הפרוטות והרו"כ אשר תעלינה לחשבון גדול, לסדר ולהעריך את היוצאים למערכות ושיירות, לתור לפניהם דרכי החיים ולהביאם אל המקום אשר נכון להם על יד גבול הארץ. הדבר הזה נוכל לעשות גם אנחנו קטני ארץ בלא קולי קולות בשערי מה"ע, בצאתני בעקבות אבותינו בעניני החברות ומעשי הצדקה וכאשר עשו אחינו בקיוב, כל איש ואיש במקומו יעבוד עבודת הקודש, לתור אחרי אנשי מעשה אשר רוח השכלה נאמנה ניססה בם להביאם עד ארץ הצבי ומדבר יהודה, ואלה האנשים אשר דרכם יכון לפניהם לארץ החדשה, לזרות ולהבר בין החפצים והמוכרחים לצאת, להמעיט את מספר הגולים, אך גם להתאמץ אשר תנועת היציאה לא תהיה תלויה בזמן, אך תשאר בתקפה בשנים רבית ותקבל צורה תמידית, כי יבטיחו הגבירים אשר אם נכונן חברות כאלה כתמונת החברה בקיוב, יהיה אחד מהם לגזבר החברה כאשר היה הד"ר מאַנ־דעלשטאם או הגביר קאַצינעלענסאהן שמה, כי נקיי הדעת הננו ובדברים שבממון חפצנו להרחיק כל לזות שפתים, מלבד הדבר אשר גם השתתפות קלה מצד בעלי היכולת והתקיפים תהיה למגן בעדינו ותתן אומץ בלב רבים לתת ידם אלינו, כמובן. 5) נכון מאד לעשות הכנסה קבועה ממעשה הצדקה עם שם מהשמות „קבוץ נדחי ישראל" או שם אחר כעין החלההגעלד, הנהוג אצל יהודי אשכנז ור' מאיר בעה"נ אצלנו לחפץ היציאה לישוב ארץ ישראל, כי אחת אמרנו, שאף אם ישתנו העתים עלינו לטובה הנה מי יערבנו, כי לא יוסב עלינו האופן עוד הפעם, ועל כן נחוץ לנו להתאמץ בכל היכולת להמעיט מספר אחינו פה ולהוציאם מגבולות הממלכה, ומזה יעמוד ריוח והצלה להיוצאים ועוד יותר להנשארים. 6) והאחרון הכי נכבד, לשלוח איש מקרבנו אל כל ועד וועד על יד הגבול להאיר עיני אחינו בחו"ל בכמה דברים עקריים ונכבדים. לבד זה נחוץ להוציא לפעולות אדם האסיפה הכללית באחת מערי חו"ל, האסיפה אשר עליה יופיעו אבירי הצדקה בארצות החיים ודוברי דבר אחינו יושבי בארץ חושך לצרף וללבן כמה דברים שקשה להעלותם על הכתב. אחינו בחו"ל קוראים עצה ומאספים אסיפות בפראנקפורט על נהר מאַין, בערלין, וויען, פאריז ולאנדאן ומטכסים עצה כדת מה לעשות ביהודי רוססיה וגומרים דינה של האומה שלא בפניה. אחינו אלה לא יבינו בכל עת לצרכינו המרובים, ועל כל תפוג עצתם וזרע הצדקה לא ישא בכל עת פרי ישוה לו ולפעמים מוציאים משפט מעוקל. כאחינו הד"ר לעהמאן במאַיינץ, אשר יעץ להושיב אלפי ישראל על אדמת אשכנז, ארץ מולדת האנטיסעמיטיזמוס, מבלי להעלות על הדעת כי בדבר הזה ירעו אחינו באשכנז לעצמם בתתם פתחון־פה לשטעקער ומרעיו להרעיש עולם על היהודים סוחרי מכנסים ישנים, הבאים מרוססיה לאשכנז. הנה הר' הגאון ר"ש מאהילעווער נ"י אב"ד בראדאם מתנדב לנסוע על הוצאותיו לבריטאניא, וילוו עמי עוד אחדים מטובי עמנו ואחדים בני השכלה אייראפית לדון בדבר ישוב ארץ ישראל, ישוב ארץ החדשה וכל יתר השאלות העומדות על סדר היום. תנו לנו אנשים מקצותכם לעמוד על רועי האמונה, התאחדו והתכללו עם אחינו נדיבינו בכל ארצות התבל, עד המקום שיד האפשרות מגעת, והיו כאשר ידעו זאת אחדים מאנשי הרוח בארצנו אז תקום סערת הלבבות לדממה, הדעת, כי גבירינו משתתפים בצרת הצבור, תשביח שאון הרוחות והקרובים שנתרחקו יתקרבו ויהיו לאגודה אחת ולב אחד ושמך יהיה מבורך בפיות כולנו בדור הולך ובא אשר יביע תהלתך, כי מידך היתה ברכת השלום על ישראל. אך אם לא ישמעו הגבירים לקול המדבר אליהם בצדקה ויוסיפו לפרוש את עצמם מן הצבור, הנה הם מודים בפה מלא כי אין להם חלק בהכנסיה, לא יאנחו על אסונה ולא ישישו בששונה, אז ידע העם ויראה בעיניו את אשר לפניו, ריוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר, ושמות תפושי כסף וזהב וכל רוח ודעת אין בקרבם יכתב לדראון עולם בספר תולדות ישראל. לתשובתך אדון ושר נצפה ונקוה לראות ולהוכח ממנה את חום רוח בני עליה אשר בקרבנו ומחשבתם הטהורה. והנני חותם היום בשם רעי אשר נתנו לי כח והרשאה לדבר בשמם ולחתום בשבילם וידי כידם.

שאול פינחס ראבינאוויץ מווארשוי

משה ליב ליליענבלום מאדעססא

יהודה ליב לעווין המכונה יהל"ל מקיוב

יעקב ליפשיץ מקאוונא

שלום פריעדבערג מהוראדנא.

.8

מאת האגודה „עם־עולם" בקיוב להאגודה בניקולייב *).

Russich-Israelitische

Emigrations-Gesellschaft

April den 28, 1882. Kiew.

№ 268.

Братья!

По полученнымъ нами свѣдѣніямъ, представители Альянсовъ на Берлинскомъ конгрессѣ высказались за направленіе эмиграціи въ Америку на томъ основаніи, что будто бы русскіе евреи не желаютъ эмигрировать въ Палестину. Такое невѣрное представленіе объ истинномъ стремленіи русскихъ евреевъ можетъ очень неблагопріятно отозваться на дѣлѣ эмиграціи. Кромѣ того, какъ уже извѣстно, Олифантъ теперь въ Константинополѣ (этого не слѣдуетъ очень распространять до поры, до времени) и хлопочетъ у Султана о дозволеніи евреямъ заселить Палестину и о регулированіи правовыхъ отношеній колонистовъ къ турецкому правительству. Онъ очень мало знаетъ о громадномъ движеніи въ пользу Палестины, охватившемъ почти все еврейское населеніе въ Россіи. Необходимо ему доказать, что Палестинское движеніе дѣйствительно обширно. Нужно его поддержать въ его борьбѣ съ Альянсами, дать ему въ руки оружіе и усилить личную его вѣру въ солидность всего дѣла и возможность его миссіи въ Константинополѣ.

Ввиду этого предлагаемъ вамъ 1) послать ему въ Конст. письмо отъ имени вашего кружка болѣе (?) оффиціальное съ возможно большимъ количествомъ подписей. Затѣмъ 2) стараться агитировать, чтобы и отъ мѣстныхъ жителей и изъ другихъ городовъ, съ которыми вы сноситесь, были посланы ему такія заявленія за многими подписями. 3) Если гдѣ нибудь образовался или образуется товарищество для закупки земель и устройства колоніи въ Палестинѣ, съ болѣе или менѣе значительнымъ фондомъ, пусть немедленно публикуютъ объ этомъ въ иностранныхъ газетахъ и доводятъ до свѣдѣнія Олифанта. 4) Пусть всѣ, кому дорого дѣло возрожденія еврейства, стараются какъ только возможно, коллективными письмами и письмами отъ извѣстныхъ дѣятелей по эмиграціонному вопросу къ вліятельнымъ лицамъ за границей, Альянсамъ, корреспонденціями въ заграничныя газеты извѣстить еврейскую публику вообще и Альянсъ въ частности объ ухудшеніи нашего тяжелаго положенія и о рѣшительномъ преобладаніи и серіозности Палестинскаго движенія. Работайте же дружно и энергично. Не забывайте серіозности момента — отъ энергіи и дѣятельности интеллигенціи зависитъ судьба нашего злосчастнаго племени и успѣхъ столь же великой, какъ и трудной задачи—объединенія!

— — — — — — — — — —

Въ послѣднее время всѣ начали болѣе склоняться на сторону Палестины (у насъ)[1]. Теперь затѣвается крупное предпріятіе — организація товарищества съ порядочнымъ фондомъ для закупки земель и устройства колоній въ Палестинѣ. Мы употребимъ всѣ усилія, чтобы обставить проэктируемое предпріятіе лучшими гарантіями для обѣихъ сторонъ—капиталистовъ и колонистовъ. Въ высшей степени важно, чтобы вся земля или большая часть ея отдавалась компаніей не въ аренду, а на выплату на болѣе или менѣе выгодныхъ условіяхъ. Старайтесь соединять капиталистовъ для такихъ предпріятій. Но главнымъ образомъ старайтесь не переносить въ новую страну, въ обѣтованную землю, бича старой цивилизаціи, крупнаго личнаго землевладѣнія и связанной съ нимъ системы самой безпощадной эксплоатаціи безземельнаго пролетаріата. Аграрный вопросъ—одинъ изъ самыхъ страшнѣйшихъ и переносить его въ новую страну, привить въ ней гнилые корни стараго міра значитъ обречь себя на гибель. Особенно это важно для первыхъ колоній, которыя, по своему устройству, должны служить образцомъ и примѣромъ для послѣдующихъ. Не забывайте, что возрожденіе должно быть не только національнымъ, но и экономическимъ. «Наше время выставило впередъ экономическія задачи».

Если первыя колоніи не будутъ обставлены всѣми благопріятными условіями и гарантіями успѣха, если онѣ не будутъ основаны на кооперативныхъ основаніяхъ, единственно разумныхъ и цѣлесообразныхъ, особенно въ новой странѣ, при трудностяхъ для каждаго отдѣльно приспособиться къ новымъ условіямъ, къ тяжелому труду, непривычному для изолированнаго фермера, тогда всему дѣлу возрожденія грозитъ опасность. Неуспѣхъ первыхъ колоній—въ такихъ случаяхъ рѣдко вникаютъ въ причины—можетъ имѣть самыя пагубныя послѣдствія: онъ оттолкнетъ многія полезныя силы и капиталы, онъ остановитъ эмиграціонное движеніе туда, между тѣмъ какъ въ случаѣ успѣха эмиграціонный потокъ можетъ не прекратиться и черезъ десятки лѣтъ, какъ бы положеніе евре-

*) מן הדקומנטים, שהמציא לנו ה' ד. איזמאן.
האגודה „עם-עולם" פסחה גם היא תחלה על שתי הסעפים—ארץ-ישראל או אמריקה (ובאחד המכתבים של אגודה זו, הנמצא בארכיון שלנו ואשר בדרך כלל אין בו דברים הראוים לפרסום, נאמר בפירוש: „אנחנו עוד טרם החלטנו לאיזו ארץ נתן דין-קדימה"), אבל לא היו ימים מרובים והנטיה כלפי ארץ-ישראל גברה. ועי' להלן בנומר זה.

[1] עי' לעיל בנומר זה בהערה. כפי הנראה עדיין לא גברה הנטיה כלפי ארץ-ישראל בסניפים אחרים של „עם-עולם"; לפיכך דיק בעל המכתב והוסיף: „אצלנו" («у насъ»).

евъ не измѣнилось временно къ лучшему. Поэтому столь же важенъ и выборъ переселенцевъ. Обращаемъ на это ваше вниманіе. Нужно, чтобы въ первой Палестинской колоніи было побольше интеллигентнаго и культурнаго элемента. Помните, какую борьбу придется выдержать съ ортодоксами, какъ крѣпко нужно будетъ держаться, чтобы не поворотить назадъ. Гораздо лучше брать людей безъ средствъ или съ самыми ограниченными средствами, но вполнѣ годныхъ во всѣхъ другихъ отношеніяхъ. Нужно раздѣлить двѣ части нашей задачи—средства и людей.

Первое доставляютъ капиталисты. Людей, контигентъ для колоній, съ которыми они вступаютъ въ соглашеніе, доставляютъ имъ комитетъ. *Нужно колонистамъ доставить какъ можно больше самостоятельности.* Такъ какъ большая часть капиталистовъ, давая нѣсколько тысячъ, обыкновенно самую незначительную часть своего состоянія, сами остаются здѣсь, то колонистамъ придется имѣть дѣло съ управляющимъ колоніи; ихъ то отношенія нужно тщательно установить. Необходимо обусловить, чтобы въ колонію противъ воли колонистовъ не посылали людей. Нужно чтобы колонисты, здѣсь, по пути и на мѣстѣ, сами выбрали другъ друга и подобрали къ себѣ новыхъ товарищей.

Ахимъ.

.9

מאת... לסיר לורנס אוליפאנט *).

סיר לוירענס אליפהאנט!

הרשנו נא, אדוננו השר, לצקת לפניך רגשי לבבנו בשפתנו, שפת העם אשר בהולדו חפץ הוד כבודך.

חכמינו אמרו „אין חבוש מתיר עצמו מבית־האסורים" ודברי ימי ישראל מאז היותם לגוי קיימו את המאמר הזה.

בהיות ישראל במצרים לא היתה בם עזרתם להושיע לנפשם. אז הקים א‑להי ישראל להם לגואל איש אשר נתחנך בהיכל המלך ויהי לבן לבת פרעה. איש האלהים הזה לא התענה בסבלות אחיו, לא היה חבוש בכור הברזל, כי ממדין הופיע לעמו הנדכא להחיש לו פדות. ברוח ד' עליו ובמטה האלהים בידו התיר את עמו החבוש, והעם הנפרדה אשר רגליו לא עוד לנחשתים הֻגשו בא בכחו אל המנוחה ואל הנחלה אשר הביא לו אדירם מקרבם, יהושע בן נון, ותהי לו גאולה שלמה.

בהיות ישראל בבבל צר כחם למצוא להם חפשה לנפשם. אז העיר ה' את רוח משיחו כורש מלך פרס, אשר קרא דרור לאסירים בגולה ויתר ידם לעלות לארץ אבותיהם. המלך, אשר לא מבני ישראל היה, ואשר על כן היו ידיו רב לו להתיר את ישראל החבוש, שלח דברו והעם הנגש ראה בו אצבע אלהים וישב לארץ הקודש. אחרי שנות מאות באה לו גאולתו השלמה על ידי בניו אשר מקרבו יצאו, המה הגבורים המכביים.

גם עתה תושיה נדחה מישראל להושיע ידו לו. האמנם נביאי ד' מראש הגידו כי עוד יגדל ישראל ואור ה' יזרח עליו; אך מי יתיר את החבוש לסלול לו דרך למנוחתו? בך, השר, בחר ד' להיות לגואל לישראל! גם עתה ילכו דברי הימים בדרכם אשר סללו למו מאז. כמשה איש האלהים וככורש מלך פרס הנך גם אתה, אדוננו, עומד מחוץ לבית האסורים, אשר בו יתענה ישראל זה כאלפים שנה, אתה תתיר את החבוש בפעם האחרונה, אף תתן לו כח ועצמה ללכת רומם על דרכו.

כי אם נבוכדנאצר לקח מישראל את אשר נתן לו משה, וטיטוס הרס את מעשי כורש, הנה פעלך ישאר לעולמי עד. עז לנו בצדקת ימי האור האלה ובהסד לאומים, כי לא עוד יבוא השודד עלינו להגלותנו מארץ אבותינו, וכימי השמים על הארץ יפרח ישראל בארץ הקודש ולעולמי עד ינון גם שמך, השר, אשר מידך לנו פדות נפשנו; שם תפארתך, אשר ישאר למזכרת נצח בדברי הימים לתבל בכלל ובדברי ימי ישראל בפרט.

קח נא רצון דברינו אלה, היוצאים עתה מלבות רבבות אלפי ישראל, ואשר כתבנו אנחנו במגלת ספר להגיש לפניך על ידי שלוחנו האדון...[1] אייזענבערג[2], אשר עוד עמו דברים לשימם לפני הוד כבודך.

יואל ד' וחפצך יצלח בידך להשיב גאולים לארץ אבותיהם וקרא לך שם חדש: משיח ישראל.

אדעססא.

---

*) את המכתב הזה, הכתוב בכתב־ידו של הרמ"ל ליליינבלום, מצאנו בארכיונו של המניח. אם נשלח המכתב לאוליפאנט או לו ואם נשלח, מי חתם עליו — אין אנו יודעים. כפי הנראה, נכתבו הדברים באביב ת־מ"ב, כשנסעו מאודיסה צירים לקושטה על מנת להתראות שם עם אוליפאנט. ואולי נכתב גם המכתב הזה לאוליפאנט על־פי עצת „עם־עולם" (עי' בנומר הקודם) כהמכתב של בני ניקולייב הבא אחריו.

1) בגוף המכתב — מקום פנוי.

2) אולי צ"ל אייזענבאנד, מי שהיה אחד ממיסדי ראשון־לציון.

.10

סאת חובבי־ציון בניקולייב ללורנס אוליפאנט *).

Лорду Лаврентію Олифанту
въ Константинополѣ.

Лордъ! Вотъ уже два года, какъ мы, русскіе евреи, съ особеннымъ напряженіемъ слѣдимъ за Вашей дѣятельностью на пользу нашего народа и возрожденія нашей исторической отчизны. Напряженіе наше въ послѣднее время усугубилось еще тѣмъ, какъ мы узнали отъ иностранныхъ газетъ, что многіе изъ еврейскихъ иностранныхъ и русскихъ капиталистовъ стремятся препятствовать Вамъ въ Вашихъ попыткахъ къ осуществленію Вашей завѣтной идеи. Въ виду этого мы, масса еврейскаго народа, рѣшили отвернуться отъ нашихъ мнимыхъ представителей, взявшихъ на себя смѣлость говорить отъ имени народа, и, предавъ ихъ, какъ измѣнниковъ, презрѣнію, обратиться къ Вамъ, Лордъ, съ нашимъ задушевнымъ словомъ.

Лордъ! Само провидѣніе вручило въ Ваши руки жезлъ нашего народнаго предводителя, Вашимъ именемъ начнется новая эра въ многострадальной исторіи Евреевъ. Мы это сознаемъ и чувствуемъ, и потому, не обинуясь, обращаемся къ Вамъ съ нашимъ призывомъ: предводительствуйте нами! Мы, народъ, за Вами и за Васъ! За Вами мы пойдемъ въ пучину морскую и въ безплодную пустыню, сознавая, что Вы, какъ нѣкогда колонна божественнаго огня, выведете насъ въ обѣтованную землю, въ землю, гдѣ покоится прахъ великихъ отцовъ и матерей нашего народа, въ землю, которую мы оплакиваемъ вотъ уже двадцать столѣтій. Лордъ! народъ за Вами. Объявите только, что Его Величество Султанъ разрѣшаетъ намъ селиться въ Іудеѣ,—и міръ увидитъ великое чудо: онъ увидитъ, какъ съ востока и съ запада, съ юга и съ сѣвера и даже изъ самой Америки, куда наши мнимые благодѣтели насильственно пересылаютъ насъ, потянутся милліоны людей, чтобы принести себя въ жертву странѣ, въ нѣдрахъ которой, по нашимъ вѣрованіямъ, кроется геній Израиля. Да, Лордъ, это наша вѣра, а вѣра дѣлаетъ чудеса! Вѣдь вся исторія нашего народа есть ничто иное, какъ непрерывная цѣпь героическихъ подвиговъ изъ за этой вѣры. Народъ, на знамени котораго написано **„לא ישא גוי אל גוי חרב..."**, не способенъ къ порабощенію и насилію, и потому, Лордъ, увѣрьте кого нужно, что мы не съ мечемъ въ рукахъ явимся въ предѣлы Турецкой Имперіи, а съ семитическимъ посохомъ, завѣщаннымъ нашимъ общимъ отцомъ Авраамомъ, посохомъ, которымъ мы только защищались отъ нападенія другихъ, посохомъ мира, прогресса и культурнаго развитія. Мы принесемъ съ собою нашу многовѣковую опытность, наши способности и таланты, трудолюбіе и бережливость — словомъ все то, что намъ завѣщано нашими предками и пріобрѣтено нами въ нашихъ странствіяхъ. Увѣрьте, кого нужно, что мы съумѣемъ и есть у насъ чѣмъ заплатить нашимъ братьямъ по крови, семитическимъ племенамъ и Высокой Порте за то, что они намъ дадутъ возможность отдохнуть наконецъ на груди нашей вдовствующей матери — Іудеи.

*) מן הדקומנטים, שהמציא לנו ה' ד. אייזמאן, — כתוב בכתב־ידו של ו. אייזמאן והוא גם החתום ראשון בסוף המכתב ואחריו חתומים עוד 104 אנשים.

.11

יסוד „תחית ישראל" בירושלים *).

בשם ה' וישראל עמו.

זה ספר הברית אשר כרתו מתי מספר מבני ישראל אוהבי אומתם וחפצים בתחיתה אשר היו לחברה ויקראו שמה

תחית ישראל.

העצמות היבשות שמעו דבר ה', כה אמר ה' לעצמות האלה הנה אני מביא בכם רוח וחייתם.
(יחזקאל, לז, ד'—ה').

א) תכלית החברה להחיה את אומת ישראל להרימה משפליתה ולבצר רוחה ולהשיב לה כבודה כבראשונה, וכל זה ברוח אמונים לשלטון הארץ.

ב) וזאת עבודת החברה:

הרבה בכל מקום מספר האנשים אשר מחשבותיהם כמחשבתה להחיה את האומה, יִשָּׁבוֹר עוז האנשים הנצבים לשטן בדבר הזה בבית ובחוץ, הרבה בארץ ישראל אנשים נבונים, ישרי לב וכבירי רוח אשר יעבדו בלב תמים בעבודת החברה, חַיָּב מחשבות להושיב אנשים מבני ישראל על אדמת אבותיהם להוציא ממנה לחמם ביגיע כפיהם ולהפריח בארץ את המסחר וחרושת כל מעשה, ואף להחיה שפת עבריה בפי העם היושב בה.

לכן זאת אשר תעשה החברה:

א) בוא תבוא בברית עם כל האנשים בבית ובחוץ אשר תדע בם כי יש לאל ידם להועיל לחפצה.

ב) איש איש מבני החברה יעמול למשוך אליו לב בני הנעורים אשר ידע בם כי הם בני כשרון

*) גליון נדפס מארכיונו של רש"י פין. (את הארכיון שלח לנו ה' י. ל. אפיל, ווילנה).—ע"ד „תחית ישראל" עי' עוד להלן מכתב של בן־יהודה והרי"מ פינס וגם „כהערות מלואים" בסוף הספר.

ויבינם ויפקח עיניהם להוציא ממסגר נפשם וחיתם מרוך לב למען יהיו לאנשי חיל, אמיצי לב, ישרי רוח ונבוני דעת.

ג) החברה תעמול לחקור ולדרוש בכל אשר תוכל לדעת משפט כל מקום ומקום בארץ ישראל מה הוא הטובה היא הארץ אם רעה באוירה ומימיה, השמנה היא אם רזה, אם יש בה עץ, אבן ושיד, ומה העם היושב סביבה, אם ישרים ,ואם נפתלים, ומה משפטי מקח האדמה וממכרה בארץ הזאת, ומה לעשות במכר לשכך מעליו כל ערעור, אף תדרוש החברה לדעת משפט המסחר והמלאכה בארץ הזאת לכל משפטיהם וחקותיהם.

ד) החברים היושבים בארץ ישראל ידברו איש את רעהו עברית בסוד החברה בבית מועדה אף בשוקים וברחובות ולא יתבוששו. גם ישימו לבם ללמד את בניהם ובנותיהם וכל מרבית ביתם את השפה הזאת, אף תעמול החברה לצרפנה מסיגיה ובדיליה ולעשותה מדברת בבתי התלמוד.

ה) החברה תעמול בכל כחה להרבות בארץ ישראל הדרישה והחקירה בדברי ימי האומה מאז ובדרכה ותכונתה עתה ובספרותה אשר הולידה מעת היותה עד היום, גם דרישת הארץ וחקירתה לכל משפטיה ולסגולותיה אשר חננה ה' ולגבולותיה הכתובים בתורת משה.

ג) איש איש מבני ישראל כי נשאו לבו לבוא בחברה והוא ישר ולבו תמים ותקות תועלת לה ממנו—לרצון רוב חבריה יבוא בה.

ד) מקום מועד החברה יהי באחת ערי ארץ ישראל, ומשפט הבכורה לירושלים, ומשם תשלח החברה נטישותיה גם מחוץ לארץ בכל מקום הדרוש לחפצה.

ה) החברה תקח הכסף הדרוש לעבודתה ממסת חבריה אשר יתנו מדי חודש בחדשו כפי נדבת לבבם וממתנות נדיבי לב אשר ינדבו לשם החברה הזאת.

ו) איש מבני החברה לא יעשה דבר בשמה כטוב בעיניו, כי אם כמשפט סוד החברה וחוקותיה כן יעשה.

ז) החברה לא תחדל כל הימים אשר עבודתה תהיה דרושה לתכלית אשר שמה לה.

על פי כל הדברים האלה יעבדו החברים עבודת החברה הזאת באמונה ובלב תמים.

ירושלים, בחודש השמיני שנת התרמ"ב.

.12

יסוד ה„ועד חלוצי יסוד המעלה" ביפו *).

ספר התקנות להועד „חלוצי יסוד המעלה" באה"ק בשנת תרמ"ב.

בשם ה' הבוחר בארץ חמדה.

א.

אנחנו כולנו פה היום, אחרי התודה והברכה לאלקי אבותינו שהחיינו וקיימנו לזמן הזה, והראה לנו אדמת קדשינו, צבי תפארתנו שהיה לנו מימי קדם, כי שלחנו הנה מטעם כמה קהלות ישראל שבארצות רוסיא ורומאניא לתור להם אחוזה בארץ אשר יאחזו לעבדה ולשמרה, ראה ראינו כי נאה לנו הקיבוץ וההתאחדות לבלי יסוכסכו דרכינו במפעלינו, ולא יעבטו אורחותינו ולא תכזב תקותנו, יעל כן עלה בהסכמתנו לחבר האוהל להיות אחד ונהיה באגודה אחת העודרת בלא לב ולב בתור „ועד חלוצי יסוד המעלה" על פי הדברים האלה: — א) מטרת הועד; ב) חובת הועד; ג) פעולת הועד; ד) מספר חברי הועד; ה) מקום הועד.

א) מטרת הועד: לכל אחינו שבגולה האומרים לתקוע אהלם אל הארץ הזאת יהיה הועד הזה כמרכז מוחש אשר אליו יפנו ורוחו יקבצם לבלי יתעו לכל עבר כצאן אובדות.

ב) חובת הועד: א. להיות לעינים בעצה ובפועל לאחינו אלה להנחותם הדרך ילכו בה, שלא יכשלו ב. לסול להם מסילה העולה למטרתם בטח.

ג) פעולת הועד: א. לחקור את הארץ, לברר; מקימותיה העימדים להמכר ולדרוש לדעת מי ומי בעליהם, מה היא אדמתם, דשנה, אוירה, מימיה, עציה, יבולה, אבניה, שכניה; ב. להשיב לכל שואל בענין כהלכה; ג. למלא משאלות אלה אשר ימלאו ידיהם לבנות בעדם נחלת שדה וכרם; ד. לבוא בברית מכתבים עם כל החברות של חסד אשר בקרית חוצות ואם אנשים יחידים אשר לבם טוב לחפץ ישוב ארץ ישראל; ה. לסדר בעזרת הידיעות והנסיונות ספר תקנות קבועות להמושבות העתידים להוסד ברצות ד' בנחלתנו.

ד) מספר חברי היעד: במספר חברי הועד יבואו גם מבלעדי הח"מ אנשים מאחינו תושבי הארץ מכבר אשר הכרנום לאנשי חיל וישרי לב ונהירין להם שבילי

---

*) נשלח לנו ע"י ה' ישראל בלקינד, יפו; נכתב בכתב רש"י. — הועד „חלוצי יסוד-המעלה" נוסד עי' ה' ז"ד לבונטין (עי' מחברתו „לארץ אבותינו" — ווארשא, תרמ"ה — עמ' 29 וגם א"מ פרימן „ספר היובל לקורות המושבה ראל"צ" ח"א, עמ' 1). סעיפים אחדים מספר התקנות הזה נדפסו בשעתם בעתונים שונים. עי', למשל, „הלבנון" נומ' 14 ו„השחר" חוב' כ' י"ב לשנת תרמ"ב. — על-פי „הועד חלוצי יסוד המעלה" נוסדה המושבה „ראשון לציון".

הארץ, נמוסיה, מנהגיה, למען יהיו גם המה לנו לעינים.

ה) מקום הועד: מושב הועד יהיה בעיר הקדושה יפו תיבב״א היושבת על החוף, ואולי גם בבירות, חיפה, ירושלים, צפת וטבריא, תובב״א, אם יהיה צורך בדבר.

ו) השפה שמשתמש בה הועד: לכתבי חשבונותיו, הידעותיו ומכתביו תהיה שפת קדשינו הנבחרת, וגם המכתבים הערוכים לאנשים שאינם שומעים שפת קדשינו יכתבו עברית, והעתקה בלשון הנדרשת מצורפת אליהם.

ז) סדרי הועד: יהיו על פי הסדרים המקומיים לכל עמי בני אירופה בבתי מועדיהם, אחד מתוך הועד יבוחר לראש אשר יפקח על קיום הסדרים, ושנים יבוחרו אחד לנאמן על הקופה, ואחד לסופר ומזכיר, ואין אחד מחברי הועד רשאי לעשות דבר הנכנס בגבול פעולתו של הועד מבלי הסכם הועד.

ח) הוצאות הועד: חברי הועד עצמם יעשו משלחתם באמונה, על מנת שלא לקבל פרס, ואך יתורו למצוא מקום מוצא לכסף הוצאותיהם, אשר יוציאו על הדרישה, כתב, ודפוס.

ט) תקנה פרטית: הועד אומר לקצות ידי הנבהלים העוברים בארץ לארכה ולרחבה לקנות קרקעות על מנת למכרם לאחינו העולים, ועל כן קבל הועד לקיים על עצמו לבלי תת לשומעי עצתו לקנות מהאנשים ההם אפילו כברת ארץ קטנה אם ירבו המחיר, והחלטתו זאת יודיע גלוי לכל, למען לא יוסיפו בני עולה ללטוש עיניהם על כים אחיהם האומללים, ותחת זה אנשי תמיד יבוחרו לו להועד אשר יתורו את הארץ גם המה, ובחירתם וחברתם אל הועד יהיה על פי חברי הועד.

קפיטל ב.

יקום הועד:

י) המפקחים על עסקי הועד ועל קיום סדוריו—המה:
האדון סי׳ חיים אמזאלאג הי״ו נשיא נכבד להועד,
ה׳ ז. ד. ליעוואנטין הי״ו ראש הועד,
ה׳ יוסף פיינבערג (הר־תפארת) נאמן על הקופה,
ה׳ נפתלי אברהם הילל על הי״ו רואה חשבון,
ואת ה׳ ש. שולמאן הי״ו בחרו למו לסופר ומזכיר.

י״א) שלוחי קהלות ישראל אשר יבואו לאה״ק לעבוד בישובו של ארץ ישראל, נכנסים למחיצתו של הועד עד שיהיו שנים עשר במספרם, ובלבד שיהיו אוהבי שלום, אנשי מנוחה, מתונים בדין וחפצים באמת לעזור להועד בעבודתו עבודת הקודש, וחברתם אל הועד יהיו עפ״י רוב דיעות.

י״ב) הועד יוכל בהסכם כולם לכבד בתואר חבר נכבד לכמה אנשים שימצאם לצורך העת או הענין.

י״ג) כל חבר וחבר שלא השתתף בעבודת הועד לא בגופו ולא בממונו במשך שתי שבועות, יש ברשות להביא אחר תחתיו.

י״ד) אם יצא חבר לדרך או נאנס ואינו יכול לבוא אל בית האסיפה, יכול למסור דעתו בכתב לחבר אחר.

ג.

כח הועד וסדריו:

ט״ו) אם מוציא נשיא הועד הנכבד או ראש הועד איזה ענינים או אפילו ענין אחד לעיין בו ולפסוק אותו, אזי הוא קורא אסיפה מחברי הועד ופוסק ההלכה עפ״י רוב דיעות. לא באו כל החברים הנמצאים לפי שעה בעיר מושב הועד בפעם הראשון, הוא קורא להם בפעם השני, לא באו בפעם השני, הוא קורא להם בפעם השלישי, ואם לא באו גם בפעם השלישי, אזי יש ברשות ראש הועד לפסוק אותו הענין עם חברים שנכנסו לבית הועד באותו הפעם עפ״י רוב דיעות; כל אלו שלש ההזמנות יכול ראש הועד לעשות אפילו ביום אחד אם השעה צריכה לכך. אם יבוא להועד חבר אחד שיש לו שתי דיעות ועוד חבר אחד, ביחד עם ראש הועד שיש לו ג״כ שתי דיעות, כחם יפה לפסוק הלכה למעשה.

ט״ז) חברי הועד נקראים אל האסיפה על ידי שתי מודעות, האחת שולח ראש הועד לכל החברים והמה חותמים ידם עליה, והשניה תלויה בבית הועד.

י״ז) כשבאים החברים להאסיפה בבית הועד, ראש הועד מציע להם בכתב הענינים אשר מצא לנחוץ לעיין בהם ולפסוק אותם, וכל החברים נושאים ונותנים על כל ענין מיוחד בפני עצמו, שוקלים וטרים בו, ומחוים דעתם, ואח״כ פוסקים אותו הענין למעשה עפ״י רוב דיעות, ונותנים אותו בפרטי־כל; וכל זמן שלא גמרו לפסוק אלו הענינים שיש להציע לראש הועד, אין אחד מחברי הועד רשאי להציע שאלות מענינים אחרים.

י״ח) אין כח הועד יפה לפסוק איזה ענין למעשה, אלא אם כן נכנסו בו נשיא הנכבד או היושב ראש ועוד שלשה עם כל אחד מהם; נשיא הנכבד, או היושב ראש, בשעה שאין נשיא הנכבד בהאסיפה, יש להם שתי דיעות, הרי בכל האסיפה לא פחות מן חמשה דיעות.

י״ט) כל מעשי הועד צריכים להיות לשם שמים, בלי פניה, בלא קנטור, בלי משוא פנים. בשעת

האסיפה, בעת המשא ומתן, אין אחד רשאי לכנוס לתוך דברי חברו, ואינו רשאי לאמר קבלו דעתי, ומי שלא נפסקה הלכה כמותו בין שהיה בעת האסיפה, ובין שלא היה באותו האסיפה, לא יכעוס ולא יתרעם, ומכ"ש שלא יערער על מה שקבעו, ובן גם חברי המושב אל יערערו אחרי פסק־הדינם של הועד, ואל יזלזלו בם, והעושה כן הרי הוא מצער את הצבור וגורם להשלום שיסתלק ח"ו מישראל, ונקרא נרגן ומחרחר ריב — וכל מי שיחזיק בתקנות הועד ויסיע על ידיהם הרי זה רודף שלום והוא מכלל בוני הנהרסות, וגודרי גדר, וזכות הרבים תלוי בו, ויזכה לראות בשוב ד' את שיבת ציון.

ד.

הוצאות הועד.

כ') מוצא לכסף להוצאות הדרישה,' הכתב, והדפוס יהיה: א. מנדבות אשר ירימו נדיבי לב לדבר הזה, ב. מההכנסה שיעשו כל המתחברים אל הקולו־ניום באה"ק כסכום אשר יקצוב עליהם הועד, ואם ישאר אצל הועד כסף יותר מהוצאותיו אזי יבואו לקופת מעות של צבור בהקולוניום אשר יֻסדו בעזרת ד'.

ה.

פעולת הועד.

כ"א) הועד ממונה על קנין הקרקע, בנין הבתים, קניית בהמות ומטלטלין, על סדר התיסדות המושב, על צרכי הצבור, על מעות הצבור, התנהגות המושב.

כ"ב) קנין הקרקע: הועד בוחר לפי ראות עיניו מקום עבור המושב, נושא ונותן עם בעלי הקרקעות ועושה שטר המכירה ע"ש הפרעזידענט עם שנים מנבחרי הועד. אם תתן איזה חברה של חסד כסף על קנין הקרקע, אז יוכל הועד לקנות הקרקע על שם החברה ההיא אם תהיה רצונה בזה האופן, ומתנה עמדה תנאים כפי ראות עיני הועד.

כ"ג) בנין הבתים: הועד עושה צורות (פלאַנען) עבור הבתים ורפתים לצאן ובקר, קונה אבנים, עצים ושאר צרכי הבנינים, מעמיד פועלים ומשגיח בעצמו או מְמַנה משגיחים מחברי המושבה או מאנשי הועד.

כ"ד) קנין בהמות ומטלטלין: הועד בוחר אנשים בקיאים מחברי הועד, או מאנשי המושב, ומוסר להם כסף לקנות כל הבהמות וכלי המחרישה הנחוצים לכל משפחה ומשפחה, והוא מחלק אותם על פי שומא ובגורל.

כ"ה) צרכי הצבור: הועד פוסק כסף על בנין „בית תפלה", בית תלמוד תורה, בית חולים, בית המרחץ ובית טבילה, ומיסד בית מסחר כללי עפ"י תקנות מיוחדות אשר בו ימצאו אנשי המושב כל הסחורות הנצרכות—צרכי הבית וצרכי השדה—כן גם ימסרו בני המושב לבית מסחר ההוא את תבואותיהם ואת פירותיהם, שיהיה להם למכור; הועד פוסק מספר בעלי המלאכות הנחוצים להמושב,—לפי ערך התישבים ומשתדל להשיג אנשים הגונים אנשי אמונה וניתן להם מקום בהמושב, ופוסק מעות לתקנת דרכים, לחפירת בארות, לשתילת עצים ונטיעת כרמים וכדומה.

כ"ו) התייסדות המושב: כל בית אב ואם הבא להמושב מחוייב להכנים אל קיפת הועד כסף הדרוש להתייסדותו, ובשביל צרכי הצבור בפעם אחת או בשתי פעמים, כפי שימצא הועד לנחוץ.

כ"ז) חלוקת האחוזות: הועד מחלק את הקרקע שיקנה לגבולים, ולפי טיב הארץ ותכונתה הוא פוסק מדת קרקע הנחוצה לכל בית אב, לפי ראות עיני הועד. הוא יכול למכור לכל בית אב גם פחות גם יתר מהסכום הזה. אופן חלוקת הקרקע צריכה להיות עפ"י הועד ביחד עם איזה אנשים מהמושב ומהבקיאים בטיב הארץ ותכונתה, עפ"י הועד יצאו בני המושב מארץ מושבותיהם ועפ"י הועד יבואו עם משפחותיהם להתיישב בהמושב בעזה"י ועל פיהם ישק כל המושב בכלל ובפרט במשך שתי שָנים מן היום שיקנה הקרקע.

כ"ח) מעות של ציבור: הועד מתאמץ למצוא מוצא לכסף מבני המושב לכלכל כל הוצאות העדה, כמו: רב, שוחט, מלמדים, רופא, סופר ומשגיח, וקוצב להם שכר כפי ראות עיניו.

כ"ט) התנהגות המושב: הועד מתקן תקנות אשר על פיהן תתנהג העדה, ומהן לא יסורו ימין ושמאל.

ל') פעולות־הועד האלו (מסעיף כא—כט) מצא הועד לנחוץ לקבוע בשביל המושב הראשון „ראשון לציון" אשר יתעסק בהתייסדותו אי"ה — ואם מקום מושב „הועד חלוצי יסוד המעלה" לא יהיה בהמושב „ראשון לציון", ועליו יהיה מוטל להתעסק בהתייסדות מושבות אחרים, אזי יבחר לו אנשים מתוכו או מתוך אנשי המושב בהסכם העדה עפ"י רוב דיעות „ועד שני" משׁשה פרנסים שיפקחו על עסקי עדת „ראשון לציון" ויתנו דין וחשבון על מעשיהם לפני ועד הכללי „ועד חלוצי יסוד המעלה".

ל"א) כן הוא אומר להציע לפני כל אלה שיבואו לאה"ק להתיישב, שיבחרו מאתם ועד משׁשה פרנסים על עסקי העדה עפ"י פראגראממע מסודרת, למען אשר

תהיה כל ההתיישבות בידי אנשים בקיאים העושים מעשיהם במתינות הדעת, ויטכסו עצה עם הועד „חלוצי יסוד המעלה".

עהרענפרעזידענט: *H. Amgellak*
S. D. Levontin
pour N. Feinberg
N. S. Hillel
Sekretary S. A. Schulmann

ט"ו לחורש זיו התרמ"ב
עה"ק יפו ת"ו.

.13

מאת דוד גורדון ליהל"ל *).

אסרו חג שבועות, תרמ"ב, ליק.

לידידי החה"ש כהה"ר יהל"ל נ"י.

בתשובה על מכתבך האחרון אודיעך כי מאמרך „למסע המחנות" יצא אור בנומ' 19, כי אַחר בואו מצאת בנומ' 18, ובל"ס בין כך הלא קבלת אותו. מובן הדבר כי נתת שמחה בלבי בשנותך דעתך לטובת ישוב א"י, ובפרט כי לא די לך בשנוי דעת לבד, אבל יצאת כגבור לפעול בכל יכלתך לטובת הענין. גם ברוך תהיה! ואני תפלה כי בעל תשובה כמוך ירבו בין שונאי ציון, כי גדול המעשה וכו' והא בי' דכולה בי' בענינגו! למותר להגיד לך כי מאד צדקת במשפטך כי העולים בערבוביה טרם עשו סדרים, וטרם ישנם דואגים בעבורם, יכולים להרוס הבנין, וזה דברי אשר הזהרתי תמיד שלא יעפילו לעלות, ועלינו הלא לדאוג בעד העניים ולא בעד העשירים. החיית רוחי כי הצליח לך ליסד חברה בעירך, ואם תתנהל במתינות וישוב הדעת תצליח אי"ה. בנוגע לשאלת עצה בזה עומד אני בדעתי כי נחוץ לפנות אל הועד ביפו[1], ואין ראיה מן אחד מהם ששב משם ואין בפיהו נכונה. הלא תאמר בעצמך כי איש פשוט הוא, ודע לך כי בראש הועד שם עומד כעת השוע אמזאלאג קאנסול ענגלאנד ביפו, וחברי הועד הם רבים, ואנשים בתיכם חכמי לב יודעי הדבר לאשורו לכל פרטיו ועתה נתחברו אליו גם הדעלעגאטען של הצענטראל קאמיטעט מרומעניען. ולפי הטעלעגראם האחרון כתב אליפהאנט אל הועד כי בקרוב יבא גם הוא ליפו לתקן דבר על מכונו, ותוכל לפנות אל לעוואנטין שם כפי האדרעססע בהמגיד. וליתר שאת לא יזיק אם תכתוב גם אל ה' רי"מ פינס בירושלים כי הוא בר סמכא בענין זה ולבו שלם לענינינו ועושה כל אשר ביכלתו, וכבר קנה קרקעות בעד הרבה משפחות מערים רבות. בקרוב יבא בהמגיד מאמר ממני המודיע פרטי הדברים. בדבר אליפהאנט אין לי ממנו עוד ידיעה, אבל מלאנדאן הודיעו לי בשם השרים הגדולים בעלי בריתו המשתדלים בישוב א"י, כי הוא נושא ונותן עם הסולטאן לעשות דבר של קימא, והוא איננו איש כזה שימהר להודיע ברבים חצי דבר, כי שר גדול הוא מאד[2]. עכ"פ תוכלו להוציא ענינכם אל הפועל במנוחה טרם יודע הדבר אל בוריו, כי ידעתי כי לא מילתא זוטרתא היא לעסוק עם מושל ארץ רבה ולבוא לידי גמר בענין רם ונשגב כזה, אשר נמצאים גם מסטינים רבים משונאי ציון המטילים חשד בלב הסולטאן מפני דבר מדיני יצוק בו—אבל כולם יכרעו ויפלו אי"ה. התנועה בין רבים משרי הנוצרים בלאנדאן נפלאה היא בזה עד מאד. גם נתגדלה בכל מחנה ישראל ברוססיא ופאלען, עד כי נפשי נבהלה מאד פן חלילה לא אהיה אנוס לקרוא עם המשורר האשכנזי: „דיא גייסטער דיא איך הערויפבעשווארען איך קאנן זי ניכט מעהר באננען", כי כבר הודיעו לי מן יפו כי יראים הם פן תהפך חלילה העיר יפו כבראד אשר באה"ק, כי כל־כך ירבו העניים הבאים שם מדי יום ביומו, וזה יכיל להשחית כל תקותנו, אם לא יצליח לנו לעצור בעד העם האומלל המתחרה לשוב למקור מחצבתו. אויה לי ומה תקנתי? במשך עשר שנים דברתי על לב עמי להסב עיניהם לארץ אבותם. ועתה רק העניים שימעים לקולי וקצרה ידי להניע גם לב העשירים שיפתחו צרורות כספם לתמוך את אחיהם, ומבלי כסף אך קברים. אולי ימצא איש אחד טוב ממני אשר העשירים ישמעו לקולו. ומפני זה דעתי נוטה להתחיל לדבר אל העשירים בלשון רכה, מבלי חרופין וגידופין, אולי ירך לבם? ובפרט כי לפי הנודע עתה מוכנים גם גבירינו לתמוך את האמיגראנטים גם לא"י, רק בסתר ולא בגלוי. ע"כ יקירי ננסה נא לדבר דברים טובים. נעשה הכל מה שנראה לנו למועיל לענינגו. — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — —

עוד דבר לי וגדול הוא בעיני: אולי תוכל חברתכם לשלוח איש חסד או שנים מתוככם ללאנדאן לדבר

---

*) הנומרים 14—13 הם מן הדקומנטים, שהמציא לנו ה' יהל"ל.

1) הוא „הועד חלוצי יסוד המעלה" (עי' לעיל, נומר 9).

2) עי' להלן נומר 18.

אל השרים הגדולים בשם כל אחיכם ולהודיעם כי נפשם חשקה רק בארץ הצבי, וזה יהיה לתועלת אין חקר. הן אמנם יש לנו שם ה׳ קאנסטאנטינאוויסקי מאדעססא, אבל האיש זקן ומבוהל ובעל דמיון עז, ואחפוץ שהשרים יראו אנשים אחרים חכמי לב בתור מלאכי עמם. בקרוב ילך שם לבקשתי הרב הגדול הנכבד אבד״ק ראדאם בפאלען[3]), המתעסק בכל לבו בזה, את אשר אדע מהנוגע לענייננו, אמהר להודיעך ידידי ולאנשי בריתך הנכבדים אוהבי ציון. ושלום לכולכם עד העולם.

ידידך הכותב בחפזון
דוד גארדאן.

[3]) הוא ר׳ שמואל מוהיליבר.

.14

מאת דוד גורדון ליהל״ל.

ליק, 10 מאי, תרמ״ב.

לידידי החה״ש שלום עד העולם.

— — — — — — — — — — —

טרם כל דבר אמר כי מהלך־רוחך ומחשבותיך בענין הנשגב אשר לנו קולע אל השערה וכן ראוי להיות. עלינו להעיר בקרב עמנו תשוקת העמידה ברשות עצמו, ואידך פירושו הוא. בעיקר הדבר תדע, כי מכשולים רבים וגדולים מאד מונחים על דרכנו מצד אחינו יושבי מערב אירופא, אשר מן הנמנע להם לדעת מצב אחינו ברוססיא ומה שחסר להם; לעומת זאת קמים מושיעים אחרים אשר לא קוינו להם. ענינים נשגבים מרוקמים בסתר בדבר הנשגב הזה אשר לקחה אזני שמץ מנהם, ואשר לא אוכל לגלותם עוד. הגידה נא בשמי (ואנכי אינני אומר דבור לבטלה ועפ״י דמיון) לחברי חברת „עם עולם״, כי יבלינו ברוחם מעט, ר״ל, יעשו כל אשר בכחם, יתקבצו והיו לבשר אחד, ויעשו לע״ע ארגאניזאציע בתוכם, ויחכו בדבר מקנה קרקעות עוד מעט. השר אליפהאנט אשר יש לי מרוצת מכתבים עמו נסע לבירת תוגרמה לעשות חוזה עם הסולטאן. השר הזה מוכן להקדיש כל הונו לטובת ישוב א״י ולטובת עם ישראל אשר אהב סלה בלי מצרים ומשתדל בהקמתו... ואולי יעלה בידו (כי ברצונו אין מונע) לקנות כברת ארץ להושיב שם אלפי משפחות, ואז פנים חדשות יהיו בשאלה הזו. אנכי מחכה על תשובתו מקאנסטאנטינאפאל, ואודיע לך מה לעשות. בנוגע לאופן מקנה הקרקעות וכל הפרטים, מובן הדבר כי לא אוכל לדעת גם אנכי. כל זה תלוי בהמקומות והאנשים. עכ״פ אם תרצו לדעת פשר דבר כתבו אל הועד אשר ביפו אשר הר״ר אמזאלאג הקאנסול האנגלי עומד בראשו ותדעו פרטי הדברים, יען להם נגלו כל פרטי הדברים שם. בין כה וכה יתודע הדבר ברור מהשר אליפהאנט אשר יעשה גדולות ונצורות. בקרוב ידובר מזה ב„המגיד״. סלח לי אם אכלה דברי, יען העבודה בישוב א״י רבה עלי כ״כ עד כי כמעט ארבץ תחת משאי. יום ולילה אין לי מנוחה, ורבים הם מאד הנוסעים דרך עיר מושבי לא״י בכל יום. ועלי היו כלנה, לתמכם לנהלם בעצתי ולבכות עמהם על שברם. מחזה איום ונורא. העם בורח ממצרים בחפזון, אבל אין משה לנחותם הדרך, ולא עמוד אש רק עמוד ענן בלילה.

והנני ידידך באמת
דוד גארדאן.

.15

מאת א. טאננבוים למרדכי בן־הלל הכהן *).

С.-Петербургъ, 11 Мая 1882 г.

Многоуважаемый другъ,
Маркъ Гилелевичъ!

— — — — — — — — — — —

Такъ какъ Вы собираетесь ѣхать въ Палестину въ интересахъ нашего святого дѣла, то необходимо Вамъ сообщить все положенiе дѣла у насъ теперь, чтобы Вы знали, какъ съ этимъ сообразить Ваши дѣйствiя и устроить Вашу поѣздку, чтобы возможно лучше содѣйствовать нашимъ цѣлямъ.

Вы знаете о проектированномъ съѣздѣ единомышленниковъ эмиграцiи. Это теперь уже приводится въ исполненiе, многiе кружки и эмиграцiонныя группы уже снеслись и согласились въ главныхъ основанiяхъ по этому предмету, а также уже выработана программа занятiй съѣзда.

Яковъ Львовичъ[1]) завтра уѣзжаетъ въ Вильну, для переговоровъ относительно участiя въ съѣздѣ виленскихъ эмиграцiонистовъ, которымъ придется взять на себя устройство участiя въ съѣздѣ Западнаго Края и Польши. Пробывши тамъ дня три, Я. Л. долженъ ѣхать въ Кiевъ, гдѣ онъ пробудетъ не болѣе одного дня, такъ какъ въ Кiевѣ будетъ кромѣ него и другое лицо, которое тоже поѣхало въ нѣкоторые центры. Изъ Кiева Я. Л. поѣдетъ въ Одессу, а оттуда въ Константинополь, гдѣ онъ явится къ Олифанту въ качествѣ *уполномоченнаго* отъ нѣсколькихъ значительныхъ

*) מן הדקומנטים, שהמציא לנו ה׳ מב״ה הכהן. ה׳ כהן היה מזכיר המערכת של ה„רוסבט״, וכשעזב את עבודתו זו מלא ה׳ טאננבוים את מקומו.

[1]) רוזנפלד, עורך „הרוסבט״.

групп эмиграціонистовъ. Изъ Константинополя, съ добытыми оттуда свѣдѣніями, Я. Л. появится на съѣздѣ, который долженъ состояться не позже, какъ черезъ недѣли четыре.

— — — — — — — — — —

Остаюсь Вашимъ искреннимъ другомъ

А. Таненбаумъ.

.16

מאת הלשכה המרכזית של ביל"ו באודיסה לוו. איזמאן *).

Одесса, 12-го Мая (1882 г.).

Милостивый Государь,

Г-нъ Айзманъ!

Центральное бюро извѣщаетъ Васъ, что оно перенесено въ Одессу, куда должна быть направлена вся корреспонденція.

Въ виду того, что центральное бюро находитъ необходимымъ начать отправленіе партій лишь только получится удовлетворительный отвѣтъ отъ двухъ нашихъ делегатовъ, имѣющихъ на дняхъ выѣхать въ Константинополь для переговоровъ съ сэромъ Олифантомъ, — оно также имѣетъ честь извѣстить Васъ вторично, что ближайшей почтой должны быть доставлены подробные списки лицъ, готовыхъ ѣхать по первому востребованію.

— — — — — — — — — —

Центральное бюро выражаетъ надежду, что члены вашего кружка нравственно вполнѣ соотвѣтствуютъ тѣмъ требованіямъ, которыя налагаетъ на насъ наша общая, великая и трудная миссія; оно также проситъ Васъ предупредить членовъ вашего кружка не двинуться въ Одессу, сборный нашъ пунктъ, до тѣхъ поръ, пока не получится отъ центральнаго бюро извѣщенія, и выслать списокъ для доставленія с. Олифанту въ Константинополѣ, такъ какъ, если онъ не будетъ полученъ своевременно, Вашъ кружокъ не войдетъ въ составъ нашей партіи.

Адресъ: Еврейская ул. д. 30, кв. 7.

Г. Брайловскому.

---

*) הנומרים 16—17 הם הדקומנטים מן שהמציא לנו ה' ד. איזמאן. — עי' להלן יומנו של הד"ר חיסין, נומר 27.

.17

מאת הלשכה המרכזית של ביל"ו ברוסיה לוו. איזמאן.

Ц. Э. Б. П.

ב' י' ל' ו'

Одесса, Іюня 5-го 1882 г.

Милостивый Государь,

Господинъ Айзманъ!

Сегодня мы получили первыя свѣдѣнія изъ Константинополя отъ нашихъ делегатовъ, образовавшихъ тамъ константинопольское отдѣленіе центральнаго бюро Палестинцевъ. Делегаты наши взяли съ собой рефератъ, составленный нами на французскомъ яз. и имѣющій быть представленъ сэру Олифанту. Въ этомъ рефератѣ, къ которому приложены списки кружковъ въ оригиналѣ, мы обстоятельно изложили ему исторію образованія нашей партіи, ея цѣль и стремленія, а также средства, которыми мы обладаемъ; мы просимъ его принять посильное нравственное и матеріальное участіе въ нашей будущей колоніи, отъ успѣха которой зависитъ почти вся будущая колонизація, а, слѣдовательно, и будущность евр. народа. Мы доказываемъ ему, что не боязнь *матеріальныхъ* ограниченій заставляетъ насъ оставить Россію, а то нестерпимо-гнетущее насъ политическое ограниченіе, которое ставитъ насъ въ глазахъ *коренныхъ* въ положеніе паріевъ, для которыхъ законъ не писанъ и которые eo ipso служатъ удобною мишенью для разнаго сорта мучителей, старающихся указать на насъ, какъ на единственную причину экономическаго хаоса, существующаго у насъ въ Россіи. Отсюда вѣчные погромы, вѣчныя издѣвательства надъ нашимъ человѣческимъ достоинствомъ... Коснувшись затѣмъ германскаго, чешскаго, венгерскаго антисемитизма, ясно доказывающаго, что намъ необходимъ домъ, ибо вездѣ, какъ показываетъ исторія, мы *чужіе*, а разъ мы чужіе, племенная рознь, существующая между разными племенами, по отношенію къ намъ должна быть непремѣнно острѣе и достигаетъ своего апогея лишь только на соціальномъ или религіозномъ горизонтѣ *коренныхъ* появляются болѣе или менѣе угрожающія тучи,—мы просимъ помочь намъ По полученному нами письму рефератъ долженъ быть сегодня разсмотрѣнъ Олифантомъ и завтра или послѣ завтра послѣдуетъ окончательный результатъ. Изъ разговора съ Олифантомъ наши делегаты вынесли очень пріятное впечатлѣніе о немъ, хотя онъ былъ настолько *политиченъ*, что составить себѣ какое-нибудь резюме изъ перваго разговора рѣшительно невозможно.

Изъ прочихъ новостей можемъ сообщить, что на прошлой недѣлѣ былъ здѣсь профессоръ Гехлеръ, бывшій воспитатель англійскаго кронпринца и членъ англійскаго общества христіанъ. Онъ посланъ

въ Россію узнать, дѣйствительно ли есть у евреевъ желаніе колонизировать Палестину, и избралъ Одессу, какъ самый важный центръ. Скоро онъ поѣдетъ въ Константинополь, куда онъ везетъ письмо отъ англійской королевы къ султану, въ которомъ она проситъ его не ставить никакихъ затрудненій колонизаціи. Вышеупомянутое общество обладаетъ громаднымъ, по его словамъ, капиталомъ. Смѣемъ думать, что мы успѣемъ повліять на него, такъ какъ, узнавъ о нашей партіи, онъ былъ пріятно пораженъ.

Ждемъ еще одного письма изъ Константинополя, послѣ котораго будемъ вызывать остальные кружки. Будьте готовы.

Члены бюро.

.18

מאת ל. אליפאנט לד. גארדאן *).

העתקה.

קאנסטאנטינאפאל, 24 יוני, 1882.

לידידי ה׳ דוד גארדאן מו״ל „המגיד״.

בל״ם נודך לך כי ממשלת תוגרמה אסרה ליהודים להאחז בפאלעסטינא. והנה נכון הדבר הזה מסבות שונות. א) מסיבות דיעות קדומות בעניני האמונה הקשורות בלבות המושלמים ביחוס ארץ־ישראל. ב) לרגלי פעולות מחוץ על רוח הסולטאן מצד שונאי ציון. ג) פרוד הדעות הגדול השורר כעת בין הסולטאן ותוגרמה בשאלת מצרים. מפני זה אין קץ לנחיצת הדבר כרגע אשר עם ישראל לא ירך לבבו ולא יסוג אחור מתקותו. נחוץ מאד ומאד אשר ישראל לא יאבד אף רגע את אומץ רוחו בתנועתו הגדולה מן המניעות העומדות לשטן על דרכו יען הן באמת רק מניעות עוברות ולפי שעה, מסיבות הסכסוכים בין תוגרמה ועגגלאנד, יביט הסולטאן כרגע בעין חשד על כל הצעה ועצה שתבוא לפניו מאיש ענגלאנד בנוגע לארץ הקדם. אבל כשאני לעצמי לא יפול לבי מאומה. יען ידעתי כי בקרוב יעשו ענינים גדולים ונכבדים אשר ישנו פני הפאליטיק בארץ הקדם. כרגע מן הנמנע לי לגלות לך כל מצפוני הדברים, רק ברמיזה... רק בקשתי ערוכה אליך מקירות לבי שתעשה כל אשר בכחך באהבתך לבני עמך האומללים להעירם ולהתחנן לפניהם בשמי ובשם ארץ אבותם המחכה אליהם כי חלילה לא יפול לבם מקול השמועות הנראות כרעות, רק יעשו כאשר עשו עד היום בתנועה הנשגבה ויכינו עצמם לעת מועד באומץ רוח

---

*) מן הדקומנטים, שהמציא לנו ה׳ יהל״ל. ההעתקה (התרגום) כתובה בכתב־ידו של הר״ד גורדון.

ותקוה טובה. ברור לי כי בזמן קרוב ותהי נעשית מסלה לישראל להוציאהו מארצות גלותו לחירות עולם בארץ אבותם כבימי צאתם מגלות מצרים. ואתה אל תגלה דברי אלה ב„המגיד״ טרם בא מועד. גם שמי לא תזכור ותחבר לענין הצפונות העומדות להגלות... ואני על משמרתי עומד יום ולילה שלא ישתקע הדבר מרוך־הלב של ישראל האומלל, ואתה עשה את שלך לחזק ידים רפות ולאמץ רוח בני עמך אשר נאהב סלה.

ידידך

לווירענס אליפהאנט.

.19

ידיעות על המצב הפוליטי *).

Копія письма Олифанта.

Russich-Israelitische
Emigrations-Gesellschaft
„עם-עולם".
Comité

Русско-эмиграціонному О-ву «Амъ Эйломъ»

Переводъ съ нѣмецкаго.

Вы несомнѣнно уже знаете, что турецкое правительство запретило евреямъ селиться въ Палестинѣ. Это запрещеніе есть результатъ иностраннаго вліянія на Султана, также религіознаго предразсудка магометанъ въ отношеніи понятія о святой землѣ. Поэтому нужно прилагать всѣ усилія, чтобы еврейскій народъ не унывалъ вслѣдствіе этихъ только временныхъ препятствій. Если бы не возникновеніе египетскаго вопроса, установившаго такія натянутыя отношенія между Турціей и Англіей, послѣдняя могла бы оказать то дружественное давленіе на турецкое правительство, котораго она въ настоящее время лишена, такъ-какъ турки смотрятъ съ недовѣріемъ на каждаго англичанина, трактующаго о восточномъ вопросѣ. Но я нисколько не унываю, потому что въ непродолжительномъ времени многія событія окончательно перемѣнятъ положеніе Турціи.

Въ этомъ письмѣ я не могу Вамъ обстоятельно разъяснить положеніе дѣла, но я просилъ-бы ободрять вашихъ единовѣрцевъ и возбуждать довѣріе къ успѣху и терпѣніе. Я убѣжденъ, что

---

*) הנומרים 19—20 הם מן הדקומנטים, שהמציא לנו ה׳ ד. איזמאן.

את הקטע הזה מצאנו בתוך כתביו של המנוח ו. אייזמאן ואין אנו יודעים, אם הידיעות לקוחות מאיזה עתון שיצא בימים ההם או שהן ידיעות שנמסרו רק ל„עם-עולם״ בלבד והאגודה הפיצה אותן בקרב החברים. בכל אופן תוכן מכתבו של אוליפנט מתאים להנומר הקודם.

пискѣ 10% стоимости акціи. Владѣльцы означенныхъ акцій выбираютъ изъ числа акціонеровъ два главныхъ совѣта. Первый совѣтъ общества есть исполнительный—уполномачивается вести переговоры съ турецкимъ правительствомъ; покупать земли и уплатить суммы и завѣдываетъ водвореніемъ колонистовъ и всѣмъ управленіемъ»

20.

מאת הלשכה המרכזית של ביל"ו בקושטא להאגודה בניקולייב.

Constantinople 17/29 Іюня 1882 г.

Братья!

Всѣмъ Вамъ извѣстно, что нашъ кружокъ отправилъ делегатовъ въ Константинополь во 1-ыхъ для того, чтобы убѣдиться въ степени достовѣрности слуховъ о томъ, что будто Султанъ запрещаетъ евреямъ селиться въ Палестинѣ, а во 2-хъ для того, чтобы вести переговоры съ с. Олифантомъ насчетъ лучшаго устройства нашей партіи. Мы, делегаты, здѣсь узнали слѣдующее. Въ Турціи давно существуетъ проэктъ колонизаціи Сиріи и Мессопотаміи, гдѣ переселенцамъ даютъ безвозмездно участки земли съ освобожденіемъ на 12 лѣтъ отъ всякихъ повинностей. Друзья евреевъ хотѣли теперь распространить этотъ проэктъ и на Палестину, чему Султанъ воспротивился. Это однако не значитъ, что Турецкое правительство не будетъ принимать участія въ устройствѣ эмигрантовъ. Тѣмъ не менѣе всякій можетъ на свои собственныя средства селиться гдѣ ему угодно, не исключая и Палестины, такъ какъ въ Турціи евреи пользуются всѣми правами и для нихъ ни какой черты осѣдлости не существуетъ. Что же касается переговоровъ нашихъ съ с. Олифантомъ, то о нихъ не можемъ сообщить Вамъ ничего утѣшительнаго. Мы уже сообщали Вамъ о томъ, что с. Олифантъ насъ принялъ очень любезно, представилъ насъ американскому посланнику [1]), который принимаетъ горячее участіе въ судьбѣ евреевъ эмигрантовъ. Олифантъ насъ обнадежилъ, обѣщая, что постарается въ 2 недѣли устроить насъ и просилъ зайти черезъ нѣсколько дней за окончательнымъ отвѣтомъ.

Но человѣкъ полагаеть, а Богъ располагаетъ. Когда мы на дняхъ были у него, онъ намъ съ горечью заявилъ, что въ настоящее время онъ никакой помощи ни нравственной ни матеріальной оказать не можетъ. Дѣло въ томъ, что вслѣдствіе послѣднихъ политическихъ осложненій въ Египтѣ отношенія между Великобританіей и Турціей крайне натянуты, и на всякую помощь намъ со стороны англичанина Турецкое правительство смотритъ подозрительно.

1) אולם. עי' מאמרו של רוזנפלד „Съ Босфора“ בה„רזסבט“ נו' 30—28 לשנת 1882.

черезъ непродолжительное время для нихъ откроется путь избавленія отъ настоящаго рабства подобно тому, какъ они освободились изъ Египта. Между тѣмъ будьте увѣрены, что я здѣсь безпрестанно работаю и зорко слѣжу за ходомъ дѣла.

Олифантъ.

Намъ сообщаютъ изъ Варшавы, что черезъ двѣ недѣли отправляется Радомскій раввинъ вмѣстѣ съ Гордономъ, редакторомъ «Гамагида» и еще съ однимъ еврейскимъ ученымъ въ Лондонъ и другіе еврейскіе города, чтобы провести идею колонизаціи Палестины, въ особенности, чтобы найти какого-нибудь банкира, который согласился-бы дать свое имя для учрежденія акціонернаго общества. Дальше пишутъ: «Радомскій раввинъ въ своемъ маленькомъ городкѣ собралъ по подпискѣ для этой цѣли 13 тысячъ руб. Черезъ агитацію этихъ раввиновъ мы надѣемся собрать по подпискѣ въ нашемъ районѣ около 300,000 р. Это доказываетъ, какъ велико желаніе нашихъ братьевъ осуществить заселеніе Палестины.»

Приводимъ содержаніе письма Монка (?), англичанина, ревностнаго покровителя интересовъ колонизаціи Палестины.

«Къ моему прискорбію я долженъ сказать, что многіе евреи въ Англіи публично высказывались противъ колонизаціи Палестины евреями и, хотя нѣкоторые изъ нихъ дали двусмысленный отвѣтъ, воздерживаются отъ всякаго участія въ реализаціи этого плана. Правда, что бездѣйствіе такого незначительнаго меньшинства въ сравненіи съ количествомъ приверженцевъ идеи колонизаціи не можетъ ставить преграду и парализовать избавленіе евреевъ отъ вѣчнаго рабства; главная причина замедленія осуществленія нашего дѣла кроется именно въ томъ, что до сихъ поръ не постарались дать этому плану болѣе осязательную, ясную форму; многимъ казалось, что все предпріятіе «душа безъ тѣла». Поэтому я послѣ долгихъ тщательныхъ разсужденій успѣлъ составить новый планъ осуществленія колонизаціи. Планъ мой удостоился одобренія свѣдущихъ людей и биржевыхъ тузовъ, въ непродолжительномъ времени я надѣюсь опубликовать его въ нѣкоторыхъ англійскихъ газетахъ и надѣюсь на одобреніе всѣхъ биржевыхъ комитетовъ. Основнымъ положеніемъ для реализаціи колонизаціи Палестины должно служить учрежденіе акціонернаго банка, подъ фирмою «еврейскій банкъ», съ основнымъ капиталомъ въ 10.000.000 ф. ст., раздѣленнымъ на 1.000.000 акцій, каждая акція по 10 ф. Подписка на эти акціи принимается на всѣхъ биржахъ, во всѣхъ банкахъ и у всѣхъ маклеровъ. Желающій подписаться долженъ внести при под-

Такимъ образомъ наша надежда на Олифанта рухнула, по крайней мѣрѣ на нѣкоторое время. Олифантъ намъ совѣтовалъ или ждать мѣсяца два, пока обстоятельства поправятся, или обратиться къ Алеппскому или Аданскому пашѣ съ просьбой устроить насъ на основаніяхъ общихъ для всѣхъ эмигрантовъ всѣхъ національностей. Мы собрали по этому поводу экстренную сходку изъ всѣхъ членовъ нашей партіи, имѣющихся въ Константинополѣ. Много объ этомъ дебатировали, разсматривали вопросъ «что дѣлать?» и со всѣхъ сторонъ и пришли къ слѣдующему рѣшенію. Мы не можемъ ждать дольше, пока египетскія дѣла поправятся, во первыхъ потому, что неурядицамъ въ Египтѣ пока конецъ не предвидится, во вторыхъ потому, что мы уже и безъ того слишкомъ долго откладываемъ нашу поѣздку. Мы начинаемъ терять довѣріе въ глазахъ массы. Въ Россіи произошли довольно важныя перемѣны въ политикѣ по еврейскому вопросу. При извѣстной склонности ко всевозможнымъ компромиссамъ все это можетъ гибельно отозваться на судьбу эмиграціи въ Палестину въ частности. Теперь нашъ отъѣздъ еще болѣе необходимъ, чѣмъ прежде. Мы должны показать, что не вѣримъ въ возможность сноснаго существованія въ Россіи даже при министерствѣ Толстого[1]), что мы теперь, какъ и прежде, готовы жертвовать собой ради великой и святой идеи — возрожденія нашего народа. Но мы находимъ, что если даже масса будетъ эмигрировать въ Сирію, гдѣ она скорѣе устроится на малыя средства, сосѣдняя съ ней Палестина должна быть главнымъ центромъ. И вотъ мы рѣшили бороться до послѣдней возможности и, не обращая вниманія на всѣ заманчивыя обѣщанія въ Сиріи и Мессопотаміи, эмигрировать только въ Палестину и эмигрировать поскорѣе, чтобы этимъ самымъ показать всѣмъ евреямъ, что доступъ имъ въ Палестину совершенно открытъ. Запрещеніе заключается только въ томъ что казенной даровой земли на колоніи не будетъ.

Мы уже отправляемъ туда отдѣльныя партіи и черезъ двѣ недѣли думаемъ всѣ тамъ быть.

Еще повторяемъ всѣмъ нашимъ братьямъ по идеѣ. Мы теперь не имѣемъ въ виду ничего положительнаго. Мы только полагаемся на свои собственныя нравственныя силы. Мы увѣрены, что наша горячая вѣра въ будущность нашего великомученника народа, наша твердая рѣшимость умереть за него, чтобы только этимъ приготовить (?) для закладки великаго зданія счастія нашего народа, поддержитъ насъ въ борьбѣ со всевозможными лишеніями и трудностями. Малодушные, не увѣренные въ своихъ силахъ, пусть отстанутъ: намъ

1) הדברים מכוונים לצירקולר של המיניסטר טולסטוי שעליו ידובר להלן במכתב מאת א.טאננבוים למרדכי בן־הלל הכהן.

нужны теперь люди, вполнѣ преданные своему народу и готовые жертвовать собой для его блага. Тѣ же, которые чувствуютъ себя въ силахъ принести жертву на алтарь любви къ своимъ угнетеннымъ, ограбленнымъ, опозореннымъ и оплеваннымъ братьямъ, пусть немедленно приготовятся въ путь и въѣзжаютъ въ Одессу, гдѣ получатъ наставленія относительно поѣздки. Сегодня отправляется партія изъ Константинополя въ Яффу. Въ составъ этой партіи вошли четыре члена Николаевскаго кружка: Фуксъ, Бороховичъ, М-lle Сирота и Кушнеровъ.

Партія сопровождается 2 делегатами Центральнаго Бюро.

Николаевцы внесли въ Константинополѣ въ общую кассу всего 160 руб. Поэтому просимъ по возможности скорѣе дополнить сумму до извѣстной Гамъ нормы 100 руб. на человѣка.

Члены-делегаты { **I. Браунъ**, **Я. Берлявскій**, **М. Минцъ**, **Чернинъ.**

.21

יסוד ועד זמני לישוב ארץ־ישראל במאינץ *).

Gründung eines provisorischen Comité's zur Ansiedelung ackerbautreibender Iuden im Orient.

(Separatabdruck aus Nr. 28 des „Israelit".)

Mainz, 10. Juli. Gestern hatten sich im Hause des Herausgebers dieser Blätter einige Herren aus Süd-und Mittel-Deutschland eingefunden, um die Frage der Colonisation von Palästina durch russiche Auswanderer einer eingehenden Besprechung zu unterziehen. Es waren erschienen die Herren: M. L. Bamberger, Distriktsrabbiner in Kissingen; Herz Bodenheimer, Kaufmann in Darmstadt; Bertram Bondi, Kaufmann in Mainz; Dr. Cahn, Provinzialrabbiner in Fulda; Dr. Ehrmann, Rabbiner in Trier; Ioseph Fulda, Banquier in Mainz; Dr. Marx, Rabbiner in Darmstadt; Dr. Plato, Rabbiner in Cöln; Benjamin Roos, Rentner in Frankfurt a. M.; Salomon Moses Schwab, Kaufmann in Frankfurt a. M.; Samuel Straus, Rent-

*) הנומרים 21, 23 הם מארכיונו של רש"י פין ובשניהם ידובר על ענין אחד. -- יחיאל בריל כותב בספרו „יסוד המעלה" (מגנצא, תרמ"ג), שהוא היה הראשון שגרם ליסוד הועד הזה. ואלו הנה דבריו: „אל אלה (גדולי הרבנים באשכנז) פניתי לי בראשית ימי הקיץ משנת תרמ"ב ודברתי על לבם מראש הלבנון ופה אל פה. וכמעט חפצי הצליח בידי... וביום תמוז תרמ"ב (9 יולי 82) התאספו בעיר מאינץ לעוץ עצה ולהפתיק סור אדות ישוא"י. אבל מפני סבה או סבות התפרדה החבילה..." (עמ' 7—6).

ernswerthen Auswanderer nach Amerika geschickt, wohl nicht immer zu ihrem Heile. Beweis dafür ist der Umstand, dass Viele schon jestst arm und elend in die russische Heimath zurückkehren, ärmer und elender als sie früher waren. Versuchen wir es, wenigstens einem Theile derselben, ein neues Asyl in dem Lande unserer Väter zu gründen. Möge der allgütige Gott unser Bemühen segnen und es zu einer gedeihlichen Entwickelung führen.»

Hierauf schlug Herr Dr. Lehmann vor, Herrn Rabbiner Dr. Plato zum Präses der Versammlung und Herrn Rabbiner Dr. Marx zum Secretär zu wählen, was auch allseitige Zustimmung fand. Aus der nun folgenden Debatte wollen wir nur die Hauptmomente hervorheben.

Herr S. D. Weiskopf aus Bamberg, welcher längere Zeit im Orient gelebt hat und die dortigen Verhältnisse genau kennt, rieth auf das Entschiedenste von dem ganzen Unternhemen ab. In längerer Rede setzte er auseinander, dass das gute, fruchtbare, gesunde und sichere Land sich in festen Händen befinde, während das Land, welches man erwerben könne, unfruchtbar, ungesund, wasserarm oder in solchen Gegenden sich befinde, deren Sicherheit eine sehr prekäre sei.

Die Rede des Herrn Weiskopff and von Seiten des Herrn Dr. Ehrmann volle Zustimmung, während Herr Dr. Lehmann auf das Entschiedenste widersprach. Derselbe schlug vor, Herrn Dr. Mann von hier, Inhaber der Mohrenapotheke einzuladen, in der Versammlung zu erscheinen; Herr Dr. Mann habe viele Jahre im Orient gelebt, kenne Land und Leute genau, sei erst kürzlich von dort zurückgekehrt, und sei als Nichtjude sicherlich ein ganz unparteiischer Beurtheiler. Darauf hin begaben sich Herr Provinzial-Rabbiner Dr. Cahn aus Fulda und Herr Weiskopf zu Herrn Dr. Mann, der dann auch alsbald erschien. Derselbe constatirte, dass genug fruchtbares Land in gesunder und sicherer Gegend zu haben sei, machte aber andere gewichtige Bedenken geltend. Wie verlautet wolle die türkische Regierung eine Einwanderung und Ansiedlung der russischen Juden nur dann gestatten, wenn dieselben sich entschliessen möchten, türkiche Staatsangehörige zu werden. Dies habe aber ganz unerträgliche Folgen. Man sei den Chikanen der türkischen Behörden und namentlich der Steuerexecutoren unaufhörlich ausgesetzt und sei denselben hilflos preisgegeben. Wenn auch für einzelne Einwanderer es zu ermöglichen sei, dass dieselben ihr Heimathsrecht sich erhalten und unter dem Schutze des Consuls ihres Heimathstaates verbleiben, so sei es doch sehr die Frage, ob die hohe Pforte gestatten würde, dass sich in ihrem Lande eine ganze Ansiedlung unter fremder Oberherrschaft bilde. Wenn das auch in früheren Jahren vilfach geschehen sei, so haben sich doch die Verhältnisse in jüngster

ner in Carlsruhe und S. D. Weiskopf, Kaufmann in Bamberg.—Die Herren Distriktsrabbiner Dr. Salvendi in Dürkheim a. d. H. und S Mannsbach, Kaufmann in Cöln, hatten brieflich ihre Zustimmung zu den zu fassenden Beschlüssen zugesangt.

Der Herausgeber dieser Blätter begrüsste die Versammelten und dankte ihnen, dass sie, manche aus grösserer Entfernung, hierhergekommen, um an dieser wichtigen Berathung Theil zu nehmen.

«Durch des Allmächtigen Hilfe», sagte er, «haben sich die Verhältnisse in Russland zum Bessern. gewendet; in Folge dessen hat der Strom der Auswanderung bedeutend nachgelassen; viele der Unglücklichen kehren sogar in die Heimath zurück. Nichtsdestoweniger ist es Pflicht, daran zu denken, dass die in einigen Gegenden Russlands allzudicht wohnende jüdische Bevölkerung durch Abzug nach andern Gegenden Erleichterung finde. Es ist ein wunderbares Zeichen der Zeit, dass eine allgemeine Sehnsucht nach dem heiligen Lande eine unzählige Menge unserer Glaubensgenossen, namentlich in Russland, ergriften hat. In harter uud mühseliger Arbeit wünschen sie dem heiligen Boden das Brod abzugewinnen, das sie ernähren soll. Wir haben auf die Winke der göttlichen Vorsehung zu achten, und für Israel eine Zukunft anzubahnen, die vielleicht von den weitgehendsten Folgen sein wird. Auch zur Zeit der Serubabel, Josua, Esra und Nechemia waren die Anfänge gering und unbedeutend, und unzählige Schwierigkeiten, die scheinbar kaum zu überwinden waren, stellten sich den ersten Führern Israels entgegen; dennoch entwickelte sich aus den 40,000 Einwanderern ein grosses und gesegnetes Staats-und Volksleben. Wohl sind wir uns der veränderten Verhältnisse und der noch grösseren Schwierigkeiten bewusst. Wir wollen daher uns zunächst mit kleinem Anfange begnügen und fürs Erste nur fünfzig Familien, und zwar solche, die von Iugend auf mit dem Ackerbaue vertraut sind, im heiligen Lande ansiedeln, derart, dass dieselben eine jüdische Gemeinschaft bilden und sich mit allen jüdischen Gemeinde-Institutionen zu versorgen im Stande seien. Als einst unser grosser Lehrer Moscheh vor unsere geknechteten Voreltern in Aegypten trat und im Auftrage Gottes die gewichtigen Worte sprach: פקד פקדתי, da glaubten ihm die Israeliten, denn es waren dieselben Ausdrücke, die ihnen Joseph in seiner Sterbestunde als Wahrzeichen überliefert hatte, indem er sprach: פקד יפקד. Wesshalb die doppelten Ausdrücke? Nur derjenige, hatte Joseph angedeutet, der mit der Verheissung eines gedoppelten, hilfreichen Gedenkens vor Euch hintreten wird, eines hilfreichen Gedenkens für Euch und eines hilfreichen Gedenkens für das Land der Verheissung, der ist der rechte Bote.—Viel ist bereits für unsere unglücklichen Brüder in Russland geschehen; man hat die bedau-

Zeit, namentlich in Folge des jüngsten orientalischen Krieges anders gestaltet und wache die Türkei in gegenwärtigem Momente ängstlich für ihre Hoheitsrechte.

Die Versammlung beschloss, sich in Bezug auf alle die angeregten Fragen auf das Genaueste zu instruiren, das vorgesteckte Ziel sorgfältig im Auge zu behalten, aber erst dann der Realisirung näher zu treten, wenn sie die Ueberzeugung erlangt haben wird, dass die politischen, socialen und localen Verhältnisse eine Aussicht auf guten Erfolg nicht unmöglich machen. Hierauf constituirten sich die Anwesenden (mit Einschluss der zwei obengenannten Herren, die brieflich ihre Mitwirkung zugesagt haben) als:

«Provisorisches Comité zur Ansiedelung ackerbautreibender, russischer Juden im Orient.»

Die Herren Bodenheimer, Bondi, Dr. Cahn, Fulda, Dr. Lehmann, Dr. Marx, Roos und Schwab wurden beauftragt von Zeit zu Zeit als Subcomité zusammenzutreten und dem Stand der Frage zu prüfen.

Wir constatiren noch, dass alle Versammelten von dem heissesten Wunsche beseelt sich zeigten, sowohl einerseits unsern unglücklichen, russischen Glaubensgenossen hilfreich zu sein, als auch andererseits für die Colonisation des heiligen Landes zu wirken; dagegen wollte man sich aber auch den nüchternen und verständigen Erwägungen nicht verschliessen.—Hoffentlich werden wir bald in der Lage sein, den geehrten Lesern das Ergebniss der einzuziehenden Erkundigungen mitzutheilen.

.22

מאת הלשכה המרכזית של ביל״ו בקושטא להאגודה בניקולייב*).

Constantinople, Іюля 3/15 1882 г.

Братья!

Въ послѣднемъ нашемъ письмѣ Вы читали наше рѣшительное постановленіе ѣхать въ Яффу при наличности нашихъ маленькихъ капиталовъ, безъ всякаго содѣйствія со стороны Олифанта и американскаго посланника. Въ виду этого постановленія мы отправили первую нашу партію въ 20 человѣкъ въ Яффу еще двѣ недѣли тому назадъ. Нѣкоторые изъ нашихъ кружковъ выразили согласіе примкнуть къ намъ при тѣхъ неблагопріятныхъ для насъ условіяхъ. Отъ остальныхъ же кружковъ мы пока никакихъ свѣдѣній не получили. Несмотря на наше постановленіе, мы все таки рѣшили испробовать всѣ источники, могущіе хоть чѣмъ нибудь поправить наше положеніе. Такимъ образомъ мы постановили воспользоваться нѣкоторыми симпатіями къ харьковскому студенчеству со стороны Турецкаго военнаго министра Османа-паши, бывшаго въ плѣну въ Россіи, проживавшаго два мѣсяца въ Харьковѣ и посѣщавшаго тамошнія высшія учебныя заведенія. 26 Іюня мы удостоились аудіенціи у Османа-паши. Послѣдній принялъ насъ очень благосклонно, подробно познакомился съ составомъ нашего кружка, одобрилъ нашъ планъ устройства образцовой колоніи и далъ намъ рекомендацію къ великому визирю Абдулъ Рахману. Спустя два дня мы были въ министерствѣ, гдѣ узнали, что наша бумага получила надлежащій ходъ и насъ обнадежили успѣхомъ. 1-го Іюля Абдулъ Рахманъ былъ замѣненъ новымъ великимъ визиремъ Саидъ-пашей. Такимъ образомъ наше дѣло задержано пока. Завтра мы надѣемся имѣть аудіенцію у новаго великаго визиря, для чего мы уже приготовили рефератъ. За неимѣніемъ времени мы должны ограничиваться краткимъ изложеніемъ хода нашего дѣла. Дальнѣйшія свѣдѣнія будутъ вамъ своевременно сообщаться. Письма просимъ писать исключительно въ Константинополь на адресъ одного изъ подписавшихся до востребованія. Египетскій вопросъ, какъ вамъ, вѣроятно, извѣстно, обсуждался теперь въ Константинополѣ на конференціи. Съ этимъ вопросомъ болѣе или менѣе связана судьба эмиграціи и потому мы просимъ не торопить выѣздомъ въ Константинополь впредь до нашего письма.

Члены бюро
М. Минцъ
І. Браунъ
М. Черпинъ
Я. Берлявскій

P. S. Покорнѣйше просимъ выслать намъ на расходы бюро 50 (пятьдесятъ руб.) Мы въ нихъ очень нуждаемся.

*) מן הדקומנטים, שהמציא לנו ה׳ ד. אייזמאן.

.23

מאת הרב א. ל. פרומקין לרש״י פין.

בעזרת ה׳. Mainz 24-ten Juli 82

אדוני נזר חמדתנו הבלשן המרומם החכם הכולל איש רגש ישרה תום ויושר יצרהו אוהב עמו ודתו עט״ר כ״י מו״ה שמואל יוסף פין נ״י.

אחדשה״ט באהבה עזה ונאמנה.

— — — — — — — — — — — —

בחסד ה׳ המחונן, בוחן לבות וכליות והוא את דכא ושפל מעלה ורוח, זכיתי להיות סניף לעושי מצוה בגלל זכות הרבים המחזקת ידי עושה מצוה, ומאז נדדי מביתי היתה עלי השגחתי ליתן אותי לרחמים

ולחסד, בבואי ברלינה התגלגל זכות על ידי בע"ה אשר גביר א' הצטרף להענין עם י' א' מארק וגם הד"ר הד"ה [1]) קבלני בספ"י ונתן מכתב ע"י להענין הנז', גם הגבי' הנ"ל מסר מכתבו בידינו להשר מפ"פ [2]) יצ"ו, ובכ"ז לא נחה דעתי עד בואי לצל קורתו של ידי' הד"ר לעהמאן ממאינץ ובענותנותו הרבני וניסע יחדיו לפ"פ ועורר דברים יקרים בכל המקומות הנחוצות גם שלח דברו במכתבים נדפסים להד"ר מקיסינגען, פולדא, טריער, דארמשטאט, קאלין, דירקהיים, ולהקויפמאן באנדרי, באדענהיימר, קראמער, מאנשבאך, קימאן, שוואב, ווארמזער, ולהבאנקיער פולדא, ולהרענטנער ראסס, שטראוים, כולם אצילי ראשי ישראל ואדידיו ורבניו השלמים וישרים לה' ותורתו וכבר הגיע מן ט' מהם הסכמתם. תקותנו ששום א' לא ישיב פניו אי"ה.

גם השר אמר לעמוד לימינו בסך נעלה ואין רצונו להצטרף לחבר מפני סבה פאליטי במובן. עוד נוסף כסף י"ב א' מארק לתכלית זה בע"ה.

ראשי הדברים הללו היו רשום במכתב הנדפס הזה[3]) להד"ר הנ"ל אשר היו גם לי כ"ד מהם ושלחתים לד' מקומות נחוצות, בעוד ימים אי"ה תושלם מעשה הועד הזה בכל פרטיו ברוח דעת ויר"ש לפי חוות דעת גדולים אם יצטרפו לזה, בעזר כסף נדבה אשר יבוא על ידם והשתדלותם.

יסודי הועד בנוי על יסוד עקאנאמיע, ארץ בעד נ' משפחות בהוצאה של ר' א' מארק שיחשובו שיעלה על זאת, שלישית הסך הזה מחויבים שיהי' להם להעולים עצמם, והיותר ישיגו ע"י עזרה, הסך הנזכר אמנם כי מצער הוא לפי מחשבת בעלי הועד ולכן לא ידמו בשנה זאת לעשית רק התחלה, ועוד תעשינה ידם גדולות ונצורות אי"ה בשנים הבאות יקוו כי גם שארי הקאמיט' יתלוו לחפצם זה היקר, כן יחשובו לעזור אלה מהבע"מ שיוכלו להושיבם בחופי הארץ ובערי הממלכה, ויהי נועם ה' עליהם וחפצם בידם יצליח.

אדוני! עלינו להראות לפני בני אשכנז ג"כ כי אנשי רגש אנחנו וישנם בקרבנו נדיבי לב המתעוררים לכל דבר טוב ומועיל, לכל יחשובו עלינו כי אין אנו באים בחברתם רק להתאונן ולקבול באזנם מאנקת לבבנו, כאשר יאמרו היום עלינו. אדוני, האנשים הללו שלמים מאד אתנו ונאמנים מאד לד"ק והמה מיקירי יקירי ישראל בחו"ל, אליהם ישתתפו עוד כל אצילי אנגלי' כו' ותקותם שכל החבורות והעברים הפרטים יקוו ויתחברו למעיין מושך ברכה אחד ומקור א' לכל זרע נדיבי עם א' אברהם.

נא אדוני בידינו היא זאת להתלוות להם או לחדול והקאלאניא תיסד על כל פנים. חפצם האדיר של השועים הנשאים הללו לא יסוג מקפיצת ידי בני גלילותינו אך בבחינו עתה למשוך האבירים בזרועות אהבה וחן עוד לימים יוצרו ובכחינו להשיג טובת ההנאה אלינו, רצונם וחפצם מסכמת לתת לנו החוות דעה בכל הפרטים ומתנהגים עמנו בענוה נפלאה, נא לא נדחה השעה, יאבה כבוד היוד האדון אשר מימי עלומיו ומבחר ימיו הקדיש אך לטובת עמו ולאומו שלא ימעט גם עתה בהשתדלות הדבר הנשגב הזה ויעתר ויענה להם הנני לעת אשר יהי' נקרא מהם עם הקול קורא שישלחו אי"ה בקרב ואז יצליח ה' דרכו, וישמח גם לב נפש נענה אשר בעבור גלילותינו הקדשתי לפני המסע הזאת ותברכהו נפש יקירו ומכבדי

ארי' ליב פרומקין מאלעקסאט.

24.

חוזר הלשכה המרכזית של ביל"ו בקושטא *).

Constantinople, Іюля 28/9 1882 г.

Братья!

Раціональная обязанность и нравственный долгъ временныхъ представителей какой бы то ни было партіи состоитъ въ постоянномъ и частомъ донесеніи членамъ своей партіи свѣдѣній о каждомъ шагѣ своей дѣятельности даже и тогда, когда нельзя еще пведвидѣть положительныхъ результатовъ. Въ настоящемъ случаѣ наше дѣло, по нашему мнѣнію, приняло хорошій оборотъ. Дѣло въ томъ, что въ Константинополь дней пять тому назадъ пріѣхалъ извѣстный графъ Коммондо. [1]) Онъ еврей и первый милліонеръ въ Турціи. Желая воспользоваться этимъ случаемъ, мы сегодня отправились къ нему съ прочувствованнымъ рефератомъ, въ которомъ мы его просили позаботиться о томъ, чтобы мы могли пріобрѣсть въ Сиріи или Палестинѣ достаточное количество земли для нашей интеллигентной партіи. Прочитавъ нашъ рефератъ, графъ Коммондо сказалъ намъ слѣдующее: «я поговорю съ нѣкоторыми господами и постараюсь оранжировать ваше дѣло.» Это его подлинныя слова. Въ субботу мы, вѣроятно, пойдемъ къ нему за окончательнымъ отвѣтомъ. Онъ одно изъ вліятельнѣйшихъ лицъ въ Турціи и стоитъ толяко ему захотѣть, чтобъ наша просьба была въ самое короткое время исполнена.

---

*) מן הדקומנטים, שהמציא לנו ה' ד. אייזמאן.

1) ע"ד קומונדו עי' סוף מאמרו של רוזנפלד «Съ Босфора» בה„רזסבט" נומר 30 לשנת 188‑.

1) הילדסהימר.

2) רוטשילד הפרנקפורטי.

3) מכתב נדפס חתום בידי הד"ר להמן לא מצאנו בארכיון.

Дѣло наше въ министерствѣ обстоитъ такъ, что въ понедѣльникъ окончится турецкій великій постъ, послѣ котораго наше дѣло въ министерствѣ, какъ мы надѣемся, скорѣе подвинется къ окончательному исходу.

О дальнѣйшемъ теченіи нашей дѣятельности мы будемъ вамъ своевременно сообщать.

Члены бюро { **Я. Берлявскій**, **М. Минцъ**, **М. Черненъ.** }

.25

מאת ר' שמואל מוהיליבר למנשה מאירובין *).

ב"ה.

ראדום, ב' ט"ז תמוז, תרמ"ב.

הבן יקיר לי, התורני משכיל ושלם
מ' מנשה בר"צ מייעראוויטץ, ישימך
אלק' כאפרים וכמנשה ויתברכו בך.

מכתבך מן י"ב דנא הגיעני ש"ק שעבר. צר לי מאד על אשר לא ראיתיך טרם נסעך מאתנו. יתן ה' ונזכה לחזות איש את פני רעהו באה"ק בקרוב. — מוסגר פה מכתב להר"ר הנכבד ה' הערצבערג ונא אהוב נפשי מוצא שפתיך יהי' קדוש לך. לבל לשלוח יד ולמעול מעל כל שהוא חלילה בכל דבר הקדוש לעמינו, והיית כמופת לרבים בחכמתך ואמונתך וה' ישלח מלאכו לפניך להביאך לשלום אל מחוז חפצך, ויהיה עם פיך, ויכונן את מעשי ידיך, ויבחר למענך המקום והפעולות היותר טובות ונאותות להצלחת עמנו ולהטבת הארץ. תיכף בבואך לארץ הקדושה תכתוב לי משלומך ומקום מושבך, למען אדע אנה לכתוב לך. המכתב תשלח לווארשא על האדרעססא הידוע לך, נאלעווקי האטעל וענעדיג.

הנני ידידך ואוהבך המברכך בשלום והצלחה רבה

שמואל בהרב מוהר"ל מוהיליבר.

*) מן הדקומנטים, שהמציא לנו ה' מאירובין.

הערתו של ה' מאירוביץ למכתב זה: „את הרב מוהיליבר ראיתי ראשונה באספה הראשונה, שהיתה בווארשה אחרי הפרעות. שפ"ר נסע לראדום ומשם שב יחד עם הרב מוהיליבר. בו בערב היתה אספה, שהשתתפו בה המנוחים מאירסון, מוהיליבר, שפ"ר ואחרים. מן הצעירים היו, חוץ ממני, הד"ר זאמנהוף (ממציא ה„איספרנטו"), פרידברג, דוידסון. פה נתגלגלה השיחה בפעם הראשונה על ארץ-ישראל. — בסוף הקיץ של אותה שנה עליתי לארץ-ישראל, וכשבאתי ליפו מצאתי שם את המכתב הזה".

.26

מאת א. מאננבוים למרדכי בן־הלל הכהן *).

С.-Петербургъ, 12 Іюля 1882 г.

Многоуважаемый другъ,
Маркъ Гилелевичъ!

— — — — — — — — — — — —

Яковъ Львовичъ на дняхъ пріѣхалъ изъ Константинополя, гдѣ въ совершенствѣ познакомился съ положеніемъ дѣла и усвоилъ себѣ настоящій взглядъ на него. Часть его впечатлѣній и свѣдѣній, удобная для печати, помѣщается теперь въ «Разсвѣтѣ». Кромѣ того, во время своего пребыванія въ разныхъ еврейскихъ центрахъ Россіи, онъ успѣлъ достаточно присмотрѣться, изучить и оцѣнить по достоинству настроеніе и истинное отношеніе нѣкоторыхъ слоевъ къ возбужденному стремленію и выяснить себѣ, сколько можно, при извѣстныхъ обстоятельствахъ, на нихъ разсчитывать. Нельзя сказать, чтобы послѣдніе результаты были особенно утѣшительнаго свойства. Между тѣмъ въ Константинополѣ можно сдѣлать очень многое и дать дѣлу вѣрное и хорошее направленіе, которое поставитъ насъ на путь къ завѣтнымъ нашимъ цѣлямъ, если только дѣло будетъ предварительно хорошо организовано и устроено у насъ здѣсь. Яковъ Львовичъ теперь находится въ непосредственныхъ сношеніяхъ съ многими важными лицами, сочувствующими нашему дѣлу и могущими ему много и успѣшно содѣйствовать въ Константинополѣ. Эти лица обѣщали свою полную готовность помогать намъ и ихъ вліяніе и значеніе можетъ служить для насъ надежною опорой. Теперь настало время выполнить сознательное объединеніе всѣхъ истинныхъ друзей нашей задачи здѣсь. Вы, какъ и я, навѣрно не сомнѣваетесь, что наше дѣло имѣетъ подъ ногами прочную почву въ потребности массы, несомнѣнномъ сочувствіи лучшей части нашего народа и настоящихъ условій жизни нашей націи. Поэтому мы твердо убѣждены, что когда дѣлу организаціи будетъ положено прочное и разумное начало, дальнѣйшее укрѣпленіе движенія не представитъ большихъ трудностей, и къ первымъ объединеннымъ силамъ сейчасъ-же примкнутъ всѣ разбросанныя и раздробленныя силы, пробудятся спящія стремленія и начнется дѣятельная работа. Всѣ ручьи, рѣки, ищущіе выхода, ключи и даже спящія озера поспѣшатъ вступить въ найденное русло, которое будетъ проложено, и усилятъ и обезпечатъ вѣрное теченіе. Это надо сдѣлать тѣмъ скорѣе, чтобы сохранить многія затрачиваемыя силы, которыя, вслѣдствіе отсутствія организаціи, единства и положительныхъ свѣдѣній, ежедневно направляются по ложнымъ дорогамъ, безрезультатно гибнутъ, не принося нашему дѣлу

*) מן הדקומנטים, שהמציא לנו ה' מב"ה הכהן.

никакой пользы и часто даже вредъ. Къ несчастью, какъ эта истина ни ясна, какъ ни очевидна необходимость объединенія всего движенія для постановки его на вѣрную дорогу, значительная часть нашей интеллигенціи, даже изъ сочувствующихъ и будто преданныхъ дѣлу, на которыхъ эта задача естественно должна пасть, оказывается неподготовленною и неспособною именно къ первой иниціативѣ—слѣдъ долговременной испорченности отъ привычки къ отсутствію общенародныхъ интересовъ и стремленій въ еврейской націи. Въ частности еще Вамъ хорошо извѣстно, что здѣсь Я. Л. одинъ и окруженъ еще недоброжелательствомъ и злобой противниковъ нашихъ стремленій, эгоистическихъ квіетистовъ, себялюбивыхъ буржуа и ихъ недобросовѣстныхъ приверженцевъ, а въ провинціи многіе усыплены и успокоены или притворяются успокоенными будто-бы поворотомъ правительственной политики, а многіе и прямо увѣреніями нашихъ петербургскихъ «представителей».

Вслѣдствіе послѣдняго циркуляра м. в. д. объ эмиграціи[1]) (которымъ, какъ есть основаніе полагать, мы обязаны стараніямъ г.г. Полякова и Бакста) нельзя теперь сказать съ увѣренностью, состоится-ли предполагавшійся въ Кіевѣ съѣздъ, по крайней мѣрѣ, въ такомъ составѣ, какой прежде ожидался. Мнѣ кажется, что именно теперь удобно и необходимо привести въ исполненіе предложенный въ свое время съѣздъ редакторовъ палестинскихъ[2]) органовъ въ Лыкѣ или другомъ пограничномъ городѣ. Они-бы могли удобно сдѣлать именно первые шаги къ объединенію, сами себѣ уяснить положеніе дѣла и намѣтить дальнѣйшую дѣятельность. Число ихъ какъ разъ такое, что съ одной стороны въ виду обнаруженной ими горячей преданности дѣлу не остается никакого сомнѣнія, что имъ удастся сойтись и прійти къ полному соглашенію, а съ другой стороны ихъ общій авторитетъ настолько великъ, что общія дѣйствія и шаги ихъ будутъ имѣть существенное значеніе и могутъ принести благіе результаты. Яковъ Львовичъ теперь поставленъ въ возможность отлучиться на нѣкоторое время изъ Петербурга, и вполнѣ согласенъ участвовать въ этомъ. Вы можете отъ его

[1]) בתשיעי ביוני לשנת 1882 שלח הגרף טולסטוי, המיניסטר לעניני הפנים בעת ההיא, צירקולר לכל הגוברנטורים על-דבר החלטת סוד המיניסטריום, שבא עליה אשור מאת הרוממות, לענוש את כל מי שיערוך פוגרומים ביהודים ולהפרע מאת כל גוברנטור, שבפלכו יארעו פוגרומים (עי' „רזסבט" נו' 24 לשנת 1882). בעשרים ואחד ביוני לאותה שנה נתפרסם מאת המיניסטר צירקולר שני לגוברנטורים, שכל המעביר שמועות מחרידות בקרב היהודים ומפתה אותם לאמיגרציה ענוש יענש (שם נו' 28). איגנטייב, בעל „חוקי מאי" הידועים, התיר את הפתוי לאמיגרציה, האסור על-פי דיני רוסיה (עי' לעיל נומר 4 הערה 1); בא ממלא-מקומו טולסטוי וחזר ואסר.

[2]) כלומר העתונים הנוטים לישוב א"י-ישראל. — דבר הועידה הזאת לא יצא לפעולה.

имени писать къ Гордону, Смоленскому и Брилю или раньше только къ тѣмъ изъ нихъ, къ которымъ найдете удобнѣе. Цедербаума, въ-виду извѣстныхъ Вамъ его особенностей, можно будетъ притянуть впослѣдствіи, чтобы онъ не испортилъ все дѣло въ началѣ какою-нибудь выходкой.

— — — — — — — — — — —

Дѣло о съѣздѣ въ Кіевѣ теперь обстоитъ слѣдующимъ образомъ. Съѣздъ будетъ въ началѣ августа. Пригласительныя письма разсылаются Мандельштамомъ и отчасти изъ Москвы. М—мъ получилъ изъ-за границы письма съ предложеніемъ устроить въ Россіи комитеты, такъ какъ Alliance намѣренъ прислать сюда обратно всю 12,000 массу эмигрантовъ[1]); также получилъ извѣстія изъ Смѣлы и другихъ городовъ объ ужасномъ положеніи цѣлыхъ тысячъ евреевъ. Въ виду этого и другихъ соображеній онъ нашелъ необходимымъ пригласить на съѣздъ кромѣ эмиграціонистовъ и разныхъ другихъ вліятельныхъ представителей еврейскаго населенія, такъ что съѣздъ уже не будетъ носить чисто эмиграціоннаго характера. Но эмиграціонисты, или лучше, палестинцы надѣются быть на немъ въ большинствѣ. Бѣлостокъ намѣренъ предложить Смоленскому на расходы для участія на съѣздѣ[2]). Этотъ оборотъ дѣла придаетъ съѣзду еще большее значеніе для эмиграціоннаго дѣла, поэтому весьма важно, чтобы совѣщаніе и соединеніе редакторовъ совершилось раньше съѣзда кіевскаго, слѣд. въ концѣ этого мѣсяца. Это можетъ имѣть нѣкоторое значеніе для всего дѣла. Въ такомъ смыслѣ Вы и пишите къ нимъ и употребите всѣ Ваши силы, чтобы это совѣщаніе состоялось раньше съѣзда; чтобы не было потеряно время отвѣчайте возможно скорѣе.

Съ полнымъ къ Вамъ уваженіемъ
и преданною дружбою **А. Таненбаумъ.**

[1]) ראשוני הגולים, שנסו מנוסת בהלה מרוסיה תיכף כשהחלו הפרעות בנגב המדינה וסבלו כל מיני מחסור בערי אוסטריה הסמוכות ביותר לגבול רוסיה, כגון ברודי, לבוב ועוד.

[2]) גם הועידה הזאת לא יצאה לפעולה. ועי' להלן נו' 28.

.27

קטעים מתוך יומנו של הד"ר ח. חיסין *).

2 Марта 1882.

Остается только одно средство—эмигрировать. Но является вопросъ куда эмигрировать? Одни стоятъ за Палестину, другіе—за Америку. Посмотримъ, куда по нашему мнѣнію лучше.

*) את קטעי-היומן האלה המציא לנו הד"ר יחיאל צלינוב שבידו היו שמורים. — הקטעים הללו לא נכנסו לרשימותיו של הד"ר חיסין «Изъ дневника Палестинскаго Эмигранта», שראשיתן נדפסה בחוברות ה„ווסחוד" לשנת 1889. — היומן נכתב במוסקבה.

Сторонники переселенія въ Палестину того мнѣнія, что евреямъ пора уже перестать скитаться, что имъ нужно пріобрѣсти себѣ *собственный* клочекъ земли, собственное государство, чтобы и ихъ стали уважать и чтобы они не были у всѣхъ на побѣгушкахъ. Я согласенъ, что это возрожденіе еврейскаго государства было бы очень хорошо и вліятельно. Но вопросъ въ томъ, согласится ли султанъ за какое бы то ни было вознагражденіе уступить евреямъ Палестину съ тѣмъ, чтобы она и называться стала ихъ именемъ, или чтобы она политически была ихъ собственностью (въ чемъ главная суть), предположивши даже, что это не возбудитъ никакого отпора со стороны великихъ державъ, что очень сомнительно. Но если даже думать, что это возможно, то гдѣ же деньги, которыя для этого потребуются, безъ сомнѣнія въ немаломъ количествѣ? Вѣдь наши тузы ревниво отстаиваютъ свои золотые мѣшки и рѣдко, очень рѣдко рѣшаются раскошелиться; а каково содѣйствіе западныхъ евреевъ—развѣ мы не видимъ теперь? Изъ этого ясно, что Палестину мы никакъ не можемъ пріобрѣсти. Слѣдовательно, вопросъ о томъ, куда переселиться, нужно свести просто къ вопросу, гдѣ лучше, въ Палестинѣ или въ Америкѣ?

Для тѣхъ евреевъ, которые хотятъ торговать, слѣдовательно ѣдутъ со средствами, Америка представляетъ гораздо болѣе привлекательности, чѣмъ бѣдная Палестина. Кто же хочетъ заняться земледѣліемъ, что онъ найдетъ въ Палестинѣ? Правда, она была когда-то плодородна, но это было въ давно прошедшія времена. Съ тѣхъ поръ до настоящаго времени, вслѣдствіе запущенности страны, вѣтры постоянно приносили туда изъ пустыни тучи песку, который образовалъ такой слой, что Палестина, нѣкогда одна изъ плодороднѣйшихъ странъ міра, представляетъ теперь лишь голые, обнаженные холмы и песчаныя равнины.

Совсѣмъ другое — Америка, которая имѣетъ такія плодородныя мѣста, какихъ у насъ въ Европѣ и въ Азіи нигдѣ не найдешь. Всѣмъ извѣстно плодородіе Канады, странъ около Миссисипи и др., гдѣ евреямъ даютъ землю. Наконецъ, принявши во вниманіе законы Турціи и Соединенныхъ Штатовъ, вознагражденіе за трудъ и степень безопасности, мы легко можемъ рѣшиться, какой странѣ отдать предпочтеніе. Итакъ, я ѣду въ Америку и только въ Америку. Люди съ семействами, хотя и среднихъ лѣтъ, не могутъ же оторваться отъ Россіи и, предавшись на волю судьбы, поѣхать въ невѣдомые края. Тутъ то и обязаны мы ихъ выручать, а въ этомъ то и состоитъ цѣль моей поѣздки въ Америку. Собравши порядочное количество людей, мы поѣдемъ, положимъ основаніе земледѣльческой колоніи и, когда обзаведемся нужнымъ, будемъ мало-по-малу призывать людей съ семействами, которымъ тогда будетъ гораздо безопаснѣе рѣшиться на этотъ шагъ. Тамъ мы будемъ возлагать на каждаго соотвѣтствующіе труды. По мѣрѣ увеличенія средствъ нашей колоніи, мы будемъ увеличивать и населеніе, такъ что успѣхъ нашего предпріятія будетъ прямо зависѣть отъ благосостоянія колоніи.

Вотъ единственное средство, которымъ мы можемъ хотя отчасти помочь нашимъ братьямъ по гоненіямъ.

Итакъ, поставивъ себѣ эту цѣль, я сталъ уговаривать Петра Марека [1]) поѣхать; онъ согласился. Потомъ мнѣ удалось склонить на это еще Арона Лапидуса, Цалкина, Давида Зака и др.; всѣ, кромѣ Арона Лапидуса, — изъ 7-го класса гимназіи, но изъ всѣхъ вѣрно поѣдетъ только одинъ Лапидусъ, въ чемъ мы сегодня дали другъ другу руки; остальные же раздумываютъ, такъ какъ они не могутъ отказаться отъ своихъ блестящихъ надеждъ. Съ нами еще навѣрно поѣдетъ братъ мой Осипъ и сестра Лиза, слѣдовательно насъ покамѣстъ четверо. Въ тотъ же день, когда рѣшилъ ѣхать въ Америку, я, пришедши домой, къ удивленію услышалъ, что отецъ поговариваетъ съ женой о переселеніи въ Америку и о занятіи земледѣліемъ. Главное и единственное препятствіе — недостатокъ финансовъ, но мы рѣшились уѣхать и, хоть бы пѣшкомъ, мы будемъ въ Америкѣ!

---

11 Марта 1882 г.

Сегодня, когда я сталъ склонять одну знакомую поѣхать съ нами въ Америку, я узналъ, что она состоитъ членомъ одного кружка, намѣрѣвающагося уѣхать въ Палестину.

---

12 Апрѣля 1882 г.

Въ моихъ намѣреніяхъ произошелъ совершенный переворотъ. Какъ я выше говорилъ, рѣшившись поѣхать въ Америку, я сталъ собирать компанію. Изъ всѣхъ людей нашихъ всѣ безъ средствъ, и я былъ очень озабоченъ тѣмъ, что я не предвидѣлъ, съ какой стороны мы можемъ ожидать помощи.

Однажды я обѣдалъ въ кухмистерской въ одно время съ однимъ фельдшеромъ, съ которымъ я познакомился тамъ же. Онъ сказалъ мнѣ, что говорилъ обо мнѣ съ нѣкоимъ Членовымъ[2]), который просилъ меня прійти къ нему. Когда я спросилъ, можетъ ли онъ оказать намъ матеріальную помощь, онъ отвѣтилъ, что у Членова денегъ много, что мы вѣрно получимъ отъ него и отъ его общества помощь. Я такъ отчаивался въ средствахъ для эмиграціи нашего кружка, что

---

1) הסופר פסח מארק.

2) הד"ר יחיאל צלינוב.

6—10 заниматься земледѣліемъ, а потомъ кончить таки тамъ университетъ, такъ что хотѣлъ поработать и для другихъ и для себя. Между тѣмъ, уѣзжая въ Палестину, нужно всецѣло обречь себя этому дѣлу. Я около недѣли колебался, но, наконецъ, рѣшился на послѣднее. Мнѣ большого труда стоило уговорить товарищей, и мы согласились ѣхать въ Палестину. Лапидусъ тотчасъ же принятъ былъ въ вышеозначенный кружокъ. За мной же была остановка, такъ какъ я хотѣлъ ѣхать съ сестрой и отцомъ, но его, какъ не молодого, не хотѣли принять въ кружокъ. Но отецъ мой вскорѣ раздумалъ ѣхать и я объявилъ членамъ кружка, что я ѣду одинъ съ сестрой. Но и тутъ возникло новое затрудненіе. Въ этомъ кружкѣ число членовъ значительно увеличилось и много безденежныхъ (собственно говоря, что-нибудь каждый членъ долженъ былъ внести, и потому внесшій пять рублей считался безденежнымъ). Поэтому кружокъ рѣшилъ принимать возможно меньше безденежныхъ членовъ. Наконецъ 3 го апрѣля я съ сестрой вступили въ кружокъ палестинцевъ.

— — — — — — — — — —

17/4 1882.

Я теперь нахожусь наканунѣ великихъ, роковыхъ событій въ моей жизни. Эти событія круто повернутъ всю мою жизнь, послѣ нихъ я выступлю, наконецъ, на арену честной и полезной дѣятельности, послѣ нихъ всю мою будущность освѣтитъ великое призваніе, которое окончится только вмѣстѣ съ моей жизнью, подготовка моя окончится и я сдѣлаюсь уже дѣйствующимъ лицомъ въ безконечной драмѣ жизни. Эти событія связаны съ моимъ несомнѣннымъ отъѣздомъ въ Палестину.

На дняхъ пріѣхалъ изъ Харькова нѣкій Борисъ Палѣешъ, студентъ ветеринарнаго института, состоящій членомъ Харьковскаго кружка эмигрантовъ [3]). Такъ какъ на засѣданіи 10 апрѣля въ нашемъ кружкѣ было рѣшено вслѣдствіе недостатка у насъ средствъ соединиться съ какимъ-нибудь болѣе богатымъ кружкомъ, если только тотъ ѣдетъ съ тою же цѣлью, съ которою ѣдемъ мы и если думаетъ основать колонію на соціальныхъ основахъ, вышеупомянутый Палѣешъ предложилъ намъ присоединиться къ ихъ кружку, вслѣдствіе чего мы сдѣлали экстренное собраніе, бывшее 15 числа этого мѣсяца; на это собраніе былъ приглашенъ и Палѣешъ. Прежде всего ему прочли нашу программу и объ исторіи нашего кружка. Послѣ же Палѣешъ сталъ разсказывать про Харьковскій. Этотъ кружокъ состоитъ исключительно изъ интеллигентныхъ людей, чтобы не было разногласій.

3) אגודת דאבי"ו („דבר אל בני ישראל ויסעו"), שלאחר ימים מעטים הוסב שמה—ביל"ו.

извѣстіе меня несказанно обрадовало; я находился въ сильномъ волненіи и не зналъ, какъ отблагодарить за эту услугу. Я просилъ у него адресъ и на слѣдующій день отправился къ Членову. Это гимназистъ 7-го класса. Оказалось, что онъ вовсе не обладаетъ такими средствами, чтобы быть въ состояніи помочь намъ; но онъ самъ состоитъ членомъ кружка палестинцевъ. Услышавъ, что я и еще нѣкоторые молодые люди думаемъ ѣхать въ Америку, онъ пригласилъ меня къ себѣ, желая уговорить меня ѣхать въ Палестину, а не въ Америку, и пристать къ ихъ кружку. Онъ спросилъ меня, по какимъ причинамъ я ѣду именно въ Америку. Я ихъ ему изложилъ. Тогда онъ подалъ мнѣ номеръ «Разсвѣта», въ которомъ была обширная статья, подробно описывающая почву Палестины и чрезвычайно ее расхваливающая.

Такимъ образомъ, важнѣйшая причина, по которой я предпочиталъ Америку Палестинѣ, оказалась несостоятельной. Потомъ онъ сталъ выставлять мнѣ на видъ отсутствіе земледѣльческихъ конкуррентовъ въ Палестинѣ, ихъ значеніе въ Америкѣ, такъ какъ американцы умѣютъ справляться съ конкуррентами трудолюбивѣе ихъ, въ подтвержденіе чего онъ выставилъ тотъ фактъ, что китайцамъ воспрещено впредь эмигрировать въ Соед. Штаты, о чемъ старались болѣе всего тѣ, которымъ было наиболѣе выгодно сбыть опасныхъ конкуррентовъ. Конечно, никто не ручается намъ, что американцы не сдѣлаютъ подобной же штуки и съ евреями, если у нихъ дѣла пойдутъ хорошо. Кромѣ того, евреи ни въ какомъ случаѣ не составятъ тамъ одного тѣснаго населенія, но разбредутся по всѣмъ странамъ этой обширной части свѣта, кому гдѣ будетъ выгоднѣе. Въ Палестинѣ же они вѣрно сплотятся въ одну тѣсную массу, у которой будутъ одни общіе и сильные интересы. Что же касается той свободы, которая предстоитъ евреямъ въ Америкѣ и Палестинѣ, то и тутъ большой разницы нѣтъ. Султанъ обѣщалъ палестинскимъ евреямъ полное равноправіе, собственное правосудіе и общественное устройство, котораго они пожелаютъ. Наконецъ, когда евреи будутъ тамъ въ большомъ количествѣ, можно ожидать, что вліяніемъ и деньгами мы успѣемъ сдѣлать княжество, хотя бы и съ тѣмъ, чтобы платить дань Турціи. Притомъ тяготѣніе евреевъ къ Палестинѣ, меньшіе расходы на проѣздъ и другія многочисленныя причины служатъ намъ ручательствомъ того, что переселеніе евреевъ изъ всѣхъ странъ свѣта въ Палестину будетъ происходить всегда, даже когда евреи не будутъ терпѣть такіе погромы, безъ которыхъ теперь недѣли не проходитъ.

Всѣ эти и многіе другіе доводы меня совершенно разстроили; во мнѣ совершился разладъ. Рѣшивъ ѣхать въ Америку, я полагалъ лѣтъ

Собственно изъ Харькова ѣдетъ человѣкъ 50; но этотъ кружокъ разослалъ делегатовъ по многимъ городамъ для вербованія людей годныхъ и по возможности съ деньгами. Возбужденное состояніе южныхъ евреевъ и способность посланныхъ делегатовъ сдѣлали то, что во многихъ городахъ составились кружки. Всѣ эти кружки съ центральнымъ харьковскимъ насчитываютъ около 525 чел. Въ прежнее время народъ сильно сгоралъ отъ нетерпѣнія и неотлагательно желалъ эмигрировать. Но харьковскому кружку удалось убѣдить его остаться пока, пока они не уѣдутъ и не приготовятъ для нихъ тамъ чего-нибудь. Народъ, очень хорошо понимая, что интеллигентная молодежь не только не уѣзжаетъ по нуждѣ, но даже очень многимъ жертвуетъ для его интересовъ, вполнѣ довѣряетъ имъ, утверждаетъ, что пусть даже бьютъ опять не тронется съ мѣста, пока не получитъ нужныхъ свѣдѣній отъ уѣзжающихъ, и умоляетъ только кружокъ, чтобы онъ поскорѣе поѣхалъ. Итакъ, было рѣшено, чтобы уѣхать черезъ 3 недѣли, рѣшеніе же это состоялось 6-го апрѣля, но такой скорый отъѣздъ оказался слишкомъ поспѣшнымъ и по всей вѣроятности поѣдемъ въ первыхъ числахъ мая. Видя, что богачи не желаютъ жертвовать для эмиграціи денегъ, кружокъ написалъ къ извѣстнѣйшимъ богачамъ письма, въ которыхъ умолялъ помочь своему страдальческому, гонимому, ограбленному народу *

Всѣ богачи этимъ письмомъ были страшно встревожены, соглашались дать деньги, однако меньше чѣмъ требовали представители кружка * * * * * * * * * * * * * * * * * *

Чѣмъ это окончится Палѣшъ самъ не знаетъ, такъ какъ онъ въ это время уѣхалъ въ Москву и не получилъ еще письма.

Для рѣшенія вопроса, соединиться ли съ харьковскимъ кружкомъ, сегодня было созвано собраніе. На этомъ собраніи было написано въ харьк. кружокъ, что мы желаемъ къ нему присоединиться, для чего просимъ, чтобы онъ написалъ намъ свою цѣль, средства и помощь, на которую расчитываетъ, и на какихъ условіяхъ мы можемъ быть приняты. — — — — — — — — — — — — — — —

16/5 1882.

На наше письмо мы получили слѣдующій отвѣтъ изъ Харькова:

Харьковъ, 23/4 1882 г.

Братья!

Мы готовно и съ радостью желаемъ присоединенія всѣхъ честныхъ и единомыслящихъ съ нами людей, которые захотятъ примкнуть къ намъ, чтобы соединенными силами работать для осуществленія нашей великой задачи,— объединенья и счастья нашего многострадальнаго народа. Нашъ членъ г. Палѣшъ Вамъ передалъ цѣль и программу нашего кружка, тѣмъ не менѣе совѣтуемъ Вамъ для большаго уясненія сущности нашей задачи прочесть 16-й номеръ «Разсвѣта», гдѣ г.г. Олифантъ и Левонтинъ[4]) ясно высказываютъ основныя начала, на которыхъ образуется наша первая колонія. Они выражаютъ всецѣло принципъ нашего кружка и всѣхъ присоединившихся къ намъ. Что же касается отвѣтовъ на Ваши вопросы, то отвѣчаемъ Вамъ на второй и пятый, а именно: 2) Всѣ лица, желающія эмигрировать съ первой партіей, которая устройствомъ образцовой колоніи должна служить заразительнымъ примѣромъ для всего народа—должны немедленно присоединиться къ намъ. Всѣ примыкающіе къ намъ кружки должны быть готовы двинуться въ путь по первому предписанію центральнаго бюро. 5) Сборный пунктъ—Одесса, куда всѣ съѣдутся къ назначенному (а не позже) дню. О днѣ отъѣзда будутъ всѣ извѣщены въ непродолжительномъ времени. На всѣ остальные вопросы Вы найдете отвѣтъ въ 16-мъ номерѣ «Разсвѣта» и въ томъ же № «Русскаго Еврея» (смотрите сообщеніе о пожертвованіи 20 милліоновъ и разрѣшеніи проэкта султаномъ). Если Вашъ кружокъ согласится съ вышеупомянутыми условіями, то мы Васъ присоединимъ къ нашей партіи, о чемъ Вамъ будетъ немедленно сообщено по полученіи отъ Васъ отвѣта.

Центральное Бюро.

Отъ имени всего кружка **П. Дунаевскій.**

Получивъ это письмо, мы написали имъ, сколько членовъ можетъ ѣхать въ скоромъ времени и на какія средства мы разсчитываемъ. Но вдругъ насъ какъ громомъ поразило извѣстіе, что на дверяхъ одесскаго турецкаго консула вывѣшено объявленіе, что до свѣдѣнія евреевъ, желающихъ ѣхать въ Палестину, доводится, что имъ туда эмигрировать запрещено султаномъ. Это извѣстіе подтверждается всѣми газетами. Ко многимъ вліятельнымъ лицамъ заграницей посланы депеши за разъясненіями. Отъ Олифанта получается телеграмма: «Немедленно ѣду въ Константинополь, истину депешей нельзя передать»[5]). Этотъ отвѣтъ также далеко не обрадовалъ насъ, мы увидѣли,

---

[4]) באותו נומר של ה„רזסבט“ נדפסו ידיעות בדבר יסוד „הועד חלוצי יסוד המעלה“ ביפו ובדבר תנאי ההתנחלות בארץ ישראל וגם ידיעות ע"ד מעשיו של אליפאנט בלבוב ומחשבתו לנסוע לקושטא, „כדי להתראות עם השולטן, שהוא ידידו, ולהביא לידי תוצאות חיוביות את דבר ישובה של ארץ-ישראל על-ידי יהודים“.

[5]) טופס הטלגרמה עי' „דרך לעבור גולים“ להרמ"ל ליליינבלום, עמ' 9.

что тутъ дѣло не шуточное. Въ это время мы получаемъ отъ Центральнаго Бюро извѣщеніе, что они получили отъ Олифанта письмо, въ которомъ онъ имъ совѣтуетъ ждать, пока не будутъ имъ окончены переговоры съ султаномъ. Послѣ же вышеупомянутаго извѣстія мы получили другое письмо оттуда же, что это невѣрно, что объясненія они намъ представятъ въ другомъ письмѣ, просили не вѣрить газетнымъ сообщеніямъ, но тотчасъ же обращаться къ нимъ за справками; также сдѣлали запросъ относительно членовъ готовыхъ ѣхать по первому же призыву, относительно ихъ возраста, образованія, ремесла. 10-го числа казначей нашего кружка приступилъ къ собиранію пожертвованій. Прежде всего они зашли къ нѣкоему Фриденбергу. Онъ далъ имъ списокъ богачей изъ московскихъ евреевъ, и они стали ходить къ каждому.

— — — — — — — — — —

Всего собрано до сихъ поръ до 200 рублей.

Теперь я хочу привести здѣсь два письма, которыя мы одно за другимъ получили изъ центр бюро. Вотъ первое:

— — — — — — — — — — [6])

Другое письмо:

Одесса, 13/5 1882 г.

Центральное эмигр. Бюро партіи בילו
Милостивый Государь,
г. Палѣешъ!

Центральное Бюро получило слѣдующія достовѣрныя свѣдѣнія изъ Константинополя:

Султанъ не противится эмиграціи евреевъ въ Палестину, какъ по своему доброму желанію, такъ и по предписанію Корана, въ которомъ говорится, что каждый эмигрантъ можетъ пріобрѣтать за установленную правительствомъ цѣну участокъ земли, гдѣ ему угодно. Что же касается объявленія, вывѣшеннаго въ одесскомъ турецкомъ консульствѣ о нежеланіи султаномъ колонизаціи евреями Палестины, то оно было вызвано тѣмъ, что турецкія власти предполагали, что бѣдные евреи наводнятъ Константинополь и такимъ образомъ увеличатъ контингентъ пролетаріата, явленіе нежелательное турецкому правительству. Но убѣдившись въ томъ, что эмиграція имѣетъ принять строгую организацію, оно уже отмѣнило свое прежнее постановленіе. Сэръ Олифантъ въ частной бесѣдѣ съ выдающимися представителями отъ евреевъ объясняетъ медленность своихъ дѣйствій тѣмъ, что онъ хлопочетъ передъ турецкимъ правительствомъ, чтобы оно согласилось на протекторатъ Англіи надъ всѣми будущими еврейскими колоніями, въ чемъ онъ надѣется имѣть успѣхъ. Важными помощниками сэру Олифанту въ дѣлѣ

[6]) כאן הובא מכתב בנומר 16, שנדפס לעיל.

эмиграціи являются Казелетъ [7]) и Блейхредеръ, которые, какъ намъ извѣстно изъ достовѣрныхъ источниковъ, получили концессію на постройку желѣзной дороги въ Сиріи и Мессопотаміи; кромѣ того, евреи пріобрѣли себѣ защитника при турецкомъ дворѣ въ лицѣ важнаго сановника Астрибея [8]). Все, сообщенное въ письмахъ Левонтина подтверждается разсказами очевидцевъ, возвратившихся на дняхъ изъ Палестины въ Одессу. Послѣдніе съ энтузіазмомъ отзываются о плодородіи почвы, здоровомъ климатѣ, обиліи воды, и сами выѣзжаютъ въ скоромъ времени со своими семействами.

Бюро доводитъ до Вашего свѣдѣнія, что въ виду экстренныхъ расходовъ, имѣющихся у него въ Одессѣ, Константинополѣ и Яффѣ, гдѣ также должны быть отдѣленія его, оно постановило взимать съ каждаго члена нашей партіи (а таковыхъ у Васъ имѣется 11) по 3 рубля, каковыя деньги должны быть высланы въ ближайшемъ будущемъ. Адресъ: Еврейская ул., д. № 30, кв. 7, Іосифу Брауну.

---

21 мая 1882 г.

Мы полагаемъ имѣть на проѣздъ и въ Яффѣ по 50 руб. на человѣка. Но такъ какъ у насъ предвидится еще излишекъ, то я предложилъ принять одного безденежнаго молодого человѣка Розовскаго; ему 25 лѣтъ, по профессіи бухгалтеръ, кажется, славный человѣкъ. Принятіе безденежнаго члена не очень то понравилось всѣмъ. — — — — — — — — — — — —

---

27 мая.

Въ послѣднемъ (19) номерѣ «Гамелица» приведено письмо изъ Константинополя нѣкоего Рабиновича изъ Кишинева [9]). Тамъ сказано, что Олифантъ совсѣмъ голый бѣднякъ, шарлатанъ, не состоитъ ни въ какихъ дружественныхъ отношеніяхъ съ султаномъ, какъ онъ писалъ, но султанъ даже возбужденъ противъ него за то, что онъ написалъ какую-то книгу о Турціи, о которой не хорошо отзывается. Словомъ, это письмо представляетъ Олифанта какимъ-то бродягой. Какъ видно, намъ суждено на каждомъ шагу встрѣчать препятствія, испытывать разочарованія. На Олифанта мы возлагали большія надежды. Онъ въ дружественныхъ отношеніяхъ съ султаномъ и имѣетъ большія связи въ дипломатическихъ сферахъ

[7]) על-דבר אדוארד קאזלט ושלוחו אלכסנדר עי' מאמרו של רוזנפלד „Съ босфора" בנומר 29 של ה„רזסכט" לשנת 1882.

[8]) אולי צ"ל „קאסטרא-ביי". עי' במאמרו הנזכר של רוזנפלד בנומר 30 של ה„רזסבט".

[9]) הוא יוסף רבינוביץ הידוע, שאחר-כך נעשה מין ומסית

Сегодня получено письмо слѣдующаго содержанія:

[Одесса], 23 мая.

Милост. Госуд. г. Палѣешъ!

— — — — — — — — — — —

Относительно нашей просьбы къ г. Каплану [11]) и вообще ко всѣмъ участвующимъ въ Московскомъ Комитетѣ мы можемъ только повторить, что если бы они отдѣлили намъ 2-3 тыс. деньгами, кромѣ земли, они оказали бы намъ чрезвычайно важную услугу, такъ какъ при обиліи земли, но при отсутствіи средствъ рѣшительно нельзя надѣяться на возможность устроиться, что было бы достигнуто навѣрное при достаточномъ количествѣ земли только, но зато и при достаточныхъ средствахъ. Комитетъ, пишете Вы, не можетъ никоимъ образомъ согласиться на отдѣленіе намъ изъ имѣющихся у него 30 тыс. 2-3 тыс. деньгами, такъ какъ деньги эти пожертвованы исключительно на пріобрѣтеніе земли. Но мы думаемъ, что выяснить г-ну Каплану молодому (העורך—?), что въ принципѣ деньги эти пожертвованы въ пользу эмиграціи, слѣдовательно для г. г. комитетскихъ должно быть все равно, купили ли на эти деньги землю, или же плуги и рабочій скотъ—вовсе не трудно. Вы еще, кажется, недовольны нами за то, что мы считаемъ эти 30 тыс. миѳическими, но согласитесь же, что считатъ ихъ такъ сказать реализованными мы тоже не можемъ, ибо горькій опытъ достаточно, кажется, научилъ насъ какъ относиться къ подобнымъ обѣщаніямъ, и вѣрить имъ теперь, когда отдѣльныя группы нашей партіи должны быть отправлены скоро и одна даже уже отправилась въ субботу, —было бы по меньшей мѣрѣ непростительною глупостью. Итакъ, фактовъ, фактовъ и фактовъ—вотъ, что намъ необходимо теперь, когда жребій брошенъ и отъѣздъ нашъ на носу! Пусть московскіе богачи постараются доказать, что они истинные любители народа, отъ котораго насъ въ силу интеллектуальности нельзя никоимъ образомъ отдѣлить; и если по волѣ рока намъ суждено быть на высотѣ и въ авангардѣ того движенія, которое должно положить основу всей будущности еврейскаго народа, то, по нашему мнѣнію, нигдѣ такъ не нуждаются въ помощи, какъ у насъ, ибо всякое начало трудно...— —

— — — — — — — — — — —

Въ Одессѣ теперь Браунъ, Корсунскій, Сандомірскій, Лоцинкинъ, Левъ (не въ счетъ) и я, т. е. Фридзель своей собственной персоной, котораго Вамъ такъ хочется ругнуть — — — —

— — — — — — — — — — —

Я не считаю нужнымъ оправдываться предъ Вами, такъ какъ намѣренъ возбудить въ Кистантинополѣ Европы, слѣдовательно, онъ можетъ выхлопотать намъ важныя льготы и облегченія, можетъ своимъ вліяніемъ подвинуть многихъ къ оказанію намъ денежной помощи. Онъ богатъ, у него до десяти имѣній въ Америкѣ, онъ сказалъ, что жертвуетъ милліонъ на эмигрирующихъ въ Палестину, онъ зналъ про существованіе нашей партіи, переписывается съ нею, принимаетъ въ ней особенное участіе, слѣдовательно, если не другіе, то онъ по крайней мѣрѣ поможетъ намъ. И вдругъ Олифантъ — бѣднякъ, шарлатанъ... Это письмо чрезвычайно встревожило насъ. Я былъ у Палѣеша, и онъ читалъ это письмо, и онъ не знаетъ, что и думать, и ему хочется вѣрить, что это ложь и клевета. Поговоривъ немного, мы рѣшили послать телеграмму въ Одессу, чтобы немедленно написали, что это значитъ. Въ субботу у насъ будетъ собраніе; къ тому же времени мы, можетъ быть, получимъ отвѣтъ, если только они сами знаютъ, что отвѣтить.

---

18 мая мы получили слѣдующее письмо изъ Одессы:

Ц. Э. Б. П. Одесса, 15/5
ב׳ י׳ ל׳ ד׳

Милостивый Государь,
г. Палѣешъ!

Въ виду той неотложной необходимости привести въ извѣстность матеріальныя средства нашего кружка, которыя не въ особенно цвѣтущемъ состояніи, желательно было бы удостовѣриться относительно тѣхъ 30 тысячъ, о которыхъ вы упоминали въ своихъ письмахъ. Желательно удостовѣриться въ этомъ, какъ въ фактѣ, въ виду чего и предлагаемъ Вамъ узнать обо всемъ подробно и извѣстить насъ. Кромѣ того, Центральное Бюро находитъ нужнымъ сдѣлать Вамъ слѣдующее предложеніе. Если эти 30 т. дѣйствительно фактъ, а не иллюзія, то нельзя ли выхлопотать изъ этой суммы 3,000 собственно для кружка, а на остальныя деньги купить землю. — — — —

— — — — — — — — — — —

Въ Одессѣ существуетъ слѣдующій весьма удобный способъ собиранія средствъ. Заказали 10 тысячъ кружекъ, которыя роздали во всевозможныя части города. Разсчитываютъ, что каждая изъ этихъ кружекъ дастъ въ мѣсяцъ minimum 1 рубль. Кромѣ того собираются пожертвованія. Было бы желательно, чтобы и у Васъ устроили подобный способъ — — — — — — — —

— — — — — — — — — —

Членъ правленія М. К.[10])

---

11) אליהו הכהן קפלן מסקופין (פלך ריאזן), ועי׳ להלן.

10) כפי הנראה, מ. קארסונסקי.

Вы, конечно, понимаете всю важность для насъ рѣшенія московскаго комитета, а потому *остерегайтесь сообщить намъ что-либо невѣрное въ этомъ случаѣ*. — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Сегодня отправились наши делегаты въ Константинополь, гдѣ они образуютъ отдѣленіе Центр. Бюро. Оттуда Вамъ будутъ доставляться необходимыя свѣдѣнія. Делегаты наши везутъ съ собою рефератъ, который будетъ представленъ ими сэру Олифанту. О результатахъ аудіенціи ихъ у Олифанта сообщимъ. Въ будущій вторникъ, т. е. 8-го іюня предполагаемъ отправить въ Константинополь группу, т. е. николаевскую.

---

9 Іюня 1882.

Центральное Бюро смѣшиваетъ московскій комитетъ со скопинскимъ (Капланъ). Съ московскимъ комитетомъ мы никакихъ сношеній не имѣемъ. Мы говорили съ Капланомъ, на него мы полагались, но не на московское общество, что Палѣешъ и написалъ имъ въ тотъ же день.

Въ полученномъ изъ Одессы письмѣ сказано, что николаевскій кружокъ (ок. 50 человѣкъ) отправляется 8-го іюня въ Константинополь; если за нимъ наша очередь, то на дняхъ мы получимъ извѣщеніе объ отъѣздѣ и на будущей недѣлѣ тронемся.

Такъ какъ у насъ теперь денегъ очень мало, то кружокъ не соглашается принять Розовскаго, а жаль—человѣкъ хорошій. Одна надежда, что сборъ пожертвованій поправитъ наши финансы и отъ него останется рублей 60 для Розовскаго, но на это очень мало шансовъ.

Вчера мы получили отъ Центральнаго Бюро письмо. — — — — — — — — — — — — — — — — — — [14])

Деньги, высланныя Вашимъ кружкомъ получили. Благодаримъ.

Это «благодаримъ», которымъ кончается письмо, мнѣ очень не нравится. Это похоже на благодарность командира отличившимся солдатамъ.

---

19 іюня 1882 г.

15 іюня мы получили отъ нашихъ делегатовъ изъ Константинополя извѣщеніе, что они говорили опять съ Олифантомъ, что онъ около 2 часовъ подробно разспрашивалъ ихъ о нашей партіи, ея дѣятельности, членахъ, средствахъ, обѣщалъ устроить насъ, если у каждаго будетъ по 100 рублей, но чтобы 3-4 недѣли не трогались съ мѣста, сказалъ, что эмиграція евреевъ вообще можетъ вопросъ этотъ при цѣломъ составѣ харьковскаго кружка. Могу только сказать одно: отношенія нашихъ членовъ между собою крайне безобразныя: сегодня Вы цѣлуетесь съ нимъ и считаете собратомъ по идеѣ, завтра, благодаря письму совсѣмъ невѣдомаго Вамъ человѣка, онъ, тотъ же членъ, подлецъ... — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Слѣдуютъ подписи всего бюро.

---

29 мая 1882 г.

Нашъ отъѣздъ недалекъ, отдѣльныя партіи уже отправляются, между тѣмъ никакого организованнаго общества, которое бы помогало эмигрантамъ, нѣтъ. Палѣешъ отправился съ полученнымъ письмомъ къ Каплану, тотъ ему сказалъ, что на руки денегъ безъ сомнѣнія члены жертвователи ихъ общества не согласятся дать. Но землю непремѣнно купятъ и, когда увидятъ, что у колонистовъ нѣтъ денегъ на обзаведеніе, то, конечно, общество не остановится на полдорогѣ и дастъ денегъ и на это, на что Центр. Бюро и проситъ 2-3 тысячи.

---

3 Іюня 1882 г.

Вчера получено было такое письмо:

Ц. Э. Б. П. Одесса, 29/5.
ב' י' ל' ו'.

Милост. Гос. г. Палѣешъ!

Крайне страннымъ кажется намъ, что Васъ такъ сильно смущаютъ газетныя утки. Вѣдь Вамъ небезызвѣстно должно быть, что основывать что-либо на газетныхъ сообщеніяхъ по меньшей мѣрѣ неблагоразумно. Примѣръ: Въ понедѣльникъ сюда пріѣхалъ Розенфельдъ [12]). Судя по его газетнымъ статьямъ надобно было полагать, что онъ тѣломъ и душой преданъ дѣлу эмиграціи, эмиграціи возможно скорѣйшей. И что же оказывается? Этотъ самый Розенфельдъ совѣтуетъ намъ ждать чуть ли не до будущаго года. Онъ, видите ли, думаетъ созвать прежде всего гдѣ-нибудь въ провинціи съѣздъ [13]), объединить существующіе кружки, учредить акціонерное общество и затѣмъ ужъ, по его мнѣнію, должна начаться эмиграція. Кстати: Розенфельдъ заявилъ намъ категорически, что московскій комитетъ даже и не думаетъ о насъ, а что на существующій у него фондъ въ 28 тыс. рублей онъ намѣренъ устроить различныхъ родственниковъ членовъ этого же комитета. Какъ это понять?! Постарайтесь намъ это разъяснить. — — — — — — — — — —

---

[14]) כאן הובא מכתב בנומר 17, שנדפס לעיל.

[12]) עורך ה„רזסבט".

[13]) עי' לעיל נומר 26 וגם להלן נומר 28.

начаться не раньше, чѣмъ черезъ два мѣсяца, а въ заключеніе онъ просилъ, чтобы все это сохранилось въ строжайшемъ секретѣ. На слѣдующій день онъ обѣщалъ представить ихъ англійскому посланнику, но о результатѣ мы еще не извѣщены. Мы назначили на 17-ое число экстренное собраніе, какъ утромъ этого дня мы получаемъ изъ Одессы предписаніе выѣхать. На этомъ собраніи былъ окончательно принятъ Розовскій. Было приведено въ извѣстность, сколько у насъ денегъ (съ неполученными еще взносами членовъ эмигрантовъ и жертвователей—488 руб.), сколько нужно дать пособій на проѣздъ (до 165 руб), сколько остается собрать (до 900 руб.). И такъ какъ однимъ такую сумму невозможно собрать, рѣшили заинтересовать какого-нибудь богача, побудить его собрать для насъ эту сумму. — — — —
— — — — — — — — — — —

Когда были у Фрейденберга онъ сказалъ намъ, что отъ Розенфельда 11-го числа была получена телеграмма, что султанъ позволяетъ еврейскимъ эмигрантамъ селиться въ Сиріи и Мессопотаміи, но не въ Палестинѣ; даетъ землю безвозмездно, освобождаетъ отъ всякихъ повинностей на 12 лѣтъ!
— — — — — — — — — —

Одесса, 27 іюня 1882 г.

Итакъ, я въ Одессѣ! Шагъ уже сдѣланъ; прежде были одни только слова, а теперь—дѣло. Я выѣхалъ изъ Москвы во вторникъ 22-го.

Надежда наша на Фрейденберга и Файнберга лопнула. Тому и другому отвѣчали, что нечего собирать для насъ, но что мы можемъ подождать собраній общества и тогда будетъ предложено помочь нашей партіи. Предъ моимъ отъѣздомъ полагали еще разъ быть у Фрейденберга, во что бы то ни стало побудить его собрать для насъ сколько нибудь денегъ, хотѣли также ходить по домамъ за пожертвованіями, но я не знаю, чѣмъ это окончилось.

---

11 іюля.

8-го іюля пріѣхалъ Розовскій, въ пятницу 9-го іюля пріѣхалъ Дрибинъ, а сегодня пріѣхала Фаня (Фризеръ).

---

21 іюля.

Сегодня пріѣхалъ Августовскій. Должны еще пріѣхать Генкинъ и Цалалихинъ. Сегодня пріѣхалъ въ Одессу одинъ изъ нашихъ константинопольскихъ центральныхъ — Браунъ. Олифантъ не сдержалъ своего обѣщанія на томъ основаніи, что вслѣдствіе внезапно сильнаго обостренія египетскаго вопроса англичанъ при дворѣ терпѣть не могутъ, и онъ ничего не можетъ для насъ сдѣлать. Браунъ сказалъ намъ, что они подали въ министерство внутреннихъ дѣлъ прошеніе, чтобы имъ дали въ Сиріи или Палестинѣ землю для 300 чел. Отвѣта еще и теперь нѣтъ.

.28

מאת א. טאננבוים למרדכי בן־הלל הכהן *).

С.-Петербургъ, 29 Августа 1882 г.

Многоуважаемый другъ,
Маркъ Гилелевичъ!

Съ тѣхъ поръ, какъ я писалъ Вамъ послѣднее письмо, обстоятельства у насъ значительно измѣнились. Циркуляръ Толстого объ эмиграціи испугалъ однихъ, обнадежилъ другихъ и вообще разстроилъ и ту слабую связь, которая существовала раньше между нашими эмиграціонистами. Заговорили одни о несвоевременности съѣзда[1]), другіе откладывали дѣло на осень. Мандельштамъ, около котораго группировался было съѣздъ въ Кіевѣ, вдругъ уѣхалъ за-границу — а дѣло пока разстроилось. Такимъ образомъ ушелъ представившійся было случай соединить разрозненныя и разбросанныя силы нашихъ палестинцевъ. Когда удастся это еще разъ сдѣлать, въ какой формѣ можно будетъ осуществить этотъ необходимый шагъ — пока не видно. Знамя, какъ Вы читаете, [2]) высоко развѣвается, но — воины сидятъ по своимъ трущобамъ и не подаютъ признака жизни. Что касается съѣзда редакторовъ, то, конечно, Я. Л. теперь относительно этого долженъ держаться того же мнѣнія, какъ и Гордонъ и Смоленскій, т. е. находитъ его желательнымъ въ принципѣ, и готовъ участвовать, когда минута окажется подходящею или неотложною. Изъ «Гамагида» видно, что не только онъ не знаетъ объ отчетѣ Я. Л., но и вообще имѣетъ многія невѣрныя представленія о положеніи дѣлъ, и извѣстія его страшно запоздалыя. Тоже можно сказать о нѣмецкихъ газетахъ и «Yewish Chronicle». Вы-же обѣщали перевести «Съ Басфора» [3]). Дѣлайте это, голубчикъ. Это было-бы очень хорошо для дѣла, признаютъ этотъ отчетъ образцомъ правдивой и безпристрастной оцѣнки вещей. Вы такъ и можете писать Гордону.— — — —
— — — — — — — — — —

---

*) מן הדקומנטים, שהמציא לנו מב"ת הכהן.

1) עי' לעיל נומר 26.

2) כלומר לפי המאמרים המתפרסמים בה„רוסבט".

3) מר כהן לא עשה את בקשת בעל המכתב ולא תרגם את המאמר עברית, מפני שבכח צירקולריו של המיניסטר טולסטוי (עי' לעיל נומר 26 הערה 1) התחילו הצנזורים מתנגדים לכל מיני מאמרים, העוסקים בענין הפוגרומים. ועי' מה שכתב ליליינבלום („דרך לעבור גולים" 10), שגם הוא חשב בעת ההיא, שאחרי צירקולרו של טולסטוי „אי אפשר יהיה להפיץ במ"ע ובספרים את הרעיון".

Въ последнее время Я. Л. приходилось констатировать охлажденіе среди самыхъ горячихъ, какъ казалось прежде, поборниковъ идеи. Зная, что съ Вами подобное превращеніе не можетъ случиться, онъ, однако, хотѣлъ ясно убѣдиться въ этомъ, чтобы въ будущемъ при случаѣ имѣть въ виду тѣхъ немногихъ вѣрныхъ друзей, на которыхъ онъ можетъ безусловно разсчитывать въ нашемъ общемъ дѣлѣ. Вашъ отвѣтъ совершенно удовлетворилъ его, и онъ просилъ меня передать Вамъ свой горячій поклонъ и выраженіе надежды, что скоро представится случай цѣлесообразнаго примѣненія всѣхъ нашихъ силъ, и тогда онъ отнесется къ Вамъ съ полнымъ довѣріемъ.

— — — — — — — — — —

Остаюсь съ уваженіемъ Вашъ другъ

А. Таненбаумъ.

29.

מאת הלשכה המרכזית שלו ביל"ו בקושטא לוו. אייזמאן *).

Constantinople, Сентября 13/25 1882 г.

Милостивый Государь,
Господинъ Айзманъ!

За неимѣніемъ времени мы до сихъ поръ не были въ состояніи Вамъ отвѣтить на Ваше послѣднее письмо. Переговоры наши съ турецкимъ правительствомъ даже при содѣйствіи со стороны графа Коммондо еще не увѣнчались успѣхомъ вслѣдствіе слишкомъ остраго напряженія дѣлъ въ Египтѣ. Въ послѣднее время мы получали изъ за-границы отъ имени студентовъ многихъ университетовъ запросы съ предложеніемъ своихъ услугъ и съ просьбой о высылкѣ къ нимъ делегатовъ для объединенія всѣхъ людей, всецѣло преданныхъ идеѣ возрожденія еврейства путемъ колонизаціи св. земли. Мы выразили имъ наше ссгласіе. Для реализаціи этого великаго предпріятія объединенія всѣхъ палестинцевъ въ одно цѣлое мы выработали уставъ, который въ скоромъ времени отпечатается на четырехъ языкахъ и будетъ разосланъ по западной Европѣ и Россіи.[1]) Будутъ также разосланы делегаты, миссіей которыхъ будетъ образованіе значительнаго числа агентствъ, органически евязанныхъ съ Центральнымъ Бюро въ Константинополѣ. Делегаты наши буъутъ также и у Васъ. Наши яффскіе члены въ количествѣ около 40 человѣкъ ведутъ въ настоящее время переговоры съ представителями колоніи «Ришонъ-Леціонъ» объ уступкѣ имъ имѣющагося у нихъ свободнаго участка земли.[2]) Деньги предлагаютъ они выплатить въ три срока. Всѣ члены колоніи выразили свое согласіе. Ждутъ согласія со стороны старика Левонтина. Вы можете съ нимъ объ этомъ говорить. Цѣль покупки этого участка земли заключается въ томъ, чтобы наша яффская партія, обрабатывая свою собственную землю, живя въ своемъ собственномъ домѣ, могла болѣе терпѣливо выжидатъ того времени, когда намъ можно будетъ пріобрѣсть колонію для всей нашей партіи. Хотя, можетъ быть, и тогда многіе изъ нашихъ членовъ останутся въ колоніи «Ришонъ Леціонъ» съ цѣлью увеличенія числа интеллектовъ. Какъ бы то ни было, при наличности такого участка земли намъ можно будетъ гораздо спокойнѣе дѣйствовать и расширить нашу задачу до первоначальнаго ея пониманія. Дѣло въ томъ, что устройствомъ нашей колоніи наша дѣятелъность не должна еще (. . .)[3]) въ виду полнаго отсутствія честныхъ и высоконравственныхъ борцовъ на нашемъ обширномъ полѣ битвы. Наша партія "ביל"ו" по уставу нашему преобразуется въ общество "ביל"ו", цѣль котораго будетъ заключаться въ организаціи возможно большаго числа колоній въ Сиріи и Палестинѣ. Сочувствіе со стороны Европы настолько велико, что можемъ надѣяться на успѣхъ и именно въ широкой и сложной дифференцировкѣ нашей задачи. Познакомившись съ нашимъ уставомъ, Вы увидите правдивость нашихъ предположеній.

— — — — — — — — — —

Г. Лившицъ былъ вызванъ нами изъ Яффы въ Константинополь для еврейской корреспонденціи. Мы въ немъ сильно нуждаемся.

— — — — — — — — — —

Члены бюро { **М. Минцъ**
Ю. Сандомирскій
Я. Берлявскій.

---

*) מן הדקומנטים, שהמציא לנו ה' ד. אייזמאן.
1) עי' הנומר הסמוך.

2) עי' להלן נומר 31.
3) מלה מטושטשה שאי-אפשר לקראה.

.30

תקנות ביל"ו *).

STATUTEN der GENOSSENSCHAFT

„ביל"ו".

Komme Haus Israel.

№ 10.

Constantinopel.

STATUTEN

der Genossenschaft B. I L. U. „ביל"ו" betreffend die Organisation israelitischer Colonien in Syrien und Palästina.

Zweck der Genossenschaft.

§ 1. Zweck der Genossenschaft ist die politisch-öconomische sowie geistig-nationale Wiedergestaltung des hebräischen Volkes in Syrien und Palästina.

§ 2. Um dieses Ziel zu erreichen strebt die Genossenschaft Personen ohne Unterschied des Standes und der Religion zu bewegen, sich in Vereinigung behufs Ausführung dieser erhabenen und heiligen Idee, nämlich der Realisation der aus Vernunftgemässen Gründen in Aussicht genommenen Colonisation in den obenerwähnten Ländern, zu beteiligen.

§ 3. Deshalb eröffnet die Genossenschaft durch Abgeordnete Agenturen in den wichtigsten Plätzen Europas und Amerika's. Das Zentral-Büreau derselben bemüht sich die Centralisation aller Kräfte, welche sich an diesem grossen und heiligen Werke beteiligen wollen, zu bewirken und nimmt in Constantinopel als dem hiefür geeignetesten Orte seinen Aufenthalt.

Aufgabe der Agenturen.

§ 4. Die Agenturen der Genossenschaft haben die Aufgabe, Auswanderer aufzunehmen und sich zu bemühen das Grundkapital der Genossenschaft nach Möglichkeit zu vervollkommnen und zu vergrössern.

Mittel der Agenturen.

§ 5. Die Mittel der Agenturen bestehen:

1) Aus den nach Belieben zu zahlenden Hülfsgeldern;

2) Aus den Einzahlungen und zeitweise zu entrichtenden Beiträgen der Mitglieder und

3) Aus Einkünften, welche durch öffentliche Vorlesungen, musikalischen Abendunterhaltungen, theatralischen Vorstellungen, Conzerte und dergleichen mehr erzielt werden.

§ 6. Mitglieder der Genossenschaft können beiderlei Geschlechtern angehören, ohne Rücksichtsnahme auf Stand und Religion. Sie zerfallen in:

1) Auswandernde Mitglieder,

2) Beteiligungnehmende Mitglieder. Leztere teilen sich wiederum in:

a) Wirkliche Mitglieder,

b) Nacheifernde Mitglieder,

c) Ehren-Mitglieder.

§ 7. Mitglieder Auswanderer müssen Leute sein, welche gesonnen sind nach Syrien oder Palästina zu wandern um sich dort mit Ackerbau zu beschäftigen, oder irgend welches productive Gewerbe zu betreiben, an physischen Anstrengungen fähig, nicht über die mittleren Jahre, ledig oder mit kleiner Familie.

Jedes derartige Mitglied macht für's Erste eine Einlage von 500 Francs und zahlt einen jedesmonatlichen Beitrag von 2 Franken 50 Centimes.
Für wirkliche Mitglieder gelten diejenigen Personen, welche an die Agentur-Cassa 12 Franken 50 Centimes Einschreibe-Gebühr und einen allmonatlichen Beitrag von 1 Frank 25 Centimes entrichten.

Fün nacheifernde Mitglieder gelten Personen, welche 7 Franken 50 Centimes Einschreibe-Gebühr und einen allmonatlichen Beitrag von 1 Frank 25 Cent. entrichten.

Den Titel eines Ehrenmitgliedes erhalten:

a) Personen, welche in der Agentur-Cassa eine Einschreibe-Gebühr von 250 Franks, sowie aus-

---

*) מן הדקומנטים, שחמציא לנו ה' ש. צרנוביץ. — לפי מה שנראה בנומר הקודם ספר-התקנות הזה חובר בספטמבר לשנת 1882.

serdem monatlich einen Beitrag von 7 Franken 50 Cent. einzahlen.

b) Personen, welche eine einmalige Einzahlung von 2500 Franks machen. Dieselben tragen den Titel auf Lebensdauer.

c) Personen, welche sich durch geistige Thaten der Genossenschaft verdient gemacht haben.

Anmerkung a): Mitglieder - Auswanderer dürfen nur Israeliten sein, welche von der heiligen Idee durchdrungen, mit den übrigen Mitgliedern ein unteilbaers Ganzes bilden, und ihre vorläufige Zustimmung geben sich den Statuten, welche behufs Colonisation von der Genossenschaft festgestellt werden, zu fügen.

Anmerkung b): Diejenigen Personen, welche sich durch geistige Thaten der Genossenschaft verdient gemacht haben, unterwerfen sich der allgemeinen Abstimmung in den Zusammenkünften, nachdem sie von Seiten der Agentur-Direction oder 25 Mitglieder vorgeschlagen worden, und müssen wenigstens zwei Dritteile der Stimmen für sich haben.

§ 8. Um als Mitglied in den Verband der Genossenschaft aufgenommen zu werden ist ein schriftliches Gesuch nebst Empfehlug zweier Personen an die Direction der Agentur erforderlich.

§ 9. Alle Mitglieder der Genossenschaft haben ohne Unterschied des Ranges gleiches Stimmrecht.

Direction der Agentur.

§ 10. Die nähere Vetwaltung der Agenturgeschäfte wird von der Agentur-Direction besorgt, welche von den Abgeordneten des Central-Büreau's gewählt und alle drei Monate in Versammlung aller Mitglieder der Agentür von denselben bestätigt werden. Die Direction besteht aus dem Präsidenten, dem Cassierer und dem Secretär.

Diesen drei Mitgliedern schliessen sich zwei Canditaten an, welche bei der Wahl zur Direction zunächst die meisten Stimmen erhalten, und für den Fall einer Krankheit oder Abwesenheit irgend welchen Gliedes dessen Stelle vertreten.

§ 11. Mitglieder der Agentur versammeln sich nach Erforderniss, keinesfalls aber weniger als einmal in der Woche, um dem Zentral-Büreau von den Vortschritten ihrer Geschäfte Bericht zu erstatten.

§ 12. Ausserdem findet jedmonatlich eine Versammlung statt, bei welcher sich die Mitglieder der Agenturen einfinden und jede Art von Berichten, Vorträgen etc. in Erwägung ziehen und bilden eine Commission bestehend aus drei Mitgliedern zur Prüfung der Bücher und Rechnungen. Die Copien derselben werden alsdann dem Centralbüreau zugesandt.

Anmerkung. Jede Art von Vorträgen, Berichten, welche von der Agentur gebilligt sind, werden dem Central-Büreau vorgelegt und unterliegt der Bestätigung oder Resolution des Letzteren.

§ 13. Von der monatlichen Totaleinnahme sendet jede Agentur an die ottomanische Bank zu Constantinopol 85%, welche zur Bildung des Grundkapitals der Genossenschaft angelegt werden. Mit den übrigen 15% sind die Ausgaben der Agentur und der Abgeordneten des Central-Büreau's zu decken.

Anmerkung a): Falls die Abgeordneten des Central-Büreau's die ihnen von den Agenturen zugesandten Gelder nicht ganz für Deckung ihrer Spesen verbrauchen, so wird der Rest dem Grundkapitale beigelegt.

Anmerkung b): Falls von den 15% nach obengenanten Ausgaben noch ein Rest in der Agentur-Cassa bleibt, so wird derselbe der Total-Einnahme des folgenden Monats der respektiven Agentur hinzugefügt.

Anmerkung c): Jede Agentur ist im Rechte Personen, die auswandern wollen, keine Mittel aber besitzen, mit dem Gelde, dass sie als Grundkapital bei der Ottomanischen Bank angelegt hat, denselben zu verhelfen, indem sie einer jeden dieser Personen die Auswanderungssumme, welche 500 Franks sein muss, giebt. Dasselbe kann aber nur diejenige Person behaupten, welche zwei Drittel der Stimmen der Agenturmitglieder für sich hat.

§ 14. Die Directionsmitglieder begleiten Posten ohne Gehalt.

§ 15. Die Agenturen sind berechtigt in gegenseitige Correspondenz zu treten, und mit was immer für Orten, Anstalten im Interresse der Genossenschaft zu conferiren; in wichtigen Angelegenheiten haben sie den Rat des Central-Büreau's zu velangen.

§ 16. Die Direction leitet ihren Posten nach besonderen Instructionen.

§ 17. Jede Agentur besitzt ihre eigenen Blanketts und für alle Agenturen besteht ein und dasselbe Siegel; Bücher und Rechnungen werden von jeder Agentur in ihrer Muttersprache geführt werden.

Beschäftigung des Central-Büreau's.

§ 18. Das Central-Büreau hat die Pflicht die Thätigkeit aller Agenturen zu centralisiren.

§ 19. Das Central-Büreau hat seinen Aufenthalt in Constantinopol und eine Filiale in Jaffa. Die Mitglieder der Letzteren haben die Aufgabe, hinlängliches colonisationfähiges Terrain, Regierung- oder Privateigentum, welches an Boden-Fruchtbarkeit und klimatischer Hinsicht nichts zu wünschen übrig lässt, auszukundschaften, und von allen Resultaten ihrer Forschungen dem Central-Büreau genauen Bericht zu erstaten, welch Letzteres hierüber an alle Agenturen Broschüre versendet.

§ 20. Das Central-Büreau ist im Rechte den Agenturen und Abgeordneten mancherlei Instructionen zu erteilen, nach welchen sich sowohl die Ersteren wie die Letzteren zu richten haben.

§ 21. Das Central-Büreau erhält allwöchentlich

Bericht von der Thätigkeit der Agenturen, die Rechnungen jedoch werden Ersteren allmonatlich zugesandt. Diese Berichte und Rechnungen sammelt das Central-Büreau und macht dann die Gesammt-Veröffentlichung.

§ 22. Zur Bestreitung seiner Ausgaben erhält das Central-Büreau aus der Grundkapital-Cassa der Genossenschaft allmonatlich 500 Franken; auch die Erhaltung der Jaffaer Filiale wird je nach Bedürfniss aus dem Grundkapitale der Genossenschaft bestreitet werden.

§ 23. Das Central-Büreau ist berechtigt mit Ausnahme der ersten drei Monate, monatlich 30 Mann, Mitglieder der Auswanderer-Categorie, zu fördern, behufs practischen Erlernen des Ackerbaus auf den bereits bestehenden Colonien in Syrien und Palästina. Sollten die Ausgaben die Einnahmen übersteigen, so wird dieses Defizit vom Central-Büreau aus der Grundkapital-Cassa der Genossenschaft beseitigt.

§ 24. Das Central-Büreau besteht aus 6 Personen, deren jede einem anderen Verwendungszveck zugethan ist. Es besitzt eigene Blankets und Siegel. Bücher und Rechnungen werden vom Central-Büreau in der alt-hebräischen, russischen, französischen und deutscehn Sprache geführt.

Verhandlungen der Zusammenkünfte.

§ 25. Die wichtigsten Questionen in Betreff der Angelegenheiten der Genossenschaft werden durch Zusammenkünfte der Representanten aller Agenturen erledigt werden.

§ 26. Es giebt ordentliche und ausserordentliche Zusammenkünfte.

§ 27. Die ordentlichen Zusammenkünfte werden zweimal jährlich stattfinden, und zwar in den Monaten Januar und Juni.

Ausserordentliche Zusammenkünfte werden nach Erwägen des Central Büreau's oder auf den Antrag irgend welcher Agentur an das Erstere veranstaltet.

Anmerkung. Die erste ordentliche Zusammenkunft fällt im Juni 1883. Eine ausserordentliche Zusammenkunft, welche das Central-Büreau oder irgendwelche Agentur in Vorschlag gebracht hat, versammelt sich auf Beistimmung der Agenturer.

§ 28. Entscheidungen in Verhandlung stehender Questionen erfolgen durch die einfache Majorität der Mitstimmenden; wäre jedoch eine Veränderung der Statuten oder des vorhin erwähnten Termins der Zusammenkünfte beabsichtigt, so ist absolut die zwei Dritteile der Mitstimmenden erforderlich.

§ 29. Eine Zusammenkunft gilt für vollzählig wenn bei derselben die Mehrzahl der Abgeordneten der Agenturen erscheint. Abtretung des Stimmrechtes ist unzulässig.

§ 30. Von der Zeit und dem Orte der Zusammenkünfte der Abgeordneten, eben so wie von den Gegenständen über welche Verhandlung gepflogen werden soll, müssen die Agenturen vom Central-Büreau mit einem Monat früher benachrichtigt werden.

§ 31. Zu den Verrichtungen der Zusammenkünfte gehören:

a) Die Prüfung der halbjährigen Rechnungsablegung.

d) Die Wahl der Mitglieder des Central-Büreau's und der revidierenden Commission.

c) Die Bestätigung der Aufnahme der Ehrenmitglieder.

d). Die Wahl einer Commission zur Veränderung der Statuten.

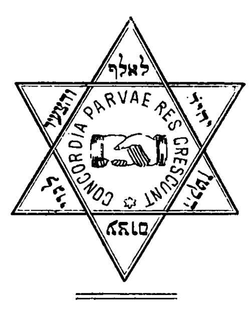
e). Die Wahl einer Commission zur Verfassung der Colonisationsstatuten, und

f). Die Prüfung jeder Art von Vorstellungen, Berichten und dergleichen mehr von den Mitgliedern der Genossenschaft abhängigen Angelegenheiten.

Anmerkung. Nebst dem Allen ist unumgänglich nothwendig, dass die Genossenschaft bei der ersten Generalversammlung zu verhandeln trachte, dass man die erste Colonie aus der bereits aus mehrern jungen Leuten bestehenden Partei gründe.

§ 32. Die Activität der Genossenschaft endigt nach Entscheidung von nicht weniger als drei Viertel der Gesammtzahl der Mitglieder.

Siegel des Central-Büreau's der Genossenschaft

.31

מאת ב. ליפשיץ (חבר הלשכה המרכזית של ביל"ו בקושטא) לוו. אייזמאן *).

М. Г. Айзманъ.

М. Г. Фаня Рафаловичъ.

Я намѣренъ отвѣчать вамъ на ваши вопросы. Съ Левонтинымъ на самомъ дѣлѣ можно уладить: Дѣло въ томъ что Ришонъ-Леціонцы изъ кожи

---

*) מן הדקומנטים, שהמציא לנו ה' ד.אייזמן.—עי' לעיל נו'29. בדבר התנחלות בני ביל"ו בראשון-לציון עי' מחברתו של ז"ד לבונטין „לארץ אבותינו" פרק ח' וגם „ספר היובל" לא"מ פרימן ח"א עמ' 73. — מר מנשה מאירוביץ כותב לנו כדברים האלה: „מיסדי ראל"צ התנגדו כולם להתנחלות הבי"לויים בתוכם, כי היו האחרונים חשודים בעיניהם על עניני דת. יצאו מן הכלל הלבונטינים—צבי וזלמן-דוד—ויוסף פינברג, שעזרו לביל"ויים בכל אשר יכלו והכניסום למושבה".

лѣзутъ все стараясь сплотиться съ нашей партіей. Послѣдній нумеръ (26-ой) газеты «Эмигрантъ» извѣщаетъ, что Алліансъ принялъ иное направленіе по палестинскому вопросу, что Неттеръ скоро пріѣдетъ въ Яффу съ цѣлью устроить находящихся въ Палестинѣ русскихъ эмигрантовъ; перемѣна взглядовъ произошла вслѣдствіе русскихъ студентовъ, которые пріѣхали въ Яффу и стали работать въ колоніи Неттера и своей энергичной и прилежной работой доказали Алліансу, что носители идеи возрожденія еврейскаго народа не пустые фразеры и говоруны, а люди искренно преданные этому дѣлу; также они доказали, что евреи вполнѣ способны къ физическому труду. Неттеръ устроитъ въ «Микве Израиль» всѣхъ годныхъ и желающихъ заниматься земледѣліемъ, а остальныхъ же отошлетъ обратно. Вотъ вамъ подлинныя слова «Эмигранта», который все это перепечаталъ изъ органа Алліанса. Слѣдовательно, дѣло съ Левонтинымъ можетъ немножко пріостановиться если наши Яффскіе господа не поторопились. Неттеръ намъ извѣстенъ за человѣка честнаго, который когда-то былъ горячо преданъ этому дѣлу, только Іерусалимскіе * * * разувѣрили его въ этомъ. — — — — —
— — — — — — — — — — —

Александръ[1]) просидѣлъ тутъ, въ Константинополѣ, долгое время, истратилъ немалое количество денегъ Казалета, но рѣшительно потерпѣлъ фіаско и убрался во свояси * * * * * *

Вашъ **Б. Лифшицъ.**

---

1) שלוחו של קאזאלט.

.32

מאת א. טאננבוים למרדכי בן־הלל הכהן *).

С.-Петербургъ, 4 Декабря 1882 г.

Многоуважаемый
Маркъ Гилелевичъ!

— — — — — — — — — —

Яковъ Львовичъ все время почти боленъ и не можетъ много работать. Дѣла «Разсвѣта» до послѣдняго времени были до крайности скверны. Теперь начинается подписка. Авось она вывезетъ. Я. Л. имѣлъ въ послѣднее время много огорченій. Теперь мы כדוב שכול, что въ переводѣ выйдетъ— какъ бѣшеная собака, накинулись на «Русскаго Еврея», который въ своемъ ханжествѣ дошелъ до nec plus ultra. — — — — — — — —
— — — — — — — — — —

---

*) מן הדקומנטים, שהמציא לנו ה' מב"ה הכהן.

И, о, диво! Петербургская интеллигенція начинаетъ находить, что «Разсвѣтъ» хотя немного рѣзокъ, но правъ! Авось когда-нибудь будетъ праздникъ и на Николаевской улицѣ.[1])

— — — — — — — — — —

Наша Achwas Zion начинаетъ шевелиться. Мы хотимъ устроить вечеръ въ пользу Белькинда и Co.[2])

Вашъ другъ

А. Таненбаумъ.

---

1) מערכת „הרוסבט" נמצאה בעת ההיא ברחוב ניקולי בנומר העשרים.
2) כלומר: הבילו"יים.

.33

מאת י. רוזנפלד (עורך ה„רוסבט") לוו. אייזמאן *).

С.-Петербургъ 12 Декабря 1882 г.

Многоуважаемый г. Айзманъ!

Очень хотѣлось бы мнѣ написать Вамъ многое, но я такъ не здоровъ, что еле пишу самое необходимое. Слава Богу, что наши единомышленники опять начинаютъ шевелиться. Я получаю ободряющія извѣстія и изъ другихъ городовъ. Напрасно, по моему мнѣнію, Вы такъ афишируете титулъ: члены кружка да еще фамиліи выставляете на документѣ, предназначенномъ для печати. Наши враги не спятъ; нужно быть осторожнымъ. Имъ выхлопотать циркуляръ не трудно, представляя дѣло въ искаженномъ и преувеличенномъ видѣ.

Уважающій и преданный Вамъ

Я. Розенфельдъ.

---

*) מן הדקומנטים, שהמציא לנו ה' ה' ד. אייזמאן.

.34

מאת ז. פריטהאל לד"ר ל. פינסקר.

Kattowitz, d. 7-ten Januar 1883.

Hochgeehrter Herr!

Gestern erhielt ich ein Schreiben des Herrn Dr. Drübinowitch aus Rostoff in welchem mir mitgeteilt wird, dass Sie die Absicht hätten, sich evt. an das Londoner Montefiore-Comité anzulehnen um eine Colonie zu gründen. Gestatten Sie, dass ich Ihnen meine Gründe auseinandersetze, die mir gegen einen solchen Plan Antipathien einflössen. Sie erinnern sich gewiss dessen, dass die «Ang.

Jew. Ass.» beschlossen hatte, die Colonisten nicht zu unterstützen und Sie wissen sicher auch, wie sich die «All. Isr. Un.» in dieser Angelegenheit verhielt. Sicher sind Sie auch dadurch getäuscht worden, dass Bar. R. zu Paris Samarin und Rosch-Pinah ankaufen liess. Ich selbst war bis gestern auch der Meinung, dass die Grossen ihren Sinn geändert hätten. Nach dem bekannten Vertrage zwischen Herrn Erlanger u. den Colonien sollten dieselben Schulen, Synagogen u. s. w. erhalten und da ich meinte, es würde für die Bewegung von Vorteil sein, wenn ich im Lande selbst od. von dort aus wirken könnte, so liess ich durch meine Freunde in Paris, Herrn Dr. M. Rabinowitz und Herrn L. Levy-Bing, beide in Paris hochangesehene Männer, den Herrn Erlanger, Veneziani und Bar. R. das Anerbieten unterbreiten, ich wolle die Schulen in den Colonien übernehmen. Ich that das nicht, um eine Stellung zu erlangen, denn ich bin hier mit gutem Gehalt von der Regierung angestellt, sondern weil ich der heiligen Sache dienen, nicht opfern wollte. Was war der Bescheid? «An Schulen ist gar nicht zu denken, die Colonien sollen nicht vergrössert, die Emigration nicht ermutig werden, d. h. die nach Palästina. Wer nicht da bleiben will, wo er ist, der möge nach Amerika gehen.» Auf meine Freunde machte es den Eindruck, als ob der ganze Ankauf nur deswegen gemacht worden sei, um die weitere Ansiedlung zu hindern, ja Herr Erlanger sagte sogar, die Colonien werden abgebrochen werden und, wenn die Colonisten einverstanden sind, in einer anderen Gegend des ottomanischen Reiches etablirt werden, weil der Sultan sich keine «jüdische Frage» auf den Hals ziehen wolle. Ob dem wirklich so sei, dass nämlich der Sultan sich darüber geäussert habe, das weiss und glaube ich nicht, aber versichern kann ich Sie, dass die französischen wie die englischen Juden nicht vom Geiste der Autoemanzipation beseelt sind. Man will weiter betteln um Betlter zu unterstützen.

An ein solches Comité können Sie, der Verfasser der Autoemanzipation, sich nicht anlehnen. Seien wir selbständige, selbstthätige Männer, beginnen wir ein eignes Werk und vertrauen wir auf eigne Kraft. Was bedeuten auch die wenigen Juden Englands und Frankreichs den Massen Russlands gegenüber?

Wir sind hier fest entschlossen, den Delgiertentag für den 10 u. 11 Juni cr. (n. St.) einzuberufen, um über das Schicksal der Bewegung zu beschliessen. Mag kommen, was kommen will, die Anderen werden sich an den Krystallisationspunkt anschliessen, das ist sicher. Haben wir uns erst organisirt, dann werden wir bei der Pforte sofort um die Genehmigung nachsuchen und sollte sie verweigert werden, dann wenden wir uns an die Mächte. Die jüdische Frage ist dann mit einem Schlage in der Welt, und sie wird sicher zu unseren Gunsten entschieden werden, * * * *

* * * * * * * * * * * * * *

Wir dürfen nicht betteln, sondern die Sache im Grossen beginnen; nicht Hirsch, noch R. noch Montefiore sei unsere Stütze, sondern unser eigner Muth ebne die Wege. Ich bitte Sie deshalb, lassen Sie ab von dem Gedanken an das englische Comité, wenden Sie all Ihren Einfluss an, die russischen Vereine zu einem selbstständigen Ganzen zu formen und beteiligen Sie sich an dem Delegirtentage.

In Erwartung Ihrer bald. Ausserung mit herzlichsten Grüssen.

S. Freuthal.

35.

מאת וו. אייזמאן למנשה מאירובין*).

Братъ Мееровичъ!

Посылаемъ Вамъ черезъ г. Левонтина собранные для партіи 130 руб. Если при теперешнихъ обстоятельствахъ, когда люди буквально умираютъ съ голоду и холоду, намъ удалось, безъ особеннаго труда, собрать въ короткое время такую сумму, то это доказываетъ, что на дѣло колонизаціи св. земли вообще и на нашу корпорацію въ частности смотрятъ уже не такъ пренебрежительно, какъ прежде. Однако о насъ были-бы гораздо лучшаго мнѣнія и сборъ пожертвованій въ пользу "ביל"ו" былъ-бы гораздо успѣшнѣе, если-бы сама партія не скомпроментировала себя самымъ безпардоннымъ образомъ. Этимъ послѣднимъ обстоятельствомъ обясняется также и то, что во многихъ мѣстахъ и многіе изъ искренне-сочувствующихъ относятся къ "ביל"ו" съ весьма холоднымъ равнодушіемъ. И не удивительно; я самъ по временамъ чувствую сильное колебаніе и невольно дѣйствую какъ-то вяло, нерѣшительно.

— — — — — — — — — —

Подумайте только, Мееровичъ: когда вы были въ Николаевѣ мы съ нетерпѣніемъ ждали какихъ-

---

*) הנומרים 35—36 הם מן הדקומנטים, שהמציא לנו ה' מנשה מאירוביץ. — המכתב הזה נכתב, — כפי מה שמעיר עליו חברו הבא אחריו, — שבועות אחדים, לכל-הפחות, לפני זה האחרון, כלומר בסוף 1882 אף-על-פי-כן קבענו את שניהם בזה אחרי זה בראשית שנת 1883, משום ששניהם עוסקים בדבר אחד—בחכוכים שהתחילו בפרק ההוא בקרב בני „ביל"ו". ע"ד עצם החכוכים האלה והמכתבים ב„ה„רזסבט" וה„רוס' ייברי" עי' ב„מלואים והערות" בסוף הספר.

личныхъ интересовъ или чувствъ вредить общему дѣлу. Если мы поссоримся съ человѣкомъ честнымъ и преданнымъ дѣлу, то онъ еще можетъ быть не рѣшится вредить намъ, а какой нибудь Шварцъ, раздраженный нами, непремѣнно станетъ пакостить намъ, ничуть не заботясь о томъ, что этимъ самымъ онъ наноситъ вредъ всему дѣлу вообще. Повѣрьте, что мнѣ часто приходится сталкиваться съ такими субъектами, которымъ я съ большимъ удовольствіемъ наплевалъ бы въ рожи и даже ребра пересчиталъ-бы, но я съ ними такъ умильно любезничаю и кокетничаю только потому, что считаю это полезнымъ для дѣла.

— — — — — — — — — — —

Я увѣренъ, что если-бы съ Шварцомъ похитрили да полюбезничали немного, то его легко можно было-бы не только заставить не вредить намъ, но еще могли-бы изъ него извлечь пользу, такъ-какъ онъ все-таки пользуется нѣкоторымъ вѣсомъ и состоитъ въ болѣе или менѣе тѣсныхъ отношеніяхъ съ выдающимися лицами. Вы, вѣроятно, уже знаете, что въ 52 № «Разсвѣта» помѣщена его корреспонд., не совсѣмъ благопріятная для насъ, хотя Розенфельдъ, какъ я увѣренъ, выбросилъ изъ нея самыя рѣзкія мѣста. Съ нимъ непрѣменно слѣдовало помириться. Ахъ, миръ! Для насъ теперь вообще миръ, какъ внутренній, такъ и внѣшній, въ высшей степени необходимъ!..

— — — — — — — — — — —

Вашъ **Вл. Айзманъ**.

.36

מאת י. איזמאן למנשה מאירובין.

Николаевъ, 16 Январія 1883 г.

Мееровичъ и Бороховичъ!

— — — — — — — — — — —

Въ послѣднемъ моемъ письмѣ къ Вамъ я, подъ вліяніемъ различныхъ удручающихъ обстоятельствъ, писалъ, что покуда не получимъ письма изъ Яффы, мы не будемъ никуда писать и вообще не будемъ предпринимать ничего такого, что, по нашему мнѣнію, могло-бы послужить въ пользу "בילו".. Такъ, пожалуй, слѣдовало-бы поступить даже изъ того логическаго соображенія, что мы, не зная о томъ, что дѣлается въ Яффѣ и Конст., могли-бы дѣйствовать въ разрѣзъ съ направленіемъ и интересами корпораціи, что, можетъ быть, и дѣйствительно произошло. Но въ виду подобнаго момента оживленія въ нашемъ народномъ дѣлѣ мы не могли остаться на неопредѣленное время въ бездѣйствіи и на второй-же день послѣ того, какъ я послалъ вамъ письмо чрезъ Левонт., мы либо свѣдѣній изъ Яффы, не зная чѣмъ объяснить ихъ гробовое молчаніе. Послѣ Вашего отъѣзда появилось въ 48 № «Разс.» заявленіе Белькинда, помѣченное 19 Ноября, слѣдовательно оно выслано изъ Яффы еще 2 м-ца тому назадъ, а мы ничего, рѣшительно ничего, ни единой строчки не имѣемъ! На всѣ наши письма не получаемъ никакого отвѣта, даже изъ Констант. намъ тоже уже не отвѣчаютъ. А вѣсти, которыя мы узнали случайно, со стороны, ужъ никакъ не могутъ ободрять насъ. О пріятнѣйшемъ письмецѣ, полученномъ мною отъ Фруга, я уже писалъ вамъ, а въ послѣднемъ № «Р. Еврея» напечатано заявленіе, опровергающее заявленіе Белькинда и подписанное какими-то членами "בילו" Свердловымъ, Орловымъ и Розановскимъ. Недоставало еще, чтобы въ «Р. Евреѣ» появилось заявленіе, что Белькиндъ и Лифшицъ исключены, какъ о томъ писали изъ Конст. Фругу. Изъ письма Белькинда, которое прислалъ мнѣ Бороховичъ, самымъ рельефнымъ образомъ видно до какой деморализаціи дошла наша партія «піонеровъ», превратившаяся чуть-ли не въ 15 (по числу членовъ) враждующихъ между собою отдѣльныхъ партій.

— — — — — — — — — — —

Пока не получу письма изъ Яффы, я никуда писать не буду, ни съ кѣмъ въ Николаевѣ изъ постороннихъ ни одного слова о нашемъ дѣлѣ не скажу и вообще пальцемъ объ палецъ не ударю въ пользу "בילו"...

— — — — — — — — — — —

Въ своемъ послѣднемъ письмѣ Вы пишете намъ, что думаете «совсѣмъ отобрать» «Р. Леціонъ»; мы не понимаемъ что вы этимъ хотѣли сказать?— Не помню, писалъ-ли я вамъ, что часть Вашего письма, отправленнаго мнѣ Вами изъ Конст., напечатана въ «Р. Евр.»...

— — — — — — — — — — —

Напрасно Вы въ этомъ письмѣ задѣли Розенфельда во первыхъ онъ не заслуживаетъ публичнаго порицанія, а во вторыхъ онъ можетъ охладѣть къ намъ. Вобще, другъ мой, Вы еще лишены пока нѣкоторой практической сноровки. Вы только что вступили на путь практической народной дѣятельности, а потому не имѣете еще той опытности, которая пріобрѣтается путемъ продолжительной борьбы и безпрерывнаго вращенія въ средѣ разнородныхъ элементовъ народа. Я, напримѣръ, рѣшительно не одобряю того, что Вы раздразнили д-ра Шварца[1]) тѣмъ, что ни разу не были у него. Намъ необходимо, въ особенности теперь, когда мы не вошли еще въ силу, ладить положительно со всѣми. * * * * * * * Тѣмъ болѣе мы должны такъ вести себя по отношенію къ такимъ лицамъ, которыхъ мы почему-либо заподазриваемъ въ безнравственности и считаемъ способными изъ-за

---

1) אחד מן העסקנים שבשעתו היה מפורסם בקושטא.

Николаевцамъ или Яффцамъ?), и изъ Констант. о помощи (кому? Бюро?); вѣдь приходится же ему сказать, что тутъ какая-то белиберда»... Итакъ, несомнѣнно, что все то, что мы дѣлали и дѣлаемъ, наноситъ только вредъ корпораціи ״בילו״. Затѣмъ, продолжая все это въ томъ-же тонѣ, г. Лифшицъ обращается съ безпощаднымъ вопросомъ: «А позвольте-ка предложить одинъ вопросъ: что, если въ одно прекрасное утро Яффская партія отрѣшится отъ своихъ товарищей по «билу» въ Россіи: мы, молъ, страдали; когда мы голодали цѣлую зиму наши товарищи катались по льду (?), никто и не подумалъ о насъ, только Айзманъ иногда прислалъ фразистое посланіе, теперь мы ихъ знать не хотимъ, мы выстрадали своей кровью популярность, мы зарекомендовали ״בילו״ передъ Европой, мы пріобрѣли 100 десят. земли и вдругъ здравствуйте! Айзманъ съ кружкомъ! завтра пріѣдетъ Б. съ кружкомъ. Знать ихъ не хотимъ! *Прошу отвѣтить на этотъ вопросъ*»... Приведенныя двѣ выдержки ужъ не ругательства, а прямо относятся къ дѣлу, и намъ желательно, намъ необходимо получить разъясненіе. Во первыхъ намъ необходимо знать: представляетъ-ли Бюро собою исполнительный органъ корпораціи, дѣйствующій по полномочію и въ границахъ, строго опредѣленныхъ корпораціей, или-же оно, Бюро, изображаетъ собою диктатуру съ неопредѣленными правами, неограниченной властью надъ корпораціей и надъ всѣми примыкающими къ ней кружками и отдѣльными лицами, и можетъ по своему личному произволу карать и миловать? Во вторыхъ: за кого мы должны принимать Лифшица—за частнаго человѣка, за простого члена партіи, за члена Бюро или-же за самое «Бюро» и какое значеніе мы должны придавать его письму? Намъ необходимо получить ясные отвѣты на эти вопросы, такъ-какъ ихъ рѣшенія опредѣлятъ наши отношенія къ ״בילו״ и нашу дальнѣйшую дѣятельность по дѣлу колониз. св. земли вообще.—

Что-же касается приготовленныхъ нами воззваній и начатой статьи «Наши піонеры», то, само собою разумѣется, что и то и другое уничтожено нами. И въ самомъ дѣлѣ, что это за ребяческая дѣятельность, когда ты выбиваешься изъ силъ, совершенно забываешь о себѣ, о своемъ семействѣ только затѣмъ, чтобы послужить дѣлу, за которое готовъ съ радостью жизнь отдать и принести посильную пользу тѣмъ, кому сочувствуешь всей душой, и вдругъ тебѣ говорятъ, что вся твоя работа не только пропадаетъ безслѣдно, но еще наноситъ вредъ! Можетъ быть оно дѣйствительно такъ? Мы разослали наши первыя воззванія, въ которыхъ просили общество прійти на помощь партіи ״בילו״, организующей колонію въ Палест., послѣ этого многіе изъ тѣхъ-же лицъ получаютъ письма изъ Констан. съ извѣщеніемъ о томъ, что рѣшили разослать новую серію воззваній, преимущественно къ тѣмъ, отъ которыхъ не получили отвѣтовъ на наши первыя воззванія. И вотъ мы изготовили довольно теплое, задушевное, но не лишенное практическаго смысла и здоровой логики, воззваніе, списали уже нѣсколько экземпляровъ и успѣли убѣдить равв. Розенберга также отъ своего имени написать отдѣльныя письма для приложенія къ нашимъ. Вмѣстѣ съ этимъ я началъ писать статью для «Раз.» подъ заглавіемъ «Піонеры». Но, прійдя вчера вечеромъ къ себѣ домой, я застаю у себя большинство нашего кружка, съ жаромъ и весьма возбужденно о чемъ-то толкующихъ. «Ага, вотъ и онъ!» воскликнулъ Айзенбергъ.—«Ну, братъ, теперь уже намъ волей-неволей прійдется къ исключеннымъ бунтовщикамъ, Белькинду и Лифшицу, обратиться, а не то подай совсѣмъ въ отставку!»—«Въ чемъ дѣло, ребята?»—спрашиваю.—«А вотъ, на, читай!» Мнѣ подаютъ полученное и всѣми въ моемъ отсутствіи прочитанное письмо изъ Конст. отъ Лифшица. *) Я, кажется, уже писалъ вамъ, что тотчасъ, какъ узналъ о полученіи г. Левонт. письма отъ бюристовъ, гдѣ они извѣщали, что отправятъ въ «Р. Еврей» обличительное письмо противъ Белькинда съ товарищами, мы по поводу этого послали письмо къ Лифшицу, доказывая до какой степени *такого рода* инсинуація повредить всему дѣлу. Вотъ на это предостереженіе мы, спустя 2 недѣли, получаемъ посланіе г. Лифшица на 14 страницахъ, которыя, за исключеніемъ тѣхъ мѣстъ, гдѣ онъ благоговѣйно раскуриваетъ фиміамъ самому себѣ и «бюро», наполнены самыми неприличными ругательствами, сильно отдающими допотопнымъ юморомъ. Впрочемъ, ни я и никто изъ нашего кружка не обратилъ-бы никакого вниманія на эту выходку г. Лифшица.

— — — — — — — — — —

Но помимо ругательствъ, это письмо содержитъ нѣкоторыя мѣста, которыя, по понятнымъ причинамъ, требуютъ разъясненія. Обвиняя насъ въ томъ, что мы осмѣлились безъ высочайшаго разрѣшенія заключить договоръ съ Левонтинымъ и заявить объ этомъ въ «Раз.», онъ, между прочимъ, говоритъ: «Дѣло въ томъ, что вы тутъ сыграли очень комичную роль, сами себя вымазали сажей, а еще кричитъ всѣмъ: смотрите! молъ какой я красавецъ!» Далѣе по поводу того-же онъ говоритъ: «Вообще, вы теперь только гадите дѣлу помимо своей воли, конечно» (какое великодушное снисхожденіе), и въ подтвержденіе этого говоритъ: «Раввинъ Могилеверъ получаетъ письмо изъ Никол. о помощи (кому-же?

*) Въ нашемъ тѣсномъ кружкѣ нѣтъ ни главнокомандующаго, ни урядниковъ, ни привиллегированныхъ «делегатовъ», вообще никакихъ большаковъ, ни старшихъ; всѣ пользуются одинаковыми правами, всѣ знаютъ въ какомъ положеніи находится дѣло и ни отъ кого никакихъ тайнъ нѣтъ. (הערת בעל-המכתב).

въ партіи произошелъ расколъ, что Белькиндъ и Лифшицъ исключены и т. д. Теперь становится весьма понятнымъ то загадочное недовѣріе, съ которымъ отнеслись къ „בילו" такіе преданные намъ люди, какъ Мандельштамъ, Блюменфельдъ, Рохлинъ, Могилеверъ, Дейхусъ и др. Можетъ-быть нашъ кружокъ провинился также и тѣмъ, что я позволилъ себѣ написать Фругу, что никакого серьезнаго раздора не существуетъ, что все уже улажено и Белькиндъ съ Лифшицемъ не исключены? Можетъ быть только благодаря нашему письму въ «Р. Ев.» не были обнародованы цѣликомъ полученныя Фругомъ изъ Конст. письма и общество не узнало объ исключеніи Б. и Л.—а это опять-таки, можетъ-быть преступленіе? Но въ такомъ случаѣ отчего-же вы, Мееровичъ, не написали намъ тотчасъ изъ Конст. о положеніи дѣла, а, напротивъ, требовали, чтобы мы продолжали начатое и дѣйствовать въ томъ-же направленіи?...

— — — — — — — — — — —

Нашъ кружокъ совсѣмъ теперь сбитъ съ толку и разочарованъ насчетъ „בילו". Но я не перестаю убѣждать ихъ всѣхъ, что всѣ эти шероховатости улягутся, все сгладится. Не ошибаюсь-ли я?...

Не забудьте немедленно отвѣтить намъ подробно и совершенно ясно на предложенные выше вопросы.

Прощайте или до свиданія

Вл. Я. Айзманъ.

Изъ Харькова насъ извѣстили, что собранные тамъ, главнымъ образомъ, Дейхусомъ, деньги, около 5000 руб. вовсе не предназначены для „בילו" въ виду того, что тамъ существуетъ предубѣжденіе противъ нѣкоторыхъ членовъ партіи и тамъ сомнѣваются, въ особенности послѣ возникшихъ раздоровъ, достойна-ли эта партія поддержки. Имѣйте-же это въ виду. Мы туда, конечно, не можемъ теперь писать, опасаясь еще больше «напакостить дѣлу».

Изъ Бобринца и Вознесенска намъ отвѣтили только вчера, что вслѣдствіе проникшихъ туда слухахъ о раздорахъ, свирѣпствующихъ въ партіи „בילו", и послѣ появившагося въ «Р. Ев.» письма трехъ членовъ, сборъ денегъ сталъ тамъ невозможнымъ.—

— — — — — — — — — — —

.37

מאת רי"מ פינס לרש"י פין *).

ב"ה. יום ד' אדר"ח אדר א'
תרמ"ג, עה"ק ירושלם תו"ב.

כבוד ידידי הרב הגדול זקן בית החכמה
צבי ישורון מו"ה שמואל יוסף פין נ"י.

מכתבו היקר מיום ד' קבלתי שבוע זו, כי לרגלי הסערות בים האניה מבעטת דרכיה, ואמנם לא לשוא שמרנו, כי מכתבו היקר החיה את רוחנו וראינו כי לא אך דבר שפתים הוא הרעיון היקר אשר אליו אנו נושאים את נפשנו. על כבודו וסיעתו הנני אמר מי רואה אלו יוצאים ואינו יוצא אחריהם. ובדבר שלש מאות הרו"כ אשר שלחתם הנני להודיע לכם כי עד היום טרם באו לידנו ובבואם לידנו, לא נעשה עמם דבר, כ"א נשלחם לד"ר הילדסהיימער או ד"ר סאל-ווענדי למען יהיו שם למשמרת עד עת מצוא, וכן כתבנו אל כל בעלי החברה [1]) אשר בנגב ארצנו כי ישלחו כספם לאחד משני אלה, כי אין בידנו לעשות דבר בטרם נדע כי כסף מוכן למעננו ובידים ריקניות אין כדאי אפילו לחשוב לעשות מעשה, ולכן אל תחכו לראות אות לטובה מאתנו עד אשר עשיתם אתם כל אשר יש לאל ידכם. בקרב נשלח לכם קונטרס מודפס המכלכל בתוכו ספר הזכרונות לחברת תחית ישראל לכל סעיפיהם לכל משפטיהם וחוקותם וזכרון כל אשר עשתה וכל אשר קרה לה. בו תמצאו שלשה פרקים ממשנת ארץ ישראל המכלכלים בתוכם ידיעות נחוצות מאד על האדמה ועל משפטי אחוזתה ועל עבודת אדמה בארץ הזאת. וע"ד חברת ביל"ו ככר כתבתי במכה"ע העברי הרוססי ואקוה כי לא יחמיץ דברי להביאם בדפוס, וע"כ לא אכפיל פה הדברים, כ"א אומר בקצרה אשר לבי טוב אל החברה, כי שמח אני בתומת לבם עם הרעיון הקדוש לנו ועם חריצותם הנמרצה לעבוד עבודה בפועל כפים, אך אין רוחי נוחה מהגוזמאות אשר למדו ללשונם וגם מאותות המריבה אשר נראו בקרבם. אדמה עוד לא קנו ואך חיי שעה דרושים להם מאד, כי באמת השכר הקטן אשר יתנו להם בנחלת מקוה ישראל יום-יום לא יוכל להספיק צרכיהם, זולת הלחם, והלא לא על הלחם לבדו יחיה האדם. את הסך שלש מאת רו"כ עדיין לא מסרתי בידם כי אמרתי להם הן לא אך לשליח לבד עשאוני המנדבים מווילנא, כי בשלחם הכסף לידי ולא לידכם הלא גילו בזה דעתם כי לפי ראות עיני אעשה, ולכן הנה זאת אגידה לכם כי עד אשר תסירו מקרבכם המריבות הנמאסות ע"ד ששי ושלישי

---

*) מארכיונו של רש"י פין.
1) „תחית ישראל". עי' לעיל נומר 11.

לא אוכל למסור הכסף לידכם. ככה השיבותי דבר לשני השלוחים שבאו אלי מיפו לקבל הכסף. וישובו השלוחים אל משלחיהם בשבוע העבר וטרם ידעתי מה גמרו ביניהם, אך אקוה כי על כרחם יראו את גנות המחלוקת וישובו לעדור במערכה בלא לב ולב. אקוה כי כבר קרא מעל את הספר עמק ברכה והמבוא הנספח אליו אשר מעטי יצא. בבקשה מכתר"ה להגיד לי דעתו עליו. כן הנני שולח לכתר"ה גליון אחד מספר „ארץ ישראל" אשר ידידי הסופר הנכבד בן־יהודה מוציאו לאור, אבקש ממע"ל שישים עיני עליו. לפי דעתי יהיה הספר הזה לצבי ולכבוד לעמנו, כי ירבה לדבר על כל פרט ופרט הנוגע לארץ ישראל, ובדעת המחבר לספח אליו גם מפה מהודרת בשפת עבר אבל מלאכת חרשים נאמנים מפאריז, והשאלה היא אך אם ימצא כיסו לעשות כזאת.

והנני ידידו דו"ש מוקירו ומכבדו כערכו הרם

יחיאל מיכל פינס.

38.

מאת דוד גורדון לל. לבנדה *).

Lick 28-3, 83.

למעלת ידידי החה"ש שלום וברכה.

הגיעני מכתבו האחרון מן 14 מערץ, ומאד אצטער כי עוד לא קבל מענה מיפו, וגם אנכי עוד לא קבלתי תשובה. בין כה חידה סתומה היא ומן הנמנעות אשר האנשים לא יחפוצו לקבל כסף תמיכה בעוד אשר זה כל ישעם וחפצם ומבקשים ומתחננים לעזרה. נוכה ונראה יד מי במעל הזה. לפי דעתי כל זמן שלא נקבל מענה מיפו, אין עוד לצוות במפגיע על פינס למסור להם הכסף, רק יכתוב אל פינס שהכסף ישאר בידו לע"ע עד אשר יצוהו בהחלט מה לעשות[1]. מהועד הראשי בקאנסטאנטינאפל קבלתי ג"כ מכתב ובו מודיעים בפירוש כי שלום ושלוה להם עם חבריהם ביפו, וכי בימי האביב יבואו עוד הרבה מהחברים מרופיא להשתקע שם. בכלל אל יפול לבו על זה. ברור אצלי כי חברת ביל"ו לא תעשה דבר כזה מבלי לקבל כסף וכי משוגעים הם?. בל"ם יד איזה ישראל באמצע.

ואשאר ידידו מוקירו ומכבדו

דוד גארדאן.

*) הנומרים 39—38 הם מארכיונו של לבנדה; נשלחו לנו ע"י ה' י"ל גולדברג.

1) עי' מכתבו של פינס (הנומר הקודם) וגם מכתבו של אייזמאן (נומר 36 עמ' 81/2).

39.

זאת ש. ל. ציטרון לל. לבנדה.

מינסק, דען 21-טען מארץ 83.

כבוד סופרנו המצוין, אוהב עמו ונחלתו,
מ' ל. לעוואנדא נ"י!

בשעה ששלחה אליו חברתנו[1] את „הצעתה בדבר תוכן הפעולות וההשתדלות של אגודת הפלשתינים", אמרתי אז בפומבי, כי אך לאולת שאין דומה לה יחשב מצדנו להתעסק הפעם בהצעות התלויות בשאלות המקום והזמן, ואחוה את דעתי, כי ההצעה, אם אף תמצא חן בעיני העומדים בראשי החברות בארצנו, לא תובילנו הלאה אף כחצי פסיעה למחוז חפצנו. העיקר היא לע"ע לקבץ כסף, להושיט יד עוזרה לאלה הפיאנערים, אשר כבר יעבדו את אדמת פלשתינה, ולהיות נכונים לעת מצוא. חברת „בי"לו" אינה שוה לפי דעתי בתמיכה מפני שני דברים אלה: א) אי־אחדות שורר בקרבה, מינץ ובעלקינד יריבו איש את רעהו בדבר ההנהגה, זה אומר: כולה שלי וזה אומר להיפך, ומוצא הדבר הזה יוכל להשחית את כל הענין הקדוש הזה; וב) כי כבר עומדים המה על בסים ויסוד נכון וקים ואינם צריכים לתמיכה.—את אשר יאמר כבודו עם הספר, כי נחוץ לנו הפעם להשיג רשיון מאת הממשלה, אדמה כי רשיון כזה לא נשיג לעולם, ההשתדלות לדבר הזה תאכל את מיטב־כספנו והדבר ישאר באיזה ארכיוו בס"ט פעטערסבורג, ואנחנו נאלץ לעשות במחשך מעשינו כבשנים קדמוניות. אפס, אם ידועים וגלוים לכבודו איזה אופנים ופרטים אשר יקלו לנו להשיג רשיון כזה, אנא יגלם גם באזני, ואשמח שמחה גדולה, תחת אשר לע"ע הנני מקטני־אמנה במה שנוגע לדבר זה. חברתנו אמנם מלאה אחרי עצתו ותמהר לערוך מכתב אל הרב מאהליוועך בנידון זה ואת הרעזולטט נדע בקרב. כמדומה לי, כי ע"י מכתב חברתנו האחרון אליו, יודע אל נכון את כל סדריה ומשטריה, סכום כסף קופתה ומספר חבריה, ומה שנוגע להעומדים בראשה, ידע כבודו, כי כילם כאחד התנפלו בזרועות הרעיון הנשגב של ישוב א"י בכל לבם ונפשם, כי כולם כאחד מכירים את חין ערכה של האידעע הזאת לכל פרטיה ודקדוקיה בהוה ובעתיד, וכולם כאחד לא ייעפו ולא ייגעו מעביד לטובתה כל הימים. חברתנו כבר פלסה לה נתיב בין כת הארטאדאקסים והמון העם ומצודתה פרושה על כמה מהערים הקטנות אשר סביבותינו. אפס האינטעללינגנציה שלנו ובעלי התערובות עוד עומדים עד היום מנגד לטובת הדבר הזה, ונהפוך הוא, עוד

1) „קבוץ נדחי ישראל"; עי' לעיל נומר 4.

התחרו בכל עוזם להניא את לבות העם מאחרינו ולעצור בידו מקחת חלק במלאכת הקודש שלנו, אך הדבר הזה אשר טבעי הוא, לא יעשה עלינו אפילו רושם קל.

והננו מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנעלה
שמואל ליב ציטרון.

.40

מאת דוד גורדון ליהל"ל *).

ליק, י"ג ניסן, תרמ"ג.

לידידי היקר והנכבד שלום.

את המכתב הסגור בזה נשלח אלי מאיש אחד מלאנדאן בשם או"ר [1]) בבקשה להגיעהו לידך. לא ידעתי אם זה הוא האו"ר הכותב בהקול מקודם. לפי הנראה זה הוא, מפני כי במכתבו אלי אומר כי מכתבו הסגור אליך נוגע למכתבך בהמגיד נגד ראדקינזאהן, מיודעי מלאנדאן הודיעוני כי או"ר כתב את החבור „מצת מצוה ועלילת הדם" בעבור ר"ז; אך כשאני לעצמי אינני מאמין את זאת, יען כי לפי דעתי איש כאו"ר שנראו בו באמת סמני חכמה והכרה אמתית ממצב העם מן הנמנע שיתן ידו לריק ופוחז כר"ז וביחוד בדעתו הנראית בחבורו ע"ד התקונים בשו"ע, אשר מתקנים כאלה דומים בעיני להחירורג (פעלד־שער) שידעתיו בימי נעורי בעיר הקטנה מולדת אשתי שנקרא לחולה מסוכן במחלת הריאה אשר אחרי בדקו את החולה ומצא כי יש לו עין תרנגולת (היהנער־אויגע) על אצבע אחת ברגלו, קרא בעליצות נפשו: אכן ידעתי מקור המחלה! וימהר לחתוך את היבלת הקטנה והחולה גוע ומת.

האו"ר שלח אלי בשנה שעברה מאמר גדול רחב ידים שבו קרא תגר על המשתדלים בדבר ישוב א"י ושפך כל חמתו על סמולענסקין וישׂמהו לאיש בליעל, שארלאטאן וכדומה. מובן הדבר כי לא קבלתי דבריו לדפוס. וחפצתי לדעת עתה, אולי שנה דעתו גם הוא ואם יש רמז במכתבו אליך אז אשמח גם אנכי אם תיטיב להודיעני, יען בעלי תשובה כאלו יקרים לי אחרי כי לבי אומר לי, כי האו"ר הוא איש תמים בלי רמיה וצביעות כר"ז ומרעיו ואיש כזה אם ישנה דעתו בל"ס עושה זאת מפני האמת היקרה לו. ומדי דברי בך ידידי, אוכל לבשרך כי גם בעלי האליאנס בפאריז ויתר הגדולים שם כראטשילד, בארן הירש ונאלד־שמידט שנו דעתם בדבר ישוב א"י מן הקצה אל הקצה. ולפני ימים אחדים קבלתי מכתב מן הד"ר שאפיר בא כחו של גאלדשמידט, שהנהו כעת הפרע־זידענט של האליאנס, שבו אומר בזה"ל: „אונזערע גראססען האבען איהרע אנשויאונגסווייזע אים בעטרעף דער קאלאניזאציאן פאלאסטינא'ס געאֶנדערט אונד זינד ענטשלאססען פיעלעס, **זעהר פיעלעס** צו טהון, נאכדעם זיא דיא נאֶטהיגען אינפארמאטיאנען אונד פארבערייטונגען בעזארגען ווערדען". הלא תודה יקירי, כי בזה הרוחנו הרבה והא בי' דכולה בי'. לא נעשה שקר בנפשנו, כי אנחנו הפאלאסטינצים יש בכחנו לעשות גדולות בדברינו. אם בעלי הכים לא יעמדו בראש, חכמת המסכן בזויה היתה תמיד וכה תהיה לעולם. רק אז אם יקחו הם הדבר בידם, יש תקוה כי ימשכו אחריהם כל עשירי עמנו, וראטהשילד שקול כנגד רבבות חברות המאספות פרוטות לענין זה. רבות עמלתי בזה ולא נתתי דמי לכל הגדולים ההם במכתבי ותחנונותי זה שנה. אם דברי הועילו או סיבות אחרות אחת היא לי. עכ"פ אם הם יקחו הענין בידם אין לנו לפחוד, כי ינוח שבט הצדיקים החסידים והצבועים על גורל הקאלאניסטים בפאלאס־טינא, יען גם רבים מהמחזיקים בהרעיון שלנו בכלל מפחדים מזה, ר"ל מן הצבועים ומן הפרושים, אף כי כשאני לעצמי לא אוכל לשים לב לפרוד זה. העיקר הוא כי יהיו רבבות ישראל באה"ק, ומה שיעשה הזמן [לא] יעשה השכל, ואם נפרוד מזה אז לעולם לא יגאלו בני עמנו כי הצבועים לא מתו וישארו תמיד כימי השמים על הארץ. האין דעתך גם כן בזה?

והנני ידידך באמת ותמים
דוד גארדאן.

.41

מאת ליליענבלום לו"ד לבונטין *).

אדעססא, א' דחוה"מ פסח, תרמ"ג.

ידידי מחמדי!

את שני מכתביך קבלתי, את הראשון בשעה שהייתי טרוד מתחלה במאמרי «Наше народное дѣло», שנדפס כמחציתו בה„ראזסוועט", שנקטף בלא עתו ממחסור חתומים (ס"ה היו לו תשע מאות התומים!), ואח"כ באיזה מאמרים ב„המליץ" (שאחד מהם נדפס בנומ' 23) בשאלת ישוב א"י, ואת השני — בשעה שהיתה אשתי חולה. לפיכך נתאחר מכתבי זה עד כה ואדמה, כי עוד לא הגיעה אצלכם עונת המעשרות ומכתבי זה לא יאחר המועד ואתך הסליחה.

הנני חושב ל מ ח ס ו ר להודיע במה"ע עצות איך

---

*) מן הדקומנטים, שהמציא לנו ה' יהל"ל.

1) הוא הסופר אליהו וואלף רבינוביץ, שלפנים היה מדפיס את דבריו ב„השחר" וחותם א ר ז. אחר־כך התחיל מתנגד לסמולנסקין ונתחבר, בתור סוציאליסט, לבעל „האמת" ולבסוף נעשה חובב־ציון (עי' „זכרון בספר" ליהל"ל עמ' 38).

*) מן הדקומנטים, שהמציא לנו ה' ז. ד. לבונטין.

להתנהג בדברים התלויים בארץ, כי לא ממכה"ע תצא תורה ליושבי ירושלים ודברים כאלה יפסידו יותר מאשר יועילו. הנני כותב לך ואתה תוכל להודיע זאת גם לקולוניות אחרות מבלי אשר ידעו הקנאים ע"ד מכתבי ואז יאמרו גם הם: פוק חזי מה עמא דבר.

והנה חלילה לי לדבר עמך בזה כאשר עם לבבי. לבי ולבך יודעים כי בזמן הזה אין שום מקום לדיני תרומות ומעשרות מפני כמה דברים, אבל הננו תלוים בזה בדעת הקנאים בא"י ובחו"ל, ועל כן אתנהלה לאטי לרגל התלמוד והשולחן ערוך: „ההפקר פטור מתרומה ומעשרות" (יורה דעה סי' של"א סעיף ט"ז) ואם כן אם תפקירו את פירותיכם לרגע אחד הרי הם פטורים מכל. כן קבעו: „ישראל שמכר פירותיו לעכו"ם קודם שיבוא לעונת המעשרות וגמרן העכו"ם (היינו אחר המירוח) פטורין מן התרומה ומן המעשרות" (שם סעיף ו'). אבל אינכם צריכים לכל זה. לפי ההלכה: „תרומה גדולה בזמן הזה שהיא עומדת לשריפה מפני הטומאה (שהרי כולנו טמאי מתים) שעורה כל שהיא" (היינו חטה אחת פוטרת כל הכרי) (שם, סימן י"ט) וצריך לתת אותה לכהן (שם בהגה"ה), ואם כן תוכלו להפריש תרומה מבלי שום נזק. „מעשר ראשון (היינו הנתן ללוי או לכהן) מותר באכילה לישראל (לזרים) ומותר לאוכלו בטומאה" (שם, סעיף ס"ז). בזמן הזה אם רצה לפדות מעשר שני (היינו הנאכל בירושלים ע"י בעליו בטהרה, מה שאי אפשר עתה) שוה מנה בפרוטה לכתחלה פודה ומשליך הפרוטה לים הגדול" (שם, סעיף קל"ג). „לקט שכחה ופאה אין נוהגים בזמן הזה אפילו בארץ־ישראל" (עי' יורה דעה סימן של"ב סעיף א' ובפתחי תשובה שם שהביא בשם החתם סופר יו"ד סי' רמ"ד).

והנה מצינו ברבן גמליאל שהיה בספינה עם ר' עקיבא ור' יהושע ואמר: „עישור שאני עתיד למוד (מעשר ראשון) נתון ליהושע (שהיה לוי) ומקומו מושכר לו" (מעשר שני, פרק ה' משנה ט') ופירשו בבבא מציעא (י"א:) שמטלטלין אגב קרקע הקנה לו. וא"כ כך תעשו לפי דעתי: בתחילה תרימו חטה אחת מכל הכרי לתרומה גדולה ואח"כ תמודו את תבואותיכם ותפרישו ממנו מעשר ראשון ותניחוהו על מקומו ותשכירו את המקום ההוא בער איזה פרוטות ללוי או לכהן (כי מעשר ראשון נתן אף לכהן) ותקנו לו את המעשר ראשון מטלטלי אגב קרקע, מבלי שיצטרך הלוי או הכהן להחתם (?—העורך) אצלו ולזכות בהם. מן המעשר הזה תרימו אתם או הלוי הנ"ל תרומת מעשר לבד, שיהיה 1% מכל התבואה, ואח"כ תפרישו מעשר שני שתשאירוהו לעצמכם. התרומה גדולה ותרומת המעשר, אם תפרישום לאחר שהוכשרו לקבל טומאה צריכים אתם לשרפה (כי רק לדעת רשי ביצה כ"ז: תרומה טמאה מותרת לבהמת כהן), אבל אם תפרישום קודם לכן תוכלו ליתנם לכהן שיתנם לבהמתו, ורשות לכם לקבל מאתו שכר על זה בשביל טובת ההנאה שאתם נותנים לו ולא לכהן אחר. אחר כך יוכל מי שקבל מכם את המעשר ראשון לתת אותו לכם למתנה או למוכרו לכם (כמכירת חמץ, בפרוטה אחת) ותאכלו אותו. את המעשר השני תפדו אחר שתפרישוהו בפרוטה ותאמרו: „מעשר שני שלי המונח במקום פלוני מחולל על המעות האלו" (ותברכו: אשר קדשנו וכו' על פדיון מעשר שני) ותשליכו את הפרוטה הזו לים הגדול אצל יפו ולא בנהר. כך תתנהגו בשנית א"ב ד"ה של שמטה, אבל בשנה שלישית וששית תפרשו מעשר עני במקום מעשר שני ותמכרו לעניים בכסף מלא, או יותר טוב שתקנוהו לעני מטלטלין אגב קרקע כנ"ל ותקנו אח"כ מאתו באיזה פרוטות. זהו העולה מדיני השלחן ערוך בהיתר ולא באיסור.

בדבר רכיבה על סוס בשבת להנים את בהמות הערבים אין כל היתר עפ"י התלמוד.

שלום רב לך, לדודך הנכבד ולה' פיינבערג, לה' שאליט ולכל מכריכם. אחיכם בתחית האומה

משה ליב ליליענבלום

42.

מאת ליליענבלום למנשה מאירוביץ*).

Одесса, 17 Нисана 5643 г.

Любезнѣйшій М. Мееровичъ!

Обѣщаннаго мною воззванія въ пользу «Билу» не могъ написать, вслѣдствіе прекращенія «Разсвѣта». Къ ханжескому «Русск. Еврею» мнѣ совѣстно обращаться.

Одинъ еврейскій публицистъ хочетъ написать исторію первой колоніи въ Палестинѣ, и онъ обратился ко мнѣ за доставленіемъ матеріала. Сообщите мнѣ, пожалуйста, нужнѣйшія свѣдѣнія, и особенно имена членовъ и еще особенно имена тѣхъ членовъ «Билу» съ ихъ званіемъ (окончившихъ, какъ, напр. Вы, студентовъ, ветеринаровъ, гимназистовъ и пр.), которые находятся въ «Ришонъ-Леціонѣ». Жду Вашего отвѣта съ отрадными вѣстями.

Съ величайшимъ уваженіемъ

М. Л. Лиліенблюмъ.

---

*) מן הדקומנטים, שהמציא לנו ה' מאירוביץ.

.43

מכתב־חוזר מאת משפחות אחדות בראשון־לציון *).

ב"ה.

שבע משפחות הראשונות
בעדת ראשון לציון

יום ג' לחודש אייר
שנת תרמ"ג לפ"ק.

אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני.

...

כבוד איש נכבד ויקר רוח אהוב עמו וארצו
ה' צבי מירקין.

אחרי הצרות והתלאות אשר מצאו את אחינו בני ישראל אשר מוכים ונרדפים היינו עד זמן האהרון, עזבנו את ארץ מולדתינו וגמרנו אומר ליסע לארץ הקדושה ולהחזיק בעבודת אדמת הקודש, כל אחד ואחד מאתנו מכר את כל נכסיו ונשאר אצלו רק צרור מעט הכסף אשר היה רק לעבור ארחות ימים ולבוא עד ארץ אבותינו, גם אחר כן סבלנו צרות עד אין מספר אשר אין בנו כח לתאר לכם, שתינו כום התרעלה לשובע עד אשר ריחם ד' משמים ונתן הצלחה לאנשים אחדים מאנשי רוסיא וקנו כברת ארץ קרובה לעה"ק יפו וחנכו אותה בשם מושב **ראשון לציון**, ומהארץ הזאת חלקו שליש מאות וחמשה דולם לשבעה המשפחות, אשר עולה לערך עשרים ושבעה דיסטינעס רוסיא בס"ה, ומחיר הארץ הזאת ישלמו במשך חמשה שנים, היינו בכל שנה חלק חמישית, מספר המעות עולה בס"ה שבעה אלפים וחמש מאות פראנק, עולה חלק חמישית סך אלף וחמש מאות פראנק, וזה הסכום מחויבים אנחנו לשלם בכל שנה ושנה. עבודת האדמה הזאת לא עבדנו עד חודש טבת העבר, כי לא היה בידינו לא בהמות ולא כלי מחרישה ולא זריעה, מלבד אשר לא היה לנו בימי החורף גשם ומקום מחסה ומשכן לנו למשפחותינו, עד אשר ריחם עלינו הקב"ה משמים והזמין לנו אחד מאחינו בני ישראל ה"ה אחד מחברת כי"ח את שמו לא נודע לנו [1]) ובטובו הגדול ריחם עלינו וקנה בשבילנו שני סוסים וכלי מחרישה אחת וגם זריעה חטים ושעורים ותפוחי אדמה, וגם בתים יבנה לאיזה משפחות ואולי בשביל כולנו, בבירור לא נודע לנו עדיין, אבל מן הנמנע לדרוש את כל הצטרכותינו מאיש אחד או ממקום אהד, כי זמן תשלום מחיר הארץ הוא בחודש תמוז ומחויבים אנחנו לסלק בלי שום עכוב ואת אדמתינו רק מעט זרענו כי הזמן היה קצר, וגם בהשני סוסים אשר קבלנו לא היה בנו כח לחרוש את כל אדמתינו, וגם בשנה הראשונה לא תוכל האדמה אשר היתה שממה זה כאלפים שנה תת כחה. ובכן חוסו נא ורחמו עלינו ועל ילדינו הקטנים והרכים והצילו את נפשותינו האומללים ממגור חרב המתהפכת העומדת נגדינו, כי לבד אשר לא יהיה לנו מזון ומחיה בשנה הזאת מכל העבודה שעבדנו את אדמתינו, כי גם אם יבוא זמן תשלום מחיר הארץ ולא יהי' לנו לשלם אזי גם האדמה יקחו חלילה מאתנו, כי האנשים האלו גם המה לא עשירים המה. לכן כל תקותינו על ד' ועל אנשים ישרי לב ההפצים באמת טובת אחב"י ואוהבים ארצנו הקדושה, כי באופן הזה נוכל לעבוד אדמת הקודש גם אנחנו גם יוצאי חלצינו, שירחמו עלינו אחב"י כל אחד לפי כחו ולהשתדל בשארית אחב"י למען נוכל לקנות עבור כל משפחה ומשפחה מחרישה אחת ושני סוסים, ובן בקר אחד, ועשרה כבשים, ולשלם לפחות השנה הראשונה עבור האדמה, ואז בעזר השי"ת יתן בנו כח ונוכל לעבוד עבודת אדמת הקודש ולזון את ב"ב מיגיע כפינו, לכן תעוררו את נפשיכם ולבכם הטובה והנדיבה להגן ולחסות עלינו המשפחות המדוכאים ביסורים אשר אין להעלותם על הכתב, ואם יצליח ד' אתכם למלאות משאלותינו בדבר הגדול „ישוב ארץ ישראל" כדי שלא נהיה הלילה לדראון עולם לעיני כל הגוים, תשלחו לנו את נדבותיכם על אדרעסע הרשום מטה ובזכות זה יזכה אותנו השי"ת לראות בנחמות ציון וירושלים במהרה בימינו אמן.

אלו הם שמות המשפחות:

דאקטאר [2]) צבי פאסיצעלסקי
משה אהרן כהן
יצחק לייב טאפאראווסקי
אברהם באַרד
בנימין פיין
חנן שטיל
נפתלי אברהם.... [3]).

---

*) מן הדקומנטים, שהמציא לנו ה' יוסף מירקין. — גליון נדפס.

ה' א"ם פרימן כותב ב„ספר היובל" ח"א עמ' 2 כדברים האלה: „כבדי להגדיל תושבי הישוב החדש הסכים האדון צבי הכהן לבונטין לתת חלק מאדמתו סכום 360 דונם (לא 350 כמו שנאמר במכתב-החוזר שלפנינו) בעד ש ש (לא שבע) משפחות עניות 60 דונם לכל משפחה, שהתחייבו לשלם מחיר הקרקע במשך חמש שנים, ובעד הכסף הזה, שעלה לסך ח מ ש ת א ל פ י ם פר' (לא 7500) יבנו אחרי-כן במושבה בית-כנסת על שמו, ותיכף נחלקה האדמה הקצובה בין ש ש ת המשפחות".

[1]) עי' שם עמ' 14: „בא אל המושבה ה' וונציאני, המורשה של הבארון הירש בלוית הא' הירש ממקוה-ישראל... בזמן קצר אחרי זה בא גם הא' מיכל ערלנגר מפריז, המורשה של הבארון אדמונד די רוטשילד. מדברים בדבר עזרה להמושבה"...

[2]) שם עמוד 10: "הא' צבי פיסיצלסקי, שהיה בחו"ל רוקח ופה נהיה לאכר, קבל עליו משרת רוקח וחובש".

[3]) את השם אי אפשר לקרוא.

.44

מאת הלשכה המרכזית של בילו"י בקושטה לוו. אייזמאן *).

Bureau central
de la Société d'agriculture
ב' י' ל' ו'

Constantinople 14/26 Avril 1883.

Trés honoré
Mr. Aisman!

Ваше письмо вмѣстѣ съ подписями получено. Подписи и теперь нужны, какъ прежде. Наше прошеніе прошло, наконецъ, и черезъ руки грандъ-визиря. Въ воскресенье оно должно было разсматриваться на совѣтѣ всѣхъ министровъ, но, за накопленіемъ дѣлъ, оно было оставлено на среду, (второе засѣданіе министровъ). Сейчасъ отправляемся въ Высокую Порту за отвѣтомъ. Нѣтъ сомнѣнія, что мы скоро получимъ достославный *фирманъ* и разрѣшимъ, слѣдовательно, колонизаціонный вопросъ. Въ крайнемъ случаѣ у насъ есть лицо, могущее замолвить словечко у самого султана... Намъ удалось въ послѣднее время пріобрѣсть сочувствіе къ нашему дѣлу среди «дѣтей султана» (какъ ихъ здѣсь называютъ), т. е. среди студентовъ здѣшней императорской медицинской академіи, между которыми самая выдающаяся личность это нашъ драгоманъ.

— — — — — — — — — —

По полученіи фирмана будутъ разосланы нами делегаты по Россіи для выбора членовъ для нашей будущей колоніи и только санкціонированные первыми будутъ нами приниматься. Горькій опытъ насъ научилъ, насколько успѣхъ дѣла зависитъ отъ пониманія лицами, входящими въ составъ нашей партіи всего величія и всей святости національнаго піонерства.

Члены бюро: (М. Минцъ.
(Б. Лившицъ.

Adresse: M. Müntz, Rue Arab-Oulan № 5.

*) הנומרים 44—45 הם מן הדקומנטים, שהמציא לנו ה' ד. אייזמאן.

.45

מאת הלשכה המרכזית של בילו"י בקושטה לוו. אייזמאן.

Constantinople 28/10 Апрѣля 1883 г.

Trés honoré
Mr. Айзманъ!

Вамъ уже извѣстно, что мы стоимъ у порога полученія фирмана. Мы не сомнѣваемся въ счастливѣйшемъ увѣнчаніи прекрасными успѣхами нашей 11-ти мѣсячной дѣятельности. Получивъ фирманъ, мы можемъ обратиться къ любому банкиру, который въ качествѣ коммерческой сдѣлки сдѣлаетъ намъ значительный заемъ денегъ на условіяхъ выплаты.

Такимъ образомъ фирманъ откроетъ для насъ и источникъ матеріальныхъ средствъ. Но для того, чтобы полученіе фирмана не замедлилось, намъ необходимо подмазывать маленькихъ Акакіевъ Акакіевичей, отъ которыхъ въ значительной степени зависитъ задержка нашего прошенія въ различныхъ канцеляріяхъ Высокой Порты. Большую часть свободныхъ денегъ изъ Яффы мы уже получили. Они недостаточны для покрытія всѣхъ необходимыхъ расходовъ. А потому мы Васъ покорнѣйше просимъ, если Вы дѣйствительно готовы сослужить намъ, своимъ братьямъ по народному піонерству, честную службу, прислать намъ нѣсколько денегъ. Поймите, что деньги для насъ важны только теперь. Мы считаемъ лишнимъ напомнить Вамъ, что результатами нашихъ хлопотъ у Порты будетъ пользоваться и Вашъ кружокъ по возможности.

Вы должны знать, что задержка полученія фирмана обуславливается въ настоящее время исключительно нѣкоторыми формальностями; главная процедура его заготовленія уже окончена.

Изъ Парижа выѣхалъ Венеціани отъ имени Ротшильда, Гирша и Allianc'а съ миссіей заботиться объ устройствѣ нашей партіи.

Члены бюро: (М. Минцъ.
(Б. Лившицъ.

.46

מאת ר"ימ פינס וא. בן־יהודה לרש"י פין *).

ירושלים, שבעה עשר יום
לחודש השמיני, שנת התרמ"ג.

לכבוד החכם הגדול המפורסם לתהלה,
האדון שמואל יוסף פין, שלום וברכה!

אדוננו הנכבד!

הגד הגיד לנו האדון קַפֶּלְמן במכתבו כי ישר בעיניך אדוננו דבר החברה אשר שלחנו בידי מלאכנו הנזכר, ותואל גם להספח עליה לעזור לה לגאול את ארץ אבותינו מידי זרים, ותנדב לדבר הזה נדבת כסף, ותתנדב עוד להיות פועל עוזר לנו בארצך, ונאמר לבאר לך במכתב זה את ע צ ם דבר חברתנו

*) בארכיונו של פין. — עי' לעיל נומ' 11.

מה הוא לכל משפטיו, את אשר לא יכולנו לעשות
בספר הברית אשר מסרנו בידי מלאכנו, כי חפץ
תחפוץ החברה לעשות כל מעשיה בסתר חורש; פן
תשלוט בה עין רעה, ועל כן שמנו לנו לחוק לבלתי
הרבות בדברים, כי אם באזני האנשים אשר נתנו
ידם לנו ואשר בתם לבם אתנו אנחנו בטוחים.

ועתה, התבונן נא אדוננו בדברים אשר נדבר לך
בזה, וראית וידעת מה עצם דבר החברה הזאת ומה
חפצנו בה. התכלית אשר שמה החברה לפעולתה
היא „תחית ישראל", לאמר: להחיה את אומת ישראל
על האדמה אשר עליה גדלה מיום היותה ועד היום
הנורא אשר רְצָחַתָּה רומא אויבתה בעצם כחה, כי
האמין תאמין החברה אמונת אמון אשר רק על
האדמה הזאת המדושנה בדמי אלפי מבחר בנינו תוכל
אומתנו לחיות אם רק נצליח להרבות
מספרנו בארץ הזאת עד אשר נהיה אנחנו
הרבים, והדבר הזה לא יבצר ממנו לעשותו אם
רק נחפצנו באמת ובלב תמים, כי עוד הארץ כמעט
שממה מאין יושב, עוד לא נושבה כאשר היתה לפנים
בימי שבתנו אנחנו בה. * * * * * * * * *
* * * * * * * * * * * * * * *

זה הדבר הראשון אשר תעמול בו החברה בכל כחה.
אפס יכול לא תוכל החברה לעשותו בכל עת אשר
תחפוץ היא וככל אשר תחפוץ, כי לא בכל עת
אשר יחפוץ איש לקנות אדמה בארץ הזאת ימצאנה,
ויש אשר תהיה אדמה הרבה למקנה וקונה אז אין,
ונשארה האדמה בידי הערבים. כי על כן היה לא
תהיה באמת גאולה לארץ בלתי אם תהיה חברת סתר
אחת אשר לא ידעו הערבים לא מהותה ולא תכליתה,
אשר תהי לאל ידה לקנות אדמה בכל עת ובכל
מקום אשר תמצא, אם טובה האדמה ואם
רעה היא, אם תוכל להיות לתועלת עתה או אחרי
כן, כי רק בזה נהיה אנחנו אדוני הארץ אם רוב
אדמתה יהיה בידינו.

זאת היא גאולת הארץ.

אך בדבר הזה בלבדו, אם כי גדול מאד הוא
לנו, עוד לא תהיה תחית ישראל. הן היה היו
היונים והסרבים והבולגרים והרומנים בארצם ורוב
אדמתה היה בידיהם, ועוד לא נחשבו לאומות חיות
עדי חָיו את רוחם, עדי חיו את לשונם, עדי חיו
בלב כל העם החפץ להיות עם לבדו, עדי הפיחו בו
רוח גבורה ואמץ לב, ומכל הדברים האלה היש לנו
אף אחד? מה רוחנו עתה? ושפתנו וספרותנו מה
היא? מה חפץ חצי העם בקרבנו? וכחנו וגבורתנו
איה? אלה הם הדברים אשר תעמול החברה להחיותם—
להחיות את רוחנו ולהפך לעמנו לב אחר בעזרת
ספרים אשר תדפים בזה ובעזרת עוזריה אשר יהיו
לה בכל ארצות גלותנו אשר יזרעו את הזרע הזה
בקרב בני עדתם, ולהחיה את שפתנו בעזרת השפה
הערבית רבת המלים והיפה אשר לא יחסר כל בה,
לקחת ממנו כל החסר לנו בשפתנו ולתת להמלות
השאולות האלה תמונה עברית עד כי לא יודע מאין
באו, ולהחיותה בפי העם היושב בארץ ישראל ואשר
יבואו להאחז באדמתה והיתה לכולנו שפה אחת,
שפת עברית.

כל הדברים האלה תוכל החברה לעשות אם
עשה תעשה מעשיה לא בכח אנשים מספר, כי אם
בכח כל האומה. כי הנה היה היו עוזרים ליונים
ולרומנים, לסרבים ולבולגרים נמצאו תומכים ומחזקים
את ידיהם בכל דבר, וישראל על מי ישען ומי יבוא
לעזור יעקב? הלא רק אלהיו, אך גם אלהיו לא יהיה
בעזרו אם עשה לא יעשה הוא כל אשר בכחו להושיע
לנפשו. כי הלא רק במלחמות כבדות וחזקות לקח
ישראל את ארצו מידי הגוים ונתן לא נתנה לו אלהיו
בלי מלחמה ובלי כל עמל ויגיע, וגם הפעם רק
בעמל ויגיע ורק אם יחגור ישראל שארית כחו לחיות
יושיענו אלהיו ויצליח.

זאת היא התכלית, וזאת מהות החברה אשר
הואלת גם אתה אדוננו להספח עליה ולתמוך אותה
בכח שמך הגדול. ועתה, שאלה אחת לה ממך. עוד
לא באה העת אשר תוכל החברה לשלם בכסף מלא
בעד הספרים הדרושים לה לתכליתה, ועל כן שאל
תשאל ממך כי תחננה, ככל אשר תוכל, בספריך
היקרים אשר כתבת בדברי ימי היהודים,
והיו המה לה לעזר גדול בעבודתה הכבדה.

ועתה, רצה נא אדוננו וקח את ברכתנו אשר
אנחנו שולחים לך מארץ אבותינו, שלום וברכה עד
העולם!

ידידך מוקירך מאד מיכל פינס.
אליעזר בן־יהודה.

47.

מאת ברוכוויץ לוו. אייזמאן *).

Святая Земля Яффа. 22/10 Іюня 1883 г.

Братъ Айзманъ!

Я не коснусь Вашего письма въ общемъ, но я коснусь того, что Вы предлагаете, если намъ нужны люди, то Вы можете выслать человѣкъ десять. Меня это крайне удивляетъ, какъ Вы спрашиваете, нужны-ли люди? Я думаю, что люди безсомнѣнно всегда нужны, даже тогда когда ихъ много, тѣмъ болѣе тогда когда ихъ нѣтъ. Я думаю,

*) מן הדוקומנטים, שהמציא לנו ה' ד. אייזמאן.

что изъ моего письма отъ 13-го марта Вы могли заключить, что у насъ недостатокъ въ людяхъ даже очень большой. Я частнымъ образомъ могу на это отвѣчать слѣдующее: Люди намъ нужны, какъ интеллигентные такъ и физическіе, но вызывать мы не можемъ по нѣкоторымъ причинамъ. Одна изъ причинъ это то, что мы не имѣемъ нравственнаго права вызывать людей тогда, когда у насъ нѣтъ ничего основательнаго, а вызывать людей чтобы заставить ихъ страдать тогда, когда они не думають объ этомъ, мы не должны потому, что такой вызовъ не подготовленныхъ людей имѣетъ дурныя послѣдствія, что, конечно, надоѣло намъ. Но не смотря на всѣ причины, по моему люди могутъ быть присланы на слѣдующихъ условіяхъ: 1) Вы должны быть увѣрены, что эти люди согласились ѣхать въ Палестину не изъ-за личнаго интереса, то есть чтобы они не разсчитывали на скорое устройство, а они должны быть готовы пожертвовать собою для дѣла, они должны отказаться отъ всего того, къ чему они привыкли, отъ всѣхъ удовольствій, взамѣнъ чего имъ прійдется горько трудиться подъ лучами восточнаго солнца 10 часовъ въ день, что конечно не такъ легко, послѣ чего они должны удовольствоваться самой скудной пищей. 2) Мы не можемъ быть увѣрены, что съ прибытіемъ новыхъ людей они смогутъ работать въ колоніи Микве Израиль потому, что директоръ колоніи противъ вызова людей. Поэтому Вы должны это имѣть въ виду, что если Ваши люди могутъ быть дѣйствительными билуйцами, то Вы можете ихъ выслать, но чтобы на каждаго члена было по крайней мѣрѣ по 100 руб. на мѣстѣ, т. е. по прибытии въ Яффу. Я считаю лишнимъ распространиться относительно высылки членовъ потому, что Вы изъ этого немногаго уже поймете какъ руководиться.

Я писалъ Вамъ въ прошломъ письмѣ относительно пребыванія г-на Венеціани въ святой землѣ и о томъ, что онъ обѣщалъ позаботиться о партіи билу, а теперь могу сообщить Вамъ, что насъ посѣтилъ также уполномоченный Барона Ротшильда Г-нъ Эрлангеръ, который обѣщалъ современемъ пристроить всѣхъ, находящихся на святой землѣ, членовъ билу. Но пока купилъ для выстроенныхъ уже 3 дома 25 десятинъ земли въ Ришонъ-Леціонѣ, гдѣ останутся работать человѣкъ десять, остальные присоединятся къ намъ, чтобы продолжать работать до поры до времени въ Микве Израиль.

Братъ! за что Вы откладываете Вашъ пріѣздъ на такое долгое время? умоляю Васъ пріѣхать какъ можно скорѣе. Могу сообщить между прочимъ, что *19-й день будущаго Тамуза мѣсяца* мы празднуемъ *годовое* пребываніе наше на святой землѣ.

Вашъ братъ **М Бороховичъ.**

48.

מאת שפ"ר למנשה מאירוביץ*)

Варшава, 7—26 (IX—VIII) 83.

Дорогой другъ и братъ
М. Мееровичъ!

— — — — — — — — — — —

Теперь же, слава Богу, я имѣю сообщить Вамъ весьма и весьма радостную вѣсть, что усилія наши—мои и Заменгофа—[1]) увѣнчались успѣхомъ. Составился союзъ обоихъ кружковъ "חובבי ציון", т. е. обывательскій, гдѣ я дѣйствую, и "שארית ישראל" отъ молодежи, главнымъ двигателемъ котораго—Заменгофъ. חמשה עשר באב считается первый день конституированія нашего общества. До сегодняшняго дня у насъ набралось 160 членовъ, дающихъ ежемѣсячный сборъ около 200 руб., а это только начало, движеніе только-что началось и уже охватило всѣ слои не только литовскихъ, но и туземныхъ евреевъ [а также] набожныхъ и поляковъ Моисеева закона. Съ нами уже начинаютъ войти въ сношеніе и другіе города «Края». Однимъ словомъ, на этотъ разъ имѣемъ полную надежду, что дѣло выгоритъ. Такъ какъ ближайшая наша задача есть не создать новыя колоніи пока, а дать возможность уже существующимъ развиваться и хорошо прививаться къ св. землѣ, потому мы должны имѣть самыя точныя свѣдѣнія, чтобы знать навѣрно каждый мѣсяцъ о болѣе нуждающихся, и смѣю думать, что Вы не откажетесь сообщить намъ точныя свѣдѣнія, въ особенности дать отвѣтъ на вопросы г-на Ясиновскаго. По правдѣ сказать, отъ Васъ я ожидалъ видѣть статью въ русско-еврейскомъ органѣ, которая сообщила-бы и освѣтила-бы, наконецъ, самый темный пунктъ занимаемаго насъ вопроса, именно, пригодность Палестины вообще для колонизаціи. Какъ спеціалистъ и знакомый съ культурой св. земли я бы хотѣлъ услышать Ваши мнѣнія относительно разведенія и ихъ усовершенствованія.

Черезъ недѣлю или двѣ я пришлю г-ну Пинесу нашу прграмму, отъ которой Вы увидите, что мы не дѣйствуемъ на обумъ, а по всесторонне обдуманному плану; вообще видно, что идея заселенія св. земли все болѣе и болѣе проникаетъ во всѣ слои нашего несчастнаго народа.

— — — — — — — — — — —

Преданный Вамъ другъ и братъ

П. Рабиновичъ

Dzielna Ulica 9-a War

---

*) מן הדקומנטים, שהמציא לנו ה' מאירוביץ.

1) ד"ר זאמנהוף ממציא „האיספרנטו".

.49

תכנית להסתדרות בווארשה*).

Именемъ Бога, обитающаго на Сіонѣ.

Я осмотрѣлся—нѣтъ помощника, ждалъ — нѣтъ подпоры, и помогла Мнѣ мышца Моя.
(Исая LXIII, 5).

И будетъ остатокъ Якова среди многочисленныхъ народовъ, какъ роса отъ Господа, не будетъ уповать на человѣка и не будетъ надѣяться на сыновъ Адамовыхъ.
(Миха V, 6).

Мы, сыны «Остатка Израилева», «Любящіе Сіонъ», живущіе въ Варшавѣ, видя настоящія событія и существующее нынѣ человѣконенавистничество и принимая къ сердцу печальное положеніе нашего народа, пришли къ убѣжденію, что только распространеніе земледѣлія среди евреевъ на св. землѣ и возбужденіе въ сердцѣ Израиля любви къ Палестинѣ можетъ превратить евреевъ въ соединенную, живую и сознающую свое достоинство націю. Съ этой цѣлью мы взяли на себя распространять идею колонизаціи Палестины среди всѣхъ слоевъ нашего народа, и, кромѣ того, собрались въ 1-е элула (22 августа) 5643 г. (1883 г.) и составили кружокъ, чтобы соединеными силами работать въ дѣлѣ колонизаціи Палестины тѣмъ, что мы будемъ оказывать помощь нашимъ піонерамъ на св. землѣ, которые съ самопожертвованіемъ отправились въ Іудейскую пустыню, дабы положить основаніе вѣчному зданію.

Уставъ кружка, его цѣли и его основы.

§ 1. Кружокъ поставилъ себѣ задачу распространить идею колонизаціи Палестины среди всѣхъ слоевъ народа. Доступъ въ него поэтому свободенъ для всѣхъ евреевъ безъ различія возраста, пола и убѣжденій. Главное — еврейское сердце и любовь къ своей націи и религіи.

§ 2. Кружокъ старается ввести порядокъ въ вспомоществованіе колонистамъ, какъ тѣмъ, которые уже поселились, но не имѣютъ средствъ къ продолженію съ успѣхомъ своего дѣла, такъ и тѣмъ, которые будутъ селиться и будутъ просить болѣе или менѣе помощи.

§ 3. Зная, что единство весьма полезно во всякомъ добромъ дѣлѣ, мы рѣшили приноравливать нашу дѣятельность къ дѣятельности остальныхъ кружковъ еврейскихъ общинъ, преданныхъ этому

*) כתובה בכתב-ידו של הרמ״ל לליינבלום; כפי הנראה— תרגום מעברית בשביל הד״ר פינסקר, משום שמתוך דברים הכתובים עברית היה הד״ר פינסקר יכול להבין בעצמו רק את תוכן הענין בכלל״ („דרך לעבור גולים״ 21).

великому дѣлу, и присоединить ее (т. е. нашу дѣятельность) къ ней (ихъ дѣятельности).

§ 4. Поэтому мы находимъ целѣсообразнымъ ежемѣсячно обнародовать полученныя нами пожертвованія, дабы публика могла слѣдить за ходомъ кружка и его развитіемъ. Этимъ мы хотимъ служить примѣромъ всѣмъ остальнымъ кружкамъ, дабы вся публика могла оцѣнить тѣ силы, которыя участвуютъ въ этомъ важномъ дѣлѣ.

Примѣчаніе. О способѣ обнародованія см. ниже §§ 13, 14.

§ 5 Члены кружка будутъ вносить свои пожертвованія каждый по своему желанію, помѣсячно, по 1/4 года, по полугодію или ежегодно.

§ 6. Кромѣ денежныхъ взносовъ каждый членъ обязывается распространить идею колонизаціи Палестины, и, узнавъ о желающемъ пристать къ кружку, онъ долженъ о томъ сообщить одному изъ инкассаторовъ (см. ниже).

О распредѣленіи занятій и внутренней организаціи.

§ 7. Изъ среды членовъ избираются 12 лицъ, съ кассиромъ, секретаремъ, счетоводомъ включительно, которыя должны составлять «распорядительный комитетъ», долженствующій завѣдывать всѣми дѣлами кружка Комитетъ долженъ собираться не менѣе раза въ мѣсяцъ съ цѣлью совѣщаться, найти вѣрныя средства для расширенія круга кружка, рѣшать очередные вопросы и особенно—объ отправленіи денегъ наиболѣе нуждающейся колоніи, по свѣдѣніямъ и письмамъ, которыя будутъ доложены комитету секретаремъ. Засѣданіе открывается при наличности 2/3 членовъ комитета. Споры и вопросы рѣшаются большинствомъ голосовъ. Предсѣдателемъ будетъ кассиръ.

§ 8. Члены комитета избираются по голосованію всѣхъ безъ исключенія членовъ кружка по большинству голосовъ.

§ 9. Два раза въ годъ, въ нисенъ (мартъ) и тишри (сентябрь) будетъ общее собраніе для рѣшенія весьма важныхъ вопросовъ. Если число членовъ будетъ такъ значительно, что имъ нельзя будетъ собираться въ одномъ мѣстѣ, то собраніе будетъ раздѣлено на секціи. Въ каждой секціи будетъ предсѣдательствовать одинъ изъ членовъ комитета и по сопоставленіи всѣхъ мнѣній вопросъ будетъ разрѣшенъ по большинству голосовъ. За мѣсяцъ до общаго собранія инкассенты при взиманіи членскихъ взносовъ будутъ сообщать, письменно или устно, всѣмъ членамъ программу общаго собранія и содержаніе вопросовъ, имѣющихъ быть предложены собранію.

О порядкѣ взиманія денегъ и способѣ обнародованія онаго.

§ 10. Взиманіе членскихъ взносовъ будетъ поручено кружкомъ не наемному лицу, получающему

жалованіе, а лучшимъ членамъ, которые пожелаютъ взимать взносы, каждый у своихъ знакомыхъ и живущихъ вблизи къ нему. Для этой цѣли кружокъ раздѣляется на группы, изъ которыхъ каждая будетъ имѣть не менѣе 10-и человѣкъ. Взимающіе должны собирать эти деньги каждый мѣсяцъ въ опредѣленные дни.

§ 11. При каждыхъ 10-и частныхъ инкассентахъ будетъ состоять одинъ общій, которому и будутъ доставлены взносы вмѣстѣ съ соотвѣтственными списками. Инкассентъ же, по приведеніи въ порядокъ всѣхъ этихъ списковъ, представитъ всю сумму и общій списокъ кассиру.

§ 12. 9-е число каждаго мѣсяца (по еврейскому лѣтосчисленію) инкассенты собираютъ взносы у членовъ и въ теченіе 3-хъ дней они должны передать ихъ общему инкассенту, который по приведеніи ихъ въ порядокъ передастъ ихъ мѣстному кассиру для отправленія таковыхъ 15-го числа мѣсяца раввину д-ру А. Сальвенди въ Диркгеймъ, Баварія. Д-ръ Сальвенди будетъ печатать имена жертвователей и размѣръ пожертвованій въ Spendelist'ахъ, которые будутъ являться въ родѣ прибавленій къ еврейскимъ періодическимъ изданіямъ въ Германіи. Въ этихъ листкахъ будутъ помѣщены также разныя новости изъ Палестины и интересныя свѣдѣнія о колонизаціи св. земли.

1-е примѣчаніе. Д-ръ Сальвенди одинъ изъ ортодоксальныхъ раввиновъ и другъ раввинамъ д-ру Гильдесгеймеру и д-ру Леману. Онъ посвящаетъ всѣ свои силы и все свое время дѣлу колонизаціи Палестины.

2-е примѣчаніе. Листки эти печатаются, какъ прибавленія къ газетамъ «Jüdische Presse» и «Israelit» и получаются у насъ цензурованными. Посылать пожертвованія за-границу не воспрещено нашимъ правительствомъ.

§ 13. Въ слѣдующій мѣсяцъ инкассенты, собирая взносы, должны показать членамъ тотъ листъ, въ которомъ напечатано объ ихъ пожертвованіяхъ отъ прошлаго мѣсяца. Если членъ не будетъ исправенъ, то противъ его имени будетъ напечатанъ знакъ «minus».

1-е примѣчаніе. Листки эти посылаются д-ромъ Салвенди въ опредѣленномъ количествѣ, 1 экзем. на каждые 3 руб. Члены, платящіе по 2 руб. въ мѣсяцъ получаютъ отдѣльные экз.

2-е примѣчаніе. Если число членовъ увеличится и газетный листъ не помѣститъ всѣхъ ихъ пожертвованій, то въ листѣ будетъ напечатанъ только итогъ суммы съ примѣчаніями о томъ, что сумма эта поступила отъ тѣхъ членовъ, имена которыхъ напечатаны были въ прошломъ № съ прибавленіемъ только именъ и пожертвованій новыхъ членовъ.

§ 14. Д-ръ Сальвенди принялъ на себя трудъ напечатанія листовъ и пересылки денегъ болѣе нуждающимся колонистамъ по указанію здѣшняго распорядительнаго комитета. Деньги могутъ оставаться у него не дольше 6-ти недѣль. Если колонисты не будутъ нуждаться, то д-ръ Сальвенди долженъ положить деньги у одного изъ извѣстныхъ еврейскихъ банкировъ въ Западной Европѣ на имя мѣстнаго кассира и двухъ членовъ комитета, пока не составится капиталъ на покупку земли для новой колоніи.

§ 15. Изъ взносовъ отправляются д-ру Сальвенди 90%; 10 же % остаются въ кассѣ кружка на необходимые расходы — на дѣла управленія кружкомъ, на пропаганду идеи колонизаціи Палестины и на общій конгрессъ, который состоится, какъ мы полагаемъ, въ октябрѣ 1885 года.

§ 16. Если по какой-либо причинѣ д-ръ Сальвенди не сможетъ быть нашимъ кассиромъ, комитетомъ должно быть найдено именитое и богатое лицо изъ лучшихъ западныхъ евреевъ, могущее замѣнить его. До этого времени деньги будутъ сохраняться у мѣстнаго кассира.

Общія правила.

§ 17. Всѣ эти пункты могутъ быть отмѣнены только по согласію $^2/_3$ членовъ комитета; но пункты §§ 4, 12 и 15, касающіеся практикуемаго у насъ способа обнародованія пожертвованій, могутъ быть отмѣнены только по согласію $^3/_4$ всѣхъ членовъ кружка на общемъ собраніи.

§ 18. Члены комитета могутъ отказать инкассенту, если они замѣтятъ, что онъ небрежно относится къ дѣлу.

1-е примѣчаніе. Къ разъясненію пунктовъ §§ 10—16. Главною причиною того, что до сихъ поръ ничего не сдѣлали въ пользу этого священнаго дѣла, было не индеферентизмъ и тому подобное, а незнаніе тѣхъ силъ, которыя дѣйствуютъ въ такомъ важномъ, требующемъ единства и умѣнія, дѣлѣ. Въ каждомъ городѣ есть искренніе и дѣятельные люди, но всѣ мы дѣйствовали вразбродъ, ибо сообщаться посредствомъ писемъ и писанныхъ протоколовъ нѣтъ возможности. Поэтому мы рекомендуемъ всѣмъ нашимъ единоплеменникамъ въ другихъ городахъ держаться того легальнаго способа гласности, который практикуется у насъ. Тогда мы увидимъ наши дѣйствія и дѣйствія другихъ. Варшавянинъ будетъ читать о томъ, что дѣлается въ Бѣлостокѣ, Лодзи, Ковнѣ и пр., а другіе будутъ слѣдить за движеніемъ въ Варшавѣ. Мало по малу идея распространится, движеніе усилится и адепты умножатся, ибо ничего такъ не дѣйствуетъ на народъ, какъ наглядные примѣры и цифры. Когда матеріалы и цифры увеличатся,

тогда мы, безъ корреспонденціи и траты времени, узнаемъ наши силы, число кружковъ, ихъ положеніе и т. д. Такъ пройдутъ два года, это будетъ періодъ кристализаціи. Тогда, зная себя и кто за насъ, мы созовемъ общій конгрессъ изъ всѣхъ уполномоченныхъ кружковъ, ежемѣсячно вносящихъ извѣстную сумму въ пользу нашего святого дѣла, установимъ непремѣнныя и общія правила, и весь Израиль увидитъ, что наша дѣятельность имѣетъ будущность. Программа конгресса во всѣхъ подробностяхъ будетъ выработана по письменному или печатному обсужденію всѣхъ кружковъ въ теченіе этого времени. Поэтому мы предлагаемъ всѣмъ кружкамъ, чтобы они, вырабатывая свои уставы согласно мѣстнымъ условіямъ, держались нашего способа гласности.

2-е примѣчаніе. Взиманіе взносовъ мы не поручили наемному лицу вотъ почему: лицу, получающему жалованье, члены могутъ откладывать уплату взносовъ изо дня въ день, а намъ важно, чтобы взносы были взимаемы аккуратно, въ опредѣленное время, дабы о нихъ было напечатано благовременно, и листы, служащіе намъ квитанціями, были представляемы членамъ ко второму взиманію. Кромѣ того, добровольные инкассенты болѣе способны распространять идею, что очень важно въ такомъ городѣ, гдѣ идея еще не проникла, вслѣдствіе разныхъ причинъ, во всѣ слои народа.

§ 19. И эти правила суть только временныя, а когда будутъ избраны составители устава, на нихъ ляжетъ обязанность представить ихъ правительству для утвержденія.

Вотъ уставъ нашего кружка, именуемаго «Кружкомъ друзей Сіона». Да поможетъ намъ Богъ возстановить развалины нашей страны и честь нашего народа и т. д.

Варшава, Элулъ 5643.

50.

„מגלת־זכרון" *).

Необходимость болѣе прочнаго обезпеченія интересовъ нашихъ единовѣрцевъ съ каждымъ днемъ становится все болѣе очевидной и настоятельной. Въ виду такой необходимости, въ средѣ многихъ еврейскихъ общинъ, какъ за-границей, такъ и у насъ, возникли кружки, которые поставили себѣ цѣлью установить между собою общеніе и стремиться къ учрежденію Центральнаго распорядительнаго Комитета.

Главной задачей этого Комитета была-бы организація, если возможно, въ Палестинѣ колонизаціоннаго центра для той части бѣднаго, способнаго къ труду еврейскаго населенія всѣхъ странъ, которая не находитъ себѣ занятій на родинѣ, причемъ на поселенцахъ лежала-бы, конечно, обязанность предварительно выполнить всѣ обязательства по отношенію къ своимъ государствамъ.

Центральный Распорядительный Комитетъ будетъ избранъ конгрессомъ представителей всѣхъ участвующихъ въ дѣлѣ кружковъ и общинъ.

Конгрессъ этотъ имѣетъ быть созванъ въ ближайшемъ будущемъ, примѣрно осенью будущаго года.

Центральный Комитетъ озаботится исходатайствованіемъ необходимаго для его дѣятельности разрѣшенія и покровительства правительствъ.

Члены мѣстныхъ кружковъ обязуются посильно содѣйствовать успѣху дѣла, для чего между прочимъ принимаютъ участіе въ образованіи для означенной цѣли основного капитала посредствомъ единовременныхъ и ежегодныхъ взносовъ, послѣдніе въ размѣрѣ не менѣе $^1/_{1000}$ доли ихъ дохода.

Собранныя мѣстными кружками суммы поступаютъ для приведенныхъ цѣлей въ распоряженіе Центральнаго Комитета тотчасъ по избраніи онаго конгрессомъ.

---

*) כך קורא לצירקולר זה הד"ר פינסקר (עי' להלן נומר 70). ע"ד „מגלת־זכרון" זו כותב הרמ"ל ליליינבלום („דרך לעבור גולים", 15): „באחד מלילי סוף אלול נועדנו למקום אחד הד"ר פינסקר, הד"ר מאנדלשטאם, בן־אחיו (ג"כ ד"ר), הפרופ' שפירא, אני ואחד ממקורבי הד"ר פינסקר... ואחרי המשא ומתן בינינו על כל פרט נכתבה אמנה כדברים האלה" (והרמ"ל מתרגם עברית את מגלת־הזכרון כולה).

תרמ"ד.

51.

מאת דוד גורדון לשפ"ר *).

ב"ה, ליק צום גדליה' תרמ"ד.

למעלת ידידי החה"ש הנכבד
ה"ר שפ"ר הי"ו.

מכתבך מער"ה הגיעני וממהר אנכי להשיב. לא תוכל לשער בנפשך השמחה שנתת בלבי בבשורה מהתיסדות והתחזקות חברת „חובבי ציון". לא תוכל לצייר ברוחך עד כמה נחוצה ההתעוררות לענין הנשגב אשר לפנינו מצד אחב"י יושבי רו"פ בעצמם, למען ידעו גדולינו בארצות המערב כי התנועה ההיא איננה הבל נדף כאשר מחליטים שונאי הלאום. כל זה ראיתי בקיץ זה ונוכחתי בעצמי. הלא ידעת כי במשך שנים הירחים האחרונים עזבתי ביתי ועבודתי ללכת לזמן מה למקום מעיני הישועה לחזק יצורי גוי אשר כמעט רבץ תחת משאו. בשובי לא חסתי על זמני וההוצאות ובקרתי את כל גדולינו באשכנז, בברעסלויא, פראנקפורט דמיין, מאנהיים, קעלן, בערלין ועוד. התאמצתי לראות פני כל איש מהעשירים אשר האמנתי אולי יצליח לי להטות לבו ברב או במעט לענינגו. רבות דברתי והרבה דברים קשים כמתלהמים גם צחוק ומהתלות שמעתי. וראה זה מצאתי: רובם רחוקים מאהבת הלאום במדה שאנחנו הלאומיים אוהבים אותו, ומעטים שמרגישים מה שמרגישים אנחנו; אבל גם אלה הטובים והישרים במעט פה אחד [אינם] מאמינים, כי אלה מבני עמנו אשר רק בעבורם נחרוד כל החרדה, והם יושבי רו"פ, חפצים בישוב א"י. הם אומרים כי עד היום לא שמעו ולא ראו מהתעוררות אמיתית ברו"פ לדבר זה, ואין ראיה מהסופרים האחדים והבטלנים המתעסקים בזה! זו היא תמצית דבריהם. חי נפשי, כי רבים אמרו לי: כלנו יודעים כי ווארשא היא עיר ואם בישראל ומספר אחינו שם הם רבבות, ומה נעשה שם עד היום? כמעט ולא כלום! שומעים אנחנו מבני ישראל הפולא־נים מחזיקי בתורת משה אשר כל התנועה לצחוק בעיניהם, ומיתר שלומי אמוני ישראל שם אין מתעורר אין מחזיק ברעיון הזה וכו'. מובן הדבר, כי חתרתי למצא תשובות על זה; אבל באמת בושתי ונכלמתי ונפשי בעצב וחרפה התמוגגה. אנכי דברתי, בכיתי לפניהם ונפש עמי בשאלתי, ורבים מהם הבטיחו, כי אם יראו את הרצון בקרב העם באמת ותמים, ואם הקולוניות הראשונות תעשינה פרי, אז ידעו, רק אז, כי יש ממש בדבר, ויבואו גם הם עם תרומות כספם לעשות גדולות. גם בדבר הבאראן הירש שהתעורר עתה ת"ל לקחת את הקולוניא סאמארין [1]) תחת מחסהו ולמלא כל מחסוריה ולהעמידה על תילה, אוכל לומר (ולא להתפאר) כי רבות עשיתי בזה באמצעות ה' פענעציאני בן משק ביתו. העשיר הגדול ההוא נכון לפעול לטובת ישוב א"י בכלל אם רק יראה כי יתעוררו בני עמנו ברו"פ גם הם לעשות המוטל עליהם כפי יכלתם. זאת כתב לי באחד ממכתביו (אשר לא יחפוץ לגלות הדבר עוד ברבים). מפני זה תוכל יקירי לשער איך אשמח לראות כי ת"ל אחי בני עמי היקרים בווארשא מתחילים להקיץ מתרדמתם. ידעתי כי אין קץ להתשועה שתצמח מזה להענין בכלל אם אחינו ההם יעשו כל אשר בכחם בזה, יען גדולים מביטים עליהם. ואני תפלה כי יחזק ד' את רוח אחי אלה, שיעמדו בדעתם הצרופה ואל ירתעו לאחור מכל המכשולים, ואיש את רעהו יחזק לדבר הגדול הזה, ואל יהי' הדבר הזה קל בעיניהם. נכון לבי סמוך בחסדי ד' כי יצו הברכה במעשה ידם ומציון ישלח עזרתו אם הם בעצמם לא יסגו אחור, וכל אחד יביא לבנה לבנין בית ישראל.

התקנות לחברתכם ששלחת לי בטובך קראתי בשים לב ומצאתין טובות דרושות אל החפץ. להעיר עליהן לא אוכל יען תחסר לי ידיעת תנאי המקום ותכונת החברים והאנשים שם. אבל לפי שעה טובות הן מאד, וכאשר יתרחבו גבולות החבורה כאשר אקוה

---

*) מארכיונו של שפ"ר.—הלק מארכיונו של שפ"ר נמצא בהועד לחובבי-ציון זה כמה, והרבה דקומנטים מארכיונו של המנוח שלח לנו עתה הד"ר י. מיזל, ברלין.

1) שנכנסה אחר-כך אל תחת חסותו של הבארון רוטשילד והוסב שמה זכרון-יעקב.

אז יחייב טבע הענין לשנותן כדרוש להחפץ. כן טוב ויפה יהי' הדבר אשר העומדים בראש התנועה בווארשא יתחרו להביא תחת מחסה .....[2] כל יתר החבורות ברו"פ, או עכ"פ לבא עמהן תמיד במרוץ מכתבים לטובת כלל האחדות. עוד מצאתי לנכון להעיר על ענין אחד שגדול הוא בעיני, והוא זה: כי חובבי ציון הנכבדים בווארשא ובכל מקום אל יעלה על לבם לחשוב, כי אחרי שהתעורר אחד או אחדים מגדולינו לדאוג עד"מ בעד הקולוניא „סאמארין" מעתה אין הקולוניסטים צריכים עוד לעזרה! הטרם ידענו דרך גדולינו אשר בחפצם לפעול גדולות ונצורות הם מתונים מאד במעשיהם וכל צעד ישקלו בפלס, ובין כה והאומללים שם יגועו ברעב וחוסר כל, כאשר היו הדבר ב„סאמארין" אשר באמת עשרים נפשות מהקולוניא מתו ממש ברעב ומחלה מחמת חסרון אמצעים. ע"כ כרגע אין לחשוב עוד מהתיסדות קולוניות חדשות, כי בזה שנתמוך את הישנות שלא תאבדנה חלילה יתחשב כאילו יסדנו חדשות ובפרט כי בהן תלוי כל ענין ישוב א"י לימים יבואו. מלבד זה עוד נחוץ לסול המסלה בתוגרמה להסיר המכשול של נעילת השער טרם נוכל ליסד קולוניות חדשות כראוי. לע"ע עלינו לתמוך את הקולוניות, ואחרי אשר לסאמארין נמצא גואל, עלינו להושיע להקולוניא „ראש פנה" אשר עוד לא הקים לה ד' מושיע ולא יחסר לה לקיומה רק לערך עשרת אלפים פראנק והיא בצרה גדולה, וגם להקולוניא „פתח תקוה" נחוץ לתמוך כי ברכה בה לפי עדות כל יודעי דבר, אבל אין לה סכנה עוד, רק כרגע לשמרין „וראש פנה" נחוץ עזרה בצר עד יעבור זעם. הקולוניא „ראשון לציון" איננה צריכה לעזרת אחרים ת"ל יען השר ראטהשילד מפאריז כבר לקחה על זרועותיו, וכן אחת אמר ולא ישנה כי גם בעד י"א האכרים, שנשלחו ע"י ידידנו הרב מהרש"מ[3] אב"ד ביאליסטאק ידאג כידו הטובה.

במכתבך ידידי אתה אומר אלי כי תשיב לי את מה שהוצאתי על חברתכם. הדה לי דבריך, הלא לא הוצאתי אף פרוטה! אבל אם החבורה תקח עקס' אחדים מ„המגיד" לבעלי החבורה, אחזיק לה טובה, כי מלבד שתתמכני גם אנכי בפעלי, עוד תוכל לצמוח תועלת להענין בכלל אשר על ידו ידעו מכל הנעשה בענין זה. כן עשו גם החבורות בביאליסטאק, ווילנא ודינאבורג. ואם תחפוץ החברה ונוכל לעשות את זאת, אז תטיב שתשלח המחיר לידי ואני אגיע העלים מצדי להם, יען אם יקחו מהסוכן אין לי מזה כל תועלת. —

[2]) קרע באמצע תיבה ואי-אפשר לקראה.

[3]) ר' שמואל מוהיליבר.

ביום הזה, יום כתבי הדברים האלה, יעמוד הבאראן הירש לפני הסולטאן לדבר עמו דבר אחיו וישוב א"י. כן הודיעו לי מפאריז. מי יתן וחפצו יצליח בידו.

— — — — — — — — — — — — — — —

והנני ידידך באמת המברך אותך ואת כל החברים הנכבדים בברכת השנה, בשנת חיים והצלחה, שנה שנזכה לראות בה התחלת תשועת ישראל בארץ אבותיו

דוד גארדאן.

.52

מאת הרב ר' מרדכי אלישברג לד"ר פינסקר*)

Бauскъ, 13 Октября.

М. Г.

Ваше письмо отъ имени интеллигентныхъ лицъ г. Одессы своевременно получилъ. Я очень радъ, что въ этомъ большомъ городѣ пробудилось замѣчательное національное чувство и желаніе присоединиться къ заграничнымъ патріотамъ, съ цѣлью сплоченія всѣхъ силъ, дабы помогать несчастнымъ, желающимъ трудиться и способнымъ къ тому, и обрѣть для нихъ обезпеченное отъ гонителей мѣсто, гдѣ они смогутъ прокормить себя своимъ собственнымъ трудомъ. Я полагаю, что эта иниціатива дастъ толчокъ и нашимъ курляндцамъ, весьма педантически относящимся къ существующимъ законамъ. Нынѣ же, видя, что именитые люди г. Одессы стоятъ во главѣ этого дѣла, мы убѣждены въ томъ, что они (одесситы) не сдѣлаютъ ничего противузаконнаго, какъ и дѣйствительно ясно сказано въ ихъ программѣ, извлеченіе изъ которой Вы мнѣ послали, что комитетъ постарается исходатайствовать покровительство сему дѣлу правительствъ. Это весьма хорошо.

Могу сообщить Вамъ, что въ моемъ городѣ время мнѣ благопріятствовало, и во время праздниковъ я держалъ рѣчи въ трехъ мѣстахъ о великомъ значеніи сплоченія всей преслѣдуемой націи, чтобы защищаться противъ своихъ враговъ не мечемъ и копьемъ, а божественнымъ духомъ, что только этимъ способомъ мы сможемъ снять тотъ камень, который наши враги бросили на источникъ нашей жизни, дабы притѣснять насъ, и что только соединеніе всѣхъ силъ, всѣхъ отдѣльныхъ чешуй въ одинъ панцырь можетъ защищать насъ отъ стрѣлъ нашихъ враговъ. Поэтому,

*) הנומרים 54—52 כתובים על גליון אחד בכתב-ידו של הרמ"ל ליליינבלום ואינם אלא תרגום מעברית (עי' הערה לנומר 49). המכתבים האלה הם תשובות על המכתב החוזר, ששלחה אגודת חובבי-ציון הראשונה באודיסה לערים שונות (עי' „דרך לעבור גולים", 16/17).

умолкните всевозможныя религіозныя разногласія между ортодоксами, хассидами и интеллигентами предъ пробудившимся національнымъ духомъ!

Надѣюсь, что слова мои принесутъ пользу, что мнѣ удастся раздувать потухшіе угли и вдуть въ нихъ духъ національности. Да возсіяетъ свѣтъ Израиля.

Вашъ другъ

(*Подпись раввина М. Эліяшберга*).

P. S. Такъ какъ я думаю быть также въ близкихъ большихъ городахъ, Митавѣ и Ригѣ, то было бы желательно, чтобы Вы дословно перевели для меня всю одесскую программу и назвали мнѣ нѣкоторыхъ изъ интеллигентныхъ и финансовыхъ лицъ, стоящихъ во главѣ дѣла, также кое что о болѣе значительныхъ пожертвованіяхъ, дабы это служило у меня примѣромъ въ бесѣдахъ съ другими. Жду Вашего отвѣта.

53.

מאת „אוהבי־ציון" (ווילנה) לד"ר פינסקר.

Вильно, 27 Тишри (16 Октября).

М. Г.

Ваше письмо мы получили. Мы весьма и весьма рады Вашей пріятной вѣсти, изъ которой мы узнали то, чего мы и не подозрѣвали, именно, что и у васъ возвышенная идея пустила корни. Дай Богъ вамъ успѣхи и силы и да осуществится ваше желаніе: получить у правительства разрѣшеніе на учрежденіе центральнаго комитета для заселенія Палестины.

На Ваши вопросы уже отвѣтилъ нашъ почетный товарищъ (членъ) г. Леванда. Пока мы посылаемъ Вамъ «уставъ» нашего кружка.

Привѣтъ Вамъ, учредителямъ почтеннаго кружка и всѣмъ приставшимъ къ Вамъ.

Искренне и глубоко уважающій васъ

Комитетъ «Ohawe Zion».

P. S. Письма къ намъ просимъ писать прямо: въ виленскій комитетъ «Ohawe Zion», а не къ частному лицу. Только адресъ долженъ быть на имя г-на Самуила Исаяковича Фина.

Комитетъ «Ohawe Zion».

.54

מאת הד"ר י. חזנוביץ ור' שמואל מוהיליבר לד"ר פינסקר.

Бѣлостокъ, 16 Октября 1883 г.

М. Г.

Раввинъ боленъ и не въ состояніи отвѣчать на Ваше письмо. Я же, съ своей стороны, имѣю честь извѣстить Васъ, что уже около $1^1/_2$ года въ нашемъ городѣ учрежденъ былъ значительный кружокъ для заселенія Палестины и въ послѣднее время, благодаря старанію тѣломъ и душой палестинскому дѣлу преданнаго раввина, число членовъ еще больше увеличилось, такъ что намъ ужъ удалось въ послѣднее время оказать поддержку многимъ колоніямъ. Нашъ кружокъ поступаетъ вотъ какъ: половиною доходовъ мы поддерживаемъ всѣхъ просящихъ помощи колонистовъ, а другая половина сохраняется въ банкѣ, какъ фондъ. Въ послѣднемъ собраніи мы рѣшили выдать 1000 руб. колоніи «Pethach Thikwa». Что касается конгресса, о которомъ Вы пишете, то я извѣщаю Васъ, что когда мы получимъ вѣсть объ его осуществленіи, тогда и мы пошлемъ делегата на конгрессъ. Убѣдительнѣйше просимъ Васъ сообщать часто намъ ибо всемъ новомъ, что сдѣлано будетъ въ Вашемъ кружкѣ, дабы мы знали весь ходъ его, и мы, въ свою очередь, будемъ всегда дѣлать то же самое.

Съ глубочайшимъ уваженіемъ

(*Подпись д-ра Хазановича*).

Я еще не оправился отъ своей болѣзни и потому не могу самъ писать Вамъ, за что прошу извиненія. Желаю Вамъ и всѣмъ друзьямъ Сіона всякаго благополучія.

(*Подпись раввина Могилевера*).

55.

מאת הד"ר פינסקר לד"ר ר. בירר *).

Odessa, den 15/27 Oktober 1883.

Herrn Doctor Bierer,

Lemberg.

Geehrter Herr College!

Ihr Freundliches Schreiben habe erhalten, und freue mich Sie zu meinen Freunden zählen zu dürfen.

In unseren Ansichten scheinen wir ein wenig auseinanderzugehen. Auch Sie gehen von der Notwendigkeit nationaler Selbsthilfe aus, auch für Sie ist Einheit Hauptbedingung des Erfolges eines

*) את המכתב הזה מצאנו בנומר 5 של השבועון „יודישע רונדשוי" (ברלין) לשנת 1910.

gesunden nationalen Unternehmes. Nun gilt es aber sich nicht zu überstürzen. Durch blosse einmalige Beschaffung der Mittel zur Gründung einer neuen Colonie in Palästina wird die Sache der nationalen Einheit wenig gefördert. Soll ein Werk nationale Bedeutung erlangen, so muss die gesammte Judenheit zur Teilnahme gezogen werden. An Sympthien für die Colonisation Palästinas fehlt es nicht, und in letzter Zeit sind dieselben ganz besonders rege. Diese Sympathien bilden aber bloss einen günstigen Boden für den Wiederaufbau unserer nationalen Einheit. Es bedarf noch einer energischen Anregung, damit diese Sympathien in bewusstes Streben übergehen, es bedarf auch einer festen consequenten Leitung, welche dieselben andauernd einer grossen Idee dienstbar machen würde.

Durch obiges ist das Programm unseres Bundes bereits angedeutet. Beiliegendes Promemorium diene Ihnen um den Weg zu beleuchten, den wir eingeschlagen. Unsere Parole ist—Selbsthilfe und einheitliches Streben, unser Ziel — Creirung eines bleibenden, nach jeder Richtung hin einflussreichen Central-Comités, welches sich vor allem mit der Organisierung eines grossen lebens-und enwicklungsfähigen Colonisationscentrums zu befassen hätte.

Wir forderen die einflussreichsten Männer einer jeden Stadt auf, im Schoosse ihrer Gemeinden Kreise zu bilden, um die nationale Idee zu verbreiten und die bereits sich regenden Colonisationssympathien zu cristallisieren. Die Lokalkreise enthalten sich einer jeden entscheidenden Massregel und überlassen die Ausführung dem durch einen Congress einzusetzenden Centralcomité.

Ich ersuche Sie den Inhalt des Gegenwärtigen im Namen des hiesigen Vereins den Leitern des Kattowitzer Vereins mitzuteilen. Mögen diese Ehrenmänner, denen das Wohl Israels am Herzen liegt, bedenken, dass sie durch ein zu rasches particularistisches Vorgehen die nationale Sache nur gefährden können.

Wir müssen mit Enthusiasmus aber auch mit Umsicht ans Werk gehen. Die Apathischen und Gleichgiltigen müssen energisch aufgerüttelt und angespornt werden, das Interesse, die Sympathie für die Sache muss stets rege und wach erhalten werden, aber auch Geduld und Ausdauer tut not, damit der innere Organisationsprozess vor sich gehe und sich vollende, bis wir einen festgefügten regelrecht organisierten Bund haben, welcher einem langatmigen, vielleicht viele Jahrzehnte zu seiner vollen Ausführung und Entwicklung bedürfenden Unternehmen sowohl moralisch als auch materiell gewachsen wäre.

Wir haben es unternommen, die Sache in Russland zu organisieren, möge ein Jeder von Ihnen im Bereiche seines Einflusses das Gleiche tun, um der heiligen Sache willen. nur keine Spaltung, nur keine Zersplitterung der Kräfte, kein voreiliges Handeln.

Lasset uns vereint den Boden der nationalen Einheit urbar machen. Ein,zwei,drei Jahre spielen ja in einer so bedeutungsvollen Sache keine Rolle, dagegen werden wir aber ein fundamentales Werk geschaffen haben, dass den Keim allseitiger mächtiger Entwicklung in sich trüge.

Wir hoffen, dass es Ihnen gelingen werde, die Mitglieder des Kattowitzer Vereins zu bewegen mit uns Hand in Hand zu gehen und ersuchen Sie uns über alles zu unterrichten, was Sie in dieser Richtung thun werden.

Mit warmem Händedruck und freundschaftlichstem Gruss ersuche ich Sie, die Versicherung meiner ausgezeichneten Hochachtug zu genehmigen.

Dr. L. Pinsker.

Durch Jssleib-Berlin liess ich Ihnen 2 Exemplare der Autoemanzipation zugehen.

Ich mache Sie darauf aufmerksam, dass angesichts der hiesigen Verhältnisse Diskretion sehr geboten ist.

.56

מאת דוד גורדון לשפ"ר *).

ר"ח חשון תרמ"ד ליק.

לידידי החה"ש הנכבד כה"ר שפ"ר נ"י.

האופנים הפרטים מתמיכת ראטהשילד את הקולוניות עוד לא אדע גם אנכי, אך זה לא מעלה ולא מוריד אחרי כי עיקר הדבר הוא אמת נכון ויציב. בימים האלה הגיעני מכתב גם מראשי הקולוניא ראש פנה שמודיעים לי כי עוד טרם ר"ה קבלו מן ה' פענעציאני לערך ב' אלפים פראנק לתמכם לפי שעה, ואח"כ קודם יוהכ"פ קבלו דעפעשע מפענעציאני כי בקרוב יבא אליהם איש עתי וצרור כסף בידו די למלא כל מחסוריהם דבר לא נעדר ולהעמידם על יסוד נכון וקים; ידיעה כזו קבלו גם מהרב צדוק הכהן בפאריז בשם האליאנס, ולפי זה הכל שריר וקים ת"ל. בנוגע לסאמארין עוד לא נודעו פרטי הדברים וקבלתי ידיעה מהצענטראל קאמיטע בגאלאטץ כי ראש הקאמיטע ד"ר לעבל הלך לפאריז לדבר עם ראטה-שילד על אדות התנאים הפרטים ולגמור הכל, כי כן היה רצון השר. גם מראשי חברת ביל"ו קבלתי מכתב ביום אתמול כי בקרוב תיסד האליאנס מושב

*) מארכינו של שפ"ר.

באה״ק ועבדו עבודת האדמה, והם שלשים אנשים; אבל מטרת ראשי החברה לא תסתפק בזה, וחפצה לכונן מושב לעבודת האדמה בעד שלש מאות מחבריה שעוד לא באו לאה״ק. ואנכי מסופק מאד אם גדולינו יתנו כספם לדבר שלא בא עוד לעולם, יען כי גדולינו נמו מעולם המעשה, ולע״ע יתמכו רק בידי אלה שכבר באו שם והראו ע״י עבודתם כי מוכשרים הם. כן מודיעים לי בעלי ביל״ו כי השר ראטהשילד שלח את אחד מחברתם, הוא ד״ר שטיין, שהשלים חוק למודי הרפואה באוניפערזיטעט ביענא, להיות לרופא במקוה ישראל, ובהקולוניא שנשלמה (?) ע״י הרב מראדאם[1]) שתוסד בקרוב וגם בראשון לציון מפני כי קרובות הן, ושכרו יקבל מהשר, וראטהשילד שמח מאד על כי מוצא גם אנשים כאלה בקרב בני ביל״ו, ובחר בו מברופא אשכנזי. מלבד זה קבלתי בשורה טובה מהרב חכם באשי בקאנסטאנטינאפל, כי בקרוב יצא הפירמאן של הסולטאן לתת קרקעות בחנם להרבה מאות משפחות מאחב״י יושבי אה״ק אשר בעבור זה מתעסק בה י״ח ירחים ה׳ שולמאן. ככה יש לנו תקוה כי במשך הזמן תרבינה הקולוניות בארץ אבותינו ותסולנה המסלה אי״ה להבאים אחריהם באלפיהם, אך עלינו לא לדחוק השעה ולהיות מתונים בפעולותינו. כבר הודעתי לך כי מכל מה שנודע לי ראוים בעלי הקולוניא פתח תקוה לעזר ותמיכה. לע״ע לא משכו עליהם עוד עיני גדולים מסיבות שונות, אף כי אין ספק כי סוף סוף יקבלו גם הם שפע נדיבינו; אבל לע״ע בודדים הם במועדם וראוים גם הם לתמיכה מצדינו, כי סוף סוף אם אינם ילידי ארצנו[2]), אבל הלא אחינו הם המניחים פנה לישוב ארץ אבותינו; ומלבד זה נמצאים גם בתוכם הרבה משפחות ממעזעריץ אשר בפאלען. עלינו לא לשכוח הכלל הגדול, כי כרגע עלינו רק לתמוך בידי אלה שכבר נתישבו והם החלוצים להמחנה, ועוד חזון למועד ליסד מושבות חדשות בעת העמיססיאן של האקציען, ובעת שיקום ראטהשילד בעצמו וכבודו לפעול בענין הגדול הזה לכונן מושבות חדשות, וכרגע עוד לא בא המועד.

אחינו ברוסיא אינם חפצים בהפובליקאציא, מפני כי יראים הם מהמלכות כל זמן שאין להם הרשיון מפורש לשלוח תמיכה להקולוניסטים באה״ק, ואנכי אבקש את ראשי החברה בווילנא שעכ״פ ינסו להשיג הרשיון כי הממשלה לא תקדם פניהם להדרש ללא שאלו כמובן. בל״ם טוב ויפה ונחוץ הדבר להענין

---

[1]) ר׳ שמואל מוהיליבר.

[2]) כלומר: אינם ילידי רוסיה.

בכלל ע״י סטאטיסטיק ברורה מכל החברות ופעולותיהן.

— — — — — — — — — — — — —

ואתה שלום וכל החברים הנכבדים שלום וברכה כרצון ידידכם מוקירכם

דוד גארדאן.

.57

ועידת הכנה בקאטוביץ.

(נסיון ראשון ליסוד הסתדרות כללית).

PROTOKOLL
der
Delegirtenversammlung der Vereine* für יא״י
in Kattowitz am 23. September 1883
und
Statuten-Entwurf
für das zu bildende Central-Comite.

Kattowitz, 8. November 1883.

In der für den 23. September c. einberufenen Delegirten-Versammlung der Vereine בני ברית und anderer Vereine für יא״י waren erschienen:

1. Herr Dr. C. Lippe, Jassy,
2. » Rechtsanwalt Isidor Jasinowski, } Warschau,
3. » Kaufmann L. B. Dawidsohn, } Warschau,
4. » Lehrer J. Bach, Myslowitz,
5. » Kaufmann S. M. Grünbaum, Wilhelminehütte,
6. » » G. Brahn, Laurahütte,
7. » » S. Aschner, Nicolai,
8. » Lehrer C. Alexander, Antonienhütte,
9. » Kaufmann M. Moses } Kattowitz
10. » Lehrer S. Freuthal } Kattowitz
11. » Kaufmann J. Rund } Kattowitz
12. » » S. Friedländer } Kattowitz
13. » » E. Zernik } Kattowitz

Die Versammlung fand im Logenlokale der Concordia-Loge hierselbst statt und wurde um 2 Uhr Nachm. vom Vorsitzenden des hies. Ortsvereins, Herrn M. Moses, mit einer Begrüssung der Delegirten eröffnet.

Nachdem die Herren Dr. Lippe, Rechtsanw. Jasinowski und der Delegirte für Kattowitz S. Freu-

---

* Am Tage der Versendung dieses Entwurfs sind Verbindungen hergestellt mit Galatz, Warschau, Bialystock, Odessa, Rostoff am Don, Minsk, Wilna; Herrn Dr. Rülf-Memel, Herausgeber des Aruchas-bas-Ammi, Herrn L. Kalischer-Thorn, Dr. Bierer-Lemberg, Ahavath-Zion- und Kadimah-Wien, Dr. Rabinowicz, dem Schriftsteller L. Lévy-Bing und Dr. Salvendi-Dürkheim.

betrachtet, das durch den Hauptverein in Kattowitz vertreten ist.

Nach Annahme des Statuts durch die sich anschliessenden Vereine soll eine Delegirten-Versammlung einberufen werden, deren Kosten jedoch vorerst durch die Vereine selbst aufzubringen sind. Als Ort der Delegirten-Versammlung wird Krakau oder Kattowitz vorgeschlagen und als Datum der 25. December n. St.

Die Vereine wollen ihre gef. Äusserungen und Vorschläge bis zum 1. December einsenden und dieselben an die «Redaction des «Colonist,» Herrn S. Freuthal in Kattowitz O. S., Deutschland» adressiren. Die Gelder sind beizufügen oder an unsern Rendanten Herrn Centaver in Kattowitz zu senden. Quittung erfolgt im «Colonist».

STATUT
für das
Central-Comite der Vereine für die Colonisirung des hl. Landes

---

1. Sitz des Comites.

§ 1. Das Comite hat seinen Sitz an dem Orte, den die Delegirten der zugehörigen Vereine jährlich erwählen.

2. Mitglieder des Comites.

§ 2. Das Comite besteht aus sieben Mitgliedern, von denen vier in dem Orte wohnen müssen, in welchem es seinen Sitz hat und aus je einem Delegirten eines jeden zugehörigen Vereins.

3. Permanenz-Ausschuss.

§ 3. Das C. C. wählt unter sich einen Permanenz-Ausschuss, der die laufenden Geschäfte zu besorgen hat.

4. Versammlung des Comites.

§ 4. Das C. C. tritt halbjährlich und zwar in den Monaten Juli und Dezember an dem Sitze desselben oder an einem vorher zu bestimmenden andern Orte znsmammen.

5. Constituirung des Comites.

§ 5. Das Central-Comite wählt unter sich einen Vorsitzenden, einen Stellvertreter, einen Rendanten und einen protokollirenden Sekretair.

§ 6. Ausserdem wird dem Comite ein besoldeter geschäftsführender Sekretair beigegeben.

6. Geschäfte des Comites.

§ 7. Das C. C. hat folgende Pflichten: 1. Für die Colonisirung in immer weitern Kreisen Propaganda zu machen. 2. Sobald als thunlich im heiligen Lande eine Commission einzusetzen, welche

thal über den Zweck der Versammlung gesprochen, wurde zur Erledigung der Tagesordnung geschritten.

Als Beschlüsse gingen hervor:

1. Dahin zu streben, alle Vereine für י"א in einen grossen Verband zu einigen.

2. Eine Gesellschaft zu bilden, welche zur schnelleren Beschaffung von Capitalien für die Colonisation, Aktien oder Antheilscheine in Appoints zu 10 M. ausgiebt.

Es wurde eine Commission gewählt, welche ein Statut für die Vereinigung der Vereine und für die Aktiengesellschaft derart ausarbeitet, dass der Entwurf von den in Kattowitz wohnenden Mitgliedern fertiggestellt und den andern Mitgliedern zur weitern Bearbeitung zugestellt wird.

In diese Commission wurden gewählt:

1. Herr Jasinowski.
2. » Dawidsohn.
3. » Moses.
4. » Freuthal.
5. » Friedländer.
6. » Brahn.

Die Commission hat das Recht, sich durch Cooptation zu verstärken.

In einer am 5. November c. gehaltenen Sitzung der Commission waren erschienen:

1. Herr M. Moses.
2. » N. Proskauer (cooptirt.)
3. » J. Benger »
4. » B. Kallmann »
5. » J. Appel »
6. » H. Benger »
7. » S. Freuthal.

In dieser Commission legte das Mitglied derselben Herr Freuthal einen von ihm verfassten Entwurf der Statuten für ein zu bildendes C. C. vor und wurde dasselbe in folgender Form mit Majorität angenommen.

Es wurde beschlossen, diesen Entwurf in 100 Expl. auf gebrochenen Bogen drucken zu lassen und sofort den betheiligten Vereinen oder solchen Vereinen, die ihren Anschluss angeboten haben, zuzusenden, damit dieselben über den Entwurf berathen und ihre Ansichten oder Vorschläge auf dem leeren Raum der Blätter verzeichnen können.

Ferner wurde beschlossen, bei der Feststellung des Statuts nur die Vorschläge solcher Vereine zu berücksichtigen, die ihren Anschluss erklären und dieser Erklärung den Betrag von 20 M.=10 Rbl. zur Deckung der entstehenden Unkosten für die Herstellung der Statuten und für die Einrichtung der Centralstelle, beifügen.

Die Vereine בני ברית werden als ein Ganzes

10. Ausgaben des C. C.

§ 17. Das C. C. bestreitet die Verwaltungs- und Agitationskosten, jedoch nur nach ausdrücklichem Beschlusse in einer ordentlichen Sitzung und nach einem halbjährlich aufzustellenden Etat, der allen Vereinen zugesandt werden muss. Ferner wird die Kasse des C. Comites nach Beschluss der Delegirtenversammlung die im hl. Lande einzusetzende Commission unterhalten und für die Unterhaltung des Vereinsorganes einen Zuschuss geben, wohingegen der Ueberschuss des Organes der Kasse zufällt.

§ 18. Die Reisen der Delegirten werden ebenfalls von der Central-Kasse bezahlt.

11. Pflichten und Rechte der Vereine.

§ 19. Jeder sich anschliessende Verein hat die Pflicht, seine Beiträge und seine Rechnungsabschlüsse bis zum 15. jedes Monats an den geschäftsführenden Sekretair und an den Rendanten einzusenden und die Beschlüsse des C. Comites wie der Delegirtenversammlung auszuführen. Im Weigerungsfalle erlischt die Mitgliedschaft, ohne dass ein solcher Verein Anspruch hat am Vermögen der Central-Kasse.

§ 20. Jeder Verein ist berechtigt, durch seine Delegirten an den Beschlussfassungen theilzunehmen. Zu diesem Behufe müssen alle wichtigen Vorlagen vier Wochen vor der Delegirtenversammlung den Vereinen zugehen, damit dieselben darüber berathen und ihren Delegirten instruiren können.

§ 21. Kein Verein darf auf eigene Rechnung eine Colonie gründen oder Unterstützungsgelder verausgaben.

§ 22. Die Bestände der einzelnen Vereinskassen dürfen nach Majoritätsbeschluss entweder der C.-Kasse zur Aufbewahrung übermittelt oder müssen an sicherer Stelle so angelegt sein, dass sie nach dreimonatlicher Kündigung erhoben werden können.

§ 23. Bei Gründung einer Colonie müssen die Bestände sofort an die Hauptkasse abgeliefert werden.

§ 24. Jeder Verein hat das Recht, nach Verhältniss seiner Einzahlungen arme Familien als Colonisten vorzuschlagen.

12. Gründung von Colonieen.

§ 25. Sobald in den Vereinskassen sich ein Bestand von mindestens 500,000 Mark befindet, wird das C. C. den Ankauf von Ländereien, den Bau von Häusern, Brunnen und anderer nöthigen Anlagen beginnen und nachdem Alles fertig gestellt sein wird, die Colonisten installiren. Die in Aussicht genommenen Colonisten können jedoch vorher schon als Handwerker und Arbeiter gegen

die Colonisirung vorbereitet und leitet. (Für die Thätigkeit dieser Commission ist eine ausführliche Instruction zu geben.) 3. Sobald als thunlich, aber nur nach Majoritätsbeschluss aller Vereine eine Colonie in grösserem Umfange zu etabliren und 4. unter allen im heiligen Lande bestehenden Colonieen eine solche Verbindung anzubahnen, wie sie der Zweck erfordert, insbesondere Versicherungs- und Hülfssocietäten einzurichten.

7. Pflichten der Beamten.

§ 8. Der Vorsitzende und in dessen Abwesenheit der Stellvertreter beruft und leitet die Versammlungen des Comites und unterzeichnet alle auf die Kasse gegebenen nicht etatsmässigen Anweisungen des geschäftsführenden Sekretairs.

§ 9. Der geschäftsführende Sekretair führt die Korrespondenz mit allen zugehörigen Vereinen und erledigt alle sonstigen schriftlichen Arbeiten selbstständig, ist jedoch gehalten, allmonatlich über seine Thätigkeit Bericht zu erstatten.

§ 10. Der Rendant empfängt sämmtliche Gelder, die an die Kasse des Central-Comites zu zahlen sind, doch muss von jeder Geldsendung dem Vorsitzenden Anzeige gemacht werden und müssen die Beträge im Organe des Vereins und im Berichte des Sekretairs allmonatlich öffentlich quittirt werden.

§ 11. Der Rendant darf in seiner Kasse nie mehr als 300 M. Bestand haben; der Ueberschuss von mindestens 100 M. muss auf den Namen des Comites bei der deutschen Reichsbank oder einem andern guten Bankhause sofort zinstragend deponirt werden.

§ 12. Jede Ausgabe muss durch eine Anweisung des geschäftsführenden Sekretairs, des Vorsitzenden und zweier anderer Comite-Mitglieder unterzeichnet sein.

§ 13. Der Rendant hat ein solches Buch zu führen, dass der Stand der Kasse jederzeit daraus ersichtlich ist.

8. Revisionscomite.

§ 14. Die Delegirten-Versammlung ernennt ein Revisions-Comite von 5 Mitgliedern, von denen jedes das Recht hat, jederzeit die Kasse zu revidiren. Eine Hauptrevision muss quartaliter mindestens einmal durch die gessamte Commission stattinden.

9. Einnahmen des Comites.

§ 15. Jeder Verein zahlt allmonatlich bis zum 15. des Monats 10% seiner Einnahme an die Kasse des Central-Comites.

§ 16. Die Casse des C. C. ist berechtigt Geschenke oder Beiträge von Personen entgegenzunehmen, die keinem Verein angehören.

Aktien ein an der Börse veräusserbares Werthpapier wird kaufen wollen, so ist diese Art dess Projektes erstens eine unausführbare und ferner eine zweckwidrige.

Anders liegt es jedoch mit der Begründung einer «Eingetragenen Genossenschaft».

Eine solche Genossenschaft kann zu irgend welchem Zwecke gebildet werden und kann ihre Kapitalien durch Antheilscheine aufbringen. Sie kann jederzeit und in allen Staaten neue Genossenschafter aufnehmen und jeder Genossenschafter hat bei der Wahl des Verwaltungsraths volle Stimme, gleichviel, ob er einen hohen oder niedrigen Betrag eingezahlt hat.

Wenn also statt der Aktiengesellschaft eine solche «Eingetragene Genossenschaft» gebildet wird, so ist derselbe Zweck erreicht.

Die Bedenken gegen Genossenschaften fallen hier ganz weg, denn die Genossenschaft würde nur solche Gelder ausgeben, die wirklich vorhanden sind, während sie keine Schulden machen, also die Verantwortlichkeit der Genossenschafter nicht in Anspruch nehmen würde.

Eine Eingetragene Genossenschaft zum Zwecke der Gründung von Colonieen für unterdrückte Israeliten könnte ganz gut reussiren und könnte durch Verkauf von Mitgliedsscheinen und Statuten, welche in verschiedenen Sprachen gedruckt wären, sehr gut in kurzer Zeit ein grosses Capital aufbringen. Nehmen wir an, dass für ein Mitgliedsbuch incl. Statut nur 50 Pf. und als erste Einzahlung 10 M. nöthig wären, so lässt sich mit Sicherheit erwarten, dass schon in der allerersten Zeit sich 1000 Mitglieder finden würden. An den Vereinen und Comites läge es dann, immer mehr Mitglieder zu gewinnen oder die vorhandenen Mitglieder zu weiteren Einzahlungen auf ihr Buch zu veranlassen.

Die Einrichtung der Genossenschaft und der Druck von 100,000 Büchern in verschiedenen Sprachen würde etwa 5000 M. kosten. Würden nur 50,000 Bücher abgegeben werden, so würden à 50 Pf. schon 25,000 M. eingehen, wovon ein Theil allerdings als Spesen und auch als Provision zu verwenden sein müsste. Diese 50,000 Bücher würden als erste Einzahlung den Betrag von (à 10 M.) 500,000 M. einbringen.

Es stände dabei kein staatliches Hinderniss im Wege und wenn man sich gegen die etwaigen Rückforderungen der Mitglieder sichern will, so kann man im Statut festsetzen, dass die eingezahlten Beiträge erst nach Ablauf von 20 Jahren rückzahlbar sind.

Den Vereinen und sichern Agenten würde je ein Theil der Mitgliedsbücher übergeben werden und müssten dieselben Allmonatlich ihre eingenommenen Gelder abliefern. Die beim Vorstande ein- Lohn verwendet werden. Die Einrichtung der Colonieen geschieht unter Leitung der einzusetzenden Commission.

13. Eigenthumsrecht der Colonieen.

§ 26. Die Colonieen sind Eigenthum der Vereine nach Verhältniss ihrer Einzahlungen, doch kann kein Verein die Rückzahlung seines Guthabens eher verlangen, als der eingeführte Amortisationsmodus es gestattet.

§ 27. Die Colonisten erhalten in den Colonieen nur ein Eigenthum, wenn sie eine festzusetzende Einzahlung leisten können und im Stande sind die Reisekosten aus eigenen Mitteln zu decken und im ersten Jahre sich auf eigene Kosten zu ernähren. Für arme Familien kann das C. C. die Anzahlung bestreiten.

§ 28. Als Colonisten werden nur solche Leute aufgenommen, die das 40. Lebensjahr noch nicht überschritten haben und die selbst, wie auch ihre Familie körperlich und geistig gesund sind, sich eines guten Rufes erfreuen, verträglichen Charakters und für die heilige Sache der Colonisirung des hl. Landes begeistert sind. Jeder Colonist hat für sich und seine Angehörigen einen Eid zu leisten, dass er der vorgesetzten Commission bei Verlust seiner Anzahlung unerbrüchlich Folge leisten werde.

14. Weitere Kapitalsbeschaffung.

§ 29. Das C. C. wird (sobald die ersten Ländereien angekauft sind) eine Gesellschaft ins Leben rufen, welche, um die Capitalien leichter und schneller zu beschaffen, Aktien ausgiebt, deren Werth in den angekauften Ländereien liegt und deren Zinsen aus den von den Colonisten zu zahlenden Amortisationsbeträgen zu decken sind. Sobald die Verhältnisse es gestatten, werden die Aktien vom C. C. oder von den einzelnen Colonieen zurückgekauft.

Ueber den Plan für die Begründung einer Aktien-Gesellschaft für die Colonisirung des hl. Landes.

Nach dem deutschen Aktiengesetze dürfen Aktien nur in Appoints zu mindestens 150 M. ausgegeben werden und muss ein Viertel des in Aussicht genommenen Capitals vor der Concessionirung der Gesellschaft gezeichnet und gezahlt sein. Da überdies die Steuer eine hohe ist und dieselbe, wenn die Aktien ins Ausland gehen sollen, dort nochmals besteuert werden würden und da ferner für unsern Zweck Stücke in solch hohen Beträgen nicht verwerthbar wären und endlich, da kein Käufer [...] *)

*) חסרה מלה.

единицъ, доставляли бы только матеріальныя средства, необходимыя къ достиженію преслѣдуемыхъ цѣлей. Уставъ, или лучше сказать программа дѣйствій нашего кружка—временный, переходящій, (врядъ ли кто нибудь возьмется теперь, когда все еще держится, относительно способовъ и мѣръ, въ предѣлахъ опытовъ и экспериментовъ, установить твердыя правила) и поэтому имѣлъ въ виду удовлетвореніе временнымъ потребностямъ—основать нѣсколько колоній въ Палестинѣ, съ цѣлью доказать на опытѣ, что еврейскія колоніи могутъ на практикѣ существовать съ извѣстнымъ успѣхомъ въ Палестинѣ, и что евреи способны къ землѣдѣлію, такъ какъ въ отношеніи того и дугого у многихъ даже изъ сочувствующихъ національному возрожденію евреевъ, подъ вліяніемъ ассимиляторовъ, которыхъ здѣсь больше чѣмъ вездѣ, сомнѣніе доходитъ до отчаянія. Какъ поддержка существовавшихъ колоній, такъ и основаніе новыхъ для образца имѣютъ одну общую цѣль — зажать ротъ ассимиляторамъ, готовымъ для сглаженія тяготящаго ихъ «жидовсккаго происхожденія» преобразоваться не только въ германы и славяне, но и въ чуваши и черемисы,— а съ другой стороны поднять павшій духъ отчаивающихся, такъ что весь § 14 не есть окончательная цѣль кружка нашего. Во всякомъ случаѣ вторая часть этого параграфа не получитъ скораго примѣненія. Все стремленіе нашего кружка, къ которому и я имѣю честь принадлежать, направлено къ тому, чтобы возможно скорѣе создать всемірный союзъ съ независимымъ центральнымъ органомъ. Это стремленіе побудило нашъ кружокъ участвовать, въ моемъ и г. Давидсона лицѣ, въ катовицкомъ собраніи, которое обѣщало принять на себя иниціативу единенія всѣхъ существующихъ кружковъ въ одно цѣлое.[2]) На собраніи постановлено было: въ 1-хъ, соединиться всѣмъ кружкамъ въ одинъ универсальный колонизаціонный союзъ съ центральнымъ представительствомъ; и во 2-хъ, для созданія болѣе значительнаго фонда для дѣла колонизаціи, выпустить на одинъ милліонъ марокъ акцій, стоимость каждой 10 мар. Для составленія устава, какъ для универсальнаго союза, такъ и для выпуска акцій, назначена была собраніемъ редакціонная коммиссія, въ составъ которой былъ избранъ и я. Предварительно приступленія къ обработкѣ устава для выпуска акцій, я, первымъ дѣломъ, счелъ нужнымъ познакомиться съ прусскими законами о компаніяхъ на акціяхъ. Познакомившись съ прусскими узаконеніями, я убѣдился, къ крайнему моему сожалѣнію, что проектъ выпуска акцій на предлагавшихся собраніемъ, условіяхъ неосуществимъ и я сейчасъ же бросилъ эту мысль, заявивъ о томъ здѣшнему кружку въ отчетѣ моемъ о катовицкомъ собраніи. За симъ я принялся за

[2]) עי' הנומר הקודם.

laufenden Gelder müssten in Beträgen zu je 1000 M. der deutschen Reichsbank oder einem grossen jüdischen Bankhause übergeben werden.

Diese Genossenschaft könnte alsdann mit den Vereinen identificirt werden und das Statut des C. C. im Genossenschaftsstatut enthalten sein. Dies würde sogar die ganze Verwaltung bedeutend vereinfachen. Die staatliche Genehmigung wäre gesichert und die Steuer umgangen. Solcher Genossenschaften giebt es Tausende und alle haben sich zu bedeutendem Umfange emporgearbeitet.

.58

מאת י. יאסינובסקי לד"ר פינסקר.

Варшава, 18/30 Ноября 1883 г.

Г-ну Доктору Л. Пинскеру.

Милостивый Государь!

Письмо Ваше, немедленно по полученіи его, я имѣлъ честь прочесть представителямъ нашего кружка. Столь лестный для кружка нашего отзывъ Вашъ объ уставѣ его[1]) выслушанъ былъ всѣми съ особеннымъ удовольствіемъ, а указанія Ваши на нецѣлесообразности 2-й части 14 § устава приняты были съ искренней признательностью.

Взглядъ представителей нашего кружка на наше народное дѣло совпадаетъ точь въ точь съ Вашими. Всѣ мы проникнуты сознаніемъ, что спасеніе нашего народа въ самоэманципаціи, путемъ возрожденія нашего національнаго единства, на которомъ зиждилось все наше далекое прошлое, для котораго мы столько пострадали и продолжаемъ страдать и въ которомъ лежитъ все наше будущее. Въ единствѣ вся наша сила. Слова нашихъ талмудистовъ: „בשעה שאחדות בינידם אין כל אומה ולשון שולטת בהם" — въ то время, когда они (евреи) проникнуты духомъ единства ни одинъ народъ, ни одно племя не покоритъ ихъ—выражаютъ непреложную политическую истину. Всѣ мы убѣждены, что первый шагъ къ возрожденію нашего единства—это создать для способныхъ къ труду евреевъ, но ненаходящихъ примѣненія для труда своего на родинѣ, колонизаціонный центръ въ Палестинѣ, къ которому постоянно тяготѣли бы всѣ евреи, отталкиваемые непріязненной для нихъ средой; что колонизаціонный центръ возможенъ только при томъ единеніи стремленій и дѣйствій, что это послѣднее опять можетъ быть достигнуто посредствомъ единаго всемірнаго союза изъ всѣхъ сочувствующихъ дѣлу національнаго единенія евреевъ, съ самостоятельнымъ, независимымъ въ своихъ распоряженіяхъ и дѣйствіяхъ центральнымъ органомъ, которому члены союза въ видѣ ли отдѣльныхъ лицъ или же въ видѣ коллективныхъ

[1]) הכונה היא, כפי הנראה, לנומר 49.

стремятся дѣйствовать самостоятельно и желаютъ вести дѣло колонизаціи соотвѣтственно какимъ-то узкимъ мѣстнымъ цѣлямъ, упуская изъ виду общую цѣль.

3) Многіе изъ кружковъ вовсе не желаютъ присоединиться къ центральному союзу, а если уже присоединятся, то на такихъ условіяхъ, на которыхъ центральное учрежденіе, если только сознаетъ себя и свои цѣли, едва-ли согласится. Они бы желали только довѣрять капиталы центральному учрежденію, но веденіе дѣла колонизаціи сохранять за собою, а вмѣсто того, чтобы подчиняться центральному учрежденію и дѣйствовать, по крайней мѣрѣ, подъ его руководствомъ, предписывать ему инструкціи и повелѣвать имъ.

4) Кружки, не имѣя правильной организаціи, не могутъ внушать къ себѣ довѣрія.

5) Комплектныя учрежденія сопряжены вездѣ съ извѣстными полицейскими правилами, стѣсняющими болѣе или менѣе развитіе дѣла.

6) Трудно допустить, чтобы правительство разрѣшило существованіе въ каждомъ городѣ организованнаго кружка съ представительствомъ. Между тѣмъ при допущеніи мѣстныхъ кружковъ въ принципѣ, каждый городъ, желая имѣть извѣстную самостоятельность, заведетъ у себя нелегальные кружки, что непремѣнно повредитъ общему дѣлу.

7) При существованіи универсальнаго союза съ хорошо организованнымъ авторитетнымъ органомъ управленія, отношенія послѣдняго къ мѣстнымъ учрежденіямъ должны были бы установиться слѣдующимъ образомъ: центральное дѣло ведетъ самостоятельно дѣло колонизаціи, а мѣстныя учрежденія доставляютъ матеріальныя средства. Для дѣятельности этого рода коллективныя мѣстныя учрежденія излишни.

8) Мѣстныя учрежденія тогда были бы необходимы, если бы они, сверхъ содѣйствія общей колонизаціи, имѣли бы свои мѣстныя цѣли, напр. основаніе колоній для мѣстныхъ переселенцевъ кружка, или оказываніе пособія мѣстнымъ переселенцамъ. Но то и другое, какъ идущія въ разрѣзъ идеѣ колонизаціи, не могутъ быть допущены. Слѣдовательно, въ виду универсальнаго союза съ центральнымъ органомъ, мѣстныя коллективныя учрежденія не имѣютъ raison d'etre.

9) Функція взиманія членскихъ взносовъ и другихъ сборовъ, какъ и вербовка членовъ и приверженцевъ можетъ быть весьма легко исполняема назначенными центральнымъ органомъ изъ среди мѣстныхъ членовъ агентами. Агенты, дѣйствующіе каждый отдѣльно, не коллективно, могутъ свободно функціонировать въ каждомъ городѣ въ какомъ угодно числѣ. Каждый имѣетъ возможность пропагандировать и взимать сборы въ кругу своихъ знакомыхъ. Всѣ руководители настоящихъ круж- обработку проекта устава для универсальнаго союза или общества. Не успѣвъ еще окончить работу мою, я получилъ уже изготовленный однимъ изъ членовъ редакціонной коммиссіи г. Фрейталемъ и утвержденный редакціонной коммиссіей — безъ участья и вѣдома моего и до истеченія еще срока для представленія проекта — проектъ устава для центральнаго комитета, безъ универсальнаго союза, который вовсе игнорированъ, — и проектъ для составленія фонда посредствомъ учрежденія такъ называемаго «Eingetragene Genossenschaft». Я, однакожъ, не стѣсняясь утвержденнымъ проектомъ, окончилъ свой проектъ [3]) и препроводилъ его въ редакціонную коммиссію, съ просьбою разослать для обсужденія тѣмъ кружкамъ и лицамъ, которымъ посланъ былъ выработанный г. Фрейталемъ проектъ.

Основныя начала проекта моего: Основать для колонизаціи Палестины единое универсальное общество изъ отдѣльныхъ единичныхъ членовъ, не изъ коллективныхъ единицъ, подъ скромнымъ названіемъ "מקלט ישראל" («Убѣжище Израиля»)—со скромными филантропическими задачами — дать тѣмъ изъ евреевъ, которые, вслѣдствіе антисемитическихъ гоненій, или за ненахожденіемъ примѣненія для своего труда на родинѣ своей, вынуждены оставлять прежнее отечество свое и искать спасенія или занятія въ чужихъ странахъ, убѣжище въ Палестинѣ, землѣ предковъ ихъ, и —возможность заниматься земледѣліемъ, ремеслами и другими производительными работами, оставаясь вѣрными своимъ народнымъ и религіознымъ преданіямъ,— и съ центральнымъ представительствомъ, состоящимъ изъ 2-хъ центральныхъ органовъ: 1) изъ распорядительнаго совѣта: управленія съ неограниченною властью нормировать, регулировать дѣла колонизаціи, и 2) изъ подчиненнаго первому центральнаго же исполнительнаго комитета съ цѣлою іерархіею агентовъ и коммиссій, для приведенія въ исполненіе постановленій и распоряженій совѣта-управленія.

Мотивы моего проекта:

1) Колонизація Палестины съ своей цѣлью и тенденціей можетъ только получить съ успѣхомъ осуществленіе и жизнь посредствомъ абсолютнаго единенія стремленій и дѣйствій, что опять можетъ быть только достигнуто посредствомъ единаго всемірнаго союза или общества изъ единичныхъ членовъ, неколлективныхъ единицъ, подъ скромной филантропической, съ виду, осанкой, безъ всякихъ политическихъ оттѣнковъ и со скромными же филантропическими цѣлями.

2) Большинство мѣстныхъ коллективныхъ учрежденій, насколько я убѣдился, не сознавая хорошо цѣли колонизаціи и трудности предстоящей задачи, и не понимая насколько дѣло требуетъ единства,

[3]) את הדקומנט הזה לא עלה בידינו למצוא, כי לא נשמר גם בידי ה' יאסינובסקי.

.59

מאת הד"ר פינסקר לא. ל. לבנדה*).

Одесса, 26 октября 1883 г.

Милостивый Государь, Левъ Осиповичъ!

Весьма обрадовало меня Ваше письмо, многоуважаемый Левъ Осиповичъ, обрадовало особенно потому, что именно путемъ сомнѣній и возраженій Вашихъ, и только благодаря имъ, я самъ дошелъ до убѣжденія, что помимо сильной, солидной и такъ сказать всенародной организаціи, намъ неоткуда ждать выхода изъ нашего безнадежнаго положенія. На этомъ основаніи я и питаю надежду, что и Вы въ скоромъ времени сдѣлаетесь однимъ изъ самыхъ убѣжденныхъ и дѣятельныхъ создателей проектируемаго дѣла.

Вы знаете мой взглядъ на положеніе нашего племени среди другихъ народовъ. Это положеніе, унизительное и исключительное, будетъ длиться до конца вѣковъ, если мы не соединимся какъ нація, и если какъ нація не устремимъ всѣхъ силъ для созданія какого ни на есть подобія собственнаго отечества. Разъ мы въ томъ видимъ единственное, хотя бы и не положительно вѣрное, средство для несомнѣнно погибающаго народа, — мы должны ухватиться за него, какъ за якорь спасенія и не смущаться возможностью неуспѣха. Постепенно вырождаясь и погибая, подъ покровительствомъ и по милости окружающихъ насъ народовъ, мы должны рѣшиться на попытку хотя бы и рискованную, но славную для національнаго возрожденія. Вѣдь терять намъ больше нечего. При неблагопріятномъ исходѣ, мы рискуемъ остаться тѣми же презрѣнными жидами, какими мы были доселѣ.

И такъ, намъ нужны единеніе и организація. Для единенія необходимо распространеніе «идеи». Въ этомъ отношеніи почва русскаго еврейства, непочатая и не проникнутая догмой ассимиляціи, окажется благодарною, несмотря на индиферентизмъ и даже враждебность денежныхъ бароновъ и ихъ наемниковъ. Медленно, но настойчиво и неослабно идея эта должна пустить свои корни въ народѣ; такимъ же постепеннымъ но вѣрнымъ путемъ должно совершиться и единеніе. Народу, обреченному на вѣчную жизнь, не къ спѣху. Необходимо только вѣковое скитальчество превратить въ сознательное поступательное движеніе впередъ. Нужны энергія и усилія людей передовыхъ и любящихъ свой народъ. Вокругъ такой идеи соединятся люди всѣхъ партій. Что же касается до организаціи, авторитетной и сильной, то конечно для этого необходимы будутъ выдающіеся люди. А они, я

*) המכתב כתוב בכתב-ידו של פינסקר. כפי הנראה נכתב כדי לשלחו ללבנדה ולא ללי"ג, שגם שמו היה ליב בן-יוסף.

ковъ примутъ на себя функцію агентовъ. При самыхъ строгихъ стѣснительныхъ условіяхъ, агенты могутъ достичь своей цѣли, держась только въ предѣлахъ пропаганды. Они могутъ, каждый въ кругу своихъ знакомыхъ, проповѣдывать вступленіе въ число членовъ универсальнаго союза и повліять на членовъ, чтобы они аккуратно направляли свои взносы и пожертвованія непосредственно въ союзную кассу. Если найдутся кружки, которые изъ упрямства будутъ продолжать свое существованіе, они не выдержатъ конкурренціи съ универсальнымъ союзомъ. Всякій мало-мальскій интеллигентный и здравомыслящій человѣкъ предпочтетъ быть членомъ авторитетнаго, хорошо организованнаго союза.

10) Проектируемое мною собраніе изъ делегатовъ отъ извѣстнаго числа членовъ полезнѣе для общаго дѣла, чѣмъ собранія изъ делегатовъ отъ кружковъ. Послѣдніе всегда будутъ имѣть въ виду свои мѣстные интересы во вредъ общимъ. Между тѣмъ делегаты отъ извѣстнаго числа членовъ, непріуроченныхъ къ извѣстному городу или уѣзду, будутъ преслѣдовать исключительно общіе интересы и цѣли.

Какая участь постигнетъ мой проектъ—я не знаю еще. Если онъ принятъ будетъ катовицкой редакціонной коммиссіею, то, по всей вѣроятности, онъ будетъ сообщенъ и Вашему кружку.

Что касается печатныхъ листковъ о пожертвованіяхъ, они вредить не могутъ. Они присылаются только намъ въ извѣстномъ количествѣ и предъявляются только членамъ какъ доказательство, что взносы ихъ поступили въ общую кассу. Другого рода контроль въ настоящее время трудно завести.

Изъявляя Вамъ, Милостивый Государь, отъ имени всего кружка нашего искреннюю признательность за Ваше благосклонное письмо, покорнѣйше прошу Васъ отъ имени кружка же не оставлять сообщать намъ и на будущее время Ваши указанія и все то, что предпринято будетъ Вашимъ кружкомъ. Нашъ же кружокъ съ своей стороны о всякомъ новомъ въ немъ явленіи, о всякой предпринятой имъ новой мѣрѣ не замедлитъ сообщить Вашему. — — — — — — — — — — — — — — — —

При этомъ свидѣтельствую Вамъ мое совершенное почтеніе и готовность мою къ Вашимъ услугамъ

И. Ясиновскій.

увѣренъ, непремѣнно окажутся когда вожделѣнія народныя сольются въ одно.

Былъ бы спросъ, а товаръ будетъ [1]).

1) את סוף המכתב לא מצאנו.

.60

הצעת האגודה („זרובבל"?) באודיסה בדבר ועידה כללית.

Odessa d. 9/21 November 1883.

Antrag des Odessaer Vereines.

Der Odessaer Verein begrüsst aufs freudigste den Beschluss der Delegirten-Versammlung [1]), die Vereine für י"א in einen Verband zu vereinigen und gewisse Grundsätze festzustellen, denen alle Vereine sich anzuschliessen hätten um in der Zukunft eine gemeinsame Action möglich zu machen.

Indem der Verein mithin im Prinzipe bereitwillig seinen Anschluss erklärt, kann er nicht umhin den Leitern der Vereine בני ברית aufs dringendste ans Herz zu legen in dieser für die Zukunft unseres Volkes bedeutungsvollen Sache nicht voreilig zu Werke zu gehen.

Der Vereine für י"א gibt es in Russland noch sehr wenige und representiren dieselben einen verschwindend kleinen Teil der russischen Judenheit. Eine grössere Anzahl solcher Vereine muss ins Leben gerufen werden um an den Beratungen der statuirenden Delegirten-Versammlung gebührenden Anteil zu nehmen. Die russische Judenheit ist fast das ganze jüdische Volk, allenfalls die grössere Hälfte desselben. Es ist also dringend geboten vorerst in Russland eine möglichst grosse Anzahl jüdischer Gemeinden für die Sache zu gewinnen um alsdann ein entsprechendes Gravitationscentrum für die nationale Bewegung zu bilden. In diesem Sinne wird in Russland eifrig agitirt. Jede Ueberstürzung könnte unsere heilige Sache nur compromittiren.

Der Odessaer Verein beantragt daher aufs Entschiedenste die Einberufung der Delegirten Versammlung, welche das Statut eines zu bildendes Central-Comités festzustelen hätte, wenigstens bis zum Herbst des künftigen Jahres aufzuschieben.

1) של ועידת-ההכנה בקאטוביץ (עי' נומר 57).

.61

מאת אגודת הסטודנטים „קדימה" בווינה לד"ר פינסקר.

Wien, am 25 November 1883.

Hochgeehrter Herr Doktor,

Vor allem gestatten Sie dass wir Ihnen den Toast zu uebermitteln den Unterzeichneter, Praeses des Vereines, beim letzten geselligen Vereinsabende auf Sie aubgebracht hat und der von den zahlreich anwesenden Gästen lebhaft und einstimmig acclamirt wurde.

Es hat uns besondere Freude verschafft zu konstatieren, dass ihre treffliche «Autoemancipation» einen neuen Kaempfer für unsere nationale Sache und zur Herausgabe des Werkes «Avuchas basami» angeregt hat und wir können Jhnen nur vom Herzen gratulieren, dass Sie der erste waren, welcher kühn und muthvoll für unsere heilige Sache eingetreten ist und der eigentliche Urheber und Begründer einer Literatur sind, die gewiss segensreich und fruchtbringend sein wird.

Jedoch, gluaben wir, dass die nationale Idee nicht besser unter uuseren Stammesgenossen verbreitet werden könne, als durch die Herausgabe einer Zeitschrift für die Gesamtinteresse der jüd. Nation. Der Verein «Kadimah» wäre geneigt die Herausgabe einer solchen Wochenschrift zu übernehmen und haben wir auch schon einen Mann ausfindig gemacht, der die hiezu nothwendigen Geldmittel für einige Zeit geben würde.

Wir erlauben uns daher Ihren so werthvollen Rath zu erbitten und hoffen bei Zustandekommen unseres Vorhabens nicht nur auf Ihre geschätzte Mitarbeitschaft, sondern auch dass Sie gleichgesinnte Männer dazu anregen werden.

Ihrer geschätzten Antwort baldigst entgegensehend zeichnen wir.

Hochachtungsvoll **Dr. M. T. Schnirer** Präses.

Für d. Schriftführer

Dr. Davidowitsch.

.62

מאת הד"ר פינסקר לד"ר ע. מ. מנדלשטם *).

Odessa den 20/1 November 1883.

Lieber, geehrter Herr Collega!

Erlauben Sie, dass ich Ihnen mit dem guten Beispiel vorangehe und Ihnen Einiges über das bisher Gethane mitteile.

*) הדקומנט הזה הוא טיוטו של מכתב, שלא נכתב בכתב-ידו של פינסקר גופו, אלא רק על פיו. — כפי הנראה נועדו הדברים להשלח לד"ר עמנואל-מכס מנדלשטם (קיוב). על זה מעידים הדברים: „...געמיינשאפטליך מיט איהנען אבגעפאססטען פראמעמאריומס"... (עי' לעיל נומר 50 בהערה).

Herr G. Lewenson[1]) hat Ihnen bereits berichtet, dass der hiesige Verein ein ständiges Comité ernannt hat und dass in Cherson auf unsere Anregung ein ähnlicher Verein ins Leben getreten ist.

Seitdem haben wir uns an herforragende Mitglieder der jüdischen Gemeinden Kischineff, Schitomir, Winitza, Kamenez, Mohilef-Podolsk, Wilna, Belostok, Minsk und Charkow mit der Aufforderung gewandt im Schoosse ihrer Gemeinden Vereine im Sinne des Ihnen bekannten, resp. gemeinshaftlich mit Ihnen abgefassten Promemoriums zu gründen. Die Idee findet Anklang, nur muss die Sache gehörig organisiert werden. Anbei abschrift unseres Circularschreibens,[2]) aus welchem Sie unter Anderem ersehen werden, dass wir schon jetzt grosses Gewicht darauf legen, dass die Fäden der Organisation sich nicht verlieren.

Wie vorauszusehen war, stossen wir hie und da auf bereits fungierende Vereine, die unabhängig einer von dem anderen oder in kleineren oder grösseren Gruppen die Förderung der Colonisation Palästinas zur Aufgabe sich gemacht haben.

[3]) Was könnte das Resultat der Tätigkeit solcher vereinzelter Vereine sein? In Palästina würde eine gewisse Anzahl zerstreuter Colonien entstehen, die abgesehen davon dass sie wenig resistenzfähig sein würden, auch im besten Falle keine nationale Bedeutung erlangen könnten.

Es ist also von der grössten Wichtigkeit diese Vereine zu bewegen sich unserem Bunde anzuschliessen. Anbei Abschrift einiger unserer Schreiben an Vertreter solcher Vereine.

Sie, lieber Collega, haben wohl zuverlässige Freunde in einer jeden der eben genannten Städte, mohin wir geschrieben. Um die Sache zu pressiren thäten Sie gut, unter Bezugnahme auf unser Circularschreiben (unten finden [Sic] Angabe der Personen, an die wir die Circulare adressirt haben)[4]), Ihre Freunde aufzufordern, der Sache mitzuwirken und sowohl Ihnen als auch mir über das Gethane zu berichten.

Ebenso wäre es für die Sache sehr erspriesslich wenn Sie vorkommenden Falles Ihren Einfluss gebrauchen wollten um die particularistisch vorgehenden Kreise zu bewegen mit uns Hand in Hand zu gehen.

Ich baue viel auf Ihre Energie, Ihre Ausdauer, Ihre Consequenz, lieber Collega, und möchte gern sobald als möglich von Ihnen hören.

(הוספה). In ihrer jetzigen Form ist die Thätigkeit solcher Vereine für die nationale Sache eher schädlich. Die Kräfte werden zersplittert und im besten Falle entstehen Colonien, die ebenso zusammenhanglos wie die jüdischen Gemeinden in Europa dastehen würden.

1) הוא האיש שעליו כותב ליליינבלום („דרך לעבור גולים" 15) : ... „אחד ממקורבי הד"ר פינסקר, איש אשר אחרי הרפתקאות שונות שב לאהבה את עמו מקור מחצבתו בחבה יתירה שרחוק למצוא אותה גם בלב איש אשר לא עזב מעודו את רחוב היהודים"...

2) את החוזר הזה לא מצאנו, ואולי מכוונים הדברים לנומר 70 הבא להלן.

3) הדברים מכאן ועד סוף הדבור הזה: („קיינע נאטיאנאלע בעדייטונג ערלאנגען קאָננטען") מוקפים שרטוט־מחיקה, אבל אנחנו השארנום במקומם משום שהם מטעימים את השקפותיו של פינסקר.

4) לא נרשמו בגוף המכתב.

.63

מאת א. ל. לבנדה לד"ר פינסקר.

Вильно, 24-го Ноября 1883.

Милостивый Государь!

Вслѣдствіе энергическаго слова, пущеннаго мною въ нѣкоторые петербургскіе кружки, я вчера получилъ отъ редактора «Р. Еврея» слѣдующее заявленіе:

«Пока «Р. Еврей» подписывается моимъ именемъ, наше отношеніе къ колонизаціи П. будетъ вполнѣ и безусловно сочувственное. Мы съ величайшей готовностью и добросовѣстностью будемъ отмѣчать всѣ факты и явленія, относящіяся къ этому дѣлу, и всегда въ колоритѣ весьма сочувственномъ. Время отъ времени мы будемъ затрагивать этотъ вопросъ въ редакціонныхъ статьяхъ, по мѣрѣ надобности, но всегда касаясь только колонизаціи. Если колонизаціонныя дѣла назрѣютъ настолько, что явится возможность давать о нихъ публичные отчеты,—мы будемъ усердно заниматься этими отчетами, будемъ контролировать, провѣрять и т. д. Если въ этой области возникнутъ какіе либо болѣе или менѣе серьезные вопросы, — мы будемъ обсуждать ихъ обстоятельно, серьезно, по мѣрѣ нашего разумѣнія».

Слѣдовательно, одной цѣли, въ видахъ пропагандированія «идеи», мы уже достигли: отнынѣ «Р. Е.» будетъ пѣть съ нами въ унисонъ, и достигли мы этого *безъ* помощи Бакста. Это однакоже не освобождаетъ насъ отъ обязанности заботиться объ изданіи проектируемаго Сборника,[1]) такъ-какъ «Р. Е.», по нѣкоторымъ соображеніямъ и вслѣдствіе индивидуальныхъ взглядовъ ред., будетъ дѣйствовать слишкомъ сдержанно и робко озираясь по сторонамъ. А мы, не стѣсненные разными Rücksichten'ами, можемъ и должны дѣйствовать свободнѣе и энергичнѣе.

1) עי' להלן הנומרים 65, 69.

Что же касается самаго сборника, то изъ полученнаго мною вчера-же подробнаго плана о немъ видно, что будущіе издатели почти вполнѣ выяснили себѣ цѣль его и нѣтъ пока серьезнаго повода не довѣрять имъ веденія дѣла. Кромѣ того, Петербургъ представляетъ собою такія удобства и хорошія условія въ издательскомъ и типографскомъ отношеніи, что конкуррировать съ нимъ какому нибудь провинц. городу нѣтъ ни малѣйшей возможности. А потому вопросъ о мѣстѣ изданія долженъ, по моему мнѣнію, быть рѣшенъ въ пользу Петербурга, тѣмъ болѣе, что издатели уже завязали сношенія съ иногородними литераторами, получили обѣщаніе, собираютъ матерьялы, словомъ, уже дѣлаютъ приготовленія. Весьма желательно поэтому, чтобы и Вы присоединились къ этому мнѣнію и дали мнѣ знать о своемъ согласіи чѣмъ скорѣе, хоть бы по телеграфу, дабы не терять дорогого времени.

Нашъ отвѣтъ катовицкому комитету совершенно тождественъ съ Вашимъ.[2])

Получена-ли у Васъ книга "יסוד המעלה" Іехіэля Бриля? Книга интересная и поучительная, а заключающіяся въ ней свѣдѣнія должны быть приняты въ соображеніе всѣми комитетами.

Изъ Лодзи доходитъ до насъ извѣстіе, что и тамъ приступаютъ къ организаціи палестинскаго кружка. Мы уже выслали туда нашъ уставъ.

Не извѣстно-ли Вамъ, что слышно въ Москвѣ? Существуетъ ли тамъ кружокъ? Мы на дняхъ напишемъ къ г. Высоцкому. Напишите и Вы.

Условлено между всѣми кружками: въ своихъ оффиц. сношеніяхъ употреблять языкъ *еврейскій*.

Адресъ для сношеній съ нашимъ комитетомъ слѣдующій: «Г-ну С. Вилькорейскому, въ Вильнѣ».

Съ отличнымъ уваженіемъ

Л. Леванда.

---

[2]) עי׳ לעיל נומר 60.

.64

זאת הד״ר אליעזר הלוי (מזכירו של מונטיפיורי) לרש״י פין *).

בע״ה. יום א׳ פ׳ וישב
יתרמ״ד לברי״ע.

לכבוד הרב המופלג בתורה החכם השלם
מליץ מפואר מו״ה שמואל יוסף פין, שלום
וברכה, נ״י ויזרח בק״ק ווילנא יע״א.

אחדש״ו, אדוני שאל אותי לחוות דעתי בדבר מעשה הצדקה ליסוד מזכרת לדור ודור להחיות עם רב ביגיע כפים בארץ אבותינו.

אם יקרא את ספר מגיד חדשות אשר שלח אליו השר רצוף תוך מכתבו ימצא החתימת ידי בסוף הדברים אשר דברתי לפני קהל ועדה באהל משה ויהודית—ובתוכם כמו מאה וחמשים איש מנכבדי הנוצרים — ביום ח׳ חשון — עת התאספו שמה לחוג את חג יום הֻלֶּדֶת אותי — מזה יבין שהשר משתוקק לחברת ישועת אחינו על ידי עבודת אדמת הקודש— והוא בעצמו שם תחת צעיף מכתבו ספר מגיד חדשות הנ״ל הנקרא בלשון אנגליזי:

«Special Supplement to Keble's Ramsgate and Margate Gazette»

להודיע בזה לאוהביו ומיודעיו כי חביבים עליו כל הדברים אשר יצאו מפי בענין ישוב ארץ ישראל וגם הוא מסכים עמי.

אכן אם ישאל אותי מה יאמרו גדולי אחינו בלונדון? אשים ידי לפי — הלא אדוני רואה שהשר נכסף מאד לדבר הנ״ל, אבל גדולי אחינו פונים במעשיהם ובכל מחשבותיהם לדבר אחר. —

בין הבאים לאהל משה ויהודית היו ג״כ הרב וכ״ו מו״ה הערמאן אדלער, הוא בן הרב הגאון מו״ה נתן אדלער, והגביר כ״ה ארטהור כהן. הוא הראש פרעזידענט של חחברה הנקראת:

London Comittee of the Board of Deputies of British Jews.

גם הגביר ממלא מקום הפרעזידענט, הנקרא יוסף סעבאג. הראשון הוא בן אחות השר והשני גם הוא בן אחות.

ובכל זאת לא נזכר דבר מדברי בספרי מגידי חדשות אשר הוציאו לאור א ח י נ ו בני ישראל בלונדון, מזה יבין שאין דעתם נוחה בכל דבר הנוגע לארץ ישראל.

נפלאת היא בעיני מדוע לא שאל אותי על דבר מזכרת משה, שנאספו נדבות זה קרוב לי״א שנה — נפלאת היא בעיני מדוע לא שאל איש מכל אלה אשר התנדבו כסף תרומתם מה נעשה עם הכסף ומה עושים. והתשובה תהי׳ אם ישאל השאלה הזאת כמו שאמרתי: „אין דעתם נוחה בכל דבר הנוגע לארץ ישראל".

וזה דרכם: שואלים להשר להודיע להם הדבר, שיחפוץ להתענג בו לבו ונפשו—וכמעט שגלה דעתו באמרו לבו ונפשו חשקה בארץ הקדושה פונים ממנו. דברתי דברי אלה באזני אדוני לחוות דעתי ולהפיק רצונו.

והחיים והשלום בל ימנע ממנו ע״ע
כאות נפש מוקירו הנאמן **אליעזר הלוי**
L. Loewe.

---

*) מארכיונו של רש״י פין.

.65

מאת ליליינבלום למנשה מאירוביץ*).

Одесса, 5-е Хануки 5644 г.

Многоуважаемый другъ!

Ваше письмо получилъ. Вы меня не поняли: я не сказалъ, что Вамъ не слѣдовало-было писать о бѣдственномъ положеніи неимущихъ колонистовъ, но я желалъ, чтобы *рядомъ* съ этими печальными явленіями Вы познакомили-бы насъ и съ житьемъ-бытьемъ болѣе счастливыхъ, чтобы злые языки и противники не могли выставлять въ свое оправданіе неудачи бѣдныхъ.

Ваше возваніе[1]) я думаю отправить Рабиновичу въ Варшаву (Милая 17), ибо здѣсь не съ кѣмъ говорить. Замковаго нѣтъ въ Одессѣ. Герценштейнъ много собралъ въ пользу здѣшняго палестинскаго кружка, а самъ кружокъ въ принципѣ рѣшилъ не раздроблять своихъ силъ и средствъ, и никакимъ *частнымъ* колоніямъ и колонистамъ не помогать. Не то варшавскій кружокъ. Онъ черезъ д-ра Сальвенди посылалъ почти ежемѣсячно болѣе 200 руб. въ пользу колоній, которыя теперь, съ помощью Эд. Ротшильда, ни въ чемъ, кажется, ужъ не нуждаются.

Въ Петербургѣ молодые люди намѣрены издавать палестинскій сборникъ на русск. яз. Туда я надѣюсь черезъ недѣлю или двѣ отправить Вашу статью о Ришонъ Л'ціонъ. — — — —

— — — — — —. — — — — — —

Ихъ адресъ: Г-ну Акиму Львовичу Флексеру, Петербургъ, Гороховая д. № 68, кв. 34. — —

— — — — — — — — — — —

Съ глубочайшимъ уваженіемъ

М. Л. Лиленблюмъ.

---

*) מן הדקומנטים, שהמציא לנו ה' מאירוביץ

1) על-דבר תמיכה לאחדים מבני ראשון-לציון.

.66

מאת „חובבי ציון" בביאליסטאק להאגודה באודיסה.

Бѣлостокъ, 2 Декабря 1883 г.

Милостивые Государи!

Вполнѣ раздѣляя Ваше мнѣніе, изложенное въ письмѣ отъ 11 м. Ноября, что катовицкое собраніе не настолько еще выдающееся, чтобы концентрировать въ себѣ все руководительство въ нашемъ народномъ дѣлѣ, тѣмъ болѣе, что при созваніи его въ немъ не участвовали представители тѣхъ многочисленныхъ кружковъ, организація которыхъ возникла впослѣдствіи, — можемъ Вамъ сообщить, что отвѣтъ на предложенія онаго собранія данъ нами тождественный съ Вашимъ[1]) и что изъ Катовицъ получено уже нами увѣдомленіе о принятомъ рѣшеніи отложить созваніе делегатовъ отъ палестинскихъ кружковъ для выработка устава до болѣе благопріятнаго времени.

— — — — — — — — — — —

Примите увѣреніе въ совершенномъ нашемъ почтеніи

Члены Комитета "חובבי ציון" въ Бѣлостокѣ.

Г.г. Членамъ Комитета въ Одессѣ.

---

1) עי לעיל נומר 60.

.67

מאת הד"ר פינסקר ל...*).

Odessa d. 5/17 December 1883.

Hochgeehrter Herr!

Das 100 jährige Jubiläum des hochedlen Herrn v. Montefiore soll ein Gedenktag werden für die gesammte Judenheit. Der Mann, dessen Sinnen und Streben stets auf das Wohl seiner Glaubensgenossen und auf die Wahrung der nationalen Interessen seines Volkes gerichtet war, werdient es wohl, dass sein Name verewigt, dass sein Streben durch ein grosses, bedeutungsvolles Werk den kommenden Geschlechtern überliefert werde.

Das neuerwachte nationale Bewusstsein unseres Volkes hat eine Bewegung hervorgerufen deren Tragweite unabsehbar ist und welche sich unmittelbar durch einen Drang nach Palästina äussert. Dieses Streben hat im Schoosse der russischen Judenheit bereits feste Wurzel gefasst und gibt es unter unseren Glaubensgenossen in Russland, trotz den Zweifel die im Auslande über diesen Punkt herrschen, ein ansehnliches Contingent aus welchem sich tüchtige Ackerbauer recrutiren liessen.

Gegenwärtig wird von vielen Seiten der Wunsch geäussert die Feier des bevorstehenden Jubiläums des Herrn von Montefiore mit der Gründung einer grösseren lebensfähigen Colonie in Palästina für arbeitfähige aber arbeitlose Glaubensgenossen aller Länder zu verbinden. Der hiesige Verein für Colonisirung Palästinas beschloss, eine Sammlung in grossem Masstabe für eine Colonie zu Ehren des Herrn von Montefiore zu veranstalten und wird die gesammelten Beträge dem Jubiläums Cmité überweisen mit dem Vorbehalte des Dispositionsreschts über diese Gelder, falls das betreffende Comité dem Antrage, die zur Verewigung des Na-

---

*) המכתב הזה כתוב לא בכתב-ידו של פינסקר, אבל הוא חתום עליו. למי נכתבו הדברים — אין אנו יודעים; כפי הנראה מכתב-חוזר הוא זה.

mens des Herrn von Montefiore einfliessenden Beträge zur Gründung einer Colonie zu verwenden,— nicht beistimmen sollte.

Ich bin so frei Sie, geeherter Herr, zu ersuchen den Inhalt des Gegenwartigen dem Comité gefl. mitzuteilen und mir die Adresse dieses Comités freundlichst aufgeben zu wollen.

Indem ich Ihnen im voraus danke ersuche ich Sie, geehrter Herr, die Versicherung meiner ausgezeichneten Hochachtung zu genehmigen.

Dr. L. Pinsker.

.68

מאת דוד גורדון לשפ"ר *).

Lyck, den 28 Dezember 1883.

לידידי הנכבד שלום.

בענין ישוב א"י אין לי כרגע להודיע כל חדש. לפי הנראה אין לנו תקוה מהמוכרת [1] שיעשו בענג־לאנד, יען כי משתתפים בה גם הנוצרים [2] ע"כ אינם חפצים בני עמנו שם לעשות דבר הנוגע רק לישראל ביחוד, אף כי אין כפק כי הנוצרים היו לוקחים חלקם בכל לבם גם במוכרת לעבודת האדמה בא"הק. אבל „הריקקזיכט" על הנוצרים היא שעמדה ועומדת תמיד להפריע תמיד את גדולינו מעשות דבר טוב כללי לישראל ומבאבת כל חלקה טובה בקרבנו. אך יש תקוה כי יוכד שם ועד אחר ליסד דבר שפעציעלל לישראל בא"הק כרצון אחדים מראשי הועד הנכחי, ונראה איך יפול דבר. ד"ר הערמאן אדלער אמנם לפי מכתבו האחרון עוד לא אבד תקותו לפעול גם בהמוכרת הכללית לטובת ישוב א"י, אבל אנכי נואשתי מזה אחרי כי ראטהשילד מתנגד לזה.—

והנני ידידך הנאמן
דוד גארדאן.

*) מארכיונו של שפ"ר.
1) ענין „המוכרת" יבואר להלן בכמה מכתבים.
2) עי' לעיל נומר 64.

.69

מאת פלקסר, פרוג וברמן לד"ר פינסקר.

С. П.-Б., 1883. 16 Декабря.

Многоуважаемый
г. Пинскеръ,

Ваше письмо насъ огорчило — мы до сихъ поръ были убѣждены, что Вы навѣрное напишете что-нибудь для Сборника. Первый «опытъ» долженъ быть блестящимъ, иначе повтореніе его въ будущемъ было бы невозможно. Въ сборникѣ *должны* принять участіе лучшіе «Палестинцы», ибо только ихъ вѣское слово можетъ завоевать себѣ сочувствіе, можетъ, въ худшемъ случаѣ, по-крайней мѣрѣ, разсчитывать на вниманіе. Словомъ, именемъ того дѣла, которому Вы такъ горячо сочувствуете, которое Вы съ такимъ выдающимся умѣніемъ отстаиваете противъ quasi-либеральной ортодоксіи ревнителей ассимиляціи и самоуниженія, именемъ этого дѣла, повторяемъ, мы просимъ Васъ, глубокоуважемый г. Пинскеръ, не отказать намъ въ своемъ содѣйствіи.

Мы съ большимъ нетерпѣніемъ будемъ ждать Вашей статьи (или статейки) и статей всѣхъ другихъ одесситовъ.

Съ глубокимъ уваженіемъ
А. Флексеръ[1]).
С. Фругъ.
В. Берманъ.

1) הוא הסופר „א. וואלינסקי".

.70

מכתב-חוזר מאת הד"ר פינסקר.

Одесса, декабря 1883 г.

Милостивый Государь,

Въ послѣднее время замѣтно распространяется и крѣпнетъ убѣжденіе, что будущее нашего народа безнадежно и навѣки проиграно, если мы будемъ искать спасенія извнѣ. Повторяющіяся попытки отдѣльныхъ кружковъ и общинъ образовать и поддержать земледѣльческія колоніи въ Палестинѣ свидѣтельствуетъ о совершившемся въ умахъ нашихъ единовѣрцевъ крутомъ и благодѣтельномъ поворотѣ. Не можетъ однако подлежать сомнѣнію, что всѣ эти разрозненныя попытки останутся безплодными и безсильными, пока онѣ не сольются во-едино, пока для руководительства всѣмъ колонизаціоннымъ дѣломъ не будетъ создано одно авторитетное центральное учрежденіе, которое, располагая матеріальными средствами, устраивало бы постепенно одну за другой колоніи и поставило бы ихъ съ перваго же начала въ уровень съ требованіями[1]) и экономическаго благоустройства. И такъ, кромѣ *самопомощи* намъ необходимо *единеніе*.

Въ настоящее время уже положено основаніе союзу, девизъ коего самопомощь и единеніе, а

1) או שכאן חסרה מלה אחת או שמלת-הקשור „ו" הבא אחרי זו יתירה היא.

ближайшая цѣль—устройство обширной, способной къ дальнѣйшему всестороннему развитію группы колоній для евреевъ переселенцевъ всѣхъ странъ.

Осуществленіе этого проекта, главныя основанія котораго изложены въ прилагаемой промеморіи[2]), сопряжено съ чрезвычайными, но не неопреодолимыми трудностями. Нужна беззавѣтная преданность дѣлу, нужна твердая вѣра въ лучшее будущее, нужна настойчивая, послѣдовательная и —самое главное—дружная работа.

Зная Вашу преданность интересамъ нашихъ единовѣрцевъ, я увѣренъ, что Вы не откажетесь примкнуть къ нашему союзу и употребите свое вліяніе для образованія въ Вашемъ городѣ кружка на началахъ промеморіи.

При этомъ позволяю себѣ обратить Ваше вниманіе на слѣдующее:

1) По легко понятнымъ причинамъ дѣло до поры до времени должно вестись тихо. Поэтому Вамъ надлежитъ избѣгать людей не вполнѣ благонадежныхъ; въ особенности слѣдуетъ имѣть въ виду, чтобы о нашемъ дѣлѣ ничто не проникало въ печать, ни въ общую, ни въ еврейскую, такъ какъ мы должны избѣгать преждевременной полемики и ложныхъ толкованій.

2) Вашему кружку надлежитъ избрать небольшой комитетъ и поручить ему веденіе дѣла, какъ то: вербованіе членовъ, сборъ пожертвованій и переписку по дѣлу.

3) Для того, чтобы къ созванію общееврейскаго конгресса было преступлено не раньше, чѣмъ будетъ подготовлена почва для дѣла, въ виду общаго къ нему сочувствія и достаточныхъ для начала матеріальныхъ средствъ, необходимо, чтобы мы отъ всѣхъ кружковъ, въ томъ числѣ и отъ Вашего, получали отъ времени до времени свѣдѣнія о ходѣ дѣла. Мы же со своей стороны будемъ извѣщать Васъ о всѣхъ выдающихся успѣхахъ общаго дѣла. Письма прошу адресовать на мое имя: Д-ру Л. С. Пинскеру, Одесса, Ришельевская № 40.

4) Въ интересахъ общаго дѣла желательно, чтобы отдѣльными кружками не было предпринимаемо какихъ либо рѣшительныхъ мѣръ безъ предварительнаго съ нами соглашенія.

Въ ожиданіи благосклоннаго отвѣта Вашего прошу Васъ принять увѣреніе въ совершенномъ почтеніи къ Вамъ.

Л. Пинскеръ.

---

[2]) עי' לעיל נומר 50.

71.

מאת רי"מ פינס לרש"י פין *).

ב"ה. ט"ו לחודש שבט תרמ"ד.

כבוד ידידי הרב החכם המפורסם חובב
עמו וכ"ו מו"ה שמואל יוסף פין נ"י.

טרם יצאתי ידי חובת תשובה למע"ל על השאלה הגדולה לבאר לו מהות חברת ביל"ו ואם ראויה היא החברה הזאת לעזרה, כי תקוה נשקפה ממנה לבנין בית ישראל ואם לא. כבוא מכתבו אלי אז השיבותי לו אך על הקבלה ועל הענין עצמו הטלתי על סופרי החברה עצמה להשיב מפני כמה טעמים. ואולם מתוך מכתבו של הסופר הנכבד ה' ליוואנדא ראיתי כי תשובתם לא הפיקה רצון מאתכם ודרך החברה לא יתכן בעיניכם. אחרי הלכו ומנותו הזדונות והשגגות של החברה מיום הוסדה עד היום, יאמר ה' ליוואנדא, כי ליוהרא יחשב לצעירים לימים כבני החברה להתיצב בראש התנועה ולשפוך ממשלתם עליה ולסדרה. ואני אמנם לא באתי להצדיק את החברה במפעליה וגם אין רצוני להגיד כי באמת ראוים המה חבריה על פי מדרגת השכלתם וחכמתם להיות הרוח החיה באופני התנועה, בכ"ז אני אומר, כי הפריז ה' ליוואנדא על המדה בדינו הקשה אשר מתח עליהם. זכירני, כשהייתי תינוק הולך לבית הספר והיה היום שיפה דרשתי ושבתי לביתי שמח וטוב לב והייתי מפזז ומכרכר ומתהולל כדרך התינוקות ואמי היתה גוערת בי, ויאמר לה אבי: הניחי לו, יפה דרש היום, והצדקה לילדים להתהולל מעט.

ידיד נכבד! בני חברת ביל"ו הראשונים היו אשר התנועעו ובתנועתם הדפו אלה אשר עמדו מאחריהם. בני חברת ביל"ו עשו מעשה נחרצה. מבלי מחשבות רבות השליכו ארצם ומולדתם ובית אביהם ובית תלמודיהם, ויואשו ממנוחה ויואשו מעתידות טובות ויצאו חוצץ כולם לארץ אבותיהם. גבירינו הבטיחום באמרם להם: לכו וכספינו אחריכם, ויהי אך יצא יצאו ולא זכרו גבירינו אותם וישכחום. והנה הם בארץ מוזרה להם, בין אנשים מוזרים להם וסביבם מנהגי חיים אשר לא הסכינו בם ובכיסם אין פרוטה ובלבבם הטיפה המרה שזרקה בו הבגידה אשר בגדו בם אדירינו, ובכ"ז לא נפל לבם ולא הלך רוחם. בחזקה נענעו ראשם וקווצותיהם וינערום מכל דאגה וכעש ויגשו אל העבודה שמחים וטובי לב. התדעו אתם האדונים בחוץ לארץ מה העבודה אשר להם? עבודה במקוה-ישראל העומדת תחת פקודתו של הירש. אדונים נכבדים! אילו הייתם בארץ ישראל וידעתם את כל הנעשה בה, כי אז דיה

---

*) מארכיונו של רש"י פין.

היתה התשובה הקצרה ההיא להבינכם לדעת את כל העמל והתלאה, את כל העוני והלחץ אשר סבלו בני ביל"ו בגוף ובנפש. ודיה היתה הידיעה ההיא למלא כל חללי לבבכם השתוממות של שמחה וכבוד אל האנשים כבירי כח הללו, אשר לא יחתו מפני כל ואל מטרתם ישאפו בלי הרף. אך עכשיו שאינכם בארץ ישראל ואינכם יודעים מאומה, עלי להגיד לכם כי העבודה הזאת בד בבד תשא עם עבודת הכושים בארצות דרום אמיריקא כפי שציירה אותה לני המספרת ב„אוהל תָם". עבודה המפרכת את הגוף ואת הנפש יחד. לא לחנם אמר שלמה בחכמתו: תחת שלש רגזה ארץ: תחת עבד כי ימלוך וכו', והאיש הירש אשר נפש עבדים לו מבריתו (?) ראיה לדבר. ברגל גאוה ידרוך על כל העולים הרומסים הנתונים תחת ידו ואת כולם על קו אחד ימתחם. כולם כריקים ופוחזים בעיניו, חבר נודדים ומחזירים על הפתחים. עבודה נתן להם, כי לא יכול עמוד לפני הלחץ המוסרי אשר לחצוהו, אך בכל מאמצי כחו ראה להכביד העבודה עליהם למען יקוצו בה וילכו ממנו, ויהיו רבים אשר פנו לו עורף ויתנפלו בזרועות המיססיון, אבל בני ביל"ו לא נלאו ולא רפו ידם וגם לא הודחו למדחפות, אך הוסיפו לעבוד עבודתם מבלי תרעומות ותלונה, חרשו, חפרו, עדרו, נכשו עשבים רעים, נטעו כרמים—נקו בתי מחראות[1]. ולעת ערב באו על שכרם: חרופים וגדופים מפי הירש לאמר: עצלים אתם, גוזלי דמי חכי"ח, עבדים אשר לחם כריסם אינם שוים וכיו"ב. ואחרי היותי עד ראיה ועד שמיעה לכל הדברים הללו היכולתי איפוא לצערם ולהוכיחם על פניהם, כי יתהוללו מעט וישיאו בחלומות נפשם? החלומות וההזיות קנין בני הנעורים הם מאז ואך לזאת תגיל נפשנו, אם ישגו בחלומות אשר רוח צדק ואהבת הלאום שפוכה עליהם. יחלמו נא חלומות נעימים וישכחו רישם ולא אפונה כי עוד מעט ויקיצו והיו לאנשי מעשה אשר קנו להם זכות אזרח בארץ ישראל בדמי לבבם ובחלב כליותיהם. ובאמת אוכל להגיד כי פרק היקיצה כבר הגיע. שבוע העבר הודיע הירש לבני ביל"ו כי אך לשוא ייחלו לתשועת רוטהשילד, כי מנויה וגמורה בסודו לבלי לכונן עוד מושבה בעדם, כי אם אך זאת יעשה להם כי יתן לכל אחד דמי שכר הספינה לרוסיא או לאמיריקא, אם ירצה, ואשר יאמר להוסיף לעבוד עבודתו בשדה „מקוה ישראל" לא יוסיף עוד תת לו פראנק וחצי ליום כאשר הסכין עד כה כ"א יתן לפקידיו הערביים, כי יערכו כל איש על פי שויו וכאשר יערכהו כן ישלם — ולאנשים חדשים הנספחים עליהם לא יתן עבודה

[1] פרטים ע"ד יחסו של הירש לביל"ויים והעבודות שהטיל ליהם עי' ברשימותיו של היפין «Изъ дневника Палест. Эмигранта» בחוברות „הווסחוד" יאנואר-פברואר לשנת 1889 עמ' 89, 56 - 252.

מאומה. עד כמה פעלה הבשורה ההיא על אלה המעונים בראותם תקותם נכזבה ויתרון עוני ולחץ לימים יבואו, הלא תבינו מאליכם, אך על כולם דכאה לארץ נפשם, כי אך זה מעט אשר נלוו אליהם שלשה חברים חדשים ממינסק, ה' קאנטאר, ליעס וצוקקערמאן, ואין להם במה להחיות נפשם. לעת עתה תרתי להם עבודה ומצאתיה ב„פתח תקוה", אך שמה העבודה לפי שעה היא, ובכלל הן גם מעמד הישנים איננו בטוח, כי מלבד שלא יהיה אפשר להם בשום אופן להספיק צרכיהם בשכר הפראנק אשר יתן להם, הנה לא על מנת כך באו להיות שבירי יום כל ימיהם, את הכל סבלו, את הכל נשאו בתקותם למצוא סוף סוף מנוח לכף רגלם ובית ושדה לפרנסתם, ועתה בהכָזב תקותם זאת — מה כחם כי יסבלו עוד? במצוקת לבם פנו אלי לעצה, ואמרתי להם: הקיצו בני, רב לכם לחלום חלומות, ושובו אל עולם המעשה, ואִוָעץ עם לבי ואחשבה לבוא בברית עם אחד בעל נחלה יהודי אשר נחלתו בכפר קולוניא[2]) הסמוכה לירושלים. נחלתו היא נחלת כרמים, היינו שדה הראויה לכרמים, ובית גדול לעשרה בני אדם וגן של ירק אשר מעין בתוכו ומספר עצי זית וגם כרם אחד כבר נטוע בו. וכה היא מחשבתי: אבוא בברית עם בעל הנחלה ההיא, שימכור לי את נחלתו על מנת לשלם מחירה במשך שלש שנים, ואושיבה שמה מיד עשרה מבני ביל"ו אשר כבר למדו מלאכת נטיעת הכרמים בשדה ב„מקוה ישראל", יעבדו השדה ויטעוה כרמים כולה, והיה אחרי עבור ארבע או חמש שנים והיה להם נחלת כרמים גדולה מאד אשר תספיק לכל צרכיהם אי"ה גם בנשאם נשים והולידם בנים. בנחלה זו תהי די עבודה גם לעשרים עובדים, אפס כי תפסת מרובה לא תפסת, וע"כ הנני מצמצם חפצי ואני מעמידו על עשרה (והשאר אתנם לאומנים וחרשים ללמוד מלאכה). אך לדבר הזה שני סכומים דרושים לי, הסכום האחד למקנה המקום, והסכום השני לכלכל הוצאות העובדים כל משך הימים שלא ישאו הכרמים פרי. בנוגע להסכום הראשון הנני מקוה להשיגו מאנשים פרטים, אשר יתנדבו לקנית הנחלה על שמם ולמסרה לבני ביל"ו על מנת שישלמו מחירה לאט לאט. ואולם עיקר דאגתי היא להמציא האמצעים לכלכלה, והנה חשבתי והעליתי חשבון בידי, כי לכל אחד מהעובדים נדרש להוצאותיו ערך 420 פראנק לשנה או 180 רו"ב, וע"כ חפצי הוא להציע לפני הועדים השונים אשר לחברת ישא"י, שכל אחד מאלה הועדים יקבל על עצמו לכלכל מספר ידוע מהעובדים האלה, אם אחד ואם שנים. בימים האלה אדבר עם בעל הנחלה והיה כגמרי אתו ואפנה לי גם אליכם בני ווילנא, שתקצבו

[2]) היא המושבה „מוצא".

לי קצבה ידועה למען ארע, ואקוה כי בלב שמח תמלאו חפצי אחרי ראותכם כי לא היכלים פורחים באויר הנם בונים להם בני ביל"ו, כי החלו לעמוד על הקרקע — והיו בטוחים כי מעתה אי"ה יחדלו לחלום חלומות כ"א ברוח נכון ילכו לקראת מטרתם לתפארת להם ולתפארת להם מן האדם.

ה' נתנזאהן שאלני בתליגרמה על מנת להשיב במכתב אם „פתח תקוה" דורשת עזרה ועשיתי חפצו ועניתיו דברים קצרים כי צריכה היא מאד מאד, אלא שבושה לבקש עד היום. בפוסטא זו כבר שלחה „קול קורא" למכתבי העתים לבקש עזרה ותבאר שמה הסבות אשר הניעתה לזה, ישום נא מעכ"ת לב להדברים, כי כדל גאה עוד לא הגידה כל לבה.

והנני ידידו ומוקירו כערכו הרם

יחיאל מיכל פינס.

.72

מאת י. יאסינובסקי לד"ר פינסקר.

Варшава, 21 Января (2 Февраля) 1884 г.

Г-ну Доктору Л. Пинскеру.

Милостивый Государь!

Письма Ваши я имѣлъ удовольствіе получить и прочесть въ собраніи нашего кружка. Предложенный Вами проектъ—устроить въ Палестинѣ колонію имени Монтефіоре[1]) по случаю юбилея его выслушанъ былъ съ большою радостью, такъ какъ нашъ кружокъ давно порѣшилъ уже ознаменовать юбилей Монтефіоре такимъ способомъ.

Для осуществленія этой мысли кружкомъ нашимъ предпринято, по иниціативѣ одного изъ самыхъ дѣятельнѣйшихъ членовъ его, г. П. Рабиновича, изданіе портрета юбиляра съ назначеніемъ ожидаемой отъ этого изданія выручки на устройство проектируемой въ память юбилея колоніи. Мы надѣемся, и не безъ основанія, что изданіе это доставитъ намъ громадный доходъ.

На томъ же собраніи, въ виду Вашихъ писемъ, постановлено.

1) Обратиться къ г. Леви секретарю г. Монтефіоре съ вопросомъ—согласится ли лондонскій комитетъ по юбилею Монтефіоре на ознаменованіе этого юбилея устройствомъ въ Палестинѣ еврейской колоніи имени юбиляра; въ случаѣ полученія утвердительнаго отвѣта, отдать всѣ назначенныя для этой цѣли суммы въ распоряженіе лондонскаго комитета; въ случаѣ же отрицательнаго отвѣта, снестись съ извѣстными намъ кружками по колонизаціи Палестины евреями и, по соглашенію съ этими кружками, устроить колонію имени Монтифіоре общими силами всѣхъ кружковъ, которые примкнутъ къ нашему проекту помимо лондонскаго комитета.

2) Письма Ваши и приложенную къ нимъ промеморію перевести на еврейскій и польскій языки и вмѣстѣ съ воззваніемъ отъ имени нашего кружка разослать всѣмъ еврейскимъ общинамъ здѣшняго края.

Не безъ особенной радости сообщаю Вамъ, что здѣсь замѣчается весьма утѣшительное явленіе. Идея колонизаціи Палестины евреями находитъ приверженцевъ и въ средѣ здѣшнихъ ассимиляторовъ. Нашъ еврейско польскій органъ «Izraelita», ратующій за полную ассимиляцію, высказался въ послѣднемъ номерѣ въ пользу основанія еврейскихъ колоній въ Палестинѣ.

Признаться, меня этотъ переворотъ не удивилъ. Я съ самого начала утверждалъ и утверждаю теперь, что къ идеѣ колонизаціи Палестины евреями рано или поздно будутъ относиться сочувственно евреи всякаго образа мыслей, всѣхъ направленій и оттѣнковъ, и всѣ почти евреи примутъ, всякій по мѣрѣ силъ своихъ, участье въ осуществленіи этой идеи, доставляя матеріальныя средства Для ускоренія проявленія такого сочувствія необходимо правильное учрежденіе съ авторитетнымъ, внушающимъ довѣріе центральнымъ органомъ управленія. Поэтому всѣ наши силы и стремленія должны быть направлены къ тому, чтобы въ возможно скоромъ времени создать подобное учрежденіе. Къ крайнему сожалѣнію, не всѣ кружки сознаютъ эту необходимость. Многіе изъ провинціальныхъ кружковъ находятъ болѣе цѣлесообразнымъ устраивать какъ можно болѣе и скорѣе колоній, помимо центральныхъ учрежденій, и приводятъ это въ исполненіе, предоставляя успѣхъ этого дѣла произволу или, пожалуй, волѣ Божіей. Причина лежитъ въ томъ, что во главѣ этихъ кружковъ стоятъ люди, правда, весьма энергичные и горячо преданные дѣлу, но безъ всякаго знанія и опыта.

Примите, Милостивый Государь, увѣреніе въ совершенномъ моемъ уваженіи къ Вамъ и полной моей готовности

къ услугамъ Вашимъ

И. Ясиновскій.

.73

מאת אגודת הסטודנטים „קדימה" בווינה לד"ר פינסקר.

Wien, 2 Februar 84.

Sehr geehrter Herr Doctor,

Wie wir Ihnen letzthin mittheilten[1]), hatten wir den Entschluss gefasst, eine Zeitschrift herauszugeben. Inzwischen hat sich der Mann, der uns die nöthigen Geldmittel vorschiessen wollte, die

1) ע"י לעיל נומר 67.

1) ע"י לעיל נומר 61.

Geschichte überlegt und will das Geschäft nicht mehr eingehen, so dass unser Project scheinbar fallen musste. Jedoch aber sind wir so durchdrungen von der absoluten Notwendigkeit und Wichtigkeit einer in deutscher Sprache erscheinenden jüdisch-nationalen Zeitschrift, dass wir den kühnen Entschluss gefasst haben, die Zeitschrift auf eigener Faust herauszugeben. Wir sagen «kühnen Entschluss». denn die materiellen Mittel, die uns zu Gebote stehen, sind äusserst gering. Ungeachtet dessen verharren wir auf unseren Entschluss. Wir wissen, dass wir anfangs mit grossen Schwierigkeiten zu kämpfen haben werden, indessen hoffen wir, dass diejenigen Männer, die nationale Idee fördern, uns in unserem Vorhaben unterstützen werden.

Die Zeitschrift soll unter dem Namen «DER JUDE» vorläufig jede zweite Woche, 2 Bogen stark in Quartoformat, eventuell mit einer hebr. monatlichen Beilage erscheinen. Die Zeitung soll, aus verschiedenen Gründen, officiell als nicht vom Vereine ausgehend gelten. Wir bitten die in Ihrem werthen Schreiben vom 10-ten Dezember 1883 erwähnten Artikel gütigst einsenden zu wollen. Unsere Zeitung wird auch für grössere Arbeiten angelegt sein.

Da wir die erste Nummer so bald als möglich herauszugeben gedenken, so bitten wir höfl. um baldige Antwort.

Wir sind überzeugt, dass Sie, geehrter Herr Dr., unser Vorhaben fördern werden, zu diesem Behufe erlauben wir uns Sie höflichst zu ersuchen, uns gütigst die genaue Adressen der eventuell in Aussicht genommenen Abonnenten baldigst einsenden zu wollen. — — — — — — — — —

Ihrer wohlwollenden Antwort bestens entgegensehend, zeichnen wir mit ausgezeichneter Hochachtung

für den Ausschuss des Akademischen Vereins «Kadimah», Wien

Dr. Med. **M. Schnirer**, Praeses

. . . . . . [1]) Schriftführer

Stud. med. **A. J. Jassinowsky** Cassier.

1) את החתימה אי-אפשר לקרוא.

.74

מאת דוד גורדון לשפ"ר *).

Lyck, den 8 Februar 1884.

לידידי הנכבד שלום.

בדבר חפץ כהן־צדק לקבוע הלשכה [1]) בלאנדאן, אגיד לך דעתי כי לא תוכל לחשוב דברי הכהן כדברי האורים והתומים (אפיציעלל) כל זמן שלא יכתוב ה' מאנטאגו את זאת בעצמו ובכבודו. אנכי הייתי בלאנ־דאן, את מאנטאגו לא ראיתי, כי היה אז באמעריקא, אך את הכהן ראיתי ואדע את מצבו ויחוסו אל הגדולים שם. הוא איש טוב וישר ועד בואי היה ממתנגדי ישוב א"י ואנכי הטיתיו להרעיון; אבל הנהו בטלן יושב אהלה של תורה במלא מובן המלה. אם יאמר כהן־צדק דבר בשמו אאמין לו, אבל לא בשם אחר, כי הנהו בעל דמיון ולמדן בעל סברא לשפוט על דעת זולתו עפ"י דרכי הגמרא בחריפות ובקיאות. מלבד כל אלה יודע אנכי, כי ה' מאנטאגו איננו עוד אל הרעיון של יא"י בכל לבו ונפשי, ורק אחרי עמל גדול והפצרות אין קץ נתרצה לקבל הכסף שיניחו בהבאנק שלו, ע"ש האדון ב"ש [2]) בווארשא, כי אם היה נתון בכל לבו אל הרעיון, היה עומד בעצמו בראש החבורה שם. מצב הענין שם הוא, כי נפש החיה בחברה הלונדונית הוא וואללרויך [3]), ואנחנו ידענו (עכ"פ אנכי יודע) את האיש ואת שיחו. היא אגיטא־טור גדול, וכחו רב לו לרכוש חברים ולאסוף כסף, אבל לא לעמוד בראש ענין גדול כזה, בהיותו מהיר חמה ועקש גדול ועומד בדעתו, וברגע יוכל להשחית מה שתקן בעצמו במשך שנה. ויראתי כי אף אם יתרצה מאנטאגו לעמוד בראש ישאר וואללרויך העיקר, כאשר ידענו, יקירי, כי בכל אגודה רק בעל המעשה ופועל נלהב הנהו הנפש, והאחרים עונים אמן! זאת ראיתי בפאריז בחברת כי"ח אשר באמת רק איזידור לאֶב הוא החברה, וכן הדבר בלאנדאן עם ד"ר אשער, והגדולים עומדים בראש רק בתור פאר ויופי, כי אין להם הרצון והעת להשקיע עצמם בענין כזה שאיננו שלהם. והיה אם נפש החיה באיזו חבורה ראוי לאותה עטרה, מה טיב! ואם חלילה לא? זה רואים אנחנו בהחברה כי"ח, אשר כל המיסערפאלגע שלה וכן התנגדותה לישוב א"י רק מיד לאֶב לה. והעיקר הגדול שבעבירו לא לבי ילך אחרי קביעת הלשכה בלאנדאן הוא מטעם שזכרת אתה במכתבך. אם נניח, כי שנה מאנטאגו דעתו באמת ותמים ויחפוץ לקחת הענין בידו החרוצה (כי איש גדול וחרוץ הוא, והיה יכול באמת להעמיד הענין שלנו על בסיס נכון וקים), אז יודע זאת כרגע ברבים ע"י כה"ע שם, וממשלת התוגר תדע כרגע ג"כ, ולפי מצב השנאה הכבושה בינה ובין ענגלאנד תראה בזה אצבע ממשלת ענגלאנד, ואז לא יועיל כל דבר בעולם לפתוח השער הסגור! — הטעם האחרון איסט פיר [מיך] אויסשלאג־געבענד! הלא עוד חזון למועד. נחכה עד יעבור זעם ולפי הנראה סוף סוף יאָלץ גלאדסטאן לבקש קרבת התוגר בדבר מצרים, ואז ישתנה הדבר ויהיה הזמן

*) מארכיונו של שפ"ר.

1) לישוב ארץ-ישראל.

2) ברנשטיין, איגנץ (הוא „הבאנקיר ב.", שמזכיר חרמ"ל לליינבלום ב„דרך לעבור גולים" עמ' 19).

3) קלמן, ועי' להלן במכתבים אחדים.

למסור הענין בידי גדולי אחינו בלא:דאן אם יחפוצו. לע"ע יותר טוב שיהיה המרכז בברלין. זו היא דעתי וכן אשיב לכל שואל, אם ישאלוני.

בדבר ההוספה ל„המגיד", הלא תודה יקירי, כי בדבר זה הגורם לי הוצאה לא אוכל להשען רק עליך לבדך. עד היום לא דבר אלי איש מהועד מזה. ואתה יש לך הרצון אבל לא הכסף העונה הכל. אם אשמע מזה מפי הד"ר פינסקער אז אדע כי יש ממש בדבר. עלי לדעת איפן הוצאת ההוספה בעד השלש מאות רו"כ. אם אוציאה בכל שבוע רק רבע באגען של המגיד, אז תעלה לי ההוצאה יותר משלש מאות רו"כ. אנכי לא אדבר ולא אכתוב אדות זה לשום איש. בכלל כבר נואשתי, יקירי, למצוא איזה תועלת עצמי ע"י חובבי ציון. תקוה קטנה היתה לי להרחבת המגיד על ידם, וגם היא עלתה בתהו ותאבד. כבר נשכחתי. דער מאָהר האט זיינע ארבייט געטהאן! איך ארבייטע אבער דעננאך ווייטער פריידיג אונד מיט מעהר מוטה אלם יע.

והנני ידידך הנאמן

דוד גארדאן.

75.

מאת ג"מ שיליאנסקי לליליענבלום.

Полтава, 11 Февраля 1884 г.

Милостивый Государь

Г. Лиліенблюмъ!

Совѣтъ полтавскато палестинскаго кружка, обсуждая, между прочимъ, главную цѣль своей задачи и принимая во вниманіе существованіе такихъ же кружковъ и въ другихъ городахъ Россіи, пришелъ къ заключенію, что при подобномъ положеніи дѣла идея, воодушевляющая всѣхъ, въ комъ еще бьется еврейское сердце, не далеко подвинется и не дастъ тѣхъ результатовъ, которые она по своей возможности и святости должна была дать. Главную причину этого печальнаго факта совѣтъ нашего кружка, главнымъ образомъ, видитъ въ разрозненности и въ отсутствіи всякой связи между всѣми существующими кружками, въ отсутствіи единства и общаго плана дѣйствій. Однимъ словомъ палестинскому дѣлу нужна, во чтобы то ни стало, централизація. Въ виду мною вышеизложеннаго, совѣтъ въ полномъ своемъ составѣ поручилъ мнѣ, какъ одному изъ своихъ преданныхъ этому дѣлу членовъ, снестись письменно отъ имени полтавскаго кружка со всѣми имѣющимися въ Россіи и заграницей палестинскими кружками и предложить имъ устроить лѣтомъ всемірный съѣздъ делегатовъ всѣхъ существующихъ въ Европѣ кружковъ, на которомъ выработался бы общій планъ дѣйствій, обязательный для всѣхъ. Кромѣ этого, дѣло наше, по моему мнѣнію, могло бы отъ такого дѣла много выиграть: увеличилось бы число кружковъ, на насъ перестали бы смотрѣть, какъ на людей, увлекающихся пустыми фантазіями, словомъ палестинское дѣло стало бы дѣломъ народнымъ и обратило бы на себя вниманіе можетъ быть всей Европы.

Но для того, чтобъ снестись со всѣми кружками, нужно знать адреса главныхъ дѣятелей каждаго кружка, а мнѣ только извѣстны адреса: Вашъ и дѣятелей харьковскаго кружка, членомъ котораго я тоже состою. И вотъ, зная по литературнымъ трудамъ Вашимъ и по слухамъ, что палестинская идея стала для Васъ непремѣннымъ условіемъ Вашей жизни и дѣятельности, я предполагаю, что Вамъ вѣроятно извѣстны дѣятели нашего общаго дѣла многихъ городовъ, поэтому я убѣдительно прошу Васъ немедленно отвѣтить мнѣ какъ на счетъ устройства всемірнаго съѣзда, такъ и сообщить адреса всѣхъ извѣстныхъ Вамъ палестинскихъ обществъ.

Если Вы одобрите рѣшеніе полтавскаго Совѣта, то не можете ли Вы взять на себя трудъ содѣйствовать намъ въ этомъ посредствомъ печатнаго слова въ нѣкоторыхъ органахъ?

При семъ могу Вамъ сообщить нѣкоторыя свѣдѣнія о нашемъ кружкѣ: кружокъ состоитъ всего изъ 50 членовъ, людей болѣе бѣдныхъ, чѣмъ состоятельныхъ, имѣетъ среди себя весьма ограниченный элементъ интеллигентныхъ силъ. Но, не смотря на это, кружку нашему удалось за одинъ годъ существованія собрать капиталъ въ 1200 руб. Теперь, въ видахъ увеличенія нашихъ средствъ мы будемъ собирать во всѣхъ еврейскихъ домахъ кости [1]) и надѣемся, что при извѣстной энергіи кости эти дадутъ намъ рублей 700—800 въ годъ.

Прошу сообщить, имѣетъ ли Одесса свой кружокъ и изъ кого состоитъ этотъ кружокъ, какія у него матеріальныя средства? Вообще прошу Васъ дать мнѣ свѣдѣнія какъ можно болѣе точныя обо всемъ, что Вамъ извѣстно о существующихъ кружкахъ. —

Съ глубокимъ уваженіемъ остаюсь

Г. М. Шилянскій.

P. S. Меня удивляетъ Ваше литературное участіе въ «Восходѣ». Этотъ органъ, по моему мнѣнію, преслѣдуетъ чисто антисемитскія тенденціи, конечно не въ смыслѣ юдофобства «Руси» или «Новаго Времени, но въ болѣе опасномъ смыслѣ—подкапыванія подъ основы еврейства. — — — — — — — — — — — — — — — — —

Изъ Полтавы 8 дней тому назадъ уѣхало въ Палестину 8 молодыхъ людей. Весною ѣдутъ еще нѣсколько.

---

1) כלומר: העצמות הנותרות מן הבשר הנאכל ואין איש שם אליהן לב או שהשפחות אוספות ומוכרות אותן לסמרטוטרים.

76.

מאת דוד גורדין לשפ״ר *).

ב״ה.

Lyck, den 25 Februar 1884.

לידידי הנכבד שלום

זה זמן רב לא כתבתי אליך יען לא הי׳ לי מה להודיע חדשות ונצורות והיום יש לי להודיעך ולבעלי החברה הנכבדה דברים אחדים הראוים להשמע. מהשתדלותי אצל גדולי לאנדאן בדבר המזכרת הודעתיך. תוצאות הדבר היו אחרי שלא חפצו להסכים להפראגראם שלי, או יותר טוב אחרי שלא חפצתי להסכים להסעיף שהוסיפו הם לעשות בכסף אחרי עבור ארבעת שנות האסיף כטוב בעיניהם אם יראו כי לא יתכן לעשות מושבות באה״ק, ובעוד שהיינו עסוקים בזה הנה והנה באה הידיעה הנכונה מקאנסטאנטינא־פאל כי הממשלה לא תתן ליסד מושבות חדשים לאחב״י באה״ק מפחדה אל טיבה ברבות הימים וכן ענה המיניסטער אל ה׳ פערנאנדעץ שבא אליו בשם ראטהשילד לבקש שלא יניח הפחה מכשולים על דרך המושב שיסד ראטהשילד אצל עקרון בעד הי״א המשפחות מרוזינאי, ענה המיניסטער בהמשך דבריו: הגד הוגד לנו כי אתם חפצים לעשות מפאלעסטינא שאלה בול־גארית שנית. יהיה איך שיהיה, מסיבה זו משכו הגדולים ידיהם מלעמוד בראש התנועה כאשר חפצו בראש באמרם הלא כל עמלנו לשוא אם סגורים שערי הארץ לפנינו. בכל זאת נמנו וגמרו באסיפתם האחרונה להקדיש כל מותר הכסף שנשאר ממה שנאסף לפני שנתים לתמיכת גולי רוסיא וכן הכסף שנאסף לפני עשר שנים למזכרת משה 1), ליסד מזה מושבות באה״ק בשעה מוכשרת (סכום הכסף עולה יותר מכ׳ אלפים פפונד). ובעת שיוסר המכשול הגדול מדרכנו אז יעמדו בראש התנועה לאסוף כסף בפומבי. ולשמחת לבי קבלתי היום מכתב מבית השר משה מונטיפיורי כי הגדולים נמנו וגמרו לשלוח לאה״ק את הד״ר מארקוס אדלער האדוואקאט אשר בכל בית משה נאמן הוא, לשים עינו על הקולוניות הצריכות עזרה ואלו תושענה אי״ה יהי׳ איך שיהי׳, כן ישום הציר עינו על כל הענין בכלל ולראות איך באפשר להסיר המכשול הגדול. הד״ר שם לדרך פעמיו ולפני עזבו לאנדאן הי׳ אצל השר משה וידברו מענין מלאכותו ב׳ שעות רצופות, וכאשר קראתי מבין השיטות הבנתי כי גם השר משה נכון לפתוח עתה ידו הגדולה להענין הגדול אם יוסר המכשול ויפתח השער. והנה הגדולים בעצמם אינם יכולים לעשות דבר אצל הסולטאן כי חשודים הם במובן, ע״כ עלה בדעתי שנעשה אנחנו המוטל עלינו,

*) מארכיונו של שפ״ר.

1) עי׳ לעיל נומר 64.

ר״ל בשם אחב״י האומללים והצעתי לראשי החברות לשלוח ציר מיוחד לסטאמבול. אל החכם באשי (הרב הכולל) שהוא מכובד מאד בעיני הסולטאן ומרואי פניו, שיבקש רחמים מהסולטאן לתת פירמאן מיוחד לקולו־ניזאציע, ידעתי כי הרב ההוא יוכל לעשות בזה יותר מראטהשילד וכל ציר ממלכה יען איננו חשוד והוא יציע הענין כמו שהוא באמת וירגיע רוחו. ואם יבא מלאך אל הרב בשם גדולי הרבנים והנכבדים ברוסיא, בל״ס יעשה מה שביכלתו כי אוהב כבוד הוא. להצעתי זו הסכים ידידנו הרב מביאליסטאק ובמכתבו האחרון כתב לי כי למטרה זו יסע לווארשא, ולא ידעתי אם הפיק חפצו, ואני כתבתי אדות זה ליתר החברות. נחיצת הדבר גלויה כי לשוא כל עמלנו אם שערי הארץ סגורים לפנינו. בין כה כתבתי להרב החכם באשי לסול הדרך להמלאך. ואם חלילה לא יהי׳ לכסף מוצא להוצאות השליח אעשה עכ״פ לבדי כל אשר בכחי בענין זה אצל החכם באשי כי כל הענין תלוי בזה, כי בזה נפנה הדרך לפעולת גדולינו שלא יהי׳ להם כל אמתלא עוד. הודיעני ממה שנעשה בקרב חבורתכם שם. בדבר נסיעת הד״ר אדלער לאה״ק כל תגלה ברבים רק לצנועין כי כן בקשוני. אם ידידי הרב רש״מ 2) בווארשא דרוש נא בשמי לשלום

והנני ידידך הנאמן

דוד גארדאן.

2) ר׳ שמואל מוהיליבר.

77.

מאת הד״ר פ. יאמפולסקי לד״ר פינסקר.

Ростовъ на Дону, 1-го Марта 1884 г.

Многоуважаемый Коллега!

Въ концѣ концовъ за дѣло Монтефьере пришлось взяться нашему кружку. Всѣ представители общины оказались несоотвѣтствующимп высотѣ этого дѣла. — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Отъ г. Цитрона изъ Минска я получилъ 11-го сего мѣсяца письмо съ брошюрой: „אם אין אני לי מי לי“, весьма удачная передача содержанія брошюры «Autoemancipation», горячимъ защитникомъ которой онъ является во второй статьѣ „יתבררו ויתלבנו הדברים“. Знатоки еврейскаго языка скажутъ большое спасибо за этотъ переводъ.— Собравъ свѣдѣнія о числѣ знающихъ библейскій языкъ въ Ростовѣ, я просилъ автора о высылкѣ 50 экземпляровъ. Позволю себѣ лично замѣтить, что самое важное до сихъ поръ не сдѣлано и не издано. Я говорю о подобной брошюрѣ на *жаргонѣ*. Нужно, крайне нужно, чтобы масса читала, чтобы сѣрый народъ проникся этой идеей; тогда

за осуществленіе ея нечего будетъ опасаться. А между тѣмъ масса то до сихъ поръ почему-то забыта. Я знаю, напр., въ Ростовѣ можно было-бы по крайней мѣрѣ 600 экземпляровъ распространить въ массѣ, конечно за небольшую цѣну, брошюры. Вѣроятно, тоже самое было бы въ любомъ городѣ. Высшій и средній классы имѣютъ что читать по этому дѣлу, но простой народъ рѣшительно лишенъ этой возможности. Между тѣмъ дѣйствительность показываетъ, что масса безусловно симпатично относится къ этому вопросу. Меня осаждаютъ простые евреи съ просьбами дать имъ читать на жаргонѣ что нибудь подобное «Autoemancipation» и брошюрѣ г. Лиліенблюма.

Когда приходится толковать съ грамотнымъ простымъ евреемъ, то тутъ не встрѣтишь и 1/1000 доли той оппозиціи, которая ставится многими изъ т. наз. образованнаго класса. Словомъ, чтобы движеніе пошло быстрѣе и пустило возможно болѣе глубокіе корни, необходимо имѣть книги и на *жаргонѣ*.

Громадное большинство членовъ здѣшняго кружка склонно думать, что чѣмъ скорѣе будетъ созванъ Всеобщій Конгрессъ и чѣмъ скорѣе разъяснится программа *практической* дѣятельности, тѣмъ оно выгоднѣе будетъ для ускоренія хода самаго дѣла. Разсуждающіе такимъ образомъ полагаютъ, что носить въ себѣ *одну* идею, воодушевляться ею и ждать долго практическаго осуществленія ея въ большей или меньшей степени —все это свойственно исключительнымъ натурамъ, высоко развитымъ въ духовномъ отношеніи. Для большинства же смертныхъ продолжительное ожиданіе вызываетъ извѣстное тоскливое состояніе, отнимающее, или лучше сказать, разслабляющее энергію. Съ этой точки зрѣнія для нихъ становится непонятнымъ письмо Ваше, напечатанное въ № 5 «Colonist» [1]), въ которомъ Вы рекомендуете не торопиться созваніемъ конгресса [2]). Кружокъ нашъ полагаетъ, что одно выжидательное положеніе безъ всякаго намека на практическую работу можетъ совершенно пріостановить движеніе.—Передаю Вамъ буквально мнѣніе большинства кружка.—Лично я совершенно противоположнаго мнѣнія. Я думаю, что идея эта далеко еще не созрѣла, въ массѣ ея еще нѣтъ, ибо она туда еще [не] дошла путемъ печати. И пока идея эта не сдѣлается достояніемъ массы — до тѣхъ поръ рано думать о практическомъ ея осуществленіи. На *практикѣ* идея эта можетъ и не проскочить—и тогда — прощай на всегда. А каково Ваше мнѣніе и мнѣніе другихъ кружковъ?

A propos, кружокъ нашъ убѣдительно проситъ Васъ сообщить намъ то, что Вамъ извѣстно о другихъ кружкахъ. Нашъ кружокъ состоитъ въ сообщеніи только съ Вами; о другихъ кружкахъ намъ мало извѣстно. Идетъ ли впередъ это движеніе въ другихъ городахъ? Сознаніе общей дружной работы дѣйствуетъ благотворно и оживительно. Если есть другіе кружки, то вступаютъ ли они въ связь между собою? Каковы ихъ силы etc. etc.

Уважающій Васъ

П. Ямпольскій.

1) עתון שיצא בימים ההם בקאטוביץ.

2) עי' לעיל נומר 60.

78.

מכתב־חוזר מאת הד"ר פינסקר *)

Одесса, 6 Марта 1884 г.

Господину Якову Дайхесу, Харьковъ.

Вслѣдствіе административныхъ распоряженій турецкаго правительства, равносильныхъ запрещенію образовать новыя еврейскія колоніи въ Палестинѣ, въ настоящее время стоитъ на очереди вопросъ о необходимости убѣдить Султана, что дѣло не имѣетъ никакой политической подкладки, что имѣется лишь въ виду образованіе убѣжища для той части бѣднаго, способнаго къ труду еврейскаго населенія всѣхъ странъ, которая не находитъ себѣ занятій на родинѣ, что Турція можетъ отъ этого лишь выиграть, такъ какъ трудами евреевъ-поселенцевъ нынѣ безлюдная заброшенная пустыня превратится въ заселенную богатую страну.

Въ виду того, что препятствія и притѣсненія, встрѣчаемыя въ послѣднее время евреями-поселенцами въ Палестинѣ, могутъ погубить въ зародышѣ все колонизаціонное движеніе, мы не могли не отнестись весьма сочувственно къ предложенію г-на редактора «Гамагида» объ отправкѣ отъ имени и за счетъ всѣхъ русскихъ кружковъ уполномоченнаго въ Константинополь къ Хахаму Баши (Главному Раввину) съ просьбой ходатайствовать предъ Султаномъ объ отмѣнѣ всѣхъ административныхъ распоряженій, тормозящихъ дѣло заселенія Палестины [1]).

Было бы отрадно слышать, что всѣ кружки примыкаютъ къ этому предложенію. Я позволяю себѣ просить Васъ увѣдомить меня, одобряете ли Вы это предложеніе и согласны ли участвовать въ расходахъ.

Съ истиннымъ уваженіемъ

Л. Пинскеръ.

*) מכתב זה נשלח לכל ראשי העסקנים שבחובבי-ציון בימים ההם.

1) עי' לעיל נומר 76.

.79

מאת דוד גורדון לשפ"ר *).

Lyck, den 21 April 1884.

לידידי היקר והנכבד שלום!

— — — — — — — — — — — — —

השמועה בהמליץ מהסרת הירש מפקודתו וכו׳ בשקר יסודה, אסאוועצקי נתמנה למשגיח על הקולו־ניא עקרון ולא יותר. מבני ביל"ו מהם נושבו ג"כ בעקרון על הוצאות ראטהשילד, ושבעה באו לפאריז ללכת לאמעריקא 1) והם אינם חפצים, ולא נודע איך יפול דבר. בכל יתר הקולוניות הכל הולך למישרים רק בראשון לציון נעשו מהומות וסכסוכים ע"י ביל"ו ובקרוב אודיעך פרטי הדברים. עכ"פ טוב הדבר כי לרוב ביל"ו באה הישועה. אנכי עומד במרוץ מכתבים עם ערלאנגער ולשכת הבאראן, ויש הרבה לדבר מזה לעת מצא, מפני שאינני בקו הבריאה יהיו דברי הפעם מעטים.

ושלום מאת ידידך באמת

ד. גארדאן.

*) הנומרים 80—79 הם מארכיונו של שפ"ר.

1) ע' הנומר הסמוך וגם להלן הנומרים 87—86.

.80

מאת דוד גורדון לשפ"ר.

Lyck, den 28 April 1884.

לידידי הנכבד!

— — — — — — — — — — — — —

בדבר האחדים מבני ביל"ו שיצאו מכנען, הלא הודעתיך כי לא מרצונם עשו זאת רק אנוסים היו יען כי גדול הי׳ עליהם רוגזו של ראטהשילד, ואחרים לא חסו עליהם, ע"כ נתרצו ללכת לאמע־ריקא, אך בבואם לפאריז נתחרטו, ואנכי כתבתי בעבורם בקשות להרב צדוק ולערלאנגער, ויש תקוה כי יוטב גם גורלם. עכ"פ לאמעריקא לא ילכו.

הרב צדוק כהן מפאריז מודיע לי, כי השר ראטהשילד מקבל ידיעות טובות מכל הקולוניות, גם מבני ראשון לציון שהכל הולך למישרים.

מדבר התנועה בפט"ב שמעתי גם אנכי, כי קבלתי ידיעות מזה משם, ומי יתן ויצליח בידם, אף כי לא אאמין בזה. את מכתבי זה כותב אנכי אונפראנקירט ברצונך, אחרי כי באמת יש לי לכתוב מכתבים בענינינו בכל יום וקשה לי הוצאות הפאסטא.

והנני ידידך הנאמן הכותב בחפזון

דוד גארדאן.

.81

מאת רש"י פין לר׳ צדוק הכהן, ראש רבני צרפת*).

בשם ה׳ אלהי ישראל.

כ"ו אדר תרמ"ד ווילנא יע"א.

כבוד הרב הגדול בתורה ובחכמה, עומד לנס עמו לגאון ולתפארת, החרד לדבר ה׳ ושוקד על תקנת כלל אחיו, מוהר"ר צדוק הכהן נ"י.

יהי נעם ה׳ עליו.

לבי אומר לי, כי רום כ"ת שמע את שמעי ונודעתי לו ע"י מכתב העתי הכרמל אשר הוצאתי לאור וע"י ספרי אשר חברתי, כי זקנתי ושבתי באוהל ספרות ישראל וכל יודעי מקרוב יודעים כי מעודי ועד היום עבד נאמן אנכי לעבוד עבודת הכלל באמת ובתמים, על כן מצאתי א"ע לגשת בזאת לפני רום מעכ"ת בדבר הנוגע לטובת אחינו האמללים אשר נשאם נפשם לקבל עליהם עול עבודת האדמה בא"י, ותקותם היתה להתעודד ולהתחזק במעוזי מקוה ישראל, ולדאבון לבנו היתה תקותם למפח נפש.

אדון, חסדך בל יחדל לשאת פני המדבר אל רומע"כ ולהטות אזן לדבריו הנאמרים באמת ויוצאים מלב חרד לטובת אומללי אחיו בא"י, חלילה לעבדך להתערב בדבר אשר אין לו חלק ונחלה בו, ואל יחשוב לי אדוני עון כי באתי לפלס ארחות גדולי ונכבדי עמנו אשר נדיבות יעצו ועל נדיבות יקומו להיות מעוז לדל ומחסה לאביון, יודע אנכי וכל אוהב עמו יודע, עד כמה גדלו מעשי צדקת הנדיבים אשר ירו אבן פנה למקוה ישראל ואך מאשר יקר כבוד הנכבדים האלה בעינינו ומאשר קדוש החפץ זה חפצה נפשם בו לכולנו, מצאתי את נפשי להעיר אזן רומעכ"ת על דבר אחד בהליכות מקוה ישראל, אשר לפי החקירה והדרישה באמת ובתם לבב, מפי אנשים כשרים ונאמנים, צריך תקון לפי משאלות העת החיה.

ראשי חברת כל ישראל חברים אשר יסדו את הקולוניא מקוה ישראל ראו מראש באספקלריא מאירה כי אך טוב לישראל ליסד להם בית נאמן לתלמוד עבודת האדמה בארץ אבותינו, שמה ילמדו צעירי עמנו את ידיעת העבודה ומשמה יצאו מוכשרים לפנות דרך לעבודה זו בין אחינו בני ישראל. המטרה הקדושה הזאת אשר היתה למאיר עיני המיסדים בתחלה, בעוד

*) הנומרים 84—81 הם מארכינו של רש"י פין.— מכתבים רבים מארכיונו של פין לקוחים אתנו מתוך ספרי העתקות ובאלו חסרה החתימה בסופם.

ישבו אחינו בארצות מושבותיהם באירופה בשלום, קדושה רבה נתוספה לה ביתר עז בימינו אשר יצא הקצף על אחינו בכמה ארצות להדיח עליהם כל יד עמל ותלאה ולהצר צעדיהם תחתיהם עד אשר אכף עליהם המחסור לעזוב ארץ מולדתם ולעלות לארץ ישראל למצוא להם מנוח כמעט שמה ולא בעצלות וברפיון ידים כי אם בעבודת האדמה ביגיעת בשר ונפש. הגרים הגרורים האלה אשר בעור שניהם התמלטו אל א"י שמו תקותם במקוה ישראל ואמרו בלבבם, וכן חשבנו גם אנחנו החרדים לטובתם, כי בטרם ימצאו מנוח לכף רגלם ביסוד קולוניא חדשה ימצאו מנום ומפלט בצל מקוה ישראל. שמה ילמדו את דרכי העבודה, שמה ינסו כחותיהם בה ושמה ימצאו להם עזר להאחז במקום אשר ימצאו. והנה לדאבון לבבנו, לא די שלא מצאו בצל מחסה מקוה ישראל מכל תקוותיהם דבר אחד להחיות רוחם הנדכא ולעודדם להתחזק במעוזם, כי אם גם נענו, נדחו ודכאו עד דכא, והיתה התקוה אשר שמו כל יודעי דבר מקוה ישראל בו, כי יהיה מקור נפתח לעזור ולהועיל, כי למחיה יעדוהו מיסדיו, להחיות עם רב, לאכזב, למוג לב אשר באו לחסות בצלו ולרפות ידי כל המתחזקים והמתאמצים לתקוע להם יתד בא"י. וכל זה בסבת האיש אשר צותה חברת כל ישראל חברים לראש על היסוד של מקוה ישראל, הוא הדירעקטאר הירש; האיש הזה, חלילה לנו לפגוע בכבודו ולשים דופי בהנהגתו את הקולוניא, כי מי יבוא להרהר ולהביא במשפט את מעשי ראשי החברה, ולמי הצדקה לשית עצות לפניהם, כי מה נדע אנחנו ולא ידעו המה? ואך בנוגע להנהגתו את הנדחים האומללים, אשר שמענו ונדעה, מצאנו עז בנפשנו לאמר: כי לא טוב הוא בתוך עמו, ועל מעשיו אלה אנחנו דנים. לא ידענו מה ראה ה' הירש לעשות כמעשהו, ומי אשם בדבר, ואפשר כי נמצא גם בכנף האנשים ההם דבר שלא כרצונו, אבל מן הראוי היה לכבוד ה' הירש למזג את מדת הדין במדת הרחמים לגרים נדחים ואומללים אשר השליכו נפשם מנגד, וקבלו עליהם לעבוד עבודת עבד, והם אנשים בעלי דעה וכשרון, מהם אשר היו בארץ מולדתם בעלי בתים הגונים ומהם אשר כבר סגלו להם דבר חכמת בינה בימי למודם בגימנאזיום ובאוניווערזיטעט. את כל הדברים האלה היה לו לה' הירש לשקול במאזנים, במאזני השכל והיושר, והוא מתח עליהם גזרת דין קשה, בלא צרוף רחמים וחמלה.

והנה למצוא זכות לה' הירש עלה במחשבתנו, כי בהיותו ציר אמונים לשולחיו עיניו ולבו רק אל טוב הקולוניא מקוה ישראל, להיטיבה, ליפותה, לשכללה, לעשותה סגולה, לגן חמד ולפרדס מלא כל טוב, כאילו היתה מטרת מיסדה רק לטובת הקולוניא לבדה, ולא ישית לב אל תכליתה בכלל, כי לא למענה נוסדה, כי אם לטובת כלל ישראל, להיות להם לאות ולמופת, להעזר על ידה, להתחזק ולהתעודד בה, וכל זה למען משוך לב אחינו לעבודת האדמה ולתת להם אחרית ותקוה טובה בא"י.

אי לזאת ישא נא אדוני את פני המדבר אליו, אשר חלילה לו לחרחר ריב. עדי בשחק נאמן, כי לא רוח בריל[1]) מדבר מתוך גרוני, ולא אצתי לבוא לפני רום כבוד מעלת חכמתו ותורתו בדברים על פי השמועה מפי נוגעים בדבר והרבה חקרתי ודרשתי בטרם הרהבתי עז לגשת לפני רומע"כ, ועתה כי הואלתי לדבר בקשתנו שטוחה לפני רומע"כ, כי יגדל חסדו להציע את פרשת מכתבי זה לפני ראשי הועד ונפש אחינו האומללים בשאלתנו, וטובת כלל ענין ישוב א"י בבקשתנו, כי יהיה מטובם להתישב בדבר אולי ימצא לנכון לצרף עוד איש אחד מנכבדי אחינו החכמים השלמים הישרים היושבים בא"י, היודעים את מצב אחינו האומללים, את מעשיהם, תכונותיהם ומחשבותיהם, ויודעים בינה לעתים למזג את מדת הדין בקורטוב של מדת הרחמים, לצרף איש כזה בהנהגת הקולוניא מקוה ישראל, אל הדירעקטאר ה' הירש, ועל פי שניהם יצא משפט הנדחים המבקשים מעוז ומחסה במקוה ישראל, ולא יהיה ה' הירש דן יחידי. הלא שמה בא"י הרב החכם הישר באדם ר' יחיאל מיכל פינס, היקר והנכבד ר' דוד גוטמאן, היקר והנכבד הנגיד ר' בנציון שאטעל מפאניעווז[2]) ודומיהם, אשר מהם יוכל הועד לבחור להם איש לעמוד על יד ה' הירש. אנשים כאלה יקבלו עליהם את העבודה בחפץ נפש ובחנם בלי קבלת פרס, אז תצא כנגה צדקת הצדיקים מיסדי מקוה ישראל ומחשבתם הטהורה לטובת כלל אחינו תראה אור. ושומר ישראל ישקיף ממעון קדשו השקפה לטובה לבנות הריסותינו ולרפא מחץ מבותינו, וראשי הועד יהיו שלוחים למקום ומלאכי פניו להמציא ישע לנדחים ולתת תקומה לשואפים מבור שבי לעלות לחבק עפרות ארץ אבותינו ולהחיות נפשם בעבוד עבודתה.

עבד לעבדי טובת הכלל המתפלל בשלום רומעכ"ת ובשלום כל החרדים לטובת אחינו, המחכה להתכבד בתשובתו הרמה.

---

1) יחיאל בריל בעל „הלבנון" הרבה לגנות (עי' ספרו „יסד המעלה", מגנצא תרמ"ג, עמ' 179—175) את הירש מנהל „מקוה ישראל" ואת יחסו לבילו"יים. ואמנם לא רוח בריל, כי אם רוח פינס (עי' לעיל נומר 71), מדבר מתוך גרונו של בעל המכתב.

2) מבני פתח-תקוה.

82.

מאת רש"י פין לד"ר אליעזר הלוי

בשם ה' אלהי ישראל.

יום ב' ויקהל תרמ"ד ווילנא יע"א.

כבוד ידיד נפשי וידיד בית ישראל הרב הגדול החכם המופלא שוקד לתקנת אחיו וכ"ו מהור"ר אליעזר הלוי נ"י

דאקטאר לאווע.

יהי שלום בחילו.

שמענו וישמח לבבנו כי גדולי אחינו בלאנדאן החרדים לטובת אביוני עמם התעוררו ברוח נדיבה לצאת לעזרת אחיהם האומללים אשר עזבו משכנותיהם ויעלו לארצנו הקדושה בחפץ נפש לכונן למו קולוניות ולחיות על מוצא פי עבודתם, ולסבות הפגעים הרעים אשר פגעו בהם במקום מחמל נפשם אולת ידם להוציא לאור חפצם הטהור הזה, והם סובלים חרפת רעב. ולפי אשר שמענו התנדב הרב החכם היקר באדם ה' מרדכי אדלער בן הרב הגאון המפורסם מוהרר נתן לעלות לארץ הקדושה לבקר את המושבות ולראות מעשי יד המכוננים, במחשבה טובה ובהסכמת נדיבי עמנו ראשי הועד אשר נועד זה שנים לעשות מזכרת לאדוננו הצדיק יסוד עולם השר רבנא משה מונטיפיורי שליט"א להעניק ברכה לראוים והגונים ממכונני המושבות מקופת הכסף הנאסף למעשה המזכרת[1]. את כל הדברים האלה שמענו ותחי רוחנו, כי נמצאו גואלים לנדחים ההם, ומקרב לב ונפש ברכנו את הנדיבים הישרים, אשר על נדיבות יקומו.

ועתה כאשר הערה ה' אלהי ישראל את רוחו על נדיבי אחינו לשים לב אל מעמד אחינו בארץ אשר עיני הש"י עליה כל הימים, אמרנו כי באה העת לחדש ולחזק את המחשבה הטובה אשר הצעתי לפני רום כת"ר לעשות מזכרת לעבד ה' לרבנא משה ליום מלאת לו מאה שנה אי"ה ביסוד קולוניות בא"י על שמו ובשם אהל משה יקראו. בכל מרחבי מדינתנו הקיפה המחשבה הזאת ומצאה לה מהלכים בלבבות אחינו לכל מפלגותיהם והעם מרבים להביא נדבותיהם בשמחה לדבר הזה, כי גדול וקדוש הוא לכלם לאחד ולחבר שני ענינים רמים וגדולים באגודה אחת: מזכרת לכבוד אדוננו השר שליט"א כלבבו וכנפשו ויסוד קולוניות לעניי אחינו בארצנו הקדושה, לגלגל זכות ע"י זכאי. ואחרי אשר גם גדולי אחינו בלאנדאן התעוררו לפקוד בפקודת ישועה ורחמים את אחינו האומללים בוני החרבות, אמרנו בלבבנו כי לא יתרעמו עלינו נכבדי לאנדאן ולא יבזו עצתנו לכונן ועד מיוחד לתכלית זאת בלאנדאן והועד ישמיע דברו ויקרא נדבות למזכרת זאת ויעמוד הכן לקבל את כסף הנדבות אשר יורם ויוקדש מכל קהלות ישראל בכל ארצות מושבותיהם.

ומדאגה מדבר פן תעמוד הממשלה התוגרמית לשטן אל יסוד המעלה הזה, על ראשי נדיבי עמנו, אשר יקבלו על עצמם לבוא בסיד הועד, לבוא בבקשה לפני הממשלה כי תתן רשות ליסוד זה הנעשה למזכרת הצדיק סיר משה, כי זה חפצו הקדוש. האמנם שמענו כי שונאינו ומנדינו הוציאו דבתם רעה לפני הממשלה התוגרמית כי התעוררו בני ישראל לעלות בחומה, לרשת להם את הארץ ולכונן להם שם יסוד לנחלה ולמנוחה, והממשלה נתנה אזן קשבת לעלילות שוא כאלה ותאמר להניא ולהפריע את האומללים המבקשים רק לחם להחיות נפשם בעמלם מבנות להם בתים בקרקעות אשר קנו במיטב כספם כמשפט הארץ.

והנה אף כי קשה עלינו להאמין שממשלת טורקיא הרוממה אשר שריה חכמים מחוכמים בהליכות המדינה, ילך לבם להאמין כי מתי מספר הגולים הנדחים חלומות יחלמו ויתעו נפשם בדמיונות כוזבים כאלה, לאחוז בכנפות ארץ גדולה ולנער את יושביה ממנה, בכל זאת אולי הצליחו מעשי שטן למתוח על אחינו האביונים חוט של חשד כל שהוא, והממשלה עוינת את הגרים ותאמר להניח להם מכשולים בדרכם בגלוי ובסתר, אשר על כן אך טוב לישראל כי יגישו ראשי הועד את בקשתם לפני הממשלה, להפיק רצונה ורשותה ליסוד קולוניות למזכרת משה. ותקותנו חזקה כי ממשלת התוגר, אשר כבוד אדוננו הצדיק העומד לנס עמים בצדקתו יקר בעיניה, לא תמנע מהם את שאלתם הקטנה הזאת.

הצעתי לפני רומע"כ את מחשבותי בדבר הזה, ונפשי בבקשתי כי יכבדני בתשובתו הרמה על כל פרטי הדברים אשר שמתי למאור עיניו. ואני תפלה לאלהי ישראל כי יתן שנות חיים בנעימים לאדוננו השר הצדיק ולרום כ"ת נאמן ביתו ושותפו בכל דבר טוב ומועיל ויחיינו ויזכנו לראות בנחמת ציון, עבדו מוקירו כערכו הרם.

[1] עי' לעיל נומר 76.

83.

מאת חובבי־ציון בווילנא למונטיפיורי.

כבוד אדוננו מרנא משה מונטיפיורי עבד ה'!

רבות עשית רב העליליה בימי חייך לישע אחיך, על קצוי ארץ צדק מלאה ימינך, קדם ותימן, צפון וים ראו הליכותיך בקדש, לרוב ריב אומללים, להפיק רצון מלכים ושרים למשוך להם חסד, כי אהבתך את עמך היא תחייך, טובם וישעם אדירי חפציך, ומאהבתך את

עמך אהבת גם ארץ אבותיהם, רצית אדמת הקדש לא לבד לבכות על חרבותיה כי אם לרפא הריסותה ולחיותה מערמות עפרה, ובחכמתך ראית מראש כי אך טוב לישראל כי יתנדבו מהם ממקצתם להאחז שם אחוזת נחלה ולהחיות נפשם בעבודתה, ורבות חשבת ויעצת בבקרך את ירושלים עיר הקדש ואת ערי ישראל הנשמות, אך לדאבון לב לא רבים חכמו השכילו להבין את מחשבותיך הטובות והקדושות ולא עלה בידך כי אם לניר ניר ולזרוע זרע לצדקה לאחרית הימים.

הימים ההם באו למגנת נפש בדרך לא נדע שחרה, ברעש ורוגז נפלו עלינו להרגיז ולהחריד משכנות יעקב, מחמס המציק נפזרו למאות ולאלפים לכל רוח לבקש להם סתרה באשר ימצאו, ומהם נמלטו גם לארץ ישראל. אז נפקחו עיני החרדים לטובת העם ונוכחו לדעת מה רב טוב צפון במחשבה הקדושה לתקוע יתד במקום נאמן לאחינו האומללים בארץ אבותינו לעבודת האדמה. ועד מהרה עשתה לה המחשבה הזאת כנפים להקיף את רוב קהלות ישראל ורבים וכן נדיבים מקצה הארץ התעוררו להחזיק במעוזה לתמכה ולסעדה בצדקות ועוז, ובדרכיך משה עבד ה' יזכרוך עתה, כי למופת שלחך ה', ממך יראו וכן יעשו לתת אחרית ותקוה טובה לנדחי ישראל.

ובהגיע תור מלאת לך, צדיק יסוד עולם, מאה שנים, כי ברכך ה' אלהיך ובך ברך את עמו ישראל, להיות להם ברכה בקרב הארץ, ראו כל טובי עמנו כי עליהם המצוה והחובה לעשות זכרון למפעלותיך הטובות, אין ערוך למו, בדבר הגדול והקדוש אשר בו שמת מעיניך זה ימים הרבה: ליסוד יסוד מושבות לבני ישראל לעבודת האדמה בארץ אבותינו ויהיו נקראים על שמך.

עדיך בחיר ההשגחה, עדיך תאתה עתה ובאה בקשת אלפי ישראל, כי תקום ותתעודד לישע המחשבה הקדושה אשר חשבת מימים מקדם להוציאה לאור עולם, להפיק רצון מאת כבוד חסולטאן יר"ה, לתת רשיון לנדחי עמנו להאחז בארץ פלשתינא אחוזת שדה וכרם, להוציא לחמם מן הארץ אשר השקוה אבותיהם לפנים בדמי לבבם ונפשם, ויקראו המושבות האלה על שמך, והיה בהם כפלים לתושיה, ללמד את אחינו עבודת האדמה ולהושיב נשמות אדמת הקדש.

אלהי ישראל, אשר ברכך, אדוננו מגננו עד היום, ברכה גדולה מחבריך, יוסיף ויפליא חסדו עמך להאריך ימיך בנעימים ויאמץ כחך לעשות חיל, ישפוך רוח חן ותחנונים על דבריך לפני כבוד הוד הסולטאן וכל משאלותיך ימלא. והיה מעשה הצדקה הזאת אבן נזר בעטרת שיבתך לאור עמים ולאות עולם לא יאסף נגהו ולא יכרת, ועיניך תחזינה בנחמות ציון וירושלים ובהרמת קרן ישראל.

זאת תפלת כל בית ישראל ובכללו תפלת אחיך עבדיך מוקירי שמך ומכבדי זכרך

יושבי ווילנא.

.84

מאת חובבי־ציון בווילנא לר' משה הלוי, ראש רבני טורקיה *).

ניסן תרמ"ד, ווילנא יע"א.

כבוד הרב הגאון החכם הכולל עומד לנס עמו לכבוד ולתפארת מוהר"ר משה הלוי, רב הראש והראשון לכל רבני ישראל בתוגרמה.

יהי שלום בחילו.

כבוד אדוננו יודע, כי מאז פגעה מדת הדין באחינו בני ישראל בארצות שונות באירופה לאסור עליהם אסורים קשים ומרים בהליכות הפרנסה והכלכלה והמון העם החל גם להתנפל עליהם בחמה שפוכה, להשים עליהם את נויהם ולתתם לבז ולמשסה ולשומם מרמס כטיט חוצות, החלו מקצתם לצאת מארצות מולדתם ולבקש להם מנוס ומפלט בארצות אחרות. רבים מהם פנו לאמעריקא ולא הצליח חפצם בידם לסבות מסבות שונות אשר בלי ספק הגיע דברם לאזני רומע"כ. ומהם נשאו נפשם לארץ ישראל בהסכמה גמורה ומוחלטת להשליך אחרי גום את המסחרים הקטנים הפורחים באויר ולעמוד על הארץ לעבוד את האדמה לשדדה ולפתחה ולהחיות נפשם מפרי עמלם הכשר. כי כבר ראו ונוכחו במקומות מושבותיהם כי אין קומץ המסחר יוכל להשביע רבבות אלפי ישראל ואין אחרית ותקוה להם כי אם בעבודת האדמה, וכבר באה העת כי ישובו הרבה מאחינו אל העבודה הזאת, היא עבודת אבותינו בימים מקדם. המחשבה הטובה הזאת מצאה לה מהלכים בלבות כל אוהב עמו וחרד לטובתם ורבים וכן שלמים בכמה מקומות התנדבו להחזיק במעוזה ולתמוך את בעלי הדעה, המבינים את מצבם ומשאלות הזמן ומתחרים לעלית לארץ ישראל לעבוד את האדמה, בכסף ולנהלם במועצות ודעת. והסכימו טובי עמנו במקומות שונים לדעה אחת לבחור בארץ־ישראל מבארצות אמעריקא לטעמים שונים טעמים נאמנים וכנים. מפני שמודעת זאת בכל הארץ שממשלת טורקיה הרוממה יר"ה נתנה תורה אחת ומשפט אחד לכל העמים החוסים בצלה, ולא תבדיל את היהודים לרעה בגלל אמונתם והטורקים גם המה בכלל אינם קנאי הדת, ומלבד שאינם שונאים את היהודים המה גם מתקרבים אליהם קרבת אחים ויודעים כי מצור אחד חוצבו. ומפני שארץ ישראל יש ויש בה הרבה

*) עי' דברי הרמל"ל ב„דרך לעבור גולים", 18.

קרקעות בתולות או חרבות ממעוט יושביה ומעצלות ומרפיון ידי עובדיה, ומפני כי היד החופפת על הארץ הזאת תגן בעד צעירי ישראל אשר יאחזו בה מהרהורי מחשבות זרות המוליכות את אחינו המתישבים באמע-ריקא לפרוק מעליהם עול תורה ויראת שמים כידוע.

על פי הדברים והאמת האלה החלו קצת מאחינו נושאי חרפת רדיפות שונות לעלות לארץ ישראל ונתנו נפשם לקנות להם אחוזת נחלה והביאו צואריהם בעול עבודת האדמה. בחפץ נפש נשאו וסבלו כל יד עמל ותלאה אשר פגעו בהם לרעה בתחלת הישוב, התחזקו להגות מן המסלה את כל המכשולים, ובעזרת אלהי ישראל ראו תקוה טובה נשקפת להם כי חפצם הטוב הצליח בידם. אך לדאבון נפש כל שוקד על תקנת אחיו קפץ על האומללים האלה רוגזה של מלשינות ודלטוריא ושרי הארץ הפחות הפכו עליהם בלהות, לאבד סברם ולבטל סכוים, אסרו עליהם לבנות בתי-דירה באחוזת נחלתם והפריעו אותם מעבודתם, ושמועות משמועות מחרידות ומבהילות באות כי ממקום גבוה יצאה פקודה לסגור שערי הארץ לפני פליטי נדחי ישראל אשר יבואו לכונן להם מושבות לעבודת האדמה, כי מגדים ומשנאים הוציאו דבת בני ישראל רעה באזני הממשלה הרוממה, כי לא לעבוד את האדמה ולשבוע מטובה יעלו העולים, כי אם לרשת אותה הם עולים בחומה להתחזק ולהתבצר שמה ולכונן להם גם יסוד מדיני עומד ברשות עצמו. והנה אף כי רחוק לשמוע כי ממשלת טורקיא הרוממה, החכמה והנאורה, תתן אוזן קשבת לעלילות שוא כאלה, כי ילך לבה להאמין, כי הנדחים האומללים האלה, המבקשים מנוח לכף רגלם ונעים ונדים לשבור שבר רעבונם בזעת אפם, יתעו בשוא נפשם לחלום חלומות הבל כאלה וידמו בלבבם לעשות להם מגדלים פורחים באויר בעוד שאין להם מעמד כל שהוא בארץ, הנה המעשים אשר עשו שרי הארץ והפחות והשמועות הרעות ההולכות ומתחזקות תעדנה כי המלשינות מצאה און לה לחתור מחתרת מתחת כסא הממשלה והטילה ארסה לבלע ולהשחית. אי לזאת אמרנו לפנות אל רום מעלת כבוד תורתו וחכמתו בבקשה שטוחה בשם כל נדחי ישראל ובשם כל החרדים לטובתם ולתקנתם, כי יתעורר רום מעכ"ת ויתעודד לעמוד לפני הממשלה כמליץ יושר מול מגיד פשע.

שמענו ונדעה כי אלהי ישראל נתן חן רומעכ"ת בעיני גדולי הממשלה וגם כבוד הוד הסולטאן ירום הודו מושך אליו חסד ומקרבו באהבה, ועל כן נקוה ונוחיל, כי דברי עתירת רומעכ"ת יפיקו רצון. ואנחנו תפלה כי יואיל אדוננו לבוא עם הספר לפני הממשלה, להציע פרשת החפץ אשר התעורר בלבב נרדפי אחינו לבקש להם מנוח בצל כנפי חסדי ממשלת טורקיא, כי רק לחיות על מוצא פי עמלם ישאו נפשם ולא ישיאו את נפשם בהקוות שוא, לעשות להם גדולות ונצורות.

רום כבוד חכמתו יודע לכלכל דבריו בחכמה ודעת ומה ידענו ולא ידע לרצות את ממשלת טורקיא הנאורה. ועם כל זאת נרהיב עוז בנפשנו לשום כה נגד מאור עיני חכמתו ראשי פרקים מתוכן בקשתנו בנימוקם וטעמם.

מאז ומקדם היתה ממשלת טורקיא סתרה ליהודים, אליה פנו מארצות פזוריהם בצר להם ובה נשגבו. הממשלה האדירה הזאת פתחה שעריה לרוחה לפני מגורשי שפניא ופורטוגאל משנת מזרח ישראל(רנ"ב) ופרשה אברת חסדה עליהם מאשר נכמרו נחומיה על האומללים ההם, וכן מאשר ידעה כי עבדים נאמנים בני ישראל למלכיהם ושריהם ושאר רוח להם בחריצותם ובכשרונותיהם הטובות להביא ברכה אל הארץ אשר בקרבה המה יושבים. וסופרי דברי הימים העידו על הסולטאן באיציד כי בחכמתו השכיל לאמר על פרדינאנד מלך שפאניה צורר היהודים: הלזה יקרא מלך חכם המרושש את ממשלתו ומעשיר את ממשלתי? והנסיון הוכיח ואמת את דברי הסולטאן החכם, כי פליטי שפניא ופורטוגאל הועילו הרבה מאד להגדיל ולהאדיר את המסחר ואת חרושת המלאכה בארץ טורקיא, וכמו כן הרהיבו את גבולות החכמה והמדעים ומאז ועד היום הזה חוסים היהודים בצל הממלכה הנאורה הזאת מחסה נאמן ובחריצותם ובכשרונותיהם מוצאים פרנסתם באמונה ובישרת לבב, ובכלל הם עבדים נאמנים אל הממשלה ואזרחים טובים ומועילים במדינה, אין פרץ ואין צוחה.

ואם בשכבר הימים שעברו משכה ממשלת טורקיא חסדה אל היהודים אשר נפלטו ובאו בשעריה, על אחת כמה וכמה יש להם צדקה לבקש כהיום כי תתן מנוח לכף האומללים הנרדפים בעברת חמת שנאה וקנאה אשר התפרצה כפרץ מים רבים בימינו אלה בארצות אירופה, שנאה גדולה וכבושה לא ליהודים לבדם כי אם לכל בני-שם, זרע אברהם אבינו, אב היהודים והטורקים. חבר צוררי היהודים בימינו אלה אשר לא יבושו ולא יכלמו לדגול בשם דגל שונאי בני שם (אנטיסעמיטים) הודיעו בזה גלוי לכל העמים אל מה ירזמון מחשבותיהם. כל טענות השקר וכל עלילות השוא אשר יחפו ויגולו על היהודים ממקור אחד יתהלכו, ממקור שנאה כבושה לאמונות בני שם ולצור מחצבתם ורדיפת היהודים רק תחלת מעשיהם, כי מי ידין דינם ומי יריבר יבם. ולמי יפנו צאן אובדות האלה, אשר כל מוצאיהם יאכלום וצריהם יאמרו לא נאשם, אם לא לרועי צאן אדם רב, צאן קדשי בני שם, הלא המה מלכי טורקיא? ולאיזה מן הארצות ישאו עין אם לא לארץ-ישראל מקום קברות אבותיהם הקדושים? הארץ הקדושה הזאת, אשר הפילה אלהי השמים והארץ

לחבל לממשלת טורקיא היא מחמל נפש היהודים מאז
ומקדם. אליה יפנו ועדיה יביאו מארבע כנפות הארץ,
כי רצו את אבניה ואת עפרה יחוננו, לרות אותה
בדמעותיהם ולמצוא מקום קבר ברגביהם. וכהיום
יחישו למפלט למו שמה מרוח סועה וסער, מרוח שנאה
ואיבה אשר יצאה לפרק את מנוחתם ולשבר משענת
מחיתם שבמקומות מגוריהם, בחפץ כפים לעבוד את
האדמה, לפתחה ולשדדה ולהוציא לחמם מחיקה בעמל
נפש ובשר כאשר עשו אבותיהם בשבתם עליה, בתקוה
טובה למצוא מחסה בצל כנפי הממשלה הטובה ובלב
נאמן ושלם להיות עבדים נאמנים למלך הארץ, ויכולים
הם אחינו אלה להביא ברכה אל הארץ אשר יאחזו
שמה ואל הממשלה אשר תסוככם באברתה בחריצותם
ובכשרונותיהם, כי במושבות אשר יכוננו להם לעבודת
האדמה יבואו גם יהודים בעלי מלאכות שונות אשר
בלעדם לא תכון כל ישוב ובהמשך הזמן יוסדו ויכוננו
שמה גם בתי חרושת המעשה (פאבריק) על ידי
העשירים בישראל והיתה ארץ ישראל החרבה והנשמה
ארץ חפץ מיושבת ומכוננת. עבודת האדמה, הגנות,
הפרדסים תגדל ותשגשג, המלאכה וחרשת המעשה
תכה שרש ועשתה פרי והביאו ברכה לאוצר הממשלה.

בני ישראל יודעים להכיר את כל הטוב הנעשה
להם ולהחזיק טובה למיטיבם בכל נפשם ובכל
מאדם, ודברי הימים יתנו עדות נאמנה על בני-
ישראל, כי בכל הארצות אשר מצאו מנוח לכף רגלם
ומחסה ומסתור בצל מלכים ושרים דרשו את שלום
הארץ, היו עבדים נאמנים למושליהם והתפללו
בעדם, כמצוה עליהם מפי השם יתעלה ע"י נביאו
ירמיה (ירמיה כ"ט, ז'), לא התערבו עם שונים ובסוד
מתפרצים לא באו ועל דברת שבועת אלהים שבועת-
אמונים למלכיהם הם מחרפים נפשם למות. וממשלת
טורקיא הרוממה, אם תפתח שעריה לפני אחינו
הנרדפים, תקנה ותעשה לה נפשות עבדים נאמנים
שומרי מצוה ונוצרי אמונה, יודעים להחזיק טובה
למיטיביהם, מקבלי נרדפים ומאספי נדחים.

הדבות הרעות אשר הוציאו שונאינו ומנדינו, כי
יש ויש בלב בני ישראל להתנחל בארץ ישראל ולכונן
להם ממשלה עומדת ברשות עצמה, בשקר יסודה,
פרי סכלות ואולת עקשי לב ונלוזים, כי איך יעלה
על הדעת שאנשים מתי מספר דלים וסחופים, נרדפים
ומגורשים ממקום מולדתם, המוצאים להם מנוחה
וסתרה בצל ממשלה רוממה ואדירה, יחלמו חלומות
לקרוא מלחמה על הארץ ההיא? בשגעון כזה עוד לא
הוכו בני ישראל.

לא נכחד מאדוני, כי בבוא שואה על בני ישראל
פתאום ובנפול עליהם הוה לא ידעו שחרה בכמה
ארצות, לשים אותם לשמה ולמשסה, התפרצה אנחה
גדולה מלבות צעירי הצאן, ובתמהון לב קראו, כי
אין מקוה לישראל ואין תקומה לאמונת ישורון
בארצות פזוריהם בין עמי הנוצרים, ואין טוב לישראל
כי אם לשבת בדד בטח בארץ אחת נתונה להם מתנה
בהסכמת מלכים ושרים. אולם אין זאת כי אם ענות
צוחה וזעקת שבר, למראה הפרעות אשר פרעו בישראל
לשמצה, וכל איש ישראל אשר תורת אלהיו בלבו
יודע ומאמין באמונה שלמה, כי גאולת ישראל איננה
מסורה כי אם בידו של הקב"ה בעת שיעלה רצון
לפניו, ועד יערה עלינו רוח ממרום הננו מושבעים
ועומדים בשבועות חמורות לעבוד את מלכי הארצות,
אשר אנחנו חוסים בצלם, באמונה; גאמונתנו שלמה,
כי מלך כל הארץ הוא מעמיד מלכים מושיבם לכסא
ויגבהו, והעובד את מלכו הוא עובד את אלהיו, והממרה
את פי מלכו הוא ממרה את פי אלהיו ודוחק את רגלי
השכינה.

את דברינו המעטים האלה הננו מציעים לפני רום
כבוד תורתו, ובשם כלל אחינו ובשם כבוד אומתנו
ואמונתנו הננו מפילים תחנונינו לפני הדרת גאונו,
כי יתעודד ויתחזק, לבוא עם הספר בבקשה לפני
כבוד הוד הסולטאן יר"ה וכבוד שריו היושבים ראשונה
במלכות, לרחם על אביוני אדם, לאסוף את הנדחים
ולתת להם תקומה בארץ אבותיהם לעבדה ולשמרה,
להחיות נפשם ונפש בני ביתם הטפולים בהם, בעמלם
ובזעת אפם. ואלהי ישראל יאיר פניו אל משה עבדו
הלוי ויתן חנו בעיני כבוד הוד הסולטאן יר"ה וכבוד
שריו ומשפט עניי ישראל אור יצא על ידו ויחייהו
ויראהו בנחמת ציון וירושלים.

85.

מאת לילינבלום למנשה מאירוביץ *).

Одесса, Эревъ Песахъ 5644 г.

Многоуважаемый другъ

М. Г. Мееровичъ!

— — — — — — — — —

Движеніе у насъ вообще усиливается, въ многихъ городахъ кружки растутъ по недѣлямъ, сочувствіе къ учрежденію колоніи имени Монтефіоре почти всеобщее, но пока не будетъ оффиціальнаго съ разрѣшеніемъ правительства центра все будетъ хаосъ да путаница.

Передайте, пожалуйста, г-ну Пинесу, что

*) מן הדוקומנטים, שהמציא לנו ה' מאירוביץ.

редакторъ газеты «Hamagid» писалъ мнѣ слѣдующее: „דבר בני ראשון לציון נבוך אנכי מאד: פינס ולעוואנטין מכחישים מכל וכל דברי המודיעים ממצבם הרע"

Какъ это понимать? — — — — — —
— — — — — — — — — —

Съ глубокимъ уваженіемъ и искренней дружбой

М. Л. Лиліенблюмъ.

86.

מאת דוד גורדון לשפ"ר *)

Lyck, den 1 Mai 1884.

לידידי הנכבד שלום.

בל"ס הגיעך מכתבי האחרון שבו הודעתיך מדבר פתח תקוה ותקיתה. עתה אודיעך כי השר ראטשילד דבר שלח לעושי דבריו באה"ק להתחקות על שרשי הקולוניא לכל פרטיה ולדעת מחסוריה. מפני זה יש תקוה כי יושע אי"ה גם לה, אם לא יולדו מכשולים אחרים. בין כך כתבתי למקומות אחדים להחבורות לכתוב בקשה אל ה' ערלאנגער ע"ד פ"ת כי זה רצונו, * * * * * והכל תלוי בו, והוא יוכל לעשות הכל ובדברי בלע נגדו לא נפעול מאומה. ואני מאד שמח לבי כי עכ"פ נעתר בדבר פתח תקוה. אתה יקירי ידעת כי כל חבורותינו ברוסיא אין בכחן ליסד קולוניא חדשה, גם לא להושיע לפ"ת כראוי וחרפה שברה לבי בשאול ערלאנגער אותי מה עשיתם אתם, בכל צעקותיכם והתלהבותיכם? מבני ביל"ו שנמצאים כעת בפאריז קבלתי מכתב בבקשה גדולה לעשות מה בעבורם ולכתוב אל ראטהשילד לטובתם. והנה טרם שאלוני עשיתי זאת, אבל קטנה התקוה להם, יען כי נבאשו בהשר ראטהשילד, תהי הסיבה מה שהיתה אם הם אשמים או הירש, עכ"פ רק בידי השר להושיע להאומללים ולא בידי אחב"י ברוסיא, אשר לא יכינו להם מקום בנדבותיהם הקטנות. מצב ביל"ו כרגע כך הוא: 12 מהם נתישבו בראשון לציון כראוי. 15 מהם נשארו ביפו במצב נורא מאד. שבעה מהם, ובראשם מינץ ובערליאווסקי, כתבו וחתמו על כתב מיוחד ללכת לאמעריקא, וזה היתה ערמה מצדם לבא רק לפאריז. בבואם הגידו כי אינם חפצים ללכת לאמעריקא. מובן הדבר כי זה העלה חמת ראטהשילד עליהם. בראשונה לא חפץ לדעת מהם עוד. אך אחרי השתדלות גדולה נעתר עכ"פ ה' ערלאנגער לקבלם ולדבר עמהם, וכן נקראו גם להרב צדוק כאשר הודיעו לי במכתבם. כרגע עוד לא אבדה כל תקותם. הם מבקשים מהשר לקנות להם קולוניא ואני מסופק בדבר אם יאות להם. עכ"פ עושה אנכי כל אשר ביכלתי לטובתם ונראה אחרית הדבר. גם דבר זה יכה בחרפה לחיינו. כל יהודי רוסיא לא יכלו להכין מושב להצעירים היקרים ההם. הה! במה כחנו גדול! ומה לנו כל צדקה לזעוק על הירש וערלאנגער, אם כחנו איננו רק בפינו? מה הי' לי לענות לערלאנגער על שאלתו: כמה נתנו גינצבורג, פאליאקאוו וכו' לישוב א"י? — טרוד אני בכתיבת מכתבים רבים למקומות הרבה אדות פ"ת וביל"ו ע"כ דברי מעטים. גם מכתבי זה שולח אני לך בלתי חפשי אחרי שהרשית לי. למקומות האחרים לא אוכל לעשות זאת כמובן מבלי לחלל כבודי אף כי קשה לי מאד, ומה לעשות? לוא אוכל להועיל מעט כפי כחי.

והנני ידידך הנאמן

דוד גארדאן.

*) מארכיונו של שפ"ר.

87.

מאת ב. ליפשיץ לוו. איזמאן *).

ירושלים עיר הקודש,
ד' לחודש אייר התרמ"ד לב"ה.

Любезный другъ Айзманъ!

Считаю нужнымъ Вамъ, какъ человѣку, который долгое время принималъ активное участье въ дѣлахъ нашего общества, сообщить въ какомъ положеніи находится это общество въ настоящее время.

Тѣмъ болѣе, что побесѣдовать немного съ хорошимъ другомъ и старымъ знакомымъ всегда составляетъ для меня лучшее удовольствіе, хотя мнѣ это очень рѣдко удавалось.

Итакъ: г.г. Минцъ, Берлявскій, Сиротъ, Бороховичъ и еще два члена уѣхали въ Парижъ, откуда, по всей вѣроятности, отправятся въ Америку. Минцъ уже давно надоѣлъ партіи своими глупыми фантазіями и широковѣщательными планами. Но партія все еще не рѣшалась на радикальный поступокъ по отношенію къ нему. Наконецъ, онъ, будучи въ Іерусалимѣ, однимъ поступкомъ довелъ до того, что уже не было никакой возможности оставить его въ качествѣ члена общества. За его удаленіе были ровно какъ и г. Пинесъ, такъ и всѣ здравомыслящіе члены общества,—и онъ былъ удаленъ. Берляв. постоянно слѣдовалъ за нимъ כבהמה בבקעה и теперь исполнилъ בחייהם ובמותם לא נפרדו. Сиротъ стала невѣстой Берлявскаго (съ чѣмъ и поздравляю) слѣдовательно: באשר תלך אלך. Бороховичъ постоянно

*) מן הדקומנטים, שהמציא לנו ה' ד. איזמאן.—את סוף המכתב לא מצאנו וממילא חסרה גם חתימת הכותב, אבל הכתב מעיד שהמכתב לליפשיץ הוא.

отличался крайнимъ упорствомъ, доходившимъ до самодурства. Это именно самодурство и заставило его теперь уѣхать, такъ какъ чего нибудь логическаго я никакъ не могу найти въ этомъ его поступкѣ. Но, мнѣ кажется, что Бороховичъ еще вернется сюда. Остальныхъ двухъ членовъ просто «увлекъ» Минцъ. Вообще, смотря яснымъ взглядомъ, обсуждая безпристрастно все, что происходило на палестинской сценѣ въ эти два года, припоминая различные типы и имена лицъ, которые фигурировали здѣсь въ теченіе болѣе или менѣе продолжительнаго времени, приходится признать, что наша святая страна крайне разборчива по отношенію къ своимъ новымъ поселенцамъ и усыновляетъ только истинныхъ іудеевъ, воспитанныхъ и вскормленныхъ при вѣрномъ источникѣ чистаго іудаизма; человѣкъ же другого закала, когда попадается сюда, онъ никакъ не удерживается. Смотря по его физическимъ и духовнымъ силамъ, онъ удерживается больше или меньше времени, такъ какъ амбиція и желаніе все таки остаться тамъ, куда онъ стремился съ какой то лихорадочной страстью, заграждаютъ ему путь къ возвращенію. Но въ концѣ концовъ какая нибудь волна проглотитъ и унесетъ его и выброситъ гдѣ нибудь на берегъ чернаго моря или атлантическаго океана. Теперь о положеніи нашего общества. Въ Парижѣ намъ окончательно отказали [1]). Многіе въ Россіи и западной Европѣ объясняютъ это тѣмъ, что нашъ уставъ, [2]) посланный нами въ Парижъ, имъ не понравился, какъ слишкомъ идеальный. Но это мнѣніе неправильно, какъ намъ достовѣрно извѣстно. Отказали намъ потому, что парижане рѣшили не предпринимать ничего новаго, пока старыя колоніи не станутъ на твердый базисъ. Мнѣ лично г. Шайдъ—делегатъ Ротшильда—показалъ письмо вышеозначеннаго содержанія. И такъ, послѣ двухгодичнаго непосильнаго труда на горахъ сіонскихъ одиннадцать человѣкъ нашихъ остались на произволъ судьбы. Знаменитый директоръ Гиршъ, видя, что Парижъ игнорируетъ насъ совсѣмъ, перестаяъ церемониться съ нами. Такъ, онъ насъ терзалъ долгое время, пока недавно онъ дошелъ до апогея. На пасху большинство нашихъ членовъ отправились въ Іерусалимъ, чтобы набраться новой энергіи на томъ мѣстѣ, гдѣ покоится прахъ нашихъ старыхъ героевъ, проливавшихъ свою кровь для блага своего народа. Когда они вернулись въ Яффу, директоръ имъ заявилъ, что отнынѣ онъ никакихъ евреевъ на работу не принимаетъ, и билуйцы теперь разбросились по нѣкоторымъ усадьбамъ, принадлежащимъ русскимъ евреямъ, гдѣ они получаютъ пониженную плату и живутъ отдѣльно другъ отъ друга.

Теперь что нибудь свѣтлое: Сэръ Монтефіоре

1) עי׳ הנומר הקודם וגם להלן נומר 91.

2) עי׳ לעיל נומר 30.

прислалъ на пасху 25 фунтовъ стер. Эта высылка денегъ была вызвана статьей Бриля въ יסוד המעלה о ביל״ו, какъ сказано въ письмѣ маститаго сэра вмѣстѣ съ деньгами.

88.

מאת רש״י פין לד״ר אליעזר הלוי*).

בשם ה׳ אלקי ישראל.

יום ה׳ ויו אייר תרמ״ד ווילנא יע״א.

כבוד ידיד נפשי וידיד כל בית ישראל
הרב הגדול בתורה ובחכמה, צפירת חכמי
ישראל החרד לתקנת עמו וכו׳ מוה״רר
אליעזר הלוי, דאקטאר לאווע נ״י.
שלום וישע רב.

כלו עיני מיחל לתשובת רומע״ב על מכתבי מחדש אדר העבר [1]), בו מצאתי את נפשי להציע לפני רומע״ב הצעת דעתי ודעת ידידי המשתתפים עמי במעשה תקון מזכרת לכבוד אלופנו מאור עינינו צדיק יסוד עולם מרנא סיר משה שליט״א, למלאת לו מאה שנה אי״ה, והתקון יהיה ביסוד קולוניות בא״י ברשיון ממשלת תוגרמה. והנה הימים ממשמשים ובאים, ורבים וכן שלמים ממכירי, אשר ראיתי אותם בשמחה להתנדב ליסוד המעלה הזה, ויודעים כי אנכי פניתי בשאלה אל רומע״ב, עומדים ומצפים עמדי לתשובת רומע״ב למנוחת נפש, למען יוכלו לגשת אל עבודת הקודש, כי רבה היא. אי לזאת מצאתי את לבבי להזכירו ולהעירו כי יגדל חסדו להשיבני תשובה ברורה אם ישרה הצעתי בעיני רומע״ב ובעיני כבוד מיודעיו החפצים ביקרו של אלופנו השר שליט״א ובתקנת ישוב א״י, ומה נעשה בדבר הזה עד היום? ואם יש לנו מקוה, כי אחינו גדולי נכבדי אנגליא יעשו אגודה אחת לנצח על מלאכת הקדש הזאת, לעשות ועד כללי, לשם יפנו כל קהלות ישראל בתרומת נדבותיהם, ומשם יצא אור משפט יסוד הקולוניות? ידענו כי הרב ההכם המפואר מוהר״ר מרדכי דאקטאר אדלער נסע לא״י לבקר את הקולוניות, אשר נוסדו שמה, ולמשפטו ייחלו נכבדי אחינו באנגליא, לזאת נפשנו בבקשתנו כי יהיה מטובו להודיענו אם כבר שב הנכבד הזה ממסעיו ומה הביא בידו.

בלב סמוך ובטוח ובפה מלא הנני אומר לרומע״כ, כי אם יבואנו דברו בבשורה טובה, נתעודד ונתחזק לעשות את כל אשר יהיה לאל ידינו לטובת המפעל הקדוש הזה, והקותנו חזקה כי על ידו ועל ידי כל

*) הנומרים 90—88 הם מארכיונו של רש״י פין.

1) עי׳ לעיל נומר 82.

נדיב בישראל יצא הדבר לאור כחפץ נפש השר שליט"א וכחפץ נפשי ונפשות רבבות אלפי ישראל.

ידידו ומכבדו חובבו ועבדו.

89.

מאת רש"י פין לר"מ פינס.

ב"ה. יום ו"ו ז' אייר תרמ"ד ווילנא יע"א.

אל כבוד ידיד נפשי הרב החכם השלם מופלא ומופלג בחכמה ובחריצות ובשקידה לתקנת אחיו כמוהר"ר יחיאל מיכל פינס נ"י יהי שלום בחילו.

— — — — — — — — — — —

שאלתו אם יספיק העזר השלוח ממקומות שונים לעזר שיש בו ממש לתקנת אנשי פתח תקוה, איננה צריכה ביאור, כי מפורש היו דברינו, שאם ימעט הכסף השלוח מכפי עזר שיש בו ממש, לבנות בתים ולחזק ישובם, לא יוציאו כספנו בתורת חלוקת נדבות לתמיכה לפי שעה, וכוונתנו בשלוח העזר מסכמת עם כוונת רומע"כ וחבריו כמו שאמר במכתבו, כי חלילה להם לחלק את הכסף בתורת חלוקה.

— — — — — — — — — — —

ועתה אשיב אל מכתבו הקודם, כי בבואו לא אחרתי לכתוב מכתב אל הרב ר' צדוק הכהן אב"ד דפאריז[1]) בדבר הדירעקטאר הירש, המנצח בנגינות על מקוה ישראל, להדאיב לב כל יועצי טוב, ותקותי כי לא ישובו דברי ריקם, ובטובו יודיעני אם כבר נעשו איזה תקונים לטוב במקוה ישראל, ומה גורל האנשים אשר נאחזו בעקרון תחת השגחת הדירעקטר הזה.

מלאנדאן הודיעוני (וכן קראנו במכתבי העתים), שהרב החכם ה' מארקוס אדלער נסע לא"י לבקר את הקולוניות, שנוסדו עד היום ואם יראה כי יש ברכה בהן יתנו גדולי אחינו בענגלאנד ידם להרים מכסף המאסף למזכרת משה זה לפני [עשר] שנים לעזר הקולוניות ההן וכן ליסד קולוניות חדשות למזכרת אלופנו הצדיק שליט"א, ובקשתנו שיודיענו בטובו מה עשה ה' אדלער בא"י, ומה עלתה במחשבה לפניו לעשות לטובת ישוב א"י? — וכהיום אנכי כותב אל הרב הגדול דאקטאר לאווע מזכיר השר שליט"א בדבר הזה[2]).

ומצדי אודיעו, כי מווילנא נשלח מכתב בקשה אל הרב האב"ד דקאנסטאנטינאפאל חכם באשי, שישתדל להפיק רצון הממשלה, לתת רשיון מפורש ליסוד קאלאניות[3]), וכן כנראה יושלחו מכתבים מערים אחרות, ואולי תעלה ארוכה.

ידידו מוקירו המחכה לתשובתו ומתפלל בשלומו.

1) עי' לעיל נומר 81.
2) עי' הנומר הקודם.
3) עי' לעיל נומר 84.

90.

מאת הד"ר אליעזר הלוי לרש"י פין.

בע"ה. פה בראדסטערס עיר מצער הקרובה לק"ק ראַמסגַט יום ה' הגיד"ו שמים צדקו בימי העמר התרמ"ד לברי"ע.

שלום וברכה לכבוד הרב המאה"ג בתורה בחכמה וביראה מו"ה שמואל יוסף פין נ"י בק"ק ווילנא יע"א.

את שני מכתביו היקרים קבלתי במועדם אכן מגודל יקר ערך הענין ראיתי חובה עלי לשקול בפלס כל מחשבותי בטרם יצא דבר מפי. הגביר כ"ה אדלער הי' בביתי באותה הלילה שהכין את עצמו לנסוע למחרתו לאה"ק גם בא אלי מיד אחרי שובו משם. לפי דבריו לא שלח אותו שום אדם בתורת שליח כי אם הוא מעצמו הלך לראות את ארץ אבותינו ויושבי' למלאת רצון לבו — לפי מה ששמעתי מפיו לא ראה בעיניו את המקומות אשר אחזו בהן אחינו לעבוד את האדמה כי אם שדה אחֻזה אחת קרוב למירון (מקום קבר ר' שמעון ב"ר יוחאי זצ"ל) אשר שם בעל השדה הוא הגביר יעקב חי עבו מכולל ספרדיים בעה"ק צפת תוב"ב, וַקיל דקונסולאט צרפת. ובכל זאת הדפים את מכתבו אשר שלח להמו"ל את ספר "Jewish Chronicle" ואומר שמוטל עליו להודיע לקוראי ספר הנ"ל, כי לא טוב הדבר להיות יועץ לאחינו ולהגיד להם לעבוד את האדמה באה"ק כעת.

כלל הדבר לפי מה שראינו ומה ששמענו מדי יום ביומו במדינת ענגלאנד לא יש תקוה שגדולי ונכבדי עמנו בעיר לונדון יעשו אגודה אחת להמציא תרופה לעובדי אדמה באה"ק.

אכן את אשר בלב השר נודע על ידי מעשיו, כי ידענו שהרים תרומת כסף מאה וחמשים לירא סטערלינג ושלח אותה ליושבי פקיעין, ליושבי ראש פנה, ואנשי ביל"ו, ויושבי כפר יהוד ויושבי כפר סאמארין קרוב לחיפה, ליושבי כפר ראשון לציון זה ימים אחדים.

ויתר אין לי להגיד — ויען כי רבים המה הבאים לדרוש את אשר נעשה ואת כל אשר יֵעָשֶׂה בענין הנ"ל כתבתי דברים אחדים להרב המו"ל ספר „המליץ"[1]) גם להרב המו"ל ספר „המגיד" וידעו עכ"פ קוראי הספרים הנ"ל את דעת השר השוי'.

יברכהו ה' ברב עוז חיים ושלום

כאות נפש מוקירו ומכבדו **אליעזר הלוי**

L. Loewe.

1) עי' נומר 30 של „המליץ" לשנת 1884.

.91

מאת דוד גורדון לשפ"ר *).

ב"ה. ליק ב' סיון תרמ"ד.

לידידי היקר והנכבד שלום.

— — — — — — — — — — — —

לעת עתה רק אחד מגדולינו התעורר לעשות, ר"ל לנסות דבר בדבר הגזירה, והוא הנדיב מפאריז ששלח איש עתי למטרה זו לממשלת התוגר ונראה איך יפול דבר. גם המאיאר גאלדשמידט בלאנדאן כתב אלי כי יעשה כל אשר בכחו בחברת רעיו אשר לבם טוב לרעיון הישוב לבטול הגזירה הרעה. אך כשאני לעצמי אפון מאד אם יצליח להם לבטל הרעה גם בנוגע לאחב"י ברו"פ ורומעניען. הם בעזרת ממשלתם יוכלו להגין על יהודי ארצם, אבל לא להנ"ל. לנו לא יעזור רק אם ילכו מלאכים מקרבנו לבקש רחמים מן הסולטאן כאשר הודעתי לכל הנוגעים בדבר.

בדבר בני ביל"ו אין להם כל תקוה מפאריז, וכרגע נחוץ להם עזר לכלכלם בפאריז, ולאיזו מטרה יושבים שם כעת לא אדע, ועד מתי? בגליון שבוע זה אתקן ביחוסם כל מה שקלקלו הם בעצמם ע"י בואם לפאריז, ואודיע הדבר כמו שהוא באמת, אחרי כי העריכו מחאה נגד מה שכתוב בהאיזראעליט בשמם[1].

— — — — — — — — — — — —

לתשובתך מחכה ידידך הנאמן

דוד גארדאן.

*) מארכיונו של שפ"ר.

1) לא עלתה בידינו למצוא אותו נומר „המגיד" והדברים אינם מחוורים לנו.

.92

מכתב־חוזר מאת „חובבי־ציון וירושלים" בווארשה.

בשם ה' הש"כן בציון, ווארשא, י' סיון תרמ"ד.

אחינו היקרים חובבי ציון, העוסקים עמנו
בעבודת הקודש סוד מזכרת משה.

שלום וברכת אחים!

לרגלי שמועת הפקודה מאת ממשלת תוגרמא לאסור על היהודים להתישב מחדש באה"ק הננו להעיר אתחם על הדברים האלה: א) כפי ידיעתנו ממקור נאמן לא יצא האיסור ממקום גבוה, כ"א מאת פחת ירושלים וע"י מלשינות שפלה של אלה מהרסינו מקרבנו, המתנגדים לנו בשביל טובת עצמם, נזיד עדשים ולחם עצלות. השר ראטהשילד שלח איש עתי לק"מ תוגרמא להעמידרוח משפט על הגזרה ולבער אחריה[1]).

1) עי' הנומר הקודם.

כדי לעשות דבר מה גם מצדנו, הננו ממהרים במשלוח האדרעססע אל אדוננו משה עד תומה ומצרפים אליה גם בקשה להשתדל אצל הסולטאן, אשר כבודו גדול בעיניו ויהי הראשון בכל מלכי ארץ לקדם פניו בברכת טוב ביום הולדתו. מצורף לזה הננו שולחים מכתב בקשה ע"י ר"ד גארדאן אל החכם באשי בסטאמבול.—

בגלל הדבר הזה הננו מחזיקים בחפצנו, לתת לה„מזכרת" תכונה כללית, לא מקהלה ואגודה מיוחדת, וכן תהיינה גם האדרעססע והבקשה בשם כל בני בית יעקב ברו"פ תמימי דעים עמנו. ע"כ הננו משחרים אתכם כבוד, כי תואילו לחתום שמכם בספר עפ"י הנוסחא אשר נשלח לכם או בסגנונכם רק שהכוונה והרעיון יהיו אחד ולשלחה אלינו לשימה בהאלבום מעשה ידי אמן להלל. נוסח האדרעססע והבקשה תקבלו תומ"י אחרי אשר נדע הסכמתכם להצעתנו[2]).

למען כבוד זקן האומה ובית ישראל ברו"פ נכון הדבר להגיש האלבום אל כסא כבודו ע"י ציר שלוח מקרבנו, איש של צורה, חכם לוקח נפשות ואשר כח לו לעמוד במקום גדולים ולרכוש נפשות רבות להרעיון. וע"כ שמנו עינינו בהח' ר"ד גארדאן, בעל „המגיד". הוא אזרח אשכנז ויקל לו יותר פעולתו...[3]) יליד רוסיא ומחונך ברוח יהודי בריטניא, דובר דבר אחיו בארצות הצפון, יודע צערנו ומיצר בצרתנו. ובדרך הלוכו יוכל לסור אל ערים אחרים ואולי גם לסטאמבול ולהביא תועלת רב להענין. על הצעתנו זאת כבר באה הסכמת ח"צ בביאליסטאק עם הגאב"ד דשם, וח"צ מבריסק עם ההסכמה להשתתף עמנו בפרוטה ונקוה, כי גם אתם לא תסוגו אחור מזה.

עוד ארבעה ירחים לחג היובל ועיד לא נאמר ונעשה דבר לסדר אופן החגיגה ויסוד המזכרת. וע"כ נחוץ מאד להועד באחד המקומות (אולי בווילנא?) לעשות פרוגרמא וסדר כמובן, ואולי יהיה זה הועד הראשון להתאחדות האגודות והצטרפות פעולותיהן משאת נפשנו מני אז ועד הנה.—מפני נחיצות הענין נדרוש לתת לנו תשובה במשך עשרה ימים מהיום.

הננו אחיכם בני עמכם ותמימי־דעים עמכם

בני „חובבי ציון וירושלים" בווארשה.

2) נשלחו של ש נוסחאות של אדריכות ע"מ לבחר באחת מהן.

3) מלה מטושטשה שאי־אפשר לקראה.

93.

מאת דוד גורדון לשפ״ר *)

ב״ה. ליק ט״ו סיון תרמ״ד.

לידידי החה״ש כה״ר שפ״ר נ״י.

מכתבך האחרון בצירוף העתקת נוסח הקריאה שנשלחה ע״י להמתעסקים במכירת התמונות, ואני ממהר להשיב. הקריאה טובה ודרושה אל החפץ, רק אעיר על זה שכתוב בה כי הפקודה בדבר האיסור לא יצאה מגבוה רק מפחת ירושלים, זה אינו מתאים להאמת. אמנם כן כתבתי אליך כי יצאה מפחת ירושלים, אבל כונתי היתה כי הוא הי׳ המסבב בדבר בהציעו הענין לפני הממשלה להסכימה לו; אבל הפקודה יצאה מסטאמבול.

לצרף להבקשה אל השר משה גם אלבום ואד־רעססע הוא רעיון טוב שלא לבא לפניו ריקם וטבעו הוא לשמוח על כל כבוד ואות אהבה שמראים לו. אך לפי דעתי נחוץ להעריך מכתב תודה וברכה גם להשר ראטהשילד. זה נחוץ לטובת הענין בכלל. אמנם הודיע השר דעתי כי אין לו חפץ בברכה ותודה בפרסום מטעם ידוע, אבל באופן זה יהי׳ מקובל גם לו מאד, ובפרט כי באמת מחויבים אנחנו חובבי ציון להביא תודתנו אליו בפנה זו יותר מאל השר משה, כי יהי׳ איך שיהי׳ הוא פעל לטובת הענין של ישוב א״י עד היום יותר מהשר משה, וממנו נוכל לקוות הרבה מאד גם לימים יבואו, בעוד שמהשר משה (יאריך ד׳ ימיו) אין לנו תקוה, מהרבה טעמים, שיעשה דבר ממשי בכספו בעודו בחיים (אולי תתראה פעולתו לאחר מותו).

האדרעססען, כן להשר משה וכן לראטהשילד, נחוצות להיות בקצור מלין, מבלי מליצות והפלגה. טוב הדבר לתת חותם כולל למפעל דבר התמונות למזכרת משה, אבל רק בשם חובבי ציון אשר ברו״פ, ולא חותם כל תנועת ישוב א״י * * * * * זאת אדע אל נכון.

בנוגע לחפץ החבורות שאלך אנכי בהמלאכות לפאריז ולאנדאן, אף כי באמת קשה עלי הדבר מאד, בכל זאת אם לא תמצאו איש יותר מוכשר ממני, נכון אנכי לעשות את זאת. בדבר סך הכסף הדרוש והנחוץ למסע כזה, מובן הדבר כי קשה מאד לצמצם החשבון, יען מלבד הוצאות הדרך אין לדעת מראש בצמצום יתר ההוצאות הקשורות במסע כזה, ומשך הזמן שיהי׳ נחוץ לזה, כי לפעמים קשה לבא לפני גדולים ובפרט בעירות גדולות. כן עד״מ נודע לי ע״י שאלתי כי לפעמים יעברו י״ד יום טרם שיוכל איש פרטי לבא לראטהשילד וכו׳. מלבד זה עלי לבקש ולמצא איש מוכשר למלא מקומי בעבודת המגיד שממנה פרנסתי נמצאת ולתת לו גם שכר טוב בעמלו כמובן. גם בלאנ־דאן נחוץ יהי׳ להתעכב שבועות אחדים, כי אם אהי׳ שם אנסה לעשות כל אשר אראה לנחוץ ותועלת גם מלבד ראית פנים עם השר. כן עד״מ מאד נחוץ יהי׳ לסע גם לאירלאנד אל המאיאר גאלדשמידט, חובב ציון בכל לבו ונפשו, ולהתיעץ עמו ועם אנשים גדולים אחרים, וישיבת כרכים קשה מאד וכל צעד קשור בהוצאות.

בכלל, אם ילך איש אז עליו לנסות כל דבר שיש בכחו להביא תועלת להענין, ולראות ולשמוע להבין ולהשכיל בהתבוננות שכלית מה שיש לנו לקות משם. יוכל להיות כי בהנוגע לפעולת השר ביחום בקשתו להסולטאן, נוכל להפיק חפצנו גם ע״י מכתבים, אבל מלבד זה נחוץ לעשות גם ענינים אחרים אשר קשה עפ״י מכתבים, כאשר יורה הנסיון. כן עד״מ ברגע שנודעה לי הגזרה ערכתי מכתב להשר משה ועד היום אין מענה, דבר שלא הסכין לעשות לי מעודו, כי הרבה מכתבים כתבתי לו בשנים האחרונות. סיבת הדבר בל״ס זקנותו וחולשתו ושומרי ראשו אולי לא מסרו המכתב לידו, כי עתה הנהו נשמר כבבת עין כמובן. לפי דעתי נחוץ יהי׳ להמסע לערך 500 רו״כ. ואם תנ״ח״ו בי, אז אוכל להבטיחכם כי אשיב עד פרוטה כל מה שישאר מזה, כי סהדי במרום איך קדושה לי כל פרוטה הנועדה להענין הנשגב חיי רוחי. שכר בטלה חלילה לי לדרוש, והלואי שהי׳ ביכלתי ללכת על הוצאותי. כן אשמח אם תמצאו איש אחר יותר מוכשר ממני.

בנוגע לזמן הנסיעה בנוגע לי לא אוכל בירח זה, רק בהתחלת ירח יולי, וממילא יעברו השבועות האחדים טרם יעשו כל ההכנות משני הצדדים.

לתשובתך על כל הנ״ל מחכה ידידך הנאמן
דוד גארדאן.

P. S. ככלותי מכתבי זה הגיעני מכתב מהד״ר לאווע. מדבריו אראה כי כאשר שערתי מראש ביחום מכתבי להשר כן הוא. תוכן מכתבו הוא: כי גם הוא מסכים בכל לבו להצעתי שיערוך השר בקשה להסול־טאן ומצפה תועלת גדולה מזה, אך לדאבון לבו מן הנמנע הי׳ לו עד היום להציע הענין לפני השר מפני כי מצות הרופאים חזקה מאד שלא לדבר עם השר מכל ענין נוגע להכלל דען דאס רעגט איהן אויף, ומצב בריאותו כרגע לא יתן לדבר עמו מעניני הכלל, אך מקוים כי בקרב הימים יוטב מצבו, ובבוא הזמן הנכון הבטיח לי ד״ר לאווע למהר להודיעני. בכלל הד״ר לאווע נכון לעשות כל אשר בכחו לטובת הדבר. ואין כל ספק עוד לי כי אם יהי׳ שם איש עתי להזכיר ולהעיר העניו. אז יכתוב השר הבקשה אשר

*) מארכיונו של שפ״ה.

רב טוב צפון בה, כי מי כלאווע היודע לשפוט דבר זה אל בוריו וגם הוא מסכים לי כי כרגע אין עצה אחרת טובה מבלעדי זה, וכי מלאך תוגרמה הוא מאוהביו של לאווע, ואם רק יסכים השר אז יעשה הדבר על צהיו"ט. לפי דעתי יהי' טוב לשלוח מכתב תודה גם לד"ר לאווע * * והוא האחד הפותח השער להגיע להשר, כי מלבד קרוביו לא יבא כל איש להשר אף מגדולי הגדולים בלאנדאן.

.94

מאת חובבי־ציון בביאליסטוק לד"ר פינסקר.

ב"ה, ביאליסטאק, כ"ג סיון, תרע"ד.

לכבוד החכם הנכבד והיקר מעוז ועמו ולציון
כמר דיקטור פינסקער באדעססא, שלום!

פקודת ממלכת תוגרמא לנעול שערי פלסתינא לפני אחינו הגולים הרגיזה לבם רבים מחובבי ציון, אפס לא הרפתה את ידיהם מעבוד את עבודת הדעה הנשגבה אף רגע, כי עוד הוסיפו אומץ להתחזק על עמדתם בהוכחם לדעת כי כל מעשה רב הערך המתעתד לברוא תקופה חדשה בדברי ימי עם עולם אינו נקנה כ"א אחרי מלחמה רבה וארוכה להתגבר על כל המעצורים והמוקשים אשר יושמו על דרכו ואך אז נדע כי עומדות רגלינו על בסיס נכון וקים אשר כל הרוחות לא יזיזו אותו ממקומו, ופעולתנו אור תצא, על אף משטינינו מבית ומחוץ, עדות התנועה שהקיפה את כל נאות יעקב כי דבר גדול הניחה ההשגחה העליונה בידינו ולא לנו לנום מהמערכה כמוגי־לב, ואם כי יש לנו אחים לצרה בגדולי אחינו בחו"ל וכפי הידיעות הנכונות שהגיעו להרה"ג דפה מפאריז נשלחו צירים מיוחדים להשתדל בכל האמצעים הנכונים להעביר את רוע הגזירה, בכ"ז לא נוכל לחבק את ידינו בחיקנו גם אנחני, ואם חדלי כח הננו לעשות מה בידים (דירעקט) עכ"פ לא נוכל להפקיע את עצמנו מידי חובת השתדלות לכה"פ ע"י אמצעי (אינדירעקט) ע"כ נמנו וגמרו טובי ושלומי חובבי ציון ובראשם הגאב"ד דפה לשלוח ציר מיוחד לאחינו שבמערב, להשר מנטפיורי כי יכתוב בקשה בשמו להסולטאן ולהבאראן עדמונד דע ראטהשילד בפאריז להביע לו רגשי תודתנו על חסדו ואמתו עם הקולוניות „ראש פנה", „ראשון לציון", „סאמארין" „ועקרון", אשר ידיו יסדוה, ולצקת לפניו תחנונינו כי יחוש לעתידות הענין בכלל, ובפה אחד נבחר ר"ד גארדאן מו"ל „המגיד" להמלאכות הזו, וכפי שראינו ממכתב מעלתו שהריצה לנו החברה שבווארשוי גם כבודו מסכים להצעה זו. ובאנו להעיר את מעלתו ולמלא אחרי דברי החברה שבווארשוי כי תערוך החברה שבעירו גם מכתב תודה להבארון ראטהשילד הנחוצה כעת ודרושה לחפץ ולטובת ישוב א"י בכלל לבל נראה בעיני הנדיבים בפאריז כבפויי טובה וכחסרי טעם לשום את העטרה על ראש מנטפיורי הראויה לר"ד [1]) והיא הולמתו ביחוד, ואין לשום איש בח"ול חלק במעשיו הגדולים לא"י ואלמלא הוא כי אז היו כל הקולוניות למעי מפלה, וגם דעת ה' גארדאן מסכמת עמנו [2]).

— — — — — — — — — — — —

ע"כ ייטיב נא כבודו להריץ אלינו את המכתב תודה לר"ד אשר בו תשגיאו פעלו עד היום ולהביע לו תודתנו. המכתב יהיה בכתב אשורי, ואנחנו נמסור את כל המכתבים לר"ד בבואו גארדאן אשר יגישם לר"ד לפניו, ואחרי אשר הזמן קצר נבקש מאת מעלתו להחיש מעשהו זה. הגליון למכתב תודה לר"ד יהיה כפי מדת האדרעססע למנטפיורי, גם האדרעססע לראטהשילד יוכל לשלוח לווארשוי.

מוקיריו ומכבדיו כערכו הרם

חאזאנאוויטש.

אברהם פייבל בלומענפעלד.

אברהם שמואל הערשבערג.

1) לרוטשילד.
2) עי' הנומר הקודם.

95.

מאת ל. לבנדה לד"ר פינסקר.

Вильна, 23 Апрѣля 1884 г.

Многоуважаемый Левъ Семеновичъ.

Мы тоже получили изъ Бѣлостока приглашеніе относительно отправленія уполномоченнаго въ Констант., но, вмѣсто отвѣта, мы препроводили къ бѣлостокскому кружку копію письма къ Хахаму-Баши [1]). Кромѣ того, мы завтра-же будемъ имѣть случай лично переговорить съ бѣлостокскимъ раввиномъ, который вызванъ въ Петербургъ кружкомъ Палестинцевъ, во главѣ котораго стоитъ Л. Розенталь, М. Берлинъ, А. Кауфманъ, А. Цедербаумъ и др. Дѣло идетъ, между прочимъ, объ исходатайствованіи разрѣшенія на основаніе «Евр. Палестинскаго Общества». Составленъ уставъ, составлено и прошеніе, и есть большія надежды, что правительство въ разрѣшеніи не откажетъ. Но нашли болѣе соотвѣтственнымъ, чтобы ходатайство шло отъ имени нашего духовенства, для каковой цѣли, кромѣ бѣлостокскаго раввина, будутъ, кажется, вызваны и нѣкоторые другіе раввины изъ нашего края. Въ этомъ извѣстіи Вы, я думаю, найдете удовлетворительный отвѣтъ на

1) עי' לעיל נומר 84.

Вашъ вопросъ: дѣйствовать-ли попрежнему или ходатайствовать о разрѣшеніи у министра? Когда будетъ разрѣшено «Общество», то ходатайствовать о Монтефіор. учрежденіи не будетъ никакой надобности. —

Эта корреспонденція[2]) въ сотый разъ убѣждаетъ насъ въ крайней необходимости командировать въ Палестину *нашего* обозрѣвателя,— и чѣмъ скорѣе тѣмъ лучше. И, дабы не терять времени на длинную переписку и продолжительные переговоры, имѣю честь представить на Ваше усмотрѣніе слѣдующія соображенія. Командировка должна обойтись не болѣе, какъ въ 600 р.—на проѣздъ туда и обратно и на пребываніе въ Палестинѣ около 4-хъ недѣль. Этого времени вполнѣ достаточно для полнаго изученія положенія дѣла въ главныхъ его чертахъ. Требуемая сумма можетъ быть распредѣлена слѣдующимъ образомъ: Одесса, Вильна, Варшава и Петербургъ дадутъ по 100 р.; Бѣлостокъ, Ростовъ на Дону, Полтава и Пинскъ по 50 р. Эти города, въ случаѣ надобности, могутъ быть замѣнены другими городами, съ которыми Вы имѣете сношеніе. Иниціативу въ этомъ дѣлѣ долженъ принять на себя Вашъ кружокъ, который разошлетъ циркуляры, пріиметъ пожертвованія, выберетъ уполномоченнаго, дастъ ему инструкцію, снабдитъ его уполномочіемъ и т. д. Вотъ и все. Это дѣло можетъ быть приведено въ исполненіе въ теченіе одного мѣсяца, такъ что въ началѣ Іюня уполномоченный долженъ уже плыть къ берегамъ Палестины. — — — — — — — — — — — — — — —

Статья г. Моргулиса[3]) въ высшей степени интересна, но, къ сожалѣнію, она къ предмету, которому посвященъ Сборникъ[4]) имѣетъ весьма отдаленное отношеніе, не говоря уже о ея размѣрахъ, которые въ тѣсныхъ рамкахъ Сборника не умѣстились бы. А потому мы пользоваться ею не можемъ. И я возвращаю ее Вамъ, а не препровождаю ее въ ред. «Р. Еврея», потому что есть симптомы, указывающіе, что «Р. Е.» идетъ ко дну (туда ему, впрочемъ, и дорога), слѣдовательно, можно опасаться, что статья тамъ и застрянетъ. А между тѣмъ, крайне необходимо, чтобы статья увидѣла свѣтъ чѣмъ скорѣе. Она несомнѣнно произведетъ тоже живое впечатлѣніе и тоже благотворное дѣйствіе, какія произвели брошюры Autoemancipation, г. Лиліенблюма, въ особенности-же, когда она появится въ формѣ самостоятельной брошюры. Но кто возьмется за ея изданіе?

По всей справедливости, за это дѣло долженъ взяться Вашъ кружокъ, о которомъ беру смѣлость сказать кстати нѣсколько словъ, рискуя даже этимъ прослыть въ Вашихъ глазахъ дерзкимъ. Дѣло въ томъ, что Вашъ кружокъ, не смотря на то, что во главѣ его стоятъ люди высокопросвѣщенные и глубоко убѣжденные и на то, что считаетъ въ числѣ своихъ членовъ людей съ солидными средствами, до сихъ поръ еще не сдѣлалъ ничего вещественнаго для нашего общаго родного дѣла. Ожидая какихъ-то съѣздовъ, конгрессовъ, организацій, которые Богъ знаетъ когда осуществятся и плодотворность которыхъ подлежитъ еще большому сомнѣнію, онъ добровольно осуждаетъ себя на бездѣйствіе, въ то время, когда другіе кружки, каковы, напр., бѣлостокскій, харьковскій, варшавскій, петербургскій и даже нашъ бѣдный виленскій, собирающій свои средства мѣдными пятаками, дѣлаютъ что могутъ, какъ для колонизаціи, такъ равно и для пропаганды. А потому было-бы, ей Богу, не грѣшно, еслибы Вашъ кружокъ сталъ-бы, наконецъ, обнаруживать признаки жизни изданіемъ труда, который очень важенъ въ видахъ пропаганды. Я ежедневно убѣждаюсь, какъ необходимо разсѣять туманъ, напущенный на наши интеллигентные классы и даже молодежь произведеніями * * * и Португанова и статьями «Восхода». Г. Моргулисъ разсѣеваетъ этотъ туманъ довольно удовлетворительно. А потому трудъ его *долженъ* быть изданъ. Большихъ капиталовъ изданіе не потребуетъ: всего какихъ-нибудь 300 р., которые будутъ выручены отъ продажи, въ особенности-же, если цѣна брошюры будетъ назначена умѣренная. — — — — — — — — — — — — — — —

Я могъ-бы сдѣлать это теперь же[5]), но я счелъ долгомъ предварительно переговорить съ Вами, такъ-какъ статья написана членомъ Вашего кружка, которому я, при томъ, хотѣлъ или хочу доставить случай быть чѣмъ нибудь полезнымъ общему дѣлу, въ которомъ, какъ мы всегда разсчитывали, одесситы должны были-бы играть очень видную, если не первенствующую роль. — — — — — — — — — — — — —

Въ ожиданіи отвѣта, остаюсь съ глубокимъ уваженіемъ къ Вамъ

Л. Леванда.

2) הדברים מכוונים למכתב מא"י, שנדפס בימים ההם ב„המליץ".

3) הכונה היא, כפי הנראה, למאמרו של מנשה מרגלית „Самоосвобожденіе и самоотреченіе" שנדפס אח"כ בהירחון „יעור. אבאור." בחוברת 5 לשנת 1884.

4) עי' לעיל נומר 69.

5) להציע לאגודה אחרת, כי תוציא את מאמרו של ה' מרגלית.

96.

מאת חובבי־ציון בביאליסטוק לד"ר פינסקר

ב"ה.

Bialystok. 6 Mai 1884.

Hernn Dr. L. Pinsker. Odessa

אדון נכבד!

מכתבו היקר נקרא לפני הועד של חברתנו ולדאבון נפשנו הושבה הצעתו [1] אחור, מפני השמועות המרגיזות לבב כל „חובבי ציון", אשר הגיעונו בימים האחרונים מסטאמבול ומירושלים, כי נתחדשה הגזירה מלפני ממלכת תוגרמה לבלי לתת מדרך כף רגל על אדמת פלסתינא לאחינו עולי הארץ, והשמועה מירושלים עוד הכבידה לאמר: כי יצאה פקודה מאת הממשלה בהסכם כל צירי הממלכות לבלי לתת לשום איש ישראל מכל מדינה ואף מ מ ד י נ ת ט ו ר ק י א להשתקע בא"י, מפני כי הוגד בבירור להממשלה שהיהודים באים כעת לאה"ק בטענת זכות אבות, ודבר מדיני יצוק בם. אם גם מסופקים אנחנו באמתת השמועה הזו בפרטיה, אפס זאת נעלה מכל ספק כי ננעלו שערי פלסתינא לפני אחינו בלי להפתח עוד בלעדי השתדלות נמרצה, ע"כ באנו לידי החלטה גמורה כי אין עצה אחרת לפנינו כ"א לשלוח אנשים מיוחדים שיהיו כעין מלאכות מאחינו ברוססיא ורומעניע לקאנסטנטינאפל, אשר יתנפלו לפני השולטאן ויגישו לפניו מעמאראנדום אשר בו יוכיחו לו כי רחוקה ממנו מחשבת מרד ומעל, ולבקש רחמים מלפניו על אחינו הנרדפים החפצים לחסות בצלו מפני חמת המעיק תחתיהם. אפס מלאכות כזו דורשת הוצאה רבה מאד כי גם להשיג אודיענציא לפני השולטאן לא דבר נקל הוא; ואין לבבנו פנוי כעת לשום שאלה אחרת כ"א לשאלת המלאכות בלבד, אשר נקוה כי תצלח בידיה להסיר את המוקש הזה מעל דרכנו, אם אך נמצא מוצא לכסף, ולתכלית זו נשלח בימים אלה קול־קורא לכל החברות שבמדינתנו, אחרי כי חוב זה מוטל עלינו בראשונה, לסול המסלה לפני העולים ואח"כ לכונן את מעמדם שמה, כי בלעדי זאת מה בצע לנו בכל עמלם עד היום, אם את דרכנו גדרו בעדינו?

ע"א מעמד הקולוניות אשר שאל מעלתו אין צורך— לפי דעתנו—להרבות בהוצאה על הידיעה הזו בתירים מיוחדים, כי אם ישאל מעלתו את פי ה' מיכל פינס מירושלים (אשר האדרעססע שלו היא כשמו), אשר הוברר לנו לבר־סמכא בענינים אלה וידע את הדבר על בוריו, ולפי דעתנו, אלה הקולוניות שנכנסו תחת רשות השר הבאראן מפאריז, והמה „סאמארין", „ראש פנה", „ראשון לציון", „עקרון", אין לנו לדאוג על אודותם, כי בטוחים אנחנו בהשר הנדיב שלא יוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן כל צרכו. ואם הרבו אחדים מהם להתמרמר במכה"ע על פקידיו החפצים לשעבדם תחת דיסציפלינא מיוחדת, אין אנו רואים בזה שום דבר רע, ונהפוך הוא, יתחנכו האנשים האלה לשאת בעול עבודת האדמה, ואל יאמרו נרפים אנחנו. בני „ביל"ו" אשר נדדו מקולוניא לקולוניא בלי מושב מיוחד להם, הצליחה בידי אחדים מהם לבוא לפאריז, בהערימם על הירש, הדירקטור של „מקוה ישראל" לחכי"ח, לקיים אצלו כי ילכו לאמעריקא—בידעם כי דרכם דרך פאריז—ובבואם לפאריז השתדלו אצל ראשי חכי"ח כי יסירו מעליהם הבטחותיהם שנתנו להירש בכתב [1]), ושומע לא היה להם, אך כעת עלתה בידם לבא לפני ה' ערלאנגער ולפני הרב צדוק הכהן אשר האירו אליהם פנים, וכעת המה יושבים ומחכים על האודיענ־ציע לפני הבאראן בעצמו, כאשר הבטיחם ר' צדוק הכהן, והיא תחליט גורלם. אך כאשר כיסם ריק והמה במספר ששה אנשים והשתדלותם תוכל להמשך לימים ולשבועות, פנו אלינו בבקשתם לתמכם, וגם שלחנו להם משען כסף. ועוד נראה איך יפול דבר. הקולוניא „פתח־תקוה" היא במעמד רע, אך, לפי הידיעות האחרונות שהגיעונו, ברצון הבאראן להכנים גם אותה תחת כנפיו, אפס עודנו דבר המוטל בספק, ועוד חזון למועד. המושב „יסוד המעלה" לאנשי מעזיריטש, ד' שעות מצפת על יד מי מרום, חבל אדמתה 2200 דולאם אדמה דשנה ופוריה אשר מים לא יחסר לה, קנין 22 משפחות אשר שבעה מהם כבר התישבו במושב ושלשה אומרים להתישב בקיץ זה, והשאר כאשר תעלה בידם לבנות בתים בהמושב, כי לע"ע אך בית חומה אחד להם בהמושב, וכבר נטעו גן גדול על אדמתם 400 ארשין ארכו, 300 רחבו, בעל ששת אלפים נטיעות והאנשים המה בעלי צורה וראוים המה כי יחזיקו בידיהם, כי אין עינם כ"א אל עבודת האדמה, ועוד לא קבלו שום משען כסף עד הנה.

העברנו לפניו מעמד כל הקולוניות בסקירה אחת אחרי כי אין שעתנו פנויה כעת להתעכב אצלם כל זמן שגזירת ממלכת תוגרמה מרחפת על הרעיון בכלל. הרב הגדול מעדתנו יצא מפה זה עשרה ימים לפטר־בורג להשתדל ע"א רשיון הממשלה וגם להטות לב נבירינו להענין הנעלה של ישוב א"י ועד כה עוד לא נשמע חדשות מפיו. בהיותו על דרכו יסיר גם למאסקוי. — —

— — — — — — — — — — — — —

[1] כפי הנראה — לשלוח אדם מיוחד לא"י לשם בקורת המושבות ועניני הארץ. עי' הנומר הקודם.

[1]) עי' לעיל הנומרים 86/7.

אחרי כל הדברים והאמת האלה יוכח מעלתו לדעת כי אין מקום להצעתי כעת, ונקוה כי גם כבודו יסוג אחור ממנה. ואתו שלום.

המוקירים והמכבדים אותו כערכו הרם

חאזאנאוויטש.
אהרן יהושע שפירא.
אברהם פייבל בלומענפעלד.
אברהם שמואל הערשבערג.
מנחם מענדיל מירלינסקי.
שמחה בונים הלוי איש הורוויץ.

97.

מאת דוד גורדון לחובבי־ציון בווארשא *).

ב"ה. ליק כ"ד סיון תרמ"ד.

למעלת הנכבדים ראשי הועד חובבי ציון בווארשא הי"ו.

מצאתי עצמי מחויב לשלוח לכם רצוף בזה את המכתב שקבלתי היום מאת הרב ד"ר לאווע סגן השר משה [1]. — — — — — — — — — — — —

מכל המכתב רואה אנכי כי ש"ב של השר משה מניאים לב הלוי להעריך הענין לפני השר מפני כי חפצים הם שיצמצם כל השתדלתו במזכרת בענגלאנד. יהי' איך שיהי', מהויב הייתי לשלוח לכם אדונים נכבדים את המכתב ההוא, למען תתיעצו על צפוניו ומה לעשות כעת. אולי תגמרו בדעתכם שלא לשלוח מלאכות אל השר ולהמעיט בהוצאה. כשאני לעצמי, בתור דעת יחיד, אחשוב כי בכל זאת נחוצה המלאכות, כי עכ"פ עלינו לנסות לעשות כל אשר בכחנו בזה. אולי יצליח לי אם אלך להטות את לב הד"ר לאווע, כי בו הכל תלוי עתה, ובמכתבים אין לפעול עוד. אבל, כאמור, זו היא דעתי, דעת יחיד, בתור אחד מהברתכם, ותשועה ברוב יועץ. כן עליכם לשים אל לבכם כי אף אם אנכי בעת תשלחוני אעשה כל אשר בכחי בדבר הבקשה של השר אל הסולטאן בכל זאת יוכל להיות כי לא יצליח חפצי בידי להחליש את הפעולות הנמרצות מצד אחרים ממקורבי השר. לעומת זה יש לי תקוה גדולה לפעול יותר הרבה בפאריז מאשר בראמסגאט מושב השר. לדאבון לבנו השר משה איננו עוד מה שהי' מלפנים, ותקותנו ממנו להענין הגדול שאנו עסוקים בו רק מעטה מאד, זולת שמו הנערץ והנשגב והעבר שלו הם יהיו לנו תמיד לצור משגב גם לימים יבואו בענין אשר לפנינו. בעוד אשר כוכב הנדיב הגדול בפאריז החל לזרוח ולהופיע על עינינו בעצם תקפו, וכבר עשה לטובת עבודת אדמת אה"ק בפרט בזמן הקצר יותר מאשר עשה השר בפנה זו בכל ימי חייו. וכן אוכל להבטיחכם, אדונים נכבדים, כי יש ויש לנו תקוה גדולה ונמרצה מהנדיב בפאריז לימים הבאים והוא עשה בענין זה וגם עושה בלי הרף, ואיננו קשור לפארמאליטעטען כהשר משה החפץ, כנראה ממכתב נביאו הלוי, לחכות על הזמן שבו ילכו במחול הסולטאן והמלכה וויקטאריא באהבת עולם.

צר לי לראות כי נפל פירוד דעות ביניכם ובין הוועד בביאליסטאק) בדבר האדרעססע להנדיב. ואם חלילה תתפרד החבילה ע"ז יהי' זה בעיני כגזרה חדשה, כי באין אחדות בינינו הכל הבל וריק! ואנכי כתבתי לביאליסטאק ובקשתים בבקשה כפולה להסתפק במכתב תודה לבד אל הנדיב ואקוה כי ימלאו אחרי, נור קיינע ענטצווייאונג!

— — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — —

כן אודיעכם כי עומד אנכי במרוץ מכתבים עם ה' ערלאנגער אשר הנדיב איננו עושה דבר קטן או גדול מבלעדו; ואבקשכם לבל לחשוב על נקלה מיכלת ה' ערלאנגער, כי הכל תלוי בו. גם אבטיחכם, למרות כל המסופר מהאדון הנ"ל, כי לבו אך טוב להענין שאנו עסוקים בו, ות"ל הפשטתי הרבה עקמומיות מלבו בענין זה. ובמכתבו האחרון שקבלתי ממנו בימים האלה אומר בפירוש: „איך לעגע גראססעם געוויכט אויף איהר אורטהייל אונד אנזיכטען" וכו'! — מאן מוסס וויססען וויא מיט זאלכען לייטען אומצוגעהען. ובפרט כי הנהו יד ימינו של הנדיב. ועוד הפעם אומר לכם, ושימו לבכם לדברי: כי כעת רק אחד הוא הנדיב בכל הגולה שלבו ורצונו טובים להענין בכלל. —

אם אהי' בפאריז יש לי תקוה גדולה לפעול גם לטובת ביל"ו.

והנני ידידכם מוקירכם הנאמן

דוד גארדאן.

---

*) מארכיונו של שפ"ר.

[1] את המכתב הזה לא מצאנו.

98.

מאת ל. לבנדה לד"ר פינסקר.

Вильно, 10-го Мая 1884 г.

Многоуважаемый
Левъ Семеновичъ.

Имѣю честь препроводить при семъ проектъ инструкціи для нашего уполномоченнаго. Проектъ можетъ быть дополненъ другими пунктами, кото-

Г) О г. Гиршѣ, директорѣ «Микве-Израиль». Его отношенія къ колонизаціонному дѣлу вообще и партіи «Билу» въ особенности. Основательны-ли, и на сколько, носящіеся о немъ неблагопріятные слухи. Если его отношенія дѣйствительно враждебны палестинскому дѣлу, то какая тому причина и нѣтъ-ли средства къ ея устраненію.

Д) О г-нѣ Пинесѣ и его дѣятельности по колонизаціи Палестины. Распоряжается-ли онъ самовластно и единолично, или при немъ существуетъ какое нибудь коллегіальное учрежденіе. Ведется-ли правильная отчетность о поступающихъ пожертвованіяхъ, распредѣляются-ли послѣднія справедливо и добросовѣстно. Существуетъ-ли контроль. Общая цифра поступившихъ до сихъ поръ пожертвованій. Почему отчеты объ оборотахъ суммъ не публикуются во всеобщее свѣдѣніе. Какой лучшій и вѣрнѣйшій способъ доставленія матеріальной помощи колоніямъ и колонистамъ.

Е) Существуютъ-ли самостоятельные поселки въ родѣ фермъ, фольварковъ, основанныхъ на собственный счетъ и рискъ. Положеніе этихъ самостоятельныхъ хозяйствъ или имѣній.

Ж) Исчислить, сообразуясь съ мѣстными условіями, сумму, потребную на устройство средняго хозяйства для семейства изъ 5-ти или 6-ти душъ, включая въ эту сумму и расходы по существованію семейства въ теченіе года—до перваго урожая.

З) Въ чемъ состоятъ выгоды и неудобства отъ принятія колонистами турецкаго подданства.

И) Представить соображенія объ устройствѣ въ Яффѣ или Іерусалимѣ «Справочнаго Бюро», къ которому желающіе могли-бы, за извѣстную плату, обращаться за справками и свѣдѣніями по предмету покупки земли и т. п.

І) Замѣчается-ли среди коренного еврейскаго населенія Палестины какое нибудь движеніе къ земледѣльческому или вообще производительному труду. Можетъ-ли разсчитывать на успѣхъ пропаганда въ этомъ смыслѣ.

99.

מאת ל. לבנדה לד"ר פינסקר.

Вильно, 14-го Мая 1884 г.

Многоуважаемый
Левъ Семеновичъ.

Нашему дѣлу не везетъ, страшно не везетъ. Миссія р. Могилевера[1]) окончилась полнѣйшей неудачей и почтенный раввинъ оставилъ Петербургъ съ болью въ сердцѣ, полномъ разочарованія. Которые, вѣроятно, поступятъ и изъ другихъ кружковъ. — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Съ отличнымъ уваженіемъ

Л. Леванда.

1) עי' לעיל נומר 95.

Проектъ инструкціи для уполномоченнаго.

А) О каждой изъ существующихъ колоній должны быть собраны слѣдующія свѣдѣнія:

1) Пространство участка въ дунамахъ. Во сколько участокъ обошелся. Цѣна-ли эта нормальная или форсированная. Порядокъ пріобрѣтенія и владѣнія земельной собственностью по мѣстнымъ законамъ или обычаямъ. Налоги и повинности, сопряженныя со владѣніемъ земельной собственностью.

2) Климатическія и почвенныя условія участка. Достаточенъ-ли послѣдній для прокормленія поселившихся на немъ колонистовъ. Сколько было отведено подъ пашни, садоводства и огородничества. Жилыя помѣщенія и хозяйственныя постройки. Во сколько они обошлись. Хозяйственный инвентарь,—полный-ли онъ, нормальный или нѣтъ. Справочныя цѣны разнымъ предметамъ инвентаря.

3) Число семействъ и душъ обоего пола, рабочихъ и не рабочихъ. Обрабатываютъ-ли колонисты свой участокъ собственнымъ или наемнымъ трудомъ. Во что послѣдній обходится.

4) Устроились-ли колонисты на собственный счетъ, или на счетъ благотворителей. Нуждаются ли они въ поддержкѣ, заслуживаютъ-ли ее и въ какомъ размѣрѣ она должна быть имъ доставлена.

5) Умственный и нравственный уровень поселенцевъ, ихъ взаимныя между собою отношенія. Кѣмъ и какъ колонія управляется. Какой системы она держится,— общинной или индивидуальной. Воспитаніе юношества. Виды колонистовъ на свое ближайшее будущее. На сколько основательны эти виды.

Б) Положеніе колоній и колонистовъ, поступившихъ подъ покровительство Ротшильда. Довольны-ли они своимъ положеніемъ, а если не довольны, то въ чемъ главные пункты ихъ недовольства. Нуждаются-ли они въ помощи и имѣютъ-ли право получить ее помимо своего покровителя.

В) О партіи «Билу». Ихъ поименный списокъ. Ихъ умственный уровень и нравственное настроеніе. Хотятъ-ли они и способны-ли трудиться. Въ чемъ, по ихъ мнѣнію, должно состоять ихъ устройство. Во сколько послѣднее можетъ обойтись. Соображенія объ этомъ г. Пинеса или другихъ компетентныхъ лицъ.

исходило много засѣданій, на которыхъ бар. Гинцб. ни разу не присутствовалъ, посылая вмѣсто себя * * * и своихъ другихъ Lohndiener'овъ, которымъ удалось помѣшать всякой инниціативѣ, обѣщающей быть болѣе или менѣе полезной дѣлу. Р. Могилеверъ проѣхалъ въ Москву, гдѣ онъ, вѣроятно, больше успѣетъ; но при чемъ теперь успѣхъ, кагда на пути лежитъ такая неприступная твердыня, какъ строжайшій и безусловный запретъ Порты, распространяющійся даже на евреевъ турецкихъ подданыхъ? Слѣдовательно, и турецкое подданство не измѣняетъ сущности дѣла и, что всего роковѣе,— запретъ, какъ извѣщаетъ «Гамелицъ», декретированъ съ согласія великихъ державъ! Г-нъ же Пинесъ пишетъ, что Іерусалимскій паша объясняетъ запретъ тѣмъ, дабы европейскіе антисимиты *не гнали* евреевъ въ Палестину. . . . . . . [2]), не правда ли? Даже Ротшильдскія колоніи встрѣчаютъ большія затрудненія и препятствія къ своему существованію, такъ что Ротшильдъ нашелъ нужнымъ командировать въ Константинополь человѣка, который отстоялъбы хоть-бы *эти* колоніи, ибо дѣло идетъ о закрытіи, упраздненіи *всѣхъ*, основанныхъ въ послѣдніе два года, колоній. Ну, и пропагандируй теперь идею о самопомощи, когда для послѣдней нѣтъ никакой почвы, ни малѣйшей точки опоры! Должно быть, что кто-то подгадилъ намъ весьма основательно и съ большимъ разсчетомъ. Пусть ищутъ виновниковъ этой катастрофы среди миссіонеровъ, грековъ, прусскаго министерства и т. п.; я вижу во всемъ этомъ руку евреевъ и только евреевъ: * * * * Я слишкомъ хорошо знаю психію нашихъ соплеменниковъ, чтобы я могъ хоть минуту сомнѣваться въ этомъ.

Сборникъ не выйдетъ, потому что цензура не позволяетъ, находя его цѣль и направленіе не подходящими къ нынѣшнему настроенію въ извѣстныхъ сферахъ. Цензура получила выговоръ даже за пропускъ брошюръ Португалова. А нѣсколько мѣсяцевъ тому назадъ Сборникъ очень легко прошелъ-бы, но издатели почему-то медлили, т. е. не медлили, а просто ничего не дѣлали. Слишкомъ поздно я убѣдился, что дѣло у этихъ юношей шло не столько о пропагандѣ и т. п., сколько въ томъ, чтобы ихъ имена красовались на обложкѣ въ качествѣ издателей; но такъ какъ я этого не позволилъ, то они къ дѣлу охладѣли, стали препираться между собою и съ петербургскимъ кружкомъ, да меня утруждать разными пустяковинами. Они утруждали-бы меня до сегодня, если-бы я нѣсколько недѣль тому назадъ не объявилъ имъ категорически, что я на ихъ письма и отвѣчать не буду, потому что мнѣ надоѣло тянуть канитель.

---

[2]) קרע באמצע תיבה ואי־אפשר לקראה.

Въ виду всего этого, кружокъ нашъ находитъ командировку уполномоченнаго несвоевременной, ненужной и нежелательной. И въ самомъ дѣлѣ, какой смыслъ можетъ имѣть теперь «изученіе почвы», когда нѣтъ никакой почвы? Въ послѣднія двѣ недѣли ситуація такъ радикально измѣнилась, что намъ, м. б., слѣдуетъ думать теперь о ликвидаціи, а не о продолженіи дѣла, которое, какъ видно, не имѣетъ будущности... Впрочемъ, объ этомъ рѣчь еще впереди. У насъ послѣ Швуоса будетъ общее собраніе, на которомъ дѣло будетъ разсмотрѣно со всѣхъ сторонъ. А потому намъ очень желательно былобы знать мнѣніе Вашего кружка объ этомъ дѣлѣ, дабы *наше* рѣшеніе не слишкомъ отступало отъ Вашего.

Искренно уважающій Васъ

Л. Леванда.

P. S. Сейчасъ получилъ Ваше письмо отъ 11-го Мая.

Вы спрашиваете: что намъ дѣлать теперь? Отвѣтъ: держаться до послѣдней возможности. Можетъ быть, переживаемый нами кризисъ окончится благополучно. Вотъ, въ № 20 «Гамагида» помѣщено воззваніе Пинеса. Онъ приглашаетъ «старѣйшинъ Израиля» на праздникъ Кущей въ Іерусалимъ. Можетъ быть, многіе откликнутся на этотъ зовъ. Отъ этого съѣзда, если онъ только состоится, можно ожидать лучшихъ результатовъ, нежели отъ съѣзда въ какомъ нибудь Катовицѣ, гдѣ будетъ много ораторскихъ рѣчей, но мало дѣла. А пока что, мы намѣрены примкнуть къ варшавскому кружку въ дѣлѣ устройства колоніи для партіи «Вилу». Совѣтуемъ Вамъ дѣлать тоже самое.

Сейчасъ-же я получилъ письмо отъ издателей Сборника. Они пишутъ, что въ Цензурномъ Комитетѣ имъ совѣтовали выпустить Сборникъ безъ предварительной цензуры, тогда онъ пройдетъ. Я имъ совѣтую, что если печатаніе еще не подвинулось впередъ, чтобы они совсѣмъ пріостановили его; если-же Сборникъ уже напечатанъ, то, разумѣется, нечего и совѣтовать. Опять говорю: можетъ быть, что перемелится и мука будетъ, тогда Сборникъ появится не совсѣмъ некстати.

Л. Л.

100.

תכנית לועד־יציאה מאושר מאת הרשות*).

Уставъ еврейскаго Переселенческаго Комитета.

§ 1.

Еврейскій Переселенческій Комитетъ учреждается съ цѣлью оказанія эмигрирующимъ изъ Россіи евреямъ помощи: а) при самомъ ихъ переселеніи и б) при устройствѣ эмигрантовъ на новыхъ мѣстахъ жительства.

§ 2.

По воспослѣдованіи на имя лицъ, подписавшихъ ходатайство объ учрежденіи Комитета, разрѣшенія на то Правительства, они сносятся съ представителями болѣе или менѣе крупныхъ еврейскихъ обществъ о назначеніи уполномоченныхъ для избранія членовъ Комитета.

§ 3.

Уполномоченные на избраніе членовъ Комитета въ числѣ отъ двухъ до пяти человѣкъ отъ каждаго общества, къ которому помянутыя въ § 2 лица обратились, снабжаются простыми вѣрительными на сей предметъ письмами, подписанными членами Духовныхъ Правленій мѣстныхъ синагогъ и моленъ и мѣстными казенными раввинами.

§ 4.

Выборы членовъ Комитета производятся въ день, назначенный въ первоначальномъ приглашеніи (§ 2) въ томъ городѣ, гдѣ Правительствомъ назначено будетъ постоянное мѣстопребываніе Комитета подъ предсѣдательствомъ избраннаго для этого самимъ собраніемъ лица, посредствомъ закрытой баллотировки, при участіи въ ней не менѣе пятидесяти представителей отъ разныхъ еврейскихъ обществъ; въ случаѣ неприбытія къ первоначально назначенному сроку такого числа уполномоченныхъ, лица, ходатайствовавшія объ учрежденіи Комитета, назначаютъ новый день выборовъ, которые считаются состоявшимися при какомъ-бы ни было числѣ явившихся избирателей.

§ 5.

Въ составъ Комитета избираются относительнымъ большинствомъ голосовъ 15 членовъ и 15 кандидатовъ къ нимъ, изъ числа которыхъ большинство должно быть избрано изъ почетныхъ евреевъ, имѣющихъ постоянное жительство въ городѣ, назначенномъ для пребыванія Комитета; о результатѣ выборовъ составляются протоколы, копія съ которыхъ за подписью предсѣдателя препровождаются подлежащему высшему начальству.

§ 6.

Комитетъ избираетъ изъ своей среды предсѣдателя и Правленіе, состоящее изъ управляющаго, секретаря, двухъ товарищей къ нимъ и кассира.

§ 7.

Для содержанія канцеляріи должна быть ассигнуема Комитетомъ необходимая для этого сумма; по усмотрѣнію Комитета можетъ быть назначено жалованье также членамъ Правленія.

§ 8.

Комитету предоставляется назначать въ разныхъ городахъ и мѣстечкахъ, гдѣ евреи имѣютъ жительство, отъ одного до трехъ сотрудниковъ изъ мѣстныхъ благонадежныхъ жителей: а) для сбора пожертвованій; б) для исполненія порученій Правленія и содѣйствія выполненію задачъ Комитета.

Примѣчаніе. Такихъ же сотрудниковъ Комитету предоставляется назначать и заграницей для руководства эмигрантовъ во время переѣзда и при поселеніи на новыхъ мѣстахъ.

§ 9.

Въ кругъ дѣйствій Комитета входитъ: а) изысканіе источниковъ и способовъ добыванія необходимыхъ средствъ, б) опредѣленіе размѣровъ пособія различныхъ категорій эмигрантамъ и самихъ способовъ оказанія пособія, в) снабженіе Правленія и сотрудниковъ необходимыми инструкціями и г) сношеніе по дѣламъ Комитета съ разными частными и оффиціальными лицами и учрежденіями какъ въ Россіи, такъ и заграницей.

§ 10.

Къ обязанностямъ Правленія относится: а) приведеніе въ исполненіе постановленій Комитета, б) сношеніе съ сотрудниками, в) непосредственное завѣдываніе приходомъ и расходомъ денежныхъ суммъ, г) сообщеніе эмигрантамъ полезныхъ для нихъ свѣдѣній и справокъ и выдача имъ денежныхъ пособій, согласно постановлені-

---

*) אין אנו יודעים בדיוק, מתי חוברה תכנית זו. בברור אנו יודעים רק, שבשנת תרמ״ד „חלמו להשיג רשיון ליסוד ועד־יציאה" (переселенческій комитетъ)—עי' להלן נומר 114: מכתבם של הו״צ בוואֹרשה לפין, שנכתב באלול תרמ״ד. ונראה לנו, שהתכנית הזאת חוברה בפטרבורג, בשעה שנסע לשם הרב מוהיליבר (עי' הנומרים 92, 95), כדי להשתדל לפני בעלי־היכולת שיבקשו רצון מאת הממשלה לעבודתם של חובבי־ציון, ולפיכך קבענו את הדוקומנט הזה כאן, תיכף אחרי מכתבו של לבנדה, המודיע לפינסקר, שהשתדלותו של מוהיליבר לא הצליחה.

ямъ Комитета и д) веденіе книгъ и корреспонденцій Комитета.

§ 11.

Комитету воспрещается оказать помощь и содѣйствіе къ эмиграціи евреямъ, переходящихъ границу тайно съ нарушеніемъ существующихъ на сей предметъ законовъ и особыхъ правительственныхъ распоряженій.

§ 12.

Средства Комитета составляютъ: а) суммы, отпускаемыя Правительствомъ изъ остатковъ коробочнаго и свѣчнаго сборовъ, б) пожертвованія частныхъ лицъ, ежегодныя и единовременныя, в) доходы отъ музыкально-литературныхъ вечеровъ, г) кружковые[1]) сборы и д) сборы вновь устанавливаемые съ согласія еврейскихъ обществъ съ предметовъ, одними евреями употребляемыхъ.

Примѣчаніе. Объ открытіи въ каждомъ мѣстѣ сбора пожертвованій лица, Комитетомъ на то уполномоченныя, предварительно заявляютъ объ этомъ мѣстной полиціи; на устройство музыкально-литературныхъ вечеровъ должно быть каждый разъ испрашиваемо отдѣльное разрѣшеніе мѣстнаго начальства, а приговоры еврейскихъ обществъ объ установленіи новыхъ сборовъ должны быть представляемы на утвержденіе высшихъ правительственныхъ учрежденій; кружки для сбора мелкихъ пожертвованій Комитетъ можетъ ставить въ молельняхъ, синагогахъ и принадлежащихъ евреямъ торговыхъ заведеніяхъ.

§ 13.

Изъ остатковъ коробочнаго и свѣчнаго сборовъ, какъ понынѣ образовавшихся, такъ и впредь образоваться могущихъ, по удовлетворенія потребностей указанныхъ въ п. п. А и Б § 61 и п. 2 § 63 приложенія къ 281 статьѣ Устава о податяхъ, въ распоряженіе Комитета ежегодно отпускается сумма въ 200.000 руб.

Примѣчаніе. Въ случаѣ возрастанія числа нуждающихся эмигрантовъ, ежегодно отпускаемая въ распоряженіе Комитета сумма можетъ быть увеличена по особому ходатайству Комитета съ разрѣшенія Министра Внутреннихъ Дѣлъ по соглашенію съ Министромъ Финансовъ.

§ 14.

Засѣданія Комитета происходятъ не менѣе одного раза въ мѣсяцъ, а въ случаѣ надобности и чаще, въ дни назначенные для этого предсѣдателемъ.

1) כפי מה שנראה מן ההערה לסעיף זה צ״ל — „кружечные“.

§ 15.

Засѣданія Комитета открываются по прибытіи не менѣе восьми членовъ или кандидатовъ къ нимъ.

§ 16.

Всѣ вопросы рѣшаются Комитетомъ по большинству голосовъ, а въ случаѣ равенства голосовъ перевѣсъ даетъ голосъ предсѣдателя.

§ 17.

Кандидаты въ члены Комитета приглашаются на всѣ его засѣданія; но тѣ изъ нихъ, которые не замѣняютъ собою отсутствующихъ членовъ, пользуются лишь правомъ совѣщательнаго голоса.

§ 18.

Правленіе Комитета обязано вести въ полной исправности слѣдующія книги: а) приходо-расходный журналъ, б) книгу для записыванія эмигрантовъ, в) протокольную книгу, г) реестръ входящихъ и исходящихъ бумагъ и д) копирную корреспонденціонную книгу.

§ 19.

На 1-е января каждаго года Комитетъ составляетъ отчетъ, публикуемый для всеобщаго свѣдѣнія въ «Правит. Вѣстникѣ» и разсылаемый въ необходимомъ числѣ экземпляровъ во всѣ еврейскія общества и болѣе или менѣе крупнымъ жертвователямъ.

Примѣчаніе. Въ публикуемомъ отчетѣ должны быть помѣщены свѣдѣнія: а) о приходѣ и расходѣ денежныхъ суммъ, б) о числѣ жертвователей, в) о числѣ эмигрантовъ, получившихъ отъ Комитета пособія и г) о числѣ эмигрантовъ, обратившихся къ Комитету за свѣдѣніями и справками.

§ 20.

Независимо отъ ревизіи дѣлъ Комитета по усмотрѣнію подлежащаго начальства, уполномоченные отъ еврейскихъ обществъ для избранія членовъ Комитета избираютъ изъ своей среды ревизіонную комиссію изъ пяти лицъ, не состоящихъ членами Комитета для ежегоднаго обревизованія дѣлъ и отчетности онаго.

Примѣчаніе. Актъ ревизіонной комиссіи печатается вмѣстѣ съ годовымъ отчетомъ.

§ 21.

Еврейскій Переселенческій Комитетъ состоитъ въ вѣдомствѣ Министерства Внутреннихъ Дѣлъ подъ непосредственнымъ надзоромъ ближайшаго губернатора (или мѣстнаго градоначальника), имѣя свою печать и свои бланки.

§ 22.

Въ сношеніяхъ съ начальствующими лицами и учрежденіями Комитетъ обращается къ нимъ съ ходатайствомъ, представленіями и рапортами, а отъ нихъ получаетъ резолюціи, предложенія и извѣщенія, вся переписка Комитета производится на простой бумагѣ и освобождается отъ гербоваго сбора.

§ 23.

Въ случаѣ закрытія Комитета по распоряженію Правительства, всѣ находящіяся въ его распоряженіи наличныя суммы обращаются на общественныя нужды евреевъ по постановленію самаго Комитета передъ его закрытіемъ состоявшемуся.

.101

מאת הבילו"יים בארץ־ישראל לד"ר פינסקר.

ירושלים.

Wohlgeb

Herrn D-r Pinsker!

אדון נכבד! הן זה כבר יצא שמעו בעולם כי הואיל להספח אל העומדים בראש התנועה הלאומית אשר התעוררה בהתקופה האחרונה בין העברים לטובת א"י ונאמר לתאר לפניו את מצבנו הנוכחי ונקוה כי בל ימנע לעזרנו באשר יוכל. זה כשנתים ימים[1]) אשר אנחנו פה על המערכה וכבר אש ומים באו נפשנו. אין שום עבודה קשה אשר לא נסינו את כחנו בה. מספר מעט מבני חברתנו התישבו בשנה העברה בראשון לציון, אחרים מאתם עוסקים במלאכות שונות בירושלים עה"ק ת"ו וכאחד עשר איש זה זמן ועדן עובדים עבודתם בשדה מקוה ישראל ומתענים שמה ת"י הדירקטור הירש, אשר בכל לבו שונא הוא את היהודים ומתעב אותם. כל עת עבודתנו בהמושב הזה חיינו תלויים בין תקוות ויאושים. כמו גלי ים נשאו אותנו התקיות על כנפיהם זמן מה, אח"כ השליכו אותנו לבור צלמות וכן הלאה. בראשונה חשבנו, כי רוסיא לא תעמוד מנגד לצרת [האנשים] אשר יצאו לכבוש את הדרך, והנה רוסיא שכחתנו; ויופיע הנה ה' קרלוס נעטער ויחל לבנות בית למעננו ויהי לנו כברק נוגה בין ערפלי חושך, וימת קרלוס נעטער וירדו אתו יחד שאולה כל תקותינו; ותחל התנועה לטובת יא"י בפאריז ונאמר מפאריז יבוא עזרנו, ויבואו הנה שלוחי השרים מבשרי טוב ויַרָאו ווענעציאני וערלנגר ויחזיקו גם המה את רוחנו ויבטיחונו כי יושיעונו, ויחלו דברי המושבות אשר באו ת"י השר[2]) ללכת ארחות עקלקלות, ויתקצף ויגזור

[1]) מכאן, שהמכתב נכתב באביב תרמ"ד, שהרי ראשוני הבילו"יים באו לארץ־ישראל בי"ט תמוז תרמ"ב (עי' לעיל סוף נומר 47).

[2]) רוטשילד.

כי בל יעשה שום דבר עדי יהיו כל הדברים על מכונם בהמושבות שכבר נוסדו, והקותני נשארה מעל. וגם שכמנו לסבול ולעבוד מן הבוקר עד הערב השכם ועבוד והדירו[קטור], בראותו כי אין לנו מודע וגואל בפאריז נתן חופשה לרוחו ויחל להתהלך אתנו כאשר התהלכו את אבותינו במצרים. ולא הרפנו ממלאכתנו, אף כי רעיון אלינו יגונב פן פה תחת האת נמצא מרגוע לנפשנו ובהאדמה הזאת נקביר את כחותנו העלומים. אך עוד לא נמלאה סאתנו, כי עוד יד הדיר[קטור] נטויה.

ויהי למועד חג הפסח ובני ביל"ו מעונים ומדוכאים, עיפים ויגעים, עיפים בחומרי ועוד יותר ברוחני, כי כמעט כשל כח הסבל, הואילו ללכת ירושלימה לחוג שמה את החג בסוד אנשים לאומיים באמת ולשאוף רוח חיים חדשים, רוח אומץ וגבורה במקום ינוחו וישכבו עצמות גבורי ישראל אשר הקריבו את נפשותיהם על מזבח אהבת עמם. ויתאספו יחד בהר הקודש בירושלים ויחוגו את הפסח כמשפטו והלכתו ורוח ה' לבשה אותם עוד הפעם ויחושו כי בא רוח חיים בעצמותהם היבשות ויגמרו אומר ללכת עוד הפעם ולעבוד בלי הרף עדי ירוח להם. וישובו ליפו ויבואו למקוה ישראל והנה כלה ונחרצה מאת הדיר[קטור] לבלי תת לאיש עברי לעבוד שם ויגרש אותם מהעבידה ובין המגורשים אנשים אשר שתי שנים רצופות עבדו בהמושבה הזאת[3]). האדמה רוטבה מזיעת אפם ודמעות עיניהם. המה פתחו את שדותיה, עדרו את כרמיה, עבדו את הרריה והפכו מקומות ציה לעמק רענן ועל כל שעל ושעל נפגוש בהמושבה הזאת פעולת מעשה ידיהם. עתה הנה גם זו נגזלה מהם. ויפוצו ע"פ הככר לעבוד בהבַארות[4]) האחדות אשר קני למו פה העברים הרוסים ושכרם יותר קטן. זה בכה וזה בכה והעבודה לא תמידית ויעבוד לפעמים האיש יום אחד ויומים ילך בטל מאפס עבודה. זאת עבודה נאמנה על הררי ציון וזו שכרה!

זה לא כבר הי' את לבב ה' הרימ"פ[5]) לקנות עבורנו כברת ארץ במקום הנקרא „קולוניא" סמוך לירושלים[6]). אולם: א) הן נחוץ לזה כסף, אשר הוא העונה את הכל ובלעדו ולא כלום. ב) במקום הזה ישנה חלקת ארץ קטנה השייכה לעברים והשאר צריך לקנית ולהוסיף ולקנות לאט לאט מאת הערבים השוכנים שם, אשר אם רק יריחו כי יש נחיצות בזה, יבקשו תשלומי ארבעה וחמשה. ופה הקולר תלוי בצואר והאנשים האלה עומדים על עברי פי פחת. אולם ת"ל כי לא חסרה ארצנו הקדושה מכברות ארץ דשנות ורעננות, אשר אם יתישבו עליהם אנשים חרוצים

[3]) עי' לעיל נומר 87 בסיפו.

[4]) פרדסים.

[5]) ר' יהיאל־מיכל פינס.

[6]) עי' לעיל נומר 71 עמ' 140.

ומהירים במלאכתם ופנוים כמונו היום ובמשך זמן מה יצלח בידם להשיב את הכסף לבעליו, למען יוסיף יהי' למשען ולעזר להעובדים על הרי ישראל, רק שיקומו אחינו מרחוק ויושיעונו בדבר הזה. והנה אמנם הבטיחו לנו חובבי ציון בווארשא ובשארי מקומות, כי יקדישו את הכסף אשר ת"י ליא"י על מזבח חברת „ביל"ו", אולם לזה נחוצים כחות יותר גדולים, כי לדאבון לבב כל מעשי החברות ברוסיא יתנהגו בכבדות, לכן גם אותו, אדון נכבד, נבקש ולפניו נשפוך את שיחנו, אנא יצא אל העבודה לפעול ולעבוד לטובתנו ותברכנו נפשנו ויביא תבואה להרעיון הקדוש, אשר כרמע"ל מחזיק בו ומתאמץ להוציאו לפעולת אדם.

ביום ו' לחודש הזה נסע הפחה דירושלים קונ־סטנטינופולה, הוא הפחה אשר ידו נטויה לרדוף בלי חשך ולהציק להרעיון הקדוש של יא"י ולפרוש מכשולים על דרכו. הוא הלשין עלינו לפני הממשלה בסטמבול והוא האויב היותר רע להדבר הזה. יש אומרים, כי הוא לא ישוב הנה ואחר יבוא על מקומו. מי יתן והי'! אע"פ שאין מתפללין על רשע עריץ שיפול, שמא ירע השני מהראשון, אולם בתוגרמה איש נקי כפים ואמיץ לבב כהפחה הנוכחי בודד במועדו ואין חזון כזה נפרץ. בשורה לא טובה הגיעתנו בימים האלה ואם כי מרה כלענה היא בכ"ז לא נכחידנה: עלינו לכלנו לדעת היטב את מצב הענין והי' כל הירא ורך הלבב יסוג אחור וכל אשר בדם לבב כתב את ידו אל הרעיון הזה יוסיף ויעמוד בקשרי המלחמה, אם גם חצים וכדורי מות כברקים יעופפו אל עבר פניו. ביום ד' לחודש הזה מסר הפחה דירושלים ליד הרבנים דפה פקודה נמרצה אשר באה מקונסטנטינופול כתובה וחתומה מאת כל השרים ויועצי המלכות בבירת תוגרמה, אשר כל איש עברי אשר תדרוך כף רגלו על אדמת אה"ק יתן ערובה—גאראנטיע—שבל ישהה פה יותר משלשים יום. אוי לך שה פזורה ישראל כי היית טרף למלתעות פריצי חיות, בני חם ובני קדר יחד נועדו עליך להפיצך, מכל עברים יציקוך ומכל ארץ יגרשוך כי זר אתה שם, ובבואך לארצך ולארץ מולדתך לנוח מעצבך ולחלץ עצמותיך והנה סוגרו השערים לפניך ולא יתנוך לשבת במקום נשפך דם גבוריך—גבורי יהודא וישראל, מקום לקחו אבותיך בחרבם ובקשתם. אך ישראל עם אחד בארץ, ישראל עם נבחר בעמים, אם קטן הוא בעוצם ידו, אבל רוחו עשוי לבלי חת, רוחו רוח כביר ועצום הולך ובוקע ופורץ גדר ומתגבר על כל המכשולים, אבני הנגף וצורי המכשול אשר ישימו בני בליעל על דרכו ועוד יצא כגבור מנצח גם ממלחמתו זו ויתנוסס כאור שבעת הימים. המכבדו ומוקירו כערכו הרם והנ' הכותב בשם החברה:

עוזר דוב ליפשיץ.

אין לי להוסיף על הדברים האמורים למעלה מאומה כי כלבי וכרוחי נכתבו. אקוה כי יעלה זכרון בני ביל"ו לפניכם לפקדם סוף סוף בדבר ישועה ורחמים ולהנחילם אחוזה — כי מלאו צבאם כי נרצה פעולתם. —

והנני ידיד חובבי ציון

יחיאל מיכל פינם.

102.

מאת י. יאסינובסקי לד"ר פינסקר.

Варшава, 25 Мая (6 Іюня 1884 г.)

Господину Доктору Л. Пинскеру.

Мы убѣдились на опытѣ, что въ дѣлѣ устройства колоній имени Монтефіоре въ память столѣтняго юбилея его охотно принимаютъ участье евреи всѣхъ странъ, сферъ, классовъ и направленій. Явленіе это внушаетъ намъ твердую надежду, что открытіе повсемѣстно подписокъ для этой цѣли, если оно поведено будетъ умѣло и энергично, доставитъ громадныя суммы. Общее сочувствіе евреевъ серу Монтефіоре будетъ въ извѣстной степени способствовать объединенію стремленій и дѣйствій всѣхъ кружковъ, а расположеніе къ серу Монтефіору лицъ, принадлежащихъ къ высшимъ и вліятельнѣйшимъ правительственнымъ (?) сферамъ, доставитъ возможность ввести нѣкоторую правильность въ самую организацію и администрацію колоніи имени Монтефіоре, и положитъ въ основаніе ихъ извѣстную эластичность, силою которой онѣ будутъ постепенно, хотя и медленно, но зато и постоянно, расширять свои предѣлы путемъ правильныхъ приливовъ. Колоніи эти съ правильной организаціей и администраціей ихъ сдѣлаются непремѣннымъ центромъ, вокругъ котораго будутъ группироваться водворившіеся уже переселенцы и къ которому будутъ постоянно тяготѣть будущіе переселенцы. Словомъ, колоніи эти обѣщаютъ быть краеугольнымъ камнемъ для будущей нашей дѣятельности на поприщѣ колонизаціи Палестины, а самое занятіе устройствомъ ихъ, если обращено будетъ на то должное вниманіе, принесетъ непремѣнно нашему народному дѣлу громадную пользу. Поэтому мы порѣшили сосредоточить все наше вниманіе и всю нашу дѣятельность на устройствѣ такихъ колоній. Для этой цѣли мы постановили прежде всего поднести черезъ делегата отъ имени всѣхъ палестинскихъ кружковъ Имперіи и Царства лично серу Монтефіоре альбомъ, въ которомъ будутъ помѣщаться изданный нашимъ кружкомъ портретъ его и поздравительные адреса на священно-еврейскомъ языкѣ отъ всѣхъ же кружковъ и приверженцевъ

Примите, Милостивый Государь, увѣреніе въ совершенномъ моемъ почтеніи къ Вамъ и готовности моей къ услугамъ Вашего кружка

И. Ясиновскій.

.103

מאת ל. לבנדה לד"ר פינסקר.

Вильно, 4 іюня 1884.

Многоуважаемый

Левъ Семеновичъ,

Наши, т. е. люди стараго поколѣнія, очень хорошо дѣлаютъ, что не унываютъ и я ихъ за то глубоко уважаю, потому-что бодрость духа— сила или даръ Божій, предъ которымъ нельзя не преклоняться. И мы должны подражать нашимъ старикамъ, которые по своей живучести, твердости и непоколебимости моложе насъ, впадающихъ въ малодушіе отъ малѣйшей задоринки. Стало быть, мы борцы плохіе, которымъ совсѣмъ не мѣшаетъ поучиться храбрости и стойкости у испытанной въ бояхъ «старой гвардіи» нашей.

Моя догадка оправдалась. Фактически дознано, что всей переживаемой нами передряги мы обязаны главнѣе проискамъ «халукениковъ», для которыхъ колонизація Палестины—вострый ножъ. Недовольствуясь происками у турецкихъ властей, они выслали въ Европу цѣлый полкъ эмисаровъ — противодѣйствовать палестинскому движенію всѣми правдами и неправдами, независимо отъ печатныхъ посланій, которыми они наводняютъ всѣ еврейскія общины. Но они наврядъ-ли успѣютъ въ своемъ благородномъ предпріятіи, потому что «палестинцы» твердо стоятъ на своемъ и даютъ имъ энергическій отпоръ.

Изъ всѣхъ предложеній варш. кружка[1]) мы приняли только два, а именно: 1) относительно устройства «Билу», для каковой цѣли мы ассигновали *пока* 500 рублей, предоставляя себѣ впослѣдствіи удвоить эту сумму, и 2) относительно поѣздки ред. «Гамагида» въ Лондонъ, въ покрытіи издержекъ которой мы готовы участвовать, т. к. эта поѣздка несомнѣнно принесетъ очень много пользы дѣлу. Что же касается адреса Монтефіоре и съѣзда, то мы этихъ предложеній не приняли, потому что не понимаемъ смысла и цѣли перваго и не усматриваемъ возможности и полезности второго. Мы, впрочемъ, пригласили варш. кружокъ яснѣе высказаться относительно двухъ послѣднихъ предложеній, дабы мы знали, чего онъ хочетъ достигнуть адресами и альбомами и зачѣмъ ему съѣздъ, когда сумма, собранная въ пользу «памятника», пока совершенно ничтожна.

[1]) עי' הנומר הקודם.

народнаго нашего дѣла, а при этомъ случаѣ просить его, Монтефіоре, дать свое согласіе на устройство въ Палестинѣ колоній имени его, въ видѣ «учрежденія» столѣтняго юбилея его, принять учрежденіе это подъ свое покровительство и предпринять соотвѣтственныя мѣры къ устраненію запретовъ и препятствій, какъ по отношенію этого рода колоній, такъ въ отношеніе колонизаціи Палестины вообще. При этомъ считаю неизлишнимъ замѣтить, что серъ Монтефіоре нѣкоторымъ образомъ выразилъ свое сочувствіе этому дѣлу, прославъ свою біографію въ заказныхъ пакетахъ съ fac-simile его всѣмъ представителямъ здѣшняго кружка, занимающимся изданіемъ и распространеніемъ портрета его съ цѣлью созданія средствъ для колонизаціи Палестины. Делегатомъ мы постановили по многимъ соображеніямъ избрать г. Гордона редактора "המגיד".

За симъ постановлено организовать въ возможно скоромъ времени Комитетъ для руководства всѣмъ дѣломъ такъ называемаго учрежденія юбилея Монтефіоре, приведеніе въ исполненіе плана устройства колоній и завѣдыванія ими.

Для выбора же лицъ въ составъ комитета и составленія программы дѣйствія постановлено нами предложить съѣздъ представителей кружковъ, а относительно выбора удобнаго для этого мѣста руководствоваться мнѣніемъ большинства кружковъ.

Ближайшіе къ намъ по разстоянію кружки успѣли уже одобрить вполнѣ наши постановленія и изъявили даже готовность участвовать въ расходахъ по поѣздкѣ делегата.

Мы льстимъ себя надеждой, что и Вашъ кружокъ отнесется доброжелательно къ нашимъ постановленіямъ, поэтому покорнѣйше просимъ Васъ, Милостивый Государь, предложить Вашему кружку —прислать намъ поздравительный адресъ на имя сера Монтефіора на священно-еврейскомъ языкѣ, для помѣщенія его въ общій альбомъ, и сообщить намъ свое мнѣніе относительно выбора мѣста для предполагаемаго съѣзда. Само собою разумѣется, что кружки не лишены права командировать, на свой счетъ, отдѣльнаго делегата къ Монтефіоре для поѣздки вмѣстѣ съ общимъ делегатомъ.

Изъ всего изложеннаго Вы видите, что вопросъ относительно участья кружковъ нашихъ въ расходахъ по поѣздкѣ делегата въ Палестину зависѣлъ отъ предпринятыхъ нами рѣшеній относительно колоній имени Монтефіоре, вслѣдствіе чего я не былъ въ состояніи отвѣтить Вамъ на Ваше послѣднее письмо. Въ виду уже постановленій нашихъ командировать делегата въ Палестину до съѣзда по поводу колоній имени Монтефіоре представляется преждевременнымъ.

Рессурсы Вашего кружка ничтожны, какъ мнѣ кажется, потому, что его организація и принципы, которымъ онъ слѣдуетъ, не соотвѣтствуютъ положенію дѣла. Если бы у Васъ былъ уставъ и если бы я былъ знакомъ съ этимъ уставомъ, то я могъ бы указать на главныя причины незавиднаго положенія Вашего кружка. Вы все зло приписываете индифферентному и меркантильному направленію Вашихъ гражданъ; но повѣрьте, настроеніе нигдѣ не лучше, тѣмъ не менѣе однако же дѣло кое-какъ идетъ, деньги собираются и употребляются съ пользой потому, что стоящіе во главѣ кружковъ положили себѣ опредѣленную и достижимую цѣль и стремятся къ ней всѣми зависящими отъ нихъ мѣрами, чего, къ сожалѣнію, нельзя сказать о Вашемъ кружкѣ, который съ самаго начала витаетъ въ какихъ-то заоблачныхъ пространствахъ, мало заботясь о нашей юдоли плача. Наприм., ассигновали ли Вы что-нибудь въ пользу «Билу» и есть ли у Васъ что ассигновать? Если нѣтъ, значитъ Вашъ кружокъ основанъ на весьма нераціональныхъ началахъ и онъ нуждается въ радикальной реорганизаціи.

А Сборникъ все-таки печатается и «быстрыми шагами приближается къ окончанію». Такъ пишутъ мнѣ сегодня гг. издатели.

Весь Вашъ **Л. Леванда.**

.104

מאת דוד גורדון לשפ"ר*)

Lyck, den 19/6 1884.

לידידי היקר שלום!

כרגע הגיעני מכתבך האחרון עם העתקות המכתבים. והנה גם אנכי כותב היום עוד הפעם להרב רש"מ [1]) ואחוה לו דעתי בדברים יוצאים מן הלב כי האדרעססע לר"ד [2]) איננה נהוצה ואיננה ראויה שבשביל העדרה יפרץ פרץ רחב בחומת אחדותנו, וכי שם משה [3]) נחוץ לנו מאד ובפרט עתה, להיות רוח שפלים, בעוד אשר אסור לנו להזכיר שם ראטה"ש על מפעלנו כי זה מפורש נגד רצוננו, וכן ברור כי השר משה יסכים להמזכרת על שמו באה"ק אם תצא באיזה זמן שתוכל לצאת, ולכל זה נחוץ ללכת אליו וכו'. אקוה כי הרב לא יעמוד בדעתו עוד. בשבוע העבר קבלתי מכתב מחברת ח"צ בביאל', שגם הם אמרו כי המלאכות מקוימת וכו'. ע"כ לא אבין מה כל החרדה שתחרודו? ואף אם הרב לא יסכים להמזכרה, לא בשביל זה יתבטל הדבר חלילה, ולא בעבור זה עליך „למות מיתה רוחנית" כאשר תאמר במכתבך. המזכרת תשאר לנו לנס בפעולתנו ואם נעשה מזכרת ביסדנו מושב רק לעשרים אנשים די לנו הדבר להתחלה, וזה עשה נעשה ויכל נוכל אי"ה גם אם לא יסכים הרב. דאסס זינד אללעס קלייניגקייטען, ניכט דער רעדע ווערטה. כבר חויתי דעתי כי באמת יש לנו לקוות מראטהשילד הכל ומהשר [4]) ולא כלום בנוגע לפעולתו הפרטית; אבל שמו נחוץ לנו, וכרגע יפעל יותר משם הנדיב כדבר בעתו, ע"כ נחזיק בזה. נוראות נפלאתי הכרי בעבור שאחד מהחבורה לא יסכים לענין אחד הבשביל זה תתבטל כל החבורה וכל הענין הגדול?

— — — — — — — — — — — —

והנני ידידך הנאמן
דוד גארדאן.

---

*) הנזכרים 104/5 הם מארכיונו של שפ"ר

[1]) ר' שמואל מוהיליבר.

[2]) רוטשילד.

[3]) מונטיפיורי.

[4]) מונטיפיורי.

.105

מאת דוד גורדון לשפ"ר.

ב"ה. 24 יוני תרמ"ד, ליק.

לידידי הנכבד שלום!

— — — — — — — — — — — —

גם לי הודיעו רבים כי נהפך לב הארז לישוב א"י; אבל כל זמן שלא יגיר זאת בפירוש רק עוד מחליט כי לבו שלם, אין להקניטו כאשר אמרת.

שאלתך אותי להודיעך: אם תחברו את מכתב תודה להאדרעססע לראטהשילד, לא הבנתי; הלא מנויה וגמורה אצלכם שלא להכין אדרעססע לראטהשילד, ולחבור זה מה זה עושה? לראטהשילד נחוץ רק להעריך מכתב תודה על פעולתו לטובת העניים הקולוניסטים, בתקוה כי לא יסיר חסדו גם להבא.

ערלאנגער הוא באמת איש נכבד ולבו אך טוב לעמו ולישוב א"י, כאשר אראה ממכתביו אלי, כי מה לו לדבר אלי לא כאשר עם לבבו? הלא הוא גביר גדול ונכבד וראש לחברת כי"ח, ולא הי' מתבייש להגיד מה שבלבו למו"ל עברי כמוני! אם הייתי מורשה ממנו לגלות מה שכתב לי היית שמח גם אתה מאד. פתגמו הוא כעת בנוגע לענינו: „אמור מעט ועשה הרבה!" כן אוכל להודיעך כי גם לבו של הנדיב עודנו בתקפו בענין זה. אם אלך אז אקוה להוציא תועלת בפאריז בבמה פנים. לערלאנגער נחוץ לכתוב ג"כ מכתב תודה וברכה וידעתי כי ישמח על

זה, ובהמכתב יהי' כתוב כי אנכי (אם אלך) המורשה להגיש התודה. הוא וראטהשילד אחד הם! ה' ערלאנגער הנהו בעל תורה וכותב עברית ג"כ בכתב שלנו המורגל. אליו לא כתבתי עוד בדבר פעולתנו ביחוס התמונות והמזכרת, כי לא מצאתי נחוץ, אבל בל"ס יודע מזה כי קורא הוא את המגיד.

על כי השלמתם את הרב מביאל' [1]) שמחתי מאד, וזה הסיר אבן כבדה מרוחי.

— — — — — — — — — — — —

ואתה ישלום עד העולם כרצון אוהבך הנאמן
דוד גארדאן.

---

[1]) ר' שמואל מוהיליבר, ועי' הנומר הקודם.

.106

מאת י. יאסינובסקי לד"ר פינסקר.

Господину Доктору Л. Пинскеру.

Милостивый Государь!

Предложеніе ваше, къ крайнему нашему сожалѣнію, въ Варшавѣ неосуществимо. Правда, кругъ лицъ, принимающихъ и готовыхъ принимать участье въ дѣлѣ ознаменованья юбилея сера Монтефіоре, далеко не совпадаетъ съ кружкомъ палестинцевъ; нѣтъ почти такихъ, которые бы отказались отъ этого. Но принимаютъ здѣсь участье въ этомъ дѣлѣ не въ качествѣ членовъ мѣстной общины, а въ видѣ отдѣльныхъ, единичныхъ евреевъ, сочувствующихъ Монтефіоре изъ сознанія громадныхъ заслугъ его, или въ характерѣ послѣдователей идеи колонизаціи Палестины. Привлечь къ этому дѣлу болѣе выдающихся представителей здѣшней общины какъ таковыхъ и придать дѣлу общинный характеръ пока нѣтъ ни малѣйшей надежды. Причина лежитъ въ чисто мѣстныхъ, исторически сложившихся данныхъ, о которыхъ распространяться здѣсь нахожу, по многимъ соображеніямъ, неумѣстнымъ.

Въ сущности конечный результатъ одипъ и тотъ же, разница только въ формѣ проявленія участья каждаго. Для насъ, кажется, важенъ результатъ, не форма.

И такъ, и въ дѣлѣ юбилея Монтефіоре и въ способѣ ознаменованія его, честь представительства выпадетъ, по неволѣ, на долю представителей кружка палестинцевъ, само собою разумѣется, не безъ вліянія и указанія прочихъ соучастниковъ, стоящихъ внѣ кружка.

Примите увѣреніе въ совершенномъ моемъ почтеніи къ Вамъ и въ полной готовности моей къ услугамъ Вашего кружка.

И. Ясиновскій.

Варшава, 13/25 іюня 1884 г.

.107

מאת ד"ר י. צעסקין והבריו לד"ר פינסקר *).

Елисаветградъ 1884 г. Іюня 20.

Высокочтимый Левъ Семеновичъ!

Ужасы кунавинской [1]) катастрофы потрясли до основанія все наше общество, или лучше, вѣрнѣе сказать, всѣхъ единовѣрцевъ нашихъ. Старъ и младъ, мущины и женщины, имущіе и неимущіе,—всѣ ходятъ понурые, точно въ воду опущенные. Паника трудно изобразимая. Мысль о безвинно пролитой крови нашихъ братьевъ въ Кунавинѣ даетъ намъ право допустить возможность возвращенія приснопятныхъ дней 15 и 16 Апрѣля 81 г., тѣхъ дней, при воспоминаніи о которыхъ стынетъ кровь въ жилахъ—каждаго изъ членовъ еврейскаго общества. Скажемъ далѣе: паника имѣетъ свой raison d'être въ обиліи горючаго матеріала, представляемаго значительной массой проходимцевъ, готовыхъ во всякую минуту на грабежъ и раззореніе еврейскаго имущества и даже на что либо болѣе ужасное, какъ это показалъ погромъ 81 года.

Нѣтъ у насъ также недостатка и въ проходимцахъ, способныхъ измыслить злостные поводы къ погрому и стать во главѣ грабителей и убійцъ.

Въ виду крайне тяжелаго, безвыходнаго и безпомощнаго положенія нашего, мы рѣшились просить высокихъ представителей правительства о защитѣ, а главное о возможно скорѣйшемъ освобожденіи насъ отъ гнета, причиняемаго намъ пребываніемъ «внѣ закона», какъ выразились недавно «Московскія Вѣдомости» по поводу нижегородской катастрофы.

Въ тревогѣ и смятеніи мы положительно потеряли головы и единолично дѣйствовать не рѣшаемся, чтобы не впасть въ какую нибудь непоправимую ошибку. Вотъ почему обращаемся къ Вамъ, высокочтимый Левъ Семеновичъ, съ просьбой совѣта: какъ быть? Нѣтъ никакого сомнѣнія, что и Васъ и всѣхъ нашихъ одесскихъ братьевъ

---

*) אנו מדפיסים את המכתב הזה, משום שיש בו ענין להבנת מעמד הרוחות בימים ההם. ועי' להלן. נומר 109.

[1]) בשביעי ביוני לשנת 1884 היו בקונבינה — פרבר העיר ניזני-נובגורוד — פרעות קשות. ראשונה נפגע היהודי דייטשלמן: הפורעים הרגוהו; אחריו נהרגו עוד ששה יהודים ושלשה נפצעו ובתיהם של רבים מישראל היו לבז.

Что же касается поздравительнаго адреса Монтеф., то Вильно его не пошлетъ, потому что съ Октября прошлаго года нашъ городъ, въ лицѣ разныхъ корпорацій, союзовъ, учрежденій, только и дѣлаетъ, что поздравляетъ юбиляра, которому, вѣроятно, уже некуда дѣваться отъ сыплющагося на него града приторныхъ славословій и гиперболическихъ благодарностей. Но, вмѣсто адреса Монтеф., нашъ предсѣдатель,[1]) состоящій въ дружбѣ и правильной перепискѣ съ д-ромъ Леви, напишетъ сему послѣднему, отъ имени нашего и другихъ кружковъ, теплое письмо—въ подкрѣпленіе ходатайства г. Гордона. Само собою разумѣется, что это заключеніе нашего кружка, обусловленное мѣстными обстоятельствами, нисколько не должно служить примѣромъ для другихъ кружковъ и общинъ, которые очень хорошо сдѣлаютъ, если они адресы пошлютъ.

Вамъ, вѣроятно, уже извѣстно, что «запретъ» потерялъ много изъ своей остроты: съ евреевъ *турецкихъ* подданныхъ онъ уже снятъ, благодаря, какъ пишутъ, ходатайству хахама-баши. Пройдетъ еще нѣкоторое время и онъ будетъ снятъ и съ прочихъ евреевъ. Слѣдовательно, надо было дѣйствовать. Люди, дѣйствительно и дѣйствуютъ. Изъ Бреста мнѣ пишутъ объ организовавшемся тамъ караванѣ переселенцевъ, состоящемъ изъ 12 семействъ, изъ которыхъ каждое располагаетъ 1000 р. наличными. Этихъ средствъ, конечно, недостаточно, но переселенцы не унываютъ, они заранѣе обрекаютъ себя на всякія лишенія,—лишь-бы быть на палестинской почвѣ и трудиться въ потѣ лица, къ чему они способны, какъ люди работящіе. Они уже отправили отъ себя передоваго для развѣдокъ и покупки земли.

Изъ этого же города переселится въ это лѣто одно большое (изъ 12-ти душъ) и довольно богатое семейство, глава котораго уже съ прошлаго года находится въ Палестинѣ, принялъ турецкое подданство, купилъ имѣнье и благодаритъ свою судьбу.

Если Вы сами пришли къ убѣжденію, что финансы Ваши плохи вслѣдствіе отсутствія правильныхъ сборовъ, то зачѣмъ-же дѣло стало? Установите сборы, наймите сборщика, тогда въ Вашей кассѣ всегда что нибудь найдется и Вамъ не трудно будетъ участвовать въ коллективной помощи, въ которой «дѣло» такъ часто нуждается. Объ устройствѣ же чего-то самостоятельнаго Вы будете думать тогда, когда Вы будете располагать не «обѣщаніями» приношеній, а самыми приношеніями въ конкретнѣйшей формѣ.

Весь Вашъ Л. Леванда.

1) רש"י פין.

по несчастью глубоко поразила страшная кунавинская катастрофа. Вѣроятно и у Васъ озабочены придумываніемъ отвѣта на вопросъ: Какъ быть? Что дѣлать?

Если у Васъ пришли къ какому либо рѣшенію по этому вопросу, то убѣдительнѣйше просимъ Васъ, многоуважаемый братъ нашъ, сообщить намъ это рѣшеніе съ первой отходящей почтой.

Глубоко уважающіе Васъ

Д-ръ І. Цеткинъ
Д-ръ І. Загорскій
Д-ръ Розенштейнъ

Не знаю, согласитесь ли Вы съ моимъ мнѣніемъ, Левъ Семеновичъ. Я полагалъ бы полезнымъ для дѣла нашего обратиться письмомъ къ Каткову. Вѣдь это крупная сила и въ прессѣ, и при Дворѣ, и въ сферѣ вліятельныхъ временщиковъ. Сообщите, какого Вы объ этомъ мнѣнія?

Горячо Вамъ преданный

Цеткинъ

P. S. Я слышалъ, что въ Одессѣ думаютъ пригласить изъ разныхъ городовъ «черты» лицъ для коллективнаго обсужденіи вопроса: Какъ быть? Вѣрно ли это?

Le même.

.108

מאת ל. לבנדה לד"ר פינסקר.

Вильно, 21-го Іюня 1884.

Многоуважаемый Левъ Семеновичъ.

Въ ожиданіи результатовъ имѣвшаго состояться у насъ засѣданія, я вынужденъ былъ повременить отвѣтомъ на письмо Ваше отъ 7-го с. м. Теперь, когда засѣданіе уже состоялось, могу сообщить Вамъ заключенія, къ которымъ у насъ пришли относительно предложеній варшавскаго кружка. Заключенія эти слѣдующія:

Ассигнованные нами 500 р. въ пользу «Билу» будутъ на дняхъ же отправлены прямо къ г-ну Пинесу.

Въ покрытіи издержекъ по поѣздкѣ г. Гордона въ Лондонъ и Парижъ нашъ кружокъ участвовать будетъ.

Съѣзду для опредѣленія основъ «памятника Монтеф.» и для принятія мѣръ, требуемыхъ обстоятельствами, всего лучше состояться въ Лыкѣ и по возвращеніи г. Гордона изъ своей поѣздки.

.109

מאת הד"ר פ. יאמפולסקי לד"ר פינסקר.

Ростовъ на Дону 25 іюня 1884 г.

Многоуважаемый коллега!

— — — — — — — — — — — — — — —

Запрещеніе турецкаго правительства въ первое время своего появленія подѣйствовало было разслабляющимъ образомъ на большинство членовъ нашего кружка. Но дальнѣйшее знакомство изъ газетъ и писемъ кружковъ пріободрило болѣе слабыхъ членовъ опять и кружокъ вошелъ на прежній путь своей дѣятельности.

Но за то мы рѣшительно не знаемъ, какъ бороться съ другимъ врагомъ нашего дѣла, врагомъ внутреннимъ, дѣйствующимъ обдуманно и неустанно противъ палестинскаго дѣла. Я говорю о журналѣ «Восходъ»—не пропускающемъ ни въ одномъ № этого вопроса и пользующемся всякимъ удобнымъ и неудобнымъ случаемъ, чтобы издѣваться надъ этимъ дѣломъ. Трудно исчислить тотъ вредъ, который этотъ органъ имѣетъ на наше дѣло. Нѣсколько членовъ нашего кружка, благодаря вліянію упомянутаго органа, вышли такъ сказать въ отставку. Кто владѣетъ древне-еврейскимъ языкомъ и слѣдитъ за современной еврейской журналистикой, тотъ не можетъ не возмущаться выходками г. Ландау и издѣвательствомъ его надъ всѣмъ тѣмъ, что для насъ дорого и свято. Какъ бороться съ подобнымъ врагомъ, какъ парализовать его силы—намъ неизвѣстно. Нижне-новгородское событіе [1]) отъ 7-го Іюня произвело на здѣшнее еврейское народонаселеніе впечатлѣніе, неподдающееся описанію. Оно впало въ какое-то состояніе оцѣпененія. Безграничный страхъ и уныніе овладѣли всѣми. Положеніе поистинѣ ужасное. Враги извнѣ, враги внутри—есть отъ чего потерять способность мыслить и дѣйствовать нормально. Лица, стоящія во главѣ здѣшняго кружка, не унываютъ ни отъ запрета султана, ни отъ нападковъ «Восхода» и ни отъ событія въ Н.-Новгородѣ, которое вовсе не явилось непредвидѣннымъ для людей болѣе проницательныхъ. Это только начало повторенія Богдана Хмѣльницкаго... Будемъ же работать, работать и работать.

Уважающій Васъ

П. Ямпольскій.

1) עי' לעיל נומר 107, בהערה.

.110

יסוד חברה „ציון" בהידלברג *).

I.

(תבנית–פראיעקט)

תקנות החברה „ציון" בהיידעלבערג (גרמניא).

א) מטרות החברה.

סימן א). אלו הן מטרותיה של החברה „ציון":

א) להרים קרן תורת ישראל, שפתו וספרותו ודברי הימים לישראל.

ב) להשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם, בהתאחד כלמו להטיב גורל עמם.

ג) להשתדל להוציא רעיון ישוב ארץ ישראל על ידי ישראל מן הכח אל הפועל.

ד) לברא שמה מרכז, אשר ממני תצא תורה ומדע לישראל, בהבנות בלב המושבות אשר לישראל בית מדרש התורה החכמה והעבודה אשר יורו בו גדולי חכמי ישראל בשלש מחלקותיו:

מחלקה לחכמה אלהית, לגדל מורים ורבנים על ברכי התורה, החכמה והמוסר.

מחלקה לחכמות עיוניות, כחכמת השעור, התכונה, הטבע, דברי ימות עולם וכו'.

מחלקה לחכמות מעשיות, כחכמת הכימיאה, חרושת המעשה (תכנולוגיאה) ועבודת האדמה.

סימן ב). למען הגיע אל המטרות השתים הראשונות תשתדל החברה לדרוש בתורת ישראל, לשאת ולתת בה וללמוד וללמד את השפה, הספרות העברית ודברי ימי ישראל.

סימן ג). למען הגיע אל המטרה השלישית תקנה החברה בארץ ישראל אחוזות ארץ בכסף אשר תקבוץ לפרקים ידועים מאת חברי החברה בתור נדבות מיוחדות לדבר הזה, מלבד נדבותיהם לקופת החברה (סימן יא).

לנדבות המיוחדות לקנין האחוזות תקצוב החברה שעור ידוע לכל נדבה.

האחוזות וכל מכשיריהן הנחוצים לעבודה, למען אשר כל אחת מהן תספיק להושיב בה משפחה אחת— תקנה החברה בעד שמונים למאה מסכום הכסף הנקבץ לזה (על דבר העשרים למאה הנותרים עיין להלן).

כל אחוזה ואחוזה תנתן למשפחה אחת מישראל להאחז בה. המשפחות תִּבָּחַרְנָה מאת חברי החברה

*) החברה נוסדה ע"י הפרופ' הרמן שפירא. מי היו יתר המיסדים אין אנו יודעים. הגליון שלפנינו הוא גליון נדפס ובסופו יש הכ"ים „חתימות המיסדים", אבל לא גופי החתימות.— אָנוּ מַדפיסי"ם גַם את הטופס הגרמני מִפְּנֵי הדיוק היתר שבו,

אשר הרימו את נדבותיהם המיוחדות לזה. לכל חבר יש הרשות להציע לפני החברה מספר משפחות בשמותן כתובות בפתקאות מיוחדות המכוון כנגד מספר הנדבות הקצובות בשעורן אשר נדב לדבר הזה בפרק ההוא. לכל חבר יש הרשות לחזור ולכתוב שם משפחה אחת בפתקאות שונות כמספר השמות שיש לו הרשות להציע. השמות האלו יכולים להיות שמות המציעים בעצמם. חבר שיש לו רשות להציע ולא הציע דינו כמי שכתב את שם משפחתו בעצמו על כל הפתקאות שיש לו הרשות עליהן.

בין כל המשפחות אשר נקבו בשמותיהן יוטל הגורל.

המשפחה אשר עליה עלה הגורל יכולה למחול את זכותה למשפחה אחרת מישראל.

כל המתנחל באחוזה מתחיב לשלם להחברה מעט מעט במשך מספר שנים ידוע סך קצוב המקביל בערכו לשויה של האחוזה, ואחרי כלותו לשלם את אשר הושת עליו ינתן לו מאת החברה שטר מקנה לצמיתות.

בעד השלומים האלה תקנה החברה אחוזות מיוחדות ותחלקן גם אותן בגורל מיוחד בין המשפחות שכבר נקבו בשמותיהן בפרקים הקודמים ואשר עד כה לא עלה עליהן הגורל.

העשרים למאה הנותרים מסכום הכסף הנקבץ אחרי קנות האחוזה וכל המכשירים הנחוצים לעבודה (עיין לעיל) יתחלקו לחצאים: מחציתם (עשר למאה מכל הכסף הנקבץ) לקרן הקימת אשר להחברה (סימן ד') וממחציתם השנית ינכו חובות המתנחלים באחוזות אשר התחייבו להחברה, כאשר לא תשיג ידם לשלם את שלומיהם במועדם; ויתר העודף ישתמר להוצאות אחרות אשר אי אפשר לראותן מראש.

סימן ד). להגיע עד המטרה הרביעית יש להחברה קרן קימת המתמלאת מנדבות החברים (סימן י"א) ומן התרומות אשר ירימו לדבר הזה ומכל יתר הכנסות החברה אשר לא נקדשו לענין אחר. הקרן הקימת הזאת לא תוכל בשום פנים להשתנות לענין אחר.

ב) ענפי החברה ואספה כללית.

סימן ה). החברה „ציון" מתפרדת לענפים מיוחדים. כל ענף וענף מחויב לשוות לנגדו את כל ארבע המטרות המבוארות למעלה (סימן א') ולהשתדל להתקרב אליהן.

חברות אשר שמו לפניהן רק איזו מן המטרות ההן לא תתחשבנה בענפי החברה, אבל יכולות הן להתאגד להחברה „ציון", אם רק לא תתנגדנה יתר מטרותיהן לאחת ממטרותיה של „ציון".

סימן ו). לענפי החברה יש הזכות לחוות דעתם ולהכריע בכל שאלה הנוגעת לאיזו מן המטרות הראשיות ההן; אבל דעות החברות המתאגדות אינן נמנות אלא בנוגע למטרות אשר תשתתפנה בהן את החברה „ציון". בעמוד למנין על דבר שינוי בתקנות החברה „ציון" (עיין סימן ט"ז), רק דעות ענפי החברה לבד תוכלנה להמנות.

סימן ז). על כל ענף לבדו לבקש הרמנא מאת הרשות המקומית על דבר פעולותיו. כמו כן הוא לבדו קובע לו חוקים אשר על פיהם יסדר את כל עניניו הפרטיים באופן בלתי תלוי בדעת ענפים אחרים.

סימן ח). עניני החברה המשותפים לכל הענפים כאחד מתנהלים על ידי ענף אחד אשר יִבָּחֵר לזה באספה כללית מאת הבאים בכחם של כל הענפים. ואלה משפטיה:

האספה הזאת קוצבת את הזמן אשר בו יתנהלו הענינים הכללים על ידי הענף הנבחר לזה.

למשך זמן יותר מחמש שנים יוכל להִבָּחֵר רק ענף אשר מושבו בארץ ישראל לבד.

ענף הנבחר פעם אחת יכול לשוב ולהבחר.

לאספה כללית יתאספו באי כחם של כל הענפים על פי הענף המנהל את הענינים הכללים. אספה כזאת חובה ולא רשות: א) בזמן הנקבע לזה מאת האספה האחרונה; ב) כאשר ידרשו כזאת חלק רביעי מכל ענפי החברה; ג) לא פחות משני חדשים בטרם יכלה הזמן שעליו נבחר הענף לנהל את עניני הכלל.

האספה מאת באי כחם של כל הענפים תקצוב את הסדרים אשר על פיהם יתנהלו כל הענינים הכללים על ידי הענף המנהל. ותחוק ביחוד את החוקים למשמרת רכוש החברה בכלל והקרן הקימת בפרט, באופן בטוח ומרויח.

ג) החברים.

סימן ט). כל המודיע לאחד מן הענפים את חפצו להיות חבר להחברה מתקבל אם יסכימו לזה שני שלישי הדעות של החברים המתעסקים בפועל (עיין סימן י"א) בענף ההוא. הדעות נתנות בפתקאות סתומות בלתי חתומות שבהן כתובה רק המלה הן או לא.

סימן י). חברי החברה מתחלקים לחברים מתעסקים בפועל, לחברים בלתי מתעסקים בפועל, ולחברים נכבדים.

להתעסק בפועל יוכלו חברים רק בשבתם במקום שימצא בו אחד מענפי החברה „ציון". חברים כאלה, בקחתם חלק בהנהגת עניני החברה בפועל, דעתם נמנית בכל עת שידרש להחליט על דבר כל ענין מעניני החברה.

חברים בלתי מתעסקים בפועל יוכלו להיות בין היושבים במקום שבו נמצא ענף מענפי החברה, בין היושבים מחוצה לו. חברים כאלה, בהתמכם את החברה

בכל מיני עזר גשמי ורוחני, דעתם נמנית רק באופנים המבוארים בסמנים ט״ז וי״ז.

להברים נכבדים תמנה החברה, על פי הסכמת דעות כל החברים המתעסקים בפועל, אנשים שהקדישו עבודה יתירה למטרות שאליהן תכונן החברה את מעגליה. דעותיהם של החברים הנכבדים נמנות בנוגע לענינים המבוארים בסמנים ט״ז וי״ז

ד) נדבות החברים.

סימן יא) . נדבות החברים מתחלקות לחוזרות לפרקים ולשאינן חוזרות לפרקים . גם אותן שאינן חוזרות לפרקים יכולות להתחדש, אבל אינן חובה לכל חבר אלא פעם ראשונה בהיותו לחבר. להחוזרות לפרקים הפרקים נערכים לחדשים.

מלבד אלו הנדבות החברים מנדבים עוד נדבות מיוחדות לקנין אחוזות הארץ כפי מסת ידם (עיין סימן ג׳).

סימן יב). שעור הנדבות החוזרות ושאינן חוזרות נערכות מאת החבר בעצמו בהיותו לחבר. והיה אם יכבד על החבר לשלם את נדבותיו בשעור שקצב בראשונה, או כי תמצא ידו להרחיב את נדבותיו, עליו להודיע על דבר השינוי הזה לנאמן הענף ההוא שאליו הוא נמנה לחבר, ועל הנאמן לרשום את המודעה הזאת בספר מיוחד לזה .

סימן יג). חבר המשלם את סך כל נדבותיו הפרקיות למשך עשר שנים להבא מתפטר בזה מנדבות פרקיות של חובה לעולם. באופן הזה היוצא מן הכלל שעור הנדבות אינו תלוי עוד בדעת החבר לבד, אבל הוא מתערך לכל הפחות בערך חמשת מארק אשכנז לחדש.

סימן יד). ההוצאות הכרוכות בעקב הנהגת הענינים המיוחדים של כל ענף מענפי החברה אינן משתלמות בשום פנים מקופת החברה, אבל משתלמות מכים החברים המקומיים.

ה) שינויים בתקנות החברה.

סימן טו). כל הצעה לשנות איזו מתקנות כל ענף מענפי החברה (עיין סימן ז׳) או איזו מן התקנות הנוכחות, מוכשרת להיות נדונית באספה רק אם חתמו עליה לכל הפחות מחצה מן החברים המתאספים באספה המוכשרת לזה.

לשנות דבר מה בתקנות הנוכחות, מוכשרת רק אספה כללית מאת הבאים בכח כל ענפי החברה.

סימן טז). בסמנים א׳ ד׳ ה׳ ט״ז וי״ז אין לשנות מאומה בלתי אם אחרי אשר הסכימו על זה כל החברים כלם של החברה „ציון״. לשנות בסמנים הנותרים או להוסיף סמנים חדשים שלא יסתרו דברי אחד מן הסימנים א׳ ד׳ ה׳ ט״ז וי״ז נחוצה הסכמת שלש רביעיות מדעותיהם של כל החברים.

ו) השבתת פעולות החברה.

סימן יז). החברה תוכל להדל מפעולותיה רק על פי הסכמת כל חבריה כלם.

באופן הזה יָפָקֵד רכוש החברה בידי חברת ישראל הדורשת את שלום עמה וקיומו ושמטרותיה קרובות למטרותיה של „ציון״, למען תשמור את הרכוש הזה ותקיימנו ותשתדל להרבותו באופן היותר בטוח—היא או חברה אחרת הדומה לה הבאה בכחה, במשך שלש מאות שנה. מקץ כל חמש וחמש שנים על החברה ההיא שהרכוש הָפָקֵד תחת משמרתה להודיע לכל רבני הקהלות הגדולות בכל הארצות אשר בני ישראל נחתים שם את דבר מצב הרכוש ההוא ותעודתו ולבקש מאת הרבנים ההם להפיץ באופן היותר נאות את הידיעות האלו בקרב ישראל. והיה אם תקום במשך הזמן ההוא חברה שתקנותיה תהיינה שוות לתקנותיה של החברה „ציון״ וההולכת בדרכיה, אז ינתן בידה מן הרכוש ההוא כפי מחסורה אשר יחסר לה ועל פי מעשיה אשר תעשה כדי להתקרב בפועל אל מטרותיה של „ציון״ בלי שום עכוב בעולם. ואם בכל שלש מאות השנים למן היום אשר תשבות החברה „ציון״ מכל פעולותיה בפעם האחרונה לא תקום חברה אחרת כמוה ללכת בדרכיה, אז יפול כל הרכוש ההוא חבל, על פי החברה שהרכוש היה מסור בידה באחרונה, לחברות אחרות מישראל אשר נוסדו להטיב גורל עמם, וכל חברה המרבה לשים עין על דברי בני ישראל היושבים בארץ ישראל ועובדים את אדמתה זכותה קודמת.

התקנות האלו נעתקו לשפות אירופאיות, אבל רק על פי פתשגן הנוכחי (הנכתב בשפת עבר) לבדו יקום כל דבר.

את כל התקנות האלה אנחנו מקבלים לחובה עלינו ועל כל הנלוים עלינו והבאים אחרינו. ויהי נועם ד׳ עלינו ומעשה ידינו יכונן. והננו מאשרים ומקיימים בחתימת ידינו, היידעלבערג, בארץ באדען, היום יום ד׳ ראש חדש מנחם אב, ד׳ יהפכנו לששון ולנחמה לבית ישראל, בשנת חמשת אלפים שש מאות וארבעים וארבע למנין בני ישראל והכל שריר וקים .

(חתימות המיסדים).

II.

STATUTEN
des Vereins «ZION».

A. Ziele des Vereins.

§ 1. Die Ziele des Vereines «Zion» sind folgende:

I. Die Vebreitung der Kenntniss der hebräischen Geschichte, Sprache und Literatur unter den Juden

II. Die Herstellung einer Einigkeit unter allen Bekennern des Judenthums ohne Unterschied zum Zwecke der gemeinsamen Verbesserung des Looses der Juden.

III. Die Verwirklichung der Jdee der Colonisation Palästina's durch Juden.

IV. Die Schaffung eines einheitlichen Mittelpunctes für alle auf geistige Ausbildung gerichteten Bestrebungen in den zu gründenden palästinensischen Colonieen. Derselbe soll gewonnen werden durch die Herstellung einer Hochschule für die Erwerbung aller religiösen, wissenschaftlichen und practischen Kenntnisse (a. theologische, b. theoretische und c. technisch-agronomische Abtheilung).

§ 2. Die beiden ersten Ziele werden durch Vorträge, Besprechungen und Discussionen, wie durch Lehrkurse erreicht.

§ 3. Behufs Erreichung des dritten Zieles kauft der Verein Land in Palästina an, wozu er die Mittel durch periodische Sammlungen unter seinen Mitgliedern erhält.

Der Verein setzt für diese Sammlungen Normalbeiträge fest.

Im Betrage von 80 Proz. der durch eine solche Sammlung gewonnenen Summe kauft der Verein in Palästina Landstücke von solcher Grösse an, dass jedes für die Niederlassung einer Familie ausreicht, welche Landstücke er zugleich mit dem zur Bebaung uothwendigen Inventar versieht.

Ueber die Verwenduug der übrigbleibenden 20 Proz. s. unten.

Jedes dieser Landstücke wird einer jüdischen Familie überwiesen, um sich darauf anzusiedeln. Zu diesem Zwecke machen die Mitglieder, die sich an der Sammlung betheiligt haben, entsprechende Vorschläge. Jedes Mitglied ist berechtigt in demselben Verhältniss mehrere Familien vorzuschlagen, wie es mit einem Vielfachen des Normalbeitrages sich betheiligt hat. Statt mehrerer Familien kann ein Mitglied auch dieselbe Familie auf mehreren Vorschlagzetteln wiederholt nennen. Die vorgeschlagene Familie kann die eigene des Vorschlagenden sein. Wenn ein zum Vorschlag berechtigtes Mitglied Vorschläge zu machen unterlassen hat, so wird es so gehalten, wie wenn auf allen Vorschlagzetteln, zu deren Abgade es berechtigt war, sein Name sich befunden hätte.

Unter allen vorgeschlagenen Familien entscheidet das Loos.

Die durch das Loos bestimmte Familie kann ihr Anrecht einer anderen jüdischen Familie abtreten.

Der Ansiedler verpflichtet sich, dem Verein im Laufe einer gewissen Zeit nach und nach eine bestimmte, dem Werthe des Landstückes entsprechende Summe auszuzahlen. Nach beendeter Auszahlung des Betrags hat der Verein dem Ansiedler das volle Eigenthumsrecht zu verschaffen.

Die Abzahlungen werden zu besonderen Landankäufen durch den Verein benützt, und die betr. Landstücke unter den vorgeschlagen gewesenen Familien, denen noch keine Ansiedelung zu Theil geworden ist, verloost.

Die nach Ankauf des Landstükes und des für dasselbe nöthigen Inventars noch übrigbleibenden 20 Proz. der durch die Sammlung erzielten Summe werden in zwei Hälften getheilt: die eine Hälfte fält dem unangreifbaren Fond des Vereins (s. §. 4) zu; die andere wird zur Deckung etwaiger Rückstände in den Ratenzahlungen des Ansiedlers und zur Bestreitung anderer unvorhergesehener Ausgaben aufbewahrt.

§ 4. Zur Erreichung des vierten Zieles besitzt der Verein einen unangreifbaren Fond, welcher aus den Beiträgen der Mitglieder (s. §. 11), sowie aus Schenkungen für diesen Zweck und allen anderen Einkünften des Vereins, über die nicht anderweitig verfügt ist, gebildet wird. Dieser Fond darf unter keinen Umständen zu irgendwelchem anderen Zwecke gebraucht werden.

B. Zweigvereine und Generalversammlung.

§ 5. Der Verein «Zion» besteht aus einzelnen Zweigvereinen.

Jeder Zweigverein ist verpflichtet, alle vier obengenannte Hauptziele (s. §. 1) zu verfolgen.

Vereine aber, welche nur einzelne jener Ziele sich gesteckt haben, können nicht als Zweigvereine, wohl aber als Verbandsvereine dem Vereine «Zion» beitreten, wenn nur ihre etwaigen sonstigen Ziele nicht im Widerspruch mit einem der Ziele «Zion's» stehen.

§ 6. Die Zweigvereine haben Stimmrecht in allen Fragen, welche irgend eines jener Hauptziele betreffen; Verbandsvereine dagegen haben nur in Fragen Stimmrecht, welche Ziele betreffen, die sie mit dem Verein «Zion» gemein haben.

Bei der Abstimmung über Fragen wegen Abänderung dieser Statuten (s. §. 16) betheiligen sich nur die Zweigvereine.

§ 7. Jeder Zweigverein ersucht selbständig die betreffende örtliche Behörde um Befugniss für seine Thätigkeit. Ebenso bestimmt er unabhängig von den andern Zweigvereinen über seine Geschäftsorunung, auf Grund deren er seine speciellen Verwaltungsangelegenheiten behandelt.

§ 8. Die Leitung der für alle Zweigvereine gemeinsamen Geschäfte steht einem der Zweigvereine zu. Derselbe wird von einer Versammlung der Vertreter aller Zweigvereine hewählt.

D. Beiträge.

§. 11. Die Beiträge der Mitglieder zerfallen in einmalige und periodische.

Die einmaligen können auch wiederholt werden, obligatorisch jedoch ist nur der beim Eintritt zu leistende.

Für die periodischen werden monatliche Zeiträume als Norm angenommen.

Ausserdem betheiligen sich die Mitglieder nach Kräften bei den Sammlungen zum Zweck des Landankaufs (s. §. 3).

§. 12. Die Höhe sowohl des einmaligen als auch der periodischen Beiträge wird von dem betr. Mitgliede selbst beim Eintritt bestimmt. Wird es einem Mitgliede beschwerlich die Beiträge in der von ihm früher bestimmten Höhe zu leisten, oder findet es umgekehrt die Möglichkeit seine Zahlungen zu erhöhen, so hat dasselbe die Veränderung dem Cassirer des betr. Zweigvereines zu melden, welcher diese Meldung in ein dafür bestimmtes Buch einträgt.

§. 13. Bezahlt ein Mitglied die Gesammtsumme seiner periodischen Beiträge für zehn Jahre im Voraus, so ist dasselbe für immer von obligatorischen periodischen Beiträgen frei. In diesem Ausnahmefall hört die Höhe der periodischen Beiträge auf vollkommen willkürlich zu sein, vielmehr wird für dieselbe ein Minimum von 5 R. M. pro Monat bestimmt.

§. 14. Die Ausgaben, mit welchen die Geschäftsleitung jedes Zweigvereines verbunden ist, werden keinesfalls durch die obenerwähnten Beiträge, sondern aus Privatmitteln de örtlichen Mitglieder bestritten.

E. Aenderungen an den Statuten.

§. 15. Ein Antrag auf irgend eine Aenderung, sei es an den Statuten der Zweigvereine (s. §. 7), sei es an den gegenwärtigen Statuten, ist nur dann zur Berathung zuzulassen, wenn derselbe von mindestens der Hälfte aller in der für den betr. Zweck competenten Versammlung anwesenden Mitglieder unterschrieben ist.

Zur Aenderung der gegenwärtigen Statuten kann nur der Versammlung der Vertreter aller Zweigvereine die Competenz zustehen.

§. 16. Eine Aenderung an den §§. 1, 4, 5, 16 und 17 kann nur auf Grund eines einstimmigen Beschlusses sämmtlicher Mitglieder bes Vereins «Zion» vorgenommen werden. Für eine Aenderung an den übrigen Paragraphen, sowie für Hinzufügung neuer, die §§ 1, 4, 5, 16 und 17 jedoch nicht beeinträchtigender Paragraphen, ist die Zustimmung von $^{3}/_{4}$ sämmtlicher Mitglieder nohwendig.

Die betreffende Versammlung bestimmt, wie lange die allgemeine Geschäftsführung durch den gewählten Zweigverein besorgt werden soll.

Auf mehr als fünf Jahre kann nur einem Zweigvereine, der seinen Sitz in Palästina hat, die Geschäftsführung übertragen werden.

Der bisherige geschäftsführende Zweigverein ist auf's Neue wählbar.

Die Berufung der Versammlung aller Zweigvereine geschieht durch den geschäftsführenden Zweigverein. Dieselbe muss erfolgen: 1) in dem Zeitpunkt, welchen die vorhergehende Generalversammlung dafür bestimmt hat; 2) wenn ein Viertel der Zweigvereine einen Antrag darauf stellen; 3) spätestens zwei Monate vor dem Erlöschen des Mandats des geschäftsführenden Zweigvereins.

Die Versammlung der Vertreter aller Zweigvereine stellt die Grundsätze fest, nach welchen der von ihr gewählte Zweigverein die Geschäftsführung zu besorgen hat. Sie trifft namentlich Bestimmungen wegen der Capitalanlagen des Vereins überhaupt und des unangreifbaren Fonds insbesondere.

C. Mitglieder.

§. 9. Jeder, der irgend einem Zweigvereine den Wunsch, sein Mitglied zu werden, bekannt gemacht hat, wird als solches aufgenommen, wenn $^{2}/_{3}$ der activen Mitglieder (s. §. 10) des betr. Zweigvereins sich zu Gunsten seiner Aufnahme geäussert haben. Die Abstimmung über die Aufnahme eines Mitgliedes geschieht durch verdeckte Stimmzettel ohne Unterschrift, die nur das Wort «Ja» oder «Nein» enthalten.

§. 10. Die Mitglieder des Vereins werden in active, inactive und Ehrenmitglieder eingetheilt.

Activ können Mitglieder nnr sein, wenn sie sich an Orten aufhalten, wo ein Zweigverein «Zion's» sich befindet. Solche haben, indem sie directen Antheil an der Geschäftsleitung des Vereins nehmen, bei der Entscheidung über jede Vereinsangelegenheit Stimmrecht.

Inactiv können sowohl örtliche, als auswärtige Mitglieder sein. Indem sie dem Verein Unterstützung jeder Art, materielle und moralische, zu Theil werden lassen, haben solche Mitglieder Stimmrecht nur in den in §§. 16 und 17 vorgesehenen Fällen.

Als Ehrenmitglieder ernennt der Verein durch einstimmigen Beschluss aller activen Mitglieder Persönlichkeiten, welche der Verwirklichung der vom Vereine verfolgten Ziele besondere Dienste erwiesen haben. Ehrenmitglieder haben Stimmrecht in den in §§. 16 und 17 vorgesehenen Fällen.

F. Einstellung der Wirksamkeit.

§. 17. Der Verein kann seine Thätigkeit nur auf einstimmigen Beschluss seiner sämmtlichen Mitglieder einstellen.

In diesem Falle ist das vorhandene Vermögen einem wohtlhätigen jüdischen Vereine mit verwandten Zielen zu übergeben, damit es durch denselben, resp. einen durch denselben damit beauftragten ähnlichen Verein während der Dauer von dreihundert Jahren aufbewahrt, in sicherer Weise angelegt und vermehrt werde. Der verwaltende Verein ist verpflichtet, von fünf zu fünf Jahren die Rabbiner der grösseren Gemeinden aller Länder von dem Stande und der Bestimmung dieses Vermögens in Kenntniss zu setzen und sie um eine geeignete Weiterverbreitung dieser Mittheilung im Kreise der Juden zu ersuchen. Bildet sich in dieser Zeit ein Verein mit den nämlichen Statuten, wie «Zion», der die Thätigkeit desselben fortsetzt, so ist diesem das Vermögen je nach seinen Bedürfnissen und Leistungen zur Erreichung der in diesen Statuten vorgesehenen Zwecke nach und nach auszuliefern. Im andern Falle fällt das Vermögen nach der Bestimmung des verwaltenden Vereins wohlthätigen jüdischen Zwecken unter möglichster Berücksichtigung von Vereinen, welche sich den Interessen der jüdischen Colonisten in Palästina widmen, zu.

Diese Statuten sind die Uebersetzung des hebräischen Originals, welches in zweifelhaften Fällen allein allen Entscheidungen zu Grunde zu legen ist, und welchem die Originalunterschriften der Begründer und ersten Mitglieder des Vereins beigefügt sind.

III *).

מי יתן מציון ישועת ישראל

מכתב גלוי מאת החברה „ציון״ בהיידעלבערג לכל החברות השוות והדומות לה ולכל המוציאים מכתבי עתים לישראל בכל הארצות אשר בני ישראל נחתים שם.

תעודת חברת „ציון״ היא להרים קרן השפה והספרות העברית, להשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם, להשתדל להוציא רעיון ישוב א״י מן הכה אל הפועל ולכונן שמה בקרב הימים במרכז המושבות אשר לישראל בית מדרש התורה, החכמה והעבודה, אשר יתיסד על אדני התורה החכמה והמוסר, על פי גדולי חכמי ישראל. ע״ד פרטי תקנות החברה אקוה לדבר בפעם אחרת, ולע״ע הנני מודיע רק שהנדבות אשר ינדבו החברים ינוחו בשטרות בטוחים והיו הקרן והפירות ליסוד קיים לבנין הבית הנזכר ביום ידובר בו. ויען כי נחוץ הוא למען הדבר הקדוש שאנחנו עוסקים בו לדעת מכל הנעשה בדבר הזה והדומה לו בכל עיר ועיר, מדינה ומדינה, על כן אנחנו פונים אל אחינו בני ישראל בכל מקומות מושבותיהם: כי ייטיבו נא לתמוך בידינו למען נוכל להוציא את הרעיון הגדול והקדוש לפעלו, להודיענו איש ממקומו, מעירו ומארצו מכל אשר המה עושים בדבר הזה והדומה לזה, מכל החברות המתיסדות בכל הארצות שיש להם רשיון הממשלה על זה וכו׳, ולשלוח לנו את ספרי התקנות אשר להם או את העתקותיהם, ולהודיענו מעת לעת מכל הנעשה אותם, ואנחנו מצדנו נודיעם גם אנחנו ישר על פי האדרעססא אשר יודיעונו. ולפני כל המוציאים מכתבי עתים לימים, לשבועות, לחדשים ולפרקים לבני ישראל בשפת עבר או בכל לשון שהוא, בקשתנו שטוחה כי יואילו בטובם לשלוח לנו עליהם וספריהם חנם אין כסף, מפני שכלכ סף החברה קודש לענין מיוחד כנ״ל; והיתה זאת נדבתם נדבת קודש. כמו כן נחלה את פני המחברים ספרים הנוגעים לענינינו להטיב לשלוח לנו את מחברותיהם. ואנחנו תפלה שיספיקו בידי החברות המיוחדות לתמוך בידי הסופרים, החכמים והמוציאים לאור ספרים מועילים ומכתבי עתים לישראל, למען יוכלו להפיצם במספר רב מאד—דבר הנחוץ מאד מאד בימים האלה.

ביחוד אנחנו פונים בבקשותינו אל אחינו היושבים בא״י להודיענו מכל אשר אתם, ידיעות ברורות ונאמנות אשר נוכל לסמוך עליהם בלי פקפוק; ואנחנו נודיעם מצדנו את כל אשר יודיעונו אחינו בכל מקומות מושביתיהם ואשר נחוץ להם לדעת. כן יטיבו להודיענו אדרעססא ברורה כתובה צרפתית (או בלשון אחרת המקובלת שמה).

דברי הכותב בשם החברה „ציון״
צבי הירש המכונה ד״ר הערמאנן שפירא
דאצענט באוניווערזיטעט בהיידעלבערג.

האדרעססא: **Herrn Dr. Hermann Schapira,**
Docent für Mathematik an der Universität in Heidelberg (Baden).

---

*) הברוז הזה נתפרסם גם ב„המליץ״ (נומר 19 לשנת 1884).

111.

מאת ל. לבנדה לד"ר פינסקר.

Вильно, 13-го Авг. 1884.

Многоуважаемый Левъ Семеновичъ,

Прежде всего, не могу не поздравить Васъ и всѣхъ нашихъ радостнымъ извѣстіемъ объ отмѣненіи «запрета», о чемъ Вамъ, вѣроятно, уже извѣстно. Такимъ образомъ мы можемъ теперь дѣйствовать на болѣе реальной и твердой почвѣ и миссія г. Гордона должна видоизмѣниться въ томъ смыслѣ, чтобы побудить нашихъ братьевъ на Западѣ принять *фактическое* участіе въ дѣлѣ колонизаціи Палестины. Но мы теперь, болѣе, чѣмъ когда-либо, должны дѣйствовать осторожно, осмотрительно, спокойно, дабы предупредить чрезмѣрный наплывъ въ Палестину нежелательныхъ элементовъ, къ чему наша *масса* теперь очень склонна и отъ чего дѣло можетъ пострадать чувствительнѣйшимъ образомъ. А потому пропаганда «идеи» въ массѣ должна быть прекращена теперь, но она съ еще большею энергіей и апломбомъ должна быть перенесена на средніе и высшіе классы, отъ которыхъ и можно ожидать правильной и успѣшной колонизаціи.

Съ Вашимъ новымъ кружкомъ я уже успѣлъ два раза обмѣняться письмами. То, что онъ примкнулъ къ Вашему старому кружку, я называю счастливымъ сочетаніемъ теоріи съ практикой. И, дабы это сочетаніе приносило ожидаемую пользу, Вы должны только держать г. Д. на уздѣ, потому что хотя онъ человѣкъ весьма, весьма не глупый и фанатически преданъ дѣлу, но онъ въ тоже время слишкомъ горячая голова и безъ малѣйшаго такта, какъ всѣ люди его воспитанія. И Вамъ удастся удержать его на уздѣ и править имъ по Вашему желанію, если Вы съумѣете ménager его оремъ-бохерское самолюбіе и другія слабости (у этихъ людей, къ счастію, только слабости, но не пороки), къ которымъ можно, безъ всякаго вреда для дѣла, относиться снисходительно. Я всегда такъ отношусь къ этимъ людямъ и не имѣю причины раскаиваться въ этомъ, такъ-какъ эти люди неоцѣнимы во всякомъ общественномъ дѣлѣ: на сколько нужна голова, на столько, и еще болѣе, нужны ноги, руки и горло, которое кричало-бы гвалтъ на всѣхъ перекресткахъ. А потому этими служебными органами пренебрегать не слѣдуетъ...

Согласно Вашему требованію, препровождаю къ Вамъ проектъ программы для проектируемаго съѣзда[1]), копію съ котораго Вы будете добры препроводить въ Варшаву. Но я нахожу полезнымъ и даже необходимымъ, чтобы нѣкоторые

1) תכנית זו לא מצאנו.

пункты этой программы, а именно: пункты 3, 4, 5 и 6, были подробно разработаны теперь-же, дабы съѣздъ имѣлъ предъ собою уже совсѣмъ готовые уставы и положенія, которые потребуютъ только дополненій, исправленій и т. п. Не нужно забывать, что съѣдутся вѣдь только на нѣсколько дней, экспромтомъ уставы составлены не будутъ. Надѣюсь, что въ Одессѣ еще найдется нѣсколько компетентныхъ лицъ, которымъ можно было-бы поручить это въ сущности не очень трудное дѣло. А я взять на себя это дѣло не могу, потому что на мнѣ и безъ того лежитъ все бремя кружковыхъ дѣлъ, котораго никто дѣлить со мною не хочетъ или не можетъ. При препровожденіи программы къ Варшавянамъ, Вы имъ скажете, чтобы они и съ своей стороны предварительно разрабатывали нѣкоторые пункты, въ особенности-же пункты 2 и 7, такъ какъ у нихъ болѣе фактическихъ данныхъ для этихъ пунктовъ.

Сборникъ задержанъ Цензурнымъ Комитетомъ, но издатели аппелировали въ Главное Управленіе. Результатъ мнѣ еще неизвѣстенъ.

Недѣли двѣ тому назадъ мы отправили въ Варшаву адресы Ротш., Эрлангеру, письмо къ д-ру Лёве и деньги на поѣздку Г[ордона]. Билуйцамъ мы отправляемъ 500 р.

Весь Вашъ **Л. Леванда**.

112.

מאת הד"ר פ. יאמפולסקי לד"ר פינסקר.

Ростовъ на Дону, 19-го Августа 1884 г.

Многоуважаемый Коллега!

— — — — — — — — — —

Изъ разныхъ захолустьевъ Кавказа и воронежской губерніи намъ приходится получать письма, указывающія на то, что самоосвободительное движеніе начинается уже среди самой массы. Насъ заваливаютъ просьбами о высылкѣ брошюръ и свѣдѣній о ходѣ народнаго дѣла, что мы съ душевной радостью исполняемъ, имѣя въ запасѣ брошюры г. Лиліенблюма, и переводъ Ваш. Autoemancipation на древнееврейск. языкѣ[1]) и на жаргонѣ[2]).

Въ полученномъ нами послѣднемъ № 31 «Jüdische Presse», въ прибавленіи Д-ра Salvendi, имѣется извлеченіе изъ газеты 'החבצלת' о положеніи арабско-еврейской общины въ Іерусалимѣ[3]).

1) לפי מה שנראה מן הנומר 77—תרגומו של ש"ל ציטרון „אם אין אני מי לי".

2) לפי מה שנראה מן האמור בראשית המכתב שלפנינו—תרגומו של אברמוביץ „א סגולה צו יודישע צרות".

3) ערת התימנים?

Сообщеніе это настолько важно и интересно въ чисто культурномъ отношеніи, что было созвано экстренное собраніе совѣта кружка, на которомъ рѣшено: выслать въ помощь этимъ эмигрантамъ 50 р. Эти деньги уже отосланы г. Пинесу въ „עזרת נדחים". Другимъ кружкамъ нами посылается переводъ упомянутаго сообщенія для оказанія возможнаго содѣйствія глубоко оскорбленнымъ и униженнымъ упомянутымъ собратьямъ нашимъ.

Благовольте обратить вниманіе на упомянутую статью. Безъ сомнѣнія Вашъ кружокъ откликнется сочувственно на этотъ благородный зовъ о помощи.

важающій Васъ

П. Ямпольскій.

.113

מאת דוד גורדון לשפ"ר *).

ליק, ט' מנ"א התרמ"ד.

לידידי הנכבד שלום וברכה!

אם עוד לא קבלת אתה מענה על מכתבך מהד"ר לאווע, אודיעך כי היום קבלתי אנכי מכתב ממנו אשר חלק אחד ממנו נועד לדפוס. בראשית מכתבו כותב אלי לאמר:

„יקרתו האחרונה עם המכתב הרצוף של ידידנו הרב ה' שפ"ר מווארשא הגיעני והצעתי כל הדברים הנכתבים שם, כן ממך וכן מה' שפ"ר, לפני השר משה הש"י והוא הקשיב רב קשב, ואוכל להודיעו כי נכון השר לקבל מה שיגישו אליו חובבי ציון באהבה וחבה. בדבר הבקשה להסולטאן כבר גליתי דעתי למעכ"ת וכרגע אי-אפשר לי לבאר לו בכתב כל הכמוס עמדי בזה, בנוגע לעניני ישוב א"י כרגע שני דרכים פתוחים לפני חובבי ציון: הא') לתמוך את אלה הנמצאים שם מכבר ועובדים אדמתה. הב') לדבר על לב כל איש הנוסע לאה"ק, או לאלה שיחפוצו חובבי ציון ליסד עבורם מושב, שיעמידו עצמם תחת ממשלת טורקיא ויהי' להם כל הזכיות שזכו בהן כל יתר יושבי הארץ ואיש לא יפריעם". עכ"ל.

והנה עתה דבר לא יפריענו עוד לבוא אל השר, כי כל מה שכתב לי הלוי הוא ברצון השר, ואחרי כי גם בפאריז חפצים לראותי, ע"כ יש תקוה כי מלאכותי אי"ה בעת המוכשרת לא תהי' לריק, ותביא תועלת באיזו פנה. עוד אגיד לך יקירי דבר אחד שעלה על לבי. בדעתי, כאשר אהי' בלונדון, להגיש מעמאראנדום אל הסולטאן באמצעות האמבאסאדור התורקי, בשם בני עמנו ברוסיא או רומעניען בבקשת פתיחת השער.

*) מארכיונו של שפ"ר.

אקוה כי הד"ר לאווע יהיה לי לעזר בזה, כי מודע הוא להאמבאסאדור, ואם לא יוכל השר לעשות זאת, הלא אין מעצור לי; אך לא אדע אם נכון לעשות זאת בשם אחינו ברוסיא. זה הוא רק אידעע מצדי, ואתה דבר עם יחידי סגולה מהחבורה לשמוע דעתם, כי בדבר זה נחוץ להתעשת איך ומה, כמובן.

מענין התמונות [1]) נחה רוח השר כאשר אבין מדברי הלוי. בגליון הבא יבא מאמר ראשי ממני אדות התמונות להעיר הלבבות ביתר שאת, ומהגליון ההוא תשלח לכל מקום שתאמין כי יהיה תועלת. אני מקבל בעשטעלונגען על תמונות מרומעניען, אמעריקא ושוועדען לרוב, אך כלם חפצים לשלוח בלי תשלומין למפרע, ואף אם נראה כי בטוחים הם, בכ"ז לא אעשה, לפי הנראה, אם רק לא תרף ידכם בזה, תמכרנה עוד תמונות הרבה מאד גם לארצות אחרות וגם אחר יום ההולדת של השר. עם מוסס איינע שטעהענדע אינסטיטוציאן בלייבען. לתשובתך מחכה ידידך הנאמן.

דוד גארדאן.

1) חובבי-ציון בווארשה הוציאו למכירה את תמונתו של מונטיפיורי וההכנסה הוקדשה לישוב ארץ-ישראל כמובא לעיל בכמה מכתבים.

.114

מאת חובבי-ציון בווילנה לבארון אדמונד רוטשילד *).

ב"ה ט"ז למנחם-אב תרמ"ד
ליצירה פה ווילנא יע"א.

אל כבוד השר המרומם באראן
עדמונד ראטהשילד יע"א.

אדון רב חסד! הואיל נא ברב חסדיך והרשנו בטובך הגדול להקריב לפני כסא כבודך על-ידי הרב החכם השלם מו"ה דוד גארדאן את רגשי תודתנו וברכתנו על כל הטוב והחסד, אשר תיטיב עם עניי עמנו האומללים מעוצר רעה ויגון ונותנים את נפשם להוציא לחם מן האדמה ביגיעת בשר ונפש.

למי כל חמדת ישראל, תהלתו ותפארתו? הלא אל אלה גדולי עמנו אשר ישלחו ידם להציל את אחיהם משטף ים זועף ולתור להם מנוחה באשר ימצאו, ומי בגדולי עמנו ברום מעלת כבודו אשר הקדיש עתותיו להתבונן על שפל מצב אחינו, ומי כמוהו אשר יצא ראשונה להחיש למו עזרה בצר? על כן כל עוד נשמת שדי תחיינו נספר תהלתך ובנינו אחרינו עד דור אחרון ישאו רנה ותהלה לשם כבודך, ואל אלהי ישראל צור משגבו יגמלך ככל אשר תגמול את אחיך.

הואלנו לצקת רחשי תודתנו לפני אדוננו ובמדת טובו וענות צדקו בטחנו, כי יגדל חסדו לקבל את

*) הנומרים 114—116 הם מארכיונו של רש"י פין.

הרב החכם הנ"ל ברצון ולשים לב אל הדברים אשר ישים לפניו לטובת אחינו האומללים בשם כל חרד לתקנת אחיו ובשמנו אנחנו, המשתחוים לפני רום-כבודו ומתפללים בשלומו ובשלום המשתתפים עמו בעבודת הצדקה.

115.

מאת ש"י פין לד"ר אליעזר הלוי.

בשם ה' אלהי ישראל.

ט"ז מנחם אב תרמ"ד, ווילנא יע"א.

כבוד ידיד ה' וידיד עמו אהוב נפשי הרב הגדול בתורה ובחכמה, תפארת חכמי ישראל מוה"רר אליעזר הלוי ד"ר לאווע.

יהי נועם ה' עליו.

אדוני יודע, כי הרב החכם השלם מוה"רר דוד גארדאן נ"י אחד המיוחדים בבני עמו, אשר הקדישו ימיהם לעבודת הקדש, עבודת ישוב ארץ ישראל, ולמן היום אשר העיב הזמן באפו את שמי חיי אחינו בארצות שונות ומנדים ומשנאים יצאו חוצץ לבלע ולהשחית בכל אשר ימצאו, היה גארדאן הראשון אשר מצא את לבבו להרים קולו בכח במכתבו העתי „המגיד" להעיר ולעורר את האהבה לארצנו הקדושה, ולהרגיש את כל אשר לב רגש לו, לחשוב מחשבות ולבקש עצות ליסוד קולוניות בא"י. והנה לשמחת נפש כל חרד לטובת אחיו מצאה לה המחשבה הזאת מהלכים בלבות הרבה מאחינו במקומות שונים, רבים התעוררו לצאת ממקומות מושבותיהם להאחז בא"י, ורבים וכן נדיבים קמו על נדבות להחזיק בידי העולים, ותקות האומללים היתה כפורחת. והנה לדאבון נפשנו מצאו להם המלשינים ידים להביא דבת העולים רעה לפני ממשלת טורקיא ופקודה יצאה לסגור את שערי הארץ לפני אחינו הנותנים את נפשם לתקוע להם יתד במקום נאמן להחיות נפשם ביגיע כפיהם.

לשמע הפקודה הזאת חרדנו חרדה גדולה, אך לא נפל לבנו ולא אמרנו נואש, למודים הם אחינו בני ישראל לשאת ולסבול חרפות פקודות רעות, להשח ולכוף ראשם לפני גלי הזמן הסוער בתקוה טובה כי ישקיף וירא אלהים שבשמים, ירא בענים ויחמול, ויתן בלב גדוליהם ואלופיהם לצאת לעזרת אחיהם הנדכאים, ללמד זכות עליהם ולהוציא לצדק דינם. ובכן קוינו גם אנחנו ומקוים ומיחלים לרחמי שמים כי ישלח מלאכיו לפנינו להעביר את רוע הגזרה.

וכבר קדמתי לפנות אל רום מעלת כבודו [1] ולהעיר כי ידבר על לב השר הצדיק מרנא משה עבד ה' הי"ו, אולי יואיל וימצא כי טוב לפניו להגיש בקשה אל כבוד הוד הסולטאן ירום הודו, לרחם על אומללי ישראל ולתת מנוחה לנרדפים וגולים בצל כנפי חסדו, ואולי יראה השר, כי טוב להפק רצון מאז כבוד הודו, ליסד יסוד קולוניא בא"י למזכרת משה, כי ידענו אשר כבוד השר גדול בעיני כבוד הוד הסולטאן יר"ה, ויש תקוה כי לא ישיב ריקם בקשתו.

[1] עי' לעיל נומר 82.

תשובת רום מעלת כבודך עלי מכתבי הנ"ל [2] היתה לא למשיבת נפשי, כי הודיעני אשר לב גדולי אחינו בלאנדאן איננו נוטה ליסוד קולוניות בא"י בכלל ולמזכרת משה בפרט. אולם מבעד הידיעה המדאיבה והמעציבה הזאת האירו לנו דברי רומע"כ בשולי מכתבו, כי לב השר הי"ו הולך להחזיק במעוזי הקולוניות וככה חפצו לפנים כן כחו עתה, ותקותו תסמכהו לראות בטוב יא"י, וביותר חיתה נפשנו בדברי רומע"כ במכתב העתי המגיד, כי הוסיף לחזק ידי המשתדלים לטובת יא"י, ואמרנו, עוד לא נוחלה לא אבדה תקותנו, ועוד תהיה לנו תקומה, ועל כולם התעודדנו לשמוע דברי רומע"כ האחרונים אשר כתב לווארשויא, ונתחזק בעד אומללי אחינו והסכמנו אנחנו, אחינו פה בווילנא, בעצה אחת עם אחינו החרדים לטובת יא"י בערים אחרות, לשלוח ציר מיוחד, את הרב החכם ר' דוד גארדאן הנ"ל, להפיל תחנה לפני גדולי אחינו בצרפת וביותר לפני כבוד השר הצדיק עבד ה' הי"ו, כי יתעוררו לצאת לעזרת נדחי ישראל לערוך מכתבי בקשה לפני כבוד הוד הסולטאן יר"ה ולפני שריו היושבים ראשונה במלכות לתת הרשיון לנדחינו להאחז אחוזות נחלה בא"י ולהחיות נפשם בעבודתם, ומלאנו את ידי הר"ד גארדאן לקחת דברים את כל גדולי אחינו בצרפת ובאנגליא, אשר לב רגש להם לחוש את דלות עמדת אחינו במקומות אשר יצא קצף חברת בני בלי שם (אנטיסעמיטים) עליהם לרוששם, להכניעם ולהכריעם עד דכא, ונשמת שדי תחים ותבוננם לחשובת מחשבות ולעשות מעשים לתת להם אחרית ותקוה טובה.

והנה כבוא הר"ד גארדאן לפני רומע"כ, אנא יקבלו באהבה וברצון, יטה אוזן לדבריו, יעמידהו לפני השר הצדיק הי"ו ויהיה לו לפה ולמליץ טוב על כלל אומללי אחינו. נכון וסמוך לבנו כי אם יתעורר אבינו הזקן ויבקש רחמים בעד בניו הנדחים והנענים תעתר לו ממשלת טורקיא ותשועה קרובה לבוא.

והנני מרהיב עוז בנפשי לצרף אל מכתבי זה העתקת המכתב [3] אשר כתבתי להרב הגאון ר' משה הלוי חכם באשי בקאנסטאנטינאפעל בבקשה כי רומע"כ ישים עיניו עליו, אולי ימצא בו דברים אחדים

[2] עי' לעיל נומר 90.

[3] עי' לעיל נומר 84.

ראוים לעלות ולבוא בבקשה, אשר, לפי תקותנו, יערוך השר הצדיק הי״ו אל כבוד הוד הסולטאן יר״ה, אף כי מה ידעתי ולא ידע מעלתו.

והנה יום החג העתיד לבוא ליום מלאת מאה שנה לחיי השר הצדיק הי״ו קרוב לבוא [4]). ותפלת כל כלל ישראל ערוכה ונשואה למרום לשמוח בשמחת החג, ורבים מנדיבי עמנו לאלפים בכל מקומות מושבותיהם נושאים נפשם לעשות מזכרת למשה עבד ה' ביסוד מושבות בא״י, ככל ישעו וכל חפצו מיום היותו לאיש, וכבר החלו לאסוף נדבות לדבר הגדול והקדוש הזה. אולם לשמע רוע הגזרה רפו ידיהם והתבלעה עצתם ועיניהם נשואות לעת רצון כי יתעורר ויתעודד השר הצדיק הי״ו, לבקש רחמים על נדחי אחינו מלפני כבוד הוד הסולטאן יר״ה והפק יפיק רצון וקמה מחשבת נדיבי אחינו לעשות המזכרת בארצנו הקדושה. אי לזאת בקשתנו שטוחה לפני רומע״כ לנחץ ולהחיש את הדבר, וקול מבשר ישמע כקול שופר גדול ובאו האובדים והנדחים להתנחל אחוזת נחלה בארץ אבותינו.

בדעתנו היה לשלוח על ידי הר״ד גאדראן מכתב תודה וברכה אל השר הצדיק הי״ו ולצקת לפניו דברי בקשתנו. אך ידענו כי מרומם הוא על כל תודה וברכה וקשה עליו קריאת מכתב בקשה, על כן חדלנו מכתוב אליו ביחוד ואמרנו כי יהיה נביאו הלוי למליץ טוב לנו לפני רום כבוד השר הי״ו ויביא לפניו ברכתנו ובקשתנו, ואנחנו תפלה כי תהיה השתדלותו לפני ממשלת טורקיא לטובת ישוב א״י עטרת תפארת לראש שיבתו ונזר מכלול לכל מעשיו הגדולים אשר עשה לטובת אחיו בכל ימי חייו, ואלהי ישראל יוסיף לו שנות חיים טובים ויזכהו לראות בנחמות ציון וירושלים.

ועינינו נשואות אליך, ידיד נפשנו! איש סודו של השר הצדיק הי״ו ונאמן בכל ביתו, כי תעשה את אשר תוכל להוציא משפטנו וברכת אובדים על ראשך תבוא. ולזכר עולם תהיה צדקתך, כחפץ כל מוקיריך ומכבדיך

וכתוכם אני אוהבך מוקירך.

[4]) ח' מרחשון תרמ״ה.

116.

מאת חובבי־ציון בווילנא למ. ארלנגר.

בשם ה' אלהי ישראל.

י״ט מנחם־אב פה ווילנא יע״א.

אל רום כבוד הגביר החכם השלם
עומד לנס עמו במעשיו הטובים
מוה״רר מיכאל ערלאנגער הי״ו.

מכנף הארץ זמרות שמענו, ברכות והודאות לראש כבוד מעלתו על כל הטוב והחסד אשר התנדב לעשות לטובת ישוב הקולוניות החדשות בארץ ישראל אשר נאחזו בם פליטי אחינו האומללים אשר מלטו את נפשם מחמס המציק ובאו למצוא להם מנוחה כמעט בארץ אבותינו להוציא לחמם מאדמת הקדש ביגיעת בשר ונפש.

שמענו כי רומע״כ קם על נדיבות והעיר את לב האדיר הבארן עדמונד ראטהשילד — עטרת תפארת עשירי ישראל — לפרוש כנפי חסדו על העניים האומללים ההם ולתת להם אחרית ותקוה טובה. שמענו ותגל נפשנו, כי לא השבית אלהי ישראל לנו גואל בימים הרעים והמרים האלה, וכי הערה רוחו על גבר חכם בעוז כמוהו לצאת לישע נדחי עמנו וכי עודנו עומד הכן לעולל עלילות בצדק להרחיב את גבולות הישוב בא״י בשם ה'.

אי לזאת ראינו, כי החובה והמצוה עלינו להגיש לרום מעלתו את רגשי תודתנו וברכתנו על ידי ציר שלוח מיוחד, הוא הרב החכם השלם מוה״רר דוד גאר־דאן המו״ל את „המגיד“, ובאנו עם הספר הגלוי הזה והחתום בחתימות ידינו להודות ולברך את רומע״כ, כי יאר ה' אלהי ישראל פניו אליו ויברכו בברכת כל טוב, יתן לו כח לעשות חיל לטובת כלל ישראל ועיניו תחזינה בתשועתם.

הר״ד גארדאן יציע לפני רומע״כ גם בקשתנו להתעודד ולהתחזק לבוא לפני ממשלת טורקיא בתחנה ובקשה, לשוב ולפתוח שערי ארץ ישראל לפני נדחי ישראל אשר סוגרו לפניהם זה מקרוב בעלילות שוא ושקר. ותפלתנו תכון לפני רומע״כ, כי ישים לב אל דברינו בפי שלוחנו הנכבד ויתעודד ויתחזק בעד כבוד עמנו ובעד שלום נדחינו, ויעיר את גדולי אחינו בצרפת, ובראשם את השר הגדול הבארן ראטהשילד, כי יחשבו מחשבות ויבקשו נתיבות להפיק רצון ממשלת טורקיא לבטל את רוע הגזרה וישועה קרובה לבוא. ולכבודו תהיה צדקה, כי הגדיל לעשות, וזכות אביו הרב הגדול תעמוד לו להוציא לאור משפטנו.

117.

מאת מיסדי „יסוד המעלה“ לחובבי־ציון בווארשה.

ב״ה.

קול קורא לעזרת האחים.

לכבוד הגבירים הרמים נדיבי עמים
נכבדים ויקרים טובים וישרים חובבי
ארצנו המפורסמים בצדקת פזרונם
לשם ולתפארת ולתהלה חברת „חובבי
ציון“ בעיר ווארשה המעטירה.

בשם הרעיון הקדוש ישוב א״י, אשר הוא יקר בעיניכם ובעיני כל חובבי ציון, ובשם דגל לאומתנו,

אשר הוא תקות חוט המשוזר מיעוד ארץ אבותינו, ובשם אהבת אחים ואגודת חבירים המקשרת לבבינו ונפשותינו, באנו אליכם היום אחינו היקרים להביע לפניכם רגשת לבבינו, בהתעטף נפשנו, — אחינו הנאהבים — האמנם ידענו גם ידענו, כי על כפיכם חקוקים אגודת אחיכם בני מעזריטש, ומוסדות חבורתינו נגדכם תמיד, כי מקום חוצבנו ומכורותינו סמוכה וקרובה אליכם, לכן בלי תפונה כל עמודי׳ ויסודותי׳, מהותה ותהלוכותי׳ גלוי וידוע לפניכם 1), בכל זאת לא נחדול להציע לפניכם כל פרטי הענין מקרב המקום אשר באנו שמה, בבטחוננו, כי חרותים יהיו דברינו על לבבכם, ובאזנים קשובות תשמעו לדברינו.

הנה אנחנו הראשונים ממחוזות פולין, אשר קרבנו לבבינו ונפשותינו על מזבח אהבת אה״ק, ושביב הקדוש מישוב א״י אשר לשמה ולזכרה תאות נפש הישראלי היתה ללהב אש ותיקוד בקרבינו, לירות אבן פינה מכל אחינו ממחוז פולין במדינת רוסלאנד, ובשנת תרמ״ג כאשר החל הרעיון הנכבד לסעור בקרבינו, באנו בקושרים כמה משפחות, ונשקול את כספנו איש איש מאתנו, לכונן לנו מושבה על אדמת אבותינו מהוננו אשר חננו ד׳, ובחודש ניסן תרמ״ג שלחנו צירנו לפנינו, וצרורות כספנו בידו לתור לנו מקום ולקנות לנו אחוזת שדה וכרם, והוא לא נח ולא שקט, ויחפש בחפש מחופש אדמה טובה עבורינו. והנה מאז, עפ״י הידיעות אשר רכשנו ממכ״ע לבנ״י מקאלאניות אחרות, ועפ״י המכתבים אשר השגנו מצירנו, ראה ראינו כי שגבה מאוד לפנינו תוצאת מחשבותינו לפעולות אדם, נסעו מאז נכבדי עירנו מעזריטש אליכם אדונים הנכבדים חובבי ציון להתייעץ על אדות הענין הנכבד, והנה דבריכם הטובים והנכונים אשר הבטחתם לאמר אל תיראו, כי אתכם אני, הננו מושיעכם מרחוק, שמחו והרנינו לבבינו, והנה צירנו הנ״ל עשה המוטל עליו, ואחר עמל וחקר רב קנה עבורינו נחלה טובה ומבורכת על יד „מי מרום" והחלוץ עבר אדר תרמ״ד ובאנו לכאן. מה רב גיל וחדוה שבענו, בראותינו את נחלתינו חלקה טובה אדמה דשנה שמנה ופורי׳, על שפת הנחל מי מרום, אשר ממנה נוכל להשקות גנת ירק וכרמי חמד בכל ימות השנה, כר נרחב, מסוקלה מכל אבני נגף וסלע לא נמצא בה, אדמה ישרה, שמוכשרת לכל מכונות העבודה אשר באירופה, ואנחנו ב״ה נטענו בה גן יקר אף נעים, שלשה מאות על שלשה מאות אמות, ונטענו ששה אלפים נטיעות, אלפים עצי אתרוגים, אלף ומאה זיתים, ושאר נטיעות חשובות למיניהם, וסביבו חפרנו חריץ גדול, ובידים חרוצות הננו שוקדים על מלאכתינו ועבודתינו, ובזיעת אפינו עומדים אנחנו, בנינו ובנותינו, על המשמר לעבוד את האדמה ולשמרה, גם הרכות והענוגות בנו אשר לא ניסו מעולם בעבודה הזאת, מאהבה וחיבת הפעולה הנשגבה, בחשק נמרץ עושים במלאכה ועיבודות עבודה בשדה. הודות לה׳ כי נראה ברכה בעמלינו, הנטיעות הולכים ועולים, ויעשו בדים, וישלחו פארות, והגנות זרועיהן יצמיחו, ותוצא הארץ את פרי׳, משמחת לב ומאירת עינים, יתהללו בשער עיה״ק צפת הרחוקה כארבעה שעות מאתנו, ויתאוו תאוה להם לחשיבתם ומתקם ותנובתם. מהולל שם ה׳ כי עזרנו עד כה להכין סיד לבנין ואבני מחצב לרוב, והתחלנו בבנין בתים, ועתה עסוקים אנחנו בחפירת בורות להוציא מימיהן ע״י פלומפין, הכל בחמלת ה׳ מכספינו ויגיע כפנו, אשר מתקו לנו רגבי אדמתינו, ובגיל וחדוה הננו מפארים את מושבותינו להיות מתנוססת בהודה והדרה, ותיף בגדלה ויפיה על כל הקאלאניות אשר בגבולנו, וב״ה הגענו עד היום למטרתינו, ופנינו בעמל ידינו ובכספנו המכשולים הרבים אשר היו לאבן נגף לשארי קאלאניות, ב״ה כי הם מאתנו והלאה, והגענו היום יותר מאשר הגיע השר ראטהשילד בכספו הרב אשר פיזר על הקאלאניע ראש פינה, וכל זאת בתמצית דמינו ושארית כחנו בכל אשר מצאה ידינו.—ועתה ידידים נכבדים, המכשולים הרבים אשר פגשנו בדרכינו, וביותר חוקים המגבילים בממשלת ארצינו, הן המה הי׳ בעוכרינו, הם הריקו את מעט הכסף אשר הי׳ בידינו, ועתה נשארנו בידים ריקניות, לא נוכל לצעוד קדימה אפילו צעד א׳, קצרה ידינו ללכת בדרך הסלול לפנינו, כי תם כספינו, והימים אמנם ימים אשר בהם נוכל למצוא חפצינו, להכין את כל הנדרש, הן לבנין הבתים לימי הסתיו לחסות ולסתר מזרם ומטר, הן לעבודתינו בשדה, כי ימי החרישה והזריעה מתקרבים אלינו, ואנחנו, יקירינו הנכבדים, חסירי כסף הננו, ואין לנו שום עצה ואופן להוציא מחשבתינו לפעולות אדם, ואם חסרון הכסף יאלצנו לסגת אחור, והאדמה תעזב, ועלה עלי׳ שמיר ושית, לא רק לנו יהיה לנו למגינת לב ולבושת ולחרפה, גם לכל חברת חובבי ציון יהי׳ ח״ו לכלימת עולם, כי יצא דבר העזובה לכל יושבי תבל, להבזות נדיבי פולין ורוסיא, אשר נלאו גם בהקאלאניע הראשונה שנוסדה מקרב אחיהם אשר להם משפט הגאולה להושיעם ולהוציאה לאור, אחרי אשר הכל מוכן ומתוקן. ידידינו, באו בנים עד משבר, וכח אין ללידה, ויכולים לחקור ולדרוש על אמיתת דברינו אלה בכל אופן שירצו. לכן אנא אחינו הנאהבים והנעימים, קראו עצרה, אספו אסיפה, תנו כבוד לה׳ אלקיכם ולרעיון הנכבד תחיית אומתינו, אשר בעבורה הקדשנו עתותינו והקרבנו חלבנו ודמינו כליל לה׳ ואהבת ארץ אבותינו, אל תעמדו מרחוק, אל תעלימו עין חמלתכם, התעוררו ברחמים, וקומו לעזרת ד׳ בגבורים, וכביר תמצא ידכם להושיענו ואין המצוה נקראת וכו׳, אנא אחינו היקרים, שימו לבבכם

1) עי׳ „מלואים והוספות" בסוף הספר.

הטהורות לדברינו היוצאים מן הלב, ומהרו לישועתינו, חושו לעזרתינו, בעוד מועד, ונא אף טרם תצאו לישע לקראתינו, בבטחונינו בישרת לבבכם הריצו אלינו יקרת מכתביכם, ומה טוב אם קוי הטעלעגראף יביאו לנו אומר המבשרות למען תחוקנה ידינו הרפות והתקוה הנעימה תאמצה לבבינו, ב"ה בטחנו, כי ברחמים וברצין תמלאו עד מהרה בקשתינו, גם ה' יתן לכם הטוב סלה בעושר וכבוד וגדולה עד כי יבא שילה, ופדויי ד' ישובון ובאו ציון ברינה ב"ב אבי"ר. כ"ד חלוצי קא-לאניע "יסוד המעלה" ב' מנחם אב התרמ"ד לפ"ק.

ראש החלוץ ברוך מאיר רוויזנבלום.

118.

מאת חובבי־ציון בווארשה לרש"י פין *)

ווארשא בחודש אלול התרמ"ד.

אחינו וחכם, סופר דברי ימי אומתו ונערץ בסוד חכמי ספרותו, הרב הגדול פאר עמו ועדתו, שמו הוא תהלתו רבי שמואל יוסף פין, ראש וראשון לחובבי ציון בקרית עוז ווילנא העתיקה!

שלום וברכת אחים!

מפני שיודעים הננו, כי לבבך הטהור ער ומלא אהבה לעמך האומלל, כי אתה היית הראשון שבראשונים ליסד אגודת "אוהבי ציון" בירושלים דליטא, הננו מרהיבים עוז בנפשנו לדבר באזניך דברים אחדים שאי־אפשר לתת להם מקום בכתבנו הכללי, ובשם ברית אחים ותוקף הרעיון הקדוש נשחרך כבוד, כי לא תחמיץ את תשובתך והחלטת בני אגודתך בדבר הנוגע ללב הרעיון הקדוש וקיומו לעתיד לבוא.

עפ"י תכריך הכתבים שתקבל אתה, אדוננו הנכבד, תראה ותוכח, כי אנחנו נסינו דבר עם אחדים מגדולי אחינו בחו"ל, עמודי האמונה הצרופה ורועי ישראל ועוד יותר ימלא אחר דברנו הציר אמונים אשר בחרו בו כל חובבי ציון הרד"ג ואשר על דרכו יסור אליהם, ועל כן תרשנו לדון לפניך, זקן חובבי ציון וחכם עמנו, בכמה פרטים שלפענ"ד ראוים לשים לב עליהם:

1) כשם שצדקו אלה האומרים אשר הרשיון האפיציעללי הוא רוח אפינו, כן שגו גם אלה אשר חלמו וחולמים ל ה ש י ג רשיון כזה. יסוד ועד־ייציאה[1] מאנשים פרטים היא אויטאנאמיע והנחה ברשות יחידים המתנגדת אל הרוח הכללי של מחוקק ארצנו, זכות כזאת לאסוף כספים, כדי להמעיט עבדי הממלכה ולשלחם מחוץ לגבול עוד לא נתנה לאומה מן האומות שוכני ארצנו, ובמה יפה כח הגרועים והשפלים בהלכות מדינה וזכות אורח? * * * * * * * * * *

* * * * * * * * * * * *

ומי יודע אם הפה שהתיר היום לא יחזור ויאסור בעוד רגע ומה יועילו חכמים בתקנתם.

2) לעומת זה אין חשש כלל וכלל לכל יחיד להיות חבר בחברת חו"ל, אשר יסודתה אהבת אדם בלי מטרה מדינית. חובבי ציון בפה היו בקאטןוביץ[2] בשנה העברה ושמותיהם נדפסו במ"ע באין חשש כלל וכלל. באמת נראה בעליל, שדעת הרשות נוחה מאד ממעשינו, וזאת נדע אנחנו מו"ל התמונות, שמצאנו יד לדבר ע"ד זה עם בעלי השררה המקומית, אך שתתן הרשות רשיון אפיציעלי הוא חוץ לגדר האפשרות ואולי גם לא טוב לנו מפני הטעמים שבארנו מקצתם ושמובנים מאליהם, מלבד שנתינת רשות תפעול פעולה לא־נעימה בכל האופנים על המבט הכללי על אחב"י בתור אזרחי הממלכה, שאסור לנו להסיח דעתנו גם מזה.

3) כשם שעפ"י מצוי הדין אסור לנו לעשות ח ב ר ה, כן מותר לגמרי מכל הצדדים להמציא דבר מה כעין תמורה ויתד לתלות עליו חפצנו, דבר שברכת הנדבות תהי' חלה עליו כהתמונה ל"מזכרת משה". גם זאת הננו יודעים מפי הנסיון, בעוד שחשבון אגודתכם ואגודת מ. נעצר מטעם הבקורת היה דבר המבקר הראשי, שר גדול ונכבד, שאי־אפשר למחוק חשבון התמונות מפני שהוא עסק פרטי בדבר שיצא מת"י הבקרת. שוטרי העיר והגדול שבגדולים קבלו לראשונה את התמונה ושמחו עליה וכמה נוצרים קנו. עפ"י הדבר הזה נחוץ להביא המצאת ה"תמורה" לכלל שטה מסודרת. ענין התמורה צריך להיות סימן וציון לכל חבר, דבר המושך את לב ישראל בתארו החיצון ובמהותו הפנימית, שיהי' להענין תכונה תקופית (פעריאדיש) מתמדת וחוזרת חלילה, שיהי' דבר השוה לכל נפש, טוב ומועיל נעים ונחמד, בלתי יקר בפני עצמו ובכ"ז יוכל אחד לתת בעדו ששה רו"כ ואחד מאה ויותר, הכל כאשר לכל כמעשה התמונה, נחוץ שהדבר יצא מירושלים וישא עליו חותם חבת הקודש, ואנחנו כולנו נהיה סוכנים ומוכרים כסוכני התמונה היום, אך בעוד שבעבור התמונה משלמים בפעם אחת יהיו בעד ה"תמורה" המתמדת חתומים שישלמו לרבע שנה או לחדשים. ההצעה הזאת יצאה מאת אחד החותמים מטה והוא תמך יתדותיו על מאמר חז"ל שמעברין שנים וקובעים חדשים בא"י — כלומר שהתמורה תהיה כעין לוח כללי ומאסף לכל חפצי חובבי ציון, אך יהיה גם נחמד לעינים, ציורים משמחי

---

*) מארכיונו של רש"י פין.

1) עי' לעיל נומר 100.

2) עי' לעיל נומר 57.

לב מהנחלות באה"ק, מחיי עובדי האדמה, ספורים על היסוד הזה, דברי חכמה ומדע בלי טעם וריח דתי ובלי חתימת כותבי המאמרים בפירוש ובדרך רמז, מפני ששמו של הסופר הוא ג"כ כולל לפעמים שטה שלמה המעוררת התנגדות. — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — —

כן יכולים „חובבי ציון" בכל עיר ועיר ליחד להם בית תפלה וּלְהָחָשֵׁב לבאיו ומבקריו ומשלמי ש כ ר ש נ ת י בעד מקום. סוף דבר, שטת ה„תמורה" היא הכשרה והישרה שמספקת אותנו גם מאפוטרופסות, מה שאין בהשגת רשיון. נחוץ לנו רק ק ב ו ץ ה כ ח ו ת והפעולה הכללית ו א ז ר ק א ז יהיה בידינו הכח והתעצומה למצוא לכסף מוצא. אך הדבר היותר נכבד מהמצאת אמצעים ולדעתנו גם היותר קשה הוא:

4) למצוא ב ע ל י ם להכסף או בנוסח אחר, כי לחובבי ציון תהי' זכות איש פרטי או חברה מאושרת, זכות קנין ומכירה, או חוקי ונמוסי (права юридической личности), זה אי־אפשר רק אם נשען עצמנו על חברה מאושרת בחו"ל, שההתחלה לזה כבר נעשית. הדבר הזה לא נאמר רק על הערים הגדולות, ויתר החברות בהערים הקטנות תוכלנה לפעול כאשר עד הנה, וכאשר יצא לאור רעיון „התמורה" אז תוציא החברה בחו"ל את החפץ, אז נהיה כולנו ק ו נ י ו ו ס ו כ נ י ו ועליו תחול ברכת ה' ע"י תשלומים לתקופות איש איש כפי כחו ומצבו.

5) הננו יודעים כולנו, כי לא נאוה לנו להרכיב את אחינו המערבים אלופים לראשינו, הם אנשים מסודרים עד קצה האחרון ואנחנו בעלי ערבוביא, הם עושים משקל לרוחם ולפעמים יקר להם הלבוש מהגוף והתואר מהעצם ואנחנו א נ ש י ־ ל ב ובעלי רגש, הננו מתפעלים ומתלהבים. בכ"ז אנו נזקקים להם, מפני שלהם יחסר רק ה ח פ ץ ולנו גם ה י כ ו ל ת, ע"כ טוב הדבר שאנחנו נהיה הרוב והמה המועטים לתבל ולמזג הכחות. ישנם גם בכלל יהודי חו"ל אחים נאמנים י ו צ א י א ר צ נ ו [3] האחוזים והדבקים בהרעיון, כהגביר צייטלין בדרעזדען, הד"ר ראבינאוויץ בפאריז והדאצענט שפירא בהיידעלבערג. הרי לבטח יבואו על האספה הכללית ואם איש מהם יהיה חבר הועד המרכזי נצא ידי כל הדעות.

6) אחת היא לנו אם החברה הכללית בחו"ל תמנה בחו"ל חברים לאלפים או לעשרות ויחידים, כי רק השם הוא העיקר. יותר טוב היה לו יכולנו ליסד חברה כזאת בירושלים ואנחנו נהיה סניפים לחברה, אך מה נעשה ועפ"י חוקי תוגרמה אין לחברה דין איש פרטי ותורת קנין ומכירה. החוק הזה בתוגרמה הוא מיראתה את בני אייראפא אשר זה מכבר יסדו חברות לקנות בה קרקעות להחזיק מעמד ולקעקע את ביצתה.

7) מקום האספה חפצנו לעשות בליק, אך הרד"ג סרב בדבר, מפני טעמים קלושים שאינם ענין לחפצנו. נפלה הבחירה על קאטאוויץ הסמוכה לשלשת גבולי הממלכות אוסטריה, פרוססיא ורוסּ־ סיא ובמרחק שוה מן הקהלות בארצנו דרומית־ מערבית וצפונית־מערבית. לא כן העיר מעמעל היושבת מן הצד. הבחירה הזאת איננה משום שיושבים בה „בני ברית", כי אין חפצנו עתה לטפל בענינים ישנים, רק ליסד ולשכלל ענין חדש, בכ"ז לא ירע הדבר אם נמצא שם אחים תמימי דעים שיכינו כל הנחוץ לקבלת פני האורחים כאשר נדע מראש.

8) בדבר „מזכרת משה" נחוץ להעיר את אחינו היקרים העוסקים גם כן בהעסק הקדוש הזה, כי לא יתפרדו לכמה ראשים ולא יפרידו בין הדבקים מפני שהסך בעצמו לא יהי' גדול כל כך ליסד קולוניא גדולה בפני עצמה, ומה טעם וריח להתפרד ולהתבודד בעסק קדוש לשם יחיד ומיוחד בין אחים ואת אלה מאחינו שאינם חפצים להשתתף עמנו הננו מודיעים כי חפצנו להשתתף עמהם.—ובכלל דעתנו כאז כן עתה לתת ל„המזכרת" תכונה כללית ולא חותם עדה או חברה מיוחדת. והנה בעוד ימים אחדים יבוא לכבודך ציר־אמונים הוא הרב היקר והנכבד ר' פישל פינס נ"י אחיו של המשתדל הגדול רי"מ פינס, הוא יגיד לכם בע"פ והוא ימלא אחרי דברינו.

אדוננו וחכם עמנו! הרגע הזה יקר מאד בקורות עמנו, ולך, יודע בינה לעתים בישראל, נאה ויאה להיות בונה בנין עולם, אתה, שמרבית ימיך הקדשת להרחבת הדעת וחכמת ישורן, הואל נא גם עתה להאיר עינינו, לצאת לפנינו ולהניח אבן פנה למוסדות בנין בית ישראל. נהיצת אספה כללית ויסוד ועד מרכזי הכירו כ ל ה א ג ו ד ו ת ולבטח לא תמנע טוב דעתך ונסיונך מאחיך בני עמך. היה נָא למופת לסופרי וחכמי עמנו ועשיריו, וסמוך לבנו נכון בטוח שלא תשיבנו ריקם מלפניך.

בברכנו אותך בשנת טובה וברכה, באריכות ימים לראות בטוב עמך הננו אחיך בני עמך תמימי דעים עמך חובבי ציון בווארשא

יעקב משה מאירסאהן.

המזכיר **שאול פנחס ראבינאוויץ.**

אריי' ישכר דאווידסאהן.

P. S. במכתב פרטי אתכבד לדון לפני כבודך בפרט ע"ד הלוח הזה ועתה אבאר רק בקצרה:

1) הלוח יכיל מאמרים נעימים ומדעיים בשפה מושכת את הלב. 2) לא ישא עליו כל חותם דעה ושטה מיוחדת ובכלל לא ינע במלא נימא בשאלה

---

3) כלומר: יוצאי רוסיה.

דתית. 3) הלוח יצא ע״י בני ועד־הפועל ויכלול בקרבו קורות השנה בדבר ישוב א״י. 4) ציורים ופלאנען מהנחלות החדשות יעשו ע״י מפתחי־עץ בלאנדאן ולייפציג, ששם הוא בזול ונוח מאד לעשותם. בדבר הדפוס נחוץ יהי׳ לקנות מכונה טובה ואותיות חדשים ואולי נקבל נדבות מבעלי נייר ואותיות. 5) על המאמרים לא יבואו עה״ח הסופרים מטעם המבואר. 6) תמונתו תהיה חצי פאליא ועל המעטפה העליונה מורה חליפות העת מול האופק הירושלמי כמו שיש בלוחות האפע ציור כזה אשר המרכז הוא העיר פעטערסבורג, ציור כזה ישנו אצל כותב הטורים האלה. 7) מיום קבלת ההצעה יודפסו קוויטאריושים לקבוץ חתומים, והחברים המשלמים עתה בכל חודש 50 קאפ. יקבלו את הספר השנתי חנם אין כסף ובכל חודש יקבלו קוויט. כי שלמו החלק האחד מהבאנעמענט להמאסף של שנת תרמ״ו. 8) ההוצאה הזאת תהי׳ קנין החברה המאושרה בחו״ל, והמו״ל יהיו בני הועד הפועל כאמור. 9) כל הקוויטאריושים וספרי החשבון של ההוצאה השנתית הזאת ידפים הועד המרכזי ובאופן כזה יקל ההשגחה על החברות השונות. 10) לגשת אל המלאכה נחוץ מיד וגמר הלוחות בר״ח תמוז הבע״ל. באופן כזה נהיה כשרים בפעם אחת. 11) לכשיתרגל העם בזה ירגיש כל איש יהודי החוב להכנים המאסף הזה לביתו לפני כל ראש השנה וכה ירבו החברים מדי שנה בשנה לאין קץ ותכלית. 12) להשתתף בהלוח הזה נחוץ כי גם טובי הרבנים יתנו יד לזה ועוד יותר נחוץ, כי גדולי חכמינו יעניקו מברכתם עליו, אך לא יהיה מסובל בתורה כמעשה האסיף, כי על פי תכונתו עליו למשוך לב הקונים ביפיו ותארו ושיהי׳ ראוי לקשט בו לשכת־הכתיבה וחדר משכית. סוף דבר הננו מפילים תחנתנו לפניך, כי תאיר עינינו בדבר הזה ואם אתה אדוננו תהי׳ עמנו נעשה ונוכל. הנני עבדך סר למשמעתך.

ידידך מימי נעורי עד יומי האחרון
שפ״ר.

119.

מכתב־חוזר מאת דוד גורדון לראשי חובבי־ציון

למעלת ראשי חברות חובבי ציון, ראשי
אלפי ישראל היקרים והנכבדים בכל מקום
שהם הי״ו.

בהיותי כעת בעיר ווארשא לקבל מאת ועד חובבי ציון בזה את כתבי התודה והבקשות לשני צנתרות הזהב גדולי בני עמנו ישראל בארצות המערב, נתכבדתי להציע לפני בעל הועד בזה באספה כוללת ענין נכבד ונחוץ הדרוש לטובת הענין הגדול שכולנו עסוקים בו. מטרת נסיעתי אל הגדולים הנזכרים והמלאכות אשר כבדתם אותי בה, איננה מסירת הכתבים בלבד, אך גם ההשתדלות כפי האפשרות להעיר את אחינו במערב להטות לבם להענין הנשגב, ואם יצליח חפצי זה בידי אז אם ישאלוני: „מי ומי המה אלה חובבי ציון אשר אתם נועץ, מה שם הועד המרכזי שלהם ברוסיא כי נדעהו? את מי נקח דברים ונבא עמהם בהתקשרות?" מה אומר אליהם? מפני זה אקוה כי כלכם תכירו הנחיצות ליסד ועד מרכזי כזה בתוכנו, אשר יהי׳ בריח התיכון המבריח את כל החברות וכוללם יחד. להצעתי הזאת הסכימו הועדים בזה פה אחד ובביאליסטאק, וכן אקוה כי גם אתם תתנו לה יד ושם. הועד בווארשא יקרא לכם לשלוח מלאכים מתוככם למקום מיוחד ושם יתיעצו יחד על דבר התיסדות ועד כזה, ותקותי תשעשעני כי תשימו לבכם לדבר זה ותאשרוהו ותקימוהו כי דא בו דכולא בו, ודבר שפתים אך למותר.

והנה המכ״ז, אחד מחובבי ציון בכל רוחו ונפשו, אשר פיו ולבו אמונה להענין אשר לפנינו, ה״ה הרב המופלג החה״ש הרר״פ פינס נ״י, אחי המשתדל הגדול ידידנו הרב מהרי״מ פינס נ״י בירושלים, התנדב באהבתו העזה להענין הנשגב לשום לדרך פעמיו לרוב הועדים להפיץ אור על הענין הזה לכל פרטיו לאשר הי׳ גם הוא באספתנו הכוללת בזה. אקוה כי תקבלוהו באהבה לשמוע מה בפיו והועד בזה סמך ידו עליו להיות לו לפה לפניכם בענין הזה.

וד׳ הבוחר בציון יעמוד לימין המשתדלים
בישובה כעתירת אחיכם ברוח מוקירכם
ומכבדכם בכל לבו ונפשו

דוד גארדאן
מו״ל „המגיד".

ווארשא בשמיני לירח אלול תרמ״ד לפ״ק.

120.

מכתב־חוזר מאת חובבי־ציון בווארשה ותכנית להסתדרות.

אחינו אנשי רוחנו ותמימי דעים עמנו!

זה שלוש שנים אשר „חובבי ציון" בכל מקומות מושבותיהם משימים עצות בנפשם וחותרים בכל עוז לתת ידים לפעולת „ישוב אה״ק", להעמיד הענין על בסים ויסוד מוצק ונאמן. כולנו יודעים את המפריעים הרבים והעצומים אשר כצורי מכשול ואבני נגף פגענו על כל צעד: הסבות הנגלות והנסתרות, מעשי שונאי־ציון מקרבנו, בעלי רוח שפלה, אשר התאמצו להבאיש ריח הארץ ובוניה בעיני שלומי אמוני ישראל, אי־נסיון, חפזון וערבוביא בפעולתנו בראשית ימי ההתעוררות, האסונות האיומים אשר כתומם באו על עמנו האומלל

עד שלא מצא מרגוע לנפשו לשקול פעולתו בפלס ההגיון כיאות לדבר נכבד כזה, כהנה וכהנה עמדו מונעים ומפריעים לנגדנו. לששון רוחנו נראה כי כל אלה לא החלישו את ההתעוררות והתנועה הנשגבה הוסיפה אומץ ביתר שאת ויעוז בימים האחרונים.

ברגע הזה שאנו כותבים הטורים האלה ת"ל נראה אות לטובה אל עתידות הענין הקדוש: הפקודה של נעילת דלת [1]) עוד מעט תעבור ואיננה, כשלשים קהלות היותר גדולות ונכבדות בארצנו עם הרבנים והמנהיגים, עיני העדה וכל איש בעל בעמיו, תקעו כף כאיש אחד חברים ויחדיו יביעו ברכתם אל זקן האומה ובחיר ישראל [2]) ביום שמחת גילו בתור „הובבי ציון" ובוני הארץ. גלוי־דעת־כללית כזאת עוד לא היתה בישראל זה מאות בשנים. קול העם כקול שדי יחריש וישתיק את כל קולות מוציאי דבת הארץ בשביל פניות ונטיות עצמיות וכל לשון אשר תקום למשפט נגד דעת רוב מנין ובנין הכנסיה תרשיע. סוף דבר, הרגע הזה, רגע התקרבות הלבבות, הדעות והמחשבות, הוא רב־התוצאות והעלילה אל עתידות הרעיון, ועל כן הואילו נא, אחים יקרים, לשמוע את הדברים היוצאים מקרב ולב אחיכם תמימי־דעים אתכם.

1) הסבה הראשית אשר ידינו לא עשו תושיה עד היום היתה: התבודדות הפעולות ותולדתה — הערבוביא השולטת במעשי כל חברה הבונה במה לעצמה ולפעמים חוסמת היא את הדרך בעד פעולת חברה אחרת או איש פרטי, על כן תפוג טעם הדעה של ישא"י בכלל ומשפט הרעיון הקדוש, אשר ממנו יתר ופנה לתחית האומה והתחדשות רוח הכנסיה, יצא מעוקל.

2) אחדים מקרבנו נסו דבר בכתב ובע"פ אל גדולי אחינו שבמערב ע"ד התקשרות והצטרפות הפעולה בפנה זאת ותהי תשובתם: „מי ומי המה „חובבי ציון" בארצכם? איפה הם חונים? מה שמם כי נדע ומה טיבם ומעשיהם, ואיך נבוא בברית עם חברות ואגודות הפורחות באויר ותלויות על בלי־מה?" על השאלה הגדולה הזאת לא מצאנו תשובה עד היום. ומאשר כי עיקר ויסוד הרעיון הוא לחבר את אהל ישורון להיות אחד ע"כ ראוי ונכון לשים לב איך להסיר המכשלה הזאת מעל דרך פעולתנו הקדושה.

3) כל הנעשה בענין ישא"י עד היום הראה לדעת כי ישנו כר נרחב לפני המתעסקים בו באמת ותמים, יש ויש בידינו למצוא מעין ישועות ומקור הכנסה להחפץ הנעלה, דברים שנוכל לעשותם עפ"י דינא דמלכותא וכחא דהיתרא מכל הצדדים: אם נקח לנו ליסוד מוסד את המלה האחת ו„תמורה" שמה, כלומר אם נמצא דברים המושכים לב העברי ועשוים בטעם חכם חרשים, שברכת הנדבות תהיה חלה עליהם [3])... באופן כזה נפקיע עצמנו גם מדין אפוטרופסות. הצעד הראשון לפעולה כזאת נעשתה ע"י הוצאת תמונת השר הש"י. נחוץ איפוא להביא ההמצאה הזאת לשיטה שלמה...— הצעה כזאת ישנה אצל אחד מקרבנו, אך להוציאה לפעולה נחוצה עזר ופעולה חומרית ורוחנית מן כל „חובבי ציון" ביחד. סוף דבר, לא יבצר מאתנו למצוא עצות נכונות לאסוף כסף באופן כשר וישר, אך יותר נכבד מזה הוא למציא בעלים להכסף, העיקר אצלנו הוא השם (פירמא) אשר בו ישימו מבטחם כל אוהבי הרעיון ואשר לב אחינו המתנדבים יהיה בטוח, כי כל פרוטה ופרוטה תצטרף לחשבון גדול ותשא פרי ישוה להמטרה הקדושה משאת נפש טובי אחינו.

4) בכל מרחבי ארצנו ימצאו למאות אנשי־לב ובעלי יכולת, בכל עיר ועיר שאין בה חברה ימצא סוד חברים ובהם גם בעלי לב־מתנה הוגי דעות ובעלי חפץ נמרץ לעבוד לתועלת וטובת הענין וחסרה להם רק הנקודה התיכונה, מקום קבוץ הכחות המפוזרות, צרוף המחשבות הטובות וזרוז ולבון ההצעות הנכונות וההתאמצות להוציאן לפעולת ידים.

5) גם בדבר פעולתנו באה"ק הננו מגששים כעורים קיר. במשך שלש שני ההתעוררות לא שם אחד מגדולי המתעסקים בעלי היכולת על לבו לראות בעיניו את הארץ ובוניה החדשים. אחינו בחו"ל, גם המתנגדים להדעה, מרבים לבקר את ארצנו וערש אומתנו ואמונתנו, אשר לא רחוקה היא מאתנו והוצאות הנסיעה אליה לא תעלינה ליותר מנסיעה למקומות הרחצה. תוצאות הדבר הזה היו, כי עד היום לא נוסד ועד־פועל (עק־סעקוטיוו־קאמיטע) באה"ק, לנהל את עולי הארץ בעצתו ולתמכם בבואם אל המנוחה והנחלה, דבר נכבד שחיי כל התנועה תלוים בו.

6) גם בדבר הפצת הדעה והתפשטותה בין העם לא עשינו דבר נכבד, כל פעולתנו היתה רק לקרוא מעל פתחי מה"ע שקוראיהם המה אחד אחוז ממאה מכל העם. ענין ישא"י נתן עד היום יד רק למלחמת־סופרים שרובה קשה ומיעוטה אינה יפה, אך לעומת זאת לא שלחנו על פני חוץ אנשי לב בעלי שפה לנאמנים לקחת נפשות רבות בנועם נאומם ומיטב הגיונם, לא קבענו קופות בבתי כנסיות ובתי יחידים, לא התאמצנו להפיץ הדעה בין המון העם ע"י ספרים קטנים וקלים נכתבים ברוח דעת ואמונה, וכל זה מחסרון הנהגה כללית ומרכזית, שפלות ידים ופזור הדעות.

בגלל כל הדברים האלה הגלוים וידועים לכל בעלי עינים כשמש בצהרים הטילו רבים מהועדים הנכבדים החובה על העוסקים בעבודת הקודש לקרוא עצרה ואספה כללית ביום ח' חשון התרמ"ה הבע"ל בעיר קאטאוויץ היושבת על גבולות רוסיא, פרוסיא

[1]) מצד ממשלת טורקיה.

[2]) מונטיפיורי.

[3]) עי' לעיל נומר 118 עמ' 224.

ואוסטריא, יום חגיגת יובל משנה, הוא יום זכרון כנסת ישראל, וענין הראשי להאספה ע"ד „המזכרת משה" הפעולה הכללית הראשונה, מסוגלים לשום חותם־לאומי על מעשי האספה הכללית. כל „חובבי ציון" הִקעו כף, התאחדו והתכללו ובבוא דברינו אלה אליכם קראו עצרה ושלחו מקרבכם צירים נאמנים, מבקשי אמת ובלתי רודפים אחר השררה, והיה המפעל הזה לזכר עולם לבחיר ישורון. הנבחרים יבואו ואיש איש פראגראממא בידו עם הצעות ערוכות בכל, למען יהיה בידי האספה די חמר ולבנים ולא יחסר רק סדור המערכות ושכלול הבנין.

אחים יקרים! כמונו כמוכם הנכם מכירים את כל תוקף הפעולה הזאת, אשרי הדור שהגדולים נשמעים לקטנים, אל תסרבו באותה שעה, שעת הכשר מאין כמוה. לא נשאר לנו רק לבאר פרטים אחדים ונחוצים לפי דעתנו.

לפי דעתנו ראוי ונכון אשר מחיק הנאספים יצאו חברי הועד המרכזי אשר רובו יהיו טובי חובבי ציון בארצנו ולפי הערך הזה גם מאחינו בחו"ל המכירים את צדקת המשפט הזה.

1) מחיק האספה יצא הועד הכללי והמרכזי באותו מעמד בלי דחיה כלל וכלל.

2) אנחנו לקחנו דברים עם אחדים מאחינו שבמערב והננו יודעים כי יופיעו על האספה וגם צירנו הנאמן נושא האדרעססים[4]) יסור אליהם בדרכו. באופן כזה נחבר את אהל ישורן להיות א ח ד.

3) הפראגראממע שלכם תואילו לשלוח בהעתקות אחדות, לשלחן אל הועדים היותר נכבדים, וביחוד להרידקציות „המליץ" ו„המגיד" שני זקני הפרעססע העברית המחזיקים במעוז הדעה של ישוב א"י לצרף וללבן אך לא לפרסם.

4) מהיום עד עשרים יום מהזֹמן דלמטה תשיבו לנו תשובה שלמה וברורה.—

סדר היום בהאספה הכללית לפי דעתנו:

1) ע"ד „מזכרת משה" ואופן התיסדותה. 2) יסוד ועד כללי ומרכזי להנהגה כללית באחת מערי הגבול. 3) יסוד ועד־הפועל בארץ ישראל. 4) יחס הועד המרכזי אל הועד הפועל. 5) חוג פעולת המרכזים המשנים בארץ והחברות היותר נכבדים אשר ראשיהם יהיו חברי הועד המרכזי, אשר יתאסף בזמן ידוע בכל שנה. 6) יסוד לשכת הסופרים במקום ישיבת הועד המרכזי שתהיה כעין ועד תמידי (Permanenz-Commission). 7) כלכלות שני הועדים עם לשכת הסופרים התמידית.—

הננו מתכבדים לשלוח לכם לדוגמא הצעה שיצאה מאחד מקרבנו ושמצאנו בה דברים הראוים להשמע ולדון עליהם[5]).

א) להשתדל להוציא לפעלו אספה כללית מכל החברות היותר נכבדות בארצנו, העוסקות בענין ישא"י.

ב) מקום האספה באחת מערי הגבול בליק או קאטטאוויץ והזמן הוא יום ח' חשון התרמ"ה יום הולדת השר משה הש"י.

ג) התכלית הראשית של האספה הכללית מלבד „המזכרת" תהיה ליסד מרכז־תמידי מאחד ואוגד את כל הועדים ויהיה להענין כהראש והלב לכל חלקי הגויה, ותל שכל פיות פונים אליו בכספם, בהצעותיהם ועצותיהם.

ד) האספה הכללית תבחר עפ"י רוב דעות הנאספים שני ועדים, „ועד הכולל" בחו"ל עם „ועד הפועל" באה"ק. מקום מושב ה„ועד הכולל" בעיר אחת מערי הגבול סמוך ונראה להחברות ברוססיא.

ה) לחברי „ועד הכולל" והמרכזי יבוחרו בערך ידוע האנשים המצוינים עד היום בפנה זאת מיהודי רוססיא ויהודי חו"ל. ועד כזה בחו"ל הוא כשר וישר עפ"י דינא דמלכותא בלי חשש וערעור כלל וכלל.

ו) מקום „ועד הפועל" הוא דוקא בא"י וחבריו המה תושבי אה"ק, נקיי הדעת והנודעים בכשרונותיהם, בנסיונם והתלהבותם להענין הנשגב הזה.

ז) חברי שני הועדים יבוחרו על מספר שנים ידועות כפי ראות עיני הנאספים באספה הכללית.

ח) בעניני ממון יהיה הועד המרכזי העיקר והועד הפועל טפל אליו, ובדברים הנוגעים לפעולה בארץ ישראל יכריע „הועד הפועל" את דעת „הועד המרכזי"

ט) במקום מושב הועד המרכזי ישב אחד מחבריו בקביעות ועל ידו איש עתי בשכר לסופר ומזכיר אשר כל מחשבותיו ומעשיו יהיו פונים לנהל עניני הועד ולהוציאם לפעלו, לסדר הכתבים, להשיב לכל שואל ובכלל להתחכם ולהשכיל על כל דבר הנוגע לענין הנשגב.

י) כל דבר ודבר אשר יעשה המנהל הזה עליו לפנות במכתבו לכל חברי הועד (כאשר נשער שנים עשר במספר ושני שלישים לכה"פ מיהודי רוססיא) בכל מקום שהם, ועפ"י רוב דעות יקום דבר.

י"א) לתשובת כל חבר יחכה המזכיר זמן ידוע, ואם יאחר תשובתו אז עפ"י דעת החבר התמידי והמזכיר אבד החבר המחריש את דעתו בענין הזה.

י"ב) אחת בשנה יתאספו כל החברים במקום מושב התמידי של הועד הכללי, להביא במשפט את הנעשה במשך השנה והנחוץ להעשות, כל ההצעות יחקו

[4]) דוד גורדון.

[5]) אולי זו התכנית של ה' יאסינובסקי (עי' לעיל נומר 58, עמ' 123) או לכה"פ דומה לה וראיה לזה—הסעיף כ"ב.

לזכרון בספר החברה הכללית, יביאו לידי בירור חשבון ההכנסה וההוצאה ויוציאו לאור כל הדברים בחוברת שנתית שתשולח לכל החברים באין יוצא מן הכלל.

י״ג) הרשות בידי החברים להתאסף בתור ישיבה יוצאת מן הכלל לכשימצאו ענין נחוץ או עובר ואז על החבר התמידי לשלוח מכתבי קריאה מיוחדים לכל החברים, נחיצות אספה כזאת תוחלט ע״י הסכמת ריב החברים במכתב.

י״ד) חובה מוטלת על אחד או שנים מחברי הועד המרכזי (עפ״י גורל או באופן אחר) לנסוע פעם בכל שנה לאה״ק חליפות ולהתמהמה שמה כחודש ימים לראות בעיניהם ולשמוע באזניהם את כל הנעשה שם, לשים עין על פעולת „ועד הפועל״ ותכונת מנהיגיו, להתבונן הנחוץ להעשות לימים יבואו, לכתוב כל הנראה והנשמע על כפר לתת ממנו דין וחשבון לפני אספת הועד המרכזי. עפ״י זה נחוץ לקבוע עתות מיוחדות בשנה לאספת הועד המרכזי ולנסיעת אחד או שנים מחבריו לאה״ק בנפול עליו הגורל או בבוא עתו עפ״י הסדר. מי שלא יוכל לקבל עליו החובה הזאת לא יוכל להבחר בתור חבר להועד המרכזי וגם אשר יבחר ולא ימלא חובתו אבד זכותו, כי הדבר הזה הוא עיקר גדול שאי אפשר לזלזל בו.

(הערה. הוצאות הנסיעה תהיינה כפי ראות עיני הועד המרכזי אם על הוצאות הנוסע או מקופת הועד).

ט״ו) חברים להועד הכולל והמרכזי צריכים להיות אנשים של צורה שיצא טיבם בעולם היהדות, נקיי הדעת, בעלי תורה והשכלה אייראפאית, צנועים באורחותם ואינם שואפים לשררה, אינם מעמידים על דעתם, אנשים היודעים שלא שררות כי אם עבדות מקבלים עליהם וששם חבר הועד המרכזי לא יהי׳ להם נס להתנוסס, אך ידעו שדבר גדול מסרה ההשגחה בידם, העתיד להיות לרב התוצאות לעמנו האומלל בדור הולך ודור בא.

ט״ז) תעודת הועד המרכזי הוא למצוא לכסף מוצא ע״י אמצעים ברים וישרים בדרך כשר וישר עפ״י דינא דמלכותא, וכדי לעשות הענין לקנין העם כולו עליו לשלוח צירים על פני חוץ, אנשים בעלי כשרון ומרוצים לעם לנסוע מעיר לעיר ומאגודה לאגודה, לפשט עקמומיות שבלב, לעורר הרוחות, לפתוח הידים הקמוצות ולקשר האברים המדולדלים עד כי כל בני הגולה יהיו לגוף אחד ונשמה אחת ויקויים בנו מקרא שכתוב „מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ״.

י״ז) הצירים יהיו אנשים נכבדים וראוים למלאכות קדושה כזאת, דבוקים בהרעיון הנשגב, אך נוחים לבריות ובלתי נלהבים בדבריהם ומעשיהם, מושלים ברוחם ומבינים את אשר לפניהם, יהיו אנשי אמונה לקבץ כסף אל קופת הועד המרכזי, ובדרך הלוכם עליהם לסור אל ראשי האגודות בערים הקרובות לקחת תורה מפיהם איך להתנהג ולכלכל דבריהם עפ״י רוח המקום ויושביו.

י״ח) לאספת הועד המרכזי יקראו לבוא גם הצירים ולפרקים גם ראשי האגודות היותר נכבדות.

י״ט) חובת „הועד הפועל״ הוא בכלל לפעול ולעשות כל הנחוץ להרמת מצב החומרי והרוחני של הקולוניסתים והוא כלל גדול המסתעף להרבה. ולכן לכשתתקבל ההצעה בדבר „הועד הפועל״ יקבעו קאמיססיאן לבאר בפרטות את חובותיו וסדור פעולתו (אינסטרוקציאן). לפי דעתנו ראוי להיות לנו לעינים הדברים שנאמרו במאמר „תחית הארץ״ להרי״מ פינס. על יד „ועד הפועל״ יעמוד מזכיר וסופר לענות לכל חברה וחברה ולאנשים פרטים. סוף דבר מלבד הפעולה בארץ ימלא „ועד הפועל״ גם תעודת לשכות הסופרים בחו״ל הנודעות בשמן: «Jnformationsbureaux».

כ) על הועד הפועל לתת דין וחשבון להועד המרכזי ולשלוח לו ראפארט בכל חודש וחודש, חשבון צדק מהנעשה והנולד במשך העת, העתקה מהקאס־סא והזאלדא בכל ר״ח והועד — המתעסק — התמידי „Permanenz-Comission״ יודיע מצדו כל האמור להחברות הפרטיות שבכל עיר ועיר למען היות להם מושג נאמן מכל הנעשה באה״ק.

כ״א) הקאססא של הועד תהיה נמצאת אצל איזה פירמא מפורסמת מב״י בארצות המערב; על הוצאה בלתי גדולה עד לסכום ידוע תוכל הפירמא לתת גם בחתימת החבר התמידי והמזכיר ועל הוצאה גדולה נחוץ להביא תעודה חתומה מרוב ראשי ועד המרכזי.

כ״ב) עיקר גדול ונכבד, לתת לפעולתנו תמונת מפעל בשם אהבת העם והאנושיות תכונה פילאנטראפית בלי שמץ מחשבה מדינית חלילה וחלילה. זה נחוץ להגיד קבל עם מפורש בעת האספה הכללית ולשומה על ספר, כי אחב״י בכל מקום שהם בנים נאמנים לה׳ ומלך ואזרחים ישרים בארצות מושבותיהם.

כ״ג) על הועד המרכזי להתאמץ אשר בראשי האגודות הפרטיות יעמדו אנשים ישרים, דבוקים־דבוקים בהרעיון, יהודים נלבבים אשר נפשם נחלים תלהט באהבתם לעמם האומלל, אך עם זה תמימים לה׳ ומלך ואשר עם שונים ומחריבי עולמות לא יתערבו, גם לא יהיו ממטילי אימה על הצבור ובעלי הנאה מעיסת הקהל...

כ״ד) כל עיר שיש בה שלשים חברים הרשות בידה לעשות ועד פרטי כענף עץ החיים אל הועד המרכזי והכללי.

אלה הם הדברים שמצאנו לנכון להעיר עליהם לבות אחינו דורשי שלום ירושלים ומצפים לתחית האומה. הננו כופלים את בקשתנו להקדים תשובתכם

ושלא לאחרה יותר מעשרים יום מיום קבלת המכתב הזה. כי אם נעביר את שעת הכושר ועת רצון כזאת אז מי יודע אם לא ננחם באחריתנו: אחדות הפעולה הוא הפתגם אשר בשמו נדגל כולנו והכלי המחזיק ברכה להענין הנשגב. גם בדבר „המזכרת" הננו מגלים דעתנו מראש, כי כל המשתתפים בהענין הזה לא יפרדו לכמה ראשים ושלא לתת להמפעל תואר פעולה פרטית כי עם לעשותו לקנין העם כולו.

בתקותנו לתשובתכם הננו אחיכם תמימי־דעים עמכם: **חובבי ציון בווארשא.**

P. S. דברינו אלה הננו עורכים גם אל אחינו שבמערב ורומיניא, ועל כן נבקש לשים לב אליהם. מובן הדבר מאליו כי אליהם נאמרו בשנוי הלשון ולא הענין ובשפת אשכנז.

ווארשא בחודש אלול התרמ"ד.

פרטי־כל

ממעשה התשורה הכללית מהקהלות היותר נכבדות ברו"פ אל זקן האומה בעל החגיגה הלאומית סיר משה מונטיפיורי הי"ו, מוגש ע"י רבי דוד גארדאן נ"י בעל „המגיד".

1) בהגשת האלבום־הכללי עם האדרעססים מהקהלות היותר נכבדות בארצנו השגנו את חפצנו היא גלוי־דעת של רוב מנין ובנין כנסת ישראל יושבת ארצנו להוכיח, כי רעיון ישוב אה"ק היה לקנין הלאום וחפצו הנמרץ ולשוא עמלו מוציאי דבת „בוני הארץ". המעשה הזה הוא סמל האחדות וההתכללות אשר מעתה תהיינה נר לכל פעולות „חובבי ציון".

2) מטרת מלאכות הרד"ג איננה רק מסירת האד־רעססים, כי אם גם לקרב אל מעשינו את לבות אחינו שבמערב ולחבר אהל ישראל להיות אחד.

3) אלה הם הקהלות אשר נתנו ידם אלינו בהמפעל הזה: ווארשא, ווילנא, אדעססע, מאסקוי, ביאליסטאק, מינסק, מיטויא וריגא (באדרעססע אחת בשם אחב"י שוכני קורלאנד וליפלאנד), פינסק, בריסק דליטא, לובלין, פלאצק, דינאבורג[6], ראסטאוו ע"נ דאן, קרע־מענטשוג, פאלטאווע, ניקולייעוו, מעזריטש, וויניצא, קונסטנטין ישן, ראוונא, רובינאווקע ופעאדאססיא בפלך טבריא, טארוטינא. האדרעססים מחארקוב, יעקאטערי־נאסלאוו ועוד ערים אחרות נמצאית בדרך ועוד הספיק העת לשלחן ולשימם ביחד בהאלבום.

4) מכתבי־תודה להנדיב החונן עפרות ציון[7] עלו לשש עשרה מקהלות שונות.

5) נושא האדרעססים הרד"ג יצא מזה ביום י' אלול וכפי הנראה יעמוד לפני אחינו וזקן האומה ימים אחדים לפני ר"ה הבע"ל, המכתבים שנקבל [מאתו בהיותו] בדרך[8] נעתיקם באותו היום ונשלחם לכל אחינו המשתתפים עמנו בהמפעל הנכבד הזה.

6) ההעתקה הפוטוגראפית מן האלבום עוד לא נגמרה עפ"י מספר העקז. מחיר עקז. אחד הננו משלמים רו"ב עם המשלוח ונבקש את אחינו לשלוח לנו את המחיר.

7) פרטי ההוצאות של הנסיעה, מעשה האלבום עם הכיסים והתיקים למכתבים שונים יעלה ליותר מאלף רו"כ. להרד"ג היה נחוץ לקחת עוזר בהרידקציא, שההוצאה הזאת לבדה עולה לערך 400 מארק, גם ההתעכבות בהערים הגדולות בתור ציר שלוח מקהלות רו"פ כראוי לכבוד הענין היקר והציר למלאכות נכבדה כזאת תעלה לסך מסוים. גם הוצאות אחרות היה לנו, לנקות את הכתבים ולעשותם ראוים לעלות על שלחן בעל החגיגה. עד היום השתתפו עמנו בפרוטה תשע קהלות בסך כסף מן 14 עד מאה ר"כ, בס"ה כחמש מאות רו"כ, והננו מתכבדים להעיר את אחינו שולחי האדרעססים למלא הבטחתם, כי אין הדין נותן אשר ההוצאה הרבה הזאת תוקח מקופת „המזכרת" הנועדה לענין נשגב ונעלה.

8) חשבון פרטי מהמלאכות נדפים בשוב צירנו ממלאכותו, לפני יום חג היובל.

9) האלבום נעשה מקלף, משי־לבן עם צעצועים והחריטים מעץ שטה (Ahorn) כולו כעמר־נקי, סמל השיבה והזקנה, ומשובץ בכסף. ראוהו גדולים שבחכמי חרשים ויהללוהו, כל חלקיו נעשו בידי אחב"י פה.

10) הננו מבקשים מאחינו לשלוח לנו העתקות מאדרסותיהם, כי בדעתנו לעשות אלבום נדפס עם פתוחי־חותם הצעצועים ככל תורת האלבום היובלי עם האדרעססים ומרוב העבודה לא הספקנו להעתיק את כל הכתבים.

11) מפני שאחינו ברומיניא הם עתה בצרה גדולה[9], נעתרנו לבקשת אנשי־לב שמה, למכור להם התמונות במחיר זול, לתת להם יד לקרוא נדבות ולמצוא מוצא לפדות ועזר הנודדים האומללים, עם תנאי מפורש שאינם רשאים למכור העקז. במדינות רוססיא. אחינו שם מקוים למצוא בפדיון התמונות מעין ישועות להגולים האומללים. נקוה, כי כל חברינו יתנו צדק לפעלנו זה, כי אחינו ובשרנו הם האומללים והנרדפים האלה וכדאי הוא זכאי כאחינו משה הש"י לגלגל גם זכות פקוח נפשות אחינו על ידו.

בברכנו אתכם בשנה טובה וברכה, שנה קץ ותכלה לצרות בת יהודא השדודה, שנת גאולת ארצנו ופדות נפשנו הננו אחיכם בני עמכם: **חובבי־ציון בווארשא.**

---

6) היא דווינסק.

7) הבארון אדמונד רוטשילד.

8) עין שלשת הנומרים הסמוכים.

9) גגזרה גזרת גלות על יהודים רבים שממשלת רומניה הכירה אותם לזרים במדינתה.

121.

מאת דוד גורדון לשפ״ר *).

Den 14 Septembr 84. [Paris].

לידידי היקר והנכבד שלום!

בהמשך למכתבי מבואי לפאריז אודיעך כי ביום אתמול הייתי אצל הב. ערלאנגער ודברנו יחד לערך ארבע שעות מענין היום שלנו ואחרי כל הויכוחים הסכים עמדי בכל עקרי שאלותינו. הוא הנהו רוח החיה אצל הנדיב ואצל האליאנס וכו׳ ואם אין דעתו נוחה מענין אחד הנחוץ להעשות בעניני הכלל אצל הנדיב לא יעשה עוד. לדאבון לבי עוד מוטל בספק אם אוכל לבוא להראות בעצמי לפני השר, כי זה כעשרה ימים שהוא חולה ומוטל על מטתו ואיננו מקבל אף פני נסיכים ושרים וקשה מאד לאיש זר לבוא לפניו. את האדרעססים והתיק הבאתי עמי בהיותי בבית ה׳ ערלאנגער וראהו וכל אשר בו וייטב בעיניו ובעיני רעיתו הכבודה ובאי ביתו אנשים נכבדים וגדולים, כלם נשתוממו לראות כי גם להיהודים ברוססיא טוב טעם וכו׳. בכלל ראיתי כי הדבר עשה רושם טוב על כלם ואין ספק שהנדיב יקבל האדרעססים ברצון ואם יסכים גם לעיקר בקשתי בדבר קבלת הכספים על שמו כי עתה הרוחנו הרבה מאד. כרגע רק תקוה לזה. כרגע אוכל רק להודיעך הבטחת ה׳ ערלאנגער והיא: כי אם יוסרו המכשולים אז לא יחסר כסף להישוב אבל נחוץ שגם יהודי רו״פ יעשו המוטל עליהם כפי יכלתם. בכלל מצאתי לב ע״ל טוב מאד אל הענין, והאיש נכבד, חכם מדיני ורואה את הנולד לכל הפרטים. היום אראה את הרב צדוק הכהן, ואקוה כי גם הוא יעמוד לימיני ויסול לי הדרך להנדיב. הנני מוכרח לכלות דברי וכו׳.

דוד גארדאן.

*) הנומרים 123 — 121 כתובים ליטוגרפית על גליון אחד ונשלחו לראשי האגודות.

122.

מאת דוד גורדון לחובבי־ציון בווארשה.

ב״ה א׳ דסליחות תרמ״ד פאריז.

למעלת חובבי ציון היקרים והנכבדים בווארשא.

במכתבי הקודם הודעתי לכם מראית הפנים שלי עם ה׳ ערלאנגער. היום בקרתי את הרב הגדול ר׳ צדוק הכהן. אלה המה שני האנשים שדבריהם נשמעים ביותר אצל השר הנדיב, ואם הם יעמדו לימיני אקוה להפיק רצוני ורצון כל חובבי ציון אצל השר בהעיקר הגדול, אחרי שדברתי דברי את הרב ר׳ צדוק כהן הלכתי היום עוד הפעם להאדון ערלאנגער, יען מצאתי לנחוץ להעירו על ענין אחד טרם ידבר בעבורי אל השר. הוא הבטיחני כי יעשה כל אשר בכחו להציגני לפני הנדיב, אף כי קשה הדבר מאד כרגע, מפני כי חולה הוא ולא יצא מחדרו ואיננו מקבל אף שרים ונסיכים. על כל פנים, אמר לי, אף אם מן הנמנע יהיה לי לראות פניו, מקוה הוא כי יקבל האדרעססים מידו, והקבלה תביא תועלת גדולה לעניננו בכלל. ה׳ ערלאנגער הבטיחני לסבב הדבר אשר השר ישתתף בהשתדלותנו באיזו פנה שתהיה, אם דירעקט או אינדירעקט, ואם יהיה דבר זה אז לא תהיה מלאכותי לריק כמובן, כי זה העיקר הגדול, ויותר מזה לא פללתי לפעול. עכ״פ זאת ראיתי ופעלתי כי ה׳ ע״ל מביט כעת על השתדלותנו בעינים אחרות מאשר ראה אותה עד היום. כל ענין ישיב א״י ע״י השר תלוי רק בו, הוא ולא אחר, זאת ידעתי מקודם וזאת נודעת לי ביותר כעת בפאריז. הרב רצ״ה הבטיחני לדבר עוד היום עם ה׳ ע״ל בענין זה והוא אמר לי כי השר ישמח על האדרעססים וכו׳, אך כל זמן שלא קבל אותם ולא קבלני לא אוכל לדבר מזה כמדבר ברור. מחכה אנכי ליום מחר על תוצאות הצעת ע״ל לפני השר. עכ״פ כרגע נעשתה ההתחלה במלאכותי בפאריז באופן רצוי לי יותר מאשר קויתי ודוממתי, וה׳ הבוחר בציון יעזרני גם הלאה להטות לב השר לקחת חלק בהשתדלותנו כי אז פנים חדשות ורוח חיים יבואו בהתנועה. אופן הפעולה אשר בדעתנו ליסד לימים יבואו מצא חן בעיני הנכבדים ההם אשר לא האמינו כי אחב״י ברו״פ מוכשרים לעשות הדבר בסדר ומשטר וארגאניזאציאן, כאשר ראו ממה שנעשה עד היום. דבר זה לבדו היה נחוץ מאוד שידעו שם לטובת הענין לעתיד. וזה נעשה ת״ל ע״י מלאכותי, אף אם כרגע לא נפיק חפצנו בזה בכל הפרטים.

והנני ידידכם מוקירכם בכל לבו

דוד גארדאן.

123.

מאת דוד גורדון לחובבי־ציון בווארשה.

Den 16 Septembr 84 [Paris].

בהמשכי על מכתבי הקודמים הנני להודיעכם כעת כי מלאכותי בפאריז נגמרה היום, ות״ל לפי חפצנו, הן אמנם לדאבון רוחי מן הנמנע היה לי לראות בעצמי את השר ולדבר עמו, מפני כי חולה הוא, שוכב על מטתו ופקודת הרופאים חזקה עליו שלא לעזוב מטתו ולקבל אנשים זרים, בכ״ז נעשה הכל ע״י איש סודו ואיש בריתו ה׳ ע״ל. אחרי שדבר ה׳ ערלאנגער עם השר על אדות פרטי מלאכותי אליו,

ואחרי שהחליט השר כי מן הנמנע לו לקבלני, ערכתי אל השר בכתב כל משאלותי בשם אחי בני עמי בני רו"פ, ע"ז ענני ע"י ה' ע"ל כי שם בפיו כל תשובתו. היום הייתי אצל ערלאנגער וכה היו דבריו אלי לאמר: „השר ראטהשילד צוני להגיד לך בשמו לאמר: צר לי מאד כי מן הנמנע לי לראותך ולקבל מידך את האדרעססים בעצמי אשר בהם הראו לי אחי בני עמי ברוססיא הכרת טובתם על פעולותי עד היום לטובת ישוב א"י, ע"כ מלאתי את יד איש סודי (ה' ערלאנגער) לקבל האדרעססים מידך וידו כידי בזה, הגש בשמי תודתי לכל החברות ששלחוך אלי. כן תגיד להם בשמי כי יותר מאשר עשיתי עד כה נכון אנכי לעשות לימים יבואו בדבר יא"י בעת יוסרו המכשולים המונחים על דרכנו מצד התוגר, כי כסף לא יחסר לזה. אחרי שיוסרו המכשולים ואחרי שנראה פרי בעמלנו עד היום בדבר הקאלאניזאציאן, ונוכח כי יש תקוה לישראל בארץ אבותינו, אז גם אחי (שרי בית ראטשילד) שעומדים עוד מנגד מחסרון אמונה בזה, גם הם יפתחו ידם ועוד אחרים. לע"ע עלינו לחכות אם יצליחו הקולוניסטים שקבלתים עלי והאחרים. לנו להבליג ברוחנו כרגע בהתיסדות קולוניות חדשות, רק לשים לב אל אלה שנוסדו, וביחוד נחוצה אחדות עכ"פ בדבר קנית הקרקעות כי אם יעשה כל אחד לפי דרכו יתיקר השער עי"ז מאד. בכלל נחוץ לנו מאד להזהר מפני הפרסום בענינים כאלה רק במתון ובזריזות יתרה, ורק אז נצליח. ובדבר קבלת הכספים מאחב"י ברו"פ יגיד לך איש בריתי דעתי ורצוני" עכ"ל השר ששם בפי ה' ע"ל. אח"כ הגיד לי ה' ערלאנגער כי לשלוח כספים לענין ישוב א"י דירעקט אל יד השר לא יתכן, אבל הכספים יקבל הוא (ה' ע"ל) וזה אחת היא כאלו קבל השר בעצמו, מפני כי כל עניני יא"י נעשים רק ע"ש ערלאנגער וידו כידו בזה. השר לא יחפוץ שיהי' לו דין ודברים עם אנשים הרבה בזה רק עם אחד או שנים מחברי הועד המרכזי [1] אם יוסד [2]. ה' ערלאנגער הציע לפני השר דבר התיסדות הועד המרכזי וכו', ואמר לי כי [3] בכלל חפץ ורצון השר שנלך אחוזי יד ויתמכונו בכל עצה הגונה ובכל דבר אם נשאל להם בנוגע לענינו, רק שלא יהי' ידי רבים ממשמשות בזה מפני הסכנה. הכסף שיהי' מונח אצל ה' ע"ל בדעפא יוקח ג"כ ע"י אלה שישלישו בידו ואם יהי' נחוץ כסף להוציא בא"י יצוה ע"י טעלעגראממא לעושי דבריו של השר שם לתת וכו'.

השר אמר: אם ב"י ברוסיא חפצים באמת לכנס בדבר יא"י ולאסוף כסף גם מצדם, אז עצתו היא שיראו רצונם הטוב בתחלה לתמוך את פ"ת ולהעמידה על בסים נכון, ויוכלו לעשות התמיכה הזו גם ע"ש השר מונטיפיורי, אך יעשו, יען כי הוא לא יכול לתמכם מפני כי זה הפרינציפ שלו אם גומר בדעתו לתמוך איזו קולוניא אז יקח עליו הכל בכל מכל כל, לא באופן אחר, וזה לא יוכל לעשות ולדרוש מפ"ת, יען התישבו בעצמם וכו', ע"כ על אחב"י ברוסיא החובה לתמכם מלבד שעי"ז יראו רצונם הטוב לעשות דבר בפועל. גם הגיד לי ה' ע"ל כי השר צוה לעושי דברו באה"ק לראות ולקנות קרקעות כמה שישיגו והכל בחשאי, למען יהי' הכל מוכן לעת מצא. כללו של דבר! כרגע לא אוכל להביא כל פרטי הדברים שנדברנו. תמצית הענין הוא כי נתברר לי בבירור גמור ומוחלט כי לב השר טוב מאד לישוב א"י, וכי נכון הוא לעשות יותר מאשר דמיתי. כן מרוצה הוא ללכת עמנו בעצה אחת אם רק יהי' לו עם מי ללכת וזה יהי' רק ע"י ועד מרכזי. — ת"ל כי עכ"פ נסיעתי לפאריז לא היתה לריק, עתה יודעים אנחנו הענין על בוריו והדבר תלוי בעצמנו, יש לנו מקום היותר טוב לשליחות הכספים, וגם נוכל להיות בעצה אחת בפעולתנו בכלל עם השר ראטשילד! —

השר ראטשילד נתן ליד ה' ע"ל מכתב שקבל ביום הזה מן הדירקטור הירש להראותו אלי למען אראה כי לא כצעקתה הבאה עלי בן הוא. קראתי המכתב וראיתי כי הדירעקטאר הירש ידבר אך טוב על הקולוניסטים ודואג בעבורם בכל לבו, ומבקש מהשר הרבה ענינים הנחוצים עוד לטובתם, ואומר כי יש תקוה גדולה מהקולוניסטים, אם ילכו גם הלאה בדרכם הישרה. זה מה שמצאתי לחובה להודיעכם אחים יקרים בדבר מלאכותי, למחר אקוה לשום לדרך פעמי ללאנדאן, ושמח אני בחלקי ממה שפעלתי פה וד' ינחני בדרך אמת גם הלאה.

והנני ידידכם מוקירכם בכל לבו

דוד גארדאן.

---

[1]) מן המכתב הזה — השלישי — נמצא בידינו גם עצם האוריגינל הכתוב בידי רד"ג ועל-פיו אנו יכולים להחזיר לקדמותם את הדברים שהוסיפו או גרעו חובבי-ציון שבוואראשה בשלחם את המכתב לראשי האגודות.—כאן נאמר בגוף המכתב: „רק עם אחד בשם הועד המרכזי".

[2]) בגוף המכתב: „והאחד הוא אנכי ומידי יקבל הכסף, ואחרי כי לא חפצתי בזה כמובן באנו לעמק השוה, כי אם יהי' כסף או אשלח אנכי בשם שנים או שלשה מחברי הועד הכולל וה' ערלאנגער ישלח כתב הקבלה ג"כ על שמי ושם האחרים".

[3]) בגוף המכתב: „לפי דעתם (ר"ל דעתו ודעת השר) למותר הוא ליסד עוד ועד פועל באה"ק, מפני כי זה דורש הוצאה רבה, והועד הכולל הלא יוכל לעשות ולדעת הכל אל נכון ע"י הועד הפועל של השר, כי יש לו שם אנשים אחדים כה' שייד וכו' המפקחים בשמו על עניני הישוב בפרט, והאנשים ההם יעשו הכל גם למען הועד הכולל שלנו כאשר בנוגע לעניני ראטהשילד, כי כן יצוה אליהם".

.124

מאת דוד גורדון לשפ"ר *).

Paris, den 17 September 1884.

ידידי היקר והנכבד שלום.

אתמול כתבתי אליך ואל החברה בדבר תוצאות מלאכותי בזה. מטרת טורי אלו היא ענין פרטי לבקשת הד"ר ראבינאוויץ 1) שהגיד לי כי חפץ למסור לחברת ח"צ את העתקת ספרו „מבוא לדיני התלמוד" לשפת עברית אשר תבואתו תהי' לישוב א"י ואמר כי יכתוב אלך אדות [הדבר הזה] ובקשני גם אנכי לכתוב. והנה באמת לא אדע אם יוכל להיות מזה איזה עסק לטובת ישוב א"י. עכ"פ עליך לראות החבור במקורו או העתקה טרם תעשה איזה דבר בזה אם יהי' ראוי, יען הד"ר חפשי בדעותיו נגד התלמוד. בנוגע להד"ר ע"ד ישוב א"י, אמנם הנהו אחד מח"צ באמת ותמים וגם חכם אבל— מסכן, וידענו ערך חכמת המסכן. אין לו כל איינפלוס בזה, ובהתלהבותו הגדולה יכול להזיק יותר מאשר להועיל, ומפני כי כועס הוא על הגדולים בזה שאינם מקרבין אותו, ע"כ מוציא עליהם משפטים מעוקלים. בכלל הנהו איש טוב, יקר ונכבד, אבל, אהנע אללען איינפלוס בענין ישוב א"י לא בזה ולא בלאנדאן. האמין לי יקירי כי אם לא הי' טבעי: בשובה ונחת והידיעה איך לדבר עם הגדולים להמשיך לבבם ולהמתיק המרירות, הי' מן הנמנע גם לי לפעול מה שפעלתי בזה. תוצאות אופן משאי ומתני עם ערלאנגער והרב צ"ה 2) וכו' היו כי הציגוני (שלא בפני) לפני השר 3) בתור איש נבון, קר-רוח, שוקל כל ענין ודבור בפלס, באחת: איש שראוי מיט איהם אין פערהאנדלונג צו טרעטען אונד דער פערטרויען פערדיענט.

*) מארכיונו של שפ"ר.

1) ישראל-מיכל, מתרגם התלמוד לצרפתית.

2) צדוק הכהן.

3) הבארון רוטשילד.

היום אלך ללאנראן, מפני כי באמת כלתה מלאכותי פה.

— — — — — — — — — — — —

הנני מכין עצמי לדרכי ע"כ יהיו דברי מעטים ואני מברכך בברכת השנה וד' יחדש עלינו את השנה בתקוות טובות לעניננו כרצון אוהבך הנאמן

גארדאן.

— — — — — — — — — — — —

כפאריז אין כל חברת ח"צ מלבד השר והנלוים אליו. הייתי אצל האלליאנס ודברתי עם ה' איזידאר לאב (רוח החיה בכל מעשיה). לע"ע עומדת היא מנגד ותחכה על תוצאות הקאלאניות שנוסדו. כרגע אין תקוה ממנה — אבל מה לנו ולה. הנדיב שקול כנגד הכל וכלם וכוללם יחד. —

אקוה כי עתה תוסד איזו חבורה ח"צ בזה בין אחינו מרו"פ אשר בזה, וההתחלה תהי' ע"י מכירת התמונות אשר ד"ר ראבינאוויץ קבל עליו להתעסק בזה וליסד איזו חבורה.

בדבר ביל"ו אין תקוה מהשר בעבורם. התשובה על זה היתה: הטובים והמוכשרים מהם נתקבלו בעקרון והנותרים אינם כדאים לטפל בם, ויוכלו להזיק להקולוניזציון מאשר יועילו. על כל דברי ענו לי: „אנחנו יודעים אותם היטב כי היו לנו דין ודברים עמהם ואתה ומשלחיך עומדים מרחוק".

בדבר הקולוניות של ר"ש 4) יודיע הירש והאחרים רק טוב. ומה שהי' כתוב בהצפירה אדות הרשעות נגד הקולוניסטים במאמרין הוא שקר מוחלט.

לא אדע אם הד"ר סלוועגדי ולעהמאן יקבלו נחת מרצון השר ביחוסו להועד הכללי, כי קנאה יש בדבר, כן מצד הנחת הכסף וכן מצד יראת השמים ובפרט של הד"ר לעהמאן. ואם חלילה לא יקחו חלקם גם הם בהועד הכולל, אין זה אסון גדול. עכ"פ עלינו לעשות הכל לחבר האוהל להיות אחד אם יהי' באפשרות.

4) רוטשילד.

кружокъ тоже пришелъ къ этому убѣжденію, которое мы должны энергически отстаивать противъ покушеній на него со стороны фантастовъ, задающихся химерическими задачами, планами и проектами. Но я не раздѣляю Вашего мнѣнія, что съѣздъ долженъ состояться въ Константинополѣ, куда, впрочемъ, никто изъ делегатовъ не поѣдетъ, за исключеніемъ развѣ делегатовъ одесскихъ. По моему мнѣнію и по мнѣнію очень многихъ, съѣздъ долженъ состояться *непремѣнно* въ одномъ изъ пограничныхъ нѣмецкихъ городовъ, представляющихъ во многихъ отношеніяхъ больше удобствъ, чѣмъ Конст., или въ какомъ нибудь городѣ въ предѣлахъ черты. Выраженныя Вами опасенія не имѣютъ ни малѣйшаго основанія. Состоялся-же разъ большой съѣздъ въ Катовицѣ[3])—и ничего. Повѣрьте, насъ, евреевъ, такъ глубоко презираютъ и считаютъ такимъ ничтожествомъ, что соберись мы не то, что въ числѣ двухъ-трехъ десятковъ, но даже въ числѣ двухъ-трехъ сотенъ, никто не удостоитъ насъ не только подозрѣнія, но даже простого любопытства. Притомъ, съѣздъ вѣдь конспирировать не будетъ, а будетъ только совѣщаться о покупкѣ нѣсколькихъ клочковъ земли, если будетъ на что купить; а такія невинныя совѣщанія могутъ происходить даже на торговой площади въ виду всѣхъ прусскихъ жандармовъ. А потому *убѣдительнѣйше* прошу Васъ не агитировать противъ Катовица, потому что этимъ Вы разстроите все дѣло съѣзда,—а съѣздъ намъ теперь крайне необходимъ во многихъ отношеніяхъ...

Что же касается проектируемаго Вами общества **י״א** въ Конст., то объ этомъ не могу сказать ни да, ни нѣтъ, потому что я о Константинополѣ и о конст. евреяхъ не имѣю ни малѣйшаго понятія. Знаю только, что общество **י״א** въ Конст. нисколько не упраздняетъ необходимости имѣть намъ въ Россіи *Центр. Комитетъ* для объединенія дѣйствій кружковъ и *Справочное Бюро* въ Палестинѣ для операцій по покупкѣ и продажѣ земель.

Вашъ **Л. Леванда**.

---

3) עי' לעיל נומר 57.

.125

מאת ל. לבנדה לחובבי־ציון באודיסה.

Вильно, 10-го Сент. 1884.

Милостивые Государи,

Письмо Ваше отъ 5-го с. м. предложу на обсужденіе нашего Ваада, который соберется на дняхъ по поводу приглашенія на съѣздъ и приложеннаго къ приглашенію проекта[1]).

Отъ себя-же могу сказать Вамъ вотъ что:

Программу свою я составилъ въ виду проектировавшейся *большой* колоніи **מזכרת משה** и въ предположеніи, что варшавскій кружокъ уже имѣетъ для этого въ своемъ распоряженіи довольно солидный фондъ. Но такъ-какъ фонду еще далеко до солидности, то о *большой* колоніи нечего и думать, а потому и программа моя теряетъ всякое значеніе и о ней не стоитъ и говорить.

Варшавскій проектъ нахожу непрактичнымъ и нецѣлесообразнымъ, что и доказываю въ особой запискѣ[2]), копію съ которой вышлю Вамъ на будущей недѣлѣ.

Съ главными принципами *Вашего* проекта я вполнѣ согласенъ, тѣмъ болѣе, что они вполнѣ совпадаютъ съ моими собственными. Я съ самаго начала и до сихъ поръ того мнѣнія, что основывать колоніи для нищихъ мы не должны даже въ томъ случаѣ, еслибы мы располагали очень большими матеріальными средствами, и что патріархальной филантропіей мы Палестины не заселимъ и не достигнемъ того, къ чему мы стремимся. Главной задачей нашей должно быть **גאולת הארץ**, т. е. пріобрѣтеніе въ свою собственность какъ можно больше земель и перепродажа ихъ желающимъ и имѣющимъ возможность платить за нихъ или взять ихъ въ арендное содержаніе. Я это каждый день твержу всѣмъ и каждому, въ этомъ смыслѣ и составлена моя записка, которая вмѣстѣ съ тѣмъ будетъ и проектомъ. Выше, цѣлесообразнѣе и доступнѣе этой задачи я ничего не знаю, и я очень радъ, что Вашъ

---

1) עי' לעיל נומר 120 עמ' 4—232.

2) עי' הנומר הסמוך.

126.

מגלת־ספר מאת לבנדה בדבר אספת קאטוביץ *).

Не подлежитъ никакому сомнѣнію, что, для обезпеченія за дѣломъ колонизаціи Палестины правильнаго хода и развитія, необходимо хорошо организованное центральное учрежденіе, которое, держа все дѣло колонизаціи въ своихъ компетентныхъ рукахъ и направляя его къ одной твердо намѣченной цѣли, положило бы конецъ нынѣшней безсистемной дѣятельности отдѣльныхъ палестинскихъ кружковъ, которые, при всемъ ихъ усердіи къ дѣлу, дѣйствуютъ на обумъ, по вдохновенію, случайно. Но организація желаемаго центральнаго учрежденія на началахъ, изложенныхъ въ варшавскомъ проектѣ, должна, по нашему мнѣнію, быть признана столько-же преждевременной, сколько и нецѣлесообразной по слѣдующимъ соображеніямъ.

1) Вслѣдствіе малой пока популярности идеи колонизаціи Палестины между зажиточными и интеллигентными классами нашего народа, матерьяльныя средства нынѣ дѣйствующихъ палестинскихъ кружковъ такъ ничтожны (всего около 15 тысячъ рублей въ годъ) въ сравненіи съ обширной задачей, имѣющей быть возложенной на проектируемое Центральное Учрежденіе, что послѣднему, въ сущности, нечѣмъ будетъ оперировать, даже въ случаѣ, если вышеупомянутая сумма будетъ сполна поступать въ его распоряженіе, на что, впрочемъ, трудно разсчитывать, такъ какъ кружки, вѣроятно, будутъ претендовать, по крайней мѣрѣ, на четвертую часть своихъ сборовъ, необходимую имъ для поддержанія своего существованія, и будутъ правы въ своей претензіи. Если-же мы, кромѣ того, пріймемъ въ соображеніе, что круглая сумма должна будетъ быть отчислена на расходы канцелярскіе и по администраціи, то станетъ яснымъ, что на чисто колонизаціонныя цѣли останется такъ мало, что объ этихъ цѣляхъ благоразумнѣе будетъ и не думать. Правда, варшавскій проектъ предписываетъ Центральному Учрежденію заботиться объ изобрѣтеніи новыхъ источниковъ дохода; но, во первыхъ, новые источники доходовъ не такъ легко изобрѣтаются и, во вторыхъ, на случайные источники нельзя много разсчитывать. Примѣръ — портреты Монтефіоре: ожидали сотенъ тысячъ, а поступило около 15-ти тысячъ, изъ каковой суммы должны быть вычтены издержки по операціи. А потому, слѣдуетъ опасаться, что учрежденіе съ громкимъ именемъ, на которое несомнѣнно возложены будутъ большія надежды, не въ состояніи будетъ, по самой силѣ вещей, оправдывать этихъ недеждъ даже въ самой скромной степени, и чрезъ то возбудитъ ропотъ, недовольствіе или, по меньшей мѣрѣ, лишится того авторитета и довѣрія, безъ которыхъ существованіе его немыслимо.

2) Вслѣдствіе все той же малой популярности самой «идеи», большинство палестинскихъ кружковъ состоитъ изъ такихъ маловліятельныхъ лицъ и управляется такъ безформенно, что они кружками въ смыслѣ нѣмецкихъ ферейновъ могутъ называться лишь условно, такъ что Центральному Учрежденію наврядъ ли можно разсчитывать имѣть въ нихъ надлежащую точку опоры для своей широкой иниціативы и дѣятельности. А потому намъ кажется болѣе цѣлесообразнымъ обождать организаціей Центральнаго Учрежденія до того времени, когда «идея», проложивъ себѣ путь къ зажиточнымъ и интеллигентнымъ классамъ нашихъ общинъ, обогатитъ кружки болѣе значительными матерьяльными средствами, нравственнымъ вліяніемъ и житейскою опытностью, т. е. обождать до того времени, когда Центральному Учрежденію возможно будетъ хоть съ нѣкоторою вѣроятностью разсчитывать на успѣшность своихъ дѣйствій. А что это время раньше или позже наступить, такъ въ этомъ нельзя сомнѣваться въ виду тѣхъ единичныхъ примѣровъ, которые составляютъ пока рѣдкое, но многообѣщающее исключеніе.

3) Каждому понятно, что колонизація лишь тогда можетъ разсчитывать на успѣхъ, когда контингентъ поселенцевъ будетъ состоять изъ людей не только охочихъ и способныхъ трудиться, но и обладающихъ извѣстнымъ имущественнымъ достаткомъ, дабы они не вынуждены были ожидать всего отъ общественной благотворительности, которая обыкновенно приходитъ съ своею помощью или слишкомъ поздно или не въ требуемой мѣрѣ. Въ настоящую минуту контингентъ переселенцевъ получаетъ именно этотъ желательный характеръ. За исключеніемъ первыхъ колоній, которыя погибли-бы при самомъ основаніи своемъ, если бы не великодушіе извѣстнаго филантропа, всѣ новѣйшія колоніи и поселенія обязаны своимъ возникновеніемъ и существованіемъ своей собственной иниціативѣ и энергіи, а также и своимъ собственнымъ средствамъ. Примѣръ этихъ самостоятельныхъ колоній служитъ и будетъ служить больш..мъ . . . . [1]) для тѣхъ серьезныхъ поселенцевъ, которые одни и желательны для раціонал..й колонизаціи. Съ возникновеніемъ же Центральнаго Учрежденія, о задачахъ и матерьяльныхъ средствахъ котораго мало пони..ающая и мало разсуждающая масса получитъ слишкомъ преувеличенныя понятія, слѣдуетъ опасаться, что оно постоянно будетъ осаждаемо назойливыми и

*) וזהי מגלת־הספר האמורה במכתבו של לבנדה (עי' הנזכר הקודם). אנחנו לא מצאנוה בארכיונו של פינסקר, אלא ה' ב. גולדברג מצא אותה בארכיונו של לבנדה ושלח לנו העתקה ממנה.

1) חסרה תיבה.

одинъ—бухгалтера, а двое—контролеровъ. Лица эти выбираются мѣстнымъ палестинскимъ кружкомъ изъ числа своихъ наличныхъ членовъ, извѣстныхъ своей безукоризненной честностью, искренней преданностью идеѣ колонизаціи Палестины и своимъ практическимъ умомъ, и утверждаются въ своихъ должностяхъ согласіемъ большинства представителей палестинскихъ кружковъ въ Россіи.

3) Для веденія своихъ дѣлъ «Главный Комитетъ» имѣетъ канцелярію, содержаніе которой опредѣляется составляемымъ въ началѣ каждаго года бюджетомъ, утверждаемымъ большинствомъ представителей палестинскихъ кружковъ въ Россіи.

4) Средства Главнаго Комитета состоятъ изъ поступающихъ въ его кассу взносовъ отъ кружковъ, случайныхъ пожертвованій и другихъ источниковъ дохода, на которые укажетъ опытъ.

5) Существующіе въ Россіи палестинскіе кружки, какъ филіальныя отдѣленія Главнаго Комитета, обязаны, по истеченіи каждаго мѣсяца, высылать въ кассу послѣдняго не менѣе 75% изъ общей суммы поступившихъ къ нимъ въ теченіи мѣсяца членскихъ взносовъ, въ чемъ имъ выдается квитанція за подписью предсѣдателя и кассира.

6) Палестинскіе кружки, въ лицѣ своихъ представителей, имѣютъ право дѣлать Главному Комитету предложенія, имѣющія цѣлью пользу колонизаціоннаго дѣла вообще и примѣненіе или улучшеніе подробностей его въ частности. Предложенія, признаваемыя Главнымъ Комитетомъ заслуживающими вниманія, приводятся въ исполненіе не иначе, какъ послѣ испрошенія мнѣнія всѣхъ кружковъ, и дѣло рѣшается по большинству поступившихъ мнѣній *за* или *противъ* сдѣланнаго предложенія.

7) На Главный Комитетъ возлагается: а) заботиться о благополучномъ существованіи основанныхъ въ Палестинѣ колоній, частныхъ поселеній и общественныхъ учрежденій, которымъ онъ, въ случаѣ нужды, поспѣшаетъ на помощь, сообразуясь съ представленіями и ходатайствомъ имѣющаго быть учрежденнымъ въ Палестинѣ «Справочно-исполнительнаго Бюро»; б) пріобрѣтать въ Палестинѣ удобныя для хлѣбопашества, садоводства и огородничества земли и перепродавать или отдавать ихъ въ аренду желающимъ на извѣстныхъ условіяхъ; в) поддерживать дѣловыя сношенія съ кружками, союзами, лицами и учрежденіями, прикосновенными къ дѣлу колонизаціи и г) доставлять практическія свѣдѣнія, справки, совѣты и указанія по колонизаціи всѣмъ, обращающимся къ нему за оными.

8) Въ концѣ каждаго операціоннаго года Главный Комитетъ составляетъ подробный отчетъ о своей дѣятельности за истекшій годъ и препроневыполнимыми требованіями со стороны самыхъ нежелательныхъ и даже вредныхъ для колонизаціи элементовъ,—и въ результатѣ получится повтореніе прискорбнаго фіаско галацкаго комитета или же страшной эпопеи въ Бродахъ со всѣми печальными послѣдствіями...

4) Извѣстно, что дѣломъ колонизаціи Палестины интересуются и могутъ интересоваться пока лишь польско-русскіе и румынскіе евреи, которымъ теченіе неблагопріятныхъ обстоятельствъ указываетъ на колонизацію, какъ на единственный якорь спасенія. Евреи же всей Западной Европы, за единичными исключеніями, относятся къ дѣлу колонизаціи, если не совсѣмъ враждебно, то безъ малѣйшаго сочувствія. Да и сочувствіе немногихъ сочувствующихъ есть чисто платоническое. А потому предлагаемый варшавскимъ проектомъ смѣшанный составъ Центральнаго Учрежденія изъ евреевъ русскихъ и иностранныхъ кажется намъ комбинаціей не совсѣмъ практической. Между нами и нашими западными единомышленниками такъ мало точекъ соприкосновенія, они такъ мало понимаютъ наши нужды и потребности, что отъ *почетнаго* участія ихъ въ Центральномъ Учрежденіи едва ли можно ожидать какой нибудь существенной пользы для дѣла. Кромѣ того, пребываніе членовъ проектируемаго Учрежденія по мѣсту жительства каждаго изъ нихъ, въ отдаленныхъ другъ отъ друга пунктахъ, превратитъ желаемую организацію въ номинальное, чисто фиктивное учрежденіе, которое будетъ парализовано во всѣхъ своихъ дѣйствіяхъ невозможностью личныхъ между собою сношеній и объясненій, которыя едва ли могутъ быть удовлетворительно замѣнены письменными.

Вслѣдствіе всего вышеизложеннаго, организація, предлагаемая варшавскимъ проектомъ, кажется намъ преждевременной и не вполнѣ цѣлесообразной.

Но единство дѣйствій палестинскихъ кружковъ крайне необходимо и мы позволяемъ себѣ думать, что единство это можетъ быть легко и удобно достигнуто посредствомъ организаціи менѣе притязательной и болѣе упрощенной.

Организація эта представляется намъ въ слѣдующемъ видѣ.

1) Для объединенія дѣйствій ревнителей колонизаціи Палестины и приданія имъ надлежащей стройности, порядка и быстроты, въ одномъ изъ большихъ городовъ еврейской осѣдлости въ Россіи учреждается «Главный Комитетъ по колонизаціи Палестины», котораго существующіе въ Россіи палестинскіе кружки состоятъ филіальными отдѣленіями.

2) Главный Комитетъ состоитъ изъ предсѣдателя и четырехъ почетныхъ засѣдателей, изъ которыхъ одинъ исправляетъ должность кассира,

вождаетъ его циркулярно во всѣ палестинскіе кружки.

9) Для операцій Главнаго Комитета по пунктамъ а, б и г § 7-го сего положенія, въ Палестинѣ учреждается «Справочно-исполнительное Бюро» изъ лицъ, имѣющихъ постоянное пребываніе въ Палестинѣ, знакомыхъ съ мѣстными условіями и обстоятельствами и извѣстныхъ своею честностью и добросовѣстностью.

10) Справочно-исполнительное Бюро состоитъ изъ одного предсѣдателя, [двухъ] исправляющихъ должность контролеровъ—одного ученаго агронома, одного землемѣра-таксатора и одного секретаря.

Примѣчаніе: Способъ и размѣръ вознагражденія предсѣдателя, агронома, землемѣра-таксатора и секретаря за труды опредѣляются по взаимному соглашенію между Главнымъ Комитетомъ и этими должностными лицами.

11) Справочно-исполнительное Бюро исполняетъ даваемыя ему Главнымъ Комитетомъ порученія по покупкѣ, продажѣ и отдачѣ въ аренду земель и доставляетъ ему всѣ требуемыя отъ него свѣдѣнія и справки, для чего въ распоряженіе Бюро отпускается Комитетомъ необходимыя для выполненія этихъ требованій суммы.

12) Для контролированія дѣйствій Справочнаго исполнительнаго Бюро на мѣстѣ, Главный Комитетъ разъ въ годъ командируетъ въ Палестину довѣренное лицо, котораго онъ снабжаетъ надлежащимъ полномочіемъ и подробной инструкціей и о результатѣ произведенной этимъ лицомъ ревизіи доводитъ до свѣдѣнія всѣхъ палестинскихъ кружковъ.

13) Колонизація-же въ собственномъ смыслѣ, т. е. устройство поселеній на счетъ находящихся въ его распоряженіи суммъ, въ кругъ дѣйствій Главнаго Комитета не входитъ, [но она] должна составлять главнѣйшую цѣль его стремленій, энергіи и дѣятельности.

Позволяемъ себѣ думать, что этой не многосложной организаціей мы достигнемъ того, къ чему мы стремимся, т. е. объединенія дѣйствій палестинскихъ кружковъ и установленія естественнаго хода колонизаціоннаго дѣла вообще. Объ удобствахъ этой простой организаціи мы не распространяемся, потому что мы предполагаемъ ихъ понятными каждому и безъ подробныхъ объясненій. Спросятъ: а правительственная санкція? На это мы отвѣтимъ: кѣмъ санкціонированы были наши дѣйствія до сихъ поръ? Главный Комитетъ будетъ въ сущности заниматься только тѣмъ, чѣмъ до сихъ поръ занимались всѣ палестинскіе кружки, каждый въ отдѣльности. Не подлежитъ ни малѣйшему сомнѣнію, что правительству не безъизвѣстно о нашей дѣятельности, но оно ей не препятствуетъ, вѣроятно, потому, что оно или находитъ ее, какъ это на самомъ дѣлѣ и есть, безвредной для государства и общества, или же готово даже смотрѣть на нее, какъ на обстоятельство, не противорѣчащее его видамъ и соображеніямъ относительно излишка еврейскаго населенія въ Россіи. А потому можно надѣяться, что дѣятельности Главнаго Комитета никакая серьезная опасность не угрожаетъ: то, что хранило палестинское дѣло отъ непріятныхъ случайностей до сихъ поръ, будетъ хранить его и впредь.

.127

מאת הובבי־ציון בביאליסטוק לחובבי־ציון באודיסה *).

בע"ה. בשלשה עשר לירח האיתנים,
בברית אל לפ"ק, ביאליסטאק.

לאחינו הנכבדים דורשי שלום ציון
וירושלים, חובבי אדמת הקודש אשר
בה עיני יי' אלהי ארץ ושמים,

אלופי החברה אשר באדעססא, שלום וברכה.

ע"ד האספה הכללית אשר עלינו לעשות בימים האלה בחרו למו חברינו „חובבי ציון" אשר בווארשא את העיר הקטנה „קאטאוויץ" אשר בפרוסיא, ויציעו הדבר גם לפנינו. ואנחנו, אשר רק אל עיקר הענין משאת נפשנו, עינינו ולבנו, נירא מאד, כי אם תהיה האספה בחו"ל, לא יוכלו רבים מגדולי החברות וראשיהן לבוא אליה, ממניעת התעודות כחק, וכדומה; ואף גם זה, בהתאסף אספה בעיר קטנה, היה תהיה לשיחה, ונפחד מהעין הרעה אשר לשוטנינו. לכן אנחנו מציעים את דברינו אלה לפניכם, לשמוע מה בפיכם גם אתם על אודות הדברים האלה.

כדברים האלה כתבנו אל יתר החברות, לשמוע מה בפיהן גם הן.

על אהבתכם וחיבתכם לרעיון הקדוש והנשגב, אשר בלב כלנו ונגד עינינו, נשען, כי תמהרו להשיב דבר

הננו מוקיריכם, המצפים לישועת יי'
וחותמים באהבה:

דאקטאר חאזאנאוויטש,

אהרן יהושע ...[1]

אברהם פייבל בלומענפעלד

---

1) את השם אי־אפשר לקרוא.

.128

מאת הד"ר מ. מנדלשטם ל...*)

Kiew, 14/IX. 84.

Mein liebster Freund,

Ich danke Ihnen herzlich für Ihre warmen, liebevollen Zeilen und auch für die trefflichen Uebersetzungen unseres kleinen Entwurfes. Ich finde für diese Idee in Kiew recht viele Träger; die Prügel, die man uns wiederum reichlich austheilt, wirken sehr stimulirend auf unser sklerosirtes Nervensystem, und da wir, mit Gottes Hilfe, noch lange geprügelt zu werden die beste Aussicht haben, so steigt auch meine Hoffnung auf Realisation unserer idealistischen Strebungen. Ich bekam vor 2-3 Tagen einen Brief von der Alliance Israelite und werde in meiner Antwort die Gelegenheit benutzen, ihr unser Vorhaben auseinanderzusetzen. Grüssen Sie herzlichst Issaak, Minze, Max u. ebenso den hochverehrten Dr. Pinsker von Ihrem getreuen

Max Mandelstamm.

*) למי נכתב המכתב הזה, שנמצא בארכיונו של פינסקר, אין אנו יודעים. בכל אופן, פרישת-השלום בסוף המכתב מעודה, כי לא לפינסקר נכתב. משערים אנחנו, שהדברים נכתבו לאותו „המקורב של הד"ר פינסקר", שהשתתף בחבור „מגלת-הזכרון" (עי' לעיל נומר 50 בהערה) ועזר הרבה לפינסקר בעניני חבת-ציון.

.129

מאת הד"ר ב. שלאפושניקוב לד"ר פינסקר.

Харьковъ, 18 Сентября 1884 г.

Милостивый Государь.

Въ отвѣтъ на письма Ваши отъ 7 и 12 Сентября, я, отъ имени членовъ двухъ соединенныхъ мѣстныхъ палестинскихъ кружковъ „חירות" и „ישראל עזרא", считаю необходимымъ поставить Васъ въ извѣстность на счетъ взглядовъ нашихъ на затронутые въ письмахъ Вашихъ вопросы.

Прежде всего о цѣли самаго съѣзда, который долженъ, какъ насъ извѣстили изъ Варшавы, состояться въ Лыкѣ или Каттовицѣ 15/27 Октября.

Трехлѣтняя исторія палестинскаго движенія учитъ насъ прежде всего, что *причиной* всѣхъ нашихъ неудачъ, сравнительно ничтожныхъ успѣховъ и малыхъ результатовъ всѣхъ нашихъ дѣйствій и предпріятій служитъ не разъ уже указанное Вами (вполнѣ раздѣляемое многими палестинскими дѣятелями мнѣніе) отсутствіе единенія и организаціи палестинскихъ дѣятелей. Вслѣдствіе этого каждый дѣйствуетъ себѣ отдѣльно, по своему собственному плану, на свой рискъ, что весьма вредно отзывается на весь ходъ дѣла, и, что еще хуже, иные совсѣмъ не дѣйствуютъ, чувствуя свое безсиліе, въ виду громадности предпріятія, какъ дѣло «колонизаціи Палестины».

Поэтому, по нашему мнѣнію, устраненіе этой тяготѣющей надъ палестинскимъ дѣломъ роковой причины составляетъ главную цѣль и назначеніе предстоящаго съѣзда. Устройство же Монтифіорской колоніи и вообще способы дальнѣйшаго веденія «колонизаціи» являются уже частными вопросами въ цѣломъ рядѣ таковыхъ вопросовъ, которые жизнь и практика поставятъ намъ въ будущемъ, гребуя ихъ разрѣшенія.

Итакъ, организація палестинскаго дѣла вообще—вотъ цѣль съѣзда.

Съѣздъ долженъ организовать «Всемірный Палестинскій Союзъ», какъ противовѣсъ и замѣну господства пресловутаго «Всемірнаго Еврейскаго Союза»[1]) и всей нашей плутократіи. Это должно быть въ полномъ смыслѣ слова народнымъ «Союзомъ», гдѣ нѣтъ мѣста вліянію плутократіи. Народъ долженъ стать на свои собственныя ноги и эмансипироваться отъ сей послѣдней, онъ долженъ быть господиномъ своего дѣла и собственными средствами создать себѣ новую, свободную жизнь, не ожидая подачекъ плутократіи, милости и снисхожденія ея.

Однимъ словомъ, мы должны организовать наше дѣло такъ, чтобы не было мѣсто деспотическимъ замашкамъ нашихъ разыгрывающихъ роль благодѣтелей и филантроповъ богачей, для которыхъ интересы биржи и ахалъ-текинскія степи дороже интересовъ нашего народа и его страны.

«Всемірный Палестинскій Союзъ» долженъ имѣть своей цѣлью—содѣйствіе заселенію евреями Палестины и развитію еврейскаго земледѣлія, промышленности и торговли въ этой странѣ.

«Союзъ» долженъ постараться пріобрѣсти вліяніе и мощь, дабы имѣть возможность стать во главѣ еврейскаго народа и выступить защитникомъ его интересовъ. Этотъ «Союзъ» долженъ имѣть характеръ не филантропическаго, а государственнаго учрежденія, и соотвѣтственно этому онъ и долженъ организоваться.

И вотъ, разъ будетъ организовано на прочныхъ началахъ наше «народное дѣло», мы тогда можемъ смѣло приступить къ «дѣйствію» съ увѣренностью достичь въ самое короткое время самыхъ блестящихъ успѣховъ и результатовъ, ибо «concordia parvae res crescunt».

Организовавшись, «Союзъ» приступитъ къ выполненію своихъ предначертаній на основаніи

1) חברת „כל ישראל חברים".

Centralpunkt geschaffen werde, von dem aus je nach der angesammelten Kraft dem Volke Leistungen vor Augen geführt werden können. Es mögen sich dann diesem Centrum nach und nach noch mehr Vereine anschliessen, oder es mögen sich nach dem Muster desselben andre Centren bilden, so bleibt der Erfolg immer der gleiche— aber der Anfang muss endlich gamacht werden.

Wir bitten Sie daher gef., all Ihren Einfluss auf das Zustandekommen des Congresses verwenden zu wollen. Erforderlich ist vorher nur das Eine, dass die Delegirten mit bindenden Vollmachten ausgestattet seien.

In Erwartung Ihrer baldigen Entscheidung begrüssen wir Sie mit aller Hochachtung.

M. Moses.
S. Freuthal.

.131

מאת ו. ברמאן וא. פלקסר לד״ר פינסקר.

19 Сентября 1884 г., [Петербургъ.]

Милостивый Государь

Левъ Семеновичъ!

Петербургскій палестинскій кружокъ אהות ציון предполагаетъ имѣть на предстоящемъ съѣздѣ своего представителя, который и изложитъ отношеніе кружка къ тѣмъ вопросамъ, которые будутъ разбираться на этомъ съѣздѣ. Въ виду того, что къ сегодняшнему дню не съѣхались еще съ лѣтнихъ вакацій довольно многіе члены кружка, трудно теперь опредѣленно формулировать общее мнѣніе кружка по затронутымъ въ Вашемъ почтенномъ письмѣ отъ 7 и 12 Сентября вопросамъ. Мы полагаемъ, впрочемъ, что по вопросамъ этимъ въ палестинскомъ лагерѣ не можетъ быть двухъ мнѣній. Тотъ не палестинецъ, кто со всею силою своего убѣжденія не присоединится къ изложеннымъ Вами принципамъ. Не для возведенія халуки въ народную панацею собрались мы подъ знамя палестинской идеи. Медленное, но неуклонное поселеніе и вкорененіе въ палестинской почвѣ людей, одушевленныхъ идеями свободы и труда, въ формѣ колоній, органически ростущихъ,—(а не механически формируемыхъ) — во всѣхъ своихъ функціяхъ, матеріальныхъ и правовыхъ,—таковой долженъ быть общій пароль. Не создавать эмиграціонное движеніе приходится теперь палестинскимъ союзамъ, а регулировать его, давать ему направленіе и формы. Учрежденіе на мѣстѣ, въ Палестинѣ, съ отдѣленіемъ въ Константинополѣ, колонизаціоннаго бюро, было бы, конечно, лучшимъ дѣломъ, какое теперь можетъ предпринять партія рѣшеній ежегодныхъ и даже еже-полугодовыхъ съѣздовъ.

Организовать этотъ «Союзъ», какъ я уже выше сказалъ, долженъ теперешній съѣздъ.

— — — — — — — — — —

Съ совершеннымъ уваженіемъ и почтеніемъ

М. Шляпошниковъ.

.130

מאת מ. מוזס וז. פריטל לד״ר פינסקר.

Kattowitz, 1. Octrober 1884.

Sehr geehrter Herr und Gesinnungsgenosse!

Den Empfang Ihres Geschätzten v. 4/19 v. Mt. bestätigend, drücken wir Ihnen unsere herzliche Freude u. unseren innigsten Dank dafür aus, dass Sie noch immer treu und fest zur grossen Sache stehen.

Was den Congress betrifft, so ist es wahrlich hohe Zeit, dass derselbe abgehalten werde und wenn auch nicht jetzt, so doch spätestens Ende December d. J.; es ist sonst zu befürchten, dass eine Zersplitterung der Kräfte eintritt. Es muss der Krystallisationspunkt geschaffen werden, wenn ein einheitliches Werk geschaffen werden soll Der Geburtstag Montefiore's wäre sicher ein sehr geeigneter Zeitpunk und wir, Kattowitzer, haben alle nöthigen Vorbereitungen getroffen, um den Congress würdig aufnehmen zu können, aber bis heute haben wir ausser von Ihnen nur aus W.[1]) Mittheilung erhalten. Wir geben uns der schönen Hoffnung hin, dass es nicht beim blossen Planen bleiben wird, sondern dass wir am achten Cheschwan die Freunde in unseren Mauern wirklich versammelt sehen werden. Wen dies geschieht, dann werden wir über die Grundzüge leicht einig werden.

Die von Ihnen aufgestellten Prinzipien sind in dem von uns nach dem letzten delegirtentage entworfenen Statute[2]) aufgestellt, da wir ja auch der Ansicht sind, das nur freie Colonien, welche aus bemittelten Leuten bestehen, lebensfähig sind. Für arme Leute ist dabei ebenfalls gesorgt, denn der Wohlhabende wird genöthigt sein, Arbeitskräfte heranzuziehen. Der Congress kann also unter den besten Aussichten zusammentreten, aber Eins thut Noth—das ist Beginn des Werkes selbst. Das viele Bedenken und Fragen hat schon ohne dies Verwirrung geschaffen. Es ist auch durchaus nicht nöthig, dass alle Kräfte auf einen Punkt gesammelt werden, sondern es genügt, dass ein

1) כפי הנראה—ווארשה.
2) עי' לעיל נומר 57.

палестинская. Имя Монтефіоре важно намъ только какъ поводъ, какъ сильное орудіе демонстраціи, и ни одинъ благомыслящій, не придающій особаго значенія внѣшностямъ, палестинецъ не будетъ имѣть что либо противъ пріуроченія всей этой работы къ имени Монтефіоре и его юбилею. Но съѣздъ долженъ понимать, что это имя лишь вывѣска и что не поздравлять Монтефіоре съѣхался онъ, а дѣлать другую, важнѣйшую работу. Разсмотрѣніе всѣхъ существующихъ уставовъ палестинскихъ кружковъ,—особенно лучшаго изъ нихъ (уставовъ), Гейдельбергскаго[1],—сводъ ихъ и объединеніе на почвѣ сводного устава всѣхъ кружковъ, было бы, по нашему, главнѣйшею задачею съѣзда. Съѣздъ же долженъ установить общія основы пріобрѣтенія и заселенія земли, частности же, даже нѣкоторое изъ того, что Вы регламентируете въ Вашемъ сообщеніи, должно бы быть предоставлено компетенціи выборнаго исполнительнаго комитета. Созданіе объединяющаго организаціоннаго центра въ Европѣ, заграницею, и исполнительнаго центра въ Палестинѣ и Константинополѣ,—таковы двѣ задачи съѣзда, совершивъ которыя онъ можетъ разойтись въ сознаніи великой заслуги передъ палестинскимъ движеніемъ.

Въ полной увѣренности, что и представитель одесскаго кружка будетъ защищать на съѣздѣ эту же точку зрѣнія, честь имѣемъ пребыть

Вашими, Милостивый Государь,
покорными слугами

В. Берманъ.
А. Флексеръ.

1) עי' לעיל נומר 110

.132

מאת דוד גורדון לשפ"ר *).

ב"ה. London, den 1 October 1884

לידידי היקר שלום.

היום הגיעני מכתב מפאריז שבו מודיעים כי לפי הידיעות האחרונות שקבלו מפתח תקוה נחוצים שם לישועה כרגע, שלא תפול ח"ו הקולוניא באין מקים אח"כ. פרטי הדברים לא אדע, ומפני כי הבאראן אחת החליט שלא לעשות כרגע דבר מלבד הקולוניות שלו, ע"כ דורש ה' ערלאנגער מח"צ ברו"פ שיתחילו בזה להראות אותות החיים מהשתדלותם בתמיכת פ"ת ויוכל להיות על שם מונטיפורי. ואם היו יכולים ח"צ ברו"פ לעשות זאת ולשלוח בעבור פתח תקוה עד"מ עשרת אלפים פראנקען אל יד ה' ערלאנגער כרגע, אז יש תקוה כי גם יפעלו על הבאראן לתת מכיסו. אנכי עניתי כי לפי ידיעתי מן הנמנע יהי' לח"צ ברו"פ לעשות בזה דבר כרגע, טרם תהי האסיפה הכוללת, מכמה טעמים.

— — — — — — — — — — — —

כאשר ידעתי מראש כן הוא. מגדולי לאנדאן אין כל תקוה כרגע לישוב א"י. דברתי עם ד"ר אשער, שהנהו רוח החיה בזה, ומצאתיו מתנגד גדול לישוב א"י מהטעמים הנודעים, אף כי הודה לי כי העמיגראציאן לאמעריקא הבל היא אין בה מועיל. סוף סוף, אחרי דברתי דברי ענה לי כי נכון הוא ללכת עוד הפעם לאה"ק, ואם ימצא שם שהוטבו הענינים מאשר מצאם לפני שנתים ימים בהיותו שם, יראה להשתדל גם הוא. לע"ע מגמת פניו לקאנאדא בנוגע להעמיגראציאן. מאנטאגו אומר כי מחכה הוא על תוצאות הקולוניות שכבר נוסדו ע"י הנדיב, ואם תהי תקוה בהן, יעשו כלם בזה. כן היא התשובה מכולם.

— — — — — — — — — — — —

והנני דורש בשלום כל החברים היקרים
ידידך הנאמן
דוד גארדאן.

*) הנומר 132/33 הם מארכיונו של שפ"ר.

.133

מאת דוד גורדון לשפ"ר.

ליק ב' דחיה"ס תרמ"ה.

לידידי היקר והנכבד שלום.

עתה שבתי לביתי ממסעי, ותהי ראשית מלאכתי להעריך אליך טורים אחדים להודיעך מזה למען תדע לאיזה מקום להריץ מכתביך אלי.

— — — — — — — — — — — —

ראה אתה אומר יקירי כי תרבץ תחת משא עבודתך בענין אשר לפנינו. מי כמוני יודע להעריך עבודתך ומאמין אנכי לך בכל לבי; אך מה נעשה? כמוני כמוך ידענו כי רק האיש העוסק באמונה ותם לב באיזה ענין כללי, רק עליו מוטלת העבודה הרבה בעוד שהאחרים מסתפקים בדבור פה אם מעט ואם הרבה. תוכל להאמין יקירי כי גם עבודתי במסעי לא קטנה היתה יותר מאשר תוכלו לשער. ומלבד עבודתי הגדולה וטלטול הדרכים סוף סוף גם חסרון כים ישאר לי על כל פנים, ואם הייתי יודע מראש העבודה שעמסתי עלי לא הייתי הולך בדרכי; בכל זאת לא אתאונן ועוד נכון אני לעשות לטובת הענין ככל אשר תשיג ידי אי"ה. בדבר השאון והערבוביא ביחוס מקום האסיפה מצד אנשי בויאליסטוק[1] לא אתפלא מאומה, כי כן מחייב טבע הענין, ואשמח כי סוף סוף הושמו

1) עי' לעיל נומר 127 ולהלן נומר 136.

המעקשים למישור. ואם עוד ידחה זמן האסיפה אין בזה כל רע רק אם רק יהי'. להאנשים שהזכרת במכתבך אכתוב לכולם. בדבר לעהמאן, שמעתי מאחורי הפרגוד כי רק אז יהי' נכון להשתתף בזה אם נמסור רק בידו כל הענין, וההתחברות לפאריז לא ישרה בעיניו מפני יראת שמים וכו'. עכ"פ נשמע מה בפיו ובפי האחרים. בקול הקריאה נחוץ לבקשם שישיבו בבירור אם יבואו להאסיפה או לא, למען דעת מ־אש מי ומי הבאים. בל"ס קבלת מכתבי האחרונים מלאנדאן שבם רשמתי לך שמית אנשים אחדים לקראם אל האסיפה. ביחוד נחוץ לנו ה' וואללרויך [2]) מלאנדאן בהיותו משתדל גדול ועשיר והוא האחד מעננלאנד שנכון לבא להאסיפה אם ידע כי יהי' בה מ:ש ר"ל אם רק יבואו אליה אנשים של צורה. הוא מתעסק כעת לבקשתי ליסד בלאנדאן חברת ישוב א"י, ויש תקוה כי יצליח בידו. לע"ע אוסף הוא כסף לטובת אנשי תימן שבירושלים להושיעם ממצוקתם.

כאשר שערתי וכתבתי אליך מדרכי, אין כל תקוה לע"ע מגדולינו בלאנדאן לענינינו, וכבר נרוח הרבה אם לא יתנגדו לזה בפרסום. פתגם כולם הוא: „אב־ווארטען!" ברור לי כי אם יראו הקולוניסטים פרי בעמלם, אז יאירו גם כל הגדולים המתנגדים פניהם אל הענין, בתנאי אם ח"צ לא ירפו ידיהם להחיות רוח התנועה עד העת ההיא. — — — — — — —

— — — — — — — — — — — —

אנכי עשיתי המוטל עלי, ונסיעתי תשא אי"ה פרי לימים יבואו. אך אם יעשו גם ח"צ ברו"פ המוטל עליהם? אם יפתחו לבם וכיסיהם אם מעט אם הרבה, אם קנאת איש מרעהו לא תשחית כל פעולותינו ומחשבותינו הטובות; אם יהי' מקום לכסף יוצא להוצאות הועד המרכזי וכו'? כל אלו שאלות אשר בערפל חתולתן, ולבי נוקפי ונפשי עצובה בהתגנב בלבי ספק גדול לכל זה.

— — — — — — — — — — — —

בדבר הרב מקאוונא שמחתי כי הטית לבו לענינינו, כי באמת נכבד הוא גם בחו"ל, ונחשב לראש כל הגולה ברוסיא. בלאנדאן נקראתי לאכל לחם בבית הרב ד"ר אדלער (הערמאן) ודברנו הרבה, והוא הגיד לי (בבקשה שלא לפרסם הדבר) כי בהיותו בקיץ בעמס דבר עם הגראף פאהלען, שהי' נ"ב שם, בדבר אחב"י והקא־מיססיאן [3]) שעומד בראשה ומצא את הגראף בקצף גדול על ישראל בכלל משום מעשה שהי', בשביל אחד מישראל שחטא נגדו בימים האלה. סוף ויכוחם הי', כי השר אמר לו שנחוץ מאד אשר אחד מהרבנים היותר גדולים ברוסיא ילך לפ"ב והשר יתיעץ עמו טרם תחרץ הקאמיסיאן משפטה וישאל את הד"ר אדלער

---

[2]) ע' לעיל נומר 74 הערה 3.

[3]) שהושיבה הממשלה לברור שאלת היהודים ברוסיה.

את מי יבקש לבא לפ"ב. הד"ר ענהו כי יקרא אליו את הרב שפעקטאר מקאוונא כי הוא האיש שידע להשיב על כל שאלותיו וכו', וב"י ישמעו לקולו. השר רשם שם הרב בספרו.

ויה' כאשר הודיע את הדבר להרב, כתב לו כי עי"ז הביא עליו אסון גדול מפני כי איננו יודע שפת רוסיש ותחת להיטיב עוד ירע ויהי' לקלס בעיני השר אשר עתותי ישראל בידו וכו', ויתחנן מהד"ר שיכתוב להגראף שלא לקרא אליו לעיר המלוכה. הד"ר נצטער מאד על זה וישתומם איך לא יבין רב כזה שפת ארצו, וישאלני מה לעשות כי מן הנמנע לו לכתוב להגראף לבטל דברי פיו. אנכי יעצתיו כי יכתוב להרב שיקח לו למליץ ומתורגמן את אחד מחכמי עמנו ברוסיא, עד"מ את הר"מ לעווין מקיוב או את אחר, ושניהם יעמדו לפני השר, כי כרגע אין עצה אחרת אחרי כי בל"ס יקרא הגראף להרב, כי כן הבטיח, ולא ארע איך יפול דבר. והיום אכתוב גם אנכי להרב בקאוונא, כי הוא ענין גדול מאד אשר אולי גורל אחב"י תלוי בו. ככה כל הדברים יגעים. אולי יכירו עתה רבנינו וידעו נחיצות ידיעת שפת הארץ ביחוד לרבנינו העומדים בראש העם.

— — — — — — — — — — — —

טרם הפרדי ממך בהיותי בווארשא, הבטחתני ידידי לעשות מה גם לטובת המגיד. העשית? ר"ל האם הי' לך זמן לעשות! בכל אהבתי והשתדלותי לישוב א"י, מן הנמנע לי להעלים עין מעסקי ומלחמי, כי ב"ב לא יספיקו צרכיהם מישוב א"י, ולהקריב הכל לא אוכל כמובן.

עיף ויגע אנכי ע"כ אכלה דברי הפעם ודרוש בשלום כל החברים ואני מברך כולכם בשמחת החג.

ידידך הנאמן

דוד גארדאן.

134.

מאת דוד גורדון לד"ר פינסקר

Lyck, den 8 October 1884.

למעלת החכם הנכבד והיקר

ה' ד"ר פינסקער הי"ו.

בשובי אתמול מדרכי שהלכתי בה לגדולי אחינו בארצות המערב במלאכות סגל חבורה של ח"צ בין אחב"י ברו"פ לטובת הענין הגדול אשר כלנו עסוקים בו, כאשר בל"ס יודע גם מעלתו מזה ע"י חברת ח"צ בווארשא, מצאתי את מכתבו הערוך אלי בנוגע להצעותיו בענין האסיפה הכוללת. והנה מבלי להרבות בדברים, ובפרט כי עודני עיף ויגע מטורח הדרך,

אגיד למעלתו כי בעיקר הצעתו דבריו צודקים ונאמנו מאד, ומסכים אני אליו בכל לבי. כאשר הייתי בוואר- שא, טרם שמתי לדרכי הרחוקה את פעמי, חויתי שם דעתי כדעת מעלתו אשר אם נכונן מפעלים ליסד מושבות רק בעבור עניים, אז כל עמלנו יעלה בתהו ולא נוכל עמוד בשום אופן מטעמים הנזכרים במכתבו של מעלתו אלי. כל איש בעל בינה ישרה מוכרח להודות להעיקר הגדול הזה, כי רק אז תהי לאל ידנו לעשות דבר ממשי אם נצמצם עיקר השתדלותנו לעזרה מוסרית ולההכנה לאלה שידם משגת להאחז באה״ק בכספם דוקא. ההשקפה הזו נתחזקה אצלי ביתר שאת בהיותי בפאריז ונודעו לי בבירור כל עניני השר ר״ש בפעולותיו. הוא לקח עליו רק ארבע קולו- ניות ומהן שלש אשר אדמתן כבר היתה להן, ובכל זאת כבר הוציא עליהן עד היום יותר מאלף אלפים (מיליאן) פראנקען כפי החשבון שהראו לי, וזה רק התחלה, ומי יודע כמה יהי׳ לו להוציא עוד טרם יוכלו הקולוניסטים לעמוד על רגליהם. ומה יעשו ח״צ ברו״פ אשר קשה מאד לאסוף שם כסף הרבה כפי שהורה לנו הנסיון, ומי יודע אם יצליח להם גם אחרי הוסד הועד המרכזי לאסוף סך הגון. ואיככה נוכל אנחנו ליסד מושבות לעניים?—מעלתו אומר במכתבו: „כי מה בצע אם נבנה במשך עשר שנים עשרה מושבות מחמש מאות משפחות״ — ואני אומר: אם הי׳ באפשרות אלינו ליסד במשך עשר שנים רק שלשה מושבות, הגדלנו לעשות מאד! אבל לדאבון רוחי ברור לי כשמש בצהרים כי אחינו ח״צ ברוסיא לא יוכלו ליסד כראוי גם מושב אחד מחמשים משפחות עניות במשך עשר שנים! — כן נוכחתי לדאבון לבי בפאריז ולאנדאן כי אין קץ להרעה המסובבת להרעיון בכלל מצעקת העניים הקולוניסטים שאינם עומדים תחת מחסה השר ר״ש, עד״מ פתח תקוה ויסוד המעלה וכו׳. צעקות כאלו יש בכחן להרוס כל הרעיון עד היסוד בו. ע״כ חלילה לנו להתחיל עם עניים. יותר נכון ונחוץ לע״ע לתמוך בידי הדורשים עזרה כאלו שזכרתי כי בהצלחת הקולוניות שכבר נוסדו תלוי כל הרעיון. כזה אמר השר ר״ש וכן אמרו גם הגדולים בלאנדאן.—מתוצאות מסעי בל״ם הודיעו גם למעלתו מווארשא. העיקר הגדול אצלי הוא: פקודת השר ר״ש בפאריז לעושי רצונו באה״ק לקנות בחשאי קרקעות בכל אשר יוכלו להיות מן המוכן לעת מצא כשיוסרו המכשולים וכו׳.

יתר הפרטים במכתב מעלתו יועצו עליהם בעלי האסיפה (אם תצא אל הפועל) ואשר בל״ם לפי דעתי יסכימו רובם גם אליהם, כי נכוחים וישרים גם הם בכלל.

כן לי להודיע למעלתו כי בפאריז נתרצו לקבל הכסף שישולח להם עפ״י תנאים מיוחדים ואחד מהם הוא שלא לשלוח ליד השר רק ליד איש סודו ה׳ ערי- לאנגער שידו כידו בכל דבר הנוגע לאה״ק, ואשר כל הקולוניות נכתבו על שמו.

זה מה שמצאתי להשיב למעלתו בקצרה, ולכשאפנה ואנפש מעט מדרכי נשוב לדבר במקצוע הגדול הזה. בכלל יש תקוה להשתדלותנו לימים יבואו אם רק אחב״י יעשו המוטל עליהם וקנאת איש מרעהו לא תשחית את כל הענין כדרך אחב״י אשר האחדות ביניהם יותר תקשה מכל עניננו של משיח וגאולת ישראל, ואשר רובם מדברים הרבה ועושים מעט והכבוד המדומה יקר בעיניהם מהרעיון הנשגב בעצמו. ולזאת מאד אשמח אם איש כמעלתו היוצא מכלל אלה שזכרתי ולבו אמת ואמונה להענין, משתדל בזה בכל לבו, ולאיש אשר אלה לו

אוקיר ואכבד בכל לבי ונפשי.

דוד לבית גארדאן.

P. S. בקשת השר ר״ש והנלוים אליו היא נמרצה מאד שלא להזכיר שמו על הענין בפרסום כי זה יזיק מאד וגם שלא לדבר בכה״ע מזה בשאון והמולה רק למעט בכל האפשר בדבור ולהרבות במעשה.

.135

מאת כ. גיטשלק-לוי לחובבי-ציון בווארשה *).

Berlin, d. 13 Oct. 1884.

בס״ד, ברלין, אסרו-חג סכות תרמ״ה.

אל חברת חובבי-ציון בווארשא.

An den Verein «Zionsfreunde» zu Händen des Herrn Rabinowicz
Warschau.

Geehrte Herren,

Ihre freundliche Einladung (ohne Datum) zu einer Versammlung von Freunden der Colonisation Palästinas auf den 26 Oct. d. J. in Kattowitz O. S. habe ich erhalten. Zu meinem Bedauern kann ich der Versammlung, bei allem Interesse, welches ich für אה״ק und also auch für die Colonisation habe, nicht beiwohnen und erlaube mir deshalb einige Bemerkungen zu Ihrer Einladung zu übersenden. Ich will mich der grössten Kürze befleissigen, und unterlasse darum jede Motivirung, die dem Einsichtigen sich selbst ergeben wird.

1) Die Colonisation kann nur Erfolg haben, wenn es gelingt, Männer von Bedeutung (wie etwa Baron de Worms, Montagué-London, Commondo, Rothschild-Paris) oder bestehende Vereine (Alliance Universelle, Anglo-Jewish-Association)

*) בארכיונו של שפ״ר.

dafür zu gewinnen, welche die Leitung in die Hand nehmen.

2) Alle Andeutungen von Wiederauflebung des Volksgeistes, nationaler Vereinigung der Juden (so sehr wir eine solche im Herzen tragen) sind sorgfältig zu vermeiden. Diese haben das Mistrauen der türkischen Regierung erregt, und das Verbot, fremde Juden in Palästina ansässig werden zu lassen, wachgerufen. Ich bedaure sehr, dass auch die von Ihnen erlassene Einladung den Gedanken der nationalen Vereinigung offen ausspricht; diese sogar deutsch geschriebene Einladung würde, wenn der türkischen Regierung mitgetheilt, alle Bemühungen zur Aufhebung des Verbots jüdischer Einwanderung nach Palästina vereiteln.

3) Wollen Sie in der am 26 Oct. anberaumten Versammlung wirkliche Beschlüsse erzeilen und nicht blos Redeturniere abhalten, so müssen Sie schon vorher über alle 7 Punkte der Tagesordnung genau formulierte und in einer Commission berathene und vereinte Entwürfe der Versammlung vorlegen, über welche diese dann berathet und annimmt oder hin und wieder Abänderungen trifft.

Die Schwierigkeiten des Unternehmens liegen weniger in äusserlichen Ursachen, die ja zu beseitigen wären, als in unserem Character. Wir sind n i c h t g e w ö h n t u n s f r e i w i l l i g u n t e r z u o r d n e n, auf selbständige Geltendmachung zu verzichten, am weinigsten wenn Leute zusammenkommen, die sich gar nicht oder zu gut kennen.

Wie diese Schwierigkeiten zu beseitigen—weiss ich nicht anzugeben, und das ist es, was unsere Grossen bis jetzt abgehalten, sich der Sache zu unterziehen. Ich hatte dieser Tage Gelegenheit mit einem der einflussreichsten und thätigsten Mitglieder des Centralcomité der Alliance in Paris über die Colonisationsbestrebungen zu sprechen und zu fragen, wie sich die Alliance dazu verhalten würde. Er hub namentlich diesen Punkt als eine Ursache des Scheiterns der bisherigen Unternehmungen hervor, während jedoch auch der Mangel an geeignetem Boden (der passende Acker sei in festen Händen), die Ungunst des Klimas (Unter 4 Ernten 3 Missernten), die Concurrenz der Araber, welche fast gar keine Bedürfnisse haben, von ihm als Gründe angeführt wurden, welche für die Alliance eine Coloniesirung Palästina's durch Juden unter jetzigen Verhältnissen unthunlich erscheinen liessen.

Es schien mir nicht überflüssig Ihnen dies mitzutheilen ohne damit Ihnen den Muth zu Ihrem Unternehmen schwächen zu wollen. Es darf ja ohnehin nichts übereilt werden und es kann ja auch nur für jetzt gelten, die vorbereitenden Schritte zu thun. Mögen da Männer von Einsicht und Thatkraft, erfüllt von der Liebe zum heiligen Lande zusammentreten und der Gott unserer Väter seinen Geist auf ihnen ruhen lassen, dass sie Beschlüsse fassen, die zum Heile unseres Volkes dienen

והשוכן במרומים יתן אחרית לעמו ויקומם קרן ישראל ויביאנו להר קדשו במהרה בימנו א״ס.

הק׳ משה בן אליקום ז״ל

Ergebenst **M. Gottschalk-Lewy.**

.136

מאת שפ״ר לד״ר פינסקר.

2/10. 84. [ווארשה].

Nerrn D. Pinsker, Odessa.

כרגע קבלתי מכתבו, — — — — — — — —

מצדנו הננו מודיעים, כי באספה שהיתה אתמול לבחירת הדיליגטים נמנינו וגמרנו, כי רק לאספת חוצה לארץ נוכל להיות הקוראים. בכלל מתפלאים אנחנו על אחינו [1]) שהחלו לערער על המקום אחרי שהחרישו כחודש ימים ובאופן כזה הפסקנו הקריאה לאחינו בחו״ל, ובעוד שהימים האחדים האלה נחוצים להכנת חומר ולסדרו, הננו מאבדים את העת בוויכוח שאינו עיקר בעצם. — — — — — — — — —

כדי לעשות קץ ותכלית להשאלות והתשובות הננו מודיעים אשר: ממאסקוי, ראסטאוו, קאוונא (מכתב הגאון [2]) הנני מסגיר בזה), ווילנא (אחרי שחזרו מדעתם), ריגא, ווארשא ועוד חמש חברות מסכימות פה אחד ליום ומקום שהגבלנו, מינסק ג״כ תסכים ורק ביאליסטאק תלתה הסכמתה בהסכמת אדעססא.

---

[1]) כפי הנראה—הביאליסטוקים. עי׳ לעיל נומר 127.

[2]) ר׳ יצחק אלחנן ספקטור. ואלה דברי מכתבו:

„ב״ה. קאוונא יום ה׳ עשי״ת התרמ״ה.

ככוד הרבנים החכמים השלמים אוהבי עמנו וארצנו הק׳ וכו׳ כהר״ר יעקב משה מאירסזאהן והר״ר שאול פנחס ראבינאוויץ

ה׳ עליכם תחיו!

אחד״ש הטוב באהבה הנני להשיב על מכתבם היקר מן כ״ח אלול העבר, שלמלאות רצונם הטוב צויתי קרוא עצרה בביתי תמול בלילה אספת נכבדי עירנו „חובבי ציון״ ואדמתה, אשר נקבצו באו יחד בביתי ות״ל שבכלל הסכימו להצעת כבודם הרמה, כאשר יראו מתשובת מזכירי החברה „חובבי ציון״ בקאוונא אל ראשי החברה בווארשא. — וגם אנכי מצדי אהי׳ שבע רצון וענג אם יעלה בידם להוציא לאור אספה כללית כזאת, כי כנוס לצדיקים שכמותכם נאה להם ולעולם וה׳ אלקים יהי׳ בעזרתם ובכל אשר יפנו יצליחו וישלח לנו שנת גאולה וישועה שנת שלום ושלוה כחפצם וחפץ מכבדם ומוקירם כערכם הרם ומברכם בגמ״ת טובה

יצחק אלחנן החו״פק׳.

עפ"י הדברים האלה החלותי היום שנית להפיץ כתבי-הזמנה ליהודי חו"ל. אם מפני קוצר העת תדחה האספה על שבוע אחד אין רע, אנחנו נודיע זאת 14 יום מקודם; ואם לא נודיע אות כי נכון לבוא ליום המוגבל הוא 26 אקט. ז' חשון — בכדי לחוג עם אחינו הקאטאוויצים ביחד את חג היובל [3]) בליל השייך ליום ח' חשוון.

אם גם תהי' האספה ברוססיא לא נסבים לביאל[יסטוק], מפני שהננו יושבים בקרוב מקום ויודעים את האנשים ואת שיחם. הם עוסקים בהענין כדי להתעסק, ובכלל הם משוללי השכלה איירופית ועוסקים רק בחליפות מכתבים וחדושי הלכות, כל זה הוא רק הלכתא למשיחא, כי באחת אמרנו, שעתה לא תוכל האספה להיות רק בקאטאוויץ והנעשה אין להשיב.

הנני מתכבד להיות מוקירו ומכבדו כערכו הרם

שפ"ר.

הנבחרים מקרבנו הם: ה' יאסינאווסקי, דודזאהן, ריטטענבערג וכותב הטורים בתור מזכיר.

הנ"ל.

[3]) של מונטיפיורי.

137.

מאת דוד גורדון לש"פר *).

ב"ה

ליק ב' דר"ח מרחשון תרמ"ה.

לידידי הנכבד שלום.

— — — — — — — — — — — —

מהרב הילדעסהיימער קבלתי מכתב בהסכמה ושמחה בדבר האסיפה וכו', וכפי הנראה הי' בא גם הוא להאסיפה אם לא היתה בקאטאוויץ, באמרו כי אנשי קאטאוויץ אינם מוכשרים להתעסק בענין כזה ויודע הוא עד"מ מהעומד בראש ה' * * * שאוכל טריפות בפרהסיא וכו'. אנכי הרגעתי רוחו ואמרתי כי נבחר המקום קאטאוויץ רק כי דרוש הוא ביותר לחפץ הבאים מרוסיא, אבל אין לפחוד כי יומסר כל הענין בידי אנשי קאטאוויץ. כתוב גם אתה אליו להרגיעהו אולי יבא ודבר גדול יהי' דבר בואו כמובן.

— — — — — — — — — — — —

הכותב בחפזון ידידך הנאמן

דוד גארדאן.

*) מארכיונו של שפ"ר.

138.

מאת לילינבלום למנשה מאירוביץ *).

Одесса, 10 Октября 5644.

Многоуважаемый М. Мееровичъ!

Съ удовольствіемъ прочелъ я Ваше описаніе «Ришонъ Леціонъ», но оно можетъ производить на читателя неблагопріятное впечатлѣніе. Дѣло въ томъ, что Вы описываете только страданія бѣдныхъ колонистовъ, а не сносное также житье имущихъ, такъ что предъ нами только безвыходное положеніе безо всякой свѣтлой точки. Это, конечно, можетъ обезокуражить приверженцевъ идеи и ободрить противниковъ. Не то было-бы, если-бы Вы параллельно съ бѣдствіями познакомили насъ и съ относительнымъ благоденствіемъ болѣе богатыхъ колонистовъ. Что касается печатанія брошюры, то «Восходъ» и «Русскій Еврей» врядъ-ли пріймутъ ее, а печатать отдѣльно пока не предвидится возможность.

Съ глубочайшимъ уваженіемъ

М. Л. Лиліенблюмъ.

*) מן הדקומנטים, שהמציא לנו ה' מאירוביץ.

139.

מאת דוד גורדון לשפ"ר *).

ליק 23 אקטאבר 84.

לידידי הנכבד והיקר שלום.

— — — — — — — — — — — —

נסתם כל חזון ממך לדעת מה שנעשה בימי החג אם נדבו הרבה להמזכרת וכו'. אם הייתי יודע מה מזה הייתי כותב להשר משה מזה שיהי' לו נחת רוח. גם בדבר האסיפה אינני יודע מאומה, אם אוכל אנכי לבא להאסיפה אינני יודע, כי ממלא מקומי אין עוד, וסבות אחרות עומדות לי לשטן. הכתבת אל הרב הילדעסהיימער להרגיע רוחו בדבר קאטאוויץ? אנכי כתבתי לו. גם ד"ר סלווענדי כתב לי כי לא יוכל לבא להאסיפה, אבל מסכים הוא מראש לכל מה שיהי' נעשה. את הפאנד שבידו לא יחפוץ למסור טרם יתבררו ויתלבנו הדברים.

לתשובתך מחכה ידידך הנאמן

דוד גארדאן.

*) הנומרים 139/40 הם מארכיונו של שפ"ר.

140.

מאת דוד גורדון לשפ"ר.

ליק ז' חשון תרמ"ה.

לידידי הנכבד שלום,

בנוגע אלי, רצוני לבואי להאסיפה. צר לי להודיעך כי מן הנמנע לי דבר זה לדאבון לבבי ועצבון רוחי, וזה מהטעמים שבררתי לך במכתבי הקודם. ע"י האסיפה, אם אלך, ידעתי כי לא רק שמונה ימים, אבל לכהפ"ח י"ד יום אהי' מוכרח לעזוב את מעשי (שני כתבי עת) בידי המקרה, וזה לא יוכל איש לדרוש מידי כי זה ממש אלי „עקסיסטענץ פראגע". העומד בחוץ מן הנמנע לו לדעת את זאת. עוד אסבול הרבה מתוצאות הפערטרעטונג בעת מסעי הקודם, והנזק בהעסק שהי' לי ממסעי לא ישיב לי איש. עתה מן הנמנע לי להשיג ממלא מקום לא ל„המגיד" ולא למכה"ע האשכנזי, ולסכן את פרנסתי לא אוכל. אבל מבלעדי כל זה אינני רואה יקירי מה כל החרדה אף אם לא אהי' על האסיפה? עלוב הוא הענין אם יהי' תלוי באיש אחד. אתה בטובך תגדיל את ערכי יותר מאשר הוא באמת אלף פעמים ככה. על האסיפה יהי' גדולים וטובים ממני, ואי"ה הכל ילך למישרים מבלעדי. מובן הדבר כי אסכים לכל אשר יחליטו בעלי רוב האסיפה, ובכל כחי אעבוד להענין הגדול. ואם תחשוב כי טוב יהי' שאעריך דברי בכתב אל האסיפה, אעשה זאת והודיעני למי לשלוח את דברי.—וטרם אשכח אעירך על דבר אחד, והגד זאת בשמי להחברים הנכבדים: אם ייסדו מקום הועד המרכזי בקאטאוויץ, אז אין כל תקוה כי אחינו באשכנז השומעים בקול הרבנים הילדעסהיימער, זלוונדי וכו' [ישתתפו בדבר] (כי הנאורים באשכנז אינם חפצים לדעת מהענין). אם תוכל הודיעני מי המה הדעלעגאטען מרו"פ שיבואו להאסיפה בטח, ובאיזה יום בדעתכם אתם בווארשא ללכת. הודיעני הכל טרם הנסיעה.

ידידך מוקירך באמת
דוד גארדאן.

141.

הצעה לאספת קאטוביץ מאת חובבי־ציון בביאליסטוק.

בשם ד' השוכן בציון.
ביאליסטאק, ט"ו מרחשון התרמ"ה.

הצעה ופרוגרמה לפני האספה הכבודה בקאטאוויץ

מהועד לחברת „חובבי ציון" בביאליסטאק.

א. במעמד האספה יבחר אחד הבאנקירים המפורסמים מאחינו בחו"ל וגזבר (קאססיר) כולל לכל החבורות „חובבי ציון".

הערה א. אין ממנין לגזבר כולל את אחד מאלה העומדים מחוץ להרעיון שאנחנו מתחזקים בו ועאכו"כ את אחד מהמתנגדים לו, ושלש מדות מנו בו חכמים: חובב ציון, נאמן על הכסף ושמו מפורסם לכל בני הגולה, וכולם מצאנו בהבאנקיר ה' מיכאל ערלאנגער, אשר אין טוב ממנו לדעתנו למשמרת כזו; טובה כפולה תצמח לנו מההתמנות הזו בהיות לנו על ידה איזה התקשרות ויחס גם עם השר הנדיב הידוע אשר ה"מ ערלאנגער מאנשי סודו, והוא ינחנו בעצותיו ויהיה לעזור לנו בפעולותינו באה"ק ע"י עושי דבריו הנפוצים במדינת תוגרמא בכלל ובמדינת סוריה בפרט.

ב. זמן ועת קבועה ינתן לכל החבורות אשר במרוצת העת ההיא עליהן להריץ את כל הכספים הנמצאים תחת ידיהן מקופת החברה ומקופת המזכרת ליד הגזבר.

ג. כסף קופת החבורות יצטרף עם כסף קופת המזכרת לסכום גדול אחד אשר יוקדש לשם השר הצדיק שיחיה.

ב. מזכרת. אין עושין מזכרת כ"א בדבר המתקיים ושיוכל להקרא עליו השם „משה" ושיביא גאולה להגולים העובדים את אדמת הקודש, וחזרנו על כל ההצעות המתיחסות אל הקרקע ומצאנו את הדברים אינן מכוונים כל צרכם, ואינן מוליכין להתכלית הנרצה, ואחרי עיון רב ואחרי התבוננות עמוקה במעמד הקולוניסתים באה"ק עד היום ואת אשר עבר עליהן בהיותם נחפזים להרבות בקניית קרקעות בלי לחשב מראש את הדרוש להכנותיהן, והם גורמים רעה גדולה לעצמם ולהישוב, ואחרי נוכחנו לדעת כי כל עת שלא יעמידו אותם על בסים נכון אין מקום להשתלשלות ולהתפתחות הרעיון בכלל, אחרי נתנו את לבנו אל כל הדברים האלה החלטנו ליסד את המזכרת לתכלית בנין המושבות בהקולוניות הנוסדות עד היום, בתנאי קודם למעשה כי יקרא המושב הראשון על שם השר „משה", את הכסף נלוה להקולוניות בערבון שדותיהם על מנת להחזירו לנו בהמשך הזמן ובזמנים קבועים.

ג. ועדים כוללים. מגבילים במעמד האספה את הארץ אשר בה התפשט הרעיון כל צרכו לגבולותיה, לפלכיה ולעריה, ומעמידים ועד כולל לכל פלך. החברה שהצטיינה בהשתדלותה הגדולה עד היום לטובת הישוב, מעמידים אותה לועד הכולל לכל הפלך שלה, הועד הכולל שבכל פלך דואג בעד כל הפלך, משתדל להפיץ את הרעיון בין העם ומיסד מחלקות (פיליאלען) וחבורות בכל הכרכים והעירות אשר בגבולו, שולח משולחים לארכו ולרחבו של הפלך לעורר את העם ולקבץ כסף נדבות יהידים.

המחלקות של כל ועד מחויבים להריץ את כל הכסף הנקבץ על ידם ליד הועד שלהם, הועד הכולל מחויב מצדו לתת חשבון כפעם בפעם על כל מעשיו לפני המחלקות אשר תחת ידו גם להודיעם בכל פעם ממצב הענין בכלל ומהחדשות הנולדות בו, גם לשמוע את חות דעתם והצעותיהם הנוגעות להענין.

ד, ועדים מרכזים. מעמידים ראשי ועדים כוללים או ועדים מרכזים לכל המדינה, מגבילים את הועדים הפלכים לגבוליהם ומחלקים אותם לקבוצים, על כל קבוץ של ועדים פלכים במספר ידוע ממנים ועד מרכזי אחד לראשם, כל הועדים הפלכים שבמדינה מחויבים להעמיד את כל הכסף הנמצא תחת ידיהם (בלעדי סך קטן שהרשות בידם להניח בקופתם) ליד הועדים המרכזים, כל קבוץ של ועדים ליד הועד המרכזי אשר לראשו.

הועדים המרכזים יעמידו את הכסף הנקבץ ליד הגזבר הכולל בחו״ל, והמה יבואו עמו ועם הועד הפועל שבירושלים בדברים, הועדים המרכזים מחויבים למסור חשבון לפני הועדים שבמדינה על כל מעשיהם, גם להודיעם מדי חודש בחדשו ממצב הענין בכלל ובפרט, ולא יעלימו שום דבר מהועדים אשר תחת ידיהם. כאשר יחליט הועד הפועל שבירושלים מנחיצות איזה סך לחפץ הענין הקדוש יפנה להועדים המרכזים וכשימצאו המה את החלטת הועד הפועל נכונה יצוו על הגזבר למסור לו את הסך המבוקש.

הערה א. עד סך במספר ידוע (כהגבלת האספה) הרשות בידי הועדים המרכזים להעמיד על דעתם בלבד, למעלה ממנו מחויבים לשאול את פי הועדים הפלכים, למעלה ממנו מחויבים הועדים הפלכים לשאול את פי המחלקות.

ב. כל ועד מחויב להחזיק סופר אחד בשכר והועדים המרכזים שני סופרים לכל אחד.

ג. לפי מספר הועדים המרכזים כן יהיה מספר אספותיהם חליפות אצל כל ועד מרכזי אחת לששה או י״ב חדשים. הרעיון של ישוב א״י אם כי בנוי הוא על יסוד הרגש הגעגועים אשר לכל בני ישראל לארץ הקדושה, בכ״ז עוד לא נתחזק ההרגש הזה בתמונתו החדשה אשר נתנו לו חובבי ציון כל צרכו, ע״כ עלינו להשתדל בכל האמצעים האפשרים, להמשיך את הלבבות ולרכוש לנו את הנפשות. אחד האמצעים האלה הוא לחלק את השלטון ומרוצת הפעולה לכל החבורות שוה בשוה, לבל יהיו כאברים מתים בגוף חי, ובכלל הדור הזה שונא שעבוד הוא, שונא הוא את המרכזיות (צענטראליזאטיאן) בנקודה אחת, במקום אחד ובאיש אחד, ע״כ לא מצאנו את הרעיון של ועד מרכזי במקום אחד ובחו״ל נכון לפנינו, גם לפי מעמד קופת החבורות לע״ע עוד אין בכחנו להחזיק על הוצאותינו ועד כזה.

ה, ועד הפועל יוסד בירושלים מאנשי אמת, שונאי בצע ומאנשי מעשה, אשר יש להם ידיעה נכונה עפ״י הנסיון והלמוד מתורת הישוב. על הועד לפקח על עסקי הקולוניות הנוסדות עד היום, ולעמוד בעצתם לכל הגולים לעבוד את אדמת הקודש, להורותם את הדרך הנכונה לפניהם בקניית הקרקעות ובכל הליכות מוסדות הישוב. על הועד הפועל להודיע מדי חודש בחדשו להועדים המרכזים ממצב הענין בכלל ובפרט. על יד הועד הפועל יכלכלו מקופת החבורות לשכת סופרים, שני סופרים ומזכיר אחד, אשר ישיבו לכל שואל כענין, ויעריכו את הראפארט להועדים המרכזים. אין להועד הפועל שום עסק בדברים שבממון ולקבל נדבות יחידים. מהחלטתנו זו יודיעו במכה״ע, ואם יריצו אליו נדבות יחידים עליו להודיע מקבלתם להועדים המרכזים. אין נענים להקולוניסתים בלעדי הסכמת הועד הפועל, והוא יחליט כל דבר עפ״י רוב דעות ולא יקח אדם אחד העטרה לעצמו. על הועדים המרכזים לשמוע בכל צרכי הקולוניות להועד הפועל.

הערה. כאשר לא תשיג ידינו כעת לקצוב שכר לאנשים נבוני דבר במקצוע של הישוב, עלינו להשתדל לרכוש לנו את הדירעקטאר הירש ממקוה ישראל ואת האדון שייט ושאר עושי דברי הנדיב הידוע, ונקוה כי תאות החכי״ח והשר הנדיב לבקשת האספה כי יכנסו עושי דבריהם להועד הפועל ויהיו לעזר לנו.

ו, ועד המשתדל. האספה תשלח מקרבה צירים לקונסטאנטינופיל, אשר יתאמצו ליסד שמה ועד-המשתדל, אשר זה מעשהו להטות לב שרי המלכות לחפצנו. לדעתנו יבחרו צירים כאלה, אשר יוכלו לבא בחצרי השולטאן להגיש לו מעמאראנדום מבני גולת רוסיא, אשר בו יוכיחו לפניו כי רחוקה ממנו מחשבת מרד ומעל, ולבקש לפניו על עמנו הנרדף כי יחופף עליו בכנפיו לחסות בצלו.

ז, מוצא לכסף. א: להוציא גורלות בסכום גדול אשר חציו לזכיות וחציו לישוב א״י; ב: מכירת אתרוגים ולולבים תהיה בהסכם הרבנים למונופול בידי החבורות; ג: להשתמש בכל דבר שבקדושה הנקנה מיד ליד וכו׳ וכו׳.

הערה. בסוד האספה יועצו ע״ד האמצעים הנכונים לבדוק אחרי כל החשבונות, לבל תתעלם אף פרוטה אחת מן הענין.

ח, האספה תבקש מאת הרב ר׳ יחיאל מיכל פינס כי יואיל לתת חשבון גלוי מכל הכספים שנכנסו לידו מהחבורות ומנדבות יחידים עד היום, וע״ד הוצאתן,

לכל יוסיפו מתנגדינו לרנן אחרינו ולהונות אותנו בטענתם הצודקת, כי נעשה גם אנחנו במחשך מעשינו, באין סדר ובאין חשבון גלוי לכל העם, גם לשאול את פי הרימ"פ הנ"ל, כי יואיל לברר מעשה מכירת השלשים חלקי קרקע הנקנים על ידו בפ"ת מהפלחים והנמכרים לאנשי עיר ביאליסטאק ולאנשי עירות אחרות, ואין שדות ואין כסף בידי הקונים עד היום הזה שנתים, בידי מי נשקע הסך תשעת אלפים רו"כ?! לדעתנו יושלחו צירים מיוחדים לירושלים על כל הדברים האלה, להסיר מעלינו לזות שפתים.

סוף דבר הננו מציעים לפני האספה הכבודה לקבוע יום טוב וחג לכל חובבי ציון בכל מקומות מושבותיהם ביום א' דחנוכה בכל שנה. ביום הזה ידרשו מעניני דיומא ויתאספו כל החברים לברך על כוס מלא לחיי אומתנו העתיקה, וכבימי המכבים גבורי וצדיקי ישראל כן נזכה בימינו אלה לראות בתחית האומה בשוב ד' את שבות עמו כי ירחם ד' את ציון ואת ירושלים, אמן!

המדבר בשם הועד לחברת חובבי ציון
פה ביאליסטאק ובשם הגאב"ד דפה
החבר והמזכיר להחברה
אברהם שמואל הערשבערג.

.142

אספת קאטוביץ.

I.

ברטים-הזמנה לאספה.

בעז"ה.

אדון יקר ובעל בעמיו

אחינו איש רוחנו ותמים דעים עמנו!

בהסכמת אחינו היקרים תמימי דעים וחובבי ציון אשר בווילנא, מאסקויא, קאוונא וביאליסטאק ועפ' דעת הרבנים הגאונים דשם שליט"א, אדעססא, מינסק דליטא בריסק דליטא, ראסטאוו ע"נ דאן ולובלין ועוד כמה קהלות גדולות ונכבדות הננו מתכבדים בזה לשחרך כי תואיל להופיע על האספה הכללית לדון על שאלות גדולות ונכבדות הנוגעות לעתידות הענין של ישוב ארץ ישראל. תכלית האספה לאחד ולחבר אהל ישורון בלב אחד ורוח אחת לצעוד הלאה שלובי יד אל מטרתנו הנשגבה לטובת הרעיון הקדוש משאת נפשנו.

צירי החברות יתאספו בעיר הגבול קאטאוויץ אשר בשלעזיען העליונה, בהמעון המיוחד אשר הוכן למען האורחים הנכבדים ביום י"ח[1] לחודש מרחשון שנת ברכ"ות טו"ב בשעה ד' אחר הצהרים.

סדר היום:

1 ע"ד „מזכרת משה" ואופן התיסדותה
2 יסוד ועד כללי ומרכז להנהגה כללית באחת מערי הגבול
3 יסוד ועד הפועל בארץ ישראל
4 יחס הועד המרכזי אל ועד הפועל
5 חוג פעולת האגודות לעריהן ויחוסן אל הועד המרכזי
6 יסוד לשכת הסופרים במקום ישיבת הועד המרכזי שתהי' כעין ועד תמידי
7 כלכלת שני הועדים עם לשכת הסופרים התמידית

את החברים הנכבדים אשר לא יוכלו להופיע על האספה מפני איזו סבה, הננו מבקשים כי ייטיבו לשלוח דעתם והסכמתם בכתב ע"פ האדרעססע של מו"ל תמונת השר „משה" הי"ו או ע"י תלגרמא ביום האספה אלינו על שם הסוחר

M. Moses, Kattowitz O/S.

ווארשא, בין יום כפור לסוכות שנת ברכ"ות ט"וב.

חותם חובבי ציון בווארשא.

---

1) כתוב „ז" ונמחק ונכתב במקומו „י"ח". מתחלה בקשו לקבוע את האספה בח' מרחשון, ביום הולדתו המאה של מונטיפיורי, אלא ש„מסבות שונות" — כך כותב הרמ"ל ליליינבלום („דרך לעבור גולים", 21) — „לא הספיקה השעה לכונן את האספה ביום ח' מרחשון, יום היובל", ונדחתה לי"ח מרחשון.

II.

סדרי האספה ועניניד

PARLAMENTARISCHE REGELN
und TAGESORDNUNG
für die
DELEGIRTEN-VERSAMMLUNG
der CHOWAWE-ZION
in Kattowiiz am 18. Cheschwan 5645
UND DIE FOLGENDEN TAGE.

§ 1.

Für jeden zur Verhandlung stehenden Gegenstand der Tagesordnung wird die Rednerliste nach eingegangener Meldung vorher festgestellt.

§ 2.

Das Wort wird in der festgestellten Reihenfolge ertheilt; nur zu Gunsten desjenigen darf eine

2. Auseinardersetzung der Nothwendigkeit den Ackerbau unter den Juden zu befördern Behufs der Colonisiruug Palästina's u.
3. Errichtung eines Instituts für diesen Zweck.
4. Ueber Einsetzung eines Central-Comités und über den Sitz desselben.
5. Wahl des Central-Comités zum Zwecke
   a. Nachsuchung der staatlichen Genehmigung,
   b. die schon bestehenden Colonien möglichst vollständig zu versorgen und auf guten Fuss zu setzen.
   c. Statutenannahme für dieses Institut.
6. Constatirung der zu Gebote stehenden Mittel.
7. Effektivbestand der Vereine und der Montefiore-Stiftung.
8. Gründung eines Executiv-Comité's im hl. Lande.
9. Provisorische Commission für läufende Geschäftsführung bis zur Constituirung des Central-Comité's. [1])

Diejenigen Punkte, welche am Donnerstag nicht erledigt werden können, werden für die nächsten Tage verschoben.

1) הסעיף האחרון (התשיעי) איננו נדפס, כי אם נתוסף בכתב-ידו של מ. מוס.

III.

הרשאה לפינסקר מאת עדת אודיסה.

Одесскій городовый Раввинъ.

19 September 1884.

Sehr geehrter Herr,

Mit diesem habe ich die Genugthuung Ihnen zu eröffnen, dass Sie nach Beschluss der am 18-ten dieses Mts. versammelten Notablen unserer Gemeinde gewählt sind bei der demnächst stattfindenden Berathung, wie die Erinnerung an die hunderste Geburtstagsfeier unseres edlen Glaubensgenossen,

Sir Moses Montefiori

zu ehren, sich betheiligen, resp. unsere Vertretung übernehmen zu wollen.

Indem ich das Vergnügen habe Ihnen diesen Beschluss mitzutheilen und Ihnen zu dieser ehrenden Wahl meine guten Wünsche zu übergeben, spreche ich die Ueberzeugung aus, dass Sie bei dieser Gelegenheit unseren allgemeinen und speziellen Verhältnissen Rechnung zu tragen wissen werden.

Hochachtungsvoll der Stadtrabbiner

Dr. S. Schwabacher.

Herrn Dr. Pinsker, Hier.

Ausnahme stattfinden, welcher ein Missverständniss aufzuklären wünscht, welches auf den Gang der Debatte Einfluss hat.

§ 3.

Wer das Wort erhalten, soll nur von der Rednertribüne aus sprechen.

§ 4.

Ein Redner kann unterbrochen werden:

a. vom Präsidenten:
   1. um ein Missverständniss aufzuklären;
   2. um ihn aufzufordern, sich an den Gegenstand zu halten;
b. von einem stimmberechtigten Midgliede der Versammlung, um den Redner zur Ordnung zu rufen.

Ueber einen solchen Ordnungsruf entscheidet in erster Reihe der Präsident, in zweiter die Versammlung nach absoluter Majorität.

§ 5.

Jeder Antrag muss von einem Delegirten eingebracht und von mindestens vier Delegirten unterstützt werden.

§ 6.

Amendements sind zulässig und werden nach § 5 behandelt.

§ 7.

Während eine Frage zur Verhandlung steht, können nur folgende Vorschläge gemacht werden (nach § 5):

1. den Gegenstand fallen zu lassen;
2. den Gegenstand bis zur nächsten Versammlung zu verlagen;
3. einem Comité zu übergeben;
4. Schluss der Debatte.

Ist ein Antrag auf Schluss angenommen, so soll von den eingeschriebenen Rednern nur noch einer für und einer gegen zum Wort gelassen werden.

§ 8.

Die Abstimmung geschieht durch:

1. Handaufheben;
2. namentliche Abstimmung; letztere wenn sie von 8 Delegirten verlangt wird.

VERSAMMLUNG

Donnerstag, den 6. November, 4 Uhr Nachm.

Tagesordnuug:

1. Wahl des Bureau's.

.IV

הרשאה לפינסקר מאת אגודת „זרובבל" באודיסה.

ועד אגודת חובבי ציון „זרבבל" אשר באדעססא, בתתו את תודתו להיושב ראש בסודו, הד"ר ל. פינסקער, על אשר הואיל בטובו לקחת עליו הטרח להיות נבחר הועד ההוא באספת נבחרי אגודות חובבי ציון, אשר תהיה בקאטטאוויטץ ביום ח"י מרחשון שנה זו, הנהו ממלא עם זה את ידי הנבחר הד"ר פינסקער הנ"ל לטכס עצה ולהחליט דבר בסוד יתר חברי האספה בשם אגודת „זרבבל" באדעססא, וכל דבר אשר יציע אותו או יסכים עליו הנבחר הנ"ל הד"ר פינסקער במועצות האספה יציע אותו ויסכים עליו לא בשם עצמו אך בשם כל בני האגודה, והיה פיו כפינו וידו כידנו בכלל ובפרט בכל דבר הנוגע בישוב ארץ ישראל, אשר ידובר בו בסוד האספה. וע"ז באנו על ההתום

אדעססא, יום ד' י"ד מרחשון תרמ"ה לפ"ק.

אלעקסאנדער ראבינאוויטש
נחום גראנאט
וואלף קאנסטאנטינאוואסקע
אפרים דיינארד
... בעללינג
משה פישערוויטש
ד"ר מאריטץ שטיינער
אברהם גרינבערג
ד"ר יונה קאצען
אברהם קאנסטאנטינאוואסקע
ד"ר סימאנאוויטש
מאיר שפירא
ד"ר מיכל ליאן
צבי לעווענזאן
משה ליב ליליענבלום
אשר גינצבורג
ברוך הארטענשטיין
יעקב ראבינאוויטש
ברוך בלאנק.

חברי הועד

.V

מכתב־חוזר מאת חובבי־ציון בווארשה לראשי האגודות.

בעז"ה ווארשא מוצ"ט
של חג התרמ"ה

אחים יקרים ותמימי־דעים!

בעוד ימי מספר יתאספו טובי „חובבי ציון" בעיר הגבול קאטאוויץ אשר בשלעזיא העליונה, לדון ע"ד שאלות נכבדות העתידות לברוא תקופה חדשה בהענין הקדוש של ישא"י משאת נפש כולנו. ראשי הענינים נושאי האספה הם:

1) ע"ד „מזכרת משה" ואופן התיסדותה, 2) יסוד ועד מרכזי להנהגה כללית לכל עניני ישא"י, ועד שיהיה הבריח התיכון המבריח את כל פעולות האגודות הפרטי׳ת וכוללן יחד לחפץ אחד ומטרה אחת. התנאי הראשי לכל ענין ומו"מ הוא הידיעה וההכרה את איכות וכמות הכחות הפועלים, וע"כ עלינו לדעת במספרים מדויקים תוכן החמר והלבנים ליסוד בנין עדי עד, ועל כן בקשתנו שטוחה לפניכם, שתומ"י בבוא דברינו אליכם תיטיבו ברצונכם למהר ולהשיב תשובה שלמה על השאלות האלה:

א) האם ישנה אגודה לחובבי ציון בעירכם? מספר חבריה כמה? לאיזה סך יעלה כסף התרומה לחדשים ולשנה? האם יש תקוה להרחיב גבולה ולרכוש לה נפשות אחרי הוסד הועד המרכזי אי"ה?

ב) אם לע"ע עוד לא נוסדה אגודה, האם יש תקוה ליסדה? האם ימצאו בעירכם מספר אנשים בעלי לב מתנה ומחזיקים בהדעה של ישוב הארץ? ובאיזה אופן נוכל לעוררם לפעולה?

ג) עד כמה יעלה סך כסף התרומה מהקערות בעיו"כ והנדרים ממי שברך בשמחת תורה ואם בא כל הכסף לידי גוביינא? עפ"י דעת רוב מנין ובנין של ראשי המתעסקים נמנו וגמרו לספח את הסכומים האלה להמזכרת כאמור ב„המליץ" במאמר „קערת כסף אחת".

ד) תיטיבו ברצונכם למלא את הטבלא שאנחנו שולחים לכם בזה במספרים. זה יעשו גם כל החברים שהביאו את חשבונם לידי בירור. תשובתם יריצו אל החבר הנכבד רי"מ מאירסזאן עפ"י האדרעססע בשולי המכתב.

ה) החברים ייטיבו לשלוח איש איש הצעותיו והשקפותיו בקיצור נמרץ ובדברים מועטים מחזיקים את המרובה, ואנחנו נמהר להעלותם על שולחן האספה הנכבדה, וה' אלקים יופיע על עצתנו ויהיה עוזר לנו להניח אבן פנה לבנין עדי עד. לתשובתכם נחכה בפאסט החוזרת.

עבדכם ואחיכם בן עמכם שפ"ר.

.VI

מכתב מאת ד"ר כהן, רב בקאטוביץ, להאספה.

Kattowitz 7. 11. 84.

An den Vorsitzenden der Delegirten der «Chowawe Zion».

Wohlg.

In ergebener Erwiederung auf die an mich ergangene freundliche Einladung, mich an den Sit-

zungen der Delegirten der «Chowawe Zion» zu betheiligen, bedaure ich aus bestimmten Gründen dem mir ausgesprochenen Wunsche nicht genügen zu können.

In Hochachtung

Dr. Jacob Cohn

Rabbiner.

.VII

הפרוטוקול הגרמני של האספה.

PROTOKOLLE

der Delegirten-Versammlung der Chowawe-Zion.

vom 18.—28. Cheschwan 5654

in Kattowitz O.-S. abgehalten.

Als Manuscript gedruckt.

Erster Verhandlungstag.

Verhandelt,

Kattowitz, den 6. November 1884.

Im Logen-Locale der Concordia-Loge IV Nr. 340 des U. D. B. B. waren bei Gröffnung der Delegirten-Versammlung der Vereine Chowawe-Zion, die in einer besonderen Liste eingezeichneten 36 Delegirte erschienen.

Präsident oben genannter Loge, Herr Ad. Löbinger, begrüsste die Gäste in herzlicher Weise und hiess dieselben willkommen, indem er zugleich auf die Ziele und Zwecke des Ordens hinwies und die Mitglieder der Zionsfreunde als treue Brüder und Gesinnungsgenossen bezeichnete.

Der Vorsitzende des hiesigen Ortsvereins «B'ne Brith», Herr Moses, dankt hierauf für die tiefempfundenen Worte des Vorredners, begrüsst gleichfalls die Versammlung im Namen des Vereins, erklärte um 7½ Uhr die Sitzung für eröffnet und empfiehlt, zunächst an die Bildung eines Bureaus zu gehen, das auch in folgender Weise gewählt wurde:

1. Zum Alterspräsidenten Herr Rabbiner Mohilewer, Bialystok.

2. Zum ersten Präsidenten Herr Dr. Pinsker, Odessa.

3. Zum zweiten Präsidenten Herr A. Zederbaum, Petersburg.

4. Zum Geschäftsführer Herr Freuthal, Kattowitz.

5. Zum deutschen Schriftführer Herr S. Friedländer, Kattowitz.

6. Zum hebräischen Schriftführer Herr P. Rabinowitz, Warschau.

Gegenstand der ersten Berathung ist die festzusetzende Tagesordnung, welche in der Fassung, wie dieselbe vorher der Versammlung in gedruckten Formularen vertheilt wurde und sich hier in der Anlage befindet, angenommen wurde.

Zu Punkt 2 der Tagesordnung nimmt der nunmehr erwählte Präsident Herr Dr. Pinsker das Wort:

Meine Herren! Auf Anlass des hundertjährigen Iubiläums des hochverdienten Sir Moses Montefiore haben mir uns aus verschiedenen Ländern zusammengefunden, um denselben durch die Gründung eines durch die Zeitverhältnisse gebotenen Institutes zu verewigen, eines Institutes, welches eben so nutzbringend für das jüdische Volk, als des Jubilars würdig werden soll.

Gestatten Sie mir, meine Herren, unsere Gesichtspunkte durch einige Worte zu erläutern.

Die soziale Stellung der Juden in den Ländern, wo sie in grossen Massen zusammenleben, und die tiefe Noth, die aus derselben hervorgegangen, haben zur Einsicht geführt, dass sie nur dadurch gebessert werden könne, wenn für die Thätigkeit unserer Nation eine neue Bahn und ein neues Gebiet eröffnet werden würde.

Die Thatsache, dass die Juden in der zweitausendjährigen Diaspora den Landbau verlernt, und als Fremde verlernen mussten, kann ebensowenig geleugnet, als ihnen zum Vorwurf gemacht werden. Es ist aber ebensowenig zu verkennen, dass in dieser Thatsache ein wesentliches, ja, vielleicht das wesentlichste Moment inbegriffen ist, welches die harmonische Entwickelung ihres geistigen und materiellen Lebens beeinträchtigt, besonders aber den Juden in der Meinung anderer Völker geschadet hat.

Die Juden sind seit lange das handeltreibende Volk par exellence geworden. Allein, was sonst ganz in der Ordnung gefunden wird, gilt nicht immer für die Juden. Da übrigens die anderen Nationen auf ureigenem Grund und Boden wohnen, so müssen sie zugleich ihr Land kultiviren. Sie produziren im direktesten Sinne des Wortes. Neben dieser direkten Produktion ist die indirekte durch Handel, freie Professionen, Wissenschaft und Kunst wohl ebenso berechtigt, aber sie ist nicht so dominirend und in die Augen fallend, darum aber doch begreiflich und münschenswerth. Daher bei ihnen die Entwickelung der geistigen und materiellen Fähigkeiten eine gleichmässige und mehr oder weniger normale, denn Handel und freie Professionen sind berechtigte Bestandtheile der Gesammtthätigkeit eines jeden Volkes. Leider kann von den Juden nicht dasselbe gesagt werden. Un-

kehren wir zur Mutter Natur zurück, die dankbar die Hände segnet, welche sie bearbeiten und unter den Menschen keinen anderen Unterschied kennt, als den des Fleisses. Wie wir einst vom Pflug zur Waage überzugehen wussten, so greifen wir jetzt wacker nach dem Pfluge.

Der Energie und der Elastizität unserrs Volkes können wir mehr als den Peitschenhieben des Antisemitismus zumuthen, dass wir nach klarer Erkenntniss dessen, was uns wohlthut, auch die Kraft finden werden, uns an die ungewohnte schwere Arbeit zu machen. Es wird unserem Denkervolke nicht schwer sein, bald die Einsicht zu gewinnen, dass ein ungestümes, planloses Vorgehen hier nicht zum Ziele führen kann. Eine Volksmetamorphose lässt sich nicht im Handumdrehen bewerkstelligen und würden wir uns daher täuschen, wenn wir schon zu unseren Lebzeiten von den Früchten zu pflücken hofften. Aber was sind denn einige Geschlechter für unser unvergängliches Volk? Wie bald wird es bei gehöriger Energie und Umsicht seine neue Umwandlung überstanden haben!

Glücklicherweise wird unsere Aufgabe mesentlich dadurch erleichtert, dass sie vom Voks-Instinkte bereits erfasst und theilweise sogar von einer begeisterten Idee getragen ist.

Colonisation sei daher von nun an unsere Losung. Bereits ist sie im Gange. Aus dem mit Unrecht verschrieenen Material der russischen Juden sind in der kurzen Zeitpause von zwei Jahren Colonien erstanden, die von der Arbeitsfähigkeit unserer Brüder Zeugniss geben und zu den besten Hoffnungen berechtigen. Dass wir dem edlen Ringen nach freier Arbeit, wo es auch sei, zu Hilfe zu kommen verpflichtet sind, versteht sich von selbst. Betrübend ist es, dass von mancher Seite gerade dem Drange nach dem heiligen Lande die kälteste Theilnahme entgegengestellt wird. [illegible] fiore aber war ihm immer in Liebe und T[illegible] ergeben.

Und so wäre der hier tagenden Versammlung das Glück beschieden, jene heilige Aufgabe unter die Fahne eines Mannes zu stellen, der während seiner ganzen hunderejährigen Lebenszeit durch unwandelbare Hingebung an seine Nation die Verehrung aller Söhne unseres Volkes gewonnen.

Durch die Begründung eines Montefiore-Verbandes zur Förderung des Ackerbaues, speciell, behufs Unterstützung der Colonisten in Palästina, errichten wir dem Jubilar ein Denkmal, unvergänglicher als Erz, und eröffnen wir unserem Volke einen neuen Weg zur Glückfahrt und wahrer menschenwürdiger Thätigkeit.

Diese Rede wurde sehr beifällig aufgenommen. Logenpräsident Herr Löbinger richtet an Dr. freiwillig vom Landbau ausgeschlossen, haben sie im Laufe der Zeit auch den Sinn für denselben verloren und ist darum ihre Thätigkeit gewissermassen eine einseitige, mitunter auch die körperliche Entwickelung schädigende geworden.

In früheren Zeiten, wo der Völkerverkehr ein schwacher gewesen und die Masse der Bevölkerung auf dem Lande wohnte, entsprachen die Juden der vermittelnden Rolle des Dampfes und des Telegraphen der Gegenwart. Sie gruppirten ihre Hauptstationen in den Städten, konzentrirten ihre Hauptthätigkeit auf den Handel. Ietzt ist es anders geworden. Mit der Zunahme der Bevölkerungsdichtigkeit in den Städten, mit dem Uebergreifen des Handels in den modernen Staaten, ist die Agglomeration der jüdischen Bevölkerung in den Städten relativ noch mehr gewachsen, und musste nothwendigerweise eine verhängnissvolle Reibung entstehen, als deren rohen Ausdruck wir zum Theil den Antisemitismus betrachten.

In der That erscheint die merkantile Thätigkeit der Juden in den Augen unbefreundeter Nationen als eine unberechtigte und vielfach missbrauchte. Schon von diesem Standpunkte aus, und wohl auch zur paritätischen Cultivirung unserer eigenen Kräfte, wäre es daher sehr geboten der im Kleinhandel und Kleingewerbe verkümmerten Masse unseres Volkes den altehrwürdigen, naturgemässen Erwerbszweig unserer Ahnen, den Ackerbau, wiederzugeben. Die Erde lässt sich gerne ausbeuten und ist dafür dankbar, — dankbarer als die Menschen, von denen Jeder sich selbst das Exploitiren seiner Nebenmenschen erlaubt, ohne sich dasselbe von Andern, geschweige von Juden, gefallen lassen zu vollen. Mit uns aber ist es soweit gekommen, dass man unser blosses Dasein schon uns als eine Exploitation anrechnet.

Um so mehr müssen wir die räthselhaft erscheinenden Zeichen der Zeit entziffern lernen, und zu unserer eigenen Rehabilitation sowohl, als zu unserer organischen Anpassung an die allgemeinen Verhältnisse benutzen. Unsere Aufgabe wird uns als eine nachgerade zwingende erscheinen müssen, wenn wir den Umschwung in Betracht ziehen, den die socialökonomischen Anschauungen der Völker in den letzten Jahren gewonnen. Ob in kurzer Frist dem Kapital mit Recht oder Unrecht der Krieg auf Tod und Leben erklärt wird, möge dahingestellt bleiben. Gewiss ist es, dass die Juden als erste wenn nicht als einzige Opfer jener drohenden Umwälzung fallen werden, wie sie es schon zum Theil blos durch deren entferntes Herannahen geworden.

In unserer Erstickungsnoth müssen wir uns daher Luft machen und einen neuen Spielraum zu gewinnen suchen. Waren wir bislang die Träger des Verkehres zwischen Mensch und Mensch, so

3) Vom Herrn Rechtsanwalt Jasinowski: eine Commission zur Aufstellung einer Candidatenliste für die verschiedenen Commissionen zu wählen, deren Aufgabe es sein soll, die Zahl der Mitglieder des Provisoriums, den Sitz desselben und die Instruktion resp. einen Entwurf für dieselbe festzustellen.
4) Vom Herrn Moses: die Wahl eines provisorischen Central-Comites und gleichzeitig eines Comites für die Angelegenheiten der Colonien Palästina's, die Frage anknüpfend, ob die darzubietende Hülfe in Form eines Geschenkes oder in der Hoffnung auf Rückgewähr den Colonisten gegeben werden soll.
5) Vom Herrn Lunz: über die letzten Auseinandersetzungen die Vorschläge der zu wählenden Commission abzuwarten, und dass es Hauptsache sei, neue Einnahmequellen zu erschliessen, als auch über die sofortige Verwendung der bereits vorhandenen Mittel zu berathen.
6) Vom Herrn Wissotzki: ein gleichgehender Vorschlag mit dem Zusatze, dass jedes einzelne Mitglied bestrebt sein müsse, in seinem Orte und in seiner Gegend durch eifrige Agitationen die Mittel zu vermehren.

Die vorangeführten Vorschläge haben für heute den Zweck erreicht, dass die sofortige Gründung eines provisorischen Central-Comites allgemein anerkannt und zum Beschluss erhoben wurde. Die Wahl desselben soll in morgiger Sitzung stattfinden.

Es werden vier soeben eingegangene Depeschen verlesen:

I.

M. Moses, Kattowitz. Zionsfreunden Brudergruss und Zustimmung, gedenket meines Manifestes.

Rülf. Memel.

II.

An Dr. Pinsker. Begrüsse Versammlung herzlichst, möge Ihr mitgetheiltes Programm durchdringen.

Rabbiner Dr. Hildesheimer.

III.

An Dr. Pinsker. Der wackeren Versammlung herzlichst Glückauf. Mögen Berathungen das heilige Werk kräftigst fördern.

Redaction der jüdischen Presse.

IV.

Theilet mit, das mündlich besprochene Hinkommen unmöglich. Bin als Bevollmächtigter einverstanden falls Motto mehr Thaten weniger Worte und Statuten Zions[1]) möglichst berücksichtigt werden

1) עי' לעיל נומר 110.

Pinsker die Bitte, seine Rede vervielfältigt durch den Druck, zur Erinnerung an die heutige Versammlung dem Orden su übergeben, was voraussichtlich Erfolge in allen Logen des Ordens «B'ne Brith» erzielen wird. Seinem Wunsche als auch dem der Herren Freuthal und Zederbaum, die genannte Rede auch durch die Presse zu veröffentlichen, wird bereitwilligst stattgegeben.

Eine soeben eingetroffene Depesche verkündet, dass Herr Dr. Drübinowicz aus Rostoff morgen ankommen wird.

Alterspräsident Herr Rabbiner Mohilewer beantragt, die Punkte 6 und 7 vorerst zur Verhandlung zu stellen. Vielfach darauf erfolgte Debatten, welche für und gegen den Antrag sprachen, ergaben schliesslich die Beibehaltung der aufgestellten Tagesordnung.

Dem Geschäftsführer Herrn Freuthal gab dies sogar Veranlassung an die Versammlung die Frage zu richten, ob es nicht vorzuziehen sei, vor allem Anderen, sich für die Gründung des Instituts im Princip zu erklären. Eine darauf vom Präsidenten Herrn Dr. Pinsker vorgenommene Abstimmung ergab die Nothwendigkeit desselben.

Präsident Herr Dr. Pinsker schlägt vor, den Namen des Instituts «Montefiore-Verband» zur Förderung des Ackerbaues unter den Juden resp. zur Unterstützung der jüdischen Colonisten in Palästina zu wählen.

Aus den Debatten hierüber ist diejenige Ausführung des Vicepräsidenten Herrn Zederbaum besonders hervorzuheben, welcher der Versammlung Mittheilungen machte über in massgedenden Kreisen gethane Schritte, woraus im Wesentlichen hervorging, dass die türkische Regierung nicht mit misstrauischen Blicken dem zu gründenden Werke entgegen sieht.

Der Name «Montefiore-Verband zur Förderung des Ackerbaues unter den Juden resp. zur Unterstützung der jüdichen Colonisten in Palästina» wurde angenommen.

Die Uebersetzung dieses Namens in hebräischer Sprache wurde sofort festgesetzt und verlesen.

Ueber die Punkte 4 und 5a, 5b, und 5c wurde zugleich verhandelt.

Es wurden folgende Vorschläge gemacht:

1) Vom Präsidenten Herrn Dr. Pinsker: ein provisorisches Comite zu wählen, welches vor Allem einen Theil der vorhandenen Gelder zur Unterstützung der bereits bestehenden Colonien verwenden soll.
2) Vom Herrn Pines: eine Commission zu wählen zur Feststellung der Instruktion für den Verband und eine zweite Commission, welche die Legalisirung der Statuten erstreben soll.

Herr Red. Zederbaum entnimmt aus dem Berichte, dass fast alle Colonien versorgt seien, ausser Pessach Tikwah. Dieser dürfte man einfach die verlangten 10.000 Frcs. durch Paris überweisen, ohne erst durch eine Commission Vorschläge machen zu lassen. Betreffend Bylu und Jessod Hamaloh sei zu entscheiden nach dem Berichte eines an Ort und Stelle zu entsendenden Delegaten.

Herr Gordon erwähnt weiter, dass Herr Dr. Löwe in London öffentlich in einem Vortrage sich über die Mission des Herrn Gordon und den Congress in Kattowitz ermuthigend ausgesprochen hat*).

Herr Dr. Pinsker unterstützt durch Herrn Zederbaum, beantragt:

Es sollen die Summen festgestellt werden, welche nach Palästina zu senden seien, ferner soll eine Commission gewählt werden, welche die Anträge, die sich aus den bisherigen Berathungen ergaben, präcisiren soll. Damit ist die Versammlung einverstanden und die Zahl der Mitglieder den Schaffung unangreifbarer Fonds höchst wichtig. Erwarte Nachricht.

Schapira.

Auf Antrag des Herrn Lunz wurde die Sitzung um 10¼ Uhr geschlossen.

V. g. u.

Samuel Mohilewer.	D. Friedmann.
	Dr. med. Drübinowicz.
Dr. Zederbaum.	J. Jasinowski, Rechtsanwalt.
L. Kliwanski.	H. Mirkin.
S. Freuthal.	L. Schalit.
M. Moses.	Dr. Rabbinowicz.
S. Friedländer.	A. Zederbaum.
W. Wissotzki.	M. Moses.
Dr. Pinsker.	M. Lunz.
Bramson.	Davidsohn.
Dr. Lippe.	L. Kalischer.
Dayches.	P. Rabinowitz.
Dr. Chasanowitz.	Ch. Wollrauch.
J. Barnett.	B. Freidenberg.
J. M. Mayersohn.	F. Pines.
N. Schönmann.	B. Rittenberg.

ZWEITER VERHANDLUNGSTAG.

VERHANDELT

Kattowitz, den 7. November 1884.

Die heutige Versammlung wird vom Präsidenten Herrn Dr. Pinsker um 11 Uhr Vorm. mit Vorbesprechungen eröffnet.

Anwesend waren 35 Delegirte.

Das Protokoll voriger Sitzung wurde verlesen und gab zu Ausstellungen keinen Anlass.

Herr Lunz beantragt, Herrn Gordon zu ersuchen, über seine Reisen nach Paris und London Bericht zu erstatten.

Herr Gordon thut dies in ausführlicher und allgemein befriedigender Weise. Erfreulich wirkt die Nachricht, dass Herr Gordon in Paris und London für unsere Sache Sympathieen wahrgenommen hat. Er hebt hervor, dass die Colonie Pessach Tikwah fast allein nur noch einer wesentlichen Unterstützung bedürftig sei. Das Comite könne ein provisorisches sein.

Herr L. Kalischer aus Thorn schliesst sich der Ausführung des Herrn Gordon an, da es als ein Glück zu betrachten sei, dass wichtige Personen für die Sache Sympathie haben und es sei die bewilligte Unterstützung an eine Firma zu senden, welche die Uebermittelung durch ihre Vertreter an Ort und Stelle in geeigneter Weise auszuführen in der Lage ist.

Herr Meyersohn ist der Ansicht, es sei nur von einem Bureau die Rede, welches kurzer Hand die Beschlüsse der Versammlung ausführen soll.

*) Die betreffende Stelle der Rede lautet:

«Sein (של מונטיפיורי.—העורך) Lieblingsziel, den Landbau unter seinen Brüdern in Palästina zu verbreiten, wurde von vielen Tausenden in Russland, Rumänien, Oesterreich, Galizien, Frankreich und einigen Theilen Deutschlands mit Enthusiasmus aufgenommen.

Er hatte die Freude am Dienstag den 23 September d. J. einen Delegirten von 53 russichen Gemeinden zu empfangen, der ihm ein Album überreichte, in welchem die innigen Wünsche und Gebete für die fernere Dauer seines Lebens enthalten waren. Dasselbe war von 1562 Repräsentanten von 50 Vereinen unterzeichnet, welche den Namen Zionsfreunde führen und deren Ziel der Landbau in Palästina ist.

Sie feiern den Geburtstag durch eine Delegirtenversammlung, welche sie in der Stadt Kattowitz O.-Schl. abhalten, um eine Montefiore-Stiftung zum Zwecke der Förderung des Ackerbaues in Palästina zu begründen.

Nach einem Einladungsschreiben, das ich erhielt, werden diese Vereine in einer Grenzstadt zwischen den genannten Ländern gelegen ein Central-Comite einsetzen und ein Executiv-Comite im heiligen Lande. Nach Mittheilungen der genannten Delegaten ist im letzten Jahre die Colonie Pessach Tikwah gegründet worden, in welcher jetzt 20 Familien dem Ackerbau obliegen.*) Ebenso viele wohnen in Iessod Hamalah am Meromsee unweit Safet und 16 Familien in Gadara, in der Nähe von Pessach Tikwah. In allerletzter Zeit haben 30 Familien aus Rumänien sich entschlossen, aus eigenen Mitteln Land zum Ackerbau Anzukaufen.

Vier Colonien: Rosch Pinah, Rischon l'Zion, Samarin und Ekron hat ein grosser und edelherziger Mann in Frankreich, dessen Name nicht genannt werden soll, unter seinen Schutz genommen. Die Zionsfreunde in Warschau wollen durch den Verkauf von 100,000 Exemplaren des Montefiore-Portraits einen Fond aufbringen, aus welchem eine neue Colonie zum Andenken an den heutigen Geburtstag gegründet werden soll. Es ist aller Grund vorhanden zu glauben, dass die Zeit kommen werde, in welcher alle Hindernisse, welche den neuen Ansiedlern bereitet werden,

*) P. T. ist die älteste der Colonien.

Darauf wird die Sitzung um 2³/₄ Uhr geschlossen.

V. g. u.

Dr. L. Pinsker.	A. Zederbaum.
S. Mohilewer.	S. Freuthal.
L. Kliwansky.	M. Moses.
L. Schalit.	S. Friedländer.
Dr. med. B. Drübinowicz.	M. Lunz.
L. Jasinowski, Rechtsanwalt.	W. Wissotzki.
H. Mirkin.	

DRITTER VERHANDLUNGSTAG.

VERHANDELT,

Kattowitz, den 9. November 1884.

In heutiger Versammlung brachte die erwählte Commission folgende Vorlage ein:

1) Der Colonie Pessach Tikwah sind nach Antrag der Herren Mohilewer und Red. Gordon sofort durch Herrn Erlanger in Paris 10000 Frcs. zu gewähren resp. zu senden.

2) Ferner sind der Kolonie Jessod Hamaloh durch den Rab. Herrn R. Schapira zu Meseritz 2000 Rubel zu überweisen, wie dies vom Warschauer Verein in Aussicht gestellt war.

3) Herrn M. Pines in Jerusalem soll für seine bisherigen Bemühungen von der Versammlung ein Dankesvotum ausgesprochen werden; gleichzeitig ist an ihn die Bitte zu richten, gefälligst einen möglichst ausführlichen Bericht über die von ihm bisher eingenommenen und verwendeten Summen Herrn Rab. Mohilewer in Bialystok zugehen zu lassen.

4) Ebenso ist an den Verein in Warschau die höfliche Bitte auszusprechen wie im vorigen Falle; der diesem Vereine auszusprechende Dank ist durch die Person des Herrn Meyersohn, dem Administrateur der Bilder, zu vermitteln. Dieser Herr ist besonders zu bitten, seine bewährte Thätigkeit fortzusetzen.

5) Eine Vertrauensperson soll den Stand der Colonien an Ort und Stelle prüfen, ebenso über das von Herrn Kalicher geschenkte Grundstück in Bezug auf die türkischen Rechtsverhältnisse der Uebergabe und gesetzliche Formalitäten Bericht erstatten. Diese Vertrauensperson ist von hier aus zu delegiren.

6) Es ist zur weiteren Leitung ein provisorisches Central-Comite auf ein Jahr einzusetzen. Dasselbe besteht aus 18 Personen und hat seinen Sitz in Berlin oder in einem andern von ihm selbst zu bestimmenden Orte. Die dieser Kommission wird auf 7 festgestellt. Es erfolgt hierauf die Wahl. Diese ergiebt:

Für Herrn	Gordon	von 28 Stimmen	20.
» »	Rab. Mohilewer		18.
» »	A. Zederbaum Red.		16.
» »	Kliwanski		16.
» »	P. Rabinowicz		16.
» »	Dr. Pinsker		18.
» »	Jasinowski		20.

Die Gewählten nahmen die Wahl an.

Herr Bramsohn liest eine von ihm ausgearbeitete Instruktion vor, welche der Commission übergegeben wurde. Hierauf entsteht unter den Delegirten eine ungeordnete Debatte über diese Instruktion.

Herr Pinsker macht die Mittheilung, dass Herr L. Kalischer ein ihm in Palästina gehörendes Grundstück, welches s. Z. gegen 4500 Mark gekostet hat, dem C. C. als Geschenk zur Verfügung stellt.

Die Versammlung spricht Herrn Kalischer ihren Dank aus.

Uuf Antrag des Herrn Lunz verliest Herr Moses das Manifest des Herrn Dr. Rülf welches in Begeisterung aufgenommen wurde.

---

aufhören müssen. Ueber diesen Gegenstand pflegte Sir Moses immer zu sagen:

> «Sr. Kaiserl. Majestät, der Sultan Abdul Hamid, kennt keinen Unterschied zwischen einem Unterthan und dem anderen—er behandelt sie alle mit gleicher Gerechtigkeit und mit gleicher Liebe. Die Zeit wird kommen, in welcher der Mund der Verleumder geschlossen sein wird und Sr. Majestät wird sich von der Wahrheit überzeugen, dass diejenigen Söhne Israels, welche das Land der Verheissung bebauen wollen, kein anderes Ziel haben, als in Frieden unter dem Segen seines Schutzes zu leben».

Betrachtet man den trotz aller entmuthigenden Zeitungsberichte erzielten Erfolg, so wird man denselben als günstiges Vorzeichen für die Zukunft anerkennen müssen. Ein anderer edler Freund, wie der in Frankreich, wird sich finden und seine helfende Hand denen reichen, welche in Noth sind. Mit der Zeit werden noch mehr solche Männer und genügende Mittel sich finden, um die grosse Sache zu stützen und hätte es auch keinen anderen Zweck, als den armen Klassen Trieb zum Ackerbau anstatt zum Kleinhandel einzupflanzen, so wäre damit allein schon ein grosses Werk vollendet.

Unser geliebter Sir Moses möge noch lange leben um das realisirt zu sehen, was sein Herz so innig wünscht».

Vor Eintritt in die Tagesordnung wird vom Präsidenten Herrn Dr. Pinsker die betrübende Mittheilung gemacht, dass Sir Moses Montefiore erkrankt sei, was in der Versammlung eine sehr tiefempfundene Theilnahme hervorruft. Ein sofort veranstalteter Gottesdienst, in welchem Herr Rabbiner Mohilewer im inbrünstigen Gebete die Genesung des ehrwürdigen Greises erfleht, wurde abgehalten und darauf folgende Depesche abgesandt:

Dr. Löwe Broad Stairs Kent England. Delegirten-Versammlung Kattowitz erkundigt theilnehmend nach Befinden Sir Moses Montefiore.

R. P. Präsident Dr. Pinsker. *)

Eintretend in die Tagesordnung wird das Protokoll voriger Sitzung verlesen und angenommen.

Zwei eingegangene Depeschen gelangen darauf zur Verlesung.

1) Von Herren Kaplan u. Ehrlich, Riga. Versammelten Brüdern gleichgesinnten herzlichen Gruss.

2) Von Herren Chaneles, Maskileison, Minsk. Komme Sonntag bestimmt Warschau. Wir bevollmächtigen unterdessen Rabinowicz für uns zu stimmen. Schreibe Rabbinowicz Warschau.

Punkt 10 der Commissions-Vorlage kommt auf Antrag des Herrn Dr. Pinsker zuerst zur Verhandlung.

Präsident Herr Dr. Pinsker meldet, dass von verschiedenen Vereinen Petitionen eingegangen sind, welche unbedingt schnellste Erledigung finden müssen und schlägt vor, eine Commission aus den Herren: Dr. Drübinowicz, Rechtsanwalt Jasinowski, Dr. Chasanowicz, Bramsonn und Lunz zusammen zu setzen, welche in nächster Sitzung über Alles berichten soll. Die Versammlung ist damit einverstanden.

Es gelangt darauf der Commissionsentwurf zur Verlesung.

Herr Gordon als Referent der Commission lenkt die Versammlung auf die grosse Wichtigkeit der heutigen Berathungen hin, betonend, dass von denselben das ganze Gelingen des angestrebten Werkes abhänge und ausführend, dass hunderttausende von Menschen bezw. das ganze Judenthum auf die heutige Versammlung ihr Augenmerk gerichtet habe. Redner versichert, dass die Vorlage der Commission mit dem ernsten Vorsatze nach bestem Wissen und Gewissen das Beste zu schaffen, von derselben ausgearbeitet wurde; auch um dem ihn entgegengebrachten grossen Vertrauen möglichst nach allen Seiten hin gerecht zu werden. Einzelne Punkte der Commissions-Vorlage haben der Berathung grosse Schwierigkeiten verursacht und manches Mitglied hat mit schwerem Herzen sich

*) Antwort: Sir Moses heute etwas besser. Löwe.

Pflichten dieses Comite's sind: a) die von den Lokalvereinen bisher eingenommenen und auch fernerhin zu sammelnden Gelder kassenmässig zu verwalten, b) die Gesuche der Colonien zu prüfen und zu erledigen, c) die Ausarbeitung eines Statuts für den zu gründenden Montefiore-Verband, d) die Anerkennung des Verbandes durch die hohe russische Regierung zu erstreben, e) durch eine Delegation die Erlaubniss der hohen Pforte zur unbehinderten Ansiedelung jüdischer Colonisten in Palästina zu erwirken.

Die laufenden Geschäfte des Central-Comite's werden durch eine Permanenz-Commission, bestehend aus einem Geschäftsführer und 2 Mitgliedern, aus dem Comite geführt.

7) Sobald die freiwilligen Gaben an einer Stelle die Höhe von 100 Rubel erreicht haben, ist dieser Betrag an das prov. Central-Comite abzusenden, welches seinerseits jede Summe von 5000 Mark an Herrn Erlanger in Paris zur Verfügung des Verbandes su überweisen hat. Erhoben können die Gelder nur werden gegen collective Unterschrift des Vorsitzenden des Central-Comite's und noch zweier von der General-Versammlung zu ernennenden Mitglieder. Die Berechtigung zu dieser Befugniss geht aus den jedesmaligen Protokollen hervor.

8) Sämmtliches dem Verbande jeweilig gehörende Vermögen bildet den bleibenden Fond der Montefiore-Stiftung resp.: מזכרת משה. Vergeben können die Gelder nur leihweise gegen eventuell festzusetzenden Zinswerth werden.

9) Die Commission beantragt: Die Versammlung wolle beschliessen, für die fördernde Thätigkeit zur Montefiore-Stiftung allen betreffenden Personen und Vereinen ihren Dank auszusprechen

Herrn P. Rabinowitz soll entsprechende Gratifikation übermittelt werden

Dank und Anregungsschreiben sind zu übersenden an die Herren:

Rab Iizchak Elchanan Spector in Kowno.
Rab. Dr. Rülf in Memel.
Bezirksrab. Dr. Salvendi in Dürkheim.
Rab. Dr. Hildesheimer in Berlin.
Leon Rosenthal in St. Petersburg
Simmel in Berlin.
Dr. Schwabbacher in Odessa.

10) Commissionen sind sofort einzusetzen:
a) für die eingegangenen Petitionen,
b) für Constatirung der verfügbaren Gelder,
c) für die Propaganda und das Verbands-Organ.

aufweist. Auf die Einrede des Herrn Wollrauch, dass deren nur zwei vorhanden, wird von Herrn Pines durch Verlesung von Biographien überzeugend hingewiesen, dass Bylu 17 recht brave, fleissige, tüchtige und fromme Studenten aufzuweisen hat. Herr Gordon empfiehlt den Antrag, welcher angenommen wird.

Der darauf folgende Punkt 3 der Commissions-Vorlage wird in wenig veränderter Form angenommen und zwar beschliesst die Versammlung, dass der Bericht des Herrn M. Pines in Jerusalem über die von ihm eingenommenen und verwendeten Summen nicht an Herrn Rabb. Mohilewer, sondern dem Central-Comite zugehen müsse.

Zu Punkt 4 ist in gleicher Weise beschlossen worden, dass der Bericht vom Warschauer Vereine dem Centrall-Comite abzuliefern sei, woraus dieser Punkt in seiner übrigen Fassung angenommen wurde.

Zu Punkt 5 der Commissions-Vorlage werden verschiedene Bedenken laut.

Herr Lunz im Auftrage seiner Fraktion beantragt, nicht eine sondern zwei Vertrauenspersonen zur Prüfung der Colonien an Ort und Stelle zu delegiren, welche Massnahme von ihm dadurch motivirt wird, dass selbst die tüchtigste Person allein dieser grossen Aufgabe und der in Betracht zu nehmenden Reisebeschwernisse nicht gewachsen sein kann, worin er von den Herren Wollrauch und zum Theil vom Herrn Moses und Red. Zederbaum unterstützt wird, indem die beiden Letzteren statt 1 oder 2 Delegirten das Wort Delegation bestimmt haben wollen, um erforderlichen Falles 2 Personen delegiren zu können. Entgegen diesem Antrage sind:

Herr Freuthal wegen unnützer Vertheuerung.

Herr Gordon, weil sich eventuell ein Delegirter mit den Delegirten in Constantinopel zu dieser Mission vereinigen kann.

Herr Drübinowicz, weil sich der Delegirte mit den Delegirten der Alliance event. mit Herrn Lübmann vereinigen kann. Dem laut werdenden Wunsche, die Sache dem Central-Comite zur Erledigung zu überlassen, tritt Herr Rechtsanwalt Jasinowski entgegen und beantragt gleichfalls, nur eine Person und zwar sofort von der Versammlung zu delegiren.

Herr Dajches für den Antrag des Herrn Lunz beantragt, beide Delegirte an Ort nnd Stelle bis zur Bildung eines Executiv-Comite's zu belassen.

Nach den Ausführungen des Herrn Gordon ist wenig Aussicht auf geeignete Delegirte vorhanden, wesshalb Herr Lunz die Ausführung dem Central-Comite zu überlassen wünscht.

Ein Bedenken des Herrn Moses wegen der Rechtsverhältnisse in der Türkei wird durch Herrn nur desshalb zustimmend gezeigt, weil andere Auswege nicht zu finden waren. Der heutigen Versammlung bleibe es daher vorbehalten etwas Besseres zu finden. Den Beschlüssen wird sich die Commission, welche übrigens um Nachsicht bittet, gern fügen.

Herr Lunz meldet, dass er zu einer Fraktion von 12 Mitgliedern gehöre, welche gestern und heute über die wichtigsten Gegenstände vorberathen habe, in der Absicht, ausgerüstet den heutigen Verhandlungen folgen und denselben eine leichtere Arbeit verschaffen zu können. Nachdem daher die Commissions-Vorlage ihrem ganzen Inhalte nach bekannt gegeben, wurde zur nochmaligen Berathung und Erleichterung der Geschäfte eine Pause von einer halben Stunde gegeben.

Zu Punkt 1 der Commissions-Vorlage wird von Herrn Wollrauch aus London darauf hingewiesen, dass in der Colonie Pessach Tikwah auch reiche Leute wohnen, denen er eine Unterstützung nicht gewährt wissen will, in seiner Schilderung versichernd, dass dort leider auch solche Colonisten sich nicht entblöden, zum Nachtheil der Aermeren Unterstützungsgelder in Empfang zu nehmen. Wahrhaft ehrliche Leute müsse man mit der Vertheilung betrauen, damit man ganz sicher gehe, dass nur bedürftigen Colonisten unsere Hülfe zu Theil werde. Es werden hierzu folgende Vorschläge gemacht:

Von Herrn Freuthal, der ganzen Gemeinde in Pessach Tikwah das Geld leihweise zu übergeben und dieselbe dafür haftbar zu machen.

Von Herrn Kalischer, die Ausführung dieser Geschäfte dem Herrn Erlanger zu überlassen.

Nachdem noch die Herren P. Rabinowicz und Gordon, Ersterer im Sinne des Herrn Freuthal, Letzterer im Sinne des Herrn Kalischer gesprochen hatten, wird Punkt 1 nach dem Commissionsantrage angenommen.

Zu Punkt 2 der Commissions-Vorlage meldet Herr Gordon, dass die Colonie Jessod Hammaloh lebensfähig sei. Dieselbe, welche bis jetzt von keiner Seite Unterstützung erhalten habe, befinde sich in augenblicklicher Noth und deshalb müsse die Versammlung die ihr vom Warschauer Comite bereits zugesagte Unterstützung recht bald gewähren. Nachdem noch die Herren Dr. Drübinowicz, Lunz und Freuthal in ähnlichen Ausführungen gesprochen hatten, wurde auch Punkt 2 nach dem Commissions-Antrage angenommen.

Herr Lunz erhält das Wort zu einem Dringlichkeitsantrage, welcher nach hinreichend motivirt darin gipfelt, im Prinzipe eine Summe für polytechnische Studirende zu bewilligen, wobei sich im Allgemeinen die Aufmerksamkeit auf die Colonie Bylu lenkt, welche bekanntlich solche Studirende

die Delegation erwählen soll. Beschlossen wurde unter den Voraussetzungen des Herrn Lunz die Sache dem prov. Central-Comite zu überweisen.

Der Nachtrag zu dem Punkte 6 e lautend: Die laufenden Geschäfte des C. C. werden durch eine Permanenz-Commission, bestehend aus einem Geschäftsführer aus dem Comite und 1 bis 2 Mitgliedern geführt, giebt zu einigen Fragen Anlass.

Ob blos berathende oder nur stimmberechtigte Mitglieder und ob auch besoldete Beamten dieser Commission angehören sollen, wird beschlossen, die Entscheidung hierüber dem prov. Central-Comite zu überlassen.

Der Nachtrag zum Punkte 6 e wird nach dem Antrage der Commissions-Vorlage angenommen. Auf Anregung des Herrn Dr. Pinsker wünscht Herr Lunz bis zur Installirung des prov. Central-Comites die laufenden Geschäfte dem bestbewährten Organ, den Warschauer Mitgliedern, zu überlassen. Dieser Gegenstand soll später berathen werden.

Zu Punkt 7 der Commissions-Vorlage, die Unterbringung der Gelder betreffend, wird beschlossen: jede gesammelte Summe von 5000 M. solle das Central-Comite zu seiner Verfügung bei einer sichern Firma deponiren. Im Uebrigen wird der Punkt 7 nach der Commissions-Vorlage angenommen.

Der Punkt 8 der Commissions-Vorlage wurde unverändert angenommen.

Der Punkt 9 der Commissions-Vorlage wird angenommen und die in demselben erwähnten Dank- und Anerknnungsschreiben sollen nachgenannte Herren erhalten:

Rab. Dr. Rülf, Memel.
Bezirksrab. Dr. Salvendi, Dürkheim.
Rab. Dr. Hildesheimer, Berlin.
Leon Rosenthal in Petersburg.
Dr. C. Bernstein, Berlin.
Simmel in Berlin.
Dr. Schwabbacher in Odessa.

Der Punkt 10 a der Commissions-Vorlage ist bei Eröffnung heutiger Sitzung erledigt worden.

Dem Punkt 10 b zufolge, betreffend die Constatirung der verfügbaren Gelder, wird eine Commission aus den Herren Rittenberg, Schalit, Drübinowicz, Mirkin, Dayches und Lunz zusammengesetzt, welche dem prov. Central-Comite morgen in seiner ersten Sitzung Bericht erstatten soll.

Zum Punkt 10 c der Vorlage, die Propaganda und das Verbands-Organ betreffend, wird beschlossen, die baldige Erledigung dem prov. Central-Comite zu empfehlen resp. zu überweisen.

Die Durchberathung der Commissions-Vorlage ist somit beendet. Zur Vornahme der Wahl des Kalischer gehoben. Darauf wird der Punkt 5 mit dem erweiterten Antrage des Herrn Lunz angenommen.

Zu Punkt 6 der Commissions-Vorlage beantragt Herr Dr. Rabbinowicz-Paris in der Voraussetzung, dass jeder Verein ein Mitglied in das Central-Comite entsenden wird, dasselbe aus 12 eigentlichen und 6 berathenden Mitgliedern zusammen zu setzen.

In Erwiederung dessen setzt Herr Freuthal die Unmöglichkeit einer solchen Ausführung auseinander, weil nicht jede Ortschaft, sondern eine bestimmte Anzahl Vereinsmitglieder ein Comitemitglied wählen können. Herr Rechtsanwalt Iasinowski will in Bezug auf die jetzige Zahl der Vereine, dass das Central-Comite aus 18 Mitgliedern zusammengesetzt werden solle.

Nachdem in fortgesetzter Debatte Vieles von den Herren Brahmsohn, Dr. Rabinowicz, Moses, Dr. Drübinowicz, Rittenberg, Freidenberg, Rabb. Friedmann, Schalit, Mirkin, Meyersohn erörtert worden ist, wurde nach dem Commissions-Vorschlage das prov. Central-Comite zusammen zu setzen beschlossen.

Dasselbe soll seinen Sitz in Berlin oder in einem von ihm selbst zu bestimmenden Orte haben und aus 18 Mitgliedern bestehen.

Die Punkte 6 a, 6 b, 6 c wurden nach dem Commissions-Vorschlage angenommen.

Zu Punkt 6 d wurde beschlossen:

1) Der Name des Montefiore-Verbandes etc. kann auch Montefiore Stiftung etc. heissen.
2) Die von der Commission in Vorschlag gebrachten Herren, durch deren Vermittelung die Anerkennung des Verbandes bei der hohen russischen Redierung erstrebt werden soll, in heutiger Sitzung nicht zu wählen, dies vielmehr dem C. C. zu überlassen, um demselben nicht vorzugreifen.

   Allgemein wird anerkannt, dass diese Herren für diese Mission die Allergeeignetsten sind, und werden vom C. C. zu derselben zuversichtlich in Aussicht genommen werden.

Zum Punkt 6 e, welcher lautet:

«Durch eine Delegation die Erlaubniss der hohen Pforte zur unbehinderten Ansiedelung jüd. Colonisten in Palästina zu erwirken», wünscht Herr Zederbaum mit der Wahl der Delegation nicht bis zur Constituirung des Bureau's zu warten, weil seines Wissens der türkiche Gesandte zu Petersburg jetzt nach Constantinopel reise und diese Gelegenheit unbedingt wahrgenommen werden müsse.

Herr Lunz, der Wichtigkeit dieser Ausführungen sich bewusst, wünscht und beantragt, dass das heute noch unbedingt zu wählende prov. Central-Comite unmittelbar nach seiner Constituirung

1. SITZUNG DES PROVIS. CENTRAL-COMITE'S.

Verhandelt,

Kattowitz, den 10. November 1884.

Beginn der Sitzung Nachmittags $2^3/_4$ Uhr· Dieselbe wird durch den Vorsitzenden Herrn Dr· Pinsker eröffnet. Auf der Tages-Ordnung stehen folgende Punkte:

a) Bildung einer Commission zur Leitung der laufenden Geschäfte bis zur Constituirung des eigentlichen provisorischen Central-Comite's. — Dr. Drübinowicz Rostoff a. Don beantragt die Constituirung dieser Commission in Odessa und die Constituirung einer 2. Commission zur Abwickelung der Montefiore-Bilder-Angelegenheit in Warchau. Auf Antrag der Versammlung wird beschlossen diesen Punkt bis auf 8 Ahr Abends zu vertagen.

b) Die Petitions-Commission referirt durch Herrn Rechtsanwalt Jasinowski, dass die eingegangenen Schriftstücke in der Mehrzahl nur geeignet seien, dem provisorischen Central-Comite vorgelegt zu werden.

Von dem Colonisten Meyerowicz in Palästina liegt ein Gesuch um ein Darlehen von 300 Rubel vor. Die Petitions-Commission empfiehlt der Versammlung, dieses von der Montefiore-Stiftung zu gewähren und bietet durch einen eingereichten Revers unterschriben von den Herren Jasinowski, Davidsohn, Rittenberg, Meyersohn Garantie für die Rückzahlung.—Nach längerer Debatte wird dieses genehmigt..

c) Die Revisions-Commission stellt fest, dass die augenblicklich disponiblen Gelder in den Vereins-Kassen und die Erträgnisse und Aussenstände der Montefiorebilder nach Uebersicht, so weit diese in den gegebenen Verhältnissen möglich, ca. 30,000 Rubel betragen werden. Alle diejenigen, welche diese Kassen bis dato verwaltet haben, sollen ersucht werden, sich durch Revers zu verpflichten, die Gelder binnen 1 Monat an Herrn Bankier I. Bernstein in Warschau abzusenden. Wird angenommen.

Schluss der Sitzung $3^3/_4$ Uhr.

V. g. u.

Dr. L. Pinsker. I. Jasinowski, Rechtsanwalt.
S. Mohilewer. H. Mirkin.
L. Kliwanski. A. Zederbaum.
L. Schalit. W. Wissotzki.
Dr. B. Drübinowicz.

Central-Comite's ist nach einzelnen Ausführungen eine längere Zeit erforderlich und es wird dem allgemein ausgesprochenem Wunsche, eine Pause von 2 Stunden eintreten zu lassen, vom Präsidenten Herrn Dr. Pinsker stattgegeben.

Mit der Wiederaufnahme der Verhandlungen wird zur Wahl des Central-Comite's geschritten. Anwesend sind nur 26 Mitglieder. Präsident Herr Dr. Pinsker ernennt zu Wahlkommissären die Herren Dr. Drübinowicz, Pines, Moses und Freuthal.

Von 25 abgegebenen Stimmen erhielten die Herren:

Kalischer 19.	Bankier Hildesheimer, Odessa 23
Wollrauch 18.	Wissotzki 24.
Zeitlin 16.	Moses 20.
Kliwanski 22.	Finn 17.
Mandelstamm 19.	Chaneles 18.
Deyches 22.	Rab. Mohilewer 24.
Mirkin 16.	Schalit 17.
Dr. Drübinowicz 24.	Ign. Bernstein 15.
Dr. Pinsker 24.	Sieg. Simmel 23.

welche Herren sonach mit absoluter Majorität gewählt sind.

Die Gewählten, soweit dieselben anwesend sind, nehmen, ausser Herrn Schalit, die Wahl dankend an.

An dessen Stelle wird der nicht anwesende Herr Schwarzbort durch Akklamation gewählt.

Falls die nicht anwesenden Herren Schwarzbort und Bankier Ign. Bernstein-Warschau, wider Erwarten, die Wahl nicht annehmen sollten, sollen die Herren Schalit und Rechtsanwalt Jasinowski nach dem Vorschlage des Herrn Dr. Pinsker deren Stelle ausfüllen.

Die Herren Schalit und Rechtsanwalt Jasinowski, Ersterer für Herrn Schwarzbort, letzterer für Herrn Bernstein werden per Aklamation zu Ersatzmännern gewählt und beauftragt, für die beiden Gewählten bis zu ihrer Erklärung vertretungsweise im prov. Central-Comite an den Berathungen Theil zu nehmen.

Nächste Sitzung morgen Abend 8 Uhr. Die Sitzung wird um $12^1/_2$ Uhr Nachts geschlossen.

V. g. u.

I. Jasinowski, Rechtsanwalt W. Wissotzki.
H. Mirkin. S. Mohilewer.
A. Zederbaum. L. Kliwanski.
S. Freuthal. L. Schalit.
S. Friedländer. Dr. B. Drübinowicz
M. Moses. W Lunz.
Dr. L. Pinsker.

VERHANDELT,

Kattowitz, den 11 November 1884.

Die zweite Sitzung des prov. Central Comites wird Nachm. um 1$^1/_2$ Uhr von Herrn Dr. Pinsker eröffnet.

Anwesend sind 11 Mitglieder.

Von Herrn Dayches, welcher bereits abgereist, liegt eine schriftliche Erklärung vor, nach welcher Herr Mirkin für ihn zu stimmen berechtigt sein soll. Die Versammlung nimmt davon Kenntniss.

Herrn P. Rabinowitz wird für seine aufopfernde Thätigkeit gedankt und von der Stiftung ein monatliches Salair von einhundert Rubel bewilligt. Für die verflossenen Monate sollen ihm pro Monat fünfzig Rubel nachgezahlt werden.

Herr Kliwansky hat an das Central-Comite zu Händen des Herrn Dr. Pinsker 300 Rubel abgeliefert, mit der Bedingung, dass diese Summe einen Theil der für die Colonie Pessach-Tikwoh ausgeworfenen 10000 Frcs. bilden soll.

Herr Rabbiner Mohilewer hat eintausend Rubel abgeliefert mit der Bedingung der Rückzahlung, falls binnen 4 Wochen die Warschauer und Rigaer Stellen ihre abzuliefernden Gelder an Herrn Bernstein in Warschau nicht werden ausgehändigt haben.

Herr Wissotzki hat gleichfalls 500 Rbl. an das Central-Comite bedingungslos abgeliefert.

Zu Regie-Unkosten sind dem Herrn Dr. Pinsker 100 Rnbel als höchste monatliche Ausgabe bis auf Weiteres bewilligt worden.

Die bei den verschiedenen Vereinen vorräthigen Gelder sind binnen 14 Tagen an Herrn Bankier Bernstein abzuliefern.

Zur Erhebung von Geldern sind von der Versammlung durch Wahl die Herren: Dr. Pinsker, Finn und Wissotzki und, als Ersatzmann, Herr Schalit ermächtigt worden.

Ein Schreiben an Herrn Dr. Rülf-Memel, welches den Dank der Versammlung für das gesandte Manifest und eine Gratulation zu seinem 25-jährigen Amts-Jubiläum enthält, wird abgesandt.

Vor Schluss der Versammlung hat sich die Meinung geltend gemacht, dass es von Vortheil wäre, wenn sich das C. C. durch hervorragende Männer cooptirte und wurde dabei namentlich Herr Prof. Grätz in Breslau, dessen Zustimmung vorliegt, in Aussicht genommen. Dass prov. C. C. hat dahin gehenden Beschluss gefasst. Einige Mitglieder des prov. C. C. erklärten bei dieser Gelegenheit ev. zu Gunsten solcher Männer zurücktreten zu wollen.

Schluss 4$^1/_2$ Uhr.

VERHANDELT,

Kattowitz, den 10. November 1884.

Die heutige und letzte hiesige General-resp. Delegirten-Versammlung wurde um 8$^3/_4$ Uhr Abends vom Präsidenten Herrn Dr. Pinsker eröffnet.

Verlesen wurde das Protokoll gestriger Versammlung und das der heutigen ersten Sitzung des prov. Central-Comites.

Von der Delegirten-Versammlung wurde darauf zum Beschluss erhoben:

Da das gewählte prov. Central-Comite nicht sofort in Funktion treten kann, solle sich dasselbe auf Antrag des Herrn Dr. Drübinowicz einstweilen in Odessa etabliren. An der Spitze dieses Provisoriums soll Herr Dr. Pinsker stehen und zu seiner Hülfe ausser Herrn Bankier Hildesheimer sich in dasselbe selbst noch ein Mitglied cooptiren. Die Warschauer Mitglieder behalten einstweilen die Geschäftsführung und die Correspondenz mit Palästina, sind dem Herrn Dr. Pinsker untergeordnet und müssen sich zu allen Handlungen dessen Zustimmung einholen.

Ferner wurde bschlossen, sämmtliche unerledigte Sachen dem prov. Central-Comite zu überweisen.

Die Herren: Red. Zederbaum, Red. Gordon, Dr. Rabinowicz-Paris und Dr. Salvendi-Dürkheim, wurden zu Ehrenmitgliedern ernannt.

Auf Antrag der Herren Wissotzki und Pines wurde der nicht anwesende Herr Perez Smolenski in Wien ebenfalls zum Ehrenmitgliede ernannt.

Mit den besten Wünschen für die Zukunft wird die Delegirten-Versammlung um 11$^1/_2$ Uhr vom Präsidenten Herrn Dr. Pinsker geschlossen.

Den Commissionsmitgliedern wird für ihre schwere, aufopfernde Arbeit auf Antrag des Herrn Lunz von der Versammlung der Dank ausgesprochen.

Nach Geschlossener Arbeit sprachen die Herren Rab. Mohilewer, Rechtsanwalt Jasinowski, Red. Zederbaum, Freuthal und Lunz in begeisterten Worten über die hohe Wichtigkeit des Congresses und die Erhabenheit der Bestrebungen, welche durch den Delegirtentag vertreten werden.

V. g. u.

Dr. L. Pinsker.	H. Mirkin.
S. Mohilewer.	A. Zederbaum
S. Friedländer.	W. Lunz.
L. Kliwanski.	S. Freuthal.
L. Schalit.	M. Moses.
Dr. Drübinowicz.	W. Wissotzki.
I. Jasinowski, Rechtsanwalt.	

NACHTRAG.

Herr Rabbiner Mohilewer modifizirt seine Bedingung, welche nur davon abhängen soll, dass die Beschlüsse hinsichtlich der zu sendenden Beiträge an die Colonien Pessach-Tikwoh und Jessod Hamaloh bald ausgeführt werden.

Dr. Pinsker machte Mittheilung, dass die Notablen der Stadt Odessa sich an der Montefiore Stistung durch die Summe von 4000 R. zu betheiligen angeboten haben.

Die Versammlung beschloss durch Ernennung des Rabbiner Dr. Schwabbacher zum Ehrenmitgliede ihrem Danke Ausdruk zu geben.

V. g. u.

S. Mohilewer.	H. Mirkin.
A. Zederbaum.	I. Jasinowski, Rechtsanwalt.
L. Kliwanski.	P. Rabbinowicz.
L. Schalit.	S. Friedländer.
Dr. med. B. Drübinowicz.	Dr. L. Pinsker.
	W. Wissotzki.

VIII.

הפרוטוקול העברי של האספה.

פרטי־כל

המשא ומתן הדברים וההחלטות שנדברו ונעשו באספת ראשי כנסיות

לחובבי ציון

בעיר קאטטאוויץ בימי הועד מן ח״י עד כ״ג מרחשוי שנת „דכאי רוח יושיע״ (התרמ״ה).

נדפס בתור מאנוסקריפט.

נושאי הענינים העומדים על הפרק: שמונה

1) בחירת יושבים בראש, סופרים ומזכירים לנהל את האספה.

2) השקפה כללית על מצב אחינו בעת ובעונה הזאת ובירור הדעה הנשגבה להרחיב את עבודת האדמה בין אחינו ב״י ע״י ישוב ארץ הקדושה.

3) יסוד מעשה ואגודה כללית להשגת התכלית הנזכרת.

4) ע״ד יסוד ועד־מרכזי לפי שעה לחפץ התאחדות הכחות והפעולות של כל „חובבי ציון״ ולהגביל מקום מושב הועד המרכזי ואופן פעולתו.

5) בחירת חברים להועד־המרכזי־הזמני לחפץ: א) ההשתדלות אצל הממשלה הרוממה לתת רשיון ליסוד אגודה כזאת. ב) לתמוך את אחינו היושבים באה״ק עובדי האדמה בחריצות כפים, להביאם אל המנוחה והנחלה ולהעמידם על בסיס נכון ומוצק. ג) לתקן תקנות קבועות להאגודה הכללית.

6) ההבאה לידי בירור את תכן הכספים והסכומים העומדים לפקודת „חובבי ציון״ לעריהם.

7) ובכלל זה לברר חשבון הקופה „למזכרת משה״ ומצב הענין בכלל במקומות שונים.

8) ע״ד יסוד „ועד־הפועל״ בארץ הקדושה.

הישיבה הראשונה.

ביום שמונה עשר לירח מרחשון בשנת ה׳ אלפים שש מאות ארבעים וחמש לבריאת עולם בשעה הששית אחר הצהרים נקבצו באו בהיכל הלשכה הרביעית, מספר 340 של החברה הכללית „בני ברית״ Concordia-Loge IV № 340 des U. O. B. B. אשר בעיר קאטאוויץ במדינת שלעזיא העליונה שלשים וששה ראשי כנסיות לחובבי ציון מארצות שונות אשר כתבו וחתמו את שמם בספר הזכרון להחברה הנזכרת.

נשיא הלשכה של חברת „בני ברית״ הסוחר הנכבד ה׳ אד. לאֶבינגער עלה הבמתה ראשונה ומפתח שפתיו היה לברך בשלום את הנאספים הנכבדים, אף הואיל לבאר בטוב טעם ודעת, כי מגמת פני החברה הכללית (ארדען) „בני־ברית״ שנוסדה באמירקא לפני ארבעים שנה ומשאת נפשה: האהבה למורשת אבות, החזקת מוסרות האמונה והאומה, קרוב הדעות והלבבות בין בני עם מפוזר ומפורד, הרמת קרן ישראל בכבוד ולעורר בלבות כל אחינו תקוה טובה לאחריתנו, המטרה הזאת היא גם משאת נפש כל חובבי ציון, ועל כן ישמח מאד לברך בשלום את האורחים הנכבדים, אחיו בני עמו ותמימי דעים עמו אשר מקצות הארץ באו הנה לכבוד ה׳ וישראל עמו. אחריו עלה הבמתה הראש לחברת „ישוב ארץ ישראל״ בעיר קאטאוויץ ואשר גם היא בשם „בני ברית״ תקרא, הסוחר הנכבד ה׳ מ. מאזעס, ואחרי השיבו תודה בשם כל „חובבי ציון״ להפרעזידענט של הלשכה ה׳ לאבינגער ויברך את כל קהל אחיו הנאספים פתח האספה בשעה השביעית בערב ובחירת היושבים בראש והסופרים והמזכירים החלה. תוצאות הבחירה היו כי נבחרו:

1) הרה״ג ר״ש מאהיליווער שליט״א לראש וזקן האספה (אלטערספרעזידענט).

2) הד״ר ל. פינסקר מאדעססא לראש האספה (פרעזידענט).

3) המו״ל ה׳ אלכסנדר צעדערבוים מפעטערבורג למשנה הראש (וויצעפרעזידענט).

4) המורה ה׳ פריטהאל מקאטאוויץ למנהל הויכוחים ומסדר עניני המו״מ (געשאֶפטס־פיהרער).

5) הסוחר ה׳ ס. פריעדלענדר מקאטאוויץ לסופר ומזכיר בשפת אשכנז.

6) ה' פ. ראבינאוויץ מווארשא לסופר ומזכיר בשפת עבר.

ההצעות האחדות לשנות סדר-היום נדחו ברוב דעות ואחרי קבלת הסדר כפי האמור למעלה עלה הד"ר פינסקער הבמתה וינאם נאומו בתור פתיחה להאספה כדברים האלה:

„אדוני הנכבדים ואחי היקרים! לרגלי חגיגת יובל משנה של זקן בית ישראל ואיש התהלה רבי משה מונטופיורי באנו הלום בשם ה' האוהב שערי ציון להציב יד ושם עולם לאיש המופת הזה בהתיסדות מזכרת נצח רבת העלילה לעמנו בענין נשגב ונעלה העתיד להיות, בעזרת ה' אשר יופיע על עצתנו, למעין ברכה ומקור ישועה לאחינו הנדכאים ומצבת-אל-מות לאחינו הנעלה".

„אך בטרם נקרב אל המלאכה הכבדה הזאת, הואילו אחים יקרים כי אנסה דבר נגדה נא לכל אחי תמימי דעים עמי לצרף וללבן את השקפתנו על הענין הנכבד משאת-נפש כולנו היום פה".

„מצב בני עמנו באותן הארצות שהמה יושבים שמה תכופים וצפופים, איש על יד אחיו, טבועים בעמק המלחמה בעד קיומם ודוחקים איש רגלי חברו בכל ענפי העבודה והפרנסה מורה מאד! המעמד הנורא הזה לא ישתנה לטובה, רק ע"י שנוי-מקום וארחות חיים, אם נסול להם מסלה חדשה במשלח יד ויגיע כפים. הגלות החיל והארוך זה כאלפים שנה השכיח את עמנו דעת עבודת האדמה ויקשיח בלבנו את החפץ והתשוקה להעבודה הזאת. המחזה המעציב הזה הוא מאושר ומקוים בספר תולדות ישראל ואי-אפשר להכחישו, כמו שאי-אפשר לכל איש בעל בינה ישרה ודורש האמת לאמתו להאשים אותנו, על כי לא מצאו אבותינו את לבם נכון לעבודת האדמה בהארצות אשר הדיחו אותם שמה ידי המקרים ופגעים רעים ונוראים. בכל חפצנו לא היה לאל ידינו לפתח ולשדד אדמת הארץ אשר תנוט תחת רגלינו ותרגז תחתנו לבלענו חיים. אולם אם גם חפים מפשע הננו לפני התולדה אך המעשה הזה לבדו היה בעוכרנו, אי-ההתעסקות בעבודת האדמה, העבודה הנפרזה בכל ענפי המסחר, העיון וחרשת המעשה ויתר חלקי העבודה שאינן מעמלות את הגוף הוגו אותנו ממסלת החיים וההתפתחות כשרונות הנפש והגוף במדה נערכת ושקולה. הנטיה היתירה לעבודת הרוח הביאה בעקבותיה חלישות כחותינו הגופנים ועם ישראל היה מהנחשלים על דרך עבודת כפים ויגיעת בשר, דבר אשר נתן ידים—שלא בצדק ושלא במשפט — למנדינו לתת אותנו לשמצה בקמינו ולהעלות את עם ישראל על שפת לשון ודבת לאומים":

„זה כאלפים שנה שעם ישראל הנהו הסחרן והתגרן שבאומות, המוציא והמביא תוצאות גוי אל גוי ממדינה למדינה וממלכה אל עם אחר. בכל הארץ יצא קו מסחרנו ומוטות כנפיו הגיעו עד קצות תבל ויִם רחוקים, אך כל מעשה ומפעל שאינם מעוררים פלא ותמהון אצל עמים אחרים, לעון פלילי נחשבו לבני בית יעקב! בכן גם חריצותנו היתירה במסחר וחרשת המעשה נתנה יד למשנאינו לטפול עלינו חטאים לא נדע שחרם.—סבת הדבר היא, כי כל הגוים יושבים איש איש על אדמתו, מרבית בני העם המה אכרים יוצאים לפעלם בחפץ לבם, יפתחו וישדדו אדמתם, מעמל כפיהם יראו טובתם ושכר פעולתם נכון לפניהם וכל איש יחזה בם בני המפלגה, שהיא עמוד התוך אשר החברה האנושית נשענת עליו. בני העמים האלה עוסקים בעבודה אשר תוצאותיה נראות לעינים והנם נושאים פרי-תועלת במובנו הישר, אך מלבד עבודת האדמה ישנם עוד ענפי עבודות אחרות, כהמסחר וחרשת המעשה, כל המלאכות המחיות את החברה האנושית ומעשירות אותה בידיעות וחכמות, אשר בהעדרן יתעוותו דרכי ההנהגה וגם האדמה תשאה שממה, הן הנה העבודות החפשיות (ליבעראלע-פרא-פעססיאנען). אמנם בכל נחיצות העבודות האלה, פעולתן סמויה מן העין ותוצאותיהן לא תראינה רק באספקלריא מאירה ובעיני איש בוחן ובודק, צופה ומביט על דרכי החיים וחוקי החברה. בחיק החיים הערוכים על פי שני ענפי העבודה, עמל הרוח ויגיעת בשר, יוטל גורל עם וגוי ומהם יצא כל משפטו. לדאבון נפשנו, בסבות קורות רבות ונוראות נטה עמנו מן המסלה הזאת לעבר עבודת הרוח לבדו ויצרו צעדיו ללכת באורח ישר. העם אשר נעקר ממקום גדולו, נדח מעל אדמתו, אבד נירו ועצמיו נפזרו אל כל רוח ופאה לא מצא עוד און בנפשו וחפץ בלבבו לדשן בזעת אפו אדמת ארץ נכריה, אשר היום או מחר תקיא אותו מקרבו וכמו דוה תזרהו. עם ישראל היה לאיש הרוח, בעל הגיון או סוחר סופר ושוקל ועי"ז נתמוטטו גם כחותיו הגופניים וידל מאד!"...

„עד העת החדשה היו היהודים להחברה האנושית את אשר היו היום חוטי הטעלעגראף וקוי מסלות הברזל, הם היו המוציאים והמביאים, אנשי הבינים והבריח התיכון בין ארצות שונות ועמים רחוקים, המה היו היושבים בערים והסוחרים בארץ לארכה ולרחבה, אולם ברבות הימים ובהשתנות העתים נהפך הגלגל גם על בני עמנו, הערים מתרבות באוכלוסים מיום אל יום, המסחר מתגבר ומתפשט בארץ ומספר אחינו בהערים גם כן הולך ורב, עד כי צר המקום להשתרע לכל מפלגות החברה. הרבוי המופלג ותוצאותיו, ההתחרות (קאנקורענץ) בכל משלח יד הם סבת ההתנגחות, ומהם מזון-הנפש לשנאת דת, לקנאת-עם וכל מדוי האנטיסעמיטיזמות הרעים כאשר עינינו רואות היום!"

„העמים העוינים אותנו מביטים על מפעלנו ומעבדנו בשדה המסחר וחרשת המעשה כעל עמל ואין, עלינו איפוא לעשות דבר לטובת התפתחות כחותינו ולהביא ערך שוה בפעולתנו, נחוץ לנו איפוא לדשיב לעבודת האדמה, נחלת אבודינו מימי קדם, מעט או הרבה מאחינו המדוכאים, אשו עתה יפשעו על פת לחם הקלקל להחיות נפשות עולליהם העטופים ברעב!"

„האדמה היא אם כל חי, כאם רחמניה תחלוץ שדיה לעובדיה ושומריה, לא תבקש חשבונות רבים רק תשביע ידי חרוצים ותמתיק שנת עובדיה מבלי להפלות בין איש לאיש, זאת האדמה לא תדע את העקמומיות שבלבות בניה, אשר זה משוש דרכם להתמלא איש מחורבן רעהו ולצעוק חמס על היהודים שנואי נפשם אם גם הם כאדם ירהבו עוז בנפשם להפיק תועלת רבה או מעטה מחוקי חיים ותורת האדם לחברו; ועד כה גברה השנאה עד כי קימנו (אונזער דאזיין!) היא חטאת לאומנו וישותנו פה על הארץ נחשבה לנו לחטא התמלאות מחורבנה של החברה האנושית!"

„עלינו להבין במראה וחזון למועד התקופה הרת מעשים גדולים ונמרצים שאנו חיים בה היום. אותות הזמן החדש יצוו עלינו במפגיע להחיש מעשינו ולהשיב לנו את כבודנו אשר גלה ממנו. מבלי להתערב בריב גויים וקנאת לאומים, מבלי להכניס ראשנו בסלע המחלקות ולמצוא פתרונים ולהגיד האותיות לאחור תוצאות המלחמה אשר תתלקח בין הרכוש והעבודה, הקנין ויגיע כפים, מבלי לחדור אל שפוני טמוני מקרי ימים יבואו לראות מבעד הענן הכבד הרובץ על פתח החברה האנושית נדע נאמנה כי סערת הזמן אשר חמה תצא להרגיז גוים ולהרעיש ארצות על ראש היהודים—נושאי הרכוש והקנין בעיני ההמון—תחול לראשונה, וכהני־און ונביאי־השקר בהפצם לרפאות שבר העם על נקלה ימצאו תואנה לתלות הקלקלה בבני העם שנואי נפשם, כאשר כבר ראינו ראשית התנועה הזאת ואחריתה מי יודע!?"...

„עלינו איפוא לחגור שארית כחנו לצאת למרחב ממעון צר ולשאוף רוח חיים חדשים אל קרבנו. עד היום עבדנו עבודת עבד וציר מוציא ומביא דברים שבין אדם לחברו ומדינה לרעותה. נשובה נא היום אל אמנו הזקנה, הארץ אשר ברחמים גדולים תהכה עלינו להאכילנו מפריה ולהשביענו מטובה. תאחז נא ידנו היום באת ומחרשת תחת את אשר החזקנו עד היום באמת הסוחרים ובמאזני כנען ונהי' עתה את אשר היינו לפנים טרם עלינו על שפת לשון ודבת עמים רבים".

„עם ישראל הוא כביר כח לב ואמיץ רוח, זו כחו לאלהיו משנות אלפים. להיות נצב איתן כסלע בלב ים וכל הרוחות הרעות של האנטיסעמיטים ויתר החשוכים לא יזיזו אותו ממקומו, על עמנו זה נשליך יהבנו, כי יבין לפעולתנו היום ויבצע את אשר נחל עתה. עלינו רק להביא הדעת הזאת בקרב העם, אשר כחו חדש עמו וממנו לא יבצר מזמה להוציא הדבר לפעלו עמנו, הנבון ידעו וישכיל כי פעולה בודדת במועדה באין סדרים ומשטרים לא תשיג לעולם את חפצה ומטרתה הנשגבה. עלינו גם לדעת כי גוי שלם לא ישנה פניהו בין לילה ולא יולד לחיים חדשים פעם אחת, אך מה המה ימי שנים ושלשה דורות בחיי עם־עולם? במה נחשבו עשרות בשנים לעם עתיק יומין ומלא כח עלומים כעם ישראל? לאשרנו יקל לנו עבודתנו זאת, מפני כי הרעיון הנכבד לחדש רוח נכון בקרב האומה ע"י עבודת האדמה, כבר עשה לו מסלות בין פנות כל העם כולו ונשוא הוא על כנפי רוח טהור, רוח מלא מאהבת אומתנו ואמונתנו, ונשא בכח דעת נשגבה ומאד נעלה היא הדעה מישוב ארצנו העתיקה. קולוניזציה היה תהי' מעתה נר לרגלנו ואור לנתיבותינו ובשמה נדגל כל היום. הרעיון הזה כבר יצא מכלל מחשבה לכלל מעשה ויהודי רוססיא, אשר שמם מחולל בפי מוציאי דבה, היו החלוצים הראשונים לכונן בידיהם מושבות לעבודת האדמה, מושבות הנותנות יד לתקוה טובה לעתידות אחינו על הררי ציון וכל הדברים האלה נעשו במשך שתי שנים. למותר הוא להכיח, כי חובה קדושה מוטלת עלינו לצאת לישע אחינו אלה העובדים אדמת הקדש בידי חרוצים וביגיעת בשר, אך מחזה מעורר תוגה ועצב הוא לראות, כי על החפץ הנמרץ לעבוד את אדמת הקדש יביטו רבים ברוח קרה ואי־רצון! לעומת זה ידענו את אחינו הזקן רבי משה מונטופיורי, כי לבו ונפשו אמונים להרעיון הנשגב של עבודת האדמה ע"י אחינו באה"ק, באהבת הארץ הזאת שגה במשך מאה שנה ולכל בה חיי רוחו עד היום".

„להאספה הזאת נצפן אושר וכבוד להרים דגל הרעיון הנשגב ולשימהו על נס איש התהלה אשר מעודו עד היום הקדיש הונו ואונו להרמת קרן אחיו בני עמו, איש התהלה אשר שמו וזכרו חקוק על לוח לב כל איש ישראל, דור לדור יביע צדקתו ועד דור האחרון יקום שמו לתהלה ולתפארת בית יעקב כולו"

„בהתיסדות „אגודת מונטופיורי" להתפשטות עבודת האדמה בין אחב"י ולתכלית ישוב אה"ק הננו מציבים יד ושם לאחינו בעל חג היובל אשר כל עמודי־פאר וכל מצבות־כבוד לא יערכוהו בגדלם ותפארתם ועם זה הננו מניחים גם אבן פנה לבנין עולם, לחדש רוח נכון בקרב האומה, לחלצה מן

המצר להסיר מעלינו כלמת גוים וחרפת לאומים, וה׳ השוכן בציון יהיה עוזר לנו לבצע מעשנו ושכן ישראל שאנן ובטח על אדמתו ולא יוסיף לדאבה עוד".

אלה הם הדברים היוצאים מן הלב של ראש האספה ד"ר פינסקער ושנכנסו ללבות שומעיהם אשר מחאו כף וישיבו תודתם להמדבר. ראש הלשכה „בני בריה" ה׳ לאָבינגער קם ממקומו וישחר פני ה׳ פינסקער להדפיס את הדברים האלה באלפים עקז. ולהפיצם בין הלשכות „בני ברית" באיירופא ואמעריקא. את הבקשה הזאת תמכו גם ה׳ פרייטהאל וסגן הראש ה׳ צעדערבוים. ה׳ פינסקער קבל את ההצעה בתודה וברכה.

ברגע הזאת באה תלגרמא מהד"ר דריובינאוויטש מראסטאוו, כי יבוא להאספה ביום מחר. ראש וזקן האספה הרב הגאון מאהיליוועד הציע להעלות על שולחן האספה לראשונה את המשא ומתן הענינים 6—7 מן סדר היום. ההצעה הזאת נתנה יד לויכוחים רבים ולאחרונה נמנו וגמרו לנהל את הויכוחים עפ"י סדר היום שנתקבל בעת פתיחת האספה.

הויכוחים האלה נתנו יד להצעת המנהל ה׳ פרייטהאל, לשאול מאת הנאספים אם לא נכון הדבר להציע לראשונה השאלה הכללית והיסודית, אם נחוץ לכונן אגודה לחפץ זה. על ההצעה הזאת עמדו למנין ונתקבלה ברוב דעות.

הפרעזידענט ד"ר פינסקער הציע לקרוא את האגודה בשם „א ג ו ד ת מ ו נ ט ו פ י ו ר י להתפשטות עבודת האדמה בין היהודים ע"י תמיכה להקולוניסתים בארץ הקדושה".

Montefjore-Verband zur Förderung des Ackerbaus unter den Juden resp. zur Unterstützung der jüdischen Colonien in Palästina.

ממוצא הויכוחים ע"ד הנושא הזה ראוי להזכיר את דברי סגן הראש ה׳ צעדערבוים, שהודיע דברים נכבדים בסוד האספה ואשר מהם נראה כי ממשלת תוגרמה לא תביט און בהתישבות אחינו באה"ק. השם הנזכר למעלה עם העתקתו בעברית נתקבל. אחר החלו הויכוחים ע"ד הענינים: 4. 5 א, 5 ב עם 5 ג. ואלה הן ההצעות שהציעו הנאספים:

1) הד"ר פינסקער מציע לבחור „ועד-זמני" לתמוך מן הכסף העומד לפקודת „חובבי ציון" את הקולוניסתים הנמצאים היום אל אדמת ארץ הקדושה.

2) ה׳ פ׳ פינעס: לבחור קאממיססיאן אחת לתקן תקנות נחוצות לאופן הפעולה (אינסטרוקציאן) והליכות האגודה וקאממיססיאן שניה לדרוש מאת הממשלה לקיים ולאשר את התקנות.

3) דעת דר מושבע ה׳ יאסינאווסקי: לבחור קאממיססיאן לעשות ליה קאנדידאטים להועדים השונים. אשר עליהם יהיה מוטל להגביל מספר חברי הועד המרכזי הזמני, מקום מושבו וארחות פעולתו.

4) ה׳ מאזעס: לבחור חברים להועד המרכזי הזמני ביחד עם ועד אחר, אשר מטרתו תהי׳ לבדוק ולבחון מצב הקולוניות באה"ק היום. ביחד עם ההצעה הזאת יציע גם את השאלה אם להושיט התמיכה בתור הלואה או מתנה.

5) ה׳ לונץ: לדחות את בחירת הקאממיססיאנען לעת אחרת ולע"ע להסתפק בועד אחד אשר מטרתו תהיה לדרוש ולחקור אחרי האמצעים הנכונים להרבות קופת האגודה ואופן חלוקת הכסף הנמצא היום בכיסה.

6) ה׳ קלמן זאב וויסאצקי מסכים גם כן להההצעה הנ"ל ומוסיף עוד, כי נכון להטיל לחובה על כל חברי האספה, שאיש איש ממקומו ישתדל בהפצת הרעה, הרחבת גבול האגודה ורבוי האמצעים לחפצה. תוצאות כל ההצעות האלה כי עמדה האספה למנין ונתקבל בהסכם כל הנאספים, ליסד ועד-מרכזי וזמני לחפץ התאחדות כל פעולות „חובבי ציון" ומוקירי שם אחינו השר רבי משה מונטיפיורי.

במעמד הזה, נקראו הדעפעשען האלה:

I

מ. מאזעס קאטאוויטץ

ברכת אח והסכמה שלמה. שימו עיניכם על מכתבי-הגלוי (מאניפעסט).

ריולף מעמעל.

II

להד"ר פינסקער. מעומק לבי אברך האספה. מי יתן והפרוגראם של כבודו יתקבל בסודה.

הרב ד"ר הילדעסהיימער.

III

להד"ר פינסקער. להאספה היקרה והנכבדה. מעומק לבי רכב וצלח! יואיל ה׳ כי במועצותיכם תחזקו את חפצנו לעלות למעלה למשכיל.

הרידקציון של מה"ע „יודישע פרעססע" בבערלין.

IV

אודיע, הבטחתי לבוא בעצמי אי-אפשר. בתור מורשה (מאגודת „ציון"[1]) בהיידעלבערג) מסכים להחלטותיכם אם פתגמכם יהיה: להרבות במעשים, למעט בדבורים ולשום עין על תקנות „ציון" למצוא מקורי הכנסה בטוחים הוא הענין היותר נכבד לפניכם.

שפירא (דאצענט דער מאטהעמאטיק בהיידעלבערג אשר במדינת באדען).

---

1) עי׳ לעיל נומר 110.

עפ"י הצעת ה' לונץ נכגרה האספה הראשונה השעה 10¼ בערב.

נקרא נתקבל ונחתם מאת

שמואל מאהיליווער (הרב) ר. פריעדמאן (הרב)

ד"ר צעדערבוים	י. יאסינאווסקי עורך
ל. קליוואנסקי	דין מושבע
ש. פריישהאל	צבי מירקין
מ. מאזעס	ל. שאליט
ש. פריעדלאנדער	ד"ר ראבבינאוויץ
ח. וויססאצקי	א. צעדערבוים
ד"ר פינסקער	מ. לונץ
מ. בראמזאהן	ל. דאווידזאהן
ה"ר ליפפע	ל. קאלישער
י. דייכעס	פ. ראבינאוויץ
ד"ר י. האזאנאוויטץ	מש. וואללרויך
י. בארנעט	ב. פריידענבערג
י. מ. מאירסזא.	פ. פינס
נ. שאנמאנן	ב. ריטטענבערג.

(הערה להעתקה העברית של הפרוטי-כל). מלבד החברים הנזכרים למעלה הסכימו להחלטות הישיבה הראשונה החברים שאחרו לבוא על הישיבה הזאת (ה' גארדאן בעל המגיד והד"ר דריובינאוויטץ) או שנמנעו לבוא מפני סבות בלתי תלויות בם, (כהרה' חאנאלעס, הרב מקרייצבורק, הרב רייגעס והרב המגיד מישרים בווילנא).

הישיבה השניה

ביום ו' י"ט מרחשון התרמ"ה

7 נאוו. בעיר קאטאוויץ.

האספה נפתחה היום ע"י ראש הנאספים בשעה 11 לפני הצהרים.

ראשי כנסיות לחובבי ציון בהיכל האספה: שלשים וחמשה.

קריאת פרטי-כל המו"מ בהישיבה הראשונה לא נתנה יד לכל ויכוחים. ה' לונץ מציע לשחר פני ה' ד. גארדאן לתת דין וחשבון ממלאכותו בערי פאריז ולאנדאן. ה' גארדאן ממלא חפץ כל הנאספים ומעביר לפניהם פרטי הנסיעה בדברים נמרצים ונמלצים לענג נפש שומעיו, ביחוד שמח לב הנאספים לשמוע, כי הדעה הנשגבה מצאה מסלות בלבות אחינו בערים הנ"ל. במרוצת דברו העיר ה' ג. כי הקולוניא „פתח תקוה" היא עתה כמעט היחידה הדורשת תמיכה במדה מרובה. הועד המרכזי יוכל להיות גם זמני.

ה' קאלישער — טהארן מסכים להחלטות ה' גארדאן ומוסיף על דבריו, אשר לאושר הענין וקיומו נחוץ לנו למשוך אליו את לבות אנשי-השם ובעלי היכולת הנועדים בתבל וע"כ גם עצתו תכון עם ה גארדאן למסור התמיכה להקולוניא הנ"ל לפירמא ידועה מנדיבי עמנו בהנאי שתמציא הסך לידי עושי דברה באה"ק לחלק בין הקולוניסתים הראוים לתמיכה.

ה' מאירסזאהן—וארשא מגלה דעתו שנחוץ לקבוע רק לשכת הסופרים, אשר תעודתה תהיה להוציא לפעולת ידים החלטות האספה במשך זמן ידוע.

ה' צעדערבוים אומר: עפ"י מוצא דבר ה' גארדאן דורשת התמיכה הגונה רק הקולוניא „פתח תקוה", וע"כ נחוץ למהר ולשלוח הסך 10000 פראנק באמצעות הפירמא בפאריז מבלי ללכת סחור סחור ולהמתין על החלטת קאממיססיאן שעוד לא נבחרה. במה שנוגע לבני „ביל"ו" ו„יסוד המעלה" (מושב בני מעזעריטש על יד מי-מרום אשר בגליל העליון בקרבת צפת) טוב להמתין עד אשר ישוב הציר הנאמן להתחקות על מצבם באה"ק ועל מוצא פי הציר הזה יקום דבר.

ה' גארדאן יוסיף להודיע כי מליצו של השר רבי משה מונטופיורי, הרב החכם הכולל רבי אליעזר לאווע נ"י, הואיל לשאת מדברותיו בקהל עם על דבר מלאכות גארדאן ומטרת האספה בקאטאוויץ בדברים מעוררים תקוה-טובה לעתידות הרעיון הנשגב *).

הד"ר פינסקער בצרוף דעת ה' צעדערבוים מציע: להגביל כמות הכספים שנחוץ לשלוח לאה"ק תומ"י,

---

*) (הערה) אלה הם דברי אחינו הלוי אשר בכל בית משה נאמן בסוד קהל גדולי בריטאניא בבואם לברך את בעל חג היובל: „ישוב ארץ הקדושה, שהיתה מגמת פני משה מעודו עד היום, היתה עתה למשאת נפש אלפי רבבות ישראל בארצות: רוססיא, רומיניא, אויסטריא, גאליציא, צרפת ובמקומות רבים בממלכת אשכנז. ומה מאד שמח לב משה לקבל ביום 23 סעפטעמבער ש"ז את ציר אמונים מן חמשים ושלש קהלות גדולות ברו"ם, ויגש לו בשמם אלבום המכיל בקרבו הגיוני לב, רחשי תודה וברכה ותפלה להיושבי בשמים בעד אריכות ימי בעל הג היובל. בו נקבצו באו אלף חמש מאות ששים ושתים חתימות באי כח אגודות „חובבי ציון" אשר זה כל ישעם וחפצם להגדיל ולהאדיר את עבודת האדמה בין אחב"י יושבי ארץ הצבי. אחינו אלה חוגגים את חג היובל בעיר קאטטאוויץ *) אשר בשלעזיא העליונה. ששם נאספו ליסד „מזכרת משה" לתמיכת אחב"י העוסקים בעבודת האדמה בארץ ישראל. עפ"י מכתב-קריאה שהשגתי, תכלית האספה ליסד ועד מרכזי בעיר אחת היושבת על יד גבול שלשת הארצות הנזכרות, עם ועד הפועל באה"ק. לפי ידיעות הצירים האלה נוסדה בשנים האחרונות הקולוניא „פתח תקוה". הרבה יהודים התישבו גם בהמושב „יסוד המעלה" ע"י מי-מרום בקרבת צפת. חמש עשרה משפחות יושבות ב„גדרה" בקרבת „פתח תקוה". בימים האחרונים יצאו 30 משפחות מרומיניא עם צרור כספם בידם וחפצם להתישב באה"ק על חשבון עצמם. ארבעת הקולוניות: „ראש פנה", „זכרון", „ראשון לציון" „ועקרון" נמצאים היום תחת החסות בצל גביר באחיו ורם המעלה הנדיב המסתתר

---

*) מפני סבה ידועה מצאו הנאספים טוב לשנות זמן האספה אחר חג היובל ביום י"ח מרחשון.

לבחור ועד מקרב הנאספים, לצרף וללבן ההצעות שנעשו עד היום בסוד האספה. אחרי ההסכמה הכללית להצעה הזאת ואחרי הגבלת מספר חברי הועד=משנה (קאממיססיאן) על שבעה, נגשו אל הבחירה אשר תוצאותיה היו כי נבחרו:

ה' גארדאן	עפ"י 20 דעות מן 28	
הרה"ג מאהיליווער	18	
א. צעדערבוים המו"ל	16	
פ. ראבינאוויץ	16	
ד"ר פינסקער	18	
י. יאסינאווסקי	20	

הנבחרים קבלו את תוצאות הבחירה בתודה. ה' בראמזאהן קורא באזני הנאספים הצעה קצרה ע"ד האינסטרוקציאן להועד המרכזי. ההצעה נמסרה לחברי הקאממיססיאן. הקריאה הזאת נתנה יד לוויכוחים שונים בלי סדר ומשטר. הד"ר פינסקער מודיע, כי ה' קאלישער התנדב לטובת הועד המרכזי כברת ארץ שקנה אביו הגאון הצדיק זי"ע באה"ק לפני שנים רבות וישלם בעדה 4500 מארק. האספה משיבה תודתה להחבר המתנדב הנ"ל. עפ"י הצעת ה' לונץ יקרא ה' מאזעס את המכתב=גלוי (מאניפעסט) מאת הד"ר רילף הרב במעמעל ואשר נתקבל בתרועה וקול הידד

בצרפת. „חובבי ציון" בווארשא מקוים להדפים בערך 100000 עקז' מתמונת השר משה. ולמצוא עי"ז קרן (פאנד) מספיק ליסוד קולוניא ע"ש השר. התקוה משחקת לפנינו, כי לא יארכו הימים והמכשולים והמפריעים הרבים לחפץ אחינו היקרים כליל יחלופו. אחינו משה בעל חג היובל כשהגיע לנושא הזה היה אימר:

„כבוד הוד מלכותו הסולטאן אבדול האמיד לא ישים פדות בין איש לאיש מאזרחי ממלכתו ובמדה אחת, מדת הצדק והמישרים, הוא מודד לכל עבדיו, עוד יבוא יום ולמלשינים אל תהא תקוה, וכבוד הוד מלכותו ישכיל ויבין, שכל בני עמנו החפצים לעבוד אדמת ארץ הצבי הנם עבדיו הנאמנים ולבם מלא אהבה טהורה לממשלת ארצו בלי כל מטרה חיצונית וצדדית וכל ישעם וחפצם לראות חיי ישרים תחת שרביט מושל מקשיב על דבר אמת כהסולטאן הצדיק".

והנה אם נחשוב תוצאות התנועה וישוב אה"ק היום נגד ידיעות מה"ע ויתר שוטנים ומפריעים אשר יפגשו עוד אתינו על כל צעד ושעל, אז נוציא לצדק משפט, כי יש תקוה טובה והרעיון היקר הזה ואחריתו יהיה לברכה בקרב עם ישראל. מעשה הנדיב הנעלה יהיה למופת ליתר נדיבי ישורון ואחריו יחרו יחזיקו כל בעלי היכולת אשר נגעה אהבת עמם בלבבם. הכ: יקומו ויבצעו את אשר החלו חובבי ציון היום. ואם אך יעלה בידינו להשיב לעבודת האדמה גם מספר קטן מאחינו המתפרנסים בדוחק מהמסחר הקטן הנה הגדלנו עשות. ואנחנו תפלה כי יוסיף ה' ימים על ימי בעל חג היובל ועיניו תחזינה את ההוצאה לפעולת ידים המחשבה הטובה אשר היתה משוש חפצו והגיון לבו מעודו עד היום הזה".

מהנאספים. סוף הישיבה השניה ביום ו' י"ט מרחשון 2¾ אחר חצות.

נקרא	נתקבל	ונחתם מאת
ד"ר ל. פינסקער		י. יאסינאווסקי
אלכסנדר צעדערבוים		מ. מאזעס
ש. מאהיליווער		ש. פרידלאנדער
ש. פרייטהאל		וו. לונץ
ל. קליוואנסקי		וו. וויסאצקי
ל. שאליט		צבי מירקין.
ד"ר דריבינאווימש		

הישיבה השלישית.

ביום א' כ"א מרחשון התרמ"ה
(9 נאוו. 1884) בעיר קאטטאוויץ.

בסוד האספה היום נקראה לראשונה: הקאמיס=סיאן שנבחרה ביום שלשום (י"ט מרחשון) על הסדר הזה:

1) עפ"י הצעת הרב הג' ר"ש מאהילעווער והמו"ל גארדאן להמציא הסך 10000 פראנק עבור בני „פתח תקוה" ליד האדון רבי מיכאל ערלאנגער בפאריז, לחלקם בין הדורשים תמיכה ע"י עושי דברו באה"ק.

2) לתת תמיכה לפי שעה לבני „יסוד המעלה" 2000 רו"כ ע"י הרה"ג ה. שפירא אב"ד במעזעריטש כאשר הבטיחו אותם בני ווארשא בעת גשתם אל מלאכת הוצאת התמונה.

3) להביע תודת הנאספים כולם להרב ר' יחיאל מיכל פינס נ"י בירושלים על עבודתו הרבה ושקידתו הנמרצה לטובת הישוב ויציאתו לפעולת ידים ועם זה גם לשחרהו כבוד, כי יואיל להמציא לידי הרה"ג מאהיליווער חשבון המעשים ותכן הכספים עם כל תהלוכות הענין שנעשו על ידו מראשית התנועה עד היום.

4) האספה תשחר כבוד גם את חבריה בני ווארשא לתת דין וחשבון מפעולתם ותביע להם תודתה ע"י זקן האגודה וסוכן התמונות הרב הישיש ר' יעקב משה מאירסזאהן. האספה תשחר כבוד האדון הנ"ל להוסיף אמץ בפעולתו ושקידתו הנמרצה כאשר עשה עד היום.

5) לשלוח מקרב האספה מלאכים לאה"ק לבחון ולבדוק מצב המושבות, ארחות חייהם של הקולוניסתים ואיך ובמה נוכל להושיעם תשועת עולמים להעמיד במרחב רגלם. על המלאכות הזאת גם להקים למקנת כסף הועד המרכזי את כברת הארץ נדבת ה' קאלי=שער עפ"י דינא דמלכותא בתוגרמה ונימוסי הארץ.

6) נחוץ ליסד ועד=מרכזי זמני לנהל עסקי הישוב והאגודות הנאחדות. חברי הועד הם שמנה עשר ומקום

דירתו בקביעות—ברלין או מקום־אחר, כפי אשר ימצא נכון לפניו. חובות הועד המרכזי: א) הנהגת הקופה הכללית מהכספים שיבואו מהאגודות המקומיות. ב) לבקר את הבקשות השונות מאת הקולוניסתים ולגמור דינן. ג) לקבוע תקנות תמידיות ליסוד „מזכרת משה". ד) להשתדל אצל ממשלת רוסיא הרוממה לקיים ולאשר יסוד „המזכרת" בארצה. ה) לשלוח מלאכות לבירת תוגרמה, למען השתדל אצל ממשלת תוגרמה, כי תסיר כל מפריע מדרך ההתישבות באה"ק. העסקים התמידיים של הועד המרכזי יתנהלו ע"י ועד־תמידי במקום מושב הצענט. קאמיטעט מן יושב־בראש אחד, שני יועצים עם סופר ומזכיר בשכר.

7) בהגיע כסף התרומה באחת האגודות לסך 100 רו"כ עליה לשלחו להועד המרכזי. בהגיע הכסף שיתאסף ביד הועד לסך 5000 פראנק עליו להמציאו ליד ה' ערלאנגער בפאריז ולהפקידו בידו, כי יעמוד לפקודת האגודה עפ"י רוב דעות החברים. הוצאת הכספים מיד הגזבר הכללי תהי' על ידי פרוטוקול בחתימת הפרעזידענט עם שני חברים מוציאים מן הכח אל הפועל ואשר יבוחרו בסוד האספה.

8) כל הרכוש בכספים וקרקעות הנמצא עתה ביד' „חובבי ציון" הוא קנין האגודה או „קרן־קימת למזכרת משה" (Fond der Montefjore Stiftung). כל התמיכות מהקרן קימת תהיינה רק בתור הלואה ברבית מעטה ובאופן נוח לשלמו במשך העת.

9) הקאממיססיאן תוסיף להציע: האספה תביע תודתה לכל המתעסקים בהענין הקדוש ותשחרם כבוד, כי גם לימים הבאים יוסיפו להרחיב גבול הדעה של ישא"י ולהגדיל את „אגודת מונטיפיורי". לה' ראבינאוויץ תביע האספה תודתה ותקוב שכר לפעולתו. מכתבי־תודה ובקשה לשחד (?) מפעולתם בעד האגודה נחוץ להעריך: להגאון רבי יצחק אלחנן ספעקטאר שליט"א בקאוונא, להרב הד"ר רילף במעמעל, לרב הגליל ד"ר אד' סאלווענדי בדירקהיים, להרב ד"ר ע' הילדעסהיימער בברלין, להגביר ל' ראזענטהאל בפעטערסבורג, להבאנקיר זיגנ. זיממעל בברליז ולהרב ד"ר שוואבבאכער באדעססא.

10) נחוץ לקבוע ועדים־משנים (קאממיססיאנען): א) להביא בכור הבחינה את הבקשות השונות. ב) להביא לידי בירור את תכן הכספים בקופת „המזכרת". ג) לסדר אופן הפצת הדעה (פראפאגאנדא) ומכה"ע שיהיו לכלי־מבטא של „אגודת משה".

זה הוא תוכן הצעת הקאממיססיאן אשר שמה לפני האספה, אך עוד טרם החל המו"מ נשבתה האספה על שעה אחת: הפרעזידענט ד"ר פינסקער עלה הבמתה ויודיע להחברים הבשורה המעציבה, כי זקן האומה ואיש התהלה, אשר לכבודו נתאספו, רבי משה מונטיפיורי הש"י חלה ומחלתו כבדה עליו! הידיעה הזאת עוררה רגשי תוגה ועצב בלב כל החברים, חיש נאספו כולם להתפלל בהמון זהרה"ג ה' מאהיליווער שפך שיחו בתפלה קצרה מעומק הלב אל ה' הרופא חולים כי ישלח עזרתו מקדש אל בחיר האומה. באותו מעמד נשלחה תלגרמה בדברים האלה:

ד"ר לאווע, בראד־סטאיר קענט ענגלאנד. ראשי כנסיות לחובבי ציון בקאטאוויץ דורשים לדעת מצב הבריאות של השר משה מונטיפיורי.

פרעזידענט ד"ר פינסקער *).

אחרי ההפסק הזה נפתחה הישיבה שנית בקריאת הפרוטוקול מיום אתמול ונקראו שני תלגרמים: 1) מהאדון קאפלאן בריגא: „להאחים תמימי דעים הנאספים ברכה מעומק הלב", 2) מהאדונים האנאלעס ומשכיל־לאיתן ממינסק: „הנני בא יום א' ווארשאווה, עד כה וכה ממלאים יד ראבינאוויץ לחוות דעתו במקומנו, לכתוב אדרעססע: ראבינאוויץ ווארשא".

הד"ר פינסקער מעיר: מאגודות שונות באו בקשות והצעות רבות שנחוץ להביאן לידי בירור ולחרוץ עליהן משפט [ומציע] שיבחרו לחפץ הזה קאממיססיאן מאת האדונים: ד"ר דריבינאוויטש, עורך דין יאסינאווסקי, ד"ר חאזאנאוויטש, ה' בראמזאהן וה' לונץ, שהם יציעו תוכן המכתבים כולם ביום המחרת. אחרי כן החלה קריאת הצעת הקאממיססיאן על הסדר:

המו"ל גארדאן, בתור נבחר לדבר דבר הקאממיססיאן ומפרש ומבאר את החלטותיה, נשא לראשונה מדברותיו ויאמר: בחיק המועצה היום יוטל גורל ענין הישוב וממנו כל משפטו יצא. עיני היהדות כולה אל האספה תלויות ולמוצא פיה תיחל, מהחלטותיה היום תלוי קיום או ביטול, חלילה, הענין הנכבד משאת נפש חלק גדול מהאומה כולה. המדבר מבטיח, כי הקאממיססיאן עשתה מעשיה בכוונה רצויה ובדעת נפש מהאחריות הגדולה והחובה הקדושה המוטלת עליה. ישנם אופנים בהצעת הקאממיססיאן שחבריה נתנו הסכמתם עליהם בנפש דואבה ובלב מלא דאגה, אך אחרי ההתבוננות הראויה נוכחו כי אין דרך אחרת לעת עתה לצאת מהמשעול הצר, ועל האספה עתה להביא בכור הבקרת את הצעת הקאממיססיאן, לבחנה ולבדקה לצרפה וללבנה וחברי הקאממיססיאן נכונים לקבל באהבה ולבטל דעתם מפני דעת האספה הנכבדה.

האדון לונץ מודיע, כי בעת מועצת הקאממיססיאן חברו שנים עשר חברים למפלגה מיוחדת (פראקציאן) ויבואו לכלל הסכמה אחת בכל השאלות הנכבדות ואת המדבר עם האדון בראמזאהן בחרו להיות להם

*) התשובה: מצב השר משה היום הוטב מעט. לאווע.

לפה בתהלוכות המשא ומתן, להקל עי״ז את צרוף ולבון הויכוחים ולמהר את גמר־דין ההצעות כולן, ויבקש הפסק חצי שעה לקחת עוד דברים עם בני מפלגתו. הישיבה נשבתה על חצי שעה ואחרי כן החלו הויכוחים על סדר ההצעות:

על הסעיף 1 מהצעת הקאממיססיאן מעיר האדון וואלרויך מלאנדאן, כי בהיותו בארץ הקדושה נוכח לדעת שעל אדמת „פתח תקוה" יושבים גם עשירים ובע״ב בינונים שאינם ראוים לתמיכה בשום אופן. ממרוצת דבריו ע״ד השקפותיו באה״ק נראה, כי ישנם בין הקולוניסתים [אנשים] העומדים על מצב טוב ובכ״ז לא ימנעו את עצמם לפשוט יד וליהנות מכסף התרומה הנועד למלא צרכי אחיהם העניים המרובים. חלוקת כסף התרומה הוא ענין נכבד ומאד נעלה וצריכה להיות מסורה לידי אנשי צדק ומישרים, רחוקים מכל פניה ונטיה, אנשים כבירי כח לב ומהירי צדק להמציא הכסף במועדו ליד הנצרכים באמת. להדברים האלה הציע האדון פרייטהאל לתת הכסף למושב „פתח תקוה" בתור הלואה וחוב מוטל בתורת ערבות־קבלנות על כל בני העדה לשלם במשך זמן ידוע. האדון קאלישער מציע, למסור ענין החלוקה לה׳ ערלאנגער. אחריו דברו ד״ר ראבינאוויץ וה׳ גארדאן. הראשון תמך עצת פרייטהאל, והשני הסכים לדברי קאלישער. נתקבל הסעיף 1 עפ״י הצעת הקאממיססיאן בלי כל שנוי.

לסעיף 2 ע״ד המושב „יסוד המעלה" הואיל ה׳ גארדאן לבאר כי יש תקוה טובה להקולוניא הזאת. מיסדיה לא קבלו כל תמיכה עד היום ויותר מעשרת אלפים רו״כ שקעו בבנינה והתכוננותה. ברגע הזה נחוצה תמיכה להמושב, תמיכה שאי אפשר לדחותה לעדן ועדנים וע״כ החובה על האספה לקיים את אשר הבטיחו בני ווארשא להקולוניסתים האלה לפני שנה. אחרי אשר האדונים ד״ר דריבינאוויטש, לונץ ופרייטהאל תמכו את עצת גארדאן נתקבל גם הסעיף 2 מהצעת הקאממיססיאן. ה׳ לונץ נושא מדברותיו על הטוב הצפון לעתידות הישוב, אם בני הנעורים שיש להם ידיעת בית רב בחכמות הריאליות כתלמידי בית מדרש הפוליטיכני בריגא מקדישים כחם וידיעתם לבנין הארץ ותחייתה. בין תלמידי בית המדרש הנ״ל נמצאים רבים אשר לבם נוהה אחרי הארץ הקדושה. ומענין לענין נגע גם בשאלות בני ביל״ו ויאמר: נחוץ מאד להרים סך ידוע לתמיכתם מיד. בתשובה על השגת האדון וואלרויך קורא ה׳ פ׳ פינס מכתב אחיו מירושלים מתולדות חיי הבילו״יים ואשר מהמכתב הזה נראה כי מבני ביל״ו נמצאים באה״ק שבעה עשר צעירים חרוצים, טובים וישרים ויראי ה׳ באמת. גם ה׳ גארדאן מסכים לדברי ה׳ לונץ והצעתו נתקבלה.

סעיף 3 מהצעת הקאממיססיאן נתקבלה גם כן, אך בהשנוי הזה, שחשבון רי״מ פינס ע״ד תכן הכספים שקבל במשך עת התנועה ואופן הוצאתם לא ימציא ליד הרה״ג ר״ש מאהיליוועה, כי אם להועד המרכזי הזמני.

סעיף 4 בדבר חשבון בני ווארשא עם התודה להעוסקים בדבר התמונות נתקבל מאת האספה והוסכם למסרו לידי הועד המרכזי.

סעיף 5 ע״ד המלאכות לא״י: ה׳ לונץ מציע בשם מפלגתו שלא לשלוח איש אחד לאה״ק כי אם שני צירים נאמנים למען יבקרו מצב הקולוניות, מפני כי הענין נכבד מאד ונחוץ עצה ותבונה, דעת ומזמה לדון דין אמת לאמתו, להוציא משפט חרוץ על כל תורת הישוב ועתידותיו, וע״כ טובים השנים מן האחד שיוכל לשגות ברואה ואין שני להאיר עיניו, ושגגה קלה בדבר נכבד כזה יוכל להוציא משפט מעוקל ולהרום כל הבנין. להצעת לונץ הסכימו האדונים: וואלרויך, מאזעס והרידקטור ה׳ צעדערבוים. התנגדו להצעה: ה׳ פרייטהאל מפני רבוי ההוצאה, ה׳ גארדאן מפני שגם ציר אחד יוכל להתחבר אל הדיליגטים שנשלחו לקונסטאנטינופול ויחד יסעו לאה״ק, הד״ר דריבינאוויטש מפני שגם הציר האחד יוכל להתחבר עם שליח חברת כי״ח ועפ״י ההשערה גם עם מודד הארץ ה׳ ליובמאנן. להצעת אחד החברים, למסור הענין להועד המרכזי, התנגד ה׳ יאסינאווסקי [והציע] לבחור ציר אחד ומחיק הנאספים. האדון דייכעס מחזק דעת ה׳ לונץ ומחוה דעתו להשאיר את שני הצירים באה״ק והם יהיו שם להועד־הפועל. אחרי ויכוחים רבים נמנו ונמרו למסור פתרון השאלה הזאת להועד המרכזי.

סעיף 6 של הצעת הקאממיססיאן: ע״ד מספר חברי הועד המרכזי הזמני. ד״ר ראבינאוויץ מפאריז מציע לבחור 12 חברים למספר הקהלות היותר נכבדות ועוד ששה חברים שתהיה להם הזכות לחוות דעתם ולא להכריע את הרוב (מיט איינער בעראטהענדען שטיממע). האדון פרייטהאל משיב על זה ואומר כי לא הקהלה גורמת, כי אם מספר החברים במקום ידוע או התועלת שיוכל להביא החבר להענין בכלל. העורך דין יאסינאווסקי מציע לבחור שמנה עשר איש למספר האגודות הנוסדות עד היום. הויכוחים ע״ד חברי הועד המרכזי רבו מאד. ראשי המדברים היו האדונים: בראמזאהן, ד״ר דריבינאוויטש, ריטטענבערג, פריידענבערג, הרב הג׳ פרידמאנן, שאליט, מירקין, מאירסזאהן, ואחרי כן נתקבל המספר כפי הצעת הקאממיססיאן:

ליסד ועד מרכזי לפי שעה, שמושבו יהיה בברלין או בעיר אחרת כפי שימצא נכון לפניו ומספר חבריו—שמנה עשר.

הסעיפים 6 א. 6 ב. 6 ג. נתקבלו כפי הצעת הקאממיססיאן.

בדבר סעיף 6 ד. הוחלט:

1) מלבד השם „אגודת מונטיפיורי" גם לכנותה, אם יהיה נחוץ, בשם: „מעשה הצדקה למזכרת משה לטובת ישוב אה"ק".

2) הצעת אחדים מחברי הקאממיססיאן לבחור שלשה אנשים נקובים בשמותם להשתדל אצל ממשלת רוססיא הרוממה ע"ד השגת רשיון נתקבלה בעיקרה, אך הוצאתה לפעולה נמסרה להועד המרכזי עם ההערה שהאדונים הנכבדים אשר נודעו בשמם הטוב לכל הנאספים מסוגלים ביותר להשתדלות כזאת והאספה תקבל בתודה את עבודתם לטובת הענין.

להסעיף 6 ה. חוה ה' צעדערבוים דעתו, שנחוץ למהר בהמלאכות לתוגרמה, כי ציר הממלכה הזאת בפ"ב נוסע לעמוד לפני אדוניו הסולטאן והוא איש טוב ונוטה לחפץ הישוב. נחוץ איפוא לשחרהו כי יזכיר הענין לטובה באותו מעמד. ה' לונץ מחזק דעת ה' צעדערבוים והוסכם בסוד האספה למהר כפי האפשרות בדבר הדיליגנציה.

הדברים האחרונים בסעיף 6 ה. לאמר: הנהגת העסקים מסורה למנהל עם אחד או שנים יועצים בתור ועד תמידי, נתנו יד להשאלות: אם היועצים יחוו רק דעתם או שהסכמתם תהי' מכרעת ושקולה כדעת חבר ואם לפקידי הועד בשכר הצדקה לשבת בסוד הועד? נמנו וגמרו שהמשפט ע"ד תכונת הועד התמידי ואופן פעולתו ימסר לדין הועד המרכזי. עפ"י חפץ הד"ר פינסקער הציע ה' לונץ להפקיד הנהגת כל העסקים עד קביעות מקום הועד המרכזי להאגודה היותר מצוינת בפעולתה עד היום — לבני ווארשא. המועצות ע"ד השאלה הזאת נדחו עד הישיבה השניה.

הסעיף 7, ע"ד השלשת הכסף, הוחלט להשליש את הסך שיגיע לחמשת אלפים מארק ביד פירמא בטוחה כפי ראות עיני הועד המרכזי.

הסעיף ע"ד אופן התמיכה מן הרכוש של „מזכרת משה" נתקבל בלי ויכוחים.

על פי סעיף 9 הוחלט לשלוח מכתבי-תודה, תפלה ובקשה להאדונים: הרב הגאון רבי יצחק אלחנן בקאוונא, הרב ד"ר רילף במעמעל, הרב ד"ר היל-דעסהיימער בברלין, רב הגליל ד"ר אד' סאלווענדי בדירקהיים, הבאנקיר ל' ראזענטהאל בפעטערסבורג, ד"ר ק' בערנשטיין בברלין, באנקיר זיעג' זיממעל בברלין, הרב ד"ר שוואבבאכער באדעססא.

בדבר הסעיף 10 אות א' ע"ד, הועד לבקורת הבקשות וההצעות, נתקבלה הצעת הד"ר פינסקער ונמסרו כל הכתבים להועד הממונה על זה. להסעיף 10 אות ב', ההבאה לידי בירור תכן הכספים והסכומים העומדים לפקודת „חובבי ציון", נמנה ועד מאת האדונים ה"ה: ריטטענבערג, שאליט, דריבינאוויטש, מירקין, דייכעס ולונץ ובמשך יום אחד עליהם להעלות מספרים ברורים על שולחן הועד המרכזי, גם הסעיף האחרון 10 אות ג', ע"ד הפצת הדעה וההשתמשות במה"ע שיהיו לכלי-מבטא להאגודה, נמסר להועד המרכזי.

ובכן בא הקץ להמועצות ע"ד הצעות הקאמי-סיא הראשית, ומפני שהישיבה הזאת נמשכה בערך שמנה שעות גלו הנאספים את דעתם לעשות הפסק שתי שעות ואחרי כן תהל הבחירה לחברי הועד המרכזי. הפרעזידענט נתן רשות להפסיק הישיבה ובשעה 8 בערב התחילה הבחירה.

אחדים מהנאספים עזבו את העיר וימסרו דעתם לחבריהם. הבוחרים היו 28 איש. הפרעזידענט מנה את החברים: ד"ר דריבינאוויטש, מאזעס ופרייטהאל למנהלי הבחירה ותוצאותיה היו, כי מן 25 דעות נבחרו עפ"י רוב דעות.

הרה"ג מאהיליווער ע"י 24 מן 26 [2]) דעות.

ה"ה וויסאצקי	24	קליוואנסקי	22
„ ל. ראזענטהאל (בהסכמה כללית וגלויה) [3])			
„ ל. קאלישער	19	י. צייטלין	16
„ ט. ה. וואלרויך	18	באנקיר הילדסהיימער	23
ד"ר מ. מאנדעלשטאמם	19	ה' שאליט	17
ה"ה י. דייכעס	22	באנקיר אי"נ. בערנשטיין	15
ד"ר דריבינאוויטש	24	באנקיר זיעג. זיממעל	23
ד"ר פינסקער	24	ה' ה. מירקין	16
הרב חאנאלעס	18	מ. אזעם	20
הרב פין	17		

כל הנבחרים שהיו באותו מעמד קבלו תוצאות הבחירה בתודה מלבד ה' שאליט שמאן לקבל המשרה ובמקומו נבחר ה' שווארצבארד ע"י בחירה גלויה. עפ"י הצעת הד"ר פינסקער אם ה' בערנשטיין ימאן לקבל הבחירה, אז ימלא מקומו ה' יאסינאווסקי. האדונים שאליט ויאסינאווסקי נבחרו פה אחד לממלאי מקום: הראשון במקום ה' שוואצבארד והשני במקום ה' בערנשטיין ועד בירור הדברים ימלאו אלה השנים חובות חברי הועד המרכזי.

הישיבה האחרונה לאספת ראשי כנסיות לחובבי ציון נקבעה ביום המחרת כ"ב מרחשון בערב.

סגירת הישיבה השלישית בשעה $12\frac{1}{2}$ אחרי חצות הלילה.

נקרא נתקבל ונחתם מאת

י. יאסינאווסקי	ש. פרייטהאל
ה. מירקין	ס. פריעדלאנדער
וו. וויסאצקי	ד"ר דריבינאוויטש
מאהיליווער	מ. מאזעם
ל. קליוואנסקי	וו. לונץ
א. צעדערבוים	ד"ר ל. פינסקער
ל. שאליט.	

[2]) כפי הנראה צ"ל: 25, שהרי בפירוש נאמר — וכך נאמר גם בפרוטוקול הגרמני (עי' לעיל עמ' 291) — שבבחירות השתתפו רק 25 איש.

[3]) חסר לגמרי בפרוטוקול הגרמני; ועי' להלן נומר 154.

הישיבה הראשונה להועד-המרכזי הזמני.

נעשה[4] ביום כ"ב מרחשון התרמ"ה (10 נאוו. 1884) בקאטטאוויץ.

התחלת הישיבה שעה 2½ אחר הצהרים. הד"ר פינסקער פותח האספה ועל סדר היום עומדים השאלות האלה:

א) לכונן ועד משנה (קאממיסיאן) לנהל עסקי המזכרת עד אשר יקבע הועד המרכזי את דירתו במקום שימצא נכון לפניו. הד"ר דריבינאוויטש מציע לכונן קאממיסיאן באדעססא ועוד אחרת משנה לה בווארשא, להביא לידי בירור וגמר את כל עסקי המזכרת. עפ"י חפץ הנאספים נדחו הויכוחים ע"ד ההצעה הזאת עד הישיבה הערבית.

ב) הועד לבקורת הבקשות וההצעות מגלה דעתו ע"י אחד מחבריו העורך דין מושבע ה' יאסינאווסקי, כי תכן הכתבים טוב מאד לחומר ולבנים בידי הועד המרכזי בהגיעו לפרשת התקנות וההצעות, אך להשיב עליהן תשובה מספקת עתה אי אפשר. בין הבקשות נמצא גם מכתב דורש תמיכה מהקולוניסט מנשה מאיראוויץ להלוות לו 300 רו"כ. החברים: יאסינאווסקי, ריטטענבערג, מאירסאהן ודאווידזאהן מגישים שטר חוב בחתימת ידם להיות ערבים בעד המבקש, כי יפרע את חובו לעת הקצובה. אחרי הויכוחים הרבים נתקבלה בקשת הקולוניסט הזה.

ג) הועד לבקורת מצב הקאססא (רעוויזיאנסקאמ-מיסיאן) מודיע, כי הכספים במזומן הנמצא היום בקופות „חובבי ציון", הפדיון ממכירת תמונות השר והחובות הנכונות לבוא לידי גוביינא, עולה בס"ה ליותר מן שלשים אלף רו"כ. כל אלה שהיו מנהיגי הקופות עד היום מחויבים להמציא כל הכספים במשך חדש ימים להשליש הכללי הבאנקיר י. בערגשטיין בווארשא. הצעת ועד-הבקורת נתקבלה ונעילת הישיבה היתה בשעה 3¾ אחר הצהרים.

נקרא	נתקבל	ונחתם מאת
ד"ר ל. פינסקער		י. יאסינאווסקי
ה. מירקין		ש. מאהיליווער
אלכס. צעדערבוים		ל. קליוואנסקי
וו. וויסאצקי		ד"ר דריבינאוויטש.

הישיבה האחרונה לאספת „חובבי ציון".

ביום כ"ב מרחשון התרמ"ה (10 נאוו. 1884) בקאטאוויץ.

האספה נפתחת בשעה 8¾ בערב ע"י הראש ד"ר פינסקער. אחרי קריאת פרטי-כל המו"מ של ישיבת האספה מיום אתמול וישיבת הועד המרכזי מהיום באה האספה לידי הסכמה והחלטה: מפני שהועד המרכזי לא יוכל להחל פעולתו ברגע הזה, על כן נתקבלה הצעת הד"ר דריבינאוויטש, כי לפי שעה יהיה מקום דירתו באדעססע, בראשו יעמוד הד"ר פינסקער ומלבד חבר הועד הבאנקיר הילדעסהיימער יצרף עמו עוד אחד כפי ראות עיניהם, החברים בווארשא מנהלים עסקי המזכרת בתור „ועד-משנה", מכלכלים דבר הקארעספאנדענציא עם א"י ובין בני בריתם עד היום, ובכל מפעל ודבר נכבד שיחפצו לעשות עליהם לשאול את פי הד"ר פינסקער והסכמתו. הוסכם למסור את כל השאלות, שלא נמצא להן פתרונם בהאספה, לידי הועד המרכזי.

החכמים המו"ל ה' אלכס. צעדערבוים, ה' ד' גארדאן, -ד"ר ראבינאוויץ מפאריז, הרב והעסקן הגדול בישא"י הד"ר אד' סאלוועגדי נבחרו לחברים נכבדים בסוד הועד המרכזי. עפ"י הצעת החברים ה' וויסאצקי וה' פינס נבחר גם הח' והסופר הנודע ר' פרץ סמא-לענסקי לחבר נכבד בסוד הועד. בגמר האספה הואיל הד"ר פינסקער לחתום בברכת הפרידה ויאמר[5]:

„הנה כן באנו עד קץ חפצנו ברגע הזה ונוציא לפעולת אדם את המפעל הנכבד, התיסדות „מעשה הצדקה למזכרת משה מונטיפיורי" הי"ו, ענין גדל העליליה שהיה לנקודה מאחדת ומקבצת את כל התאמצות והפעולות עמל ומאויי לב אחינו תמימי דעים עמנו הרבים והנפוצים בכל עבר ופאה. אך אל נא נשלה נפשנו ולא נשגיא מפעלנו. זה הילד, הילד לנו היום בעצבון ובחבלים מצירים, הוא עוד רפה כח ואין אונים ואם נעזבנו לנפשו מי יודע אם לא מבטן לקבר יובל, חלילה. דמיונו למשה רועה ישראל, אשר כמעט ראה אור עולם היה צפוי למות בגלי המים הזדונים, אך בת מלך ביקרותיה בשמעה את קול בכי הילד העברי נכמרו רחמיה על לקוח למות. בת מלך אשר כאם רחמניה תשים לבה לחומלה עליו אין לנו, וגורלו מסור היום בידי עבדי עבדים שהתעוררו עתה מתרדמת השפלות ושבאו לידי הכרה את מצבם המורה ומעמדם השפל, אך בצל כנפינו יחסה המפעל הקדוש הזה העתיד להיות מעין ברכה בקרב עמנו ועלינו לבד להיות לו לסתרה מכל צר ומשטין מבית ומחוץ. המפעל הזה יטהר את אומתנו משני פשעי ישראל שהיו לו למכשול עון במשך אלפי שנה והחטאים שנשתרשו בתכונת לאומנו: ההתרשלות בעבודת האדמה ועל חטא שחטאנו בהתכחשותנו לצור מחצבתנו ולאחדות לאומנו. אחרי שנדע את החטאים שנשתרשו בקרבנו, היה תהיה לנו ההכרה הזאת לאור מאיר על הדרך אשר עלינו להתיצב עליה מהיום, למען אשר נרכוש לנו כבוד-אדם מן העמים אשר בקרבם הננו

4) כלומר: הפרוטוקול נכתב ביום כ"ב וכו'.

5) כל הנאום הזה וגם נאומו של הרב מוהיליבר הבא אחריו חסרים לגמרי בפרוטוקול הגרמני.

יושבים, ההכרה את כבודנו אשר היינו רחוקים ממנה עד היום. מן היום אשר נותשנו מעל אדמתנו חדלנו ג״כ לחזק את גוף האומה ע״י העבודה הזאת, אויבינו בנפש סביב שתו עלינו ואנחנו בני ישראל עם אחד בארץ לא התאחדנו בקרבנו, נלחמנו איש באחיו, קראנו לריב ומצה בינינו, אש המחלוקת שלא לשם שמים נשקה בקרבנו, תשוקת הגאוה והרדיפה למטרה חומרית גברו בינינו עדי באנו לשפל המדרגה שאנו עומדים עליה היום. פה במקום הזה עלה לנו השחר לשמש צדקה למזכרת משה וכוכב מאיר על דרכנו לימים יבואו. פה בהיכל הזה לשמע השם הנכבד „ארץ ישראל״ מפורש יוצא מפי בניה היה לאבן־חן לקרב לבות אחים והקרובים שנתרחקו זה מזה במשך העת. פה במקום הזה ראינו זקנים ונערים רועי אמונה ושוחרי תבונה תוקעים כפיהם איש לאחיו באהבה נאמנה וישכחו ויסלחו את אשר חטאו איש לאחיו זה רבות בשנים. פה במקום הבינים נקבצו באו מארצות שונות אחים נאמנים בשם האחדות הלאימית וברגש התלאות והצרות המשתפות ומאחדות כל בני בית יעקב. פה נולדה גם הסבלנות, הבינו איש לשפת רעהו ונבוא לידי עצה אחת והסכמה כללית, אשר בלעדה לא תקום כל מחשבה טובה ומפעל נכון לשנות את גורלנו וארחות חיינו לטובה. פה בהתבוננו מרחוק על הארץ ערש אומתנו ואמונתנו חזרה ונעורה בנו גם התשוקה לעבודת האדמה אשר נשכחה מאתנו ברבות הימים, העבודה הקשה הזאת המחזקת את בעליה, והאחדות, הכלי המחזיק ברכה לטהרת רוחנו, עורבות ערובתן, כי בישע ה׳ תצליח פעולתנו, תקום ותעמוד לדור דורים״.

אחרי הד״ר פינסקער הואיל לשאת מדברותיו הזקן שבחבורה והראש הרב הג׳ ר״ש מאהיליוועך שליט״א. נושא דבריו היה קאפ. ל״ז ביחזקאל, מחזה תחיית האומה. חוזה יה ראה את הבקעה והיא מלאה עצמות, עצמות כנסת ישראל שנפזרו לכל רוח ופאה ועל פני ארץ רבה ועמק עכור. בין העצמות האלה היו וישנן רבות יבשות מבלי כל לחלוחית של הרגשה ואהבה לכנסת ישראל זצור מחצבתם. העצמות האלה הן המה האברים המדולדלים שכמעט נתקו מן הגוף, האומרים: אבדה תקותנו, נגזרנו לנו, שלעם־עולם חדל להיות לו אורח ככל לאומי התבל, ואין לו תקנה כי אם ביטול ישותו וכריתת אחריתו. אך כמעט נשמעו דברי חוזה־זה „והנה רעש״ ורעם בגלגל האנושיות, צרות רבות ותכופות וסערות חמה חלו על ראשי כל אחינו, רוח קטב האנטיסעמיטיזמוס קרב אלינו להשחיתנו מבלי להבחין בין עובד אלקים לאשר לא עבדו. חיש קל „קרבו העצמות עצם אל עצם״, אך ההתקרבות הזאת לבדה עוד לא היתה דיה להחיות את הנואשים מתקוה, כי „כל רוח״ והעה נשגבה מאחדת וכוללת את כל פנות עמנו לא היה עוד במו, עד אשר נחה הרוח שנית על יחזקאל ויאמר: „ונתתי רוחי בכם וחייתם והנחתי אתכם על אדמתכם״, הם המה הדברים אשר יש בכחם להפיח רוח חיים בעצמות יבשות, לעורר את פנות עמנו לחיים חדשים, להסיר מאתנו חרפת לאומים וכלמת הגוים, לקיים בנו נבואת החוזה: „כי הנני אליכם ונעבדתם ונזרעתם ונושבו הערים והחרבות תבנינה״.

אחרי הדברים הנמרצים והנמלצים האלה נשאו מדברותיהם גם העורך דין מושבע ה׳ יאסינאווסקי, המו״ל צעדערבוים, ה׳ לונץ, ה׳ פרייטהאל, ובאמרי נועם ומיטב הגיון בארו את החובה הקדושה המוטלת על כל איש אשר בשם ישראל יכונה, לנשוא נס האמונה למעלה, לדגול בשם היהדות ולאומיות ישראל, לעמוד איתן כסלע בלב ים וכל גלי הצרות לא יזיזוהו ממקומו, ואחרי אשר ה׳ לונץ הביע תודת הנאספים כולם לחברי הקאממיססיאן בעד עבודתם הרבה תמת עבודת האספה הראשונה לראשי כנסיית „חובבי ציון״ והאספה נסגרה ע״י הראש ד״ר פינסקער בשעה ½11 בערב.

נקרא נתקבל ונחתם

ד״ר פינסקער	ה. מירקין
א. צעדערבוים	ש. מאהיליוועך
מ. לונץ	ש. פריעדלאֶנדער
ש. פרייטהאל	ל. קליוואנסקי
מ. מאזעם	ד״ר דריבינאוויטש
וו. וויסאצקי	י. יאסינאווסקי.

נעשה ביום כ״ג מרחשוון
(11 נאוועמב. 1884) בקאטטאוויץ.

הישיבה השניה של הועד המרכזי הזמני החלה בשעה ½1 אחר הצהרים ע״י הד״ר פינסקער במעמד אחר עשר חברים:

מה׳ דייכעס, שכבר נסע מזה, נקרא מכתב ממלא יד החבר ה׳ מירקין לחוות דעתו במקומו. הועד המרכזי מביע תודתו לה׳ פ. ראבינאוויץ בעד עבודתו הנמרצה לטובת הענין, ויקצוב לו פרס מאה רו״כ לחודש ובעד החדשים שעברו למלא את משכרתו בערך הזה. ה׳ קליוואנסקי מוסר לידי ראש הועד שלש מאות רו״כ מקופת „חובבי ציון״ בקאוונא, בתנאי שהסך הזה יהיה נכלל בעשרת אלפים פראנק הנועדים לתמיכת בני „פתח תקוה״. הרה״ג מאהיליוועך מוסר ג״כ אלף רו״כ בתנאי להחזירם, אם במשך ארבעה שבועות לא ישלישו בני ווארשא ורינא את כספיהם בידי השליש הכללי ה׳ בערנשטיין. ה׳ וויסאצקי מוסר לידי ראש הועד הסך 500 רו״כ הנמצא אצלו בלי כל תנאי, על הוצאת ההנהגה

הרשה הועד לה׳ פינסקער להוציא בערך מאה רו״כ לחדש. הכספים הנמצאים בקופות שונות נחוץ להשלישם אצל השליש הכללי ה׳ בערנשטיין במשך 14 יום.

ואלה הם חברי הועד המופקדים על האוצר ואשר רק על פי כתיבתם וחתימתם שלשתם ביחד מחויב השליש להוציא הכסף מידו: ד״ר פינסקער, הח. שמואל יוסף פין וה׳ וויסאצקי ולממלא מקום אחד מהשלשה נתמנה ה׳ ל. שאליט. באותו מעמד נשלח מכתב תודה בעד המאניפעסט ומכתב ברכה לחג חצי-היובל להרב הד״ר רילף במעמעל והרה״ג ה׳ ע. הילדעסהיימער בברלין נבחר פה אחד מהאספה בתור חבר נכבד. בכלות הישיבה גלו אחדים את דעתם, כי טוב הדבר אשר הועד המרכזי יאסוף אל קרבו עוד חברים בני המעלה, כהסופר דברי ימינו הפרופיססור גרעטץ בברעסלוי, אשר הואיל לגלות דעתו כי ידו תכון עם „חובבי ציון" ונכון להמנות בחברי הועד. הועד המרכזי החליט דעתו בדבר הזה ואחדים מהחברים בחפצם להועיל להיטיב לעצם הענין הביעו רצונם לצאת מהועד כדי לפנות מקום לגדולי הדור.

הוספה.

הרה״ג מאהיליוועד מבאר את תנאו שהתנה בעת מסירת הסך הנ״ל, שכוונתו היתה לתלות את מסירת הכסף ממשלוח התמיכה בעת הראויה לבני „פתח תקוה". הד״ר פינסקער מודיע, כי ראשי העדה באדעססא הודיעו חפצם להשתתף בהמזכרת בסך 4000 רו״כ. האספה גמרה אומר לבחור את הד״ר שוואבבאכער לחבר נכבד בהועד ולהביע לו תודתו.

נקרא נתקבל ונחתם מאת

ש. מאהיליוועד	וו. וויסאצקי
א. צעדערבוים	ה. מירקין
ל. שאליט	פ. ראבינאוויטש
י. יאסינאווסקי	ש. פריעדלאנדער
ל. קליוואנסקי	ד״ר ל. פינסקער

ד״ר דריבינאוויטש.

*) לפני כלות האספה את מעשיה היה עם לבב החבר ה׳ וויסאצקי להציע דבר גדול ונכבד שיש בכחו להרים קרן הישוב ע״י התכוננות ויסוד בתי חרושת המעשה ובתי מלאכה ויעריך אל אחיו תמימי דעים מכתב-גלוי בדברים האלה:

בשם ה׳ השוכן בציון. קאטאוויץ בחודש נאוועמב. 84.

אחרי שמנויה וגמורה בסוד יועצי הענין הגדול של ישוב ארץ ישראל, אשר יפעם בעת בלבות אלפי רבבות ישראל בכל מקומות פזוריהם, כי מלבד עבודת אדמת הקודש נחוצה מאד להישוב גם התפתחות חרושת המעשה, ואין קץ להתועלת שתבוא מזה לכל הענין, כידוע לכל מביני דבר לאשורו, ע״כ גמרנו

*) מכאן ועד הסוף חסר לגמרי בפרוטוקול הגרמני.

בדעתנו אנחנו הח״מ, אחרי העיון והחקירה, לעשות התחלה קטנה בדבר הגדול הזה שקשור ואחוז בישא״י בקשר אמיץ מאד. יש תקוה גדולה, כי אם נצליח בעזר צור ישראל אוהב שערי ציון בהתחלתנו, אז ממנו יראו אחרים וכן יעשו להרחיב את הדבר ולהגדילו לתועלת הרעיון הקדוש בכלל.

ואלה הם האופנים אשר בדעתנו ליסד עליהם התחלת פעולתנו:

א) כל אחד ממנו הח״מ מחייב עצמו בכתב ידו על הגליון הזה לתת להמטרה הנשגבה איזה סך כסף כאשר ידבנו לבו על משך שלש שנים בלי פראצענט.

ב) כל אחד מהח״מ מחייב עצמו להשליש 25 פראצענט מהסך שהתחייב עצמו בכלל אצל השוע הידוע ה׳ מיכאל ערלאנגער בפאריז או לפירמא אחרת בטוחה ויהיה מושלש תחת ידו למטרה זאת עד בוא הזמן לגשת אל המלאכה אחר העיון והתבוננות בפרטי התיסדות והסדר, וה׳ צור ישראל יהיה בעזרתנו להפיק חפצנו. פה קאטאוויץ, בעת האספה הכללית הראשונה לישוב ארץ ישראל, כ״א מרחשון התרמ״ה. על החתום: וו. וויסאצקי ממאסקוי, שלש מאות ל״ש (3000). גם אני משתתף ומחייב את עצמי לתת לתכלית זאת שלש מאות ל״ש (3000 רו״כ) צ. בארנעטט, 147 קאמער-סיאל-שטריט לאנדאן. ל. שאליט מריגא 3000 רו״כ. ק. וואלרויך לאנדאן מאה ל״ש (1000 רו״כ). גם אני נכון לקחת חלק בהמפעל בתנאי שה׳ וויסאצקי יעמוד בראש הענין והנני נותן לזה סך שלשת אלפים רו״כ (3000). ד״ר ל. פינסקער.

עפ״י מכתב מה׳ וויסאצקי נלוו להחפץ הנעלה הזה במאסקוי האדונים: מ. ס. דעמאנט ע״ם 3000 רו״כ, יוסף חישין ע״ם 1500 רו״כ, י. ס. שצעטינין 1500 רו״כ. ס״ה נרשם עד היום לתכלית זאת שמנה עשר אלף רו״כ.

143.

מאת יוסף ריבלין ורי״מ פינס לדוד גורדון*).

ב״ה פעה״ק ירושלם ת״ו
כ״ה מרחשון תרמ״ה.

שלום וברכה למעלת כבוד החכם הנכבד דורש אמת וצדק מו״ה דוד גארדאן נ״י.

רעיון ישא״י אשר הגיע על פני כתבי העתים למרום קצו ויום מלאת מאה שנה של השר הצדיק החובב ארץ הקדושה יותר מגופו הקריב את קצו של הרעיון הזה עוד ביתר שאת ויתר עז. הרעיון הקדוש הזה, שכולנו נושאים את נפשנו עליו, חסר ידיעה אחת, המביאה לידי מעשה ופועל אחד, והידיעה הזאת

*) העתקת המכתבים האלה שלח גורדון למרכז בווארשה והלה שלח אותם לכל חברי ההנהגה.

לא תוכל לצאת כ"א מקרבת המקום הזה, מתוכבי
ירושלים. וממי? מהמעמיקים עצה בהרעיון הזה מצד
אחד, ומהעוסקים בצרכי צבור, ומתוודעים אל הרָשות
והרָשות אליהם מצד שני—ואנכי אשר כמעט רק אני
בעצמי נמצאתי האיש אשר יתלכדו בו גם שניהם יחד,
מצאתי חובה עלי להודיע לאחי אלה אשר תשתפך
נפשם אל חיק הרעיון הזה את הידיעה אשר רכשתי
ואשר מבלעדה כל עמל חובבי ציון וכל הכסף והרפוש
וגם הנפש, הנכנסים בענין הזה, הם ח"ו יאבדו
והמחיצה של ברזל תעמוד (אף כי לעיני חובבי ציון
התראה כקורי עכביש אשר יתמעך בנגיעת אצבע
קטנה). ובכברי בכברה את האנשים העוסקים בענין
הזה, שאוכל לסמוך עליהם, על אמונתם וישרם ועל
חכמת לבם והשכלתם, ועל כחם ואילותם, ואשר עוז
בידם להוציא לאור את עצתי הנחוצה, ומבלי אדע
אנשים הרבה רק אותך אדוני גארדאן מצאתי לבטוח
ולסמוך, כי תדע לכלכל הדבר בחכמה ובדעת.

וזה הדבר. הלא תדעו כולכם, כי אדוננו השולטאן
ושרי ממשלתו אשר בקאס"ט לבם באמת אך טוב
לישראל, והשר הסוגר את ארצנו הקדושה בפני ישראל,
הוא אחד יחיד הפחה בירושלים, הוא הנהו גדול מאד
בעיר המלוכה וחותנו הוא מרואי פני השולטאן ויועציו
הנאמנים, והפחה הזה הצטיין מכל אשר לפניו, * * *
* * * והוא פקח ודעתן גדול, ואלה שעמדו לו
להשאירו על כנו זה שמנה שנים, בעוד אשר הפחות
שלפניו לא עברו על...[1]) שלהם שתי שנים, ורובם
לא הוציאו שנתם. וכל הימים אשר מתורגמנו היה איש
עברי מאחינו, ה' קריגער, לא היה הפחה הזה עוין
את היהודים, וידבר אתם טובות. אכן מאז הסיר את
קריגער, וה' קריגער רב אתו בדברים קשים, נהפך
לבו לשנוא את כל בני עמנו, ומאותה שעה ואילך
עינו צרה בבוא איש ישראל לקנות קרקע כל שהוא,
ואם ישראלי יקנה, יעשה כל מה שבכחו ויותר
מכחו, כדין ושלא כדין, לעכב ולמנוע, ולא אחת דבר
בפומבי: „עוד מעט והישמעאלים כלה גרש יגרשו
מן הארץ, היהודים יירשום וישבו תחתם". ומאותה
שעה ואילך הוא יושב וחושב מחשבות יום יום להבאיש
את ריח היהודים בעיני הממשלה, ...[2]) יכול
להתושבים, עמל ויגע לסגור לכה"פ שערי הארץ בפני
החדשים.—וראשי עדת הספרדים דפה עה"ק, שהם
באמת אנשים חכמי לב ויראי אלקים, בכ"ז לא יוכלו
לאהוב את האשכנזים באהבה גמירה וחבה יתירה,
כי הם—הספרדים—רואים את עצמם תושבים ואת
אחיהם האשכנזים כגרים, ובראשונה היו האשכנזים
כפופים כאגמון תחת כפות רגליהם, עד שגם כתובת

1) קרע באמצע תיבה ואי-אפשר לקראה.

2) חסר.

אשה לא...[3]) שתכתב שלא על ידיהם, ומכש"כ
בטביחה ומכירת בשר, ומכש"כ בקבורת מתים, הכל
היה תחת ידי חו"ר הספרדים הי"ו.

ולמן היום אשר מנהלי כוללות האשכנזים התרידו
א"ע וקנו להם שדה לאחוזת קברות לבדם וזה"כ
עשו להם גם מקולין בפ"ע, ובקישי גדול ובמלחמת
תנופה עלה בידם להוכיח כי גם האשכנזים זרע ישראל
הם ושחיטתם מותרת לישמעאלים, מובן, כי מאותו
היום ואילך לא נתוספה אהבה בלב הספרדים אל
האשכנזים, ובהזדמן איזה מקום או דבר שיראו לטוב
להם להבזות את האשכנזים לא מנעו א"ע, כי עברתם
על כסף ההכנסות שהלך מאתם שמורה נצח. ויהי
כראותם את פני הפחה כי אינו להם כתמול שלשום
וכי נהפך לבו מאוהב לאויב ומבקש רעת כל היהודים,
(כנראה) אמרו לבחור הרע במיעוטו, ויחבלו תחבולות
להפקיע את עצמם מכלל שנאת הפחה ולגול אותם
על ראש האשכנזים לבדם, ופתאום בצבץ ענין חדש
אשר לא נשמע מעולם. הנה בתשלומי כסף הגולגולת
הנקרא „בדילייא", לאמר חלף עבודת הצבא, אשר
הממשלה יודעת, כי יש לה שלשה עמים בני אמונות
שונות, ישמעאלים, אשר יחלצו אנשים לצבא, ונוצרים
ויהודים, אלה יתנו בדילייא, כופר נפשות, חמשים
לירא טורקי (כ"א 9 רו"כ) למאה ושמנים זכרים, כל
זכר מבן חודש עד יום המיתה. לכ"א היה פנקס
מיוחד, והיה להיהודים בכלל פנקס אחד, אשר החכם
באשי ערב ערובתו וממנו תבעו את כסף פקודי
העדה. והנה לפני שלש שנים לא ידעו האשכנזים מכל
חיוב תשלומין, כי עפ"י הפשרות בחלוקת הכסף הנכנס
מאשכנז ומשארי ארצות נפטרו כוללות האשכנזים,
ורק לפני שלש שנים, כאשר היתה מהממשלה שומה
לפקוד את בני ישראל, וימצאו הספרדים 700 נפש
והאשכנזים 500 נפש, כי יתרם חוסים בצל שארי
ממשלות תבל, מאז בצדק טענו חו"ר הספרדים, כי
נתוסף על חובת תשלומם 200 לירה זהב, אז בשלום
יחדיו גמרו עמהם חו"ר האשכנזים, כי הסך 140 לירה
שהיו משלמים לבדם ישלמוהו הם כבראשונה,
והתוספת של 200 לירה יוטלו שני שלישיות על
הספרדים ושליש על האשכנזים. כי עפ"י הפשר משנת
תר"ל קבלו הספרדים עליהם תשלומי מאה נפשות של
האשכנזים כשתמנה אותם הממשלה. אכן בשנה זו
פתאום הפריד הפחה את האשכנזים ויקבע פנקס מיוחד
בעדם, וכרוז יצא וקרא בחיל, כי האיש אשר לא יבא
עד חמשה עשר יום להכתב בספר אחת דתו לעזוב
את הארץ, והפחד נפל באימה ורעדה גדולה, וימהרו
העם וילכו ויכתבו שמותיהם בספרי הממשלה עד
אשר יותר מארבע מאות לירה זהב טורקי הוטל על

3) חסר.

האשכנזים לפרוע לגנזי המלוכה שנה שנה. והפחה באחת נוגש ונושה, וכבר 210 לירה פרענו, ולא השיב ידו מלצעוק הב הב וטעיות הרבה נמצאו ברשימות הנכתבים, והושטנו כמה בקשות ולא נענינו, וצועק הב הב! — וזה חמשה עשר יום הלכו שלוחי קהלות האשכנזים ובאו לפני הפחה לבקש מלפניו לתקן הטעיות ושגגות הסופרים, העולות לסכום רב, והשיבם דברים קשים כגידים, וכה אמר: „ידעתי את האנשים ההם בני מדינות רוסיא ועסטרייך ורומעניא ושאר הארצות אשר בשם אשכנזים יקראו, כי בכל מקום שהם הם מצוינים בנכליהם וברמאותם ובמעלם! ולא לחנם תקיאינה אותם הארצות רוסיא ורומעניא, וכי קיסר [4] איננו מלך רחמן? אלא שהאנשים הם האשמים, והתאמינו, כי את הנוכלים ההם תקבלם ארצנו, חלילה" וכו'. הדברים אינם צריכים ביאור, ומובן, כי יצאו השלוחים בפחי נפש, ועכ"פ הפחה הזה, יודעיו יאמרו, כי הוא שבשתא כיון דעל על, וכמה מרואי פניו אמרו לנו, תדעו, כי הפחה חורש רק רע עליכם, ואחרית ישוב האשכנזים באה"ק — אם הפחה יאריך ימיו פה על משמרתו — מי ישורנה. ובין כה וכה, אין לך יום ששולח הפחה שלוחים למצוא את אלה אשר מקרוב באו, למהר לשלחם מן הארץ. בואו ונחזיק טובה ל א ו ת ו ה ד ב ר, אשר . . . [5] או חרש או עור, כי הדבר ההוא מרקד בין עיניהם ובין אצבעות ידיהם של שלוחי הפחה, וב"ה, כי עוד לא תמנו. ...[6] איש אחד, אבל מה שיהיה מחר לא נדע! — מכל הדברים האלה ודומיהם, הגלוים ושאינם גלויים, ניכר ונראה, כי גם עצת הספרדים באמצע, לגול שנאת הפחה מעליהם על ראש האשכנזים לבדם, וזה פריה, כי השנאה שנשרשה בלב הפחה גמלה וניצניה נראו בכל פרט ופרט, וענפיה ארזי אל נוקבות ויורדות בכל מעשה שעשו ועושים מבני האשכנזים להגדיל ישוב הארץ. ושנאתו עושה את שלה להרוס ולנתוש, ומלבד שלא השיב ידו מבלע, עוד ידו נטויה, ולבו מלא מחשבות עמל ואון לקעקע וכו' ח"ו. והשנאה הנראית לעין כל מצד הפחה, ותשובתו שהשיב לשלוחי קהלות האשכנזים ודבריו שהוא מדבר בכל עת ובכל שעה באזני כל רואי פניו ושומעי דבריו רב ועצום כחם להשריש השנאה בלב כל השרים ועם הארץ, ועל מי? על האשכנזים! והאשכנזים אין להם לא חכם באשי מאושר מהממשלה, ואפס עצור ועזוב. — וגם זו מן ההוכחות כי יד הספרדים באמצע, כי גם החכם באשי בקאנסטאנטינאפאל הר"מ הלוי הי"ו, כשכתבנו אליו מכתב בחתימת ידי רבני הספרדים והאשכנזים יחד, וגם הרה"ג הר"ש סאלאנט נ"י חתום עליו, אודות

4) חסר.
5) חסר.
6) חסר.

סגירת שערי א"י, והוא השיב מכתב ארוך, שבאה העתקתו במ"ע החבצלת, מלבד כי לא הזכיר בתשובתו את שם הרה"ג רש"ס נ"י, כי עוד גם בפירוש דבר במכתבו בזה"ל: „כי אלה ה א ש כ נ ז י ם היו בעוכרינו", והדברים האלה אינם שלו, כי נתונים המה לו וממקום קדוש יהלכו, וגם בעמדו לפני שרי הממשלה לא בקש כ"א בעד ילידי ארצות תוגרמא, והאיסור על בני רוסיא ורומעניא בתקפו נשאר, וגם אחד מחו"ר הספרדים דפה שאל את אחד מהו"ר האשכנזים בבואו לפניו שנית זה לא כביר בבקשה לכתוב מכתב אודות החרשים שיש בהם אנשים זקנים ונכבדים, לאמר: „אנחנו—טוב איפא — נכתוב ונבקש להעביר את רוע הגזרה, אבל במה נמנע את ריבוי האשכנזים מארצנו?" וכו' וכו'. ועל טע"ג שכתב הרב דפה על ככה להר"מ הלוי לא בא כל מענה. היוצא לנו מכל הדברים האלה, כי כל העמלים ברעיון ישוב האה"ק עליהם לשלוח לקאנ־סטאנטינאפאל איש אחד מורם מעם, היודע לדבר בלשון הקודש ושפה צרפת, למען ידע לדבר עם החכם באשי בלה"ק, ושלא יצטרך למתורגמן, וידע לדבר עם שרי הממשלה, והאיש ההוא לא יצא משם עד אשר יאיר עיני החכם באשי ועיני שרי הממשלה, כי אך שוא יחשדו את האשכנזים הנמצאים בירושלים או הבאים שעריה לעבוד עבודה בשדה להביא טרף לביתם, שהם עם רמאים ורמאות יפרדו וכדומה מהחטאים והפשעים שהפחה מושל ירושלים דובר עליהם יום יום באזניהם.

קצרתי במקום שראוי להאריך. וככה הנני אומר בקצרה, מתוך ידיעה ברורה הגלויה לפני, בשביל שאני, העוסק בבנינים ובמכירות וקניות קרקעות, עומד בכל בכל עת בשערי המשפט, ואני הוא שהייתי בין שלוחי האשכנזים ובאזני דיבר כל דבריו הנ"ל ואני הוא שהשבתיו כי לא כן הדבר ושאלתיו מה עול נמצא בהאשכנזים שבירושלים מיום שבתו על כסאו פה וכו' וכו' וגם אנכי מצד משמרתי בכולל, הנני עמל בכל עת בהדברים הסותרים את רוע הגזרות—והרבה דברים יש שניתנו להאמר בע"פ ואינם ראשים להאמר בכתב.— וע"כ, אם את הדבר הזה, לשלוח ציר אמונים לקאנסט', ולא ברעש כי אם כל מה שיוכלו להסתיר הדבר יסתירו, תעשו, — אז תלכו בעזה"י לבטח דרככם דרך הקודש, והארץ הנשמה תעבד, וכל זמן שאינכם עושים הדבר הזה, דעו, כי כל מה שאתם מרבים בשלהבת...[7] תרבה ותפרוץ שלהבת השנאה בלב הפחה והשרים ועם הארץ. ופתח־תקוה עומדת עי"ז ח"ו על פי פחת, כי הפחה לטש עיניו [אליה שלא] לטובה, כ"א להרוס ח"ו, ועמה יתר הקילוניות, ומי יודע אחרית ישוב האשכנזים פה, באין להם שוטר מושל וקצין אשר לו יד ושם בשערי...[8] והאורב יושב לו ממולו, מקויב

7) חסר.
8) חסר.

אחיו. יבואו נא הדברים האלה בלבבכם, ותקבלוהו ממי
שאמרו בידיעה עמוקה ובלב נשבר.

־בוד ידידי הרב וכ״ו כמהורד״ג
נ״י מו״ל המגיד.

עיניו לנוכח יביטו דברי סופר הכוללות הר״י ריבלין
נ״י אשר כתב בחום לבו דברים כנים ונאמנים, כי אמנם
קטב האנטיסימיטיזם הולך ומתקרב אל העיר ההיא
לשחתה וסכנתו עצומה מאד, כי התחפש בבגדי ת״ח
לאמר לא על היהודים חמתי כ״א על השכּנזים (בשם
ההוא יכנו התורקים את היהודים מכוללות האשכנזים),
ומי יודע אם לא יעלה בידו חלילה לשים פדות בין
אחים ולאמור כי כל חוקי הממשלה לטובת היהודים
לא נאמרו אלא על הספרדים. סוף דבר הבו עצה
להסיר אך המכשול הזה מדרך הישוב, ולתכלית זה על
כל חובבי ציון לבא בעצה אחת לשלוח מתוככם איש
אחד היודע למצוא דרך בהנתיבות הסבוכים אשר בחללה
של הרשות * * * * * * * * * *
* * * * * * * * * * * * *

והנה אך למותר להזהירך שנית לבלי תפרסם
הדברים האלה במכתבך העת, כי עלולים הם להזיק,
אבל עצתי היא כי מכל הדברים אשר שמעת תוציא
תמציתם ותדפיסם בתור מכתב חוזר (צירקוליאר) לשלחו
אך לאנשים אשר יש כח בידם לעשות דבר מה בענין
הזה, אך לא לשום איש העומד מחוץ לחוג הפועל. ואם
הוקם דבר אחדות חבורות חובבי ציון למרכז אחד עפ״י
הפראגראממע של ה' שפ״ר אז אין לך לעשות דבר
כ״א למסור המכתבים האלה לידי הועד המרכזי. וידעו
כי לא יהיו ידים לפעולתם עד אם עשותם אשר יעצנום
פה * * * * * * * * * * * *
* * * * * * * * * * * * *

והנני ידידו דו״ש
יחיאל מיכל פינס.

.144

מאת מ. מוזס לד״ר פינסקר.

Kattowitz, d. 13 November 1884

Herrn Dr. L. Pinsker z. Z. Berlin.

Bekenne mich zum Empfange Ihrer geschätzten Karte und hoffe Sie in Berlin glücklich angelangt. Indem ich Ihnen, Hochgeehrter Herr, von Herzen wünsche, in Berlin recht bald Ihre segensreiche Thätigkeit von bestem Erfolge gekrönt zu sehen, fühle ich mich, durch einige ganz besondere Umstände dazu gedrängt, veranlasst Ihnen zu erklären, dass ich Alles, was ich

in Betreff meines Rücktrittes zu Gunsten des Herrn Proffesor Grätz Breslau versprochen, hiermit zurückziehe, indem ich fest entschlossen bin und bleibe in dem provisorischen C. Comité jeder Zeit nach bestem Wissen und Gewissen mitzuraten und mitzuthaten. Kattowitz hat auf diesem Felde so Vieles geleistet, hat seit drei Jahren mehrere Tausend Mark an notleidende Colonien gesandt, hat grössere und kleinere Filial-Vereine sammt Vereins-Organe ins Leben gerufen, hat ferner um feindlichen Anstürmen zu trotzen eine Loge U. O. B. B. gegründet, und hat zum Danke und Lohne für dieses Alles so vielfache Verkennungen, Verdächtigungen und Kränkungen bei kolossalen pekunieren Opfern von Freund und Feind zu erdulden gehabt, dass es wohl, abgesehen davon, dass sein Verteteter mit gr. Majorität gewählt wurde, ein unbestreitbares Recht hat im C. Comité vertreten zu sein. Ein Rücktritt seines Vertreters würde Misshelligkeiten im eigenen Lager zwischen Montefiore-Orts-Vereine und Loge hier herbeibringen und könnte die Gesammtthätigkeit für hier und Umgegend lähmen. Ein solcher Rücktritt würde von unseren Gegneren leicht falsch gedeutet werden und könnte für beide Institutionen sehr verhängnissvoll werden.

Nach sehr reiflicher Erwägung aller Umstände ist es durchaus nothwendig, dass Kattowitz im C. Comitè vertreten sei und dass dieser Vertreter entschieden Farbe bekennt. Dieses wird zur Klärung der lokalen Verhältnisse zwischen hier und Berlin (Loge) sehr Vieles beitragen und dadurch, will's Gott, eine friedliche Vereinigung mit unseren lokalen Gegnern herbeiführen helfen.

Das C. C. wird dadurch nur gewinnen, da Kattowitz in Bezug auf diese nationalen Bestrebungen in der ganzen jüdischen Welt genügend bekannt, junge energische, practisch erfahrene und auch organisatorisch gut beanlagte Männer in genügender Anzahl besitzt, und auch vielfache gute Beziehungen mit Galizien, Mähren, Böhmen und Ungarn unterhält.

Es ist vielleicht nicht überflüssig, dass ich Sie auf die Adresse des Herrn Siegismund Bergel Berlin C. Königstr. 28 aufmerksam mache. Falls Sie diesen Herrn für unsere wirklich humanen national-jüdischein Bestrebungen gewinnen, dann haben Sie auch sämmtliche deutsche Logen Bnai Brith auf unserer Seite, und damit ist sehr sehr Vieles gewonnen. Herr Redacteur Dr. Hildesheimer wird Ihnen gewiss gern behilflich sein.

Mit herzlichen Gruss hochachtend erg.

M. Moses.

.145

מאת הד"ר סַלְוֶנדי לד"ר פינסקר.

Dürkheim, den 16. November 1884 ב"ה.

Sehr geehrter Herr Dr.

Tausend herzlichen Danke für Ihre gütige Mittheilung, und bitte ich Sie recht höflich und innig dem provisorischen Central-Comité meinen tiefgefühltesten Dank für die mir erwiesene Ehre gütigst zum Ausdruck bringen zu wollen[1]).

Gesundheitsrücksichten haben es mir leider unmöglich gemacht, an der Versammlung theilzunehmen, sonst hätte ich ganz gewiss nicht bei den hochwichtigen Berathungen gefehlt. לא לכבוד עצמי אני דורש, aber es wäre im Interesse der heiligen Sache gewesen, wenn die Versammlung meine Blätter, die eben allen stark gelesenen jüdischen Zeitschriften beiliegen, zum Vereinsorgan gewählt haben würde... Wie dankbar hätte ich einen ausführlichen Bericht über die stattgehabten Verhandlungen von Ihnen entgegengenommen und zum Abdruck gebracht, so aber werde ich wahrscheinlich genöthigt sein, die Mittheilungen des «Colonist» benützen zu müssen.

Hochgeehrter Herr Dr.! Erfreuen Sie mich von Zeit zu Zeit mit der Zusendung eines Sammelergebnisses für die „עזרת-נדחים", für die Colonisation von אה"ק, für das Waisenhaus in Jerusalem etc. und benützen Sie meine Blätter auch zu wichtigen Mittheilungen

Mit den herzlichsten Grüssen hochachtungsvoll

Dr. Salvendi.

Beehren Sie mich gütigst mit Ihrer Photographie! Im Augenblicke besitze ich keine solche von mir, sobald ich mich aber abnehmen lassen werde, sende ich Ihnen mit Freude ein Revanche-Exemplar, d. h. wenn Sie überhaupt ein solches wünschen sollten.

1) כי נבחר לחבר נכבד של הועד המרכזי. עי' לעיל נומ' 142 עמ' 293, 314.

.146

מאת המרכז בווארשה לחברי הועד המרכזי *).

יום כ"ח חדש מרחשון שנת תרמ"ה.

אדון וחבר נכבד!

מהעתקת המכתב של חברנו ונשיא אגודתנו הד"ר פינסקער נ"י תראה ותוכח, כי הצליח במלאכותו למצוא ולרכוש נפשות רבות להפצנו הקדוש ואנשי המעלה אשר שמם הולך מסוף עולם היהדות ועד סופו. עפ"י מצב הענין היום עתידות ישוב אה"ק תלויות רק בזה אם התנועה תעשה לקנין הלאום כולו ותהי' מסורה בידי גדולי הדור אשר הדרם יראה על פי פעולתם הרבה והנמרצה על הרי ישראל כהפראפ' רבי הירש גראטץ בברעסלוי וכדומה, ועל כן הננו גם אנו חברי הועד המרכזי בווארשה לצרף דעתנו אל דעת חברנו הנעלה הד"ר פינסקער, כי נכון להוסיף כסאות במושב ראשי הועד המרכזי לפנות מקום לבני עליה. ע"ד מספר החברים תדון עפ"י מכתב הד"ר פינסקער ולא נוכל לקבוע מסמורות בדבר, רק זאת בקשתנו, כי לא תחמיץ את תשובתך לאדעססא כבקשת הד"ר פ. למען נדע אחרית דבר ההצעה הזאת.

והננו בזה חבריכם ואחיכם
תמימי דעים עמכם
ישראל יאסינובסקי
עורך דין מושבע
מזכיר האגודה שפ"ר.

*) מארכיונו של רש"י פין. — הרמ"ל ליליינבלום כותב („דרך לעבור גולים" 22/3) כדברים האלה: „בשוב הד"ר המנוח (כלומר: פינסקר) לביתו (מאספת קאטוביץ) עבר דרך ברעסלוי ויקבל את פני הפרופ' ד"ר גרעטץ ז"ל. ברוח מדברותיו שנשא הד"ר פינסקער בקאטאוויץ... לקח דברים גם עם הד"ר גראטץ אשר הסכים למטרת החברה על פי היסוד של צדקה ונאות להיות אחד מחברי הועד. בשוב המנוח לביתו שלחתי בפקודתו מכתב-חוזר לכל חברי הועד בהצעה לקבל את הפרופיסור במנינם, ויהיו תשעה-עשר חברים. אין צריך לומר, כי כל החברים קבלו את ההצעה הזו והפרופיסור נמנה לחבר הועד". ועי' להלן מכתבו של יאסינובסקי (נומר 162) ומכתביו של גראטץ.

.147

מאת ר' שמואל מוהיליבר לד"ר פינסקר

ב"ה.

יום ה' ב' כסלו תרמ"ה.

אדון נכבד, העתקת מכתבך קבלתי, והנני מסכים לכל אשר דרשת מאתנו, ומאוד הנני שמח כאשר יתרועע אתנו הפראפעסאר הנכבד והמהולל גרעטץ נ"י וילך אתנו אחוזי יד, והרבה ביכולת האדם הגדול הזה לפעול לטובת עמו וארצו, כי ממזרח שמש ועד מבואו גדול שמו. כן ביכלתך לקבל גם את ה' גאטשאלק וה' לוי 1) באגודתנו הגם כי לא ידעתים, מי המה ואיפה הם חונים! אך הנני סומך עליך, אדון נכבד ורב פעלים, כי תבחר רק את הטוב למעננו, ואקוה כי בטובך תאבה לרות את צמאוני להודיעני בהקדם, איפה חונים הנכבדים האלה? ומי המה? ומה מעשיהם?

במכתבי זה מצאתי חובה בנפשי להעיר את כבודך, כי מאחר אשר גדולי אשכנז יתחילו לפעול בהענין הקדוש והנשגב אשר אנחנו עוסקים בו יתפרסם בלי ספק הדבר ויגיע גם לאזני ממשלת תוגרמא, ויכול לצמוח מזה נזק גדול לכלל הענין, ע"כ לפי דעתי

1) בעל המכתב טעה, כפי הנראה, וחשב שגוטשלק-לוי (עי' לעיל נומר 135) הם שני אנשים.

חובה עלינו להקדים ההשתדלות אצל הממשלה הנ"ל בכל האמצעים שיהי' באפשרי, שתתן רשיון גלוי על הקאלאניזאציע טרם יגיע לאזנה ע"י אחרים את פעולתנו והשתדלותנו בזה. ואתה אדון נעלה תתיעץ בזה עם גדולי אשכנז, איך ומה לעשות.—עוד זאת בל תשכח, אדון נכבד, כי עיקר אחד יש לנו לכל הדברים. וזולתו כל פעולתנו כאין, והוא הכסף, א"כ עליך אדון נכבד לעורר את כל המקומות אשר בידם כסף מזומן, שיחישו לשלחם למקום הנועד בלי עיכוב כלל, ולא יבנה כל אחד במה לעצמו. באין דברים עוד

הנני מוקירך ומכבדך כערכך הרם
והנעלה, מצפה לישועה
שמואל בהרב מוהר"יל מאהילעווער.

148

מאת ל. קליוואנסקי לרש"י פין *).

בשם השם, יום א' ה' כסליו התרמ"ה קאוונא.

לכבוד ידיד ד' וידיד נפשי הרב הבלשן
הגדול, החכם הכולל, פאר עמינו, כו'
כש"ת מו"ה שמואל יוסף פין נ"י, יהי נועם
ד' עליו ומעשי ידיו יכונן סלה!

באשר בל אפונה, כי גם כבודו קבל מאחינו מוואר־שא העתקה ממכתב נשיא־חבורתנו הד"ר פינסקער נ"י, אשר בו ידרוש מחברי הועד להסכים להצעתו להוסיף כסאות בועד המרכזי בעד אנשים נכבדים אנשי שם מחו"ל אשר יאבו להתחבר אלינו בדבר הענין הקדוש והנכבד, בשם „מזכרת משה", אשר החילונו ליסד בעז"ה. לזאת מצאתי נכון לפני לחות דעתי בזה. כשאנחנו לעצמינו, הלא ידענו, כי אחינו בחו"ל יחשבונו לשפלים מהם בכל דבר, וכחגבים אנחנו בעיניהם, לזאת מוכרחים אנחנו להזהר, שבל יכריעו המה כל המאזנים בהענין הגדול הזה, לבל נתחרט חלילה באחרונה. ולוטה פה העתקה מתשובתי אשר השיבותי לאחינו בווארשא, ובסגנון כזה כתבתי גם להד"ר פינסקער נ"י ולא לאלפו בינה לכבודו באתי, ורק לעורר את כבודו על הדבר הגדול הזה לבל יבולע חלילה. ובזה אשאר עבדו המשתחוה מרחוק מול הדרת כבודו, מוקירו ומכבדו כערכו הרם

ליב קליוואנסקי.

---

*) הנומרים 148/9 הם מארכיונו של רש"י פין.

.149

מאת רש"י פין לל' קליוואנסקי.

אור ליום ח' כסליו תרמ"ה פה ווילנא יע"א.

כבוד ידיד נפשי הרב החכם המופלג היקר
והנכבד מוהר"ר ליב קליבאנסקי נ"י.
יהי שלום בחילו.

בתשובה על יקרתו מיום ה' כסליו הנני להודיע לרומעכ"ת כי כבר קדמתי להשיב על השאלה הזאת לאדעססא לכבוד הד"ר החכם המופלא פינסקער כדברים האלה: „לכבוד גבר חכם בעוז כהפראפעססאר גרעטץ וכדומה הנני מסכים בשמחה לעשות אתו יוצא מן הכלל אשר כללי חכמי הועד". ולפי דעתי ולפי טעמי ונמוקי המפורש במכתבי הנ"ל יראה מעלתו וישפוט כי צדקתי בתשובתי והחששות אשר מעלתו חושש הן לפי דעתי חששות רחוקות. ושלום למעלתו.

ידידו ומוקירו כרום ערכו.

.150

מאת הד"ר סלונדי לד"ר פינסקר.

Dürkheim, den 28 November 1884.

Hochgeehrter Herr Dr!

— — — — — — — — — — — —

Grätz nimmt alle möglichen Ehrenstellen an, thun aber wird er für ישוב אה"ק voraussichtlich sehr wenig. אנשי מעשי אבדו. Ich möchte aber doch dringend bitten, die Herren: Rab. Dr. Horovitz und Selig Goldschmidt in Frankfurt a/M. als Mitglieder des Central-Comités zu gewinnen, ebenso Herrn Commerzienrath Sam. Joffé in Posen. Auch möchte ich bitten, vor allem nur die deutsche Reichsgenehmigung zum Gründen von Colonisationsvereinen im ganzen deutschen Reiche zu erwirken. Es ist dies von höchster Wichtigkeit!

— — — — — — — — — — — —

Hochachtungsvoll
Dr. Salvendi.

.151

מאת הד"ר הירש הילדסהיימר לד"ר פינסקר.

Berlin, den 29. November 1884.

Hochgeehrter Herr Doctor,

— — — — — — — — — — — —

Ich vermuthe Sie im Besitze der letzten Nummer meiner Zeitung. Sie werden den Artikel meines Vaters gelesen haben und sicherlich meine Ansicht theilen, dass derselbe, dadurch dass mein Vater den Artikel gezeichnet hat, an autoritativen Charakter wesentlich gewonnen hat. Wie Sie sehen, habe ich von Ihrer überaus gütigen Zusendung Gebrauch gemacht: Sie haben damit nicht nur mir, sondern der uns gemeinsamen, heiligen Sache einen grossen Dienst geleistet, und lassen Sie mich

der innigen Bitte einen Ausdruck geben, dass Sie mich recht, recht oft der Ehre Ihrer Mitarbeiterschaft würdigen mögen. Sie haben bei Ihrem Hiersein es beobachten können, dass der Kreis unserer Gesinnungsgenossen in Berlin und in Deutschland überhaupt ein sehr enger ist; ich glaube nicht unbescheiden zu sein, wenn ich es ausspreche, dass das warme Eintreten meiner Zeitung sehr bald eine Wandlung zum Besseren zur Folge haben dürfte. Es ist mir eine freudige Genugthuung und ein Beweis der Anerkennung unseres ehrlichen Wollens und Strebens, dass die «Jüdische Presse» nicht nur unter den Anhängern unserer religiösen Richtung, sondern in allen Kreisen warme Freunde und Anhänger hat. Dass ich nun mit Freudiger Begeisterung meine Zeitung in den Dienst der «Montefiore-Stiftung» stelle, bedarf nicht erst der Versicherung: möge es mir in dem vollen Anfange gelingen, wie ich es wünsche und durch die That beweisen werde. Wenn irgend Jemand, so können Sie, geehrter Herr Doctor, durch Ihre Beiträge mir zu diesem Gelingen verhelfen, und ich darf wohl hoffen, dass Sie mir Ihre gütige Mithilfe nicht versagen werden.

Durch Freund Simmel habe ich zu meiner Freude erfahren, welche Fortschritte die Constituirung des Central-Comité's macht, und dass die Herren Professor Grätz und M. G. Lewy beigetreten sind. Dr. Rabbinowitz, der auf der Rückreise aus Kattowitz augenblicklich hier ist, hat, wie er mir mittheilte, mit Dr. Carl Bernstein gesprochen: derselbe steht der Sache jetzt schon sympatischer gegenüber, hoffentlich wird es dem vereinten Bemühungen von Dr. Rabbinowitz und Simmel doch noch gelingen, ihn zum Eintritte in's Comité zu bestimmen. Simmel hat mir den letzten Brief, welchen er an Sie gerichtet, mitgetheilt. Sie sehen daraus, dass er mit freudiger Begeisterung auch einen eminent praktischen Sinn vereinigt.

Zu meiner Freude kann ich Ihnen mittheilen, dass sämmtliche Logen des Bnei-Brith Ordens in Deutschland sich der «Montefiore-Stiftung» mit einem Jahresbeitrage anschliessen werden. Ich habe in der letzten Sitzung unserer (der Montefiore) Loge über die Kattowitzer Versammlung Bericht erstattet, und sofort wurde beschlossen, dass von der Montefiore-Loge die Anregung an sämmtliche deutsche und amerikanische Logen zum Beitritte ergehen solle. Ich hoffe, es wird gelingen — die Stiftung hat dann c-a 30.000 Mitglieder!

— — — — — — — — — — — —

Nehmen Sie die Versicherung meiner ausgezeichneten Hochachtung. Ihr treu ergebener

H. Hildesheimer.

Mein Vater entbietet Ihnen die herzlichsten Grüsse.

152.

מאת שפ"ר לרש"י פין *)

יום י"ב חדש כסליו שנת תרמ"ה.

אדוני הנכבד!

— — — — — — — — — — — —

נטית לב אחינו בחו"ל להרעיון הולך ורב, כמעט בכל יום מרבים רבני אשכנז וגדוליה לשחר את פנינו לספחם אל החברה—המה"ע „יודישע פרעססע" אשר לו יותר משמונת אלפים חותמים היה לכלי מבטא לאגודתנו ובו יבוא כל חשבונות ומצב הענין בכלל.— בהנו' 47 מהמה"ע הנ"ל נדפס מאמר ארוך ויקר ערך מאד ע"ד יקרת „ועד המרכזי" מאת הרב הגאון ר' עזריאל הילדעסהיימער.—

כל עוד שנוסיף להתבונן נבוא להכרה פנימית שהנהגת הענין או לשכת הסופרים נחוצה להיות בחו"ל והזריז הרי זה משובח. החרדה המדומה, הסתערות הנפש מפני רוח מצויה ועוד יותר שיוכל להעשות לפרה חולבת אצל אחד מבני יעקב מגידי בעלטה... ועברי מה הוא אומר: הצילני נא מיד אחי מיד יעקב כי ירא אנכי אותו, ועל כולם החלישות הכללית לרגלי כל מקרה קל כמו שהוא; כל זה יצוה עלינו במפגיע להעתיק מושב הביורא לחו"ל. על הכספים ששלחנו באו לידינו קבלות מה' ערלאנגער בדברים טובים ונעימים ובהבטחה כי הכסף יבוא למקום תעודתו ולידי ראוים לתמיכה, כי כבוד הנדיב ערב בדבר. — עיקר הדבר היא, מפני שכל עוד אשר אנכי לבדי ועוד אחד ואחדים עוזרים על ידי בלי פארמאליזם הלך הכל למישרים, ועתה כאשר צף הדבר למעלה וכתבנו קבל מצד מה צורה אפפיציעלית אי-אפשר כמעט להסתר וטבע הדבר הוא למשוך עליו את העין...

— — — — — — — — — — — —

הנני מוקירך ומכבדך כערך הרב

שפ"ר.

*) מארכיונו של רש"י פין.

153.

מאת חובבי-ציון בניקולייב לד"ר פינסקר.

Николаевъ, י"ג כסליו התרמ"ה

Глубокоуважаемый братъ-единомышленникъ,

Л. С. Пинскеръ!

Прежде всего позвольте намъ, Вашимъ братьямъ по національности, привѣтствовать Ваше благополучное возвращеніе изъ этого маленькаго городка, Катовица, который отнынѣ будетъ имѣть для насъ, а можетъ быть и для всего человѣчества, историческое значеніе, точно также, какъ и

имена собравшихся впервые главныхъ представителей палестинской идеи останутся не забвенными для грядущихъ поколѣній Израиля. Позвольте, дорогой братъ, выразить наше глубокое къ Вамъ уваженіе и наше задушевное желаніе, чтобы Вы долго-долго здравствовали на пользу нашего народа. — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — —

Во вчерашнемъ засѣданіи нашего комитета рѣшено, въ отвѣтъ на Ваше письмо отъ ב׳ כסלו, извѣстить Васъ, что, по нѣкоторымъ соображеніямъ, мы вынуждены *пока* оставлять у себя накопляющіяся деньги отъ членскихъ взносовъ. Во вторыхъ, рѣшено просить Васъ прислать намъ обѣщанную общую программу и подробно извѣстить насъ: 1) основанъ-ли уже въ Берлинѣ центральный комитетъ, а если да, то изъ какихъ лицъ онъ образовался или имѣетъ образоваться, и 2) снаряжена ли уже или когда будетъ снаряжена депутація для ходатайствованія предъ русскимъ и турецк. правительствами, что, по нашему мнѣнію, важнѣе всего и должно стоять на первомъ планѣ. — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — —

חברה חובבי־ציון בניקאלאיעב.

Нашъ адресъ: Владиміру Яковлевичу Айзману, Николаевъ.

.154

מאת שפ״ר לד״ר פינסקר.

ט״ז כסליו תרמ״ה,

Wohlgeboren Herrn Dr. L. Pinsker, Odessa.

Hochverehrter Doctor, Ich bin diesmal so glücklich meinen Bericht mit einer wahrhaft frohen Nachricht zu eröffnen. Vor acht Tagen erhielten wir einen Empfangsschein von Hrn. Erlanger über die 10.000 Fr. mit überaus freundlichem Schreiben, wie ich Ihnen diese Tage übersenden werde (der Brief befindet sich bei Hrn. Mayersohn, der gegenwärtig nicht in Warschau ist). Gestern aber erhielten wir ein Schreiben vom Hrn. Gordon mit der frohen Botschaft, dass die Sendung den Baron Roth. ausserordentlich erfreut hat und ist baldigst zu erwarten, dass die noch fehlenden 50.000 Fr. von Barons Casse ersetzt werden wird, so versichert Hr. Erlanger auf das bestimmteste; soll sich dieses bewahrheiten, dann ist unsere Aufgabe, die sich jetzt im heil. Lande befindenden Colonisten zu versorgen, auf zwei drittheil gelöst und können wir an etwas neues schaffen denken.
— — — — — — — — — — — —

Die Circuläre im hebr. sind fertig, auch ist das Protokoll hebr. zur grösseren hälfte abgedruckt, nur zu meinem Leidwesen stosse ich im deutschen Prot. auf jedem Schritt auf Auslassungen und Verkehrtheiten, so z. B. ist Hr. Leon Rosenthall Petersburg par Akklamation zum Mitglied des prov. Cent. Comité ausgewählt worden, während dieses im Protokoll gänzlich fehlt und gewiss zur Verstimmung des vernannten Herrn führen wird. Es ist also nothwendig, dass Sie selbst an ihn schreiben. — — — — — —
— — — — — — — — — — — —

Die Herren Mitglieder aus Kowno schlagen den Prediger aus Wilna, der bei der Gränze zurückgekehrt war, und auch Rabbi Itzchak-Elchanan als Kandidaten für das Cent. Comité im Falle einer Vergrösserung durch die Ausländer. Der genannte Magid ist sehr intelligent und der guten Sache mit Leibe und Seele ergeben. Wir haben geantwortet, dass wir an Sie schreiben werden, was ich hiermit erfülle.

Ich verbleibe in Hochachtung und Ergebniss Ihr

P. Rabinowitz.

.155

מאת א״ש פרידברג לשפ״ר *).

Ст. Петербургъ, Ноября 23 дня 1884 г.

שפ״ר יקירי!

— — — — — — — — — — — —

אין את נפשי להיות מבקר מעשי האספה [1], בדעתי כי נקל לבקר מעשי אחרים מלעשות בעצמו דבר בתכלית השלמות. מראש נבא לי לבי כי תכלית האספה תהיה: לקבוע אספה שניה אשר גדול יהיה כבידה מן הראשונה, ורק זאת דאגתי: שמא יתקלקלו נתיבותיה בראשית דרכה עד שא״א יהיה להתאסף עוד הפעם, ואחרי אשר דאגתי לא באה, ת״ל, רב לי והנני מסתפק במועט. בכ״ז מוצא אני נחוץ להעיר על דברים אחדים. במעשה כזה, הדורש אומץ לב וחיזוק הדעה, לא היה לבעלי האספה להרבות בכבודים ולבחור ועד מרובה באוכלסין עד שמונה־עשר איש, כי עד שיבואו לידי הסכם בחליפות מכתבים—החבושים בטמון מפני מראית עין — יעברו עידן ועידנים ולא יהיה קצה למחשבות וכוחים.—בדבר הארז היטבתם עשה מצד האחד, לבלי התמכר כלה להשפעתו; אבל בזה שדחיתם אותו מכל התמנות אמתית והוצאתם אותו אפילו מאנשי הועד (חוץ משם הכבוד חבר נכבד, שהוא רק פיקטיוו, בכדי לסמא את העין, והוא מרגיש בזה היטב) עשיתם רעה גדולה לכלל הענין, ומה הועילו איפוא בתקנתם

---

*) הנומרים 155—6 הם מארכיונו של שפ״ר,

1) אספת קאטוביץ,

שהכניסוהו בכלל בעלי האספות? האם רק בגלל אשר יהלל בו ה' חז"ם ב„הצפירה" עשיתם זאת ולא יותר? בדבר הזה גרמתם קלקול גדול לעצם הענין עד שהוא חורש מחשבות לבנות במה לעצמו וכבר גלה לי דעתו כלאחר יד כי אין את נפשו למסור הכסף הנאסף בהרידקציה בידי אחרים והוא בעצמו יראה מה לעשות בו. אמנם כל זמן שאני משמש בהרידקציא תוכלו לסמוך כי לא יעשה מאומה אשר תוכל לגרום רעה לענינינו; אבל שאלתי במקומה עומדת, מה הועלנו איפוא לענינינו? לפענ"ד נחוץ למהר ולתקן את הדבר, וזה רק בהכניסכם אותו בועד המעשיי, כי רק בהצטרפו להד"ר פינסקער בתור סגן וכדומה תוכלו לרצותו כראוי, ואל תשכחו כי בטרדותיו הרבות לא יוכל בעצמו בשום אופן לנהג את חליפות המכתבים בעצמו, ויוכרח למסור את העבודה על ידי, ואז תוכלו היות בטוחים כי לא יצא חלילה דבר שאינו מתוקן ודרוש לחפצנו.—הצעתי ע"ד נסיעת בנו לקונסטנטינופול גם היא אינה ראויה לדחותה בשתי ידים, אנכי מלאתי את ידי ה' פריעד להזהירכם לבל תקבלו דעתו בשלמות גמורה, כונתי היתה בזה לבל יהיה בנו עושה בדבר הזה כאדם העושה בתוך שלו... אולם אם המצא ימצא אצלכם איש שיוכל לעמוד על גבו, אז אין איש טוב וכשר לענין הזה כמהו, כי באמת רבים מכיריו שמה בין שרי הממשלה, ויודע הוא כל ההנהגות הנחוצות יען כי השתקע בעיר ההיא משך ארבע עשרה שנה.—בדבר בני ביל"ו שגית—במח"כ—בשקול הדעת משגה גמור, ואות היא כי אינך בקי בענין הזה העמום על לבי כאבן שאין לה הופכים. ראשית דבר, מספרם שמונה-עשרה בשלמות, אנכי יודע אותם אחד לאחד; אם תוציאו מן הכלל את אלה שהוכרחו לעזוב לע"ע את אה"ק, אחרי אשר גם הנקת בתי המחוראות אצל הדי-רעקטור הירש לא נתנה להם עוד — והיה בכם חטא לא תוכלו כפרו.

— — — — — — — — — — — —

והזה גמול כל בחורינו בני ביל"ו, שהם היו הראשונים למעשה היציאה, כי יודחו אחור אחרי אשר הספיקו לנקות את בתי המחוראות של הד"ר הירש עד עלוף נפש (כמעשה שהיה)? הנך אומר שיש להם ב„גדרה" אדמה לעבוד, אבל צא נא וחשוב את סך הכסף שנשלח בס"ה להם, אם יספיק להם למחיתם עד שיזכו לראות פרי בעמלם. ובאמת גם זו טעות גמורה, כי ממכתבו של ה' פינס (שקבלתי בשבוע הזה) הנני רואה כי עוד לא ניתנה להם כל אדמה, והנם כלם אנוסים לבקש להם עבודה אצל אחרים, אך לא ימצאוה. בנוגע לה' פינס אע"פ שרבים מערערים עליו, בכ"ז א"א לדחותו עתה, כ"ז שאין שם איש אחר טוב ונאמן ממנו. ועלינו אין לשכוח את מעלותיו של עמנו המביט אחרי כל משה ורועה נאמן שיש לו.

— — — — — — — — — — — —

האמת אגידך כי מדי זכרי את האיש הזה[2]) לבי נוקפי על כל עמלנו אם לא יעלה בתוהו, הן זה כשנה אשר נמצא לו גואל ומושיע ויקן לו אדמה וימצא לו גם משען כסף ליתר צרכיו, ובכ"ז עוד האיש נע ונד וגווע בעניו מרעב ומקרה ומנוחה לא מצא — ואם באיש אחד, אשר עזרה כבר נמצאה לו זה כמה, כך הוא, איך יקחנו איפוא לבנו לקחת ע"ע סיפוק קולוניות אחדות שתוכלנה להעזר ע"י בפועל ולא במחשבה בלבד?! מה שהכריחה את האיש להואש מהכסף שהיה מונח בעדו אצל ה' פינס הוא מפני שלא רצה לתת לו את הכסף בפעם אחת, כי אם אכפהו לנסוע על כל פרוטה ופרוטה אליו בלחוד. בעיקר גרמת אתה את העמל הזה, אע"פ שלכאורה עשית כהוגן, בצותך לפינס לתת לו רק על הנחוץ לאחוזתו ולא לנפשו, והוא חפץ לקנות מהכסף מלבוש חם לבל יחלה מקור החורף, הוא חפץ לקנות מספוא לסוסו בפעם אחת, ופינס עמד על דעתו לקנות קמעה קמעה (מה שעולה לו ביוקר גדול).

— — — — — — — — — — — —

והנני אחיך אוהבך כנפשו

א"ש פריעדבערג.

[2]) אחד מראשוני הבילו"יים.

.156

מאת ר' יהושע ציטלין למרכז בווארשה.

ב"ה, י"ט כסליו תרמ"ה, דרעזדען.

לכבוד ראשי הועד המרכזי לחברת
חובבי ציון בווארשא נ"י.

נתכבדתי לקבל את מכתבם בצירוף הפרוטוקול עם המכתב מהוועד לר"כ חובבי ציון בקאטטוביץ. בלב ונפש חפצה וברוב תודה הייתי מתכבד להיות חבר לוועד המרכזי, אבל סבות רבות יעצרו אותי מזה, ומה גם כי יודע אני מראש שלא אוכל למלאות את מטרת הוועד להרחיב את גבול הרעיון הקדוש ולהוסיף חברים, כי כן הורני הנסיון בשנה העברה, הרבה יגעתי ולא מצאתי אף חבר אחד לחברת „עזרת נדחים". כשלש מאות משפחות מאחב"י בפה וכולם רחוקים מהרעיון הזה. ובאמת איך לקרא בשם „חובבי ציון" אנשים אשר גם בתפילתם אין זכר לציון וירושלים. ויקבלו נא תודה על הדרישה ועל הפרישה מאת המוקירם ומכבדם כערכם הרם

יהושע ציטלין.

157.

מכתב־חוזר מאת המרכז בווארשה להאגודות.

לשכת ההנהגה הזמנית
ליסוד
מזכרת משה
מונטיפיורי
בארץ הקדושה
מחלקה שניה.

והיה השרון לנוה־צאן ועמק עכור לרבץ בקר לעמי אשר דרשוני: ובנו בתים וישבו ונטעו כרמים ואכלו פרים:
ישעיה ס״ה י׳ כ״א.

לאחינו דורשי שלום ירושלים וחובבי ציון שלום וברכת אחים!

בקבלכם את פרטי־כל של אספת „ראשי כנסיות״ לחובבי ציון בעיר קאטאוויץ תראו ותוכחו, כי הועד־המרכזי־הזמני מקומו בחו״ל, אך עד שיוסד שמה ולמען הקל את העבודה של ההעתקה ממקום למקום נקבעו שני ועדים־משנים: האחד באדעססא עם ראש האגודה הד״ר ל. פינסקער. תעודתו היא לבוא בקשר ויחס עם אחינו אנשי השם מעל לגבול ארצנו ולעסוק בכל פנות הענין להקל את עבודת ההתאחדות ולהוציא חפץ האספה למענהו. הועד־המשנה לו הוא בווארשא ותעודתו: לקבל את הכספים הנמצאים בקופת האגודות לעמוד בקשר ויחס עם ארץ־הקדושה, להודיע החלטות האספה לכל אחינו אשר עמדנו בברית עמם עד היום.

הגזבר לפי שעה הוא אחד הבאנקירים הגדולים בעירנו כאשר תקראו שמו מהפרטי כל [1].

הכספים יושלחו עפ״י האדרעססע של הרב הישיש רי״מ מאירסזאהן, — — — — — — — — — בווארשה ותקבלו קוויטונג ביום הקבלה. יתר הפרטים תודעו במכתב כללי ותקראו מספר הפרטי־כל באשכנזית ועברית. החדשות שתצמחנה בענין ישוב אה״ק נודיע אתכם במהירות האפשרית ולעת נכון.

הננו אחיכם בני עמכם ותמימי דעים אתכם

חבר הועד המרכזי **י. יאסינאווסקי.**

הסופר והמזכיר

שאול פנחס ראבינאוויץ (שפ״ר).

עפ״י כל הדברים שתקראו מעל פרטי־כל המו״מ בהאספה תראו ותוכחו, אחים יקרים, כי מוצא כל הדברים היה:

א) טובת ישוב א״י והאפשרות להרחיב הדעה, לעשותה מרוצה לעם ונוחה להרשות, דורשות מאתנו להכניס הענין תחת כנפי שם טוב של זקן בית ישראל וגדול דורנו כהשר משה הש״י.

1) איגנץ ברנשטיין.

ב) כי זה אדיר כל חפצנו לקיום הרעיון ולתת לו יד לפרוח ולגמול פרי תהלה, ולכן עלינו להיות מתונים במעשנו ומיושבים בדעתנו, להבחין בין החפץ, היכלת, הרצון והאפשר והעיקר היותר גדול שלא להושיב קולוניסתים חדשים על גבי ישנים וכל עוד אשר יהיו אחדים מהקולוניסתים שלא באו עוד אל המנוחה והנחלה.

ג) מלבד התמיכה הראויה לאחינו שנאחזו מכבר יהיה עיקר פעולתנו קניית קרקעות. אך לזה נחוץ ידיעה שלמה ונאמנה את תכונת הארץ, מבין ויודע טוב האדמה, נימוסי המדינה, והעיקר שלא להכשל בקרקע שיש עליה מערערים, כאשר כבר נכשלו אחדים מאחינו, וע״י המשפטים המה מושכים עליהם שנאת העם היושב בפלשתינא. סוף דבר נחוץ ועד־הפועל. אך אנחנו פה לא נדע בשום אופן איזה דרך ישכן אור האמת וכל אחד סותר דברי חברו, וע״כ בחפצנו לכונן דבר קים ולא לבנות מגדלים פורחים באויר נחוץ לשלוח שמה אנשים בעלי יכלת שאינם תלוים בדעת יהי מי שיהיה אנשים דבקים בהרעיון וכבירי כח לב, חכמים שעינם בראשם ולא יתפשו במזמות בעלי ערמה ותחבולה, הם יתמהמהו שם ירחים שנים ויקבעו ועד־הפועל ואז תחל הפעולה.

ד) בין הקולוניות הנוסדות מכבר דורשות התמיכה מהירה רק פתח תקוה ויסוד המעלה ומשפחות אחדות בראשון לציון. במה שנוגע להבילויי״ם הנה יש להם קרקע גם שלחנו להם כסף כפי יכולתנו למזרע השדות, בכל זאת רבה הזעקה ולדאבון לבנו לא נוכל להושיעם ברגע הזה מפני חסרון ועד הפועל, ולשלוח תמיכה ישר לידם לא יתכן מפני שאינם אבות משפחה ויש גם בזה חלוקי דעות עד שלא נדע כמה הם ומי מהם ראוים לתמיכה.

ה) נחוץ מאד לעשות כל ההתאמצות להרים מכשול מדרך ההתישבות. יודעים הננו שלא ממקום גבוה יצאה הרעה, המושל בעצמו אוהב ישראל, גם לשוא נחשוד בכשרים, אך דבר בנו ממלאכי־השרת שבפמליא התחתונה. ויש אפשרות להרחיק הרעה אך בעצה וגבורה, ברוח דעת ומזמה.

ו) עלינו החוב להתאמץ שפעולתנו תחדל להיות סמויה מן העין גם בארצנו, אך מי יודע אימתי נגיע למטרתנו זאת ועלינו לדאוג, כי לא נאלץ לחדל מפעולתנו עפ״י מקרים פתאומים...

ז) כל חובב ציון מחויב להשתדל, שארץ ישראל (כלומר הדעה הנשגבה) תתפשט בכל העולם ועלינו לסל לה מסלות בין אחינו המערבים שאינם בעלי־רצון וחפץ לבד כי אם גם בעלי יכולת. ת״ל שבמשך חודש ימים עלתה בידינו לרכוש נפשות רבות ויקרות, בברעסלוי נוסדה חבורה גדולה והמצביא עליה

הוא סופר קורות ישראל רבי הירש דוקטור גרעטץ ראש הישיבה דשם. בברלין התאחדו הרבנים הילדעס-היימער מהחרדים, אונגערלײדער מהאמצעים, פרופיסור לאצארוס מהחפשים ועשו שלום למען כבוד ה׳, ישראל עמו וציון חבל נחלתו. הבאנקירים זיעג, זימ-מעל ובערנשטיין [2] הואילו לנהל את האגודה הפרטית והכללית והתנועה הולכת ומתגברת, עד כי בכל יום כמעט נקבל מכתבים מאשכנז מיסוד אגודות חדשות לעריהן.

עפ״י הטעמים האלה החליטו ראשי כנסיות חובבי ציון בקאטאוויץ:

1) להכנים את כל ענין הישוב תחת השם „מזכרת משה״ כמבואר בפרטי-כל.

2) להבטיח לראשונה קיום הקולוניות שנוסדו להעמיד במרחב רגלי החלוצים הנמצאים היום באה״ק, אחרי כן לקנות קרקעות, והפעולה האחרונה תהיה הושבת קולוניסטים חדשים לעת רצון ושעה מוכשרת.

3) להתאחדות הפעולה, לחוס על ממונם של ישראל האובד בתמיכות קטנות טיפין, טיפין, נחוץ יסוד ועד-מרכזי מאחד ומבריח את כל האגודות וכוללן יחד. הועד המרכזי מקבל השפעה חומרית—כספים—מן הועדים המקומיים, ממציא תמיכה הוגנת להנצרכים ומודיע חדשות לבקרים לכל חובבי ציון העומדים אתו בברית. עפ״י מצב הענין היום נחוץ לתת לו לע״ע תכונה זמנית ותעודתו: 1) הנהגת הקאססא הכללית. 2) צרוף ולבון האמצעים למוצא כסף ואופני הפצת הדעה בלי סופה וסערה ובלי התעוררות והתרגשות יתירה המעוררת מדת הדין בעולם... 3) קביעות תקנות כלליות לאגודת מונטיפיורי. מקום הועד „ברלין״, ועד קביעות דירתו שם נוסדו שני ועדים — הראשי באדעססא ומשנהו בווארשא עם חוג הפעולה כאמור בדף הראשון ממכתב-חוזר (צירקוליאר) הנוכחי.

4) במקום מושב הלשכה התמידית של הועד המרכזי הזמני יעמוד בראש אחד החברים עם שני יועצים וסופר ומזכיר בתור ועד-תמידי. להועד התמידי אין הרשות לחתוך דין ודברים נכבדים בלי הסכמת חברי הועד וההכרעה עפ״י רוב דעות בלי זכות יתירה. רוב החברים להועד המרכזי הם בני ארצנו.

5) התמיכה הנחוצה כרגע לפתח-תקוה ויסוד המעלה כבר באה למקום תעודתה ומה׳ ערלאנגער בפאריז בא מכתב קבלה ומבשר כי שמח השר הנדיב [3] על פעולתנו ויבטיח, כי תקותו נאמנה, אשר הנדיב יוסיף שנית ידו וישלים את החסר לתשועת עולמים לבני פתח תקוה.

2) כארל.
3) הבארון אדמינד רוטשילד.

בחתימת דברינו מצאנו לטוב להעיר:

א) רק החברות הנותנות יד להתאחדות תשיגנה ידיעות מעת אל עת מן הועד המרכזי מכל הנעשה בדבר הנכבד קטן וגדול.

ב) בכל עניני האגודות פנימה כל חובבי ציון מתנהגים עפ״י דעת עצמם, עפ״י התקנות שימצאו טובות ונאותות לרוח המקום והעם היושב בו, מוציאים הוצאות שמושכות אחריהן הכנסות, עושים כל מה שבכחם לטובת הפצת הדעה, ורק את הכספים שישאר בכיסם אחר ניכוי כל ההוצאות ישלחו להועד המרכזי.

ג) בעוד שנים או שלשה שבועות יעתיק הועד המרכזי את מושבו לברלין ונחוץ לנו עד העת ההיא לדעת הסכמתכם ע״ד ההתאחדות.

בקשתנו שטוחה שהפרוטוקול העברי שאנו שולחים לכם יהיה שמור עמכם ולא תנהגו בו מנהג חול לתתו מיד ליד רק למכירים ומיודעים למקרא על מנת להחזיר.

ווארשא בחדש כסלו שנת
„דכאי רוח יושיע״.

הנני אחיכם **שפ״ר.**

158.

מאת ל. לבנדה לד״ר פינסקר.

Вильно, 27-го Ноября 1884 г.

Многоуважаемый
Левъ Семеновичъ,

Не было ни малѣйшей надобности оправдываться предо мною въ своемъ молчанiи: я-же зналъ и знаю, что Вы очень заняты. Я и самъ молчалъ, дабы не помѣшать Вамъ въ Вашихъ серьезныхъ занятiяхъ, не терпящихъ ни малѣйшаго отлагательства. Наша-же личная переписка не къ спѣху, она можетъ быть отложена до болѣе свободнаго времени, а потому я и не думалъ быть въ претензiи за Ваше молчанiе.

Поздравляю Васъ и насъ всѣхъ благополучно состоявшимся съѣздомъ. Какъ ни пока туманны и гадательны результаты его, хорошо уже то, что, по крайней мѣрѣ, уже приступлено къ объединенiю кружковъ и намѣчены главные контуры нашей дѣятельности. Остается только желать, чтобы *все*, что постановлено на съѣздѣ, было въ точности исполнено, а не оставалось на бумагѣ только. Правда, пребыванiе Центральнаго Комитета въ Берлинѣ, а членовъ его—въ отдаленныхъ другъ отъ друга городахъ сопряжено съ большими неудобствами и большою потерею времени, но при настоящемъ положенiи дѣла другая комбинацiя была бы, можетъ быть, и хуже. Не малымъ

неудобствомъ считаю и то, что фактическое веденіе дѣла будетъ находиться преимущественно въ рукахъ иностранцевъ, мало понимающихъ насъ, а еще меньше идею нашу, но... Когда намъ удастся выхлопотать разрѣшеніе, тогда всѣ неудобства отпадутъ сами собою. — — — — — — — — — — — — — — —

Прошу Васъ не откладывать дѣла командировки делегатовъ въ Палестину въ долгій ящикъ, потому-что знать, наконецъ, доподлинно, что сдѣлано, дѣлается и должно быть сдѣлано въ Палестинѣ, *крайне* необходимо: безъ этого знанія мы будемъ блуждать въ темномъ и дѣлать ошибки надъ ошибками. Насъ и такъ обвиняютъ, что мы дѣйствуемъ зря, суемся въ воду, не спросясь броду. А потому, какъ только Ц. Комитетъ будетъ окончательно сформированъ, то *первымъ* его дѣломъ должна быть—командировка делегатовъ въ Палестину.

Объ агитаціи * * *[1]) мнѣ извѣстно, потому что онъ самъ написалъ мнѣ о ней. Я его проучилъ и просилъ, чтобы онъ бросилъ свое предпріятіе, потому что оно ему не удастся. Кто его не знаетъ? Кто обращаетъ вниманіе на его слова? Всѣ эти гебраисты—народъ очень тщеславный, очень безпокойный, но, къ счастью, очень глупый и непослѣдовательный, а ихъ репутація...

— — — — — — — — — — —

Глубоко уважающій Васъ

Л. Леванда.

1) סופר עברי הובב-ציון, שקרא תגר על מעשיה של אספת קאטוביץ. ועי' לעיל נומר 111 עמ' 213.

.159

מאת רי"מ פינס לרש"י פין *).

ב"ה, ירושלים כ"ט כסליו תרמ"ד.

כביד ידידי הנעלה הרב החכם השלם
וכו' וכו' כש"ת מוה"ר שמואל יוסף פין נ"י.

— — — — — — — — — — — —

וע"ד הרבה שהוציאו בקאטאוויץ לאמר, כי לא נשאר מבני ביל"ו כ"א שמם ולפ"ז החשתם עוד אך לדמיון של קולוניסתים, הנה ארי אות נאמן כי אך דבת שוא היא אחרי שאלה שוים עשר הביל"ויים אשר למראה עיני הנה אוכלים ושותים הם כבני אדם ממש אם אך תמצא ידם דבר מה להושיט למו פיהם, וא"כ לא אך שכלים נפרדים כ"א גם בעלי גוף וגויה המה, ואולם על הרבה השגיה כי עניים שאינם מהוגנים המה לא ארע מה אשפוט, הדבר הזה תלוי בדעות ולאו כל הדעות שוין. אמנם לא אכחד כי במקוה כשרה לא יביאו את בשרם בבקר בבקר לפני תפלתם וגם בשאר דברים כיוצא בזה לא יזהרו, ואולם גם מעשים לחלל הדת חלילה להם מעשות. והנני לפרט בזה את שמותם ומקומם למען יעידו בם אנשי עירם, ואלה הם: ממינסק ארבעה: צוקערמאנן, הורוויץ, מאגילענסקי, ליס, מפאלטאווא שנים: סוועררלאוו, מאהילעפסקי, חזנוב ממאהליב, ליבאוויץ מפאניוועז, פוקס מחערסאן, ליפשיץ מניקאלאייעב, טשארטאק מפינסק והרכבי מווארשא.— הנה יראה מע"כ בזה כי אמנם נתמעט מספרם מאשר היה לפנים ואולי עוד ימעט אחרי אשר רואים כי בכבדות גדולה תתנהג עזרתם ועוד טרם יבאו אל המנוחה אשר אמרו החברות להביאם. על הנחלה עוד טרם נאחזו כי אין כסף במה להאחז, עד עתה בא לידי אך כשש מאת רו"כ לתכלית התכוננותם ובסכום קטן כזה לא יוכלו לבנות בתים ולקנות שורים וכלי מחרישה ושאר דברים הנחוצים לקולוניסת, וע"כ יצאו הפעם אל הנחלה ע"מ לעסוק בנטיעת כרמים לבד עד אשר יעזרום החברות להתכונן ולהאחז בארץ. וע"ד יתר הקולוניות הנה מאלה אשר חוסים בצל הנדיב יש אשר כל טובם בידם ויש אשר ימי אשרם עוד ימשכו מעט וכולם אינם יודעים מחסור, ומשאר הקולוניות הנה לפתח תקוה תקוה טובה מכולם אם אך תסיר הממשלה את ידה מעליה ואם יהיה לה כסף די מלאות הדברים החסרים לה עוד. גדרה עוד טרם נתישבה, אדמתה טובה מאד ואוירה בריא, וליסוד המעלה אך כסף חסר להצלחתה גם היא.

ובדבר יתר הדבות אל נא יצטער מע"כ יתר מדי: ידעתי את מקור המשחת שממנו נובעות ואיננו שוה בנזק כבודי לחשיב עליהם ואל נא יפחד מפני השם לונדוני כי במבואות פעטקואט לא"נע אשר בלונדון ימצא אשפה ועבטיט אולי יתר מבהרחבה שאחורי הבתים בהשולהויף אשר בווילנא[1]). את האמת שמתי לי לקו ולא אירא רע. ה' ישפות שלום לו והנני ידידו מוקירו ומכבדו באמת

יחיאל מיכל פינס.

*) מארכיונו של רש"י פין.

[1]) אל מה ירמז בעל המכתב אין אנו יודעים.

.160

מאת ל. קליוואנסקי לשפ"ר *).

בשם השם,

יום ד' ה' דחנוכה התרמ"ה קאוונא.

לידידי היקר חובב ציון ועמו
וחפץ בתחיתו מו"ה שפ"ר נ"י!

— — — — — — — — — — — —

אוכל להגיד לך יקירי, כי רבת שבעה לה נפשי גיל וששון מהידיעות הנעימות, אשר נתפשט הרעיון

*) מארכיונו של שפ"ר.

הקדוש ישא"י גם באשכנז, ובברלין יוָסד אגודה להרעיון הנשגב הלזה, שיש לקוות מזה אשר אגודתינו תפרח כשושנה ולמרחוק תתן ריחה למשוך אליה כל המפלגות אשר עמדו מרחוק עד כה. אולם! בקראי ההעתקות מירושלים[1]), ותאכלנה הפרות הדקות והרעות את הידיעות הבריאות והטובות, ולא נודע כי באו אל קרבנה, כי מה כל עמלינו, אחרי אשר שערי פאלאשטינא סגורים? ונוסף לזה הרדיפות אשר ירדוף הפחה מירושלים את אחינו האומללים שכבר נאחזו בה. ד' יודע, אם לא יהרוס באפו את כל בניניהם חלילה. אהה, ד' אלקים! מפה גורשים אותנו, ושמה לא יקבלונו, האם תמנו לגוע? חלילה. האמת אגיד לך יקירי, כי המכתבים מירושלים לא אראה לשום איש, כי אם יראו אנשים מוגי-לב ימס לבם בקרבם, ויכול להזיק לגוף הענין ח"ו. אנכי אינני מוג-לב, והנני חזק כראי מוצק בהרעיון הקדוש הזה, וכל הרוחות ומרעין בישין לא יזיזו אותי ממצבי בזה הענין, כי התקוה תאמצני אשר סוף סוף נבואה למטרתינו בעז"ה, „גזרה עבידא דבטלה", וכפי הנראה הגזרה איננה משרי הממשלה הגבוהים, ורק הפחה מירושלים המרשיע, וגם הוא לא לעולם יחיה ולא לעולם יקום על משמרתו, ועמלינו הלא לא על משך שנה ושנתים, ורק להדורות הבאים, וכמה הרפתקאות עוד יעדו עלינו עדי נבוא אל המנוחה ואל הנחלה, ואנחנו מחויבים לעמוד איתן על משמרתינו משמרת הקודש לבל יפול לבבינו ולבל נחת מכל גלי הזמן אשר יסתערו נגדינו, שלוחי דרחמנא אנחנו, וד' השוכן בציון יהי' בעזרתינו, והוא ישים את העקוב למישור, והוא יושיע ציון ויבנה ערי יהודה, וזרע עבדיו ינחלוה ואוהבי שמו ישכנו בה.

ועתה לענינינו. ראה אתה אומר אלי להשתדל למצוא איש אשר יוצלח להיות מלאך מליץ בחצר הסולטאן, חי נפשי, לא ידעתי, אנה נוכל למצוא איש כזה, אשר ימצאו בו כל המעלות והתנאים הדרושים לענין הזה, וכן בל תדמה ידידי כי מלאכות כזה הוא על יום או חודש, ·הלא ידוע הנהגת שלטון התוגר אשר תתנהל בכל דבר בעצלתים, ודברים המחוורים כשמלה יומשך ימים ושנים עדי יצא לאור, ומכש"כ דברים כאלה הנוגע רק לאחב"י. לזאת, לפי דעתי, ראשית כל דבר נחוץ להעביר הלשכה המרכזית לבערלין כפי החלטת הפראטאקאל בקאט', וכאשר נתודע עם האשכנזים אנשי שלומינו ונכירם, והמה יכירו אותנו, אולי נמצא בהאשכנזים האיש הראוי ומוכשר למלאכות הזאת, ואולי יאות הד"ר גרעטץ לקבל עליו המלאכות הקדושה הלזו, להקים לו בזה שם עולם בדברי ימי ישראל, ואנה נמצא איש אחר המוכשר לזה יותר ממנו? ולעזר לו נבחר איזה איש

[1]) עי' לעיל נומר 143.

מירושלים היודע תכונת חצר התוגר ולאיזה מן השרים הנחוץ לפנות אליו בענין הלז, ואולי יהי' מוכשר לזה הר"י ריבלין נ"י, או איש אחר אשר יורה לנו ידידינו היקר רי"מ פינעס נ"י. וכן אקוה כאשר תתיסד הלשכה המרכזית בבערלין תלבש אגודתינו צורה חדשה אשר תהי' לתהלה ולתפארת על פני תבל, אשר אז בנקל יהי' לנו למצוא מוצאות לכסף. יתכונן נא הועד המרכזי בבערלין, ואז נודיע זאת עפ"י „מכתב-חוזר", ותראה איך יבוא רוח חיים חדשים בהענין, לע"ע העסק בהענין לא נים ולא תיר. — — — — — — —

— — — — — — — — — — — —

בבוא הפראטאקאלען נראה לחזק הענין בכל ההתאמצות, כן נראה לכונן חבורות בכל ערי הפלך, אשר נשלח להם הפראטאקאלען והצירקולארען, ולזה אקוה להשיג מכתבים מהרב הגאון ממחנינו[2]) להרבנים מערי המחוזות בפלך קאוונא, ובודאי יעשו את אשר נדרוש מהם. הכלל, כאשר יתכונן הועד המרכזי בבער-לין ויתנהל הענין בסדר נכון, אין לנו שום דאגה לכסף, נמצא מוצאות לזה, כסף חדשים מחברים אשר יתחברו בעיר ועיר, ועוד נראה לבקש מעינות חדשות בכל עיר ועיר לפי תנאי מקומו. העיקר הוא „הועד המרכזי" אשר הוא יקשר את כל הלבבות יחד, וכן נחוץ לנו מ"ע שיהי' לנו לפה בשפת עברית, אשר האחד המוכשר לזה הוא ידידנו הר"ד גארדאן נ"י, אשר לפי דעתי נחוץ לקצוב לו פרס איזה מאות רו"כ לשנה מקופת הכולל, אין שום עסק בעולם בלא הוצאה, והוא הי' המעורר הראשון להרעיון הקדוש הזה. —

— — — — — — — — — — — —

בדבר הרב הגאון ר' חזקיהו די מדינו אשר הצעתי לבקש מאתו להיות נטפל להמלאך אשר יסע לקאנ-סטאנטינאפאל, היא עצה ישרה, כאשר דבריו יהיו נשמעים להחכם בקושטא, והוא דבר גדול מאוד, וכאשר יתן ד' שנשיג איש המוכשר להמלאכות הקדושה הלזו ויהי' נחוץ לזה מכתבים מגאוני זמנינו, גם זאת לא יבצר ממנו. כאשר יפתח הועד בבערלין, אין כל ספק, שהנך מוכרח לנסוע שמה, לבאר שמה כל פרטי הענין המוזר למו עד כה, ולכונן הכל בסדר ראוי ונכון, ולפי דעתי יהיה נחוץ שתשאר שמה בהביורא על משמרתך בתור סופר ומזכיר כי לפניך נהירין כל שבילי הענין לכל פרטיו, ואין טוב ממך להעסק הלזה. כן הלא נצרך לזה סופר שפת עברית ומעתיק משפת אשכנז לעברית, ולזה אין אהר זולתך.

אוהבך באמת ובתמים
ל. קליוואנסקי.

[2]) ר' יצחק אלחנן ספקטור.

.161

מאת דוד גורדון לכ"צ מירקין *).

ב"ה, ליק ו' לחג המכבים תרמ"ה.

לידידי הנכבד שלום.

— — — — — — — — — — — —

הנסיעה לסטמבול נחוצה מאד. אך לפי הנראה לא יעשה הועד המרכזי דבר טרם תוסד לשכת הסופרים ומושב הועד בברלין. הבאנקיער בערנשטיין בווארשא הבטיח ללכת גם הוא לאה"ק בשם הועד בירח פעב־רואר. בדבר השועלים המחבלים כרם ד' צבאות * * * וסייעתו, בל יפול לבו, כי מן הנמנע הוא אשר הכל יסכימו לדבר טוב יהי' מה שיהי' ולכל דבר, גם הטוב שבטובים, נמצאו מקטריגים ומערערים. את * * * ידעתי מה טיבו של עובר זה, הלא הוא סוכני * * *, ובשביל שלא חפצתי לקבל מאמרים ממנו שבם יחרף ויגדף את השר משה איננו משלם לי מה שמגיע ממנו בעד המגיד! אבל יותר ומזיק ומסוכן לעניננו היא „הצפירה" בווארשא שלא תחדל לדבר סרה על ישוב א"י והעוסקים בזה, אבל המרגלים הקדמונים היו גדולים יותר * * * *, ובכל זאת לא הפיקו חפצם. העיקר הוא כי עכ"פ אנחנו העמלים בזה לא נרפה ידינו ויעשה כל אחד המוטל עליו. אם אנחנו על משמרתנו נעמוד, אז יצוה אלקים ויוכל עמוד גם הענין הנשגב שלנו.

והנני ידידו מוקירו ומכבדו בכל לב

דוד גארדאן.

*) מן הדקומנטים, שהמציא לנו ה' יוסף מירקין.

.162

מאת י. יאסינובסקי לד"ר פינסקר.

Варшава, 2/14 Декабря 1884 г.

Многоуважаемый Докторъ!

— — — — — — — — — — — —

Помѣщать въ протоколѣ катовиц. собранія, въ видѣ дополненія или измѣненія, то, что на самомъ дѣлѣ не постановлено было на собраніи, мы находимъ въ высшей степени неловкимъ. Этимъ дискредитировалось-бы дѣятельность временнаго Ц. К. Если мы желаемъ, чтобы постановленія и распоряженія Ц. Ком. имѣли какое-либо обязательное значеніе, необходимо какъ conditio sina qua non, чтобы самъ Ц. К. признавалъ авторитетъ (давшаго ему полномочіе и власть) протокола катовиц. собранія, и въ томъ видѣ въ какомъ онъ изъ собранія вышелъ. Съ большею еще строгостью Ц. К. долженъ относиться къ выборамъ, происходившимъ на собраніи.[1])

[1]) עי' לעיל ההערה לנומר 146.

Я самъ, въ качествѣ времен. члена (до изъявленія г. И. Бернштейномъ своего рѣшенія) Ц. К., позволилъ себѣ выразиться за увеличеніе состава Ц. К. выборомъ новыхъ членовъ, но я никоимъ образомъ не предполагалъ, чтобы, новые члены считались выбранными собраніемъ и чтобы, такимъ образомъ, это повлекло за собою измѣненія протокола. Мое мнѣніе было, чтобы новые члены избирались Ц. К-томъ съ общаго согласія всѣхъ 18 человѣкъ его.

Такой образъ дѣйствій съ перваго взгляда показался бы, пожалуй, превышеніемъ Ц. К-томъ своей компетенціи, но на самомъ дѣлѣ никакого нарушенія компетенціи тутъ не было-бы. Насколько я понимаю, собраніе не желало сдѣлать Ц. К. только органомъ управленія дѣлами колонизаціи, а полнымъ представителемъ дѣла и приверженцевъ его (въ видѣ кружковъ или отдѣльныхъ членовъ) съ неограниченной властью, какъ по отношенію къ веденію дѣлъ колонизаціи и учрежденію Монтефіоровскаго института, такъ и по отношенію къ комплектованію самаго себя (Ц.К.) Если этого нѣтъ въ протоколѣ, то это потому, что время не позволило формулировать съ точностью, опредѣленностью и ясностью заключенія собранія.

Впрочемъ, скорѣе можно рѣшиться выйти изъ предѣловъ компетенціи, когда этого требуютъ благо и успѣхъ дѣла, чѣмъ помѣщать въ протоколѣ то, чего на самомъ дѣлѣ не было.

По нашему мнѣнію нѣтъ никакой надобности дѣлать измѣненія въ протоколѣ или въ числѣ членовъ Цент. Ком. Соразмѣрять число членовъ Ц. Ком. съ числомъ кружковъ нѣтъ рѣшительно никакой возможности. Насколько намъ извѣстно, существуетъ уже въ настоящее время слишкомъ 300 кружковъ. Извольте теперь образовать Ц. К. изъ 300 членовъ. Если на собраніи говорилось о пріуроченіи числа членовъ Ц. К. къ числу кружковъ, то это потому, что имѣлись въ виду лишь кружки, имѣвшіе представителей своихъ на собраніи. Въ будущемъ, по всей вѣроятности, принято будетъ другое основаніе для состава Ц. К., напр., извѣстное число членовъ союза признано будетъ за единицу, имѣющую право на представителя въ Ц. К. Для введенія въ Ц. Ком. новыхъ дѣятелей изъ болѣе выдающихся лицъ, изъявившихъ желаніе приступить къ дѣлу колонизаціи, представляется болѣе простой и цѣлесообразный способъ.

Временному Ц. К. предстоитъ слѣдующая задача: управлять текущими дѣлами колонизаціи, учредить Монтефіоровскій союзъ или институтъ для распространенія земледѣлія между евреями путемъ вспомоществованія еврейскимъ колонистамъ въ Палестинѣ и вести правильную агитацію въ пользу этого института или колонизаціи Палестины.

Такимъ образомъ, въ настоящее время, къ великой радости нѣкоторыхъ изъ г. г. членовъ, число членовъ временнаго Ц. К. сводится къ 18, какъ постановлено собраніемъ и согласно съ протоколомъ.

Въ Ц. бюро слѣдуетъ членамъ времен. Ц. К. избрать согласно постановленію собранія (нѣм. прот. стр. 22 и 23) двухъ членовъ изъ лицъ проживающихъ въ Берлинѣ, съ присвоеніемъ имъ права членовъ времен. Ц. К. Эти лица могутъ быть не непремѣнно изъ денежной аристократіи или высокой интеллегенціи, а изъ людей среднеобразованныхъ, практически умныхъ и матеріально до извѣстной степени обезпеченныхъ. Лицъ этого класса не трудно будетъ пріискать въ Берлинѣ и такія могутъ подъ предсѣдательствомъ г. Зиммеля и при помощи секретаря г. Рабиновича работать всегда усердно и съ пользою для дѣла. Проф. Греца полезно было-бы пригласить въ члены проектируемой учредительной коммисіи, со званіемъ почетнаго члена времен. Ц. К.

Въ подобномъ же характерѣ необходимо пригласить д-ра Унгерлейда, главнаго раввина г. Берлина. Онъ намѣревался участвовать въ катовицкомъ собраніи и ожидалъ только нашего приглашенія, которое съ нашей стороны дѣйствительно предполагалось, но не осуществилось совершенно случайно. Когда Вы были въ Варшавѣ г. Рабиновичъ оставилъ у швейцара европ. гостинницы, въ которой Вы остановились, письмо къ Вамъ по поводу этого приглашенія, но, какъ теперь оказывается, письмо это Вамъ передано не было. Насколько намъ сообщили, этотъ господинъ очень обижается, что его катовицкій съѣздъ совершенно игнорировалъ, въ то время, когда д-ра Гильдесгеймера, раввина извѣстнаго только кружка или класса, берлинскихъ такъ называемыхъ ортодоксовъ, избрали въ почетные члены времен. Ц. К. Онъ, д-ръ Унгерлейдъ, очень вліятельное лицо и можетъ принести много пользы для дѣла.

Д-ра Рюльфъ и Гильдесгеймеръ значатся въ протоколѣ почетными членами времен. Ц. К. Предположеніе г. г. Гильдесгеймера и Сальвенди относительно издаваемыхъ ими органовъ, и по нашему мнѣнію, слѣдуетъ передать для рѣшенія, въ Ц. бюро. Намъ собственно говоря, никакихъ спеціальныхъ органовъ не нужно. Наше дѣло, какъ новорожденный ребенокъ, не нуждается еще въ уходѣ со стороны нянекъ, а отъ устраненіи отъ него вредныхъ вліяній со стороны окружающей его атмосферы. Отъ подобныхъ нянекъ наше дѣло можетъ, по извѣстной пословицѣ, выйти безъ носа и подвергнуться самымъ вреднымъ вліяніямъ. Агитація или же извѣстное благопріятное отношеніе одного спеціальнаго органа можетъ легко вызвать самые опаснѣйшіе нападки со стороны многихъ другихъ. Для нашего дѣла полезно, чтобы какъ можно меньше, пока, объ немъ толковали и

Самъ временный Ц. К., въ настоящемъ составѣ его, не въ силахъ сладить съ этой громадной задачей, придется, поэтому, ему обратиться къ содѣйствію другихъ лицъ.

Такимъ образомъ, кажется, было-бы раціонально распредѣлить дѣятельность Ц. К. въ такомъ порядкѣ: управленіе текущими дѣлами колонизаціи и общею кассою оставить исключительно за членами временнаго Ц. К. въ настоящемъ его составѣ. Для учредительской дѣятельности по Монтефіоровскому институту, для составленія устава,—обсужденія всѣхъ возможныхъ проектовъ по веденію дѣла колонизаціи и созданію источниковъ для необходимыхъ къ этой цѣли средствъ—разработки для Ц. К. и должностныхъ лицъ его, руководствъ и инструкцій, а также положеній и правилъ для колонистовъ, и для веденія правильной, благоразумной и полезной агитаціи,—образовать двѣ отдѣльныя коммисіи изъ способныхъ лицъ, не входившихъ до сихъ поръ въ составъ времен. Ц. Ком. Въ эти коммисіи должны быть приглашены въ качествѣ членовъ представители духовнаго и денежнаго міра евреевъ, словомъ, самыя лучшія силы еврейства. Труды учредительной коммисіи слѣдуетъ сообщить для обсужденія всѣмъ выдающимся личностямъ, которыя не войдутъ ни въ Ц. Ком. (въ число 18 чл.) ни въ коммисіи. Это самый лучшій способъ привлеченія лицъ изъ всѣхъ возможныхъ сферъ къ предпринятому нами дѣлу колонизаціи. Центромъ всей дѣятельности, какъ управленіе текущими дѣлами, такъ и двухъ проектируемыхъ коммисій, должно быть Ц. Бюро въ Берлинѣ. Оттуда должно все исходить и туда-же все поступать. Такъ что этимъ путемъ возможно будетъ раздѣленіе и объединеніе дѣятельности Ц. К., результатомъ чего будутъ опять правильность и успѣхъ. За симъ представится возможность: 1) удовлетворить съ одной стороны господъ членовъ, стоящихъ горою за сохраненіе за собою перевѣса, такъ какъ эти господа главнымъ образомъ опасаются, чтобы распоряженіе имѣющимися капиталами (ничтожными, между нами говоря) не попалось въ руки чужихъ; и 2) избирать съ другой стороны новыхъ членовъ, какъ я уже замѣтилъ выше, изъ болѣе выдающихся лицъ, желающихъ вступить въ дѣло Монтефіоровскаго института, при томъ безъ надобности въ измѣненіи протокола собранія и избраннаго послѣднимъ времен. Ц. К

Г-нъ Л. Розенталь былъ избранъ на собраніи путемъ акламаціи дѣйствительнымъ членомъ, о чемъ ему уже сообщено, слѣдовательно неловко теперь переименовать его въ почетные члены, онъ можетъ обидѣться и не безъ основанія

Г-нъ Цейтлинъ заявилъ уже отказъ, какъ увидите изъ прилагаемаго при семъ письма его[2].

2) עי' לעיל נומר 156.

писали, и давали бы ему мало-помалу развиваться, набираться силами и окрѣпнуть естественнымъ путемъ.

Обѣщанія, данныя нѣкоторымъ колонистамъ нѣкоторыми кружками до учрежденія времен. Ц. Ком. или до катовиц. съѣзда, мы, вполнѣ согласно съ Вами, должны выполнять черезъ посредство Ц. К. или лучше сказать Ц. бюро.

Сію минуту я получилъ Ваше письмо отъ 30 минувшаго ноября. Оно произвело на меня ужасно подавляющее впечатлѣніе вслѣдствіе сообщенныхъ извѣстій изъ Берлина. Я всю надежду мою имѣлъ на тамошнее бюро, не смотря на легко предвидѣвшуюся и ожидавшуюся неудовлетворительность состава. Обѣщанія г. ред. Цедербаума, если уже ему вѣрить, врядъ-ли сбудутся, а во всякомъ случаѣ въ весьма нескоромъ будущемъ. Мы имѣемъ вѣрное основаніе опасаться—встрѣчать препятствія оттуда, откуда именно г. Цедербаумъ ждетъ благопріятнаго отношенія. Мы примѣнимся къ Вашему письму и сдѣлаемъ по Вашему указанію, но, не смотря на то, просимъ Васъ употребить всѣ усилія къ тому, чтобы предположенное бюро непремѣнно образовалось. Мнѣ кажется, что если г. Зиммелю придать такихъ членовъ, какихъ я проектирую выше, не трудно будетъ осуществить наше стремленіе относительно бюро.

Простите пожалуйста за то, что письмо это небрежно написано, занятія мои мѣшаютъ мнѣ переписать самому, а канцеляріи моей я этой корреспонденціи не могу поручить.

Примите увѣренія въ совершенномъ уваженіи и искренней преданности къ Вамъ

И. Ясиновскій.

.163

מאת ר' שמואל מוהיליבר לד"ר פינסקר.

Бѣлостокъ, 3-го Декабря 1884 г.

Милостивый Государь!

Изъ присланныхъ мнѣ копій писемъ (полученныхъ несомнѣнно и Вами) [1] я окончательно убѣдился, что я былъ правъ, когда нѣкоторое время тому назадъ обратилъ вниманіе интересующихся на самый жгучій вопросъ дня, т. е. на распоряженіе властей въ св. землѣ, тяжелымъ камнемъ налегающее на дѣло, которому мы себя посвятили. Въ такомъ смыслѣ я обратился тогда съ письмомъ и къ Вамъ, но, къ сожалѣнію, получилъ уклончивый отвѣтъ. Изъ сказанныхъ-же писемъ видно, что распоряженіе это можетъ принять самые угрожающіе размѣры, тѣмъ болѣе что одна часть тамошняго населенія подливаетъ масло

1) עי' לעיל נומר 143.

въ огонь, и я вполнѣ согласенъ съ выраженнымъ въ письмахъ мнѣніемъ, что вопросъ этотъ не терпитъ отлагательствъ, и устраненію запрещенія должно быть посвящено почти нераздѣльно все наше вниманіе, если не желаемъ, чтобы разъ поставленная препона не сдѣлалась непреодолимою. По моему мнѣнію, намъ нужно энергически приступить къ отысканію матеріальныхъ и нравственныхъ средствъ для исполненія этой миссіи. На мой взглядъ самымъ подходящимъ лицомъ былъ-бы Д-ръ Леви изъ Рамсгета, еслибъ только можно было побудить его принять на себя этотъ тяжелый трудъ. Во всякомъ случаѣ לא אלמן ישראל и, безъ сомнѣнія, найдется достойный человѣкъ, преданный святому дѣлу и обладающій достаточнымъ авторитетомъ, который согласился-бы совмѣстно съ красубазарскимъ раввиномъ принять на себя ходатайство, отъ исхода коего зависитъ вся будущность воодушевляющей насъ всѣхъ великой идеи.

Прошу удостоить меня отвѣтомъ Вашимъ и остаюсь съ истиннымъ почтеніемъ

Самуилъ Могилеверъ.

.164

מאת ר' שמואל מוהיליבר לד"ר פינסקר.

ב"ה. ד' י' טבת תרמ"ה.

כבוד האדון הנעלה חכם הכולל גביר בעמו ה' ל' ד"ר פינסקער נ"י, רב שלום וברכה.

מכתבו מן ג' דנא הגיעני, והנה במשפטו כי ההשתדלות בשערי תוגרמא לא דבר נקל הוא, צדק מאוד, וגם אנכי לא חשבתי אחרת, אמנם על משפטו בבחירת האנשים נפלאתי מאוד. הד"ר לעוי, אשר נתפרסם שמו בארצות הקדם במסעותיו עם השר מאנטופיורי, אשר רק הוא הי' המליץ והמתורגמן בינו לבין שרי תוגרמא, הוא האיר את פני משה ברוח תבונתו הרבה, ובכח שפתו, כי לשונו כחרב חדה ממהר להעתיק משפה לשפה בשפות שונות כרגע, עליו החליט כבודו, כי איננו איש מפורסם, ולא איש כמוהו ימצא נתיבותיו בבירת תוגרמה. כן הרב מקרסובאזאר, אשר לו היה נלוה לשנים מגדולי הרבנים ברוסיא, אם כי בעצמם לא ימצאו נתיבות להיכלי הממשלה, אבל לשם גאוני רוסיא ימצאו הרבה אנשים רמי המעלה גם בבירת תוגרמא מאחינו בני עמינו, אשר יתנו כבוד ויקר ויעשו למענם כל אשר יהיה בכחם לעשות, על אנשים כאלה החליט כבודו, כי אין להם עסק בהלכות מדינה, ואת מי בחר למוכשרים למלאכות רמה כזאת, אנשים מְדִינִים — כלומר, סוחרים — ולא אדע

וכי מפני שהם מדינים הם ג"כ מדינים, ובמה כחם גדול בהלכות מדינה? הן אם האנשים הנכבדים אשר נקבם בשם במכתבו, התנדבו ללכת לאה"ק, טוב הדבר מאוד, כי אנשים נכבדים ויקרים כמו ה' ויסאצקי, היודעים בטיב משא ומתן ונדיבי לב, יוכלו הרבה להועיל בהיותם שמה בעצמם, הגם כי לעיקר המלאכות אשר אנו צריכים באה"ק, והוא לעמוד שם על עיקרי הנהגות הקאלאניות ומה מחסורם ולסדר שם סדרים טובים ולקבוע ועד תמידי אשר נוכל לסמוך עליו, מסתפקני הרבה אם מוכשרים לזה. וביחוד ה' ויסאצקי אשר ידעתיו, כי הוא טוב המזג ומאמין לכל איש. אך בדרך כלל נסיעתם לאה"ק טובה מאוד, אבל בבירת תוגרמא, מה יועילו אנשים כאלה? ומה כחם כי יהי' ביכולתם לפעול מה אף על רוח גדולי ישראל שם? ע"כ מנסיעתם לבירת תוגרמא אין לנו לקוות מאומה. — ויען כי מן הנמנע הוא כמעט אשר הד"ר לעוי יעזוב את השר הצדיק לבדו וישים פעמיו לעת זקנותו גם הוא לבירת תוגרמא, כן ג"כ כמעט מהנמנע אשר גדולי הרבנים ברוסיא כמו הגאון מקאונא יתרצו למלאכות כזה, ולפי מכתב כבודו גם גדולי אשכנז עדיין הם מבחוץ, להרעיון הקדוש, א"כ אפסה כל תקוה. ע"כ איפה לפי דעתי, לא לנו לשלוח מלאכים לקאנסט' אבל עלינו לבחור אנשים נכבדים מקרבנו ליסע לפאריש, להנדיב הידוע, אשר כבר הכנים א"ע בעסק ישוב אה"ק, ומלבד הכסף הרב אשר כבר פיזר ע"ז, הלא גם כבודו תלוי בזה, וכבוד בית רם ונישא כבית ראטשילד יקר מכל כסף, ואם יכנסו דברי המלאכים בלב הנדיב ויקבל על עצמו הדבר הזה, אז נוכל לקוות בטח כי יגמור הדבר בעה"י, וקרוב לודאי הוא כי המלאכים יצליחו במלאכותם אצל הנדיב. ייטיב נא כבודו להודיעני, אם כבר נתקבל הפר' גרעטץ לחבר הועד, ואם הוא עושה מה בזה, כן אם בקרוב יקבע הועד המרכזי את מקומו בבערלין, כי נחוץ הדבר מאוד, כי לע"ע אין סדר והנהגה בהכסף הנקבץ בכל המקומות, וכל אגודה עושה על דעתה, וא"א לתקן הדבר עד אשר יהיה מקום קבוע בבערלין ויתפרסם בכל מכה"ע אשר שמה ישלחו כל הכסף הנקבץ.

הנני ידידו המוקירו ומכבדו כערכו הרם

שמואל בהרב מוהר"ל מאהילעווער.

.165

מאת הד"ר י. ריולף לד"ר פינסקר.

Memel, den 16 December 1884.

Geliebter Freund!

Nicht zu spät, viel zu früh, wenigchens zu früh um den Erfolg dessen zu sehen was von dir angeregt worden ist, den Erfolg der Autoemancipation, welche ich ins Hebräische übersetzt ארוכת בת עמי, «die Heilung oder Wiederherstellung» der בת עמנו oder der Nationalität, genannt habe. Verehrter Freund, ob wir das was wir erstrebt erleben werden ist mehr als zweifelhaft, aber den Gedanken angeregt und an dem schlummerenden Volksbewusstsein mächtig gerüttelt zu haben, das soll uns kenier streitig machen und ich erkläre dir nochmals, dass es mir um die Kolonisation Palästinas niemals zu thun gewesen, dass ich die Indifferenten nur habe aufrüttelen, den Strebenden habe ein Ziel und den durch Meinung und Neigung geschiedenen habe den Einigungspunkt zeigen wollen. Du weisst doch, wenn die Juden שמונה-עשרה dawwenen wenden sie angeblich ihr Gesicht nach מזרח. Komme in ein Haus, welches du willst, ein Jeder hat seinen besonderen מזרח. Ich habe den Juden nur einmal zeigen wollen, wo מזרח liegt. Vor allem gilt es mir darum, dass wir uns nicht mehr durch bucken und ducken vertheidigen, oder aber durch Vertuschen uns Verdrehen, sondern mit echtem Männermuth gestützt auf nationales Selbstbewusstsein und jedoch [das][1]) zu vermögen muss ein solches doch erst wieder vorh[anden] sein. Ich hatte da ein Körnchen in der Mumie ge[funden], das wollte ich säen, wer weiss vielleicht kann mit [der] Zeit eine hübsche Saat erzielt werden.

Nun nochmals auf den besagten Hammel zu kommen, ich meine den Schwindel mit dem Jubiläum,—dabei habe ich nur stillhalten müssen. Meine Kinder hatten das ausgetüftelt, besonders meine Tochter, ein wunderliebliches Mädchen, voll Geist und Leben, und hatte in Gemeinschaft mit meinem Hilfslehrer an der russischen Armenschule die Sache ins Werk gesetzt. Ich halte immer mein Augenmerk auf dich gerichtet. Ihr sollt einmal sehen, Dr. Pinsker ist auf deutschen Boden, der kommt hierher,—so sprach ich mehr als einmal. Als nun aber weder du selbst noch irgend ein Lebenszeichen von dir ankam, da konnte ich mir das gar nicht erklären. Weisst du auch was du hier gesollt? Du solltest einmal Mensch unter Menschen sein; in meinem Haushalt, im Kreise meiner Familie aufthauen und an alles vergessen, das sociale, nationale und alles andere Elend vergessen und dazu alle die Erbärmlichkeit und Engherzigkeit der personalen Erfahrung. Weiter wollte ich von dir nichts. Du solltest einmal was Liebe und Freundschaft ist und vermag erfahren.

Du fragst, welchen Eindruck die Protokolle auf mich gemacht? Einen sehr günstigen. Bruder, ich habe ja nicht herauslesen können, was die Versammlung an sich war; ich habe ja nur hinein-

---

1) במקומות אחדים נקרעו התיבות באמצען והוצרכנו להוסיף מסברה מלים ואותיות לפי משמעות הענין.

gelesen für was ich die Versammlung gehalten. Nachdem ich heute deinen Brief und gleichzeitig den Brief eines anderen Freundes, des Dr. Lippe aus Jassy, erhalten und beide Briefe in ganz wunderbarer Weise übereinstimmen—jetzt weiss ich was und wie die Versammlung gewesen, obgleich ich der selben fern geblieben.

Ad valorem Dr. Lippe. Du hast ihn gesehen und kennen gelerent. Sage mir doch, ich bitte sehr darum, was du von dem Manne hältst und ob der sich eignet zu einem festen Dreibund, der möglicherweise noch einmal berufen sein kann in der Agitationsthätigkeit für die nationale Sache eine Rolle zu spielen? Wir brauchen noch einen tüchtigen, gleichgesinnten Mann; «tres faciunt collegium» und da habe ich längst meinen Angenmerk auf diesen gerichtet.

Die Berliner [2]) sind übrigens nicht so schlimm wie du glaubst. Sie müssen nur erst noch besser gerüttelt und geschüttelt werden, bis aller Spreu der Assimilationssucht und dgl. verflogen ist. Für diese Purification lassen wir den Antisemitismus sorgen. Glaube mir, der hat in der Geschichte unserer nationalen Wie[der]geburt noch einen grossen Beruf. Stöcker und gen[ossen] sind unsere besten Mitarbeiter.

Lebe wohl und schreibe öfter.

Dein Freund **Dr. Rülf.**

---

[2]) שאליהם פנה הד"ר פינסקר בדבר יסוד מרכז לחבת-ציון. עי' להלן בכמה מכתבים ועי' גם מכתבו של רילף נומר 212.

.166

מאת הד"ר סלונדי לד"ר פינסקר.

Dürkheim, 17/12. 1884. ב"ה!

Hochgeehrter Freund,

So schwer auch mir das Schreiben fällt, ich benütze trotzdem die erste freie Minute, um Ihnen meinen tiefgefühltesten Dank für die gütige Zusendunk Ihrer mir überaus theueren Photographie, abzustatten. Wenn ich zum Frühling איה"ש nach Mannheim kommen sollte, will ich mich abnehmen lassen, und dann sollen Sie der Allererste sein, dem ich ein Exemplar der Abbildungen zusende.

Einen ferneren Dank statte ich Ihnen für Ihre gütige Mittheilung nach Warschau ab, meine Blätter als Vereinsorgan zu wählen. Ich mache mir, aus sehr verschiedenen Gründen, keine Hoffnung, dass die Warschauer jene der «Jüd. Presse» vorziehen werden, und bedauere nur um der guten Sache willen, dass die Vereinsmittheilungen dadurch in Deutschland wenig zur Kenntniss kommen werden.

Die «Protocolle» bringe ich, bis auf den Theil, der in der «Presse» bereits abgedruckt, von der nächsten Nummer meiner Blätter an, allmählich, aber ganz zum Abdruck, obwohl der grosse Gegner von ישוב אה"ק, der Redacteur der «Isr. Wochenschrift» nämlich, mich durchaus daran verhindern wollte...

Schwer, sehr schwer wird mir mein Herz, wenn ich an die gewaltigen Hindernisse denke, die der Niederlassung in אה"ק entgegenstehen, und die in Konstantinopel beim Sultan zu beseitigen,—bisher noch gar nichts geschehen ist! Ja, wenn Montefiore um 20 Jahre jünger wäre! Leben Sie wohl, verehrter Freund und seien Sie tausend Mal herzlichst gegrüsst von Ihrem Ihrer oft in Liebe gedenkenden

Salvendi.

.167

מאת י. יאסינובסקי לד"ר פינסקר.

Варшава, 5/17 Декабря 1884.

Многоуважаемый Докторъ!

Въ продолженіе къ предъидущему письму моему, позволю себѣ предложить—командировать г. Рабиновича[1]), снабдивъ его соотвѣтственной инструкціей и рекомендательными письмами, въ Берлинъ съ цѣлью сформированія предначертаннаго постановленіемъ собранія Ц. Бюро. Онъ, насколько я его изучилъ, хорошій агитаторъ и годится къ подобной миссіи. Онъ навѣрное пріищетъ соотвѣтствующихъ лицъ, * * * * * * и склонитъ ихъ къ принятію на себя должности членовъ Ц. Бюро, такъ что въ концѣ концовъ все таки осуществится.

На первыхъ порахъ мы не должны ожидать отъ бюро самостоятельной дѣятельности; оно можетъ намъ служить лишь посредствующей станціей между кружками, членами временнаго Ц. К. и проектируемой мною коммисіей, и въ этой ограниченной роли окажетъ намъ громадную услугу. Подобный центръ намъ неизбѣженъ. У насъ мы никоимъ образомъ не можемъ устроить его. Рецензенты съ властью положить veto въ послѣднее время начали подвергать строгой критикѣ дѣятельность по предположенному Монтефіоровскому институту; хотя она можетъ выдержать всякую критику, все-таки за капризы трудно ручаться.

У кіевскихъ חובבי ציון, какъ сообщили намъ, находится около 2000 р. Потрудитесь написать

---

[1]) שפ"ר.

д-ру Мандельштамму убѣдительное письмо о пересылкѣ этихъ денегъ въ общую кассу. Задержаніе подобными кружками денегъ у себя возбуждаетъ недовѣріе и отъ другихъ и дѣло отъ этого страдаетъ.

Съ совершеннымъ почтеніемъ и искренней преданностью остаюсь готовымъ къ услугамъ Вашимъ

И. Ясиновскій.

.168

מאת י. יאסינובסקי לד"ר פינסקר.

Варшава, 7/19 Декабря 1884 г.

Многоуважаемый Докторъ
Левъ Семеновичъ!

— — — — — — — — — —

Г. ред. Цедербаума мы просили прислать намъ составленный имъ проектъ устава[1]), для представленія на обсужденіе вр. Ц. К. и засимъ на утвержденіе надлежащей власти. Но я лично не питаю ни малѣйшей надежды на успѣхъ. — — —

— — — — — — — — — —

Посылать кому либо изъ колонистовъ деньги, до отправленія делегаціи въ Палестину, нѣтъ никакой возможности. Мы не знаемъ, занимаются ли дѣйствительно колонисты земледѣліемъ, на что и какъ они употребляютъ получаемыя деньги. Доходящія оттуда свѣдѣнія такъ разнорѣчивы, что никакъ нельзя положиться на нихъ. Билуйцы, кромѣ полученныхъ ими участковъ въ натурѣ и денегъ въ разное время отъ разныхъ кружковъ, получили въ послѣднее время, незадолго до катовицкаго съѣзда, слишкомъ 2000 р. (отъ одной Полтавы 1500 руб.), однакожъ, умалчивая объ этомъ, жалуются, что они игнорированы съѣздомъ и требуютъ опять денегъ, угрожая оставленіемъ Палестины и колоніи. Мы не должны забыть, что весьма соблазнительно получать даровыя деньги и что такія деньги обыкновенно расходуются легко и неблагоразумно. Кромѣ того, если пошлемъ этимъ послѣднимъ хоть незначительную сумму, потребуютъ сейчасъ и другіе колонисты. Г. г. раввинъ Могилеверъ и ред. Гордонъ пишутъ намъ, что Эрлангеръ, ergo бар. Ротшильдъ, весьма доволенъ посылкой нами на руки его Эрлангера 10 т. фр. для кол. Песахъ-Тиква, и что бар. Ротш. возымѣлъ намѣреніе дать изъ своей казны нужныхъ еще 50 т. фр., но онъ желалъ бы подвергнуть насъ еще одному искусу въ 10 т. фр., а если выдержимъ и этотъ искусъ, то уже онъ навѣрное осуществитъ намѣреніе свое. Можетъ быть онъ желаетъ насъ подвергнуть какъ Богъ Авраама 10-и искусамъ (עשרה נסיונות), или хоть-бы 5-и еще (5×10/т. ф. = 50.000 фр., столько сколько нужно). Какъ-бы то не-было, сообщеніе это—намекъ на скорую высылку нами для Песахъ-Тиквы еще 10 т. фр. Намекъ этотъ, въ случаѣ посылки самой незначительной суммы билуйцамъ, непремѣнно превратится въ категорическій императивъ. Между тѣмъ собраніе вмѣнило намъ въ обязанность не давать больше колонистамъ денегъ, до тѣхъ поръ, покуда не получимъ точныхъ свѣдѣній отъ предположенной делегаціи изъ Палестины.

— — — — — — — — — — —

Съ совершеннымъ почтеніемъ и искренней преданностью остаюсь готовый къ услугамъ Вашимъ

И. Ясиновскій.

[1]) של חברה מאושרה מטעם הרשות.

169.

מאת ל. לבנדה לד"ר פינסקר.

Вильно, 8-го Декабря 1884.

Многоуважаемый Левъ Семеновичъ!

Сношенія наши съ Варшавой теперь часты. Мы получаемъ оттуда циркуляры, сообщенія, копіи съ писемъ, документы и т. п. Все это принимаемъ къ свѣдѣнію и исполненію. Кромѣ оффиціальныхъ сообщеній за подписью г-на Ясиновскаго, мы получаемъ частыя письма отъ г. Шефера съ разными проектами и предложеніями, которыя мы по большей части отвергаемъ. Вообще было-бы хорошо, чтобы г. Шеферъ не превышалъ своей власти и компетенціи, строго держась въ предѣлахъ своей секретарскихъ обязанностей.

Теперь позволю себѣ обратить Ваше вниманіе на слѣдующіе серьезные предметы:

1) Нельзя не считать страннымъ и во многихъ отношеніяхъ даже вреднымъ того обстоятельства, что ни на съѣздѣ, ни въ теченіи мѣсяца послѣ него еще не приведены въ извѣстность суммы, собранныя отъ продажи портретовъ Монтеф. Судя по спискамъ, печатавшимся въ евр. газетахъ, суммы эти далеко не шуточныя, а между тѣмъ никому не извѣстны ни размѣръ собраннаго фонда, ни порядокъ его храненія и обращенія съ нимъ. Слухи-же носятся, и эти слухи уже проникли въ печать, что съ этимъ фондомъ обращаются крайне небрежно и безконтрольно. Понятно, что эти слухи могутъ дискредитировать дѣло вообще и парализовать правильные сборы кружковъ въ особенности. А потому крайне необходимо, чтобы чѣмъ скорѣе, еще до отъѣзда Шефера въ Берлинъ, назначена была ревизіонная коммиссія изъ г. Ясиновскаго и еще двухъ лицъ, которая, провѣривъ по книгамъ и документамъ *всю* операцію съ портретами, довела-бы

тета и что отъ его секретаря. Для предупрежденія этого возможнаго случая есть два средства: во 1-хъ, чтобы во главѣ Комитета стоялъ раввинъ Гильдесгеймеръ, который самъ пишетъ по еврейски, или во 2-хъ, чтобы къ Комитету былъ прикомандированъ въ качествѣ помощника секретаря (собственно контролера по евр. перепискѣ) проживающій въ Берлинѣ гебраистъ Симонъ *Бернфельдъ*, часто пишущій въ «Гамагидѣ» и неоднократно редактировавшій эту газету за отсутствіемъ г. Гордона изъ Лыка. — — —

— — — — — — — — — —

Съ уваженіемъ

Л. Леванда.

.170

מאת הד״ר י. צלינוב לד״ר פינסקר.

בני־ציון במאסקווא.

Москва, 13 Декабря 1884.

Милостивый Государь

Г. D-г Пинскеръ!

Прежде всего позвольте отрекомендоваться: я — предсѣдатель Студенческаго Палестинскаго Общества, названіе котораго Вы видите изъ печати. Оно основано этой осенью студентами высш. учебн. заведеній, но въ настоящее время оно, вѣрнѣе, должно быть названо обществомъ интеллигентной молодежи. Въ видахъ удобства, Общ. распадается на кружки (теперь формируется уже 5-й кружокъ), которые находятся въ тѣсной связи между собой и выбираютъ общій комитетъ. Для болѣе тѣсной связи между членами, отчетовъ, выборовъ и разсмотрѣнія наиболѣе важныхъ вопросовъ не менѣе 3 разъ въ годъ бываютъ общія собранія всѣхъ членовъ. На общія и кружковыя собранія допускаются и постороннія лица.—Цѣли и задачи этого Общ. чисто теоретическія, именно: теоретическая разработка и пропаганда идеи колонизированія Палестины евреями. Но само собой разумѣется, что Общество не отказывается и отъ практической дѣятельности, когда къ тому представляется случай. Такъ, напр., въ день юбилея Монтефіоре нами былъ устроенъ вечеръ, половина сбора съ котораго отослана въ Варшаву.

Я счелъ необходимымъ хоть вкратцѣ охарактеризовать предъ Вами то Общ., отъ имени котораго я обращаюсь теперь къ Вамъ съ убѣдительнѣйшей просьбой. Дѣло вотъ въ чемъ·

Мы рѣшили предпринять рядъ изданій, которыя разсѣяли бы тѣ ложные взгляды на наше положеніе, которые все еще циркулируютъ въ средѣ массы и интеллигенціи, и подготовить такимъ образомъ почву для нашего народнаго дѣла.

потомъ до свѣдѣнія представителей кружковъ о результатахъ произведенной ею ревизіи.

2) Вслѣдствіе полученныхъ изъ Іерусалима обстоятельныхъ свѣдѣній о препятствіяхъ и затрудненіяхъ, встрѣчаемыхъ колонистами и переселенцами, представляется крайне необходимымъ и безотлагательнымъ, независимо отъ командировки въ Палестину *ревизоровъ*, командировать въ Константинополь *ходатаевъ*, которые, войдя въ непосредственныя сношенія съ хахамъ-баши и другими евр. нотаблями въ столицѣ, могли-бы тѣмъ успѣшнѣе ходатайствовать о положительномъ фирманѣ, который положилъ-бы конецъ неизвѣстности и произволу мѣстныхъ властей въ Палестинѣ. Безъ этого фирмана, всѣ наши хлопоты, труды, жертвы и проекты не будутъ имѣть никакого смысла. А потому на исходатайствованіе этого фирмана должны быть обращены теперь всѣ наши помыслы, вся наша энергія, всѣ наши матерьяльныя и моральныя силы и средства. Посольство должно состоять изъ двухъ почетныхъ, самостоятельныхъ и высокообразованныхъ лицъ, хорошо владѣющихъ французскимъ языкомъ, и изъ одного чичероне, знающаго всѣ входы и выходы въ турецкой столицѣ и свободно объясняющагося на господствующемъ въ Конст. нарѣчіи. Чичероне найти не трудно: можно рекомендовать Бриля, Цедербаума—junior, долго проживавшаго въ Конст., карасубазарскаго раввина, котораго хахамъ-баши считаетъ своимъ учителемъ, или іерусалимскаго жителя Ривлина. О самыхъ-же послахъ долженъ позаботиться Центральный Комитетъ, имѣющій сношенія съ разными выдающимися лицами. Посольство, конечно, потребуетъ громадныхъ расходовъ, но для полученія фирмана мы не должны останавливаться ни предъ какими расходами, потому что фирманъ—альфа и омега всего нашего предпріятія. Какъ только будетъ снято запрещеніе, колонизація пойдетъ быстро и успѣшно, такъ-какъ многія вполнѣ состоятельныя семейства съ удовольствіемъ переселились-бы на свои собственныя средства, если-бы не это запрещеніе.

3) Когда Ц. Комитетъ будетъ вполнѣ организованъ, то на какомъ языкѣ онъ будетъ сноситься съ кружками, находящимися въ Россіи? Несомнѣнно на еврейскомъ, какъ на языкѣ, болѣе употребительномъ между русскими евреями и долженствующемъ по всей справедливости быть признанъ оффиціальнымъ въ сношеніяхъ по такому архи-еврейскому предмету. Но въ этомъ случаѣ слѣдуетъ опасаться, что г. Шеф., который мало склоненъ къ дисциплинѣ, но очень склоненъ къ превышенію власти и къ собственной инииціативѣ, пользуясь незнакомствомъ большинства членовъ Комитета съ евр. языкомъ, будетъ самъ сочинять отъ себя и предписывать, такъ что мы никогда не будемъ знать, что исходитъ отъ самаго Коми-

Прежде всего остановила на себѣ наше вниманіе Ваша знаменитая брошюра «Autoemancipation», составившая цѣлую эпоху въ нашей «новѣйшей» литературѣ. Но въ концѣ брошюры Вы высказываетесь въ такомъ смыслѣ, который не соотвѣтствуетъ ни Вашимъ теперешнимъ убѣжденіемъ, ни нашимъ цѣлямъ. Поэтому мы рѣшились предложить Вамъ передѣлать конецъ въ духѣ Палестинской идеи[1]) и затѣмъ или напечатать ее на собственныя средства, при чемъ мы возьмемъ на себя условленное количество экземпляровъ, или же прислать намъ въ рукописи тѣ исправленія, которыя Вы найдете нужнымъ сдѣлать, и тогда мы ее напечатаемъ. Въ послѣднемъ случаѣ было бы очень желательно, чтобы Вы позаботились о полученіи разрѣшенія цензуры, такъ какъ Вамъ это гораздо легче сдѣлать.—Что касается перевода ея на русскій яз., то если Васъ удовлетворяетъ напечатанный въ «Разсвѣтѣ» переводъ г. Флексера, можно будетъ имъ воспользоваться; если же нѣтъ, мы представимъ Вамъ въ скоромъ времени переводъ одного изъ членовъ нашего Общества.

Я вполнѣ увѣренъ, что въ виду важности дѣла Вы не замедлите удостоить меня отвѣтомъ въ томъ или другомъ смыслѣ.

Съ глубокимъ уваженіемъ и искренней преданностью Предсѣдатель Общества

Студ. Е. Членовъ.

1) עי' להלן נומר 176.

.171

מאת רי"מ פינס לשפ"ר *).

ב"ה. ירושלם אחד עשר בטבת תרמ"ה שנת
„רב שבענו בוז" לפ"ק.

ידידי שפ"ר.

— — — — — — — — — — — — — — —

בני פתח תקוה טוענים כי השקעתי ממון קרח בהקולוניא. אמת הדבר השקעתי ממון רב בהקולוניא, ממון של י ירד לטמיון למאות ולאלפים מיום שנסכלתי להכנים ראשי וכל יצורי חלבי ודמי לטובת * * אלה, אבל לא בשדות שיש עליהם מערערים כי אם בהמערערים והנרגנים עצמם, ארור היום שבו טבלתי עטי ראשונה לכתוב דבר וחצי דבר לטובתם. — —

— — — — — — — — — — — — — — —

*) מארכיונו של שפ"ר.—אף-על-פי שרוב המכתב הוא משא-ומתן בעניני ממונות בלבד, מכל-מקום מדפיסים אנחנו אותו משום שמתוכו מתבררים פרטים, הנוגעים לתולדות המושבות הראשונות, כגון ענין „הרבע" בפתח-תקוה, שהמושבה נתחבטה בזמן רב (עי' „דרך לעבור גולים" 78) וכדומה.

והנה נשאתי בשרי בשני ולא התאוננתי ולא התלוננתי, וכמאז כן אחרי כן עמלתי לטובת ישוב הארץ מבלי שום תקות גמול, אבל הגמול בא בא מאליו, תחת ששקעו המה ממוני עתה יאמרו כי שקעתי ממונם. והנני לספר לך ענין פ"ת מראשיתו עד סופו. ממאמרי תולדות פ"ת אשר בהמבשרת ראית מה הסיבה אשר המיסדים נאלצו לשלוח איש לחוץ לארץ למכור ערך שלשים חלקים ממאה שקנו. והנה בחרו המה בקאפלאן וישלחוהו, ואני בדעתי את האיש קאפלאן כי ישר דרך הוא (למרות כל הקובלנות הבאות עליו שעליהן אדבר הלאה), נתתי תעודה בידו להנחהו לפני גדולים, ויקר מקרהו כי בא לביאליסטאק, וימצא קונים כשנים עשר איש וילך הלאה למסעותיו סלאנימה, ויהי אך יצא יצא מן העיר ויבואו מלשינים וילשינו על המקום ועל האנשים ויסוגו הרבה מן הקונים אחור, ויבקשו מה' אברהם בער מארקום מביאליסטאק שהוא עמד בראש הקונים אז כי ישיב להם את כספם. וישאל הראב"ד בתילינגרף את הרא"ק וישיבהו כי לא יאחר מהשיב לאיש ואיש את ערבונו, ובראותם כי כספם הושב להם וישובו וינהו לקנות ויקראו את קפ"מ בתילינגרף כי ישוב אליהם, וישב ויפצירו בו עד בוש לשוב ולקבלם, ויהי מי שקיבל ויהי מי שהרחיק כי כבר ראה בהם אותות בעלי מחלוקת ופקודת המיסדים היתה עליו חזקה לבלי למכור השדות בלתי אם לנוחים ואנשי שלום, וסוף דבר כי מכר אז כשלשים חלקים. והרב פריידענבערג אשר גם הוא היה מן הקונים הראשונים נסוג אחור מפני שמאנו לקבל את ר' דניאל ליפשיץ ואת ר' מרדכי קאלינסקי. ויהי כי קנו בני ביאליסטאק את המקום והמקום למושב טרם נקנה, ויבוא הנה אחד מיוחד בהם והוא הגביר הרא"ל נוסבוים נ"י והוא איש זקן וחלש וישכור לו מעון בירושלם ויגרפהו. ויהי כי חפצו לקנות המקום למושב ויבקשו המיסדים את הרא"ל הנ"ל ויבוא ליפו ושם אתם גם בן להרא"ד מרקום ויתיעצו יחד ע"ד המקום ויקנוהו, וכבר היה הכל מוכן לבנין ומביאליסטאק אין קול ואין קשב ואין איש אשר ירצה לבנות, ויתיעצו המיסדים עם הרא"ל נוסבוים ויסכימו לשלוח את קאפלאן שנית לביאליסטאק למען יעורר את הקונים לבנות. ונחלת „פתח תקוה" לא נמכרה מאת מוכריה בלתי אם שלש הידות והרביעית היתה לקנין להפלחים ויהיו הפלחים שותפים בכל השדה, ואין זה מן הדברים הנוחים לבני הנחלה כמובן, ומלבד זה הנה בימים האלה הוציאה הממשלה את השדות האלה לממכר בהכרזה מפני החובות שעלו עליהם להממשלה מכם וכמה שנים שלא שלמו, ויגורו מאד כל בני הנחלה פן יקנה עפענדי אחד את הרבע ורבץ כארי על כל השדות. ויהי כצאת קפ"מ בפעם הזאת ונתתי על ידו מכתב לאמר, כי יש לקנות עוד חלקים בנחלת פ"ת מן הפלחים,

אבל אין המקנה נוח כל כך ולכן מי הרוצה בזה ישלם עשרה % מן המחיר לידי למען אחל לעסוק בדבר ויהיה לי במה להוציא הוצאות. ויהי כבוא קפ״מ לביא-ליסטאק ויראה פריידינברג את מכתבי בידו ויאמר הנני נכון לגאול את הארץ הזאת וישלח לי כאלפים רו״כ והתחייב א״ע כי בהגמר המקח ישלח לי את השאר. ומה עשה הוא? קבץ חברים ובתוכם את ר׳ דניאל ליפשיץ ור״מ קאלינסקי ועוד ועוד. והנה נמשך דבר המקנה ימים כי בפה כל הדברים יגעים כידוע כבר למדי ובפרט בדבר כזה לקנות מקנה מידי פלחים ששקועים בחובות להממשלה ושרי סוררים לטשו עין לבלוע נכסיהם, וסוף סוף בא הדבר לידי גמר והפלחים כבר הצדיקו המכר בהערכאות כדין וכמשפט וכבר נחתם פס״ד מן הממשלה לתת הקושאנעם על שמי, פתאום רוח אחרת היתה עם הקיימאקאם ויאמר אשאל תחלה פי הפחה, סוף דבר, כי הפחה מעכב מלתת את הקושאנעם בתואנות שאין בהם ממש של כלום. ועתה מצב הדבר כך הוא: השדות מסורות בידינו באין מוחה ומערער מצד המוכרים, כל הניירות הדרושות בידי הם מקויימים ומאושרים מצד הממשלה, בלתי הקושאנעם לא יצאו לאור, ואלו היה בכחי לשלוח איש סטמבולה ולהתדיין אין ספק כי הייתי זוכה בדין, אך מה כחי לעשות זאת, ולפיכך הדבר מתמשך עד יקר ד׳ מקרה טוב לידינו ויצא הדבר לידי פעולה. ובנוגע להכסף אשר תחת ידי היה להמקנה הזה, הנה הר״ב פריידינברג לקח תחלה שמונה עשר חלקים א 35 נאפ׳ כל אחד והרב״צ שאטיל בעד בני פאניוועז 14 חלקים ואח״כ חזרו בהם ולא לקח הר״ב פריידינבערג כ״א 14 ובני פאניוועז עשרה, באופן שלא נמצא ת״י מעות כ״א בעד 24 חלקים א 35, בס״ה 840 נאפ׳, מהמעות האלה יצאו הוצאות מוחלטות לערך 125 נאפ׳, לסרסורי המקנה שהם שרים חשובים ועשירים נתתי 200 נאפ׳ אבל כנגד וועכסיל שלהם, וערך 500 נאפ׳ מושלשים בעד הוורקא שיש לשלם להממשלה בעד השדה ההוא, ואם אומר למשוך ידי מכל הדבר יש בידי להציל את החמש מאות נאפ׳ האלה אבל השאר מסופקני מאד, כי מה שיצא בהחלט יצא, ומה שנתתי לבעלי הוועכסלען ג״כ יהיה להם טענה לאמר כי אין לי לבטל המקח בזדון, באשר כל הזכיות בידי והשדות בידי. סוף דבר כי ענין הרבע הביאני בין המצרים וכבר דכא לארץ חיי וינק כל לשדי, ובני פ״ת אשר הם פה יודעים כל צרת לבי ותחת לנוד לי עוד הם זורעים מלח על פצעי כאלו עשיתי עסק בזה למען הרויח, ועוד כותבים לחו״ל כי נתתי הכסף בשדות שיש עליהם מערערים. עוד הפעם אני אומר, אין כאן טוען ומערער, אך זדון לב הפחה המבקש תואנות ומחפש עלילות ומי יאמר לו מה תעשה, כי בפנות אליו הקונסול הרוססי עוה לו כי אין להקונסולים להתערב בדבר שבקרקע. מאת בעלי השדות אני שואל האם יחסר להם שדות לזריעה? ולמה הם מהותתים ורוגשים עלי? המה אומרים שלא נזהרתי כראוי, אבל איפה הזהירות כנגד נכלים וחרמות * * *, הן גם שייד חכם משבעה משיבי טעם ולמה נתן להבאראן להשקיע אלפים ורבבות בסאמארין מבלי שהיה בידו מכר בטוח. האומנם כי כפי הנשמע זכה שייד בדינו, אך שאלוהו נא כמה מאות או אולי אלפים נאפ׳ זהב הוציא להוצאות המשפט, כמה חדשים עשה בסטמבול, כמה יגון ותלאה עברו עליו עדי השיגו חפצו. נקל ל„חובבי ציון״ היושבים ספונים בביתם ומשחקים בתיאטראות לשם מצות ישוב ארץ ישראל לבקר מעשה הפועלים אשר בדם לבם ושקוי עצמותיהם עושים פעולתם בחשאי ואינם מתפארים ואינם תובעים אפילו תודה וברכה משום אדם בעולם, נקל מאד לעשן ציגארא ולהפיח מפיו כדורי עשן בשבתו סרוח על כסאו ולהגיד: פלוני טעה, פלוני נבהל. לא, ידידי, לא טעיתי ולא נבהלתי, רוב המעות עדיין בטוח וחלק גדול מן המעוט ג״כ לא אפסה תקוה להצילו, ואך מעוטא דמעוטא אפשר שילך לאבוד ביום שנגזור אומר לבטל הענין כולו, ועתה נשאל נא אם כדאי לבטל הדבר גם מבלי שים לב להפסד של ממון? בבטלנו הדבר, ישובו השדות להממשלה או להפלחים ויהיו שותפים שנית ב„פתח תקוה״. עד כמה טובה השותפות הזאת שאלו נא פי הנרגנים בעצמם, ויגידו לכם. זהו ענין הרבע בכלל. — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — —

מסכתא קאפעלמאנן. את קאפלמאן מצאתי ישר ונאמן לפני, אחרי כל התלונות שבאו לי עליו. בני ביאליסטאק ופניוועז אמרו עליו שהוא הרבה לשקר להם להראות להם גני עדן וגלוסקאות וכלי מילת יוצאים מאליהם, ועשיתי חקירה ודרישה ופנים בפנים התוכחו הוא והמתלוננים עליו, ומצאתי אך כי האנשים האלה נפשם מרה אליהם שלא מצאו גלוסקאות וכלי מילות מוכנים לפניהם והוא כל מה שאמר להם אמת היה, האומנם כי מעט שבח מקחו כדרך התגרנים אבל שקר לא מצאתי בפיו מאומה, ובכ״ז בצאתו שנית ושלישית פקדתי עליו פקודה נמרצה, שגם שבח המקח לא יגיד, ובמכתבי אשר מסרתי לידו אמרתי בפרוש שדרכו להגדיש מעט כי על כן לא יסמכו על ההגזמות ועל השבח מאומה. והנה אני עשיתי את שלי, אבל אתם למה לא עשיתם את שלכם? למה לא קראתם לקפ״מ ולבעלי דינו לבוא לפניכם להצטדק? הלא אתכם הוא, והתורה אמרה: שמוע בין אחיכם, קראו לו ויבוא וקראו גם להגדול שבקובלים עליו ושפטו אל נכון.

וכנוגע לקתראי¹) הנה המודד החארקאבי ה׳ ליוב־מאנן מדד ומצא 255 דיסאטין, וחלקתי הנחלה לחמשה ועשרים חלקים מלבד המקצעות והחתיכות הנפרדות שאינם מכילים בקרבם אלא חמשה דיסאטין, ובכן נתתי לכל חלק 120 דונם שהם עולים לעשרה די־סאטין בקרוב, כאשר כן היה המכר מתחלה ואלה המה החלקים שנמכרו עד היום. — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — —

ובדבר שטרי המקנה הנה הגיעני זה שבועים הרעפערם מהילדסהיימער ועל פי הרעפערם הדפסתי שטרי מקנה כהדוגמא שהנני מסגיר בזה ושלחתי להרב הנ״ל כי יקויםם בח״י על שם כל אחד מהקונים ואז אשלחם לכל קונה וקונה, והפלאן של קתרא הוא ביד בני חארקוב, והעבודה שגם אני לא ראיתיו עדיין בשכלולו, כי כמעט שנגמר לקחהו קפ״מ אתו וישלחהו לחארקוב.

מסכתא ביל״ו. כנגד מי שמכחישים מציאותם און לי לדבר כלום, כי מופת גדול מטפח על פניהם לאמר: פלוני ופלוני הביל״ויים רעבים וצמאים א״כ המה מרגישים, וכיון שהם מרגישים א״כ המה נמצאים. ועל דברת הצדיקים הפאריזים האומרים שהטובים שבביל״ויים נתקבלו לעקרון ולראש״ל, והנשארים נוחים להם שלא נבראו, הנה לשפוט על כמות זה תלוי בשקול הדעת, ושקול הדעת שלי איננו משתוה עם שקול הדעת הפאריזי, ולא אחשוב זאת לי לעון כלל וכלל, ומה גם שהטובים שבראש״ל ג״כ כבר נשמטו אחד אחד ולא נשאר מהם כ״א איש חיל אחד שנספח להחברה להיות למשרת והוא הוא מן הבילו״ים המובחרים לדעת הפאריזים וכל חשיבותו בזה שהוא איש פשוט וגם מאד, לא כן אמנם המשכילים שבהם כגון: דרובין, ראסטאווסקי, חישין, אשכנזי, דובנאב, בלקינד וכו׳ וכו׳, כולם הלכו להם אחד אחד מתגרת יד הפאריזים אשר כ״כ הכבידו אכפם עליהם עד שהוכרחו להשליך משאת נפשם ויגיעם וזיעתם ודמם. הקרבן האחרון של הטרוניה בראש״ל הוא חישין ואשתו ובתו הנולדה לו עתה ובעקרון לא נספח אף אחד מבני ביל״ו ומי האומר ככם שקרן גמור הוא. — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — —

הם אינם מבקשים עתה בתים הרבה, אבל גם הבית האחד אין להם ויושבים לע״ע בבית הכללי שהכינותי ואין להם הבהמות והכלים הדרושים ואין להם מקום לבהמות וכלים, ואחר כל אלה אין להם הבטחה שיהי׳ אי״ה כל צרכיהם לעתיד, כי איככה יוכלו ויסמכו על הבטחות שדופי קדים אשר רוח * * * יפח בהן לאמר אינם במציאות ויאמנו דבריו וא״כ אך זה עליהם לעשות כל הימים להוכיח מציאותם בפועל.

¹) גדרה.

מסכתא פרומקין¹), * * * הזה עלי להקדיש מסכתא שלימה אע״פ שאתה לא הזכרתו אלא כלאחר יד בצדי דרכים, לפני שלשת שנים צלחה בידו להתגנב אל לב * * הנודע הגביר לאחמאן מבערלין־האמבורג ויזכהו ברעיון ישוב ארץ ישראל, ויצליח בתחבולותיו לגנוב גם לב הרב הילדסהיימר ולעהמאן, ויהי מעשהו הראשון כי השיג אצלם ערך 15000 פראנק ע״מ לקנות אדמה, לאחמאן מה שנתן נתן משלו והילדסהיימר ולעהמאן נתנו ממה שהיה בידם לטובת יא״י. וכבואו הנה לבצע מעשהו פנה על ימין ועל שמאל ויבחר לו להסתפח אל חברת פ״ת כי חש עתידות לו לעמוד בראש החברה, והמיסדים קבלוהו בכבוד כי טרם הכירו בו ובטבעו. בקנותו את הנחלה אמר כי מחשבת המתנדבים להושיב בה כחמש משפחות עניות אשר יעבדו את אדמתה והוא יהיה להם לראש. ואולם כנראה ראה כי זה לא ידרש לחפצו ותהי אתו רוח אחרת ובשובו אל משלחיו הציע לפניהם לכונן בפ״ת בית ישיבה כתבנית הישיבה אשר בקאוונא להפרושים, ותלמוד תורה אשר יתגדלו בה הנערים גם לדרך ארץ, וכלכלת הבתים תהי׳ מהכנסת האדמה ולפיכך . . . ²) המתנדבים תחלה את נחלתם בכל צרכיה בהבנינים הנחוצים וביחוד בעדר צאן ובקר ומפרים יתכלכלו הבתים הללו. בהגיע הדבר לאזנינו שמחנו שמחה גדולה כי אמרנו כי עי״ז ירום קרן „פתח תקוה״ למעלה ותהי צבי לכל המושבות, אבל גם צער נמהל בשמחתנו בראותנו בתוך הראפארט שהציע פרומקין לפני משלחיו כי בתחבולות יעשה דרכו ומתכסה בטליתות שאינן שלו. והנני להעתיק דבריו מתוך הראפארט כפי שנדפס בהאיזראעליט № 18 משנת תרמ״ג, מתחלה הולך ומספר תולדות החברה פ״ת ואח״כ יאמר כדברים האלה: „איך האבע נון אלזא אן דערען גוט (דער הערען גוטמאן אונד סאלימאן) טהייל גענאמען אונד וויא בערייטס אבען ערוואהנט אים אויפטראגע מיינער געערטמן זענדער איין שטיק לאנד פאן אונגעפעהר טויזענד דונם וועלכעם פיר 7½ גראסע קאלאניען אונד 5 וואהנפלאַטצע בע־שטיממט איזט, וויא אים פערטראגע אנגעגעבען, גע־קויפט³). (הערה ממני: בדברים האלה כבר ראינו תחבולה כי לחלקי האדמה בני 8½ דיסאטין החלק

1) עי׳ לעיל נומר 23.
2) חסר.
3) בידינו נמצא מארכיונו של רש״י פין צירקולר נדפס השייך לכאן, והריהו ככתבו וכלשונו:

בעז״ה. י״ב לירח מרחשון שנת התרמ״ג,
פעה״ק ירושלים תובב״א.

מתכבדים אנחנו להגיש לפני כבוד מעלתו הנשאה את אשר „השבנו לשואלנו״ בדבר ישוב האה״ק. ויען שהדבר הנשגב הזה דורש השתתפות של אנשים ראוים ומוכשרים לכך בישרת רוחם, כחם, והונם, ויוכל לצאת לפעלו בשלמות;

יקרא קאלאניען, ואולם עוד נשובה ונשמע גדולות מאלה.) איך בעאבזיכטיגע נון פארערסט נאך דיע-זען קאלאניען 40 רוסישע פאמיליען איבער-צופיהרען, פאן וועלכען מיר בעקאנט איזט, דאסס זי עהרבארע, פראממע גאטט אין אונזערער הייליגען תורה ערגעבענע לייטע זינד, דיא מייסטען דערזועל-בען זינד פאבריקאנטען אונד פראפעסיאניסטען וועל-כע פלייסיג איהרע ארבייט פעררירכטען, דיע זעלבען וואללען אין דעם דארפע יהודיה 40 הייזער בויען" וכו' וכו'. בקראנו הדברים האלה עמדנו משתוממים, מתוך הדברים האלה ניכר שחפץ הוא לעור עיני משלחיו שהארבעים המשפחות העתידים לבא מביאלים-טאק הוא יביאם והוא ינהלם ויעתיקם על שדותיו. ובכ"ז אמרנו אולי משגה הוא והמעתיק שהעתיק דבריו מעברית לאשכנזית לא הבין כונתו, ותהי עצתי להמיסדים כי יכתבו אליו מכתב בכבוד להודות לו מתחלה על המחשבה הטובה שהוא חושב לכונן בעזרת משלחיו בתים נכבדים כהישיבה ותלמוד התורה במושב יהודיה ולתת בידו כח ועצמה מטעם המיסדים לעשות ככה, ולעורר בסוף על טעות הדפוס שנפל בהראפארט לתקנו, וכן עשו וגם אני הוספתי דברים על המכתב הנ"ל בסגנון האמור. ותהי תשובתו אלי, כי אמנם משגה יצאה מתחת הדפוס ונכון הוא לתקנו, ובדבר הכח שנתנו לו המיסדים בקש מאתי שישלחו לו הרשאה אחרת כי הראשונה נאבדה הימנו. אנחנו הבינונו כונתו כי אין רצונו

האמיתי בעו"ה על ידי ישוב של עשרה קאלאניות. לכן הננו שולחים דברנו אלה רק לשרידים יחידים צנועים ואנשי סגולה אשר יבטח בהם לבבנו ובדעתינו את מעכ"ת כי הנהו אחד מחובבי ציון וממוקירי המטרה הקדושה הזאת ברגש עז לארוכת תעלה לכל מצב ישראל היורד פלאים בכל יום בעו"ה, על כן נקוה שיתאמץ כ' הדר"ג נ"י בדבר הנשגב הזה בטרחתו ותבונתו להרחיב ולהאדיר הענין, להעיר ולעורר ככל לאל ידו, ולה' הישועה! א"ס.

בשם כל הועד

ארי' ליב פרומקין.

חותם ראשי הועד העוסקים בישוב ארץ ישראל בעה"ק ירושלם תובב"א.

בשולי הגליון יש גם הוספה בכתב-ידו של ה' פרומקין, לאמר:

„המודעות שלחנו לשואלינו ולבד זאת שלחנו לערי וואלין וביחוד להג' מראדום ראזאני סובאלק ואולי יעשה כ' חוזה עמהם, והנני מעיר למעכת"ה שיאבה בטובו להעיר ולעורר לב כבוד הגאון מקאוונא שהוא מקורר עתה בענין הזה.

מצדי קניתי בכפר יהודי ערך יותר מן שבע מאות דונאם יספיק מן יו"ד עד ט"ו משפחות. לע"ע הוצאותי ערך 400 לירא ואקוה לקנות עוד 1000 דונאם.

איש אונגארי א' קנה כפר אבעשוססא בעד אינם ב"ב מלונדון שיושיבו שם יהודים, והמחיר 150 אלפים רו"כ והנאחזים ישלמו הקרן והנשך במשך כ"ה שנה. אנחנו מפחדים שלא יהי' זאת אחת ברשתות המישיאן".

להראות המכתב לאחרים שבו העירונו אותו על השגיאה ועצרנו מלשלוח לו מכתב אחר עד אם נראה בתקנו את המעות. לשוא חפשנו את התקון ההוא למצא אותו בהאיזראעליט או לכהפ"ח בהמגיד אשר גם שמה נעתקו הדברים מהאיזראעליט, כפי דין התשובה שתהיה במקום החטא, אך אחרי ירחים אחדים מצאנו ממנו מכתב קטן בהצפירה אשר שמה תקן דבריו מעט בדברים הנשמעים לכמה פנים. מאותה שעה הוחלט אצלנו, כי בעקבה מתהלך אתנו ואת משלחיו ושגגתו עלתה לזדון, ובכ"ז שמנו יד לפה ושתקנו. בימים האלה ראינו ברשימות הנדבות של סלפנדי כי נתוספה בה רובריק חדשה נדבות לשם „פתח תקוה" ולא ידענו מבטן מי יצא הדבר לזכות את המושבה ההיא שלא מדעתה והחשינו ואמרנו יבוא הטוב מכל מקום שהוא, אבל לשוא חכינו שיבוא משם כסף לתמיכה כי אין קול ואין כסף ונבין כי הנדבות האלה הולכת אל הישיבה והחרשנו. — —

— — — — — — — — — — — —

ויהי היום ובהקולוניא איש אחד ר' מרדכי דיסקין שמו ויהי לו עסק עם פרומקין ולא גמר אתו החשבון והאיש חלה במחלת קדחת עזה ויביאוהו ליפו וכריו וכסתיו הניח אצל אחד, ויאמר פרומקין להאחד הלא אין לך מקום לשמור את הכרים הביאם לביתי, ויביא האיש בתומתו את החפצים לבית פרומקין, ויהי כי רפה המחלה מדיסקין וישב אל הקולוניא ותתקפהו המחלה שנית וישלח להביא את כריו ואת כסתיו ולא אבה פרומקין לתתם באמרו, כי מגיע לו עוד מן החשבון סך גדול ומעכב זה לערבון. ויפצירו בו האנשים עד בוש לאמר האיש הזה חולה הוא ואין לו במה לשכב ולא נענה להם. ויהי ממחרת ותרף הקדחת מן החולה וילך אצל פרומ-קין ויוכיחהו על אכזריות לבו—והכל מודים כי רק בתוכחה בא אליו ולא חו"ש במריבה ובבזיונות— ויתקצף פרומקין ויכהו וישליכהו מן הבית. הדבר הזה העלה חמת יושבי הקולוניא עד לאין מרפא, וסוף הדבר היה כי נמסר המשפט לשלשה מבני הקולוניא, ויבואו לחשבון וימצאו כי מגיע לפרומקין מדיסקין פראנק אחד שלם. מאותו מעשה ואילך ירד כבוד פרומקין עד לעפר ויהי כמוחרם ומנודה בתוך הקהל, ויצר לו הדבר ויחל להתרפס ולהצטדק ולהודות על חטאותיו. ואנכי עשיתי בימים האלה ביפו ואהיה כמסתיר פנים ממנו, ויבוא גם אלי ויתרפס ויצטדק, ואני אמרתי לו כי לכל הדברים הפרטים אע"פ שהם מגונים מאד לא אשים לב כי אינני דיין ושופט בכמו אלה, אבל מה שאני כועס הוא כי סבבני בכחש בענין הישיבה ותלמוד התורה שאיננו רואים מהם שום התחלה, וילדי בני הקולוניא הגדולים הולכים בטל לגמרי והקטנים לומדים אצל השו"ב

שהוא איננו רוצה לתת להספקתו מאומה, והדבר הזה מעיק על לבבי מאד וקשה עלי לסבול שווינ־דעל כזה שמקומו הגון לפניו בירושלם ולא בפתח תקוה. וכשמעו דברי אלה ויעש כאלו החייתי רוחו ויאמר אלי בשמחה, אם אך זה חפצך הנני לעשותו, עד היום באמת לא נתתי לבי לדבר כי עלי היה להכין ביתי, אבל מעכשיו הנני לשלם חצי שכר השו"ב. ואקח מלמד להנערים הגדולים את ר' מיכל מגיד. אחד מבני פניוועז אשר בהקולוניא, ואמרתי טוב הדבר ועשיתי שלום לו. ויהי כקרוב ימי הבחירה לועד העדה וארא כי לא ירחיקוהו עוד ויבחר להיות גם הוא אחד מבני הועד. ויהי אחר הדברים האלה ויבוא איש אחד מבערלין אשר שלחהו לאחמאן להיות לעזר לפרומקין בהנהגת הנחלה ובאותו הזמן הגיע הנה האיזראעליט משנת 1884 .3 № ומצאנו בו הדברים האלה: „מאינץ 7 טען יאנואר, וויר האבען היטע צום בעסטען דער רוססישען אויסוואנ־דערער, דיע זיך אונטער דער לייטונג דעם העררן ראבבינערס ליב פרומקין אוים אללעקסאטען אין רוססלאנד, דער קאלאניא פתח תקוה אים הייליגען לאנדע אנגעשלא־סען האבען, 2000 מארק אויסבעצאהלט. דיע סוממא דער פאן אונס פיר דיעזען צוועק פערוועג־דעטען געלדער בעטראגט נון מעהר 70—3933 מארק". וגם האיש הבא מברלין אמר לנו כי כן דעת המתנדבים שאנשים מרוסיא יושבים תחת צל פרומקין שהוא יכלכלם וינהלם. עוד דבר אחד נתחדש לנו בימים האלה. כידוע לכל היודעים בענין „פתח תקוה" כי אויר המקום היה בעוכריה, כי על כן הוציאו כסף רב למקנה מקום חדש ולמכרה באר והרבה כבר התחילו בבנין והוא גם הוא לקח לו מתחלה חמשה מקומות למושב וישלם מחירם. גאולם כבואו הנה שנית וירא ראשית לו כי לא תהיה ידו על העליונה ביהוד ויחבל תחבולות להחריב מושב יהוד, והנה עצתו זאת שם עמיק עמוק בלבו ולא הגיד לאדם, אך התחיל לבנות גדרה גדולה לצאנו בפתח תקוה והמיסדים ראו ושתקו ואדרבא עוד שמחו שמחה גדולה, כי אמנם כך עלתה במחשבה לפניהם בראשונה שיהיו בניני העבודה בפתח תקוה ובתי המושב ביהוד. ואחר ימים מועטים החל דבר המשפט לצמוח ובסכום קטן היה אפשר לפטור ראשית דינו ויתן שאטיל והרד"ג כ"א עשרה נאפ' וגם עליו הוטל לתת כזאת ויאמר: אין דבר, ולא נתן הוא ויעכב גם אחרים מלתת, ויצא העגל הזה כי בא הדבר עד הפחה ויחל המשפט בזעף אפו. ויהי לב העסרע על פרומקין כי בשלו באהכל הרעה בכ"ז לא יצא זעמם אל הפועל, ואולם כבוא האיש מברלין גילה הוא לפי תומו את הסוד הכמוס כי לא גדרה לצאן יהיה המקום הזה כ"א הבית למושב ולהישיבה ותלמוד התורה העתידות להתכונן, ויראו כל אנשי הקולוניא כי בערמה התהלך פרומ־קין עמהם וכי כל מעשיו מתכונים אך למטרה אחת לכונן מושב בפתח תקוה במקום המים הרעים ולא יחוס על נפשות, רק למען השביע כבוד נפשו להיות הראש בהמושב ההוא, ויתקצפו מאד ויאספו לאספה, ויעשו פרטיקאל לבלי יעשה המושב בפ"ת בשום אופן, ויניאו את פרומקין ביד נטויה לבלי יביא ילדים שמה לקבורם חיים. ובהאספה זו באו גם דברי האיזראעליט הנ"ל על השולחן וישאלו את פרומקין להגיד פשר דבר, ויענה, כי באמת משגה הוא מד"ר לעהמאן, והטלנו עליו שיכתוב להד"ר בעצמו לתקן המעות ועשינו לו נוסח, ויחל את פנינו כי נניח לו לכתוב כחפצו ונעתר לו, ואולם אמרנו שימסור המכתב לידנו לשלחו, ויעברו ימים אחדים וישכח הדבר מן הלב ויאמר כי כתב להד"ר לתקן המעות, אפס כי עד היום לא ראינו התקון בשום מקום. הדברים האלה נקרו ויאתיו באמצע החורף. — — — —

— — — — — — — — — — — —

ועתה דע לך, הנה השיבותיך על כל דבר בפרט כאשר הודעתני תמצית הדבר בפרט. ואולם על המכתב הכללי אשיב גם אנכי בכלל, בדברים מתוקים כדבש, ולא אשפיל נפשי לתת חשבון לשום אדם ולשום אגודה בעולם בדרך אפיציאלי.

והנני ידידך דו"ש
יחיאל מיכל פינס.

.172

מאת מנשה מאירוביץ למרכז בווארשה.

י"ז טבת התרמ"ה.

Св. Земля, Колонія «Ришонъ-Леціонъ».

Глубокоуважаемымъ друзьямъ Сіона привѣтъ!
Многоуважаемымъ представителямъ
„חובבי ציון", въ Варшавѣ.

— — — — — — — — — — — —

Такова печальная судьба множества, если не сказать большинства, нашихъ собратьевъ—борцовъ за народное дѣло наше. Какъ первые въ бою, они не смотрѣли ни на что, они опьянены были одной мечтою побѣды, ничто не страшило ихъ, ничто не пугало,—ни пустынность страны, ни дикость арабовъ, которые, дѣйствительно, казались дикими *первымъ* прибывшимъ на мѣсто, ни незнаніе языка и обычаевъ ихъ,—ничто. Они должны были создать «Ришонъ-Леціонъ» и они создали его; они должны были создать «Рошъ-Пину», «Самаринъ», «Песахъ-Тикву», и они создали ихъ; они

Вотъ примѣръ. Зная хорошо какъ Р.-Леціонская почва не годна къ земледѣлію, въ особенности къ хлѣбопашеству, мы рѣшили заложить виноградники, на которые чрезъ 3-4 года есть прекрасныя и вполнѣ основательныя надежды, для прожитія-же этихъ 3-4, а быть можетъ и 5 лѣтъ необходимо было искать другія средства. Я остановился на скотоводствѣ, преимущественно молочномъ хозяйствѣ—такъ какъ колонія отстоитъ отъ города всего на $1^1/_2$ часа, а молочные продукты очень дороги,—и на другой мелкой но доходной отрасли: птицеводствѣ. — На имѣвшіяся у меня послѣднія деньги я выстроилъ себѣ помѣщеніе, которое, не смотря на всю свою скромность, обошлось мнѣ въ 800 р.; оставшись безъ копейки, я рѣшился только обратиться за поддержкой, имѣя въ виду на просимыя мною средства устроить и обезпечить свое существованіе. Что-же оказалось?—Вмѣсто просимой мною послѣдней суммы 600 р., я получаю 300. Какъ дорожу я этими деньгами. Вы можете себѣ легко представить. И вотъ сижу я съ своей семьею и все не можемъ рѣшить что съ ними дѣлать?—Начать обзавестись скотомъ, необходимо наименьшее 150 р. на порядочное помѣщеніе, а вѣдь жилъ-же я почти полъ-года безъ средствъ, стоило это мнѣ 100 р., которые необходимо отдать. И вотъ я остаюсь съ 50 р.! Допустимъ даже, что какъ-нибудь задержу эти 100 р., то остаюсь съ 150 р. или двумя коровами! *Чего достигну я, желавшій помочь себѣ, и чего достигли Вы, желавшіе мнѣ помочь?* — — — — — —

— — — — — — — — — — —

Развѣ только продать себя и свою совѣсть г. Гиршу или его администраціи?.. Нѣтъ, быть рабомъ раба-же—это самъ Господь запретилъ! Молчать, видя какъ обходятся съ твоими собратьми, видя какъ ихъ закрѣпощаютъ съ каждымъ днемъ все болѣе съ цѣлью погубить наше дѣло, видя, какъ поля, содержимыя на еврейскія деньги, какъ «Микве-Израиль», отдаются на обработку арабамъ, и теперь нѣмцамъ-антисемитамъ (какая иронія!) въ то время, какъ голодныхъ евреевъ не впускаютъ въ предѣлы его,—молчать и къ тому продать еще себя такимъ господамъ—противъ этого будетъ и должно быть все, и нѣтъ того мотива, который въ состояніи оправдать это!..

— — — — — — — — — — —

Шлю Вамъ свое искренее спасибо за то горячее участіе, которое Вы принимали во мнѣ съ пожеланіемъ, чтобы св. дѣло наше, которое Вы взяли въ Ваши руки пошло по истинному пути на пользу всего Израиля и дорогой для насъ родины.

Съ глубокимъ уваженіемъ

מנשה בן צבי מאיראוויטש.

взялись создать «Катру», «Іесодъ-Гамалу» и они создадутъ! Никто не знаетъ всѣхъ лишеній, страданій, болѣзней и мученій, которые пережили эти создатели. Никто изъ наблюдателей изъ-далека не можетъ чувствовать, что значило сидѣть по суткамъ безъ капли воды, валяться мѣсяцами въ походныхъ палаткахъ среди всякихъ гадовъ, никто изъ нихъ не можетъ чувствовать того, что перечувствовали жены, дѣти и матери наши, когда на насъ нападали арабы и мы съ честью оставались побѣдителями, что значилъ каждый раздававшійся выстрѣлъ для нашихъ родныхъ?—нѣтъ, этого понять не можетъ никто, каждый видитъ готовое зданіе, не вникая въ тѣ жертвы, на которыхъ построено оно...

Сердце положительно обливается кровью, когда приходится видѣть, какъ одинъ за другимъ исчезаютъ эти первые борцы, какъ они, потратившіе все свое состояніе, измученные физически и нравственно, вынуждены вернуться обратно, бросить все, оставить кровъ, жизнь свою и полутрупомъ вернуться, и куда?—Откуда бѣжалъ, въ адъ терзаній и преслѣдованій

— — — — — — — — — — —

А если это такъ, то первый долгъ истинныхъ друзей нашихъ заботиться о томъ, чтобы каждый, уже находящійся на мѣстѣ, работавшій для дѣла, потерявшій многое и нуждающійся только въ поддержкѣ или устройствѣ, получилъ таковое.—Тяжела ихъ задача, но иначе нельзя надѣяться на успѣхъ дѣла: — полумѣры хуже всякихъ ничего недѣланій,—онѣ только еще оттягиваютъ болѣзнь, ослабляютъ огранизмъ, а не даютъ ему возможность рости и укрѣпляться.

— — — — — — — — — — —

Для примѣра возьму извѣстныя мнѣ постановленія «Катовицкаго Съѣзда». Рѣшили выдать «Песахъ-Тиквѣ» 10000 fr.—Вѣдь эта сумма не хватитъ и на постройку домовъ даже для 5 фамилій; если-же выдать ее 10-ти фамиліямъ, то ни съ одной толку не будетъ. Расчетъ простой. Если рѣшили помогать семейству, у котораго имѣется только земля, то ему нужны домъ, конюшня для скота, помѣщеніе для куръ, навѣсъ для сѣна, соломы, топлива, и проч. мелкія постройки, minimum 2000 fr.—Пара лошадей съ сельско-хоз. инвентаремъ 500 fr., скотъ, безъ котораго колонистъ положительно не можетъ ни къ чему добиться—1000 fr. — Посѣвъ и на первый годъ житья—1000 fr.—Или необходимѣйшее—4500 fr. на семью. И если семьѣ этой дается 1000 или даже двѣ, напр. на домъ, то она потратитъ деньги и будетъ дальше сидѣть не будучи въ состояніи что нибудь предпринять для улучшенія своего быта. Въ результатѣ—истощеніе силъ, апатія и помощь Ваша пропала, не принося никакой пользы.

.173

מאת ר' שמואל מוהיליבר לד"ר פינסקר.

ב"ה

ב' ח"י טבת תרמ"ה.

כבוד החכם הכולל, יקר מאוד נעלה,
גביר בעמו, ד"ר ל. פינסקר נ"י,
רב שלום וברכה,

יקרת מכתבו מן י"ד דנא קבלתי, והנה בדבר שאלת כבודו הרם, אם הנדיב חפץ להכנס בעובי הקורה האם למלאכות מצדנו הוא צריך? על זה אשיבהו, הן בלי ספק אשר גם בלעדי מלאכותינו הוא עושה בזה בחשאי ע"י עושי רצונו, עם כל זה, חובה עלינו לשלוח מלאכים מקרבנו להנדיב שידברו אתו פא"פ. ראשית דבר יתודע לנו הדבר בבירור איך הוא מצב הענין בקאנ[סטנטי-נופיל], כי בלי ספק יש לו ידיעות ממקור היותר נאמן. שנית, אחר שנתיעץ אתו בזה, אולי יראה גם בעיניו, שגם אנחנו מצדנו יכולים לפעול מה בקאנ', אז יהי' לעזר לנו שם ע"י עושי רצונו הרבים. שלישית, נחזק אותו בדעתו לכל יאמר נואש חלילה לפעליו הנעלים. הן כל הסובבים אותו בפאריז—מלבד הרב צדוק הכהן— הם מנגדים היותר גדולים לישוב אה"ק, וגם ה' ער-לאנגער אין לבו שלם בזה והוא כפוסח על שתי השעיפים ועל דרכו בקודש מצא הנדיב על כל צעד מכשולים, ולו הי' לו לב ארי גם אז רפו ידיו, ואף כי רק לב אדם לו, וכאשר כתבתי בשבוע העבר להחכם ה' לי-לענבלום. וע"כ יען כי לע"ע רק הנדיב הוא העמוד הימיני אשר כל בית ישראל נשען עליו בתקות ישוב האה"ק, ע"כ חובה עלינו להתאמץ לחזק לבבו בדרכו זה. ואם ישאלני כבודו מי אנחנו כי נוכל לפעול מה על לב נסיך הכסף כמוהו? אל יאמר כזה, כי במקום גדולתו שם גם ענותנותו, וגם דברי קטני ערך כמונו יכנסו בלבבו, וכאשר כבר הורני הנסיון לפני שנתים ויותר, עת עמדתי לפניו בפאריז, וכאשר כתבתי במכתבי לה' ליליענבלום הנ"ל, ומאי דלא הוה הוה, מאי דהוה לא כש"כ! קצרו של דבר, הנני עומד חזק בדעתי, כי חובה גדולה מוטלת עלינו לשלוח מלאכים מקרבנו לפאריז, והתועלת מנסיעה זאת יכולה להיות גדולה מאוד, באין ערוך כלל בכל הפרטים, ועל כל פנים לא נפסיד רק הטורח והוצאות הנסיעה. המלאכים, דרך נסיעתם, יהיו ג"כ בוויען כן בפ"פ א מיין, ואולי גם בלאנדאן, אשר גם מלאנדאן נוכל לקוות על עזר ותמיכה, אם רק יבואו שם אנשים מפורסמים ונכבדים.— בדבר הפירוד אשר בין האשכנזים והספרדים, גם בזה אינני מסכים, אשר הוא פירוד שלא יתכן לחברו כלל, כי באמת הספרדים הם תמימים בטבעם ורחוקים ממחלוקת, ועיקר הפירוד נובע מירושלים, ואם יבואו אנשים גדולים ונכבדים מרוסיא לקאנ', יתקרבו הלבבות בנקל, כי אין שום סיבה עצמית לפירוד חלילה. אך בדבר זה עדיין יש לנו זמן רב לדבר, כי הנסיעה מצדנו לקאנ' לא תתכן בשום אופן לדעתי טרם נשלח לפאריז ואולי גם ללאנדאן כנ"ל. — בדבר הרב הירש מפ"פ א מיין כבר גליתי דעתי במכתבי הנ"ל שלדעתי הוא תקות שוא.—ויען כי הענין שאנו דנין עליו כעת גדול ונכבד מאוד בערכו, בקשתי מכבודו הנעלה אשר יתבונן היטיב בזה. והנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנעלה

שמואל בהרב מוהרי"ל **מאהליוועך.**

.174

מאת הד"ר י"ם רבינוביץ לד"ר פינסקר*).

30 December 1884.

Paris 11 Janvier 115.
Rue de la Seine № 63.

Monsieur le Docteur,

Ich habe bereits mit Ihnen, mit Herrn Dr. Grätz — Breslau, mit Herrn Wisozki von der Reise nach Palästina gesprochen. Herr Wisozki will reisen als Delegirter, aber er muss doch einen Begleiter haben, der Französisch spricht, da alle türkische Behörden Französisch sprechen; also will ich ihn begleiten. Ich habe auch in Constantinople Bekannte, die Einfluss haben beim Sultan, ausserdem könnte ich von dem jüdischen Grafen (comte) Comondo, der in Paris lebt, nach Constantinople mich empfehlen lassen.

Meine Begleitung wird also in vieler Beziehung nützlich sein. Herr Dr. Grätz von Breslau ist mit mir einverstanden, und sagt, dass die Monate März u. April die besten Monate zum reisen sind.

Also schreiben Sie mir gütigst, was Sie darüber denken und ob und wann ich reisen kann. Ich will dabei nicht verdienen nur die Reisekosten hin und zurück.

Ergebenster **Dr. Rabbinowicz.**

---

*) הרמ"ל ליליינבלום כותב („דרך לעבור גולים", 24): „הד"ר המנוח י. מ. ראבינאוויטש מפאריז... הציע לנסוע בתור סופר, אך המנוח הר"ד גארדאן ז"ל לא הסכים לזה, מפני שאין החכם הזה מרוצה לגדולי חו"צ בפאריז ומפני שהוא איש זקן ולא יוכל למלא את חובתו כראוי". ועי' לעיל נומר 124. ועי' גם להלן נומר 225. ועי' גם „**קבוצת** מכתבים" לרק"ז וויסוצקי המכתבים ל"א, ל"ז.

175.

מאת חובבי־ציון בריגה למרכז בווארשה.

ב"ה הבוחר בציון!

ריגא, יום ו' עש"ק כ"ב טבת תרמ"ה.

אחינו היקרים וחברינו הנכבדים בעלי הלשכה אשר בווארשא, יהי ה' עמכם וכל חפציכם לטוב ישלים!

מכתבכם היקר מח"י לח"ז הגיענו.

נעוינו משמוע כי בושנו ממבטנו בברלין [1]. ומי האמין לשמועתנו, כי בכל העיר הגדולה לאלקים הזאת לא ימצא איש אחד או שנים כלבבנו, אשר נגע ה' בלבו להלות אלינו בדבר גדול וקדוש כזה ולשית ידו עם חברנו הנכבד ה' זיממעל להיות לנו לראש ולמנהיג!? אך הלא היא העיר הפקד כלה אשכנזים גמורים בקרבה, ומי מהם ינזר לבושת לנהות אחרי ארץ אבותינו מקדם ולזכור את ירושלים על ראש שמחתו?.. לא מהם ולא מהמהם!.. עצת חברנו היקר הד"ר פינסקער, לעזוב את דבר הועד המרכזי ביד החבר ה' זיממעל לבדו ואיש אחד סופר ומזכיר על ידו, לא ישרה בעינינו ולבנו לא יאמין כי תיטב בעיני אחד הועדים הפרטים אשר בכל מלוא רחב ארצנו. וזה משני טעמים:

האחד: יען כי לא נכון לעזוב ענין רב ונכבד כזה, אשר עיני עם עצום ורב תלויות אליו ואלפי ידים עוסקות בו בכל קצוי ארץ רבה, ביד איש אחד, ואם יהי גם מיוחד בחכמה, בטהר לב ובעושר כחברנו הנכבד ה' זיממעל. ואם אמנם כן הדבר כאשר כתבתם, כי עפ"י המשפט אשר נתן אל הועד המרכזי מאת האספה בק[אטוביץ], אין בכחו לעשות דבר קטון וגדול בלתי אם שאל את פי הועדים הפרטים אשר הוא עליהם לראש ורק עפ"י רוב הדעות אשר יחוו המה יקום כל דבר, הנה על כל פנים על הועד המרכזי לבחון ולצרף, לשקול ולפלס את רבי הדעות האלה, לבור את הבר מן התבן אשר בתוכן, להעריך אותן אשה אל רעותה ולהכריע ביניהן. והלא מלבד אשר לא יתכן כי תהיה הכרעה כזאת עפ"י דעת יחיד, הנה תכבד עליו העבודה הקשה הזאת עד כי נבול יבול גם הוא גם האיש העוזר על ידו ולא תעשינה ידיהם תושיה!.. זאת ועוד אחרת: הנה הועד המרכזי הוא גם הועד הראש לכל הועדים הפרטים אשר אתנו בארץ, והוא המקור והמעין אשר מאתו תצאנה כל העצות וכל ההצעות לטובת הענין כלו, ואיך יעשה כזאת איש אחד?..

הטעם השני הוא: כי כל עיקרה של ההחלטה אשר החליטה האספה בק' לכונן את הועד הזה מעבר לגבול ארצנו הוא (מלבד פני הלוט) למען יהי לעניננו ברק לעיני אחינו החכמים והעשירים הגדולים אשר שם, לעורר את נפשם ולמשוך את לבם לקרבה אלינו; ומה תהי' תפארת ועד כזה, בעל חבר אחד, על המעשה אשר אנחנו עושים? ובמה יהי כחו גדול לעשות את הגדולות אשר אנחנו חפצים ואת הנפלאות אשר אנחנו מיחלים אליהן?.. ומה גם כי האיש זיממעל, עם כל כבודו הגדול ויקרו הרב, איננו מן המפורסמים כ"כ הנודעים לשם ולתהלה בארץ. ובכלל איך נשא פנינו אל ההגיון הישר אם נאמר „ועד" לאיש אחד?! עפ"י הדברים האלה הננו חושבים למשפט כי לא טובה הפעם עצת חברנו הנכבד החכם הד"ף, וכי טובה ממנה העצה אשר יעץ חברנו היקר הר"ד גארדאן לאמור: כי עזוב נעזוב את דבר ברלין ונשים פנינו אל אחת הערים האחרות אשר בגרמניה, כפראנקפורט, ברעסלוי או קאֶניגסבערג, אולי נמצא שם את אשר אנחנו מבקשים, ובדבר הזה נוכל להעזר עזר רב על ידי איש החמודות ורב הפעלים הוא הרב הד"ר ריליף הי"ו, אשר באמת אין כמוהו בכל הארץ, איש אשר ידיו ולבו אמונה לחפצנו הקדוש ולישע עמנו העשוק והרצוץ, ואשר על כן מאד מאד הטיבותם לעשות כי לקחתם דברים אליו. וגם הדברים הטובים והנחומים אשר השיב לכם יתנו עדיהם, כי אין כמוהו איש אשר הכח ברוחו והחפץ בלבו לעשות תושיה [2]...

ואם תאמרו אלינו: הנה בעוד אנחנו הולכים לתור בארץ רבה ימשכו הימים והיו לירחים ודבר „הרשיון", אשר הוא לנו כלחם לרעבים וכמים לצמאים, מה תהא עליו? על זאת נשיב: כי סוף סוף הלא גם אחרי אשר נעביר את הועד המרכזי מעל לגבול ארצנו לא נוכל לכסות את מעשנו אשר אנחנו עושים בארצנו במשאון ההיתר (לעגאליטעט), בטרם יבוא לנו מגנזי מרומים, ואנחנו לא בעבור זאת נאסוף ידנו וחדלנו מעשות את אשר אנחנו עושים, כי אם עשה נעשה ופעול נפעל ויעבר עלינו מה!... ואם כן הלא טוב טוב לנו כי ישאר הדבר כאשר הוא עתה, תחת הנהגת חברנו היקר החכם הד"ף ותחת הנהגתכם אתם, חברינו היקרים, מאשר נשליך אותו על קרן הצבי. וה' הטוב בעיניו יעשה!...

הנה זאת היא העצה היועצה לכם מאתנו ומאת חברנו היקר רד"ג. והנה אנחנו המעטים, ואתם, אחינו

---

1) הרמ"ל ליליינבלום כותב („דרך לעבור גולים", 23): „בשוב המנוח (פינסקר) מן האספה לביתו עבר גם דרך ברלין, וכפי הדברים שלקח שם נשקפה לו תקוה ליסד שם הנהגה, אשר בראשה יעמדו המפורסמים גאטטשאלק לעווי, הפיזפ' קארל בערנשטין וה' זיגיזמונד זיממעל. המנוח היה נכון למסור את ההנהגה גם ליחיד, היינו לה' זיממעל הנ"ל. אך לזה לא נאותו לא חו"צ ולא היחיד הנ"ל". ועי' להלן בכמה מכתבים בנוגע לענין זה:

2) עי' לעיל נומר 165 והלן נומר 212.

היקרים, הרבים, התיעצו ועשו וה' הבוחר בציון יהי בעזרכם ויורה לכם את הדרך הטוב

כחפצכם וכחפץ אחיכם הנאמנים אתכם בברית ה'.

הסופר והמזכיר

זאב"ר הכהן קאפלאן.

.176

מאת ליליינבלום לד"ר י. צלינוב *).

Одесса, 23 Декабря 1884 г.

Весьма занятый частными и общими дѣлами, авторъ «Автоэмансипаціи» поручилъ мнѣ отвѣтить Вамъ на Ваше къ нему письмо [1]) слѣдующее: 1) Занимаясь теперь дѣломъ колонизаціи Палестины, авторъ вышеозначенной брошюры не только не перемѣнилъ своего взгляда относительно выбора мѣста для колонизаціи евреевъ, но и продолжаетъ дѣйствовать по намѣченному имъ плану. Дѣло вотъ въ чемъ: считая вопросъ о выборѣ мѣста неподлежащимъ компетенціи той или другой частной личности, авторъ представилъ его разрѣшенію, такъ сказать, всего еврейства, и онъ надѣялся, что конгрессъ делегатовъ всего еврейства выскажетъ свое окончательное рѣшеніе въ пользу той или другой страны. Но евреи Запада почему то совершенно игнорировали предложеніе автора. Евреи же Востока раздѣлились въ своихъ взглядахъ: одна часть, подобно западнымъ евреямъ, не откликнулась на зовъ автора, вторая часть, горячо сочувствовавшая мыслямъ автора, безъ всякихъ конгрессовъ рѣшила вопросъ въ пользу Палестины. Такъ какъ противная часть ничего не предложила, а вообще отвергаетъ всякую мысль о радикальномъ рѣшеніи еврейскаго вопроса, то авторъ не могъ принять во вниманіе ея мнѣніе и ему оставалось только прислушиваться къ сужденіямъ другой, сочувствующей его мыслямъ части.

Она, эта часть, служила автору вмѣсто конгресса. Авторъ былъ радъ, что поставленный имъ вопросъ былъ, наконецъ, рѣшенъ еврейскимъ народомъ, онъ былъ тѣмъ болѣе доволенъ, что выборъ палъ на Палестину...

2) Печатаньемъ русскаго перевода своей брошюры авторъ заниматься не можетъ. Если хотите печатать ее, то авторъ даетъ Вамъ на это свое разрѣшеніе.

3) Изложенное отъ имени автора въ 1-мъ пунктѣ вы можете напечатать въ примѣчаніи къ переводу, или въ предисловіи къ нему.

М. Л. Лиліенблюмъ

*) מן הדקומנטים, שהמציא לנו ה' פסח מארק.

1) עי' לעיל נומר 170.

.177

מאת י. יאסינובסקי לד"ר פינסקר.

Варшава, 24 Декабря / 5 Января 1884/5.

Многоуважаемый Докторъ,
Левъ Семеновичъ!

Я вполнѣ согласенъ на порученіе бюро времен. Ц. К. одному г. Зиммелю. Намъ необходимъ центръ для объединенія дѣятельности членовъ времен. Ц. К. и для правильнаго сношенія съ кружками и Палестиною. Такимъ центромъ можетъ служить, въ теченіи текущаго года, бюро изъ одного энергическаго лица и секретаря. Я не сомнѣваюсь, что со временемъ найдутся лица, которыя пожелаютъ принимать участіе въ дѣятельности бюро. У насъ много противниковъ, но не настолько, чтобы могли внушить намъ полное отчаянье. Наоборотъ, немного начинаютъ проявлять извѣстную симпатію къ дѣятельности нашей. Нашъ (варшавскій) мѣстный еврейско-польскій органъ «Israelita», который до сихъ поръ былъ нашимъ ярымъ противникомъ, въ послѣднемъ номерѣ напечаталъ выдержку изъ катовицкаго протокола съ рѣчью Вашею in extenso, и въ заключеніе даетъ самый лестный отзывъ о дѣятельности нашей. Мы получили свѣдѣнія, что подъ вліяніемъ катовицкаго протокола (въ особенности на древнееврейскомъ языкѣ) образовались новые кружки, которые постановили присоединиться безусловно къ намъ. Изъ Лондона пишутъ, что и тамъ образовался кружокъ, представители котораго роздали огромное число кружекъ по домамъ.— — — — — — — — — — — — — —

Съ совершеннымъ почтеніемъ остаюсь весь и всегда готовымъ къ услугамъ

И. Ясиновскій.

.178

מאת שפ"ר לב"צ מירקין *).

Warschau 9/1 (28/12) 85/4.

ידיד יקר!

— — — — — — — — — — — — — —

סבת התאחרות העתקת הלשכה לברלין הוא העדר עוד שני חברים יועצים, כי הרבנים תלוים בדעת הפרנסים (Vorstand) ואין להם הרשות לנהל חברה בלי רשיונם, ואנשים פרטים עוד טרם נמצאו שיאבו לעבוד עבודה כזו, מפני שהעבודה מרבה להכיל ואין לכם מושג מזה אף אחד מני אלף. בכל יום ויום מתחדשות הלכות בבית מדרשנו. עבודתנו העיקרית עתה להור

*) מן הדקומנטים, שהמציא לנו ה' יוסף מירקין.

אחרי אנשי־שם שיתנו מכתבי מליצה לגדולי השרים בקושטא. לזה נחוצות חקירות ודרישות. עיקרי המתעסקים בזה הם אחינו הפראנקפורטים והד"ר זאלווענדי בראשם, מפני שהזקן הירש הרב שם 1) הוא אוהב נאמן להנסיך העססען־דארמשטאדט וכבר הועיל הרבה להמתקת הדינים בימי השמד של איגנאץ שחיק טמיא לפני שלש שנה.—

אחשוב למותר לכנוס בפרטים. בימים האחרונים נלוה סמאלענסקי לעבודה זאת וע"י מצאנו פרקליטים בקושטא. המלאכות תוכל לצאת לאור רק כשנדע שיש לנו מליצים טובים בבירת תוגרמא ולכל הפחות סך ידוע מהעונה את הכל. לפ"ז יעבור עוד חדש ימים ולא יותר. בלאנדאן נוסדה חבורה גדולה ע"י החבר וואלרויך. שני אלפים קופות נדבקו בבתי גדולי העיר. החברה נקראת בשם Filiale de Union Montefjore a Russie או מחלקה לאגודת מונטיפיורי הנוסדת ברוססיא. מזה תראה מה בין נקיי הדעת ובעלי פעולה מסודרת, לבין הנלהבים, משוללי בינה ישרה ושואפי שררה כהאיש * * * שהוליך שולל את הד"ר מ"ש 2) שאינו מכיר בלשון הקודש ואין לו כל מושג ממצב הענין. זה * * * פנה אלינו במכתב ויבקש, כי מפני שהוא נחשב לעומד על גבי מ"ש ומורהו דעת בענינים הנוגעים להכלל, ע"כ ראוי ונכון שהכתבים שאנו שולחים כפעם בפעם יכתבו על שמו, כי הד"ר מ"ש אין עתותיו בידו וגם לא יבין הענין. אנחנו ענינו, כי לזה צריך גלוי דעת מצד מ"ש שהוא ממלא את ידו להיות סגנו. * * * * * * * * * *
וירבה להג הרבה מדוע נדרוש ההתאחדות ובמה זכתה ווארשא. אנחנו ענינו כי אין אנו נוטלים שום עטרה לעצמנו, וכי אדרבא, הקופה הכללית היא בווילנא, אדעססא ומאסקוי, ההנהגה הראשית באדעססא ואנחנו הננו רק משרתים וגם זה לפי שעה, אך הוא באחת * * * * * * * * * * * *
* * * * * * * * * * * * * * *

אך זאת נתקש מכם, קבלו נא המכתבים שאני ויאסינובסקין ערכנו אליו * * * קראו עצרה והשמיעו את דברי מכתבי ושפטו בינינו ובין הנרגנים מפרידי אלופי ישראל וכאשר תחרצו משפט, תכתבו אלינו את דעתכם. לנו אחת היא אם עיר ואם לערי רוססיא הקדושה * * * קיוב * * * תהיה אבן הראשה לבנין בית ישראל, או כפר קטן בנאות ליטא, ובלבד שנאריך באחד. אחת היא ארץ הצבי, ולעם אחד בארץ נחוץ להיות אינסטיטוט לאומי אחד, כי באופן אחר השאלה במקומה עומדת, מי יאסף בחפניו הידיעות הרעות והטובות? מי ישים משקל לרוח היום אם טוב או רע לענין הישוב? למי יתיחסו אחינו המערבים או למשל

1) ר' שמשון־רפאל.
2) מאנדלשטם.

ששת האגודות במדינת סערביא שנאגדו אלינו לפני שלשה ימים, מי יעמוד בקשר ויחס עם ערלאנגער וצדוק כהן? ועד כמה מכוער הדבר בעיני אחינו המערבים והמזרחים. עוד לא הספקנו להחל מעשינו, עוד הילד מוטל על ערשו באין אונים והנה פרץ עליו פרץ אחיו השני למען אשר שניהם יהיו כנפל אשת בל חזו שמש 3). סוף דבר, יעמדו הקיובים בראש ואם מסכימים הנכם לזה יוכל הדבר להעשות תומ"י, אך ובלבד שלא נפריד בין הדבקים ולא נשים שמות בבית ישראל אשר אך עתה החל להבנות.—

אחיכם אני
שאול פנחס ראבינאוויץ.

3) על צרת הפרוד מתאונן גם הד"ר פינסקר בצירקולר אשר שלח להאגודות בעת ההיא. עי' „דרך לעבור גולים" 26. ועי' „קבוצת מכתבים" לרק"ז וויסוצקי מכתב כ"ה. ועי' גם להלן נומר 185 הערה 1.

179.

מאת י. יאסינובסקי לד"ר פינסקר.

Варшава, 30 Декабря 1884 г.

Многоуважаемый Докторъ,
Левъ Семеновичъ!

Въ отвѣтъ на Ваше письмо отъ 27 с. м. Извѣстія о неудачахъ въ Берлинѣ производятъ на меня подавляющее впечатлѣніе. Центръ и хранилище переписки нашей должны непремѣнно быть въ Европѣ; иначе будемъ всегда связаны. Ошибаются г. Гордонъ и другіе въ своихъ взглядахъ на бюро. Они смотрятъ на бюро какъ на главный двигатель нашей дѣятельности, поэтому желаютъ, чтобы оно находилось въ рукахъ извѣстныхъ своимъ авторитетомъ лицъ. Между тѣмъ, какъ они, на самомъ дѣлѣ, должны намъ служить, по крайней мѣрѣ на первыхъ порахъ, объединительной посредствующей станціей, куда всякій могъ-бы свободно обращаться своими предложеніями и воззрѣніями, въ угодной формѣ, безъ опасенія внѣшней критики, опеки и указанія. Роль этого бюро должна сводиться къ роли конторы или лучше сказать канцеляріи вр. Ц. Ком., докладывающей членамъ вр. Ц. К. текущіе вопросы и приводящей въ исполненіе рѣшенія послѣднихъ. Такимъ образомъ, въ составъ подобнаго бюро могутъ входить лица, практически умныя съ посредственнымъ образованіемъ, безъ вѣса и громкаго имени; а персоналъ его можетъ ограничиться управляющимъ, секретаремъ и помощникомъ или писцомъ. При подобномъ составѣ и персоналѣ авторитетъ будетъ сохраненъ за членами вр. Ц. Ком., а во главѣ будемъ имѣть Васъ, многоуважаемый докторъ, (того и другого желаютъ всѣ

чл. вр. Ц. Ком., кружки и приверженцы дѣла колонизаціи).

Завтра отправляется г. Мозесъ въ Берлинъ для переговоровъ съ г. Зимелемъ и пріисканія еще двухъ членовъ въ помощь послѣднему. Онъ, г. Мозесъ, увидится тамъ съ г. д-ромъ Шапирой, который стоитъ во главѣ Гейдельбергскаго кружка, имъ-же образованнаго. Со стороны г. Рабиновича это большая опрометчивость, что до сихъ поръ не указалъ на г. Шапиру, который въ послѣднее время проживаетъ въ Берлинѣ, намѣревается тамъ оставаться на всегда и имѣетъ тамъ большой кругъ знакомыхъ.

Въ виду всего изложеннаго убѣдительнѣйше прошу Васъ, многоуважаемый докторъ, воздержаться объявленіемъ Вашего рѣшенія членамъ вр. Ц. Ком. до результата поѣздки г. Мозеса. —

— — — — — — — — — —

Съ совершенной преданностью остаюсь весь и всегда готовый къ услугамъ Вашимъ

И. Ясиновскій.

.180

ת. הד״ר עזריאל הילדסהיימר לד״ר פינסקר *).

Wohlgeb.

Herrn Dr. Pinsker, Odessa.

Ihr. Gesch. vom 17/29 Dec. habe ich bestens dankend erhalten, ich fühle Ihnen wahrlich voll und ganz die Stimmung nach, unter deren Eindruck dasselbe geschrieben, ich kenne die Anstrengungen unseres theueren H. Simmel ganz genau, da er mit mir Schritt fur Schritt zu conferiren die Güte hat. Dass mich die Oede, der man hier allüberall begegnet, nicht überrascht, brauche ich Sie nach der Darstellung der hiesigen Situation, die ich Ihnen gab, nicht erst zu versichern, aber s o steril wie wir ihn (?) thatsächlich gefunden, hätte ich ihn doch auch nicht gehalten. Sie appelliren nun an mich, dass ich ins Comité eintreten solle. Ich werde Ihnen hierauf ehrlich und offen wie immer antworten. Ihren Wunsch kann ich aus folgenden Gründen nicht erfüllen: 1) Wäre ich vor Gott nicht **יוצא**, wenn ich von Ihm verlangen würde (und das geschehe, wenn ich das Amt annähme), dass er mir im 65-ten Jahre, bei einer ohnedies so grossen Arbeitslast, d i e i c h e i g e n t l i c h a b z u w i c k e l n v e r p f l i c h t e t w ä r e, noch die Kraft zur Uebernahme dieser grossen Arbeit, worüber ich mir keine Illusion mache, verleihen solle. 2) Mit dem Augenblicke, in welchem ich Comitemitglied werde, wird die Situation des Vertretungskörpers, also indirekt des Vireins selbst ,für eine ortodox-religiöse angesehen, und ich brauche Ihnen nicht erst zu sagen, dass der bei weitem grösste Theil derer, an deren materieller Unterstützung wir appelliren, sich dadurch abwendet. 3) Sie sind sehr im Irrthum, wenn Sie glauben, dass mein Einfluss in dieser Frage bei meinen religiösen Gesinnungsgenossen allgemein durchschlägig ist; in der That ist dies nur bei dem geringsten Theil der Fall. Ich bin daher genöthigt Ihnen die Situation, wie sie wenigstens in Deutschland ist, nochmals kurz zu skizziren. Zunächst muss ich die Vorbemerkung vorausschicken, dass fast alles Erez-Israel-Geld in Deutschland (vielleicht 9/10) aus Süddeutschland kommt, der bei weitem grösste Theil der Spender daselbst gehen mit den Pekidim in Amsterdam, ihrer Centralstelle, durch dick und dünn (incl. Dr. Lehmann und Distrikts-Rabbiner Nathan Bamberger in Würzburg) und diese Pekidim sind die geschworenen Feinde aller Bestrebungen, welche die Chalukagelder in andre Kanäle führt, die einzige Inconsequenz derselben ist der Bau eines Hospitales, den sie selbst in die Hand genommen haben. Zu diesem wie gesagt den grössten Theil Süddeutschlands (ausser denen, die Dr. Salvendi das Geld schicken und das Vertrauen der Disposition schenken) umfassenden Contingent kommen nun aber auch die Antipalästina-Colonisationsfanatiker selbst unter den Gesetzestreuen. Ich habe mir bei einigen Massgebenden die Hände wundgeschrieben—schade um Zeit und Porto. Dass wir in Norddeutschland so viel auf diesen Fanatismus stossen, sehen wir hier in Berlin bei allen von H. Simmel gemachten Versuchen. Zu allem Malheur gehört bekanntlich die Alliance, namentlich die jetzige Seele derselben, Isidor Löb, wie die frühere, Charles Netter, zu diesen Fanatikern.

Se sehr ich selbst dies Alles beklage, so sehr tröste ich mich dass..[1]) es vielleicht so besser ist, weil meiner festen Ueberzeugung nach, die Zeit für die Öffentlichkeit, nicht nur die ganze, allgemein publizistische, sondern auch für die halbe, jüdisch publizistische und ö f f e n t l i c h o r g a n i s a t o r i s c h e n o c h n i c h t gekommen ist, ja der Sache noch sehr viel Schaden bringen kann. Ich weiss nicht, ob Ihnen Herr Simmel Mittheilung von einem Briefe Michel Erlangers an ihn gemacht hat, die einzige erhaltene Correspondenz, welche nicht kühl bis ans Herz hinan, sondern von einem warmen sympatischen Hauch angehaucht ist. Aber auch in diesem Schreiben ist der Refrain des sehr eingeweihten Augenzeugen immer, dass so lange der Bann in Constantinopel

---

*) משום שאין אנו יודעים, מתי נכתב המכתב זה, לכן קבענוהו ב ס ו ף שנת 1884, שהרי, כמו שמעידה השורה הראשונה ממנו, בכל אופן לא נכתב קודם לזה.

1) נקודות בתוך המכתב.

nicht gebrochen ist, jede grössere Organisation von Vereinen, namentlich wenn diese internationale sind, als auf Losreissung von Provinzen gemünzt, äusserst . . . . [2]) erscheint und sie daher zu noch schärferen oberhoheitlichen Ukasen drängt. Dessen Ausführungen sind so einleuchtend, und dessen Belege aus authentischer Erfahrung sind so überzeugend, dass es wahrlich kaum möglich das Odium für eine entgegengesetzte Handlungsweise zu übernehmen. So hat er es z. B. tief beklagt, dass die Uebersendung der 10000 Frs. an ihn und die 3000 Rbl. für Samarin in Hameliz und Hamagid stand, was sofort (von Personnen, deren Interessen dadurch durchstreicht werden) d e n t ü r k i s c h e n W ü r d e n t r ä g e r n z u g e t r a g e n w i r d.

Die Deputation nach Constant. betreffend, so habe ich leider! keinen direkten Vorschlag, vielleicht aber einen indirekten. Wiederum lasse ich eine Bemerkung vorausgehen. Die unerhörte Willkür des Pascha in Jerusalem, der von den Juden verlangt nicht nur für ihr erworbenes Areal einen Firman aus Const. beizubringen, was immer gewesen ist, sondern auch für jedes aufzubauende Haus, was eine reine Antisemitenchicane ist, eine Pséra (?), weshalb schon viel in Const. versucht worden ist, hat mich veranlasst einem s e h r a c h t b a r e n und für die Gesammtinteressen des Judenthums sehr thätigen Freunde, dem Schreiber der Einlage anheim zugeben, ob vielleicht durch den in hohen Ehren stehenden Leibarzt des Sultans unseren Glaubensgenossen Dr. Elias Pascha Etwas zu machen ist. Einliegend die Antwort.[3]) Ich bin nun der Meinung, dass nur Constantinopelitaner selbst, die Land und Leute und Alles was davon

---

2) מלה מטושטשה שאי-אפשר לקראה.

3) המכתב הוא מאת ה' הרמן בריטנר (עי' על אדותו ב„קבוצת מכתבים" לרק"ז וויסוצקי (ווארשא, תרנ"ח) עמ'60) ומשום שהמכתב כתוב גרמנית משובשה מ א ד (האיש היה רגיל, כפי הנראה, לכתוב את דבריו רק צרפתית) עד שקשה גם להבינו, לפיכך מוסרים אנחנו אותו לא ככתבו וכלשונו, כי אם בתרגומו. ואלה דברי המכתב: „אדון נכבד מאד! מכתבך הנעלה מן יום התשיעי לח"ז בא לידי. תכנו הכאיב את לבי מאד, כי יודע אנכי את המצב זה כבר ותקוותי מעטות. ואף-על-פי-כן הייתי אצל האיש גדל-הערך, אשר בו ידובר, שוחחתי עמו זמן רב, אבל לא הצלחתי להוציא תועלת משיחתנו, משום שעוד קודם לזה נשא ונתן איש שיחתי בנוגע לאותו ענין עם אנשים רבי-המעלה ולשוא הוא כל עמלו כל זמן ש ה ם (כלומר היהודים המתנחלים בארץ-ישראל.—העורך.) אינם עומדים בנתינותה של טורקיה. הללו אמרו: כמה לא ישרו ה ם, כי גורשו מרומניה ורוסיה ועל ח ס ו ת הממלכות האלה אינם מְוַתרים... איש-שיחתי מסופק מאד, אם באמת תגזור הרשות הטורקית הריסה על הבנינים שבנו (היהודים), אבל לעשות דבר של ממש לטובתם אי-אפשר יהיה כל זמן שלא יקבלו עליהם עול מלכות טורקיה. — אני מצטער שאין בידי להודיעו דברים יותר טובים. בכבוד גמור ה ר מ ן ב ר י ט נ ר. 26/12 לשנת 1884. קונסטאנטינופול".

hängt (sapienti sat) kennen, die richtige Männer für die in Rede stehende Mission sind. Sollten Sie und Ihre übrigen Herrn Mitberather derselben Ansicht sein, so wenden Sie sich mit Bezugnahme auf mich an Herrn Breitner, für die bosondere Vertrauenswürdigkeit desselben stehe ich ein; dagegen sind weder vom Rabb. Hirsch und Baron v. Rothschild[4]) Empfehlungen zu erzielen. Letzterer giebt n i e eine E m p f e h l u n g und wird sich auf mein Ersuchen hin ebensowenig dazu entschliessen, wie er es in früheren Fällen in weit näher liegenden Dingen und brennenden Fragen auf Bitten sehr nahestehenden Freunde gethan; ersterer hat nie Etwas in Palästinensischen Angelegenheiten gethan, weil er, wie er sagte, mit keiner Sache zu thun habe, die er nicht übersehen und durchschauend beurtheilen könne.

Mit dem innigen Wunsch, dass der himlische Vater recht bald eine erfreuliche Wendung in unsrer hochwichtigen Angelegenheit herbeiführen möge, zeichnet freundschaftlich

Dr. I. Hildesheimer.

N. S. Oben vergass ich zu bemerken, dass ganz Ungarn (mit über 600.000 Juden) ganz auf dem Standpunkte, der oben als der der Pekidim bezeichnet, steht und auch dem Unternehmen der Armen-und Pilgerwohnungen in Jerusalem, seitdem ich Ungarn verlassen, eiskalt fernsteht.

---

4) כפי הנראה—הפרנקפורטי.

.181

עליה ראשונה של קבוצת בילויי"ם לגדרה *).

ב"ה. גדרה. כ"ד טבת התרמ"ה.

קול מגיד חדשות מעבודתנו ומעמדנו מכ"ו כסלו עד כ"ו טבת.

ביום כ"ו כסלו התרמ"ה עלינו ל„גדרה" אנשים שבעה. אחרי ימים אחדים באו עוד שנים מירושלם ושלשה עודם בירושלם וביפו בגלל עסקיהם. בבואנו לגדרה בנינו בעצמנו (י"ש חאזאנאוו) ארוה לחמור, את הבית צפינו מבית במחצלאות וגם מקום למשכבנו עשינו לארכו ולרחבו. אחרי כן גמרנו לחפור תנור באדמה כי לא טוב לנו לנסוע פעם בפעם לאפות לחם בראשון לציון.

ששה ימים עבדנו כלנו בתנור. בתחלה חפרנו בור

---

*) מן הדקומנטים, שהמציא לנו ה' ש. צרנוביץ, ווארשה.— הדקומנט שלפנינו הוא גליון נדפס: „הוספה „להצבי" גליון י"ג" (לשנת תרמ"ה).

בעמק האדמה שלשה מתר מעוקב, בצדו האחד חפרנו מערה מתר אחד ארכה ושמנים סמ"ט רחבה ועל הבור הזה עשינו גג מקרשים למען יעצור בעד הגשמים. מספר בני חברתנו הנמצאים בגדרה תשעה ובתשעה ימים יעבוד כל אחד: יום או יותר עבודות כלליות הנחוצות עתה, יום אחד יבשל לכל החברה, ולילה ישמור בחוץ, ויום אחר בשני שבועות יאפה לחם—ואם כן כל אחד מאתנו יעבוד עבודת הכרמים לא יותר מארבעה ימים בשבוע, חוץ מהנסיעות ליפו וימי הגשמים.

ביום ו' ח' טבת בא הנה האדון קאזוני, יום תמים סבב בהרי ובקעות גדרה והרץ משפטו לאמר: ההרים רובם טובים מאד לזיתים ולשארי נטיעות, ולכרמים לא יאותו רק אחרי הזבלם והעדרם, חוץ מהר משה ויהודית הטובים גם לכרמים לעת כזאת. בשמענו זאת ובחשבנו כי עבודה רבה מוטלת על כל אחד מאתנו גם בבית, באשר עירירים אנחנו, ואין לנו לא סוסים ולא עגלות לזבל את ההרים, הזמן קצר והמלאכה מרובה, ואם נטע כרמים על ההרים הסמוכים לבית אז לא נראה ברכה בעמלנו, ואף אם נעדר כל אחד, אם רב, שני דונם, אז נחוץ לנטוע עליהם זמורות עצי גפן צרפתים, ובשנה הנוכחית אין כאלה „במקוה ישראל", ואף אם היו אז יעלה מחירם יותר מחמש מאות פרנק — אחרי כל אלה בחרנו בשני ההרים, הר „משה" נגד הבית, והר „יהודית" סמוך להמערה. על הר „משה" אשר לא יחרש, רק במעדר יעדר, נטע זמורות ע"ג [1]) צרפתים ולקחנו כל אחד לע"ע שני דונם, אם נעדרם עד הפסח טוב ואם לא, נגמר את העבודה אחר הפסח, כי אין בשנה הזאת ע"ג לנטיעת הכרם. ועל הר „יהודית" אשר אדמתה גם תחרש ואיננה דורשת זבל נטע זמירות ע"ג ערבים ולקחנו כל אחד מחמשה עד ששה דונם. את העבודה על הר „משה" כבר החלנו, אבל מעט מזעיר עבדנו, כי זה החדש עבר בעבודות כלליות, היינו עשיית הארוה, חפירת התנור, מדידת הארץ, נסיעות ליפו, ועוד בדברים הנמצאים לרוב במקום חדש אשר לא עלה עליו איש זה כבר, ועל הר „יהודית" נתחיל בבוא הזמורות מחברון. ירקות לא נזרע עתה, באשר חשבנו מתחלה, ואולי נזרע בצלים ופול לאכילתנו. את האדמה להערבים לא נתנו עוד באריסות, אך תקותנו לגמור עמהם מהרה. שלום לנו את כל הפלחים שכנינו מסביב. זה כחמשה ימים ירד פה מטר יום יום.

שלמה ציקערמאן.	יעקב שלמה חאזאנאוו.
אליהו סווערדלאוו.	צבי הורוויץ.
בנימין פוקס.	יוסף ליב לים.
יעקב מוהילנסקי.	דוד ליבאויץ.
מנחם מענדיל מוהילבסקי.	

[1]) ר"ת: ענבי גפן.

דברי העורך: גורל בני ביל"ו כגורל כל המקריבים נפשם בגלל רעיון נכבד. בראשנה יכבדום וינשאום ויהללום, אך כאשר יתישנו והיו לדבר חול ונעזבו לנפשם להלחם את המניעות והמכשולים כאשר יוכלו. חלוצי בית יעקב אלה אשר אין כמוהם בכל עולי הגולה אשר ידמו להם באמץ לב ובכח הסבלנות ובטהרת הכונה החלו גם הם להיות למטרה לרכות רעות ולמלשינות עד כי נמצאו אנשים אשר יספקו במציאותם. לא נכחד כי נחשוב ללא כבוד לחובבי ציון ברוסיא כי עוד לא יכלו להביא את האנשים האלה אל המנוחה ועוד יענו נפשם בתוחלת ממושכה. ידענו לנכון כי כל הכסף הנמצא עתה בקופת בני ביל"ו רק ארבע מאות ושלשים פרנק. אלף וחמש מאות הרו"כ אשר נשלחו מפאלטאווא נשלחו רק למקנה אדמה ולא להוצאותיהם. וא"כ רק עוד כחדש יוכלו לעבוד עבודה, ולכם חרד מה תהי אחריתם. האמנם לא ימהרו חובבי ציון לחלצם מן המצר?

.182

מאת י. יאסינובסקי לד"ר פינסקר.

Варшава, 2/13 Января 1885 г.

Многоуважаемый Докторъ,
Левъ Семеновичъ!

Подтверждая содержаніе вчерашняго письма моего, препровождаю Вамъ полученное нами сегодня письмо г. Леванды съ новымъ предложеніемъ – назначить въ г. Кіевѣ съѣздъ или конференцію съ цѣлью учрежденія какихъ то центральныхъ кружковъ. Что касается меня, то я смотрю на это предложеніе какъ на отрицаніе котовицк. собранія съ его постановленіями и созданной имъ организаціей, и поэтому нахожу оное (предложеніе) неподлежащимъ нашему обсужденію. Собраніе, состоявшее изъ представителей почти всѣхъ главныхъ кружковъ, слѣдовательно компетентное и авторитетное, организовало временный Ц. Ком. и возложило на него: конституированіе учреждающагося Монтефіоровскаго союза, веденіе текущихъ дѣлъ по колонизаціи Палестины, обзаведеніе существующихъ въ Палестинѣ колонистовъ и ходатайствованіе объ устраненіи запрета турец. правительства въ отношеніе евреевъ колонистовъ. Такъ какъ устройство центральныхъ кружковъ не облегчитъ ни одной изъ задачъ, возложенныхъ на времен. Ц. К., а поведетъ только къ децентрализаціи дѣятельности нашей, то сужденіе о подобныхъ устройствахъ не только не входитъ въ кругъ дѣйствій времен. Ц. Ком., но противорѣчитъ основнымъ началамъ его. Если кружки найдутъ для себя полезнымъ и удобнымъ присоединиться къ кіевской организаціи, придется намъ упразднить времен. Ц. Ком. и предоставить все кіевскимъ дѣятелямъ [1]). Но смѣю сомнѣваться въ

[1]) עי' לעיל נומר 178 עמ' 376.

подобномъ результатѣ. Мы видимъ наоборотъ, что существовавшіе до сихъ поръ и образовавшіеся вновь кружки какъ у насъ такъ и заграницей присоединяются безусловно къ намъ и признаютъ авторитетъ нашего Ц. К.

Если не удастся намъ устроить бюро въ Берлинѣ или въ другомъ западноевроп. городѣ, придется намъ, до поры до времени, удержать тепорешній порядокъ управленія дѣлами. Предлагаемые намъ центральные кружки не упростятъ нашей дѣятельности и не въ состояніи устранять встрѣчаемыя затрудненія.

Что касается мѣста централизаціи дѣятельности нашей по Монтефіоровскому институту, въ послѣднемъ случаѣ (когда Берлинъ или другой заграничный городъ окажутся не возможнымъ для этого), то выборъ таковаго должно предоставить не кіевскому или другому какому либо кружку, а членамъ времен. Ц. К. Мы, варшавскіе дѣятели, признаемъ лишь авторитетъ послѣднихъ и ихъ постановленіямъ будемъ безусловно подчиняться. Относительно палестинской депутаціи нѣтъ у насъ никакихъ извѣстій. Отъ г. Бернштейна, еслибы даже участвовалъ въ депутаціи, нельзя ожидать практической пользы. — — — — — — — — — — — — — — — — —

Съ совершенной преданностью остаюсь весь и всегда готовымъ къ услугамъ Вашимъ

Ясиновскій.

.183

מאת דוד גורדון לד"ר פינסקר.

Lyck, 15 Januar 1885.

Hochgeehrter Freund!

Bezugnehmend auf Ihre letzte Zuschrift, glaube ich, dass meine Ansicht wegen Berlin nicht durchdringen wird. Wenn Sie, geehrter Freund, von forne herein entschieden dagegen wären, so wäre niemand dafür[1]). Nun da Sie den Vorschlag zuerst machen, wird wahrscheinlich niemand dagegen sein, weil geglaubt wird, dass auch Sie dafür sind. Ich thue das Meinige dabei, es zu verhindern, aus aufrichtiger Ueberzeugung, dass eine bessere Leitung als die Ihrige wir nicht bekommen können!

1) מכאן נראה, שגם פינסקר לא נטה בכל לבו אחרי ברלין, אלא שבהשמעו להחלטה שהחליטה האספה בקאטוביץ עשה באמונה את כל אשר עלה בידו לעשות, כדי שההנהגה תעבור לברלין, ואולם גורדון התנגד בפירוש לדבר זה והשתדל, שדוקא פינסקר יעמוד בראש ההנהגה.

Die Aquisition von «Gusch Chaleb»[2]) wäre ein sehr grosser und überaus wichtiger Schritt zur Förderung der Sache und Zukunft des Central-Comités. Dies würde neues Leben in die ganze Bewegung bringen und das Vertrauen in der Sache ungemein heben. Möchte es nur gelingen, und Sie werden sich um der grossen Idee verdient gemacht haben! Theilen Sie mir gefl. mit, unter welchen Bedingungen werden die Actien vergeben. Es sind nämlich welche in England, die sich in Palästina besetzen wollen und wollen Land kaufen, und dieselben würden sich gewiss dabei betheiligen wenn der Ort angekauft wird. Es würde sehr leicht sein es nachher an Ansiedler zu verkaufen. «Arbel» ist bereits gekauft von den Suwalkern und noch einen grossen Platz am Jordan hat ein reicher Mann erworben, alles in der Nähe von «Gusch Chaleb» und „יסוד המעלה". Jene Gegend wird der Körnpunkt einer grösseren Kolonisation werden können.

Natürlich werde ich darüber nichts veröffentlichen wenn unser Freund Zederbaum es nicht thun wird.

Mit vorzüglicher Hochachtung

D. Gordon.

2) הרמ"ל ליליינבלום כותב („דרך לעבור גולים" 71): „ההנהגה... באה בדברים עם איזה עשירים לקנות לחלקים... גוש חלב כדי למכרו אחרי כן. כל חלק נקצב בסך חמש מאות רו"כ ומספר החלקים היה מאתים. בתחלה היתה תקיה לעסק זה... אך... אחרי שעברו חדשים ולא נמצא קונים גם לחצי מספר החלקים... הוכרח המתעסק בדבר (הד"ר פינסקר ועמו ר' אברהם גרינברג, מי שהיה אחר-כן ממלא מקומו של פינסקר בועד לחובבי ציון. — העורך.) להשיב את דמי הקדימה לבעליהם".

.184

מאת אדולף צדרבוים לד"ר פינסקר.

Дорогой другъ!

Пишу Вамъ изъ Вильны. Предъ отъѣздомъ было столько хлопотъ и бѣготни, что рѣшительно не удалось извѣстить Васъ изъ Берлина о днѣ оставленія мною Германіи.—Видалъ я Леона Моисеевича Розенталя и говорилъ съ нимъ много о II—омъ вопросѣ. Онъ тоже того мнѣнія, что одинъ исходъ—хлопотать о разрѣшеніи Общества въ Россіи. Мутитъ сильно въ ПБ. баронъ Г—гъ, но его можно будетъ все-таки одолѣть, если дѣйствовать дружно. Въ день моего отъѣзда имѣло состояться, по моей инниціативѣ, свиданіе Розенталя съ Зиммелемъ въ домѣ Бернштейна. Я подготовилъ Роз. къ встрѣчѣ съ послѣднимъ и заинтересовалъ его имъ. — — — — — — — — —

Зиммель по прежнему энергиченъ и глубоко преданъ дѣлу. Я буду списываться съ нимъ изъ Россіи. Привлеченіе Гильдесг. въ Комитетъ не можетъ состояться, да и невыгодно.—Съ отцомъ [1]) поговорю толкомъ и, вообще, посмотрю, каковы теперь шансы для полученія разрѣшенія. — — — —

— — — — — — — — — — — — — — —

Жму руку. Вашъ

Адольфъ [Цедербаумъ].

Вильна, 4 Янв., 85.

1) אלכס' צדרבוים, בעל „המליץ".

.185

מאת דוד גורדון לכ"צ מירקין *).

ב"ה. Lyck, den 17 Januar 1885

לידידי החה"ש הנכבד שלום.

לא עניתי לו עד היום על שאלתו בדבר קול הקורא מקיוב [1]), מפני כי לא ידעתי אז בעצמי פשר דבר, ע"כ כתבתי אדות זה אל ידידי יהל"ל ואל ד"ר מאנדעלשטאם העומד בראש אגודת קיוב, ועתה באתני תשובה נכונה, כי באמת הדבר כן הוא כאשר חשבתי מראש, ורק האר"ז המבוהל אשם בדבר, כי נשלחו לו השטאטוטען רק לו לבדו מבלי להוציאן ברבים, ולא עלה על לב כלל להפרד מהחבילה ולעשות ועד שני: ומה שכתוב שם אל בני עמנו בכלל משגה הוא ושלח לתקן הטעות ואיש על מקומו יבא בשלום. לע"ע נמצאות ברוסלאנד ופאלען יותר ממאה אגודות לחובבי ציון וארבעים התאחדו עם הועד המרכזי שלנו ויש תקוה כי תתאחדנה כלן, וזה העיקר הגדול. בדבר מושב הלשכה לועד המרכזי הדברים יגעים כי בברלין אין איש מלבד ה' זיממעל, ואין דעתי נוטה בשום אופן למסור ההנהגה בידו לבדו והודעתי דעתי זו אל הד"ר פינסקער [2]), ולא אדע מה שענו יתר חברי הועד. בנוגע להמלאכות לסטאמבול לבטל הגזרה באתני ידיעה ברורה מפאריז כי השר הנדיב משתדל בענין זה בכל יכלתו

---

*) מן הדקומנטים, שהמציא לנו ה' יוסף מירקין.

1) ב„המליץ" נומר 101 לשנת 1884 נדפסו תקנות אגודת מ ז כ ר ת מ ש ה (חובבי-ציון) בקיוב. את האגודה יסדו יהל"ל והד"ר מאנדלשטאם. את התקנות כתב יהל"ל. (עי' „זכרון בספר" ליהל"ל עמ' 41). מן הכרוז „לאחינו בני עמנו!" שבראש התקנות נראה מפורש, שמיסדי האגודה בקשו לעשות את קיוב „לעיר הראשה" רק „לכל האגודות אשר ב ע ר י ס ב י ב ו ת י ה" ולא מרכז לכל העבודה כולה. ואולם קצת מן העסקנים שבימים ההם — עי' הנומרים 178 וגם 182—ראו במעשי בני קיוב מעין בקשה לבטל את ההנהגה שנוסדה בקאטוביץ ולבוא תחתיה. ועי' גם להלן נומר 187.

2) עי' לעיל נומר 183.

ומבקש שלא נתערב בזה שלא נשחית כל הענין, ומצאתי לנכון להודיע זאת גם לידידי. גם הגיעני מכתב מהשר אליפהאנט היושב בארץ הגליל להתבונן אל הקילוניות. תוכנו אודיע בקרוב. העיקר כי נחוץ לנו להיות מתונים וזהירים במעשינו כי ממשלת התוגר מבטת בעין רעה על דבר הקילוניזאציאן באה"ק.

— — — — — — — — — — — — — — —

והנני ידידו מכבדו ומוקירו

דוד גארדאן.

.186

מאת ר' שמואל מוהיליבר לד"ר פינסקר.

ב"ה.

ה' כ"ח טבת תרמ"ה.

כבוד החכם הכולל, גביר בעמו, נכבד מאוד נעלה ד"ר ל. פינסקער נ"י, רב שלום וברכה.

יקרת מכתבו מן כ"ב דנא הגיעני.

— — — — — — — — — — — — — — —

והנה בדבר המלאכות לפאריש, אם כי כבודו עדיין כמסתפק בזה, אבל עכ"פ בעיקר הדבר דעתו כדעתי, שאין מקום מצידינו לשלוח מלאכים לקאנסט' וכי עלינו לחכות על פעולת הנדיב אשר הוא עושה בחשאי. אמנם אנכי חזק בדעתי כי ראוי וכמעט מוכרח לשלוח מלאכים לפאריש, לאנדאן, ויען, פ"פ א מיין, מכמה טעמים נכונים אשר אין בכחי — מחמת העדר בריאותי — לבארם היטיב. מה שחושש כבודו כי לא יתקבלו כלל המלאכים אצל הנדיב, הן אמת כי אם יבואו בתור מלאכי הועד, יש להסתפק אם יתקבלו, אבל כשאבוא בתור איש פרטי בטוח אנכי כי יקבלני, ואם יהי' עוד איש נכבד עמדי בטח גם הוא יתקבל, ולנו אחת היא אם נתקבל בתור מלאכי הכלל, או בתור אנשים פרטים. כן הגיעני מכתב מהרב הגאון ר' נתן אדלער אב"ד בלאנדאן ורב הכולל בכל מדינות ענגלאנד, כי לבו ולב בניו, הרב ר' נפתלי—ממלא מקומו— והחכם מ' מרדכי נתונים המה לרעיון ישוב אה"ק, והגם כי גדולי לאנדאן מחכים עד אשר יראו כי האכרים שכבר נתיישבו בהקאלאניות באה"ק יכולים להתפרנס מעבודת האדמה, עכ"ז יתמכו גם כעת בידי החברה שנעשית באלה הימים בלאנדאן מאחינו בני רו"פ. המכתב נכתב יום ה' העבר. מתוך דברי הרב הנ"ל יבין כבודו הרם, כי אם יבואו שני אנשים גדולים ונכבדים מרוסיא ללאנדאן יפעלו הרבה לטובת הענין הקדוש, ולי אין ספק כי גם בויען גם בפ"פ א מיין יפעלו נכבדי רוסיא אם מעט ואם הרבה. מלבד כל זה, הלא לע"ע אין עוד מקום נכון למושב הועד הפועל בח"ל, ואשר

בראשו יעמיד אחד מאילי הכסף ואיש נכבד, אשר יהי' סוכן הכסף. ועד כזה בח"ל הוא מוכרח, אשר בלעדו כמעט כל יגיעותינו ועמלינו יהיה לריק, ומלאכי הועד דרך נסיעתם בהמקומות הגדולות ישיגו מקום נכון ובטוח. ואל יפול לב כבודו מהמכתבים מבערלין כי לא ישתתפו עמנו אנשי המעלה שם ובגערמאניע כולה, כי לא כן הדבר, ובטוח אנכי כי ישתתפו אתנו, ואם לא יהיה מספרם רב בהתחלה, אבל די ועד בודאי נשיג מרמי המעלה. בדבר החסות תחת ממשלת השול־טאן עדיין הרבה יש לדבר בזה, רק באין ברירה אחרת ההכרח לא יגונה ולא ישובח. רב תודות לרום כבודו על טרחתו ועמלו בכל נפשו לטובת הענין הקדוש, וביחוד על דבר השתדלותו לקנות גוש חלב[1]), וגם אנכי אעשה בזה להרבות קונים כפי אשר יהיה ביכולתי.

— — — — — — — — — — — —

מחלישותי עדיין הנני מוכרח לקצר והית"ב יסגיא שלום כבודו ויחזק כחו לטובת עמינו. מוקירו ומכבדו כערכו הנעלה

שמואל בהרב מוהרי"ל מאהליווער.

[1]) עי' לעיל נומר 183, הערה 2.

.187

מאת הד"ר מ. ע. מאנדלשטם לד"ר פינסקר.

Verehrtester Herr College!

Die Nachrichten, welche Ihnen aus Warschau[1]) zugegangen sind, beruhen auf einem Missverständniss. Als wir nämlich hier einen Palästinaverein gründeten, bevor noch der Congress in Kattowitz tagte, da wurden Statuten abgefasst, welche Zweck und Ziel des Vereins enthielten; einer der Mitglieder unseres Vereins hat nun den Inhalt desselben seinem Freunde in Petersburg privatim mitgeteilt, u. letzterer hatte nichts Eiligeres zu thun, als denselben im Hamelitz abzudrucken. Daher die Verwirrung. Selbstverständlich wurden gegenwärtig die Statuten entsprechend abgeändert u. bilden wir bloss eine Filiale des Hauptcomités mit allen sich daran knüpfenden Consequenzen.

Leider ist unsere jüdische Strasse sehr schwatzhaft u. wäre es überhaupt erwünscht, dass die Leutchen mehr thun als reden.

Ich wollte mir bei dieser Gelegenheit, hochverehrter College, eine Frage à Discretion erlauben, ob * * * eine nach jeder Richtung hin zuverlässige Kraft ist? und ob das Gehalt, welches er bezieht, nicht gar zu hoch ist für die so spärlichen Mittel, über welche wir bis dato verfügen? Leider habe ich hier vielfach die traurige Erfahrung gemacht, dass unsere Glaubensgenossen gar oft aus dem Patriotismus Münze schlagen u. ein Geschäft machen—was mich leider so misstrauisch gemacht hat... Ich bitte Sie darum recht sehr, meine Fragen mit Nachsicht aufzunehmen. Hier gehe ich mit grosser Vorsicht zu Werke und wähle meine Leute nach genauer Prüfung.

Sehr erwünscht wäre eine Genehmigung der Regierung; werden nach dieser Richtung hin welche Schritte gethan? und ist zu hoffen, dass man uns einen Montefioreverein gestattet? Letzterenfalls könnten wir entschieden Vieles leisten. Auch jetzt schon werben wir mit jedem Tage neue Jünger und zählen bereits 153 Mitglieder.

Ich verbleibe in aller Freundschaft

Ihr **Mandelstamm**.

Kiew, 7/1. 85.

[1]) עי' לעיל נומר 185 הערה 1.

.188

מאת מ. מוס לי. יאסינובסקי.

Kattowitz, den 19 Januar 1885.

Herrn Rechts-Anwalt Jassinowsky, Warschau.

Hochverehrter Herr,

Gestern Abends $11^1/_2$ Uhr von meiner Reise aus Berlin glücklich zurückgekehrt, sehe mich veranlasst Ihnen in Warschau, als das Herz uns. hochwichtigen und uns so hochheiligen Sache, trotz nicht officiellen Auftrages, den Stand uns. Sache in Berlin ganz objectiv zu schildern.

Unser Mitglied des provis. Central-Comités daselbst H. Simel ist seinen socialen Verhältnissen nach Leder-Jucht Händler, etwa 50—53 Jahre alt, von starkem kräftigem Körperbau mit wohlwollenden freundlichen Gesichtszügen. Derselbe ist nach allen bei meinen Berliner Freunden persönlich eingezogenen Erkundigungen ein höchst energischer, gewandter u. auch kluger Mann. Er hat sich in der Emigrations-Angelegenheit der russischen und rumänischen Juden nach Amerika grosse Verdienste erworben. Zur Hautevolée (den oberen 10.000) Berlins zählt er nicht. Vielmehr wird er von ihr scheel angesehen, weil er in sehr vielen Fällen einen eigenen Kopf für sich hat und sich in keiner Weise beeinflussen lässt. Ich habe denselben noch vor 4 Vage besucht und mit ihm, nachdem ich vorher mit H. Dr. Schapira daselbst noch über Alles, Ihrem Wunsche gemäss, berathen hatte, über unsere Montefiore-Stiftung fast täglich mehrstündige Besprechungen gehabt. Derselbe ist unserer Sache ergeben und hält es angemessen, sich mit einer sehr berühmten Persönlichkeit

Berlins wie Geheimrath Kristeller, Bunki & Lachmann, Stadtrath Cohn etc. etc. zu cooptiren. Er hat auch mit bedeutenden Männern in Paris und London in dieser Angelegenheit Anknüpfungs-Punkte geschaffen. Beweis dessen — eine mir vorgelegte colossale Correspondenz. Seine Gründe, warum er mit aller Gewalt sich um die Verbindung sehr reichen Leute bemühe, sind, um bei einem etwaigem Deficite von diesen reichen Mitarbeitern sofort Mittel zur weiteren Arbeit erlangen zu können. Diese Antwortschreiben aus Paris, London und die ihm persönlich in Berlin gewordenen Antworten sind leider wenig ermuthigend. Dennoch ist er der festen Ueberzeugung, dass es ihm gelingen wird, seinen Wunsch zu erreichen. Ich dankte ihm persönlich für seine gehabte Mühe und bat ihn auch ferner wirken zu wollen in diesem Sinne, obgleich es um Vieles besser stände, wenn das C. Comité schon bestände, und bat ihn dringend zu gedenken, welche Schaden uns seine Unschlüssigkeit heimsucht. Er mäge sich doch . . . . . [1]) auf die reichen und adeligen (diplomirte und dekorirte) Juden nicht weiter verlassen, sondern sich mit einem seiner Freunde und einem Sekretair, der hebräisch und deutsch correspondiren kann, zu einem Bureau vereinigenr Seine Antwort lautete: «Sie kennen die Berlinee Verhältnisse, ich habe das Beste für die Sachstets im Auge behalten und hoffe mit Bestimmtheit doch noch Dr. Bernstein hier dafür zu gewinnen». Hierauf meine Entgegnung, wenn die sogenannten jüdischen Aristokraten Berlin's sich weiter ablehnend gegen ihn verhalten würden und auch sein Bemühen um Dr. Bernstein vergeblich sein würde, so soll er nicht mehr so hoch hinaus wollen, sondern sich mit seiner Gleichen cooptiren. Dieses zu ehren versprach er mir, und besitzt er und ich einen gemeinsammen Freund Hern S. Bergel, Berlin, einen äusserst klugen, gewandten und auch thätigen reichen Mann. Wohl gab ich mir alle Mühe, diese beiden Herren, welche so zu sagen intim befreundet sind, von welchen einer schon seit Jahren uns ein lieber wahrer Freund ist, zu dem Entschluss zn bewegen, das Bureau zu bilden. Allein dieses scheiterte an Simmel, weil er alle Versuche noch nicht erschöpft und auch an Bergel selbst, welcher der Sache zwar sehr zugethan aber aus Mangel von Verdienste um die Sache sich für zu bescheiden hält, sich jetzt schon an die Spitze derselben mithinzustellen. Ich habe Bergel ohne dessen Wissen bei Simmel vorgeschlagen aus dem Grunde, weil ich nach meiner unmassgeblichen Ueberzeugung unsere Sache in keinen besseren Hände wüsste, als in den gemeinsammen Händen dies. beiden Ehrenmänner.

Dieses ist der gegenwärtige wirkliche unverblümte Stand uns. Angelegenheit in Berlin. Zu erwähnen muss nur noch, dass die Oberbehörde sämtlicher jüdischen Logen בני־ברית (U. O. B. B.) etwa 12 Logen umfassend mit etwa 50—60000 M. Vermögen, deren Sitz in Berlin ist, mich beauftragt hat, an Sie, als den Geschäftsführenden Ausschuss in Warschau, die Mittheilung zu machen, dass die Montefiore-Stiftung, wie sie von uns geplant, ihre volle Sympathien hat, und sich auf jeder Zeit bereit finden lassen wird, dieselbe mit Geld zu unterstützen. Nach Lage der Sache ist bis Dato uns. Bureau in Warschau und der Vorsitzende desselben in Odessa. Es bleibt also vorläufig der status quo. Als Mitglied des provisor. Central-Comites erlaube ich mir folgende Anträge einzubringen:

1) Der Geschäftsführende Ausschuss in Warschau solle H. Siegismund Simmel in Berlin, Heiligengeistesstrasse 12, in einem Schreiben seinen Dank ausdrücken für die für unsere Sache in Paris, London und Berlin versuchten Verbindungen, in dies. Schreiben ist H. Simmel das Vertrauen auszudrücken, dass es seinr Einsicht und Energie wohl doch gelingen werde, in Berlin endlich das Bureau zu installiren.

2) Sollte es uns. Mitgliede H. Simmel nicht gelingen sich einen von den sogenannten höchsten jüdischen Kreisen Berlin's bis zum 8-ten kom. Monats zu cooptiren, so soll der Geschäftsführende Ausschuss zu Warschau an denselben die Bitte richten, sich mit H. Siegismund Bergel, Berlin, Rosenthalerstrasse 25, cooptiren zu wollen, desgleichen ist an diesen letztgenannten Herrn im Namen aller gewählten Mitglieder des C. Comites die Bitte zu richten dieses Mandat anzunehmen.

— — — — — — — — — — —

Nun für heute genug! Leben Sie wohl und seien Sie herzl. gegrüsst von Ihrem ergebenen.

M. Moses.

.189

מאת חיים ג' נאחמיאש לד"ר פינסקר

Schabatz, 8/20 Januar 1885.

Sr. Hochwohlgeboren

Herrn Dr. L. Pinsker in Odessa.

Ich bekenne mich zum Besitze Ihrer sehr geschätzten Zuschrift № 37 vom 20 Tewes, worin mir seitens des Vereinis «Ieschuw Erez Israel» angezeigt wird, dass ich als dessen «correspondierendes Mitglied» in einer Vereinssitzung ernannt wurde.

— — — — — — — — — — —

[1]) שתי תיבות מטושטשות, שא״א לקראן.

Bei dieser Gelegenheit erlaube ich mir zu bemerken, dass dies [1]) mir schon von Jahren meine Pflicht war, zu dessen Zwecke ich schon Österreich-Ungarn, Türkei, Rumänien, Bosnien und Serbien bereiste, unsere Mitbrüder aufmunternd, dass bald die Zeit kommen wird, wo unsere Nation geeint sein werde, als Beispiel «Kattowitz» aufführend. Im Jahre 5642 unternahm ich eine Reise nach dem heiligen Lande, wo einige Abgesandte aus Jassy (Rumänien) zum Ankauf von Felder und Ländereien zur Colonisation rumänischer Juden waren.

— — — — — — — — — — —

Ich arbeite in diesem Sinne schon seit 21 Jahren, was Sie aus dieser Beilage [2]) ersehen können.

— — — — — — — — — — —

Mit brüderlichem Grusse achtungsvoll

Haim Nachmias

חיים ג' נאחמיאש המשתדל.

---

1) העבודה לשם ישוב ארץ-ישראל.

2) את ההוספה הזאת — שובר מאת „חברת יישוב ארץ ישראל" בפרנקפורט דאדר משנת תרכ"ב—מצאנו ואנו מוסרים אותה בזה בדיוק גמור.—ע"ד הד"ר לוריא והחברה „ישוב ארץ-ישראל", שיסד בפרנקפורט ע"נ אודר בשנת 1861, עי' ש. ל. ציטרון: „תולדות חבת-ציון" (הוצ' הועד לחובבי-ציון, אודיסה תרע"ד) עמ' 12.

וזהו צדו האחד של השובר:

QUITTUNG.

№ 118 de 63.

Zur Kasse des Colonisations-Vereins für Palästina zahlte als Sammlungbeitrag Herr Haim Nachmias' zu Schabacz in Serbien 6 Napd'or (Sechs Napoleond'or), worüber hiermit dankend quittirt wird.

Frankfurt a. O., den 11. October 5624.

General-Direktorium des Colonisations-Vereins für Palästina.

חברת יישוב ארץ ישראל

Dr H. Lorje.

ויקן את חלקת השדה, חלק בשדה כי מעלה גדולה יש לארץ ישראל ומי שיש לו חלק בה חשוב הוא כהלק עולם הבא.

ראב"ע בראשית ל"ג י"ט.

אר"ח רבה לר"ש בר בי רבי כך היא גאולתן של ישראל בתחלה קמעה קמעה, כל מה שהיא הולכת היא רבה והולכת.

ירושלמי פ"ק דברכות דף ג'.

וזהו צדו השני:

GRUNDLAGE DER STATUTEN.

---

1) Der Colonisations-Verein für Palästina חברת יישוב ארץ ישראל beabsichtigt auf friedlichem Wege die Gründung und Förderung einer grossen jüdischen Ackerbau-Colonie in Palästina. (משלי יב' יא') (אבות פרק שני ב')

2) Die Colonisten geben מעשר (Zehnten), wodurch den zahlreichen Armen und Gelehrten Palästina's eine kräftige dauerhafte Unterstützung entsteht.

3) Die Mittel zum Erwerb des Landes, sowie zur ersten Unterstützung würdiger aber armer Colonisten sollen durch Geschenke, Beiträge und Legate edelsinniger Menschen und durch Obligationen zusammengebracht werden.

4) Ueber Einnahme und Ausgabe wird in öffentlichen Blättern Rechnung gelegt, besonders der Generalversammlung der Mitglieder, in welcher jedes Mitglied zu Sitz und Stimme berechtigt ist.

5) Mitglied ist: a) wer mindestens 10 Thlr. schenkt; b) wer einen regelmässigen Beitrag, von mindestens 2 Thlr. jährlich zahlt und sich auf 3 Jahre hierzu verpflichtet; c) wer wegen persönlicher Würdigkeit zum Ehrenmitglied ernannt wird.

Geringere Spenden werden dankbar angenommen, geben aber kein Stimmrecht. Dieser und der folgende § können auf Verlangen der General-Versammlung abgeändert werden.

6) Wer 100 Thlr. schenkt, dessen Name soll in dem Hauptbethause der Colonie auf einer Ehrentafel verewigt und einst an den Jahrzeittagen und bei הזכרת נשמות feierlich erwähnt werden. An den Jahrzeittagen wird auch durch einen ehrwürdigen Talmudisten Mischnah gelernt und קדיש gesagt. (ישעי' נ"ו ה')

7) Der Gründer des Vereins, Dr. H. Lorje zu Frankfurt a. O., ist seitens des General-Comitees befugt und berechtigt, Gelder anzunehmen, indem er mit Beifügung seines Namens eine numerirte Quittung vollzieht.

גדולה אמונה שבזכות האמונה נגאלו אבותינו ממצרים.

.190

מאת י. יאסינובסקי לד"ר פינסקר.

Варшава 9/21 Января 1885.

Многоуважаемый Докторъ
Левъ Самсоновичъ!

— — — — — — — — — — — — —

Письмо мое относительно способа сообщенія членамъ времен. Ком. [1]) возбуждаемыхъ вопросовъ нисколько не имѣло цѣлью заявить какой либо протестъ противъ образа дѣйствія Вашего или выразить недовольствіе проектомъ, предложеннымъ Вами. Нѣтъ, если-бы у меня было подобное намѣреніе, я-бъ постарался высказать его болѣе яснымъ образомъ и съ подробнымъ изложеніемъ мотивовъ, побудившихъ меня къ этому, и никогда не позволилъ-бы себѣ прибѣгать къ формѣ, какая употреблена была въ письмѣ моемъ. Я, по моему крайнему разумѣнію, нашелъ поступокъ г. Гордона [2]) неумѣстнымъ и подозрѣвалъ, не безъ основанія, что онъ это сдѣлалъ по внушенію одного изъ здѣшнихъ дѣятелей, который въ свою очередь не руководился общимъ благомъ, а скорѣе личнымъ интересомъ, поэтому я нашелъ умѣстнымъ посовѣтовать Вамъ напредъ переписку по вопросамъ, предложеннымъ рѣшенію членовъ времен. Ц. К., направлять непосредственно къ намъ, не черезъ наше отдѣленіе, во избѣжаніе закулисной критики, которая не отличается искренностью и не можетъ приносить пользы общему нашему дѣлу. Со взглядомъ Вашимъ на отношеніе Ваше къ нашему отдѣленію я позволю себѣ не согласиться. По постановленію катовицкаго собранія мы, представители здѣшняго отдѣленія, поставлены въ подчиненіе Вамъ. Поэтому намъ могутъ быть поручаемы Вами приведеніе въ исполненіе рѣшеній Центр. Ком. Вашихъ личныхъ, въ предѣлахъ предоставленной Вамъ компетентности, и нѣкоторыя самостоятельныя дѣятельности съ Вашего разрѣшенія, а въ нѣкоторыхъ случаяхъ, и безъ этого, но при одновременномъ сообщеніи Вамъ о предпринятомъ нами. Проекты же Ваши, предложенные на обсужденіе чл. вр. Ц. К. нисколько не требуютъ нашего одобренія и нуждаются въ нашемъ посредничествѣ. Обращаясь къ циркулярамъ г. Гордона, я не могу назвать ихъ иначе, какъ внѣшнимъ давленіемъ. Зрѣлое обсужденіе извѣстнаго вопроса возможно тогда, когда извѣстное мнѣніе высказывается въ такой формѣ или при такихъ условіяхъ, при коихъ представляется случай говорить про и контро,—въ печати, какъ Вы пишете, или въ собраніи лицъ, рѣшающихъ извѣстный вопросъ. Но подобные циркуляры, какіе были разосланы г. Гордономъ, не дали противникамъ высказаннаго въ нихъ взгляда возможности возражать противъ нихъ и убѣждать сотоварищей надлежащими доводами въ противномъ, слѣдовательно способны были вызвать только во многихъ извѣстное предубѣжденіе и высказаннаго подъ подобнымъ вліяніемъ мнѣнія нельзя назвать результатомъ зрѣлаго обсужденія.

— — — — — — — — — — — — —

Съ совершеннымъ почтеніемъ остаюсь весь и всегда готовымъ

къ услугамъ Вашимъ

И. Ясиновскій.

1) את המכתב הזה לא מצאנו.

2) ממה שנאמר להלן נראה שהר"ד גורדון שלח משמו צירקולר ליתר חברי ההנהגה בנוגע לאיזו שאלה שעמדה על הפרק. אנחנו לא מצאנו את הצירקולר הזה, ואולם אנחנו משערים, שבו דן הרד"ג על העברת ההנהגה לברלין וברר את טעמי התנגדותו לכך. עי' לעיל נומר 183.

.191

מאת הפרופ' גרֶטץ לד"ר פינסקר.

Breslau d. 23 Jan. 1885.

Geehrter Herr Dr.!

Ich beeile mich Ihr geehrtes Schreiben vom 7/19 d. zu beantworten, damit die gute Sache durch verschuldeten Aufschub nicht leiden soll. Meine wohlüberlegte Antwort lautet, dass ich die mir übertragene Ehre[1]) nicht übernehmen kann. Abgesehen davon, dass ich bei meiner Amtsthätigkeit und literarischen Verpflichtungen keinerlei neue Verpflichtungen übernehmen kann, und dass hier nicht auf einen einzigen Mitarbeiter rechnen darf, so würde die Sache durch meinen Namen an der Spitze, nach meiner festen Ueberzeugung, ausserordentlich benachteiligt sein, wo nicht gar Schiffbruch erleiden. In Deutschland würde man mit Recht sagen, was versteht Graetz, der Historiker und Theoretiker, von Colonisation, er ist ein Schwärmer und Phantast. Missverstehen Sie mich nicht, lieber Herr Dr.! Ich fürchte etwa nicht diesen Misston und Tadel, sondern weil ich ebenfalls so urteilen würde, wenn Sie einen anderen Mann der blossen Theorie an die Spitze stellen wollten. Nur ein Mann von eminent practischer Thätigkeit und Erfahrung kann Vertrauen für die im Ganzen doch nicht sehr populäre Unternehmung einflössen. Ich habe nur deswegen Ihren mir auseinandergesetzten Plan freudig begrüsst, weil von Ihrer Theilnehmerschaft und der anderen practischen Männer eine allmähliche Realisirung desselben erwartet habe.

2) להיות אחד מחברי ההנהגה. עי' לעיל בהערה למכתב נומ' 116.

что во главѣ всей организаціи нашей по учреждающемуся Монтефіоровскому союзу во всей ея цѣлости (бюро составляетъ только „Permanenz-Ausschuss") будетъ стоять предсѣдатель времен. Ц. К., какимъ желаютъ всѣ имѣть Васъ и надѣются что Вы, многоуважаемый докторъ, для блага дѣла, не откажетесь въ этомъ.

Съ совершеннымъ почтеніемъ и искренной преданностью остаюсь весь готовый

къ услугамъ Вашимъ

И. Ясиновскій.

.193

מאת שפ"ר לד"ר פינסקר.

Варшава, 13/25 I 85.

Высокоуважаемый Докторъ!

— — — — — — — — — — — —

Циркуляръ о „Гушъ-Халабѣ" [1]) уже готовъ и разсылается адресатамъ въ большіе кружки въ нѣсколькихъ экземплярахъ. Было бы, по моему взгляду, весьма желательно, чтобы Вы, Докторъ, написали по этому [поводу] г-ну Игнатію Бернштейну. Это нужно для парализованія зловреднаго дѣйствія на него со стороны г-на * * *. Этотъ послѣдній вхожъ въ домъ Б. и, какъ заклятый противникъ нашего дѣла, всячески противодѣйствуетъ намъ. Достаточно одного теплаго, поощрительнаго слова отъ Васъ, чтобы склонить Б-на купить нѣсколько участковъ въ „Гушъ-Халабѣ".

Изъ письма Сап. (?) въ Ковнѣ Вы увидите, что г-нъ Кливанскій согласенъ ѣхать въ Палестину немедленно, если ассигнованы будутъ путевыя издержки и извѣстный мѣсячный гонораръ въ теченіе 2-хъ мѣсяцевъ отсутствія. Г-ну Коганову землевладѣльцу въ м. Новомъ-Ропскѣ Черниговской губ., выразившему, по словамъ Дайхеса, согласіе на поѣздку, мы также написали въ прошлую пятницу.

Г. Ясиновскій отъ имени своего брата изъявилъ согласіе этого послѣдняго на поѣздку въ Палестину. Братъ г на Ясинов. управляетъ большими имѣніями въ Симбирской и Казанской губерніяхъ. Онъ не прочь отъ того, чтобы оставаться въ Палестинѣ по пріобрѣтеніи имъ для себя и для Исидора Владиміровича [2]) участка земли. Я знаю его лично какъ человѣка честныхъ правилъ, знатока еврейск. языка. Имѣніями онъ управляетъ въ теченіе 25 лѣтъ. Для пущей авторитетности миссіи г-нъ Кливанскій необходимъ, какъ умный старикъ и всѣми партіями уважаемая личность,

[1]) עי' לעיל נומר 183 הערה 2.

[2]) י. יאסינובסקי.

Bleiben Sie, lieber Herr Dr., an der Spitze. Der Shwerpunkt des Ganzen liegt doch in Russland. In Deutschland ist sehr wenig auf Sympathie zu rechnen. Vorige Woche war Herr Simmel aus Berlin bei mir und ich freute mich über die Wärme, die er für die Sache empfindet. Aber auch er klagte darüber, dass er in der grossen Gemeinde Berlin nicht noch einen einzigen Theilnehmer finden könne.

So eben erhalte ich ein Schreiben von Herrn W. Jany von hier, den ich bisher nicht kenne, dass er mich in dieser Angelegenheit zu sprechen wünsche.

Zum Schlusse bemerke ich, dass die Unternehmung bereits Gegenstand der Besprechung in Curier Warschawski war, mit der Bemerkung, dass nächstens eine zweite Conferenz darüber in Kattowitz stattfinden würde. Ich halte diese Publizität für ausserst gefährdend.

Mit besonderer Wertschätzung Ihr ergebener

Gräetz.

.192

מאת י. יאסינובסקי לד"ר פינסקר.

Варшава, 11/23 Января 1885 г.

Многоуважаемый Докторъ

Левъ Семеновичъ!

— — — — — — — — — — — — — —

Я опять таки позволю себѣ не согласиться съ взглядомъ Вашимъ, въ одномъ изъ писемъ Вашихъ, что съ устройствомъ бюро въ Берлинѣ или гдѣ бы-то не было, Вы же можете, по смыслу постановленія катовицкаго собранія, стоять во главѣ времен. Ц. Ком. Бюро, какъ постоянное учрежденіе для веденія текущихъ дѣлъ, можетъ имѣть своего предсѣдателя, управляющаго или директора шефа, а времен. Ц. Ком. въ полномъ составѣ его, собирающійся для чрезвычайныхъ вопросовъ въ экстренные случаи, можетъ имѣть своего предсѣдателя. Само собою разумѣется, что предсѣдатель бюро не долженъ быть поставленъ въ отношенія подчиненнаго, не долженъ получать распоряженій отъ предсѣдателя Ц. К. Бюро съ предсѣдательствующимъ своимъ будетъ имѣть опредѣленный кругъ дѣйствій, въ предѣлахъ коего будетъ совершенно самостоятельно, а времен. Ц. К. съ предсѣдателемъ своимъ во главѣ будетъ обсуждать и рѣшать болѣе важные вопросы, превышающіе компетенцію бюро. Инціатива по вопросамъ, касающихся главныхъ, основныхъ началъ колонизаціи и важныхъ крупныхъ предпріятій, должно принадлежать предсѣдателю Ц. К., такъ

а какъ экспертъ нельзя желать лучшаго чѣмъ брата Ясин. Д-ръ Рабиновичъ изъ Парижа также предлагаетъ себя въ качествѣ секретаря миссіи и имѣетъ, по его словамъ, рекомендательныя письма отъ гр. Коммондо[3]). Какъ видите, многоуважаемый докторъ, недостатка въ кандидатахъ уже нѣтъ. Виленцы, Ковенцы и Бѣлостокцы того мнѣнія, что жалѣть расходовъ на обставленіе миссіи и снабженіе ея лучшими силами нечего. Миссія въ св. землю и пріобрѣтеніе тѣмъ или другимъ путемъ «Гушъ-Халаба» будутъ первыми крупными фактами первыхъ трехъ мѣсяцевъ существованія Монтефіоревскаго Союза и много способствуютъ привлеченію на нашу сторону еще колеблющихся кружковъ и единичныхъ лицъ.

Число присоединившихся кружковъ превышаетъ уже 50, приславшихся же болѣе или менѣе крупныя суммы въ Общую кассу 21.

— — — — — — — — — — — — —

Остаюсь въ глубочайшемъ уваженіи
преданный Вамъ **П. Рабиновичъ.**

— — — — — — — — — — — — —

Смѣю также обратить Ваше вниманіе на предложеніе Москвичей о проповѣдникахъ; у насъ не меньше двадцати двухъ писемъ въ одномъ и томъ же смыслѣ. Этотъ способъ агитаціи гораздо менѣе гласный и притомъ болѣе вѣрный, чѣмъ газетныя статьи. Обуздать нужно больше всего печать, а то, что говорится въ какомъ то Молитвенномъ домѣ въ мѣстечкѣ, до Европы никогда не дойдетъ.

3) עי' לעיל נומר 174.

194.

מאת ר' שמואל מוהיליבר לרש"י פין *).

ב"ה, יום ה' ו' שבט תרמ"ה.
כבוד ידידי הרה"ג החכם המפורסם
שלם ונכבד מ' שמואל יוסף פין נ"י.
רב שלום וברכה!

אחד"ש הטוב, באתי להודיע לכבודו, כי קבלתי מכתב מה' שפ"ר מווארשא. בו הודיעני, כי כבודו וה' לעוואנדא חפצים ליסד הבירא בחו"ל תומ"י איך שיהיה. מצאתי חובה לעצמי להודיע לכבודו, כי בעיקר הדבר, שצריכים אנחנו להשתדל שיהיה ועד הפועל נכון וקיים בחו"ל, הוא דבר הנעלה מכל ספק, כי כל זמן שלא יהיה ועד הפועל מיוסד מאנשים מפורסמים ונכבדים בחו"ל, לא יתכן שיהי' הכל בסדר נכון. אמנם זהו באופן שיהיה ועד הפועל ממספר אנשים נודעים ומפורסמים ולא פחות מן שלשה, גם שמקרבם יהי' באנקער א' אשר יעשו אותו לסוכן על הכסף. אבל חלילה לנו להיות נבהלים במעשינו, ויען כי אין אנו יודעים כרגע למצוא מקום בחו"ל אשר יהיו בן אנשים כאלה נמסור הדבר לאיש אחד, הוא יהיה הסוכן על הכסף והוא יהיה המנהל והראש והוא יהיה גם הזנב, כי אחר בלעדו אָין. יהיה האיש היחידי הזה מי שיהיה אף איש גדול ומפורסם, איש אמונים ורב הדעת, לא נוכל למסור הענין ביד איש יחידי בשום אופן, ואף כי ביד איש אשר עד היום לא ידענו את האיש ואת שיחו. ומה נחוץ לנו הדבר כ"כ? הכי לא נוכל לחכות עוד איזה חדשים? הכסף יהי' בשלימות אצל ה' בערענשטיין. הן נחוץ לנו המלאכות לאה"ק ועלינו להשתדל שיצא הדבר תומ"י לאור, שנברור שני מלאכים שיסעו לאה"ק, אבל התיסדות הועד בחו"ל נוכל עוד לחכות זמן מה, עד אשר נמצא בעז"ה ועד נכבד ומפורסם באחת מהערים אשר בחו"ל. ועד כזה ימצא לנו בלי ספק אחר הפסח אי"ה; ואם ירבו הדיעות מהחברים למסור הדבר תומ"י ביד איש יחידי, אזי ידעו שהם יהרסו את כל הענין עד היסוד ע"י דבר זה.

ידידו הדו"ש מוקירו ומכבדו כערכו הרם
שמואל בהרב מוהרי"ל **מאהליווער** 1).

*) מארכיונו של רש"י פין.

1) הרב מוהיליבר לא היה דייקן בנוגע לאופן כתיבת שם משפחתו: יש אשר כתב „יו"ד" אחרי ה„הא" ויש אשר לא כתב, פעמים כתב „שני „ווין" ופעמים—רק „ויו" אחד. אנו מוסרים את החתימה תמיד ככתבה.

195.

מאת הבילו"יים בגדרה לד"ר פינסקר.

בית יעקב לכו ונלכה ב"ה.

בית־ועד לראשי המנהלים אשר לחברת בילו בירושלם.

שמנו למכתבים: Pines Pour Bilu Jerusalem.

ב"ה, „גדרה" ת"ו, יום י' לחודש שבט התרמ"ה.

אדון נכבד ורב פעלים!

במכתבינו בהמגיד 1 № ש"ז בטח קראתם, כי גמרנו לעלות „גדרה" ולכבוש את הדרך ליתר בניה, אשר אחדים מהם באו הנה זה לא כבר, אבל בראותם כי בגדרה אין איש וגם בתים לשבת אין וישובו אחור לרוסיה. עוד טרם עלינו „גדרה" ידענו כי צפוים לנו לנו הרבה תלאות צרות ומצוקות וכי תלוים אנחנו בין השמים ובין הארץ, בכל זאת לקחנו את המעדרים על שכמנו ונעל וזה שבתנו בודדים עשרה אנשים לא

מזוינים כיאות בבית צר ועלינו ללחום את כל המכשולים וביניהם גם לרד את הערביים מלפנינו ואת הבעדואים מאחורינו. מקרה מוזר כזה לא היה עוד פה, אשר אנשים אחדים רק אתיהם בידיהם וקנה־רובה אחד לכולם ילכו וישבו בין אנשים זרים ומוזרים ולהם רק תקוות בעתיד; ובאמת כל אשר ראה בהלוך בני ביל"ו לגדרה הניע בראשו ויאמר: המבלי אין קברים ביפו?... המושבות ראשל"צ ופ"ת נוסדו גם כן בישימון, כאשר כן תמיד בארץ הלזו, אבל שם יצאו בפעם הראשונה יותר מחמשים איש מזוינים ורוכבים על סוסים ואנחנו מה נגדה נא כל שונאינו שכנינו מאחור ומקדם? ומה יכאב עוד לבנו בשמענו כי מלחמה לנו גם עם שונאים בחוץ, כי עוד לנו ללחום בעד קיומנו בארץ הקדושה! כי למתים נחשבנו בעיני אחדים מחו"צ!! מתים חיים! הה, מה גדלה שברם, מה רחבו פצעי לבבם!! מה מתקו לחכם דברי ה' וואלרויך על האספה בקאטאוויץ אשר כחש ויאמר כי אין ביל"וים בפלשתינה, ומה יטעמו לנו דברי האדון ז. לעוואנטין: ביל"ו לא היה ולא נברא אלא משל הוא!! כלמה כסתנו בשמענו דברים כאלה. הבאמת מצוה היא לדרוס ברגלים את השוכב ארצה, והבאמת כבר היתה ביל"ו רשות הרבים, אשר כל המסקל את חצרו ישליך אליה אבן?... אבל מה נאמר ונדבר: לו שקל ישקל מצבנו מבית ומחוץ במאזנים ישאו יחד, כי עתה מחטאת כל מתנגדינו יכבד על כן דברינו לעו. ואתה, אדון נכבד, ממכתבינו בהמגיד וגם מהראפארט ששלח לך ראש חברתנו [1] גלוי וידוע לפניך מצבנו אשר ירע מיום ליום; עוד כארבע מאות פרנק נמצאים בקופתנו. אנחנו כדרכנו תמיד לא אמרנו מה נאכל מחר, כי אם עבוד נעבוד היום, נחפור בורות היום ומחר... ומן הכסף הזה קנינו עשרת אלפים זמורות עצי גפן ונטע כרם, אבל מי ינהלנו בלחם ומים (כי עתה נשתה מי גשמים מכל מקום) עד אשר יבשילו אשכולותיו? ואם נאמר נחרוש ונזרע ואיה המכשירים לעבודת האדמה? איה כלי מחרישה!! והנשב לעולם בחדר צר עשרה אנשים יחד, אנשים ערירים, רווקים שכבר תפחו עצמותיהם וביניהם בני שלשים? השיבנו נא אדון נכבד על השאלות האלה, גלה לנו את קצנו, למען נדע את [אשר] לפנינו, וגם נבקש ממך לדבר על לב חו"צ לבל יעמדו על דמי אחיהם ולא יתאמצו לכונן חציהם לפלח כליות איש אשר גם בלי זה לא שפרה חלקו, ולך לדעת כי בחרנו לדכא עד לעפר נפשנו מלכת לארצנו [2].

---

[1] רי"מ פינס; עי' M. Шалитъ: «Билуйцы», Вильна, 1906 עמ' 25.

[2] כלומר: מלשוב לרוסיה.

הננו מכבדיך ומוקיריך כערכך הרם, בני ביל"ו הנמצאים כעת ב„גדרה" תו"ת:

שלמה בן א' צוקערמאן
אלי' סווערדלאוו
בנימין בן ברוך פוקס
יוסף ליב לים
יעקב שלמה חאזאנאוו
יעקב בן שמואל מאהילעוסקי
צבי בן יעקב הורוויץ
מנחם מענדל מאהילעווסקע
דוב בן יחזקאל מרדכי לייבאוויץ.

.196

מאת שפ"ר לד"ר פינסקר.

Многоуважаемый Докторъ!

— — — — — — — — — — —

Что касается ложнаго взгляда массы на отношеніе членовъ кружковъ къ дѣлу колонизаціи, не знаю какъ другіе, но я съ перваго дня навербованія объяснялъ каждому, дабы ему было извѣстно, что онъ жертвуетъ для существованія идеи безъ малѣйшаго вида личной выгоды, ложное же направленіе агитаціи поведетъ только къ разочарованію, а затѣмъ къ реакціи. — — —

— — — — — — — — — — —

Обѣщавшіе торжественно свое приеоединеніе[1]— 52; изъ нихъ внесли часть или всю наличность денегъ 22; болѣе значительныхъ 18; въ томъ числѣ Лондонскій и присоединенные кружки Верхней Силезіи, а также четыре кружка Сербіи, которые принимаю за одиночные кружки. Минимальный годичный взносъ [2]) можно предполагать отъ 30.000—40.000 руб.; впрочемъ, что нибудь опредѣленнаго еще трудно сказать. — — —

— — — — — — — — — — —

Позвольте также обратить Ваше вниманіе на корреспонд. изъ Петербурга въ «Jüd. Presse» № 3. Наши принципіальные противники вездѣ кричатъ, что этимъ ходатайствомъ [3]) мы нанесемъ вредъ общему гражданскому положенію въ Россіи. По полученнымъ мною письмамъ изъ Петербурга отъ г-на Брегмана изъ Гродны общее положеніе весьма печально и предвидятся новыя ограниченія, поэтому, какъ замѣтилъ уже Леванда, не навлечемъ ли мы на себя нареканія и наши противники будутъ рады сдѣлать палестинцевъ козлищами отпущеній, какъ инсинуируетъ «Гацефира»?

Остаюсь преданный Вамъ

П. Рабиновичъ.

---

[1] כלומר: מספר האגודות, אשר נתנו ידן להנהגה.

[2] של כל האגודות האלה.

[3] להשיג רשיון מאת הרשות לעבודת הובבי-ציון.

197.

מאת ז"ד לבונטין לד"ר פינסקר.

י"ב. שבט תרמ"ה
מאהליב ע"נ דנעפר.

לכבוד הרה"ח האוהב עמו ולאומתו
וכו' מוהר"ר ל. ד"ר פינסקער נ"י.

שלום וברכה!

נוסף על מכתבי ששלחתי אליו בשבוע העבר הנני שולח לו לומה פה הצעה אחת אשר כתבתי אותה בשביל אדוני ובשביל עוד שרידים אחדים אשר ירושלם קוראת להם.

בטוח אנכי, כי אדוני יקראה בשום לב ויוכח לדעת, כי ההצעה הזאת יצאה מאיש הבקי במשנת ישוב ארץ ישראל וראויה היא הצעתי זאת, כי חובבי ציון ישימו לבם לה ויכבדני בתשובתו.

והנני המכבדו כערכו הרם
זלמן דוד לעוואנטין.

הצעה לתקנות בית מסחר יהודה ביפו.

פרק ראשון.

מטרת בית המסחר יהודה.

א) בית מסחר יהודה יוסד ביפו לתכלית הרחבת והטבת מצב עבודת האדמה, שתילה, נטיעה, חרושת המעשה ומסחר היוצא בא ובאה"ק.

ב) בית המסחר יוסד על ידי האנשים הנקובים בשמותם מטה...

פרק שני.

קרן הקימות וקרן המסחר

ג) קרן הקימת של בית המסחר יהיה מאה אלף פראנק ויחלקו לאלף שטרי שותפות — מאה מאה פראנק כל שטר.

הערות: א) השטרות יהיו חתומים ע"י שלשה מהמיסדים ולכל שטר ושטר יצרף גליון התלישות מעשרה במספר על קבלת הריוח במשך עשר שנים. ב) החותמים ידם על קבלת שטרי בית המסחר מכניסים חמשה ועשרים למאה בעת חתמם ידם, חמשה ועשרים בעוד שלשה חדשים, חמשה ועשרים בעוד ששה חדשים וחמשה ועשרים האחרונים בעוד תשעה חדשים, מהכנסה הראשונה.

ד) קרן הקימת יוכל בכל עת להכפל ולהשלש ע"י הוצאת עוד שטרי שותפות.

אם ידרשו עסקי בית המסחר עוד כסף להרחבת חוג פעולתם (סעיף ט"ו ס"ק ו—ז), יוכל בית המסחר להלוות[1] כסף ע"י הוצאת שטרי מלוה א ושטרי עבוטות (Obligationen, Letters de gage).

[1] צ"ל: "ללוות".

פרק שלישי.

עסקי בית המסחר.

1) בית המסחר יש ברשותו לעשות אלו העסקים המבוארים מטה:

א) להלוות כסף על תבואות הארץ לא יותר מן שבעים למאה ממחירם בשער.

ב) לשלוח אלו הסחורות על שוקי איירופה לממכר על חשבון בעלי הסחורות.

ג) להחליף מטבעות העוברות בארץ ולהעביר כספים מהארץ חוצה וחזרה.

ד) לקבל כספים לנשיאת פרי על זמנים קבועים ובלתי קבועים.

ה) להביא סחורות ותבואות הנמכרות בפעם אחת באה"ק על חשבון אחרים אם יתנו ערובתם חמשה ועשרים למאה ועל חשבון עצמו, ברשיון הועד היועץ.

ו) ליסד בתי חרושת המעשה, ברשיון ועד היועץ.

ז) להלוות כסף לקולוניסטים עברים על בתים או על קרקעות הנזרעות בתבואות או הנטועות באילני פרי על משך מן שמונה עשר עד שלש וארבעים שנה לשלם הקרן והריוח מדי שנה בשנה, או סכומים קטנים על משך לא יותר מן תשעה חדשים, למען החזיק את מצב הבית והשדה עד עת האסיף, ברשיון ועד היועץ.

פרק רביעי.

הנהגת בית המסחר.

ז) בית המסחר יתנהג ע"י: א) ועד מרכזי; ב) ועד-יועץ וג) ועד-פועל.

ח) הועד המרכזי ישיבתו קבוע על יד ועד המרכזי של חובבי ציון באחת מערי איירופה וחבריו המה שבעה במספר אשר יבוחרו ממיסדי בית המסחר על משך שלשה שנים ונפטרים מעבודתם שנים שנים מדי שנה בשנה, ע"פ הגורל, ועל מקומם יבוחרו שנים אחרים.

ט) ברשות הועד המרכזי להוציא שטרי-שותפות, שטרי-מלוה וגם שטרי-עבוטות.

י) על הועד המרכזי למנות ולבחור ועד יועץ וגם ועד פועל ביפו, לקצוב להם שכר, ופעם אחת בשנה, לכל הפחות, יבאו אל האסיפה להתבונן על מעשי הועד הפועל בשנה העברה, על חשבון ההכנסות וההוצאות הריוח וההפסד ולקיים את החשבון וסכומי הרוחים כפי אשר העריכו ועדי הפועל והיועץ ולתת סדר ומשטר לפעולת הועד לשנה הבאה.

יא) ועד היועץ יבחר מהועד המרכזי מארבעה אנשים סוחרים תושבי עיה"ק יפו.

יב) על הועד היועץ להתאסף אל בית המסחר, לא פחות, מדי שבוע בשבוע לפקח על מעשיו, לפקוד את כסף האוצר וספרי בית המסחר ולחוות דעתם ע"ד

העסקים הנקובים בשמותם בסעיף ו, סעיף-קטן ה—ז ולקצוב שיעור להרוחים שיקבל וישלם בית המסחר, לקיים את חשבון החדשי וחשבון השנתי, לפקוד לכל הפחות פעם אחת בשלשה חדשים את סחורות בית המסחר ושטריו ולעשות פקידות כאלו בזמנים בלתי קבועים ולסדר משטרי עניני בית המסחר והנהגתו.

הערה: כל מעשיהם וחות דעתם בעת אסיפתם יכתב בספר הפרטי-כל והלכה למעשה נפסקת עפ"י רוב דיעות הנאספים.

יג) ועד הפועל יבוחר ע"י הועד המרכזי משלשה אנשים: א) סוכן; ב) גזבר; וג) פקיד-הספרים.

יד) עליהם לנהל כל עסקי בית המסחר, על ידיהם יבואו ויצאו כל ההכנסות וההוצאות ונותנים דין וחשבון על מעשיהם להועד היועץ מדי האספו ולועד המרכזי מדי חודש בחדשו ומדי שנה בשנה.

טו) על הועד הפועל לקחת חלק בעבודת הועד היועץ בהאספו ודעותיהם מצטרפות לפסוק איזה עסק למעשה

טז) ביחד עם ועד היועץ מחלקים ביניהם העבודות בבית המסחר, מקבלים או מפטרים סופרי בית המסחר ומשרתיו.

פרק חמישי.

כתבי החשבונות.

יז) שנת החשבון יחשב מן חודש תשרי עד חודש תשרי

יח) ספרי בית המסחר יתנהלו עפ"י תורת מחשבת הכפולה, כנהוג בבתי המסחר באיירופה.

יט) מדי חודש בחדשו עושה ועד-הפועל מעמד החשבונות ואחרי אשר יחשב ויאושר ע"י ועד היועץ יושלח אל הועד המרכזי ויודפס בשלשה מכה"ע לבני ישראל.

כ) מדי שנה בשנה עושה ועד הפועל חשבון שנתי ומסדר את כל החשבונות ומעריך את הרוחים ואחרי אשר יחשב ויאושר ע"י ועד היועץ יושלח להועד המרכזי והמה מאשרים ומקיימים אותו ואחרי כן מדפיסים אותו בשלשה מכה"ע לבני ישראל.

פרק ששי

הערכת הרוחים.

כא) הריוח שיהיה מדי שנה בשנה אחרי נכוי ההוצאות על בית המסחר ינכה עשרה למאה לקרן-מוכן ומותר הריוח יחולק בין בעלי השטרות וישולם לאיש איש על פי התלישה של השנה ההיא.

כב) אם יהיו שטרי בית המסחר נפוצים באלו המקומות אשר בני ישראל יושבים שמה, אזי ימנה הועד המרכזי סוכנים בכל העירות שיש שמה כנסיה לחובבי ציון והמה ישלמו ע"ח בית המסחר הרוחים ע"פ התלישות שנה שנה.

198.

מאת ר' שמואל מוהיליבר לרש"י פין *).

ב"ה. ה' י"ג שבט תרמ"ה.

כבוד ידידי הרה"ג חכם ושלם מאוד
נעלה, מו"ה שמואל יוסף פין נ"י.
רב שלום וברכה.

יקרת מכתבו הגיעני, והנה גם מווארשא הגיעני מכתב בדבר העתקת הלישכה לבערלין באופן שכתב כבודו הרם, ועל אופן כזה אין לי מה להתנגד. עכ"ז צריכים לעשות בזה איזה סדר ומשטר נכון, כי הענין יהי' מפוזר בשלשה מקומות: אדעססא, ווארשא ובער-לין. הגיעני מכתב מה' קליוואנסקי בקאוונא, והוא מתאונן ג"כ למאוד בדבר פקודת השולטאן. דעתו היא שאיזה חברים יתאספו בר"ח אדר דנא לווילנא, כי היא העיר המרכזית, להתיעץ בדבר זה, ועוד איזה ענינים הצריכים עצה ויישוב פא"פ ולא במכתבים. אנכי מצידי הנני מסכים לזה, והנני מוכן לבוא ליום הכסא לווילנא, אם יסכימו לזה איזה חברים לכה"פ, היינו ה' יאשינאווסקי מווארשא, ה' האנאלעש ממינסק, ה' שליט מריגא, ואולי גם ה' ויסאצקי יאבה להטריח לווילנא. בלי ספק הצעד הראשון בדבר הפקודה הנ"ל הוא הנסיעה לפארים, יען כי הנדיב הידוע עושה בחשאי ע"י עושי רצונו, וא"כ צריכים להודע מאתו איך עומד הדבר, ואם צריכים אנחנו ואם יש מה בכוחנו לעשות מצידינו מה בזה. כללו של דבר, בלעדי ידיעות הנדיב חלילה לנו מלעשות בזה מאומה, כי לא די שלא נתקן עוד נוכל לקלקל הרבה. וכבר כתב לי הד"ר פינסקער שהי' לו ידיעות שחלילה לנו מעשות בלעדו. בדבר המלאכות לאה"ק אין טוב מהאיש נכבד ונעלה מ' מרדכי אלטשולער מסובאלק, שכבר היה שם באה"ק קרוב לשנה ובקי בהליכות הארץ הק', והוא איש חכם ונבון, ע"ב עלינו לעשות כל הפעולות שיתרצה ה' אלטשולער על הנסיעה, ואם יתן ה' שנתאסף יחד בר"ח אדר דנא אזי נגמור הכל ברצות ה'.

ידידו הדו"ש והצלחתו מוקירו ומכבדו
כערכו הרם
שמואל בהרב מוהרי"ל **מאהליוועֶר.**

עוד יש אחד שיסע עם ה' אלטשולער ביחד, והוא הנכבד מ' יוסף שטאראוואלסקי, הוא הראש מהקאלא-ניע פאולאוע אצל ראזינאיי. וכבר הי' באה"ק לבקר את אחיו בעקרון, היא הקאלאניע שנתיסדה עבור אחד עשר מבני פאולאוע הנ"ל אשר גמרתי אודותם עם הנדיב הידוע, ע"כ לפ"ד יסע הוא בצותא עם ה' אלטשולער, ואין טובים מאלה השנים. הנ"ל.

1) מארביונו של רש"י פין.

.199

מאת הפרופ' גרעטץ לד״ר פינסקר.

Breslau 30 Jan. 1885.

Geehrter Herr Dr.!

Gestatten Sie mir Einiges zu dem Briefe hinzuzufügen, in welchem ich die mir übertragene Ehre zurückgewiesen habe und den Sie wohl erhalten haben.[1] Zwei Erfahrungen, die ich gemacht habe, nöthigen mich zu einer Erklärung.

Dr. Zederbaum, Mitglied (?) des Comités, hat bei Gelegenheit eines Jubiläums Veranlassung genommen, die nationale Idee des Vereins so scharf zu betonen, dass Dr. Jellinek dagegen protestirt und in Aussicht gestellt hat, dieselbe mit dem Gewichte seiner Stimme zu bekämpfen. Auch sollen die Statuten des Vereins diese Idee als Mittelpunkt hinstellen, die mir nicht zu Gesichte gekommen sind. Aber unter dieser Voraussetzung habe ich meinen Beitritt zum Comité nicht zugesagt. Ich habe den Plan nur wegen der russischen Glaubensgenossen mit Beifall aufgenommen, für welche eine ungerechte Gesetzgebung und die Massenhaftigkeit der Bevölkerung eine Auswanderung zur Nothwendigkeit machen. Palästina scheint mir nur deswegen geeigneter für die Colonisirung der Auswanderer, weil diese und auch etwaige Protectoren für dieses Land mehr Sympathie haben, als für Amerika. Auch war ja der Plan, den Sie mir auseinandergesetzt haben, nur darauf angelegt, die bereits bestehenden Colonien in Palästina zu unterstützen und sie vor Uebervölkerung zu schützen. Dass das Comité oder einige Glieder desselben herausfordernd die Fahne der Nationalität aufpflanzen und überhaupt geräuschvoll auftereten würden, konnte mir nicht in den Sinn kommen. Nun zeigen sich schon jetzt die unglücklichen Folgen dieser Rodomontaden. Tonangebende Juden sind im höchsten Grade unwillig darüber und werden gegen den Verein Front machen. Es droht ihm eine Todgeburt. Judenfeinde werden Capital aus der weitausposaunten Nationalitätsidee—die eigentlich nur im tiefsten Winkel des Herzens schlummert—schlagen, und wer kann ermessen, welche unheilvollen Folgen daraus entspringen werden?

Unter diesen Umständen kann ich nicht dem Vereine angehören, dessen Mitglieder ihn so unbesonnen diskreditiren. Ich bin es meiner Stellung schuldig auszutreten. Ich ersuche Sie also, verehrter Herr Dr., meinen Namen aus der Liste der Comité-Mitglieder zu streichen und allen diesen Kenntniss davon zu geben. Sollte mein Name irgendwie noch weiter damit in Verbindung gebracht werden, so werde ich mich genöthigt sehen, meinen Austritt zu veröffentlichen.

Mit den besten Grüssen Ihr ergebener

Prof. Graetz.

Herrn Dr. Pinsker
in Odessa.

[1] עי' לעיל נומר 191.

.200

מאת ב. מוזם לד״ר פינסקר.

Kattowitz, den 3 Febr. 1885.

H. Dr. Pinsker, Odessa.

Hochgeschätzter Freund!

Sofort nach Empfang Ihres geschätzt. Briefes habe mich an H. Simmel gewendet um Auskünfte bitten über das Resultat seiner Bemühungen bei Dr. Bernstein. Habe aber noch keine weitere Antwort erhalten. Nun liegt die Sache so: entweder Simmel und Bernstein oder Simmel und Bergel, oder garalle 3. Da Bergel gern etwas gebeten sein möchte, so würde ich empfehlen, dass falls es mit Dr. Bernstein definitiv nichts ist, Sie, Herr Doctor, Ihrerseits an denselben (Bergel) ein diesbezügliches Schreiben richteten. Er ist sehr klug und ausserordentlich gewandt, und ich weiss, er würde uns sehr viel nützen können. Seine mir wiederholt abgegebene Erklärung war, er wolle in Berlin für diese Sache die erste Sesselreihe für die Aristokratie Berlins frei lassen und sich einen nur der 2 Reihe wählen, da seine bisherige Verdienstlosigkeit um jüdisch nationale Sachen ihn nicht berechtige sich alsbald in die erste Reihe zu setzen. Ich hoffe, dass diese Einwendungen zum Scheine gemacht worden sind, um auch von höherstehenden, als ich es bin, etwas gebeten zu werden. Andererseits wird es aber auch uns. vereinten Bemühungen (Simmel, Hildesheimer, Dr. Schapira) gelingen ihn hiezu zu bewegen, da er ja im Prinzip einverstanden ist, und der Mangel der Verdienstlosigkeit sich nicht schwer wiederlegen lässt. Aber ein Schreiben von Ihnen dürfte gewiss von guter Wirkung sein, nur erst noch abwarten, was Simmel von Bernstein schreiben wird und erhalten Sie sofort Nachricht. — —
— — — — — — — — — — — —

In Ihrem w/ Schreiben sagen Sie, wir werden noch sehr viel ausstehen zu haben. Das glaube ich gern, und darauf muss jeder von uns gefasst sein, indem jede gute und grosse Sache stets viele Freunde aber auch stets viele Feinde hat. Dieses thut aber nichts, «viel Feinde viel Ehre». Bleiben

wir nur stets unserer Sache treu, so überwinden wir alles. Muth, Ausdauer, Besonnenheit und Weltklugheit fördern uns. Ziel. — — — — — — — — — — — — — — — —

Seien Sie, hochgeschätzter Freund, recht herzlich gegrüsst von Ihrem ganz ergebenen

M. Moses.

.201

מאת רק"ז וויסוצקי למרכז בווארשה *).

Москва 22 Января (3 Февраля).

אל ראשי הועד המרכזי של „חובבי ציון" בווארשא.

מכתביכם הנכבדים קבלנו, ואחרי שקול דעתנו נודיעכם כי אין אנחנו מסכימים שתוציא חברת „חובבי ציון" מכסף הקדשים להוצאות המלאכות לפאלעסטינא, באשר אין הדבר מסכים עם טבע הענין שתרבה החברה הזאת בהיצאות מרובות בעת אשר לאל ידה לתמוך בכסף הזה ביד אביוני אדם הצועקים לעזרה ואין. כי אם בטלה לעת עתה מחשבתכם הראשונה על דבר המלאכות לקושטא, שדרשה מכם אנשים של צורה הנקנים בכסף (?), הנה על מלאכות כזאת נקל לכם מאד לפי דעתנו למצא אנשים גם בין י"ח הנבחרים של ועד המרכזי שיעשו דרכם על חשבון כיסם ולא על חשבון החברה אשר אל אוצרה הקטן והדל נשואות עיני עניים רבים, כי מה יעשה לכם האיש הדורש הוצאות במדה רחבה יותר מאשר יעשה לכם איש אשר יתנדב לנסוע על הוצאות עצמו? הנה מלאכות כזאת תוציא מאוצרכם אלף רו"כ ויותר, ובאלף הזה הלא תוכלו להיטיב מצב בני פ"ת ויסוד המעלה והבילויי"ם, אשר למענם כל החרדה הזאת! על חברת „חובבי ציון" לקמץ בהוצאות בכל האפשרות כי רבו הוצאותיה גם מבלעדי זאת בעת אשר הכנסותיה מועטות, ואיך איפוא יעלה רעיון על לבה להרשות לעצמה פזרנות כזאת בשעה אשר בידה למצוא מתנדבים אשר יעשו דרכם על הוצאותיהם? הנה על כסף הרמב"ן דוה לבנו שיעלה בתהו על הוצאות השליחים ומשרתיהם, ועתה העוד נוסיף אולת להוציא גם את כסף „חובבי ציון" להוצאות צירים חדשים? כי על כן עצתנו אמונה לכם לנסות דבר אל חברי הועד המרכזי שיסעו מהם שנים שלשה אנשים לפאלעסטינא על חשבון עצמם, ואין אנחנו מסופקים רגע כי ימצאו בקרבכם אנשים אשר יואילו למלאות בקשתכם, אולם אם תראו כי אין איש, הנני מקבל על עצמי שאסע

*) המכתב הזה כבר נתפרסם ב„קבוצות מכתבים" (מכתב ל'); אף-על-פי-כן חזרנו והדפסנו אותו, משום שהוא משמש מעין פתיחה לכמה דברים הנוגעים לענין „המלאכות".

אנכי על הוצאותי בלוית הד"ר ראבינאוויץ אשר יסע על חשבון החברה, ובתנאי קודם למעשה כי כל אלה אשר יסעו בלעדי יסעו ג"כ על חשבון כיסם מבלי קחת אף אגורה מכסף הקדשים אשר על שקל אחד שבע עינים כי קדוש הכסף ההוא להמטרה הקדושה, וכל הנוגע בו כאשר יגע בבבת עין ישראל כולו. הנה זאת היא דעתי ודעת כל אנשי חברתנו ואותה נשמיע אתכם למען תדעו את אשר לפניכם, ותודיעוני את תשובתכם.

הנני מוקירם ומכבדם כערכם הרם

קלונימוס זאב בלאמו"ר יעקב ז"ל וויסאצקע

.202

יאת דוד גורדון לרש"י פין *).

י"ז שבט תרמ"ה.

למעלת מר ידידי הרב ההח"ש יקר ונכבד כמהרש"י פין נ"י.

הגיעוני דבוייו מן י"ב שבט וכן קראתי האמור בכה"ע ע"ד פקודת ממשלת התוגר, אבל לא חדשה היא, והיא הפקודה שאנחנו דנין עליה זה שנה תמימה. בדבר הבאראן הירש, אודיע למר ידידי כי בהיותי בפאריז לקחתי דברים עם ה' פענעציאני בן משק ביתו ואיש סודו של הבאראן הירש ואמר לי כי מנויה וגמורה בסוד הבאראן שלא לעשית מאומה בענין ישוב א"י, אחרי שהבאראן ר"ש מתעסק בזה. קושיות על החלטתו זו ישנן רבות, אבל מה נעשה. דרך אחרת לגדולינו. ובאמת הגיעתני גם לי ידיעה ברורה כי הבאראן ר"ש עושה כל אשר בכחו בדבר בטול הפקודה ורצונו הוא שחובבי ציון לא יעשו דבר בזה לדפוק גם הם על דלתות הממשלה, כי תחת לתקן עוד יקלקלו השתדלותו, ומפני זה עלינו לחכות ולראות איך יפול דבר. עכ"פ רואים אנחנו כי הצליח להבאראן ר"ש בדבר המושב שאמארין אשר ממשלת התוגר חפצה לעקור הכל, ועתה קבל הרשיון ממנה שאשרה וקימה את המושב בנתינת רשות לבנות וכו'. מזה נראה כי החל לסלל הדרך ומי כמוהו יוכל לעשות בזה? — מה שנחוץ לנו הוא לשלוח מלאכים לפאלעסטינא להתבונן על המושבות ומה שחסר להם ולהתחקות על שרשי דבר הפקודה ועל דבר השגת תורת האזרחים שם, כי כל הדברים יגעים ואין להציל דבר אמת מפי המודיעים מזה הסיתרים איש את רעהו.

והנני ידידו מוקירו ומכבדו כערכו הרם

דוד גאדראן.

---

*) מארכיונו של רש"י פין.

203.

מאת רש"י פין לד"ר פינסקר.

טוב שבט התרמ"ה פה ווילנא יע"א.

לידיד בן ידיד הרב החכם המופלא
ד"ר ל. פינסקער
שלום וישע רב.

שאלות גדולות ונכבדות עומדות לפנינו ומבקשות פתרונן והם: א) המלאכות לקושטא, ב) המלאכות לא"י לבקר את הקולוניות וליסד יסוד ועד הפועל. ג) קנית גוש חלב. ד) יסוד הבורה בחו"ל. כל השאלות האלה הגדולות והנכבדות דורשות עיון וישוב רב ויארכו הימים לבוא למחוז החפץ על ידי חליפות מכתבים, ולזאת הציעו אחדים המיוחדים מחברינו 1) לעשות אספה קטנה מחמשה או ששה אנשים באחד המקומות האלו: בווארשויא, בביאלאסטאק ובווילנא וגם אנכי מסכים לזה, ומצאתי את נפשי להציע את הדבר לפני רום כבודו בבקשה כי רום כבודו ישים את לבו אל ההצעה הזו ויסכים גם הוא עמנו ויכבדנו בתשובתו הרמה בדבר הזה בכלל ובפרט: בכלל, אם נכון דבר האספה לפניו ובפרט, אם יוכל כבודו לבוא גם הוא אל האספה.

לפי דעת הרב הגאון אב"ד דק"ק ביאלעסטאק והרב הנכבד ל. קלעוואנסקי מקאוונא יקראו אל האספה הזאת ה' וויסאצקי ממאסקויא, ה' שאליט מריגא, ה' יאשינאווסקי מווארשוי, הרב אב"ד דביאלעסטאק וה' ל. קלעוואנסקי מקאוונא ורום כבודו בראשם.

וגם אנכי נכון לבוא לביאלעסטאק או לווארשויא אם תהיה האספה שם, אך דעת הרב"ד דביאלעסטאק וקלע-וואנסקי נוטה שתהיה האספה בווילנא.

תקותי, כי יסכים כבודו על דבר האספה בכלל, ומה מאד ישמח לבי כי יתנדב גם כבודו נדבת טרחתו לבוא למקום האספה. והיה אם יואיל כבודו להסכים עמנו יהיה בטובו להודיענו דעתו במקום האספה והיום אשר יגביל מעלתו לזה. לפי דעת ה' קלעוואנסקי יהיה יום המוגבל ר"ח אדר הבע"ל, וכמו כן יהיה בטובו לקרוא את שמות האנשים הנקובים למעלה אל האספה.

והנני דורש שלומו באהבה ומצפה לתשובתו הרמה בהקדם האפשרי.

אוהבו ומוקירו כרום ערכו
שמואל יוסף פין.

1) עי' לעיל נומר 193.

204.

מאת דוד גורדון לד"ר פינסקר

Lyck, den 6 Februar 1885.

Sehr geehrter Herr u. Freund!

— — — — — — — — — — — — — — —

Gleichzeitig erhielt ich durch Vermittelung des Vorstandes der isr. Gemeinde zu Königsberg eine Zuschrift seitens des türkischen General-Consulats zu Berlin erhaltend die Bestimmung der türkischen Regierung betreff des Verbotes der Einwanderung der Israeliten in Palästina, mit dem Ersuchen es in Hamagid zu veröffentlichen. Die Bestimmungen sind leider sehr rigoros. Das Verbot spricht zwar nur von ausländischen Juden. Es ist höchst nöthig zu erfahren, ob die Einwanderer sich naturalisiren können. Ich schrieb deshalb an die türkische Botschaft in Berlin und erwarte Antwort.

— — — — — — — — — — — — — — —

Mit vorzüglicher Hochachtung Ihr ergebener
D. Gordon.

205.

מאת חובבי-ציון בפינסק לד"ר פינסקר.

בשם השם!
י"ט לחדש שבט התרמ"ה פינסק.

אדוננו הנכבד והנעלה, ראש הועד
המרכזי לחובבי ציון ה' ד"ר ל.
פינסקער הי"ו!

— — — — — — — — — — — — — — —

עתה הננו להציע לפני מע"כ ענין נכבד לטובת הרעיון הנשגב ישוב ארצנו הקדושה, וכבודו ישפוט ברוח מבינתו ויודיענו בטובו את חות דעתו. בעירנו נמצא איש כבן שלושים שנה ה' צבי מאסליאנסקי 1), אשר חננו ה' לשון למודים ויטיף בשפה נאמנה עד כי כביר תמצא ידו למשוך בכחו את לבב שומעיו, וכשמן יבואו בלבבם דבריו החוצבים להבת אש אהבת עמו וארצו, והוא האחד שעורר את הלבבות בעירנו ליסד אגודת „חובבי ציון", אשר כעת יעלה מספר חבריה עד ארבעה מאות איש. את האיש הזה נמצא לנכון להציע לפני מע"כ לבחור בו להיות למטיף בערים שונות ורבות יפעול לטובת הפצת והרחבת הדעה הקדושה והנשגבה. האיש הזה הוא ישר רוח ומוצא את מחית נפשו בכבוד מהוראות-שעה בשפת עבר.

1) כידוע, נתפרסם אחר-כך ה' מאסליאנסקי בתור מטיף מצוין לחבת-ציון.

כבר הצענו לפני הועד בווארשאו את הענין הזה והמה אשר רק לשמע אזן הקשיבו את שמעו הודו לדברינו ויענונו כי יציעו את זאת לפני מע"כ. בשבוע דנא היה ה' מאסליאנסקי בווארשאו ויתראה פא"פ את חברי הועד שמה ועתה באונו דבריהם במכתבם אלינו ויודיעונו את הסכמתם מצדם וימלאו את ידינו לפנות אל מעלתו לשמוע את החלטתו. לזאת איפוא נבקש ממעלתו להודיענו מענה. ובזה הננו המכבדים ומוקירים את פעולתו והמתימרים בכבודו.

ראש הועד **צבי**...[2].

מזכיר החברה **מ. מ. שטריק.**

---

2) את השם אי-אפשר לקרוא.

206.

מאת ועד „עזרת נדחים" לד"ר פינסקר.

ועד החברה „עזרת נדחים"
הנוסדה לתפארת משה ויהודית.

ב"ה. ירושלם עה"ק ת"ו,
יום י"ט לירח שבט תרמ"ה.

כבוד החכם הגדול, חובב עמו וארצו,
ד"ר פינסקער נ"י.
ישפת ה' שלום לו.

אדון נכבד ונעלה!

זה יותר משנה נוסדה פה חברה כלולה מכל אחינו תושבי העיר הק' לכל מקהלותיה, ומטרתה לעזור נדחי ישראל, להושיעם ולחלצם מעניים, ולא יהיו למשא על הצבור.

פרטי פעלות החברה תחזינה עיני כבודו הרם בספרי הודעותינו אשר אנחנו מוציאים בכל ב' הדשים ואשר נתכבד בזה לשלוח לו אחדים מהם.

החברה תעמל בכל עוזה להקל עול העוני מירושלם ולרפות כח המסיתים בעלי ברית המיס-סיאן הבריטית, אשר פרשה רשתה בירושלם, ותשתמש בכל אמצעי לצוד נפשות, בתתה כסף תועפות לכל נקשה ודל, ובהושיטה יד עזרתה לכל קשי יום אובד ברעתו, וביחוד לאורחים הבאים אשר בהיותם מוזרים בארץ החדשה אשר באו אליה ולא ידעו למי לפנות, לא ידעו להזהר ויפלו ברעה.

למטרה הזאת נוסדה החברה. ותהי ראשית מלאכתה להרחיב גבול מלאכה ועבודה, ותעש חוזה את אמנים שונים מבני עמנו להביא אל בתיהם נערים יתומים ועזובים וגם בני עשרים עד כ"ה שנה, ללמדם מלאכות שונות למען לא ישתקשקו ברחובות העיר, ויאלצו לבקש לחם ולמצוא חלילה בבתי המסיתים.

כמאה נערים ואנשים כאלה ניתנו ללמוד מלאכות שונות, ומהם כבר הצליחו שלשים ללמדן, והנם עתה אי-תלוים בדעת אחרים ומרויחים מחיתם ביגיע כפיהם, וכשבעים עודם בבתי מלמדיהם ונתמכים מאתנו מדי שבוע בשבוע, ובכל חודש וחודש נוספים עליהם הדשים.

נפשות רבות מאד חלצנו מהמיססיאן, בהם גדולים וגם קטנים אשר לא טעמו טעם חטא, מהם הושבו על ידינו לארצותם, ומהם נשארו פה ונעזרו על ידנו להיות אנשים מועילים לחברת האדם.

הושטנו הלואות כסף לאמנים עניים לקנין כלי מלאכה וסוחרים קטנים למען יעצרו כח להתפרנס ביגיעם, ותמכנו בתמיכות קטנות לפי שעה בידי אמונים חולים ועובדים אשר לא ימצאו עבודה, עדי הצליח לנו ב"ה להרחיק את עדת ישראל מעל המיס-סיאן ובתי חסדה.

פקחנו עינינו גם על עדת התימנים כארבע מאות נפשות אשר באו הנה זה כשלשת שנים מארץ התימן בעוני וחוסר גדול, והיו מושלכים בקרב חוצות מבלי מחסה מזרם וממטר, ונעמל בכל עוז לשכור להם בתים, ובעזרת נדיבים אחדים החלנו לבנות בתים להם, ועד הנה עזרנו ה' ובנינו חמשה בתים במחיר שבע מאות פראנק לכל בית, והושבנו בהם משפחות עניות אשר עתה תוכלנה להתפרנס מעמל ידיהן, ואם יעזרנו ה' והשיגה ידנו יש את נפשנו להוסיף עוד בתים רבים במקום ההוא, וגם לתת לכל אחד כברת ארץ לגן ירק, כי המקום מקום מים, קרוב לעיר, וממנו יקחו כל תושביה הירקות הדרושים למחיתם.

אדון נכבד! את כל אלה עשתה החברה, ועוד ידה נטויה אי"ה לעשות יותר ויותר להקל עול העוני מעל תושביה, אך רבה הוצאתינו וההכנסה מעטה, ועזרת נדיבי עמנו דרושה לנו.

לכן אדון נכבד אף מרומם! יאציל נא מהודו על חברתינו ויושט יד עזרתו לה, יחום ויחמול על מאות נפשות עניים ואביונים הניהנים ממנה ויחיש ישע לה כאשר ידבנו לבו, וידבר גם על לב אוהביו ומיודעיו לבא בבריתה, ויעשה כל אשר ביכלתו להרבות הכנסותיה, כי גדולה המצוה ורב התועלת, ובשכר זה ישקיף ה' בעין חמלתו עליו, וירחיק כל צרה ורעה מאהלו, ויברכו בשלום אמת עושר ואושר, כבוד ועונג, והיה ששון בביתו ושמחת עולם באהלו ואוהל כל אשר לו והנלוים עליו.

הננו המצפים לתשובתו, מכבדיו ומוקיריו כרום ערכו

מנהלי ועד חברת עזרת נדחים
(תשע התימות של ספרדים ואשכנזים).

.207

מאת הפרופ׳ גראֶטץ לד״ר פינסקר.

Breslau, 7 Febr. 85.

Geehrter Herr Dr.!

Obwohl im Begriffe eine Reise anzutreten, beeile ich mich ihr geehrtes Letztes kurz zu beantworten, um ein Missverständniss zu beheben. Ich bin keineswegs ein Gegner des Vereins geworden, nehme vielmehr warmen Anteil an seinem Fortgang und werde ihn nach meinen Kräften fördern. Nur soll mein Name nicht dabei genannt werden, weil mein Name, anstatt zu ziehen, Angriffspunkt für rabiate Antisemiten und entjüdischte Juden werden könnte. Unsere russischen Glaubensgenossen fühlen wärmer für die Sache und sind daher nicht immer im Stande ihre Zunge zu zügeln, und dieses könnte in dem kühlen Deutschland schaden.

Das Comité sollte überhaupt die deutschen Juden gar nicht in den Calcül ziehen, weil da wenig Interesse für diese Sache vorhanden ist, eher wird es in Frankreich und England Sympathie finden. Unter unseren russischen Juden findet sie noch hellen Anklang, wie mir H. Simmel mitgeteilt hat. So können Sie auf eignen Füssen stehen, und brauchen nicht in Deutschland um Theilnahme zu bitten, da die deutschen Juden tief im Byzantinismus stecken und ängstlich sind, dass Jupiter tonans Bismark ihnen etwa ein «quos ego» zurufen könnte.

Ich wiederholle nochmals, dass meine Sympathie für den Verein trotzdem ungeschwächt ist.

Mit besonderer Hochachtung Ihr ergebener

Graetz.

.208

מאת הד״ר פינסקר לרש״י פין *).

יום כ״א לחדש שבט שנת תרמ״ה.

רעי ורע אבי הרב החכם הנעלה
כ״ש מוהר״ר שמואל יוסף פין נ״י!

היום נתכבדתי לקבל מכתבו ע״ד האספה הקטנה שמציעים אחדים מנכבדי החברים, ומכבדני להביע דעתי בדבר זה „בכלל ובפרט: בכלל, אם נכון דבר האספה לפני, ובפרט אם איכל לבוא גם אני אל האספה״.

אם אמנם לפי דעתי אשר אברר לפני כבודו הרם, יכולות השאלות הנכבדות אשר זכר כבודו להפתר בנקל בלי אספה, אף על פי כן אין לי שום סבה להתנגד אליה, אם לא נחשוב לכלל גדול בענין ישוב הארץ, שכבודו הסתר דבר ומעוט השאון מפני עין הרע ומפני המזיקים מבית ומחוץ... אבל בפרט לא אוכל לדאבון לבי לבא אל האספה, מפני מצב בריאותי אשר התמוטט בימים האלה.

אשר על כן ירשני כבודו לחות דעתי על דבר השאלות אשר זכר כבודו, והנני מבקש מאת כבודו לצרף את דעתי זו לדעות יתר החברים, בין אם תפתרנה השאלות באספה, בין על ידי חליפות מכתבים.

א) בדבר המלאכות לקונסטנטינופול.

משני טעמים לא אוכל להסכים על המלאכות הזאת. א) מפני שהבאראן הידוע, אשר בצלו יחפו ארבע קילוניות בא״י, הודיע דעתו כי חלילה וחלילה לנו לדפוק על דלתות שרי ממשלת תוגרמה ולקחת עמהם דברים בענין זה, למען לא נזיק בזה להענין כולו. כן כתב בשם הנדיב ה׳ ערלאנגער לה׳ זיממעל בבערלין. לפי דעתי, ראויה להיות דעת הנדיב הזה מכרעת, כי הוא בעל נסיון, יודע דבר בחללה של רשות ודורש טובת ישוב הארץ בכל לב. ב) גלוי וידוע לכולנו, כי כל המקבל עליו עבדות תוגרמה יכול להאחז בארץ, לפחות בארץ הגליל, היותר מוכשרת לקולוניזציה, גם מפאת שהאדמה שם פוריה ביותר ומחירה יותר בזול מפני שהיא מועטת באוכלוסין, כן מפאת שלא רבו שם המקומות הקדושים לאחרים. להשתדל לפני הממשלה שתתן רשיון בהחלט לכל איש הבא על אדמתה וחפץ להשאר עליה בתור איש זר—לקנות אדמה ולהאחז בארץ,—הוא דבר מסוכן וגם אין לו שחר. כפי שמודיעים מכה״ע נכון לצאת חק גם באמעריקא לבלי למכור קרקעות לבני מדינות זרות.—הגאון ד״ר הילדעסהיימער האב״ד בברלין פנה לאחד ממיודעיו היושב בקונסטנטינופול, שהוא גם מכיר ומודע להחכם הד״ר עליאש-פאשא (מאהב״י) רופא השולטאן, לבקש מאת הרופא הנ״ל להשתדל בביטול הגזרה האוסרת לבנ״י להאחז בארץ. על זה השיב מיודעו של הגאון הילדעסהיימער (המכתב ההוא נשלח אלי מאת הגאון) לאמר: „הרופא ענה לי, כי הרבה השתדל בדבר ולא עלתה בידו, בכל מקום שפנה ענו לו, כי כדי בזיון וקצף, שאנשים הבורחים מארצם לבקש להם מחסה בצל ממשלה אחרת, לא יאמינו בהממשלה שהם באים לחסות בצלה וישארו אנשים זרים לה״ [1]). אשר על כן לפי דעתי אין צורך ואין גם אפשרות להשתדל לפני שרי תוגרמה, היינו בעד החפצים לקבל עול מלכותה אין צורך להשתדל, ובעד הממאנים לעשות כזאת אין אפשרות להשתדל. אם תהיה השתדלות בנוגע לבנין

*) מארכיונו של רש״י פין. — המכתב הזה וכמעט כל יתר המכתבים העבריים של הד״ר פינסקר כתובים בכתב-ידו של הרמ״ל ליליינבלום.

1) עי׳ לעיל נומר 180 הערה 3.

בתים ונטיעת גנות וכו', הנה חק זה אינו מיוחד ליהודים ואינו מיוחד לתוגרמה. בארצות שונות, ובתוכן גם תוגרמה, יש חק הדורש מאת כל החפץ לבנות כפר או מושב חדש, במקום שעד עתה לא היה שם אך ארץ חרבה ובלתי מיושבת, לקבל על זה רשיון מאת הממשלה. היש מקום לחכות, כי על ידי השתדלות ישתנה חק כולל כזה, והממשלה תתיר לבנות ערים וכפרים בלא ידיעתה?

ב) המלאכות לא"י לבקר את הקולוניות וליסד יסוד ועד הפועל.

השאלה הזו כבר נפתרה בהחלט ובחיוב, ואם עד כה לא יצא פתרונה אל הפועל הוא מפני שעוד לא נמצאו לנו האנשים המוכשרים לכך, וגם אלה שהם מוכשרים וכבר הבטיחו להשתתף בהמלאכות אומרים לעשות דרכם באדר או בניסן. על כן אינני רואה שיצלח בידי האספה להביא איזה דבר חדש במקצוע זה. לדעתי ראוי לחכות עד אדר או ניסן, שאז יתרצה ה' וויסאצקי, כפי שהבטיח, לנסוע לא"י, ולצרף לו את אחיו של ה' יאסינאווסקי מווארשוי, שהיה מפקח על קרקעות במשך כ"ה שנים, ורוצה עתה להשאר על אדמת ארץ ישראל, ובבוא שני המלאכים לא"י יצרפו אליהם את ה' לובמאן ואת הד"ר הערצבערג ויחד יבקרו את הקולוניות. ומה שנוגע לועד הפועל, הנה עתה, כל עוד שאין אנו נגשים לקנות קרקע, אין צורך בועד פועל. בכל אופן ניכל למלא את יד המלאכות ליסד את הועד הפועל מהאנשים האלה: ה' יאסינאווסקי (אם ישאר בא"י) ה' לעהרער (איש עשיר וישר, אם גם פשיט, והוא היה בעל נכסים בסביבות אדעססא ועתה בעל נכסים רבים בא"י), ה' לובמאן, ה' פינס והד"ר הערצבערג.

ג) בדבר קנית גוש חלב.

בלי ספק אין כונת כבודו הרם לקנות את המקום הזה בכסף האגודות, כי בל"ס ידוע לכבודו כי אין באוצר האגודות אפילו החמישית מן הדרוש למקנת גוש חלב. כונתו בלי ספק על עסק החלקים שיסדנו לתכלית קנית המקום ההוא. אבל לדעתי אין לחברי הועד עסק עם הענין הזה, שהוא ענין פרטי וישאר מקנת כסף החותמים לעשות בו כטיב בעיניהם. כל פעולות הועד בענין זה אינן רק פעולות מעוררות, לעורר את העשירים לחתום על החלקים ההם, והועד יוכל מצדו לתת איזה עצות להחותמים, אם ידרשו האחרונים זאת ממנו. עסק גוש חלב הוא מסחר פרטי שחותמיו יקבעו בו הלכות ומשפטים, כי כספם הוא, ולא להועד ולחבריו להתערב בזה. אם חברי הועד יחתמו גם הם על איזה חלקים, אז ישתתפו בזה כחותמים פרטים ולא כחברי הועד.

ד) יסוד הביורא בחו"ל.

כל העמל שהיה לי בזה לא הביא עוד פרי. ה' זיממעל אינו חפץ לקחת המשרה על שכמו לבדו, ועודנו משתדל לבקש לו חברים הגונים בברלין ליסד את הלשכה תחת הנהגתו והנהגתם, ואפשר שעוד יצלח בידו למצוא את אשר יבקש. אני מצדי נואשתי כמעט ממצוא מקום בעד הביורא בחו"ל, כי כמעט כל אחינו בחו"ל הם מתנגדינו במעשינו. תלונות הד"ר יעללינעק בלי ספק כבר נודעו לכבודו. בשבוע זה קבלתי מכתב מהפרופ' גראטץ[2]) שבו יאמר לי: „מראשית חשבתי כי כל מעשי החברה „מזכרת משה" תהי אך לתת משען רק לאותן הקולוניסטים שכבר נאחזו בארץ, אבל מן הדברים שנדברו להג יובל האלף של חבר (?) הועד, המו"ל המליץ, ומתקנות החברה (בלי ספק כוונתו על תקנות האגודה שבקיעו שנפסו בהמליץ ש"ע 101 №)[3]) נראה כי יש „רעיון לאומי" במעשי החברה, על כן הנני מודיע לו כי לא על מנת כן נרציתי להיות חבר הועד, והנני מבקש מכבודו למחות את שמי ממספר החברים". על פי הדברים האלה יראה כבודו הרם, אם יש לנו תקוה למצוא יסוד להביורא אצל אחינו בחו"ל, במקום שהטובים שבהם, כהפרופ' גראטץ, מתנגדים לנו בתכלית, ואם לא יצא אז שכרנו בהפסדנו!

אחרי כתבי זאת קבלתי מכתב מה' זיממעל שבו יודיעני, כי בקרוב מאד יודיעני דבר מוחלט על דבר ההנהגה בברלין כי הוא מקוה למצוא לו אנשים הגונים בקרוב. ה' זיממעל נכון לנסוע בקרוב לפאריז ולונדון להתראות עם גדולי עמנו ולהטות לבם למעשינו.

לפני החברים שזכר להיות לחברי האספה דקט:ה אציע תיכף את בקשתי ואזמין איתם לאספה ההיא, אך כמדומה לי שלא תספיק העת עד ר"ח אדר.

— — — — — — — — — — — —

מוקירו ומכבדו ידידו
-r L. Pinsker.

---

2) עי' לעיל נומר 199.
3) עי' לעיל נומר 185 הערה 1.

.209

מאת הד"ר פינסקר לד"ר נתן בירנבוים *).

Odessa, d. 28 Jan./8 Febr. 1885.

Sehr geehrter Herr,

Ich danke Ihnen bestens für Ihren Brief und die mir freundlichst zugesandte erste Nummer.[1]) Ich wünsche Ihnen vom Herzen Glück zu Ihrem Unternehmen. Ihr Glück bedeutet unser Glück. Da wir aber von diesem nur zu wenig begünstigt zu

---

*) מן הדקומנטים, שהמציא לנו ה' בירנבוים.
1) של העתון „זעלבסטעמאנציפאציאן" שה' בירנבוים יסד בווינא.

въ настоящее время всякій съѣздъ, независимо отъ размѣра его состава, не только излишенъ и безполезенъ, но неумѣстенъ и вреденъ, почему въ предлагаемомъ г. Финомъ съѣздѣ я безусловно участья принимать не буду. Я давно уже написалъ г. Левандѣ протестъ мой противъ съѣзда или собранія съ подробнымъ изложеніемъ всей безполезности и даже вредности таковаго, и онъ вполнѣ согласился со мною.

Относительно депутаціи въ Палестину и Константинополь, я вполнѣ согласенъ съ Вами, что первая можетъ быть въ такомъ составѣ въ какомъ вы пишете, исключая брата моего, который врядъ ли поѣдетъ, и что вторая безусловно не должна имѣть мѣста, такъ какъ оно дѣйствительно, какъ сообщено г. Зимелю, повредитъ только дѣлу. Точно также я вполнѣ раздѣляю Вашъ взглядъ, что исполнительный комитетъ въ Палестинѣ можетъ учредиться изъ тамошнихъ жителей.

Г. Зимелю высылаемъ завтра 200 р. на путевыя издержки по поѣздкѣ его въ Парижъ, не испрашивая разрѣшенія член. времен. Ц. Ком. и только сообщая имъ о томъ. Подобной суммой и для подобныхъ цѣлей Вы имѣете полное право, по постановленію котовицк. собр., распоряжаться самостоятельно, не нуждаясь въ разрѣшеніи прочихъ членовъ[1]).

Ваше справедливое требованіе — возстановить текстъ Вашей рѣчи въ евр. переводѣ — будетъ удовлетворено. Рабиновичъ напишетъ въ газеты „המליץ", „המגיד", „עברי אנכי", «Wochenschrift» что еврейскій протоколъ катовицк. собранія не переведенъ съ нѣмецкаго протокола, а составленъ по невѣрнымъ и не точнымъ замѣткамъ, писаннымъ на еврейскомъ языкѣ однимъ изъ присутствовавшихъ на собраніи, не успѣвшимъ передать на еврейскомъ языкѣ смысла нѣкоторыхъ словъ и даже цѣлыхъ фразъ рѣчи Вашей, произнесенной на нѣмецкомъ языкѣ и что поэтому въ евр. текстъ протокола вкрались ошибки. При этомъ считаю долгомъ замѣтить, что газета „עברי אנכי" и статья «Wochenschrift» слишкомъ преувеличиваютъ несходство между нѣмец. и евр. текстомъ протокола; подобныхъ искаженій, которыя давали бы поводъ упрекать насъ въ «Taschenspielerei»; недобросовѣстности или желаніи ввести нѣмцевъ, незнающихъ по еврейски, или евреевъ, не понимающихъ по нѣмецки, въ заблужденіе относительно цѣлей и стремленій нашихъ, въ протоколѣ нѣтъ; большая часть отступленій и невѣрностей въ евр. текстѣ объясняется трудностью перевода съ нѣмецкаго, европ. новаго языка на еврейскій восточный, древній языкъ.

Съ истиннымъ почтеніемъ и искренней преданностью остаюсь весь готовый къ услугамъ Вашимъ

И. Ясиновскій.

[1]) ועי' „דרך לעבור גולים" 23/4.

werden pflegen, so wird es doppelt erfreulich sein, wenn Ihr erster muthiger Versuch vom Erfolg gekrönt sein wird. Von Feinden umgeben, müssen Sie standhaft aber vorsichtig sein. Verfallen Sie nicht in den Fehler der nationalen Selbstüberhebung. Beschäftigen Sie sich weniger *mit* unsern antisemitischen Feinden als mit unsern semitischen Gegnern. Preisen Sie weniger unsere Verdienste und geisseln Sie nachsichtslos unsere moralischen Gebrechen, damit wir in würdiger Weise den Weg zur Selbstveredlung und Selbsthilfe betreten können. Es ist noch lange nicht die Zeit gekommen von einer nationalen Wiedergeburt im Sinne einer Wiederherstellung d. jüdischen Staates [zu reden]. Es handelt sich gegenwärtig um die Wiederherstellung unserer nationalen Gesundheit, unserer moralischen Würde. Dank den geschichtlichen Einflüssen sind wir entartet worden und waren wir nicht vorsichtig genug um dieser Entartung energisch entgegenzuarbeiten. Der Handel hat uns corrumpirt. Wir müssen uns der produktiven Thätigkeit zuwenden, besonders dem Ackerbau, wo es auch sei. In diesem Sinne muss der in Kattowitz gegründete Montefiore-Verband besonders unterstützt und gefördert werden. Die Palästina-Idee ist ein mächtiger Hebel zur Förderung des Ackerbaues unter den Juden, sie ist auch geeignet die Parteien auszusöhnen und eine innere Reform herbeizuführen. Die Zahl der zum Montefiore-Verbande gehörenden Vereine beläuft sich auf circa 50. Viele andere sind im Begriff sich an denselben anzuschliessen. Ein solcher Verein hat sich letztens in Breslau organisirt und haben sich gleich in der ersten Versammlung 26 zahlende Mitglieder eingeschrieben. Leider fehlt es uns nicht an enragirten Gegnern. Aber dies ist ein gutes Zeichen. Man kann uns nicht mehr todtschweigen und um unsere Sache zu discreditiren verschmäht man es nicht zu Verleumdungen Zuflucht zu nehmen.

Ich bitte mich in der Zahl Ihrer Abonnenten zu rechnen und werde es versuchen Ihnen solche zu verschaffen. Ob mit Erfolg, kann nicht versprechen. Ich bin zu alt um ein praktischer Agitator zu werden. Auch werde mir Mühe geben Jemand zu finden, der Sie über unsre Vereinsangelegenheiten au fait halten soll.

Mit besten Grüssen Ihr Ergebener

Pinsker.

.210

מאת י. יאסינאווסקי לד״ר פינסקר.

Варшава 30 Января / 12 Февраля 1885.

Многоуважаемый Докторъ,
Левъ Семеновичъ!

Въ отвѣтъ на Ваши послѣднія два письма: Я остаюсь при убѣжденіи моемъ, высказанномъ мною въ одномъ изъ предъидущихъ писемъ, что

.211

מאת שפ"ר לד"ר פינסקר.

Warschau, 2-14/11. 85.

Hochgeehrter Herr Doctor,

Meinem Schreiben an Freund Lilen[blum] gemäss, schicke ich Ihnen hiermit die Form einer Berichtigung zu den Abweichungen der Programmreden in dem Protocolle.[1]) Herr Jassin[owsky] u. ich meinen, dass dieses vollkommen genüge zur Herstellung des Textes und der Wahrheit gerecht zu werden. Die Uebersetzung des Hamelitz ist aus der «Jüd. Presse» gemacht und buchstäblich. Ich bestehe auf meine Behauptung, dass auch im Protocolle nur Stylverschönerung und übliche fur Juden eine oder zwei Stellen; dieses auch ohne alle principielle Bedeutung. Das so verhasste und verpönte Wort לאומיות «Nationalität» oder sogar «Nation» ist im ganzen Protocolle nicht zu treffen und entbehrt aller nationalen Tendenz. Als Zeugen rufe ich alle Sachverständigen im deutschen und hebräischen an.

Im Passus 3 meiner heb. Berichtigung erkläre ich, dass der Wortlaut Ihrer Programmrede wie es in der «Jüd. Presse» und buchstäblich im «Hamelitz» № 92 84 uebersetzt worden von allen Mitgliedern adoptirt wurde und als Richtschnur ihrer Thätigkeit angesehen wird.

— — — — — — — — — —

In dem Schmutzblättchen «Haibry» werde ich nicht drucken lassen meinen Namen um keinen Preis. Das ist unter meiner literarischen und menschlien Würde, zumal, dass ich dort «Soldling, Miethling» angebellt wurde. Ich kann um keinen Preis mich nicht in eine Reihe mit flätigen Scribenten dieses Pasquillblattes stellen.

Und verbleibe Ihr in Hochachtung ergebenster

P. Rabinowitz.

[1]) עי' הנומר שלפני זה.

.212

מאת הד"ר י. רילף לד"ר. פינסקר.

Memel, den 16 Februar 1885.

Theurer Freund!

Dein Schreiben v. 19 Januar hat mich in Aufregung und Verlegenheit gesetzt. Ich habe viel darüber nochgedacht, habe auch hier und da auf den Busch geklopft, um zu erfahren, ob man sich mit uns verbinden und Beihülfe leisten wolle, bei allen gradezu verlacht worden. Hier in Memel ist nur Roheit und Indifferenz zu Hause. Erst seit 35 Jahren dürfen hier Juden wohnen und seitdem ist aus Deutschland und Russland hier eine Bevölkerung, ein ערב רב zusammengelaufen, das zu gar nichts tauglich, und seitdem sich der Ort in so erschrecklicher Krise befindet und die besser Situirten gestorben, verdorben, verzogen und verarmt sind ist es noch tausendmal schlimmer geworden. Meine Localkenntniss in Deutschland ist die möglichst geringste. Sehr viele aus allen Theilen der Welt haben mir contribuirt und ich kenne keinen einzigen, bin seit 30 Jahren ausser aller persönlicher Beziehung mit den Glaubensgenossen da draussen in der Welt. Ebenso wenig kennt man mich recht. Man hält mich für einen guten, fügsamen, wohlwollenden Menschen, stark idealistisch angehaucht, sogar etwas schwärmer. Und ich bin doch ein kalter, ruhiger Denker, dem das Herz nie mit dem Kopf durchgeht, der alles 10 Mal überlegt, allein das für gut befundene mit eiserner Konsequtenz durchzuführen trachte und vor allem bei der Durchführung dem Worte «unmöglich» gar keine Bedeutung beilegt.

Was nun speziell unsere Sache anlangt, so habe ich mich leider schon von Anfang an der Überzeugung nicht verschliessen können, dass unsere Zeit des Übergangs gar noch nicht die Reife habe unsere Bestrebungen zu verstehn und dafür sich zu begeistern. Wenn Israel auch hie und da die «Knechtsgestalt» abgelegt — der Knechtsgehalt durchdringt das Volknoch in seinem ganzen Sein und Wesen. Er nimmt Kopf und Herz gefangen. Gegen diesen Knechtssinn kämpfen wir wergebens. Die Alternative אם כבנים ואם כעבדים existirt schon längst nicht mehr unter unserem Volke—sie gehen alle einher mit durchbohrten Ohren: אהבתי את אדוני את אשתי ואת בני. Durch die nationale Sache glauben sie sich nur zu kompromittiren. Du fragst, ab hier nicht zwei Männer wären, die sich mit mir zu einem Central-Comité vereinigen könnten—ich müsste verzweifeln wenn ich mir in ganz Deutschland zwei Männer suchen sollte.

Die nationale Bewegung existirt trotzdem, ein Dämmerschein davon ist in jedes echt jüdische Herz gedrungen, aber diese Dämmernug ist noch lange kein Morgen, geschweige denn ein heller lichter Tag כצאת השמש בגבורתו, jene שמש צדקה ומרפא בכנפיה, welche alle Herzen und Köpfe erleuchtet und die nationale Sache als das einzige Mittel der Selbsterhaltung erschenien lässt. Die meisten glauben, die nationale Regung sei nur ein augenblicklicher Rummel, hervorgeruffen aus all den Verfolgungen und Kränkungen, welche wir in den letzten Jahren erdulden mussten. Gott bewahre! Es ist der ledige und leidige Selbsterhaltungstrieb der immer mächtiger, allgemeiner und nachhaltiger sich unter unserem Volke verbreiten wird. Der Selbsterhaltungstrieb im edelsten Sinne, welcher

.214

מאת דוד גורדון לד״ר פינסקר.

Lyck, 17 Febr. 1885.

Hochgeehrter Freund!

Heute erhielt ich die Antwort vom General-Consulat auf meine Anfrage betreff des Erlasses[1]), und sende ich dieselbe beiliegend[2]) im Originale. Es ist daraus zu ersehen, dass der Erlass nur auf den Armen, Gewerblosen sich bezieht und nur auf solche sich beziehen kann.

Mit herzlichem Gruss

D. Gordon.

1) עי׳ לעיל נומר 204.

2) והנה התשובה:

Herm. Nothwanger
Consulat Général
de Turquie.

Berlin, 16 Februar 1885.

Ew. Wohlgeboren,

Erlaube mir auf die Anschrift v. 12 d/s ergebenst zu erwidern, dass nach meiner Auffassung der Zweck des beregten Erlasses der Kaiserlich. Ottomanischen Regierung natürlich nur der sein kann, die Niederlassung erwerbsloser Israeliten in Palästina überhaupt zu verhindern; wollen solche dorthin auswandern unter dem Vorwande, Unterthanen der türk. Regierung werden zu wollen, so würden die betreffenden Behörden darin wohl jedenfalls nur eine neue Umgehung bestehender Vorschriften erblicken.

Mit Achtung ergebenst

Herm. Nothwanger
Général-Consul.

Herrn D. Gordon
Redacteur des «Hamagid», Lyck.

.215

מאת י. יאסינובסקי לד״ר פינסקר.

Варшава, 5/17 Февр. 1885 г.

Многоуважаемый Докторъ,

Левъ Семеновичъ!

— — — — — — — — — —

Обращаясь опять къ евр. протоколамъ катовицкаго собр.[1]) я считаю долгомъ замѣтить, что издаванiе новыхъ протоколовъ ужасно неудобно, это вредно подѣйствуетъ на многiе кружки и отъ упрековъ не освободимся еще этимъ. Клеветники наши опять будутъ утверждать, что у насъ курсируютъ двѣ редакцiи протоколовъ для двоякаго рода публики. Не лучше ли было бы написать въ нѣкорыя газеты, что рѣчь Ваша, произнесенную

1) עי׳ לעיל הנומרים 210/11,

einen grossen in unserem Volke verkörperten humanitaren Gedanken nicht wieder zu Grunde gehen lassen will.

Ich fürchte nicht, dass die einmal in Fluss gekommene Bewegung sich wieder im Sande verlaufen werde. Thue jeder was er für das Beste hält in engeren oder weiteren Kreisen je nach Vermögen in Schrift, in Wort, in Geldbeisteuer,— weiter weiss ich keinen Rath.

Dein treuer Freund

Dr. Rülf.

.213

מאת ל. קאלישר לד״ר פינסקר.

Thorn, den 16. 2. 85.

Herrn Dr. L. Pinsker in Odessa.

Hochgeehrter Herr President!

Ich erlaube mir folgendes Gesuch an Sie zu richten:

In dem Protokolle des 2-ten Verhandlungstags in Kattowitz, was auch in Zeitungen abgedruckt ist, ist gesagt Betreff des Grundstückes, was ich dem Verein überwiesen, die Worte: «Herr L. Kalischer hat ein ihm in Palästina gehöriges Grundstück, welches s. Z. gegen 4500 M. gekostet hat, dem C. C. als Geschenk zur Verfügung gestellt»[1]). Wer diesen Wortlaut liest kann glauben, dass ich dieses Grundstück aus eignen Mitteln gekauft habe. Dem ist nicht so, u. ich will Niemand taüschen, sondern mein seliger Vater, was ich auch in der Versammlung sagte, hat dieses Grundstück aus den Geldeinnahmen für ישוב ארץ־ישראל gekauft und nach seinem Tode ist es auf meinen Namen überschrieben, wozu ich auch aus meinen Sammlungen für ישוב ארץ־ישראל noch unbedeutend verwendet habe. Ich bitte also dieses berichtigen zu wollen, besonders da ich höre, dass das Protokoll soll wörtlich ins Hebräische übersetzt werden; es könnte vielleicht lauten:

«Das Grundstück, welches Rabbi Hirsch Kalischer ז״צל vor etwa 10 Jahren aus der Sammlung für ישוב ארץ־ישראל in Palästina gekauft hat und nach seinem Tode auf seinen Sohn Louis Kalischer übergegangen, hat Letzterer dem Verein als Geschenk zur Verfügung gestellt».

— — — — — — — — — — —

Hochachtungsvoll

Louis Kalischer.

1) עי׳ לעיל נומר 142 עמ׳ 283, 305,

сенная на нѣмецкомъ языкѣ въ евр. протоколахъ не вѣрно переведена и смыслъ ея измѣненъ во многихъ мѣстахъ (говорю рѣчь, потому что въ прочихъ частяхъ евр. протоколы безспорно вѣрны) и что подлинникомъ признаемъ лишь нѣмецкій текстъ, за который Вы и прочіе делегаты, удостовѣрившіе его подписью своею, принимаютъ на себя отвѣтственность передъ публикой и общественнымъ мнѣніемъ? Я вообще, признаться, не понимаю, какимъ образомъ могутъ вмѣнять намъ въ вину невѣрность перевода никѣмъ изъ насъ неудостовѣреннаго. Это могутъ себѣ позволять такіе грязные, пошлые органы какъ «Wochenschrift» и „עברי אנכי". Утверждать, что нами руководила какая то задняя мысль, просто глупо и нелѣпо. Нѣмецкихъ евреевъ мы не могли вводить въ заблужденіе, когда все говорилось и писалось на нѣмецк. языкѣ въ присутствіи нѣмецкой публики. Русскихъ же евреевъ не могли обмануть, въ виду того, что нѣтъ ни одного города въ Россіи, въ который не послали бы въ достаточномъ количествѣ еврейск. и нѣмецкихъ протоколовъ, слѣдовательно давали всѣмъ возможность читать тотъ или другой протоколъ, нѣмецкій же языкъ доступенъ многимъ евреямъ и почти нѣтъ уголка въ Россіи, гдѣ бы не находились евреи понимающіе по нѣмецки. Впрочемъ напечатана была Ваша рѣчь и въ «Гамелицѣ» № 92—84 г., подъ заглавіемъ „מחוץ לארצנו". Переводъ этотъ сдѣланъ самимъ г. Цедербаумомъ со словъ Вашихъ, и говорятъ, что онъ (переводъ) рабски вѣренъ. Не мѣшало бы, чтобы г. Лиліенблюмъ убѣдился въ этомъ, такъ какъ я не свѣрялъ этого документа, и если окажется дѣйствительно вѣрнымъ, можно будетъ сослаться на него, вмѣсто напечатанія новыхъ протоколовъ.

Съ совершеннымъ почтеніемъ и искренней преданностью остаюсь готовый къ услугамъ Вашимъ

И. Ясиновскій.

.216

מאת חובבי־ציון בביאליסטוק לחברי־ההנהגה:

ב"ה. ביאליסטאק כ"ח שבט תרמ"ה.

אדון וחבר נכבד!

שאלות רבות הנוגעות לגוף הענין הקדוש תלויות ועומדות מאז היתה האספה בקטוויץ עד היום, חברי הועד המרכזי יושבים ועוסקים בגבוב הצעות על גבי הצעות ובחליפות מכתבים בין איש לרעהו ואין תועלתם כ"א התרגשות הלבבות לבד, והגוף החי הזה יציר כפה של האספה בקטויץ מונח לפנינו בלי כל תנועה ורגש חיים, עוד מעט ויצטנן חלילה גם הדם החם הניזל בעורקיו מאפס עבודה ומעשה מאפס תנועה והליכה לפנים, הודות לאל יש בידינו די חומר ולבנים לקרב אל המלאכה, ומקבץ אין למו! כי חליפות המכתבים ממשיכים את הדברים עד אין קץ, ועירוב הפרשיות הנשנות במשנת ישוב א"י מבלבל את המוחות, ובתלותנו פתרון כל שאלה בפתרון שאלה אחרת ובדחותנו החלטת כל הצעה להחלטת הצעה אחרת, הננו מוסיפים לערבב את הענין וכל הדברים יגעים, וכל זמן שיסתפקו חברי הועד בחליפות דברים בכתב בלבד לא יבא כל דבר לידי החלטה גמורה, וידינו לא תעשינה תושיה, וכבר הורנו הנסיון למדי כי אין בכח חליפות מכתבים גרידא להביא לידי פעולה ממשית, ומה שעשתה האספה בקטויץ במשך ימים לא עשו חליפות המכתבים בין ח"צ במשך שנתים. ע"כ אמרנו כי אין דרך אחרת נכונה לפנינו כאספות קבועות לפרקים מרובי חברי הועד אשר תהיינה לכה"פ שתי פעמים בשנה, ובמושב האספות האלה תגמרנה כל ההצעות והשאלות אשר עלו על שלחן הועד המרכזי בין כל אספה ואספה.

וכאשר תכפו הענינים וחזקו השאלות על חברי הועד כעת יקומו נא ויתאספו באחד המקומות הקרובים למושב רובם וימתיקו סוד להחליט דבר, וכבר חלפו דברים בענין זה בין הגאב"ד דפה ובין אחדים מחברי הועד, ה' קליוואנסקי מקאוונא הציע בראשונה את דברי האספה הזו, ה' ש"י פין הסכים לדעתו ולדעת הגאב"ד דפה, גם ראש הועד הד"ר פינסקער איננו מתנגד להאספה הזו וה' שפ"ר הודיע להגאב"ד דפה כי גם דעת ה' לעוואנדא תכון עמו [1]), אפס אין דעתו נוחה ממקום האספה בווילנא שאין מקום מוכשר לה לדעתו מביאליסטאק ואחרי התיעץ הגאב"ד דפה עם טובי חברינו החלטנו להציע לפניך, אדון וחבר נכבד! כי תבוא הנה על י"ז אדר הבע"ל להתיעץ עם חברי הועד אשר יתאספו פה: א) בדבר התיסדות הביורא. ב) בדבר המלאכות לא"י. ג) בדבר גזרת ממשלת תוגרמא. ד) בדבר המלאכות לפאריז. ה) בדבר האמצעים הנאותים להפיץ את הרעיון בין אחינו אשר בחו"ל ובכלל להביא לידי פתרון גמור כל השאלות העומדות על הפרק.

נקוה כי תקדים להשיבנו על מכתבנו זה בהקדם האפשר כי השעה דוחקת והענינים נחוצים.

אחיך מכבדיך ומוקיריך כערכך הרם

יוסף חאזאנאוויטש

(ועוד חתימות אחדות).

---

[1]) עי' לעיל הנומרים 198, 203, 208, 210.

217.

מאת המרכז בווארשה לחברי ההנהגה.

ל׳ שבט תרמ״ה, ווארשא.

חברים נכבדים ואחים תמימי דעים!

בשם ראש האגודה הד״ר פינסקער הננו עורכים לכם הדברים האלה:

א) בסוד האספה בקטוויץ הוחלט להמציא רוחה לראשונה להקולוניסתים אשר רגליהם עומדות זה ימים ושנים על אדמת הקדש, לכונן את בית חייהם על יסוד חזק ומוצק ואחרי כן להשתדל בדבר הרחבת הישיבה ויסוד מושבות חפשים בעת מוכשרת והנה בההחלטה נאמרה, שמלאכות אנשי־שם ונאמני רוח תצא מקרבנו להתבונן על הקולוניות ועל התמיכה הנדרשת להן ולקבוע ועד הפועל בא״י, אשר על פיהו תשק הנהגת ההתישבות באה״ק. כפי הנראה תצא המלאכות בזמן קרוב עוד לפני חג הפסח הבע״ל, אך בין כה וכה ואחינו החלוצים נפשם ברעה תתמוגג ועיניהם תכלינה לתשועתנו, ביותר הקיפה הזעקה ע״ד הבילויי״ם, שאף אם נאחזו בקרקע, אך עוד לא זרעו שדותיהם ועוד יחסרו להם דברים הרבה לכלכלתם והעזובה רבה, כמו שקראתם לבטח מעל כה״ע.

עפ״י הדברים האלה מתכבד הד״ר פ. לשאל את פיכם, אם ראוי ונכון להחיש תשועה להאומללים האלה עפ״י הידיעות שישאב הוא הד״ר פ. ממקירים נאמנים מבלי לחכות עד צאת המלאכות? התמיכה לע״ע תהי׳ רק היותר נחוצה ושאי אפשר לדחותה, שאם לא יזרעו שדותיהם ישארו בלי מזון ומחיה במשך שנה ואז יתרופף מעמדם ומצבם ירד מטה מטה ואז יכבד עלינו שבעתים לנטלם ולנשאם ולהעמידם על תלם. כמו כן רבה הזעקה מהקולוניות: פתח תקוה ובני ראשון לציון שאינם חפצים לקבל עול השעבוד תחת הנהגת הדירעקטאר הירש. וע״כ הואילו נא לחוות דעתכם, איך נעשה אם תתאחר המלאכות מפני סבה בלתי תלויה בנו עד סוף חדש אדר, האם יש רשות להד״ר פינסקער להמציא פדות ועזר לאחינו אלה עפ״י הידיעות שיקבל ואחרי כן בידי המלאכות בעצמה, שתוכח לדעת את המצב האמתי. אם יצאו המלאכים בזמן מוקדם אז יקבלו גם הבילויי״ם את תמיכתם מידי המלאכות.

ב) לפי הנראה עתה יקשה הדבר מאד למצוא מלאכים שיסעו לאה״ק על חשבון עצמם, ואם נחכה על זה יעברו עדן ועדנים ולא נשיג את חפצנו, עד כה וכה והנה באין מלאכות עם ועד הפועל באה״ק סגר עלינו הדרך לכל פעולה ומעשה, גורל הקולוניסתים מוטל בספק, אנחותיהם הנשמעות למרחוק מרפות כל ידים ומביאות מורך לב בלב אוהבי הישוב. סוף דבר, המלאכות וקביעות ועד הפועל המה רוח החיים באופני הפעולה על אדמת הקדש והמעשה שכל חובבי ציון תאבים וצמאים לראות אותו יוצא לפעולת אדם, ועל כן תתכבד ההנהגה הזמנית לשחר פניכם חברים נכבדים, כי תואילו להגביל כמות הכסף שיש בידה להוציא על המלאכות הזאת על הוצאות הדרך, ההתעכבות באה״ק ואולי גם לכלכלת משפחת המלאך או המלאכים, אשר מספרם לא יעלה בשום אופן ליותר משלשה.

הדברים נחוצים וחיי כל נפשות אחינו החלוצים תלוים בתשובתכם.

הננו אחיכם תמימי דעים עמכם
וחבריכם להדעה הנשגבה.

P. S. אחרי כתבנו הדברים האלה בא לידינו מכתב אחינו היקר החבר ר׳ קלמן זאב וויסאצקי נ״י, המתנדב לנסוע על הוצאתיו וד״רש שעוד אחד מטובי החברים ישתתף עמו, כאשר תראו מהעתקת מכתבו הרצוף פה[1]). אנחנו מצדנו הננו מגישים תודתנו וברכתנו לאחינו הנדיב ותקותנו תעודדנו כי ימצא לו עוד חבר אחד בין אנשי בריתנו. על אחינו לדעת, כי כל מצות „הישוב" תהי׳ נקראת על שם המלאכים ושמותם יהיו חקוקים לעד לעולם בספר תולדות עמנו, כי מהמלאכות הזאת יתד ופנה למוסדות הענין כולו. מלבד אלה השנים נחוץ עוד שלישי איש חכם לבב ולשון למודים בתור מזכיר. על המלאכים נחוץ יהיה להתעכב איזה ימים גם בקושטא, נחוץ להכין להם כתבי מליצה, על כן נבקש להודיע דעתכם במוקדם.

בשם חבר הועד

י. יאסינאווסקי—שפ״ר

1) עי׳ לעיל נומר 201.

218.

מאת חובבי־ציון בביאליסטוק לד״ר פינסקר.

ב״ה. ג׳ אדר, תרמ״ה,
פה ביאליסטאק.

אדון רם ונכבד!

שמענו את דברי התרעומות שכבודו מתרעם על ה׳ ש״פ ראבינאוויץ, כי נתן מקום בהעתקתו את הפרטי־כל לאיזה מתנגדי הרעיון ורוגנים ומחפשי עלילות, להתעולל עלילות ברשע כי לא תתאים עם הארגינאל האשכנזי במצאם בו איזה שנויים קלים במבטאים אחדים שנתוספו בו ליפות את סגנונו למען יטעם לחיך קוראי עברית, וכי כבודו כופה הר כגיגית על ה׳ שפ״ר, כי יתקן את המעות הזה בהתודותו בגלוי על חטא שלא חטא גם בסתר. ונתפלא מאד על חכם גדול שכמותו כי ישים את לבו לדברים קטנים כאלה בכלל ומה גם להטות אוזן לעלילה כזו אשר מקורה בקלות ראש של איזה נערים הוללים * * * * *

אשר מוחזקים המה למתנגדי הישוב מפניות ונטיות צדדיות של געשעפט וקנקורנציה שפלה ואת חובת ידי הילדים האלה העוסקים בסתירה ובהריסה לא נצא לעולם, ולא יאחרו כל מקרה וכל תואנה להתנפל על מחזיקי הרעיון. האם כדאים המה הנערים המצחקים האלה כי נתעורר לדבריהם ולחלל על ידם שם הרעיון, בנתננו חרב בידי מתנגדינו ללחום בנו, וענין לליצני הדור לרנן אחרינו, כי גם דעותינו חלוקות ואין איש שומע שפת רעהו גם בקרבנו פנימה. חלילה וחלילה לנו! טוב טוב מזה השתיקה היפה בריבנו עם אנשים כאלה וכל דבר התנצלות והצטדקות מצדנו לכבוד גדול יחשב להם. סוף דבר הננו כופלים את בקשתנו לפני כבודו הרם כי יעביר הפעם על מדותיו וישמע לדברי קטנים כמונו היום, כי בתוך העם אנחנו יושבים ויודעים הננו את רוחו אשר לא ינוע לקול מתנגדינו היוצאים בגלוי להרהר אחרי מדותיו המסוגלות לו ואחרי רעיוניו החביבים עליו כאשר יפול לבבו בראותו את אחד ממחזיקיו יתרפס לפניהם בדברי רצוי ופיוס.

מוקיריו ומכבדיו כערכו הרם

יוסף חאזאנאוויטש

(ועוד חתימות אחדות).

219.

מאת פ. לֶוֶנסון לד"ר פינסקר.

С.-Пбургъ, 7 Февраля 1885.

Многоуважаемый

Левъ Семеновичъ.

Благодарю Васъ отъ души за письмо, въ особенности за лестное довѣріе и желаніе помочь мнѣ своими совѣтами. Довѣріемъ такихъ людей, какъ Вы, многоуважаемый Левъ Семеновичъ, я особенно дорожу, а Ваши совѣты будутъ для меня драгоцѣнны. Желалъ бы и постараюсь,—на сколько это будетъ зависѣть отъ меня,—оправдать Ваше довѣріе и довѣріе всѣхъ, интересующихся нашимъ завѣтнымъ дѣломъ.

Въ общихъ чертахъ, проектъ устава[1]) у меня почти готовъ. Я пришлю Вамъ, недѣли черезъ двѣ, копію этого наброска. Детальная сторона, конечно, потребуетъ многихъ передѣлокъ, но это, по моему, дѣло второстепенное. Главная задача, мнѣ кажется, состоитъ въ томъ, чтобы проектъ былъ составленъ, по возможности, осмотрительно и осторожно, чтобы въ немъ не было, что называется, ни сучка, ни задоринки. Вы знаете очень хорошо, сколько у насъ благопріятелей своихъ и чужихъ. Поэтому надо стараться, чтобы придать нашему уставу скромные размѣры, исключающіе возможность придирокъ, подозрительныхъ запросовъ со стороны чужихъ, устраняющіе поводы къ благосклоннымъ инсинуаціямъ со стороны своихъ. Послѣднихъ, въ особенности, надо остерегаться—они на все способны и ни передъ чѣмъ не отступятъ.

Нѣкоторые изъ нашихъ друзей совѣтуютъ придерживаться рамокъ устава православнаго палестинскаго общества. Вамъ, вѣроятно, извѣстно, что это общество преслѣдуетъ двѣ цѣли: научную и благотворительную. Оно снаряжаетъ (конечно, на бумагѣ), ученыя экспедиціи, помогаетъ паломникамъ, учреждаетъ школы, больницы и ни вѣсть что еще. Что касается меня лично, то я противъ смѣшенія филантропіи съ дѣломъ колонизаціи. Это все равно, что смѣшать вино съ водой—портится вода и получается скверное вино. * *

* * * * * * * * * * * * * * *

Вотъ все, что я могу Вамъ сообщить о будущемъ уставѣ народившагося общества, которому нельзя подобрать подходящее имя. Назвать его въ честь рамсгетскаго юбиляра, неизвѣстно, какъ еще на это посмотрятъ лица, отъ которыхъ зависитъ утвержденіе устава.

Убѣдительно прошу Васъ высказать мнѣ подробно Ваши соображенія, за что я Вамъ буду очень благодаренъ.

— — — — — — — — — — — —

Крѣпко жму Вашу руку. Искренно уважающій Васъ

П. Левенсонъ.

1) של חברה לחובבי-ציון מאושרה מטעם הרשות.

220.

מאת רש"י פין לד"ר פינסקר.

ב"ה ה' אדר ווילנא.

ידיד נפשי הרב החכם המופלא

כבוד ד"ר ל. פינסקער נ"י

יהי נעם ה' עליו.

צדקו דברי כבודו במכתבו האחרון אלי[1]) כי אין תועלת וצרך לעשות אספה אף קטנה בימים האלו וכבר חזרתי מדעתי בדבר הזה, ובלי ספק כתב כבודו מכתב אל הגאב"ד דביאלעסטאק כי אין מקום לאספה כעת, ובכל זאת קבלתי מכתב מביאלעסטאק שלשום, אשר בו יקראני לבוא לשם על יום י"ז אדר הבע"ל[2]), ומהרתי להשיב, כי אף שאנחנו רואים שאין האספה נחיצה, עם כל זאת אם יודיעוני ששאר הקרואים הסכימו לבוא לא אמנע לבוא גם אנכי כי אם אין תועלת גדולה מוצאת באספה, יש בכחה להחיות רוח החברים ולהחליף כחם לעבודת הצדקה. ושעל כן הנני שואל את חות דעת מעלתו אם על כל פנים איננו מתנגד לזה כהיום אחרי אשר גם דבר הביורה נכון לצאת לאור בקרוב כפי אשר הודיעני ידידנו שפ"ר.

1) עי' לעיל נומר 203.

2) ע' לעיל נומר 216.

ידידנו הנכבד הגביר וויסאצקי שלח אלי העתקת מכתבו אל כבוד מעלתו כי נכון הוא לנסוע לא״י לבקר את הקולוניות וליסד שם ועד מפקח עליהם וכו׳ בתנאי שיסע עמו עוד חבר אחד על הוצאות עצמו. נדבה גדולה מתנדב הנדיב הגדול הזה ואלקי ישראל ישלם חסדו, וכשפניתי לבקש לו עוד חבר אחד שיואיל לנסוע לשם על הוצאותיו לא מצאתי ראוי והגון לזה כי אם את הגביר הנכבד ה׳ ל. שאליט מריגא.

והנני כותב אליו היום לעוררו ולבקש כי יתנדב גם הוא נדבת טרחתו וכספו לדבר הגדול הזה; ואת כבוד מעלתו אבקש כי יואיל גם הוא לכתוב אליו ולבקשו הבקשה הזאת, וכמו כן יכתוב גם מעלתו אל חברינו הנכבדים שיפנו גם המה אליו בבקשה זו. ותקותי כי לא ישיב את פנינו ריקם אם אך יהיה הדבר הזה באפשרו.

— — — — — — — — — — — — —

בדבר העזר לבני ביל״ו גם אנכי מסכים שיושלח להם לכל הפחות אלף רו״ב עוד טרם יבואו אנשי המלאכות לשם.

והנני אוהבו וידידו מוקירו כרום ערכו
שמואל יוסף פין.

221.

מאת בני פתח־תקוה לד״ר פינסקר.

ב״ה, יום א׳ ז׳ אדר התרמ״ה
פה מושב יהודית אשר לפתח־תקוה.
אל ראש וועד הכלל של חובבי־ציון
היקרים הוא הנדיב והחכם השלם
ד״ר פינסקער נ״י.

אנחנו הח״מ התכבדנו להודיעו כי העשרה אלף פראנק בתורת הלואה קבלנו זה כחודש ימים מהדירעקט. הירש שבמקוה ישראל, ורב תודות לכם על החסד הגדול שעשיתם עמנו להחיות מתוכנו שמונה עשר בתי אבות שלקחו חלק בהלואה הזו, ות״ל שהכסף הזה הביא רב טוב בהקאלאניע, כי רבים בנו להם בתי עץ בנחלתנו פ״ת סמוך להשדות, ורבים קנו להם בהמות ואתים ועגלות ויתר צרכי האכר. במלה אחת הכסף הנ״ל נפח חיים חדשים בעצמות היבשות, אך מה יהיה עתה? אשר עוד כחצי שנה עלינו לחכות על התבואה החדשה, וגם נמצא בתוכנו חמשה משפחות שלא זרעו כלל בשנה זו מסבות שונות, והכסף הנ״ל כבר כפו תמו אצל כאו״א, ואת כל אשר היה לנו כמו בית ושדה נתנו למשכן בעד הלואה הנ״ל ועוד התהייבנו עפ״י שטר מפורש שגם הבנינים שנבנה באיחור זמן ישאר לערבון בעד הלואה הנ״ל. למי נפנה כעת למלא לנו מחסורנו? לא עזי פנים אנחנו חלילה לאמור: כיון שלקחתם מאתנו את כל אשר היה לנו למשכון, לכן מחויבים אתם לתת גם כל יתר צרכינו! לא; יודעים אנחנו כי רק בנדבת לבבכם הטוב החילותם לעשות עמנו טובות ולהחיות אותנו כהיום הזה. לכן מפילים [אנחנו] תחינתנו ובקשתנו לפניכם חובבי ציון ועפרה שתשימו עין חומלה עלינו גם לימים הבאים, וכאשר פתחתם ידיכם לעזרתנו כהיום הזה, כן בל תעלימו עיניכם מאתנו לימים הבאים. יהי נא ד׳ עמכם בכל אשר תפנו לעשות טובות עמנו ויברך ד׳ גם תבואות שדנו שלא נהיה מצפים לישועת בני אדם.

צרפנו בזה סטאטיסטיק שלנו למען תדעו מה נמצאה ומה תחסר בנו.

נאום **דוד מאיר גוטמאן** 1).

(ועוד שש־עשרה חתימות).

1) מי שהיה אז ראש ועד המושבה.

סטאטיסטיק מתושבי יהודית אשר לחברת פתח תקוה בא״י ליום א׳ דר״ח אדר התרמ״ה.

מספר	שמות ההכרים היושבים אתנו פה יהודית ופתח־תקוה	מאיזה: עיר	מאיזה: ומדינה	מספר: בנים	מספר: בנות	מספר: נפשות	מספר: פועלים	בתים	חלק שדה 2)	עגלות	אתים	סוסים	פרדות	חמורים	גמלים	פרות	כבשים	בעמערקונגען
1	ר׳ דוד גוטמאן	אונגאר	אסטרייך	—	—	2	1	2	16	1	4	—	—	—	—	—	—	ראש להועד שלא לק׳פרס
2	„ משה סאלאמאן	—	אשכנז	4	2	8	2	2	4	1	—	—	—	—	—	—	—	חבר הועד
3	„ יהושע שטאמפער	—	אסטרייך	2	3	7	1	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	„ והלך במלאכותנו
4	„ בינוש בנימין סלאר (ספרדים)	ירושלים	א״י	4	—	6	1	½	1	—	—	—	—	—	—	1	—	צורף ועושה מלאכתו
5	„ משה סלאר בן הנ״ל (ספרדים)	—	—	—	—	2	1	½	1	1	1	2	—	—	—	1	—	
6	„ וואלף לייב (ספרדים)	יפו	—	2	—	4	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	למד ב„מקוה" תשע שנים
7	„ משה שמואל ראב	אונגאר	—	—	—	2	1	—	½	½	—	—	—	1	1	—	—	שותף לר׳ משה ליפקעס
8	„ אלטער ווינקלער	—	אסטרייך	1	—	3	2	1	1½	—	—	—	—	1	—	—	—	
	טראנספארט			13	5	34	10	8	27	3½	5	2	—	2	1	2	—	

2) כמדומני, ששטח החלק היה אז — ערך ששים דונם.

מספר הסדורי	שמות החברים היושבים אתנו פה יהודית ופתח-תקוה	מאיזה: עיר	מאיזה: ומדינה	מספר: הבנים	מספר: הבנות	מספר: הכולל	מספר: העובדים	בנינים	חלקי קרקע	עגלות	אתים	סוסים	פרדות	חמורים	שורים	פרות	כבשים	בעמערקונגען
	טראנספארט			13	5	34	10	8	27	3½	5	2	—	2	1	2	—	
9	ר' יהודה הספרדי	ירושלים	א"י	—	1	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	השיגו הלואה מהירש 1500 פר.
10	" אברהם הספרדי	—	—	—	—	2	1	1	2	—	—	—	—	1	6	1	—	
11	" יצחק הירש שפירא	טאקמאק	רוסיא	1	2	5	2	2	2	-	2	—	—	—	4	1	—	שותפים
12	" מיכל שפירא	—	—	1	—	3	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	
13	" יוסף חדד	קריניק	—	1	—	3	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	חרש עץ
14	" סנדר חדד	---	—	1	—	3	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	שותפים לר' א' שמעון / חרש ברזל
15	" אלחנן בולקין	ביאליסט'	—	1	4	7	1	1	1	—	—	—	—	—	—	1	—	בונה מכונות
16	" דניאל ליפשיץ	—	—	4	3	10	2	½	2	2	2	—	—	—	1	1	—	חבר להועד וסופר הקהל
17	" זאב בראַנדע	—	—	2	2	7	2	½	2	1	1	2	—	—	—	—	—	שותפים
18	האשה שרה דונאוויטץ	--	—	2	2	5	1	½	1	—	—	—	—	—	—	—	—	
19	ר' מרדכי קאלינסקי	---	—	5	2	9	1	1	2	1	1	—	2	—	1	1	—	
20	" משה ליפקעס	--	—	2	1	5	1		1	½	—	—	—	—	3	1	—	
21	הרב אהרון ארלאנסקי	—	—	2	1	5	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	רב לעדתנו עבור מעשרות
22	האשה חנה מרגליות	—	—	2	1	4	1	1	2	—	—	—	—	—	1	1	—	
23	" חיה פיינשטיין	—	—	—	1	2	—	--	2	—	—	—	—	—	1	1	—	
24	ר' משה פיינשטיין	—	—	—	—	2	1	—	1	1	1	—	1	—	—	3	—	
25	" משה סאלמאן	—	—	1	2	5	1		1	—	—	—	—	—	—	—	—	שותפים
26	" אבא לאמפערט	—	—	—	—	1	1	1	—	1	1	—	1	—	1	1	—	
27	" אברהם שמעון	—	—	—	—	2	1	—	1	—	1	1	—	1	—	—	—	שותף עם בית חדד
28	" לייב ליפשיץ	מאהליוו	—	—	—	1	1	1	1	1	1	—	—	—	—	—	—	
29	הרב לייב פרומקין	אלעקסאט	—	2	2	8	3	1	13½	1	4	—	2	—	6	7	2	ממלא מקום הג' לאַכמאן
30	ר' בן ציון שאטיל	פאניוועז	—	—	2	4	2	1	4	1	1	2	—	—	3	5	—	שותפים
31	" שכנה שאטיל	—	—	1	—	3	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	
32	" ישראל שלאסבערג	—	—	2	2	6	2	—	1	1	1	—	—	—	—	1	—	שותף להרב פרומקין
33	" מיכל מגיד	--	—	6	3	11	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
34	" וואלפזאהן	—	—	1	1	4	2	1	5	—	—	—	—	—	—	—	—	
35	" אליעזר דאברע	ברא נסק	—	—	—	2	1	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	חרש עץ
36	" מרדכי יונה בן הנ"ל	—	—	—	—	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
37	" שלום פישיל	--	—	—	2	4	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	מלמד תינוקת
38	" משה יחיאל סענדראוו	—	—	1	1	4	—	-	—	—	—	—	—	—	—	—	—	מלמד ושוחט לעדתנו
39	" יצחק בעקער	—	---	1	3	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
39	משפחות ס"ה			52	43	171	47	22 1/2	75½	14	22	7	6	4	30	28	2	

222.

מאת א. חנהלם לד"ר פינסקר.

ב"ה 8 אדר תרמ"ה מינסק.

כבוד הרב הד"ר הנכבד ה' ליב
פינסקער!

יברך ד' חילך ופועל ידיך ירצה!

— — — — — — — — — — — — —

אתמול קבלתי מכתב מבני ביאלעסטאק באשר ישחרוני לבוא לשם על 17 אדר[1]), ואנכי עוד לא השיבותי על המכתב הזה אך חפצתי לדעת מה דעתך בזה. כי אם אמנם בהמכתב נאמר כי אתה אינך מתנגד לזה, אך מזה נראה כי הסכמתך אינה שלמה, ובכל אופן— לדעתי—ממך תצא תורה, כי אתה הוא המורה הראשי במשנת יא"י, ודבר האספה מהסכמתך נצרך להיות, כי על פיך נסע ועל פיך נלכה ועל פיך נשב ונחנה, ולכן יראתי אם לא נשקף מבין הדבר הזה חפץ קפיצת בראש... ואם אמנם גם לדעתי אספה נחוצה מכמה טעמים, אך יראתי כי אספה פרטית כזו לא תוביל אל המטרה, כי נניח אשר יבואו על האספה שמונה או שבע אנשים והמה יחליטו דבר מה, האם החלטתם תחייב את הרוב אשר פגר מלבוא להאספה? הלא אחרי רבים להטות ומזה אולי יוכלו לצמוח ריבי-דברים ופרוד לבבות! ע"ד המלאכות לאה"ק רבים ממכירי יראו על ה' קאצענעלסאהן מקיעוו כי לו נאה ולו יאה המלאכות הזאת, כי מסור הוא אל הרעיון הקדוש וכי הוא—לדברי הנ"ל — איש ישר, חכם ונבון, וכאשר בטח נודע לך האיש הזה אדמה אנכי כי אם הדבר הזה יכשר בעיניך לא היה למותר לנסות דברים אליו ישר או על ידי אחרים, כי הוא יהיה היה חבר טוב לה' וויסאצקי.—

אחיך תמים דעים עמך
מוקירך ומכבדך כערכך הרם
אברהם חאנעלעס.

1) עי' לעיל נומר 216.

223.

מאת הד"ר פינסקר לרש"י פין *).

יום ט' לחדש אדר שנת תרמ"ה.

כבוד ידידי הרב הגדול בתורה ובחכמה
כ"ש מוהר"ר שמואל יוסף פין נ"י!

את מכתבו[1]) קבלתי. כדברים שכתבתי לכבודו הרם כתבתי גם לשאר החברים שנקב כבודו בשם להועידם להאספה הקטנה, ובתוכם גם להגאב"ד מביא-ליסטאק. על פי המכתבים שקבלתי הנה כבודו הרם, ה' שאליט וה' יאסינאווסקי מסכימים עמדי, כי אין נחוצות להאספה, וה' וויסאצקי כתב לי שאין עתה עתותיו בידו לנסוע, אך בני ביאליסטאק, וכפי הנראה גם ה' קליוואנסקי, עודם מחזיקים בדעתם. גם אנכי קבלתי עוד הפעם מכתב מביאליסטאק ע"ד האספה הקטנה שהם אומרים לעשות, ובו הם חפצים להעלות על שלחן האספה למצוא עצה בדבר גזרת השולטאן. אנכי עניתי להם, כי כל זמן שאין אנו יודעים סבת הגזרה, טעמה, רוחה, תכונתה ופרטיה, אי אפשר לנו גם לחקור אחרי איזה עצה, ועל כן יעצתי לחדול עתה מבקש עצות עד אשר יודעו לנו איזה פרטים נחוצים ע"י המלאכות שתסע לא"י וכיוצא בזה. על המכתב הזה עוד לא קבלתי תשובה. אך בכל אופן חלילה לי להתנגד להאספה כאז כן עתה, ואם יהיה ד' עם חברי הועד להאיר עיניהם באיזה עצות טובות אמהר להציעו לפני חברי הועד.

*) מארכיונו של רש"י פין.

1) עי' לעיל נומר 220.

לה' שאליט כתבתי זה כחמשה ימים והצעתי לפניו לזכות את הרבים ולארח לחברה עם ה' ווי-סאצקי במלאכותו בדבר מצוה. כמדומה לי שמכתבי ההיא בצירוף המכתב אשר כבודו הרם אומר לשלוח לו דים לעירר לבבו לדבר הגדול הזה. אשר על כן הנני מוצא למותר להרבות עליו רעים ולבקשו להתחבר להמלאכות לארץ ישראל. אם לבקשתי ולבקשת כבודו לא ישים לב, אך את בקשות יתר החברים לא יוכל להשיב ריקם, הלא תהיה דרכו באונס וגם בחפזון, ואז לא יביא לנו את התועלת הדרושה.

— — — — — — — — — — — — —

הציר לממשלת תוגרמה היושב בברלין כתב להמו"ל המגיד[2]) כי לדעתו גזרת השולטאן נכונה לחסום הדרך אך בעד בטלנים ואוכלי לחם עצבים. כמדומה לי שאין זה אלא פטומי מלין.

מה' זיממעל בקשתי להטות לב הפאריזים, בהיותו שם, לנסות דבר אל שרי תוגרמה בביטול הגזרה.

והנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם
D-r L. Pinsker.

2) עי' לעיל נומר 214.

224.

מאת רק"ז וויסוצקי לד"ר פינסקר.

Москва, 15 Февраля 1885.

Господину Д-ру Л. Пинскеру, Одесса.

Милостивый Государь!

Получивъ письмо отъ Г. Рабиновича изъ Варшавы отъ понедѣльника прошлой недѣли, я увидалъ изъ него, что бѣлостокскій раввинъ Могилеверъ протестуетъ и ни въ какомъ случаѣ не

согласенъ на отсылку D-r Рабиновича[1]), и по его мнѣнію, если отъѣздъ его состоится, то изъ этого выйдетъ большое несогласіе.

Г-нъ Рабиновичъ полагаетъ, что хотя другого человѣка равнаго D-r Рабиновичу и не найдешь, но чтобы не было непріятностей нужно уступить желанію Могилевера; точно также и я съ своей стороны, во избѣжаніе непріятностей, согласенъ съ мнѣніемъ г. Рабиновича. Ранѣе я писалъ г. Рабиновичу, что, въ крайнемъ случаѣ, если не пошлютъ D-r Рабиновича, то нужно послать извѣстнаго путешественника Шура[2]), человѣка образованнаго и знающаго языки, который давно предлагалъ свои услуги въ Варшаву, что и настоящимъ письмомъ подтверждаю и присовокупляю, что это мое непремѣнное желаніе.

— — — — — — — — — — —

Съ истиннымъ почтеніемъ имѣю честь быть

В. Высоцкій.

[1]) הד״ר י״מ ראבינוביץ, שלפי דברי הרד״ג (עי׳ לעיל נומר 124) היה „כועס על הגדולים בפאריז ומוציא עליהם משפטים מעוקלים״, הטיח באספת קאטוביץ דברים כלפי אחד מן הגדולים האלה, שבדעתו היה דבר הישוב תלוי (עי׳ „קבוצת מכתבים״ להרק״ז וויסוצקי מכתב ל״ז, ועי׳ גם להלן הנומר הסמוך). ולפיכך חשש הרב מוהיליבר, שאם יִמָּנֶה הוא, הד״ר רבינוביץ, מזכיר ל„מלאכות״ יתרחקו על-ידי זה הלבבות בפאריז מארץ-ישראל וישובה. ואולי חשש הרב מוהיליבר גם לדעותיו החפשיות של הד״ר רבינוביץ בעניני דת ומסורת. ועי׳ גם לעיל נומר 174 בהערה.

[2]) הרמ״ל ליליענבלום כותב („דרך לעבור גולים״ 25): „ויבחר (ה׳ וויסוצקי) את בעל „מחזות החיים״ ה׳ וו׳ שור ויובילהו עמו עד הלום (עי׳ „קבוצת מכתבים״ ל״ד, מ״ג, מ״ד. — ה ע ו ר ך). לדאבון לבנו, מצא ה׳ וויסוצקי פה גם אותו לבלתי ראוי לכך״.

.225

מאת חובבי־ציון במוסקבה לחברי ההנהגה.

מאסקוי. י״ד ימים לחודש אדר התרמ״ה.

אחים יקרים תמימי דעים עמנו!

הכל יודעים, כי השאלה העיקרית והראשית בענינגו שעומדת כעת על הפרק היא שאלת המלאכות לאה״ק, כי רק על ידה תחל תקופה חדשה במעשנו, תקופת המעשה והפעולה, תחת אשר עד כה אך קול דברים אנחנו שמענו ותמונה לא ראינו, רק על ידה נקנה את הלבבות ונעורר את אחינו חובבי ציון למעשה, אחרי אשר כבר נלאו וכהתה רוחם בתשעה קבים שיחה שנתנו להם עד הנה.—

שני אנשים נכבדים הואילו להיות שלוחי מצוה אלה, האחד הג׳ הנכבד הרב ק״ז וויסאצקי, אשר במכתב חוזר הנשלח מווארשוי הודיע ברבים כי יסע על הוצאותיו, והשני ד״ר ראבינאוויץ מפאריז הנודע לאיש חכם וגדול בחכמי אירופא, אוהב עמו וארצו, ויודע השפות הנחוצות למלאכות נכבדה הזאת. האיש הזה ג״כ איננו דורש שכר טרחה, כי כונתו לשם שמים והוצאותיו תהיינה מצומצמות מאוד. והנה השאלה הנזכרה, אשר לפי דעתנו תוכל להפתר ע״י זה באופן היותר קל, לדאבון נפשנו איננה יוצאת לכלל מעשה ואומרת דרשני, כי גם בה נראו עקבות התקופה של סלסולים ודרשות אשר זה היה בעוכרנו מראשית התנועה עד היום. שמענו כי יש מערערים נגד הד״ר ראבינאוויץ ונותנים טעם לדבריהם כי לפי השמועה טפלו עליו דברים, אשר כשאנחנו לעצמנו ידענו כי מעולם לא יצאו משפתיו ואשר בעבורם אבד את חנו בעיני שוע אחד בישראל. אמנם, אם נוכח שאמת בפי השמועה, מאוד יצר לבנו לראות כי כבוד איש כזה מחולל ע״י אחד מאחינו בלא עול בכפו, אולם האם בשביל שקרים ורכילות נעקם את הישרה ונלך לחזור אחרי אנשים אשר לא ידענום מתמול שלשום, למען נכפר את פני איש, אשר רק בחלום חטאו נגדו? הלא עלינו לזכור כי הדבר שאנחנו עוסקים בו נוגע לכלל ישראל, ובדברים כאלה אין חוששים לרכילות, אך משגיחים על תועלת הענין, ומי לא יסכים כי הד״ר ראבינאוויץ, שכבר יצאו לו מוניטין בעולם. יועיל לדבר הזה מפני מעלותיו הרבות.

אחינו! עלינו לדעת כי אך ע״י המלאכות והתיסדות על ידה ועד פועל בארצנו הק׳ יתגשם רעיון יא״י במעשה וירקם עליו עור ובשר למען יהי חי ועושה... ולכן אל נא נדחה את השעה ונקרב אל המלאכה, וכיון ששני האנשים האלה חפצים באמת להיות שלוחי מצוה למעשה זה—אל נא נתפלפל הרבה ואל נרבה בדברים ונאמר להם: ד׳ עמכם — ויעלו. האנשים האלה עם החכמים המצוים כעת בארצנו יטכסו עצה כדת מה לעשות, וייסדו שמה את הועד הפועל מהאנשים הנודעים שמה והראוים לזה יותר מדאי. ידוע תדעו כי הזמן קצר והמלאכה מרובה, ואם תדחו את השעה מי יודע אם ה׳ וויסאצקי יסע עוד, וזהו אבדה שאינה חוזרת, כי מלבד שלנסוע על הוצאות הועד אשר הכנסתו מועטת הוא חטא ועון פלילי, עוד אינו דומה האיש שנוסע על הוצאות הכלל ותלוי בדעת אחרים לאיש גביר באחיו בעל בעמיו ונוסע על הוצאות עצמו.

אחים יקרים! בבקשה מכם אל תחמיצו הדבר הזה אף רגע, חוסו על עמלכם אשר יעלה בתהו אם תעבור העת המוכשרת הזאת, עינינו רואות כי הרוחות כבר החלו להתקרר ותחת שלהבת יה אשר בערה בקרב כל עם ישראל ריאקציה לוקחת את מקומה, חוסו על הקולוניסתים האומללים אשר בין כה וכה ילכו לאבדון

ומהרו לעננו דבר, אם מסכימים הנכם למסור המלאכות להאנשים אשר זכרנו או לא, כי השעה עוברת ואם לא עכשיו — אימתי? נקוה אשר אתם חברים יקרים אשר עיניכם בראשכם תסכימו לכל הדברים שאמרנו.

הננו אחיכם תמימי דעים עמכם בשם הועד[1] חברו ומנהל עניניו

מאיר פינם.

קפיא מתשובתכם תשלחו אל ה' ד"ר פינסקער באדעססא מפני הסדר והכבוד.

---

1) של „אגודת חובבי-ציון ליסוד מזכרת מונטיפיורי מאס-קווא" (זהו חותמה של האגודה).

.226

מאת רי"מ פינס לד"ר פינסקר.

ב"ה י"ד אדר תרמ"ה ירושלם.

כבוד האדון הנכבד חכם ובן חכם כש"ת דוקטור פינסקר נ"י.

— — — — — — — — — — — —

ע"ד הסכום השלם הנדרש להעמידם[1] על בסים נכון כבר שניתי ושלשתי כי אם נחשוב בית אחד לשלשה חברים אז די לחשוב מאלף עד אלף ומאתים רו"כ לגולגולת. ואולם טרם אבין מה לכם הידיעות הפרטיות הללו הלא „המשלחת" אשר תבוא הנה תדרוש ותחקור הכל וטוב הוא באמת לדעת הכל על פי שמיעה מפה לאוזן מאשר לשמוע מפי הכתב. וע"ד הבטחון כי לא יגרשו מאדמת קתרא, מי הגיד לכם כי מגרשים מפה אנשים שכבר נאחזו בארץ? גם הפקודה הנדפסה במכה"ע אינה מתיחסת אלא להבאים מחדש, וגם עליה כבר אבד כלח, כי אנחנו הרואים בזה כי יום יום יבואו אנשים חדשים ויתנו להם לרדת על החוף בלי שום מפריע וגם ההתחייבות לשוב אחר שלשים יום אין לוקחים מהם לעת כזאת. אבל מי שבאו לפה מאז אם רוססים הם הקונסול סוכך עליהם ואם תוגרמים הם — הלא כילידי הארץ נחשבו. סוף דבר מפנה זו אין שום חשש.

אין. עוד חלק פנוי לקנותו בעד ה' * * * — —

— — — — — — — — — — — —

אך בכלל אין רוחי נוחה מה' * * *. ב"ה כי עלתה בידי להפך לב בני ביל"ו הנשארים כי יתנהגו במנהגי היהדות ולא ישיאו עוד חרפה על הקולוניזצה, וזה האיש ובניו . . .[2]) כי על כן אנכי מצדי אינני מסכים לזה, וגם טרם אדע אם מוטלת החובה על חברת ח"צ

---

[1]) את בני ביל"ו בגדרה.

[2]) נקודות בגוף המכתב.

למלאות שגעונותיו של כל איש ואיש. האיש * * * וכל ביתו מקבלים תמיכה הגונה מהבאראן וראש"ל יש לה תקוה טובה עתה לעתיד לבוא. התלונות של אנשי ראש"ל עתה אינן אלא טרחנות וסרבנות של אחב"י ואין להשגיח בהן.

— — — — — — — — — — — —

ראיתי לעורר את מעכ"ת כי מעתה תשימו על לב להשקיט שאון מכה"ע בכל מה דאפשר וכל פעולתכם תהי' בחשאי וע"פ מכתבים פרטים. דעו נא כי נודע לנו באין ספק שעין צופה מלמעלה על כל התנועה והיא לא לרצון כלל בפמליה זו. מכה"ע „אוי-טאעמאנציפאציאן"[3]) אפרוח שיצא עתה מקליפתו מתחיל לצייץ דברים נוראים הנשמעים כמו קשר ומרד בספורו „שמשון רפאלאוויץ", ומכה"ע קאלאניסט[4]) כותב בראשו הכתוב: „ובהר ציון תהי פליטה וכו' וירשו את מורישיהם". מרא דאברהם, היכן שכלם ודעתם של אלו „חובבי הארץ"! עליכם עתה החובה לצות עליהם בשם הועד לבלי יקלקלו ברוח פיהם מה שלא יהי' לאל ידם בשום אופן לתקן בחרבות-עץ אשר יאזרו אותם על מתניהם בתור סטודנטים לחברת קדימה או בתור בונים חפשים בהלשכה שבקאטאוויץ.

ובזה הנני ידידו דו"ש חובבי ציון

יחיאל מיכל פינס.

---

3) של ה' נתן בירנבוים. עי' לעיל נומר 209.

4) שיצא בקאטוביץ.

.227

מאת הד"ר פינסקר לרש"י פין *).

שושן פורים שנת תרמ"ה.

כבוד הרב החכם הנעלה והמפורסם ידידי מוהר"ר שמואל יוסף פין נ"י.

— — — — — — — — — — — —

מה שנוגע להמלאכות להנדיב בפאריז הנה ה' זיממעל נסע ביום ה' העבר לפאריז[1]) ויתראה שם עם הנדיב ועם ה' ערלאנגער, ובפירוש כתבתי לו שישתדל לעשות דבר בדבר האיסור, היינו שידבר עמהם בזה ויראה להם גודל נחיצת ביטול הגזרה. בעוד שבוע או שבועים נדע מפיו תשובה ואז נראה את אשר לפנינו.

נוסף לזה יש תקוה לנו ממקום אחר. ה' מאנטאגו, העומד עתה בראש האגודה ליא"י בלונדון, יעץ לקבוע

---

*) מארכיונו של רש"י פין.

[1]) הרמ"ל ליליענבלום כותב („דרך לעבור גולים" 23): „ה' זיממעל הציע לפני הד"ר המנוח (פינסקער) לנסוע בתור ציר הו"צ לפאריז ולברך שם את החברה „כל ישראל חברים"... ועם זה לנסות להטות לבם לטובת הישוב, לקחת דברים עם הנדיב ולנסוע משם ללונדון לנסות שם דבר על אדות הישוב".

את הביורא המרכזית בלונדון, ממילא יבין כבודו כי גם דעתי מסכמת לזה, ואז, אם נרכוש לנו את גדולי אחינו בלונדון, אפשר מאד שהם יעשו דבר לבטל את רוע הגזרה, כי בכל אופן כחם גדול מכחנו.

בדבר גוש חלב, איך נקנה אותה ואיך נושיב עליה את אחינו—לא אדע גם אני להגיד מראש, אך השאלה הזו אינה צריכה לרפות את ידינו. אם יהיה בידנו מספר החתומים כפי הצריך אז ישלחו החותמים איש בקי ונבון לראות את המקום. אם יראה השליח שיש אפשרות לקנות את המקום על שם איזה איש, למשל: מונטאגו, אליפהאנט, ערלאנגער וכו', ואם מקבלים שם את בנ"י מארצות אחרות לעבדי תוגרמה וכותבים על שמם שטרי מקנת קרקע בערכאות — אז יקנה את גוש חלב או קדש נפתלי בלי כל חשש, שהרי אז באמת לא יהיה שום מקום לכל חשש. אך אם יראה השליח שאי אפשר לקנות מטעמים הנ"ל או טעמים אחרים, אז לא יקנה, ישוב בידים ריקניות והכסף יושב לבעליו בנכיון % אחד כאמור במכתב החוזר מווארשוי. זאת יוכל כבודו הרם להשיב גם לשואליו בדבר המקנה ההיא, גם לקבל מאתם חלקים, בתנאי, כי אם יחפצו לעבוד בעצמם את האדמה בא"י צריכים הם שיהיה להם כסף כשלשת אלפים רו"כ למשפחה (בזה נכללו גם הוצאות לקנית קרקע ולבנין הבתים).

— — — — — — — — — — — — — —

והנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא

ד"ר ל. פינסקער.

228.

מאת המרכז בווארשה לחברי ההנהגה

ב"ה, ווארשא, שושן פורים
שות תרמ"ה.

חברים נכבדים, אחים תמימי דעים!

בשם הד"ר פינסקער הננו עורכים אליכם הדברים האלה.

החבר הנכבד רבי דוד גארדאן בעל המגיד פנה אל ההנהגה הזמנית בדברים האלה: מפני שרובי החותמים על המגיד המה מחו"ל וביניהם רבים שאינם חברים לאגודות ישוב א"י ולא יחשבו השאלה הזאת לבדה לממלא את כל חללו של עולם החדשות בישראל ואדם, ועי"כ נגרע מספר חותמיו מפני הרבותו למלא את עלהו בדברי חפץ לבעלי הישוב לבדם, ע"כ הציע להוציא מדי שבוע בשבוע הוספה מיוחדת שתהי' כמדור בפני עצמו לעניני הישוב לבדם: ידיעות נכבדות מפעולות הועדים למקומותיהם, מאמרי מדע ע"ד תבונת הארץ וספורים מושכים ומקרבים לבות אחינו אל עניננו היקר. לרגלי הדבר הזה מתכבדים הד"ר פינסקער ואנחנו הח"מ לשאול את פי החברים, האם מסכימים הם להתמיכה הנחוצה להוצאת הוספה שבועית כזאת. שבלעדה לא יוכל המה"ע הנ"ל עמוד וגם ייטיבו ברצונם להגביל כמות התמיכה הראויה להוצאה כזאת. ע"ד פרשת מעשי המה"ע הזה ותכונתו עם אמונת רוחו של המו"ל הנכבד אך למותר לנו להרבות דברים. אנחנו מצדנו כהד"ר פינסקער מסכימים להצעה הזאת ועל תשובתכם נחכה במהירות האפשרית.

— — — — — — — — — — — — — —

והננו אחיכם תמימי דעים עמכם מוקיריכם ומכבדיכם כערככם הרב

י. יאסינאווסקי

המזכיר **שאול פנחס ראבינאוויץ** (שפ"ר).

P. S. אחרי כתבנו הטורים האלה הגיעו לנו חדשות נכבדות וידיעות שונות, שמהן נראה אשר דבר תמיכת הקולוניסטים בא עתה עד משבר וכל הדוחה אותו אף יום אחד כעומד על דם אחינו החלוצים הקורעים שמים בזעקתם ומחלישים גם עי"ז את הענין בכלל. כן נחוץ להראות אותות פעולה וחיים למען שום קץ לדברי נרגנים וכתבי פלסתר שיצאו עתה מירושלים לערים רבות וקהלות נכבדות כידוע גם לכם בלי ספק, ומאשר כי ראינו והתבוננו, שדבר המלאכות מתנהג בכבדות ועד היום אחינו היקר ה' ק. ז. וויסאצקי הוא אחד ואין שני לו מקרב החברים שיחפוצו לאחוז דרכם לאה"ק תומ"י, לפיכך גמרנו אומר לצאת לפניכם בהצעה:

להביע תודת חברי המזכרת לחברנו ה' וויסאצקי ואמונתנו בו להיות לראש המלאכות ומנהיגה, האחד או השנים שיהיו נטפלים אליו נחשבים לעוזרים לו בתור סופרים ומזכירים ורק על פיהו יקום דבר בכל ענין נכבד,

בבוא ה' וויסאצקי עם בני לויתו לאה"ק תהיה ראשית מלאכתו לספח אליו אנשים חכמים יודעי דבר וחובבי הענין הקדוש שלא אלמן מהם גם בני ישראל יושבי אה"ק, כאשר יודעים אנחנו פה והד"ר פינסקער באודיסא.

התמיכה נפרדת לשלשה ראשים: 1) פתח תקוה. 2) יסוד המעלה. 3) הבילוי"ם ומשפחות אחדות „בראשון לציון". דעתנו היא: א) שאחרי אשר יחרוץ צירנו עם בני ועדו המשפט ע"ד כמות ואיכות התמיכה לבני „פתח תקוה" ימסור הוצאת הענין אל הפועל להדי-רעקטאר „הירש" ויתר עושי דבר השר הנדיב, עפ"י גלוי דעת הקולוניסטים בעצמם והיודעים היטב את מצבם ומעמדם בחו"ל, שעי"ז תבואתם טובה. מובן הדבר שצירנו היקר ובני לויתו ימתיקו סוד עם עושי דבר השר הנדיב, ומהמתקת סוד בדבוק חברים

„חובבי ציון״ יצא משפט התמיכה. ב) תמיכת „יסוד המעלה״ תצא לפעלה ג״כ עפ״י משפט צירנו הנ״ל וע״י עושי דבר השר הנדיב בגליל העליון כה׳ שייד וחבריו. גם יצרף את דעת האדון ה׳ אליפהאנט היושב בקרבת המקום ותומך את אחינו שם בעצה ותושיה. ג) ההעמדה במרחב את בני ביל״ו מסורה כולה אל צירנו היקר והועד שימנה שם להוציא פקודתו לפעלה.

— — — — — — — — — — — —

כל הדברים האלה צריכים לצאת לאור במשך שנים עשר יום מהיום הזה ועל כן לא תעכבו תשובתכם יותר משלשה ימים לקבלת המכתב, ותומ״י בדעתנו כי המלאכות יוצאת לאור כמחשבתנו, הננו מציעים לחברינו שיהיה להם היכולת להועד ביחד עם המלאכים להמתקת סוד בביאליסטאק בישיבת הזקן שבחבורתנו ותפארת אגודתנו הרב הגאון הגדול ר׳ שמואל מאהי־ליווער של״יטא, אשר אין כמהו וכחברינו היקרים שם יודעים את מצב הקולוניא „פתח תקוה״ ומה הגיע אליה עד היום. אחרי התמהמה המלאכים יום או יומים בביאליסטאק יצאו צלחה לדרכם דרך העיר אדעססע לאה״ק.

229.

חובבי־ציון במיר לד״ר פינסקר.

ב״ה. בימי הפורים התרמ״ה,

כבוד ראש אגודת אחים חובבי ציון
היקרים, ד״ר ל. פינסקער וחבריו,
יהי נועם ה׳ עליהם ומעשה ידיהם
יכונן לעד

— — — — — — — — — — —

האזהרה אשר כבודו מזהיר שכל איש אשר אין לו בכיסו שלשת אלפים רו״כ במזומנים איננו יכול להתפרנס בהשקט ובטחה מעבודת האדמה בארץ ישראל, ולכן כל יחתום על חלקו לקנות איזה מקום בא״י[1]) היא נגד הנאמר בס׳ ב׳ במכתב החוזר № 8 ווארשא כ״ה שבט, וז״ל:

„העסק הזה[2]) שהציע ראש אגודתינו הד״ר פינס־קער הוא דבר השוה לכל נפש, בין לבע״ב בינונים החפצים להיות עובדי אדמה״ק בעצמם, ובין לבעלי יכולת העשירים שנדב לבם אותם לתת גאולה לארה״ק מבלי לפזר כסף מכיסם. הראשונים זוכים בנחלתם בקחתם שתי אקציות אם ישאר להם בכיסם עוד כסף מעט די פרנסת הבית והשדה בעת הראשונה, ובשכר זה הם מוצאים נחלה ערוכה בכל ועומדת תחת השגחת והנהגת אגראנאמים מאחב״י לנהלם בעצתם עד שיתרגלו בעבודתם וכו׳. העשירים מלבד שלא יפסידו עוד נשקף להם ריווח נכון אחרי מכירת כל החלקים שבל״ם ירבו הקונים על מוכרי החלקים ונמצאים משתכרים את חלקם בפ״צ הגון וכו׳״.

א) הלא גם לפי חשבונם כי לבע״ב בינונים החפצים לעבוד את אדמת הקודש בעצמם די הוא בשני חלקים מאדמת „גוש חלב״ עם מעט כסף אשר ישאר בכיסם די פרנסת הבית והשדה בעת הראשונה, ואז הלא ישנו שלחן ערוך ולחם ולא יחסר למו כי אם עבודה, כאשר כתבתם גם אתם, אשר זה החשבון עוד רחוק מרחק רב מסך שלשת אלפים רו״כ.

ב) מיד מי יושב (?) הכסף לבעלי היכולת?—אם סכום מסוים כזה יצטרך להניח בעסק הזה. כי כל איש אשר תשיג ידו לשלשת אלפים רו״כ לא יהין לעלות לארץ אבותיו לקחת את ומחרישה בידו לנוע כל היום אחר שורו וחמורו, לאכל לחם בזעת אף ויגיעת גו ונפש, וזאת לא נעלם גם מעיני כבודו כי עוד מעט המה בעלי רצון ויכולת ביחד, ועדיין לא זכינו לע״י שלחנות אלה כאחד. ואם כן הוא למי הוא העמל מהרעיון ישוב א״י? אם לא לאלה אשר כספם לא יעלה לסך עצום כזה ואשר להם לבד כמעט תשים ארצנו מחנק לנפשם, בהחלק למו מקום ומשעול צר באין לנטות ימין ושמאל. הן אלה חלילה אבדו כאשר אבדו. כי ברוב עמלם ועמל אחיהם החפצים לעזור איש את אחיו לא יצליחו למלאות מחסורי החיים הפשוטים לא עתה ולא לעתיד לבא, ואולי לחנם חלילה הרעשנו ברעש גדול וכלנו כאחד כל היום מתנשאים לעמת שרפים הסואנים ברעש ובהמון נגדנו, ונגד רעיון קדשנו אשר בשם ישוב אר״י יכונה. הה! איה הישוב ואיה נבקש מקום למחיתנו?— הן ארצנו רוסיא, רומיניא, גרמניא, הונגריא יזעקו: „הלאה ממנו ומגבולנו״, וארצנו ארץ הקדושה גם היא תקרא לפנינו: „אם חנם נמכרתם אך בכסף רב תגאלו״, גם אנשי בריתנו כל אחד במקומו ובעירו אשר אמרנו בעת צרה הזאת בצר ליעקב אולי ממנו נושע, איש יחזיק רעהו: „עלה אתה היום ותושע לך ימיני, ואני אחריך״ גם הם יאמרו כיום נואש, נרפו כיום ידי עושי המלאכה, ה׳ יחזק ידים הרפות.—ובאמת מי כמונו יודע אשר בינינו נמצאים אנשים העובדים גם היום את אדמת רוסיא האי־ברוכה, אשר שטח כברת ארץ עשרת דעסייאטין תוכל גם בזה לחיות ידי עובדיה לחם לפי הטף ומה גם ארצנו אשר השתבחה עוד לפנים כי היא ארץ זבת חלב ודבש, ארץ אשר לא תחסר כל בה, כאשר כן יעידו עליה כל גדולי כותבי ההיסטוריא גם היום אם לא כאשר יאמרו עליה חלילה שונאינו מנדינו כי היא ארץ אשר במסכנות לא תאכל בה גם לחם. אך מה נעשה, לבנו לא יתענו

1) עי׳ לעיל נומר 227 עמ׳ 439
2) קנית „גוש חלב״.

בשוא נתעה, לתת אומן לשונאינו להם ולחלומותיהם, להוציא דבה על אמנו הזקנה אם כל חיינו אשר מכחה ומרוחה חיים אנחנו עד היום ומאמינים אנחנו באמונה שלמה כי גם אחרי בלותה היה תהיה לה עוד עדנה, ויעוד תחלוץ שד להניק בניה אשר יחפצו לחונן עפרה לעבדה ולשמרה, וחלילה לה לנער אותנו מכנפות ארצה. הבה נא ננסה כחנו וכחה, ננסך את נטפי דמעותינו מהול בדם זרע קדש חובבי ארצה עלי שדמות זרועיה ועל ערונות בשמיה ונקוה כי תעתר לנו וענה תענה לנו את דגנה ואת תירושה. אפס לא נעפילה לעלות טרם תקרא העת לנו עלו, ואז עלה נעלה, נקוה כי יכול נוכל.

— — — — — — — — — — — —

כה דברי אחיהם הכותבים בשם כל אנשי אגודתינו אשר נפשם תשתפך אל חיק אחיהם המשתתפים בצרת אחיהם, ועיניהם תכלינה לראות בשוב ה' ציון, ירושלים תבנה וההיכל יוסד.

ראש האגודה **זאב וואלף לעווין**
משנהו **יצחק יוסף גאראדזייסקי**
הסופר המזכיר **שמואל גאראדזייסקי.**

230.

מאת ל. לבנדה לד"ר פינסקר.

Вильно, 19 Февр. 1885.

Многоуважаемый Левъ Семеновичъ,

Я вполнѣ, *вполнѣ* раздѣляю Вашъ взглядъ относительно характера, который долженъ быть приданъ проектируемому нами обществу и изъ котораго мы не должны дѣлать никакой тайны предъ правительствомъ. Выставивъ прямо и откровенно преслѣдуемую нами цѣль, которая, кажется, не идетъ въ разрѣзъ ни съ государственными, ни съ общественными интересами Россіи, мы отнимаемъ у правительства поводъ доискиваться въ этой цѣли какихъ нибудь заднихъ мыслей, т. е. того, чего въ ней нѣтъ, и тѣмъ тянуть дѣло до безконечности или прямо наложить запрещеніе. Замаскировавъ-же нашу истинную цѣль какимъ нибудь хитро-сплетеннымъ вымысломъ, мы свяжемъ себя по рукамъ и ногамъ, будемъ парализованы въ своихъ дѣйствіяхъ и, вынужденные обстоятельствами, нами-же вызванными, ходить кругомъ да около, едва ли попадемъ туда, куда мы держимъ путь, не говоря уже о непроизводительныхъ затратахъ на лишнія объѣздки, зигзаги и крюки. Мало того: я даже нахожу не лишнимъ, чтобы въ объяснительной запискѣ или даже въ самомъ уставѣ было прямо высказано, что поддержкой палестинскихъ поселенцевъ мы намѣрены поощрять къ переселенію тѣхъ еврейскихъ элементовъ, которые, не находя примѣненія своему труду въ Россіи, существуютъ въ тягость себѣ, обществу и государству. Дорожить этими элементами Россіи нѣтъ никакого разсчета; напротивъ она должна быть рада освобождаться отъ нихъ безъ малѣйшихъ съ своей стороны жертвъ; а потому она препрепятствій этой безобидной для обѣихъ сторонъ трансакціи дѣлать не должна и, вѣроятно, не будетъ. По крайней мѣрѣ, такъ диктуетъ логика. Кромѣ того, слѣдуетъ напирать на то, чтобы, кромѣ Центральнаго Комитета, мѣстопребываніе котораго не конечно должно быть въ Петербургѣ, разрѣшаемы были къ открытію филіальныя отдѣленія въ мѣстахъ, откуда будутъ ходатайствовать объ этомъ, по крайней мѣрѣ, 10 евреевъ.

Вотъ Вамъ мое мнѣніе. Не сообщаю его г. Лев[енсону] [1]), потому что, какъ я уже писалъ г-ну Лиліенб., я съ нимъ незнакомъ, въ перепискѣ съ нимъ не состою и не знаю даже его адреса.

Д-ра Раб[иновича] нахожу не совсѣмъ удобнымъ, потому что онъ старъ, тяжелъ и непрактиченъ. * * * * * * * * * * * *

Для г. Зиммеля никакой инструкціи не нужно[2]). Онъ долженъ побудить вліятельныхъ лицъ ходатайствовать о снятіи запрещенія,—и все тутъ. Объ этомъ-же будетъ хлопотать и бѣлостокскій раввинъ, когда онъ, послѣ Пасхи, поѣдетъ заграницу.

На одного г-на Высоцкаго тоже положиться нельзя, потому онъ слишкомъ добръ, мягокъ и большой энтузіастъ. Къ нему долженъ быть присоединенъ человѣкъ *дѣловой* и работящій и непремѣнно изъ Россіи, а не *тамошній*, палестинскій, который такъ или иначе заинтересованъ въ дѣлѣ.

Показываетъ-ли Вамъ г. Лиліенблюмъ мои къ нему письма? Пиша къ нему, имѣю въ виду и Васъ.

Вашъ **Л. Леванда.**

1) עי' לעיל נומר 219.
1) עי' לעיל נומר 227 הערה 1.

231.

מאת רש"י פין לד"ר פינסקר.

מוצש"ק כ"א אדר תרמ"ה
פה ווילנא יע"א.

כבוד ידידנו מחמל נפשנו הרב החכם
השלם מוהר"ר ד"ר ל. פינסקער נ"י.
שלום וברכה!

את מכתביו היקרים קבלתי[1]) והנני מודה לו חסדו כי נחמני והרגיע את המית רוחי במעט וכי

1) עי' לעיל הנומרים 223, 227.

שמחני בבשורות תקוות טובות לעתיד לבוא אשר נקוה לשמוע מפי הנכבד ה' זיממעל וממעשי הגביר מונטאגא לטובת הענין הקדוש לנו. אולם בדבר יסוד ועד מרכזי בלונדון לא נמהר להחליטו כי הדבר צריך עיון גדול וישוב רב, כי לעומת הטוב אשר יוכל לצמוח לכלל הענין מגדולי אחינו שבלונדון יש לדאוג שלא תרפינה ידי אחינו במדינתנו בעבודתם, בראותם כי הועד המרכזי העתיק מקומו ברחוק מקום מאתם ונתן בידי אנשים גדולים ונכבדים אשר אינם יודעים כלל את מצב אחינו פה.

היום קבלתי מכתב ממסקויא חתום בחתימת יד ר' מאיר פינס ומתוכן הדברים נראה כי רע בעיני הנדיב וויסאצקי המעשה להפריעו מלקחת לחברתו במסעו לא"י את הד"ר ראבינאוויץ [2]. לפי דעתי כדאי הוא הנדיב הנ"ל שנתן לו את שאלתו ונסכים עמו שיארח הד"ר הנ"ל לחברתו אף כי שמסופקני מאד אם נאות הד"ר הנ"ל למלאכות זאת, כי עם כל חכמתו הרבה הוא לפי הנשמע חכם להלכה ולא למעשה, ושעל כן בערבי היום מכתב להנדיב וויסאצקי להודות לו ולברכו על החסד הגדול שהוא עושה להתנדב נדבת טרחתו, זמנו וכספו, העירותיו לצרף לו עוד איש אחד יודע בתהלוכות ישוב המושבות ושהוא גם חכם תלמודי, נבון דעת ומשכיל, לפי דברי אחינו שבווארשא והוא ר' דוד איזראעליט מקלעצק.

— — — — — — — — — — — — — —

להוצאות הדרך לשני האנשים אשר יארחו לחברה עם הנדיב וויסאצקי דעתי מסכמת לקצוב ערך שבע מאות רו"כ

אוהבו וידידו מוקירו כרום ערכו

שמואל יוסף פין.

[2] עי' לעיל נומר 225.

232.

מאת חובבי־ציון במוסקבה לד"ר פינסקר.

Москва 22-ое Февраля 1885 г.

Многоуважаемый Докторъ!

Послѣ разосланнаго нами циркуляра отъ 17-го с. м. [1], мы опять получили нѣсколько писемъ изъ Варшавы, предлагающихъ еще нѣкоторыхъ неизвѣстныхъ личностей, готовыхъ, на общественный счетъ и за солидное вознагражденіе, проѣхаться въ Палестину подъ громкимъ именемъ делегатовъ.— Отвергая всякое исходящее (?) предложеніе въ этомъ смыслѣ и не навязывая никому нашего *личнаго* мнѣнія, мы въ отношеніи этого вопроса *требуемъ абсолютной правды*, и если *большинство* уважаемыхъ членовъ выскажется за наше предложеніе и въ пользу доктора Рабиновича, вопросъ безъ всякихъ компромиссовъ долженъ быть рѣшенъ въ этомъ смыслѣ.

Насколько намъ извѣстно, большинство г.г. членовъ согласны съ нами, или, по крайней мѣрѣ, ничего противъ нашего предложенія не имѣетъ. Возраженія слышны только со стороны раввина Могилевера и редактора Гордона, не имѣющаго права голоса въ рѣшеніи подобныхъ вопросовъ [2]. Мы поэтому вполнѣ надѣемся, что безъ всякихъ замедленій дѣло приметъ, наконецъ, настоящій ходъ и всякія переписки по этому дѣлу прекратятся.

Что касается предложенія относительно вознагражденія господину редактору Гордону за издаваемый имъ дополнительный листъ къ газетѣ Гамагидъ [3], мы рѣшительно его отвергаемъ, какъ лишній непроизводительный расходъ.

Съ глубокимъ почтеніемъ
отъ имени всѣхъ нашихъ членовъ

М. Л. Пинесъ.

[1] עי' לעיל נומר 225.

[2] כפי הנראה, משום שהרד"ג לא היה בלתי אם [illegible] נכבד ולא חבר ההנהגה.

[3] עי' לעיל נומר 228.

233.

מאת הד"ר פינסקר לרש"י פין *).

יום כ"ד לחדש אדר שנת תרמ"ה.

כבוד ידידי חביבי הרב החכם הנעלה
כ"ש מוהר"ר שמואל יוסף פין נ"י!

את מכתבו [1] קבלתי. כפי שכתב לי ה' זיממעל מפאריז היה צריך ביום ב' כ"ב אדר לעמוד לפני הנדיב. כאשר אקבל ממנו מכתב על תוצאות הראותו את פני הנדיב אמהר להודיעהו. זולת זה, כפי הנראה, לא הצליח לעשות בפאריז, מחר ביום ה' כ"ה אדר יעש דרכו ללונדון ושם יתראה עם ה' מאנטאגו. כבודו הרם חושש, שמא על ידי מרחק המרכז (בלונדון) מאחינו פה ועל ידי היות הענין בידי אנשים שאינם יודעים את מצבנו כמו שהוא תרפינה ידי אחינו. לפי דעתי תהיה הביורא בלונדון (אם אך תהיה שם) אך למען האגודות שבחו"ל, ואחינו פה יקבעו להם ביורא אחרת פה באחת ערי ליטא, אך הביורא דפה תחליף תמיד מכתבים עם הביורא הלונדונית וילכו תמיד שלובי זרוע במעשי ישוב ארץ ישראל

— — — — — — — — — — — — — —

פראגראם להמלאכות אסדר גם אנכי פה. אם לא יעבור ה' וויסאצקי דרך ביאליסטאק יואל נא כבודו,

*) מארכיונו של רש"י פין.

[1] עי' לעיל נומר 231.

הרם לשלוח לי את הפראגראם שיכין, למען אצרף את שתי הפראגראמות כאחד.

מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא

D-r Pinsker.

.234

מאת ר' שמואל מוהיליבר לד"ר פינסקר.

ב"ה ה' כ"ה אדר תרמ"ה.

כבוד האדון הנכבד, גביר בעמיו, חכם ושלם המפורסם ד"ר ל. פינסקער נ"י,

רב שלום וברכה.

מכתבו היקר לי הגיעני. אשר יתפלא כבודו הרם על אשר לא קיבל מאיתי מכתב זה זמן, אגיד לו האמת ולא אכחד, כי ראיתי אשר אין כל תוצאות מחליפות המכתבים והועד עומד על נקודתו הראשונה עת צאתו לאור, ולא צעד אף צעד אחד, ארבעה ירחים עברו מעת נשלח התמיכה הקטנה לבעלי הקאלאניות באה"ק, אשר היתה רק כטיפת מים אל צמא, גם זריעת החורף כבר עברה ולא נשלח להם אף פ"א. הנוכל לשער את גודל מחסורם ואת אשר קלקלנו במה שלא שלחנו להם תמיכה נכונה לעת הזריעה, הלא הוא חסרון לא יוכל להמנות. כן לא עשה הועד פעולה נכונה להרבות חברים, גם האגודות שכבר נעשו עוד הרבה מהם לא התאחדו עם הועד, ומה הי' לאגודת קיוב אשר הרעישה במכה"ע המליץ את לבות כל הקוראים[1]? האם הי' רק חלום חזיון לילה אשר חזה לו הכותב בדמיונו—או כי חלק לבם מאת הועד? הן אמת כי פעולת כבודו הרם בדבר קניית גוש חלב הוא צעד נכבד ליישוב אה"ק ופעולה רמה ונשגבה בערכה, אם יתן ה' שיבוא הדבר לידי גמר טוב, אבל אין זה נוגע להועד והועד לא פעל בזה מאומה, ומה איפה הי' פעולת הועד עד היום? הלא רק להחליף מכתבים בויכוחים שונים, וקצתה נפשי בפעולה כזאת. — — — — — — — — — — — — — — —

הנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנעלה

שמואל בהרב מוהר"ל מאהליווער.

1) עי' לעיל נומר 185 הערה 1.

:235

מאת מ. מאירוביץ לד"ר פינסקר.

Св. Земля,
Колонія, Ришонъ-Леціонъ

Февраля 22 (Марта 5) 85.

Глубокоуважаемому Любителю Сіона
Д-ру Пинскеру!

Прилагая при настоящемъ письмѣ предложеніе о заселеніи св. земли путемъ развитія виноградарства, копію котораго я также отправилъ въ варшавскій Комитетъ, я надѣюсь, что Вы не откажетесь серьезно разбирать его. — — — — — — — — — — — — — — —

Я убѣжденъ, что если Вы возьметесь за него, шагъ за шагомъ, можно и этимъ путемъ пріобрѣсти не одинъ десятокъ семействъ, которыя пожелаютъ пристать къ этому плану. Позволю себѣ замѣтить, что все мною писанное въ предложеніи, строго взвѣшено на основаніи наблюденій въ странѣ, какъ и знакомства моего съ дѣломъ виноградарства вообще. — На первый опытъ я-бъ предложилъ Вамъ участокъ земли возлѣ границъ Р. Лец., прекрасный для виноградниковъ, по цѣнѣ отъ 10 до 15 fr. дунамъ. Достать земли можно сколько угодно. Если-бъ Вы завербовали впродолженіи лѣта до 30 участковъ, мы были-бы въ состояніи къ будущей зимѣ приступить уже къ работамъ. А быть можетъ Вы найдете возможность самимъ или небольшому кружку закупить участокъ въ нѣсколько сотъ дунамовъ, развести на немъ виноградники и затѣмъ спустя 2—3 года продавать ихъ по частямъ. Но если по какимъ либо причинамъ Общество «Choiwewe-Zion» не можетъ совсѣмъ заниматься этимъ дѣломъ, то прошу Васъ дать санкцію образуемому нами обществу, взять на себя посредничество между нашими собратьями и обществомъ въ той формѣ, въ которой имѣется въ дѣлаемомъ Вамъ оффиціальномъ предложеніи.[1] — — — — — — — — — — — — — — —

ПРЕДЛОЖЕНІЕ.

— — — — — — — — — — —

Нашъ трехъ-лѣтній опытъ показалъ намъ, что колонизировать Св. землю можно двоякимъ путемъ: или 1) основаніемъ земледѣльческихъ колоній съ условіемъ немедленнаго переселенія на мѣсто, или 2) основаніемъ земледѣльчески-промышленныхъ колоній съ переселеніемъ на мѣсто чрезъ 3—4 года. Не останавливаясь подробно на разсмотрѣніи перваго пути, мы разсмотримъ только *общія* условія его, которымъ насъ практика научила.

1) Для самоустройства на 120 дун. хорошей земли съ пріобрѣтеніемъ необходимаго инвентаря, расходовъ на посѣвъ и на житье впродолженіи перваго года средней семьѣ изъ 4-хъ душъ необходимо minimum 3200 р. (8000 fr.), безъ которыхъ колонистъ долженъ быть заранѣе увѣренъ, что ему придется прибѣгать къ посторонней помощи.

1) במכתב וגם בהצעה הבאה תיכף לא נאמר, מי המה האנשים שבקשו ליסד את האגודה ובשם מי כתב בעל המכתב את דבריו. — הד"ר פינסקר שלח את ההצעה לה' וויסוצקי לארץ-ישראל לעיין בה. ה' וויסוצקי מצא אותה טובה ונכונה והביע את דעתו שצריך להזדרז ולהתחיל בדבר. עי' „קבוצת מכתבים" ס"ט.

цію, гдѣ очищаютъ его и перепродаютъ въ тридорога въ Европу; о добываніи лимоноваго и оранжеваго и друг. душистыхъ маслъ здѣсь и понятія не имѣютъ. Шелководство совсѣмъ не развито; виноградъ перерабатывается самымъ первобытнымъ образомъ въ вино или изюмъ и отправляется въ такомъ видѣ въ Европу; дѣло райскихъ яблокъ почти совсѣмъ не развито и т. д.— —
— — — — — — — — — — —

Виноградарство повсюду представляетъ одну изъ обезпеченнѣйшихъ отраслей промышленности, гдѣ только климатическія и почвенныя условія не представляетъ тому препятствій.— — — —
— — — — — — — — — — —

Въ самомъ дѣлѣ, смирнскіе и кипрскіе сорта славятся во многихъ мѣстахъ Европы; не менѣе извѣстны «хевронскія» и «іерусалимскія» вина.

Опыты, сдѣланные переселенцами послѣднихъ годовъ тоже убѣждаютъ насъ въ томъ, что развитіе этого дѣла можетъ вполнѣ обезпечить колонистовъ.—Такъ, опыты нѣмецкихъ колонистовъ «Сароны» удались какъ нельзя лучше. По даннымъ завѣдующаго виноградниками «Микве-Израиль» одна десятина ихъ виноградниковъ доставила имъ на 4-мъ году до 600 р. чистаго дохода. Не менѣе удачны заложенные виноградники (до 60 десят.) въ колоніи «Ришонъ-Леціонъ», гдѣ имъ всѣ специалисты предсказываютъ блестящую будущность.

Итакъ, если мы обратимъ вниманіе на распространеніе виноградарства на св. землѣ, мы достигаемъ этимъ троякаго рода выгодъ:

1) Даемъ возможность переселиться цѣлому классу людей, при другихъ условіяхъ не имѣющихъ на то возможности,—среднему классу, который въ Россіи составляетъ большинство.

2) Такимъ способомъ переселенія мы совершенно обезпечиваемъ колонистовъ съ момента-же ихъ переселенія.

3) Побочная, такъ сказать, польза: даемъ возможность имѣющимся на мѣстѣ нуждающимся переселенцамъ доставать заработки, такъ какъ имѣющаяся работа на такихъ виноградникахъ можетъ доставить обезпеченіе на опредѣленное время довольно порядочному числу рабочихъ рукъ.

Планъ устройства такихъ колоній крайне простъ. Достаточнымъ надѣломъ виноградниковъ для средней семьи слѣдуетъ считать 30 дунамовъ.—При полученіи 20—30 соучастниковъ покупается возлѣ имѣющихся уже колоній (или можно раньше купить) участокъ земли, изъ котораго отрѣзывается мѣсто въ центрѣ для города и огородовъ и на остальной землѣ по распоряженію и подъ присмотромъ имѣющагося «Общества» закладывается желанное количество виноградниковъ. — — — —
— — — — — — — — — — —

2) Предъ покупкой земли слѣдуетъ убѣдиться въ 3-хъ вещахъ: а) насколько она пригодна къ земледѣлію, съ этой цѣлью произвести тщательно бинитировку ея; b) на сколько хорошъ климатъ данной мѣстности и не существуютъ-ли вблизи «бассы»,[1]) которыя своими испареніями могли-бы сдѣлать воздухъ вреднымъ и с) есть-ли вода на данной землѣ и если нѣтъ, то на какой глубинѣ ее можно найти?

3) Предъ совершеніемъ купчей крѣпости («кушанъ») получить разрѣшеніе отъ мѣстныхъ властей на постройку новой колоніи.

Наконецъ 4) Если смотрѣть на колонію какъ на цѣльный соціальный организмъ, въ которомъ всѣ отправленія должны стройно гармонировать другъ съ другомъ (а иначе смотрѣть на нее невозможно), иниціаторы или общества, основывающіе таковыя, не должны упускать изъ виду состава отдѣльныхъ членовъ этого организма. Правда, каждый воленъ быть хозяиномъ за свои деньги, но этотъ «каждый» долженъ знать съ кѣмъ онъ связываетъ всю будущность общественной своей жизни. — — — — — — — —

Второй путь колонизировать Св. землю,—это основаніе землед.-промышленныхъ колоній съ переселеніемъ на мѣсто чрезъ 3—4 года. На разсмотрѣніи этого пути мы остановимся подробнѣе, т. к. это и составляетъ цѣль настоящаго письма.

Одно изъ главныхъ неудобствъ перваго пути —это необходимость *одновременной* затраты такого капитала, какъ 3—4 тысячи рублей, чѣмъ, конечно, не можетъ располагать всякій, сочувствующій св. дѣлу и желающій переселиться на св. землю. Многіе желали-бы, оставаясь нѣкоторое время на своихъ мѣстахъ, приготовить для себя убѣжище на случай неожиданнаго появленія грозы; нѣкоторые желали-бы вообще имѣть клочекъ земли «на всякій случай». — — —
— — — — — — — — — — —

Палестина, принадлежа къ теплымъ странамъ, связанная съ Европой и Африкой средиземнымъ моремъ, имѣя плодотворную почву, производя лучшіе на земномъ шарѣ плоды, могла-бы развиться въ богатѣйшую земледѣльчески-промышленную страну, если-бъ только въ ней нашлись люди съ большей предпріимчивостью, энергіею, средствами. Чего стоитъ палестинскій апельсинъ, лимонъ, райское яблоко? Чего только можно было-бы сдѣлать съ палестинскими виноградниками, тутовыми и оливковыми плантаціями, розами, ліліями?!

А между тѣмъ здѣсь не дѣлаютъ ничего: оливковое масло грязное пересылается во Фран-

[1]) בִּיצוֹת.

Учетъ устройства виноградника въ 30 дунамовъ.

РАСХОДЪ: Единовременный: 35 дун. земли (5 подъ огородъ) по 15 fr. 525 fr.
На 30 дун. 6750 ямъ (по 225) по 2 лозы въ каждой 13500 лозъ, изъ которыхъ 6750 франц. по 20 fr. тысяча 135 »
6750 арабск. по 9 fr. тысяча . . . $61\frac{1}{2}$ »
Копка ямъ и посадка по $\frac{1}{2}$ меджидии за 100 . . . . 150 »
Тройное паханіе и чистка . . . . 200 »

Всего $1071\frac{1}{2}$ fr.
или 54 Нап. = 432 р.
ежегодно $17\frac{1}{2}$ » = 140 р.
572 р.

Ежегодній: паханіе и чистка 200 fr.
Расходы на содержаніе спеціалиста виноградаря и сторожей 150 fr.
350 fr. = $17\frac{1}{2}$ на п. = 140 р.

ДОХОДЪ: 3-ій годъ по среднему выводу по $\frac{1}{2}$ піастра съ лозы всего 13,500 лозъ — 6750 п. . . . . 1125 fr.
Расходъ . . . 350 »
Чистый доходъ 775 fr.

Средній доходъ отъ 4-го до 6-го по 1 піастру съ лозы 13500 лозъ — 13500 п. . . . . 2250 fr.
Расходъ . . . . 350 »
Чист. дох. . . 1900 fr.

Считая въ случаѣ неудачъ и непредвидѣнныхъ расходовъ 10% скидки, получимъ чистаго дохода:

на 3-ій годъ . . около 700 fr.
» 4-ый до 6-го года » . 1700 fr.
» 6-ой и далѣе по 2 п. лозы: 4500 fr.—10% ск. = 4050 fr.

Примѣрный «Уставъ Общества колонизаціи св. земли путемъ распространенія винноградарства».

§ 1. Цѣль Общества—доставлять возможность тѣмъ изъ собратьевъ нашихъ, которые желаютъ поселиться на св. землѣ, но пока не имѣютъ на то средствъ, пріобрѣтать участки земли, которые къ тому были-бы въ состояніи обезпечивать ихъ существованіе съ момента переселенія.

§ 2. Съ этой цѣлью «Общество» признало наилучшимъ устраивать виноградники, находя, что это одна изъ статей земельной промышленности, которая черезъ 3—4 года въ состояніи обезпечить колонистовъ.

§ 3. Каждый, желающій пріобрѣсти участокъ виноградника, долженъ внести, согласно приложенному учету, необходимую сумму денегъ какъ для покупки земли, такъ и для посадки виноградныхъ лозъ. Въ послѣдующіе-же 2—3 года—необходимую сумму для обработки его.

§ 4. 25—30 членовъ составляютъ колонію, которая устраивается по вызову «Общества» на пяти остающихся въ каждомъ участкѣ дунамахъ земли [для усадебъ].

§ 5. Виноградники закладываются по возможности близко къ имѣющимся уже земледѣльческимъ колоніямъ, какъ Р.-Леціонъ, Песахъ-Тиква, Экронъ и проч.

§ 6. Общество высылаетъ каждый полъ-года отчетъ дѣятельности всѣмъ членамъ-покупателямъ.

§ 8. Участки земли покупаются на имя одного изъ популярныхъ лицъ еврейства, отъ имени котораго выдаются продажныя записки всѣмъ членамъ-покупателямъ. По истеченіи-же 3-хъ лѣтъ каждый покупатель вправѣ получить кушанъ на свое имя.

§ 9. Въ случаѣ, если членъ-покупатель не пришлетъ къ сроку требуемыхъ денегъ, его участокъ обрабатывается на счетъ «Общества» и поступаетъ въ его распоряженіе.

§ 10. Членъ-покупатель можетъ поселиться на мѣстѣ только по вызову Общества; иначе, если Общество признаетъ начало доходности виноградника (?); исключеніе составляютъ только члены, имѣющіе возможность самостоятельно прожить до созрѣванія виноградниковъ.

§ 11. На первыхъ порахъ «Общество» беретъ на себя устройство исключительно виноградниковъ; вслучаѣ-же желанія, оно можетъ засадить и другія фруктовыя деревья, не нуждающіяся въ водѣ, каковы: гранатъ, миндаль, яблоко, груша и проч. Въ этихъ случаяхъ желающіе вступаютъ въ особые переговоры съ «Обществомъ».

§ 12. «Общество» находится подъ покровительствомъ «Chowiwe Zion», на имя котораго высылаются деньги и которое контролируетъ всѣ его дѣйствія.

§ 13. «Общество» за труды свои по надзору за работами и вообще за веденіе всего дѣла получаетъ въ концѣ 4-го года, во время передачи виноградниковъ, по $\frac{1}{2}$ піастра съ каждой лозы.

מנשה בן צבי מאראוויטש.

236.

מאת חובבי־ציון במוסקבה לד"ר פינסקר.

לך לבדך ואין לזרים אתך.

מאסקוי יום א' כ"ח לחדש
אדר תרמ"ה.

לראש אגודת מזכרת משה הרב ד"ר
ל. פינסקער באדעססא.

אדון נכבד!

חובבי ציון במאסקוי באספתם האחרונה גמרו לפנות אל כ' בדברים האלה: כבר נגמר ונחלט מאת אספת השליחים בקאטאוויץ שמקום ועד המרכזי יהיה באדעסא ובני ווארשוי נתמנו לפי שעה להתעסק במכירת התמונות ולגמור כל החשבונות עם האנשים אשר חובבי ציון נושים בם. והנה עולם הפוך רואים אנחנו הפעם, שני מלכים משתמשים בכתר אחד, ובני ווארשוי נטלו להם את המשרה למעשה ושואלים ומחליטים בשם הועד המרכזי אשר לא שם הוא מקומו. והנה לא על המשרה שנלקחה שלא כדין יצאנו לערער, כי כל הרוצה ליטול את השם יבוא ויטול, ובלבד שיעבוד עבודתו באמונה, אך לדאבון נפשנו מהנהגה כזאת יצאה ערבוביא גדולה לעולם, אין איש יודע עד מה מי הוא הועד המרכזי, מה פעולתו, מי המדבר בשמו ואיה הבריח התיכון שיבריח את כל האגודות ויאחד את פעולתן. עד היום הזה דברים רבים שלא נתבררו כל צרכם ואשר נמסרו ע"י אספת השליחים בקאטאוויץ להועד המרכזי לבארם ולהביאם לידי מעשה עודנם תלוים ועומדים ואחריתם לא נודעה. עד היום הזה כל חברה וחברה בונה במה לעצמה ועושה כמעט מה שלבה חפץ, ומה תהי אחרית כל אלה?—

לכן פונים אנחנו בבקשתנו אל כ' שמהיום והלאה כל מעשה שנוגעת בגוף הענין של יא"י תצא מחוג פעולת בני ווארשוי, ואך הועד המרכזי באדעסא יכלכל הדבר וממנו תצא תורה לכל חובבי ציון בכל מקום שהם.

והננו מכבדיו ומוקיריו חברי הועד של חובבי ציון במאסקוי
ובשם כל יתר החברים

מאיר פינם
קלונימס זאב וויסאצקי
מיכאל ראבינאוויק, גזבר
מאיר פריידענבערג
יוסף חישין
אפרים ארינטלייסקי
מאיר אווגוסטאווסקי
רפאל שלמה גאץ.

237.

מאת חובבי־ציון במוסקבה לד"ר פינסקר *).

מאסקוי כ"ח אדר התרמ"ה.

לראש אגדת מזכרת משה הרב
ד"ר ל. פינסקער בארעסא.

אדון נכבד!

כבודו הואיל למסור לידי ה' וויסאצקי את משפט הבחירה בנוגע להאיש אשר ילוהו על דרכו ירושלימה. והנה אחרי אשר ברצון ה' וויסאצקי לבחר בהחכם לילענבלום [1]) ודעתם של כל חברי הועד מתאמת את דעתו זאת—ואשר אי אפשר שיערערו על זה גם חברי הועדים האחרים בכל מקום שהם — לכן אנחנו בבקשתנו כי כבודו יואיל נא לדבר על לב ליליענ־בלום. כי למען הדבר הזה שעומד ברומו של עולם יא"י ימלא משאלות לבנו אלה ויגלגל הדבר הזה על ידי זכאי כמוהו.

והננו מכבדיו ומוקיריו חברי הועד
של חובבי ציון במאסקוי

מאיר פינם
מיכאל ראבינאוויק, גזבר
(ועוד חמש חתימות).

---

1) הרמ"ל לליינבלום כותב („דרך לעבור גולים" 25). „אז הציע (ה' וויסוצקי) לפני שאסע עמו בתור סופר, אבל בכל חפצי לראות את הארץ נבצרה ממני למלא בקשתו..."

238.

מאת י. יאסינובסקי לד"ר פינסקר.

Варшава, 25 февраля (8 марта) 1885.

Многоуважаемый Докторъ,
Левъ Семеновичъ!

Многими членами времен. Ц. К. порѣшено собраться нѣкоторымъ изъ нихъ, имѣющимъ къ этому возможность, къ концу будущей недѣли, въ Бѣлостокѣ и пригласить туда делегата г. Высоцкаго, для совмѣстнаго совѣщанія о задачахъ поѣздки его въ Палестину и о мѣрахъ и способахъ осуществленія ихъ.

Тамъ же предполагается опредѣлить общій размѣръ пособія Комитетомъ и порядокъ распредѣленія такового между Песахъ-Тикво, Билу и др.—Г. Высоцкій изъявилъ уже готовность завернуть въ Бѣлостокъ. Я, по всей вѣроятности, приму участіе въ этомъ собраніи. Приглашеніе туда исходитъ отъ раввина Могилевера. Рѣшеніе собранія, если Вы не найдете возможнымъ прибыть лично въ Бѣлостокъ, препровождено будетъ, че-

резъ г. Высоцкаго, къ Вамъ, для обозрѣнія его и пріобщенія къ нему Вашихъ указаній.

Въ общей кассѣ должно быть слишкомъ 21 т. р. Кромѣ того, въ кассахъ кружковъ, насколько намъ извѣстно, должно находиться около 10 т. р., которые по всей вѣроятности, поступятъ въ наше распоряженіе для обращенія на предстоящее пособіе колонистамъ. — — — — — — — — — — — — — — — — —

Въ Лондонъ мы писали г. Вольрауху вести переговоры съ г. Монтаго и г. Зимелемъ о сосредоточеніи дѣятельности Монтефіоровскаго института въ Лондонѣ, на началахъ принятыхъ постановленіями катовиц. собранія. Объ окончательномъ соглашеніи по этому поводу и объ отношеніяхъ нашихъ и другихъ континентальныхъ палестинскихъ кружковъ къ лондонскому центральному органу, до составленія нами устава и испрошенія (ожидаемаго) разрѣшенія властей,—я нахожу не только преждевременнымъ, но и невозможнымъ, такъ какъ главнымъ основаніемъ для установленія взаимныхъ нашихъ отношеній должны служить правила утвержденнаго устава и организацій Общества или Союза. Я жду съ нетерпѣніемъ проекта устава, изготовляемаго присяжн. повѣр. г. Левенсономъ; до полученія таковаго воздерживаюсь отъ составленія какого-либо проекта, такъ какъ я не знаю совершенно изъ какихъ основаній они тамъ, въ Петербургѣ, исходятъ. По моему, слѣдовало выставить два главныхъ основанія: 1-й ввести правильность и контроль въ пожертвованія, которыя дѣлаются евреями въ пользу священной земли со времени изгнанія ихъ оттуда до сихъ поръ и обратить эти пожертвованія на производительныя, для поселяющихся туда русс. евреевъ, цѣли, и 2-е Поощрять евреевъ къ земледѣлію на той территоріи, воздѣлываніе которой признается ими, по религіознымъ вѣрованіямъ массы, святымъ дѣломъ.

Съ совершеннымъ почтеніемъ и искренней преданностью остаюсь къ услугамъ Вашимъ

И. Ясиновскій.

.239

מאת ל. לבנדה לד״ר פינסקר.

Вильно, 2-го Марта 1885.

Многоуважаемый Левъ Семеновичъ,

Мы, т. е. г. Финъ и я, рѣшительно протестуемъ противъ вытребованія фонда изъ Варшавы въ Одессу для передачи его г-ну Высоцкому, потому что мы находимъ эту операцію преждевременной, рискованной и ни малѣйше не обусловленной положеніемъ дѣла. Миссія отправляемой въ Палестину делегаціи должна, по мнѣнію всѣхъ понимающихъ дѣло, ограничиваться единственно изслѣдованіемъ, изученіемъ обстоятельствъ существующихъ колоній и колонизаціоннаго дѣла вообще и составленіемъ подробнаго о томъ рапорта. На основаніи этого-то рапорта Ц. Комитетъ и будетъ въ состояніи судить, что нужно и что можно сдѣлать, и будетъ *вправѣ* употреблять собранныя суммы. Раньше и безъ этого рапорта, который долженъ будетъ быть подвергнутъ подробному разсмотрѣнію и зрѣлому обсужденію, распоряженія Комитета будутъ имѣть характеръ легкомыслѣнности или произвола, который никѣмъ одобряемъ не будетъ. Когда въ Палестинѣ узнаютъ, что делегаціи поручено раздавать пособіе, ее окружатъ со всѣхъ сторонъ назойливыми и неосновательными просьбами и претензіями, фондъ будетъ растащенъ по мелочамъ и колоніи не получатъ никакого существеннаго облегченія. И что еще говорить о делегаціи, которая, кажется, будетъ состоять изъ гг. Высоцкаго и Рабин. (Парижскаго), т. е. людей въ высшей степени непрактическихъ? Со всѣхъ сторонъ тепло рекомендуютъ въ помощники Высоцкому Израелита или Альтшюлера, но мы не знаемъ отчего этимъ рекомендаціямъ не даютъ хода. Мы и бѣлостокцы просили г. Выс., чтобы онъ, на пути въ Одессу, завернулъ на день или на два въ Бѣлостокъ, гдѣ ему сообщили-бы полезныя и почти необходимыя для делегатовъ свѣдѣнія, но мы вчера получили отъ него отвѣтъ, что онъ 3-го Марта выѣзжаетъ въ Одессу на Кіевъ. Намъ не понятны ни поспѣшность его поѣздки, ни его нежеланіе сдѣлать, для пользы дѣла, небольшой крюкъ, [1]) но мы должны молчать, потому что даровому коню въ зубы не смотрятъ. Однако, когда онъ будетъ въ Одессѣ, Вы должны постараться, чтобы онъ не уѣхалъ въ Палестину, пока Вамъ не удастся прикомандировать къ нему хоть бы одного *дѣльнаго* человѣка, будь это Израелитъ, Альтшюлеръ или кандидатъ, котораго *Вы* себѣ намѣтили, потому что, въ противномъ случаѣ, поѣздка его останется безплодной и еще больше запутаетъ дѣло — и мы опять будемъ блуждать въ темнотѣ. Какъ ни запоздала отправка делегаціи, но если мы ждали столько, такъ подождемъ еще немного, лишь-бы дѣло было сдѣлано основательно, дабы мы потомъ не имѣли причины дѣлать себѣ упреки въ неосмотрительности и т. п. Не забывайте, что делегація должна быть нашими глазами, а бюро, которое она тамъ основетъ, должно быть нашими руками; если же мы

1) אחר-כך שינה ה׳ וויסוצקי את החלטתו ובא לביאליסטוק ושם היתה אספה לאחרים מראש העסקנים כדברי ה׳ יאסינובסקי (עי׳ הנומר שלפני זה).

пошлемъ туда слѣпыхъ, то они очутятся по поясъ въ болотѣ, а насъ они передадутъ Богъ знаетъ въ какія длинныя руки.

Надѣемся, что Вы найдете соображенія наши основательными и не будете настаивать на передвиженія нашего ничтожнаго фонда, который долженъ расти, а не расходоваться по мелочамъ, отчего онъ изсякнетъ безъ существенной пользы для дѣла. Но, дабы не поставить делегацію въ непріятное положеніе отказать въ помощи тамъ, гдѣ помощь эта не терпитъ отлагательства, напр. Билуйцамъ, то можно ассигновать въ ея распоряженіе до 3000 р.,—не болѣе. Эту сумму и можно вытребовать изъ Варшавы.

Въ ожиданіи Вашего отвѣта, остаюсь

весь Вашъ **Л. Леванда.**

240.

מאת קבוצת אנשים בוויניצה לד״ר פינסקר *)

וויניצא, 3/3 1885

לאדוננו החכם עטרת תפארת ישראל
ודורש טוב לעמו המפואר בפי כל ש״ת
הער דאקטאר פינסקער נ״י.

נו באנו בבקשה שטוחה מול פני כבוד אדוננו הרמה לבקש רחמים על אחיכם ישראל הנתונים בצרה ואין לנו על מי לסמוך כצאן בלא רועה. ועתה כפי מיר האבען געהערט אז דער הער דאקטאר איז פרעדסעדראטעל בהחברה ח״צ ויש לאל ידכם להיות לנו לעזור אודות פאלעסטינא ונפשו חפצה להיות מעובדי האדמה. און מיר האבען געהערט מאחורי הפרגוד אז פיעל מענטשען האבען זיך פארשריבען לפאלעסטינא און פיעלע מענטשען האבען שוין אבגערייזט נאך פאלעסט׳ און אצלנו איז פארהאנדען פיעל מענטשען וועלכע זענען פערפאלגט מיט פיעל ביטערע שמערצען און עס איז אהן הילף און מיר ווייסען ניט וואוהין צו װענדען זיך. ע״כ באנו בלב נשבר ונדכא לבקש רחמים מאדוננו האדיר כעבדים מאדוניהם לרחם עלינו כרחם אב על בנים ולהראות לנו דלת פתוח איך להתנהג. האטשע מיר זענען ניט ווערט אז מיר זאלען מטריח זיין דעם הויכוואהלגעבארענעם הער מיט אונזער בקשה, דאך רעכענען מיר אז די פיעל פארשטאנדהייט און דאס מענטשען פריינדשאפט פון דעם וואהלגעשעצטען הער דאקטאר וועט מיטבריינגען צו וויזען די בלינדע מענטשען איין אופגעעפענטע טיר. ווייל מיר האבען געהערט פיעל רעדעס: איינער זאגט אז עס איז פארהאנדען אין פאלעסטינע ערדע פאר ניעדערגעשלאגענע מענטשען וועלכע מע גיעבט זיי דאס אויסצוארבייטען און אף עטליכע איינינע יאהרען אויסצוצאהלען. צווייטער זאגט עס איז פארהאנדען ערדע אבער נאר צום קויפען און גלייך דאס געלד צאהלען. און נאך פיעל רעדעס איז פארהאנדען וועלכע מיר ווילען שוין דעם הער זא פיעל ניט אומרוהיג מאכען מיט אונזערע שריפטע. אלזא בעטען מיר פון דעם הער פרעדסעדראטעל ח״צ אונז וויסיג צו מאכען פון אלעס, באיזה דרך לילך כי אין לנו על מי לסמוך חוץ פון אונזער וואהלגעבוירענעם הער פרעדסעדראטעל מהחברה ח״צ. ובזה באנו בידים וברגלים פשוטות כעבדים בפני ארוניהם וואס מיר מאכען דעם הער פרעדסעדראטעל זא אומרוהיג מיט אונזערע שריפטע ווייל דאס וואסער איזט שוין אריבער דעם האלדז און מיר טרענקען זיך אבער מיר ווערען ניט דערטרונקען. ע״כ בעטען מיר פון אייך וויסיג צו מאכען אונז וואס דאס פארשרייבונג בעדייטעט און וואוהין און אף וועלכע פונקטען דורך א ברייעף צו וויסען ווי אזוי זיך צו אבראשצאיען און ווי אזוי קענען מיר ארעמע מענטשען קומען צו דעם.

— — — — — — — — — — — — —

פון אונז ניעדערגעשלאגענע מענטשען וועלכע ווינטשען אייך איהר זאלט זיין דער מדריך מכל ישראל אוי האפען אף ענטפער.

אייערע קנעכט וועלכע בעטען הילף
(עשר חתימות).

*) אנו מדפיסים את המכתב הזה, משום שיש בו ענין לתאור מצב הרוחות בקרב המוני העם בימים ההם.—את השגיאות האורתוגרפיות המרובות שבמכתב תקנו (למשל: „הטרת" (עטרת), „אבדים" (עבדים), „עוכדה" (עובדי), „מהחורה הפרגוד" (מאחורי הפרגוד); „גיערט" (געהערט), „הינזירע" (אונזערע), „דאהך" (דאך), „הייניר" (איינער), „הערדע" (ערדע), „הייניגע" (איינינע), „האביר" (אבער), „רעידית" (ריידעס), „הימריעג" (אומרוהיג), „אלדז" (האלדז), „וויען" (וואוהין), וכדומה. ואולם בסגנון הדברים לא עשינו שום שנוי ותקון.—

241.

מאת ל. רוזנטל לד״ר פינסקר.

7 März 1885. Petersburg.

Hochgeehrter Herr Doctor,

Hoffe, dass Sie wohl errathen die Ursache meines Stillschweigens bis jetzt; ich wollte Ihnen etwas definitives mittheilen und solches gelang mir nicht bis heute. Ganz einverstanden mit Ihnen, herr Dr., dass unser Wirkungskreis in Russland sein soll und daher alles offen mit Erlaubnis der Regierung geschehen muss, war von anfang an mit Verfertigung eines Statutenprojektes und Me-

moir beschäftigt, worin alle Motive ausführlich angeführt wurden, welche Nothwendigkeit es ist die milden Gaben zu organisiren und welche Früchte es tragen wird, wenn die Unterstützung nicht als Almosen und Bettelei gegeben wird, sondern an Arbeiter und Landbauer, und welch gutes Beispiel es für das Volk hier sein wird etc., etc. Ich war und bin noch jetzt fast überzeugt, dass die Regierung im Betracht, dass wir nicht an politische Propaganda denken, sondern reine Kulturfilantropische Zwecke im Auge haben, unsere Statuten bestätigen wird. Aber unsere grösste Gegner sind, wie Sie es wohl wissen, unsere so genannten Vorsteher, welche Lärm schlagen als zu ihren Ohren das Wort Palästina kommt (mit unsern Intelligenten Oposition kann mann noch discutiren und vielleicht sich verständigen) und mann muss sehr vorsichtig zu Werke gehen, denn diese Herren sind durch ihre Eitelkeit bereit alles zu vereiteln und zu verderben und daher ist so viel Zeit verloren gegangen.

Nun aber haben wir uns doch entschlossen mit unserer Petition bei dem Minister vorzugehen und war mir sehr angenehm gewesen Ihre Ansichten in Ihren werthen Brief an h. Levensohn zu lesen. Wir haben also nun alles ausgearbeitet und Sie erhalten hiermit ein проэктъ устава и записку. Bitte nun ergebenst es durchsehen und mit Ihren Bemerkungen retournieren zu wollen; alsdann werde ich sehen es einzureichen und alles anwenden, es soll gute Aufnahme finden und bestätigt werden. Möge unser Vorhaben gelingen! Es ist eine Zeitfrage von grosser Wichtigkeit für unsere unglücklichen Brüder. Es ist nur nöthig, dass unsere Provinzialen nicht die Stimme der Gegner hören und uns moralisch unterstützen, um bei der Regierung ganz ruhig um Erlaubnis zu bitten. Haben wir einmal eine organisirte Gesellschaft, werden wir zeugen, dass wir für das Wohl und Heil unserer Brüder arbeiten!

Ihren guten Nachrichten entgegensehend, verbleibe Ihr ergebenster

L. Rosenthal.

.242

מאת הד"ר פינסקר לד"ר נתן בירנבוים*).

Odessa d. 8/19 März 85.

Hochwerther Herr,

Gestatten Sie mir Sie auf einen Punkt aufmerksam zu machen, der nach dem Dafürhalten aller derjenigen, die in den gegenwärtigen Stande der Colonisationfrage eingeweihct sind, von grosser Wichtigkeit ist und von der Pedaktion fest im Auge gefasst zu werden verdient. So wie die Sachen jetzt stehen, ist die Pforte stark gegen die Einwanderung fremder Juden nach Palästina voreingenommen. Mit argwöhnischen Augen betrachtet sie dieselbe als unwünschenswerth und für den Staat gefährlich. Wenn Sie daher dem Gedeihen unserer Bewegung nicht wesentlichen Schaden verursachen wollen, so müssen Sie jede Auslassung über den «nationalen» Charakter unserer Bewegung aufs sorgfältigste vermeiden und womöglich nur auf den ökonomischen Charakter derselben hinweisen. Mittheilungen von immer neuern Zuzügen, Niederlassungen oder Unternehmungen, besonders solcher die noch in spe sind, müssen aufs vorsichtigste redagirt werden. Besser wäre es solche gar nicht zu bringen. Leider müssen wir uns nicht allein vor unseren Feinden, sondern auch vor einem grossen Theil unserer eigenen Brüder in Acht nehmen. Auch über die Nachrichten aus Russland müssen Sie strenge Kritik halten und besonders vorsichtig bei Nennung der Städte und Personen sein.

Mit herzlichen Grüssen Ihr ganz ergebener

Pinsker.

Anstoss zu Ausstellungen obenerwähnter Art hat der Roman Simon Raffalowitsch gegeben[1]).

*) מן הדקומנטים, שהמציא לנו ה' נתן בירנבוים.

1) עי' לעיל נומר 226.

.243

מאת פ. לֶוֶנְסון לד"ר פינסקר.

СПбургъ, 8 Марта 1885.

Многоуважаемый Левъ Семеновичъ,

Я нѣсколько опоздалъ своимъ отвѣтомъ на Ваше послѣднее письмо, по причинамъ отъ меня независящимъ. Посылаю Вамъ проектъ устава и прошенія къ Министру внутреннихъ дѣлъ объ утвержденіи общества[1]). Подобныя же копіи будутъ разосланы къ г. г. Левандѣ, Ясиновскому, Могилеверу, Высоцкому и профессору Мандельштамму

1) לצערנו לא עלה בידינו למצוא את הדקומנטים החשובים האלה. — שלש תכניות לספר-תקנות נערכו אז: בפטרבורג, באודיסה ובווארשה. דבר זה אנו למדים מקונטרס קטן (כתוב בכתב-ידו של זאב חכהן קפלן—זק"ן) שמצאנו בארכיונו של רש"י פין, וזה שמו: „ההערות והתקונים שעשו חובבי-ציון בריגא על שלשת האוסטאווים מפטרבורג, אדעססא, ווארשא". מתי נכתב הקונטרס הזה אין אנו יודעים בדיוק, אבל לפי הנראה—לא קודם פברואר ולא אחרי יוני לשנת 1885. על זה מעידות שתי רשימות של הרמ"ל ליליינבלום („דרך לעבור גולים" 62/3); א) פברואר 1885: „הכנות

въ Кіевъ. Эту обязанность взялъ на себя Александръ Осиповичъ [2]), лично знакомый со всѣми этими лицами.

Благодаря Вашему письму, прочитанному мною въ собраніи, удалось отстоять нашъ взглядъ на безполезность смѣшенія филантропіи съ научными цѣлями, крайне гадательными. Изъ прилагаемаго проекта Вы увидите, что необходимость употребленія денежныхъ средствъ на устройство колоній проведена безъ всякихъ экивоковъ. Не поспѣй Ваше письмо, мнѣ пришлось бы долго возиться и, вѣроятно, безполезно, со сторонниками рабскаго подражанія православному палестинскому обществу.

Не знаю, согласитесь ли Вы съ мотивами, выставленными въ прошеніи (или докладной запискѣ), какъ выскажутся по этому предмету наши ревнители, которымъ пошлемъ копіи. Но мнѣ сдается, что уставъ будетъ утвержденъ безъ особыхъ затрудненій. А. О. долженъ былъ, на этой недѣлѣ, показать его нѣкоторымъ высокопоставленнымъ лицамъ, чтобы выслушать предварительно ихъ мнѣнія. Какъ бы только поскорѣе дѣлу данъ былъ законный ходъ, чтобы наши благопріятели не пронюхали бы и не подставили бы ножку. Между нами будь сказано, я сильно побаиваюсь Пол—ова, хотя наши друзья разсчитываютъ на него, какъ на каменную стѣну. Не лежитъ у меня сердце къ этому антисемиту, вдругъ обратившемуся на путь истины. Timeo Danaos.

А, впрочемъ, эти господа часто дѣйствуютъ не столько изъ привязанности къ Мордехаю, сколько изъ ненависти къ Аману. Въ данномъ случаѣ къ нашимъ Аманамъ можно причислить всѣхъ дѣятелей биржи, большой и малой.

Еслибы прошеніе могло быть подано, хоть бы въ началѣ Апрѣля, то уставъ былъ бы утвержденъ весьма скоро. А то если будемъ медлить, то прозѣваемъ благопріятное время, наступятъ вакаціи, когда всѣ разъѣзжаются и тогда дѣло положатъ въ долгій ящикъ.

לחבר ספר התקנות לחברת „משה מונטיפיורי" להגישו לפני הממשלה" (וגם שני מכתביו של פ. לונסון, זה שלפנינו וזה שנדפס לעיל נומר 219 מעידים, שבפטרבורג התחילו לערוך את התכנית באמצע פברואר וסיימוה בתחלת מרץ); ב) יוני 1885: „נגמרה הערכת ספר התקנות לחברה פלישתינית עברית להציגו לפני הממשלה". — אין אנו מביאים במספר התכניות את זו שנדפסה לעיל, נומר 100, מפני שכפי הנראה לא נמצאו לה מסכימים כלל ועד מהרה נשתכחה. ועי' ההערה לנומר 100.

גם את שתי התכניות האחרונות—האודיסאית והווארשאית—לא עלה בידינו למצוא, ומטעם זה אין אנו מדפיסים את הקונטרס האמור של חו"צ בריגא, משום שרוב ההערות והתקונים שבו אינם מובנים אחרי אשר המה מוסבים לסעיפי-תקנות שאינם ידועים לנו.

[2]) צדרבוים, בעל „המליץ".

Поздравляя Васъ съ настунающими праздниками, желаю дожить до лучшихъ дней—осуществленія нашихъ завѣтныхъ мечтаній.

Искренно преданный П. Левенсонъ.

.244

מאת חובבי־ציון בקוביליאקי לשפ"ר *).

ז' לחודש ניסן תרמ"ה פ"ק
קאבעליאקי.

להמצוין הנכבד אוהב שערי-ציון מו"ה
שאול פנחס נ"י ראבינאוויטש.

— — — — — — — — — — — —

בשבוע העבר הגיע לאזנינו גם אנחנו ה„קול מהיכל" [1]) מארץ הקדושה מהמפריעים פרעות בישראל, ויהי רעש גדול ואדיר וחזק מהשנים או שלשה המתקדשים והמטהרים אשר ימצאו עוד בכל עיר כעוללות בראש זית, ואשר לא נפקד מקומם גם בעירנו, והמה הרימו את המכתב הזה על נס. ויתנו חתיתם על העושים והמעשים בהחברה חובבי ציון אשר יסדנו בעירנו, ואבן פנתם יניחו על יסוד שאלתם: מדוע לא יתעסקו בזה גדולי הרבנים מהיראים והחרדים אשר נדעם גם אנחנו? ולו ידענו (יאמרו) נאמרו כי גדול דורנו הגאב"ד דקאוונא גם ידו תכון עם המעשים בזה כי אז החרשנו, כי כל מבוכתם היא לכל יכוננו מהכסף הזה בתי ספר ללמד לבני הנעורים שפות וידיעות זרות, וכל עמלנו להוכיח להם את הרעיון האמיתי הוא ללא הועיל. וע"כ מה מאוד הגדלתם לעשות אתם העושים והמעשים הראשיים, לוא פעלתם על הרבנים הנודעים לשם בארצנו ושביב הרעיון ינוצץ בקרבם, ורוחו יפעמם, לשלוח מאתם על ידי מכתבים קול קורא לעזרה להענין הנשגב הזה, לכל הרבנים מטעם האמונה, כי יפעלו כל אחד בעירו על עדתו וצאן מרעיתו, ולהוכיחם כי מטרת הענין הוא לתת גאולה לארצנו הקדושה וליתן שם לאחינו עבודה המחיה את בעליה מיגיע כפו, ולא לכונן שם בתי ספר. לוא עשו זאת הגא"בד אשר יתנו את ידם לזה, כי אז הגדילו את התנועה מאוד מאוד.

לפי החשבון הכללי אשר נשלח ביחד עם התמונות אראה כי לא נתחלקו גם עשירית מכפי אשר תכולנה להתחלק. נודעות לי עירות רבות וגדולות אשר לא נזכרו גם שמן, ובתוך ההנה אשר נתחלקו בתוכן, נתחלקו רק עשרות וגם רק אחדות. בעוד אשר תמצאנה ידי המעשים בזה (לוא הי' בכל עיר ועיר) להפיץ שם למאות, ומה גם במחיר כזה, על כן נחוץ היה למצוא

---

*) מארכיונו של שפ"ר.

[1]) כרוז שהוציאו החרדים והרבנים בירושלים ואשר בו גינו את כל דבר הישוב החדש. לצערנו לא עלה בידינו למצוא את ה־קומני' הזה ולעשות לו שמירה בספרנו.

אמצעי גם לזה, אשר על ידו תפוצינה התמונות. ואמצעי לזה הוא קל ופשוט מאוד כאשר אחוה לי, והוא להודע אדרעסין מאנשים נאמנים בכל עיר ועיר ואשר ינדב לבם אותם להתעסק בזה.

אל יתרעם עלי כבודו על הלאותי אותו במכתבי זה הארוך, כי אחשוב כי דברי לא לזרא יהיו, ומשפק אולי לא העיר עוד איש אודות שתי אלה, ודברי יביאו איזו תועלת והיה זה שכרי.

מאתי החובב ציון

דוד קאראסיק

מקאבעליאקי פלך פאלטאווא.

.245

מאת דוד גורדון לד״ר פינסקר.

Lyck 22 März 1885.

Sehr geehrter Freund!

Es hat mich gefreut durch Herrn Lilienblum zu erfahren, dass auch Sie dagegen sind, alle russischen Vereine dem londoner Verein zu unterordnen. [1]) Dies wäre ein grosser Fehler. Die jetzige Leitung jenes Vereins ist nicht fähig an der Spitze zu stehen.

Aus London erfahre ich, dass die Reise des Dr. Adler [2]) nach Palästina beschlossene Sache sei. Derselbe geht dahin nach den Feiertagen, und zwar im Namen der Mansion-Haus-Fond der Colonie Pessach Tikwo Hilfe zu bringen, wenn er von der Nothwendigkeit überzeugt sein wird. Ich wollte sie darauf aufmerksam machen, dass unser Verein mit der Unterstützung von P. Tikwo noch warten möchte bis die Mission der Dr. Adler, d. h. deren Resultat, bekannt wird; denn wird er P. Tikwo die nöthige Hilfe bringen, so wird unser Verein seine Mittel anderweits verwenden können, während das Mansion-Haus nur für P. T. etwas thun will. [3])— Sie würden mich zu grossem Dank verpflichten s. Z. das Resultat der Mission des Herrn Simmel [4]) mittheilen zu wollen. Ich bin im Voraus überzeugt, dass derselbe in Paris keinen andern Freund der guten Sache finden wird ausser Herrn Erlanger und Rothschild. [5])

Mit vorzüglicher Hochachtung und aufrichtiger Freundschaft

D. Gordon.

[1]) עי׳ לעיל נומר 233.

[2]) הרמן, מי שהיה אח״כ רב הכולל באנגליה.

[3]) הד״ר אדלר מסר בהיותו בארץ־ישראל לשלוחם של חובבי־ציון, לה׳ וויסוצקי, 300 ליט׳ שט׳ לטובת פתח־תקוה. עי׳ „קבוצת מכתבים" עמ׳ 103 ו„דרך לעבור גולים" 34.

[4]) עי׳ לעיל נומר 227.

[5]) נבואתו של הרד״ג נתקיימה. הרמ״ל ליליינבלום כותב („דרך לעבור גולים" 24): „ברכתו (של ה׳ זימל) להחברה ונסיעתו ללונדון לא הביאו שום ברכה להישוב".

.246

מאת ר׳ מיכאל ארלנגר ל...*).

Paris, le 25 März 1885.

Werthester Herr,

Gestern erst erhielt ich Ihr Werthes vom 10 dieses Monats. Wir haben uns gegenseitig keinen Dank zu geben wenn wir etwas zu Gunsten unserer armen Brüder thun können. Ist doch unser Zweck und Streben dasselbe und unser Wirken gemeinsam. Möge der Allgütige unserem Thun seinen Segen angedeihen lassen.

Ich kann nur Ihren Entschluss approbieren, keinen Unterschied zu machen unter den Colonisten ob russisch oder nicht russisch. Im Grunde werden immer die neun Zehntel, wenn nicht mehr, der Colonisten aus Gegenden kommen, wo Verfolgungen herrschen.

— — — — — — — — — —

Möge es Ihrem Delegirten Herrn Wissotzki gelingen den armen Juden aus Arabien wie auch diesen, deren sich die Gesellschaft „עזרת נדחים" beschäftigt, zu Hülfe zu kommen. Eine Annäherung zwischen ספרדים und אשכנזים hervorzurufen mag nicht zu schwierig sein, aber an der Möglichkeit eine Fusion zu bewirken darf man zweifeln. Die privaten Interessen spielen eine bedeutende Rolle in diesen Angelegenheiten. Ich wohnte vor mehr als 30 Jahren einem derartigen aber nutzlosem Versuche bei. In ירושלים hat sich zwar in 30 Jahren vieles geändert, aber in dieser Beziehung ist man so ziemlich auf demselben Stande geblieben.

Ich habe sogleich bei der Allianz ein Schreiben für Herrn Wissotzki an H. Fernandes in Constantinopol [1]) verlangt. Das Schreiben kann aber unmöglich von Dienstag bis Mittwoch nach Odessa kommen, da Dienstag erst Ihr Brief hier ankam. Herr Dr. Pinsker wird wohl den Brief Herrn Wiss. nachschicken.

— — — — — — — — — —

Wenn es noch Zeit ist, bemerken Sie gefälligst Herrn Wiss. so wohl in Constantinopol als in Palästina recht vorsichtig zu sein. Die türkische Regierung ist gegen die jüdische Immigration in Palästina höchst misstrauisch, und sie sucht solche auf allen möglichen Weisen zu hemmen. Von hiesiger Seite ist schon vieles geschehen und bedeutende Opfer gebracht worden, aber dennoch...

Achtungsvoll und freundschaftlichst zeichnet

M. Erlanger.

*) את המכתב הזה מצאנו בארכיונו של פינסקר, אבל אין אנו יודעים למי נכתב. כי לא לפינסקר נכתב מעידים הדברים: „הערר ד״ר פינסקר ווירד וואהל" וכו׳. אין זאת, כי אם נכתב לאחד מראשי העסקנים — אולי להרב מוהיליבר — וזה המציאו לד״ר פינסקר.

[1]) המורשה של האליאנס בקושטא.

247.

מאת הד״ר פינסקר לרי״מ פינס*).

י׳ להודש ניסן שנת התרמ״ה.

כבוד הרב החכם מוהר״ר יחיאל מיכל פינס נ״י!

חברנו הרב הגביר ר׳ קלונימוס זאב וויסאצקי התנדב למלא החלטת אספת קאטאוויץ, לשלוח מלאכות לארץ ישראל להתבונן על מצב עובדי האדמה בארץ הקדושה בפרט ועניני הישוב בכלל, והנה הוא נוסע על הוצאותיו ומכתת רגליו על הרי יהודה לראות בעיניו ולדעת מצב הענינים, מי ומי הדורשים תמיכה ומי ראוי לה, ומה לנו לעשות להרחבת הישוב. על כן הנני מבקש מאת כבודו הרם להיות לעזר למלאכנו ה׳ וויסאצקי הנ״ל בכל האפשר, להקל מעליו את עבודתו באספת הידיעות הנחוצות לו ולעזרו להביא לידי ברור את כל הדברים והענינים הכלליים והפרטיים הדרושים לנו כפי אשר יהי לאל יד כבודו הרם.

בטוח כי באהבתו לעמו ולהדעה הנשגבה אשר בשמה נדגול ימלא בקשתי, אשר היא גם בקשת הועד המרכזי ובקשת כל חובבי ציון, הנני מכבדו ומוקירו כערכו הרם והנשא

D-r L. Pinsker.

*) מן הדקומנטים, שהמציא לנו ה׳ ד. ליבוביץ, גדרה.— ה׳ וויסוצקי ומזכירו ה׳ אליעזר רוקח יצאו מאודיסה לארץ־ישראל בי״ב ניסן תרמ״ה. (עי׳ „קבוצת מכתבים״ מכתב מ״ט).

248.

מאת רש״י פין לד״ר פינסקר.

ווילנא, י׳ לחדש שנגאלו בו
אבותינו, התרמ״ה.

ידיד לבי הרב החכם המפואר ד״ר
ל. פינסקער נ״י.
יאר ה׳ פניו אליך ויחנך!

רבת שבעתי ענג במסבת חברינו הנכבדים בביא־לאסטאק[1]) ומאד יקר לי כי למדתי לדעת את נפש ידידנו הנכבד הנדיב ה׳ קלמן זאב וויסאצקי וגם הוא שמח לבו והודה לי כי הטרחתיו לסור לביאלאסטאק מדרך מסעו למחוז חפצו, כי כמה וכמה דברים נכבדי הערך נתבררו ע״י המשא והמתן אשר היה בינינו ובלי ספק כבר ספר לו ידידנו הנ״ל מכל אשר נדברנו בביאלאסטאק.

1) עי׳ לעיל נומר 236.

מקופת הכלל נתנו לו סך 4650 רו״ב לשלוה מזה 5000 פר׳ לה׳ ע־לאנגער לעזר בני „פתח תקוה״ והנשאר יהיה שמור בידו לחלק ע״י הועד אשר ייסד אי״ה בא״י לבני שאר הקולוניות וכמו כן להוצאות הדרך בעד האנשים האורחים לחברתו בתור מזכירים וסופרים[2]).

מביאלאסטאק כתבתי לידיד נפשנו הרב הגדול אליעזר הלוי ד״ר לאווע בבראדסטער ובקשתיו כי יכתוב כתבי מליצה למיודעיו ומכיריו בא״י בעד ידידנו הנכבד ה׳ וויסאצקי, ושידבר על לב הרב הערמאנן אדלער המוכן לנסוע לא״י תיכף אחר החג, כפי הנראה[3]), שיתן ידו לידידנו וויסאצקי ושכם אחד יעבדו את עבודת הכלל למען אשר יהיה לאל ידנו להמציא רוחה אל הקולוניסתים הדורשים עזרה מסך המאוסף ומונח שמור במעניזאנהויז, ואבקש את מעלתו שיודיע מזה לידידנו ה׳ וויסאצקי למקום שיהיה שם.

— — — — — — — — — — — — — — —

בהיותי בביאלאסטאק למדתי לדעת את האיש הנכבד ה׳ יהושע שטאמפפער מבני המושב „פתח תקוה״ אשר נסע לאירופה והיה בפאריז ולונדון ועלה בידו להמציא עזר לא מעט לבני חברתו, לקחתי דברים את האיש הזה ומצאתיו איש אשר רוח בו לדעת את תהלוכות יסוד הקולוניות ונבון דבר יודע לדבר שפת אנגלית טורקית וערבית, ולפי דעתי ודעת חברינו בביאלאסטאק ראוי והגון האיש הזה שיארה לחברת ידידנו ה׳ וויסאצקי במסעו לבקר את הקולוניות. אך האיש הזה נתאחר בדרך ובא לביאלאסטאק אחרי אשר נסע משם ידידנו ה׳ וויסאצקי ואנכי עומד בדעתי זו ומציע לפני מעלתך הצעתי כי יצרף ה׳ וויסאצקי את האיש שטאמפפער אשר שב למקומו בא״י ויבוא לשם בתחלת ימי העבודה העמוסה על ידידנו ה׳ וויסאצקי, ולא אחטא בלשוני אם אומר כי האיש שור אשר בחר בו ה׳ וויסאצקי להעמידו לפניו בתור מזכיר וסופר לא ישר בעיני כאשר לא ישר גם כן בעיני חברינו הנכבדים בביאלאסטאק ובווארשא אשר נועדו יחד בביאלאסטאק, ורק מאשר לא מצאנו את לבבנו לבטל את רצון מעלת ידידנו הנכבד ה׳ וויסאצקי הסכמנו עמו שלא בטובתנו וכנגד רצוננו. האיש שטאמפפער פנה אלי במכתבו אשר מצאתי ראוי להריצו ליד מעלתו ובקשתי תכון עמו כי יואיל מעלתו לתת לו על הוצאות הדרך מאדעססא לא״י ולכתוב לידידנו ה׳ וויסאצקי בשמי ובשם מעלתו (אם ימצא מעלתו כי צדקתי

2) הד״ר פינסקר הציע שילוה לה׳ וויסוצקי עוד מזכיר אחד (ה׳ בלאנק), אבל הצעה זו לא יצאה לפעולה וה׳ אליעזר רוקח היה מזכירו היחידי של ה׳ וויסוצקי.

3) עי׳ לעיל נומר 245.

בדברי) לצרף את האיש הנ״ל לדברי מלאכותו והקותי חזקה כי יהיה לו לעינים.

— — — — — — — — — — — — —

והנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם המברכו
בברכת חג פדות נפשנו ידידו

שמואל יוסף פין.

249.

מכתב־חוזר מאת המרכז בווארשה לכל האגודות.

ספר־זכרון.

לכן כה ה׳ יי׳ הנני יסד בציון אבן בחן פנת יקרת מוסד מוסד המאמין לא יחיש (ישעיה, כ״ח, ט״ז). ומה יענה מלאכי גוי כי ה׳ יסד ציון ובה יחסו עניי עמו (שם, י״ד, ל״ב).

אחים יקרים, חברים תמימי דעים!

לפני הציענו לפניכם פרשת מעשינו עם תולדות הענין הנשגב של ישא״י, השתלשלותו והתפשטותו מימי הועד בעיר קט[וביץ] מראש חדש כסלו העבר עד סוף ימי חדש אדר, הננו לדבר באזנכם דברים אחדים כאשר עם לבבנו ושתוכנם מפורש ומבואר בשני הכתובים שהצבנו בראש מכתבנו.

א) הדעה הנשגבה של ישוב הארץ הקדושה, אשר בהוצאתה לפעולת ידים צפון רב טוב לעתידות האומה והתחדשות רוח נכון בקרבה, רוח מלא מאהבת ואחדות עמנו, קרוב הדעות והלבבות של אחב״י על פי רוח תורתנו הכתובה והמסורה, התעוררות החפץ לעבודה יגיע כפים ברוח אמונה למורשת אבות, הדעה הזאת כרוב חשיבותה וגדל תעודתה, כן רבו ועצמו המכשולים והמעצורים הנמצאים על דרך הוצאתה מכלל דעה לכלל מעשה, וכחין ערכה ויקר תפארתה עם נחיצות קיומה בהוה ועתיד, כן צריכים נושאיה ומחזיקיה להיות נזהרים ברוחם להיות סופרים ומונים כל צעדיהם, בוחנים ובודקים כל פעולה ופעולה, צופים ומביטים לאחרית כל פנות שהם פונים ומפשפשים בכל מעשיהם, שלא יתהפכו אחרי כן לרועץ להענין הקדוש משאת נפשם ולתקומתו והחייתו לקץ הימים.

ב) כל הדברים שנעשו במשך שלש שני ההתעוררות עד תקופת החפץ וההתאמצות להתאחדות (בסוף ימי הקיץ העבר) היו בלי סדר ומשטר, איש איש מחובבי ציון לעבר פניו הלך, גבר במסלתו, בלי ישוב הדעת, בלי שיטה נכונה, תשועה ברוב יועץ וידיעה קודמת למעשה, ומה זה יפלא אם המעפילים לעלות לא עמדו על ענין הישוב אלא אם כן נכשלו בו, אם אנשים שלא יצאו מקיר עירם וחוצה, שעברו עליהם רוב שנותיהם באמת הסוחרים ומאזני כנען שלא ידעו את טיב הארץ ותכונתה, נימוסיה ודרכי שלטונה, אנשים אשר במנוסה יצאו ובחפזון הלכו לארץ חדשה ותחת שמים חדשים לעבוד עבודה חדשה שלא הסכינו בה הם ואבותיהם, — אם אנשים כאלה החטיאו המטרה בכמה וכמה פרטים? שגגות היקרים האלה הנה עתה לעינים להבאים אחריהם, תורת הישוב פרושה עתה כשמלה לפני חובבי ציון באמת ותמים, וזאת היתה לנו מאחינו החלוצים הראשונים אשר בלבבם הגו, בפיהם דברו ובידיהם מלאו להקריב עצמם על מזבח אהבתם את עמם אהבה בלי מצרים.

ג) בגלל הדבר הזה, מהצלחת העולים הראשונים וההעמדה במרחב את הקולוניסטים אשר רגליהם עומדות היום על אדמת הקדש תלויות עתידות כל עניננו, מהפרחת הקולוניות שנוסדו עד היום, אלה המושבות המדושנות מזעת אפים של אחינו היקרים ומדמם וחלבם הוא אבן בחן, אבן ישראל ויסוד לבנין עדי עד, וממנה גם פנה ויתד לאדיר כל חפצנו הוא:

ד) הרחבת הישוב והתפשטותו, אך המאמין לא יחיש, עלינו להזהר שלא נבנה מגדלים פורחים באויר, שלא נקרה בשמים מעליותינו, בעוד אשר אגודתנו לא על ארץ נוסדה, עלינו לשים על לבנו, שנחלה מבוהלת בראשיתה גם אחריתה לא תבורך, ואך במתינות ודעה צלולה נעשה ונצליח. שלשת שנים עברו להישוב כתקופת התסיסה (גאהרונגס פעריאדע) ער ימי הועד בקט׳ וחג היובל לזקן עמנו ואהוב נפשו השר משה הש״י. עתה הגיעה תקופת הזרוז והלבון, תקופת קבוץ הכחות וסדור הפעולות, ועל כן מהיום הזה והלאה עלינו לעשות מעשינו בהדרגה, התבוננות יתירה, בזריזות וזהירות, במנוחת לב ודעה מיושבת, לסקל המסלה ולהרים כל אבני נגף אחת לאחת, להתאזר בסבלנות ולעבוד בלי חשך ובלי הרף, להתחזק נגד כל המונעים והמפריעים, בלי רעש והמולה, בלי סופה וסערה, לא בחיל ולא בכח כי אם ברוח, כדברי חוזה יה אל משובב נתיבות האומה בימי עולם ושנים קדמוניות. אם כה נעשה והיה ה׳ עמנו וחפצו בידינו יצליח.

ה) מפני שהמכשולים רבים על כל פסיעה ופסיעה ולהרחיקם נחוצים אנשי לב בעלי רוח כביר ובינה יתירה הנאזרים ברוח סבלנות ועגערגיע יתירה, מדות שלא נמצאו רק בבני עליה המעטים, על כן נחוץ שהנהגת הענין תהיה מסורה בידי יחידים העובדים עבודתם לרבים והיודעים עת וחשבון לכל מפעל ומעשה, וזאת כל טובת האחדות רוח החיים באופני הפעולה הכללית ובלעדה לא תוכל עמוד

ו) מפני שאין דבר בעולם המחליש כח ההתעוררות כפעולה לתהו ועבודה לריק. על כן בכל חפצנו למהר

בתמיכת אחינו הקולוניסתים ולהושיעם תשועת עולמים לא יכלנו לעשות זאת, כל עוד שלא נמצא אחד ומיוחד מקרבנו, נדיב וחובב ציון נודע למשגב בעמו, אשר חרף נפשו לעבור ארחות ימים לאחיו השוכנים בארץ הקדושה, לראות את שלומם וצרכיהם המרובים, לתת קצבה ושעור להתמיכה בפעם אחת והתמיכה התקופית במשך איזו שנים, עד שיגיעו לכלל הצלחה והפרחה. ת״ל כי חפצנו זה השגנו ובטחוננו במלאכנו היקר, כי יצלח בידו לכונן אשוריו, ליסד ועד הפועל ולשים עין על כל הדברים אשר שמנו לפניו בספר הזכרון וחזקה על חבר שכמותו שיוציא מתחת ידו דבר מתוקן.

אחרי ההקדמה הזאת הננו לפרוט את ראשי הפעולות במשך שלשת החדשים מחצי כסלו עד סוף אדר ש״ז. הפעולה הזאת מתפרדת להרבה ראשים: א) קיום־החלטות הפרטי כל. ב) תגבורת ההתאחדות וחזוק הקשר והיחס בין חובבי ציון לעריהם. ג) סדור ההנהגה. ד) קבוץ הכחות והיקום זה הרכוש של המזכרת, הנותן ידים לפעולתנו. ה) ע״ד עסק התמונות ואחריתו. ו) ע״ד „גוש חלב״. ז) המלאכות לאה״ק. ח) ע״ד השגת הרשיון. ט) ידיעות כלליות וההוצאה בפרט. י) כללים נחוצים לחובבי ציון. יא) אחרית דבר.

פרק א.

בסוד האספה החליטו: 1) להמציא לפתח תקוה ויסוד המעלה תמיכה תומ״י, בסך 4000 ר. להמושבה הראשונה עם 2000 ד׳. להשניה, שלש מאות רו״כ לקו־לוניסת אחד עפ״י ערבות החברים מוואר. ואלף רו״כ עפ״י חפץ מפורש של החבר היקר ה׳ וו[יסוצקי] ממאס. 2) לשלוח מלאכות לאה״ק להתבונן על מצבהקולו־ניות, ליסד ועד הפועל ולקצוב מדת התמיכה בפעם אחת והתקופית. 3) לקבוע דירת הלשכה הזמנית באחת ערי חו״ל. 4) לנסות בהשתדלות לפני שתי הרשויות [1]... מן ההחלטות האלה נתקיימה הראשונה בשבוע השני אחרי שוב הנאספים מהועד, השניה יצאה לפעלה אך לפני ימים אחדים מסבות שנבאר בהגיענו לפרק המלאכות, השלישית עומדת לצאת לפעלה תומ״י אחר חג הפסח ובהרביעית נעשה הצעד הראשון בפנה אחת כמו שנבאר להלן.

פרק ב.
תגבורת ההתאחדות.

במושב הנאספים בקאט. התאחדו רק עשר אגודות בעוד שבמרחבי ארצנו ובחו״ל נמצאו אז כששים ועתה מספרן יותר מכפלים. נחוץ היה איפוא להביא בברית ואמנה את כל אחינו תמימי דעים עמנו, לקרב הדעות ולפשט כל העקמומיות. לחפץ ההתאחדות: 1) הדפסנו הפרוטוקולים באשכנזית ועברית. בהראשונה שש מאות עקז. ובהשניה אלף עקז. 2) שלחנו מכתבים כלליים

1) כלומר ברוסיה ובטורקיה.

לבאר החלטות הפרוטוקול ואופן ההנהגה יותר משלש מאות. כל זה נשלח למקומות שונים שלש מאות בערך, לאנשים פרטים ולאגודות שלמות. לאחדות והתחברות קראנו במכתבים בודדים רבים מאד, השתדלנו להביא את עצמנו בקשר ויחס עם רבים וכן שלמים. תוצאות העבודה הזאת היו כי עד היום התאחדו להמזכרת כששים אגודות לעריהן: — — — — — — — [2]

— — — — — — — — — — — —

מלבד זה ישנן כעשרים אגודות העומדות להתאחד בכל יום.

— — — — — — — — — — — —

מהאגודות הנאחדות עוד לא שלחו כלן כספן להמזכרת, אך בכ״ז הביעו חפצם החזק להתאחד בפועל ומעשה וסבת ההתעכבות עד היום היתה, אם מפני שנוסדו זה לפני ימים אחדים ועוד לא הספיקה העת לאסוף בהקופה די משלוח להקופה הכללית, אך עתה הננו מבקשים מכל אחינו למהר בשלוח הכסף למקום תעודתו, כי אך האחדות הזאת היא האמתית שאליה הננו נושאים את נפשנו והשעה דורשת זאת עתה ביתר שאת כמו שנבאר להלן.

פרק ג.
סדור ההנהגה.

ההחלטה בסוד האספה לקבוע דירת הלשכה המרכזית בעיר ב[רלין] לא יכלה לצאת לפעלה עד היום מסבות בלתי תלויות בנו. החבר הנכבד ה׳ ז[ימל] התאמץ בכל ימי החרף למצוא אנשי שם ואנשי לב מאחינו המצוינים בעיר הנ״ל, אף עמלו עמדה לו ויגע ומצא את הנכבדים אשר הוא מבקש, אגודת ח״צ נכונה להוסד בימים האלה בב[רלין] ועוד בערים גדולות באשכנז. בכל העת הזאת היה הענין לנושא המו״מ בין חברי הועד המרכזי. עתה אנחנו פה ואחינו חובבי ציון באשכנז מחכים רק על שוב החבר הנ״ל ממסעו לפאריז ולאנדאן, ואחרי שובו תקבע הלשכה המרכזית את מושבה התמידי וההנהגה תחדל להיות מפוזרה ומפורדה. את אלה מאחינו המתפלאים על פזור ההנהגה נבקש לשים לב, כי אינסטיטוט לאומי כזה עפ״י תנאי הזמן והמקום שאנו חיים בהם אי אפשר שיצא לאור עולם משוכלל ובתכלית שלמותו. גם להאגודה אשר זה לא כביר חגגה את חג חצי היובל [3] ואשר דאתה לראשונה אור עולם תחת שמי ארץ כבירה ונאורה ויוצרה מרחוק היה איש התהלה בישראל ועמים, גם לה עברו שתים ושלש שנים עדי התחזקה והשתכללה, ודבר שפתים בזה אך למותר.

מן כל המקרים בשבועות האחרונים הכי נכבדים:

2) כאן באה רשימה עפ״י סדר א״ב של 53 ערים, מהן ארבע בחו״ל (היידלברג, לונדון, שאבאץ, קאטוביץ).

3) חברת „כל ישראל חברים״ בפאריז, שנוסדה ע״י אד. כרמיה.

מסע אחינו ה' ז[ימל] מב[רלין] לברך בשם ח"צ את האגודה בעלת חג חצי היובל ולדבר פא"פ עם גדולי אחינו המערבים [4]. בפריז מצא את האדון ערלאנגער אחינו הנאמן בכל בית הנדיב הנודע דבוק בהרעיון הקדוש, גם עמד לפני הנדיב הידוע אשר לו דומיה תהלה. נדיב עמנו זה הוא מסור בכל לבו אל הדעה הנשגבה ואין קץ לחסדו אשר גבר על מאות הנפשות בשומרון, ראש פנה, עקרון וראשון לציון, אף יתן תקוה למשוך חסדו עם הישוב לעת אשר הצלחת המושבות הנ"ל תעלה כפורחת ומאד ישמח על מפעלות חובבי ציון. הנדיב הודיע מפורש שדורש הוא אשר לא נעשה דרכנו ברעש, שנהי' מצניעי לכת ולא נברכהו בקול גדול, כי אם יקרא שמו מפורש יאלץ חלילה למשוך ידו מהענין, ודי לאחינו באזהרה זאת. הענין הגדול השני הוא יסוד האגודה בלונדון ע"י חבר הועד המרכזי ה' ק. וואל-רויך, שבהשתדלותו תקע עצמו לענין ישא"י גם השר והבאנקיר הנודע למשגב רבי שמואל מאנטאגו הי"ו עם הגאון האב"ד הנשר הגדול [5] ובניו הרבנים הנאורים. הדר האגודה הזאת נראה עתה על פני פעלה, כי עלתה בידה להשיג תמיכה הגונה לפ"ת בסך מסוים ממעשה הצדקה שנעשה בבריטאניא עבור יהודי ארצנו בשנת תרמ"ב ועוד הלואה ממקור אחר, ואחינו אלה הם אומרים ועושים, והרב הד"ר הערמאנן אדלער נ"י ממלא מקום אביו הרב בבריטאניא והמדינות יוצא לדרך אחר הח"פ לשים עינו על הקולוניא פ"ת ולהשתתף עמנו בתמיכתה והעמדתה במרחב ביד רחבה ונדיבה [6]. יתר הדברים נבאר כשנגיע לפרק המלאכות.

פרק ד'.

קבוץ הכחות ומצב הקופה היום.

— — — — — — — — — — — — —

ראשי הענינים להוצאה היו:

א) פרס המזכיר — — — — — — — — — בערך 800 רוב'.

ב) מיני הדפסות שונות — — — — — — ג"כ בערך 300 [רוב'].

ג) פארטא על מכתבים (900 אפפיציעלים ואיזה מאות בלתי אפפיציעלים — — — — — — —) והוצאות על נסיעות וכו' ס"ה ג"כ בערך 400 רו"כ.

ד) הדפסת שלשת אלפים תמונות [7] עם הפארטא והכריכה לזה מלבד שכירות להעוסק בהמכירה ג"כ יתר מן 300 רו"כ.

ס"ה בערך 1800 רו"כ. כל זה נלקה מפדיון התמונות. — — — — — — — — — — —

כל המספרים האלה יבואו בחשבון מדויק אשר יוציא לאור אחינו הרב החה"ש הישיש ה' י"מ מאירסואהן הי"ו אחר חג הפסח — — — — — — — — —

כי רבתה מאד העבודה על אחינו הרב הנ"ל, אשר הקריב רוב עתותיו המקודשות לתורתו ומסחרו על מזבח הדעה הנשגבה. ישימו נא זאת על לבם אחינו היושבים ספינים וידעו את נפש העובד מאהבה את עמו וארצו העתיקה.

בדברנו ע"ד מצב הקופה לא נוכל לעבור בשתיקה על מקור הכנסה שכבר הרבה את אוצר המזכרת ועוד יתר רב תקוה ממנו לימים הבאים מפני שהוא כולו הכנסה בלי הוצאה, היא ההצעה היקרה שיצאה מאת אחינו היקר החבר הרב החכם האר"ז בעל „המליץ" בדבר העמדת קערות בעוו"כ. הענין הזה הביא כששת אלפים רו"כ, אף שנעשה בחפזון מבלי סדרים ומשטרים והכנה לזה, ויביא עוד יותר אם ראשי כנסיות לח"צ יכינו את עצמם לזה בעוד מועד ושיצא מטעם הועד המרכזי. אחינו הרב הנ"ל רכש לו בזה ובכל פעולותיו תודת ח"צ באמת ותמים.

פרק ה'.

ע"ד עסק התמונות.

על פי האמור בפרק הקודם, נושא עסק התמונות בעול כל ההוצאה על יסוד האגודה, התחזקותה וסדורה, וזאת תהלת העסק הזה וכל תקפו וגבורתו, שבלעדו לא היו ידים לאחדים מחובבי ציון להביא את הענין עד הלום מהעדר יכלת בראשית המעשים.

— — — — — — — — — — — — —

הפדיון הנקי מהוצאה על גוף העסק עולה לסך יתר מן ארבע עשרה אלפים רו"כ, ועם החובות הבטוחים והפדיון הבא נוכל לקוות כי יביא ריווח נקי 20,000 רו"כ. העסק הזה היה יכול עוד להאריך ימיו עד העת שנמצא מקורי הכנסה אחרים, לו רק עסקו חברינו בזה בשקידה יתירה כבהימים הראשונים. — —

— — — — — — — — — — — — —

פרק ו'.

ע"ד הרחבת הישוב וגוש חלב.

כבר אמרנו במכתבינו החוזרים הקודמים שהכר הנרחב להישוב הוא ארץ הגליל, ששם אין כל שטן ומפריע. והנה כל עוד שלא שב מלאכנו הנכבד הי"ו מדרכו וכל עוד שמצד אחד לא נדע את כמות התמיכה הנחוצה עתה בפעם אחת וכמה לעתים מזומנים במשך זמן ידוע, ומצד השני עוד לא נתבררה כל צרכה כמות כסף התרומה לשנה, ע"כ לא יוכל הועד תת קצבה להערבת ההוצאה וההכנסה

4) עי' לעיל נומר 227.
5) הד"ר נתן אדלר.
6) עי' לעיל נומר 245 הערה 3.
7) של מונטיפיורי.

(בודושעט) ולא יוכל ג"כ לעשות דבר בהרחבת הישוב, וע"כ מסור הדבר לע"ע לאנשים פרטים, והננו חוזרים ומבקשים את כל „חובבי ציון" להקים עצת אחינו הנכבדים בעיר אד[יסה] לקחת שני חלקים אדמה, או חלק אחד ע"מ לחזור ולמכור, אך הננו מודיעים ג"כ, כי נחוץ מאד אשר מלבד תשלומין בעד הקרקע והבית וכו' בגוש חלב נחוץ שישאר בכיס הקולוניסט סך 1500 רו"כ להמכשירין הנחוצים והמקנה עם הנסיעה להמחיה לשנה ראשונה, ולכשיקנו אדמה מחוץ לגיש חלב נחוץ שיהיו לו בערך 2000. מספר האקציות או החלקים שכבר חתמו עליהם עולה ליותר מחמשים אלף רו"כ. המעשה הזה הוא עיקר גדול בהישוב ונבקש מאת אחינו לעסוק בו בשקידה יתירה.

פרק ז'.

ע"ד המלאכות לאה"ק.

בסוד האספה בקט[וביץ] נמנו וגמרו שלא לעשות דבר קבוע וקיים עד אם [יבואו] מלאכינו לאה"ק לשפוט מישרים למראה עיניהם ולמשמע אזניהם, להגביל ולהעריך את התמיכה ולקבוע יעד הפיעל (Executiv-Comité) שיהיה ככלי שרת להועד המרכזי ועומד לפקודתו. ההחלטה הזאת לא יכלה לצאת לפעלה עד לפני ימים אחדים, מפני כי ראשי כנסיות לח"צ שנאספו בקאט[וביץ] היה כולם רבנים גדולים בקהלות נכבדות, רופאים מומחים לרבים, עורכי דין ואחרים נכבדים, כולם אנשים שאינם יכולים לעזוב עסקיהם ומערבם במשך איזה ירחים. ע"כ נמשכו השקלות והטריות על ההלכה הזאת כל...[8]) ואחינו באה"ק המה צמאי ישועה ותאבי תמיכה עד שאי אפשר היה לדחות הענין עד ימי הקיץ, שאז אולי נמצאו אחדים בקרבנו שחפצו גם יכלו לנסוע. זאת ראה החבר היקר, הראש והראשון לכל דבר שבקדושת האומה הנדיב רבי קלמן זאב וויסאצקי הי"ו ראש כנסית ח"צ במאסק[בה] ויקם שנית על נדיבות לצאת בהמלאכות הקדושה בחרף נפש ובהוצאה רבה מכיסו, וביום כ"ח אדר יצא בשעה מוצלחת מביתו ועירו ללכת אל מקום שם נשאו רוחו הכביר ולבבו הטוב, בדרכו סר אל העיר ביאליסטוק ששם נועדו חמשה חברי הועד המרכזי ברשות ראש הועד לקחת דברים עם אחינו וציר אמונים אשר לחובבי ציון בכמה ענינים וגופי הלכות בתורת הישוב עפ"י ספר הזכרון (Memorandum) אשר שם לפניו כותב הטורים האלה ונשלח בהעתקה לחברי הועד. תעודת המלאכות היא: 1) להודע מצב הקולוניות הנוסדות מכבר: ראשון לציון (חלק קטן ממנה) גדרה (ביל"ו), פתח תקוה ויסוד המעלה ולשום קצב ומדה להתמיכה. 2) לשים עין על הרחבת הישוב ואופן השגת מטרתנו

[8]) חסר.

זאת. 3) לבא בקשר ויחס עם חברת „עזרת נדחים". 4) לקבוע ועד הפועל שתעודתו תהיה: א) למנות מנהיג ומכלכל (עקאנאם) להקולוניות. ב) להשגיח על מעשה המנהיג ולחתוך הדין בינו ובין הקולוניסתים או בינם לבין עצמם. ג) לתת התמיכה ולהגבילה. ד) לדאוג לצרכי העדה בהקולוניות, לפתוח בתי תפלה, בית ספר ובית מרחץ, לפלס ארחותיהם עפ"י דרכי הנקיות ותורת הבריאות, לכונן בתי מכולת וחנות לצרכי אוכל-נפש בעד בעלי המושבה ובכלל לחנכם ולהבינם דעת נועם המדות המתוקנות ודרכי החברה הנוסדה על עזרת אחים ואהבה ורעות. עד כה וכה הגיעתנו הבשורה הנעימה, כי גם הרב אדלער נ"י יצא במלאכות סגל חבורת לאנדאן והם מבקשים להתאחד עם מלאכנו היקר, וכדאים יהיו אלה השנים לסמוך עליהם, וחזקה על חברים שכמותם שלא יוציאו מת"י דבר שאינו מתוקן. בצאת מלאכנו לדרכו קבל ברכה ותודה מכנסיות ח"צ היותר נכבדות וברוך יהיה בצאתו ובבואו מאת כל אחינו תמימי דעים בשם ה' השוכן בציון.

פרק ח'.

ע"ד השגת רשיון משתי רשויות...

אזהרת ממשלת תוגרמה לא נאמרה רק על יהודה ולא על הגליל, ההשתדלות בהעברת רוע הגזרה נמצאת עתה בידי בני עליה ויש תקוה כי יצליח חפצם בידם. אולם אחינו הנבונים לא ידרשו מאתנו לדבר בזה בכתב כללי, בדבר השגת הרשיון פה נוכל להודיע כי הצעד הראשון יהיה נעשה בימים האלה. אחד מאחינו חכם ועורך דין ואדיר בעמו[9]) עוסק בחבור התקנות ובצירוף שנים שלשה מעיר הבירה הנודעים למשגב באהבת ציון יגישו את חפצנו לפני מערכת הממשלה הרוממה.

פרק ט.

ידיעות כלליות.

א) ביום הפורים שלחנו ברכה לחברת כי"ח ביד הרב הגדול רבי צדוק הכהן הי"ו והשגנו מענה בדברי אהבה וחבה היוצאים מלב בני ישראל אוהבי עמם באמת ובתמים.

ב) פה מקום אתנו להציב יד להחבר הנכבד להועד המרכזי החכם והסופר רבי פרץ סמאלענסקי ז"ל שהלך לעולמו לפני שבועית אחדים[10]).

[9]) פ. לוינסון. עי' לעיל הנומרים 219, 243.

[10]) ביום ב' י"ז שבט תרמ"ה. — נ לא הדבר, שלא נזכר כאן כלל הכרוז, שאחדים מאנשי-השם (דוד קויפמאן, א. יילינק, מ. גידמן, ד"ה מילר, צדוק כהן, דרנבורג, לצרוס ואחרים) הוציאו תיכף אחרי מות סמולנסקי בדבר יצירת קרן-קיימת בשביל משפחת המנוח. ועוד יותר גדול הפלא, שעל עצם הכרוז ההוא לא חתם אף איש אחד- חוץ מא. צדרבוים- מראשי חובבי-ציון בימים ההם.

בן-חבורה כזה שמת היא אבדה שאינה חוזרת לכל בני החבורה, כאשר היה אחינו הנפטר זה איש המופת, איש יהודי אשר אהבת ציון וירושלים היתה נשמת אפו האחרונה. הוא הבין לרעי חובבי ציון באמת ודבריו חוצבי להבות אש-אהבה להענין הקדוש ראוים להיות נזכרים במקום הזה. הלא כה דבריו לכותב הטורים האלה במכתבו האחרון לפני מותו:—".....

אני אחוש מצבכם, אדע את המועקה אשר במתניכם והמכשולים אשר לפניכם ולא אבקש חשבונות רבים, כי אם אשיש ואשמח כי תעשו ואם מעט או הרבה לא לנו לבקש חשבונות, כי ממעט יהיה ברבות הימים הרבה. ומה רבתה השמחה בלבי ותחי רוחי כאשר שמעתי כי הנכם נאספים לאגוד אגודה, ובעלותי על ערש דוי ואמרתי בלבי כי לא ארד מהמטה, קראתי מקרב לב: אמותה הפעם, כי משאת נפשי והגיון לבי לא עלו בתהו, כי נמצאו שוחרי טוב לעמי האמלל וכו'"....

הדברים האלה אשר נטינו קו תחתיהם ואשר נכתבו בדמי התמצית של הסופר הנעלה צריכים להיות לעינים לרבים מאחינו הדורשים מאתנו ללכת בגדולות ולהיות נחפזים במעשינו. יהי שם וזכר חברנו המנוח מבורך בפי כל חובבי ציון וה' ינחם אלמנתו ויתומיו בתוך אבלי ציון וירושלים.

פרק י.

כללים נחוצים לכל ראשי כנסיות לחובבי ציון.

א) כל חובבי ציון בכל מקום שהם צריכים לדעת שהאמת היא חותמו של ה' הבוחר בירושלים, וע"כ לא יוליכו שולל את ההמון למען הרבות חברים, לאמר להם, כי בתתם פרוטות אחדות במספר ירחים אחדים יזכו לנחלת שדה וכרם, כמו שקרה בכמה מקומות. על ח"צ להסביר ולבאר לכל החברים, שתרומת כספם היא קרבן חובה על מזבח האהבה לכנסת ישראל, ושהישוב הוא חובת הגוף על כל איש נאמן לאומתו ואמונתו, ואיננו דבר מסחר. בכלל עלינו להזהר שלא להונות את העם למשוך לבו בתקוות כוזבות ואך האמת יורה דרכו.

ב) על כנסיות חובבי ציון לדעת שאין התאחדות לחצאין, והכנסיה המתאחדת בדעה צריכה להתאחד במעשה ע"י שליחת הכספים ככל האמור בהפרטי-כל ונשנה ע"י מכתבים חוזרים.

ג) בכל כנסיה צריכים להיות סדרים ומשטרים. ביחס וקשר עם הועד המרכזי צריכים לעמוד אך הראש והמזכיר. הכנסיה צריכה להתנהג עפ"י עיקרי הדיסציפלינא, ואוי לנו אם הדעה הנשגבה תהי' לכלי חפץ לשואפי שררה ומחזיקי נס להתנוסס. הועד המרכזי איננו זקוק לענות רק על מכתבים מראש ומזכיר הכנסיה.

ד) לכל כנסיה צריך להיות כעין לשכת סופרים או ארכיוו אצל הראש או המזכיר שמכתבי הועד יהיו שמורים ושם לא יתנו להם מהלכים בראש כל חוצות ולא יתגוללו בידי אנשים שונים לרעת הענין כולו...

ה) כל כנסיה שחפצה להתקיים ולהרחיב חוג פעולתה ראוי לה שלא תסמוך עצמה על הנס ולא תקמץ על הוצאות נחוצות כמשרת ומאסף או יתר הענינים שהם לטובת הענין.

ו) אין הרשות לכל כנסיה המתאחדת לעשות מסחר מסופק (ספעקולאציאן) בכסף תרומתה ובכלל צריכה לקחת בזה דברים עם הועד הכללי.

ז) על אחינו לשים לב להעיקר הזה: כי עתה הגענו אל הפרק הזה שהתחזקות הענין הוא יותר נכבד מהתפשטותו, כי מה נועיל אם תהיינה לנו עוד עשר כנסיות אשר לא תארכנה ימים או תהיינה נהלכות כצל. על כן החובה הקדושה מוטלת על אחינו היקרים להשתדל בעירם, שהענין ילך למעלה למשכיל, להפקידו ביד בני עליה ובעלי יכלת, למשוך את לבם להרעיון ולרכוש לו נפשות עיני העדה ורבניה.

ע"ד ההצעות השונות.

מן ההצעות הרבות והנכבדות היו רק שלש נחוצות לשעתן: א) מה' דייכעס לפתוח חנויות למכור כל צרכי אכל נפש בהקולוניות, לכונן בתי מכולת (מאגאזינען) להעדה וכל קולוניסת ירים תרומת תבואתו לבית מכולת העדה, למזרע השדות בשנות בצורת ולמחיה בשנת השמטה. ב) הצעת ה' לעוואנטין ע"ד קביעת ועד הפועל ויסוד פאבריקען קטנים (אלה נמסרו להמלאכות כדברים הנוגעים לחוג פעולת החבר הר"ר ק"ז וויס[וצקי] ולו המשפט ע"ז). ג) הצעת אחינו בפ"ב להוציא ספר זכרון עם רשימת האדרעססים של כל הכנסיות הנאחדות בכל רבע שנה, שהננו מקיימים אותה במכתב זה ושנקוה בעז"ה לקיים בעוד שנים שלשה ירחים. יתר ההצעות הנוגעות לאופני הפצת הדעה או מציאת מקורים להכנסה, שאף אם גם הן נכבדות, הנה יגיע זמן בירורן לכשתקבע הלשכה המרכזית את דירתה, יחדל פזור ההנהגה ואז יבוא פתרון ההצעות וקביעת התקנות של המזכרת.

אחרית דבר!

מן כל האמור יראו חברינו, כי איך שחסרה למעשנו השלמות הנחוצה, הנה עשינו המוטל עלינו ככל אשר בכחנו. ת"ל כי יגיעתנו לא היתה לריק, כי הרעה הנשגבה תסול לה מסלות בלבות כל בני העם, ורבים גם מאדירי עמנו אשר עמדו עד היום מרחוק מתיהדים עתה ופותחים את לבם אל רעיון תחיית ישראל על אדמתו והתחדשות רוח נכון בקרבו ע"י עבודת האדמה בארץ אבותיו כאשר נודיע ...

לאחינו למועד הנכון, ומי ימלל את שמחת זקן אומתנו וראש כנסיתנו השר הצדיק אשר שמו נקרא על אגודתנו. ממנו וממליצו הלוי נ"י קבלנו במשך החורף אותות אהבה ושלום למכביר. אולם לחובבי ציון צריך קיום הענין להיות חביב עליהם יותר מכבודם וע"כ לא לבנו ילך לתלות כל ידיעה על פעמון מכתבי העתים, ובמנוחת נפש נקרא גם דברי בלע מתולעי הספרות וגבורי ההריסה, ליצני הדור אשר לא יחפצו בכל דבר טוב ומועיל כי אם בהתגלות לבם, וגם למנגדינו היותר נכבדים נשיב רק לעתים רחוקות. כדבר הזה הננו מבקשים גם מאת כל אחינו: מנוחת נפש, סבלנות, זריזות וזהירות. ולפני צאתנו מאת פני המכתב הזה נודיע את כל הכנסיות הנאחדות, שאחינו היקר ההולך במלאכות קדושה לחובבי ציון בקש מאתנו לדרוש מאת כל אחינו שלא שלחו עוד כספיהם להקופה הכללית, ובכלל את כל אלה שנמצא בקופתם סך ידוע במזומנים רב או מעט למהר ולשלוח אל האוצר, להיות מוכן ומזומן בכל עת ושעה, להוציא לכל אחינו התמיכה תומ"י, עפ"י ההחלטה בסוד החברים הנאספים בב[יאליסטוק], כי לקול האות הראשון של מלאכנו צריכה התמיכה לבוא למקום תעודתה במשך שבעה ימים. אופן משלוח כספים הוא עפ"י האד־רעססע הידוע לחברינו מכבר בלי שום שנוי[11]). אחינו ותמימי דעים עמנו! הננו מסיימים במה שפתחנו שהפרחת הקולוניות הנוסדות עד היום ועשיית קץ והכלית לעמל אחינו החלוצים הוא התנאי הקודם למעשה: הרחבת הישוב, אשר גם אליו נקרב בעז"ה תומ"י. ע"כ נבקש מאחינו לתת אות ההתאחדות בפועל ומעשה בלי כל דיחוי ואיחור. עליהם לדעת, כי כשהועד לעצמו מה הוא, ואם אין אתם לנו מי לנו, שאין בכלל אלא מה שבכל הפרטים. בדברינו אלה נדמה כי יצאנו ידי חובתנו בתתנו לפני אחינו פרשת כל המעשים הנותנים הבנה שלמה ומקפת את כל הענין, והננו מברכים אתכם בברכת אחים נאמנים ואוהבים באהבת ציון וחבת ירושלים.

בשם הועד המשנה ליסוד מזכרת משה באה"ק שפ"ר.

בחדש הראשון לשנת אלף ותתט"ז לחה"ב שנת „סולו ופנו דרך לנדחי אחינו" (התרמ"ה).

P. S. נבקש לקרוא את דברי הספר באזני החברים בימי חוהמ"פ הבע"ל ולמסור העקז. לארכיון הכנסיה או לידי הרב ושלא לעשות ממנו העתקות, גם יואילו בטובם להשיב תומ"י קבלה על המכתב הנ"ל.

[11]) לווארשה ע"ש ה' י"מ סאירסון.

.250

מאת ק. וואלרויך לשפ"ר.

ב"ה. יום ערב פסח תרמ"ה לפ"ק.

ליעבער פריינד העדר ראבינאוויטש!

העדר זיעמעל וואר היר, איך וואר מיט איהם בייא הערדען Montagu איינע שטונדע, ער זאגטע, ער קאנן דורכאוים איין קאממיטע אין בערלין מאכען, איזט דאס בעדייטענד בעססער, וויא אין לאנ־דאן, דא בערלין מעהר צענטראל איזט, ער שיינט אבער קיין פאלאק צו זיין, דענן ער געהט ניכט מיט פאללעם הערצען.

העדר מאנטאגא האט בריעפע בעקאממען פאן הערדען Oliphant, אונד ער בעריכטעט, דאס דיע פאשאס ווערדען קיינע נייען קאלאניען לאססען מא־כען, אבער העדר מאנטאגא מיינט, דאס מאן לאנד צו קויפען זאלל, צו דער אלטען, אונד דיע אלטען קא־לאניען פערגרעססערען. העדר מאנטאגא שיינט יעטצט איין גרויסעס אינטערעססע אין דיע קאלאניזאטיאן צונעהמען. איך העטטע איהנען פריהער געאנטווארטעט, אבער אין איהרעם בריעף פערשפראכען זיע מיר נאך מאל צו שרייבען, אונד האבען ניכט געשריעבען. ווינשע איהנען איינען פערגניגטען פסח. איהר ערגע־בענסטער פריינד

קלמן וואללרויך.

.251

מאת י. יאסינובסקי לד"ר פינסקר.

23 Марта (3 Апрѣля).

Многоуважаемый Докторъ,
Левъ Семеновичъ!

— — — — — — — — — —

Относительно Штампера[1]), мы вполнѣ раздѣляемъ Ваше мнѣніе, что поѣздка его излишня, и не можемъ ассигновать на нее деньги, но нужно такъ дѣйствовать, чтобы не раздражать раввина Могилевера, претендующаго давно уже къ намъ на то, что будто нарочно опровергаютъ всѣ предложенія его.

Изъ Петербурга ни проекта устава, ни составленной Цедербаумомъ записки я до сихъ поръ не получалъ и не понимаю почему. Видно, г. Цедербаумъ считаетъ одного себя компетентнымъ въ этомъ отношеніи и не нуждается въ мнѣніи другихъ.

— — — — — — — — — —

[1]) עי' לעיל נומר 248. ממה שנאמר להלן נראה, שהציון של פין נעשתה על דעת הרב מוהיליבר.

Г. Рабиновичъ передалъ мнѣ, что, по словамъ г. Лиленблюма, Вы исключили изъ постановленія послѣдняго собранія [2]) устройство г. Высоцкимъ исполнительнаго комитета въ Палестинѣ, именно въ Яффѣ. Это меня не мало удивило. Учрежденіе испол. ком. постановлено катовиц. собраніемъ и Вы неоднократно высказались за это. На самомъ дѣлѣ, является настоятельная потребность въ подобномъ учрежденіи. Мы должны, что бы то ни было, снабдить существующія уже колоніи всѣмъ нужнымъ, вполнѣ устроить и обезпечить ихъ, чтобы онѣ не только не кололи намъ глазъ, но смогли-бы послужить образцомъ для будущихъ колоній, и по всей вѣроятности, въ теченіе извѣстнаго времени, какъ выразилось большинство мнѣній членовъ, весь доходъ монтефіор. союза, за вычетомъ какихъ [нибудь] 20% въ видѣ резервнаго капитала, будетъ обращаться на эту цѣль. Спрашивается, черезъ чье посредство это все будетъ совершаться? Песахъ-Тикву мы могли-бы еще поручить г. Эрлангеру и агентамъ его, хотя и тутъ пользы мало. Эрлангеръ поручаетъ это г. Гиршу; онъ, будучи обремененъ другими занятіями поручаетъ въ свою очередь одному изъ пользующихся расположеніемъ его колонистовъ, и этотъ послѣдній распоряжается совершенно произвольно и, не безъ основанія, вызываетъ ропотъ со стороны многихъ колонистовъ, какъ намъ сообщено было по поводу первыхъ 10/т. фр.. Но какъ поступить съ другими, наприм. Билуйц., нисколько не желающими и, можетъ быть, весьма основательно, подобной опеки? Мы должны ходить рука объ руку съ г. Эрлангеромъ, т. е. съ представляемымъ имъ благотворителемъ, по возможности руководствоваться его указаніями и совѣтами, но не совершенно податься ееему. Въ этомъ случаѣ поѣздка г. Высоцкаго явилось бы совершенно безцѣльной и излишней. Онъ самъ въ теченіи короткаго пребыванія его въ Палестинѣ не можетъ заниматься устройствомъ или обзаведеніемъ колоній. Ожидаемыя отъ него свѣдѣнія мы могли-бы получить черезъ агентовъ г Эрлангера. Мы не должны наконецъ игнорировать, что какъ кружки, такъ и колонисты настойчиво требуютъ заведенія въ колоніяхъ извѣстной администраціи, съ цѣлью устраненія всѣхъ безпорядковъ и раздоровъ. Подобная же администрація можетъ исходить только отъ мѣстнаго исполнительнаго комитета.

Съ истиннымъ почтеніемъ и совершенною преданностью остаюсь готовый къ услугамъ Вашимъ

И. Ясиновскій.

---

2) בביאליסטוק. ועי' לעיל נומר 249 עמ' 474. אין אנו יודעים, אם בכלל התנגד הד"ר פינסקר לכך שיוסד ועד-פועל בארץ-ישראל (עי' לעיל נומר 208 עמ' 415) או שהתנגד רק ליסוד ועד-פועל עפ"י דעת עצמו של ה' וויסוצקי (עי' להלן נומר 256).

.252

מאת ל. לבנדה לד"ר פינסקר.

Вильно, 26-го Марта 1885.

Многоуважаемый Левъ Семеновичъ.

Намъ сообщаютъ, что у Васъ, въ Одессѣ, рѣшили, чтобы г. Высоцкій не учреждалъ справочно-исполнительнаго бюро въ Палестинѣ. А потому спѣшу увѣдомить Васъ, многоуважаемый Левъ Семеновичъ, что мы всѣ здѣсь находимъ это рѣшеніе, по меньшей мѣрѣ, страннымъ, тѣмъ болѣе, что мотивы его намъ не извѣстны. Мы только знаемъ, что всѣми нашими невольными ошибками и промахами мы обязаны главнѣе отсутствію въ Палестинѣ правильно организованной коллегіи изъ честныхъ и свѣдущихъ лицъ, которыя могли-бы доставлять намъ вѣрныя, точныя и безпристрастныя свѣдѣнія и которымъ мы могли-бы давать порученія безъ опасенія, что они будутъ извращены или эксплуатируемы въ чью либо личную пользу. Вотъ почему мы на учрежденіе бюро въ Палестинѣ смотрѣли, какъ на неотложное дѣло и какъ на одинъ изъ важнѣйшихъ пунктовъ данной нашему делегату инструкціи. А Вы этотъ важный пунктъ похерили. Почему? Неужели Вы находите возможнымъ, чтобы мы нашими порученіями, посылками и вопросами продолжали по прежнему обращаться къ * * *, этому волку въ овечьей шкурѣ, разорившему нѣсколько десятковъ семействъ, содравшему кожу со всякаго, пріобрѣвшаго черезъ его посредничество земельный участокъ * * * * * * * *. Но мы, т. е. нашъ и привислянскій край, да и значительнѣйшіе кружки Вашего края, наученные опытомъ, никоимъ образомъ на это не согласятся.

Намъ сообщаютъ, что Вы находите учрежденіе бюро *преждевременнымъ*. Почему? Въ предположеніи даже, что, вслѣдствіе нынѣшняго положенія палестинскаго дѣла, мы теперь ничего новаго въ Палестинѣ не сотворимъ, бюро необходимо для наблюденія, регулированія и сохраненія того, что уже существуетъ,—въ противномъ случаѣ все погибнетъ отъ господствующаго тамъ теперь хаоса и неурядицы.

Принимая все это въ соображеніе, Вы, надѣюсь, отмѣните свое рѣшеніе, идущее въ разрѣзъ съ постановленіями катовиц. и бѣлостокскаго съѣздовъ, и напишете г-ну Высоцкому, чтобы онъ отъ важнѣйшаго пункта данной ему инструкціи отнюдь не отступалъ, такъ какъ если не онъ учредитъ бюро, то прійдется вслѣдъ за нимъ командировать другого для его учрежденія.

Въ ожиданіи отвѣта, остаюсь, съ отличнымъ уваженіемъ, весь Вашъ

Л. Леванда.

.253

מאת ליליינבלום לאחד־העם*).

28 מארט תרמ"ה.

ידידי הנכבד!

— — — — — — — — — —

ביום 16 מארט[1]) נסע מפה ה' וויסאצקי בדבר המלאכות לא"י. הוא נוסע על חשבון עצמו. עמו נסע בתור מורה דרך לו ה' רוקח, בשכר ששים רו"ב עד יפו. כפי מכתביהם האחרונים. התראו עם גדולי אחינו בקונסטנטינופול אשר מהלכים להם בבית המלכות, והם הבטיחו להשתדל להעביר את הגזרה מעל ישוב הארץ.

הלשכה המרכזית, כפי הנראה, תוסד בקרוב בברלין תחת יד ה' זיממעל.

מפ"ב נשלחו הלום דאקלאדנאיא זאפיסקא להמי־ניסטער עם אוסטאוו חברה פאלעסטינית להציעם לפני הממשלה להרשות חברה כזאת ברוסיא. הזאפיסקא והאוסטאוו נשתנו פה באיזה ענינים. יש איזה תקוה שתתן הממשלה רשיון לזה.

על גוש חלב נמכרו יותר ממאה חלקים. — איש אחד מרדכי מסייני קנה קרקע לא כבר בא"י אצל הירדן בגליל והאחוזה נכתבה על שמו. את הקול מהיכל לא ראיתי ובלי ספק לא עשה שום רושם[2]).

אלה הן החדשות הנכבדות שיש לי להודיעך.

והנני אוהבך מוקירך ומכבדך

משה ליב ליליענבלום.

---

*) מן הדקומנטים, שהמציא לנו ה' אחד־העם.

[1]) ה' וויסוצקי נסע לא בששה־עשר כי אם בשלשה־עשר לחודש מרץ. עי' לעיל נומר 247.

[2]) עי' לעיל נומר 244.

.254

מאת ל. לבנדה לד"ר פינסקר.

Вильно, 1-го Апрѣля 1885.

Многоуважаемый Левъ Семеновичъ.

Петербургскаго устава я и въ глаза не видалъ, о чемъ я, кажется, разъ уже писалъ Вамъ или г-ну Лиліенблюму. Но Вашъ уставъ и докладную записку я получилъ, читалъ и передалъ г-ну Фину.

Объ этихъ бумагахъ могу сказать, что онѣ составлены дѣльно, въ скромномъ и спокойномъ тонѣ, такъ что онѣ, кажется, не могутъ имѣть ничего шокирующаго въ глазахъ правительства. Однако послѣднее можетъ спросить насъ: что вамъ за дѣло до палестинскихъ евреевъ или до выходцевъ изъ Румыніи и т. п.? Зачѣмъ вамъ на нихъ тратиться? Обращайте лучше свои филантропическіе порывы на облегченіе участи вашихъ соплеменниковъ въ чертѣ, положеніе которыхъ въ высшей степени плачевно. И надо полагать, что оно вѣрно это спроситъ и, разумѣется, не изъ участія къ судьбѣ нашихъ, а потому, что оно имѣетъ весьма преувеличенное понятіе о нашихъ капиталахъ, которыхъ оно не захочетъ видѣть переведенными за-границу. Это, впрочемъ, только мое личное предположеніе. Но я нашелъ въ уставѣ весьма важный пробѣлъ, который долженъ непремѣнно быть пополненъ. Это—отсутствіе пункта объ операціяхъ Общества по покупкѣ земель для перепродажи ихъ желающимъ на льготныхъ условіяхъ или для отдачи ихъ въ арендное содержаніе поселенцамъ, располагающимъ весьма ограниченными средствами. А между тѣмъ, пунктъ этотъ признается всѣми вѣрнѣйшимъ залогомъ успѣшнаго хода всего колонизаціоннаго дѣла вообще.

Согласно Вашему желанію, я сегодня же писалъ г-ну Левенсону, тепло рекомендуя ему Вашъ уставъ и прося его и редакціонную коммиссію дать ему надлежащій ходъ. Увидимъ, что мнѣ отвѣтятъ изъ Петербурга.

До насъ доходятъ весьма лестные отзывы о г. Рокеахѣ отъ лицъ, знающихъ его основательно. Болѣе удачнаго выбора невозможно было сдѣлать.

Такъ-какъ первые шаги къ полученію разрѣшенія будутъ сдѣланы, какъ видно, въ самомъ скоромъ времени, то я не понимаю необходимости въ учрежденіи бюро въ Берлинѣ. Пусть же дѣло ведется, какъ оно велось до сихъ поръ. Съ отъѣздомъ же г. Рабиновича въ Берлинъ, гдѣ онъ очутится въ новой, индифферентной и мало понимающей средѣ, дѣло можетъ пострадать весьма чувствительно. А потому я полагалъ-бы, чтобы не сдѣлано было никакихъ крупныхъ перемѣнъ впредь до возвращенія г. Высоцкаго и до полученія положительныхъ свѣдѣній о ходѣ дѣла разрѣшенія въ Петербургѣ. Тогда мы и увидимъ, гдѣ намъ удобнѣе основаться и откуда оперировать.

— — — — — — — — — —

Съ отличнымъ уваженіемъ

Л. Леванда.

.255

מאת חובבי־ציון במוסקבה להאגודות.

מכתב־חוזר.

מאסקוי יום א' כ"ז ניסן התרמ"ה.

חברים נכבדים!

לפני ירח ימים פנינו אל ה' ד"ר פינסקער[1]) בדברים האלה: „כבר נגמר ונחלט מאת אספת השליחים בקאט' שהועד המ־כזי מקומו באדעסא ובני

---

[1]) עי' לעיל נומר 236

ווארשוי נתמנו לפי שעה להתעסק במכירת התמונות ולגמור כל הח' עם האנשים אשר חובבי ציון נושים בם, והנה עולם הפוך רואים אנחנו הפעם, שני מלכים משתמשים בכתר אחד, ובני ווארשוי נטלו להם את המשרה למעשה ושואלים ומחליטים בשם הועד אשר לא שם הוא מקומו. מהנהגה כזאת ערבוביא גדולה יצאה לעולם, אין איש יודע עד מה מי הוא הועד המרכזי, מה פעולתו, מי המדבר בשמו, ואיה הבריח התיכון שיבריח את כל האגדות ויאחד את פעולתן, עד היום הזה דברים רבים לא נתבררו כל צרכם ואשר נמסרו ע"י אספת השליחים להנהגה הזמנית לבארם ולהביאם לידי מעשה עודנם תלוים ועומדים ואחריתם לא נודעה, עד היום הזה כל חברה וחברה בונה במה לעצמה ועושה כמעט מה שלבה חפץ, ומה תהי אחרית כל אלה? לכן פונים אנחנו בבקשתנו אל כ' שמהיום והלאה כל מעשה שנוגעת בגוף הענין של יא"י תצא מחוג פעלת בני ווארשוי ואך הועד המרכזי בארעסא יכלכל הדבר וממנו תצא תורה לכל ח"צ בכל מקום שהם".

מכתבנו זה שלחנו בתור מכתב פרטי, כי לא רצינו להפוך הקערה על פיה בפעם אחת, וגם עד היום הזה חכינו ולא עשינו דבר לולא החדשות האחרונות אשר הביאו לנו מכתבי ה' שפ"ר[2]) אשר בלי ספק הגיעו גם לידכם ואשר לא נוכל לעבור עליהם בשתיקה אם חפצנו לראות פרי בעמלנו ולקחת חבל בההנהגה למעשה ולא להיות כלי שרת לאנשים אחדים המכלכלים את דבר ישוב הארץ ע"פ רצונם ולא ע"פ החוק והמשפט.

שמעו נא אחים וישמע אליכם אלהים!

בימים האחרונים, בעת אשר המלאכות הנכבדה הכינה פעמיה לעלות ירושלימה, התאספו[3]) ארבעה מטיבי לכת ומרומים בעם לדרוש ולהתיעץ ע"ד המלאכות ותעודתה. לדרוש ולהתיעץ אמרנו ולא להחליט ולהורות להלכה למעשה, כי אם גם האנשים האלה נוחים המה לנו ולכל חובבי ציון וראוים לסמוך עליהם גם לא בשעת הדחק, עכ"פ הפעם הזאת התאספו לא בתור נבחרים, אך כאנשים חכמים ונבונים היודעים לכון את השעה ולהשמיע דעתם ועצתם. — לית מאן דפליג כי השעה צריכה היתה לכך, וכמונו כל עם ישראל בעינים מפיקות אהבה ורגשי תודה הביטו על האנשים האלה אשר בשם היהדות ואהבתם לעמם התאחדו ובאו לצרף וללבן כל הדברים הידיעות והדעות השונות אשר נאמרו ונקראו מראשית ימי התפתחות התנועה עד היום, ולעשותם לדבר טוב ומועיל להקל מהמלאכות את הדרך אשר תלך בה. זכרון-דברים אשר קבלנו ואשר

---

[2]) עי' לעיל נומר 249.

[3]) בביאליסטוק.

קראנוהו בשום לב הראה לנו למדי עד כמה טובים ומועילים היו הדברים שנמסרו בספר זכרון להמלאכות כי נכבדות מדובר בם וראוים למי שאמרם — עד כמה נהוצה היתה האספה הזאת בשעתה לוא... לא יצאה מחוג פעולתה ולא החליטה דברים אשר למענם עשתה המלאכות את דרכה צלחה, לוא הגידה רק את דעתה ולא הוציאה אותה אל הפועל, במלה אחת לוא לא נשלחו ע"פ מצותה חמש אלף פראנק לידי ערלאנגער בעד פ"ת מבלי שאול פי איש. הלא תתנו תודה. אחים כי עברה גדולה נעשתה ואין לכפרה. אולם אם בדבר הזה ראינו כי ההנהגה הזמנית לכה"פ הרגישה את חטאתה ובדברים רכים התאמצה להצדיק את מפעלה לעיני הבריות, ואולי גם עלתה בידה להטות לב אחדים של חבריה לטוב לה, אבל על מפעלה השניה בנתנה 1000 רו"כ להי' בעלקינד רק ע"פ חפץ מפורש של ה' וויסאצקי ולא יותר כולם יסכימו כי גדול עונה מנשוא, שלא שאלה פי איש ועשתה רק ע"פ חפצה, עוד להתהולל בנו יצאה באמרה כי ע"פ החלטת אספת קט' עשתה זאת בעוד אשר הפרטי-כל לעינינו ולא נזכר שמה מזה מאומה, או אולי את הטובות הודיעה ואת הרעות לא הודיעה... הלא תבינו אחים יקרים כי לא על הכסף יצאנו לערער, כי סוף כל סוף הלא יוסיפו על הסך הנשלח כפלים להמציא להחלוצים הראשונים את תשועתם הנכונה, וקרוב לודאי כי גם להצעת ה' וויסוצקי הסכמנו לוא הקדימה נשאל לנעשה ולא עשתה את מעשיה בחשאי, אך לא נוכל לחשות כשאנו רואים שהדין והמשפט נרמסו נגד עינינו והסדר והמשטר שהמה נפש כל דבר נשלכו הלאה ככלי אין חפץ בו.

והנה הרבה יש לנו לערער על ההנהגה הזמנית ומעשיה, והעולה היותר גדולה היא שהשמיעה אך את קולה ולמעשה כמעט לא עשתה מאומה. שערו בנפשיכם: שלשה ירחים רצופים שקלו וטרו בדבר המלאכות, עד אלף מכתבים נשלחו בעת הזאת וכל כך למה? אלא שבסוף יסע ה' וויסוצקי אשר מראש הגיד את רצונו והביע את דעתו בדבר הזה. מכל הנלוים לא נשאר אף איש. ההכם ראבינאוויץ לא מצא חן בעיני האחד, איזראעליט בעיני השני, בלאנק בעיני השלישי והאחרון, שור, התחרט ממחשבתו ובחר לשבת עם אשתו ובניו ביתה. עד היום אין סדר ומשטר לאגודתנו. הלכותיה לא נקבעו ואין איש יודע מה תכליתה ואנה פניה מועדות, עד היום הצעות שונות אשר נתקבלו ובאו מחברות ומאנשים יחידים מונחות בקרן זוית ואין איש שיביט עליהם. הלזאת הנהגה תקראו? האם בדרך הזה תקוו להגיע אל מחוז חפצכם? אל נא אחים! לא בזאת נושע, אל נשכח כי מרגלית טובה ויקרה נתנה בידינו אשר

עלינו לשמרה מכל מכשול ופגע, אל נשכח כי הרעיון יא"י ילד שעשועים הוא לנו, כי כל תקותנו בהוה ובעתיד, ואוי לנו אם נתנהג עמו בקלות ראש.

לכן שמענו הפעם. קודם כל עלינו לתקן את המעות ואחרי שהחמשת אלפים פראנק אבדה שחוזרת היא, נחוץ הוא לדעתנו להשיב את הכסף לידי המלאכות לעשות בו כטוב בעיניה. שנית: סבת אי-הסדרים שמשלו עד היום במעשי הועד המרכזי היא חלוקת ההנהגה בין אדעסא ווארשוי, כי כלל גדול ששני מלכים אין משתמשים בכתר אחד, ואם משתמשים— או לארץ ואוי למלכיה. ולכן לגדור בפני הרעה הנשקפת לעבודתנו בכלל מוצאים אנחנו לנחוץ לקיים את אשר דרשנו במכתבנו לה' פינסקער להעתיק מקום המעשה וכלכלת הענין באדעסא[4], ומודיעים אנחנו גלוי לכל חברינו הנכבדים שכל מתבב אשר לא יחתם בשם ד"ר פינסקער אין לו אלא דין מכתב פרטי ולא יותר. כן החלטנו וכן נעשה.

בסוף מכתבנו הננו להעיר את אזני חברינו על דברים אחדים הראוים לשית עליהם לב. א) בדבר גלוי דעת בעלי האספה בביאליסטאק ליסד ועד פועל דוקא ביפו בעת אשר כל האנשים הנקובים בשם יושבים בירושלים. ב) על מכתב הכח וההרשאה שנתן להמלאכות, אשר ממנו נראה כי עליה אך לתור את הארץ ולא לעשות, בעת אשר אחינו האומללים אשר הקריבו את נפשם ואת דמם בעד האידעה הנשגבה כבר נלאו לחכות על תשובתנו, אשר כתוחלת ממושכה הכאיבה אך את לבם ולא הועילה להם מאומה. ג) בדבר משפט הבכורה הנתנה לפ"ת ע"י אחדים מחברינו החושבים, כי כל העולם כולו לא נברא אלא בשבילה. ד) ע"ד שטת ערלאנגער והירש: כבר מרננים הבריות שהחלוקה הראשונה בפ"ת נעשתה שלא כדין ובלי שום סדר, עדות ה' וויס' וה' יאסינאוו' היה לנו בדבר הזה[5], והידיעות האחרונות אשר באו מראשון לציון, המספרות ארות תהלוכות פקידי הנדיב עם הבילו"ים אשר נשארו שמה, דים הנה לפי דעתנו להקיץ אותנו משנתנו ומהחלומות הנעימות אשר חלמנו ולהראות לנו את הדרך הנכונה אשר נלך בה.

מבקשים אנחנו את חברינו הנכבדים לעיין בכל הדברים שאמרנו ולהודיענו את דעתם הנחוצה לנו לדעת מפני טעמים שונים.—

הנני אחיכם מכבדיכם

חברי הועד של חובבי ציון במאסקוי.

4) והמזכיר הנכבד יסע הנה אם לא יכבד ממנו הדבר. (הערת בעלי החוזר).

5) המכתבים נמצאים בפט"ב בהרידקציא של „המליץ". (הערת בעלי החוזר.—למה מרמזים הדברים אין אנו יודעים. העורך).

256.

מאת הד"ר פינסקר לרש"י פין *).

כ"ט ניסן תרמ"ה.

כבוד ידידי הרב החכם המהלל כו'
מוה"רר שמואל יוסף פין נ"י.

את מכתבו קבלתי. ע"ד הקאמיטעט בארץ ישראל כבר כתבתי לה' לעוואנדא כי הקאמיטעט יוסד שם בכל אופן, אך השינוי בזה, שהועד יסדהו על פי הצעת ה' וויסאצקי ולא ה' וויסאצקי בעצמו.

בדבר יסוד הביורה בברלין הנה עוד לא בררנו פרטי הפרוגרמה, ואותה נכונן אי"ה כאשר נדע ברור, כי ה' זיממעל הצליח בפועל ליסד את הביורה בברלין. לעת עתה יש בידי פרוגרמה להביורה שחבר ה' יאסינאווסקי לפני איזה חדשים, וממילא מובן כי עתה נצטרך לשנות אותה באיזה ענינים. על פי הפרוגרמה הנ"ל לא תוכל הביורה לעשות איזה הוצאה ובכלל דבר נכבד מבלי שאול את פי החברים (לא אך שלשת הגזברים) כלם. חבריה של הביורא יהיו כפי הנראה לא פחות משלשה, והם ימלאו את כל הדברים אשר ישיתו עליהם חברי הועד המרכזי ואשר יחליטו ברוב דעות. לכשיבוא תור הביורה לכלל מעשה אשלח לכבודו את הפרוגרמה והוא ביחד עם ה' לעוואנדא יואילו בטובם לשים עין עליה.

בדבר גוש חלב והסך הצריך לכל עובד אדמה חדש בא"י כבר הודיעו בקיאים ומומחים מיושבי א"י כי נחוץ לכל משפחה כסך שלשת אלפים רו"כ, למקנת קרקע, בניני בית ורפתים, בהמות, כלי מחרישה, מזרע השדות ופרנסה לשנה עד התבואה החדשה. האמנם לגוש חלב, שיש שם בתים בנויים, לא ידרש כסך כזה, ובהיות שם עתה שמונים ושלשה משפחות אין ספק שלא נוכל להושיב על המקום הזה יותר מסך משפחות כאלה, כי בכל אופן לא יוכלו אחב"י מרוסיא לחיות יותר בצמצום מאכרי אזיא. אם כן תעלה הקרקע והבנין לסך יותר מאלף רו"ב לכל משפחה, מלבד בהמות, מזרע השדה, כלי מחרישה ופרנסה לשנה. אך אנחנו אין אנו בטוחים עוד שנצלח לקנות את המקום ההוא, ואפשר שיקנה „קדש נפתלי", ואז יצטרך כסף גם לבנין בתים ורפתים. על כן טוב לנו ללכת לחומרא ולתפוש מרובה, למען לא נגרום רעה להקונים אם נקח גם כאלה שאין כספם מספיק להם להתישב בא"י, כי כבר עלתה צעקת הקולוניסטים האמללים באזני כל חובבי ציון וידנו קצרה מהושיע.

ה' וויסאצקי לא קבל את ה' שטאמפפער ליועץ לו, כי החליטו בביאליסטאק לבלי יקח לו איש מן הקולוניות שהוא נוגע בדבר.

ד"ר ל. פינסקער.

*) מארכיונו של רש"י פין.

.257

מאת י. יאסינובסקי לד״ר פינסקר.

Варшава, 4/16 Апрѣля 1885 г.

Многоуважаемый Докторъ!

Проекты и записки изъ Петербурга и Одессы получены нами почти одновременно. Съ петербургскими, какъ и слѣдовало ожидать, мы не могли согласиться и склонились, за нѣкоторыми отступленіями, къ одесскимъ.

Мы выработали съ своей стороны проектъ устава, который въ главныхъ своихъ основаніяхъ совпадаетъ съ Вашимъ, т. е. что цѣль и стремленіе Общества образованіе въ Палестинѣ и Сиріи изъ поселяющихся тамъ евреевъ классъ земледѣльцевъ и поощреніе ремесленнаго и вообще производительнаго труда, но отступаетъ отъ Вашего въ организаціи Общества, въ видахъ равномѣрнаго участія въ дѣятельности Общества всѣми болѣе или менѣе выдающимися кружками. Одно участье въ общихъ собраніяхъ не гарантируетъ провинціальныхъ членовъ и неудобны для дѣятельности Общества. Рѣдко который членъ рѣшится и будетъ имѣть возможность посѣщать общія собранія, происходящія въ Петербургѣ. Обсужденіе въ общ. собраніяхъ важныхъ вопросовъ крайне затруднительно и постановляемыя рѣшенія большею частью неудачны, такъ какъ мнѣнія подаются не обдумано, нерѣдко пристрастно и большинство образуется или искусственно или же случайно. Соображаясь со всѣми этими данными, мы проектируемъ слѣдующую организацію. 1) Общ. Собр., 2) Комитетъ и 3) Управленіе въ тѣсномъ смыслѣ. Функціи общ. собр. доведены до возможнаго минимума—выслушанія, повѣрки и утвержденія годичнаго отчета и выбора членовъ въ комитетъ. Комитетъ въ видѣ руководительнаго органа изъ 15 членовъ, избираемыхъ общимъ собраніемъ. Членами этими, по всей вѣроятности, будутъ представители болѣе дѣятельныхъ и выдающихся провинціальныхъ кружковъ. Органъ этотъ будетъ центромъ, главою и душою Общества. Согласитесь, что изъ 10 лицъ, какія выпадутъ приблизительно на долю провинцію, пять шесть будутъ имѣть возможность посѣщать засѣданія комитета, а въ болѣе важныхъ случаяхъ будутъ принимать участье всѣ. Управленіе, въ видѣ центральнаго исполнительнаго органа, будетъ вести всѣ текущія дѣла Общества, съ разрѣшенія по постановленіямъ и инструкціямъ комитета, а въ менѣе важныхъ случаяхъ самостоятельно.

Не подлежитъ сомнѣнію, что и нашъ проектъ страдаетъ многими недостатками, поэтому мы находимъ весьма раціональнымъ предложеніе г. Фридберга разсмотрѣть и обсудить всѣ проекты въ коммиссіи изъ нѣсколькихъ лицъ. Я, если отъ меня этого пожелаютъ и найдутъ нужнымъ, не взирая на представляющіяся мнѣ затрудненія, готовъ оказать мои услуги. Смѣемъ надѣяться, что и Вы, многоуважаемый Докторъ, послѣ всѣхъ принесенныхъ уже Вами этому святому дѣлу жертвъ, не откажете и на этотъ разъ въ высшей степени цѣнныхъ для насъ услугахъ Вашихъ. Тоже самого ожидаемъ и отъ г. Леванды. Отъ устава зависитъ будущая наша дѣятельность, слѣдовательно онъ долженъ быть результатомъ всесторонняго обсужденія и взвѣшиванія.

Экземпляръ проекта нашего устава прилагаемъ при семъ[1]), и одновременно отправляемъ другой въ Петербургъ къ г.г. Левенсону и Цедербауму, телеграфировавъ имъ воздержаться представленіемъ записки и устава до разсмотрѣнія нашего проекта, а по крайней мѣрѣ до полученія нашего письма.— — — — — — —
— — — — — — — — — — — —

Въ ожиданіи Вашего скораго отвѣта, остаюсь съ искренней преданностью

готовый къ услугамъ Вашимъ

И. Ясиновскій.

¹) עי' לעיל הערה 1 לנומר 243.

.258

מאת ב. לֶוֶנסון לד״ר פינסקר.

СПбургъ, 5 Апрѣля 1885.

Многоуважаемый Левъ Семеновичъ.

Въ свое время получены мною Ваши письма, отъ 14, 15 и 27 Марта, вмѣстѣ съ измѣненнымъ проектомъ устава и докладной записки г. министру внутреннихъ дѣлъ. Почти одновременно съ полученіемъ Вашей телеграммы отъ 31 Марта, я, на дняхъ, получилъ телеграмму отъ г. Ясиновскаго слѣдующаоо содержанія:

«Воздержаться представленіемъ устава до нашего письма».[1])

О какомъ письмѣ идетъ рѣчь—я не знаю, такъ какъ, кромѣ письма Л. О. Леванды, я пока ничего не получилъ.

Въ виду этого, мы вчера долго обсуждали мнѣнія нашихъ друзей и пришли къ слѣдующему заключенію.

Главная наша задача состоитъ теперь въ томъ, чтобы уставъ былъ утвержденъ. Прежде чѣмъ его представить въ министерство—а не къ Грессеру, который тутъ не причемъ—мы должны столковаться окончательно. Къ сожалѣнію, у насъ

1) עי' הנומר שלפני זה.

царитъ еще разноглаеіе по самымъ капитальнымъ вопросамъ. Это разногласіе должно быть устранено. Нашимъ лозунгомъ должно быть единство во всемъ, въ главныхъ вопросахъ и въ побочныхъ, единство сознательное, искреннее. Иначе, чего не дай Богъ, дѣло пойдетъ врозь. Для установленія этого желаннаго единства, мы должны устроить личное свиданіе. Путемъ переписки дѣло только затянется и послѣ будутъ нареканія, вполнѣ основательныя, что петербуржцы распоряжаются самовольно, въ разрѣзъ съ желаніями остальныхъ кружковъ. Вотъ почему мысль г. Леванды о приглашеніи трехъ-четырехъ представителей Одессы, Вильны, Варшавы и Кіева нашла сочувственный откликъ. Желательно, чтобы Вы, многоуважаемый Левъ Семеновичъ, пріѣхали сюда на короткое время, вмѣстѣ съ г.г. Ясиновскимъ, Мандельштамомъ и Левандой. Говѣрьте, что въ какіе нибудь 2—3 дня мы столкуемся окончателяно и, смотря по обстоятельствамъ, рѣшимъ вопроса о времени подачи прошенія г. министру.

Не забудьте, многоуважаемый Левъ Семеновичъ, что есть много вещей, о которыхъ невозможно говорить письменно. Устное собесѣдованіе приведетъ къ скорымъ практическимъ результатамъ. Къ тому времени, можетъ быть, уладятся теперешнія политическія осложненія, при существованіи которыхъ неудобно просить объ утвержденіи общества въ честь Монтефіоре и др. Мы должны принимать въ разсчетъ всю совокупность обстоятельствъ, при которыхъ приходится дѣйствовать. Вѣдь, кто знаетъ, можетъ быть наше прошеніе будетъ еще препровождено въ коммиссію графа Палена, потому что каждая бумажка, подаваемая теперь по еврейскому вопросу, направляется въ эту коммиссію.

Вы слишкомъ пессимистически отнеслись къ сообщеніямъ А. О.[1]). Мнѣніямъ Кантакузена я далеко не придаю такого рѣшающаго значенія, какъ наши одесскіе друзья. Вотъ мнѣніе Побѣдоносцева —другое дѣло. А онъ выскажется въ пользу проекта.

Надѣюсь, что при предстоящемъ личномъ свиданіи Вы убѣдитесь, что мы не заслуживаемъ упрека въ настойчивомъ стремленіи поставить на своемъ. Вотъ почему я воздерживаюсь теперь указать Вамъ на тѣ пункты измѣненнаго проекта, съ которыми, по моему мнѣнію, не совсѣмъ удобно согласиться. Увѣряю Васъ честнымъ словомъ, что въ данномъ случаѣ мною не руководитъ авторское самолюбіе, которое мнѣ совершенно чуждо. Я въ ножки поклонюсь тому, кто составитъ другой проектъ, болѣе полный, законченный, вполнѣ отвѣчающій успѣху нашего завѣтнаго дѣла. Между тѣмъ, въ измѣненномъ проектѣ говорится о такихъ вещахъ, о которыхъ мы не должны говорить, какъ

1) צדרבוים בעל „המליץ“.

напримѣръ объ эмиграціи, о послѣдствіяхъ погромовъ не только у насъ, но и на Западѣ... Но объ этомъ при личномъ свиданіи.

Назначьте время, когда Вы можете пріѣхать сюда. Желательно было бы, чтобы Вы пріѣхали вмѣстѣ съ г. г. Левандой, Ясиновскимъ и Мандельштамомъ. Въ Вильнѣ Вы можете съ ними съѣхаться. Только ради самого Создателя, чтобы объ этомъ никто не зналъ изъ посторонихъ. А то пойдутъ кривотолки, пересуды, доносы и всякая мерзость. Узнаютъ газеты, начнется переливаніе изъ пустого въ порожнее, а нѣкоторые, пожалуй, подпустятъ инсинуація. Мы поэтому не приглашаемъ г. Могилевера, потому что его знакомые протрубятъ, а онъ, по пріѣздѣ, сочтетъ своимъ долгомъ явиться къ барону и тогда пойдутъ звонить, что это съѣздъ. Никакого съѣзда нѣтъ и не должно быть—у меня еще свѣжи въ памяти наши предшествующіе съѣзды печальной памяти.

И такъ, до скораго свиданія. Душевно преданный и уважающій Васъ

П. Левенсонъ.

.259

מאת דוד גורדון לכ״צ מירקין *).

ב״ה.

Lyck 20 April 1885.

לידידי היקר והנכבד שלום.

— — — — — — — — — — — —

השוע ערלאנגער הודיעני כי לא טוב הדרך שעושה מלאכנו ה׳ וויסאצקי באה״ק אשר (כפי שנודע לו) מתפאר שם ברבים, כי יש בידו אוצרות קורח וחפץ לקנות כל אה״ק, וזה יוכל להביא תקלה גדולה לכל הענין. כן הודיע לי כי השר הנדיב מכין רחיים בעד הקולוניא פ״ת במחיר ט״ו אלפים מארק, גם רופא ישלח להם.

והנני ידידך מוקירך
דוד גאדראן.

*) מן הדקומנטים, שהמציא לנו ה׳ יוסף סירקין.

.260

מאת הד״ר פינסקר לרש״י פין *).

ד׳ אייר תרמ״ה.

כבוד הרב החכם הנעלה ידידי וידיד
עמו כ״ש מוהר״ר שמואל יוסף פין נ״י!

במכתבי שכתבתי לה׳ יאסינאווסקי בקשתי ממנו לשלוח העתקה מהתקנות ומכתב הבקשה שנתחברו בפ״ב לכבידו הרם, כי התקנות והבקשה משם הנמצאים

*) הנומרים 260—262 הם מארכיונו של רש״י פין.

אצלנו נלקים בחסר ויתיר על ידי העברת הקולמוס שעשינו בו בעת ההגהה.

השינויים העיקריים שיש בין התקנות שחברו בפ"ב ובין התקנות שנתחברו פה הם שבהראשונות נאמר ברור: „ליסד קולוניות בא"י בעד היוצאים מרוסיא" ואנחנו אין אנו חפצים לדבר דבר וחצי דבר על היציאה, וכן אין אנו חפצים להשביע את העין בפעולות גדולות כמו יסוד קולוניות, והננו תופסים מועט: לתמוך את עניי א"י החפצים לעסוק בעבודת האדמה ובאומנות. בתמיכה זאת תובן ממילא גם קנית קרקע, מבלי שנדבר עליה ביחוד.

אתמול קבלתי תקנות חדשות מווארשוי שחבר ה' יאסינאווסקי, אשר כבר היו למראה עיניו התקנות מפ"ב ומפה. בכל הדברים היסודיים מתאימות התקנות מווארשוי לתקנותינו מפה, אך ה' יאסינאוו-סקי הוסיף תנאי אחר, והוא שיהיה, מלבד ההנהגה בפטרבורג, ועד מחמשה עשר חברים, ואשר יתאסף פעמים בשנה, באפריל ובאויגוסט, לפקח על עניני הישוב, וההנהגה תהיה תלויה בהועד ותחת השגחתו ופקידותיו[1]. חמשה מחברי הועד יהיו מתושבי פטרבורג ויתרם בערי המדינה. כונת ה' יאסינאווסקי בזה לעצור בעד הפטרבורגים שלא יעשו בדבר כרצונם ושלא למסור בידיהם את כל הענין. אך לדעתי לא טובה העֵצה ההיא. עלינו לדעת, כי לא ברשותנו אנחנו, וכי בכל אופן שיהיו התקנות לא יוכלו להיות כפי רצוננו ממש מסבות בלתי תלויות בנו. על כן עלינו להשתדל להציג הדבר באופן היותר פשוט ויותר קצר ויותר מרוצה לאלה אשר בידם הכח לאשר את תקנותינו ולבטלם ברוח שפתם. עלינו לבחור אמתלאות ותנאים שאינם מבצבצים ביותר ורק להשתדל שתהיה לנו פירמא כשרה למען נוכל לעשות ולפעול. פרטי הפעולה יהיו תלוים בנו. רוב בנין ורוב מנין של החברים יהיו בלי ספק בערי המדינה, וההנהגה בפטרבורג תהיה מוכרחת לשים לב לדעתם להתנהג על פי רצון החברים בערי המדינה, כי באופן אחר לא ישלחו להם חברי המדינה את כספם. לזאת נחוצה האחדות לנו, החברים במדינה, למען נוכל לעמוד על המשמר, להשגיח בעין פקוחה על מעשי ההנהגה ולהטותה לאשר נמצא אנחנו לנחוץ.

יואיל נא כבודו הרם להודיעני מהרה את הדברים העיקריים שהוא חפץ להוסיף על התקנות, כי הזמן קצר, ימי המנוחה לשרי הממשלה קרובים ובאים ועלינו להציג את הבקשה והתקנות למקום הראוי בחדש זה לא יאוחר, למען לא נאחר המועד, ועל כן הנני מבקש מכבודו הרם להודיעם לי במוקדם

1) עי' לעיל נומר 257.

האפשרי לשפוט עליהם. הנני כופל, כי יודע אני שתקנות אדעססא אינן מבושלות כל צרכן, כי הרבה חסר בהן, אך החסר הזה נעשה בכונה מיוחדת ומצדי הייתי מבקש את כבודו לא להוסיף עליהן, אך, אם יש אפשרות, למחוק עוד מהן, כי בזה תלויה טובת הענין.

כפי הנראה יסע ה' יאסינאווסקי לפטרבורג למהר את ההשתדלות ועל דרכו יהיה בווילנא ויתיעץ עם כבודו הרם ועם ה' לעוואנדא על כל סעיף וסעיף בפרוטרוט.

להרב הערמאן אדלער כתבתי במועדו, ומכתבי היה צריך לבוא אליו עוד בטרם נסע מלונדון, אך מסופקני מאד אם יהיה אפשרות להטות לבבו לתת משען גם לבני הקולוניות האחרות, כי כפי הנשמע נמנו וגמרו בלונדון לתת, תמיכתם מן הכסף הנמצא אצלם אך לבני פתח תקוה, ובלי ספק לא ישנו מצדקה לצדקה.

בהיות ה' וויסאצקי שנית אצל הד"ר אליהו פאשא הבטיח לו האחרון עוד הפעם לכון את השעה, שעת רצון, ולבקש רחמים מלפני השולטאן על העברת הגזרה וגם לדבר בזה עם כל שרי הממשלה[2]. תוכן הבקשה יהיה, כי ינתן צו בכתב שרשות לכל הבאים לא"י, אם הם עבדי ממשלת תוגרמה, להאחז ולקנות קרקעות בכל מקום שירצו.

הנני אוהבו וידידו מכבדו ומוקירו כערכו הרם והנשא

ד"ר ל. פינסקר

2) עי' „קבוצת מכתבים" מכתב נ"ו (עמ' 78).

261.

מאת ליליינבלום לרש"י פין.

ז' אייר תרמ"ה.

כבוד הרב החכם האמתי כ"ש מוה"רר שמואל יוסף פין נ"י.

היום קבלתי מכתב חוזר ממאסקווא[1], ובלי ספק קבל גם כבודו הרם את המכתב החוזר ההוא. זהו פעם שנית * * * ממאסקווא מרעיש את לב החברים ומשתדל לעורר מדנים על בלימה. בלי ספק יודע כבודו שההנהגה בווארשוי אינה עושה כלום מדעתה, וכל מה שהיא עושה הנה היא עושה בהחלטת חברי הועד המרכזי ובהסכמת הד"ר פינסקער. כן יודע כבודו הרם שמציאות שתי ההנהגות יסודה בהחלטת האספה בקאטטאוויץ, ועל כן אין לבטלן עד התיסדות הלשכה בחו"ל או עד אספה חדשה.

1) עי' לעיל נומר 255.

טענת * * * בדבר האלף כסף שנתנו לבעלקינד גם היא אינה כלום, כי ה׳ וויסאצקי שאסף את הכסף ההוא אמר בפירוש בקאטטאוויץ שאסף את הכסף ההוא אך בשביל בעלקינד לבדו, שעל כן פסק שם הגרש״מ לתתו לבעלקינד מפני שאין משנין מצדקה לצדקה.

יתר טענותיו, כמדומה לי, יבין כבודו הרם מעצמו שאין בהם ממש

והנה מהראוי הוא שינער איש נשוא פנים * * * ההוא בפרט ועל בני מאסקווא בכלל על שהם מפיחים מדנים ומעיזים פניהם לשלוח מכתבים חוזרים לכל האגודות כדי לעשות איזה פירוד. הד״ר פינסקער, כמובן ממילא, לא יוכל לעשות כזאת, כי הוא באיזה פנים כנתבע לדין מאת * * * הנ״ל, על כן ראוי וישר הוא שכבודו הרם יכתוב למאסקווא, כי לא זו הדרך לחובבי ציון ולא בדברים כאלה יגיעו אל המטרה. כל מי שיש לו איזה טענות ותביעות יציגן לפני האספה השניה ושם יתוקן כל מעות.

אם כבודו הרם מוצא גם את עצמו כנתבע, בהיותו אחד מאספת ביאליסטאק, יואיל נא לבקש את ה׳ לע׳ וואנדא לגעור * * * ההוא.

אנכי עניתי להם היום דברים רכים והראיתים את כל שגגותיהם, אך בדברים רכים לא יוסר * * * * ונחוצה לו גערה אי לפחות רמז לבני מאסקווא שירחיקו מעליהם בעלי מחלוקת ואוהבי פירוד. גערה או רמז כזה יוכל לצאת אך מפי כבודו או מפי ה׳ לעוואנדא.

הנני מוקירו וכבבר כערכו הרם והנשא

משה ליב ליליענבלום.

.262

מאת רק״ז וויסוצקי, לרש״י פין *).

על האניה „לאזעראף״ גאלף דע אדאליע
בים האגיע 15/3 אפריל 1885.

כבוד הרב החכם, חוקר ודורש בקורות וקדמוניות ישראל, פורש ועוטה אור על ספרות ישורון, הר׳ שמואל יוסף פין נ״י!

— — — — — — — — — —

בבירת תוגרמה בקרתי את פני הרב החכם פחה, ראש רבני תוגרמה[1]) השב קבל אותי בספ״י, וכבר כתבתי לראשי המרכז באדעססא פרשת כל הדברים אשר דברתי עמו, ולו הואיל הרב הזה לעשות לטובתנו, כי אז ה׳ בכחו לפעול גדולות ונצורות, יען חשוב הוא עד מאד בעיני השלטון, האוהב את היהודים עד מאד ויאבה להרים קרנם בכבוד. אבל אקוה לרחמי שמים, כי עוד יעלה בידינו לקנות את לב השר לאהבה את אחיו.

כן אודיעהו—רק לו לבדו—כי מצאתי פה קושטא אנשים גדולים הקרובים למלכות ויש תקוה כי א״י נפעול על ידם. העיקר, על ידידי לדעת כי פעולתנו מן הוא והלאה מחויבת להחצות לשתים, בפנים מדינתנו, לעורר את אחינו הישנים בתרדמה ואשר נשלג לבבם בשלג וקפאון נורא, ולא ידעו ולא יבינו כי יש ארץ אשר שמיה טהורים ומר דרור אבקת עפרה, וכל איש נקרא בצלם יכול לילך בקומה זקופה, ולא יבוש ופניו לא יחורו באשר יצא ממעי יהודה, ונהפוך הוא כי עוד יכול לישא ראש ע״י רוממות מחצבתו. ידידי, כל מי שישכון באהלי שם יבין מהות יקר ערך השבט הלזה, ולא לחנם ישנאו האריים את השמיים, יען הנקלה לא יוכל לאהוב את הנכבד, ולכן עלינו המצוה לפקוח עינים עורות ולהראות להם הדרך ישכון אור יקר והולך עד נכון תקות עתידותינו. ופעולה בחוץ היינו בבירת תוגרמה אשר שם הוא המקור הראשי והמעין אשר יבעה לנו מי מנוחות ומי ישע, ובטח יבין כבודו כי הפעולה החיצונית תגבר חילים רק ע״י הפעולה הפנימית, הן כל ממלכה אשר הפוליטיק הפנימי שלה בנוי על יסוד מוסד, אז גם הפוליטיק החציני נוסד על מכון בל ימוט. ולכן ידיד ישראל וידידי! אזור כגבור חלציך, חגור הודך והדרך! דבר אל בני ישראל ועורר את לבבם כי לא יעזבו עת לחננה ואז מצהרים יקום להם חלד, ואור חדש עלינו יאיר.

— — — — — — — — — — — —

בטח שמע ידידי כי עזבתי את ה׳ שור באדעססא, יען כי לא ה׳ לו מכתב מסע, וה׳ הקרה לי איש יקר החכם ר׳ אלעזר רוקח שהי׳ מו״ל מכ״ע „יזרעאל״ „ועמיגראנט״ ברומניה, והוא אחד מהאוהבים הגדולים לרעיון ישוב א״י, וב״ה כי מצאתי בו איש כלבבי.

— — — — — — — — — — — —

והנני המתכבד לברכו, המתימר באהבתו
מוקירו ומכבדו כערכו הרב

קלונימס זאב וויסאצקע.

---

*) לא נתפרסם ב„קבוצת מכתבים״.—המכתב הזה וכל יתר המכתבים, ששלה הרק״ז וויסוצקי בתור ראש ה„מלאכות״, כתובים בכתב־ידו של ה׳ אליעזר רוקח.

1) ר׳ משה הלוי.

.263

מאת ר' שמואל מוהיליבר לד"ר פינסקר.

ב"ה. אור ליום א' י"א אייר תרמ"ה.
[ביאליסטוק].

כבוד האדון הנכבד גביר בעמיו
חכם ושלם ה' ד"ר פינסקער נ"י.
רב שלום וברכה.

מכתב כבודו הרם הגיעני, ואם כי אין לי מה לכתוב בדבר בקשת הרשיון, כי כבד הדבר מאוד להכריע, אך אם כבר נגמר אצלם לעשות בזה, יהי נועם ה' עליהם לכונן מעשה ידיהם לטובה ולברכה. כפי הנראה ממכתב חוזר, ששלחו זאטוטי מאסקוע [1], שכבר קצה נפשם בהאחדות ששלטה עד היום ורוצים לקיים מאה"כ איש לאוהליך ישראל. מהראוי שכבודו הרם יוכיחם בדברי נחת ושובה וכי סרו במכתבם זה מדרך הישר. בטוח אנכי בגודל חכמתו, כי ישקיט את לבבם הסוערת על בלי מה, רק לקיים ויהי העם כמתאוננים, ושלום על ישראל [2]. ידידו אוהבו המוקירו ומכבדו בערכו הרם והנעלה

שמואל נהרב מוהר"ל מאהליווער.

1) עי' לעיל נומר 255.

2) כפי הנראה בקש הד"ר פינסקר, לאחר שקבל מכתב זה, מאת הרב מוהליבר שהוא יכתוב לבני מוסקבה והוא „יוכיחם בדברי נחת ושובה", ועל זה השיב לו האחרון (במכתב מן י"ח אייר) את הדברים האלה: „לאנשי מאסקוע לא אוכל לכתוב בעצמי, יען כי הם מערערים על מעשי האספה בביא-לאסטאק, וא"כ הדבר נוגע אלי. החברה דפה כתבו להם".

.264

מאת ג"ל הורוויץ לד"ר פינסקר *).

Краткое жизнеописаніе.

Родился я у бѣдныхъ и необразованныхъ родителй. Отецъ мой, какъ обыкновенно водится, посвятилъ меня изученію талмуда и на пятый годъ отдалъ меня въ хедеръ. Но когда мнѣ минуло 12 лѣтъ родители мои пришли къ заключенію, что у нихъ дѣтей и безъ меня много и что я, какъ взрослый, долженъ самъ отыскивать себѣ куска хлѣба, не бросивъ однакожъ изученія святой торы. Съ этой цѣлью отправили меня учиться въ ешиботъ въ полной увѣренности, что добрые люди не дадутъ мнѣ умереть съ голоду. И дѣйствительно, съ голоду я не умеръ, хотя очень часто терпѣлъ всевозможныя лишенія. Переходя постепенно изъ низшихъ ешиботовъ въ высшіе, я переѣзжалъ изъ одного города въ другой для усовершенствованія въ мудромъ талмудѣ. Такимъ образомъ я перебывалъ въ Ляховичахъ, Койдановѣ (минской губерніи), Мирѣ и Минскѣ. Въ послѣднемъ городѣ мнѣ представилась возможность читать еврейскія книги свѣтскаго содержанія. Я такъ пристрастился къ этой отрасли еврейской литературы, что жестокія преслѣдованія за запрещенныя книги со стороны надзирателей ешибота не помѣшали мнѣ продолжать свое чтеніе. Развиваясь умственно все болѣе и болѣе, я наконецъ убѣдился, что надо непремѣнно научиться европейскому языку и съ жаромъ, на 17-тый годъ отъ роду, взялся за русскій букварь. Безъ руководства учителей, а помощью только словаря, русскій языкъ дался мнѣ не очень легко. Такъ какъ цѣлый день я былъ обязанъ учиться талмуду, то мнѣ приходилось заниматься науками только ночью и то, когда всѣ уже спали, чтобы не навлекать на себя неудовольствія преподавателя

*) הרמ"ל לילייענבלום כותב („דרך לעבור גולים" 24): ... „עם זה הודיע (רוטשילד) לו (לזימל), כי נכון הוא לשלוח ששה צעירים מרוסיה ל„זכרון יעקב" ללמוד שם עבודת האדמה ולהיות אחרי-כן לעינים ליתר הקולוניות אשר תוסדנה... חמשה מהם (מששת הצעירים האמורים) נשלחו על חשבון חו"צ והששי נסע על חשבונו, וארבעה מהם באמת השיגו מטרתם".— על דבר עליתם של ששת הצעירים הללו לארץ-ישראל מצאנו בהארכיונים שלפנינו כמה וכמה עשרות מכתבים, שאינם ראויים לפרסום. אנו מוסרים בזה רק רשימה אחת בדבר מהותם של הצעירים. רשימה זו נכתבה—בז' יולי תרמ"ה—בידי ה' שפ"ר, אבל אין אנו יודעים למי נכתבה, --אולי לה' זימעל. וזהי הרשימה:

רעלאטיאן. דיע יונגען לייטע זינד פאלגענדע: 1) א. האלפערן אויס ביאליסטאק, 24 יאהרע אלט, עמפ-פאהלען פאם הערן ראבבינער צו ביאליסטאק, בעשעפטיגטע זיך ביז צום 20-טען לעבענסיאהרע מיט דעם שטודיום דעס תלמודס. אין דען תלמודשולען, ווא ער זיך אויך געוויססערמאס-סען מיט דער נייען העבראישען ליטעראטור בעקאנט מאכטע, בשאפטיגטע זיך נאכהער אלס פארסטער ביי איינעם יידישען גוטסבעזיטצער, וואביי ער אויך דען אקקערבוי קעננען אונד ליעבען לערנטע אונד דיע מוססעשטונדען דעם שטודיומס דער רוססישען אונד דייטשען שפראכען ווידמעטע. בעשעפטיגטע זיך דיע לעצטען פאאר מאנאטע מיט פריוואטשטונדען. (אם ה' הלפרין נשאר בארץ-ישראל אין אנו יודעים. העורך.)— 2) לעאן יגלי, שטודענט-טעכנאלאג אויס פעטערס-בורג, 24 יאהרע אלט, [געבארען] צו קיסטענדשע אין דער טירקיי (געגענווארטיג רומאניען). בעשעפטיגטע זיך ביז צום 15-טען לעבענסיאהרע מיט דעם תלמוד, קאם דאנן צו זייגעם אנקעל נאך רוסלאנד, ווא ער, זיינע מוזיקאלישע קעננטניססע אלס ערווערבסקוועללע געברויכענד, פיר זיינע אייגענע אויסבילדונג ארבייטעטע אונד נאך אבסאלווירטעם מאטוריטעטסעקסאמען אלס שטודענט אין דיע אוניווערזיטעט איינטראטי (לא נשאר בארץ-ישראל. חבר בהיותו שם מנגינות לכמה שירי ציון,—כגון לשיר „משמר הירדן" ואחרים,—שנתקבלו בארץ ובחוץ-לארץ.— העורך.)—3) גרשון-לעאן גיר-וויטש... (זהו בעל האבטוביוגרפיה שלפנינו. נשאר בארץ-ישראל ונעשה אכר בראשון-לציון.—העורך.) — 4) מיכל-שלמה פוחאטשעווסקי, 22 יאהרע אלט, אויס

и его помощниковъ. Но мое ночное занятіе не осталось тайною и за слишкомъ усердное занятіе свѣтскими науками меня въ концѣ концовъ выгнали изъ ешибота.

Въ то время я настолько успѣлъ въ русскомъ и нѣмецкомъ языкахъ и математикѣ, что былъ уже въ состояніи давать уроки, и поэтому по изгнаніи я нанялъ уголокъ въ семейномъ домѣ и сталъ жить самостоятельно. Отдавшись тогда всецѣло любимой наукѣ и чтенію, я сначала учился безъ преднамѣренной цѣли, а только изъ любопытства и страсти познаванія, но впослѣдствіи началось у меня броженіе о какой нибудь цѣли, о приготовленіи себя къ жизни благородной, плодотворной и самостоятельной. Выборъ мой палъ на карьеру учительства, хотя я зналъ, что карьера эта неприбыльна, но я хотѣлъ сдѣлаться полезнымъ еврейской молодежи, воспитывая ее на раціональныхъ началахъ. Приготовился я въ еврейскій учительскій институтъ, но по разнымъ причинамъ я туда не могъ поступить. Тогда я рѣшился вступить въ высшіе классы гимназіи и съ этой цѣлью учился преподаваемымъ тамъ предметамъ. Но и этой завѣтной мысли не суждено было сбыться, и вотъ почему: за уроки я бралъ очень мало и, чтобы зарабатывать 15 руб. на необходимое содержаніе, я долженъ былъ давать ежедневно 8—10 уроковъ, что было очень утомительно; если же столько уроковъ небыло, я терпѣлъ голодъ и лишенія, въ обоихъ, слѣдовательно, случаяхъ, я не могъ нормально заниматься, а только порывисто и безъ всякаго порядка.

А между тѣмъ время шло и я переросъ [возрастъ] для гимназіи. Убѣдившись, что въ Минскѣ ничего не достигну, я рѣшился переѣхать въ университетскій городъ, тамъ я надѣялся найти студентовъ, которые бы не отказали мнѣ въ руководствѣ въ наукахъ и приготовляться въ университетъ. Въ началѣ 1881 года я пріѣхалъ въ Варшаву. Тутъ я дѣйствительно нашелъ трехъ студентовъ, которые давали мнѣ уроки по разнымъ предметамъ безвозмездно. Сначала казалось, что приготовленіе мое въ высшее учебное заведеніе идетъ довольно успѣшно и мнѣ пророчествовали, что черезъ два-три года я буду въ состояніи вступить въ университетъ... Но тутъ то наступилъ 82 годъ со своими бѣдствіями для евреевъ. Я такъ былъ пораженъ погромами, что все на свѣтѣ, даже собственная моя будущность, перестало меня интересовать; я всецѣло былъ поглощенъ несчастными погромами и ходомъ рѣшенія еврейскаго вопроса въ высшихъ сферахъ. По варшавскомъ погромѣ, котораго я былъ очевидцемъ, я, какъ и многіе другіе, убѣдился, что евреямъ въ Россіи нѣтъ мѣста, что они должны перебраться въ страну, гдѣ есть болѣе свѣта, болѣе свободы, и поэтому я очень обрадовался, когда евреи массами начали ѣхать въ Америку. Я восторгался мыслью о концентрированіи значительнаго количества евреевъ въ обширной самостоятельной колоніи, гдѣ бы они могли свободно развивать свои физическія силы и умственныя способности. Я самъ также рѣшился уѣхать въ Америку и сталъ выжидать благопріятнаго случая. Мнѣ такъ тошно становилось въ Россіи, что я не отсталъ отъ этой мысли даже послѣ несчастнаго оборота, какое приняло переселеніе евреевъ въ Америку; я надѣялся пристать къ одной изъ уже устроенныхъ земледѣльческихъ еврейскихъ колоній и вести земледѣльческую жизнь. Но тутъ подоспѣла благотворная идея о колонизаціи Палестины, и я, послѣ нѣкотораго колебанія, присталъ къ сторонникамъ этой идеи. Съ того времени я сталъ слѣдить за развитіемъ идеи этой въ нашемъ народѣ и читать все, что только касается нашей святой земли.

Въ то время проѣхали черезъ Варшаву делегаты кружка ביל״ו; я записался въ члены этого кружка, который рѣшился немедленно пуститься въ путь. По ихъ отъѣздѣ меня сталъ безпокоить проклятый вопросъ: какимъ образомъ буду содѣйствовать планамъ упомянутаго кружка, денегъ не имѣю, ремесла не знаю, а работать всю жизнь батракомъ на чужихъ поляхъ не очень утѣшительно, а для цѣлей нашего кружка—безполезно. Поэтому я рѣшился не ѣхать въ Палестину, пока

ב ר ע ס ט (גראדנ. גוב.), גענאסס איינע רעליגיאָזע אונד אויך וועלטליכע ערציעהונג, ציינטע פריה נייגונג צור טעכניק, פאססטע שאן פאר 3 יאהרען דען ענטשלוסס, נאך פאלאֶסטינא צו געהען אונד זיך דארט דעם אקקערבוי צו ווידמען, קאננטע עס אבער דאמאלס וועגען דער אינדונגסלאזיגקייט דער קאלאניזאטיאן ניכט אויספיהרען. (נשאר בארץ-ישראל ונעשה אכר בראשון-לציון. — העורך). 5) שמואל-שבח קאנטאראוויטש, 21 יאהר אלט, אוס מאריאמפאל (גוב. סובאלקען), גענאסס איינע גוטע ערציעהונג, קענגט גריגדליך די העבראֶישע שפראכע אונד לערנטע אויסזערדעם תלמוד, אויך מאטהעמאטיק, געאגראפהיע, געשיכטע אונד מאנכע שפראכען, וואללטע זיך צום איינטריטט אין איינע ראבבינער-שולע פארבערייטען. (לא נשאר בארץ-ישראל. — העורך.)

ברשימה זו חסר הצעיר הששי והוא — הפדגוג המפורסם ה׳ יצחק אפשטין, שמתחלה עלה לארץ-ישראל לשם אכרות ובעבודה זו עסק במשך זמן ידוע, ורק אחר-כך נעשה מורה, יצר בארץ-ישראל כמה יצירות חשובות—כגון גני-הילדים העבריים — ותקן שם תקנות כמה תקנות עיקריות במקצוע ההוראה והחנוך ועכשיו הוא עובד את עבודתו בסלוניקי. — אם אין אנו טועים נתוסף על ששת הצעירים האלה (במקומו של ה׳ קאנטורוביץ, שמהר לעזוב את הארץ) עוד אחד, והוא — ה׳ וארהאפטיג, שנשאר בארץ-ישראל ונעשה אכר ביסוד-המעלה.

בדבר „ששת הצעירים" עי׳ גם הנומר 281 בסוף הספר.

не выучусь какой нибудь спеціальности. Изъ всѣхъ занятій, которыя мнѣ были приступны, я выбралъ садоводство. Въ такой благословенной странѣ, какъ наша, хорошій садовникъ можетъ воспроизвести не только для своихъ потребностей, но можетъ также со временемъ и при благопріятныхъ обстоятельствахъ высылать и на европейскіе рынки нѣжные плоды, а можетъ быть и сѣмена. И не долго думавъ, я вступилъ въ училище садоводства при варшавскомъ помологическомъ саду. Послѣ трехъ мѣсяцевъ прилежнаго труда и успѣшной науки я началъ получать стипендію въ 11 руб. ежемѣсячно, чѣмъ я и пропитывался все время посѣщенія мною училища. Въ Сентябрѣ прошлаго года я окончилъ училище съ третьей наградой. Чтобы достать аттестатъ садовода, я обязанъ положеніемъ упомянутаго училища практиковаться еще одинъ годъ въ оранжерейномъ цвѣтоводствѣ въ какомъ нибудь садоводственномъ заведеніи. Согласно этого я поступилъ въ частное садоводственное заведеніе, гдѣ за невыносимый тяжелый трудъ отъ 5 часовъ рано до сумерекъ получаю 15 руб. въ мѣсяцъ. По окончаніи этого года практики я имѣлъ намѣреніе уѣхать за границу въ болѣе теплыя края усовершенствоваться въ производствѣ нѣжныхъ плодовъ, тропическихъ цвѣтовъ и виноградника, а отгуда въ Палестину. Но теперь, такъ какъ обстоятельства измѣнились, я рѣшился не ожидать здѣсь до конца года, а ѣхать сейчасъ же на мѣсто пазначенія, вслѣдствіе чего имѣю честь переслать Вамъ настоящую просьбу [1]).

Гершонъ Левъ Гурвичъ.

Варшава 17 (29) Апрѣля 1885 года.

---

[1]) את עצם הבקשה לא מצאנו.

.265

מאת ק״ז וויסוצקי לראשי העסקנים*).

עיה״ק יפו ת״ו.
יום ה׳ 30/18 אפריל 1885.

אחינו היקרים „חובבי ציון״!

היום אבוא עם הספר הזה אליכם, אחים יקרים, המכיל בקרבו את השאלות שהם מפתחות לכל תעודות מסעי וקשורים אל מלאכותי, ותקותי כי תמהרו בטובכם להשיב לי תשובה נכונה על שאלותי אלה, אשר מבלעדי פתרונן לא אוכל עשות אף צעד אחד.

הנני מדבר עתה משתי התעודות היותר גבוהות ונכבדות העמוסות על שכמי במלאכותי, והן „פתח תקוה״, ו„קאטרא״. למחרת יום בואי לארה״ק, החלותי לחקור ולדרוש אחרי מצב המושבה פתח־תקוה. מיום ד׳ שבוע העבר התעכבתי עם עוזרי היקרים, ה׳ רוקח, ליובמאן, מאיראוויץ, עד יום ב׳ שבוע זאת בפתח תקוה ובמושב „יהודית״. דרשתי אתם ביחד במקצועות כל הדברים הנוגעים במצב הפנימי של הקולוניה, דברתי עם כל אחד ואחד מהקולוניסטים, ראיתי שדותיהם, בקרתי בתיהם, ועל כל מה שראינו, ששמענו ושחקרנו עשינו פרטי־כל מיוחד המכיל בפרוטרוט כל תוצאות הדרישה והחקירה.

אי אפשר כי יתקעקע (?) רושם יותר עז בלבב איש למראה עינים, כאשר התחקה הרושם בקרב לבבי פנימה מדי ראותי ובקרתי המושבה הנזכרה. רושם עז וחזק נחקק בקרבי, עד כי תבנית המושבה נצבה כמו חי לנגד עיני, השדות הנן פוריות מאד, האנשים העובדים את האדמה שמה יכולים להיות מאושרים במרוץ הזמן. האמצעים, בהם נוכל להיטיב מצב המושבה ולסקל אבני המכשול המונחים על דרך התפתחותה, הנן: א) בטרם כל נחוץ לנו לסדר סדרים נכונים בהנהגתה הפנימית, ולכן איפוא דרוש לנו איש

---

*) מן הדקומנטים, שהמציא לנו ה׳ יהל״ל. המכתב לא נתפרסם ב„קבוצת מכתבים״.—הרמ״ל ליליינבלום כותב („דרך לעבור גולים״ 29): „בחדש מאי (1885) נתקבלה הצעת הציר מאה״ק (ה׳ וויסוצקי) אשר זה תוכנה: בהיות שאין בכח חו״צ לעזור גם לבני פתח תקוה גם לבני ביל״ו שהתישבו בגדרה מפני שהאחרונים הם כמעט כלם פנויים, ועל כן הדעת מחייבת כי יותר טוב לתת כסף התמיכה לבעלי משפחה מאשר לפנויים, ביחוד כי התמיכה הדרושה להם עולה לסך גדול... האמנם דעת הקהל הוגה חשיבות יתירה לבני ביל״ו, בחשבה אותם לאנשים שגמרו בתי־ספר גבוהים, אבל אין הדבר כן, רק יש ביניהם איזה שלמדו בבתי־ספר ולא יותר. אם כן אולי יותר טוב היה לחלק את בני ביל״ו בין בני פתח־תקוה להיות אצלם לפועלים ולתת לאחרים בעלי הון את אדמת גדרה״. והנה אותו מכתב, שבו יש ההצעה הזאת, לא נתפרסם ב„קבוצת מכתבים״. (צריך לשער, שה׳ וויסוצקי לא מצא לנכון לפרסמו, אחרי אשר רוב העסקנים של חובבי־ציון לא הסכימו להצעתו והבילו״יים לא נדחו מנחלתם, זו „גדרה״.) ואולם במכתב שלפנינו יש כמה רמזים לה. נראה, שההצעה גופה במלואה נשלחה רק לד״ר פינסקר ויתר חברי ההנהגה (עי׳ „דרך לעבור גולים״ 30), אבל להעסקנים לא נשלח בלתי אם המכתב הזה, כדי להכין את הלבבות. ועי׳ הנומר הסמוך.

המרכז אשר בווארשה העתיק את המכתב הזה ושלחו בתור צירקולר לכל האגודות ודרש מאתן, שתמהרנה להמציא להקופה הכללית את כל הכסף שכבר נמצא בידן בעין ולהשתדל גם בקבוץ סכומים חדשים, כדי שתהיה בידי ההנהגה היכולת לעזור לכל שלש המושבות, האמורות במכתב. ואולם המרכז חסר מתוך מכתבו של ה׳ וויסוצקי אותם הדברים, שבהם יש רמז להצעתו בנוגע לבילויי״ם, כגון הפיסקא שבסוף המכתב: „מה נעשה עם אלה צעירי הימים בני ביל״ו״ וכו׳ וכו׳, עד „ועל מקומם נושיב אנשים בעלי משפחות״ וכו׳, וכדומה.

אשר ינהל כל עסקי המושבה, איש אשר יעמול לתקן ולטהר האויר (ע"י נטיעות קאליפטוס) וישגיח על כל אחד מהקולוניסטים כי יעבוד עבודתו. המנהל הזה ימלא מקום ח"צ, ובטח צריך להיות איש אשר חברת ח"צ תוכל להתמך ולהשען עליו ועל דבריו ואשר בכחו יוציא לפועל את אשר תחשוב חברת ח"צ לעשות בהמושבה. ב) לעזור תומ"י לאלה מהקולוניסטים שכבר ישדדו אדמתם ואשר מוכשרים הם לעבודת האדמה ורק המחסור ידכא אותם, המחסור הפרטי, לזה בית ולזה רפת בקר, לזה בקרים וכלי מחרשה ולזה עזר זמני עדי יקצור ברנה את אשר זרע בדמעה. הם הם שתי האמצעים היותר מועילים ובהם נוכל להחיות את המושבה, והעזר הזה מוכרחת ח"צ להגיש להם במוקדם היותר אפשרי. מבלעדי מנהל ומשגיח אי אפשר כי יעשו התקונים וסדרים בהמושב, ומבלעדי התמיכה לפי שעה ותמיכה זמנית לא יתקיימו האכרים אפילו שעה אחת ורבים מהם נאלצים לברוח בנקיון שינים, אבל אם נגיש להם העזר הנזכר, אזי תוכל פתח תקוה להיות באמת לנוה-עדן ונאות שלום לאחינו היהרים העיבדים אדמתה.

השאלה השניה היא קאטרא ובני ביל"ו. בטרם בקרתי מושב קאטרא ציירתיה לי עפ"י השמועה בבנין גדול ובאר מים, אבל מראה עיני ברור לי שני דברים: א) קאטרא עוד לא הצטיידה במים, קאטרא לוקחת מים מהבאר השייך אל הכפר, הקולוניסטים היושבים זה חצי שנה נאלצו לשתות מי גשמים מנקיקי הסלעים ומנהלי הבהות, כי במשך ימי החורף לא יעבדו הערביים יושבי הכפר במשאב הבאר ולא ישאבו מים מהבאר להשקות אדם ובהמה. עתה יש בקאטרא רק בית-עץ אחד, ובו יושבים ת ש ע ה א נ ש י ם. הערביים הישבי הכפר מקבלים שכר המים רק ממספר הבתים, ולכן ישלמו עתה — בימי הקיץ בעת אשר ישאבו הערביים מים מהבאר—הקולוניסטים רק בעד בית אחד 10 פראנק, אבל הנני יודע בבירור, כי באם נושיב שם איזה משפחות ונבנה שם איזה בתים, אזי יתבעו תושבי הכפר סכום רב מחיר המים, והי' חיי אהינו תלויים להם תמיד מנגד ביחוסם אל המים ואי אפשר כי תהקיים קאטרא על אופן כזה, וכל עוד שלא נתחיל לכרות באר לא תוכל להתישב שם אף משפחה אחת. חפירת באר יעלה לערך 2000 רו"כ.

מדי החלותי לחקור ולדרוש אחרי האמצעים אשר יועילו לסדר ולכונן את מושב „קאטרא" נאלצתי ללון בעמק הלכות בני ביל"ו. החסרון הראשון אשר מצאתי בדבר ביל"ו הוא, כי מכל תשעה האנשים היושבים שם ישנו רק אחד שהנהו מהראשונים אשר באו לא"י בעת התחלת תנועת הישוב, השארים (?) הם חדשים מקרוב באו, לפני חצי שנה, ומעטים מהם כשנתים, וכן לא תמצאו ביניהם (כאשר תראו מהראפארט שעשיתי שם) רק שנים אשר למדו בבית ספר ממדרגה האמצעית, ויתרם, מהם שעבדו בחו"ל בתור שכירי יום בבתי פאבריקין, ומהם שאין להם שום מלאכה ועבודה המחיה בעליה, וכל הכחות האלה המלאים גבורת ימי עלומים, יושבים זה כמעט שנה ומקבלים תמיכה בתור לחם עצלות פראנק אחד ליום, וכל חודש יעלה מחיר ספוקם על חובבי ציון יותר ממאה רו"כ. כשהתחלתי לחקור אחרי האמצעים הדרושים ליסדם על מכון בל ימוט, עלה מספר הסכום 1998 רו"כ לכל נפש, וגם זה יספיק רק באופן אם נבנה עבור שני אנשים בית אחד; וא"כ להושיב חמשה נפשות בקאטרא יעלו ההוצאות הפרטיות—מלבד הכלליות השייכות לכל הקולוניה, כחפירת באר, מנהל נטיעות וכו',—במשך שנה הראשונה לסך 11682 רו"כ. נניח כי נקטין מאד איפת בקשתם ונעמיד סכום ההוצאה הפרטית על סך 10000 רו"כ, ומה עשינו בזה? בעד עשרת אלפים רו"כ (מלבד אשר כבר הוציאו חו"צ על אדמה ואשר עלינו להוציא על ההכרחים הכללים כמבואר למעלה) הושבנו ת ש ע ה נ פ ש ו ת? בעוד אשר בסכום כזה נוכל להושיע ולישב שם משפחות לעשרות; ולדעתי אין לשום איש מהבילויי"ם שום יתרון על אלה מבתי האבות מרוסיא הנמצאים בא"י זה כשלש שנים ונעים ונדים בחללו של דאבון לב, ובתי אבות אלה יש להם כחות הנהוצות לעבודה, היינו בנים בעלי כח, ומדוע נעזוב צאן אובדות אלה? והאומללים הללו לא ידרשו רק חלק קטן אדמה ותמיכה קטנה, ואם נושיב בקאטרא אנשים כאלה אז הלא נוכל להושיב בקאטרא עשרה משפחות, ונרויח בשתים: א) כי לא יעלו עלינו עול הוצאות גדולות כאלה, ב) לו גם נאמר, כי גם עליהם נאלץ להוציא סך כזה, אבל הלא נושיע בזה עכ"פ לחמשים נפשות (בני עשרה משפחות) אשר יעבדו את האדמה. אבל השאלה במקומה עומדת, מה נעשה עם ביל"ו? הלא הם יושבים כל הזמן הזה ומחכים לתשועת חו"צ, הרוב מהם כבר היו נוסעים מפה לולא הפיחו בהם ח"צ תקוה ע"י מכתביהם, כל החברות מאדעססא, ווארשא, פט"ב, ראסטאוו, וכו' הבטיחו להם במכתביהם בפה אחד, כי יחכו על השעה המכוונת, ותלוי איפוא האחריות המוסרית בצוארי חו"צ המחיבה אותם להושיעם? איפוא נקח תועפות כסף? ועל שכמנו הלא עמוסים „פתח תקוה", „יסוד המעלה" ואיזה משפחות קולוניסטים משאר הקולוניות הדורשים עזרה, והאמצעים אשר בידינו עתה הלא הם קטנים עד מאד.

להנהיג הקולוניזאציאן בארה"ק הוא **ב א פ ש ר ו ת**, המושבות הנוסדות פה יש להן תקוות טובות, רק אם נתן להם אדמיניסטראציה והתמיכה הנחוצה. עתה הגיעה השעה אשר כל חובבי ציון מחויבים להשתמש בכל כחותיהם, להרחיב אהבת הישוב בין קהל אחינו

בכל מקומות מושבותיהם, להרבות מספר החברים אשר יקחו חלקם בענין הגדול הזה. ארץ הקדושה השמה באשמת אויבים ומנדים, אבל בכל מקום אשר הונחו ידים חרוצות נראה יפעת יפי נוף שאין בכל הארץ משלם. הננו רואים „עקרון״ הברוכה בכרים עוטפים בר ושדמותיה מלאים ממגד שמש ומגד ירחים, עינינו רואות „ראשון לציון״ אשר תוכל להתגאות ביפיה והדרה על יפי מחוזות יותר נאים באירופא, על גבעות חול נראה כרמים ועצי גפנים פוריים כשושן פרח, כן מוכרחים אנחנו להאמין, אשר עמנו יוכל למצוא פה מנוחה ולראות חיים בצל העבודה ויחיה חיי אושר, עבודת עם ישראל ויגיעו לא ילך לאבדון. נגד מופתים חותכים לא נוכל וגם אין לנו הצדק לדבר, הצעד הראשון כבר עשינו, ראינו החסרונות, והכתמים הכהים, אבל כמו כן נראו המעלות ומאורי האור, כבר נעצנו איים קטנים בים התקוה, ועלינו לגדלם ולהרחיבם. דרך מטרתנו הולך ואור עד נכון היום, אבל נחוץ ודרוש עתה ארגאניזאציה נאמנה וסדרים נכונים אשר תחת ידם נעמיד כל הדברים השייכים אל הקולוניסטים, עלינו להושיב מנהלים במושבות פ״ת וקאטרא, אנשים היושבים רק פה, ואז נוכל לדעת מהם כל הדרוש לנו לדעת. שנית, החוב מוטל עלינו לדעת על נכון מהות כח האמצעים אשר בידינו והעומדים למשמעתנו, שבהם נוכל לעבוד וללכת הלאה.

בענין הארגאניזאציה אקוה לה׳ כי איסדה על מבטח עוז, אקוה כי עוד אמצא פה אנשים אשר לבבם ורוחם נתונים להענין הזה, כמו כן יהיו בעלי הכשר. בועד הפועל מחויבים להמנות: א) אנשים היודעים שפת הארץ, ויש להם מהלכים עם מושלי המקום, ויודעים תכונת וטבע המקום ויושביו בלי תשלום גמול לחו״צ; ב) אנשים המחויבים לעבוד בכל עת, ועליהם החוב לדעת על נכון ממצב הקולוניות, מהדרוש להן ותכונות האכרים, ושאר דברים הנחוצים לדעת מטבע המקומות, העומדות להמכר, ועל ח״צ לשלם סכום ידוע לאלה הפועלים תמיד בועד הפועל.

עתה נדבר אודות אמצעים נדרשים תומ״י.

בפ״ת נמצאים לערך ל״ה משפחות הסובלים עד מאד ואם (?) יש בידינו רק 15000 רו״כ? וקאטרא לבדה דורשת 10000 רו״כ (מלבד באר וכו׳)? ומה נעשה עם יסוד המעלה? ועם אלה היחידים שבשאר המושבות הנצרכים לתמיכה? קוינו על לאנדאן כי משם יבוא לנו עזר, אבל ביום א׳ ש״ז נכזבה תוחלתי, כי ביום הזה ראיתי (במשך איזה רגעים, יען הד״ר היה אץ לדרכו) פני הד״ר אדלער שבא לפ״ת וידיעות מפיו, כי כל התמיכה אשר בידו עולה לסך 500 ליטרא שט׳[2]), מהם מחויב ליתן עבור נודדי רוסיא בירושלים 200 ליט׳, ואין לו עבור פ״ת רק 300 ליט׳ (בערככם 3000 רו״כ) וגם זה עבור אלה שברחו מרוסיא מחמת הרדיפות. האומנם כי הבטיח לי אשר בשובו ללאנדאן ישתדל לקנות לבב חברי „מזכרת משה״ כי יגישו גם הם איזה עזר, אבל העל אלה יקוו אחינו האומללים הדורשים תמיכה תומ״י? הן הבטחת הד״ר אדלער תלוי בעתיד, יוכל היות כי עוד אפעול עליו, ולתכלית זה הנני נוסע היום לעת ערב לירושלים לשבות שם את יום השבת, למען אוכל לדבר בארוכה עם הד״ר אדלער.

עתה הנני פונה אליכם בשאלתי „מה נעשה״? הנני קורא אליכם ולכל אוהבי: אחים יקרים, אספו כחותיכם, עורו ועוררו קהל עדת ב״י כי יגישו עזר, למען נוכל למלא תעודתנו ולמען לא ישאו ויסבלו אחינו בא״י מחלת לב ע״י התקוות אשר הם מקוים אליכם.

הדרך לפנינו כבר סלול, תקות עמנו גדולה, התאספו, אחים יקרים, הביאו נא דברי אלה בבקורת שכלכם, חושו והבו עצה הלום, וה׳ יעזרכם!

מאד אבקשכם אשר תומ״י בהשיגכם מכתבי זה תשאו ותתנו בהענינים אשר הצעתי לפניכם, ואשר אשנם עוד הפעם: א) מה נעשה עם אלה צעירי הימים בני ביל״ו? הניסד אותם כרצונם? היינו לתת לכל אחד ואחד די כסף כלאבי משפחה שלמה (מלבד הבית אשר בזה גם הם מסכימים להסתפק לפי שעה, היינו במשך השנה הראשונה בבית אחד עבור שני אנשים) ונוציא עליהם סך עשרת אלפים רו״כ מלבד הבאר וכו׳? או לאספם ולכוללם בתור ב׳ או ג׳ משפחות, ועל מקומם נושיב אנשים בעלי משפחות שיש להם איזה אמצעים ומבקשים מאתנו רק תמיכה קטנה? ב) מה אעשה עם הכסף אשר תח״י? במה אתחיל? פ״ת דורשת לכל הפחות מסך עשרת אלפים עד ט״ו אלפים רו״כ, להתחיל ביסוד קאטרא דרוש י״ב אלף רו״כ וישאר איפוא יסוד המעלה ואחדים מאחינו בר״ל הנחוצים ונצרכים לתמיכה!

מאד מאד נחוץ להושיע לכולם, אבל לכל אלה דרוש לנו אמצעים מוחשיים. הנני מחכה לתשובתכם, ואבקשכם כי בעת שתשפטו ותבחנו דברי אלה, אז תמהרו להשיב תשובתכם לאחינו היקר והנכבד ד״ר ל. פינסקער נ״י, כי הצעד הראשון שתשפטו לא ארצה לעשות רק בהסכם כל חברי חובבי ציון, ומאד ארצה לדעת בטרם אעשה הצעד הראשון מהות האמצעים אשר בידינו. ביחוד אתאו לשמוע חות דעתכם על אודות קאטרא הקשורה אל חובבי ציון מיום צאתה לאור כשלהבת בנחלת.

הנני אוהבכם המתכבד בכבודכם

והמתימר באהבתכם

קלונימוס זאב וויסאצקי.

---

[2]) עי׳ לעיל נומר 245.

.266

מאת קבוצת הבילו"יים בגדרה לחובבי־ציון בווילנא *).

לכ' חברת חובבי ציון בווילנא.

ה' וויסאצקי בא הנה. מדבריו והלוכו אתנו ראינו כי כבנים הורגים יחשבנו ורוחו קרה אלינו, בעת אשר לאחרים יאצל מנשיקות פיהו. והנה לא נכעוס ולא נרעם על אשר סגר את רחמיו מאתנו, כי אין אנו צריכים לזה. רק הננו יראים פן באהבתו את רחל מלאה לא יעשה לנו אחת משלש אלה ונאבד מתוך הקהל.

אף כי יש רגלים לדבר שכבר בחו"ל הכינו מזמות — אינטריגן — נגדנו, בכ"ז הננו חושבים שרק מוליכיו הוליכוהו שולל. באדעסא נלוה אליו רוקח הידוע—כאשר שמענו היה זה נגד רצון ה' מ"לל ויתר חו"צ בא[ודיסה] 1) — וביפו נלוה אליו עוד אחד מורד שאין בו מדה נכונה ואשר עליו נאמר בדברי טורגע־ניעוו הרוסי: „לא לבו משחתו, כי סכלותו כפרתו". וכראותנו הלוכו אתנו ולבנו ינבא לנו דברים לא טובים.

ה' וו[יסוצקי] בדק ומצא שרק על אחדים מבני ביל"ו עברו שלש שנים. ע"ז השבנוהו: א) מאין למדנו שכל מי שלא שהה באה"ק שלש שנים לא עליו ירד הגשם ובני פ"ת ויה"מ ההיפך יוכיחו. ב) אין מוקדם ומאוחר בביל"ו. לא ראובן ושמעון עומדים להתישב רק חברת ביל"ו והחברה הזאת חיה וקימה מראשית בריאת חו"צ ולהחברה הזאת באה עת דודים ובחברה הראשונים נוחלים את זכותם להאחרונים ולוא גם אלף פעמים יתחלפו חבריה וישתנו גוונוניה וצורותיה. כל אלה האנשים אשר שם ביל"ו יקרא עליהם היו נכונים לפני שלש שנים ללכת לאה"ק, רק מפני שבני ביל"ו סדרו דבריהם ולא נתנום לבוא ישבו תחתם ויעבדו עבודת חו"צ ויעזרו הרבה להחברה להחברה הזאת חברת חו"צ איש מעירו, עד בוא עתם לעלות ויעלו ציונה.

אם ה' וו. יניח את בני ביל"ו צפים על פני המים ותהי זאת מכה נוראה ללב ביל"ו, מכה אשר לא היתה כמוה—מכה אשר הכו בית מאהביהם. מי יהין לדבר עוד מסבלנות וחביבת יסורין, אחרי שחו"צ באו המערכה ויראו את הלוחמים מתבוססים בדמיהם וירוקו בפניהם... היבליגו בני ביל"ו גם הפעם? היבלעו את טפת הרעל הזאת?

אם ה' וו. יניח עתה את בני ביל"ו כערירים במדבר, אז חרב צמאה לדם ישאיר פה, והיה אם ירימוה בני ביל"ו על צואריהם ונפלו לוחמים נאמנים ויז דמם על מזבח חו"צ והיה לכתם נורא על כל בית אשר יבנו ועל כל מעשה אשר יעשון.

לכן אתם חו"צ באמת ובלב תמים העתירו דבריכם על ה' וו. ויסיר מעליו את הזכוכתים (?) אשר העלו על אפו אנשים שונים, יראה בעיניו ואיש על מקומו יבוא בשלום.

בהגמר המכתב ראינו שרוח אחרת נשב, אך אחרי שכבר נגמר המכתב אמרנו לשלחו.

מוקירכם ומכבדיכם

בני ביל"ו

(תשע חתימות).

*) הנומרים 266/7 הם מארכיונו של רש"י פין.

1) עי' „דרך לעבור גולים" 25, 29.—בידינו נמצא מכתב שכתב—בג' אפריל 1885 — בנוגע לענין שלפנינו אותו הסופר העברי, אשר עליו ידובר לעיל במכתבי לבנדה נו' 111, 158, והרי אנו מביאים ממכתב זה שורות אחדות: „ה' לילענבלום אבה, כי יסע (עם וויסוצקי) ה' בלאנק, ואני אחת אמרתי, כי יסע דוקא ה' רוקח, כי למלאכות כזו ראוי באמת אך הוא... ואחרי מלחמה כבדה הצליח לי כי נסע רוקח... מובן מאליו כי בעת ישתדל (הרמל"ל) כי רוקח יסע את וויסוצקי רק עד יפו *) ושם יצוה עליו כי יקח לו איש אחר מבני חברתו (מעדת פינס), אבל כבר קדמתי ואשתדל בכל עז לבל יעזוב את רוקח ולבל יקח איש אחר תחתיו". ועי' א. דייגארד: „דברי הימים לציון ברוסיא" (קארני, ניו־דורסי, תרס"ד) חלק שני, עמ' 23.

*) ואמנם הרמ"ל ליליינבלום כותב („דרך לעבור גולים" 25): „כדי לצאת בשלום מן הענין בהיות הזמן קצר — הצעתי לפני ה' וויסאצקי לקחת עמו את רוקח אך עד יפו"...

.267

מאת הד"ר פינסקר לרש"י פין.

י"ב אייר תרמ"ה.

כבוד הרב החכם הנעלה ידידי וחביבי מוה"רר שמואל יוסף פין נ"י!

החברים בפטרבורג, בווארשוי, בווילנא ופה הסכימו כלם שכל זמן שלא יתאספו אחדים מן החברים לשאת ולתת על תכן מכתב הבקשה והתקנות המוכנות להגישן לפני הממשלה, לא נבוא לעולם אל המטרה 1). והנה ה' יאסינאווסקי נכון לנסוע לפטרבורג, אך אני לדאבון לב אין מצב בריאותי מרשה לי לנסוע. גם ה' לע־וואנדא, כפי שהוא כותב, אינו יכול לנסוע. על כן הנני מבקש מאת כבודו הרם אולי יוכל הוא לנסוע ביחד עם ה' יאסינאווסקי לפטרבורג להועץ שם עם החברים ע"ד הבקשה והתקנות. כפי שכתבו לי מוואר־שוי יש ביד ה' צעדערבוים כסף להוצאות הנסיעה, ובכל אופן לא תהיה המניעה מצד זה.

והנה אם איני אומר קבלו דעתי, הנני אומר לכבודו הרם, כי אנכי הייתי חפץ שתהיינה התקנות קצרות בכל מאי דאפשר, אם יחסרון שם הרבה דברים

1) עי' לעיל נומר 258.

אין בכך כלום, כי אנחנו נוכל אח"כ למלאות את החסרון הזה, והעיקר לנו אך לקבל את הרשיון. בכל אשר תקצרנה ותחסרנה סעיפי התקנות תמעט האחריות על מעשינו ולא יהיה מקום לדווקנין לקנתר. ביחוד: בכל אשר ימעטו הסעיפים בהתקנות כן תרבה תקותנו והאפשרות לקבל את הרשיון, שהוא הוא העיקר.

והנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא
המחכה לתשובתו
D-r L. Pinsker.

268.

מאת רש"י פין לחובבי־ציון במוסקבה.

אור ליום י"ב אייר תרמ"ה
פה ווילנא יע"א.

אחינו הנכבדים!

על מכתבם החוזר מיום כ"ז ניסן 1) הנני להשיבם:

א) אנכי כשאני לעצמי שומע רואה ומתבונן בכל מעשה חברינו בווארשוי ולא מצאתי להם עון אשר חטא כי פרצו את גבול המעשה אשר נטל עליהם מיום האספה בקאטאוויץ עד היום הזה, ויכולני להעיד עדות נאמנה כי ידיהם מלאות עבודה רבה לבוא בכתובים את כל החברים ולאסוף ולרשום בספר את כל הידיעות הנחוצות לטובת הענין, ורשימת ראשי הפרקים אשר כתבו זכרון בספר ונתנו ליד ידידנו הנכבד ה' וויסאצקי תעיד בהם נאמנה על אמון רוחם ופעולתם הנמרצה, והלא גם מעלת כבודכם מזכירים אותה לשבח.

ב) הלא ידעתם אחינו הנכבדים כי מיום האספה בקאטאוויץ נושאים ונותנים לקבוע את הועד המרכזי בברלין ועד אשר יצא הדבר לאור קשה להעתיק את הועד בווארשוי לאדעססא.

ג) החברים אשר נאספו בביאלעסטאק לא מדעת עצמם נאספו שם כי אם בהסכמת הד"ר פינסקער והסכמת ידידנו ה' שאליט מריגא וידידנו הנכבד ה' וויסאצקי, אשר התנדב מראש לנסוע לא"י ובידו מלא את הבטחתו בא בכח חברינו הנכבדים במאסקווא, ואתם הלא אתם מלאתם את ידו לעשות כפי אשר יישר בעיניו כנראה ממכתב ידידנו ה' מאיר פינעס, ובכל זאת לא עשו הנאספים בביאלעסטאק כל דבר מאומה מדעתם ותכלית אספתם היתה רק לברך את ידידנו הנכבד ה' וויסאצקי בברכת הדרך ולקחת דברים עמו אדות הנסיעה וכמו כן למלאות את ידיו לעשות מעשהו בשם הכלל.

ד) בדבר החמשת אלפים פראנק אשר נשלחו לה' ערלאנגער לא מאת האספה יצא הדבר כי אם מאת הד"ר פינסקער אשר אליו פנה ה' ערלאנגער בדע פעשע לבקשו בשם הנדיב הנודע לשלוח את הסך הנ"ל לעזור בני פ"ת ודעת לנבונים כמוכם נקל כי לא יכולנו להשיב את פני ערלאנגער ריקם, ובכל זאת בשלחנו את הכסף הזה ליד הנ"ל אמרנו עם הספר שלא יחלק הסך הנ"ל עד אשר יבוא ה' וויסאצקי לא"י ויהיה גם הוא בסוד המחלקים, כי גם אנחנו שמענו תלונות על חלוקת הכסף הנשלח מקודם שנעשה שלא כהוגן.

ה) למען החיש עזר ומרפא לאחינו האמללים בשאר הקולוניות הסכמנו לתת על יד ידידנו הנכבד ה' וויסאצקי עוד חמשת אלפים פר' אשר יוכל לחלקם כפי ראות עיניו בצירוף הועד אשר יעשה שמה. האמנם ידידנו הד"ר פינסקער הציע לפנינו לתת על יד ה' וויסאצקי סך יותר גדול מזה, ראינו אנחנו בהאספנו בביאלאסטאק וראה ונוכח גם ידידנו ה' וויסאצקי כי אין טוב לפנינו להריק את כל קופתנו הדלה בפעם אחת, ומפורש אמרנו בכתב ההרשאה אשר נתנו לידידנו ה' וויסאצקי, שמבקשים אנחנו אותו לחקור ולדרוש ולהביא בחשבון את כמות העזר הנצרך לטובת כל הקולוניות אחרי נכוי עשרת אלפים פר' הנ"ל ולשים לפני חברי הועד בצירוף חוות דעתו.

ו) סך האלף רו"כ אשר זכרתם במכתבכם שנתן לבעלקינד והתלוננתם על זה, פליאה דעת ממני מה מקום לתלונה זו ולא על בני ווארשוי תהיה תלונותיכם, מפני א) שהדבר הזה נעשה כבר בקאטאוויץ בהסכם כל החברים שהיו שם. ב) לא מקופה הכללית נתן לו הסך הזה כי שבע מאות רו"כ אסף ה' וויסאצקי בעצמו ורק בשביל משפחת בעלקינד.

ז) לא אוכל להבין תלונתכם בדבר אשר מכל האנשים שרצו לנסוע עם ה' וויסאצקי לא נסע אחד מהם עמו. הרבה מן החברים לא הסכימו על הד"ר ראבינאוויץ מפני שהוא איש זקן וכבד, מפני שעם רוב חכמתו בתורה ובחכמה ובלשונות איננו חכם להלכה ולמעשה, ואם בעיני ידידנו ה' וויסאצקי לא מצא חן ה' איזראעליט והוא בעצמו בחר בה' שיר, מי מאתנו היה יכול לבטל את דעתו ומי אשם בדבר שלא היה בידו פאם גובערנאטארסקי והיה מוכרח להשאר באדעססא מפני זה? ומי אשם בדבר שלא רצה ה' בלאנק לנסוע?

אחרי כל הדברים והאמת האלה תרשוני לאמר לכם אחינו הנכבדים, כי לא טוב עשיתם לצאת במכתב חוזר גלוי לכל החברים לתת דופי באחינו הנכבדים שבווארשוי ובאחינו אשר נאספו בביאלעסטאק לערער על מעשיהם ולהביאם במשפט לפני כל החברים. איך מלאכם לבכם לעשות כדבר הזה לחרחר ריב ולזרות מדון? הלא ידעתם כי אגודתנו עודנה רכה וצעירה לימים, עוד לא הכתה שורש ורוח שאינה מצויה, רוח

---

1) עי' לעיל נומר 255.

של דברי נרגן יכולה להכותה חרם, כי באין אמונה
בהאנשים הנכבדים המקדישים את ימיהם ועתותיהם
לטובת הענין הקדוש הזה, אין יסוד מוסד לה להתקיים
ולהתכונן וחובה קדושה מוטלת על כל החרדים לדבר
הזה לבקש שלום ולרעות אמונה ולפעמים גם לבטל
רצונו מפני רצון חבריו המשתדלים ומתעסקים בדבר
הזה. שאוני אחי הנכבדים כי יצאתי להוכיחכם על
פניכם על העבר ולבקשכם על העתיד שלא תהרסו
לפרוץ פרץ לתת לשמצה אנשים נכבדים וישרים
החרדים באמת לטובת הכלל ושוקלים במאזני שכלם
את כל דבר קטון וגדול כיד השכל הטוב עליהם,
ושגיאות מי יבין?

והנני אחיכם מוקירכם דורש שלומכם
[שמואל יוסף פין].

בחרנו לקבוע את הועד הפועל ביפו ולא בירושלים
למען הנצל מדבת הנרגנים העוינים את דבר הישוב
בכלל אשר בירושלים והקול אשר יצא מן ההיכל,
קול הוצב להבות אש קנאה ושנאה, קול קורא בכח
הוא כי אין מקום לועד הפועל לטובת הישוב בירושלים
לדאבון נפשנו, ואת האחד המיוחד לטובה, הוא הרב
החכם ר' יחיאל מיכל פינס, זכרנוהו לטובה ובקשנו
את ידידנו ה' וויסאצקי לשחר את פניו לבוא להתראות
עמו ולמנותו בסוד חברי הועד.

---

270 *).

מאת המרכז בווארשה לחברי ההנהגה **).

י"ד אייר תרמ"ה.

בפקודת ראש ההנהגה באד[יסה] הננו שולחים
לכל חברינו העתקת המכתב הנשלח בשמו
אל החברים במאסקוי.

אדונים נכבדים, חובבי ציון במאסקוי!

את מכתבכם החוזר מיום כ"ז ניסן1) קבלתי היום,
ועוד לא הספיקה לי השעה למסרו ליד החברים פה.
את הרושם אשר עשה המכתב ההוא על החברים לא
אדע, אך עלי עשה רושם לא טוב, כי רואה אנכי
שנעלמו מכבודכם איזה ענינים, אשר אם היו ידועים
לכם, לא הייתם מרעישים את כל החברים על דברים
של מה בכך.

את מכתבכם שבו התלוננתם על ההנהגה, קבל
הד"ר פינסקער במועדו. מכתבכם ההוא בא בהעתקה
במכתב החוזר שלכם, ואם תשימו עליו עינכם תראו
כי לא היה יכול הד"ר להשיב לכם מאומה על המכתב
ההוא. אמרתם שבני ווארשוי נטלו להם את המשרה
למעשה, ולא הבאתם שום ראיה לדבריכם. דרשתם
ש„מהיום והלאה כל מעשה הנוגע בגוף הענין של
יא"י תצא מחוג פעולת בני ווארשא ואך הועד המרכזי
באדעססא יכלכל הדבר וממנו תצא תורה לכל חובבי
ציון בכל מקום שהם", ולא פרשתם דבריכם, במה
אתם חפצים. אם חפצים אתם שהחלטת כל דבר
תהיה אך באדעססא ולא בווארשא, הנה באמת כמעט
כן הוא. ההנהגה בווארשא אינה עושה שום דבר
למעשה בלי החלטת הד"ר פינסקער. אמרתי
„כמעט", כי באמת גם הד"ר פינסקער אינו מחליט
דבר בעצמו, מבלי שאול את פי חברי הועד המרכזי
למקומותיהם. אם קוראים אתם איזה הצעה מווארשא
לפני הועד, עליכם לדעת כי הצעה זו נעשתה בעצם
על ידי הד"ר פינסקער, ואך מפני שחלוף המכתבים
עם החברים והאגודות מוטל על ההנהגה בווארשא,
כמו שנחלט בישיבה האחרונה לאספת קאטטאוויץ,
לפיכך החברים מקבלים את ההצעה ההיא לא מאדעס-
סא אך מווארשוי. ואם חפצים אתם להרחיק את
הנהגת ווארשא לגמרי, הנה זהו כנגד החלטת
האספה בקאטטאוויץ, שאין לכם רשות לבטלה.

בשעה שקבל הד"ר פינסקער את מכתבכם ההוא,
חוכה על ה' וויסוצקי שיברר טענותיכם. ה' וויס' לא
ברר לו כלום, ובין כך וכך רבו הטרדות פה בהיות
ה' וויס' פה, ומכתבכם, שבעיקרו היה חפץ לבטל את
החלטת האספה, נשאר בלא תשובה. דבר זה כפי
הנראה העלה חרון אף איזה מכם והנה נשלח עתה
מכם מכתב החוזר הנ"ל.

עתה אענה לכם על תלונותיכם הפרטיות, וממילא
תבטל גם תרעומתכם הכללית.

א) עוד בטרם נסעה המלאכות לא"י, החליטו
החברים עפ"י הצעת ההנהגה לתת תמיכה הגונה ע"י
המלאכות להקולוניסטים. אם כן שאלת התמיכה כבר
נחלטה בעיקרה. בעת ההיא היה ה' זיממעל בפאריז
ושמע מפי ה' ערלאנגער כי הנדיב חפץ מאד שחובבי
ציון ישלחו לבני „פתח תקוה" 5000 פראנק, אחרי
שהוא, הנדיב, קנה להם איזה מכונות ועוד בסך 12000
פר'. ה' זיממעל כתב על אודות זה להד"ר פינ-
סקער, והוא הודיע זאת להנהגה בווארשוי ולהחברים
שנאספו בביאליסטאק להקים את דברי הנדיב. ההנהגות
והחברים בביאליסטאק היה טעמם ונימוקם עמם:
אחרי שהתמיכה להקולוניסטים בעיקרה כבר הוחלטה,
כדאי הוא הנדיב, שהוציא על ישוב א"י כסף יותר
ממה שיוציאו ע"ז חובבי ציון במשך עשר שנים, —
שימלאו את בקשתו. אך גם בזה לא נמסר הדבר ליד
ה' ערלאנגער לעשות בו כרצונו, ובפירוש נאמר לו,
שהכסף הזה שלוח לו בעד בני פ"ת מאת ה' וויס'

*) הנומר 269—מאת הד"ר שווארץ לד"ר פינסקר—עי' בסוף הספר.

**) מארכיונו של רש"י פין.

1) עי' לעיל נומר 255.

וממילא מובן שבהיות ה' וויס' באה"ק, ישתדל שיתחלק הכסף כהוגן,

ב) בדבר האלף רו"כ לה' בעלקינד, הודיע ה' וויסאצקי בעצמו באספת קאטטאוויץ כי הוא אסף את הכסף ההוא ביחוד בעד בעלקינד, ועי"כ הורה הגרש"מ שאין משנין מצדקה לצדקה, ועי"כ נמסר הכסף אך לה' בעלקינד. אם לא בא זכר הדבר הזה בהפרוטוקול, הוא מפני שהוא ענין פרטי. ה' וויס' כאיש פרטי אסף כסף בשביל איש פרטי, ואין להפרוטוקול עסק בזה.

עתה תראו אם באמת כדבריכם כן הוא, שהדין והמשפט נרמסו נגד עיניכם והסדר והמשטר נשלכו הלאה.

ג) אמת הוא כי נשלחו יותר מאלף מכתבים, אך מסופקני מאד אם המכתבים הנוגעים בהמלאכות עלו גם עד חמשים. הנכם אומרים כי „ראבינאוויץ (הד"ר) לא מצא חן בעיני האחד, איזראעליט בעיני השני, בלאנק בעיני השלישי והאחרון, שור, התחרט ממחשבתו ובחר לשבת עם אשתו ובניו ביתה". אך אינני יודע מי אשם יותר, אם אלה שלא מצא הד"ר ראבינאוויץ חן בעיניהם, להיותו איש הרחוק מעולם המעשה, או אתם, שדרשתם כהלכתא בלא טעמא שאך הד"ר ראבינאוויץ יסע? איזראעליט לא מצא חן בעיני ה' וויס' ולא בהחברים האשם, ה' בלאנק לא נסע מסבות התלויות אך בו ולא בהחברים, ה' שור לא התחרט ויבוא לאדעססא, אך מפני שלא ידע את התנאים, הדרושים להשיג מכתב מסע לחו"ל וישאר פה בלי אשמת החברים, והואיל ונדחה — נדחה.

ד) הנכם אומרים כי למעשה כמעט לא עשתה ההנהגה מאומה. אך מה היה לעשות להההנהגה ולא עשתה? מכל מה שהוטל בקאטטאוויץ על הלשכה הקבועה של הועד המרכזי, עשתה כמעט הכל, עד שגם להההשתדלות לקבל רשיון על פעולה גלויה נעשו כל ההכנות, ובקרב תהיה ההשתדלות. רק אחת לא עשתה ההנהגה מן המוטל על הלשכה, והיא להשתדל לפני ממשלת תוגרמה על העברת הגזירה. אך כמדומה לי שבשחוק על פיכם הייתם שומעים מפי איש טענה על הד"ר פינסקער ועל ה' יאסינאווסקי על שלא נסעו להשולטאן להשתדל לפניו ע"ד הישוב.

ה) בדבר תקנות הנה כבר נתחברו הלכות פסוקות לישוב א"י כדי לקבל רשיון הממשלה, ובקרוב יוצגו למקום הראוי. אם עוד לא נתפרסמו עד כה, הנה הוא מפני שאין צורך לפרסמם בטרם נתאשרו ונתקיימו על ידי הממשלה. תכלית האגודות מבוארת למדי בהפרוטוקול וההצעות השונות שיש בהן בנותן טעם נמסרו לה' וויס' להתבונן עליהן בהיותו בא"י, ששם יוכלו מומחים לשפוט על ההצעות ההן.

ו) לועד הפועל יותר טוב להיות ביפו בריחוק מקום מאת משנאי הישוב בבני החלוקה ופחת ירושלים ובקירוב מקום להקלוניות שביהודה.

ז) לה' וויס' נמסר כסף לתמוך בו את ידי הקולוניסטים לשעה, ובשעה שידע הועד את מחסוריהם כולם על ידי המלאכות, תנתן להם התמיכה הראויה להם ע"י הועד הפועל.

ח) אין שום משפט הבכורה לבני פ"ת על קולוניות אחרות ואם נתנו להם יותר כסף, הוא מפני שהם מרובים.

ט) אם החלוקה הראשונה בפ"ת נעשתה שלא כדין, האשם בזה על בני פ"ת עצמם, שבקשו לשלוח להם את הכסף ע"י ה"ה ערלאנגער והירש. בפעם הזאת הושם הדבר לפני ה' וויס' והוטל עליו להשתדל שתהיה החלוקה כדין.

י) חלוקת ההנהגה בין אדעססא ווארשא היא החלטת האספה בקאטטאוויץ, ואין לשום אגודה כח לבטל אותה. אם לא טובה העצה הזאת, תוכלו להשתדל באספה הבאה לתקן הדבר, אך עד האספה הבאה עליכם לקבל את ההחלטה ההיא עם כל תוצאותיה.

באחת אני מודה לכם, שאין משטר וסדר במעשי האגודות, ורבות מהן בונות במה לעצמן. אך למי הכח למחות ביד פלוני ופלוני לעשות כך או כך? האם סדר ומשטר הוא, שתשלח אגודה אחת צירקוליארים לכל החברים, בשעה שיש הנהגה העומדת בראשן? בין כה הנה אתם שלחתם שני צירקוליארים כאלה. אל נא, אחי! לא באלה נִוָשע! פרוד הלבבות הוא מחלה נושנה לישראל מיום עלותו מארץ מצרים, ובני ישראל טרחנין הן מאז מעולם. לא במכתבים חוזרים כאלה, שמטרתם לעורר ריב ומדנים ולהשבית כל סדר ומשטר, נבוא אל המטרה. מרגלית טובה ויקרה צריכים אנחנו לבחור לנו, והיא—האחדות. אם תהיה אחדות בנו, אז חפצנו יצלח בידנו, ואם כל אחד מאתנו ישתדל להעמיד על דעתו ובשביל קפידא אחת יאבה להרוס את כל הענין—אז לשוא כל עמלנו!...

הנה הגדתי לכם את דעתי הפרטית, והנני בטוח בכם, כי אם חובבי ציון באמת אתם, אז לא תפיחו עוד את האגודות במכתבים חוזרים כאשר עשיתם זה פעמים, ותדעו ותבינו כי טוב לחכות עוד זמן מה עד האספה השניה ואז תגלו את כל חסרונות ההנהגה לדעתכם ותמצאו עצות לתקן אותם לימים הבאים. הן מעשי חו"צ לא לשנה ואפילו לא לשמיטת שנים הן, ואיזה חדשים במעשה כזה אינם כלום. חכו נא עד האספה השניה, ואין ספק כי אם יצדקו טענותיכם, כי אז ישימו להם לב.

והנני מוקירכם ומכבדכם, המבקש סליחתכם
על מכתבי זה

משה ליב ליליענבלום.

על הדברים הנכוחים האלה לא נשאר לנו רק להוסיף הערות אחדות ונחוצות:

א) בקשת הנדיב לשלוח מצדנו את הסך הידוע עבור „פתח תקוה" נעשתה באותו מעמד שהבטיח לקבל ששה צעירים לימים אינטעלליגענטים ונתונים להדעה ולחנכם בעבודת האדמה ונטיעת כרמים בסא-מארין תחת השגחת הצרפתי דיגור[2]) ולהנחילם נחלת שדה וכרם, מלבד המכונות עם רופא וסממנים לפ"ת.

ב) כסף שנשלח לפ"ת נמסר ליד ה' וויס[וצקי] עוד סך כזה לחלק תומ"י בין יתר הקולוניסטים. ביחוד ישימו חברינו אל לבם שגם הכסף עבור פ"ת נשלח לערלאנגער רק להמציאו ע"י הירש לוויס. בבואו לאה"ק ולהעמיד את הסך הזה לפקודתו, באופן שכל הפסת דעת הנדיב לא היתה רק בזה שעשינו את האדון ע"ל שליח להולכה על הכסף הנ"ל ולא יותר.

ג) הננו מודיעים בזה גלוי לכל חברינו, שכל אחינו עובדי אדמת הקודש יקרים וחביבים עלינו, ובכל לבנו הננו סומכים על צירנו היקר וחבר הועד ממאסקוי, שיעריך את תוכן התמיכה עפ"י מדת הנחיצות והיכולת עם התועלת והתקוה שיש להישוב מהקולוניסטים בלי פניה ונטיה לאחד מן הצדדים.

ד) גם בהטענה של הלכות קבועות וסדור השטא-טוטים לא מצאנו בה טעם כעיקר ומשפט צדק ביושר הגיון. החוקים היותר טובים הם חוקי חיים היוצאים מפי הנסיון—הרב המובהק, אשר מפיהו יקחו תורה כל מחוקקי חקים משנות דור ודור. אגודתנו הצעירה היא כמכונה בעלת חוליות ופרקים ועפ"י מסבות המקום והזמן לא תוכל עוד להתהלך על פני חוץ בקומה זקופה, וע"כ קבענו מועד שנה לקביעות הלכות למעשה, ועתה החוקים החיצונים כבר נתקנו ונסדרו ולא חסר כי אם להעלות עליהם רוח המושל, והחוקים אשר בינינו לבין עצמנו ג"כ חיים וקיימים וכמעט שנכללים בפתגם אחד: „קבוץ הכח ואחדות הפעולה", ואידך המה פרטים היוצאים מכלל ההצעות בהפרטי-כל והצעות אחרות הנמצאות אצלנו ושאנו עוסקים בסידורם, ולא חסר כי אם שרטוט הניר וסדור התקנות לסימנים וסעיפים, מלאכה נקיה וקלה שיכולה להעשות במשך שעות אחדות.

ה) הננו מודיעים בזה: כי במשך הירחים האחדים לא שלחנו לאיש פרוטה אחת בלי פקודה מפורשת מראש ההנהגה, והמכתבים המאשרים ומקיימים את דברינו נמצאים בידנו. מכתב הד"ר פינסקער בפקודה לשלוח הכסף לבעלקינד נכתב בחדש דעצעמבער. ובדבר הסך ה' אלפים פראנק לפ"ת הוסיף ראש ההנהגה גם לבאר במכתב את נוסחת הדעפעשע שעלינו היה לשלוח לחו"ל. בכלל לא יצאנו מגדרנו אף כמלוא חשערה, וכל מעשינו היו עפ"י פקודת ראש ההנהגה וחפצו המפורש.

ו) כל המכתבים שבאו אלינו בהצעות מהרנו לשלחם אל ראש ההנהגה. אך עפ"י הכלל שאין לך מקום קבוע וביחוד נוה שאנן ובטוח מפחד פתאום... הוחלט בינינו ובין ראש ההנהגה לדחות אותן עד יסוד הלשכה הקבועה. בין כה וכה נשתרבבו ענינים אחרים ושאלות יותר נכבדות, שחיי כל הענין ומנוחת נפש המתעסקים תלויות בפתרונן... ועלינו היה להקדים את הקודם במעלה; ובכלל לא באו הצעות נכבדות מאד. רוב ההצעות הנה ע"ד מוצא לכסף ונשענות על אי-נסיון ודעת צרכי הצבור העברי. ההצעות שהיו בהן בנותן טעם, חמש במספר, מסרנו להמלאכות לחרוץ משפט עליהן עפ"י יודעי ומביני דבר באה"ק.

ז) גם האשמה בדבר התאחרות המלאכות אין לה שחר. כי מה היתה יכולה ההנהגה הזמנית לעשות, שמלבד ה' ווים. לא נמצא בין החברים איש שיוכל לנסוע קודם חה"פ? (לאחר החג היו שנים או שלשה שחפצו לנסוע, אך חברינו דחקו את השעה; כהנאוו היה מוכן לנסוע, אך חלה ובקש להמתין עד שיקום ממטתו) וביחוד אנשים שיוכלו לפנות לבם מעסקיהם ולהקדיש עתותם להענין במשך ירחים אחדים? ההנהגה הזמנית עשתה את שלה בהרבותה לכתוב מכתבים ותלגרמים למצוא מלאכים כלבבה, ובזה יצאה ידי חובתה.

בחתימת דברינו נאמר לחברינו בדרך כלל: שמיום צמיחת קרן האחדות בין חו"צ על ידנו ומקרבנו, אין רגע בלי פגע ואין צעד בלי תקלה, ע"י מהירות-חמה, קפדנות יתירה וביותר אי-זהירות מהחברים מחוצה לנו. אם לא כולכם, אך רובכם הלא נעניתם לקול הקורא מאתנו, ואם כבוד כגלכם יקר לנו, אך אפונה אם גם ביניכם ימצאו רבים שיקדישו חלק גדול מעתותיהם לעבודה בלי חשק, לקבל באהבה כל מיני טרחנות וסרבנות, להשיב על המון שאלות שאינן נשאלות כי אם לשבר את האזנים. אתם היושבים ספונים בביתכם ועושים מעשיכם דבר יום ביומו, כל מורא לא עלה על ראשכם, נפשכם בטוב תלין ומשואת פתאום כי תבא לא תגורו... לא תדעו בשום אופן את נפש אחיכם העומדים מבפנים למחיצת המעשה. אחיכם אלה רק הם יודעים עת לכל חפץ וחשבון ודעת בכל מפעל, עת לעבוד בכח הקיטור ועת לשבות מעבודה, ולולא שעשו כן יוצרי האחדות ובוראיה בחרף נפש פעמים אין מספר, כי עתה לא באנו גם עד הלום. ההנהגה כמעט מלאה את כל המוטל עליה ואם חפץ ה' ותור יסוד הלשכה הקבועה

---

2) עי' לעיל נומר 264.

יגיע, ימצא הועד השני מששים ועד שבעים כנסיות מחוברות ונאגדות. יש ויש בידנו למסור להלשכה הקבועה שלחן ערוך מהלכות קבועות אשר יסודתן בדעת הענין ידיעה שלמה ותורת הנסיון. אך כל זה אם לא תבאו על ההנהגה בעב הענן ולא תדונו את חבריכם עד שתגיעו למקומם. זכרו ואל תשכחו פתגם החכם: „מה כבד מעשות דבר בדעת, ומה נקל ממצוא בכל דבר מגרעת", הביטו להתנאים הקשים כברזל שבהם אנחנו נמצאים, להמכשולים הרבים והעצומים, ואל תפנו לאלילי הכבוד המדומה ומחלוקת שלא לשם שמים. זכרו נא ואל תשכחו כי גם רוח מצויה יש בכחה להפיל למשואות כל הבנין.

אחרי הדברים האלה לא נשאר לנו רק להודיע שלפני עשרה ימים ובשבוע העבר קבלנו מכתבים מצירנו אשר שבענו רצון מהם ומכל מעשיו בקושטא בלוית גבר עמיתו, החכם המשכיל וחובב ציון רבי אלעזר רוקח הי"ו (השנוי היה לטובה). מאפיסת הפנאי לא נוכל להודיע הפעם ראשי פרקים מדבריו ונכתוב לכם בקרב הימים. מלבד מכתבים נחוצים לקושטא, ערכנו מכתב להד"ר הערמאנן אדלער הנמצא היום באה"ק בבקשה שישתתף עצמו בסוד ועד התמיכה ומלבד פ"ת ישים עינו גם על יתר הקולוניות, ונקוה כי דברינו לא ישובו ריקם. בחתימת המכתב הננו מודיעים, כי עד היום קבלנו ארבעים ושבע תשובות מהכנסיות עם תודה וברכה על השבון פעולתנו במשך שלשת הירחים הראשונים וחשבון המעשים בספר הזכרון.

נשענים על אהבתכם בלי מצרים את עמנו וארצנו, הננו מקוים שיכנסו דברינו אלה אל לבכם, לב עברי, ותשימו קץ לריב שפתים ומדנים בין אחים תמימי־דעים ושלום ואהבה נאמנה יהיו בין כל דורשי שלום ירושלים ושונאי ציון יבושו ויסוגו אחור.

בשם הועד המשנה להנהגה הזמנית:
שאול פנחס ראבינאוויץ (שפ"ר).

P. S. בדבר האספה הביאליסטאקית הנני מודיעים, כי מלבד המשת החברים שנכנסו לישיבה, באו תלגרמים בעת הישיבה להסכמה על כל מעשיהם: מריגא, מינסק ופאלטאווע ומכתב כח והרשאה מראש ההנהגה. היום הגיע מכתב מבערלין מהדאצענט ד"ר כהן, כי מיסדים שם אגודה נכבדה כענף וסניף ל„מזכרת". מלבד החברים הנודעים לנו מכבר הילד[סהימר] וזיממעל עוד משתתפים בזה יקירי קרתא, והמציין שבהם הוא הארון ג[וטשלק־]לעווי.

בקשתנו שטוחה שמכתבנו זה יהיה נקרא בסוד כל החברים ושלא תהיינה כל הידים ממשמשות בהמכתב הזה ולא תשלוט בו עין הרע... ביחוד נחוץ להודיע לנו קבלה מכל מכתב שאנו שולחים.

.271

מאת רש"י פין לד"ר פינסקר.

אור ליום כ' אייר פה ווילנא
יע"א התרמ"ה.

בכבוד ידיד נפשי הרב החכם המופלא וכו'
מוהר"ר ד"ר ל. פינסקער נ"י.

יהי שלום בחילו.

מוסגר פה יקבל כבודו העתקת מכתבי למאסקויא[1]) בתשובות מספיקות על כל טענותיהם ובתוכחות מוסר על אשר ערבו את לבם לשלוח דברי ריבות במכתב גלוי לכל החברים.

מן ההצעות הערוכות להלכות האוסטאוו ישרה בעיני ההצעה של ידידינו בווארשויא אשר השכילו לערוך סעיף אחד (ואם ברמז) שיהיה בכחו לתת ידים אל החברים בערי המדינה לחות דעתם בסוד המועצה אשר יהיה בפעטערסבורג וכן מבואר בה באור נכון מתכלית יסוד החברה „מזכרת משה". אך בשאר הדברים בנוגע אל מערכות החברים הנחלקות למחלקות שונות, חברים נכבדים, עוזרים ופועלים וכדומה, אין דעתי נוחה מהם, ויירא אנכי לסבב את פני החברה לגדולות ונצורות, לבלי תחשוב הממשלה כי כסף תועפות לנו וכספים הרבה נוציא מארצנו לארצות טורקיא. ולפי דעתי אך טוב לישראל בימים האלו לזכור מאמר חז"ל „יאה עניותא לישראל", ובדעתי זאת אנכי עומד שלא לערוך מערכות חברים כל עיקר ושלא להשתמש גם בשם חברים כי אם בשם מתנדבים איש איש כפי נדבת לבו, וכן בנוגע אל הכנסות החברה לא ילך לבי לקרוא בשמות הכנסות מקאנצערטען, טהעאטערן וכדומה גם כן מטעם הנ"ל, כי אם הכנסות מעליות ומי שברך, קערות בערב יום כפור ובברית מילה ובסעודת חתונה וכדומה מן הדברים שנכנסים בגדר נדבות בבתי כנסיות וממנהגי האמונה לבני ישראל, ובכלל לתת ולטבוע את יסוד החברה במטבע ובחותם האמונה והדת הצדקה וגמ"ח שלא למשוך עלינו חוט של חשד להפליא לעשות.

מלבד ההערות האלה אשר מצאתי להעיר בדבר הזה יש לי עוד הערות אחדות קטנות בערכן מאלו, ומסופקני מאד אם יסכימו עמדי חברינו בפעטערס־בורג אשר הסכינו ללכת בגדולות וממרום ידברו ואם ישמעו לעצתי כשאהיה עמם בסודם בפעטערסבורג.

דעת כבודו שאסע אנכי בחברת ידידנו ה' יאסי־נאווסקי לפעטערסבורג לעת עתה[2]), פליאה נשגבה ממני מכמה טעמים: א) מפני שאין אני עומד ברשות

1) עי' לעיל נומר 268.
2) עי' לעיל נומר 267.

עצמי ומוכרח אנכי לקבל על זה רשיון מאת האדון הפאפּיציטעל שעל הגליל הלימודי בווילנא [3]) ואחרי שזה לפני הפסח נסעתי לביאליסטאק קשה הדבר לפני לבקש עוד רשיון לנסוע לפעטערסבורג. ב) לא ידעתי עד היום מי המה החברים בפט״ב המשתדלים בדבר הזה ומה טיבו של הועד דשם, אחרי שלפי הנודע לי לא באו עוד לכלל חברה ולא נתקבלה מהן אף פרוטה אחת לקופתנו. האמנם יש ויש כמה מתלמידי בתי מדרש החכמה מאספים נדבות לענין יא״י, אבל כפי הנודע לי אין שום קשר של אחדות ביניהם ובין העוסקים ומשתדלים לעשות את האוסטאוו ומי יקראני לבוא לשם, אשר בקהלם יחד כבודי ולמי אפנה כשאבוא? עד היום הזה לא בא אחד מהם בכתיבים עמדי בדבר הזה, לא הטילו עלי לעשות דבר מה, ולא שאלו את פי. ומי ימלא את ידי להציע הצעותי לפניהם בדבר הגדול הזה? מכתב הערעור ממאסקויא ילמדנו דעת כי אין בכחנו לעשות דבר בלי הסכם חברי הועד במקומותיהם, וכל עוד שלא הסכימו כולם או לכל הפחות רובם מן החברים שאסע אנכי, לא אוכל לנסוע.

— — — — — — — — — — — —

והנני אוהבו מוקירו כרום ערכו

שמואל יוסף פין.

[3]) רש״י פין נשא משרת „יהודי מלומד" בגליל הלמודים הווילנאי.

.272

מאת פ. לֶוֶנסון לד״ר פינסקר.

С.-Петербургъ, 3 Мая 1885.

Многоуважаемый

Левъ Семеновичъ.

— — — — — — — — — — — —

Ваше письмо, съ которымъ трудно не согласиться, убѣдило меня и нашихъ друзей въ неотложной необходимости личныхъ переговоровъ. Иначе выйдетъ большой и трудно поправимый сумбуръ. Предполагавшійся пріѣздъ нашихъ иногороднихъ друзей, по разнымъ причинамъ, не можетъ состояться. Вамъ, напримѣръ, нельзя теперь отлучиться изъ Одессы, г. Мандельштаму—изъ Кіева. Леванда отвѣтилъ, что состояніе его здоровья такого рода, что онъ не можетъ жить внѣ своего кабинета, предлагая вмѣсто себя старика Фина, и то подъ условіемъ, чтобъ его пригласилъ Леонъ Моисеевичъ [1]). Вѣроятно и г. Ясиновскому также неудобно бросить свой родной городъ.

Чтобы найти выходъ изъ этой дилеммы, мы рѣшились на слѣдующую комбинацію. Недѣли черезъ двѣ или три, мнѣ нужно отправиться на родину, въ Каменецъ-Подольскъ. По дорогѣ я заѣду въ Вильну, куда, напримѣръ, г. Ясиновскому гораздо ближе и сподручнѣе пріѣхать нежели сюда. Можетъ быть еще кто нибудь пожалуетъ изъ Бѣлостока или изъ близъ лежащихъ мѣстностей. Оттуда, т. е. изъ Вильны, я отправляюсь въ Жмеринку или въ Одессу, для свиданія съ Вами. Въ какомъ городѣ Вамъ будетъ удобнѣе? Вѣроятно, въ Одессѣ. Если же мнѣ, по какимъ либо причинамъ, нельзя будетъ заѣхать въ Одессу, то я бы запросилъ Васъ устроить свиданіе на одной изъ промежуточныхъ станцій, находящихся между Одессой и Жмеринкой.

Удастся ли мнѣ побывать въ Кіевѣ—не знаю. Удастся хорошо, въ противномъ случаѣ, и такъ обойдемся. Горевать особенно я не буду, потому что у меня глубокая антипатія къ этому городу, который я, обыкновенно, объѣзжаю.

Жду Вашего отвѣта, многоуважаемый Левъ Семеновичъ. Одобряете ли этотъ проектъ или нѣтъ?

Съ искреннимъ уваженіемъ Вашъ доброжелательный и преданный

П. Левенсонъ.

[1]) רוטשל.

.273

מאת הד״ר אליהו־פחה לד״ר פינסקר *).

Monsieur!

J'ai l'honneur d'accuser reçeption de votre honorrée du 2/14 avril et m'empresse de vous dire qu'en accueillant avec bienveillance le délégué de l'alliance Montefiore M-r Vissotzky je n'ai fait qu'un acte de politesse. Ce digne Monsieur qui se devoue corps et âme pour une cause purement humanitane, mérite bien, pour le moins, quelque encouragement. Je vous dirai même, Monsieur, qu'en ma qualité de Corréligionnaire il était de mon devoir de concourir plus ou moins à cette oeuvre de biefaisance. Je me considérerais heureux si je pouvais compter pour quelque chose dans le succès de cette entreprise.

Sachez, Monsieur le président, que nous sommes ici plus ou moins au courant des événements bien regrettables qui ont affecté les Israélites de votre pays et nous guettons là moindre occasion favorable pour venir en aide à ces malheureux et lointains corréligionnaires.

J'ai promis á M-r Vissotzky de lui procurer des facilités dans sa tâche et je le répète à vous,

*) כדבר הד״ר אליהו־פחה עי׳ נומר 269 בסוף הספר,

Monsieur Pinsker, que tous mes efforts tendront vers ce but.

Je saisis la présente occasion pour vous présenter, Monsieur, l'assurance de ma haute considération.

D-r Elias.

Constantinople, le 18 mai 1885.

---

277 *).

החלטת המרכז בווארשה בדבר קבוצת הבילויי"ם בגדרה **).

י' סיון תרמ"ה.

ה ח ל ט ה!

אנחנו הח"מ חברי הועד המרכזי מווארשא ומקטאוויץ נכנסנו לישיבה בסוד הועד המשנה להנהגה הזמנית לדון ע"ד השאלה שערך לפנינו ה' רק"ז וויסאצקי, באיזו אופן נושיב את הבילויי"ם היושבים היום על אדמת „גדרה". וזה אשר החלטנו:

א) כל הבנינים הכללים אשר מהם תלויה הפרחת הקולוניא והתפתחותה לימים יבואו, כבאר מים להשקות האדמה, בנינים למכולת וכדומה, נחוץ לבנות תומ"י בלי כל איחור ודיחוי.

ב) להושבת הבילויי"ם הנמצאים היום באה"ק די אם נכונן להם לע"ע שנים או שלשה בתים כפי ראות עיני ועד הפועל ועל פיהם ניסד כלכלת בתיהם ושדותיהם וכל המכשירים החיים והדוממים כראוי לבתי־אבות הנוסדים עפ"י חוקי העקונומיא הנכונה.

ג) האדמה הנקנית עבור הבילויי"ם נשארת לצמיתות להם, ומפני שעתה אין די במתי מספר אנשים לעבוד חלקת ארץ מקנת כסף הועד המרכזי, ע"כ יוסדו הבתים והכלכלות בשנים הבאות זו אחר זו, ויתר הקרקע ינתן באריסות או בחכירות לעובדי אדמה שלא יכאיבו וישחיתו את הארץ לעשותה לשדה מלחה. ראוי להשתדל שהאריסים או החוכרים יהיו מאחב"י הבקיאים בעבודת האדמה ובהמשך הזמן תמצא ידם להתישב ולהתנחל באה"ק.

ד) במשך שלש שנה צריכה כל הקולוניא להבנות בדי בתים לפי מספר בתי אבות הבילויי"ם, ואז תתחלק הנחלה ביניהם ע"י הגרלה או באופן אחר, כפי שימצא נכון לפניו הועד הפועל באה"ק.

ה) בכלל טוב מאד אם הבילויי"ם ינהגו לע"ע, עד הבנות הקולוניא כולה בכלכלה משותפת, ומפני כי הארץ רחבת ידים לפניהם יתאמצו להנהיג מעשיהם בחשבון ודעת שמושבם יהי' למופת ליתר אחינו עובדי האדמה.

Moritz Moses, Kottowitz.

י. יאסינובסקי.

שאול פנחס ראבינאוויץ (שפ"ר).

---

*) הנומרים: 274 — יסוד אגודה „אהבת ציון" בהאמבורג — ,275 — מאת הד"ר הירש הילדסהימר לד"ת פינסקר — וגם 276 — מאת הד"ר פינסקר לה' זימל — עי' בסוף הספר.

**) אף־על־פי שתמצית ההחלטות האלה כבר הביא הרמ"ל ליליינבלום („דרך לעבור גולים" 31), מכל־מקום חוזרים אנחנו ומדפיסים אותן במלואן.

278,

מאת רש"י פין להד"ר פינסקר.

ווילנא י' סיון תרמ"ה.

כבוד ידיד נפשנו הרב החכם השלם
מוהר"ר ד"ר פינסקער נ"י.
יהי נועם ה' עליו,

— — — — — — — — — — — —

אבקשו להביא במאזני שכלו את ההצעה ע"ד המכ"ע אשר אנכי מציע שיצא לאור בירושלים ע"י הרי"מ פינעס ובן־יהודה, ואם לא וסכים כבודו עמדי הנני מבטל דעתו.

אחינו ידידנו הנכבד ר' ליב קליוואנסקי מקאוונא דרש וחקר ומצא את הספר דרישת ציון מהרב הגדול ר' הירש קאלישער מטהארין, אשר הקדיש את כל ימיו ועתותיו אל רעיון יא"י, ובהיותו בווילנא מסר את הספר הזה לידי לשים עיני בו ולראות אם טוב הוא לפנינו לשוב ולהדפיסו שנית ולהפיצו בעם. אנכי שמתי עיני בו ומצאתי שבכל היותו נושא ונותן בדבר הזה על דרך הפלפול התלמודי ושואל ומשיב באיסור ובהיתר הקרבת קרבנות בא"י וכדומה מן הדברים הנוגעים במצוות התלויות בארץ,—עם כל זאת ראוי הספר לצאת לאור על ידינו כי גדול המחבר הזה ונכבד וגם קדוש בעיני גדולי הרבנים וביותר בעיני החסידים, ויש תקוה כי ימצאו דבריו מהלכים גם בלב הרבנים והלומדים והחסידים, וגם המה יתנו יד לחזק אגודתנו. והספר קטן בכמותו, מחזיק כערך שלשה עד ארבעה באגען, והוצאות ההדפסה עם נייר על כמה אלפים עקז' לא יעלו ביותר ממאה רו"כ, וכדאי הוא לנו להוציא מקופתנו את הסך הקטן הזה, ואבקשו כי בטובו יחוה לי דעתי בזה, והיה אם יסכים עמדי אשלח את הספר הזה ליד מעלתו לקבל רשיון מן הצענזור על הדפסתו באדעססא או בקיוב כי בפה ובווארשא מסיפקני אם נשיג רשיון על הדפסתו.

והנני אוהבו וידידו מכבדו כרום ערכו

שמואל יוסף פין.

.279

מאת י. יאסינובסקי לד"ר פינסקר.

Варшава 13/25 Мая 1885 г.

Многоуважаемый докторъ,

Левъ Семеновичъ!

— — — — — — — — — —

Вчера мы сообщили Вамъ отвѣтъ нашъ на предложенные намъ г. Высоцкимъ вопросы [1]). Находя отвѣтъ этотъ изложеннымъ не совсѣмъ точно на еврейск. языкѣ, считаю нужнымъ повторить его:

Песахъ-Тикво, наличные колонисты въ Іесодъ-Гамала (говорю наличные, въ виду того, что въ составъ ихъ входятъ и такіе, которые еще живутъ и даже благоденствуютъ въ Межирѣчьѣ, сѣдлецкой губ.) и нѣсколько нуждающихся семействъ въ Ришонъ-Леціонѣ должны получить въ теченіи шести мѣсяцевъ, по мѣрѣ надобности, все необходимое имъ, по исчисленію г. Высоцкаго, единовременное пособіе. Билу, или Катро, состоящее изъ 9 холостыхъ, получитъ теперь на колодецъ и на устройство и обзаведеніе двухъ комплектныхъ участковъ, за симъ ежегодно—на такіе же два участка; до полнаго устройства всей колоніи должно быть ведено общее хозяйство подъ управленіемъ избраннаго изъ ихъ среды, или изъ другихъ способныхъ мѣстныхъ колонистовъ, эконома; такъ какъ 9-ть человѣкъ не въ состояніи обрабатывать всего пространства земли, предназначенной для этой колоніи, будемъ прибавлять къ нимъ постепенно способныхъ къ земледѣлію людей изъ вновь являющихся кандидатовъ, иногда даже со средствами; когда вся колонія будетъ совершенно устроена и обзаведена, тогда она распредѣлится по участкамъ между наличными колонистами по заслугамъ и по жребію.

— — — — — — — — — —

Г. Мозесъ нарочно пріѣхалъ сюда для переговора съ нами о центральномъ бюро, которое необходимо не только для насъ, но и для распространенія и успѣховъ дѣятельности Монтефіоровскаго союза на западѣ. По его словамъ, въ Берлинѣ, покуда не будетъ мѣстнаго кружка, нельзя имѣть и легальнаго бюро; на такой кружокъ мы не можемъ расчитывать, потому что тамошніе самые лучшіе приверженцы, опасаясь насмѣшекъ со стороны антисемитской прессы, не рѣшаются просить разрѣшенія на учрежденіе кружка, и это есть главная причина неосуществленія г. Зимелемъ до сихъ поръ бюро; не легальное же бюро, которое г. Зимель, послѣ неудачъ своихъ, стремится образовать, не можетъ принести ни для насъ, ни для запада никакой рѣшительно пользы. Поэтому онъ, г. Мозесъ, предлагаетъ потребовать отъ г. Зимеля положительнаго отвѣта—расчитываетъ ли онъ и когда учредить въ Берлинѣ кружокъ, изъ членовъ котораго можно было-бы организовать центральное бюро или нѣтъ. Я вполнѣ раздѣляю мнѣніе г. Мозеса, больше оставаться въ выжидательномъ, не опредѣленномъ положеніи нельзя. Если мы получимъ рѣшительный отказъ отъ г. Зимеля, то, по словамъ г. Мозеса, возможно будетъ организовать бюро въ Бреславлѣ, гдѣ существуетъ уже Монтефіоровскій кружокъ.

— — — — — — — — — —

Съ совершеннымъ почтеніемъ и искренней преданностью остаюсь

готовый къ услугамъ Вашимъ

И. Ясиновскій.

1) עי' לעיל נומר 277.

.280

מאת א. וֶנֶציאני לד"ר פינסקר *).

Constantinople le 26 Mai.

Monsieur le Docteur Pinsker Odessa.

En commençant, je vous prie de m'excuser si j'assure la présente lettre, car je ne voudrais pas qu'elle aille perdue.

Sous les auspices de Monsieur Scheid, secrétaire du Comité de bienfaisance de Paris et chargé du bien-être des colonies de Samarine et d'autres, je prends la plume pour me mettre en rapport avec vous.

De temps en temps, il vient à Constantinople quelques Messieurs chargés du Comité de Colonisation en Palestine, pour achat de terrains, pour obtenir quelques concessions etc. etc. ils tournent à droite et à gauche et enfin ils viennent tomber chez moi par hazard. Ces Messieurs, ne connaissant par la langue ni les moeurs du pays, ne sachant pas comment les choses se passent en Turquie, ne peuvent certainement pas arriver à bon bout, de là toutes les difficultés qui surgissent de jour en jour; vous conviendrez avec moi que pour une affaire comme celle-ci, il est nécessaire le plus stricte secret *

enfin, il serait trop long de donner ici toutes les explications nécessaires, mais pour appuyer mon mot qu'il faut faire les choses dans le plus stricte secret, je ne ferai que vous dire ce que vous savez aussi bien que moi: 1. Les chrétiens ont

*) על אדות ה' אבילם ונציאני — אחי ונציאני מזכירו של הבארון הירש — עי' ב„קבוצת מכתבים" (מכתב נ"ד עמ' 60 ומכתב נ"ו עמ' 74).

leur Dieu en Palestine; 2. Les Turcs ont peur qu'il leur arrive la même chose qu'en Bulgarie; 3. La * * * est intéressée à empêcher l'emigration des Israélites; 4. N'oublions pas qu'il existe un Iradé Impérial contre les Israélites; et tant d'autres difficultés semblables, *

Monsieur Wissotzky, de passage à Constantinople, délégué du Comité Israélite de Colonisation en Palestine, ayant su que Monsieur Scheid s'est servi de moi pour recouvrer les terrains de Samarine et des autres colonies perdues à cause de la mort de Mr Lebl, m'envoya chercher et me posa ces questions: 1. S'il était possible d'améliorer le sort des Israélites en Palestine et quelles étaient les démarches à faire, je lui ai répondu, qu'il était très possible, mais en faisant des démarches tout-à-fait officieuses, tout en lui donnant toutes les explications nécessaires et en lui disant que les démarches officielles auraient éveillé le chien qui dort. 2. S'il etait possible d'obtenir de recommandation du Ministre de l'Intérieur pour le Vali de Damas;—je lui ai répondu, qu'il était probable que je pusse obtenir une lettre comme celle-ci, mais, pas pour lui, car, à quel titre j'aurais pu obtenir une chose comme celle-ci pour une personne inconnue? tandis que pour moi qui ai travaillé en faveur de l'émigration au moment de la guerre turco russe, moi qui ai travaillé à la prefecture, qui suis connu etc. etc. c'est autre chose. 3. Si l'on pouvait faire des achats de terrains en Palestine;—je lui ai dit qu'il n'était pas difficile, mais qu'il fallait les faire, ou pour mieux dire, executer le transfert plutôt à Constantinople que là-bas, pour deux bonnes raisons, c'est qu'il y a des personnes haut placées ici, qui ont des terrains là bas et qui ne demandent mieux que de s'en défaire, nous les aurions donc bon marché et s'ils veulent leur argent ils doivent nous aider à nous servir du personnel et des ouvriers qu'il nous paraîtra le mieux, aussi donc, si nous parvenons à acheter des terrains sous certaines conditions, comme par exemple en payant par annuités, les vendeurs ont intérêt à ce que l'on ne nous fasse pas des misères pour percevoir leur argent sans difficultés, qui est-ce qui osera soit ici, soit ailleurs de contrarier un ministre ou un parent du sultan? Vous comprenez, que celui qui voudrait ne faire qu'un commencement d'intrigue courrait le risque de tomber en disgrâce. Monsieur Wissotzky m'ayant demandé de lui procurer quelque terrain, je lui ai présenté deux grandes propriétés

— — — — — — — — — — —

4. Si l'on pouvait obtenir la concession d'une banque agricole; je lui ai répondu que jaurais travaillé dans ce sens, mais, que je ne pouvais pas répondre de suite, car, je ne savais pas, s'il existait déjà une concession de ce genre, et s'il n'existait pas, je pouvais me mettre en rapport secret avec certaines personnes de compétence qui pouvaient pousser l'affaire. 5. Si l'on pouvait obtenir des concessions de fabriques; j'ai répondu que s'il s'agissait de machines il fallait une concession, mais s'il s'agissait de travailler à la main il n'était pas nécessaire d'avoir des concessions, et je lui ai conseillé de commencer à former des ateliers de telle au telle fabrication manuelle et ensuite on aurait pu demander une concession, que du reste, il fallait commencer par quelque chose et qu'il ne fallait pas attraper le ciel avec les mains pour ne pas tomber dans les espaces imaginaires.

Le départ de Monsieur Wissotzky, ne m'a pas permis de me rendre compte des affaires dans leur vraie position, il m'a dit qu'après un mois, il serait de retour et il m'a prié que je lui écrive sur ce que j'aurai pu faire, je n'ai pas manqué de le faire et en attendant son retour, je n'ai pas manqué de faire connaissance avec quelque personnes du Palais Impérial, d'aller voir mes ancienees connaissances, mais comme simple visiteur ou comme ayant quelque affaire particulière, * * * * * * * * * * * * * * *

Or, après un mois et demi d'attente, Mr Wissotzky m'écrit qu'ayant trouvé les colons en mauvais état il ne peut rien faire pour le moment, avant d'avoir mis en état normal ce qui existe déjà; la raison est très juste, mais les occasions que nous avons aujurd'hui nous ne savons pas si nous pouvons les trouver plus tard, et c'est à cet effet que je vous écris la présente, sous les auspices de Mr Scheïd, pour vous proposer l'achat des propiétés que j'ai avancé à Mr. Wissotzky et en même temps, d'après ce que vous m'écrirez, je vous parlerai des moyens que je peux employer pour entroduire les Israélites dans ce pays

A. Veneziani.

.(* 283

מאת הד"ר פינסקר לרש"י פין**).

י"ג סיון תרמ"ה

כבוד ידידי ואהובי הרב החכם הגדול
כ"ש מוהר"ר שמואל יוסף פין נ"י!

— — — — — — — — — — — — —

בדבר דעתו ע"ד התמיכה לבני פ"ת וביל"ו[1]) ידשני כבודו להגיד לו כי אין דעתי מסכמת עם דעת

---

*) החומר: 281 — מאת ה' זימל לשפ"ר — וגם 282 — מאת הד"ר ר. בירר לד"ר פינסקר — עי' בסוף הספר.

**) מארכיונו של רש"י פין.

1) את תמצית דעתו מוסר הרמל"ל („דרך לעבור גולים" 33). אנחנו לא מצאנו את מכתבו של הרש"פ, שבו הוא מרצה את דעתו זו. ועי' להלן נומר 289.

כבודו הרם. סך עשרת אלפים רו"כ ימעט לבני פתח תקוה כפי דברי ה' וויסאצקו ולפזר את הבילויים בפתח תקוה אין לדעתי שום נחיצות. אם כן נעשה עלינו לקנות בעדם קרקע מחדש וגם התמיכה הראויה להם למכשירי עבודת האדמה לא תמעט על ידי זה כלל, כי אחת היא אם נבנה להם בתים ונקנה להם בהמות וכו' בפתח תקוה או בגדרה, ומדוע נרבה הוצאות לקנין קרקע בעדם ונגזול מהם את עמלם שעמלו בגדרה ונטעו שם עצי גפן? והנה סוף סוף אומר כבודו הרם לעשות זאת אך לשעה, „עד אשר תמצא ידנו לכונן גם את מושב קטרא בשבילם", אבל למה לנו ההוצאות הכפולות האלה? האמנם כבודו אומר כי הוא יועץ עצה זו „למען אשר תמצא ידנו להושיע גם לבני יסוד המעלה ולהיחידים בר"ל", אבל לדעתי אין צורך בכל זה הקמוץ בדבר התמיכה. ביד ה' וויסאצקי יש כעת ארבעה אלפים רו"כ שלקח מווארשוי, שלשה אלפים רו"כ שמסר לו הד"ר אדלער, ועוד ישנם בשלמות שני אלפים רו"ב שנשלחו בעד יסוד המעלה אחרי אספת קאטאוויץ ולדאבון לב עוד לא הגיעו לידם ונמצאים עתה בירושלים. בקופת המזכרת לפי דברי שפ"ר יש כעשרים אלף רו"כ, ואם נחשוב כי התמיכה לכל הקולוניסטים אינה דרושה להם בפעם אחת ונוכל לתתה בזמנים שונים, אם נחשוב את הכסף שיבוא עוד לידינו במשך השנה בין מהאגודות שנתאחדו כבר ובין מהאגודות העומדות להתאחד עם המזכרת, נראה כי לא יבצר ממנו לתת עזרה הגונה לכל הקולוניסטים הדורשים תמיכה, ובענינים כאלה הקמוץ מזיק מאד, כי אם נוכל לתת את התמיכה בעין יפה אז ימעט לחץ העובדים וידיהם תעשינה תושיה יותר הרבה מאשר נתן להם תמיכתם במחיקה יותר מדאי וידיהם תשארנה אסורות במקדם באין אפשרות לפתח ולשדד אדמתם ככל הצורך. בכל אופן לא אוכל להחליט מאומה עד אשמע דעת כל החברים.

ע"ד הדפסת ס' „דרישת לציון" להגאון מוהר"צ קאלישער ז"ל[2]) הנני מסכים להוציא מקופתנו מאה רו"כ, אבל אדמה כי לא יכבד להשיב את הכסף הזה אל הקופה מפדיון החוברות, ובזה נסלק מעלינו תלונות איזה חברים שעשינו דבר והוצאנו כסף ופיהם לא שאלנו. בקרוב אכתוב בענין זה לחברנו ה' ל' קאלי-שער (בן הגאון הנ"ל) ואבקשהו הסכמתו על הדפסת הספר וגם אציע לפניו להשתתף בהוצאות ההדפסה תמורת עקז. מספר אשר יקבל אחרי ההדפסה.

בדבר התמיכה להוציא בירושלים לאור מ"ע לחדשים ולשבועות ע"י החכמים ה"ה פינס ובן יהודה הנני חפץ לחשוך הדבר לעת אחרת, כי זה לא כבר הקצבנו פרס להמו"ל המגיד בסך שלש מאות רו"כ וגם על זה יש איזה עוררין.

הנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא

ד"ר ל. פינסקר

2) עי' לעיל נומר 278.

284.

מאת המרכז בווארשה לד"ר פינסקר.

י"ד סיון תרמ"ה.

לכבוד הרב החכם השלם, האדון היקר
והחבר הנכבד הדוקטור ל. פינסקער נ"י.
שלום וברכה!

בשבתנו יחד בסוד חברים ממתיקים סוד ע"ד עתידות הענין הקדוש שאנו עסוקים בו נגענו גם במשפט האספה העתידה להיות בהעת הקרובה — בעוד שלשה או ארבעה חדשים. כאשר ירדנו לעומקה של ההלכה הזאת באנו לכלל הסכמה עפ"י שקול דעתנו, שבהאספה השניה צריכה בחירת החברים להועד המרכזי להיות קודמת להאספה, לא כמו שהיה באספת קטוויץ, שנעשתה בעת שהיו כל חובבי ציון משתמשין בערבוביא ועוד לא נודעו בכלל מי ומי הם הם הנתונים בכל לבם להרעיון של ישא"י. אל החלטה הזאת באנו עפ"י הטעמים האלה: 1) לפי ההשערה הקרובה לודאי לא יהיו מספר הנאספים עתה מרובה מבשנה העברה ואם תצא עוד הפעם הבחירה מחיק האספה נתן שנית מקום לבעל דין לחלוק שהחברים המה בוחרים ונבחרים. 2) הנאספים מכל קצות ארצנו יוכרחו שנית לבחור רק את הנמצאים באותו מעמד, מפני שכל אחד מהחברים איננו יודע ומכיר רק את בני עדתו או מהיושבים בהסביבה. 3) הבחירה להועד התמידי צריכה להעשות בדעה צלולה ובהשתתפות רוב מנין ובנין חו"צ מה שאי אפשר ע"י אספה, כמובן. ע"כ הננו מגלים את דעתנו שנחוץ לקרב אל מעשה הבחירה בקרב הימים, כמו שנחוץ לעשות יתר ההכנות אל האספה השניה בזמן קרוב. ולמען אשר הבחירה תהי' מרוצה לעם ועפ"י הצדקה אשר לכל האגודות לחוות דעתם בהמפעל הנכבד לעתידות הענין, ראוי:

1) לשלוח מכתב חוזר לכל האגודות, שכל אחת תודיע מספר חברים שלשה או חמשה בתור קאנדידטים להועד המרכזי, מן הידיעות האלה נוציא מספר הקאנדידטים שיעלו לערך ששים או שבעים לכל היותר, מפני שאגודות רבות יבחרו באיש אחד

2) אחרי הודענו מספר הקאנדידטים בשמותם לעריהם נשלח הרשימה הזאת אל האגודות לבחור מקרבם שמונה עשר איש ולשלוח את רשימתם אל כבודו בתור ראש ההנהגה במעטפה חתומה בשתים

או שלש חתימות ואחרי בוא תשובת כל האגודות יפתח כבודו את המעטפות בישיבת ועד־הבחירה אשר ימנה באדעססא ועל פי רוב דעות יקום דבר בחירת החברים להועד המרכזי התמידי.

3) אחרי הודע אחרית דבר הבחירה יושלח מכתב־חוזר אל הנבחרים החדשים לקחת עמם דברים ע"ד מקום וזמן האספה השניה ליסוד הלשכה הקבועה עם יתר הענינים העומדים על הפרק.

אם ימצא כבודו הצעתנו זאת למתאמת אל חפצנו יואיל נא להודיענו ואז נשלח מכתב־חוזר לשאול את פי כל חברי הועד, איך שיהי', עת ההכנה אל האספה השניה הגיעה וטוב נעשה אם לא נדחה המעשה של ההכנות עד אחרית ימי הקיץ.

לתשובתו נחכה והננו חבריו מוקיריו ומכבדיו כרום ערכו

שמואל בהרב מוהר"יל מאהליוועריז[1]

י. יאסינובסקי

המזכיר שאול פנחס ראבינאוויץ (שפ"ר).

1) בי"ג סיון כתב הרב מוהיליבר לד"ר פינסקר: „הנני כעת בווארשא עפ"י מכתב אשר קבלתי לבוא לפה יען כי נתהוה פירוד הדעות בין חובבי ציון, וה' יעזור לי לעשות שלום אמת ביניהם". — ועי' להלן נומר 289 והערה שם.

.285

מאת ר' שמואל מוהיליבר לד"ר פינסקר.

ב"ה, ה' כ"א סיון תרמ"ה.

כבוד האדון הנעלה, גביר בעמיו, חכם ושלם ה' ל. ד"ר פינסקער נ"י.

מכתבו מן י"ז דנא קבלתי תמול בדבר הועד הפועל אשר יצא לאור עפ"י ידידינו ה' ויסאצקי באה"ק, וגם בו שלטה החלוקה, כי חלקהו לשנים ביפו ובירושלים, לא הוטב גם בעיני, כי לפי דעתי היו מספיק שיהי' ביפו, וגם יש לפקפק על איזה אנשים בפרט[1]), אבל מה אוכל לדין על פעולת ה' ויסאצקי והוא מבפנים ואנכי מבחוץ. בקשתו ממני לכתוב להרה"ג וואכס הגאב"ד דפיעטערקאו, ידע כבודו הרם כי אנכי ידעתי את האיש ואת שיחו מכבר והוא מנגד גדול ליישוב אה"ק, וברצונו להרוס את כל הבנין עד היסוד, ע"כ אין מח לדבר אתו כלל. ויתר הדברים לא אוכל לפורטם בכתב. — — — — — — — — — —

ידידו המוקירו ומכבדו כערכו הרם והנעלה

שמואל בהרב מוהר"יל מאהיליוועער

.286

מאת דוד גורדון לכ"צ מירקין[*].

ב"ה, ט"ו סיון תרמ"ה ליק.

לידידי החה"ש יקר ונכבד שלום.

— — — — — — — — — — — —

בדבר „בני ברית" אגיד ולא אכחד כי נסתרו דרכיהם גם ממני, ומעולם לא לקחתי לי המועד להתחהות על קנקנם, כאשר זרה רוחי לכל החבורות המסתירות מחשבותיהם ומטרתם מדעת הקהל. כי אם טובה המטרה הלא יכולים להודיעה בקהל רב, ואם לא טובה היא, הלא אין לספח אליהן. אבל אשר אני אחזה לי גם דרך זה הנהו מאֹדע ארטיקעל. אחינו בארצות הנאורות החפצים להתדמות לנוצרים בכל דבר, באו בעצה אחת ליסד גם בתוכם אגודה כעין הבונים החפשים, אחרי רואם כי הבונים החפשים הנוצרים, אף במקומות שיקבלום בחברתם, מביטים עליהם בעל.. יהודים. ע"כ בנו במה לעצמם וישימו סתר למו ומתאספים לפעמים, אוכלים ושותים ומדברים גבוהה גבוהה מהומאניטאֶט וקולטור, וכן התמו! — אין מטרה אחרת טובה וקדושה בעולם כמטרת עשות טוב וחסד וצדקה, ואנשים הבאים באגודה לעשות זאת אין להם כל הכרח להסתיר מטרתם. ועוד לא שמעתי ממעשה הטוב שעושים בני ברית.

והנני ידידך מוקירך

דוד גאדראן.

*) מן הדקומנטים, שהמציא לנו ה' יוסף מירקין.

---

1) רשימת האנשים שנבחרו להועדים נדפסה ב„קבוצת מכתבים" (מכתב ע', עמ' 125/6). וע"ד חלוקת הועד לשנים כותב ה' וויסוצקי במאמרו „ספר המסע באה"ק" („האסיף" תרנ"ד, עמ' 123) בדברים האלה: „עיקר ישיבת הועד הפועל וחוג פעולותיו צריך להיות ביפו דוקא... ושם „ירושלים" ביחוסו לועה"פ הוא רק לתפארת הקריאה ולנוי... ומה יכולתי עשות אם לא מצאתי פה ביפו את האנשים הראויים והמוכשרים לזה, והוכרחתי ליסד לשכה בירושלים גם כן ולבחור שם באנשים ידועים ואנשי־שם". ובמכתב להד"ר פינסקר מן י"ב תמוז הוא כותב (מיפו): „בנוגע לדבר „ועד הפועל" ידע אדוני אשר במשך ימי שבתי פה... ראיתי ונוכחתי, כי כל מעשה האספה והבחירה בלשכות ועד הפועל איננה שוה מאומה. הלשכה בירושלים לא תוכל להביא לנו כל תועלת ואף לא כל־שהוא, אחרי שרחוקים הם ממקום המעשה, וביחוד מצאתי לנכון להשתמט מעט מה' פינס, אשר סוף כל סוף אם תהיה לשכה בירושלים ונבחריה יהיו אלה שנבחרו אז יעמדו כולם רק תחת ה' פינס... וגם פה (כלומר: ביפו) אחרי אשר תהיתי על קנקן אלה שנבחרו לא מצאתי בהם מוכשר לזה מבלעדי הגביר והחכם סי' אברהם מויאל... מלבד שהוא עשיר ובטוח גדול הנהו נכבד מאד הן בעדתו והן אצל שרי הממשלה פה, וכמעט כל עניני הבאראן הנוגעים להמושבות ועניני חכי"ח ב„מקוה ישראל" נתחכין על פיו. לכן החלטתי בדעתי להשאיר את ה' מויאל ולצרף אליו את ידידי החכם — אשר בחנתיו ונסיתיו — ה' אלעזר רוקח י"י לסופר ומזכיר..."

ועי' ההערה לנומר 300 אשר בסוף הספר.

.287

מאת רש"י פין לד"ר פינסקר.

כ"א סיון תרמ"ה פה ווילנא.

כבוד ידידנו הרב החכם השלם וכו' מוהר"ר
ד"ר פינסקער נ"י. יהי נועם ה' עליו.

— — — — — — — — — — — — —

מתשובתו אלי ע"ד בני ביל"ו[1]) רואה אנכי שקצרתי במכתבי אל מעלתו ולא בארתי דברי די באור, כי בהציעי את דעתי לחלק את בני ביל"ו בפ"ת ובשאר הקולוניות היתה כונתי שיסופחו בני ביל"ו אל המשפחות לאחד אחד לעבוד עבודה בבית משפחה אחת בתור שכיר ועוזר במלאכה, ועל מנת כן יותן כסף העזר לבני פ"ת ולבני שאר הקולוניות אשר יאותו לקבל ולאסוף אל ביתם מבני ביל"ו, אבל לא לקנות בעדם קרקעות בפ"ת מחדש ולבנות להם בתים ולקנות להם כל מכשירי העבודה. אפס כבר אמרתי למעלתו שדעתי דעת יחיד ודעות הרוב יכריעו.

וגם עתה בשלחי את כל הקוויטאנציות לווארשא הנני מוסיף לבקשו ולהעירו להיות מתון בדבר ושלא לרוקן את כל הקופה עד גמירא, ולכל הפחות ראוי שישאר בהקופה סך 20% מן הסך שנמצא הכל, והלא גם מעלתו במכתבו אמר שאין אנחנו צריכים להוציא את כל הכסף בפעם אחת, כי אם בהמשך הזמן.

— — — — — — — — — — — — —

ידידו אחיו
שמואל יוסף פין.

1) עי' לעיל נומר 283.

.(*289

מאת ר' שמואל מוהיליבר לרש"י פין**).

ב"ה. ה' כ"א סיון תרמ"ה,
[ביאליסטוק].

כבוד ידי"נ הרה"ג המפורסם הכם הכולל
וכו' מו"ה שמואל יוסף פין נ"י, רב
שלום וברכה.

הבטחתי את כה"ר לכתוב לו מווארשא, אמנם לא הספיק לי העת, יען כי דברי ריבות אשר עצמו למאוד בין בעלי ועד ישוב א"י הפרטי אשר בווארשא[1]) לקחו את כל עתותי שם, עד כי לא הי' לי מניחה אף רגע, והודות לה' אשר השבתי לע"ע דברי ריב ומדון ונתאחדו בשלום[2]). והנה בדבר אשר בקשני כה"ר לבוא למחנם בעת אשר יקראוני ע"י דעפעשא מאוד הי' חביב עלי להשתעשע יום או יומים בחברת כה"ר, אבל יען כי עיקר הדברים הוא להתיעץ בהשגת הרשיון מעיה"מ, ואצלי נגמר שלא להתערב בענין זה ולא לחות דעתי בזה כלל, יען כי בקשת הרשיון נחוץ מאוד להענין הקדוש, אבל גם מסוכן מכמה טעמים, ע"כ לא אוכל לאמר לא הן ולא לאו, והנני מוסר את דעתי לדעת כה"ר לעשות כפי חכמתו, והית"ב ישים בלבם עצה היותר נכונה לטובת הענין.

הנני ידידו הדו"ש באה"ר מוקירו ומכבדו
שמואל בהרב מוהר"ל מאהליווער.

*) הנומר 288—מאת הד"ר דריבינוביץ לד"ר פינסקר — עי' בסוף הספר.

**) מארכיונו של רש"י פין.

1) עי' לעיל הערה לנומר 284.

2) בידינו נמצאת „החלטה"—מן י"ח סיון תרמ"ה—בדבר השלום, שעשה הרב מוהיליבר בקרב חובבי-ציון בווארשה, והרי אנו מביאים בזה שורות אחדות ממנה:
„על פי בקשת אחדים מטובי החברים לחובבי-ציון פה עירנו ווארשא שמנו עין על פעולת החברה היקרה ותהלוכותיה... והנה אחרי אשר העברנו שבט בקורת על כל מה שנעשה ומה שנחוץ לעשות... באנו לידי החלטה: א) בפעולת הועד הפועל, שהוא רק כלי-שרת ומוציא לפעולת-ידים פקודת ראשי האגודה, אין כל נפתל ועקש. חברי הועד עשו ועושים מלאכתם באמונה, בסדרים ישרים... והננו מסכימים שיאחזו ישרים ותמימים את דרכם ואל ירפו ידם מעבודת הקודש כאשר עשו עד היום. — ב) להרים כבוד החברה ולחזקה מצאנו לנכון, שהעומדים בראשה יהיו אנשים של צורה, זקני העדים ונוחים למקום ולבריות ועם זה מסורים בלבם ונפשם להדעה הקדושה בלי ליאות והתרשלות. וע"ב הננו מסכימים שמלבד חברי הועד... יקבלו עליהם עבודת הקודש גם הנכבדים (אחד-עשר איש) בס"ה שמונה ועשרים איש עם הנבחרים שמכבר.—ג) לטובת הסדרים הנכונים הסכמנו, שמהחברים האלה ימנו ועד המועצה מתשעה אנשים, אשר יתחלקו לשלש מחלקות, שלשה איש בחודש לנצח על מלאכת הקודש ולהשגיח על עבודת הועד-הפועל וסדרי הגביה". (בתוך תשעת חברי המועצה נמנו גם ה' י. יאסינובסקי, ה' י"מ מאירסון וה' ב. ריטנברג, שהשתתפו באספת קאטוביץ). על ה„החלטה" הזאת התומים: הרב מוהיליבר, יצחק ברי"א ז"ל הכהן פייגענבוים מ"ץ בווארשא וה' י"מ מאירסון.—

.(*291

מאת הד"ר פינסקר לרש"י פין.

כ"ה סיון תרמ"ה.

כבוד ידידי הרב החכם השלם המפורסם
לשם ולתפארת כ"ש מוהר"ר שמואל
יוסף פין נ"י!

את מכתבו קבלתי[1]). בדבר כמות התמיכה לא הגידו רוב החברים את דעתם ועל כן קשה עלי להחליט דבר בזה, בהיותנו עומדים מבחוץ ואין אנו

*) הנומר 290 — יסוד אגודת צעירים „עתיד" בווינא — עי' בסוף הספר.

1) עי' לעיל נומר 287.

יודעים את הצרכים. ואם מצד אחד עלינו להזהר בכסף הצדקה, הנה מצד השני עלינו לדעת היטב את כל פרטי הצרכים של העובדים, ומי יודע אם התמיכה במחיקה גדולה יותר מדאי לא תגרום לנו הוצאה מרובה לעתיד, ואם לא, להפך, תמיכה הגונה תמהר להעמיד את הקולוניסטים במרחב ואז לא תדרש להם תמיכה מרובה לעתיד. לדעתי ראוי היה למסור הדבר לפי ראות עיני ה' וויסוצקי, כי מי כמוהו יוכל לדעת כל פרטי הדברים. ועוד אתישב בזה.

אחינו בחארקאוו מתרעמים מאד על ההחלטה שנעשתה בביאליסטאק להשאיר מקופת החברה סך 20% לאוצר שמור, והנם אומרים שאם גם היה הדבר נחלט בסוד רוב החברים גם אז היה ראוי לבטלו בשעה שעיני כל חו"צ נשואות להצלחת הקולוניסטים ולהעמידם במרחב, וכל שכן עתה שאך יחידים החליטו את ההחלטה ההיא. כשאני לעצמי, אם גם אינני מסכים עמהם, מכל מקום מוצא אני את הסך 20% לרב הכמות, ולדעתי די היה לנו אם היה משתמר באוצר סך 5%. אבל כמדומה לי שעל ידי הכסף ששלח ה' צעדערבוים לפני הפסח נוכל לצאת ידי שתי הדעות.— בדבר הבילויי"ם אין דעתי מסכמת כלל לעשותם שכירי יום בהוה ולעתיד ולהאביר תקותם להיות בזמן מן הזמנים אנשים עובדים, העומדים ברשות עצמם.

הנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא

ד"ר ל. פינסקער.

.292

מאת חובבי־ציון בביאליסטוק לד"ר פינסקר.

בעז"ה כ"ו סיון תרמ"ה
ביאליסטאק יע"א.

כבוד הרב החכם, אוהב עמו ורב פעלים
כש"ת ד"ר ל. פינסקער נ"י שלום!

אם כי אין לנו כל צדקה לחות דעתנו לפני אדוננו, אבל נצא הפעם מגדרנו מפני עת לעשות כזאת, בראותנו כי סכנה מרחפת על פני הרעיון הקדוש אשר אנחנו נושאים נפשנו אליו, וע"כ כלכל לא נוכל מלשפוך סוד שיח שרפי לבנו, ואת אדוננו הסליחה.

אם כי מאז נתנה המשרה על שכם אנשי ווארשא, והמה רוח החיה באופני הישוב מבלי פנות לעצות זולתם שבענו רוגז ואין נחת, הדברים יגעים לתאר כמו את כל אשר יעשו למרות רצון כל חובבי ציון. רצונם עז ודעתם ברזל ונחושת לבלי חת מפני כל המחאות ודברים של טעם הנובעים מלבות חובבי ציון באמת בלי כל פניה יהודית, אחת נספר לפני הדר כבודו, ומזה יקיש על השאר, כי הענינים שבצינעה אשר כל כבודם הסתר דבר הנה הנם לשיחה בפי בריונים ופוחזים בעירנו ימים מספר טרם יודעו לאדמו"ר הגאב"ד נר"י אשר בין חברי הועד המרכזי נמנה, ואנשים ונערים פריצים המה המושפעים ומשפיעים על הועד המפקח בווארשא, דרך צנורות יגרשו טיט ורפש, וכדאי בזיון.—אחרי כל אלה קוינו לימים טובים מאלה, ועוד לא רפה רוחנו כמו פג לבנו ורפו ידינו כעת אחרי ראותנו כי בכל פנה שאנחנו פונים צלמות ואי־סדרים יקדמו פנינו ויד השטן מצחקת בנו להפוך מכל מתוק מר.—משלחת הגביר הנכבד ה' וויסאצקי אשר אמרנו כי היא תביאנו אל המנוחה והנחלה נהפכה לרועץ בראותנו כי מלבד אשר פרץ חוק וגבול גבלנו לו במדה נפרזה, עוד החליף דעת עצמו מן הקצה אל הקצה, ראש דבריו היה לכונן כל מבטי עינינו להמוך באנשי „פתח תקוה" הטובה בעיניו, ובדבר בני ביל"ו טען: להד"מ, ביל"ו אין כאן אבל יש כאן תרמית ואחיזת עינים, כזאת חרץ בהיותו ביפו, אבל אך צעד צעד בשערי ירושלים שנה טעמו ושטתו ואחרת היתה אתו: כי בני ביל"ו ראשונים המה לקבלת התמיכה ופתח תקוה אחרונה, ובדעתו לצמצם סכום התמיכה לפ"ת בערך ארבעת אלפים רו"כ.

ע"ד ועד הפועל כפול שנים אשר מנה ה' וויסאצקי, הננו רואים כי שבה העטרה ליושנה והיתה לראש פינס, כי יתר חברי הועדים אינם בעלי מעשה והמה אך לכסות עינים ולשבר את האוזן כי ה' פינס איננו דן יחידי, ואחרי אשר נכיר טובה להחכם פינס אשר היה ראש וראשון לעורר את הרעיון היקר לנו מנפשנו ולהשפיעו מהתם להכא, לא נוכל בכל זאת לשכוח כי על ידו ירדו כסף תועפות לטמיון והרבה ר"ה כושל לעוה נתיבותינו ולשרך דרכנו. האם אין די לנו אות ומופת בזה כי ה' פינס לא יצלח לפקח ע' ענין הישוב בפועל ובמעשה כ"א ברוח, ובדבר שנצטערנו בו עד הנה נכשל בו עתה מחדש ע"י הועד משנה שהפקיד ה' וויסאצקי, ולדאבון לבנו כבר נראה פעולת הועד החדש בהשנות דעת ה' וויסאצקי לרעת „פתח תקוה", כי כאשר נחזה אנחנו עוין ה' פינס את בני פ"ת ויש בלבו טינא עליהם כי המה נתנו שמו לשמצה.—

ע"כ חלילה חלילה לנו לשאת פני ה' וויסאצקי היקר לנו בדבר נכבד כזה העומד ברומו של הרעיון הקדוש ואחריתו כרוך בעקביו, חלילה לנו להביט בדומיה איך יפול דבר אם לשבט או לחסד, אם נתאפק ונחשה נחטא להרעיון חטאת לא נוכל כפרה ונביא עליו שואה נצחת. וכבוד אדוננו הגאב"ד דפה אשר בחרף נפש מסר את עצמו להרעיון הזה כבר עמד מכח ונלאה נשוא תהפוכותיו בתגרת ידי אנשים פרטים החפצים אך להשתרר והרעיון בעיקרו איננו נר לרגלם, עד כי כמעט רפו ידיו ונואש מתקוה אם לא יעמוד גבר הכם

בעוז ואמיץ לב בגבורים כמהו, אדון נעלה! לפלס נתיב ולישר ההדורים בחזקת היד.

לעת עתה נרהיב בנפשנו עוז לחות לפני הדר כבודו דעתנו ואדיר חפצנו כי ישלח כבודו דעפעשע לה' וויסוצקי כי ימנה את הרב פרומקין[1]) היושב בפתח תקוה (על חשבון עצמו) בין חברי ועד הפועל, כי ידענו אותו לאיש אמת ובעל דעה מיושבת ונותן נפשו על הישוב, ומלבד כי נרויח בו כי ישוה את המשקל נגד ה' פינס ומתחת ידי שניהם יצא דבר מתוקן, עוד תצמח לנו על ידו טובה כי משלחיו באיראפא יסמכו ידיהם עליו להיות עמנו בעצה אחת וידיהם רב להם לפעול ולעשות לטובתנו, עוד זאת נבקש כי יתן אדוננו צו לווארשא לבלי ישלחו לעת עתה את הכסף עד בוא פקודתו להם, ובזה נרחיק למצער הרעה הנשקפת לנו, כ"א יבזבז ה' וויסאצקי כל כספינו לפי שטתו האחרונה יתקוממו כל החבורות, ומי יודע אחרית דבר, ובתוך כך נמצא ידינו איך להסב את הרעה ונמצא הרוחה.

מוקיריו ומכבדיו כערכו הרם

יוסף חאזאנאוויטש

(ועוד שלש חתימות).

גם אנכי הנני דורש בשלום מעלת כבודו הרמה. לדאבון נפשי אין לי מה להוסיף על דברי הנכבדים דמעל"ד, רק כי כל דבריהם נכונים ואמיתים, עד כי כאשר אזכור כי הרעיון הקדוש אשר כמעט כלה כחי ואוני תמס יהלך כעת ועומד חלילה לשוב לאפס ותוהו, תשוח עלי נפשי ויגון אתהלך קודר עד כי אובד עצות אני. איזה פרט קטן יש לי להוסיף כי לא אבין למה לנו לשני סופרים בכסף מלא באה"ק, המעט הכסף אשר הלך כבר לטמיון עד כי נוכרח עוד להוסיף.

והנני דו"ש ומוקירו ומכבדו כערכו
הרם והנעלה

שמואל בהרב מוהרי"ל מאהליווער.

1) ע"ד הרב פרומקין עי' לעיל נומר 171 (עמ' 66—362) ובהערה שם.

293.

מאת ה' כ. מאירוביץ לשפ"ר *).

יאפפא, כ"ו סיון 1885.

האכגעשעצטער ה"ר ראבינאוויטש!

— — — — — — — — — — — — —

אין מיינעם לעצטען בריעף האב איך אייך געשריבען, דאס אויף דער וואך איז בעשטימט אוים צו קלייבען דעם מקום מושב אין קאטרא. נאך פאר שבת איז דער ה' לובמאן ארוים געגאנגען אום איבער צו מעסטען דאס פלאץ און אויף דיעזען מאנטאג האב איך געלאדען אלס עקספערטען ה"ר לערער, אסאוועצקי, מאיאל און ה' קאוועלאן—גערטנירער אין „עקרון" און „ראשון לציון". מאנטאג זענען מיר אללע געווען אויף דעם פלאץ אויסער דעם ה' מאיאל; עס ווארען אויך אללע פון ביל"ו, און ה' פראנק, שוואגער פון ה"ר סמאליטשאנסקי, וועלכער האט אין קאטרא 4 נאמערען. אללע וועלבע ווארען אויף דעם פלאץ האבען בעשטעטיגט דעם נייען מקום מושב, עס זאל מיט גליק און געזונד זיין! דאס גאנץ פלאץ איז אנגעטיילט געווארין אויף 25 טיילען, און צו דעם האט מאן נאך געלאזט א שטיק אויף נאך בוי פלעצער, ווען פיליכט מאן וועט זאלבע ברויכען. דער פלאן איז איינפאך: פון דעם וועג פארט מאן אריין אין דער גאסס, פוןביידע זייטען שטעהען 12 און 13 בוי פלעצער מיט גערטנער[1]). — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — —

פערבלייבע מיט האכאכטונג

מ. מאיראוויטש.

*) מארכיונו של שפ"ר. — ה' מ. מאירוביץ והמודד ה' מ. לובמאן נתמנו בארץ-ישראל עוזרים לה' וויסוצקי.

1) ואולם בתים נבנו בגדרה רק אחרי עבור שלש שנים, כלומר בשנת 1888. עי' M. Меерович: Описаніе еврейскихъ колоній въ Палестинѣ עמ' 54, ועי' גם „דרך לעבור גולים" 111/12

294.

מאת הד"ר פינסקר למ. מאירובין *).

Одесса, Мая 31 תרמ"ה.

Многоуважаемый г. М. Мейеровичъ!

Ваше письмо получилъ. Ничего опредѣленнаго я еще не могу сказать Вамъ о способѣ поддержки той или другой колоніи, такъ какъ мнѣ до сихъ поръ неизвѣстны въ точности всѣ нужды всѣхъ колоній вообще и каждой изъ нихъ въ отдѣльности. Я вполнѣ сознаю, что полная поддержка въ сто кратъ полезнѣе полуподдержки, но вѣдь намъ поневолѣ придется считаться съ нашими средствами, какъ съ существующимъ фактомъ. Въ распоряженіи г. Высоцкаго имѣется всего 21,000 руб. (12,000 руб. только что высланныхъ по телеграммѣ изъ Варшавы и 9,000 имѣющихся у г. Высоцкаго), и если считать еще тѣ 7,000 руб., которые мы надѣемся имѣть въ близкомъ будущемъ, то на поддержку колонистамъ можно будетъ израсходовать не болѣе 28,000 руб. Спрашиваю я Васъ, можемъ ли мы этой суммой ока-

*) מן הדקומנטים, שהמציא לנו ה' מאירובין.

пока только 75% изъ этихъ опредѣленныхъ суммъ, (такъ какъ остальные 25%=7,000 р. нами еще не высланы) слѣдующимъ образомъ: 13,000 р. для Песахъ-Тиквы, 5,000 р. для Іесодъ-Гамалы, 2,000 р. для рытія колодца въ Катрѣ, для устройства Билуйцевъ въ Катрѣ согласно [мнѣнію] большинства членовъ Центральнаго Ком. (о чемъ я извѣстилъ г. Высоцкаго въ послѣднемъ письмѣ) отъ 4,000 до 5,000 р., для нѣкоторыхъ частныхъ колонистовъ, экономовъ въ колоніяхъ и проч. 3,000 руб. Впрочемъ, предоставляю г-ну Высоцкому, болѣе меня знакомому съ подробностями, сдѣлать нѣкоторыя измѣненія въ этомъ распредѣленіи суммъ для каждой колоніи.

Помощь должна быть оказана преимущественно натурою, а не деньгами. Если А. нуждается въ лошади и Б. въ волѣ, то нужно купить лошадь и вола и давать имъ. Если колонистъ нуждается въ домѣ (я, конечно, говорю о тѣхъ, которые абсолютно нигдѣ никакихъ домовъ не имѣютъ), то ему никакъ не поручить постройки этого дома, а купить матеріалъ, нанимать рабочихъ (если можно—изъ мѣстныхъ колонистовъ), выстроить домъ и отдать его ему готовымъ. Исключеніе должно быть только въ пропитаніи, т. е. нуждающійся въ хлѣбѣ получаетъ ежемѣсячно опредѣленную сумму по числу душъ на пропитаніе. Вы ужъ найдете надежныхъ людей, которые до назначенія эконома исполнятъ эти порученія.

Это главнѣйшая инструкція; подробную вышлемъ въ другой разъ. На покупку земли подъ виноградникъ[1]) у насъ еще денегъ нѣтъ. Составить общество для этой цѣли почти невозможно, такъ какъ у насъ уже есть общество для покупки Гушъ-Халавъ или Бетъ-Шеанъ, и пока первое еще не осуществило своей задачи нельзя основать новаго.

Если-же г-ну Высоцкому угодно будетъ употребить на покупку земли подъ виноградникъ тѣ деньги, которыя онъ собралъ для какого-нибудь промышленнаго дѣла, то я, въ качествѣ товарища по этому дѣлу, ничего не буду имѣть противъ этого. Тѣмъ не менѣе, я просилъ бы Васъ еще разъ подумать о подаренной намъ землѣ возлѣ гроба праматери Рахили. Авось удастся намъ что нибудь сдѣлать съ этой землею, когда у насъ нѣтъ денегъ на лучшую. Поддержка колонистамъ должна быть выдана постепенно и съ крайней осмотрительностью, дабы не вышло то, что было съ высланными нами послѣ катовицкаго съѣзда 10,000 франковъ въ Песахъ-Тикву. Если же поддержка не будетъ въ прокъ, то все наше дѣло можетъ разрушиться. Масса перестанетъ давать деньги, не видя въ этомъ пользы для дѣла.

Съ глубокимъ уваженіемъ

Л. Пинскеръ.

[1]) עי׳ לעיל נומר 235.

зывать полную поддержку всѣмъ бѣднымъ колонистамъ? Если да, то дѣлайте все, что нужно, если же, какъ надо полагать, нѣтъ—то что прикажете дѣлать?

У насъ пока больше средствъ нѣтъ, а на нѣтъ суда нѣтъ. Если ужъ непремѣнно необходимо давать поддержку полностью, то выберите, по жребію или по иному безпристрастному способу, однихъ и откажите совсѣмъ другимъ, которымъ такимъ образомъ оказана будетъ помощь черезъ годъ. Но я все таки считаю болѣе цѣлесообразнымъ и болѣе справедливымъ оказать не совсѣмъ полную помощь всѣмъ нуждающимся, чѣмъ окончательно упрочить однихъ и совершенно игнорировать другихъ. Вотъ въ чемъ состоитъ трудность Вашей задачи. Вы должны строго и обдуманно взвѣшивать всѣ потребности колонистовъ, отдѣлять первостепенныя изъ нихъ отъ второстепенныхъ и вести все дѣло крайне раціонально и въ высшей степени экономно. Вотъ почему я не могу согласиться на постройку въ Песахъ-Тиквѣ 8 домовъ для тѣхъ, которые таковые имѣютъ въ Іегудіи. Это слишкомъ роскошно для нашихъ мизерныхъ, добытыхъ потомъ бѣдной массы, средствъ. Нѣмецкіе колонисты у насъ тоже ѣздятъ по 10—15 верстъ къ своимъ полямъ. Многіе просятъ, чтобы ихъ отправляли въ Палестину, гдѣ они были бы согласны жить хоть въ норахъ, а мы будемъ строить дома для тѣхъ, которые такъ или иначе имѣютъ ихъ. Не забудьте, что масса Ховеве Ціонъ вообще крайне недовольна поддержкою въ принципѣ, она хотѣла-бы, чтобы мы создали кое-что новое и намъ не мало труда стоитъ уговорить и увѣщевать эту массу. И изъ за одного этого намъ слѣдуетъ быть крайне воздержаны въ способѣ раздачи поддержки. Пусть семейства тѣхъ, которые имѣютъ дома въ Іегудіи, живутъ въ своихъ домахъ, а для работниковъ этихъ семействъ достаточно будетъ устроить одинъ большой баракъ, въ которомъ они всѣ жили-бы въ тѣ времена года, когда усиленная работа или зной затрудняютъ имъ ѣзду изъ Іегудіи въ Песахъ-Тикву. Такимъ образомъ, намъ ужъ нѣтъ необходимости купить у г. Копельмана землю, или перемѣняться съ нимъ на участокъ въ Катрѣ, гдѣ земля, кромѣ этого, стоитъ слишкомъ въ два раза больше, чѣмъ въ Песахъ-Тиквѣ. Сумма, имѣющаяся въ нашемъ распоряженіи, ужъ Вамъ извѣстна.

Она теперь составляетъ 21,000 р. и надѣемся довести ее въ близкомъ будущемъ до 28,000 р. Эта сумма, или точнѣе 75% изъ нея теперь, а остальное (т. е. имѣющіе, въ надеждѣ, получиться еще 7,000 р.) по полученіи ея Вами, должна быть соразмѣрно распредѣлена между всѣми колоніями. Я полагаю опредѣлить вообще, т. е. признать въ принципѣ и считать

.295

מאת ליליינבלום לז"ד לבונטין. *)

6 יוני תרמ"ה.

ידידי הנכבד הר"ר ז. ד. לעוואנטין נ"י!

את מכתבך קבלתי ובפרטות לא אוכל להשיב כל זמן שלא שם לפנינו ה' וויסאצקי חשבון ברור מכל מה שראה ומה שהוא מציע לעשות. אבל כמדומה לי שעצתך לכונן איזה חברת מסחר בא"י מאחינו [1]) היא רחוקה מאד מן ההוצאה אל הפועל. דבריך טובים ונכוחים, כי מקבוץ הפרוטות לא תבא ישועתנו, אך שומע לא יהיה לך וקולך יהיה קול קורא במדבר. הטרם תדע את דרכי המסחר של אחב"י לפחות ברוסיא? ראה שמעון שראובן פתח חנות של באקאליע, והנה גם הוא עושה כמותו. ראה יהודה שלוי קנה חטים, וגם הוא עושה כמותו. האם עלה על לב עשירינו פה באדעססא לעשות את תעלות המים או את מסלת הברזל לסוסים, שהחברות האנגליות והצרפתיות שעשו זאת מתעשרות עושר רב? מי סוחר בנפט באקו ובטוב קוקז? בני חו"ל! והנה אתה מציע שבני עמנו ייסדו חבורת מסחר בארץ רחוקה שגם משפטיה אינם ידועים להם? העשיר יבחר לקנות „ניירות" מאשר לתת כסף למסחר שאינו יודע מה טיבו. ואם אמנם הרבה מהם אינם יודעים גם בטיב הניירות, אבל הלא „העילם" סוחר בזה, ולמי איפוא תדבר דבריך? לדעתי דבר זה יוכל להוסד אך על ידי העשירים הנוסעים בעצמם באה"ק אם גם מעטים הם, אך לדאבון לב הנם עכברי דשכבי אדינרי... הנה למשל משה וויטענ־בערג מוויטעבסק היושב בירושלים, שאומרים עליו שיש לו איזה מאות אלפי רו"כ, אם הוא יתחיל להרחיב את סחר הארץ ויורה דרך לאחרים, אז אין ספק שימצא לו רבים המחקים אותו כקוף, אבל שיעשו אחב"י ברוסיא האיניציאטיווא בזה, בשעה שאינם בעלי איניציאטיווא גם בארצם, במקום שהם יושבים והשפה והחוקים ידועים להם,—זהו לדעתי דבר שאי אפשר. אשר על כן אין לדעתי גם שום תועלת לדבר בזה עם חובבי ציון. כל אחד מהם יתן לך נדבתו ליא"י מעשרה קאפ. עד מאה רו"כ נדבה לשנה, אבל בשום אופן לא יכנים ראשו במסחרים בלתי ידועים לו מעבר לים, במקום שאין לו שום הבנה לא עליו ולא שפתו ולא החוקים השוררים שמה.

והנני אוהבך מוקירך ומכבדך כערכך הרם

משה ליב ליליענבלום.

---

*) מן הדקומנטים, שהמציא לנו ה' לבונטין.

[1]) ע"י לעיל נומר 197.

.296

תכנית ספר התקנות של האגודה „נחמיה" *).

ПРОЭКТЪ УСТАВА КРУЖКА «НЕГЕМІЯ».

I. Названіе, мѣстопребываніе и цѣль кружка.

§ 1. Кружокъ носитъ названіе «Негемія», имѣетъ свою печать и постоянное мѣстопребываніе въ г. Одессѣ.

§ 2. Кружокъ имѣетъ цѣлью увеличеніе числа еврейскихъ поселенцевъ въ Палестинѣ и матеріальное обезпеченіе ихъ. Политическія тенденціи исключаются.

II. Дѣятельность.

§ 3. Покупка земель въ Палестинѣ.

§ 4. Содѣйствіе фабричной и кустарной промышленности въ Палестинѣ.

§ 5. Вспомоществованіе существующимъ въ Палестинѣ еврейскимъ колоніямъ.

Примѣчаніе. Къ цѣлямъ, означеннымъ въ §§ 3, 4 и 5, кружокъ стремится совмѣстно съ Центральнымъ Палестинскимъ Комитетомъ.

§ 6. Вспомоществованіе земледѣльцамъ, ремесленникамъ и вообще лицамъ, занимающимся производительнымъ трудомъ и лицамъ свободныхъ профессій, отправляющимся и живущимъ въ Палестинѣ.

---

*) ה' צ"ז פרנקפלד (אודיסה), אחד משיירי חברי „נחמיה", כותב לנו: „האגודה „נחמיה" נוסדה—ע"י אחדים מחברי אגודת הד"ר פינסקר, ובראשם הד"ר ליאון—בשנת 1883. באספותיה הראשונות כבר ד ב ר ו על הנחיצות לעסוק גם בעניני תרבות ורוח בנגוד לאגודת הד"ר פינסקר („זרובבל"), שמטרותיה המעשיות היו רק קבוץ כספים ומתן עזרה לאכרי ארץ-ישראל. בשנת 1884 היתה „נחמיה" לאגודה ממש, כלומר היו לה חברים, נשיא, מזכיר, וכו', אבל גם מעתה לא עשתה דבר של ממש, וכל מעשיה היו—בקשת דרכים, בקורת ההוה והעבר וכמיה לעתיד שכולו טוב.—נשיא האגודה היה הד"ר ליאון, אדם ששנה תכלית שנאה את הדתיות בכלל ואת הדתיות העברית בפרט, לא ידע את הלשון העברית אפילו ידיעה כל-שהיא וכו' וכו'.—המזכיר היה איש ושמו שווארץ. הוא היה עתונאי, הדפיס את דבריו בעתוני אודיסה הרוסיים וחתם "Черный". האיש הזה קרא ושנה הרבה, רוחו צמא באמת לתחית העם, הוא היה אחד מן ה מ ע ט י ם, אשר ידעו והבינו את ת כ נ ה ה ע י ק ר י של חבת-ציון, וכמדומה שהיה גם בארץ-ישראל ובקש להתחבר לבילו"יים. אבל גם הוא לא היה מסוגל לשום עבודה ממשית ומסודרת ונזהר היה, שלמכריו אשר מבחוץ לא יודע כי גם הוא בחובבי-ציון „המעפילים", „הרומנטיקים", חלקו.—תכנית ספר-התקנות היא פרי וכוחים ודבורים, שנמשכו והלכו במשך שנתים, והדפסתה היתה צריכה לשמש מגן מפני המזיקים... מלבד התקנות הנדפסות היו גם תקנות אחדות „בעל-פה", ובאלו היה מעין גרעין של אורגניזציה ודיסציפלינה.—האגודה בטלה מאליה מחוסר עבודה, מטרה ממשית ועבריות ממשית".

על התכנית שלפנינו יש רשיון הצנזורה האודיסאית מן י"ב יוני 1885.

§ 7. Изученіе культуры Палестины по источникамъ и на мѣстѣ, причемъ должны преимущественно собираться свѣдѣнія, годныя для практическихъ цѣлей.

§ 8. Устройство школъ въ Палестинѣ.

III. Составъ кружка.

§ 9. Кружокъ состоитъ изъ неограниченнаго числа членовъ обоего пола.

§ 10. Члены раздѣляются на почетныхъ, сотрудниковъ и дѣйствительныхъ.

§ 11. Въ почетные члены избираются лица, могущія въ томъ или другомъ отношеніи оказать содѣйствіе цѣлямъ кружка.

§ 12. Въ члены-сотрудники избираются лица, могущія въ томъ или другомъ отношеніи оказать содѣйствіе цѣлямъ кружка.

§ 13. Дѣйствительными членами считаются лица, обязавшіяся ежегодными взносами не менѣе трехъ рублей и вступительнымъ взносомъ не менѣе 50 коп. и живущія какъ въ Одессѣ, такъ и въ другихъ городахъ.

§ 14. Дѣйствительный членъ освобождается отъ взноса ежегодной членской платы, если внесетъ единовременно въ кассу кружка сумму, проценты съ которой равны ежегодному членскому взносу. Такой взносъ зачисляется въ запасный капиталъ, проценты же идутъ на текущія нужды.

§ 15. Членъ, неуплатившій взноса въ теченіи года, считается выбывшимъ и при вторичномъ вступленіи разсматривается какъ ново-поступающій.

§ 16. Каждый дѣйствительный членъ получаетъ экземпляръ устава.

IV. Средства кружка.

А) Доходы:

§ 17. Средства кружка образуются: a) изъ ежегодныхъ членскихъ взносовъ; b) изъ единовременныхъ пожертвованій какъ членовъ, такъ и лицъ постороннихъ, деньгами и вещами; c) изъ сборовъ съ устраиваемыхъ кружкомъ лоттерей, спектаклей, увеселеній и проч., и d) изъ спеціальныхъ сборовъ для устройства школъ.

В) Расходы.

§ 18. I. Изъ средствъ категорій a), b) и c): 1) 50% вносятся въ Центральный Комитетъ для осуществленія пунктовъ 3, 4 и 5 устава. 2) 25% отчисляются для общаго вспомогательнаго фонда поселенцамъ Палестины на случай непредвидѣнныхъ бѣдствій. 3) 25% предоставляются въ распоряженіе Правленія на приведеніе въ исполненіе пунктовъ 6 и 7 устава и на текущія нужды.

II. Спеціальный школьный сборъ предназначается исключительно на устройство школъ въ Палестинѣ.

V. Кружковая администрація.

§ 19. Веденіе дѣлъ кружка лежитъ на Правленіи и на Общемъ Собраніи.

А) Правленіе.

§ 20. Правленіе состоитъ изъ семи членовъ и трехъ кандидатовъ. Въ число членовъ должно войти; Предсѣдатель, Товарищъ Предсѣдателя, Казначей, Секретарь, одно лицо, знающее древнееврейскій языкъ и другое, могущее слѣдить за литературой палестинскаго вопроса.

§ 21. Всѣ члены Правленія избираются на годъ изъ дѣйствительныхъ членовъ, живущихъ въ г. Одессѣ, Общимъ Собраніемъ.

§ 22. Засѣданія Правленія бываютъ очередныя и экстренныя: первыя—разъ въ двѣ недѣли, вторыя—по мѣрѣ надобности.

§ 23. Для дѣйствительности засѣданій Правленія необходимо присутствіе не менѣе трехъ членовъ.

§ 24. Рѣшенія Правленія постановляются простымъ большинствомъ голосовъ. Въ случаѣ равенства голосовъ, голосъ Предсѣдателя даетъ перевѣсъ. Но если на засѣданіе Правленія является не болѣе трехъ членовъ, то всѣ вопросы рѣшаются не иначе, какъ единогласно.

§ 25. Предсѣдатель Правленія предсѣдательствуетъ на засѣданіяхъ Правленія и на Общихъ Собраніяхъ. Въ случаѣ отсутствія или болѣзни Предсѣдателя его замѣняетъ Товарищъ Предсѣдателя.

§ 26. Вѣдѣнію Правленія подлежатъ: a) Завѣдываніе кассой кружка, какъ собираніемъ, такъ и израсходованіемъ денегъ. b) Веденіе всѣхъ дѣлъ кружка, сношенія съ Центральнымъ и другими кружками Палестинскими и частными лицами. c) Исполненіе постановленій Общаго Собранія. d) Составленіе ежегодныхъ отчетовъ какъ о деньгахъ, такъ и о дѣятельности. e) Созываніе Общихъ Собраній.

В) Общее Собраніе.

§ 27. Общія Собранія бываютъ; очередныя и экстренныя. Очередныя—разъ въ три мѣсяца, экстренныя—когда встрѣтится необходимость.

§ 28. Общему Собранію подлежатъ: a) Обсужденіе вопросовъ, возбужденныхъ Правленіемъ или въ самомъ Собраніи. b) Разсмотрѣніе и утвержденіе протоколовъ и годичныхъ отчетовъ Правленія. c) Избраніе Предсѣдателя и остальныхъ членовъ Правленія.

Примѣчаніе I. Распредѣленіе занятій остальныхъ членовъ Правленія предоставляется

добровольному соглашенію членовъ Правленія между собою.

Примѣчаніе II. При разсмотрѣніи отчетовъ Правленія предсѣдательствуетъ лицо, избранное Общимъ Собраніемъ на одинъ этотъ разъ.

§ 29. Общее Собраніе считается состоявшимся, если является не менѣе одной трети общаго количества членовъ, до тѣхъ поръ, пока послѣднее не превышаетъ 150. Далѣе же всякое Собраніе изъ 50 членовъ считается состоявшимся. Если на Собраніе не явится законное число членовъ, то таковое откладывается не далѣе, какъ на одинъ мѣсяцъ и вторичное Собраніе считается состоявшимся при всякомъ числѣ членовъ. О всякомъ Общемъ Собраніи Предсѣдатель извѣщаетъ всѣхъ членовъ за двѣ недѣли до срока.

§ 30. Всякое измѣненіе устава можетъ послѣдовать не иначе, какъ по рѣшенію Общаго Собранія большинствомъ $^2/_3$ наличныхъ членовъ состоявшагося Собранія.

.297

מאת הד״ר פינסקר לבארון אדמונד רוטשילד *).

Monsieur le Baron,

Les dures épreuves que nos coreligionnaires ont eu à subir ces dernières années eurent, sous un certain rapport, des heureuses conséquences.

Réveillé en sursaut par ces humiliantes persécutions notre peuple s'est laissé gagner par un nouvel et salutaire courant d'idées qui lui ouvre une large perspective sur un meilleur avenir. Le penchant pour le petit commerce,—fatale conséquence du joug séculaire et des étroites conditions de vie et qui finit par corrompre notre vigueur nationale—semble vouloir ceder sa place à un goût pour la culture de la terre et particulièrement de la Terre Sainte, la plus attrayante entre toutes pour Israél.

Le début fut courageux, mais peu favorablé. Surpris par des événements dignes des siècles les plus reculés, sans chef, sans esprit d'ordre et sans expérience, les premiers pionniers s'y prirent bien maladroitement et bientôt faillirent de sombrer.

S'est alors, en ce moment suprême, qu'une main invisible, mais généreuse et forte se tendit au secours des naufrageants et les sauva.

*) בארכיונו של פינסקר מצאנו את המכתב הזה שאין עליו חתימה וגם שתי טיוטות אליו, הכתובות בכתב-ידו של פינסקר. מתי נכתבו הדברים אין אנו יודעים, אבל לפי הענין נראה שנכתבו זמן מועט אחרי מנוי ועד-פועל בארץ-ישראל. לפיכך קבענו אותם כאן.

En fondant vos quatre colonies vous avez non seulement, assuré le bien-être de plusieurs centaines de pauvres travailleurs, — vous avez frayé et ouvert á notre malheureux peuple une nouvelle voie où il saura recouvrer son ancienne vigueur. Ce n'est pas à moi, Monsieur le Baron, de vous en faire l'éloge; c'est l'histoire qui aura à consacrer à votre oeuvre une de ses plus brillantes pages.

Inspirés par votre noble exemple quelques amis du peuple dispersés dans nos villes conçurent l'idée de réunir leurs faibles forces pour venir en aide de ceux des malheureux expatriés, chercheurs de travail, qui ne faisaient point partie de vos colonies. Mettre de l'ordre dans ce courant irrésistible qui poussait nos coreligionnaires au labourage du sol de nos ancêtres-telle fut la tâche que s'imposèrent les Hoiwewe Sion lors de la réunion de Kattowitz.

Malheureusement faute d'expérience et de moyens suffisants les Hoiwewe Sion ne purent remplir leur tâche qú'en des très étroites limites et se virent bientôt dans la nécessité de recourir à l'appui de ceux qui les avaient devancés en initiative et en expérience. Grâce a vous, Monsieur le Baron, ce concours nous fut prêté par des personnes éminemment honorables qui jouissaient de votre confiance. Nous sommes profondément touché du dévouement de Mr Erlanger et de Mr Scheid, dans les lumières et le secours desquels nous avons puisé aussi bien un encouragement qu'un solide appui. Avec non moins de reconnaissance nous apprécions les services qui nous furent rendus par le feu Mr. Mayal, par Mr. Hirsch, Mr. Ossowetsky et Mr. Wormser. Ce n'est qu'en profitant de ce concours bienveillant que nous avons pu mainte fois nous tirer d'embarras et vaincre les nombreuses obstacles que nous heurtions à chaque pas. Pour comble de toutes ces faveurs Mr Scheid a depensé sur vos ordres des sommes notoires pour fournir aux colonies divers objets de la plus haute nécessité, les Hoiwewe Sion n'ayant pas été en mesure de suffire à tous ces besoins. Grâce aussi aux efforts de Mr. Scheid et à ses énergiques démarches auprès des autorités Ottomanes nos colons ont gagné l'espoir de pouvoir vivre en paix et jouir en pleine sécurité des produits de leur travail.

C'est à votre magnanimité que nous sommes redevables de tous ces bienfaits et si les Hoiwewe Sion, pour se constituer en une corporation forte, auront encore à lutter contre bien d'entraves et d'obstacles, votre généreux exemple leur servira de soutien moral et leur inspirera du courage et de la persévérance dans leur oeuvre sacrée, dont le but final n'est rien moins qu'une régénération salutaire de notre peuple.

Je suis heureux, Monsieur le Baron, d'avoir à vous exprimer les sentiments de profonde reconnaissance des Hoiwewe Sion. Profitant de l'occasion pour vous présenter aussi l'expression de mes propres sentiments respectueux, je vous prie,

Monsieur le Baron,

d'agréer mes civilités empressées.

Monsieur le Baron
Edmond de Rothschild,
Paris.

298.

מאת א. ונציאני לד"ר פינסקר.

Constantinople le 8 Juilet 1885.

Monsieur le Docteur Pinsker Odessa.

— — — — — — — — — — —

Quant à mon projet, ce n'est pas une école que je veux fonder, mais bien un endroit, où des familles entières trouvent de quoi vivre et le moyen d'accumuler quelque capital, tout en se conformant un peu à la langue du pays et en ayant un commencement d'acclimation et du travail qu'il doivent exécuter une fois dans leur poste définitif; c'est une facilité pour ces pauvres familles et un moyen pour la Société de Colonisation de faire une première mise de fonds et de continuer sans recourir à d'autres subsides.

Si j'ai cité la ferme de Riva, aux alentours de Constantinople, c'est un simple exemple que j'ai donné, connaissant cet endroit plus que tout autre, et étant situé en Turquie et près de la Russie, c'est une ferme qui a été construite pour certains buts de sultan Aziz qui ressemblent un peu au nôtre et qu'aujourd'hui ces buts étant allés en fumée, son fils Youssof Izeddin s'en débarrasserait à vil prix, * * * * *

Le temps et un projet à peu près dans ce sens que je suis en train de mettre à exécution prouveront si mes raisons ont lieu d'être ou non

— — — — — — — — — — —

A. Venezaini.

301.(*

מאת שפ"ר לוו. אייזמאן(**.

Варшава 29 (17 Іюня) 85 г.

Многоуважаемый господинъ В. Айзманъ!

Въ отвѣтъ на Ваше почтенное письмо отъ прошлой недѣли мнѣ очень пріятно сообщить Вамъ, что первый шагъ къ легализаціи нашего дѣла

*) הנומרים: 299—מאת מ. ארלנגר לד"ר פינסקר—וגם 300—מאת א. שיד לרק"ז וויסוצקי—עי' בסוף הספר.

**) מן הדקומנטים, שהמציא לנו ה' ד. אייזמאן.

будетъ сдѣланъ на дняхъ. Это Вы увидите отъ проэкта устава [1]) и записки, препроводимые мною Вамъ. Слѣдуетъ, однако, Вамъ знать, что напечатанный проэктъ составленъ первоначально въ Петербургѣ и забракованъ нами и одесситами, какъ несоотвѣтствующій нашей цѣли и отдающій все Общество въ распоряженіе членовъ петербуржцевъ; такимъ образомъ всѣ §§ объ общемъ собраніи отмѣнены, какъ неимѣющіе смысла въ обществѣ, 99% котораго суть провинціалы, не имѣющіе возможности ѣхать въ Петербургъ на собраніе, и вмѣсто того былъ введенъ совѣтъ, какъ регулирующій дѣйствіе управленія; двѣ трети членовъ совѣта должны быть иногородными; постановлено дѣлать общее собраніе разъ въ пять лѣтъ. Однимъ словомъ, были сдѣланы измѣненія до неузнаваемости устава; войти въ подробности мнѣ слишкомъ трудно, достаточно сказать, что не дѣйствуемъ очертя голову и что все было взвѣшено и обдумано. Управленіе не можетъ быть иначе какъ въ Петербургѣ. * * * * * * * * * * * *

Никто лучше насъ не знаетъ насколько даже нашъ уставъ лишенъ совершенства, но что дѣлать? Надо удовольствоваться пока малымъ. Прошеніе подадутъ г. г. Л. Розенталь, Д-ръ Малисъ, Д-ръ Мееровичъ, Цедербаумъ и П. Левенсонъ.

Пребываю въ совершеннѣйшемъ уваженіи къ Вамъ Вашъ

П. Рабиновичъ

[1]) אין אנו יודעים לאיזו תכנית מכון בעל-המכתב. הן התכנית שנתחברה בפטרבורג לאחר העיון נדפסה (עי' להלן נומר 309) בכל אופן לא קודם מכב"ד ביולי (עי' שם בהערה), כלומר ערך חודש לאחר שנכתב מכתב זה. וגם דברי בעל-המכתב על אודות חברי „המועצה" (Совѣтъ) מעידים, שאיזו תכנית אחרת ולא זו של נומר 309 נשלחה לה' איזמאן.

302.

מאת א. צדרבוים לרש"י פין*).

5 יולי התרמ"ה. פטרבורג.

ידידי היקר הרב המצוין כו' מ'
שמואל יוסף פין.

— — — — — — — — — — — —

נעים היה לי לשמוע ממך כי התיעצתם את ידידנו ה' ל"ז [1]) וה' יאשינאווסקי ואתה וידידנו היקר ה' לעווענדא הסכמתם עמנו ותבואו לידי פשרה בנידון התקנות ונוסח הבקשה. ואוכל להוסיף את אשר בלי ספק הודיעו מאדעסא גם לכם, כי ה' ל"ז היה באדעסא וגם שמה הסכימו לכם בשנויים מעטים שנשלחו אלינו, וידידנו ה' ר"ט [2]) בהועצו עמנו מצאנו לעשות

*) מארכיונו של רש"י פין.

1) פ. לוינסון.

2) ליאון רוזנטל.

איזה שנויים קלים בהנוסח, ככל הנודע לנו הנמים בענינים כאלה. ועתה נדפים בקרב שנית את הנוסחאות החדשות[3]). אך טרם כל עלינו לדעת מי ומי המיסדים, כי כידוע אין המלכות נותנת אשור וקיום לחברה חדשה טרם תדע אם יש תקוה לה לעמוד ולהתקיים, וזאת תדע רק משמות המיסדים הבאים על החתום על הבקשה ועל התקנות והמקדישים נדבותיהם לקרן קיימת ומקבלים עליהם נדבתם לשנה. והנה בפה נקוה אני וה׳ ר״ט כי ה׳ ראפאלאוויש יהי הראשון, ואחריו ה׳ ר״ט והד״ר מאללים וד״ר מאיראוויטש ועוד אחרים מחובבי ציון אנשי שם, ולא תחסר גם חתימתי, וההשתדלות לפני הרשות נקבל עלינו אני וה׳ ר״ט. אך נחוצים עוד חותמים מערי המדינה, למען יהי להם המשפט להתערב בכלכלת החברה. והנה כתב ה׳ ר״ט להד״ר פינסקער אדות זאת ויחל פני לכתוב גם אני, אשר הבטחתי לעשות, אך לא עשיתי עד היום מחוסר עת, אך בקרב אמלא חובתי, למען אשר יוכן הכל טרם שוב השרים מחרותם בימי הקיץ, כי עד אז אין לעשות מאומה. ביחוד נחוץ לי לחכות עד בוא פאבעדאנאסצאוו אשר עליו אשען כי ימלא הבטחתו, ואם הוא ימליץ טיב על בקשתנו מי יעמוד נגדו. אקוה כי אף אם הוא אנטיסעמיט גמור ולא יכסה שנאתו ליהודים בגלל יתרון הכשרם על הרוסים, בכל זאת ישמור מוצא שפתיו, כי איש אמונים הוא. ועתה עליכם בווילנא המצוה להודיעני מי ומי יבוא על החתום בתור מיסדים, ואתה תבין כי נחוץ לזה אנשי שם, אם נודעים בחכמתם והשכלתם ומצבם במדינה, או בעשרם ועסקיהם.

גם טרם דברך נחלט אצלי לבלי הודיע מדבר התקנות לאיש לא בכתב ולא בדפוס וגם לא בפה, אלתי ליחידי סגולה, והעקזמפל׳ הנדפסים נשלח גם הם רק ליחידים. אך בנוגע לישוב א״י, אם כי רואה אתה כי חדלתי מצאת במאמרים ראשים להעיר לעורר את הלבבות, אולם אי אפשר לחשות כלה, פן יחלש הדבר, ומה גם כי באו מאמרים מה׳ וויסאצקי שהם יקרים מאד. ובכלל אומר לך יקירי, כי אתה מן המפחדים ביתר שאת ויתר עז, כי אימת המתבוללים והגבירים המתרוסים פעלה על נפשך ביראם אותך ואת יתר חובבי ציון, כי נזיק בזה לפתרון שאלת היהודים ברוסיא אשר לדעתי היא הלכתא למשיחא וכל מעשינו הטובים והרעים לא יועילו ולא יקלקלו. אדרבא, אם נחדל להיות מלחכי פנכי ונראה כי רוח אמיץ בנו ולא נחת מפני המתלחשים להכחידנו, אז יבינו ערכנו ולא יוסיפו להשפילנו עד עפר וידעו כי נחוץ לבוא עמנו בחשבון. — — — — — — —

ידידך ומוקירך
א. צדרבוים.

[3]) עי׳ להלן נומר 309.

303.

מאת ר׳ שמואל מוהיליבר לד״ר פינסקר

ב״ה. עש״ק כ״ז תמוז תרמ״ה.

כבוד האדון הנכבד ונעלה, גביר בעמיו, חכם ושלם, ד״ר ל. פינסקער נ״י, רב שלום וברכה.

— — — — — — — — — — — — —

מידי דברי עם כבודו הרם אזכירו בדבר בקשת ר״י בריל בעל הלבנון לתומכו בהדפסת הלבנון והוא יעורר לאהבת ציון, ומכלל הן אתה שומע לאו, והאיש בריל ידוע כי יכול להזיק הרבה, וכבר מסרתי מכתב בריל לחובבי ציון דפה שישלחוהו לכה״ר וגם צויתים לכתוב בשמי לכה״ר להתבונן בזה, והנני כעת לכפול בקשתי שיתבונן בזה מה להשיבו. ביום א׳ הבע״ל אסע ברצות ה׳ לרייכענהאלל בבאיערען, נסיעתי תהיה דרך ויען, מינכען. בויען אתעכב איזה ימים, אולי אוכל לעשות מה לטיבת יישוב א״י.

הנני דו״ש מכבדו ומוקירו כערכו הרם והנעלה
שמואל בהרב מוהר״ל מאהליווער.

304.

מאת א. מויאל לק״ז וויסוצקי.

אדון יקר, אדון נכבד, נדיב נדיבות יעץ הוא האדון קלונימוס זאב וויסאצקע נרו יאיר ויזהיר כאור השמש כי״ר.

— — — — — — — — — — — — —

שמעוני אחי ולאומי הנה אנכי הרהבתי בנפשי עז לתת את משא העם הזה עלי אשר עיני יהיו פקוחות להשכיל להיטיב[1]) ויהי נועם ה׳ אלד׳ינו ומעשה ידינו כוננה עלינו. וכל כסף הקדשים אשר הגעני עד הלום תחת ידי מעיר הבירה פאריז יע״א אשר מערי רוסייה אחלקם ביעקב את כסף התמיכה לעזור ולהועיל כאשר ישר בעיני אלד׳ים ואדם, ואשלח להם החשבון מסודר הדק היטיב בסדר הנכון בטח, וחוב קדוש עלי לסובב נתיבות הקולוניאות לראות מעשיהם ופעולתם לפני תבוא, לבלתי יסורו מן המצוה ימין ושמאל. אדל״ג כאיל בדברים הנדרשים לעמוד לפני השררה יר״ה למען יהיו יושביהם בטוחים מכל מצוקה וה׳ אלד׳ים יעזור לי. ואתנהלה לאטי לרגל המלאכה לבלתי ידח ממנו נדח וכתבי הודעות אכתוב לכל ההוה ולכל הנדרש. וכאדם העושה בשלו כן אעשה זאת פעולת עבדי ה׳ וצדקתם.

[1]) ה׳ מויאל נמנה מאה רק״ז וויסוצקי לראש הועד הפועל ביפו. עי׳ לעיל הערה לנומר 285. ועי׳ גם „דרך לעבור גולים״ 37.

ובסיבתם ומחמתם אש תוקד בקרבי אש אהבת ה' ותורתו ועמו, על כן יאמרו התלמודיים חכמינו ז"ל „מגלגלין זכות על ידי זכאי". חזיון בן אמוץ הנה באה ונהייתה בקרב ימים תודיע. שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא. ואתם עם קודש המתנדבים בעם יערה ה' רוח ממרום עליכם ועל כל הפקימ"ש [2]) והמשתדלים לגדור פרצות. ועלי אני עבדכם עבד אברהם לאזור חיל בכל עוז ותעצומות לעם ברוך אלד'ים. אז יבקע כשחר אור ישראל. אז יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה. אז ינוח לנו מעצבינו ומרוגזינו ובא לציון גואל בחייכון וביומיכון ובחיי דכל בית ישראל.

היום ג' לח' מנ"א תרמ"ה, יפו.

A. Muyal [3]).

[2]) ר"ת: פרנסים, קצינים ומנהיגים שלמים.

[3]) ב ר ו ב מכתבי ה' מויאל יש אחרי חתימה זו גם חתימה עברית-ספרדית: „אברהם מויאל ס"ט".

305.

מאת א. מויאל למרכז בווארשה.

אדונים נכבדים אצילי בני ישראל נ"י.

אבוא בקסת סופר וצויתי את ברכתי, ברכת אברהם, על ראשי אלופי יאודה הדורשים טובת ישוב אה"ק ואת עפרה יחוננו וחפץ ה' בידינו יצלח בעד ערי אלד'ינו. הנני בא ומחלה פניכם היקרות, יחד מאירות, הטיבו עמדי חסד, ומהיום והלאה יצוו לאשר על הבית וקסת הסופר במתניו, כל אגרת וכתב אשר יעלה ברצונכם לשלוח לי לשמי, לכל הדרוש בענין הקו-לוניאות הנוסדות באה"ק, אשר הנני הנני מופקד תחת המשא וענין ההשגחה, אחלה זה יכתוב ידו כתב רש"י, המפורסם בכל קצוי תבל. אודיע במרום כי כתב רוסלנד ופולין אשר אתם כותבים אלי אינה כתב מהלכת בכל המדינה וכל גבולותיה ובפרט לנו בני ספרד, ואין רצוני לשמוע מפי המתורגמן ולא מפי הזולת, ורצוני להבין ולהשכיל בעצמי כל הכתוב וכל הנדרש, ובזה אוכל להשיג המטרה היטב בטח, ודבריכם וחפציכם יעלה בלי תפונה. הרהבתי בנפשי עז ומבקש דברי אלה יהיו בווארשה עיר העדינה ע"י שלוחים אותותי אלה. אקוה כן יהיה וכן יקום בלי תמורה [1]).

[1]) במכתב—מן ט"ו אלול תרמ"ה—לד"ר פינסקר מבאר רק"ז וויסוצקי בארוכה את טעמי הדבר, שבחר בה' רוקח להיות מזכיר לועד-הפועל, ובין יתר דבריו הוא כותב: „גם ידע כבודו כי תנאי התנה עמדי האדון מויאל שאתן לו סופר ומזכיר שיכתוב כל המכתבים בכתב רש"י, כי הוא מויאל אינו רוצה לחתום שמי על מכתב שאינו יודע לקרותו, וה' רוקח כותב עבורו כל המכתבים בכתב רש"י".

ושו"ט יסגא כאות נפשיכם, ע"ה מוקירכם העומד תחת הפקודות

A. Muyal.

23-ten Juli 1885 Jaffa

307 *).

מאת א. מויאל לד"ר פינסקר **).

יפו יום ד' י"ד מנ"א תרמ"ה.

כבוד החכם הנכבד ד"ר ל. פינסקר נ"י!

— — — — — — — — — — — — —

ברב כבוד ויקר אקבל עלי למלאות אחרי משרתי ואחרי בקשת אדוני זה במכתבו אלי. אנכי מצדי אשתדל אי"ה בכל עוז לנהל דבר חובבי ציון ומשרתם היקרה בדרך מישרים כיד שכלי ונסיוני הטובה עלי. ואני תפלה לאבי ישראל שומרו ומגינו כי יכונן מעשה ידי לשוב לעמו וארצו אשר אהב סלה ולא יבושו ולא יכלמו בי קוי.

מחובת נקיי הדעת לדעת ולהודיע לאלה אשר יבאו עמם או בברית משא ומתן פרטי, או כללי בנוגע להטבת מצב הכלל, את ערכם ומערכי לבבם בענין אשר לפניהם, למען ידעו אלו ואלו היתכנו דרכיהם? היתאימו דעותיהם? לכן אמצא לנכון להעיר עתה לאדוני—אשר משמו ושמעו הטוב כבר הכנתי לחקרי לבבו בדבר מטרתנו — את רצוני בענין זה ואשר לפיהו אערוך פעלי.

אדוני, טבע הענין מחייב שכל אחד ואחד יודע ומכיר היטב את תכונת המקום שנולד בו ואת טבע יושביו ומנהגי הרשות המושלים בארצו, ובפרט האיש אשר מצבו הסאציאלי העמיד אותו בענינים מעורבים עם המון בני אדם ובנגיעות שונות עם עסקיהם ושפעת נטיותיהם. האיש הזה בטח יש לו היכר נאמן ומושג נכון מכל אשר לפניו, ועל הרוב לא יחסרו לו האמצעים הטובים והנכונים על ידם יבצע מחשבת לבבו. וממוצא טעם זה אקח לי החופש לבקש מאדוני לבלי סבב אותי בכל עת בהמון עצות מרחוק או בהרכב אלופים לראשי מאלה אשר לא ידעו או לא ירצו לדעת את אשר לפניהם, כי בשום אופן לא אקבל עלי אחריות פעולות אחרים אשר יפעלו נגד רצוני ופקודתי. אנכי הנני אחראי לפעלי אבל לא לפועל אחרים.

את ההקדמה הקטנה הזאת מצאתי לנכון להציעה לפני אדוני במכתבי זה אשר הוא הראשון ממני בתור מורשה מאושר מאדוני ומחובבי ציון אשר כבודו עומד

*) הנומר 306 — מאת הד"ר הרצברג לד"ר פינסקר—עי' בסוף הספר.

**) ממכתב זה ואילך כתובים מכתבי ה' מויאל בכתב-ידו של ה' רוקח ובאותיות רש"י.

בראשם . ומהנקודה הזאת יתחצלו (?) ויתפלשו קוי פעולותי אי״ה לימים יבאו אם יאבה אדוני למלאות שאלתי זאת ורצוני זה.

— — — — — — — — — — — —

מוקירו ומכבדו

A. Mujal.

308.

מאת הד״ר ח. חישין למרכז בווארשה.

Милостивые Государи!

— — — — — — — — — —

Моя фамилія Хишинъ, я учился здѣсь въ Москвѣ. Три года тому назадъ, когда погромы дали особенно сильный толчекъ нашей завѣтной идеѣ, я выступилъ изъ 7-го класса гимназіи и въ обществѣ молодыхъ людей, составившихъ извѣстную партію Билу, отправился въ Палестину[1]). Мы тогда едва собрали денегъ на дорогу, будущность насъ не страшила, мы готовы были на все, да и слишкомъ много понадѣялись на сочувствіе нашихъ единовѣрцевъ. Газеты были переполнены различными ложными извѣстіями о какихъ-то баснословныхъ пожертвованіяхъ въ пользу колонизаціи Палестины, а мы всему вѣрили. Какъ только мы прибыли въ Яффу, то по нуждѣ и изъ желанія познакомиться съ земледѣліемъ, чтобы быть въ состояніи работать на своей землѣ, мы стали искать работы; мы обращались ко многимъ, но вездѣ намъ отказывали. И дѣйствительно, кто могъ съ довѣріемъ отнестись къ молодымъ людямъ, всю свою жизнь имѣвшимъ только дѣло съ книгами и взявшимся за дѣло, въ которомъ ничего не смыслили? Отъ ихъ работы скорѣе можно было ожидать вреда, но не пользы. Мы обратились къ Гиршу, директору фермы «Миквэ-Исроэлъ», но и тамъ отказъ. Только послѣ долгихъ усилій удалось намъ упросить Гирша, чтобы онъ позволилъ намъ даромъ работать у себя, чтобы убѣдить его, что наша работа чего-нибудь да стоитъ[2]) Двѣ недѣли мы поработали даромъ; мы уже были безъ копѣйки денегъ, помощи ни откуда. Но здѣсь директоръ, усовѣстившись, наконецъ, пользоваться нашей даровой работой, предложилъ намъ по франку въ день, но принималъ на работу только 12 человѣкъ, а насъ было 25 человѣкъ, и мы всѣ на 12 франковъ въ день должны были одѣваться, кормиться и за квартиру платить. Но назначивши намъ плату, директоръ сталъ обходиться съ нами съ неумолимой жестокостью, поставилъ надъ нами араба, чтобы подгонять насъ и не давалъ намъ ни минуты отдохнуть. Нерѣдко самъ Гиршъ прятался за деревья, подсматривалъ и искалъ случая придраться къ намъ. Мы работали отъ 6 ч. утра до 12 ч. дня и отъ часу до половины восьмого вечера. Мяса не только тогда, но и въ теченіе полутора года послѣ этого мы въ ротъ не брали, и несмотря на это все-таки были въ долгахъ, такъ какъ наличныхъ денегъ не хватало на самое необходимое. Въ довершеніе всего, вслѣдствіе плохой пищи и тяжкаго труда, многіе изъ насъ сильно заболѣли; понадобились лѣкарства, доктора. Мы были въ крайности, помощи ниоткуда не предвидѣли. Вдругъ разнеслась вѣсть, что пріѣзжаетъ Карлъ Неттеръ, а въ мѣсячномъ отчетѣ парижскаго Alliance'а мы прочли, что онъ посланъ Обществомъ для устройства студентовъ, работающихъ на фермѣ. Мы ожили. Къ счастью, не расположенный къ намъ директоръ уѣхалъ въ это время въ Парижъ, а весь остальной персоналъ былъ за насъ. Сейчасъ по пріѣздѣ Неттеръ отправился посмотрѣть на нашу работу, а на слѣдующій день послалъ насъ копать фундаментъ для громаднаго дома, назначеннаго для насъ. Когда мы узнали, что этотъ домъ для насъ, то съ остервенѣніемъ стали работать и рубить землю, превратившуюся за лѣто въ камень. Неттеръ ни на шагъ не отходилъ отъ насъ и цѣлый день стоялъ и любовался нашей работой. 15 часовъ мы работали въ этотъ день, не позволяя себѣ даже духъ перевести,—и въ результатѣ у одного жила на рукѣ лопнула, другой получилъ порокъ сердца, третій, придя домой, не могъ стоять на ногахъ, бросился на каменный полъ и всталъ съ ревматизмомъ. Но мы ни на что не обращали вниманія. Неттеръ тотчасъ же прогналъ араба, присматривавшаго за нами, позволилъ намъ всѣмъ приходить на работу, обѣщалъ насъ устроить и отправилъ въ Alliance два письма, расхваливъ насъ въ самыхъ лучшихъ выраженіяхъ. Но вотъ Неттеръ какъ то слегка заболѣлъ, слегъ и чрезъ недѣлю умеръ; пріѣхалъ Гиршъ, отослалъ насъ отъ фундамента—и опять все пошло по старому... Послѣ этого удара мы долго не могли придти въ себя. Послѣ кратковременнаго свѣта мы очутились во мракѣ, еще болѣе непрогляднѣмъ, чѣмъ прежде. Я не хочу утруждать Васъ, мм. гг., перечисленіемъ того, что мы вытерпѣли въ то время; описаніемъ нашихъ физическихъ и духовныхъ мукъ можно было наполнить цѣлые томы. Нѣкоторые малодушные послѣ этого удара уѣхали обратно въ Россію, болѣе же сильные и самоотверженные рѣшились терпѣть и бороться до

---

[1]) עי׳ לעיל נומר 27.

[2]) ע״ד יחוסו של הירש להבילו״יים עי׳ לעיל בכמה כתבים (כגון 71, 101 ועוד) וביחוד ברשימותיו של בעל המכתב אשר לפנינו «Изъ дневника Палестинскаго Эмигранта» בחוברת „הווסחוד“ לשנת 1889.

конца. Семь мѣсяцевъ мы были поденщиками въ «Миквэ Исроэлъ». Въ это время колонія «Р. Леціонъ» послала въ Европу человѣка [3]) просить помощи. Онъ посѣтилъ въ Парижѣ Э. Ротшильда, тотъ обѣщалъ и, вспомнивъ тогда о письмахъ покойнаго Неттера, предписалъ Гиршу, чрезъ котораго велось и ведется все дѣло, чтобы перевести насъ въ «Р. Леціонъ». Послѣдній сказалъ намъ, что выстроитъ для насъ помамѣстъ три дома, обѣщалъ устройство—и мы съ радостью бодро перешли въ колонію. Мы стали копать фундаменты и канавы, тащить и возить камни, рыть колодезь. Дѣйствительно, намъ построили три двухъэтажныхъ дома, но въ одномъ поселили столяра, въ другихъ кузнеца, шейхета и др., а намъ—20 чел.—дали одну комнату. На насъ смотрѣли, какъ на артель рабочихъ, которую выгоняли на всѣ общественныя работы. Мы ровняли улицы, садили деревья, копали фундаменты и канавы, рыли колодезь, возили воду, между тѣмъ какъ всѣ колонисты занимались каждый своимъ дѣломъ. И послѣ такихъ трудовъ намъ всѣмъ какъ милостыню выдавали по 8, а иногда и по 4 фр. (?) въ день. Видя, что насъ не намѣрены устроить, большинство вернулось обратно въ «Миквэ-Исроэлъ», гдѣ поработали еще 15 мѣсяцевъ. Мнѣ же съ женою трудно было переходить изъ одного мѣста на другое, поэтому я съ еще немногими предпочли остаться въ «Р. Леціонъ», тѣмъ болѣе, что мы все еще надѣялись на устройство. Я промаялся въ колоніи два съ половиною года. За это время колонисты мало-по-малу были окончательно устроены, между тѣмъ какъ я съ товарищами были такими же голяками, какъ и прежде. Мои надежды мало по мало разбивались, я увидѣлъ, что сидѣть у моря и ждать погоды, по меньшей мѣрѣ, неблагоразумно. Но что дѣлать, за что приняться? Искать въ Палестинѣ другого занятія я не хотѣлъ, да и нечего дѣлать другого. Единственный исходъ, какой представлялся мнѣ, это вмѣстѣ съ остальными билуйцами устроиться въ «Гдейро». Земля уже была куплена для билуйцевъ. Но гдѣ взать денегъ на устройство? Намъ столько разъ обѣщали и не исполняли, что мы поневолѣ сомнѣвались и на этотъ разъ. Имѣлъ-ли я право продолжать сидѣть въ колоніи съ женою и ждать, авось меня устроятъ? На это авось мы разсчитывали въ продолженіе трехъ мучительныхъ лѣтъ и постоянно обманывались. Я слышалъ, что въ Москвѣ собрано порядочно денегъ для Палестины, и рѣшился просить у родного города помощи. — — — — — —

И такъ я поѣхалъ въ Іерусалимъ и попросилъ у М. Пинеса дать мнѣ участокъ земли въ

4) יוסף פינברג. עי' ז. ד. לבונטין: „לארץ אבותינו" עמ' 51 וגם א"ם פרימן: „ספר היובל" עמ' 12.

«Гдейро» изъ тѣхъ, которые многія общества, напр., Московское, представило въ его полное распоряженіе. Пинесъ удовлетворилъ мою просьбу. — — — — — — — — — — —

Послѣ этого я отдалъ своимъ товарищамъ на сохраненіе тѣ хозяйственныя мелочи, которыя у меня были и поѣхалъ въ Россію. — — — — — — — — — — — — — — —

И вотъ, я уже почти три мѣсяца въ Москвѣ и все еще нахожусь въ неизвѣстности. — — — — — — — — — — — — — — —

Скоро уже нужно начать работать, а у меня еще ничего нѣтъ, меня даже нѣтъ на мѣстѣ. Еще нѣсколько мѣсяцевъ и этотъ годъ потерянъ. — — — — — — — — — — — — —

Въ Россіи я съ женою ни подъ какимъ видомъ не могу остаться. Я отъ всего оторвался, оторвался отъ ученія, никуда не могу поступить, не имѣю никакой профессіи,—да мало ли есть причинъ, почему я не могу остаться въ Россіи? Я уже не говорю о нравственной невозможности для меня оставить Палестину, къ которой я такъ привыкъ и такъ полюбилъ — — — — — — — — — — — — — — — — —

Въ краткихъ словахъ я передалъ Вамъ исторію моего пребыванія въ Палестинѣ. Не допустите, чтобы три года кроваваго труда и страданій пропали для меня безслѣдно, дайте мнѣ возможность посвятить всѣ мои физическія и духовныя силы Святой Землѣ!

Колонистъ «Гдейро» членъ Билу
Хаимъ Хишинъ.

21-го іюля 1885 г. [Москва].

.309

תכנית לחברה „מ. מונטיפיורי" מאושרה מאת הרשות*).

ПРОЭКТЪ УСТАВА
Общества М. Монтефіоре.

I. Цѣль Общества.

§ 1.

Цѣль Общества—поощреніе евреевъ, поселяющихся въ Сиріи и Палестинѣ, къ производительному труду, преимущественно земледѣльческому.

§ 2.

Для достиженія этой цѣли, Общество оказываетъ пособіе поселенцамъ, посвящающимъ себя земле-

*) מן הדקומנטים, שהמציא לנו ה' יהל"ל. גליון נדפס ועליו רשיון הצנזורה הפטרבורגית מן 24 יולי לשנת 1885.— הדקומנט שלפנינו היא, כפי הנראה, דתכנית שחברה הקומיסיה הפטרבורגית לאחר ששמה לב לתכניות שנערכו באודיסה ובווארשה והסכימה לעיקריהן (עי' לעיל נומר 302).

дѣльческому и ремесленному труду, какъ деньгами, такъ и необходимыми сельско-хозяйственными и ремесленными орудіями.

II. Средства Общества.

§ 3.

Средства Общества состоятъ изъ:

а) Членскихъ взносовъ, ежегодныхъ и единовременныхъ;

б) Приношеній доброхотныхъ жертвователей;

в) Отказовъ по духовнымъ завѣщаніямъ (легатовъ);

г) Сборовъ съ концертовъ, литературныхъ чтеній, вечеровъ, базаровъ и лоттерей, устраиваемыхъ въ пользу Общества съ разрѣшенія начальсва.

III. Составъ Общества.

§ 4.

Членами Общества могутъ быть лица обоего пола, всѣхъ званій и сословій.

§ 5.

Члены распредѣляются на:

а) Почетныхъ членовъ,

б) Членовъ благотворителей,

в) Дѣйствительныхъ членовъ и

г) Членовъ соревнователей.

§ 6.

Почетные члены вносятъ ежегодно въ кассу Общества не менѣе 100 рублей. Членами благотворителями признаются лица, вносящія ежегодно не менѣе 25 рублей. Дѣйствительные члены вносятъ ежегодно не менѣе 6 рублей, а члены соревнователи—не менѣе 3 рублей.

§ 7.

Въ члены Общества могутъ быть избираемы Совѣтомъ онаго, безъ обязанности вносить установленную § 6 плату, лица, приносящія Обществу пользу своею научною или литературною дѣятельностью, или же оказавшія ему особыя услуги.

IV. Управленіе дѣлами Общества.

§ 8.

Дѣлами Общества управляютъ: а) Совѣтъ и б) Правленіе, мѣсто пребыванія которыхъ въ С.-Петербргѣ.

ואולם נראה שגם תכנית זו לא היתה עדיין הנוסחה האחרונה, שהרי הרמ״ל לילינבלום כותב מפורש („דרך לעבור גולים" 63): „נגמרה הערכת ספר התקנות לחברה פלשתינית עברית להציבו לפני הממשלה". ועל זה הוא מעיר: „נשתנה שם החברה (כלומר: נקראה חברה פלשתינית עברית ולא חברה על־שם מינטיפיורי) מפני שנתברר כי קשה יהיה להשיג רשיון לכונן חברה על שם איש מחו״ל". ועי׳ גם להלן מכתבו של צדרבוים לרש״פ ין.

А. Совѣтъ.

§ 9.

Разрѣшеніе вопросовъ, касающихся направленія дѣятельности Общества, принадлежитъ Совѣту. Завѣдываніе же его текущими дѣлами ввѣряется Правленію.

§ 10.

Совѣтъ Общества состоитъ изъ 15 членовъ и такого-же числа кандидатовъ къ нимъ, причемъ 5 членовъ и 5 кандидатовъ выбираются изъ числа лицъ, имѣющихъ постоянное пребываніе въ С.-Петербургѣ.

§ 11.

Члены Совѣта избираются изъ числа членовъ Общества первоначально его учредителями, а затѣмъ Общимъ Собраніемъ, которое созывается для этой цѣли каждые 5 лѣтъ.

§ 12.

По истеченіи каждаго пятилѣтія, одна треть членовъ выбываетъ изъ совѣта по жребію. Выбывающіе по жребію могутъ быть избираемы вновь.

§ 13.

Совѣтъ избираетъ изъ своей среды Предсѣдателя и Секретаря на 3 года.

§ 14.

Засѣданія Совѣта бываютъ: періодическія и чрезвычайныя. Періодическія засѣданія происходятъ разъ въ годъ, въ Сентябрѣ; чрезвычайныя же собранія созываются Предсѣдателемъ по мѣрѣ надобности. О каждомъ засѣданіи Совѣта составляется протоколъ.

§ 15.

Для дѣйствительности засѣданія Совѣта требуется присутствіе не менѣе четырехъ членовъ кромѣ Предсѣдателя. Дѣла рѣшаются простымъ большинствомъ голосовъ. Въ случаѣ равенства ихъ, голосъ Предсѣдателя даетъ перевѣсъ.

Примѣчаніе. Вопросъ объ измѣненіи сего Устава рѣшается большинствомъ 2/8 наличныхъ голосовъ. Вопросы же о закрытіи Общества и о томъ, какое назначеніе дать имуществу, принадлежащему Обществу, рѣшаются не иначе, какъ въ присутствіи полнаго состава Совѣта и большинствомъ 4/5 голосовъ.

Б. Правленіе.

§ 16.

Правленіе завѣдываетъ всѣми текущими дѣлами Общества. Оно состоитъ изъ Предсѣдателя и 4 членовъ, изъ которыхъ одинъ исполняетъ обязанности казначея. Составъ Правленія выбирается Совѣтомъ изъ членовъ Общества на 3 года.

§ 17.

Засѣданія Правленія бываютъ періодическія и чрезвычайныя. Первыя происходятъ разъ въ недѣлю, а послѣднія назначаются Предсѣдателемъ по мѣрѣ надобности. О каждомъ засѣданіи Правленія составляется протоколъ.

§ 18.

Для удобства иногороднихъ членовъ Общества, Правленіе назначаетъ, по просьбѣ этихъ членовъ, изъ ихъ же среды корреспондентовъ и внѣ С.-Петербурга для пріема членскихъ взносовъ и отправленія оныхъ въ кассу Общества.

V. Храненіе суммъ и отчетность

§ 19.

Цѣлость суммъ Общества лежитъ на отвѣтственности Правленія. Всѣ наличныя суммы, остающіяся отъ расходовъ, произведенныхъ согласно § 2 сего Устава, Правленіе обязано для приращенія процента обращать въ государственныя процентныя бумаги или помѣщать въ кредитныя установленія по указанію Совѣта.

§ 20.

По истеченіи отчетнаго года Правленіе публикуетъ, по утвержденіи его Совѣтомъ, отчетъ о дѣятельности Общества, о полученныхъ доходахъ, о произведенныхъ расходахъ и вообще о состояніи денежной отчетности Общества. Одинъ печатный экземпляръ отчета препровождается къ г-ну Министру Внутреннихъ Дѣлъ.

§ 21.

Въ случаѣ закрытія Общества, имущество, принадлежащее ему, употребляется на благотворительныя цѣли, по опредѣленію Совѣта.

§ 22.

Общество имѣетъ свою печать, которая хранится въ его Правленіи.

.311 (*

מאת דוד גורדון לי"מ מאירסון**).

ב"ה. Lyck, den 3 August

למעלת ידידי הרב החה"ש יקר ונכבד
מהרי"מ מאירזאהן נ"י

— — — — — — — — — — — —

אנכי מחכה על פתיחת צוואת השר משה[1]) כי בהיותי אשתקד שם הבנתי מדברי העומדים על גביו כי בצוואתו לא שכח גם את ישוב אה"ק, מי יודע? עכ"פ עלינו להשתדל להוציא איזה תועלת לענין ישוב א"י ממותו כאשר הי' בחייו[2]). באיזה אופן, ימים ידברו.

והי' זה שלום מאת ידידו מוקירו ומכבדו בכל לב
דוד גורדון.

*) הנומר 310 — מאת מ. ארלנגר לד"ר פינסקר — עי' בסוף הספר.

**) מארכיונו של שפ"ר.

[1]) מונטיפיורי, שמת בט"ז אב תרמ"ה.

[2]) השתדלות זו לא הביאה תועלת. אף מעזבונו של מונטיפיורי לא נהנה הישוב בא"י. עי' הערה 2 לנומר הסמוך וגם כתבים אחרים להלן.

.312

מכתב-חוזר מאת הד"ר פינסקר לכל האגודות*).

יום כ"ה לחודש מנ"א שנת תרמ"ה.

אחים יקרים, חברים תמימי דעים!

שמועה מרגיזה החרידה את לבות אחינו בני ישראל בכל ארצות פזוריהם: בחיר האומה השר הצדיק סיר משה מונטיפיורי גוע ויאסף אל עמיו! תפארת עמנו, אשר בצלו היו רבים מבני עמים אחרים וביחוד רבים מאחינו בכמה מארצות גלותם ואשר שמו המרומם מתנוסס על דגלנו אנחנו חובבי ציון, איננו עוד בחיים! אֲבָל כבד הוא לכל אדם ישר, אֵבֶל יחיד ואבדה שאין לה חוזרין לאחינו בני ישראל ושבר גדול לחובבי ציון! —

על השבר הזה יעירו מספד כל אחינו בני ישראל בכל מקום שהם, אך לא בבכי ומספד בלבד נמלא את חובתנו לבחיר האומה ובחיר ה' זה. רבים המה רבני גדולי ישראל בכל דור, אשר במותם יספדו אחיהם עליהם, ובמה אפוא נוכיח כי יודעים אנחנו להוקיר זכרון בחיר עמנו זה לא כשר וגדול בישראל, אך גם כאחד המיוחד והמובחר שביחידי סגולה אשר לא רבים כמוהו בדברי ימינו? —

עוד בשנה העברה, בהיות בחיר עמנו חי בתוכנו, עלה על לב חובבי ציון להקים לו בארץ הקודש יד ושם בבנין קולוניה בשם „מונטיפיורי". חובבי ציון דמו אז, כי בני עמנו יתעוררו לשם בחירם ואהובם, יקנו את תמונותיו במספר מרובה, יתנו נדבותיהם ליום יובל מאת שניו והיה להם ליסוד קולוניה „מונטופיורי". לדאבון לב לא באה תקותם: ממכר התמונות עם הנדבות ליום היובל לא נתנו גם החלק השלישי מן הנחוץ לבנין קולוניה טובה ומסודרת. קהלות ישראל (מלבד עדת אדעססא שנתנה ארבעה אלפים רו"ב ליובל מונטיפיורי)[1]) עמדו מנגד לפעולתנו ומחשבת חובבי ציון לא יצאה לפעלה והכסף הנאסף נתן לתמיכת אחינו עובדי האדמה בארץ ישראל.

*) המכתב-החוזר הזה נדפס בשעתו גם ב„המליץ" נומר 57 לשנת 1885.

[1]) עי' הנומר שאחרי זה.

עתה באשר נלקח אדוננו מעל ראשנו, עלינו להשתדל להציב לו את השם אשר אמרנו. הנה נחלת „גדרה" בארץ הקדושה, מקום מושב בני ביל"ו, היא כמעט לנו, כי יש לחובבי ציון בה חמש עשרה אחוזות, על כן הנני מציע להקים את שם המת על נחלתנו זאת ולקרוא אותה מעתה בשם „מונטיפיורי". ולמען תהי הנחלה ההיא ראויה לשם קולוניה, עלינו לקנות עוד שטח ארץ סביבותיה, והאחוזות שבה השייכות ליחידים שאינם יושבים שם וחפצים למכרן ולהושיב עליהן מספר משפחות מ ח ד ש כפי היכולת אשר תהיה בידנו.—

על כן הנני מבקש מכל חברינו הנכבדים, מכל אשר לבו לציון ומכל איש ישראל אשר שם בחיר אימתנו סיר משה מונטיפיורי זצ"ל יקר לו — לעורר את העם למעשה הצדקה להרחיב את גבול הקולוניה אשר יהיה שמה „מינטיפיורי". מלבד נדבות פרטיות אשר יתן על זה כל נדיב-לב, נחוץ לעורר את העם אל מעשה הצדקה הזה בבתי הכנסיות בזמן ההספדים אשר יעשו בערי ישראל למות משה עבד ה' ובזמן הזכרת נשמתו הזכה ביום כפור ושמיני עצרת הבע"ל, והנדבות אשר ינתנו בזמנים האלה ולתכלית זאת תהיינה אך להרחיב גבול הקולוניה אשר שם מגננו המת יקרא עליה.

נקוה כי אחינו בכל מקום שהם ישימו לב לדברים האלה, ובהתאבלם על בחיר העם לא ישתפקו בדבר שפתים ובאנחות בלבד, אך יקחו חלק במעשה הצדקה להציב לסיר משה מונטיפיורי זצ"ל יד ושם בארץ הקודש, אשר בה היו כל חיי רוחו וזכרונה לא מש ממנו כל ימי חייו [2].

דר ל. פינסקער.

[2]) הרמ"ל ליליענבלום כותב („דרך לעבור גולים" 38): „קול הקורא נשלח, אך נדבות לא באו, הקולוניא „גדרה" לא נתרחבה ולא נקראה על שם מונטיפיורי".

.313

מאת המרכז וחובבי-ציון בווארשה לראשי העדה באודיסה.

סוף מנ"א תרמ"ה.

שלמי תודה וברכה

לאחינו ואלופינו, שרי התורה וראשי תושיה, הרבנים הגדולים והחכמים, יקירי קרתא ואצילי ישראל, ראשי ואלופי עדת ישורון בעיר התהלה אדעססא יע"א ביד אלופנו וראש אגודתנו, ראשון לציון בעמנו, הרב החכם המופלא ואהבת עמו מלא הדוקטור ל. פינסקער שליט"א.

אחינו ואלופינו!

מעת אשר הגלה ישראל מעל אדמתו ועצמות האומה נפזרו אל ארבע רוחות העמים, היתה עין ה' לחומלה על השארית הנמצאה, וישאר ניר לבית ישראל ומקום מנוס לרוח האומה וחכמת סופריה בערי גלותנו בקהלות הקודש, מקום נקבצו באו שם השרידים היחידים אשר ה' קורא בכל דור ודור לחדש רוח נכון בקרב העם המפוזר והמפורד. קהלות רבות ונכבדות, אשר מהן יצאה תורה ואורה לכל בני הגולה אשר בבבל וספרד, בהולאנדיה ותוגרמה, באשכנז ופולניא, זכו לשם עולם בספר קורות ישראל בכל תקופת ימי עניו ומרודו בארצות נדודו. מהערים האלה יצאו גבורי הדעת וכבירי כח לב להלחם בעד עמם ואלקיהם ברוח אמיץ וגבורה נפלאה.

בדורנו האחרון ובארצנו, שקמת עדת ישורן א ד ע ס ס א המפוארה, שקמת עיר ואם בישראל. העדה הצעירה הזאת אשר אך זה יובל שנים מנו לה, היתה למופת לכל אחיותיה הבכירות והצעירות, והראשונה לכל מפעל טוב ונשגב בעמנו. ממנה יצאו חכמים מופלאים, כבירי כח להלחם מלחמת עמם נגד אויב ומתנקם, להשיב חורפינו דבר בלשון למודים. ממנה יצאו מליצי יושר וחוקרים נעלים אשר הציבו להם יד ושם עולם בחכמת ישראל וספרותו, והעדה היקרה הזאת היתה למופת לקהלות ישראל בסדריה הישרים ובמשטריה הנעלים, בכל דברים שבקדושה ומעשי הצדקה וחסד בעמנו.

גם היום כאשר לרגלי המאירעות הנוראות והצרות האיומות, אשר כתומן באו על בתי יהודה השדודה, התעורר רוח טהור בלב בני ציון היקרים, לטעת נדחי עמנו על אדמת הקדש, לתת להם שם ושארית בארץ אבותינו ולהציב בהמפעל הנשגב הזה יד ושם עולם לזקן בית ישראל השר הנדיב סיר מ ש ה מ ו נ ט י פ י ו ר י ה"י, גם הפעם היתה עדת א ד ע ס ס א המפוארה והנאורה הראשונה והיחידה להתעורר לקול הקורא בצדקה מטובי בניה ויחידי סגולה אשר בקרבה, ותרם סך מסוים א ר ב ע ת א ל פ י ם רו"ב לטובת „מזכרת משה" בארץ הקדושה.

המפעל הנעלה הזה הוא כציץ על נזר כל הפעולות הרבות והנמרצות שעשתה עדתכם היקרה, ובזה הראיתם לדעת כי נאה ויאה לקהלתכם השם „אם הקהלות אשר בכל גבולות ישראל שוכני ארץ רוססיא".

תחזקנה ידיכם, אחים יקרים ונעלים, לפעול ישועות בקרב עמכם, דור לדור יביע תהלתכם, ברכת אחינו החלוצים, המדשנים בזעת אפיהם את אדמת הקודש, עליכם תבוא, ועיניכם תחזינה בשיבת ציון ושבת ישראל על אדמתו שקט ושאנן ולא יוסיף לדאבה עוד.

זאת היא הברכה והתודה המוגשה לכם בזה
מאת אחיכם מוקירי פעולתכם ומתימרים בכבודכם
יצחק הכהן פייגענבוים מ"ץ דפה
חברי הועד המשנה להנהגה הזמנית אשר ליסוד
משה מונטיפיורי באה"ק:
יעקב משה הלוי מאירסאהן
המזכיר שאול פנחס ראבינאוויץ (שפ"ר)
(ועוד ארבע התימות).

---

315 *).

מאת מ. מאירוביץ לד"ר פינסקר.

Св. Земля, 14 Авг. 1885.

Глубокоуважаемый Д-ръ Пинскеръ!

Въ прошломъ письмѣ моемъ я писалъ Вамъ объ общихъ нуждахъ колоніи[1]) въ чертахъ общихъ. Теперь я остановлюсь на одной изъ нихъ нѣсколько подробнѣе, такъ какъ отъ того или другого рѣшенія ея такъ или иначе зависитъ судьба всей колоніи. Я говорю о плантаціяхъ. Извѣстно какъ фактъ, что при существующихъ надѣлахъ во всѣхъ колоніяхъ, при лучшихъ даже почвахъ, колонисты болѣе какъ на сухой хлѣбъ и на прокормленіе скота не могутъ разсчитывать. Если у колониста уродитъ пшеница, у него будетъ хлѣбъ на годъ, если уродитъ ячмень —у него будетъ кормъ на годъ; отъ лѣтняго посѣва, если онъ уродитъ, можетъ останется рублей 50. Вотъ и все. Далѣе, на случай болѣзни, на воспитаніе дѣтей, на обувь, платье и особый случай колонистъ никогда не можетъ надѣяться припрятать что-нибудь, не говоря уже о сбереженіи. Вотъ почему мѣстный фелахъ крайне бѣденъ, не смотря на нищенскую свою обстановку, вотъ почему европейскіе колонисты, какъ, напр., нѣмцы придаютъ плантаціямъ такое важное значеніе. И въ П. Тиквѣ безъ нихъ будетъ постоянная бѣдность, какая существуетъ до сихъ поръ, безъ нихъ при лучшей землѣ, какую она имѣетъ, болѣе какъ на хлѣбъ нельзя надѣяться, что уже показала практика колоніи. Колонистъ, имѣя нѣсколько тысячъ виноградныхъ лозъ, нѣсколько сотъ оливковыхъ деревьевъ, инжира, миндаля и подобныя плантаціи, не нуждающіяся въ водѣ, можетъ надѣяться выйти когда-нибудь изъ того положенія, при которомъ онъ или вынужденъ постоянно просить о помощи или же быть постоянно забитымъ, озабоченнымъ о завтрашнемъ днѣ, о томъ, что будетъ съ его женою, дѣтьми. Повторяю, въ такомъ положеніи ни одна изъ колоній, существующихъ на св. землѣ не сможетъ имѣть своего опредѣленнаго, обезпеченнаго существованія.

*) הנומר 314 — מאת דוד גורדון לד"ר פינסקר — עי' בסוף הספר.

[1]) פתח-תקוה.

За время моего пребыванія въ П. Тиквѣ всѣ колонисты просятъ объ одномъ—ходатайствовать предъ Вами о приступленіи къ выработкѣ плана плантацій, дабы съ дождями начать работу. По осмотру близъ лежащихъ земель возлѣ колоніи, я нашелъ прекрасныя горы, годныя исключительно подъ виноградники (песчаная и песчано-известковая почва). Горы эти принадлежатъ нѣкоторымъ изъ колонистовъ, которые охотно готовы отдать ихъ съ тѣмъ, чтобы заложить виноградники для всѣхъ и между прочими надѣлить и ихъ участками равными съ остальными. (Землю эту они отдаютъ или за плату въ собственность «Chowewe-Zion» или на выплату самимъ колонистамъ). Всѣхъ, которыхъ нужно надѣлить виноградниками, соберется до 30-ти. Достаточнымъ надѣломъ для каждаго я считаю по 10 дун. — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Ради Бога спѣшите ордеромъ относительно врача. Что я могу дѣлать со своей аптечкой? За прошлую недѣлю больныхъ было 18, изъ нихъ 10 лежали въ постели. Вотъ и теперь лежатъ 5 въ страшномъ жару уже 3-й день и ихъ положеніе съ каждымъ днемъ все хуже. Я писалъ въ Яффу, чтобы выслали доктора; если не пріѣдетъ я не могу знать не разбѣгутся-ли. А воздухъ съ каждымъ днемъ хуже. На прошлой недѣлѣ и я успѣлъ уже схватить лихорадку, только благодаря, конечно, лучшей пищѣ въ сравненіи съ колонистами, также и перемѣнѣ воздуха (на субботы я ѣду домой въ Р. Лец.) мнѣ теперь нѣсколько легче. Также необходимо заботиться о чисткѣ колодца, а этого нельзя сдѣлать не имѣя помпы и бассейна. — — — — — —

Вообще, необходимо многое, но самое главное —1) врачъ и аптека, 2) исправленіе колодца, 3) посадка калиптуса, деревья и виноградники и 4) тамъ гдѣ необходимо, хоть чѣмъ нибудь помочь ежемѣсячно для улучшенія, скажу прямо, пищи, т. к. Вы найдете много домовъ, гдѣ, кромѣ лука, помидоръ и арбуза, ничего не увидите за цѣлыя недѣли, и это до болѣзни, во время болѣзни и послѣ болѣзни! Это для мущинъ, слабыхъ женщинъ и дѣтей! Можно-ли быть здоровымъ, можно ли не болѣть? И къ тому вѣдь работать нужно. Теперь время молотьбы и людямъ приходится простоять въ самой сильной жарѣ (чуть ли не 35—40°) 7—8 часовъ! Да, тяжело все это видѣть, тяжело тѣмъ болѣе, когда видишь, что помочь нужно, а не имѣешь права, не имѣешь средствъ.

Прошу Васъ, глубокоуважаемый Д-ръ, отнестись съ должнымъ вниманіемъ къ настоящему письму и не замедлите отвѣтомъ.

Остаюсь съ искреннимъ къ Вамъ уваженіемъ

М. Меерович.

317. *).

כרוז ומכתב־חוזר בדבר סדור קערות ערב־יום־הכפורים לטובת ישוב הארץ.

I.

דבר ביעקב **).

כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו
את שבתותי ומחזיקים בבריתי[1])
ונתתי להם בביתי ובחומותי יד
ושם טוב מבנים ומבנות, שם
עולם אשר לא יכרת.
(ישעיה נ"ו ד' ה').

גדולים צדיקים במיתתן יותר
מבחייהם. (חולין ז').

זה שלש שנים אשר התנועה הנשגבה לישוב א"י התעוררה במחנה העברים ותסל לה מסלות בלב טובי בני עמנו הדבקים באומתם ואמונתם ובקיום האומה נפשם חפצה.

הדעה של ישוב ארץ ישראל יצאה מכלל רעיון לכלל מעשה ותקן לה מקום קבוע בעולם היהדות מיום אשר כל חו"צ שמו להם ראש אחד ומרכז אחד ויכוננו פעולותיהם לחפץ אחד ומטרה אחת. האחדות הזאת שקמה ונהיתה בשנת תרמ"ה, בשנת היובל והאבל על השר הצדיק וחמדת ישרון רבי משה מונטיפיורי זי"ע, נושאת עליה דגל אדונינו אשר זה עתה נלקח מעל ראשנו. בחיר ישראל זה היה הראשון לציון בחיים חייתו, הראשון אשר עוד לפני ששים שנה הרה והגה הדעה הנעלה לטעת נדחי ישראל על אדמת אבותינו, לחדש רוח נכון בקרב בני העם היושב בציון, להעמידם בקרן אורה ולבנות בית חייהם על אדני יגיעת בשר ועבודת אדמה. על כן נתלבש רעיון הישוב בתמונת פני משה ומזכרת משה בארץ הקדושה תהיה לצדיק דורנו ופאר עמנו נ"ע לעדה ולמצבת זכרון מזכרת אהבת עולם על ציון וירושלים אשר שם אותן משה כחותם על לבו בעודו מתהלך בתוכנו.

והנה בחפצנו להציב יד ושם עולם וזכרון נצח לאביהם של ישראל בדור האחרון הזה, עלינו להתאמץ שהענין הקדוש אשר קם לתחיה בימי מות משה יאריך ימים כימי עם עולם על הארץ, כי ישיג מטרתו הקדושה, לחדש רוח נכון בקרב האומה, רוח מלא מאהבת אמונתנו ואומתנו, רוח אהבת העבודה ואחדות האומה הישראלית. במלה אחת: להנחיל בתוכנו את כל נועם המדות שהצטיין בהן אדוננו משה. לחפץ הזה עלינו להתאמץ שדבר ישוב א"י והמזכרת לא יהיו כמעשה צדקה עוברת המוגבלת בזמן ידוע, אך תעמוד לעד ולנצח נצחים כזכר איש ההלה אשר שמו נקרא עליה, הוא האיש אשר דור לדור יביע תהלתו ואחרון על עפר יקום יספר רוב צדקותיו.

על פי הדברים האלה הננו להעיר את אחינו תמימי־דעים שעליהם לדעת, כי השנה הראשונה ליסוד המזכרת היתה שנת הכנה וקבוץ הכחות, העת אשר בה התאמצו חו"צ לסקל כל אבני נגף מדרכי הפעולה הקדושה, לשום למישור מעקשים אין מספר ומכשולים לאין קץ. ת"ל כי עד כה עזרנו ה' ועמלנו לא שב ריקם. עוד מעט ובא הקץ לעמל החלוצים הראשונים הנושעים עתה תשועת עולמים בישע ימין חובבי ציון הנאמנים. לפני החלוצים האלה משחקת עתה התקוה להתערות כאזרח רענן באה"ק ולחיות חיי עבודה ושלות הרוח, איש איש על אדמתו תחת גפנו ותאנתו. הדבר הגדול הזה כמעט נעשה בכח החמלה והחנינה של אחינו חו"צ בכל אתר ואתר אשר נענו לקול האחד והמיוחד בחו"צ אשר הלך לראות את שלום אחיו בארץ אבותינו. על אחינו אלה הננו נשענים כי בעזרתם תמצא ידי המתעסקים לגשת אל העבודה של הרחבת הישוב בשנה הבאה לקראתנו לשלום. אחינו אלה קראו במכתבים ומעל מה"ע הדברים הנמרצים והנמלצים האמורים מפי הראשון לציון בעמנו[2]) הקורא בצדקה להקים שם המת הצדיק נ"ע על נחלת „גדרה" ולהושיב בה עוד מספר משפחות חדשות.

בהדברים האלה הראה אחינו זה בעליל את דעת חו"צ הנאמנים ללכת הלאה על הדרך אשר התיצבו עליה, לאחוז בזה: בהרבת הישוב בהאופן שהזכרנו ובתמיכה ממשית להמתנהלים המרחיבים את הישוב, וגם מזה: מתמיכת הקולוניסטים הישנים לא נניח ידנו, וזאת יעשו ויוכלו חובבי ציון בעה"ש רק אם אחינו היקרים ישחדו מכחם בעד „המזכרת" למען תקום על יסוד נאמן אשר לא ימוט.

והנה מכל מקורי ההכנסה אשר הציעו טובי אחינו איש איש לפי דרכו, הכי נכבדה היא ההכנסה מהקערות בעיוהכ"פ, מפני שההכנסה הזאת איננה קשורה באבוד זמן והוצאת הגביה ואיננה דורשת עבודה יתירה ועמל מהמתעסקים אחרי שהנדר והתשלומים באים כאחד. עתה כאשר כל בני ישראל יבכו על משה, עתה עת רצון לקום על נדיבות, ובהזכירם את נשמת השר הצדיק, ביחוד ביום הכפורים ושמיני עצרת הבע"ל, יואילו נא חו"צ למלא אחרי דברי הראש והראשון שבהם לנדור לזכר נשמת המנוח ליא"י ונדבת ידם ישימו על יד הקערה אשר תבואתה תהיה קודש להמטרה הקדושה.

והנה בשנה שעברה, עוד טרם נולדה האחדות ובשעה שכל חובבי ציון היו משתמשים בערבוביא,

*) הנומר 316 — מאת הד"ר עזריאל הילדסהימר לד"ר פינסקר— עי' בסוף הספר.

**) הכרוז הזה נת־פסם בשעתו גם בעתונים העבריים.

1) המלים: „ובחרו באשר חפצתי" ולהלן: „אתן לו" חסרות בגוף הכרוז.

2) כלומר: פינסקר. עי' לעיל נומר 312.

באה ההצעה היקרה לראשונה על עמודי מה״ע „המליץ״ ו„המגיד״. ע״י מכה״ע הראשון לבד עלתה ההכנסה הזאת ליותר מחמשת אלפים רו״כ, מלבד אלה ששלחו הכספים ישר למקום תעודתם. אמנם בשנה העברה לא הספיקו עוד אחינו לנצח על מעשה הצדקה מחסרון עת והכנה. אל אחינו אלה הננו קוראים הפעם: „זכרו את ה׳ מרחוק וירושלים תעלה על לבבכם״. ימי התשובה וההתעוררות, ימי האבל על בחיר האומה וזקן כנסת ישראל המה ימי הכניסה וחשבון הנפש ועת תגבורת רגש האחדות וההתכללות של כל אנשי האומה בנשמת היהדות הכללית, הימים האלה הם מסוגלים ביותר להעיר ולעורר בינינו אהבת ציון וחבת ירושלים. אם כה יעשו אחינו יציבו באמת לצדיקו של עולם יד ושם עולם, וזכות אחינו משה תעמוד לנו לקיים בנו דברי החוזה: לקרא שנת רצון לה׳ ולנחם כל אבלים וגלתם בירושלים וששתם בעמנו ולא ישמע עוד בקרבנו קול בכי וקול זעקה מעתה ועד עולם. אכי״ר.

II *).

טהייערע ברידער!

דריי יאהר זיינען שוין אוועק געגאנגען צייט דער הייליגער געדאנקען פון ישוב ארץ ישראל האט זיך ערוועקט צווישען אונזער פאלק און האט זיך דורכגעבראכען א וועג אין דיע הערצער פון דיא אמתע טרייסטע אידען, וועלכע זיינען פון שטענדיג אן מיט ליעב און זעלע איבערגעגעבן צו אונזער נאציאן, צו אונזער הייליגען דת, און זייער היסעסטער וואונש איז אז אונזער עלענדע אומה זאלל האבען אויף דער וועלט איין עביגען קיום, א שטענדיגע עקסיסטענץ.

אויספיהרען פראקטיש דעם הייליגען רעיון האט מען ערשט אנגעהויבען וויע עס בעדארף צו זיין, זינט אללע חובבי ציון פון פערשיעדענע ערטער האבען זיך אין איינעם צוזאממענגעבונדען ארום איין מיטטעל־פונקט, ארום איין צענטער, און צונייפ־לייגענדיק זיך געמיינטשאפטליך מיט זייערע אלעמעס כחות, האבען זיי אללע אנגעפאנגען צו ארבייטען, צו טהאן מיט גרוים חשק און מיט פיעל התלהבות פאר איינער און דערזעלבער זאך, פאר איינעם און דענזעלבען צוועק. אט דיעזע אחדות, וואס זיע האט דערזעהען דעם שיין פון דער ליכטיגער וועלט אין דעם יאהר אין וועלכען מיר האבען דיע גרויסע זכיה געהאט צו פייערין דעם הונדערטיאהריגען

*) אנו מדפיסים גם את הנוסח היהודי של הכרוז מפני קגנונו המיוחד.

געבורטסטאג פון דעם גרויסען בעריהמטען צדיק רבי משה מונטיפיורי זצ״ל, וועלכער איז אונז נאך ליידער אין דעמזעלביגען יאהר אפגעשטארבען, אט דיעזע פעסטע איינהייט צווישען אללע חובבי ציון טראגט אויף זיך דעם הערליכען נאמען פון דעם גרויססען וועלט־בעריהמטען צדיק ר׳ משה זי״ע, וואס מיר האבען איהם נעבאך אקארסט וואס פערלארען אויף עוויג. אט דער געטטליכער מאנן איז כמעט אין זיין לעבען דער ערשטער געווען, וועלכער האט פיעל געזארגט פיר ארץ ישראל, אונ נאך מיט זעכציג יאהר צוריק איז איהם שוין איינגעפאללען דער רעיון צו בעזעטצען אונזערע ביעדנע אידעלאך אויף דער לאנד פון זייערע זיידעס, אריינגעבען א נייעם גייסט אין אונזערע ארמע ברידער אז זיי זאללען איועק ווארפען זייערע ווינט פרנסות אונ זאללען זיך בעססער נעהמען אין ארץ־ישראל צו ערד־ארבייט אום צו פערדיענען זייער ברייט כשר און עהרליך. אט איבער דער פריטשינע, וואס אין דעם געדאנקען פון ישוב ארץ־ישראל שפיגעלט זיך ריכ־טיג אב דיע מאראלישע געשטאלט פון רבי משה מונטיפיורי זצ״ל, זיין שטענדיגעם ווי־ללען און פערלאנגען, דעראיבער האט מען אט דעם אחדות פון דיא חובבי ציון א נאמען געגעבען „מזכרת משה״, דאס הייסט איין „אנדענקונג נאך משה׳ן״. און אין אמת׳ן איז נאר ארץ ישראל דער איינציגסטע אונ פאססענדסטע ארט ווא מיר זאללען דעם בעריהמטעסטען צדיק פון אונזער דור, דער קרוין פון אונזער קאפף, א עוויגען אנדענקען מאכען, ווייל ער האט דאך, וויא מיר ווייססען, ארץ-ישראל שטענדיג זעהר ליעב געהאט און איז זיין גאנצען לעבען מיט אללע זיינע געדאנקען אין איהר אריינ־געטהאן געוועזן.

בכן, רבותי! אז מיר וויללען היינט מאכען אונ־זער הייליגען ר׳ משה׳ן זי״ע, דעם ערשטען און לעצטען פארשטעהער פון אונזער פאלק ישראל, א עוויגעם אנדענקען, דארפען מיר זיך נאר זעהען סטארען, אז דער הייליגער געדאנקען פון ישוב ארץ ישראל, וועל־כער איז ערשט פאר ר׳ משה׳ס אפשטארבען געבארען געווארען, זאלל מאריך ימים זיין כל זמן אונזער אומה וועט אויף דער וועלט עקסעסטירען. מיר מוזען זיך זעהען מאטערין מיט אללע כחות, אז דער רעיון זאלל אויסגעפיהרט ווערין מיט גאטס־הילף, אז א שפאגעל נייער גייסט, א גייסט פול מיט ליעבע צו אונזער פאלק, צו אונזער גלויבען, פול מיט ליעבע צו ארבייט און צו אחדות אין אללעס וואס עס געהערט צו דעם כלל ישראל, זאלל פון איצטער אן אנהויבען צו בע־וועלטיגען אונזער אומה. מיט איין ווארט: מיר דארפען זעהען איינפלאנצען צווישען אונס אללע שיינע פיינע

מדות מיט וועלכע אונזער ר׳ משה זצ״ל האט זיך אין זיין לעבען אויסגעצייכענט. אט צו ליעב דעם צוועק דארפען מיר זיך זעהען מיהע געבען אז דער געדאנקען פון ישוב ארץ ישראל און דער אנדענקען וואס מיר וויללען דא איטצטער מאכען אונזער ר׳ משה׳ן זאלל ניט .זיין אט וויע גלאט א געחאפטע צדקה וועלכע דויערט נאר א קורצע צייט און נאכהער ווערט פון איהר א תל. ניין, רבותי! אט דיעזער אנדענקען טאהר קיינמאל נישט אונטערגעהן, .עוויג מוז ער דויערין, וויע דער נאמען פון ר׳ משה׳ן אליין, וואס אויף דור דורות וועט ער אליץ זיין געלויבט און אין אללע צייטען וועט איהם דיא גאנצע וועלט בענטשען פאר זיינע פיעלע צדקות, פאר זיינע גוטע מעשים וואס ער האט אין זיין לעבען צו טאהן.

על כן, רבותי! קומען מיר היינט אייך צו מודיע זיין אז דער ערשטער יאהר צייט דיע „מזכרת״ איז געגרינדעט געווארען, איז אוועק גיגאנגען אויף פערשיעדענע נייטהיגע הכנות, אויף איינזאממלען אללע אונזערע כחות אין איין ארט, אויף אפצוראמען דיע פיעלע שטיינער וואס זיינען אונס גילעגען אויפ׳ן וועג און אויף אויפצוזוכען מיטלען וויע פטור צו ווערין אט פון דיע אללע ביטטערע ניעפריאטנאסטען מיט וועלכע מיר האבען געהאט צו טאהן. אונזער מיה איז דאנקען גאטט ניט אוועק לאבוד און אונזערע גרויסע טרחות זיינען אנגעלייגט געוועז. דיע ערשטע קאלאניסטען וואס זיינען אוועק אין ארץ ישראל און האבען בעקומען שטיטצע פון דיע חובבי ציון, האבען שוין באלד גאר ניט וואס צו זארגען, זיי זיינען שוין כמעט וויע גאנץ זיכער אז זיי וועלין אין ארץ ישראל אפלעבען רוהיג און גליקליך זייערע יאהרען, יעדערער אויף זיין אייגענער שטיקעלע ערד, תחת גפנו ותאנתו, אונטער זיין וויינבוים און זיין פייגענבוים. און ווען האבען זייא פאר דאס אליץ צו פערדאנקען ווענן ניט דיע ווייכע הערצער פון אונזערע בריעדער דיא חובבי ציון אין פערשידענע ערטער, וואס האבען זיך באלד אפגערופען אויף דעם הילפע-רוף פון אונזער בעסטען ברודער, דער אויסגעקליעבענסטער צווישען אללע חובבי ציון, וועלכער איז אריבער גיפאהרין אין ארץ ישראל זעהען וואס מאכען דארטען אונזערע אידעשע ישוביניקלאך און וויע געהט דאס זיי אין זייער נייער ארבייט. אט אויף דיעזעלביקע הייססע אידען לייגען מיר איצטער אויך אונזער גאנצע האפפנונג, אז זיי וועלען אונס אויף וויטער אייך זעהען שטיטצען וויע וויט מעגליך, אז מיר זאללען אין דעם נייעם יאהר איה״ש נאך א סך מעהר קענען טאהן צו פערברייטערין דעם ישוב אין אונזער הייליגער לאנד. אט דיעזע ברידער וועלין אונס אווארע זעהען העלפען אויסצופיהרען דעם הויכען געדאנקען וואס דער ערשטער פון דיע חובבי ציון האט אונס פארגישלאגען: צו מאכען איין עוויגען אנדענקען דעם צדיק ר׳ משה מונטיפיורי נ״ע מיט דעם וואס מיר וועלין אין ארץ ישראל גרינדען א נייע קולוניה און מיר וועלין איהר א נאמען געבען „מונטיפיורי״.

איבערקלערענדיק פיעל מיט גרויס ישוב הדעת פון וואנען צו נעהמען דיע געלט-קוועללע אויף דיא אויספיהרונג פון דעם הייליגען רעיון, איז געבליבען בייא דיע עלטעסטע פון דיע חובבי-ציון, אז עס קענן גאר קיין בעססערע און קיין גרעססערע הכנסה ניט געבען וויע דיא הכנסה פון דיע ערב יום כפור-דיקע קערות. צו ליעב דער הכנסה דארף מען קיין פיעל צייט ניט פערליערען און עס דארף קיין איבעריגע הוצאות ניט אוועק געהן אויף דאס געלט איינקאסירען, ווייל דא ווערט פון דעם מנדב באלד זיין נדבה אן ארט און שטעללע איינגעצאהלט. אגב איז יעטצט, בעת עס איז נאך בא אלעמען פריש דער אונגליקק וואס מיר האבען געהאט דורך ר׳ משה׳ס טוידט, וועלכער איז אונס אפגישטארבען וויע א הייסער פאטער בא אונגליקליכע הילפס-לאזע קינדער, איצטער ווענן אונזער וואונד איז נאך שטארק, אונזער הערץ צובראכען, אונזערע געפיהלע העכסט טרויעריג, ווענן דער גאנצער עולם פערגיעססט נאך בעך מיט טרעהרין אויף אונזער ליעבען פארשטעהער, אט איצטער איז איין עת רצון ביי אונזערע ברידער צו מנדב זיין, איטלעכער נאך זיין פערמעגען, אויף דעם אנדענקען וואס מיד וויללען איהם מאכען. וועלכער הייססער איד וועט דאס אום יום כפור און שמיני עצרת ניט מאכען קיין „אל מלא רחמים״ אט דעם גרויססען הייליגען צדיק? וועלכער איד וועט דאס עפעס ניט מנדב זיין פאר זיין הייליגע נשמה? און דיע נדבות זאללען דיע חובבי ציון אזוי גוט זיין אויעקלייגען אייף דיע קערות וואס וועלין שוין שטעהען צו ליעב דעם צוועק אין אללע שולען, און וועלכע ווערין נאר אנגעווענדעט ווערין אויף דער נייער קאלאניע „מונטיפיורי״ וואס מיר וויללען גרינדען אין ארץ ישראל.

„זכרו את ה׳ מרחוק וירושלים תעלה על לבבכם!״ האט אונס דער נביא געזאגט, דאס הייסט אז ירושלים וועט ארויף אויף אייער געדאנקען. דערמאנט איהר שוין אייך גאטט מיט דעם. איבערהויפט אין היינטיגע וויכטיגע טעג, אין דיע הייליגע תשובה-טעג, אין דיע קלאג-טעג אויף אונזער ליעבען טאטען ר׳ משה׳ן עה״ש, אייף דעם ערשטען און לעטצטען פארשטעהער פון אונזער עלענדער, ניעדערגישלאגענער אומה, אין דיע טעג ווענן מיר אידען קוקען זיך ארום און נעהמען זיך בערעכענען ווער מיר זיינען, וואס מיר זיינען און ווא מיר האלטין אין דער וועלט, אין דיע טעג

וועגן עס שטארקט זיך אין אונס דיע אחדות און מיר
ווערין אללע וויא איין קערפער און איין נשמה,—אין
היינטיגע טעג דארפען זיך בייא אונס על אחת כמה
וכמה ערוועקען שטארק דיא ליעבעס-פלאממע צו
אונזער פאלק ישראל, צו אונזער הייליגער לאנד און
דיא ליעבע צו אונזער ציון און ירושלים.

וועגן אונזערע ברידער זאללען אזוי טאהן, דארף
מען שוין קיין בעססערין אנדענקען ניט האבען פאר
אונזער צדיק ר' משה נ"ע, און בשכר דעם וועט
אונס זיין זכות ביישטעהען אז עס זאלל אויף אונס
מיט דער צייט מקוים ווערין דאס וואס גאט האט
אונס אמאל אנגיזאגט דורך ישעיהו הנביא: „לקרא
שנת רצון לה' ולנחם כל אבלים וגלתם בירושלים
וששתם בעמי ולא ישמע בה עוד קול בכי וקול
זעקה", ד, ה, גאטט וועט אונס בעלייטזעליגען מיט
א שנת רצון, ער וועט טרייסטען אללע אונזערע
אבלים, מיר וועללין דערפרייט ווערין מיט ירושלים,
מיר וועלין אי"ה האבען נחת פון אונזער אומה, און
זיע וועט שוין מעהר ניט האבען וואס צו וויינען
און וואס צו קלאגען. אבי"ר.

.III

אחים יקרים, חברים תמימי-דעים!

בשם הנהגת הועד המרכזי ונשיאו, הננו עורכים
לכם הדברים האלה:

א.

הרושם אשר עשתה הסתלקות אדוננו ואחינו זקן
בית ישראל, אשר שם אגידהנו נקרא עליו, עודנו חזק
בין כל פנות העם. במות אחינו בחיר האומה מות
ישרים, עוד רבו רגשי הכבוד והאהבה אשר רחשו לו
אלפי רבבות בני עם אלהי אברהם, והחוב הקדוש
המוטל עלינו להציב לו יד.ושם עולם כבר מבואר למדי
בהמאמר „דבר ביעקב". והנה מכל מקורי ההכנסה הכי
נכבדה היא הכנסת הקערות שהביאה בשנה העברה
סך מסוים להקופה הכללית. ואם כן היה באותה העת
אשר הכחות השתמשו בערבוביא ועוד לא נראה אף
הרשומים הראשונים לאחדות ומרכז הפעולה, עאכו"כ
עתה אשר עד כה עזרנו ה' והמלאכות ע"י אחינו היקר
רק"ז וויסאצקי נ"י עשתה את שלה להפיץ אור בהיר
על כל דרכי הישוב ואופן הוצאתו לפעולת ידים;
עתה כאשר כל מוצאי ומבואי הישוב נגלו כספר לפנינו
והאחדות הולכת ומשתלמת לפי מדת הסרת המכשולים
מעל דרכנו; עתה כאשר הפעולה חדלה כמעט להיות
סמויה מן העין והננו עומדים על הפרק לצאת מכלל
מצב זמני אל יסוד לשכה קבועה והנהגה תיכונית
במובנה האמתי, עתה אשר מטרתנו הראשונה, להעמיד
במרחב את הקולוניסטים הראשונים, איננה עוד ממנו
והלאה ותור הרחבת הישוב הנה-זה בא; עתה אשר
האבל וחובת היקר והכבוד לאבי האומה ממלאים
לבות כל אשר בשם ישראל יכונה, — עתה יש תקוה
כי ירבו המחזיקים והעוזרים על ידנו להגדיל את
ההכנסה הנ"ל, למען תהיה לעזר וסעד להוציא-לאור
מחשבת נשיא ההנהגה כאמור במכתב חוזר נומרא
21[1]) והדברים המבוארים בהמאמר „דבר ביעקב".

בגלל הדבר הזה הננו שולחים לכם: 1) תכריך
עקז. מהמאמר „דבר ביעקב" לחלקם בין בתי התפלה
בעירכם ובהסביבה; 2) לוחות העדות לרשימת הנדבות
ושמות בתי התפלה והמתנדבים וכו' ביחד עם שטר
קבלה אשר נשיב לכם חזרה מדי נקבל מכם את תוכן
הכספים. ביחד עם זה הננו שולחים לכם מעטפות
עם הכתובת הידועה למשלוח כסף ועם זה הננו מציעים
לכם הדברים האלה:

א) כבוא הספר הזה לידכם תבחרו מקרב אגודתכם
או מטובי חובבי ציון אשר בקרבכם ועד-זמני לסדור
ענין הקערות לפקח ולנצח על מעשה הצדקה הזאת
כפי תנאי המקום ורוח העם אשר אתם יושבים בקרבו.

ב) את הלוחות, ביחד עם שטרי הקבלה הדבוקים
אליהם, תשלחו ביחד עם הכסף ותרשמו בכתב ברור
את כל הנתינות ושמות בתי התפלה וכו' וממעל
להרשימה מכתב אלינו בתוספות דברים לפי הגות
רוחכם.

ג) המשלוח יהיה לא יאוחר מחוהמ"ס שנת תרמ"ו
הבע"ל, למען יהי סיפק בידנו לדעת אחרית דבר עוד
לפני בוא תקופת הזרע וימות הגשמים בארה"ק.

ד) הגבאים בבתי התפלה, כן היושבים על יד
הקערות והמתנדבים ביד רחבה משלשה רו"כ ולמעלה,
נחשבים במשך השנה לחברים ל„המזכרת", ואם אין
בעיר מושבם כנסיה לחובבי ציון, מחויבת ההנהגה
לשלוח במשך השנה להאיש אשר יבחרו מקרבם כל
המכתבים והידיעות ולעמוד עמהם בקשר ויחס כמו
עם הכנסיות לחו"צ, אך בלי המשפט לחוות דעה
ולבחור חברים להועד הכללי כמשפט כנסיה קבועה.

ה) אחרית דבר ההכנסה ושמות ראשי המתעסקים
והגבאים וכו' נזכיר לטובה וברכה בשערי מה"ע לב"י
בשפת עבר ושפות לועזיות.

ו) בהסכמת הגאונים גדולי ההוראה אשר באגודתנו
מציע נשיא ההנהגה לעשות הזכרה לנשמת השר הצדיק
זצ"ל בכל שבתות השנה בכל בתי התפלה לחובבי
ציון בני „מזכרת משה".

ב.

א) נשיא ההנהגה מתכבד להציע לפני ההברים
היקרים, כי ישימו לב אל המח"ע היוצא לאור בוויע

---

1) עי' לעיל גומר 312.

בשם "Selbstemanzipation" המועיל הרבה להשריש
הדעה הלאומית בלבות בני הנעורים ולהפיץ את הרעיון
של ישוב א"י בין אחינו המערבים. מכל יהודי חו"ל
הכי קרובים לנו בארח חנוכם ותנאי חייהם המה
יהודי גאליציען, בוקאווינה וכו'. בין אחינו אלה יש
תקוה ביותר לרכוש נפשות רבות להדעה, וזאת היא
תעודת המה"ע הזה, וע"כ חובה קדושה מוטלת עלינו
לחזקו ולעודדו עד שימצא לו מחזיקים די כלכלתו
בין בני ארצו. — — — — — — — — — —

ב) רבים מהחברים פנו בשאלה לברר להם תכונת
הועד הפועל ומצבו היום בארה"ק. ע"ז מלא הד"ר את
ידינו לברר: צירנו היקר ה' וויסאצקי, אחרי קביעת
הועד הפועל בימי חודש סיון העבר בשתי מחלקותיו,
שב ויתבונן שאי אפשר להשאיר את הועד במראהו
זה. הועד שאנו קובעים בארה"ק איננו בתכונתו ועד־
מועצה שנאמר בו "תשועה ברב יועץ", אך ועד
הפועל שתנאו הראשון הוא אחריות על הוצאת ההחלטות
לפעולת ידים.

אחריות כזאת לא יוכל לקבל רק איש אחד בר־
סמכא בכל האופנים והקרוב אל שדי הפעולה. והנה
אף כי אמת נכון הדבר שאך בירושלים ישבו אנשי
שם אשר פעלו גדולות ונצורות לטובת הישוב, הנה
ועד־פועל תמידי עם יושב בראשו המקבל עליו אחריות
הפעולה לא מצאנו כי אם ביפו שהיא סמוכה ונראית
להקולוניות שאנחנו מטפלים בהן היום. האיש בעל
האחריות צריך להיות עשיר וחכם בהוויות העולם
ונכבד בעיני הרשות המקומית, והתנאים האלה מצאנו
רק בהגביר הנכבד והיקר רבי אברהם מויאל נ"ט
הספרדי ביפו, אשר נאות בטובו לקבל עליו המשרה
הזאת ולעסוק בהישוב בשקידה נמרצה. בכל זאת מודיע
נשיא ההנהגה, כי הועד בירושלים לא נתבטל בעיקרו
ובכל דבר הכבד ושאלה רבת הענין יתאספו חבריו
לשפוט על כל דבר ולחרוץ משפט [2]).

ועם זה הננו חבריכם המתידידים עמכם
מוקיריכם ומכבדיכם כערככם הרם
יעקב משה הלוי מאירסאהן.
המזכיר: שאול פנחס ראבינאוויץ (שפ"ר).

[2]) עי' לעיל נומר 285 וגם ההערה לנומר 300 בסוף הספר.

318.

מאת ליליענבלום לאחד־העם *).

6 אויגוסט תרמ"ה.

ידידי הנכבד!

חדשות אין, — — — — — — — — —
ה' דיינארד עורר פה רעש גדול בין סוחרי
האתרוגים על ידי שהשתדל אצל הדיינים דפה להעביר
קול לקנות דוקא אתרוגי א"י ואת המסחר הזה לקח
לעצמו כמעט במונופוליא מאת איש אחד מירושלים
שבא הלום והשאיר אך אותו לסוחר באתרוגי א"י.
— — — — — — — — — —

באמת יש פה איזה צעירים, אשר עפ"י הצעת
ה' דיינארד ובעל הדמיון ה' משה שזוויף (דיוגינים)
מכינים עצמם להכנס בביה"ס בקונסטנטינופול למען
יהיו אח"כ שרים ופקידים (?) [1]) במדינת תוגרמה.
והנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם
משה ליב ליליענבלום.

*) מן הדקומנטים, שהמציא לנו ה' אחד־העם.

[1]) סימן־השאלה בגוף המכתב.

319.

מאת א. מויאל לד"ר פינסקר

יפו יום ב' ו' אלול תרמ"ה.

— — — — — — — — — —

בכלל הנני מוצא להעיר אזן אדוני, לבל יחשוב
כי העמדת מושבות על מכון בל ימוט הוא דבר נקל.
יאמין לי אדוני לו חפצתי לשמוע לבקשת אחינו
המבקשים (ועל הרוב נוסדו בקשותיהם על ההכרח
אשר לא יגונה) כי אז כבר הוצאתי על פתח תקוה
לבד יותר מכפלים מהסך שלשים אלף פראנק. הן
היום הוא י"ז לחודש אויגוסט, ובמשך השבעה
עשר ימים האלה הוצאתי על עקרון וראשון לציון [1])
חמשים אלף פראנק. והימים האלה לא היה
בהם עבודה רבה, מלאכת הבנין, אשר בכל הודש
תאכל סכומים רבים, לא הרבתה לאכול במשך השבעה
עשר ימים. ידעתי גם ידעתי אדוני כי ישנו הפרש
גדול ועצום בין קופת הבארון ובין קופת חובבי ציון.
אבל הקיבה והמעים הן לא יאבו לדעת אם שם הבא־
רון נקרא על בעליהם או כי חובבי ציון אצלו מהודם
עליהם? אחת היא להם. הרעבון יבא ויתבע חובותיו.
ולא יאבה לדעת איזה בית מסחר יפרע החובות האלה.
והנה בדבר הרופא. הן גם אם נגמור עמו, מה איפוא
נעשה בענין הרפואות? הן הבארון צוה לתת סמי
מרפא לפ"ת בעד אלף פראנק, אבל מי יעשה הרפואות?
ובאיזה מקום נניחם? וא"כ דרוש לזה בית ואיש היודע
לעשות סמי מרפא, ומה גם בפ"ת אשר שם דרוש מאד
הסאולפאט כינין ושאר דברים קלים הידועים כמעט
לכל אחד, והנוכל לצוות למי שיחלה ביום השני אחרי
בקור הרופא בפ"ת כי יחכה עוד ששה ימים עד ביאת
הרופא שנית ויצוה עליו לקחת סם שלשול וכדומה?
הלא יחלה ח"ו עד אז ויגיע עד שערי מות! והנה
רבות חקרתי בזה, ולפי שעה עלה רעיון בלבבי לגמור

[1]) על חשבון הבארון רוטשילד. עי' לעיל ההערה לנומר 285.

עם הרוקח (פארמאציסט) בר"ל אשר יבוא גם הוא פעם ביום השני — אחרי בוא הד"ר לפ"ת — לעשות את התרופות כאשר יכתוב הד"ר. — — — — — — — כן אדוני, כל דבר ודבר דורש הוצאות, ואף אם נסגור ידינו באלפי מנעולים ובריחים לא יועיל.

כן מצאתי לנכון להעיר את אדוני, הנה אם כי כל מעשי ה' היקר וויסאצקי הי"ו פה היו בחכמה והשכל, בישוב הדעת ובעיון עמוק בתוכן הדברים, בכ"ז שגגה יצאה מלפניו, והוא: הן בהאספות שהיו, שבהן ישבו ודנו על אופני התמיכה, העלו לתת לפלוני אלף פראנק, למשל, אשר בעבורם יבנה לו בית הדרוש לו עד מאד, והנה אנחנו השגחנו בכל מיני השגחות לבל יקח מעות מזומנים, ורק שלמנו בעד אבנים, עצים, בונים [1]), והנה כבר יצאו על זה האלף פראנק שהוחלטו, ועוד יחסר גם לביתו, לזה הדלתות והחלונות, ולזה הרצפה, וכדומה. ולכן גמרתי בדעתי לתקן הדבר באופן כזה. היינו למשל לאלה הקולוניסטים חסרים בתים, לכן איפוא דרש כי חו"צ יבנו להם הבתים. וא"כ איפוא שייכים הבתים עם מקומות המושב מתהום ארעא לחובבי ציון, ואנחנו נתן כתב לכל אחד מהקולוניסטים כי השכרנו לו הבית על משך עשרה שנים, באופן שישלם בכל שנה סכום ידוע (לפי החלק אשר יעלה עליו בשלום החוב המגיע מאתו עד תום עשר שנים) ואחרי כן יהיה הבית שלו. ובאופן כזה יהיו חובבי ציון בטוחים אשר הכסף שהוציאו על הבתים יושב לקופתם. מלבד אלה שבנו להם בתים שלא במקום המושב שקנו חו"צ והניחו בהבנין ג"כ מעות שלהם, מאלה נקבל שטרי משכנתא על בתיהם, עד אשר ישלמו הסך המגיע מאתם.

— — — — — — — — —

והנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא

A. Muyal.

1) בדבר אופן התמיכה עי' לעיל נומר 294 עמ' 536.

321 *).

מאת קבוצת הבילו"יים בגדרה לא. מויאל.

ב"ה, גדרה ז' אלול התרמ"ה.

כבוד הרב הגביר הנכבד וכו'
מו"ה אברהם מאיאל הי"ו.

— — — — — — — — —

נדבר הפעם ממצבנו הנוכחי ונחזה לנו עתידות לפי אשר ישונה מצבנו לטוב או לרע. אין בגדרה כי אם בית אחד קטן ככף איש ובו אנחנו יושבים, עשרה אנשים, איש על כתף רעהו, כי קצר המצע מהשתרע וצר הבית מהכיל את כולנו; יש לנו גם חמור אחד, וזולת זאת אין דבר, ובכל זאת „גדרה" בין המושבות תמנה ואנחנו בין עובדי-האדמה! אחינו „חובבי-ציון" התעוררו עתה ויאמרו ליסד את גדרה, וירימו בעדה כסף כששת אלפים רו"כ, ויאמרו לברוא חדשות ויקחו שלשה אנשים ויעשום לאחד, כדי להמעיט בהוצאות, הגד נא אדוננו, אם כן, למה זה לא הפליאו ועשו מכולנו איש אחד בעל פיות-הרבה ויתנו לכולנו כלאחד? אתה ידעת מצב עבודת האדמה בארץ הזאת וידעת מה דרוש לעובד-אדמה למען יחיה מאדמתו; ואם יתנו לנו רק את השליש, אם נחרוש ונזרע רק שליש מאדמתנו, הנחיה בזה? הלא הקומץ לא ישביע את הארי ואנחנו רק למשא נהיה על „חובבי ציון" ולמשל ושנינה בפי כל רואינו; „אלה גבירין ישראל", יאמרו הבריות, „אם הגבורים כך, מי ומי העובדים"? ואנחנו אנה נוליך את חרפתנו? והלעולם נושיט ידינו לעזרה? הנאכל לחם חסד, אם יש לאל ידינו להוציא לחם מן הארץ בכבוד? מראש נוכל להגיד, כי באופן כזה לא נצליח במעשנו, ו„חובבי ציון" יניחו את כספם על קרן הצבי ואנחנו נהיה האשמים על לא דבר. עלינו החובה להודיע את הדבר הזה מראש ועל העומדים בראש „חובבי ציון" לדעת את אשר להם לעשות.

ועתה שלש הנה בקשותינו: א) יעשו לנו לע"ע בית אחד לשנים שנים, אבל יתנו לכל אחד ואחד את היכולת לעבוד את חלק אדמתו כולו, לפי החשבון, אשר שלחנו ל„חובבי ציון" ולה' ויסאצקי, ואל יאמרו עלינו, רווקים אתם. ערירים אנחנו היום, אבל לא נוכל לחיות עוד חיים כאלה, זהו למעלה מן הטבע.

ב) יתחילו בבנין הבתים, כי כשל כח הסבל ולא נוכל עוד לשבת כולנו בבית קטן כביתנו, ועליכם לדעת, כי הזמן קצר והמלאכה מרובה.

ג) ימהרו בחפירת הבאר, כי בלעדו מה נשתה? והפלחים לא יתנו לנו מים רק באופן אשר נכוף לפניהם ראשנו כאגמון, נתן להם אדמתנו באריסות, נעשה להם הנחות על כל צעד וצעד ולא תהיה לנו עוד תקומה בפניהם. הלא ידעת, אדוננו, נפש הפלח וטיבו. ועוד זאת, כי בהגיע ימי הגשמים יעזבו הפלחים את הבאר וישתו מי גשמים, אשר בשטפם מההרים יביאו אתם רחש וטיט וכל דבר רע ומאוס, מהמים האלה שתינו בחורף העבר ורבים ממנו חלו, עד כי קצה נפשנו בחיינו. ובשנה הזאת אם לא יחפרו באר על אדמתנו, אז עלינו או למות בצמא או לעזוב את גדרה.

אלה הנה בקשתנו, ואתה, אדון נכבד, ידעת אמתת הדברים האלה, כי נהירין לך שבילי דיא"י, ונקוה כי לא תוציא מתחת ידך דבר שאינו מתוקן כל

*) הנומר 320 — מאת דוד גורדון לד"ר פינסקר — עי' בסוף הספר.

צרכו, ואם לאט לאט תעשה מעשיך, כי לא תבנה עיר פעם אחת, הלא תבחן ותדע ,ותעשה את הנחוץ בעתו.

הננו מכבדיך ומוקיריך כערכך הרם

בני ביל"ו

(תשע התימות).

.322

מאת י. יאסינובסקי לד"ר פינסקר.

Варшава, 11 (23) Августа 1885 г.

Многоуважаемый Докторъ,

Левъ Семеновичъ.

Я завернулъ на короткое время домой—и нашелъ здѣсь письмо редактора газеты «Selbst-Emancipation», въ которомъ онъ убѣдительнѣйше проситъ субсидіи въ суммѣ 300 р. (въ формѣ подписной платы за 75 экземпляровъ). Я разъ уже высказался, черезъ посредство г. Рабиновича, въ пользу этой субсидіи и полагалъ, что она уже назначена, между тѣмъ я узналъ теперь, что Вы ограничились пока рекомендированіемъ только этой газеты кружкамъ[1]), что, въ сущности, равняется отказу въ субсидіи. Органъ этотъ, за истощеніемъ своихъ средствъ, нуждается въ немедленной поддержѣ, слѣдовательно ему трудно дожидаться помощи отъ кружковъ; покуда они вздумаютъ обсудить этотъ вопросъ, онъ лопнетъ. Мы же не можемъ, по моему крайнему разумѣнію, такъ индефферентно относиться къ участи этого органа. Онъ совершенно преданъ нашему дѣлу и доставляетъ намъ много приверженцевъ изъ среды западныхъ братьевъ нашихъ, въ особенности изъ интелигентной и учащейся молодежи, что для нашихъ стремленій очень важно. Во всякомъ случаѣ, мы запада никоимъ образомъ игнорировать не можемъ, намъ непремѣнно и тамъ нужно подготовить почву для нашей дѣятельности, а этотъ органъ является самымъ вѣрнымъ слугою нашимъ въ этомъ дѣлѣ и исполняетъ свою миссію не безъ успѣха. Насколько я слышалъ, гамбургскій кружокъ образовался подъ вліяніемъ «Selbst-Emancipation». По всему этому я позволяю себѣ ходатайствовать о разрѣшеніи намъ удовлетворить означенной просьбѣ, т. е. немедленно послать редакціи «Selbst-Emancipation» 300 р. въ видѣ подписной платы за 75 экзем. Экземпляры эти мы распредѣлимъ, соразмѣрно, между всѣми кружками. Я увѣренъ, что ни одинъ изъ кружковъ не откажется брать эту газету. «Jüdische-Presse» занимается главнымъ образомъ чисто религіозными вопросами, а наше дѣло играетъ у нея второстепенную роль. Впрочемъ, она довольно сильна и не нуждается въ нашей поддержкѣ.

1) עי' לעיל נומר 317/III עמ' 569.

Полезностью дипломатической, промышленоэкономической, литературно-ученой и проч. и проч. дѣятельности нашего делегата г. Высоцкаго, я особенно не увлекаюсь, а меньше всего результатомъ учредительской дѣятельности его. Слава Богу, что попался ему, какъ ангелъ спаситель, г. Маялъ, который, пожалуй, поправитъ всѣ ошибки его. По отзывамъ, г. Маялъ дѣльный и солидный господинъ и, повидимому, поведетъ наше дѣло правильно и успѣшно. Надо только установить правильныя отношенія къ нашему Комитету. Въ моемъ отсутствіи написано было г. Маялу, чтобы онъ сообщалъ періодическія свѣдѣнія Вамъ и одновременно намъ здѣсь; я нахожу, что двойныя свѣдѣнія и двойная переписка вообще излишни и повлечетъ за собою извѣстный безпорядокъ. Самое лучшее, чтобы онъ сообщался исключительно только съ Вами, а Вы полученныя отъ него свѣдѣнія, съ Вашими замѣчаніями и указаніями, препроводете намъ для дальнѣйшаго направленія. Что касается секретаря, по моему, логически и справедливо было бы предоставить выборъ таковаго самому г. Маялу, который отвѣтственъ за дѣятельность своего секретаря, замѣтивъ ему, конфиденціально, что г. Рокеахъ не пользуется у насъ популярностью. Г. Бенъ-Іегуда я бы предлагалъ назначить корреспондентомъ или агентомъ нашимъ въ Іерусалимѣ за извѣстное вознагражденіе, такъ какъ намъ все таки придется имѣть сообщеніе съ Іерусалимомъ[2]). Слѣдовало-бы и г. Пинесу поручить какую нибудь почетную дожность. Нельзя его совершенно устранить; онъ имѣетъ и своихъ приверженцевъ между нашими кружками, которые могутъ возставать противъ насъ за то; впрочемъ, онъ имѣетъ и свои заслуги. Насколько мнѣ удалось заключить изъ разнорѣчивой переписки * * * * * нашего делегата, придется намъ поощрять въ Палестинѣ и ремесла, даже нѣкоторыя отрасли промышленности. Нельзя ли эту часть поручить іерусалимскимъ дѣятелямъ подъ предводительствомъ г. Пинеса? Кажется онъ въ дѣлахъ этого рода свѣдущъ[3]). На этихъ господъ слѣдовало-бы возложить миссію найти способъ къ соглашенію съ представителями «халуки», какъ нибудь объединить дѣятельность по палестинскому вопросу и установить извѣстный modus vivendi и для этой гидры, напр., раздѣлить получателей халуки на категоріи, изъ которыхъ одну долженъ составлять

2) במכתב שכתב שפ"ר בו ביום לד"ר פינסקר נאמר: „פאן איינעם קאמיטע אין יערוזאלעם מוסס יא, נאך דעם בריעפע דעס הערן שייד און הערן וויסאצקי (עי' להלן נומר 300 בסוף הספר), אבגעזעהען ווערדען".

3) עי' להלן נומר 327.

классъ לומדי תורה ובטלנים, а другая — должна быть обращена къ земледѣлію и ремесламъ. Конечно, это въ высшей степени трудно, но, все таки, возможно.

Г.г. Мееровича и Любмана я полагалъ-бы зачислить въ корреспонденты-спеціалисты, но безъ постояннаго жалованья; они будутъ получать за каждое данное имъ порученіе вознагражденіе въ видѣ гонорара и діэты (прогонныхъ и суточныхъ).

Такимъ образомъ разрушимъ эфемерные Комитеты, созданные нашимъ делегатомъ, безъ ударовъ для членовъ ихъ и, слѣдовательно, безъ ропота со стороны сихъ послѣднихъ.

При всемъ моемъ уваженіи къ г. Высоцкому и при совершенномъ сознаніи заслугъ его по поводу поѣздки въ Палестину, я не могу не возмущаться произвольностью его дѣйствій, игнорированіемъ данныхъ ему инструкцій и отрицаніемъ всякой дисциплины. Какъ делегатъ Центр. Комитета, онъ обязанъ былъ представить отчетъ по поѣздкѣ своей одному лишь Ц. Комитету, съ изложеніемъ своего взгляда на дѣла колонизаціи Палестины и съ указаніемъ способа къ дальнѣйшему веденію этого дѣла, но не имѣлъ ни малѣйшаго права обращаться съ воззваніями, безъ разрѣшенія Комитета, къ разнымъ газетамъ * * * отъ имени Комитета, какъ напр. безсмысленное хвастовство, «что евреи, не взирая на запреты и препятствія со стороны турецк. правительства, построили все таки колоніи и владѣютъ уже такимъ громаднымъ пространствомъ земли, какимъ не удалось завладѣть нѣмецкимъ колонистамъ, хотя этимъ послѣднимъ турецкое правительство, или всякое другое, не дерзнетъ дѣлать какія либо препятствія»[4]. Спрашивается, какъ будутъ объ насъ судить наши западные приверженцы, прочитавъ * * *, или какъ будетъ относиться къ нашимъ колонистамъ и къ нашей дѣятельности вообще турецк. правительство, если замѣтитъ * * *? Вѣдь, г. Высоцкій не ограничился одними древнееврейскими періодическими изданіями, а послалъ все это и въ нѣмецкіе органы, какъ напр. «Selbst-Emancipation» и «Jüdische-Presse»; вслѣдъ за этимъ же будутъ повторять, по всей вѣроятности, и органы, издаваемые и на другихъ европейскихъ

4) והנה הדברים כלשונם: „זה חמש-עשרה שנה מיום שהתחילו האשכנזים הווירטמברגים להתאחז באה"ק, ועד היום לא עלתה בידם לכונן באה"ק רק שלש מושבות בעוד אשר להאשכנזים מעוז ומחסה ממשלתם האדירה... ואחינו הנרדפים על צוארם... גם הממשלה התוגרמית, אשר לבה טוב לישראל, מתחה קל חשד על תנועת הישוב ותצו שוטריה לסגור שערי הארץ בעד בני ישראל — ולמרות כל התלאות האלה עלתה בידי אחינו במשך שנים לא כבירות להתערות בארץ, לחצוב עמודיהם שבעה, היינו להקים שבע מושבות". („המגיד" נומר 30 לשנת 1885; „קבוצת מכתבים" עמ' 192).

языкахъ; слѣдовательно очень легко могутъ попасть и въ руки тур. властей. — — — — — — — — — — — — — — —

Въ ожиданіи скораго отвѣта Вашего остаюсь съ искренней преданностью готовый къ услугамъ Вашимъ

И. Ясиновскій.

324*).

מאת א. צדרבוים לרש"י פין**).

י"ג אלול התרמ"ה. ס"ט פטרבורג.

לידידי גדל דעה ורב החכמה כו' מ' שמואל יוסף פין.

— — — — — — — — — — — — —

על שאלתו השנית, עלי לבאר לו לראשונה מדוע החלטנו לאסוף חתומים מערי המדינה על הפראשעניע[1] — — — — — חוק היא כי הממשלה לא תתן רשיון ליסד איזה חברה, אם למסחר או למעשה הצדקה עד אשר תדע מי המה המיסדים, אם יש לסמוך עליהם ביחס מדיני ובעלי כים, למען היות בטח כי לא ימעלו בכסף החברה, וכן תשפוט מהחותמים אם יש יסוד קיום לההחברה ותוכל עמוד ולא תסכים על דבר שלא יצא אל הפועל או יבטל במהרה. נחוץ אפוא כי יהיו המיסדים אנשי שם הנותנים נדבות הגונות לקרן קיימת, או נתינה פעם אחת וגם תרומות השנה. וכאשר פה מעטים הם החפצים באמת בחברת ישוב א"י, אף כי ידם תכון עמנו למראה עינים ואחרים גם אם יש בלבם איזה נטיה לא יאבו להתחרות בהבאראן ג"ב, אשר התעקש להחליט כי החברה הזאת תוכל להזיק להתרת שאלת היהודים, ומאנשים נודעים לשם ולבר סמכא בעולם הפינאנסי יש רק האחד, ה' ראזענטאל, ואם נוסיף עוד את ה' אהרן קויפמאן, ובענינים כאלה אין משגיחין במלומדים ואנשי מעלה (טשין), אם אין אתם בעלי הון, ואם לא ירבו החותמים לא נוכל לחכות כי יאות ה' פאליאקאוו לבוא על החתום כאשר הבטיח לי, כי ידענו אותו, שהוא אוהב להעמיד על דעתו ולשנות הנוסח לפי בינתו, ורק אם יראה כי כבר הסכימו רבים ורחוקים זה מזה לדעת אחת לא יאבה לשנות ממטבע שטבעו, כן הוא גם שיקול דעת ה' ר"ט; ואם יצלח בידנו להשיג חתימת ש. פאליאקאוו, אז יחתום גם אחיו ל. ממאסקווא ואולי גם השלישי יעקב בראסטוב ע"נ דאן, וחתימת פאליאקאוו שקולה כנגד רבים בעיני הממשלה.

*) הנומר 323—מאת הד"ר אליעזר הלוי לר"ר פינסקר— עי' בסוף הספר.

**) מארכיונו של רש"י פין.

1) בדבר אשור החברה לחובבי-ציון.

מלבד זאת לי טעם אחר נוסף על הראשון שראוי
להשגיח עליו. אם יהיו המיסדים רק יושבי פ"ב יהי
תמיד המרכז רק פה ומי יודע אם הבאים אחרינו לעמוד
בראש יפיקו רצון מהחברים במדינה, ואז לא יוכלו
לעשות מאומה. לא כן אם המיסדים יהיו מערים שונות,
יש באפשר להעתיק המרכז למקום אחר. — — —
— — — — — — — — — — —

בדבר חשבוני [2]) צר לי מאד כי לא אוכל לעת
כזאת למלאותה כאשר אי אפשר להוציא חשבוני, יען
הצענזאר ראפאפארט יצא לחו"ל על משך ששה שבועות,
ומי יודע אם לא יתעכב שמה וישלח תעודה מרופא
להתנצל כנהוג, ועל מקומו בא לפי שעה מארגאלין
הנוטר שנאה לי על אשר לא יכלתי נשוא אותו מאז
מכר נשמתו לבריל ויציקני עד מאד, מלבד הכסף הרב
אשר הוציא ממני בחזקה ובמרמה, ונאלצתי לבקש
למען העלים היוצאים על ידי, מבלי להסירו ממשמרתו
ומבלי לקפח שכרו, כן השתדלתי בפירוש לפני הרשות
ובכל זאת נהפך לי לשונא ויכתוב עלי דלטוריות
לפני המפקחים על עסקי הדפוס ולפני המיניסטרים
ופאבעדאנאסצעוו והגענעראל-גובערנאטארים והגא-
סוד. פאליציע, וכל עמלו היה להוכיח כי המליץ
והיוד. פ"ב מפיצים דעות משחיתות מוסר היהודים
להקל בכבוד המלכות ולהבזות את האמונה השלטת,
וגם נתן רשיון על פאמפלעט נגדי להדפיסו ועל השני
חתם שמו אשר בו נתנני לדלטור. וכאשר ראה כי כל
דבותיו הרעות לא תצלחנה להסב לי נזק ובכל עת
אצא נקי בהשפטי גברה שנאתו עלי, ועתה נפלתי בידו
וכמה נומרין נתעכבו על ידו ויאחרו לצאת וכמה
מאמרים לא נתן רשיון להדפיס, ביניהם מכתב אחד
מויסאצקע שהיה בהמגיד ונסדר גם אצלי והוא בא
בדלטוריא שהוא מדבר בקבוץ נדבות למשען הקולו-
ניות בא"י והוא שלא כדת, שאסור לאסוף כסף לאיזה
דבר שבצדקה אפילו בארץ ומכ"ש בחו"ל, טרם תתן
הממשלה הרשיון ע"ז, וכבר ידעת את העמל שהיה
לי להצטדק על מאמרו של יהל"ל שבא בהמליץ בחרף
העבר, והמלשין אז היה מארגאלין. ולולא באתי
להתאונן על דרכו עמדי כיום ועפ"י העתקות מאיזה
מאמרים הוכחתי לדעת כי רק נקם יבקש, עד כי גערו
בו בנזיפה, לולא זאת כבר חדלו העלים לצאת, עכ"פ
בעתם, ואם הוקל מעט כעת, אך אם אשלח לידו חשבון
מפורש מהכסף הנקבץ, יתיצב כתם וישאל את פי
הצענזור-קאמיטעט אם יוכל לתת רשיון להדפים חשבון
כזה, והקאמיטעט ישאל את הגלאווג. אופראוול. והיא
בהסכת המיניסטער תאמר חלילה, ואז יהי לחוק תמידי
וגם בשוב ראפאפארט יזהירוהו לבלי יזיד להרשות
חשבונות כאלה וכל הנוגע לישוב א"י עד בוא הרשיום

[2]) חשבון הנדבות שבאו למערכת „המליץ" בשביל ישוב ארץ-ישראל.

על החברה. ומי יודע אם לא יסבב בזה כי תשאל
הממשלה אותי וגם אותך ואחרים שפירסמו קבוצת כסף
חשבון מפורש על מה הוצאנוהו. אי לזאת לא לבד
שלא יצלח בידי להחיש הדפסת החשבונות, כי אם
אעכבם לכמה ירחים טרם ישובו מהמיניסטער ולבסוף
יאסרו להדפיס, וטוב טוב לי לחכות עד שוב ראפא-
פארט והוא כאשר אקוה לא יעכבני, ואז גם אם ינסה
מארגאלין להלשין עלי כי פרסמתי חשבון מכסף שנקבץ
לא ברשיון הממשלה הגבוהה, הלא יקום אז כדלטור
ולא כפקיד מצוה ועומד ודורש לפסוק לו דין,
והדלטוריא לא תהי כל כך עלי כעל הצענזור, ורא-
פאפארט ידע מה להשיב עפ"י עצתי, וכאשר בהצענ-
זור קאמיטעט ובהגלאווג. אופראוו. נבזה מארגאלין
נמאס כדלטור שפל וכבדאי ושקרן וראפ. נחשב לאיש
תם וישר, לא תמצא הדלטוריא שלו אזן קשבת. אקוה
כי תסכים לשקול דעתי ותחכה עוד ולא נשחית בשביל
זמן מצער את הכל.

— — — — — — — — —

יסלח לי אם השתמשתי לפעמים בלשון נסתר
ולפעמים בלשון נוכח, כי הורגלתי על הרוב לכתוב
על טהרת לשוננו והיא תדבר עם כל איש פנים אל
פנים, וסגנון זר הוא לעברית לדבר בסתר פנים, ויוכל
להיות בטוח כי גם אם דברתי עמו כדבר איש אל רעהו,
אדע להוקירו ולכבדו לפי חכמתו ורוחב בינתו ורובי
תורותיו ורוחי נאמנה לו כאוהב דבק מאח.

אלכסנדר צדרבוים.

326*).

מאת חובבי-ציון בפינסק למרכז בווארשה **).

בשם השם.

י"ג לירח אלול התרמ"ה, פינסק.

כבוד ראשי ואלופי ההנהגה הזמנית לחובבי-
ציון בווארשאו שלום וברכת אחים!

נשענים על מכתבי מעלתם הננו כעת להזכירכם
ע"ד הבטחתכם להושיב בקרוב את חברנו הישר
ותמים דעים ה' אהרן אייזענבערג נ"י על אדמת
הקודש. כעת היא עת הכושר ואם רק תואילו בטובכם
לקחת על עצמכם את הדבר.

— — — — — — — — — — —

כבר דברנו אודות חברנו זה במכתבינו הקדומים
עת הצגנוהו כנבחר בין הששה צעירים ואך לשפת

*) הנוטר 325 — מאת מ. מוזס לאחד מחברי המרכז בווארשה — עי' בסוף הספר.

**) מארכיונו של שפ"ר. — ה' איזנברג, אשר עליו ידובר במכתב שלפנינו, עלה אחר-כך לארץ-ישראל ובאמת נעשה שם אחד מעסקני הישוב החשובים.

יתר נחשוב להרבות בשבחו, ובודאי תוכלו להיות בטוחים בנו שלא נבחר מן הבא בידינו לבוא לפניכם בבקשה לעשות טובה לאיש מוזר לנו בדרכו ובתכונת רוחו. אולם ה' א"ב הוא קרוב מאוד אלינו ומראשית התנועה היה הוא מהראשונים, אשר הקדיש את כל כחותיו להרעיון הקדוש ואך בו חיי רוחו.

— — — — — — — — — — —

משפחת ה' א"ב צעירה היא מאוד, לו אשה וילד אחד, הוא מסתפק במועט וכל מחסורו הוא עד אשר יקום על רגליו ויוכל לשבוע לחם מפרי עמלו — ערך מאה ר' לשנה; ובהסתפחו על בני ביל"ו אז לא יעלו לכם הוצאות יתרות להושיבו על כברת ארץ שיוכל לעבדה ולשמרה ואתם יחד ישא בעול, והוא איש אהוב ורצוי לכל, ויחיה אתם בשלוה ואחוה. במחיר קטון מאד יעלה בידכם לטעת עץ נחמד על אדמת אבותינו — תקותנו ומחוז ישענו, אשר יתן פרי תהלה בקרב הימים, ולעון גדול מנשוא יחשב לנו להדפו כעת בידינו לבל ישיג המטרה הנכונה, אשר הציב לו בחייו.

— — — — — — — — — — —

מקרב לבותינו הננו מברכים אתכם בשנה טובה ומאושרה בתוך כלל אחב"י והננו

חובבי ציון וירושלים

(שלש חתימות).

.327

מאת הד"ר פינסקר לרי"מ פינס *).

יום ט"ו לחדש אלול שנת תרמ"ה.

כבוד הרב החכם השלם והנעלה

יחיאל מיכל פינס נ"י!

על פי הכלל הידוע „כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם" וטובה מלאכה עם עבודת האדמה יש עם לבבי להציע לבני חובבי ציון באספה הבאה, שתהיה, כאשר נקוה, בעוד שנים שלשה הדשים, להרחיב גם גבול האומנות והמלאכה בארץ הקודש. אין ספק, שאם יתרצו חובבי ציון, כאשר אקוה, להסכים להצעתי, כי אז יהיה מרכז הפעולה בזה בירושלים תחת השגחת החברים הנכבדים שבחר צירנו ה' וויסאצקי מיקירי ירושלים. בהיות כבודו הרם אחד המיוחד בין הנבהרים ההם ובהיותו נתון בכל לב לרעיון הישוב ובקי בכל צרכי הארץ הקדושה, הנני מתכבד לבקש מכבודו הרם להודיעני איזה אומניות יותר דרושות באה"ק, איזה מקומות שהם יותר נזקקים לבעלי אומנות, כמה צריך לאומן על

*) מן הדקומנטים, שהמציא לנו ה' ליבוביץ, גדרה.

כלים ומחיה לשעה הראשונה עד שירכוש לו הכרות בעבודה, ובכלל כל הדברים הנחוצים לנו לדעת במקצוע זה [1].

מדי דברי בהועד הפועל שנבחר בירושלים, הנני מוצא לחוב להגיד לכבודו, כי אם תתקבל הצעתי בדבר הפצת האומנות והרחבתה באה"ק לא נחדש את הועד הפועל שבירושלים, כי הוא קיים ועומד משעה שנבחר ע"י ה' וויסאצקי וכל האומר שבטל הועד ההוא אינו אלא טועה. אם הנסיון הוכיח לה' וויסאצקי, כי בענין הרחבת עבודת האדמה, שכבודו הסתר דבר בסבות שאינן תלויות בנו, ראוי הוא שיעמוד בראש הענין איש אחד מפני מעוט השאון שיוכל להזיק, אם ה' וויסאצקי מצא את אשר בקש הוא וכל חובבי ציון בהאיש הרם ובעל פעולות היושב בסמוך להקולוניות, שגם דעת יחידי סגולה מחובבי ציון בארצות המערב נוחח הימנו—הנה עוד בזה לא נתבטל הועד הפועל בירושלים, ובטוח אני שהאלוף הנעלה, אשר בידו ועל אחריותו מסרנו את כל דברי הענין הקדוש לנו, לא ישתמט בשאלות יותר קשות וסבוכות מלשמוע גם דעת חובבי ציון באמת מיקירי ירושלים, ככבודו וחביריו הנכבדים.

בטוח כי כבודו הרם ימלא את שאלתי הנ"ל הנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא

ד"ר ל. פינסקער.

[1]) עי' לעיל נומר 322 עמ' 574.

.(* 329

מאת ליליינבלום לשפ"ר **).

19 אויגוסט תרמ"ה.

ידידי וחביבי!

— — — — — — — — — — — —

אם התפעלת למכתב מאזעס [1]) אות היא כי בעל רגש חם אתה. אם הברעסלוים חפצים ליסד אגודה ליא"י—אז אין להם צורך בהסכמתנו. אך עיקר חפצם, כנראה ממכתב מאזעס, לעמוד בראש. עלי פעל המכתב הזה פעולה לא טובה. שני אשים בלתי נודעים, יאני ובלאך, מתרעמים שיש בין חובבי ציון אנשים שאינם מקיימים כל התרי"ג מצות כפי חפץ האורתודוכסים, ובזה הם מגלים דעתם שהם גרועים מרבני ליטא ופולין, שהרי רבני ארצנו יודעים היטב שיש

*) הנומר 328 — מאת הנהגת האגודה „עתיד" לד"ר פינסקר — עי' בסוף הספר.

**) מארכיונו של שפ"ר.

[1]) עי' הנומר 325 בסוף הספר.

בין ח"וצ גם אפיקורסים, ואעפ"י כן הרבנים נמנים עמהם. אך זה עוד מעט להקנאים ההם, והנם חפצים ליסד אינקוויזיציא בא"י, לדרוש מהקולוניסטים כל המצות התלויות בארץ עם שמטה וכו'. כל בר בי רב דחד יומא יודע כי תרומה גדולה—חטה אחת פוטרת קל הכרי בזמן הזה, כי מעשר ראשון מותר לזרים וא"כ אפשר לפדותו מן הלוים, כי מעשר שני שוה מאה מנה מתחלל על שוה פרוטה וכו' וכו' וכי עניני שמטה תלוים ברבני הזמן. גאון אחד הגיד לי שיש בידו חבילות ראיות להתיר שמטה בזמן הזה, ואפשר שגם הגרש"מ יסכים לזה. בכל אופן, כפי הוראת הרבנים כן נעשה, אך לא ליעזואיטים מחו"ל, שהם גם עמי הארצים, לכפות עלינו הר כגיגית וללמד אותנו תורה ומצות. הם אומרים כי כל האורתודוכסים בגערמאניא יתחברו אליהם,—ומי מעכב בידם עתה לעשות חבורה גדולה מאורתודוכסים ולשלוח את קנאי אשכנז לא"י לעמוד בראש האינקוויזיציא שייסדו שם? אך אל יתהלל חוגר וגו'. הם מבטיחים שהאורתודוכסים בגערמאניא יתחברו אליהם ואני עודני מסופק בזה. ובפעם המאה ואחת אומר לך כי שוא תקותך להציל את הענין בחו"ל על כל צרה שוא תבא. הנה הכספים בכל אופן יכולים להשמר אצל ערלאנגער, אך אם תעלה רוח המושלים על התנועה עצמה אז יתפרדו חובבי ציון באפס יד. ומה יושיענו חו"ל? ומה שהם מתהללים כי יצלח בידם להיות נפש יוריסטית—הנה הנדיב הידוע הוא בלי ספק נפש יוריסטית ובכל זאת אין לו עוד קושאנעם על האדמה שקנה סמוך לזכרון יעקב, כפי שהודיע ה' ערלערגער להד"ר [2]). במכתבו שקבל אתמול, שעל כן אינו חפץ לגשת אל המכירה לחלקים [3]).

זוהי דעתי בדבר זה, ומה שיענה על זה הד"ר, שגם הוא מחסידי חו"ל, איני יודע. בכל אופן אגיד לך כי קבל מכתבך, ומה שאתה אומר שאין עתה מיוחסי כהונה ולויה אין בכך כלום, כי על ידי זה לא יחדלו הפירות הבלתי מעושרות ומתורמות להיות פירות טבָלים.

כבד מאד להטות לב הד"ר לנסוע לוויען להד"ר גידעמאן. אל תשכח כי הד"ר זקן וחולה ונסיעה כזו ביחד עם הנזק מביטול מלאכה תעלה לו לסך קרוב לחמש מאות רובל. ואיזה צורך יש לגידעמאן בהד"ר? אם הד"ר גידעמאן בא בעצמו להחלטה כי אין תקוה לישראל בחסד לאומים, וכי בכל אופן אין ראוי לנו למות מות אסימילאציא לחרפת עולם — אין לו שום צורך בהד"ר כמו שלא היה לי ולך צורך בהד"ר. ואם הד"ר גידעמאן הוא אשכנזי בן דת משה ועבד הצי-וויליזאציא הארית—אז לא יושיעהו הד"ר.

[2]) „דוקטור" סתם בכתביו של הרמל"ל הוא—פינסקר.

[3]) עי' נומר 310 בסוף הספר

אתמול קבל הד"ר מכתב מהד"ר לאווע. בו הוא אומר, שגם הוא חפץ בכל לב שיהיה רצון הקורא-טארים של הצוואה לטובת ישוא"י אבל הוא מסופק בזה מאד, והוא מסכים שמזה תצא תקלה גדולה לכל ענין הישוב [4]). אחרי כן הוא נותן איזה עצות להד"ר בדבר זה ומבקש שלא יודע לאיש שהוא הוא היועץ בזה. על פי הדברים האלה תבין שלמותר הוא לשלוח את ה' פין וכו' להד"ר לאווע, אחרי שגם דעתו מסכמת עמנו ואין לאל ידו לעשות.

תוכל להודיע בהמליץ שלא יפנה איש לה' מויאל בשאלות בדבר הישוב, וכל החפץ לדעת איזה דבר יפנה אליך או אלי.

— — — — — — — — — — — — — — —

הנני אוהבך מוקירך ומכבדך כערכך הרם

משה ליב ליליענבלום.

בדבר המרכז לאשכנז בהאמבורג עלינו לדעת תחלה, אם העומדים בראש שם אינם צעירי ימים, ובכלל אם הם מכובדים בעיני הבריות שם, שאך אנשים כאלה יכולים לעמוד בראש. בכלל קשה לנו לברוא מרכז לאשכנז, כי זה תלוי בהאשכנזים ולא בנו. היסודות הכללים אפשר יהיה לברר אך באספה הבאה, כי הד"ר מתאמץ בכל כח להסתיר את הדעה הלאומית ואינו חפץ לדבר בהרחבת הישוב, ביחוד מפני המכשולים שמצד תוגרמה, ושתי אלה אינם יכולים למצוא חן בעיני העם.

אינני יודע באיזה אופן נוכל לדאוג מראש שלא תפול ההנהגה בידי הקנאים. הם, כקנאים, הם יותר בעלי ענערגיע לאגיטאציא ממנו, כאשר כבר נתברר בכמה ענינים. טוב מאד אם יהיה הגאון רי"א מקאוו-נא בין הפועלים בענין הישוב, אבל אין ספק בעיני, כי גם הוא ילך * * * * * * אחרי הרב האחד, כי הרי"א בטבעו נוח להיות כפוף לאחרים, ואין ספק שיהיה יותר כפוף להרבנים מאשר להמשכילים, ביחוד בשעה שהצבוע ליפשיץ מקאוונא עומד על ימינו לחרחר ריב ולעורר מדנים. מלבד זה ראוי לנו לדעת אם יהיה להקאוונים זכות על הבחירה, אחרי שהם מתאוים להפרד מאתנו.

— — — — — — — — — — — — —

קוריאז. היום קבלתי מכתב מאיש אחד מאוסטרהא עם רו"כ אחד ובו השולח מבקש אותי לרשום את שמו במספר הצעירים הנשלחים להקו-לוניא בא"י ולהודיעהו מתי ישולחו הצעירים ההם. מה החלום הזה לא אדע.

והנני מוקירך ומכבדך

משה ליב ליליענבלום.

[4]) עי' נומר 323 בסוף הספר.

330.

מאת רש"י פין לד"ר פינסקר.

ב"ה. כ"ו אלול תרמ"ה
פה ווילנא יע"א.

לשנה טובה תכתב!

כבוד ידיד נפשי הרב החכם המפואר
מוהר"ר ד"ר ל. פינסקער נ"י!

העצה היעוצה בהאספה בקאטאוויץ, לשלוח מלאכות לארץ הקדושה נהיתה ועלתה בידינו לפעולות אדם ת"ל וכפי הנראה מלא ידידנו הנכבד הנדיב רק"ז וויסאצקי את חובת המלאכות באמונה ובישרת לבב ועשה כפי יכלתו לירות אבן פנה למוסדות ועד נאמן בא"י, ביפו, אשר יהיה לנו לעינים לימים יבואו, ועתה עלינו להתחזק ולהתעודד לפעול ולעשות לטובת הענין הגדול הזה אשר הגיע לכלל ראוי שתחול הברכה עליו.

קול הקורא אשר קרא כבודו במכתבי העתים להעיר את העם להחזיק במעוזי הרעיון הזה קול קורא בצדק הוא יוצא ממקור רגשות נפשו הטהורה, אבל כפי שאני רואה עלינו המצוה והחובה לחשוב מחשבות ולשית עצות לברוא חדשות למצוא מקומות אף אם לא גדולי הערך ולקנות אותם לאחוזה בא"י, כי אם יודעים אנחנו את הטובה המרובה אשר עשינו לכונן את המושבות פתח תקוה, יסוד המעלה וגדרה ולהחזיק מעמדם בהוצאה מרובה, הלא ידענו את רוח העם השואף תמיד לחדשות והישנות מתחילות להשמט ולמוש מזכרונם, ולדאבון לבבי ראיתי ונוכחתי כי בטול הקניה של גוש חלב הביא קרח וקפאון גדול בלבב אנשים רבים, וכאשר ששו רבים ושמחו לשמוע הקניה ההיא אשר הרבו לפרסם טובה ויפיה ויקר ערכה כן התעצבו ורפו ידיהם בשמעם כי היתה לאל תקותם. ורואה אנכי מראש כי אם לא יעלה בידינו לקנות ממעות הקופה מקום ישוב אחד תרפינה ידי רבים ושלמים.

ישום נא מעלתו לב אל דברי אלה ויכבדני בתשובתו.

אחד ממכירי ומיודעי בווילנא החכם השלם מוהר"ר חיים וואלף ראַשקעס יגע שנים הרבה בחיבור תכנית (פלאן) לגורלות ואמר להקדישו לטובת ישוב ארץ ישראל. החיבור הזה קרא בשם „מעין חיים" וכאשר עיינתי בחיבור זה מצאתי ראיתי בו תחבולות טובות וישרות לעשות גורלות בסכומים גדולים עפ"י יסודות הלאטעריען הקבועות והנהוגות במדינות שונות אך בדרך חדשה וישרה למוצאי דעת.

יודע אנכי בעצמי כי אינני פינאנסיסט ואינני בדאי להגיד משפטי בדבר הזה ואך בשכלי הפשוט ראיתי כי בהשכל ודעת עשה את מעשהו, אולם מדת הסכומים גדולים מאד נעלים מאשר יוכלו גדול הבאנקירים להוציאה לפעולת אדם אם לא בית ראטה-שילד או אחת מהממשלות הגדולות, אשר לזאת נועץ ועשה תכנית אחרת לגורלות במדה קטנה שבקטנות בדרך החדשה אשר סלל לו, וכאשר גלה את אזני מזה יעצתיו לפנות אל כבוד מעלת חכמתו בדבר הזה אולי ימצא מעלתו את התכנית השניה טובה וכשרה וקלה להוציאה לאור ע"י הבאנקירים הידועים לו באדעססא, אשר יש להם התקשרות עם הבאנקירים בחו"ל, וכי אם יצלח ביד מעלתו למצוא נתיבות להוציא את הדבר הזה מכוח אל הפועל יש בו לפי דעתי ברכה גדולה אל ענין הישוב בכלל.

— — — — — — — — — — — — —

בהיות ה' וויסאצקי בווארשוי קבלנו את פניו בתודה ע"י טעלעגראם וגם היום כתבתי לו מכתב ברכה לשנה הבע"ל, ואת כבודו אברך בזה בברכת שנה טובה ותפלתי זכה לפני אבינו שבשמים כי יאריך ימיו בטוב ובנעימים ויחזקהו ויחלימהו ויתן לו כח לעשות חיל לטובת כלל עמנו. אוהבו וידידו מוקירו כרום ערכו

שמואל יוסף פין.

331.

תאור המושבה יסוד-המעלה מאת רי"מ פינס *).

ירושלם כ"ב אלול תרמ"ה.

זכרון דברים.

נעתרתי לבקשת הגביר הנכבד הרק"ז וויסוצקי נ"י, ובשמונה עשר לחדש סיון ש"ז באתי צפתה לסדר שמה עניני המושבה „יסוד המעלה" הסבוכים ונבוכים מאד, וזאת חובתי ואעשנה להגיד לפני ועד המרכזי אשר לחברת חו"צ כל מה שראו עיני שמה בנוגע להמושבה הזאת ולענין חפץ ישוב ארץ ישראל בכללו.

פרק ראשון
מושבת יסוד המעלה.

א) האדמה ומשפטיה.

מקום האדמה בעמק הירדן מים הנקרא בפי יושבי הארץ: אדמת חת, על יד ים סומכי (מי מרום) לדרומו במקום שהוא הולך ומתרחב. שם חלקת האדמה הזאת בפי יושבי הארץ: אדמת איזַבֶּד, כי להערבים משבט איזבד היתה לפנים לנחלה כולה וגם היום לבני השבט הזה מחציתה ככתוב למטה.

*) גדרה, פתח-תקוה ויסוד המעלה הן שלש המושבות, שחובבי-ציון הרבו לטפל בהן, ולפיכך אנו מדפיסים את התאור המפורט הזה, שיש בו גם חומר מרובה לתולדות המושבה הזאת בכלל.

מדת אדמת איזבד כולה שלשים ושנים פַּדָּנים, הפדן הוא כדי עבודת צמד בקר בשנה, לאמר כמאה וחמשים דונם. ולבני יסוד המעלה מחציתה.

גבול המזרחי של החלקה הוא ים סומכי, וממנו לצפת מהלך ארבע שעות, לראש פנה שלש שעות ולגשר בנות יעקב שעל הירדן שעה אחת. הדרך ההולכת אל שפת הים מצפת כבושה יבסוקלה היום במצות הממשלה, ולולא המורד הזקוף אשר בשפולי הר כנען קדמה היורד אל העמק כי אז היו עוברים בה גם בעגלות. אך יש תקוה כי מהרה תצוה הממשלה וינטל גם השפוע הזה. אורך הנחלה ממזרח למערב כחצי שעה כי על כן יקרב גבול המערבי לצפת אף הוא בחצי שעה.

האדמה טובה ופוריה מאד. תכונתה: חומר וחול ורקב מעורבים במדה הראויה, ועינה כעין הקהאוה הקלויה. גבהה מעל לשטח המים כשלש אמות ובכל מקום שיחפר ימצא מים, כי על כן תצלח לכל נטע ולכל זרע כדורשי מים כממאני מים.

אויר המקום זך ובריא, גובה המקום מעל לשטח מי הים הגדול כשבעים מתר, כי על כן מדת חומו כחום שפלת יפו ואולי עוד מעט ממנו, כי הרוח מראש הר חרמון המכוסה בשלג עולמים יצנן את האויר מעט.

שוכני המקום לימין: הערבים אשר לשבט איזבד השותפים באדמה, שוכני אוהלים הם ואנשי מנוחה, ושלום להם עם בני המושבה, ומשמאל: המערבים, הם ערבים יוצאי ארץ אלגיר, אשר עלו מארצם ויבואו הנה ויתישבו בתור חוכרים באדמת המלך. כחמש עשרה אלף גברים מהם בארץ סוריה והגליל, ואף קרוב להמקום הזה בחרו למושב להם את אדמת אחניניה, במחיר מאה דינרי תורקיה לשנה חכרו את המקום הזה הגדול פי שנים מאדמת איזבד ונפטרו מכל מכס ומכל מעשר. משכנם על פני השדה בסוכות קנה וגומא המרוחות מבית ומחוץ בחומר ומכוסות במחצלות והיו להם למגן משמש ולמחסה מזרם בקיץ ובחורף. האנשים האלה מהירי חמה הם וגם ישלחו בגנבה ידם ובכ״ז אין פחד מהם מפני הישוב שמה, כי אין לך דבר העומד בפני הנהגה מושכלת וזהירות מחוכמה.

ב) משפט האחוזה אשר לבני יסוד המעלה באדמת איזבד.

האדמה נקנתה מידי חכם יעקב חי עבו הספרדי ממלא מקום קנסול צרפת בצפת ושותפיו במחיר 480 לירות צרפת. את כספו כבר קבל בפחות חמשים לי״צ ונתן להקונים שטר מכירה בב״ד של ישראל וכתוב בו אשר ביום שיביאו הקונים רשות מן הממשלה לתת שטרי מכר בערכאות על שמם מחויב לתת להם על הוצאותיו. בכלל ההוצאות האלה נכנסה תרומת הממשלה אשר תקח מכל מכר חמשה למאה מסכום המחיר. בימים ההם חשבה הממשלה את המחיר לפי הכתוב בשטר, ואולם זה כשנה ושלש חדשים והממשלה צותה לחשב המחיר לפי הערך אשר העריכה הממשלה את השדות מאז לענין תשלומי מס השנה. על פי הפקודה הזאת עלה סכום המכס מן 24 לי״צ עד כדי 125 לירות תורקיות שהם 144 לי״צ. אפס כי הרשות בידי פקידי הממשלה המקומית להוריד מן ההערכה הזאת לפי ראות עיניהם...

אדמת איזבד לא נתחלקה עדיין להערבים לבדם ולהיהודים לבדם, כי שניהם שותפים בכל האדמה, ואולם מחובות המוכר לפיים את הערבים ולחלק את השדה חלוקה קבועה ומסוימה במצריה.

המכס הרבוע על חלקת האדמה אשר ליסוד המעלה עולה מדי שנה בשנה לסכום 1003 גרוש במטבעת המלך בחשבון תשעה עשר גרוש סלע מגידית. השנה הזו צותה הממשלה ועשו גם מכס המעשר בדמים והטילוה על האדמה, ועלה היום המכס כולו 4256 גרוש בחשבון הנ״ל.

ג) הנמצא בהנחלה מלבד האדמה.

באמצע הנחלה משוך מעט לצד דרום נמצא גן אילנות וזרעים אשר ששים דונם יכיל וגבולו המזרחי הוא ים מי מרום, והוא מוחזק ביד בני יסוד המעלה ואין להערבים חלק בו. מספר קטן מנטיעות נמצא בהגן הזה גם בעת המקנה, והקונים החדשים הקיפוהו בחריץ ויוסיפו בו נטיעות זיתים, תאנים, רמונים, אגסים ותפוחים, אתרוגים ולימונים וכיו״ב ותעל להם ההוצאה למאה דינרי צרפת, אך זולת החריץ לא הביאו בידם מאומה, כי הזיתים במעט כולם לא נקלטו בארץ וגם שאר הנטיעות אבלו אומללו.

כמאה אמה מן הגן נגבה בנין אבנים ארכו שמונה ועשרים מתר ורחבו עשתי עשר, ושלש כפות בתוכו ובקיעים נראו באחת. הבית נבנה בראשונה לשם מגורה והקונים החדשים אמרו לתקנו לדירה ויפתחו בו חלונות ויבנו על ידו תנור לאפיה, ולא כלו את מלאכתם וישמרו עתה בתוכו השורים והכלים.

ה ע ר ה: הבנין הזה עומד במקום אשר לפי הנראה היה בו ישוב יהודים, כי בעת אשר חפרו יסודותיו מצאו בארץ שרידי בנינים עתיקים עשוים קשתות קשתות כמין חנויות, ועל שבר אבן אחת אשר פוצצוה הבנאים מבלי דעת ערכה ראיתי בעיני חרות בכתב אשורי כדברים האלה: אדכר לטב דעביד ח ל י ו ת נ ו. המלה הזרה האחרונה תפתר לפי דעתי ע״פ חלוף למנ״ר לאמר: כמו „חנויותנו", כי כל השומע באזניו איך הערבים

מדברים יבין עד כמה קרוב החלוף הזה, ובאמת גם מלת חָל הנמצא בתלמוד הוראתה כמו חָן, ומזה אשר נכתב בכתב אשורי נשפוט כי הכתיבת הזאת מאוחרת מימי הבית.

בכל מלוא הנחלה אין אבנים זולת אבני החרבות אשר בהאדמה (לפי דברי יושבי המקום), ואולם כחצי שעה ימה בהר אבני גיר וכחצי שעה נגבה אבני הבשן ואפשר להביאם בעגלה, אבני הבשן קשות להסתת כראוי ואף גם כבדות במשקלן מאד, אפס כי תיטבנה להזוג אל השיד ולהתלכד יחד מאבני הגיר.

ד) עבודת הנחלה ותבואתה.

כל הנחלה תעבד ע"י אריסים מן הפלחים לחומש. לששה פדנים מהם נתנו בני המושבה גם השורים והזרע ויקחו שלש רבעים. הגן נחרש ע"י פלחים ויֵעבד בידי בני המושבה עצמם. הם זרעוהו ירקות ותפוחי אדמה, ואת הירקות וכן את הנטיעות הרכות ישקו ברגליהם בדליות מים אשר ישאבו מתוך החפירות שחפרו בהגן. עמק החפירות פחות משלש אמות.

תבואת האדמה הזאת לא נודע עוד כי טרם זורה הגורן, ואולם לפי מעוט הגשמים אין תקוה לעניה טובה בכל ארץ ישראל ויעריכו את הגורן לחמשים לי"צ, גם בתבואות הגן אין ברכה ורבתה היציאה על השבח מחסרון עבודה והשגחה.

ה) בני המושבה.

אחוזת יסוד המעלה נחלקת לארבע ועשרים חלקים ובעליהם ששה עשר, שבעה מהם בצפת והשאר לע"ע בעיר מגורם במיזיריץ [1]). כל בני החבורה הזאת, * * * * * * * מוצאם הוא מעיר מיזיריץ הנזכרת, זולת האחד ור' שלמה מזרחי שמו שהוא ספרדי וילִיד צפת. להאיש הזה היה חלק בנחלה בטרם מכרוה, ובהמכרה מכר מחלקו החציו והניח החצי, ועתה שני חלקים לו.

שבע המשפחות היושבות עתה בצפת הנן מסודרות לשמותיהן ולתולדותיהן בלוח מיוחד כזה:

שם המשפחה	אם בעל אשה	ילידי הבית — זכרים — מספר	ילידי הבית — זכרים — מן—עד	ילידי הבית — ונקבות — מספר	ילידי הבית — ונקבות — מן—עד	סך הכל נפשות		
1 ר' פישל סאלאמאן	1 ואשתו	5	22—6	1	20	8	3	עוד אחד נמצא שמה בתור פועל שכיר ושמו ר' ישראל מקמניץ, שנותיו ערך שתים ועשרים, עובד אדמה מנעוריו ולו אשה ושתי בנות מעודן בקולוניא הסמוכה לקמניץ. לע"ע נספח למשפחת סאלאמאן בתור פועל יום, ואולם משתדל הוא לבוא בשותפות עם אחד מבני המושבה שאין לו פועלים.
1 ר' אברהם נגר	1 ואשתו	1	20	2	15—10	5	1	
1 ר' שבתי	1 ואשתו	4	14—4			6	1	
1 ר' חיים נפח	1 ואשתו	1	9	3	13—3	6	1	
1 ר' יחזקאל הכהן	1 ואשתו					2	1	
1 ר' יוסף מלמד	1 ואשתו					2	1	
1 ר' שלמה מזרחי	1 ואשתו			2	12—7	4	2	
7	7	11		8		33	10	סך הכל

בנוגע לתכונת האנשים במדותיהם אמרתי בראשונה לתארם אחד אחד, ונסוגותי אחור מפני שאין דורשים בגנותם של ישראל ברבים, ואולם בכלל חובתי להגיד כי לא מצאתי בכללם קורת רוח, קטטות ומריבות של קטנות דמוחין וצרות עין תשלטנה בהם שלטת ופרצו בהם פרצות וגרמו הרבה לרוע ענינם, ואולם מעלותיהם אמנה אחד לאחד:

ר' פישל סאלאמאן. איש כבן ארבעים. מכוין מעשהו בחשבון ודקדוק ומשים לבו לשדהו ולעבודתה יתר מחבריו.

ר' אברהם נגר. איש כבן חמשים. איש פשוט ורב כח ויט שכמו לסבול.

ר' שבתי הכהן. איש כבן שלשים וחמש. רב כח ודם רותח וכשהוא עובד הוא חרוץ במלאכתו.

ר' חיים נפח. איש כבן ארבעים. עובד לכשירצה, כי עד היום לא עבד מאומה.

ר' יחזקאל הכהן. איש כבן חמשים. איש תם וישר ונוח לבריות ואשתו כמותו.

ר' יוסף מלמד. איש כבן ארבעים וחמש. ראוי לעבודה.

ר' שלמה מזרחי. איש כבן ארבעים וחמש. איש יקר ונכבד, אינו עובד עבודה בגופה של אדמה, אך יודע הוא האיקונומיה על בוריה, ואף הוא מכר ומודע להערבים שוכני המקום ובקי מאד בכל עניניהם, ועל פניהם יכבד, וכל בני המושבה מודים כי האיש הזה נחוץ להמושבה מאד מאד.

פרק שני
תולדות המושבה.

ויהי בשנת תרמ"ג בימות הקיץ ותוסד בעיר מי־זיריץ בפולוניה חברת יסוד המעלה ותשלח את ר' ליב

[1]) עי' לעיל נומר 117.

רובין ואת ר׳ פישל סאלאמאן ארצה ישראל למען יקנו לה אדמה למושבה, ויבואו האנשים הנה ויתורו את ארץ יהודה ולא מצאו, ויפנו אל הגליל ויתורו גם שמה ימים רבים, ולמקצה הימים מצאו אדמת איזבד ותשא חן וחסד בעיניהם ויקנוה במחיר 480 דינרי צרפת, ויגמר דבר המקנה בחדש כסליו שנת התרמ״ד ותהי כל ההוצאה אשר הוציאו עד יום המקנה כחמש מאות וחמשים דינרי צרפת, והמקנה נעשה בשטרי עברית בב״ד של ישראל [2]). ויתחייב המוכר בשטר לאמר: אשר אם יביאו הקונים איש אשר הממשלה התוגרמית תרשהו לקנות נכסים בארצה ויתן המוכר לו שטרי המכר בערכאות וגם הוצאות המכר על המוכר. ויהי אחרי הגמר המכר הזה ויאמר ר׳ ליב רובין לבנות שש עשרה בתים קטנים סביב בית האוצר למען יבואו בני המושבה וימצאו מנוחה. וימאן ר׳ פישל וירב אתו בחזקה ולא נתנהו לעשות חפצו, ותהי רוח רעה בין השנים האלה ויסתור איש דברי רעהו, ויעברו ימי החורף ולא נעשה דבר, ויבואו ימי הקיץ ויחלו בני החברה לבא אחד אחד על נחלתם להאחז בה, ויבואו כשמונה איש, הלא המה שש המשפחות אשר קראנו אותן בשמותן למעלה ושני יחידים, הלא המה ר׳ ברוך מאיר ראזענבלום ור׳ זאב אופה, וישב ר׳ ליב רובין לביתו, ותהי המשרה על ר׳ ברוך מאיר והאיש יקר מאד ונתון בכל לבו אל הדבר ותהי דעתו כדעת הר״ל רובין. וישם אל לבו להחל בבנין, ויצו ויסיעו אבני הבשן מן ההר ויבוא בברית עם שורפי שיד ויקנה מהם בשלשים דינרי זהב, ואת האבנים הובילו שנים מבני המושבה בעגלותיהם וסוסיהם, ויבוא בברית עם בונה אחד ויחל לבנות. פתאום והנה פקודה מהממשלה והמלאכה נשבתה.

וזה הדבר: האדון יעקב חי עבו מוכר הנחלה נושא משרת קנסול לממשלת צרפת ויגונן בצלו על כל המערבים: המה יוצאי אלגיר הנזכרים למעלה. והממשלה התוגרמית חושבת מחשבות תמיד להביא המערבים תחת דגלה, ויהי ריב בין מושל המקום ובין האדון עבו ויצא הריב מגבול ריב מדיני ויהי לריב פרטי ויהתרו איש תחת רעהו להפילהו למשיאות.

ויהי כמכור עבו את הנחלה ולא ידע איש דבר כי מכר, ותהי הנקל לעבו לבנות בתים ואוצרות כחפץ לבו, ואולם כאשר הרבו בני המושבה לבוא ויתפרסם דבר המכר וימצא המושל תואנה לעכב הבנין. ובכ״ז לא היתה הרעה גדולה מאד, כי ר׳ יעקב חי אמר אשר האנשים האלה אך שכיריו המה, לולא הרעו בני המושבה לנפשם בפחזותם, כי ר׳ פישל הציק מאד לבלי יעשה דבר בהאדמה עד אשר יעשה דבר המכר בערכאות על שמם, כי אמר הן תעודתנו בידנו כי

[2]) העתקה מן השטרות האלה נמצאת בידינו.

דרי ירושלם אנו משתים עשר שנה ומה מעכב, ולא שמע לעצת המוכר באמרו לבל ידחקו את השעה, כי השדהו אשר יש את לבבו דבר בליעל לגזול את האדמה מהם, ויבחר לו דרך עקיפין, ויכריע גם את ר׳ ברוך מאיר לדעתו, וילכו אל המושל ויתאוננו באזניו על המוכר, כי זה קרוב לשנה אשר לקחו ממנו האדמה והוא משתמט להעלות דבר המכר בערכאות, והמושל ראה את המציאה ונפל עליה ובשמעו את הדברים שמח שמחה גדולה כי אמר: עתה אעלה את הלויתן בחכה. ויסתיר את מחשבתו בלבו ויאמר להמתאוננים אם תתנו לי חמשים דינרי צרפת ואשתדל כי תנתן לכם הרשות לקבל המכר על שמכם ויאותו לו, ויאמר להם א״כ עתה תשקלו על ידי עשרה דינרים ואורה לכם הדרך אשר תלכו בו, וישמעו לו גם בדבר הזה, ויאמר להם כי יערכו בקשתם בכתב ויספרו בה הדברים כהויתם מבלי לכחד דבר, ויעשו ככה, ויהי כי באו הדברים לידו בכתב, ותהי ראשית מעשהו להחזיק הפקודה לבלי יתנו לבני המושבה לשים אבן על אבן, ולדמשק כתב שטנה על המוכר כי עבר חוק הפר משפט למכור נחלתו לזרים אשר צותה הממשלה לבלי יבאו בקהל הקונים, וע״ד התעודות אמר כי מזויפות הנה ואין לסמוך עליהם כי בעליהם חדשים מקרוב באו, ותבא הפקודה מדמשק אשר יחקר הדבר היטב, ואם באמת האנשים האלה מערימים לאמר בני הארץ המה ויגורשו מעל אדמת איזבד ולא ינתן להם שמה אף מדרך כף רגל.

ויהי כבוא הפקודה ויהיו בני המושבה צפוים לגרוש לולא הקדים ה׳ רפואה להמכה כי בימים ההם הוסר המושל ממשמרתו, ויבוא אחר תחתיו וישתקע הדבר לפי שעה.

ובני המושבה בבואם מחוץ לארץ באו אל נחלתם וידורו כולם בבית האוצר, והבית טרם נפתחו בו חלונות וטרם הוכן לדירה וישבו בחושך ויתגוללו באשפתות ותפרוצנה בהם מחלות, ואשה אחת אשת ר׳ שבתי הכהן מתה בדמי ימיה, וינוסו אחר אחד מן המושבה וישבו בצפת וישארו שמה אך מתי מעט. והנה שם אתם בחור מווארשא אשר אמר להסתפח אל המושבה, ויקר מקרהו כי תעה בלילה בלכתו מן המושבה ולא מצא דרכו ותבואהו חרדה ותבעתהו רוח רעה ויהי מן היום ההוא והלאה עצוב רוח וילך קודר בלחץ מרה השחורה ויקץ בחייו, ויהי היום ויעבר תער על צוארו וישחט, וימצאוהו מבני המושבה בעודו מפרפר בין החיים והמות ויביאוהו אל מקומם ויחי כיום תמים וימת. ושם במושבה לא היה איש בן דעת, כי ר׳ ברוך מאיר היה בעת ההוא בירושלם ור׳ פישל בבירוטה, ויקחו ר׳ יוסף מלמד ור״י הכהן את המת ויניחוהו בעגלה ויובילוהו לראש פנה לקברו שמה, ור״י מלמד רגיל בשקרים רח״ל ומשקר גם במקום

אשר יותר תועלת לו באמת, ויהי בהיותם בדרך ויאמר לר"י הכהן נאמרה נא שמה כי אסון קרה להנער כי נפל על דבר חד ונהרג, והרי"כ בתומתו הסכים על ידו, ויהי כבואם שמה ויראו בני ר"פ את הפצע אשר בצואר ויתמהו איש אל רעהו וישאלו: מה זאת? ויען ר' יוסף מלמד. כי נפל על חודו של סכין וישחט מאליו ור"י הכהן אמר כי נפל על צור ויקוב את הושט ולא כונו עדותם ויתפשו כבדאים, וימאנו אנשי ר"פ לקבור את הנהרג בקבורתם, ויובילוהו בני יסוד המעלה צפתה וירבו שקרים גם שמה וימאנו גם אנשי צפת לקבלו וישיבוהו ליסוד המעלה ויקברוהו שמה, אפס כי בינתים נודע הדבר, ושם בצפת אחד מאחינו * * * * * * * * וילך האיש ויאכל קורצא בי מלכא לאמר: אנשי יסוד המעלה שחטו את הנער ויגזלו ממנו מאתים דינרי זהב, ותהי עת צרה לאנשי יסוד המעלה כי הובאו כולם בכלא. ור' ברוך מאיר בא מירושלם וכשמעו את התלאה אשר מצאה את אחיו ויבוא להשופטים ויאמר כמוני כאחי, אם הם אשמים ואשמתי גם אני, תנו גם אותי בבית האסורים, וישב אתם יחד, וישתדל ר' יעקב חי עבו נ"י ושאר נכבדי צפת, ויתברר הדבר כי אין עולתה בהם ויקראו להם דרור, אפס כי צרורם הוקל במשקל ששים וחמש דינרים. והשר הישר אליפאנט חש לעזרתם ויתן להם חמשים דינרי צרפת וגם בגדים לכסות מערומיהם, יהי זכרו ברוך.

ויהי בכל משך ימי הקיץ בשבתם צפופים ובסבלם צר ומצוק ותרבינה ביניהם המריבות והקטטות על כל דבר נמבזה ונמאס, ויתרוששו האנשים מאד וינהו אחרי ר' ליב רובין ויפצירו בחבריהם במיזיריץ לשלוח אותו אליהם לחלצם מן המצר ולגמור דבר המכר. ויתפשרו אנשי מיזיריץ עם ר' ליב ויתנו לו ארבע מאות רו"כ להוצאות דרכו ולהוצאות ישיבתו בצפת ואף להוצאות ביתו במיזיריץ למשך חצי שנה. ויבוא ר' ליב שמה לחג הסוכות בזמן העלילה וימצא את הענינים סבוכים מאד והקופה ריקה באין יכולת לעשות דבר בדבר גמר המכר, ויועץ ויקח חמשה צמדי בקר בהקפה ויקח גם זרע ויתנם לאריסים מן הפלחים, ולאנשי המושבה אמר כי יעבדו השנה הזאת בהגן, ובדבר גמר המכר אמר לחכות עד כי ירוח להחברים ותמצא ידם לתת כדי ההוצאות, אך ר' פישל לא נח ולא שקט וירב לחרחר ריב ומדנים ויסת את בני המושבה בר' ליב, ויעברו הימים במריבות ואל עבודתם בגן לא שעו כהוגן וייבשו הזתים ויקמלו שאר העצים ובמזרע הירק לא ראו ברכה.

ויהי בהיות האספה בקאטאוויץ ויקבעו לאנשי יסיד המעלה מלוה העולה לסך אלפים רו"כ ויארכו הימים בטרם שלחו הכסף הנה ואח"כ נתנו בני חו"צ את הכסף ע"י אחר מבני עירם, ע"י ר' בייניש (כי ר' פישל הלשין לפניהם על ר' ליב כי יאבל את הכסף) וישלחוהו הנה לגמור דבד המכר, ויהי כי בא ר' בייניש ויסר ירושלימה, וימצא פה את ר' זאב אופה אשר מכר את חלקו והשליך את המושב וישב לביתו, ויספר ר' זאב לר' בייניש את כל התלאה ויגד לו כי הדברים מסוכסכים שמה מאד וכי לעולם לא יגמר שמה דבר המכר, כי גם להמוכר אין שטרות כשרים מן המלכות ורצונו לבלוע את כספם, ועל אנשי המושבה אמר, אשר אם יבא ר' בייניש שמה עם צרורו ועמדו עליו ולקחו הכסף מידו בחזקה, וישמע ר' בייניש דברי האיש וכל הדבה הרעה וכל השקרים והגוזמות וימאן ללכת צפתה, ולא שמע לקול אנשי מיזיריץ הנכבדים היושבים פה אשר אמרו לו ללכת וגם לדברי לא הטה אוזן כי האיש קשה עורף מאד, ויבוא הרק"ז וויסוצקי נ"י ויצו עליו גם הוא ללכת וימאן, ותבוא הפקודה מווארשוי כי ימסור הכסף להרק"ז נ"י. ויהי אחרי חג השבועות ונלך אני והרק"ז נ"י לחיפה כי לא אבה הרק"ז נ"י ללכת צפתה מפני טורח הדרך וההרים הרמים וצורי המכשול, ויבקש את המוכר הר"י עבו נ"י כי יבוא חיפה גם הוא ויגמר דבר המכר, וישלח המוכר את אחיו, והנה ראינו כי מצד המוכר אין עכוב ואין חסר בלתי אם לסדר הענינים אצל הממשלה. וישלח הרק"ז נ"י אותי וימלא את ידי לגמור את דבר המכר על שם הקונים עצמם או על שם הרה"ג הרי"ע הילדסהיימר נ"י אשר בידי כח והרשאה ממנו כדת המלך[3]. ויהי כבואי שמה בטרם ירדתי מעל סוסי והנה נמצאו בני אדם אשר גלו אזני מי שעליו לדעת כי ציר שלוח בא מאת שר האוצרות הסוכך בכנפיו על המושבות לקחת גם את יסוד המעלה תחת כנפיו, ויהי כי נסיתי ללכת אל מטרתי ואמצא מכשולים רבים על דרכי... המכס עלה מן 25 לי"צ עד 144 כמבואר למעלה. ואם גם נמסר הדבר להדיין לגרוע מן הסך כפי ראות עיניו, אך מי פתי יאבד ממון המלכות לטובת היחיד. וגם בכלל טרם ידע אם הותר המכר לבן חוץ לארץ ויש לשאול על ככה את פי הממשלה בעכו, והיא תשאל פי הגבוהה עליה בדמשק וכו' וכו'. ולמכור לבני יסוד המעלה עצמם אשר בצפת ודאי אסור בטרם שחזרה הממשלה בדמשק להתיר אשר אסרה, ומבלי שאלת פה אין אפשרות. סוף דבר, הנה עשיתי חשבון וראיתי כי ערך שני מאות דינרי צרפת יעלו ההוצאות הכשרות גם אחרי שיהיה בידינו רשיון גמור מסטמבול ל ק נ ו ת ו ל ב נ ו ת ב ת י ם וכו'. ע"כ גמרתי בלבי ואכרות ברית עם מי שיש בידו היכולת, כי במחיר 250 דינרי צרפת ינתנו לי שטרי המכר מהממשלה על שם הרי"ע הילדסהיימר נ"י וגם רשיון לבנין וקביעות המצרים אשר בין האדמה הזאת ובין שכניה וחלוקת האדמה משותפיה הערביים. כללו של דבר, לגמור כל הדבר

[3]) עי' להלן נומר 316 בסוף הספר.

מבלי שישארו שום ציצים המעכבים התישבות אחינו והאחזם בנחלתם, ולהסך הנ״ל נותן המוכר חמשים דינרי צרפת משלו, מלבד מה שהיה לי מקום לגבות עוד חמשים דינרים ממקום אחר הידוע להרק״ז נ״י, וימאן הרק״ז נ״י לקיים דבר הברית הזאת, כי הטה אזנו לקול אנשים אשר אמרו לו כי הרביתי במחיר הדבר, ואשיבה ליפו אחרי עשותי בצפת חמשה שבועות ומאומה לא עלתה בידי[4].

---

[4]) משום שרק״ז וויסוצקי נגע ב„קבוצת מכתביו״ פעמים אחדות (עי׳ למשל, עמ׳ 178, 185/6 ועוד) בענין זה וגם הרמ״ל ליליינבלום יספר עליו (עי׳ „דרך לעבור גולים״ 35/6), לפיכך מוצאים אנחנו לנכון לתת בזה שני קטעים ממכתבים הנמצאים בידינו והשייכים לכאן:

א) ממכתבו של רק״ז וויסוצקי לד״ר פינסקר (מן י״ב תמוז תרמ״ה): „...כבר הודעתיו, כי קבלתי בשבוע העבר דעפעשע מה׳ פינס בצפת, בה יודיעני כי לקנות הסחורה בבשרות נחוץ לו שני מאות וחמשים לירא נאפאלעאן. (עי׳ „קבוצת מכתבים״ עמ׳ 178.—ה ע ו ר ך.) הסכום העצום והרב הזה הבהיל אותי עד מאד... התיעצתי בזה עם הגביר הנכבד סי׳ אברהם מואל נ״י, והוא אמר לי, כי אם ימציא לו ה׳ פינס כתב החווה או ספר הגלוי שעשו בני יסוד המעלה עם ה׳ יעקב חי... אז יכריחהו ע״י הגענעראל קאנזולאט הצרפתית בביירוט—אחרי שה׳ חי הוא הקונזולאר אגענט להממשלה הזאת בצפת—לתת את הקושאנעס בלי שום מעצור. ויחד הסכמנו לשלוח דעפעשע לה׳ פינס לבל יהין לעשות המסחר הזה ויבוא לחזרה לפה... (עי׳ „קבוצת מכתבים״ שם.—ה ע ו ר ך.) ביני ביני כתבתי מכתבים לה׳ הנכבד י׳ ווארמזער נ״י, אשר אצלו הנחתי סך 200 לירא נאפאלעאן לאורדער ה׳ פינס... ה׳ ווארמזער כותב אלי במכתבו מיום ב׳ ט׳ תמוז כדברים האלה: „דיע בעריכטע, וועלכע איהנען זייטענס דעס ה׳ פינס צוקאממען איבער דאס פערהאלטען דעם ה׳ * * * וואונדערען מיך ניכט... דיעזער מאנן ווירד זיך ניכט שאֶמען אונד וועגן עס איך דען אונטערגאנג דעם גאנצען יודענ-טוהמ׳ס נאך זיך ציעהן ווירדע... ער ווירד זוכען די חובבי-ציון ביז אויף דען לעטצטען בלוטסטראפפען אויסצוזויגען... ואעבען ערהאלטע איך דורך איין שליח מיוחד איין שרייבען פאן ה׳ פינעס, איז וועלכעם ער פאן מיר די צווי הונדערט נאפאלעאן פערלאנגט, דיע זיע בא מיר דעפאנירט האבען. פערנער פערלאנגט ער נאך זעכציג נאפאלעאן מעהר אלס אנלייהע. איך איבערשיקקע איהם דאס פערלאנגטע״... נעויתי למקרא הדברים האלה ורוחי השתומם בקרבי על מעללי ה׳ פינס, אשר הרהיב בנפשו לעשות דבר כזה נגד פקודתי המרצה. * * * * * * * * * * מדוע יכניס את עצמו בצרה כזאת לקבל עליו אחריות הדבר, אחרי שאנכי כתבתי לו בפירוש לבל יעשה בזה אף צעד אחד ויחזור לפה... * * * * * * * * * * * * * * * * * * *
חשתי ולא התמהמתי ושלחתי היום דעפעשע לה׳ פינס... „גלייך קאממען מיט 260 נאפאלעאן. אקצעפטירע ניכט. זיע האבען קיין רעכט אהנע מיין ערלויבניס צו האנדעלן. מיט-ברינגען קאנטראקט חי׳ס מיט יסוד המעלה״.

ב) ממכתבו של רי״מ פינס לרק״ז וויסוצקי (מן י״ב תמוז תרמ״ה): „היום קבלתי ממנו התלגרמה והשיבותי לו: „עדיין לא עשיתי דבר, אעפ״י כי ההשבתה הזאת אפשר שתנחמו עליה״... לא אכחד כי הייתי כמשומם, כי איככה חשדני מע״ל כי עשיתי לא כמציתו... הלא היה לו להבין, כי לא אעשה מעשה אחרי

מצב המושבה בעת הזאת.

במצות הרק״ז נ״י נתתי לכל אחת מן המשפחות עשרה דינרי זהב בס״ה ששים דינרי זהב. עשרה מהם יצאו לתשלום מכס הממשלה, ובהשאר קנתה כל אחת צמד בקר, או יותר טוב, שלמה מה שנשו בה בעד צמד בקר. (לר׳ פישל מסרתי המעות בידו ויתן מהם שלשה דינרים למכס ושבעה שלם נשיו, ובעד השאר שלמתי בידי שבעה למכס וארבעים ושלשה ליד ה׳

הצואה המוחלטת בהתלגרמה הראשונה... אך מרוב כעסי גמרתי בדעתי לבלי אתנצל כלום, כי גם כבודי יקר בעיני, ואשלח התלגרמה. והנה סכבוני הקולוניסטים וישאו קול בכי... ויאמרו לי נס נא ושלח רץ ליפו ובארת לפני האדון וויסוצקי את כל וראה ונוכח כי טעה בשקול דעתו. והנה פתוני ואפת... ביום בואי הנה כבר הוגד להמושל, כי בא אחד אירופי מ ר ו ט ש י ל ד ובידו ע ש ר ת א ל פ י ם ל י ר א לעזור לבני יסוד המעלה, ולמחרת היום ההוא שלח לקרוא ליעקב חי והגיד לו, כי בא לו מאמר—ולא מאמר אחד כי אם שלשה מאמרים—מדמשק לגרש את היהודים הרוסים היושבים על אדמת איזבד—יסוד המעלה—באשר תעודותיהם מזויפות וכו׳ וכו׳... הקרתי ודרשתי ואמת הוא, כי מאמר כזה בא מדמשק וסבת הדבר (כאן מספר ה׳ פינס אותם הדברים עצמם המסופרים למעלה בכתב שלפנינו. עי׳ לעיל דבור המתחיל: „ויהי כמכור עבו את הנחלה״.—ה ע ו ר ך.) כל הדברים אמת ויציב בלי שום ספק, ואולם אמרתי מה בכך, הלא לבו של המושל טוב עליהם כי רוצה לעזרם. בין כך וכך שלחתי להמושל לשאול אם יוכל לכתוב על שם הילדסהיימר ויענני התשובה הידועה למע״ל. ושלחתי להגיד לו כי יכתוב על שם האנשים עצמם כהבטחתו, וישיב כי נמלך הוא גם על הדבר הזה ולא יוכל לעשות הדבר עד אם שאל בעכו והפחה מעכו ישאל בדמשק. ואמרתי אעשה קונטראקט עם חי, כאשר כתבתי למע״ל, אצל הנוטריוס. ויהי כי ראה כי פסקתי המו״מ עמו, וישלח את שוטר הפאליציי לדרוש ממני כי אבוא אליו ופספורטי בידי, ואלך אליו ואראהו התעודה ויתנצל ויאמר כי לא ידע שאני אני הוא, רק מאשר ספר לו השוטר כי פראנקא אחד חדש בעיר ע״כ שלח לראות מי הוא, ויבקש ממני סליחה ומחילה וישאל ממני: למתי אשוב ירושלימה, ואען לו כי הדבר תלוי ברצוננו... סוף דבר רמז רמז לי כי קשה מאוד ישיבת האנשים האלה באיזבד בלי בתים ובלי מחסה מהממשלה... כשמעי הדברים האלה נבהלתי, ואמרתי הנה האיש הזה נתן עיניו בממון, ואין לי עצה להציל מזנו, כי מה בצע אם נהיה בטוחים בקרקע, הלא בידו לגרש את האנשים וגם בתים לא יבנה להם, והתחלתי שנית המו״מ עמו ע״י חי, ויהי דוחה מיום ליום כי אמר כי ידיו נקיות וחלילה לו לעשות דבר שלא כדת, וגם מן חי עצמו הבינותי כי ידחני מיום אל יום ולא יכולתי לחקור עד תכלית כונתו... והנה ראיתי כי לעמוד עמהם על המקח לא אוכל לבדי ושלחתי תלגרמה למע״ל למען לא יתרצה ויהיה לי פתחון פה לאמר להם כי אין לי רשות לעשות דבר ואשובה לביתי. וכאשר פתרתי כן היה, כי אך קבלתי התלגרמה מאת מע״ל ואומר להם כי אשובה הביתה, כי נבהלה האגודה פן ינצל הדג[illegible]מידם (גם מבלעדי אומר יבין מע״ל כי כלם באגודה אחת נוסדו עלינו), ויתחילו להבהילני כי אם אשובה ואביא רעה גדולה על האנשים כי בטח יגרשום מזה תיכף לנסיעתי ועוד ועוד. אך אנכי בדעתי עמדתי כי אשובה לביתי, עד שהחלו להוריד מן המחיר... סוף דבר נתרציתי במאתים והמשים נאפ. ואולם על התנאים האלה: א) שלא

רובין אחרי אשר צוו עלי בני המושבה לעשות כן). והנה עתה יש לכל משפחה צמד בקר, אך הבזה נושעו? לע"ע חיי כל המשפחות האלה ועתידות המושבה בכלל תלוים באויר. בגלל קמצנות שלא בעתה ושלא במקומה לא תוכלנה המשפחות האלו להאחז באדמתן השנה הזאת, ומאין אוכל ומאין עבודה יוסיפו לריב איש את רעהו וחלילה ילך הכל לטמיון. האיש האחד, הוא ר' ליב רובין, אשר אולי היה בידו להחזיק ברסן המושבה ולשמרה עכ"פ מכליון, חלף הלך לו וישב לעירו מיזיריצה. כי הרק"ז נ"י קבל עליו לשה"ר לאמר: עושק ורוצץ הוא את בני המושבה ופושט עורם מעליהם, כי על כן בבואו לפניו השביעהו חרפה לעיני בני המושבה, ויתן עליו בקול בטרם חקרהו ודרשהו ועיד יתרה עשה כי נתנהו לבוז גם בהמליץ[5]). לא אכחד כי לבי חם מאד על הדבר הזה. אנכי מעיד בתורת עדות כי בקרתי כל חשבונותיו ועמדתי על כל פרט ופרט ושאלתי את פי בני המושבה אם יודעים המה מן ההוצאה הזאת ואם אין להם טענה כנגדה ולא היה אדם פוצה פה ומצפצף. ולא זו בלבד אלא שבין ר' ליב ור' פישל היה דין ודברים בחשבון שביניהם, כי ר' ליב תבע מר' פישל שישא בחלק ההוצאות הכלליות ככל אחד משאר בני החברה ור' פישל מאן בזה באמרו, כי הוא קנה חלקו לבדו והוא פורש מן הצבור, ויהי בהיותי שמה הגישו ריבותיהם אלי לפשר ביניהם ובקרתי שנית כל החשבונות ולא היתה שום הכחשה חלילה ביניהם בלתי אם טענות של דת, כגון הטענה שטען ר"פ שאינו רוצה לשאת בהוצאות שהוציאו אנשי מיזיריץ להאלבום אשר הגישו להשר מונטיפיורי ז"ל, או למעשה התנור ותקון החלונות בבית האוצר וכיו"ב.— ובדבר שכירות ה' רובין אשר לפי דברי

תהיה עלי שום הוצאה אחרת... ב) שינתן להאנשים משפט אזרח מיד. ג) שתנתן רוכסיה מפורשת על כמה בתים שירצו לבנות. ד) אשר לכל האנשים שיבואו אל הנחלה אח"כ תנתן זכות אזרח. ה) שיחלקו הנחלה מן הגוים ויתנו חלקם במקום א ח ד.

עתה ישפוט נא מע"ל אם עשיתי כהוגן ואם לאו? לפי דעתי לא לבד שלא הרביתי במחיר כ"א גם מציאה מצאתי... יחשוב נא כמה עלו הוצאות לפ"ת, לראש-פנה ולסאמארין עד שבאו לידי מדה זו... עתה ב"ה כי נקיתי, אני עשיתי את שלי, ואם יקרה אסון חלילה לאנשים, אנכי את נפשי הצלתי".

על הדברים האלה השיב ה' ויסוצקי לה' פינס (בט"ו בתמוז תרמ"ה) כי אין הוא מסכים להוציא את 250 **הלירות** האמורות וכי הוא, פינס, ימהר לשוב מצפת ליפו.—

הרמ"ל ליליינבלום כותב („דרך לעבור גולים" שם): „אנכי לא הסכמתי לדעה זו (של ה' ויסוצקי), כי הצלת קולוניה שלמה הוא דבר גדול שאין מדקדקים בו בשעת ההכרח אם יעלה לאלף פר' פחות או יותר... המנוח (פינסקר) הסכים לדברי... אך לא ידענו את מקום ה' ויסוצקי, אם עודנו באה"ק או נסע משם... ואי אפשר היה לשלוח לו טעלעגראממא"...

[5]) עי' „קבוצת מכתבים" עמ' 185/6.

הרק"ז נ"י יעלו לששה עשר רו"כ לשבוע ויקחן מיד בני המושבה, גם בזה שמועת שקר שמע, שקר כפול, כי לא ששה עשר רו"כ לשבוע הן ולא מידי בני המושבה העניים יקחן. וזה הדבר: כאשר שלחו ראשי החברה ממיזיריץ את הר"ל כי ילך שנית צפתה נתנו לו ארבע מאית רו"כ להוצאית דרכו בהליכה וחזרה ולהוצאות מאכלו ומשתהו ואף להוצאות בני ביתו במיזיריץ והתנו עמו שישב שמה חצי שנה, ומיום כלות הזמן הזה לא לקח הר"ל מן הקיפה בלתי אם הוצאותיו אשר עלו לחמשה חדשים ערך מאה רו"כ. והנה[6]) על האיש הזה בכלל כי בעירו חשוב הוא ומתפרנס בכבוד מעניני ברירות ופשרות ומשתכר ערך עשרים רו"כ לשבוע, ומה עין נמצא בו אם לקח שכר בטלה ערך עשרה רו"כ לשבוע. ולא עוד אלא אם אינו כדאי, הלא על אנשי מיזיריץ התלונה כי בחרו בו ומדוע ישא הוא חטא משלחיו. כלש"ד: לא מצאתי בידי הר"ל עון בלתי אם העון הנמצא בכל העוסקים בצרכי הצבור, על דבר אשר המה עוסקים בעסק כזה שמביא לבעליו אך בוז וחרפה.

אמנם גם זה אמת: אך עון לא מצאתי אבל שגיאות מצאתי, וכל השגיאות האלו יתקבצו באחת, כי הוציא הוצאות ל ע ב ו ד ת הנחלה בטרם נ ב נ ת ה ובטרם נ ת ח ל ק ה, כי כל ההוצאות שמוציאים באופן זה הולכות לתהו. וכלל גדול זה יהיה שמור בידי חובבי ציון בכל מקום שהם, כי בהקנות הקרקע אל נא ימהרו להושיבה. בראשונה תמסר אך בידי אחד כשנה או כשנתים אשר לא יוציא עליה הוצאות מלבד הוצאות בנינה מאומה, ואך ימסרה להפלחים באריסות, ורק לאט לאט אחרי שתבנה בבנינים אפשר להביא משפחות אחת אחת להושיבן, ואז לא ילכו אוצרות לים הגדול וחדל גם ריב ופגע.

בהשגיאה הזאת לא נכשל ה' רובין לבדו כ"א כל מיסדי המושבות שעברו וגם מי שעתידים להיות, כי אחינו שאול ישאלו תמיד בעצה וכחפץ לבם יעשו, ולא יבושו אח"כ להטיל פחזותם על ראש אחרים. ואולם למטרפסיה שקל ה' רובין יותר מאחרים. וזה הדבר אשר הביאני להציל על כבודו בגלוי, כי לא אוכל להיות שומע בגדופו של איש ישר ואחשה, וכן לא יעשה!

עתה אין דרך לפני חברת חובבי ציון לתקן את מושבת יסוד המעלה, כ"א לבחור באחת משתי אלה, אם להואש מן המושבה הזאת ולעזבה לנפשה לגמרי, ואם לאו תמהר לתקן אשר עותה ותשתדל בכל כחה ובכל ממון שהוא, אף אם יעלו עתה ההוצאות הרבה יותר מאשר בראשונה, לגמור דבר המכר ודבר הבתים ולהכין ישוב המשפחות בכל דבר.

---

[6]) נשמטה, כפי הנראה, איזו מלה, הדרושה לשלמות הפרזה.

ואלה המה הדברים הנחוצים לתקון הישוב:

א) שלש או ארבע בארות מים חיים בתוך הגן עם כלי השאיבה: גלגלים או פומפיות של יד אשר יעלה בס״ה למאה או למאה ועשרים וחמש דינרי צרפת.

ב) בית אחד עם אורוה לכל משפחה אשר יעלה לערך מאה נאפ׳ כל אחד. — והנה הם לע״ע שש משפחות אשר באו מחו״ל, אבל הצורך גדול לישב עמם גם את הספרדי ר׳ שלמה מזרחי הנ״ל אשר הוא רוח החיה בכל הקולוניה, כי על כן יבנו בית גם לו. ואולי טוב לבחור עוד בשנים מילידי הארץ לבנות להם בתים דוקא למען יתישבו עמהם.

ג) להקים להם רועה נאמן אשר בקולו ישמעו ואשר יש בידו להיות עליהם גם לסתרה מפני חמת המציק מבחוץ, ולפי דעתי יפקדו עליהם לפקיד את מוכר הנחלה ר׳ יעקב חי עבו נ״י ויקבעו לו שכירות חמשים נאפ׳ לשנה, ועל ידו יפקידו את ר׳ ברוך מאיר או את ר׳ בייניש כי יהיה המוציא והמביא בדבר הכסף—והכל על מקומו יבוא בשלום.

יחיאל מיכל פינס.

332.

מאת הד״ר פינסקר לד״ר אדלר, הרב הכולל באנגליה*).

כ״ב אלול תרמ״ה.

להד״ר אדלער בלונדון.

בלי ספק נודע לכבודו הרם, כי בחדש מרחשון העבר נועדו שליחי האגודות לישוב ארץ ישראל אשר ברוסיא והתאחדו כלן בשם „מזכרת משה מונטיפיורי באה״ק״. ושתים היו הסבות לזה ששמו חובבי ציון ברוסיא את שם הצדיק מונטיפיורי ז״ל עטרה לראשם: א) לעשות שם להצדיק הזה, אשר הקדיש כל ימיו לטובת ישראל; ב) בהיות הצדיק הזה ז״ל ראש וראשון לכל חובבי ציון, ורבות פעל למען ירושלים עיר הקודש, על כן אמרו חובבי ציון: יקרא שם מונטיפיורי עלינו, וראה העם כי אהובו זה שם עיניו ולבו לציון, והשתדל גם הוא לעשות כמוהו וללכת בדרכיו.

בעונינו נאסף הצדיק, ומשה עבד ה׳ מת. במחנה העברים עברה הרנה על ידי מכה״ע, כי עזב השר הצדיק מונטיפיורי ז״ל שלשים אלף פפונד לטובת ארץ ישראל. אך אם נשים לב להזמן שבו נכתבה [צואת הצדיק, הוא ראשית שנת תרמ״ב, בטרם החלה בארצנו תנועת הישוב, ישוב ארץ ישראל, יעלה פחד על לבבנו,

*) זהו טיוטו של מכתב. ואולם אין כל ספק שהמכתב נשלח, שהרי הרמ״ל לליינבלום כותב מפורש („דרך לעבור גולים״ 38): „גם המכתבים ששלח הד״ר להד״ר אדלער בלונדון וכו׳ לתת את הפרדס של המנוח ז״ל לחו״צ לא הביאו שום ברכה״. ועי׳ גם נומר 323 בסוף הספר.

פן בימים ההם לא העלה הצדיק על לבו הטהור את דבר הישוב וישכחהו. אם הפחד הזה לא יהיה פחד שוא אז יהיו חובבי ציון כמתעתעים בעיני העם אשר יאמר אז: „ראו, חובבי ציון דוגלים בשם מונטיפיורי לשוא, כי בספר צואתו לא השאיר מאומה להישוב, אות הוא כי לא נחה דעת השר הצדיק בהישוב, ויהי ממתנגדיו, ואם הוא התנגד להישוב — הלא גם עלינו ללכת בדרכיו!״ והיה אם יאמר כן העם, אשר לא יוכל להתבונן על זמן כתיבת הצואה וצרכיו, תצא מזה חלילה תקלה ורעה גדולה לכל הענין של ישוב ארץ ישראל כלו.

על כן, כראש ההנהגה הזמנית ליסוד מזכרת משה בארץ הקדושה הנני מתכבד לבקש מכבודו הרם, כי אם באמת לא הניח השר הצדיק ז״ל מאומה לישוב ארץ ישראל ישתדל נא בחסדו אצל עושי רצון המת, אשר הפקדו על ידו להיות ממלאי דבר צואתו, לתת לחובבי ציון שתי הנחות: א) לתת לקנין „מזכרת משה מונטיפיורי״ את הפרדס אשר קנה השר הצדיק ז״ל בסביבות יפו ולשלוח להמזכרת את סכום הכסף מדי שנה בשנה, אשר שלח הצדיק ז״ל להוצאות הפרדס ההוא בחייו כל שנה. ב) שמן הכסף אשר יֻתן על פי צואת השר הצדיק ז״ל לעניי ארץ ישראל יֻתן סך מסוים גם לעובדי האדמה אשר בהקולוניות שבא״י „פתח תקוה״, „גדרה״ ו„יסוד המעלה״, אשר בכל אופן אינם גרועים משאר עניי ארץ ישראל. אם יצלח ביד כבודו הרם להשיג את הדבר הזה, מה שאינני מסופק בו, אז לא יהיה מקום לשונאי הישוב להתל בנו ולהפריע את העם ממעשי הצדקה לישוב ארץ ישראל, שהיא שקולה, לפי דברי חז״ל, ככל המצות.

הנני בטוח כי כבודו הרם ישתדל למלא בקשתי זאת וד׳ יהי׳ עם פיו בהשתדלו לפני הנדיבים עושי רצון הצדיק ז״ל להצליח חפצו וחפץ הישוב בידו לטובת ישראל ולכבוד לארצו הקדושה כחפצו וחפץ מוקירו ומכבדו בערכו הרם והנשא

ראש ההנהגה הזמנית ליסוד „מזכרת משה מונטיפיורי ז״ל בארץ הקדושה״.

333.

מאת ר׳ שמואל מוהיליבר לד״ר פינסקר.

ב״ה יום ד׳ כ״ב אלול תרמ״ה,
[ביאליסטוק].

כבוד האדון הנעלה, גביר בעמו, חכם ושלם, ד״ר ל. פינסקער נ״י, רב שלום וברכה.

עש״ק העבר שבתי מרייכענהאלל לביתי שלום. בדרך נסיעתי לבית נהעכבתי בעיר ויען איזה ימים

אמנם לדאבון נפשי לא היו בביתם השרים ואדונים היותר גדולים כמו ראטשילד, קעניגסווארטער וכדומה, עכ"ז דברתי על לב הרב הנכבד ד"ר גידעמאן, רב העליון בויען, גם על לב היקר הנכבד ה' בוים־גארטען אחד מראשי הקהל בויען, ושניהם הבטיחו לי באם יבוא ממדינתנו איש נכבד אחד אחר חג הסוכות לדבר על לב הגדולים הנ"ל הם יעמדו לימינו ויהיו בעזרו בכל יכולתם. ע"כ כאשר ידעתי את כבודו הרם כי לבבו בוערת באהבה עזה להרמת קרן אה"ק, מצאתי עוז בנפשי לבקשו אשר יתנדב ליסע בעצמו לויען. בטוח אנכי כי יפעל שם גדולות ונצורות בעזה"י, כי את אשר כל חבורתינו יחד לא יעשו במשך שנים ביכולת אדון אחד או שנים בויען לעשות זאת ברגע אחת. כאשר אקבל תשובתו אשר יקיים מבוקשי אכתוב תומ"י להרב גידעמאן ולה' בוים־גארטען להודיעם כי כבודו הרם קיבל עליו הנסיעה הזאת, למען יכינו את האדונים הגדולים שמה מעט מעט להענין הנשגב אשר אנו עסוקים בו.— עוד הפעם באתי להזכיר את כבודו הרם בדבר בקשת ה' בריל לתומכו על הדפסת הלבנון [1]), והוא בא בטענה, כי הוא מסר את נפשו על הובלת האכרים לאה"ק, אשר הם כעת בעקרון והם מצליחים בעבודתם ולא קיבל שום תגמול ע"ז מחובבי ציון. ע"כ לפ"ד מהראוי לתמכו, כי נצרך לנו להשקיטו למען לא יצא נגדינו.—כפי המכתבים אשר קבלתי מאה"ק— ובתוכם גם מאיש הידוע לי לנאמן גדול—כי הרבה עיות הנכבד הגביר ה' וויסאצקי נ"י בתחילה, רק אחרית דבריו היו טובים מראשיתו כי תיקן לבסוף במה שביטל את הועד ורק את מוייאל ובארנעט קיים להשגיח ולפקד על הכל. אמנם יען כי סדר החלוקה מעיקרא בפתח תקוה כפי אשר עשה מקודם הוא שלא בצדק וביושר ע"כ אבקש את כבודו הרם אשר יאבה נא לכתוב לה' מוייאל, אשר הוא בצירוף עם ה' בארנעט — ואולי יבוא גם ה' סטארויואלסקי [2]) לאה"ק באלה הימים—יעיינו היטיב בטענות כל אחד, וכפי אשר ימצאו הצדק והיושר כן יעשו בלי שום נשיאות פנים להחלוקה הקודמת או למי שיש לו שפת חלקות וכדומה. נא מכבודו הרם שלא לשנות מזה, כי זה הוא העיקר שהכל תלוי בו, שלא יהי' יגיעינו ועמלינו לריק ולתוהו חלילה.—הנני מחכה על מכתבו בהקדם היותר אפשרי. מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנעלה

שמואל בהרב מוהרי"ל **מאהליווער.**

[1]) ע"י לעיל נומר 303.

[2]) שנתמנה פקיד לפתח־תקוה, אלא שאחר־כך חזר מדעתו ולא קבל משרה זו.

334.

מאת א. רוקח לא. מויאל.

יפו יום ב' כ"ז אלול תרמ"ה.

כבוד אדוני הרב הגביר היקר, אוהב עמו וחובב אחיו, חפץ בישוב ארה"ק וכו' מו"ה אברהם מויאל הי"ו!

פקודת אדוני שמרה רוחי. הלכתי בלוית האדונים היקרים ה"ה כבוד מעלת אחיו הגביר היקר סי' שלום מויאל נ"י וה' זרח בארנעט הי"ו הנלוים אלי בפקודתו. לא חשכתי נפשי מכל עמל, ובשלשת הימים אשר ישבנו ביהודית ובפתח־תקוה חקרתי ודרשתי אחרי מצב הישובים (יהודית ופ"ת) בכלל ומצב הקולו־ניסתים בפרט, כוננתי לדעת כל הסבות והמסובבים אשר פעלו — ושבו להיות נפעלים — עד היום לשבט או לחסד, אספתי כל הידיעית הנחוצות לאדוני העומד בראש ההנהגה המקומית ולאחינו חובבי ציון ברוסיא לדעת. כל הדברים האלה רשמתי בספר, והנני להגישם עתה לאדוני, בתקותי כי גם האדונים הנלוים אלי יתנו עדותם עדות לישראל כי צדקו וכי נאמנו מאד דברי.

ביום שלישי כ"א אלול בשעה א' אחר הצהרים הלכנו—אני וה' סי' שלום מויאל וה' בארנעט—בעגלה מפה בדרך העולה „יהודית", ונבוא שם לעת ינטו צללי ערב. מאד השתוממתי לראות השנוי העז והעצום אשר נהי' במושב יהודית למיום הייתי שם עם הרב הגביר היקר הרק"ז וויסאצקע הי"ו. הן אם כי גם היום מצאתי פה מספר הבתים כמספרם אז, אבל עין בעין ראיתי כי חלף ועבר הרוח זח' מפה, שבת גאון הישוב. מכל האנשים היושבים שם לא מצאתים בבתיהם, אחרי אשר כמעט כולם התעתדו לכונן מושבותיהם בפ"ת — — — — — — — — — —

לא אכחד כי דאבה ע"ז לבי מאד. הן עד כמה נעבוד בעמל ומתלאה בטרם יעלה בידינו לכונן איזה ישוב חדש בארה"ק, אשר אך בזה תלויה גאולת הארץ, ואיך לא ישבר לבבנו לראות עמל הבונים הולך לתהו ומקום ישוב יהודי יהפך ח"ו לשממה. האומנם כי חטאו ואשמו מאד המיסדים הראשונים אשר נטו קו לעשות ישוב במקום כזה, במקום שאין לאחינו החפצים בעבודת השדה נחלת שדה וכרם, כי כל אדמת המושב אשר קנו המיסדים (אשר יסדו גם את פ"ת) פה עולה רק לששים דונעם, ומזה לקחו להם המיסדים חלק בעתו במחיר מצער מאשר שלמו הקונים מהם בעד החצי מחלקם, וכמעט אין תקוה פה לאחינו שהתישבו פה ובנו להם בתים גדולים שהשקיעו בהם סכומים רבים לקנות להם בימים יבואו — עכ"פ — אדמה בקרבת המקום הזה. בני הכפר „יהודיה" (אשר על שמו נקרא המקום הזה „יהודית") מרביתם הנם עשירים כידוע לאדוני, אשר מלבד אדמתם הטובה והפוריה אשר תענה להם יבולה עוד ישלחו ידיהם לעבוד

בקליעת מחצלאות למכביר, ואין גם אחד מהם אשר ימכור אדמתו, לוא ישקל על כפו אלפי זהב וכסף. ונחלת הרבע אשר נקנה (?) [1]) סמוך וקרוב לפ"ת, הה! מי כאדוני יודע איך ארחה ורבעה נזרה לרוח, וכי כל אנשי המקום יודעים ואומרים כי לא היה בזה לא דובים ולא יער וכל קנית ומכירת הרבע לא נברא אלא למשל, אם כי אחינו הקונים מהמוכרים היהודים שלמו בכספם לא במשל [2]). וא"כ כל קיום הקולוניסתים (היינו מאלה שיש להם אדמה בנחלת טייאן או בקאסאר, מלבד אלה שקנו ברבע!!) תלוי בעבודתם באדמתם המשתרעת עוד רחוק מעט מפתח תקוה—יען לא כל החלקים קרובים להמישב בפ"ת— ודבר כזה יקשה מאד על אחינו, אשר עוד טרם נסו בעבודת האדמה ללכת רגלי בכל יום איזה שעות בבוקר מבתיהם לשדותיהם, וכן בערב לשוב הביתה. דבר כזה כמעט אי אפשר, ולכן מה מאד שגו מיסדי המושב יהודית. אבל העבר כבר עבר ועתה כבר השקיעו אחינו ארבעים אלף רו"כ במקום הזה, ואם לא ישימו חובבי ציון עיניהם להחזיק הישוב הזה עכ"פ בדברים יותר נצרכים אז ח"ו ילך עמל אחינו לאבדון, וישוב חדש אשר הרבה הרבה טרחו ויגעו אחינו בו ישוב לתהו ובהו.

אמת אגיד כי לע"ע תחרב יהודית מבנינה של פתח תקוה, ויותר אשר יגדל הישוב בפ"ת יתמעט ויקטן ביהודית, כי עתה הלא תצאנה המשפחות העובדות היושבות ביהודית לפ"ת ולא תשארנה כי אם איזה משפחות. אבל גם זה יכול היות כי ברבות הימים והיתה יהודית — אם לא נעזכה עתה—למקום חרושת המעשה, כאשר פ"ת תהיה מעון עבודת האדמה, אחרי אשר אויר המקום [3]) הנהו טוב עד מאד.

— — — — — — — — — — — —

ובזה הנני מוקירו ומכבדו כרב ערכו

אלעזר רוקח המזכיר.

1) סימן-השאלה בגוף המכתב.
2) ע"ד ענין „הרבע" בפתח-תקוה עי' „דרך לעבור גולים" 78/9. ועי' גם לעיל נומר 171 עמ' 61—358.
3) של „יהודית".

.335

מאת א. מויאל לד"ר פינסקר.

יפו יום ג' כ"ח אלול תרמ"ה.

כבוד האדון היקר, המרומם והנעלה

ד"ר ל. פינסקער הי"ו!

— — — — — — — — — — — —

כבודו האריך בפנת התמיכה, ובטובו יבאר לי בזה מחשבות אחינו חובבי ציון במקצוע הנז'. טוב איפא אדוני. יכול היות כי לפי מצב קופת חו"צ הצדק אתם. אבל קיום הענין והתפתחותו לא יקבל עליו בשום אופן ההגבלות שהגבילום אחינו חו"ל. הן בדבר „גדרה" למרות רצוני העז שרציתי ללחום נגד התמיכה החדשית, נוכחתי לדאבון לבבי לראות, כי באם לא נתן להם דבר מחיתם מדי חודש בחדשו אזי יתמו ח"ו לגוע ברעב ואחרית הבילו"ים נכרתה ח"ו, דבר אשר לדעתי יזיק עד מאד לרעיון הישוב בכלל, ונאלצתי לתת להם התמיכה החדשית. והנה בעד חודש אלול גרעתי מעט מכפי שהי' מקבלים מקדם, אם כי לבבי הכה אותי ע"ז בסתר, בידעי על נכון כי אי אפשר להם לחיות בסכום כזה. אבל תמול באו אלי ודמעתם על לחים — לא דמעות שפלות, כי אם דמע מהול בדם לבבם — ובקשו תמיכתם בעד חודש תשרי א 30 פראנק לכל אחד, אחרי שהחודש הזה כולו מועדים ואי אפשר להם להסתפק בו בלחם צר. אדוני עטי חדלת כח הנה לתאר פה את הרגש העז שפעלו דבריהם ומצבם עלי, אשר כמעט עלפה נפשי, ונאלצתי למלאות בקשתם, ואדוני יכול להבין כי גם בפ"ת יש ויש נצרכים כאלה במלא מובן המלה, ומה נעשה עמהם? אדוני יסלח לי על אשר אקח לי החופש להעיר אזנו בפליאתי אשר אתפלא הפלא ופלא, והוא בקראם לפעולותיהם בפתח תקוה בשם „תמיכה". לא, אדוני, „פתח-תקוה" דרשה עזרה ממסד ועד הטפחות, ובעת שבא ה' היקר וויסאצקע לפה לא מצא בפ"ת כי אם איזה בתי עץ נרקבים וקולוניסטים אשר דמות פניהם כצלמי מגיר, ומה היה אז לכל אחד? ילקוט של יאוש איום ונורא קשור בכתפות כל אחד ואחד מאחינו שם, ועל ה' וויסאצקע היה להתחיל בהנחת היסודות של קיום פ"ת, מלבד אשר עתה עלינו לגמור את אשר החל, להמציא לכל אחד כל האמצעים אשר יועילו לו להעמידו על הקרקע ולעשותו לאכר, ולא ארע מדוע יקראו חובבי ציון למפעל הזה בשם „תמיכה", הלא היא יסוד מושבה גדולה וחדשה. השמועות שעפו ע"י מפיצי שוא בתבל על אודות מצב פ"ת ושאר המושבות, כלם בשקר יסודם, וחובבי ציון יכולים לשמוח — אם יעלה בידם לגמור את אשר החלו—על כי שבבו נתיבות לשבת, ונטעו הנשמות גם בנו הנהרסות.

— — — — — — — — — — — —

הנני מוקירו ומכבדו כרב ערכו

A. Muyal.

свое прежнее ничтожество и будутъ нѣмы, какъ рыбы. Повѣрьте, они столько-же могутъ вредить намъ, сколько помогать, а ихъ помощь извѣстна. А потому нашею *первою* работою должно быть теперь отыскиваніе подходящаго для делегаціи человѣка, разумѣется, на жалованьѣ, а первымъ *дѣломъ*—прекращеніе переписки съ палестинскими гебраистами, у которыхъ нѣтъ ни головы, ни сердца, ни чести, ни совѣсти, а только руки —для писанія краснорѣчивыхъ писемъ и протягиванія ихъ за подачкой.

Что-же касается субсидіи печати, то, по моему мнѣнію, кромѣ «Гамагида» и «Selbst-Emancipation», никому больше она не должна быть выдаваема. Пусть Бриля и другихъ поддерживаетъ кто хочетъ. Для пропаганды нашей идеи, «Гамелица», «Гамагида», «Selb. Em.». «Jüd. Presse» — вполнѣ достаточно.

«Selb. Emanc.»—очень хорошая газета, въ которой дѣло наше уже давно нуждается. Мы уже стали пропагандировать ее въ нашемъ и въ ближайшихъ къ намъ городахъ. Изъ общей кассы слѣдуетъ назначить ей 200 р., по 50 р. за кварталъ, и это нужно сдѣлать чѣмъ скорѣе, потому что, какъ мнѣ пишутъ изъ Гамбурга, если газетѣ не будетъ оказана поддержка изъ Россіи, то она наврядъ-ли будетъ существовать.

Со съѣздомъ, кажется, можно повременить немножко, пока не выяснится хоть нѣсколько дѣло о ходатайствѣ по полученію разрѣшенія. Но приступили-ли уже къ ходатайству—намъ здѣсь ничего не извѣстно. Пожалуйста, поторопите кого слѣдуетъ, потому что уже пора знать, woran wir sind.

Поздравляю и Васъ съ новымъ наступившимъ годомъ. Какъ не былъ плохъ истекшій годъ, для *нашего* дѣла онъ все таки прошелъ не совсѣмъ безслѣдно: шагъ впередъ дѣло наше все таки сдѣлало. Сдѣланы были и ошибки, но онѣ неизбѣжны.

Весь Вашъ **Л. Леванда.**

336.

יא ל. לבנדה לד"ר פינסקר.

Вильно, 30 Августа 1885 г.

Многоуважаемый Левъ Семеновичъ.

Да, чѣмъ больше въ лѣсъ, тѣмъ больше дровъ и волковъ. Но волки еще полъ-бѣды: противъ волковъ существуютъ рогатины. Но что дѣлать съ хитрыми лисицами? А мы окружены цѣлою стаею оныхъ. Если мы не съумѣемъ держаться, то онѣ разнесутъ насъ на клочки. Въ отношеніяхъ нашихъ къ «дѣятелямъ» въ Палестинѣ нашимъ догматомъ должно служить свидѣтельство г. Олифанта, неоднократно заявившаго публично, что *всѣ* палестинскіе дѣятели—люди недобросовѣстные и ищущіе своей личной корысти. Г-ну Олифанту мы можемъ вѣрить безусловно, потому что онъ не голоденъ, человѣкъ просвѣщенный, посторонній и преданный нашей идеѣ безкорыстно.

На основаніи этого догмата, мы должны *теперь-же* прекратить *всякія* сношенія съ палест. дѣятелями, со всѣми этими * * * * и кто ихъ тамъ всѣхъ знаетъ, ограничиваясь *пока* однимъ г. Муялемъ, къ которому прикомандировать изъ Россіи какого нибудь умнаго и честнаго человѣка въ качествѣ нашего делегата. Пока мы этого не сдѣлаемъ, мы растратимъ наши духовныя и матеріальныя силы совершенно понапрасну, будемъ вѣчно по горло погружены въ интригахъ, дрязгахъ, пошлостяхъ, или обманахъ. Мы-же, кажется, достаточно убѣдились, что всѣ эти хваленые «дѣятели», вмѣстѣ взятые, безсильны сдѣлать для нашего дѣла хоть что нибудь похожее на малѣйшую пользу. А потому—зачѣмъ намъ возиться съ этой дрянью? Наплевать намъ на нихъ—и кончено. Ихъ злоба, месть да не пугаетъ Васъ: они—Grosssprächer и только. А глотку ихъ мы заткнемъ европейскими органами, которые находятся въ нашемъ распоряженіи. Они получили нѣкоторую прыть, только благодаря *намъ*, нашимъ сношеніямъ съ ними. Какъ только мы отвернемся отъ нихъ, они опять погрузятся въ

337.

מאת הד"ר פינסקר לרש"י פין *).

ד' תשרי, תרמ"ו.

כבוד ידידי הרב החכם הגדול כליל המדעים
כ"ש מוהר"ר שמואל יוסף פין נ"י!

את מכתבו הנעים קבלתי בימי הכסא ועל כן לא השיבותי עליו עד עתה. כנים דברי כבודו הרם כי ה' וויסאצקי מלא את חובת מלאכותו באמונה וישרת לבב, וביחוד גדולים מעשיו במצאו לנו ביפו איש ישר ועשיר, בעל נסיון וכביר כח לב וגם מעורב בדעת עם הבריות ומכובד אצל מושלי המקום, ה' אברהם מויאל, אשר יביא כל עניננו אל הפעולה. כן נאמנים דברי כבודו הרם, כי המון העם מתרגל בישנות ושואל תמיד לחדשות, ולמען להחזיק את רוח העם במצב ההתעוררות, לחשוך אותו מתנומה וקפאון, נחוץ לנו להראות לו גם מפעלים חדשים שפעלנו, וזו היתה אחת מן הסבות שבעבורן קראתי לעם בקול הקורא להרחיב את גבול גדרה בשנות שמה לשם „מונטיפיורי". אך לגשת כעת לקנית מקומות חדשים כבד מאד משני טעמים: א) בכל עמלנו להעמיד את הקולוניות הנמצאות על מעמד איתן עוד רחוקים אנו, כפי הנראה, מן המטרה. אחרי שקצבנו לבני פתח תקוה סכום שלשה עשר אלף רו"כ עוד רבה הזעקה משם, רבים דורשים להוסיף להם, רבים דורשים ל ל ח ם, כי השנה שעברה לא נתנה להם קציר מסבות שונות. מלבד זה מתרבים עלינו הוצאות שלא ראינום מראש, למשל, נחוץ לשכור להם רופא אשר יבקרם לפחות אחת בשבוע, — —

— — — — — — — — — —

בגדרה אי אפשר לבנות עתה בתים מחמת המציקים המושלים, וכל זמן שלא יהיו בתים בגדרה אי אפשר להעובדים לעסוק במלאכתם וצריך לנהלם, לפחות, בלחם צר ומים לחץ. ב) עושי דבר הנדיב מזהירים אותי כפעם בפעם מקנית מקומות חדשים מפני הממשלה דשם, ובחשאי הנני מודיע לכבודו הרם, שגם הנדיב הידוע אין לו עוד שטרי מכירה על שמו על הנחלה שקנה בסביבות זכרון יעקב שהיה שמה סאמארין. ואם הוא צר כחו להשיג שטרי מכירה מה יעשו איזובי קיר כמונו? נוסף לזה נתחזקה בעת השגחה יתירה בפתח תקוה ובגדרה ואינם מניחים לבנות שם בתים. האמנם איזה מגדולי אחינו בקונסטנטינופול הבטיחו להשתדל לפני כבוד הוד השולטאן להפוך לב הממשלה לטובה על דבר הישוב, אך כפי הנראה עוד לא מלאו את הבטחתם, ואין אתנו יודע עד מה מתי ימלאוה. על כן צריכים אנחנו להיות מתונים במעשינו. אם מימות בר כוכבא ישבנו בחבוק ידים, אי אפשר לנו לבקש לעשות דבר שיש בו ממש בשנה אחת. הנה בקרוב תהיה לנו אספה חדשה שנתית, ואז נועץ בדבר. אולי במשך הימים יצלח ביד הנדיב להשיג שטרי מכירה על אחוזתו וגם נמצא מוצא לכסף להרבות את הכנסותינו או נראה את אשר לפנינו.

*) מארכיונו של רש"י פין.

— — — — — — — — — —

ה' וויסאצקי לא היה באדעססא בשובו מא"י וע"ד בן יהודה שאלתיו במכתב. לפי דבריו בתשובתו אלי לא דבר על לב בן־יהודה לעזוב מקומו בביה"ס ורק כאשר ראה בן־יהודה כי תהיה לשכת הועד גם בירושלים והוא יהיה המזכיר אז ההפטר מעבודתו בביה"ס. אך הועד שבירושלים נתבטל מפני סבות מוכרחות, ובן־יהודה, כאיש חולה, לא יוכל להיות סופר הועד, על כן נשבר לחמו באפס יד ובבלי אשמה מצד ה' וויסאצקי [1]. — — — — — — — —

הנני מוקירו ומכבדו המברכו בשנה טובה
ומבורכת ובאריכת ימים ושנים בשלום
ובעושר ובכבוד

ד"ר ל. פינסקער.

1) עי' נומר 306 בסוף הספר וההערה שם.

338.

מאת רי"מ פינס לד"ר פינסקר.

ב"ה. ירושלם זיין תשרי תרמ"ו.

לכבוד הרב החכם הנכבד דורש טובת
עמו באמת ד"ר פינסקער נ"י.

מכתבו מן ט"ו לחדש אלול [1] קבלתי, והנה למנות כרוכל המלאכות והאומניות, הדרושות באה"ק ביתר שאת אין בידי כי לפי דעתי כל השערות כוזבות בענין זה. דרך משל, בראשית בואי הנה חשבתי כי לחייטים וסנדלרים אין מקום עוד בארץ ישראל באשר רבו כמו רבו, ועל אחת כמה וכמה לתופרי בגדי נשים, והנסיון הורה לי לדעת ההפך כי זה זמן קצר נתוספו חייטים וסנדלרים ברבוי עצום וב"ה כולם מתפרנסים בריוח. וההפך חשבתי תמיד כי חרשי ברזל ימצאו פה פרנסתם בריוח ואך מעטים המה שבאו הנה ועדיין לא ראו ברכה במעשה ידיהם. כללו של דבר כל השערות בענינים האלה כוזבות. אם יש את דעתכם לתמוך בידי האומנות והרושת המעשה בארץ הזאת עליכם לתת הכח בידי הועד לעשות כפי אשר תורהו השעה. —

— — — — — — — — — —

גם זאת תשימו אל לבכם כי באמרכם לתמוך בידי חרושת המעשה באה"ק תשתדלו להרבות הישוב

1) עי' לעיל נומר 327.

בהמקומות בארץ ישראל אשר עוד לא נמצאו שם מבני ישראל, רצוני לומר בזה שתתנו רשות ד"מ להועד שיעזור לאומן או בע"מ אחד בעזר כסף או בעזר כלי מלאכה בתנאי שיתישב באחד המקומות בשכם, בגנים, או בשאר מקומות שיראה הועד כי יש למלאכתו תקוה שמה.

ע"ד פעולת משלחתו או מלאכותו של ה' וויסאצקי אין רצוני לדבר בזה, אך זאת אומר לאדוני כי אין איש מאנשי ירושלם הנבחרים מאת ה' וויסוצקי לאנשי הועד יחשוב את עצמו בפועל לחבר הועד עד אשר תמנוהו אתם אותו מחדש, כי פעולה כזו המשתנה מיום ליום ע"פ רוח נערים אשר היו לאנשי עצה אין מי שיחשבה לפעולה.

והנני ידידו מוקירו ומכבדו כערכו הרם

יחיאל מיכל פינס.

339.

מאת י. יאסינובסקי לד"ר פינסקר.

Варшава, 7 (19) Сентября 1885 г.

Многоуважаемый Докторъ!

— — — — — — — — — — — — — —

Я посѣтилъ теперь нѣсколько германскихъ городовъ и убѣдился лично, что и тамъ можно имѣть въ массѣ много приверженцевъ для идеи колонизаціи Палестины, если только не переть въ верхніе слои, какъ это дѣлалъ г. Зимель и послѣдователи его, а ограничиться средними, изъ которыхъ и у насъ рекрутируются члены платель щики и члены дѣятели.

Въ Бреславлѣ я встрѣтилъ со стороны тамошняго монтефіоровскаго кружка весьма сочувственный пріемъ. Представители этого кружка обѣщаютъ очень много для развитія ими колонизаціи Палестины въ Германіи, они желаютъ только, чтобы центральное бюро было у нихъ въ Бреславлѣ и чтобы съ этой цѣлью устроенъ былъ тамъ же съѣздъ палестинцевъ или такъ называемыхъ «Ховеве-Ціонъ»[1]. Я, со своей стороны, не увлекаясь ожидаемымъ разрѣшеніемъ (или вовсе не получимъ его, или оно насъ свяжетъ по рукамъ и ногамъ), склоняюсь къ тому, чтобы центръ нашей распорядительной или учредительной дѣятельности былъ непремѣнно на западѣ. Въ этомъ лишь случаѣ мы будемъ въ состояніи повести дѣло на началахъ народности и единства. Къ подобному центру примкнутъ евреи разныхъ странъ. Въ виду этого и удобства Бреславля, по многимъ причинамъ, для центральнаго бюро, я обѣщался представителямъ тамошняго кружка войти съ ними въ переговоры по ихъ предложенію. Если и Вы, многоуважаемый докторъ, раздѣлите мой взглядъ, покорнѣйше прошу Васъ пригласить, непосредственно или черезъ наше здѣшнее отдѣленіе, представителей бреславльскаго монтефіоровскаго кружка изложить намъ письменно предложеніе свое со всѣми условіями и указать намъ имена лицъ, которыя предполагаются въ составъ бюро.

[1] עי' נומר 325 בסוף הספר וגם לעיל נומר 329.

При этомъ считаю нужнымъ замѣтить, что отношенія наши къ центральному бюро, во всякомъ случаѣ (получимъ или не получимъ желаемаго разрѣшенія), не должно насъ безпокоить, къ этому найдется правильный способъ. — —

— — — — — — — — — — — — —

Г. Бергель увѣрилъ меня, что онъ старается расположить въ пользу колонизаціи Палестины американскіе ложи ордена "בני-ברית".

— — — — — — — — — — — — —

Поздравляю Васъ и всѣхъ сподвижниковъ Вашихъ съ новымъ годомъ, желаю имъ всякаго благополучія въ собственныхъ ихъ дѣлахъ и успѣхъ въ общемъ нашемъ предпріятіи.

Уважающій Васъ и готовый къ услугамъ Вашимъ

И. Ясиновскій.

340.

מאת י. ח. ראבניצקי וצ. ז. פראנקפלד לב. מאירוביץ*).

אדון נכבד!

גלוי וידוע לפני כבודו, עד כמה דרוש ונחוץ להפיץ בתוך המון עמנו הרעיון היקר „ישוב א"י", ויחד את זה לעורר את הרוחות הנעלים התלויים בו: רוח דעת, הכרת עצמו ואהבת הלאום. לטובת הדבר הזה, ר"ל הפצת רעיון תחית עמנו בתוך המון ישראל, נעשה עד היום הזה, למגנת לב, מעט מעט מאד; רבות נשאו ונתנו בשאלות הנוגעות בזה סופרינו בשפת עבר, גם בספרות הרוססית שלנו לא נפקד מקומן, ואך בשפת זשארגאן, הלשון אשר רק היא ולא אחרת מובנה לרב עמנו, להמון הרב אשר עליו כל בית עם ועם נשען, בשפה הזאת השפלה בעינו רבים יודעי לשון אחרת, לא השפילו סופרינו היקרים להעיר את רוח התחיה. מלבד איזה מאמרי-מקרה, אשר לעומת שבאו כן חלפו מבלי השאיר אחריהם כל רושם, לא נודעו בספרות העם עקבות התנועה החדשה ולא נכרו כל אותות התעוררות לתחיה.

נפלא הדבר! גדולי חכמינו עוסקים באמונה וחריצות בשאלת תחית העם, הלאום, וההמון שהוא

*) מן הדקומנטים, שהמציא לנו ה' מאירוביץ.

העם, הוא הלאום בעצמו, נשכח כמת מלבם כמו הוא, ההמון, בשאלה הזאת דבר צדדי, כלי אין חפץ בו, או כאילו מוכשר להקיץ הוא, שוכן העפר, בלי טל של תחיה, בלי התעוררות ותנועה גדולה או קטנה...

ועתה האם נפלאת היא בעינינו אם רב בני עמנו לא ידעו ולא יבינו עד מה מכל תורת התנועה החדשה ומבלי אור בהיר לפניהם בחשכה יתהלכו לגשש כעורים קיר בהשאלה הנעלה, בהשאלה העומדת ברום עולמנו? הן אין אומר ואין דברים מובנים לאזניהם זולתי קול תרועה גדולה להתעם תהו לא דרך.—

למלאות החסרון הגדול הזה, המשים, כמעט, לאל תקות חובבי ציון, החפצים בתחית עמנו, נכונים אנחנו, חבורות „בני ציון" „ושיבת ציון" באדעססא, להוציא לאור מאסף בשפה המדוברת בשם „המעורר" (דער וועקער) לדבר אל המון עמנו כאשר ידבר איש אל רעהו, בלשון הנשמעה לאזניו ובדברים הנכנסים אל לבו; להעיר ולעורר בכל בתי נפשו את הכחות הנרדמים, להבינהו מה יש לקית ממקור התנועה החדשה ומה היא שואלת ממנו, בקצרה: לעסוק בכל ענפי השאלות הנוגעות ברעיון תחית העם,—זאת היא בכלל מטרת המאסף.

„המעורר" יצא לעתים לא קבועות לפי האסף החומר לבנינו.—סופרים נכבדים רבים כבר נתנו ידם להמפעל הגדול הזה אשר ערכו הרב יכיר כ"א, וטובי מאמריהם ערוכים בכל ושמורים להמאסף. אחד מגדולי הסופרים, ה' ליליענבלום, הואיל להקדיש מעתותיו לדבר הזה ולקחת על שכמו את טרח הרעדאק. אל ידו יתאספו כל השירים, הספורים והמאמרים הנערכים בעד „המעורר" לשים עינו עליהם לתקנם ולסדרם כיד יתרון הכשר הטובה עליו. חזקה על סופר מצוין כמוהו שיוציא מתחת ידו דבר מתוקן ומקובל, ובכן יהיה המאסף הזה יחיד בערכו כמו במינו...

מובן הדבר, כי יחד עם דברי התעוררות לתחיה, נחוץ ג"כ לספר באזני ההמון מהדברים אשר כבר נעשו במקצוע הגדול הזה שם על אדמת אבותיו, למען יבין לאחריתו כי עמל חובבי ציון לא ישאר חלילה מעל, ויגיע הישוב לא יעלה בתהו, כי אם שיאו יגיע אך מעלה מעלה כאור נוגה ההולך הלוך ואור.

להגיע אל המטרה היקרה הזאת מה טוב היה לתת לפני אחינו כפעם בפעם בשפה פשוטה תמונות מדרכי הישוב, מתולדות הקולוניות ומצבן עתה, לשות לנגדו ציורים נאמנים מחיי אחינו העובדים וכל הנוגע במעמדם. — לזאת מבקשים אנחנו את כבודו אשר הוא היה בין החלוצים הראשונים נושאי דגל הלאום לא באומר ודברים אך במעשה רב וגדול, ואשר לפניו, כשופט למראה עינים, נגלו כל אופני מצב המושבות, עם הארץ והדרים עליה, — כי ידו תכון עמנו בדבר הגדול היקר ללבו ויושיט לנו עזרה ספרותית, בהעריכו מכתבים, בטוב טעם כדרכו, המתארים את הדברים הנדרשים להקוראים בשפת זשארגאן, למען ירוץ בם כל קורא מההמון ורושמם לא במהרה ימחה מלבותם.—

לבנו סמוך ובטוח כי בקשתנו, שבה תלויה טובת עמנו, לא תשוב ריקם וכבודו לא ימנע הטוב בהיות לאל ידו. אם אפשר יחיש נא בשליחת פרי עטו, למען נוכל לפאר בם עמודי המאסף בחוברת הראשונה הנכונה לצאת לאור בקרוב.

י"ד תשרי התרמ"ו אדעססא.

האדרעססע:

М. Л. Лиліенблюму, Одесса.

הכותבים בשם המו"ל:

י. ח. ראבניצקי

צבי זאב פראנקפעלד.

.341

מאת ליליינבלום לז"ד לבונטין *).

ב' דחוהמ"ס תרמ"ו.

ידידי היקר!

את מחברתך 1) קבלתי יחד עם מכתבך, והנני נותן לך תודתי. בשתים לא ישרה מחברתך בעיני: בטהרך את השרץ של האלליאנס, שהיא באמת מתנגדת ליא"י, מפני שחבריה הם „צרפתים בני דת משה". אינני דורש מהחברה ההיא לתת כסף לזה, כי באמת אין לה כסף לזה, אך אם היתה נאמנה לרעיון זה היה לאל ידה לעשות הרבה בשבילו. ועד עתה לא עשתה מאומה. ואם לא היתה יד הנדיב באמצע ברור היא בעיני שהיתה משתדלת גם להזיק.

שנית לא טוב עשית באמרך שכל הנותן כסף להבילוי"ם הרי הוא כזורק אבן למרקולים (אם גם לא בדברים אלה דברת). הן המון הקוראים אינם יודעים כי מינץ ובערליאווסקי כבר נסעו מא"י ועל מקומם עתה אחרים, שבכל אופן ראוים הם לתמיכה. חו"צ כבר נתנו להם קרקע ועתה יתנו להם גם צרכיהם להעמידם על הקרקע, ומי יודע אם לא יביאו דבריך ההם נזק להם שלא כדין.

— — — — — — — — — — — — —

הנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם

משה ליב ליליענבלום.

*) מן הדקומנטים, שהמציא לנו ה' לבונטין.

1) החוברת „לארץ אבותינו", שכבר הזכרנוה פעמים אחדות.

342.

מכתב־חוזר מאת המרכז בווארשה לחברי ההנהגה

כ"ט תשרי, תרמ"ו.

אחים יקרים, חברים תמימי־דעים!

אחינו היקר ראש ההנהגה כותב אלינו במכתבו מן כ"ו תשרי כדברים האלה:

„ראש הועד הפועל באה"ק, האדון מויאל, במכתבו אלי מן י"ג תשרי אומר במרוצת דבריו: [1]) „מאד אבקש לשכוח את המספרים והסכומים שהגבלתם בעבור המושבות בימי שבת ה' וויסאצקי בארה"ק, עליכם לשים לב עתה אל חשבון חדש והצרכים ההכרחיים ההולכים ומתרבים מרגע לרגע ושאין ספק כי יעלו למעלה ראש רב יותר מאשר דמיתם. התמיכה שאתם קוראים אינה תמיכה במובנה הפשוט, כי אם בנין חדש. עליכם להיות נכונים אל משלוח סכומים הגונים מלבד אלה שנשלחו עד היום".

האדון מויאל הנ"ל במכתבו אל הועד המשנה בווארשא מיום הנ"ל אומר גם כן: „אחת אשאל מכבודכם אותה אבקש, כי לא תשימו עוד לב להחשבון הישן והסכומים המצומצמים שהגבלתם עבור המושבות. לא, אדוני! אין בכח הקומץ הזה להשביע, ומעתה תשימו לב לסכום יותר רב וכן תואילו אפוא לחשוב בדבר שלוח אלי איזה סכום הגון לטובת המושבות". האדון מויאל מוסיף להודיע: „המושב „פתח תקוה" לא ידרוש רק תמיכה כי אם יסוד חדש ממסד עד הטפחות, כל בית עולה למחיר אלף פראנק (עד היום נבנו בפ"ת מכסף חו"צ חמשה עשר בתים) והננו מוכרחים למלא חסרוניהם עד אשר יעלה בידם לחיות מעבודתם, הטבת האויר ע"י נטיעות הקאליפ־טוס נחוצה מאד ועת להכין להם נטיעות גפנים שאך בזה יוטב מצבם לימים יבואו. באו ימי החרישה והזריעה ועת לעשות הגיעה"... עוד יוסיף להודיע כי שלח איש עתי ליסוה"מ עם די כסף בידו לזריעת השדות, אוכל נפש וצרכי הכלכלה לעת עתה, להבילו"יים בגדרה נקנו לע"ע אהלים עם מקנה וכלי מחרישה וכלכלה עם כל הצרכים הנחוצים לעבודת כל האדמה בימי החורף. למען לא יפלו עוד למשא על חו"צ בשנה הבאה.

ה' מויאל מוכיח צדקת משפטו עפ"י הראפארטים ממצב הקולוניות אשר נתכבד לשלוח לכם אחרי עשית ההעתקות ואשר מהם נראה בעליל כי נכונה בפיו וכל פרוטה ופרוטה שנקמץ היום תעלה לנו אחרי כן לחשבון גדול.

אחינו היקר ראש ההנהגה מוסיף להשמיע לנו חות דעתו בדברים האלה: „הסכומים שנשלחו עד היום (במשך ימי הקיץ סך 42,000 פראנק) עוד לא הגיעו להסך הנקוב במכתב־חוזר 19 №, ואם כן עלינו להמציא עוד סך נכון לידי ה' ערלאנגער ולהעמידו לפקודת מויאל. השאלה אצלי היא רק על כמות המשלוח. כשאני לעצמי הנני מגלה דעתי לשלוח סכום גדול בפעם אחת ולהשאיר בהאוצר רק אלף רו"כ או מעט יותר. לא נאוה לנו להחזיק את הקופה מלאה כסף בעוד שאחינו החלוצים לוחמים מלחמת הקיום ומעזרתנו למועד נכון תלויות כל עתידות הישוב. אספת הכסף היא רק האמצעי ולא מטרת פעולתנו" וכו' וכו'...

אנחנו מצדנו מוצאים לנחוץ להעיר ג"כ, שהשנה הזאת היא שנת בצורת באה"ק, האדמה לא נתנה את יבולה אף החלק השלישי מכפי רוב השנים ובתבואת השדה אין די לפרנס את משפחות הקולוניסטים ולמזרע שדותיהם. האכר היושב על אדמתו ומתערה כאזרח רענן בארצו ונחלתו ואשר כבר בנה בית חייו על אדני כלכלת הבית והשדה לא יחת מפני מקרים מחויבים בטבע בשנת בצורת, אך אחינו החלוצים אשר זה מקרוב היו לעובדי אדמה, וארצם, ארחות חייהם, ומעבדם עודם חדשים עמם, רבים מהם עוד לא סגלו להם התכונות הנחוצות לאכרים חרוצים במעשיהם, — לחלוצים כאלה נחוץ לעזור ביתר שאת ועז ולתמוך בימין חפצם להתגבר על המקרים למען יוכלו עמוד לימים הבאים. ע"כ דעתנו נוטה לדעת ראש ההנהגה, להוציא מהקופה עתה סך הגון כפי אשר תוכל אגודתנו שאת, ואם יעזרנו ה' על דבר קדש וחו"צ יכירו וידעו חובתם המוטלת עליהם לשלוח לעת נכון הכספים הנמצאים באוצרם, תתמלא הקופה שנית בזמן קרוב ותור הרחבת הישוב לא יאחר לבוא.

בהקופה הכללית נמצא עתה כסף מזומן יותר מעט מן 13,000 רו"כ, מלבד הכספים מהנדבות, מהקערות והנדרים שלהם פנינו מדור בפני עצמם ושהוקדשו רק לטובת הרחבת הקולוניה אשר תשא עליה שם השר הצדיק רמ"מ זצ"ל. דעתנו הפרטית היא להשאיר בהקופה סך שלשת אלפים רו"כ ולא להריק את האוצר מכל וכל.

בעוד ימי מספר תקבלו מכתב־חוזר ע"ד הבחירה להועד המרכזי. נשחרכם כבוד שלא לעשות את תשובתכם חבילות חבילות רק להשיב על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון ולתת משפט הקדימה להתשובה על מכתבנו זה, שנושאו היא מצות פקוח נפש הישוב. על תשובתכם נחכה כעשרה ימים מיום צאת המכתב הנוכחי.

בתקוה לתשובה שלמה בהקדם האפשרי,
הננו אחיכם תמימי־דעים עמכם
י. יאסינובסקי.

[1]) ע' דברים הדומים לאלו גם בנומר 335.

343.

מאת המרכז בווארשה לא. מויאל *).

אל כבוד אחינו היקר והנעלה, ראשון לציון בארצנו, הרב הגביר חובב עמו וארצו, איש יהודי ושמו הוא תהלתו רבי אברהם מויאל ס"ט נרו יאיר ויופיע.

שלום וברכה!

שני מכתביו היקרים מן י"א וי"ג תשרי קבלנו ביחד עם הראפארט מהסופר הנכבד והיקר ה' רוקח. אין די תודות בפינו להלל ולברך את כבוד מע"ל על העבודה הקשה אשר עמס עליו להפיץ אור בענין קשה, מסובך ומבולבל כזה. אנחנו העוסקים בענין הישוב בארצות הגולה ויודעים המכשולים אשר יפגשו על כל צעד וצעד העובדים עבודתם לרבים בין אחינו, יודעים להוקיר פעולת מע"ל המקדיש כחותיו ועתותיו להרעיון הנשגב משאת נפש אלפי רבבות אחיו בארצות הצפון. ה' השוכן בציון יופיע על עצתו, ינחהו במעגלי צדק וברכת האובדים העובדים אדמת הקדש ובני הגולה המחזיקים בידם עליו תבוא.

והנה בדבר הראפארט, הננו כופלים את דברינו מאז שאנחנו בריחוק מקום אין בידינו לא להימין ולא להשמאיל. אנחנו עומדים על משמרתנו בארצות הגולה לאחד הכחות, ליחד הפעולות ולקבץ את הרכוש הוא היקום המעמיד את הישוב על מכונו בל ימוט. ענין הישוב בארץ נמסר למע"ל ובו בטח לבנו, כי יעשה כל הנחוץ והמועיל להטבת מצב הקולוניסתים החומרי והרוחני.

בכל זאת הננו להביע דעתנו באיזה פרטים הצריכים צרוף ולבון לפי דעתנו:

א) בדבר הישוב יהודית והאדמה של הרבע, הנה אחת אמרנו שלא נצעק לשעבר, די לנו להפקיע עצמנו מהחובות המוטלות עלינו להוציא למרחב את הקולו־ניסתים עו ב ד י אדמת הקדש בידיהם, אך לפוצץ את פעולתנו עתה, כאשר הצרכים מרובים והאמצעים מעטים, לא נוכל. לא אנחנו היינו המקלקלים ולא אנחנו נתן דין וחשבון על מעשים שנעשו לפני יצירת אגודת מונטיפיורי להרמת קרן עבודת האדמה באה"ק. כאשר יעזרנו ה' ונצא מעט למרחב אז נשים עין על יהודית ונראה מה יהיה בסופה ועוד חזון למועד. בכ"ז אין אנו קובעים מסמורות בדבר והענין מסור לראש ההנהגה הד"ר פינסקער ואם ימצא לנכון להחזיק במעוז ישוב „יהודית" לא נתנגד לזה.

ב) בדבר הסכום הנכון אשר ידרוש מע"ל למהר

בהמשלוח, — — — — — — — — — — —

אנחנו העומדים בחוג הפעולה גדע נאמנה. שאי־אפשר להגביל ולצמצם הסכומים הנחוצים להוציא למרחב (לא תמיכה) את הקולוניסתים, יודעים הננו שקשה עתיקא מחדתא ותיקון המעוות דורש כח ורכוש יתר רב מקנין חדש בזהירות ומתינות. אך הלא כבודו יודע את רוח העם אשר בידו טוב הענין כולו וחברינו העומדים [מחוץ] למחיצת הפעולה והם הנותנים לנו כח לעשות חיל בדבר הישוב, להם צריכים אנחנו להראות דעת מה נ ע ש ה בהסכומים שנשקעו עד היום בהקולוניות. — — — — — — — — —

הנה מה נענה לחברינו בשאלתם: מ ה נ ע ש ה בהסכומים האלה? נחוץ להתבונן על זה. — — —

— — — — — — — — — — — — —

ג) בכל לב ונפש הננו מסכימים להצעה היקרה: להגביל אדמת העובדים היהודים במקום אחד וחלילה להקולוניסתים להפריד בין הדבקים ולהחכיר אדמתם לערביים, להגדיל הערבוביא ולהרבות המריבות והסכסוכים. נשען על הסכמת אחינו ראש ההנהגה מימי הקיץ העבר, הננו מבקשים להפיץ בכתב ובדפוס, בדברים נמרצים ונמלצים, ערוכים אל כל הקולוניסתים לאמר: עיקר רעיון הישוב היא ת ח י י ת ה א ר ץ הנשמה על י ד י בניה, לתת שם ושארית להעובדים את אדמתם ב י ד י ה ם בארץ אבותם. ואם יהיה לאיזה מאחינו המקבלים השפעה מאתנו קרקע במדה מרובה מכפי האפשרות לעבדה בעצמה אז יקח לו עוזרים כנגדו מאחב"י המבקשים עבודה ורק עפ"י הסכמת הועד הפועל, וכל האיש אשר יקבל אריסים מהערבים אבד זכותו מכל וכל. מאד מאד נבקש להפיץ הידיעה הזאת בין כל פנות העם היושב בציון וידעו, כי העבודה בזעת אפים ויגיע כפים היא משאת נפש אחיהם שבגולה ויחוסו על ממון ישראל וקדושת שם הישוב.

ד) לפעולת כבוד מע"ל בדבר גדרה ויסוה"מ נתן צדק וייש כחו וחילו לעבודת הקדש. בכ"ז עלינו להעיר בדבר הבילויי"ם, שמרבים המה לדרוש מחוב"צ לתת להם עתה יותר מך' אלף פראנק מלבד הבתים העתידים להבנות בקיץ הבא שג"כ יעלו לסך לא מעט. זה איננו מסכים עם השקפת צירנו היקר נ"י והשקפת כבודו וה' רוקח במכתביו מכבר, וגם אנחנו רואים בזה הכרעת הכף לאחד מן הצדדים במדה יתירה. בכל טענותיהם המה המעט מכל הקולוניסתים למספר נפשות וגם רב כסף הוציאו עליהם חוב"צ במקומות שונים, ואחרי כל אלה לא יאמין לבנו שגם אם נתן להם עתה כל הקרקע והמכשירין כמו שהם מבקשים לא יוספו לדרוש בשנה הבאה. — — — — — — — — — — —

*) טיוטו של מכתב—כתוב בכתב־ידו של שפ"ר—שמצאנו בארכיונו של שפ"ר. השורה הראשונה מעידה, שנכתב בסוף תשרי תרמ"ו. אם נשלח לה' מויאל או לא אין אנו יודעים.

ה) עוד זאת הננו לשחרו כבוד. הנה בחפצנו לחזק את לב אחינו שבגולה להקים את הקולוניסתים אשר מטה ידם, עלינו להחיות את הרעיון ולתת לו בלב אחינו אחרית ותקוה טובה. בשביל הדבר הזה אין אנו מחליטים לאמר להישוב „עד פה תבא ולא תוסיף". זה נחוץ לטובת הקולוניסתים הישנים לבל תכבה ההתעוררות ותחדל התמיכה. ע״כ היתה עלינו פקודת ראש ההנהגה להקדיש כל ההכנסה היוצאת מן הכלל ככסף הקערות בעיו״כ ליסוד מושב נכון לזכר השר הצדיק זצ״ל אשר בשמו נדגול ע״י הרחבת המושבה גדרה. להכנסה הזאת שמנו מדור בפני עצמו וכולה קדש לקניית קרקע. ההכנסה הזאת באה עתה מעט מעט להקופה הכללית ובעוד איזה שבועות יעלה בידינו לעמוד על המקח בקניית קרקע בעד איזה אלפים רו״כ ויודיענו כבודו אם יש אדמה טובה, דשנה ופוריה בסביבות המושבה הנ״ל וככל אשר יורנו נעשה.

ו) ישים נא מע״ל עין על שני המכתבים הסגורים בזה. הם מעט מהרבה המכתבים שאנחנו מקבלים ועלינו להשיב להם דברים נכוחים ואמתים. אם יהיה לנו קרקע, יהיה לאל ידינו להושיב עליה בעלי כים, בעלי כח וחפצי עבודה הרבים עתה בארצנו. יהי׳ לב מע״ל נכון ובטוח כי אנחנו נהיה מתונים בדבר, אך הרחבת הישוב ע״י בעלי כים ויכולת יפיח רוח חיים בהענין וייטב גם להקולוניסתים הישנים. נוסף לזה ההפצים לעלות עתה אינם יוצאי חפזון ורובם ככולם יעלו לבדם או עם המוכשרים לעבודה במשפחתם ופרנסת ביתם תמצא להם בימי העבודה עד אשר תענה להם הארץ ויתישבו בה הם וביתם. גם ההשתתפות בדבר עסק הנטיעות [1] מצאה לה קופצים הרבה ורובם הם עשירים ומעסקיהם תמצא עבודה לדורשיה באה״ק. ע״כ יודיענו מע״ל חות דעתו בזה ואיך נקרב אל המלאכה, כי הכל מוכן ומזומן להעסק הזה.

— — — — — — — — — — —

הננו מברכים אותו בברכה שלמה, רפואת הגוף ושלום הנפש, כי יאזר ה׳ כחו ויאמץ חילו לעבוד עבודת הקדש על הרי ישראל כחפצו וחפץ מוקיריו ומכבדיו אוהביו באהבת ציון וחבת ירושלים

1) עי׳ לעיל נומר 235.

344.

מאת ליליענבלום לשפ״ר *).

כ״ח סענטיאבר תרמ״ו.

ידידי וחביבי!

— — — — — — — — — — —

לפי דעתי מכתב אפפיציעלי לברעסלוי עתה [1] הוא קודם זמנו. לדעתי תהיה חרפה גדולה להד״ר ולההנהגה בווארשוי למסור את הענין עתה, איזה חדשים לפני כלות השנה, מלבד מה שאפשר שלא ידע הועד החדש איך להשלים את אשר החלה ההנהגה הנוכחית. ע״כ לדעתי ההנהגה צריכה להמסר אך על האספה הבאה כי הד״ר בלא זה חפץ להתפטר מזה. אך אם כן יבחרו החברים החדשים את הלשכה הקבועה, ולמה לנו למהר בזה?

— — — — — — — — — — —

בדבר המ״ע שאתה חפץ להוציא לא הודעתני לתועלת מה או מי יהיה השכר, אם לאי״, או לתועלת העוסקים בו. כבד עלי להתיצב בקאנקורענט להארץ ולקרוא שמי על המ״ע.

הנני אוהבך הכותב בחפזון

משה ליב ליליענבלום.

*) מארכיונו של שפ״ר.

1) עי׳ לעיל נומר 339.

345.

מאת ר׳ שמואל מוהיליבר לד״ר פינסקר.

יום ה׳ ער״ח חשון תרמ״ו.

כבוד האדון, גביר בעמיו, חכם ושלם ה׳ ל. ד״ר פינסקער נ״י, רב שלום וברכה.

יען כי בעוד ימים לא כבירים יכלה הנהגת הועד הזמני ויצטרך לבחירה חדשה, ע״כ איפה עלינו להתבונן על פעולת הועד בשנה העוברת. אבל לדאבון נפשי גם בהתבוננות מעט נראה כי כמעט לא פעל מאומה, כי אחר כל הקולות ורעשים וגם נדיבות לבבו של חברינו הנכבד ה׳ ויסאצקי בגופו ובכספו לא הוטב מצב הקאלאניסטים באה״ק במאומה, ורק קול נהי נשמע מציון, כל אחד מהאונן ומקונן על גורלו. הן כפי אשר הודיע ויסאצקי במכתב גלוי הוציא מכספו על נסיעתו סך 1400 רו״כ ומכסף הועד סך 1600 רו״כ, והוא ביחד סך שלשה אלפים רו״כ, מלבד יגיעתו הגדולה במבחר הזמן מן ר״ח ניסן עד ר״ח אב, ומלבד הרעש שהי׳ בכל מכה״ע בשפת עבר וגם במכה״ע אשר בשפת אשכנז, אבל איזה תועלת הי׳ להקאלא־ניסטים מזה? מכל אלה נבין כי אחר כל יגיעות הועד וחפצו הטוב לעשות מצב נכון וקיים לאחינו עובדי אדמת אה״ק אין זאת ביכולתו וכחו. מלבד זה סדר ההנהגה הזמנית במדינתינו כפי אשר הורה אותנו הנסיון בשנה החולפת נמצאו בו ג״כ מגרעות הרבה, הוצאות מרובות ועל כל דבר קטן וגדול יבואו חליפות מכתבים ודעפעשען לרוב, נשיאים ורוח וגשם אין, ובמעשים כאלה לא די שלא נביא כל תועלת ליישוב אה״ק, אבל עוד נזיק להענין, כי ע״י הקולות וברקים יתוספו בכל יום מנגדים חדשים ליישוב אה״ק *) —

*) עד נאמן ע״ז היא עדת ווארשא, אשר שם מקור הקולות ומדי יום יתמעטו בני חברות יישוב אה״ק, עד כי רוב נכבדי החברה נשתמטו אחד אחד. (הערת בעל־המכתב).

עיקר החסרון בההנהגה הזמנית הוא לפ"ד חלוקת ההנהגה בשני מקומות רחוקים זה מזה, וריבוי חברי הועד המפוזרים בכל קצות הארץ, וכי אין להם באה"ק איש או אנשים כאלה אשר יהיו ביכולתם לעשות משטר נכון בסדרי בני הקאלאניא ולמלאות כל מחסורם, כמו האנשים הממונים בהקאלאניות של הנדיב הידוע. ע"כ איפה לתקן על להבא את כל המגרעות. נצרך לחלק את ההנהגה, היינו ההנהגה במדינתינו בקבלת הכסף ישאר תחת יד הועד, אבל הוצאות הכסף באה"ק זאת יהי' ע"י פקידי הנדיב, היינו שנתאמץ לפעול אצל הנדיב—מובן מאליו ע"י ה' ערלאנגער—שהכסף יבוא ליד הנדיב—היינו לה' ערלאנגער אשר ידו בידו בזה—והוא יושיב שם את פקידו אשר ינהל את הקאלאניות תחת משטרו וימלא כל מחסורם. ובפה מדינתינו לא תתחלק ההנהגה לשני מקומות ולא יהי' הועד כגוף בעל שמונה עשר ראשים, רק יהי' אחד הראש ומנהל ואליו יצטרפו עוד כארבעה אנשים, אשר יתיעץ אתם. את אשר חזיתי כלבבי מצאתי א"ע כמחוייב להודיע לכבודו הרם, וכבודו הרם בגודל חכמתו ישפוט אם צדקו דברי, ועל תשובתו בהקדם אחכה. ידידו הדו"ש מכבדו ומוקירו כערכו הרם והנעלה

שמואל בהרב מוהרי"ל מאהליווער

.346

מאת שפ"ר לרש"י פין *).

ב' מרחשוו תרמ"ו.

לכבוד הזקן שבחבורת חובבי ציון בעיר התהלה ווילנא, הרב הגדול חכם עמנו וסופר דברי ימינו, שמו היא תהלתו רבי שמואל יוסף פין נ"י.

שלום לו ולכל חברינו היקרים וביחוד הרב החכם והסופר ה' ל. לעוואנדא נ"י.

— — — — — — — — — — — —

אהרית דבר המלאכות תקראו מעל ספר הזכרון [1] (אשר נתעכב בשביל סבות שאבאר למטה) וכבכל הענין גם בזה אור והושך משתמשים בערבוביא. הטובה הגדולה (ואולי גם היחידה) שבהמלאכות היא התמנות מויאל לראש הועד הפועל, הרעה היותר גדולה שבהמלאכות היתה הפובליציסטיקא, אשר מררה ועצבה רוח אחינו הפאריזים. לנגד עינינו מכתבי שייד וערלאנג. אשר אשלחם לכם בפאסט הבאה והם צועקים ככרוכיא על הרעש. מאד מאד הפצרנו בהרקז"ו שלא ידפיס המכתב עם החשבון במה"ע. הד"ר פ[ינסקר] ואנחנו

*) מארכיונו של רש"י פין.

1) עי' להלן נומר 366.

הטעמנו לו הדברים: כי חוב"צ הלא ידעו החשבון ממכתבינו להועדים ושאינם חוב"צ הלא אין להם הזכות לתבוע השבון. אך הוא באחת ואף כי הסרנו משם כל הקוצים והברקנים בדבר פינעס ועוד ועוד, אך בכל זה לא טוב הדבר. אולם נניח הצעקה לשעבר ונבאר מצב הענין עתה: ברגע הזה רבה העבודה בכל הקולוניות. בפ"ת נבנו חמשה עשר בתים, נטיעת הקאליפטוס והגפנים תצעד הלאה, די מקנה לכלכלת השדה נקנה. וההנהגה עושה את שלה, אנחנו מעריכים מכתבים בכל שבוע למויאל ומקבלים ג"כ ראפארטים. בשני השבועות האחרונים נתאחרו המכתבים בסבת הקאראנטין. „חפצני הטוב איננו הולך ומשתקע" אף שמצדנו אנו עושים מעשנו בשובה ונחת. עבודתנו היא לבנות הנהרסות ולתקן הקלקולים הישנים אשר הקולר תולים אחינו על צוארנו. ואלה הם ראשי הקלקולים: 1) בהיות אדלער בירושלים נתודע להפחה דבר חו"צ וידמה כי כי נפתחו לו אוצרות קרח..— — — — — — —

— — — — — — — — — — — —

2) המישב יהודית הולך ושמם, הוא חרב מבנין פ"ת [2]).

— — — — — — — — — — — —

האויר בפ"ת הוטב עתה ע"י בנין הבתים החדשים והתחלת העבודה. מטעם ההנהגה הראשית והמשנית כרוזא קרא בחיל בפ"ת שכל איש אשר יחכיר שדותיו לערביים או גם לאחיו מב"י אם יש לו היכלת לעבוד בידיו את האדמה אבד זכותו בהתמיכה. 3) בגדרה עושים הבילו"יים את שלהם כלומר שמרבים לדרוש. גם בזה הוליך אותנו פינעס שולל, הבטיחנו שיש בידו רשיון על בנין בתים, הבטיח ע"י גבר עמיתו ק"מ שהבתים בניים כבר בנאוה, זה האיש ק"מ נסע בארץ רוססיא לארכה ולרחבה ויחלק את פלשתינא בגורלות כבימי יב"ן ויפיל במהמוריו את קלי הדעת [3]), ועתה צעקתם על חוב"צ. גם המכשלה הזאת בדבר הרשיון הסיר מויאל אחרי רוב עמל ויגיעה. — — — —

— — — — — — — — — — — —

4) צעקת בני יסוה"מ רבה מאד, כי נלכדו בשחיתות איש מרמה הספרדי יעקב חי שעשה קנוניא עם הקאימיקאם בצפת וידרוש בערך ג' אלפים רו"כ בעד כתיבת הנחלה בערכאות, ה' פינס הסכים לזה, אך בזה צדק הרקז"ו, כי אם נתן יד לפושעים הפעם ואבדה תקותנו [4]). הגימום והחק בתוגרמה עומדים לימיננו וע"כ נמסר הדבר עתה לה' ווארמזער הדירעקטאר בזכרון-יעקב והזקה על חבר שכמותו שיוציא מת"י דבר מתיקן, — — — — — — — —

עיקר העבודה של ההנהגה הוא לתקן המעוותים והקלקלות שנעשו לפני יצירת „אגודת מונטיפיורי"

2) עי' לעיל נומר 334.

3) בדבר קופלמן עי' לעיל נומר 171 עמ' 360/61.

4) עי' לעיל נומר 331 עמ' 5—592.

ומי האיש אשר לא יבין שקשה עתיקא מחדתא ולא
על נקלה נמחה זכר המעשה הנוראים שנעשו משנת
תרמ"ב עד תרמ"ה. בכ"ז למודים אחינו להשליך כל
האחריות עלינו ושונאי הישוב עוד ישישו כי תמצא
ידם לעפר בעפר את המתעסקים באמונה. ע"כ בספר
הזכרון הבא נבאר את כל הנעשה עד היום ונסיר
מעלינו סבל האחריות בעד מעשים שנעשו לפני הכנסנו
בחוג הפעולה.

כספים באו לאה"ק מימי האספה בקאטוביץ עד
היום — — — — — — — — — — — — — —
ס"ה עד ימי היות הרק"ז באה"ק בערך 13,700 רו"כ.
— — — — — — — — — — — — — — —

נשלחו לאה"ק מימות קאטוביץ או יותר טוב מחודש
דעצעמבער ש"ע עד היום יותר משלשים אלף רו"כ.
— — — — — — — — — — — — — — —

בדבר התפשטות הדעה בחו"ל, נוספו אגודות
חדשות כחמש עשרה ברוסיא וחמש בחו"ל. מן אגודות
חו"ל הכי נכבדת אגודת ברעסלוי, אשר העומדים
בראשה המה אנשים מצוינים, לא רק יהודים אשכנזים,
כי אם גם עברים ולאומיים, יודעי תורה וספרות עמנו.
האחד הוא האדון יאני, והשני הוא ה' בלאך, שניהם
סוחרים אך היגי דעות, הראשון חבר כמה ספרים
בחקירות התלמוד והשני הוציא לאור „אמרי אינשי"
או „דיע תלמודישע פהראזעאלאגיע". גם הד"ר גראטץ,
אשר הסתלקותו מעניננו[5] היתה לא יסודית כי אם
מקרית, מפני שנראה לו שאנו חולקים למי שאינו
ראוי לו, חזר עתה ונתן ידו להאגודה הברעסלית.
לפני ימים אחדים ערכנו מכתב אפפיציעלי להם
וחוינו את דעתנו באיזה אופן נוכל להסכים שיהי'
שם המרכז להפעולה. זה נעשה עפ"י הסכמת הד"ר[6]
ועפ"י המעמארנדום שערכתי אותו במהדורא קמא
ושלחתי אותו לו, בכלל המו"מ עם הברעסלויים הוא
לע"ע אקאדעמיי, גם ההאמבורגים עושים חיל, יהי ה'
עמם ופועל ידם ירצה.

מודים אנחנו שלו נתנו בקולנו; לו ערכנו מכתבים
מלאים מליצות שדופות להאגודות ובאנו עליהם בעב
הענן היו הן מצדן גם כן מתעוררות ביותר, אך מה
נעשה, כותב הטורים האלה רובץ תחת משא עבודתו
כשור לעול, ראוי היה להחזיק ביורא שלמה ולא
להעמים כל הענין על איש אחד כמעט, מלבד הישיש
רי"מ העובד ג"כ בהשלכת נפש מנגד. — — —
— — — — — — — — — — — — — — —

בדבר הרב * * הנה מצדנו לא עשינו מאומה
להכעיסו, אך הוא בעברו פה דבר קשות עמנו ויתן
אותנו למושלים בזרוע, ללוקחי עטרה שאינה הולמת
אותנו, לדנים יחידים. בעוד שאין [אנו] דנים בכל
וכלל. לא החלטנו משפט הקולוניסטים לקרב ולרחק
מסבה פשוטה, שאין אתנו יודע עד מה, מגלים אנחנו
דעתנו שמעולם לא היינו בפלשתינא, שמות הקולו-
ניסטים הם אצלנו כשמות המלאכים בקמיעות, ולא
נדע דבר, רק את האחד מאיראוויץ אנו יודעים פא"פ,
לנו כלם אהובים וחביבים כבני פ"ת, ביל"ו ויסוה"מ
וכו'. בשעה שיצאה המלאכות הסחנו דעתנו מעניני
אה"ק, כי איך נתערב בדבר הנעלם מאתנו. עתה
כשנקבע הועד הפועל מחויבים אנחנו להרכין בראשנו
גם על דברים הנראים לפום ריהטא שלא כהוגן, שאם
כן אין לדבר סוף והאם כלנו נסע לאה"ק לראות כל
דבר קטן וגדול בעינינו? „את פני נבונים חכמה ועיני
כסיל בקצות הארץ". לתקן המעוות שיכול לצאת מאי-
ההכרה או הבדל ההשקפות בינינו ובין הספרדי
והתוגרמי מויאל, או הכוי רוקח, שאין אנו יודעים
מה טיבו, הננו שולחים את סטאראוולסקי ויותר לא
נוכל לעשות. אך זה דרך הרב לבוא בעקיפים, יתקצף
מדוע לא היה בין שלשת השלישים[7]), ויאמר בכ"ז
כי לא איכפת לו. הקנטור היה בינו ובין יאסינ[ובסקי].
הוא אמר כי יש בכחו להכות כל הענין לרסיסים
ויאסינ,, שאיננו מהסבלנים, אמר, שאין בכחו לבטל
הענין וכה נפרדו בלא חמדה. מהעת ההיא כמעט
נפרד היחס. זה היה לפני ר"ה כשני שבועות, ביאת
* * והלוקת הכבוד לו ג"כ עשתה פעולתה. אנחנו
מביטים על הכבוד שנוחל * * כעל ענין מוכרח
בטבע, כי בעד פזור כסף הלא נחוץ לקנות איזה דבר,
יראו נא אחינו העשירים ויתקנאו בו. יש תקוה גדולה
שהמלאכות השניה תהי' שלמה וכלולה וכבר נמצאו
מלאכים עתה בהמון רב.

המו"מ ע"ד האספה כהכנות אליה נעשים עתה,
הננו פוסחים על שתי הסעיפים בין ברעסלוי לוויען
ויש פנים לכאן ולכאן, על האספה יבואו הנבחרים
הישנים והחדשים עם גדולי הרבנים ועיני העדה של
חוב"צ. — — — — — — — — — — —

והנני עבדכם ומוקירכם כערככם הרב
שפ"ר.

7) הדברים אינם מובנים לנו.

5) עי' לעיל נומר 199.
6) פינסקר.

.347

מאת חובבי־ציון ביילסבטגרד למרכז בווארשה *).

יום ג' לחודש מרחשון שנת תרמ"ו,
יעליסאוועטגראד.

כבוד ראשי לשכת ההנהגה הזמנית
בווארשא. שלום וברכה עד בלי ירח!

נתכבד לשלוח צרוף בזה אנ"ו ע"ם שתי מאות
רו"כ וחמשים, מאה וחמשים רו"כ שהם מכסף חדשי

*) מארכיונו של שפ"ר.

של חברי האגודה יסופחו אל הקופה הכללית של האגודה הראשית, ומאה רו"כ שנותרו מכסף ההכנסה של בית תפלתנו „בית תפלה למשה" ע"י השתדלות הגבאים הנכבדים — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — —

בליל הושענא רבה היתה אסיפה כללית לחברי אגודתנו ונמנו וגמרו, כי מהיום והלאה ישלחו לקופת האגודה הראשית אך ששים % וארבעים % יהיו לקרן קימת. נוסף על זה דרשו רבים מחברי אגודתנו, אשר המה אנשים פשוטים ולא ירדו לעומקו של הרעיון הקדוש מישוב א"י, מאת הועד של אגודתנו לתת להם אות מוחש כי נדבת ידיהם עושה פרי וכי אינם מניחים אתה על קרן הצבי, ומאד חפצו לראות עכ"פ שני אנשים מעירנו הנשלחים על הוצאות היעד הראשי לאחת המושבות בארצנו הקדושה. החפץ הזה התעורר עוד יותר בלבם מן העת ששמעה אזנם, כי מעיר פאלטאווא נשלח איש אחד הוא וביתו על הוצאות של הועד הראשי לארצנו הקדושה, שהלוה לו אלף ושתי מאות רו"כ על זמן ידוע על פי ערבון שני אנשים ידועים מחברי האגודה דשם.

אי-לזאת למען חזק את מוסדי אגודתנו ולהקימה על בסים נאמן לעולם לא ימוט, גם למען לסכור פי דוברי עתק מאנשי עירנו אשר הרעיון הקדוש מישוב א"י הוא לשכים ולצנינים בעיניהם, ובכל מאמצי כחם ישתדלו להתור חתירה תחת יסודי אגודתנו ולהרסה ממסד עד הטפחות ולא ישובו מפני כל אמצעי להסר מעלינו את לב קטני אמנה בין חברי אגודתנו, נבקש מאת כבודכם הרם להיות עם פינו ולהורנו מה להשיב את שואלינו דבר. נפשנו ירעה לנו עד מאד להדאיב את רוחכם בדברי רוח כאלה, ומאד יוכל היות כי החפץ הנ"ל מרום הוא מנגדכם, אך מה נעשה אם מצות עשה שהזמן גרמא הוא ונחוץ הוא מאד לקיום אגודתנו לבל תטה חלילה לנפול. הלא חולקים אגוזים וקליות להילדים הקטנים בלילי פסחים שלא יישנו. ובכן נשאל: מה נשתנו הילדים הגדולים מהילדים הקטנים, שלא נתן על פיהם דבר מה לבל יישן בקרבם שינת עולמים הרעיון הקדוש מישוב א"י אשר ברוב עמל ויגיעה רבה עלה בידינו לעוררו מתרדמתו בקרבם?

הננו מוקיריהם ומכבדיהם עוז המשתחוים לפניהם

מרחוק ביראת הכבוד

(שש חתימות).

---

349. *).

מאת א. מויאל לד"ר פינסקר.

י"א חשון תרמ"ו, יפו.

כבוד האלוף המרומם, שמו נודע ביהודה ובישראל ד"ר ל. פינסקער הי"ו!

— — — — — — — — — — — — —

„יסוד המעלה". כבר כתבתי לכבודו והעתקתי לו המכתבים אשר הגיעוני מצפת מאת צירי הנאמן. והנה תמול קבלתי מאתו עוד מכתב אחד גדול ורחב ידים, והנה עיני חשכו בארובות מדי קראי את המכתב הזה, אשר לדאבון לבבי מצאתי כל דבריו כנים ונכונים בנוגע להקולוניסטים. לא אוכל לשלוח את העתק המכתב הזה לכבודו, יען לא אוכל להוסיף צער על צערו, רק בכלל אגיד לכבודו, כי צירי הנאמן ישנה וישלש אמריו, כי אין כל תקוה לחובבי ציון אם יתמכו בידי הקולוניסטים (?) [1] הנוכחים ביסוד המעלה, כי אינם מסוגלים לעבודה, אין להם לא הכשר ולא רצון, וכולם (מלבד האחד ושבתי שמו) הנם זקנים וכו' וכו', עד כי לו גם יוציאו חו"ל אלפי זהב וכסף לא יוציאו אותם למרחב כי יחיו מפרי ידיהם, אם כי אדמתם הנה משובחת מאד מאד ואין דוגמתה בכל אדמת ארה"ק. המכתבים אשר קבלתי מצירי זה גזלו שנתי מעיני ולא אוכל תת דמי לי. העמקתי לחקור את אשר נוכל לעשות בענין זה. והנה רבות מחשבות עלו בלבי ובתוכן עלה רעיון חדש על מחי אשר האיר מעט מחשכי הענין הזה, אבל בראשית עלות הרעיון הזה על לבבי חשבתי להסתירו, אבל עצור במלים בל אוכל, והנני להציע לפני כבודו את מחשבתי בזה. אדוני, אדמת יסוד המעלה אשר על מים רבים וטובים נוסדה דורשת אנשים בעלי כשרון ובעלי כח כי אז תוכל היות מאושרה ועובדיה צלחים. והנה לו הי' הדבר הזה בידי, כי אז הושבתי אני את הבילוי"ם ביסוד המעלה ואלה מיסוד המעלה העתקתי מושבם „לפתח-תקוה". וזאת היא המטרה היותר נחוצה אשר ראשי חובבי ציון מוכרחים לשים אותה נגד עיניהם, ואם עשה יעשו הצעד הזה אזי ייטיבו לענין הישוב בכלל טובה רבה אשר יעשיר את דבר הישוב. והנה לבאר מעט דברי. „גדרה" באשר קרובה היא ליפו יכולה בכל עת למצוא עליה קונים, וביחוד אם ירצו חו"צ למכור את אדמת גדרה לאנשים אשר ישלמו כל מחירה במשך איזו שנים, כי אז נוכל להשיג קונים כאלה אשר לבב חו"צ יהי' נכון ובטוח כי הקולוניסטים האלה לא יצטרכו לתמיכת חו"צ ולא לידי הלואתם, כי אם בכספם יכונו איתן מושבם,

---

*) הנומר 348—מאת וו. יאני לי. יאסינובסקי--ע' בסוף הספר.

[1]) סימן-השאלה בגוף המכתב.

והבילוי"ם הלא יתערו בארץ טובה ופוריה אשר בקרב שנים לא כבירים יהיו מאושרים בארץ. „יסוד המעלה" יכולה להתמלאות מגנות ופרדסאות כעיר יפו המהוללה, והמושבה הזאת תהי' באמת לתפארת ולתהלה ופנת יקרת מוסד מוסד להתפתחות הישוב במחוז גליל העליון וגליל התחתון, אשר סוף כל סוף אין תקוה להישוב כי יתפשט רק שם, אשר עוד ימצא שם אדמה למכביר. כן אדוני! הבילוי"ם בכשרונם ובכחם יסקלו המסלה וישובבו נתיבות לשבת, וכל ערי הגליל אשר אחינו יושבים שם יקבלו מזה עזר לא מעט, כי על ידי הבילוי"ם אשר הם צעירים לימים ישתנה מושג החיים בתוך אחינו אלה השוכנים בערפל.

סוף דבר בהצעד הזה תלוי תוצאה יקרה אשר בקרב ימים מעטים ישמחו בני ציון וחובבי ציון יעלוזו, בעוד אשר אם נניח הדבר כמו שהוא אז אדע בטח כי נסבול מזה רק כעס ומכאובים, וכל אשר נוציא ע"ז דומה כאלו נשליך אותם לים המלח, וסוף כל סוף יגעו חובבי ציון ויאלצו להסיר מעל שכמם המעמסה הזאת אשר היא כאבן שרטת ואז יגיע מזה נזק לכלל הישוב. כי מה יאמרו מתנגדי ישוב ארה"ק? המעצורים הנמצאים על דרך התמורה הזאת האף אמנם כי רבו, ויכול היות כי לא על נקלה יעלה הדבר בידי חו"צ, או מצד בני יסוד המעלה או מצד אחר, אבל העמל אשר יעמלו חו"צ להשיג המטרה הזאת יהי' שוה בשכר הריוח הגדול אשר רעיון הישוב בכלל ובפרט ירויח מזה. — — — — — — — — — — — —

מאד מאד אבקש מכבודו כי ישים לב לדברי מכתבי אשר הנני שולח, יען רבים מהם אינם כתובים בדיו, כי אם בדם לבבי „ודם איננו מים".

הנני ידידו מוקירו ומכבדו כערכו הרב והרם

A. Muyal.

350.

מאת א. צדרבוים לראשי אגודת חיב"צ בווארשה*).

ס"ט.פטרבירג 10/12 אקטאבר התרמ"ו.

— — — — — — — — — — — — —

עתה אעצור במלים[1] לבלי השחית את השתדלותנו להשיג הרשיון, מוטב לחשות זמן מה וישכחו אותנו שונאינו מנדינו, ולמה נתגרה ברעה אם יוסיפו להביא דבתנו רעה לפני הממשלה כי נכינן אגודות בסתר ונקבוץ כסף בלי רשיון המלכות, וילמדו ק"ו: ומה אם טרם נאותה לנו הממשלה נעשה כל מה שלבנו חפץ, והיה כאשר תאציל לנו עוז וכח, מי יודע מה נעשה. אי לזאת דעתי נוטה לבלי לקרוא כעת אספה בארץ ובחו"ל, כי גם אם נזהר עד מאד לבלי דבר ממנה במה"ע, אזנים בכותלי האכסניות ובית האוסף וקנאים ושוטנים לנו רבים ויגלו סוד במה"ע הכוללים. ובזאת נקלקל מאד כי לא תשאר לנו שום תקוה להשיג הרשיון. זאת היא חות דעתי הפרטית כאיש הדבק בכל לבו למטרת הלאומיים, ואשר התכלית המקווה ע"י רשיון המלכות שקול בעיני כנגד כל הענינים הנחוצים לשפוט עליהם בסוד. אך אינני אומר קבלו דעתי מפני דעת אחרים הרבים והנבונים ממני, אבל לא אכחד כי גם אם אבטל דעתי מפני הכבוד ומפני חוק המוסרי, לבי לא ידע מנוח מדאגה מדבר פן תצא מזה תקלה. ואתם העמיקו עצה טרם תחליטו דבר.

אלכסנדר צדרבוים.

*) מאַ ביוננו של שפ"ר.

[1]) כלומר: לא ירבה להרפיס מאמרים על עניני הלאומיות וחבת-ציון.

351.

מאת י. יאסינובסקי לד"ר פינסקר.

Варшава 10/22 Октября 1885.

Многоуважаемый Докторъ,
Левъ Семеновичъ!

— — — — — — — — — —

Въ послѣднее время кружки стали настойчиво требовать принятія подъ наше покровительство извѣстнаго числа колонистовъ изъ желающихъ вновь переселиться, утверждая, что, въ противномъ случаѣ, жертвователи, не удовлетворяясь однимъ вспомоществованіемъ старымъ колонистамъ, прекратятъ свои взносы. Я со своей стороны полагалъ-бы уважить до извѣстной степени требованіе кружковъ и, по соглашенію со всѣми членами Ц. К., постановить —прибавить ежегодно къ каждой существующей уже колоніи извѣстное число новыхъ колонистовъ, по мѣрѣ матеріальныхъ силъ монтефіоровскаго союза, и съ этой цѣлью предложить г-ну Маялу приготовить соотвѣтственное количество участковъ земли. На первыхъ порахъ слѣдовало бы увеличивать постепенно Билу или такъ наз. Катру, въ видахъ образованія изъ нея проектированной колоніи Монтефіоре и обращенія на то суммъ, поступающихъ изъ кружекъ „קערות". Эта мѣра подвинетъ немного впередъ дѣло колонизаціи Палестины, удовлетворитъ всѣ кружки и послужитъ поощреніемъ для новыхъ членовъ и кружковъ.

— — — — — — — — — —

Примите увѣреніе въ глубокомъ уваженіи и искренней преданности Вамъ

И. Ясиновскій.

352.

מכתב־חוזר מאת חובבי־ציון בביאליסטוק לכל האגודות *).

ביאליסטאק, מרחשון תרמ"ו.

בשם ה' השוכן בציון!

לכבוד חברים תמימי דעים דברי שלום ואמת.

אחרי כי ביום י"ח לחודש זה תתם שנת הפעולה להנהגה הזמנית כהחלטת האספה הקאטאוויצית הרשינו לעצמנו כהיום לדבר דברים אחדים באזני אחינו המתחזקים על הענין הנכבד לפני כניסת החברים לאספתם החדשה, למען לא יהיו מעשי האספה הזו נמהרים כמעשי האספה שלפניה, אשר הראתנו לדעת כי אין בכח הנאספים להחליט ולהגביל את סדרי ההנהגה במשך ימים אחדים, וע"כ לדעתנו הגיעה העת להחברים להחליף דברים בין איש לרעהו למען יתבררו ויתלבנו הדברים ויצטרפו להם המושגים טרם כניסתם לאספה, למען ידעו את אשר לפניהם בלי לבלות את העת הקצרה והיקרה על וכוחים ודע־באטטען שאין בהם חפץ.

ההנהגה הזמנית שנתיסדה בקאטטאוויץ בררה לנו במשך ימי פעולתה את התקונים אשר עלינו לתקן לבל יצאו קלקולים כאלה מתחת ידי ההנהגה הקבועה לדורות אשר תוסד ברצות ה' דרכי האספה החדשה, כי בכל כבוד ההנהגה הזמנית והדרה אשר נראה על פני פעולותיה ובכל רגשי התודה אשר נחוש להעומדים בראשה הנה לא נמלטה משגיאות ומקלקולים אשר יצאו מתחת ידיה באשמת סדריה הלא טובים.

שלשה קלקולים עיקריים מצאנו בסדרי ההנהגה הזמנית, ואלה המה:

א) גלגול הכספים הנכנסים מהחבורות לתוך הקופה הכללית מיד ליד ומאיש לאיש עד הוצאתם לחפצם.—ב) הגבלת מעשי החבורות הנכבדות שבערים הגדולות על קבוץ כסף לבד. ההגבלה הזאת הרפתה את ידיהם והֵצרה את צעדיהם לבל ישתדלו לטובת הרחבת והתפשטות הרעיון אחרי העמיסם את כל העבודה גם בדבר התפשטות הענין על הועד המרכזי, בעת אשר ידיו קצרו לעורר את העם היושב הרחק ממנו בערים הקטנות הנפוצות על כל מדינתנו הרחבה.—ג) התחלקות הועד המרכזי לשנים, לאודיסא מקום מושב ראש ההנהגה ולווארשוי מקום מושב מזכירה, אשר הביאה ערבוביא גדולה במעשי ההנהגה, כאשר הורנו הנסיון, וכבר קראו איזה מהחבורות תגר על הפזור הזה.

*) אעפ"י שהמכתב־החוזר הזה, שבשעתו הטיל רעש בקרב חובבי־ציון, כבר נתפרסם כולו על ידי הרמ"ל ליליינבלום („דרך לעבור גולים" 41—39), מכל־מקום אנו חוזרים ומדפיסים אותו בספרנו, מפני שבלעדו לא יהיו מובנים כמה כתבים חשובים הבאים להלן.

להרים את המכשילים האלה עלינו להתאמץ: א) למעט בגלגולי הכספים כפי האפשר באיפן שלא ימצאו מתנגדינו מקום לרנן אחרינו ולקיים „והייתם נקיים מה' ומישראל". ב) לחלק את העבודה ואת מרוצת הפעולה בין החבורות לבל יהי' כאברים מתים בגוף חי. ג) ולצמצם את הכחות הפזורים למקום אחד מיוחד.

ואלה המה התקונים אשר מצאנו בסוד חברים תמימי דעים, שלשה תקונים מכונים נגד הקלקולים המבוארים למעלה:

א) למנות את הבאנקיר ה' מיכאל ער־לאנגער בפאריז לגזבר כולל. — הערה. ושלש מדות מצאנו בו: חובב־ציון באמת, נאמן על הכסף ושמו מפורסם לכל בני הגולה, ובהיותו יושב בחו"צ יריצו אליו בחפץ לב גם החבורות שבחו"ל את כסף הכנסתם ובו תתאחדנה באופן כזה החבורות שבחו"ל ושבמדינתנו, ועל כולם הוא איש סודו של השר הנדיב העמוד הימני לבנין הישוב, והוא אך הוא יוכל לעמוד לימיננו במקום המעשה באה"ק אם אך יצוה על עושי דבריו כי יהיו לעזר להועד הפועל שלנו ביפו. זאת ועוד אחרת: ההנהגה הזמנית גם היא הריצה את כספה בכל פעם לידו למען ימציאנו הוא ליד ה' מויאל שביפו, אשר גם הוא מעושי דבר הנדיב בענין הישוב, ולמה לנו הפזור הזה והגלגולים האלה, כי תשלחנה האגודות את כספם לפלוני והוא ימציאם לפלוני הבאנקיר, אשר באחרונה יריצם גם הוא לה' ערלאנגער, הלא יודה כל איש בעל בינה ישרה כי טוב היה לו הואילו כל החבורות לשלוח את כספם ישר לה' ערלאנגער, ואז יוסרו כל החשדים אשר יתעוררו ע"י גלגולי הכספים מיד ליד ומאיש לאיש. ואחרי כי לא יֵאות לקבל סכומים קטנים ולבוא בחליפות דברים עם חבורות רבות ע"כ עלינו:

ב) לקבוע חבורות כוללות לכל המדינה. — הערה. מגבילים את הארץ אשר בה התפשט הרעיון כל צרכו לגבולותיה, לפלכיה ולעריה, ומעמידים חבורה כוללת לכל פלך (פלך לא במשמעות המלה כי אם לפי צורך וחפץ הענין). החבורה שהצטיינה בהשתדלותה לטובת הישוב מעמידים אותה לחבורה כוללת לכל הפלך שלה והיא דואגת בעד כל הפלך, משתדלת להפיץ את הרעיון בין העם ומיסדת מחלקות (פיליאלען) בכל העיירות והכרכים אשר תחת ידה, שולחת משולחים נכבדי עם ודוברי צחות לארכו ולרחבו של הפלך, לעורר את העם ולקבץ כסף נדבות יחידים. המחלקות והענפים של כל חבורה כוללת מחויבים להריץ כספם לה, ובאופן כזה יתמעטו קטנה אמנה

בקופה הכוללת. החבורות הכוללות אשר תבחרנה במספר לא יותר מעשרה מחויבות להריץ בכל פעם את הכסף הנקבץ תחת ידיהן לסכום אלף רו"ב ליד הגזבר הכולל בפאריז על שם השלשה הנאמנים אשר יבחרו בהועד המרכזי, ובהריצן את כספן ליד הגזבר הכולל תודיענה מזה לראש ההנהגה ואליו יריץ הגזבר בכל פעם את שטרי הקבלה על הכספים הנכנסים לידו וראש ההנהגה ישלח העתקת שטרי הקבלה ליד החבורות.

ג) הועד המרכזי יקבע במקום אחד ודוקא במדינתנו ולא יחלק לשתי רשויות, ושם יהיה מושב המנהל והמזכיר או שני מזכירים לפי רוב או מעוט העבודה. על המנהל והמזכיר לבוא בדברים עם הגזבר הכולל ועם הועד הפועל שביפו, עם החבורות שבחו"ל ושבמדינתנו להודיעם בכל עת מהנעשה בעניני ומעמד הקופה.

בהגיע לכם, חברים נכבדים! מכתבנו זה הואילו נא להודיע לנו ולראש ההנהגה את החלטתכם.

האדרעססא שלנו על שם הרב הגאב"ד דפה כקש"ת ר' שמואל מאהיליוועה נ"י.

אחיכם מוקיריכם ומכבדיכם כערככם הרב

ראשי החברה: ד"ר יוסף חאזאנאוויטש
ברוך פריידענבערג
אהרן יהושע שפירא.

המזכיר: אברהם שמואל הערשבערג.

353.

מאת ליליענבלום לשפ"ר*).

י"ד מרחשון תרמ"ו.

ידידי וחביבי!

— — — — — — — — —

כל דבריך בנחיצת מפעל חדש נכונים מאד. בשבוע זה אמרתי להד"ר כי כל זמן שלא נחצה את כחותינו, לבנין קולוניות חדשות ולתקון הישנות, זו וזו לא תתקיים בידנו. אך הד"ר כפי הנראה נאמן יותר מדאי להצעתו שנתקבלה להחלטה בקאטאוויץ לבלי לגשת לחדש בטרם יוצגו במרחב רגלי הישנות. אך מתי יבא קץ הפלאות? בטוח אני שכל זמן שהיד תהיה פתוחה לתת לא תחדל היד השנית מלקבל... מעולם לא רבו הצרכים בפ"ת כאשר בשנה זו... לסוף אודיעך מה שנודע לי עתה אחרי כתבי מכתב זה. הנך זוכר כי * * מפ"ת אבד כספו בבאברויסק וה' חאנאלש המליץ עליו לפניכם ואתם לפני הד"ר. בבואו הלום הגיד לי שאין לו במה לשלם על הוואקזאל בעד הובלת חפציו ונתתי לו בידי מאה רו"כ.

עתה נודע לי שמן מאה רו"כ אלה עזב שמונים רו"כ ביד איש אחד מפה, זילבערמאן, למען יקנה האחרון בעדו מיני סחורה שונים. זילבערמאן לא מצא מה לקנות בעדו ואחרי שהיה הכסף בידו זמן מה נועץ ושלח לו קמח בעד השמונים רו"כ בהיות מין זה מאותם שיש עליו קופצים בכל עת. הנה הקולוניסטים עוסקים בתגרנות בכסף חו"צ

— — — — — — — — — — — —

הנני אוהבך מוקירך ומכבדך כערכך הרם
משה ליב ליליענבלום.

*) מארכיונו של שפ"ר.

356*).

מאת חובבי־ציון במוסקבה לד"ר פינסקר.

מאסקוי ששה עשר לחודש חשון התרמ"ו.

לראש ההנהגה הזמנית הד"ר ל. פינסקער באדעסא.

אדון נכבד!

מכתב החוזר האחרון לנגד עינינו, ובטרם נשיב על הצעת כ' בכלל ואופני הבחירה בפרט[1] מוצאים אנחנו לנחוץ לדרוש בשאלת הבחירה בעצמה, כי שאלה גדולה היא אם נחוץ לנו לבחור חברים חדשים להועד כמתכונתו עתה או לא.

כשאנחנו לעצמנו אומרים, כי נכון למסור ההנהגה בידי אנשים אחדים היושבים ביחד ומתיעצים על כל דבר בטרם החליטו ועומדים בראש החברה לנהלה ולכלכל את עניניה תחת שם הועד המרכזי, שם ועד מעיד עליו כי כן הוא הדבר באמת, והלואי ישמעו לקולנו כי אז בטוחים היינו אשר בדרך ישרה נגיע אל מטרתנו, כי תשועה ברוב יועץ ומפלפול חברים תצא דבר אמת, אולם יש אומרים כי אי אפשר להרחיק את העם מדבר אשר תלוים בו חיין הלאומיים בעתיד ולהעמידו מנגד מבלי שאול את פיו. ואם הדעה הזאת מתנגדת לדעתנו, אבל לא נוכל לכחד כי אמת בפיה ונכון לקדם את פני הרעה באמצעי טוב ומרוצה לכל הצדדים. אבל ישא נא כ' אם נאמר כי האמצעי אשר יציע הוא איננו מתאים להמטרה אשר בחפצו להשיגו, כי סוף כל סוף הלא כ' מוכרח להודות שהאנשים הנבחרים לא יהיו באי כח העם במלוא מובן המלת

*) הנומרים: 354—יסוד אגודת „מרים" בווינא—וגם 355—מאת הד"ר פינסקר להנהגת האגודה „מרים"—עי' בסוף הספר.

1) ממכתב, שכתב ה' מאיר פינס לפינסקר בכ' באוקטובר 1885 (המכתב נמצא בידינו), נראה, שפינסקר הסכים להצעת המרכז הווארשאי (עי' לעיל נומר 284) לשנות את סדר בחירת החברים להנהגה, ובמובן זה שלח ציוקולר להאגודות.

הזאת, כי העם איננו יודע לא אותם, לא רוחם ולא מעשיהם וגם המה אינם יודעים מה העם דורש ממנו, ואם נאמר שכל עיר ועיר תבחר לה חבר לעצמה הלא יגדל מספר הנבחרים מהבוחרים. ולא עוד אלא כי רעה גדולה נשקפת לנו מהנהגה חפשית כזאת, כי באמת תתהפך לממשלה בלתי מוגבלת בידי הראש או המזכיר אשר בכל עת ובכל שעה דעתם תתקבל מידי חבריהם היושבים בערים שונות ואיש מהם לא ידע מה בפי רעהו, ועפ"ז אופן הצעת השאלה תבוא גם פתרונה.—מכל האמור יראה כ' כי הצעתו לא תוכל עמוד בפני בקורת נכונה וישרה, ולדעתנו אין עצה אחרת אלא למסור הפעולה הראשית לאחד מהועדים המצוינים הנמצאים בערי הגליל וחמשה או גם עשרה מהם יבחרו להיות לו לעוזרים וליועצים בכל דבר אשר יקשה ממנו לעשותו, ובדרך הזה נוציא את כל הדעות, כי מצד אחד איננו מגבילים את הועד הראשי במעשיו ויהיה לאל ידו לעשית כל דבר אשר ימצאהו לנחוץ בעתו ובזמנו, ומצד השני העם יקח חלק בההנהגה ע"י הועדים האלה אשר באי כח העם המה באמת כי מקרבו יצאו ודעתם איננה דעת איש פרטי כאשר היה עד כה, אלא דעת כל הקהל של חובבי ציון אשר בחר בהם.—

עכ"פ רואה כ' כי הרבה דעות בדבר, ועד שאנו דנים על אופני הבחירה, עוד לא באנו לדעה אחת, אם יש צורך בהבחירה הזאת בכלל, ולכן לא חברי הועד יוכלו לפתור את השאלה הזאת הנוגעת לכחם והרשאתם בעתיד, אלא כל האגודות ביחד, כי ע"י בחירת חברים חדשים להועד אנו מחליטים את אופן התיסדותו בעוד אשר אין לנו המשפט להחליט את הדבר הזה לבדנו.

לכן אחת אמרנו כי נחוצה אספה כללית, ואך היא ולא אחרים יכולה לדין על כל הדברים שאמרנו. ההנהגה הזמנית היתה זמנית בכל חוקיה, משפטיה וסדריה, ועתה עלינו לטהרה מכל המגרעות אשר ראינו בה. באחד ממכתביו כ' אמר לנו כדברים האלה: „בעוד ארבעה חדשים תגמר שנת פעולתנו ואז תוכלו להציע כל דבר אשר תמצאו לנחוץ". עתה באה העת הזאת ובטוחים אנו, כי כ' ישמר את דברו ויתן לנו היכולת להשמיע את דעתנו בכל הדברים הנוגעים לחברתנו ע"י קריאת אספה כללית. ידענו כי כ' איש אמת הוא ויבין כי הצדק עמנו.—

נבקש את כ' להודיע להועדים את הטעמים אשר בעבורם נחוץ להמיר את הצעתו בדבר הבחירה.

בשם הועד [2])

מאיר פינס.

2) להמכתב מצורפת גם דעת יחיד, של ה' וויסוצקי, המסכמת להצעתו של פינסקר.

.357

מאת מ. נ. פאליאק למרכז בווארשה*).

ניקוליוב י"ח מרחשוון התרמ"ו.

אחים אהובים!

לא איש בשורה אנכי היום, כי לדאבון לבבנו מת עלינו היום אח יקר חובב ציון בכל לבבו ונפשו ומאודו הר' זאב אייזמאן 1). המנוח ז"ל לחם כל ימיו מלחמת האמת והיושר ובשנים האחרונות הקדיש את כל כחותיו לטובת תחית האומה הישראלית, ואף שבשנה הזאת כחותיו עזבוהו מיום ליום בכל זאת לא חשך מכל יגיע נפשו לעשות כל אשר טובת הישוב דרשה מאתו ומבלי פנות אל ההבלים המתנגדים בכל כחם להרעיון ועוד קוה לעבוד ולעמול, אך אהה, כי לוקח ואיננו! ובמותו אבדה חברתנו כמעט את התומך הראשי של חברתנו. הן אמנם כי רב עדתנו הוא ראש החברה, אך המנוח היה הרוח המניע אותו ואת רוב חברי הועד. ולכן אחרי מותו ה' הוא היודע, אם יצליח בידינו ברוב עמל להחזיק את מעמד החברה כמתכונתה.

— — — — — — — — — — — —

הכותב בחבת-ציון מזכיר לחברת חו"צ בניקוליוב

מ. נ. פאליאק.

*) מארכיונו של שפ"ר.

1) ה' זאב אייזמאן (שכמה מכתבים ממנו ואליו הובאו בספר הזה) היה בן עשרים ושש במותו. בנעורותו דבק, כרבים מבני-גילו, בתנועה הרוסית הרבולוציונית-העממית ורחוק היה מן היהדות, אך עם תקופת הפרעות שב אל היהדות בכל לבבו ובכל נפשו. מתחלה נטה אחרי האמיגרציה לאמריקה, אך גם נטיה זו לא ארכה ימים מרובים, כי בהשפעת אחיו, הסופר משה בן-יעקב אייזמאן (בעל „כפרוע פרעות"), נמסר כולו לחבת-ציון. הוא ואחיו איזנברג (את שמו של איזנ-ברג אין אנו יודעים, אבל אנו יודעים שגם הוא מת בדמי ימיו) היו מראשוני הבילו"יים וראשי העסקנים בנפת הדרום.

.358

מאת המרכז בווארשא לרש"י פין*).

י"ט חשון תרמ"ו.

לכבוד אחינו, חכם עמנו וסופר דברי ימינו הרב הגדול וכו' וכו' רבי שמואל יוסף פין נ"י.

— — — — — — — — — — — —

האדוואקאט ה' לעווינזאהן שב לפ"ב וה' ראַ-זענטהאל הודיענו, כי ההשתדלות 1) תהל תומ"י.

*) מארכיונו של רש"י פין.

1) בדבר השגת הרשיון מאת הרשות.

— — — — — — — — — — — —

האר"ז וכל הפטרבורגים העירונו, כי ברגע ההשתדלות תוכל האספה להתהפך לרועץ לחפצנו [2]. שוטנים ומארבים לנו על כל צעד ואם יעשה הדבר לשיחה במה"ע הכלליים תצא מזה תקלה להשגת הרשיון. עם זה הננו גם להעירכם שההקוה לכונן מרכז בחו"ל הולכת ומתמעטת. מדת סדום שהצטינה בה ממשלת אשכנז בהעת האחרונה והגרוש הנורא [3] הולידו אימה ופחד כן ביהודי אשכנז וכן באחב"י בארצנו. אחינו הראשון לכל דבר שבקדושה בברלין ה' זיממעל כותב אלינו במכתבו מיום אתמול, שכאז כן עתה הוא מסור בכל לבו ונפשו להרעיון, אך הוא וכל אחיו „בני ברית" עסוקים עתה רק בהצלת הנודדים האומללים, ובשעה שחרון אף שולט בחללה של רשות קשה מאד לכונן אגודה אינטערנאציאנאלית כזאת. כמעט בסגנון הזה כותבים לנו אחינו מברעסלוי כעין תשובה על מכתב שפ"ר להם. לעומת זה מצאה חן בעיניהם ההצעה מאתנו, שברעסלוי או האמבורג יהיה למרכז לכל האגידות בחו"ל, כעין פארעללעלצענטרום לעומת ועדנו. המרכז הזה יהי' המליץ בינינו ובין כל הועדים בחו"ל. אנחנו והם נתחייב (בחיוב מוסרי ולא אפפיציעלי) לשלוח הכספים לידי ה' מויאל לעת הצורך. הפארעללעל־צענטרום מחויב ג"כ להעתיק כל מכתבינו החוזרים וכל ידיעה שיקבלו מאתנו לשפות אשכנז וצרפת ובתור דפוס־מאנוסקריפט ישלחום לתמימי דעים עפ"י ידיעתם או כפי מה שנורה אותם. באופן כזה נשיג את חפצנו העיקרי שהוא התאחדות הכחות באה"ק, ומה לנו עוד? מפני שהקולוניסתים הם בני רו"פ ורוב מנין ובנין מחזיקי הישיב הם גם כן בני המדינות הנ"ל, ע"כ על אחינו המערבים ברצותם לכונן את מעשיהם להתכלית הנרצה להודע אצלנו על כל דבר שורש. עלינו לדעת מצב הקופה של המרכז המערבי וגם הם יודעים את מצב הקופה שלנו. בהגיע תור משלוח הכסף נשלח להם העתקת הכתבים המעידים על נחיצות המשלוח ונבקשם לצרף כספם אל כספנו ע"י שלוח ישר לאה"ק. יתרון הפעולה באופן כזה בכל היא לדעתנו, כי זאת נוכל לעשות גם אם יהי' ה' עם פי המשתדלים ונשיג הרשיון המקוה, אבל להיות קשור באופן אפפיציעלי לא יתכן אז מכל וכל.

ע"ד אחינו הביאליסטאקים שנתיבותיהם פליאות ועל הלבנת פנינו בעשותם אותנו לבני בלי שם „ליד פלוני הממציא לבאנקיר פלוני" וחפצם לסתום צינורות ההשפעה ע"י התעוררות רוח חשד בלב אחינו בני הערים הקטנות [4], נוציא מכתב חוזר לכל האגודות היותר חשובות ולמוצא פיהן ניחל.

בברכנו את כבודו הרם וכבוד אחינו החכם והסופר ה. ל. לעוואנדא בשלום, הננו ידידיו מוקיריו ומכבדיו כערכו הרם והנשא

יעקב משה מאירסאהן

המזכיר: **שאול פנחס ראבינאוויץ** (שפ"ר)

[2]) עי' לעיל נומר 350.

[3]) בימים ההם נגזרה בפרוסיה גזרת גלות על אלפי יהודי רוסיה ופולין, שגרו שם.

[4]) עי' לעיל נומר 352.

359.

מאת חובבי־ציון בביאליסטוק לד"ר פינסקר.

י"ז מרחשון תרמ"ו ביאליסטאק.

כבוד הרב החכם ראשון בחובבי ציון כש"ת ד"ר ל. פינסקער נ"י!

אדון נכבד! סלח לנו אם ההכרח יאלצנו להלאותך עוד הפעם בבקשתנו — — — — — — — כי רואים אנחנו בעליל אשר אם ישיב בקשתנו ריקם יבולע להענין הקדוש בכלל.

רבים מאחינו היראים והחרדים, אשר רוב החובבי ציון מהם הנם, מרננים על ההנהגה הכוללת כי היא תשא פנים אך לבני הדור החדש החפשים, להם תחלוץ שד להשפיעם בשפע רב, ולהפך שדיה צומקים לכל ירא וחרד לדבר ה', כל בקשותיהם תשיב ריקם ותתהפך כחומר חותם להחלץ מהם, ובין המופתים היותר חותכים הם מראים באצבע על האיש הגדול בתורה ר' אהרן הכהן ארליאנסקי היושב בקולוניא פ"ת ולא הושיטה לו עוד כל תמיכה. לא נחקור עד היכן דבריהם בלתי צודקים ואם יש בהם ממש, אבל זאת לנו לדעת כדבר ברור כי אם לא נוציא מלב אלה את טעותם זה באות ומופת, אזי סכנה מרחפת על הברתנו כי תאבד מספר רב ועצום מחבריה הנושאים דגלה ומשתתפים בה. אנחנו אשר בתוך עמנו הננו יושבים בטבור מושב היהודים ויודעים ומכירים היטב נטיתם והלך רוחם הננו מזהירים בעוד מועד בטרם יתנגפו רגלינו, לקנות לב אחינו התמימים לבלתי ידח ממנו נדח. וע"כ לדעתנו נוכל להסיר מאתנו לזות שפתים בזה אשד נחזיק בידי ר' אהרן ארליאנסקי, ויסכר פי כל דוברי שקר וטופלי עון.

— — — — — — — — — — — —

ואף אם לא יעבוד הוא בעצמו את האדמה הנה אנחנו ערבים בדבר כי לא יבור את אדמתו ונמצאו מחזיקים בידו אשר ישלמו בכל שנה ושנה שכר לעובד במקומו. הנה כי כן קולוניסט הוא ובין הקולוניסטים יוכל להתחשב, וידיעתי הרבה בתורה לא תוכל לשלול מאתו הזכות לקבל תמיכה, — — — — — — — — — — — —

והננו בוטחים בישרת לבו ורדיפתו לאחדות ושלום כי דברינו ימצאו מסלות בלבבו, ואת כבוד אדוננו רב החסד הסליחה אם אנחנו קובעים מסמרות בשאלתנו זאת, ובזה הננו מכבדיו ומוקיריו כערכו הרם

Ioseph Chasanowitz

(ועוד חתימה אחת) 1).

[1] מעל"ד נמצאת הוספה קטנה גם מאת הרב מוהיליבר, ש„בטוח הוא בישרת לבבו וצדקתו (של פינסקר) כי ימלא את הבקשה, אשר היא בצדק וביושר".

360 *).

מאת רש"י פין לר' שמואל מוהיליבר.

כ' חשון תרמ"ו.

כבוד ידיד נפשי הרב הגאון החכם השלם
וכו' מוה"רר שמואל מאהיליבער אב"ד דק"ק
ביאלאסטאק נ"י. יהי שלום בחילו.

הוגד לי, לדאבון נפשי, כי בסבת חלוקי דעות נתהוה ונולד פרוד לבבות בין אגודת החברים אשר בביאלאסטאק ובין אגודת החברים אשר בווארשא. רשות לכל אגודה ואגודה לחות את דעתה בעניני ההנהגה בכלל ובפרט כטוב וכישר בעיניה, אבל אין לה הזכות לעמוד על דעתה ולהתקצף על החולק עליה עד שיבואו לכלל פרוד הלבבות. חברתנו עודה רכה וצעירה ורוח כל שהוא יכול לסערה ממקומה ועלינו לבקש אך שלום החברה ולשקוד לחזקה ולאמצה.

ישא לי כבוד גאונו על הדברים האלה אשר דברתי במרירות נפש. לא להעיר למוסר באתי הפעם כי מה אדע אשר לא ידע כבוד גאונו, וחלילה לי לאמר בלבבי שאני רודף שלום יותר מכבוד גאונו, אבל מעשה הצירקולאר אשר שלחה אגודת החברים בביא-לאסטאק אל כל החבורות עומד וצועק באזני, כי מטרת הצירקולאר לחתור חתירה תחת ועדי ההנהגה הזמנית אשר יסודתה באדעססע ובווארשא ולגלות קלונה לעיני כל החברים בכל מקום שהם. האמנם זו חובת כל אגודה ואגודה וזו יפה לה להגיד את דעתה בנוגע לתקנות ההלכות אשר קבעה האספה בקאטאוויץ לפי שעה ולהציע הצעת התקנות לפני ראש החברה למען אשר יהיה בידו לשוב ולהציעה לפני האספה הכללית אשר תהיה אי"ה בקרוב בשם א'מרה, ושם ישנו ויתנו בדבר ויוגמר הענין ע"פ רוב דעות, אך אין לה צדקה ומשפט לשלוח דברה בשמה לכל החבורות, כי זה גורם פקפוק אמונה במעשי הועדים וכל ההנהגה הזמנית.

*) הנומרים 362 — 360 הם מארכיונו של רש"י פין.

כבוד גאונו וחברי האגודה מביאלאסטאק רואים ומוצאים חסרונות בהליכות הועדים בההנהגה הזמנית בווארשא ובאדעססא, וכאשר אני לי אומר כי מן הראוי לראות גם בעמל עבודתם הרבה ולהוקיר מפעליהם ולדונם לכף זכות גם בדבר שאינו מתוקן שיצא מתחת ידם, כי גם בדברי תורה אמרו חז"ל: „אין אדם עומד בדברי תורה אלא אם כן נכשל בה", ואדוני יודע כמה קשה לצאת ידי הבריות ולפשר בין הדעות המתנגדות.

וע"פ הדברים האלה היוצאים מקירות לבי הנני מבקש את כבוד גאונו להשתדל בחכמתו להשיב לב החברים בביאלאסטאק על חברינו באדעססא ובווארשא ולמנוע אותם מלבוא למיצוי הדין בעבור דברים אחדים אשר אולי התמלטו מפי חברינו בווארשא כנגדם. ישתקעו כל דברי קנתור וקטטה ולא ישמעו עוד בגבולנו, כי המקום אשר אנחנו עומדים עליו אדמת קודש הוא וחלילה לנו לחלל קדושתו, נשליך במצולת ים הנשיה כל דבר מצה ומריבה ונשתדל להשיב שבות השלום אשר אנחנו צריכים לו, כי רבים וגם עצומים עוד משנאינו ומנדינו בכל עבר ופנה העוינים אותנו וסופרים צעדינו וששים ושמחים למצוא פרץ וצוחה בקרבנו. הבה נתחזקה נא בעד הרעיון הקדוש המפעם את לבבנו ונטה שכם אחד לעבוד עבודתו ובהיות שלומנו איתן ומוצק בקרבנו יש תקוה טובה כי נתחזק ונתעודד לעשות חיל ולהפוך גם לב משנאינו לטיבה.

ובנוגע אל הצעות הצירקולאר אשר שלחו לנו מביאלאסטאק מצאתי בו דברים טובים ונכוחים. אך ראיתי ונוכחתי כי יקשה עלינו להוציאם לאור והדבר צריך תלמוד ועיון גדול, ואחרי אשר לפי הנראה תעלה ותבוא ההצעה הזאת לפני האספה אשר תהי' אי"ה לדון בה לא ראיתי להאריך בחות דעתי בפרט.

והנני מוקירו ומכבדו כרום ערכו ומתפלל
בשלומו ובשלום כל חברינו הנכבדים
אשר במחנהו קודש.

361.

מאת הד"ר פינסקר לחובבי־ציון בביאליסטוק *).

את שני מכתביכם קבלתי, את החוזר ואת הפרטי 1), לא אכחד מכם, כי מאד נפלאתי לסגנון מכתביכם אלה. אתם, אשר הצטינתם תמיד לאוהבי השלום והאחדות, בחרתם לכם עתה סגנון חד, לשלוח דברים מרים בלב יחידים מחו"צ, לסבה בלתי ידועה.

במכתבכם החוזר הנכם אומרים בתוך יתר הדברים: „למעט בגלגול הכספים כפי האפשר באופן שלא ימצאו מתנגדינו מקום לרנן אחרינו ולקיים והייתם נקיים מד' ומישראל". הלאה תאמרו: „ואז יוסרו כל החשדים אשר יתעוררו ע"י גלגולי הכספים מיד ליד ומאיש לאיש". האין דבריכם אלה חצים שנונים בלב הישיש הנכבד הרי"מ מאירזאהן מווארשוי אשר אתם מעוררים חשד עליו בלי כל סבה ובלי שום מופת גם בלתי חותך? מיום עמדי בראש ההנהגה קבלתי ממקומות שונים איזה תלונות, שביסודן אין בהן ממש, על ההנהגה בווארשוי, אך עוד לא נועז איש לחשוד את הרי"מ הנ"ל, אשר על שמו ישולחו כל הכספים, בשום חשד שבעולם, ואך אתם הראשונים אשר עוררתם את החשד הזה, ואילו עוררתם אותו בחשאי החרשתי, אך לא הסתפקתם בזה ותוציאו את הדבה הרעה הזו באזני כל האגודות! הזה שכרו על עמלו הרב לעת זקנותו בטרדות קבלת הכספים ומסירתן ליד הגזבר הכללי? ומי אפוא יואיל לקחת על עצמו העמל הזה לימים הבאים גם לפי הצעתכם, אם יש אפשרות שאגודה אחת, ברצונה להלל שם איזה גזבר פרטי, תעורר חשד עליו לעיני כל ישראל בהעלמת כסף הקדשים, בטרם יבחנו חשבונותיו על ידי איזה רע־וויזיאנס־קאמיססיא? ואיך ישלחו האגודות מעתה את כספן ליד הגזברים שתבחרו אתם! אם בעצמכם הנכם אומרים שיש מקום לחשוד, והלא תאמרנה האגודות בצדק: מאין נוכל אנחנו לדעת כי פלוני הגזבר החדש במקום פלוני טוב הוא מהגזבר הקודם שבוואר־שוי, שהביאליסטאקים אמרו שאינו ראוי להאמין לו? אם חפצתם להציע הצעתכם הלא יכולתם לעשות זאת מבלי להרגיז לב איש ישר וישיש העוסק באמונה ברעיון הקדוש, בלי כל סבה ובלי כל יסוד ומבלי להרע להענין כולו על ידי המצאות חשדים בלתי נכונים?

כן נפלאו לי דבריכם במכתבכם הפרטי לי ע"ד הרב ר' אהרן ארליאנסקי. ראש דברכם: „רואים אנו בעליל, אשר אם ישוב בקשתם (של היראים והחרדים במגע לה' ארליאנסקי) ריקם יבולע להענין הקדוש הכללי". אך אני לא אבין איך אפשר לתלות רעיון כללי וקדוש באנשים פרטים? לעומת הרעיון הקדוש שאנו נושאים אליו את נפשנו כאין הם אני, שאר חברים, הר' ארליאנסקי ועוד עשרות כיוצא בנו ובו, וכל התולה דבר כללי בדבר פרטי אות הוא כי אהבתו להדבר הכללי תלויה בהדבר הפרטי, כי באופן אחר לא היה יכול הדבר הכללי להבטל בהבטל הדבר הפרטי.

ועל דבר טענת רבים מאחינו היראים האומרים כי ההנהגה הכללית תשא פנים אך לבני הדור החדש החפשים, להם תחלוץ שד להשפיעם בשפע רב (?) 2) ולהפך שדיה צומקים לכל ירא וחרד לדבר ד' וכו'. הנני מבקש מכם לברר לאחינו היראים והחרדים אלה כי לא ההנהגה הכוללת, אך הם יש משוא פנים לפניהם והם דורשים לשום עין ביחוד על הרב ארליאנסקי, אעפ"י שהם יודעים שלא יעבוד בעצמו את אדמתו, — רק בשביל שהוא גדול בתורה, לפי דבריכם, ולחנם הם חושדים שגם ההנהגה עושה כדומה ומשוא פנים יש בדבר מצד השני. הנני מבקש מכם להגיד לאחינו היראים והחרדים שאנכי יוצא במחאה כנגד הדבה הרעה הזו המיחסת עול לי, משוא פנים בדיני נפשות. הנני רופא חולים וכלרופא יקרו לי חיי כל איש, יהיה מי שיהיה, מדור הישן או מדור החדש, בלי שום הבדל. הנני עברי הנוהה אחרי כבוד אבותינו בימי קדם, בארצנו הקדושה, וכחובב ציון לא אוכל תת יתרון לאלה החדשים המבזים את הקודש! ומי הם החפשים אשר ההנהגה חלצה להם שדיה? הביל"ויים, כפי עדות ה' פינס, מתנהגים ביראת ד', ה' איחלעב הוא איש זקן כמעט, מעיר קטנה, איש פשוט ושומר מצוה, כל בני פ"ת ויסוד המעלה הם אנשים חרדים ויראים, ואם אפילו ימצאון שם שנים שלשה צעירים שלא ימצאו חן בעיני איזה מפ"ת לא אוכל לגרשם בשביל זה מנחלתם, כי חו"צ אינם כתה דתית כי אם לאומית או פילאנטראפית.

שאלו את ה' וויסאצקי ויגד לכם, כי בזכרון דברים שנמסר לו מאת ה' שפ"ר על יסוד ידיעות שקבל מאודיסא באספת ביאליסטאק נזכר כראוי לתמיכה ביחוד ה' חאנקין הצעיר. סופרי פה 3), איש שאיננו מקנא קנאת הדת ברוסיא, אשר שמע על פי השמועה, כי חאנקין זה אינו מתנהג כשורה בעניני הדת מחק את שמו מספר הזכרון הנ"ל, ואך אחרי שהעיד עליו ה' וויסאצקי אחרי חקירה ודרישה עליו שהוא באמת ראוי לתמיכה סמכתי על עדותו (והוא הלא מבני הדור הישן הוא, ועדותו כשרה לכל הדעות) וצויתי לתת לו אחוזה בגדרה.

*) הגליון אשר לפנינו גליון ליטוגרפי הוא. עליו כתובים — בכתב־ידו של שפ"ר — הדברים האלה: „המכתב הזה נשלח רק ליחידי־סגולה מחברי הועד המרכזי". מסופקנו, אם על פיו של פינסקר נעתק ונשלח.

1) הנזכרים 352, 359.

2) סימן־השאלה בגוף המכתב.

4) הרמ"ל ליליענבלום.

ומה עשינו עתה בעד בן-יהודה הנוע עתה ברעב ומבקש ממנו תמיכה להוציא את מ"ע שלו והוא מבני דור החדש, האם יצאה ההנהגה לעזרתו לחלצו מן המצר? כמעט בכל שב"ע הנני מקבל [בקשות] מאנשים שונים ברוסיא להושיבם על איזה אחוזה בא"י, רוב הבקשות כתובות בשפת רוסיא, ואם כן המבקשים מדור החדש, ומה עשיתי לטובתם!

שני עיקרים יש להנהגה למעשיה: עובד אדמתו ישבע לחם ועניי ארצך (היינו היושבים כבר בא"י) קודמין. על פי היסודות האלה ההנהגה תומכת כפי האפשרות לכל אלה שהם כבר בא"י ועובדים בעצמם את אדמתם, וכללים אחרים אין לי.

ענו בי! כמה פעמים דרשתם לתמוך ביד איזה מבני פ"ת, — — — — — — — — — —
וכל פעם בקשתם לצוות לה' וויסאצקי או לה' מויאל לתמוך את פלוני, מבלי כל דרישה וחקירה תחלה, אם יש כסף באוצרנו על התמיכות האלה? האם אוצרות הנדיב בידינו, או זהב מעפר נקח? הדברים האלה יהיו לכם לתשובה נצחת ע"ד הרב ארליאנסקי.

הכספים שהיו ביד ה' מויאל כבר הוצאו לתמיכת הקולוניות, עתה הוא דורש ממנו בדעפעשא לשלוח עוד ארבעים אלף פראנק בעד כל הקולוניות, אך באוצרנו אין לנו הסך הזה ונוכל לשלוח אך שלשים אלף פראנק שישולחו בשבוע זה מווארשא לה' ערלאנגער, למרות הערעור של חשד שעוררתם על ה' מאירזאהן. ממילא מובן שהכסף הזה לא יספיק דיו לכל הקולוניסטים, ונצטרך להשיב פני איזה מהם ריקם מאין כסף, טענה שאין עליה תשובה. עתה שפטו אתם: מי ראוי יותר לתמיכה, אם הרב ארליאנסקי שהוא מקבל מעשרות מאת הקולוניסטים בשכר רבנותו וא"כ יש לו לפחות לחם לביתו, וגם בעצמו לא יעבוד את אדמתו, רק על ידי שליח, וא"כ יהיה סוחר ולא עובד אדמה—או איש אחר, שאינו מקבל מעשרות וא"כ בלי עבודה לא ימצא לחם, ובעצמו יעבוד אדמתו? אם אין לנו אפשרות לתמוך ביד שניהם הדין נותן לתמוך ביד האיש שאין לו אפילו לחם ובעצמו יעבוד אדמתו. ע"כ אי אפשר עתה לתת להרב ארליאנסקי די צורך קולוניסט. אם בעז"ה נביא את בני פ"ת אל המנוחה...[4]) אחרי כן, אם מכתבכם החוזר לא יניא את לב האגודות משלוח כסף ליד הגזברים יהיו מי שיהיו, נוכל לשים לב אל ה' ארליאנסקי לתמוך בידו ולע"ע בקשתי מה' מויאל לתת לו תמיכה...[5]) — — — — — — — — —

בדברים אלה הנני „קובע גם אנכי מסמרות"

---

4) חסר.
5) חסר.

ואי"ה בשנה השנית לפעולתנו אם תבוא ההנהגה, כאשר אקוה, ליד אחר, אז תשפטו כפי רוח מבינתה.

והנני מוקירכם ומכבדכם המבקש אתכם להביט על הענין הקדוש אשר לפנינו ממצב כללי ולא מנקודה פרטית הנוגעת מנקודה פרטית, אם שתהיה נוגעת באיזה איש פרטי, או אפילו בקולוניא פרטית. דגלנו הוא ישוב א"י על ידי בני ישראל, וכל הימים אשר נהיה נאמנים לדגל זה מבלי שים לב אל אנשים פרטים ואפילו למושבות פרטיות נצלח במעשינו, וד' יחונן את מעשה ידינו לטובת עמנו בכלל ולתפארת הארץ הקדושה בכלל.

ד"ר ל. פינסקער.

362.

מכתב-חוזר מאת המרכז בווארשה להאגודות.

כ"ג מרחשון תרמ"ו.

אחים יקרים, חברים תמימי דעים!

בימים האלה קבלנו מכתב גלוי מאחינו היקרים חוב"צ בעיר התהלה ביאליסטאק, תוכן המכתב דורש מאתנו להעבירו תחת שבט הבקורת.
— — — — — — — — — — — — — — — — —

א) אחינו בני ב. באים בטענת „גלגול כספים" מיד ליד ומאיש לאיש, במקצוע הזה הרחיבו הדבור בנתינת טעם לפגם, כי גלגול הכסף מביא לידי רנון ונחוץ להסיר „החשדים המתעוררים ע"י גלגולי הכספים מאיש פלוני לבאנקיר פלוני". נניח לאחינו בעלי דעת נקיה, ואחינו הב. בכלל, לשפוט על הסגנון הזה שיש בו יותר מקורטוב הלבנת פנים. אנחנו מעירים רק, שמשמעיתם נותנים יד לבע"ד לאמר, שהדברים לא נאמרו רק להשמיע או להוליד ולא להסיר החשדים. לפי ידיעתנו, שאלת הרנון היא יש מאין, ואם כן יש רשות להמלמדים חובה על אחינו אלה לאמר שהדברים נאמרו בבחינת „ישמעו העברים" — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — —

אנחנו חלילה לנו לחשוב תועה על אחינו טובי חוב"צ בב. וביחוד על הארי שבחבורתנו הגאון שליט"א—אשר גם נמנע מבוא על החתום — אך אולי תגונב מחשבה כזאת בלב אחרים, ואיך לא ראו חכמים שבמיתם את הנולד?

נשובה נא אל עיקרי הדברים בהמכתב אשר לפנינו. במשך העת הקצרה של תשעה חדשים (האספה בקאטאוויץ כלתה מעשיה בסוף נאוועמבער, אך הפעולה המסודרת החלה מראשית שנת האזרחים) הכפיקה ההנהגה הזמנית להוציא את האחרות לפעלה, לבוא

בקשר ויחס עם מאות מקומות, לעשות את הישוב מרוצה לעם ומכובד בעיני אחינו המזרחים והמערבים, עד כי גם מתנגדינו עוד לא ילעגו לנו ואינם נמנעים לחלק לחו"צ הכבוד אשר להם יאתה. במלה אחת: דבר הישוב קנה לו מקום קבוע בעולם היהדות, ותחת אשר לפני מעט יותר משנה היה כאפרוח שלא נפתחו עיניו, דורשיו היו מעטים וגם אלה השתמשו בערבוביא, היה עתה כתפארת-איש בתמונת אגודה רבת הסעיפים והענפים עם פעולה מסודרת ומכוונת להכליתה. לב אחינו הביאליסטאקים חרד מאד אל שמירת הכספים אשר ילכו תמם על ידי הגלגול החוזר בעולם דמיונם ויעשו עצמם כאילו לא ידעו כי הכספים הבאים על שם סוכן המזכרת וחבר הועד המשנה בווארשא, הרב הזקן שבחבורתנו רבי יעקב משה מאירסזאהן נ"י, הולכים לכשיתקבצו לסכום נכבד מן 500 עד 1000 רו"כ בדרך ישרה לבית הבאנק של האדון בערנשטיין הידוע ומרוצה לכל קהל חו"צ, מפני שבשום אופן לא ידרש באנקיר נכבד לחפצנו להחזיק סופרים ומזכירים בבית מסחרו לנהל חשבונות של ענין המסור לרבים ובענין הסמוי מן העין. בהגיע תור משלוח הכספים לאה"ק, הננו מריצים אותם דרך פאריז מפני שהיא דרך קצרה, ולו חפצנו יכולנו עשות כזאת גם דרך בערלין והאמבורג. על המשלוח באופן כזה באה ההסכמה הכללית בסוד האספה לכנסיות חו"צ, והיא הדרך היותר טובה וקצרה.

ב) נשובה נא ונראה את הדבר והפוכו בעצת בני ב., אשר בחפצם להסיר המכשול של גלגול הכספים, מגלגלים עלינו גלגולי מחלות עד אין קץ ותכלה, כי החברות הקטנות תשלחנה כספיהן אל הגדולות, והאחרונות להגזבר הכללי, ה מ ג י ד י ם י ס ו ב ב ו ב א ר ץ ל א ר כ ה ו ל ר ח ב ה ל ק ב ץ כ ס ף נ ד ב ו ת מ י ח י ד י ם — — — — — — — —
אחרית ההצעה הזאת גלויה וידועה לכל בעלי עינים כשמש בצהרים: בין כל החברות לא תמצא אף אחת הראויה לשם הזה, אשר לא תתנשא לאמר: אני אמלוך ולי לפרוש מצודתי על כל סביבותי, מלחמת ההיגמוניה תפרוץ בין האגודות ביתר שאת ועז, כל דבר טוב ומועיל הנחוץ לפקוח נפשות הקולוניסטים הישנים או להמתנהלים מחדש, לא יצא לעולם לפעלו, האחדות תתפוצץ לרסיסים, הפעולה האורגנית תחדל מכל וכל, והכספים באמת ילכו תמם במשמוש ידי המגידים והמשולחים, דבר הישוב יאבד חין ערכו בעיני כל בעל בעמנו ונקיי הדעת, משבילי העם האמונים לאמונתם ואומתם, והמכונה הזאת, מרובת-הגלגלים והאופנים, ע"י מרוץ מכתבים מהערים הקטנות אל הגדולות, משם להועד המרכזי (כביכול!) או לראש ההנהגה וכו' וכו' וכו', תעצר בלכתה ביום הראשון לבריאתה. — — — — — — — — — —

ג) התחלקות ההנהגה לשני ועדים—באודיסה ובווארשא אמנם תכביד על המתעסקים ותרבה העבודה, אך בלי כל תקלה ומכשול לתהלוכות הענין במצבו היום שעודנו עומד על מצב ההעברה. שתי המחלקות עומדות בקשר של קיימא בחפץ אחד ומטרה אחת, והננו מוסרים המשפט על זה אל טובי החברים מהועד המרכזי היום. אך זה יוכל להיות רק לכשיגיע תור קביעת לשכה קבועה, כאשר נבאר עוד במרוצת הדברים. אחינו בני ב. אומרים, שועד ההנהגה בווארשא הוא רק משום שהוא מושב המזכיר ותו לא מידי, כאילו לא היינו א נ ח נ ו המעוררים לפעולה מסודרת והמתאמצים לתת לענין הישוב תאר ותמונת אגודה מתוקנת, כאילו לא היינו אנחנו התרים בפני הפרעניות, עבדים נרצעים להישוב בחרף-נפש וביגיעת בשר ורוח למעלה מכח אנוש אנוש, העוסקים בצרכי הישוב לשמו מבלי כל תקוה להחזקת טובה והכרת פעולה ורק מהפצנו להקים דבר הדעה הנשגבה אשר לכל בה חיי רוחנו.

ד) כבר מלתנו אמורה שהתוצאות הרעות מהמתגוללים על גלגול הכספים, נגד חפץ ורצון הכותבים, היא ההתירה תחת הענין, להוליד החשדים ולא להסירם. בכל זה, להרגיע רוח אחינו התמימים, הננו מודיעים, שבעיד ימי מספר במשך שבוע אחד תקבלו חשבון כל הכספים מתרומת האגודות, חשבון כללי לכל האגודות ופרטי לחברי הועד המרכזי, ועל יסוד החשבון הזה הננו קוראים לכל חובבי ציון בכל מקום שהם לאמר: בקורת תעשה! שלחו מקרבכם אנשי אמונה, יבואו נא ויעידו אותנו לפני כסא המשפט של דעת הקהל על כל פרוטה ופרוטה, בין מן ההכנסה ובין מן ההוצאה ישימו נא עין על כל הליכותינו, ואנחנו נכונים לתת דין וחשבון מכל ההכנסה וההוצאה. יקומו ויענו בנו פרוטת מי לקחנו ונעלים אותה, ישימו נא עין על התלגרמות, המכתבים, עניני הדפוס באבן ובמתכות, הנסיעות (לא א נ ח נ ו היינו הנוסעים) הגדולות בעת האספה ולאחריה לערי חו"ל, על שכר טרחה, על התנאים הקשים והמרים שבהם אנחנו חיים ועל פיהם נכלכל את עניננו—על הכל כאשר לכל ישימו נא עיניהם ולבם וישפטו בינינו ובין הנחרים בנו.

ה) מפני שגם להסבלנות יש קץ ותכלה וכבר כשל כח הסבל להיות מפגע לרבים, כדור משחק בידי בעל ההפך, ללכת קודר כל היום ברוח נפעמה, לב סוער ונפש נדהמה מחרב דאמאקלעו המתהפכת עלינו, וביחיד מרה נפש הזקן שבחבורתנו סוכן המזכרת הנוטה שכמו לשאת משא עבודת הקודש שתים-עשרה שעות ויותר בכל יום, היא העבודה הקשה אשר קבל עליו בימי שיבתו לרוב הפצרות כל הנאספים בקאטאוויץ וביחוד להפצרת הגאב"ד דק"ק ביאליסטאק, ושכר עיבד מאהבה כזאת נכון עתה לפניו כי ימתחו עליו

חוט של חשד, על כן גמר להסיר מסבל שכמו. אך באשר שקיום הענין הקדוש חביב עליו יותר מגופו ונפשו, נעתר לבקשתנו לעמוד על משמרתו, עד אשר תבחרו מקרבכם איש נאמן רוח לקבל כל הפנקסאות והחשבונות והנהו מוסר דינו לכם, למוצא פיכם ניחל ושמענו ועשינו.

אחרי הדברים האלה הננו לדבר באזנכם דברים אחדים, אשר לפי דעתנו כל טוב הישוב תלוי בהם:

א) ביחד עם מכתבנו זה תקבלו התקנות בשפת רוסיה כמו שיצאו מתחת ידי חברים יודעי דת ודין אשר נוסדו יחד בעיר ווילנא] ונתקיימו אחרי כן באוד[יסה] כמו שנבאר בארוכה בספר הזכרון (אשר מסבה כללית לא יכולנו להדפיסו לפני ואחרי חוהמ״ס...). התקנות האלה הן מועטות המחזיקות את המרובה. ההערות אשר יעשו אחינו עליהן כבר נצרפו ונתלבנו והמומחים שהתעסקו בזה שמו לנגד עיניהם לא את החפץ כי אם האפשרות עפ״י חוקי הממלכה ורוח היום... גמר דין התקונים היה בחודש יוני ובאותה העת הגיעה תקופת השביתה מכל עבודה במערכות הרוממות וההשתדלות גם כן שבתה, כי מחמשת החברים היקרים בעה״מ: הרב החכם והגביר האדיר והראשין לכל דבר שבקדושת האומה ה׳ ל. ראזענ־טהאל, המליץ והגביר הנודע ה׳ פ. לעווענסאהן, הרב המו״ל את „המליץ", הד״ר מאיראוויץ והד״ר מאליכס, שקבלו עליהם ההשתדלות, נסעו קצותם לחו״ל. אחינו אלה מודיעים עתה אותנו, כי שבים הם להתעסק בההשתדלות בשקידה נמרצה, כי עת לעשות היא עתה בחללה של רשות ותקותם תעודדם עפ״י אותותיהם אותות, כי יעשו וגם יוכלו. אך עם זה יודיעו לנו כדברים האלה לאמר: בשעת ההשתדלות נחוץ לחשות זמן מה וישכחו אותנו משנאינו ומנדינו; — — —[1]

— — — — — — — — — — — — —

ועתה, אחים יקרים, המשפט הזה לכם היא ע״ד האספה וההשתדלות מה תרחה מפני מה. בעוד ימים אחדים תקבלו מלבד התקנות עוד נוסחת כח והרשאה לחתום שמות טובי החברים בכל עיר ועיר, בתור מיסדים (учредители).

ב) אם בשביל הסבה הנזכרת באות א׳ לא תמצא האספה מקום תומ״י וההנהגה הזמנית לא תשתנה להנהגה קבועה בזמן קרוב, אז הננו מציעים להוסיף עוד איזה חברים אשר הדרם יראה על פני פעלנו ובאור פני חכמתם ותורתם חיים להדעה הנשגבה לעשותה לקנין העם. בהעת האחרונה היה לנו גלוי דעת משרי התורה וגדולי הדור שחפצים המה להיות מהמשתתפים בבנין הארץ. נקוה כי האגודות תסכמנה להצעתנו זאת, ובעוד ימים לא כבירים נוכל להודיעם

1) עי׳ לעיל נומר 350.

תוצאות הדברים האלה. גם בדבר משלוח הכספים מצד האגודות בחו״ל שבפנה זאת נגעו אחינו הביאליסטאקים הננו מודיעים שבאנו לפני אחינו בחו״ל בהצעה איך לאחד את פעולתנו ולכוננה ולשתפה על אדמת הקדש[2]). הצעתנו מצאה מסלה בלבות טובי חו״צ אשר מעל לגבול ארצנו ונתקבלה מהם ברצון. ההצעה הזאת תוכל לצאת לפעלה גם קודם ואחרי הקיום והאשור של אגודתנו מצד הרוממות בארצנו, כאשר נבאר הדבר בפרטיות בספר הזכרון.

ג) מדי דברנו באחינו תמימי־דעים עמנו, הננו גם להביע לכם את דעתנו, אשר כבר גלינו אותה לפני אחינו היקר ראש ההנהגה, שעלינו לחבב דברי חז״ל שאמרו „ודלא מוסיף יסיף". כאשר יראו אחינו מהחשבון הכללי שיקבלו במספר ימים מועטים, הוצאנו על התמיכה היסודית להקולוניות הישנות סך יותר מארבעים אלף רו״כ (ביחד עם ג׳ אלפים רו״כ של הד״ר אד־לער) ומעתה יהיה נחוץ על בנין הקולוניות התמיכה תקופית מעת לעת ותשלום הצרכים כפי מדת הנחיצות. ע״כ עצתנו אמונה לחצות פעולתנו, והיתה ההכנסה חציה להתרחבות הישוב מספר משפחות ידועות בכל שנה וביחוד לקניית קרקע עבור העולים אשר יעבדו אדמת הקודש בידיהם, להשלים חפצם, לחזקם ולעודדם, וההצי על התמיכה להקולוניסטים הישנים. אך זאת יוכל הועד לעשות רק אם יהיו כל חו״צ בעצה אחת בפועל ומעשה כאשר נבאר ברחבה.

— — — — — — — — — — — — —

למוצא פיכם ניחל וככל אשר תאמרו אלינו נעשה. תוכן התשובות אשר תבואנה על מכתבנו זה מכל האגודות לעריהן נכלול כעין פרטי־כל בספר הזכרון. תקותנו תנחמנו כי ישובו גם אחינו היקרים בני ב. ויראו כי העוו הפעם את הישרה, יקבלו האמת ממי שיאמרה וה׳ האוהב שערי ציון ישפות שלום לכל חובבי ציון הנאמנים ושונאי ציון יבושו ויסוגו אחור כחפצכם וכחפץ אחיכם ואוהביכם באהבת ציון וחבת ירושלים.

יוסף לעוויטע

י. יאסינאווסקי

ב. ריטטענבערג

ב. ל. דאווידסואהן

המזכיר: שאול פנחס ראבינאוויץ (ש״פ״ר).

2) עי׳ לעיל נומר 358.

.363

מאת קבוצת אנשים בבסרביה לד"ר פינסקר.

להחברה הנכבדה „חובבי ציון באדעססא".

— — — — — — — — — — — — — —

לשמחת לבבנו נסע הג' הנדיב ר' קלמן זאב וויסאצקי בלוית ידידנו ר' ליבוש סטריבנער נ"י[1] ארצה פלשתים. קוינו כי בעוד ימים אחדים ברנה נשא אלומותינו בהרי אלקינו. ומה עלתה בידנו מתוחלתנו הממושכה? מחלת לב ומפח נפש! ה' סריבנער בקר את כל המקומות העומדים למכירה בארץ הגליל, ולהוסיף מחלה וכאב אנוש על מחלת לבבנו — מצא אותם דרושים לחפצנו. לבד הנחלה קדש נפתלי המהוללה, מצא צירנו ר' ליבוש נ"י עוד אחוזות קטנות בעלות שלש מאות וארבע מאות דעסיאטין, אדמה טובה דשנה ופוריה, אשר יוכל הקונה לקנות אותן לצמיתות במחיר עשרים רו"כ בעד כל דעסיאטין. אבל הנהיה אנחנו המאושרים לשבת על האדמה ההיא ולעבדה? הנאכל גם אנחנו מפריה ונשבע מטובה?—לפתור לנו השאלות האלו נמצא לנו הנדיב ועושה חסד ר' ק"ז וויסאצקי במאמרו המחוכם במ"ע „המליץ". שם שפתיו ברור מללו: כי כל איש שאין בידו שלשת אלפים רו"כ אל יזיד לעלות ציונה, כי מרה תהיה אחריתו[2]!

כשאנחנו לעצמנו, בשום אופן לא נרתע לאחורינו על ידי גזירתו הקשה של ה' וויסאצקי, שכל מי שלא זכהו המקרה בהון עתק של שלשת אלפים רו"כ לא יוכל להשתפח בנחלת ד', אף כי לדאבון לבבנו הננו נמנים גם אנחנו בין אלה. בטוחים אנחנו, כי שני המלים הזרים „זשאנדרע ומאושדע"*) לא יראו ולא ימצאו בספר-המלים של ה' וויסאצקי; הוא, כרוב גדלו, איננו יודע במה עניי ישראל — שאין ידם משגת שלשת אלפים רו"כ — מתפרנסים; כפי הנראה, זרים המה לו הזשאנדרע והמאושדע יותר מאשר זרו לנו הקומפוט והביפשטעקס, אשר למצער שמענו את שמעם ותהלתם בפי שלוי-עולם — —

— — — — — — — — — — — — — —

אין אנחנו מבקשים קימפוט וביפשטעקס שיצטרך לנו לא פחות משלשת אלפים רו"כ, „זשאנדרע ומאושדע" תנו לנו בארצנו הקדושה ושבע ביום נברככם!

לכן בכל הכבוד שירחש לבבנו להאדון הנכבד ה' קלמן זאב וויסאצקי בעד השתדלותו הנאמנה לטובת הרעיון הקדוש יא"י ת"ו הננו להגיד קבל עם כי גזירתו והצעתו לא תצא לפעולת אדם לעולם. לא מאלה הרכים והענוגים בעלי האלפים הרבים, כלומר בעלי הקומפוט והביפשטעקס תבנה ציון. —

— — — — — — — — — — — — — —

דרכו של אכר להיות צרור כספו שמור בידו, להרחיב בו לעת מצוא את גבול נחלתו, להוסיף שדה על שדותיו וכרם על כרמיו, לקנות עוד צמד בקר וחמש צאן ולחדש כלי מחרשתו שקהו מזוקן. מה שאין כן דרכו של סוחר, כל כוחר שיש לו מנה, הרי הוא עוסק בפרקמטיא שוה מאתיים, לכל מי שיש לו שלשת אלפים בידוע שהוא חייב לאחרים עשרת אלפים... נמצא שבעל ביפשטעקס'נו זה, זה שיש לו אינו שלו, וזה שהוא שלו אינו בידו וברשותו, ומהם יאמר וויסאצקי להושיב נשמית הרי אלוקינו! הלא יסלח לנו כבוד ה' וויסאצקי, אם נאמר כי זאת לא תקום ולא תהיה. מעותיהם של אלו אינם מונחים בקופסא, ומעולם לא ראינו בעל שלשת אלפים רו"כ מאחינו יושב בטל ומצפה להצעתו של ה' וויסאצקי במ"ע „המליץ" לשלוח להועד חמש מאות רו"כ ועוד חמש מאות רו"כ ואח"כ יעזוב פה אשתו ובניו הקטנים ונושיו (אם יתנוהו ללכת) גם יחד ורק הוא בכבודו ובעצמו עם בניו הגדולים, כמובן, האמונים עלי קומפוט כאביהם, המה יבואו וירשו את הארץ, היהיה כזאת?

— — — — — — — — — — — — — —

אחים יקרים, אדונים נכבדים! שמעו נא אלינו וישמע אליכם אלוקים. לא נלהבי מוח אנחנו לעשות מעשינו בלי חשבון צדק, בטוחים אנחנו בכשרונותינו ובכשרון בנינו נשינו וטפנו אשר לא פנקנום מנוער וביותר — על רגש לבבנו הבוער בקרבנו באהבה נאמנה וטהורה לארצנו הקדושה לחונן עפרה ולנשק רגביה, בשבתנו עליה בטוחים מתערומתן של בעלי האגרופין מעבר מזה ומהלוקסוס האיום והנורא השורר פה מעבר מזה. ומה אנחנו שואלים מכם?

— — — — — — — — — — — — — —

קרקע ובית תנו נא לנו על אופנים נאותים ונוחים לקיימם ואם לא נמלא אחרי החוקים הישרים שתחוקו לנו, הרי ארץ אחוזתכם לפניכם בהקרא שמכם עליה ותוכלו לגרש אותנו מעל פני האדמה ההיא בצדק וביושר, אבל בטוחים אנחנו כי ברצות ד' דרכנו, זאת היה לא תהיה. על הוצאות מסענו ולנהל את טפנו בלחם עד בוא תבואת הארץ ולמקנה הבהמות

---

1) אחד מן הקבוצה.

2) עי' לעיל בכמה כתבים, כגון הנומרים 227, 229 ואחרים.

*) „זשאנדרע" מים שהוסק בהם תבשיל מאמעליגע, ובו אוכלים את המאמעליגע, כהני בבלאי דאכלי נהמא בנהמא. „מאושדע"—דבין את השום במדוכה ומזלפין עליו מי-סובין, שקורין „בארשט" ונותנין בו מלח ומלפתין בו את המאמעליגע בשעת הדחק, כלומר בשעה שהגבינה והחמאה אינם בנמצא. (הערת בעלי המכתב).

והכלים היותר נחוצים יש לכל אחד מאתנו. —

— — — — — — — — — — — — — — —

והננו עבדיכם הנושאים בעדכם רנה ותפלה לאלוקי ציון, ישלח עזרתו מקודש ומציון יסעדכם ומעשי ידיכם יכונן, ותזכו לחזות בשוב ד׳ שבות ציון, אמן.

(שלש חתימות).

דען 20-טען אקטיאב 1885
כפר אנעשט.

364.

מאת רש״י פין לר׳ שמואל מוהיליבר *).

כבוד ידיד נפשי הרב הגאון החכם השלם
וכו׳ מוהר״ר שמואל מהיליבער אב״ד
דק״ק ביאלאסטאק נ״י. יהי שלום בחילו.

את יקרתו בתשובה על מכתבי אל כבוד גאונו בדבר הצירקולאר קבלתי, וכן באה לידי תשובת החברים הנכבדים אשר בביאלאסטאק, והנני לאמר לכ״מ, כי לא עלה על דעתי רגע אחד להטיל ספק בישרת לב חברינו אלה ובכונתם הרצויה לטובת הענין בכלל. אבל לא על הכונה דנתי דינם, כי אם על המעשה אשר עשו לשלוח דברם במכתב גלוי לכל החבורות בכל המקומות שהם שם, דברים מכונים לתת דופי בסדרי ההנהגה הנוכחית, והנני מוסיף להצדיקם כי לא שמו על לב שדבריהם יעשו רושם גדול על הליכות הגביה ושלוח הכספים אל הקופה בטרם יתוקנו תקנות טובות בההנהגה הנוכחית. אולם מה שנוכחתי לדעת, כי כמעט יצא דבר הצירקולאר שלהם בעולם, חדלו המתנדבים להביא נדבותיהם ופסקו העומדים בראשי החבורות לשלוח את המאוסף בידם אל מקום המיועד, נשבר לבי בקרבי בראותי את הרעה הנשקפת אל כלל הענין הקדוש לנו, ואני קורא על חברינו הנכבדים מביאלאסטאק את המקרא „אל תצדק הרבה״. אי לזאת באתי הפעם לבקשם בשם הענין הקדוש לנו ואשר עמלתם בו עמל רב זה ימים הרבה עד שכמעט הנכם הראשונים ביסודו, שלא תהיו חלילה הראשונים בהריסותו, ועליכם המצוה והחובה לכלכל דבריכם בדעת ובהשכל לכתוב אגרת שניה גלוי לכל המקומות, אשר שלחתם שם את המכתב הראשון, ולבאר דבריכם, כי לא היתה כונתכם לגעת בכבוד אנשי הועד שבווארשא ולהטיל ספק באמונת לבם, כי אם להציע הצעת עצתכם לתקן תקנות חדשות בסדרי ההנהגה לעתיד לבוא, וכהיום אשר נכבדי החברים נכונים להגיש בקשתם לפני הרוממות לקיים ולאשר חברת מזכרת משה, ולהיות שקרוב הדבר שיתאספו החברים אספה גדולה באחד המקומות אשר שם ישאו ויתנו בתקוני ההנהגה בכלל ובפרט, מן הראוי לכל העומדים בראשי החבורות לשקוד בשקידה יתרה להרבות מסת הנדבות כפי האפשר ולשלוח את כל הכספים אל הועד שבווארשא, עד אשר יצא דבר מפי האספה העתידה להיות בקרוב אחרי הודע תשובת הרוממות, באיזה אופן יתוקנו התקונים הנדרשים לחזוק הענין לצאת ידי חובת כל הטענות הצודקות שיש לטעון על ההנהגה הזמנית [1].

אכפיל בקשתי לשים לב אל דברי המעטים האלה היוצאים מקירות לבי ולשקול במאזני השכל והמתינות את הצעתי לטובת הענין בכלל, ותדעו נאמנה כי לא מנשיאת פנים לחברינו בווארשא אני מדבר כי אם מאשר יקר וקדוש הרעיון הזה בעיני ומאשר אני דואג ומפחד שלא יהורס חלילה ושלא נהיה ללעג ולקלס בעיני משנאינו ומתנגדינו.

אני אני המדבר בצדקה ומתפלל בשלום ירושלים כי ישליו אוהביה

מוקירו ומכבדו כרום ערכו אוהבו
וידידו באמת
שמואל יוסף פין.

*) הנומרים 364/65 הם מארכיונו של רש״י פין.

[1]) ואמנם בסוף אד״ר שלח הרב מוהיליבר צירקולר מעין זה לכל האגודות. עי׳ להלן.

365.

מאת ר׳ שמואל מוהיליבר לרש״י פין.

ב״ה. ו׳ עש״ק כ״ח מר חשון תרמ״ו.

כבוד ידי״נ הרה״ג המפורסם חכם הכולל
מ׳ שמואל יוסף פין נ״י רב שלום וברכה.

יקרת מכתבו מן כ״ז דנא קבלתי, והנה לולא את פני כבודו—כי רב הוא אצלי, ואהבתינו העזה — אני נושא, לא הייתי משיבו, כי לא רציתי לגלות את פצעי לבבי לפני שום איש יהיה מי שיהיה, וגם ראשי האגודה מביאלאסטאק כשיצאו במלחמת מצוה וחובה נגד תעתועי השכיר-יום המזכיר בווארשא, אשר ע״י מעשיו הנמהרים ופעולותיו הנבערות כמעט נהרס כל הבנין אשר עמלנו בו זה שנים, בקשתי אותם שלא לשלוח מכתב הגלוי שלהם ולעכבו עוד ימים מספר עד אשר תהי׳ בחירה חדשה ואסיפה, אבל הם לא שמעו לדברי ולא רצו להמתין עד אחר האסיפה, וכעת אני רואה כי צדקו ממני כי המזכיר מצא לו ענין חדש לענות בו, והוא להמתין עב האסיפה עד השגת הרשיון, ומאשר השגת הרשיון הוא לדעתי כמעט מהנמנעות

(מקום אתי בפה לגלות לכבודו הרם את דעתי כי בקשת הרשיון בעת הזאת היא סכנה גדולה לפתרון שאלת היהודים, אשר תפתח בקרוב מחדש), א"כ איפא לא תצא האסיפה לאור, וא"כ יפה עשו אגודת ביאלא-סטאק ששלחו מכתב הגלוי שלהם בעתו ובזמנו טרם נהרס הבנין כולו, ועוד יש תקוה לתקנו ולשכללו לשם ולתפארת. כבודו הרם מתירא שהענין הקדוש אשר אנשי ביאלאסטאק היו כמעט הראשונים ביסודו יהיו כעת חלילה הראשונים בהריסתו. הלא גדולה מזו מצאנו, משה רבינו בעצמו קיבל הלוחות ואעפ"כ הוא בעצמו — בלתי נטילת רשות מנותן התורה— שברם כשחטאו ישראל. ואף כי הם לא הרסו מאומה, ופחד כבודו הוא ללא פחד, רק כחשו לו, המזכיר אי שלוחו שהי' בווילנא, שכבר חדלו המתנדבים להביא נדבותיהם. אולי מה שהגידו לכבודו הרם כי העומדים בראשי החבורות פסקו לשלוח המאכף בידם לווארשא הוא אמת, אבל זה לא נעשה ע"י המכתב-גלוי של אגודת ביאלאסטאק רק מקודם זה זמן רג. הן כבודו יראה בהפרטי-כל, שנעשה בקאטאוויץ בחשון שנה העברה נכתב החשבון שנמצא אז בכל קופות החברה יותר משלשים אלפים רו"כ וזה הי' בכ"ב חשון תרמ"ה, אח"כ בכ"ג חשון הודיע ד"ר פינסקער, שאנשי אדעססא התנדבו סך ארבעת אלפים רו"כ, א"כ איפא כבר נמצא בהתחלת שנת תרמ"ה בקופת החברה קרוב לסך שלשים וחמשה אלפים רו"כ, וכל הכסף שנשלח עד היום לתמיכת הקאלאניסטין באה"ק הוא תשעים אלפים פראנק אשר בזה כבר נכלל שבעת אלפים וחמש מאות פראנק שהביא הרב ד"ר אדלער מלאנדאן, נמצא כל הכסף שיצא מת"י הקופה הכוללת הוא סך 33000 רו"כ— שלשים ושלשת אלפים רו"כ—וכבר הי' בידם משנה העברה יותר משלשים וארבעה אלפים רו"כ, ואנה איפה הלך כל הכסף מהחבורות הרבות למאות— כפי ד' המזכיר במכתב החוזר שלו— אשר נשלחו לשם כשנה תמימה? האין זה מופת ברור כי כבר עמדו כל החבורות מלשלוח כסף להקופה הכללית, ואם אולי שלחו איזה חבורות זה הלך על ההוצאות הרבות שהוציאו ללא תועלת. עתה יאמר נא כבודו הרם הלהנהגה כזו, אשר הרעישה תבל ומלואה בדברי הפלגות וגוזמות והצוצרות התרועה בידה להריע בכל קצות הארץ ותגעש ותרעש באזני כל כי לה קשר ויחס עם מאות אגודות, ועוד דברי התפארות כאלה, ואחר כל אלה הולידה אין ואפס, הלהנהגה כזאת יקרא הנהגה? ומי הוא מנהיגה? כי כל חברי הועד הלא לא ידעו דבר מההנהגה. הן ה' ויסאצקי כשנסע מאה"ק הניח שם לסופר את ה' רוקח ולמשגיח את ה' מייעראוויץ, שניהם בשכר מלא, והנה חובת הסופר הוא בלי ספק להודיע לכה"פ פעם א' בשבוע מצב הקאלאניסטים והחדשות הנעשה שם, ובלי ספק הסופר ממלא פקודתו. ועתה האם לא חובת המזכיר הוא להעתיק מכתבו בכל פעם העתקה- נאמנת אות באות ולשלחו לחברי הועד דכולל למען ידעו גם הם מכל הנעשה. והנה אנכי לא ראיתי שום מכתב ואין אתי יודע עד מה, מה יעשו שמה, ומדוע יתנו להם שכר? וכפי אשר אדמה, גם יתר החברים או לכה"פ רובם לא ידעו מאומה מכל הנעשה. הלזה ועד יקרא? ונתקיים עלינו „תעלולים ימשלו בו".—והנה לדבר בפרטות אודות המזכיר אין זה כבודי, וכמדומה לי שאך למותר הוא, כי גם כבודו הרם יודע אותו, בשמי, במעשיו, כו' כו', אבל הנוגע לענין הקדוש שאנו עסוקים בו ההכרח לכתוב, והוא כי מחמת שהוא לקח לו קרנים לעמוד בראש ההנהגה, והוא חותם על כל המכתבים, נבדלו ונתרחקו כל ישרי לב נכבדי העיר ווארשא מלהתערב באגודתם, והמתנגדים לח"צ בווארשא רבו למאוד רק בשבילו, ובקיץ העבר היתה מיועדת אגודת ווארשא ליפול למשואות נצח, לולא נקראתי מנכבדי האגודה לבוא שמה ויגעתי איזה ימים עד אשר עלה בידי לעשות שלום, ועדיין הוא שלום קטיעא ולא אדע אם יתקיים לאורך ימים. כן הרבה עיירות נבדלו בפני עצמם זה כמה, הכל מחמתו, ובדרך כלל הענין פוחת והולך, רצוני הכנסת הועד, ואם חלילה ימשוך הדבר עוד איזה חדשים במצב כזה, יהרס הועד עד היסוד, ואז יהי' מעות לא יוכל ליתקן עוד—וכמה מכתבים השגתי מקורלאנד, מואלין, מסלוצק, מדיסנא ועוד, הצועקים ככרוכיא על השם רע שיצא על ההנהגה הווארשאוית, ואנכי יגעתי להבינם כי לא נכונים הדברים אשר שמעו, אבל לכל יש קץ. ע"כ איפא על איש נעלה ונכבד, אוהב עמו וארצו באמת, חכם ונבון דבר ככבודו לראות לתקן הדבר בהקדם היותר אפשרי. הנה גליתי לפניו רק מעט מזעיר מפצעי לבבי בהענין הקדוש הזה אשר רבות עמלתי ויגעתי בו בגופי ובממוני וקויתי לעשות ענבים ויעש באושים. וכמאמר חז"ל דאגה בלב איש ישיחנה לאחרים, ואקוה כי מעתה ידין כבודו הרם את נכבדי אגודת ביאלאסטאק לכף זכות כי מרוב שיחם וכעסם דברו ולטובת הענין, וגם כבודו הרם יתאמץ להרים הענין הקדוש, אשר לא יעמדו עוד בראשו אנשים כהמזכיר, רק אנשים הראויים לזה באמת. והנני ידידו הדו"ש באה"ר, מוקירו ומכבדו

שמואל בהרב מוהרי"ל **מאהליווער.**

.366

מכתב־חוזר מאת המרכז בווארשה להאגודות.

בשם ה׳ השוכן בציון!
כסלו תרמ"ו.

ספר זכרון

ח״ש *).

אין ישראל נגאלים עד שיהיו לאגודה אחת (תנחומא נצבים).

לא מצאנו מקום שנקרא ישראל ציון אלא זה „ולאמר לציון עמי אתה" (ירושלמי שקלים).

עבד אדמתו ישבע לחם. אם עושה אדם עצמו עבד לאדמה ישבע לחם, ואם לאו לא ישבע לחם (סנהדרין י״ח ע״ב).

אחים יקרים, חברים תמימי דעים!

לפני קרבנו אל המלאכה הרבה להציע לפניכם את פרשת המעשים בשנת הפעולה הראשונה ליסוד „מזכרת משה", אמרנו לשנות לפני קוראינו פרק אחד מקורות התנועה והשתלשלות הדעה של האחדות בתקופת הימים לפני אספת ראשי כנסיות לחו"צ בקאט[וביץ]. את זאת מצאנו לנכון לעשות על פי חפץ רבים מאחינו, ביחוד בני חו"ל אשר זה מעט שבאי בבריתנו ודורשים בצדק שספר הזכרון השנתי הזה יכלכל בקרבו תשובה שלמה על המון שאלות המתרוצצות בלבות חו"צ הנאמנים ודברי זכרון לפרשה גדולה ונכבדה בספר תולדות יעקב אשר בארצות הצפון. עפי"ז הננו מעבירים בסקירה אחת את תולדות רעיון ההתאחדות, התגברותו והליכתו מחיל אל חיל עד היותו להגיון לב אלפי חובבי ציון הנאמנים וחותם האחדות הלאומית שאליה ישאו נפשם כל טובי האומה ומשכיליה באמונה, וחפץ אחינו אלה הננו למלאות עד מקום שידנו מגעת.

— — — — — — — — — — — — —

העיקר הגדול אשר אותו שמו להם ראשי ההנהגה הנוכחית עוד עדן ועדנים לפני צאת ההתאחדות לפעולת ידים, הוא לתקוע יתד להאחדות הלאומית במקום נאמן על הררי ציון ערש אמונתנו ואומתנו, למצוא בית מנוס לנדחי עמנו ומקום מקלט להיהדות הנאמנה על פי חוקי חיים ודרכי נועם של תוה"ק בעבודה ויגיע כפים עם נועם המדות המתוקנות אשר בלעדיהן לא יקום גוי על האדמה ולא תכון עמדתו בארצות החיים. מקרים ממקרים שונים שאין פה המקום לבארם הביאו את הדעה אל לבות טובי חו"צ, שעתה באה העת לזרוע זרע ישרון על אדמת הקודש לצמיחת קרן אורה אל בית ישראל ועריכת נר להכנסיה ע"י אהבת העבודה ויגיע כפים בזעת אפים על נחלת יהודה בימים מקדם, שבנין הארץ יהיה לנקודה מאחדת ומיחדת את כל עם מפוזר ומפורד ברוח ובגשם, פזור מקומי ומוסרי, וממנו יתד ואבן פנה גם לבנין בית ישראל ההרוס, לגאולת ארצנו, פדות נפשנו והתחדשות רוח נכון בקרבנו...

הרעיון היסודי הזה היה והוה וצריך להיות, לפי דעתנו, נר לכל פעולת העוסקים במצות הישוב לשמה, ואם כה נעשה, אז בעזרת אביר יעקב נתגבר על כל המפריעים והמכשולים מבית ומחוץ ונעשה ונצליח.

הדעה הזאת מצאה לה מסלות בלב אחדים מהמתעסקים בההנהגה היום לפני שנתים ימים בחודש אלול תרמ"ג, ובמשך ימי מספר באו בכתובים וקשר הדעות עם טובי חו"צ הקרובים אליהם רבי הפעלים בערי התהלה ווילנא וביאליסטאק וכו׳ וביחוד עם אחינו העסקנים בחו"ל כהרב ר׳ ליב דקטר סלבנדי ובני בריתנו על גבול ארצנו. נחיצות אספה כללית ואחדות הכחות יצאה לראשונה מפי ראש ההנהגה הנוכחית; לא עברו ירחים אחדים והצעד הראשון לזה נעשה ע"י הלבשת הרעיון באור פני משה, שהמטרה העקרית לא היתה הבאת פירות לצורך הישוב, כי אם לעשות כונים להדעה, למצוא את חו"צ בכל מקומות תחנותם. ימי החורף תרמ"ד היו ימי בכירי רעיון האחדות. בני ציון בפולטאווא וחו"צ במינסק, חארקאוו וראסטאוו, החברים רבי העליליה במאסקוי וכו׳ וכו׳, קראו לפעולה ואחדות, אך עוד רבה העבידה מאז ועד היום להבין דעת את טוב הפעולה הכללית והמכוונת לתכליתה לאחינו, אשר מאז ומעולם המה למודים לצאת פרצים איש נגדו וגבר במסלתו. ההצעה לחלק הכבוד הראוי לזקן האומה ביום חג יובלו בהמון ואורח קולקטיווי היתה דבר בעתו והועילה הרבה להתקרבות הדעות והלבבות, וכפי ידיעתנו נתנה יד להתיסדות האגידות הנכבדות בריגא ובקאוונא ובריסק ועוד ועוד. אחרית המעשים האלה גלויה וידועה, הקריאה לאספה כללית נתקבלה בחבה מראשי כנסיות לחו"צ; דבר ההתאחדות קם ויהי בסוף חודש מרחשון, והפעולה המסודרת החלה מתחלת טבת.

אחרי העבירנו בסקירה אחת את תולדת ההתאחדות עד שנת פעולתנו, הננו לשום לפני חברינו את פעולות ההנהגה הזמנית מאספת קאט. עד היום הזה, והננו לפתוח במה שסימנו בספר הזכרון ח"א. ובכדי שלא לערבב את הקורא, הננו לסדר את חשבונו של עולם הישוב לפרקים המבארים: א) המלאכות, מטרתה ומעבדה, אחרית פעולתה ותוצאותיה לדבר הישוב; ב) שימת עין על התפתחות האחדות והתפשטות הרעיון; ג) מצב הקופה, ערך ההכנסה וההוצאה (בידזשעט)

*) ראשי תיבות: „חשבון—או חלק—שני"; החשבון—או החלק—הראשון הוא הנדפס לעיל נומר 249.

עם הערות והארות בהחשבון הכללי; ד) סדור ההנהגה; ה) ע"ד השגת הרשיון; ו) גלוי דעת ע"ד ההצעות השונות וביחוד על אודות הפצת הדעה ואורח הקולו־ניזציה ע"י מטעי כרמים; ז) אופן הפעולה הנחוץ לקיום הענין בארץ ובחוץ לארץ; ח) ידיעות כלליות; ט) תוכן עלילות ההנהגה בכל תקופות השנה; י) השקפה כללית ואחרית דבר.

פרק א

המלאכות, מטרתה ומעבדה, אחרית פעולתה ותוצאותיה לדבר הישוב

מלאכות אחינו היקר וציר נאמן לשולחיו רק"ז וויסאצקי נ"י עלתה על שפת לשון רוב מה"ע לבני ישראל ומוצאיה ומבואיה כמעט גלויים וידועים לכל קהל חו"צ, ואנחנו לרגל מלאכתנו נעבירה פה רק ראשי פרקים מהמפעל הגדול הזה שהיה לתל שכל פיות חו"צ פונים אליו.

שלשה חדשים רצופים עברו לחו"צ בחליפות מכתבים ותלגרמות במציאת תשובה נכונה על שאלת: את מי נשלח ומי ילך לנו? עד שקם חבר הועד המרכזי מאגודת מאסקוי רבת הפעלים ויאמר: הנני, שלחוני! בימים הראשונים לחודש ניסן יצא אחינו היקר מביתו וכשני שבועות עשה בדרך להמתיק סוד ולטכס עצה עם טובי חו"צ ע"ד פעולתו ודרכו בקודש. ביום ערב פסח בא לקושטא. שלשה שבועות ישב בקמ"ר תוגרמה, בקש ומצא נתיבותיו בבתי אחינו בני העליה הנכנסים לפני ולפנים ויעשה הצעדים הראשונים להמתקת הדינים ויציאת ידי חובתם של העולים אל הרשות התוגרמית. ביפו כבר מצא את הכהן הגדול מאחיו, הגאון רבי נפתלי דוקטור אדלער שליט"א, ממלא מקום אביו הגאון ברבנות לונדון והמדינות. דברי פי איש התהלה הזה היו לו למנוחה, כי הרים תרומת הכסף הנתן על ידו סך 3000 רו"כ מקופת נדיבי עמים אל בני עם אלקי אברהם, ועת העבודה ובקורת המעשים שנהיו וההוים עתה החלה. נשים נא עין על מצב הענינים שמצא צירנו ברגע פעולתו הראשונה.

שלש הנה הקולוניות הנזונות ומתפרנסות מחסד חו"צ: „פתח־תקוה", „גדרה" ו„יסוד המעלה". שתים הראשונות בקרבת יפו והשלישית בגליל העליון אצל צפת והקולוניות זכרון יעקב (?) וראש פנה. מושב „פתח־תקוה" משתרע על כבר ארץ גדול מאד לערך המשפחות היושבות עליו שלשים וחמש במספר; אדמת המושב שמנה מאד ופוריה, אך מפני שמנותה וליחות האויר המעלה אדים מן הארץ שאינה מיושבת כל צרכה תשרור שם קדחת קלה (?) לאחרית ימי הקיץ לעת תגברת החום. המיסדים הראשונים היו ירושלמים, אשר חיש מהרה עזבו אדמתם וישובו העירה. המושב השמם מאין אדם חזר ונתיסד ע"י יוצאי ארצנו בשנת תרמ"ב, ולבעבור הזהר מחמת הקדחת, נועצו המתנחלים לבנות להם מקום מישב הרחק מאדמתם במהלך שעה וחצי בהכפר אמלעביש על כברת ארץ קטנה במדת ששים דונם או חמש דעסיאטין; חפרו באר בגובה ההר וישקיעו הון עתק בבנין ובבטן האדמה, ובאשר שבתיהם רחוקים מאחוזתם וההליכה והחזרה מבלות עתותי העבודה נמנו וגמרו אחדים לקנות ככר ארץ בקרבת מקום המושב החדש, ולא ידעו להזהר ויקנו קרקע שחיבות הממשלה ממסים וארנוניות רובצות עליה ויניחו כספם בענין רע ולארצם לא היתה גאולה עד היום. עוד מכשול גדול היה לבני פ"ת מערבוב הגבולים בינם ובין הערבים המשתמשים עמם בערבוביא, דבר המביא, כמובן, לידי קטטות המישכות עליהן חרון־אף של בעלי הרשות ויושבי הארץ לפנים. גם נמצאו ביניהם אלה **המחכירים שדותיהם ומעשיהם נעשים ע"י אחרים.** אלה הם מעטים מהרבה המכשולים שהמלאכות היתה צריכה ליישרם ולהסירם מעל דרך הישוב.

המושב „גדרה" הוא ביפה נוף, אוירו טוב ומבריא את הגוף, גם הארץ פוריה ומסוגלת להתבואות ונטיעת כרמים וגנים; אך הוא שמם מאין בית לשבת. להרשיון על בנין בתים כבר כלו לו חדשיו עוד בשנה העברה ואבד זכותו וצריך להחליפו באחר וזה קשור עם עבודה רבה ויגיעה גדולה. המושב הזה מכיל בשטחו כשלש מאות דעסיאטין, ומאה וששים או יותר מזה הוא רכוש המוכרת ויתר חלקי האדמה נמכרו לאנשים פרטיים, אשר אחדים מהם, וביחוד הנדיב הנודע לתהלה בקהל „חובבי ציון" ה' קאפלאן מסקאפין, הודיע חפצם והקדישו גם חלקים למוכרת בתנאי ידוע [2]. עד בוא צירנו לאה"ק וגם בעת צאתו משם עדיין לא היה רשות לבנין הבתים על פי נימוסי המלכות וחוקי המדינה שאחינו באים להתישב שם.

המושב „יסוד המעלה" משתרע על כר נרחב כשתי מאות דעסיאטין ויותר בקרן בן שמן, הארץ כולה משקה והאויר זך ונקי (?), והעובד אדמת הארץ הברוכה הזאת ישבע לחם ויראה שכר טוב בעמלו. אך גם פה היתה אי־הידיעה לפח ולמוקש לאחינו העולים בני מעזעריטש אשר במדינת פולין. הקרקע נקנתה מהם בכסף מלא, שמונת אלפים רו"כ במזומנים, מאת איש יהודי ספרדי, אך לא השכילו לקחת ספר המקנה עפ"י הגימוס ויסתפקו בקניינים כתובים עברית. בני „יסוד המעלה" המה עבדי תוגרמה כדין וכהלכה והמוכר הוא איש זר עפ"י החוק, ובכן אין כל חשש ערעור מצד ממשלת הארץ החפצה ביציאת נכסים מידי זרים לעבדי ממלכתה, ובכל זאת הבין המוכר להקיפם ראש ותלאה ע"י קנוניות וערמומיות ובעד כתיבת הנחלה

[2]) מהו התנאי הזה אין אנו יודעים.

בערכאות דרש הון עצום. ובבוא אחינו אלה לבנות בתים והנה — מתלאה! כי לא נתנה להם הרשות המקומית לבנות בתים, ובצדק, מפני שאין לך מדינה אחת שיהיה אדם רשאי לבנות בית על קרקע שאינה שייכה להבונים. כאלה וכאלה רבו המכשולים, הקלקולים והעוותים שרובם באו רק מחסרון ידיעה את חוקי הארץ שהם באים אליה, מהעדר ישוב הדעת לפני הפעולה, ממכשול-לב בשגגה העולה זדון של אחדים אשר אחינו הנ"ל הפקידו טובם בידם, והעיקר מחסרון ועד הפועל מאנשי מעשה ובעלי נסיון. למותר נחשוב להעיר על הרעה הגדולה היוצאת להישוב, אם העולים הראשונים מעמידים את עצמם על קו הניגוד אל חוקי הארץ ונימוסיה ונכנסים בתגרה ומחלוקת עם תושבי הארץ מעולם.

המכשלה הגדולה בפ"ת היתה אז ומקצתה גם עתה, שחלק גדול מן האדמה מקנת כסף אחינו נעבדת ע"י הערביים, הגבולים מעורבים ועוד לא באו לכלל כבוש וחלוק; ישנם גם אחינו המחכירים את שדותיהם ומלאכתם נעשית ע"י זרים. לולא סאת התלאות של צירנו היקר מראשית ימי בואו שמה, רבו המושכים אותו איש לעבר פניו כפי הליכות חפציהם (אינטע-רעססענ-פאליטיק) והנטיות השונות בין אחינו יושבי אה"ק. אחינו קוראי הדברים האלה יודעים את כל הקורות את אחינו וצירנו באה"ק, את יסוד ועד הפועל בשתי מחלקותיו ושביתת פעולתו עוד לפני פתיחת שעריו, והמשפט לכם הוא. אך עלינו להעיר שמכל האמור למעלה נראה בעליל שהתנאים הנחוצים והנכבדים להמקבלים עליהם העבודה הכבודה והכבדה להוציא לפעולת ידים החלטות חו"צ המה: א) שיהיו אנשי אמונה ואינם תלוים בדעת אחרים; ב) אוהבי רעיון הישוב וחפצים ביקרו, אנשי מעשה בדיני ממונות והלכות מדינה וחכמים בעלי נסיון; ג) קרובים לאדוני הארץ ונשואי פנים במערכות הרשות המקומית; ד) בעלי סבלנות לשאת טרחם ומשאם של הקולוניס-טים וקרובים להם לדעת מחסורם בכל עת ועונה, ולהחיש לרוחתם ולתשועתם; ה) שיהיו משגיחים בעינא פקיחא על הקולוניסטים, שיהיה השם הזה ראוי להם בעבדם את האדמה בידיהם כפי האפשרות ולרגלי המלאכה וההתרגלות; ו) והאחרון הכביד, שיהיו לעינים ומורי דרך הישוב להעולים החדשים היום, שרובם הנם בעלי מלאכה ועבודה ועושים מעשיהם בדעת נפש. להם יוכל הועד הפועל להיות לתשועת-עולמים לא בחיל ולא בכח כי אם בכלכלת מעשיהם ברוח משפט והארת עיניהם על צעדיהם הראשונים; ואחרי כל אלה שהועד הפועל יקבל אחריות על פעולתו לפני כל קהל ישראל. זאת ראה אחינו וצירנו היקר ובפנותו הנה והנה ראה כי אין איש אשר ימצאו בו כל התנאים שהזכרנו ואף רובם [3], מלבד הגביר היקר ה' מויאל נ"י אשר גם הנדיב והעמוד התוך להישוב שם בו מבטחו, שבו נמצאו רובי התכונות המבוארות למעלה ועליו גם באה הסכמת דעת הקהל באה"ק. האיש הנעלה הזה התעשת לבקשת צירנו היקר לקבל על עצמו את המשרה הכבדה הזאת, ולבל תקשה עליו העבודה ולא יכבד עליו לפנות מעסקיו הפרטיים ועוד יותר מפני ההסכמה להספיק להקולו-ניסטים את הנחוץ להם לעבודה ופרנסה בצרכים ולא בכסף מזומן, שלזה נחוץ מנהל ומפרנס יודע דרכי הכלכלה בבית ובשדה,—שמנו אז עינינו בהנכבד ה' סטאריוואלסקי נ"י, איש יקר ועובד אדמה בידיו מנעוריו, יודע את עבודת האדמה ידיעה אייראפית והוא מומחה לאותו דבר מימי עמדו בראש הקולוניה לאחב"י בקרבת ראזינוי. את האיש הזה יעדנו לעמוד לימין הגביר ה' מויאל נ"י ביחד עם הסופר והמזכיר. לדאבון נפשנו לא עלתה ביד האיש הזה להפיק זממו ולנסוע לאה"ק עד היום, כי נעצר לרגלי ענין פרטי אשר יקוה לגמור אותו בקרוב ואז יעלה להשתקע באה"ק ולהקדיש את עצמו לטובת הישוב. בין כה וכה וה' מויאל לא שקט במכונו ויחל לעבוד את עבודתו הקדושה ברוב אונים. נשים נא עין על מפעלותיו בהעת הקצרה, מראשית מנחם אב ש"ע עד חצי תשרי ש"ז (קצה הגבול לידיעותינו הברורות מאה"ק): בפתח תקוה נבנו שש עשרה בתים, המושב כלו פשט צורתו הראשונה וילבש מעטה גיל תחת רוח כהה; סוסים ופרדים, כלי מחרשה וזרע השדה נקנו בעד העובדים היוצאים לפעלם בשדה ברוח נכון. כאשר חזינו מראש, כן היה. התרחבות הישוב הועילה להבראת האויר והקדחת עוד לא שלטה שם בימי הבציר בשנה זאת [4], ובשנה הבאה, כאשר עצי הקאליפטוס אשר יטעו אותם עתה יגדלו, יתהפך האויר לחיי נשמות. מלבד הזרע והמקנה וכלי המלאכה נתן לאוכלים ועושים בסכומים קצובים לעתים מזומנים. ה' מויאל עשה גם את שלו לשכך כעס וחמה מצד השלטון המקומי, ועמלו לא שב ריקם. ב„גדרה" התנחלו הבילו"יים ועוד איזה משפחות. דבר הבנין לא היה יכול לצאת לפעלו עתה מטעם האמור למעלה, אך כל הנחוץ להשגת הרשיון מהמושל בעזה, אשר בפלך הזה נמצא המושב, נעשה, אחרי אשר המציאה ההנהגה את ההרשאה על ההשתדלות מהגאון ר"ע הילדעסהיימער אשר על שמו כתובה האחוזה בערכאות. הבילו"יים והמשפחות היושבות ב„גדרה" נגשו אל עבודתם בחשק נמרץ ובלב מלא תקוה אל ימים טובים ותודה לחו"צ מחזיקיהם ומעודדיהם. ל„יסוד המעלה" שלח ה' מויאל איש עתי וששת אלפים פראנק בידו על הצרכים הראשונים

3) עי' להלן נומר 370.

4) עי' להלן נומר 370

והנחוצים ויעשה גם כל הנחוץ לשבר זרוע מעול וחומץ לכל יחרוך רמיה צידו. בכלל יקוה ה' מויאל לשום קץ לעמל הקולוניסטים ולהביאם לידי ישוב במשך החורף הזה[5]) בהוספת עוד עשרת אלפים פראנק על הסכומים ששלחנו עד היום. יתר הדברים נבאר בהגיענו לפרשת הרחבת הישוב והגדלת מעשהו.

מכל האמור נראה שהמלאכות עשתה את שלה באמונה וחרף-נפש ותמצא את הנקודה התיכונה להשתלמות הישוב והרחבתו. על השאלות שאנו שואלים כפעם בפעם מאת ה' מויאל בשם אנשים פרטים הננו מקבלים תשובות תמידות בסדרן, ואם תתאחר העת, הנה על חברינו לדעת, כי רחוק המקום מהכא להתם ומאתנו להם גורם בזה. סוף דבר: המלאכות כבשה את הדרך לפני בעלי הישוב הבאים אחריה, וזאת תהלתה ותפארתה לדור אחרון. מודים אנחנו, שיש ויש תקונים נחוצים לשעה ודורות, אך אי-השלמות לפתח כל בני התמותה רובצת, ועוד חזון למועד להשלים את פועל פעלה המלאכות, לשכללו ולכללו כחפץ כל חובבי ציון באמת ואמונה.—

[הערה]: בגמרנו את פרק המלאכות, הננו להעיר את רבים מאחינו הבאים עלינו בטענות ומענות על דברים שנעשו באה"ק לפני עדן ועדנים ודו"ד שביניהם לבין מוכריהם וקוניהם, כי אין אנו מקבלים אחריות רק על המעשים שנעשו על פי דעתנו בתשעת החדשים האחרונים, ואין לנו עסק ברו"ד שביניהם לבעלי דיניהם.—

פרק ב

שימת עין על התפתחות האחדות והתפשטות הרעיון.

מימי חה"פ, עת צאת לאור ספר הזכרון ח"ר, לא חדלנו לבוא בדברים ומו"מ עם חובבי ציון למקומותם ומושבותם. לרגל העבודה אשר לפנינו וכחותינו הקלים, לא הרפינו מהרחבת אהלי הדעה, והתפשטות חבת ארץ ישראל בכל העולם לא חדלה אף רגע. תוצאות הדבר היו: כי נספחו עוד שלשים אגודות בתור סעיפים וסניפים ל„מזכרת משה". על הגדולות והנכבדות נדבר בפרק של הידיעות הכלליות, ופה נאמר שמכל האגודות לא נמצאו רק כעשרים אשר עוד לא נרתקו להמזכרת בחבל הכסף, וגם מאלה רובן מפני שעוד לא הספיקה להן העת לאסוף בקופתן המקומית די כסף למשלוח. כל אגודה חדשה צריכה לעשות הוצאות רבות וגדולות בכדי לבצר עמדתה ולרכוש לה נפשות רבות. ועל כן, לפי דעתנו, נאמנים עלינו אחינו היקרים האלה בנדרם נדר גדול להאוהב

5) אין הדברים מתאימים כלל להאמור במכתבו של ה' מויאל, עי' לעיל נומר 349 ועי' גם להלן נומר 370.

שערי ציון, כי אחוזים ודבוקים המה לאגודת מונטיפיורי באמת ותמים ויש לחשבן לאגודות נאחדות בפועל ובפעולה. בעת כתבנו הטורים האלה באו לנו דברי ראשי החברה רבת הפעלים בהאמבורג והם מודיעים, שבאלה הימים הנם שולחים כסף התרומה להקופה הכללית, ומעירים בצדק שהתקופה הראשונה להתיסדות אגודתם הקדישו את כל ההכנסה לנתינת ידים להדעה ולרכוש לה נפשות, וחפצם הצליח בידם באופן נעלה כמו שנבאר במרוצת הדברים. בכלל, הנה האגודות האחדות הנוסדות מקרוב בחו"ל מקבלות רק שם לווי ועיקר השם האפפיציעלי שלהם הוא: „Zweigvereine des Montefiore-Verbandes" מפני שהאחדות היא אצלם דבר המובן מאליו. ברשימת האגודות ימצא אחינו איזה מהן שעברה עליהן שנה שלמה ועוד לא התאחדו בפועל. לא מצאנו לנכון למחקן מספר הזכרון בתקוה כי עוד תתעוררנה לתחיה לעתיד לבוא. בפעם הזאת חדלנו לתת תוכן (?) החברים וכסף התרומה, מפני שהנסיון הורנו, שתוכן כסף התרומה ומספר החברים הוא עולה ויורד במעלות הפעולה מצד המתעסקים ומדת ההתעוררות. בכלל נוכל להעריך את מספר החברים בארץ וחו"ל לארבע עשרה אלף וכסף התרומה התמידית יכול לעלות ליותר רב מחמשים אלף רו"כ לשנה, אם חברינו איש איש במקומו יעסוק בעבודת הקודש באמונה, ברור הכחות וקצב ומדה להתנועה נוכל לעשות רק כאשר תצא לאור הצעת אחינו בני לובלין עוד משנה העברה ואשר זכרה יבא בפרק ההצעות.—

פרק ד'[6])

סדור ההנהגה.

מספר הזכרון ח"א והפרוטוקול להאספה יודעים אחינו את אשר עלה במחשבה לפנינו ליסד את הועד המרכזי בבירת אשכנז. חבר הועד ואחינו העוסק בצרכי-הצבור של האומה הישראלית באמונה, הוויצע-פרעזידענט לבני ברית בבערלין ה' זיממעל, היה הראשון אשר נמצא לחפצנו, אף נמצאו חברים נכבדים העומדים על ידו. לדאבון לבו ולבנו פגשנו מכשולים על דרכנו זה. מכתבים למאות נכתבו, עצות רבות עשינו בנפשנו, אך בין כה וכה וימי הפורים הגיעו ואחינו זה יצא במלאכות סגל חברתנו לפאריז ולונדון. בשובו ממלאכותו החלו טרדותינו להיות תכופות ורצופות, סבות מכריחות נתנו לנו ענין אחר בפנה זאת לענות בה וההשתדלות בעד הרשיון עלתה על שלחן ההנהגה. באותה העת לקחה גם המלאכות את

6) פרק ג' הוא כולו הערות לחשבונות של ממונות, שכמובן אין עוד בהם שום ענין.

כל לבנו. עוד מעט והנה אותות סער [7]) מתחולל על ראשי אחינו הגרים באשכנז כבר נראו, ומני אז ידי אחינו היקר הנ״ל מלאות עבודה להמציא פדות ורוחה לאחינו בני רו״פ המגורשים, כפי ידיעתנו ממכתביו ומכתבי חבריו הנכבדים. אחינו העסקן בשקידה נמרצה בעניני הישוב ה׳ מאזעס מקאטטאוויץ בקר אותנו במשך ימי הקיץ, אך המתקת הסוד לא הביאה לידי החלטה. בסוף אב ותחלת אלול באנו בדברים עם ראשי חו״צ בעיר ברעסלויא, אשר המצוינים שביניהם המה הסוחרים ה׳ בלאך וה׳ יאני, העוסקים בחכמת ישראל לשמה והד״ר ראזין מורה בבית מדרש הרבנים ועוד אחרים רבים ונכבדים. מחליפות־המכתבים בין ראש ההנהגה ובינינו עם החברים הנזכרים באנו לידי ההצעה הזאת: א) מצד אחד נחוץ שהמזכרת תהי׳ כללית ולאומית וחותם תכנית האחדות וההתקשרות של כל חלקי האומה. ב) מצד השני ישנם מפריעים מבדילים בינינו ובין אחינו המערבים, מונעים שאין בידם וידנו להרחיקם. ע״כ טוב יהיה לקבוע שני מרכזים־מקבילים (פאראלעלל־צענטרום): מזרחי ומערבי. הראשון במקום רוב מנין ובנין לחו״צ עתה והשני בעיר גדולה באחת מארצות המערב, אם בברעסלויא הסמוכה ונראית לנו, או בהאמבורג, מקום התפתחות התנועה עתה ברוב אונים, או בוויען ובערלין. אחינו המערבים מודים שרוב מנין ובנין חו״צ וגם הקולוניסטים הם מקרבנו ואין איש יודע מחסורם וצרכיהם המרובים כמונו, ועיכ מכירים הם צדקת המשפט שהמרכז המערבי מחויב לעמוד בקשר של קיימא עם אחיו המזרחי, להיות המליץ בינו ובין אחינו ביתר ארצות פזוריהם, להעתיק את דברינו כפעם בפעם ולהרחיבם במשכנות יעקב אשר בארצות המערב. את כספיהם יוכלו לאסוף בידי הגזבר הנאמן עליהם (הננו מוצאים לנחוץ להעיר, כי רוח אחינו אלה נאמן אתנו גם בדבר הכספים ומניעת המשלוח מצד איזה מהם היא רק בשביל סבות חיצוניות שאינן ענין כלל להאחדות והאמונה בההנהגה), ובלבד שיקבלו עליהם לשלוח תרומתם לראש הועד הפועל שלנו. שם על אדמת הקודש נפגוש איש את אחיו ושם יתכללו ויתאחדו כחות כל טובי האומה בלב אחד, ברעיון ופעולה, מחשבה ומעשה. הצעה כזאת תוכל להתקיים עתה ולאחר זמן באין כל מפריע ומונע. הקשר המוסרי הזה יועיל הרבה גם לנו. יסוד מרכז כזה בחו״ל נכבד לנו גם בעת שנצא לגמרי מידי פעולה סמויה מן העין, אך אופן קביעות מרכז כזה והמקום המסוגל לזה ביותר הוא דבר הצריך תלמוד ועיון גדול. אמנם בעוד אנחנו עושים הנה והנה, והנה קץ שנת ההנהגה קרבה לבוא וקפצה עלינו רוגז של דאגות אחרות לקיום האגודה הכללית ותחיתה עתה ולאחר זמן...

[7]) בימים ההם החל גרוש יהודי רוסיה ופולין מגרמניה.

פרק ה

ע״ד השגת הרשיון.

כאמור למעלה, עלתה שאלת ההשתדלות על שולחן ההנהגה בפרק אחד עם צאת המלאכות לאה״ק. הדבר הזה נתקבל לעיקר גדול גם בסוד האספה בקאט. חובבי ציון הנאמנים יראים המה, ככל בני בית ישראל הישרים בלבותם, את ה׳ ומלך, אזרחים נאמנים הם ומקום יש בלבם להכיל את האהבה למסורת אבות ואל הארץ ערש אומתנו ואמונתנו עם האהבה לארץ מולדת. בעת ההיא הגיעו לנו מכתבים בדברי אמת ושלום מהרב הגביר האדיר והנאור האדון ל. ראזענטאל ואחינו הרב בעל „המליץ״ נ״י ויעוררו אותנו לגשת אל מעשה ההשתדלות, אף שלחו לנו תכנית — פראיעקט — תקנות עם נוסחת־בקשה אל שר הפנים ומכתב־גלוי לתת יד לפעלם חתום בשמות חמשת החברים הנקובים בשמותם במכתב חוזר שלנו 24 № [8]). תכנית התקנות נשלחו מאתנו לכל חברי הועד וליח״ס מביני דבר. אחינו בעה״מ וראש ההנהגה עם הועד המשנה ערכו שלש תכניות. קביעות התקנות הוא דבר רב התוצאות, ואם נעשה איזה משגה, יצא מזה מכשול לכל עתידות הענין. ע״כ שלחנו שלשת הנוסחאות אל המומחים שבקרבנו, ואחרי ההגהות והתקונים שקבלנו מאיזה מהם נועדו בעיר ווילנא] חבר הועד המשנה העורך דין ה׳ יאס[ינובסקי] והחבר העורך דין הגביר ה׳ פ. לעוו[ינסון] מעה״מ, ובמושב הרב הג׳ רשי״פ והסופר החכם ה׳ ל. ל[בנדה] באו ארבעת המומחים האלה לכלל דעה אחת. משם נסע ה׳ לעוו. לאודיסה, וראש ההנהגה במושב חברים יודעי דבר צרפו ולבנו את התקנות אשר קבלו עתה רובי אגודותינו, והיא התכנית שנתקבלה מאתנו לשומה לפני הרוממות, לאשרה ולקיימה. בהדפסת התכנית עם נוסחת־הבקשה עשו אחינו בעיר המלוכה דבר גדול ופעולתנו חדלה באמת להיות סמויה מן העין. בעת ערכנו את הטורים האלה עוד לא ניכל לשלוח לכם נוסחת ההרשאה ונקוה לשלחנה ביחד עם ספר הזכרון או מעט אחרי כן [9]), כי הדבר הזה אינו תלוי בנו. בקביעות התקנות שמנו לנגד עינינו דברי חז״ל לאמר רק דבר הנשמע ושלא לתפוש מרובה. וה׳ יעזור את אחינו בעה״מ על דבר כבוד שמו להכשיר ולכלל את פעולתנו ושמם יכתב לתהלה בספר תולדות בית יעקב אשר בארצות הצפון.

[8]) עי׳ לעיל נומר 362 עמ׳ 641.

[9]) עי׳ להלן נומר 374.

פרק ו

גלוי דעת ע״ד ההצעות השונות וביחוד על אודות הפצת הדעה וארח הקולוניזציה ע״י מטע הכרמים.

הצעות רבות ונכבדות באו אלינו במשך העת. ביניהן ישנן רבות שעוד לא הגיע התור להוציאן לפעלן, אחדות שיש לדון על חלקי המחייב והסותר אשר בהן, ואחדות ראויות היו באמת להביאן לכלל מעשה, אך הטרדות האחרות עצרו בעדנו מהציען עד היום לפני החברים, והננו לפרוט אותן בזה אחת אחת.

א) אחינו הלובלינים הציעו בראשית ימי ההתיסדות, כי האגודה הכללית תוציא לאור כתבי״ התמנות (נאָמינאַציאָנען) ערוך על פי חוקי היופי והנעימות, והיה לקוויטאַריום כללי בידי ההנהגה לחלקו בין ענפי המוכרת. הכרטיסים האלה יהיו מסומנים במספרים ידועים, והחבר אשר יחדל מתת ידו להאגודה במקומו, ישיב את כרטיסו לראש הועד המקומי ומשם לההנהגה. המעשה הזה היה מועיל הרבה לבירור המספרים וידיעת תוכן הפעולה בכל עת ושעה עם ההערכה הנאמנה אל עלית וירדת התנועה בתקופות שונות. דבר זה הוא נהוג אצל כל האגודות המתוקנות. ההצעה הזאת מצאנו לטובה ונכונה מאד. אפס כי במשך השנה החולפת עוד לא באה העת להוציאה לפועל כפים, ועתה תבוא כאשר נשיג מאויינו כאמור בסהז״כ הנוכחי פרק ה׳ ובכלל כאשר תלבש ההנהגה צורה קימת ותמידית.

ב) רבים מחברינו הרבו לדבר על הטוב הצפון לעתידות הרעיון מדרשנים בעלי שפה לנאמנים. הננו מודים כי רב כח המגידים להעיר ולעורר את אהבת ציון וחבת ירושלים בלב בניה, וישנם ביניהם חכמים מופלאים, יראי ה׳ ומסורים בנפשם ומאודם אל הדעה הנשגבה בלי כל פניה ונטיה חיצונית. אך דבר ידוע הוא כי חן כל דרשן על מקומו וסביבותיו, מגיד אחד לא יספיק למלא משלחתו בכל רחבי ארצנו, ונחוץ איפוא לשלוח לכה״פ חמשה או ששה, ובמשך שנת פעולתנו השתרגו עלו עלינו הוצאות רבות ונחוצות כן לפקוח נפשות הקולוניסטים וכן להקמת הבנין ויסודו, ואיך יכולנו לעשות הוצאה גדולה כזאת? עוד זאת נחוץ לדעת, כי ההנהגה בין שתהיה זמנית או תמידית, בשנים או בועד אחד, לא תוכל לשבור חוקה ולשפוך את רוחה על כל חו״צ למושבותיהם לעריהם. הפצת הדעה היא דבר התלוי ברוח המקום ויושביו, ואין אנו אדונים לאמר לאחינו: כזאת וכזאת תעשו! דבר המגידים אם יצא מהועד המרכזי ימשוך אחריו קלקולים באמת, כי אם תחדל ההנהגה להעניק מטובה את המגיד, הלא אז, אם רוח אחרת אתו, ישתמש בכלי־זינו לחתור תחת הענין או המתעסקים. ע״כ הוא הדבר אשר דברנו במכתב חוזר הכללי אל האגודות — — — — — כי הענין הזה מסיר כולו אל חו״צ במקומות מושבותיהם, כי אין אנו מבקשים חשבונות רבים ורק את תרומת ידם אחרי נכוי ההוצאות שיעשו לפי ראות עינם לטובת התחזקות הרעיון במקומם וסביבותם. עדים עלינו כל האגודות אשר באו בדברים עמנו כי אך זאת כל חפצנו וישענו, ובדבר הרחבת הדעה ע״י תחבולות שונות אין אנו קובעים מסמרים. כן הוציאה חברת האמבורג עתה כסף תועפות על התחזקות הענין עפ״י תנאי החיים של אחינו שם, ואנחנו ברכנו אותם בשם ה׳ השוכן בציון, אם אחינו, איש איש במקומו, יקחו את דבר המגידים בידם, הנה מלבד שתקל עבודת ההנהגה, עוד יוכלו לשים עינא פקיחא על הליכות עושי דבריהם ופעולתם באמונה. ואחר כל הדברים האלה, התחזקות התנועה יותר נכבדה אצלנו מהתרחבותה, ואם החברים הנוכחים יבינו את ערך הפעולה המסודרת והמתוקנה, תתרבה דעת הישוב בכל מקום בלי רעש וסופה. בכל אופן הננו מחוים דעתנו, דעת יחידים, שאספת הכסף ע״י מגידים אי אפשר בשום אופן, והדבר הזה מוריד את קדושת הרעיון וחין ערכו בעיני העם ונותן לו צורה אחרת נגד מטרתו הראשית וחפץ המתעסקים באמת ואמונה.

ג) רבים מטובי חברינו דרשו מאתנו להדפיס ספרים מעשי ידי סופרים ידועים ולחלקם בין העם בזול או גם בחנם. הדרך הזה אמנם מקובל הוא אצל כל החברות המתוקנות, אבל גם בהאליה הזאת יש קוץ גדול. לדאבון לב כל חובב עמו וספרותו, נמצאו בעמנו סופרים שאין עטרת הספרות הולמתם; והנה בקבלנו על עצמנו להדפיס איזה קונטרס מאחד, ישכימו למחר מאה על פתחנו, ומתוך כך נעורר קנאה ותחרות, שתוצאותיהן מובנות לאחינו מעצמם. נשאר לנו איפוא להדפיס רק ספרים ממחברים מדור העבר כהג׳ ר״צ קאלישער, ר״נ פריעדלאנד נ״ע וכדומה. אך מי שיש לו מושג מטיב העסק הזה, יודע הוא שדרושה לזה עבודה יתירה אם לא נחפוץ להניח כסף התרומה על קרן הצבי, ועוד לא יכולנו לפנות לבנו אל החפץ הזה. מצדנו הננו מעירים את אחינו שיסוד בתי מקרא ועקד ספרי חכמת ישראל הוא תקון גדול להפצת הדעה כיסוד בתי תפלה ואהלי מועד לחובבי האימה וארצנו. כזאת עשינו אנחנו ורבים מאחינו והצליחו. בכלל ראוי לחו״צ להרחיב חוג פעולתם בפנת ההשרשה את האהבה הלאומית בלב בני דור יבוא ע״י אהלי תורה ותעודה ברוח אמונה צרופה והשכלה טהורה. על פי הדרך הזה דרכו גם אחינו באדעססא ויוציאו מדעה עצמם מבלי הכות לדברי הועד הראשי ספרים

ומגלות בשפת יהודית־אשכנזית בשם „המעורר" [10], ואחד ומיוחד שבחו"צ היה למכלכל את הדבר הזה ברוח משפט ודעת סופרים, כי אחת דברנו שהפצת הדעה הוא דבר המסור אל לבות החברים בכל מקומות מושבותיהם.

ד) בכל זאת ראוי להזכיר בזה את ההצעה היקרה מהחבר הנכבד הרב המשכיל ר' וואלף יעבץ מוואר־שא שתוכנה הוא: ליסד על יד הועד המרכזי ועד־ספרותי להפצת הרעיון מחכמים ידועים וסופרים נאמנים. ההצעה הזאת ערוכה בכל סעיפיה ופרטיה וראויה היא לעלות על שולחן האספה הבאה, או גם תומ"י ע"י מכתבים חוזרים, אחרי אשר תהיה למראה עיני ראש ההנהגה וימצא אותה ראויה ומתוקנת.

ה) דבר גדול יצא מפי החבר הד"ר שמעון רא־זען בווארשא לפני חצי שנה, והוא, כי יצא דבר ראשי הועד בקריאה אל נשי עמנו, אל בנות ציון היקרות, לצאת לעזרת הרעיון הנשגב וכימי צאתנו ממצרים תבוא הגאולה על ידי נשים צדקניות, אשר תהיינה לאגודה אחת בשם „יהודית", הנאה להן ולענינינו הקדוש. עוד החבר הנכבד הנ"ל מדבר, והמעשה הזה כבר יצא לפעלו ע"י אחיותינו היקרות בוויען ביסוד החבורה „מרים", כאשר נרחיב הדבור על זה בהפרק המיועד לידיעות כלליות.

ו) ההצעה האחרונה בזמן והעתידה להיות גדולה בתוצאותיה, היא הצעת האגרונום מאיראוויץ ע"ד שתילת גפנים ומטעי כרמים באה"ק במחברתו „עצה ותושיה" [11]. עוד בנסוע צירנו היקר לארה"ק הביע ראש ההנהגה נ"י את דעתו וחפצו לקחת חלק בהמפעל הזה, ואז נמצאו גם באודיסה גבירים אחדים שאמרו לתת ידם אליו. בצדק נוכל לאמר, שמיום פעולתנו בהענין הנשגב לא מצאו דברי הצעה מסלות בלבות כל חו"צ הנאמנים כדברי המחברת הזאת. יותר ממאה מכתבים מבעלי בתים בעלי יכולת, ממשופעים בעושר, מבעלי פרנסה בריוח, מונחים עתה לפנינו, וכולם פה אחד חפצים בלב ונפש להשתתף בהמפעל הזה. בכ"ז לא מצאנו לנכון למהר במעשה, כי אחרי ששמה מוכיח עליה כי היא עצה והצעה, הלא ראוי להביאה בכור הבקורת וביחוד להתבונן על המספרים, וזאת כבר עשינו בקחתנו דברים עם ראש ועד הפועל בא"י שהוא יליד הארץ ומומחה באותו דבר. נקוה כי דבריו על אודות ההצעה יהיו לנו למנוחה, אחרי כי באה עליה הסכמת בני סמכא כצירנו היקר ויודעי דבר הישוב בארה"ק. כפי ידיעתנו, נכונים אחינו באודיסה, נדיבים אחדים בעירנו ווארשא עם צירנו הרק"ז ווים.

10) עי' לעיל נומר 340.

11) הצעה זו שמשה יסוד ל„אגודת־האלף" ו„דורשי־ציון", שמתחילה תלו בהם תקוות גדולות ולבסוף לא הצליחו.

ובני מאסקוי העסקנים הגדולים, לתת ידם להמפעל ורק טרדות זמניות הניאו אותם להוציא את הענין לפעלו בקרוב. אנחנו עשינו את הצעדים הנחוצים ולולא נטרדנו בדברים אחרים, כי עתה היה בידנו להביא בספר זכרוננו גם תמונת מעשה בפנה זו. ועתה הננו קוראים לאחינו היקרים בעלי היכולת במדה מרובה, כי ימהרו ביסוד החבורה הראשונה אחרי בוא דברי ראש ועד הפועל, ואז ילך הדבר למישרים וירבה הישוב. בענינים כאלה נחוץ מאד שהראשונים יהיו בעלי יכולת במדה מרובה ורק אז יראו יתר אחינו ויאלפו אורחותם וכן יעשו. —

פרק ז

אופן הפעולה הנחוץ לקיום הענין בארץ ובחוץ לארץ.

ארבעה דברים נחוצים ליסוד וקיום הפעולה באה"ק והתחזקות הרעיון בארצות הגולה: א) ערך השווי בין היכולת והחפץ עם האחדות השלמה וההתרחקות מבלבול הדעות והמושגים; ב) ההתרחקות מתערובות חולין בטהרת הקודש; ג) פעולה נכרת ומוחשית בכל פנות הענין; ד) עבודת אדמת הקודש בידי בני ציון.

א) ערך השווי בין היכולת והחפץ כיצד? בנוהג שבעולם אדם יוצא לפעלו על שדה העבודה, המסחר וחרושת המעשה, הוא סופר ומונה את רכושו ועל פי מדת היכולת הוא מנהיג את עסקיו ומכונן את פעולתו, ואם הדין כן באיש פרטי שהוא אדון לעצמו, על אחת כמה וכמה בעובדים עבודתם לטובת הצבור הישראלי שלא אלמן הוא מדלי־מעש ומגבורי בקורת, שהם צריכים לעשות מעשיהם בידיעה נכונה כי יכלו את אשר החלו, לבל יעמדו באמצע הדרך וישלו את העם בתקוה כוזבה, לאבד האמונה בהם ובהמתעסקים. על פי הדברים האלה, מה נמלצו אמרות ראש ההנהגה באחד ממכתביו המעורר את אחיו בני ציון לחוש לעובדי אדמת הקודש, באמרו: שההנהגה נמצאת במצב אבותינו במצרים בעת שאמרו להם: „תבן לא נתן ותוכן לבנים תתנו" [12]. מי כמונו יודע כי הרחבת הישוב הוא רוח החיים באופני ההתעוררות האמתית, שבאה עתה העת באמת להגדיל כבוד ענין ע"י פעולה מוחשית, אחרי אשר בעזרת ה' הקולוניסטים הראשונים כמעט באו לכלל ישוב ולא תחסר להם רק תמיכה תקופית, ואם כן תוכל רוב ההכנסה העתידה להיות מוקדשת לקנית קרקעות ועזר וסיוע להמתנחלים בעלי אמצעים מצומצמים. אך האם אין אחינו יודעים שאין הקופה הכללית מתמלאת אלא מחוליות המזכרת הנה האגודות הפרטיות, ואיך תוכל ההנהגה לעמוד על

12) עי' „דרך לעבור גולים" 27.

המקח טרם תדע את תוכן הכספים העומדים לפקודתה? האם על יסוד איזה קול הברה מאיזה סכומים מפוזרים בכל רחבי ארץ תתאחז ההנהגה בסבך איזה עסק שלא תוכל להביאו אל מרום קצו. בפרק ההצעות לא חשבנו הצעה אחת יקרה וגדולה מכל אשר לפניה ולאחריה ונפנה לה מקום בפרק הזה כדבר חשוב הקובע ברכה לעצמו. היא ההצעה אשר יצאה לראשונה מסוכן המזכרת ר״מ מאירסזאהן לפני שלש שנים ע״ד יסוד בית מסחר להלואות על קרקעות ותוצאות האדמה. להצעה הזאת נתכוון אחד מהיודעים בטיב הישוב עפ״י תורת הנסיון ואשר כבר בא זכרה בספר הזכרון ח״א ושם אמרנו כי הענין מסור להמלאכות, והנה עתה סמך צירנו את ידו על ההצעה הזאת, ויש ידים להוציאה לפעלה ביתר שאת ועז, אחרי כי יש לנו עושה דבר בר סמכא ובעל יכולת ובעל נאמנות כראש ועד הפועל, והוא גם תושב הארץ מעולם. אין אנו מחליטים איך ובמה וגם על ידי מי נוכל להוציא את הרעיון הזה לפעלו, אך זאת נאמר, כי אחינו הדורשים בצדק „פעולה נכרת" ישימו זאת אל לבם, ובכל האופנים אם בפנה זו או בקנית קרקע צריכה ההנהגה לעשות מעשיה בכל עת בדעת נפש את מדת יכלתה, דבר שאי אפשר בפזור האמצעים, כמובן, ועל כן כל איש אשר לבו לציון באמת וצדק צריך לדגול בשם האחדות האמתית ב ר ע י ו ן ו פ ע ו ל ה, ורק אז נעשה ונצליח.

ב) התרחקות מתערובות חולין בטהרת הקודש כיצד? ענין הישוב הוא נשגב ונעלה ורעיון שלם בפני עצמו. הרעיון הזה צריך להיות חובת הגוף על כל איש ישראל מבלי נטיה פרטית וחיצונית. לדאבון נפשנו נמצאים גם בין טובי חו״צ אלה שנטיתם לאיזה קולוניסטים מכרעת אותם לצד אחד. ישנם רבים האומרים, כי חפצים המה לראות עולים אך מקרבם, מבלי להעלות על הדעת אולי אלה אשר בקרבם הם יושבים אינם מסוגלים להיות חלוצי הישוב. התערובות חפץ פרטי בענין כללי מבלה כל ענין נכבד ומחשבה יקרה. וע״כ הננו שונים את דברינו, שבדבר תמיכת הקולוניסטים הראשונים צריכים כ ל הפנים להיות שוים ובהעזר והסיוע בהושבת החדשים שההנהגה הנוכחית או הבאה אחריה תקוה לגשת אליה תומ״י, כאשר תדע את טיב המתישבים וערך יכלתם, צריכים כל אחינו לשים מבטם רק על מעלת התקוה לכלל הישוב מהעולים בלי כל פניה ונטיה פרטית.

ג) בדבר הפעולה המוחשית והנכרת בהרחבת הישוב צוה עלינו ראש ההנהגה להביא לידי בירור את המשפחות החפצות והיכולות ל ע ב ו ד ב י ד י ה ן את האדמה ועפ״י מדת האמצעים אשר בידיהם תוכל ההנהגה להיות להם לעזר וסעד וגם בעצה ותושיה לכונן דרכם אל מטרתם ע״י הועד הפועל לבל יכשלו חלילה.

ד) והכי נכבד היא ע ב ו ד ת א ד מ ת י ש ר א ל ב י ד י י ש ר א ל, לא ע״י אריסים הגונבים ושמים בכליהם, לא ע״י חוכרים מבני עם הארץ, כי אם אחב״י ב כ ב ו ד ם ו ב ע צ מ ם יקיימו גם בעצמם את הדברים, שהצבנו בראש „ספר הזכרון", דברי חכמינו נוחי נפש ש„א ם ע ו ש ה א ד ם ע צ מ ו ע ב ד ל א ד מ ה י ש ב ע ל ח ם, ו א ם ל א ו ל א י ש ב ע ל ח ם". מהכלל הזה לא תזוז ההנהגה הנוכחית, כי כתחית הארץ כן תחית העם לא תוכל להיות כי אם ע״י עבודה ופעולה ביגיעת בשר וזעת אפים וכלל אחר אין לה.

פרק ח

ידיעות כלליות.

א) בהיות אחינו היקר ה׳ זוממעל בפאריז היה דברו אל הנדיב היקר ואל המנצח על מעשה הצדקה אצלו, אחינו הנעלה רבי מיכאל ערלאנגער, כי ינסה דבר עם בחורי ישראל מחו״צ בארצות הצפון, להושיבם באחת מנחלותיו בארץ הצבי ולהבינם דעת את טיב העבודה והנטיעה עם רוח עם הארץ ותכונתה, למען אשר יהיו הם למופת ולמורי דרך להמתנחלים החדשים. מובן הדבר שנחוץ היה לשים לב ביחוד על תכונת הצעירים האלה שתהיה להישוב תקוה מהם, שיפיקו רצון איש חסדם ושהתועלת הפרטית היתה צריכה להיות בענין הזה הטפל ועתידות הישוב עיקר. אחרי רוב דברים ומו״מ נבחרו ששה צעירים שכבר מלאו חובתם, חובת הגוף, כאזרחים נאמנים לארצם; מהם נבחרו ע״י הועד הראשי באדעססא — שנים מהידועים לראש ההנהגה; מביאליסטאק—אחד, מפעטערסבורג—אחד ומווארשא ובריסק—שנים[13]. בסוף חודש מנחם אב יצאו הצעירים למקום תעודתם ובאמצע אלול הגיעו למחוז חפצם בהקולוניה „זכרון-יעקב" אשר בגליל העליון (?). בעת הזאת לא היה הדירעקטאר ווארמזער בהמושב כי נסע לפאריז ועוד לא שב לביתו עד אחר חה״ס. מובן הדבר, כי טרם יבואו הצעירים אל המנוחה ואל הנחלה תעבורנה עליהם שנות נסיון ובחינה, אך בעה״ש אחריתם תשגה מאד ויהיו לעינים לאחינו העולים וביחוד להטובים והרגילים בעבודה שביניהם. בין ששת הצעירים—אחד (מוואר.) גמר חוק למודו בהצטיינות יתירה בבית הספר לגננים בעירנו ושתי שנים עבד בגדול אילנות ונפנים, שנים (מספ״ב ואוד.) גמרו חוק למודם בבתי ספר אמצעים, וגם הנשארים המה בני תורה והשכלה

[13] עי׳ לעיל בהערה לנומר 264.

ועם זה כחם במתנם וחפץ לעבודה בלבם. בעודנו כותבים הטורים האלה הגיע לנו מכתב מהאדון ער־לאנגער בקבלה על הסך 30000 פראנק ובמרוצת הדברים יאמר על ששת הצעירים בהעתקה משפת אשכנזית: „מששת הצעירים הגיעו לי ידיעות, כי מנהלי הקולוניה שבעי־רצון מהם וכבר נגשו אל עבודתם התמידית. הנדיב היקר מצא לנכון לגלות דעתו, כי התנאי העיקרי קודם למעשה הושבת משפחות חדשות בארץ הקדושה הוא, שיהיו נמצאים להעולים אנשים יודעים את תכונת העם, את שפת הארץ ומבינים דעה בטיב העבודה ותוצאות האדמה, בכלל, אנשים שיהיו לעינים לאחיהם העולים בכל פנות שיפנו, ואך אז תעלה למעלה ההתעוררות של ישוב א"י, וזאת היא מטרת ששת הצעירים ותכליתם"... עכ"ל, מזה נראה איך היתה הזהירות בבחירת הצעירים נחוצה ועד כמה הדברים מגיעים.

ב) מהענינים היותר נכבדים בקורות התנועה המה: 1) יסוד האגודה „אהבת ציון" בהאמבורג[14] אשר תפעול ברוב אונים ותרכוש נפשות רבות באשכנז. עד היום נאספו לדגלה כמה מאות חברים. תחזקנה ידי אחינו העובדים באמונה את עבודת הקודש. יסוד מה"ע „Selbstemancipation" המכוון לתכליתו, להשריש הדעה הלאומית בלבות בני הנעורים עם יסוד האגודה היקרה „אדמת ישרון" בוויען שנתקיימה מצד הממשלה שמה עם האגודה הנושאת דגל הלאומית ועתידות ישראל בשם „Zukunft"[15] ויסוד אגודת נשים עדינות ליא"י בהעיר הנ"ל בשם „מרים"[16]. כן נוסדה חברה בעיר לעמ־בערג ע"י האדון הד"ר קאבאק בשם „מקרא קדש" שמטרתה להפיץ את הדעה הלאומית ואמונה צרופה וטהורה בלבות דור יבא. כמו כן נפתח מקור חדש לפעולה ועבודת הקודש בארצנו בהעיר ליבויא באגודת „תומכי עבודת האדמה", אשר הרב הגאון והחכם ד"ר קליין עומד בראשה.

ג) בין הדברים היותר נכבדים בקורות השנה יחד גם מעשה עדת בני ישראל באודיסה בהרימה מתרומות כספה ארבעת אלפים רו"כ להמזכרת[17]. המפעל הזה הוא יחיד במינו, שהעדה בכללה תשתתף בענין הישוב, שהוא דבר שלא נראה עוד בכל קהלות בני עמנו, ורבני העדה ופרנסיה ראוים לברכה מקהל כל חו"צ הנאמנים.

ד) באחרית השנה קרא ה' לבכי ולאבל לכל חובבי ציון, כי נלקח מהם צבי תפארתם וגאון עוזם, הוא הצדיק ר' משה מונטיפיורי נ"י אשר בשמו נדגול. על מכתבי התנחומים, ששלחו שני ועדי ההנהגה עם התלגרמות לנחום אבלי המנוח, קבלנו תשובה בתודה וברכה מהאדון סעבאג־מונטיפיורי נ"י. אולם בתוך אבל־עם זה היתה תנחומתנו לראות את תוקף האהבה הלאומית אשר נגלתה בעצם טהרה ע"י מכתב ראש ההנהגה שיח' והצעתו להקים לאחינו ואבי אומתנו יד ושם עולם על הררי ציון[18], שדעה זו נתקבלה מכל חו"צ בלב שלם ונפש חפצה.

ה) פה מקום אתנו להציב ציון לנפשות יקרות, המה אחדים מבני החבורה שהלכו לעולמם במשך חצי השנה האחרונה, והם: 1) הרב הצדיק רבי א. ליע־בערמאנן ז"ל מו"ץ בארענבורג, שנפטר בראשית ימי הקיץ. המנוח היקר היה מיח"ם בין רבנינו הנותנים נפשם על קדושת רעיון הישוב ולהיב את לבות שלומי אמוני עמנו במאמריו היקרים ובהשתדלותו הנמרצה לטובת הישוב. 2) המזכיר לאגודת חוב"צ בניקוליוב המשכיל היקר ר' זאב אייזמאנן ז"ל שנאסף אל עמו בחודש תשרי העבר[19]. המנוח הזה היה מסור להדעה הנשגבה בלב ונפש ונקטף באביב ימיו ורבות פעל כן באגודתו המקומית וכן במאמריו המחוכמים במה"ע לב"י בש"ר. 3) בעת כתבנו את סהז"כ הנוכחי באה השמועה המעציבה מפטירת החכם ראזענפעלד מי שהיה המו"ל את ה„ראזסוויעט", הוא הראשון לראשונים ממ"ע בש"ר אשר נלחם מלחמת הרעיון הקדוש בשפת הארץ ודבריו הכו אז שורש בלבות בני הנעורים היקרים, תקות דור יבוא ונחמתו. נשמת היקרים האלה תהיה צרורה בצרור החיים וזכרם יהיה ברוך בפי כל חובבי ציון הנאמנים.

ו) לא נצא מאת פני הפרק הזה עד הזכירנו לברכה ולהודה בקהל־עם את אחינו היקרים, הרבנים החכמים המו"ל מה"ע לב"י בשפת עברית ואשכנזית אשר היו מצדם מעירים לעזור להתחזקות הדעה והגדלת כבודה, אף כי אנחנו על פי מעמדנו ומצבנו לא יצאנו ברוב דברים, לא תקענו ולא הריענו בשופרות כאשר ידעו כל קוראי המ"ע שלא פגשו לא מאמר אחד ולא ידיעה אחת מקרבנו, מדעתנו את חוקי הזהירות המוטלים עלינו, כאשר יעידו בנו גם חברינו המו"לים אשר טובת הענין הקדוש לנו ולהם נגד עיניהם. תחזקנה ידי אחינו ויוסיפו און ועצמה לחזק ידים רפות ולהפיח רוח אומץ בלב אסירי התקוה.

פרק ט

תוכן עלילות ההנהגה בכל תקופות השנה.

מחצי כסלו עד תחלת טבת היתה ההנהגה עסוקה בסדור הפרוטוקולים מאספת קאט. בעברית ואשכנזית,

14) עי' נומר 274 בסוף הספר.
15) עי' נומר 290 בסוף הספר.
16) הנומרים 354/5 בסוף הספר.
17) עי' לעיל נומר 313.
18) עי' לעיל נומר 312.
19) עי' לעיל נומר 357.

בחבור הצירקוליארים הראשונים ושלוחם, בהעתקת תכריך גדול מלא מכתבים שבאו אז מירושלים ונשלחו לכל חברי הועד. חדשי טבת ושבט כלו לנו בחליפות מכתבים להתחזקות האחדות ועם ה' זיממעל בדבר יסוד הועד המרכזי בעיר בערלין. בתקופת העת ההיא התאחדו רובי האגודות הנכבדות ובסוף החודש נסע המזכיר דרך עיר ביאל[יסטוק] עם וויל[נא] עפ"י חפץ החברים דשם ויתן דין וחשבון על אחרית הפעולה בעת הזאת והמה שבעו רצון מתהלוכות הענין. המו"מ ע"ד קביעות מקום המרכז נתמשך עד סוף שבט ואז בכח המעשים והידיעות מאה"ק התעוררה שאלת המלאכות אשר באה לידי בירור בסוף חודש אדר, כאשר יצא אחינו הרק"ז ווים[אצקי] מעיר מושבו ללכת לדרכו, דרך הקודש. בראשית חודש ניסן נועדו יחד חמשת חברי הועד בעיר ביאל[יסטוק] עם צירנו היקר לסדר את דבר המלאכות ופעולתה, ובאודיסה נגמר ונשתכלל הדבר ביתר שאת ועז. באותה העת יצא לאור ספר הזכרון ח"א ותוכנו עם הידיעות והמספרים אשר באו בו הועילו הרבה להתחזקות הענין בכל תפוצות חובבי ציון. אז נתעוררה שאלת הרשיון וביחד עם המלאכות לקחה את כל לבבנו מפסח ועד עצרת ותמצא מקום בועידת החברים המומחים בעיר ווילנא, וחליפות אגרות החלה בין החברים וההנהגה הראשית ע"ד התקנות הקבועות. המכתבים שבאו אלינו מצירנו נתנו יד להמון מכתבים וצירקוליארים מעוררים, בימי השביתה והנופש לכל העולם, בימי חרבוני קיץ, נתנה לנו נסיעת ששת הצעירים, משלוח הסכומים לאה"ק וחליפות מכתבים עם האגודות ואנשים פרטים, לענינים גדולים ורבים לענות בהם. בירח אלול, עת שיבת אחינו הרק"ז ווים., התעוררה שנית שאלת הרשיון וחליפות המכתבים עם בני ברעסלויא. והאחרון הכביד אספת הכספים ומשלוחם למקום תעודתם, ובחודש הנ"ל החילונו לעשות הכנות לסדור הכנסת הקערות מכל תפוצות ישראל בארצנו, ואז נפתחו שנית שערי פמליא של מעלה בעה"מ, ותתעורר עוד הפעם שאלת הרשיון כאמור למעלה. הנה כי כן כלתה לנו השנה בעבודות תכופות ורצופות מלבד עגמת הנפש והנדודים הרבים ששבענו כמים בשביל כמה וכמה טעמים שאין פה המקום לפורטם. על אחינו לדעת שעל כל שורה ושורה מספר הזכרון הזה נשברו כמה קולמוסים ונשפכו כמה צלוחיות דיו ואין קצה לכל התכונה ולהעמל הרב. בסוף דברינו עלינו להודיע לכל חברינו שבמשך שנת הפעולה הלכו שתי המחלקות של ההנהגה אחוזות־יד ולא עשינו דבר מעצמנו בלי הסכמת ראש ההנהגה וראשון לחו"צ הנאמנים בארצנו. דעה אחת וחפץ אחד היו לקו מדת הפעולה להועד הראשי והמשנה, ושני הועדים ביחד לא עשו גדולה וקטנה בעיקר הענין מבלי שאול את פי חברי הועד ומבלי חכות על גלוי דעתם. גם עשינו את שלנו לעשות שלום בתוך האגודות השונות ודברי פינו היו למנוחה לאחינו חובבי הרעיון באמת ובתמים.

פרק י.

השקפה כללית ואחרית דבר.

העברנו לפניכם, חברים יקרים, את פעולותינו על פי מדת כחותינו הדלים והקלים, ראיתם את המצודים והחרמים על דרכנו, ראיתם כי באמת טובה ארץ אבותינו ויש תקוה טובה לעובדיה ברוח אמונה, כי כל המכשולים יסודתם רק באי־ידיעה והעדר הזהירות, כי עתידות כל הענין תלויות במעלות הרוח וחפץ העבודה של העולים ואהבת השלום והאחדות בין המתעסקים. ממוצא דברינו אלה באנו לכלל הדעת:

א) „שאין ישראל נגאלים עד שיהיו לאגודה אחת", וכל פגימה ופקפוק בהאחדות תמשוכנה אחריהן פרוד והריסה, והיתה חלילה אחרית הדבר כאחרית הכוללים לקופת הרמב"ן, אשר כמספר עריה היו כולליה, וכמו שהעירו בצדק אחינו בני סלוצק.

ב) שהעולים לא"י צריכים ומחויבים לעבוד בעצמם את האדמה ולא ע"י אריסים וחוכרים, ורק כאשר אי אפשר יהיה להם לעבוד את כל האדמה לכשירחיב ה' את נחלתם או בחפצם להתלמד את אופני העבודה, יכולים המה לקחת להם עוזרים בשדה.

ג) שאחרי הבאת הקולוניסטים הראשונים לכלל ישוב באה העת להרחיב גבולות הישוב ע"י בעלי עבודה ובעלי מדות ישרות ונוחים לבריות וזה לזה, שזה הוא התנאי היותר נכבד בהקולוניזציה בכלל.

ד) שבמשך השנה הלך הרעיון מחיל אל חיל ויעשה פרי תנובה ועמלנו לא היה לריק. כארבעה עשר אלף חברים נתנו ידם אל הענין הקדוש. התנועה לא לבד שלא תתרופף ולא תתחלש, כי אם עוד הוסיפה אומץ בימים האחרונים, ואם תוכל ההנהגה להרחיב את גבול הישוב, יעלה הענין מעלה מעלה גם מבלי תחבולות מן החוץ.

ה) שהכשרת והשתלמות הפעולה הנה תנאי החיים להענין, ואל הפנה הזאת אנו צריכים עתה להקדיש כל כחותינו ומאדנו.

והיה אם כה נעשה וצוה ה' את הברכה על מעשה ידינו ודבר הישוב יעלה כפורחת, השלום ישוב אל נוה ציון, העובדים ישאו ברנה את פרי

עמלם ושלום אמת יהיה על ישראל וארץ אבותינו מעולם, כחפצכם וחפץ אחיכם המברכים אתכם בשם ה' השוכן בציון והבוחר בירושלם

בשם „הועד המשנה ליסוד „מזכרת משה" באה"ק"
שפ"ר.

בר"ח כסלו שנת אלף ותתי"ז
לחורבן הבית.

367.

מאת א. מויאל לד"ר פינסקר.

יפו יום א' ז' כסלו תרמ"ז.

כבוד ידידי האלוף המרומם והנעלה
וכו' ד"ר ל. פינסקער הי"ו!

אודות המכתבים שיכתוב אחד מהקולוניסטים או איזה מהם לתאר בדברים קצרים את מצב פ"ת וכו', הנה אם כי מאד יקשה עלי להוריד כבודי בעיני הקולוניסטים יהי' מי שיהי' לבקשהו או לבקשם כי יכתבו כזה, בעוד שאין גם אחד מהם נשאו לבו בעצמו לכתוב ולתאר את האמת הבולט הזה, האמת לאמתו אשר כלפיד יבער לעיני כל רואה, כי ב"ה עלה בידי במשך זמן קצר כזה להקים מושבה גדולה כזאת, אין גם אחד מהם אשר עוררו לבבו להגיש תודה וברכה לחו"צ ולאלה שהשתדלו ומשתדלים לטובתם, וצר לי צר על אשר הנני נאלץ פה לדבר איזה דברים אשר יכאיבו לי עד מאד. אדוני! מי כמוהו יודה עד כמה המלצתי טוב בעד אכרי פ"ת, אבל מה יראב לבי אם אראה ואביט על מצבם המוסרי איך ירד פלאים. אין כמעט גם אחד בהמושבה הנזכרה אשר ירגיש אף כל שהוא לטובת הכלל. כל אחד ואחד מהם בנה חומת כינא סביב תועלתו וטובת עצמו ולא יביט אף לא ירצה לדעת אם טובתו הפרטית תזיק לפעמים דברים כלליים שהם כנשמה לגוף. כל אחד ואחד רוצה רק לקחת ולא יעלה על לבבו אף פעם לאמור, „אם אני אקח למכביר אזי לא ישאר אח"כ מאומה עבור חברי שהוא נצרך כמוני", ועל כל אלה רחקה מלבבם דבר הכרת תודה שזה הוא יותר גרוע מכל מיני השחתות המדות. אני כששמתי אל לבי לדעת ולחקור אחרי הסבות שהסבו להם בכל אלה, יען לא אוכל להאמין כי ח"ו הם משחתי המדות מלדה ומבטן, מצאתי המקור המשחת, והוא דבר המרחק הרב של תכונות האנשים האלה, שהתקבלו למושבת פ"ת. זה מרוסיא ומליטא והשני מדרום רוסיא, השלישי מאוסטריא והרביעי מירושלים, זה מבולגאריע והשני מהגר. ועוד דבר אחד פעל עליהם לרעה, והוא, אחרי אשר בשנה הראשונה בעת שהתישבו בפ"ת ואבדו מעט הונם בענין רע-בבור אי-הידיעה ובפחת אי-הנסיון וראו את עצמם עזובים מכל וכל, כי טרם הושיטו להם אחינו „חובבי ציון" היקרים יד עזרתם לא הי' להם חונן ומרחם, עד שנאלצו ללחום את „מלחמת הקיום" להיות כל איש עושה לטובת קיומו כל אשר יעלה בידו, אם בהיתר ואם... וגם בעת שהתחילו חו"צ לעזרם חשבו בנפשם כי עזרת חו"צ היא עזרה עוברת וכי לא לאורך ימים יתקיימו חו"צ, כאשר אמר בפני אחד מהטובים שבהם, „כי אני יודע ברור אשר חו"צ לא יתקיימו אפי' שנה אחת, ולכן צויתי לכל מכירי בפ"ת כי כל אחד ואחד מהם ישתדל לחטוף מכל הבא בידו". מדברי אלה המועטים יבין כבודו עד כמה יקשה עלי להתרפס לפני אחד מהם ולאמור לו כי יכתוב דבר או חצי דבר, אבל בכ"ז אשתדל להמציא לכבודו עוד בש"י מכתבים כאלה ואשלחם אי"ה אליו ביום ה' ע"י הדואר האוסטרית.

מיום שהשגתי מכבודו את ההרשאה על „גדרה" עוד לא הודעתי לכבודו דבר מכל הנעשה ב„גדרה" אם כי זה פעמים רבות רציתי לכתוב לכבודו מכל הנעשה פה, אבל מצב הענינים המסוכסכים מאד לא נתנוני לכתוב לכבודו דבר או חצי דבר בטרם אדע בעצמי מה יהי' אחרית הענין? אבל עתה מצאתי לנכון להודיע לכבודו עכ"פ מצב הענין כמו שהוא למען ידע ויבין כי לא נשוח על שושנים וכי על כל צעד וצעד נפגוש חתחתים ומכשולים. אין מושבה שיסדו אחינו בארה"ק עד היום הזה אשר הקיפוה מכשולים ממכשולים שונים כ„גדרה", אבל המסובבים האלה נובעים ויוצאים ממקור שתי סבות: א) האדמה אשר נקנתה בגדרה היא היא הנפש והרוח של הכפר הנז'. האדמה הזאת לוקחה מאת האכרים ע"י תחבולות שונות. ה' פוליבער הצרפתי [1]) הלוה ברבית לבני הכפר, וכה עלו והשתרעו החובות על צואריהם, עד כי נאלצו לתת אדמתם מחיר נשים, אם כי מבלעדי האדמה הזאת אי אפשר להם להתקיים אפי' שנה אחת. והנה כל עוד שה' פוליבער הי' בעל האדמה לא הרגישו הפלחים בכובד אסונם, יען הוא הי' נותן להם האדמה בחכירה, אבל עתה, אחרי אשר נוכחו הפלחים לראות כי אחינו בעצמם יעבדו את האדמה וכי לא ישיגו עתה את האדמה בחכירה, לו גם יתנו מחירה כתם אופיר וזהב פרוים, עתה נלחצים הם לעמוד על נפשם, כי מאין יביאו להםם,

---

1) האיש שממנו קנה רי"מ פינס אדמת גדרה.

ולכן לא יפלא עוד אם בני הכפר גדרה יפזרו אבני
נגף וצורי מכשול על דרך התפתחות המושבה הנזכרה
בחשבם פן ואולי יקוצו אחינו בזה וילכו להם למקום
אחר. ב) פחת ירושלים הצר והמשטין היחיד והמיוחד
לכל דבר הישוב הוא אשר הסית את הממשלה בנו
ובכל עת יחתה גחלים על ראשינו (ואשר לולא קם
הוא מרבצו וינער בנו כי אז לא הי׳ לנו כל מונע).
הפחה הזה נטה עתה עיניו רק על „גדרה" אחרי
אשר מכל פעולותיו ותחבולותיו לנגד הקולוניזאציאן
יצא וידיו על ראשו. * * * * * * * *

* * * * * * * * * * * * *

והנה כבר הודעתי לכבודו, כי אנכי צויתי להביל״וים
לחפור רפת באדמה ולכסהו מחציו ולמעלה בקרשים.
אבל רק נחפרה החפירה ובני הכפר גדרה הודיעו
הדבר להממשלה, ויבואו אנשי חיל ובני הכפר
עזרו על ידם ויסתמוה. הביל״וים באו אלי ודמעתם
על לחים, ויספרו לי במר נפשם את הרעה הנהיתה.
ה׳ יודע ועד עד כמה נשבר לבי בקרבי, הייתי
כגבר אין איל. אבל בכ״ז תמכתי את רוחם ואמצתי
את לבבם, כי אי״ה יבואו ימים יותר טובים מאלה.
ביני ביני ספרו לי הביל״וים, כי בני הכפר מתהללים
אשר יהרסו את הרפת הקטן שבנו עוד בשנה העבר
עבור החמור ואת כלוב העופות והתנור. אנכי צויתי
עליהם כי יעמדו על נפשם, ואם יבואו בני הכפר
להרוס את כל אלה אז יתיצבו לנגדם ביד חזקה
ובזרוע נטויה. ביני וביני — עוד בטרם הגיעני
ההרשאה — קבלתי על בני הכפר ועל מושל עזה
בהקונזולאט הצרפתית (שאני חוסה בצלה) „כי אנכי
חכרתי אדמת גדרה והושבתי בה איזו חורשים ודרוש
לי לעשות שם רפת ומקום עבור תבואה, אבל בני
הכפר מתקוממים לנגד אנשי בשוד ורצח והממשלה
עוזרת על ידם". „אנכי — הוספתי לאמור בכתב
הקבלה הזאת — לא אקבל עלי אחריות תוצאות
הדברים האלה, ואדמה כי המושל בעזה ינחם באחריתו
עבור תתו יד לרוצחים פראים כאלה". דברי אלה
שהוגשו להמושל מעזה ע״י הקונסולאט הצרפתית
עשו רושם בלבבו וימהר לתת צו להגוים כי יחדלו
להרע. אבל עוד בטרם השיגם הפקודה הזאת
התאספו בני הכפר והשייך בראשם, ויבואו להרוס
את הדברים הנזכרים. הביל״וים התיצבו למולם,
וע״פ מקרה הי׳ אז שם סוחר מושלמני אחד ממכירי
אבא נאזשיב שמו ויעד גם הוא בהגוים כי לא
יתגרו ברעה. ובכן הלכו להם ולא הרסו. גויי הכפר
כשראו כי לא צלח להם להרוס את הרפת הקטן
וכו׳ החליטו לבלי תת מים מהבאר להביל״וים.
הצרה הזאת דיה היתה בשעתה להחריד אותי ואת
הביל״וים, יען כבר קניתי עבורם איזה סוסים, ומה
יעשו האדם והבהמה בלי מים? — — — — — —
ביני ביני פעלתי אצל כפר בית־שיד—הרחוקה מגדרה
כחצי שעה — כי יניחו לאנשי לקחת מים מבארם.
ובכן מובילים הבילו״ים לפי שעה מים מבאר בית־
שיד. ביום א׳ ש״ז צויתי על הבילו״ים, כי יחפרו
שנית רפת גדול באדמה, ארכו עשרים מעטער
ורחבו חמשה, ויכסוהו מחציו ולמעלה בקרשים
ורעפים, ובע״ה כי תמול נגמר עשית הרפת.

תמול בא אלי הק[ונסול] הצרפתי מעזה ויראני מכתב
אשר קבל מאדונו הק׳ הצרפתי בירושלים. במכתבו
זה יצוה עליו להתודעות שורש דבר. והוא: „הפחה
מירושלים הגיש אליו כתב קבלה על אחד מחוסי
בצל צרפת, שמו אברהם מויאל, אשר יבנה בתים
בגדרה נגד חוקי הממשלה מבלי בקש רשיון על
זה". הבשורה הזאת שמחה את רוחי. מזה אראה
כי נפל לב הפחה בקרבו, וע״כ חשה (?) על מרמה
רגלו, להמיט עלי עון אשר לא עשיתי, למען יצדק
אצל הק׳ הצרפתי. אנכי מהרתי והשבתי כדברים
האלה: „הן בהיותי מורשה וחוכר את אדמת גדרה
אשר יושביה הם חמשה צרפתים ונקבתי אותם בשמות
— — — — — — — — — עם משרתיהם, וכל
אחד מהם מוכרח לחיות מעבודת האדמה, ממילא
מובן כי דרוש לזה רפתים ובתים, וכאשר יש לי
רשיון על בנין בתים שם (כוונתי בזה על הרשיון
שהשיג ה׳ פוליבער המוכר) ובכח הרשיון הזה
חפצתי עכ״פ לחפור רפת באדמה, אבל הפחה שלח
אנשי חיל לסתום את הבור הזה, וגם הסית בנו
את יושבי הכפר עד כי אין אנו בטוחים בחיינו.
עד היום לא בניתי שם אפי׳ אבן אחד, ורק עלילות
דברים הושמו עלי. ולכן אני מבקש מכבוד הק׳,
כי ישתדל לבקש מהפחה רשיון חדש—אם הרשיון
הראשון לא יועיל—על בנין הבתים הדרושים לנו,
אשר מבלעדם לא נוכל לחיות וכו׳ וכו׳" וגם הק׳
מעזה העיד על דברי. ונראה מה יולד.

אלה הם המקרים הסוערים עלינו. ה׳ ברחמיו
יגן עלינו ועל מעבדינו. תקותי חזקה כי אי״ה בקרב
אוכל לבשר לכבודו בשורות טובות.

והנני בזה ידידו מוקירו ומכבדו כערכו הרב והרם

A. Muyal.

368.

מאת ל. לבנדה לד״ר י. חזנוביץ.

Вильно, 5-го ноября 1885 г.

Милостивый Государь,
Многоуважаемый г. Докторъ!

По зрѣломъ, всестороннемъ и безпристрастномъ обсужденіи положенія дѣла **יאי** въ настоящую минуту, мы здѣсь пришли къ заключенію,

вительствуемыхъ вами людей, внушая имъ понятіе о всемъ нашемъ предпріятіи, какъ о חלוקה новѣйшей формаціи.

Но что было, то уплыло и должно быть предано забвенію. Нынѣ-же, въ видахъ возстановленія прежняго міра, согласія и единенія, мы находимъ цѣлесообразнымъ: Во 1-хъ, чтобы канцелярія въ Варшавѣ была упразднена чѣмъ скорѣе; функціи же ея должны быть возложены на канцелярію, которая будетъ образована въ Одессѣ, подъ непосредственнымъ вѣдѣніемъ предсѣдателя ועד המרכזי. Находясь подъ непосредственнымъ вѣдѣніемъ и контролемъ осторожнаго и просвѣщеннаго д-ра Пинскера, г. Рабиновичъ, который по своей энергіи, трудолюбію и блестящимъ способностямъ для дѣла незамѣнимъ, умѣритъ свой азіятскій пылъ, поудержитъ бѣшеный полетъ своей фантазіи, будетъ дѣлать только то, что будетъ одобрено предсѣдателемъ, и принесетъ дѣлу ту пользу, которую онъ въ состояніи приносить. Во 2-хъ, касса должна тоже быть перенесена въ Одессу и храниться въ какомъ-нибудь кредитномъ учрежденіи или надежной банкирской конторѣ. Ваша мысль о сосредоточеніи и храненіи кассы у г. Эрлангера никѣмъ не одобряется, потому что этотъ порядокъ сопряженъ съ большими неудобствами и даже опасностью въ извѣстномъ отношеніи. Все, что можно сдѣлать для того, чтобы г. Эрлангеръ интересовался нашимъ дѣломъ, это —переводить черезъ него тѣ суммы, которыя будутъ ассигнованы на поддержку колонистовъ и другія наши цѣли въ Палестинѣ. И въ 3-хъ, въ виду того, что уже приступлено къ ходатайству о легализаціи нашей дѣятельности въ Россіи, мысль о созывѣ асифы и новыхъ выборахъ членовъ Ваада должна быть оставлена и отсрочена до полученія нами положительныхъ свѣдѣній о ходѣ и вѣроятныхъ результатахъ нашего ходатайства. Пока мы не будемъ знать, woran wir sind, мы о новыхъ проектахъ не должны и думать. Противъ нынѣшняго личнаго состава Ваада никто ничего не имѣетъ: къ почтеннымъ членамъ его всѣ питаютъ полное довѣріе, а потому полномочія ихъ могутъ быть продолжены еще на одинъ годъ безъ малѣйшаго ущерба для дѣла.

Мысли эти мы устно передали г. Ритенбергу, который на прошлой недѣлѣ былъ въ Вильнѣ, и онѣ имъ тоже найдены были справедливыми и и цѣлесообразными. Онъ только прибавилъ, что для того, чтобы варшавскіе дѣятели вышли съ честію изъ этой перемѣны, онъ постарается, чтобы они сами подали въ отставку. Это разумѣется будетъ лучше всего.

Сообщая Вамъ обо всемъ этомъ, мы съ нетерпѣніемъ будемъ ожидать Вашего мнѣнія о предполагаемомъ нами компромиссѣ, который ка-

что кризисъ, переживаемый нынѣ этимъ дѣломъ, вызванъ во 1-ыхъ, *неестественнымъ дуализмомъ* ועד המרכזי, по которому глава его находится въ Одессѣ, а канцелярія его—въ Варшавѣ. При такой неестественной отдаленности главы отъ рукъ, правильное функціонированіе организма не мыслимо, или оно должно неминуемо подвергаться разнымъ непріятнымъ пертурбаціямъ. Во 2-хъ, *превышеніемъ канцеляріей своей власти*, выражавшимся въ томъ, что она сносилась съ кружками въ имперіи и за-границей, разсылала письма и циркуляры и вообще распоряжалась очень часто безъ вѣдома и порученія главы Ваада, чѣмъ она вносила немалый безпорядокъ въ дѣло, и безъ того еще не упорядоченное. Хотя она это дѣлала несомнѣнно изъ усердія къ дѣлу и въ видахъ его вящшей пользы, но слишкомъ большое усердіе иногда больше вредитъ дѣлу, нежели хладнокровное къ нему отношеніе. И, наконецъ, въ 3-хъ, *отсутствіемъ правильной отчетности*. На канцеляріи, въ которой сосредоточивались всѣ свѣдѣнія о входящихъ и исходящихъ суммахъ, лежала обязанность разъ въ мѣсяцъ разсылать гг. членамъ ועד המרכזי, а также въ важнѣйшіе палестинскіе кружки, подробныя вѣдомости объ оборотахъ суммъ за истекшій мѣсяцъ съ показаніемъ общаго итога за весь отчетный періодъ и т. п. Манкированіемъ этой своей обязанностью канцелярія дала поводъ къ основательнымъ или неосновательнымъ подозрѣніямъ, ропоту и неудовольствію.

Все вышеизложенное неминуемо должно было вызвать кризисъ, и оно, дѣйствительно, его вызвало. Но вы, мм. гг., т. е. бѣлостокскій кружокъ, обострили этотъ кризисъ и довели его до опасности, угрожающей всему нашему святому дѣлу полнымъ банкротствомъ. Во 1-хъ, тѣмъ, что вы, вмѣсто того, чтобы обращаться съ своими указаніями и замѣчаніями къ предсѣдателю Ваада, обратились съ ними циркулярно ко всѣмъ кружкамъ, внося такимъ образомъ смуту, сомнѣніе и подозрительность въ умы и сердца тѣхъ, въ пользу которыхъ все дѣло и предпринято и довѣріемъ которыхъ все дѣло и держится. Во 2-хъ, вы съ самаго начала и по сей день почему то слишкомъ близко принимаете къ сердцу интересы колоніи פ"ת при почти совершенномъ игнорированіи интересовъ всѣхъ другихъ колоній, въ то время, какъ большинство колонистовъ этой несчастливой колоніи, по своимъ умственнымъ и нравственнымъ качествамъ не заслуживаетъ и десятой доли того покровительства, которое оказывается ему по вашему настоянію. Вы почему то считаете своимъ долгомъ защищать самыя пустѣйшія претензіи каждаго *номинальнаго* колониста, чѣмъ непроизводительно истощаете кассу и развращаете покро-

жется намъ удобоисполненнымъ и безъобиднымъ для всѣхъ сторонъ.

Съ отличнымъ уваженіемъ

ארי' ליב לעוואנדא.

P. S. Копію съ этого письма Вы будете добры препроводить г-ну д-ру Пинскеру.

369.

מאת דוד גורדון לשפ"ר*)

Lyck, den 24 November 1885.

לידידי הנכבד שלום.

— — — — — — — — — — — — — —

אשנה ואודיעך דעתי. שמחתי כי דברי הביאלי-סטאקים לא עשו פרי, אף כי בזה שחפצים שיהי' ה' ערלאנגער הגזבר הכולל דעתי כדעתם. הוצאת ס' הזכרון והחשבון נחוצה מאד כי זה הוא עכ"פ במקום אספות כוללות.

רצוף בזה מכתב ה' ע"ל, ונפלאתי עליך מה הוא זה שלא תבין בדבריו. בדבר ששת הצעירים? אנכי לא אמצא כל סתירה בדבר ושפתיו ברור ימללו. אשרי האיש אשר הנדיב שם עינו עליו, ואשרי לאיש כזה המחכה ועושה רצון השר ברצון מבלי שאלות.

אנכי יודע מטרת אלה הצעירים הנועדים להיות דירעקטורים להקולניות אשר ייסד אי"ה הנדיב ברב חסדו. לעת מצא אראה להזכירם עוד הפעם אל ה' ע"ל, אף כי לדעתי כל זה למותר. עוד דבר אחד אודיעך וזה הוא כי השר הנדיב גמר בדעתו ללכת הוא ואשתו הגבירה באביב הבא לאה"ק לראות שלום אחיו הקולוניסטים ולשים עינו על ענין הישוב בכלל. אשתו היא אחת מבנות ציון היקרות הנתונה בכל עוז נפשה אל הרעיון הנשגב ומשתוקקת לראות בעיניה את ארץ אבותיה ואת אחיה ואחיותיה עובדים על הרי ישראל.

למותר יחשב לדבר מזה כי נסיעתו תביא אי"ה רוח חיים בהענין ואין ערך להתועלת שתצמח מזה. לבי אומר לי כי זה הנדיב יהי' אי"ה עזרא השני בפנה זו. כבכל מעשיו כן רצון הנדיב גם בזה שלא יודע ברבים דבר ממחשבתו הנ"ל, וטעמו ונמוקו עמו. ע"כ הזהר שלא לפרסם בכה"ע, רק תגלה להחברים הצנועים. ומי יתן ותהי האספה הכללית עוד בחורף הזה טרם נסיעתו.

והנני ידידך הנאמן

דוד גארדאן.

*) הנומרים 369/70 הם מארכיוננו של שפ"ר.

370.

מאת ליליענבלום לשפ"ר.

ט"ב כסלו תרמ"ו.

ידידי וחביבי!

ביום ט"ו כסלו קבלתי את מכתבך עם החשבון [1]. גם הד"ר קבל את החשבון, ואך אתמול בלילה קראתיו לפני הד"ר במעמד איזה מבני אגודתנו, ומתוך שכליתי את קריאתו בשעה 11½ בלילה, לא יכולתי לכתוב לך אתמול.

הד"ר מתלונן על דבריך אודות הועד הפועל ביפו כי לדעתו הטעמים שזכרת יש בכחם לחלל כבוד האנשים שנבחרו בתחלה, ולדעתו ראוי היה לך לומר כי ועד המועצה צריך להיות מאיזה אנשים, כי תשועה כבוד יועץ, אך לא ועד הפועל שאין לו זכות ויפוי כח להחליט דבר, כי אם למלא את הנחלט, ולזה יותר טוב איש אחד. מלבד מה שהד"ר לא בטל את הבחירה הראשונה והיא נשארה תלויה ועומדת ואפשר שבענינים יותר נכבדים וביחוד בדבר הפצת חרושת המלאכה באה"ק עוד יוכל הועד הפועל הראשון למלא משלחתו. אתמול אמר הד"ר כי ידרוש לתקן את הדבר הזה.

כן לא מצאו חן בעיני הד"ר דבריך על אדות הקדחת בפ"ת שלדבריך נתמעטה בשנה זו, ובאמת לא נתמעטה, ורק שכחת להזכיר את דבר הד"ר שטיין שנתמנה לרופא שם מטעם חו"צ. כן בדבריך על עשרת אלפים הפראנקים שדורש מויאל לתשלומי הארבעים אלף פראנק נתת מקום לטעות, כי אך הכסף הזה חסר לכל ימי החורף, בעוד שהכסף הזה היה דרוש בתחלת החורף, מלבד מה שידרוש עוד. — — — —

— — — — — — — — — — — —

דבריך על היות ה' מאזעס בווארשוי, וכן כל מה שאמרת על המרכזים המזרחי והמערבי אין להם מקום בחשבון הפעולות.

דבריך ע"ד התקנות שאמרנו רק דבר הנשמע ולא לתפוש מרובה היו למותר... מצדי אעיר אותך כי שכחת לחשוב את אגודת מאסקווא.

— — — — — — — — — — — —

בשבוע זה קבל הד"ר מכתב מה' פ. לעווענסאן מפ"ב ובו הוא דורש את החתומים הנחוצים להגיש עם הרשיון. כפי הנראה לא דאווערעננאסט נחוצה אך חתימות חברים פשוטים, להראות כי יש הרבה החפצים להיות חברים אם תאושר החברה.

— — — — — — — — — — — —

[1]) עי' לעיל נומר 366. ועי' שם כל המקומות שצינו לגבי המכתב שלפנינו.

כפי שהגיר לי ה' ד. כהנא אז יש בידו מאמר „אור וחושך" (היסטארי) אשר יכיל כשלשה גליונות בדפוס וידרוש בעדו [2]) חמשים רו"כ.

הנני אוהבך הנאמן

משה ליב ליליענבלום.

---

[2]) אם יתנהו ל„כנסת ישראל".

371.

מאת י. יאסינובסקי לד"ר פינסקר.

Варшава 17/29 XI, 85.

Многоуважаемый Докторъ,

Левъ Семеновичъ!

— — — — — — — — — — —

Бѣлостокскій циркуляръ я совершенно игнорирую. Дѣла буду вести въ томъ направленіи, въ какомъ ведены были до сихъ поръ. Ошибокъ съ нашей стороны, а еще менѣе злоупотребленія со стороны кого-бы то ни-было я не усматриваю. Я по прежнему буду служить общему нашему дѣлу и преслѣдовать благо онаго, не взирая на негодованія единичныхъ лицъ и пренебрегая мнѣніемъ интригановъ. Порученныя мнѣ функціи я вправѣ и обязанъ продолжать до тѣхъ поръ, покуда не избрано будетъ представителями кружковъ Ховве-Ціонъ другихъ лицъ для управленія дѣлами. Оставить дѣло на произволъ судьбы, въ угоду бѣлостокскимъ аррогантамъ, я никогда не позволю себѣ. Созданную нами организацію центр. упр. я со своей стороны буду защищать всѣми силами и надѣюсь, что не удастся бѣлостокцамъ разрушить созданное нами всѣми, не безъ трудовъ, зданіе.

Что касается дуализма управленія, то нельзя не согласиться, что онъ сопряженъ съ многими неудобствами, онъ затрудняетъ въ довольно многихъ случаяхъ членовъ управленія при отправленіи ими функцій своихъ. Но дуализмъ этотъ не составляетъ существеннаго элемента или интегральной части нашей организаціи; онъ можетъ быть отмѣненъ въ каждое время когда только представится возможность пріискать въ одномъ городѣ достаточное число лицъ для управленія всѣмъ дѣломъ.[1] При настоящихъ условіяхъ пришлось бы все почти бремя возложить на одно лицо, что невозможно. Да врядъ-ли найдется такое лицо, которое согласилось бы принять на себя двиганіе всей огромной тяжести. Во всякомъ случаѣ настоящее раздѣленіе функціи управленія между двумя отдѣленіями, однимъ главнымъ, а другимъ подвѣдомственнымъ первому, до сихъ поръ не принесъ вообще дѣлу нашему вреда.

И такъ, многоуважаемый докторъ, Вы видите что взглядъ мой на дѣло совершенно совпадаетъ съ Вашимъ. Мнѣ очень пріятно было видѣть въ Вашемъ послѣднемъ письмѣ подтвержденіе возрѣнія, которое сложилось у меня на дѣло управленія, и рѣшеніе, которое принято мною по этому поводу.

Относительно отчета, я былъ увѣренъ, что содержаніе его сообщено было Вамъ г. Рабиновичемъ заранѣе; но, по моему, не слѣдуетъ придавать значенія отдѣльной фразѣ; въ цѣлости своей, кажется, отчетъ вышелъ удаченъ; встрѣчающіяся въ немъ неумѣстности могутъ быть исправлены въ одномъ изъ ближайшихъ циркуляровъ.

Намъ необходимо приняться теперь серьезно за прибавленіе къ каждой изъ колоніи извѣстное число новыхъ колонистовъ. Этого настойчиво требуетъ большинство кружковъ и нельзя отказать имъ въ этомъ. Нельзя усматривать въ этомъ эгоистическаго стремленія избавиться отъ нѣсколькихъ бѣдняковъ, какъ Вы изволили выразиться въ одномъ изъ Вашихъ писемъ; тутъ, насколько я понимаю, руководитъ ими идеальный мотивъ, хотя узкій—желанье имѣть изъ своей среды поселенца на Святой Землѣ.

Примите увѣреніе въ глубочайшемъ моемъ уваженіи и готовности моей къ услугамъ Вашимъ

И. Ясиновскій.

372.

מאת זרח בארנט לד"ר פינסקר.

בע"ה, כ"ה כסלו התרמ"ה
פה נחלת פתח תקוה ת"ו.

שלום וכבוד וכט"ס למעכ"ת הרופא
המהולל בתשבחות, הגבר הוקם על,
ראש וראשון לחברת חובבי ציון
המהוללה ה"ה כש"ת האדון דאקטאר
שמחה (?) ל. פינסקער הי"ו.

אדוני רם! הנה נא ידעתי שאשמתי במה שלא השיבותי לאדוני על מכתבו היקר ואשר בו הנחיל כבוד את עבדו במדה גדולה. הלא ידעת אדוני שאני עבדך מיום הקדשתי עתותי לעבודת הק', ישוב א"י אשר למענה השבתי אחור ימיני מעסקי במטרופולין של עולם היא לונדון בירת התבל, ונפשי אותה לשכון בארץ אבותינו, רחקתי מבקשת הכבוד והשרדה, ועי"כ נערתי חצני לקחת כסף תועפות תחת ידי מכבוד ציר אמונים הרק"ז וויסאצקי הי"ו ובלב שלם ונפש חפצה הסכמתי לבחור בהאדון אברהם מויאל הי"ו לסוכן כללי על קופת המעות הבא אל הקודש פנימה, ואך את נחלת פ"ת לבדה, אשר גם אני נמניתי בין מיסדיה הראשונים, ולכן ידעתי' עם כל מהסורי' יצרכיה אמרתי

להשגיח עליה לתועלת הישוב, ולא למען קבלת פרס או כבוד ותהלה, ולהתבונן על כל צרכי׳ וצרכי העם היושב בה,— — — — — — — — — — — — — —

וגם לא נדחקתי לכנים בפרטי ענינים אם גם לא ישרו בעיני כי אמרתי: ידחה הפרט מפני הכלל, מה גם שעד הנה צפיתי אולי יבוא האדון סטאראוואלסקי בתור פקיד החברה הרוממה ואז יקל מעלי עבודתי, אך עתה אחרי שנודעתי שנתבטל בואו נאלץ הנני לפרוש את כל פרשת העבר בנחלת פ"ת מיום עזב אותנו כבוד הרק"ז וויסאצקי עד היום ברור בשלמה. — — — — — — — — — — — — — — — —

אדוני בלי תפונה יודע שעוד בירח מנחם אב שנה העבר בעלותי ירושלימה נחליתי במחלה עזה, ובשובי משם ומצאתי את האדון מייעראוויטץ נפקד על בניני החברה, אשר עד עתה נבנו שנים עשר בתים לחמשה עשר נפשות. שאלתי את פה הסוכן [1]) איככה, במה, ועד כמה נפקד האדון הנ"ל כי נפשי אותה לדעת כל הענין לפרטיו, אבל נדחיתי בלך ושוב מבלי תת לי חקור דבר, ואין אתי יודע עד מה מדברי ריבות שעברו אחרי כן בין האדונים האלה, עד שאדון מייעראוויטץ נדחה ממשמרתו, וכל בקשותי כגון בית טבילה והרחצה ובְרֵכָה ותקון צרכי רבים הושבו אחור, למרות צווי כבודו הרם לכוננם ולתקנם, באמרו: „שכלה כל הכסף מידו" והוכרחתי לבנות כעת בית הטבילה מכיסי — — — — — — — — — — — — — — — — —

והברכה שחיי כל הקאלאניע תלוים בה לא נגמרה עדיין, וגם עניני בתי יחידים לא נגמרה כולה כדי ראוי לדירה. — — — — — — — — — — — — — — — —

אבל עתה שהגיע עת הזרע וכבר עבר שני חדשים מימות הגשמים ואין מוכן הדברים הראשים לחיי הנפשות האלה היינו: עניני עבודת האדמה אשר זה תכלית כל מגמתנו ותקות האנשים הבאים עד הלום לא הוכן במועד הראוי עד מה, אך עתה, כיום לפני החרישה קנה בהמות דקות בשר ורעות מראה אשר לא יוכלו למשוך בעול, מספוא אין, זריעה יקנה בעת במחיר יקר ונורא ואין זרע לעשרים משפחות ולחמשה עשר מהם גם אין עבודה, וענין הנטיעות לזכך האויר וגם כרמי גפן ועצי פרי לא יעלה על לב גבר. האדון בעצמו לא בא פעם על הנחלה לראות בעיניו ולהתבונן בשכלו על כל מחסוריה כי איש ידוע חולי הוא וגם בעל עסקים רבים ושונים, ואין נפשו להזדקק להם בעצמו כ"א כל הדחיות וההבטחות הכל ע"י סופרו ועוזרו הרוקח הידוע — — — — — — — — — תחת שבדברים כאלה מוכרח איש מוכשר ונבון דבר כהדירעקטאר הירש אבל לא סופר ליטעראטורי כרוקח — — — — והאיש המוכשר צריך לבלות כל עתו

[6]) כלומר: ה׳ מויאל.

על הקאלאניע. ולכן שמחנו לקראת בוא הר׳ סטא־ראוואלסקי בשמענו שמעו שהוא איש נבון ומבין הענין וגם אוהב עמו וחובב ארצו בלא לב ולב ואיש כמוהו נצרך למטרתינו, אבל עתה שבושש האיש ההוא מלבוא פה וגם מחלת מויאל הולך וקשה מיום ליום, והקנינים בעד הקאלאניע יאכלו עמל חו"צ בכל פה, וגם צעקה האכרים עלו למעלה ראש, אמרתי לא אחשה הפעם ואקרא את יתר חברינו מחו"צ לישועה בעוד מועד ונועץ יחד איך להקדים פני הרעה. כפי ראות עיני נצרך לבקש את פני ה׳ מויאל שימסור משמרתו על זמן מועט—עד אשר יתרפא ממחלתו—להדירעקטאר הירש. — — — — — — — — — — — — — — — —

אתם מצדכם תבואו לעזרה בעוד מועד להמשפחות האלו שנצרכים גם התמיכה מועטת לחיי היומי, ליתר התושבים פה את האמצעים לעבודת אדמה כי עוד יחסר לחמשה משפחות בהמות וכלי המחרישה וזריעה וכו׳, לגמור את הבירקע וגם לתת סכום קטן לקופת הקהל על הנצרכים להם למען יביא כל דבר על מקומו בשלום. אנא אדוני ימהר נא לעשות כי היום שעבר בלי עשות טוב להמושבה כל ישוב עד עולם ואבד לנצח עם פריו ופרי פירותיו. — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

עבדך המוקירך כערכך הרם

רח באנט.

373.

מאת ליליינבלום לשפ"ר *).

ליל א׳ דחנוכה תרמ"ו.

ידידי וחביבי!

— — — — — — — — — — — — —

נחוץ להעיר להאגודות שבאספם את החותמים לצורך הרשיון [1]) לא יאספו אותם אל גוף הנייר הליטהאגראפי, כי לא נכון להציג ניירות כאלה עם בקשת הרשיון.

— — — — — — — — — — — — —

לדעתי לקלון יהיה לה׳ צעדערבוים אם יצא איש במחאה נגד סאלטאקים [2]) ונבזים * * *. אילו היה לי צאן, ולצאן—כלבים, הייתי מואס בהם לחתם עם הכלבים ההם...

ובדבר קחתי חלק בהמאסף כנסת ישראל הנני להבטיח לך, כי אם עד ימי הפורים עוד תארך עבודתי אצל הד"ר גם עד הפורים לא אוכל לכתוב לך דבר. עבודתי בהקאנטאר לח"ק, הוראת שעה אחת, שעה

*) מארכיונו של שפ"ר.

1) עי׳ הנומר הסמוך.

2) פוחזים.

ומחצה ליום, ועבודתי אצל הד"ר יקחו ממני כל שעות היום והלילה משעה 7 בבקר עד שעה 12 בלילה, מאין לי מנוח. אילו הייתי יודע שעבודתי אצל הד"ר תתמשך לזמן ידוע הייתי מתפטר מהוראת השעה, אבל מיום היותי סופר ההנהגה עבודתי זאת איננה בטוחה בידי אפילו לשני חדשים, ובעל כרחי עלי לאחוז בזה לבלי להניח את ידי גם מזה. תוצאות הדבר כי אין לי מנוח כלל, לא אוכל לא לקרוא איזה ספר ולא לכתוב אפילו איזה מאמר קטן.

הנני אוהבך מוקירך ומכבדך כערכך הרם

משה ליב ליליענבלום.

.374

מכתב־חוזר מאת המרכז בווארשה להאגודות *).

אחים יקרים, הברים תמימי דעים.

א.

ענין הישוב הגיע עתה לפרשת דרכים. אחינו היקרים בעיר המלוכה נכנסים עתה בסוד פמליא של מעלה להשתדל ע"ד יסוד אגודת מונטיפיורי [1]) ולהוציא את פעולתנו כלה מכלל ענין ודבר הסמוי מן העין. אחינו אלה הודיעו, כי למען תת תעצומה לדבריהם ולהוכיח להרוממות שיש ידים ועתידות לחברה כזאת, נחוץ שנמלא ידם לחתום את שמותינו בספר הבקשה המוגש אל כבוד שר הפנים, עם חתימות אלה החפצים להמנות במיסדי האגדה, ע"י נדבה בפעם אחת ונדבה שנתית אחרי קבלת הרשיון [2]). לתכלית זאת הננו שולחים לכם שני לוחות לדוגמא ונעיר אתכם על הדברים האלה:

א) הפארמולארים שאנו שולחים בזה הם רק לדוגמא ולא להשתמש בהם, אך לעשות כמתכונתם על גליון אחר ולכתוב דוקא בדיו. מפני שכל הלוחות הכתובים והחתומים מהחברים יספחו אל ספר הבקשה ויומסרו לידי שר הפנים ע"כ נחוץ שיהיו כתובים באופן נאה ומתוקן.

עיקר נכבד הוא שהחותמים בתור מרשים להגיש הבקשה ובתור מיסדים יהיו בני המעלה בעירם ועדתם ומצב נכבד בהחברה: כרבנים, סוחרים מגילדיע ראשונה ושניה, אזרחים נכבדים לדורותם, בעלי בתים ונחלאות, נושאי משרה ומומחים לרבים כרופאים, עורכי דין מושבעים ורוקחים. החתימות תהיינה בכתב נקי ולא מטירף ובצדם במקום הנכון יהיה כתוב מפורש מצב החתום בחוג החברה כאמור למעלה [3]).

ג) אחינו בעיר המלוכה מעירים אותנו, שימי החגים לעם הארץ בצאת שנת האזרחים הולכים וקרבים והעבודה במערכות הרוממות תשבת, ע"כ החובה עליכם להיות זריזים במעשיכם, ובבוא דברינו אלה לא תאחרו אף רגע ותמהרו לקרוא עצרה, לעשות הבלאנקים ולמלאותם בחתימות ולשלחם הפעם ישר על האדרעססע של: Присяжному повѣренному И. Ясиновскому, Новолипки № 9. Варшава.

ד) כבוד ראש ההנהגה בקש להעיר את כל החברים אשר לבם לציון באמת ואמונה, כי משעה

---

*) הנומר הקודם מעיד, שהמכתב החוזר הזה נשלח להאגודות בסוף כסלו או בתחלת טבת תרמ"ו. על זה מעיד גם הדבור המתחיל „אחינו בעיר המלוכה" במכתב החוזר עצמו.

[1]) מע"לד תורגם המכתב החוזר גם רוסית ובתרגום נאמר: «Приступая къ ходатайству... объ утвержденіи устава проектируемаго общества М. Монтефіоре для поощренія поселяющихся въ Палестинѣ и Сиріи евреевъ къ производительному труду, преимущественно земледѣльческому»... ועי' מה שהעירונו לעיל (בהערה לנומר 309) על הסתירה שיש בזה לדברי הרמ"ל ליליינבלום, שעורכי ספר-התקנות החליטו כי לא יקרא שם מונטיפיורי על החברה. ועי' גם ב„מלואים והערות" בסוף הספר.

[2]) עי' לעיל הנומרים 302, 324.

[3]) והנה „הל הות לדוגמא":

СПИСОКЪ

Лицъ, изъявившихъ желаніе подписать подаваемое г. Министру Внутреннихъ Дѣлъ прошеніе о разрѣшеніи учрежденія Общества Монтефіоре для поощренія поселяющихся въ Палестинѣ и Сиріи евреевъ къ производительному труду, преимущественно земледѣлію.

Званіе, имя отчество и фамилія	Собственноручныя подписи

СПИСОКЪ

Жителей г.................................. желающихъ быть учредителями проектируемаго Общества Монтефіоре для поощренія поселяющихся въ Палестинѣ и Сиріи евреевъ къ производительному труду, преимущественно земледѣлію, и жертвовать нижеозначенныя суммы по утвержденіи надлежащими властями устава оннаго Общества.

Наименованіе лицъ, званіе, имя отчество и фамилія	Суммы, какія обязываются пожертвовать въ пользу Общества				Собственноручныя подписи
	Единовременно		Годично		
	р.	к.	р.	к.	

שנכנסה הבקשה בסוד פמליא של מעלה חובה קדושה מוטלת עליהם להשקט במכונם, כי יחדלו הקולות והרעשים, כי במעשים כאלה יבולע חלילה להענין הקדוש ויביאו כליה על אדיר כל חפצנו, לצאת מכלל פעולה סמויה מן העין לאור באור חיי חברה מקוימת ומאושרת ולחזק אגודתנו עלי ארץ. במשך העת הזאת על אחינו לעבוד עבודה פנימית, להזק האחדות וקרוב הדעות, להגדיל כבוד הענין פנימה, להרבות את האוצר הכללי ולחזקו בחזוק ממשי, למען אשר יהיה בידינו לפעול ולעשות בבוא עת רצון לנו ולכל חובבי ציון הנאמנים.

ב.

כבוד ראש ההנהגה דרש ממנו לברר ולמלא אחרי איזה דברים שלא נתבררו ונתפרשו כל צרכם בספר הזכרון ח"ש.

א) בדברינו ע"ד המלאכות ויסוד הועד הפועל, מבקש הד"ר פ[ינסקר] להזכיר את הדברים שנאמרו בשמו במכתב-חוזר מחודש אלול העבר [4], שבאמת בחירת הועד הפועל מחדש סיון בחזקתה עומדת ובעיקרה לא נתבטלה. אמנם מפני שתכונת הפעולה לעת כזאת: תמיכת הקולוניסתים והספקת צרכיהם המרובים עתה לכלכלת בתיהם ושדותיהם איננה פעולה שנאמר עליה „תשועה ברוב יועץ", כי אם ההוצאה לפעולת אדם את החלטות חובבי ציון, מצאה ההנהגה הראשית טוב ומסכים אל חפצנו למסור המעשה הזה אל הנכבד אשר בו נמצאו רובי התנאים הנחוצים שפרטנו בספר הזכרון, אמנם בכל זה עוד נצפנו פעולות רבות ונכבדות להיקרים הנודעים לשם ולתהלה בעולם הישוב שנבחרו בחודש סיון וביחוד כאשר יגיע התור להרחבת חרושת-המעשה ואומנות-יד בין אחינו באה"ק אשר מירושלים תצא התורה הזאת לאחינו יושבי ארץ הצבי. בכלל עוד חזון למועד לשוב ולדבר בהמקצוע הנכבד הזה.

תקותנו חזקה כי לא תחמיצו את תשובתכם הפעם ותעשו ככל הכתוב בהצירקולאר הרוססי הרצוף בזה.

והננו אחיכם מוקירים ומכבדים כערככם הרב
יעקב משה מאירסאהן
בשם: ה' י. יאסינאווסקי
שפ"ר.

4) עי' לעיל נומר 318/III עמ' 569.

375.

מאת ליליענבלום לשפ"ר *).

אור לד' חנוכה תרמ"ו.

ידידי וחביבי!

גלוי דעת הד"ר בדבר חרחור ריב הביאליסטאקים כבר נשלח לך [1], אך הד"ר, כפי שראית בל"ס, לא נגע בשום פרט מדבריהם. בטוח אני, כי כל מי שקרא את הפרוטוקול לאספת קאטאוויץ הביט במנוד ראש על תואנות הביאליסטאקים בדבר הפעולות הנכנסות בגבול ההנהגה הווארשאווית, ואין גם להשיב על זה כי זיל קרי דבי רב הוא.

בנוגע להתמיכה לבן יהודה הנה דעת הד"ר שהזעלבסטעמאנציפאציאן, כיחיד במינו או כערער בערבה, המפיץ את הרעיון בשפת אשכנז ראוי הוא [לתמיכה] שמא יחדל מצאת בלי תמיכה ואז יחסר לנו המעורר בשפה ההיא. לא כן הצבי, שהוא מפיץ הרעיון בשפת עבר, שאם יחדל לא נפסיד מאומה, כי המליץ והמגיד עוד יפיצו את הרעיון גם אחרי מותו [2].

הנני אוהבך מוקירך ומכבדך
משה ליב ליליענבלום.

*) הנומרים 375/6 הם מארכיונו של שפ"ר.
1) הדברים מכוונים, כפי הנראה, לנומר 361.
2) עי' לעיל נומר 336.

376.

מאת ליליענבלום לשפ"ר.

27 נאוועמבער תרמ"ו.

ידידי וחביבי!

אינני יודע על מה יסד ה' לעוואנדא השערתו שהתנועה נתקררה, וביחוד לא אדע אם באמת חסרון השאון והמשא והמתן במ"ע אדות זה הוא סבת ההתקררות. בכל אופן לא אדע מה נוכל לכתוב ל„המגיד" והוא ממלא בזה חובתו כהוגן בהוספתו [1]. כמדומה לי שמכתב הגאון מוואלאזין [2] יקר מעשרות מאמרים של איזה סופרים.

הנני מוקירך ומכבדך כערכך הרם והנשא
משה ליב ליליענבלום.

1) „אהבת ציון" שנדפסה ב„המגיד" אחת לשבועים.
2) בהוספה ל„המגיד" נומר 47 לשנת 1885 נדפס מכתב של הרב ברלין מוולוזין, אשר בו הוא משבח את דבר ישוב הארץ ומביע את שמחתו, כי גם בוולוזין נוסדה אגודה של חובבי-ציון וכו'.

378 *).

מכתב־חוזר מאת חובבי־ציון במוסקבה להאגודות.

מאסקוי חמשה ימים לחודש טבת התרמ"ו.

אחים יקרים!

שנה תמימה עברה מעת אשר פשטנו יד איש לרעהו תחת הנהגת הועד המרכזי. לא פה המקום ולא עתה העת לשפוט ולבקר את מעשיה, הכל יודעים כמה מעלות טובות להההנהגה עלינו, ואילו לא נבראה אלא בשביל התאחדותנו בלבד דינו. אולם הימים האחרונים הראו לנו למדי כי האחדות אשר אמרנו „כבר קמה ונהיתה" החלה להתרופף, וטרם גמרה ההנהגה את מעשיה, טרם הספיקה לתת דין וחשבון להגיש לפני משפט הקהל את אחרית פעולתה, כבר קמה מבוכה במחנה העברים והחבילה עומדת להתפרד. אחינו! יודעים אנחנו, שבעת מבוכה כזאת טוב לחשות ולא לדבר דבר, ולוא ידענו שענינינו עומד על יסוד חזק ונאמן, כי אז שמנו יד לפה והכינו עד אשר ירגעו הרוחות ויתקררו הלבבות. אבל לדאבון נפשנו אחדותנו אשר בה נתפארה לא הכתה עוד שורש בתוך אחינו חובבי ציון בכל מקום שהם, אחרים אשר אמרנו לנו המה עוד לא שלחו אף קשיטה אחת, ואחרים קדשונו בשוה פרוטה ויושבים ומחכים עד אשר נשמע מה בפיהם, אלה מקבלים מכתבי ההנהגה בסבר פנים יפות ושתיקתם כהודאה דמיא, ואלה כבר נלאו לשמוע דברים אשר לא לפי רוחם ומחשבותיהם ושותקים— יען כי שומע אין להם. בין כה וכה הדעות התפרדו, רבים מאחינו אשר התיאשו לראות טוב בעמלם התרשלו במעשיהם, וכיון שאין הקומץ משביע את הארי והבור אינו מתמלא מעצמו אוצרנו התרוקן. מחזה מעציב כזה רואים אנחנו מראשית שנת פעולתנו. חלוקת ההנהגה היתה הסבה הראשונה אשר חלק לב העם מאחריה, עוד בראשית צאת המלאכות יצאנו במחאה גלויה נגד הסדר המוזר הזה [1], רבים מחברינו הבינו גם אז כי הצדק עמנו, אך לא מצאו את העת ההיא מסוגלת לשנות ולעשות סדרים חדשים. אחדים, והמה המעטים, נתנונו כמעט למורדים ובוגדים בברית עם. אך מעטים היו במספרם ולכן החשינו ולא השבנו דבר, קוה קוינו כי בתום שנת פעולתנו תקרא אספה כללית, אשר לפניה יגלו כל תעלומות חובבי ציון ומחשבותיהם, היא תבקר את מעשי ההנהגה ומשפטיה בכל העת ההיא, והיא גם היא תתקן את כל המגרעות אשר נמצאו בה. אבל תקותנו זאת היתה מאפע, את האספה דוחים מיום אל יום, ובמקומה מציעים לנו בחירה חדשה, כלומר: לאשר ולקיים את ההנהגה כמו שהיא ולא לשנות בה דבר [2]). אנחנו לא נדע את גורל ההצעה ההיא ואחת היא לנו אם הסכימו חברינו עליה או לא, אבל יודעים אנחנו כי מצב הדבר לא נשתנה למוטב ועודנו דורש תיקון וחיזוק כמקדם, פירוד הדעות הולך ומתגבר, אלה קוראים לפעולה ודורשים הרחבת הישוב, ואלה תלו את עצמם באילן של האחדות ואינם עושים מאומה, אלה אומרים כי חברתנו לקחה לה צורת „חלוקה" חדשה ויביטו בשאט נפש עליה ועל מעשיה, ואלה עזי פנים (?) [3]) אומרים בפה מלא שלא ישלחו את כספם עד אשר ההנהגה תיטיב את דרכה. הצד השוה שבהם שכולם עוסקים בפלפולים ודרשות ובשעה שההנהגה יכולה וגם החלה לפעול עמדו מנגד ועזבוה לנפשה.

אחינו! לא בדברי מוסר באים אנחנו אליכם הפעם כי, בלי ספק, כולנו חכמים, כולנו נבונים וכולנו יודעים את תועלת האחדות, ואם בכל זאת הערבוביה עוד לא חדלה, אות היא כי הוכחות ודברים בעלמא לא יועילו, ובפרט שנסך ד' רוח עועים על הרבה מאחינו ואין איש שומע את שפת רעהו, ולכן אך עצה אחת לפנינו, והיא אספה כללית, יבואו בעלי הדין וישמיעו את טענותיהם, יבואו המתלוננים ויגידו את תלונותיהם, יבואו גם המתקנים ונראה את תקנותיהם, ואין כל ספק שנבוא לידי דעה אחת. — אמור אומרים כי השעה אינה מסוגלת לאספות כאלה ונחוץ לחכות עד אשר ההשתדלות [4]) תביא פרי או עכ"פ „תקבל צורה מוחשית", אבל האם נוכל לחכות עד העת ההיא? האם נוכל לשבת בחיבוק ידים ולשבות ממעשינו עד אשר ירחמונו ממעל? וצורה מוחשית מה היא? ומי יודע אם תוחלתנו לא תכזיב והרשיון לא נשיג לעולם. מודים אנחנו, כי לא רק עתה, אך בכל עת ובכל שעה נכון להמעיט בהרעשה והרגזה, אבל הטעם הזה איננו מספיק למנוע מעשות דבר אשר תלוים בו חיי חברתנו בעתיד. עכ"פ אנחנו השתדלנו לקדם גם את הרעה הזאת, והננו מציעים לכל הועדים המצוינים הנמצאים בערי הגליל שהמה מצדם יקראו אספות קטנות משליחי האגודות שבערי גלילם, וידונו בכל השאלות העומדות על הפרק, ומוצא החלטתן ימסר להועד בתור כח והרשאה לדבר בשמן ולחות את דעתן בהאספה הכללית הבאה אחריהן. באופן כזה לא נרעיש את העולם, כי באי האספה יהיו מעטים במספרם, וכל העם יקח חלק בה ע"י הועדים הגלילים אשר יהיו באי כחו באמת.

השאלות העומדות על הפרק הנה:

א) בקורת ספר הזכרון וכל מעשי ההנהגה

---

*) הנומר 377 — מאת דוד גורדון לד"ר פינסקר — ע' בסוף הספר.

1) ע' לעיל הנומרים 236, 255.

2) ע' לעיל נומר 356.

3) סימן־השאלה בגוף המכתב.

4) בדבר קבלת הרשיון. ע' לעיל בנומרים אחדים, כגון 350, 358, 374.

ופעולתה. ב) אופני התיסדות הועד המרכזי מחדש. ג) הרחבת הישוב ופעולתנו בעתיד. ד) התיסדות ועד פועל בא״י. השקפתנו בכלל על כל הדברים האלה כבר הודענו לראשי ההנהגה במכתבים פרטים ואפי־ציאלים, והננו מעתיקים פה תשובתנו על הצעת הד״ר בדבר הבחירה[5]. נקוה כי תשימו לב על כל הדברים שאמרנו ותמהרו להשיבנו דבר.

הננו אחיכם תמימי דעים עמכם
חברי הועד של חובבי ציון במסקוי.

[5]) עי׳ לעיל נומר 356.

379.

מאת הד״ר פינסקר לא. מויאל *).

Odessa le 3/15 Décembre 85.

Très honoré Monsisur,

Je viens de recevoir une correspondance dout je ne me crois pas en droit de cacher devant vous le contenu. Inutile de vous assurer que ce n'est que le sincère éstime et la pleine confiance en votre caractère qui m'encouragent à cette franchise que je n'aurais pas accordée à un autre.

A peine rassuré quelque peu, par vos lettres et le témoinage des colons, sur la prospérité de Pessach Tikwa, que me voilà d'autant plus affligé par une correspondance dressant un tableau tout différent sur l'état des choses dans cette colonie. Tout en rendant hommage à votre zèle et à votre bon vouloir, on se plaint des actes et des gestes de votre secrétaire, qui grâce à votre maladie en abuse au détriment des colons. — — — —
— — — — — — — — — — — —

Dans toutes ces plaintes il y a assurément beaucoup d'exagérations et d'injustice. Mais bon gré mal gré, vous aussi que moi, nous devons tenir compte à l'opinion publique. Pour la rassurer vous tâcherez sans doute de prendre des mesures convenables. Quant à moi, il m'est difficile de vous donner de conseils à distance. Mais puisque M-r Starowolsky nous manque, peut être me serait-il permis de présenter à votre considération une autre mesure. C'est vouloir bien joindre à votre personne une autre, qui joue d'une certaine autorité et qui pendant votre maladie pourrait vous présenter devant les colons, comme par exemple M-r le Directeur Hirch. Je sais bien qu'il a ses devoirs à lui et qu'il a même refusé d'entrer comme membre dans le comité créé par M-r Wissozky. Mais ce que ne pouvait ce dernier, peut être vous le pourrez. Hormis M-r Hirch je ne connais malheureusement personne qui serait digne d'être placé à côté de vous. Peut être vous en connaissez.

Une autre mesure serait peut être celle de remplacer votre secrétaire actuel par un autre, comme M-r Ben-Jehuda ou M-r Lubman etc. Si du reste vous le considérez indispensable comme secrétaire, vous êtes libre de le garder comme tel sans lui donner d'autre emploi. Mais procurer vous un administrateur honnête, bien initié dans les conditions locales et sachant distinguer les vrais nécessiteux de ceux qui peuvent se passer de notre secours. Ce que je viens vous écrire n'est du reste que le résultat des préoccupations, qui sont les vôtres comme les miennes et que je suis permis de confier à vous seul. Aidez moi, cher Monsieur, á sortir de cette impasse dans laquelle nous nous trouvons en ce moment et apaiser le mécontentement qui votre impartialité trouvera justifié...

*) טיוטו של מכתב, הכתוב בכתב־ידו של פינסקר.— להבנת המכתב הזה עי׳ לעיל נומר 372 עמ׳ 679.

380.

מאת ליליינבלום לשפ״ר *).

י״ב טבת תרמ״ו.

ידידי וחביבי!

— — — — — — — — — — — —

ידעתי כי ה׳ יל״ג ישוב להיות מו״ל המליץ, אך לא ידעתי, וכמעט כבד להאמין, שהארז יציג אותו כרידקטור אפיציעלי. אין ספק בעיני שבבוא ה׳ יל״ג להרידאקציא ישכח ה׳ צ״ב את הלאומית ואת א״י ביחד[1]), אבל זה יהיה רק לחדש או לשני חדשים, אם אח״כ אכתוב אני, יהל״ל או אחר בדבר ישוב א״י, אז לא יחמיץ הארז את המאמר וישוב להיות לאומי, ביחוד אם „היום" לא ידמה לאחיו הבכור „רוס. יעוו." שלא הריח ולא הסריח, ויתן ידו להשאלה הלאומית, אז יפחד הארז מפני הקאנקורענציא.

— — — — — — — — — — — —

אני מצדי אתפלא על בקשתם[2]) לתת תמיכה גם לבני ביתו במעזריטש. כלל גדול בידי: „שלשה דברים נתן הקב״ה לישראל: תורה, מן וארץ ישראל וכלן לא נתנן אלא על ידי יסורין" (ברכות ה׳), וכל קולוניסט שעוד לא ראה יסורין אינו ראוי לדעתי עתה

*) מארכיונו של שפ״ר.

1) בדבר החשש שחששו אז חובבי־ציון, שמא יחדל „המליץ", בהשפעתו של יל״ג, מהיות נאמן ללאומיות ולחבת־ציון, עי׳ ש. ל. ציטרון: „רשימות לתולדות העתונות העברית" (העולם" נו׳ 14—12 לשנת 1914).

[2]) של בני מיזריץ—בעלי יסוד־המעלה—שבקשו, כי תנתן תמיכה גם לבני־ביתו של אחד מהבורתם (ר׳ ביניש; עי׳ על אדות לעיל נומר 331 עמ׳ 592), שנשארו במיזריץ.

לתמיכה. אחרי ההשתדלות וההתכוצות הייתי יכול גם אני לקנות אחוזה בפ"ת ולקרוא לחו"צ: הנה לי אחוזה בא"י, תנו לי בית, תנו לי בהמות, תנו לי זרע, תנו לי ותנו לי ותנו גם להם לבני ביתי.

כלועג לרש היית בעיני באמרך לי שאקח עלי הבקרת[3]) על המאמרים הרוסים, ובשאלתך אם עוסק אני בתלמוד והבקרת עליו. כמדומה אתה שאני מתחטא לפניך באמרי שאני עמוס בעבודה כל היום וכל הלילה עד חצות. בכל השנה הזאת לא קראתי שום חוברת מן הוואסחאד; קניתי ח"ג מן ספר דור דור ודורשיו וס' „קורות ישראל ואמונתו" בתקוה ללקט בשבלים אחרי הראשון ולבקר את השני, אך לא הצליח בידי גם לקרוא אותם, כן לא קראתי את מחברתו של געטץ ששלח לי וגם את האסיף. במלה אחת: מיום אספת קאטטאוויץ הייתי להדיוט גמור, והנה לך מופת חותך, שלא כתבתי מאומה בכל השנה הזו בהמליץ. אם תתמעט עבודתי עתה, כאשר אקוה, אחרי כי אין עתה על הפרק שאלות נכבדות, ואפשר על כן שימעטו המכתבים, אז אשוב לקרוא ספרים ומ"ע ואוכל למלא בקשתך.

מוקירך ומכבדך

משה ליב ליליענבלום.

3) בשביל המאסף „כנסת ישראל".

381.

טלגרמה מאת א. רוקח לד"ר פינסקר.

Jaffa 20/III 1885.

Docteur Pinsker, Odessa.

Myal mort aujourd'hui. Directeur Hirsch prend provisoirement les affaires.[1])

Rokeach.

1) ה' מויאל מת מיתה חטופה. עי' „דרך לעבור גולים" 43.

382.

מאת י. יאסינובסקי לד"ר פינסקר.

Варшава, 11/23 Дек. 1885 г.

Многоуважаемый Докторъ!

Печальная вѣсть о смерти г. Муяла меня ужасно поразила. Я не знаю, признаться, какъ въ данную минуту совѣтовать. Мнѣ ни одинъ изъ палестинскихъ мѣстныхъ дѣятелей не знакомъ. Я нашелъ умѣстнымъ сообщить о катастрофѣ всѣмъ членамъ Ц. К. и испросить ихъ мнѣніе относительно предстоящаго устройства правленія дѣлами колонистовъ, а главное—мнѣніе г. Высоцкаго, который, будучи знакомъ съ мѣстными условіями, можетъ быть намъ въ этомъ отношеніи весьма полезенъ указаніями, и сегодня же распорядился разослать немедленно всѣмъ членамъ письма, а г. Высоцкому телеграмму. Порученіе Вами временное управленіе г. Гиршу весьма раціонально. Далъ-бы Богъ, чтобы онъ согласился принять.

— — — — — — — — — — —

Мы отправили на дняхъ въ Петербургъ г. Л. Розенталю списки лицъ, изъявившихъ желаніе подписать подаваемое министру прошеніе объ утвержденіи устава проектируемаго Общества Монтефіоре и списки жертвователей въ пользу этого Общества, и просили какъ г. Розенталя, такъ г.г. Левенсона и Цедербаума поторопиться подачею прошенія и заботиться объ ускореніи исхода. По всей вѣроятности и Вы отъ себя напишете этимъ господамъ поощрительно.

Московцы опять выступили съ циркуляромъ къ кружкамъ[1]), тонъ котораго, хотя довольно мирный, но нельзя сказать успокоительный, а скорѣе возбуждающій. Я не понимаю чего эти господа хотятъ, что вызываетъ у нихъ недовольствіе, какіе промахи или ошибки въ теперешнемъ порядкѣ управленія дѣлами колонизаціи. Видно евреи наши, къ крайнему сожалѣнію, не созрѣли еще къ общественной дѣятельности.

— — — — — — — — — — —

Съ искренней преданностью остаюсь готовый къ услугамъ Вашимъ

И. Ясиновскій.

1) עי' לעיל נומר 378.

---

385 *).

פרוטוקול של ישיבת הועד־הפועל בארץ־ישראל.

יפו, י"ז טבת תרמ"ו.

פרטי־כל מהאספה הראשונה.

האספה היתה בבית הסוחר הנכבד ה' יעקב הערצענשטיין נ"י.

אחרי האסון אשר קרה במות האדון הנכבד הר' אברהם מויאל ז"ל (ביום א' י"ב טבת תרמ"ו) אחד מחובבי ציון האמתים, ואשר בו שמו כל אחינו חו"צ ברוסיא מבטחם כי ינהל בחכמתו ובישרת לבבו את כל עניני הישוב, רחש לב האדון הנכבד המצוין באהבתו לעמו סי' שמואל הירש מנהל „מקוה ישראל"

*) הנומרים: 383—מאת הד"ר א. הלוי לד"ר פינסקר— וגם 384—מאת מ. ארלנגר לד"ר פינסקר—עי' בסוף הספר.

לקבל עליו—לפי שעה—ההשגחה הראשית על כל עניני הישוב והמושבות שקבלו חו"צ עליהם לתמכם ולסעדם.

ה' הנכבד הירש נ"י בחר לו לעוזרים בתור „ועד פועל" — ג"כ לפי שעה—את האדונים הנכבדים הר' יהושע אסאוועצקי מנהל מושבות ראשון לציון ועקרון, את הסוחר הנכבד הר' יעקב הערצענשטיין, את הר' דוד גוטמאן והר' אברהם זלמן איכילעוו מפ"ת, את הר' ישראל בעלקינד מגדרה ואת המזכיר התמידי ה' אלעזר רוקח [1].

המזכיר ה' רוקח הודיע לנשיא ההנהגה אחינו הראש ל. פינסקער ע"י דלוג-רב את דבר האסון אשר קרה, וכמו כן הודיע לכבוד הד"ר הנז' הבשורה הטובה, כי הואיל כבוד ה' הירש נ"י לקבל עליו ההשגחה הראשית לפי שעה. ע"ז השיב כבוד הד"ר פינסקער נ"י לכבוד ה' הירש נ"י בדעפעשה, כי אשר וקיים את התמנות ה' הירש נ"י.

החלטות הועד באספה הראשונה.

א) חברי הועד הפועל מחויבים להתאסף בכל יום שני מהשבוע במקוה ישראל, ושם ישאו ויתנו בכל עניני הישוב תחת הנהגת הראש ה' הירש נ"י.

ב) כל החברים הנזכרים, כולם כאחד באין הבדל, יכולים לחות דעה בכל הענינים הנוגעים לטובת הישוב.

ג) הועד הפועל הסכים והחליט אשר המזכיר ה' רוקח מחויב לשבת בפ"ת.

הערה. המשרה אשר הושמה על שכם ה' רוקח (מלבד משרתו בתור המזכיר הכללי לכל עניני ועד הפועל) בדבר ישיבתו בפ"ת, הוא להוציא לפועל את כל החלטות הועד הפועל בנוגע לפ"ת, להשגיח שם על כל הסדרים, ולחלק את אשר יסכימו חברי הועד הפועל עבור אחינו האכרים, הן בדבר המיכה ומספוא להבהמות וכו', ומחויב לרשום בספר את כל אשר יצא מתח"י בהסכם הועד הפועל.

ד) באופנים מיוחדים, למשל אם יקרה ח"ו אסון פתאומי לאחד מהקולוניסתים ודרוש לזה עזרה והצלה באותה שעה, אז יש כח ורשות ביד שני החברים הר' דוד גוטמאן וה' איכילעוו מפ"ת להמציא עזר עד סך חמשים פראנק, מבלי הסכם הועד כולו, ובעת אשר שני החברים הנזכרים יכתבו החלטתם זאת בספר וימסרו את פתשגן ההחלטה הזאת ליד ה' רוקח, אז מחויב ה' רוקח לתת עד סך חמשים פראנק, וה' רוקח יודיע מזה בהישיבה השניה לפני הועד כולו, והועד

[1] הפרוטוקול הזה ואף הבאים להלן, וכן גם כל יתר המכתבים של הועד-הפועל כתובים בכתב-ידו של ה' רוקח.

יאשר אח"כ את מעשה והחלטת שני החברים הנזכרים, ויקבל את הסך האמור בחשבון.

ה) הכח הזה מסור ג"כ בידי החבר מגדרה, ולדעת החבר הנז' יצורף דעה שניה מא' מחברי הועד הפועל אשר יהי' אז בגדרה, או סמוך וקרוב לשם, וע"פ הסכם ה' בעלקינד בצרוף עוד דעה אחת כנז' ינתן 50 פראנק ויתקבלו אח"כ בחשבון מהועד כולו.

ו) הועד הסכים לקנות סוס אחד וטוב ועגלה קטנה וכלי רכיבה, וכל אלה יעמדו לפקודת האדמי־ניסטראציה בפתח תקוה.

ז) הועד החליט לשלם לא' מהקולוניסתים, היינו לר' יעקב בראנדי—אשר עוד אין לו נחלה בפ"ת— סך חמשה ועשרים פר' לחודש בעד השגחתו על הסוס ועגלה ובעד עמלו אשר יעמול בשרתו את האדמיניסטראציה.

ח) הועד החליט אשר כל ההוצאות שתעלינה על ה' רוקח בסבת ישיבתו בפ"ת, היינו אלה ההוצאות אשר בהיותו יושב ביפו לא היו חלים עליו, את כל אלה ישלם הועד לה' רוקח על פי החשבון אשר יגיש להם ה' רוקח ע"ז מדי חודש בחדשו.

ט) הועד החליט אשר בכל הימים שיבטלו ה' איכילעוו מפ"ת וה' בעלקינד מגדרה מעבודתם ע"פ היותם נדרשים לעשות ולפעול בטובת המשרה שהושמה עליהם, בימים האלה מחויב הועד לשלם להם בעד השכירים אשר יקחו לעבוד עבודתם, וכן הסכים הועד לשלם לה' בעלקינד הוצאות נסיעתו מגדרה למקוה ישראל.

— — — — — — — — — — — —

ש. הירש
(ועוד שש חתימות).

386.

מאת רש"י פין לד"ר פינסקר.

כ' טבת תרמ"ו.

כבוד ידיד נפשנו הרב החכם המפואר הנכבד ה' ד"ר פינסקער נ"י, יהי שלום בחילו.

זה כששה שבועות אשר חליתי ולא אוכל לצאת מפתח ביתי החוצה כי אם לפרקים כשהאויר ממוזג, ע"כ לא היה לאל ידי לנסוע לקאוונא כאשר שם עלי ידידי, אך לפני שני שבועות היה בפה (לעת פטירת הרב הגדול ר' מתית שטראשון ז"ל) הרב הגאון אב"ד דק"ק קאוונא והרב החכם השלם מוהר"ר איסר וואלף מראשי חובבי ציון בקאוונא, ודברתי עמם על דבר מחשבות החבורה בקאוונא ליסד להם קולוניא בפני עצמם ושלא להשתתף עם שאר החבורות

והם הודו לדברי כי מחשבות כאלה אין להם יסוד קים ולא תצאנה לאור לעולם, והבטיחוני לדבר על לב אנשי החבורה לשוב ממועצותיהם ושלא לפרוש מן הציבור; האמנם גם המה העירוני לנסוע לקאוונא, אך מה לי לעשות לעת עתה כי בריאותי תעצור בעדי, אולי יחנני ה׳ ויחלימני אז לא אמנע לבוא לקאוונא, ועד העת ההיא הנני לכתוב לאנשי החבורה דשם מכתב לבאר להם את מצב הענין ולהעירם להשתתף עמנו.

כרעם בגלגל החרידתני השמועה הלא טובה מפטירת הגביר היקר והנכבד ה׳ מויאל, כי כמעט אמרנו הלא יחיו יושבי הקולוניות בצלו והוא יכלכלם וינהלם בכשרון דעת, ובו בטח לבנו להפקיד את כספנו בידו, והנה הוא לוקח מאתנו, תנצב״ה, וה׳ ינחמנו ויאיר עינינו למצוא איש אחר רועה נאמן ופרנס טוב כמוהו, ולעת עתה הנני מסכים להצעת כבודו למסור את דבר הפקוח על הקולוניות והכספים ביד הדירעקטאר הירש, אף כי בעל דין קשה הוא כפי ששמענו, בכל זאת הלא איש נבון וחכם הוא ונאמן בעיני האליאנס.

— — — — — — — — — — — — — — — —

ממאסקוי באני מכתב בשם החבורה דשם [1] ומצורף לו העתקה מן המכתב אשר שלחו אל כבוד מעלתו. מדבריהם ראיתי כי תואנות המה מבקשים ונפשי עגמה לי עד מאד לראות מעשי פורצי פרצות בחומת אגודתנו, והנני לכתוב אליהם ולדבר אתם משפטים.

אוהבו וידידו מתפלל בשלומו

שמואל יוסף פין.

[1]) עי׳ לעיל נומר 378.

.387

פרוטוקול של ישיבת הועד־הפועל בארץ־ישראל *).

האספה השניה ביום ג׳ כ״א טבת, בבית ה׳ י. הערצענשטיין [ביפו].

הנאספים היו האדונים, ה׳ הנכבד סי׳ שמואל הירש ראש הועד, ה׳ י. הערצענשטיין, החברים הר׳ דוד גוטמאן והר׳ אברהם זלמן איכילעוו מפ״ת, הר׳ ישראל בעלקינד מגדרה והמזכיר ה׳ רוקח.

המזכיר ה׳ רוקח קרא לפני הנאספים את פתשגן הפרטי־כל הראשון, ואחרי אשר אחד מחברי הועד

*) אנו מדפיסים את הפרוטוקול הזה ולהלן עוד פרוטו־קולים אחדים, כדי לתת מושג על העבודה המעשית שעבדו חובבי־ציון בארץ־ישראל בימים ההם.

התוכח שנית על אודות סעיף אחד, הסכים גם הוא אח״כ כמו שנכתב בהפרטי־כל וכל החברים חתמו עליו. גוף הפרטי־כל נמסר ליד המזכיר ה׳ רוקח.

סדר היום.

החברים מפ״ת הציעו כי נדרש עוד 300 כלי חטים לזריעה בפ״ת נוסף על הסכום חמש מאות כלי שהכין המנוח מויאל ז״ל, והטעימו דבריהם יען כי כעת תמצאנה ארבעה וארבעים מחרשות ועובדים במספר הזה, וא״כ לא יספיקו 500 כלי לזריעה.

הועד הסכים למלאות החסרון הזה.

המזכיר ה׳ רוקח הציע כי דרוש לקנות עתה תבן עבור הבהמות עכ״פ במחיר 400 פר׳, יען אין להם מה לאכול.

הועד הסכים לקנות תבן במחיר הנז׳.

החברים מפ״ת הציעו, אחרי אשר בין מספר שלשים שורים שקנה המנוח מויאל עבור פ״ת נמצאו שבעה שורים אשר לא יסכנו עתה לעבודה, מהם באשר עוד לא עלה עליהם עול, ומהם חלשים; שבעה שורים האלה עלו בגורל, שנים מהם לר׳ פ — מ—, אחד להר׳ א — ל — —, א׳ לר׳ י— ח— —, שנים אצל הר׳ א — ק — —, א׳ להר׳ מ — ס — —, ונחוץ מאד למכור השורים האלה ולהחליפם בטובים.

הועד הסכים למכור שבעה השורים הנז׳ ולקנות עתה לפי שעה רק שלשה, א׳ עבור הר׳ א — ל— השני עבור ר׳ מ — ס— — — והשלישי עבור ר׳ י — ח — —.

בקשות אנשים פרטים מפ״ת ופתרונן.

ה׳ א — — הציע ובקש כי אי אפשר לו להסתפק בתמיכה פחותה מסך 50 פר׳ לחודש.

הועד החליט למלאות בקשתו.

ה׳ ל — — בקש להמציא לו ולב״ב מקום לגור ולדור בו, יען אין לו בית לא ביהודית ואף לא בפ״ת ונאלץ לדור בהרפת אשר שכר עבורו המנוח מויאל ז״ל הוא וב״ב שמונה במספר, ועתה דלף טורד במשכנו זה ואי־אפשר לו לגור שם.

הועד הסכים לשכור לו בית בפ״ת.

הר׳ מ— ד — — בקש לשלם בעדו שכר דירה בעד הבית והרפת אשר שכר בפ״ת.

הועד לא קבל בקשתו, יען הר״מד יש לו בית ביהודית, אבל נעתר לבקשתו לשכור לו רפת בפ״ת והסכים אשר בעת שיצא הר׳ ל — — מהרפת אשר נשכר עבורו ינתן הרפת הנז׳ לה׳ ד — —.

הר׳ ל — ל — בקש כי הועד ישלם לו מחיר הסוס אשר קנה באמרו כי הכסף הנז׳ שייך לנדונית בתו.

הועד לא קבל בקשתו זאת, אבל צוה לתת לו מספוא להסוס וזריעה ותמיכה.

הועד הסכים לשלם להשומר ביהודית גם עבור חודש שבט.

הועד הסכים לשלם להשו"ב והמלמד עבור חודש טבת ושבט א עשרים פר' לחודש לכל אחד מהם.

הועד הסכים והרשה לה' רוקח לתת את התמיכה כמו שרשם ה' גוטמאן בהליסטע עד אשר ימצא לו היעד עת וזמן להעביר את הרשימה הזאת של ה' גוט-מאן תחת שבט הבקורת.

גדרה.

ה' בעלקינד דרש מעות חדשי לחודש שבט עבור הבילו"ים העולה לסך 420 פר' וגם הדרוש עוד להבילו"ים על תבן.

ה' הנז' הציע כי נחוץ מאד לקנות עוד סוס אחד לה' ה——, אחרי אשר המנוח ה' מויאל לא קנה עבור הבילו"ים כי אם שבעה סוסים.

מחיר סוס יעלה עד 220 פר' וכלי מכשירין לזה א 55 פר'.

עוד שלשה מסרקות גדולות לגרף את האדמה כל אחת א 43 פר'.

שלשה עשר מחרשות ערביות העולות לסכום 80 פר'.

עוד 280 כלי חטים אשר עם שכר הובלתם לגדרה יעלה לסך 1764 פר'.

הועד הסכים למלאות כל המחסורים האלה.

ה' בעלקינד הציע, אחרי שאי אפשר להבילו"ים לשתות ממי הנחלים הנמצאים שם בין הסלעים ובנקיקי הבתות, לכן יאבה כי יסכים הועד לשכור את השואב מים כי ישאב להם מים מן הבאר.

הועד הסכים והקציב לזה סך עשרים פר' לחודש.

ה' בעלקינד בקש בשם גדרה כי יבקר אותם הד"ר שטיין בכל שבוע וכי ינתן להם תרופות עבורם.

הועד קבל עליו לכתוב אודות זה לראשי חו"צ באדעססא.

הועד הסכים לתת עתה—לפי שעה—לה' י — פ — — עוד 10 פר' תמיכה לחודש יען אשתו עומדת להוליד.

ראש הועד ה' הירש נ"י החליט לשלוח דעפעשה לאדעססע לכבוד אחינו הראש ד"ר ל. פינסקר נ"י לבקשהו כי ימהר לשלוח לפה כסף, אחרי שעוד יעברו איזו שבועות בטרם יתבררו החשבונות מהירושה של המנוח ה' מויאל ז"ל

ראש הועד הרשה ל ' הערצענשטיין נ"י לתת לפי שעה עוד אלף פראנק על הצטרכות הדברים הנז' למעלה.

ראש הועד ה' הירש נ"י בקש להגביל זמן האספה השלישית על יום ב' ה' שבט, יען עד אז הוא טרוד מאד.

הועד החליט להודיע מכל הנעשה עד היום לאדעססא.

ובכן תמה האספה.

S. Hirsch.

(ועוד חמש חתימות).

388.

מאת חובבי-ציון במוסקבה להאגודות *).

בשם ד' השוכן בציון.

מאסקווה, יום א' כ"ו טבת תרו"ם.

אחינו תמימי דעים עמנו!

מות ה' מויאל ז"ל עוררה שאלה חדשה, והיא: מי יבוא אחרי המנוח למלא מקומו, מי יגמור את אשר החל הוא לעשות מטעם חו"צ בגדרה, יסוד המעלה ופ"ת? השאלה הזו נכבדה היא מאד מאד ועומדת ברומו של עולם הישוב כי גורל פעולתנו באה"ק תלוי הרבה מבחירת מ"מ של המנוח ז"ל. מובן מאליו, שבחירת מ"מ של המנוח צריכה שתהי' תומ"י בלי אחור כלל, כדי שלא תכלה פעולתנו באה"ק. לדעתנו, הדרך היותר טובה ומובילה אל התכלית הנרצה היא, שיסע ראש הועד המרכזי, ד"ר פינסקער, למקום המעשה, וע"פ ראות עיניו ושקול דעתו יסדר את עניני הישוב שם וימסור למי שימצא טוב לגמור את אשר החלנו לעשות. ראש ההנהגה הוא האחד הראוי למלאכות נכבדה כזו, והוא רק הוא לאל ידו למלאות אותה עצהיו"ט, לשים המעקשים למישור ולהגיע אל מחוז חפצנו, ועל שקול דעתו הישרה נוכל לבטוח! ע"כ מציעים אנו לכל האגודות של חו"צ המצוינות, שיפנו גם הנה כמונו [1]) בבקשותיהן לראש ההנהגה ולהפציר בו לקחת ע"ע את העבודה המרובה והכבדה הזו,

---

*) מארכיונו של רש"י פין.

[1]) והנה קטע מן המכתב ששלחו חובבי-ציון במוסקבה לד"ר פינסקר למחרת יום כתבם להאגודות את המכתב שלפנינו:

„כבוד ראש אגודות חו"צ הרב החכם אוהב עמו

וחובב ציון, ד"ר ל. פינסקער נ"י!

... אין אנו יכולים לבחור בשבתנו פה ממלא מקומו של המנוח, כי אין אנו יודעים פה את האנשים היושבים שם, אם יהיו ראוים ומכשרים לעבודה כבדה כזו כעבודת המנוח ז"ל. ע"כ לדעתנו אין לנו אלא דרך אחת נכונה ומובילה אל התכלית הנרצה, והוא: שיסע תומ"י איש לאה"ק כתור שליח חו"צ, איש שנוכל לבטוח עליו, שיביא סדרים בעניני הספקת הצרכים להקולוניות, איש שעל שקול דעתו וראות עיניו יוכלו כל חובבי ציון להשען, ואיש כזה אין לנו אלא אחד והוא

כ"א אין הוא לנו עתה, מי לנו? מובן מאליו, שבנסוע ראש ההנהגה הכללית לאה"ק, ידחה זמן אספת שליחי האגודות עד גמרו את מלאכותו באה"ק ועד שובו משם. אך אם מאיזה סבה שתהי' לא יוכל ראש ההנהגה לנסוע בעצמו לאה"ק, אזי אין עצה אחרת לפנינו, כ"א לבחור ועד פועל בא"י (ביפו או בירושלים, או בשתי הערים האלה גם יחד) או לבחור באיש אחד למלא מקום המנוח. הבחירה הזו תוכל להיות רק ע"י אספה כללית משליחי הועדים, וע"כ צריכים אנו להחיש קריאת האספה הזו, כי השאלה הנזכרת העומדת על הפרק דורשת פתרון בהקדם האפשרי, כי בבלות פעולתנו באה"ק אף אם גם לזמן לא מרובה המעט גם פעולתנו פה, וע"כ אם נאחר בחירת הועד או האיש הפועל באה"ק ע"י אספה נביא בזה נזק רב לפעולתנו בכלל [2].

לתשובתכם בשאלה זו הננו מחכים בזמן קרוב

(חותם האגודה).

כבודו! בשם כל „חובבי ציון" בפה אנו מבקשים את כבודו שיקח על עצמו את העבודה המרובה והמלאכות הכבדה הזו, כ, בלעדי כבודו—מי ילך לנו? טובת ישוב הארץ דורשת שכבודו, ולא אחר יסע לאה"ק — — — — — — — — — —

אדוננו! עיני כל „חובבי ציון" תלויות בו, ואין כל ספק שלא מצא אף אחד שלא יפציר בכבודו למלאות את המלאכות הנכבדה והכבדה הזו בעצמו, ולא לבטוח על אחרים.

אם א"א לכבודו לנסוע בעצמו לאה"ק, אזי אין עצה אחרת לפנינו אלא לקרוא תומ"י אספה כללית משליחי האגודות ששלחו כספיהן במספר מצוין להקופה הכללית; האספה תדון בשאלה הנזכרת ותבחר ועד או איש פועל בא"י במקום המנוח. — — — — — — — — — — — — —

בשם חברי הועד

מיכאל ראבינאוויץ.

[2]) במכתב ששלח ליליינבלום לשפ"ר—בכ' בשבט תרמ"ו— הוא כותב: „המאסקואים דורשים שהד"ר יסע עתה לא"י לעשות שם סדרים ולבחור באיש אחר תחת המנוח מויאל, ואם לא יוכל הד"ר לעשות זאת אז יאסוף תומ"י אספה... לדעתי ראוי היה להודיע לכל האגודות את דבר הועד שעשה ה' הירש" (עי' לעיל נומר 385), כדי להרגיע את הלבבות".

389.

מאת ר' שמואל מוהיליבר לד"ר פינסקר.

ב"ה, ביאליסטאק כ"ז לחודש טבת תרמ"ו.

כבוד הארון הנכבד גביר בעמנו החכם השלם מו"ה ד"ר ל. פינסקער נ"י.

היום קבלתי מכתב-חוזר מווארשא כתוב בשם כבודו ע"ד בחירת מנהל הקולוניות ועוזר להדירעקטור הירש [1]). לכן הנני לגלות דעתי לכבודו כי אין טוב לפנינו, כי אם לעזוב דבר בחירת המנהל ביד ה' הירש שיבחר באיש אשר ימצאהו מוכשר לזה מאלה היושבים בהקולוניות מכבר והידועים לו [2]), כי אם נתחיל עוד הפעם לחפש אחר איש כזה, וכל אחד מחברי הועד יציע איש מעירו, אז ימשך הדבר לימים ושנים והענין בא"י יתנהג בין כך בכבדות, אך במסרנו את הדבר לה' הירש נוכל בכ"ז להציג לפניו אנשים אשר לפי דעתנו ראוים המה ומוכשרים לתת המשרה הזאת על שכמם כמו ה' זרח בארנעט, ה' דוד איזראעליט, או הרב ר' ארי' ליב פרומקין, וכפי בינתו יעשה. אבקש בזה את כבודו הרם להודיעני את מצב הענין כעת בא"י אחרי מות ה' מויאל ע"ה — — — — — — — — — —

העיקר אשר הנני חפץ לידע הוא אם הכסף הנשאר שם הם בידי הדירעקטער הירש, ואם החשבונות מכוונים. — — — — — — — — — — — — —

והנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם דו"ש באהבה

שמואל בהרב מוהרי"ל מאהליווער.

[1]) במכתב-החוזר הזה, הנמצא בידינו, מתבקשים כל חברי ההנהגה, „שישימו לבם אל הסכנה אשר הישוב כולו צפוי אליו מהפסק הפעולה... וידרשו אחרי איש מקרבם וסביבותיהם, שיהיה כוכשר לקבל עליו משרת מנהיג ומכלכל את הקולוניות בתור עומד על יד הדירקטור הירש או הפרנס הכללי אשר יהיה במקומו".

[2]) כדברים האלה כתב גם ה' יאסינובסקי—בכ"ט בד"צמבר 1885—לד"ר פינסקר במכתב הנמצא בידינו.

390.

פרוטוקול של ישיבת הועד-הפועל בארץ-ישראל.

פרטי-כל מהאספה השלישית, ביום ב' ה' שבט ב„מקוה ישראל" תחת הנהגת ראש הועד ה' הירש הי"ו.

הנאספים היו האדונים הירש ראש הועד, ה' אסאוועצקי, ה' י. הערצענשטיין, ה' איכילעוו מפ"ת, ה' בעלקינד מגדרה והמזכיר ה' אלעזר רוקח. — — — — — — — — — — — — — — — — —

ה' בעלקינד הציע כתב בקשה בשם כל בני גדרה אודות ה' ח— כי אינם רוצים אותו בשום אופן שידור בגדרה ומטעימים דבריהם, יען מיום בוא ה' ח— לגדרה הנהו ראשית מדון ומקור להריסות השלום בתוך המושבה. — — — — — — — — — — — — — — —

ה' הירש נתן עת וזמן לה' ח— משך שלשה חדשים, אשר במשך הנז' ישתדל לקנות לבב יתר החברים בגדרה ואז אם יסכימו עליו בני גדרה כי רוצים הם כי יקובל בחברתם, אזי ישתדל הועד

עבורו ויכתוב לאדעססא לבקש כי יתנו גם לו חלק אדמה בגדרה. ראש הועד נ"י נתן ערובתו כי באם לא ישתדל ה' ח— — להיות נוח ורצוי לכל המושבה במשך עת וזמן הנז' אזי לא יניח לאחיו ולה' צ— — לתת לו את סוסיהם לעבודה, ואם לא ישמעו אזי יקח גם מהם.

— — — — — — — — — — — —

ה' רוקח הציע בקשה אחת בכתב בשם ה' ש— — כי הועד יקח מאתו בחכירה עשרה חלקים אדמה שחכר מאת ה' בלומענטאהל. ראש הועד השיב ע"ז בדברים קצרים: „הנה אחרי שכל מי שאין לו אדמה איננו קולוניסת, וא"כ אלה שהם קולוניסתים הלא יש להם אדמה, וא"כ איפוא אין לחו"צ לחכור אדמה, ואם אלה מהקולוניסתים שיש להם אדמה לקחו עוד מהאדמה השייכת לה' ש— — מבלי שאול את פיו, אזי תברר המערכה (?) אשר תלך לפ"ת הדבר, ומי שיזיד או הזיד לעשות דבר כזה ענוש יענש".

הועד הסכים לזה.

ה' ש— — בקש מהועד לשלם לו סך שנים עשר מדזיד' עבור הרועה ששכר, ואשר כבר שלם לו הסך הנז'.

הועד הסכים לשלם לו הסך הנז', אבל החליט כי מהיום והלאה מחויב כל קולוניסת לשלם להרועה מהסכום אשר יקבל לתמיכתו.

— — — — — — — — — — — —

ה' פ— מ— — הציע בקשתו, אחרי שהשורים אשר קנה לו המנוח ה' מויאל מכספו—היינו מכסף ה' מ— — שהשליש אצל המנוח—אינם טובים לחרישה, ע"כ יבקש כי ישיב לו הועד את כספו והוא יקנה לו לעצמו אחרים וטובים.

הועד הסכים להשיב לו הסך תשעים מדזיד' אשר נתן, אבל באופן כי יקנה דוקא שורים ולא סוס.

— — — — — — — — — — — —

הועד הסכים לעזור לה' פ— — בגדרה בסך 50 פר'. למען ישלם להמילדת ולרפא את אשתו.

— — — — — — — — — — — —

הועד הסכים לקנות חמור אחד עבור גדרה והקציב לזה 100 פר'.

הועד הסכים לקנות שתי מרדעות עבור הסוסים למען יעלה ביד בני גדרה לרכוב ולשמור שדותיהם.

ראש הועד נ"י בקש מה' בעלקינד, כי יצוה על בני גדרה לבלי יתחרו בריב עם הגוים שכניהם.

כן בקש ראש הועד את ה' בעלקינד כי ישגיח על בני גדרה לבל יבואו בכל עת ליפו, ואם יבוא א' מהם לרגלי ההכרח אשר לא יתעכב הרבה בעיר, אחרי שהימים האלה המה ימי בכורי העבודה.

ראש הועד הציע כי אי אפשר אשר הקולוניסתים בפ"ת יסתפקו בהתמיכה המועטת הנתנת להם מדי חודש בחדשו, באמרו כי רבים מהקולוניסתים התאוננו באזניו כי יגועו כמעט ברעב. הועד הסכים להצעת הראש והעמידו את מדת התמיכה לסכום שמונה פר' לנפש לחודש. ראש הועד בעצמו עשה הרשימה כדת. הוצאות הרשימה הנז' לפעולה יהי' אחרי ביאת המערכה לפ"ת.

ובכן תמה האספה אחרי משך שבעה שעות.

S. Hirsch.

(ועוד חמש חתימות).

---

393 *).

מאת י' יאסינובסקי לד"ר פינסקר.

Варшава 8/20 I. 86.

Многоуважаемый Докторъ!

— — — — — — — — — — — —

На дняхъ появился на евр. языкѣ памфлетъ, который главнымъ образомъ направленъ лично противъ г. Рабиновича, съ цѣлью оклеветать и лишить его довѣрія публики [1]). Такъ какъ между прочимъ говорится, что г. Рабиновичъ присваиваетъ суммы Ховве-Ціонъ и что предпринятый имъ сборникъ будетъ издаваться на эти же суммы, мы поэтому сочли долгомъ протестовать противъ этого. Смѣемъ надѣяться, что и Вы, многоуважаемый докторъ, не откажете присоединиться къ этому протесту.

Примите увѣреніе въ глубокомъ уваженіи и готовности къ услугамъ Вашимъ

И. Ясиновскій.

---

*) הנומרים: 391—מאת ל. מ. וורמסר לד"ר פינסקר—וגם 392 — מאת י. סבג-מונטיפיורי לד"ר פינסקר — עי' בסוף הספר.

[1]) המחברת „שבט לגו כסילים", שהוציא בימים ההם ק. א. שפירא. המחברת הזאת, שכולה חרפות וגדופים גסים, הערוכים כלפי הסופר ה' מב"ה הכהן, אשר בקר את שיריו של יל"ג מנקודת-השקפה לאומית, פוגעת אגב אורחא בלאומיים בכלל וביחוד בעסקני חבת-ציון ומטלת חשד עליהם, שהם נהנים מכסף הקדשים ומשתמשים בו לצרכיהם. הנה כן, למשל, אנו מוצאים במחברת הזאת שורות כאלה: „הן כבר שלח ה' שפ"ר, שר הרכוש ושר הפנים אשר ללאומיים, הודעה לכל שהוא בן-ברית, כי ישלחו לו פרי מחשבותיתם... כי עוד מעט... ו„אסיף" חדש מבני הלאומיים כאד יעלה מן עיר ווארשא"... (הדברים מכוונים למאסף „כנסת-ישראל" שה' שפ"ר יסד אז.—העורך.) „והלאומיים היושבים על סיר הבשר אשר לעם ואוכלים בטוב טעם ודעת — עוד הבשר בין שניהם ויבואו לחמוס ולחטוף"... „ויקראו את שמם „לאומיים" לאמר: עושי מסחר וקנין בלאום, כאשר קראו חכמי התלמוד לחרש זהב בשם התואר „זהבי", לאמר: העושה מלאכתו בזהב, והיה סהרה קודש לפיו"... על דבר הרושם שעשתה מחברתו של שפירא עי' ש. ל. ציטרון: „רשימות לתולדות העתונות העברית" („העולם" נומר 12—13 לשנת 1914).

.394

מאת חברי המרכז בווארשה לד״ר פינסקר.

חבר יקר ומאד נעלה!

הדברים אשר באו בכתב פלסתר של המומר שא־פירא הרעישו את לבנו. האיש הזה התנפל בחמה שפוכה ובדברי בלע ונבלה על סופרנו היקר ה׳ שפ״ר, אשר תומתו וישרו גלוים וידועים לנו. כן הננו מעידים שהמאסף „כנסת ישראל״ שהוא מוציא איננו ניזון ומתפרנס מכסף הקופה ולא נגע בה אף בשוה פרוטה, ובעבודתו הספרותית לא נגרע דבר מעבודתו לעניני הישוב. והנה מפני שבדרך הלוכו מזיק כותב־פלסתר זה גם את הענין וגם אותנו, בתתו אותנו לעושי מסחר בקדשי שמים, על כן ראינו לצאת במחאה גלויה להציל כבוד גבר עמיתנו, אשר זה ימים ושנים הוא עובד עבודת הישוב בהשלכת נפשו מנגד ומנת כוסו היום שברון רוח ומפח נפש.

בקשתנו שטוחה כי כבודו ישתתף בהמחאה[1] וע״כ הננו שולחים שלשה עקזעמפלארים לשלשת מה״ע: המליץ, המגיד והצפירה. לשנים הראשונים יוכל כבודו לשלוח ישר למקום תעודתה, בהוספת דברים שיבקש לצרף שמו הנכבד בין החותמים, ולהצפירה תשלחו אלינו ואנחנו נמסור לידי המו״ל. על כבודו החובה להציל כבוד הענין ולהעיר גם את חבריו לתבוע עלבון גבר עמיתנו ודמו השפוך בלא שום סבה מצדו, ותקותנו כי יכיר כבודו את משפט חפצנו זה ויעננו בתשובה שלמה מלפניו. והננו ידידיו תמימי דעים עמו מוקיריו ומכבדיו כערכו הרב

י. יאסינאוווסקי

יעקב משה מאירסאהן.

P. S. המכתבים האלה נשלחו לבד מכבודו גם להחברים האלה:

להרב הגאון והזקן שבחבורה ר״ש מאהיליווער ולהחברים היקרים רש״י פין ורק״ז וויסאצקי, והמה יבואו על החתום בצירוף השנים החתומים על המכתב הנוכחי. להרידקציות כבר כתבנו כי יחכו אל דברי כבודם בהדפסת המהאה.

הנ״ל.

[1] נוסחת המחאה נמצאת בידינו. עי׳ להלן נומר 397 בסוף הספר.

.395

מאת רש״י פין לחברי המרכז בווארשה *).

ט״ז שבט תרמ״ו.

ידידי היקרים והנכבדים שלום.

גם אנכי קראתי את דברי ההבל אשר הרבה בעל שבט לנו כסילים ולא שמתי אליהם לב, כי לא ראיתי שבט לנו כס׳לים מלקה ומכה את בעל השבט עצמו יותר ממנו, וכל קורא מבין כי חוטר גאוה הוא בפי אויל לרדות א״ע, ולא עלתה על דעתי שמן הראוי לכתוב מחאה כנגדו, לפי שאינו כדאי והגון לכך, וגם אחרי קבלי את מכתבכם עדין במקומי אני עומד שלא לפי כבודנו לצאת במחאה כנגד בעל השבט השובט א״ע, ולא לטובת הענין בכלל הוא לצאת לקראת מערכה עם איש אשר כבר התיר הרצועה, וברחבה יתהלך לשפוך בוז על נדיבים מבלי מעצור לרוחו, ואנכי רואה מראש כי המחאה הזאת תביא לידי קטטות ומריבות להדאיב נפש, כי לא ישתוק האיש ההוא ולא יסוג אחור ולא יחת מפני כל, ומלא פני תבל בחרפות וגידופים, ואולי גם במסירות ומלשינות. ישתקע הדבר ולא נגע בו[1]. ובכל זאת לא רציתי להשיב פניכם ריקם, ועשיתי נוסח מחאה אחרת[2], אשר אם תיטיב בעיניכם ותחתמו עליה תוכלו גם לחתום שמי עליה.

בדבר הצירקולאר אשר שלח ידידנו הנכבד והיקר ה׳ וויסאצקי[3] הנני להודיעכם, כי גם אנכי יש את לבבי לכתוב מכתב בעין מכתבו, אך למען שלא יעשה כל אחד ואחד מאתנו בימה בפני עצמו לעמוד עליה ולקרוא מעליה קול גדול באזני החברים את כל העולה על לבבו, כאשר עשו אנשי ביאלאסטאק ומאסקויא, נועצתי לכתוב הצעת דברי אל ידידנו הרב החכם ד״ר פינסקער בבקשה שאם ייטבו דברי בעיניו יעשה ממכתבי העתקות וישלחן אל החבורות בשמו. מצדיק אנכי את ידידנו ה׳ וויסאצקי בשלחו מכתב גלוי, כי למען הצדיק את נפשו עשה הדבר הזה ולהודיע שכנגד הסכמתו ורצונו עשו אנשי מאסקויא את הצירקולאר שלהם, אבל אנכי אינני רשאי לכתוב צירקולאר בשמי מבלי אמצעות הרב הד״ר פינסקער.

ידידם מוקירם דורש שלומם

שמואל יוסף פין.

[1] גם לה׳ מב״ה הכהן כתב אחד מחשובי הסופרים שבדור ההוא—במכתב מן י״ב ביאנואר 1886, הנמצא בידינו—את הדברים האלה: „ואתה יקירי חלילה לך להשיב דבר, לא רק מפני שהתשובה בצדי הדברים, ולא רק כי לא לכבוד הוא לך הדבר, כי אם מפני שתוכל להרע מאד, כי אם אתה לא תעצור ברוחך אזי תוציא את ש[פירא] מגדרו ולמען הנקם בך ינקם בכל ישראל והיה לנו בראפמאן שני, כי האיש עלול הוא למאד להתהפך לצר לאויב לנו אב יראה כי לא נראה פעלו והדרו בהתפארותו לאוהב עמנו. ראה העידותי בך כאשר כן העירוני בזה רבים השלמים אתנו״.

[2] לא מצאנו אותה.

[3] הדברים מכוונים למכתב־החוזר, ששלח ה׳ וויסוצקי (בו׳ בטבת תרמ״ו; עי׳ „קבוצת מכתבים״ מכתב קמ״ט) להאגודות ואשר בו הוא מתנגד לדעת חבריו בועד האגודה שבמוסקבה, אשר דרשו, כי ההנהגה המהר לקרוא לאספה כללית (עי׳ לעיל נומר 388).

*) מארכיונו של רש״י פין.

398 *).

מאת א. צדרבוים לד״ר פינסקר.

ס״ט פטרבורג, כ״א שבט תרמ״ו.

ידידי הנכבד ה׳ ד״ר ל. פינסקער.

— — — — — — — — — — — — — — —

אדות ההשתדלות בדבר הרשיון אודיעהו, כי כאשר נשלחו כל הרשימות לה׳ ר״ט[1] עבר עליהן ולא מצא בתוך החותמים את הרב שמואל מאהליבער מביאלאסטאק ויכתוב אליו וידרוש מעמו להיות גם הוא בחותמים, ויענהו הרב כי יסכים לבוא עה״ח עם יערוב לו ר״ט כי לא יפול ברעה מצד המלכות, ויקח ר״ט את האחריות עליו והנו מחכה להשיג חתימתו הנחוצה, יען רבנים נחשבים בעיני הממשלה לראוים לסמוך עליהם.—מלבד זאת הוסכם בינינו לכתוב לה׳ פאליאקאוו בניצצא ולהזכירהו הבטחתו להיות עמנו, והננו מחכים בעוד ימים אחדים לתשובתו. נקוה כי יעשה כאשר אמר וימלא יד מי לחתום שמו בראש הבקשה, וכדאי חתימה כזו לחכות עליה זמן מה. תיכף כאשר תבואנו תשובת ה׳ פאליאקאוו נקרב אל המלאכה להושיט את הבקשה ולהשתדל איש איש אצל מכיריו שדבריהם נשמעים במרומים. מצדי תוכלו להיות בטוחים כי אתאמץ בכל האנערגיע שלי בימי נעורי ובכל כחי ולא אשקוט ולא אנוח, עד אשר יצלח חפצנו בידי. עכ״פ אוכל להבטיח מראש כי לא אתרשל בדבר, ואיך שיפול דבר לא יגפני לבי כי בהתרפיתי נתקלקל הדבר.

יהי בטוב כחפץ מוקירו ומכבדו בכל לב ונפש

אלכסנדר צדרבוים[2].

*) הנומרים: 396 — מאת הד״ר פינסקר לד״ר נ. בירנבוים — וגם 397 — מאת שפ״ר לד״ר פינסקר — עי׳ בסוף הספר.

[1] רוזנטל, ליאון.

[2] בחתימתו של צדרבוים אי־אפשר לעמוד על האותיות, ואין אנו יודעים אם כך כתב את שם משפחתו או בעיינין אחרי הצ׳ והד׳.

399.

מאת י. אוסובצקי וי. הרצנשטיין לש. הירש *).

כבוד האדון היקר והמהולל, אוהב עמו וארצו ר׳ שמואל הירש נ״י ראש הועד־הפועל לכל עניני הישוב פה ארה״ק.

נעתרנו לבקשתו אשר בקשנו ללכת לפתח־תקוה לבקר את המושבה, לשום עין ולב על מצב האכרים שם ועבודתם בבית ובשדה ולהביא חשבון את כל הנעשה שם בעזרת אחינו היקרים **חובבי ציון**, אשר קבלו עליהם לבנות החרבות ולטעת הנשמות בארה״ק, וגם לכונן לחקר הצרכים הנחוצים עוד לאחינו האכרים ולהתפתחות המושבה הנזכרה. והנה מלאנו רצון כבודו, **הלכנו, ראינו ובקרנו**, והננו כותבים פה בספר את כל אשר מצאנו לנכון להודיע לכבודו הרב.

מי שראה פ״ת לפני שנה ויראה היום ישתומם ולא יאמין אשר במשך עת קצרה עלה ביד אוהבי וחובבי רעיון הישוב להצעיד המושבה הנז׳ בצעדים גדולים קדימה, ובאמת לא יתכן להאמין אשר במקום עזוב ומשומם תבנה ותתכונן—בזמן קצר—עיר קטנה ויפיפיה, במקום אשר זה ימים לא כבירים נמצאו זעיר שם חורבות וגלים נצים משרידי מפולת הבתים מהקולוניסתים הישנים שעזבו את מקומם, ועתה יתנוססו בתים נאוים בנוים במשטר וסדרים ע״פ טוב טעם אייראפא וכדרוש לחפץ חכמת־הבריאות. ככר שהי׳ שמם ונעזב נהי׳ עתה לנאות דשא, והמון עובדים מאחינו ברנה יעבדו עבודתם בשדה וקול משק העובדים ישמע לכל אוזן. כל המון הדברים הגדולים האלה נעשו במשך זמן קצר. תודה ות״ח להמון רגשי ורחשי לבב אחינו חו״צ היקרים ולאלה שעמדו פה בראש ההשגחה אשר בעזרתם ובהשתדלותם הנמרצה הביאו את הדבר **למצבו עתה**.

— — — — — — — — — — — — — — —

הדברים העקריים והיותר נחוצים כבר הוכנו וכבר נעשו, והננו מבארים פה את הנעשה עד היום.

עד היום נבנו על חשבון חו״צ עשרים בתים ושלשה עשר רפתים, מלבד מקוה ובְרֵכָה. הבתים משונים בגדלם ובגבהם לפי מספר הנפשות השוכנות בתוכן, משפחה גדולה השיגה בית גדול, וקטנה—בית קטן, מלבד אשר איזו אכרים בנו להם בתים על חשבונם וחו״צ עזרו להשלים בניניהם. (רק שלשה בתים גדולים בפ״ת נבנו בלי עזרת חו״צ) — — — מספר הבנינים כולם בפ״ת הם שנים ושלשים בתים, עשרים רפתים, בית עם מקוה והברכה. סכום הכסף שהוציאו חו״צ על בנין הבתים—יחד עם העזרה שעזרו לאלה שהתחילו לבנות בכספם — עולה לסך חמשה ושלשים אלף פראנק.

— — — — — — — — — — — — — — —

ההוצאות על קנית הבהמות עלו עד סך חמשה עשר אלף פראנק.

על זריעה עלו ההוצאות עד 6000 פר׳.

על מספוא עלו ההוצאות עד 4000 פר.

עד שנפטר המנוח ה׳ מויאל נתן להקולוניסטים על לחם סך 1168 פר׳.

— — — — — — — — — — — — — — —

*) הרצאה זו ע״ד מצבה של פתח־תקוה נקראה בישיבת הועד־הפועל שהיתה בכ״ו בשבט תרמ״ו (כך נראה מן הפרוטוקול של אותה ישיבה, הנמצא בידינו).

עוד דרוש לבנות חמשה בתים וחמשה רפתים לה׳ — — ודרוש ע״ז 12500 פר׳ ועל השלמת הבנינים הקודמים, למשל לעשות לאחד בית תבשיל ולהשני רצפה לביתו וכדומה, סך 2500 פר׳. בס״ה נדרש עוד עבור בנינים 15000 פר׳. לתקון הבאר — — 3000 פר׳. לטהרת האויר. ישנם מקומות בצות ואגמי=מים לא רחוק ממקום המושב, אשר בהן תשרוצנה תולעים קטנים המזיקים מאד ואדים עולים מן הארץ בימים החמים ומביאים מחלת הקדחת, ונחוץ איפא לנטוע בהמושבה ובסביבותיה עכ״פ אלפים עצי קאליפטוס, ודרוש לזה 3500 פר׳. על נטיעות גפנים. לאשר צרכי אחינו מרובים, ולא הרי האכר העברי כהאכר הישמעאלי, ולכן דרוש איפא אם נרצה להעמיד אברי אחינו במרחב לטעת להם גפנים אשר יביאו שכר טוב לבעליהם. ונחוץ לזה עכ״פ עד סך 8000 פר׳. על כלי מכשירין לעבודה — — סך 3000 פר׳. תמיכה ללחם ומספוא לבהמות 2500 פר׳ לכל חודש, ואחרי אשר ישנם עוד ארבעה חדשים עד הקציר החדש לכן דרוש איפא עוד 10000 פר׳.

מכל אשר אמרנו עד כה נראה, שאם יהי׳ ביד חו״צ להמציא עכ״פ בקיץ הבא עוד הסכומים המבוארים פה העולים לסך 45000 פר׳, לעזור בהם את מושבת פ״ת ואכריה, אז נדע בטח כי כפורחת תעלה המושבה הנזכרה, ואחינו העובדים ישבעו לחם בעמל כפיהם, ולא יהיו עוד תלואים בחסדי מתנת איש ובהלואות בו״ד. ודבר הישוב כולו יקבל מזה מופת חותך כי יש ויש בכח אדמת ארה״ק להשביע לעובדיה רצון ושבע ברכה.

מוקיריו ומכבדיו ברוב הוקרת ערכו הרם והנעלה

O. Ossowetzky.

Herzenstein.

400.

מאת י. יאסינובסקי לד״ר פינסקר.

Варшава 21 Янв. (2 Февр.) 1886.

Многоуважаемый Докторъ,
Левъ Семеновичъ!

— — — — — — — — — —

Меня больше всего смущаетъ, что поступленія въ общую кассу слишкомъ незначительны, въ то время, когда, по полученнымъ нами свѣдѣніямъ, во всѣхъ кружкахъ лежатъ свободныя деньги. Я съ своей стороны предлагалъ-бы предпринять слѣдующія мѣры: 1) Потребовать отъ г. Рокеаха немедленнаго сообщенія имъ, сколько въ общемъ итогѣ за время управленія Муяла до настоящей минуты израсходовано на всѣ колоніи и на каждую изъ нихъ въ отдѣльности, сколько приблизительно требуется на полное устройство всѣхъ колоній и каждой изъ нихъ отдѣльно, въ какихъ пріемахъ и въ теченіи какого времени должны быть ассигнованы требуемыя для означенной цѣли суммы.—Свѣдѣнія эти должны быть, насколько это возможно, завѣрены г. Гиршомъ. 2) Полученныя такимъ образомъ свѣдѣнія сообщить циркулярно всѣмъ кружкамъ и объяснивъ имъ категорически, что до положительнаго обезпеченія всѣхъ принятыхъ разъ подъ нашу опеку колоній, приступить къ устройству новыхъ колоній или даже къ расширенію, въ болѣе значительномъ размѣрѣ, существующихъ колоній мы находимъ безусловно невозможнымъ; (мы удовлетворяемъ этимъ возложеннымъ на насъ катовицкимъ собраніемъ обязанностямъ, а этого требуетъ успѣхъ колонизаціи Палестины въ будущемъ); увеличеніе въ настоящее время число колоній или колонистовъ не только не поведетъ дѣла дальше, но дастъ противоположный результатъ; такъ какъ дальнѣйшее развитіе колонизаціи возможно съ успѣхомъ лишь тогда, когда вновь прибывающіе колонисты найдутъ тамъ по крайней мѣрѣ нѣсколько хорошо устроенныхъ (желательно было бы образцовыхъ въ полномъ смыслѣ) колоній, гдѣ-бы даже на первыхъ порахъ всякій новый поселенецъ до устройства своего нашелъ пріютъ и занятія—требовать отъ нихъ, кружковъ, категорически, подъ опасеніемъ сложенія нами управленія, немедленнаго препровожденія въ общую кассу каждымъ изъ кружковъ находящихся на лицо суммъ, а по крайней мѣрѣ въ размѣрѣ, достаточномъ на удовлетвореніе надобностей принятыхъ подъ нашу опеку колоній. И 3) въ случаѣ неуваженія нашего требованія, сложить съ себя на самомъ дѣлѣ управленіе дѣлами.

— — — — — — — — — —

Съ совершеннымъ почтеніемъ и искренней преданностью остаюсь готовый къ услугамъ Вашимъ

И. Ясиновскій.

401.

מאת אד. צדרבוים לד״ר פינסקר.

Дорогой Левъ Семеновичъ!

— — — — — — — — — —

А Вы, какъ я вижу и слышу, все по прежнему служите вѣрою и правдою палестинскому дѣлу. Исполать Вамъ, Левъ Семеновичъ! Дивлюсь Вашей стойкости и послѣдовательности,—дивлюсь ей тѣмъ болѣе, что Вамъ, въ нѣкоторомъ родѣ, приходится разыгривать роль одинокаго воина въ

полѣ. Здѣшніе передовики наши покончили уже съ своею миссіею. Можно-бы, въ самомъ дѣлѣ, подумать, что палестинское дѣло уже разрѣшено и не нуждается болѣе ни въ пропагандѣ, ни въ дѣятеляхъ. Вотъ и вѣрьте, послѣ этого, въ будущность нашего племени! Какъ и всегда, идеѣ остается и здѣсь вѣрна одна лишь сѣрая масса. Однако съ нею, хотя и приходится идти ползкомъ, все-таки, какъ я вижу, идти можно. Я стойко стою за то, что дѣла оставить отнюдь не слѣдуетъ и что всѣми мѣрами и путями необходимо поддержать тлѣющій огонекъ. Мой отецъ не сдалъ еще въ архивъ мысли объ организаціи центральнаго, правительствомъ утвержденнаго, общества. По его убѣжденію, получить утвержденіе можно будетъ. Теперь настала нѣкоторая тишь, но это его не смущаетъ. Выжидаетъ онъ чего-то, какъ онъ говорилъ мнѣ, чтобы въ скорости опять взяться серьезно за ходатайство. Конечно, это будетъ очень кстати. Центральный органъ оживитъ дѣло, толкнетъ его опять нѣсколько впередъ. Вотъ жаль только, что хоть-бы старику моему приходится работать среди элементовъ, или индифферентныхъ, или даже прямо враждебныхъ. Антипалестинцы—а ихъ еще у насъ очень много—орудуютъ противъ него на всѣ лады и стараются убить его газету, какъ представительницу интересовъ палестинцевъ. Это фактъ. Они и успѣли даже повредить ему, дискредитируя его, чрезъ разныхъ агентовъ, въ обществ. мнѣніи—здѣсь и въ провинціи. Бѣда была бы не велика, если-бы за газету заступилась противоположная партія. Но этого, въ дѣйствительности, нѣтъ. Представители «Chowewe Zion» должны-бы, наконецъ, понять, что имъ нуженъ *свой* печатный органъ и что такой они могутъ имѣть именно въ «Гамелицѣ», работающемъ уже 26-ой годъ и пользующемся общею популярностью. При существованіи дѣйствительной поддержки со стороны этой, самъ Гамелицъ могъ-бы выступить смѣлѣе и не обнаруживать тамъ и сямъ нѣкотораго колебанія. Въ нашемъ дѣлѣ пропаганда путемъ печатнаго слова не можетъ выразиться «хожденіемъ въ народъ», т. е. раздачею народныхъ книжонокъ, прокламаціями и т. д. Распространять въ массѣ извѣстную идею, поддерживать ея жизненность способна только газета, и непремѣнно такая, которая уже установила свою репутацію. Для этого необходимо, конечно, чтобы подобная газета не дрожала за свое существованіе и могла-бы смѣло служить одной партіи. Пусть палестинцы, работающіе подъ знаменемъ «Ховевэ-Ціонъ», возьмутъ «Гамелицъ» подъ свое покровительство и заботятся о его распространеніи среди своей только братіи—и тогда онъ, упрочившись болѣе или менѣе, станетъ служить имъ съ дѣйствительною пользою. Сила пропаганды, въ пользу или во вредъ газеты, не должна быть умалена. Отцу порядочно повредили въ послѣдніе годы его недруги. Теперь еще зарождается газетка «Гаіомъ», — — — — — — — — —

«Гаіому» всѣ пророчатъ, правда, скорую гибель, но уже само его появленіе среди неразборчивой массы, хотя-бы только временное, должно нанести рану его сопернику—Гамелицу. Высказываю Вамъ все это конфиденціально и по собственному побужденію, въ виду тѣхъ мыслей о значеніи Гамелица для Палест. дѣла, которыя изложены мною выше. Жаль будедъ, и очень даже, если Гамелицу—чего добраго—придется, подъ давленіемъ конкурренціи и враждебныхъ его направленію агитаторовъ, сѣсть на мель. Можетъ быть Вы, какъ вожакъ русскихъ палестинцевъ, обратите вниманіе на высказанныя здѣсь соображенія: спишитесь, право, съ кѣмъ слѣдуетъ по этому поводу.

— — — — — — — — — — —

Жму дружески Вашу руку.

Вашъ **Ад. Цедербаумъ**.

С.-Пб. 21 Января 86 г.

.402

מאת שפ"ר לל. לבנדה*).

חכם יקר וידיד נכבד!

המכתב הזה הנני כותב בכוונה על בלאנק שלי שתראה בו מכתב פרטי אף שהוא כתוב על דעת חברינו וקדוש רק אל הענין הכללי משאת נפש כולנו.

א) את התמנות הירש לממלא מקום הפרנס לפי שעה עם ועד המועצה אשר קבע ידעתם וע"כ למותר יהיה להרחיב הדברים. שה' ערלאנגער נתן בהלואה 10,000 פראנקים[1]) שאנו מחויבים להחזירם אם לא נחפוץ להיות כמתעתעים בעיני הפאריזים תדעו גם כן. הנני גם להודיעכם שבשבוע העבר באה תלגרמא שניה מהירש לדרוש עוד כסף וע"ל הלוה שנית 6,000 פראנקים. בין כה וכה ותרומות האגודות באות

---

*) את המכתב הזה מצאנו בארכיונו של רש"י פין. למי נכתב אין אנו יודעים בדיוק. כי לא לפין נכתב מעידים הדברים שבסוף המכתב: „לתשובת הרב הגדול רש"י פין שליט"א ותשובתך נחכה". לפיכך משערים אנחנו, כי נכתב ללבנדה ולבנדה מסרו לפין. — הדברים: „הן זה רק שני ירחים ושני שבועות (ט"ו כסלו) עתה מיום משלוח ספר הזכרון" מעידים, שהמכתב נכתב בסוף שבט. צריך לשער, שדברי פין בגומר הסמוך: „מוואַרשוי קבלנו מכתב" מכוונים למכתב שלפנינו, ומטעם זה קבענוהו קודם מכתבו של פין. — מכתב כזה שלח שפ"ר גם לה' קליוואנסקי בקובנה. עי' להלן הערה 4 לנומר 407.—

1) עי' „דרך לעבור גולים" 43.

מעט מזעיר ואיפת הקופה זעומה מאד, בערך שמונת אלפים רו"כ בס"ה. בהחודש האחרון באו רק הכספים: מפעטערבורג, ווארשא ויעקאטערינאסלאוו בס"ה בערך אלף רו"כ.

ב) הסבה האמתית היא התרת הרצועה לראשונה מהביאליסטאקים ואחרי כן עוד יותר מהמאסקוים, שפרקו מעליהם גם עול ראש אגודתם והמה נוסעים בכל הארץ לארכה ולרחבה לשום האגודות כמרקחה.

* *

על ידי שהביאליסטאקים ואחרי כן במדה מרובה מהם המאסקוים פניו אל האגודות הקטנות זחה דעתן של האחרונות עליהן. ראשית פעולתן היתה לשבות מכל פעולה. בשום אופן לא נוכל לתלות הקלקלה ברפיון ההנהגה. הן זה רק שני ירחים ושני שבועות (ט"ו כסלו) עתה מיום משלוח ספר הזכרון וחודש ימים ושמונה ימים ממשלוח הרשימות ועל כן לפי הערך נתנה ההנהגה די ענין לענות במו את האגודות, מלבד שזה מתנגד להבינה הישרה, אשר כל היום נעסוק רק בפרופגנדא אינטענסיווית. לו היתה אגודתנו רק דבר זמני וחולף, כי עתה היה מקום לדרוש התעוררות בלי חשך ובלי הרף, אבל מכיון שנעשה או חפצנו לעשות את הישוב לפרשה קבועה בדברי ימי עמנו, אז עלינו לדעת, כי לא בכל עת ושעה נוכל להיות נלהבים ומלהיבים וטוב מאד היה לו למד העם דעת לעשות מעשהו בקרת רוח ובהדרגה ידועה, בלי הזיה ובלי בהלה. ההריסה הגדולה היתה, שהנרגנים באו על ההנהגה בקרדומות, בכשיל וכילפות לנתוש ולנתוץ. הם עטו על ההנהגה וחכו עד שנראו שלשה כוכבים קטנים באור ליום ח"י מרחשוון[2]), כאלו היה העולם חרב אם תתמשך ההנהגה בתמונתה הראשונה עוד זמן מה, על כן הטילו סער בלב העם ויטילו זוהמא בההנהגה, צינורות השפעה נסתמו, בעלי ההנהגה והד"ר פינסקער ראו את עצמם עומדים במקום אשר לא יכירם, קשה עליהם לדרוש לטובת עצמם או להשביח הנהגתם, בין כה וכה והמאסקוים למרות רוח הזקן ורב פעלים אשר בחבורתם[3]) * * * * מתנשאים לעשות דבר ואת פי הזקנים שבחבורה לא ישאלו, והרעה היותר גדולה שהקופה אינה מתמלאת מחוליות האגודה הכללית והיא נלקה בחסר מדי יום ביומו.

ג) מפעטערבורג הגיעו מכתבים מר"ט ולעווענ־סאהן והאר"ז, כי הגשת הבקשה נתאחרה רק מפני שפאליאקאוו לפני עזבו את פ"ב לנסוע לניצא אמר כי חפצו להיות בחותמים כן במיסדים וכן במבקשים, ומובן מאליו שחתימתו צריכה להיות הראשונה, וע"כ נשלח עיקר כתב הבקשה אליו אל ניצא[4]). הפטרבורגים מלאים תקוה טובה, אך מזהירים באזהרות כפולות שלא לקרוא עצרות ולהתאסף.

ד) בכל זה אין אנו קובעים מסמורות בדבר וגם מודים הננו שאספה נחוצה להיות, אך מקודם צריכה ההנהגה לכלות עבודתה, היינו: להביא לידי ברור הן או לאו בדבר הרשיון, לכונן את הקולוניות ולצאת מידי מצב זמני אל מצב תמידי באה"ק. (הדיר' הירש נוסע לפני חה"פ לאירופא ובכל אופן נחוץ לנו אדמינים־טראטאר). האספה בעצמה אם תהי' בלי הכנה ראויה, בלי סדר ומשטר נאה, בלי דעת נפש מהשאלות שעליה לפתור, לא תביא את האחדות והבנין בכנופיה, כי אם הפרוד וההריסה ומות הענין מבלי לקום לתחיה. האספה דורשת גם כן הוצאות לא מעטות. ובין כה וכה והבנין נופל מאליו ועינינו רואות וכלות איך ילך לתהו ואיך כלה לריק עמלנו אשר עמלנו בו שלש שנים בהשלכת נפשנו מנגד, בסבלנו צרות רבות ורעות.

ה) הטענה הגדולה של אגודות רבות היא שנלאו לתת להקולוניות הישנות וחפצות בבנין חדשות או בהרחבת והתפשטות המושבות הנוכחים. נחוץ איפוא גם להניח דעת הנרגנים מסוג הזה שהם הטובים אשר כונתם וחפצם הוא הבנין ולא ההריסה.

והנה בכדי לשים קץ ותכלית למעמד איום ונורא כזה, מצב אשר על פיהו נהיו בעלי ההנהגה כמנודים לרבים והאגודה הכללית לעיר פרוצה אין חומה, עלה על לב כותב הטורים האלה להציע דבר באורח פרטי. אך טרם אדבר דברי עלי להקדים עוד דבר אחד. יודע אני שהרב מביאל[יסטוק] מתחרט עתה על מעשיו או מעשי בני חברתו, עתה הוא רואה אשר המאסקוים משימים עצות בנפשם להחזיר עטרת פינס ליושנה. אך ה' יאסינובסקי הוא עומד על דעתו ולא יכתוב להרב, ואנכי, שהנני מחליף מכתבים עם הרב, לא אוכל לבדי להכריעהו, וע"כ החובה עליכם להיות המתוכים. והנני להציע צעד אחד אשר לפענ"ד יש בכחו להשיב את האחדות ולעורר את כל האגודות לפעולה ומעשה:

1) לחבר קול קורא בדברים נמרצים ונמלצים דברים היוצאים ונכנסים אל הלב אל כל האגודות אשר בו יהי' מבוארים הדברים האלה: 1) נחיצות הדבר לתת להההנהגה עת ויכולת להביא הענינים אשר שמה לפניה לידי גמר או בירור. 2) דבר כזה יוכל לצאת לפעלו בין פסח לעצרת. 3) הודעה גלויה שבהפרוגרם שלנו נכנס גם יסוד קולוניות חדשות וההבטחה שתומ"י נקנה בעד שלשת אלפים רו"כ אדמה על שטח גדול (4000 דונאם) הנמצא עתה למכירה. 4) אחרי ברור דבר ההשתדלות ואחרי אשר נושיב פרנס קבוע בתור סגן להירש העתיד לנסוע לאירופא בקרוב

2) כלומר: ביום שמלאה לה שנה תמימה.

3) רק"ז וויסוצקי. עי' לעיל הערה 3 לנומר 395.

4) עי' לעיל נומר 398 ולהלן נומר 406.

תוכל האספה להיות, ואולי בהיות הירש בפאריז יסע אחד מהחברים לקחת עמו דברים שבעל פה ומוצא דבריו יגיד לפני האספה. — — — 5) כל אגודה אשר לא תשלח את כספה תומ"י להמזכרת אבדה זכותה מכל וכל, לא תקרא להאספה הבאה ודעתה בטלה למפרע. 6) השאלות ע"ד סדור ההנהגה והתאחדות שתי המחלקות תעלינה על שולחן האספה

זה יהי' תוכן קול הקורא, אשר הרידקציה שלו תצא משתי האגודות ווילנא ורינא שהצטיינו עד היום באמונת רוחן עם המזכרת והעומדים בראשן המה בני עליה ובעלי השכלה אייראפית במדה מרובה. על החתום יבואו כל חברי הועד המרכזי והרבנים אשר בחיק האגודה הכללית בראשם, ופתשגן הכתב הזה או גלוי דעת כללית נשלח לכל האגודות בתנאי מפורש כי יודיעו תשובתן במשך עשרה ימים. על קול הקורא הזה מלבד חברי הועד המרכזי יחתמו גם הרב מקאוונא והר"מ מוואלאזשין. באופן כזה תהיה פתיחה והכנה להאספה והקופה תתמלא. חלילה וחלילה לנו לעשות אספה גם אחרי שנה אם הפרוטות של האגודות תמצאנה כל אחת בקופסתה, כי אז לא תהי' ערובה בידינו אשר המיעוט יבטל דעתו מפני הרוב, ואחריתה תהי' כאחרית אספת בני ישראל ויהודה בשכם בימי רחבעם

— — — — — — — — — — — — —

לתשובת הרב הגדול רש"י פין שליט"א ותשובתך נחכה והנני מבקש לקבל דברי בתור חוות דעת איש פרטי חבר לחובב ציון.

ידידו ומוקירך

שפ"ר.

40.

מאת רש"י פין לר' שמואל מוהיליבר*).

א' דר"ח אדר ראשון תרמ"ו.

ידיד נפשי הרב הגאון החכם השלם וכו'

מוהר"ר שמואל מאהיליווער נ"י. יצו ה'

את ברכת החיים והשלום במעונו.

נכבדי חברינו בביאלאסטאק בתומת נפש ובאהבה טהורה אל דבר הישוב בכלל קראו תגר על מעשי הנהגת הועד בווארשוי, כי מצאו בו דברים אשר לא טובים בעיניהם וקול הקריאה הזאת הקיפה את כל האגודות ותרפינה ידיהם מעשות תושיה לחפץ הענין היקר לנו. את מעשי אחינו בביאלאסטאק ראו גם מקצת מן החברים אשר במאסקוי בעלי הטענות והתביעות אל ההנהגה הכללית ויצאו גם המה בקול קורא אל כל החבורות בהצעת עצות טובות בעיניהם לתקומת החפץ הנ"ל. ובין כה וכה הטילו ארס של חשד על הועד אשר בווארשוי כידוע לרומע"כ, ולדאבון לבבי ולבב כל החרדים באמת אל טוב הדבר בא ונהיה הדבר אשר חזיתי מראש, כי יחדלו לשלוח כספים אל הקופה מן החבורות וגם חדלו המתנדבים להביא את נדבותיהם כאשר קיימו וקבלו עליהם, באמרם מי יודע אם יבואו הכספים למחוז חפצם, אחרי אשר טובי החברים בביאלאסטאק ואנשי מאסקוי הטילו ספק באמונת הועד בווארשוי ובישרת דרכי ההנהגה הכללית וקבעו מסמרות לעשות אספה חדשה אשר תבקר מעשי שני הוועדים אשר באדעססא ובווארשוי ותוציא לאור משפטם.

והנה אם לא היינו מקבלים עלינו על ידי צירנו הנאמן היקר והנכבד ר' קלמן זאב וויסאצקי לתמוך את הקולוניות אשר בקר ולא היינו מוציאים כמעט את כל כספנו ליסוד ולחזוק הקולוניות, והיה כל הכסף אשר בא אל הקופה מאז היותה שמור בידינו, הייתי מחשה, ואפשר כי הסכמתי גם אנכי לקרוא אספה לתקנת הדבר בכלל. אבל אחרי אשר שקענו כמעט את כל כספנו ביסוד ותמיכת הקולוניות כאשר קבלנו עלינו, ודבר תקון הקולוניות דורש עוד הוצאה מרובה לבצע את אשר החילונו, והקופה הכללית כבר נתרוקנה והחבורות עמדו משלוח את כספיהם, יתר לבי ממקומו לחזות לנו עתידות לא טובות חלילה! כי נאבד את כל כספנו בענין רע, והיה לריק כל עמלנו וללעג ולקלס כל מעשינו. זאת ועוד אחרת גדולה מזו, כי אחריות פקוח נפשות הקולוניסתים הלא היא עלינו ועל צוארינו, כי בטחו בנו והשליכו את נפשותיהם מנגד, ותקותם תשאר מעל, ובמה איפוא נצטדק?

נפשי יודעת מאד, כי גם רומעכ"ת יודע את כל זאת ומצב הענין המהורס כעת לא נעלם ממנו, ובכל זאת מצאתי את נפשי מחויבת לשפוך מרי שיחי לפני כבודו להעירו ולבקשו, כי יתעודד בצדק ויעודד את נכבדי חברינו במחנהו קודש לשוב ולהתחזק ולנצח על גבית הנדבות ושלוח הכספים אל הועד בווארשוי ולהעיר גם את לב אנשי בריתו בערים אחרות שיעשו גם המה כמוהם, כי עת צרה היא אל הישוב בכלל, עת פעולה ומעשה להחיש עזר ומרפא, ולא עת חשוב מחשבות בהצעת עצות. ותקותי חזקה בישרת לבבו הטהור ותמימות דעתו עם דבר הישוב בכלל כי יסלח לי בטובו וידינני לכף זכות כי באתי בדברי הספר הזה אל רומעכ"ת.

מווארשוי קבלנו מכתב, כי נחוץ הדבר לצאת בקול קורא אל כל החבורות להציע לפניהם את מעמד הענין בפרט ובכלל ועם זה הצעת עצות ותקנות לעתיד לבוא לחזוק הענין ותקומתו ובקשוני

*) מן הדקומנטים, שהמציא לנו ה' נ"ה קלמנטינובסקי, ביאליסטוק.

לעשות נוסח לקול הקורא הזה. מצאתי דבריהם נכונים והנני לכתוב נוסח לקול קורא ואשלחהו לאדוני לשים את עיניו עליו ולתקן את אשר ימצא ראוי לתקן. — — — — — — — — — — —

ידידו אוהבו ומוקירו כרם ערכו

שמואל יוסף פין.

---

405 *).

מאת ל. לבנדה לד"ר פינסקר.

Вильно, 29-го Января 1886.

Многоуважаемый Левъ Семеновичъ!

Дѣло наше лежитъ въ Петербургѣ безъ малѣйшаго движенія. Еще не сдѣланъ даже первый шагъ, и это потому, что лица, на которыхъ мы разсчитывали, относятся къ дѣлу съ замѣчательнымъ равнодушіемъ. А зима, между тѣмъ, проходитъ и если мы къ Пасхѣ не успѣемъ сдѣлать даже перваго шага, то мы опять потеряемъ годъ, что будетъ имѣть для всего дѣла весьма гибельныя послѣдствія.

А потому мы находимъ крайне необходимымъ: во 1-хъ, немедленно командировать въ Петербургъ нарочнаго, который сдѣлалъ-бы, по крайней мѣрѣ, первый шагъ, т. е. просто подалъ-бы подписанныя бумаги, куда слѣдуетъ,—или-же, во 2-хъ, написать убѣдительнѣйшее письмо къ г-ну Цедербауму, напоминая ему, что на него вѣдь возложены были всѣ надежды, какъ же онъ можетъ стоять теперь издали, уничтожая такимъ образомъ плоды всѣхъ трудовъ нашихъ? — — — — — — — — — — — — — — —

Намъ извѣстно, что въ кассахъ нѣкоторыхъ кружковъ лежитъ теперь около 10-ти тысячъ рублей. Деньги не высылаются въ общую кассу потому, что кружки настаиваютъ на условіи, чтобы за эти деньги пріобрѣтены были земли. Поэтому необходимо, чтобы Ваадъ сдѣлалъ заявленіе о своей полной готовности удовлетворить это желаніе кружковъ.

— — — — — — — — — — —

До насъ доходятъ вѣрныя свѣдѣнія, что не мало зажиточныхъ семействъ изъ нашего края переселяется весною въ Палестину на свой собственный счетъ. И изъ Вильны переселяется одно зажиточное, интеллигентное и въ высшей степени энергичное семейство, состоящее членами нашего кружка. — — — — — — — —

Еще одна новость. Варшавская газета «Izraelita», анти-національная и анти-палестинская, зашѣла теперь совсѣмъ другое. Она три №№ посвятила идеѣ колонизаціи Палестины, ставитъ идею очень высоко, сочувствуетъ ей, желаетъ ей успѣха, но отдѣляетъ ее отъ національной идеи, —ну, пусть. Съ редакторомъ этой газеты, полемизировавшимъ со мною по поводу моей статьи «Объ ассимиляціи [1])», я завязалъ и поддерживаю дружескія отношенія, что гораздо лучше, нежели я ломалъ-бы съ ними копья, при томъ донъ-кихотскія.

Глубоко уважающій Васъ

Л. Леванда.

*) הנומר 401 — מאת מ. ארלנגר לד"ר פינסקר — עי' בסוף הספר.

1) המאמר נדפס בנו' 37/8 של „הווסחוד" השבועי לשנת 1885.

406.

מאת פ. לֶוִינסון לד"ר פינסקר.

С.-Пбургъ, 30 Января 1886.

Многоуважаемый
Левъ Семеновичъ.

— — — — — — — — — —

Ваши письма съ подписями[1]) получены своевременно. Изъ разныхъ концовъ получаются подобныя подписи. Цифры обѣщанныхъ пожертвованій достигаютъ внушительныхъ размѣровъ, такъ что не стыдно будетъ передъ министерствомъ мизерностью пожертвованій. Но помимо количества, качественная сторона жертвователей тоже не оставляетъ ожидать лучшаго. Въ числѣ подписей попадаются такія лица, которыхъ менѣе всего ожидаешь, какъ, напримѣръ, извѣстнаго московскаго адвоката г. Шайкевича.

На дняхъ полученъ отвѣтъ г. Могилевера, который, какъ Вамъ извѣстно, одно время сталъ будировать [2]). Теперь онъ подписался на ходатайствѣ вмѣстѣ съ другими почетными членами своей общины.

Очередь за С. С. Поляковымъ, находящимся теперь за границей, кажется, въ Ниццѣ. Ждемъ его отвѣта. Если этотъ отвѣтъ будетъ, какъ надѣется Леонъ Моисеевичъ[3]), удовлетворительный, то обѣщалъ свою подпись и братъ его, живущій въ Москвѣ. Эти подписи были бы для насъ весьма важны и дѣлу данъ будетъ немедленный ходъ, т. е. приступимъ къ ходатайству передъ Правительствомъ объ утвержденіи устава.

— — — — — — — — — — —

Искренно уважающій Васъ

П. Левенсонъ.

1) על הבקשה להרשות בדבר אשור החברה.
2) רוזנטל.
3) עי' לעיל נומר 398.

407.

מאת ל. לבנדה לד"ר פינסקר.

Вильно, 30-го Января 1886 г.

Многоуважаемый
Левъ Семеновичъ.

Слѣдя за дѣятельностью и практическими результатами газ. «Selbst-Emancipation» и ферейновъ, которыхъ она состоитъ органомъ, мы пришли къ заключенію, что все это—ребяческая забава, не имѣющая въ себѣ ничего серьезнаго. Дѣло у нихъ ограничивается лишь упражненіемъ въ произнесеніи напыщенныхъ рѣчей, декламаціи, музыкѣ и танцахъ, отъ чего можно ожидать столько пользы нашему дѣлу, сколько принесъ покойный берлинскій ферейнъ «Esra». Направленіе-же и тонъ газеты—самыя неподходящія. Да намъ вообще незачѣмъ гоняться за пропагандой идеи среди нѣмецкихъ евреевъ: съ насъ достаточно и нашихъ. А потому мы здѣсь того мнѣнія, что субсидія этой газетѣ изъ общей кассы должна быть прекращена[1]), о чемъ мы представляемъ на Ваше благоусмотрѣніе и разрѣшеніе.

Побуждаемый письмами, полученными мною отъ нѣкоторыхъ кружковъ, я вчера отправилъ къ Павлу Яковлевичу[2]) и г. Розенталю нѣчто въ родѣ ультиматума, въ которомъ прошу ихъ дать намъ категорическій отвѣтъ, чувствуютъ-ли они себя расположенными, готовыми и способными энергически взяться за ходатайство по полученію разрѣшенія, или нѣтъ. * * * * * * *
Если-же они не могутъ взять это дѣло въ свои руки, то пусть скажутъ прямо; тогда мы изъ провинціи пришлемъ человѣка, который подастъ прошеніе, куда слѣдуетъ и мы будемъ знать, woran wir sind. Намъ вѣдь въ концѣ концовъ такъ и прійдется сдѣлать. Дѣло очень просто: если правительство въ принципѣ ничего не будетъ имѣть противъ нашего домогательства, то оно насъ удовлетворитъ, все равно, подастъ-ли прошеніе Цедерб. или еврей изъ Шклова или Бердичева; если-же нѣтъ, то не поможетъ и краснорѣчіе ред. «Гамелица». Дѣло наше теперь главнѣе губитъ неизвѣстность, неопредѣленность положенія, дающія поводъ къ злоупотребленіямъ и деморализаціи. Во многихъ кружкахъ вожаки, завладѣвшіе кассой, держатъ ее у себя подъ самыми пустыми предлогами и противъ нихъ ничего нельзя подѣлать. Даже такой почтенный городъ, какъ Ковна, тоже отличился въ этомъ отношеніи. Тамъ тоже кто-то завладѣлъ кассой (около 1500 р.) и ни тпру, ни ну. Насъ изъ Ковны забрасываютъ письмами, пріѣзжалъ даже нарочный, чтобы мы вмѣшались въ дѣло: На прошлой недѣлѣ г. Финъ отправилъ туда два энергическихъ письма: къ р. Ицхокъ-Элхонену и Брамсону[3]), но о результатѣ мы еще не знаемъ[4])

Сію минуту я получилъ изъ Варшавы письмо, въ которомъ извѣщаютъ, что отъ Васъ полученъ какой-то циркуляръ, разсылку котораго они, по многимъ причинамъ, находятъ весьма некстати въ настоящую минуту. А потому я позволилъ себѣ телеграфировать Вамъ пріостановиться этой разсылкой[5]).

Весь Вашъ **Л. Леванда.**

1) אחרת היתה דעתו של לבנדה חמשה חדשים לפני כתבו את מכתבו זה, עי' לעיל נומר 336 עמ' 604.

2) פ' לֶוַנסון.

3) עי' לעיל נומר 386.

4) חמשה ימים קודם למכתב זה — בב' אדר תרמ"ו — כתב קליוואנסקי עצמו לשפ"ר במכתב הנמצא בידינו את הדברים האלה: „האם יפול לבכם (של חברי האגודות) מן הפונקט ה' בהקול קורא אשר תאמר להוציאו לאמר, כי כל אגודה אשר לא תשלח תרומת כספה במשך עשרה ימים וכו' אז אין לה חלק ונחלה בהאספה הבאה והיא נבדלת מאגודת מונטיפיורי? האם יפחדו מזה? הטרם תדע את העם הזה כי עם קשה-עורף הוא, וכל אחד יחשוב א"ע לחכם מזולתו, בחכמתו יבנה קאלאניעס, בחכמתו ירכוש לו את כל אה"ק וכל אחד יחפוץ לבנות לו במה לעצמו... המופת הזה הנני רואה מעיר מגורי קאוונא, אשר כל חברי ח"צ המה ממכירי ומיודעי וחולקים לי כבוד. ובכ"ז זה שנה תמימה אשר הנני לוחם אתם בדבר משלות הכסף ועד היום לא עלתה בידי. פרוע העם, כי פרעו הר"מ פינס ממאסקווי בהצירקולארים ובמכתבים הפרטים אשר ימטיר כל היום לחברי האגודות"...

5) הרמ"ל ליליינבלום כותב („דרך לעבור גולים" 44): „ביום כ"ח שבט מצא הד"ר להכרח לערוך אזהרה להאגודות, שאם לא תשלחנה כספן למטרתו יתפטר ממשמרתו, מאין כח לעמוד עליה. כאשר קבלו את האזהרה הזו בווארשוי להפיצה מצאו לטוב לשלחה להמנוח לעוואנדא לשים עינו עליה, אך הוא מהר ויבקש מאת הד"ר לבלי להפיצה... אחרי כן כתב גם הרש"י פין ז"ל להד"ר כדברים האלה..." והננו מביאים בזה שורות אחדות מאותו מכתב של רש"י פין — מן י' אדר תרמ"ו — הנמצא בידינו: „...מווארשוי כתבו לידידנו הנכבד הזה (ללבנדה) כי יש בכח המכתב הגלוי של כבודו לרפות ידי העסקנים במלאכת הקודש. לזאת אבקש גם אנכי את כ"מ שיהיה מתון במשפטו ויצוה לשלוח העתק מכתבו אלי, למען אשים עיני עליו ואנסה לתקנו במקצתו לתת משקל לרוחו של מכתבו ולכוונו אל צורך השעה. ומעלתו יסלח לי בטובו אם שאלתי את הדבר הזה ממנו, לא לכבודי אני שואל ולא להנאתי כי אם לטובת הדבר היקר והקדוש לשנינו גם יחד, ושומע לעצה חכם"...

408.

מאת ש. הירש לד"ר פינסקר.

יפו י"א אדר א' תרמ"ו,

כבוד האדון היקר והנעלה, דגול מרבבות
אחיו וכו' ד"ר ל. פינסקר נ"י.

— — — — — — — — — — — — — —

תמול בעת האספה[1]), אחרי שהעברנו עין על מצב קופת חו"צ פה ראיתי כי לא יתכן לנו ללכת

1) של חברי הועד הפועל. הפרוטוקול של ישיבה זו נמצא בידינו.

הלאה. הסכום שנשאר בקופתנו פה כפי החשבון משבוע העבר כבר חלף הלך לו, ובכובד גדול המצאתי מספוא להבהמות רק לשבוע זאת. — — — — — — — — — — — — — — — — —

ומה נעשה? איככה אוכל לראות בהרעה אשר תמצא את אחינו האכרים? איכה אשא עול אסון שלא חבתי באחריותו? אני והועד אשר יסדתי קבלנו עלינו הנהגת דבר חו"צ רק בתור המשך למה שקדם לנו, הוצאות חדשות לא הוצאנו, כי אם קנינו למשל עוד זרע חטים וזרע שעורים, אשר זה הוא התכלית המכוון מכל פעולות חו"צ, כי יעבדו אחינו ויהי להם כלי מוכן לקבל ברכת ה', וכדומה כל מיני ההוצאות שהוציא הועד הם מסוג זה. לכן נאלצתי תמול לגלות לפני הועד השקפתי בענין אשר לפנינו, והחלטנו יחד לשלוח דעפעשה לכבודו להתפטר ממשמרתנו, יען לא נוכל ולא נאבה לשאת עלינו אחריות כזאת. — — — — — — — — —

והנני בזה מכבדו ומוקירו כערכו הרב והרם

S. Hirsch.

.409

מאת אכרי יסוד המעלה לד"ר פינסקר *).

ב"ה. י"ב אדר ראשון תרמ"ו לפ"ק,
פה „יסוד המעלה".

כבוד האדון הנכבד, המרומם, אור יומם,
המפורסם לשם ולתהלה, אוצר בלום
וסגולה, המוכתר בתואר ד"ר פינסקער,
ראש לחברת חובבי ציון בעי"ת אדעססא,
ירום כבודו ויהי' כזית הודו! —

אם אמנם בושנו מלהרים ראשינו נגד הדר כבודו, אע"פ שלא חטאנו, אולם ה' מצא עונינו, וכאשר הרצנו אליו הטילעגראמע ולא מצאנו מענה, עכ"ז אל מי נשא ראש ואל מי מראשי ח"צ נפנה? אם כבודו הרם העלם יעלים עין חמלתו והשגחתו מאתנו הלא נקטף בדמי עלומינו וכל עמלינו אחוז יד עם עזרת החברה חו"צ יעלה בתוהו ונצלול בעמק נשיה, ועל מה עזבנו ארצנו, ולמה עמלנו לבוא הנה, המבלי קברים בארצנו? ואיה איפוא יקר הרעיון שאודותיו נתיסד החברה אם לא תרחמו עלינו, על מי יחול עזרתכם?! ואל יעלה על לבו כי יושבים אנחנו פה אסירי ידים. לא כן. שמעונו ונספר. כאשר בהתחלה ניתן לנו העזרה הטלנו בחלק אדמתינו כל אחד מאתנו [1] — — — — — — — —

*) מכתבים מאת בני יסוד-המעלה הכתובים בסגנון זה, — קצתם נכתבו קודם מיתת ה' מויאל וקצתם נכתבו אחריה, — יש בידינו קרוב לשלשים, והננו מדפיסים אחד מהם לדוגמא ולהלן נדפים מכתב גם מאת מנהל המושבה.

[1]) נפרטו התבואות שזרעו האכרים.

וגם הי' עולה בידינו להוסיף על כל מיני הזרעים אולם לא ניתן לנו. ומעת כי הר' אברהם מויאל מיפו שחל"ח סר צל השגחת החברה מאתנו ולא ינתן לנו לא על זריעות המינים של זמן הקיין ולא על לחם צר להחיות נפשינו. וגם על המשגיח אשר פה אתנו [2]) עלו חובות רבות, והבע"ח לא יאריכו הזמן ויקחו כל עמלינו ונהיה לבוז ולכלימת נצח, והמשגיח הנ"ל כבר חפץ לעזוב אותנו, אולם הבע"ה אינם מניחים אותו. ומה יהי' תכלית הדבר? ע"כ אנא בעל החסד והחמלה רחם נא על עמלינו ועל נפשות אהלינו שלא יקטפו בדמי עלומיהם באין עת ובאין משפט. ואל מי נפנה לבקש עזרה אם לא לפני כבודו הרם. הלא נשקע בעמק נשיה ולא יהי' עוד תקוה גם לימים יוצרו, ועל כבודו חל המצוה ליתן פקודת עזרה להמשגיח הר' דירקטער הירש שעלה על מקום הר' מויאל למהר ולשלוח העזרה להיותינו כהיום הזה אשר כבר כשלו כל ברכי כוחינו, ולא נשאר עוד כח באחד מאתנו ליחל עוד, ומפאת דוחקינו ולחצינו נופלים בכל עת למשכב ואין בידינו לא על מזור ותרופה ולא על לחם צר להחיות נפשותינו. ובאין אונים איך יעלה בידינו לעמוד על משמרת עבודתינו, ואם לא ישלח העזרה להוציא שטרי מקנה מהממשלה בעד הערך שהתפשר המשגיח הנכבד עם הממשלה, אזי יהי' מעוות שלא יכול עוד לתקן. ומגודל בטחונינו בחמלת לבו קצרנו וניחל על תשובתו בעינים כלות, ובקשתינו אשר לא יאחר עזרתו כי אם רק ע"י דילוג רב, למען לא נאבד בענינו, וגמולו מאת השוכן שחקים שיאריך ימים ושנים, דשנים ורעננים, ושמו הטוב יהי' חקוק לדור דור סלה, מאתנו חברת יסוד המעלה הבאים עה"ח בלב נשבר [3]).

חותם המושבה: „חותם הקאלאניע יסוד המעלה על יד מי מרום בגליל העליון נתיסדה בשנת ולשמוע לקול יהודה. חברת קהל עדת ישירון מאנשי פולין בעיר מעזיריטש סמוך לווארשא בשנת תרמ"ד. Colonije Jesod Hmala in Palestine".

---

[2]) ה' דניאל ברוך שה' מויאל מנה אותו למנהל עניני המושבה מטעם חובבי-ציון.

[3]) במכתב, שכתב ראש הועד הפועל ה' הירש לד"ר פינסקר בי"ג אדר תרמ"ו, אנו מוצאים בסופו האספה זו מאת ה' רוקח: „בזו הרגע מסר כבוד ה' הירש לידי דעפעשה שקבל מה' דניאל מיסוהמ"ע. וז"ל הדעפעשה: „גראסס וואונדער ווארום קיין בריעף ערהאלטען. בימטע געלד שיקקען. געצוואונגען פאן שולדען אונד גראָססטע שמערצען אונד הונגערסנאטה ליידענד. דראהטאנטווארט. דניאל". וה' הירש אמר לי כי לא ירצה לענות על הדעפעשה הזאת שום דבר, כי אין לו מה לענות. כמו כן אמר לי שאכתוב לכבודו אשר הוא לא ירצה לכתוב לה' דניאל כי ישב שם או כי יסע משם, יען אין לו בזה שום מגע ומשא".

,410

מאת פ. לֶוֶנסון לד"ר פינסקר.

С. Пбургъ, 7-го февраля 1886.

Многоуважаемый Левъ Семеновичъ!

Въ дополненіе къ моему послѣднему письму[1]), могу Вамъ сообщить слѣдующее.

Мы твердо рѣшились приступить къ ходатайству черезъ недѣлю или дней черезъ десять. Все равно получимъ ли отвѣтъ изъ Ниццы и какого содержанія будетъ этотъ отвѣтъ. Дольше ждать невозможно.

Вслѣдствіе дошедшихъ до насъ слуховъ о томъ, что въ формѣ общества, основаннаго въ честь, или вѣрнѣе, въ память иностраннаго еврея, министерство никогда не утвердитъ нашего устава, мы рѣшились, съ болью сердечной, измѣнить названіе: «Еврейско-Палестинское Общество»[2]).

Наша медлительность вызываетъ понятное негодованіе, которое мнѣ далеко не чуждо. Но что прикажете дѣлать. Приходится, по неволѣ, покоряться условіямъ, устраненіе которыхъ не въ нашей власти.

Искренно преданный

П. Левенсонъ.

1) עי' לעיל נומר 406.
2) עי' „במלואים והערות" בסוף הספר.

.411

מאת ל. לבנדה לד"ר פינסקר.

Вильно, 7-го Февр. 1886.

Многоуважаемый Левъ Семеновичъ.

Не знаю, знаете-ли Вы, что на прошлой недѣлѣ г. Рабиновичъ былъ вызванъ въ Бѣлостокъ телеграммой тамошняго кружка. Изъ Б. онъ пріѣхалъ къ намъ, а отъ насъ онъ телеграммой былъ вызванъ въ Ковно. За невозможностью имѣть намъ теперь съѣздъ, поѣздка нашего секретаря и веденные же съ нимъ переговоры принесутъ нашему дѣлу много пользы.

Въ Бѣлостокѣ раввинъ и другіе представители увѣряли его въ своемъ искреннемъ желаніи мира и единенія и въ своей готовности поправить то, что испортили. Раввинъ, какъ видно, недоволенъ въ особенности тѣмъ, что будучи лишь *почетнымъ* членомъ Ваада, не имѣетъ никакого вліянія на ходъ дѣла, котораго онъ считаетъ себя *главнымъ* иниціаторомъ. А потому ему желательно быть тоже однимъ изъ казначеевъ кассы[1]), т. е. чтобы и ему посылали квитанціи по депозитамъ. Мы здѣсь того мнѣнія, что ему не должно быть отказано въ этомъ kindischen Vergnügen, тѣмъ болѣе, что отъ этого зависитъ благопріятный оборотъ нашего дѣла. А потому Вы поспѣшите сдѣлать надлежащее о томъ распоряженіе, т. е. снестись со всѣми или, по крайней мѣрѣ, съ главнѣйшими членами Ваада, а раввину пошлите отъ имени Ваада номинацію[2]). Раввинъ обѣщаетъ выслать въ Варшаву бѣлостокскую кассу и писать въ разныя мѣста, чтобы послѣдовали его примѣру.

— — — — — — — — — — — —

Мы здѣсь, разумѣется, немножко безпокоимся о производящемся у Васъ дознаніи, хотя криминаловъ въ нашей дѣятельности нѣтъ. На самый худой конецъ нужно будетъ платить штрафъ. При томъ дѣятельность наша совсѣмъ не покрыта тайной. Позволяетъ же цензура уже три года публично трактовать о нашемъ дѣлѣ и разрѣшила даже спеціальный сборникъ: «Палестина».

— — — — — — — — — — — —

На дняхъ я изъ Катры получилъ письмо, въ которомъ извѣщаютъ меня, что въ колоніи —полное безначаліе, которымъ колонисты очень тяготятся. А потому они просятъ меня совѣтовать имъ, какъ имъ устроиться, дабы между ними было больше солидарности. Я тотчасъ послалъ имъ главныя основанія желаемой организаціи и я надѣюсь, что они приведутъ мой проектъ въ исполненіе.

— — — — — — — — — — —

Весь Вашъ **Л. Леванда.**

P. S. Не помню, писалъ-ли я Вамъ, что въ послѣднее время даже Варшавскій «Israelita», этотъ архиассимиляторъ, сталъ сочувственно относиться къ идеѣ колонизаціи Палестины, надъ которою онъ до сихъ поръ глумился[3]). — —

— — — — — — — — — — — —

«Гамелицъ» и «Гамагидъ» продолжаютъ свое дѣло спокойнѣе, но это тѣмъ лучше. «Гайомъ» *противъ* идеи не будетъ. Но мы вообще въ газетной пропагандѣ почти уже не нуждаемся. Самыхъ лучшихъ пропагаторовъ мы имѣемъ теперь во многихъ маггидахъ, въ особенности-же бадхонахъ, которые на евр. свадьбахъ ни о чемъ не импровизируютъ и не поютъ, какъ только объ «идеѣ», о которой уже есть цѣлая литература въ

1) עי' לעיל נומר 346 עמ' 620.
2) את תמצית דברי לבנדה אלה כבר הביא הרמ"ל לי. ליינבלום („דרך לעבור גולים" 44). פינסקר מהר לעשות כעצה לבנדה, וכתב להרב מוהיליבר, שהוא ממנה אותו לגזבר רבי"י, ואולם מנוי זה לא נתקיים. עי' להלן הערה 1 לנומר 145.
3) עי' לעיל נומר 405.

прозѣ и стихахъ. А потому, несмотря на застой въ нашихъ кружковыхъ дѣлахъ, идея проникаетъ въ народъ все глубже и глубже. Какъ только получится разрѣшеніе, дѣло пойдетъ crescendo, даже когда кружки совсѣмъ прекратятъ свою дѣятельность.

412.

מאת ששת הצעירים שנשלחו לזכרון־יעקב לד"ר פינסקר*).

14 адара I 5646
Зихронъ Іакобъ.

Многоуважаемый Господинъ Пинскеръ!

У насъ ничего новаго. Работаемъ по прежнему въ огородахъ администраціи, но, къ сожалѣнію, работы наши не имѣютъ того учебно-практическаго характера, котораго слѣдовало бы ожидать, ибо при работахъ намъ ничего не объясняютъ и не растолковываютъ. Въ этомъ лично убѣдился Вормсеръ, много разъ бывавшій при нашей работѣ. Вслѣдствіе этого онъ намъ предложилъ, чтобы мы написали ему письмо, въ которомъ изложили бы, насколько наше настоящее положеніе въ отношеніе учебной практики не соотвѣтствуетъ той цѣли, для которой мы сюда присланы,—а онъ, Вормсеръ, отправитъ это письмо со своими примѣчаніями въ Парижъ. Мы такое письмо написали, и на прошлой недѣлѣ оно должно было быть отправлено въ Парижъ. По мнѣнію Вормсера мы можемъ лучше достигнуть желанной цѣли въ «Mikwe-Israel» въ Яффѣ.— Матеріальныя наши обстоятельства не улучшились. Выдаваемыхъ намъ 30 франковъ въ мѣсяцъ не хватаетъ на обувь и другую одежду, такъ какъ администрація даетъ намъ одинъ только лѣтній рабочій костюмъ. Мы говорили по этому поводу съ Вормсеромъ, который сказалъ намъ, что напишетъ въ Парижъ... Пока же мы находимся въ очень стѣсненномъ положеніи, вслѣдствіе чего мы принуждены просить Васъ объ оказаніи намъ единовременнаго пособія въ размѣрѣ 40 ф. для каждаго изъ насъ. Мы долго колебались, пока рѣшились обратиться къ Вамъ съ этою просьбою; намъ болѣе чѣмъ извѣстна цѣна народнымъ грошамъ, собираемымъ въ пользу народнаго дѣла, но необходимость заставляетъ насъ это сдѣлать. Не подлежитъ сомнѣнію, что при первой возможности возвратить эти деньги, мы съ радостью ихъ возвратимъ.

На прошлой недѣлѣ мы съ садовникомъ посадили на главной улицѣ колоніи, какъ и на дорогахъ, соединяющихъ всѣ части колоніи, болѣе

*) עי' לעיל הערה לנומר 264. — מכתב כזה שלחו הצעירים גם לשפ"ר. ועי' הנומר הסמוך.

тысячи деревьевъ, изъ которыхъ половина—тутовое дерево.

Leon Igly
Moses Warhaftig
Исаакъ Эпштейнъ
Гершонъ Гурвичъ.

P. S. Поддержки просятъ только подписавшіе, г. Похачевскій въ поддержкѣ не нуждается[1]).

1) בקצה המכתב יש רזולוציה מאת הד"ר פינסקר: „Оставить безъ послѣдствій“

413.

מאת ג. הורוויץ לשפ"ר

Зихронъ-Яковъ, 18 Адаръ I 5646.

Многоуважаемый другъ г. П. Рабиновичъ!

— — — — — — — — — — —

Мы[1]) Вамъ очень благодарны за утѣшеніе нашего будущаго, но изъ письма г. Эрлангера[2]), мы, къ сожалѣнію, ничего подобнаго не могли заключить; мы понимаемъ только первую фразу: «Der edle Wohlthäter hat seine besondere Absicht auf sie» (т. е. на насъ), смыслъ же остального теменъ для насъ, какъ египетская ночь. Но если согласимся даже съ Вашими заключеніями, то я Васъ однако-же увѣряю, что наша судьба зависитъ ни отъ барона, ни отъ Эрлангера или Шайда, а отъ Вормсера и Дигюра[3]), а отъ нихъ то очень трудно надѣяться на что-нибудь. Дигюръ (мужикъ-практикъ), закаленный врагъ евреевъ, всѣми средствами мѣшаетъ колонистамъ на пути къ ихъ благоустройству, уничтожаетъ ихъ и издѣвается надъ ними гдѣ и какъ только можетъ, а въ концѣ концовъ пишетъ на нихъ доносы Гомона къ барону и Шайду и, о диво! ему вѣрятъ. — Вормсеръ же человѣкъ **תם יושב אוהלים**, въ свѣтскихъ суетахъ ничего не смыслящій. Сначала онъ передалъ правленіе колоніей всецѣло Дигюру, знающему арабскій языкъ, хитрому и энергичному, по крайней мѣрѣ въ сравненіи съ нимъ, а теперь, когда уже постигъ что̀ Д. надѣлалъ... старается и желаетъ сдѣлаться самостоятельнымъ, но, схвативши за одинъ волосъ, чертъ всю голову утащилъ. Въ оффиціальномъ письмѣ[4]) мы сообщаемъ Вамъ о письмѣ нашемъ къ В. по его же совѣту, но этотъ маневръ, кажется, не столько въ нашу пользу, сколько «стрѣляніе изъ-за угла» по Д. Это уже второе письмо; перваго, написаннаго по его же желанію, онъ не отослалъ. — — — — — — — —

1) כלומר: בעל־המכתב וחבריו אשר נשלחו לזכרון־יעקב.
2) את מכתבו זה של ה' ארלנגר, שנזכר גם לעיל במכתבו של הרד"ג (נומר 369), לא מצאנו.
3) גנן, צרפתי, שניהל את עבודת הנטיעות במושבות הבארון.
4) עי' הנומר הקודם.

Нѣтъ ничего комичнѣе, если сравнивать наше настоящее положеніе съ тѣмъ, что сказано о насъ въ письмѣ Эрлангера: « . . . которые бы знали страну, языкъ, нравы и способъ работы». Но возможно ли изучить все это сидя здѣсь, какъ взаперти. Мы не имѣемъ никакихъ сношеній съ арабами, мы не были даже въ ближайшей деревнѣ, вѣрьте, мы еще не видѣли ни виноградника, ни бояры и хотя не работаемъ пока болѣе 8 часовъ въ день, однакожъ мы не видимъ свѣта предъ собою и, выходя утромъ въ 7 ч., возвращаемся въ 7—8 часовъ вечера. И въ чемъ состоитъ наша работа? Въ тасканіи бревенъ, въ прокладываніи дорогъ, въ устраненіи стопудовыхъ камней, а много, много въ копкѣ ямъ и переваливаніи земли! Развѣ это ведетъ насъ къ нашей цѣли? [5]) А наше матеріальное положеніе? Я даже не знаю, какъ это назвать. Мы обречены ходить безъ обуви, безъ бѣлья, одинъ спитъ на голыхъ доскахъ, безъ тюфяка, другой безъ подушки, безъ одѣяла. — — — — — — — — —

Мы просили на сапоги, намъ отвѣтили: вы пріѣхали для высшей цѣли — — — — —

Такъ какъ безъ сапоговъ невозможно ходить, то задолжились у колонистовъ и если חו"צ не удовлетворятъ нашей просьбѣ, то намъ будетъ и горько и стыдно. — — — — — — — —

Присматриваясь къ здѣшнимъ порядкамъ или лучше безпорядкамъ, о которыхъ сообщу Вамъ въ другой разъ, мы уже почти отказались отъ того блестящаго будущаго, которое мы представляли себѣ ѣдучи сюда и убѣдились, что самый надежный и самый лучшій исходъ для насъ это устроиться въ качествѣ простыхъ колонистовъ. Одинъ Игли быть можетъ не будетъ радъ такой скромной будущности, остальные же съ радостью бы согласились [6]). — — — — — — —

Вашъ преданный слуга **Г. Гурвичъ.**

---

5) ובשעה שבעל המכתב אשר לפנינו תאר את מצב הצעירים שנשלחו לזכרון יעקב בצבעים שחורים כל-כך, כתב חברו, פוחצבסקי, להוריו — במכתב מן ט' אד"ש תרמ"ו, שנתפרסם ב„המליץ" נו' 31 לשנת 1886 — את הדברים האלה: „מבטיח אני אתכם, כי מעולם לא היו לי ימים טובים כימים מעט אשר באתי הלום, כי מה אנחנו חסרים בזה? אין אנחנו עושים בעבודה יותר מכפי כחנו, והידיעה הפנימית כי כל עמלנו הוא לטובתנו ולתועלתנו היא תחזק את ידינו ותשנם את מתנינו. מטרתנו—להעשות ג נ נ י ם טובים ואז המטרה הזאת נגיע בעז"ה... אני, כשאני לעצמי, מברך על שעבר ומבקש רחמים על להבא, כי רואה אנכי שמנהיגים אותנו בדרך טובה"...

6) כפי הנראה כתב פינסקר לארלנגר על אדות בקשתם זו של הצעירים. והרי מה שהשיב לו ארלנגר — במכתב מן ב' במאי 1886, הנמצא בידינו: „...פאן היער שריעב מאן אן ה' אססאוועצקי, דאסס עס ניכט דער צוועקק זיי דיעזע יונגען לייטע פיר זיך זעלבסט צו עטאבליערען, זאנדערן זיע ביי זאלכען פאמיליען איינצופיהרען, דיע מיט איהרען אייגענען מיטטעלן קאממען ווערדען, אבער דעם דארטיגען לאנדבויעס אונקונדיג זינד..."

414.

מאת ל. לבנדה לד"ר פינסקר.

Вильно, 16 Февраля 1886.

Многоуважаемый
Левъ Семеновичъ.

Изъ-за временной пріостановки пособія колонистамъ дѣло не погибнетъ. Они потерпятъ немного,—во всякомъ случаѣ не больше мѣсяца, и отъ этого съ голоду не перемрутъ. Они переносили болѣе длинные періоды бѣдствій и не перемерли и не разбѣжались. Сколько есть въ кассѣ, переведите по телеграфу Гиршу и скажите ему, чтобы онъ пока кормилъ колонистовъ обѣщаніями: этимъ вѣдь иныя государства кормятъ свои арміи въ самое время военныхъ дѣйствій. Деньги въ кассу поступаютъ и поступать будутъ. Въ Варшаву-же телеграфируйте, чтобы Вашъ циркуляръ[1]) былъ немедленно разосланъ; онъ произведетъ желаемое дѣйствіе.— — — — — — — —
— — — — — — — — — — —

Вообще падать духомъ не слѣдуетъ. Мы съ нынѣшнимъ кризисомъ какъ нибудь справимся.

Вашъ **Л. Леванда.**

---

1) עי' להלן נומר 416.

415.

מאת י. יאסינובסקי לד"ר פינסקר.

Многоуважаемый Докторъ!

— — — — — — — — — — —

Противъ назначенія г. Могилевера кассиромъ[1]) я положительно протестую, но такъ какъ, насколько я вчера узналъ, это уже совершившійся фактъ, то остается мнѣ одно: отказаться отъ всякаго дальнѣйшаго участья въ управленіи дѣлами колонизаціи. По моему крайнему разумѣнію, настойчивое требованіе Могилевера быть кассиромъ, въ то время, когда онъ не былъ избранъ такимъ,
* * * * * * * * * * * * * *
Ни Вы, ни г. Леванда, явившійся будто иниціаторомъ этого дѣла, нисколько не виноваты. * *
* * * * * * Найдутся, по всей вѣроятности, такіе, которые будутъ утверждать, что участь колонистовъ требовала сдѣлать уступку, но я никогда съ этимъ не соглашусь. Я вполнѣ убѣжденъ, что теперь начнется предпочтеніе колонистовъ извѣстнаго пошиба и покроя другимъ, протежированіе меламедовъ и батлонимовъ, налаганіе veto на все то, что не подходитъ подъ мѣрку г.

---

1) עי' לעיל נומר 411 והערה 2 שם.

Могилевера et consortes и прочее и прочее. Впрочемъ, я не вѣрю въ успѣхъ дѣла, которое зависило-бы отъ расположенія или нерасположенія * * * * * * * Время покажетъ насколько я правъ. Какъ-бы то ни-было, я, къ крайнему моему огорченію, вынужденъ заявить Вамъ, многоуважаемый докторъ, что я больше никакого участья въ управленіи дѣлами палестинскихъ колоній безусловно принимать не буду. По всей вѣроятности и г. Бернштейнъ депозитовъ больше принимать не будетъ[2]).

Г. Рабиновичъ заходитъ ко мнѣ весьма рѣдко, поэтому я не могу знать, что у него происходитъ. О результатѣ его поѣздки[3]) мнѣ ничего неизвѣстно. Она состоялась безъ моего вѣдома, подъ предлогомъ трехдневнаго отсутствія моего изъ Варшавы. —

Примите увѣренія въ совершенномъ моемъ уваженіи къ Вамъ и готовности моей съ искренней преданностью къ услугамъ Вашимъ

И. Ясиновскій.

Варшава 16/28 1886.

---

[2]) הרמ״ל ליליענבלום כותב („דרך לעבור גולים״ 46), שאחרי שנתקבל המכתב הזה שלפנינו „בא הד״ר במשעול צר, וכדי לצאת מן המבוכה שלח פקודה להמחלקה בווארשוי, כי בהיות חו״צ חייבים כסף לה׳ ערלאנגער... ע״כ ישלחו הכסף לה׳ ערלאנגער לכשיתקבץ לסך חמש מאות רו״כ ולבדי השלישו עוד ביד הבאנקיר ב[רנשטין]. את דבר הפקודה הזאת הודיע הד״ר גם לארבעת הגזברים, אשר מצדם לא באה עליה שום מחאה ואם גם בלי ספק הבינו שלא היתה בזה אלא „התחכמות״. ואולם צריך להוסיף: „התחכמות״ זו לא היתה של הד״ר פינסקר עצמו, כי אם של לבנדה, שפינסקר היה נשמע תמיד לעצתו. עי׳ להלן נומר 419. ועי׳ גם להלן נומר 420.

[3]) לביאליסטוק. עי׳ לעיל נומר 411.

.416

מכתב־חוזר מאת המרכז בווארשה להאגודות.

בשם ה׳ השוכן בציון.
כ״ד אדר ראשון התרמ״ו.

לאחינו היקרים והנכבדים, דורשי טובת עמם וחובבי ציון בכל מקומות מושבותיהם, שלומכם ישגא!

בשם ראשי הועד לחובבי ציון הננו עורכים לכם הדברים האלה:

פעולת חובבי ציון בשנה הראשונה להתאחדותה היתה, תודות לה׳, לא לריק, והדרה נראה בכל תוקף עוזה על מצב אחינו עובדי אדמת הקודש. אחינו הנדכאים, אשר בקשו מפלט למו בארץ אבותינו לעבוד אדמתה, לא ישובו עוד בבושת פנים להארץ אשר יצאו משם, כאשר ראינו לדאבון לב בשנים הראשונות, בעת שרבים מהם לא מצאו ידיהם להתנחל על אחוזותיהם, אשר קנו להם, מאין להם בתים, בהמות וכלי העבודה, מחסרון זרע השדה ולחם לפי הטף אשר ברגליהם. מחזות מעציבים כאלה הדלו עתה לשמחת לב כל חובבי ציון באמת. אחרי התאחדות חובבי ציון באספת קאטאוויץ ויהי ידם ולבם אמונה אל ההנהגה בשתי מחלקותיה, בהיותם תמימי דעים עמה ובשלחם לה את תרומותיהם תמידים כסדרם, ואחרי שהתבונן צירנו היקר הרב הגביר ר׳ ק״ז וויסאצקי נ״י בעיניו על כל צרכי אחינו עובדי אדמת הקודש וימלא יד המנוח ה׳ מויאל ז״ל להיות לסוכן לחובבי ציון ומשגיח על הקולוניות — עלתה בידי ההנהגה לבנות עשרים בתים ולתת להקולוניסתים אוהבי עבודה אשר בשלשת הקולוניות: פתח תקוה, גדרה ויסוד־המעלה את כל צרכיהם הנחוצים להם ביותר: בהמות, כלי מחרישה, זרע השדה, לחם לפי הטף ומספוא לבהמות וגם לשכור להם רופא, להמציא להם רפואות ויתר הצרכים הכלליים החומרים והרוחניים, הנחוצים לכל קבוץ וישוב בני האדם ביחד. כפי הידיעות הבאות אלינו דבר יום ביומו, שלח ה׳ את ברכתו בגשמי נדבה לארצנו הקדושה ויש תקוה כי אם ננהל את עובדיה בלחם ובצרכים הנחוצים עד ימי הקציר ההולכים וקרבים, יגדל כח רבים מהם לעמוד במרחב וללכת רומם על דרכם ועל חשבון חובבי ציון תהיינה רק הוצאות כלליות: כטהרת האויר בפ״ת ע״י נטיעות, בנין הבתים בגדרה ויסוד המעלה, נטיעת כרמים, החזקת בתי ספר ומרחצאות וכו׳ עם איזה תמיכה פרטית להעניים ביותר מחבריהם, ויתר כסף התרומה מחוב״צ יהי׳ קדוש למקנת אחוזות חדשות באה״ק.

האסון אשר קרה את חוב״צ במות המשגיח הכללי ה׳ מויאל עצר עד כה את ההנהגה מתת חשבון ברור מכל פרוטה ופרוטה שיצאה באה״ק על כל הנעשה במשך זמן הפעולה מיום צאת המלאכות מאה״ק עד היום. במות ה׳ מויאל בדמי ימיו בלי צואה מה יעשה ליתומיו הקטנים נמסרו כל פנקסאותיו ורשימותיו לידי האדון הדירעקטאר רבי שמואל הירש נ״י שהוא האפוטרופוס הפרטי על עזבון המנוח[1]). במות ה׳ מויאל נ״ע לא נפסקה פעולתנו אף רגע וביום בוא השמועה המעציבה אלינו ערכנו טלגרמא להאדון הירש הנ״ל, אשר כל עניני הנדיב הידוע נהתכים על פיו, כי יקבל עליו משרת הסוכן לחובבי ציון. האדון הזה נתרצה בטובו לקבל על עצמו העבודה הכבדה הזאת

---

[1]) לאחר מותו של ה׳ מויאל הוברר, שלא היו לו פנקסאות ערוכים בסדר ידוע, ורבית עמלו ה׳ הירש וחבריו בברור החשבונות וסכום הכסף שנמצא בידי יורשי המנוח משל חובבי־ציון. ובנוגע לזה נמצאים בידינו הרבה מכתבים, שעכשיו אין עוד להם כמעט שום ערך.

לפי שעה, אף יסד ועד מחמשה אנשים מצוינים, מומחים ונאמנים בברית ישוב ארץ ישראל בכל לב ועל פיהם ישק עתה דבר הישוב וכל עניני הקולוניזציה. האדון היקר הזה שקד להביא את החשבונות לידי גמר ובעת כתבנו הדברים האלה הגיע לנו חשבון דבר הישוב, אשר נוציאהו לאור במה"ע העבריים המתחזקים על דבר הישוב. מכל דבריו ופעולותיו של האדון הזה נראה בעליל כי לבו לציון, וכל מכתביו אלינו מלאים אהבה נאמנה ודאגה להקולוניסתים ולכל צרכיהם, ונכרין דברי אמת שטובתם ושלומם הם כל ישעו וחפצו כל הימים.

אך בעוד שהעבר מתראה לפנינו בפנים שוחקות וצוהלות, הנה העתיד מביא מבוכה רבה בלב בעלי ההנהגה. היא עומדת עתה על אמצע הדרך, עוד עליה לנהל בלחם את הקולוניסתים להשביע נפש טפם ומספוא לבהמתם עד ימי הקציר, עליה בכלל לכלות את אשר החלה, ובעצם העת הזאת, עת העבודה וגמר מצות הישוב בתקופה הראשונה לתחיתו, בשעה שהיא נושאה את נפשה לבצע כל מעשיה בתמיכת הקולוניות הישנות למען לגשת אל עיקר עבודתה—למקנת אחוזות חדשות—פתאום כשל כחה! רבים חדלו לשלוח כסף תרומתם אל הקופה הכללית, אוצרנו ריק והקולוניסתים דורשים את צרכיהם. חובבי ציון לעריהם אינם באים בדברים עם הקולוניסתים האומללים, אינם יודעים את צערם ואינם נזקקים למלא צרכיהם המרובים הפרטיים והכלליים, ולא יפלא איפוא אם הם מסיחים דעתם מאחיהם, אשר הקריבו חלבם ודמם על מזבח הרעיון משאת נפש כולנו. אחינו חוב"צ לעריהם שוכחים את מצב הקולוניסתים ומעלימים עין מצרכיהם; אך התוכל גם ההנהגה להעלים את עיניה מצרכי האומללים האלה? אחינו אלה פונים בבקשותיהם אל ההנהגה על ידי עצמם או על ידי האדון הסוכן היקר, וההנהגה צר כחה למלא משאלותיהם. האומללים צועקים: „הבו מחסורינו!" ובפי ההנהגה אין מענה, כי מבלי דעת את כחותיה לא תוכל להחליט דבר:—התוכל ההנהגה לראות ברעה אשר תמצא את הקולוניסתים מאפס עזרה ללחם, למספוא ושאר הצרכים? התוכל להביט בקרת רוח כי מעשיה יבטלו לעיניה ואחרי אשר שקעה עשרות אלפים רו"כ בהקולוניות יאלצו יושביהן לברוח חלילה על נפשם ולהתפזר לכל רוח? או הידמו אחינו חובבי ציון לעריהם כי בהבטחות ופטומי מלים תוכל ההנהגה להחיות את הקולוניסתים, הטף והבהמה אשר ברגליהם?

אחינו! בימים האלה קבלנו מכתב מהאדון היקר ה' ווארמזער נ"י, הדירעקטור לזכרון יעקב ובכלל המנהל ענין הישוב בגליל העליון מטעם הנדיב היקר שליט"א [2]). הוא יודיע לנו כי נקנה ממנו חבל ארץ בשטח גדול סביב להקולוניא זכרון יעקב בכדי לתת גאולה לארץ אבותינו ולמכרה בפרוטרוט ליחידים מתנחלים בעלי יכולת שיש סיפק בידם להתישב בארץ או לחובבי ציון. הקונה הפרטי או הקונים מחוב"צ זוכים בנחלתם בדרך ישר ואינם נזקקים לכל המון הפאר-מאליטאַטים. הכתיבה בערכאות והרשיונות המיוחדים לקיום ואשור הקניה על פי הנימוס ובנין הבתים,—כל הדברים האלה מקבלים עליהם המוכרים היקרים, אשר זה כל ישעם וחפצם לתת גאולה לארץ-הקדושה ולזכות את אחינו בישובה. בהדבר הגדול הזה סרו מכשולים ומפריעים רבים מדרכי הישוב. והנה לו היה בידי ההנהגה כל כסף התרומה המפוזר ומפורד בין האגודות השונות אז לא די שהספיקה לכלכל את הקולוניסתים בכל צרכיהם כאמור, אך היתה יכולה גם לקנות חבל ארץ ולעשות הצעד הראשון להרחבת הישוב והתפשטותו, אך האם נעמוד על המקח בשעה שאין לנו דמים, בשעה שלא נוכל גם למלא חובתנו אל הקולוניסתים הישנים ועל התלגרמות שהננו מקבלים מאה"ק ומבאי כח הנדיב בארץ וחו"ל, תלגרמות הקוראות בכח למהר בעזרתנו, למען אשר לא יאבד בתהו כל עמלנו עד היום ובפינו אין מענה. האם נוכל במצב כזה לעשות דבר ואין איש מכם מתחזק עמנו? יראו אחינו וישפטו.

מדי דברנו בהרחבת הישוב הננו להודיעכם, כי הגשת הבקשה תעשה בשבוע זה ודבר השגת הרשיון יתברר בזמן קרוב מאד ובתקוה טובה כי נשיג חפצנו בעזרת החברים היקרים אשר בעה"מ, וכמעט שנוכל לא נתמהמה מקרוא עצרה מראשי חובבי ציון לשים עצות בנפשם איך לכונן פעולתם לימים יבואו. אמנם ברגע הזה רבו אויבינו בנפש ועצמו משנאינו, אשר כל הדרכים הם בחזקת היתר בעיניהם להביא שואה על חובבי ציון, ועל כן זאת בקשת ראש הועד מחברינו היקרים: זריזות וזהירות, זריזות—בהמצאת פדות ורוחה להקולוניסתים והקולוניזציה וזהירות—באופן הפעולה והבאת הנדבות בלי רעש והמולה... עדי נעמוד בקרן אורה בחסד ה' עלינו בזמן קרוב.—הננו מודיעים בזה נגדה נא כל אחינו חובבי ציון הנאמנים, כי בהכספים הראשונים שישארו היום אחר התמיכה נגש לקנות הקרקע, ואם ישלחו החברים את תרומותיהם תמידים כסדרם אז תהי' הרוחה להקולוניסתים והישוב יתרחב ויתפשט לאט לאט ע"י קנית קרקע בחלק גדול מכסף התרומה. כל זה יהיה אם לא יסירו האגודות את חסדם ואמתם מההנהגה, בתתן לה ידים לכלות פעולתה ולהאדירה.

אחינו! אין לההנהגה אלא מה שחובבי ציון נותנים לה. אם שלמים אתם עמה, הלא עליכם להלצה מן

[2]) עי' נומר 391 בסוף הספר.

המשעול הצר שהיא נצבת עליו היום ותשלחו במוקדם האפשרי את תרומותיכם להגזבר הכללי הרב רי"מ מאירסזאהן בווארשא — — — — — — ואז תוכל ההנהגה לעשות המוטל עליה, כי אם חלילה לא תעזרו את ההנהגה במצבה הנוכחי—אז תבטל מאליה, לשמחת לב כל מתנגדינו, ולא ישאר לה רק להרחיק תוחלת ממושכה ותקות שוא ולהודיע גלוי לחובבי ציון והקולוניסתים כי שבתה ההנהגה מאפיסת הכחות...

מצב הדברים מכריח את ההנהגה לשום מועד לדבר הזה, והנה היא מודיעה הפעם בשם ראש הועד וזקני חוב"צ, כי אם גם בפעם הזאת לא יהיה שומע לקולה וחובבי ציון במשך חודש ומחצה מהיום לא ימלאו שאלתה בדבר משלוח הכסף להקופה הכללית, כי אז תיכף ככלות הזמן הזה תודיע ברבים במה"ע, כי מאין אפשרות להאריך פעולתה בבלי כחות ואמצעים בטלה ההנהגה בשתי מחלקותיה ועברה מן העולם וידי בעליה מסולקות מן העבודה שהושמה עליהם באספת קאטאוויץ.

אלה הם הדברים האחרונים אשר יעריכו לכם ראש הועד ועמו כל זקני וראשי חובבי ציון המבקשים רחמים מכם בעד העובדים האומללים אחיכם אנשי גאולתכם על אדמת הקודש, ואשר בשמו ובשם בעלי שתי ההנהגות וחברי הועד כותב וחותם אחיכם המכבדכם ומוקירכם

שפ"ר.

417.

מאת רש"י פין לד"ר פינסקר.

ב"ה אדר ראשון תרמ"ו.

כבוד ידיד נפשי הרב החכם המפואר וכו'
מוהר"ר ד"ר ל. פינסקער נ"י.

צר לי מאד אחי יקירי לראות כי רפו ידיך וצר גחך לנשוא את העמל והטורח אשר שמו עליך גדולי אחינו אשר בחרו בך לעמוד בראש, ואתה איש מורם מעם, איש אשר רוח בו לכלכל מחלה וכביר כח שבלך לחרף את מערכות המקרים והפגעים הרעים. חזק והתחזק ידיד יקר ולא יפול לבך עליך, כי אחיך אנשי בריתך עמך לצאת לעזרת הדבר הקדוש אשר נטלת עליך והמה לא ישקוטו לעשות את כל אשר ביכלתם לטובת הענין בכלל, ותקותי שלא נבוש ולא נכלם.

וגם אנכי עשיתי ואעשה את אשר תמצא ידי בדבר הזה. מווילנא שלחנו בשבוע העבר לווארשויא 200 רו"כ וכנראה נשלח עוד בשבוע הבא 100 רו"כ — — — — — — — — — — — — — — —

ידידנו ה' שפ"ר הודיעני אתמול, כי נגמר הדבר בקאוונא לשלוח את המאוסף אצלם לווארשויא בצירוף מכתב הגאון אב"ד בקול קורא אל כל החבורות, והיום כתבתי אל ידידנו הרב הגביר החכם ה' ראזענטהאל בפט"ב ובקשתיו לקרוא נדבות ועל נדבות יקום להחיש עזר ומרפא אל הקולוניות ותקותי כי לא ישיב ריקם את פני בקשתי, וכמו כן אכתוב למאסקויא לידידנו הנכבד והיקר ה' וויסאצקי. — — — — — — — — — —

ועוד נשים עצות בנפשנו להקים את סוכתנו שלא תפול, וכבוד מעלתך תגבר חיילים ותוסיף אומץ לעבוד את עבודתך אשר נאה לך ואלהי ישראל יהיה בעזרך ובעזרנו.

לטיבת הענין הנני להציע לפני מעלתך הצעה אחת קטנה, לא נעלם מכבודך את אשר עבר בין הרב הגאון אב"ד דק"ק ביאלאסטאק ובין ידידינו שבווארשויא ובלי ספק הודיעוך מווארשויא, כי ה' שפ"ר נסע לביאלאסטאק לקחת דברים את הגאב"ד אחרי אשר פניתי לפניו דרך ע"י מכתבי אל הגאב"ד הנ"ל, וסוף דבר הכל נשמע כי טיב לנו לתכלית חזוק הענין לקרוא אל הגאב"ד להיות גם הוא גזבר כללי ועל השלשה נוסיף עוד רביעי בקודש, כי אז יתחזק ויתאמץ הגאב"ד לרפא את ההריסה אשר הרסו אנשי ביאלאסטאק במכתבם הגלוי, ויהיה הגאב"ד לנו מעתה לעזר גדול. אנכי מצדי מסכים לזה, ואת מעלתו אבקש להסכים גם הוא עמדי, ולפי דעתי אין הדבר צריך לפנים ונוכל לעשותו גם בלי הסכם אספה כללית[1]). אנכי קבלתי עלי את הפשר הזה והנני לכתוב את הצעתי זאת גם לידידנו הנכבד הגביר ה' וויסאצקי ולראש חברינו בווארשויא החכם השלם ה' יאשינאווסקי ותקותי שגם המה יסכימו עמדי. הגאב"ד מביאלאסטאק נחוץ לנו עד מאד ודבריו מקובלים ורצוים לרבים וכן שלמים והיה כאשר ישוב השלום אל תלו או אז נצא כולנו בקול קורא באזני כל החבורות, ותקותי כי דברנו יעשו פרי.

את נוסח מכתבו הגלוי[2]) קראתי, והנני מסכים עם מעלתו על הנוסח ההוא בכלל, אפס לפי ראות עיני מן הראוי לתקן בו איזה מאמרים וביחוד שלא יהיה טעמו כטעם אולטימאטום וטוב לנו להכות עד אשר יצא דבר הפשר מהגאב"ד דביאלאסטאק לאור.

אוהבו וידידו באמת מוקירו כרום ערכו

שמואל יוסף[3]).

---

1) עי' לעיל הנומרים 411 ו-415 וגם ההערות שם.

2) עי' הנומר הקודם.

3) בלי חתימת השם „פין".

418.

מכתב־חוזר מאת ר' שמואל מוהיליבר להאגודות *).

ב"ה כ"ה אדר א' התרמ"ו ביאליסטאק.

כבוד אחינו הנכבדים, רבנים וגבירים,
חכמים ושלמים, אגודות חובבי ציון די
בכל אתר ואתר, רב שלום וברכה עד
אין קץ.

זה איזה חדשים אשר יצאו אחינו נכבדי חובבי ציון דפה בקול קורא לכל האגודות, לשנות את ההנהגה הזמנית ולהעמידה על אופנים יותר טובים לפי דעתם. בעוד איזה שבועות אחרי כן יצאו גם אחינו נכבדי חו"צ אשר במסקווא בקול קורא להאגודות [1], וגם הם כוונו לשנות את ההנהגה לטובה. בין כך ובין כך שמענו כי איזה אגודות נכבדות אינם רוצים שהכסף הנאסף יהיה לתמיכת הקולוניות שכבר נתיסדו, אבל הם חפצים ליסד בכספם קולוניות חדשות, או לכה"פ לקנות כברת ארץ גדולה באה"ק, ולמכרה אח"כ ליחידים, ועפ"י הידיעות אשר קבלנו מאדעססא ומווארשוי גרמו הקולות והסכסוכים הנ"ל אשר רוב האגודות נמנעו לשלוח את כספם לווארשוי ונתרוקנה הקופה הכללית, ועתה באו בני הקולוניות—פתח תקוה, גדרה ויסוד המעלה — עד המשבר וכח ללדת אין, כי הן אמת רבות פעלה ההנהגה הזמנית בשנה העברה עם בני הקולוניות הנ"ל במשך הנהגתה, בנתה להם בתים, קנתה להם סוסים ובקר וכדומה, ולולא תמיכתה כבר נהרסו הקולוניות עד היסוד חלילה, אבל ע"י התמיכה הגדולה שהשיגו בשנה זאת, היינו ערך מאה ועשרים אלפים פראנק, הם עומדות על מכונם וביחוד הקולוניה פתח תקוה תעלה כפורחת בעזה"י, וכל הרואה אותה ישתומם, כי היא כעיר שלמה שחוברה לה יחדיו שדות וכרמים. אבל עכ"ז עדיין רחוקים הם מהאושר והתכלית, ואם ח"ו נעזבם כעת לנפשם, יהי' כל פעולתינו ויגיעתינו שעברו להבל ולריק. ע"כ איפוא מצאתי חובה בנפשי להודיע במכתבי זה לאחינו חו"צ היקרים יחי', כי נתברר לנו שבזמן קצר אי אפשר לשנות אופני ההנהגה כרצון איש ואיש, רק צריך לזה זמן רב, נוסף לזה אסיפה נכבדה, וזה לא יתכן בעת מטעמים שונים, והכסף נחוץ מאד לאחינו בני הקולוניסטים היקרים עד כי שלוח הכסף תיכף הוא יסוד שכל קיום הישוב תלוי בו, ומלבד זה הוא גם כן פיקוח נפשות, ואי אפשר לדחות השלוח עד אחר האסיפה, כמ"ש בירושלמי שילהי פאה „עד דאתה מצמית להון הוא מסתכן", ונכבדי חו"צ דפה בטלו את דעתם ושלחו את כספם לווארשוי להרב הנכבד רי"מ מאירואהן נ"י, ואבקש גם מכם אחי היקרים אשר תבטלו את דעתכם ורצונכם ותשלחו תומ"י הכסף ליד הרב הנ"ל, והוא ימסור תומ"י כל הכספים ליד הבאנקיער ה' בערנשטיין והוא ישלחם תומ"י להמקום המיועד להם עבור אחינו בני הקולוניות לחלצם מן המצר. אקוה כי גם בני מאסקווא מאחינו נכבדי חו"צ כבר עשו או יעשו כמונו, כי הלא לכולנו הלא רק מטרה קדושה אחת היא ישוב אה"ק והיא תקות חיינו ומשוש נפשנו ובשילוח הכסף בהקדם היותר אפשרי תלוי כל קיומו. כן אחינו הנכבדים מחו"צ הרוצים ביסוד קולוניות חדשות יבינו כי לא עתה הזמן לזה בעוד אשר הקולוניות שמכבר אשר כבר הוציאו עליהם מאות אלפים הם תלוים עדיין באויר ומרחפים בין מות לחיי אושר ועוד לא הבאנום אל הנחלה ואל המנוחה ואיך נוסיף עליהם חדשות! ובפרט כי הנדיב הגדול הידוע קנה שני כפרים באה"ק בכדי למוכרם על חלקים לכל מי אשר יכסוף לעבוד אדמת הקודש ועוד ידו נטויה לקנות בעד חצי מיליאן כברת ארץ גדולה ורחבה ג"כ למוכרה כנ"ל בכדי להגדיל הישוב. לא לנו עוד לדאוג אודות קולוניות חדשות כי הוא בידו הרחבה ורוחו הנדיבה וחכמתו הגדולה ועושי דברו הרבים אינו צריך לעזרתנו, ולנו לע"ע רק לדאוג לאושר הקולוניות שכבר נתיסדו המוטלים עלינו, וחוב קדוש לנו לדאוג לטובתם ולאשרם.—עוד הפעם אחי האהובים והיקרים אבקש אתכם ממעמקי לבבי רוחי ונפשי, אנא מהרו ושלחו את הכסף הנמצא בידכם לווארשוי להקופה הכללית ובל תשכחו כי בזה תלוי כל קיום ואושר ישוב אה"ק משאת נפש כולנו. מובן הדבר מאליו כי כל הדברים שכתבנו הוא רק באופן שלא יהי' נגד חוקי ממשלתנו הרוממה.

הנני דורש עוד הפעם ממעמקי לבבי את שלום
כל או"א מאתכם אחים אהובים ויקרים,
בנפשכם ונפש המצפה להרמת קרן עמנו

שמואל בהרב מוהרי"ל מאהליווער.

*) גם המכתב־החוזר הזה כבר נתפרסם על־ידי הרמ"ל לי־ליינבלום („דרך לעבור גולים" 46—44), אבל משום שהוא משמש התימה לסכסוך, שהתחיל במכתב־חוזר של חובבי־ציון בביאליסטוק (נומר 352), לפיכך אנו חוזרים ומדפיסים אותו.

1) עי' לעיל נומר 378.

419.

מאת ל. לבנדה לד"ר פינסקר.

Вильно, 24-го Февраля 1886.

Многоуважаемый
Левъ Семеновичъ.

Ничего больше не остается, какъ, подробно изложивъ предъ кассирами настоящее положеніе дѣла, добиться у нихъ разрѣшенія, впредь до минованія кризиса, препровождать поступающія суммы прямо къ Эрлангеру, помимо ихъ депониро-

.420

באת י. יאסינובסקי לד"ר פינסקר

Варшава, 27 Февраля (11 марта) 1886 г.

Многоуважаемый Докторъ!

Всѣ деньги, находящіяся на рукахъ г. Мейерсона на лицо, будутъ отправлены, согласно Вашему распоряженію, г. Эрлангеру. Расчеты съ наслѣдниками Муяла нужно предоставить усмотрѣнію г. Гирша, онъ сумѣетъ лучше насъ уладить это.

Столкновеніе по поводу Могилевера устраняется пока само собою. Г. Бернштейнъ никогда не согласится выдавать квитанціи въ большемъ количествѣ экземпляровъ, чѣмъ практиковавшемся до сихъ поръ. Онъ неохотно соглашался сначала и на три экземпляра и мнѣ стоило много труда склонить его къ этому. Кромѣ того, въ виду предстоящихъ надобностей колонистовъ, придется всѣ поступленія въ теченіи довольно продолжительнаго времени препровождать непосредственно г. Эрлангеру для распоряженія г. Гирша и нечего будетъ вносить въ депозитъ. Въ принципѣ же я остаюсь при заявленномъ мною протестѣ, такъ какъ онъ основанъ не на какомъ-либо пустомъ капризѣ, а на положительныхъ данныхъ, именно: 1) Держатели квитанцій являются не простыми кассирами, а представителями и юридически собственниками союзныхъ капиталовъ, слѣдовательно квитанціи должны быть довѣряемы тѣмъ лицамъ, которыя избраны были. Протоколомъ катовицкаго собранія постановлено деньги хранить у избраннаго на собраніи же депозитарія на имя трехъ лицъ избираемыхъ членами Ц. Ком. Согласно этому выборы произведены были въ собраніи и Могилеверъ, явившійся тогда уже кандидатомъ, выбранъ не былъ, значитъ избиратели не хотѣли имѣть его за представителя фондовъ. Насколько мнѣ извѣстно, избиратели мотивировали это неудобствомъ довѣрять представительство надъ союзными фондами раввину, находящемуся въ зависимости отъ мѣстной общины (?). Такимъ образомъ нельзя, вопреки постановленію Собранія, увеличить число представителей фондовъ и вопреки выборамъ, происходившимъ при участіи всѣхъ членовъ Центр. Ком., назначить, по предложенію одного г. Леванды, для такого представителя забалотированное лицо.

2) Мнѣ хорошо извѣстно, что Могилеверъ желаетъ быть представителемъ фондовъ не для одной чести, не для одного титула, а для того, чтобы держать управленіе въ полной зависимости отъ своего личнаго произвола. Онъ это выразилъ намъ, т. е. мнѣ, г. Рабиновичу и г. Мейерсону лѣтомъ еще. Будьте увѣрены, что на всякое распоряженіе, которое не по вкусу будетъ ему лично, ванія у Бернштейна, при чемъ секретарь въ Варшавѣ долженъ быть обязанъ давать знать кассирамъ о каждой входящей и исходящей суммѣ[1]). Деньги стали поступать. На прошлой недѣлѣ поступило до 2000 р. Одинъ Бѣлостокъ прислалъ 1000 р. О циркулярѣ бѣлостокскаго раввина[2]) Вамъ, вѣроятно, уже извѣстно; слѣдовательно, можно надѣяться, что касса будетъ постепенно пополняться. — — — — — — —

Я не помню хорошенько, какое нарѣченіе дается суммѣ отъ кайрисъ и каковъ ея размѣръ. Если она назначается для сооруженія чего-то въ память Монтефіоре, то это напрасно: этотъ человѣкъ не заслуживаетъ у насъ никакого памятника; мы уже достаточно идолопоклонствовали предъ нимъ при жизни и то съ глупѣйшимъ безкорыстіемъ. А потому я-бы совѣтовалъ Вамъ снестись объ этомъ предметѣ съ представителями важнѣйшихъ кружковъ и, по полученіи ихъ согласія, обратить эту сумму на наши текущія потребности.

При этомъ случаѣ покорнѣйше прошу г. Лиліенблюма, чтобы онъ понялъ хорошенько, что обыкновенно разумѣютъ подъ словомъ «снестись», дабы онъ не сдѣлалъ того-же промаха, какой онъ сдѣлалъ по поводу назначенія р. Могилевера кассиромъ. Не говоря ни слова, ничего не объясняя, онъ пишетъ Ясиновскому коротко и безтактно: «Леванда предложилъ и мы назначили». Это и возмутило г. Ясин. и должно было возмутить его, потому что—изъ какой стати я предлагаю,—и мое предложеніе ничѣмъ не мотивировано,—а Вы назначаете? — — — — — — —

Весь Вашъ Л. Леванда

— — — — — — — — — — — —

P. S. Такъ-какъ неизвѣстно, сколько еще продолжится переходное время, то необходимо теперь-же серьезно подумать и рѣшиться относительно постояннаго агента въ Палестинѣ. На франтѣ Гиршѣ мы, какъ видно, недалеко уѣдемъ. И кто можетъ знать, не вызываетъ-ли онъ самъ разныя затрудненія нарочно, дабы мы отшатнулись отъ дѣла? Сколько до сихъ поръ было положительно извѣстно, колонизація была для него вострый ножъ и онъ всячески подкапывалъ ее. Неужели онъ теперь вдругъ перемѣнилъ свой прежній взглядъ на противоположный? Этому трудно вѣрить, тѣмъ болѣе, что есть причины, заставляющія думать, что онъ лично заинтересованъ въ неуспѣхѣ нашего дѣла. Словомъ, Гиршъ долженъ быть замѣщенъ, чѣмъ скорѣе, дабы наше святое дѣло не находилось въ предательскихъ рукахъ какого нибудь Искаріота...

1) עי' לעיל הערה 2 לנומר 415.
2) עי' הנומר הקודם.

лоніи при распоряженіи предсѣдателя Ц. Ком. о приведеніи въ исполненіе состоявшагося постановленія и требовать передачи всѣхъ экземпляровъ квитанцій уполномоченному для полученія денегъ лицу. До сихъ поръ были случаи задержки нѣкоторыми представителями экземпляровъ квитанцій довольно долго, независимо отъ постановленія Ц. Ком. и отъ требованія предсѣдателя Ц. Ком. и не взирая даже на настоятельность расходовъ.

Что касается финансоваго затрудненія управленія, то я надѣюсь, что послѣдній циркуляръ самого управленія [1]) произведетъ въ кружкахъ гораздо больше дѣйствія, чѣмъ десятки циркуляровъ г. Могилевера, такъ какъ болѣе выдающіеся кружки относятся съ полнымъ довѣріемъ къ управленію и заботятся удовлетворять его требованіямъ и нуждамъ, и всѣ вообще, дорожа идеею колонизаціи, не рѣшатся допустить къ кризису и по мѣрѣ возможности будутъ поддерживать управленіе находящимися въ ихъ распоряженіи суммами. Если же циркуляръ будетъ оставленъ безъ уваженія, чего я никоимъ образомъ не допускаю, придется принять это за выраженіе недовѣрія къ управленію, а по крайней мѣрѣ, недовольствія порядкомъ и образомъ веденія колонизаціи,—по неволѣ упразднить управленіе и предоставить участь колонистовъ, какъ и дѣло колонизаціи, самимъ кружкамъ. Но, повторяю, я не допускаю чтобы дошло до этого.

Относительно агитаціи въ пользу колонизаціи Палестины, слѣдуетъ въ этомъ отношеніи, до поры до времени, довольствоваться частымъ веденіемъ переписки съ кружками и командированіемъ въ извѣстные періоды делегатовъ къ главнымъ кружкамъ.

Для предотвращенія на будущее время недоразумѣній и столкновеній по поводу новыхъ мѣръ, было бы весьма желательно и цѣлесообразно предложить всѣмъ членамъ Ц. Ком. исходящіе отъ нихъ проекты относительно перемѣнъ въ порядкѣ управленія или предпринятія новыхъ мѣръ направлять непосредственно къ предсѣдателю Ц. Ком., для представленія на обсужденіе всѣхъ членовъ, и не входить въ непосредственные переговоры въ подобныхъ случаяхъ съ секретаремъ или вызывать сего послѣдняго къ себѣ безъ разрѣшенія или уполномочія управленія. Послѣдняя поѣздка г. Рабиновича есть произволъ и полное игнорированіе управленія, что, насколько мнѣ извѣстно, весьма вредно дѣйствуетъ на кружки, у которыхъ сложилось убѣжденіе, и не безъ основанія, что управленіе и Центр. Ком. представляетъ одинъ г. Рабиновичъ и просто дискредитируетъ Ц. Ком. съ управленіемъ его.

Утвержденіе устава, по всей вѣроятности, не смотря на дѣлаемыя намъ надежды, не скоро еще

1) עי' לעיל נומר 416.

или мѣстному кружку, или даже мѣстной общинѣ, онъ наложитъ свое мощное veto,—путемъ задержанія квитанцій, не взирая на мнѣніе большинства. Это хорошо знаетъ и г. Рабиновичъ, инициаторъ сдѣланнаго г. Левандою предложенія.

* * * * * * * * * * * * * * * *

3) Мѣра эта нисколько не поможетъ финансовому затрудненію управленія, такъ какъ г. Могилеверъ не пользуется особенной популярностью у кружковъ. Если уменьшеніе поступленій въ союзную кассу приписываютъ негодованію г. Могилевера, то жестоко ошибаются. Главная причина уменьшенія поступленій за послѣднее время лежитъ въ томъ: во 1-хъ) что многіе кружки, желая основанія новыхъ колоній, не довольны тѣмъ, что старыя колоніи поглощаютъ и будутъ поглощать еще довольно долго всѣ союзные капиталы—во 2-хъ) доходы самихъ кружковъ уменьшились значительно вслѣдствіе общаго застоя и экономическихъ кризисовъ и въ 3 хъ) агитація въ пользу колонизаціи Палестины почти прекратилось въ прессѣ, по уважительнымъ причинамъ.

4) Уступки со стороны управленія требованіямъ и произволу единичнаго лица подаетъ поводъ къ заявленію подобныхъ требованій многими, и слѣдовательно ведетъ къ раздорамъ, а главное подрываетъ авторитетъ управленія въ глазахъ кружковъ. На мой взглядъ всякое управленіе можетъ лишь тогда вести съ пользою и успѣхомъ ввѣренныя ему дѣла, когда оно дѣйствуетъ по извѣстнымъ правиламъ, съ рѣшимостью и сознаніемъ своего вѣса и достоинства.

По всѣмъ этимъ соображеніямъ я отстаиваю протестъ мой по отношенію къ г. Могилеверу, заявляя вторично, что въ случаѣ назначенія его представителемъ союзныхъ фондовъ, я вынужденъ буду, вопреки желанію моему служить святому дѣлу, отказаться отъ участія въ управленіи. Однакожъ, чтобы не раздражать и Могилевера, а главное, чтобы не отмѣнять Вашего постановленія, которымъ я очень дорожу, я предлагалъ бы оставить въ принципѣ представительство надъ союзными фондами за избранными въ Катовицахъ лицами, а г. Могилевера назначить хранителемъ всѣхъ экземпляровъ квитанцій. Это доставитъ ему большую честь (подобная функція идетъ къ его раввинскому сану), а управленію не угрожаетъ зависимостью отъ произвола его, такъ какъ въ случаѣ онъ заупрямится, можно будетъ получить деньги съ общаго согласія всѣхъ трехъ представителей, и безъ квитанцій. Это даже представляетъ упрощеніе манипуляцій полученія денегъ изъ союзной кассы, такъ какъ не придется каждый разъ вести переписку со всѣми представителями и достаточно будетъ сообщить одному хранителю квитанцій постановленіе членовъ Ц. Ком. объ употребленіи хранящихся суммъ на надобности ко-

последуетъ. Видно петербург. дѣятели больше обѣщаютъ, чѣмъ дѣлаютъ. Имя Монтефіоре, которое далеко не безразлично для дѣла колонизаціи, выброшено уже, слѣдуетъ ожидать, что еще послѣдуютъ другія измѣненія и сокращенія, такъ что проектируемое общество будетъ имѣть, при самомъ благопріятномъ исходѣ, узкій мѣстный характеръ съ весьма ограниченнымъ кругомъ дѣйствій. На дѣлѣ же колонизація Палестины можетъ дать успѣшные результаты, если оно будетъ общееврейская. Въ виду этихъ данныхъ я предлагалъ бы проектъ устава перевести на нѣмец. или франц. языкъ и препроводить г. Гиршу съ запросомъ, не найдется ли возможность исхлопотать утвержденіе Общества Монтефіоре у мѣстныхъ палестинскихъ властей. По моему крайнему разумѣнію, послѣднія ничего не будутъ имѣть если учредится общество съ цѣлью обращенія палестинскаго пролетаріата къ земледѣлію и производительному труду. Въ этомъ случаѣ членами и представителями общества будутъ евреи разныхъ странъ независимо отъ подданства ихъ, и намъ останется вести легальными способами агитацію въ пользу колонизаціи и доставлять легальными же мѣрами матеріальныя средства, и участвовать въ дѣлахъ общаго управленія посредствомъ представителей въ органѣ управленія и делегатовъ въ періодическихъ собраніяхъ и съѣздахъ по колонизаціонному вопросу. Само собою разумѣется, что въ свою очередь слѣдуетъ поддерживать энергически ходатайство наше объ утвержденіи выработаннаго нами проекта устава для мѣстной нашей дѣятельности. Общій уставъ Общества Монтефіоре придется видоизмѣнить и согласовать его съ началами предпринимаемой колонизаціи и требованіями мѣстныхъ палестинскихъ властей.

Съ искренней преданностью остаюсь
Готовымъ къ услугамъ Вашимъ

И. Ясиновскій.

.(* 422

מאת דניאל ברוך, מנהל המושבה יסוד המעלה, לד"ר פינסקר.

ב"ה. ד' אד"ש תרמ"ו.

שלום וברכה וחיים ממגד שמים וממגבעות יהודה וישראל להוד רומע"כ האדון הנכבד רב פעלים, מושיע ורב, אביר החכמים, נזר הנבונים, יקר רוח ונדיב לב ה' ד. פינסקער!

אדון נכבד ויקר! מה אומר ומה אדבר על החליפה ועל התמורה אשר שנתה עלי העת מעת צאתי ממחני יפו עד היום, אשר נסעתי במלאכות אדוני המנוח אברהם מויאל להביא עזר ותשועה לאחינו בני מושבת „יסוד המעלה". השפעת ראשי אחינו הנדיבים „חובבי ציון", קרני אור ההצלחה אשר הבריקו מעט על מחשכי לבבם היתה אך רגע, ועתה אהה! ענן כבד וחשכת ערפל חתולתם. אמנם בני המושבה הלזאת משנה שברון נשברו, כי כל אשר היה להם בעד מחיתם לנפשם נתנו, ועוד חובות רבות עלו השתרגו על נפשם, ועתה מחיתם נתלה להם מנגד, ואין שואל ודורש ומבקש, נדחו מדחי אל דחי וכל פנים תסתתר מהם. הדירעקטור הירש יאמר כי תשועת יסוד המעלה אין אתו [1]) ומנהל מושבת זכרון יעקב יעכבם למועד בוא יבוא לידו די כסף תשועתם, ואז יושעו. והעוני והדוחק בהמושבה יעלה ויתגבר וכמצח אשה זונה לא תבוש להסית אשה בבעלה, עוללים ויונקים בהוריהם לשאול בחזקה לחם צר ומים לחץ ולעומת הקולות האלה נשמע קול ענות, קול הנושים הנוגשים בי ובהם עד מאוד לאמר שלמו! שלמו! הה! אמנם משנה בזיונות וכלימות נכלמנו ע"י הבעלי חובות הנושים בנו: א) כי הלכו לעבט בנו משכנות אחרי אשר אנו תחת השגחת והמיכת אדירי עם ראשי אחינו חובבי ציון. ב) כי לא מצאו מאומה, יען ולרש אין כל. ואחרי כי לא מצאו מאומה, שמו את פניהם להמושבה לקחת את הבהמות, השוורים והחמורים. אז מצעקותינו ומבכיותינו נתעוררו רבים וכן שלמים מיושבי מחנינו ובקשו עלינו ובעדנו רחמים לתת לנו ארכא עוד ירח ימים. ועתה אין עצה אחרת כי אם כבוד אדוני יודיע בדיפעשע לה' ווערמיזהייר [2]) להחיש עזר ותמיכה לנדכאי הרוח האלה. אברכו בחיים ושלום כמאויי לבבו כל הימים. המכבדו והמוקירו

דניאל ברוך.

---

*) הנומר 421—מאת הד"ר נ. בירנבוים לד"ר פינסקר— עי' בסוף הספר.

1) עי' לעיל הערה 3 לנומר 409.—בשני פרוטוקולים של הועד ישיבת הפועל ביפו—מן י"ז וכ"ד אד"ר תרמ"ו—אנו מוצאים את הרשימות האלה: „המזכיר קרא לפני האספה שני דעפעשען שהגיעו לראש הועד מיסוד המעלה. ראש הועד אמר, כי כבר השיב להם כי יפנו בשאלתם ובבקשתם לראש הועד באדעססא". „ראש הועד בקש את המזכיר לכתוב לה' ברוך כי בשום אופן לא יוכל ולא יאבה לעשות מאומה בענין יסוד-המעלה"

2) וורמסר

424 *).

מכתב־חוזר מאת שפ"ר לראשי העסקנים **).

ח' אדר שני תרמ"ו.

אדון יקר וחובב ציון באמת ותמים!

מדעתי אותך כי תשאף נפשך ונפש אחינו היקרים בעיר מושבך לדעת את כל הנעשה בעולם הישוב אמרתי לגלות אזנך על איזו דברים נכבדים מאד לחפצנו.

א) השר פאליאקאוו שלח חתימתו על ספר הבקשה בדבר הרשיון לקיום ואשור החברה הפלשתינית, אף נדב 5000 רו"כ לקרן קימת אחרי הקיום, ויודיע ממקום מושבו עתה בניצצא שבבואו לביתו בראשית חודש אפריל יכנים עצמו בעובי הקורה ויעשה כל מה שבכחו, כן בהשגת הרשיון וכן בהתעוררות יתר הגבירים לצאת בעקבותיו [1].

ב) בדבר הזה הננו מחויבים לתת תודה להאר"ז בעל „המליץ", אשר אף כי היה שליח לדבר עברה בהפצת כתב הפלסתר של המומר, אך היה אנוס על זה ואינו נתפס על אותו חטא ותקלה שנעשו נגד רצונו.

ג) ברגע הזה ידי הנגיד ה' ל. ראזענטהאל והחכם מו"ל את „המליץ" עסוקים בעבודת ההשתדלות, וע"כ אקוה כי עדותי תהי' נאמנת עליך, ש„המליץ" כאז כן עתה רוחו נאמנה להלאומית וחבת ציון. ועל כן חובה עלינו להחזיק בימינו, לתמכו ולסעדו כאחיו „המגיד", שני עמודי התוך אשר הישוב נשען עליהם, כי אין אחר ממה"ע מתחזק עמנו ועלינו לאחוז בדרכי המתוקנים שבמתנגדינו המחבבים את המו"ל המפיצים את הדעה אשר לדגלה הם חונים. הפעליטון הראשון שנדפס ב„המליץ" היתה רק נטיה מהדעה בדרך מקרה, אך עתה התיצב שנית על דרך חבת ציון. תקותי כי תשים הדברים האלה על לבך ולא תנהג בהם מנהג חול אך תמסרם להצנועים שבקרבנו.

והנני ידידך ואחיך באהבת ציון

שפ"ר.

*) הנומר 423—מאת הד"ר פינסקר לד"ר נ. בירנבוים— עי' בסוף הספר.

**) מן הכתבים, שהמציא לנו ה' יהל"ל.

בראשית שנת 1886 נתעוררה בקרב חובבי־ציון קטגוריה גדולה כלפי „המליץ". שלש סבות גרמו לכך: חזרתו של יל"ג ל„המליץ" בתור עורך רשמי (עי' לעיל נומר 380), המחברת „שבט לגו כסילים" של שפירא (עי' לעיל הנומרים 393-5), שניתנה לקהל העברי בדמות הוספה ל„המליץ", והפיליטון הראשון שהדפיס ב„המליץ" עורכו החדש, יל"ג, אשר בו דן המשורר דין קשה את הלאומיים החדשים, ששירתו אינה רצויה בעיניהם. בשביל הדברים האלה רחקו חובבי־ציון בימים ההם מאת „המליץ", וכדי שלא יהיו חובבי־ציון כפויי טובה להארז, שהיה אחד מן המשתדלים בדבר השגת רשיון מאת הרשות, ראו ראשי ההנהגה צורך ששפ"ר ישלח מכתב־חוזר זה להעסקנים בעלי השפעה.

1) מקור לדברים האלה — מכתב, שכתב פ. לונסון — בכ"ב בפברואר 1886 — לד"ר פינסקר. והנה שורות אחדות מתוך המכתב הזה, הנמצא בידינו: „...С. С. Поляковъ вполнѣ присоединяется къ намъ. Въ доказательство своего искренняго сочувствія онъ жертвуетъ въ пользу Общества пять тысячъ руб. % билетами, когда уставъ будетъ утвержденъ правительствомъ... Онъ проситъ пригласить слѣдующихъ лицъ: Гинцбурга, Варшавскаго, Бродскаго, Бакста и Фридлянда... Я почти увѣренъ, что, за исключеніемъ одного или двухъ изъ означенныхъ лицъ, остальные присоединятся... Во всякомъ случаѣ, наше дѣло значительно подвинулось впередъ благодаря этому новому сочлену. Съ его умомъ, энергіей и связями онъ намъ окажетъ большія услуги, не говоря уже о томъ, что его примѣръ найдетъ многихъ, весьма вліятельныхъ послѣдователей... Привлеченіе такой силы служитъ для насъ хорошимъ предзнаменованіемъ"...

---

426 *).

מאת הד"ר פינסקר לש. הירש **).

Odessa le 7/19 mars 1886.

Monsieur le Directeur,

— — — — — — — — — — — — —

Bien autrement grave pour nous est la question financière et la triste situation de nos pauvres colons, qui en pourrait résulter. Pourtant nous ferons des efforts suprêmes pour pourvoir du moins aux besoins les plus urgents des nécessiteux. Il incombera donc au comité de Jaffa la tâche difficile de faire des économies à outrance, de ne pas dépenser plus qu'il ne faut, seulement pour empêcher les colons de sombrer. Refuser beaucoup en donnant peu de chose, j'avoue que c'est bien une besogne ingrate. Mais sous ce rapport je me confie à votre dévouement et à celui des Messieurs les membres du comité. En verité c'est bien fâcheux pour nous que vous devez partir précisement dans ce moment critique. La société se trouve dans un état de transition, dans lequel les moyens lui manquent pour prendre des mesures radicales. Nous n'avons et ne pouvons envoyer un administrateur qui peut être ne sera pas agréé par le comité futur. Aussi ne connaissons nous personne

*) הנומר 425 — מאת ל"ם וורמסר לד"ר פינסקר—עי' בסוף הספר.

**) זהו טיוטו של מכתב, הכתוב בכתב־ידו של פינסקר. אין ספק, שהמכתב נשלח להירש. דבר זה מוכח מתוך מכתבו של ה' אוסובצקי להד"ר פינסקר (להלן נומר 431).

en Palestine à qui nous pourrions nous adresser avec confiance, pour le prier de vous remplacer pendant votre absence.

Voilà pourquoi nous vous savons bon gré, pour vouloir bien vous charger de confier la gestion de nos affaires à Mr Ossowetzky. Avec son bon vouloir et son zèle il trouvera, j'en suis persuadé, le temps et l'énergie de servir à notre sainte cause quelques mois, jusqu'à l'organisation définitive de notre société. Du reste les membres de votre comité partageront avec Mr Oss. la charge, dont le fardeau évidemment ne pourra pas être trop lourd, vu l'exiguïté du secours que nous pourrons envoyer. Aussi peut être vous trouverez bon de joindre au comité encore un membre, pour remplacer Mr Herzenstein. Ce que je vous dis là, n'est qu'une proposition, sauf meilleur avis. j'ai conviction qu'en partant de Jaffa, vous ferez tout pour assurer la bonne marche ultérieure de nos affaires

---

.426

מאת י. איסובצקי וי. הרצנשטין לש. הירש *).

כבוד האדון הנכבד הנודע באהבתו לעמו,
כ״ש ס׳ שמואל הירש ראש ועד הפועל
לעניני הישוב פה ארה״ק!

אם כי רבתה עלינו העבודה, בכל זה השתדלנו בכל עוז ונסע לגדרה כבקשת כבודו, לבקר שם את המושבה, לראות את שלום אחינו ומצב עבודתם, גם שמנו עין ולב על כל הדרוש להם עוד, עד כי יעלה בידם לשבת בנאות־דשא ולראות חיים מעמל כפיהם, ואת כל הגות לבבנו כתבנו פה בספר, למען יודיע כבודו דברינו אלה לאחינו חו״צ החפצים בהרמת קרן הישוב למעלה ראש.

— — — — — — — — — — — —

אדמת המושבה כלה תכיל 3000 דונאם או 250 דעסיאטין, אשר מהן 1800 דונאם (150 דעסיאטין) היא אדמת מישור הטובה לזריעת הטים, ויותר 1200 דונאם (100 דעסיאטין) הם קובץ־גבעות הטובים למטעים שונים, גפנים וזיתים, תאנה ורמון.

נחוץ מאד להעיר פה, כי אין גם אחת מהמושבות אשר אדמתם נחלקת למערכות שונות כאדמת גדרה. על המישור הזה תפגשנה כל המינים, מן העדיות המשובחות אשר אין כמוהן לטוב בכל מחוז עזה עד מטילי אבן וכבד חול אשר לא יצלחו לעבודה, אבל האדמה הזרועה היא מועטה מאד.

*) הרצאה זו על־דבר גדרה רצופה למכתבו של ה׳ הירש לפינסקר מן י״ח אד״ש תרמ״ו ונתפרסמה ב„המליץ״ נומר 33 לשנת 1886.

אדמת המושבה הנזכרה נתחלקה לכ״ה חלקים (כל חלק יכיל 120 דונאם, או 10 דעסיאטין) ולמען לא יבולע לחלק אחד מרבוי סוגי האדמה נאלצו לחלק כל סוג אדמה ביחוד, עד כי כל קולוניסת יש לו חלק בעשרה מקומות. מן כ״ה החלקים הנזכרים שייכים 14½ חלקים לחברת חו״צ, והנותרים הם מקנת כסף יחידים.

האדמה השייכת לחו״צ נתנה לארבעה עשר קולוניסתים על מנת כי ישלמו לאט לאט את מחירה. מן בעלי החלקים האחרים ישנם שנים פה בגדרה ועובדים אדמתם, והנותרים עודם ברוסיא.

יום יסוד המושבה הנזכרה יתחשב ביום הראשון של חנוכה כ״ה כסלו אלף ושמנה מאות וששה עשר לחורבן (תרמ״ה) [1]. בעצם היום ההוא התישבו תשעה צעירים מבני ביל״ו בהבית הקטן אשר נבנה לפני ששה חדשים (יען כי האדמה נקנתה כעשרה חדשים טרם התישבו הצעירים בגדרה), ואם כי הבית הזה לא היה להם מחסה מזרם וממטר, הגשמים דלפו אל תוכו והרוח נשב מכל אפסים, בכ״ז החליטו הצעירים חלוצי מושב גדרה לסבול כל עמל ותלאה וחרפו נפשם עד להפליא. אצל דפני הבית הקימו יצועים מקרשים — כאשר תמצאנה בבתי־מעין צבאות חיל— למשכב. להנעים מעט את מרירות ישוב כזה ולהכשירו עכ״פ על אופן שיעלה ביד ובכח איש לסבול חצבו להם הצעירים תנור באבן, למען יאפו בו לחמם. אצל כותל הבית בנו כעין ממגורה לאצור בתוכו כלי־עבודתם. גם הקציעו בו מקום לרפת עבור „חמורו של הקהל״ (אחרי כי ישבו הרחק מאדם העיר נאלצו לקנות חמור להביא עליו את הדרוש להם).

בשנת תרמ״ה לא עלה בידם לעבוד את אדמתם, אחרי כי לא היו להם סוסים ולא שורים, לא כלי מחרשה ולא מספוא לבהמתם, ולכן החליטו הצעירים להחכיר את האדמה כולה לבני כפר גדרה במחיר חומש אשר יקבלו מהתבואות. אבל למען לא יחבקו ידיהם בעצלתים מהרו ובחרו להם גבעה אחת מגבעות המושבה (תכיל שלשים וששה דונאם) ויעזקוה ויסקלוה מאבן ויטעו כרם בשותפות [2]. רבות עמלו ויגעו בעבודת הכרם הזה, אחרי שלא הי׳ להם בהמות לחרוש את האדמה, ונאלצו לחפור באתים, ולמרות כל התלאות לא אבדו אומץ לבבם, כאשר לא הבעית אותם ההכרח לשתות מים—בכל ימי החורף—מערוץ נחלים מקומות התקבצנה אל תוכן מימות גשמים המלאים רפש וטיט, ולא פחדו אף לא רהו אם אחרי הימים, ימי עבודה קשה וכבדה, נאלצו לעשות לילותיהם למשמר למען לא יאונה להם כל רעה מהאורחים

1) עי׳ לעיל נומר 181.
2) עי׳ שם עמ׳ 381.

הבלתי־קרואים. תודה להאקלימא הטובה כי לא נחלה אף אחד מהם במחלת הקדחת אם כי נאלצו להנזר מכל טוב. תקותם לבשה רוחם כי עד ארגיעה יושם קץ לתלאותיהם ובטח לא יעזבום אחיהם חו״צ למוט בעוצר־רעה כי אם יגישו להם עזר מוסרי וחמרי, ולא בושו משברם! — — — — — —

כבוד הר׳ קלונימוס זאב וויסאָצקי הוא אשר הביא לאחינו אלה המצפים לישועה הבשורה הטובה כי חובבי ציון העלו את תלאותיהם על לבבם וכי רצונם עז להושיעם בכל אשר יוכלו. ה׳ וויסאצקי ספח אז אל מושבם עוד איזו צעירי ימים מאחינו הנודדים מרוסיא אשר אהבת ארה״ק הביאם הנה ואשר כחם אתם לעבוד בהרי ישראל בשפלה ובנגב.

— — — — — — — — — — — — — —

טרם עזב ה׳ וויסאצקי את ארה״ק מסר את דבר ההשגחה הראשית — — — — ביד המנוח הר׳ אברהם מויאל ז״ל — — — — עלינו להעיר פה כי מאד השתוממנו על תוקף עוז הכרת־הטובה הפועם בחוזקה בלבב צעירי אחינו בגדרה, אשר למקטנם ועד גדולם יזכירו עד היום ביראת הכבוד את שם המנוח ז״ל, אשר ידע להוקיר ערך הקולוניסתים הצעירים בגדרה, אומץ רוחם, ודאג לטובתם.

כאשר קרבו ימי הגשמים, עת העבודה בשדה, המציא להם המנוח את כל הדרוש לעבודתם, קנה להם סוסים, מחרשות, אתים, יעים ומזלגים, ורוח חיים בא אל קרב הצעירים. הקולוניסתים התחילו להכין עבורם מקום למעון וגם עבור בהמתם, ואחרי אשר נתרבה מספרם, כי נוספו עליהם איזו צעירים בעלי אשה, ולהם דרוש תאים מיוחדים (ולבנות בתים לא הי׳ רשיון מהממשלה), לכן הגדילו מעט הפרוזדור שהכינו עוד בשנה החולפת, וישימוהו למעון משפחה אחת, גם הלול של תרנגולים שעשאוהו אלה ממחבבי „גדול־עופות״ נהפך לבית, והרוקים נאלצו לחרוף גם החורף הזה בהבית אשר קומט מזוקן. אבל בכ״ז לא הי׳ באפשרות כי יעבדו אדמתם בשנה הזאת אחרי שלא הי׳ להם רפת לסוסיהם, לולא העירו הצעירים את גבורתם, וביום אחד (מפחדם פן תשבית הממשלה עבודתם) הקימו רפת גדול ארכו כ״ה מעטער ורחבו חמשה מעטער[8]. — — — — — —

בתוך הרפת יש מקום לי״ו סוסים, ובצד הרפת במסדרון הדלת עשו חדר קטן למעון ארבעה אנשים אשר ישמרו את הרפת וכל אשר בו, ועל החדר הזה עשו תא קטן למעון משפחה אחת. רק שנים מהקו־לוניסתים בעלי אשה נאלצו להחזיק נשותיהם בראשון לציון, יען אין להם עתה מקום לדור בגדרה.

בעת עשותם הבנינים האלה נאלצו הצעירים לסבול כעס ומכאובים משכניהם הערביים, אשר חשבו כי גם בשנה הזאת יחכירו להם אחינו את אדמתם, מאין להם אמצעים לעבדה בעצמם, אבל מה נבהלו בראותם ההכנות הגדולות האלה, ולכן נסו להלשין את אחינו אלה לפקידי המקום — — — — אבל עתה, כשראו הערביים כי ידיהם לא תעשינה תושיה ויד היהודים רוממה, מהרו ועזבו את שנאתם לאחינו בגדרה, ויחיו עתה עמהם בשלום.

— — — — — — — — — — — — — —

כל הערביים שכניהם מתפלאים הפלא ופלא על כשרונם לעבודה ועל אי־עיפות ואין כושל בקרבם: בימים מועטים נחרשה ונזרעה כל האדמה שהיתה טובה לחרישה ולזריעת שעורים וחטים. הקולוניסתים עבדו בשנה הזאת גם את חלקי אדמת אלה אשר עודם ברוסיא, וישלמו לבעליהם כחוק למען לא תשם האדמה, וב״ה עלה ביד כל קולוניסתים לזרוע 48 דונאם בחטים ושעורים (מרבית הזריעה היתה חטים).

לא נוכל לכחד מכבודו את תודת לבב הצעירים אליו ולכל חברי הועד הפועל המשגיח עתה על עניני הישוב, על אשר גם הם לא עזבו הסדם ואמתם מהם ויעזרום בכל כחם, וביחוד בקשו אותנו אחינו הצעירים האלה להגיש רחשי ורגשי לבבם אל כבודו הרם אשר בעוצם ידיעותיו בכוון ובנהול מושבות ובאהבתו לדבר הישוב השכיל—בעזרת חברי הועד הפועל—להמציא להם עד עתה כל מחסורם ועל אשר נתן להם היכולת אשר יטעו בשנה הזאת 800 עצי זית ולטעת גני־ירק. בפה מלא נאלצים אנחנו להגיד כי אחינו אלה באהבתם הרבה אל העבודה ובמסירת נפשם ורוחם אל רעיון הישוב הראו ג״כ כי ראויים הם להעזרה המוגשת להם. אחינו הצעירים האלה מצדם עשו כל מה שהי׳ ביכלתם, למען לא יהיו׳ תלויים בשנה הבאה בעזרת אחרים, ואלהי ישראל אשר עיניו בארץ הזאת מראשית ועד אחרית השנה ישלח להם את ברכתו מקודש. — — — — — — —

זה כשתי שנים אשר הצעירים שותים מי רפש וטיט ויסבלו לחץ ודחק מבית מעונם הצר, ומוכרחים אנחנו להתפלא על אומץ לבבם ועל כח סבלם, סבל גדול עד מאד מאנשים צעירים אשר עולם נתן בלבבם, והם חיים בכבול ועבטיט, שותים מים דלוחים, בשר לא יראו בעיניהם, ורק לעתים רחוקות יחיו נפשם באיזה תבשיל חם אשר יבשלוהו בידם, ובכל זה לא נפל רוחם בקרבם ועוד תשעשעם תקותם כי גם זה יעבור.

מראה עינינו תאליץ אותנו לאמור; „פה נלמוד להאמין ולסבול!״

8) עי׳ לעיל נומר 367 עמ׳ 672.

עתה נבאר פה בסכומים ומספרים מדויקים את סכומי ההוצאות שהוצאנו עד כה על גדרה ואת אשר נעשה בהסכומים האלה ואת הדרוש ונחוץ עוד עד כי תבנה המושבה ותוסד על מכונה, באופן אשר יעלה ביד אחינו אלה לבוא אל המנוחה לשבוע לחם ולהיות טובים.

את אשר הוצאנו עד כה על גדרה, לתמיכת האנשים, על קנית הסוסים וכלכלתם, כלי העבודה וכל המכשירים, על זריעת סתיו וקיץ, על מחיתם וכלכלתם — — — — יעלה עד ערך עשרים אלף פראנק. אבל למען העמיד את המושבה הנז' על בסיס נכון וקים ולמען תת היכולת ביד בני גדרה לחיות מעמל כפיהם דרוש עוד חמשים אלף פראנק: באר 6500 פר', על בנינים—בית ואורוה לכל אחד מהקולוניסתים – 30000 פר', עגלות וכלי מכשירין– 2000 פר', כלי קצירה-וכו' 3000 פר', תמיכה– 4000 פר'. — — — — — — — — — —

והיה אם יעלה ביד חו"צ למלאות את הסכום הזה עם ההוספה עד סך חמשים אלף פר' — — — — אז לבנו נכון ובטוח, כי הי' תהי' המושבה גדרה לשם ולתהלה ותוצאותיה להתפאר נגד שאר המושבות אשר בא"ה"ק, בהעדר מאתה כל המגרעות אשר לא נקו מהם יתר המושבות אשר נקנו עד היום בארה"ק. אדמתה אדמת הזרע דשנה ופוריה, הרריה יכשרו לנטיעות כל עץ עושה פרי, חיי רוח אוירה, וכבר נתנה אתותיה אותות, כי למרות כל התלאות אשר יסבלו אחינו הצעירים, בכל זה הנם ב"ה בריאים ושלמים. ויהי נועם ה' על אחינו חו"צ היקרים ומעשי ידיהם יכונן לטובת עמנו וערי אלקינו.

והננו בזה מוקיריו ומכבדיו

O. Ossovetzky.

Herzenstein.

.427

מאת ר' שמואל מוהיליבר לד"ר פינסקר.

ב"ה, ועש"ק י"ט אד"ש תרמ"ו.

כבוד האדון הנכבד גביר בעמיו, חכם ושלם מ' ל. ד"ר פינסקער נ"י.

רב שלום וברכה.

— — — — — — — — — — — —

לפי דעתי מהראוי והנכון למלאות בקשת החברה עזרת נדחים ליתן להם הקרקע הנ"ל עבור אחינו התימנים, רק באופן שיקיימו החברה דבריהם שיבנו שם בתים, כי גם בנין בתים הוא בכלל יישוב א"י ועוד יותר מזיעה כמבואר בתלמוד ב"מ ק"ח ב' [1]). אולי כבר נודע לכבודו הרם פרטי אופני הקני' של הנדיב הידוע קרקע ע"מ למכור, כי כפי אשר שמעתי רוצה הנדיב למכור הקרקע גם לבנות בתים וליתן כל הצריך מבקר וכלי מחרישה וכדומה לסלק לזמנים, אשר לא יכבד על הקונה [2]). אם אמת הדבר בנקל נשיג עובדי אדמה אמתיים אשר יסעו לאה"ק לקנות להם קרקע מהנדיב הנ"ל, והוא דבר גדול מאד נעלה, ע"כ מה שידוע לכבודו בזה ייטיב נא להודיעני.

הנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנעלה

שמואל בהרב מוהרי"ל מאהליווער.

1) „ארעא לבתי וארעא לזרעא ישוב עדיף".

2) עי' לעיל נומר 416 עמ' 728. בו ביום שנכתב המכתב הזה שלפנינו כתב גם ה' מ. ארלנגר מכתב לפינסקר על-דבר קרקעות חדשות שקנה רוטשילד בתחומה של ראש-פינה, והרי הוא מבאר מי יכול לרכוש את הקרקעות האלה מידי בעליהן החדשים ולהאחז בהן:

„אום אנשטאֶנדיג זיך דארטען ניעדערלאססען צו קאֶננען, מוסס איינע פאמיליע איבער פר' 10,000 פערפיגען קאֶננען, וואפאן פר' 6500 גלייך ערפארדערליך אונד צוואר פיר אנקויף דער ערדע, בוי דעם הויזעס, דעס שטאללעס, פיעה, וואגען, אקקערגעראֶטהע, בוימע, רעבען אונד זאאט. דיע איבריגען 3500 פיר אונטערהאלט אונד נאהרונג דער פאמיליע אונד דעס פיעהעס אויף 3 א. 4 יאהרע (ביז דיע רעבען אין ערטראג זיין ווערדען) ברויכען ניכט פאן פארנע העריין אויסגעצאהלט ווערדען. דאך מיססטען דיעזע פאמיליען, בעווייזען, דאסס זיע איבער דיעזע זוממע פערפיגען, אדער דאסס מאן פיר זיע בירגט אדער פיר איהרען אונטערהאלט, ביז זיע זיך זעלבסט גענוגען, זארגט".

.428

מאת ש. הירש לד"ר פינסקר.

יפו, כ"ח לחודש ואדר, תרמ"ו.

כבוד האדון המהולל, גרול בישראל שמו וכו' ד"ר ל. פינסקר נ"י.

לא איש בשורה אנכי היום, אבל דבר המקרה אשר קרה למושבת פ"ת ותוצאותיו יאלצני להודיע לכבודו כל פרשת העובר יחד עם הסבות והמסובבים, אשר הביאו את המקרה, כאשר לא אמנע להציע פה לפני כבודו את אשר עלינו לעשות פה [1]).

ביום ב' משבוע החולף, כ"ב לחודש זה, התנפלו תושבי הכפר „יהודיה" (מרחק הכפר ההוא ממושב יהודית הוא אך רבע שעה, ומשם לפ"ת שלשה רבעי שעה) על מושבת פ"ת בעצם היום ובאבנים ובמקלות שברו את כל חלונות הבתים וגם איזה דלתות מכמה בתים — אשר אחינו היהודים התחבאו בהם וסגרו עליהם הדלת — שברו, גם הכו הבה ופצוע חמשה

1) הדבר אשר קרה בפתח-תקוה נודע לקהל על-ידי „הצפירה" (נומר 1 לשנת 1886), ורבים חרדו מאד, באמרם: הנה פרעות גם בארץ-ישראל. ולכן ראתה ההנהגה צורך לפרסם— ב„המליץ" נומר 32 לשנת 1886— את המכתב שלפנינו, אלא ששם נדפס המכתב „בקצור ובשנוי מעט", לפי עדות המערכת.

אנשים — — — —[1]) מאיזה בתים שללו ג״כ דברי חפץ וגם הסבו נזק בשברם הכלים שמצאו בהבתים. אח״כ לקחו את כל הבהמות שרעו אז על מרעה אחו וחציר, את השורים, הפרות, העגלים והחמורים גם סוס אחד, ויובילו אותם העירה יפו, למקום המשפט, באמרם כי מצאו את הבהמות של היהודים רועות בשדותיהם, ולכן לקחו אותם ויביאום העירה לגבות מהם תשלומי נזק כדת. לפי דברת אחינו שהיו בהמושבה בעת הבהלה (כי רוב בני המושבה היו אז ביפו, כאשר אספר הלאה), היו מספר המתנפלים עד חמש מאות איש, והבהלה הזאת התמהמתה עד משך שעה תמימה, אשר אחרי עבור השעה הזאת הלכו להם לדרכם.

והנה עוד בטרם אספר לכבודו את אשר עשינו בזה תיכף בהודע אלי מהאסון הזה (ע״י רץ־ממהר שבא מהמושבה והודיע את הנעשה שם) הנני לבאר לכבודו הסבות שהסבו בזה, וגם אתאר לפניו את התכנית (כאראקטער) של ה ש ו ד הלזה.

א) ראשית כל על כבודו לדעת כי כח־ההנהגה של הממשלה התוגרמית הנהו חלוש ורעוע מאד. לא בעבור שאפסו כחותיה ואין בכח שוטריה ושופטיה, נציביה ופקידיה לשמור את המנוחה, כי אם באשר כולם כאחד בשחד ישפוטו ו ה כ ס ף הנהו פה הגלגל המניע את כל המערכות, ואשר לא יתן על פיהם אז ונרשע צדק ואמת ברחוב תכשל, ולולא מנוחת־נפש בן ארץ הקדם, עצלותו ומוג־לבבו, אשר יפחד מקול עלה נדף, לו היו בני העם, אשר אנחנו יושבים בקרבו, כגויי ארצות המערב, אשר לבבם אמיץ בגבורים, כי אז הי׳ בולע פה איש את רעהו חיים מחסרון מוראה של מלכות ומעוצם ההכרה אשר קוננה בלב כל אחד ואחד מתושבי המקום, כי גם צרעת הצומחת במצח איש יכולה להתחשב לשמש צדקה, אם אך נשים עליה כסף לכסות עינים... נוסף לזה, הנה התכונות הטבעיות של בני ארץ הקדם, כמו התכונות הנולדות על ברכי ההרגל והמנהג, עודן שוקטות פה על שמריהן, כמו לפני אלפי שנה, ים החיים פה עודנו שוקט וטרם הרעישו רוח הקולטור המשנה את העתים ואתם עמם גם את תכונות וטבעי בני האדם, ולכן עוד ישתרר פה יראת הכבוד של ראש השבט והמשפחה. כל שבט חושב את ראש שבטו, או את הגבור בתוכם אשר ינשא א״ע לכל לראש, למושל, לשופט, ליועץ וחכם־חרשים, ואחרי דבריו לא ישנו, על פיו יצא לאור כל דבר ריב ואחרי דבריו לא ישנו. וביחוד ירויחו בזה רבות, כי אם יגישו דברי ריבותיהם אל הממשלה, אזי יבולו התובעים ויפלו עמהם הנתבעים גם יחד. לכן איפא מורגלים הם לחתוך כל דבר ריב ומשפט על פי ראש השבט או ראש המשפחה. תוצאות הסבות האלה הנה הנן כי יקרה פה בארצנו לעתים לא רחוקות, כי תושבי כפר אחד יתנפלו על תושבי הכפר השני, אם כי גם שניהם כאחד הנם ישמעאלים, ויכו זה את זה, גם ישדדו זה מזה, הכל לפי רוח המושל הוא ראש השבט, אשר פקודתו תשמור רוחם. ומזה יבין כבודו כי תכונת השוד הנז׳ איננו ע״פ צורתו בארצות המערב, אשר דַיק (?) שנאת־הדת תניעהו, או רוח מדיני יצוק בו, שמקרה זה או זה הנהו דבר אשר לא על נקלה יעבור, ונהפוך הוא, כי עוד יכה שורש וישא ענף להפריח רוש ולענה של שנאה על תלמי הלבבות, בעוד אשר פה יכול גם מקרה של שוד לעבור על נקלה, אך בהוסר הסבה הזמנית שהסבה בו ולא ישאיר אחריו אפי׳ רושם כל שהוא. השודדים יחד עם השדודים יחיו אח״כ בשלום ובמישור ואין מכלים דבר.

כן הדבר! הבהלה שעברה על פ״ת איננה נובעת מבטן שנאת־הדת, ואין בה אף קורטוב של שנאה לאומית, כי אם תולדה של קבוץ איזה סבות אשר אפרטם פה אחת לאחת. והי׳ אם נשכיל ונשתדל להסיר הסבות האלה, וגם לא נחשה עדי נשלם לעושי רע כרשעתם, אז נוכל היות בטוחים כי פעמים לא תקום צרה וכי נחי׳ שאננים בנאות־שלום ומשכנות־מבטחים.

ב) פה בתוגרמה, אם כי אלה החוסים בצל ממשלות אחרות משפטיהם בכל עניני ממונות וגם בעניינים הנוגעים במשפט אסירי־בתי כלאים נחתכין רק על פי יועציהם (קאנזולען) ועל פי המשפטים והחוקים השוררים בארצות מולדתיהם, אבל לא כן בעניני נחלאות ואחוזות. כל דבר הנוגע לקרקע ולנחלאות נחתך רק על פי חוקי ממשלת תוגרמה, לו גם יהיו התובעים והנתבעים בעניני נחלה שניהם כאחד מחוסי בצל ממשלות אחרות, אזי יקוב הדין התוגרמי את ההר. והנה כמו שלא נשתנו פני התכונות ודרכי המאדעם בארצות הקדם, ככה עוד חתולים המשפטים והחוקים במעטה הרוח הישן ואין דבר בעולם אשר יקשה הוצאתו לפעולה ובצור עמדתו על בסיס נכון וקים לימים רחוקים כאשר יכבד פה בארצנו להוציא למענהו קנית אחוזה והגבלת מצריה והסתמת פיפיות מערריה וגם השגת ספרי המקנה כדת. הנקל באיי־ראפא להסיע הררי עד אשר ראשם בשמים מהשיג פה ספר־מקנה על אחוזה ואשר בספר הלזה יהי׳ מבואר באר היטב מדת האחוזה, גבוליה ומצריה. נוסף עוד על העול הכבד הזה היא חסרון ידיעת הקונים בשפת הארץ, בלשונהו בכתבה, ובפרט בידיעת חוקיה, ועל הרוב יצאו דברי מקנה־וקנין כאלה לאור אך ע״י סרסורים ואנשי־ביניהם, אשר עיניהם אך לבצע הסרסרות, ואין מהם חולה לא על שבר הקונה, ואף

1) נקראו האנשים בשמותם. — בראש חודש ניסן כתב ה׳ הירש לד״ר פינסקר, שהוכתה גם אשה אחת „מכות נמרצות, בנה הוביל אותה לירושלם ושם מתה״.

לא על שברו של המוכר, ולכן יפלו תמיד הקונים בנופלים, ושנים יעבורו, והזהובים יעופו כזבובים בטרם יצלח בידיהם להעמיד אחוזותיהם בידיהם בלי שום פוצה פה ומערער עליהם.

על פי המנהג הישן השורר פה לא יכתב בספר המקנה גודל האחוזה במספר הדונם, כי אם על פי מצריה, היינו שפלוני מכר אחוזתו המסומנת במצריה לצד מזרח הדרך, לצד מערב אחוזת פלוני וכו׳ לאלמוני הקונה, או להקונים אם הם רבים. אם רבים יקנו איזה אחוזה, אזי אין לכל אחד ספר מקנה אשר יכתב בו כי יש לו למשל מאה דונם בהאחוזה הזאת, וכי הם מסומנים במצרים נקובים בדיוק, כי אם יכתב כי פלוני יש לו חלק רביעי או ששה חלקים וכו׳ בהאחוזה הזאת. ולזאת איפוא יכול כל שותף להגיד כי חלקו הנהו בכל מקום אשר ירצה, יען כי איננו מוגבל בספר־המקנה. (מפאת הסבה הזאת רבה העזובה והארץ תשאה שממה, כי כל בעל אדמה אשר יש לו שותפים יפחד לזבל אדמתו ולדשנה, יען אח״כ יכול שותפו להגיד כי יש לו חלק בהאדמתה המזובלת, ולכן יעזובוה שממה, לא יעזקוה ולא יסקלוה, ומדי שנה בשנה יחליבו (?) כחותיה עד כי יביאו רזון בתנובתה). המנהג־החוקי הלזה הנהו לסלע המחלוקת, אשר עליו יריבו והוא אשר יפריא גם שלום אחים.

ג) האדמה של מושבת פ״ת נחלקת לשלשה, היינו כי לא נקנתה כולה בבת אחת, כי אם בשלש פעמים. בראשית כל קנו אחוזת נחלה מאת האדון קא־סאר, או הנחלה הישנה. אח״כ קנו בקרבתה נחלת ה׳ טיאן, ויקראוה הנחלה החדשה, אשר יתאר ונסב גבולה בגבול הנחלה הישנה. ובאחרונה חשבו מזימה לקנות עוד אחוזת נחלה, הנוגעת בשתי הנחלות האלה, אשר היתה שייכת לאיזה גוים מבני הכפר יהודיה ורק לאשר עברו עליה יותר מחמש שנים ובעליה לא שלמו מס הווערקא להממשלה, וע״פ החוק פה אם יעברו חמשה שנים ובעל האדמה לא ישלם ווערקא אזי תקח הממשלה את האדמה ותמכור אותה ותגבה את המס השייך לה. יודעי ומביני דבר פה בארצנו ישמרו מאד את כספם ולא יקנו אחוזה כזאת שיצאה מאת בעליה רק עבור העדר שלום המס, יען סוף כל סוף ימצאו הבעלים טענות ותביעות, ומוצאים ע״כ מקום בהחוקים להתגדר בהם, והממשלה אשר זה דרכה לצלוע על ירכה נותנת פנים לזה ולזה, עד אשר רע רע יאמר הקונה. ומין אחוזה כזאת רצו איזה מאחינו לקנות, בחשבם כי יפצו את הבעלים הראשונים בסכום קטן ואח״כ יתפשרו עם הממשלה עבור המס המגיע לה, ושכחו כי בזה העמיסו עליהם יסורים, כעס ומכאובים. בטח יבין כבודו, כי ספרי המקנה שהשיגו אלה מאחינו הקונים על שתי הנחלות—דוקא—היינו נחלת קאסאר וטיאן (ואשר אז בעת שקנו אותם קמצו על הוצאות השגת ספר מקנה על שם כל אחד ואחד שהי׳ שותף להקניה הזאת והסתפקו באשר כתבו ספרי המקנה על שמות שנים או שלשה מהקונים) לא הכילו גם הם בתוכם את המספרים הנכונים של סכום הדונם הנמצאים בשתי הנחלות האלה, כי אם כתוב בהם גבולים ומצרים, אשר על נקלה נוכל לטעות בהם, ובעלי זרוע יכולים אח״כ להסיג הגבולים האלה. למשל למזרח הנחלה הישנה כתוב הגבול „איזה עצי האנים״, ואם נעקרו התאנים האלה, הן בידי שמים, ע״י רוח בלתי מצויה, או בידי אדם, אזי חדל האות מהגבול, והשכנים יכולים להגיע שדותיהם אל תוך שדותינו. וכדומה סמני גבולים שהם רק בקורי עכביש.

ד) הבעלים הראשונים של שתי הנחלות הנז׳, היינו קאסאר וטיאן, לא עבדו בעצמם ולא על חשבונם את האדמה הנזכרה, כי אם היו חוכרים אותה לבני כפר יהודיה, לבני כפר „בני ברק״ ולשאר תושבי הכפרים הקרובים, שהיו מקודם הבעלים של האדמה הזאת. ולכן הורגלו החוכרים — שהם הם היו מקודם אדוני הארץ — לחשוב את האדמה לקנינם, אם כי שלמו איזה סכום לבעלי האדמה עתה. לא אדבר מצל (?) הנחלה השלישית אשר פקעה הממשלה מאתה את השם של „רכוש עצמי״ (עבור החוב של המס כנזכר) אבל לא הפקיעה את זכות בעליה האמתיים לעבוד אותה ולשבוע מטובה. הממשלה הגבוהה ידעה כי נלקחה האדמה מבעליה ועומדת להמכר, וכל עוד שלא נמכרה אין לה ממי לגבות הווערקא, ופקידי המקום הי׳ מקבלים איזה בצע כסף מהפלאחים (הבעלים של האדמה) והניחו להם לעבדה. בין כה וכה הורגלו הפלאחים לחשוב כי האדמה עודה עומדת ברשותם וכי יש להם עכ״פ בה זכות קדום לעבדה, וגם בשנים הראשונות מעת שנקנתה אדמת פ״ת מאחינו לא נעבדה מאחינו, כי אם איזה מהם נתנו את חלקם בחכירה להפלאחים ואיזה בהם נתנוה באריסות, בעשאם שותפות עמהם. היהודי נתן האדמה וכחות החרישה, היינו שורים וכו׳ וזריעה, והפלאחים את יגיעם עמלם.

לא כן מעת שדבר הישוב קבל צורה חדשה, והוא כי אלה הרוצים בישוב א״י עליהם להיות אכרים בעצמם ובכבודם ולא רק בעלי אחוזות, וכן נתרבו בפ״ת המשפחות העובדות בעצמן את אדמתן, ובפרט בשנה הזאת אשר חוק חקנו לבל יעיז כל אחד ממקבלי התמיכה ליקח אחד מבני הארץ באריסות כי ישדד לו אדמתו, וגם אלה שאינם מקבלים תמיכה הסכימו לבלי להחכיר שדותיהם להפלאחים, יען כי זה הסבה תמיד היזקות, כי הפלאחים שחרשו בין שדמות היהודים הניחו את בהמתם לרעות דשא ותבואת אדמתנו. ועי״ז נשארו פתאום רבים מהפלאחים שוכני הכפרים הקרובים, וביחוד בני כפר יהודיה, בלי אדמת תרישה,

דבר הנוגע עד נפש קיומם. וזה הדבר אשר הסב התחלת הריב ביניהם לבין אחינו.

ה) האדמה הנחרשת פה לזריעת תבואת הקיץ (שומשמין ודוחן) יזרע בה לשנה הבאה חטים ושעורים, והאדמה הזאת טובה היא אח"כ עד למאד, יען תבואות-קיץ תדרושנה כי האדמה תחרש עד שלש פעמים בטרם יזרעו בה, ולכן יתפתחו כחותיה כראוי. האדמה הזאת נקראת בלשון ערבי „קְרַאַב" כלומר אדמה נעבדת. והמנהג פה בכל הארץ, כי מי שחורש ויכין בקיץ את הכראב, אזי רק לו הזכות לעבוד ולזרוע אותה בחורף, והמנהג הזה יש לו פה תוקף עוז כחוק קבוע. ואחרי אשר בשנה החולפת הכיני רבים מבני יהודיה כראב על האדמה שלנו (אהרי שאז היתה מרבית האדמה חכורה אצלם) ובחורף הזה נאלצו אחינו לקחת האדמה עבורם, לכן העלה גם הדבר הזה עשן באפם, יען על פי הרגלם בכה הזכות הנז' חשבו כי באנו עליהם כשודדים לגזול את זכותם יחד עם יגיעם.

וי"ו) הרגש הגדול לאהבת הכנסות-אורחים הפועם בחזקה בלב בן ארץ הקדם, עד כי נהי' הדבר הזה אצלו לטבע בלי הרגש; הרושם העז שקבעה האמונה האיסלאמית בלב מאמיניה, האומרת כי האדמה —בעצמה—לא תמכר לצמיתות, כי אם תנובתה ותבואתה הבאים בכח העוכדים, אבל הדבר אשר הטבע בעצמו — בלי יגיעת בשר — מגדל אותו לא יחול עליו בשום אופן שם רכוש עצמי, מוגבל לבעל אחד; הרוח של דברי האמונה, אשר הנהו עד היום אצל המוסלמנים המניע הראשי של החוקים והמשפטים אשר להממשלה, עד כי הממשלה מְוַתֶּרֶת מעונשיה במקום שהאמונה מתרת,—כל אלה קבעו כמו חוק קבוע, אשר אין להאחד שיש לו אדמה (קנינו העצמי) בלתי נעבדת, והיא תוציא חציר וירק דשא,, למנוע את הבהמות של אחרים לרעות שם. ולאשר אדמת פ"ת הנה אדמת מרעה, ולכן הורגלו הפלאהים להביא את בהמתם כי ירעו שם. אבל אחרי שמקומות מרעה האלה דרושות לנו עבור בהמתנו, לכן נאלצו אחינו לגרש משם את הבהמות של הפלאחים וגם לקחת מהם עונש כסף לבל יזידון לבוא עוד. (מלבד אשר אין הפלאח מבחין בין חציר ובין תבואה, וכיון שנתן לו רשות לרעות על אדמה בלתי נעבדת יבוא אח"כ בלילה לרעות בין התבואות.) וגם זה המרה את רוחם.

זיי"ן) השמועה הכללית הסובבת בכל מחוז פלשת, כי עין הפחה צרה בהקילוניזאציאָן העברית, והמכשולים שמניח הפחה על כל צעד וצעד, בני הצבא אשר יושיב הפחה כמעט בכל מושבה כי ישגיחו לבל יבנו בתים, השמועה והידיעה הזאת תתן תקיה בלב אלה מהפלאחים, שמצאו את עצמם נפגעים מהתפתחות המושבה, לעשות רעה להיהודים.

כל המון הסבות האלה אשר פרטתי פה, יחד עם עוד תולדות ומסובבים אשר אין לי העת לפורטן, הסבו בדבר הבהלה שהי' בפ"ת.

מיום שלקחו אחינו היהודים את אדמת הכראב מבני יהודיה התחילו הם להסיג גבולותינו, באמרם כי זה איננו שלנו, כי אם שלהם, ולברר הדבר ע"י הממשלה, היינו להעמיד את הגבולים על מכון בל ימוט ולישר הדורי „הרבע" לשום המעקשים למישור, דרוש איפא עכ"פ סך 15000 פר'. כי אם נציב הגבולים על פי המצרים האמתים הכתובים בס' המקנה (ואשר זה תלוי רק כפי ראות עיני השופטים... כי יש בזה סכסוכים ופנים נדרשות לכאן ולכאן) אזי תגדל נחלת פ"ת מלבד אחוזת הרבע לא פחות מסכום שלשת אלפים דונם, שהם עתה ועוד מיום שנקנתה פ"ת תח"י הפלאחים שלא כדת, אבל לזה דרוש כסף... (ואשר אמת אגיד כי כל עוד שלא נתיר שאלת הגבולים, לא יבאו אחינו בפ"ת אל המנוחה ואל הנחלה, וכל יום ויום יתרבו הסכסוכים, עד כי לא נוכל צאת מסבכיהן.) ואח"כ כשנאלצו אחינו לגרש בהמתם מעל מקומות המרעה התאמצו הם בחזקה לרעות שם. הכפר „יהודיה" הוא כפר גדול (יש לו עד 2500 נפשות) ועשירים הם בצאן ובקר, ואין להם בסביבותם מקומות מרעה, ולכן לא שמעו לאזהרות אחינו שהתרו בהם לבל יבואו לרעית. ביום א' שבוע החולף מצאו אחינו עשרה חמורים של בני יהודיה רועים על יד שדותיהם, ומנהג המדינה פה לקחת את הבהמות הנמצאות רועות בשדות—תבואה—אחרים, עד כי ישלמו בעליהם את הנזק כפי אשר יתפשרו ביניהם, ולכן מהרו איזו קולוניסטים לקחת את החמורים. הרועים התיצבו נגדם, אבל לא עצרו כח לעומת אחינו, אשר גברו מהם, ויקחו את החמורים אל המושבה.

עוד יתרה, הנה בימים האלה חורשים פה לתבואת הקיץ, ובני כפר יהודי' יש להם אדמה לצפון המושבה פ"ת ובקרבתה, ועל יד שדותיהם ישתרע הדרך מפ"ת למושב יהודית. הגוים מהרו והרשו גם את הדרך, באמרם כי הדרך איננו דרך המלך, כי אם היהודים פלסו להם נתיב על אדמתם, אם כי פיהם ידבר שוא, והדרך ישתרע על אדמתנו, וכשראו יהודי נוסע בעגלה—או גם הנלך רגלי— במקום שהי' הדרך קמו עליו להכותו, ולפי רצונם נאלצים אנחנו להוסיף מהלך שעה על המרחק שבין פ"ת ויהודית, כי סגרו עלינו הדרך ומצוים כי נסבב שם את ההר. ולא יתכן הדבר לאחינו למלאות בזה רצון הגוים. ומה גם מי זה יערוב לנו ערובה, אשר אם נניח בזה דעתם, אם לא ירהבו להסיג עוד את

שדותינו, ועי״ז נהיו איזה פעמים ריבות וקטטות וגם הכאות בין אחינו וביניהם.

ביום א׳ הנז׳ אחר הצהרים נסע ה׳ שטאמפער רוכב על סוס מיהודית לפ״ת ויסובו אותו ט״ו פלאחים מבני יהודיה ויקחו בחזקה את הסוס אשר רכב עליו.

מסבת רבוי הגשמים שהיו ביום השבת החולף וביום א׳ לא יכלו אחינו הקולוניסתים לחרוש ביום ב׳ את האדמה עד שתתיבש מעט, ולכן הלכו רבים מהקולוניסתים (וביחוד כל צעירי־הימים אשר כחם במתנם) ליפו, איש איש לרגלי הצטרכותו, ולא נשארו בהמושבה כי אם עשרה אנשים (מבלעדי הנשים והטף). אז מצאו הפלאחים עת מוכשרת להתנפל על הקולונית ולקחת נקם מהיהודים, אשר—לפי מושגם—לקחו היהודים אדמתם. את אשר עשו כבר כתבתי לכבודו למעלה, את הבהמות לקחו בחזקה והביאו אותם העירה, ובתחבולה העלילו כי מצאו אותם על שדותיהם, למען יעלה בידם לקחת מאתנו עונש כסף לגולגולת. כבודו יבין עד כמה הרעישה השמועה הזאת את לבבי. בעת שבא המבשר מפ״ת ליפו מצא שם את ה׳ אָסאָוועצקי, והוא הלך תיכף אל הקיימקאם מושל העיר, לבקש אותו כי ימהר לשלוח אנשי חיל לפ״ת. הקיימקאַם שלח את הקטיגור ואת רופא־העיר ד״ר אייכלער גם איזה בני צבא וראשם בראשיהם. ביום ג׳ בבוקר השכם הלכתי אני והמזכיר אל הקיימקאַם ודברתי עמו דברים רבים, והוא הבטיח לי לעשות את כל אשר בכחו, לענוש את אלה שהזידו לעשות רע לאחינו. בהיותי אצל הקיימ־קאם באו ג״כ מליצי יועצי (קאנזולען) אוסטריה, אשכנז, בריטניה, והגישו דבריהם להמושל לטובת העשוקים החוסים בצל ממשלותיהם. ע״פ השתדלות מליצי היועצים נאלץ הקיימקאם לשלוח ביום ג׳ עוד הפעם את הקטיגור ואת הרופא עם עוד בני צבא (וכל זה הי׳ עוד בטרם שב הקטיגור הראשון) וגם מליצי היועצים נלוו אליהם. אנכי שלחתי מצדי את המזכיר ה׳ רוקח, כי ישתדל שמה יחד עם מליצי היועצים כי יכתב בספר הפרוטיקול את כל הנעשה בפ״ת מהחל ועד כלה. ע״פ השתדלות המזכיר הובאו ביום ד׳ בחצי היום ל״א גוים מבני הכפר יהודיה (והם ראשי הכפר ועשיריו) העירה כפותים בחבלים והורדו לבית המאסר.

עתה קובלים ע״ז צירי אוסטריה, אשכנז, בריטניה, אמעריקא, ספרד, אחרי שאנשיהם סבלו היזקות. כן הגישו אלה שהם מחוסי בצל תוגרמה את קֻבלתם להממשלה פה.

לפי ההרגל פה, הנה כל דבר משפט לא יצא לאור, אם לא יקבלו השופטים (אשר ישפטו ללא צדק וללא משפט) מנת חלקם. ואם כי אנכי מטבעי הנני מנגד גדול לזה, אבל במקרה כזה לא אובה להגיד קבלו דעתי ונמוסי. עלינו עתה להשתדל בכל כחינו לשלם לעושי רע כרשעתם, למען לא יזידון עוד לעשות רע, וגם עלינו להשתדל עתה לפתור שאלת הגבולים אשר היא מקור נפתח לכל הריבות והקטטות, וברור הדברים האלה דורש כסף לא פחות מסך 15000 פר׳, ואם נעזוב עתה ולא נורה להפלאחים כי נוראות בימיננו, אז ח״ו כלה ונחרצה את דבר הישוב... לכן אבקש מכבודו הרב, כי תיכף כאשר ישיג מכתבי זה ימהר ויודיעני בדעפעשה עם משלוח כסף, אשר מבלעדו לא נוכל עתה לעשות אף עעד אחד, ומצב הדברים יאלצו אותנו עתה לפתוח יד, כי אז הצל נציל את כל.

והנני בזה ידידו מכבדו ומוקירו כרוב ערכו הרם

S. Hirsch.

.429

מאת י. יאסינובסקי לד״ר פינסקר.

Варшава 23 Марта (4 Апрѣля) 1886.

Многоуважаемый Докторъ!

— — — — — — — — — — — — —

Въ кассу поступаютъ постепенно деньги, такъ что циркуляръ нашъ[1]) производитъ свое дѣйствіе.

Г. Гиршу, или заступающему его г. Осовецкому, слѣдуетъ замѣтить, чтобы онъ дѣлалъ пособіе лишь тѣмъ изъ колонистовъ, которые работаютъ лично и объявилъ всѣмъ колонистамъ вообще, что тѣ, которые лично не будутъ заниматься земледѣліемъ, а въ досужее время какимъ нибудь ремесломъ или промысломъ, нетолько не получатъ пособія, но лишены будутъ всякаго покровительства со стороны управленія.

— — — — — — — — — — — — —

Переписка съ кружками о покупкѣ земель въ Іесодъ-Гамалѣ[2]) потребуетъ много времени, да едва ли поведетъ къ цѣли, кромѣ того, самая вѣсть о продажѣ колонистами своихъ участковъ не хорошо подѣйствуетъ на кружки. Поэтому слѣдовало-бы намъ купить участки и, давъ задатокъ,

---

[1]) עי׳ לעיל נומר 416.

[2]) הרמ״ל ליליינבלום כותב („דרך לעבור גולים" 48/9) כותב: „ובעוד שהיו חו״צ מדיינים זה עם זה... נסתבכו עניני „יסוד המעלה" עד לאין מרפא. בהקולניא לא יכלו יושביה המעטים לשבת ולעבוד אדמתם כראוי מאין להם בתים לגור שם... מאין אפשרות להקולוניסטים לעבוד את אדמתם כראוי היה חסר להם כל... (עי׳ לעיל הנומרים 409, 331.—ה ע ו ר ך.) המצב הזה הרפה גם את ידי בעלי האחוזות של „יסוד המעלה" שנשארו ברוסיא... והחליטו למכור את אחוזותיהם אם יזדמן להם קונה". וכפי הנראה היתה עצת פינסקר, שהמרכז יבוא בדברים עם האגודות — עם כולן או רק עם הגדולות שבהן— שהן תקנינה את האחוזות העומדות למכירה ביסוד-המעלה.

Палестины безъ разрѣшенія Центр. Ком. и объявить, кромѣ того, въ «Гамагидѣ» и «Jüdische Presse», что между Ховве-Ціонъ и сборникомъ „כנסת ישראל" ничего общаго нѣтъ и что этотъ—личное изданіе г. Рабиновича, съ которымъ Ховве-Ціонъ въ этомъ отношеніи не солидаризуются и за статьи котораго никакой рѣшительно отвѣтственности на себя не принимаютъ.

Съ совершеннымъ почтеніемъ и искренней преданностью остаюсь готовый къ услугамъ

И. Ясиновскій.

431 *).

מאת י. אוסובצקי לד"ר פינסקר **).

Rischon-le-Sion le 7 avril 1886.

כבוד האדון הנכבד אוהב עמו וארצו
ה' דאקטער פינסקער.

מכתבו הנכבד מן י"ב חודש העבר בא לידי זה ימים אחדים. הנה עוד טרם הגיעני המכתב הנזכר בקש אותי האדון הירש למלא מקומו בנוגע להשגחה הכללית על המושבות פתח תקוה וגדרה ואנכי הבטחתי למלא בקשתו כי עניני הקאלאניזאציאן יקרו לי מאד וחפץ אני בכל נפשי לראות המושבות אשר החברה הנכבדה ח"צ לקחה תחת כנפי חסדה עולות כפורחת. יהיה נא כבודו הרם בטוח כי עיני תהיינה תמיד פקוחות על כל עסקי המושבות ויחד עם חברי הועד אעשה כל אשר מה שביכלתי להשלים האינטערעסין של חובבי ציון עם האינטערעסין מאכרי המושבות. האדון הירש ישים פעמיו לאייראפא בתחילת ימי האביב.

המכבדו כערכו הרם

י. אסאוועצקי.

*) הנומר 430—מאת א. צדרבוים לד"ר פינסקר—עי' בסוף הספר.

**) כתוב בכתב-ידו של בעל-המכתב.

432.

מאת י. צ'רטוק לד"ר פינסקר.

Гедера
2-го Нисана 4646 г.

Высокоуважаемый г. докторъ!

Въ виду того, что не имѣю особенныхъ связей и личныхъ знакомствъ съ членами комитета „מזכרת משה", я вынужденъ обратиться съ моей просьбой непосредственно къ Вамъ, какъ къ президенту его. Съ этой-же самой просьбой обращаются къ Вамъ и мои добрые товарищи г.г. би- заключить договоръ съ продавцами, а засимъ предложить кружкамъ купить отъ насъ эти участки. Я не сомнѣваюсь, что явится много кружковъ.

— — — — — — — — — —

Нѣкоторые кружки, а во главѣ ихъ московскій, настаиваютъ на созваніи съѣзда или собранія. Конечно, согласиться съ подобнымъ требованіемъ во всѣхъ отношеніяхъ невозможно. Но для устраненія всѣхъ недоразумѣній и недовольствій, я предлагалъ-бы послать делегата къ главнымъ, по крайней мѣрѣ, кружкамъ для выслушиванія ихъ требованій и объясненія съ ними, а засимъ назначить собраніе членовъ Центр. Комитета для обсужденія заявленныхъ требованій и согласованія съ ними, по мѣрѣ возможности, организаціи управленія и порядка веденія дѣлъ колонизаціи въ будущемъ. Подобный съѣздъ можетъ быть устроенъ совершенно скромно. — — — — — —

— — — — — — — — — —

Самый удобный пунктъ для этого былъ бы гор. Вильно и домъ г. Фина. Впрочемъ, выборъ пункта долженъ быть предоставленъ исключительно Вамъ, въ виду того, что собраніе должно непремѣнно происходить подъ Вашимъ предсѣдательствомъ, такъ какъ Вы одни только способны привести всѣхъ къ соглашенію, а главное, что только рѣшенія, постановленныя подъ Вашимъ предсѣдательствомъ, могутъ разсчитывать на авторитетъ и общее повиновеніе. Какъ делегата я предполагалъ-бы г. Рабиновича; онъ одинъ способенъ къ подобной миссіи, но, само собою разумѣется, онъ долженъ быть связанъ опредѣленной инструкціей.

Г. Рабиновичъ, какъ Вамъ не безъизвѣстно, готовится издавать сборникъ „כנסת ישראל". Въ этомъ сборникѣ будетъ особый отдѣлъ о Палестинѣ и колонизаціи ея; съ этой цѣлью г. Рабиновичъ собираетъ свѣдѣній отъ разныхъ лицъ по этой части. Многіе, идентифицируя личность г. Рабиновича съ Ховве-Ціонъ, сообщаютъ то, что всякому другому редактору не сообщалось-бы. Вся переписка и весь архивъ Ховве-Ціонъ находится на рукахъ г. Рабиновича-же. Весь этотъ матеріалъ онъ будетъ, по всей вѣроятности, оглашать по своему усмотрѣнію и произволу—и, слѣдовательно, могутъ быть оглашаемы такія вещи, которыхъ, по многимъ соображеніямъ, не слѣдуетъ предавать гласности. Монополія г. Рабиновича на извѣстія о колонизаціи Палестины вызоветъ непремѣнно зависть со стороны другихъ еврейскихъ редакцій. Въ виду отождествленія г. Рабиновича съ Ховве-Ціонъ, все, что будетъ печататься въ сборникѣ, приписываться будетъ послѣднимъ. Кромѣ того, у г. Рабиновича много враговъ и противниковъ. Все это можемъ надѣлать Ховве-Ціонъ много непріятностей и причинить имъ не мало затрудненій. Поэтому цѣлесообразно было-бы предложить г. Рабиновичу не печатать ничего о колонизаціи

луйцы[1]). Она состоитъ въ надѣленіи меня участкомъ земли въ Гедерѣ. Выразивши свою просьбу, я считаю нужнымъ объяснить, какъ я дошелъ до положенія такого, т. е. изложить теченіе обстоятельствъ, отвлекавшихъ меня отъ своевременнаго воспользованія своимъ правомъ на устройство въ Гедерѣ и заставляющихъ теперь меня предстать просителемъ.

Приставши четыре года назадъ къ Харьковскому центральн. бюро партіи «билу», я уѣхалъ самъ одинъ въ Эрецъ-Израиль. Чрезъ нѣсколько недѣль прибыла первая билуйская колонна, и я вмѣстѣ съ ней слалъ работать въ Микве-Израилѣ. Тамъ поработалъ я четыре мѣсяца. Въ это время изъ партіи отправилось нѣсколько человѣкъ въ Іерусалимъ для обученія ремесламъ: я былъ въ этомъ числѣ. Прошелъ приблизительно годъ; двое изъ нашего кружка обратно вернулись въ партію— остались я съ моимъ товарищемъ Розовскимъ, съ которымъ вмѣстѣ обучались токарному ремеслу; и мы-же, съ помощью покровительствовавшихъ намъ г. Пинеса и д-ра Герцберга, открыли тогда токарную мастерскую. Сначала дѣло шло весьма успѣшно: мы имѣли достаточно заказовъ, часто случалось даже, что для удовлетворенія заказовъ мы должны были покупать на большія суммы готовый товаръ у другихъ ремесленниковъ; и своей пропагандой поддерживали такимъ образомъ другихъ еврейскихъ мастеровъ. Къ сожалѣнію, удовлетворительное положеніе мастерской продолжалось всего годъ. Заказы съ задатками перестали получаться, мастерская осталась безъ средствъ, и мы были вынуждены принять компаньона съ капиталомъ для выполненія заказовъ, полученныхъ нами отъ нѣкоторыхъ кружковъ „חובבי ציון". Поработали мы еще мѣсяцевъ восемь, изготовили большой запасъ товару, экспедировали въ Россію и стали ждать денегъ; тщетно выжидали мы еще нѣкоторое время—денегъ не получилось; мы выбились изъ силъ, и наша цвѣтущая, такъ прекрасно зарекомендованная во всемъ Іерусалимѣ мастерская прекратила свое существованіе. Но мы не перестали еще надѣяться: съ нашего обоюднаго совѣта и согласія товарищъ мой Розовскій отправился тогда въ Россію, чтобы войти въ сношенія съ коммерсантами и коммиссіонерами, и, выведя дѣло изъ подъ зависимости благотворительности, придавая ему характеръ чисто коммерческій, мы думали поставить мастерскую на болѣе реальныя начала. Какъ вдругъ тарифъ на издѣлія масличнаго дерева возвысился до того, что далеко превзошелъ стоимость товара; о возобновленіи мастерской нечего было и думать. Розовскій остался въ Россіи, а я—безъ дѣла и занятій въ Іерусалимѣ.—Находясь въ Іерусалимѣ, я никогда не переcталъ считаться членомъ партіи, съ которой я чувствовалъ себя связаннымъ неразрывно: моя мастерская существовала подъ фирмой «билу», меня всегда считали въ числѣ будущихъ колонистовъ, на катовицкомъ собраніи въ спискѣ билуйцевъ читалось и мое имя. Когда дѣло мастерской стало шататься, партія неоднократно приглашала меня къ себѣ. Г. Высоцкій, пріѣхавъ сюда, предложилъ мнѣ чрезъ г. Пинеса занять свое мѣсто въ Гедерѣ. Положеніе мое въ то время было самое безотрадное: мастерская была закрыта, я сидѣлъ безъ занятій, безъ всякихъ почти видовъ на отысканіе себѣ работы, проживая послѣднія крохи; — и однако я не спѣшилъ воспользоваться предложеніемъ. Не малую роль играла въ этомъ моемъ отказѣ трудность разлуки съ дорогимъ Сіономъ, овладѣвшимъ не только моими національными чувствами и симпатіями, но приковывавшимъ меня еще болѣе тѣсными узами: іерусалимская жизнь, среди моихъ старшихъ, высокообразованныхъ друзей, замѣнила мнѣ университетскую каѳедру, которую я бросилъ въ Россіи; она дала мнѣ высшее національное и общее образованіе, она сдѣлала меня сыномъ Сіона; естественно, что я нераздѣльную съ нимъ жизнь считалъ самой счастливѣйшей для меня. Но тутъ была и другая причина, сдѣлавшая меня особенно щепетильнымъ въ принятіи предложенія г. Высоцкаго и любезныхъ моихъ товарищей.—Извѣстно, въ какомъ настроеніи еврейская молодежь бѣжала вначалѣ въ Эрецъ-Израиль. Потрясающее впечатлѣніе, юный порывъ, благородное негодованіе и познаніе высшаго долга—вотъ тѣ крылья, на которыхъ горячія головы помчались на далекій востокъ. По достиженіи-же ближайшей цѣли, т. е. когда, очертя голову, бѣжавшіе очутились уже на святой родинѣ, страсти стали улегаться: первообразный пылъ съ теченіемъ времени погасъ, его мѣсто заняла тихая теплота, пріятно согрѣвающая умъ и сердце; пламенныя чувства и возбужденное воображеніе перешли въ сознаніе; великое и прекрасное выработалось въ сухую научную истину, которая, не волнуя сердца, тѣмъ глубже вкореняется въ него, овладѣваетъ всей силой убѣжденія и завоевываетъ себѣ благоговѣйное преклоненіе и несокрушимое вѣрованіе. Словомъ, только по истеченіи продолжительной жизни на дорогой родинѣ, я началъ понимать, такъ сказать, осязать ее, понимать и осязать мою любовь къ ней. И тогда... и тогда я увидѣлъ, что я въ этой родинѣ нуждаюсь больше, чѣмъ она во мнѣ; мало того—она можетъ существовать и спокойно выжидать своего возрож-

1) בידינו נמצא מכתב של הגדרתים (אחד-עשר איש) מן כ״ט אד״ש תרמ״ו לד״ר פינסקר, אשר בו הם מבקשים כי ינתן לבעל-המכתב חלק אדמה בגדרה, ובטוחים המה „בישרת לבבו (של פינסקר) כי לא יתן למוט אוהבי הרעיון ולא יעזוב את האיש אשר שפך דמו עבורו זה ארבע שנים וישאר על אדמת אבותינו כי ברכה בו".

но, горе мнѣ, я рабъ, вкусившій свободу. Сотни моихъ братьевъ живутъ, не зная любви къ святой родинѣ, или, думая, что любятъ; но я за эти четыре года сросся съ этой родиной, составляю неразрывное съ ней цѣлое. Если моя мольба не будетъ услышана, и мнѣ придется разстаться съ ней, — моя душа останется здѣсь, и увезу въ Россію одну только свою тѣнь, которая безцѣльно и апатично будетъ тамъ блуждать, оставаясь глухой и безчувственной ко всѣмъ ужасамъ эксила!

Остаюсь въ нетерпѣливомъ ожиданіи рѣшенія своей участи.

Уважающій Васъ **Я. Чертокъ** (יהודי).

433.

מאת חובבי־ציון במוסקבה לד"ר פינסקר.

Москва, 30 Марта 1886.

Глубокоуважаемый Д-г Л. Пинскеръ!

Послѣ долгаго молчанія мы опять обращаемся къ Вамъ съ настоящимъ письмомъ, въ надеждѣ, что послѣ того, какъ Вы достаточно могли убѣдиться въ безполезности призывать къ общественной благотворительности, когда общество не сочувствуетъ или просто не довѣряетъ извѣстному порядку вещей, Вы сумѣете посмотрѣть правдѣ прямо въ глаза и признать то, чего до сихъ поръ съ такимъ упорствомъ отрицали.

Вы по всей вѣроятности догадываетесь, что дѣло идетъ о злополучномъ вопросѣ о съѣздѣ, который надѣлалъ Вамъ и намъ столько хлопотъ и непріятностей и который до тѣхъ поръ останется открытымъ, пока не будетъ радикально разрѣшенъ въ благопріятномъ смыслѣ.

Настоящее положеніе вещей самое критическое. Касса истощена до крайности, на отчаянные призывы Ц. К., даже на вопли колонистовъ, никто не обращаетъ вниманія, и Общество, основанное съ такими необычайными усиліями, находится теперь наканунѣ распаденія.

Ваше упорное сопротивленіе съѣзду, имѣвши до сихъ поръ нѣкоторое оправданіе въ надеждахъ и обѣщаніяхъ извѣстнаго рода, теряетъ теперь всякій смыслъ, въ виду письма г на Розенталя[1]), копію коего мы при семъ препровождаемъ. Вы видите, что не только ничего еще не сдѣлано, но пройдетъ еще много много времени, пока признано будетъ возможнымъ • приступить только къ извѣстному ходатайству, чего же, спрашивается, намъ ждать? Положимъ, что Ваши опасенія вѣрны; положимъ, что съѣздъ можетъ на нѣкоторое [время] помѣшать ходатайству, чего мы

[1]) העתקה זו לא מצאנו.

денія безъ моего участія, между тѣмъ, какъ мое существованіе безъ нея немыслимо: безъ и внѣ Израильской Земли я ничто! И, дошедши до этого глубоко прочувствованнаго мною вывода, мнѣ стало стыдно предъ самимъ собою. Дѣло въ томъ, что съ перваго дня моего прибытія въ Іерусалимъ, я получалъ свое содержаніе изъ благотворительныхъ фондовъ—проще сказать: питался милостынями. Къ своему стыду я долженъ признаться, что въ то время я даже не чувствовалъ и не сознавалъ всей низости и недостойности подобной жизни, не смотря на ея непривычность; въ пылу увлеченія я себя воображалъ какимъ-то народнымъ спасителемъ и жертвой: шутка-ли, съ аттестатомъ въ карманѣ стоять за токарнымъ станкомъ, такъ скверно жить и т. д и т. д., и все это вѣдь на благо народу и отечеству, — еврейство должно тутъ распинаться передо мною, а не то, что доставлять жалкія средства для жалкаго существованія. Каково-же мнѣ было на душѣ, когда я понялъ истинное значеніе Св. Земли для меня; когда я началъ искренно сожалѣть не о себѣ, пользующемся свободой и осмысленной жизнью въ самомъ Іерусалимѣ, а о тѣхъ бездольныхъ моихъ товарищахъ, которые томятся въ душной атмосферѣ рабства и насилія; когда я, наконецъ, на разумную и рабочую жизнь въ Эрецъ-Израилѣ сталъ смотрѣть, какъ на высшее счастье, которое въ наше время только немногимъ избранникамъ выпадаетъ на долю. И за это вкусимое мною высшее счастье мнѣ еще приплачиваютъ. Не есть-ли это позорное попрошайничество?! Я съ отвращеніемъ сталъ смотрѣть на свое ослѣпленное прошлое; я сравнилъ себя съ послѣднимъ іерусалимскимъ халукоѣдомъ... И это отвратительное халукоѣдство отвратило меня отъ устройства въ Гедерѣ. Я видѣлъ, какъ мой участокъ земли отдаютъ первому встрѣчному, и у меня не хватило духа явиться на очередь съ протянутой рукой. Я остался въ Іерусалимѣ и влачилъ самую безнадежную жизнь.—Спустя, однако, нѣкоторое время я пристроился къ коммиссіонерскому дѣлу и имѣлъ счастье прожить въ Іерусалимѣ еще мѣсяцевъ девять своимъ трудомъ.

Теперь я мѣсто это потерялъ и снова остался висѣть въ воздухѣ; для меня не осталось больше никакой матеріальной возможности существовать въ Іерусалимѣ. Одинъ исходъ—вернуться въ Россію. Я уже принялъ роковое рѣшеніе, распростился совсѣмъ, что есть для меня дорогого и святого въ Іерусалимѣ, и уѣхалъ въ Яффу. Но какъ дошло до дѣла, какъ пришлось сѣсть на пароходъ, у меня руки опустились: въ самую рѣшительную минуту я только и почувствовалъ всю физическую невозможность моей разлуки съ Эрецъ-Израилемъ. И, теряя голову отъ внутренней борьбы, я судорожно протягиваю къ Вамъ руку и молю о помощи. Сотни моихъ братьевъ коснѣютъ въ рабствѣ;

допускать не можемъ. Но вѣдь изъ двухъ золъ выбираютъ меньшее, а это кажется не подлежитъ сомнѣнію, что безъ съѣзда дѣло окончательно рухнетъ.

Разумѣется, было бы глупо съ нашей стороны, поставить вопросъ о помощи колонистамъ въ зависимость отъ съѣзда. Колонисты ни въ чемъ не повинны, и мы вполнѣ убѣждены въ необходимости поддержать ихъ до будущаго урожая. Но мы одновременно признаемъ необходимость существованія нашего Общества въ легальномъ или нелегальномъ образѣ. А потому комитетъ нашъ въ засѣданіи своемъ отъ 27-го с. м. постановилъ: настоятельно просить правленіе Ц. К. сдѣлать необходимыя приготовленія для созыва общаго собранія не позже Іюня мѣсяца. Опредѣленіе избирательнаго ценза и мѣста собранія предоставить исключительно благоразумію г. предсѣдателя. Если же Правленіе и на этотъ разъ откажется отъ исполненія нашего справедливаго требованія, постараться самымъ и принять на себя иниціативу созыва собранія въ ближайшемъ будущемъ. Помощь же колонистамъ, въ послѣднемъ случаѣ, оказать непосредственно, и асигнованные 800 рублей съ прибавленіемъ приблизительно такой же суммы послать Исполнительному Бюро въ Палестинѣ на имя директора Гирша[2]).

Надѣемся, что на этотъ разъ Вы исполните наше желаніе, и рекомендуемъ съ нашей стороны г. Одессу какъ самое подобающее мѣсто для такого собранія.

Съ истиннымъ почтеніемъ

В. Высоцкій.

М. Л. Пинесъ.

М. Рабиновичъ.

[2]) עי׳ להלן נומר 441 והערה 3 שם.

.434

מאת א. רוקח לד״ר פינסקר.

יפו ז׳ לחודש ניסן תרמ״ו.

כבוד האדון היקר והמהולל, גדול בישראל ונודע ביהודה, ד״ר ל. פינסקר נ״י.

כבוד ה׳ הירש נ״י ראש הועד בקשני, כי אברר במכתב מיוחד — בתור „מלואים" — לכבודו את כל פרטי הסבות שהסבו בדבר המקרה אשר קרה בפ״ת. נוסף על אלה שנפרטו במכתבו [1]), למען יהי׳ לכבודו ולכל חו״צ מושג נאמן מהמניעים שהניעו את המקרה הזה. ולעשות רצונו חפצתי, והנני לבאר פה את כל ונוכחה, כיד הנסיון הטובה עלי, וכיד בקיאתי בטבע תושבי המקום.

[1]) עי׳ לעיל נומר 428.

א) מושבת פ״ת עם אדמתה של הנחלה הישנה והנחלה החדשה (לבד אדמת הרבע אשר עוד טרם בעלוה אחינו היהודים כדת) שנקנתה מאת האדונים קאסאר וטיאן איננה מורשת האדונים המוכרים מאבות לבנים, כי אם ראשיתה היתה אדמת „מירי" *), ואך לפני חמשים שנה, עוד בטרם היתה יד הממשלה תקיפה וכל ראש שבט או ראש כפר, רק אם הי׳ איש גבור חיל ובעל משפחה גדולה, הלך וכבש לו אדמה וישדדה גם זרע אותה, ועל פי החוק השורר פה כי יש הכח ביד חזקה חזקת שנים וחזקת עבודה להוציא מרשות לרשות (כמבואר בהערה) נשארה תנובת האדמה — יען הארץ לא תמכר לצמיתות—רכוש ראש משפחה אחת „וחאמעד" שמו. האיש חאמעד הי׳ גבור חיל ועי״ז עשה לו עושר רב, כי ע״י כחות עובדים הסרים למשמעתו הרכיש לו אדמת פ״ת לרכוש עצמי. אולם במות האיש הזה ובניו אחריו יחד אם אלה שהי׳ להם חלק בהאדמה הנז׳—ע״פ עבודתם בה—התחילו ללוות ממון ברבית מאת האדונים קאסאר וטיאן, רבית איומה ונוראה, כדרך עשירי היונים פה בארצינו, אשר לא יבושו לקחת מאה מונים מהקרן, והשכינו אדמתם אצלם. וע״י רבוי הרבית ושאר ערמות ותחבולות נאלצו הלוים למכור אדמתם להמלוים, והמלוים מכרוה אח״כ לאחינו היהודים. והנה הקונים הראשונים פחדו להעמיד קניתם על מצוי הדין, בפחדם פחד מבעלי האדמה אשר בכו בסתר לבבם על אדמתם אשר תמכר בלא כסף, ולזאת איפא לא דקדקו בגבולים וסמכו כי לעת מצוא תפול

*) הערה. מלת „ממשלה" נקרא בערבי „מירי". והנה על פי חוק-דתי (קבוע באמונת האיסלאם) אין בכח האדם למכור דבר שלא בא לעולם מכח עבודתו, ואחרי שהאדמה איננה פרי עבודת האדם, ע״כ היא לה׳ או להאמונה, היינו להממשלה פה על הארץ, אשר כל תעודתה—לפי דברי האלקוראן — היא רק לתקן עולם במלכות שדי, וא״כ איפא שייכת כל האדמה—מקום שיד האיסלאם מגעת—רק להממשלה. אבל אחרי שהחוק הזה הי׳ בכחו לנעול דלת בפני העובדים, כי מי זה ירצה לפתח ולשדד אדמה שאינה שלו, ובפרט שאין גם אחד אשר יאבה להשבית את האדמה בזבל וכו׳, לכן הואילו מבארי האלקוראן לעשות אזנים לתורת החוק הזה, ביסדם ובשגבם כח ה„חזקה", אשר כל אחד העובד חלק אדמה משך שבעה שנים רצופות וגם משלם בעדה המס לאוצר הממשלה—אשר תעודתה להגין על האמונה— אזי הרי תנובת ויבול האדמה שייכת לו ולזרעו אחריו, ויכול אח״כ למכור הזכות הזה, להשכינו ולתתו במתנה, כאדם העושה בשלו. הדין אומר ג״כ שכל תוקף עוז החזקה יתבצר רק אם המחזיק יבנה לו בית על האדמה, אז כי יטע כרמים וישתול עצים, אז תאבד גם „המירי" זכותה. ומטעם זה תתנגד הממשלת לבנין בתים וכו׳, יען הבנין יפקיע זכותה, ומדוע איפוא תתן רכושה — לפי מושגה — לאחרים? זה הוא הטעם האמתי של התנגדות הממשלה לבנין בתים במושבות. אבל החוקים יש להם אלפי פתחים ופתחי-חרטות והפה שאסר הוא אשר יתיר, כי יש ויש דינים המישרים את האיסור הזה. אבל אין פה המקום לבארם. (הערת בעל-המכתב).

גם האדמה אשר מחוץ להגבולים לידם, ואת אשר
קנו את זאת מכרו אח״כ בלוית שקר אחד, אשר למען
שבח את המקח נתנו להקונים מהיהודים ספרי-מקנה
על יותר ממה שכתוב בספרי-קניתם מאדוני הארץ. אדוני
הארץ הראשונים עוד טרם שכחו העול הנעשה להם
מצד הקונים הראשונים, ובני הכפרים אשר בסביב
פ״ת שהיו לוקחים מקודם אדמה לחרישה מאת אדוני
הארץ בחכירה אין להם עתה די אדמה אשר תוכל
לכלכל אותם ואת מקניהם, ולכן יוסיפו פחם על האש
וגפרית על הפחם להלהיב את לבב אדוני הארץ על
כי נעשקה אדמתם לנגד עיניהם וזרים יאכלו אותה.

ב) המשעול הצר אשר נאלצו אחינו שהתישבו
בארה״ק ללכת בו. רק בהיות רבה העזובה בסדרי
הנהגת פקידי ממשלת תוגרמה ופרעות החופש השובב
אשר לכל אחד מהפקידים היותר קטנים, עד כי כל
פקיד ופקיד אף היותר קטן ישתרר על מערכת תפקידו
בממשלה בלתי מוגבלת והישר בעיניו יעשה, מבלי
פחוד מאימת גבוה, לכן פחדו אחינו לחסות בצל
ממשלת הארץ, בידעם כי יהיו למשסה ולבוז להפקידים.
וכאשר ראו איך בני הארץ המחמדים נתונים בצרה
וכל אוכליהם מהפקידים לא יאשמו, לכן השתדלו בכל
עוז לבא תחת מחסה איזה ממשלה אייראפית, אחרי
שדברי הצירים והיועצים של הממשלות נחשבים
לדברי אורים ותומים, והממשלה התוגרמית תפחוד
לשנות אחרי דבריהם. ובטח יבין כל איש, כי הממשלה
התוגרמית לא שבעה—ולא תשבע—נחת מזה, כי כל
ימיה—עי״ז—כעס ומכאובים, היום ימצא יועץ צרפת
כי עקשה ממשלת תוגרמה את דרכיה באשר רצתה
לגבות איזה מס מאיש אחד חוסה בצל צרפת, ומחר
צעקה ממשלת בריטניה מרה על אשר העיז פקיד
תוגרמי לנשות כסף מאיש בריטניה. וצרות רבות נולדו
והשתלשלו עי״ז, אשר מררו את הממשלה התוגרמית,
ולכן עוינת היא בצדק את אלה הזרים העומדים תחת
מחסה ממשלות אייראפיות, יען כי הם חובלים את נפש
קיומה, ומטעם זה היא מבטת בעינים רעות על אחינו
היהודים הבאים להתישב בארץ, אשר מרביתם הם
מהחוסים בצל ממשלות אייראפא. והי׳ כי יקרה ריב
בין איש יהודי ובין אחד מבני הארץ, והחזיקה הממשלה
במעוז עבדיה הנאמנים בבריתה. ואחרי כי נודע הדבר
להפלאחים, כי יש להם על מי לסמוך, הרימו ראש
ולא ירצו להיות כפופים תח״י אחינו.

ג) התהום הגדול המפסיק בין אחינו ובין בני
הארץ, שנוי התכונות מן הקצה אל הקצה. בן ארץ
הקדם יוקיר מאד את אהבת הקורבה ויקרת הלגימא
המקרבת את בעליה, בעוד שרבים מאחינו מרוסיא
אוהבים להגביל א״ע רק בד׳ אמות של הצטרכותיו,
מבלי תת אף צנצנת מים להאורח הסר אל ביתו.
(הדבר הזה נתאמת פה עד מאד לדאבון לבבנו). ועל
כל אלה באשר לא ידעו את שפת המדינה וטבע בני
המקום, וזה יביאם תמיד לידי ריב וקטטות. כל היודע
את טבע בני ארצנו יודה כי יש ויש בכח אסוך קאפפע
אחד אשר בו נכבד את הערבי הבא אל ביתנו לקנות
את לבבו לאהבה אותנו, ומה גם לכבדנו ביראת הכבוד
בעוד אשר אם לא נקבלהו בספ״י אזי יתקצף וישתדל
לעשות רעה בכל אשר תמצא ידו. ולא לעתים רחוקות
נצמחו ריבות וקטטות גם הכאות בין אחינו וביניהם
רק אדות חסרון ההבנה באשר לא יבינו זה את זה ולא
קרבו תכונותיהם זל״ז.

ד) כהארבה אשר אם כי אין להם מלך, בכ״ז יצאו
חוצץ כלום, כן הערבי, אם כי יאהב את החופש באהבה
בלתי מוגבלת ואיש איש יאמין כי הנהו חפשי לעשות
ככל העולה על לבו, ובכ״ז אין עם אשר יאהב לשמוע
בקול נגיד ומצוה כהערביים. הם יקשיבו בקול ראש
השבט ובקול ראש המשפחה אף אם יאמר להם על ימין
שהוא שמאל וזה דרך הערבי והפלאח. לשאול בעצת
זקן הכפר על כל דבר ודבר. לא כן אצל אחינו בפ״ת.
שם איש איש לעברו יתעה, אין מנהל ואין שומע
בקול זקן, כי אם כל אחד יעשה כאשר ירצה. והנה
כמה פעמים התרינו באחינו הקולוניסתים לבל יבואו
בסבך ריב ומדון עם הפלאחים, וגם בעת אשר יש
להם דין ודברים עם אחד מהם אזי ילכו עמו אל
ראש המושבה והוא ישפוט ביניהם ויפשר גם ויישר
ההדורים. אבל אחרי שאין להם איש כזה אשר יבין
לדבר כן בשפת הארץ, איש אשר ידע איך להלוך עם
רוח בני הארץ. לכן כל או״א מאחינו עושה כפי הבנתו.
אם ימצא בהמה רועה על יד שדהו, אז ימהר ויקח
אותה בחזקה, ואם הערבי לא יניחהו, אזי ימהר להכותו
מכות נמרצות. ואחרית דבר כי נלאו הפלאחים לשאת
עול רדיפות כאלה ויתאזרו עוז להשיב מכה אל חיק
מכיהם.

כן אדוני! כל עוד שלא יהי׳ מנהל ומשגיח בפ״ת,
איש כשרון ורב פעלים, איש היודע את שפת הארץ
וטבע בני המקום, איש אשר ידע לעצור בעדתו, כל
עוד שלא יהי׳ איש כזה, לא תשב פ״ת בנאות שלום
ונהפוך הוא כי בכל יום ויום תרבינה הסכסוכים
והמבוכות, עד כי ח״ו דמים ברמים יגעו. ואם לא...[2]
לשמוע מאת מושל העיר פה (אשר תמול בלילה הייתי
אני וה׳ אסאוועצקי אצלו בביתו) „הן היהודים מוחזקים
לעם חכם ונבון, עם היודע לערוך דבריו במשטר וסדרים,
ומדוע איפא תמסרו דברים גדולי ערך ומושבות מלאים
אנשים בידי בוערים אשר לא ידעו ולא יבינו מאומה.
אדון — הוסיף לאמור לה׳ אסאוועצקי — אנכי יודע
ומכיר את טבע הפלאחים, אשר בעד איזו גרעינים
מפול המצרי—קאפפע—נוכל לפעול אצלם את אשר

2) חסר.

גרצה ונבקש מהם, ואדמה כי ה' רוקח יודה לדברי, ומדוע יריבו וינצו אחיכם תמיד עם הפלאחים, אשר זה יביא מבוכות עליכם ועל הפלאחים, וגם הממשלה תבוא בין המצרים. אנא עשו לכם ראש בפ"ת, איש אשר יוכשר להיות ראש ומנהל, איש אשר ידע את אשר לפניו, ובזה תהגו את כל הסכסוכים והפרעות מן הממשלה, והי' שלום לכם ולשכניכם, גם להממשלה").

כל הסבות שנפרטו במכתבו של ה' הירש ואשר בארתי פה הסבו בהמקרה אשר קרה בפ"ת, ואשר נאלצים אנחנו לחגור עתה שארית כחותינו לשלם להפלאחים כרשעתם, למען לא יזידון עוד לפרוץ אל תוך גבולינו.

— — — — — — — — — — — —

והנני בזה ידידו מוקירו ומכבדו כרוב ערכו הרם והנשא

אלעזר רוקח.

.435

מאת פ. לֶוֶנסון לד"ר פינסקר.

С.Пбургъ, ‿ Апрѣля 1886.

Многоуважаемый
Левъ Семеновичъ.

— — — — — — — — — — —

При всемъ моемъ отвращеніи къ системѣ кунктаторства, имѣющей здѣсь такихъ горячихъ приверженцевъ, я долженъ сказать Вамъ, что мы должны подчиниться ихъ требованіямъ, à contre coeur. До пріѣзда Полякова ничего нельзя дѣлать. Вражда къ намъ вообще такъ обострилась, что малѣйшій неожиданный шагъ можетъ испортить все дѣло. — — — — — — — —

До тѣхъ поръ, пока во главѣ прошенія не будутъ фигурировать фамиліи извѣстныхъ представителей столичнаго еврейства, невозможно сунуться въ министерство. У насъ есть масса подписей представителей провинціальнаго еврейства, а изъ столичныхъ никто не подпишетъ раньше такихъ лицъ, какъ Поляковъ et consortes. Его присутствіе здѣсь будетъ неоцѣненно по многимъ и многимъ причинамъ.

Опасенія, высказанныя Вами на счетъ опасности привлеченія въ наше Общество его завѣдомыхъ враговъ, я вполнѣ раздѣляю. Поляковъ держится того взгляда, чтобы не было розни, чтобы предложить всѣмъ участвовать въ такомъ дѣлѣ. Пристанутъ,—говоритъ онъ—хорошо; откажутся—Богъ съ ними! По моему, такая система не правильная, потому что мы открываемъ карты людямъ, которые заинтересованы въ нашей неудачѣ. Мало того. Если они даже пристанутъ къ намъ, то внесутъ такой духъ противорѣчія, розни и бюрократизма, что послѣ не будешь въ силахъ отдѣлаться отъ ихъ непрошеннаго вмѣшательства. Леонъ Моисеевичъ не раздѣляетъ моихъ опасеній, говоря, что мы, во всякомъ случаѣ, будемъ гарантированы отъ явныхъ подвоховъ и тайныхъ инсинуацій.

Когда г. Высоцкій обратился недавно къ Л[еону] М[онсеевичу] съ требованіемъ дать категорическій отвѣтъ «да» или «нѣтъ», то онъ былъ приглашенъ пожаловать въ Пбургъ, для обсужденія этого вопроса. Если бы онъ пріѣхалъ, то прошеніе было бы подано, не дожидаясь возвращенія Полякова. Но Высоцкій благоразумно уклонился отъ этого приглашенія[1]).

Сильную помощь обѣщалъ намъ Лазарь Поляковъ, находящійся теперь здѣсь. Понятно, что до возвращенія своего брата, онъ воздержится отъ всякаго активнаго участія.

Пожелавъ Вамъ пріятно провести наступающіе праздники, остаюсь

искренно преданнымъ П. Левенсонъ.

[1]) מתוך מכתבו של רק"ז וויסוצקי לפינסקר („קביצת מכתבים" מכתב קפ"ג) נראה, שאחרי שנתקבל המכתב הזה שלפנינו נסע ה' וויסוצקי, עפ"י בקשת פינסקר, לפט"ב, אלא שלא מצא לא את ה' רוונטל ולא את ה' לונסון בביתם, ולפי דבריו נוכח, „כי כל הענין מלבד שלא בא עוד אל איזה מטרה ידועה, עוד חסר ממנו גם העיקר, כי גם נוסח הבקשה עוד טרם נעשה, וההתרשלות בזה רבה היתה"...

.436

מאת ל. לבנדה לד"ר פינסקר.

Вильно, 4-го Апр. 1886.

Многоуважаемый
Левъ Семеновичъ.

Въ отвѣтъ на письмо Ваше къ г-ну Фину, честь имѣю сообщить Вамъ, отъ имени г-на Фина и своего, что, по нашему мнѣнію, нѣтъ теперь ни малѣйшей надобности въ какомъ нибудь съѣздѣ, такъ-какъ никакой серьезный вопросъ къ разрѣшенію не подлежитъ. Дѣятельность Общества строго опредѣлена: поддерживать колонистовъ до тѣхъ поръ, пока это будетъ требоваться обстоятельствами, а потомъ, когда колонисты перестанутъ нуждаться въ нашей помощи, употреблять деньги на покупку земель или на другія колонизаціонныя потребности. Общество, по мѣрѣ силъ своихъ, и держится этого,—чего-же больше? Если-же кому нибудь угодно дѣлать какія нибудь преобразованія въ самой организаціи общества, то теперь-ли развѣ время для этого? Организація наша временная, доживающая свои послѣдніе мѣсяцы; когда получится разрѣшеніе, она перестанетъ существовать,—изъ-за чего же теперь хлопотать. Если-же думаютъ съѣздомъ оживить «идею» и усердіе къ ней, то и это лишне. Изъ Варшавы намъ пишутъ, что циркуляръ[1]) произвелъ желаемое дѣйствіе: кружки

[1]) עי' לעיל נומר 429.

опять стали высылать свои сборы съ прежней исправностью. И, если бы варшавское отдѣленіе держалось того, что я неоднократно предлагалъ и постоянно предлагаю, т. е. каждый мѣсяцъ высылать въ кружки вѣдомости о поступленіяхъ и оборотахъ суммъ,—то въ другомъ стимулѣ не было-бы ни малѣйшей надобности. А потому все, что теперь требуется, это—чтобы Вы опять подтвердили Шеферу, обязали-бы его, чтобы онъ аккуратно составлялъ и высылалъ вѣдомости. Больше для правильнаго хода дѣла ничего и не надо, и г-ну Выс[оцкому] [2]) Богъ знаетъ для чего понадобился съѣздъ.

Весь Вашъ **Л. Леванда.**

1) עי' לעיל נומר 433.

.(* 438

מאת י. יאסינובסקי לד"ר פינסקר.

Варшава 8/20 Апрѣля 1886.

Многоуважаемый Докторъ!

Дѣла наши вообще не такъ печальны, какъ они Вамъ представляются. Въ кассѣ находится теперь слишкомъ 4000 р.; отъ кружковъ постоянно, мало-по-малу, поступаютъ деньги. Трудно требовать, чтобы касса, послѣ тѣхъ расходовъ, которые мы сдѣлали въ этомъ году или отъ времени катовицкаго съѣзда, пополнялась быстро. Правда, что у кружковъ лежатъ свободныя суммы, которыя не переводятся въ общую кассу, но это не должно насъ безпокоить, въ концѣ концовъ суммы эти, или сразу или по мѣрѣ надобности, предоставлены будутъ въ распоряженіе центральнаго управленія. Я остаюсь при моемъ убѣжденіи, что кружки не дадутъ пасть колоніямъ, которыми всѣ они дорожатъ. Должно замѣтить, что всѣ протесты и циркуляры происходятъ не отъ нерасположенія къ колоніямъ или колонистамъ, и даже не отъ дѣйствительнаго недовольствія центральнымъ управленіемъ, а отъ того, что, подъ вліяніемъ расплодившихся еврейскихъ газетъ, развилось у извѣстнаго класса евреевъ страсть къ парламентаризму и дипломатничанію. Многіе представители кружковъ желаютъ просто играть въ партіи и оппозицію—и забавляться конференціями и конгрессами, нотами и ультиматумами и прочими дипломатическими формами. Всякій международный вопросъ и всякое международное столкновеніе и образъ ихъ обсужденія и разрѣшенія отражается на нашемъ бѣдномъ дѣлѣ. У нѣкоторыхъ дѣятелей все это вызываетъ желаніе подражать. На самомъ дѣлѣ, не будь подобной страсти у московскихъ и имъ подобныхъ дѣятелей, развѣ стали-бы требовать при настоящихъ условіяхъ, когда вездѣ преобладаетъ враждебное настроеніе противъ евреевъ,—собранія или съѣзда? Развѣ въ данную минуту на очереди такіе важные вопросы, или предстоятъ намъ такія крупныя предпріятія, обсужденіе и разрѣшеніе которыхъ нуждаются непремѣнно въ съѣздѣ? Развѣ недоразумѣнія относительно дуализма управленія нельзя было бы устранить другимъ какимъ либо способомъ, т. е. менѣе щекотливымъ и опаснымъ какъ для участниковъ съѣзда, такъ и для самаго дѣла? Я возставалъ и возстаю противъ съѣзда, но нечего дѣлать, нужно сдѣлать уступку и удовлетворить и ребяческимъ капризамъ,—пусть забавляются!

Что касается мѣста для съѣзда, я вполнѣ согласенъ съ Вами, что слѣдуетъ предоставить выборъ самимъ кружкамъ, конечно, съ условіемъ, чтобы онъ палъ на одинъ изъ большихъ городовъ черты осѣдлости, съ крупнымъ еврейскимъ населеніемъ.

— — — — — — — — — — —

Поздравляю Васъ, многоуважаемый докторъ, и всѣхъ Вашихъ сотрудниковъ и единомышленниковъ съ праздникомъ и желаю благополучія и успѣха въ общемъ нашемъ дѣлѣ.

Искренно преданный Вамъ и готовый къ услугамъ

И. Ясиновскій.

*) הנומר 437 — מאת ל"ט וורמסר לד"ר פינסקר — עי' בסוף הספר.

.439

מאת א. רוקח לד"ר פינסקר.

יפו, יום ה' כ"ד ניסן, שנת תרמ"ו.

כבוד האדון היקר והמהולל, אוהב עמו,
אחיו וארצו, כ"ש ד"ר ל. פינסקר נ"י.

כבוד ה' הירש נ"י ראש הועד בקש ממני כי אכתוב לכבודו השתלשלות דבר המשפט ואת כל הנעשה בזה. והנה נדרשתי לבקשתו והנני מודיע לכבודו את כל ונוכחת.

א) כל היודע מצב ממשלת תוגרמה, וביחוד יחוסה אל מחוז פלשת (ובשאר המחוזות אשר מוצאם מהערביים ושפת ערבי מתהלכת בתוכן), יודע כי הקשרים הקושרים את המחוזות האלה אל ממלכת תוגרמה ירופפו תמיד, יען כל בני הערביים חושבים כי הם עמודי ואדני אמונת האיסלאם, הם הם יוצאי ירך נביאם והם אשר אחזו פני כסא הכאליפים, בטרם נכבשו לפני התוגרמים, וכל היודע את טבע בני המקום פה יודע כי אין בתוכם אהבה וחבה יתירה אל התוגרמים, והיטב יחרה להם על אשר תמנה הממשלה פקידים מהתוגרמים ולא מבניהם. ובהיות עתה מטרת הממשלה הרוממה להתקרב

אל עבדיה ובניה, אחרי שבמקום הגבוה החליטו לחזק את עמודי הממשלה ע״י רוממות הלאומות, לכן משתדלת הממשלה להושיב נציבים ופקידים, שוטרים ושופטים בפלשת — כמו בשארי מחוזות הנזכרות—אך מקרב העם היושב בתוכה, היינו מבני הערביים. ולאשר כי בני ארץ הקדם נוחים מטבעם לנהות אחרי האמונה ולהשליך כל יהבם על אלה אשר ישאו עליהם חותם תכנית אהבת הדת, לכן ראתה הממשלה לנכון לבחור את הפקידים והשופטים אך מקרב המשפחות הערביות אשר בפלשת, שמקור יחוסן עולה עד נביאם ואשר מתאמצים הם בכל עת וזמן להרר (?) עוז האמונה.

ב) פה בפלשת בכלל ובירושלים בפרט ישנן שתי משפחות יוצאות ירך הנביא, משפחת „חוסעני״ — אשר יחוסה נודע לכל המושלמנים — ומשפחת „כאַלדיע״. המשפחות האלה — וביחוד המשפחה הראשונה — הנמו ראש וראשון לכל דבר שבקדושה בפלשת, וכל תושבי חמקום יעריצו ויקדישו אותן בתור יראת הכבוד והרוממות. והנה אם כי שתיהן יחד הנן אדוקים בכל הזיות האמונה, ויוצאי ירך שתי המשפחות האלה לא יאהבו את הבלתי מאמינים, הן יהודים והן נוצרים, בכ״ז יש איזה הפרש בין בני שתי המשפחות האלה. בני המשפחה הראשונה כבר הורגלו להכיר ולדעת „כי יש עולם חוץ לד׳ אמות של אמונת האיסלאם, וכי יש עמים וממלכות אשר בכחן להפיל חתת גם על המאמינים, וכי העמים והלאומים האלה יצלחו לאשר להן יד ושם בחכמות ובמדעים שונים, במלאכת חרש וחושב, אשר זה דרכן להרים קרן לאומים היודעים לעות דבר״. ולכן משתדלים בני המשפחה הזאת להראות פנים שוחקות לידיעת שפות שונות וגם לבני אמונות שונות ורוצים לחיות עמהם בשלום ובמישור, ואם לא מפאת אהבתם להרמת קרן לאומם יעשו זאת—יען אין כמעט ישמעאל וערבי אחד אשר ירגיש עבור הכלל ועבור לאומתו — אבל עכ״פ יודעים הם ומכירים כי התקרבותם לרוח בני מערב תועיל הרבה לטובתם ולהנאתם. והממשלה גם היא מצאה עתה לנכון להתקרב עכ״פ מעט אל בני איירופא, ולכן בחרה לעושי דברה בפלשת את בני המשפחה הזאת, בעוד אשר בני משפחת „כאלדיע״ הם קנאים במלוא מובן המלה, ואין להם מושג אחר רק „לחיות בטוב ולאמור מחמד ותורתו״.

ג) ממוצא הדברים אשר כתבתי למעלה יבין כבודו, כי עתה מסורה ההנהגה בכל פלשת ביד בני משפחת „חוסעני״, אשר מצד אחד הם נכבדים בעיני כל בני העם הערבי, מפאת יחוסם הרם וגם מפאת יראתם, וכמו כן נוחים הם ורצויים בעיני בני איירופא. ראשי המשפחה הזאת עתה בירושלים הם שני אחים. האחד מוססא עפפענדי—אשר בנו הנהו עתה חתן הגראַנד וויזיר בקושטא—והשני סאלים עפפענדי. ה׳ מוססא הנהו ראש בית המשפט של דיני מאסר וכלאים (קרי־מינאַל) בירושלים ובסביבותיה, וה׳ סאלים הנהו ראש האזרחים בירושלים ובהסביבות. כל בני המשפחה הזאת יש להם משרות נכבדות בעניני הממשלה. אחד משאריהם הוא „המופתי״ (כלומר הדיין וראש לכל דבר שבקדושה) בירושלים, בן ה׳ סאלים עפפענדי הנהו כעת קיימקאם ביפו, והפחה בירושלים מקרב מאד מאד את בני המשפחה הזאת וביחוד ראשיהם, יען כל עניני המחוז ביחוס מצבם להממשלה ובמצבם האזרחי נחתכין על ידיהם, ואין בכח ואף לא ברצון הפחה להתגרות עמהם.

ד) אבי הר׳ יצחק רוקח נ״י הנהו אהוב בעיני כל בני המשפחה הזאת, אחרי שזה כשלשים שנה שכל דברי מסחריהם נחתכין על יד אבי נ״י, ובידעם אותו לאיש ישר הולך, לכן יקרבוהו תמיד בימין עוזם וגם ממלאים פעמים רבות רצונו בענינים הנוגעים לטובת אחינו בירושלים וסביבותיה. בן ה׳ סאלים עפפענדי, ה׳ מוססא, שהוא עתה הקיימקאם ביפו (איש מלומד שגמר חוק למוד חכמת המשפטים בשבת תחכמוני אשר בעיר הבירה) הנהו אוהב נאמן לי ולאחי ה״ר ברוך שמעון רוקח נ״י, אשר עודנו מכירים זה את זה מילדותנו.

ה) ה׳ הירש ראש הועד נ״י וה׳ אסאוועצקי נ״י בקשו מאתנו כי נשתדל בכל כחנו אצל הקיימקאם לטובת הישוב בכלל (אחרי שבימים האלה גזר הפחה על הבונים בראשון לציון כי יפסקו מלבנות את ביה״כ שם) ולטובת המשפט של יהודיה בפרט. ה׳ הירש נ״י נוכח לראות כי כל אלה המוחזקים לשתדלנים הם אנשי מרמה, ולבם רק אחרי בצעם הולך, ואין בכחם לעשות ולפעול מאומה, וע״כ העמים עלינו את העבודה הקשה הזאת אשר בכל לב ונפש קבלנו עלינו לעשות ולפעול עד מקום שידינו מגעת.

ו) פה ביפו ישנו איש קדוש אחד מהערביים, ושמו „שיך איבראַהים אבו ראַבאַח״ — ממשפחת כאלדיע — אשר שמו נודע ומפורסם בכל מחוז פלשת לאחד הקדושים אשר בארץ. והאיש הזה נכבד מאד בעיני הפחה וגם עשיר גדול הנהו ועושה מסחרים ברבית ע״י סרסורים עם בני הכפר „יהודיה״ ו„בני ברק״ ו„מגדול״ (שכני פתח תקוה). והנה כאשר הנהר ירקון הוא „האדזשע״ הנהו גבול אחד מגבולי פ״ת (ולפי ספרי המקנה אשר ביד המיסדים הראשונים כתוב לאמור, כי גבול הנחלה הישנה מגיע עד חוף האדזשע מבלעדי הרחיים העומדים שם בצד החוף השייכים להממשלה) ושם הי׳ בית טחנה של מים השייכת להממשלה, ויתן אותה הפחה להשיך אבו ראבאח במתנה. הקדוש הזה מהר והסיג תיכף את גבול אחינו היהודים בקחתו מאדמתם הסמוכה

אל בית הרחיים יותר משני מאות דונאם, ואומר כי האדמה הזאת הנה שלו, ובכל יום הוא מוסיף לגזול אדמתנו. בטח יבין כבודו כי השיך הזה מחזיק ביד בני הכפר יהודיה שהסבו פרעות בפתח תקוה: א) אחרי כי כל בני הכפר הזה עומדים עמו בקשר המסחר, ב) שבאם יזכו בני יהודיה במשפט, אז הלא יזכה גם הוא בהגבול אשר גזל ואשר ירצה לגזול עוד, ולכן משתדל הקדוש הזה להניח מכשולים על דרכנו.

ז) ע״פ החוקים החדשים בתוגרמה הנה הקאדי (הרב של הישמעאלים) הוא ראש השופטים בכל עיר ועיר, על־פיו, היינו על פי פקודתו ישארו האסירים—שהובאו לבית המאסר בפקודת הפחה או הקיימקאם—בבית האסורים, או כי יצאו לחפשי. הקאדי מקיים את כל כתבי הפרוטיקולים אשר יכתוב הקטיגור, והוא מחויב באחריותן. ולכן בעת שהובאו בני הכפר יהודיה אל בית האסורים השתדל השיך אבו ראבּאח אצל הקאדי ואצל כותב הפרוטיקולין לקרוא דרור לאסירים רבים, אחרי שחפש למצוא להם זכיות, ולכן השתדלנו לבל יוציא הקאדי לחפשי שום איש, ובאנו בטענה, אחרי אשר המקרה אשר קרה בפ״ת הוא יוצא מן הכלל, כי עוד לא נשמע רצח כזה, אשר יעיזו בני כפר אחד בשאט בנפש לשלול שלל ולבוז בז, ולכן מוכרח לשפוט אותם קשה במשפטים יוצאים מכלל החוקים.

עוד לי דברים רבים להרצות לפני כבודו, אבל הנני מוטרד כעת, ולכן אקצר.

והנני מוקירו ומכבדו כרוב ערכו הרם והנשא

אלעזר רוקח.

440.

מאת ד״ר ש״י בלוך לד״ר פינסקר.

Wien, den 2-ten Mai 1886.

אל כבוד החכם הנודע לתהלה בשערי בית ישראל מו״ה פינסקער שלום!

במקום דלא ידעי ליה לאינש שרי למומר צורבא מרבנן אנא״. — נשען על המאמר התלמודי הלזה אבוא לפני כבוד אדוני, הנודע לי זה כבר לאיש אוהב עמו, במכתבי הנוכחי, ובהיות כי לא אדע, אם יכירני אדוני, לכן ירשני נא כבודו להתודע לפניו.

אנכי חבר הנני לבית יועצי הממשלה ממשלת אוסטריה, אשר נקראתי לבוא שמה מאת אזרחים יהודים במדינת גליציה, אשר בחרו בי להיות להם לפה ולמליץ בבית המחוקקים, והבוחרים האלה רק בעד זאת חפצו קרבתי, כי ידעו אותי לאיש לוחם מלחמת ישרון נגד שונאיו מבית ומחוץ, לאיש אשר בכל מאמצי כחו יתאזר לחזק את בדק הבית בית ישראל, למען יהיה גוי אחד ועם אחד בארצות פזוריהם.—רעיונותי אלה, אשר שמתי לפני קהל עדת ישראל, אשר בחרו בי, יתאימו יחד עם מחשבות כבוד אדוני במחברתו הנפלאה הנקראת בשם „אוי־טאעמאנציפאציאן״.

גם בזאת ראיתי רב טוב צפון לבני ישראל, כי ישימו המזרחה פניהם, למען יחיו שמה על עבודת שדה וכרם כבימי קדם קדמתה, עת ישבו איש תחת גפנו ותחת תאנתו. אמנם בכל זאת לא עשיתי עד עתה בדבר הזה אף מאומה, כי לא באתי עוד עד היום הזה במסורת ברית „חובבי ציון״ ואוהביה, אשר בשם „חברת משה מאנטיפיארי״ נקראו באגודתם, אשר על מטרת ישוב ארץ ישראל נוסדה, ומתהלוכות עניניהם לא ידעתי אף מה.

גם עורך מכתב עתי בשפת גרמניה הנני, אשר בשם „אֶסטעררייכישע וואכענשריפט״ יצא מדי שבת בשבתו ואשר ימצא לו מהלכים במספר רב בין מקהלות עדת ישראל יושבי ארץ אוסטריה, וקול דבריו בהיכלי עשירי עמנו בעלי הכסף ישמע. — ועתה בחפץ לבי ארצה לתת מקום בראש לרעיון לאומיות ישראל בגליוני אֶ. וו., בתקותי להביא תועלת לא מעט להדבר הנעלה הזה, דבר „ישוב ארץ ישראל״, ולמטרה הזאת אקדיש את גליוני וגם אפתח שעריו למאמרים, אשר יבואו אלי בענין ישוב ארץ ישראל, ובזאת יבטח לבו, כי יצליח לגליוני להעיר ולעורר אהבת עם ישראל, יושבי ממלכת אוסטריה, ללאומיותם הנצחית, למען יתמכו גם המה את הרעיון הנשגב הלזה בכספם ויתאחדו עם אחיהם הנרדפים על צווריהם בארצות דחשך והישימון.

לכן זאת אבקש מאת פני אדוני וזאת שאלתי, כי ישלח לי בטיבו מאמרים בדבר לאום ישראל, ואני אתן להם מקום בגליוני, כאשר יאות להם, גם אולי יש לאל ידו להביאני במסורת ברית התעודה הזאת עם מנהלי חברת חובבי ציון, חברת משה מאַנטיפיאָרי ז״ל, ואודנו מקרב לבי—כי לפי ראות עיני נזק גדול יגיע להרעיון הזה וחסרון לא יוכל להמנות, וגם כבודו יחלוף ממנו בעיני המון בני ישראל, בהנתן כל טוב אחרית בית ישראל ותקותו בידי אנשים צעירי לימים, אשר ילכו בראש חובבי ציון ותעלולים ימשלו בם, אשר כבוד מצבם בל עמם, ואין להם שם על פני חוץ.

ואני תקותי חזקה, כי על ידי גליוני יצלח בידי לקנות ולרכוש את לבות אַחַי בני ישראל לדבר ישוב ארץ ישראל ולהקיצם משנתם ותרדמתם החזקה,

למען ידעו ויבינו גם המה, כי יש אחרית ותעודה לבת יהודה, ושבטי ישרון יתאחדו ויתלכדו למטרה אחת ולא יתפרדו נצח.

הכותב וחותם פה ווינה שמואל יוסף הצעיר לבית בלאך ראב"ד דק"ק פלארידסדארף והגליל.

441.

מאת חובבי־ציון במוסקבה לד"ר פינסקר.

Москва, 29 Апрѣля 1886 г.

Многоуважаемый и почтеннѣйшій,

Д-ръ Л. Пинскеръ!

Изъ письма, полученнаго нами отъ г. Лиліенблюма, явствуетъ, что Вы желаете ограничить приглашенія на предстоящій въ Іюнѣ м-цѣ въ Одессѣ съѣздъ 10 лицами.—По всестороннему обсужденію и взвѣшиванію всѣхъ pro и contra, московскій комитетъ пришелъ къ убѣжденію, что такая осторожность не только лишня и безполезна, но прямо противоположна той цѣли, для которой созывается съѣздъ. Съѣздъ имѣетъ именно выработать, во первыхъ, основанія будущей дѣятельности центральнаго и другихъ комитетовъ вообще и способы будущей колонизаціи—въ частности; выяснить характеръ и составъ центральнаго комитета и его отношенія къ обществамъ и кружкамъ "חובבי ציון", —во-вторыхъ; а въ третьихъ, наконецъ, составить подробный уставъ для руководства какъ центральному, такъ и всѣмъ прочимъ комитетамъ. Для выполненія такой важной работы съѣздъ изъ 10 лицъ далеко не компетентенъ, если даже всѣ десять будутъ представлять собою 10 обществъ "חו"צ", что подлежитъ еще сомнѣнію. По нашему мнѣнію, если нельзя и даже ненужно пригласить къ участію въ съѣздѣ всѣ общ. и кружки, число которыхъ доходитъ до ста, то непремѣнно нужно пригласить всѣ болѣе значительныя общ., голосъ и мнѣніе которыхъ не только важны, но даже необходимы для рѣшенія такихъ важныхъ вопросовъ. «Значительность» и «важность» общ., т. е. степень ихъ дѣятельности, обусловливается лишь бо̀льшею или меньшею суммою денегъ, посланныхъ ими въ центральную кассу. Если пригласить къ съѣзду тѣ общ., отъ которыхъ поступило въ Ц. Кассу, отъ катовицкаго съѣзда и по настоящее время, не менѣе 500 р., (не считая денегъ за портреты Монтефіоре), то слѣдуетъ пригласить 22 общ. Если даже будутъ приглашены и тѣ общ., отъ которыхъ поступило въ Ц. Кассу хотя бы менѣе 500 р., но не менѣе 300 руб., то число ихъ увеличится только на два. (См. прилагаемую при семъ вѣдомость) [1]).

Нѣтъ никакого сомнѣнія, что не всѣ приглашаемыя общества пошлютъ своихъ делегатовъ на съѣздъ; по всей вѣроятности, приглашеніемъ воспользуются небольше 15—18 общ. Но непремѣнно нужно предоставлять приглашаемымъ кружкамъ право посылать по 2 делегата; само-собою разумѣется, что этимъ правомъ воспользуется лишь незначительное число кружковъ, такъ что на съѣздѣ соберется, по всей вѣроятности, не болѣе какъ 20—25 человѣкъ.

* * * * * * * * * * * * * * *

Само собою, что нужно пригласить не членовъ Ц. Комитета, выбранныхъ въ Каттовицахъ, а представителей, выбираемыхъ обществами "חובבי ציון", которыя будутъ приглашены къ участію въ съѣздѣ.

Согласно нашему обѣщанію, мы высылаемъ въ Ц. Кассу 800 р., а вмѣстѣ съ тѣмъ разрѣшаемъ присоединить посланные нами условно 800 р. [3]) къ суммамъ Ц. Кассы. Льстимъ себя

---

[1]) הרשימה נמצאת בידינו. מתוכה נראה, שעשרים ושתים האגודות, שהכניסו לא פחות מחמש מאות רוב', נמצאו בערים אלה: אודיסה (6529), מוסקבה (6195), חרקוב (3978), ווארשה (3947), ווילנה (3400), פולטבה (3338), ביאליסטוק (2924), ריגה (2122), פטרבורג (1650), קיוב (1400), מינסק (1372), קובנה (1200), קרמנצוג (1010), רוסטוס-דן (955), ליבוי (800), בריסק דליטא (800), לודז (734), דינאבורג [דווינסק] (650), יילימבטגרד (565), מיר (518) ופינסק (500). שתי האגודות, שהכניסו לא פחות משלש מאות רוב', נמצאו בהערים: ניקולייב (460) וויקטרינוסלב (404).

[2]) רק יום אחד קודם שנכתב המכתב הזה—כה' אייר תרמ"ו = 28 אפריל 1886 — שלח הד"ר פינסקר מכתב-חוזר להאגודות (עי' „דרך לעבור גולים" 47/8), אשר בו הוא אומר: „ההנהגה באה במשעול צר, לקרוא אספה כללית לא תוכל, כי לא תחפוץ עשות דבר אשר יוכל להביא נזק להענין בכללו, ושכרנו יצא בהפסדנו. להחליט כי אין מעשיה דורשים תקונים ואין מקום לאספה ג"כ לא תוכל, כי לא להנהגה לדון בדברים הנוגעים לה ולפעולתה. לכן מציעה ההנהגה לבלי לקרוא אספה משליחי האגודות, אך לקרוא מועצה מחברי הועד אשר לנו. אם חברי הועד (אשר לפני בואם יתיעצו עם חוב"צ אשר בעריהם וסביבותיהן) מוצאים לנכון להביא איזה שנויים בפעולת חוב"צ, הנה ההנהגה מבקשת אותם לבוא לכלל דעה אחת על אדות המקום והזמן שתוכל להיות המועצה הנ"ל, וכל השנויים שיסכימו עליהם ברוב דעות, בין שיהיו שנויים עיקריים ובין שנויים צדדיים, יתקבלו כחוק לחוב"צ".

[3]) בי' אד"ש תרמ"ו שלח ועד האגודה המוסקובית להגזבר הראשי רי"מ מאירסון בווארשה 800 בתנאי, „שלא להוציא את הכסף הזה עד שתאסף אספה מכל האגודות חובבי ציון לבוא אל עמק השוה בשאלות שונות ונכבדות, שדעות האגודות חלוקות בהן"... ולמען דעת אם שאר האגודות שולחות כספיהן להקופה החליטו בני מוסקבה, „שזאת תהיה להם לאות, אם יקבץ בה (בקופה הכללית) סך חמשת אלפים רו"כ — אזי הם נותנים לו (לה' מאירסון) הרשות להוציא את כספם ביחד עם כספי שאר האגודות, אך אם לא יתאסף בהקופה הכללית מחדש סך כזה, אזי אין הרשות ביד הועד המרכזי להוציא

надеждой, что до съѣзда мы будемъ въ состоянiи послать еще нѣсколько сотъ рублей.

От имени комитета: Съ почтенiемъ

В. Высоцкiй

М. Рабиновичъ

М. Пинесъ.

כספם ויהיה מונח עד אספה כללית" (קבוצת מכתבים", מכתב קנ"ו). ועי' לעיל נומר 433 עמ' 761. — הפעם דרש גם ה' וויסוצקי אספה, שעוד לפני שלשה חדשים התנגד לה (עי' לעיל הערה 3 לנומר 395), אם משום שלא ישרה בעיניו בכלל דרך ההנהגה, שפסקה תמיכה זמנית לאכרי פתח-תקוה וגדרה והוציאה על תמיכה זו סכומים הגונים („קביצת מכתבים", מכתב קע"ו ואחרים), או משום שלא ישרה בעיניו עבודת המרכז בוואַרשה (עי' הנומר הסמוך).

442.

מאת י. יאסינובסקי לד"ר פינסקר.

Многоуважаемый Докторъ!

— — — — — — — — — — — —

Г. Высоцкiй, какъ онъ сообщилъ г. Рабиновичу, требуетъ отъ Васъ созванiя комплектнаго съѣзда изъ 50-ти, по крайней мѣрѣ, представителей[1]). Я нахожу это опаснымъ и невозможнымъ. Поэтому просилъ-бы Васъ убѣдить его отказаться отъ подобнаго необдуманнаго требованiя. Если-бы г. Высоцкiй продолжалъ упорствовать въ требованьи своемъ, то, по моему мнѣнiю, слѣдуетъ предоставить какъ созывъ съѣзда и послѣдствiя его, такъ и дальнѣйшую участь колонистовъ, ему и приверженцамъ его, сложивъ съ насъ всякую отвѣтственность. Это было-бы весьма печально, но другого исхода нѣтъ. Насколько мнѣ извѣстно, яблокомъ раздора является здѣшнее отдѣленiе, поэтому я предлагалъ бы упраздненiе этого отдѣленiя, или, по крайней мѣрѣ, его перенесенiе въ Москву или Бѣлостокъ; мѣра эта, кажется, успокоитъ недовольныхъ изъ нашей среды.

Примите, многоуважаемый докторъ, увѣренiе въ совершенномъ уваженiи и искренней преданности.

И. Ясиновскiй.

Варшава 6/18 Мая, 1886 г.

---

[1]) עי' הנומר הקודם, אבל בו נאמר בדרך השערה שאל האספה יבואו רק 25—20 איש.

443.

מאת ר' יצחק־אלחנן ספקטור וראשי חובבי־ציון בקובנה למרכז בוואַרשה *).

י"ג לחודש אייר תרמ"ו, [קובנה].

חכמים ונבונים אוהבי עמם בכל לבבם ונפשם ועוסקים באמונה במצות פקוח נפשות אחינו העניים והאביונים העובדים אדמת הקדש, חברי הועד־משנה לאגודת „חובבי ציון" אשר למזכרת משה עבד ה' בוואַרשא, ה' עליכם חיו והיו ברכה ושלום רוב וכל טוב סלה וחפץ ה' בידכם יצלח! —

אתכבד להודיעכם כי במוצאי ש"ק פ' ויקהל נקהלו לאספה חברי אגדת חוב"צ שבפה ויחליטו לשלוח עתה לקופת הועד המרכזי, על האדרעססע של הרב הישיש וחובב ציון המצוין, ר' יעקב משה מאירס־זאהן יחיה, סך חמש מאות רובל כסף, והמותר הנשאר בקופה, כן אשר יאסף עוד אי"ה בימים הבאים, יושלוח אי"ה בעת אשר ידרש לחפץ עניננו הקדוש. תקותנו חזקה כי ממנו תראינה וכן תעשינה גם יתר האגודות הנכבדות וימהרו לשלוח את הכספים המונחים באוצרותיהן, למען תהי לאל יד ההנהגה לבצע את מעשיה במושבות הישנות שנתכוננו ע"י חו"צ ולכלות את אשר החלה ואז תוכל לשים לב אי"ה לקנית קרקעות חדשות ע"י הנדיב הידוע שליט"א אשר לבו לציון, וכנאמר במכתב החוזר האחרון של ההנהגה. לע"ע נחוץ עוד תשלום תמיכה להעובדים עד אשר יצוה ה' את ברכתו במעשי ידיהם ומעמל בפיהם ישבעו — עד בא עת התבואה ש"ז, ואז מזונותיהם יהיו מסורים בידו של הקב"ה אשר יענה את השמים

---

*) הגליון שלפנינו הוא גליון ליטוגרפי, כי העתיק המרכז בוואַרשה את מכתבו של הרב ספקטור וחבריו ושלחו לכל האגודות. — להמכתב הזה נתוספו: א) „מלואים למכתב הרב הגאון מקאוונא שליט"א כתוב בשם אגודת חובבי־ציון דשם", והמה — „דברי־כבושין" מאת חבר ההנהגה ה' ל. קליוואנסקי כלפי כל האגודות והיחידים, הנוטלים רשות לעצמם לשלוח מדעתם מכתבים־חוזרים להאגודות ולהציע לפניהן הצעות שונות ובזה הם גורמים להאחדות שתסתלק מחובבי־ציון, „דברי־פיוס" לכל חובבי־ציון, שיהיו נזהרים בשמירת האחדות שנוצרה בקאטוביץ, לא יהיו נמהרים לדרוש דוקא בנין קולוניות חדשות עוד בטרם נתבצרו כראוי הישנות ויסמכו על הגדולות שרוטשילד עושה ועתיד לעשות בארץ־ישראל ואשר ממנו ודאי יראו גם יתר העשירים בישראל ויעשו כמוהו, ולבסוף — „דברי־בקשה" לכל האגודות שתשארנה נאמנות להנהגה ותשלחנה לה את הכספים הנמצאים אתן למען תוכל לעבוד את עבודתה במנוחה „עד צאת הרשיון לאור איה"ש". ב) „הערה והארה למכתב הגאון מקאוונא שליט"א והמלואים מראש האגודה דשם", והן—דברי שפ"ר, „הכותב וחותם בשם ראש ההנהגה", ג"כ בשבח האחדות והצורך לבוא לעזרת ההנהגה, שאם לא תעמודנה לה האגודות עכשיו בשעת

והם יענו את הארץ אשר תתן את יבולה להם. אל נא נעמוד על דם אחינו לבלתי תת להם יד לעזרה לחלצם מן המצר ולא יגועו חלילה מעוצר רעה ורעב בטרם בואם אל מטרתם הנשאה! במקום שיש פקוח נפשות אחינו העניים ההם אין חולקין בדעות ובפרטי מעשים. יבטלו נא היחידים את דעתם ורצונם זהו כבודם מפני רצון הרבים, כי אין אנחנו מוצאים כלי מחזיק ברכה לענינינו הקדוש בפרט ולכל דבר קטן וגדול בכלל אלא השלום בלבד, ואם אין שלום אין כלום, והגורמים להתפרדות החבילה עתידים הם ליתן את הדין לפני מי שהשלום שלו וגם לבם יכמו מוסר אכזרי באחרונה על הפרידם בין הדבקים, אבל לא יוכלו הושיע עוד. בתים רבים גדולים וטובים הוכו לרסיסים על סלע המחלוקת, חלילה, כן יורונו מעשים רבים מקדם והמון פעולות שמבראשית וה' יודע מתי נרפא מן המחלה הזאת העצורה בעצמותינו!... יואל ה' אדון השלום, הבוחר בציון בית חיינו ובישראל עמנו, לצוות את הברכה והשלום אתכם באגודתכם, יאחזו צדיקים דרכם וטהורי ידים יוסיפו אומץ לקראת הפעולה הקדושה והמצוה הרבה הלזו אשר אין ערוך לה (הרמב"ן במנה"ם שלו מן הספרדי, הגאון מוהר"י מעמדן בספריו היקרים והגאון בעל „שפת אמת" וע' שו"ע אבהע"ז ס' ע"ה בפ"ת שם בשם הגאון המבי"ט, זכר צדיקים וקדושים לברכה!) ואשר יש בה גם מצות פקוח נפש העובדים המצפים לישועה. ומי יתן והיה עם לבב כל אחינו בני ישראל לשית לבם לחומלה על אחינו עצמנו ובשרנו מחונני עפר ציון ועובדי אדמתה. גם ישתדלו להיטיב את מצב אחינו היקרים היושבים לפני ה' באהלי קודש לתורה ולתעודה ואשר עולמם חשך בעדם עתה מחוסר

דחקה לא תוכל לגמור את אשר החלה לעשות בארץ-ישראל ולא יהיה בידה גם למלא את תפקידה החדש—„לשום למישור כל המעקשים, לשום קץ לסכסוכי הגבולים אשר לראשית מרון סלע המחלוקת בין היהודים והערביים" (מעשה פתח-תקוה; עי' לעיל הנומרים 428, 434), שלוה נחוץ „סך עצום לפי ערכנו 15.000 פר', אבל כמה נחשב הוא לעומת הטובה הרבה שתצא מזה לדבר הישוב", שהרי „אם נעשה כזאת יש בידינו להרחיב את נחלת פ"ת בארבע מאות דעסיאטין, ואחינו היקרים, אשר רק בהרחבת הישוב וקנית קרקע ישימו כל מעינם, יראו עי"ז חפצם יוצא לפעולת ידים בכסף מעט לפי הערך". ושפ"ר מביא מה שכתב באחד ממכתביו „האדון ערלאנ-גער, המאציל מרוחו, רוח יהודי, נאמן לאלקיו ועמו, על נדיבנו ומשובב נתיבות ארצנו", לאמר: „אם למרות כל הרעשים במה"ע לא תוכלנה אגודות חוב"צ לכלות, לכל הפחות, את אשר החלו; אלפי רכבות ישראל לא יעשו אף אחד ממאה ממעשה היחיד — לו יהיה גם הנדיב הידוע — אז גם לשוא עמל הבונה הזה ולחנם ישקע כסף תועפות בבנין האומה. כל רצון וכל חפץ צריך לעשות לו ידים, לא בדבר שפתים כי אם בפועל כפים, ואם אין הכלל כלו לעצמו מי לו?"—

בסוף החוזר מודיע שפ"ר על מיתת דוד גורדון (הרד"ג מת בט"ז באייר תרמ"ו = 9/21 במאי 1886) ואת ההודעה הזאת אנו מדפיסים בשלימותה בדמות כתב מיוחד (עי' הנומר הסמוך).

פרנסה מפני צוק העתים גם בחו"ל ואין להם להשען אלא על אבינו שבשמים ועל עזרת אחינו שבגולה. וככתוב „בקול בת ציון" אשר הוציאו אחינו אלה עתה מן הכוללים שלנו וישלחו בכל גבולי ישראל. גם לב האבן המס ימס מדברי קול הקורא ההוא! — ובזכות מצות פקוח נפשות העניים החלושים ותשושי הכח, בעלי תורה ויי"ש אשר באה"ק ובזכות ההשתדלות הקדושה להגדיל ולהאדיר את הישוב הקדוש ע"י עבודת האדמה ומלאכה בידי הצעירים החפצים ליהנות מיגיע כפם, תחזינה עינינו בהרמת קרן עמנו ממושך וממורט ובשיבתנו אל אדמת קדשנו אשר לוקחנו ממנה זה כאלפים שנה, יהיה ראשיתנו מצער ואחריתנו ישגא מאד, כחפץ ורצון אחיכם המוקירים שמכם ומכירים פעולותיכם הטובות בענינינו הגדול והקדוש, מכבדיכם כרום ערככם, המצפים לישועת ה' ודורש שלומם ומחכה לישועת ה' לכלל אחינו בני ציון היקרים. והנני מברכם בברכת החג הק' הבע"ל ויחוגו את חג המצות הבע"ל בחדוה ובגילה כמשאלות לבבם וידידם באמת

יצחק אלחנן ספעקטער החופ"ק קאוונא.
ליב קליוואנסקי.
איסר בער וואלף.
אליהו אהרן בהרש"ז גארפונקעל.
משה בהר"ב בראמזאהן.
יעקב קארנאווסקי.
"נימין ראבינאוויץ

בהגאון אדמו"ר מו"ה י"א נ"י.
יצחק בן הגאון אדמו"ר ר' חיים נ"י ברלין.

.(* 444

מאת המרכז בווארשה להאגודות.

בשם כבוד ראש ההנהגה אנו מביעים את תוגיון נפש כל חוב"צ בכל מקומות מושבותיהם על מות האחד והמיוחד בין הראשונים לציון אחינו הרב החכם ר' דוד גארדאן נ"ע בעל המגיד. יותר משלשים שנה עבד אחינו זה עבודת הקדש בתור מגיד דבריו ליעקב, הוא ולא אחר היה הראשון אשר לבו הורה והיגה לאחד וליחד לבות בני עם מפוזר ומפורד ע"י מכתב עת מדבר בצדקה רב להושיע את הנפוצים בארבע כנפות הארץ. חמש ועשרים שנה עבד במסירת נפש לטובת הרעיון הנשגב, רעיון שיבת ציון ותחית האומה, אשר לכל בו היו גם חיי רוח המנוח, ובכל העת ההיא

---

*) עי' סוף ההערה לנומר הקודם.

שם לילות בימים וירכוש נפשות רבות לאלפים ולרבבות להדעה הנשגבה, לא לבד במה"ע כי אם עוד יותר ויותר במאות מכתבים אשר הריץ. רעיון הישוב היה קדוש לו בקדושת האומה כולה ולא הסיח דעתו ממנו עד נשימתו האחרונה ועל מזבחו הקריב הונו ואונו, מנוחת לבו וכחות נפשו ובשרו. גם בימי מחלתו לא חדל לעבוד עבודתו הקדושה בקריאת וכתיבת מכתבים. דבריו האחרונים היו: „שאו ברכה לחובבי ציון בארץ הצפון, הנני סוגר את אשמורות עיני, אשר לא זכו לראות את השחר פרוש על הררי ציון, יואל ה' לתת להם און ועצמה ולא תרפינה ידם מעבודתם הקדושה עד אשר ישים ה' את ארץ אבותיו השוממה מבלי בניה לתהלה בארצות תבל". ובחבת ציון יצאה נשמתו בטהרה. אחינו זה לא ראה טובה בימיו ולא הניח יתרו לעולליו, והננו עורכים בזה את דברינו אל כל מקום אשר שם אחינו המנוח מגיע, בכל מקום אשר ישנם חברים מקשיבים לקול המדברים אליהם בצדקה, כי יתאמצו להקים „סוכת דוד הנופלת" איש איש מאשר חננו ה'. בעלי היכולת—בתמיכה את משפחת המנוח היקר אשר נשארה היום באין סומך וסועד ובאין משען ומשענה חומרית, והסופרים המשכילים בעלי לב מתנה והחכמים בעלי הכשר דעת, איש איש על פי מעלות רוחו, יחישו ג"כ לקומם סוכת דוד, לחזק את „המגיד" על עמדו ולא ימחה מישראל המה"ע הראשון והאחד בחו"ל בש"ע, המאיר נתיב על דרכי עמנו ויסול מסלה לרעיון הישוב בין כל פנות העם ובכל תפוצות ישראל.

כותב וחותם בשם ראש ההנהגה

שפ"ר.

,445

פרוטוקול של ישיבת הועד הפועל בא״י ישראל*

אספה י"ז בראשון לציון ביום ה' כ"ב אייר תרמ"ו. תחת הנהגת הראש—לפי שעה—סי' יהושע אסאוועצקי נ"י.

הנאספים היו האדונים, ה' י. אסאוועצקי, ראש הועד. הר' דוד גוטמאן, הר' אברהם זלמן איכי-לעוו, הר' זרח בארנעט, הר' יהושע שטאמפפער—החברים מפ"ת—ה' י. בעלקינד, י. פראנק מגדרה, המזכיר ה' ל. רוקח.

— — — — — — — — — — — —

חברי הועד חקרו ודרשו במעמד ומצב פ"ת עתה ובדבר התמיכה ללחם לימים יבאו ובמה נוכל לעזור להקולוניסתים באופן כי התמיכה על לחם תפסק לשנה הבאה אחרי הקציר החדש.

ה' רוקח הציע כי טוב ונחוץ לחכור מאת הממשלה את מכס המעשר—העומד להחכר—וה' רוקח הסביר הצעתו זאת. א') הן אם יחכור מי שאינו בן ברית את המעשר הזה, אזי יקשה הדבר על אחינו הקולוניסתים. ב') אם הועד הפועל יחכור את המעשר אזי יעלה בידו לעשות רשימה נכונה מסכום התבואות שעלו לכל קולוניסת, ויעלה איפא עי"ז ביד הועד לדעת על נכון מעמד ומצב כל קולוניסת. וה' רוקח הבטיח כי ישתדל אצל הקיימקאם כי יחכיר את המעשר מפ"ת במחיר יותר זול.

חברי הועד הסכימו להצעה הזאת, וראש הועד נ"י הוסיף כעין סניף לזה, היינו אחרי שעי"ז יתברר על נכון סכום התבואות, תבואות חורף וקיץ, אז יובא לבית האוצר של הועד הפועל א') המעשר המגיע כפי החוק. ב') ינוכה מכל קולוניסת מדות הזריעה הדרוש לו לשנה הבאה, ואת אשר ישאר יובא בחשבון שויו, ומזה נדע כמה שוה תבואותיו, ונראה כמה קבל תמיכה בשנה הזאת ומה שיש לו עתה על השנה הבאה, ועל חו"צ יהי' איפא להחיש להם ישע באשר ימלאו את החסרון אם יחסר לאחד מכפי התמיכה שקבל בשנה הזאת. עפ"י הסכם הועד נסכם כי הדבר הזה יהי' בסוד ולא יודע מזה להקו-לוניסתים מאומה.

בכלל מאמינים חברי הועד כלם, כי תמיכת הלחם תפול אחרי הקציר החדש.

— — — — — — — — — — — —

אחרי שישנם חולים מהמושבה פ"ת, הנאלצים לבא ליפו ולהתרפאות פה ע"י שנוי האויר ואין להם על סממני מרפא, הסכים הועד שכל חולה אשר יהי' לו פתקא מכבוד הד"ר שטיין נ"י, כי הוא צוה עליו לשבת ביפו, וכן אם יכתוב כבוד הד"ר נ"י תחת פתק-המרפא (רעצעפט) כי הוא מצוה על החולה לשבת פה, אזי ישלם הועד בעד התרופה בבית המרקחת פה.

— — — — — — — — — — — —

לפי בקשת אלה מהקולוניסתים מפ"ת שאינם מקבלים תמיכה, אשר אספו ביניהם 110 פר' על עשית דוד לחמם המקוה בשביל נשים, ודרוש לזה עוד 30 פר', החליט הועד לתת מכספו הסך הנז'.

הועד החליט לקנות חמשה ועשרים קלשונים (גאבלען) עבור פ"ת, כל קלשון א $1\frac{1}{2}$ פר'. כן החליט לקנות עבור פ"ת 15 גראבלעם א $1\frac{1}{2}$ פר.

בקשות יחידים.

הר' ש— כ— — בא ובקש לקנות לו סוס, אחרי שמת אצלו אחד משני סוסיו. ראש הועד הציע לתת לו 8 ליפ' על סוס, אבל בתנאי כ

---

*) גם הפרוטוקולים והמכתבים העבריים של אותם הימים, שה' אוסובצקי עמד בראש הועד-הפועל, כתובים בכתב-ידו של ה' רוקח.

המעות ינתן לו אחרי עבור איזה ימים בח' סיון, כי אז אולי יבא מעות מאדעססא.

הועד הסכים אחרי שיש בפ"ת 13 עגלות (השייכים לבעלי הבתים שקבלו תמיכה מחו"צ) וחמשה עשר קולוניסתים שאין להם רק שורים, לכן החליט, כי כל מי שיש לו עגלה מחויב להוביל ג"כ תבואות אלה שאין להם סוסים ועגלות במחיר שלשה גרוש לכל דונם.

הועד הסכים לתת עזר לאלה שאין להם סוסים עשרים פר' לכל אחד על הובאת תבואתו הביתה.

מן המאה מגלים שבאו מאדעססא הסכים הועד לתת לפ"ת 70, ששה ועשרים לגדרה וארבעה קנה ה' י — פ — — אבל לאשר באו בלא ידות, הסכים הועד לעשות להם ידות, כל יד א $1\frac{1}{2}$ פר'.

— — — — — — — — — — — —

הוע"ד הסכים להגיש תודה לכבוד האחים רוקח עבור השתדלותם העזה והכבדה לטובת עניני הישוב בכלל, ודבר המשפט בפרט.

הדרוש עבור גדרה: עשרים קלשונים א $1\frac{1}{2}$ פר'= 30 פר', 15 ידות להמגלים א $1\frac{1}{2}$ פר', 15 גראבלעס א $1\frac{1}{2}$ פר', לשלם 15 עבור התרופה למחלת סוס ה' ח — —.

ח' ה — — מבקש רשיון, כי ירשה לו הועד לנסוע לרוסיא לקחת את כלתו אשר ארשה לו עוד טרם נסע לא"י. הועד הרשה לו.

ובכן תמה האספה.

O. Ossowetzky.

(ועוד חמש חתימות).

446.

מאת רש"י פין לל. קליוואנסקי.

כ"ב אייר תרמ"ו.

כבוד ידידי החכם המופלג השלם הנכבד והיקר מוהר"ר ליב קלעוואנסקי נ"י שלום וישע רב!

הצעת עצתו בדבר מקום האספה[1] ישרה בעיני מאד אף כי יש גם לטעון כנגדה, כי במקומות מעיני הרפואה הבאים להתרפאות או לטייל אינם טרודים בעסקיהם ופנוים לכל שיח ושיג עד אשר יקשה לשום סתר פנים אל האספה, אפס אחרי אשר בכל הצעה והצעה יש פנים לכאן ולכאן דעתי נוטה להצעתו וכתבתי מזה לידידנו הגאון אב"ד דק"ק ביאלאסטאק ולידידנו הנכבד החכם השלם ד"ר פינסקער לשמוע מה בפיהם.

[1]) ה' קליוואנסקי הציע, שהאספה תהיה בדרוזגניקי.

בלי ספק קבל גם מעלתו את הצירקוליאר מוואר־שויא ומכתב מידידנו הגאון אב"ד דק"ק ביאלאסטאק שנחוץ הדבר מאוד להוציא הוצאה חדשה אשר לא שערנוה לפנים להצבת הגבולים בפ"ת, אנחנו מצדנו חשנו ולא התמהמהנו למלא אחרי הצעת הגאב"ד מביא־לאסטאק וכבר שלחנו שלש מאות רו"כ ועוד נוסיף לשלוח עד כך חמש מאות רו"כ לצורך ההוצאה ההיא, אי לזאת מצאתי את לבבי להעיר את מ"כ ולבקש נתיבות להטות את לבב חבריו לשלוח את הכסף הנשאר בידיהם בתורת הלואה לצורך ההוצאה הנ"ל, ועכ"פ להעיר את המתנדבים להביא איש איש את נדבתו כפי מסת ידו אחד המרבה ואחד הממעיט, כי ההוצאה על הצבת הגבולים חשובה בקניה חדשה, קניה טובה בזול גדול, כי מלבד שעל ידי זה נמציא תקוה טובה לפ"ת לעמוד על כנה ועל תלה בהשקט ובטח הנה נקנה קנין קרקע של ארבע מאות דעסיאטין בסך 15 אלפים פר'. היש קניה טובה מזו?

ומובטחני כי דבריו על לב חבריו הנכבדים לא ישובו ריקם.

ידידו מוקירו ואוהבו

שמואל יוסף.

---

448 *).

מאת י. אוסובצקי לד"ר פינסקר.

יפו, יום ג' כ"ז אייר, תרמ"ו.

כבוד האדון הנעלה ורב פעלים, אוהב עמו וחובב ציון, כ"ש ד"ר ל. פינסקר נ"י.

מכתבו קבלתי, ברך לקחתי מכבודו ומאחינו חו"צ וברך אשיבם, כי יתן ה' מנועמו עלינו ויכונן מעשה ידינו לטובת עמנו וערי אלהינו.

עתה הנני להודיע לכבודו את מעמד ומצב הענינים אשר נסתבכנו בהם בהימים האחרונים.

א) בהיות שמי הדיפלאמאטיה מכוסים בעבים ושאלת הקדם רובצת לפתחי סלע המחלוקת, ואשר עי"ז נאלצה תוגרמה לזיין את עצמה ולעמוד על נפשה הכן ליום קרב ומלחמה, ההזדיינות הזאת תאכל את כל מוצאי הכנסות הממשלה והממשלה הרוממה נאלצה להוציא כתב־פקודה לכל נציבי המחוזות, כי יחגרו שארית כחם לאסוף את כל החובות של המסים המגיעים להממשלה מימים ימימה. ומזה יבין כבודו, כי עי"ז עלה על שולחן סדר היום שאלת שלום „הווערקא" מפ"ת—אשר חשבנו כי עוד יעלה בידינו להאריך מעט הזמן הזה—והנציב מיפו[1]

*) הנומר 447 — מאת מ. ארלנגר לד"ר פינסקר — עי' בסוף הספר.

[1]) הקיימאקם.

דבר שלח להודיע לכל יושבי פ"ת, כי עד עשרה ימים ישלמו את הווערקא המגיע מהם, ואם לא אזי יאלץ לשלוח אנשי חיל לשם לגבות את המס. כבודו יבין עד כמה הרעישה הידיעה הזאת את מורשי לבבי, בעת הזאת אשר נאחזנו בסבך הוצאות שונות לרגלי המשפט ובעת אשר כלתה פרוטה מן הכיס, ואיככה נוכל עתה לשלם סכום כזה, אשר לפי שנודעתי מאת פקיד המסים עולה החוב בערך לסך 21900 גרוש „סך"[2] (היינו סכום 4830 fr.). אולם לפי הנראה נבראה התרופה קודם להמכה, כי בימים האלה יצא ג"כ כתב פקודה מאת השלטון יר"ה, כי כל אלה שחייבים ווערקא יכולים לשלם בנייר (אשר יצא מחדש) ומחיר הנייר הנהו בזול גדול, כל מאה פיאסטער יכולים לקנות בעד סך עשרים פיאסטער. אבל עוד בטרם נדע על נכון אם תקבל הממשלה את כל החובות המגיעים לה בנייר, או כי רק חלק אחד תקבל בנייר והשאר בכסף ובזהב. והנה אם הממשלה תקבל בנייר את כל החובות המגיעים לה, אזי יפחתו החובות ויעמדו רק על חומש, סכום מצער מאד. לכן גמרתי בדעתי, אשר אחרי כי אודע על נכון כי הממשלה מקבלת את כל החובות בתשלומי נייר, אז אתן לפי שעה מכיסי הכסף הדרוש לזה, קרוב לסך תשעה מאות פר', ולקנות הנייר הזה ולשלם להממשלה עד יום המועד שקבעה, למען לא נבוש ולא נכלם בפני הפלאחים שכנינו בראותם, כי הממשלה מעמדת אנשי חיל לגבות את המסים, וכדי בזיון!... בין כה וכה על כבודו להשתדל לשלוח כסף תומ"י ע"י ד"ר[3]), כי מה נעשה אם ח"ו לא תקבל הממשלה נייר כי אם בעד חומש או רבע (והשאר במעות מזומן) ועלינו יהי' החוב לשלם עד ארבעה אלפים פר', והממשלה הלא תמכור— אם לא נשלם — את כל אשר תמצא אצל אחינו הקולוניסתים, עד כי ישולם לה החוב הזה, כאשר תעשה עתה עם בני אמונתה[4]).

— — — — — — — — — — — — — —

ב) דבר „המשפט". הנה בטרם אגיד ואכתוב לכבודו מצבו עתה הנני מוצא לנכון להקדים הקדמה קטנה, והיא, כי אחרי אשר נתברר לנו עתה על נכון,-הנה לא נחסר לאחינו בפ"ת מאומה. הפלאחים שהתנפלו עליהם לא עטו אל השלל, יען לא זאת היתה מגמתם, כי אם בחפצם לקחת בחזקה את חמוריהם אשר לקחום היהודים מהם, וכאשר לא מצאו החמורים, יען אחינו הובילו אותם ליפו למקום המשפט, ובחומם שברו איזו חלונות ועקרו איזו אילנות אשר נטעו מחדש, ובס"ה עולה ההיזק האמתי— מלבד ההוצאות אשר הוצאנו עד היום על דבר המשפט הזה—לסך 500 fr. אבל כל חברי הועד ובראשם כבוד ה' הירש נ"י (עוד בהיותו פה) כולנו כאחד הסכמנו יחד, להביא את דבר המשפט הזה עד הגבול שגבלו בני שפארטא, „עד מקום שיד הכח מגיע", למען ישמעו הפלאחים ויראו ולא יזידון עוד.

— — — — — — — — — — — — — —

שלשום ישבנו, אני יחד עם האחים היקרים רוקח נ"י, אצל נציב העיר כשלש שעות ויחד דברנו מכל עניני הישוב בכלל, ואח"כ מדבר המשפט בפרט. והנני לתת פה לפני כבודו תוכן הדברים, למען ידע מזה את כל ונוכחת. הנציב אמר לנו: „הן ידעתם אותי כי אדבר עמכם בלא לב ולב, ולא אמנע להגיד לכם את כל אשר עם לבבי — — — — — — — לפי המשפט מגיע להפלא-חים אשר הסבו הפרעות כי ישפטו במשפט קרי-מינאל, ולא בבית-המועצה אשר לדיני תביעות של ממון, אבל מה אעשה וכבוד הפחה נ"י כתב לי בפירוש, כי אין דעתו נוחה אשר כי המשפט יגיע עד מרום קצו, יען אז על פי החוק מוכרח גזר הדין להאשר בדמשק ואח"כ בקושטא, ולא לכבוד יהי' לו הדבר אם יודע בקושטא, כי תחת הנהגתו נקרו כדברים האלה. הידעתם, ידידי—הוסיף הנציב לאמר—כי ממשלתנו הרוממה לא תסבול דברים כאלה, והשרים הרמים בקושטא ירעמו רעם על פורעי הפרעות. ולכן יש את רצון הפחה להעמיד המשפט הזה אך במצב עניני ממונות, ואז יגמר המשפט פה ובירושלים, אם כי כבר קדם הפחה להזהיר באלפי הזהרות והתראות נמרצות את זקני הכפר יהודי' שוטריו ושופטיו כי חלילה להם להרים יד ביהודים, כי אז אחריתם תהי' להכרית". — — — — — — — אנחנו אמרנו לו, „כי אין ברצוננו להביא אסון איום על הפלאחים. כל מטרת השתדלותנו בדבר הזה הוא: א) לצאת בכבוד מאתו. ב) להראות לאחינו בר[וסיה], אשר כבר נכוו בחמים, לראבון לבבינו, והם התומכים בידינו. ולכן מפחדים אנחנו, אם לא יענשו הפלאחים קשה, אזי יאמינו אחינו כי ח"ו יד הממשלה תכון עם עושי הפרעות, ואז ינערו חצנם

---

[2]) כלומר: לפי מחיר המטבעות הקבוע מאת גנזכי הממלכה, כי בערי המדינה עצמן שונה הוא מחיר המטבעות. הנה כן, למשל, פרנק אחד מחירו: 4,20 גרוש „סך", 5,30 גרוש ירושלים, 6,20 גרוש יפו וכו'.

[3]) ראשי תיבות: „דלוג-רב" (טלגרף).

4) אחר-כך — עפ"י מכתבו של ה' אוסובצקי מן ז' סיון תרמ"ו—הוברר שצריך לשלם לא 21.900 כי אם 39.029 גרוש סך, וגם אחרי נכיון ההבדל שבין מחיר ניירות לזהב הוצרכה המושבה לשלם 4789 פר'. ואולם החוב הזה נפרע מקופת הבארון רוטשילד, כי קופת חובבי-ציון היתה ריקה לגמרי בימים ההם, וההנהגה שלחה מכתב-תודה להבארון בשביל מעשהו זה. עי' „דרך לעבור גולים" 66 („יולי").

מהושיע את דבר הישוב, אשר רובו וניפו מרחף בסכנה לפי מחשבתם, ומה יהי' אחרית העניים שהתישבו פה? הלא יתמו לגוע ברעב ח"ו". — — — — — — —

עתה הנני מוציא א"ע מחויב להגיד לכבודו, כי זאת העצה היעוצה, לכרות ברית שלום עם הפלאחים. זאת נדע ב ר ו ר, כי אין לנו לפחוד מפחד מקרים כאלה לימים יבואו. כולנו יודעים כי גם המקרה הזה לא נבע ממקור איזה שנאה דתית או קנאה לאומית, כי אם תוצאות דברי ריבות על דבר סכסוכים, אשר כמוהן יקרו גם בין אנשים פרטים וגם בין אחים, ואשר גם ביניהם יקרה לרוב כי יקראו לריב ויכו זה את זה. כל בני ארה"ק יכולים להעיד כי המקרה הזה לא הניח אף רושם כל שהוא בלב אחינו היהודים, ואף לא העיר קורטוב של התקוממות בלב שאר הפלאחים, וא"כ אין לנו לפחוד מפחד ימים יבואו. שנית, הנה כבר הוטבע טבע בבני ארץ הקדם, כי גם על דברי דם, אם יהרוג איש את אחיו, אז ישלימו אח"כ ביניהם, אחרי שישלמו את מחיר הנהרג, כפי אשר יתפשרו שתי המשפחות ביניהם, ושלום אמת יהי' אח"כ ביניהם. וא"כ איפא לא יעשה השלום—אשר נשלים עם הפלאחים—שום רושם רע בלבבם כי יאמינו כי מאפס כח לענשם קשה לכן קבלנו את השלום, ודי להם להפלאחים אם ישלמו כל ההיזקות וכל ההוצאות אשר בטח יעלה עליהם עד סך 6000 פראנק, וזה יקר בעיניהם מאשר ישולחו עשרה מהם לארץ גזרה ביד פשעם.— ואני ברצוני אח"כ, כשנשלים עמהם,—בטח על אופן אשר כתבתי למעלה, כי הפלאחים יבקשו סליחתנו— אזי נקח סך שלשת אלפים פר' ונביאם נדבה לאוצר הממשלה לצרכי החיל, למען לא יאמרו „כי היהודים העלילו עלילה ובקשו לקחת ממון". זה הוא חות דעתי. והי' אם ימצא כבודו את דברי נכוחים וישרים, אזי ימהר להודיעני בדפעשע המלה „שלום" [4]!

והנני בזה מוקירו המכבדו כרוב ערכו הרם והנשא

O. Ossovetzky.

4) יום אחד לאחר כתיבת המכתב שלפנינו נועצו (בעקרון) שלשה מחברי הועד-הפועל בדבר תנאי השלום ובאו לידי החלטה זו:

א) ראשית כל הסכמנו כולנו בעיקר הדבר לעשות שלום עם הפלאחים על פי התנאים אשר נבאר פה.

ב) כי יקבלו הפלאחים עליהם לברור בוררים מצדם, ואנחנו נברור לנו בוררים אשר יפשרו את דבר שאלת הגבולים.

ג) לדרוש מהם תשלומי ההיזקות וההוצאות עד סך עשרת אלפים פר' ולא להפחית הסכום מסך 5000 פר'.

ד) כי יתנו עליהם סענעדעס (שטרות), אשר אינם רשאים לרעות בהמתם על אדמת אמלעביש, וכי לא יבואו לחרוש על האדמה הנז' בטרם יהי' להם ע"ז רשיון מהמוכתאר (ראש) של היהודים שם.

* * * * * * * * * * * * * * * *

O. Ossovetzky, Stampfer יהושע, אלעזר רוקח.

ממכתבו של ה' אוסובצקי לפינסקר—מן ד' תמוז תרמ"ו— נראה, שפינסקר הסכים לשלום. ואולם תנאי השלום האמורים באן לא נתקיימו. עי' להלן נומר 453 עמ' 789.

451*).

מאת י. אוסובצקי לד"ר פינסקר.

Richon-le-Sion le 20 juin 1886.

Monsieur le Docteur,

Je possède votre honorée du 11 courant et je m'empresse de vous répondre. Je vous prie de croire que je ne manquerai pas de faire auprès de M. Scheid la commission dont vous m'avez chargé.

Le voyage de M. Scheid en Palestine a été non seulement utile aux colonies qu'il a visitées mais à la colonisation en général[1]). Le pacha de Jérusalem qui s'opposais systématiqument au développement de notre Sainte oeuvre, qui nous créait des difficultés à chaque instance, qui était inébranlable dans ses principes, dans ses actions hostiles, a été gagné par lui et maintenant nous comptons un de moins dans les rangs de nos ennemis. Il a complètement changé d'attitude et s'il n'est pas encore tout à fait pour nous, il ne sera plus du moins contre nous, et c'est tout qu'il nous faut, * * * * * * * * Ainsi le plus gros est fait, nous pourrons maintenant nous étendre, nous développer sans rencontrer partout des entraves et des difficultés sans nombre. Je viens de présenter au Gouverneur de Jaffa une pétition demandant l'envoi d'une commission pour étudier la question de la délimitation de Petah-Tiqwah. Dis que cette question sera régée, je commencerai à faire les démarches nécessaires pour le terrain en procès.

— — — — — — — — — — —

L'avenir de Petah-Tiqwah ne sera assuré que lorsque toutes ces questions seront réglées, ce n'est qu'alors que cette colonie pourrait se développer progressivement et arriver à un certain degré d'indépendance. Mais je ne crois pas qu'elle puisse déjà exister sans aucun secours de dehors. Les Allemands de la colonie Sarona ont été secourus par leurs corelionnaires pendant quelques années et notez bien que c'étaient de véritables agriculteurs, agriculteurs dans toute l'acception du mot et comment peut on demander que la colonie de Petah-Tiqwah après une année d'existence, je dis une année, car l'on peut dire que cette colonie n'existe que depuis un an, après un laps de temps si court, puisse déjà se suffire à elle-même. A mon avis il foudrait encore accorder aux colons de cette colonie de toutes petites subventions pendant l'année prochaine. Les abandonner à eux-mêmes déjà ce sérait trop tót et je pense que cette me-

*) הנומרים: 449—מאת מ. ארלנגר לד"ר. פינסקר—וגם 450—מאת הד"ר ש. ברנפלד לד"ר פינסקר—עי' בסוף הספר.

1) עי' 449 בסוף הספר.

sure compromettrait considérablement l'avenir de la colonie en question.

Il en est de même pour Katra. Il n'est pas possible que ces pauvres jeunes gens puissent complètement se suffire à eux-mêmes et nourrir leurs chevaux avec le produit de leurs récoltes. Il ne faut pas oublier que leur terrain n'était pas travaillé depuis des années et si même il l'était dans quelques endroits c'est avec la charrure arabe qui èst du système antédiluvien et qui ne sert qu'appauvrir le sol. Pour améliorer ce sol appauvrir, il faut du temps, deux, trois ans au moins. A mon avis il faudrait également accorder à ces pauvres colons de Kattra de petites subventions encore une année du moins et non pas les abondonner déja à eux-mêmes.

J'ai été heureux e'apprendre que vous êtes parvenus à faire quelque chose pour les malheureux colons de Iéssud-Hamaalo. M. Scheid a visité cette colonie et en est parti satisfait. Il dit que leur terrain est bien propice à la grande culture et que si on les mettait à même de le cultiver, ils arriveraient facilement à subvenir à leurs besoins. Il leur a acheté des vaches et leur a donné de petits secours.

Veuillez, Monsieur le Docteur, agréer l'assurance de mes meilleurs sentiments

O. Ossovetzky.

.452

מאת אכרי יסוד המעלה לד"ר פינסקר.

ב"ה. יום ה' 17=טין סיון תרו"ם,
פה צפת תובב"א.

אל כבוד אדונינו המיצר בצרותינו וכל חפצו ורצונו להקימנו משפל מצבנו, ה"ה אדונינו העומד בראש חובבי ציון לבנות הריסות ארצנו ולאומנו, כבוד הד"ר פינסקער נ"י, מאת חברת בני יסוד המעלה
שלום!

נכבדנו לקבל ביום ב' שבוע זו יקרתו הנעימה, וכי עלה זכרוננו לפני כבודו לטובה ופקדנו בתשורת ששה מאה מארק עבורנו ליד ה' ווארמעסאר. בכל חפץ לבבנו נקריב את תודתנו לפני מזבח אהבת ארצנו הבוער בלבו שלהבת יה! וכעת נבוא לשמח את לב אדוננו כי ת"ל יום בשורה הוא כי חפץ ד' הצליח וכי היסוד בקרוב יפרח כחבצלת ויעלה מעלה מעלה! תדעו כי הנדיב הנודע פקד את מושבתינו בדבר ישועה ורחמים וצוה את צירו הנאמן רוח אליהו שייד כי יבקר את יסוד המעלה ואת תושביה ואם ימצאו חן בעיניו אזי יחלצם ממיצר ויבנה אותם, וביום הששי ועשרים בחודש זיו האיר אור פני המלאך המושיע אצלינו וד' נתן חן ארצנו בעיניו והתפלא מאוד על יופי הדר ארצנו המבורכה ומאושרה ועל ה„מי מרום" הטהורים ככסף והזכים כבדולח, ועל שפל מצבנו אשר נפלנו עד לעפר ואנחנו מתאבקים זה שלש שנים נגד כל התלאות אשר עבר על ראשינו ואין כח בנו עוד לקום על רגלינו כי כל אשר לנו העבטנו, והושיט לנו יד עזרה ונתן לנו 63 לירע צרפתית על בהמות, וגם שלם עבורנו את כל החובות ליושב צפת העולים מאה ותשעה וחמשים וחצי לירע צרפתית, ונודה לד' על חסדו אשר פרק מעל צוארנו העול ברזל הזה, ואמר לנו כי כתב לאדונו מאת כל אשר ראה בעיניו וכי מושבתינו גם כעת היא טוב יותר מכל הקאלאנים שיש עד היום בארצנו, וכאשר נבנה אותה תהי' בעזר השם לתהלה ולשם ולתפארת לכל בית ישראל, ואי"ה בעוד חודש ימים תבוא תשובה מהנדיב לבנות אותה בכל [1]. כן הבטיח לנו שייד, וכאשר שאלנו ממנו על מחי' כי בר"ח ניסן נתן לנו ווארמעסאר 517 פראנק על פרנסה ואחר פסח החיינו את נפשותינו מפרי הגן אשר הובלנו לצפת וכעת נגמר, אמר לנו הלא יש עוד כסף אצל ווארמעסאר וישלח לכם על פרנסה, הגם כי עוד לא שלח אבל בודאי ישלח. וכעת נבקש את הוד כבודו כי ישלח עבורנו מכתב תודה להבאראן הנדיב הנודע על טוב חסדו אשר גמל עמנו וממש הפיח רוח חיים בעצמותינו היבשות, ולא יעזוב חסדו עמנו ויבנה אותנו בקרוב ביסוד המעלה ויהי' שמו וזכרו מבורך לעולמי עד; וכאשר יקימנו נחי' בכל טוב כי בארץ טובה ומבורכה נפל גורלנו וכאשר ימלא את כל האמצעים הדרושים לנו נשבע מעמל כפנו ונהי' מאושרים בארץ, כחפץ אדוננו וכחפץ כל חובבי ארצנו וכרצון בית יסוד המעלה.

(שתי חתימות).

1) עי' נומר 459 בסוף הספר.

.453

מאת י. אוסובצקי לד"ר פינסקר.

יפו, כ"א לחודש סיון תרמ"ו.

כבוד האדון הנכבד רב פעלים, אוהב עמו וארצו ד"ר ל. פינסקר נ"י.

— — — — — — — — — — — —

הנני להודיע לכבודו, כי הפחה שנה דעותיו בנוגע לענין הישוב בכלל, ועמל ה' שייד לא שב

ריקם ב״ה 1). מהלך התפתחות ההשתדלות לטובת הישוב בכלל אמץ את לבב ה׳ שייד נ״י לסלוח בטובו להפלאחים בני יהידיה על הפרעות אשר הסבו כפ״ת. ה׳ שייד בהיותו בשבוע העבר בירושלים (וגם אני נלויתי אליו) ערך מכתב אל הפחה. במכתב הנז׳ אמר: א) אחרי שאחינו היהודים בטוחים באהבת הפ׳ לכל החוסים בצל הממשלה הרוממה ואשר עיניו לטוב על כל תושבי מחוזו לבלי יאונה רעה לאיש, לכן לא יאבו היהודים לנקום נקמתם ע״י חרב הדין אשר יקוב את ההר, ובטובם יסלחו להפלאחים אשר עשו עמם רעה. אבל למען ידעו הפלאחים, כי רק החסד מצד אחינו היהודים הוא אשר נתן בלבם לסליח להם על פשעם, לכן יבקש ה׳ שייד מכבוד הפ׳ כי יואיל לתת צו על כל הפלאחים תושבי יהודה (?) כי יבואו כלם למקטנם ועד גדולם אל מושבת פ״ת ויבקשו סליחה במקהלות מאת היהודים אשר סבלו מהם יסורים. ב) אחרי שדבר המהומה בפ״ת נבעה ע״י הסכסוכים של הגבולים, וכל עוד שלא יוסר המכשול הזה, היינו כל עוד שלא יתבררו הגבולים על נכון, יש לפחוד פן תקום ח״ו פעמים צרה, לכן יבקש מכבוד הפ׳ כי ישלח מערכה (קאמיסיאן) לפ״ת, אשר יתחקו על דבר הגבולים ויראו את מי הצדק, כי אחינו היהודים אינם מבקשים רק את אשר להם כפי ספרי המקנה אשר בידם, ואת אשר תמצא המערכה אחרי הבקור כדת וכמשפט כן יהי׳. הפ׳ הואיל להבטיח את שני הדברים אשר בקש ה׳ שייד, וצוה לפנות בענין הזה אל הנציב ביפו, אשר בהיותו הנציב על המקום העומד תחת השגחתו, לכן עליו לעשות את אשר הננו דורשים בזה.

— — — — — — — — — — —

הצירקולאר של כבודו במכתבו הנכתב על שמי ועל שם חברי הועד קראתי, ובקרוב בעת האספה אקראהו באזני חברי הועד, ונודיע מזה להקולו־ניסטים למען ידעו כי עליהם לחיות מעמל כפיהם. אבל על חובבי ציון להשתדל בכל כחם לעשות התקונים הנחוצים בפ״ת ולהקים הבתים בגדרה, כפי אשר הודענו כבר לכבודו בהראפפארט שלנו, כי מה יעשו אלה הקולוניסטים אשר עוד אין להם לא בית ולא רפת וכו׳. הגם הם ישבעו לחם מעבודתם?

אבטח בכבודו כי יעשה את כל אשר בכחו להרים קרן המושבות.

ובזה הנני ידידו מוקירו ומכבדו כערכו הרב והרם

O. Ossowetzky.

1) עי׳ לעיל נומר 451.

454.

מאת ל. לבנדה לד״ר פינסקר.

Вильно, 16-го Іюня 1886 г.

Многоуважаемый

Левъ Семеновичъ.

Дѣло о съѣздѣ потому идетъ такъ туго, на него потому такъ слабо откликаются, что многіе убѣждены въ его несвоевременности и безполезности. О чемъ въ самомъ дѣлѣ теперь разсуждать, какіе вопросы разрѣшать, какія постановленія дѣлать въ наше переходное время? Всѣ ожидаютъ результатъ ходатайства о разрѣшеніи и ни о чемъ больше не хотятъ и думать. Задача-же нашего «Общества» въ настоящую минуту очень проста и немногосложна: стараться о поддержкѣ тѣхъ колоній, которыя находятся подъ нашимъ попеченіемъ. Это можетъ быть достигнуто, если въ общую кассу будутъ правильно поступать кружковые взносы. Взносы-же поступали-бы несомнѣнно правильно, если-бы у насъ была правильная администрація, правильная отчетность. Сколько разъ я говорилъ, объяснялъ, какъ необходимо, что-бы варшавское бюро каждый мѣсяцъ разсылало въ кружки вѣдомости о поступленіи и оборотахъ суммъ и напоминало тѣмъ кружкамъ, которые медлятъ присылкой; но мой голосъ до сихъ поръ остается гласомъ вопіющимъ въ пустынѣ. И я увѣренъ, убѣжденъ, что всѣми переживаемыми нами затрудненіями мы обязаны исключительно азіятскому веденію нами дѣла, и этому не помогутъ никакіе съѣзды, никакіе краснорѣчивые циркуляры. Шеферъ, ушедшій теперь съ головою и копытами въ свое издательство, почти совершенно прекратилъ сношенія съ кружками. Въ послѣдніе 2-3 м-ца нашъ вил. кружокъ переслалъ въ Варшаву слишкомъ 800 р. и каждый разъ намъ приходилось ждать извѣщенія о полученіи нашихъ посылокъ по цѣлымъ полумѣсяцамъ, хотя отъ Вильны до Варшавы—рукой подать. Согласитесь, что это мало поощряетъ.

При этомъ случаѣ я долженъ сказать Вамъ, что я далеко не раздѣляю Вашего пессимистическаго взгляда на ходъ палест. дѣла вообще. Я нахожу, что оно идетъ гораздо успѣшнѣе, чѣмъ можно было ожидать, хотя я, какъ многимъ извѣстно, меньше всего оптимистъ. Почти каждый день ко мнѣ являются довольно зажиточные обыватели, которые, ликвидируя свои дѣла, дѣлаютъ серьезныя приготовленія къ переселенію на собственный рискъ и страхъ, ни отъ кого не требуя помощи, а только совѣта и указаній—и это наши неподвижные литваки! Стало быть отчаяваться нечего, дѣло не глохнетъ и не заглохнетъ, а подвигается впередъ довольно быстро. Идетъ плохо

только наше собственное дѣло, т. е. наше управленіе, а въ этомъ виноваты одни мы, до сихъ поръ не съумѣвшіе устроить правильно дѣйствующей организаціи.

— — — — — — — — — — — —

Весь Вашъ **Л. Лезанда**

.455

מאת הד"ר פינכקר לל. לבנדה*).

Одесса, 20 Іюня 1886.

Многоуважаемый
Левъ Семеновичъ,

Г. Лиліенблюмъ, по просьбѣ моей, отвѣтилъ Вамъ на Ваше письмо[1]), я поэтому не распространяюсь о вопросахъ тамъ затрагиваемыхъ. Скажу Вамъ только, что, какъ всегда, я и теперь вполнѣ раздѣляю Ваши воззрѣнія относительно веденія дѣлъ. Что же касается Вашего оптимизма, то я его принимаю cum grano salis.

На съѣздѣ я былъ вынужденъ настойчивостью нѣкоторыхъ кружковъ. Отъ мнѣнія большинства будетъ зависѣть рѣшеніе Ц. К. Вильно, Минскъ и Рига высказались въ отрицательномъ смыслѣ. Зато Бѣлостокъ, Москва, Полтава и Петербургъ принимаютъ предложеніе. Относительно мѣста съѣзда, нѣкоторые предлагаютъ Вильно. Очень можетъ быть, что и въ ожидаемыхъ мною письмахъ отъ другихъ кружковъ укажутъ на Вашъ городъ. Поэтому мнѣ необходимо знать Ваше и г-на Фина мнѣніе объ этомъ пунктѣ. Покорно прошу Васъ сообщить мнѣ, признаете ли Вы возможнымъ и цѣлесообразнымъ принять насъ у себя, если съѣздъ по желанію большинства дѣйствительно долженъ будетъ состояться.

Съ искреннимъ уваженіемъ и преданностью

Вашъ **Л. Пинскеръ.**

*) מארכיונו של לבנדה, הנמצא בידי העורך.
[1]) עי' הנומר הקודם.

.456

מאת ר' שמואל מוהיליבר לד"ר פינסקר.

ב"ה. ועש"ק ער"ח תמוז תרמ"ו.

כבוד הארון הנעלה, גביר בעמו, חכם ושלם, הר"ל פינסקער נ"י, רב שלום וברכה!

— — — — — — — — — — — —

כפי הנראה, לא תצא האספה לאור כפי אשר רמינו ושילוח הכסף מהאגודות מתמעט והולך מחמת כמה טעמים, עד שועד ווארשא עם ריבוי הוצאותיו הוא אך למחסור ולמותר, כי הערים הגדולות אשר עוד מחזיקות הם ברעיון היישוב יהי' ביכולתם לשלוח הכסף לאדעססא ליד כבודו הרם, ואולי גם העיירות שכבר עמדו משלוח כסף, כאשר ישמעו שכבודו הרם מקבל הכסף לא יחדלו מלשלוח כמקדם. מצאתי חובה לעצמי להודיע לכבודו הרם דברי אמת האלה, והוא יעשה כחכמתו. מובן מאליו שמכתבי זה הוא רק עצה נכונה וגילוי דעת לכבודו הרם בעצמו, אבל יאבה כבודו הרם לכסות זה מאחרים זולתו, וגם את נאמנו ידידו הרה"ח ושלם הרמ"ל ליליענבלוים אבקש שישאר הדבר בסיד.

והנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנעלה
שמואל בהרב מוהרי"ל **מאהליווער.**

מאוד הי' רצוני לידע מה דבר אתו הרב הג' אב"ד מפעטרעקאוו רח"א וואקס[1]) בדבר יישוב אה"ק. ידעתי כי הרב הנ"ל הוא מנגד להרעיון שיעבדו בני עמינו את אדמת אבותינו בדרך כלל, וכאשר ראיתי זה שבועים במכתבו שכתב לגביר א' מעיר ראדום, וביחוד הוא מנגד גדול לבעלי חובבי ציון, כאשר אמר כי אנשיה הם מסטרא דשמאל ולא מסטרא דימין. הן אמת כי יתכן להיות כי כאשר בא למחנם הקרובה לאה"ק יותר מהמדינה אשר אנחנו יושבים בה, זכות אה"ק גרם שנהפך לבבו ויהי לאוהב היישוב, וע"כ התראה לפני כבודו הרם כחובב יישוב אה"ק כאחד מאתנו, היינו לעבוד את אדמת אה"ק ולשדדה, אבל א"כ איפוא מתירא אנכי כי בשובו לביתו ישוב רוחו לדעתו הקודמת ויתנגד לנו בכל תוקף ועוז, והלואי שתהי' מגורתי מגורת שוא.

הנ"ל.

[1]) שנסע אז דרך אודיסה לארץ-ישראל.

.457

פרוטוקול של ישיבת הועד־הפועל בארץ־ישראל.

אספה י"ט, בראשון לציון, יום ב' ב' תמוז, תחת הנהגת הראש ר' יהושע אסאוועצקי נ"י.

הנאספים היו ה' ראש הועד, החברים הר' דוד גוטמאן, זרח בארנעט, אברהם זלמן איבעלעוו, יהושע שטאמפפער מפ"ת, הר"י בעלקינד, י' פראנק מגדרה, המזכיר ה' א. רוקח.

בהיות אורח נכבד בראשון לציון, היא כבוד הרב החכם הגדול ר' אברהם אליהו ד"ר הרכבי נ"י, בקשהו הראש וחברי הועד כי יקח חלק בהאספה. הד"ר מלא רצון הועד וישב בתוך הנועדים.

— — — — — — — — — — — —

רבים מהקולוניסתים בפ"ת הגישו כתב בקשה אל הועד. תוכנו, כי יבקשו מהועד אשר יעצור בעד אלה המוכרים אדמה בפ"ת לעניים מרודים, שאין להם זולת מחיר האדמה, ואח"כ יפלו על שכם אחרים, ובזה יתרבה העוני שם [1].

חברי הועד נשאו ונתנו על אודות כתב הבקשה הנז'.

ראש הועד הציע, כי הועד הפועל יערוך כתב־גלוי אל נשיא ההנהגה ולבקשהו, כי ישלח העתקתו לכל אלה בחו"ל שיש להם אדמה בפ"ת. המודעה הזאת תכיל הודעה לכל מי שירצה למכור חלקו בפ"ת, הן בא"י והן בחו"ל, עליו להשגיח: א) אם הקונה הוא איש ישר. ב) אם הוא בעל עבודה. ג') אם יש לו סך שני אלפים וחמשה מאות רו"כ (למען לא יפול אח"כ למעמסה על חובבי ציון). ואם יחסר לו אחת משלש אלה, אזי תמנע המושבה מהקונה הנז' את העזרה הכללית, היינו רופא, סמי מרפא, מים, מורה ובית ספר, שו"ב וכדומה.

כל חברי הועד הסכימו ע"ז.

איזה קולוניסתים מפ"ת הגישו כתב בקשה, בו יבקשו כי חו"צ ישכרו עבור ילדיהם עוד מלמד אחד, אחרי כי ב"ה רבו הילדים ויחסרו להם מלמדים.

הועד הסכים לכתוב לנשיא ההנהגה, וכן להודיע גלוי במכה"ע ולהרב ד"ר הילדעסהיימער, אחרי שהרב ר' ליב פרומקין מאסף כסף מנדיבי עמנו באשכנז על החזקת ישיבה בפ"ת ואשר באמת אין שם ישיבה ולא דבר [2], לכן יבקש הועד מהנדיבים אשר ישלחו כסף לתכלית זה יבוא על ידי חו"צ והם ישתדלו להקים בית לתורה ולתעודה כדת.

---

1) וה:ה גוף הבקשה, הרצופה להפרוטוקול:

עפ"י תקנות פ"ת מכבר „אין לקבל בתוכנו שום חבר חדש למושבינו ולקהלתינו בלי הסכמת רוב אנשי מושבינו". אך לדאבון נפשינו לא נשמר הדבר בפועל ויצאו לנו תקלות שונות אשר אין לתקן עוד. לכן באנו הפעם כל הח"מ לכלל דעה אחת לבקש את ועד הפועל לטובת ישא"י להיות לנו לעזרה בתקנה הנ"ל שלא יבואו בתוכנו אנשים רעים בלי שאלת פינו מראש.

כפי ששמענו כי רד"ג נ"י ירצה למכור שדותיו לאנשים בלתי ידועים לנו מתמול שלשום לכן הננו מודיעים לכם ונבקש גם מכם שתודיעו גם זאת לחו"צ. והיה אם לא יאבו לתמוך בידי הקונים החדשים אשר רק להתמיכה עיניהם נשואות ויקנו את השדות הנ"ל לפני חבריהם הישנים שנמצאם אתנו מכבר בלי אדמה*). וביחוד הננו מבקשים מכם חברים נכבדים שידאגו בעד קיום מושבינו עפ"י התקנה הנ"ל שלא יתרבו בתוכנו עניים או אנשים בלתי הגונים בזה שכל חבר חדש שיבוא להמנית בתוכנו ישקול סך ידוע כפי ידיעתכם בחיי האכר במזומנים דוקא. בתקותינו שימלאו רצוננו כחפץ כל חברי מושבינו חתמנו היום א' תמוז התרם"ו פה פ"ת.

(תשע-עשרה חתימות).

2) עי' לעיל נומר 171 עמ' 66—364.

*) חדברים אינם מובנים לנו כל צרכם.

ראש הועד אמר כי ראה מכתב מהד"ר הילדעס' בו יהלל את הישיבה בפ"ת וכי תביא תועלת רבה להקולוניסתים, בעוד שאין בפ"ת מאומה מצד ה' פרומקין ונדיביו.

בנוגע להבקשה עצמה, הנה אין בכח הועד עתה להוציא עוד כסף, אבל הועד הסכים לכתוב אודות זה לנשיא ההנהגה ולשליח לו אף את כתב הבקשה.

— — — — — — — — — — — —

וככן תמה האספה.

O. Ossovetzky.

(ועוד ארבע חתימות).

.458

מכתב־חוזר מאת חובבי־ציון בפולטבה להאגודות.

בשם ה' השוכן בציון.

בשלישי לחודש הרביעי תרמ"ו לפ"ק. פאלטאווא.

אחים יקרים תמימי־דעים חוב"צ
למקומותם במושבותם!

יהי נועם ה' עליכם ופעלכם ירצה סלה!

נשיאנו ראש ההנהגה שלח דברו לכלנו בשני צירקוליארים 31, 30 № № [1]) לאחד את דעות האגודות הנחלקות: „אלה האומרות, כי מעשי חוב"צ אינם דורשים שום תקון ושנוי, כי עיקר העבודה, התמיכה להקולוניסתים, הולכת למישרים וכו', ואלה האומרות, כי הרבה יש לתקן במעשי ההנהגה" וכו'. וכדי לצאת מן המיצר מציעה ההנהגה לקרוא, במקום אספה משלוחי האגודות, מועצה מחברי הועד נבחרי קאט. לדון על פעולותיה במשך עבודתה. בחירת הנהגה חדשה וכו' וכל השנוים שיסכימו עליהם ברוב דעות יתקבלו כחוק לכל חוב"צ. ובצירקוליאר השני נאותה להצעת בני מאסקווי לצרף אל חברי הועד גם שלוחי האגודות שהביאו את תרומתם לקופה הכללית לא פחות מאלף רו"כ מזמן אספת קאטאוויץ[2]).

מחשבותינו לא כמחשבות ההנהגה בדבר הזה; והננו להגיד לכם את דעתנו כאשר עם לבבנו. שמעונו אחים ושפטו מישרים: לא מעשי ההנהגה—הממלאה את חובתה באמונה, בתם ויושר לבב—דורשים תקונים ושנוים, אך עסקי חו"צ ופעולותיהם, או, יותר נכון, אי־פעולותיהם; לא לתקן את סדרי ההנהגה עלינו להתאסף, אך את בניננו, אשר רבות עמלו בוניו בו והנהרס מיום ליום באפס מעשה; לא מועצה מחברי הועד, אשר כבר כלתה שנת נשיאותם, דרושה לנו, אך

---

1) המכתב־החוזר 30 הוא זה שנזכר לעיל בהערה 2 לנומר 441 ואת המכתב־החוזר 31 לא עלה בידינו למצוא.

2) עי' לעיל נומר 441, אבל שם נאמר: „לא פחות מחמש מאות רוב'."

אספה כללית משלוחי כל האגודות בקטן כגדול ובזמן היותר קרוב, ויהי מה. הן אמנם התמיכה להקולונסתים הולכת למישרים, אך התמיכה עצמה מאין תמצא ואיזה מקום לכסף מוצא לה? ולדאבון לבנו, ולחרפתנו אנחנו, רואים הננו. כי בעת אשר צרכי הקולוניסתים הולכים ומתרבים; בשעה שפעולותינו על אדמת קדשנו הולכות ומתקרבות לתעודתן; בשעה אשר רעיון עבודת אדמת קדשנו מוצא לו מסלות בלב העם, ומכנף הארץ נשמע קול אחד: תנו לנו חלקת אדמה וְנחיה וכו׳ וכו׳ או החזיקו בידנו כי מטה לכל צרכי קולוניסט, כי כסף מעט לנו רק די לקנות אדמה ערומה וכו׳, בשעה הזאת ההכנסה הולכת ומתמעטת, אגודות חדשות טרם תוסדנה, והישנות מרביתן גם הנה נרדמו תרדמת מרמוטה, שנת קפאון, אחד משנים במיתה. עוז התנועה, אשר התחוללה במחנה העברים לפני האספה ומעט אחריה, תשקט ותרגע לאט לאט ותשוב אחור בדרך אשר באה בה. ומה תהי אחריתנו אם לא נתאסף בעוד מועד כלנו למתיק סוד ולטכס עצה לקדם פני הרעה, ואם נאמר לחכות עד בוא דבר הרשיון המשרך דרכו, הלא יארכו הימים ודבר חזיונו ומי יודע אם תוחלתנו לא תכזב חלילה, וחפצנו אולי מרום מנגדנו ואז הלא יכבד לנו שבעתים לרפא הנהרס עתה בחבוק ידים, ועתיקי קשה מחדתי.—

קריאת ההנהגה לחברי הועד לחות דֵעם בדבר פעולות ההנהגה ובחירת הנהגה חדשה אינה מסכמת גם עם החלטת אספת קאטאוויץ: א) חברי הועד, לפי מובן החלטת האספה, הם עצם מעצמי ההנהגה ואבר מאבריה, והמה באים עתה לדון על פעולות הנהגתם הם!! וגם לא להם לבחור הנהגה חדשה, אך לבאי כח האגודות, אשר בידם להסיר את המשרה מעל שכמם, או להשאירה במקומה. ב) מרבית חברי הועד מעת בחירתם לא שמו אל לבם לדעת מה הרעיון דורש מהם, לא חדשו בו דבר ולא הניעוהו אף צעד אחד קדימה, והיה לכם לאות, כי גם לקול קריאת נשיאנו מן ה׳ אייר, רק שלשה או ארבעה, יחידי סגולה באמת, התעוררו לקול ויתרם שמו שתיקתם כקיר ברזל בינו ובין שנתם המתוקה להם, והיא היא הנסיבה אשר רובי האגודות דורשות תקונים למגרעות אשר לא בההנהגה במובנה האמתי ופעולותיה, הישרים והרצוים באמת, יסודם, רק בהחלטות אספת קאט. שהשאירה אחריה רבות לתקן ולמלא. והדברים עתיקים. ומי זה לידנו יתקע כי גם חוקיהם אשר יחוקו יקובלו כחוק לרובי האגודות ועל מוצא פיהם יקום דבר?

הצעת אחינו המאסקאווים לצרף אל חברי הועד שליחי האגודות, אשר הרימו תרומתם להקפה לא פחות מאלף רו״כ, לדעתנו, אינה נכונה גם בעצמה, כי מדוע יגרעו האגודות בני חמש, שש ושבע מאות רו״כ? ומי הוא זה אשר יש לאל ידו לשלול מהם את זכותם, טרם שאל את פיהם, אם ותרו עליו, ולבנו יאמר לנו, כי גם הקריאה להאספה והרשות לחות דעתם, לשמוע ולהשמיע, בכהה להפיח רוח חיים באף אגודות רבות, אשר שבתו מפעולתן, ולעוררם לתחיה, אם אך לא עוממה גחלתם האחרונה לחבת ציון ולרעיון לאומנו.—

ולכן אחת אמרנו, כי תקרא אספת כללית משליחי כל האגודות, כקטן כגדול—ואם חברי הועד מלאו את חובתם באמונה הלא יבוחרו גם עתה מאגודותיהם ויבואו אל האספה בתור צירי האגודות.—מקום האספה מסכימים אנחנו לדעת אחינו הביעלאסטאקים כי תהיה בעיר ווילנא * * * * * זמן האסיפה היותר קרוב לדעתנו הוא ר״ח אלול בקירוב, אשר אז חום היום רפה מעט ומרבית הנוסעים למקומות הרחצה ישובו לבתיהם. ולמען המעיט בהוצאות הצירים וגם להצעיר מספרם ואת רעש האספה אשר ההנהגה תפחד ממנו, הננו לשנות לפניכם את הצעת אחינו בני מאסקווי חמשה ימים לחודש טבת העבר במכתבם החוזר[3]), כי יקראו מקודם אסיפות גליליות מהאגודות הסמוכות ונראות זו לזו להתיעץ על כל דברי הפראגראמע אשר תשים לפניהם לשכת ההנהגה כיד הנסיון הטובה עליה והחומר אשר קבצה ואספה במשך עת עבודתה, וְהִנֵה, אם תמצאנה לנכון לפניהם, תבחרנה מתוכן בא כח אחד או שנים לכל אספה לשלוח אותו למקום האספה הכללית. באופן כזה ימעטו חברי האספה וכל האגודות יקחו חלק בה ולא נשלול מהן את זכותן אשר רכשו בכח האחדות וכל העם על מקומו יבוא בשלום.

שימו לבכם אחים יקרים לדברי אחיכם המדברים בשברון רוח ומגינת לב בראותנו את העזובה במחנינו מסביב, לבל תביא לנו האספה הבאה בכנפיה נזק והריסה חלילה תחת מרפא וארוכה אשר אנחנו מיחלים ממנה, ואם תמצא חן בעיניכם מהרו להשיב דבר אל לשכת ההנהגה ולנו והכינו עצמכם לקראת שכניכם אל המקום אשר תמצאוהו מוכשר לאסיפתכם, כי הזמן קצר, עוצו עצה ודברו דבר ואלקים הבוחר בציון יהיה עמנו.

בשם חברי הועד לאגודת בני ציון ובעמידתם

החבר התמידי בנימין קאצאף

אבנר חלפן

המזכיר יעקב עווינצוק.

P. S. לאחרונה הרשונו נא להעיר אתכם, אחים יקרים, אם תקום ותהיה האספה באיזה אופן שתהיה, או לא, כדעת יחידי סגולה מחברינו הנכבדים אשר טעמם ונמוקם עמם, לבל תחמיצו לשלוח את הכסף

---

3) עי׳ לעיל נומר 378 עמ׳ 686.

הנאסף על ידכם לקופת הכללי, ואל תשכחו כי משלוח הכסף בעתו היא היתד אשר עליו תלוי כל כבוד המושבות וקיומם ואשר באשרם והצלחתם תלוי קיום רעיוננו הקדוש אשר אנחנו ששים ושמחים לענות בו, ובנפלה חלילה יפל כל יסוד בנינו ואין מקים. וד' הבוחר בארצו ירחם עמו ונחלתו בימינו לעינינו אמן.

בשם חברי הועד:

המזכיר יעקב עווינצוק.

גלוי דעת החברים בווארשא!

על דברי אחינו הפאלטאווים אין לנו להוסיף רק חוות דעת החברים להנהגה בווארשא, שעד היום נמנעו לחות דעתם, עפ"י הכלל שבכללו לעצמם, אשר כל כבודם הוא עבודת הענין וההוצאה לפעולת ידים, ולא המשא ומתן על השאלות המתחדשות חדשות לבקרים. אולם עתה ברבות העזובה בחיק החברים, התקררות הרוח הגיעה למרום קצה, הקופה התרוקנה ותהי למצולה שאין בה דגים, הקולוניסתים פושטים יד לעזרתם לרוחתם ואין דורש ואין מבקש, עתה אשר פנים אין לנו לחלות פני הנדיב על כל דבר קטן או גדול, אשר על כל מכתבי האדון שייד הדורש בחזקה למנות פרנס על „פתח תקוה" ולהשלים תמיכת „יסוד המעלה" לא נוכל לתת מענה אחר, כי אם אנחה ממושכה מעומק הלב, עתה אשר כל עושי דבר הנדיב הודיעונו מפורש, כי התפרדות חבילת חובבי ציון תהיה לעדה גם להנדיב וגם להם, כי כל פעלם מאפע וחסדם כציץ השדה, עתה הננו יוצאים מגדרנו לגלות דעתנו מפורש עם דעת אחינו היקר כבוד ראש הועד בדברים האלה:

א) בעיקר הדברים הננו מסכימים לדברי אחינו הפאלטאווים, שהאספה נחוצה לקיום העניו וממנה, אך ממנה, תוצאות חיים להישוב.

ב) באי האספה צריכים להיות כל המורשים מהאגודות שהצטיינו בפעלם מראשית ימי התנועה עד היום, והמשפט הזה הוא לראש הועד ובעלי ההנהגה היודעים ביחיד עד כמה פעלו האגודות בדבר הישוב. בדבר הזה לא נוכל לתת גבול וקצב עפ"י תוכן הכסף שבא להקופה, כי ישנן אגודות שהדרן נראה על פני פעלן לא בברק הכסף כי אם בהעבודה על הרי ישראל ורבות שהביאו להקופה פחות מאלף רו"כ, אך על פי האנשים של צורה העומדים בראשם יש להענין תקוה טובה מהם ודברים כאלה לא נתנו לשעורים.

ג) לפי דעתנו, זמן האספה הוא אחר ימי החג, אם יקום דבר הרשיון או לא יקום עד העת ההיא, אבל ימי חודש תמוז ואב אינם שעת הכושר לאספה, מפני שרבים מהחברים המצוינים במעלתם ובפעולתם ושמם הטוב ימנעו מבוא עליה בימי חרבוני קיץ, ואז תהיה האספה למנוד ראש ולשיחה בפי ליצני הדור, לאות ומופת להם על הענין כולו שהוא שוקע ויורד...

ד) ע"ד הפרוגרממא שאחינו הפולטאווים דנים עליה, הננו מודיעים שמחזיקים אנחנו בסדר היום אשר שם לפנינו ראש הועד בהמכתב-חוזר 31 № ובכלל הננו מגלים דעתנו שהעבודה הראשית לחובבי ציון עתה היא המצאת מקורים נאמנים להכנסות תמידיות והתחזקות האחדות הממשית ע"י כים אחד לכל חובבי ציון.

ה) אחינו הווילנים הודיעו מפורש, שבעירם לא תוכל האספה להיות בשום אופן וכמו כן הננו מודיעים אנחנו, שווארשא ג"כ אינו המקום המסוגל לאספה.

ו) כבוד ראש ההנהגה פקד עלינו להפיץ את מכתב הפאלטאווים בין האגודות הראשיות בתוספות דברים, שאם שאר האגודות תמצאנה דבריהם נכונים הוא מוכן ומזומן למלא חפצם, לקרוא אספה במקום ובזמן אשר תבוא עליהם הסכמת רוב החברים, כאמור למעלה.

ז) אם כה ואם כה הננו מודיעים בזה, שכלו כל הכחות בכלות פרוטה מכים המזכרת, ואם לא תחדל ההתרשלות, והכספים לא יבואו מחדש אל הקופה, אז תחדל גם התמיכה החדשית. זעקת הקולוניסטים תקיף את כל הארץ, הנדיב יאסוף את טובו ממנו, וחרפת עולם ושברון רוח יהיו מנת חלקנו.

ח) לכל אחינו הדורשים מאתנו חדשות דבר יום ביומו, הננו מודיעים, כי דבר הישוב הוא ענין הנעשה במתינות וגדולו ברוח העם הוא לא ברעם ולא ברעש. עצם תנועת הישוב נתחזק בימים האחרונים. מימי היות האדון שייד באה"ק נתהפך לב הפחה מרוגז לרחמים על הקולוניות, והמניעות מצד הרשות מתמעטות והולכות. אדמת הנדיב שקנה ע"מ למכור, כמעט שנקנתה כלה מבעלי יכולת, אשר מהתישבותם תצא טובה רבה להארץ ויושביה. ועוד יד הנדיב נטויה לקנות שטת קרקע בשטח רב מלבד המחשבות הטובות שהוא חושב להרים קרן הארץ ומסחרה. אך כל המחשבות האלה לא תצאנה לפעולת ידים, אם החבילה הכללית תתפרד חלילה, כאשר היא עתה. הנדיב הודיע מפורש שבשום אופן לא יקבל עליו תמיכת הקולוניות המתפרנסות עד היום מחוב"צ, ועתידות כל הענין אך בידיהם נתנו.

הכותב בשברון לב ונפש נאנחה בשם הועד המשנה להההנהגה של יסוד מזכרת משה באה"ק

שפ"ר.

460 (*.

מאת ל. לבנדה לד"ר פינסקר.

Вильно, 24-го Іюня 1886 г.

Многоуважаемый

Левъ Семеновичъ.

Недѣлю тому назадъ я получилъ изъ Бѣлостока письмо все о томъ же несчастномъ съѣздѣ [1]). Я тотчасъ отвѣчалъ имъ и, съ свойственною мнѣ прямотою и категоричностью, растолковалъ имъ всю нелѣпость этого съѣзда, въ которомъ мы столько нуждаемся, сколько въ прошлогоднемъ снѣгѣ. Надѣюсь, что письмо произведетъ желаемое дѣйствіе и Васъ перестанутъ безпокоить съѣздомъ, по крайней мѣрѣ, изъ Бѣлостока.

Изъ всѣхъ городовъ, Вильно—самое неподходящее мѣсто для съѣзда, такъ-какъ, кромѣ невѣроятныхъ внѣшнихъ отношеній, существуетъ не мало другихъ обстоятельствъ, о которыхъ долго было-бы распространяться. Коротко вамъ сказать, съѣздъ изъ 5—6 лицъ превратится въ умѣ идіотовъ, т. е. виленскихъ евреевъ, въ констанцскій соборъ и * * * * будетъ много дѣла. То, что Виландъ говоритъ объ абдеритахъ, можно сказать и о виленскихъ евреяхъ. Вы должны были видѣть, что тутъ выдѣлывалось за мѣсяцъ до пріѣзда чародѣя-Фельдмана [2]): ожидали не только полнаго исцѣленія всѣхъ больныхъ и думающихъ болѣть, но и воскресенія уже давно умершихъ. Какъ только узнаютъ объ имѣющемъ состояться съѣздѣ, во всѣ захолустья полетятъ телеграммы и на третій день въ Вильно съѣдется до милліона тунеядцевъ,—и возись потомъ съ ними и съ недоумѣвающимъ начальствомъ! Увѣряю Васъ, что я не преувеличиваю, а говорю, какъ есть. Если-бы я не боялся «хилулъ-гашема», то я написалъ-бы такую вещицу, которая, ей Богу, была-бы поинтереснѣе Виландовской Geschichte der Abderiten. Вотъ, въ какой средѣ я живу уже 25 лѣтъ! Не мудрено поэтому, что я, одаренный отъ природы замѣчательнымъ организмомъ, ведущій въ высшей степени правильный образъ жизни и происходящій отъ дѣда, прожившаго 97 лѣтъ и парившагося въ банѣ чуть не въ послѣдній день жизни, и отъ отца, который прожилъ, не сѣдѣя, до 85 лѣтъ,—не мудрено, что я въ Вильнѣ съѣлъ свои нервы и едва держусь на ногахъ. Словомъ, о Вильнѣ нечего и думать. * * * * * * * *

— — — — — — — — — — —

Весь Вашъ **Л. Леванда.**

*) הנומר 459 — מאת ל"מ וורמסר לד"ר פינסקר — עי' בסוף הספר.

1) ככר העירונו (כהערה 1 לנומר 458) שהד"ר פינסקר שלח מכתב-חוזר — נו' 31 —אשר בו הציע לאגודות שאלות שונות בדבר האספה שעלתה במחשבה,—ולא קבל תשובות מספיקות. כפי הנראה שלחה גם אגודת ביאליסטוק—שהיתה מן הראשונות לדרוש אספה — מכתב-חוזר לאגודות ודרשה מהן להשיב לפינסקר.

2) המהפנט הידוע.—אגב אורחא: ה' פלדמן בא אז לווילנה כדי לנסות את כחו, שמא יעלה בידו לרפא על-ידי היפנווזה את—לבנדה, שחלה במחלת-עצבים קשה ובה מת כעבור שנתים, בערך, אחרי כתבו מכתב זה. דבר זה אנו למדים מתוך כתב אחד בארכיונו של לבנדה, הנמצא בידי העורך.

461.

מאת ועד חובבי-ציון בריגה לועד חובבי-ציון בביאליסטוק *).

דבלן ע"י ריגא ג' תמוז תרו"ם.

חברינו הנכבדים אחינו היקרים בעלי
הועד לאגודה מ"מ בביאליסטאק!

„בנקל לנו להעלות את הרוחות הרעות מבור תחתית, אבל כבד הדבר ממנו להושיבן אחור ולהורידן למקומן!"

את הקריאה הזאת שם אחד הסופרים הגדולים בפי גבור מנצח אשר הביא את נפשו ואת עמו ברעה אשר לא יכול להמלט ממנה, ואותה הננו קוראים היום עליכם, אחינו היקרים, ועל בעלי בריתנו אשר במאסקויא.

אתם אחינו העירותם בחורף העבר בלב בעלי הועדים והאגודות את שאלת האספה והבחירה ואת שאלת „הרנון" על ההנהגה הכללית ועל האנשים היקרים והנכבדים העומדים בראשה, ובזה הכיתם את הכפתור אשר על הבניה הקדושה וינועו אמות ספיה עד כי חשבה לנפול התחיה, ורק מאת ה' השוכן בציון היתה זאת כי קם הסער לדממה וננצל מרעה, ועתה הנכם צועקים חמס על „הקור והקפאון" המכסה את לב בעלי הועדים והאגודות העומדים מרחוק ואינם עונים על קול הקריאה אשר קראה להם ההנהגה הכללית אחת ושתים, על דבר האספה או „המועצה". ומבטן מי יצא הקור והקרח הנורא הזה? מי השיב לב בעלי הועדים היחידים אחורנית מאת ההנהגה הכללית ויסיתם בספק לאמר: האף אמנם נאמן רוח המנהיגים הנכבדים עם עניננו הקדוש ובאמונה הם עושים את מלאכת ה'? ומי רִפָּה את ידם לבלי ישלחו אליה את כסף הקדָשים? אמנם כן הוא, כי אך יד ה' הבוחר בירושלים, אשר חמל על הענין הקדוש ואשר ראה את עמל האנשים הצדיקים, אשר מסרו נפשם על פועל קדשם, אך יד

*) אין זה גוף המכתב, אלא העתקה ממנו. מ הוא המעתיק—אין אנו יודעים.

ה' עשתה זאת, כי לא לבד לא נעשתה עצתכם אשר יעצתם אז, אבל כי גם אתם אחינו היקרים בנפשכם נוכחתם לדעת, כי לא טובה היתה עצתכם ההיא כאשר הגיד כבוד הר' המאה"ג מוהרש"ם הי"ו במכתבו היקר גלוי לכל הועדים י), ורק מאת ה' היתה זאת כי יכלתם להעיד במכתבכם האחרון הזה לאמר: „כיהפעולות על אדמת הקודש הולכות ומתקרבות לתעודתן". כי חזק ה' את לב בעלי ההנהגה הכללית ויאמץ את רוחם לבלי יפנו אל המפריעים אותם מבית ואל המשביתים אותם מחוץ, ולא ירפו ידיהם ממלאכתם הקדושה, וה' אלקים אשר ראה את עמל נפשם ואת יגיעת בשרם היה עמהם ויברך את מעשה ידם כיום הזה!... ועתה מה האספה או „המועצה" אשר אתם באים לקרוא כיום אחרי ראשי ההנהגה? מה טובה ומה יפיה עתה יותר מאשר היו בראשית השנה הזאת? מה נשתנו הימים האלה מן הימים אשר קראתם לאספה ולבחירה אז? הנה הטעמים והנמוקים, אשר על פיהם לא יכול כל איש אשר לבבו שלם את הענין הקדוש באמת ובתמים לשמוע בקול חפצי האספה והבחירה אז, הטעמים והנמוקים ההם כתומם כן עומדים הם בתקפם גם היום, אחד מהם לא נעדר, ומדוע זה נשוב להחם את הנזיד המסוכן הזה אשר כבר היה לנו לצבות בטן! ואם „הפעולות על אדמת הקודש (בישע אלקים ובכח מעשי ההנהגה) הולכות ומתקרבות לתעודתן" גם מבלעדי כל אספה וכל מועצה, כאשר יענה בהן פיכם, כי עתה מה לכם כי נזעקתם לאמר: הבו אספה, הבו בחירה, או הבו מועצה!?... ואם אך תאמרו אלינו: הנה קול ראש ההנהגה, הר' הד"ף בכבודו ובעצמו קורא אלינו, ואיככה נוכל ולא נענה דבר!? הנה עיני כל הקורא דבריו רואות ולבב כל מבין דבר לאשורו יבין כי לא מ ל ב ו ולא מ נ פ ש ו דורש ומבקש הרד"ף כזאת מאתנו, כי אם מאשר חזקו עליו דברי שנים שלשה ועדים קצרי רוח וקטני אמנה הדוחקים את הקץ, ואשר על כן אך כבודו וכבוד חבריו בעלי ההנהגה הראשית היקר בעיניו ותם לבו החכם כמלאך אלקים, אך המה יאכפו עליו לתת את שאלתם ולעשות את בקשתם, אף כי יודע הוא היטיב כי בנפש הענין הקדוש הם מדברים כזאת!... ואנחנו אחיכם ומכבדיכם הנה כבר הגדנו לכם מראש: א) כי אין נפשנו ולבנו אל כל אספה ואל כל בחירה בטרם יעשה ה' את הדבר אשר אליו אנחנו נושאים את נפשנו, ואשר אך על ידו נצא ממיצר למרחב יה ומאפלה לאור גדול. ב) כי אין נפשנו אל המעשה אשר יעשו הועדים היחידים להתערב בדברים אשר רק על ההנהגה הכללית לבד לעשותם, כל הימים אשר בעליה עושים מעשיהם באמונה וה' אלקים עמם ומעשה ידיהם יכונן עלינו. ג) כי לא מחכמה יעשו הועדים היחידים לבוא בדברים, בעצות ובהצעות איש לרעהו בכל דבר ובכל ענין הנוגע אל ההנהגה הכללית, אם אין את נפשם ל ח ר ח ר ר י ב ולהביא מדון בין אחים, לסכסך את הועדים ואת האגודות בההנהגה ואת ההנהגה בהועדים והאגודות, למען יהיו הועדים כצאן אשר אין להם רועה וכל הענין הקדוש כאניה בלב ים, אשר בדרת מעליה רב החובל ינטשו חבליה, ישבר תרנה—והיתה לרסיסים... ד) כי כל מעשה הועדים היחידים הוא רק לנהג ולנהל את אגודתם פ נ י מ ה בסדרים טובים ובמשטרים ישרים, לאחד את לבות בני אגודתם באהבת אחים, באהבת עמם ובאהבת ארץ אבותיהם, לאסוף ולהרבות את כסף התרומות הקדשים ולשלחו אל כל אשר תצוה עליהם ההנהגה הכללית והרד"ף העומד בראשה, אשר הוא האלוף לראש כולנו, הוא ולא אחר, כי אותו צוה ה' לנגיד ולרועה נאמן לכל חובבי ציון, יען כי הוא המיוחד שבהם בחכמה, בתבונה ובדעת, ביושר לבב ובאהבת ציון, אשר לזאת אך לו נאה ואך לו יאה המשרה הנכבדה והכבדה הזאת כל הימים, עד יכונן ה' פעלנו ושבו בנים לגבולם, והוא האיש אשר כל הנוגע בכבודו נוגע בבבת עינו של כל הענין הקדוש, וכל הממרר את רוחו ממר הוא לעמו ולמולדתו!... ה) וכי רק בדברים הנוגעים להנהגת האגודות פ נ י מ ה רשאים וגם מחויבים הועדים היחידים להתיעץ איש את רעהו, לשאול ולהשיב, להציע ולבקש את כל העולה על רוחם, אבל בכל הנוגע אל ההנהגה הכללית מ ח ו ץ אין להם להגיש ולהציע כל דבר וכל ענין בלתי אם אל ראשי ההנהגה הכללית, ורק להם המשפט להעתיק ולהציע את דברי הועדים היחידים, אם בדעת ובהשכל יסודם, לפני יתר הועדים למען יחוו דעתם גם המה על השאלה אשר שאלו השואלים ועל העצה אשר יעצו היועצים ההם: כי דָבָר אחד לדור, לקהל ולעדה בארץ, וטבחים רגים ישחיתו ויפגלו את הזבח!... זאת היתה דעתנו מראש, וזה דברנו גם היום וממנו לא נשוב כל הימים אשר יתן ה' לנו לענות בענין הגדול והקדוש, כן היה דרכנו ומשפטינו לעשות מאז וכזאת עשינו גם הפעם בבוא אלינו דבר ההנהגה על אודות האספה או „המועצה" כאשר תראו מן המכתב אשר שלחנו לראשי ההנהגה בעתו ואשר אנחנו מעתיקים אותו לפניכם בזה. —.ובעשותנו כזאת, ר"ל בהעתיקנו לפניכם את הדברים אשר דברנו אל ראשי דהנהגה הכללית, הננו יוצאים הפעם מן הגדר אשר גדרנו לנו יען כי קראתם לנו. ואתם אחינו הנה נכבדתם בעינינו מכל הועדים, כאשר עולים אתם עליהם בחפצכי

י) עי' לעיל נומר 418.

הטהור ובפעולותיכם הטובים והמועילים אשר הגדלתם והרביתם לעשות למען הענין הקדוש, וכאשר באמת אתם הראשונים בכל חובבי ציון, ראשונים בזמן וראשונים במעלה.

חתמו בשם כל בעלי הועד:

היושב בראש: הרה"ג מוהר"מ שפירא
הר' הד"ר א"א עהרליך
המזכיר והמנהל: זק"ן.

.462

מאת א. רוקח לד"ר פינסקר.

יפו, יום ב' ט' לחודש תמוז
שנת תרמ"ו.

כבוד האדון היקר והנכבד, דגול מרבבות
אחיו, מו"ה ד"ר ל. פינסקר נ"י.

כבר כתבתי לכבודו, כי לא ינעם לי לכתוב מכתבים מיוחדים (זולת המכתבים האפציעללים) לכבודו, למען לא אתראה כמחפש עלילות, אבל מה אעשה ואהבתי להמטרה משאת נפשנו גדולה היא מכל הסדרים שהנהיגו חכמים בועדים, בסופרים ובמזכירים, ועלי, בהיותי במקום המעשה, להודיע בכל עת לכבודו מצב הדברים כמו שהם, אולי יעלה ביד כבודו לשנות איזו ענינים לטוב [1].

א) דבר המשפט. עתה נפל המסכה! עתה כלו ההבטחות והתקוות אשר בהם סבב ה' * * * [2] את הועד הפועל בכחש. עתה אחרי שהוצא לטמיון יותר מחמשת אלפים פראנק, פעל כי יצאו הגוים לחפשי אם כי עדיין לא נגמר משפטם, ולא נעשה מצד הועד כלום להשגת „השלום" המקוה, באופן כי נצא אם לא כמנוצחים אבל לא עכ"פ כמנצחים, וגם התרופה אשר המציא ראש הועד נ"י, להביא מירושלים את הר' יואל משה סאלאמאן שיש לו היכרות עם הפלאחים, ובכח היכרותו יעשה השלום, גם התרופה הזאת איננה מועילה כלום ואין לה שום שווי, כי אם אשר תאכל עוד איזו מאות פראנקים — — — —

כשאני לעצמי לא אדע ולא אבין מדוע הגיש ה' שייד מכתב להפחה [3], ואשר במכתב הזה סלה כגודל חסדו להפלאחים מבלי קבל מהם מאומה. ואם כי במכתבו זה הציב שני תנאים אשר על פיהם יצא דבר השלום למענהו, והם א) כי הפלאחים בנעריהם ובזקניהם יבואו לפ"ת לבקש מחילה מאחינו היהודים שם. (שחוק והבל גם יחד. ה' שייד חושב, כי יש לו משא ומתן או סכסוך עם אכרים בצרפת, אשר כבר הורגלו ברגשי הכבוד ובקשת סליחה שוה אצלם יותר ממאות מלקיות ומענשי קנס. אבל לא כן הפלאחים היחפים בארצנו. בעד פרוסה אחת יתרפס ויבקש אלפי סליחות, וטובה מרדות אחת או תשלום נזק בדינר האיטלקי יותר מאלפי מחילות וסליחות שאין בהם חסרון כים). ב) לפתור „שאלת הגבולים". והנה שני התנאים האלה אין בכח הפחה למלאותם. הראשון איננו שוה אפי' אבק פורח כאשר כתבתי. והשני, הדבר תלוי במועצות בתים וקרקעות ביפו. והנה עזרת הפ' בענין הזה היא רק „בשב ואל תעשה", כי זאת לא אאמין כי יהפך עוד לבב הפ' לטוב לענין הישוב עד כי יכנום בעובי הקורה ללחום עבורנו עם הפקידים אשר תוצאות הדבר מוטל בידם. — — — — — —

והלואי היינו בטוחים רק בזה כי לא יוסיף הפ' לסכסך ענינינו. ובזה לבד הרוחנו רבות... — — — — —

אבל כבר אמרתי אנכי לה' ראש הועד פה (וגם ה' ערלאנגער כתב לה' שייד ממש כדברים האלה) כי הלואי לא תהי' הבטחת הפ' עתה כהבטחתו אשר הבטיח בשנה ראשתקד להרב ד"ר אדלער נ"י, ואשר הרב הד"ר מהר להשמיע הישועה הזאת בשער בת רבים. ומה היתה אחרית ההבטחה? הפחה הוסיף משמר על משמר וסיג על סיג ולא הניח לבנות אפי' אבן על אבן — — — — — — — — —

בידינו הי' להציל הגבולים, להסיר כל המכשולים מנחלת „הרבע", להביא רשיון על בנין בתים ורפתים, דברים העומדים ברום הישוב, וכל זה הולך לטמיון, בעבור מה? בעבור כבוד מדומה? או בעבור... שיותר טוב לירד דרגא ולעשות עסקים עם אנשים שהם סרסורים פשוטים, הנודעים בתבל... כי אלה יודעים ללחך פינכי וללקק הזעה מתחת אצילות ידי מנהלים. על זה ידוה לבני ועל זה ידוו הדווים!! ומה יאמרו חו"צ בהודע להם מזה?

ג) אנכי כתבתי לכבודו מדבר קבלת ספרי מקנה מהרד"ג [4]) על אחוזות חובבי ציון וגם על החלקים השייכים ליחידים, כי אסון גדול רובץ לפתח פ"ת (אם יגוע ח"ו הרד"ג בטרם עשה את ספרי המקנה על שם הבעלים, כי אז תבוא הממשלה ותירש את כל אשר

[1]) רבים הם אתנו המכתבים, המעידים, עד כמה גדול היה בימים ההם פרוד הדעות והלבבות בקרב עסקני הישוב גופם, ואין אנו מדפיסים אלא מכתב זה בלבד לדוגמה. עד כמה בלבלו המכתבים הללו את דעתם של מנהיגי חבת-ציון, שהיו רחוקים ממקום המעשה, אפשר ללמוד מדברים אלה, שנזרקו מעטו של הרמ"ל ליליינבלום במכתבו שכתב, — בט' ביולי תרמ"ו — לשפ"ר: „ממכתבי רוקח אין לבוא עד תכלית הענין. הוא מתאונן ובוכה על אחרית המשפט, ומאשים את ה' אספאוועצקי שסמך על שתדלנים, ואת עיקר הענין לא יגיד... ה' שטאמפפער, גוטטמאן ועוד כתבו להד"ר כי רוקח ואחיו האבידו את דבר המשפט... ועל כן לא יצא משפטם אור. הרוח יודע את כלם!"...

[2]) שתדלן-סרסור, אשר את ידו מלא אוסובצקי לטפל בדבר „המשפט".

[3]) עי' לעיל נומר 453.

[4]) שעל שמו היה כתוב בערכאות חלק מנחלת פתח-תקוה. ועי' להלן נומר 468 עמ' 814/5.

להרד״ג—שאין לו ילדים—כחוק המלכות פה) וכבודו כתב להועד מפה אודות זה. ומה עשה הועד בענין זה? ענין עיקרי אשר כל פעולות חו״צ תלויים עליו. ואם לא הבושת? הן זה כשנה ומחצה מיום שמשתדלים חו״צ בענין פ״ת (היינו מעת ששלחו העשרת אלפים הראשונים), וזה כשנה שלא יחסר לחו״צ פה ממלא מקום, או ממלאים מקומות, וכבר הוציאו חו״צ על פ״ת קרוב לחמשים אלף רו״כ, וכל זה תלוי במציאת גוף אחד ששמו רד״ג, ואם יעבור מזה? אז חיי משפחות רבות עם המון אלפי רו״כ יחד עם תקות הישוב ירדו אבל שאולה. מה יעשה הועד? האם באמת כל פעולותיו לתת סוסים לה׳ כ— — — בעת ובעונה שכלה הקצר ותם המדושה, ועד אשר יבוא עת החרישה יעברו עוד חמשה ירחים, ומה לו ולה׳ כ— — לשני סוסים? אולי למען יעלה בידו לבוא אחרי חודש ימים ולבכות באזני הועד על אודות דין מפורש „כי צער בע״ח הוא דאורייתא״ ועל הועד איפוא לתת שעורים ומספוא לסוסיו העומדים באורוה ואוכלים על חשבון חו״צ? או לתת לזה שנוקף אצבעו ואומר חולה אני, ולזה הרוצה לרחוץ עצמו בים ועושה עצמו חולה סמי מרפא ותרופות? וכדומה דברים כאלה. העל זה נוסד ועד?[5]) דברים כאלה לתת ולחזור ולתת על שומרים בפ״ת וביהוד (ואיה איפוא הקולוניסתים? מדוע לא שמרו הם בעצמם שדותיהם?) יכולים לעשות אפי׳ סנדלרים ורצענים, ולא חברים מקשיבים המשמיעים קול כי הם שקולים כנגד ששה בכרם אחד.

ימחול לי כבודו אם אשאל, הן ה׳ * * לוקח מכסף חו״צ תמיכה 50 פר׳ לחודש, אלף פר׳ קבל מה׳ וויסאָצקי, שור אחד ופרה חולבת ע״י המנוה מויאל, זריעות חטים ושעורים הכל ביד רחבה, ונוסף לזה זריעות תבואות קיץ עם זריעות גני ירק, קישות ומלפפון, חזרת וחזרת גלים, לפת ונפוס, כרוב, שום ושומנית, בצל ובצלצול, גם מהנדיב קבל הלואה (?)[6]) 2500 פראנק, ובו״ה כי לא עבד בעצמו מאומה, לא הרים לא את מלמד הבקר, אף לא נגע ברחת ובמזרה, כי אם זכה אשר מלאכתו תהי׳ נעשית ע״י פלאחים אמתים, ועכ״פ הי׳ עליו החוב לנהל (?) בתור משנה את המושבה פ״ת בלי קבלת פרס. ומדוע קצב לו

[5]) ויום אחד אחרי שנכתב המכתב שלפנינו—בי׳ בתמוז תרמ״ו— כתב ראש-הועד, ה׳ אוסובצקי, — כמובן על ידי המזכיר, ה׳ רוקח — לפינסקר את הדברים האלה: „בנוגע לקמוץ בהוצאות, הנה אם כי מצד אחד יודע אנכי ומרגיש עד כמה תכבד העבודה על טובי חו״צ ובראשם כבודו להמציא את הסכומים הדרושים להחזקת המושבות, אבל מה נעשה פה אם נראה, כי מת חסום אצל ה׳ כ— — ועליו לדוש מדושתו וגרנו, או האם לא נלוה איזה סכום לר׳ פ— מ— —, אחרי שהוא איננו ממקבלי תמיכה חדשית, אם כי הוא עני כשאר חבריו הקולוניסטים? וכן מה נעשה לאלה החולים אשר כבוד הד״ר שטיין נ״י מצוה עליהם כי יבואו העירה, למען יחליפו האויר, האם לא נתן להם בזה סמי מרפא ומעט עזר?״

[6]) סימני-השאלה בגוף המכתב.

עתה מס לקחת מכל קולוניסת כלי חטים וכלי שעורים (היינו פוד וחצי חטים ופוד וחצי שעורים) בשכר שהוא ממליץ (?) בין הקולוניסתים ובין הממשלה.

— — — — — — — — — — — —

באיזה יושר הרים את המס הזה? ועוד אסף את אלה מהקולוניסתים אשר לא רצו לחתום על הכתב כי ברצינם הטוב משלמים לו שכר טרחתו ואיים עליהם כי יענשם קשה בכח פקודתו ומשרתו. המעט להם להקולוניסטים לשלם מעשר לה׳ ומעשר למלך, ועוד עליהם לתת למליצי יושר?

אנכי אגיד בפירוש „כי אינני אוהב את הר׳ ליב פרומקין. כמו שלא אבוש להגיד, כי כל ישיבתו בפתח תקוה היא להוליך שולל את נדיבי אשכנז הממטירים לו בכל עת גשמי נדבות על הבלים כאלה שאינם יוצאים אפי׳ מתינוקות של בית רבן. אבל בכ״ז עוד לא הותרה הרצועה לאחינו הקולוניסתים כי יעשו להם בעצמם משפט. ואחרי שתבע ה׳ שטאמפפער מאתו כי ישלם חלקו בעד הרועה ובעד שאיבת המים, והוא ענה כי יש לו תביעות אצל ה׳ ש״ט, אז שלח ה׳ ש״ט בלילה אחוזת קולוניסתים ויצו עליהם במפגיע לקחת בחזקה משכנות מבית פרומקין, ועוד להתעלל ולהתקלס בו. וכן עשו, סחבו אותו מעל מטתו ואלצוהו לתת להם 3 לי״ט, ואח״כ תפפו על טס נחושת, וקראו לו בשמות מלאים בוז. הכזה יעשה בישראל? ומה תאמר הממשלה בהודע לה מכל אלה?[7]) — — — —

כללו של דבר, אם עוד ישתמשו ערבוביא ואנדרלמוסיא כזאת בפ״ת, אם כבודו לא יצוה, כי כל אלה שיש להם חלק בפ״ת—יהיו מיסדים ראשונים או מהרסים אחרונים — אסור להם להשתמש בתגא ולהיות מנהלים או משגיחים, נגידים ומצווים, כי אז (והלואי שלא תתקיים נבואתי זאת) אחרי אשר יחדל הועד הפועל מתת לבני פ״ת תמיכה חדשית (כי עוד הפחד הזה יעצרם) ישמע כבודו וכל באי עולם ישמעו דברים ומקרים מפ״ת אשר תסמר שערות השומע.

— — — — — — — — — — — —

אם יאבה כבודו להציל את הכסף ששלח לטובת הרבע (אשר לא אפון בזה אף אחד מששים

[7]) וביו״ד מנ״א כתב הראש, ה׳ אוסובצקי, על-ידי המזכיר, ה׳ רוקח, לפינסקר את הדברים האלה: „בהיות כי הבאר בפ״ת אין לו משאב... שכר ה׳ שטאמפער... שני אנשים הדולים תמיד מן הבאר... כמו כן שכר רועה בהמות... ותבע ה׳ שטאמפער מהר׳ ר״ל פרומקין סך 500 גרוש שהגיע על חלקו להשואבים והרועים... הר׳ פרומקין אמר שה׳ שטאמפער ינכה את הסכום ממה שיש לו בידו... אבל ה׳ שטאמפער אמר שהוא תובע מהרב כסף... במוצאי שבת אחד התאספו שבעה „הטובים״ כדרכם... וה׳ שטאמפער בקש להביא את הרב פרומקין אל הזטה״ע (ראשי תיבות: „ז׳ טובי העדה״.—העורך). ...הרב פרומקין אמר שהוא חולה... וימהרו הזטה״ע ללכת אליו... וימהר הרב פרומקין ויכבה את הנר ויסגור את הדלת... ביני ביני נתאספו כמעט כל בני המושבה... וכראות הר׳ פרומקין כי לא יפטור א״ע מתשלומין מהר ונתן ג׳ ליט׳, ואיזו אברכים וצעירים קראו הידד... זהו דבר המקרה״.

ב ר ג ע) ואם רצונו, כי שאלת הגבולים תמצא פתרון כראוי וכנכון, אז יצוה על הועד פה ב ד ע פ ע ש ה לבל יעשה מאומה בזה עד אשר יבא ה׳ הירש נ״י (כפי הנשמע יבא בעוד חודש וחצי). ה׳ הירש הוא המוכשר לדברים כאלה, הוא יודע ומכיר את אלה אשר כח בידם לעשות, ויודע לבחור במי שראוי והגון לזה, ושומע לעצה. ובבואו הנה, אז נגמור אי״ה בזמן קצר את כל הדברים האלה. ואם כבודו יניח לאלה המגיסים עתה במגים לעשות ולפעול בזה, אז יהי׳ בטוח, כי הסך חמשה אלפים מהרבע ועוד סכומים כאלה ילכו לטמיון. ולא יביאו תועלת כ ל ש ה ו א.

— — — — — — — — — — — —

אנכי יצאתי במכתבי זה ידי חובתי המוסרית, ולמען לא יכני לבבי אח״כ, בידעי כי כבשתי את אשר הי׳ לי לגלות בעוד עת, כתבתי לכבודו את המגילה הזאת.

— — — — — — — — — — — —

וכזה הנני המוקירו והמכבדו כערכו הרם והנשא

אלעזר רוקח.

.463

מאת ליליינבלום לשפ״ר *).

מוצש״ק 5 יולי תרמ״ו.

ידידי וחביבי!

היום שלח הד״ר צירקוליאר לה׳ מאירסון ע״ד האספה [1]. — — — — ומתוך שדבר הצירקוליאר נחוץ, למען יגיע להחברים לפני יום 15 יולי (ראוי היה יותר שיגיע כיומים לפני הזמן ההוא), על כן בקבלך דברי אלה תלך תיכף לה׳ מאירסאהן לקבל אותו ולעשות מה שצריך, וחלילה לך לעכבהו בשביל הצירקוליאר של הפאלטאווים [2], שאין זמנו נחוץ ויוכל להשלח כיום או יומים אחרי כן.

— — — — — — — — — — — —

הפאלטאווים לדעתי אינם צודקים. לדעתי האספה הכללית לא תתקן את ההתקררות שעליה הפאלטאווים דנים. לכל היותר יתוקן הדבר לזמן קצר מאד ולא יותר. ההתקררות הכללית יש לה סבות רבות, שחלוקיהן בנושאי ההתקררות. חובבי ציון יש בהם דעות שונות שכולן מתכוונות למצוה אחת. אחדים מכוונים לשם „מצות ישוב הארץ״ לדעת איזה מן הקדמונים, אחדים מתכוונים לשם „קבוץ גליות״ אם למטרה מדינית או לאומית. כאלה כן אלה נער יכתבם, את הראשונים בין היראים האמתים אשר עיניהם בראשם, והאחרונים בין הלאומים האמתים, שרובם מן המשכילים. מסופקני אם אלה וכאלה, בסבת מעוטם, מביאים אלף רו״כ לשנה לאוצר חו״צ. יתר הנותנים, והם העיקר, הם מן ההמון, אם מן ההמון הגס, או ההמון הנאור. אך היהודי הוא ס ו ח ר, ואינו עושה דבר אלא לשם הנאה בעולם הזה או בעולם הבא. נותני החלוקה אינם ניתנים לשם „ארץ ישראל״ אלא לשם ר׳ מאיר בעל הנס, כדי שיחיה בנם, על כל צרה שלא תבא, על כל נדר וכו׳, ואחת היא להם אם ישתמשו בכסף ההוא לצורך „נר תמיד״ על קבר רמב״ן, או שיתנום „ליושבים לפני ה׳ על התורה ועל העבודה בא״י״, כי העיקר אצלם הסחורה שהם סוחרים בנתינתם לשם בעל הנס. אילו היתה באפשרות להסביר להמון המאמינים שכל הנותן פרוטה לישוב ארץ ישראל מקיים מצוה גדולה „ישוב הארץ״ השקולה כנגד כל המצוות, היו נותנים לשם „עולם הבא״. אך הכל תלוי במזל, ומצות ישוב הארץ במובן עבודת האדמה וישוב העולם לא נתקבלה אצל ההמון, ולתת לו עתה מצות חדשה אי־אפשר, על כן מטרת הנותנים מן ההמון לשם סחורה ב ע ו ל ם ה ז ה, היינו שישלחו חו״צ אותם או את קרוביהם לא״י, ולקנות להם אדמה וכו׳. אך ממילא מובן, שזה יהיה באפשר אך אם יהיה בהאוצר סך יותר ממאה אלפים רו״כ.

הואיל וראה ההמון שתקותו לא באה, ואין חו״צ שולחים לא אותם ולא את קרוביהם—נתקררו בדבר, ומה תועיל האספה?

— — — — — — — — — — — —

הנני אוהבך מוקירך ומכבדך

משה ליב ליליענבלום.

464.

מאת „אחות ציון״ בפטרסבורג לד״ר פינסקר.

С. Петербургъ 7/X 1886.

Многоуважаемый докторъ,

Левъ Семеновичъ!

Въ дополненіе къ письму, отосланному Вамъ отъ 28 числа сего мѣсяца, считаемъ нужнымъ добавить слѣдующее:

Скорѣйшее устройство общаго съѣзда, по нашему мнѣнію, необходимо еще для того, чтобъ какими либо мѣрами парализовать противодѣйствіе нашему дѣлу, происходящее отъ распускаемыхъ его недоброжелателями разныхъ вредныхъ слуховъ. При предпринятыхъ нами въ этомъ году сборахъ «кайресъ» въ здѣшнихъ синагогахъ. мы убѣдились въ значительномъ сочувствіи палестинскому дѣлу въ средѣ средняго сословія здѣшнихъ евреевъ. Это даетъ надежду, что при благопріятныхъ условіяхъ, среди этого сословія возможно будетъ много сдѣлать для дѣла колонизаціи. Но вмѣстѣ съ тѣмъ

---

*) מארכיונו של שפ״ר.

[1]) הוא המכתב־החוזר שכבר פרסמו הרמל״ל ב„דרך לעבור גולים״ 53—50 ומטעם זה אין אנחנו מדפיסים אותו.

[2]) עי׳ לעיל נומר 458.

мы замѣтили также, что успѣху нашего дѣла очень вредятъ темные слухи, недостойно распускаемые о безпорядкахъ, яко-бы, существующихъ при расходованіи палестинскихъ суммъ, слухи, исходящіе изъ одной изъ здѣшнихъ редакцій [1]). Только на съѣздѣ истиннымъ друзьямъ палестинцевъ возможно будетъ установить раціональныя мѣры для противодѣйствія подобнымъ маневрамъ людей, коимъ наши стремленія не нравятся.

Многоуважаемый Левъ Семеновичъ! Пользуемся настоящимъ письмомъ, чтобъ заявить Вамъ о глубокомъ уваженіи къ Вамъ, господствующемъ въ кругу нашего Союза и о нашей признательности за всю Вашу въ высшей степени полезную и безкорыстную службу дѣлу колонизаціи Палестины, пропагандѣ этого дѣла заграницей и основанію Монтефіоров. Союза. Заявленіе Ваше о желаніи отказаться отъ званія предсѣдателя Монтефіоровскаго Союза [2]) мы принимаемъ съ чрезвычайнымъ сожалѣніемъ. Мы положительно не знаемъ во всей Россіи лица, на котораго возможно было-бы указать, какъ на достойнаго Васъ преемника. Совершенно понимаемъ весь трудъ и даже непріятности, которыя сопряжены съ исполненіемъ Вашей тяжелой службы, мы съ тѣмъ большимъ сочувствіемъ относимся къ громаднымъ услугамъ, оказаннымъ Вами нашему національному дѣлу.

Съ истиннымъ почтеніемъ отъ имени «Achwath Zion»

Т-гъ Вл. Темкинъ.

1) כפי הנראה — מערכת ה„ווסחוד".

2) במכתב-החוזר, הנזכר בהערה 1 לנומר הקודם, כתב הד"ר פינסקר: „צר לי מאד להגיד לאחינו חו"צ, כי ההתרשלות הזאת הרפתה גם את ידי והנני מחכה זה כבר בכליון עינים ליום אשר אוכל למסור את ההנהגה לידים אחרות, יותר מוכשרות לזה ממני".

465.

מאת ל. לבנדה לד"ר פינסקר.

Вильно, 14-го Іюня 1886.

Многоуважаемый
Левъ Семеновичъ.

Такъ-какъ лежавшіе на насъ довольно значительные расходы по улучшенію матерьяльнаго положенія колоніи Катра покрыты были со стороны [1]), поэтому съ нашей стороны было-бы весьма справедливо, чтобы мы что нибудь сдѣлали для этой колоніи въ духовномъ отношеніи, что обойдется намъ довольно дешево. Мнѣ именно извѣстно, что билуйцы, достаточно интеллигентные изъ дому, за все время ихъ пребыванія въ Палестинѣ, ничего не читають, ни за чѣмъ духовнымъ не слѣдятъ, потому что они изъ Европы ничего печатнаго не получаютъ. Это очень жаль. Если это будетъ продолжаться долѣе, то наши молодые люди, эта будущность наша, совершенно одичатъ; обазіятятся, въ особенности въ такой невѣжественной и фанатической средѣ, которою они окружены. А мы вѣдь должны столько же заботиться объ экономическомъ, сколько и объ интеллектуальномъ положеніи нашихъ колонистовъ, если не хотимъ, чтобы они превращались въ одностороннихъ хлѣбопашцевъ. И мнѣ кажется, что, нѣкоторое время спустя, когда свободное переселеніе пойдетъ въ ходъ, въ чемъ мы не должны и сомнѣваться, интеллектуальная часть должна будетъ составлять нашу главнѣйшую заботу.

На этомъ основаніи нахожу полезнымъ, чтобы для колоніи Катра выписывали по одному экз. слѣдующія изданія:

המגיד, המליץ, המצפה, האסיף, כנסת ישראל,
«Новости», «Восходъ».

Кромѣ того, не мѣшало-бы снабдить ихъ книгами по части евр. исторіи и литературы. На эти книги укажетъ г. Лиліенблюмъ, который компетентнѣе меня въ этомъ отношеніи.

Если этотъ планъ будетъ одобренъ Вами, то Вы, надѣюсь, скоро приведете его въ исполненіе и мнѣ знать дадите. Все это обойдется намъ въ 100 съ чѣмъ-то руб., а все это сущая бездѣлица, но польза громадная.

Изданія должны быть посланы на имя благонадежнаго лица съ инструкціей, какъ поступать, дабы книги не растерялись, а собирались въ библіотеку.

А мѣсячныхъ вѣдомостей [2]) все еще нѣтъ. Это очень жаль. Раб[иновичъ] и занятъ и боленъ.

Весь Вашъ Л. Леванда.

1) מקופת הבארון רוטשילד, שצוה לחפור להגדרתים באר במושבתם ולתת להם עגיות על חשבונו. (מכתבו של אוסובצקי לפינסקר מן י' תמוז תרמ"ו).

2) עי' לעיל נומר 454.

466.

מד"ר פינסקר לל. לבנדה *).

Одесса, 20 Іюля 1886 г.

Многоуважаемый
Левъ Осиповичъ!

Наша касса опустошена до дна. Мы сами, какъ общество, существуемъ только благодаря на-

*) מארכיונו של לבנדה, הנמצא בידי העורך.

шему воображенію и висимъ на паутинной ниткѣ. Помимо дарованнаго билуйцамъ, намъ предстоитъ еще выстроить имъ домишки да кормить ихъ скотъ. Кромѣ того, мы состоимъ еще должниками у Эрланжера за разные процессы и на Іесодъ Гам[аало], и на Пет[ахъ] Т[икву]. Намъ предстоятъ еще большіе расходы. При такой крайней обстановкѣ позволительно ли дотрагиваться до поистинѣ капцанскаго гроша для выписки журналовъ? Все-таки, принимая во вниманіе относительную важность Вашего предложенія [1]), я рѣшилъ послать имъ кой какіе изъ выписываемыхъ мною листковъ, какъ напр. Гамагидъ, Jüdische Presse и м. б. еще кой-что. То же самое могли бы дѣлать нѣкоторыя лица у Васъ или въ провинціи. Впрочемъ, чтеніе журналовъ особенной пользы имъ не принесетъ. Имъ бы нужны хорошія руководства по агрономіи и тѣмъ кустарнымъ промысламъ, которые годились бы къ примѣненію въ П[алестинѣ]. Для этого не жаль было бы и назначить премію, а то каждый колонистъ работаетъ или не работаетъ, какъ Богъ на душу ему положитъ [2]). Намъ до зарѣзу необходимо имѣть способнаго администратора для П[етахъ] Т[иквы]. Вы, вѣроятно, уже слышали о безобразіяхъ, совершенныхъ нѣкоторыми изъ колонистовъ въ дѣлѣ Фрумкина [3]). На это губительное для колоніи безначаліе обратилъ мое вниманіе и Г. Шайдъ. Словомъ, работы пропасть, а средствъ никакихъ, по неволѣ руки опускаются. Одна надежда на утвержденіе нашего устава. Цедербаумъ пишетъ, что по случаю каникулярнаго времени и отъѣзда Министра, Поляковъ и Розенталь, сами уѣзжающіе заграницу, отложили ходатайство до осени. Онъ увѣряетъ, что эти лица искренно преданы дѣлу и осенью непремѣнно приступятъ къ ходатайству. Его устами да медъ пить! Вѣроятно, Вы получили мой циркуляръ [4]). Это pour acquit de conscience. Прока не ожидаю никакого,—ни съѣзда, ни денегъ не будетъ. Положимъ, безъ перваго и можно обойтись. А безъ денегъ? Положеніе поистинѣ столь же плачевное, сколько и глупое!

Съ искренней преданностью и уваженіемъ

весь Вашъ **Л. Пинскеръ.**

[1]) עי' הנומר הקודם.
[2]) עי' נומר 447 בסוף הספר.
[3]) עי' לעיל נומר 462 עמ' 806 והערה 7 שם.
[4]) זה שנזכר לעיל בהערה 1 לנומר 463.

.467

פרוטוקול של ישיבת הועד־הפועל בארץ־ישראל.

אספה כ"ח מהועד הפועל בראשון לציון ביום ד' כ"ה תמוז תחת הנהגת הראש הר"י אסא־וועצקי נ"י.

הנאספים היו ראש הועד הר"י אסאוועצקי, החברים מפ"ת הר"ד גוטמאן, הר' זרח בארנעט, הר' אברהם זלמן איכיעלעוו, הר"י שטאמפפער, הר"י בעלקינד מגדרה, המזכיר ה' רוקח.

— — — — — — — — — — — —

הר"י שטאמפפער הציע, הן הר' ליב פרומקין רוצה לנסוע בימים האלה לבערלין ובטח יאסוף שם כסף לצרכי המושבה, ובאמת ה כ ל י ו ד ע י ן כי אין המושבה נהנית מהשתדלות ה' פרומקין אפי' באצבע קטנה, לכן מן הראוי הי' להטות הצדה המכשולים אשר יצמחו מזה.

הועד הסכים לשלוח מ ו ד ע ה ר ב ה בשם הועד הפועל לכל מו"ל מכה"ע בישראל, ולהודיע כי הועד הפועלמ פה המוציא לפעולה את התמיכות של חו"צ על המושבות פ"ת וגדרה איננו אוסף נדבות לא על ידי מכתבים ולא ע"י שד"רים, כי אם הכל באמצעות חו"צ, וכל הבא לאסוף כסף הן על ישיבות בפ"ת ועל שאר דברים ידעו הנודבים לשמור כספם.

— — — — — — — — — — — —

הר' ד— ל— — מפ"ת בא ובקש, אחרי שסממני התרופות עומדים בביתו, ולכן איפוא יבקש בעד זה שכר דירה, וכמו כן יבקש שכר עבודתו מדי חודש בחדשו, יען הרוקח פאסיסעלסקי יבא עם הרופא ד"ר שטיין אך פעם בשבוע לפ"ת ועליו לתת תרופות—בלתי, מזיקות ונחוצות—במשך כל ימי השבוע.

ראש הועד אמר, כי מצדו—היינו על חשבון הנדיב—לא יוציא על זה אף פ"א, ולדעתו כמו לדעת שאר החברים ראוי ונכון אשר אחד מהקולוניסתים שקבל בית מחו"צ יקציע מקום מיוחד בביתו עבור התרופות, מבלי אשר יאלץ הועד להוציא ע"ז כסף.

בכ"ז הסכים הועד לכתוב הדבר בהפרוטוקול ולשמוע ע"ז חות דעת נשיא ההנהגה.

— — — — — — — — — — — —

מקום מושב № 1 [בפתח־תקוה] אשר נועד בתחלה עבור בנין בית פרנס (אדמיניסטראציאנס הויז) הסכים עתה הועד לתתו להר' א— ז— א— —.

בדבר מקום המושב [בפתח־תקוה] (השייך להו"צ) ש ה ח ז י ק ב ו הר' ד— נ— — הסכים הועד להניח להר' ד— נ— — רק הגן אשר עשה והמותר יצורף אל מקום המושב שנשאר. והי' החצי לר' א — ש — י — —, והחצי או עבור הר"א ל— — או להר' מ — ד — — — — — — — — — — —

ראש הועד אמר, אחרי שכבר הגיע הקציר ורבים כבר קצרו תבואותיהם, לכן מן הראוי להמעיט בחודש הזה את סכום התמיכה.

החברים מפ"ת אמרו כי לא יתכן להם עתה לעשות רשימה חדשה עבור חודש אחד (אחרי שמר"ח אב תבטל התמיכה כולה)[1].

הועד הסכים לתת עתה התמיכה לחודש זה במלואה.

ה' בעלקינד אמר כי אי אפשר להפחית התמיכה מחודש זה מבני גדרה, אחרי שעוד טרם עלה שם בידם לדוש את גרנותיהם, יען חוכר המעשר מהממשלה עוד לא בא אליהם, ולכן אינם רשאים לדוש למען לא יעולל עליהם אח"כ עלילות.

ובכן תמה האספה.

O. Ossovetzky.

(ועוד ארבע חתימות).

1) עי' הנומר הסמוך.

468.

מאת י. אוסובצקי לד"ר פינסקר.

יפו, כ"ו תמוז, תרמ"ו.

כבוד הארון הנכבד והמהולל, רב פעלים,
אוהב עמו וארצו וכו' ד"ר ל. פינסקר נ"י.

יקבל כבודו רצוף פה העתק כתב-הפשר שהתפשרתי עם כבוד ה' פינס בדבר הרבע[1] — — — — והנה אם כי בנוגע לה' פינס, כבר הושמו המעקשים בזה למישור, אבל עוד טרם אוכל עתה לישר ג"כ הדורי הסבסוכים של דבר „הרבע" ביחוסו אל הממשלה, והנני חושב בזה להמתין עוד חודש וחצי או ב' חדשים, עד אשר יתברר לי אל נכון מחשבת פקידי הממשלה ביחוסם אלינו ובענינים כאלה טוב מאד מאד להתנהל לאט, לרגלי הכלל שבכלל הלל „מתון מתון ד' מאה זוזי שויא"[2]. — — — — — — — — — — — —

בנוגע להתמיכה, שלחנו תמול (אשר התאספנו יחד לאספתנו) מודעה רבה לאחינו הקו-לוניסט' בפ"ת[3]. והנה בעת שנשאו ונתנו חברי הועד על אודות התמיכה, אמרתי אני, כי יש לנו להפחית גם מתמיכת חודש תמוז, ונתתי טעם לדברי, אחרי שכבר בשלו התבואות וגם נקצרו, ואז"כ יכול כל קולוניסט לקחת מתבואתו. אבל כל החברים של הועד מפ"ת לא רצו להסכים לדברי, וטעמם עמם, אחרי שהתמיכה של החודש הזה היא האחרונה (ואל זאת אתפלל כי לא יצטרכו עוד אחינו העובדים לא למתנת בו"ד ולא לידי הלואתם) לכן קשה עליהם מאד מאד ללון עתה בעמק הלכות השינוי בדבר חלוקת התמיכה, ממי להפחית וממי שלא ינוכה מאתו, (אחרי ששדותיו לא עשו אוכל רב בשנה הזאת), וקשה עליהם לדון דיני נפשות. — — — — — ויכול היות כי הצדק אתם, כי לא לכבוד יהי' הדבר הזה לעשות שינוים במקום אשר העיקר יפול תחתיו, ולכן הוסכם לתת לבני פ"ת את התמיכה במלואה לחודש הזה[4]. — — — — — — — — — — — — —

אודות עשות ספרי-המקנה מר' דוד גוטמאן[5])

1) בדבר ענין „הרבע" בפתח-תקוה עי' לעיל נומר 171 עמ' 60—358. אין אנו מדפיסים את „כתב-הפשר", משום שכבר פרסמו הרמ"ל ליליינבלום („דרך לעבור גולים" 78).

2) ואמנם גמר ענין „הרבע" וקביעת הגבולים מצד הרשות נמשכו והלכו עד שבט תרמ"ז.

3) וזה הוא נוסח המודעה:

מודעה רבה

אל כבוד אחינו היקרים העובדים אדמת ארה"ק בפתח-תקוה,
ה' עליכם יהי'!

הועד הפועל אשר לחברת חובבי ציון פה יפו מצא עתה לנכון להודיע לכבודכם פתשגן החלטת נשיא ההנהגה כבוד ה' ד"ר ל. פינסקער נ"י, אשר מר"ח אב והלאה תבטל התמיכה החדשית, אשר עד כה קבל כמעט כל קולוניסט מקופת חו"צ, וכן לא יקבל הועד פה שום בקשה מיחיד הן בנוגע להלואות ושאר דברים.

אחיכם חו"צ ברוסיא חושבים כי הרבו לעשות לטובתכם אחים יקרים, וברוב עמל ויגיעה עלה בידם להמציא לכם את כל האמצעים והמכשירים למען יעלה בידכם לחיות מעמל כפיכם.

מעתה יגבילו חו"צ פעולתם — בנוגע לפ"ת — רק על ענינים כלליים, כמו להכין נטיעות ועוד דברים המסוגלים להרמת קרן המושבה ולהתפתחותה בכלל.

חו"צ מקוים כי אי"ה יעלה בידם להמציא בתים ועוד הדברים הדרושים למעטים מהקולוניסתים אשר עוד טרם נעשה והוכן עבורם הדרוש.

עתה אחים יקרים עליכם להשתדל בכל עוז לעבוד, למען הראות לאחיכם כי באמת הייתם ראויים להטוב אשר עשו עמכם, ועליכם עתה להיות החלוצים לרעיון הישוב, להראות כי כל עובד אדמתו ישבע לחם.

אחיכם המברכים אתכם כי יכונן ה' מעשה ידיכם
ראשי וחברי הועד הפועל לישוב א"י

י. אסאוועצקי
י. בעלקינד
אלעזר רוקח
זרה בארנעט
דוד גוטמאן
אברהם זלמן איכעלעוו
יהושע שטאמפפער.

4) עי' הנומר הקודם.

5) עי' לעיל נומר 462 והערה 4 שם.

על שם ה' ערלאנגער או ה' שייד, הנה רבות פעמים לא נתנו רעיוני לי מנוח, ידעתי גם ידעתי כי סכנה גדולה מרחפת (ח"ו) על פני קיום מושבת פ"ת מצד זה, אחרי שהרד"ג אין לו בנים, וע"פ חוקי ונמוסי ממשלת תוגרמה יורדת הממשלה לנכסי גבר ערירי ויורשת אותו. אבל מדי התחלנו לבא בדברים עם הרד"ג אודות זה נשארנו תמיד עומדים אצל האבן שאין לה הופכין, והוא על שם מי נכתוב את ספרי המקנה? ומלבד כי עשית ספרי-המקנה דורשים סכום כסף, ומאין נקח את כל זה? אבל בהיות ה' שייד נ"י פה דברתי עמו מזה והוא הרשה לי בטובו לכתוב את ספרי-המקנה על שמו. ובהיות כי החלקים של ר' דוד גוטמאן, היינו אלה אשר ספרי-המקנה עודם כתובים על שמו עולה למדה אלף ושני מאות דונעם, מהם שכבר מכר, כמו ששים דונעם של מקום המושב אשר קנה ה' וויסאָצקי נ"י מה"ר אברהם קאָפעלמאן (שקנה אותם בשטר מכירה עברי מה' גוטמאן) ועליהם נבנו מרבית הבתים שבנו חו"צ, ועוד איזה מאות דונעם מסכום המדה הנ"ז שמכרם ר"ד לאחרים, וגם אלה הקונים עוד אין להם ספרי מקנה כדת על שמותם. לכן עלה בידי להתפשר עם הרד"ג על אופן כזה. אנכי נותן לו 500 פר' על הוצאות עשרת ספרי-המקנה (אם כי ההוצאות עולות לזה עד 1500 פר') אבל השאר יגבה הרד"ג מאלה הקונים שקנו מאתו אדמה, והוא חייב לתת להם ספרי מקנה, וגם הוא בעצמו ישלם חלק הוצאות אשר יעלה על אדמתו (אחרי שבסכום האלף ושני מאות דונעם עוד יש לו לעצמו עד 500 דונעם, וגם אותם ירצה לכתוב על שם ה' שייד), והר"ד קבל על עצמו לעשות ספרי-מקנה אצל הממשלה כדת על כל הנ"ז על שם ה' שייד נ"י. וכנגד זה התחייבתי אני א"ע בתור בא בכח מה' שייד, אשר אלה הקונים שיש להם חלק בהאלף ושני מאות דונעם הנ"ז לפי השטרות שבידם מהר"ד הנ"ז לא יקבלו שטרות על שמותם מאת ה' שייד—אשר מהיום תקום הנחלה על שמו אצל הממשלה—עד כי יביא לי הקונה פתקא מהרד"ג, כי שלם לו ג"כ את חלק ההוצאות של עשרת ספרי-המקנה כפי המגיע על חלקו. ולכן אבקש את כבודו, כי יואיל בטובו לשלוח לי הסך 500 פראנק הנ"ז אשר קבלתי עלי לתתם לה' גוטמאן עבור חלק חו"צ, למען יבא כל דבר על מקומו בשלום[8].

מהפרטי-כל 20 № יראה כבודו כי כל חברי הועד הסכימו לבלי קבל מהיום והלאה מכתבי בקשות משום יחיד[7].

הנה בטח עוד זכור יזכור כבודו את דבר האיסור שיצא מאת ממשלת תוגרמה, לבלי תת לאיש יהודי לרדת אל חופי ארה"ק, והרבה הרבה סבלו רבים מאחינו אשר באו לפני שלש שנים לארה"ק. אחרי ההשתדלות מצד טובי אחינו בענין זה עלה בידם להמתיק מעט הדין המתוח עלינו באופן כזה, כי הממשלה תרשה לכל איש יהודי, אשר יבא עם מכתב-מסע מאושר ומקוים כדת אצל הקונזול התוגרמי היושב בעיר החוף אשר משם יצא היהודי לשבת בארה"ק משך שלשים יום, ואח"כ עליו לחזור למקומו. * * *

* *

לאט לאט עשו להם רבים מאחינו הבאים לארה"ק הרגל, לבלי לאשר את „כתבי-מסעם" אצל הקונזול התוגרמי. אם הנוסעים בעצמם אשמים בזה — — — או כי הסרסורים אשר בערי החוף עושים העלמה בזה, בלקחם מכל נוסע מחיר קיום מכתב המסע אצל הק' התוגרמי, אבל באמת לא יאשרוהו, זאת לא אדע. והנה עד לפני חודש ימים הי' פקיד החוף מעלים עין גם מזה, אבל פתאום באה שנית פקודה חזקה „כי כל מי שבא לתוגרמה בכלל ולארה"ק בפרט, ומכתב-מסעו איננו מאושר ומקוים אצל הק' התוגרמי, אז לא יניחוהו פקידי החוף לרדת היבשה, כי אם שוב ישוב בהאניה אשר בה בא. לפני ארבעה עשר ימים באה האניה (ההולכת ישר מאדעססא לפה) והביאה עמה יהודים שכתבי-מסעם לא היו מאושרים כנז' ופקיד המקום לא רצה בשום אופן להניחם לבא העירה, אבל אחרי עמל רב ויגיעה רבה עלה ביד (מי? — העורך) להביאם העירה. ביום ז' ש"ז באה שנית האניה והביאה עוד שנים עשר נפש מאחינו (אלה שהי' להם כתבי מסע מאושרים ירדו היבשה ולא הי' מוחה בידם), שכתבי מסעם לא היו מאושרים ופקיד החוף לא הניחם בשום אופן לרדת העירה. הם חשבו וחבלו תחבולה, כי המתינו עד עת שהאניה הגדולה התחילה לפלס לה נתיב בימים עזים, ואז מהרו וירדו אל איזה סירות שעמדו אצל האניה הגדולה. מלחי הסירות לא אבו לתפוש משוט ולהביאם העירה, יען כי הממשלה הכריזה שכל מי שיביא באניתו איש שלא נאשר כתב-מסעו ישלם 5 לי"ט כסף ענושים, ויעזבו המלחים את הנוסעים בסירה, והם באו בסירה אחרת. והנה מה אגיד לכבודו, כמעט נטבעו אחינו אלה במצולות ים, וגם אחרי אשר הובאו העירה ע"י השתדלות אחינו שירדו בסירות הימה להביאם, שלחה

[8]) וזהו פירוש דברי הרמ"ל ליליינבלום („דרך לעבור גולים" 66 „סעפטעמבער"): „פקודה להוציא את הקולוניה „פתח-תקוה" מתחת רשות בעליה, לפי הרשום בערכאות, איש שאין לו בנים, ולקצוב לזה חמש מאות פראנק".

[7]) הפרוטוקול—מן י"ב תמוז—נמצא בידינו. וזהו נוסח ההחלטה במלואו: „חברי הועד הסכימו להצעת הראש במושב האספה הזאת, כי מן הוא והלאה לא יקבלו שום בקשה מקולוניסט, הן בנוגע לתמיכה והן בנוגע להלואה". ועי' לעיל הערה 3 למכתב שלפנינו.

הממשלה אנשי חיל ותביאם אל בית הכלא, באמרה להחזיקם שם עד כי תבא אניה רוסית ואז תחזירם לארצם. זה כשני ימים שהם יושבים במאסר ועוד לא עלה בידינו להוציאם.

לכן אבקש מכבודו הרם, כי יצוה על עושי רצונו, כי יודיעו גלוי בכל בתי האכסניות אשר אחב"י נחתים בהם, כי לא יהין שום איש מאחינו לנסוע לא"י אם לא יאשר את מכתב המסע שלו אצל הקונזול התוגרמי, ואם לא ישמע, הרי הוא מתחייב בנפשו ועוכר נפש ב"ב הנוסעים עמו, ולא עוד אלא שמחלל כבוד ישראל בלאומים, כי כל העמים פה ישחקו על משבתנו, וכדי בזיון. ובאמת עוד טרם ראינו פה איש אחד משאר האומות כי יבא ומכתב-מסעו לא יהי' מאושר כדת, מלבד שאנו סובלים עי"ז צרות, כעס ויסורים ומכאובים עד בלי די.

מי שאמר לעולמו די, הוא יאמר לצרותנו עמו די!

והנני בזה מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא

O. Ossovetzky.

469.

פאסקוויל להאגודות *).

קול קורא.

אחינו היקרים חובבי ציון! תועבה נעשתה בישראל...

במרכז הראשי להנהגת ישוב א"י נראה נגע נורא אשר יפשה כספחת ויגדל מיום ליום. עמודי חברת ישוב א"י בעירנו ווארשא התפלצו, שתותיה נהרסו והיכל תפארתה יוכה שאיה. בעינים דולפות מתוגה הננו רואים כי מספר אנשי בריתנו ימעט, במשמנינו שולח רזון, פנה הודנו פנה הדרנו, ואם פה בווארשא תעלה חלילה חברתנו בתהו, מה אחרית החברות בשאר הערים? אם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו אזובי הקיר? היש לנו הצדקה לשקוט במכוננו לראות את החורבן הזה ולחבוק את ידינו מבלי עשות מאומה?

הידעתם אחינו מי ומי בעוכרינו?

מהרסינו ומחריבינו ממנו יצאו. הרעיון הקדוש אשר נשאנוהו כחותם על לבנו היה לכדור משחק בידי איש * * וקהל חסידיו ההולכים אחריו כבהמה בבקעה. האיש הקטן, מתחלתו בריה קלה, אשר אנחנו גדלנוהו ורוממנוהו, ונעמידהו לשרת לפני הרעיון, הפך את הגלגל ויעמיד את הרעיון לשרת לפניו ויעשהו קרדום לעסקיו הפרטים. האיש הזה מחריב את בנין הישוב, מפיר ברית אחים, מועל בשליחותו * * * כי כל מעשיו הולכים אל מטרה אחת לסבך את עניני הכלל בעניניו הפרטים, ולעשות לו את רעיון ישוב א"י למקור הכנסה רבה * * * האיש הערום הזה, בחפצו לבצור רוח כל הישרים והתמימים ולמשול לבדו ברוח העם להטותם אל אשר יחפוץ, פרש עליהם רשת תחבולות, העמיד לו גדוד מחבלים לבצע בהם את כל חפץ לבו, לסמא את העינים ולהפוך חושך לאור.

בשם עמנו האומלל, אשר רבות חרשו על גבו

---

*) מן הכתבים, שהמציא לנו ה' יהל"ל.

כבר ספר הרמל"ל ליליינבלום („דרך לעבור גולים" 53/4) שבימי משברה הקשים של חבת-ציון, בסוף שנת תרמ"ו, נמצאו „אנשי ריב-ומדון", אשר העבירו שמועות מגונות ברבים, שהמזכיר והגזבר של המרכז בווארשה מועלים בכסף הקדשים, וכדי להחריד את הלבבות שלחו „פאסקווילים מתועבים משוקצים לכל האגודות". פרשה מכאיבה היא זו לא רק בדברי ימי חבת-ציון בלבד, אלא בדברי ימי העבודה הצבורית בישראל בכלל, ובשעה שטפלנו בכתבים השייכים לכאן נזכרנו בדבריו המרים של הרי"מ פינס (לעיל נומר 331 עמ' 596), המגלה את „עונם" של „כל העוסקים בצרכי הצבור, עלדבר אשר המה עוסקים בעסק כזה שמביא לבעליו אך בוז וחרפה"... לפסוח על פרשה זו לגמרי לא הרשינו לעצמנו, כמובן. אבל מצאנו לנכון להסתפק רק בכתבים מעטים מן המרובים, שישנם אתנו.

אלמלי חיו עדיין אתנו האנשים, אשר עליהם שפכו בעלי הפאסקווילים את חרפותיהם וגדופיהם, היינו נוטלים מהם רשות לפרסם את הפאסקווילים בשלימותם, ובטוחים אנחנו שהיו מסכימים לכך, שהרי לא להם, למבוישים, בושת-הפנים, כי אם למביישים. עכשיו שכבר מתו אנו מוכרחים למחוק את הבטויים הגסים ביותר, ויכולים אנחנו רק להעיד, שבדברי הרמל"ל, אשר קרא לפאסקוויל זה ולחברו, שיודפס להלן (נומר 500), „מתועבים ומשוקצים", אין שום הפרזה. ויסלחו נא המנוחים גם לבטויים שהשארנו ולא מחקנום. כבודם ודאי לא יתחלל על-ידי זה אפילו במשהו, שהרי פאסקווילים „מתועבים ומשוקצים" המה הכתבים הללו שאנו מפרסמים.

לפי דברי הרמל"ל נדפסו הפאסקווילים—אין אנו יודעים, אם כולם או מקצתם — „בהחבצלת" הירושלמית בגימר כ"ת לשנת תרנ"ה.

הגליון שלפנינו גליון ליטוגרפי הוא. אימתי נשלח אין אנו יודעים בדיוק, אבל מכתבם של בני בוברויסק (עי' הנומר הסמוך) מעיד, שבי"ז ביולי-כ"ו בתמוז כבר נמצא בידי האגודות.

מי היה המשלח ובשם מי נשלח גם-כן איננו יודעים בדיוק. לפי דברי הרמל"ל, פינסקר ואחרים (עי' להלן הנומרים 477/8 ועוד) נשלחו הפאסקווילים „בחותם בית-הכנסת אוהל משה", ששפ"ר יסד בווארשה (אנחנו מצאנו את החותם הזה רק על הפאסקוויל השני, הנדפס להלן), וגבאי ביהכ"נ הנ"ל מהרו להודיע להאגודות (עי' להלן נומר 488), שרק „שנים שלשה אנשים אשר עשו במחשך מעשיהם... הטביעו חותם מזויף מביהכ"נ אוהל משה", למען יאמינו חובבי-ציון שבגבולים כי מן הגבאים יצא הדבר.

במכתבו של ה' יאסינובסקי לפינסקר (להלן נומר 499) נקרא אחד מן הזייפנים האלה בשם. בדבר השני כותב שפ"ר לפינסקר (במכתב מן י' מרחשון תרמ"ז), כי שרת גוכה לחובבי-ציון בווארשה ואחר-כך נדח ממשמרתו זו. על אדות השלישי אין אנו יודעים כלום. ואולם על דבר אחד יש להתפלא: כיון שגבאי בית הכנסת „אוהל-משה" מהרו להודיע את דבר הזיוף תיכף אחרי שנשלח הפאסקוויל הראשון, האיך נואלו הזייפנים להניח אותו חותם גופו גם על הפאסקוויל השני?

משיחי שקר, בשם הרעיון הקדוש אשר קנינו אותו בדם אחינו השפוך, בנדבות עשירינו ובפרוטות אחרונות של עניינו ואלמנותינו, בשם כל קדוש ומרום ונשגב לנו, הננו מעוררים את אחינו היקרים חובבי ציון באמת לצאת מן ההפכה אשר הפך עלינו האיש החותם „ש * * ״ ולבנות את ההריסות אשר הרס, כי פרצה זו אינה יכולה לעמוד עוד! זכור תזכרו אחים כי עוד בטרם היתה אספת ק–ץ, נמצאו בינינו חכמים הרואים את הנולד אשר נבאו לנו, כי העוינו והסכלנו עשה, במסרנו משרת מזכיר ביד אדם קטן שאין בו מדות ודעות, ביד איש אשר היה מלמד לשעות ושכיר בעטו, ובמה נחשב הוא לעמוד בראש תנועה גדולה כזאת? אכן מפני השלום עצרנו בנפשנו, הבטנו במנוחה על האדם הקטן הזה, איך הרים ראשו לאט לאט, ויקח שופר אל פיו להריע במכ״ע, כמו הוא עשה לנו את כל החיל הזה. אנחנו ידענו כי האיש הזה רק בשבר יעבור * * * * * * הנבונים בינינו הכירו ערך האיש הזה ולא נכשלו לחשוד בכשר.

עסק התמונות בא ומרוב הטרדות בטובת הכלל לא שכח מזכרונו גם את טובת הפרט, * * * * * בלבול וגלגול כספים נראו לעין כל, ואז החלו אנשי חברתנו לקרוא לחשבון וידרשו בחזקה להסיר את הנגע מאתנו. אז התהפך ש * * מסבות בתחבולותיו ויסבב פני הדבר, ויקרא לאספה בק—ץ, ושם עלה בידו על נקלה להוכיח לדעת את האנשים הרחוקים מעירנו כי כל דרכיו משפט, וישאר על מכונו, ולא שכח בעל מזמות זה לדרוש לו שכר למפרע ולהבא מאה רו״ב לחדש. בעד מה? בעוד שנים שלשה מכתבים אשר הוא כותב לפעמים. . .

אך לא לעולם חוסן * * *, גם אחרי שבת המזכיר על מכונו ועל שכרו, * * * * * * * * * * עוד הפעם נגלו גלגולי הכספים והערמות והתועבות אשר הוא עושה, ורוב אנשי חברתנו הסכימו להדיח את ש * * ממשמרתו. אז קראנו להרב מביאלסטאק, והרב הגאון עם כל אהבתו לשלום ראה בעינו עין הבדלח כי ש * * זה הוא איש אשר תוכו לא כברו, ויגזור עליו הרב לבל יהין מן היום והלאה להתערב בעניני חברתנו פה בווארשא, ויעד כי אם יעבור חוק מרה תהיה אחריתו. אך מה היתה אחרית הדבר? הוא נסע לביתו וש * * פורש מצודתו על החברה כאז כן עתה, אין חשבון ואין סדר, כל החשבונות והקולות הקוראים אשר יוציא פעם בפעם כולם * * * *, הוא מצא לו איש כלבבו, * * * אשר אין לו מקור להחיות את נפשו, הוא הזקן מ. אשר הוא כלי חפץ ביד ש * *. מי הוא הזקן הזה ואיך התבקע פתאום מביצתו למנהיג ולראש? הזקן הזה הוא מבולבל ואוהב כבוד * * * היתכן לעשות איש דל ומבולבל כזה לגזבר ראשי על קופת הקהל? ש * * ידע תכונת מ—ן כי דעתו קלה כדעת נשים וחותמו יתן לו לכל דבר, על כן ישתמש בו. הוא ירא לתת את משרת ההנהגה על שכם איש נבון ובעל דעת ובעל הון, אך גולם עשה לו, * * * זקן המתגאה ביחוסו ובדלותו, והזקן הזה עומד לימין ש * * ועוזר לו לבצע את כל הות לבו, ואין אומר השב, וגם שאר ראשי הועד, קצתם טרודים, קצתם מרומים מאת ש * * וקצתם שמים [את עצמם] כלא יודעים, ובין כה וכה ימעט מספר חברינו, כי אנחנו פה יודעים כי לא חברים לחובבי ציון אנחנו אך חברים * * * *. הנדבות אשר אנחנו נותנים יורדות לטמיון, אל תהום אנשים פרטיים, ואוי ואבוי להנהגת כל הישוב בהיותה נתונה ביד איש קטן ודל דעה * * * *. האיש הקטן הזה הבין את אשר לפניו, בראותו כי אם יתנהל ישוב א״י בסדרים פשוטים לא יוכל לבצע את מזמותיו * * * *, סבב פני הדבר ויט את לב הראשים לעשות מכונה גדולה, ועדים מרכזים ומקימיים, נצחיים וזמניים, זה בווארשא ורואה חלום באספמיא, וזה בארעסע ומצודתו פרושה על א״י, לא ידע איש את רעהו, והכל נעשה ע״י חליפות מכתבים. על ידי כל הבנין הגדול הזה נהיתה הערבוביא, ועד בועד יסוכסך, ראש זה פונה למזרח וראש זה למערב, והמזכיר הקטן הזה היושב בווארשא נהנה במה שאין יודעים אותו בערים אחרות, וע״י * * * כל יוכל, אם יחפוץ יאסף חתימות כחול, כל החתימות והעדות אשר יעידו עליו אחרים כולם משלו, והחשבונות כולם אין להם רגלים.

מה טוב היה לנו לוא עמדו אנשים כשרים ומהוגנים בראש חברת ישוב א״י בעירנו, הלא לרבבות עלה מספר החברים, כי באמת אין מתנגדים לישוב א״י, אם רק במישרים ובחכמה יצא אל הפועל, ועתה מה אנו רואים בעירנו? הפרוץ מרובה על העומד ומתנגדינו ילעגו עלינו כי נכשלנו בבני אדם שאינם מהוגנים.

על כן אחים זכרו כי רעיון ישוב א״י איננו קנין איש פרטי אך קנין האומה, וזכרו מה חובתכם דורשת מאתכם, ודעו כי אנחנו חובבי ציון באמת אמרנו לדבק טוב, לעסוק בהנהגת ישוב א״י באופן פשוט ובסדר ישר, כפי סדר התקנות הרצוף לזה [1]), וש * * ומזמותיו הרעות לא יזכרו ולא יפקדו.

עוד מעט נסיר הלוט הלוט מעל פני האנשים החטאים, נפתח חלונות בבית האפל, נראהו כמו שהוא, נתעב נאלח, נרפש ומגואל, זה המזכיר * * * המתגאה כי הוא רכב ישראל ופרשיו, וחבר מתי * * * * *
* * * * * * * * * * * * * * * * * *
יש בידנו מופתים חותכים ואותם נציג לפני הקהל, אך בין כה וכה, הנה פה בעירנו מופתים למותר המה, כי דעת הקהל יודעת כי סלף ומדחה היו בנו באשמה

[1]) את „סדר התקנות״ לא מצאנו.

ש * *, אם הוא יעמוד על עמדו תפול החברה ואם הוא יפול תעמוד החברה (כאשר אמר לי הרב הג׳ דביא־לעסטאק בעת האספה בשבת קודש אחר התפלה אשר הלכו לבית מעונו כל המתפללים בביהכ״נ אהל משה).

שתי דרכים לפניכם, בחרו באחת מהנה!

חזק ונתחזק בעד עמנו ובעד ארצנו החרבה.

דעו כי בטרם נערך קול קורא זה כבר נוסדה אגודתנו יחד, יש לנו חברת חו״צ בעירנו, חברה מצורפה ומזוקקה, כנסיה לשם שמים ומי לד׳ ולציון אלינו.

ווארשא.

470.

מאת חובבי־ציון בבוברויסק לד״ר פינסקר.

Милостивый Государь!

Позвольте намъ вторично побезпокоить Васъ по вопросу объ отсылкѣ денегъ въ Варшаву. Послѣ полученія Вашего письма мы намѣревались послѣдовать Вашему совѣту, но были остановлены однимъ изъ нашихъ дѣятельныхъ членовъ, пребывающимъ въ Варшавѣ. Онъ намъ сообщилъ, что тамъ слухи о злоупотребленіяхъ секретаря Р-ча держатся очень упорно. Въ послѣднее время мы получили также гектографированное циркулярное письмо изъ Варшавы, полное обвиненій противъ Р-ча, набрасывающее тѣнь и на М-на, не содержащее, однако, положительно ни одного факта. Все это побудило насъ воздержаться отъ отсылки денегъ до выясненія этого вопроса. Не будучи знакомы съ организаціей кассы, мы не имѣемъ возможности судить о томъ, насколько эти слухи вѣроятны. Мы поэтому желали бы узнать отъ Васъ: кто завѣдуетъ расходуемыми суммами, по чьему распоряженію деньги выдаются изъ кассы, кто состоитъ кассиромъ, М-нъ или Б-ейнъ, какими суммами можетъ распоряжаться Р-чъ, каковъ способъ контроля его дѣйствій, всѣ ли союзы отправляютъ свои деньги въ Варшаву, если въ другое мѣсто, то куда именно? Смѣемъ надѣяться, что Вы намъ заблаговременно отвѣтите на изложенные вопросы въ виду ихъ важности и выскажете намъ свое мнѣніе объ этихъ слухахъ, сильно мѣшающихъ нормальному развитію дѣла.

Съ совершеннымъ почтеніемъ

Моисей Лазаревичъ Каценельсонъ.

Г. Бобруйскъ, 17 Іюля 1886 г.

471.

מאת „עזרת ישראל״ ביפו לד״ר פינסקר *).

יפו ג׳ לחודש מנחם אב תרמ״ו.

כבוד הארון הנכבד, דגול מרבבות אחיו,
נודע ביהודה ובישראל גדול שמו וכו׳
ד״ר ל. פינסקר נ״י!

שמו הטוב ופעולותיו לטובת ישוב ארה״ק יאזרונו עוז להגיש אל כבודו דברינו אלה הנוגעים בהרחבת הישוב ובהרמת קרן כבוד אומתנו.

הלא יודע כבודו כי עי״ק יפו הנה עיר החוף של כל ערי יהודה ודרכה יבואו רבים רבים מאחינו לארה״ק, רבים אשר יבואו לשכון בה בכבוד ולשבת לפני ה׳ לעסוק בתורה ועבודה, ורבים הבאים להאחז באדמתה לעבדה ולשמרה, למען לא יהיו עוד נודדים בגוים. והנה אם כי עיר יפו הנה מרכז גדול, בכ״ז רבה בה עד כה העזובה בכל ענין וענין אשר חיי וקיום עדה תלוים בהם, ורבות יסבלו עי״ז אחינו האורחים החדשים, כאשר נבאר פה

תוקף עוז הגזרה שגזרה ממשלת השלטין לאסור על אחינו מר[וסיה] להתישב מחדש בא״י (ולא הורשה להם כי אם להתעכב בה שלשים יום) [1] סבבה פרעות רבות, ותתן מקום להסרסורים המחפשים אחרי פצעים ונגעים לעשוק את אחינו הבאים ולהצל (?) כספם. כי בחפוש טובי וחובבי ציון דרכים ואמצעים להמתיק הדין הקשה, אשר נאלצו עי״ז לפיים תמיד את פקידי החוף ועי״ז התחילו הסרסורים לעשות מסחרים, ובכל יום הולכים ומוסיפים מכסת כספים על האורחים הבאים, בעבור הרשיון הזה, אם כי הצל לא יצילו, ועוד ירעו להעם היושב בציון, כי תחת אשר עליהם הי׳ החוב להשתדל, כי פקידי החוף מפה ישלחו בכל חודש ספר להפחה מירושלים להודיעהו מספר אחינו היוצאים מארה״ק, כמו שמודיעים את מספר הבאים, למען יראה הפ׳ כי אחינו שומרים דיני דמלכותא, לא יעשו בזה מאומה, כי אם ספרים על ספרים ממספר הבאים יבואו להפ׳ ואין יוצא... עי״ז יגדל חמת הפחה, ובכל יום יעיק ויציר לאחינו התושבים בירושלים, כמו שהכבידה עתה הממשלה אכפה על אחינו הבאים, לא רק פה אצל החוף, כי אם גם אחרי אשר יעלה בידינו להביאם אל היבשה (כאשר עשינו ב״ה בשבוע העבר, כי הצלנו שלש עשר נפשות מאחינו אשר לא נתנם נציב המקום מפה בשום אופן לרדת היבשה) והם הולכים לירושלים. אבל עוד בטרם בואם אל שערי ירושלים, והנה משלחת שוטרים סוחבים אותם אל בית־הכלא, ורבות יסבלו אחינו בירושלים, נאלצים לתת בעדם ערובה כי ישובו

---

*) המכתב כתוב בכתב־ידו של ה׳ רוקח.

[1]) עי׳ לעיל נומר 468 עמ׳ 816.

לארצם בעת מועד. ומה יהי' אחרית הערובות? וא"כ איפוא עלינו למצוא תרופה להאסון הזה, באופן שלא יעלה ביד הפ' להניח בנו חמתו.

התרופה הזאת — אשר בה תלוי לע"ע קיום הישוב—דורשת כסף והשתדלות.

הן בעירנו לא נמצא מקום לאורח (עני) ללון, ואפי' אם הוא איש ממוצע לא יעלה בידו להתאכסן באחת האכסניות, אשר בעליהם ירבו המחיר, בעוד שכל העמים יש להם פה בתי מחסה כאלה עבור אורחיהם, ורק עמנו האומלל הנהו כצאן תועה, מסור בידי העלוקות מבית ומבחוץ.

ועל כל אלה יגדל האסון עבור חולי בני עמנו, הן מהיושבים פה, הן מהאורחים הבאים והן מהמושבות הסמוכות לפה, אשר לרגלי פקודת הרופא עליהם לשנות האויר בעת אשר יחלו, ואיפה יניחו פה ראשם?

למלאות המחסורים האלה דאגה חברת „עזרת ישראל" אשר נוסדה פה — — — כי שכרה חצר גדול והועידה הבתים התחתונים להכנסת אורחים והעליונים לבית החולים, ואת כל אלה עשינו ב"ה בכספנו, — — — אבל אין הקומץ הזה משביע, כי מצב חברתנו עתה, כי יש לנו דמי חודש מהחברים עד מאה פראנק—מלבד מעות הקדימה אשר בהם שכרנו הבית והכננו מטות, מרבדים, כסאות, בגדים להחולים ושאר דברים הדרושים—והוצאותינו עולות עתה לכל חודש עד כדי שלש מאות פר'. הן מכ"ד סיון עד היום התאכסנו בבית הכנסת אורחים חמשה וחמשים משפחות (178 נפשות), ואין לנו אפי' משפחה אחת אשר לא נאלץ להוציא עליה מפראנק וחצי עד שני פראנק, מלבד החולים אשר שכבו במשך הזה בבית החולים וקבלו בחנם סממני מרפא, אכילה ושתי' כפקודת הרופא, שכירות למשפחה אחת היושבת ומשגחת על הטהרה והנקיות ומבשלת להחולים.

ואחרי אשר המטרות שהציבה לה „עזרת־ישראל" נוגעות הרבה בעניני הישוב, ורבים מהקולוניסתים מהמושבות אשר יבואו העירה יקבלו עזר מזה, הבריאים מהם בבית הכנסת האורחים והחולים יקובלו אל בית החולים, מלבד אשר המטרה הראשונה נוגעת היא בחיי הישוב, לזאת איפוא נבקש את כבודו הרם, העומד בראש הנהגת חובבי־ציון, כי יהי' לנו לפה אצל חברי ההנהגה, כי יואילו בטובם להקציב לחברת „עזרת ישראל" תמיכה שנתית, למען תוכל החברה ללכת הלאה בדרך אשר סללה לה.

מוקיריו ומכבדיו כרוב הוקרת ערכו הרם והנשא,
המחכים לתשובתו. ראשי חברת „עזרת־ישראל"

D-r Stein
אלעזר רוקח.

472.

מאת קבוצת בעלי „יסוד־המעלה" לד"ר פינסקר.

ב"ה יום א' 5 מנחם אב משוש
לפ"ק [מיזריץ].

כבוד איש חיל רב פעלים, מלא דבר,
חובב עמו באמת, מושיע ורם כ' ה' ד"ר
פינסקר נ"י.

מכתב הרב החכם ידידינו מו"ה מלל"ב הנכבד בשם כבודו הרם מן כ"ב תמוז הגיענו, ונבואה בזה להגיש לכבודו תודתנו בשם בעלי יסוד המעלה היושבים פה, אשר נדבה לבו הרחבה ויטריח למענם אף למעני הקונים למען הביא הדבר לתכלית הנרצה [1].

והנה כנודע בקרב הימים הנדיב הגדול יעלה צלחה ויראה את כבוד הר ציון, ארצנו הקדושה וכל מושבות בית ישראל שמה. ולאשר נפשנו יודעת עד מאד מטרת עוז כבודו בתכלית ישוב א"י, ולא תכבד לפניו להימין או להשמאיל ורק למען לבוא למחוז חפץ כל חובבי עמינו, לכן ערבה לבנו לבקש לכבודו הרם להיות מצדו לעזור ולסעד להעיר את לב הנדיב הגדול לפרוש כנפיו על מושב יסוד המעלה בתשועה עולמית [2], היינו להסב הנחלה כולה משם בעלה הראשון (לעשות הקושא:עם) ולעזור אך לבעלי המושב היושבים בקודש, כי השוכנים פה לע"ע לא ידרשו מאומה, כי יש מהם אשר לעת הנכון להם יבואו בעצמם על נחלתם, וגם יש בהם צעירים הראוים ורוצים בעבודת האדמה.

ובאמת למה לנו לדחוק את היושבים פה למכור את נחלתם, אם המתנדבים הנכבדים באדעססא ירצו בישוב א"י ומכוחם ישחדו בעד הענין הנשגב הזה הלא יש ויש לקנות שמה בלעדי שדמות יסוד המעלה— יבטח נא לבם כי בעלי יסוד המעלה מפה לא ימכרו את נחלתם עולמית לאיש נכרי אשר לא מבני ישראל— הלא היותר מועיל וטוב להרעיון הקדוש שיגאלו להם המתנדבים הגבורים אדמת קודש מידי זרים, וכל המוסיף בזה הוא משובח, ויענדה עטרות לתכלית הרם הזה. מובטחנו ברום כבודו והעוזרים על ידו אנשי לבב, כי כולם יעזרו לדבר הזה כי הנדיב הגדול יקבל מושב יסוד המעלה תחת מחסהו בשלימות [3], ואתם וכן כל חובבי עמינו נוכל להקדיש שאר כחותינו לפרק חדש בענין ישוב א"י, אשר אולי יצליח בידינו להקים מושב חדש יותר נעלה ומוצלח ממושב יסוד המעלה.

באחרונה החובה להעיר אוזן רום כבודו לקול השמועה המתפשטת בעיר (אשר לא נאמין בה באין אופן), אשר בין ראשי חובבי ציון יש המונעים את

1) עי' לעיל נומר 429.
2) עי' לעיל נומר 452.
3) עי' הנומר 459 בסוף הספר.

הנדיב הגדול או עושי רצונו מלתמוך ולעזור תשועה עולמית מושב יסוד המעלה *) . . . אכן אנחנו לא כן עמנו, מובטחנו כי יקדישו כחותם ועתם ורובי פעולתם לקרב הדבר ולא לרחק.

הננו מתכבדים בזה להשאר ידידיו המוקירים
את שמו וזכרו

מ. גינצבערג

נחום שיינמאן.

*) יען כי יש את נפשם לקנות את הנחלה (הערת בעלי המכתב).

473.

מאת רש"י פין, ל. קליוואנסקי וי. יאסינובסקי לד"ר פינסקר.

Друскеники, 29 Іюля 1886 г.

Многоуважаемый Докторъ!

Неблагопріятные слухи и отзывы, распространяемые постоянно противниками колонизаціи Палестины и нѣкоторыми изъ псевдо-Ховве-Ціонъ о членахъ варшавскаго отдѣленія, хотя и безъ всякаго основанія, успѣли подорвать въ кружкахъ довѣріе къ Центр. Комитету и управленію — и вслѣдствіе этого денежныя поступленія въ общую кассу почти прекратились въ послѣднее время. Если не предпринимаемы будутъ немедленно мѣры къ устраненію всѣхъ недоразумѣній и къ успокоенію и удовлетворенію кружковъ, дѣло колонизаціи придетъ неминуемо въ совершенный упадокъ и тогда мы не будемъ въ состояніи поправить это дѣло даже въ случаѣ полученія ожидаемаго разрѣшенія. На обязанности член. Центр. Ком. лежитъ, по нашему мнѣнію, собраться всѣмъ гдѣ нибудь въ возможно скоромъ времени, съ цѣлью изысканія подобныхъ мѣръ и установленія такого порядка, при которомъ была-бы возможность продолжать нашу дѣятельность и поддержать колонизацію, по крайней мѣрѣ, до результата ходатайства нашего объ утвержденіи выработаннаго нами проекта устава.

Друскеники, мѣсто настоящаго пребыванія нашего, мы, послѣ всесторонняго обсужденія и изученія мѣстныхъ условій, нашли совершенно удобнымъ и соотвѣтственнымъ пунктомъ для подобнаго собранія. — — — — — — — — — — — — — — — — —

Поэтому покорнѣйше просимъ Васъ, многоуважаемый докторъ, изъявить Ваше согласіе на созваніе нами сюда на 22 или 23 текущаго Абъ (כ"ב או כ"ג אב) всѣхъ членовъ Ц. Ком. съ предоставленіемъ имъ возможности замѣнять себя и другими членами изъ среды своего мѣстнаго кружка, по выбору сего послѣдняго, и — почтить собраніе наше Вашимъ личнымъ присутствіемъ, такъ какъ лишь въ этомъ случаѣ, какъ самое собраніе, такъ и рѣшеніе онаго могутъ разсчитывать на авторитетность и успѣхъ.

Льстимъ себя надеждою, что Вы не откажете въ нашей просьбѣ и, послѣ принесенныхъ Вами до сихъ поръ жертвъ, посвятите нашему общему дѣлу еще одну поѣздку, не смотря на затрудненія, съ которыми она можетъ быть сопряжена для Васъ. При этомъ считаемъ нужнымъ замѣтить, что согласіемъ г. раввина Могилевера, какъ увидите изъ прилагаемой копіи письма его [1]), мы уже заручились. — — — — — — — — — — — — — — — — —

Примите, многоуважаемый докторъ, увѣреніе въ нашемъ совершенномъ почтеніи и готовности съ искренней преданностью

къ услугамъ Вашимъ

С. І. Финъ

Л. Кливанскій

И. Ясиновскій.

[1]) העתקה זו לא מצאנו.

474.

מאת ליליינבלום לז"ד לבונטין *).

י' אב תרמ"ו.

ידידי היקר והנעלה!

— — — — קנין יסוד המעלה עלה באמת במחשבת הד"ר פ[ינסקר] אחרי שבעליה היושבים עדנה במעזריטש הודיעו חפצם למכור את אחוזותיהם שיש להם שם, אך מתוך שעוד רב הדרך בין דבור למעשה נמשך המשא ומתן עד עתה, ועל כן לא יכולתי להשיב לך.

עתה כפי הנראה בטל הענין. הקולוניסטים היושבים ביסוה"מ ראו בחלומם כי הנדיב יקחם תחת מחסהו, ויודיעו את חלומם לחבריהם היושבים במעזריטש. האחרונים האלה מחכים עתה ליונות צלויות שישלח הנדיב ישר אל פיהם ועל כן החליטו לבלי למכור את אחוזותיהם [1]).

והנני אוהבך מוקירך ומכבדך כערכך הרם והנשא

משה ליב ליליענבלום.

*) מן הכתבים, שהמציא לנו ה' לבונטין.

[1]) עי' לעיל נומר 472. ואולם אחר-כך חזרו הללו מדעתם והסכימו למכור את אחוזותיהם. ועי' „דרך לעבור גולים" 74.

.475

מאת אכרי גדרה לד"ר פינסקר.

כבוד הנכבדים העומדים בראש הנהגת ענייני חו"צ באה"ק, הי"ו.

לבנו פחד ורחב לקראת הידיעה הבאה לנו מכ' כי מראשית חודש מנחם אב תחדל לנו התמיכה היומית. התקופה החדשה ההולכת נגדנו הדורשת מאתנו בחזקה כי נאיץ במעשנו להביא בידנו את תקותנו אשר בה שמנו כל מבטחנו אנחנו עם כל אחינו חו"צ — הביא מעט דאגה בלבנו בעמדנו כיום על תל אשר עיני כל אחינו חו"צ עלינו לראות את מחשבת לבנו, ואשר על העת ההיא גם נפשנו כלתה זה כמה: יראתנו על פנינו אם נספיק עד העת אשר גבלו לנו אחינו להוציא את כל מחשבתנו לטובת הרעיון עד אשר יוכחו כולם לראות כי אך בארצנו תשועתנו, אף כי לעומת זאת לא נפול ברוחנו ולא נספוק גם רגע בישועתנו כי בוא תבוא ותקותנו חזקה בגרנותינו כי עוד מעט וירוח לנו אם מעט או הרבה, אך טרם נוכל עוד להביא בחשבון את הברכה הבאה אל ביתנו כי עוד לא כלינו את מלאכת הדישה.

את דישת השעורים כבר כלינו ותהי' הברכה כבשנה בינונית. אדמה לזרע לא נמצאה אתנו בשנה העברה ונאלץ לקחת מאדמת הזבורית אשר בנחלתנו ונזרע כולנו רק לערך 50 קילא, ותהי' הברכה לכלכל את סוסינו כשני חדשים אחרי גם נמצא בינינו אחדים אשר לא זרעו מאומה. מזרע השעורים כה' סאלא־מיאק אשר נתקבל במושבנו אחרי זמן זרע השעורים. ועתה אחינו מושיעינו! אחרי הודענו לכם את כל אלה הלא תראו כי לא תמצא ידנו כעת לכלכל את סוסינו אשר בהם תלוי קיומנו ותקותנו על השנה הבאה. לוא לא כבדה עליהם העבודה כעת כי עתה גרענו מעט מכלכלתם, אך הלא ידעתם את מצבנו ומה אדמתנו דורשת ממנו, ואחרי אשר הנדיב הגדול הגדיל חסדו עמנו ויתן לנו עגלות למען נוכל לזבל את שדותינו הגדילו נא גם אתם את חסדכם ותנו לנו היכולת להוציא את מחשבתנו להשביח את נחלתנו למען תוסיף לנו תת את יבולה ולא נוסיף להיות למעמסה עליכם, אשר זאת כל חפצנו וישע לבבנו. אל נא ימותו סוסינו ועמהם כל תקוותינו. תנו לנו את כלכלתם לתשעה חדשים ועל נא תעלה תקותנו בתוהו [1]. — — — — — — — — — — —

[1]) המכתב שלפנינו נתקבל יחד עם מכתבו של ראש־הועד ה' אוסובצקי—מן כ"ג מנחם אב תרמ"ו—לפינסקר. וזהו מה שכותב ה' אוסובצקי בדבר בקשת הגדרתים: „לבקשתם ראוי לשים לב... לבני גדרה נחוצים סוסיהם שנה תמימה, כי בעת אשר אין להם מלאכה בשדה יזבלו את שדותיהם... ידעתי כי רבים מחו"צ צועקים נגד התמיכה היומית, אך אם נקנה את כל השעורים בפעם אחת, אז לא תחשב התמיכה הזאת לתמיכה יומית"...

ובהשוכן בציון תקותנו, כי יחיש ישועתנו למען לא נוסיף עוד להלאות את אחינו בדברים כמו אלה ולא יגרו גם דמי לבבנו כחפץ לבב כל חו"צ וחפצנו אנחנו

אכרי גדרה

(אחת־עשרה חתימות).

.476

מאת חובבי־ציון במוסקבה לד"ר פינסקר.

לנשיא „ההנהגה הזמנית" וראש לכל „חובבי ציון" — שלום וברכת אחים תמימי דעים עמדו.

„ההנהגה הזמנית" מודיעה לנו (בצירקולרה נומר 32) „שע"פ רוב דעות לא תקום האספה, אשר דמינו לקרא אותה", ומתאוננת היא בצדק על ההתקררות של אחינו חו"צ להרעיון הקדוש בכלל, וביחוד על התרשלותם ב ש ל ו ח כספים. והנה אנחנו כבר אמרנו לא פעם אחת, שההתקררות הזו לא באה אלא ע"י דחית האספה, הנחוצה מאד מאד וכל פעולתנו פה תלויה בה מיום אל יום. א"א „לשלוח" כספים אלא"כ נקבצו הכספים הללו, וא"א לאסוף כסף מבלי פעולה, והפעולה הזו נתקררה ונתמעטה, ומפני מה? מפני „שעסקי חו"צ ופעולותיהם או, יותר נכון, אי־פעולותיהם, דורשים תקונים ושנוים: צריכים אנו לתקן את בנינגו אשר רבות עמלו בוניו בו והנהרס מיום אל יום באפס מעשה". אלה המה דברי הפאלטאווים מלה במלה [1]), ומאד צדקו דבריהם. „ולזה נחוצה לא מועצה מחברי הועד, אשר כלתה שנת נשיאותם, כ"א אספה כ ל ל י ת מ ש ל י ח י כל האגודות, כקטן כגדול, ובזמן היותר קרוב, ויהי מה". כדברים האלה כבר כתבנו ושנינו ושלשנו במשך עשרת החדשים האחרונים. אפס מפני שההנהגה הזמנית החליטה, שאין אנו רשאים להרעיש עולם באספה גדולה, ומידענו היטיב שפעולתנו צריכה חזוק גדול ובזמן קרוב, ואין אנו רשאים לדחות את האספה, פן נאחר חלילה את זמנה, לכן אמרנו „טוב מעט מכלום", טוב לקרא אספה שאינה כללית מבלי קרא אספה כל עיקר, והצענו „בתור פשרה" לקרא אספה „מבאי כחן" (דוקא) של האגודות המצויינות בפעולתן, כדי למעט בהרעשה [2]). ואולם, כשאנו לעצמנו, דעתנו היתה תמיד כדעת הפאלטאווים עתה „לקרא אספת כ ל ל י ת מבאי כח כל האגודות, ובזמן היותר קרוב, ויהי מה", ולא לדחותה עד קבלת הרשיום שאין אנו יכולים להגביל את הזמן הזה אפילו בקירוב.

והנה בין כה וכה, הקופה הולכת ומתדלדלת מיום אל יום וצרכי הקולוניסטים עודם מרובים. ההכנסות מתמעטות וההוצאות עומדות במקומן, ואין כל תקוה

[1]) עי' לעיל נומר 458 עמ' 794.

[2]) עי' לעיל נומר 441.

להרבות הכנסותינו עד האספה הכללית, שתחזק את פעולתנו ותתקן את בניננו, ועלינו למצוא עצה ותחבולה, שההוצאות לא תבלענה את ההכנסות כולן, כי מה נעשה אז לצרכי הקולוניסטים? והנה אם א"א לנו להרבות בהכנסה עד האספה, הלא בידנו למעט בהוצאה, ע"י שנתחיל לשלוח את הכספים ישר לה' ער-לאנגער בפאריז, וממילא לא יהיה כל צורך בההוצאות המרובות של המחלקה השניה [3]; המחלקה הראשונה של „ההנהגה הזמנית" אינה דורשת הוצאות רבות, וכל הכספים, שנכנסו להקופה, ילכו למטרתם: לתמיכת הקולוניסטים. ע"כ מציעים אנו: א) לשלוח מהיום הזה ועד האספה הכללית את הכספים ישר לה' ער-לאנגער ולהודיע לו בעת שלוח הכספים, שיוציא אותם רק ע"פ פקודת נשיא ההנהגה ושלשת החברים, שהכסף מונח ע"ש; ב) להודיע להההנהגה הזמנית את סכומי הכספים שישלחו לפאריז, למען תדע חשבונם; ג) האגודות הקטנות שא"א להן לשלוח כספיהן ישר לפאריז מפני מעוטן או מפני שאין באנק בעירן להמחאת הכסף, תשלחנה את כספיהן לאחת האגודות הגדולות, ומהראוי לשלוח לאלה האגודות, שעל שם אחד מחבריהם מונח הכסף, היינו: אגודות אודיסא, ווילנא, ביאליסטאק ומאסקווה.

אל תהי הצעתנו זו קלה בעיני כ', ונחיצותה מעידה עליה, כי כלום אנו רשאים להוציא את הכסף המועט של הקופה הכללית לדברים שאינם נחוצים במאד? לדברים שאינם עיקרים בפעולתנו, אלא טפלים לה? אין אנו רשאים להוציא אף פרוטה אחת בשעה שקופתנו ריקה, אין בה כסף, ובשעה שדבר הישוב דורש הוצאות גדולות ונחוצות.

אנחנו מצדנו כבר החלטנו לשלוח את כספנו לפא-ריז, וכן נעשה, ואנו מציעים לשארי האגודות לעשות כמונו.

מאסקווא, יום ה' כ"ה מנ"א תרמ"ו.

(שלש-עשרה חתימות, ובהן גם של יעקב בן ישעיהו מזא"ה, מאיר פינס, יחיאל צלענאוו ומיכאל ראבינאוויץ).

3) עי' לעיל נומר 456.

477.

מאת הד"ר פינסקר למרכז בווארשה *).

כ"ו מנחם אב תרמ"ו.

כבוד האדונים הנכבדים העוסקים בצרכי צבור באמונה חברי ההנהגה להמחלקה השניה אשר בווארשוי, שלום!

בשבר רוח ובדאבון לב קראתי את הפאסקוויל הנתעב שהפיצה אגודת ווארשוי „אהל משה לחו"צ". למראה חוצפה נוראה כזאת אין אנו רשאים, לדעתי, לשבת בחבוק ידים ולעבור בשתיקה על דבה רעה ומלשינות כזאת, כי מלבד מה שאין לנו הצדקה לתת לכל עז פנים לחלל כבודנו בריש גלי ולתת אותנו לבני בליעל—הנה שתיקתנו תוכל לגרום הריסה נצחת לכל עבודתנו, אשר רבות עמלנו בה.

על כן הנני מציע לפניכם לדרוש ממני ומאיזה מחברי חו"צ היותר נכבדים, לקרוא לאיזה נכבדים ומפורסמים מחו"צ לבקורת (רעוויזיאן) כל החשבונות בפרוטרוט ובדיוק היותר אפשרי. רואי החשבונות ההם, אשר דבריהם יהיו נשמעים לכל האגודות, יודיעו להאחרונות את תוצאות הבקורת ההיא, ואז יחדלו הקולות ורוגנים ומלשינים ילבשו בושת.

בטוח אני כי תמלאו את בקשתי זאת בלי שום איחור.

והנני מוקירכם ומכבדכם כערככם הרם והנשא

ד"ר ל. פינסקער.

*) מארכיונו של שפ"ר.

478.

מאת שפ"ר לד"ר פינסקר.

א' אלול תרמ"ו.

לכבוד אדוני וידידי הרב החכם דקטור ל. פינסקער נ"י!

מפני שלא מצאתי את ה' מאירסאהן בביתו וגם ה' יאסינאווסקי עוד לא שב ומחפצי למהר ולהרגיע רוח כבודו הנני להודיע, שנכונים אנחנו למלא אחרי פקודת כבודו [1]) ולקרוא לרואי חשבון שיבואו הנה וידקדקו אחרי כל פרט ופרט. בדעתנו לקרוא את שאליט מריגא ואחד מווילנא או מקאוונא כקליוואנסקי ואחד או שנים נבחר מפה. אך בעצם הענין לחנם נתעורר כבודו, כי כותבי המכתב פלסתר המה שנים שלשה נקלים ונבזים ונערים פוחזים, אשר חרפה היא לנו לצאת נגדם במחאה גלויה. מחר או ביום ה' הגבאים בביהכ"נ שולחים מודעה במה"ע שהחותם אשר תחת הפאסקוויל הוא מזויף, וזיוף החותם לבדו מעיד על הכתב ועל כותביו. בכ"ז מחאה אל האגודות נחוצה, אך הודעתי את כבודו טיב מכַּתְּבי עמל למען ידע אדוני איך לכלכל דבריו, כי אינו דומה תשובה לאנשים בערכנו כהסרת לזות שפתים של ריקים ופוחזים וזיפנים פשוטים. החברה לבדה היא נקייה מכל חטא ואין לנו לשים אשם שנים שלשה ריקים ופוחזים בראשה.—מחר או למחרתו יכתוב גם ה' פאירסזאהן לכבודו.

והנני עבדו ומוקירו כרוב ערכו

שפ"ר.

1) עי' הנומר הקודם.

479.

מאת רש"י פין ול. קליוואנסקי לראשי העם ס *).

ב"ה, א' דר"ח אלול תרו"ם,
דרוסקיניקי.

ידידנו וחברנו הנכבד
שלום וכל טוב.

הגיעו אלינו פה מכתבים שנשלחו על שמותינו בערי מושבותינו, מווארשא, מלאים חרפות וגדופים על הועד שבק"ק ווארשא במחשבה לבלעו ולהרסו וכנראה גם במחשבה רעה, לקעקע את כל הבירה, כי אחרי אשר הם נותנים תהלה ודופי בהנהגת הועד המקוים והמאושר שבווארשא, ואומרים לעקרו משרשו ולהמלא מחורבנו, לעשות להם במה חדשה, והכותבים לא גלו שמותיהם מי הם ומי אבותיהם, ובמה יאמנו דבריהם ומעשיהם יותר ממעשי הועד שבעת, נראה ברור שמזימתם רעה, לחתור מחתרת תחת הבירה כולה, לרפות את ידי המתנדבים ולעצור בעד משלוח כספיהם אל הקופה הכללית. והיה אם באחת יחדלו להתנדב לא יוסיפו להתנדב עוד.

והנה דעת לנבון נקל לראות ולהבין כי לא אש אהבת עמם בוערת בלבבם ולא קנאת חבת ציון אכלתם, כי אם אש זרה יקריבו ויבערו, אש אוכלת לכלות מנפש ועד בשר וקנאת איש מרעהו, קנאה מתועבה ומגואלה, סוערת בלבבם, ולבנו יאמר לנו כי מעלת חכמתו יכיר ויבין מן הגדופים הנבזים ומן השקוצים אשר המה משליכים על אנשים השלמים עמנו, אשר ראינו ונוכחנו מכל חשבונות ההכנסות וההוצאות, כי תמימי דעים הם, וחלילה לנו לחשוד אותם כי שלחו בעולתה את ידיהם, שאין לשים לב אל דברי כתבי הפלסתר, הבאים רק בלהג הרבה, להטות לב הותל, ובלא שום ראיה וידים מוכיחות. בכל זאת ראינו את עצמנו מחויבים להודיע את דעתנו גלויה, כי כל דברי המלשינות אין להם על מה שיסמוכו, וכי מאד עגמה נפשנו לראות את הפרץ הנופל נבעה בחומה אשר יגענו זה כמה לבנותה, כי מהרסינו ומחריבינו מקרבנו יצאו, אשר סתר פנים ישימו להם ובשם אהבת האומה וחבת ציון ידגלו לכבות את הגחלת אשר כמעט החלה לחמם את הלבבות ולהאיר את העינים.

ואת מעלת כבודו נבקש כי יתעורר בצדק להודיע את דברינו אלה לכל החברים אשר רוח נדיבה תסמכם ואיש את רעהו יחזקו וברכים כושלות יאמצו, ויטו שכם אחד לסעוד ולתמוך את הענין הקדוש אשר התנוסס בלבבנו. ואלהי ישראל יברך מעשי ידינו וחפצנו יצליח לטובת כלל האומה העלובה, כחפצנו וכחפץ

מוקריו ומכבדיו

שמואל יוסף פין

יהודא ליב קליוואנסקי.

*) מן הכתבים, שהמציא לנו ה' יהל"ל.—בידינו נמצאת גם העתקה ליטוגרפית של מכתב זה (בלי חתימות כותביו), שנשלח למקומות שונים.

480.

מאת חובבי־ציון בפינסק לד"ר פינסקר

פינסק ר"ח אלול תרמ"ו.

אל כ' החכם הנכבד, ראש וראשון ל„חובבי ציון" ד"ר ל. פינסקער,
לפני שמש ינון שמו!

— — — — — — — — — — — — — — — — —

הננו רואים כי מתחילת השנה הזו משלוח הכסף התנהל בכבדות מאד, בקולי קולות ובגשם של מכתבים־חוזרים אספו עד חודש מארט סך שבעת אלפים רו"כ, ומעת הזאת עד עתה כמעט חדל משלוח הכספים, תחת אשר בשנה העברה נתאסף כסף החברות לבד התמונות חמשה ושלשים אלף רו"כ; ומדוע ולמה, האם חלילה חברות שונות בערי המדינה אספו את דגלן? לא, ולא! החברות ת"ל עומדות על תלן וההכנסה לא דלה, כי אם תגדל מיום ליום עפ"ר המצאת מקורים חדשים, אם כן מדוע כה דל הסכום שהגיע לקופת הועד הכללי? אם נחפוץ להגיד את האמת בפה מלא, אז עלינו להודות, כי העם חדל מתת אמון בהועד הכללי והוא דורש שנוים בההנהגה. מה המה המגרעות שתמצאנה בו אמנם לא הגידו, אך כי ההנהגה צריכה תקונים הגידו קבל־עם כמה חברות נכבדות במכתבים־חוזרים. מאחורי הפרגוד נשמעו שיחות, אשר די המה להטיל אבק בעיני העם ולהניא לבב רבים משלם כסף תרומתם. לדאבון לבנו הגיע בשבוע הזה אלינו מווארשא מכתב־פלסתר, המלא חרפות וגדופים על מנהלי הועד דווארשא

— — — — — — — — — — — — — — — — —

אמנם אנחנו נדע, כי אך שנאה לאדם פרטי נודפת מתוך המכתב הנבזה הזה, ואין בו ממש, אך לא כדעתנו דעת העם, הוא לא יעמיק חקר, לא יחשוב את הדבר על בוריו, כי אם כל שיחה והברה תמצא בנקל מסלות בלבבו, והמכתב הנ"ל על נכון נשלח בכל תפוצות ישראל בחתימת ביהכ"נ „אהל משה

לחו"צ" ופעולתו תהיה לרעה מאד, ואם לא תצא עתה לפעלה אספה כללית מכל שליחי האגודות, אז כל עמלנו יעלה בתהו ורוח ישאו. כל העם מקצה אל הקצה דורש עתה אספה כללית, אספה שתברר ותלבן את כל התלונות, אם יש בהם ממש או לא? אספה שתדע על נכון את רוח כל חו"צ בעת הזאת, איך לכונן הועד על אשיות חזקות ושיהיו האגודות נקשרות אליו בקשר של קימא, אספה שתעשה משטר וסדר במשלוח הכספים. וכל עוד שלא תצא לפעלה האספה ההיא שחובבי ציון מחכים אליה כאל מלקוש, אז לא נוכל לקוות, לפי מהלך הענינים כעת, כי הועד יוכל לעמוד על משמרתו אף כירחים אחדים, ואם חלילה מוט יתמוטט טרם תהיה האספה, אז קשה יהיה מאד לבנותו מחדש, כי הלא ידוע מאמר החכם: נקל להרוס מבנות. לכן, לפי דעתנו, טוב ונחוץ מאד לקרוא עתה אספת כללית, כל עוד שהבנין הישן לא התערער. הנה חדשי תמוז ואב עברו, ובירח אלול כמעט שבים כל גדולינו ועשירנו מחו"ל, אם כן העת הזאת מסוגלת מאד לאספה, תהיה באיזה עיר שתהיה, בקריה שימצאו בה יתרון הכשר לאספה, אך תצא נא מהר לפעלה, כי הענינים כה סבוכים ומבולבלים כעת עד כי זמן קצר לא יוכלו להשאר במעמדם הנוכחי. אנחנו שומעים את תלונות העם, אנחנו רואים איך הברות שונות ימצאו מדי יום ביומו מסלות בלבבו יותר ויותר, ומחזה נורא יתיצב עתה נגד עינינו, מחזה אשר לזכרו חרדת נפשנו: ירידת עמל כמה שנים לטמיון, עבודה קשה כקריעת ים-סוף שעמלנו לפלס להרעיון נתיב בין העם חלילה תעלה בתהו, זה הרעיון משאת נפשנו ושארית תקות עמנו האובד והנדח, זה הרעיון אשר טפחנו ורבינו בעמל, יכלה בבוקר אחד לא עבות והיה כלא היה, ולמראה הקץ הזה המר והנמהר פלצות אחזתנו ולא נוכל לשקוט במכוננו ולהביט על זה ברוח קרה. ולכן נפנה אליך, איש דגול מרבבה, ראש וראשון לכל מאן דעסקין בפורקנא דעמנו, עליך מוטלה החובה עתה לקרא אספה משליחי חברות „חובבי ציון" המפוזרים ברחבי התבל, בלי שום הבדל ושנוי בין חברה לחברתה, יבואו-נא מכל האגודות שליח אחד, נשמע מה בפי העם, במה לחזק את עמודי הישוב.

— — — — — — — — — — — —

באחרונה עלינו להעיר, כי בקריאתנו זו לאספה לא נביע חלילה דעתנו, כי מוצאים אנחנו מגרעות בההנהגה. כשאנחנו לעצמנו נדע, כי לפי סכום היכולת, היינו הכסף, כל מה שעשתה די והותר. אנחנו נדע העבודה הכבדה שיש למנהלי הישוב הנכבדים, ויותר לעשות לא יכלו, אך כל מה שהגדנו במכתבנו זה הנמו אך דברי העם, עמא הפזיזא, אשר באספה שתהיה נוכל להרגיעם, והרעיון משאת נפשנו יך כתמר שרשיו בין העם ויפרח כחבצלת ויקויים בנו המקרא „וקוי ד' יחליפו כח, יעלו אבר כנשרים, ירוצו ולא ייגעו, ילכו ולא ייעפו".

ראש הועד **צבי הילער**

חבר הועד **ש. פרידמאן**

מ"מ המזכיר **י"א ניידיץ.**

.481

מאת ר' שמואל מוהיליבר לד"ר פינסקר

ב"ה. ה' ב' אלול תרמ"ו.
[ביאליסטוק].

כבוד הארון הנעלה והנכבד גביר בעמיו,
חכם ושלם, ה' ד"ר ל. פינסקער נ"י,
רב שלום.

מכתבו היקר מן כ"ט מנ"א הגיעני. המכתב הרצוף אשר בתוכו לח"צ דפה מסרתי לידם. והנה לפלא בעיני על דברי כבודו במכתבו אלי: „אם לא יקומו אנשי שם ככבודו הרם לבער אחרי קוצים כאלה מחו"צ אין ידים לפעלנו ואין תקוה לאחריתנו". במה כחי גדול לבער את הקוצים הגלוים? ואף כי לבער קוצים נסתרים? הן האנשים אשר ישלחו כתבי פלסתר בסתר, בלי ספק אינם מאנשי המעלה, וקרוב לודאי שהם אנשים שפלים ופחותים, ולו נודע לי מי המה אנשים כאלה, האם אתן כבודי לכלימה לצאת לריב עם אנשים כאלה? ואיזה תועלת יצמח מזה, האם אנשים כאלה למוסרי ייחלון? ואף כי לא נודע לי כלל מי המה, והאיש אשר ישים לו סתר פנים ומעינינו יסתר במה נוכל להכות בו ולגרשהו? וכל הרעש הזה לא ידעתי למה! האם בשביל פאסקאוילין וכתבי פלסתר ימנעו א"ע אנשים ישרים וח"צ מלשלוח את נדבותיהם? ואם האגודות או הרבה מהם פסקו לשלוח את נדבותיהם, יש בזה בלי ספק טעמים אחרים אשר מנעו אותם מלשלוח את כספם, אבל לא פאסקאוילין נמבזים. יאמין לי כבודו הרם כי דאבה נפשי עלי למאוד על רפיון האגודות ופסיקות שילוח הכסף מרוב האגודות, אבל לדעתי אין בכח לתקן הדבר כ"א ע"י אספה נכבדה וכולי האי ואולי.

והנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנעלה

שמואל בהרב מוהרי"ל **מאהליווער.**

.482

מאר י"מ מאירסון לד"ר פינסקר.

ווארשא ז' אלול תרמ"ו.

לכבוד ידידי הרב החכם הגדול וכו'
דקטור ל. פינסקער נ"י.

בחפצנו לשים קץ לכל החשדים הנתעבים, הננו דורשים מכבודו למנות ועד הבקרת על החשבונות מהכספים שנכנסו ושיצאו עד היום. אנחנו נעשה ועושים כל המוטל עלינו לבירור החשבונות ולפקודת כבודו נחכה.

עם זה הננו מודיעים שאחרי שלוח הסך 2000 פראנק האחרונים לא באו כספים חדשים להקופה הריקה, המשרת לא קבל משכורתו הדלה וה' שפ"ר איננו מקבל פרסו זה ששה שבועות, ובאשר כי אין איש אשר ילוה על הוצאות נשא הוא גם בעול ההוצאות, ועתה נחוץ לכה"פ להשיב המגיע לו. ה' יאסינאווסקי שב הנה אבל מרוב טרדותיו עוד לא קבל עליו ההנהגה. בכל זאת יואיל כ' לכתוב אליו ולבאר את דעתו מה לעשות עתה. לשלוח צירקולארים ע"ד הקערות אי אפשר לנו מכמה טעמים מובנים גם לכת"ר [1]), ובכלל לא נוכל עשות דבר עד בירור הקריזיס הנוכחי.

הנני המכבדו ומוקירו כערכו הנשגב
יעקב משה מאירסאהן.

1) כעבור ימים מעטים נשלחו בחתימת פינסקר מכתבים-חוזרים בדבר הקערות.

.483

מכתב-חוזר מאת הד"ר פינסקר להאגודות*).

אלול תרמ"ו.

אחינו היקרים והנכבדים חובבי ציון!

בגועל נפש קראתי „קול קורא" שקבלתי מווארשוי בחותם ביה"כ „אהל משה לחובבי ציון" ובלי חתימת איזה איש. האיש הפלאי, מחבר המכתב ההוא, או יותר טיב: הפאסקוויל הנתעב ההוא, אשר מטרתו לפי דבריו „לגלות את הלוט הלוט על פני האנשים החטאים" וכונתו „לד' לציון" — לא יצא גלוי בשמו ולא הביא אפילו כדמות ראיה או מופת ברור גם לאחת מכל האשמות אשר הוא טופל על זעומי נפשו, כראוי לכל מאשים את חברו בעונות חרב כאלה, אך מלא את אשפתו פטפוטי מלים, חרפות וגדופים ומבטאים שאינם ראוים לבא בקהל נקיי הדעת, וישפוך את הבוז הזה על אחד מחברי ההנהגה בווארשוי ועל המזכיר, בתקוה כי בין חו"צ ימצאו רבים, אשר בתומתם יאמינו לדברי דופי ובלבולי שקר, דבה רעה ומלשינות, שאין כבודם של בני אדם מהוגנים וכ"ש חו"צ באמת להתעסק בהם. מאליו מובן, כי למען כבודם וכבוד הענין הנשגב שהקדשנו לו את כחותינו ידרשו הנעלבים בלי איחור מאת טובי בחירי חובבי ציון להעביר בקורת (רעווי-זיאן) מדויקת על כל החשבונות אשר לחו"צ ולהודיע גלוי לכל האגודות את אחרית הבקורת הזאת. יחד עם זה הנני בטוח כי כל אלה מחובבי ציון, אשר בא לידם המכתב הנתעב ההוא, קראו אותו בגועל נפש ודאבון לב כמוני, וכי המכתב או הפאסקוויל ההוא לא עשה ולא יעשה שום רושם על מהלך משלוח הכספים להקופה הכללית בלי הפסק כאשר עד עתה, ואני אני הערב בדבר כי הכספים הנ"ל יבואו למטרתם.

יואל ד' ויסיר את שטן המחלוקת מאתנו ויברכנו בשלום, באחדות וטהרת המחשבה כחפץ כל חובבי ציון באמת וחפץ

מוקירכם ומכבדכם כערכם הרם והנשא

*) זהו מיוטו של מכתב, שאין עליו חתימת שם. ואולם הצעתם של בני פולטבה (עי' נומר 486) מעידה, שהמכתב שלפנינו נשלח לאגודות, וכפי הנראה נשלח תיכף לאחר שנתקבל מכתבו של ה' מאירסון (הנומר הקודם).

485*).

מאת י. שַׁבְיין לד"ר פינסקר.

Ромны, 30 Августа.

Милостивый Государь,
Господинъ Докторъ!

— — — — — — — — — —

Девятнадцать лѣтъ тому назадъ (сейчасъ послѣ **переселенія Храмовниковъ**[1]) въ Палестину), будучи еще очень молодымъ человѣкомъ и увлекшись тогдашней литературной пропагандой о любви къ земледѣлію, я составилъ кружокъ, намѣревавшійся купить землю въ святой землѣ, гдѣ, кромѣ любви къ нашей колыбели, можно будетъ, по нашему соображенію, отказаться отъ пагубной роскоши. Мы обратились тогда письмомъ къ Г-ну Маѳаѳію Страширу, (который недавно умеръ זצ"ל), а онъ, ничего не отвѣчая, напечаталъ наше письмо въ "המגיד".[2]). Какъ я теперь понимаю, онъ, Страшунъ, и Гордонъ זצ"ל это дѣлали больше для показа евреямъ, что вотъ, молъ, находятся же люди, желающіе слушать нашъ совѣтъ, но не будучи еще сами увѣрены въ успѣхѣ дѣла, насколько помню, ни-

*) הנומר 484 — מאת מ. ארלנגר לד"ר פינסקר — עי' בסוף הספר.

1) „הטמפלער" הגרמניים.

2) „כפי הנראה, זהו המכתב שמביא ה' ש"ל ציטרון בספרו „תולדות חבת ציון" ח"א (אודיסה, תרע"ד) עמ' 63, כי מכתב אחר לא מצאנו ב„המגיד" לשנת 1867.

чего не прибазили къ этому письму. Нашему кружку же это возжеланіе дорого стоило: кромѣ того, что мы стали посмѣшищемъ даже у тѣхъ, которые теперь борятся за колонизацію, кружокъ еще потерялъ свой капиталъ и разбрелся, положительно, по всѣмъ концамъ Россіи. Потомъ, потерпѣвъ фіаско, когда я хотѣлъ— — — — арендовать землю въ ковенской губерніи и получилъ въ отвѣтъ: жидамъ воспрещается, я посвятилъ себя тяжелому ремеслу — мыловаренію. —

— — — — — — — — — — —

Покойный Карлъ Нетеръ, правда, хотѣлъ взяться устроить мыловаренный заводъ въ Микве-Израилѣ, но требовалъ отъ меня извѣстной суммы денегъ, которой я не имѣлъ, ибо я истратилъ весь свой капиталъ на обученіе.— — — — — — —

— — — — — — — — — — —

Теперь понятно будетъ, съ какимъ чувствомъ я встрѣтилъ литературу 82 года, во главѣ которой, разумѣется, шествовала Ваша безсмертная Автоэмансипація.— — — — — — — —

— — — — — — — — — — —

Когда же образовался въ Румыніи Центральный Комитетъ я обратился къ нему посредствомъ редактора «Гамагида» и хотя получилъ отъ президента Комитета, покойнаго Löbel'а, приглашеніе присоединиться къ предполагавшейся партіи, но покойный Гордонъ отсовѣтовалъ, говоря, что, по его мнѣнію, лучше было бы присоединиться къ возникшимъ у насъ кружкамъ и партіямъ,— —

— — — — — — — — — — —

Но въ это время появился на сцену колонизаторъ (?) [3]) Пинесъ, — — — — — —

— — — — — — — — — — —

И поэтому, когда одинъ изъ моихъ старыхъ единомышленниковъ по 67 году, господинъ Шатилъ (нынѣ живущій въ Песахъ-Тикво), обратился ко мнѣ съ приглашеніемъ купить участокъ въ Песахъ-Тикво и слѣдовать его примѣру, какъ онъ купилъ у «дорогого Копельмана, вѣрнаго посла господина Пинеса» [4]), тогда я выслалъ ему первые 308 руб., не смотря на то, что сильно сомнѣвался на счетъ розовыхъ его надеждъ, такъ какъ изъ «Das Heilige Land» Шварца ז"צ я зналъ, что вода Яркона при Песахъ-Тикво вреднаго свойства — — — —
Но я, какъ фанатикъ, счелъ профанаціей идеи отказаться. И я дорого таки поплатился: мой участокъ—въ «четверти», оспариваемой арабами, и кромѣ того не оказалась для меня и для моего родича Шлосберга земли подъ домомъ и усадьбой. Впослѣдствіе пріѣхалъ ко мнѣ «вѣрный посолъ Пинеса, дорогой Копельманъ» (какъ горячо рекомендовали его первые обманутые имъ, мои знакомые) и привезъ съ собою письмо Пинеса, въ которомъ тотъ поручаетъ Копельману продать участки купленнаго Артуфа (הר־טוב) и онъ, Копельманъ, сталъ вербовать жертвы, въ чемъ, къ несчастію, и я, разумѣется, сильно, горячо содѣйствовалъ, и опять таки поплатился почти 5-ю стами рублей, ибо покупка была въ самомъ дѣлѣ весьма выгодная. 27 десятинъ на каждаго, много построекъ и маслобойня и пр. за 500 руб. участокъ!!

— — — — — — — — — — —

У насъ были и 2 бѣдняка, которымъ Копельманъ обѣщалъ устроить ихъ на счетъ подаяній добрыхъ людей, и они тоже дали 200 руб. безъ малаго. Эти деньги они поручили мнѣ отослать Пинесу, что я и сдѣлалъ и у меня имѣются росписки Пинеса. Но мифическая покупка Артуфа была только благожеланіемъ и я получилъ письмо отъ Пинеса, что «какъ ты если первый изъ любителей Сіона такъ твои (?!) деньги и первыя пошли на непримѣрно лучшую покупку גדרה» (т. е. гдѣ 1/3 земли скала, воды нѣтъ, участокъ только въ 10 десятинъ и строиться не даютъ!) Кромѣ того, стали получаться изъ святого града компрометирующіе Пинеса слухи и изъ Песахъ-Тикво еще худшія извѣстія: моему Шлосбергу арабы разбили черепъ. Кружокъ сталъ требовать денегъ назадъ, но понятно тщетно. Скандалы угрожали быть совсѣмъ не привлекательными и я, опять по своему фанатизму, рѣшилъ вернуть бѣднякамъ ихъ деньги изъ своего кошелька, благо еще остались у меня до 800 руб., на которые я надѣялся устроиться. Одно глупое утѣшеніе осталось мнѣ, чтобы скрывать несчастіе отъ «благочестивыхъ», которые положительно ликовали при каждой неудачѣ. Въ одно прегадкое утро получено письмо отъ Шатиля, изъ Песахъ-Тикво, что если не пошлю 300 р. Шлосбергу, чтобы онъ могъ пристать къ образовавшемуся кружку «самоличной работы», члены котораго должны вносить по 300 р., онъ (Шлосбергъ) погибъ. Наоборотъ же, имѣй онъ таковую сумму—онъ будетъ счастливымъ: получитъ отъ кружка въ качествѣ главнаго работника и руководителя—6 руб. въ недѣлю, и тогда Шлосбергъ будетъ въ состояніи обрабатывать и мой участокъ. Но, чтобы ради Бога я спѣшилъ: время короткое и т. д. Я и это сдѣлалъ, досталъ деньги въ заемъ и отослалъ ихъ на адресъ Пинеса. Дней черезъ 8 послѣ этого получаю телеграмму изъ Конотопа (Черниговск. губ.) «Копельманъ здѣсь, пріѣзжай». Время было прескверное для меня, и я досталъ, заложивъ часы, деньги на проѣздъ и поѣхалъ. Прибывъ въ Конотопъ, я узналъ отъ Копельмана, что вышеупомянутый кружокъ не составился, и поэтому онъ совѣтуетъ настоятельно, послать моего младшаго брата. Мы продали домашнія вещи и мой братъ отправился туда. Но онъ не нашелъ въ Гдейрѣ ни единаго человѣка и ни одной пяди земли (?)

3) סימן־השאלה בגוף המכתב.
4) עי' לעיל נומר 171.

а Шлосберга онъ нашелъ въ крайней нищетѣ съ разбитымъ черепомъ и больнымъ лихорадкой. Тогда онъ сталъ требовать у Пинеса моихъ денегъ. Пинесъ далъ ему «Anweisung» въ Яффу. Въ Яффѣ же онъ не досталъ денегъ и онъ опять шлялся въ Іерусалимъ, и опять въ Яффу. Словомъ, онъ прошлялся съ полъ-года, заболѣлъ лихорадкой и вернулся въ Россію, и эти деньги исчезли до единой копѣйки, и долгое время я еще платилъ за нихъ проценты. Я очутился въ крайне бѣдственномъ положеніи съ разбитымъ сердцемъ, и Пинесъ перестала даже отвѣчать на мои письма. Впрочемъ, что ему было писать? Я все зналъ и безъ него: земли въ Песахъ-Тикво почти что нѣтъ, а въ Гдейрѣ лежитъ около 500 руб., что не покрываетъ даже стоимости одного участка. —

— — — — — — — — — — — —

Теперь же я получилъ письмо отъ друга-билуйца въ Р.-Леціонѣ г-на Дрюбина, что, во-первыхъ, дѣло извѣстной «четверти» въ Песахъ-Тикво выиграно въ нашу пользу, во 2-ыхъ, онъ, желая помочь мнѣ, беретъ на себя трудъ нанять работниковъ и засадить для меня виноградникъ, чего я уже давно добиваюсь, такъ какъ это единственственное средство не погибнуть.— · · — —
Но время коротко, а пока у меня (послѣ распродажи домашнихъ вещей) только и соберется что 100 рублей, а требуется ужъ не менѣе 300! Поэтому я обращаюсь къ Вамъ, М. Г., нельзя ли меня спасти на такихъ условіяхъ: мою землю (около 18 десятинъ) отдамъ обществу חו״צ, а оно бы распорядилось засадить виноградникъ. 100 руб. я сейчасъ пришлю Вамъ и остальные я, съ Божьей помощью, выплачу въ 2 года, на что дамъ (кромѣ того, что вся земля будетъ на имя הו״צ) вексель съ жирой[5]).

— — — — — — — — — — — —

Покорный Вамъ, Милостивый Государь, слуга
Яковъ Шахевичъ.

5) בעל־המכתב נעשה לבסוף אכר בגדרה.

.486

מאת חובבי־ציון בפּילטבה לד״ר פינסקר.

בשנים־עשר לששי תר״ום לפ״ק פאלטאווא.

כבוד הארון הנכבד נשיא ראש ליסוד „מזכרת משה״ כ״ש ד״ר ל. פינסקער.

— — — — — — — — — — — — —

לע״ע הבקורת אשר כבודו דן עליה במכתבו[1]) היא היא שאלת החיים, חיי שעה, לאגודתנו הכללית, ואם תתמהמה ינתק, חלילה, הפתיל האחרון המאגד אותנו בקשר רפה מאד. אחת היא אם הנעלבים ידרשו עלבונם,

[1]) עי׳ לעיל נומר 483.

או כבודו, בתור נשיא האגודה, ידרוש מהאגודות להקדיש את באי כחם, להעביר בקורת נאמנה ומדויקת להציל כבוד הנעלבים הנכבדים וכבוד הענין אשר בשמו נדגול.

תנאי הבקורת, לדעתנו, המה, כי האגודות: מאסקווי, ווארשא וביעלאסטאק, אשר השמיעו תלונותיהם אם מעט ואם הרבה במשך ימי ההנהגה נגדה בכלל ונגד לשכת ווארשא בפרט, ישלחו את ציריהם לבקר את ספרי החשבונות, וגם ציר מבית דינו של הרה״ג מהרי״א[2]) אב״ד דקאוונא, אשר דבריו לבני ישראל בארצנו כדברי האורים, יקח חלק בה, וציר אחד מעיר ווילנא המעטירה, הצירים יבואו בתור נבחרי האגודות ולא בתור חברי הועד המרכזי, הנחשבים לאבר ממכונת ההנהגה ועצם מעצמיה. אם ועד כזה, אשר יקחו בו חלק מתנגדי הלשכה מאז וציר ב״ד הגדול בארץ וציר עיר ואם בליטא, יעידו על מעשי הלשכה, כי אז יעטו שוטניה כלימה, יראו ויבושו, וכל העם על מקומו יבוא בשלום.

בשם חברי הועד לאגודת בני ציון

החבר התמידי **בנימין קאצאף**

(ועוד שתי חתימות).

[2]) ר׳ יצחק־אלחנן ספקטור.

.(* 488

מכתב־חוזר מאת ראשי חובבי־ציון בווארשא להאגודות.

יום ג׳ י״ד אלול שנת תרו״ם לפ״ק,
[ווארשא].

למעלת ידידינו ואנשי רוחנו חברי הועד לחובבי ציון.

רבים מאחינו בערי המדינה ישאלו את פינו במכתביהם ע״ד אשר הגיעו לידם מווארשא מכתבים כתובים בידי נעלמים, אשר בפיהם שלום ידברו לחובבי ציון וחמת עכשוב תחת לשונם לדבר תועה על הרב הישיש רי״מ מאירסזאהן והמזכיר לועד המרכזי הר״ר שפ״ר וכבודם בקלון המירו. כמשתאים ומשתוממים יביטו חברינו בערי המדינה על המראה הזר הזה ולמוצא פינו ייחלון לשמוע פשר דבר, אי לזאת הננו באים להודיע בזה את כל אחינו תמימי דעים אתנו אשר לבם לציון ותקומת הענין נגעה עד נפשם:

א) כי המכתבים כתבי פלסתר המה מבני בלי שם. שנים שלשה אנשים אשר עשו במחשך מעשיהם יצאו במחשבה רעה לקעקע את כל הבירה ולבלע

*) הנומר 487 — מאת וו. באמבוס לד״ר פינסקר — עי׳ בסוף הספר.

ולהרוס את הבנין הגדול אשר עמלו בוניו בו זה שנים אחדות.

ב) בני בלי שם אלה, אשר דרכו חצם לירות במו אופל על ישרי לב, אין חבת ציון כל מזמתם, ולא אש אהבת עמם בוערת בלבם כ"א אש זרה קנאת איש מרעהו, עליה יאמרו להקריב את הענין הקדוש לחו"צ להעלותו באש קנאתם עולה כליל.

ג) לכסות שנאה במשאון, התנכרו שונאי ציון אלה לאטר כי מחובבי ציון הם ועל דגלם יחנו, וידברו דבר בשמם אשר לא דמו ולא עלה על לבם, גם טחו להם טיח טפל ע"ג הכתב ויטביעו עליו חיתם מזויף מביהכ"נ „אהל משה" אשר לחו"צ למען תפ׳ש את בני ישראל בלבם, כי יאמינו לדבתם רעה.

ד) כי לא נוסדה שום חברה חדשה ולא היתה כזאת בעירנו.

ה) מכל חשבונות ההכנסות אשר ראינו עד היום נוכחנו לדעת כי באמונה הם עושים אתנו המתעסקים במלאכת הקודש על חזוק הענין וקיומו, וחס לחובבי ציון הנאמנים לחשוב תועה חלילה על האנשים האלה השלמים אתנו וראשונים לציון הנה הנם, הם כי לא להזכיר דבר כזה אשר אין לו שחר.

אחרי כל הדברים האלה אשר הודענו בשפה ברורה לנאמנים הננו מביעים מגינת לבנו על התועבה הזאת אשר נעשתה, מקוים אנחנו ומבקשים מכל ישרי לב ואוהבי ציון כי לא ישימו לב לדברי כתבי הפלסתר אשר הוציאו בני בלי שם בחותם מזויף, ונשחרכם כבוד כי איש איש מכם יתעורר בצדק להודיע דברינו אלה אל כל מקום אשר דברו מגיע לחו"צ, כי לא ירפו ידיהם מהחזיק במעוז הרעיון אשר התנוסס בלבבנו, על נדיבות יקימוהו ויחיה, ויטו שכם אחד אליו להרים קרנו בכבוד. וד׳ השוכן בציון ששמו שלום וחותמו אמת יופיע שלום אמת על עצת חובבי עמנו וארץ חמדתנו כחפצכם הטהור וכחפץ אחיכם תמימי דעים אתכם החותמים בזה את שמותיהם מפורש.

ראשי הועד המקומי לאגודת „חובבי ציון" אשר למזכרת „משה באה"ק"

עורך דין מושבע י. יאסינאווסקי
בנימין ריטטענבערג
יצחק אייזיק אייזינבארג
ארי׳ ישכר דאווידזאהן
מרדכי זאב קאבאטניק
(ועוד שלש התימות שאי-אפשר לקראן).

חותם: „ביה"כ אהל משה לחובבי ציון".

.489

מאת הד"ר פינסקר לרש"י פין *).

ט"ו אלול תרמ"ו.

כבוד הרב החכם הנעלה כ"ש מוהר"ר שמואל יוסף פין נ"י.

בלי ספק לא נעלם מכבודו הרם כי איזה זייפנים בווארשוי שלחו לאגודות רבות לחו"צ פאסקוויל מלא דברי דופי על ה׳ מאירסאהן וה׳ שפ"ר בווארשוי. מתוך שדברי בלע כאלה לא חדשים הם אתנו, יעצתי לשים קץ להם ע"י ועד של בקורת (רעוויזיאנסקאמיס-סיאן) שיבדוק ויבקר כל החשבונות והרשימות שבמחלקה השניה ויודיע לכל האגודות את תוצאות הבקורת ההיא, כאשר כבר הודעתי זאת להחכם המפורסם ה׳ ל. לע-וואנדא. וכבר דרשתי מאת ה׳ יאסינאווסקי להזמין לחברי הועד ההוא את הגביר בערנשטיין מווארשוי, את ה׳ וויסאצקי, את הגאון מאהילעווער, אחד מנכבדי חו"צ בקאוונא אשר יסע בתור שליח מאת הגאון ר׳ יצחק אלחנן וממלא מקומו ואחד מנכבדי הו"צ בוויל-נא, וכן כתבתי גם להנקובים בשם בזה, מלבד להגביר בערנשטיין. על כן הנני מתכבד לבקש מכבודו הרם לקבל על עצמו הטורח להיות בחברי הועד ההוא, ואם לא תהיה אפשרות לכבודו הרם לנסוע בעצמו יבחר נא איש אחר במקומו מעיר ווילנא. זמן הבקירת יהיה לעת שוב ה׳ וויסאצקי מטעפליץ דרך ווארשוי למאסקווא, ובלי ספק יודיעו לכבודו מווארשוי את היום ההוא.

נחיצת ועד של בקורת גדולה כל כך עד שאינני מסופק אף רגע כי כבודו הרם ימלא בקשתי.

— — — — — — — — — — — — —

מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא

ד"ר ל. פינסקער

*) מארכיונו של רש"י פין.

.490

מאת ר׳ שמואל מוהיליבר לד"ר פינסקר.

ב"ה, ה׳ ט"ז אלול תרמ"ו.

כבוד האדון הנכבד, גביר בעמיו, חכם ושלם, ה׳ ל׳ ד"ר פינסקער נ"י, רב שלום וברכה.

באתי להשיב את כבודו הרם על שני מכתביו מן ז׳ וי"ג דנא. — — — — — — — — — —

בדבר אשר מבקש אותי להיות חבר לועד הבקורת מחשבונות ווארשא, לא אוכל להבטיחו כי אקבל עלי מלאכות זאת, יען כי הימים האלה הם קרובים לימי

דין וחשבון של כל איש ישראלי, ורבו אז טרדות כל רב בעירו, ע״כ לא אדע אם יהיה ביכולתי ליסע לווארשא, ואם יהיה ביכולתי לא אמנע מלמלאות רצונו בזה, אבל למצוא איש נכבד בפה שיאבה למלאות מלאכות זאת, מסופקני מאד אם אמצא. והנני מברך את כה״ר בכו״ח טובה לאלתר לחיים ושלום ושלום והצלחה רבה בר״ה הבע״ל, כנפשו ונפש מוקירו ומכבדו כערכו הרם

שמואל בהרב מוהרי״ל **מאהליווער.**

.491

מכתב־חוזר מאת הד״ר פינסקר להאגודות *).

יום א׳ י״ט אלול שנת תרמ״ו לפ״ק.

אחים נכבדים ויקרים, חובבי ציון למקומותם במושבותיהם, שלומכם ישגא!

במכתבי החוזר 32 № הודעתי לכבודכם, כי על פי רוב דעות לא קמה האספה אשר דמינו לקרוא בימי הקיץ הזה ועם זה הוספתי, כי אם תדרושנה רוב האגודות הנכבדות, אז אקרא לאספה אחר חג הסוכות הבע״ל.

מן העת ההיא אך שתי אגודות הודיעו עוד הפעם את דעתן שכבר הגידו מכבר על אדות נחיצות האספה, ויתר האגודות שותקות כבראשונה. אף על פי כן גמרתי בדעתי לקרוא לאספה אחרי החג הבע״ל גם בטרם ידרשוה רוב האגודות, אחרי כי המצב הרופף שאנו בו לא יוכל בשום אופן להאריך ימים. חרפה שברה לבי בזכרי כי במשך שמונה חדשים, מחודש טבת עד חודש תמוז לשנה זו ועד בכלל, הצליח בידנו לשלוח לטובת הקולוניות באה״ק אך כארבעים אלף פראנק, שהם כששה עשר אלף רו״כ, או כאלפים רו״כ לחודש. בזמן האחרון רבתה שפלות הידים בדבר משלוח הכספים עוד יותר. בין כה, אם גם אחד אחוז ממאה מבני ישראל יושבי ארצנו היה נותן לטובת הקולוניות אפילו שני רו״כ לשנה, גם אז היה עולה הסך ליותר מששים אלפים רו״כ לשנה. הלא אחת משתי אלה: או שאין דורנו השקוע בעבדות, באינדיפפערענטיזם ובכל מיני שערי טומאה—זכאי עוד להרעיון הקדוש שאליו הננו נושאים את נפשותינו, או שאין מעשי ההנהגה טובים בעיניו. באופן הראשון עלינו לחדול לרמות את עצמנו כילדים במשחקיהם, ואחרי כלותנו עבודתנו

---

*) אעפ״י שהחלק ה ע י ק ר י מן המכתב־החוזר הזה כבר נתפרסם ע״י הרמ״ל ליליינבלום („דרך לעבור גולים״ 56—54), מכל־מקום אנו חוזרים ומדפיסים אותו בגלל הדברים הצדדיים שבו, שיש בהם קצת ענין—למשל, בנוגע למכבי האגודות—ואשר הרמל״ל לא פרסמם.

בכל יתר המכתבים־החוזרים נשלח גם המכתב־החוזר הזה שלפנינו על־ידי המרכז בווארשה.

בבנין שלש הקולוניות שהטלנו על עצמנו—לסלק ידינו מעבודתנו לגמרי, לתת לבני עמנו תעודת עניות הדעת, עניות רגש הכבוד ורגש טובת הלאום ולהודיע גלוי שכל המון בני ישראל בארצנו אינם יכולים לעשות מה שעושה נדיב אחר בחו״ל. באופן השני—על ההנהגה להניח מקומה לאחרים הטובים ממנה. השאלה הזו היא אחת היותר נכבדות בהשאלות שהאספה צריכה לדון עליהן.

אך פה באנו במשעול צר אחר. פתרון שאלה עיקרית כזו דורש חות דעת שליחי כל האגודות, אשר מספרם יעלה לאיזה עשרות. אך איה המקום שבו נוכל לכונן אספה רבה כזו? בארצנו אין שום אפשרות לעשות כדבר הזה, וגם בארץ אחרת לא נוכל לעשותה, כי דבר כזה יתפרסם תיכף במה״ע ויעשה רעש גדול שלא לטובתנו, מלבד מה שלא כל שליחי האגודות, וביחוד מן הערים הקטנות, יוכלו לנסוע לחו״ל (כאשר היה באספת קאטטאוויץ) ושלא כל המקומות בחו״ל בטוחים לנו, מסבת גירוש יהודי רוסיא מאשכנז, כידוע.

על כן הנני מציע לפני חברינו הנכבדים לכונן את האספה על פי האופנים שהציעו לפנינו חברינו ממאסקוי ומפאלטאווא, היינו לכונן תחלה אספות קטנות בערי המדינה, ואחרי כן, משליחי האספות ההן, אספה כללית, וזה יהיה דבר האספות הקטנות: כל האגודות ממחוז אחד תשלחנה שליח מקרבן לעיר אחת, ומסרו בידו את כל הצעותיהם ושאלותיהם. בהתאסף אל העיר ההיא כל השליחים מן האגודות הקרובות, תשפוט האספה הקטנה על כל הענינים שיוצעו לפניה. היא תבחר מקרבה שליח אחד להאספה הכללית, אשר הוא יהיה גם חבר הועד, והוא יביא עמו את חפץ אגודות מחוזו אל האספה הכללית. אחרי כן יבואו חברי הועד האלה, שליחי האספות הקטנות, אל האספה הכללית, ועל פי רוב דעות שלהם תקום כל החלטה בכל דבר אשר יעלה על שלחן האספה. אם איזה אגודה לא תוכל לשלוח את צירה להאספה הקטנה, אז תשלח את הצעותיה בכתב לעיר שבה תהיה האספה הקטנה למועד האספה ההיא. האגודות, שהביאו לקופת הכספים מזמן קאטטאוויץ עד עתה יותר מאלף רו״כ תוכלנה לשלוח שני צירים להאספה הקטנה.

חלוקת האספות הנני מתכבד להציע באופן כזה: האגודות מערי אווגוסטאוו, זאגער, ווערזשבאלאווא, ווישטינעץ, וולאדיסלאוואוו, מאריאמפאל וקאוונא—תעשינה אספה קטנה אחת בקאוונא; האגודות מערי ביאליסטאק, בריסק, גראדנא, דיאטלאווא (זעטיל), סלאנים וצעכאנאוועץ—תעשינה אספה קטנה אחת בביאליסטאק; האגודות מערי דיסנא, לידא, ווילנא כו׳ תעשינה אספה אחת קטנה בווילנא; פטרסבורג ומאסקווא ויתר האגודות בערי רוסיא הפנימית תעשינה

אספתן הקטנה במאסקווא; האגודות מערי באריסאוו, בערעזין, האמלע, מינסק, מיר, פינסק, סלוצק, טימקאוויץ, אושאמיר וקלעצק תעשינה אספה אחת קטנה בעיר מינסק; האגודות מווארשויא, לאדז, לובלין, מעזעריטש וקאלא תעשינה אספה אחת קטנה בעיר ווארשויא; האגודות מדינאבורג, ליבויא וריגא תעשינה אספתן בריגא; האגודות מקרעמענטשוג, קיוב, פרילוקי, חארקאוו ופאלטאווא תעשינה אספתן בפאלטאווא; האגודות מאדעססא, אנאניעוו, בעלץ, יעליסאוועטגראד, חערסאן, טארוטינא וניקאלייעוו תעשינה אספתן באדעססא; האגודות מבערדיאנסק, יעקאטערינאסלאוו וראסטאוו תעשינה אספתן בראסטאוו.

איני צריך לומר, שאיני קובע מסמרים בדבר החלוקה הזו. אם דרך משל מפטרבורג יאבו לבוא לווילנא ולא למאסקווא, וכיוצא בזה, אין לעניננו עסק בזה. העיקר שיודיעו השליחים מתחלה להעיר שיחפצו לבא לה אל האספה, אם יבאו אליה ומתי? ממילא מובן, ששאר האגודות שלא חשבתי בזה צריכות לשלוח את ציריהן לעיר הסמוכה להן, שבה תהיה האספה הקטנה.

אגודות נכבדות ממקומות רחוקים יכולות לבחור יותר משליח אחד מאספתם להאספה הכוללת. למשל: אם באספת ווילנא תקחנה חלק גם אגודות מאסקווא ופעטערבורג, אז יכולים הם לבחור משם שלשה צירים להאספה הכוללת, אחד ממחוז ווילנא, השני ממאסקווא והשלישי מפטרבורג, וכן גם אגודות פאלטאווא והארקוב, וכיוצא בזה.

האספות הקטנות צריכות להיות בחצי הראשון לחודש מרחשון הבע"ל. לא יאוחר מחודש אחד אחרי האספות הקטנות תהיה האספה הכללית.

יחד עם זה אבקש מאת חברי האספות הקטנות לשים עיניהם על איש נכבד למסור בידו את המשרה שעל שכמי עתה, כי רואה אני שמצב בריאותי לא יתנני לשאת את המשרה הזאת על שכמי גם לימים הבאים.

מוקירם ומכבדם כערכם הרם והנשא

ד"ר ל. פינסקער.

492.

מאת א. רוקח לד"ר פינסקר.

יפו, כ"א אלול תרמ"ו.

כבוד האדון היקר והנכבד וכו' אוהב עמו באמת ובתמים, ד"ר ל. פינסקר נ"י.

ביום הראשון לש"ז (י"ט אלול) שב ה' הירש נ"י אל נוהו ואל עבודתו לטובת עמו ואחיו, וגם אל העבודה בתור „ראש ועד הפועל לאגודת חובבי ציון". ה' הירש נ"י בקש ממני, כי אכתוב לכבודו, אשר אחרי זה בואו ועבודה רבה מוטלת עליו לבקר את כל המעשים שנעשו במקוה ישראל במשך היותו באייראפא, לכן אי אפשר לו לכתוב לכבודו, ואף לא לבקר את הענינים הנוגעים לטובת חו"צ, ומקוה אשר ביום ה' שבוע זאת יעלה בידו לקרוא עצרה מכל חברי הועד הפועל, ואז יבקר את כל הנעשה עד היום ואת אשר לעשות, ומטעם זה נשארו המכתבים של כבודו בלתי תשובה, ובטח יקבל כבודו תשובת ה' הירש עליהם אי"ה בשבוע הבע"ל.

כבודו יסלח לי על אשר אקח לי החופש לכתוב עתה לכבודו דברים מדעת עצמי, יען הנני מוצא א"ע נאלץ להודיע לכבודו דברים ברורים כמו שהם, לאשר העלם הדברים האלה מזיק יותר מפרסומן [1]).

א) ביאת ה' הירש וחזירתו לביתו ולחוג פעולותיו הנה עתה ביחוסה לחו"צ כעין מלאך מושיע אשר יופיע לאדם בעת נאחז בסבך אסונות שונות וכבר נפסקה תקותו. כל אוהב וחובב את דבר הישוב רוגש עתה את החסרון—אשר לא יוכל להמנות—של ארבעה ירחי עמל, אשר במשכם לא הי' ה' הירש בביתו והדרו ופעלו לא נראה על פעולות חו"צ פה. והנני לבאר פה בקצרה את הפאקטים המעציבים אשר נעשו פה במשך היות איש אחר ממלא מקום ה' הירש נ"י.

ב) הלא כמה פעמים כתבתי לכבודו כי חוט תקות העמדת הגבולים בפ"ת תקוע בתוצאות „המשפט" לאור. אם הי' עולה ביד עושי דבר חו"צ פה להוציא לאור „המשפט" כי אז היו הפלאחים של יהודיה נאלצים לבקש את השלום, ובמחיר זה הי' נרצים לתוך את „העמדת הגבולים". לא כן עתה אחרי אשר ממלא מקום ה' הירש שרך את דרכיו וכבהמה בבקעה הלך אחרי עצת מוליכו בשוא נתעה הוא * * * * למרות כל האזהרות שהזהרתיו ולמרות כל האותות והמופתים שהבאתי לו, כי * * יקלקל את כל באופן שהדברים יהיו יגעים כ"כ ויגיעו למדרגת מעות שלא יוכל לתקון—להוציא ע"ז לאבדון יותר מחמשת אלפים פר'. ומה פעל ועשה? לא די שלא נשפטו הגוים פורעי הפרעות ע"פ נמוסי משפטים נוגעים בדמים, כי אפילו לא נכנסו תחת כלל עונשים אשר בדיני ממונות יסודם, ורק יצאו חפשי, והם שוחקים על משבתנו, והאם יאבו עתה לשמוע אפי' דבר אחד מענין העמדת הגבולים? והנה לא די שלא נוכל להציל מהם הגזל שכבר גזלוהו, כי אם בכל יום ירבה השיך אבו ראבאח [2]) השכן הרע והמסוכן לעשוק את נחלת פ"ת, וכבר גזל עד חמשה מאות דונעם אדמה, ואם ח"ו לא

1) עי' לעיל נומר 462.

2) עי' לעיל נומר 439 עמ' 770.

נציב לו עכ"פ גבולים למעשקותיו, אז יבלע את כל הנחלה.

ג) דבר ספרי המקנה מרד"ג[3]), הנה בפירוש אגיד, כי ה' אסאוועצקי · ל א ע ש ה ב ז ה כ ל מ א ו מ ה, — — — — — — — — — —

ובכל יום ויום תרבה הסכנה הכרוכה בעקבי כל הנחלה אשר בפ"ת וההון הרב שהניחו אחינו בזה, כידוע לכל מבין.

ד) הסכלות האיומה אשר עשה ה' אסאוועצקי בקראו דרור לה' פינם בדבר „הרבע"[4]) עוד בטרם מצא אף נקודה אחת אשר משם יתחיל לפתוח את הקשרים של „הרבע". וכל אלה פה שיש להם חלק „ברבע" באים דבר יום ביומו וצועקים: „אחרי אשר חו"צ קבלו עליהם את דבר הרבע ופטרו את ה' פ' לכן יבקשו כי חו"צ תמסור להם נחלתם או כספם".

— — — — — — — — — — — —

ה) אנכי כתבתי לכבודו באותו עת שבקש ה' אסאוועצקי מכבודו סך אלפים פראנק להוצאות השגת הרשיון על בנין בתים וקרקע, ואמרתי אז עם הספר לכבודו, שכל עוד שלא יבא ה' הירש לפה לא יעשה דבר בזה[5]). כי מלבד אשר הועיל לא יועיל ה' אסאוועצקי מאומה עוד יזיק, כי משרתו * * * יניח עוד הרבה מכשולים תחת אשר עליו לסקל המסלה מאבן. עתה באו דברי ופחד פחדתי אתא. למרות כל הבקשות שבקשתי את ה' אסאוועצקי והשבעתיו בכל קודש, לבל יעשה עתה דבר בענין זה (והוא הבטיח לי כדרכו בקודש ואחרי אשר העלים ממני כל פעולותיו בזה), הלך לעזה הוא וה' כ"ץ, הר"י בעלקינד, הר"י פראנק וה' סאלמיאק. (ואם לא השחוק שחוק מכאיב לב, כי חמשה אנשים מלובשים בבגדי אייראפא רוכבים בצבים ובכרכרות כגדולי ארץ באים לעיר כעזה, לבקש דבר מאת הממשלה, אשר למראיהם חשב כל ישמעאלי היושב באחת מבתי המועצות, ממי שהכח בידו לעשות עד היושב תחת השלחן ומלחך עפר רגלי בעלי הכח והיכולת, כולם כאחד חשבו, כי עתה תאתה להם ברכות למאליפות עם כסף תועפות מהיהודים המלאים אוצרות). נציב עזה, אשר הי' עליו משפט, על אשר הניח לבני גדרה לחפור להם רפת[6])—עפ"י החוק אסור רק לבנות בלא רשיון, אבל איננו נאמר בפירוש כי אסור לחפור רפת ולכסהו ברעפים— והפחה כעס עליו, על אשר לא מנע בחכמה בעד היהודים, חבל עתה תחבולה, והוא באמרו לה' אסא-

---

3) עי' לעיל נומר 468 עמ' 814/15.

4) עי' שם עמ' 813 ובהערה 1.

5) עי' לעיל נומר 462 עמ' 806/07. ואולם שם ידובר על קביעת גבולי „הרבע" ולא על רשיון לבנין בתים.

6) עי' לעיל נומר 367 נומר 671.

וועצקי * * * * * * כי כל עוד שהרפת חי וקים לא יכול לעשות עבורם מאומה, ורק אם יהרסו הרפת, אז ישלח מערכה לגדרה, והם יכתבו בספר כי היהודים עוד לא עשו מאומה — — — — —

— — — — — — — — — — — —

ואז ישתדל הוא עבורם להשיג להם רשיון על בנין בתים. הם מלאו אחרי דבריו ויהרסו את הרפת, וכבר עברו עשרים יום ואין קול, זולת כי נציב המקום מעזה דבר שלח להודיע לזקני הכפר גדרה, אשר באם יראו כי אחד מהיהודים יעיז לחפור בדקר לתכלית רפת, אזי יתיצבו נגדם ביד חזקה ויודיעו תיכף מזה לעזה, ואם לא יענשו ראשי הכפר. ועתה נשארו איפוא בני גדרה משוללים מכל תקוה. גם הרפת אשר מבלעדו אי אפשר להם לעבוד את האדמה בשנה הבע"ל נהרס, הסוסים עומדים בחוץ תחת השמש, התבן אשר נצבר בעלית גג הרפת נפזר לרוח, ולא ישאר להם מאומה עבור מספוא להסוסים. זאת היא תוצאה נכבדה מהשתדלות ה' אסאוועצקי.

ו') הן עוד בשנה החולפת בעת שהמנוח ה' מויאל הי' חי כבר מנעה הממשלה מלבנות בפ"ת וגם העמידה שם אנשי חיל למנוע את ידי אחינו מלבנות, אבל * * * * * * * * * *

במשך העת הזאת בא איש אחד מירושלים ושמו אליעזר עפשטיין ויקנה לו ב' חלקים אדמה בפ"ת וגם מקום מושב, ויקים לו בית אשר הוצאותיו עלו לסך ששים לירא נאפאלעאן, ויודע הדבר להממשלה. ותשלח שר גדוד אחד עם כבודה חזקה להרוס את הבית ממסד ועד הטפחות. והנה אם הי' המיסדים הראשונים שהם המשגיחים עתה בפ"ת דואגים באמת לשמירת המושבה מאסון איום, כי אז הי' עליהם או למנוע בחזקה את ה' עפשטיין לבל יניחו לו לבנות בשום אופן, אחרי אשר היטב ידעו כי השעה איננה מוכשרת לכך, או כי הי' עכ"פ עליהם לטכס עצה * * * וזה הי' ביכלתם, כאשר אברר כ"ז פה לפני כבוד ה' הירש נ"י — לבל יהרוס. אבל הם עמדו מנגד, ועוד צוו לבני הקולוני' להרוס את הבית[7]), באמרם כי פחדו פן יביא השר גוים, הרסו ולא חמלו, שברו את העצים ואת הרעפים ויחריבו ברגע אחת 60 ליפ', מלבד שכמעט הביאו את המושבה באסון איום ונורא, כי כל הגוים שכניהם מתקלסים עתה באחינו ואומרים „בא קצם אמת בצעם".

עד כמה יזיק דבר כזה לקיום המושבה יבין כל איש, ועטי תלא לתאר פה את החשכה האיומה אשר נפלה על אחינו בפ"ת בראותם את החורבן הזה.

---

7) עי' נומר 484 בסוף הספר והערה שם.

השערוריות הנעשות בפ״ת, ההפקרות מצד המשגיחים, השוד והעושק הנעשה להקילוניסתים מצד המשגיחים אכתוב עוד לכבודו — — — כבר נלאו כל אוהבי עמם לטמון את כל אלה בחובם, ואפחוד מאד לבל יצאו הדברים האמתים האלה בקרוב בקולי קולות[8].

והנני בזה מכבדו ומוקירו כרוב ערכו הרם והנשא

אלעזר רוקח.

---

[8]) ובאותו זמן גופו — בכ״ד אלול תרמ״ו — כתבו ראשי פתח־תקוה (דוד גוטמאן, ז׳ ברנט, א״ז איחילב וי׳ שטאמפר) לד״ר פינסקר מכתב מלא מרורות וקבלנות ק ש ו ת על ה׳ רוקח וסיימו את מכתבם בדברים אלה: „ניך גלויבען וויר עס אונזערעם געוויססען אונד אויך דער וואהרען האכאכטונג, דיע וויר פיר איהר עדלעס שטרעבען העגען, אונד וואפיר אויך וויר גוט אונד בלוט אפפערען, צו שולדען, איהנען דיעס קונד צו געבען, אונד האבען זיע נאך האפליכסט אין קעננטניסס צו זעטצען, דאסס עס אונטער געגעבענען אומשטאנדען אונז געבאטען ערשיינט, אונזער פערבלייבען אם קאמיטע אונטער בעדינגונג פאן זיינער (של ה׳ רוקח) ענטלאססונג צו שטעללען״.

.493

פרוטוקול של ישיבת הועד־הפועל בארץ־ישראל.

אספה כ״ב במקוה ישראל, ביום ה׳ כ״ז אלול תרמ״ו תחת הנהגת הראש סי׳ ש׳ הירש נ״י.

הנאספים היו האדונים סי׳ ש׳ הירש ראש הועד, ה׳ אסאוועצקי, ה׳ י׳ הערצענשטיין, החברים מפ״ת הר״ד גוטמאן, הר׳ זרח בארנעט, הר״י בעלקינד מגדרה, המזכיר ה׳ ל. רוקח.

— — — — — — — — — — — —

ראש הועד נ״י אמר, כי ראשית כל על האספה עתה לבחון את מצב הקופה. הסוכן ה׳ הערצ״ש הגיש את החשבונות, ואחרי הבחינה עלו בד בבד כפי הבי־לאנצען האחרונים אשר נשלחו לאדעססא.

— — — — — — — — — — — —

נשיא ההנהגה מבקש לחות לו דעה על אודות פרנס אחד להשיבו בפ״ת.

ראש הועד בקש מחברי הועד להציג לפניו — אם ידעו — איש שיהיו בו הכשרונות הנחוצות שפרטם נשיא ההנהגה במכתבו. — ה׳ גוטמאן הציע את האיש הר׳ יוסף משה קרויז שהוא סופר כולל הגר בירושלים. — ר״ש הועד אמר כי יחקור אחרי האיש הזה.

— — — — — — — — — — — —

הר׳ אהרן ארליאנסקי הגיש כתב בקשה לפני הועד. תוכן הכתב הוא, אחרי שהרבנים מקיטנא ופיעטרקיב הבטיחו לו לפעול אצל נשיא ההנהגה כי ינתן לו משכורת בתור „רב״ חמשה רו״כ לשבוע, וכבר עברו שני חדשים ולא קבל כפי ההבטחה, ולכן יבקש משכורתו. — גם השו״ב מפ״ת הגיש כתב בקשה לשלם לו משכורתו.

ממוצא כתבי הבקשות האלה נתגלגלו הדברים על אודות כל צרכי המושבה הכוללים, וראש הועד אמר אשר לפי מעמד ומצב הקולוניסטים עתה בפ״ת אי אפשר להם כי ישאו בעצמם גם את צרכי הכלל, ולזאת איפוא לא יתכן לקחת מהם חטים ושעורים מגרניהם על צרכי הקהל למפרע[1].

הועד חשב את כל ההוצאות היותר נצרכות אחת לאחת ואלו הן: שו״ב 30 פר׳ לחודש, מלמד 40 פר׳, שומר בפ״ת 35 פר׳, שומר ביהוד 35 פר׳, שואבי מים 40 פר׳, הרב 30 פר׳, הרועה 30 פר׳.

בס״ה 240 עד 250 פר׳ לחודש, ואם נאמר כי הסכום הלזה ילקח עתה מהקולוניסתים, אזי לא ישאר להם על לחם לאכול, ומהם שלא יהי׳ להם אפי׳ על זריעה. לכן הסכים הועד כי בעד ירחי אב ואלול ישולם הסכום הנז׳ מקופת הועד, ועל להבא ימתין הועד על תשובת נשיא ההנהגה[2].

אודות תוקף הגזרה שגזרה הממשלה לבל יהין

---

[1]) והו איפוא דבר „כלי החטים וכלי השעורים״, שמשנה־הראש לועד המושבה היה גובה, לפי קובלנתו של ה׳ רוקח (עי׳ לעיל נומר 462, עמ׳ 805/6), מכל אכר, ולא שהיה נוטל את הדגן לעצמו, כמו שאפשר להבין מדברי ה׳ רוקח. ואולם להלן באר את הדבר כך גם ה׳ רוקח עצמו (עי׳ נומר 502 עמ׳ 865 והערה 4 שם).

[2]) הפרוטוקול הזה היה רצוף למכתבו של ה׳ הירש לפינסקר — מן כ״ח אלול תרמ״ו — ובמכתב אנו מוצאים את הדברים האלה:

„בכלל הנני נאלץ עתה להודיע לכבודו: — — — כי מצב המושבות הנהו ברע. בפ״ת ישנם רק חמשה קולוניסתים — מאלה המקבלים תמיכה — אשר יש להם על זריעה לשנה הבאה ועל לחם צר, אבל יתרם אוכלים עתה את החטים והשעורים שהיו צריכים להשאירם על זריעה לשנה הבאה. ומה יעשו אחרי עבור עוד שני חדשים ועת הזריעה תבוא ואז לא יהי׳ להם לא על זריעה ולא על לחם לאכול, וצעקתם תעלה עד לשמים. לא אובה עתה ללון בעמק הלכות הסבות שהסבו ברוע מצבם, אבל לדאבון לבבי הנני רואה פאקטים מעציבים, ואת הפאקטים האלה לא נרחה בחקירות של מה בכך. הם דורשים תשועה ובישעה מוקדמת, בטרם יסבלו חרפת רעב, כמו שעלינו לדאוג עתה על תוספות כחות העבודה, היינו לתת לכל משפחה די שורים אשר על ידיהם יהיו בטוחים כי לא ידעו חוסר בשנה הבאה. בגזרה גם הם צועקים עתה, כי אין להם מספוא לסוסיהם, וזו היא באשר נהרס הרפת שלהם*) הסבה כי התבן אשר הכינו להם הולך לטמיון ושעורים אין להם מאומה. לזאת איפוא אבקש את כבודו, כי ישתדל בעוד יום להמציא עזר להמושבות, וגם עתה בעת יקבל מכתבי זה אבקשהו, כי ישלח לנו איזה סכום, למען נוכל להכין עכ״פ את היותר נחוץ ודרוש״.

*) עי׳ הנומר הקודם עמ׳ 848.

שום איש להניח אפי' אבן על אבן באחת המושבות והמאורע שקרה בפ"ת[3]) — — — — — — — —
ראש הועד אמר, כי אסור לבנות בפ"ת כל עוד שלא נשיג רשיון מהממשלה, וכל קולוניסת שיש לו בית מחו"צ ויבנה אז יגרשהו הועד מביתו, אחרי כי אסור ליחיד להביא אסון על כלל ישראל.

ראש הועד בקש את המזכיר לערוך „מודעה רבה" בסגנון זה לאחינו הקולוניסתים בפ"ת ולפרסם שם הדברים. ואלה דברי המודעה: „כבוד אחינו הק' בפ"ת. למען מנוע אסון כללי מכלל עניני הישוב, הנני מצוה בחזקה בהסכם כל הועד לבל יהין שום איש לבנות אפי' אבן על אבן ואף לא בתים של עץ, וכל אשר יעיז בטרם יקבל רשיון מהועד (אשר הועד יקבל מהממשלה) ענוש יענש, ואם הנהו אחד מהיושבים בהבתים אשר בנו חו"צ יגרשהו הועד מהבית, יען כל מי שאינו מרחם על כלל ישראל אסור לרחם עליו".

— — — — — — — — — — — — — — —

אודות החזקת הישוב בפ"ת. הועד החליט אשר כל אלה שיש להם בתים ביהוד, ואשר קבלו אחרי כן מחו"צ בתים בפ"ת, כי מחויבים הם להעמיד את בתיהם ביהוד תחת רשות הועד למען יהי' ביכלתו להושיב שם איזה משפחות, אחרי אשר יתבונן הועד את מי להושיב שם, ובאופן שלא יפלו אח"כ למעמסה על חובבי ציון.

ובכן תמה האספה.

S. Hirsch

(ועוד שש חתימות).

[3]) עי' הנומר הקודם.

המחיר — 50 רו"כ.

Адресъ Комитета:

Комитету Общества вспомоществованія евреямъ земледѣльцамъ и ремесленникамъ въ Сиріи и Палестинѣ.

ОДЕССА, Авчиниковскій переулокъ № 12.

כתבים

לתולדות חבת־ציון וישוב ארץ־ישראל

הוצאת „הועד לישוב
ארץ־ישראל" באודיסה.

ערוכים על־ידי א. דרויאנוב.

כרך שני.

תל־אביב.
דפוס קואופרטיבי „הפועל־הצעיר"
תרפ״ה.

כתבים

לתולדות חבת־ציון וישוב ארץ־ישראל

הוצאת „הועד לישוב
ארץ־ישראל" באודיסה.

ערוכים על־ידי א. דרויאנוב.

כרך שני.

תל־אביב.
דפוס קואופרטיבי „הפועל־הצעיר"
תרפ"ח.

מאת העורך.

על־פי רצון נשיאו וחבריו של „הועד האודיסאי לישוב ארץ־ישראל", שעלו בשנים האחרונות מן הגולה לארץ, הוטל עלי לגמור את סדור „ספר־הכתבים", ובחפץ־לב נעניתי לרצונם, כי יָקרה לי העבודה הזאת, שהחלותי בה עוד לפני שתים־עשרה שנה.

לא דבר קל היה לשמור בשנות הרעה — ביחוד בשנות הרבולוציה ברוסיה — על „הכתבים", שנאספו בידי. במשך זמן רב מוכרח הייתי לגנוז אותם במקומות שונים, כדי שלא תשלוט בהם עינם הזעומה של פושעי־ישראל, שמיום היותם ל„יבסקציה" ברוסיה ועד היום הזה הם אומרים להכחיד כל זֵכר לכל מה שיש בו אות ומופת לתחית נשמתו ותקומתו הלאומית של עם־ישראל. ותבוא ברכה על ח. נ. ביאליק, שבהשפעתו ובהשתדלותו המרובה נתנה לי היכולת להוציא מאודיסה את כל החומר שאספתי—וגם את המַטריצות של הכרך הראשון — ולהעלותם אתי לפני ארבע שנים לארץ־ישראל. —

הכרך הראשון נדפס באודיסה לפני שש שנים — באדר תרע"ט, וכמעט משעתו הראשונה נעשה „יקר־המציאות": מאלף אכסמפלריו באו רק מ ע ט י ם לידי הקהל, ויתרם נשאר עד היום הזה באודיסה. אפשר, שבקרוב יעלה הדבר להביא הֵנה את כל האכסמפלרים, הנמצאים באודיסה, וָלא — יודפס הכרך הראשון שנית על־פי המַטריצות שבידינו. בכל אופן: עד צאת הכרך השלישי, שהוא יהיה גם האחרון ל„ספר־הכתבים", יִמָּסר גם הכרך הראשון לידי הקהל, אשר יבקש לדעת ולהבין את ראשית ימיה של חבת־ציון, שממנה ומתוכה נולדה הציונות. —

בכרך השני, הנִתן עתה לקוראים, נדפסו כ ש ש מ א ו ת כתבים, אם נחשוב גם את קטעי־הכתבים, שנכללו במקומות שונים בהערות. הכרך השלישי יהיה גם הוא כבן חמשים גליון, ויכיל: את הכתבים לשנת תר"ן — עד יום הִוָּסֵד „הועד האודיסאי לישוב־ארץ־ישראל" —, את הכתבים וקטעי־הכתבים, שהוכרחנו להשמיט—מאימת הצנזורה—מן הכרך הראשון, „נוספות ומלואים" (ובכלל זה גם הרבה חומר חדש, שבא לידי בארבע שנות שבתי בארץ), ה„אבטואמנציפציה" של פינסקר, מחברתו של ליליינבלום „על תחית ישראל בארץ אבותיו", וגם מונוגרפיות ומאמרים על שני אבותיה אלה של חבת־ציון—פינסקר וליליינבלום.—

הכללים, שנאמרו על סדור הכתבים ועריכתם בהקדמה לכרך הראשון, נשמרו גם בסדורו ועריכתו של הכרך השני, לא נגרע ולא נוסף דבר.

א. דרויאנוב.

תל־אביב. כ"ו אדר, תרפ"ה.

רשימת הכתבים.

(המספרים מכוונים לנומרי הכתבים).

רשימת הענינים.

(המספרים מכוונים לעמודי־הספר).

הערות ותקונים.

עמ' 94, הערה 11 לנומר 540: נשמט סוף ההערה, וצ"ל: „בשנת תרפ"א עלה שנית לארץ, היה אחד ממיסדי המושבה „באר־יעקב", ועל שמו היא נקראת.

עמ' 112 (נומר 551): כדברים האלה כתב גם הד"ר מינץ מווארשה לם. אוסישקין (כ"א באבגוסט 1889) על אגודת „קדימה" בווינה: „— — — אגודות חו"צ בווין הבל הבלים הנה. אנכי יודע רק את האגודה „קדימה". הורתה ולידתה בקדושה, כי ידי המנוח סמאלענסקי יסדוה, אך חברים מעטים המה, אינם עושים מאומה, וכל מעשיהם מאפס יחד".

עמ' 124: בראש הנומר 562 נשמטו שמותיהם של שולח המכתב ומקבלו. צ"ל: „מאת מ. ארלנגר לפינסקר".

עמ' 157 (נומר 575), שורה 18 מלמעלה: נדפס־ "Kla-„ צ"ל: "Klagen„.

עמ' 191 (נומר 602): בכונה נאמר כאן „אספת־ דרוסקניק הראשונה", משום שבשנת תרנ"ג היתה בדרוסקניק ע"ד אספה לחובבי־ציון, היא האספה, שבה נוסד „המזרחי".

עמ' 212, הערה 1 לנומר 602, III: לאחר שכבר נדפסה הערה זו מצאנו מכתב, שכתב יצחק איזנשטט מחרקוב לם. אוסישקין בכ"ח בניסן תרמ"ט, ובו נאמר: „בחרקוב יש שתי אגודות, אחת „עזרא" ואחת „חרות־ ישראל", אשר חבריה המה מבני־הנעורים, תלמידי בי"ס המדעים פה". זהו, אפוא, פירוש הוספתו של ליליינבלום בפ־וטוקול: „מאגודת ח"י".

עמ' 371, הערה 3 לנומר 697, שורה 1 מלמטה: נדפס „אונו", צ"ל: „נאונו".—שם באותה הערה, שורה 16 מלמטה: נדפס „אוה משגיח", צ"ל: „או המשגיח".

עמ' 373, הערה 2 לנומר 698: לאחר שכבר נדפס הגליון המציא לנו אחד־העם את המכתב המבוקש, ומפני חשיבותו נדפים אותו בכרך ג'.

עמ' 380 (נומר 701): אוסקר שטרוים ואשתו נסעו לארץ־ישראל בסוף ניסן תרמ"ח. עי' „הצבי" נומר י"ז לאותה שנה.

עמ' 514, הערה 3 לנומר 779, שורה 4 מלמטה: נדפס „פרופ. לאנגע", צ"ל „פר. לאנגע".

עמ' 519, הערה 3 לנומר 782: לאחר שכבר נדפס הגליון הודיע לנו מר אוסישקין שטעינו בהערתנו: הוא הוציא בייקטרינוסלב את מאמריו של לבנדה בקובץ מיוחד.

עמ' 560, הערה 6 לנומר 560, שורה 22 מלמטה: נדפס „וועקנעהט", צ"ל: „וועגנעהט".

עמ' 576 (נומר 823), שורה 18 מלמעלה: נדפס „האט וך", צ"ל: „האט זיך".

עמ' 686 (סוף הנומר 892 וראשית הנומר 893): על־פי טעות נדפס מספר העמוד—886.

עמ' 729 (סוף הנומר 925 וראשית הנומר 926): על־פי טעות נדפס מספר העמוד—929.

עמ' 761, שורה 3 של ההערה לנומר 944: נדפס „נומר 595", צ"ל: „נומר 955".

494.

מאת א. שיד לד"ר פינסקר.

Paris, den 25-t 9-t 1886.

Geehrter Herr Pinsker,

Herr Benschimol [1]) schreibt, dass der Caimacam von Safed den Boden von Iesot-Hamale nicht auf den Namen eines Europäer stellen lässt. Er will die Colonisten von Iesot-Hamale als türkische Unterthanen annehmen und dann das Eigenthum auf ihre Namen machen. Wir in Paris sind der Meinung, dass Sie gar nicht zögern sollen und so thun, wie es der Caimacam wünscht, sonst kann es noch lange dauern bis die Geschichte erledigt ist [2]). — — — — — — — —

Unter uns gesagt, vorige Woche habe ich im Auftrag des Hrn Baron's an Hrn. Hirsch in Jaffa geschrieben, dass er Unrecht hat aus dem Comité zu tretten [3]).

1) פקיד „ראש פינה" בעת ההיא.

2) במכתב שכתב הד"ר פינסקר בט"ו בנובמבר 1886 לארץ־ישראל (למי נכתב המכתב אין אנו יודעים) נאמר: „На имя колонистовъ можно будетъ оффиціально записать только ихъ собственные участки, но не тѣ участки, которые мы теперь покупаемъ (ועי' כרך א' הנומרים 429, 472, 474). Понятно, что тогда они должны будутъ выдать намъ полное обезпеченіе на тѣ суммы, которыя выпадутъ на ихъ долю по легализированію дѣла... Если ужъ никакъ нельзя записать остальныхъ участковъ на имя Эрлангера, то пусть они будутъ записаны на имя графа Коммондо, конечно, если онъ на то согласится"...

3) ב„דרך לעבור גולים" לרמל"ל עמ' 66/7 אנו מוצאים רשימות אלה: א) ס ע פ ט ע מ ב ע ר: „הצעה לה' הירש לשוב לעמוד בראש הועד הפועל ביפו". ב) א ק ט א ב ע ר: „הודעה ע"ד התפטרות ה' הירש. בקשה מלפני האחרון להשאר על משמרתו עד האספה". ג) נ א ו ו ע מ ב ע ר: „שיבת ה' הירש למשמרתו מתקבלת בתודה". סדר־זמנים זה מתאים באמת לסדר־העובדות, שהרי רק בי"ם בתשרי הרמ"ז (18/8 אוקטובר) הודיע הירש על־דבר התפטרותו (עי' להלן נומר 498). ותמוהים דברי שיד במכתב שלפנינו, שעוד כירח שלם כמעט קודם לכן כבר הוצרך הוא לכתוב להירש בשמו של הבארון, כי יחזור מהתפטרותו.

Es ist doch immer besser, wenn er bleibt an der Spitze dieses Comités. Ich hoffe, dass er seine Demission zurücknehmen wird.

Achtungsvoll

Scheid.

495. *)

מאת ל. לבנדה לבני ראשון־לציון.

Вильно, 21 Сентября 1886 г.

Милостивые Государи!

Въ отвѣтъ на письмо Ваше отъ 12-го Элула, честь имѣю Васъ увѣдомить, что, вполнѣ раздѣляя Вашу благую мысль объ учрежденіи въ Вашей колоніи библіотеки для чтенія, я нахожу однакожъ осуществленіе этой мысли въ настоящую минуту немножко преждевременнымъ, а потому и не весьма желательнымъ. Дѣло въ томъ, что, принимая въ соображеніе чрезмѣрную склонность нашихъ единовѣрцевъ къ чтенію, слѣдуетъ опасаться, что послѣднее невольно отвлечетъ Васъ отъ Вашихъ прямыхъ занятій, отъ которыхъ зависитъ прогрессивное возрастаніе процвѣтанія и благополучія Вашей колоніи. Хотя Вы увѣряете, что „у Васъ все уже вошло въ свою обычную колею", намъ однакожъ извѣстно изъ вполнѣ положительныхъ источниковъ, что это далеко не такъ, какъ Вы увѣряете, что многое остается сдѣлать, пока Вы достигнете сноснаго положенія, а этого положенія Вы достигнете не иначе, какъ послѣ многолѣтняго и упорнаго труда. Зная же чрезмѣрную склонность нашихъ единовѣрцевъ къ книжнымъ зантіямъ, слѣдуетъ опасаться, что изъ-за этихъ занятій они невольно будутъ манкировать своими прямыми обязанностями, отъ которыхъ зависитъ все ихъ матеріальное благополучіе, а потому содѣйствовать процвѣтанію этихъ диллетантскихъ занятій—все равно, что противодѣйствовать тому великому дѣлу, кототому мы такъ преданы. Правда, въ южно-русскихъ нѣмецкихъ колоніяхъ библіотеки для чтенія существуютъ, но, какъ мнѣ извѣстно, онѣ стали возникать не раньше, какъ по истеченіи двадцати лѣтъ отъ основанія колоній, когда все уже было сдѣлано

*) נומר זה ושלאחריו הם מן הכתבים, שהמציא לנו מר מאירוביץ (ראשון לציון).

для ихъ физическаго процвѣтанія и уже возможно было думать о духовномъ наслажденіи. Вамъже, господа, еще слишкомъ рано думать о наслажденіи. Zuerst Geschäft, hernach Vergnügen,—таково практическое правило практическихъ людей, каковыми Вы и должны быть.

Вашъ доброжелатель

Л. Леванда.

496.

מאת י"ל גורדון לם. מאירוביץ.

Милостивый Государь!

Ваша просьба исполнена. Сегодня-же написалъ я въ Одессу о передачѣ одного экземпляра моихъ стихотвореній г. Лиліенблюму для доставки въ Вашу библіотеку. Г. Цедербауму я также сообщилъ Вашу просьбу и онъ обѣщалъ высылать свой „Volksblatt". Сожалѣю о моихъ сестрахъ на св. землѣ, коимъ приходится питаться такою незавидною умственною пищей.

Я всегда готовъ и отъ души буду радъ служить, чѣмъ буду въ состояніи, возрожденію моихъ братьевъ на св. почвѣ нашихъ предковъ. Прошу передать нашимъ труженикамъ-хлѣбопашцамъ сердечный мой привѣтъ и поздравленіе съ новымъ годомъ, и вмѣстѣ съ тѣмъ принять лично увѣреніе въ моемъ высокомъ уваженіи и искренней преданности.

Весь Вашъ

Л. Гордонъ.

ס"פ פטרבורג, ה' תשרי „תהיה ברכה" לפ"ק.

497.

מכתב־חוזר מאת הד"ר פינסקר להאגודות.

יום כ' לחודש תשרי שנת תרמ"ז.

אדונים נכבדים, חובבי ציון למקומותם
במושבותיהם, שלומכם ישגא!

ענין נכבד חדש, אשר לא ראינוהו מראש, צריך עתה לעלות על שלחן האספה[1].

אנחנו דמינו, כי אחרי אשר בשנה העברה נתנו להקולוניסתים בני פתח־תקוה וגדרה את כל היותר נחוץ להם לעבודת האדמה, כמו זריעה, בהמות, כלים ופרנסה לשנה שלמה, יוכלו מעתה לחיות בעמל כפיהם ולא יצטרכו עוד לתמיכה פרטית, וחשבנו שהתמיכה שתנתן להם מעתה עד שכלולם המוחלט תהיה אך או בענינים כוללים, הנחוצים לכל הקולוניא כלה, או בהשלמת הבנינים, שאין עוד ביד הקולוניסתים כח לעשות אותם לבדם, וכיוצא בזה, אשר על כן באמת

1) ע' כרך א' נומר 491.

חדל הועד הפועל אשר ביפו על פי פקודתי לתת להקולוניסתים תמיכה מר"ח אב העבר. אך לא כאשר דמינו כן היתה. במכתביו האחרונים מודיע ה' הירש, העומד בראש הועד הפועל ביפו, כי מפני שהתמיכה נתנה להם בשנה העברה מעט מעט, וגם זה אך בצמצום גדול, והענינים הראשים הנחוצים להקולוניות נדחו לעת אחרת מאין כסף, על כן גם בשנה הזאת, עם היות להם קציר ממוצע, עוד יחסר להם לרובא דרובא של הקולוניסתים וביותר לבני פתח־תקוה; כי בהיות שהקולוניסתים לא יתנו לו מנוח וצועקים באזניו תמיד על מחסוריהם והוא לא יוכל למלא בקשותיהם, אינו רואה תועלת יתירה בעבודתו לחובבי ציון ועל כן בהיותו גם בלא זה טרוד מאד בעבודתו הרבה ב„מקוה ישראל" החליט להתפטר ממשמרתו בהועד הפועל ביפו ומעבודתו לחובבי ציון[2].

שני הדברים האלה: מחסורי הקולוניסתים שעודם רבים מאד והתפטרות ה' הירש מעבודתו לחו"צ הם דברים מעציבים מאד ודורשים עצה נכונה ותחבולות, שאנכי לבדי, בלי עזרת האספה, לא אוכל להמציא אותם. אך גם שלוחי האספה לבדם, בלי עזרת שולחיהם כל חו"צ בכל אתר ואתר, לא יוכלו לעשות בזה מאומה. על כן הנני מתכבד להודיע את מצב הענינים כנ"ל לחברינו הנכבדים בכל מקום שהם, למען יתיעצו על הדברים האלה בטרם ישלחו את ציריהם להאספות הקטנות והגדולה, ובכדי שיבואו שליחי האגודות והאספות אל האספה השניה והמרכזית בתשובות ברורות ומוחלטות על השאלות המעציבות ההן, כפי אשר יורו אותם שולחיהם וכאשר ישימו חו"צ בפיהם, למען תהיינה התשובות לא תשובות יהידים, אך החלטות רוב חובבי ציון. בטוח אני כי חברינו הנכבדים ישימו לב לדברי אלה, יתיעצו בענין זה במתינות הראויה ובזהירות, וישימו את החלטותיהם בפי נבחריהם אשר ישלחו אל האספות.

מוקירכם ומכבדכם כערככם הרם והנשא

ד"ר ל. פינסקער.

2) כך כתב הירש לפינסקר בז' תשרי תרמ"ז. ועי' הנומר הסמוך.

498.

מאת א. רוקח לד"ר פינסקר.

יפו, כ' תשרי תרמ"ז.

כבוד האדון היקר והמהולל, אוהב עמו
וארצו וכו' ד' ל. פינסקר נ"י.

ראש הועד ה' היקר הירש נ"י בקש אותי כי אמהר להודיע היום לכבודו את החלטתו והחלטת כל חברי הועד מפה בהאספה אשר מצאה מקום תמול

(יום ב׳ י״ט תשרי). ואם כי מאד ידאב לבבי על הבשורה הרעה הזאת, אבל מה אעשה וההכרח לא יגונה, והנני נאלץ להודיע לכבודו הדברים כמו שהם.

תמול התאספו החברים של הועד עפ״י פקודת ראש הועד, ואחרי אשר בחן ראש הועד ה׳ הירש נ״י את כל הפנקסאות והחשבונות מהחל ועד כלה, ואחרי אשר העמיד את החשבונות על מצוי הדין, אחרי אשר ראה כי מצב הקופה ריקה מכל וכי עוד יש איזה חסרון מסך מאה פראנק ויותר, קם ה׳ הירש ממושבו ויאמר: „אדוני! אנכי קבלתי עלי את המעמסה הזאת להיות ראש הועד לפעולות חו״צ פה בעת אשר באו הקולוניסתים עד משבר, בעת שמת ה׳ מויאל באמצע ימי החרישה והזריעה, והמזכיר ה׳ רוקח הפציר בי עד מאד, גם בכה לפני בעת תאר את מעמד ומצב המושבות. ואם כי הנני איש טרוד עד מאד, אבל לבבי לא נתנני לעזוב את אחי בצר להם, ונאלצתי איפוא לקבל עלי המשא הזאת. את אשר הי׳ בכחי לעשות עשיתי. אבל עתה לדאבון לבבי הנני אנוס לנער חצני מהעבודה הזאת (כאשר כבר שלחתי כתב התפטרות לכבוד נשיא ההנהגה נ״י). א) הן עבודתי כבדה ורבה עד מאוד, ומשרתי במקוה ישראל דורשת ממני כי אתן לה כל עתותי, ב) הנני רואה כי אפס כסף, ואין יד חו״צ משגת להושיע את הקולוניסתים בתשועה אמתית. המושבות כפתח תקוה וכאחותה הצעירה גדרה דורשות בשנה הזאת סכומים לא פחות מהסכומים אשר הוציאו חו״צ עליהם בשנה החולפת, ולא עוד, אלא שמרבית הסכום הלזה צריך להיות תחת יד הועד פה בבת אחת, היינו כי יהי׳ בכח הועד לתת לכל אכר ואכר די כחות עבודה. אבל לדאבון לבבי הנני רואה כי אין ביד חו״צ למלאות המחסור הלזה, ואני הנני נאלץ לשמוע צעקת דלים ואנקת אביונים, ואין לאל ידי להושיעם. המצב בפ״ת הנהו רע כ״כ, עד כי עתה ישנן משפחות הסובלות חרפת רעב. וה׳ רוקח נאלץ הי׳ להלות לאיזה מהן עד סך שבעים פראנק (על הוצאות החג), ולא אוכל איפוא לראות בהרעה אשר תמצא את אחי ובני עמי. לזאת החלטתי להתפטר ממשרתי בתור ראש הועד, ואני מצדי הנני מוסר את ההנהגה לפי שעה ביד ה׳ הערצ״ש[1] עד אשר יבואו דברי נשיא ההנהגה מה לעשות״.

הרבה דברתי על לב ה׳ הירש בעת האספה. בדברים היוצאים מן הלב תארתי לפניו את האסון אשר ימצא את אחינו היושבים עתה בהמושבות ואת דבר הישוב בכלל אם הוא ירים ידו מזה, אבל כל דברי היו ללא הועיל, והוא באחד כי הנהו פוטר א״ע תיכף ומיד, ורק אחרי רוב עמל ותלאה עלה בידי לפעול אצל כבוד ה׳ הירש, כי ימתין עד חודש ימים, היינו באופן כזה, אמת כי כבר התפטר א״ע ממשרתו, אבל

1) הרצנשטין.

בכ״ז ינהל את הענין בתור ראש לפי שעה עד אשר תשלחו הנה איש אחר, או כי תבחרו ועד מחדש כרצונכם, ועל ידו יעבוד עתה גם ה׳ הערצ״ש עד חודש ימים. אחרי ה׳ הירש התפטר גם ה׳ אסאוועצקי ממשמרתו בתור חבר הועד[2], ואחריו כל הועד כולו, והאניה השבורה נשארה עתה מטורפת בין המון גלים זועפים, ואין לנו לא רב החובל ולא מלחים. אנכי עשיתי את כל אשר הי׳ בכחי לעשות להשיב את כבוד ה׳ הירש מדעתו והחלטתו, אנכי פעלתי עליו בעת נפטר המנוח מויאל ז״ל כי יקבל עליו את המעמסה הזאת. — — — — הרבה יגעתי, הרבה עמלתי והרבה סבלתי, זאת אוכל להגיד נגדה נא כל קהל ה׳, הייתי מטרה לחצי אנשים אשר בקשו רק טובת עצמם, אבל הודות לה׳ כי עכ״פ עמלי לא עלה בתהו, והרבה הרבה שמרתי מכל משמר את עניני הישוב לבל ילכו כולם לאבדון.

עתה לא אדע מה לעשות.

הנני נאלץ להגיד לכבודו, כי המושבות פ״ת וגדרה מרחפים בין מות וחיים. בפ״ת ישנם רק עשרה משפחות אשר יעלה בידן לנהל את ביתן בלחם צר משך איזה חדשים, והנשארים אין להם לא לחם לאכול, ולא כחות עבודה, ולא זריעה, ולהרבה אין להם מקום להחזיק את בהמתם. ואם חו״צ לא יחגרו שארית כחותיהם לנהל את המושבות האלה בכסף הדרוש להם, ע״י פרנסים היודעים את אשר לפניהם, פרנסים אשר הם מסורים לרעיון הישוב ויודעים ומכירים את טבע הענין והדברים, את טבע הקולוניסתים, כי אז לשוא עמלו ויגעו (ח״ו) חו״צ, וכל מעבדיהם ילכו לאבדון.

עוד הפעם הנני נאלץ להגיד לכבודו, כי אנכי עשיתי לא רק את המוטל עלי, כי אם עשרת מונים כפי משרתי וכפי כחותי, וכבודו יודע כי הרבה פעמים כתבתי לו האמת כמו שהוא, וגם עתה אגיד בפה מלא, כי בכל האסון אשר מצאנו עתה אשם רק הועד אשר פעל ועשה במשך היות ה׳ הירש נ״י באייראפא. זאת אגיד ולא אבוש לברר זאת בגלוי. כמה פעמים התחננתי לפניהם להודיע האמת לכבודו, כי מה בצע אם נוליך את נשיא ההנהגה שולל בידיעות שהן שקר ממסד ועד הטפחות? הלא — אמרתי להם — האמת הערום יבוא אח״כ ויטפח אתכם על פניכם, וכשוד משדי יפול על אלה העוסקים בענין הישוב, ועל האומללים אשר עיניהם נשואות לעזרת חו״צ, אבל דברי הי׳ כקול קורא במדבר. ועתה הנה בא האמת המר, ואין בכח שום איש לשים עליו כסות עינים.

2) להלן (כי׳ נוסר 502 והערה 3 שם וגם נוסר 517) יתבאר, שלהתפטרות הירש ואוסובצקי היתה גם סבה אחרת מלבד ריקנותה של קופת חובבי־ציון.

כזאת מצאתי עתה לנכון להודיע לכבודו ולהעיר כי קרבו הימים אשר על חו"צ למהר ולהחיש מעשיהם להכין כחות עבודה וזריעה להקולוניסתים. וגם לתמכם באיזה אופן עכ"פ כי יהי' להם על לחם צר, ואם לא לא יעבדו חלילה בשנה הזאת, וכל אחד יהי' נאלץ למכור אפי' שמלתו לעורו למען יהי' לו לחם נקודים לשבור רעבונו ורעבון בני ביתו, ואם יעבור חלילה עוד חודש ימים מבלי שום פעולה ענערגית, אז ימנה הדבר בין ההסרונות שלא יוכלו להמנות.

לא אוכל עבור מבלי העיר עוד על דבר אהד, והוא: הן זה כמה העיר כבודו במכתב את מי שהי' ממלא מקום ראש הועד [3], כי ישלח לכם ראפפארט ערוך בכל ומכל תשובות על השאלות הנהוצות שהציע כבודו במכתבו. אבל איה איפוא הראפפארט הזה? ולו השיב אז לכבודו דבר בעתו, כי אז לא באו חו"צ בין המצרים.

מרוב עמל ויגון לא אוכל להאריך עתה וגם מהשבותי לעו.

הנני המוקירו ומכבדו כרוב ערכו הרם והנשא,
המברכו בשמחת ההג

אלעזר רוקה.

3) הדברים מכוונים כלפי אוסובצקי.

---

499. (*

מאת א. פלקסר לל. לבנדה.

18—13/X—86. С.ПБ.

Многоуважаемый Левъ Осиповичъ,

Сегодня г. Ландау [1]) просилъ меня прочесть три Вашихъ письма и написать Вамъ по ихъ поводу то, что найду возможнымъ — — — — — Вы очень недовольны книгами „Восхода", ихъ направленіемъ и въ особенности ихъ сотрудниками. Не потому, чтобъ я принадлежалъ къ симъ послѣднимъ, а только въ интересахъ объективной правды, я позволю себѣ предъявить Вамъ нѣсколько соображеній, которыя я считаю обязательными при общей оцѣнкѣ журнала, издаваемаго г. Ландау, сохраняя совершенно независимое отъ общей тенденціи журнала убѣжденіе по наиболѣе жгучимъ вопросамъ [2]). Мнѣ однако, кажется, что именно по отношенію даже къ наиболѣе серьезнымъ вопросамъ „Восходу"— книгамъ, а не „Хроникѣ"—принадлежитъ очень солидная заслуга: онъ боролся и борется до сихъ поръ энергично, честно и не безъ успѣха противъ того чада и смрада, которые съ недавняго времени стали распространяться изъ разныхъ угловъ, литературныхъ, кружковыхъ и иныхъ. Вы называете сотрудниковъ журнала „Восходъ" „подозрительными личностями", преслѣдующими подозрительныя цѣли, но гдѣ тѣ документы, которыми Вы можете оправдать такую рѣшительную характеристику? А вотъ посмотрите, сколько во истину подозрительныхъ личностей стали подъ святое знамя Сіона [3]), сколько невѣжества, ханжества и лицемѣрія сбывается за чистую монету со страницъ иныхъ изданій, спекулирующихъ на общее увлеченіе, на повышеніе числа подписчиковъ, творя какую то смуту ортодоксальнаго фанатизма. Развѣ эти личности не подозрительны въ своемъ лихорадочномъ рвеніи, въ своемъ наигрываніи на темныхъ инстинктахъ еврейской массы? Но кто возьмется упрекнуть „Восходъ" въ подлой погонѣ за наживой при помощи грубаго потаканія массовому невѣжеству, при помощи грубой пропаганды самобытнаго фарисейства и религіознаго лицемѣрія [4])?... Это не пустыя обѣщанія: за нихъ ручается всегда твердое слово редактора „Восхода", готоваго дать мѣсто въ своемъ журналѣ всякой дѣльной, хорошей статьѣ по вопросу о колонизаціи Св. Земли. Я не боюсь впасть въ преувеличеніе, сказать, что дѣльная статья по палестинскому вопросу на страницахъ „Восхода" принесетъ намъ гораздо больше пользы, чѣмъ всѣ эти, насквозь изъѣденныя трихинами ортодоксальной невозиутимости, жалкія ламентаціи „Гамелица" et tutti quanti. Но позвольте все таки спросить, чѣмъ же сотрудники „Восхода" подозрительны? Съ какихъ это поръ люди, много сдѣлавшіе для духовнаго просвѣщенія русскаго еврейства, стали защиту прогрессивныхъ идей хулить „ученой чепухой"? Гдѣ же наще пониманіе окружающихъ насъ бытовыхъ условій и, такъ сказать, ближайшихъ, предлежащихъ задачъ? Нѣтъ, я увѣренъ—Вы обмолвились словомъ, жесткимъ, обиднымъ и, простите меня, совсѣмъ неспраредливымъ, отъ котораго раньше или позже откажетесь. — — — „Восходъ" сильный, опытный караулъ, вотъ уже сколько лѣтъ стоящій на стражѣ гражданскихъ правъ русскаго еврейства. Про покойный „Разсвѣтъ", „Русскій Еврей" можно сказать, что

*) מארכיונו של לבנדה.

1) עורך ה"ווסחוד".

2) בעל המכתב, שברבות הימים עבר כלו לספרות הרוסית הכללית (בה נתפרסם בשם "וולינסקי") ולסוף התנכר לגמרי לעניני היהדות, - נמנה תחלה על חובבי־ציון, ובשנת 1884 הוציא יחד עם פרוג וברמן קובץ רוסי "Палестина".— עי' כרך א' הנומרים 69, 131.

3) על יחסו של ה"ווסהוד" לחבת־ציון עי' כרך א' נומר 109.

4) שלש שורות, שאי־אפשר לקרוא אותן משום שנשפכה עליהן דיו. נשארו רק מלים בודדות מעמות, שעל פיהן אפשר לשפוט, שבעל־המכתב הבטיח ללבנדה, כי ה"ווסחוד" ידון גם על "יסודותיה הבריאים" של חבת־ציון.

пришли они, пошумѣли, накричали и сошли со сцены, не оставивъ ни одной борозды въ общественной жизни,—отзвонили и съ колокольни долой,—но „Восходъ“ прямолинейно и твердою рукою продолжаетъ дѣло, которому, пока мы здѣсь, должна служить всякая литературная сила. А если это такъ, то Ваши отношенія къ этому журналу должны измѣниться. Сотрудникамъ „Восхода“ трудно помириться съ мыслью, что перо столь уважаемое и глубоко цѣнимое, такъ плохо понимаетъ ихъ искреннѣйшее отношеніе къ своимъ литературнымъ обязанностямъ.

— — — — — — — — — — — — —

Съ полнымъ уваженіемъ

А. Флексеръ.

500.

מאת י. יאסינובסקי לד״ר פינסקר.

Варшава 15/27—X. 86.

Многоуважаемый Докторъ!

Подтверждаю содержаніе телеграммы моей: „Депеша Гр—скаго — чепуха“ [1]). Гр—скій это одинъ изъ авторовъ пасквиля противъ гг. Р—ча и М—на. Онъ въ праздникъ подрался съ нѣкоторыми личностями въ молитвенномъ домѣ. Пошелъ къ приставу и навралъ ему три короба, а этотъ явился спросить, дѣйствительно ли такъ, и убѣдился, что вся исторія—ерунда. М—нъ даже не посѣщалъ данной синагоги, а Р—ча во время скандала не было. Вообще, трудно кому нибудь приписывать вину за поступокъ и поведеніе нѣкоторыхъ евреевъ въ молитвенномъ домѣ, если-бы Гр—скій былъ даже правъ, но на самомъ дѣлѣ онъ другихъ вызвалъ на скандалъ.

— — — — — — — — — — — — —

Онъ требуетъ отъ прихожанъ молитвеннаго дома и вообще отъ Ховеве-Ціонъ высокихъ почестей, а тѣ, къ крайнему сожалѣнію, отказываютъ ему въ нихъ. Я смотрю на него, какъ на сумасшедшаго, и стараюсь угомонить его, насколько пользуюсь у него вліяніемъ. Я готовъ былъ бы возвести его не только въ санъ габая въ молитвенномъ домѣ, но даже поднести ему титулъ „Наси“, но находятся между противниками его такіе задорные, которые не только не соглашаются со мною, но просто лѣзутъ въ драку съ нимъ.

1) ליליינבלום כותב („דרך לעבור גולים“ 68): „איש בלתי נודע לנו לא מנע את עצמו מלהבעית את הד״ר ז״ל בדעפעשא זו... לאמר: „בביהכ״נ לחו״צ „אוהל משה“ שערוריה. באה הפאליציי. שימו קץ למעשי ר[בינוביץ] ומ[אירסון]. רעה תהי האחרית. גר-סקי“ (עי׳ הנומר הסמוך). וכפי הנראה פנה פינסקר ליאסינובסקי ושאל אותו פשר דבר הטלגרמה הזאת, ויאסינובסקי השיב תשובה טלגרפית: „Депеша Гр—скаго чепуха“

Во всякомъ случаѣ вамъ, докторъ, нечего безпокоиться.

Съ истиннымъ почтеніемъ остаюсь готовымъ къ услугамъ Вашимъ

И. Ясиновскій.

501.

פאסקוויל שנשלח מווארשה לראשי העסקנים *).

ישאו הרים שלום וגבעות ברכה וחיים עד העולם
לשרים הראשים העומדים בראש הנהגת ישוב
ארץ ישראל, הרבנים יושבי על מדין, הגאונים
והמאורים הגדולים, הרעדאקטארים הנודעים
לתהלה, הרופאים החכמים והשלמים, הגבורים
האדירים, אוהבי עמם ישראל באמת ובתמים,
הכואבים בצרתו ומיחלים לראות בישועתו.
יברכם ה׳ הבוחר בציון ויראו בטוב
ירושלים אמן!

ראשים ואדונים יקרים! זה ירחים אשר חברת חובבי ציון בווארשוי נתנה אליכם קול לעזרה, להצילה מכף מעול וחומץ, ויהי הקול ההוא כקול קורא במדבר, צעקת דמי החברה באה לפניכם ואתם הכבדתם אוזן משמוע. מי הוא אשר עינים לו ולא יראה כי שתיקה כזאת הודאה היא, שנפשכם אדונים יקרים נוחה מכל

*) גליון ליטוגרפי. – השורות הראשונות של הכתב שלפנינו מעידות, כי רק לראשי העסקנים ולא לכל האגודות נשלח. מתי נשלח אין אנו יודעים בדיוק, אבל מתכנו נראה, שנשלח תיכף אחרי הסכסוך שאירע בשמחת־תורה בבית־הכנסת „אוהל משה“. לפיכך קבענוהו אחרי מכתבו של יאסינובסקי, המבאר לפינסקר את טיבו של סכסוך זה. – ועי׳ כרך א׳ נומר 469 וההערה שם. – ושוב קשה לנו מאד להתגבר על רגש התעוב, שכתב־בושת זה מעורר בנפשנו. אלא שאין אנו רואים רשות לנו לגנוז אותו.

וכדאי להביא כאן שורות אחדות ממכתב, ששלח א. ש. פרידברג (הר״שלום) מווארשה להרב מוהיליבר בב׳ אדר תרמ״ו, כלומר כשבעה חדשים עוד לפני השלח הפאסקוויל שלפנינו:

„עד היום הזה שמתי מעצור לרוחי ונמנעתי מבוא בדברים עם כת״ר בראותי ראשית לי ללמוד לדעת את הועד דפה וראשי הפועלים בו ואדע משפט זה אבחרה בבואי לפני כת״ר לחות דעי כאשר עם לבבי. בדקתי בשבע בדיקות את ידידי ה׳ שפ״ר והליכותיו ומצבו וכל אשר לו, התראיתי פעמים אחדות עם ראשי המנהלים דפה, והנה זה מצאתי: כל אופני הועד מתנועעים ע״פ רוח ה׳ יאסינאווסקי אשר לבו תמים ושלם עם ענינו הקדוש, ובלעדיהו אין שוקד על העבודה כמהו; אבל גם פעולותיו אינן נחשבות במאומה אם לא נשמת ה׳ שפ״ר אשר תחיהו בצקותו עליו מרוחו. ה׳ שפ״ר הוא עני וכואב אשר הגיע עם ב״ב עד המשבר בעזבו משמרתו הראשונה, אשר מסנה היה לו חקו די כלכל נפשות ביתו, ובהשליכו יהבו על הענין הנתון לפניו הפקיר את כבודו לכל החפץ להטיל בו זוהמא מקנאה או מרוע לב. לבי נשבר בקרבי בראותי את עניו ומצוקתו והחרפ״ת אשר ישבע מכל עבר ופנה מבני־ברית ומאינם ב״ב...“ („מאינם ב״ב“ – רמז לק. א. שפירא. – העורך).

התהפוכות, השערוריות ואי הסדרים אשר עשו ואשר עושים עד היום הגזבר והמזכיר — הרוכב והמנהיג, אשר הרכבתם לראש החברה שלא על דעתה ולא על רצונה, ותקות החברה להנצל משיני לבאים על ידכם אבדה. אתם אינכם שמים לב לדברים היוצאים מלב ונפש החברה ועולם כמנהגו נוהג, השודד שודד, הבוגד בוגד ועולתה לא קפצה פיה. ע"כ מצאה החברה [את עצמה] נאלצה לצאת ידי שמים ואדם, לדבר אליכם עוד פעם דברים קצרים וברורים — אחת תדבר החברה ושתים לא תוסיף — ויהיו לכם דברי החברה האלה כעין התראה — אם ההרש תחרישו בעת הזאת, — בעת אשר בשמחת תורה הזאת נעשתה מהפכה שערוריה ותועבה בבית הכנסת „אוהל משה", אשר אחד מחברינו הנכבדים, אחד מאלה הנושאים נדבת לבם לציון באהבת אמת כאשר יביאו בני ישראל את המנחה בכלי טהור, הוכה מכות רצח ואכזריות חמה בעד מחאתו אשר מחה בדברים על דבר מנוי איזה גבאי חדש, אשר על הגבאי הזה, הרפת מין האנושי הזה, צוה וגזר ה"ר הגאון אב"ד דביאליסטאק שלא יזכר ולא יפקד שמו בין הגבאים. מובן הוא כי חרפת מין האנושי הזה הנהו כלי יוצר בידי הגזבר והמזכיר ודרוש הוא לחפצם — וע"כ מנוהו ראש לחרפת החברים הנכבדים — וחברנו המוכה, אשר חשב כי בין חברים נכבדים הוא מדבר דבריו ובבית הכנסת הוא, לא עלה על לבו כי בין בני בריוני, נבזים ושפלים, עוזרי ותומכי ראבינאוויטש ומאירזאהן ימצא. הוא דבר דבריו בנחת והם באגרוף רשע ענוהו מכות נאמנות הכה ופצוע. דעת לנבון נקל כי לא עברו הדברים בלי התערבות השוטרים מחוץ, ובית הכנסת הזה אשר כל מטרתו הוא לחסות בצל קורתו את אלה המוצצים את דמי החברה ומבשרה לא ישבעו נהפך לשדה קטל, לשוק של בני בלי תרבות ושם שמים וכבוד בני אדם וכבוד ההברה נתחלל על כל האופן היותר גדול. זה הוא פרי הערמומיות של שפ"ר, אשר נשמת עכן מועל בקדשים נתגלגלה בו, המבזה כל קודש, והנכון למכור כל החברה כולה בעד נזיד עדשים, האוהב את ציון כאשר אוהב ליוטערסטאנסקי את ישראל בסוף ימיו. והוא הנהו הראש המצר לחברה, הוא הנהו המנהיג את החברה, אשר נעשתה בעיניו לפרה חולבת, אוחזה בעד קרניה והולב את חלבה ומוצץ את דמה, הוא הנהו המנהיג את הספינה את הגזבר בעד חוטמו ושניהם מריקים את אוצר החברה ביד אחת ולית דין ולית דין, הוא הנהו העד והבעל דבר החותם בחותם החברה על כל דברי ערמה ומרמות והלקות אשר הוא מרמה את כל בני העולם כולו. על כן אדונים ראשים יקרים! אם אמת אין כאן, אם הראשים עומדים מנגד בנוע ובהכרת[1], ורוח והצלה אין מכם אל החברה, דעו כי תאחז במשפט ידינו, נקנא לציון קנאה גדולה קנאת החברה, וחמת קנאתה תאכל בגזבר ובמזכיר ובערה בשניהם ואין מכבה. מעשים אשר לא יעשו ואשר תצלנה אזנים יעשה בתוכינו. אם אתם ראשים יקרים לקחתם לכם למצוה רבה והנחתם לכם ליסוד מוסד לחפא על כל תועבות וחמס הגזבר והמזכיר אשר עשו ואשר עושים, גם אנו נחשב זאת למצוה רבה לגלות חרפתם, לקרוע את המסוה מעל פניהם לעיני ישראל ולעיני העמים, ואל תדמו כי רק דברי רוח נדבר ואיננו עלולים לבא לידי מעשה זר אשר לא יאומן, הלא אנחנו נחקה את מעשיכם — וכמוכם כמונו נעשה דברים היוצאים מן הסדר. הלא גם אתם עתידים לתת דין וחשבון בעד המעוות אשר עשיתם להפקיר ממון ישראל הצבור פרוטות פרוטות מדלת בני ישראל ולתתם בידי שני אנשים לעשות בהם כל דבר האסור. זה כמה שנים ואינכם דורשים דין והשבון כמו משוא פנים יש בדבר, כמו מחפים אתם על כבוד שפ"ר ומאירזאהן יותר מעל כבוד כל בני החברה הנאמנים הנושאים כסכלים שקלים למלאות בטנם של שפ"ר ומאירזאהן, כמו שקול מאירזאהן וראבינאוויטש נגד כל העולם כולו, כמו מושבעים הם מהר סיני ומאספת קאטעוויץ, ואין להתיר שבועה, ומוטב בעיניכם להביא לידי הרס ובטול החברה רק מאירזאהן וראבינאוויטש לא יבטל, מוטב שיהולל שם שמים ושם אנשים נכבדים אשר הביאו מדמם ומאדם קרבן להברה, ואל יהולל שם שפ"ר אשר מצהנתו הגשמית והרוחנית בורח כל ישר באדם ולא יחולל שם ר' משה מאירזאהן, אשר מיום הוקם גזבר על אוצר החברה נפתח לפניו אוצר ומטמון אשר לא ראה מימיו וחוש המשוש שלו ממשמש כל שקל ושקל עד שידבק בידו ואין להשיב. ואנחנו המביאים שקלינו בזיעת אפים, בנקיון כפים, לשם אהבת ציון וחבת ירושלים, אנחנו הננו כמוץ וכקש לדוש תחת כפות רגלי המזכיר אשר נתן המשרה בידו ושמים חדשים ועולם חדש נפתח לפניו לבנות בית כנסת ישראל[2] אשר בנה מדמי החברה העולה ששה אלפים רו"כ, אשר הריק את אוצר החברה. ועל כל אלה הנהו דורס ופוסע על ראשי החברה, כמו על החברה והחברים להכניע ולכוף ראשם תחתיו והוא יקחם בציצית הראש לסחבם סחוב והשלך כתאוות נפשו.

עוד הפעם! חברים יקרים ראשים ואדירים! איש איש במקומו אשר יראת ה' נגעה בלבו ונפשו חסה על כבוד ה' שלא יחולל ועל כבוד אדם וכבוד החברה, אשר היתה עד עתה תנחומת נפשנו, שימו לבכם לדברינו האחרונים האלה, יחיש ויעזוב איש איש את מקומו לבוא לעירנו ווארשוי, לברר וללבן את הדברים,

---

1) תיבה שאי־אפשר לקראה.

2) דברי־השקר הללו מכוונים כלפי הקובצים „כנסת־ישראל", שהוציא המנוח שפ"ר. ועי' להלן נומר 512 בד"ה: „Pro domo sua"—.

הערמומיות וחשבונות השקר אשר נפל פה, להוכח בעיניכם הטהורות עד היכן כח של השקר, החנופה ותרמית לבם של השועלים הערומים האלה מגעת, ואחת משני אלה — או להסיר את הגזבר ר׳ משה מאירזאהן אשר נתעשר מפסולתן של לוחות ואת המזכיר ראבינאוויטש, המועל בקדשים מיום קומו בין אנשים ממשמרתם את זה מגבאותו ואת זה מהזכרתו — להוריד אותם מכסאם אשר על גניבה וגזילה הוכן או בַטלו את כל החברה פה — העבירו אותה מעירנו ווארשוי לעיר אחרת, וקחו לכם את הגזבר והמזכיר שלכם אשר אנחנו נותנים לכם מתנה שלא ע״מ להחזיר. אנחנו נמצא לנו מקום להביא את נדבת לבנו לציון ולירושלים ישר שלא ע״י בית־המחראות הזה שפ״ר ומאירזאהן, ואתם עשו אתם כאשר תאוה נפשכם, לא נראה בעינינו את העושק והמרוצה אשר יעשה ולא יכאב עלינו לבנו. אך כל זמן שאנחנו מביאים שקלנו פה, יש לנו הצדקה לבלי תת את השועלים האלה לחבל את הכרם, יש לנו הצדקה לבער את הקוצים והבאושים עד שידנו מגעת. אל תחרישו אדונים יקרים, חושו לכבוד ה׳ ולכבוד אדם ומצות בעור הקוצים והחוחים האלה תגדל יתר ממצות אספת קאטעוויץ אשר הוצאתם מתחת ידכם דבר שאינו מתוקן.

ואם לא תזיזו את עצמכם ממקומכם עליכם האשם תלוי. ואנחנו נעשה מה שנוכל, בעד דמי ציון לא נשקוט ולא ננוח ולא נבצר מאתנו לשים הצעד האחרון לצאת מידי גבול הסבלנות, וראו כי תנחמו באחרונה ולא יהיה עוד להשיב. וה׳ יעיר את לבכם לדברינו הנאמרים באמת בחום הלב ולא נבוא לידי נסיון ולא לידי בזיון, וכטוב בעיניכם עשו.

חותם: „בה״כ אוהל משה“.

502.

מאת י. אוסובצקי לד״ר פינסקר.

Richon-le-Sion 27/X. 1886.

Многоуважаемый Господинъ Докторъ!

Къ крайнему моему сожалѣнію я принужденъ сложить съ себя возложенную на меня миссію,—состоять членомъ комитета [1]).

Многосложныя, весьма нелегкія занятія по дѣламъ колоніи ложатся слишкомъ тяжелымъ бременемъ на меня, а когда къ этому еще прибавить интриги и происки разныхъ честолюбцевъ, то все это вмѣстѣ разстраиваетъ здоровье и лишаетъ меня спокойствія, такъ что по неволѣ приходится деммиссіонировать. Вѣроятно, Вамъ извѣстно, какъ я былъ оскорбленъ въ печати перомъ нашего почтеннаго секретаря [2]). Хотя я увѣренъ, что онъ не былъ уполномоченъ на выраженіе мнѣ подобной благодарности за всѣ мои труды въ отсутствіи господина Гирша,—но согласитесь, что не особенно пріятно имѣть дѣло съ подобною личностью и что предпочтительно отойти въ сторону, не подвергаться такимъ оскорбленіямъ.

Вѣроятно, его же интриги и повліяли на нѣкоторыхъ колонистовъ Гедеры, которые не прочь распространять всевозможные нелѣпые слухи и платить мнѣ черной неблагодарностью [3]) за всю мою симпатію къ нимъ, за всѣ мои труды и лишенія, которымъ я подвергался въ хлопотахъ о разрѣшеніи имъ колодца и построекъ.

Навязывать кому либо мои услуги я не желаю. Интриговать противъ темныхъ личностей я считаю недостойнымъ, а потому я отказываюсь работать для колонистовъ, и въ то же время готовъ трудиться для колоній en général.

Вопросъ колонизаціи, какъ предметъ неодушевленный, навѣрно не окажется такимъ неблагодарнымъ, какъ люди, да и справляться съ нимъ, если не легче, то, по крайней мѣрѣ, спокойнѣе. Не состоя членомъ комитета, я все таки, повторяю, не отказываюсь работать для улучшенія политическаго состоянія колоній.

Примите увѣреніе въ искреннемъ моемъ къ Вамъ уваженіи

O. Ossovetzky.

1) של הועד הפועל ביפו.

2) הדברים מכוונים, כפי הנראה, כלפי רוקח, אלא שאין אנו יודעים במה והיכן פגע אז רוקח בכבודו של בעל־המכתב.

3) בימים ההם גברו החכוכים בין הפקידות ובין הקולוניסתים, שלא רצו ולא יכלו להודות בשלטונה של זו, שכבר נעשה קשה יותר מדי. אז נוסדה בראשון־לציון אגודת „רודפי־שלום“, שלפי דברי המנוח י. ברזלי (עי׳ „זכרונותיו“ ב„העולם“ נומר 41 לשנת 1913) היתה מטרתה העיקרית: „לשבור את עולה של הפקידות ולהוריד ממשמרתו את הפקיד היהיר“ (כלומר את אוסובצקי). ול„רודפי־שלום“ נתחברו גם עשרה איש מבני גדרה (עי׳ להלן נומר 517).

503.

מאת א. רוקח לד״ר פינסקר.

יפו, ד׳ מרחשון תרמ״ז.

כבוד האדון היקר והמהולל, אוהב עמו וארצו וכו׳ ד״ר ל. פינסקער נ״י.

במכתבי מכ׳ תשרי [1]) הודעתי לו כי כבוד ה׳ הירש נ״י החליט להתפטר ממשמרתו, ומיום הזה לא רצה לקבל שום בקשה מהקולוניסתים, אחרי אשר הודיע בגלוי ונכתב בספר הפרוטיקול האחרון כי אי אפשר לו לשאת המשא והמעמסה הזאת, וכבר תארתי אל כבודו את הרושם העז והמעציב אשר עשתה התפטרות ה׳ הירש נ״י בלב הקולוניסתים כולם, ובנקל נוכל לצייר לנו את מצב אחינו הקולוני׳. כל משך ימי

1) עי׳ לעיל נומר 498.

הקיץ — מיום שנסע כבוד ה' הירש נ"י מפה — קוו ליום כי יבוא ה' הירש וישוב לעבודתו. אחרי אשר בעת נפקד מקומו נתרבו הסכסוכים, הסדרים נבוכו וכל אחד עשה מה שלבו חפץ, המשגיחים בפ"ת הטילו מסים וארנוניות כבדים מנשוא על הקולוניסתים, ולא עוד אלא שדרכו ברגל גאוה עליהם ובפומבי זלזלו בכבודם, בקראם את הקולוני' בשמות בזויים ועוד, כאשר גלוי פה לכל. גם בנוגע ליחוס הממשלה אלינו רבו הצללים על האור, ותחת אשר קוינו למנוחה — אחרי כי כבר סללנו הדרך וכמעט הרמנו המכשולים — והנה אולת פתאום הרסה בידיה את כל מגדלי תקותנו, באשר לא ידעו ולא הבינו את הדרך אשר ילכו בו. וגם מסרו הדברים בידי אנשים אשר עיניהם לבצעם. כה היו הדברים ינעים, ורק תקוה אחת שהקה לפני אחינו, כי בשוב ה' הירש נ"י ישובו הסדרים והכל על מקומו יבוא בשלום. אבל פתאום התפטר ה' הירש ממשמרתו, בטרם עלה בידו לעשות מאומה. מזה ישפוט כבודו ויבין את מצב הקולוני', אסונם וינונם.

— —

ובהיות כי האסון לא יבוא לבדו, כי אם נשען על זרוע אסון רעהו, הנה עזר הטבע עתה להות אחינו. בעוד אשר בכל עת יתחילו ימי הגשמים בר"ח כסליו, הנה בשנה הזאת קדמו לבוא, ומיום ו' אדר"ח חשון עד היום גשם שוטף נתך ארצה, עד כי הוכשרה האדמה לחרישה. ומה אומר לכבודו? לעומת כל טפה וטפה מגשמי ברכה אלה זלגו טפות דמים מפצעי לבב אחינו הקולוניסתים אשר עוד טרם הכינו את עצמם לעבודה, ועוד ישנם איזו מהם השוכבים ממש תחת השמים, בלי מחסה מזרם וממטר, ולאיזה תחסרנה רפתים ומעט הבהמות אשר ישנן להם יגועו ח"ו מזרם ומקור —

מלבד שמרבית הקולוניסתים אין להם מספוא לבהמתם, זולת תבן, וגם התבן תמם יהלוך אצל אחדים מהם, אחרי שאין להם ממגורות והתבן שוכב תחת השמים, ועוד מעט יעלה בו הרקבון, — — — — — — — —

זה הוא מצב המושבות פתח תקוה וגדרה אחותה —

ועל כולם קרם האסון, כי ה' הירש התפטר ממשמרתו. ומה לעשות?

אחינו הקולוני' מפתח תקוה מהרו וערכו אלי מכתב, אשר העתקתו רצוף פה [2] ואת המכתב הזה הביאו אלי מלאכות מהאדונים — — — — — — — —

ויבקשוני גם במו פיהם כי אצילם מנוע ברעב וכי אשתדל בעבורם. גם בני גדרה שלחו אלי מלאכות מהאדונים — — — וגם הם בקשו אותי, כי במקום שאין אנשים אשתדל להצילם ממצבם האיום.

2) העתקה זו לא מצאנו.

כבודו יבין, כי עם כל צרותי ועם כל רגשותי בטובת אחי ובהרמת קרן הישוב, בכל זה מה אוכל עשות? אבל גם הפעם לא התרפיתי ביום צרה.

„אחים יקרים — אמרתי להאדונים הנזכרים — לפי דעתי ומחשבתי עלינו איפוא לעשות בטרם כל — אם נאבה להציל את רעיון הישוב מרדת שחת ח"ו — ועד הפועל פה, ועד אשר חובבי ציון בר[וסיה] יודעים ומכירים את שמותיהם ואשר יכולים לבטוח בחכמתם וישרת לבבם, ועד אשר בחיריו יהיו אנשים בעלי עצה ובעלי כח ואשר יעלה ג"כ בידם לדבר עלינו טובות באזני הממשלה, אנשים מכובדים בעיני המושלים פה".

„כשאני לעצמי — הוספתי לאמור להאדונים הנזכרים — הנני מתנגד גדול לרצון איזו קולוניסתים, האומרים והמיעצים לאחרים, כי עתה עליהם להשמיע במרום קולם ולבקש נדבות מכל נדיבי עם אלקי אברהם. לא אדונים! הצעד הזה הוא היותר מסוכן לרעיון הישוב בכלל, כי בצדק יעלה ביד מתנגדי הישוב לאמור, כי דבר הישוב כולו נהפך לענין החלוקה. הן אמת כי על הועד הפועל פה לעבוד גם בענין הזה, היינו עליו לעורר מפה את כל האגודות לחו"צ ושאר נדיבים אשר דבר הישוב משאת נפשם, כי ילכו שלובי יד יחד עם ההנהגה הראשית וכי יביאו תרומותיהם ונדבותיהם אל אוצר הקופה הכללית, למען יעלה ביד ההנהגה למלאות את צרכי הקולוניסתים, כמו שעל הועד הפועל מפה להודיע תמיד ברבים מצב הישוב כולו בכלל ומצב המושבות בפרט ולהלהיב את לב חו"צ בדברים היוצאים מן הלב (דברים שהועד הקודם לא מלא אחריהם, ולדעתי באה ההנהגה עי"ז במצור, כי לא הי' תומך בידה). אבל חלילה להק[ולוניסתים] מפה לעשות להם במה לעצמם, חלילה להם להשמיע על נדבות כי תבאונה ישר לידיהם, כי אז יקרקרו קיר ההנהגה הכללית. ולזאת איפוא אם תרצו להציל את מצבכם בפרט ואת דבר הישוב בכלל, עליכם לבחור פה ועד מאנשים אשר יש בהם המעלות שמניתי לפניכם ולבקש מההנהגה הראשית לאשר ולקיים את הועד הזה, כמו שעליכם להציע דבר הבחירה החדשה לפני כבוד ה' הירש נ"י ולבקשהו כי יתמוך בימין הועד החדש גם לימים יבואו, ולדעתי הי' ראוי ונכון כי תבחרו „ועד", אבל לא „ראש ועד", והמשרה הזאת תשאר פנויה עבור כבוד ה' הירש נ"י". האדונים הנזכרים החליטו כי הצדק אתי, וכי מרבית הקולוני' נכונים הם ללכת בעצתי, ויבקשוני כי אהי' להם לעזר בבחירת ועד, היינו כי אמציא להם שמות האנשים אשר לדעתי ראויים הם לכהן פאר במשרה הזאת, וגם בקשוני המלאכים מפ"ת, כי אעשה עמם חסד ואבוא על יום אחד או יומים עכ"פ לפ"ת, לפתור שם שאלת המסים, אשר עוד עד היום טרם מסר ה' שטאמפר את החטים והשעורים אשר לקח מהם עבור שהי' מליץ

בינם לבין הממשלה (?)[3] ועבור צרכי הקהל[4], וגם לישר שם את ההדורים בדברים רבים. אנכי הבטחתי להם כי אבוא וכי אמלא ג"כ בקשתם בענין בחירת ועד.

והנה בשומי לב על יקירי אחינו פה יפו ועל אנשים אשר אדע כי נודעים ג"כ לאחינו בר[וסיה] ואשר כחם המוסרי אתם לעבוד ולפעול בענין חו"צ ואחרי לנתי בעמק ההלכה הזאת, עזרני ה' כי מצאתי את האנשים הראויים להמשרה הזאת[5] — — —

— — — — — — — — — — — — — —

את האנשים האלה מצאתי לנכון להעמידם לפני אחינו הקולוניסתים, ואחינו הק' בשמעם את שמע האנשים האלה שמחו כעל כל הון (זולת אחדים אשר כל מאווים לשלוט בעצמם ולהלוב את הישוב). וימהרו ויבחרו בהם, וגם אחינו מגדרה בחרו בהם ברוב מנין ובנין[6].

הקולונ' מפ"ת מהרו ושלחו מלאכות לכבוד ה' הירש נ"י ויציעו לפניו את דבר הבחירה, ואחרי אשר נשא ונתן עמהם זמן רב ותהה שנית על קנקן כל אחד ואחד מהנבחרים אמר להם כי ישמח מאד על אשר עלה ביד הקו' לבחור ועד כזה, אשר הוא בעצמו יבקש את האדונים הנזכרים כי יקבלו עליהם המעמסה, ויבטיחם לעזור להם לימים יבאו ולעמוד לימין הועד בכל אשר יעלה בידו.

בטח יבין כבודו, כי הרבה הרבה עמלתי ויגעתי בדברי על לב הנבחרים האלה כי יקבלו אליהם את המשרה הזאת. שש שעות רצופות דברתי עם ה' נעמ־סאוויטץ לבדו, והוא באחד, כי אי אפשר לו לקבל עליו מעמסה כזאת. הרבה טעמים הרצה לפני, ואנכי השבעתיו בכל קדשי שמים וקדשי בנ"י כי לא יטה עתה הצדה בקשת אחיו בעת צרה הזאת עד שהבטיחני — לע"ע בע"פ — לקבל עליו המשרה הזאת. וכן הי' עלי עבודה רבה עם כל אחד ואחד מהחברים הנבחרים, אשר עוד טרם קבלו כולם את הבחירה, אבל אם יבוא מכבודו תשובה על הדעפעשה (ששלחו אליו הקולונים') ויאשר ויקיים את דבר הבחירה, אזי לא אפון כי יקבלו כולם את הבחירה.

כבודו יבין, כי הייתי נאלץ לשלוח לכבודו דעפעשה, הן להודיעהו מדבר הבחירה והן ממצב המושבות ומדבר הגשמים, ולבקש עזר בעד אחינו, אשר אם נעוזבם עתה אזי חלילה יאבדו עבודתם בשנה הזאת.

— — — — — — — — — — — — — —

מרוב טרדה ועבודה רבה, ואחרי אשר כל הקולוניסתים יושבים ובוכים באזני, לא אוכל להאריך, ואי"ה ביום ה' אכתוב לו שנית כאשר אכתוב אי"ה ביום הנז' לווארשא[7].

והנני מכבדו ומוקירו כרום ערכו
הרם והנשא עמוס התלאות

אלעזר רוקח.

3) סימן־השאלה בגוף המכתב.

4) עי' כרך א' נומר 493 (עמ' 850) והערה 1 שם.

5) שמות האנשים שהציע רוקח בתור חברי הועד עי' בנומר הסמוך.

6) את כתב־הבחירה מאת בני גדרה לא מצאנו.

7) ל"ועד־המשנה" בווארשה.

504.

מאת אכרי פתח־תקוה לד"ר פינסקר *).

ב"ה. פתח־תקוה יום א' ב'מרחשון תרמ"ז.

כבוד האדון המהולל, הדגול מרבבות
אחיו, אוהב עמו ועוסק בטובתן של
ישראל וכו' וכו' ד"ר ל. פינסקער נ"י.

המקרים החדשים אשר קרו בימים האלה עוררו אותנו להתעודד כאיש אחד חברים ולדאוג לטובת קיומנו לימים יבואו כמו שכל מגמתנו לעזור ולהושיע ג"כ לרעיון הישוב בכלל.

כבודו יודע, כי כל אחד ואחד מאלה אשר נשאו לבו לעלות לארה"ק לעבוד אדמתה, למען יאכל מפריה וישבע מטובה לא עלה על דעתו להיות אנוס לקחת מתנות באדם, ומה גם לצפות לחסדי נדיבים. אולם האדם במה נחשב הוא כי יכין צעדו ויכונן אשוריו ללכת באורח אשר יתוה לו, בעוד אשר מכשולים רבים פזורים על דרכו ומשנה אחת תעשה מדחה, עד כי יאבד האדם דרכו. כן אבדנו גם אנחנו דרכנו ע"י המכשולים אשר מצאנו על דרכנו ואשר לא ידענום מראש, עד כי נאלצנו לפתוח יד ולבקש רחמים מאחינו היקרים חובבי ציון, כי יצילו אותנו מגוע ברעב ואתנו לשמור את הרעי"ן הזה שארית תקות ישראל לבל יעלה בתהו.

תודות לאחינו היקרים אוהבי וחובבי ציון אשר לא שכחו חנות אחיהם החלוצים הראשונים ואלפי תודות להנהגה הכללית העומדת בראש פעולות אגודות חו"צ על אשר שמה לבבה לבנות הנהרסות בארה"ק ולחזק את ידי אלה אשר כבר מטו לנפול, ולא עוד אלא שנוכחה ההנהגה לראות ולהבין אשר דרוש לה בארה"ק ועד קבוע מאנשים אנשי שם ואוהבי עמם אשר יצאו ואשר יבואו לפנינו ולפני שאר אחינו החפצים בהרמת קרן הישוב. ובהופיע אלינו צירם הנאמן הוא הרב הנאמן הנגיד אוהב עמו מו"ה קלונימוס זאב וויסוצקי אמרנו נושענו! ותהי ראשית מלאכת הציר הנאמן הלזה ועוזרו החכם היקר והנכבד אוהב רעיון הישוב בכל לבבו הר' אלעזר רוקח נ"י לכונן מוסדות מושב פתח תקוה על מכון בל ימוט. המה ראו גם בחנו וחקרו

*) עי' הנומר הקודם.

כי כל הדבות שיצאו על פתח תקוה כי אוכלת היא יושביה יסודתן בטובת איזו אנשים פרטים, אשר באולתם וזדון לבבם אמרו להקים את המושב ביהוד במרחק רב מאדמתנו (אחרי שרצו למכור מקומות חדשים לבנין... והדברים עתיקים).

בפה מלא נגיד ונודה להאדונים היקרים האלה על החסד אשר עשו עם מושבתנו במפעלם זה, כי לולא עמדו בכל כחם לעזרת יסוד המושב בפתח תקוה, כי אז היינו נאלצים לעזוב אחד אחד את אדמתנו וללכת באשר נלך, ועי"ז הי' סובל רעיון הישוב דחיפות עצומות.

אחרי אשר החליטו את ההחלטה הזאת ואחרי אשר ירו את אבן הפנה, מהר ה' וויסאצקי להושיט לנו העזרה בשם אחינו חו"צ היקרים וגם הקים עלינו לראש את המנוח אברהם מויאל ז"ל, שהי' איש נבון ושתדלן גדול, רצוי ונכבד בעיני שרי הממשלה פה, והתקוה שחקה לפנינו כי האיש הזה יוליכנו קוממיות. לדאבון לבבנו גוע ה' מויאל בדמי ימיו ובראשית ימי עבודתו לטובת הישוב בכלל ומושבתנו בפרט. אז באנו עד משבר ולא ידענו את מי נבחר ומי ילך לפנינו. אבל בהשתדלות ה' רוקח נ"י, אשר בכה והתחנן לפני כבוד ה' היקר והנכבד סי' שמואל הירש נ"י מנהל „מקוה ישראל", כי יקבל עליו המטרה הזאת להיות לנו לאב ופטרון, עלה בידו לקנות את לב ה' הירש נ"י. ויואל ה' הירש לקבל עליו המעמסה הזאת וגם בחר לו עוזרים, ועד מחברים רבים כי יעזרו על ידו.

והנה כל עוד שעמד ה' הירש בראש התנהלו כל הענינים בצדק ובמישור, הוא הדר אל תוך האופנים והאמצעים הנאותים להטבת מצבנו ובשום לב חקר ודרש בכל עת אחרי כל דבר ודבר הנוגע אל התפתחות מושבתנו בפרט וענין הישוב בכלל. אבל לדאבון לבבנו שם ה' הירש נ"י פעמיו ללכת לאייראפא ונשאר על דרכו משך ארבעה חדשים. מני אז נָאץ השקד, כי לא הי' מי אשר ישקוד להשגיח על טובתנו, והתעותו אנשי החיל אשר הי' בכחם לפקח עלינו, אחרי כי לא הי' שומע להם, ועינינו חשכו...

בכל זה לא אמרנו נואש וקוה קוינו כי בקרוב ישוב ה' הירש נ"י לביתו נאוה ושוב ישוב לרעות אותנו במקל נועם. תלא כל עט סופר מהיר לתאר את שמחתנו ביום בוא ה' הירש נ"י ובשמענו כי שב אל עבודתו בקודש לנהל אותנו בחכמתו ובישרת לבבו. אבל שמחתנו היתה עד ארגיעה, כי פתאום ורעם ממרום ירד ומחץ ראשינו בשמענו כי התפטר ה' הירש ממשמרתו לרגלי העבודה הרבה העמוסה על שכמו במקוה ישראל.

אין אומר ואין דברים לתאר במו את היאוש הנורא אשר נעץ צפרניו בנו ע"י השמועה הנוראה הזאת, מהרנו והתנפלנו לרגלי ה' הירש נ"י, כי יחוס וירחם עלינו ולא יעזבנו בעת הצרה הזאת, עת אשר באנו עד משבר והננו עומדים במצב איום ונורא, באופן שמרבית הקולוניסתים אין להם לא כחות עבודה ולא זריעה, אף לא להם לאכול, מלבד אשר לרבים מאתנו יחסרו מקומות להחזיק בהם את בהמתנו ומעט התבן אשר הכננו למספוא. אבל כבוד ה' הירש באחד, „כי אי אפשר לו לשאת המשא והמעמסה הזאת". כה נשארנו פתאום אומללים במלא מובן המלה, חשבנו דרכנו מה לעשות ונקבץ את שארית כחותינו לבלי התרפות ביום צרה ונבקש את כבוד ה' רוקח, אשר בכל צרותינו לו צר, כי יפלטנו בחכמתו ובחמלתו ממצבנו האיום.

ואחרי אשר שקלנו יחד עם ה' רוקח נ"י בפלס ומאזני משפט את כל האנשים המכובדים היושבים ביפו אשר כחם אתם לצאת ולבוא לפנינו, אחרי אשר בחננו היטב את כל מי שאוהב עמו, מצאנו לנכון לבחור פה ועד חדש מהאדונים היקרים והנכבדים הנקובים פה: כבוד הד"ר מנחם שטיין נ"י, כבוד החכם היקר והנכבד ר' ישראל נעמסאוויטץ (איש יקר, הכם ונכבד ואשר אהבתו לארה"ק הובילתהו הנה להרחיב פה חרושת המעשה, איש בעל שם טוב) [1], את ה' הערצענשטיין לסוכן, את ה' היקר והמהולל פה בפי כל יודעיו ומכיריו הר' ראובן בלאטנער נ"י (איש עשיר, נצר ממשפחה מפוארה, יודע שש שפות על בורין — בתוכן ימנו שפת ערבית וטורקית — איש אשר ישא על הזהו שני אותות כבוד מממשלת בריטניה וממשנה המלך במצרים, איש אשר לפני מלכים יתיצב וגדול ונכבד שמו פה בין כל שרי הממשלה וכל גדולי ורבי מחוז פלשת מהישמעאלים והנוצרים מכבדים ומנשאים אותו) ואת ה' אלעזר רוקח נ"י (שהוא הסופר והמזכיר התמידי לאגודת חו"צ פה) [2]. את הטובים והנכבדים האלה בחרנו להיות לנו לראשים ולמליצים טובים בתוכנו ובין אחינו חו"צ היקרים וגם בינינו לבין הממשלה הרוממה.

את הנבחרים האלה בחרנו ברוב דעות (כי ממספר המשה ושלשים קולוניסתים המקבלים עזר מאחינו חו"צ הסכימו המשה ועשרים על בחירתם ושני קולוניסתים לא הסכימו ולא התנגדו, ורק שמונה התיצבו כנגד — בתוכם ימנו אלה אשר רצו להתחזק

---

1) תארי הכבוד והערכת האנשים, שנבחרו להיות חברי הועד, לקוחים כמעט תומם מתוך מכתבו של רוקח (הנומר הקודם), ולפיכך השמטנום שם. - בכלל כתוב כל המכתב שלפנינו בסגנונו המיוחד של רוקח.

2) עי' להלן בנומר 609 רשימה אחרת של חברי הועד.

ולהחזיק הממשלה בידם, למען יעלה בידם לצוד דגים במים עכורים).

כן מהרנו ושלחנו שלוחים אל כבוד ה' הירש נ"י להודיעהו מבחירתנו זאת ולבקשהו כי יעמוד לנו לעזר, וכבוד ה' הירש נ"י שמח מאד על אשר הצליח בידנו לבחור ועד מאנשים יקרים כאלה, והבטיח לנו כי גם לימים יבואו יעזור על יד הועד הנכבד הלזה.

לבבנו נכון ובטוח כי בחירתנו זאת תמצא חן וכבוד בעיני כבודו כבעיני כל אחינו חו"צ, אחרי כי מטרה אחת היתה לנו לקו בעת בחרנו, והיא לבחור אנשי שם וישרי לב, בעלי דעה והחכמים היודעים את אשר לפניהם ואוהבים רעיון הישוב, ובטח ימהר כבודו לאשר ולקיים את הועד הזה.

היום הודענו לכבודו את הבחירה הזאת ע"י דעפעשה.

לא נאבה עתה להרבות אמרים אודות מצבנו האיום, אחרי אשר נבטח כי כבוד ה' רוקח יודיע לכבודו בכל מכל כל, וגם חברי הועד החדש בטח ימהרו לצאת לעזרתנו באשר יודיעו לכבודו ולכל חו"צ את מצב הדברים כמו שהם, ורק בקצרה נאמר כי מצבנו איום ונורא, ימי העבודה כבר קרבו לבוא, ואנו אין לנו כל, לא זריעה ולא לחם צר, ואם ח"ו יאחרו חו"צ עזרתם, כי אז אבדנו עבודת השנה הזאת.

ה' ירחם על עמו, ויחמול על ארצו.

נקוה כי כבודו הרם ישים מקום לדברי אחיו, והננו בזה מוקירי ומכבדי שמו הטוב המעתירים בעדו ובעד אחינו חו"צ.

(עשרים וחמש חתימות) [3].

---

[3]) בעשרים וחמשת החתומים אין אף אחד מבין מיסדי המושבה ומנהליה בימים ההם.

505.

מאת מ. ארלנגר לד"ר פינסקר.

Paris, le 2 Novemb. 1886.

Werthester Herr Doctor,

Auch mir hat Herr Hirsch die traurige Lage der beiden Colonien mitgetheilt, nämlich Petah-Tikwa und Katra; ebenso seinen Entschluss Ihnen seine Demission einzureichen. Er erwähnt seiner zahlreichen Beschäftigungen und besonders der Unmöglichkeit, ohne sehr bedeutender Mittel diesen, so zu sagen, sich selbst überlassenen Colonien zu Hilfe zu kommen.—Ehe ich noch Ihren Brief hatte, schrieb ich schon Hrn. Hirsch. Ich ging sogar weiter: ich frage ihn, ob wenn man für Petah-Tikwah einen tüchtigen Directeur finden würde, um dass dorten Ordnung eingeführt werden könnte,—ob er nicht weiter einen Theil seiner Zeit diesen Colonien widmen würde?

Ich spreche nämlich von einem jungen sehr anständigen Manne, der schon einige Jahre in Mikweh-Israel als Lehrer und Directeur adjounct wirkt und sich sehr in die Sache eingearbeitet hat. Dieser junge Mann würde, so viel ich weiss, gerne die Sache übernehmen. Hinsichtlich dessen Gehaltes würde der Herr Baron jährlich Frs. 1800 zur Verfügung stellen, damit Sie ohne neue Ausgaben Frs. 3000 zahlen könnten. Sie brauchen bloss die Frs. 1200, die Sie per Jahr nutzlos an einen Hrn. Rokeach zahlen, der weder Dienst leistet, noch, wie man mir sagt, volständig Vertrauen verdient, herzugeben. Die Gegenwart eines eingeübten Directeur's könnte den Colonisten eine bessere Richtung geben. Es scheint, dass bis jetzt jedermann nach Willkür sein Feld bestellte ohne bei sachkündigen Leuten Rath zu nehmen. Das mag die Ursache sein, dass die Ernte so schlecht ausfiel und die Leute nur auf eine kurze Zeit ernähren wird.

Ich werde Hrn. Hirsch nochmals schreiben und ihn ersuchen sein Demission vorläufig zurückzunehmen. Geben Sie ihm direct Antwort, ob Sie darauf eingehen Hrn. Haym (so heisst der junge Mann, von dem ich sprach) die Direction von Petah-Tikwah zu übergeben.

— — — — — — — — — — — —

Es thut mir leid, dass gegen Ihr Comité in Warschau intriguiert wird. Unsere vereinte Kräfte sind kaum zureichend etwas geringes zu leisten. Was wird daraus werden, wenn, was Gott behüte, Uneinigkeit im unserem eigenem Lager herrschen sollte?

— — — — — — — — — — — —

Freundschaftlich und hochachtend
Ihr ergebener
M. Erlanger.

506.

מאת ש. הירש לד"ר פינסקר.

יפו, יום ב' י' מרחשון תרמ"ז.

כבוד האדון היקר, הנכבד והמהולל וכו'
ד"ר ל. פינסקר נ"י.

— — — — — — — — — — — — — — —

כבודו אומר כי עתה ראה מדברי, „כי שכלול פ"ת עוד רחוק ממנו". ובאמת הן עוד בטרם נסעתי לאייראפא וכבודו כתב לי אז, כי בדעת חו"צ להרים התמיכה מכל וכל אחרי הקציר החדש, והנה אם כי עוד טרם ידענו אז שנה זו מה תהי עליה, בכ"ז הגדתי מראש, כי גם לשנה הבאה אי אפשר להקולוניסתים לחיות מעמל כפיהם בלי שום עזר ותמיכה, כי באמת קשה מאד מאד הדבר להיות קולוניסת אוכל להם מיגיע כפו, ולא בשנה אחת יכון הקולוניסת מצבו, עד כי לא יצטרך להלואת בו"ד — אם אין לו די משלו — ועתה באו דברי אשר כתבתי אז לכבודו, אם כי לא אוכל לכחד כי עוד איזו סבות עזרו לרעה. בין כה וכה עתה על חו"צ לעשות את כל המוטל עליהם, להציל את העזר אשר כבר הגישו. והי' אם יושיטו חו"צ עזרה לאחינו הקולוניסתים בשנה הזאת ועוד בשנה הבאה (בטח, כי על חו"צ לגמור את בנין הבתים והרפתים, לאלה אשר עוד אין להם בתים), אך אז יכולים להיות בטוחים, כי אחיהם העובדים בארה"ק ישאו ברכה ויקצרו ברנה את אשר זרעו בדמעה.

— — — — — — — — — — — — — — —

אודות „הרבע" 1) הנה הזמן אינו גורם עתה לעשות דבר בענין זה, ולדאבון לבבי, הנני נאלץ להודיעהו כי בימים האלה נמלא סאת האסון בענין זה, כי לפי הנשמע מכרה הממשלה את נחלת הרבע (אשר בצדק אגיד כי כל ענין „הרבע" וקניתו (?) 2) איננו מהור כ"כ) לעשיר אחד מהישמעאלים פה ושמו האג אלי אלהֶקלי. ותמול הלך האיש הזה עם זקני כפר יהודיה אל פ"ת ויזהיר באחינו: „אחרי אשר קנה את הרבע מאת הממשלה והוא החכיר אותה לבני כפר יהודיה, לכן יזהיר את אחינו לבל יהינו לחרוש ולזרוע באדמת הרבע, ואם יחרשו אזי ישלח את הפלאחים עם בני חיל מהממשלה ויהפכו את אשר זרעו אחינו". וכן הוסיף עוד להתרות בהם, כי גם בהנחלה החדשה לא יהינו לעבוד עדי תשלח הממשלה מודד ארץ למדוד אותה ולהציב הגבולים, אחרי כי יש לו ע"ז טענות

1) על ענין „הרבע" בפתח־תקוה עי' כרך א' נומר 428 (עמ' 749) וגם נומרים אחרים. ועי' גם ליליינבלום „דרך לעבור גולים" עמ' 78/79.

2) סימן־השאלה בגוף המכתב.

ותביעות. כן הוא מצב הדברים עתה, ואנכי לא אוכל לעשות בזה מאומה 3).

אודות עיקר העכוב בבנין בתים בהמושבות ידע כבודו, כי האיסור הזה איננו חל דוקא על אחינו היהודים, כי אם על כל עבדי ויושבי תוגרמה —
— — — — — — — — — — — — — — 4)

ולכן בבוא איש יהי' מי שיהי' לבנות הרחק מן העיר עליו להביא רשיון מעיר הבירה, אשר שם יבקרו היטב את כל הזכיות, ואם ימצאום בצדק אזי יתנו רשיון. והנה כבר נעשה פה הצעד הזה כי הגשנו כתב בקשה להממשלה הרוממה בעיר הבירה על אודות רשיון. אבל הטרם ידע כבודו כי כל הדברים יגעים פה ומבלעדי אבן החן קשה מאד מאד להוציא דבר לפעלו, ומי יודע כמה שנים יעבורו עדי יגיע הרשיון משם ?!

— — — — — — — — — — — — — — —

והנני בזה מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא

S. Hirsch.

3) בעבור שלשה ימים כתב רוקח, בשם הירש, לפינסקר, כי בינתים נודע הדבר, ש„הממשלה לא מכרה את ה„רבע" לשום אדם, ואך הפלאחים מיהודיה חשבו להבעית את היהודים ויקחו להם שוטר אחד והוא בא והזהיר את אחינו בפ"ת, לבל יהינו לחרוש את אדמת ה„רבע", אחרי כי מכרה הממשלה את האדמה הנז' לישמעאלי... יד איזה סוחרים מהישמעאלים באמצע והם יעצו את הפלאחים כי יעשו בערמה זאת, אבל באמת לא צותה הממשלה אף לא מכרה". –

4) בעל־המכתב חוזר ומבאר כאן את ענין „אדמת המירי", שכבר נתבאר בנומר 434, כרך א' עמ' 762, בהערה שם.

507.

פרוטוקולים של אספה פרטית לצירי חובבי־ציון באודיסה *).

ПРОТОКОЛЪ

перваго засѣданія одесскаго предварительнаго съѣзда Хойвеве Ціонъ.

Октября 27 дня 1886 г.

Привѣтствовавъ собравшихся делегатовъ, предсѣдатель Центральнаго Комитета Л. С. Пинскеръ заявилъ имъ, что онъ лично не будетъ принимать участія въ преніяхъ, опасаясь, что его соучастіе могло-бы стѣснить свободное выраженіе взглядовъ по тому или другому вопросу. При этомъ, однако, Л. Пинскеръ просилъ собраніе, задаваться только достижимыми задачами, иначе говоря, соразмѣрять свои задачи съ наличными и предполагаемыми средствами. Далѣе, въ видахъ болѣе систематическаго об-

*) אספה זו היא אחת מן „האספות הקטנות", שעליהן כתב פינסקר במכתב־חוזרו מי"ט אלול תרמ"ו (עי' כרך א' נומר 491). ואולם האספה הכללית, שהיתה עתידה לבוא אחרי האספות הפרטיות, לא יצאה לפעולה. עי' להלן ההערה לנומר 527.

сужденія всѣхъ могущихъ возникнуть вопросовъ, Л. С. Пинскеръ представилъ на усмотрѣніе собранія проэктъ программы [1]).

По повѣркѣ состава собранія оказалось 12 делегатовъ—отъ Одесскаго кружка 6 дел., а именно: гг. А. Ш. Гринбергъ, Др. И. Каценъ, Др. Г. Гиммельфарбъ, А. Рабиновичъ, Г. Левенсонъ и Р. Штаркметъ; отъ Херсонскаго— (Раввинъ) Ф. Блюменфельдъ; Ананьевскаго - Ш. Беккеръ; Тарутинскаго—М. Лиліенблюмъ; Одесскихъ кружковъ: „Нехемія"—Др. М. Ліонъ, „Шивасъ Ціонъ"—Р. Вайсманъ.

Возбужденный однимъ изъ делегатовъ вопросъ о законности назначенія одесскимъ кружкомъ 6-ти делегатовъ разрѣшенъ единогласно въ удовлетворительномъ смыслѣ.

За симъ приступлено къ избранію предсѣдателя и секретаря. Большинствомъ голосовъ избраны: въ предсѣдатели — г. Блюменфельдъ, в секретари — г. Левенсонъ.

Выслушавъ докладъ секретаря Центральнаго Комитета, г-на Лиліенблюма, о ходѣ дѣлъ со времени Катовицкаго съѣзда и о настоящемъ положеніи колоній [2]) и принявъ для упорядоченія преній программу Л. С. Пинскера, собраніе по 1-му пункту программы постановило большинствомъ 11 голосовъ противъ одного: „Признать цѣлосообразнымъ примѣнить и въ будущемъ принципъ, установленный Катовицкимъ съѣздомъ о вспомоществованіи уже существующимъ колоніямъ съ тѣмъ, однако, чтобы помощь была по возможности систематизирована". Двѣнадцатый же делегатъ нашелъ послѣднюю оговорку неумѣстной.

Октября 28 дня 1886 г.

Въ собраніе явились два новыхъ делегата: отъ Елисаветградскаго кружка — г. Темкинъ и отъ Пинскаго — г. Айзенбергъ.

При обсужденіи втораго пункта программы прежде всего выяснилось, что одна только

---

1) התכנית מצורפת לפרוטוקול וזו היא:

Въ общемъ съѣздѣ необходимо будетъ выработать программу для будущаго Правленія, которая соотвѣтствовала-бы нуждамъ и средствамъ Общества. Для этого:

1) Требуется выяснить, насколько принципъ, установленный Катовицкимъ съѣздомъ о вспомоществованіи уже существующимъ колоніямъ, оказался практичнымъ и цѣлесообразнымъ и насколько его можно будетъ примѣнить въ будущемъ.

2) Не можемъ ли мы споспѣшествовать дѣлу колонизаціи другимъ какимъ либо путемъ, болѣе намъ доступнымъ при ограниченныхъ нашихъ средствахъ (устная и литературная пропаганда)?

3) Необходимо хоть приблизительно опредѣлить и нормировать источники нашихъ доходовъ и обезпечить ихъ правильное внесеніе въ общую кассу.

4) Составъ и кругъ дѣйствія Центральнаго Комитета, отношенія Правленія къ Комитету.

5) Составъ и кругъ дѣйствія Комитета въ Палестинѣ.

2) ההרצאה מצורפת לפרוטוקול. וזו היא:

На Каттовицкомъ съѣздѣ рѣшено было не устраивать новыхъ колоній, пока не будутъ обезпечены старыя колоніи, что и принято было Центральнымъ Комитетомъ, какъ принципъ; но тѣмъ не менѣе Центральный Комитетъ не могъ тотчасъ же приступить къ выполненію своей задачи. Съѣздъ состоялся въ концѣ октября 1884 года, т. е. послѣ посѣва, и, слѣдовательно, существенной помощи колоніямъ въ томъ году оказать уже не было возможности. Но въ видѣ вспомоществованія выдано было для нуждающихся колонистовъ: Песахъ-Тиквѣ 10,000 фр. и Билуйцамъ 700 руб. Весною 1885 г. былъ командированъ въ Палестину г. Высоцкій, для полученія необходимыхъ свѣдѣній, безъ которыхъ нельзя было приступить къ систематизированію помощи. Вполнѣ точныхъ свѣдѣній, по новизнѣ дѣла, добыто не было, но за г. Высоцкимъ остается несомнѣнная заслуга, что онъ, такъ сказать, создалъ связующее звено между Центральнымъ Комитетомъ и колоніями,—назначивъ тамъ агента Хойвеве Ціонъ.

Со времени поѣздки г. Высоцкаго по сіе время израсходовано:

Черезъ г. Высоцкаго	21,960		фр.*)
„ Муяла	77,850	88	*)
„ Гирша	32,243	63	
„ Оссовецкаго	15,504	13	
„ Вормсера	1,225	—	*)
Въ посл. время (послѣ Аба)	2,852	82	
Всего	151,636	46	фр.

На эти деньги построены были дома въ Песахъ-Тиквѣ, куплены скотъ, земледѣльческія орудія и жатвенная машина и въ теченіе года выдавалось колонистамъ на пропитаніе.

Послѣдній урожай, по словамъ Гирша былъ посредственный; по заявленію старшины колоніи Штамфера, урожай въ Песахъ-Тиквѣ далъ продуктовъ на сумму около 10,000 руб. По послѣднимъ же письмамъ Гирша, колонисты ничего почти теперь не имѣютъ и имъ нужно давать на посѣвы и на пропитанніе на цѣлый годъ. Гиршъ и весь комитетъ съ нимъ отказались отъ своей службы въ виду истощенія средствъ Хойвеве Ціонъ**)

---

*) הסכומים המסומנים בכוכב מתאימים לאלו שבביא ליליינבלום ב„דרך לעבור גולים" 70.

**) עי' לעיל הנומרים 497. 498.

поддержка существующихъ колоній никого вполнѣ не удовлетворяетъ. Задача эта признана всѣми несоразмѣрно узкой по сравненію съ тѣми ожиданіями, какія возлагались на Хойвеве Ціонъ и еще болѣе по сравненію съ тѣми стремленіями, какія вызвали къ жизни это учрежденіе. При этомъ, однако, нѣкоторые делегаты, въ виду органиченности средствъ, находили обязательнымъ не задаваться пока другими задачами кромѣ скорѣйшаго улучшенія положенія существующихъ колоній, другіе же настаивали на немедленномъ расширеніи круга дѣятельности. Ограниченности этого круга дѣятельности многіе делегаты приписываютъ замѣчаемый ими упадокъ сочувствія Обществу, выражающійся въ уменьшеніи цыфры поступленій въ текущемъ году. Поэтому рядомъ съ вспомоществованіемъ старымъ колоніямъ, необходимо по мнѣнію одниxъ употреблять часть средствъ на закупку земель для устройства въ будущемъ новыхъ колоній, для переуступки таковыхъ лицамъ состоятельнымъ, желающимъ на свой рискъ и страхъ заниматься земледѣліемъ въ Палестинѣ. По мнѣнію другихъ — содѣйствовать бѣднымъ ремесленникамъ, желающимъ переселиться въ Палестину; по мнѣнію третьихъ — учредить въ Палестинѣ и содержать на средства Хойвеве Ціонъ бюро, отъ котораго лица, желающія поселиться въ Палестинѣ могли бы получать всякія необходимыя имъ свѣдѣнія и черезъ посредство которого онѣ могли бы покупать земли; по мнѣнію четвертыхъ — содѣйствовать оживленію сочувствія дѣлу путемъ содѣйствія литературной пропагандѣ; по мнѣнію пятыхъ — употреблять всѣ старанія къ скорѣйшему исходатайствованію утвержденія правительствомъ Монтефіоровскаго Союза; по мнѣнію шестыхъ — стремиться одновременно къ осуществленію всѣхъ этихъ или, по крайней мѣрѣ, нѣсколькихъ изъ этихъ задачъ. При этомъ делегаты, настаивавшіе на немедленномъ расширеніи круга дѣятельности, исходили изъ того убѣжденія, что въ дѣлѣ общественномъ чѣмъ шире задачи, тѣмъ шире и сочувствіе и матеріальное участіе общества и что ожидать всенароднаго сочувствія можно только въ томъ случаѣ, если дѣло носитъ характеръ не частной благотворительности, а народной самопомощи, что Хойвеве Ціонъ, по крайней мѣрѣ, въ качествѣ посредника, должны явиться на помощь тѣмъ лицамъ, которыя желали-бы заниматься земледѣліемъ въ Палестинѣ и имѣютъ всѣ необходимыя для этого средства, но не знаютъ куда и къ кому обратиться и гдѣ покупать земли. Делегаты-же, не признававшіе возможнымъ нынѣ-же возложить на Хойвеве Ціонъ новыя задачи, полагали, что задаваться болѣе широкими цѣлями, покупать новыя участки земли служило бы въ ущербъ скорѣйшему упроченію положенія старыхъ колоній и вмѣстѣ съ тѣмъ возбудило бы среди еврейскаго общества такія надежды и ожиданія, осуществленіе которыхъ оказалось бы не подъ силу для Хойвеве Ціонъ. При этомъ указывалось и на то, что уменьшеніе поступленій въ послѣднемъ году только мнимое, т. к., если за первый годъ послѣ Катовицкаго съѣзда значится по отчету свыше 50/т рублей, а за второй около 20/т., то часть 50-ти тысячъ поступила еще въ годъ, предшествовавшій Катовицкому собранію, и, кромѣ того, въ эту сумму вошли нѣкоторыя крупныя экстраординарныя поступленія, какъ то: выручка отъ продажи портретовъ Монтефіоре (около 10/т), пожертвованія одесскаго общества (4000 р.), деньги поступившія отъ д-ра Адлера (3000 р.), и что такимъ образомъ в первый годъ обыкновенныхъ доходовъ въ сущности было не больше, чѣмъ во второй, а слѣдовательно и не подтверждается упадокъ сочувствія.

Въ виду разнородности взглядовъ, г. предсѣдатель предложилъ, чтобы каждый изъ делегатовъ формулировалъ свои предложенія и чтобы затѣмъ каждое изъ предложеній подверглось баллотировкѣ. По произведенной баллотировкѣ приняты большинствомъ голосовъ слѣдующія предложенія:

1) Стараться о скорѣйшемъ исходотайствованіи утвержденія правительствомъ устава Монтефіоровскаго Союза.

2) Въ видахъ упорядоченія всѣхъ принимаемыхъ мѣръ какъ на пользу существующихъ колоній, такъ и всякихъ могущихъ представиться необходимыми другихъ мѣръ, учредить въ Палестинѣ бюро съ компетентнымъ и отвѣтственнымъ лицомъ во главѣ, получающимъ жалованье изъ средствъ Хойвеве Ціонъ.

3) Морально доддерживать пропаганду кружковъ и лицъ (принято единогласно).

Октября 29 дня 1886 г.

При обсужденіи третьяго пункта программы было признано наиболѣе цѣлесообразнымъ предоставить право голоса въ дѣлахъ Хойвеве Ціонъ тѣмъ изъ кружковъ, которые вносятъ ежегодно не менѣе 150 руб., причемъ вносящіе 500 р. пользовались бы двумя голосами, вносящіе 1.000 руб. — тремя, 2.000 руб. — четырьмя, а вносящіе 10.000 р. — пятью голосами съ тѣмъ, однако, чтобы взносы препровождались въ главную кассу по истеченіи каждой трети года и что невнесеніе срочнаго взноса черезъ мѣсяцъ по истеченіи трети лишаетъ неисправный кружокъ права голоса впредь до пополненія недоимки. Мелкіе же кружки, не могущіе, каждый порознь, вносить ежегодно 150 р., могли бы

соединять свои взносы и пользоваться сообща правомъ голоса.

Возбужденный однимъ изъ делегатовъ вопросъ, слѣдуетъ-ли и отдѣльнымъ лицамъ, вносящимъ ежегодно болѣе или менѣе значительную сумму, предоставить право голоса, разрѣшенъ большинствомъ голосовъ в удовлетворительномъ смыслѣ съ тѣмъ, однако, чтобы правомъ голоса пользовались лишь лица, вносящія въ годъ не менѣе тысячи руб. и чтобы одно лицо не могло пользоваться болѣе, чѣмъ однимъ голосомъ.

Однимъ изъ делегатовъ былъ возбужденъ вопросъ объ изысканіи источниковъ доходовъ помимо обыкновенныхъ взносовъ кружковъ и упомянувъ, между прочимъ, объ устройствѣ частныхъ спектаклей и музыкальныхъ вечеровъ, предложилъ собранію обсудить, главнымъ образомъ, вопросъ объ устройствѣ въ широкихъ размѣрахъ Палестинской Лоттереи. По мысли этого делегата надлежало бы уполномочить Центральн. Комитетъ войти въ соглашеніе съ банкирами о составленіи заемнаго фонда для покупки земли въ Палестинѣ съ тѣмъ, чтобы земля эта, разбитая на участки, служила предметомъ лоттереи, причемъ Центральный Комитетъ могъ бы взять на себя по отношенію къ банкирамъ отвѣтственность за [цѣлость] заемнаго фонда. Предложеніе это принято собраніемъ всѣми наличными голосами за исключеніемъ одного.

Перейдя засимъ къ обсужденію 4 пункта программы, собраніе нашло, что составъ Центральнаго Комитета уже опредѣленъ циркуляромъ о созывѣ предварительныхъ съѣздовъ, т. к. по смыслу этого циркуляра лица, избираемыя предварительными съѣздами въ делегаты на общій съѣздъ, признаются членами Центральнаго Комитета [3]).

По вопросу о кругѣ дѣйствій Центральнаго Комитета и Правленія и о взаимныхъ отношеніяхъ были весьма оживленныя пренія, приведшія къ слѣдующимъ, одобреннымъ большинствомъ голосовъ положеніямъ:

1) Правленіе завѣдываетъ всѣмъ дѣломъ. 2) Въ видахъ единства дѣйствій и избѣжанія проволочекъ Правленіе должно сосредоточиваться въ одномъ городѣ. 3) Центральному Комитету наравнѣ съ Правленіемъ принадлежитъ право созыва съѣзда. 4) Особенно важные вопросы рѣшаются Правленіемъ совмѣстно съ Центральнымъ Комитетомъ по большинству голосовъ. 5) Правленіе даетъ Центральному Комитету ежемѣсячно отчетъ о своихъ дѣйствіяхъ, кружкамъ же оно три раза въ годъ дастъ отчетъ о доходахъ и расходахъ за истекшую треть.

8) ע׳ כרך א׳ נומר 491 עמ׳ 844 ברי״ה: „על כן חנני מציע״.

Обсудивъ всесторонне вопросъ объ Исполнительномъ Комитетѣ въ Палестинѣ и о его назначеніи, собраніе высказалось въ пользу возложенія всѣхъ задачъ этого комитета на бюро въ Палестинѣ, учрежденіе коего признано необходимымъ въ предыдущемъ засѣданіи и посему сочло нужнымъ предыдущее постановленіе объ учрежденіи бюро дополнить въ томъ смыслѣ, что бюро въ Палестинѣ есть отдѣленіе Правленія, вѣдающее всѣ дѣла Хойвеве Ціонъ, возникающія въ Палестинѣ. Что-же касается до состава бюро, предѣловъ его власти и отношеніе его къ Правленію, то собраніе воздержалось отъ обсужденія этихъ вопросовъ, предпочитая предоставить ихъ разрѣшеніе всецѣло усмотрѣнію Центральнаго Комитета.

Засимъ однимъ изъ делегатовъ было заявлено о томъ, что Л. С. Пинскеръ, по разстроенному здоровью, намѣренъ сложить съ себя званіе предсѣдателя Центральнаго Комитета. Собраніе, вполнѣ понимая всю тяжесть лежащихъ на предсѣдателѣ заботъ, обязанностей и отвѣтственности, остановилось на томъ, чтобы просить общій съѣздъ, назначить по соглашенію съ Л. С. Пинскеромъ одного или нѣсколькихъ членовъ Правленія, на которыхъ возложить значительную долю тѣхъ обязанностей и отвѣтственности, которыя теперь лежатъ всецѣло на предсѣдателѣ.

Въ заключеніе собраніе приступило къ выбору, посредствомъ закрытой баллотировки, двухъ делегатовъ на общій съѣздъ. Избранными оказались: Л. С. Пинскеръ (единогласно) и А. Гринбергъ (всѣми наличными голосами за исключеніемъ одного).

508.

מאת רש״י פין לד״ר פינסקר.

י״ג חשון תרמ״ז.

ידיד נפשי הרב החכם השלם וכו׳
מוה״רר ד״ר פינסקער נ״י.
שלום וישע רב!

זה לי ימים רבים אשר לא ערכתי מכתב לכבוד מעלתך בדבר היקר והקדוש לנו, כי נבוך הייתי מדבר הסכסוכים והקטטות אשר פרצו על הועד אשר בווארשויא [1]) ולא מצאתי נתיבה לכלכל דבר לאשורו לשכך חמת הקנאים והנרגנים. האומנם כתבנו אני וידידי היקר הנכבד ה׳ ליב קליוואנסקי יותר מארבעים מכתבים ליותר מארבעים קהלות בבטול דברי המערערים להוכיח כי בשקר יסודם ובבקשה שלא יהדלו לשלוח את המאוסף בידם לווארשויא עד עת האסף אספה אשר

1) ע׳ כרך א׳ נומר 469 ובכרך זה נומר 501.

תתקן תקנות חדשות[2], הנה לא ראינו סימן ברכה מכל מכתבינו, וכבודו יודע בלתי ספק את דברי המכתבים ממאסקוי ומביאלאסטאק בהצעת עצתם לכל האגודות לשלוח את כספם אל האדון ערלאנגער בפאַריז[3], וכמדומה לי שכל הקהלות תחדלנה בגלל העצה הזאת משלוח כספיהם לגמרי, ומווארשויא לא קבלתי זה ימים הרבה ידיעה ברורה מן הכסף הבא לידיהם מאת האגודות, אם נמצא בהם אשר לא חדלו עדיין לשלוח או לא.

וכן אני נבוך מאד בדבר האספה אשר הציע כ"מ[4], כי לא קבלתי שום ידיעה מתהלוכות הדבר אם נאספו אספות קטנות במקומות המיוחדים או לא. הועד בווילנא אין לו כל התחברות והתקשרות עם שאר הועדים ובכל הגובערניע דווילנא אין כל ועד לדבר הזה, כפי הנודע לי, כי אם בעיר דיסנא, וגם הוא קטן בערכו ואיננו כדאי לשם ועד, ע"כ לא ראיתי להודיע לדיסנא שיבואו לווילנא להתישב בדבר ורק מאיש עובר אורח ממינסק שהיה אצלי שמעתי כי נכונים אנשי הועדים בערי הגובערניע דמינסק להתאסף במינסק באלה הימים, אבל לא שמעתי אם יצא הדבר לפועל או לא.

החשיתי עד כה כי אמרתי ימים ידברו דברים טובים ונחומים ונדע את הדרך אשר עלינו ללכת בה לחזק את הבדק ולגדור גדר, אבל כבר ארכה השתיקה יותר מדי, ואחרי בקשת הסליחה עליה, הנני פונה היום אל כבוד מעלתו, ואתחיל הדבור הנפסק בינינו — עוד הפעם.

א) הועד שלנו בווילנא איננו משים לב אל כל התגרות והקטטות שנתהוו לדאבון לבבי, כל החברים מביאים נדבותיהם תמידים כסדרם, ובאספה הקטנה שהיתה אצלנו בימי החג שעבר ראיתי ונוכחתי לשמחת לבבי כי רעיון יא"י חי בקרבם והתנדבו איש איש כפי יכלתו להגדיל ולהאדיר את האגודה, ומלבד הסך 1450 רו"כ אשר נשלח בשנה העברה מווילנא לווארשויא נמצא אצלנו יותר מארבע מאות רו"כ ובתוך זה מן הקערות ערך מאה ועשרים רו"כ, אבל אינני יודע מה לעשות בהכסף הזה ולאיזה מקום אשלחו, כי בכל אשר אני מחזיק בתומת אנשי הועד בווארשויא אינני רוצה לקבל עלי אחריות הכסף עד אשר אשמע דבר מעלתו.

ב) אם נהרס ונתקלקל כמעט מעמד הועד שבווארשויא לא נהרס הרעיון בהריסותו של הועד, ולשמחת לבבי אנכי רואה, שומע וקורא מכתבים הרבה מכמה מקומות שנמצאו אנשים ישרים מוכנים ומוכשרים לעבודת האדמה, אנשים בעלי כיס הרוצים לעלות ולהתישב בא"י והרבה מהם פונים אלי בשאלותיהם להורות להם הדרך, ואנכי לא אדע מה להשיב להם, אשר ע"כ הנני שואל את מעלת כבודו דעתו בדבר הזה, אם לקח מעלתו דברים את האדון ערלאנגער? אם קנה הנדיב חלקת אדמה גדולה למכרה לחלקים לחפצים לקנות, וכמה יעלה מחיר חלק אחד לבית משפחה אחת? ובקשתי כי אם עוד לא בא עד היום בכתובים עם האדון ערלאנגער יהיה נא מטובו לפנות אליו בדבר הזה ולהודיעני דברים ברורים, למען אדע להשיב את שואלי דבר — — — — — — — — —

וכן יודיעני מעלתו מחיר הקרקעות לבד וסך הנצרך לבנין בתים ולכל הנדרש לישוב קולוניות למשפחה אחת.

ג) וכן אבקשו כי יהיה בטובו להודיעני מוצא דבר המשא והמתן בין הועדים בענין האספה העתידה להיות, מתי? ובאיזה מקום?

והנני דורש שלומו באהבה ומצפה שלא יתרפה במלאכת הקודש ויתחזק באהבתו את הטוב והמועיל כחפצנו וכחפץ כל אוהביו ומוקיריו המתפללים בשלומו כל הימים.

אוהבו ומוקירו כרום ערכו

שמואל יוסף פין.

509.

מאת י. הרצנשטין לד"ר פינסקר *).

יפו, י"ג מרחשון תרמ"ז.

כבוד האדון הנכבד, היקר והמהולל ברבבות אחיו, ד"ר ל. פינסקר הי"ו.

הן כבר הודיע כבוד ה' הירש לכבודו הרם את דבר התפטרותו ממשמרתו בתור „ראש הועד", וכן כבר הודיע כבוד המזכיר ה' רוקח לכבודו כי כל חברי הועד כלם התפטרו ממשמרתם[1] — — — — — — והנה באספת הועד האחרונה ביום ב' יו"ד לחודש זה, בעת שהתאספו שנית חברי הועד לחתום על הפרטי־כל וכן לגמור את כל הדברים והענינים, אשר מצא כבוד ראש הועד נ"י ואתו עמו חברי הועד כלם לנכון לגמרם, — — — — — — — — — — נשאו ונתנו חברי הועד כלם, ובראשם כבוד ה' הירש נ"י ראש הועד על דבר המצב העצוב של המושבות פ"ת וגדרה, וכי לא יתכן לעזבם בלי תומך ומחזיק בידם, ומבלי היות פה איש או אישים אשר כחם המוסרי אתם לנהל את המושבות בעצתם ולהיות מליצים בינם ובין ההנהגה הראשית אשר לאחינו חו"צ היקרים, ואם כי כבודו הודיע בדעפעשה לכבוד ראש הועד נ"י, אשר נקראה לפני האספה, „כי אי אפשר

*) חלקו העברי של המכתב כתוב בכתב־ידו של רוקח.

1) ע' לעיל נומר 498.

2) עי' כרך א' נומר 479

3) עי' מכתבם של בני מוסקבה, כרך א' נומר 476 בסופו. דברים כאלה כתבו גם הביאליסטוקאים להאגודות הסמוכות להם.

4) עי' כרך א' נומר 491.

לו להאשיר או לשפוט על דבר ועד חדש, עד עת האספה הכללית אשר תהי' בחודש כסליו", אבל בכ"ז לא רצה ה' הירש לזוז מהחלטתו אשר החליט זה פעמים להתפטר ממשמרתו. ולכן הציע כבוד ה' הירש נ"י לפני חברי האספה לעשות עתה „ועד לפי שעה" עד עת אספתכם, והועד יהי' מקובץ מהאדונים האלה[2] — — — אותי הכריח לקבל עלי המעמסה להיות ראש הועד, האדון הנכבד ר' ישראל נעמסאוויץ וכבוד הד"ר שטיין נ"י, חבר אחד אשר יבחרו בו בני מושב „גדרה" לשבת בהועד, ושני חברים ממושב פ"ת, הלא הם האדונים הר' בן ציון שאטיל והר' יהודה ראַאב נ"י, וכבוד המזכיר ה' רוקח נ"י.

אנכי לא רציתי לקבל עלי את המעמסה הזאת, רק עד האספה הכללית אשר תהי' בחודש כסליו, כפי מכתב כבודו, ועד העת הזאת יהי' לב כבודו נכון ובטוח, כי אדע למלאות את החוב המוטל עלי להשגיח על כל דבר ודבר כפי יכלתי.

בנוגע לשאר החברים אשר נבחרו אל הועד לפי שעה, עוד טרם הצליח העת לקחת עמהם דברים אבל עד היום ג' שבוע הבע"ל אדע ברור ואודיעהו בכל מכל כל.

והנה בנוגע למצב המושבות, בטח כבר נודע לכבודו מהמכתבים שכתב לו כבוד ה' הירש נ"י — — ואחרי אשר בשנה הזאת קדמו ימי הגשמים לבא, עד אשר עתה כבר נפגש אכר וצמדו בכל מקום שעינינו פונות, ואחרי אשר רבות הקרנו ודרשנו באת (? — העורך) אשר ישנו עתה להקולוניסתים בפ"ת, ראינו ונוכחנו, כי יחסר להם סך 550 כלי שעורים לזריעה (לא' נדבר ממספוא אשר אין להם מאומה), והחסרון הזה נובע באשר שנאלצו לתת את השעורים למספוא לבהמתם (אחרי אשר מהו"צ לא קבלו מספוא זה מר"ח אייר החולף), ואם לא הייתי נותן להם הסכום הנז' כי אז היו אובדים את השנה הזאת בנוגע לשעורים. וכן קניתי לבני גדרה 250 כלי שעורים על זריעה, 150 על מספוא לחודש מרחשון. בס"ה 950 כלי שעורים, אשר ע"ז לבד הוצאתי קרוב לשלשת אלפים פר' מלבד על הוצאות כוללות.

— — — — — — — — — — — — — —

ה' אבי ישראל יגן עלינו ועל מעבדנו, ויעורר את לב אחינו חו"צ היקרים לחומלה על אחיהם העובדים אדמת ארה"ק.

והנני בזה מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא

J. Herzenstein.

Многоуважаемый докторъ!

Къ оффиціальному письму я долженъ прибавить, что задача, которую наложили на меня г. Гиршъ и бывшій комитетъ, очень тяжела. Я ее принужденъ былъ принять, потому что другого исхода не было. Какъ я справлюсь съ ней, не знаю, но все отъ меня зависящее до генеральнаго Вашего собранія я сдѣлаю. Отъ Васъ вполнѣ зависитъ облегчить мнѣ мой трудъ, и облегчить его Вы можете, посылая какъ можно больше денегъ. Въ настоящій моментъ, какъ Вы видите изъ оффиціальнаго письма, Вы мнѣ уже должны свыше 3000 фр. Не дать этихъ денегъ не было никакой возможности, потому что тогда ни Катра, ни Песахъ Тиква не сняли бы ячменя, потому что черезъ недѣлю было бы поздно. Вообще я долженъ Вамъ замѣтить, что отсутствіе здѣсь денегъ во время ложится тяжкимъ бременемъ на кассу Хов. Ціонъ. — —

— — — — — — — — — — — — —

Васъ уважающій

Я. Герценштейнъ.

2) ע' לעיל נומר 504 בד"ה: „ואחרי אשר שקלנו".

510.*)

מאת פינסקר לרש"י פין.

י"ז מרחשון תרמ"ז.

ידידי בחירי הרב החכם הנעלה המפורסם לשם ולתפארת כ"ש מוהר"ר שמואל יוסף פין נ"י.

מכתבו[1] קבלתי, גם אנכי מיצר מאד על המרגלית הטובה שהיתה לנו ואחדות שמה, שבאו הביאליסטאקים והתרו תהתיה ואחריהם באו רוגנים ומכתבי פלסתר וכמעט שהרסו אותה. במכתב האחרון של הביאליסטאקים שנכתב בחוהמ"ס, אחרי שכבר נתקבל מכתבי החוזר על דבר האספות ושבו הציעו לשלוח הכספים ישר לה' ערלאנגער מבלי לזכור דבר וחצי דבר על דבר האספה, רואה אנכי כעין התול על מכתבי החוזר ההוא. גם אחרית מכתבי החוזר הנ"ל לא נודעה לי. ממאסקווא הודיעוני כי לא קבלו את המכתב במועדו ולא עשו את האספה, גם כבודו הרם מודיע כי בווילנא לא היתה אספה. רק הרב האנאליש ממינסק כתב שאגודות פלך מינסק מכינים עצמם לאספה, ופה בעירנו ג"כ היתה אספה בשבוע העבר[2]. זולת זה לא קבלתי שום ידיעה משום מקום על אדות האספה, וחוששני מאד שלא נוכל מטעם זה לקרוא אספה כללית במועדה, ואז מלבד שאהי' לשחוק בעיני האגודות המעטות שהשתתפו בהאספות שבפה ובמינסק על אשר לחנם קראתים ובטלתים מעבודתם ומשלה ידיהם, הנה אי אפשר יהיה לנו לחזק הפרצה שנראתה בינינו, ומי יודע אם לא יהיה הדבר הזה לכלי חפץ

*) מארכיונו של פין.

1) ע' לעיל נומר 508.

2) ע' לעיל נומר 507.

ביד הרוגנים לאמר שההנהגה מבטחת לקרוא אספה ואינה מקימת דבריה. בין כה מצב הקולוניסטים ברע הוא מאד, כפי הודעת ה' הירש האחרונה, ולרבים מהם אין להם לא לחם ולא זריעה, וכבר בקשתי מה' ערלאנגער להלוות לנו סך שבעת אלפים פרנק (כפי שבקש ה' הירש) על חשבון הכסף שנשלח לו לימים הבאים, ועיני נשואות עתה אל האספה לחרוץ משפט מה נעשה לימים הבאים להקולוניסטים ולבחור הנהגה חדשה כי מצב בריאותי רופף זה כבר, ותלאות הקולוניסטים יחד עם פירוד הלבבות בין חו"צ הלאוני לגמרי. הקופה ריקה, חו"צ נעשים אגודות, בני קאוונא בונים במה לעצמם ואינם שולחים את כספם, ובלי ספק קרא כבודו הרם בהמליץ כי החליטו להפרד מאתנו לגמרי[3], הביאליסטאקים הותרים תחת האחדות, מכַּתְבי עמל שולחים פאסקווילים נמבזים, והקולוניסטים חסרים כל, הועד בא"י התפטר ממשרתו, מאין כח בידו לתת את מחסוריהם. ומה כחי, כח איש בא בימים וחולה, לשאת את העמל הזה?

וע"ד שאלותיו, הנה בדבר משלוח הכספים אוכל להגיד לכבודו הרם, שאנו מפה שולחים הכסף לווארשוי, ליד ה' מאירסאן, ומאד מאד אבקש מכבודו הרם להשתדל שיושלח הכסף הנמצא אצל הועד בעירו במוקדם, ויוכלו לשלוח לה' מאירסאן, כי כפי שראה כבודו כבר לויתי כסף מה' ערלאנגער.

ובנוגע לאחוזות קרקע בא"י. הנה להנדיב יש עוד איזה מאות דונם למכירה, אך תנאיו אינם שוים לכל נפש, כי הוא דורש סך 10,000 פרנק למשפחה ממוצעת לכל הצרכים עד שיוכל העובד ליהנות מיגיע כפיו, מהם הוא דורש 6500 פראנק במזומנים, ויתרם בשוה כסף ובערובה מאת חו"צ[4]. מלבד אדמת הנדיב הנה יש עוד אדמה בפ"ת, שמונים דונם כל אחוזה, במחיר בערך שלש מאות רו"כ לאחוזה, ורק צריך להזהר לבלי לקנות מן „הרבע" הידוע שאין עליו שטרי מכירה מקויימים בערכאות[5]. בגדרה נמצאו למכור ארבעה חלקים, במחיר שבע מאות רו"כ כל חלק, בן מאה דונם, גם ביסוד המעלה נוכל בקרוב למכור איזה אחוזות, מאה דונם כל אחוזה, במחיר בערך ארבע מאות רו"כ או יותר מעט כל אחוזה. אך העיקר שכל משפחה ממוצעה שתסע לא"י יהיה לה במזומנים כסף שלשת אלפים רו"כ למלא כל המחסורים ושיהיו בה זכרים הראוים לעבודה, כזה

3) כך נאמר ב„המליץ" בנומר 133 לשנת 1886 בקורספונדנציה של ה' בראוורמן. ועי' להלן נומר 522.

4) עי' כרך א' הערה 2 לנומר 427.

5) עי' לעיל נומר 506.

וכזה יוכל כבודו להשיב לכל הפונים אל כבודו הרם בשאלותיהם.

— — — — — — — — — — — — — — —

והנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא

ד"ר ל. פינסקער.

511.

מאת שפ"ר לפינסקר.

למעלת אדוני הנכבד הראש להנהגת „מזכרת משה בארץ הקדושה"!

אדוני יודע את עבודתי במשך ארבע שנים האחרונות, אין איש כאדוני יודע, כי בעבודתי הרבה בחרף נפש במשך שנות תרמ"ג תרמ"ד הונחה אבן פנה ליסוד מזכרת משה בארץ הקדושה ביום י"ח מרחשון התרמ"ה. בפעולתי זאת היתה כמעט הרוחה לששים בתי אבות מעובדי אדמת הקודש בארץ אבותינו. בארבעת השנים האלה לקחה עבודתי על הרי ישראל את כל לבי ותיקר לי מחיי. גופי ונשמתי היו נתונים לה כליל כל הימים, וחושי בי כי עבודתי מביאה איזה תועלת לעמנו האומלל שם את העבודה הזאת לי לעונג ושעשועים, ואטה שכמי לסבול כל יד עמל ותלאה וכל מכשול ופגע רע לא הניאוני ממעבדי מאז עד היום הזה. אך לכל תכלה יש קץ וגם לסבלנות אנוש אָנוש כמוני יש גבול וקצבה. בימים האחרונים מפעלות חומסי מזמות ורוקמים בסתר, עלילות נעלמים ומתי שוא הגיעו עד זיוף החתמות ואיומים נתעבים עם עוד מעשים מגונים ודבות נמבזות שאחשוב לפחיתות כבודי לפורטם ומה גם להשיב עליהם. המעשים האלה מררו ועצבו את רוחי עד כי כשל כח הסבל ודאגה שברה לבי לבל יבולע בגללי להענין הקדוש אשר בו כל חיי רוחי[1], ועל כן גמרתי אומר לפנות אל כבוד אדוני בהודעה גלויה לאמר:

א) מתפטר אני ממשמרתי שעמדתי עליה משנת תרמ"ה עד היום והנני לשחררהו כבוד כי יפקיד איש אחר במקומי למסור לו כל הידיעות הנחוצות בטיב הענין והנהגתו.

ב) כי יואיל אדוני לשחר אנשים של צורה מזקני חוב"צ שיבואו הנה וישקלו בפלס בינתם את כל פעולותי ובקורת נמרצה תֵעשה על כל מעבדי ותוצאות הבקרת ימהרו לפרסם בכל מה"ע בישראל.

ג) בהניחי היום את מקומי בתור עוסק בחבת ציון המעשית הנני בכל זה עבד כפות להרעיון בבחינתו המוסרית, וכפי כחותי הדלים אוסיף אומץ להרחיב

1) להבנת הדברים האלה עי' שני הנומרים הסמוכים.

גבול הרעיון לרכוש לו נפשות ולעשותו מרוצה לכל חובבי עמנו באמת ואמונה.

ובהפרדי ממנו ברגשי כבוד ויקר הנני
עבדו הסר למשמעתו

שאול פנחס ראבינאוויץ.

512.

מאת שפ"ר לפינסקר.

Warschau, den 19/7 Nov. 1886.

Hochgeehrter Herr Doctor!

Noch nie ist mir so schwer gefallen über unser Schmerzenskind מוכרת משה zu schreiben wie diesmal. Mehr als vier Jahre stand ich wie ein Soldat auf der Schanze, nie scheute ich Arbeit und Gefahr. Selbst physische Leiden und mein gebrechlicher Zustand hielten mich nicht zurück und [ich] war immer der erste auf dem Kampfplatz. Diese Hingebung blieb ungeschwächt solang es noch Hoffnung war, unsere Sache bis zu einem sicheren Hafen zu bringen. Sobald aber das berüchtigte Circular der Bialestocker Herren vom vorigen Jahre [1]) eine Bresche in der Sache brach, sobald von einer Seite die Reigen der Niederträchtigkeit eröffnet wurden, sind die Hilfsquellen versiegt worden und die Desorganisation nahm Oberhand. Dann musste nach u. nach die Thätigkeit, die rein zu einer Sisifarbeit geworden ist, wurde noch mehr verleidet durch Intriguen, Falsificationen, Denunciationen und noch solchem schmutzigen Handel [2]). Dazu kam noch der Umstand, dass die Lage der warschauer Mitglieder gerade eine tragikomische geworden war. Die Colonisten wenden sich in der ersten Reihe an Sie, Herr Doctor, und an uns, wir sollen die Agitationsapparate lenken, wir sollen Aufrufe, Circulare für die קערות u. d. g. drucken, wir sollen, wie manche verlangen, Magidim schicken und dieselbe reichlich honoriren, und bei alldem werden keine Gelder zugeflossen. Das beiliegende Schreiben von Bobruisk [3]) spricht ganz deutlich, wessen Werk dieses alles ist. Fünf Male haben wir den Rabbiner [4]) aufgefordert, die Pasquillanten und Falsificateurs von seinen Rockschössen, an denen sie sich halten, abschütteln zu wollen, und er gab immer keine oder nur eine ausweichende Antwort. Endlich ist die Sache so gefallen, dass der Fingerzeige eines Täuflings genügt alles über den Haufen zu werfen, dass derjenige, der sich als Denunciant der gemeinsten Art heraustellt, uns Gesetze vorschreibt [5]). Das ist das Resultat der vierjährigen übermenschlichen Arbeit, die keine Gefahr und Hindernisse scheute. In dieser Lage beschloss ich u. Meyersohn zu demissionieren und schicke Ihnen hiermit meine Demissionsanzeige, und habe ich die Ehre Ew. Hochwürden zu bitten meine folgenden Bitten zu berücksichtigen:

---

1) עי' כרך א' נומר 852.

2) פרזה זו בשלימותה אין בה צרוף פנימי. יש כאן איזה חסרון־מלים.

3) את המכתב הזה לא מצאנו.

4) את הרב מוהיליבר.

5) ליליינבלום כותב („דרך לעבור גולים" 57): „איש אחד ממקור ישראל (המשורר ק. א. שפירא.-העורך) הוציא לאור מחברת קטנה („שבט לגו כסילים".-העורך). שבה שפך כל חמתו על הלאומים ונגע גם בהמזכיר מווארשוי (שפ"ר. עי' כרך א' הגומרים 898/4.-העורך)... המזכיר מווארשוי ערך תשובה לנגדו וינע בכבודו וביחוסו לעם ישראל (וזהו פירוש דברי שפ"ר לפינסקר - כרך א' נומר 397 - „Ich für meine Person werde noch mit den Ganz-und Halbtäuflingen eine Lanze brechen на собственный страхъ"). התשובה ההיא, כפי הנשמע, נדפסה ובטרם נפוצה ראה המזכיר, כי לא טוב לו להתגרות באיש תקיף ויבערנה מן העולם. אך שונאי המזכיר בעירו השיגו בעמל עקו' אחד וישלחוהו לאיש ריבו. אז עלתה חמת הנוח לכעום ויפנה במכתב להגאון מב[יאליסטוק] ויעיד בו, כי אם לא יסירו חו"צ את המזכיר מווארשוי ממשמרתו אז ידעו את תנואתו. הדבר נודע להמזכיר וימהר ויתפטר בעצמו מעבודתו"...

דבריו אלה של ליליינבלום צריכים גם הוספה וגם תקון. שפ"ר קרא לקונטרסו, שבו החזיר תשובה לשפירא, „לגדע קרנים". כמובן, לא נהג גם שפ"ר כבוד באיש ריבו, כי אם התוכח עמו באותו הסגנון גופו, שבו השתמש שפירא במחברת שלו. יאולם קונטרסו של שפ"ר ל א נ ד פ ס, אלא שתיכף כשיצא בשלום מן הצנזורה (בווילנה; מרגולין, הצנזור שבפט"ב, גם־כן מוסר וידידו של שפירא, לא היה מתירו) ונמסר לדפוס נמצא מי שהעתיקו ושלח את ההעתקה לשפירא. אז כתב שפירא להרב מוהיליבר אותה התראה, שעליה מספר ליליינבלום.

גוף הקונטרס „לגדע קרנים" - עדות מיוחדה במינה לנמוסים הספרותיים והצבוריים, ששררו אצלנו בימים ההם - נמצא בידינו. אבל לא כאן מקומו, ובכלל עוד טרם הגיעה השעה לפרסמו.

1) Dass ich auch in der Folge nicht ganz fremd der heil. Sache bleiben soll. Vielmehr scheint mir, dass ich doch einige Ansprüche machen kann auf Berücksichtigung u. in der Zukunft mich als Mitglied zu betrachten.

2) Eine Revisionscomission zu ernennen und das Resultat der Untersuchung der Oeffentlichkeit übergeben zu wollen.

3) Pro domo sua. Ich habe mich bis zu meinem Antritt als Agent der russ. Assecouranzgesellschaft (mit Gage) und gesuchter Lehrer ernährt. Beide Beschäftigungen sind aufgegeben worden seit 2½ Jahre. Nun bin ich jetzt ganz in verzweifeltem Zustande und weiss nicht, wie ich morgen meine zahlreiche Familie (9 Personen) ernähren soll. Das Jahrbuch כנסת ישראל hat mir nur Schulden von beinahe 2500 Rub. gemacht. Das ganze Buch ist gedruckt worden bloss durch Credit der Papierhändler und Buchdrucker. Andere Kosten haben die Abonnenten gedeckt. Heute lässt sich meine Lage in folgenden Worten schilderen: Die erste Auflage ist von den Abonnenten vergriffen worden und der Erlös ging die Ausgaben zu decken. Jetzt bekomme ich täglich Wechsel, die protestiert werden. Die zweite Auflage, wenn es gehen wird, wird vielleicht einen Theil der Schulden decken. Was die tägliche Nährung betrifft, so bin ich nebst meiner Familie ganz hilflos. Nachdem ich mehr als zwei Jahre mich von allem entsagt habe und mein Ruf als Lehrer in Vergessenheit gerieht, nachdem ich die Agentur vor 2½ Jahre über den Bord warf, werde ich bei der jeztigen schlechten Zeit u. Stagnation jahrelang hungern und mit der aüssersten Noth kämpfen müssen, bis ich im Stande sein werde, ein Stückchen Brot für meine 7 Kinder zu verdienen. Es ist also ein Befehl der Nothwendigkeit und Familienpflicht wenn ich an Ihr u. anderer Zionsfreunde Rechtsgefühl appeliere, mir die gebührliche Gratification zur Existenz für die erste Zeit zu gewähren — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Ihrer wohlgeneigten Antwort gewährtig, verbliebe ich Ihr ergebenster Diener

P. Rabinowitz.

513.

מאת י. יאסינובסקי לפינסקר.

Многоуважаемый Докторъ,

Г. Рабиновичъ, какъ сообщено уже Вамъ, отказался отъ должности своей подъ вліяніемъ угрозъ извѣстнаго Шапиро[1]). Я въ этомъ финалѣ вижу результатъ интригъ партіи раввина Могиливера et consortes. Шапиро лично не знаетъ Рабиновича и до палестинской дѣятельности никакого столкновенія не имѣлъ съ нимъ. Шапиро это слѣпое орудіе въ рукахъ низкихъ интригановъ, поставившихъ себѣ задачу, со времени Катовицкаго съѣзда, дѣйствовать разрушительно по отношенію къ Центральному Комитету. Я этого человѣка не знаю, но общіе мои съ нимъ знакомые утверждаютъ, что онъ въ сущности не дурного характера и даже способенъ на хорошія дѣла, все зависитъ отъ того, какъ его настроятъ. Явились такіе, которые ложными и подложными сообщеніями успѣли убѣдить этого человѣка, что уничтожить Рабиновича это великое дѣло и въ этомъ отношеніи не слѣдуетъ быть разборчивымъ въ средствахъ. Я во многомъ не доволенъ былъ Рабиновичемъ и очень часто не соглашался съ нимъ, но ни я, ни кто другой даже изъ ярыхъ его противниковъ не имѣетъ ни малѣйшаго основанія обвинить его въ злоупотребленіяхъ. Заслуги его передъ Хойвеве-Ціонъ громадны и неоцѣнимы; онъ во многихъ отношеніяхъ просто незамѣнимъ. Его самымъ несправедливѣйшимъ образомъ опозорили. Конечно, мы къ этому не причастны, но это не достаточно; на обязанности насъ всѣхъ лежитъ употребить всѣ возможныя усилія къ разубѣжденію г. Шапиро[2]). Я со своей стороны одновременно съ этимъ пишу къ Павлу Яковлевичу Левенсону (говорятъ, Шапиро его почитаетъ), прося его подѣйствовать на Шапиро, чтобы онъ, по крайней мѣрѣ, пока воздержался отъ дальнѣйшаго преслѣдованія Рабиновича. Весьма цѣлесообразнымъ было-бы,

---

1) עי׳ הנוטר הקודם.

2) מכאן משמע ששפירא לא הסתפק בגניזת קונטרסו של שפ״ר, אלא דרש, ששפ״ר ידחה ממשרתו אף אם יגנז הקונטרס ולא יודפס.

чтобы и Вы, многоуважаемый докторъ, отъ себя написали ему. Просить Васъ объ этомъ я нахожу излишнимъ.

У насъ я не имѣю въ виду такого, которому можно было-бы поручить продолженіе дѣятельности г. Рабиновича, г. Меерсонъ также отказывается, я одинъ ничего сдѣлать не въ состояніи. Впрочемъ, не вижу никакой надобности въ возложеніи какихъ либо функцій на насъ, варшавскихъ дѣятелей. Поэтому я предложилъ бы упразднить здѣшнее отдѣленіе, не дожидаясь конференціи[3]). Отчеты и состояніе дѣлъ сданы будутъ, навѣрное, въ самомъ лучшемъ порядкѣ. Желательно, чтобы повѣрка отчетовъ и принятіе дѣлъ поручены были такимъ лицамъ, которыя пользуются общимъ довѣріемъ и отъ которыхъ можно надѣяться, что отзывъ ихъ о томъ и другомъ будетъ честный, безпристрастный и безъ іезуитскихъ пріемовъ.

— — — — — — — — — — — — —

Примите, докторъ, увѣреніе въ совершенномъ почтеніи и готовности съ искренней преданностью къ услугамъ Вашимъ.

И. Ясиновскій.

Варшава, 7/19 Ноября 1886.

3) עצתו של בעל־המכתב נעשתה. „ובכן-כותב ליליענבלום („דרך לעבור גולים" 58) - ירדה המחלקה בווארשוי מעל הבמה ונשארה רק המחלקה הראשונה תחת יד הד"ר פינסקער לבדו".

514.

מאת חובבי־ציון בלובלין לפינסקר.

לובלין כ"ו מרחשון תרמ"ז.

להדר כבוד אדוננו ראש ונשיא ההנהגה הזמנית למ"מ[1]) החכם הנעלה ד"ר ל. פינסקר נ"י.

כבוא לידינו שני הצירקולארים האחרונים[2]) המתקנו סוד מה לעשות להטבת מצבנו הנוכחי. והנה מאשר לרגלי מסבות שונות אין לאל ידינו לשלוח איש עתי כחפצנו אשר יהי' לנו לפה במקום האספה העתידה לבוא ערבנו את לבבנו לערוך ולהציע במכתבנו זה תוצאות מועצתנו ולבקש ברגש כבוד ויקר לעיני כבודך הרם את משאלותינו והשקפותינו. מי יתן ויהיו לרצון אמרי פינו והגיון לבנו לפניך ראשנו ואלופנו!

א) לב חובבי ציון אשר בעירנו עתיקת יומין עיר לובלין ירחש לך אדון נכבד תודות אין קץ על כל הטוב והחסד אשר ברוח שפתיך ובידך החזקה החילות לעשות בישראל. אתה נשיאנו (בעזר רעיך

1) „למזכרת משה".

2) שני הצירקולרים האמורים כאן הם: נומר 491 שבכרך א' ונומר 497 שבכרך זה.

הנושאים אתך בעבודת הקודש באמת ובתמים) הנחת יסוד חזק ורחב ידים להפרחת הרעיון של יא"י וירית אבן פנה לבנין הלאום ע"י פעולה נראית לעינים. כולנו כאחד ידענו להעריך ולהוקיר את כל הנעשה עד כה ע"י ההנהגה הזמנית, אשר לפי מדת הזמן הקצר ובין מכשולים רבים ועצומים המונחים על דרכה רבות פעלה וגדולות יצרה. בלב מלא הכרת טובה על העבר מקוים אנחנו, אדון יקר, כי גם להלאה לא תיעף ולא תיגע, אל תעזבנו ואל תטשנו.

ב) בדבר השנויים והסדרים החדשים אשר נבחרי כל האגודות ימצאו לנחוץ להעלות על שלחן האספה, אין לנו להשען כ"א על הדר כבודך — — — — — ומסכימים אנחנו מראש לחות דעתך הרחבה אשר היא חות דעת כל בעלי בריתנו השמים רק אחדות הפעולה לקו ולמשקולת בכל מעשיהם.

ג) אך הבל ורעות רוח הוא לחשוב לע"ע על אודות התיסדות קולוניות חדשות בטרם עלתה בידנו להעמיד הישנות על בסיס נכון וקים לעד. עלינו איפוא החובה והמצוה להחזיק ביד אחינו בני פתח תקוה בכל האפשרות ומאמצי כח, ואוי לה לאותה בושה אם ח"ו יפתה לבבנו להעלים עינינו מאחינו האכרים ולעזוב את הרובצים תחת משאם בלי עזר ותמיכה. — —
— — — — — — — — — — — — —

ע"כ טוב ויפה הי' לו הואילו ראשי האגודות בכל מקום שהם למסור ביד נבחריהם אשר ישלחו להאספה חשבון כללי מכל הכספים הנמצאים בקופת כל עיר ועיר. עפ"י חשבונות רבים כאלה גם קטני אמנה החושבים כי אך לריק ניגע ולשוא כל עמלנו יכירו וידעו כי הקרן הקימת בקופות הפרטיות תכשירנו לבצע מחשבתנו הטובה בדבר התמיכה הדרושה, ואין הדבר תלוי אלא בהסכמה ואחדות גמורה. — — — — — — —
ולמען הראות כי לא רק נאים דורשים אנחנו, הננו להודיעך בזה כי בקופתנו הקטנה מונח כעת סך 250 רו"כ בערך.

ד) אך שפת יתר היא להזכיר כי השגת הרשיון אשר אליו עינינו נשואות זה כמה נחוצה לקיום אגודתנו כעינים לעור וכרגלים לפסח והעדר הסכמת פמליא של מעלה הוא המקור לכל המכשולים והתחתים בדרכנו. שמענו כי יש תקוה. ואולם אם גם תוחלתנו לא תבוא בפעם הזאת אין לנו להתיאש או להתרשל בעיקר הנכבד הזה כ"א להתאמץ בכל לבנו ומאודנו לבקש ולמצוא עצות ותחבולות המובילות בטח למחוז חפצנו, ולהעמיד אנשים היודעים להשתמש בכל שעת הכושר למען השיג רשיון לפעולה גלויה ותנועה חפשית אשר אך עמה לבד מקור חיי אגודתנו ורפואה שלמה לכל מכאוביה.

ה) במשך ימי עבודתנו לתועלת הרעיון של יא"י ראינו ונוכחנו לדעת כי הגבלת פעולתנו רק על

קבוצת כסף התרומה לבדה אינה מספקת להשיג מטרתנו הנעלה והיא מעות אשר עלינו לתקן. אם לא תעלה בידנו למשוך אלינו את עשירי עם ובפרט ההמונים שאין להם שום מושג נכון מכל עבודתנו. לא נגיע לעולם למחוז הפצנו הנערץ והנקדש אך בעיני יהידי סגולה ומתי מספר הבטלים ברוב. והנה מאשר ידי ההנהגה הראשית מלאות עבודה רבה וכבדה ואין מלאך אהד עושה שתי שליחות, ע״כ עלי׳ להרבות מספר חברי הועד הראשי ולבחור מקרבם מחלקה מיוחדה המהוברת מאנשי דעת ומביני דבר אשר יפקחו על הרחבת והפרחת הרעיון של יא״י ע״י הוצאת חוברות קטנות המדברות בשפה ברורה עפ״י מושגי העם, ע״י מכתבי עתים עברים ואשכנזים [3] אשר יחולקו בכל עיר הנם אין כסף, ובפרט ע״י חנוך ישר וטוב אשר יוסד מעיקרו על אדני הרעיון הלאומי ויסכים עמו לכל פרטיו. אמצעים רוחנים וספרותים כאלה היוצאים מתחת יד ההנהגה המרכזית לא יהטיאו המטרה.

ו) אם לא ימצא איש אחד העומד בראש ועד הפועל באה״ק — — — ראוי הי׳ להפקיד איש מצוין ולקבוע לו שכר בעד המשרה הכבודה הזאת אשר ממנה תוצאות חיים לכל הקולוניסטים באשר הם שם, ובלבד שיהיה האיש הזה יליד אה״ק ובקי בתכונתה, בארחות חייה וחוקותיה, גם נשוא פנים ונכבד בעיני הממשלה. — — — — — — — — — — —

והננו מוקירך ומכבדיך כרום ערכך הנעלה

יחיאל מענדעלסזאהן.

משה עהרליך.

(ועוד שתי חתימות שאי־אפשר לקראן).

---

3) חכונה היא, כפי הנראה, — ז׳רגוניים.

515.

מאת יצחק אפשטין לד״ר פינסקר*).

Многоуважаемый господин Пинскер!

За второй мѣсяц своего пребыванія в Зихрон-Іакоб мы с большим удовольствіем можем сообщить Вам немного болѣе отрадныя вѣсти о нас, чѣм за первый. К началу мѣсяца хешван уже были окончены всѣ деревянныя постройки в колоніи, а вмѣстѣ с этим и наша работа при них — складываніе лѣса. Мы не знаемъ, какую работу нам давали-бы послѣ этого— земледѣльческих работ до времени дождей нѣт никаких — но мы сами предложили свои услуги для устройства части дороги, метров 150 длиною, прилегающей к самой колоніи, которую до сих пор покрывали большія массы тяжелых, глубоко в землѣ сидящих камней и дикія травы. Мы усердно принялись за эту работу и скоро ее окончим и не без успѣха. Исполняющій должность администратора выражал нам много раз свое одобреніе и довольство нами. Дорога теперь неузнаваема и представляет хорошій вид при вѣздѣ в колонію. Ширина ея 10 метров, так что три воза могут свободно ѣхать рядом — весьма большая рѣдкость для Палестинских дорог. Эта работа в высшей степени полезная, а потому мы ее исполняли с большою охотой, вспоминая слова великаго пророка: „ושמתי כל הרי לדרך, ומסלתי ירמון. הנה אלה מרחוק יבואו, והנה אלה מצפון ומים, ואלה מארץ סינים" (ישעיה מ״ט).

Теперь остается нам только подровнять дорогу и покрыть ее маленькими камнями. — Нам отвели значительное мѣсто для огорода возлѣ того самаго дома, в котором мы живем. Здѣсь мы будем сѣять различнаго рода зелень для практических работ. На этой недѣлѣ мы уже начали, в послѣ-обѣденные часы работы, очищать огород от камней и строить каменный забор. В добрый час! — Вторая комната, на которую мы надѣялись, уже в нашем распоряженіи. Обѣ комнаты находятся рядом и в каждой помѣщается по 3 человѣка. Комнаты большія и довольно свѣтлыя. Работаем мы немного— 5 ч., рѣдко 6, в день, 3 часа до обѣда и 2 ч. послѣ. Всѣ мы уже вполнѣ освоились с новым для нас положеніем и работою. Пользуемся при работѣ полною свободою, приходим и уходим по своему желанію. В общем, можно сказать, живется нам довольно сносно: работаем умѣренно и с пользою, необходимое для жизни получаем и при таком настоящем ожидаем будущаго.

В весьма непродолжительном времени ожидается пріѣзд Вормсера, по слухам он получает назначеніе управляющаго всѣми колоніями барона. На прошлой недѣлѣ роздано было колонистам 19 пар волов маленькой арабской породы и притом очень молодых, так что в этом году ими пахать еще нельзя будет. Строятся новые каменные дома, весьма красивые на вид. Крыши дѣлают колонисты и получают от 1 до 2 франков в день.

Примите и проч.

От имени всѣх **Исаак Эпштейн.**

Зихрон-Іакоб, 3 кислев 1847.

---

*) בעל המכתב שלפנינו, הפרנג הידוע, היה בשעתו אחד „מששת הצעירים", שעליהם מסופר בכרך א׳, בהערה לנומר 264.

516.

מאת ס. מאירוביץ לליליענבלום.

Св. Земля, Кол. Р.-Леціонъ 4 כסלו תרמ״ז

Глубокоуважаемый другъ М. Л. Лиліенблюмъ!

Вы, вѣроятно, получили просьбу нашу относительно пожертвованія книгъ и до насто-

ящаго момента не удостоили даже отвѣтомъ.
— — — — — — — — — — — —
Я знаю, что теперь Вамъ не до такихъ дѣлъ... Страсти народныя разгорѣлись у Васъ до non plus ultra, а „друзья“ наши такъ и потираютъ руки: вотъ вамъ солидарность! вотъ вамъ друзья, любители Сіона! Представляю, сколько страданій причинила послѣдняя интрига бѣдному П. Рабиновичу. А старикъ Мейерсонъ! Невольно опустятся руки при видѣ всей этой, возмущающей душу, исторіи... А тутъ, не будь „его“[1]), не было бы ни шагу сдѣлано болѣе. Что съ Катрой? Вѣдь участь ея не болѣе свѣтла чѣмъ „Іес. Гамалы“. Почти всѣ колонисты, за неимѣніемъ средствъ къ существованію, оставили колонію и работаютъ поденно съ лошадьми въ Р.-Лец. За неимѣніемъ готовой земли подъ пшеницу, они должны хоть удобрять столько, сколько въ состояніи. И вотъ вмѣсто того, чтобы возить навозъ, они работаютъ на сторонѣ. А тѣ, которые успѣли, имѣютъ цѣлыхъ 13 дун., т. е. 1 дес.! И съ этого они опять жить должны цѣлый 1887—1888 будущій годъ. Далѣе, по дѣлу легализаціи колоніи опять интриги. Должны были возникнуть различныя „Хевры“; изв. подъ именемъ „Ройд. Шолемъ“, главная цѣль ея оказалась — противодѣйствовать администраціи барона[2]). Вотъ что, по истинѣ—съ жиру взбѣсились!... И сюда должны пристать почти всѣ (10) члены Катры съ г. Могиленскимъ во главѣ. Охота-ли работать при видѣ такой благодарности? И вотъ, Оссов. отказался, съ нимъ и Гиршъ. Теперь хотя возстановленъ прежній Комитетъ, но личное мое мнѣніе, наврядъ ли Катра можетъ ожидать того, что она могла прежде имѣть отъ Парижа. А безъ „него“—все ничего. Всѣ „Ch. Zion“ съ величайшими представителями русскаго еврейства не сдѣлаютъ и 1000-ой доли того, что „онъ“ одинъ можетъ сдѣлать. И дѣлать можетъ только „онъ“. И если въ „его“ руки не будетъ передано в с е, напрасны всѣ труды наши. Вспомните факты колонизаціи съ 1-го момента и Вы убѣдитесь в томъ. — —
— — — — — — — — — — — —

Остаюсь съ пожеланіемъ всего хорошаго
глубоко Васъ уважающій
М. Мееровичъ.

1) הבארון רוטשילד.
2) עי' לעיל הערה 3 לנומר 502.

517.

מאת ש. הירש לפינסקר.

Mikwe-Israël, le 1 Décembre 1886.

Monsieur le Docteur,

J'ai l'honneur de vous accuser réception de votre lettre du 28 octobre (9 novembre) et de vous confirmer la mienne du 14 novembre[1]) par laquelle je vous informais que notre ancien comité reste à son poste quelque temps encore. Mr. Erlanger et Mr. Scheid m'avaient entretenu déjà du projet de prendre M. Haym comme administrateur à Petah-Tikva. Ce choix serait certainement excellent. Mais d'abord et avant tout il faudrait obtenir l'assentiment du Comité Central de l'Alliance; ensuite, en supposant qu'on obtînt cet assentiment, M. Haym n'accepterait pas 3,000 fr. d'appointements, car il perderait au change à tous les points de vue; enfin il n'y aurait peut-être pas lui de compter, pour compléter les appointements, sur les 1200 fr. que touche actuellement Mr. R[okeach] car si Mr. Haym était à P.-T., comme il n'écrit ni l'hébreu, ni l'allemand, il faudrait probablement lui adjoindre une persone de confiance pour correspondre en hébreu avec les principaux comités des Hoveve Zion, à moins toutefois que la correspondance ne puisse se faire en français. Cette personne de confiance ne serait évidement pas Mr. R., je préférerais Mr. Ben-Iehuda qui me paraît honnête, sincère et tranquille.

M. Rokeach a dû vous envoyer dernièrement un rapport sur la situation et les besoins de P.-T. Ayant appris que tout n'y est pas très exact, j'ai chargé M. Gutmann de m'en faire un autre que je vous envoie sous ce pli. — — —

Ainsi que vous le supposez il y a à P.-T. des gens que n'y feront jamais rien de bon, des éléments de désordre qu'il conviendrait d'eliminer. Il y en a aussi, croyes le bien, à Guedera oú bien des jeunez gens ne méritent pas l'intérêt qu'on leur porte. Ce n'est que lors que vous aurez pour ces deux colonies un administrateur sérieux et impartiel que vous pourrez connaître la situation exacte des hommes et des choses et adopter les mesures nécessaires à la bonne marche et à la prospérité de ces colonies.

Je vous prie d'agréer, Monsieur le Docteur, l'assurance de mes sentiments de respect.

S. Hirsch.

1) במכתב ההוא, הנמצא בידינו, כותב הירש, שהוא וחברי הועד הסכימו להשאר במשמרתם לפי שעה, עד אחרי האספה הכללית של חובבי־ציון.

518. (*

טבלה סטטיסטית

N	שמות ראשי משפחות הקאלאניסטען בפתח תקוה וביה' יהודית	מספר נפשות ביתם	מספר העובדים	בתים ורפתים בפ"ת וביהודית כמה וכמה הם שוים בפראנקען	כמה בהמות ועגלות וכלי מחרישה יש לכל אחד: סוסים	פרדות	שורים	חמורים	פרות	עגלים	מחרישה אייראפית	מחרישה ערבית	עגלות	מדת אדמתו קנין כספו ע"פ מדת דונאם (הדונם הוא 900 מתר מרובעים): בנחלה הישנה הקנויה מקאססאר	בנחלה הקנויה מן מאיאן	בנחלה הקנויה מהפלחים (בהרבע)	מתנת חו"צ מארמי' שנתנה לו לעבוד בה	כמה השיג תמיכה בשנה העברה בחשבון פראנקען: תמיכה הדשית במזומן, בפראנקען	תבן ושעורים וכרשנה לבהמתם	לעגלות וכלי מחרישה	כמה חטים זרע בכלי יפו (הכלי במשקל 60 ליט' רוסית)	כמה חטים אסף אל ביתו בכלי יפו
1	אברהם זלמן איחילעוו	7	2	—	1	—	—	—	—	—	¾	—	—	—	—	—	80	275	עי' הרב ר' דוד גוטמאנן קבלו הנקובים בעד סך 2024 פראנקען	—	23	69
2	אליעזר דאברע ובנו	4	1	2500 בפ"ת	1	—	—	—	1	1	½	—	1	—	—	80	—	—		—	25	69½
3	אברהם שמעון ירמיע	2	1	" —	1	—	—	1	—	—	½	—	—	—	160	—	—	—		—	18	57½
4	אלמער ווינקלער ובנו	5	1½	" 1000	—	—	2	1	2	2	—	½	—	—	120	—	—	165		—	18	28
5	אברהם קאפעלמאן ובניו	11	2½	" 2500	1	—	4	—	2	3	½	1	1	70	—	—	—	275		60	18	50
6	אבא לאמפערט	8	1	" 1500	1	—	2	—	1	—	½	½	1	—	—	—	—	275		—	22	56
7	אהרן ליב מאחנים	3	1	—	1	—	—	—	—	—	½	—	1	—	80	—	—	110		—	17½	69½
8	ארי' ליב סאלאמאן	3	1	2000 פ"ת 500 יה'	1	—	—	—	1	—	½	—	—	—	80	—	—	—		—	19	61
9	בן ציון שאפיל	4	1	7000 ביהודית	—	—	8	2½	2	5	—	2	—	—	320	—	—	—		—	42	181
10	בער מארגלית	4	1	" 1000	1	—	8	1½	2	3	—	2	—	—	80	—	—	—		—	18	52½
11	דוד איזראליט	9	2½	" —	1	—	—	—	2	1	½	—	1	—	160	—	—	275		25	18½	29½
12	דניאל ליפשיטץ	9	1	1400 יה' 3000 פ"ת	1	—	—	—	1	2	½	—	1	—	—	160	—	275		25	27	64
13	דוד נאוויק	4	1	" 1200	1	—	—	—	—	—	½	—	—	—	—	—	—	—		—	13½	47
14	הלל כהן	6	1	" 250	1	—	—	—	—	—	½	—	1	40	—	—	—	220		—	17½	69½
15	וואלף בראנדי	4	1	600 יה' 1200 בפ"ת	1	—	—	1½	—	—	½	—	1	—	80	—	—	220		—	22½	56½
16	וואלף בליומענפעלד	5	1	1200 בפ"ת	1	—	—	—	1	1	½	—	—	—	80	—	—	137½		—	17	15½
17	וואלף ליב גרינשטיין	4	1	" 1500	1	—	—	—	2	1	½	—	1	—	—	80	—	165		45	26	44
18	חיים ווילענטשיק	1	1	—	1	—	—	—	—	—	½	—	—	—	—	—	—	110		—	10½	4¾
19	יהושע שטאמפפער	8	1	" 4000	1	—	2	—	1	2	½	½	½	31	—	—	—	275		35	22	111
20	יהודה בכר ושני בניו	9	3	" 2000	1	—	8	2	2	1	½	2	1	100	160	—	—	165		—	35	89
21	יהודה ראאב	3	1	" 1500	1	—	—	—	1	1	½	—	1	5	—	—	—	137½		25	17	34½
22	יוסף פינחאסאוויץ ובניו	8	2½	" 2000	2	—	2	1	1	1	1	½	—	—	—	—	80	330		—	21	68⅓
23	יוסף חאדאד	3	1½	" 800	—	—	2	1	1	1	—	½	—	—	80	—	—	82½		—	11	11½
24	יעקב יהושע רבינאוויץ	6	1	" —	1	—	—	—	—	—	½	—	1	60	—	—	—	165		25	18	64
25	ישראל שלאסבערג	6	2	" 2600	—	—	5	—	1	1	—	1¼	—	—	—	80	—	220		—	26	81½
26	יצחק צבי שפירא עם בנו	9	2	3000 יה' 320 פ"ת	—	—	6	1½	1	1	—	1½	—	131	—	—	—	275		—	27	114
27	ליב ליפשיץ	7	1½	1200 בפ"ת	1	—	—	—	1	2	½	—	1	—	80	—	—	275		—	15	20
28	מרדכי ליובמאנן וב"א בער	5	1	—	1	—	—	—	—	—	½	—	—	—	—	—	80	—		25	19	18½
29	מרדכי הווידארף	5	1	—	1	—	2	—	—	—	½	½	½	116	—	—	—	—		—	17½	38
30	מרדכי דינאוויץ	6	2	600 ביהודית	—	—	5	1	—	1	—	1¼	—	—	80	—	—	165		—	22	79½
31	מרדכי קאלינסקי	8	1½	2500 יה' 2000 פ"ת	—	2	—	1	—	—	1	—	1	—	—	160	—	275		—	30	205
32	משה ליפקעס	5	1	2150 בפ"ת	—	—	4	1	3	4	—	1	—	—	80	—	—	165		—	22½	128
33	משה פיינשטיין	3	1	" 2000	1	—	—	—	3	5	½	—	1	—	160	—	—	137½		25	16	47
34	משה קאפלאן	5	1	" 1000	1	—	-	—	2	3	½	—	1	—	80	—	—	192½		25	18	51
35	משה סלאר	2	1	" 1600	—	—	3	1	1	2	—	¾	—	—	80	—	—	110		—	13½	61
36	משה שמואל ראאב	3	1	" 1500	1	—	—	—	2	2	½	—	—	—	40	—	—	137½		—	13½	36½
37	משה עמנואל	5	1	" 800	—	1	—	—	—	—	½	—	1	60½	—	—	—	110		—	22	59½
38	סנדר חאדאד	3	1	" 1400	1	—	—	—	—	—	½	—	—	—	—	—	—	82½		—	11½	11½
39	פינחס מער	1	1	" 1200	1	—	—	1½	—	—	½	—	—	—	—	80	—	—		—	10½	5
40	שמעון חאדראוו	6	2	" 2500	2	—	—	—	3	2	1	—	1	—	—	—	—	275		—	27½	60
41	בני משה חאדראוו	2	1	—	1	—	—	—	—	—	½	—	—	—	—	—	80	—		35	—	—
42	בינוש סלאר	5	1	" 1200	—	—	3	—	—	—	—	¾	—	—	80	—	—	—		—	—	—
43	אהרן יהושע שפירא בביאליסט.	—	—	2500 ביהודית	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	160	—	—	—		—	—	—
44	דוד גוטמאנן	2	—	4200 יה' 4000 פ"ת	—	—	—	—	—	—	—	—	—	34	—	—	—	—		—	—	—
45	דוד וואלפסאהן	1	—	5000 ביהודית	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	160	—	—	—		—	—	—
46	זרח בארנעט	8	—	8500 בפ"ת	—	—	—	—	—	—	—	—	—	524	160	—	—	—		—	—	—
47	יעקב ראזענטאהל	4	1	—	—	—	4	—	—	—	—	1	—	131	—	—	—	—		—	17¼	111
48	ליב פרומקין	6	—	20000 בפ"ת	1	4	4	1½	8	8	2½	1	2	786	120	—	—	—		—	65	234
49	אהרן ארליאנסקי	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	80	—	—	165		—	—	—
50	שלום פישל מלמד	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	220		—	—	—
51	משה יחיאל שו"ב	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	137½		—	—	—
52	אלחנן בולקין פאבריקאנט	8	1	2500 ביהודית	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	80	—	—	—		—	—	—
53	יצחק בעקער	6	1	500 בפ"ת	1	—	—	—	1	1	—	—	1	2	—	—	—	—		—	—	—
54	בער מערקעס מלמד	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		—	—	—
55	מיכל מלמד	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		—	—	—
56	שלמה ואחיו יצחק סנדלר	3	1	300 בפ"ת	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		—	—	—
57	מאיר שמיר	3	1		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		—	—	—
58	קאלאני' גם פועלים מקרוב באו	42	20	—	4	—	—	—	—	—	2	—	—	—	400	—	—	—		—	—	—
		319	80½	83800 בפ"ת 30800 ביהודית	39	7	74	20	50	57	22½	18½	22	2090½	3240	640	320				886	2763¾

*) טבלה זו יש בה, לפי דעתנו, ענין לא רק בנוגע להתפתחותה של פתח־תקוה, שהיא עכשיו הגדולה שבמושבות ארץ ישראל, אלא, במדה ידועה, רוב המספרים הכלליים שבה („דרך לעבור גולים" 77—74). הטבלה נערכה בשביל האספה הכללית של חובבי־ציון, שעמדה להיות בימים ההם ולא היתה.

של המושבה פתח־תקוה.

כמה שעורים זרע בכלי יפו (הכלי בערך 40 ל׳ עד 45 ל׳ רוסית)	כמה שעורים אסף בכלי יפו	כמה הביא כסף מן האבטיחים בחשבון פראנקען	כמה שומשמים אסף בכלי יפו (הזריעה הי׳ שמינית מסך הנאסף)	כמה אקעש תפוחי אד׳ זרע בגנתו (הזריעה הי׳ אחד מחמשה מן הנ׳)	כמה זרע דורא אסף בכלי יפו (הזריעה הי׳ ח״א מחמשה מן הנ)	כמה דונאם זרע לתבואות החורף	כמה דונאם זרע לתבואות הקיץ	כמה דונאם זרע בשדותיו	כמה דונאם זרע בשדות זולתו בשכירות	הבנינים שחסר עוד לכל אחד הסך שיעלה בח׳ פראנקען	מה שחסר לכל אחד בהמות לעבודה, בקר או סוסים וחמורים, העולה בפראנקען	מה שחסר לו פרות לחלב העולה בפראנקען	למי חסר עוד עגלה בח׳ פראנקען	למי חסר עוד שעורים לזריעה לשנה הנוכחית, כמה כלי	למי חסר שעורים לבהמותיו לשנה הנוכחית. כמה כלי	למי חסר עוד חטים לאכול לפי מספר נפשות ביתו. כמה כלי	למי חסר עוד חטים לזריעה לשנה הנוכחית, כמה כלי	מה שצריך עוד תמיכה חדשית לש״ז. בס״ה לכל הצטרכותו בפר׳	מי שאינו מקבל תמיכה חדשית ורק זריעה ומספא לבהמתו בפר׳	כמה נותר מיבול שדותיו משנה העברה למחית ביתו בפראנק׳	כמה נדרש לו עוד מחוץ למלאות את אשר יחסר לו בפר׳
13	82½	—	20½	80	36½	61	81	80	62	בית ורפת 2500	סוס 200	160	250	10	40	20	—	1140	—	540	600
12½	10½	—	7¾	50	—	58¼	40	80	18½	—	—	—	—	20	40	7	—	—	500	—	500
—	—	—	7¼	25	—	37½	30	67½	—	״ ״ 2000	—	80	250	15	40	—	—	—	500	—	500
—	—	—	15	57	—	31½	39	70½	—	—	2 שורים 200	—	250	20	5	12	12½	820	—	40	780
20	85½	240	19½	100	14½	60	81½	70	71½	—	סוס 200	—	—	25	50	30	36	1580	—	650	930
18	44½	30	11	90	13½	63	31	—	94	רפת 800	—	80	—	20	45	14	—	1240	—	300	940
11	—	—	7	50	5½	48	30½	78½	—	בית ורפת 2000	—	80	—	20	40	—	—	780	—	250	530
17	19½	100	30½	—	5½	59	45	80	24	גג לבניניו 250	—	—	250	—	40	—	—	—	350	—	350
45	246	—	59½	100	203	156	140	296	—	בור בב״ית 1200	—	—	250	—	—	—	—	—	—	—	—
20	85½	—	12¾	106	119	70	74½	80	64½	בית ורפת 2000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7	18½	—	18½	106	52¼	33½	40	73½	—	״ ״ 2500	״ 200	—	—	30	40	20	33½	1460	—	300	1160
—	—	60	4½	82	—	41	33½	74½	—	—	—	—	—	25	40	20	8	1260	—	220	1040
—	—	—	—	38	—	20½	—	—	20½	—	—	—	—	20	40	6½	—	—	—	—	—
11	—	—	7	—	5½	36½	30½	40	27	״ ״ 2000	—	80	—	20	40	9½	—	1020	—	250	770
18	86½	—	19¼	57	—	77½	42½	80	40	—	״ 200	80	—	15	40	8	—	900	—	400	500
5	18	60	1	45	5½	33	40	73	—	רפת 600	—	80	250	23	40	20	16	900	—	100	800
12½	36½	25	5½	44	4½	55½	28½	80	4	—	—	—	—	20	40	14	—	900	—	200	700
7½	23½	40	2	—	7¼	30½	22	—	52½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
12½	90	—	15	69	16	84	99	131	52	—	—	—	125	10	30	—	—	1140	—	650	490
45	247	100	20½	69	78	141	188	160	169	תקון בניניו 950	—	80	—	—	—	33½	—	1560	—	1160	400
17	35½	—	9	45	21	67	24½	—	91½	—	—	—	—	20	40	13	—	780	—	200	580
19	73	—	4	82	20	79	67	80	66	רפת 500	1 שור 100	—	250	25	85	30	—	1460	—	400	1060
6	20½	—	2	35	13½	23½	41½	65	—	״ 800	2 שורים 200	80	250	16	5	12	—	580	—	90	490
9	47½	25	5½	56	4½	47½	28½	60	16	בית ורפת 2000	—	40	—	15	40	16½	—	1020	—	330	690
23	57½	80	4½	63	11	85½	79	80	84½	רפת 800	1 חמור 50	80	250	10	10	25	—	970	—	450	520
18	87	80	23	109	28	84	69½	131	22	חוב׳ לבניניו 320	1 סוס 200	—	250	10	15	13½	—	1430	—	850	580
8	51	—	4	69	28	39	27	66	—	להגדל׳ הרפ׳ 200	2 שורים 200	—	—	18	40	20	32	1140	—	200	940
10	5½	—	3½	—	—	47	20	67	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
15	52	—	4	44	46	54½	37½	92	—	בית ורפת 2000	—	—	125	15	35	20	—	880	—	300	580
14	112	—	9½	78	5	75	56	80	51	״ ״ 2000	1 שור 100	80	250	—	—	—	—	970	—	520	450
11	74½	—	18½	73	48	85½	70	155½	—	—	—	80	—	20	—	—	—	1460	—	1100	360
18	121	—	12½	50	73	79½	68	80	67½	גג לרפתו 475	—	80	250	15	—	—	—	1020	—	900	120
9	53	—	—	32	52	39	14½	53½	—	—	—	—	—	15	40	4	—	780	—	350	430
12	50	—	1	44	12½	48½	23½	72	—	רפת 500	—	—	—	15½	40	16	—	1020	—	240	780
11½	78	—	4	31	51	45	42½	80	7½	חוב הבית 320	1 שור 130	—	250	18	7½	—	—	680	—	500	180
11	66½	—	7	31	21	44	22	40	26	—	—	—	250	10	40	12	—	780	—	300	480
16	28	—	5½	57	2½	60	37	60	37	רפת ותקון 800	—	—	—	20	30	6	—	970	—	180	790
6	20½	—	4	35	24½	23½	15½	—	39	—	—	80	250	20	40	20	18	780	—	110	670
7½	23	—	2	36	7	30½	29½	60	—	—	—	40	250	18	40	12	4	660	—	60	600
12½	11½	—	4	90	4	80½	50½	80	51	—	—	—	—	—	80	15	—	1220	—	140	1080
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	20	40	10	14½	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 שור 100	—	—	—	—	20	30	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	23½	—	—	—	45½	45½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
15	90	—	15	—	16	54½	37	92	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
28	28	425	93½	—	14½	205	280	485	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
571½	2279	1265	543¾	2219	1069	2594	2303	3639	1259	28115	2080	1280	4750	602½	1277	489	208½	33300	1350	12280	22370

גם להבנת מהלכו של הישוב החדש כולו בשנותיו הראשונות. ומטעם זה אנו מדפיסים אותה כמו שהיא, בלי שום השמטות, אף־על־פי שליליינבלום כבר הביא את
עי׳ להלן נומר 525 והערה שם. וכרך א׳ נומר 221. ועי׳ גם ההבדל הגדול בין המספרים שלפנינו ובין המספרים שמביא ליליינבלום בנוגע לשטחי הקרקעות.

בנינים וחפצים הנמצאים בפ"ת השייכים להקאלאניע בכללה, כמה שהם שוים בפראנקען.

פראנקען		
4000	באר בנוי באבני גזית, 24 מתר עמקו, אשר בנוהו חברי נחלת קאסאר מכיסם.	
2000	אידרע (מכונה להעלות המים מן הבאר) ועוד לא הוקמה אצל הבור מטעם הממשלה; נדבת הנדיב הנודע נ"י.	
1000	ברכה להמשיך אליה מי הבאר, נבנתה ע"י נדבת חו"צ בהנהגת מויאל ז"ל.	
1350	בית למקוה בנוי מאבנים גגו מרעפים, נדבת חו"צ ע"י מויאל ז"ל.	
500	עששיות להאיר בחוצות וגם נטיעות לטהר את האויר המשחת. נדבת חו"צ.	
200	4 אבני דישה	נדבת חו"צ.
50	6 מוריגים לדישה	
60	2 בראנעש לחרישה	
120	1 מכונה (שעצקארנע)	נדבת חו"צ.
51	3 קני־רובה (רעוואלווער)	
9331	ס"ה פראנקען.	

בנינים והפצים הנדרשים ונחוצים להקאלאניע.

1600	2 מכונות לקצירה קלי התנועה שיספיקו שני סוסים להובילה.
1600	2 מכונות לדישה ע"י סוסים.
1500	בנין להחזיק בו המכונות וכל המינים השייכים להקהל.
	כשתאשר האספה רבה להפקיד אדמיניסטראטאר בפ"ת, נחוץ ג"כ לבנות בית האוצר אשר יאספו בו מקבלי נדבות חו"צ את תבואותיהם ת"י האדמיניסטראטאר.
	בית לאדמיניסטראטאר, וגם בית לת"ת ובית התפלה ובתים לשני מלמדים ושוחט ולמוהו"ר[1]
2000	לקנות עצי גפנים לנטוע בחורף הזה 100.000 קנים.

בנינים וחפצים הנמצאים במושב יהודית השייכים להקאלאניסטין מפ"ת הגרים ביהודית.

10000	באר עמקו 47 מתר, בנוי מאבני גזית.
6500	מכונה להעלות המים מהבאר (פומפע), מכונת קטרור בעלת כח ששה סוסים להפומפע אשר תוכל ג"כ, זולת המים, לסבב אבני הטחנה אם יכוננו אליה חו"צ, באשר נחוץ היא מאוד לאכרי פ"ת לטחון, אשר בלעדה יעלה להחברים הוצאה רבה מהובלת החטים ומהטחינה, מלבד העת שתבולע להם; אלה המה נדבת הנדיב הנודע נ"י.
1500	מקוה וברכה להמשיך אליה המים מהבאר הבנוי מאבני גזית, גם בנין מעצים מכוסה גג רעפים, עליהם בנוי
800	בית הכנסת בנין עצים מכוסה בגג רעפים.
800	בית לתנור, בנין אבנים מכוסה בגג קעראמיט עם תנור בתוכו.
19600	

1) „ולמורה־הוראה".

הנחוץ למושב יהודית.

ע"פ הנודע אשר האויר ביהודית הוא טוב ובריא מאין כמוהו כאשר הורנו הנסיון מהאנשים אשר באו הנה לשבת לשאוף רוח צח הנושף בקרבה, ואחרי היותם באיטאליע ויאבדו תקות חייהם ובה מצאו חיים, ואשר ע"כ נחוצה מושבה גם לחברי פ"ת, וע"פ החשבון הערוך בזה מכל הוצאות קניניה העולים יתר משלשים אלף פראנקען, מלבד אדמת המושב והכרם הסמוך לה בן ארבע מאות עצי תאנים וזיתים העולים לסך יותר מן ששה אלפים פראנקען זולת הוצאות המשפט מהריסת הבתים אשר עלה יותר מארבעה אלפים פראנקען, אשר בין כולם ימצאו בה לכל קניניה להוצאותיה יתר מסך ששים אלף פראנק, וע"כ נכון וראוי לשים לב על המושב יהודית שלא יהרם ח"ו בהעלים עין עזרה ממנה, כי מלבד אשר נחוץ הוא לכל החברים, ומלבד הכסף שהוצאנו עליה, ואם לא יתמכוה תאבד בכל עמלנו והשתדלותנו עליה, מלבד זאת הלא נוכל להמציא בסך לא עצום מחיה למשפחות הרבה, והוא אם יעזרו הנדיבים להקים בית הטחנה אצל המכונה הנ"ל, אשר ההוצאה לא יעלה יותר מערך שלשה אלפים רו"כ, והיה מלבד שיוציאו לחמם ממנה שלשה או ארבעה משפחות, עוד תהי' לעזר לכל הקאלאניע בפ"ת אשר יבלו עתם להוביל את החטים הרחק שלשה שעות, ובכסף מלא ישלמו מחיר הטחינה — פה ישולם מן כל פוד רוסית יותר מן 25 קא"פ. — ואם יאבו הנדיבים לנטוע באדמת מושבה עצי אתרוגים, כי אז תעשה פרי הלולים, באמצעות המכונה אשר תמשיך מים מהבאר לכל פנות הקאלאניע, ובהשגחת האנשים הגרים בה, נוכל לקות כי יהי' באמת פרי הדר וכשרים כנפש אחינו בחו"ל, וההוצאה מעטה. וכן אם יואילו טובי חו"צ להקים בתי חרושת המעשה באה"ק, הלא אין מקום מוכשר בארץ יותר ממנה כנודע.

ע"ד הרבע[2] השקוע ומפורד בין יתר חלקי הנחלה — — — — אחרי אשר מלאו חו"צ ידי האדון אסאוועצקי להשתדל בבתי המשפט לטובתנו, יואילו נא הנדיבים להחיש להריץ אליו את האמצעים הנדרשים לו לגמור הדבר, כי נחוץ הוא מאד, — — — וע"פ המצרים המבוארים בשטרי קניננו וע"פ עדות כל יתר שכנינו בנקל נוכל להוציא טרפם של הפלאחים משניהם, ורק מפאת קוצר ידינו לא נושענו עד עתה, וע"כ יאבו נא הנדיבים להרחיב צעדי האדון אסאוועצקי בעזרתם שיריצו, וע"י הדיר' הירש, נקוה כי בהלוף ימים לא כבירים יוציאו לאור משפטנו, אחרי אשר האדון שייד מפאריז בהיותו פה סקל המסילה לפנינו נלך בטח ונתעודד אי"ה, ואחרי התודה להא' שייד

— — — — — — — — — — — — — —

ידרשו נא בשלום הא' הדיר' הירש ויקום הוא לימין

2) ע"י לעיל נומר 506.

הא׳ אסאוועצקי וישלימו את אשר כבר החלו לעשות בעדנו. ובכן כאשר יאושר ויקוים גבולנו מסביב גם בתוך נחלתנו לא יתערבו זרים. אז כשינחל כל איש אחוזתו במצריו המסוימים באין מפריע אותו לעבוד, או אז יאבה וישתדל כל בעל שדה לזבל ולהיטיב אדמתו בכל האפשרי ובעוד שנים מספר ישא פרי ברכה, ומרבית החברים, אף אלה שלא הסכינו ידם להעבודה, יצטיינו בעמלם להראות כי לא לשוא פזרו נדיבי חו״צ את כספם. וברצות ד׳ דרכי חו״צ להוציא למפעל מחשבותיהם להקים פקיד אדמיניסטראטאר על נחלתנו וינהל אותם כאיש אחד חברים בעצתו ובידיעותיו ואליו ישמעון, נקוה בתקוה בטוחה כי תקום נחלתנו על במתי ההצלחה, ובימים לא כבירים יתענגו הנדיבים על רב פעלם בפ״ת ויראו וישמחו, באשר אדמתה דשנה ופוריה אין כמוה בכל סביבותיה, ורק מפאת אי־סדרים מקוצר ידינו לא ראינו טוב במעשה ידינו, ואז כי יצא לפעולת אדם מהשבותינו ותקותינו מכבר, לא יבצר ממנו אדמה לעבודה כי ב״ה היא רחבת ידים בת ארבע עשרה אלפים דונאם,

הנחלה הישנה הקנויה מהאדון קאססאר 3284 דונאם
הנחלה החדשה הקנויה מהא׳ טאיאן . . 8500 „
הרבע הקנויה מן הפלחים . . . . 2500 „

14284 דונאם

Dawid Gutmann. S. Hirsch.

Petach-Tikwah am 1-tem Dezember 1886.

519.

מאת פ. לוִנסון לפינסקר.

СПбургъ, 20 Ноября 1886.

Многоуважаемый
Левъ Семеновичъ.

Давно я не писалъ Вамъ по многимъ причинамъ; одна изъ главныхъ была та, что мнѣ было совѣстно писать Вамъ. Еслибъ я не вѣрилъ въ окончательный успѣхъ нашего дѣла, то я долженъ былъ бы Вамъ сказать слово Юліана-Отступника: vincisti!... Въ одномъ изъ Вашихъ послѣднихъ писемъ Вы крайне пессимистически отнеслись къ моему ликованію по поводу пріобрѣтенія новаго члена, въ лицѣ г. Полякова[1]). Вашъ пессимизмъ имѣлъ, къ сожалѣнію, большую долю основательности. Время проходитъ и мы ничего не дѣлаемъ. То ждали его пріѣзда, то окончанія лѣтняго сезона, когда ничего нельзя дѣлать. Теперь онъ пріѣхалъ, но никого не принимаетъ, по случаю болѣзни. Надо ждать его выздоровленія. Безъ него ничего

1) ע׳ כרך א׳ הערה 1 לנומר 424.

нельзя предпринять[2]). Леонъ Моисеевичъ[3]) всѣ свои упованія возлагаетъ на него. Когда, наконецъ, наступитъ это время дѣла, а не обѣщаній—одинъ Господь вѣдаетъ. Я показалъ Ваше письмо Л. М.; онъ все проситъ обождать малость, Ну и ждемъ. Вотъ пріѣдетъ, вотъ поправится здоровьемъ, вотъ соберемся.

Знаю, что дѣло терпитъ отъ этого положенія вещей, что оно съ каждымъ днемъ теряетъ число своихъ сторонниковъ. Знаю все это очень хорошо и еще болѣе сознаю свое полнѣйшее безсиліе помочь этому горю. Намъ приходится ждать, какъ у Некрасова:

Вотъ уже баринъ пріѣдетъ...

А между тѣмъ исторія съ Шеферомъ, печальная, безсмысленная исторія, явилась такъ некстати. Не вѣрю я въ его виновность, ни въ виновность М-на[4]), можетъ быть была безалаберность. Но еслибъ Вы знали, съ какимъ трудомъ мнѣ удалось уладить этотъ непріятный казусъ. Спасибо Л. М., что онъ не допустилъ обнародованія этой интриги въ газетѣ „Hajom“. Этого еще не доставало, чтобы печать воспользовалась, по своему, распрями, возникшими въ нашей средѣ. Благодаря этимъ распрямъ, у насъ получилась новая судебная инстанція, въ лицѣ лучшаго столичнаго фотографа![5]) Ваше замѣчаніе совершенно вѣрно, что вмѣсто всего этого шума, г. Ш.[6]) слѣдовало указать намъ нѣсколько фактовъ и погрѣшностей г.г. Ш. и М.[7]) и дѣло устроилось бы à l'amiable.

— — — — — — — — — — — — — —

Я недавно вернулся изъ большого заграничнаго путешествія. Г-нъ Шейдъ, вернувшись при мнѣ изъ Палестины, сообщилъ весьма отрадныя свѣдѣнія о положеніи колонистовъ. Урожай отличный, они преуспѣваютъ въ земледѣліи. Интересно было сопоставить мнѣнія этого практика, предсказывающаго хорошую будущность колоніямъ, съ безотраднымъ отзывомъ д-ра Адлера, что онѣ никакой будущности не имѣютъ. При всемъ моемъ уваженіи къ личности почтеннаго д-ра Адлера, я отдаю преимущество мнѣнію практическаго дѣятеля передъ кабинетнымъ резонерствомъ. — — — — —

Душевно преданный Вамъ

П. Левенсонъ.

2) כדי לקבל רשיון מאת הממשלה הרוסית. ע׳ כרך א׳ נומר 398, וגם 402 סעיף ג׳.

3) ליאון רוזנמל.

4) מאירסון, יעקב־משה, הגזבר של המחלקה הווארשאית. ע׳ נומר 469 בכרך א׳ ונומר 501 בכרך זה.

5) כלומר: ק. א. שפירא, שהיה פוטוגרף מפורסם בפטרבורג. ועי׳ לעיל הנומרים 512, 518.

6) שפירא.

7) שפ״ר ומאירסון.

520. [*]

מאת פינסקר ללבנדה.

Одесса, 26 Ноября 86.

Многоуважаемый
Левъ Осиповичъ.

Недѣли черезъ три долженъ состояться нашъ новый съѣздъ, вызванный мною по крайнему убѣжденію въ его необходимости и неотложности [1]). Полагаю, Вы достаточно знакомы съ дѣломъ, чтобы согласиться со мною. Необходимо свести итоги, привести въ ясность наше положеніе, измѣрить свои силы, выяснить наши недуги, опредѣлить нашу жизнеспособность и принять какое нибудь строго-формулированное рѣшеніе о томъ, быть ли намъ или не быть, а если быть,—какъ намъ быть. Сказать правду, дѣла наши обстоятъ далеко неблистательно. Урожай оказался много ниже посредственнаго. Петахъ-Тиква и Катра еще необезпечены, ни матеріально ни юридически. Турецкое правительство не перестаетъ коситься на нашихъ переселенцевъ, а наши петербургскіе представители, все еще дрожа, стоятъ у подъѣзда министерства внутреннихъ дѣлъ, все еще собираются только, съ Поляковымъ во главѣ [2]), предстать передъ министромъ съ прошеніемъ въ рукахъ. Съ другой стороны, наши внутреннія дѣла тоже весьма неприглядны: благодаря ли интригѣ или охлажденію—пожертвованія идутъ туго, такъ туго, что для покрытія необходимѣйшихъ и неотложныхъ нуждъ колонистовъ, мнѣ каждый разъ приходится прибѣгать къ займамъ у Эрлангера. Чтобы даромъ денегъ не тратить, намъ крайне необходимо имѣть дѣльнаго, энергическаго и опытнаго администратора на хорошемъ жалованьи. Вообще, если мы еще въ Катовицѣ, въ виду трудности нашей задачи, ограничили нашу помощь одними существующими колоніями, то теперь оказывается, что мы значительно перехватили. — Но слѣдуетъ ли изъ всего этого, что мы должны опускать руки? Я лично этого не думаю. Я и прежде зналъ, что мы затѣваемъ весьма грузное, продолжительное и почти непосильное намъ дѣло. Но я вѣрилъ въ разумность нашего предпріятія, и мнѣ хотѣлось вѣрить въ энергію и настойчивость нашего народа, которыя, по меньшей мѣрѣ, должны равняться энергіи и настойчивости нашихъ гонителей. Но одинъ въ полѣ не воинъ, и я хочу услышать мнѣніе другихъ воиновъ, которые, пожалуй, въ данномъ случаѣ въ самомъ дѣлѣ не прочь уклониться отъ взятой ими доброволь-но на себя повинности. Какъ видите, мы стоимъ на перепутьи. Общество наше приближается къ кризису, послѣ котораго оно или воспрянетъ къ новой жизни, къ усиленной и сознательной дѣятельности,—или подпишетъ приговоръ своей неизлечимой убогости.

Въ такой моментъ я не могъ не подѣлиться съ Вами, многоуважаемый Левъ Осиповичъ, завладѣвшими мною чувствами и мыслями. Въ такой моментъ Вашъ взглядъ на дѣло будетъ для меня вдвойнѣ дорогъ [3]).

Вашъ искренно уважающій
Л. Пинскеръ.

Надѣюсь, что Вильно непремѣнно пошлетъ своего делегата. Я всегда расчитывалъ на Виленцевъ и не допускаю мысли объ отсутствіи ихъ представителя на съѣздѣ, полагающемъ быть въ началѣ Хануки въ Одессѣ.

*) מארכיונו של לבנדה.
1) עי' כרך א' נומר 491.
2) עי' הנומר הקודם.
3) עי' הנומר הסמוך.

521.

מאת לבנדה לפינסקר.

Вильно, 25 Ноября 1886 г.

Многоуважаемый Левъ Семеновичъ.

По моему мнѣнію, очень мало бы повредило дѣлу, если бы мы теперь же положили ему конецъ [1]), такъ какъ оно само собою двигается впередъ, благодаря энергіи и неутомимой дѣятельности нашего парижскаго благодѣтеля, принявшаго все палестинское дѣло подъ свое особое покровительство. Можно думать, что это дѣло нисколько не пострадаетъ по своему существу, если ему теперь-же будетъ положенъ конецъ, потому что довольно зажиточныя семейства, никого не спрашивая, переселяются на собственный рискъ и страхъ, что очень утѣшительно. Правда, нѣкоторыя колоніи еще сильно нуждаются въ посторонней помощи, дабы привести къ благополучному результату начатыя ими дѣла. Но, во 1-хъ, дѣла эти могутъ быть окончены на средства, хранящіяся въ кассахъ повсемѣстно существующихъ кружковъ. Во 2-хъ, баронъ никому въ помощи не отказываетъ, пусть къ нему и обращаются и получатъ требуемое.

А потому, по моему мнѣнію, наше Общество можетъ теперь-же прекратить свое существованіе безъ малѣйшаго вреда для дѣла. Тѣже, разсѣянные по всей имперіи кружки, которые существовать хотятъ, пусть существуютъ: они этимъ никому не вредятъ. Ихъ же средства несомнѣнно найдутъ полезное примѣненіе въ томъ или другомъ отношеніи: деньги никому и ничему мѣшать не могутъ.

Весь Вашъ Л. Леванда.

1) עי' הנומר הקודם.

522.

מאת ל. קליוואנסקי לפינסקר.

בשם השם. יום ד' י"א לחודש
כסלו התרמ"ז. קאוונא.

כבוד הרב החכם הכולל כליל המדעים
כו' כו' כבוד הדאקטאר ל. פינסקער נ"י.

— — — כבר הודעתי לכבודו את משובת אגודת חו"צ דפה, אשר ימאנו בשיטת התמיכה להקאלאניסתים הישנים, ויחפצו לבנות במה לעצמם, לקבץ כסף לכונן קאלאניא אשר בשם „קאוונא" תקרא, וכל פעם שנחוץ הי' לשלוח כסף להקופה הכללית, נלחמתי אתם והתקוטטתי עמדם, — — — — — — — — —
וכל עמלי אשר עמלתי בזה ורעי היקר תמים דעים עמדי הגביר א. ב. וואלף נ"י עלה בתוהו, וכל התלאה אשר מצאתנו בזה בל אוכל להעלות עה"כ עד אשר נלאיתי נשוא. אח"ז עשו אספה בחוהסו"כ העבר בעת אשר אנכי הייתי חולה ר"ל והחליטו לקבץ כסף לכונן קאלאניע חדשה, ועל תמיכה לבל לתת מאומה [1]. ואנכי חסר אונים להלחם נגדם. אחר כל אלה, הלא יראה כבודו כי אגודת קאוונא נפרדה מכל האגודות, ובכן בל תוכל לקחת חלק בהאספה אשר יקרא כבודו ליום כ"ד דנא באדעססא, וכבודו בטובו ימחול למחוק את אגודת קאוונא ממספר האגודות היקרות, וכן למחות אותי ממספר חברי „הועד המרכזי". וד' הטוב אשר שמו „שלום" ישים שלום בין צירי האגודות אשר יתאספו ליום הנועד, וימצאו את הדרך הישרה אשר תוביל אותם להמטרה הקדושה והנשגבה אשר עיני כל חו"צ האמתים מיחלים לזה. ואנכי מצדי הנני עומד הכן לעמוד על המשמר להקריב חלבי ודמי לטובת הענין הקדוש הזה בכל אשר יהי' לאל ידי. ואלקי ישראל האוהב שערי ציון יהי' בעזרתם להוציא מחשבת האספה אל הפועל, כעתירת אחד מחובבי ציון הנאמנים, הכותב במר נפש והמשתחוה מרחוק מול הדרת כבודו

ל. קליוואנסקי.

1) עי' לעיל הערה 3 לנומר 510.

523.

מאת חובבי־ציון במיר לפינסקר.

בעז"ה י"א כסלו תרמ"ז פה מיר.

כבוד ראש נשיא ההנהגה לכנסית חובבי־ציון
ד"ר ל. פינסקר נ"י. ד' עמך גבור החיל!

מכתבך מן כ"ה מ"ח קבלנו ביום ו' העבר ע"ד הצעת אסיפתנו במינסק לקרא להאסיפה [1] גם גדולי הרבנים, אשר אמנם הקשינו לשאול, כאשר כתבת כי הם ששה עשר במספר ואסיפה כזו מסוכנת מפני עין הרע, הן אמנם הוא כאשר תאמר, אך כאשר יודעים אנחנו לא יבואו כל הקרואים האלה, ולו יבואו ששה מן הששה עשר. אך למען שלא להטיל קנאה בין ההרים הגדולים העמודים החזקים אשר המון בית ישראל נשען עליהם מוכרחים חובבי־ציון לקרוא לכולם בשם הכבוד אשר ילביש עליהם הוד כבודם, ומה לא יעשו חובבי ציון הנאמנים לטובת ולחובת ענינם הקדוש, אשר הם בעבורו כאסקופא הנדרסת לכל החפץ ואולי יכניע ד' את גובה לבב הנשארים אשר לא יבואו להאסיפה ויענו את דעתם במכתביהם להאסיפה הכללית, ואז אולי יצליח בידי חו"צ לקשור גם את ידם ורגלם להרעיון הק', ומה נעשה כי עוד המון בית ישראל עיניהם טחו מראות מה טוב להם, וכבהמה בבקעה ילכו אחרי מוריהם באין מבין אם רועיהם מתעים או מאשרים, והנבונים אך מעטים המה, ואם אמרנו לחכות עדי ישכילו אחינו אלה ד' יודע מתי יהי' זאת, ומצאנו חלילה עון, ובפרט כי גדולי הקהלות הציעו זאת לפנינו כמו פינסק והאמעל, ועוד כמה קהלות, ומה מנו יהלוך אם נבקשם שיבואו. ראשית אולי יועיל, ושנית לבל יאמרו עוד כי נבדלנו מהם ע"כ הם עומדים מרחוק, לזאת היא עצתנו לקיים כפי הצעת אסיפתנו במינסק, ואל ידיחו אותה בשתי ידים, כי אמנם קטנה היא אולי אלינו, אך גדולה היא אצל המון עם ב"י. ומפני הרע לא נירא כי בלי ספק מעט מהם יבואו ולו גם לשליש ולרביע, — — — — — — — — — — — — — — —

אלה דברי אחיך המכבדים אותך כערכך הרם אוהבים באהבת ציון וירושלים

ראש האגודה... [2]
(חותם האגודה)

1) כלומר: האספה הפרטית, שהיתה במינסק (עי' לעיל נומר 510), הציעה שיקראו להאספה הכללית „גם גדולי הרבנים".

2) את השם אי־אפשר לקרוא.

524.

מאת א. רוקח לפינסקר.

יפו, י"ב כסלו תרמ"ז.

כבוד האדון הנכבד והמהולל, רב פעלים
וכו' ד"ר ל. פינסקר נ"י.

— — — — — — — — — — — — — —

מה מאד התפלאתי הפלא ופלא על אשר לא הזמינה ההנהגה הראשית אל האספה הכללית אשר חבריה ידינו על תקות העם — — — — — — —
אף אחד מעושי דברה פה בארץ הקודש, מקום המעשה, הנני מטעים את מלת ארה"ק, יען רחוקה היא מאד מאלה הדנים דינה, וכל החברים אשר ישבו

כסאות למשפט בהאספה הגדולה הזאת הלא כולם ידינו ע"פ שמועה, ע"פ מכתבים ממכתבים שונים, שכל אחד כתב עפ"י מעלות רוחו וע"פ מושגיו ואשר האחד סותר את דברי רעהו. — — — ואחרי אשר יחסר איש חי היודע את כל הדברים, הענינים והמצבים, שעליהם נדונים, יסבבו לעתים אסונות איומות ונוראות, אשר תמוטנה תקוה גדולה שיש בכחה להרים קרן עם. — — — — — — — — — — — — — —

כבודו מתפלא, „כי אדמה טובה כאדמת פ"ת תתן שלשה שערים שעורים ושני שערים ומחצה חטים". ובאמת היא היתה טובה, וגם מוכשרה להיות טובה ופוריה, אבל עתה כבר נתכחשה. — — — כל עוד שלא תפתר שאלת הגבולים וכל עוד שלא תחלק האדמה בקו ע"י מודד מאת הממשלה, לכל אחד ואחד חלקו, ואשר רק אז יעלה ביד כל אחד לזבל ולשבח אדמתו, לא תתן אדמת פ"ת יבולה, ובימים הבאים אפון מאד אם תוציא אפי' כדי הזריעה אשר יזרעו האכרים אל קוצים. כן אדוני! כל עוד שהאדמה תהי' קדירה דבי שותפא, — — — — — וכל עוד שלא יקנו הו"צ החלקים האחרים מאת בעליהם היושבים בירושלים ומחכירים — ע"י המיסדים, או ע"י שאר אנשים — אדמתם להפלאחים, אשר לפתע פתאום יעלה ויבוא חלק חכור מפלאח אחד באמצע השדות של אחינו העובדים, והפלאח גונב על ימין וגוזל על שמאל, כל עוד שלא יוסרו המכשולים האלה, אין תקוה כי ישבעו אפי' הקולוניסתים היותר מצוינים בעבודתם לחם, והאדמה תשאה סוף כל סוף שממה, לא באשמת הקולוניסתים ולא בעצלותם ורפיון ידיהם, כי אם באשמת עושי דבר הו"צ פה, אשר באמת לא יעשו מאומה ואינם דואגים לתכלית הישוב, כי אם יוצאים ידי חובתם בחלקם את הכסף הבא ודי.

כבודו כותב כי נשבר לבו בראותו, „כי בין הסבות שגרמו למחסורי פ"ת ימנו גם כאלה שחרפה הוא לשמען, כמו הפלאחים גנבו, הגוי השומר גנב, העשבים והחוחים לא נתלשו וכו'", ומסיים ואומר: „אם בחריצות כפים כזו תעבד אדמת פ"ת אזי לעולם לא ישבעו עובדיה לחם". אבל מה נעשה, אשר אחרי כי נביט פה על מצב הענין במראה עינים ולא נדון אותו בהלך נפש, אז נראה כי לא לבד שהסבות האלה לא לחרפה הנן, כי אם סבות גדולות הלוקחות חלק גדול במחסורי פ"ת ואשר באמת אין עתה בכח הקולוניסתים להטותם הצדה, ובצדק ונגדה נא כל קהל הו"צ יכול כל קולוניסת לאמר כי לא בעצלותו ולא באי־שמירתו נבעה המחסור הזה, והנני לבאר דברי. הנחלה של פ"ת גדולה היא למאד, ואם ירצה אדם לסבב אותה אזי עליו ללכת רגלי שתי שעות. והנה לו השכיל עכ"פ הועד לגדור הפרצה הזאת, והוא לבחור מכל מיני האדמות שישנן בפ"ת—אשר כל חלקה וחלקה מוכשרת למין תבואה, זאת לחטים, וזאת לשעורים וכו' — את הטובה לזריעת שעורים במקום אחד, וכן החלקה הטובה לזריעת חטים במקום אחד, ואת החלקה הזאת היו חולקים לכל אחד ואחד כפי חלקו, כי אז הי' עולה ביד שני קולוניסתים שומרי מסח לשמור את התבואות — — כי שני שומרים יכולים לשמור חלקה אחת המשתרעת במקום אחד. — — — לא כן עתה, בעת ממשלת „כל דאלים גבר", אשר כל אחד לוקח לו האדמה הטובה והישרה בעיניו. זה יזרע „בהראבע" שהיא למזרחה של המושבה והשני יזרע „בהבצה" שהיא למערבה של המושבה, — — — ומרחק מקום אחד מהשני הנהו יותר ממהלך שעה, ולא עוד אלא שבין חלק וחלק יחרוש פלאח אחד אשר חכר אדמה מפלוני אלמוני היושב בירושלים או ממורשה שהחכיר לו אדמת פלוני היושב בביאליסטאק, וקולוניסת זה היושב ואוכל מתמיכת הו"צ אוחז לו ארים מהפלאחים שיש לו קרובים ומיודעים, והפלאחים האלה יש להם פתחון פה להשאר בלילה על אדמתם החכורה, באמרם כי רוצים הם לשמור תבואותיהם, וביני ביני ילחכו את כל כלחוך השור, מרבית התבואה יאכלו בהמתם, ויתרם יגנבו דים. ומה יעשו הקולונים', שישמור כל ואחד את חלקו אחרי אשר עבד כל היום, חרש וזרע, ובלילה עוד יעמוד על משמרתו לשמור שדותיו? היתכן? האם כה אבנים כחו? כן אדוני! אלה הצאן הקולוניסתים האומללים לא חטאו מאומה, מרביתם עובדים בכל כחם ומוכנים הם למסור נפשם על קדושת העבודה. הנני מכיר רבים מהם אשר יסבלו חרפת רעב ולא יאבו לבוא אל הועד לבקש מאומה, הנני מכיר רבים אשר יבכו בדמעות שליש בעת יאכף עליהם המחסור אפו ויאלצם לבוא אל הועד ולהתחנן לפניו כי יתן לו תמיכה. הנני מכיר איזו קולוניסת' אשר בעת שאין להם עבודה בפ"ת — אחרי שכבר גמרוה — ישלחו את ילדיהם לראשון לציון לעבוד שם עבודת פרך בתור „שכירי יום" ומוכנים הם לנקות גם בתי מחראות ובלבד שלא יצטרכו לבריות, ואף לא להו"צ. אבל מה יעשו לעומת הצלמות ואי־סדרים השורר בכל עניני מושב פ"ת ואשר אין בכחם להסיר הערבוביא הלזאת. הן רק קולוניסתים הם ולא חברים מהועד, וכבר יבלוט הגבול שבין חבר לקולוניסת, זה בתור אדון ובן אלהים והשני עבד ובהמה בזויה! ומי ישמע לעצתם הטובה? ומי יאזין לדבריהם הנכוחים?

ובנוגע לתלישת העשבים והחוחים, הנה מלבד איזו משפחות המיוחסות אשר לא יעבדו בעצמן את האדמה, כי אם ע"י אריסים, ובטח כי לא לכבוד להם לתלוש את העשבים, הנה כולם תולשים את העשבים ומסירים את החוחים. אבל מה בכח איש אחד לעשות?

כמה יעלה בידו לתלוש? ואם ישאל כבודו, ומה עושים הפלאחים? הנה אצלם כבר הורגלו נשיהם ובנותיהם לעבוד כמוהם עבודת השדה, אבל לא כן אצל אחינו, עוד טרם למדו נשותיהם ובנותיהם אשר זה לא כבר היו עלמות אשר הלכו באיירופא הלוך וטפוף, עם עכסים ושביסים, להתפלש בכבול ועבטיט ולתלוש עשבים, ודי להם עתה עבודתם בבית אשר גם היא לא נקלה, כי מרבית הקולוניסתים ברוכים הם בילדים קטנים האוכלים ואינם עושים, ועל אמם עקרת הבית לעבוד ולהכין להם את הדרוש, ולא ישאר להם עת להסיר חוחים וקוצים ולתלוש עשבים.

— — — — — — — — — — — — — — —

למען יקנה לו כבודו מושג נאמן ונכון מהאנדרלמוסיא השולטת בעניני הועד הפועל פה ועד כמה שורר הסדר של ההשגחה ותוקף עוז ההחלטות הנני להביא פה לדוגמא דבר אחד. — — — כמה פעמים כתב כבודו „כי לא יקובל פה כל קולוניסת חדש", וכמה פעמים שאל כבודו במכתביו על אלה אשר קבלם המנוח מויאל. והנה בכל יום יציצו בפ"ת קולוניסתים חדשים כאלה העשבים העולים בשדמות בני פ"ת ואשר אין בכחם לתלשם. קולוניסתים שיש להם עשרים דונעם אדמה, כלומר ד' אמות קרקע בארה"ק שקנו מאת ה' גוטמאן — — — במחיר יקר מאד, בתקות ההבטחה אשר יבטיח להם בהיותו חבר הועד ופקיד פתח תקוה להמציא להם בעד זה תמיכה מחו"ל, ובמה נחשב יתרון של חמשה נאפאלעאן, אשר ישלם הקונה עשרים דונעם מה' גוטמן מכפי שוים, לעומת ההבטחה אשר יבטיח לו המוכר כי ימציא לו בית מחו"ל, ושורים ופרים, ותורים ובני יונה וכו'? אחרי כל החלטות הועד שהחליט פעמים רבות, כי אסור למכור אדמה למי שאין לו עכ"פ אלפים וחמש מאות רו"כ 1). ואשר ה' גוטמאן בעצמו ובכבודו ובכבוד „מוסדותו" חתום על הפרוטוקולין האלה, ולבסוף ימכור חלקים קטנים לעניים מרודים ומכנים אותם לתוך קופת חו"ל — — — — ומי יודע עד מתי ימכור עוד?

— — — — — — — — — — — — — — —

כבודו אומר במכתבו: „אומרים כי מעטה האדמה אשר להם, אך מה תוסיף האדמה לתת לעובדים כאלה? אם מי שיש לו 80 ד' זרע 20 כלי וקבל 60, הלא גם אם יהי לו 160 ד' ויזרע 40 כ' יקבל 120, והמספרים המעציבים ישארו על מקומם". אבל באמת אין ההיקש הזה עולה יפה — — — מי שיש לו 80 ד' הן לא יעלה בידו לזרוע כי אם על חמשים ד' מהם, אחרי ששלשים הם זבורית, ומה יעלה בידו לזרוע על חמשים דונעם, שהם דרושים לו לתבואות חורף וקיץ גם יחד? ואשר עליו להתמיד עבודתו על

1) עי' כרך א' נומר 457 (עמ' 798) והערה 1 שם.

נבן, עד שימצוץ שארית לשד האדמה. באופן שאי אפשר שתענה לו יבולה, ולכן עולה לו המספר המעציב. אבל אם יהי' לו 160 ד' וישארו לו מאה ד' לעבודה, אז יכול להרגיע מעט את האדמה, בעבדו ששים ד' בשנה הזאת והשאר בשנה השני', וכן להיפך. — — — רק דבר אחד מצאתי במכתב כבודו, שאין לי מה להשיב עליו, והוא באמרו: „ראוי היה שימהרו בני פ"ת בעצמם לשים לב על המצב המעציב הזה!" והלואי היו נותנים להם מקום ורשות כי ישימו בעצמם לב על המצב המעציב, הלואי הי' יכולים לברך את הברכה שברך אחד מחכמינו ז"ל באמרו „בריך רחמנא דלית לי לא אבא ולא אמא", כי אז אולי היו נגאלים מהמצב המעציב הלזה אשר באמת עצבו יורד ונוקב עד תהום לבבות, אפי' לבב אלה אשר בשרם נחוש ולבבם כפלח תחתית! והעצב הנבזה הזה משליך קרחו ויאושו בלבב התומכים והנתמכים גם יחד. ואחריתו... הה! אם יבוא לא ארצה לראותו!!

— — — — — — — — — — — — — — —

את האמת והדברים האלה מצאתי לחובה להשיב לכבודו הרם על מכתבו עוד בטרם בא המכתב לפני חברי הועד ועוד בטרם נשאו ונתנו מה להשיב עליו, אשר באמת אפון מאד, אם יקבל מהועד או מהראש מענה ותשובה על שאלותיו אלה, אחרי שישראל קדושים הם, יש בין חברי הועד מי שיודע את האמת, אבל מכוון הוא להכחידו, יען מהכחדתו ימצא תועלת, ומי מחברי הועד שלא יחפש אחרי תועלת איננו בקי מאומה לא במצב פ"ת ולא במצב גדרה, אם כי הנהו יושב בסוד ועד החוקר או שעליו לחקור ולדעת על נכון מצב המושבות בפרט.

אחרי אשר קראתי דרור לעטי ולהגיד לפני כבודו את אשר עם לבבי, אקח לי החופש לשאול את כבודו הרם, מה זה כל חרי האף על פ"ת? ומדוע עומסים חובבי ציון חבילות חבילות של שאלות ותוחבים קוצים ועוקצים רק בקולוניסתיה ואכריה, בעוד שמושב גדרה ובניה וביל"ויי"ה, אשר קבלו תמיכה הרבה יותר מכפלי כפלים מאשר יקבל אכר בפ"ת (כי שם יקבל כל פנוי 30 פר' לחודש, בעוד שבעל משפחה בפ"ת בעלת 5 נפשות יקבל רק 40 פר' לחודש) ואשר נתן מספוא לסוסיהם בכל הקיץ ועד היום (בעוד אשר בפ"ת לא נתן מספוא לבהמות מר"ח אייר ההולך ועד היום הזה) ובילויי גדרה הרווקים יש להם לכל אחד ואחד 120 ד' אדמה ומספרי קציר תבואתם גם הם לא ישמחו הלבבות עד להפליא. הן גם הם אין להם מאומה ודרוש להם מספוא ותמיכה ועוד. ומדוע לא תחולנה עליהם השאלות אשר ישרשו שרשת בבשר אבות משפחות בפ"ת?

מדוע אין גם אחד אשר יטיל ספק באמתת יכלתם ורצונם לעבוד את האדמה בעוד אשר יותר ממחציתם לא עבדו ולא יעבדו? וכי משא פנים יש בדבר? או האם הסכימה היהדות לשאת את בילויי"ה וכל הראויים לביל"ו בחוצן ולהאכילם מהלב הטה? ואם שבעתים יקראו בני פ"ת בשם מקבלי חלוקה ומבקשים להפוך קופת חו"צ לקופת חלוקה — בני גדרה שבעים ושבעה!! הן כל היתרון שעשו חו"צ עבור פ"ת הוא כאשר בנו בתים לאיזו קולוניסתים שם, בעוד שבני גדרה אין להם בתים, ומה יעשו הקולוניסתים בפ"ת בבתיהם? הילעסו אותם? היגרסו בשניהם את המחצצים? פלא הוא! — — — — — — — — —

עוד לזאת יסלח לי כבודו אם ארהיב בנפשי להציע לפני כבודו דבר אחד, — — — — — — —

כי מן הוא והלאה ימלאו פה בארה"ק דבריהם[2] רק אנשים ידועים אשר יקבלו פרס, אנשים חכמים וישרי לב, בעלי שם ואשר יבואו על שכרם, והעוסקים האלה בעניני הישוב בכלל ובהרמת קרן המושבות בפרט צריכים להיות שנים מר[וסיה] ושנים מפה (כי אם יהיו כולם זרים אזי גם הם יאבדו דרך ויתעו כאשר תעו רבים אשר לא ידעו המקום), וחדלו לכם מועדים מקובצים מאנשים העושים רק לשם מצוה[3]. האנשים האלה הם רופאי חנם, אשר עליהם אמרו חכז"ל אסיא דמגן מגן שויה. ההוצאות אשר יוציאו חו"צ על לשכה כזאת, תביא להם הכנסה רבה, והיא היא אשר תהי' כרוב ממשה ויסך על קיום והתפתחות ענין הישוב, באופן שכל בני ישראל יכירו וידעו, כי עוד לא נדעך שביב תקותם וכי עוד ישובו בנים לגבולם, וכל שכנסת ישראל תתיפח ותפרש כפיה לגואלים רחמנים, המותְּרים עבורה שעה שאינה לא יום ולא לילה, תיעף נפשה להורגים וגם קבורה לא תהי' לתקותה!

והנני המכבדו ומוקירו ומכבד את כל אוהבי עמם כערכו הרם וכערכם הנשא

אלעזר רוקח.

2) של חובבי־ציון.

3) ה' י. ברזילי, בדברו על „צרת הפקידות" („העולם" נומר 41 לשנת 1918) כותב: „כחו של הירש גדל עוד יותר משום שהסתפק רק בשכר, שקבל מאת „האליאנס" בתור מנהל „מקוה־ישראל", ומאת הבארון וחובבי־ציון לא לקח שכר כללי.

525.

מאת ש. הירש לפינסקר.

יפו, י"ג כסלו תרמ"ז.

כבוד האדון הנכבד ורב פעלים, אוהב עמו ד"ר ל. פינסקר נ"י.

— — — — — — — — — — — — — —

במכתבו הנהו מבקש ממני כי אודיעהו „מה היא הסבה או הסבות אשר בעבורן לא הצליח ביד הקולוניסתים לאכול מפרי עמלם". והנה כמדומה לי אשר מבין מרוץ המכתבים ביני ובין כבודו — מיום שלקחתי עלי משרת ראש הועד לעניני חו"צ פה — כבר עלה ביד כבודו למצוא הרבה והרבה סבות אשר די כה בידן להרחיק מעט תקות חו"צ אשר קוו — לפי דברי כבודו — כי אחרי העזר שהוגש אל הקולוניסתים בשנה אחת יעלה בידם לאכול ולשבוע לחם מעמלם, ואולי גם להיות טובים ומאושרים, בעוד שהעזר הנז' לא הי' עזר שישנו בכחו להרים ראש הנתמכים. כל דבר ודבר אשר נתן להקולוניסתים הי' כמעט אחרי עבור העת, שהנתינה היתה מביאה תועלת. לדוגמא זריעת השעורים אשר נתנה להם בשנה החולפת הי' כמעט אחרי עבור עת הזריעה[1]. — — — —

עד כי ממדת הזריעה אולי נזרע בארץ רק שליש אחד, ואת"ל יותר משליש, ובין כה וכה והתקוה שקוו חו"צ עלתה בתהו, כי מה יתנו עשרה כלי זריעה? ימחול לי כבודו, החשבון שעשה במכתבו על שלשה שערים ועל שני שערים ומחצה איננו עולה יפה, אחרי שכבודו מחת בהדא מהתא את סכום כל הזריעות כפי שנרשם בהחשבון, ולא הפחית מהם אפי' גרעין אחד, בעוד אשר מזריעת השעורים נפל יותר ממחצה וגם מזריעת החטים נפחת הפחת של בליל חמץ, וגם מאשר אכלו מעט מזה הזורעים בדמעה, באשר כי לא הספיקה להם התמיכה שקבלו על לחם. ומה יעשו רעבים גם צמאים? הלא גם על שור חסה תורתנו ואמרה „לא תחסום שור בדישו" ובפרט בני אדם, ואם הי' בביתם זרע לזריעה, לא יכלו לסבול חרפת רעב, ולקחו מזה לטחינה, ומלבד שלא חשב את הסכום הרב שהלך לאבוד ע"י גניבת הפלאחים. הן בעת שהזריעה התחילה לעלות מן האדמה והם שלחו את בעירם לראות בשדמות אחינו, וכשנתבשלו השבלים גנבו ג"כ הרבה, מלבד שהטבע נעץ ג"כ צפורן בברכת השנה החולפת והתולעים קלקלו הרבה, עד כי כמעט אכלו יתור שדמות איזה קולוניסתים ולא השאירו מאומה. ובהקבץ כל המהסורים האלה אחד לאחד, יעלה איפוא כי אחרי כל הרעות והקללות הביאה אדמת פ"ת שאיננה טובה עתה—אחרי כי כבר הומץ לשדה—עד ששה שערים, ואדמת א"י איננה מאוררת כדברי מתנגדי הישוב. — — — — — — — — — — — —

הסכום אשר הקציב הועד הפועל למחית כל משפחה לא הספיק לה אפי' על לחם צר. הנה, למשל, משפחת ה' א—ק— — שהיא בעלת י"א נפשות, למשפחה זאת הקצבנו 50 פר' לחודש, ואוכל להעיד כי לא הספיק לה הסך הזה אפי' על קמח לבדו — — — — — וקמח הלא טרם היותו ללחם ודרוש גם לזה הוצאות אפיה. וכי על הלחם לבדו

1) הרבה דברים השמטנו מתוך המכתב שלפנינו, משום שכבר נאמרו במכתבו של ה' רוקח (עי' הנומר הקודם), ולא השארנו אלא מה שלא נאמר שם או שנאמר באופן אחר.

יהי׳ האדם? ומה עשו האומללים? דרכינו ראשיהם לקבל עליהם השתרגות עול החובות אשר הקיפו מכל מקום לשלם בעת הקציר, וכה נקבץ חוב של כל משפחה ומשפחה לסכום רב, למשפחה אחת 300 פר׳, למשפחה שניה 400 פר׳, וכשעלה הגורן הנה אם כי לא שלמו את כל חובותי׳ אבל הלא נאלצו לשלם עכ״פ למחצה, ונאלצו למכור תבואותיהם בחצי מחירם, כי הנושים אָצו בהם. ומה נשאר להם מברכת השנה למחיתם על השנה הזאת? — — — — —

לא לבד שרבים מהקולוניסתים לוו לצרכי מחיתם הדלה, אלא שאלה שהו״צ בנו עבורם בתים ורפתים — — — נאלצו בע״כ לעמוס עליהם עול חובות, אשר כל אחד ואחד הוסיף משלו על הבנין. הן רחוק מעט ואולי הרבה התבנית של בנין אשר יבנה איש ואיש לעצמו מאשר יבנו אחרים — מקופת הצדקה — עבורו. כשאדם בונה לעצמו הוא חושב בראשית כל לתקן לו מקום — ואם לא מתוך הרחבה — עכ״פ לבל יצר לו. עושה לו בית תבשיל קטן וחדר להניח חפצים, וכדומה דברים שאי אפשר לבעל הבית להתקיים מבלעדם. ואם חברה תבנה לו מקום להניח ראשו, ומה גם חברה אשר פרוטותיה מדודות, אזי היא מקמצת עד מאד, ובאמת תכין לו רק ארבעה כתלים ותקרה, כאשר נודע וידוע לכל, עד כי כמעט כל אחד ואחד — מאלה שנבנו עבורם בתים — נאלץ הי׳ להגדיל ד׳ אמותיו, זה בנה לו בית תבשיל קטן, כי בשום אופן לא יתכן אשר בחדר קטן יגור הוא וב״ב, וגם זה יהי׳ לו לבית אוצר לתבואותיו, ועוד יעמיד שם תנור וכירים, והשני הרחיב מעט את הרפת שלו. ההוספות האלה נתקבצו על כל אחד ואחד לסכום גדול, לזה עד 500 פר׳ ולזה עד 300 פר׳, זה לקח עצים בהקפה כחוק לזמן הגורן, וזה קבל רעפים עד הזמן הנז׳, והחובות האלה בעל כרחם נאלצו לשלם, ואם לא כולם עכ״פ מחציתם, או רק מקצתם.

מהדברים האלה יבין כבודו כי „אדמה בת שמונים דונעם לא כלכלה עובדיה אך לשני חדשים״ (כדברי כבודו אלי במכתבו) כי אם גם שלמה חובות מזמן שנתים ימים שכבר חלפו ועברו על הקולוניסתים החדשים מרוסיא ללא עזר וללא תמיכה, ואף גם נתנה להם מספוא לבהמתם משך שבעה ירחים שלמים מר״ח אייר תרמ״ו עד ר״ה כסלו תרמ״ז.

עוד זאת, אם נקח את ספרי החשבונות ונבקר את הסכומים שהוציאו הו״צ על מושבת פ״ת עד היום, ואם נציג את הסכום שהוציאו על בנינים לבדם, על קנית אדמה לבד, על שורים, סוסים, אתונות לבד, כלי מחרשה לבד (שכל הדברים האלה הן לא נאכלו, ומלבד שהנם כמו שהיו, אלא שעוד נשתבחו הרבה הרבה, הבנינים שוים עתה במחיר 25 למאה יותר מכפי שהוציאו הו״צ עליהם, הבהמות הביאו ולדות ונשתבחה מקחם), — — — הוצאות דבר המשפט ביהוד ובפ״ת לבד, — — — אם ננכה את כל הסכומים האלה אשר לא באו אל בטן הקולוניסתים ולא אל קיבתם, נראה כי הסכום שהוציאו הו״צ על הקולוניסתים, היינו על זריעה — שרק זה יכול להביא פרי ותועלת — ועל תמיכה הנהו מצער מאד מאד ואולי יעלה לסך עשרים אלף פראנק. והסכום המצער הלזה, שרק הוא הוא הגרעין אשר עליו לעשות פרי (אחרי כי הבתים לא יאכלו והשורים הלא לא יבלעו חיים!) באמת עשה פרי רב — סך שנים עשר אלף ומאה ושנים ושבעים פרנק נקיים, שיש להוסיף ג״כ עליהם המעשר אשר נתן להממשלה 1200 פר׳ וגם להוסיף ע״ז עשרים כלי חטים או פחות מזה לכל משפחה ומשפחה, אשר הנהתים על זריעה (אם כי במשך הזמן מעת הקצירה עד היום כבר נאכלו, כי מה הי׳ ביכולת הקולוניסתים לעשות, הן תמיכה לא נתן להם?), שגם זה שוה עד כדי 3000 פר׳. וביחד עולה החשבון של מחיר תוצאת אדמת הקולוניסתים הנתמכים מהו״צ בסך עשרים אלף פרנק — — — לסך ששה עשר אלף ושלש מאות ותשעים פר׳. האין זה ריוח גדול עד מאד אשר אין באפשרות שום מסחר, ואף לא בית חרושת מעשה יותר נפלא להביא ריוח כעין זה? וא״כ איפוא אין מקום לדברי כבודו באמרו „או שהקולוניסתים הם גברים לא יצלחו למאומה, או שהארץ שוממה יותר מדאי, ואין מאתה עוד תקוה לתת לחם לזורע, כדברי מתנגדינו״ לא, אדוני! הקולוניסתים הם גברים צלחים וצלחים בעבודתם, ותשעים פראצענט מהם לא לבד שהם עובדים בכל כחם, אלא שיודעים מה העבודה הזאת, ויש להם תקוה גדולה לימים יבואו אחרי כי עובד אדמתו בטח ישבע לחם, ואדמת ארה״ק לא לבד ש„אינה שוממה יותר מדאי״, אלא כי היא פוריה וברכה בקרבה לתת להם לעובדיה, ומה גם אם יורמו המכשולים שאינם מונחים בחיק האדמה — — — — — — אז לא רק יש תקוה כי ישבעו לחם, אלא יש ויש מופתים חותכים ונאמנים, כמעט כמופתי חכמת המספר, כי עובדי אדמת ארה״ק יהי׳ מאושרים!

בכל אופן אחשוב לנכון, כי אין הרשות להו״צ לקרוא את אחיהם הקולוניסתים בארה״ק, אשר קבלו עליהם העמל לעדור לטובת תקות העם כולו ויעודו לימים יבואו, בשם „קבצנים״ ובוראי סדרי „חלוקה חדשה״ או „חפצים להפוך הו״צ לקופת חלוקה״. לא, אדונים יקרים! כל הקולוניסתים בארה״ק שאחזו בעבודת האדמה היו בעלי בתים חשובים (אם לא אגיד כי מהם שהיו ג״כ בעלי הון ועוד עזרו לאחרים), אנשים שהרויחו מחיתם מעמלם ולא

הושיטו יד לקבל מתנות מאדם, ומטרת הישוב לטובת הלאום כולו הניעם לעזוב את מרכולתם ולאחוז באת ומחרשה, עבודה שהיא קשה מאד, והם סובלים הרבה הרבה עד מאד, אולי באופן אשר יכשל כח הסבל לוא יהי' כח אבנים כחו, ואין לאחיהם חו"צ הצדק לכנותם בשמות כאלה, ואף לא לחשוב עליהם תועה.

— — — — — — — — — — — — —

לפי מהשבתי לא נוכל להכנים את כנון המושבות והתפתחותן תחת סוג הדברים שאומר כבודו במכתבו „ואלפי בני ישראל מרוסיא יאספו כסף כדי לכלכל המשים או ששים משפחות". לא, אדוני! אנכי לא אמנה את ישוב ארה"ק על פי מספר המשפחות, וכל איש האוהב את עמו גם הוא יודה, כי יסוד מושבה אחת בארה"ק באופן נעלה, עד כי תוכל להיות למופת לאחינו ההוששים פן ואולי לא יעלה דבר הישוב יפה, הרי הוא כאילו כבשנו מבצר עז וחזק אשר ראשו בשמים, כי אח"כ יבואו בעלי הון ועושר ויקנו שדות ויבנו בתים בארץ הזאת אשר אמרו שוממה היא. ואם אין ביכולת אחינו, אשר נעור בקרבם שביב „הכרת עצמם וערכם", לתמוך ביד אחיהם הקולוניסתים, שהביאם הנה רוח רעיון נעלה ונתרוששו לרגלי אי־ידיעתם את טבע המקום ודרכי החוקים פה וכדומה (אבני מכשול לכל אדם באשר הוא אדם בבואו למקום שאיננו מכיר אותו), תלוי איפוא החסרון באי יכלתם, או באי רצונם, ואלה הקולוניסתים האומללים מה חטאו להיות קרויים קבצנים ומקבלי חלוקה? ואדמת ארה"ק שזבתה חלב ודבש ורב טוב שפעה לעובדיה בימי קדם, במה אשמה כי ישכינו בחיקה מארות אשר לא אררה ה'?

כבודו יאמין לי, כי לא ינעם לי להיות סניגור וללמד סניגוריא על ענין הישוב בכלל והמושבות בפרט, אחרי כי הבטול של האשמות המוטלים על שכם אחינו הקולוניסתים מצדי יוכיח כאילו אלה המאשימים אין לבם ח"ו להרעיון וכאילו יאבו להאשים את אחיהם באשמות שלא אשמו. ובאמת יודע אנכי שכבודו, כמו כל טובי אחינו חו"צ, מהכם ולבכם נתון לענין הישוב והנכם אוהבים את אחיכם העובדים אדמת ארה"ק אהבה בלי מצרים, אם כי הנכם מהפכים בחובותיהם ולא בזכיותיהם, אלא שהמרחק הרב המבדיל ביניכם לבין הדברים אשר עלידם אתם דנים, הדאגה היותר גדולה והיותר עזה אשר הנכם דואגים להתפתחות הישוב, היא המגדלת דמיונכם, להשוב את כל מכשול ומכשול להררי אל וכל מניעה ומניעה לתהום עמוק, ועפ"י טבע בני חלוף ילוה היאוש אל הדאגה העמוקה, ולכן הנכם מטילים דופי באחיכם העובדים, לכן הנכם חושבים או רק חוששים „אולי פלוני מכר קצירו בחשאי ופלוני השני מסתיר את קצירו, ושניהם צועקים הב הב! מפני שקבלה בידם שאין אדם מתרושש מן הלקיחה" (דברי כבודו במכתבו). אבל כשם שאדע ואכיר את הסבות והנטיות שמסבבות לאחינו הו"צ לאמור כדברים האלה, ועל פיהם נאלצה ההנהגה הראשית לכתוב כזאת, ככה הנני נאלץ להגיד לכבוד האמת, כי תפחדו לאשר לא פחד. הן אינני נביא, ואף לא גלוי עינים לחדור אל תוך וקרב כל קולוניסת וקולוניסת, ואף לא לבדוק בחורי ביתו וסדקיו ולראות או לדעת אם מכר קצירו בחשאי, או כי הסתיר את קצירו, ואולי (אשר הנני מטעים את המלה הזאת) יש בתוכם רמאי אחד או שנים אשר עשו כזאת. אבל זאת אדע ברור, כי לא כל הקולוניסתים יבואו אלי לבכות באזני על מחסורם הגדול, יש ויש רבים מהם אשר לא יבואו אל הועד (ורק מפי חברי הועד הנני שומע כי פלוני ופלוני מהקולוניסתים הנהו עני מדוכא ונוע בעניו, או כי פלוני השני וכל ב"ב שוכבים על ערש דוי, ואין להם אפי' מעט מים המים להשיב נפשם), וגם אלה הבאים ומחסורם ודחקם, לחצם ומצוקתם יאלצום בעל כרחם להשפיל את עצמם ולבוא ולבכות, גם אלה הנני מרגיש, כי כבר באו המים עד נפשם, כבר טבעו ביון העניות למעלה מאזניהם, ואם ח"ו לא נרחם על לוחמים כאלה אז מה יהי' אחריתם? ודבר הישוב מה תהא עליו?!

— — — — — — — — — — — — — —

בכלל עלי להגיד ולהזהיר ולהגיה, כי הסכום שהעמידו טובי הבקיאים בענין הישוב באמרם כי נחוץ לכל קולוניסת להוציא סך שלשת אלפים רו"כ, עד שיעלה בידו לכונן את ביתו וכלכלת ב"ב על מוסדות הזקים, הסכום הזה הוא מדויק מאד. וא"כ דרוש לחו"צ להוציא על המשה ושלשים משפחות הנתמכות בפ"ת סך מאה והמשה אלפים רו"כ, שהם 262,500 פראנק, וא"כ איפוא עוד על חו"צ להוציא סך 162,000 פראנק (אחרי שכבר הוציאו כמאה אלף פראנק) על פ"ת — — — הסכומים שהוציאו הקולוניסתים מכספם נשתקעו בתהום האבדון לרגלי אי־ידיעתם ולרגלי הרבה מכשולים אשר רבו ועצמו בעת התחילו להתישב בארץ, ואחרי שלא הי' להם די הדרוש בבת אחת, לכן הלכו סכומיהם לטמיון מבלי הביא שום תועלת לא להם ולא לענין הישוב בכלל. ועתה אם חו"צ יוציאו כסכום הנז' אזי יכולים להיות בטוחים כי מושבת פ"ת תפרח כחבצלת והיתה לעדן. מובן, שעל חו"צ להכין את הסכום הדרוש כי יהי' בידם בפעם אחת ולא כי יעזרו במעט, כי כל העזרות הקטנות האלה תבלענה אל קרב הוצאות שאינן יכולות להביא תועלת ותאבדנה לתהו מבלי יוכר מקומן.

— — — — — — — — — — — — — —

ולא אמנע פה מהעיר רק על דבר אחד, והוא מנוי פרנס בפ"ת. אחרי כל השבחים והמהללים אשר הנני משבח פה במכתבי זה את אחינו הקולוניסתים

באמת, הנה בטח רק הכלל כולו ראוי הוא לשבח הזה, ואשר לא יתכן כי לא ימצאו אחדים מהם שאינם בעלי עבודה ואשר על דברים כאלה לא יכול לדון רק פרנס היושב בתוכם ורואה דרכי ומעללי איש ואיש מהם. כמו שקשה לכל איש ואיש מהקולוניסתים לשמור את הסדרים הטובים והנכונים הנאותים להרים ראש המושבה, בהיות שעתה (בעת שאין להם ראש ודַבָּר אחד) יכשר בעיני כל אחד ואחד סדרים אחרים, וכל אחד חושב כי רק על פי מערכת סדריו תבנה ותכונן המושבה, ופרוד הדעות הלא יוליד קטטות ושנאה וכו'. לא כן אם יהי' איש אשר יצא ואשר יבוא לפניהם, איש שזה יהי' כל עבודתו לסדר סדרים ולהשגיח עליהם, אז הכל על מקומו יבא בשלום!

והנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא ומוקיר כבוד כל ראשי אחינו הנאספים איש איש כרוב ערכו

S. Hirsch.

526.

מאת ר' שמואל מוהיליבר לפינסקר.

ב"ה יום ב' ט"ו כסלו תרמ"ז.

כבוד האדון הנכבד גבור בעמיו, חכם ושלם, הר"ל ד"ר פינסקר נ"י רב שלום וברכה!

החכם ה' שפ"ר נ"י המזכיר מחובבי ציון הי' אצלי בשבת העבר והתאונן מאוד על רוע מצבו, כי נעשה בע"ה גדול ע"י הדפסת ספרו השנתי, ועתה ירד גם ממעמדו אצל חו"צ, ע"כ בקשתו שהועד הכולל יתן לו במתנה בעד חצי שנה שכירות, היינו 600 רו"כ [1], ואם כי לע"ע אוצר הועד נתרוקן יתנו לו בשלשה פעמים, כעת שני מאות רו"כ ובעוד שלשה חדשים עוד שני מאות רו"כ ובעוד שלשה חדשים עוד שני מאות רו"כ. ויען כי לדעתי בקשתו היא בצדק ומהראוי להועד למלאות מבוקשו ע"כ מצאתי חובה לנפשי להודיע זאת לכבודו הרם, ואקוה כי גם כבודו יסכים לזה. ע"ד אשר הודיעני כבודו הרם כי יתעצב על אשר אני נוסע לחו"ל באותו זמן שהי' ראוי שאשתתף עמם בהאספה, הן נסיעתי לחו"ל היא ג"כ רק לתכלית ותועלת חו"צ [2]. הנה האספה יכולה להתקיים גם מבלעדי, אבל אין איש בלעדי אשר

1) עי' לעיל נומר 512. – לפי דברי ליליינבלום („דרך לעבור גולים" 61) נתנו לשפ"ר רק 125 רוב'. (ועי' שם גם עמ' 58 בחשבון ההוצאות: „חוב המזכיר מווארשוי 168.98 רוב"").

2) עי' להלן כמה מכתבים.

יאבה להעמיס על עצמו הנסיעה לחו"ל. ויואל נא ה' להצליח את דרכי לשמחת לב כל חו"צ.

מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנעלה

שמואל בהרב מוהר"י"ל מאהליוער.

527.

מכתב־חוזר מאת פינסקר להאגודות המרכזיות *).

כ' כסלו תרמ"ז.

אחים יקרים ונכבדים חובבי ציון למקומותם במושבותם הי"ו!

אחרי אשר הודעתי לכם בקוצר מלים במכתבי מיום ט"ו כסלו כי מסבות בלתי תלויות בי בטלה הנהגת יסוד „מזכרת משה" [1] הנני מוצא לנחוץ להודיע לכבודם הרם את הסבות ההן ואת אשר עלינו לעשות עתה.

זה כשנה אשר ראתה ההנהגה, כי קצרת ידים היא לבצע את אשר החלה לעשות. על ידי פירוד הלבבות שפרץ בין חו"צ חדלו אגודות רבות לשלוח את כספן להקופה הכללית במועדו, ואם גם אחרי קולי קולות ומכתבים הוזרים נרצו איזה אגודות לשלוח איזה סכומים, הנה שלחו אך המעט מהנמצא אתם וחסרון הכיס לא חדל מן הקופה. בין כה הגיעו תמיד להההנהגה צעקות הקולוניסטים מארץ הקודש: „הבו לחם, הבו בהמות, הבו כלים!" וכנגדן האגודות נתנו קול: „קנו אדמות, הושיבו אנשים חדשים!" ההנהגה באה במצר: הועד הפועל ביפו והקולוניסטים לא נתנו לה מנוח, ובדעפעשין ומכתבים דרשו כסף בחזקה. הועד הפועל התפטר איזה פעמים ממשמרתו מאין בידו כח לנהל עסקי חו"צ וההנהגה בקשה אותו בתחנונים רבים להשאר על מקומו ונאלצה עם זה להבטיח לו תמיד לשלוח את התמיכה במועדה,

*) ליליינבלום כותב („דרך לעבור גולים" 58/9): „התקוה... לישר את הענינים היתה על האספה שהיתה צריכה להיות, כפי שנקבעה, ביום כ"ד כסלו. אך גם התקוה הזו לא באה. מפני איזה חשד שנפל בעירנו על שלשה צעירים מחו"צ (הסופר בן־עמי, פראנקפלד והנקין, שעל־פי טעות חשדום בעניני רבולוציה ואסרום בי"ד בכסלו. – העורך). והדבר הזה הפ"ל אימה על הד"ר ז"ל, ולא לבד שבטל את האספה, אלא גם כתב (למחר, בט"ו בכסלו. – העורך.) לעשרה מקומות שהוא מתפטר מעבודתו לחו"צ (במכתב שלפנינו: שלגמרי „בטלה הנהגת יסוד „מזכרת משה". – העורך). ואחרי איזה ימים, כששבו הנחשדים לביתם בשלום ולהחשד ההוא לא היו כל תוצאות, השתדלנו אני וה' שטארקמעטה להטות את הד"ר לשלוח קול קורא לבטל את התפטרותו... אבל האספה שבטלה אז לא קמה בעת ההיא". –

מכתב־החוזר שלפנינו הוא, כפי הנראה, הראשון שנשלח לא על־ידי המרכז בווארשה, כי אם ישר מאודיסה.

1) לא עלה בידינו למצוא את המכתב הזה.

ולבשתה נשארו על פי רוב הבטחותיה מעל. אחרית הדבר היתה, שהקולוניסטים שלא קבלו תמיכה מספקת ובמועדה נלחצים לקבל תמיכה גם בשנה הזאת. על־פי חשבון ה' הירש נחוץ להקולוניסטים לצרכי פרנסתם לבד בשנה זו לפ"ת סך 22370 פראנק, ולגדרה 8150 פראנק.

למלא את הסאה רבו בימים האחרונים החצים אשר נשלחו אל לב בעלי ההנהגה בווארשוי. וזה גרם שמשא ההנהגה יפול עלי לבדי, דבר הכבד ממני.

גם תקותי היחידה שהאספה תהליץ את ההנהגה מן המצר גם היא היתה לי למפח נפש. שתי פעמים קראתי בקיץ העבר לאספה והו"צ לא שמו על לב. גם בשנה הזאת אחרי אשר הצעתי לקרוא תחלה אספות קטנות ולהגביל מקום להאספה הכללית, הנה במקומות רבים לא נקראו האספות הקטנות, ומקום האספה הגדולה לא נבחר. אז הגבלתי מדעת עצמי את מקום האספה פה באדעססא ליום כ"ד כסלו. וגם על זה קבלתי תשובות שונות. אלה נאותו לבוא, ואליה ענו כי לא יוכלו לבוא מחמת ריחוק המקום, ואחרים לא ענו מאומה. אפשר היה לראות מראש, כי אל האספה יבואו אך חמשה או ששה חברים, אשר יאבדו זמנם וכספם לריק, והאספה לא תקום, ולו גם קמה, הנה לא היה קול חמשה או ששה חברים נשמע לכל האגודות. ומה היתה ההנהגה עושה אחרי כן? כבר אמרתי, כי לפרנסה לבד לפ"ת וגדרה נחוץ לשנה הזאת יותר משלשים אלף פראנק. אם נצרף לזה גם את אשר יחסר להם להשלים את בתיהם, להוסיף להם בהמות וכלים ולשכללם בכל הנחוץ ולהעמידם על רגליהם, יעלה החשבון לפי דברי ה' הירש הנ"ל (אשר אקוה להפיצם בקרוב) קרוב למאתים אלף פראנק[1], ומובן היה מאליו, כי אחרי אשר בעוה"ר בלל ה' את שפת הו"צ אין תקוה להמציא אפילו מחצית הסך הזה בשנה הזאת.

אם בסבת כל הנ"ל לא ראתה ההנהגה סימן ברכה בעמלה, אם לבשתה עליה להודות כי בצדק לעג „הצבי" על „משחקי הנערים", שמכוננים ועדים מרכזים, ועדים פרטים, שולחים צירקולארים בכל הארץ והפרוטה אין בידם לפורטה — הלא בצדק תבוא השאלה: למי היא, ההנהגה, עמלה? בשביל מה היא שומעת קול מתלוננים ורוגנים, מפחידים במלשינות? בשביל מה נגזלת מנוחה מלבה על ידי מקרים קלים, בשעה שמתבקשים איזה ממהרסי עולם ובמשנה ילכדו במקומם אחדים מחו"צ, כאשר קרה פה בשבוע העבר? אם אין ידים לפעלנו, אם אדמות לא נוכל לקנות מאין כסף, אם את הקולוניסטים לא נוכל לפרנס וכל שכן להעמיד במרחב מחסרון כיס, אם שטן המחלוקת

מרקד בינינו וידינו לא תעשינה תושיה, למה נשא עמל נפש ועמל הגוף, תלאות ומכאובים מבפנים ומבחוץ?

שתי השנים האחרונות היו לי למקור דאגות ומכאובים, קול צעקה מארץ הקדש, נקיון שנים וחוסר לחם להחלוצים עובדי האדמה, קטטות וחסרון כסף מבפנים ומכאובים מחוץ, כחי כשל ובריאותי נהרסה עד היסוד. בחרף נפש עבדתי עבודתי והו"צ עמדו כמעט מנגד. לבי הגה אימה: מה נעשה למלא מחסור הקולוניסטים, והאגודות צברו כספן ולא שלחוהו. היש אפשרות לנהל עסק נעלה ונשגב כישוב א"י במצב כזה?

המשגה המעציב הנ"ל נתברר וחובבי ציון מפה שזכרתי שבו למנוחתם. אך לא המקרה הנ"ל הרך את לבי. אך כל הסדרים אשר בינינו פנימה. זהו פתרון המכתב מיום ט"ו כסלו. אך אם אמנם לא אחפוץ עוד להיות ראש הועד באשר עד כה. אבל מאשר מצב הקולוניסטים איננו מרשה אותנו להעלים עין מהם אפילו רגע אחד, ועוד נחוצים להם חטים לזריעה ומזון לפחות לחודש הזה, שהם דברים שאי אפשר להחמיצם, על כן מוכרח אנכי להיות עוד המליץ ביניכם, גם ביניכם ובין הקולוניסטים עד שתמצאו איש אחר במקומי, אשר יצא ואשר יבא לפני חו"צ. נוסף לזה, הנה החברים בפטרבורג מבטיחים להגיש בקרוב את הבקשה ע"ד הרשיון למעשינו, ואם אראה שיש צורך בדבר ומצב בריאותי לא יהיה לשטן לי על דרכי אז אסע אי"ה אחרי [ראש] שנתם החדשה לפטרבורג להשתדל בזה[2], ותקותי כי טובי חו"צ ימציאו לי לפחות עוזר אחד הגון לנסוע אתי שמה. אך אם עבודתי רצויה לכם, אם אתם שמים את לבכם למכאובי ותלאותי בכל הזמן הזה, הלא תהיו לי לעזרה בכחכם ועזרתכם זאת תהיה לי לעדה כי לא לחנם נשאתי את כל התלאות הנ"ל. וזה דבר העזרה: שלחו כלכם את כל כספכם אל הקופה הכללית על שם ה' מאירסאן בווארשא או על שם ה' ערלאנגער בפאריז — — אך אל נא תחמיצו את המשלוח ההוא אפילו יום אחד שלא לצורך. אז אדע כי יש תקוה לפעלנו וכדאי הוא לשאת בעדו תלאות ומכאובים.

וה' יחזק את רוחכם ויאמץ כחותיכם לבצע את אשר החלותם לעשות ובאה מציון תשועת ישראל

כחפץ אחיכם מוקירכם ומכבדכם כערככם הרם והנשא הבטוח כי תמלא בקשתו

ד"ר ל. פינסקער.

P. S. בהיות המכתב הזה שלוח אך להאגודות המרכזיות, ששם היו צריכות להיות האספות המקומיות, הנני מתכבד לבקש מן האגודות ההן לשלוח העתקות

1) ע' לעיל נומר 525 (עמ' 68).

2) ע' להלן נומר 534.

מן המכתב הזה, כל אגודה מרכזית להאגודות הסמוכות לה. האחרונות ישלחו את כספן לווארשא או להאגודות המפורסמות המרכזיות ולא ישר על שם ה' ערלאנגער, כדי שלא להטריחו יותר מדאי בסכומים קטנים. הנ"ל.

528.

מאת מ. ארלנגר לפינסקר.

Paris, le 17 Decemb. 1886.

Werthester Herr Doctor,

— — — — — — — — — — — —

Gottlob, dass die Sachen[1]) nicht so schlimm stehen (obzwar schlimm genug), als wie Sie glaubten. Es ist wirklich sonderbar, fast unglaublich, dass man Leute verhaftete einfach deswegen, weil sie etwas Geld zu einem wohlthätigen Zwecke spendeten. Ich begreife ganz wohl, dass die Zahl [der Spender] in diesen Umständen nicht zunehmen kann. Dass jhnen die öffentliche Anerkennung unentbehrlich ist, versteht sich von selbst. Weniger begreiflich ist, dass Ihre Vertreter, die einflussreichen Glaubensgenossen in Petersburg, so säumig verfahren. Fürchten diese auch sich zu compromittieren? Oder ist es einfach Nachlässigkeit?

Sie entschliessen sich nach Petersburg zu gehen und, wie der Prophet sagt, den todten Knochen Leben einzuhauchen? Mögen Sie dort den besten Erfolg erreichen, damit Ihre Gesellschaft sich emporhebe und die Colonisten, die Ihrer Hülfe bedarfen, nicht zu Grunde gehen.

Wäre es Ihnen vielleicht möglich, wenn Sie schon einmal auf der Reise sind, auch bis hieher zu kommen? Wir könnten zusammen überlegen, was zu thun am passendsten wäre. Sie dürften den bekannten Wohlthäter[2]) besuchen, ihm Ihre Absichten vorlegen und die seinigen vernehmen. Man versteht sich immer besser, wenn man sich gegenseitig mündlich aufgeklärt hat. Aber natürlich vor allem müssen Sie dort anerkannt sein, sonst ist die russische Thätigkeit gelähmt.

— — — — — — — — — — — —

Mit Freundschaft u. Hochachtung zeichnet ergebenst

M. Erlanger.

1) הדברים מכוונים לשלשת הצעירים שנאסרו באודיסה, עי' ההערה לנומר הקודם.

2) הבארון רוטשילד („הנדיב הידוע").

529.

מאת י. יאסינובסקי לפינסקר.

Варшава, 20 Декабря 1886.

Многоуважаемый Докторъ!

Упраздненіе Центр. Ком.[1]) я нахожу вполнѣ раціональнымъ. Отношеніе къ нему кружковъ и главнѣйшихъ дѣятелей ихъ сдѣлали дальнѣйшее существованіе его почти невозможнымъ, и осталось одно только – предоставить участь колонистовъ самимъ кружкамъ[2]). Финалъ въ высшей степени прискорбный для насъ, но неизбѣжный; трудно было бороться, не имѣя санкціи, съ раз-

1) עי' לעיל נומר 527 וההערה שם.

2) אם יאסינובסקי הסכים - אמנם בלב מר - להצעתו של פינסקר, הנה נמצאו חובבי־ציון אחרים, שלא יכלו להסכים לה בשום פנים. ביחוד, בני פולטבה, שהיו נאמנים מאד לפינסקר ובו בלבד ראו את נשיאה הטבעי והיחידי של חבת־ציון. בארכיונו של אוסישקין מצאנו מכתב־חוזר ששלחו הפולטביים, כפי הנראה, לכל האגודות „בראשון לחודש העשירי (א' טבת). הרמ"ז, כלומר ימים אחדים אחרי קבלם את מכתבו של פינסקר, ובמכתב־חוזרם זה הם כותבים:

„בטנינת לב ודאבון נפש קראנו את דברי מכתבו של זקננו הדר"ר פ' מיום כ' כסלו, בו ישפוך מרי שיחו ותוגיון נפשו העדינה על פירוד הלבבות בתוכנו - - - - בדמי לבבו הוא הולך סופר ומונה את עמלו ומכאוביו אשר ישא ואשר יסבול זה ימים על שנים מאין כל תקוה להטיב את מצב אגודתנו. הדוגלת בשם רעיון יקר ונשגב. רעיון הישוב אשר אמרנו בצלו נחיה בגוים, ואת מצב החלוצים עובדי אדמת הקודש: כספנו יורד לטמיון, כי הפרורים־הפרורים אשר אנחנו מלעיטים אותם אין בהם כדי שביעה, התמיכה תבואם שלא בעתה, הזרע איננו במועדו, ותוצאות כל אלה כל הקולוניסטים רעבים ואנחנו את כספנו הוצאנו לריק ולבהלה. ומה תהיה אחרית כל אלה? אם נשיאנו פ' יתפטר ממשמרתו אשר תסב לו רק כעס ומכאובים, הלא אז ינתק גם הפתיל האחד המאחד אותנו אף אם בקשר שאינו של קימא, וכל עמלנו במשך שלש השנים יעלה בתהו ויאבד, הקולוניסטים יפוצו אל אשר יהיה רוחם ללכת, זעקתם תקיף את כל הארץ, והרעיון משאת נפשנו יהיה כלא היה". .

„בשם ה' הבוחר בציון הר קדשו, בשם ארצנו העזובה מבניה והשוממה מאין יושב, בשם רעיון לאומיתנו לכל יעסם גם הזיק האחרון מלב צעירינו, ובשם אכרינו האמללים המצפים לעזר ואין לישועה ורחקה מהם, הננו קוראים אליכם, אחים יקרים ואהובים: הבה נתאחד כלנו לבל ידח ממנו נדח; הבה נצא חוצץ כלנו לעזרת נשיאנו היקר, אשר חלינו הוא ישא ומכאובינו הוא יסבל: נחלה כלנו את פניו להשאר על משמרתו כבראשונה ראש כל אגודותינו המוציא ומביא את כל עסקי הישוב והיוצא והבא לפנינו.

рушительными элементами, которые зарождались при самомъ началѣ созданія Центр. Ком. и продолжали развиваться съ особенной энергіей и наконецъ проникли въ большинство кружковъ. Прискорбнѣе всего, что разрушители Ц. К. не въ состояніи создать что-нибудь лучшее. Организація Ц. Ком. сама-по-себѣ, при данныхъ условіяхъ, была правильная и довольно прочная, а въ дѣятельности его нельзя усмотрѣть крупныхъ ошибокъ.

Поѣздка Ваша въ Петербургъ вполнѣ цѣлесообразна и, должно надѣяться, произведетъ успѣшныя послѣдствія. Мнѣ весьма пріятно было бы сопутствовать Вамъ и въ высшей степени лестно для меня быть Вашимъ сотрудникомъ въ этомъ важномъ дѣлѣ; но въ настоящую минуту я не могу еще знать, буду ли я въ состояніи осуществить это; я, какъ практикующій адвокатъ, нахожусь въ извѣстной зависимости отъ текущихъ дѣлъ (новыхъ я по то время безусловно не приму), и поэтому я, пока, положительнаго отвѣта дать не могу еще въ этомъ отношеніи. Употреблю однакожъ всѣ усилія къ устраненію встрѣчающихся препятствій и, поэтому, покорнѣйше прошу Васъ, многоуважаемый докторъ, увѣдомить меня, когда поѣздка Ваша болѣе или менѣе приблизительно можетъ состояться. При этомъ считаю не лишнимъ замѣтить, что я перемѣнилъ взглядъ мой относительно цѣли проектируемаго нами Общества. Оно должно имѣть, по крайней мѣрѣ, въ уставѣ, не спеціально палестинскій, а общій характеръ. Въ общемъ видѣ цѣль, — изъ уваженія къ постоянной эмиграціи въ Америку и другія страны, которой нельзя намъ игнорировать, и къ высказывающимся въ послѣднее время, даже въ оффиціальной прессѣ, мнѣніямъ въ пользу поощренія эмиграціи, — является болѣе практическою въ экономическомъ отношеніи, и, поэтому, можетъ расчитывать скорѣе на одобреніе и разрѣшеніе правительства. Палестинское движеніе слишкомъ идеальное и не представляетъ въ глазахъ правительства практическаго интереса. Въ этомъ отношеніи, по моему, слѣдуетъ измѣнить проектъ устава. Само собою разумѣется, цѣль должна быть формулирована такъ, чтобы мы не были стѣснены продолжать нашу національно-палестинскую дѣятельность[3].

— — — — — — — — — — — —

ולמען הקל מעליו נטל משאו יבחר לו עוזרים בשכר ככל אשר ייטב בעיניו" - - - -

כך היתה גם דעתם של כמה אגודות אחרות (עי' להלן כמה מכתבים) וכך היתה גם דעתו של „החובב־ציון בלי לב ולב" ר' מרדכי אליאשברג (עי' להלן נומר 599).

3) עי' להלן הנומרים 536/37.

Съ циркуляромъ Вашимъ къ кружкамъ я вполнѣ солидаризируюсь

Съ истиннымъ уваженіемъ и искренней преданностью остаюсь

готовый къ услугамъ Вашимъ

И. Ясиновскій.

530.

מאת רש"י פין לפינסקר.

כ' טבת תרמ"ז פה ווילנא יע"א.

כבוד ידיד נפשי הרב החכם השלם וכו'
ד"ר פינסקער נ"י. שלום וישע רב!

מכתב כבודו הקטן בלשון רוסיא ומכתבו הארוך שבא אחריו בלשון הקודש[1] העציבו את נפשי מאד בראותי כי נפל לבבו עליו ורפו ידיו מעשות תושיה, וכי קצרה נפשו בעמלו, לקרוא באזני ראשי החבורות להתחזק ולהתעודד מבלי מצוא מענה, ולבי נשבר בקרבי מדאגה מדבר כי בהתפטר מעלת כבודו ממשמרתו יהרס הבנין אשר עמלנו בו זה כמה שנים הריסה גמורה הלילה, גם לא מצאתי את לבבי לדבר על לב כבודו הרם להתחזק במעמדו ולהחזיק במעוזי הענין הקדוש לנו, עד עת האסף אספה, כי ידעתי את רגזו ואת עצבונו והחשיתי עד כה, — — — —

והיום שבתי והתחזקתי ומצאתי און לקחת דברים את רום מעלתו ולבקשו כי יהיה מטובו לקבל מידינו סך שלש מאות רו"כ ע"י אנווייזונג המוסגר פה לטובת הישוב, כי אין דעתי נוהה לשלוח את הכסף לידי אחרים. והנני לכתוב אל ראשי נכבדי חברינו באשר הם שם להעירם ולעוררם לשלוח כספיהם אל כבוד מעלתו גם הֵמה, אולי ישמעו לקולי, ונעלה ארוכה להריסות הענין, עד בא מועד האספה.

בשם אהבתנו הטהורה והנאמנה אוסיף לבקשו עוד הפעם להתחזק על מעמדו, להחליף כח לעשות כל אשר תמצא ידו לטובת הענין הקדוש לנו. ואני תפלה לאלהי ישראל כי יחזקהו ויחלימהו ויתן לו כח לעשות חיל כחפצו הטוב וכחפץ כל טובי חברינו היודעים ומכירים את ערכו הגדול וחפץ ידידו הנאמן בבריתו אוהבו באמת

שמואל יוסף פין.

1) הראשון מט"ו והשני מכ' כסלו. עי' לעיל נומר 527 וההערה שם.

531.

מאת פינסקר לרשיי פין *).

את מכתבו בצירוף שטר על שלש מאות רו״כ קבלתי ורב תודות לכבודו הרם ולאגודת עירו על החסד שהם עושים לאחינו יושבי ארץ הקדש. לדאבון לב חדלו גם קמָצים כאלה לבא אל קופתנו והקולוניסטים צועקים ללחם. לא יתנו לי מנוח, כמעט בכל שבוע הנני מקבל מכתבים מלאים עמל ויגון, ואין לאל ידי להושיע, האחדות התפוצצה לרסיסים, האגודות כרובן חדלו לשלוח את כספן, אגודת ביאליסטאק רוגזת לסבה בלתי ידועה לי, אגודת מאסקווא ·דורשת תיקונים, שעל פיהם צריכים כל הקולוניסטים להתפזר לכל רוח, וחו״צ — להאביד כל מה ששקעו עד היום בהקולוניות, אגודת קאוונא בונה במה לעצמה [1], אגודת ריגא שותקת לגמרי. אולי עברה ובטלה מן העולם, וגם אגודות השלמות את ההנהגה אינן מראות לה צורת מטבע. הבאופן כזה נוכל לעשות פעולתנו?

אחת היא על כן אמרתי: אם אין את נפש האגודות להתכנס תחת דגל ההנהגה הנוכחית ולהדש את האחדות ומשלוח הכספים כמו שעשו בשנה הראשונה אחרי אספת קאטטאוויץ הלא לשוא יהיה כל עמל ההנהגה, ולמה זה אשא תלאות הקולוניסטים והועד הפועל מהוץ ותלאות הרוגנים מבפנים? למה זה יעלה שאון הקולוניסטים האומללים תמיד באזני לפוצץ את לבי ועזרתם רחקה ממני? נכון אני להתגבר על מחלתי ולשחוק למכאובי הגופנים ולעבוד עבודתי לחו״צ, אם אראה כי עמלי יביא פרי. אבל אם תושיה נדחה ממני והצל לא אציל את הקולוניות מן הרעה הנשקפת להם מן המחסור והעניות, למה אוסיף לי יגון ומגנת לב על מכאובי הגופנים ללא הועיל!

אם חבתנו לציון כאשר באה כן הלכה וחו״צ הגם עתה גו בלי רוח חיים הנה הם צריכים לדעת זאת בעצמם, לבל ילאו לא את עצמם ולא אחרים, ועליהם להודיע גלוי כי חו״צ עתה אינם אלא משל... אם ככהם אז כן כחם עתה — יתאחדו תחת דגל אחד, אם אין רוחם נוחה מן ההנהגה הנוכחית יבחרו להם איש אחר, אשר יוכל למלא גם רצון הביאליסטאקים, גם רצון המאסקווים, גם רצון הקאוונים, אך המצב הנוכחי לא יוכל לעמוד בשום אופן, הלא שחוק

*) בגליון שלפנינו, - שגם הוא כתוב, ככל מכתביו העבריים של פינסקר, בכתב־ידו של ליליינבלום - אין רמז למי נכתב, אף אין עליו חתימה, ורק בראשו נאמר: „העתקה". ואולם הפין וסכום הכסף האמור בו - 800 רוכ׳ - מעידים, שהוא תשובה על מכתבו של רשיי פין (הנומר הקודם). ומשום שאיננו יודעים איםתי נכתב, לפיכך קבענוהו תיכף אחרי מכתבו של פין, אף־על־פי, שכמובן, עברו ימים אחדים בין זה לזה.

1) עי׳ לעיל הנומרים 509, 520.

מכאיב לב הוא לשמ׳ע כי בפ״ת אין זריעה ואין לחם לרבים, בני בילו״ נשכרים לעבודת זרים בר״ל [2] מאין לחם להם, ובמאסקווא, כפי שכותבים משם, מונחים אלף ושמונה מאות רו״כ כאבן שאין לה הופכין... וכל כך למה? מפני שהמאסקווים הפצים לבנות תרעא לדרתא בטרם יעשו להם את הדרתא, לקנות קולוניות חדשות בטרם נוסדו הישנות, מפני שהם מאמינים בשמועות הפורחות באויר מה״ע שנדיבי פ״פ [3] יחד עם הנדיב הבטיחו לנהל את שלשת הקו־לוניות בכל מחסוריהם, שנדיבי לונדון הבטיחו לתת אלף ל״ש לטובת הקולוניסתים, וכיוצא בזה שמועות, אשר כפי הנודע לי לא יצאו אל הפועל [4].

מחבתי לציון ומחפצי בטובת הקולוניסטים האומללים ואה״ק הנני מוכרח לדרוש שיבחר איש אחר במקומי, אולי יהיה האיש אשר יבוא אחרי טוב ממני והצליה לו לרפא את האחדות ההרוסה, מה שלא אוכל אני לעשות [5].

2) בראשון־לציון.
3) פרנקפורט.
4) עי׳ להלן כמה מכתבים, כגון הנומרים 538, 544, 545.
5) את סוף המכתב לא מצאנו.

532.

מאת ל. רוזנטל לפינסקר.

Petersburg 4 Jan. 87.

כבוד החכם היקר בעמו הרב הד״ר הרי״ל פינסקער נ״י.

ידידינו הר״פ לעווינזאן הראני מכתב כבודו אליו, כי יתרעם עלי אשר עד כה נמשכת הצגת הבקשה וידרוש לעשות קץ לתוחלת ממושכה ולבל להוחיל יותר על הבטחת אחדים מהגבירים. ג״א [1] מאוד דאבה לבי על אבוד הזמן, אבל מדעתי כי קשה מאד לחרוץ משפט מרחוק, ע״כ פניתי אל ידידנו האר״ז כי יבקש את כבודו לבוא הנה ונבצע בפה איך להגיש בקשתנו, אמנם מתשובת כבודו נראה כי בריאותו תמנעהו לבוא, וכאשר רואה אנכי כי אין תקוה כמעט להטות לב מתנגדינו להתאחד עמנו וידידי הרש״פ [2] אם כי לא נסוג אחור, הנה לא יאבה לצאת לריב עם המשטימים, לזאת אחשוב ג״כ כי אין לחכות יותר ובמקום שאין איש מהעשירים נהי׳ אנחנו העוסקים ומשתדלים בדבר כפי שיודיע אל כבודו האר״ז בפרט [3].

נשען על האמור, אבוא בזה לבקש את כבודו להשיבני בהחוזר, אם כן הרץ בלי שינוי להעמיד

1) „גם אני".
2) שמואל פוליאקוב.
3) עי׳ הנומר הסמוך.

הבקשה להממשלה בלי דחוי עוד, כי כבודו יבין אשר לא אוכל אנכי לבדי לקבל עלי האחריות, לבל יתלוננו אח"כ עלי למה לא חכיתי על מענה ברורה מגבירינו, וכפי דברי כבודו כן אעשה מצדי בכל אשר בכחי לטובת הענין הגדול הזה. ומי יתן ויצליח בידינו להוציאו לאור כחפצו וחפץ ידידו מוקירו ומכבדו כערכו ומהכה לתשובתו

ל. ראזענטהאל.

533.

מאת אל. צדרבוים לליליינבלום.

ס"ט פטרבורג, יום 4 לחודש יאנואר תרמ"ז.

ידידי כנפשי מ' משה ליב ליליענבלום.

תיכף אחר קבלת מכתבך ומכתב הד"ר[1] הלכתי לר"ט[2] והוא הבטיחני לדבר עוד הפעם את פ[אליאקאוו][3], אחרי אשר ביום א' היתה אספת החברה מפיצי השכלה בבית ג[ינצבורג] ואמרנו לדבר עמו שם ולגמור הדבר, אך הוא בעצמו[4] לא בא. ור"ט הבטיח לי להטותו[5] לקרוא איזה אנשים להועץ בדבר כחפץ ג[ינצבורג] בתשובתו על מכתב לפ[אליאקאוו] אשר שלחתי רצוף במכתבי להד"ר (ואשר תשיב לי תיכף)[6]. אך בראותי כי ר"ט לא עשה מאומה והתירוצים רבים הפצרתי בו לקרוא לאנשי שלומנו ליום השבת לעת ערב להחליט דבר, ואני אמרתי ללכת בעצמי לפ[אליאקאוו] לגמור דבר הן או לאו ולא נוסיף להיות תלוים ועומדים. אנכי מלאתי דברי ואתמול הייתי אצל פ. והשיב לי את מענה ג[ינצבורג] ויאמר כי לא יוכל בלעדו לעשות הדבר, יען הם הולכים שלובי יד בהשתדלותם בשאלת היהודים ברוסיא וגם יפזרו כסף לזה ועושים הם בסתר ולא יוכלו לגלות סוד וע"כ לא יוכל הוא להפרד מעל ג"ב, אף אם ענין הישוב קרוב ללבבו[7]. אגב

1) פינסקר.

2) רוזנטל, ליאון.

3) ע' לעיל נומר 519.

4) כלומר: רוזנטל.

5) את פוליאקוב.

6) את מכתבו של גינצבורג לפוליאקוב לא מצאנו, כי הושב, כפי הנראה, לצדרבוים, כבקשתו.

7) בתשעה בדצמבר תרמ"ז כתב צדרבוים למ. אוסישקין: „בשבה העבר הייתי אצל גינצבורג ואדבר על לבו דברים כבושים ואבינהו לדעת, כי אם היה נגד הרעיון הזה בראשית התעוררו יכול עוד לקוות כי יעצור ברוה, וגם פָחד פחד פן יזיק לפתרון שאלת היהודים. אך עתה נתבצר הדבר בלב רבואות אנשים ובקרב ארצנו יש עד 240 אגודות המאספות כסף ושולחות לתעודתן ויש גם שלמן נסתר. ועתה מלבד אשר סכנה היא אם יודע הדבר לממשלה והיא לא תוסיף להעלים עינה כאשר עד כה ולא תשמע להצטדקות, אז יאמרו בגוים כי כל יהודי רוסיא ממלכה בממלכה

נודעתי כי ג"ב יצא ללונדון, ואם אומרים כי ישוב עד מהרה אין להשען ע"ז. עוד דבר אחד אמר לי פ., כי יחפוץ לקרוא גם את זאַק לאספה, ואז אין ספק כי יחליטו לבלי לבקש רשיון ליסד חברה כי כל מה שיאמר ר"ט הן יאמר זאק לאו, מלבד שהוא בעצמו נגד הרעיון עוד קודם שקבל נזיפה[8] ומכ"ש עתה. ע"כ החלטתי בלבי לבלי לחכות עוד ובערב הייתי אצל ר"ט. אבל לדאבון לבנו לא בא לעוועזאהן[9] הקמצן המתנפח הזה אשר רק במכתביו יוכל להתפאר לפני הד"ר כי הוא עשה גדולות ובאמת אינו עושה מאומה, כי מלבד שעשיר כזה לא התנדב עוד אף קשיטה לקופת האגודות יאמין כי בבואו לאספה הוא עושה לנו כבוד גדול, אך גם לא ידע לתת עצה נכונה. נשארנו לבדנו אני ור"ט ואומר לו כי לא אוסיף עוד לחכות ואקבץ חתומים מאת אנשים בעלי צורה: ארקאדי קויפמאן, ד"ר מאיראוויטש (מאלים התישב בקאמיניץ) ועוד אחרים. אז אמר כי גם הוא יחתום רק לא ילך להמיניסטער (זה לדעתי לטובה, כי שפתו כבַרו יוכלו רק להזיק ולא לתקן). לדעתי די לי לבדי כמו"ל נודע להמיניסטער ללכת בעצמי, אך לתת יותר תוקף לדברי אקרא לי עוד אחרים. אולם למען מצוא אמתלא להשיב לפ[אליאקאוו] מדוע מהרנו להושיט בלי לחכות על החלטת אספתם החלטנו לכתוב לה' פין, יאסינאווסקי וד"ר האזאנאוויטש לבוא הנה ליום אחד ללכת עמי להמיניסטער. מהראוי כי ישלח הד"ר כאשר בקשתיו טלגרם לשלשתם כי יעשו כבקשתי, ואם לא יבואו כולם, די אם שנים מהם יבואו או גם האחד, להיות לנו כסות עינים לפני פ. למען נוכל אח"כ לבקשו לעזור לנו בהשתדלותו וגם יתן את נדבתו. ואין ספק, כי גם אם לא יחתום על הבקשה יעשה ככל יכלתו, כי באמת נאמן הוא להרעיון בכל לבבו.

רואה אתה כי אנכי מצדי עשיתי לבדי כל מה שבכחי ועוד בשבוע זו אראה לקרוא אספה מאנשי שלומנו להחליט בדבר נוסח הבקשה, כי לדעת פ[אליאקאוו] נחוץ לשנות הנוסח ממה שכתב ל[עוועזאהן], ואנכי אמסור הדבר לווארשאווסקי היודע יותר מל"ז להסביר דבר

וקהל נוהג, ומי הוא ראש הקהל? גינצבורג! ולא יועילו לו כל התנצלותיו כי היה נגד הישוב — — ונתרכך מעט ואמר: לו היה באפשר לאַחד לאֶחד גם קופת הרמב"ן, אזי טוב היה הדבר". —

8) היה מעשה ושני סטודנטים מחברי „אחות ציון" בפטרבורג באו לאברהם ז'אק למכור לו כרטים לנשף, שנערך לטובת הבילו"יים. ז'אק פנה למשרתו וצוה לו לגרש את שני הסטודנטים מביתו. למחר פגש אחד מן הנעלבים (רֵיסר) את ז'אק ברחוב ודרש ממנו, כי יבקש מאתו סליחה על העלבון של אתמול. ז'אק לא נענה לו. אז סטר הנעלב את ז'אק לעין כל. עי' „תולדות חבת ציון" לש. ל. צימרון עמ' 290, וגם ב„ימי המעשה" לחושי הארכי. „השלח" כרך ב' עמ' 224.

9) ס. לֶוָנסון.

ואחכה לקראת תשובות שלשת האנשים הנ"ל. ואם לא יאבה גם האחד לבוא הנה אלך לבדי להמיניסטער, אם לא יתרצו עוד אחדים מפה ללכת אתי. ומי שילך עמי הן רק עלי לדבר אל המיניסטר, כי עלי להזכירהו את הרשיון שנתן לי בשנת 1882 לאסוף כסף למשען הקולוניסטים שמה ובשנת 1884 השיב לי ע"י הנסיך קאנטאקוזין על הזאפיסקא אשר הושטתי לו, כי מצדו אין שום מניעה לתת רשיון ליסד חברה כזאת. ואח"כ אפנה אל כל אלה אשר הבטיחוני להמליץ טוב על הענין ואקוה כי יצלח בידי לעשות מה.

והנני מוקירך ומכבדך

א. צדרבוים.

534.*)

מאת אל. צדרבוים ול. רוזנטל לרש"י פין.

ס"ט פטרבורג 4 יאנואר 1887.

לידידנו היקר כו' מ' שמואל יוסף פין.

אחרי רואנו כי השבועות והירחים הולכים ועוד מעט יניעו ימי החגים ואחריהם ימי הקיץ ואי אפשר יהיה להגיש בקשתנו לשר הפנים לבקש רשיון ליסד חברת ישוב א"י. וה' פאליאקאוו אף שהוא נאמן להרעיון ומחזיק בדבריו אשר דבר עמנו פנים אל פנים לא אחת וגם הודיע במכתבו אלינו כי יאבה להשתתף עמנו ולהשתדל להשיג הרשיון וגם הבטיח לתת 5000 רובל לקופת החברה, אך הוא יחפוץ, כי יסכים גם הבאראן גינצבורג. והנה מצדנו נסינו דבר גם אל הבאראן אשר היה בתחלה מתנגד גדול ואחר רוב דברים וראיות מוכיחות כי אין פחד רפה התנגדותו ונטה מעט להן, וה' פאליאקאוו מלא אחרינו וידבר גם הוא על לבו, עד כי הבטיח להתיעץ בדבר. אמנם כדרך הגדולים האלה, כי לא בנקל ימצאו מועד לקרוא אספה ובפרט כי הבאראן הלך לבקר את בתו בלונדון, ואם אמנם אומרים כי ישוב בקרוב, בכל זאת אי־אפשר להשען על זה. והד"ר פינסקער יאיץ בנו להושיט הבקשה בלעדי האצילים האלה ויהי מה, וגם אמר עם הספר כי אם לא נודיעהו עד 15 ח"ז כי הושטנו הבקשה יבא הוא בעצמו הנה, רק בפירוש יאמר (וה' ליליענבלום מעיד ג"כ) כי בנפשו הוא, יען חולה הוא במחלה אנושה — דפיקת הלב — ונסיעה כזאת לצפון רוסיא תוכל לשים קץ לחייו חלילה; ע"כ החלטנו לבלי לחכות על השרים האלה ולהושיט הבקשה, ונמצא בזה למדי חותמים מכובדים בעלי שם וצורה, ורק לא נאבה לקחת אחריות הדבר עלינו לבדנו וגם נחוץ לנו למצוא טעם נכון מדוע מהרנו ולא חכינו

*) מארכיונו של פין.

עד אשר יחרץ משפט בסוד הגדולים[1]. לכן נבקש מאת פני ידידנו כי יבא הנה על יום או יומים ללכת עם הדעפוטאציע להושיט מכתב הבקשה להמיניסטער. ונוכל להצדיק נפשנו לפני החפצים לעמוד בראש כל דבר, כי באו הנה מאנשי המדינה (כי הננו כותבים גם לה' יאסינאווסקי גם להד"ר האזאנאוויטש לבא הנה) ויאמרו כי סכנה מרחפת על ראשי המשתתפים בהחברה בהשאי, ומוכרחים אנחנו להושיט עכ"פ הבקשה, ולא נעלה עלינו המתם ונוכל לקוות כי ה' פאליאקאוו אף אם [לא] ימנה בין ההותמים ישתדל בעדנו ויעזור לנו כיד ה' הטובה עליו. ובכן הננו לחלות את פני ידידנו להודיע לנו תיכף אחר קבלת המכתב הזה כי נכון הנהו לבא הנה, ואז נכין אנחנו את הכל לבלי יתעכב פה אף שעה יתירה, ונודיע לו ע"י טלגרם למתי יבא הנה[2], ובעזור שדי נעלה וגם נצליח, כי הודות לאל יש ויש גם לנו שרים אשר דבריהם נשמעים והם יעלו וישתדלו להשיג הרשיון.

לתשובתו יחכו מכבדיו ומוקיריו

אלכסנדר צדרבוים.
ל. ראזענטהאל.

1) ע' שני הנומרים הקודמים.
2) פין השיב, - לפי דברי פ. לונסון במכתבו לפינסקר מי"ד יאנואר 1887 - שמפני רפיון מצב בריאותו אי־אפשר לו לנסוע לפס"ב בימות החורף.

535.

מאת י. יאסינובסקי לפינסקר.

Варшава, 7/19 Января 1887.

Многоуважаемый Докторъ!

Считаю для себя весьма лестнымъ, что Вы только во мнѣ признаете достойнаго для себя спутника въ предпринимаемой Вами поѣздкѣ[1]). Преодолѣваю всѣ затрудненія и препятствія[2]) и готовлюсь къ отъѣзду по полученіи Вашего приглашенія. Покорнѣйше прошу Васъ сообщить мнѣ телеграммой, когда я долженъ выѣхать отсюда. — — — — — — — — — — — —

Предложенное мною измѣненіе въ уставѣ[3]) основанно на всестороннемъ обсужденіи и не во вредъ палестинскому дѣлу, а скорѣе въ его пользу. Съ многими изъ Ховве-Ціонъ я разсуждалъ уже объ этомъ вопросѣ и они высказываются въ пользу предлагаемаго измѣненія, не находя въ немъ ничего противорѣчащаго ихъ стремленіямъ.

1) לסוף נסע בעל המכתב יחידי לפס"ב, כי פינסקר לא יכול לנסוע מפני מחלתו. וע' להלן נומר 537.
2) ע' לעיל נומר 529.
3) ע' שם, וביחוד הנומר הסמוך.

передъ какими жертвами. Но, все-таки, мы должны заранѣе оцѣнить размѣръ тѣхъ жертвъ, какія въ дѣйствительности будутъ приносимы и не принимать въ разсчетъ только тѣ, какія должны быть приносимы для достиженія преслѣдуемой нами цѣли.

3) Безспорно, что вся эмиграція не можетъ быть, по крайней мѣрѣ, въ скоромъ будущемъ, направлена въ Палестину. Ни у насъ не хватитъ для этого средствъ, ни турецкое правительство на это не согласится. Большинство эмигрирующихъ для Палестины въ настоящее время негодно. Между тѣмъ, въ другихъ странахъ можетъ, при малой поддержкѣ, весьма легко найти болѣе или менѣе выгодное примѣненіе для своего труда. Относиться равнодушно къ эмигрирующимъ евреямъ и дать имъ погибнуть за то, что они, желая оставаться евреями и не имѣя возможности переселиться въ Палестину, отправляются въ другія страны, врядъ ли можно согласовать съ нашими стремленіями. Поставивъ себѣ задачу — спасеніе еврейскаго народнаго дѣла, нельзя равнодушно смотрѣть на гибель самого народа.

4) Контингентъ эмигрантовъ состоитъ изъ такихъ же палестинцевъ, какъ и мы. Они готовы жертвовать столько, сколько каждый изъ насъ въ пользу Палестины и навѣрное, когда они устроятся на новыхъ своихъ родинахъ, будутъ споспѣшествовать колонизаціи Палестины — и то, что они получатъ отъ насъ, возвратятъ Палестинѣ съ хорошимъ ростомъ. Были примѣры, по всей вѣроятности извѣстные и Вамъ, что нѣкоторые изъ послѣднихъ эмигрантовъ, успѣвъ болѣе или менѣе обезпечить свое существованіе на новой своей родинѣ, устраивали тамъ палестинскіе кружки, посылали и склоняли другихъ посылать деньги въ пользу колонистовъ.

5) Опасаться חובבי ציון тоже нѣтъ основанія. Съ ними можно войти въ соглашеніе, чтобы поступающіе отъ нихъ пожертвованія обращены были исключительно на Палестину. Если даже потеряемъ нѣсколько десятковъ или даже сотенъ ярыхъ, закоснѣлыхъ палестинцевъ, тутъ бѣды еще мало. Подобные палестинцы, насколько удалось мнѣ узнать, вовсе не отличаются жертвоохотливостью и больше гремятъ чѣмъ дѣлаютъ. Съ другой стороны число нашихъ членовъ несравненно увеличится изъ тѣхъ сферъ, которыя смотрятъ на эмиграцію, какъ на способъ разрѣшенія еврейскаго вопроса съ экономической стороны. Мы должны привлечь къ себѣ и эти сферы, а во всякомъ случаѣ не отталкивать ихъ отъ себя. Этого требуетъ развитіе и успѣхъ нашего дѣла.

6) Результатъ колонизаціи Палестины безусловно зависитъ отъ матеріальнаго благосостоянія евреевъ вообще. Поэтому мы должны

Я, однакожъ, на моемъ мнѣніи настаивать не буду, если встрѣчу важныя возраженія. Но меня смущаетъ то, что намъ ужъ не дадутъ больше обсуждать проектъ устава. Вчера я получилъ пригласительное письмо отъ г. Цедербаума, въ которомъ онъ пишетъ, что все уже готово, а мы только нужны для подачи прошенія г. министру[4]).

Съ совершеннымъ почтеніемъ и искренней преданностью остаюсь весь готовый къ услугамъ Вашимъ

И. Ясиновскій.

4) ע' שלשת הנוטרים הקודמים.

536.

מאת י. יאסינובסקי ללילינבלום.

Варшава, 8/20 Янв. 1887.

Многоуважаемый
Г. Лиліенблюмъ!

Письмо Ваше я имѣлъ удовольствіе получить.

— — — — — — — — — — — — —

Мнѣніе Ваше о значеніи Одессы для нашего дѣла и ненадежности петербуржцевъ я вполнѣ раздѣляю — и буду настаивать на раздѣленіи управленія между Одессою и Петербургомъ.

Не могу, однако-жъ, согласиться съ Вашимъ взглядомъ на предложенное мною измѣненіе въ проектѣ устава, по слѣдующимъ соображеніямъ.

1) Эмиграція евреевъ вообще куда-бы-то ни-было, при тѣхъ условіяхъ, при какихъ она происходитъ, и при тѣхъ размѣрахъ, какіе она приняла и продолжаетъ принимать, мы не можемъ считать частнымъ дѣломъ эмигрирующихъ. Нельзя не принимать во вниманіе, что эмиграцію вызываетъ крайне стѣснительное положеніе евреевъ и желаніе оставаться евреями.

2) Опытъ доказалъ намъ, что поселяющіеся въ Палестинѣ въ теченіе довольно продолжительнаго времени, при самыхъ благопріятныхъ условіяхъ, не будутъ въ состояніи содержать себя земледѣльческимъ трудомъ безъ постоянной и солидной поддержки извнѣ. Надѣяться, что проектируемое Палестинское Общество будетъ обладать такимъ обиліемъ средствъ, что будетъ въ состояніи удовлетворять всѣмъ нуждамъ поселенцевъ до тѣхъ поръ, покуда существованіе имъ не будетъ опезпечено произведеніями ихъ трудовъ по земледѣлію, винодѣлію и т. п., значило бы обманывать себя ложными, несбыточными надеждами.

Правда, что колонизація Палестины имѣетъ для насъ такую высокоидеальную цѣль, при осуществленіи которой нельзя остановиться ни

направить эмигрантовъ, неспособныхъ и негодныхъ для Палестины, въ такія страны, которыя могутъ обѣщать имъ въ скоромъ будущемъ, при незначительной временной поддержкѣ и извѣстной опекѣ, матеріальное благосостояніе.

7) Колонизація Палестины можетъ, по моему крайнему разумѣнію, обѣщать успѣшные результаты: если евреями будутъ закуплены предлагающіяся къ продажѣ земли, съ цѣлью постепеннаго, медленнаго заселенія ихъ среднеимущими евреями, если этимъ послѣднимъ оказываемо будетъ временное вспомоществованіе въ видѣ займовъ и если основаны будутъ на собственныя средства Общества извѣстное число образцовыхъ земледѣльческихъ колоній изъ самыхъ отборныхъ колонистовъ, не щадя въ этомъ отношеніи расходовъ. Все это можетъ быть достигнуто, если колонизація поведена будетъ не огульно, не массами, а постепенно, медленно, и съ крайней осмотрительностью въ выборѣ колонистовъ. Такой образъ веденія колонизаціи опять возможенъ лишь тогда, когда общая эмиграція направлена будетъ въ другія страны, кромѣ Палестины, и дана будетъ эмигрантамъ возможность: а) [прибывать] въ подобающія для нихъ по роду ихъ занятій и профессій мѣста не голышами-оборвышами, а въ болѣе приличномъ видѣ, б) пристраиваться коекакъ и г) пріискивать соотвѣтственное примѣненіе для труда своего. Въ противномъ случаѣ, многіе изъ эмигрантовъ, узнавъ о Палестинскомъ Обществѣ, направятся въ Палестину, которая въ данныхъ условіяхъ не можетъ содержать ихъ помимо всякой поддержки съ нашей стороны, и такимъ образомъ не только затруднятъ дальнѣйшее веденіе колонизаціи, но просто сдѣлаютъ ее невозможной. Остановить же эмиграцію мы не можемъ, она не добровольная, а принудительная, по крайней мѣрѣ, косвеннымъ образомъ.

8) Придаваніе проектируемому Обществу болѣе общей цѣли, не исключительно палестинской, напр. въ такихъ выраженіяхъ: „Цѣль Общества — обратить эмигрантовъ евреевъ къ земледѣльческому, ремесленному и другому производительному труду и т. п.", нисколько не лишитъ насъ возможности сосредоточить главную нашу дѣятельность на Палестинѣ. На самомъ дѣлѣ, нужно будетъ дѣло поставить такъ, чтобы главную роль играла колонизація Палестины, чтобы она была цѣлью высшихъ стремленій, а прочая эмиграція — средствомъ только къ облегченію достиженія этой цѣли. Конечно, все будетъ зависѣть отъ организаціи управленія и состава онаго. Но это опять зависитъ отъ большинства членовъ, большинство же будутъ всегда составлять члены, проникнутые идеею колонизаціи Палестины.

9) Если Общество будетъ имѣть общую цѣль, по крайней мѣрѣ, по формѣ, оно можетъ скорѣе разсчитывать на полученіе разрѣшенія. Колонизація Палестины евреями или устройство еврейскихъ земледѣльческихъ колоній въ Палестинѣ въ глазахъ неевреевъ покажется невозможнымъ и не имѣющимъ никакой практической цѣли, и, слѣдовательно, не заинтересуетъ никого до того, чтобы поторопиться разсмотрѣніемъ ходатайства о разрѣшеніи образованія для этого Общества. Между тѣмъ какъ вспомоществованіе эмигрантамъ вообще имѣетъ болѣе ощутительную цѣль и можетъ дать надежду избавиться отъ значительнаго числа евреевъ.

10) Формальное Общество съ исключительной цѣлью устроить въ Палестинѣ еврейскія земледѣльческія колоніи возбудитъ сильное подозрѣніе и въ глазахъ турецкаго правительства, которое уже и такъ довольно недружелюбно относится къ этому вопросу, и можетъ повлечь за собою совершенное закрытіе границы передъ евреями. Поэтому мы должны стараться придать нашему палестинскому движенію видъ какойнибудь общей цѣли.

11) Обращаясь къ חובבי ציון, которыхъ Вы такъ опасаетесь, я долженъ замѣтить, что я съ нѣкоторыми уже разсуждалъ о предлагаемомъ мною измѣненіи въ уставѣ и тѣ не находятъ въ этомъ ничего предосудительнаго.

По изложеннымъ соображеніямъ я, по моему крайнему разумѣнію, нахожу проектируемое измѣненіе въ уставѣ весьма цѣлесообразнымъ. Однакожъ, если встрѣчу въ Петербургѣ возраженія противъ моего предложенія, я настаивать на немъ не буду, но останусь, во всякомъ случаѣ, при моемъ мнѣніи.

— — — — — — — — — — — — — —

Примите увѣреніе въ глубочайшемъ уваженіи и готовности къ услугамъ Вашимъ

И. Ясиновскій.

537.

מאת י. יאסינובסקי לפינסקר.

С.-Петербургъ, гостин. Старая Рига, 18/30 I. 1887.

Многоуважаемый Докторъ!

Вчера я Вамъ телеграфировалъ о пріѣздѣ моемъ сюда. Прошеніе министру рѣшено подать въ пятницу, въ этотъ день бываетъ пріемъ у министра. Уставъ и прошеніе въ измѣненномъ видѣ[1]) я читалъ и нашелъ возможнымъ согласиться на измѣненія, такъ какъ въ сущности онѣ ни цѣли, ни содержанія не измѣняютъ.

1) עי' כרך א' הנומרים 309, 374 והערות שם.

Напримѣръ, Общество будетъ имѣть своимъ названіемъ „Еврейское Палестинское Общество“, вмѣсто предполагавшагося Монтефіоровскаго. Цѣль — распространеніе земледѣльческаго и ремесленнаго труда между поселяющимися и поселившимися въ Сиріи и Палестинѣ евреями, преимущественно русскими. Отмѣненъ Совѣтъ, а оставлено одно правленіе, которое будетъ имѣть уполномоченныхъ въ Одессѣ и Палестинѣ, а въ другихъ городахъ — агентовъ, равнымъ образомъ отмѣнены единовременные взносы членовъ. Въ прошеніи выброшена, для согласованія съ уставомъ, та часть, которая касается Монтефіоре и заслугъ его. Всѣ измѣненія сдѣланы по чисто практическимъ соображеніямъ, главное, устранено все, что можетъ показаться щекотливымъ начальству. Открытіе отдѣленія въ Одессѣ находятъ невозможнымъ, потому что оно потребовало бы препровожденія ходатайства нашего вмѣстѣ съ уставомъ на усмотрѣніе мѣстнаго одескаго Генералъ-Губернатора.

Сегодня я былъ у г. Розенталя, который показался мнѣ совершенно преданнымъ дѣлу. Медленность въ доселешнихъ дѣйствіяхъ онъ объяснилъ опасеніемъ, чтобы не получить отказа и желаніемъ располагать въ пользу утвержденія. У г. Розенталя я видѣлъ собственноручное письмо г. Полякова, въ которомъ онъ высказывается довольно сочувственно въ пользу нашего дѣла и выказываетъ заинтересованность дѣломъ и уставомъ.

— — — — — — — — — — — — —

Г. Цедербаумъ весьма энергиченъ въ дѣятельности своей.

Письмо Ваше я получилъ. Состояніе Вашего здоровья крайне меня огорчаетъ, желаю Вамъ скорѣйшаго улучшенія.

Примите увѣреніе въ глубочайшемъ моемъ уваженіи и постоянной готовности съ искреннѣйшей преданностью къ услугамъ Вашимъ

И. Ясиновскій.

538. (*

מאת אכרי המושבה נאדז׳נה לם. אוסישקין.

אור ליום ראשון ה׳ שבט תרמ״ז לפ״ק פה קאלאניע נאדאיזנע הנקרא בלשוננו „וױלנער״.

להגביר הנכבד ר׳ מיכל (1 אוסישקין נ״י.

אנחנו עשרים משפחות עובדי אדמה במחוז יעקאטערינעסלאוו, אשר לכל בית אב לא פחות מאלף רובל כסף לקנות קרקע לבד הוצאות הדרך, נכונים לנסוע לארץ הקדושה לעבוד אדמתה, כי גם אנחנו שלא נשאוף רוח כי אם מעמל כפינו נביא לחמנו בפינו, ולא נשלח למסחר ידינו הבנוי משקר ותוכו ערמה ומרמה, כי אם מיבול הארץ נביא נשביע נפשותינו, ולא נעלה עדי זהב על לבושנו, וכל כלי תפארת רחקו מעלינו; לא יועילונו כל אלה, כי השם „עברי״ אשר היה לחרפה, גם על עדתינו יחנה, וככל אחינו בני הערים גם אנחנו נלחצנו בחוקים מעיקים, וצר לנו המקום, ולולא זאת לא השלכנו מקומנו, ולא עזבנו ארץ מולדתנו. כי לא לצבור כאפר כסף מגמתינו, ולא למעדנים וממתקים תאותינו, כי לנו אף בימי שבת ומועד בלחם שחור נעים גורלינו, כי בעודף לא נאבה, אך שלוה מבקשים, ומנוחה חפצים, והעת הזאת אשר בצילה נחיה צועקת מר באזנינו „אם זאת תבקשו, תמהרו לצאת מזה בעוד מועד, ואל תאחרו, פן אחריתכם תהיה מרה״, ועלינו לשמוע בקולה ולעזוב את האדמה החמודה לנו, וכל הבנינים וכלי הבית מוכרחים נהיה למכור במחיר מועט. וכאשר שמענו בשם המגיד מהיסלאוויץ (2 השלוח מחברת „חובבי ציון״ כי יש בלבב החברה ללוות לכל איש אשר יחפוץ לעבוד אדמת הקודש אלף וחמש מאות רובל כסף, אם אך יש לו מביתו אלף רובל; לכן תחינתינו לפניכם אלופי החברה, תיקרו נא גם נפשותינו בעיניכם ותהיו לנו לעזר גם בעצה גם בכסף להוציאנו למרחב. ת״ל לא עניים אנחנו גם „בכספנו״ אבל לעומת „זרענו״ יחיו לא נוכל להסתפק במועט בשדה קטן, כי לא כאבותינו הבאים מארץ ליטא אשר לא ידעו את מלאכת האדמה אנחנו בניהם הקאלאניסטים הנולדים פה! לו יתן ד׳ ותרב נחלתינו, גם אז אדמתינו לא תהיה שממה, ואתנו לא תעזב הארץ, כי נשינו חרוצות במלאכתן, גם בנינו ובנותינו הגדולים עם הקטנים אוהבים את יגיעה ואת יבולה מוקירים מתפנוקי בני הערים, אך איננו יודעים איך להגיע אל מטרתינו, לכן מבקשים אנחנו מכבודו, שיואיל בטובו להודיענו כל פרטי הענין הזה תכף ומיד איך להגיע למחוז חפצנו? ואל מי נפנה? או החברה לבדה תעשה בעצמה למעננו? ויען כי יש מבינינו מבינים על אדמה אם פוריה היא, על כן רצונינו לשלוח מעמנו שני אנשים לפנינו לתור את הארץ, תכתבו לנו אם אפשר הדבר הזה, ממני הכותב בשם עשרים משפחות קאלוניסטים, איש ממחוז קאוונע המתגורר עתה בקאלאניע הנקרא בלשוננו „ווילנער״

אהרן מייעראוויץ.

*) מארכיונו של אוסישקין.

1) על פי טעות: „מיכל״ במקום „מנחם״.

2) המגיד יהודה־צבי ייבזרוב, שנשלח מאת חובבי ציון במוסקבה לערים שונות לשם אגיטציה.

539.

מאת ס. ארלנגר לפינסקר.

Paris, le 3 Fevrier 1887.

Werthester Herr Doctor,

— — — — — — — — — — — — — — —

Herr Rabbiner Mohiliver war wirklich in Frankfurt[1]) und hat den Baron Edm. de Rothsch. von hier getroffen. Dieser sagte ihm, dass, wenn sein Zweck ist Geld zu sammeln zu Gunsten der Colonien, so könnte er seine Reise nach Paris und London ersparen. „Bei uns, sagte ihm der Baron, haben Sie nichts zu machen. Ich thue das Meinige, und die Anderen haben keinen Sinn dafür". — Baron Villy de Rothsch., Schwiegervater des ersteren, will von den Colonisten nichts hören und noch weniger sich betheiligen. Rab. Mohiliver glaubt in Frankfurt ausser Baron de R. andere wichtige Gönner zu finden. Er schrieb mir, ich möge ihm meine Meinung angeben, ob der Colonie Pet. Tikwah geholfen werden kann wie den anderen Colonien, die der Baron in seinen Schutz nahm. Ich antwortete ihm, dass wenn das nöthige Geld u. eine feste Direction da würde, so würde P. T. ebenso gut vorankommen wie Ekron, Roch-Pinah u. a. — Er glaubte in Deutschland und England vermittelst dieses Gutdünkens Geld sammeln zu können. Ich halte es für eine grosse Täuschung[2]).

Ich hatte eine Reise nach London zu machen. Er beeilte seine Abfahrt von hier, um auf demselben Schiffe und mit demselben Zuge nach London zu kommen, weil er noch nie eine derartige Reise gemacht. Nach meiner Ankunft in London sah ich ihn nicht mehr. — — — — — — Er schrieb mir seither, dass er sehr gute Aufnahme dort fand. Dr. Ascher, der bei ihm in Byalistok gewesen, hat ihn Hrn. Rothsch. und Hrn. Montagu u. anderen vorgestellt, aber bis jetzt ohne weiteren Erfolg. — — — — — — — — — — — —

1) עי' לעיל נומר 526.

2) עי' להלן הנומרים 543, 564.

Es thut mir leid zu erfahren, dass der Mann[3]), den ich für rechtschaffen hielt, dennoch sich zu gewissen Intriguen hergiebt und gewissermassen die Einheit Ihres Vereins störte[4]) — — — — — — —

3) הרב מוהיליבר.

4) את סוף המכתב לא מצאנו.

540.

מאת א. רוקח ללילייגבלום.

ב"ה.

לשכת הועד הפועל

ליסוד

מזכרת משה מונטיפיורי

אשר לחברה

חובבי ציון

המשגיח על כל עניני ישוב ארץ הקדושה

בעה"ק יפו ת"ו[1]).

יפו, יום ה' ט' לחדש שבט שנת תרמ"ז.

ידידי היקר החכם הנעלה אוהב עמו וארצו וכו' מו"ה משה ליב ליליענבלום נ"י.

מכתבך מכ"א טבת ע"י הנכבד הר' מרדכי דינאוויץ נ"י[2]) קבלתי. — — — — לא אדע מה יועיל עתה אם יכין לו הר"מ חמר לבנין, אם פקידי הממשלה פה מתחו קו מהיר ונמהר על ד[illegible] הבנין. ולא עוד אלא שכבר הזידו להרוס (ע[illegible] שעוד לא קרה פה בארה"ק) — — — ועוד ט[illegible]ם ידעת, יקירי, את טבע פקידי ממשלת תוגרמה. מנשבעם עצלים הם עד למאד, וימים רבים יעברו עד אשר יניעו ביד וברגל לעשות דבר או חצי דבר. אנ"ל אם יתחילו לעשות, אז גם בזה תגבור עצלותם ולא על' נקלה נוכל להפוך לבבם להיטיב את אשר עותו. ובכן הד' החובה מוטלת על הועד הפועל (?)[3]) לראות את הנולד, ולהשתדל לבל יבא הדבר למצב כזה, היינו לבל יהינו הפקידים והשוטרים להרום. אבל אם כבר הרסו, אז יש הריסה אחר הריסה. בין כה וכה על ה' דינאוויץ לחכות עד אשר ירחם ה', ויתן בלבב חו"צ בר[וסיה] להקים פה ועד הפועל אשר יפעול ואז בטח יעלה בידם להשיג רשיון מאת הממשלה על בנינים — — —

1) זה השער (המודפס) לכל מכתבי רוקח, ואנחנו השארנו אותו רק הפעם - לזכרון.

2) אחד מאכרי פתח־תקוה.

3) סימן־השאלה לבעל המכתב.

ה' דינאוויץ אמר לי כי כבוד הד"ר נ"י התלונן עלי על אשר אקמיץ במכתבים, וגם גלה דעת, ביציאת תלונה כזאת גם מצדך יקירי. והנה אם כי באמת לא מצאתי בי כל עון שחטאתי בנוסח זה, ולפי רבוי ההעתקות הנמצאים בספ' העתקות אראה כי הרביתי לכתוב 4). אבל לו גם אם אקבל התלונה הזאת, אזי הנני נאלץ להגיד לך יקירי. כי הרבה דברים לא אכתוב. יען נוכחתי לראות כי כל העמל הזה הנהו להבל ולריק, ולבי ידאב מאד על אשר אדאיב את לב הד"ר נ"י ואת לבבך בקריאת דברים מעציבים ללא תועלת — — — — אבל לכשאראה כי רוח ישא את כל המון הענינים אשר הערתי עליהם במכתבי, הלא יתעורר בקרבי געל נפש, ואֲדַמֶה בעיני למוסר ומלשין, דברים אשר תכלית שנאה אשנאם.

ראה, יקירי, כמה פעמים כתבתי על אודות ישיבת חברי המיסדים 5) בין הועד הפועל, דבר מזיק עד מאד, והנהו כסם רעל לכל המושבה של פ"ת. החברים האלה עושים בהמושבה מעשים אשר לא יעשו, ולו היו אנשים פרטים, כי אז הי' עולה ביד הקולוניסתים לבדם להתיצב נגדם ונגד רוע מעלליהם, אבל מה יעשו הקולוניסתים האומללים, אחרי שזאבי ערבות אלה עודם מתעטפים בעורות כבשים תמימים, ובאים בתור חברים, ובתור בעלי טובות ובוני חָרָבוֹת פ"ת אל הועד, הלא יפחדו הקולוניסתים העניים פחד לבל יזיקו להם, ולכן נאלצים לשים מחסום לפיהם. והעולים האלה לא ידעו בושת, מוסיפים לְבֵנָה של „יראה" בחומות צביעותם, עד כי כבר עשו להם מגדל וראשו בשמים, למען יגנבו גם משם דים... ובכל זה "החברים האלה יושבים בהועד, והולכים ובונים וחוזרים ושבים ומרבים בהוצאות על אש"ל 6) וכדומה. בעוד שבאמת מה להם ולהועד? מה הם כל הפעולות שחברי הועד כלם עושים? שאלת פתרון חלוקת האדמה בין הקולוניסתים עוד טרם נפתרה, וזה כשנתים ימים והגורלות מטפסים ועולים, מטפסים ויורדים, עד כי יגיעו בית בבית ושדה בשדה יקריבו, והדבר הזה הוא לפוקה ולמכשול להתפתחות המושבה כלה, כי עי"ז יעלה ביד בעלי אדמה היושבים בירושלים להחכיר אדמתם לפלאחים, והמיסדים בעצמם מוסיפים חטא על פשע, חוכרים אדמה מבעליה בירושלים ומחכירים אותה להפלאחים, ומה נאמר לקולוניסת אחד אשר יש לו די אדמה, וגם הוא עושה כאשר יעשו חברי הועד היינו כי יחכיר שארית אדמתו להפלאחים. והפלאחים גונבים וחומסים ומסיגים את הגבולים, ולמרות כל הצעקות והמחאות שצעקתי ומחיתי בזה, הן בעת האספות והן במכתבים אל בני המושבה, ודברי נשארו תמיד כקול קורא בהרים. ואם דבר כזה עוד טרם גמר הועד, א"כ איפא איזו עבודה יש לו ועל מה ולמה עוד יטריחו א"ע החברים מפ"ת לבוא אל האספות ועושים הוצאות? בן יקירי אם כל הענינים הפנימיים ינעם, אם לא קבל עליו הועד העמל והטורח לישר ההדורים בתוך המושבות. אם אין בכה הועד לפקח עכ"פ על החלוקה שתהי' נעשית בצדק, היינו כי יִנָתֵן רק לאלה העובדים ההגונים ואשר אין להם, ולא לאלה שזכו שמלאכתם נעשית ע"י אחרים, והם אוכלים השוק והֶעֱלְיָה, לדוגמא, לב מי לא יתר ממקומו, בשמעו כי בעת כזאת עת אשר כל פרוטה ופרוטה מחו"צ מתבוססת באמת בדם המאספים, ולבסוף יעופו הזהובים כזבובים, וינתנו למי שאינם ראויים. בגדרה תנתן תמיכת מספוא להאדונים צ— ופ— שני אלה עובדים בראשון לציון עוד מתהלת ימי החורף, באשר לקחו בחכירה מאת ה' אסאוועצקי לכרות גומות בהכרמים של הבעלים אשר קנו אדמה בעין הקורא, והרשו את ה' אסאוועצקי כי יחכור עובדים לנטעם, ועד היום הרויחו שניהם צ- ופ- עד שבעים לירא נאפאלעאן, ובכ"ז הם מקבלים שעורים לסוסיהם (אשר בהם יעבדו בר"ל) מדי חודש בחדשו, הר"י ב — וגיסו ה' פ — יושבים בר"ל ואריסים עבדו אדמתם בגדרה, ובכ"ז הם מקבלים מספוא, ה' י—ב ה—ן לא ראה בשנה הזאת אפי' פני גדרה, ומקבל שעורים, ומה יאמרו העובדים הטובים שבבני גדרה, הרואים כי אין יתרון לבעל העבודה? הלא תרפינה ידיהם, וסוף כל סוף גם הם ילאו לשאת עמל בגדרה, וטוב להם כי יעבדו בר"ל וירויחו יותר מכדי מחיתם ולקבל תמיכה מחו"צ. ה' ס—ק קבל משרת מורה בבית היועץ הרוסי פה בשכר 80 פר' לחודש, ויושב ב"ה ביפו, ומקבל מספוא עבור סוסו אשר החכיר אותו לאחר לעבוד בו. ומה תאמר, יקירי, ע"ז? מאגילענסקי מכר חפצי חו"צ לה' י— ה—ן והועד לא העניש את הקונה, אלא שהחזיר לה—ן דמי הקונה (מלבד הסך 100 רו"כ שקבל מאגילענסקי מאת הד"ר 7) עבור זכיותיו). בפ"ת מחזיק הר"י ש—ר אריסים, והנהו איש שמקבל חלוקה בסך חמשה וששים לירא נאפאלעאן לשנה, ואשר שדותיו עשו יבול בשנה החולפת, כאשר ראית ברשימת הקציר, כי הביאו לו 200 כלי חטים 120 כלי שעורים 8), ומקבל מספוא. הר"מ ה—ף המקבל חלוקה מכולל הו"ד סך 60 ל"פ לשנה, ואשר יסחור בתבואה ולוקח כסף בהקפה מאת הסוחרים פה, ומקבל כל מיני התמיכה — — — את אחד מהם עשו המיסדים למודד ארץ (לו ראית,

4) אמנם אמת הדבר. כי הרבה רוקח לכתוב לפינסקר, וביחוד ללילייענבלום.

5) מיסדי פתח־תקוה וגדרה, חברי הועד הפועל. שלפי דברי רוקח (בכמה ממכתביו לפינסקר וללילייענבלום) התגאו על יתר האכרים והתנהגו עמהם לא ביושר ובצדק.

6) „אכילה, שתיה, לינה".

7) פינסקר.

8) ע' לעיל בנומר 518.

יקירי, את אשר יעשה זה להקולוניסתים האומללים). הועד — היינו החברים מפ"ת — הקציבו לו מקופת חו"צ שכר שלשה פראנק ליום — — — למען יֵרָאֶה לכל אחד את שדותיו. אחרי שהפילו גורל פעם שנית ושלישית, עצה עמוקה לסכסך איש באיש ושדה בשדה, עד כי יעלה בידם לכבוש את כל האדמה. אבל בבוא הקולוניסת ל"מודד" - העמוד החזק של המיסדים אשר על ידו יזבלו אדמת זולתם — ויבקשהו להראות לו חלקו עפ"י גורל שני או שמיני, אז יאמר ס—ר כי איננו עבד להקולוניסתים — אם כי מקבל מהועד משכורת 3 פראנק ליום בעת שימדוד, — וידיעתו במדידה כידיעתי אני בלשון סינים! — ולכן על הקולוניסת לשלם לו ג"כ שלשה פר' שכר טרחתו (כפי המקח אשר הקציב הועד! כי מעלין בקודש ולא מורידין!). האדון ה"מודד" בטובו הולך ומראה לפלוני חלק דשן ושמן ואומר: "זה הוא חלקך", אבל מה אמולה לבב הקולוניסת בבואו לעבוד את האדמה הנז', וכבר חכורה היא להפלאחים. ממי? מבעל אחר, אשר ה"מודד" אמר לו כי זה הוא חלקו. הקולוניסת יבא אל ה"מודד" ויצעק בקולי קולות למה עכרתני? ואיה איפא חלקי? אחרי שהאדמה אשר הראית לי היא של פלוני. "טעות ושכחה לעולם חוזר", יאמר ה"מודד" בקר רוח, ולכן שלם לי שכר טרחתי ואלך להראותך את חלקך אשר אדעהו עתה על נכון, וכה הוא מחליף כל חלק וחלק עשרת מונים ומקבל שכר. ובכ"ז יקבל תמיכה על זריעה, על מספוא, על זריעת תפוחי אדמה, וכדומה. וחוץ מזה הוא ואשתו מקבלים גם חלוקה. ועוד אחרים המקבלים חלוקה, ואוכלים משתי שלחנות. ומדוע לא הסיר הועד עכ"פ המכשולים האלה, אשר בחוריהם ישקעו המון כספים, ועי"ז יגועו העובדים ההגונים ברעב, כי לא ישאר עבורם מאומה. וכל הצלמות הלזה הנהו אך ע"י המיסדים אשר נעצו צפרניהם בחומות פ"ת, ועי"ז תזדעזע המושבה כלה!! ובכל זאת עוד טרם עלתה ביד ההנהגה הכללית להרחיקם. ומדוע איפא אינע לריק ואכתוב ואודיע דברים אשר אם לא יתוקנו, הלא הם רק מעוררי מכאוב, ולא יותר.

— — — — — — — — — — — — — —

כללו של דבר, על כבוד הד"ר נ"י לכתוב בפירוש לראש הועד נ"י: [א)] כי החברים מפ"ת הן הם המיסדים לא יבאו בקהל הועד. ב) כי לא ינתן למקבלי חלוקה אף פ"א מחו"צ[9]. וכל עוד שהד"ר נ"י לא ישנה ולא ישלש פקודותיו אלה לא יהי' שומע לו. — — — — — — — — — — — —

בשבוע העבר גזרה בית מועצת העיר פה שאסור להישמעאלים לאכול את הבשר הטרפה של היהודים, אחרי כי השוחטים שלנו אינם שוחטים כדת. הם

9) עי' תנומר הססוך.

תולשים את הצמר מצוארי הכבשים לפני השחיטה ובזה הם גורמים צער גדול לבעלי חיים האלה, ומלבד שממיתים בזה את הכבשים ועושים את הבשר נבלה ולא טרפה. בית המועצה ובראשה הקאדי והקיימקאם הכריזו ברחובות שאסור להקצבים הישמעאלים להניח להיהודים לשחוט, ואם היהודים ישחטו אזי לא יאכלו הישמעאלים מבשר הזה. ותהי' עת צרה לכל היהודים בני עירנו, מלבד חלול כבוד ישראל, והחכמים הרואים את הנולד הכירו בצעד הזה תוצאות איומות ונוראות לכלל אחינו בארה"ק.

כל גדולי אחינו הן מהספרדים ובתוכם משרתי ועושי דבר הנדיב בהמושבות לא יוכלו לעשות בזה דבר.

והודות לה' כי עלה בידי וביד אחי יקירי נ"י[10] לא בשוחד כי אם במשפט להוכיח לבית המועצה פה את עותתם בזה. ראש בית המועצה של עיר ירושלים (אשר מצודתו פרוסה גם על בית מועצת העיר פה) שהוא אבי הקיימקאם מושל עירנו. — ואשר הנהו כעת פה ביפו, ממתין לקבל פני האורח הנכבד יורש עצר איטליה אשר יבא בימים האלה הנה לבקר את ארה"ק — עזר על ידינו, וגם בנו נאלץ לתת ידו אלינו. ובמשפט בררנו, כי אין כשחיטת היהודים לטוב, ותמול ירד הקאדי ואתו המופתי (הדיין) ושאר יראי הישמעאלים אל בית המטבחים, ויראו כיצד השוחטים זובחים, וימצא הדבר חן בעיניהם, ותיכף צוו להכריז, כי מותר להישמעאלים לאכול מזבחי בני ישראל.

כל אחינו בני יפו, כהספרדים וכהאשכנזים, באו לביתנו להודות לנו על החסד אשר עשינו עם כלל ישראל פה. — — — — — — — — — — — —

תמול בקר אותי הרב הגדול החכם הר' יעקב בהרריי"ץ[11] ז"ל העומד לשרת בתור רב ראשון בדרבנד אשר בדאגיסטאן, אשר בא הנה לארה"ק לפני חודש ימים לבקר את ארה"ק, ואתו עמו איזו גבירים מאחינו הדאגיסטאנים (אשר מלאכתם בארצם עובדי אדמה ונוטעי כרמים) ואחרי אשר בבואם הנה הלכו בו ביום לירושלים לכן לא יכול לבקר אותי אז. רבות חקר ודרש מפי הרב הגדול הנז' וגם אחוזת מרעיו הגבירים על אודות "ישוב ארה"ק" וטיב המושבות ומצב חו"צ. אנכי פתרתי לו כל שאלותיו, והוא הבטיחני לעבוד בארצו לטובת חו"צ בכל כחו ומאדו, וגם אמר לי כי איזו משפחות מאחינו ממדינתו — היודעים בטיב הנטיעות — רוצים להתישב בארה"ק. אנכי מסרתי לו את האדרעססא של הד"ר נ"י, למען יבא עמו בכתובים. (ובאמת לא ראיתי בין רבני ישראל כהרב הזה, מופלג

10) שמעון רוקח.

11) הרב ר' יעקב יצחקוביץ.

גדול בתורה וחכם בהוויות העולם וגם סופר מהיר ובעל דעה ישרה ואוהב את ארה"ק בכל לבבו). — - —

תמול קבלתי מכתב מהרב החכם דר' א' א' הרכבי, תשובה על מכתבי אליו, בו יודיעני כי מלא את בקשתי, וכתב בגלוי אודות המושבות. ואומר במכתבו הנז' „עתה הנני עמוס בעבודה ספרותית, אבל בקרוב אקח לי עת לעבוד לטובת הישוב". — — —

בימים האלה קנינו כר נרחב בסביב עירנו לבנות בתים עבור אחינו פה. את שם המושב החדש קראתי בשם „נוה צדק"[12]. — — — — — — — — — — —

והנני מוקירך ומכבדך כערכך הרם
והנשא, אוהבך

אלעזר רוקח.

12) עי' להלן הערה 4 לנומר 644.

541.

מאת א. רוקח לפינסקר.

יפו, ט' שבט תרמ"ז.

כבוד האדון הנכבד, רב פעלים, גדול בישראל וביהודה נודע שמו ומפעליו הטובים לטובת עמו וארצו, ד"ר ל. פינסקר נ"י.

— — — — — — — — — — — — — —

כבודו ימחול לי על אשר ארהיב בנפשי עוז ליעץ את כבודו. אבל מה אעשה ודבר הישוב בשאלתי ותקות עמי בבקשתי. לזאת איפא אם כבודו ירצה להציל את המושבות מכליון חרוץ (אשר לא אפון בזה אף רגע) עליו להודיע גלוי לראש הועד נ"י, כי לא יקרא את החברים אשר הם מיסדים[1]) אל האספות וכן לא יתן כל תמיכה ואף לא מספוא לבהמתם לאלה הקולוניסתים אשר לא יעבדו בעצמם, וכן לאלה המקבלים חלוקה, ובפרט לבעלי תריסין המקבלים חלוקה מכולל הגר והו"ד (אשר החלוקה מכוללות האלה מספקת להאכיל את המשפחות הלוקחות ולהספיק להן כל צרכן, כאשר יכול כבודו להתודעות מזה אצל גבאי הכוללות האלה). — — — ומדוע נגזול מפי העניים הגועים ברעב ואשר הם עובדים כעצמם בתום לב ונתן לאלה שיש להם ואשר יאכלו משלחנות רבות? — — — — — — — — — —

ארצה להאמין, כי כבודו המכיר אותי לא יחשוד אותי כי הנני מדבר דברי אלה, יען הנני שונא להאנשים האלה. כן אדוני לא אאהב אנשים כאלה, אבל חלילה לי לירד לחיי משפחות, ואם היו בעלי עבודה ונצרכים, כי אז גם אם לא אאהבם, הייתי ממליץ עבורם להאכילם לחם ולתת להם צרכיהם הדרושים לעבודה. אבל לא אוכל לראות שכסף חו"צ ילך לאבדון ויבא לידי אנשים שלא עבדו ואינם עובדים ולא יעבדו לעולם, בידי אנשים אשר להם די והותר מהדרוש להם. וחלילה לחו"צ להנהיג חלוקה חדשה בכל תוצאותיה והשתתותיה.

ביני ביני וחמשה עשר משפחות ממושבת פ"ת הגונות ואשר בעליהן עובדים בכל כחם גועים ממש ברעב, בלי שום גוזמא והפלגה, טוחנים שעורים מהנתן להם עבור מספוא לסוסיהם ואוכלים אותם מבושלים במים... וכמוהם גועים שבעה מהבילו"יים בגדרה ברעב, ואם לא יגיש להם כבודו עזר אזי יתמו בערום ובחוסר כל ה' ירחמם!

— — — — — — — — — — — — — —

והנני בזה מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא

אלעזר רוקח.

1) כלומר: מיסדי המושבה פתח־תקוה. ועי' הנומר הקודם.

542.

מאת י. יאסינובסקי לפינסקר.

Многоуважаемый Докторъ!

Прошеніе у меня было уже готово[1]), но у г. министра не было сегодня пріема, поэтому я долженъ, по неволѣ, оставаться еще до вторника; надѣюсь, что тогда удастся уже подать и уѣхать.

— — — — — — — — — — — —

Какія здѣсь существуютъ интриги, Вы можете судить изъ статей, помѣщенныхъ въ „Новомъ Времени"[2]). Прошеніе во всякомъ случаѣ будетъ уже подано, оно въ моихъ рукахъ съ уполномочіемъ отъ здѣшнихъ подать г. министру. Если не будетъ пріема и въ понедѣльникъ, мы подадимъ на руки директору департамента общихъ дѣлъ.

У г. Полякова я былъ, онъ прошенія не подписалъ, но сдѣлалъ мнѣ нѣкоторыя указанія

1) עי' לעיל נומר 687.

2) לנו ידוע רק מאמר אחד, שנדפס ב„נוב. ורמיה" בראשית שנת 1887 (נומר 3911). שם המאמר „Смѣлое еврейское предпріятіе" וזה תכנו: – לפטרבורג בא הד"ר פינסקר מאודיסה והתיעץ עם ראשי העסקנים של יהודי עיר־הבירה ויחדו החליטו להגיש למיניסטר בקשה, כי יתן רשיון ליסד ברוסיה חברה, שמטרתה היא, כביכול, לעזור ליהודים העוסקים בעבודת־אדמה ובאומניות בפלשתינה, ובאמת אין הכונה אלא להקים ברוסיה על־ידי ערמה זו סניף ל„האינטרנציונלקה" היהודית, האליאנס, המבקשת, כידוע, לשפוך את ממשלתה על כל העולם כולו. – בעל המאמר מביא גם תמצית התכנית של ספר התקנות ונוסח הבקשה, שהוכנו בידי העסקנים בפט"ב כדי להגישם למיניסטר. מי טרח והמציא את הכתבים האלה ל„נוב. וורמיה" – אין אנו יודעים.

и вообще будетъ съ нами, несмотря на всѣ интриги.

— — — — — — — — — — — —

Весь и всегда къ услугамъ Вашимъ

И. Ясиновскій.

Петербургъ 23 Янв. 1887 г. Старая Рига

(* 543.

מאת חובבי־ציון בביאליסטוק לחובבי־ציון במוסקבה.

ב"ה, ביאליסטוק, י' שבט תרמ"ז.

כבשונו של עולם הישוב,
ליודעי סוד.

כבוד אחינו תמימי־דעים יקירי עמנו אשר במאסקוי יע"א, שלום!

בכל לבבנו היינו נענים לקול קריאתכם הנכבדה להשתתף באספתכם הקטנה[1], לו היה רבינו אתנו,

*) מארכיונו של אוסישקין.

1) לאחר שכבר סודר לדפוס חלק גדול מכרך זה (עד נומר 607) ואי־אפשר היה עוד לחזור ולשנות את סדר הכתבים, המציא לנו הד"ר הונו ברגמן מחברת של כתבי חובבי־ציון (מן הארכיון של בית־הספרים הלאומי בירושלים), ובה מצאנו את מכתבם החוזר של בני מוסקבה (כתוב על־ידי הקטוגרף). ואלה דברי המכתב:

„מאסקווא כ"ז טבת א' תתי"ח לחרבן.

„אחינו תמימי דעים עמנו, חובבי ציון ודורשי שלומה!

„כבר ידוע שהועד המרכזי חדל מפעלתו (עי' לעיל הערה לנומר 527. – ה ע ו ר ך.) ועי"ז נתפרדה החבילה ואין לנו לא ועד מרכזי ולא קפה כללית שאליה ישלחו כל הכספים שמכל עיר ועיר, ודבר זה כמובן מאליו ביכלתו להביא נזק רב למטרתנו, כי באין קפה כללית א"א לפעולה כל עיקר שתהי'. והפעולה הזאת אין אתנו יודע מה היא צריכה להיות בימים הבאים. אלה אומרים לקבץ רק כסף ובלי להוציאו עד שיאסף סך הגון; ואלה מיעצים להוציא את כל הכסף הנמצא בידנו על קבלת רשיון הנחוץ מאד מאד, ואחרים אומרים שתמיכת הקולוניסטים שכבר נתישבו בארץ קודמת לכל דבר. כדי לישר את חלוקי הדעות הללו בדבר פעולותינו בעתיד וכדי ליסד מחדש קפה כללית נחוץ מאד מאד לקרוא אספה מאגדות המצינות בפעולתן, ומכיון שא"א לאספה זו שתהי' באודיסה ומפני שראש הועד מכין א"ע לנסוע לפ"ב ע"ד הרשיון גמרנו להשתמש במקרה זה, כדי להוציא לאור את האספה פה מאסקווה.

„בחרנו במסקווה למקום האספה מטעמים הללו: א) העיר הזאת יושבת באמצע בין תחום היהודים וחוץ לתחומם; ב) מפני שאם נתחיל להתפלפל מחדש ע"ד מקום האספה וזמנה יעברו ימים רבים ללא אספה שא"א עוד לדחותה. כדי שלא יתעכבו הפירוד ואי־הסדרים לזמן רב, שבזה צרורה סכנה גדולה לפעולתנו בכלל; ג) מפני שבמאסקווה אין כל חשש לקרוא גם אספה גדולה; ד) מפני שד"ר פינסקער יסע לפ"ב דרך פה ע"ד הרשיון וטוב שיתיעץ באספה בדבר הגדול הזה.

„לפיכך מציעים אנו לכם לשלוח באי כוחכם לאספה הכללית שתהי' פה ביום ש"ק כ"ה שבט." — — — — — —

בשם כל חברי אגודת חובבי ציון במאסקווא:
ראש הועד מ י כ א ל ר א ב י נ א װ י ץ.
המזכיר מ א י ר פ י נ ס.

ואתם הלא ידעתם, אחים נכבדים! את דבר הנסיעה הנכבדה אשר נסע רבינו לחו"ל, להשתדל לפני גדולי ואדירי עמנו כי יהיו שכם אחד עמנו בדבר הענין הקדוש, וכאשר נוכל לשפוט ממכתביו אשר הריץ אלינו מבערלין, פראנקפורט, פאריז ומלונדון נתקבל בכל המקומות האלה בספ"י, ובהיותו בפרנקפורט נקרה נקרה שמה השר הנדיב הידוע[2] בבאו לבקר את פני חותנו השר הצדיק, וזה האחרון שלח את מרכבתו בלוית אחד מרבני פרנקפורט לדרוש אחרי רבינו כי יואיל לבוא ולבקר את פני חתנו בביתו כי דבר לו אליו, ויבא לפניו וישוחח אתו זמן ארוך, והכבוד הזה שנעשה לרבינו מבית ראטהשילד עשה רשם גדול בפרנקפורט, ושמה עלתה בידי רבינו לעשות לו נפש אחת — מיליאנאָר גדול — לענינו הנכבד, אשר ברצונו לכלכל בחברת סגל חבורה שנתיסדה שמה ע"י רבינו את הקולוניות „פתח־תקוה", „יסוד המעלה", „גדרה" אם אך יתן ה' זיממעל — בבקרו את הקולוניות בימים האלה — את עדותו עליהן. גם בלונדון הציגו הדוקטור אַשער לפני הלארד ראטהשילד והִרבה שיחה עמו, ולדברי אַשער עוד לא זכה איש לשיחה ארוכה כזו עם הלארד, וידרוש הלארד מרבינו כי יואיל לרשום

2) במחברת האמורה מצאנו גם מכתב אחד של הרב מוהיליבר לחובבי־ציון בביאליסטוק. ואלה דברי הרב:

„ב"ה. ג' ט"ו טבת תרמ"ז. פ"ס א מיין.

„כבוד הגבירים והמופלגים שלמים ונכבדים, חובבי ציון ודורשי שלום אה"ק אשר בביאליסטאק יע"א. רב שלום וברכה.

„מחר ברצות ה' אסע מפה לפארים. משך שבתי בפה עלה בידי רק הבטחות, אבל הבטחות גדולות ונכבדות, היינו כי יעשו בפה אגודה נכבדה, ובראשם יעמוד הגביר האדיר ה' האלנארטען, הוא מילאנער גדול, לתמוך בנדבתם את הקאלאניות פתח תקוה, גדרה, יסוד המעלה. הן אמת כי רק על תנאי הבטיחו נדבתם. היינו כי ה' זיטמעל הידוע לכם מבערלין נסע לאלכסנדריא של מצרים, ויהי' בקרוב באה"ק לבקר את הקאלאניות, וכאשר יכתוב כהם שיש תקוה שע"י כסף יושעו הקאלאניות הנ"ל, אזי הבטיחו לי הנדיבים דפה וביחוד הגביר הגדול ה' האלנארטען הנ"ל, אשר לו גם לב נדיבה מאוד, כי אין לי עוד לדאוג אודות הקאלאניות הנ"ל וימלא מחסורם. ע"כ איפה, הגם שכפי הוגד לי יהי' ה' זיטמעל באה"ק בעוד איזה שבועות, עכ"ז מהראוי שתשלחו דעפעשא לבני פתח תקוה ולבני גדרה, שכאשר יבוא אליהם יקבלוהו בכבוד, ויבררו לו שבאם שיקבלו תמיכה על בתים ונטיעות וכדומה, ועוד שנה אחת או שנתים על הוצאות, בטח יהי' ביכולתם בעזה"י להתפרנס מיגיע כפם מעבודת האדמה, ויען כי ה' זיטמעל הנ"ל הוא מחובבי ציון היותר גדולים בלי ספק יודיע לטובת הקאלאניסטים על צד היותר נעלה". – – –

על שיחתו של הרב עם הרוטשילדים בפרנקפורט אין אף רמז במכתב זה, אלא שכפי הנראה קבלו חובבי־ציון הביאליסטוקים עוד מכתבים מהרב על דבר מסעיו ומעשיו לשם חבת־ציון וישוב־הארץ. ועי' לעיל נומר 539 ולהלן נומר 554.

וכדאי להביא גם את דבריו של הרב בסוף מכתבו זה:

„אבקש אותם אשר ייטיבו לדרוש בעדי בשלום גבירי ונכבדי עירנו ולבקש סליחתם על אשר אולי אתעכב בדרכי שבועות אחדות יותר מאשר דמיתי, כי הלא עוסק אנכי במצוה רבה פיקוח נפשות עובדי אדמת הקודש".

את הצעותיו ואת בקשתו על הגליון ויגיש לפניו. גם נקרא רבינו לסעודת הצהרים בבית ה' מונטגו בחברת הבאראן גינצבורג אשר נקרה שמה ובחברת הדר. אדלער ועוד אחדים מגדולי לונדון, ואחרי סעודתם עשו אספה קטנה בביתו ועוד יתאספו לאספה גדולה מכל גדולי לונדון. ואם כי דברי רבינו בכל מכתביו אלינו סתומים המה בכ"ז מקוים אנחנו כי גדולות ונצורות צפונות בנסיעתו לענינו הקדוש, ואולי ממנה יְוָשע ישראל. ועי"כ, אחינו הנכבדים! חכו נא מעט עד כי ישוב רבינו מדרכו ונדע את אשר עלינו לעשות בימים הבאים, כי כבר נסינו במסאות[8] קשים מאד, לדעת את אשר יעשה החפזון, ואת אשר ביכלתנו אנחנו לבדנו לעשות. ואתם אהים יקירים היו שלום! — —

אחיכם מכבדיכם ומוקיריכם כערככם הרב

יוסף חאזאנאוויטש.

אברהם שמואל הערשבערג.

8) כך!

544.

מאת מנהלי „עזרת ישראל" ביפו לפינסקר.

יפו, י"ב שבט תרמ"ז.

כבוד האדון היקר והמהולל, אוהב עמו וארצו ועוסק בתקומת לאום ישראל וכו' ד"ר ל. פינסקר נ"י.

— — — — — — — — — — — — — — —

לפי המצב הנוכחי ביחוס פקידי הממשלה בפלשת אלינו נראה כי תוסד פה יפו עדה גדולה מאחינו נ"י, כי לא הרי תוקף פקודה ביפו כהרי תקפה בירושלים, מקום מושב הפחה אשר הצטיין עד כה בהגבלותיו לבני הנכר שאינם ישמעאלים, וכל מה דאסר בירושלים שרא לן כוותיה ביפו. ולכן לא יעפילו האורחים החדשים לעלות ירושלימה, ובפרט ע"י השנוי העצום אשר נהי' בימים האלה בדבר העליה כולה לארה"ק, בעוד שבימים מקדם עלו החיים למות בירושלים, יבאו עתה לחיות ולהחיות האבנים השרופות אבני קודש מערמת עפר החורבן, ואחרי אשר בירושלים צר המקום הן לבעלי מלאכה והן ליודעי מסחר וקנין, כמו שאין בסביבותיה אדמה טובה ופוריה, ולכן ישימו העולים כלם לארה"ק — מבלעדי איזו זקנים — יפו וסביבותיה מגמת פניהם. ולזאת יעצנו עצה לבנות פה מושב חדש לאהינו[1] ע"פ התקנות הרצופים פה[2].

הדבר הזה יועיל הן בעבור אחינו ילידי ארה"ק אשר יברחו כצל מירושלים באשר יגועו שם ברעב,— אם יעלה בידינו (ע"פ התקנות הנז' אשר תקננו) לכונן ישובם פה הלא ימצאו פה חית ידם, — והן בעבור אהינו אשר מקרוב באו, ואלה אשר אומנתם בידיהם, זה חרש עצים וזה חרש ברזל, ללכת לעבוד אצל הישמעאלים שיש להם בתי מלאכה אי אפשר להם, אחרי שהישמעאלי הורגל בכל מלאכתו רק להחליק פנים ותוכו נחר. אם יעשה כלי הנה שוה רק ליום או יומים, ואח"כ תשבר באפס יד, ולכן יוזיל מחיר מלאכתו, ומטעם זה גם שכר הפועלים העובדים אצלם מעט מזעיר, עד אשר לא יספיק להם אפילו על לחם צר. האומנים האשכנזים[3] פה אינם מקבלים פועלים יהודים, כדרכם בארצם. ולוא היו לאמני אחינו פה בתים לעבוד בהם מלאכתם, כי אז היו מרויחים יותר מכדי צרכיהם.

ולזאת איפא נציע לפני כבודו שהוא נשיא ההנהגה הכללית של חו"צ, אשר כל מגמת אחינו אלה היקרים להרים קרן ארצנו וקרן אחינו בה בעבודה ומלאכה, לתת ידו אלינו בשם חו"צ, היינו כי יקח הוא עכ"פ חמשה נומרין[4]. הלא

1) היא השכונה „נוה־צדק". ע' לעיל נומר 540, עמ' 95.

2) את התקנות לא מצאנו.

8) כלומר: האומנים הנוצרים, יוצאי גרמניה.

4) להבנת עניניה של „עזרת־ישראל", שנתיחדה לה חשיבות ידועה בארץ־ישראל בימים ההם, וגם כדי להשאיר זכר לדברי ימיה הראשונים של „נוה־צדק", היא השכונה היהודית הראשונה על גבול יפו, אנו מביאים כאן מה שכותב לנו אחד מזקני תושביה של השכונה הזאת, מר פיבל כהנוב:

„בשנת תרמ"ד, לפני היות מסלת־ברזל בארץ־ישראל, חכר המנות שמעון רוקח מאת הממשלה את הכביש יפו־ירושלים, ובגלל הדבר הזה עלה מירושלים לגור ביפו. בן עשרים ואחת היה אז רוקח, אבל מלא מרץ וסדרן מצוין מטבעו. בראותו, כי רע מצב החיים הצבוריים ביפו וחוץ מבית־התפלה לא יקרב איש לרעהו, ואין שום מוסד, אשר יכלכל את עניני הצבור באיזו צורה שהיא, יסד מבין בני ירושלים, שקבעו להם דירה ביפו, אגודת „בני־ציון" לתמוך בעניי היהודים הן מן התושבים הקבועים והן מן העולים החדשים. ובהגיע ימי־הפסח דאג להמציא לעניים מצות ותפוחי־אדמה, וגם יין ובשר חנם. ומרגלא היה בפיו של רוקח לכל אדם שבא לידו: „או קח, אם יש לך צורך, או תן לצרכם של אחרים". וכך הונח היסוד לחיים צבוריים בעדה היהודית אשר ביפו".

„בשנת תרמ"ה בא לארץ־ישראל (בתור מזכיר לוויסוצקי) אחיו של שמעון רוקח - אלעזר רוקח. בראותו את מעשי אחיו לטובת הצבור, מיד נשתתף לו להגדילם, ויחדיו יסדו ביפו חברת „עזרת־ישראל". לראשי החברה נבחרו - או, ביתר דיוק, נתמנו - עוד אחדים מחשובי העדה: שמרלינג, בלַטֵנֶר, המבורגר ואחרים. ראשית מעשיה של „עזרת־ישראל" היתה ליסד בית־חולים לעניים, וביחוד לעניים ולפועלים שבמושבות, שבשעת מחלה היו באים לעיר לדרוש ברופאים. המנוח הד"ר מנחם שטין, שנתמנה בימים ההם מטעם הבארון רוטשילד לרופא המושבות שביהודה ומקום מושבו הקבוע היה ביפו, התנדב לבוא לבית החולים יום־יום חנם, וגם בקר חולים עניים בבתיהם, על־פי פתקאות של „עזרת־ישראל", חנם. לחולים נתנו גם סמי־רפואות במחיר מועט. ואלעזר רוקח, שידע להשתמש כראוי בעטו השנון, פנה לנדיבים שונים בחוץ־לארץ לבקש תמיכה ל„עזרת ישראל". ורבים מהם נענו לו. - כשפרצה „המרידה" מצד האכרים כלפי פקידי הבארון

כסף השלומים לחמשה בתים הוא לכל ישנה רק א ל ף פ ר א נ ק, סכום מצער מאד אשר חו"צ תוכל עוד להמציא סך כזה בזמנים ידועים, והבתים האלה אשר יעלו בארץ יעמדו תחת רשות הו"צ וינתנו לאלה בעלי־המלאכות אשר הו"צ תמליץ בעדם ואשר הם ישלמו אח"כ במשך עשרה שנים את הכסף שהוציאו חו"צ עליהם, וחו"צ לא תפסיד בזה רק העיסקא, ובעוד שתביא עזרה גדולה כזאת

(עי' להלן כמה כתבים. – ה ע ו ר ך). אותה „המרידה" שאלעזר רוקח הצית את אשה, והפקידות של הבארון הפסיקה את תמיכתה לאכרים, שנחשדו במרד, נהל אותם אלעזר רוקח על חשבונה של „עזרת־ישראל" בלחם וגם בכסף, ושלוחיו היו יוצאים כמעט יום־יום למושבות הקרובות והרחוקות לחזק את לב ה„מורדים" ולעזור לחם במלחמתם בכל אשר מצאה ידו".–

„באחת האספות של מנהלי „עזרת־ישראל" הוחלט לבנות שכונה יהודית מיוחדת על גבול יפו. לקים את ההחלטה הזאת מצאו וקנו בין הפרדסים שעל דרך ירושלים מגרש וחלקוהו לחלקים. כל חברי ההנהלה וגם אחדים מיתר תושבי יפו נשתתפו בקניה זו, וקראו את שם המקום „נוה־שלום". ואולם כשאמרו לגשת לבנין נועדו בעלי המגרש עם יודעי־דבר, והללו החליטו שהמקום לא טוב לבנין משום שאין מים מצויים בקרקע זו, וצריך יהיה לחפור באר בעומק של ארבעים אמה, לכל־הפחות, מה שנחשב לפי האמצעים והמושגים של אותם הימים למן הנמנעות כמעט בהחלט. בינתים הציע למנהלי „עזרת־ישראל" המנוח שלוש, שהיו לו הרבה קרקעות על גבול יפו, לקנות מאתו מגרש לבנין השכונה החדשה. מר שלוש הבין דבר לאשורו, כי אם יתחילו לבנות שכונה חדשה על אדמתו יגדל מאליו הישוב היהודי כאן וממילא יגדל גם ערכן של יתר קרקעותיו, ולפיכך הסכים למכור למנהלי „עזרת־ישראל" אדמת במחיר זול מאד – ע ש ר י ם א ל ף א מ ה ב א ל פ י ם ו ח מ ש מ א ו ת פ ר נ ק ב ע ר ך. וגם את תשלום הסכום המעט הזה הסכים לדחות לשנה תמימה, ורק תנאי אחד התנה למפרע, שבמשך השנה הזאת תתחיל עבודת הבנין. הצעתו של מר שלוש נתקבלה, מנהלי „עזרת־ישראל" קנו את המגרש, חלקוהו לארבעים ושמונה חלקים, שלש מאות אמה החלק, מלבד מה שהוקצה לרחובות, קראו למקום הזה „נ ו ה ־ צ ד ק" וגם תקנו תקנות, שעל פיהן תבנה השכונה החדשה".

„ואלה הם עיקרי התקנות לבנין „נוה־צדק": כל חבר משלם תיכף בהמנותו על השכונה החדשה ש ב ע י ם פרנק מחיר האדמה ולחשבון הוצאות שונות. מכאן ואילך – מ א ת י ם פ ר נ ק ל ש נ ה בתשלומים לשעורים. בכסף הנאסף שנה שנה בונים בתים ומחלקים אותם לחברים בגורל. כל חבר הזוכה בבית משלם חוץ ממאתים הפר' האמורים עוד מ א ה פ ר נ ק לשנה שכר־דירה (בערך כסכום הזה היה אז שכר־הדירה ביפו לבית בן שני חדרים), וממאת הפרנקים הללו מצטרפים ש ש י ם פר' לחשבונו שלו, ו א ר ב ע י ם פר' נכנסים לקופה הכללית".

„ומשום שהשכונה החדשה „נוה־צדק" נוסדה על ידי „עזרת־ישראל" לא ידע א ל ע ז ר רוקח להזהר שלא לשנות מכספי „נוה־צדק" לצרכי „עזרת־ישראל". וכראות אחיו, ש מ ע ו ן רוקח, שהלה אינו מדיק בדבר ומוציא מכספי „נוה־צדק" למטרות אחרות, כגון לתמיכת האכרים שבמושבות וכדומה, לא רצה להביא גם על עצמו תלונת חברי „נוה־צדק", ולפיכך עמד והודיע לחברי השכונה, שכל השוברות אשר לא יהיו חתומים בידו שלו, של ש מ ע ו ן רוקח, לא יצטרפו לחשבון. מכאן ואילך הוצבו גבולים בין „עזרת־ישראל" ל„נוה־צדק" ועל־ידי כך הופרה גם האחוה בין שני האחים, שמעון ואלעזר". –

למשפחות אומנים, אשר יעלה בידם להתישב בארץ, לעבוד וללמד עבודה לצעירי אחינו בני הקולוניסתים אשר לא ידעו איזו מלאכה על בוריה כי אז היתה מביאה להם תועלת רבה. עיקר הצלחת האשכנזים פה הוא אשר לא יחיו רק על מוצא עבודת האדמה כי אם באמרם גם למלאכה בבית אהותנו את, והלואי היו אחינו הקולוניסתים יודעים את המלאכות המביאות תועלת לטובת אכרים, כמו עושה עגלות, עושי מרדעות ומכשירי כלי רכבה, חרשי ברזל, וכדומה, כי אז הי' זאת להם למקור נאמן למחיתם. — — — — — —

בטרם נכלה דברנו הפעם מצאנו לנכון להביע רחשי לבבנו, אשר מאד מאד אנו מבקשים מכבודו ונפשנו תכסוף כי יהי' כבודו „לראש חברתנו" בתור „ראש נכבד", ובטח לא ישה רצוננו זה הצדה.

והננו בזה מוקירי ומכבדי שמו הטוב אשר ביהודה גדול שמו

ראשי חברת „עזרת ישראל" פה עיה"ק יפו ת"ו

D-r Stein.

אלעזר רוקח.

545.(*

מאת „אחוה־ציון", בפטרבורג, לק"ז וויסוצקי.

С-Петербургъ, 26 Янв. 1887.

Господину Высоцкому въ Москвѣ.

Милостивый государь!

Почтенное письмо Ваше отъ 22 числа с. м., въ которомъ Вы приглашаете насъ принять участіе въ проектируемомъ съѣздѣ въ Москвѣ[1]), мы получили. — Хотя вопросъ этотъ еще не обсуждался на общемъ собраніи членовъ „Achwat Zion", тѣмъ не менѣе представители этого общества предполагаютъ, что нѣтъ никакого сомнѣнья въ томъ, что наше общество согласится принять участіе въ настоящемъ съѣздѣ, ибо всѣ давно уже сознаютъ, что пора положить конецъ ненормальному положенію дѣлъ союза и помирить всевозможныя теченія въ палестиоскомъ движеніи[2]); а этому послѣднему можетъ способствовать, по нашему мнѣнію, вполнѣ компетентный съѣздъ, въ которомъ должно принять участіе возможно большее количество кружковъ (главныхъ).

— — — — — — — — — — — —

Съ истиннымъ почтеніемъ по порученію „Achw. Zion"

Т-гъ Влад. Темкинъ.

*) נומר זה ושנים שלאחריו הם מארכיונו של אוסישקין.

1) עי' לעיל הערה 1 לנומר 543.

2) רמז להתנגדותו של הרב מוהיליבר וסיעתו לפינסקר.

546.

מאת חובבי־ציון ברוסטוב־דון לחובבי־ציון במוסקבה.

ראסטאוו על נהר דָן 28 יאנואר 1887.

אחַי ורעַי!

את הצירקוליאר האחרון של חברתכם קבלנו במועדו. לדאבון לבנו לא נוכל לקחת שום חלק בהאספה אשר תמצא לה מקום במאסקווא ביום 7 פעווראל, כי למותר נחשוב את כל האסיפה הזאת וכל החלטותיה הלא כאין יהיו. מה בצע לנו באספות ובצירקוליארין אם נטמין את כספינו ונדאיב תמיד את לב הד"ר פ[ינסקר]? אוי לאותה בושה, אוי לאותה כלימה כי הבאנו את „מזכרת־משה" למצב פרוע לשמצה! ובעד מה? בשביל אהבת הכבוד המדומה, בשביל קטטות ומריבות של מה בכך [1]. והפאטריאט הגדול הד"ר פ. מוכרח היה לעזוב את משמרתו — — —

יואל נא ה' ושלח לנו עזרתו מקדש לקבל את הרשיון מן הממשלה כי אז רק אז יצא לאור משפט חו"צ.

מכבדכם ומוקירכם

המזכיר לחברת חובבי־ציון בראסטאוו ע"נ דאן

ד"ר פ. יאמפאלסקי.

1) עי' הערה 2 לנומר הקודם.

547.

מאת א. ל. הורוויץ לם. אוסישקין.

חמשה עשר בשבט תרמ"ז קָאוונָא.

אדון נכבד!

בהגיע הנה מכתבך הראשון כתבתי תכף, בפקודת טובי חו"צ אשר בזה, לאודיסה בשאלה את פי הד"ר פ[ינסקר] אם הוא מסכים שתהיה אספה עתה במוסקבה או בעיר אחרת ואגד לו את דבר שאלתך. ה' ק[ליוואנסקי] וא. ב. וואלף אומרים כי אחרי אשר לא נתפרד הד"ר כלה מן החבילה לע"ע, הנה אין מהראוי לגמור את דבר האספה בטרם שאלנו את פיו מה טעמו ונימוקו בדבר אי־חפצו באספה, גם לא נבוז להסבות הקטנות המפריעות לפי דעת הד"ר את מעשה האספה; ואפילו בתור מי שהיה „נשיא האגדה" ראוי הדבר לציית לו. תשובת הד"ר נתאחרה לבא אחרי בא מכתבכם השני — — — אך בתוך כך בָאָנו מכתב מאודיסה המגיד כי משום המעשה שהיה [1], מוצא הד"ר ליותר נכון שלא לקרא עוד לאספה ולפי דעתו נחוץ לצאת ממצר של תהו שאנו בו ולהושיט בקשה לשר הפנים על רשיון לפעולה גלויה. „עמל הד"ר לא היה לריק וביום ו' 23 יאנואר יתיצבו חו"צ לפני השר הנ"ל ויושיטו לו הבקשה" [2].

1) עי' לעיל נומר 527 וההערה שם.
2) עי' לעיל נומר 542.

עוד מוסיף כותב המכתב ה' מל"ל: „צריך לשער שהשר הנ"ל לא יתן תשובתו באותו מעמד ויעבור איזה זמן בטרם תבא התשובה ההיא. עד הזמן ההוא יאריך הד"ר את פעולתו, ואחרי כן — אם תבא תשובה בחיוב, כאשר נקוה, אז תעבור ההנהגה לפטרבורג, ואם תבא ח"ו תשובה בשלילה אז יסלק הד"ר את ידיו מעבודתו זאת, וחו"צ יעשו מה שימצאו לנכון לפניהם. כי על כן אין הד"ר מסכים לעשות אספות כעת, כי מה יאמר השר הנ"ל, אשר לתשובתו עינינו תלויות, אם תבא לאזניו ידיעה ע"ד האספה? הלא בצדק יתאונן עלינו כי התולים עמנו, ובתתנו בידנו האחת את הבקשה הנה בידנו השנית עורכים אנו אספות כאילו אין אדונים לנו."

עוד בשנת תרמ"ד החל להעתיק ה' מל"ל בעצמו את מחברתו [3] וכבר העתיק אז כמחצית המחברת, אבל לא היה לו פנאי לגמור את ההעתקה באשר החלה אז עבודתו לחו"צ. „ע"ד העתקת מחברתי לשוארגאן, יכתוב, יש לדעתי אליה וקוץ בה. להעתיקה כמו שהיא לא יכבד להדפיסה, כי אז אוכל לדרוש בחזקה מאת הצענזאר להרשותה לדפוס, אבל אז לא תהיה מובנת כל צרכה להמון העם, ועל כן נחוץ להוסיף ולשנות בה כפי הדרוש להמון, אבל אז תהיה הרשות ביד הצענזאר לעכב את ההדפסה, ולדאבון לבנו, עברי נושא משרה רגיל ללחך את רגלי שכנינו, ואין לנו צענזארים כאלה אשר יתנו לנו החפש לדבר בשאלת ישוב ארץ ישראל כמו שעושים הצענזארים הרוסים; האחד היושב בפטרבורג ומרשה לדבר בשאלה זו (עברי מלדה ונוצרי באמונתו [4]) ועל כן איננו מוצא לנחוץ ללחוך רגלי יהיה מי שיהיה כאחינו) — אין לו רשות לבקר ספרים ורק מכה"ע „המליץ והפ"ב" [5]. —

נכון הדבר שיזרזו „בני ציון" המוסקבים את ה' מל"ל שיגמור את ההעתקה בעברית או יעתיקה לשוארגאן וסבת הבקרת תבטל בהיות המחברת נדפסת בתור הוספה ל„המליץ", אם בעברית, ובשוארגאן לה„פ"ב".— כסף לא יחסר להוצאת ההדפסה, גם חו"צ הקאוונים יתנו לזה, אם מן הקופה או מנדבות יחידים. גם הנדיב הרק"ז וויסוצקי נ"י ימלא את הבטחתו לתת את מאת הרו"כ אשר הבטיח לתת בשנת תרמ"ד [6]. — — —

ידידו ואוהבו באהבת ציון בית חיינו

אריה ליב הלוי הורוויץ.

P. S. בלי כל שאון והמולה אנחנו עושים את שלנו ומדביקים קופות בבתי חו"צ הנאמנים בבריתנו. כל המקבל את הקופה יקבלנה בחבה וידביקנה בחדר

3) „О возрожденіи евреевъ на Св. Землѣ"
4) כפי הנראה, הצנזור מרגולין.
5) „יודישע פאלקסבלאטט."
6) הצעה זו לא נתקיימה, ורק כעבור יותר מעשרים שנה, זמן מועט לפני מותו, נמר ליליענבלום את תרגומו העברי למחברתו.

משכבו שלא במקום הקופה הרמבנ"ית, למען לא יראוה מאספי כסף הרמב"ן והביאו את דבתנו רעה לפני „הגאונים הנדולים" הנוסעים לפטרבורג ומתרועעים את הברונים [7] — — — — — — — — — — —

7) רמז לר' יצחק־אלחנן ספקטור, שהתקרב לבארון גינצבורג.

548.

מאת אל. צדרבוים ללילייענבלום.

ס"ט פטרבורג, יום 29 לחודש יאנוואר תרמ"ז.

ידידי כנפשי מ' משה ליב ליליענבלום.

— — — — — — — — — — — — — — —

עתה נוכחתי לדעת כי לחנם הכינו עד כה להושיט הבקשה, ולו עשינו זאת זה שנתים ויותר כבר השגנו הרשיון. מודה אני כי לחנם נשענתי בהי ראזענטאהל, והוא היה הסבה הראשית להמשיך הענין עד היום. עוד בחורף שנת 1883/4 התיעצתי עם המיניסטר נירס והדירעקטאר זינאוויעו וה' קאטקאוו ואח"כ עם ה' פאבעדאנאסצאוו, ונוכחתי לדעת כי החפץ ליסד קולוניות בא"י לא יזיק לפתרון שאלת היהודים ברוסיא, ולמען היות לי עוזר ותומך בחרתי בר"ט, אשר ידעתי כי הוא לא ישלים כעת עם ג"ב [1] ויקבל ברצון לעמוד בראש תנועה מתנגדת לג"ב, ואמשוך אחרי את ה' קויפמאן, ד"ר מאליס, פ. לעווינזאהן, געטץ, ד. סלאנימסקי [2], ד"ר מאיראוויטש, ד"ר קאצענעללענזאהן. ולסתום פי השטן „רוסקי יעווריי" אשר דעת באקסט וג"ב ופאליאקאוו דברה מתוך גרונו שלחתי את הר־שלום לראבינאוויטש [3] וקאנטאר, אשר בקשוני אז לדבר עליהם טובות ב„המליץ" ולהטות לב ההותמים אל מה"ע השבועי והחדשי [4] היוצא על ידם, להבינם כי רק אז יוכלו למשכני אחריהם, אם יתאימו עמי בענין הזה, ויאותו לי ויבואו לאספותינו (כאשר נוכחתי אח"כ באו לשמוע ולהודיע את כל המדובר והנעשה למתנגדינו). עברו כל ימי החורף טרם נגמר התוכן הראשון של התקנות, וכאשר החילותי להאיץ בר"ט להושיט הבקשה בקש תואנות כי לא יאבה לקבל האחריות על עצמו וידרוש כי יבוא הנה איש מצוין מערי המדינה. כתבתי להרב רש"מ [5] והוא בא הנה אחר הפסח תרמ"ד. לדאבון נפשי השמיעני בבואו, כי בכל הערים אשר עבר בהן הזהירוהו חו"צ לבלי לבקש רשיון (אח"כ נודע לי כי היתה זאת פעולת ה' ראבינאוויטש בעברו בערים האלה). נסיתי אז דבר אל הקניאז קאנטאקוזין וידרוש מעמי לבאר חפץ נפשי בכתב והוא קרא דברי באזני שר הפנים וישיבני דבר כי השר אמר כי מצדו לא ימצא שום מעצור. ובכל זאת לא נאותו פה לחתום הבקשה וה' ר"ט מצא לנחוץ לאסוף חתומים רבים המקבלים עליהם לתת נדבותיהם לשנה. הדפסתי לתכלית זה התקנות ונוסח הבקשה ומכתב הגלוי ברשיון הצענזוריע, להוציא פחד מלב המבקשים אמתלאות [6]. ובכל זאת פגעתי בזה מכשולים ומעצורים ולא יכולתי להגיש הבקשה, וכה עבר החורף 1884/5 ולא נעשה מאומה. ובראותי בש"ע כי אין להשען בר"ט והוא לנו רק לכסות עינים נסיתי דבר אל פאליאקאוו ודברי לא שבו ריקם, כאשר הוכיח מכתבו אשר השיב לנו מפאריז, אשר בו אמר כי אם נוכל להכות עד באו בראשית חדש אפריל יחתום גם הוא ויושיט הבקשה וישתדל בדבר [7], אך הוא אחר לבא וגם גברה מחלתו, ונמשך הדבר עד שהתחילו ימי הקיץ והדרור וישלח טלגרם אלי לבוא אליו לצארסקאיע ושם התיעצנו יחדו ונקרא עוד הפעם את התקנות ואת הבקשה ויאמר להכין את הכל כתוב בכתב נקי והדר עד שובו אחר החג. וכאשר ראיתי כי לא יאבה לעשות מאומה בלי הסכמת ג"ב הפצרתי בר"ט לשים קץ לדבר, אך הוא הוסיף לדרוש כי יבואו הנה מערי המדינה וביחוד דרש את הד"ר פינסקער. וכל אשר התיעצנו יחדו ולפעמים עם ל"ז [8] ונחליט להסתיר סוד, ואנכי נזהרתי לבלי יודע לאיש אם יבא הנה הד"ר פינסקער, וידעתי נאמנה כי גם ל"ז לא גלה מזה אזן איש, ובכ"ז נודע הדבר בעיר. אין ספק כי הגיד ה' ר"ט לקאנטאר בבטחו בו כי פלשתיני הוא. לא אחשוד בקאנטאר כי הוא הודיע להגאוו. וור. [9], אך ממנו ידע ק"ש [10] והוא בחומו מסר התקנות והבקשה ומכתב הגלוי לבורענין ידידו (הנה זאת רק השערתי מבלי להחליט דבר, כי לולא זאת אי אפשר להבין מי ידע ומי גלה הסוד) והוא עשה מטעמים לקוראיו בסגנונו, והאלליאנס והקהל הוסיף מדיליה. אחרי צאת המאמר רפו ידי כל הנלוים אלינו. ר"ט הערים להגיד כי פאליאקאוו יעצהו לבלי לחתום, ולא ימצא בהמיסדים אחד מהעשירים הנודעים לשם. גם קויפמאן אמר שהוא עשיר, אך כאשר הבינותיו כי רק בבאנקירים מקפיד ה' פאליאקאוו והוא אינו באנקיר הבטיח לחתום וגם ללכת עמנו. אך הונה

1) הבארון גינצבורג.
2) בשעתו – עורך־דין ידוע בפטרבורג.
3) צבי הכהן, בעל ה„רוס. יברי".
4) „Еврейск. Обозрѣніе"
5) ר' „שמואל מוהיליבר".

6) עי' כרך א' נומר 309.
7) עי' כרך א' נומר 435.
8) פ. לונסון.
9) עי' לעיל נומר 542 והערה 2 שם.
10) ק. שפירא. – ובמכתב שכתב צדרבוים לפינסקר בח' פברואר 1887, כלומר עשרה ימים לאחר שנכתב המכתב שלפנינו, הוא אומר: „וויע מיר ד"ר הרכבי פערזיכערט, זאלל דאצענט באקסט, דער זיך יעטצט אלס רעפראזענטאנט דעס ארטהאדאקסען יודענטהומס געריערט, דאס מאטעריאל צו דעם אויפזאטץ אין דער „Нов. Вр." געליפפערט האבען". ועי' הנומר הסמוך עמ' 109.

אותי, ולא בא ולא חתם. בערב יום ד' ש"ע התאספנו לבית ר"ט והוא הודיע לנו חות דעת ה' פאליאקאוו לחכות עם הושטת הבקשה עד אשר ישיבו דבר לסובארין, אך אנכי לא הסכמתי לזה והאחד אשר עמד לימיני היה ה' יאסינאווסקי. ביום ה' בערב התאספנו שנית לבית ה' ר"ט לחתום הבקשה ונחליט כי תהי נכתבת בשמי מפורש עם החתומים למטה. גם ל"ז אשר נרצה בתחלה ללכת עמנו התחרט ונשאר שנינו אני ויאסינאווסקי 11) — — — — לתוגיון נפשנו נדחה יום קבלת פנים ליום ג'. אך גם ביום ההוא לא יצא המיניסטער מחדרו — — — ורק הדירעקטאר מהדעפארטאמענט אבשטשיך דיעל זאיקא לקח את הפראשעניעס וגם אלינו פנה וידרוש להושיט לו הבקשה כי כן צוהו הגראף. — — — — זאיקא אמר כי ידע כבר מזה ממה"ע ואשתמש במקרה הזה להתל במוציא דבה כי ברית בינינו ובין האלליאנס. וצחוק קל נראה גם על שפתיו ויבטיחני למסור דברי להמיניסטר וייעצני ללכת אל קאנטאקוזין ולבאר לו את פרטי הדבר, כי לידו תבוא בקשתנו. — — — — — — — — — —

ועתה ירגעון כל אלה אשר השתתפו עמנו ברב או במעט והעבודה רבה נשארה עלי. עוד אתמול הלכתי לבקר את קאנטאקוזין ולא מצאתיו ואנסה לראותו היום, ואם לא יצלח בידי אבא אליו ביום השבת ובו ביום אהיה ג"כ אצל פאבעדאנאסצאוו ואם אמצא לנחוץ אשתדל לראות גם את שר החיצון.

סוף דבר אנכי מצדי אעשה כל יכלתי ולא אסיח דעת מהדבר הקדוש הזה לי אשר למענו נשאתי וסבלתי והנני נשבע לך כי בשני השבועות האחרונים לא נחתי ולא שקטתי וכל היום שבעתי נדודים, כאשר יעיד ה' יאסינאווסקי, ועזבתי את עסקי יומם ואעש לילה להרידקציא. — כל אשר יעלה בידי לעשות בענין הרשיון אודיע בלי איחור להד"ר הנכבד ולך.

— — — — — — — — — — — — — —

ידידך ומוקירך

אלכסנדר צדרבוים.

---

11) עי' הנומר הסמוך.

549.

מאת י. יאסינובסקי לפינסקר.

Многоуважаемый Докторъ!

— — — — — — — — — — — — —

Спѣшу сообщить Вамъ какъ подача прошенія происходила. Отклонивъ при содѣйствіи г. Розенталя мнѣнія, высказавшіяся за отложеніе ходатайства, порѣшено было, что прошеніе должно быть подписано не представителями финансового мира (по разнымъ практическимъ соображеніямъ), а лицами принадлежажими къ интелигентному классу и небольше, какъ 10-ью лицами, между которыми на первомъ планѣ Вы и г. Финъ, за симъ Цедербаумъ, докторъ Мееровичъ, докторъ Іохельсонъ, Левенсонъ, присяжный повѣренный, я, присяжный повѣренный Форелле (ז' — העורך), присяжный повѣренный Давидъ Слонимскій, инженеръ Таненбаумъ и 1-й гильдіи купецъ Левъ Давидсонъ.

— — — — — — — — — — — — —

Подача прошенія возложена была на Цедербаума, А[рка]дія Кауфмана и меня; К—нъ подъ вымышленнымъ предлогомъ не явился и такимъ образомъ подано было нами обоими, Цедербаумомъ и мною. Г. министру доложено было, что мы желаемъ внести ему прошеніе о разрѣшеніи учредить въ Петербургѣ Еврейское Палестинское Общество, но онъ лично не вышелъ, а поручилъ принять г. директору департамента, который, прочитавъ прошеніе, выслушалъ объясненіе наше относительно цѣли Общества и замѣтилъ съ улыбкой: „я уже читалъ объ этомъ въ газетахъ". Мы, конечно, объяснили ему, что въ газетахъ стремленія наши представлены не вѣрно. Засимъ г. Цедербаумъ разсказалъ ему подробно о разговорахъ своихъ по этому вопросу съ бывшимъ министромъ графомъ Игнатьевымъ, Побѣдоносцевымъ и Кантакузеномъ, и о высказанныхъ ими мнѣніяхъ. Онъ все выслушалъ и отвѣтилъ: „я передамъ вкратцѣ все это г. министру, но совѣтую Вамъ передать всѣ детали г. Кантакузену, къ которому прошеніе направлено будетъ для доклада г. министру". На этомъ пріемъ кончился[1]. — —

Г. Розенталь предложилъ мнѣ сдѣлать визиты представителямъ противной намъ партіи, именно Баксту, Рабиновичу и Кантору, но я успѣлъ побывать только у двухъ послѣднихъ. — Г. Розенталю желательно привлечь на нашу сторону и главныхъ представиталей противной партіи и питаетъ большую надежду на успѣхъ. Онъ намѣренъ на дняхъ созвать у себя собраніе и пригласить этихъ господъ между прочими.

Дальнѣйшее ходатайство по нашему дѣлу лежитъ въ рукахъ г.г. Розенталя и Цедербаума. Прочіе друзья наши, хотя сочувствуютъ дѣлу, ни одного шага не сдѣлаютъ, а все участіе ихъ будетъ въ разговорахъ и разсужденіяхъ — и не больше. Нужно теперь, чтобы Вы почаще писали означеннымъ двумъ господамъ и побуждали ихъ дѣйствовать энергически. Всего лучше было бы, если бы была у Васъ возможность съѣздить самому черезъ нѣкоторое время въ Петербургъ. Вы бы этимъ принесли много пользы нашему дѣлу, не говоря уже о томъ, что Вамъ навѣрное удастся примирить всѣ партіи. — —

---

1) עי' הנומר הקודם.

Съ фотографомъ Шапиро я видѣлся, мы разстались друзьями и онъ увѣрилъ меня, что онъ никогда не рѣшился бы привести въ исполненіе сдѣланные имъ угрозы[2]) и произносилъ ихъ для блага и пользы нашего дѣла, которому онъ сочувствуетъ, какъ и всѣ Ховве-Ціонъ. Онъ обѣщался во всякомъ случаѣ въ будущемъ не только не разстраивать нашего дѣла, но содѣйствовать, при удобномъ случаѣ, къ достиженію разрѣшенія власти. Вообще была громадная ошибка со стороны г. Рабиновича и нѣкоторыхъ другихъ дѣятелей, что сдѣлали изъ нашего дѣла предметъ литературной полемики небезпристрастной.

Г. Цедербаумъ, какъ Вы увидите изъ прилагаемаго письма его, требуетъ, чтобы мы его оправдали передъ нападками со стороны газеты „Гаіомъ"[3]). Но при всемъ моемъ желаніи и признательности моей за заслуги его по нашему дѣлу, я рѣшительно не знаю, какъ поступить; мы можемъ возстановить противъ себя противную партію, которая разъярится на насъ и будетъ доказывать, что мы изъ лицемѣрія къ г. Цедербауму защищаемъ неправое дѣло. — — Между тѣмъ благо нашего дѣла требуетъ, чтобы мы въ спорахъ подобнаго рода держались совершенно нейтрально. Тутъ Ховве-Ціонъ и колонізація Палестины не при чемъ, а дѣло идетъ о подписчикахъ на тотъ или другой органъ. Я въ этомъ отношеніи разсчитываю только на Васъ и г. Лиліенблюма. Вы вмѣстѣ найдете способъ удовлетворенія одного и нераздраженія другихъ. — — — — — — — — При этомъ считаю нужнымъ замѣтить, что упрекъ со стороны г. Спектора въ „Гаіомѣ", что будто г. Цедербаумъ показываетъ въ счетѣ своемъ 150 р., которые въ общую кассу не поступили, — не правиленъ. Г. Меерсонъ пригласилъ г. Спектора и объяснилъ ему откуда это недоразумѣніе происходитъ. — — — — —

Относительно дальнѣйшаго веденія дѣла, до исхода внесеннаго нами ходатайства, я совѣтовалъ бы Вамъ, многоуважаемый докторъ, продолжать управлять по прежнему, за симъ послать делегата ко всѣмъ кружкамъ, а если не представится соотвѣтственнаго лица, разослать циркуляры, чтобы кружки продолжали свою дѣятельность и деньги направляли туда, куда Вы, по соглашенію съ представителями главныхъ кружковъ, укажете, если уже не соглашаются посылать, по прежнему, въ союзную кассу. Въ случаѣ рѣшенія Вами командировки делегата, то я совѣтовалъ бы избрать такого, который не только не хлопоталъ бы о личныхъ своихъ интересахъ, но и не подавалъ-бы повода подозрѣвать его, что онъ дѣйствуетъ въ личную свою пользу[4]). — — — — — — — — —

Съ совершеннымъ почтеніемъ и искренней преданностью

Остаюсь весь готовымъ къ услугамъ Вашимъ

И. Ясиновскій.

Варшава, 2/14 Февр. 87.

---

2) עי' לעיל הנומרים 512 (הערה 5), 513, 519.

3) ב„המליץ", נומר 195 לשנת 1886, פרסם צדרבוים את חשבון הנדבות, שבאו למערכת לשם ישוב ארץ־ישראל, והסכומים, שהמערכת שלחה כנגדן למרכז בווארשה. על החשבון הזה היה חתום שמו של מ. ספקטור, שעבד אז עבודת־קבע בעתונו הז'רגוני של צדרבוים „דאס יוד. פאלקסבלאטט" ונהל גם את פנקסי הנדבות לישוב ארץ־ישראל. לא היו ימים מרובים וספקטור הדפיס הוספה מיוחדה לנומר 10 של „היום" לשנת 1887, אשר בה מסר מודעה, ששמו נחתם על אותו חשבון ב„המליץ" שלא מדעתו, אף הביא מספרים שונים להוכיח, שבחשבון יש טעויות וחסרונות, המצטרפים לסכום של 945,43 רוב', המגיע עוד מאת צדרבוים לקופת חובבי־ציון. גלוי־דעת זה עשה רושם קשה מאד על חובבי־ציון, שגם בלעדי זה כבר היה לבם מהסס – לרגלי הפאסקווילים הווארשאים (עי' כרך א' נומר 469 ונומר 501 בכרך זה) – בנוגע לגורלם של הממונות, הנגבים לטובת ישוב הארץ. עד כמה דכא הדבר את רוחו של צדרבוים גופו נראה ממכתבו לליליינבלום (בכ"ח ביאנואר 1887). אחרי שפכו לפני ליליינבלום את לבו על הרדיפות שרודפים אותו שונאיו לעת זקנתו, הוא כותב: „אנכי לא ידעתי כלום עד בוא בני אדאלף שבועים קודם יום הולדתי, ויגיד לו ספקטור ימים אחדים טרם יום השבעים (כי מן המערכת מגיע עוד לחו"צ כאלף רוב'. - העורך), וכאשר הודיע לי אדאלף כזאת אחזתני בשהי ידי בציצית ראשי ואמרוט שערי ואצעק מרה ואמרר בבכי, כי אנה אוליך את חרפתי, ואני ידעתי כי לא נגעתי בכסף הזה, ולו היו מאה או מאתים רוב' הייתי אומר כי באו לאחדים מבלי דעתי בכיסי בין כסף החתומים, אך סך רב כזה אי־אפשר... ואדאלף בחומו לא יכול להתאפק ובבוא כלתי אשת יוסף להכין המשתה ליום מולדתי אמר לה: „אכלתם את כל אשר לאבינו, גם בכסף הקדשים מעלתם מעל ושם אבינו מנואץ"... ביום השבעים ישבתי כל היום כאיש נדהם... אולם בצאת האורחים ואשכב על מטתי ושנתי נדדה מעיני פתאם אחזתני קדחת נוראה... ורק לפנות בוקר נרדמתי. ככה מרה עלי נפשי על האסון אשר קרני".

צדרבוים השיב על דברי ספקטור נ"כ ב„היום" (נומר 25 לשנת 1887). אף כתב ליאסינובסקי (בכ"ט ביאנואר; המכתב נמצא בידינו) לאמר: „אחשוב לחובה על חו"צ להציל כבודי הנכלם... ועליהם לכתוב מחאה ב„היום"... כי באמונה אנכי עושה. ואיך שייקר לי הענין הזה עמלתי בו זה ארבע שנים (בהשגת רשיון מאת הרשות. - העורך), והייתי המתחיל וכלתה נפשי להיות גם הגומר, אך אם אראה כי אין מקום לכבודי, אשר הוא לבד נשאר לי מכל יגיעי בחלד, אדע כי גם חו"צ יחשדוני כי עשיתי עד כה לא לשם שמים, רק לקחתי לי בגזל שכר לפעולתי, ואז אתאמץ בכל כחי למשול ברוחי ואמשוך ידי מהעסק הזה ולא אוסיף לעשות..."

לא גנזנו לא את מכתבו של יאסינובסקי אשר לפנינו ולא את המובא בהערה זו, משום שלפי דעתנו אין לנו רשות לכך. תעודת ספרנו היא – לעשות שמירה לכל החומר שיש בו ענין לתולדותיה של חבת־ציון והבנת דרכי גידולה בימיה הראשונים. ודוקא דברים וענינים, שעכשיו אנו רואים את כל קטנותם ופחיתות־ערכם, מבליטים את כל הצער והעמל, שעלו בגורלם של אבות התנועה ומדריכיה, כפינסקר וליליינבלום, שהיו מוכרחים לחלק מעיונם גם לדברים והענינים הקטנים והפחותים האלה.

4) עי' להלן נומר 568.

550.[*]

מכתב־חוזר מאת פינסקר לחברי הועד המרכזי.

יום כ"ד לחדש שבט שנת תרמ"ז.

אדון נכבד ונעלה!

במכתבי החוזרים האחרונים[1] התכבדתי להודיע לאחינו חובבי ציון כי המצב המעציב של הועד, ועמו גם הקולוניות, בסבת רפיון ידי האגודות ופירוד הלבבות המעיקים על הועד זה יותר משנה — מכפנים, ובסבת המכשולים המונחים על דרכנו בסבת העדר הרשיון לפעולה גלויה ברוסיא — מחוץ יחד עם מצב בריאותי הרופף הכבידו עלי אכפם להסתלק מעבודתי לחו"צ בתור ראש הועד, ואך מחסורי הקולוניסטים בארץ הקדש יכריחוני להיות עוד כמליץ בין חו"צ ובינם, עד שימצאו חו"צ איש אחר במקומי. וכי אם יהיה צורך בדבר אסע ביאנואר לפטרבורג להשתדל לבקש רשיון הממשלה לפעולת חו"צ.

בסבת מצב בריאותי קשתה עלי הנסיעה ועל כן השתדלתי בכל מאדי שהבקשה ע"ד הרשיון תנתן שלא בפני. והנני שמח להודיע עתה לכבודו הרם, כי ת"ל חפצי הצליחה בידי וביום ג' י"ד שבט 27 יאנואר מסרו חברינו ה"ה צעדערבוים ויאסינאווסקי את הבקשה ללשכת שר הפנים, אשר ממנה יצאה אל הדעפארטאמענט לאמונות חוץ, וחברינו הנ"ל מקוים כי ההשתדלות תעשה פרי בעז"ה[2].

מובן מאליו, כי מחסורי הקולוניסטים עודם רבים מאד, כאשר לפני הושטת הבקשה, וחו"צ אשר עיקר פעולתם בימים האלה הוא להמציא להקולוניסטים את העזר הנחוץ להם צריכים שתהיינה ידיהם פתוחות לישע הקולוניסטים כאשר עד כה, עד בוא תשובת שר הפנים. אך מפני שאין אנו יודעים מראש מתי תבוא תשובתו, ומצב בריאותי ההרוסה דורש ממני בחזקה למסור את עסקי חו"צ ליד אחר, נוסף זה: על פי הרפיון והפירוד האוכלים את אגודות חו"צ בכל פה אשפוט שנחוץ לחו"צ שיעמוד בראשם איש אמיץ כח, מרוצה לעם ובעל פעולות יותר ממני.

על כן הנני מתכבד לבקש מאת כבודו הרם, כחבר הועד המרכזי, כי הוא ביחד עם הציר מעירו, שנבחר לאספה האחרונה שלא קמה (אם יש ציר כזה בעירו), יבוא ב ל י א ח ו ר בחליפות מכתבים עם יתר חברי הועד המרכזי אשר בארצנו לבחור לחו"צ מרכז אחר וראש אחר, אשר יעמוד בראש הענין וינהל את כל עסקי חו"צ עד בוא תשובת שר הפנים על בקשתנו. וככלות המשא ומתן בזה יואיל נא להודיע לי בלי איחור במי בחרו חברי הועד, למען אמסור לו את כל המכתבים הנמצאים בידי ומצב הענינים, אשר עד העת ההיא הנני נכון להיות עבד לחו"צ ולכלכל את עניניהם כאשר עד עתה. יחד עם זה הנני לבקש מכבודו הרם ומאגודות עירו לכתוב להאגודות הסמוכות ולהודיען ע"ד הושטת הבקשה ע"ד הרשיון ולבקש מהם כי ישלחו את הכספים למקום תעודתם, אם על שם ה' ערלאנגער ע"י אנוו"ז[3] או להאגודות המרכזיות, ולא ישארו הקולוניסטים עד בוא תשובת שר הפנים בלא עזרה הנחוצה להם מאד.

בשורה טובה באתני ע"י התלגרף, כי עסק הרבע[4] בנחלת פ"ת נגמר בכי טוב, בהשתדלות ה' ערלאנגער ובהשתתפותו בצרת אחינו הקולוניסטים משאר הקולוניות, אשר הוא לוקח חלק גם בהן מיום אשר החלו חו"צ לבוא עמו בדברים ולבקש ממנו את פעולתו הטובה למענם. ראוי היה, שלפחות האגודות ה ג ד ו ל ו ת ב ש ע ה ש ת ש ל ח נ ה ל ו א ת כ ס פ י ה ן יביעו לו תודה על התשועה אשר עשה לבני פ"ת בדבר הרבע.

בטוח אני כי כבודו הרם יחד עם כל חברי הועד לא יאחרו למלא בקשותי ויהי נעם ה' עליכם ויופע על עצתכם לתועלת הענין הקדוש שאנו עסוקים בו.

והנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא

ד"ר ל. פינסקר.

---

[*] נומר זה והנומר שלאחריו הם מארכיונו של אוסישקין.

1) עי' לעיל נומר 527 וההערה שם.

2) עי' שני הנומרים הקודמים.

3) „אנוויזונג" = המחאה.

4) עי' לעיל הנומרים 506, 518 (עמ' 52).

551.

מאת א. בן־יהודה לד"ר יחיאל צלנוב.

ירושלים ת"ו. יום כ"ח לחדש שבט אלף ושמנה מאות ושמנה עשרה לחרבן.

לכבוד ידידי היקר יחיאל צלנוף,

שלום וברכה מציון עיר הקדש.

— — — — בהיותי בוינה חלשתי מאד, כאשר שמעת מחותני, מרוב הקרירות, השלג והמטר, וגם הייתי ברעה, יען בוינה אין לעשות דבר בענין מכתב עתים בלשון עברית, כי איש לא יקרא שם עברית ולא יחפץ לקרא. בכלל לא מצאתי בוינה גם העשירית מאשר חשבתי בדבר רעיון ישוב ארץ ישראל, כי כל אנשי וינה, מגדולם ועד קטנם איש לבצעו יפנו, וגם בתלמידי בית המדרש, המרעישים העולם בחברתם קדימה[1], גם בהם לא מצאתי דבר, הכל הבל, וכל מעשיהם רק אחיזת עינים ומעשי חקוי ואינם יורדים

---

1) אגודת הסטודנטים היהודים הלאומיים בווינא.

לעסק הדבר. אך לא עת לי עתה לדבר על זה, ואניח הדבר לעת אחרת. ועתה רק אגיד לך כי בפרים מצאתי יתר מאשר חשבתי. הרב צדוק כהן לְאֻים (national) באמת, והאדון ארלנגר גם הוא אמר לי בפרוש לאמר: אנחנו ידענו מה חפצנו בארץ ישראל, רק עלינו להזהר מפני עין רעה. וגם הנדיב, אשר ראיתי פניו רק לא יכלתי לדבר עמו הרבה מפני ימי ראש השנה לנוצרים שהיו אז, גם הוא לְאֻים, כרוהנו. את האדרס לא יכלתי למסור לו יען לא נשלם, כי בפטרבורג לא מצאתי כמעט איש מתלמידי בתי המדרש, ובלי חתימת בני הנעורים מפטרבורג לא יהא כח לדבר כזה, יען בחוץ לארץ יחשבו כי סגולת כל בני נעורינו בפטרבורג. רק מהדברים אשר דברתי ואשר שמעתי מפי ארלנגר הבינותי כי דבר כזה, אם יהי' עשוי כמשפט, יהי' לתועלת גדולה להענין, ועל כן עצתי כי תעשו זה שנית, לאמר כי כל עיר אשר בני נעורים שם, יכתבו ויחתמו על גליון לבדם ושלחו כל הגליונות לעיר אחת (לפטרבורג) ועשו כריכה יפה, ואחר נראה איך נמציאנו לו. חשוב ידידי בדבר הזה והתיעצת עם חבריך, וראיתם איך תעשו.

ועתה דברים אחדים על אודות הצבי. מפרים יהי' לי כאלף פרנק לשנה תמיכה. הרב צדוק כהן וארלנגר שניהם הרבו לדבר על ערך הצבי לענינו, אפס יען לעת עתה עוד אין איש, מלבד הנדיב, המשתתף בזה, והנדיב עמוס בעניני המושבות, על כן לא יוכלו להמציא לי תמיכה גדולה. והנה לולא ההוצאות אשר הוצאתי על מסעי השנה הזאת, כי אז היתה לי יכלת להתקים אם מעט ואם הרבה. אך ההוצאות האלה אכלו כל הקרן, ויש עוד עלי חובות בדפוס ובחנות הניר, ועל כן אני צריך גם עתה עוד לתמיכה. והנה בעוד ימים אחדים אחל לערוך שנית את הצבי, ואגדיל אותו, לעת עתה מעט (לאמר כי לא אתן בו כל חדשות מעניני המדינות, ולזה אדפים הוספה מיוחדת לאנשי ארץ ישראל, וממילא יגדל הצבי. כי כלו יהי' קדש לרעיוננו), ואתקן בו תקונים, ואחל לדבר על תחית האומה ותחית השפה, וקויתי כי אוכל לעשותו למרכז לכל הרעיון הגדול והקדוש הזה. רק בכם בטחתי, ובך ביהוד, כי כאשר החילותם להיות בעזרי כן תוסיפו, ותשתדל אתה ככל אשר תוכל לעזור לי, לאסוף מנויים על הצבי, ובכל אשר תוכל תעזרני, גם במאמרים וידיעות על כל ענין. הנה ראית, ידידי, כי אדבר אליך בלי תכליף (sans céremonies), כאיש לאחיו, יען ידעתיך כי בכל לבך נתון אתה להדבר, והצבי ועבודתי יקרים גם לך, ועל כן לא אֶתְיָרֵט מבקש עזרתך להדבר הזה בלי כל מליצה רק בדברים פשוטים. — — — — — — — — — — — — —

ידידך המכבדך

בן־יהודה.

---

552. (*

מאת מאיר פינס, מוסקבה, לרש"י פין.

Москва, כ"ה לחודש שבט התרמ"ז.

חכם נכבד ומאוד נעלה הרש"י פין שיחיה!

אחרתי בתשובתי עד כה, כי חפצתי לבוא לפניך כתלמיד השומע בקול רבו או לכה"פ כאיש היודע לבטל דעתו מפני דעת אנשים החכמים ממנו. אך, לדאבון נפשי, עד היום לא עלתה זאת בידי. אחדים מחברי מאמינים כי רוח והצלה יעמוד להמושבות ממקום אחר ואזי אין לנו אלא לאסוף כסף למען נוכל לעשות את מעשינו לימים הבאים. אחדים מהם, והמה הרבים, עומדים בדעתם, כי אסור לנו להוציא אף פרוטה אחת עד אשר תבוא האספה הכללית ותורנו מה לעשות, ואחדים מהם, והרק"ז[1] בראשם, יאמרו לשלוח הכסף ישר ארצה הק' ושם יחלק בין העובדים עבודתם באמונה ע"פ עדות ה' רוקח תחת השגחת ה' הירש. זה הוא מצב הענין בפה, ומובן מאליו כי לא יכולתי לפעול על חברי כל כך עד אשר כולם יסכימו לשלוח הכסף ליד ה' פינסקר, אשר רבים אינם מאמינים בו יותר. עכ"פ מצב הענין של יא"י בסכנה גדולה ואין כל תקוה לאחריתו אם אנשים חכמים כמוך יעמדו מרחוק ולא יעשו דבר. בשם אהבתך לעמך ולשפתו אשביעך לקחת עליך הטורח להוציא האספה הכללית לאור, נחוץ מאוד אשר מקומה יהיה בווילנא ולא במקום אחר ושמה יבואו כל אוהבי עמם והרבנים בראשם. הטלתי עליך את הדבר הזה כי אין איש לנו בלעדיך.

אוהבך ומכבדך כגודל ערכך

מאיר פינס.

---

*) מארכיונו של פין.

1) ק. ז. וויסוצקי.

553.

פרוטוקול של ישיבת הועד־הפועל בארץ־ישראל.

אספה ל', במקוה ישראל, ביום ה' א' דר"ח אדר תחת השגחת הראש ס' ש' הירש נ"י.

הנאספים היו ראש הועד ה' הירש נ"י, ה' אסאוועצקי והערצענשטיין, החברים מפ"ת הר"ד גוטמאן,

יהושע שטאמפפער, אברהם זלמן איחילעוו, הר"י בעלקינד, גם נקראו אל האספה האדונים הר' יחיאל מיכל פינס והר' משה יואל סאלאמאן, המזכיר ה' א. רוקח.

ראש הועד נ"י פתח את האספה ויאמר, אחרי אשר עזרנו ה' לגמור את דבר „הרבע"[1], לכן הובתנו עתה להביע תודתנו לאלה אשר השתדלו בזה ה"ה האדון הר"י אסאוועצקי נ"י וה' יוסף מויאל נ"י. כמו כן תודתנו נתונה לחו"צ שנתנו לתכלית זה סך חמשה אלפים פר'[2] ותודתנו להגביר הנכבד ה' מיכאל ערלאנגער נ"י, על אשר פעל לטובה אצל הגדיב כי ישא בחסדו שאר ההוצאות אשר עלו בזה. ועתה עלינו להשתדל לסדר את חלוקת הרבע, לישר ההדורים והסכסוכים אשר נפלו בזה ולכן הן תוי (? — העורך) לדעת על נכון כמה חלקים נמכרו בהרבע. — — —

— — — — — — — — — — — — — —

S. Hirsch.
(ועוד שש חתימות).

1) עי' לעיל נומר 550.

2) ליליינבלום כותב („דרך לעבור גולים" 59), ש„הדבר עלה לחו"צ בסך ששת אלפים פר'".

554.

מאת מ. ארלנגר לפינסקר.

Paris, 25 Februar 1887.

Werthester Herr Doctor,

— — — — — — — — — — —

Rab. Mohiliver hat in London nichts anderes erreicht, als das Versprechen, dass man zu Gunsten der Colonien Pet. Tikwa, Katrah u. Jessud Ham. L. 1000 (Frs. 25.000) von dem Mansion-House-Fonds verwenden wird, aber nur dann, wenn er sich anderwärts ebenfalls L. 3000 (Frs. 75.000) verschaffen wird. Hohles Versprechen! Er ging von hier nach Frankfurt u. Berlin[1]).

— — — — — — — — — — —

Es thut mir leid, Sie von Ihrem Rücktritt sprechen zu hören. Es dürften nun[2]) für Hobebe-Zion bessere und ruhigere Zeiten kommen, und vermuthlich wird weniger zu kämpfen sein, und gerade jetzt wollen Sie sich zurückziehen.

1) עי' לעיל נומר 543, ולהלן נומר 558.

2) למעלה כותב בעל־המכתב על גמר עסק „הרבע" בפתח־תקוה וההשתדלות בדבר קבלת רשיון מאת הרשות הרוסית.

Dass ich immer weiter mein Mögliches thun werde, versteht sich von selbst, und wäre mir angenehm gewesen, mit Ihnen auch weiter zusammen zu wirken.

— — — — — — — — — — —

Hochachtungsvoll u. freundschaftlichst grüsst Sie

M. Erlanger.

555.*)

מאת פרד. וָולְף, המבורג, לפינסקר.

Hamburg, den **28 Februar 1887. / 4 Adar 5687.**

Sehr geehrter Herr!

Zu meinem grössten Bedauren vernahm ich, dass Sie beabsichtigen Ihr Amt als Präses des Montefiore-Verbandes (Massceres Mausche) niederzulegen. Veranlasst von einem würdigen Zionsfreunde wage ich es mir die dringende Bitte an Sie zu richten, Ihre oben erwähnte Absicht im Interesse unserer hochwichtigen Angelegenheit aufzugeben, denn Ihre Resignation wäre ein unberechenbarer Schaden für dieselbe, schon allein durch die unbedingt eintretende Entmuthigung, welche Ihr beabsichtigter Schritt herbeiführen wird.

Werther Herr, wenn auch meine Zeilen keinen Einfluss auf Ihre Entschlüsse haben werden, so hoffe ich doch das Beste. Ich nehme nicht an, dass Sie unsere Freude über die schönen Erfolge, welche, wie ich eben höre, Rabbiner Mohilower in London und Frankfurt a/M durch seine Bemühungen erzielt hat[1]), durch Ihren Rücktritt vergällen.

Die Bemühungen der Zionsfreunde in Deutschland machen langsame aber sichere Fortschritte, die hier gesammelten Gelder senden wir aus dem Grunde nicht, weil wir uns hier dem Colonisationsverein

*) בראש הגליון שער מודפס: **Verein „Ahawass Zijon" in Hamburg (Zweigverein des Montefiore-Verbandes).**

1) עי' הנומר הקודם וגם הנומר 543.

„Esra“ in Berlin angeschlossen, in der Hoffnung, dass sich dieser Verein über ganz Deutschland verbreiten und Berlin eben die Centralstelle bilden wird. Ich nehme an, dass Sie unsere Entschlüsse billigen werden.

— — — — — — — — — — —

Mit aller Hochachtung und Zionsgruss

Ferd. Wolff.

Vertreter d. Localcomité Hamburg, „Verband Esra“.

556.

מאת „אחות ציון“, פטרבורג, לפינסקר.

С. Петербургъ, 17. II. 1887.

Многоуважаемый Докторъ,
Левъ Семеновичъ!

На дняхъ получено отъ г. Ясиновскаго письмо, въ которомъ онъ пишетъ, что въ одномъ изъ писемъ къ Вамъ онъ предлагаетъ послать делегата по всѣмъ кружкамъ, чтобъ придти къ какому либо соглашенію относительно дальнѣйшаго способа веденія дѣлъ [1]). Въ виду того, что этой мысли также симпатизируетъ и наше общество и такъ какъ еще до письма г. Ясиновскаго рѣшено было обратиться къ Вамъ, а за тѣмъ и къ нѣкоторымъ кружкамъ съ предложеніемъ—не согласятся ли они послать своего делегата для переговоровъ со всѣми кружками о необходимости съѣзда представителей Монтефіоровскаго союза, мы обращаемся къ Вамъ, многоуважаемый Левъ Семеновичъ, высказывая при этомъ, что мы вполнѣ присоединяемся къ предложенію г. Ясиновскаго. Желательно было бы, чтобъ делегатъ былъ посланъ именно Центральнымъ Комитетомъ. Мы вполнѣ надѣемся, многоуважаемый Д-ръ, что вы не замедлите высказать намъ свой взглядъ, на сколько это предложеніе можетъ повести къ желательнымъ результатамъ—объединенію кружковъ.

Если же по Вашему мнѣнію настоящая мѣра не можетъ удовлетворить нашимъ желаніямъ, то мы просили бы Васъ указать намъ на тѣ пути, какіе по Вашему мнѣнію могли бы быть полезными. Вмѣстѣ съ тѣмъ пользуемся случаемъ указать Вамъ на небезъизвѣстный Вамъ, вѣроятно, фактъ, что въ настоящее время здѣсь собрались духовные раввины изъ различныхъ мѣстъ Россіи и что между ними есть люди, вполнѣ сочувствующіе нашему дѣлу [2]). Мы съ своей стороны не находили возможнымъ воспользоваться ихъ присутствіемъ для пользы нашего дѣла, но можетъ статься, что Ц. К. нашелъ бы возможнымъ и необходимымъ предпринять что либо въ этомъ направленіи и передастъ инструкціи, либо спеціальному делегату, либо возложитъ на насъ нѣкоторыя обязанности, которыя мы не замедлимъ исполнить. Остаемся въ полной увѣренности, многоуважаемый Д-ръ, что Вы не откажете намъ въ скоромъ отвѣтѣ.

Съ глубокимъ уваженіемъ

Отъ имени „Achw. Zion“ Вл. Темкинъ.

1) עי' לעיל נומר 549 בסופו.

2) בימים ההם נמצאו בפט"ב הרבנים: ספקטור מקובנה, ברלין (הנצי"ב) מוולוזין, מיזל מלודז, שפירא מרינה, וידרביץ ממוסקבה, ארלאזורוב מחארקוב, רבינוביץ מפיטוי ואחרים.

---

557. (*

מאת ר' יהונתן אליאשברג לחובבי־ציון במוסקבה.

מאריאמפאל, יום י"ב חודש אדר תרנ"ז.

אחינו חובבי ציון ודורשי שלומה אשר
בעיר מאסקאווא, יהי נועם ד' עליכם סלה.

אחד"ש בכבוד!

עפ"י הצעת הרב החכם רש"י פין נ"י מווילנא הנני בא כהיום להגיד לכם את אשר עם לבבו למען תקן הריסות החבורות, מכל הנעשה עד היום.

א) הוא מסכים לאסיפה כללית, ולדעתו מקום האסיפה תהי' במקום הרחצה דרוזגעניק ועל כן בהכרח תתאחר זמן האסיפה עד אחר חג השבועות בשעה שבני אדם נוסעים למעיני הישועה, ויקבל על עצמו קריאת האסיפה ביחד עם הגאון מאהליוועה הי"ו.

ב) .אבל עד שיתאספו הרופאים הגדולים למצוא מזור ולהתיעץ אדות מחלת החולה, ראוי לתת להחולה דבר מה שיהי' בכחו להמתין עד שיתאספו, בעוד נפשו בו', ולדעתו ההכרח לע"ע שכל חבורה תשלח מעט כסף להד"ר פינסקער לאדעססא למען אמץ ברכים כושלות מפ"ת כו', ולתת יד לשוב להתאחד.

ג) בפרטי סדרי האסיפה הוא מסכים להצעתי שיקראו הרבנים הנודעים לנו אשר מסרתי רשימת שמותם להה"ר מיכאל ראבינאוויטץ הי"ו גם שיקראו את הה"ג מוהרריח"מ פינס נ"י מיר"ו עה"ק.

אחרי מסרתי לכם דברי זקן חו"צ אשר בווילנא, הנני להגיד לכם דעתי כי ראוי למלאות בקשתו דבר שילוח מעט כסף לאדעססא למען השלום והאחדות.

ישנם עוד דברים רבים אשר התענגתי לשמוע מאת הד"ר פין בן הרש"י נ"י להצעת חיזוק הענין,

*) מארכיונו של אוסישקין.

ביחוד מסע ד"ר פינסקער ביחד עם הרש"י פין לכמה מקומות למען חזק הענין וכו', ולד"ד נקוה אם אך נזכה לאספה כללית כי יביא רב טוב לבי"... — —

הדורש בכבוד

יהונתן עליאשבערג חופק"ק הנ"ל.

558.*)

מאת ר' שמואל מוהיליבר לרש"י פין.

ב"ה. יום ב' כ"ה אדר תרמ"ז.
ביאליסטאק.

כבוד ידיד נ' הרה"ג המפורסם הכם הכולל וכו' מו"ה שמואל יוסף פין נ"י.
רב שלום וברכה.

מכתבו היקר מן י"ט אדר הגיעני. — — — —
והנה בדבר פעולת נסיעתי בפרט, אוכל להודיע לכבודו כי בלאנדאן הבטיחו לי בפה וגם בכתב לתמוך השלשה קאלאניות הידועות בסך 25 אלפים פרנק[1]. כן בפאריס הבטיחו לי ג"כ בתמיכת הקאלאניות הנ"ל, ועוד זאת אשר הגביר האדיר ה' נאלדשמיט ראש חברת כל ישראל חברים הבטיח לי ג"כ לתמוך את הקאלאניות הנ"ל, כן בפ"פ א מיין הבטיחו על התמיכה הנ"ל, ועוד זאת תקותי חזקה כי שם תתיסד אגודה נכבדה לישוב אה"ק, ובראשם יעמדו הרב ד"ר הורוויץ והגביר האדיר נדיב לב ה' האללגארטען והשר הצדיק הבאראן ראטהשילד כבר שלח להם נדבתו, ואם כי ראשיתו מצער אמנם אחריתו ישגא, כאשר דברתי עמו פא"פ והגיד לי דברים ברורים כי ענין ישוב אה"ק נעלה אצלו למאוד. כן בבערלין עשו אספה מגדולי העיר אצל הגעהיים קאמערצראט הגביר האדיר לאכמאן, והבטיחו לי שיבואו במשא ומתן עם גדולי פאריס ולאנדאן וילכו גם הם בעקבותיהם, וכאשר קבלתי בשבוע זו מכתב מבערלין כבר שלחו מבערלין את הפראפעסאר הנכבד ה' בערנשטיין בעצמו לפאריס ולאנדאן לישא וליתן בזה, ואם אמת הדברים דבר גדול הוא למאוד, אבל עוד לא אדע אם המכתב יצא ממקור נאמן. מפאריס כבר שלח הנדיב מנהל לפתח תקוה[2] וכבר הגיע על מקומו בשלום, משכורתו שלמה מאת הנדיב 3000 פראנק לשנה. בדבר שילוח הכסף לה' ערלאנגער[3], לא כיוונתי הלילה לפגום בכבודו של הד"ר הנכבד ידידנו ה' פינסקר נ"י. רק יען כי השילוח הי' לווארשא, וכעת נפסק השילוח לווארשא אמרתי לשלוח ישר לה' ערלאנגער. אמנם אם הד"ר הנכבד רוצה לקבל עליו טורח השילוח גם אחריותו — מחשש אספת כסף — כאשר כבר עללו עליו באדעססא, הנני מסכים לשלוח לידו והוא ישלח לה' ערלאנגער. מוכרח אני לקצר מהעדר הפנאי. רק עוד אחת אשאל מאת רום כבודו מה בדעתו אודות אספה אחר חג הפסח, מתי? ומי? ואנה?

והנני ידידו הדורש באהבה, מוקירו
ומכבדו כרום ערכו

שמואל בהרב מוהרי"ל **מאהליווער.**

לחראות מצדינו ג"כ כי נוטלים אנחנו חלק בתמיכתם, והכסף שכבר נאסף אצל כל אגודה מהראוי שיחושו לשלוח להאדון ערלאנגער בפארים בהקדם היותר אפשרי".

*) מארכיונו של פין.

1) עי' לעיל נומר 554, ולהלן הנומרים 567, 570.

2) ה' ד. חיים, אשר כבר נזכר לעיל בכתבים אחדים. ועי' להלן נומר 561.

3) בי"ג באדר תרמ"ז כתב הרב מוהיליבר לרש"י פין: „עפ"י ההבטחות אשר היו לי מגדולי אחינו שם (בלונדון, פרנקפורט וכו')... לא ידעו אחינו הקאלאניסטים מחסור, אבל עכ"ז עלינו

559.

מאת „בני ציון", מוסקבה, ללילינבלום.

מאסקווא כ"ז אדר [תרמ"ז].

אדון נכבד!

סלח נא על כי הננו עומסים עליך את העבודה הזאת טרם שאלנו את פיך, כי הננו מוכרחים לזה.

בלי תפונה קראת את קול הקורא אשר שלחנו בכתבי העתים לפני ירחים אחדים אשר בו בקשנו לשיר לנו משירי ציון. על פי קול הקורא הזה באו אלינו שירים אשר אחדים מהם הננו מגישים בזה לפניך, ואתה הואל נא בטובך לחות לנו את דעתך איזה מהם מתאים עם הפראגראממא*) אשר שמנו בהודעתנו ואיזה מהמתאימים טוב מאחיו ויצלח יותר לשיר עם[1], ואחרי כי המועד אשר קבענו להודיע באיזה שיר בחרנו לא ירחק חק על כן נא להשיבנו מהר את דעתך ונודוך מקרב לב. כתבי־יד השירים יכולים להשאר אצלך.

ושלום לך כאות אחיך „בני־ציון"

בשם הועד — המזכיר: **א. אידלזאהן.**

*) ואלה דברי הפראגראם': שיר מזמור הראוי להשמע על כל העם בכלל ועובדי אדמת הקדש על הררי ציון בפרט; שיר אשר בו המועט יהי מחזיק את המרובה ויערוך לפנינו ברגשי קודש ובהשתפכות הנפש מחזה מול מחזה את מצבנו בעבר ובהוה ותקותנו בציון לעתיד ויעורר בלב עמנו את כל הרגשות הראויות להולד עת יראה לעיניהם מחזה ציון קרית מועדינו ועובדי אדמת קדשה, אשר יצאו לעזרת ד' בגבורים לתת לעמנו אחרית ותקוה - (הערת בעל המכתב).

1) אל המכתב שלפנינו רצופים ארבעה שירים. ועי' להלן נומר 564 וההערה שם.

560.

מאת חובבי־ציון בביאליסטוק לפינסקר.

ב"ה, ביאליסטאק כ"ז אדר תרמ"ז.

כבוד החכם הנכבד ראש וראשון לחו"צ
ל. פינסקער נ"י שלום!

כנראה ממכתב כבודו האחרון לרבינו קמץ רבינו בידיעותיו ע"א פעולותיו הנכבדות שעשה בנסיעתו לטובת עניננו, כי צנוע באורחותיו הוא וגם ירא הוא לבל יבולע לעניננו אם יודעו בחוץ דברים שהמה כבשונו של עולם הישוב, אך אנחנו הננו מתירין לעצמנו לגלות לכבודו מפה לאוזן דברים אחדים אשר על פיהם לבש עניננו צורה הדשה, ועלינו לדעת מה שלפנינו מהיום והלאה:

הידיעה היותר נכבדה היא כי משפחת הנדיב בכלל תשתתף בעניננו. על בקשת רבינו לפני הלורד בלונדון לטובת עניננו הגיע תשובתו אליו ע"י מכתב מדוקטור אשער איש סודו כי „אל ידמה כי הענין מתכלכל רק מכים הבאראן עדמונד בלבדי"[1]. השר החסיד מפראנקפורט חותנו של השר הנדיב הוא חובב ציון גדול ויתפלא על שאלת רבינו אם מחבב הוא את הענין של יא"י. „הענין הזה קודש הוא ליי השיבו בהתפעלות איש ירא אלהים. אך כך דרכה של המשפחה הזו להסתיר דבר, ההסתר והצניעות היא המדה המצוינה אשר על פיה מתכלכלים כל דבריהם בכלל וצדקותיהם וחסדיהם בפרט, ומה נשגב ומה עמוק הרעיון כי המשפחה היותר נכבדה שבקרב עמנו משתתפת בעניננו, וכמה גדולים עתידותיו. וביחוד רבה מאד שמחת השר הנדיב בהתפתחות הישוב וישאל את פי רבינו אם פעולותיו רצויות, וצוה עליו לבל יעשו חו"צ קטנה או גדולה מדעת עצמם כי מהעדר ידיעה יקלקלו בכל מעשיהם אך יפנו אליו בכל דבריהם, כי ככר נהירין לו כל שבילי הענין הזה ויש לו מומחים לאותו ענין במקום המעשה.

בלונדון, פאריז, בערלין, פרנקפורט עלתה בידי רבינו להטות את לב כל גדולי אחינו לטובת עניננו אם כי בראשונה התנגדו מאד לחפצו, וביחוד בעיני הבערלינים היה עניננו כהזיה מופלגת מבעלי מוחות רותחים החולמים להם ע"א שיבת ציון וכדומה, אך רבינו כיד הכמתו הטובה עליו הצליח לבאר להם את הענין ברעיון המתקבל על לבבם. איך שיהי' הוחלטה אצלם לעשות ולפעול לטובת עניננו, ובימים האחרונים הגיע מכתב מדוקטור אדלער שבו יודיעהו כי כבר הגיע להם תשובת הדירעקטאר הירש לטובת הקולוניות, וגם מבערלין הודיעוהו כי הדוקטור בערענשטיין נסע לפאריז וללונדון אך עוד טרם ידע פשר דבר נסיעתו, וגם מערלאנגער הגיעהו מכתב שבו יודיעהו כי כבר הגיע המנהל החדש מפאריז לפתח תקוה[2], וביחוד ישמח רבינו על כי עלתה בידו להטות את ה' גאלדשמיט הראש לחכי"ח לטובת עניננו, וכבר נכון היה להתנדב לטובת תמיכת הקולוניות נדבה הגונה. אך בין כה ובין כה הכנים השר הנדיב גם את שאר הקולוניות תחת כנפיו[3] ויודיעהו ה' גאלדשמיט כי לרגלי השנוי הזה אין חפץ עוד לע"ע בנדבתו. אך בכל זאת לבו לציון, ואם כי אין חפץ עוד בנדבת גדולי אחינו בכלל לתמיכת הקולוניות בכ"ז יקוה רבינו כי לא יעמדו מנגד והסך ארבעת אלפים פונט יהיה ההתחלה לפעולותיהם בכלל.

בין כה וכה והנה לדברי מכתב ה' ערלאנגער האחרון לרבינו הוציא הדירעקטאר הירש מכיסו לכלכלת הקולוניות ארבעת אלפים[4] פראנק מיום שחדלו חו"צ מפעולתם עד בוא המנהל החדש, ועלינו להשיב לו את הסך הנ"ל אשר לא יוכל להכנס בחשבון השר הנדיב ולחרפה גדולה תהיה זאת לנו, ע"כ מן הראוי כי ישלח כבודו את דברו לחבורות כי ימהרו להריץ תיכף את הכסף הנמצא אתם לכבודו או לה' ערלאנגער. זאת ועוד אחרת אם נחדול ממשלוח כספים בכלל כי אז נגלה בזה את דעתנו כי אפסו חו"צ במדינתנו וכדי בזיון וקצף, ואין קצה לשמחת השר הנדיב אם ימצא משתתפים עמו בענין הקדוש בכספם.

בקשתנו שטוחה לפני כבודו כי לא יתפטר כבודו ממשרתו בימים האלה כי ינתק החבל המאחד את לבב כל חו"צ לבלי נוכל לחברו עוד.

ברצוננו לקרוא לפה את הנכבדים שבחו"צ אדעססא, ווילנא, קאוונא, ריגא, מאסקווא, ווארשוי, למען יבואו ויטכסו עצה עם רבינו בדבר פעולותינו לימים יבואו ואת הדרך אשר נבחר לנו. נקוה כי גם כבודו יסכים עמנו, והיה גם הוא מצדו למעורר את החבורות הנ"ל כי יבואו הנה תיכף אחרי חוה"פ לאספה קטנה, וגם כבודו יואיל להשתתף באספה זו אם לא ע"י עצמו כי אז ע"י אחד ממתי סודו.

גם הננו להעיר את אוזן כבודו כי לא טובה בעינינו שתיקת הווארשאווים בדבר שביתת הנהגתם וכאשר שמענו עודם מקבלים כספים ע"ח חו"צ. יצוה עליהם כבודו כי יפרסמו במכה"ע כי מיום ולהבא אינם מקבלים כספים לקופת חו"צ.

לתשובתו נחכה.

והיה זה שלום מאת מכבדיו ומוקיריו כערכו הרם

ד"ר יוסף האזאנאוויטש.

(ועוד שתי התימ:ת).

---

1) עי' להלן נומר 567.

2) עי' לעיל נומר 558 והערה 2 שם.

3) ליליינבלום כותב („דרך לעבור גולים" 59): „אחרי שיצאה „פתח תקוה" למרחב בעסק העמדת הגבולים... הואיל הנדיב בחודש שבט לתת עורתו לפרקים לקולוניא הה א. ולא נשארה באותה שעה לחו"צ רק „גדרה" לבדה".

4) ה' ארלנגר כותב (עי' להלן נומר 567): ששת אלפים.

561.

מאת ש. הירש לפינסקר.

יפו, כ"ח אדר תרמ"ז.

כבוד האדון היקר והנכבד, רב פעלים,
אוהב עמו וארצו, ד"ר ל. פינסקר נ"י.

— — — — — — — — — — — — — —

הנני שבע רצון על אשר עזרנו ה' להמציא לבני פתח תקוה איזה עזר עד עת הקציר ואשר ע"פ רצון הנדיב שלחתי את ה' חיים שהי' עוזר על ידי במקוה ישראל להשגיה שם על המושבה, והלואי הי' עולה בידי לעזור ג"כ לבני גדרה כי אז שמחתי אלי גיל. אבל לדאבון לבבי לא עלה בידי, ומצב בני גדרה רע למאוד, כאשר כתבתי לו במכתבי הפרטי אליו, ואשר בכל יום אקוה לתשובה מכבודו על המכתב הנז', כי באם ח"ו לא ימציא כבודו איזה עזר לבני גדרה אזי מצבם רע ומר מאד.

נוסף על זה קם שטן חדש על גדרה — — — והנני לבאר פה במכתבי זה את הדבר הנז'.

באדמת הכפר של גדרה היו שלשה שותפים, בני הכפר, ישמעאלי אחד, חוסניי ביי, וה' פוליבער, צרפתי. לכל אחד הי' שליש מאדמת הכפר. והנה על פי חוקי המקום פה, כל עוד שלא נתחלקה האדמה (שהיא בשותפות) מאת מהנדס הממשלה וכל עוד שלא יאושר כתב החלוקה מאת הפקיד הממונה על עניני קרקעות, יכול כל שותף לאמור כי חלקו הנהו בכל מקום שירצה. והנה ה' חוסני ביי וה' פוליבער עשו החלוקה כדת עם אנשי הכפר, אבל ביניהם לא התחלקו אז. אח"כ השתדל ה' פוליבער ע"י זקני הכפר גדרה וזקני איזו כפרים הקרובים לגדרה לעשות החלוקה בינו ובין חוסני ביי ונעשה אז הפשר ביניהם, כי האדמה נחלקה אז על אופן כזה: שלשה אלפים דונם שמרביתם זבורית, הרים ואבנים בחלק אחד ושמונה מאות דונם עדית ואדמה משובחת מאין כמוה בחלק השני. וחוסני ביי השתדל אז אשר השמונה מאות ד' הטובים יפלו בחלקו וה' פוליבער יקח את השלשת אלפים ד'. וכן נעשתה אז החלוקה. וע"פ דברי ה' פוליבער (המוכר את חלקו לה' פינס) נכתבה אז החלוקה הזאת בספר של פקיד הקרקעות ומברר הדבר באותות ובמופתים, כאשר שמעתי מפיו.

עתה אומר חוסני ביי — אחרי שראה כי נמצאו קונים גם על האדמה הגרועה, שנפלה בחלקו של ה' פוליבער — כי האדמה עוד טרם נתחלקה בינו ובין ה' פוליבער, ולכן עוד טרם הוקצע ונחלק אדמת אחינו בני גדרה שקנוה מאת פוליבער.

ועכ"ז אי אפשר להשיג רשיון על בנין, כי לוא גם יבוא רשות ע"ז מקושטא, אז מוכרחים אחינו להגיש אל הממשלה פה תבנית הבנין אשר הם רוצים לבנות ולהראות את הזכיות שיש להם על האדמה, וזקני הכפר של גדרה, כמו ה' חוסני ביי, מחויבים לחתום כי באמת כבר נעשתה החלוקה הזאת וכי אינם מערערים ע"ז.

וכאשר בא לפני חודש הפקיד מעזה למדוד את אדמת גדרה בא אלי ה' מיכל ליב כ"ץ (שהשתדל בהשגת הרשיון על בנין בתים בגדרה) ואמר לי כי חוסני ביי מערער על החלוקה ואומר כי עוד טרם נעשתה ודורש עבור הסכמתו עתה על החלוקה (שכבר נעשתה) סך אלף פראנק.

אנכי אמרתי כי לא יתכן הדבר למלאות את ידי כל מערער בבצע חמסים, אבל כשהגיע הדבר אל הועד אמרו רוב החברים כי מחויבים אנחנו לפצות את חוסני ביי ולתת לו הסך הנז', לבל יסתבך הדבר ביותר, ואז לא יעלה בידינו להמיש על נקלה את עול הערעור הלזה מעל המושבה. וביותר הטעימו חברי הועד את נחיצת הפשר הלזה, אחרי כי מניעת הסכם חוסני ביי על החלוקה תכחיד כולה את השגת הרשיון על בנין בתים בגדרה, כמבואר למעלה, ומי יודע אם לא יולדו ח"ו בזה סכסוכים חדשים, והי' דבר גדרה כדבר „הרבע" אשר נשקע בו המון כסף. לכן הסכימו לתת לחוסני ביי הסכום הנ"ל. אבל מה נעשה אם אין בקופת הועד פה אפי' פ"א? לזאת איפוא על כבודו להשתדל להמציא את הסך הנז' הנדרש לזה.

— — — — — — — — — — — — — —

לא נשאר לי עתה איפוא כי אם להודיע לכבודו, אשר אחת החלטתי להסיר מעלי משרת ראש הועד כאמור בהפרטי־כל N. 31 [1].

ואני תפלה לה' כי יעזור ויושיע לכל העוסקים בהטבת מצב עמנו וארצנו.

והנני בזה מוקירו ומכבדו כרוב ערכו הרם והנשא

S. Hirsch.

1) בהפרוטוקול, הנמצא בידינו, נאמר: „ראש הועד אמר, הנה זה כשלשה חדשים אשר התפטר ממשרתו בתור ראש הועד לחו"צ, אבל אחרי אשר נשיא ההנהגה הפציר בו כי ישאר על משמרתו עד אחר האספה שקוו שתהי' הוא"ל אז למלאות רצון נשיא ההנהגה. אבל עתה הנהו נאלץ לרגלי עבודתו הרבה להתפטר ממשרתו". ועי' להלן נומר 569 והערה 1 שם.

562.

Paris, le 27 Mars 1887.

Werthester Herr Doctor,

— — — — — — — — — — —

Sie irren sich nicht in Ihrer Vermuthung hinsichtlich des ganz anonymen Wolthäters[1]), der Hrn. Haym, mit allen

1) הבארון רוטשילד.

Mitteln versehen, nach Pet. Tikwah schickte, um zu erproben, wie dieser Colonie zu helfen wäre. Ja, wir dürfen der Vorsehung danken, dass es noch einen Menschen giebt, der seine Hand aufthut und seinen Brüdern Hilfe reicht.

Leider ist er schlecht von seinen Colonisten, für alles Gute, das er ihnen thut, belohnt. Bis jetzt hatte man diesen Leuten bloss leurs exigences indiscrètes vorzuwerfen. Das war aber nicht genug. Unlängst haben sich die Colonisten förmlich gegen ihren Wolthäter empört[2]), seinen Directeur herausgetrieben, das Administrationshaus bestürmt und darin das Moebel zerschlagen und Hrn. Hirsch, der von Hrn. Simmel[3]) (aus Berlin) und Ossovetzky begleitet nach Rischon ging, um den Frieden herzustellen, den Eingang in die Colonie versagt. Die insurgierten Colonisten (etwa mehr als die Hälfte) hielten dann ihr conciliabule und begaben sich zu Hrn. Hirsch, ihm ihr Protokoll zu notifizieren, was sie beschlos-

2) על פרטי „המרידה״ – היא „המרידה״ ה ש נ י ה – בראשון־לציון, סבותיה ואחריתה, עי׳: א) כמה כתבים להלן; ב) כמה מאמרים ב„המליץ״ לשנת 1887, ביחוד בנומרים האלה: נומר 83 – מאמרו הראשי של העורך (י. ל. גורדון ז) : „ראשון לציון – הנה הנם ז״, נומר 90 – מכתב מאת א. א. סירופקין, נומר 97 – מכתבים אל המ״ל מאת מיכל הלפרין ולילייענבלום, נומר 108 – מאמרו של העורך – „סוף מעשה״, נומר 112 – מאמרו של העורך „כאשר פתרנו כן היה״, נומר 121 – מאמרו של העורך „מענה ומענה״ (א פ ש ר שגם שלשת המאמרים האלה לגורדון הם); ג) E. Хисинъ, „Изъ дневника палестинскаго эмигранта“, „ווסחוד״, חוב׳ אוקטובר לשנת 1889; ד) E. Хисинъ, „Обѣтованная Земля“ „ווסחוד״, חוברת פברואר לשנת 1892; ה) מ. סמילנסקי, „לתולדות הישוב בארץ־ישראל״, „לוח אחיאסף״ לשנת תרס״ה; ו) יהושע ברזלי, „זכרונות ימים ראשונים״, „העולם״ נומר 41 לשנת 1913; ז) ישראל בלקינד, „דיא ערשטע שריט פון ישוב ארץ־ישראל״, חלק א׳ (אמריקה, 1917) עמ׳ 126 – 85.

3) כאן יש לתקן טעות, שנכשל בה מר א. מ. פרימן בעל „ספר היובל לקורות המושבה ראשון־לציון״. בחלק א׳ מספרו (ירושלים תרס״ז) עמ׳ 19 הוא כותב: „נצמח ריב בין חלק מהאכרים ובין הפקיד מר יהושע אוסובצקי – – – עפ״י עצת הרה״ג ש. מוהיליבר שולח הנדיב את מר זימל לחקור הדבר״. מר פרימן סמך, כפי הנראה, על זכרונו, והלה הטעהו. לא על פי עצתו של הרב מוהיליבר נסע זימל לארץ־ישראל (עי׳ לעיל נומר 543 והערה 2 שם), וכשנסע לארץ־ישראל לא ידע זימל כלל, שפרצו סכסוכים בין האכרים ואוסובצקי, אלא כשבא ליפו נודע לו דבר „המרד״ ומיד נסע למקוה־ישראל ומשם בא יחד עם הירש ראשונה, כדי לעשות שלום בין האכרים ופקידם.

sen haben. Herr Hirsch sagte ihnen, dass er ihnen nicht erlauben kann, ihm irgend etwas für den Hrn. Baron zu notifizieren, er habe ihnen bloss eine Frage zu stellen, nämlich ob sie den Willen des Hrn. Baron vollziehen wollen? „N e i n!“ war ihre einstimmige Antwort. Natürlich muss Strenge geübt werden, [sonst] dürften alle Opfer verloren sein und das ganze Colonisationssystem zu Grunde gehen. — Die dortige Schurken haben mir schon kummervolle und schlaflose Nächte verursacht. Wieso den edlen Wohlthäter zu neuen Opfern auffordern, wenn man ihn u. seine Vertreter so schimpflich behandelt uud zerstört was er so mühsam anrichtet? Ich hätte ihn gerne zu bewegen gesucht, die Schuld der Hobebe-Zion zu übernehmen, doch in den jetzigen Umständen kann ich mir es nicht erlauben.

Ich hätte ihnen gerne diese traurige Umstände verschwiegen, doch ich zweifle, ob derartige Ausschreitungen verschwiegen bleiben können und ich denke besser zu thun, Ihnen selbst davon zu schreiben. Diese Leute begreifen nicht welch unermässliches Unheil sie anrichten. Sie sind heute noch was sie zur Zeit der Vespasjanus und Titus waren. Von Feinden umgeben, bekämpfen und zerfleischen sie sich gegenseitig. Wenn die Juden von aussen von Feinden umgeben sind, sind sie leider oft selber ihre schlimmsten Feinde. Ich hoffe, das die Ausschreitungen in R.-Lezion eine Ausnahme bleiben werden.

— — — — — — — — — — — —

Freundschaftlichst und ergebenst grüsst Sie

M. Erlanger.

563.

מאת „בני ציון״ ביליסבטגרד לפינסקר.

Г-ну Д-ру Пинскеру, Одесса.

Высокоуважаемый наставникъ и руководитель!

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Всѣмъ намъ, какъ и всему еврейству въ Россіи, хорошо извѣстна Ваша горячая любовь

къ нашей обездоленной націи и Ваша самоотверженная преданность къ нашему святому народному дѣлу. Вмѣстѣ со всѣми единовѣрцами нашими въ Россіи, и мы привыкли чтить въ Васъ единственнаго незамѣнимаго руководителя того національнаго движенія, которое всѣмъ намъ чрезвычайно дорого, какъ свѣтлая надежда настоящаго, какъ единственный путь къ свободѣ въ будущемъ. Ради этой-то одинокой свѣтлой точки на мрачномъ фонѣ настоящей жизни народа нашего мы беремъ смѣлость просить Васъ, глубокоуважаемый докторъ, не взирая на временное матеріальное затрудненіе и на кажущееся оттого охлажденіе еврейства къ святому дѣлу нашему, продолжать твердо и неуклонно идти по разъ намѣченному Вами же пути, съ той же любовью Вашей къ народу нашему, съ той же преданностью дѣлу его въ настоящемъ и вѣрой въ избавленіе его—въ будущемъ. Не оскудѣетъ рука Израиля и не изсякнетъ любовь его къ Святой Землѣ предковъ и потомковъ его!

Въ заключеніе, Вы позволите намъ надѣяться, глубокоуважаемый докторъ, что нашъ слабый, но идущій отъ сердца голосъ будетъ Вами услышанъ и Вы не замедлите извѣстить насъ о дальнѣйшей плодотворной дѣятельности Вашей на пользу нашего общаго дѣла.

Пріймите увѣреніе въ глубокомъ уваженіи и горячей преданности, съ которыми неизмѣнно къ Вамъ пребываемъ.

Отъ имени союза „בני ציון“ въ Елисаветградѣ [1])

Секретарь Іосифъ Инберъ.

Г. Елисаветградъ, 16-го Марта 1887.

1) לפי דברי בעל־המכתב נמנו על האגודה כמאה צעירים.

564.(*

מאת ליליינבלום למזכירם של „בני־ציון“ במוסקבה.

אדעססא, ה' ניסן תרמ"ז.

אדון נכבד ונעלה!

את מכתבו עם ארבעת השירים קבלתי והנני להגיד לכבודו את דעתי עליהם: לפי ראות עיני יש בכולם מגרעות. השיר הראשון „על הררי ציון“ ארוך יותר מדאי, ומלבד זה הוא מדיק יותר מדאי בצרות ישראל בארצות גלותו, כאילו אך זה הוא מקור האהבה לארץ ישראל, דבר שהוא אמת אך בנוגע לגרי אריות ולא בנוגע לבנים נאמנים לעמם ולארץ אבותיהם. כן חסרים בו תמונות נעימות מחיי בני ישראל בימי קדם על ארצו. במין האהרון הזה יש יתרון לדעתי להשיר

*) מן הכתבים, שהמציא לנו המנוח פ. מארק.

המתחיל: „שיר ציון לנו השירה“, אך השיר ההוא יש לו מגרעות הרבה מצד חיצוניותו; החרוז של המקהלה אין לו טעם. גם השיר „יחי מגלנו“ הוא פרטי יותר מדאי, ואך בענין אחד הוא מדבר, בהמגל. ושיר לאומי כזה שדרשו „בני־ציון“ צריך להיות חי בכל תקופות השנה. השיר „שירת ציון“ אין בו לא רעיון ולא תמונות, רק קול דברים. ואם ישאל כבודו: סוף סוף למי מהם היתרון, אז אענה לו כי אחרי כל הנ"ל היתרון לדעתי לשיר „על הררי ציון“ [1]).

והנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא

משה ליב ליליענבלום.

1) לרגלי הכרוז „שירו לנו משירי ציון !“, ש„בני ציון“ פרסמו ב„המליץ“ נומר 115 לשנת 1886 (עי' לעיל נומר 559. — העורך). נאספה בידי האגודה ספרות שלימה של הימנונים. האגודה בחרה בארבעה מהם ושלחה אותם למפורסמים שבסופרי ישראל בימים ההם, כדי שיחוו את דעתם עליהם. וכולם הסכימו פה אחד, שהמעולה בארבעת ההימנונים הללו הוא—„על הררי ציון“ למ. דאליצקי, ולו נתן הפרס. — (הערתו של המנוח מארק).

565.

מאת א. רוקח לליינבלום.

יפו, ו' ניסן תרמ"ז.

ידידי החכם הנעלה, חובב עמו וארצו,
וכו' מוה' משה ליב ליליענבלום נ"י.

— — — — — — — — — — — — — —

טובי אוהבי רעיון הישוב, אשר באו לידי הכרה אמתית מפעולתו הרוחנית לדעת את אשר יעשה לישראל ע"י הרוח הקורותי המנשב מראש מרומי הרי הלאומות, — — — — — — — — — —
הטובים האלה יודעים כי תנועה כללית לא תוכל להולד מכח דחיפת איש אחד, ובפרט אם התנועה היא חמרית. למשל נוח לנו להשיג, כי איש גדול בעל רוח כביר יעשה שנויים במהלך העתים ובהתפתחות המקרים, יען „בכח אנשים לברוא עתים“, אבל לא יאומן כי יאמר ויסופר אשר ברא אדם רוחות נעלות בכספו וזהבו.

— — — — — — — — — — — — — —

והנה בענין הישוב והתפתחותו, נקל לנו להאמין ולקות בהצלחתו רק אם התנועה תמצא מסלות בלבב העם כולו, או עכ"פ בלב טובי חכמיו ועשיריו, אבל אם עמודיו ואדניו הטבעו רק על גולת הזהב, על איש אחד בעל אוצרות אשר אמר לעשות בזה, אז אין תקוה ל„תקות ישראל“ וכל ההתעוררות יכולה היא להטבע במצולת העבדות ושפלות הנפש, אשר בשפלה ישפלו אלה המקבלים עזר. ומה רע ומר רעיון לאומי, אם ראשו ונופו שקוע בעבדות.

הבה נא נראה תוצאות פעולות „הנדיב הידוע" אשר על נדיבות קם לעזור ולהושיע את דבר רעיון הישוב.

לא נדבר בזה ממושב זכרון יעקב אף לא מראש־פנה כי אם מראשון־לציון. שמונים פרוצנט למאה מבני המושבה הזאת באו לארה"ק וכספם בידם, כסף אשר היה די והותר להתאחז ולהתערות בארץ לו קדמו להם הנסיונות (אשר קונים במשך השנים בכסף מלא). אבל אי־ידיעתם בטבע המקום ובטיב החוקים השוררים פה בעניני נחלאות בלעה שני שלישים מכספם, ויבואו הראשונים עד משבר ונאלצו לבקש עזר מהנדיב באופן שילוה להם המותר הדרוש להם עד אשר יעמדו על רגליהם, והם השכינו אצלו את בתיהם ושדותיהם[1], ובכל יום ויום מוסיפים הם למשכן את יגיעם (אשר גם בר בי רב דחד יומא יודע כי „העמל" יחשב „לרכוש") אשר יתנו בשדה ובכרם.

טוב איפוא, נאמר כי „הנדיב הידוע" הי' נחוץ לו להושיב משגיח (ולא מנהל) בר"ל אשר יוציא ויביא עניני ההכנסות וההוצאות כדת, אבל לא להרכיב אלוף לראש אלה אשר עשר ידות להם בהמושב הנ"ל, כי לפי החשבונות אשר קבלו כל או"א מהקולוניסתים בראשון הנה גם מי שהרבה לקחת לא לקח יותר מחומש מכפי הונו אשר הניח בזה מלבד יגיעו. כי לעול גדול יחשב אם נאמר לאיש שהניח למשל אלפים רו"כ בקופת שותפות, ואחד הניח 400 רו"כ, כי פקע זכות הראשון ואין לו רשות וחות־דעה בכל ענין השותפות, ורק השני או ממלא מקומו הוא השליט ויכול לעשות כל דבר אשר ימצא חן בעיניו.
— — — — — — — — — — כל עוצם נדיבת השני היא באשר נתן לתוך קופת השותפות איזה סכום בלא עיסקא ומבלי הרויח מזה כל מאומה. אבל אם יעמיד משגיח מצדו, אשר המשגיח הנז' יוציא וירבה בהוצאות כאלה שאינן מביאות שום תועלת להמושבה — — — — באופן כי יעלה על כל קולוניסת עד כדי מאתים פר' לשנה, אזי רק אולת היא אם נקרא לעזר כזה נדיבות, ואין זה כי אם מציצת דם התמצית וליחות לשד עצמות הקולוניסתים, אשר חובותיהם יעלו וישתרגו דבר יום ביומו עד כי לעולם לא יפרקו מעליהם העול הזה, והם ובניהם ובני בניהם יהיו משועבדים להנדיב! ואולי גם דור אחרון מבניהם אשר על עפר יקום עוד תהיינה אזניו רצועות לדלתות „הנדבה" אשר נתן נדיב קדמון לאדם הראשון שנהי' לקולוניסת בראשון.

ואם נסב עין מכסף תועפות אשר בו ישים המשגיח מבצר על עפר ראשון־לציון, למען יסגור המבצר הזה את הקולוניסתים לעולמי עד, למען יהיה מושבו והשגחתו (?)[2] איתן, לא יזח ולא ינתק — אשר גם זה איננו דבר קטן כ"כ, כי סוף כל סוף על הקולוניסתים לחשוב מחשבות לצאת מרשות אחרים לרשותם — ונביט על הנהול (לייטונג) ועל הסדר (סיסטעם) אשר בחרו בו המשגיחים האלה או, לפי דבריהם של המשגיחים, בא להם הסדר ממקום גבוה — — — אז תאחזנו רעדה! אמנם כן, לכל עדה ועדה דרוש ונחוץ מנהל — — — — — — אבל מי פתי יאמר כי יבוא אחד ויצוה על עדה פקודות כאשר יצוה מלמד תשב"ר על ילדים קטנים, שלא ילכו להטיל מי רגלים עד שיקחו רשות, ולא עוד אלא שהמנהל ישחית את המעמד המוסרי, בהיותו איש תככים — — — ולכן בין אחים יפריא ויפרה כזבים עד כי איש יצור את רעהו. מצב כזה אי אפשר להתקיים וישוב כזה עתיד להחרב.

לא ארצה להרבות אמרים על אודות המנהל של ר"ל, ימים יבאו ואז ידע ישראל מי הוא האיש הזה אשר חו"צ עשאוהו אלוה כביכול! כן לא אוסיף עתה להרבות אמרים על אודות „הסדר" אשר נהגו בו מנהלי הנדיב, והנני לספר לך מעשים שקרו ואתיו במשך הימים האלה.

אחרי אשר תר אסאוועצקי את כל המבואות האפלות אשר בהמה יכל לעשות מלאכתו, היינו להרבות בהוצאות, נוכח לראות כי אין טוב מהיות שתדלן, להמליץ טוב אצל הממשלה ולצפות את מליצתו בזהב טהור, כי משיירי מליצות כאלה יכול אדם להתעשר יותר מאשר נתעשרו הכהנים מקטירי הקטורת, וירא ה' אסאוועצקי כי טוב לכבוש את כל דבר הישוב תח"י על־ידי מעטפת הזהב אשר על גבו. — — בהיותו המנהל של ר"ל עזרה לו למשוך גם את עיני טובי חו"צ על מעטפתו, בטרם ידעו את טיב הספר ואף לא שמעו משמו, ועל פיו נגמר דבר המשפט של פ"ת (???)[3] — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — —

הוא עף ורץ כמשוגע מפה לירושלים ומירושלים לפה, וישלח שתדלנים על שתדלנים — — — וכה הרבה לקלקל עד כי בא בין המצרים, עד אשר נאלצתי להתרפס לפני ה' יוסף מויאל ולבקשהו כי יציל את הענין הנז', ואשר לולא החיש ה' מויאל

---

1) באביב תרמ"ג בא ארלנגר לארץ־ישראל והודיע לבני ראשון־לציון, שמכאן ואילך ידאג רוטשילד לכל בני המושבה. אדמת המושבה, שהיתה רשומה עד אז על שמו של אמזלג, נרשמה על שמו של ארלנגר. יצאו מן הכלל רק שלשה קולו־ניסטים, ששלמו את מחיר אדמתם, והם קבלו שטרי־מקנה על שמם. עי' א. ס. פרימן „ספר היובל" חלק א', עמ' 24.

2) סימן השאלה בגוף המכתב.

3) סימני־השאלה בגוף המכתב. ועי' לעיל נומר 553.

עזרתו, כי אז הי' אחרית גמר „הרבע" כאחרית המשפט! 4) — — — — — — — — — — —

ע"י הגמר הזה חשב אסאוועצקי כי כבש את לאום ישראל כולו לעבדים ולשפחות, וכל אחד מחויב להסיך לו נסכי תודה ולוַתּר את גבו למען היות מרמס להעכסים אשר ברגליו. — כבר אמרתי לך כי לא יתכן אשר אנשים באים בימים, אנשים אשר רעיון לאומי פעם אותם והניעם לעזוב יעודם בחיים ולבקש מחיה וכלכלה מעבודה כבדה וקשה, אנשים שכבר עבדו בעולם המעשה ומצאו מקור למחיתם וגם אצלו להם איזה קרן קימת, אנשים כאלה לא יוכלו לשוב על עקבם ולהיות תינוקות של בית רבן, ובפרט אצל רב אשר רב המרחק בינו למלאך ה' כמרחק חמורו של בלעם ממלאך ה' אשר נצב בדרך, ובפרט במקום הנוגע בחסרון כיס, היינו כל בני ראשון נוכחו לדעת, כי כל עוד יהי' אסאוועצקי על כנו — — — אז כחולף ימים תרבינה הובותיהם ולא יעלה בידם — לו גם אם נפניהם יביאו אשכולות אשר ינשאו במוט בשנים — לשלם להנדיב את אשר יוציא המנהל על חשבונם, וגם כי נלאו לשאת את הרכילות והלשה"ר, המלשינות והשקרים אשר פרחו כראש על תלמי לבב הקולוניסתים, — — — וקיומם, גם קיום דבר הישוב בכללו אליץ אותם לחפש עצות ותחבולות איך להסיר מר המות הלזה, העצה היעוצה היתה להתאחד יחד ולעשות שלום בין איש לרעהו, למען לא יעלה ביד השטן להגדיל ולהשחיר את מפלי הבשר ולהטיל בהן את זוהמתו, ולרגלי העצה הזאת נולדה חברת „רודף שלום" בר"ל 5).

כל איש שאיננו יודע את הדברים הנעשים פה, כל איש שאיננו מעדי ראיה לא יכול לדעת עד כמה נחוצה היתה החברה הזאת, אנשים היושבים רחוק ממקום המעשה, אנשים היודעים את כל רק מפי השמועה — — - יכולים לחשוב תועה על מיסדי החברה הזאת ולצנוף לראשם צניף של תככים, אבל לא כן האיש היודע ורואה את כל בעינים פקוחות, האיש היושב פה ובקי בדרכי הטית השתדלנים האלה, העומדים בראש התנועה, איך הם מטים עקלקלותם וע"י העקלתון הלזה הם חובלים את נפש הישוב ומשחיתים את הקולוניס' מנפש ועד בשר, איש כזה יודע כי נאלצו בני ראשון ליסד החברה הזאת. ה' אסאוועצקי — — — מהר גם הוא לתת יד להחברה הנז', למען יתפוש אח"כ את החברים ברשותו ויצית אש ביניהם. אבל ההתקשרות של החברים והידיעה הפנימית אשר עוררה את הכרתם לדעת ולהכיר כי קיום החברה הזאת הנה כן ובסיס לקיום מושב ר"ל

4) עי' ברך א' נומר 462 עמ' 803/4.
5) עי' לעיל נומר 502 (הערה 3).

ואבן פנה להתפתחות הישוב עפ"י משטרים חפשיים, היא היא שהכחידה את מזימות אסאוועצקי כי עוד בטרם עלה בידו ללחוש — — — באזני קולוניסת אחד על רעהו והנה התקבצו החברים יחד, והשומע ספר לרעהו את אשר אמר לו אסאוועצקי והועד מהר וקרא לה' אסאוועצקי שהי' אחד מחברי הועד של החברה הנז' לברר הדבר. — — — — — — — — —

וירא אסאוועצקי כי לא יעלה בידו לעכור את המים, למען יצוד בהם את הדגים, ויתיצב כצר להחברה הנז', ראשית ברא חברה חדשה ויקראה בשם „אגודת רעים" 6). תעודת ההברה הזאת היא להרבות בחגים, לעשות ימי משתה ולילות שמחה, לצאת במחולות, לשתות שכר ובמוצש"ק קוניאק דוקא. על התענוגים שלם לבאי בברית „אגודת רעים" בכסף מלא בחתו להם די כסף, בעוד אשר הכביד ידו על בני „רודף שלום" והוציא את דמם בטרם נתן להם אפי' תמיכתם התמידית.

הצעד הוסיף פחם ואש בלבב ישרי לב אשר בר"ל, וגם רבים מאחינו היושבים פה ובירושלים חרקו שן על הנבלה הזאת. כל הישרים בלבותם אשר קנו אדמה בכספם „בעין הקורא" 7) ואינם תלויים בחסדי הנדיב ראו כי ידו פרש צר על כל מחמדי תקותנו, ומה גם אחרי אשר התחיל להדפס ולרדפם בגזלות מפורשות, כמו מי שקנה מאתו מאתים דונם צוה להמודד לתת לו רק 170 בתור מאתים, מלבד בחליפין לתת לחונפיו אדמה טובה ולאחרים זיבורית, וימהרו כולם ויתנו גם הם ידם לה' „רודף שלום", והמלחמה מצד אסאוועצקי פרצה!

בטח הלא שמעת יקירי כי בשנה הזאת באו לארה"ק הרבה צעירים לימים מאחינו, צעירים בעלי כשרון ובתוכם יודעי תורה וחכמה, וכל מזמתם לעבוד פה את האדמה לע"ע בתור שכירי יום, ובהיות כי יש בר"ל עבודה רבה בימי החורף, לכן התקבצו רבים מהצעירים האלה לראשון לבקש שם עבודה, ומה גם כי תנאי התנה הנדיב עם הקונים אדמה „בעין הקורא" כי לא יקחו עובדים רק מאחינו.

הצעירים האלה אשר מצאו עבודה בר"ל מהרו להרגיש את כובד טלטלת גבר ורבוי ההוצאות אשר תפולנה על אדם פרטי, ולכן נועצו יחד ויתחברו לאחד בשם „אגודת פועלים". מטרתם: א) כי הועד שלהם יחפש תמיד אחרי עבודה, למען לא יאלצו ללכת בטל, ב) מי שאין לו עבודה יעזורוהו מעט, ג) להיות בצוותא חדא, לבשל מאכלם במקום אחד אשר בזה ירויחו הרבה כידוע, והישרים האלה מצאו ישרי לב אשר אמרו לדבק הזה טוב.

6) עי' פרטי הדברים בזכרונותיו של ברולי ובספרו של בלקינד „די ערשטע שרים" חלק א', עמ' 98/99.
7) היא ראשון-לציון.

כשראה ה' אסאוועצקי את האגודה הזאת ויחשוב למשכם ברשתו, למען יהיו לו בעלי זרוע ואגרוף להכות חרם את הקולוניסתים אשר לא ינשקו את שבט מוסרו, ויפזר בעיניהם מעט אבק, בתתו להם עזר איזה פראנקען, בחשבו כי הפויסטים האלה ימכרו נשמותיהם בעד נזיד עדשים. אבל גם בזה טעה, כי הצעירים האלה — אשר ידעתי כי הנך מכיר רבים מהם — לא באו לארה"ק רק לעבוד על פת לחם, כי אם רוח רעיון יחיים, וע"כ לא אבו שעות אל מנחתו ולא רצו למלאות את אשר בקש מהם, וימהר להציר ולהציק גם להם בתחבולות שונות אשר תלא העט לכתוב.

ה' היילפערין[8], אחד מאלה העוזר על יד „אגודת פועלים" ואשר מצא ג"כ את דבר „רודף שלום" נכון ונאמן, לא יכול לסבול את כל הרדיפות אשר רדף אסאוועצקי באפו כי עז את „רודפי שלום" ואת „אגודת פועלים", ויאמר לצאת לריב את ריבם בגלוי מיד עושקיהם, ויספר לפני איזה ממכירי אסאוועצקי, כי הנהו עורך מאמר אחד באחד מכתה"ע על אודות אסאוועצקי[9]. נבוכדנאצר הפלאשתיני אשר דמה כי כבר עלה על במתי עב ונדמה לעליון, — — — מהר להדביק פתקא בר"ל, להודיע לכל הקולוניסתים, כי אסור להם להחזיק את ה' היילפערין בביתם, וכי לא יהין איש לבשל עבורו ולתת לו מדרך רגל על סף ביתו ועד כ"ד שעות מוכרח היילפערין לעזוב את ר"ל. ה' היילפערין התאכסן בבית ה' זיבערג, שקנה אדמה ב„עין הקורא" ואיננו מקבל שום תמיכה, אשר שכר מאת קולוניסת אחד ושמו אבראמאוויץ[10]. ויצו אסאוועצקי עליו — על אבראמאוויץ — בחזקה לגרש את היילפערין מביתו. הקולוניסת בכה והתחנן לפניו, כי לא יתכן לו לעשות דבר בליעל כזה, אחרי שהשכיר את ביתו בכסף מלא לה' זיבערג ואין לו שום זכות לצות על זיבערג. אבל אסאוועצקי באחד, כי אם לא יסיר אבראמאוויץ את הדלתות והחלונות מחדרו של זיבערג, (למען ידע גם זיבערג אחד מ„רודפי שלום" שדון!) אזי יגרשהו מר"ל אותו ואת ב"ב. האומלל הזה נאלץ למלאות פקודת אסאוועצקי, וכבוא ה' זיבערג בלילה מעבודתו בשדה ומצא את חדרו פתוח בלי דלת וחלונות ויצעק על אבראמאוויץ, אבל הוא בכה

8) מיכל. – אנו מפרסמים את כל השמות שבמכתב אשר לפנינו אחרי אשר כבר נתפרסמו על־ידי ברזלי ובלקינד, ומובן מאליו, שלא עלינו אחריות דבריו של בעל־המכתב. בכל אופן, רואים אני צורך להעיר, שלפי עדותם של כמה מחושבי ארץ־ישראל, אשר ידעו את המנוח אלעזר רוקח, לא ידע האיש להזהר בלשונו אם פגעה מדת־דינו במי שהוא. ועי' לעיל הערה 4 לנומר 544.

9) עי' מכתבו הנזכר של מיכל הלפרין בנומר 97 של „המליץ" לשנת 1887.

10) כלומר: מיכל הלפרין גר בבית, ששכר זיברג מאת אברמוביץ.

לפניו ואמר כי על פי פקודת אסאוועצקי עשה כדבר הזה. זיבערג הלך אל אסאוועצקי וירב עמו על הרצח הזה. אסאוועצקי צוה להשיב את הדלת וכו'. ביום השני למהרתו (וזה היום ביום ו' עש"ק) שלח אסאוועצקי לקרוא את אבראמאוויץ שנית ויצוה עליו בחזקה להשליך את חפצי זיבערג וחפצי ה' היילפערין החוצה. אבראמאוויץ מלא אחרי גזרתו. ויודע הדבר לה' זיבערג ויבוא הוא והיילפערין ואתם איזו מבני „אגודת פועלים" לבית אסאוועצקי לשאלהו באיזה כח יעשה תועבות כאלה. אסאוועצקי מהר לסגור את דלת ביתו ויעלה על מסדרון עליתו, וחונפיו — אשר אחד מהם הוא פוקס בן גדרה, התחילו להכות את זיבערג והיילפערין, ויעל עשן באפם, עד כי נגשו לפתוח את הדלת בחזקה. אז ירה עליהם אסאוועצקי כדורי מות בקנה־רובה, ובאמת לא אדע איך נצולו ממות[11]. הם פתחו את הדלת ואמרו כי לא יצאו מפה עדי יצוה אסאוועצקי להביא את חפציהם אל הבית אשר שכר ובכסף מלא.

ביני ביני שלח אסאוועצקי פתקא אל נציב המקום פה ויבקשהו לשלוח אנשי חיל לראשון להשקיט את המורדים וליסרם. הדבר נודע לה' נעמסאוויץ ולה' פאפירמייסטער, ויבואו אליו ויבקשוהו גם בכו לפניו, כי ישלח רץ ממהר להשיב את הפתקא הזאת, באמרם: א) חלול כבוד ישראל. ב) הן יש בזה משום סכנת נפשות וסכנת דבר הישוב כולו. ג) הן רבים מהצעירים הלא אסור להם לשבת פה ואם ילקחו לבית האסורים, הלא יבורר הדבר כי תמול באו וישולחו לבתיהם. וכן בקשו אותו האדונים לעוואנטין והייסמאן. אבל הוא באחד כי לא ינוח עדי יביאום אל בתי־כלאים ומשם ישולחו לארצם.

כל בקשות האדונים הנזכרים וגם התראותיהם אשר התרו בו, כי עליו יחול הדם אשר ישפך (אחרי כי הקולוניא לא תניח בשום אופן לאסור את היהודים) היו ללא הועיל.

ביני ביני בא ה' הירש ממקוה ישראל — אחרי נודע לו מהרצח הזה אשר עשה אסאוועצקי — ויבקר הדבר, וימצא כי הצדק את ה' זיבערג והיילפערין ואת הקולוניסתים אשר עזרו על ידם. ובעודנו מדבר עמם ומבקש להשקיט המית רוחם, והנה אנשי חיל באו והביאו חבלים וכבלים לאסור את המורדים!

אין בכח העט לתאר את המחזה האיומה הזאת! כל בני המושב למקטנם ועד גדולם, אנשים נשים וטף, התקבצו כולם ואמרו כי דמם ישופך כמים בטרם יוקח אף אחד מבני „אגודת פועלים" אל העיר. זקני המושב געו בבכיה, הנשים יללו מר. הצעירים רעשו והתגעשו כהמות הים לגליו. הטובים והישרים קרעו

11) ברזלי כותב: „ויורה, אמנם באויר, כלפי הבאים". ועי' להלן מכתבו של אוסובצקי לפינסקר.

בגדיהם ומנבעותיהם אשר על ראשיהם, ולולא מהר ה' הירש נ"י להשתדל כי ישובו אנשי החיל אל העיר תומ"י מבלי קחת אף אחד, כי אז הי' נשפך דם כמים.

מנחיצת הפאסט אקצר ומחר אשלה לך המשך מכתבי זה ע"י הדואר הצרפתי.

מוקירך ומכבדך כערכך הרם והנשא

אלעזר רוקח.

566.

מאת א. רוקח לליליינבלום.

יפו ז' ניסן תרמ"ז.

כבוד ידידי הנעלה, החכם וכו' אוהב עמו, מוה' מל"ל נ"י.

תמול כתבתי לך[1] והנחתי את מכתבי באמצע, אחרי אשר לא הספיקה העת לכלותו, והנני עתה לגמור את מכתבי. — — — — — — — — — — — —

שער בנפשך, יקירי, אנשים אשר כל אחד ואחד מהם כבר הי' לו סדן ובסיס בארצו למלחמת קיומו, ורק הרדיפות מצד העמים מקצה מזה ותגבורת רעיון רוחני מקצה מזה עוררו אותם לעזוב את כל אשר להם, שאריהם וקרוביהם, דודיהם ומסרפיהם, ההרגל בחיים, אשר אי־אפשר למי שבא לארה"ק לחיות כאשר הי' חי בחו"ל, במקום שיש תענוג לגוף, במקום שיש בתי משחק ובתי מחזה, בתי זמרה, כלובים למקרא, ועוד ועוד, ופה הלא עוד חורב בסף, על כל אלה העבירו קו, ויבאו אל מקום ציה ושממה, למקום אשר לא ידעו את לשון העם היושב עליו, וכ"ז למען לא ירגישו המועקה אשר הושם במתניהם, וכמה סבלו פה מחמת הגזרות עד אשר התערו בארץ, ואחרי אשר ממשלת תוגרמה זה דרכה להניח את אלה שכבר התערו בארצה כי יחיו בשלות השקט ולא תשמיע עליהם קול נוגש, שוטרים לא יביטו על מצעדי האזרחים, ואין משים על לב על אודות דברים, ידבר כל איש מה שירצה, ואת אשר לא תמנע הממשלה יבוא נער אחד שברח מארצו והתגולל באשפתות העיר בראדי ואשר הובא הנה בחסדי ה' נעטטער ששמהו לריש דוכנא במקוה ישראל[2] וידרוך וירמוס ברגל גאוה את אחיו הטובים שבאו הנה לרגלי רעיון נעלה! ולא עוד אלא שיצוה לנרשם מאת המושבה אשר מיסדיה שפכו

1) עי' הנומר הקודם.

2) בהיות קרל נטר בברודי אחרי הפרעות של ראשית שנות השמונים, מצא בתוך המון גולי־רוסיה, אשר נאספו בעיר ההיא, שני צעירים, שידעו להשתמש בלשון הצרפתית בראוי – אוסובצקי ואָשרי. את שניהם העלה נטר עמו לארץ־ישראל ומנה אותם למורים במקוה־ישראל. ואחר־כך נתמנו שניהם לפקידים במושבות הבארון.

עליה דמם — — — — ולמלאות סאת הרשעה יביא אנשי חיל מזוינים לאסור בחבלים אנשים ישרי לב, צעירי ימים החובקים עפר ארה"ק. היש מכאוב כמכאוב זה?

כן, יקירי! ה' הירש ספר לי, אשר הוא בעצמו נרעש מהמחזה אשר נתגוללה מאליה בעת באו בני החיל לראשון, וברגעים האלה ראה והכיר „כי עוד יש רוח בישראל" וכי אוי ואבוי למי שדורך על העצמות היבשות, עצמות בית ישראל.

— — — — — — — — — — — — — —

בני החיל שבו ליפו וה' הירש נ"י השקיט את המית רוח הקולוניסתים, והם הבטיחו לו כי ישקטו במכונם ואין גם אחד מהם אשר יעוז להלל שלום המושבה כלה.

במוצש"ק התאספו כל בני המושבה, וגם אלה שאגדם אסאוועצקי ב„אגודת רעים" — — — גם הם באו (אחרי כי הבאת אנשי חיל לר"ל הרעישה גם את מוסדי לבבם). זקני המושבה פתחו את האספה, ויעלו את דבר מצב הקולוניסתים על סדר היום. בשפתים דולקות באש אהבתם לרעיון הישוב בכלל ולמושב ר"ל בפרט, בדם ודמע נוזל מעיניהם בררו את המצב האיום אשר כל בני המושבה נהתים בו. „ראו — אמרו — אחים בהראי־המוצק אשר הציב ה' אסאוועצקי ביום אתמול את מצבבם, דעו כי נמכרתם לעבדים ונשותיכם לשפחות. עד היום נשאנו ונשאתם בדממה ובסבלנות את כל אשר נטל עליכם, עברתם בשתיקה על דברי הריבות והקטטות אשר הפיץ אסאוועצקי ביניכם, נשותיכם אשר היו עדינות נאלצו לשאת בשרן בשניהן ולשאת את הבזיונות אשר המיט עליהן אסאוועצקי וב"ב בדברו להן כלאחת השפחות, בכל יום ויום נקרעה האדמה מתחת רגליכם ותחת עלות מעלה ירדתם מטה כי עול הובות — אשר לא באו לידכם — עולה ומשתרג על צואריכם באופן איום מאד. ובכל זה סבלתם במנוחה. אבל עתה נקרע המסך! הננו עבדים גם לשעטת פרסות סוסי המנהל, אסור לנו לדבר עם איש אשר לא ישים את גוו למעבר למרכבות המשניה. אם איש מאתנו יעיז לשאול על העושק והמרוצה אשר נעשו לו, יובא במשפט אל הממשלה. ומה יהי אחריתנו? ודבר הישוב כלו? האם למען נהי' עבדים נרצעים, לבזויי אדם באנו הנה? הגידו אחים! עוצו עצה מה לעשות?"

ויענו כל העם בבכי: „אין לאסאויעצקי חלק בנו ולא נחלה במושבתנו. וזה דבר המשפט אשר חרצנו עליו, כי הורמה העטרה והוסרה המשרה מעל שכמו. נציע את אמוננו לפני אבינו הנדיב אשר רחם אותנו ברוב חסדיו ונגיד לו, כי אי אפשר לנו להיות אסקופה נדרסת תחת כפות רגלי אסאוועצקי. ובכלל

גבקש עתה מאבינו הנדיב כי לא יוסיף שלוח לנו אנשים כאלה, המושבה כלה תבחור מתוכה „ועד" אשר יוציא ואשר יביא כל עניני המושבה, והנדיב יכול לבחור בה' הירש נ"י כי ישים עיניו לטובה עליו, או כי ישלח רק סוכן וסופר, אבל לא מנהל אשר ישקיע המון כסף בסוסים ובמרכבות ובהשתדלות תנועת הריחים של דון קישוט, וכדומה, ואנחנו נשא ונסבול. לא, נלאינו נשוא, ואחת גמרנו אומר כי עתה מוכרח להתברר מצבנו. מה אנו? אם בנים? ואם עבדים? ועבדים לא נרצה להיות"!

ראשי וטובי המושבה שקלו את רצון בני המושבה במאזני שכלם, ויציעו לפני הקולוניסתים את התוצאות אשר תוכלנה להולד מהחלט הזה, כי יוכל היות אשר כבוד הנדיב יכעוס על אלה שהעיזו לגרש את מנהלו מבית תענוגיו, וירים את ידו הפתוחה מהם. אבל כל בני המושבה החליטו כי טוב להם לגוע ברעב, או לשוב לארצם, ובלבד שלא יהיו עבדים שפלים. „הן גם אנחנו הנחנו כספנו באדמתנו ובבתינו, ושלש ידות לנו בהמושבה מאשר להנדיב, והיה אם לא יאבה הנדיב לשמוע לקול בניו ולצעקתם, אז ישלם לנו את אשר הנחנו באדמתנו וכו' ונלכה מזה".

סוף דבר הי' כי החלטת בני המושבה יצאה לאור, וכל הנאספים חתמו ידם על הפרטי-כל אשר ערכו, ואחרי אשר באו כלם עה"ח נפלו איש על צוארי רעהו ויבכו, וישקו זה לזה, ויקראו בקול גדול: „מלחמה לנו בעבדות ובשפלות לדור דור"!

ביום הראשון בבוקר השכם בא ה' הירש לראשון לשמוע את תלונת הקולוניסתים ולשפוט על דבר העול אשר נעשה ביום הששי. כל הקולוניסתים הודיעו לו את החלטתם וכי מזה לא יזוזו כל עוד נשמתם בם, בדמעות מפכות על לחייהם ספרו לו מעשים איומים ונוראים אשר עשה להם אסאוועצקי זה כשלש שנים, אבל כל אחד וִתֵּר על כבודו ועל טובתו הפרטית, כל אחד הביא קרבנות על מזבח הישוב. אבל כבר נתיבש לשדם ותמו קרבנות מחים. עתה יאלץ להתברר מה הם? ואם יש להם איזה תקוה? ואחת החליטו לבל יוסיף אסאוועצקי לבוא אל המושבה. ה' הירש שב למקוה והודיע לאסאוועצקי אשר הי' אז במקוה את החלטת בני המושבה.

ביום השני בא ה' זיממעל ליפו.

— — — — — — — — — — — —

כשאני לעצמי הנני בורח מיהודי אשכנזי מחזיק בנושנות כמפני שור שחור ביומי דניסן. אורטודוכסי אשכנז מֻתָּרים לעצמם אפי' לאוין ולא תעשה המפורשים בתורה, בעוד שכופים הררי מנהגים טפלים ושפלים על זולתם כגיגית. כל יהדותם תלוי בנימין והוטים אשר טוו המהבילים. בעוד שכבר נתקרר בלבם הניצוץ האחרון מאהבת היהדות האמיתית והלאומות שהיא נשמת העם וקיומו. ירושלים וציון קדושים בעיניהם על אשר היה שם בית מטבח...

— — — — — — — — — — — —

והיראים האלה מביטים על תנועת הישוב כעל עמיגראציה של צוענים יהודים אשר תקיאם ארצם מולדתם, ולא יזיק אם איזו צוענים יתקעו אהלם על אדמת ארה"ק ולא יצטרכו לבא לברלין קרית מלך! ה' זיממעל גם הוא ממחזיקי בנושנות (ע"פ נוסח אשכנז). אנכי הדל באלפי לא זכיתי לשמוע משם האדון הזה בטרם שמעתי אודותו מפי מכתבים של ה' שפ"ר אשר הודיעני פעם כי עתיד ה' זיממעל לקבל עליו המשרה להיות ראש לחו"צ. ואם כי תמיד הנני קורא כמעט כל מכתה"ע המדברים מעניני ישראל ושגורים בפי שמות המטיבים בעמם, בכל זה לא שמעתי את השם המפורש הזה.

על פי דברת ה' זיממעל הנהו ראש לראשונים בכל דבר הנוגע לטובת ישראל, ולפי הספורים אשר ספר בעצמו ובכבודו, הנה עץ פעולותיו לטובת היהודים והיהדות גבוה חמשים אמה.

— — — — — — — — — — — —

והגדול הזה בא לארה"ק ושמו הטוב לפניו — — — אחרי כי אחינו מביאליסטאק העיפו והריצו מכתבים זה אחר זה לבני פ"ת[8], כי יטהרו או כי ישתדלו עכ"פ להטהר — — — לפני ה' זיממעל אשר יבא במלאכות קוב"ה ושכינתי' לראות ולבקר את שלום אחינו העובדים אדמת ארה"ק ולבחון את עבודתם וכשרונם.

— — — — — — — — — — — —

בבואו אל החוף נודע לו מהמקרה שקרה בר"ל, ויגמור אומר ללכת לשם ולהשיב את ה' אסאוועצקי לכסא. — — — — — — —

אנכי אמרתי לה' זיממעל, כי מן הראוי אשר יבקר בראשונה את ה' הירש נ"י. ושם יודע לו את כל ונוכחת. ה' זיממעל נסע למקוה והפציר מאד בה' הירש כי ילך עמו תומ"י לראשון, וגם את אסאוועצקי לקח עמו, באמרו כי הוא ירצה לראות איך לא יניחו הקולוניסתים את אסאוועצקי לבוא לראשון.

— — — — — — — — — — — —

באה העגלה של ה' הירש ובתוכה היו ה' הירש, ה' זיממעל וה' אסאוועצקי. הקולוניסתים ברכו את ה' הירש וה' זיממעל, אבל אמרו ובקשו כי לא יהין ה' אסאוועצקי לבא אל המושבה, אחרי שהחליטו כלם כאחד, כי אין לאסאוועצקי חלק בראשון. אחרי דברים רבים שדברו האדונים פאפיערמייסטער וגעמסאוויץ ופיינבערג מצד הק[ולוניסתים] וה' זיממעל מצד אסאוועצקי

8) עי' לעיל הערה 2 לנומר 543.

נעתרו הקולוניסתים לותר על החלטתם, והניחו את ה׳ אסאוועצקי לבוא אל המושבה — בתור איש פרטי ולא מנהל. — ה׳ זיממעל הלך לבית התפלה ושם התקבצו כל הק׳ וישמיעו תלונותיהם באזניו, וה׳ זיממעל — — בקש כי ישלימו הק׳ את אסאוועצקי, אבל הם באחד כי אין שלום, כבר עשו כל מה שביכלתם להחזיק את השלום, כבר סבלו הרבה יתר מדאי וכבר כשל כח הסבל. כל הקולוניסתים אמרו כי תקותם חזקה אשר כבוד הנדיב נ״י לא יתן למושבה כלה ללכת לאבדון עבור איש אחד הרודה בהם במקל חובלים. — — — — — — — — — — —

ה׳ הירש הודיע לפאריז את הדברים כמו שהיו ובקש מכבוד הנדיב, כי יעשה למען קיום המושבה, ויאשר את התפטרות ה׳ אסאוועצקי 4) (אשר גם הוא הסיר את המשרה מעל שכמו, אחרי הודיעוהו הק׳ ובפני ה׳ זיממעל, כי אין לו שום תקוה עוד להיות מנהל או משגיח בפ״ת) 5). — — — — — — —

אסאוועצקי גם הוא לא טמן ידו בצלחת — — מהר ויודיע להנדיב שקרים וכזבים על הקולוניסתים, על „אגודת פועלים" ועל כל איש ישר לב, עד אשר העלה את חמת הנדיב, והנדיב הודיע בט״ג לה׳ הירש לגרש מראשון את המורדים והפושעים בו. אבל ה׳ הירש ענהו, כי לא על נקלה יגרש מושבה כולה, ומה גם כי רוב המורדים הם אנשים בלתי תלויים בחסדי הנדיב, וגם אלה שקבלו תמיכה מהנדיב הלא הניחו גם מעותיהם בזה.

הנדיב הודיע שנית כי לא ינתן תמיכה לשום אדם מראשון, עד כי הקולוניסתים בעצמם יגרשו את פיינבערג ואת לובמאנן (שגם הוא הי׳ בקושרים נגד אסאוועצקי). ה׳ הירש שלח לקרוא את הקולוניסתים ויודיעם דבר הנדיב. אבל הק׳ השיבו כי לא יאמינו אשר נדיב הקם על נדיבות יצו במפגיע להרעיב המון אנשים, למען יפלו אח״כ כחיתו טרף ויאכלו זרוע ובשר שנים מהם. ועל אודות שמצוה הנדיב כי יתרפסו כלם לפני אסאוועצקי הנה אחת החליטו כי אפי׳ אם יצו הנדיב לתת להם תמיכה ע״י אסאוועצקי לא יקבלוה.

הקולוניסתים בחרו את האדונים פאפירמייסטער ונעמסאוויץ וביום ו׳ החולף הלכו לפאריז להתיצב לפני הנדיב ולהתנות לפניו מרי שיח הק׳. ביני ביני התקבצו כל הק׳ — עוד בטרם נסעו הצירים לפאריז — אל ה׳ הירש, ויבקשוהו כי יצוה על אסאוועצקי לתת לכל או״א מהם את חשבונו, למען ידע כמה מגיע מאתו. אסאוועצקי בא בין המצרים, נאלץ היה לעשות

4) ההפך מזה מוכח ממכתבו של ארלנגר לפינסקר - לעיל נומר 562.

5) כפי הנראה - פליטת הקולמוס, וצריך להיות: בראשון לציון.

החשבון, אבל מה גדלה צעקת הק׳ עד לשמים בראותם תועפת הסכומים הרשומים עליהם. דברים וסכומים אשר מעולם לא קבלו וגם אם קבלו זבובים נעשו פילים ומעטלפים אלפים. הצירים לקחו את החשבונות עמהם יחד עם ברורי דברים, ונראה אחרית דבר!

— — — — — — — — — — — — — — —

היה שלום יקירי ושמחת בחגך וכל אשר לך, ויתן ה׳ כי זמן הרותנו ישאיר בנו רושם קים וקבוע!

מכבדך ומוקירך

אלעזר רוקח.

567.

מאת מ. ארלנגר לפינסקר.

Paris, 2 April 1887.

Werthester Herr Doctor,

— — — — — — — — — — — —

Es ist unwahr, dass ausser dem Baron Ed-d de Rotschild auch andere Mitglieder der Familie der Colonisation sich angenommen haben. Den Briefwechsel zwischen Dr. Ascher u. Rab. Mohilewer 1) habe ich gesehen; nichts derartiges war darin zu ersehen. Das letzte Schreiben dieses Herrn lautete ungefähr wie folgt: ,,Das Schreiben des Herrn Erlanger ist unzureichend. Um dass das Mansion-House-Comité die L 1000 votiere, müsste Herr Hirsch nicht bloss eine Hoffnung äussern, sondern eine förmliche Gewissheit ausdrücken, dass mit L 4000 beide Colonien, Pet. Tik. u. Katrah, gerettet wären". Sollte der Rabbi seither fernere Mittheilungen erhalten haben? Ich zweifle sehr. — Herr Dr. Adler hat wirklich in diesem Sinne an Hrn. Hirsch geschrieben u. dieser hat ihm geantwortet, das mit L 4000 vielleicht Pet. Tikwah allein gerettet werden könnte, mais sans garantie de sa part. Baron Roth. aus Frankfurt will von der Colonisation nicht wissen; ich glaube, dass er diese Bestrebungen für unorthodox hält. Sie wissen auch, dass das londoner Comité diese L 1000 bloss eventuel votiert hat, wenn der Rabbi in Paris,

1) ע׳ לעיל נומר 560.

F—furt und Berlin oder anderswo fernere L 3000 findet. Sie sehen also, wie die Sache noch steht. Er hat mir zwar geschrieben, dass er die besten Hoffnungen hat. Doch wird man wohl abwarten müssen, bis diese Hoffnungen u. Versprechungen zur Reife kommen. Hier, auf der Rückreise aus London, trat mir der Rab. sehr ernstlich zu und drang darauf, dass Paris auch sein Schärflein beitragen sollte. Auf meine Bemerkung, dass, wohl das wichtigste Schärflein aus Paris gekommen ist, wendete er ein, dass der Baron nicht ganz Paris sei, und er diese Opfer nicht brachte um für Paris einzustehen. Er drang so sehr in mich, dass er mich förmlich dazu zwang ihm zu sagen, dass ausser dem Baron man dennoch zuweilen eintreten müsste und dass die Colonie P. Tikwah vielleicht schon zu Grunde gegangen wäre, wenn ich nicht bereits aus meinen eigenen gernigen Mitteln 6000 frs. vorgestreckt hätte, von welchen der Baron nichts weiss. Darauf begnügte er sich bloss bei Herrn Baron v. Hirsch u. bei Hrn. Goldsmidt anzusprechen. Ersterer empfing ihn nicht. Bei letzterem wurde er durch Hrn. Zadoc Kahn eingeführt und gut aufgenommen. Herr Goldsmidt versprach ihm einen Beitrag, ohne die Summe zu bestimmen. Er[2] sagte mir seither, dass wenn man für Pet. Tikwah u. Katrah sammeln wird, so will er frs. 2000 zeichen.

Einige Tage nachher in der Sitzung der Alliance, von Hrn. Goldsmidt presidiert, musste ich für Hrn. Haym, der in Mikweh Isr. angestellt ist, einen Urlaub auf 3 Monate verlangen, um in Pet. Tik. eine förmliche enquête zu machen, deren Spesen der Baron übernimmt. Dieser Urlaubsantrag führte, wie es scheint, Hrn. Goldschm. in Irrthum, denn er schrieb darauf an Rab. Mohil., dass wahrscheinlich die Geldsammlung unnöthig sein wird, da der Herr Baron sich der Colonie Pet. Tikwah ebenfals annimmt. Es war von seitens des Herrn Goldschm. unvorsichtig auf diese Weise zu schreiben, obzwar was er sagt nicht unrichtig ist. Ich muss ihnen sagen, dass ich sehr zweifle, ob der Baron nach dem letzten Versuche, sich zu neuen Opfern entschliessen wird. Erstlich sind die Pet. Tikw. Angelegenheiten sehr verwickelt. Dann hat ihn der Krawall in Rischon so ziemlich kalt gestimmt. Er hätte allen Colonisten schon verziehen, doch will er, um seine Autorität geltend zu machen, dass man den Unruhestifter (Chef de l'insurrection) ausweise oder austreibe und das ist bis jetzt noch nicht geschehen.

— — — — — — — — — — —

Je me resume. Baron Ed. de Rotsch. hat hinsichtlich Pet. Tikwah und Katrah durchaus nichts beschlossen und ich zweifle sehr, ob er diese übernehmen wird. Deswegen beeilte ich mich nicht, Ihnen die Mittheilung zu machen, da ich der Sache keinen sehr grossen Werth beilegte, dass Pet. Tikwah bloss auf 2-3 Monate geborgen ist. — Ich kenne kein einziges anderes Mitglied der Rotschildischen Familie, das sich im mindesten der Colonisation annimmt. Der Lord Rothsch. aus London hat nicht mehr gethan als zugestimmt, dass man über L 1000 von Mansion-House-found (die Sammlung von 1882)[3] zu Gunsten der Colonisation verfüge und bloss eventuel.

— — — — — — — — — — —

Freundschaftlichst grüsst Sie Ihr ergebenster.

M. Erlanger.

2) גילדשמידט. ועי' להלן נומר 678.

3) מן הכסף שנאסף בלונדון לטובת גולי־רוסיה אחרי הפרעות של שנות 1881/82.

568. *)

מכתב־חוזר מאת חובבי־ציון בחרקוב ובפולטבה.

אחינו אנשי גאולתנו, חובבי ציון!

עם כל הפצנו להקים את סוכת דוד הנופלת, עם כל עמלנו להחזיק בידי אחינו החלוצים, העובדים אדמת קדשנו, עוד מטרתנו ממנו והלאה, ואם כי לא

*) מארכיונו של אוסישקין.

כל יגיענו עד כה לריק, אך עלינו להודות כי תוצאות פעולתנו לא לפי ערך עבודתנו. ומי גרם לנו כל זאת? אם לא פירוד הלבבות כי נתרחקו האגודות אשה מרעותה, וכל אחת הולכת בדרכה אשר התותה לה לפי רוחה. ולתקן את המעוות הזה נאספנו יחד ראשי אגודת הארקאב ופאלטאווא ההולכות בדרך אחת תמימי־דעים למטרה אחת, והחלטנו כי עד אשר יופיע רשיון הממשלה על מעשינו ותאושר אגודתנו בארץ:

א) לבל נתן יד לכל אשר יקראו אספה כללית[1] אשר תוכל להביא עלינו רעה תחת טובה, ולתת פתחון פה לשונאינו מנדינו, כאשר יבין כל מבין דבר.

ב) לבל נתן לנשיאנו הד"ר ה' פינסקער להתפטר ממשרתו, כי הוא רוח החיה באופנים, והוא, אך הוא, הבריח התיכון המבריח את לבות כל חו"צ בארצנו ובחו"ל, ולו אנחנו חייבים להודות בעד הקשר אשר יקשר את לבב הנדיב לפעולתנו, ואם ימשוך חלילה הד"ר את ידו מזה, יראים אנחנו לבל ינתק חבל הכסף.

ג) הכסף אשר יאסף בתוך האגודות יושלח ישר לפאריס לה' ערלאנגער, ולבל הכביד עליו בסכומים קטנים, החלטנו אשר פחות מן סך מאתים רו"כ בפעם אחת יושלח לה' פינסקער, ומן מאתים רו"כ ומעלה לה' ערלאנגער, ולהודיע יחד עם זה להד"ר פינסקער מהסכום הנשלח, למען ידע תמיד מהסכום הנמצא בידי ה' ערלאנגער, כי אל הד"ר פינסקער יפנו תמיד כל הדורשים עזר מאה"ק.

ובאשר כי קשה עלינו להציע בכתב את כל פרטי תעלומות הדברים אשר העירונו לזה, החלטנו אנחנו חברי הועד בחארקאוו ופאלטאווא למלאות את ידי ראשי אגודותינו הרה"ג ר' יעקב דייכעס והאדון ר' בנימין קאצאוו ללכת אל האגודות הקרובות לנו לדבר עמם מפה לפה, להראותם לדעת ולהבין את נחיצות החלטותינו ולבקשם לכתוב ידם עמנו על הגליון הזה, והמה מצדם יקרבו אלינו את לבב ראשי האגודות הקרובות אליהם, ויעשו כולם אגודה אחת, בדעה אחת, למטרה אחת, ונזכה כולנו יחד לראות בנחמת ציון וירושלים.

חבר לועד המרכזי וראש לאגודת „עזרא"

[בחרקוב] **יעקב דייכעס**

המזכיר **יצחק אייזענשטאדט**

(ועוד שלש חתימות).

חברי הועד מראשי אגודת „בני ציון" בפאלטאווא: הראש **בנימין קאצאוו**

המזכיר **צבי שימשעלעוויץ**

(ועוד עשר חתימות).

1) הדברים מכוונים כלפי חובבי־ציון בביאליסטוק ובמוסקבה. עי' לעיל הנומרים 548 (הערה 1), 552, 560 (עמ' 122).

חברי הועד „מחובבי־ציון" בקרעמענטשוק:

דוד מרדכי שטיין

(ועוד ארבע חתימות).

חברי הועד „חובבי ציון", „מזכרת משה" ו„בני־ציון" ביאליסאוועטגראד על כל הכתוב במכ' הזה הסכמנו כולנו בפה אחד ועל זה באנו עה"ח:

יהודה ליב הלוי עפשטיין

הרב דפה

מנהל החבורה **יונה טעמקין**

סופר ומזכיר **ל. שיינצעס**

(ועוד שתים־עשרה חתימות).

אנחנו הח"מ חברי הועד חו"צ המקומי, הסכמנו כולנו פה אחד להאמור במכתב הנוכחי להקשר עם יתר האגודות הרשומות לעיל, והיה האוהל אחד. יעקאטערינאסלאוו. י"ב ניסן תרמ"ז לפ"ק

הגזבר **צבי שיינפינקעל**

המזכיר **בנימין איזאציק**

(ועוד עשר חתימות).

569.

מאת ש. הירש לפינסקר.

Mikweh-Israël, le 8 avril 1887.

Monsieur le Docteur,

— — — — — — — — — — — —

Les lettres officileles et les procès-verbaux des nos séances ont dû vous apprendre que j'ai donne ma démmission de président du Comité de Jaffa. Certains incidents regrettables qui ont eu lieu à Rischon m'ont déterminés à me tenir à l'écart, officiellement du moins, des questions de la colonisation de la Palestine[1]). Je dis officiellement, car je n'ai jamais refusé et ne refuserai pas davantage aujourd'hui et à l'avenir de servir la cause de nos correligionnaires dans la mesure de mes faibles moyens; mais la nature de mes fonctions qui m'obligent à une grande réserve, le désir que j'ai de me tenir bien

1) בנוגע להתפטרות חדשה זו, שכבר נודעה לד"ר פינסקר עוד בטרם קבלו את המכתב שלפנינו (עי' לעיל סוף הנומר 561), כותב ליליינבלום („דרך לעבור גולים" 59/60): „לימי האביב הלכו ההכנסות הלוך ורפה. ה' הירש התפטר

loin des partis et des intrigues et d'autres motifs encore m'avaient fait une loi, lors de mon arrivée en Palestine, de rester soigneusment dans ce pays en dehors de tout comité et de toute société, et si jai fait exception à cette regle, vous savez mieux que personne, Monsieur le Docteur, dans quelles circonstances, et vous savez aussi que ce n'était que provisoirement. Je crois donc avoir le droit, à tous les points de vue, de reprendre ma liberté aujourd'hui. Pour le moment, il est pourvu jusqu'à la prochaine récolte aux besoins de P. T., et en ce qui concerne Katra, notre Comité n'est pas non plus indispensable. — — — — — — — —

Il va sans dire que notre Comité n'existant plus de fait, les fonctions de secrétaire de ce comité n'ont plus de raison d'être. Il se peut toutefois que les sociétaires des Hovevé-Zion tiennent à avoir à Iaffa un correspondant qui les mette au courant de ce qui se passe dans les colonies où ils ont tant d'intérêts en jeu. Je crois que vous ne pourriez trouver un meilleur correspondant que M. Rokeach qui manie si facilement l'hébréu, est capable et au courant des questions de colonisation. Je me permets de vous recommander à ce titre, et j'ajoute, pour ma part que, malgré les accusations dont il a été fréquemment l'objet, je n'ai eu à lui reprocher, pendant tout le temps qu'il a été sous mes ordres, que la faute qu'il

ממשמרתו. והדיר בקש את ה' הערצענשטיין להשגיח על צרכי „גדרה' עד שיתפיים ה' הירש וישוב לעבודתו." ואולם ממכתבו של הרצנשטיין לפינסקר – מיום השני באפריל 1887 – נראה, שמתחילה לא הסכים הרצנשטין לכך. הוא כותב: „Г. Гиршъ, оффиціально отказавшись отъ предсѣдательства, въ дѣйствительности вовсе не отказывается отъ руководства дѣлами... Устранить г. Рокеаха (כי עם בטול הועד־הפועל לא היה עוד צורך גם במזכיר תמידי. עי' „דרך לעבור גולים" שם. וחוץ מזה: הפקידות של הבארון השתדלה להרחיק את רוקח אויבה מעניני הישוב. - העורך.) совершенно было бы немножко несправедливо, да и веденіе дѣла отъ этого пострадаетъ, ибо, при всѣхъ своихъ недостаткахъ, онъ человѣкъ очень дѣятельный и много содѣйствовлъ св. дѣлу нашему. А потому... все надо оставить по старому"...

a commise — je vous en ai fait part en son temps — d'adresser une lettre à la fille d'un colon de P. T., faute dont je l'ai puni en lui retirant l'administration provisoire de cette colonie. Si vous pensez qu'il convient, dans l'intérêt de votre société, de garder M. Rokeach à votre service, vous pourrez débattre directement avec lui les conditions de son nouvel engagement. — — — — — — —

Veuillez agréer, Monsieur le Docteur, l'expression de mes sentiments dévoués.

S. Hirsch

570.

מאת מ. ארלנגר לפינסקר.

Paris, le 8 Avril 1887.

Werthester Herr Doctor,

— — — — — — — — — — —

Ihr Telegramm drückte sich deutlich aus: „Katrah droht Hunger, frs. 5000 sogleich nöthig." Ich konnte diese Summe nicht für meine Rechnung schicken und sie auch nicht vom Hrn. Baron verlangen. Ich telegraphierte sofort an Hrn. Hirsch über frs. 1000 auf mich zu verfügen und für l'indispensable zugunsten Katrah zu sorgen. In Katrah wohnen bloss 18 Seelen. Diese werden wohl mit frs. 1000 einen Monat lang zu leben haben. Ehe ein Monat vergeht, wird jemand von hier dort sein[1]) und de visu handeln. Herr Hirsch wird übrigens niemanden hungern lassen. Er wird Sie auch nicht im Stich lassen und bloss dann seine Demission einreichen, wenn er wirklich nichts mehr thun können würde.

Ich habe Hrn. Mohiliwer keine Veranlassung gegeben, bei Ihnen auf Tilgung der Hobebe-Zion Schuld zu dringen[2]). Er hätte sogar von der Schuld nichts erfahren, wenn er mich nicht durch etwas zu viel

1) „מי־שהוא" זה פירושו – הבארון רוטשילד עצמו. עי' להלן הנומרים 573, 576.

2) עי' לעיל הנומרים 560, 567.

Zudringlichkeit dazu gezwungen hätte. — — — — — — — Ich wollte doch sehen, wie es mit seinen bedeutenden Sammlungen stände. Darauf erwiederte er mir unterm כ"ו אדר (also 22. März) (ich übersetze wörtlich): „Hinsichtlich der frs. 6000, die der Herr Directeur auf Ihre Rechnung ausgelegt, hoffe ich, dass Sie solche nicht einbüssen werden (nicht mit eigenem Gelde zahlen werden), denn ohne Zweifel wird man Ihnen Geld schicken sowohl von London, als von F-furt als von Berlin.“ Sie sehen, dass von der Hobebe-Zion Kasse keine Rede war. — Ja, man schreibt ganz sonderbar die Gescichte bei Ihnen. — — — — — — —

Man sollte nicht glauben, dass ehe Mohil. nach Paris kam nichts geschehen war, dass auf dessen Rath u. Anregung der Herr Baron die 3 damals bestehenden Colonien übernahm, was schon längst geschehen war. Auf M-'s Anrathen versprach der Wohlthäter eine neue Probe zu machen mit jüdischen wirklichen Ackerleuten, da die früher angesiedelten bloss Geschäftsleute u. Arbeiter waren. Er wollte sogleich 20 Familien schicken, ich schlug vor bloss zwei Männer dahin zu schicken, zur Probe hinreichend. Man kam überein, 10 Männer (ohne Familie) zu schicken. Rab. Mohiliwer, der diese Ackerleute durchaus nicht kannte, schickte einen gewissen Brill[3]), nunmehr todt, aber in seinem Leben ein grosser Schuft, die Leute anzuwerben. Von dieser Absicht, diesem B. einen solchen Auftrag zu geben, hat Mohil. nie kein Wort gesagt, obzwar ich Brill mehrmal bei ihm getroffen habe. Die Intrusion dieses Brill war an grossem Unheil und Unfug schuld und hat dem edlen Wohlthäter viele Spesen verursacht. — — — — — — — — — — —

8) הדברים מכוונים ליחיאל בריל, בעל „הלבנון“, וליסוד המושבה עקרון („מזכרת בתיה“) על־ידי יוצאי רוזינוי. עי' על זה: א) יחיאל בריל, „יסוד המעלה“, מגנצא תרמ"ג, ביחוד העמ' 8—10; ב) י. בלקינד, ספרו הנזכר לעיל, חלק א' עמ' 207—210; ג) „ספר שמואל“ (זכרון להרב שמואל מוהיליבר במלאת עשרים וחמש שנה לפטירתו), ירושלים תרפ"ג, מאמרו של העורך „תולדות רבי שמואל“, עמ' כ"ב — כ"ו.

Ich wollte Ihnen nur sagen, dass die Art und Weise, wie ein Theil unserer dortigen Brüder verfährt, uns nicht mehr wundern braucht. Tout cela entre nous. Inutile d'ougmanter les dissensions.

Es freut mich, dass Sie mir die Mittheiluug, die man von Rischon Lezion machte, überbrachten. Ich weiss nicht, wer Ihnen sagen konnte, dass man hier das Prinzip hat, „dass unter keiner Bedingung gegen die Administration Klage geführt werden darf.“ Die Leute, die Ihnen dieses sagen, haben wahrscheinlich vergessen, dass Oschry Administr. in Rosch-Pinah, beseitigt wurde, eben weil die Colonisten gegen ihn klagten und auch falsche Klagen gegen ihn eingereicht haben. Sie haben auch vergessen, dass Ossowetzky als Administr. von Hrn. Hirsch abhängig und in dessen Namen administriert, dass sie bei letzterem daher klagen sollten. Doch weder zu Hrn. Hirsch noch zu uns hier ist eine Klage gekommen. Ich behaupte nicht, dass keine Ursache zu klagen dagewesen wäre, ich behaupte aber, dass Leute dorten sind, die nicht klagen wollten, damit es zu keiner Explosion komme. On ne voulait pas se servir de la soupape de sûreté atin de faire sauter la machine. Die Leute wussten ganz gut, dass schon mehr als ein Administr. abgeschafft wurde weil man gegen ihn gzklagt hatte, und die Klagen begründet, oder theilweise begründet waren. Mann liess bloss nicht klagen, man sagte: „Wozu klagen, man giebt euch doch kein Gehör?“ Und so trieben die, die etwas Erziehung haben, die ganz Rohen zu Ausschreitungen. Auch mir ist vor mehr als 30 Jahren vorgekommen, dass rohe Kerle zu mir kamen nnd mir drohten, dass ich nicht lebendig die heilige Stadt verlassen werde. Ich wusste aber ganz gut, dass diese Tröpfe von anderen fanatisiert waren, welche mir täglich mit den süssesten Worten begegneten. Auch hier haben die Feineren die Gröberen vorausgeschickt. Wie konnten Sie glauben,

dass Ossov. beim Gottesdienst pfeiffen wird? Wass könnte ihm das nutzen? — Ob Ossov. recht hatte einen Fremden auszutreiben will ich nicht sagen, das Recht hatte er aber. Die Häuser gehören den Colonisten nicht, Sie haben kein Recht weiter zu vermiethen. Ossov. hat vielleicht brutal gehandelt, wir können aber nicht zugeben, dass die Colonisten Fremde in die Colonie einführen ohne Genehmigung. Da dürfte gar bald eine Colonie sehr schlecht bewohnt sein. Es ist nicht die Frage, ob die Colonisten recht oder unrecht haben, mit Ossov. zufrieden oder unzufrieden zu sein: es handelt sich zu wissen, ob man annehmen kann, dass solche mit Gewalt ihrem wohlthäter ihren Willen aufdringen dürfen, welchen Willen sie vorher noch nicht ausgedrückt. Glauben Sie, dass man auch hier auf Gerechtigkeit reflectiert, wenn man auch das princip d'autorité handhaben will.

— — — — — — — — — — —

Freundschaftlichst grüsst Sie Ihr ergebenster

M. Erlanger.

571.

מאת ד. חיים לפינסקר.

Petach-Tikva, le 12 Avril 1887.

Monsieur le Docteur.

M. Hirsch m'ayant fait part de votre désir d'avoir quelques détails sur la colonie de Petach-Tikva dont l'administration m'a été confiée provisoirement depuis le 1-er mars, je m'empresse de vous donner quelques renseignements.

Je suis heureux de vous dire que les colons en général travaillent et se donnent de la peine. Ce ne sont pas encore, il est vrai, des agriculteurs achevés, il s'en faut de beaucoup. Il y en a qui, pour certains travaux qui exigent une adresse particulière, ont et auront encore quelque temps recours aux paysants arabes, mais le gros de la besogne est fait par eux-mêmes. Nous avons cependant quelques colons qui sont en état de se passer complètement du concours de fellahs.

J'ai trouvé ici deux grandes difficultés dont il faut absolument venir à bout sans quoi il est impossible d'assurer l'avenir de la colonie[1]).

— — — — — — — — — — —

Il y a à procéder, pour mettre de l'ordere dans cet état de choses, à un partage nouveau et général des terres, ce qu'on ne peut faire qu'après la moisson. Mais il sera alors indispensable que tous les propriétaires se fassent représenter à Jaffa, ou bien que j'aie entres les mains leurs titres de propriété.

Ie vous serais infiniment obligé, Monsieur le Docteur, si vous vouliez bien faire prévenir ceux d'entre eux qui sont en Russie d'avoir à se conformer à ces instructions le plus tôt possible, car on ne tiendra aucun compte des prétentions qui seront élevées ultérieurement au nouveau partage en question lequel pourra avoir lieu au commencement de l'automne. De mon coté, je pense faire publier, dans les journaux hébreux de Jérusalem, un article dans ce sens.

L'année se présente dans des conditions très bonnes. Le blé, l'orge et le lupin, qui sont les semailles d'hiver, sont en général d'une excellente venue. L'orge a déjà épié et pourra être moissonnée dans une quinzaine de jours. Il faudra prendre note de résultat obtenu par chacun. Nous avons reçu de Paris une moissonneuse, qui facilitera la tâche des colons. En ce moment, ils s'occupent des semailles de printemps, doura (sorgho) et sésame, qui se font dans des conditions satisfaisantes. Si ces cultures réussissent aussi bien que celles d'hiver, 87 aura été en

1) כאן כותב בעל־המכתב על הרעה, היוצאת לאכרים מזה, שעדיין לא נקבעו הגבולים בין המושבה להערבים וגם לא נחלקו האחוזות במושבה גופה, ומתוך כך אין איש מן האכרים יודע, איזוהי האחוזה שלו ואיזו - של חברו. השמטנו את הדברים האלה, משום שכבר נתבררו לעיל בכמה כתבים.

Palestine une bonne année au point de vue agricole.

— — — — — — — — — — —

J'ai l'honneur de vous présenter, Monsieur le Docteur, l'assurance de mes sentiments dévoués.

D. Haym.

Monsieur le Docteur Pinsker, Odessa.

572.

מאת י. יאסינובסקי לפינסקר.

Варшава, 31 Марта (12 Апрѣля) 1887.

Многоуважаемый Докторъ!

— — — — — — — — — — — — — — — —

Въ успѣхахъ поѣздки Грандъ-Раввина [1]) я весьма сомнѣвался, и видно, что я не ошибся. Вообще, я не могъ и не могу допускать, чтобы палестинское дѣло можно было повести съ успѣхомъ путемъ попрошайничества и нищенствованія даже при самыхъ благопріятныхъ результатахъ. Дѣло это требуетъ самостоятельности, независимости, сознанія достоинства и авторитета, и лишь при такихъ условіяхъ оно можетъ подвигаться впередъ даже при самыхъ минимальныхъ приношеніяхъ со стороны приверженцевъ идеи колонизаціи Палестины. Такія условія опять возможны лишь въ случаѣ полученія разрѣшенія надлежащихъ властей. Поэтому, до полученія отвѣта на принесенное нами ходатайство по поводу утвержденія нашего устава, мы не должны предпринимать ничего новаго, а стремиться только къ охраненію отъ разложенія или распаденія временнаго союза нашего, а это зависитъ только отъ Васъ, многоуважаемый докторъ. Вамъ стоитъ только захотѣть стоять во главѣ и поощрять путемъ соотвѣтственной переписки кружки къ дальнѣйшей дѣятельности, предоставивъ каждому изъ нихъ хранить свои деньги у себя до поры до времени, съ условіемъ: 1) употребленія ихъ по Вашему указанію, основанному на соглашеніи съ представителями главныхъ кружковъ; 2) ассигнованія въ Ваше личное распоряженіе извѣстной суммы на содержаніе секретаря и текущіе расходы. Я не сомнѣваюсь, что этимъ условіямъ кружки непремѣнно подадутся. Умоляю Васъ именемъ святого нашего дѣла не отказаться отъ дальнѣйшаго представительства и продолжать Вашу безусловно полезную дѣятельность въ проектируемомъ мною направленіи. Иначе дѣло непремѣнно разстроится и всѣ наши труды и хлопоты до сихъ поръ пропадутъ. Грандъ-Раввинъ и клевреты его способны только разстраивать, но не создавать что-нибудь путное.

Изъ предлагаемой раввиномъ конференціи подъ его предсѣдательствомъ [2]) ничего не выйдетъ, такъ какъ онъ далеко не пользуется симпатіею приверженцевъ колонизаціи Палестины и, по всей вѣроятности, никто и не пріѣдетъ въ Бѣлостокъ.

Не слѣдуетъ упустить изъ виду, что если бы даже удалось интригану путемъ закулисной агитаціи быть избраннымъ на Ваше мѣсто, въ случаѣ отказа Вашего, каждый мало-мальски интеллигентный человѣкъ отшатнется отъ него и по неволѣ и отъ самого дѣла колонизаціи, и неминуемо послѣдуетъ распаденіе союза.

И такъ, повторяю, поддержать союзъ нашъ лишь Вы въ состояніи, и надѣюсь, что Вы примете на себя эту задачу, не взирая ни на какія непріятности и затрудненія.

Примите увѣреніе въ истинномъ моемъ почтеніи, искренней преданности моей и полной готовности къ услугамъ Вашимъ.

И. Ясиновскій.

1) הרב מוהיליבר.

2) עי' לעיל נומר 560 (עמ' 122)

---

*) 573.

מאת חובבי־ציון ברינה לחובבי־ציון במוסקבה.

בשם ה' השוכן בציון! יום א' א"ח ש"פ שנת זמר"ת.

לאחינו אנשי גאולתנו היקרים בעלי אגדת מ"מ [1]) במאסקוי שלום וברכה!

ששנו מאד על הבשורה הטובה אשר נתבשרנו על ידי מכתבכם היקר מי"ז לחדש זה, כי נתן ה' את הכח בידכם ואת החפץ בלבבכם, לשלוח תועפת כסף כזה, אלפים וחמש מאות רו"כ [2]), לישע אחינו היקרים והנענים בני גדרה. ברוכים אתם לה', אחינו הנכבדים, וברוכים יהיו החברים היקרים והנדיבים, העוזרים על ידכם לעשות גדולות כאלה. ברכנו אתכם בשם ה' הבוחר בירושלים! — — — — — — — — — —

ועל דבר האספה אשר אתם שבים לקרוא [3]), אחינו הנכבדים, הנה נא ידענו כי כונתכם רצויה וטובה מאד; אך מה נעשה, אם גם אנהנו לא נוכל לשוב מדעתנו אשר עמדנו עליה מאז נתעוררה השאלה הזאת ועד היום הזה? ודעתנו זאת (כאשר הגדנו השכם

*) נומר זה והנומר שלאחריו הם מארכיונו של אוסישקין.

1) "מזכרת־משה".

2) עי' הנומר הסמוך.

3) עי' לעיל הערה 1 לנומר 548.

והגד גם לכם, אחינו הנכבדים, גם לכל אחינו אשר שאלונו עליה), היא: כי לא לעזור ולא להועיל, כי אם רק למכשל ולפוקה תהי לנו כל אספה כללית, בטרם יערה עלינו רוח ממרום, להוציא למרחב רגלינו ולהתיר את האסורים מעל ידינו, על ידי הרשיון אשר אנחנו נושאים נפשנו אליו... כי כל הימים אשר לא נוכל לפעול כל פעל לעיני השמש, והננו נאנסים לעשות במהשך מעשנו, לא יועיל כל דבר, אשר לא ימלט מפרסום, בלתי אם להותנו חלילה...

הנה כי כן דעתנו מאז, וממנה לא נוכל לזוז גם היום. חלילה לנו מלאמר לכם: „קבלו דעתנו גם אתם!", אך לדבר הזה תסלחו לנו, אם לא נוכל גם אנחנו לעשות שקר בנפשנו ולהחשיך מכם את עצתנו הטובה בעינינו. וה' אלקי אבותינו יאר עינינו, יגיה השכנו, ייחד לבבנו וינחנו בעצתו, אז נלכה לבטח ולא נכשל, אמן ואמן.

המדבר אליכם בשם כל בעלי הועד

זאב בר"י הכהן קאפלאן (זק"ן).

574.

מאת פינסקר לק"ז וויסוצקי.

יום כ"ג לחדש ניסן שנת תרמ"ז.

כבוד הרב הגביר הנדיב המפורסם כמותו ירבו בישראל כ"ש מוהר"ר קלונימוס זאב וויסאצקי נ"י.

לענג היתה לי הודעת כבודו הרם כי חו"צ בעירו החליטו לשלוח אלפים רו"כ לה' ערלאנגער בעד בני גדרה, וכי גם בידו יש ארבע מאות רו"כ לטובתם. מלבד הטובה החמרית הצפונה בזה להלוצי אה"ק הנני רואה בזה גם טובה מוסרית, כי האחדות הנחוצה לנו ואשר בשמה דָגלנו בראשית פעולתנו, ואשר בזמנים האחרונים נהרסה לדאבון לב כל טובי חו"צ — מתחלת לשוב לקדמותה. יאמין נא לי כבודו הרם, כי בכל לב הנני מכיר צדקת איזה הצעות שיצאו מאת בחירי חו"צ ממקומות שונים, וכי בכל לבי ונפשי הייתי חפץ לשכלל לגמרי את בני גדרה, לבנות להם בתים, לנטוע להם כרמים וכו'. אך הנני מרשה לעצמי לחשוב כי בקבלי תמיד מכתבים מה' הירש ומה' ערלאנגער ובדברי כפעם בפעם עם עוברים ושבים הבאים מאה"ק הנני יודע גם צורך השעה. הנה אגודות שונות מתנגדות להתמיכה, והן חושדות את הקולוניסטים שהם תובעים תמיכה אף על פי שאינם צריכים לה. זאת היתה נסבה שחדלו רבות מהאגודות לשלוח את כספן והתמיכה ששלחתי היתה מצומצמת יותר מדאי, ומה היתה אהרית כל אלה? אחרית הדברים האלה גרם לנו חרפה ולהקולוניסטים מחסור, רעב והפסד גדול. ראשית דבר נקבצו חובות גדולים לפי כהנו והננו חייבים עתה לה' ערלאנגער סך 5652 фр. 80 c., ולה' הירש 3377 фр. 50 c., מה שעולה ביחד לסך 9030 фр. 30 c. — — — שנית — בראות ה' הירש כי בני פ"ת גועים ברעב (בני גדרה נשכרו למלאכה בראשון-לציון למצוא אוכל) בקש מאת הנדיב לתמכם בסך עשרת אלפים פראנק עד זמן הקציר, להיות להם ללחם ולמספוא, והנדיב נעתר לבקשתו. הדבר הזה יוכיח למדי, כי קול זעקת הקולוניסטים ללחם לא היה כדי למלא כסף אמתהותיהם, כאשר חשבו האגודות הנ"ל, אך שבאמת גועו ברעב. אך כמה מן החרפה הוא לנו! כל חו"צ ברוסיא הראו את חולשתם ורפיון ידיהם, ונצרכו שיתן הנדיב בעדם סך עשרת אלפים פראנק, שבערכו הוא מועט! שלישית, בני גדרה, שהיו נוטרי כרמי אחרים בראשון לציון וכרמיהם שלהם בגדרה לא נטרו — עזבו שדותיהם, והנה באו הערביים והם מרעים בהמותיהם בשדות בני גדרה, ואיזה מהם גם הסיגו גבולות בני גדרה, כאשר בלי ספק הודיעו מזה גם ה' רוקח.

זוהי אחרית פעולת בעלי העיון (טהעאריא) אשר לא אבו לתת חלק גם להלכות המעשה ולצורך השעה.

כאיש החפץ לאחד את תורת העיון עם צרכי המעשה וכבקי במחסורי הקולוניות וצרכיהם הנני להציע לפני כבודו הרם ולפני אגודת עירו הנכבדה לבלי להקפיד על התנאי שהם מתנים בנוגע להכסף שהם שולחים לה' ערלאנגער. לדעתי יותר טוב היה שחלק קטן מן הכסף הזה יהיה לתשלומי החובות שאנו חייבים לה' ערלאנגער ולה' הירש; חלק קטן ממנו יהיה לתמיכה ללחם לבני נדרה, למען יוכלו לשוב אל נויהם לנטור כרמי עצמם, ולהציל את אשר עשקו מהם הערביים, כי אם יתמשך הדבר אז יהיה קשה להכריח את העושקים להקיא את אשר בלעו; והחלק היותר כבד מן הכסף ההוא יהיה למקנת אדמה לבני גדרה. בני גדרה כידוע אין להם די אדמה כי מסך 120 דונם שיש לכל אחד, יש לכל אחד מהם 50 דונם ארץ טרשים ואבנים שלא תצלח. על כן נחוץ להוסיף לכל אחד מהם לפחות חמשים דונם. כפי עדות ה' הירש וכדברי הקולוניסטים לא יוכלו הקולוניסטים בגדרה להתפרנס מעמל כפם עד שיוסיפו להם קרקע במדה הנ"ל. הדבר הזה לדעתי יותר נחוץ מבנין בתים ונטיעת כרמים, שאפשר להשוך אותם לעת יותר מוכשרת ולעשות אותם לאט לאט במשך הזמן; לא כן קנין קרקע, הדורש סכום ידוע בפעם אחת, וביחוד אחרי שיש לנו תקוה לקבל בעד בני גדרה עוד איזה עזר מחוץ.

הנני מבקש מכבודו הרם ומכבוד אגודת עירו לשים לב להצעתי זאת ולהודיעני אם מסכימים הם לה.

ה' ז. זיממעל מבערלין חגג פה את חג המצות בשובו מאה"ק, והוא ממלא פיו תהלת פ"ת וגדרה ומבטיח להשתדל לפני נדיבי אחינו בפפד"מ ובערלין להשתתף בפעולתנו לעזרת הקולוניות ההן. ממילא מובן כי אך אם אנחנו מצדנו לא נעזוב אותם. אך אז יקחו גם הם חלק במעשי הצדקה הזאת, ולא אם נעלים אנחנו עין מאחינו בני מדינתנו ונשליך את יהבנו על אחינו בחו"ל לבדם.

מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא המחכה לתשובתו בקרוב

ד"ר ל. פינסקער.

575.

מאת מ. ארלנגר לפינסקר.

Paris, 28 April 1887.

Werthester Herr Doctor,

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Wenn der Herr Baron mit Recht einigen Colonisten zürnt ihres rücksichtslosen und undankbaren Benehmens wegen, so wird seine Ungunst nur die Schuldigsten treffen. Er hätte vielleicht auch total verziehen, wenn es nicht zu gefährlich wäre. Wenn eine derartige Ausschreitung ganz spurlos vorüberginge, so würde man auch anderswo oder ein wenig später von neuem beginnen. Bestimmt aber wird dieser Fall sein Gefühl für die Colonisation, für das Princip nicht ändern. Es wird viel daran abhängen, welchen Eindruck die Colonien auf ihn selbst machen werden, wenn er dieselbe besuchen wird. Er ist auf dem Wege dahin, will aber unbekannt und ungenannt dort erscheinen [1]). Wir wollen hoffen, das der Eindruck ein guter sein wird. Unsere Freunde dort werden das mögliche dazu thun.

Sie werden durch Herrn Simmel die Umstände in Rischon besser kennen als ich selbst sie kenne [2]). Dieser war so zu sagen Augenzeuge, während ich weiss

1) עי' לעיל נומר 570 וגם סוף הנומר הסמוך.

2) זימל שב מארץ־ישראל לברלין דרך אודיסה. עי' הנומר הקודם. ועי' גם להלן מכתבו של ליליינבלום לפינסקר נומר 606.

bloss was mir die Herrn Niemcowicz u. Papiermeister [3]) sagten, oder was man mir von dort schrieb. Beiderseits mag man übertrieben haben. Von Seiten der durch die Herren Niemc. u. Papierm. vertretenen Colonisten bin ich es gewiss, denn sie schreiben, Ossovetzky habe **auf sie** geschossen. Herr Papierm. gesteht ein, dass er bloss in die Luft geschossen hat, und das war um Hrn. Cavelan [4]) zu Hilfe zu rufen. — — — — — — — — — — — — — —

Immerhin hatte man in F-furt u. Berlin unrecht deswegen Pet. Tikwah u. Gederah Stütze zu versagen, weil es einige Leute in Rischon giebt, die sich schlecht benommen. Warum sollen Unschuldige für Schuldige leiden?

Es thut mir leid, dass Sie glaubten sich entschuldigen zu müssen, weil Sie mir einen Dienst zumuthen, den ich Ihnen nur theilweise leisten konnte. Sind doch unsere Interessen identisch und arbeiten wir auf ein und dasselbe Zweck hin. Wie könnte ich im mindesten Ihnen etwas verargen? Sie fühlen so warm, dass unsere Brüder leiden, und begreifen, wie nöthig es ist an einer Zuflnchtsstätte zu arbeiten, wenn es nur immer möglich wäre.

Ich bin ganz Ihrer Meinung, dass die neuen Sammlungen des Rab. Mohiliwer, falls sie gelingen sollten, nicht zur Tilgung aller Schulden verwendet werden dürften [5]). Ich bin uberzeugt, dass die Gesellschaft Hob. Zion immer vitalité genug besitzen wird, ihre Schulden zu decken. Der Zukunft fürchte ich für sie, im Falle die Colonien Pet. Tikwah, Gederah u. Jessud-Hamaalah ihr ganz zu Last fallen sollten. Sie sehen, dass für Rischon, das schon so viel gekostet hat und das theilweise von wohlhabenden Leuten bewohnt ist, nach den Herren Niemc. und Papierm., die eher die Sache zu unterschätzen Interesse haben, zirca 50.000 frs. nöthig sind;

3) שניהם נסעו לפאריז בתור שליחי ראשון־לציון. עי' לעיל סוף הנומר 566.

4) גנן חדש (נ"ב צרפתי) שנתמנה במקומו של דיגור.

5) עי' הנומר הקודם.

was muss es doch kosten in jenen Colonien das Nöthige einzuführen u. das unmittelbare anzuschaffen? — — — — — —

Die Herren Niemc. und Papierm. kamen hierher erst nach der Abreise des Herrn Baron an. Sie konnten daher ihre Beschwerden und Verlangen bloss bei Hrn. Ober-Rab. Zadoc Kahn, bei Hrn. Scheid u. bei mir vorbringen, was natürlich zwecklos war. weil niemand hier Procura des Hrn. Baron hat. Ich sagte ihnen übrigens, dass vielleicht wenn der Herr Baron hier wäre, er ihnen kein Gehör geschenkt hätte. Gerechtigkeit will, dass Klagen in der Gegenwart des Angeklagten und nicht hinterm Rücken angebracht werden sollen, dass es leicht gewesen wäre auf dieseWeise bei Hrn. Hirsch Klazu führen. Herr Niemc. gestand mir ein, dass er einst gegen Ossov. zu klagen hatte und dass durch Hirsch ihm sogleich Gerechtigkeit wurde. — — — — — — —
Ich hoffe, dass in Rischon alles sich ordnen wird, und dass die Leute dort doch zuletzt dem Willen des Baron sich fügen werden, obzwar man uns droht, dass es nicht ohne blutige Kämpfe geschehen wird. Es handelt sich um die Entfernung aus der Colonie zweier rumänisch. Familien[6]), deren undankbares und anmassendes Treiben aller anderer übertraf.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Freundschaftlichst grüsst Sie Ihr

M. Erlanger.

6) בעל המכתב שלפנינו לא דק; עי' להלן הנומרים 643, 658.

---

576. *)

מאת ח. חיסין לם. אוסישקין.

Гедера, 1-го мая 1887.

Уважаемый г. Усышкинъ!

На дняхъ я получилъ Ваше письмо, гдѣ извѣщаете меня о рѣшеніи выслать 2500 р.[1]). Я только не понимаю, зачѣмъ вдругъ на имя Эрлангера, а не какъ всегда въ Варшаву. — — —
Меня это тѣмъ болѣе смущаетъ, что Москва постоянно оберегала цѣльность Х.-Ціона и строго блюла условія соединенія всѣхъ кружковъ. Какъ для насъ, колонистовъ, такъ и во имя святого дѣла нашего необходимо, чтобы связь между друзьями Сіона не нарушалась; когда нѣтъ связи, то нѣтъ никакихъ гарантій за долговѣчность большинства кружковъ. Я увѣренъ, что истые друзья Сіона и сами это хорошо сознаютъ и поэтому я сожалѣю, что Вы не объяснили это обстоятельство въ Вашемъ письмѣ. Прошу Васъ, вообще, познакомьте меня хорошенько со всѣмъ, что теперь дѣлается съ Х.-Ціономъ, что за причина неурядицъ и есть ли надежда на новое объединеніе. — — — — —

Вы спрашиваете, что у насъ дѣлается. Уже давно прошло то время, когда наши дѣла шли впередъ, въ теченіе ок. 8 мѣсяцевъ все идетъ назадъ. Комитета[2]) здѣсь нѣтъ; со времени его возникновенія многократно повторялась одна и та же исторія: Гиршъ отказывался, а Пинскеръ просилъ его остаться. Особенно рельефно это высказалось въ послѣднее время, Гиршъ все дѣлалъ нехотя, по принужденію. Въ послѣдніе же два мѣсяца мы вовсе остались одни, ибо комитетъ окончательно отказался[3]). Какъ Вамъ извѣстно, мы уже десять мѣсяцевъ не получаемъ помощи, а между тѣмъ мы имѣли всего на 5 мѣс. Почему, какъ—объ этомъ я не говорю, потому что былъ въ свое время посланъ оффиціальный рапортъ, гдѣ все объяснено. Что, спрашивается, мы дѣлали за все время, чѣмъ жили? Это можетъ понять только билуецъ. Скажу коротко, что мы и раньше терпѣли лишенія, но и въ самыхъ плохихъ обстоятельствахъ мы не могли себѣ представить, что человѣкъ можетъ такъ съузиться, такъ много страдать. Итакъ, хлѣба нѣтъ, земли мало, домовъ нѣтъ, колодца нѣтъ, плантацій нѣтъ, помощи на унаваживаніе нѣтъ, скота нѣтъ. Хлопотать о разрѣшеніи строить некому. Извините меня, я не могу говорить подробно о положеніи нашей колоніи; коротко, она виситъ на волоскѣ. — — — — — — — — — — — — — — —
Мы уже хотѣли занять у какого нибудь араба въ Яффѣ деньги съ тѣмъ, чтобы чрезъ три мѣсяца, когда хлѣбъ будетъ вымолоченъ, заплатить урожаемъ. Но вотъ третьяго дня Гиршъ получилъ отъ Эрлангера телеграмму, чтобы онъ расходовалъ 2000 франковъ; деньги сіи московскаго общества. Теперь мы рѣшили обратиться въ Одессу съ запросомъ, какъ намъ дѣйствовать[4]), ибо молчать мы больше уже не можемъ.

*) נומר זה והנומר שלאחריו הם מארכיונו של אוסישקין.

1) עי' לעיל נומר 574.

2) הועד־הפועל.

3) עי' לעיל נומר 561.

4) פירוש: אם אודיסה תרשה לבני־גדרה, כי הם עצמם יפנו בבקשת עזרה לאגודות. עי' להלן נומר 582.

Закончу мое письмо важнымъ извѣстіемъ. Только что прибылъ въ Яффу баронъ Э. Ротшильдъ съ супругой; это, вѣроятно, благодаря Р. — Леціонскимъ событіямъ. Изъ Яффы онъ немедленно поѣхалъ въ Іерусалимъ, причемъ лишь на полчаса остановился въ Микве-Израилѣ. Онъ соблюдалъ строжайшее инкогнито, но оно тотчасъ же было разоблачено.

Гальперинъ[5]) давно уже уѣхалъ въ Россію.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Уважающій Васъ Х. Хишинъ[6]).

5) מיכל.

6) כך („חישין" בשי"ן) היה בעל־המכתב כותב את שם־משפחתו בעת ההיא. אחר־כך החליף את השי"ן בסמ"ך והתחיל חותם: „חיסין".

577.

מאת ח. חיסין לוו. דובנוב 1).

Гедера, 1-го Мая 1887.

Мой милый Дубновъ!

— — — И такъ, ты въ моей Москвѣ и два мѣсяца въ конторѣ одной фабрики — —

У насъ[2]) дѣла идутъ въ высшей степени скверно. Земля наша не такъ хороша, какъ мы думали, намъ необходимо прикупить еще земли и эту удобрять. Разрѣшенія на постройки еще нѣтъ. Слѣд., ни колодца, ни домовъ. Помощи ни откуда уже почти годъ. Дрязги съѣдаютъ насъ. Одна надежда: колонія, вѣроятно, будетъ принята барономъ[3]), но тогда я вовсе не хотѣлъ бы быть здѣсь. И вотъ ты пишешь, что у тебя блеснула мысль вернуться въ Палестину. А я тебѣ совѣтую: брось ее. Я самъ уѣхалъ бы подальше отсюда, но куда? Въ Россію я не могу пріѣхать, ибо долженъ отбывать воинскую повинность. Еслибы не это обстоятельство, я уже не задумывался бы. Если я буду принятъ на службу, то чѣмъ я прокормлю жену и дочь? Хуже, чѣмъ здѣсь, уже не можетъ быть; я не вижу здѣсь отраднаго будущаго. Неужели до сихъ поръ что-нибудь сдѣлано для нашей идеи? Вѣдь въ послѣд. четыре года ничего новаго не было сдѣлано, а что впереди? Х.-Ціонъ увялъ, не успѣвши разцвѣсть. Въ Европѣ никакого движенія. Одинъ Ротшильдъ неутомимъ, но можно ли смотрѣть на его щедрость, какъ на нѣчто солидное? Отъ каприза одного

1) וולדימיר דובנוב – אחד מראשוני הבילויי"ם. עזב את ארץ־ישראל ושב לרוסיה בשנה תרמ"ה. „בייבר. סמארינא" לשנת 1916 נתפרסמו – על ידי אחיו, הסופר הידוע שמעון דובנוב – כמה ממכתביו, שכתב בהיותו עוד בארץ־ישראל.

2) בגדרה.

3) וגם תקוה זו היתה – תקות־שוא.

человѣка въ настоящее время зависитъ смерть нашей идеи[4]) на многіе годы. Чтоже тебѣ хочется сюда? Нашему брату ѣздить въ Палестину лишь потому, что она древняя наша родина, лишь для того, чтобы на подобіе нашихъ стариковъ дожить остатокъ дней и быть погребену среди праха нашихъ предковъ, — неблагоразумно. Трудно перенести сознаніе, что обрекъ себя на пожизненныя моральныя и физическія лишенія, рѣшительно ничего не достигши этимъ. Пять лѣтъ я борюсь съ этими мыслями, но разсудокъ не опровергаетъ ихъ. Я отгоняю всѣми силами сумасбродную мысль уѣхать въ Россію. Куда я поѣду, кто пристроитъ мое семейство, если я буду принятъ въ солдаты, бросить же ихъ у какихъ нибудь родственниковъ я уже ни за что не соглашусь, ибо не хочу получить даровой хлѣбъ. Вотъ съ какими мыслями я ложусь и встаю, работаю; онѣ не покидаютъ меня ни среди бурнаго веселья, ни въ горѣ. Но что за смыслъ, въ самомъ дѣлѣ, въ притворствѣ? Роковой вопросъ: пожизненная нищета и огрубѣніе, или борьба въ другомъ мѣстѣ за лучшее будущее, — все грознѣе и настойчивѣе требуетъ своего разрѣшенія. Что, если, промучившись еще полдесятка лѣтъ, никакого выбора мы уже имѣть не будемъ, неужели же тогда начинать устраивать свою жизнь? Станетъ ли еще энергіи?

Я кончаю это письмо, оно коротко, но еслибъ я написалъ еще нѣсколько листовъ, то говорилъ бы на ту же тему — — — — Ты видишь, не весело твоимъ друзьямъ на душѣ. —

Прошу тебя, посѣти скорѣе моего брата и познакомься съ нимъ. — — — Хотя мнѣ хочется имѣть его около себя, — — — но я съ горечью долженъ сказать, что его пріѣздъ будетъ новой тяжелой, напрасной жертвой, новая жизнь сломлена будетъ...

Будь здоровъ, другъ мой! О, какъ бы я хотѣлъ льстить себя надеждою опять когда-нибудь увидѣться и обнять тебя въ Россіи[5]). —

Твой Х. Хишинъ.

4) משמעות הדברים אינה ברורה כראוי. ואולי יש כאן פליטת־הקולמוס ובמקום „смерть" צ"ל „жизнь и смерть".

5) בסוף המכתב – הוספה מאת אשתו (פַנִי) של בעל־המכתב. אותם הדברים, אותו הלך־היאוש. נביא מדבריה רק שתים־שלש שורות: „Больно, охъ какъ больно! Сколько энергіи, сколько силъ молодыхъ, свѣжихъ, было потрачено на это дѣло, и чего мы достигли? Черезъ пять лѣтъ такой мучительной жизни мы порываемся — въ Россію"... ועי' להלן הערה 5 לנומר 665.

578.

מאת רש"י פין לפינסקר.

ב"ה. ה' אייר תרמ"ז פה ווילנא יע"א.

כבוד ידיד נפשי הרב החכם המפואר מוהר"ר
ד"ר ל. פינסקער נ"י. שלום וברכה.

— — — — — — — — — — — — — —

כהיום שלחתי אנווייזונג על סך חמש מאות פראנק אל כבוד הגביר מיכאל ערלאנגער בפאריז לתשלום על החוב המגיע לו מרומע"כ [1], וכן הבטיחני הרב הגאון ר' שמואל מאהליבער מביאלאסטאק בעברו דרך פה מפעטערבורג לשלוח מביאלאסטאק ג"כ בערך סך כזה ולזרז מיודעיו ומכיריו ממקומות אחרים לשלוח כספם לה' ערלאנגער לתשלום החוב, ובלי ספק קים את דברו.

אתמול קבלתי מכתב מביאלאסטאק כי באו כמה וכמה מכתבים ממאסקוי, מקאוונא ומבאברויסק אל כבוד הרב הגאון ר' שמואל מאהליבער נ"י אב"ד דק"ק ביאלאסטאק להעירו ולזרזו בדבר קריאת אספה בדרוזקעניק מקום מעיני הרחצה לרפואה הסמוך להוראדנא, שהמקום הזה באמת טוב ומסוגל לדבר הזה יותר משאר המקומות, כמו שכתבנו בקיץ העבר לרומע"כ בהיותנו בדרוזקעניק [2]; לזאת באתי להעיר את יקרת מעלתו ולהות את עצתי כי יתעורר ויתחזק וישלח דברו אל כל אנשי שלומנו במקומותיהם לשלוח את באי כחם אל המקום הנ"ל ליום ר"ח תמוז הבע"ל וגם רום מעלת כבודו יואל לבוא למקום המועד לשכון כבוד בתוך רעיו ומכיריו, ואל המקום ההוא יבוא גם כבוד הגאון מביאלאסטאק. ולמותר להגיד לאדוני ולהוכיח נחיצת דבר האספה, ואם יחפוץ מעלתו כי ישתתף גם הגאון מביאלאסטאק בקול הקריאה נכון הוא לעשות הדבר הזה ולתשובתו אנכי מיחל למען אדע מה להשיב לאנשי שלומנו בביאלאסטאק.

והנני אוהבו המתפלל בשלומו כל הימים

שמואל יוסף פין.

1) עי' הנומרים 574, 595 (עמ' 176).
2) עי' כרך א' נומר 478.

579.

מאת י. הרצנשטין לפינסקר.

Jerusalem 4 Mai 1887.

Многоуважаемый г. Д-ръ Пинскеръ!

Письмо Ваше вмѣстѣ со вложеннымъ письмомъ къ Г-ну Гиршу я получилъ. Порученіе Ваше я въ точности исполнилъ, но, къ сожалѣнію, успѣха не имѣлъ.

Г-нъ Гиршъ не желаетъ никакого комитета[1]). Вотъ его слова: „когда денегъ нѣтъ, тогда на что намъ комитетъ, а когда деньги прійдутъ, то я никогда не откажусь роздать ихъ, и какъ только деньги выйдутъ, мы сейчасъ же пошлемъ счетъ въ Одессу и тѣмъ заканчиваемъ нашу дѣятельность до прихода новыхъ денегъ". Письмо Ваше онъ не читалъ, такъ какъ оно на древне-еврейскомъ языкѣ написано. Резюме его слѣд.: дѣлами Ховъ. Ціонъ онъ не желаетъ заниматься и потому онъ отказывается отъ представительства, если же ему пришлютъ деньги для роздачи, то онъ это съ удовольствіемъ сдѣлаетъ. — — — — —

Васъ уважающій
Я. Герценштейнъ.

P. S. Я говорилъ съ барономъ[2]) о Катрѣ и въ частности о домахъ. Быть можетъ, коечто и выйдетъ. Все зависитъ теперь отъ Ришона. Если эти господа не будутъ дѣйствовать вызывающимъ образомъ, тогда вопросъ Катры рѣшенъ.

1) עי' לעיל נומר 569 והערה שם.
2) עי' להלן נומר 594.

580.

מאת מ. ארלנגר לפינסקר.

Paris, 11 Mai 1887.

Werthester Herr Doctor,

— — — — — — — — — — — — — — — —

Er[1]) muss, wie Sie sagen, viel Geduld und Nachsicht mit sich führen. Nicht nur dass die Ruhestörer in Rischon durchaus nicht zu besseren Gesinnungen gekommen (obzwar sie energisch ihre regelmässige Stütze reclamieren), sondern leider haben schon die Colonisten in Zichron Jakob das Beispiel derer aus Rischon nachgeahmt und sich gegen die ordre des Barons empört. Es handelt sich um die Ausweisung der Familie Horn, einer untauglichen u. nutzlosen Familie, die weder russisch noch rumänisch ist und keine Heimath hat. Wie können sich diese Leute erlauben, dem Baron Gesetze vorzuschreiben, wie und an wem er seine Wohlthat zu verüben hat? Sie können den Horn; er ist dort ruhestörend gewe-

1) הבארון רוטשילד.

sen. Wir haben die Leute streng gewarnt, und wie die Rischoniex bestehen sie in ihrer Rebellion. Wenn auch in den andern Colonien ähnliches vorfällt, so dürfte das Princip gefährdet werden. Man könnte schliessen, dass das Volk unreif ist das heilige Land zu besetzen. Hätten wir für vierzig Jahre Manna in unseren Geräthen, ginge es schon; wenn man aber nach all den Opfern, die gebracht wurden, und noch all den Schwierigkeiten, die von aussen kommen, auch im Inneren auf ähnliche und noch grössere stösst — dann droht Gefahr.

— — — — — — — — — — — — — — —

Freundschaftlichst grüsst Sie
Ihr ergebenster
M. Erlanger.

581.

מאת ש. הירש לפינסקר.

Mikweh-Israël, le 20 mai 1887.

Monsieur le Docteur,

— — — — — — — — — — — —

Monsieur le Baron et M-me la Baronne Edmond de Rotschild sont en Palestine depuis le commencement de ce mois. Mr. le Baron a visité en détail les colonies de Richon et d'Ekron. Il a été assez satisfait de la dernière et l'aurait été probablement aussi de Rishon sans les incidents qui y ont eu lieu il y a près de trois mois et qui lui ont causé beaucoup d'ennuis. Il a consenti cependant à pardonner une fois encore aux récalcitrants, et, sur la demande de Mr. Ossovetzky, qui en présence des haines déchaînées contre lui ne pouvait se maintenir que très difficilement à Rishon, il a bien voulu le faire permuter avec Mr. Haym. Celui-ci prendra donc la direction de Rishon, et c'est Mr. Ossovetzky qu'à l'avenir est chargé de l'administration de Petah Tikva en même temps qu'il conserve celle d'Ekron. Mr. le Baron n'a pas eu le temps d'aller à Guedera et ne s'est arrêté qu'en passant à Petah Tikva. Il n'a pas l'intention de se charger de cette colonie, et ne veut pas entendre parler d'y faire de nouvelles constructions; il se bornera à venir un peu en aide à ceux des colons qui travailleront et ce conduiront bien. Mr. le Baron s'est rendu de Petah Tikva à Zicron Jacob dont il est très satisfait, et doit étre actuellement à Rosh Pina. J'espère que ce voyage aura de bons résultats pour nos coreligionaires de la Palestine.

Veuillez agréer, Monsieur, l'assurance de mon respect et mon dévouement

S. Hirsch.

582.

מאת בני גדרה לפינסקר.

כ"ב אייר התרמ"ז, גדרה.

להאדון הנכבד נשיא ההנהגה לכל עניני חו"צ הי"ו.

מעת החל הרעיון למצוא מסלות בלבב אחינו הנאמנים לעמם, ואחינו המחזיקים בו החלו להתאחד אגודות אגודות בכל מושבותיהם — ותהי' ראשית פעולת החברה להחלק בעבודתם, אלה עובדים בחריצות ידים על הרי ישראל, ואלה — עוזרים על ידם בתתם להם היכולת להיות מלאכתם אמונה. — אנחנו אשר הצליחנו הזמן להיות מאלה אשר מכהנו וזעת נפשותינו שחדנו בעד הרעה"ק לא שמנו לבנו לכל המעצורים והמכשולים אשר שמו כבלים על ידינו בראשית התיסדותנו, ונהי' נאמנים בעבודתנו ולא דאגנו בעצמנו למצבנו בשימנו מבטחנו באחינו כי המה יעשו שלהם ויתנו לפעולתנו ידים.

ואם כי לא עלה עוד ביד אחינו להעמידנו על בסים נכון, לא שמנו לבנו לזאת כי שנות עמל ותלאה באין היו בעינינו בעת ראינו כי אחינו בחו"ל ידאגו לנו.

והנה זה כשלוש שנים בשבתנו על נחלתנו אנחנו נתונים לעבודתנו וכל עניננו והספקת מחיתנו בידי הנכבדים אשר בחרה החברה לעמוד בראשה — ולדאבון נפשנו אלה שלושת השנים לא הוליכונו הלאה על דרכנו. רפיון רוח ואי סדרים השורר בעניני אחינו בעת האחרונה הביאו מבוכה בכל. הועד ביפו התפטר מבלי היכולת בידו לעשות את הדרוש להמושבה,

והועד המרכזי עיניו רואות וכלות כי בא רזון באוצר החברה, ואנחנו — נמשכנו לאחורנו.

עבודתנו קמה, ונעמוד על דרכנו. נדמה למותר לחשוב את כל פרטי מצבנו אחרי כי כולם גלוים וידועים לפני מ"כ. בשני חדשים האחרונים הגיעו לידינו סך ארבעת אלפים פראנק, מזה — אלף פ' לעניני הרשיון ושלושת אלפים הנשארים, אחרי נכוי תמיכתנו ובלכלת סוסינו לשני הדשים ואחרי שלמנו את המגיע בעד בלכלת הסוסים לירחים החולפים. עוד נושה ה' הערצענשטיין סוכן הכסף וה' אסאוועצקי סך חמש מאות פראנק.

מתבואות השנה הבאה אשר נקצור ברנה, אם כי כפי הנראה לא ימעט מתבואות השנה החולפת — אין הקומץ משביע את רעבון הארי והחזיקו שבע נושים בכנף אכר אחד. במלה אחת נוכל להגיד כי כשל כהנו מתלאות מרבה להכיל ועניני אחינו המסוכסכים דכאו לארץ נפשותינו. והנה בראותנו כי בנפול עוזר יפול עזור ואין תומך, אמרנו נאסוף הפעם את כל כחותינו, נבוא בדברים את כל אחינו הנאמנים לארצם ויחד נראה להטיב את מצבנו. והנה אמרנו טרם החלונו את מעשינו נבוא בדברים את כ' ראש החברה בידענו כי עד לבו נגע הדבר הזה ויורנו את הדרך נגיע אל המטרה ונעורר את רוח אחינו אשר נפזרו אל כל עבר. אנחנו לא שמנו פנינו אל כל אגודות הו"צ במקומותיהם אחרי כי כל עניניהם לא נודעו לנו על בורים ואמרנו פן נרע להרעיון בזה, ואל כ' עינינו נשואות הפעם כי יורנו את הדרך ויודיענו את אשר נעשה, ואם נכון הדבר בעיני כ' לבוא בדברים את כל אחינו חו"צ אזי בטובו להודיענו אל מי מאחינו נפנה במכתבינו.

והשוכן בציון יתמוך בידינו ופרץ ורחב הרעיון בלבב כל אחינו.

(שש־עשרה חתימות).

583.

מאת מ. ארלנגר לפינסקר.

Paris, 25 Mai 1887.

Werthester Herr Doctor,

— — — — — — — — — — — — — — — —

Die Ruhestörer in Rischon sind wirklich Leute, die durchaus kein Interesse verdienen. Der Baron wollte durchaus streng gegen die Leute verfahren u. einige ausweisen. Herr Hirsch u. Ossovetzky drangen sehr darauf, er möge die Beleidigung vergessen et considérer le passé comme non avenu. Bei der ersten Durchreise Mikweh Israel gab er nicht nach. Von Jerusalem zurück, besuchte er die Colonien, war mit Ekron sehr zufrieden (Ekron wird fernerhin auf verlang der Colonisten „Maskereth Bettiah" heissen). Mit den Leuten von Rischon Verfuhr er sehr streng, jagte Feinberg [1]) aus seiner Gegenwart, wollte ihn nicht sehen und nicht hören [2]), den übrigen machte er herbe Vorwürfe und sagte ihnen, dass er ihnen bloss auf die Fürbitte ihrer Beschützer verzeihe, dass aber jede neue Empörung ihn unerbittlich finden wird. Er setzte hinzu, dass auf das dringende Bitten des Hrn. Ossov., der nicht weiter mit ihnen leben möchte, er ihm gestattet habe, mit Haym zu tauschen und statt seiner nach Pet. Tikwah zu gehen [3]). Ossovetzky bleibt übrigens Directeur von Ekron und behält alle andern Dienste, die er bis jetzt leistete.

Sie sehen also, wie anmassend die Leute sind und wie wenig sie sich des Wohlwollens ihres Gönners würdig zeigen und, besonders, wie wenig es ihnen kostet zu lügen, selbst telegraphisch [4]). Der Baron hat Ossov. nicht demissionieren lassen und auch nicht mit viel Zufriedenheit Rischon verlassen.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Meine herzlichsten Grüsse.

Ihr ergebenster

M. Erlanger.

1) יוסף פינברג, אחד ממיסדי ראשון־לציון.

2) ככל הדברים האלה כותב גם א"מ פרימן ב„ספר היובל" (חלק א' עמ' 19).

3) לפי דברי בלקינד וברזלי בזכרונותיהם המובאים לעיל הוכרח אוסובצקי לעזוב את ראשון־לציון, משום שכך היה רצונה של הבארונית.

4) מיכל הלפרין, שכבר הספיק בינתים לבוא מארץ־ישראל לאודיסה, קבל טלגרמה מראשון־לציון, כי אוסובצקי הוסר ממשמרתו, ופרסמה ב„המליץ" (עי' „המליץ" נומר 108 לשנת 1887).

(* 584.

מאת פינסקר לחובבי־ציון במוסקבה.

אדעססא יום ג' לחדש סיון שנת תרמ"ז.

Многоуважаемые „Друзья Сіона“!

— — — — — — — — — — — —

Предложеніе мое г-ну Высоцкому отъ 5-го апрѣля[1]) о томъ, чтобы на деньги, высланныя изъ Москвы г-ну Эрлангеру въ пользу Гедеры, прикуплена была земля для колонистовъ оной, было оставлено безъ отвѣта.

Что же касается съѣзда, то я дѣйствительно получилъ изъ Бѣлостока предложеніе о созывѣ его въ Друзгеникахъ къ 1-му Тамуза, но я отвѣтилъ, что вслѣдствіе заявленій многихъ кружковъ, какъ напр. Рижскаго, Харьковскаго, Полтавскаго, Екатеринослав., Елисаветградскаго[2]), Курскаго и др. кружковъ о томъ, чтобъ никакой съѣздъ не былъ созванъ, я нахожу неумѣстнымъ устроить таковой. Но вмѣстѣ съ тѣмъ я писалъ г. Фину, что если бѣлостокцы и москвичи согласны будутъ на то, чтобъ г. Финъ, одинъ изъ Бѣлостока, одинъ изъ Москвы и я съѣхались въ Друзгеники около 10-го Іюня для выясненія разныхъ недоразумѣній и главное для возстановленія единства, то я съ удовольствіемъ готовъ принимать участіе въ этомъ совѣщаніи. Къ сожалѣнію, я до сихъ поръ еще не получилъ никакого отвѣта отъ г. Фина на это предложеніе. И если Вы одобряете его, то убѣдительнѣйше прошу Васъ немедленно сноситься объ этомъ съ г. Финомъ и съ Бѣлостокскимъ кружкомъ и скорѣйше извѣстить меня о результатѣ переписки Вашей для того, чтобы я могъ быть въ Друзгеникахъ въ вышеозначенный срокъ[3]).

— — — — — — — — — — — —

Съ глубочайшимъ уваженіемъ

Л. Пинскеръ.

---

*) מארכיונו של אוסישקין. - המכתב כתוב בכתב־ידו של ליליינבלום.

1) עי' לעיל נומר 574.

2) עי' לעיל הנומרים 568, 578.

3) לסוף נכנע פינסקר לדרישתם של בני ביאליסטוק, ווילנא ומוסקבה והסכים להזמין את צירי כל האגודות לדרוסקניק. עי' להלן נומר 587 וגם סוף הנומר 595.

585.

מאת י. אפשטין לפינסקר.

Многоуважаемый Господинъ Пинскеръ!

Пріѣздъ барона въ нашу колонію имѣлъ, какъ и слѣдовало ожидать, благодѣтельныя послѣдствія какъ для самой колоніи, такъ и для положенія дѣла въ нашей окружности вообще. Многіе сыновья колонистовъ признаны самостоятельными колонистами. Сдѣлано распоряженіе о покупкѣ земли, которой будутъ надѣлены всѣ колонисты, у которыхъ до сихъ поръ нѣтъ достаточнаго количества земли. Въ слѣдующую зиму приняты будутъ около 60 молодыхъ людей, преимущественно изъ Сафеда, въ качествѣ рабочихъ при колоніи, которые по истеченіи извѣстнаго времени брдутъ колонизированы. Вообще, баронъ проэктируетъ дѣлать очень много; между прочимъ онъ выразилъ желаніе купить все пространство между морями Меромскимъ и Генисаретскимъ (отъ Іесодъ Гамалы до Тиберіи)[1]). О „принятіи“ Іесодъ Гамалы Вамъ безъ сомнѣнія уже извѣстно[2]). Мы[3]) также имѣли честь представиться барону, который благосклонно спросилъ насъ, довольны ли мы и работаемъ ли. Садовникъ и администрація, довольные нами втеченіи всего времени нашего пребыванія здѣсь, дали барону самые лучшіе отзывы о насъ. Баронъ выражалъ имъ нѣсколько разъ свое удивленіе, почему Дегуръ[4]) всегда такъ плохо отзывался о насъ. Безъ всякой просьбы съ нашей стороны намъ прибавлено по 10 франковъ въ мѣсяцъ. Зная Вашу преданность дѣлу, мы считаемъ не лишнимъ подѣлиться съ Вами этими пріятными свѣдѣніями.

Примите и проч.
Отъ имени всѣхъ насъ

И. Эпштейнъ.

Roch Pinah, 8 Siwan 5647.

---

1) בט' סיון תרמ"ז (א' תתי"ח) כתב א. בן־יהודה לצלנוב: „יש דברים רבים אודות הברון אשר לא כתבתי, אשר לא חפצתי לכתוב בהצבי. בכלל אמר לך כי הוא איש נפלא! בזכרון יעקב אמר כי עוד נזכה לראות בקבוץ גליות וכל ישראל ישבו לבטח בארצם. ויגדל ויעלה מעלה מעלה". -

2) הכחשה לידיעה זו עי' להלן במכתבו של שיד לפינסקר נומר 621.

3) הצעירים, שנשלחו לארץ־ישראל על מנת ללמוד עניני עבודת־האדמה והמשק. עי' כרך א' הנומרים 264 (והערה שם), 412, 413. ועי' גם לעיל נומר 515.

4) על דיגור, הגנן הצרפתי, ויחסו לאכרים עי' כרך א' נומר 413. ועי' גם מנשה מאירוביץ, „קומץ־הזרעונים הראשון", „רשמות" כרך א' (אודיסה, תרע"ח) עמ' 147.

586.

מאת לשכת נציב העיר בפטרבורג לאל. צדרבוים.

No. 9647/19 Мая.

С. П. Б.
Градонач. канцелярія
Отдѣленіе город.
18 Мая 1887 г.
N. 6374.

Господ. Приставу 4 уч.
Спасской части.

Канцелярія Градоначальника проситъ Ваше Высокородіе объявить Потомственному По-

четному Гражданину Цедербауму и др., что Министерство внутреннихъ дѣлъ не признало возможнымъ удовлетворить его ходатайство объ утвержденіи устава предполагаемаго къ учрежденію въ С. П.-бургѣ Палестинскаго Еврейскаго Общества.

587.*)

מכתב־חוזר מאת פינסקר להאגודות.

אדעססא י"ד סיון תרמ"ז.

אחים נכבדים חובבי ציון למקומותם במושבותם שלומכם ישגא!

אחרי אשר אגודות ביאליסטאק, ווילנא ומאסקווא דרשו בחזקה לקרוא אספה כללית, על כן להביא שלום ואחדות בין האגודות וגם מפני שמצב בריאותי דורש ממני לנסוע לחו"ל ואינני מרשה לי להאריך עבודתי לחו"צ — הנני מבקש מאת כל האגודות לחו"צ לשלוח את ציריהן לדרוזגניק (פלך גראדנא) ליום ו' תמוז 16 יוני הבע"ל להאספה הכללית אשר יעדתי ליום ההוא.

מוקירכם ומכבדכם כערככם הרם והנשא

ד"ר ל. פינסקער.

*) מן הכתבים, שהמציא לנו מר משה פרלמן, אנניוב.

588.

מאת רש"י פין לפינסקר.

י"ד סיון תרמ"ז, פה ווילנא.

כבוד ידיד נפשי הרב החכם השלם וכו' ד"ר ל. פינסקער נ"י יהי שלום בחילו.

בימים האלה באונו ידיעות מעציבות מאחינו הצעירים בני גדרה, כי מצבם מורה מאד וגם תקותם האחרונה להושע ע"י הנדיב שבה ריקם עתה אחרי כי לא פנה אל בקשתם לבקר את מושבם 1). והנה יפלא בעיני מאד על הדבר הזה אחרי כי זה לא כביר הודיעני רומע"כ כי בקש מה' ערלאנגער להוציא במלוה על חשבונו סך חמשת אלפים פר' לעזר בני גדרה ובלי ספק מלא ה' ערלאנגער את בקשת מעלתו. ואם גם הסך הנ"ל לא יספיק להעמידם על בסיס נכון וקיים הלא לכל הפחות תמיכה מספקת היא להצילם כי לא ימקו ברעב חלילה. אשר ע"כ הנני מבקש מכבודו להודיענו פשר דבר, ואם נכונה בפיהם מצאתי את נפשי להעירו כי עלינו להשוב מחשבות לבל ידח ממנו נדח ועמלנו במשך השנים עליהם לא יעלה בתהו. ועצתי כי יכתוב מעלתו קול קורא לאגודות הנכבדות כי כל אחת ואחת תשלח כעת סך כסף לעזר זמני טרם בוא מועד האספה העתידה להיות, כי גדולה מצות פקוח נפשות בשעתה וגם אנחנו מצדנו נשלח כפי היכולת.

עודני עומד ומצפה לשמוע תשובתו על מכתבי הקודם 2), ובקשתי כי יכבדני בתשובה גם על מכתבי זה.

אוהבו ומוקירו כרום ערכו

שמואל יוסף פין.

1) עי' להלן נומר 594.

2) עי' לעיל נומר 578.

589.

מאת רש"י פין לפינסקר.

ב"ה, י"ח סיון תרמ"ז, פה ווילנא.

כבוד ידיד נפשי הרב החכם המופלא וכו' ד"ר ל. פינסקער נ"י שלום וברכה.

קבלתי את מכתבו החוזר 1) וכשיהיה ה' עמדי תקותי לבוא ליום המועד. והנני להציע לפני כבוד מעלתו כי טוב ויקר לנו שיהיה הרב הגאון הגדול מוהר"ר יצחק אלחנן ספעקטאר אב"ד דק"ק קאוונא בסוד האספה כי דברו כדבר איש אלהים בגלילותינו וכל רבני הקהלות כפופין לו, והיה בראותם כי גם כבוד גאונו סומך ידיו על החברה, יתעוררו גם המה לחזקה ולאשרה בכל מקומות מושבותיהם, וחפץ החברה יעלה כפורח. גם אני לא אחדל לכתוב אל כ"ג ולבקשו בדבר הזה ותקותי כי לא ישיב את פנינו ריקם. ומעלתו יכבדני בתשובה כי הסכים לעצתי.

— — — — — — — — — — —

ידידו ואוהבו המצפה לראותו בקרוב

שמואל יוסף פין.

1) עי' לעיל נומר 587.

590.*)

מכתב־חוזר מאת חובבי־ציון בפולטבה.

בשם ה' השוכן בציון!

ח"י סיון תרמ"ז, פאלטאווא.

אחינו אנשי בריתנו, דורשי שלום ציון, שלומכם ישגא!

מדברי מכתב הד"ר האחרון 1) הלא תראו, כי נשתנו פני הדברים וטובת הענין דורשת מאתנו להאסף

*) נומר זה ושלשת הנומרים שלאחריו הם מארכיונו של אוסישקין.

1) עי' לעיל נומר 587.

לאספה. כשאנו לעצמנו לא חפצנו עד כה באספה, רק מיראה לבל יבולע לנו ח"ו בדבר הרשיון [2]. אמנם אחרי אשר גם הד"ר מוצא את העת יפה לאספה כללית, וגם מפני שמצב בריאותו דורש ממנו לנסוע לחו"ל, ע"כ מסכימים אנחנו לזה, והננו שולחים את צירנו לדרוזגעניק ליום הנועד. גם אתכם, אחים יקרים, נבקש לעשות כמונו, למען יעלה חפצנו בידינו לשכלל את היכל שלומנו ואחדותנו, ולא ינתק חבל האספה גם הפעם באשמת עצלות האגודות. עישו חושו לבחור באיש, אשר ילך לכם, לכונן בעדו פראגראממא, להודיע תכלית מעשיכם להד"ר ולנו ולהאי"ץ בהאגודות הקרובות לכם להכין הכל ולקחת חלק בהאספה. והבוחר בציון יכונן את מעשי ידינו.

החבר התמידי **ליב קריווינסקע**
המזכיר **צבי שימשעליאוויץ**
(ועוד שתי חתימות).

2) עי' לעיל נומר 568.

591.

מאת ליליינבלום לם. אוסישקין.

אדעססא, כ"ו סיון תרמ"ז.

אדון נכבד!

סלח נא לי כי אחרתי להשיב לך, כי רבה עבודתי. מחברת אחת ושארגנית היתה בידי, והיא הדרמה „זרבבל", ואותה נתתי למו"ל „המעורר" [1]. שני המאמרים ל„זכרונות משה" [2] אוכל לחבר רק אחרי שיקרא לי דרור מעבודתי לחו"צ, האוכלת שארית עתותי אחרי עבודתי כל היום בהיכלו של „מלאך דומה" [3]. כפי הנראה יבוחר בחדש תמוז [4] ראש חָדש לחו"צ ועמו גם סופר חדש במקום מושבו, ואז אוכל לשוב לעבודתי הספרותית, ועד העת ההיא לא אוכל לעשות מאומה — — — —

שלום שלום לך ולכל חו"צ חבריך כברכת
מוקירך ומכבדך כערכך הרם
משה ליב ליליענבלום.

1) עי' להלן נומר 593.

2) היא מחברתו הרוסית של ליליינבלום „Пять моментовъ изъ жизни Моисея".

3) ליליינבלום שמש גזבר ב„חברא קדישא" באודיסה.

4) הכונה היא - באספת דרוסקניק. ועי' להלן סוף הנומר 595.

592.

מאת נ. מ. שיליאנסקי לא. אוסישקין.

Полтава, 31 Мая 87 г.

Милостивый Государь г. Усышкинъ!

Нѣсколько дней тому назадъ наша еврейская община имѣла удовольствіе слушать посланнаго Вашимъ союзомъ проповѣдника г. Евзерова. — — — — — — — — — — —
Въ проэктахъ, посланныхъ мною въ катовицкій съѣздъ, я, между прочими планами [1]), указывалъ и настаивалъ на необходимость пропаганды путемъ проповѣдничества съ амвоновъ синагогъ. Но представители съѣзда, какъ впослѣдствіи оказалось, вовсе не поняли той обязанности, той миссіи, выполнить которую они взялись. — — — — Поэтому весьма естественно, что съѣздъ не оправдалъ тѣхъ надеждъ, которыя многіе на него возложили. — — — — —

Вы [2]), какъ ни печально въ этомъ признаться, представляете собою чуть ли не единственный въ Россіи союзъ, въ дѣятельности котораго видны осмысленность и послѣдовательность. Въ то время, когда союзы другихъ городовъ либо спятъ, либо занимаются переливаніемъ изъ пустого въ порожнее, — — — Вы заботитесь объ увеличеніи матеріальныхъ средствъ союза Вашего и толкаете дѣло впередъ — — — —

Для пользы дѣла необходимо освободить г. Евзерова отъ нѣкоторыхъ обязанностей, которыя Вы на него возложили. — — — — Многіе союзы, въ особенности харьковскій и полтавскій, взглянули на миссію г. Евзерова нѣсколько недовѣрчиво, предположивъ, что главная цѣль его разъѣздовъ не проповѣдничество, а склоненіе союзовъ на сторону политики московскаго союза, т. е. отпаденія отъ Одессы, т. е. отъ г. Пинскера. Проповѣдникъ, по моему мнѣнію, долженъ быть совершенно свободенъ отъ всякой политики и вполнѣ безпристрастенъ. Его главная цѣль должна быть какъ можно больше популяризировать палестинскую идею не касаясь вопроса: какой союзъ долженъ считаться первенствующимъ. Я говорю это вовсе не потому, что я сторонникъ г. Пинскера. Напротивъ, какъ Варшава, такъ и Одесса, въ сущности, ничего не дѣлали и не дѣлаютъ и занимаются тѣмъ же, чѣмъ занимаются другіе союзы, т. е. ничѣмъ. — — — — — —

1) בעל המכתב שלפנינו שלח גם לפינסקר וגם לעסקני חבת־ציון אחרים כמה וכמה תכניות והצעות, וכמעט בכלן לא היה שום ממש. עי', לדוגמא, את מכתבו בכרך א' נומר 75 והערה 1 שם.

2) כלומר: חובבי־ציון שבמוסקבה.

На дняхъ я узналъ, что г. Пинскеръ созываетъ съѣздъ представителей палестинцевъ. — — — Съѣздъ необходимъ, но не съѣздъ въ предѣлахъ Россіи. Чѣмъ большей свободой будутъ пользоваться представители его, тѣмъ больше фурора и пользы принесетъ съѣздъ, а эта свобода возможна лишь внѣ предѣловъ Россіи. Необходимо, чтобы съѣздъ былъ возможно многолюднѣе, чтобы представители его состояли изъ лицъ интеллигентныхъ и духовныхъ. Главными предметами обсужденія должны быть: матеріальная сторона дѣла и пропаганда; послѣдняя можетъ выразиться въ магидахъ и періодическихъ изданіяхъ, какъ на древнееврейскомъ языкѣ, такъ и на жаргонѣ и на **русскомъ языкѣ**. Особенно важно и необходимо имѣть газету на русскомъ языкѣ. — — —

Примите увѣреніе въ моемъ глубокомъ къ Вамъ уваженіи.

Г. Шилянскій.

---

593. *)

מאת י. ה. רבניצקי למ. אוסישקין.

אדון נכבד!

מעת אשר הרעיון הקדוש של ישוב א"י החל לפעם בקרב בחירי בני עמנו כלם נוכחו לדעת שלא די לתקוע בשופר גדול להרות ישראל ותהיתו בשפת עבר לבדה, אחרי אשר כל העם אינם רואים את הקולות האלה וכל הקריאות היוצאות מלב הסופרים לא יכנסו ללב ההמון הרב מסבה פשוטה מאד, כי לא יוכל לקרוא בספר החתום לפניו; כלם הרגישו עד כמה נחוץ ודרוש לדבר אל העם כאשר ידבר איש אל רעהו בשפה המדברת, לתת לו לקח טוב בשפה האחת המובנה לו, להעיר ולעורר את כחות נפשו ומורשי לבבו הנרדמים, למען דעת להוקיר מקור מחצבתו ולהכיר ערך עצמו ולהגיע ע"י זה לשיא הרעיון הנעלה של תחית עמנו בארץ אבותינו. חו"צ היקרים הרגישו אמנם, כאשר אמרתי, בנפשם את גודל נחיצות הדבר, אך למגנת לב לא נמצא איש שיקח על שכמו את הטרח להוציא את הדבר הטוב הזה מן הכח אל הפעולה. ואגודות חו"צ פחדו לגשת אל המלאכה הזאת פן תהיה ההוצאה יתרה על ההכנסה ולרגלה יעלה בתהו ויאבד איזה סכום כסף, מבלי שים על לב שלא זה הוא הדרך לפניהן להרויח רק בעסק טוב, ושבכל אופן הפסד הממון יצא בשכר הפצת הרעיון בקרב העם.

*) במכתב אין שום דפת, אבל אנו יודעים, כי הוא נכתב בשנת תרמ"ז, שהרי בתרמ"ז יצא „המעורר" („דער וועקער"). ומשום שבעל המכתב שלפנינו נוגע גם הוא בשאלת הפרופגנדה, שעליה דן בעל המכתב הקודם, קבענו לו מקום כאן.

בראותנו שנחיצות הדבר תגדל מיום ליום ואין איש מתעורר לעשות בזה השתדלנו אני ורעי ה' פראנקפעלד להיות אנשים ולפני שתי שנים קרבנו אל העבודה למלאות בכהותינו הדלים את החסרון הגדול. וכאשר עלתה בידנו להפיק רצון ראש חו"צ ה' ליליענבלום לקחת על עצמו את טרח עריכת מאסף בשפת זשארגאן[1], פנינו בבקשה לכל גדולי הסופרים בשפה ההיא להעניק לנו מפרי עטם בכל ענין הנוגע לראש פנת מטרתנו, לרעיון תחית ישראל על אדמתו. אין בדעתי עתה לתאר לפני כבודו כמו את כל התלאה אשר מצאתנו בכל משך זמן עבודתנו בדבר הזה, איך רבות שבעה לה נפשנו יגיעת בשר ורוח גם לחץ הצענזוריא בתגואותיה, מלבד עקת מחסור הכסף. לאחרונה אחרי עמל רב חפצנו האדיר הצליח בידנו: „המעורר" יצא לאור מבית הדפוס ונכון להתהלך בכל תפוצות ישראל.

עוד בעת הדפסת המאסף, כאשר ידינו היו אסורות מחסרון הכיס, יעצונו איזה אנשים לפנות לעזרה לאגודות חו"צ ולבקש מאתן תמיכה, למען נוכל עמוד ולא יבצר ממנו לכלות את אשר החילונו לעשות לטובת הפצת הרעיון, אך אנחנו לא הטינו אזן קשבת לעצה כזאת, ואחת גמרנו אמר שחלילה לנו ליהנות מכסף הקדשים אפילו באצבע קטנה. אולם עתה, כאשר הספר כבר יצא לאור בלי כל תמיכה חומרית מאיזה חברה, הננו לוקחים לנו הרשות להזכיר לאגודות חו"צ כי בא מועד גם להן להתעורר ולעשות דבר מה לטובת „המעורר" בהיות לאל ידן. אמנם גם עתה לא יעלה על לבבנו לדרוש תמיכה בכסף, אנחנו רק אחת נבקש מאת [האגודות] שידן תכון עמנו להיות כל אחת מעירה לעזור בהפצת „המעורר", למען תחזקנה ידינו לגשת למלאכת החלק השני[2]. — — — — — —

לזאת הנני פונה עתה בבקשתי אל כבודו, אדון נכבד, שבל ימנע הטוב ממנו ויקדיש מעתותיו לעשות לטובת הרעיון משאת נפשו, בקחתו על עצמו את הטרח להפיץ בעיר מושבו ע"י מכיריו עושי רצונו את ספרי „המעורר" וה„זרבבל"[3]. כבודו, כעומד בראש האגודה בעירו, יוכל להביא טובה רבה בדבר הזה.

מוקירו ומכבדו כערכו הרם

י. ח. רבניצקי.

1) כך עלתה במחשבה, שיהיה רמל"ל העורך, ולפיכך נדפס שמו בתור עורך בשער המאסף. באמת לא נערך המאסף על ידו, ומכל הכתבים, שנתקבלו בשביל „המעורר". לא קרא רמל"ל אפילו מאמר אחד קודם שנדפס (הערתו של מר י. ח. רבניצקי).

2) ספר שני של המאסף לא יצא.

3) ה„זרבבל" של ליליענבלום נתן בתור תשורה לקוני ה„וועקער".

594.

מאת מ. ארלנגר לפינסקר.

Paris, 14 Juni 1887.

Werthester Herr Doctor,

— — — — — — — — — — —

Mr. Hirsch that sein Mögliches, den Hrn. Baron zu einem Besuch nach Gederah zu bestimmen, er liess sich aber nicht dazu bewegen. Er wird dennoch die Leute nicht verlassen, wenn man ihn anzurufen nöthig haben wird. — — —

Ich glaube durchaus nicht, dass Ossovetzky aus persönlicher Unmuth etwas in der allgemeinen Sache zu vernachlässigen im Stande wäre[1]). Sollte er es wollen, könnte er es nicht, weil er eben alle diese Demarche unter der Direction des Hrn. Hirsch zu machen hat. Es sind gewisse Schritte zu thun, die einem Gemüthe wie dem des Hrn. Hirsch zuwider sind und man doch nicht jedem vertrauen kann. — — — — — —

Es wird mir zum grössten Vergnügen gereichen, Sie hier zu sehen und Ihre werthe Bekanntschaft zu machen. — — — — Lassen Sie mir von der Zeit Ihrer Ankunft voraus wissen zu thun, damit ich meine mir bevorstehende Reise danach einrichten kann.

— — — — — — — — — — — —

Von Dank an mich darf, wie ich Ihnen schon gesagt habe, keine Rede sein[2]). Wir arbeiten beide demselben Zwecke entgegen. Jeder thut das Seinige. Haben Sie doch die schwerere Bürde und ich habe es unterlassen Ihnen zu danken. — — — — — Sie kennen mich genug, um zu wissen, dass ich mich nicht zurückziehe da wo mein Wirken einigermassen nützlich sein kann.

— — — — — — — — — — — —

Meine herzlichsten grüsse.

M. Erlanger.

1) אולי מכוונים הדברים לעניני פתח־תקוה, שמעתה היו תלוים במרצו של אוסובצקי, אחרי אשר הוא נתמנה פקיד גם למושבה זו. עי' לעיל הנומרים 581, 583.

2) עי' לעיל נומר 575 (עמ' 156).

595.

מכתב־חוזר מאת פינסקר להאגודות.

אחים נכבדים חובבי־ציון הי"ו!

בשלחי עתה לכבודכם את השבון הכספים לחצי השנה האחרונה, היינו מיום י"ג כסלו שבו נגמר החשבון האחרון שנשלח מווארשוי עד עתה — הנני מתכבד להביא בחשבון גם את הדברים אשר נעשו בעניני חו"צ במשך הזמן האחרון הזה. הדברים ההם יש מהם טובים, ויש מהם מעציבים, ובכלל לא רבים הם, בסבת רפיון ידי חו"צ בכלל ומעוט משלוח הכספים בזמן האחרון הזה. אך עלי להודיע דברים כהויתן, מבלי הבט על מהותן.

על דבר הרשיון.

אחרי אשר בסבות היצוניות, בלתי תלויות בההנהגה, לא יכלה האספה שהיתה במחשבה לקרוא ליום כ"ד כסלו העבר להתקיים — הודעתי לחו"צ, כי בחודש יאנוואר אסע לפטרבורג להשתדל לבקש רשיון על פעולה גלויה לחו"צ. אך מתוך שמצב בריאותי לא הרשה לי לנסוע פטרבורגה, נאות הבר הועד ראש המחלקה שהיתה בווארשוי, ה' יאסינאווסקי, לנסוע לפ"ב להשתדל בדבר, והוא עם ה' צעדערבוים הושיטו את הבקשה ללשכת שר הפנים, אשר משם נמסרה להדעפארטאמענט לאמונות חוץ לעיין בה ולחרוץ משפט עליה. כפי הנראה עוד לא הגיע תור הבקשה לבוא על שלחן אלה אשר עתותיה בידם, ועוד לא נודע מה יהיה משפטה[1]).

התמיכה.

מן החשבון הרצוף בזה נראה, כי במשך הזמן האחרון הזה נשלה לה' ערלאנגער עד חודש אפריל סך 4949 פראנק 50 סענטים, ומאז ועד עתה — 10145 פר' 55 סענט', ס"ה 15095 פר' 5 סענט'. מן הכסף הזה נתן לטובת הקאלאניסטים: 5000 פר' לצרכי זריעת חטים, 6000 פר' לצרכי הרבע (כאשר יבואר למטה) ועוד 1000 פר' להרחיק ערעור מעל גדרה. מובן שעד הודש אפריל היו הוצאות ה' ערלאנגער בעד הקולוניות יתרות על ההכנסות שקבל בעדן מחו"צ, ועל כן גם ה' ערלאנגער, גם ה' הירש וחברי הועד נלחצו בזמנים שונים להלוות לנו כסף. לחדש אפריל היינו חייבים לה' ערלאנגער לפי חשבונו סך 5625 פר' 80 סענט', ולה' הירש וחברי הועד, כפי החשבון הראשון, 3377 פר' 50 סענט', העולה ביחד לסך 9030 פר' 30 סענט'. אם מן הסך שנשלח אחרי אפריל ננכה את הסך 4477 פר' שנשלה לה' ערלאנגער מחודש אפריל עד

1) רק ביום ב' בתמוז קבל פינסקר ידיעה מצדרבוים, כי הבקשה כבר נדחתה מאת המיניסטריון („דרך לעבור גולים" 81). עי' לעיל נומר 586. ועי' גם להלן נומר 598.

עתה (מלבד הכסף ממאסקווא שנשלח בתנאי מיוחד לטובת הקולוניסטים ואינו עולה לחשבון החובות) הננו חייבים לה' ערלאנגער ולה' הירש והברי הועד סך 4253 פר' 30 סענט'. נמצא שבמשך הזמן האחרון יצאו הוצאות לטובת הקולוניסתים סך 15095 פר' 5 סענט' בצירוף 4253 פר' 30 סענט', העולה ביחד לסך 19348 פר' 35 סענט'. אחרי הנכיון מן הסך הזה 12000 פר' לצרכי הזריעה, הרבע והרחקת הערעור, ובערך 2400 פר' שנשארו לע"ע ביד ה' ערלאנגער לצרכי בנין בתים בגדרה — נמצא שהקולוניא פתח תקוה מחודש כסלו עד אדר (בשעה שרחם עליה הנדיב, כאשר יבואר) וגדרה מחודש כסלו עד עתה קבלו ללחם, למספוא ולכל צרכיהם פחות מחמשת אלפים פראנק. ממילא מובן, שתמיכה מצומצמת כזו, שמלבד מעוטה היתה באה תמיד, כנהוג, שלא בעתה, עד שנצרך גם ה' הירש להלוות לנו כסף, היתה כמוה כאין לעומת צרכי הקולוניסטים. כראות ה' הירש שאין לאל ידו לתת להם גם את היותר דרוש להם התפטר ממשמרתו בתור ראש הועד הפועל, ועמו התפטרו כל חברי הועד ההוא. לקולוניסטים היתה עת צרה מאד. ובהשתדלות ה' הירש וה' ערלאנגער נאות הנדיב לתת לבני פ"ת עשרת אלפים פר' עד עת הקציר, וגם מנה עליהם לפרנס את ה' חיים, שהיה עוזר לה' הירש במקוה ישראל, לחלק את התמיכה ההיא כראוי.

ובני גדרה, אחרי שזרעו שדותיהם ויראו כי אין תקוה להם מחו"צ נפוצו לנטור כרמי אחרים ונשתכרו ללחם בראשון לציון, ורק מתי מספר מהם נשארו בהקולוניא. הנשארים המעטים האלה לא יכלו עוד להפיל פחדם על שכניהם הערביים, אשר החלו לרעות בהמותיהם על שדות הקולוניסטים ולהסיג את גבולותיהם. אחרית הדבר הזה, כי התגלע ריב בין ארבעה מבני גדרה והערבים שכניהם, בני גדרה הוכו, ודבר המשפט בא אל פחת ירושלים, אשר בהשתדלות ה' נסים בכר וה' הירש צוה לענוש את הערבים. הוצאות על זה עלו עד מאתים פראנק.

את חשבון ה' הירש להוצאות התמיכה לזמן האחרון לא קבלתי עוד; כאשר אקבל אותו, כאשר הבטיחני, אשלחהו לחו"צ.

הרבע.

בפתח תקוה היתה נחלת אדמה ידועה בשם „הרבע" המחזקת כשלשים אחוזות, שקנה אותן ה' פינס ומכרן לאנשים שונים, אך הקנין לא נתקיים בערכאות כחוק, ומצב הרבע היה תלוי באויר, עד שלפעמים באו שמועות מעציבות כי הממשלה כבר לקחה את הרבע ונתנה אותו לבעליו הקודמים, להערביים [2]. ענין הרבע היה נכבד מאד, כי מלבד שהרבה מאחינו שקנו

2) עי' לעיל נומר 596 והערה 3 שם.

את אחוזותיו שקעו בו ממון הרבה. עוד רעה גדולה נשקפה לבני פ"ת, אם היו זרים באים בגבול הקולוניא, להיות להם לשוטט בצדיהם. מלבד זה היו הרבה אחוזות בפ"ת עצמה כתובות בערכאות על שם המיסד את הקולוניא, ה' דוד גוטמאן, איש שאין לו בנים ובנות, ובעלי האחוזות ההן היו תמיד בפחד, פן ימות ה' גוטמאן, ואז על פי החוק תהיינה כל אחוזותיו למלכות, כדין נכסי איש שמת בלא בנים. בהשתדלות ה' יוסף מויאל וה' אססעוועצקי נגמר עסק הרבע לטוב בחדש פעברואר שנה זו ועמו גם עניני אחוזות ה' גוטמאן, וגם הרבע גם האחוזות נכתבו על שם ה' ערלאנגער. העסק הזה עלה לנו לסך שמונת אלפים פראנק, אשר על זה היו מונחים ביד ה' ערלאנגער עוד מקיץ העבר סך 5000 פר' (אשר חלק נכבד ממנו נתנו אז החברים ובעלי אחוזות הרבע מביאלי־סטאק) ונתנו בראשית החורף לצרכי זריעת שעורים בעד הקולוניסטים והושבו אח"כ מכסף חו"צ בזמן האחרון הזה, וסך 2000 פר' נתן על זה הנדיב.

גדרה.

אדמת גדרה נקנתה על ידי ה' פינס מאת איש צרפתי, פאליבער, שקנה אותה מאת ערבי אחד, שמכר לו מחצית חלקו באדמתו, ועל פי השומא שלא באה אז בערכאות עלו לפאליבער שלשת אלפים דונם קרקע זבורית, וכנגדן לקח לו המוכר שמונה מאות קרקע עידית משובחת. כראות עתה המוכר הערבי שגם הזבורית נעבדת בידי היהודים החל לערער על החלוקה וידרוש להשיב לו עד מחצית חלקו, היינו 1900 דונם מאחוזות גדרה שקנה ה' פינס. להשתיק את הערעור הזה נתן לו ה' הירש 1000 פראנק [3].

מצב בני גדרה מורה מאד. כבר אמרתי שהתמיכה שקבלו היתה מצומצמה מאד, מלבד זה מעטה אדמתם להספיק להם די מחיתם, כי מסך 120 דונם שיש לכל אחד מהם (ולאחד מהם אך ששים דונם) יש לכל אחד מהם בחלקו כחמשים דונם זבורי זבורית שלא יצלחו. בתים ורפתים אין להם, מלבד סוס לכ"א אין להם בהמות, ומה תהי אחרית החלוצים ההם, אשר בכה עלומים ובחבה גדולה לציון השליכו יהבם על אחיהם?

על חו"צ החובה לעזור להם לבוא אל המנוחה: להוסיף להם אדמה, לבנות להם בתים ולתת להם כל הדרוש לשכלולם הגמור. עוד יותר החובה עליהם עתה לעשות כזאת, אחרי שבמדה ידועה קרא הנדיב דרור לחו"צ מעניי פ"ת העובדים בחריצות כפים, כאשר יבואר.

יסוד המעלה.

כבר נודע לחו"צ, כי הקולוניא המשובחת יסוד המעלה עודנה כתובה בערכאות על שם מוכרה הראשון,

3) עי' לעיל נומר 561.

וכי עוד לא נתן כל רשיון לבנות שם בתים[4], ועל כן מצב הקולוניא ההיא תלוי באויר, ומפני זה לא יכלה גם ההנהגה לבנות שם בתים ולתת ליושביה לפי הערך שנתנה לשאר הקולוניסטים הבטוחים באדמתם. מתוך שלא היה ביכולת חו"צ לתת את כל הדרוש לכתיבת הנחלה על שם קוניה ולהשיג רשיון לבנין בתים, על כן יסדתי בשנה העברה שותפות פרטית בכסף מזומן כעשרה אלפים רו"כ שקנתה י"ג חלקי אדמה בקולוניא ההיא מאת בעליה היושבים עוד ברוסיא ונתנה סך 8000 פר' לישר כל ההדורים בהקולוניא. עתה, כפי הבטחת ה' ערלאנגער, נוכל למצוא בקרוב איש נאמן רוח מאחב"י בארץ תוגרמה, אשר על שמו נוכל לכתוב את י"ג החלקים הנ"ל, ויתר החלקים יכתבו ע"ש קוניהן הקולוניסטים, ואז יהיה באפשר לבנות בתים ורפתים גם ליושבי הקולוניא ההיא, לשכלל מצבם ולהביאם אל הנחלה ואל המנוחה.

בחורף העבר שלחה ההנהגה להקולוניא ההיא 1500 פר' מעזבון המנוח ר"מ עטינגער מווארשוי שעזב לטובת עובדי אדמת ארץ הקודש מבני פולין.

האדמה אשר אצל קבורת רחל.

באספת קאטטאוויץ נתן ה' ל. קאלישער בן הגאון רצ"ה קאלישער ז"ל מתנה לחו"צ כברת ארץ שקנה אביו זצ"ל אצל קבורת רחל[5], כחמשים מעטר ארכה וכששים מעטר רחבה. על פי עדות ה' וויסאצקי ועוד אחרים אין האדמה ההיא ראויה לא לזריעה ולא לנטיעה, רק לבנין בתים, ומובן שחו"צ לא יכלו להוציא ממנה תועלת למטרתם. על פי בקשת החברה „עזרת נדחים" מירושלים וה' קאלישער הנ"ל פנה ראש ההנהגה בשאלה לחברי הועד, אם מסכימים הם לתת את החלקה הנ"ל לחברה „עזרת נדחים" לבנות עליה בתים בעד עניי אחינו שבאו לירושלים מארץ תימן, ובהסכמת עשרה חברים נתמלאה בקשת החברה הנ"ל.

הועד לכלכלת התמיכה.

אחרי שהתפטר ה' הירש ממשמרתו בתור ראש הועד הפועל ועמו כל חברי הועד ההוא נשאר ה' הירש לבקשת ראש ההנהגה בתור גזבר בשעה שיהיה בידו כסף בעד בני גדרה, ולמפקחים על התמיכה נמנו ה' הערצענשטיין, הד"ר מ. שטיין (רופא הקולוניות), ה' וואלף יעבץ והמזכיר ה' רוקח, באמצעות שלשה קולוניסטים שנבחרו לזה מאת הקולוניא.

הנדיב בארץ הקודש.

בהיות הנדיב בראשון לציון בא אליו ה' רוקח ויברכהו בשם חו"צ. על ברכתו זאת ענה לו הנדיב לאמר: „מאד אשמח לקבל את הברכה הזאת. הודיע נא להד"ר פינסקער כי מאד אשמח על מציאות חברת חו"צ וקיומה הדרושה לנו מאד. כתוב לו כי גם אנכי הנני אחד מחו"צ ובתור חובב־ציון הנני נותן תודה לכל חו"צ המברכים אותי".

את פתח תקוה לא קבל תחת מחסהו לימים הבאים אחרי הקציר, רק הבטיח לעזור מעט לעת לאלה העניים מפ"ת, אשר יצטיינו בחריצות כפיהם.

אלה הם הדברים אשר נקרו בגבול חו"צ במחצית השנה האחרונה, ואם לא כלם ישביעו נפש חו"צ רצון, הנה גם ההנהגה יודעת היטב, כי היתה צריכה לעשות יותר הרבה מזה שעשתה, אך לא בה האשם אם מחסור הכספים, ביאתם שלא בעתם, קרירות לב חו"צ ופירוד לבותם הרסו את כל מחשבות ההנהגה. היו ימים, בעוד היתה אחדות לחו"צ, ואז נבנו בתים ורפתים לפ"ת, נקנו בהמות להם ולבני גדרה, ותמיכתם נתנה להם במדה ראויה, אם גם בצמצום. לדאבון לב לא ארכו הימים ההם, האחדות שבתה ועמה גם הצלחת הקולוניסטים. ההנהגה נתנה קולה, קראה לאגודות לעזרה, ושומע כמעט לא היה לה. התמיכה הלכה הלוך וחסור, הלשכה שחשבה ההנהגה ליסד ביפו לקבץ ידיעות נאמנות על אודות כל הקרקעות העומדות לממכר באה"ק, טיבן ומחירן, לתת ידיעות נחוצות בכל עניני הישוב ולהיות לעינים לכל הבאים וכספם בידם לקנות קרקע ואינם יודעים מה יעשו, למי יפנו, לבלי יכשלו — כללו של דבר, לשכה אשר תסול דרך להישוב בעד בעלי הון הנושאים עינים לציון גם בטרם יעזבו את ארצם, גם בבואם לא"י — הלשכה ההיא נשארה אך דמיון ותקוה טובה. חו"צ התפרדו, חדלו לשלוח כספם, ומכל הרעיון הקדוש והעבודה הגדולה שעבדו חו"צ נשאר אך שריד כמעט. מי יתן ותבוא תקות דורשי האספה והיא תתקון את המעות הזה.

האספה היתה לסלע המחלוקת לרבות מאגודות חו"צ. איזה מהן אמרו כי היא נחוצה מאד, ואלה הביעו דעתם, כי שכרה תצא בהפסדה שתוכל להביא. מתוך שדעתי מסכמת יותר עם האחרונים השתדלתי בשנה שעברה למצוא איזה פשרה ביניהם ושתי פעמים קראתי לאספה קטנה מחברים מיוחדים, ובחירת המקום והזמן מסרתי ליד האגודות. לתמהון לבי לא קבלתי תשובה מספקת על שתי הקריאות ההן, ועל כן בפעם השלישית קבעתי מדעת עצמי את האספה באדעססא ליום כ"ד כסלו העבר. מסבות בלתי תלויות בי, הידועות בלי ספק לרוב האגודות, לא יכלה האספה להתקיים. אחרי כן כתבו הרבה אגודות אמנה לבלי לתת יד לכל אשר יקראו אספה כללית עד בוא תשובה על בקשת הרשיון[6]. אך עתה חזקו עלי דברי

4) עי' כרך א' נומר 381 (עמ' 589 - 591).

5) עי' שם נומר 142/VII (עמ' 283) וגם נומר 142/VIII (עמ' 305).

6) עי' לעיל נומר 568 וגם נומר 573.

אגודות ווילנא וביאליסטאק ותרעומות אגודת מאסקווא, ושלחתי מכתבים[7] לכל האגודות שהיו נאמנות עם ההנהגה במשלוח הכסף בשנה האחרונה (כי על אדות שאר האגודות אין אנו יודעים, איזה אגודה עודנה בתקפה ואיזה בטלה) ובקשתי מהן לשלוח ציריהן לדרוזגעניק ליום ו' תמוז 16 יוני במקום שאבוא גם אני בדרך מסעי עתה לחו"ל להתרפא על שנים שלשה חדשים.

בטוח אני כי האספה תשיג את מטרתה ובין יתר ההחלטות יבוחר גם מרכז חדש וראש־הנהגה חדש לחו"צ. על כן הנני מבקש מאת האגודות: א) כי לא תאחרנה את משלוח הכספים, ועד אשר תקבלנה ידיעות מן ההנהגה החדשה על אודות משלוח הכספים תואילנה לשלוח אותם ליד ה' ערלאנגער בפאריז.

ב) כי תשלמנה את החוב המגיע עוד לה' ערלאנגער ולה' הירש וחבירו, לבל יהיו הו"צ כלוים ואינם משלמים, אשר לא לכבוד יהיה לנו.

וד' יברך את עמנו בשלום ויסיר את שטן המחלוקת ופירוד הלבבות מקרב חו"צ, למען יבואו אל המטרה הנשאה אשר אליה תלויות עיניהם, כחפץ מוקירכם ומכבדכם כערככם הרם והנשא

ד"ר ל. פינסקער.

7) עי' לעיל נומר 587.

---

596. (*

מאת א. ל. הורביץ ל„בני־ציון" במוסקבה.

קאוונא, יום כ"ד לחודש סיון התרמ"ז
לב"ע, א' ת"ת ח"י לגלותנו.

אחינו „בני־ציון" היקרים!

אתמול קבלתי מכתב מאחד מבני אגדתכם היקרה, הר' יחיאל יוסף לעוואנטין נ"י היושב עתה בפטרבורג, וצער גדול היה לי בהודעי כי לא שלחו עדיין הנכבדים מפה את מחיר הספרים, מחברת מל"ל[1], לידכם וכי לא כנמולכם אתם, אחינו היקרים, השיבונו לכם.

— — — — — — — — — — — — — — —

החוברות פעלו את פעולתן תו"ל ויש שכר לפעולתכם, אחינו היקרים. אשריכם כי הייתם נסבה להפיח בזיקי האהבה לאה"ק הטמונים בלב כל בן ישראל הנאמן לעם מחצבתנו. אשריכם כי תשכילו להעביר רוח טהור, רוח מרום וקדוש בין אחינו, לפחת בעצמותינו היבשות — אחינו האינתליגנתים, אשר ע"י המחברת המחכמה הנ"ל שפת לא ידעו עד כה ישמעו עתה בני ישראל אלה!

בבקשה מכם, אחינו היקרים, עשו עמנו אות לטובה והודיעונו אם נתתם או תתנו אתם בעצמכם נגון (מעלאדיע) לשירכם הנעלה על „הררי ציון" שחבר ע"י אחינו האהוב, השר בשירי שפת קדשנו, ה' מ"מ דוליצקי, הזוכה בפרס הנתן מידכם[2], או גם אחרים יכולים לעשות זאת? מאד נחוץ הדבר לפרסם את הנגון הלאומי הראוי להשירה הנחמדה הזאת, אשר לא בא כבשם היקר והנחמד הזה בספרות שפת קדשנו מזמן הפרחת שפתנו — מימי דוד ושלמה מלכינו וישעיה נביאנו ועד היום — ולהמתחילים במצוה זו הננו אומרים: „גמורו"! „והיה מעשה טובכם שלם"! — — — — — — —

הנגון צריך שתהיה לו תכונה לאומיית אשר יכון לשיר ציון זה. אם כבר בראתם לו נגון, נכון הדבר לפרסמו ע"י מכ"ע „המליץ" למען דעת חו"צ אותו וילמדוהו לבניהם ובנותיהם, גם לאחינו העובדים באה"ק יסכון מאד. את הנגון נקל לפרסם ע"י אותות־הזמרה (נאטען) ובכל עיר יסגלוהו להם חו"צ ע"י אנשים מבינים ויודעים פרק בשיר אשר ימצאו בכל מקום ובפרט בהעיירות הגדולות שבתפוצות ישראל, ועל ידי כן במעט הזמן אפשר שיעשה השיר הזה לקנין העם כלו וישוררוהו. גם אחינו הקולוניסתים, אחינו אשר למענם נוצר מראש. גם אנהנו פה נשתדל לשימו בפי אחינו ואחיותנו, תלמיד עם מבין, — — — — — — — — — — —

ור' א. ב. וואלף נ"י יש את נפשו ללמד את השיר ונגונו לבניו הגימנאזיסטים. — — — — — — — —

והנני אחיכם תמים דעים עמכם, מוקיר זכרכם לעד, הכותב למען חו"צ מפה

א. ל. הורוויץ.

P. S. שלשה ימים אחרי הגיע הנה הצירקולאר של הד"ר פינסקר נ"י מאודיסה המיעד את האספה הכללית בדרוזני' ביום 16 יוני[3], בא לפה הרב הג' הנודע לחו"צ אדוק, ר' יהונתן מעיר מאריאמפול (בפלך סובאלק) ומכתבים בידו מהרב רש"מ מביליסטוק אל טובי חו"צ פה, ה"ה וואלף וקליוואנסקי, וביחוד אל הגאון ר' יצחק אלהנן מפה, ובשם הרבנים: רש"מ הנ"ל ור' נפתלי צבי יהודה ברלין מוולאזין ור' אלכסנדר משה לפידות מראססיין בקש ר' יהונתן את הגאון מקאוונא כי יואל גם הוא להופיע על האספה בדרוזגי'; גם הרב מרינא, ר' משה שפירא, יבא אל האספה ביחד עם הר"ל שליט משם, הרב ממעזעריטש, המגיד מווילנא, הרב מבויסק[4], גם מווארשא הבטיחו לבא, ואחינו המוסקבים הן כתבו לנו זה כבר כי יבאו אל האספה בכל מקום

*) מארכיונו של אוסישקין.

1) המחברת „О возрожденіи евр. народа" ש„בני־ציון" הדפיסו אותה על חשבונם.

2) עי' לעיל נומר 564 והערה שם.

3) עי' לעיל נומר 587.

4) מכל הרבנים המנויים כאן באו להאספה רק שלשה אלה: אליאשברג (ה ב ן), לפידות ומוהיליבר.

ובכל זמן שתהיה, וכן יבאו ממינסק וכו׳. וה׳ יעזר לנו ונזכה להתאסף עוד הפעם להרים יחד את דגל מחנה יהודה וברית אחדותנו תקום!

---

597 (*.

מאת ליליינבלום לי. מ. פינס.

כ״ה סיון תרמ״ז.

ידידי הרב החכם הנעלה מוהר״ר
יחיאל מיכל פינס נ״י.

את מכתבך מיום ט׳ סיון קבלתי. אילו היית מדקדק בדברי שנשלחו להמליץ כתעודה בעלמא ונדפסו שלא ברצוני בהמליץ גליון 97 [1] היית רואה שלא יצאתי „לפגוע בכבוד ה׳ אסאוועצקי״, כדבריך. אנכי אמרתי שהסופר מגליון 83 הוא שקרן ובדאי, ובזה הנך מודה גם אתה, וזאת היתה כונתי באמרי שבדברים רבים הצדק עם היילפערין, היינו כנגד הסופר ההוא, כמו היות השערוריה שלא בשעה שנסע ה׳ אסאוועצקי לקבל את פני ה׳ זיממעל, שלא עשו שמות בביתו כמו שעשו היחפים בבאלטא, ועוד שקרים הרבה שלא צמצם בהם הסופר הראשון. אם מחשבת ה׳ אססאוועצקי היתה ביריתו בקנה רובה אך כדי „לתת אות לאוהביו או גם למען החריד את המתפרצים״, הנה מתוך שלא הודיע כונתו בשעת מעשה הלא היתה הצדקה להמתפרצים ההם לחשוד אותו שהוא בא להרגם, ומטבע הדברים היה שיעלה חרון אפם עד להשחית, וגם אתה, גם אני וגם ה׳ אססאוועצקי, לא היינו טובים מהם, אם היינו מגיעים למקומם.

עם זה אודיע לך, שרוב מאמרו של היילפערין נכתב על פי השגחתי, ואנכי לא נתתיו לספר בפרט הסבות שעוררו את הקולוניסטים על ה׳ אססאוועצקי, כדי שלא לחלל את כבוד ה׳ אססאוועצקי, כי סוף סוף עד היום אין הקוראים יודעים עם מי הצדק בעיקר הריב.

אדוני! שמעתי בשם הרב ר״מ איש שלום מוויען, שאמר בדרשתו על חטא מי מריבה, שבכל ריב איזה עדה עם המושלים עליה האחרונים בעצמם במעשיהם קוראים את הריב ולסוף הם תולים הקלקלה בראש המשועבדים להם. בדרשתו זו הביא דברי הספרי „בני צמאים למים ואתם מתאבלים על הזקנה״, ואם כן משה ואהרן היו אשמים בזה שעל ידי אבלם לא דאגו להמציא מים להעם, ולבסוף עוד קראו להעם: „שמעו נא המורים!״ לדעתו בזה היה הטאם שלא נתכפר להם.

*) מן הכתבים, שהמציא לנו מר ד. ליבוביץ, נדרה.

1) עי׳ לעיל הערה 2 לנומר 562.

אך מבלי לתלות יתדותי בדברי דרוש הנני אומר לך כי בכל ריב יחיד עם רבים הנני תולה את הקלקלה בראש היחיד, כי טוב לי לומר שהיחיד הוא שוגג או מזיד, מלומר שהרבים הם שוגגים או מזידים. יש מקרים היוצאים מן הכלל, כמו בשעה שהיחיד הוא הכם הרואה את הנולד, והרבים הם אנשים פשוטים שלא יוכלו לרדת לסוף דעתו והם ממרים את פיו. אבל כמדומה לי, שגם אתה תודה שהרבה מיריבי ה׳ אססאוועצקי אינם נופלים ממנו בדעת ובאהבת הישוב, ועל כן גם בטרם נודעו לי כל פרטי הדברים, הייתי מאמין שה׳ אססאוועצקי אשם בריבו עם הקולוניסטים. הז״ל אמרו: „כיון שנעשה אדם פרנס על הצבור מלמטה״ וכו׳ [2], כי רחוק הוא שלא ישתמש הפרנס בכחו להכריע את כף הצדק אם לא לטובתו, הרי לפחות לפי ראות עיניו ושקול דעתו. לדאבון לב עשו כזאת הרבה מפקידי הנדיב. הם מביטים על מקבלי התמיכה כעל עניים מחזירים על הפתחים, אם גם רבים מהם היו עשירים ברוסיא ואהבת הישוב הביאתם לידי כך. והפקידים תחת לחמול עליהם ולכבדם כאנשים המוסרים נפשם על קדושת רעיון יא״י — הם באים בתורת מאלטקע „דיסציפלין״, מכחידים את הירותם האנושית ומבזים צלמם. הנה עתה בא ה׳ חיים ותלמודו של מאלטקע בידו והוא אוסר על בני ר״ל לבוא בחברה שלא נתאשרה ע״י ה׳ ערלאנגער, ולבלי להשהות אורח יותר ממ״ח שעות, וכל העובר יגורש מן הקולוניא [3]! מאריה דאברהם! אין לך מקום

2) סיומה של מימרא זו היא – „נעשה רשע מלמעלה״.

3) בנומר 14 של „הצבי״ לשנת תרמ״ז אנו מוצאים ידיעה זו: „האדון הנכבד הירש ממקוה־ישראל הודיע לאנשי המושבה (ראשון־לציון. – העורך.) על־ידי האדון חיים, המפקח על עניני המושבה הזאת עתה, כי במצות הנדיב ואנשי עצתו בפאריז הוא גוזר עליהם שלש הגזרות האלה: א) לא יכוננו כל חברה במושבה בלתי אם יסכימו לזה מפאריז; ב) איש לא יארח איש זר שלא מבני המושבה בביתו בלי רשות הפקיד יותר מארבע ועשרים שעות (במכתב שלפנינו – מ״ח שעות. – העורך.); ג) שלא יקחו פועלים לעבודתם בלתי אם ברשות הפקיד. המקבלים עליהם את הגזרות האלה תנתן להם תמיכתם כבראשונה, וכל הטובות אשר חשב עליהם הנדיב יעשה להם ועתידותם נכונה לפניהם. ואשר ימאנו – לא תנתן להם תמיכה, ובעניני הכלל, רופא, רפואות וכדומה, אין להם חלק ויֵעזבו לנפשם״.

ועורך „הצבי״, המנוח א. בן־יהודה, מצדיק את הדין על „המורדים״ ומוסיף משלו:

„ויחלקו אנשי־המושבה לשתים, רובם קבלו עליהם גזר דינם וישובו לעבודתם ולמחיתם כמקדם, ויתרם מאנו לקבל עליהם העול וישארו בני־חורים. ואנחנו, אשר לא חרות אנשי המושבות, כי אם ענין קיום עצם המושבות נוגע עד לבנו, נודה ולא נבוש, כי לא נרבה להצטער על הגזרות האלה, ובחשאי נודה כי גם שמח נשמח עליהן – – – נסיון ארבעת השנים הראה למדי, כי לא מאנשים משכילים שהסכינו לחרות ואינם יכולים לסבול עול אדנות עליהם וכל מחשבותיהם כל היום להיות בני חורים, תבנה יהודה. האנשים האלה, כשהם לעצמם, הם טובים

שהחברות אסורות בו כמו ברוסיה, ואעפ"כ חברות חו"צ קימות זה כשלש או ארבע שנים, ידועות לפקידי הממשלה והזשאנדארמים, ואין איש נגרש מעירו בשביל זה! איך לא יבוש איש יהודי יושב ארץ הקדם, במקום שהכנסת אורחים שקולה כנגד כל המצות, לגרש את אורחיו כמו שעשו אנשי סדום?!

אם גם דברים כאלה תוכל להצדיק — אז אומר עליך כי הנך מטהר את השרץ. אך הישוב חביב על אוהביו כל כך, שהם רואים כל אלה ושותקים... יודעים הם כי הנדיב, ככל האנשים רמי המעלה מאד, אינם מוכשרים להשפיל את מבטם על צרכי איש ואיש הפשוטים, וסומכים תמיד באופנים כאלה על יועציהם רואי פניהם, ודבריהם להם כדברי האורים. כן עושים כל איתני ארץ, וכן מוכרה לעשות גם הנדיב.... גבוה מעל גבוה שומר, ועל כן אל תתמה על החפץ... אמר קהלת.

לפיכך לא הודעתי דבר וחצי דבר בהמליץ על אדות זה, אשר על זה קבלתי נזיפה מאת המו"ל, או יותר ברור מה' גארדאן, בהערתו למכתבי שהדפיס שלא ברשותי [4]. ה' גארדאן, המושל עתה בכל עניני המליץ, אחד מחסידי יפיפותו של יפת, שונא לישוב ארץ ישראל ובימים האחרונים נתפרדה החבילה ביני ובינו לגמרי [5]. הוא ראה את המציאה שהגיש לו ה' מאיראוויטש, שנעזב מן הנדיב ומהו"צ ע"י ריבו עם הירש והמנוח מויאל וקבל התקרבות מאת ה' אססאוועצקי ונפל עליה להזיק להישוב. ה' מאיראוויטש ברך את ה' אססאוועצקי בקול גדול, ומי אשם אם ברכתו זו לקללה נחשבה? על ידו נודע הדבר בין החיים, וגם השקר הנורא שהקולוניסטים עשו שמות בבית ה' אססאוועצקי כהיחפים [6]. אז הוכרחתי להסיר חרפה מעל הקולוניסטים ולהעיד לפני המו"ל על דברי ה' היילפערין.

ונכבדים ותקוה טובה אולי מהם לכל ישראל — — — — וראויים הם לכבוד ולאהבה ולתמיכה, כי יוכלו לשבת בערי ארץ־הקדש, זו אהבו, כבני־חורים. אך במושבות הם חורבן, חורבן, חורבן. המושבות תבנינה מאנשים, אשר הסכינו לחשב כל היום רק להביא לחם ביתם בזעת אפם, וכל מחשבה והזיה אחרת, חרות, חופש וכדומה, לא ידעוי. — ועי' להלן מכתבו של בן־יהודה לאוסישקין — נומר 608.

4) עי' הערתו של העורך למכתביהם של הלפרין ולילינבלום בנומר 97 של „המליץ" לשנת 1887.

5) בגלל בקרתו החריפה של ליליינבלום (בקובץ „מליץ אחד מני אלף") לשיריו של יל"ג. ועי' להלן נומר 695.

6) הכונה היא, כפי הנראה, שמאירוביץ הוא שהודיע למערכת „המליץ" על המאורעות בראשון־לציון, ועל פי הידיעות הללו כתב העורך יל"ג (בנומר 88 של „המליץ" לשנת 1887) את מאמרו הראשי „ראשון־לציון — הנה הנם!" ואמנם יש לנו עדות מפורשת שמאירוביץ התנגד ל„רודפי־השלום" וצדד בזכותו של אוסובצקי — מכתבו של מאירוביץ עצמו, לעיל נומר 516.

ה' היילפערין איננו שור שחור בימי ניסן, אך איש בעל דמיון גלהב, חסר הגיון, או כמו שאתה קורא אותו „משוגע". אך איש כזה לא יוכל להביא נזק, כי כל רואהו המדבר עמו איזה רגעים יכירהו תיכף ולא ישים לב לחלומותיו... על כן אולת היתה מאת ה' אססאוועצקי שצוה להרחיק איש כזה שלא יוכל לא להועיל ולא להזיק. אך אתה אומר כי עשה כן בצדק. אילו היית אומר שעשה זאת במשפט הייתי מסכים לך, והייתי אומר שעל פי הדין היה רשות לה' אסס. להרחיק את היילפערין, כמו שעל פי הדין יש רשות לבעל הבית להרחיק את שכנו מביתו ולהשליכהו החוצה, אך על דין כזה אמרו חז"ל „לא חרבה ירושלים אלא על שהעמידו דבריהם על דין תורה". אך כי בצדק עשה זאת לא אוכל להסכים כאשר לא אוכל להסכים שטוב עשה בהביאו אנשי חיל או מה שנואלו הקולוניסטים להרחיקו מר"ל, בשעה שלא הם הביאוהו להקולוניא ולא בשאלת פיהם נתמנה שם.

הנך רואה שאיני מצדיק לא את ה' אס. ולא את הקולוניסטים. על כן לא אוכל לתקן דברי בהמליץ. גרוש ה' היילפערין והבאת אנשי חיל הם דברים שלא אוכל להצדיקם, וביותר שאיני חפץ שיבואו עוד דברים בזה בהמליץ, וכמו שאמר גם המו"ל המליץ בהערתו למכתב הקולוניסטים: ישתקע הדבר ולא יאמר.

עם זה כבוד ה' אססאוועצקי במקומו מונח. הוא עשה שגיאה, ואת מי אין כמו אלה? הרבה עשה לטובת הישוב, ואין שגיאה מכבה מצוה. בטוח אני כי כל חו"צ באמת לא ידרשו ממי שיהיה, ומה' אססאוועצקי בתוכם, שיהיה איש שאינו שוגה כהאפיפיור.

הנה בידו עתה פ"ת ועקרון וכל עניני הישוב. אם חפץ הוא כי ישאר שמו לברכת עולם בדברי הימים החדשים לישראל, בשעה שיכתבו בנינו אחרינו את קורות שיבת ציון והגאולה השלישית — הנה טובו בידו. יזהר בכל מעשיו, יתיעץ עם חבריו, אל יטיל אימה יתירה, ירחק מן הכיעור ומן הדומה לו, ואז יקנה לו עולמו. המקרה הציגהו בתנאים שאך אחד ממיליאן יזכה להם. יראה את אשר לפניו, ימלא את משלחתו הדגולה מרבבה כראוי. יהיה עבד לעם הזה כמשה רבינו עליו השלום, ואז יהיה גם הוא אחד מגואלי ישראל, וכל אוהבי עמם יקנאו בו.

והנני מוקירך ומכבדך כערכך הרם, המקפיד עליך על שנתת את אגודת פועלים לניהיליסטים ודברת דופי על צעירים שהקריבו נפשם וטובתם על מזבח הרעיון הקדוש לך ולי.

אוהבך וידידך

משה ליב ליליענבלום.

598.

מאת אל. צדרבוים לליליינבלום.

ס"ט פטרבורג כ"ז סיון (7 יוני) תרמ"ז.

ידידי כנפשי המשכיל ונאמן רוח וכו'
מ' מ"ל ליליענבלום.

בקראך מכתבי להד"ר פ[ינסקער] (אשר בלי ספק לא ימנעהו ממך, כי בין יחידי סגולה שומרי סוד אתה), תדע כל עמלי בהשתדלותי להשגת הרשיון לחברתנו, אשר לא אביתי לגלות מזה דבר עדי ארע פשר דבר. ואם לע"ע לא נמלא כל חפצי[1] אך לא נהרס חלילה לחלוטין, ונהפוך הוא, כי תקותי חזקה כי נגיע למטרתנו, אחרי אשר למדתי לדעת את אשר לא ידעתי אני וגם עורכי הדין המושבעים אשר אתנו, כי מהרנו לעלות לראש הסולם טרם דרכנו על הדיוטא התחתונה. די לי כי מצד המינסטריום לא אפגוש, כאשר אקוה, שום מעצור, למרות המלשינות של הנָאוו. וור.. לולא טעם לפנם של גראָססער כבר נגמר הדבר[2]. בטח לבי כי גם עצתי לכונן הועד במאסקווא תכשר בעיניך. אמנם נעים היה לי להשתתף בעבודתו, אך לא לכבודי ולהנאתי אני עמל, ולטובת הענין הקדוש יתרון רב למאסקווא על פעטערבורג. נפשך יודעת מאד, כי חו"צ אמתים אין כאן (מלבד אצל הצעירים שבנו במה לעצמם, וגם התלהבותם נתקררה), וכל אלה הנודעים בשם, אלה הנפשות אשר עשיתי בתחבולות שונות: ר"ט[3] לא היה מראש חו"צ ובין יתר האריסתוקראטים המתנגדים ליא"י נמנה, אך אנכי השתמשתי בעברתו השמורה לג"ב[4] מדוע עזבו לבלי היות לו ליועץ כמלפנים ויתיעץ בבאקסט וחבריו, וע"כ עלתה בידי להטותו לרקוד כנגדו, יען ג"ב מתנגד לישוב. אך הוא לא יוכל עוד עשות גדולות כמלפנים, כי תש כחו וכבדו אזניו ומגמגם בלישניה ולא יארה עוד לחברה עם שרי מעלה. א. קויפמאן זועם על ג"ב כי הסיר אדרת פרנס הקהלה מעליו וילוה אלי להתחרות באיש עברתו. ל"ז[5] העשיר הקמצן רודף אחרי הכבוד ואנכי הבטחתיו כי ינהל כבוד ויקר. והאות כי לא באמת ובתמים כמוך כמוני כהד"ר פ[ינסקער] כיאסינאווסקי ועוד אחדים דבקה נפשנו בהרעיון הנשגב ונכונים אנחנו להקריב כל כחותינו וכבודנו למענו, כי אחרי אשר בעמל וביגיעה רבה הוכנה מכתב הבקשה והמעטים

1) כי לא נתן רשיון ליסד חברה לישוב ארץ־ישראל. עי' לעיל נומר 586.

2) המיניסטר לעניני הפנים, אשר לו הוגשה הבקשה, לא ראה, כשהוא לעצמו, טעם לדחות אותה, אלא ששאל את גרֶסֶר, מי שהיה אז נציב העיר בפט"ב, אם ראוי הדבר שמרכזה של חברה כזו יהיה בעיר הבירה, והלה השיב תשובה שלילית. עי' „דרך לעבור גולים" 103.

3) רוונפל, ליאון.

4) גינצבורג, חבארון.

5) לֶונסון, ס.

שנקראו להועץ בדבר הבטיחו לבא עה"ח, אך כמעט יצא הנאוו. וור. נגדנו[6] נשמטו אחד אחד ולא קמה בם רוח: ר"ט מצא תואנה להתנצל כי לא טוב אם יבואו בעלי כיס עה"ח, פן ימצאו בזה אות ומופת כי נאמנו דברי הנ. וו. כי יד הקהל באמצע, אחריו החרה החזיק קויפמאן בהמצאות שונות ובכזבים. ל"ז חתם שמו אך פגר מלכת להמיניסטער כאשר אמר בתחלה[7] ומני אז לא עלתה על דעתו לשאל אותי על הליכות העסק. כאשר חשבתי לטוב להושיט אגרת מלואים (доплнит. записка) פניתי לראשונה אל דוד סלאנימסקי המתאמר כי חו"צ הוא, ויבטיחני למלאות חפצי אם אתן לו כל הדוקומנטים המדברים בענין הזה ואכתוב לו בש"ע תוכן הבקשה. גזלתי שנה מעיני ואכין זאפיסקא בעברית אשר די היה להעתיקה לרוסית בלי שנוי. והוא הדיחני מיום אל יום כשני הדשים ולא אבה להשיב לי את המכתבים ואת תוכן הזאפיסקא שלי, ולבסוף יצא ענל ולא יכולתי להשתמש באגרתו שבדה מלבו. הלכתי לבערמאן הצעיר, והוא קבל עליו הטרה בתנאי שאכתוב לו מבוקשי בלשון אשכנז. עוד הפעם נדדה שנה מעיני ואכין לו זאפיסקא בשפת אשכנזית ראויה להעתיקה בשלמות, וגם הוא עצרני שלשה שבועות ושנה רבות מהנוסח שלי. אך לא אביתי להחמיץ עוד ואדביק מארקע (60 קאפ.) ואושיט להצענזוריע ואשתדל להשיג רשיון להדפיס 25 עקזעמפל. ומסרתי לה' לעווי לדפוס, והוא מצא כי איננה דרושה לחפצי ויעכבני גם הוא שבועים ימים ויכתוב כל העולה על רוחו. אז אמרתי למחול על כבודי ללכת לל"ז (מהלך יותר משעה הדא) ולא ישרו כל שלשת הנוסחאות בעיניו כמובן ויבטיחני לכתוב בעצמו, אך עד היום לא מלא דבריו. היש איפא להשען על אנשים כאלה לעמוד בראש הועד? לא כן חו"צ במאסקווא, רוחם נאמנה להרעיון הקדוש, הם אנשי מעשה, וגם ל[אזאר] פ[אליאקאוו] טוב לי מאחיו הגדול ממנו ש[מואל] פ[אליאקאוו], אשר מלבד שזה האחרון חולה, התקרב בחורף הזה יותר לג"ב ולא יוקיר עוד כל כך את הנזר אשר אמרתי לשים בראשו להיות ראש החברה, תחת אשר אחיו מלא כה עלומים ובעל רוח כביר וניצוץ איש יהודי בוער בקרבו. ובכן אקוה כי תסכימו לעצתי ועד מהרה תשמיעוני זאת למען אכתוב למאסקווא, ואח"כ תכתבו גם אתם להתם[8].

— — — — — — — — — — — — — — —

וכן התמו דברי ידידך

א. צדרבוים.

6) עי' לעיל נומר 542 והערה 2 שם.

7) עי' לעיל הנומרים 549, 548.

8) ליליינבלום לא הסכים להצעה זו, אלא הציע, שהמרכז יהיה באחת מערי התחום הגדולות כגון ווארשה, ווילנה או אודיסה. עי' „דרך לעבור גולים" 103.

599.

מאת ר' מרדכי אָליאַשברג לפינסקר.

Bauske Kurland, den 15-ten Juni 5647.

שר ואדון חכם לב!

הן קבלתי אתמול מכתב מהמזכיר הסופר מ"ל ליליענבלום, כי ביום מחר תהי' אספה מנכבדי הו"צ בהמקום הזה (? — העורך.) אשר יבואו לקול קריאתם, למען לשית עצות, איך לחבר הדעות הנפרדות לאגודה והסכם אחד, למען יוכלו לבוא אל המטרה, כי הפירוד מקלקל ומחליש ומרפה כל העסק, ובאספה ההיא מנוי' וגמורה בדעתו הגדולה והרחבה להתפטר ממשרתו ולהסיר ההנהגה הראשית מעליו, כי קצרה נפשו בפרודי הדעות, אשר תאכל כתולעת את כל עצי הבנין אשר הכינו ויסדו הו"צ עד כה. שמעתי ותרגז בטני! כי רואה אנוכי, כי אם תעשה כך תהרוס כל הענין חלילה.

ויען כי לפי מצב כהותי הזמן קצר לפני לבוא בנפי אל המקום אשר יעדו, אשר הייתי רץ כצבי ואיל, למען התחזק לקשר הנפרדים ולחברם בכל מאמצי כה, ומה אעשה? ולבי כאש בוער בעצמותי.

לכן לא אשקוט ולא אנוח עד אשר אבקשך שר ואדון, לבלי תהי מהיר, להשחית כרגע כל אשר בנית זה כמה שנים בכל כחך, ועד אשר תמצא איש כלבבך, שיהי' ראוי לקבל על עצמו המשרה הזאת. חלילה וחלילה לך! מהסירה מעל ראשך, כי אינני רואה לפני איש שיהי' מוכשר לכך, ואיך חלילה נאבוד בידיים את אשר עמלנו זה כמה. בקשתי זאת יוצאת ממעמקי הרבה הרבה חו"צ, דבתוונא דליביהו יתיבנא, כולם בלב אחד מבקשים את אשר אבקש, ועכ"פ ימשיך הענין עוד שנה אחת, עד נקרא עוד אסיפה גדולה, ונראה מה יעשה הזמן לטובה. חפצי לקבל פראטעקאל ממה שנגמר שם.

דברי א' מזקני חו"צ בלי לב ולב

מרדכי עליאשבערג רב בפה.

(* 600.

מאת הד"ר יחיאל צלנוב למ. אוסישקין.

Криница [1]) 10 Іюня 87 г.

Уважаемый другъ и товарищъ!

Вотъ уже двѣ недѣли, какъ живу я здѣсь, „на лонѣ природы“, какъ сказалъ бы поэтъ; совершенно оторванный отъ міра, съ которымъ я свыкся, и столкнувшійся съ людьми, хотя и знакомыми мнѣ, но все таки почти чужими и чуждыми. — — — — Я взываю къ Вамъ, какъ къ одному изъ источниковъ всѣхъ палестинскихъ новостей, удѣлите мнѣ немного изъ того, что Вы узнали за время моего отсутствія. Для меня тяжела эта оторванность отъ всего палестинскаго и еврейскаго. — — —

Здѣсь, въ одной изъ близкихъ деревень, я нашелъ, или вернѣе, меня нашелъ только одинъ еврей, который, по его словамъ, еще давно мечталъ о возвращеніи въ страну предковъ. — — — — Онъ просилъ меня имѣть его въ виду, „когда мы будемъ рѣшать, кого отправлять“, и очень серьезно увѣрялъ меня, что за это мнѣ достанется чуть ли не все עולם הבא... -- Но что я могу ему хоть сказать въ утѣшеніе? Вѣдь мы ничтожны и силы наши ничтожны! Только дѣло наше велико, но мы такъ мизерны, что больно и грустно становится, когда это выступаетъ такъ рельефно въ глаза. Увлекаясь мелкими интересами минуты, своего райка, мы часто забываемъ объ общемъ ходѣ дѣла. Да, мы должны предъ собой (конечно, только предъ собой) сознаться, что мы очень, очень слабы... — — — — — — — — — — — — —

Преданный Вамъ

יחיאל צלענאוו.

601.

מאת י. צ. ייבזרוב למ. אוסישקין.

יום ה' ר"ח תמוז תרמ"ז יעליסאוויעטגראד.

ידיד יקר ונכבד!

— — — — — — — — — — — — — — —

אם אבוא לתאר מצב כל עיר ועיר, ירבה רק דאבון לב. האמן נא, ללכת במלאכות אגודת הו"צ בעירות אלו נאוה לאיש אשר מאמין בשבעה מדורי גיהנום כציור הספר „ראשית חכמה“, כי יקבל עונשו בעוה"ז ויבוא טהור לעוה"ב. כי מפלגות שונות הם למיניהם, כאשר אספר לך מהנעשה בשבועה העברה. מקרעמענצוג נסעתי ביום ה' לסדר שלח ובאתי לאליכ־סנדריא. שם הי' מכבר אגודה, ושלחו פעם אחת שני מאות רו"כ לווארשא בהודש חשון העבר, הכנסות שלהם, כי קבעו מנין ושולחים אחרי אנשים בכל שבת שיבואו לעלות לתורה, ומהנדבות קבצו סך הנ"ל. ומרוע העת התנהלה בכבדות, עד כי לפני חג הפסח נסעו משם מאליכסנדריא שני בע"ב להשתקע באה"ק, ומסבות שונות חזרו בידים ריקניות קודם חג השבועות, והמה הביאו דבת הארץ רעה, לא לבד באליכסנדריא אך בכל העירות סביב. ראשונה הגידו, כי אם יתן איש לזה אף פרושה אחת כאלו כופר בה', כי מחזיק

*) נומר זה והנומר שלאחריו הם מארכיונו של אוסישקין.

1) אחוזה ידועה בפלך וורונז.

הוא ידי עוברי עברה, כי שם בהקולוניות יושבים אנשים אשר אינם מהישוב לא לה' ולא לבריות, לא נופלים הם מאנשי סדום, רעים לה' והטאים לאנשים. וגם זאת כי אנשי חו"צ כבר נתבטלו ועוד רבות כהנה. ובפרט כי כמה אנשי חב"ד המה מדיירי עיר אליכ־סנדריא וכמה מהם אנשי פולין, אשר כמספר אנשיהם היו רבותיהם, וכמה מהם אשר אמרו נלך ונמסור לו להפאליציע, והללו אומרים הבו נקח נא את חפציו ונקרעם לגזרים, נלכה נא לחפש באמתחותיו ונמצא אצלו ספרי מיסעניערין דא ודא אחת היא.

בכל זה אנכי אמצתי לבבי ועוד אחדים מהשרידים, וה' הטוב הי' בעוזרי, עד כי זכיתי כי כל אויבי השלמו לי, ויסדתי אגודה אשר ישלמו דמי חודש, ואם אמנם כי בסך הכל הסכום מהאנשים כערך ארבעים, אך המה כמעט הראשים בהעיר והבטיחו לי, כי כולם ישתדלו לטובת האגודה, וכל אנשי העיר כמעט כולם הסכימו לדברי, וכולם יתנו יד אל האגודה, נאסף כסף במזומן מעט אך אקוה כי לימים יאתיון יפרח ויציץ ויעשה פרי.

בטח יגיע מאתם מכתב והמה מסכימים עם מאסקווה. — — — — — — — — — — — — — — —

קרעמענצוג לא ישלח שום אדם [1], כן יעליסאַ־וויעט אדמה ג"כ לא ישלחו [2]. בקרעמענצוג אמרו לי ככל אשר יגמרו האנשים אשר יתאספו כן יהי', המה לא ימרדו בהכלל. מה טוב הי' לקרוא את כל העירות אשר עברתי בחורף העבר. — — — אחשוב כי כבר עשית בעצמך כל זה. חי' בשלום. יתן ה' וישושום מדבר, ותגל הערבה וכו', כאשר איתא בילקוט כי הטובה לא יגיע בפעם אחת כי אינם יכולין לקבל רק קמעא קמעא, וממעט יהי' ברבות הימים הרבה, ועיניך יחזיון בשוב ציון לקדמותה והחדש כבימי נעוריה, והי' שלום על ישראל.

מכבדך מוקירך בלונ"פ

יהודא צבי יעווזעראוו.

1) לאספה בדרוסקניק.

2) ייליסבטגרד שלחה ציר להאספה – את האגרונום שמואל דאשבסקי.

602.

אספת דרוסקָניק הראשונה.

I.

הרשאה לפינסקר ולילייגבלום מאת חובבי־ציון באודיסה *).

בשם ד' השוכן בציון.

אגודת אדעססא מתכבדת להודיע להאספה הנכבדה בדרוזגעניק, כי בחרה לצירים את ראש ההנהגה הד"ר פינסקער ואת ה' מ. ל. ליליענבלום ומסכמת היא לכל אשר יציעו ציריה הנ"ל. ומה שנוגע ביחוד לשאלת בחירת ההנהגה הנה היא ממלאה את ידי ה' ליליענבלום להגיד את דעתה בזה ומבטה.

אדעססא א' דר"ח תמוז תרמ"ז.

חברי הועד	**ד"ר י. מאנדעלשטאם** **צבי לעווענזאן** **ירחמיאל שטארקמעטה** **צבי זאב פראנקפעלד.**

*) בידינו נמצאות עוד הרשאות: מאודיסה (אגודת „נחמיה") – לצבי־זאב פראנקפלד, מאנניוב – לפינסקר, מבוריסוב – ליוסף איזנשטאט, מדינאבורג (דווינסק) – ליעקב־משה מאירסון (שנבחר גם בווארשה, ובמקומו, בתור ציר־דינאבורג, בא אברהם־זליג קלמנסון), מייליסבטגרד – לשמואל דאשבסקי, מייקטרינוסלב – לבנימין־צבי שינפינקל, מליבוי – להרב הד"ר הלל קלין וליוסף זאקהים, ממוסקבה – לברוך פרידנברג ולאליהו קופלמן (להאספה באו בתור צירי מוסקבה אוטישקין וקופלמן, משום שפרידנברג נבחר לציר גם בביאליסטוק), מפטרבורג – לזאב ברמן, מפולטבה – לחיים צ'ריקובר ולבנימין קצב, מקישינוב – למאיר דיזנהוף ומרוסטוב־דן – להד"ר פנחס יאמפולסקי.

II.

הצעות *)

א.

מאת חובבי־ציון בחרקוב.

אגודת „עזרא" בהארקאוו.
יום א' ד' תמוז, התרמ"ז.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

לפי דעתנו אין לאספה הזאת כל משפט להקרא בשם אספה כללית או עקרית אשר בכחה יהי' לבטל אף עיקר אחד מעקרי ההנהגה אשר נמנו וגמרו עלידם באספת קאטאוויץ ואך זה השם אשר יקרא לה: „סניף או המשך להאספה ההיא", והוא, להביא עצות ולחוות דעה בדבר איזו תקנות מועילות הנחוצים למען חזוק ההנהגה ההיא. נבאר דברנו: אין בכח האספה הזאת לנגוע אף מה בעקרי ההנהגה אשר עד כה, כמו בשנוי המנהיגים חלילה או בשנוי החפץ והמטרה אשר עליהם שמנו עינינו ולבנו באספת קאטאוויץ, ואך לעיין ולהקור אם מלאו כל האגודות אחריה ואם קיימו את אשר קבלו עליהן באספת קאטאוויץ. כי לדאבון לב כולנו, נטו אגודות אחדות מן המסלה אשר סללה להן אספת קאטאוויץ, ובזה נגעו בעיקרי המטרה אשר אליה קלענו ואשר אך על ידה נוכל לקוות לחזק מוסדות אגודתנו הכללית לבל תמוט חלילה, בהיות כל האגודות נאחדות לאגודה אחת תחת משטר אחד והנהגה אחת ולהיות כל הכספים נאספים אל

*) לא את כל ההצעות, שפורט ליליינבלום („דרך לעבור גולים" 8 / 82), מצאנו בארכיונים אשר בידינו.

מקום אחד ונחלקים על פי מנהיג אחד והעוזרים על ידו, ושלא יתפרדו האגודות כמו בכסף כן גם בדעה ובמעשה. והחובה על האספה הזאת לתקן את אשר עותו איזו אגודות בפעולה ובמעשה, כמו אגודות מאסקווא וקאוונא אשר יאמרו לבנות במות לעצמם[1] ואשר אין להם כל משפט על זה. לפי ההנהגה אשר קבלו עליהן על האספה ההיא יחד עם כל האגודות רעותיהן. על תיקונים כאלה נאמר להאספה הזאת: יישר חילה! אבל חלילה לה לשנות מהמטבע אשר טבעה לנו אספת קאטאוויץ ולנגוע בעיקריה אשר אין לנו כל זכות ויפוי כח על זה, לא מן הדין ולא מן היושר וההגיון; כי הלא באספת קאטאוויץ נכנסו ובאו דעות כל האגודות אשר במדינה ובחו"ל וכל רוח החיים אשר לאחינו חו"צ בכל מקום שהם, וכולנו כאחד באנו לכלל דעה אחת, בלי שום מנגד לה, ועל פיה נאשרה ונתקיימה ההנהגה ההוית, והאגודות החדשות אשר נספחו אלינו למן העת ההיא קיימו וקבלו גם הנה את סדרי ההנהגה ההיא. ואם כן, על איזו שנוי עיקרי מאחד מפרטי ההנהגה עלינו לדרוש הרוב מדעות אלה אשר לקחו חלק בהאספה דקאטאוויץ, וגם את פי האגודות אשר מקרוב באו (אשר אולי בהשנות ההנהגה, הרשות בידן להפרד מאתנו), אז רק אז, בהיות האספה הזאת גדולה מאספת קאטאוויץ במנין ובדעות, הי' הכח בידה לברוא לנו חדשות. אבל יודעים אנחנו כי רחוקה היא האספה הזאת מהיות בה גם החצי מדעות אגודות הישנות ומה גם החדשות אשר חתמו ידן אתנו לבלי להסכים על האספה הזאת כלל. ואם כן, אין לה, לדעתנו, כל משפט ורשות על זה מטעם אשר אמרנו.

ובנוגע להמעות אשר עותו אגודות מאסקווא וקאוונא, הלא מלבד כי לא הי' להם כל רשות בזה, לעשות מעשה בפני עצמן, עוד חטאו בזה נגד המתנדבים בעם וכאלו מעלו בכספם, כי הלא עפ"י החלטת הועד בקאטאוויץ מוקדשים המה כל הכספים להפץ אחד כללי, ואך בידי ראש ההנהגה והעוזרים על ידו לעשות בהם עפ"י דעתם וחפצם — אשר הוא חפץ ודעת כולנו — וחלילה לה לאגודה פרטית להוציא כסף על פי חות דעתה והפצה למען חפץ פרטי. וביותר על הבמות אשר יבנו לעצמם. מעותים כאלו אבני נגף המה וצורי מכשול על דרכנו העולה בית־אל, ועלינו להסיר המכשלה הזאת למען לאחד כל האגודות ותהי' לאחת בידינו, אשר אך ע"י זה נוסיף כח ועצמה לבוא אל המטרה והחפץ הנשגב אשר אליו הקדשנו חיינו. — — — — — — — — — — — — —

[1] ע' לעיל הנומרים 510, 522, 531.

ב.

הצעה להלכות האספה הכללית, הועד הראשי, הועדים המשנים והועד הפועל של חובבי ציון *).

א. בחירת הועד הראשי ותכונתו.

א) אספת שליחי אגודת חובבי־ציון בוחרת לזמן שלש שנים משליחיה ועד של חמשה חברים להועד הראשי, שכולם דרים בעיר אחת, אעפ"ש שאין אגודת חו"צ בה כלל, ושם יהי מקום הועד התמידי ושוכרת מזכיר שמקבל שכר מהקופה הכללית.

ב) האספה בוחרת אחד מחברי הועד לראש, אחד למשנהו הממלא מקומו, ואחד לגזבר.

הערה: ראוי שחברי הועד, וביחוד הראש, לא יתעסקו בעניני אגודת חו"צ שבעירם, בדי שיוכלו להקדיש את כל עתותיהם להועד הראשי.

ג) מניחים את הכסף, שיכנס להקופה הכללית, ע"ש הגזבר וע"ש אחד מחברי הועד. הגזבר עושה חשבון להכנסת הכסף והוצאתו.

ד) המזכיר כותב מכתבי הועד ושולחם ליד בעליהם, כותב פרוטוקולים של אספות הועד וספרי חשבונות ע"פ פקודת הגזבר.

ה) כל מכתבי הועד והשבונותיו צריכים שיהיו נכתבים על ניר של הועד (או על ניר פשוט החתום בחותמו של הועד) וראש הועד והמזכיר צריכים לחתום שמם עליהם. החשבונות צריכים שיהיה גם הגזבר חתום עליהם.

ו) הועד הראשי מתאסף לא פחות מפעם אחת בחודש, לעיין ולהחליט בהשאלות העומדות על הפרק. אך הרשות ביד ראש הועד לקרוא אספה גם שלא בזמנה, אם מוצא הוא צורך או תועלת בזה. אין אספת הועד מתקיימת אלא"כ נתאספו לא פחות ממחצית חבריו. החלטות הועד נחתכות ע"פ רוב דעות פשוט; כשהדעות שקולות — דעת הראש מכרעת.

ב. פעולת הועד הראשי.

ז) ארבע הנה פעולות הועד: א) גאולת הארץ; ב) תמיכה להקולוניסטים הישנים; ג) הושבת קולוניסטים מחדש; וד) הפצת הרעיון של ישוב הארץ. כיצד? מחלקים את הכסף שיכנס להקופה הכללית לחמשה חלקים: 5% יונחו לקרן הקימת, 5% להפצת הרעיון, 10% לגאולת הארץ, 35% — לתמיכת הקולוניסטים

*) למי ההצעה הזאת - אין אנו יודעים בברור. על־פי סעיף ז' אפשר אמנם להחליט כמעט בבטחה, שזוהי הצעתם של בני מוסקבה (ע' „דרך לעבור גולים" 82: „הצעת בני מאסקווא: לחלק את הכספים ולקצוב אותם לפרפים שונים"), אלא שבכתב אשר לפנינו אין כלום על „קרוב לב גדולי הרבנים אל הרעיון", מה שלילינבלום מיחס גם־כן להצעת בני מוסקבה.

הישנים, והשאר, אחרי נכיון הוצאות הועד הראשי,— להושבת קולוניסטים מחדש.

ח) אין מוציאים את הקרן הקימת עולמית, כ״א את הרבית שלה בלבד, אך מותר להוציאה לדבר שחיי פעולתנו פה או חיי הישוב בארץ תלויים בו, ובלבד שתבוא ע״ז הסכמת כל הועדים המשנים כולם (סעיף כ״ג) וממלאים אותה מהכספים, שיכנסו ראשונה להקופה.

ט) גאולת הארץ כיצד? — קונים בכל שנה ושנה קרקעות באה״ק בכל מקום שיש לקנות. אין משגיחים בגאולת הארץ על טיב האדמה ולא על שטחה, הרב הוא אם מעט, כ״א על מחירה, כי עיקרה של הגאולה הוא לקנות אדמה הרבה במעט כסף.

י) תמיכה להקולוניסטים הישנים כיצד? — ע״פ ההערכה שנעשתה להמושבות „פתח תקוה״ ו„גדרה״ דרוש עוד ערך 85000 פראנקים (40000 לפ״ת 45000 לגדרה) כדי להעמידם על בסיס נכון וקים. זו היא תמיכה להישנים. כיוצא בזה הושבת בני „יסוד־המעלה״ על אדמתם או על אדמת מושב אחר, ע״פ ההערכה שתהיה עשויה לזה, הרי היא נחשבת כתמיכה להישנים. ואולם הושבת קולוניסטים חדשים בקולוניה ישנה, אע״פ שיש להם קרקעות שמה, הרי היא כקולוניה חדשה.

י״א) אין מוציאים על תמיכת הקולוניסטים הישנים יותר מכפי ההערכה הנזכרת, שנעשתה לפ״ת וגדרה, ומכפי ההערכה שעתידה להעשות בעד בני יסוד־המעלה, הראויים לעבודת אדמה.

הערה: אם תבוא חלילה שנת בצורת או סבה אחרת שאינה מצויה, עורכים מיד הערכה לסכום התמיכה להמושבות הישנות שיתוסף ע״י הסבה ההיא, ודין תמיכה של קולוניסטים ישנים לה.

י״ב) הושבת קולוניסטים מחדש כיצד? — קונים קרקעות באה״ק ובונים עליהם בתים ורפתים ועושים מושבות להושיב בהם קולוניסטים לעבוד את האדמה ומושיבים מחו״ל לא״י בכל שנה ושנה קולוניסטים לפי רוב הכסף שישאר בהקופה הכללית על זה.

י״ג) אין נותנים תמיכה יותר מאלף וחמש מאות (1500) רו״כ לאחד; שאר הכסף הדרוש לישובו וקיומו בארץ — הלא הוא 1000 רו״כ להושיבו על אדמת הנדיב או 2000 רו״כ על אדמת חו״צ — צריך העולה לארץ למסרו במזומן ליד הועדים המשנים לפני צאתו (סעיף כ״ח).

הערה: הוצאות־הדרך צריך שתהיינה ע״ח היוצאים.

י״ד) וכך הוא סדרה של הקולוניזאציה: הועדים המשנים בוחרים בגלילותיהם אנשים, שרוצים לעבוד את האדמה באה״ק ושנמצא ביד כל אחד מהם לא פחות מאלף רו״כ (מלבד להוצאות־הדרך) ושראויים המה לישוב הארץ בכלל ולעבודת האדמה בפרט, ושולחים רשימת האנשים הללו פעם אחת בשנה (לא יאוחר מן ר״ח אייר) להועד הראשי. הרשות ביד כל אחד מהועדים המשנים להציע חמשה אנשים כאלה.

הערה: ועד משנה, שישלח להקופה הכללית מן ט׳ באב ועד ר״ח אייר יותר מאלף רו״כ, רשאי להציע יותר מחמשה אנשים להעלותם לא״י. כיצד? מי שישלח 1200 מציע ששה אנשים, 1400 — שבעה, 1600 — שמונה; לכל שתי מאות רו״כ איש אחד נוסף על החמשה.

ט״ו) הועד הראשי עושה חשבון ביום א׳ אייר כמה כסף נמצא בידו לקולוניזציה חדשה ובוחר מן רשימת האנשים, שהציעו הועדים המשנים כולם, את האנשים הדרושים תמיכה מועטת מחבריהם ושולחם בשנה ההיא לאה״ק, ומודיע הוא מיד להועדים המשנים את שמות האנשים הללו, והועדים המשנים לוקחים מהם את הכסף שהתחייבו לתת, ומצוים עליהם לנסוע למקום שיראה הועד הראשי.

ט״ז) אם שנים או יותר דורשים תמיכה שוה, נותנים משפט הקדימה להקאנדידאט של הועד המשנה שמרשימת אנשיו מעטו היוצאים בשנה ההיא מכפי רשימת חבריו. כששוים המה גם בזה — מפילים גורל עליהם.

י״ז) הקולוניסטים, המתישבים בארץ, צריכים לקים המצוות התלויות בארץ.

י״ח) הפצת הרעיון של ישוב אה״ק כיצד? הועד הראשי מדפיס מחברות שונות בשפות עברית ורוסית (וגם אשכנזית) ויהודית (זשארגאן) ע״ד הרעיון של ישוב אה״ק ע״י אחב״י וע״ד תחית האומה והארץ, וידיעות ברורות על אדות ישוב הארץ, תנאי חייה, אוירה, אדמתה, מסחרה וכדומה, ומפיצן במספר רב מאד בין אחינו בכל ארצות פזוריהם, וביחוד בארץ רוסיה ע״י האגודות של חובבי ציון בעריהן למקומותן.

י״ט) אין מחלקים את המחברות הללו חנם אין כסף, כדי שלא יקחון לצור ע״פ צלוחית, ואין מרבים במחירן, כדי שלא יקפוץ העם את ידו מהן, אלא מוכרים אותן במחיר מועט מאד, כדי שירבו קופצים עליהן.

כ) אין נותנים תמיכת כסף להמכה״ע, המחזיקים בידינו והמפיצים את הרעיון של ישוב ארה״ק, אלא אם רוצים המה להדפיס את המחברות הנזכרות, כפי המחיר אשר יושת עליהן ע״י מדפיסים אחרים, נותנים להם דין קדימה וזו היא תמיכה הגונה.

הערה: אם אפשר יהיה להוציא מכ״ע לדברי חו״צ ומטרתם ולעניני הישוב, צריך הועד הראשי לישא וליתן בשאלה זו עם הועדים המשנים.

כ״א) בוחרים אחד מחברי הועד הראשי למנהל עסקי הפרופגנדה, והוא בורר לו עוזרים בפעולתו זו.

כ״ב) הועד הראשי שולח ע״י הועדים המשנים לכל האגודות השולחות כספיהן להקופה הכללית: א) אחת בחודש — חשבון פעולתו וחשבון הכנסת הכסף והוצאתו לכל מחלקות פעולתו לבדן — לגאולת הארץ לבדה, לפרופגנדה לבדה, לתמיכה ישנה לבדה ולקולוניזאציה חדשה לבדה; ב) פעם אחת לשלשה חדשים — העתקה מחשבון מעשי הועד הפועל (סעיף ל״ד) ומהוצאות הכספים על ידו; ג) בסוף השנה — השקפה כללית על פעולתו, פעולת הועדים המשנים והועד הפועל וחשבון כללי (בילאנץ) מכל הכספים, שנכנסו לידו ושיצאו מידו* לארבע מחלקות פעולתו ורשימת הועדים המשנים (סעיף כ״ד) לשנה הבאה ורשימת האגודות לגלילות הועדים המשנים (סעיף כ״ה).

ג. הועדים המשנים ופעולתם.

כ״ג) אגודת חובבי ציון, ששלחה מיום הוסד הקופה הכללית (י״ח מרחשון תרמ״ד) ועד ט׳ באב תרמ״ז לא פחות מן שני אלפים רו״כ להקופה, הרי היא נקראת בשם „ועד משנה" להועד הראשי. מחיר הקרקעות, שקנו האגודות ומסרו להועד הראשי, ומחיר התמונות של רמ״מ 1) ז״ל וכסף הקערות — כל אלה נחשבים בכלל הסכום הנזכר.

כ״ד) אגודה שתשלח במשך שנה אחת, מט׳ באב ועד ט׳ באב, אלף רו״כ או יותר, הרי היא נחשבת „ועד משנה" לשנה הבאה.

הערה: הרשות ביד הועד הראשי לפקוד ועד משנה, אע״פ שאין לו דין זה ע״פ הסעיפים הללו, אם מוצא הוא תועלת בזה להאגודות, הנמצאות בגליל ההוא.

כ״ה) הועדים המשנים עומדים בראש האגודות הנמצאות בגליליהם. הועד הראשי מגביל ומיעד את הגלילים בכל שנה (סעיף כ״ב). האגודות שולחות את כספיהן ליד הועדים המשנים, מציעות לפניהם את שאלותיהן והצעותיהן, והועדים המשנים שולחים להן חשבונות הועד הראשי וחשבונותיהם המה ואת המחברות הנדפסות ע״י הועד הראשי, עונים להם על שאלותיהן והצעותיהן וקוראים אספות מבאי כחן של האגודות לעת שימצאו צורך בזה ומעוררים אותן לפעולה בהורותם להן את אופני הפעולה ותכונתה.

כ״ו) שלש הנה פעולות הועדים המשנים: א) קבוץ כסף בעירם וסביבותיה וקבלת הכספים מכל האגודות שבערי גלילותיהם; ב) בחירת אנשים להושיבם באה״ק; וג) פרופגנדה פרטית, כמו שלוח מגידים ומטיפים בערי גלילותיהם להפיץ את הרעיון של ישוב הארץ ותחית האומה, ליסד אגודות ולאסוף כסף.

1) „ר׳ משה מונטיפיורי".

כ״ז) אין הרשות ביד הועדים המשנים ולא ביד שארי האגודות להשאיר כסף בקופותיהם, ואפילו לקרן קימת, ולא להוציאו על ישוב הארץ, קנית קרקעות, או תמיכת קולוניסטים שלא ע״י הועד הראשי אף פרוטה אחת. והעושה כן הרי הוא פורש עצמו מן הצבור וגורם לאחדות שתסתלק מפעולתנו ומישראל כולו, אלא כל הכסף נשלח בכל חודש להקופה הכללית.

כ״ח) הועדים המשנים לוקחים מהאנשים שבחרו בהם להציעם בתור קאנדידאטים להתישב בארץ דמי קדימה מן 10% ועד 25% והסכום, שהתחייבו למסור ליד הועדים, אם יגיע חלקם לעלות לארץ; אם לאו — מחזירים להם כסף הקדימה. אם חזרו מדעתם לעלות לארץ — הפסידו דמי הקדימה.

כ״ט) אין משגיחים בהצעת הקאנדידאטים הללו לא על רוב הצטרכותם פה ולא על דעותיהם והנהגותיהם, אלא רק על התועלת שתצא מהתישבותם בארץ לדבר הישוב בלבד וגם להיוצאים עצמם.

ל) הרשות ביד הועדים המשנים להוציא על פרופגנדה פרטית כמה שירצו, כי הוצאה זו הכנסה היא.

ל״א) הועדים המשנים שולחים להאגודות שבגלילותיהם לפרקים מיועדים, ועכ״פ פעם אחת לשלשת חדשים, חשבון פעולותיהם וחשבון הכנסת הכספים והוצאותיהם, שנכנסו ויצאו על ידם ודברי כבושין המעוררים לפעולה.

ד. הועד הפועל ומעשהו.

ל״ב) אספת שליחי האגודות של חו״צ בוחרת ראש להועד הפועל בא״י וממלא מקומו לזמן שנה אחת.

הערה: הרשות ביד הועד הראשי להאריך את הזמן הזה עד האספה הכללית שלאחריה.

ל״ג) ראש הועד הפועל בוחר לו עוזרים בתור חברי הועד ובתוכם מי שנבחר לממלא מקומו, ושוכר משכיר בשכר.

ל״ד) הועד הפועל מביא לידי מעשה את פקודות הועד הראשי בעניני הישוב, קנית קרקעות, תמיכת הקולוניסטים, בנין בתים, הושבת קולוניסטים חדשים, ועושה הערכות לצרכי הקולוניסטים, ונותן הוא דין וחשבון על פעולתו זו רק לפני הועד הראשי לבדו, ושולח הוא לו חשבון פעולתו וחשבונות הכספים שהוציא אחת לשלשת חדשים.

ל״ה) אין הועד הפועל רשאי לבוא במו״מ בדבר הישוב אלא עם הועד הראשי והועדים המשנים בלבד.

ה. האספה הכללית.

ל״ו) הועד הראשי קורא אחת לשלש שנים (בחדש אב) אספה כללית מבאי כחן של כל האגודות, השולחות כספיהן להקופה הכללית במקום אשר יועיד.

הרשות ביד הועד הראשי לקרוא אספה גם שלא בזמנה, אם מוצא צורך בזה, כיוצא בזה, אם שני שלישי הועדים המשנים דורשים אספה, קוראים אותה שלא בזמנה.

הערה: כשיבוא רשיון המלכות על אגודותינו — מיד קוראים אספה כללית בטרם יגיע זמנה.

ל"ז) הרשות ביד האגודות לשלוח שנים שנים מבאי כחן לאספה, אך דעתם אינה נחשבת אלא כאחת.

ל"ח) האספה הכללית מתקיימת עכ"פ ביום המיועד לה, אע"פ שלא באו אלא מקצתם של באי כח האגודות, ומיד בוחרים יושב ראש באספה וממלא מקומו וסופר לכתוב את הפרוטוקולין של האספה.

ל"ט) האספה בוחרת ועד ראשי לשלש שנים וועד פועל לשנה אחת ושוכרת מזכיר (סעיף א) ומחליטה בשאלות העומדות על הפרק בעניני הישוב ואופני הכנסות ודומיהן.

מ) החלטות האספה נחתכות ע"פ רוב דעות האגודות, ששלחו באי כחן לאספה (ולא ע"פ רוב דעות הנאספים). כשהדעות שקולות — דעת היושב ראש מכרעת. ואולם אין משנים בהלכות הללו אלא על פי רוב של שני שלישי הדעות ואין משנים דבר, שנוגע לאחדות פעולתנו, אלא"כ באה ע"ז הסכמה משלשה רבעי הדעות.

מ"א) אין אחרי החלטות האספה ולא כלום, אין משיבים עליהן ואין משנים אותן עד האספה שלאחריה, אלא"כ באה ע"ז הסכמת כל הועדים המשנים כולם, וכל המשנה אותן או חולק עליהן הרי הוא פורש עצמו מן הצבור וגורם לשלום שיסתלק מישראל ולאחדות שתסתלק מפעולתנו, מביא פרוד הלבבות וגורם היזק ורעה למטרתנו ולהרעיון הקדוש שאנו עסוקים בו, והשומע הרי הוא משובח ולוקח חלק במעשה הצדקה הגדולה הזו ושכרו בזה ובבא.

יסודי ההצעה.

לפרק א.

אי אפשר לבחור חברים להועד הראשי מערים שונות, כאשר היה עד כה, כי אם יצטרך ראש הועד לשאול על כל דבר את פי החברים, הלא לא די שעי"ז ילך זמן רב לאבוד, אלא הדבר הזה מביא ערבוביא בעניני הועד וסדריו והחלטות הועד אינן יכולות לצאת אל הפועל בזמניהן כי תלויות הנה בדעת אנשים הרבה, הדרים במקומות שונים, ובמקרים רבים, שא"א לפורטם כלל, ולא זו בלבד, אלא שלפעמים א"א לעשות החלטות כלל, מפני שקרוב הדבר שיהי מספר הדעות כמספר החברים, אחרי שאין כל אחד שומע מה בפי חבריו, וא"א להגיד על חות דעתו של מי באה הסכמת רוב הדעות. שנית, לא כל החברים שיבחרו יהיו באי כחן של האגודות בעריהן וכשיחוו את דעתם יחוו רק דעתם הפרטית ולא דעת חו"צ שבעירם, שתוכל להיות הפך דעתם המה, ואיככה נוכל לעשות כדבר הזה? האם לא בצדק יקפידו חו"צ על סדרים כאלה? ואם נגביל חות דעתם של החברים רק לדברים נכבדים ושאלות גדולות שראש הועד לא יוכל לעשותם מדעתו, שזה הוא באמת דרך ישרה, כמובן, כדי למעט באבוד זמן ובכתיבת מכתבים ללא הועיל, הלא הטעם השני במקומו עומד, ועכ"פ טוב יותר לשאול את פי האגודות היותר מצוינות בפעולתן, כמו שיבוא למטה, משאול פי אנשים פרטים, המהוים ע"פ רוב דעתם הפרטית. ואולם אחרי שהגבלנו את חות דעת האגודות רק בדברים נכבדים, א"א לסמוך בכל יתר הענינים על איש אחד, אשר ע"כ טוב לבחור משנים ועד ארבעה חברים להועד הראשי שעמהם יתיעץ הראש תמיד בכל השאלות העומדות על הפרק, והחברים הללו נמצאים בעיר אחת, ששם מושב הועד הראשי (לסעיף א).

וכמו כן א"א להניח את הכסף ע"י אנשים שונים, הדרים בערים שונות, כמו שהיה עד כה, כי הדבר הזה גורם להחלטות הועד, שא"א יהיה להביאן לידי מעשה בזמניהן, כי עי"ז תתאחרנה תמיד קבלות הכספים מיד הגזבר לשלחם למקום המיועד להם, ועי"ז תהיה פעולת הועד הראשי תלויה תמיד במקרים וסבות שונות, שאין להם שום יחס וקשר להפעולה הזו, העלולים לבוא על האנשים אשר על שמם יהיה מונח הכסף, — וגם ברצונם של האנשים האלה, שאין אנו מחויבים לקבלו כהלכה למשה מסיני. שנית, מפסידים אנו עי"ז זמן רב ללא תועלת, ואם אין אנו רוצים שיהיה כל הכסף מונח ע"ש אחד, הגזבר לבדו, טוב להניח את הכסף ע"ש הגזבר ואחד מחברי הועד הראשי גם יחד (לסעיף ג).

שאר הסעיפים של הפרק הראשון אינם צריכים באור.

לפרק ב.

הכל מודים שהקולוניסטים שנתישבו כבר בארץ אנו מחויבים להעמיד על בסיס נכון וקים, כדי שלא יצטרכו לעזר כלל. אך עלינו לדעת, שכל זמן שלא נחדל מתת לא תלא היד הלוקחת מקחת, גם צריכים אנו להבין, שהרבה מדרגות להטבת מצבם של הקולוניסטים הללו, ואם נאמר להעמידם על המדרגה הגבוהה, לא יהיה ספק בידנו, ע"כ צריכים אנו לעשות רק את הנחוץ מאד. לכן אנו צריכים להגביל, כמה היא התמיכה להקולוניסטים הישנים ואיזו מהם נקראים "ישנים", וע"פ ההערכה הזו נתן התמיכה ולא יותר, כדי שנדע את גבולה (לסעיף י). אך כבר נמנו

וגמרו, שאין אנו ראשים להעמיד את פעולתנו רק על התמיכה בלבד, כי אם לא תראה פעולתנו פה ולא תעשה פרי ישוה לה, יחדל העם מתת, כי העם עיניו לא למרחוק כ"א לנוכח יביטו לראות את התועלת, שמביא בנדבתו. שנית, אם נפזר את כל כספינו על תמיכת הישנים לבד תקבל פעולתנו מבלי משים צורה של צדקה והסד והפשוט צורתה האמתית, ישוב הארץ, ומבלי משים נתרחק לאט לאט ממטרתנו. ע"כ עלינו להרחיב פעולתנו ע"י הושבת קולוניסטים חדשים וגאולת הארץ (לסעיף ז').

ע"י הושבת קולוניסטים חדשים באה"ק נעשה את פעולתנו לגלויה וניכרת לעיני העם ונקרבה אל מטרתנו האמתית — להושיב את הארץ. ע"י הפעולה הזו נאחד את הטוב והמועיל גם יחד. וכדי שלא יבוא דבר הקולוניזאציה לידי סכסוכים וספקות ושאלות, נחוץ לבאר מראש את כל פרטיה וסדריה, נחוץ להגביל סכום התמיכה שינתן לכל אחד (סעיף י"ג); נחוץ להחליט מראש למי מהרוצים להתישב בארץ לתת משפט הקדימה (סעיף ט"ו—ט"ז). ומפני שהועד הראשי אינו יכול לדעת את כל האנשים מערים שונות הרוצים לעלות לאה"ק ולעבוד את אדמתה, כי אין הועד היושב כאן יודע אנשי מקום אחר, ע"כ צריכים אנו למסור את הדבר הזה ליד הועדים המשנים ורק ע"פ הצעתם ועדותם על האיש, שראוי הוא להתישב באה"ק, ולעבוד אדמתה, מעלים אותו לא"י (סעיף י"ד). והנה מטרתנו היא לא לעזור לעניי חו"ל ולחלצם מן המצר פה, כדי להעמידם במרחב — באה"ק, כ"א להושיב את אחב"י בארצם וארץ אבותם. ע"כ ראוי לתת דין קדימה לא להעני ביותר, כ"א להדורש תמיכה מועטת מחבריו, כי ע"י סדר זה נרבה להושיב אנשים בהוצאה מועטת, כי טוב לנו להושיב למשל במחיר אלף רו"כ שני אנשים, מהושיב רק אחד (סעיף ט"ז). — גם ראוי להשתדל, שיצאו לא"י מערים שונות ברוסיה, כדי שתראה פעולתנו זו על פני כל העם במקומות שונים. כדי להשיג את המטרה הזו נחוץ להגביל מספר הקאנדי־דאטים, שביד הועדים המשנים להציע ע"פ רוב הכסף ששלחו להקופה הכללית, שהדבר הזה מעיד על רוב הפעולה של הועדים המשנים, ולתת דין קדימה להקאנדידאטן של הועד, שמרשימת אנשיו ימעטו היוצאים (סעיף י"ד—ט"ז).

ע"י גאולת הארץ, דהיינו קנית קרקעות בא"י, נביא תועלת כפולה: א) הפעולה הזאת מקרבת אותנו אל מטרתנו, להושיב את אחינו בארצם, והדבר הזה א"א להוציאו אל הפועל כל זמן שקרקע הארץ תהיה ביד נכרים; ב) הפעולה הזו, אם כי רחוקה היא במקום ואין העם המתנדב רואה אותה בעיניו, אך קרובה היא ללבבו ומוחשית היא מאד. ואם יעלה בידינו לקנות בכל שנה שטח אדמה באה"ק מרובה או מועט, פוריה או גם אינה פוריה, בחלקים קטנים או גדולים, ראוים לישוב מיד או רק לאחר זמן — הרי פעולתנו לפנינו ובעיני העם חשובה ומרוצה תהיה במאד מאד. וכיון שעיקרה של גאולת הארץ הוא לקנות קרקעות ולגאול אותם מיד הנכרים, אין אנו צריכים להשגיח בזה על טיב האדמה ושטחה, ולא על מקומה ומימיה, אין אנו צריכים ג"כ לשים לבנו, אם ראויה היא האדמה להושיב עליה אנשים מיד, כ"א על מחירה בלבד, כדי שנוכל לקנות קרקעות הרבה במחיר כסף מעט. הדבר הזה הוא עיקר גדול ונכבד בעניני הישוב! (לסעיף ט').

הכל יודעים שלא בצדקה לבד תפדה ציון ולא על נדבות יקום העם וארצו לתחיה. כל פעולתנו אינה אלא כדי לישר את המסלה ולהסיר את המכשולים לפני העם, שהוא יבוא למלאות אחרינו ולגמור את אשר החילונו לעשות; כל עיקרה של פעולתנו אינה אלא לעורר את העם לפעולה מצדו ולפנות לפניו הדרך, כדי שלא יכשל חלילה בכניסתו לא"י. ואם כן הדבר, אך למותר הוא להביא ראיות על נחיצות הפצת הרעיון של ישוב הארץ ותחית האומה, כדי לעורר את העם לדבר הישוב ולהשיב את לבו אל ארץ אבותיו. ואם ע"י פעולתנו הגשמית מתאמצים אנו להסיר את אבני הנגף והמכשולים הרבים, המונחים על דרך הישוב, ע"י פעולתנו הרוחנית הזו נביא תשוקה בלב העם לעלות לארץ אבותיו ולהתישב שמה. שתי הפעולות האלה צריכות ללכת אשה בצד רעותה, כי תלויות הנה זו בזו וקשורות אשה ברעותה כשלהבת בגחלת (לסעיף י"ח).

מובן מאליו, שביד הועד הראשי להפיץ את הרעיון של ישוב אה"ק רק ע"י אמצעים כוללים, כהדפסת מחברות, הוצאת מכ"ע ודומיהן, — נתינת תמיכה למכ"ע הוא דבר שאין לו קצב ושתועלתו אינה מרובה ונראית כ"כ. ע"כ טוב יותר להדפיס מחברות ולהפיצן במספר רב מאד במחיר מועט (סעיף י"ח—כ' והערה לסעיף כ'). ומפני שהדבר הזה דורש עיון רב והתבוננות יתירה, ע"כ ראוי שנבחר אחד מחברי הועד הראשי לנהל את עסקי הפרופגנדה, והוא ימצא לו עוזרים (סעיף כ"א).

שארי סעיפי הפרק הב' אינם צריכים באור רב.

לפרק ג.

כבר חוינו דעתנו שבשאלות נכבדות צריך הועד הראשי להתיעץ עם האגודות היותר מצוינות בפעולתן, כדי שלא יהיה דן יחידי בהן, ע"כ נקרא שם להאגודות הללו „ועדים משנים" להועד הראשי. הועדים המשנים דרושים גם לבחירת אנשים הרוצים

להתישב בארץ, כי דבר זה א"א להועד הראשי לעשותו, כאשר הראינו למעלה. ואם תאמרו: מי הוא הדיין והשופט לערוך את האגודות ע"פ פעולתן? תשובת השאלה הזו בצדה: פעולת האגודות מעידה על עצמה ואינה צריכה לראיות. סימן ברור לפעולת האגודות הוא סכומי הכסף שהן שולחות להנהגה הכללית; לפי ערך הכסף, שתכניס כל אגודה, יערך פעולתה. ע"כ אין טוב מלתלות את הדבר הזה (להקרא בשם „ועד משנה") בסכומי הכסף שהכניסו האגודות להקופה הכללית ושעומדות הנה להכניס בימים הבאים (לסעיף כ"ב, כ"ד).

וכדי שלא להעמים על הועד הראשי עבודה מרובה יותר מדי, אם יצטרך לבא במשא ומתן תמידי, שנחוץ הוא למאד, עם כל האגודות הרבות במלוא רוחב ארץ רוסיה וגם בארצות אחרות, וכדי לעשות הזוק להאגודות היותר מצוינות בפעולתן, וכדי להזק את ידי האגודות הקטנות בכל מקום שהן ולעורר אותן תמיד לפעולה, ע"פ תנאי החיים וחיי האנשים שמה (כי כידוע, אין פעולת חו"צ יכולה להיות שוה בכל מקום), ראוי להעמיד את הועדים המשנים בראש האגודות שבגליליותיהם, והועד הראשי יגביל בכל שנה את האגודות לגלילות הועדים המשנים (לסעיף כ"ה).

אולם אם מעמידים אנו את הועדים המשנים בראש האגודות שבגלילותיהם, צריכים אנו לשים עין ביותר על אחדות הפעולה וקבוץ כל הכספים למקום אחד בקופת הועד הראשי. כ"א ינתן רשיון לכל האגודות, או אפילו רק להועדים המשנים לבדם, להשאיר כסף בקופתם או להוציאו על עניני הישוב שלא ע"י הועד הראשי הלא נפזר עי"ז את כחותינו המעטים ונחלקם לחלקים קטנים, שכל אחד מהם כמוהו כאין, ורק בקבוץ כל הכחות הללו יעלה בידנו לעשות דברים נכבדים ועומדים ברומו של עולם הישוב. כי ברבבות גרגרי חול יצבר הר גדול ומרבוא רבבות נטפי מים ישטוף נחל איתן. ע"כ עיקר גדול הוא בפעולתנו לאחדה ולקבצה למקום אחד ולמטרה אחת, ולא כל הרוצה להוציא כסף על ישוב הארץ יבוא ויוציא; גם אין להשאיר קרן קימת אלא בקופת הועד הראשי לבדה, כי אם תבואנה כל האגודות הגדולות והקטנות להשאיר „קרן קימת" בקופתן אזי יהיו הכספים הללו מונחים כאבן שאין לה הופכים, ללא תועלת, ודיה לנו „קרן קימת" בהקופה הכללית (לסעיף כ"ז).

כבר אמרנו, שעיקרה של פעולתנו היא להושיב מאחב"י מחו"ל לא"י, ולא לעזור לענינו פה ולחלצם מן מצבם הרע, אשר ע"כ אין להשגיח על הצטרכות האנשים, הרוצים להתיישב בארץ, ולא על הנהגותיהם ודעותיהם בחייהם הפרטים, כי הדבר, שאנו עסוקים בו, הוא דבר לאומי, שאין מבחינים בו בין כתה לכתה, וכל איש מישראל ראוי הוא שידור בא"י ושיתיישב שמה. צריכים אנו לשים לבנו רק אל התועלת שתצא מהתושבים באה"ק לדבר הישוב בכלל ולהיוצאים בפרט (לסעיף כ"ט). וכדי שלא יתחרטו האנשים שהביעו חפצם להתיישב בארץ ועי"ז יגרמו אי סדרים בהליכות הקולוניזאציה, נחוץ שיתנו כסף קדימה להועדים המשנים, ואם יחזרו מדעתם, יפסידו את דמי הקדימה (לסעיף כ"ח).

שאר סעיפי הצעה זו וכן כל הפרק הד' והה' אינם צריכים באור.

ג.

מאת חובבי־ציון בקישינוב *).

A. Денежная сторона.

1. Обществу חו"צ грозитъ смерть ввиду своего филантропическаго характера (въ глазахъ публики) по отношенію къ попавшимъ почему либо въ Палестину эмигрантамъ; поэтому необходимо пріобрѣсть какъ можно больше земли въ коллективную собственность, а эту землю или перепродавать по участкамъ частнымъ лицамъ, не нуждающимся въ матерьяльной поддержкѣ, или отдавать на выплату людямъ, могущимъ устроиться при землѣ.

2. Средства:

a, Постоянные сборы, % которыхъ непремѣнно долженъ идти на устройство новыхъ колоній;

b, Покупка земли на акціяхъ, непремѣнно именныхъ, не публично;

c, Внѣшніе займы у банкировъ.

3. Источники:

a, Монопольная продажа предметовъ религіознаго употребленія;

b, Вовлечь синагогу съ раввинами въ дѣло пожертвованія (נדרים);

c, Лоттерея (розыгрышъ участковъ земли въ Палестинѣ);

d, Учрежденіе кружки ([1] מגן דוד').

4. Урегулированіе и облегченіе колонизаціи:

a, Устройство 2-хъ параллельныхъ справочныхъ комиссіонерскихъ бюро въ Россіи и Палестинѣ (тамъ — изъ вліятельныхъ туземцевъ для ходотайства);

b, Покупка Обществомъ חו"צ и бюро по порученію частныхъ лицъ земли, а также перепродажа земли;

c, Отдача участковъ земли на выплату;

*) ההצעה כתובה בכתב־ידו של מ. דיזנגוף.

1) הכונה היא, כפי הנראה, שעל הקופסות צריך לשים אות - „מגן־דוד".

d, Предложить разнымъ финансистамъ взять колоніи подъ свое матерьяльное покровительство;

e, С.[2]) и Центральный Комитетъ своимъ авторитетомъ обращаются за матер. содѣйствіемъ къ лицамъ, рекомендованнымъ делегатами.

В. Идейная сторона.

1. Объединеніе всѣхъ кружковъ:

a, Общій съѣздъ разъ въ годъ;

b, Частные съѣзды по группамъ, которыя стекаются къ одному центру;

c, Всѣ эти съѣзды вѣдаетъ Ц. Ком., который и устраиваетъ ихъ возможно чаще — не менѣе 4 разъ въ годъ. (Рекомендуются праздничные дни: Пасха, Куща. Ханука и 9-е Ава);

d, На частныхъ съѣздахъ долженъ — по возможности — присутствовать кто либо изъ членовъ Центр. Комитета;

e, Кружки входятъ, черезъ съѣзжающихся представителей, между собою въ тѣсныя сношенія, письменно сохраняя живыя связи для взаимнаго обмѣна мыслей въ области Палестинскаго дѣла;

f, Ц. Ком. даетъ кружкамъ отчеты о своей дѣятельности нѣсколько разъ въ году — по мѣрѣ возможности, сообщаетъ каждый разъ объ экстренныхъ новостяхъ, даетъ совѣты въ затруднительныхъ случаяхъ и отвѣчаетъ немедленно на всѣ вопросы кружковъ.

2. Распространеніе идеи возрожденія и колонизаціи:

a, Субсидировать и расширить "הצבי" до органа Общества חו"צ;

b, Чаще издавать сборники à la „Палестина"[3]) на всѣхъ языкахъ, преимущественно на русскомъ, т. к. на древне-еврейскомъ и жаргонѣ есть кой-какіе;

c, Издавать летучіе листки по мѣрѣ возможности;

d, Вести широкую устную пропаганду (проповѣдники, раввины);

e, Интеллигенція должна сообщаться съ массой во всѣхъ случаяхъ и во всѣхъ удобныхъ для этого мѣстахъ (синагога), чтобы медленно, систематически пропагандировать и доказать de facto возвратъ еврейской интеллигенціи къ націи en masse;

f, Обращать вниманіе интеллигенціи на еврейскія народныя школы;

g, С. и Центральн. Комитету взять на себя иниціативу предложить всѣмъ чисто еврейскимъ авторитетамъ организовать еврейскую общину вообще, заняться школьными дѣла-

2) אולי: „Совѣты" = "ועדים משנים", או אלו, שנקראו אחר־כך "גבאים יועצים".

3) הקובץ הרוסי, שהוציאו ברמן ופלקסר־וולינסקי בפטרבורג בשנת 1884.

ми, устраивать учительскіе съѣзды...[4]), учредить новое כי"ח для возрожденія Израиля.

С. Правленіе.

1. Центры. Предпочтительны: 1) Одесса — пунктъ пріѣзда и отъѣзда эмигрантовъ; 2) Варшава — большой еврейскій центръ; 3) Остальные—по соображенію съ новымъ президентомъ.

2. Правленіе желательно видѣть состоящимъ изъ 3 лицъ разныхъ лагерей (напр. ортодокса — רבי יצחק אלחנן, интеллигента — д-ра Пинскера и финансиста — Гринберга или Высоцкаго) въ Одессѣ (или въ Варшавѣ, только съ отдѣленіемъ въ Одессѣ непремѣнно) при секретарѣ Лиліенблюмѣ. Комитетъ имѣетъ своихъ авторитетныхъ вліятельныхъ агентовъ въ каждомъ городѣ.

4) מה באו נקודות אלו לרבות אין אנו יודעים.

ד.

מאת חובבי ציון בפולטבה.

האספה הכללית:

א) כל שליחי האגודות הנאספים בוחרים למו ועד מרכזי, אשר יקום מראש הועד וארבעה חברים, אשר כולם דרים בעיר אחת, וממלאים ידיהם להוציא לאור את כל החלטות האספה הכללית ע"ד פעולות הועד המרכזי התמידיות.

ב) הועד המרכזי יהיה נבחר על משך שלש שנים.

ג) האספה הכללית בוחרת באגודות נכבדות, אגודה לכל גליל, בשם "ועדים משנים", אשר יהיו מעירם לעזור להועד המרכזי לבוא בדברים עם האגודות הקטנות הקרובים אליהם (עיין סעיף ט', י"ב וכ"ב)

ד) האספה הכללית בוחרת באנשים רבי העליליה ונודעים בפעולותיהם המועילות לטובת יאה"ק בתור "חברת מפקחים"; והרשות נתונה להחברים האלו לשנות איזה מהחלטות הועד המרכזי, אשר לא ימצאו חן בעיניהם ולקרוא אספה כללית מדי ימצאו לנחוץ להחליף את הנהגת הועד המרכזי.

ה) הרשות בידי האספה הכללית לבחור באנשים הנודעים לשם ולתהלה בתור "חברים־נכבדים".

ו) האספה הכללית תערוך בשם כל חו"צ בארצנו מכתב תודה וברכה להנדיב הידוע.

פעולות הועד המרכזי:

ז) חברי הועד המרכזי בוחרים למו מקרבם משנה לראש הועד וגזבר על האוצר, למען תחול אחריות כסף האוצר על הועד כולו.

ח) הועד שוכר לו סופר ומזכיר תמידי, אשר ישים כל מעיניו רק בעניני יאה"ק: לבוא בדברים עם הועד הפועל, לכתוב בספר פרטי־כל ההלטות הועד המרכזי ולסדר מערכות חשבונות ומפעלות הועד לשלהם להאגודות כולם תמידים כסדרם.

ט) הועד המרכזי מוציא לאור עולם את כל אשר התוו לפניו שליחי האגודות. אכן בפתרון דבר נכבד אשר לא שערוהו באספה הכללית יאות כי יפנה אל כל האגודות; אמנם מאשר כי כבד הדבר לבוא בדברים עם כל האגודות ולברר וללבן מענותיהם כולם, ע"כ ישפטו אז כל דבר הקשה אלה האגודות הנכבדות, אשר נבחרו בתור „ועדים־משנים" אחרי אשר יועצו המה אדות זה באגודות הקרובות אליהן וע"פ רוב דעות יחליטו דבריהן.

י) על הועד להוציא את הכסף הנשלח אליו מכל האגודות רק לתועלת היהודים עובדי אדמת ארצנו הקדושה, וע"כ אינו רשאי להשהות באוצרו כסף רב — מלבד הקרן קיימת (עיין סעי' י"ג) — בה בעת אשר הקולוניסטים נצרכים לכסף.

י"א) אין לקנות אחוזות חדשות ולתמוך בידי קולוניסטים חדשים כל עוד לא באו המושבות והקולוניסטים הישנים לידי שכלול גמור, עד כי יוכלו עמוד מבלעדי עזרה מן החוץ (עי' מלואים).

י"ב) אחרי בוא הקולוניסטים כולם אל המנוחה ואל הנחלה יָעַץ הועד המרכזי עם הועדים המשנים מה לעשות לימים יוצרו, וע"פ רוב דעות יקום דבר.

י"ג) באוצר הכללי ישאר תמיד לערך 20% לקרן קיימת, נכונה בכל עת רק על הדברים שחיי הקולוניסטים תלויים במו למען יהיו העובדים בטוחים מפחד כל רעה ואסון פתאומי.

י"ד) על הועד המרכזי ליסד ועד פועל נכון וישר בארה"ק, ולו מזכיר בשכר, אשר יודיע להועד המרכזי חשבון הכסף הנכנס והיוצא ופעולות הועד מדי חודש בחדשו.

ט"ו) חוב על הועד המרכזי להשתדל בכל שיש לאל ידו להסיר את מכשלת החוקים האוסרים על היהודים להתישב באה"ק.

ט"ז) להפיץ הדעה הנשגבה של יאה"ק בכל מקום אשר היהודים נחתים שמה ע"י מ"ע וקונטרסים וספרים: א) לשלוח עלי מ"ע בשפת זשארגאן, המספרים בשבח הארץ, לכל קהלות היהודים חנם אין כסף (הערה: העלים האלה יודפסו במחיר לא רב בתור הוספה למ"ע זשארגאני היו"ל כעת [1]); ב) לקבוע פרעמיא למחברי ספרים בשפת זשארגאן להועיל להרחבת רעיון יאה"ק ולהדפיסם ולהפיצם ביעקב במחיר לא רב.

1) „דאס יודישע פאלקסבלאטט".

י"ז) להפקיד מטיפים בעלי כשרון, חכמי לב ואנשי לב לעבור בכל הערים המיושבות מיהודים להגיד דבר ליעקב ולעורר הלבבות למען חזק את האגודות המיוסדות מכבר וליסד אגודות חדשות במקומות אשר אין שם כמו אלה.

י"ח) מדי חודש בחדשו ישלח הועד המרכזי לכל אגודות חו"צ פרשת חשבון ההכנסה וההוצאה מפעולותיו ופעולות ועד הפועל במשך החודש העבר; מלבד זאת בל יחמיץ כל דבר חדש נכבד להודיע אדותיו לכל האגודות.

י"ט) אם בהמשך הזמן יופיע רשיון הממשלה על פעלנו יחיש הועד ולא יתמהמה לקרוא אספה כללית בלי שאלת פי האגודות.

האגודות:

כ') כל אגודות חו"צ לעריהם במושבותם מקבלות עליהן לעשות ולקיים את כל החלטות האספה הכללית בלי שום ערעור כלל.

כ"א) על כל האגודות מוטל לשלוח כספן לאוצר הועד המרכזי ואסור למו להשהות באוצרן יותר מסך שתי מאות רוכ"ס.

כ"ב) אם לא טובה איזה מפעולות הועד המרכזי או הועד הפועל בעיני אחת האגודות, תעיר ע"ז אזני הועד המרכזי ועליו להוכיח צדקתו, והיה אם לא תוכח האגודה גם אז להכיר צדקת הועד, לא תתלונן בדרך ישר באזני יתר האגודות, כי אם תדרוש מאת הועד המרכזי להגיש עצומותיה לפני הועדים המשנים והועד המרכזי מצדו יעיר עליהם ויענה דבר מה והועדים המשנים ישפטו ביניהם.

מלואים.

רבים וכן שלמים הראו לדעת הנחיצות ליסד קולוניות חדשות בארצנו הקדושה כעת עתה, יען כי מלבד אשר עיקר ומטרת פעולתנו הלא היא הרחבת הישוב, הנה גם למשמע אוזן אדות התיסדות קולוניא חדשה ע"י חובבי־ציון יתעורר העם ביתר שאת לשקוד על מעשהו לטובת הישוב. אך לדאבון לבנו נסכרו מעינות ההכנסה, עד כי בכל חפצנו להעמיד במרחב רגלי הקולוניסטים הישנים לבל יצטרכו לאחרים ובכל יגיענו ועמלנו הרב לא עלה בידינו להפיק זממנו וידינו לא עשו תושיה. אי לזאת נאלצים הננו לומר עם ספר הצעותינו (סעי' י"א): כי רואים אנחנו ראשית לנו לחוק להעמיד את הקולוניסטים הישנים על בסים נכון וחזק, כי עד מתי נסבול עול סובלם? ומתי יגיע קץ לחרפת רעב עוני ויגון אשר יסבלו המה?

אמנם אף אם עלינו המלאכה לגמור את אשר החלונו, אין אנו בני חורין לסלק ידינו מיסוד קולוניות

חדשות, וטוב אשר נאחז בזה וגם מזה בל נרף, אך באופן כי: א) מכסת הכסף הנחוץ לזה לא תוקח מקופות האגודות; ב) כי כל המון בית ישראל יקחו חלק בזה; ג) כי תבנה ותכונן בכל שנה קולוניא חדשה, אשר תכיל שלשים אחוזות לשלשים בתי־אבות, ולהעמידה על יסודות מוצקים בשכלול גמור נצרך לזה סך 60,000 רוכ"ס, וסך כזה יקל לנו לאסוף שנה בשנה אם נעשה הדברים האלו:

א) הועד המרכזי מוציא לאור עשרים אלף שטרי גורלות, במו יאמר באר היטב, כי כל הזוכה בגורל תקום לו לצמיתות אחת משלשים האחוזות השייכות להקולוניא החדשה הבנויה וזרועה ונהדרה בתכלית השלמות ובכל הנחוץ לעדה ישראלית באשר היא שם;

ב) מחיר כל שטר כזה יהיה שלשה רוכ"ס, ובכן יעלה בס"ה ערך כל השטרות לסך ששים אלף ר';

ג) הועד המרכזי יחלק את השטרות בין כל האגודות, וראשי האגודות יוכלו למכרם גם בהרחבת זמן, לא פחות מכ"ה קאפ' לחודש, למען יקבץ כל הכסף במשך שנה אחת;

ד) לכל שטר תהי' גלוה קאפיע, אשר תנתן להקונה על מנת הרחבת זמן לרשום בה מספר הנומ' של שטרו ולכתוב שמה קבלות על חשבון חובו כפעם בפעם, ואך אחרי כלות פרעון כל החוב ינתן השטר לקונהו;

ה) האגודות לא ישהו באוצרן מכסף השטרות יותר ממאה רוכ"ס, רק ימהרו לשלוח כספן להועד המרכזי, והוא יניחנו בא' מבתי־אוצר־הכסף על שם שלשת אנשים הנבחרים על דעת האספה הכללית;

ו) אחרי האסף כל הכסף יקנו כברת ארץ דיה לשלשים בתי־אבות, ויחלקוה לנומערין א' ב' עד ל' ויגרילו את כולם, למען ידע כל הזוכה בגורל את אשר לפניו; אך הזוכה לא יסע לאחוזתו עד אשר יודיעהו הועד המרכזי כי חלקו נכון ומתוקן לפניו ככל הכתוב בשטר הגורל, ורק אז יסע לדרכו לשלום להתנחל באדמת ארצנו הקדושה.

אם הצעתנו זאת תראה אור מתחייבים אנחנו למכור בפלך פאלטאווה אלף שטרי גורלות.

ה.

מאת חובבי־ציון בצ'רניגוב.

בשם ה' השוכן בציון! ג' ימים לירח תמוז התרמ"ז לפ"ק. טשערניגוב.

— — — — — — — — — — — — — —

1) סבת רפיון הרעיון הקדוש והלוכו לטמיון מיום ליום הוא לדעתנו הרחקת ההמון ממנו; כמעט כל האגודות השונות נוסדו רק ממשכילי העם (אינטעללינענטען), המאמרים והספרים אשר נושאם הוא הותם הרעיון הקדוש נכתבו עד הנה בשפת עברי או רוסי, שפות אשר אינן מובנות להמון ודבר אין לו לכל הכתוב בספרים כאלה, לזאת רחוק הוא מהרעיון, לא יודע מכל הנעשה בארצנו הקדושה ובאגודות חו"צ אשר נוסדו לזה, ומטעם זה לא יצעד הרעיון בצעדי ענק ואין לו בסיס נכון בינינו. —

להפצת הרעיון בין העם נוכל רק ע"י האמצעים האלה:

א) ע"י הדפסת מאמרים וספרים קטנים בשפת יהודית (זשארגאן) אשר מחירם לא יעלה יותר משלש או חמש פרוטות כהמון הספרים הזשארגאנים או הרוסים דפוס פאסרעדניק[1], אשר ימכרו לרוב במחיר הזה למען יהיה ביכולת העם לקנות אותם לעתים לא רחוקות; כותבי ספרים כאלה בלי ספק ימצאו בין סופרינו המצוינים החפצים בתשועת עמם.

ב) להשתדל להרבות מספר החברים מהם[2] בכל האגודות השונות, מבלי הבט על מעוט הכסף אשר ביכלתם לתת לקופת האגודה, לבאר לפניהם את פרטי הרעיון בדברים נמרצים וליסד קריאה תמידית לפניהם בענין הזה מדי שבת בשבתו. —

2) מכתבים וידיעות מהועד הראשי יפיחו רוח חיים בהאגודות אשר רוב מהן לא ידעו כמעט דבר מכל הנעשה תחת שמי הובבי ציון, לזאת על הועד הראשי לעשות לו לחוק לשלוח מכתבים בזמנים קבועים ותמידים להודיע גלוי מכל הנעשה באגודות חו"צ בכלל ובאה"ק בפרט.

3) ליסד אם רק יש באפשרי מושב חדש (אף קטן) ממשפחות ערים שונות אשר עבודת האדמה איננה מוזרה להם ויש להם כסף מעט או הרבה בכיסם לזה. המשפחות האלה יסעו לשם באמצעות אגודות הו"צ. —

הדבר הזה בלי ספק יביא טובה ויעשה פעולה עזה להרעיון לחזק את לבות כל חו"צ ולהחליף כח לעבוד עבודתם בזריזות ואומץ רוח.

— — — — — — — — — — — — — —

1) הוצאת ספרי־עם מפורסמת ברוסיה.

2) מהמוני־העם.

ו. *)

מאת חובבי־ציון במינסק.

א. על דבר ההנהגה.

1) ההנהגה תבחר למשך שלש שנים.

*) את ההצעה הזאת מצאנו במחברת של בית־הספרים הלאומי בירושלים. קבענו לה מקום כאן, משום שרשום עליה

2) בראש ההנהגה יעמדו הנשיא והחברים מערי המדינה.

3) נשיא ההנהגה יהיה הד"ר פינסקער, והחברים יבחרו באספה הכללית אשר תקציב גם מספרם וגם תבחר גזבר הקופה הכללית ומזכיר.

4) מרכז ההנהגה יהיה במקום מגורתו של הנשיא, אשר שם יהיה גם מקום מושבם של הגזבר והמזכיר.

5) ההנהגה תוציא חלק ידוע מכספה על דבר קנית קרקע למכירה ולחלוקה על פי גורל ומכסת החלק ההוא תקציב האספה.

6) כל כסף האגודות ישלח אל גזבר הקופה הכללית.

7) ההנהגה תפתח מחלקה מיוחדת בלשכת הסופרים אשר לה, אשר תמציא לידי כל האגודות את כל הידיעות הנחוצות להן להשיב על שאלת איש ואיש.

8) חברי ההנהגה יקראו אספת האגודות הנמצאות בסביבותם מדי שנה בשנה.

ב. על דבר הרחבת הישוב.

לפני האספה הכללית יוצעו: 1) קנית אדמה למכירה ולחלוקה ע"פ גורל; 2) מכירת שטרי גורלות של הנהגת הישוב; 3) נטיעת כרמים; 4) מסחר האתרוגים.

ג. על דבר הפצת הדעה.

1) נשיא ההנהגה יבוקש לבחור אחדים מהרבנים הגאונים, הנקובים פה בשמותם, לקרוא אותם אל האספה הכללית, ואלה הם: ר' שמואל מאהליווער מביאלעסטאק, ר' יצחק אלחנן ספעקטאר מקאוונא, ר' נפתלי צבי יהודה בארלין מוואלזין, ר' דוד פרידמן מקארלין, ר' יוסף בער מבריסק, ר' מרדכי גימפיל מריזינאיי, ר' ליפא ממיר, הרבנים מלאדז, לידא, נעסוויזש, מאסקווא, ראסיין, בויסק, באריסאוו והמגיד מווילנא.

2) האספה הכללית תציע לפני הרבנים המפורסמים להוציא לאור מכתב גלוי על דבר גודל רעיון הישוב כתוב וחתום בידיהם ולהפיצו ביעקב בדפוס ובכתב.

(בעפרון) „דרוזגעניק". ואולם, אנחנו מסופקים אם הצעה זו נכתבה לשם אספת דרוסקניק. ליליינבלום שפרט את כל ההצעות, אשר הוגשו לאספת־דרוסקניק, כותב („דרך לעבור גולים" 88): „הצעת בני מינסק: להודות להד"ר פינסקער על עמלו" וסעיף זה איננו בכתב שלפנינו. ועוד: אם הצעה זו הוגשה לאספה בדרוסקניק, מה מקום יש לסעיף 1 של סימן ג', שראש ההנהגה יקרא „אל האספה הכללית" את הרבנים, „הנקובים פה בשמותם"? לפיכך נראה לנו, שכל החלטות הללו אינן אלא החלטותיה של „האספה הקטנה", שהיתה במינסק בראשית תרמ"ז. ע' כרך א' נומר 491 עמ' 845, וגם לעיל נומר 510.

III.

הפרוטוקול של האספה *).

בשם ד' הבוחר בציון.

החלטות חובבי ציון בעת פגישתם איש את רעהו בדרוזגעניקי.

הישיבה הראשונה היתה ביום ו' תמוז בערב. הנאספים: מאדעססא – ד"ר ל. פינסקער ומשה ליב ליליענבלום, מבאברויסק — ישראל פאפירנא, מביאליס־טאק — יעקב בכרך, מבאריסאוו — יוסף אייזענשטאדט, מווארשוי — יעקב [משה] מאירסאן, מחארקאוו [1] — דוד זייבערג [2], מיעקאטערינאסלאוו — בנימין [צבי] שיינפינקעל, מליבוי — [יוסף] זקהיים, ממאסקווא — אליהו קאפעלמאן ואברהם מנדיל אוסישקין, ממינסק — הרב [אברהם] האנעלעס, מאגודת נחמיה באדעססא — צבי זאב פראנקפעלד, מפטרבורג — זאב בערמאן, מרינא — [דוד] שווארצבארד [וזאב] לונץ, מראסטאוו — ד"ר [פינחס] יאמפאלסקי, מקישיניעוו — מאיר דיזענהאף, ועוד נוספו עליהם [ליב] קליוואנסקי [3] ופאפירמייסטער [מראשון־לציון].

הראש [4] הציע לפני הנאספים להגיש בכתב או להודיע בעל פה את ההצעות שהביאו מאת שולהיהם. הרבה מן הנאספים מלאו את רצונו. לסופרים נבחרו ליליענבלום ואוסישקין.

נעשתה אזכרה לנשמת חו"צ ה' זאב קאפלאן מרינא ול. ראזענטהאל מפטרבורג.

האספה השניה היתה ביום ז' תמוז בערב. על הראשונים נוספו: הגאון [ר' שמואל] מאהילעווער, הגאון [ר' אלכסנדר־משה] לפידות, מביאליסטאק — ברוך פריידענבערג (גם כן שליח מאסקווע), מדינא־בורג — [אברהם־זליג] קאלמאנסאהן, מווילנא — ר' שמואל־יוסף פין, מווארשוי — [ישראל] יאסינאווסקי, ממאריאמפאל — הרב [ר' יונתן] עליאשבערג, מליבוי — הרב הד"ר הלל קליין, מיעליסאוועטגראד — [שמואל]

---

*) כתוב בכתב־ידו של ליליינבלום. בידינו נמצא גם הטופס, הכתוב בכתב־ידו של אוסישקין - המזכיר השני של האספה. על ההבדלים המעטים שבין שני הטופסים הללו נעיר למטה.

את עצם הפרוטוקול כבר פרסם ליליינבלום ב„דרך לעבור גולים" (עמ' 89–86). ואולם שם לא פרש ליליינבלום את שמות כל האנשים, שהשתתפו באספה, ובנוגע לרובם השתמש בראשי־תבות בלבד.

1) ב„דרך לעבור גולים" יש כאן הוספה: „אגודת ח"י". פירושה של הוספה זו לא הוברר לנו.

2) בטופסו של אוסישקין יש כאן הוספה: „(מראשון לציון)". זיברג היה בן חרקוב ואכר בראשון־לציון.

3) קליוואנסקי מקובנה בא לאספה, כפי הנראה, רק משום שבקטוביץ נבחר לחבר ההנהגה, ולא בתור ציר מעירו, שהרי קובנה בקשה להבדל מעל ה„מזכרת" ו„לבנות במה לעצמה". ע' לעיל נומר 510 (והערה 3 שם) וגם נומר 522.

4) פינסקר.

דאשעווסקי, מפאלטאווא — [בנימין] קאטשעו [וחיים] צעריקאווער.

היושב ראש הציע לפני הנאספים:

א) לבקש רשיון הממשלה ליסד חברת א״י[5].

ב) עד קבלת הרשיון לעבוד לטובת הקולוניסטים באה״ק באופן המותר ע״פ חוקי המדינה ובדרך צדקה פשוטה, בלא ועדים ומרכזים, ורק כל איש אשר ידבנו לבו ישלח את נדבתו לה׳ ערלאנגער, אשר יחלק את הנדבות על פי הוראתו של „נאמן״ חו״ץ הנבחר מאתם.

ג) לתמוך ולשכלל את גדרה, להושיע לבני פתח תקוה ויסוד המעלה.

ד) ליסד לשכה בארץ ישראל אשר תקבץ ידיעות על אדות הקרקעות העומדות להמכר וכיוצא בזה ואשר תהיה לעינים לכל החפץ לקנות קרקע בא״י.

אחרי כן התפטר הד״ר פינסקער ממשמרתו ויבקש לבחור באיש אחר במקומו.

אחרי שנתקבלו הצעות הד״ר פינסקער הביעו לו כל הנאספים את תודתם על עמלו לשעבר, ויבקשו אותו פה אחד לבלי יתפטר ממשמרתו ולהיות „נאמן״ להם גם לימים הבאים. הד״ר הסכים לבקשתם, ונקרא שמו „גבאי ראשון״.

הרב עליאשבערג הציע לבחור ששה גבאים, אשר שלשה מהם יהיו רבנים מפורסמים ושלשה מהם — אנשים נכבדים מפנות העם, ועמם יתיעץ הד״ר פינסקער בכל דבר הנוגע לישוב הארץ. ההצעה נתקבלה בתנאי אם הדבר ההוא אין שעתו עוברת ויש מועד להתיעץ, ואם הענין ההוא בעצמו הוא מן הדברים הנכבדים.

הרב מאהילעווער הציע לבחור קאמיססיאן, אשר תשפוט על הפעולות הנכנסות בגבול „הנאמן״, או הגבאי הראשון, ויתר יועציו. ההצעה נתקבלה ולהקאמיססיאן נבחרו שבעה אנשים: הד״ר פינסקער, הגאון מאהילעווער, הרב עליאשבערג, פין, יאסינאווסקי, קאפעלמאן[6] ולונץ.

הוחלט לבחור עוד שלשה עשר גבאים נכבדים.

האספה השלישית היתה ביום ח׳ תמוז בערב.

הנאספים היו הקודמים, מלבד ה׳ לונץ, פריי־דענבערג ושווארצבארד שנסעו ביום ההוא לדרכם.

הקאמיססיאן הודיעה להנאספים את החלטותיה:

א) כל אחד מן הנאספים יודיע תיכף את סכום הכסף שיש עתה בקופת אגודתו וכמה בקירוב יוכלו להמציא במשך השנה.

5) פירוש: לשוב ולבקש שנית, אחרי שהבקשה הראשונה שהוגשה לממשלה נדחתה, ופינסקר כבר ידע את הדבר. עי׳ לעיל נומר 686, הערה 1 לנומר 695 וגם נומר 698.

6) במופסו של ליליינבלום: „קאפלאן״, ואין זו אלא פליטת־הקולמוס.

הערה. כפי הודעת הנאספים יש עתה אצל חו״צ בערים שונות כחמשת אלפים ושלש מאות רו״כ. סכומי השנה לא נתבררו.

ב) לשלוח אנשים בעלי צורה ממקומות שונים לערים הסמוכות להם לברר את ענין יא״י. עם זה הודיעה הקאמיססיאן, כי הד״ר פינסקער הבטיח לבוא בדרך מסעו עתה לחו״ל גם לברלין, לפראנקפורט על מיין ופראנקפורט על אדר לבקש את נדיבי הערים ההן להשתתף במעשי הצדקה לישוב ארץ ישראל[7].

ג) לשלוח שני מגידים לעורר בדרשותיהם את דבר ישוב א״י ולבקש מאת רבנים לנסוע לערים ידועות לתכלית זאת, וגם לבקש מאת אנשים נכבדים לעשות מה שיוכלו לטובת הענין הזה. וגם לשלוח לתכלית זו איש נכבד אחד מחו״צ לאמעריקא. בחירת הרבנים והמגידים הנ״ל נמסרו להרבנים הגר״ש מאהילעווער והרב עליאשבערג מאריאמפאל.

ד) נמנו שני סופרים לחליפות מכתבים עם האנשים תמיד בעסקי הישוב וכל השייך לזה, בשכר חמשים רו״כ לחודש לכל אחד מהם. הסופרים אין להם רשות לכתוב מכתבים בשם עצמם בעניני הישוב בלי ידיעת הגבאי הראשון, הסופר השני[8] יבוחר מאת שני הגאונים הנ״ל.

ה) ביפו תוסד לשכה אשר יהיו בה: מנהל, איש הבינים בין המוכר והקונה ובינם ובין הערכאות, וסופר־יועץ. האחרון ינהל את החשבונות והפנקסים ויכתוב מכתבים להגבאי הראשון. לאנשים פרטים אין לו רשות לכתוב בעניני הישוב בלי ידיעת המנהל. האיש הבינים לא יוכל לעשות דבר בלא המנהל והסופר.

הערה. הלשכה ההיא צריכה גם כן לדרוש אחרי האמצעים אשר על פיהם אפשר יהיה לקבל רשיון ממשלת תוגרמה ע״ד הישוב.

ו)[9] הגבאים היועצים והגבאים הנכבדים עם הגבאי הראשון מתאספים בכל שנה לברר את העבר ולהתיעץ על העתיד.

ז) אחרי שכלול הקולוניות הישנות, בשעה שיהיה כסף לחו״צ, יקנו אחוזות חדשות על ידי הלשכה הנ״ל כדי למוכרן.

7) עי׳ להלן כמה כתבים.

8) היה בזה, כפי הנראה, הסכם כללי מובן מאליו, ש„הסופר הראשון״ – מזכירו של פינסקר – יכול להיות רק ליליינבלום ולא אחר. בחירת „סופר שני״, שנמסרה לידי הרבנים מוהיליבר ואליאשברג (תבן), לא נתקיימה, כפי הנראה, גם אחרי האספה. בכ״ג תמוז (תרמ״ז) כתב הרב אליאשברג לאוסישקין: „מזכיר שני לא יושלח עד שוב הד״ר פינסקער מדרכו למען מעט בהוצאות. ועדיין לא הוסכם״. ואולי הסתפקו הרבנים ביעקב בכרך, איש־מצותו של ליליינבלום (עי׳ „דרך לעבור גולים״ 82), ששמש מעין מזכיר וסופר להרב מוהיליבר.

9) סעיף זה חסר ב„דרך לעבור גולים״.

ח) כל עיר שיש לה שש מאות רו"כ לשנה עליה לשלוח כל שלשה חדשים את כספה לה' ערלאנגער שיעשה בו כפי הוראת הגבאי הראשון. העיר שיש לה פחות מסך שש מאות רו"כ לשנה תשלח את כספה ג"כ כל שלשה חדשים להעיר הגדולה הסמוכה לה. בכל פעם מודיע המשלח להגבאי הראשון כמה כסף שלח, ולמי שלח.

הערה. הערים: אדעססא, ביאליסטאק, ווארשוי, ווילנא, מאסקוי, פאלטאווא וריגא צריכות לע"ע (עד בוא קצבה מיוחדה מאת הגבאים) לשלוח עשרה למאה מכספם להגבאי הראשון לצורך ההוצאות הדרושות.

ט) כל החלטות האלה נעשו לשלש שנים.

אחרי כן נגשו אל הבחירות. נבחרו לגבאים יועצים: בפה אחד הגאון הגדול מוהר"ר שמואל מאהילעווער, וברוב דעות[10] הגאון הגדול מוהר"ר נפתלי צבי יהודה ברלין מוואלאזין והגאון מוהר"ר מרדכי עליאשבערג מבויסק, בפה אחד — הרב החכם פין, וברוב דעות — ה"ה יאסינאווסקי ומאיר פריידענבערג ממאסקווא. לקנדידאטים יועצים נבחרו ברוב דעות: הרב ד"ר קליין, הגאון מוהר"י עליאשבערג ממאריאמפאל וה' אליהו קאפעלמאן ממאסקווא. לגבאים נכבדים נבחרו ה"ה: אברהם גרינברג מאדעססא[11], יעקב דייכעס מחארקאוו, פריעדלאנד ליב מפטרבורג, וואלף לוניץ מריגא, יעקב־משה מאירסאן מווארשוי, יאמפאלסקי ד"ר מראסטאוו, אלכסנדר צעדערבוים מפטרבורג, וויטטענבערג מנחם מדינאבורג[12], קלמן־זאב וויסאצקי ממאסקווא, ליב שאליט מריגא, הרב ד"ר קליין מליבויא והגאון ר' ישראל יהושע מקוטנא.

לגבאים נכבדים נבחרו בהסכם כל הנאספים בלא בחירה הגאון הגדול ר' יצחק־אלחנן ספקטור מקאוונא וה' ל. קליוואנסקי.

אחרי תום הבחירות החליטו לכתוב מכתבי תודה להנדיב ולעוזרו במעשי הצדקה לישוב ארץ ישראל

10) שתי המלים „וברוב דעות" חסרות בטופסו של אוסישקין. נוסחו של ליליינבלום הוא הנכון, כפי הנראה. לולא כך, לא היה מן הצורך לחזור ולכתוב „בפה אחד" בנוגע לרש"י פין. ועוד: ליליינבלום מספר („דרך לעבור גולים" 85). כי מאתו היתה ההצעה לבחור בהנצי"ב ובר' מרדכי אליאשברג, „ובני הדור הישן לא כולם התנגדו לה". שמע מינה, שנמצאו מבין „בני הדור הישן" גם מתנגדים לשני הרבנים האלה והם נבחרו רק „ברוב דעות".

11) כבר העירונו לעיל, שליליינבלום ב„דרך לעבור גולים" השתמש בראשי־תיבות בלבד. וכאן כתב: „ה' א. ג. מאדעססא" (עי' שם עמ' 88). מר ש. ל. ציטרון לא הבין את הרמז הזה כהלכה ועל־פי סברא בעלמא כתב („תולדות חבת ציון" עמ' 333): „אשר גינצברג" (אחד־העם).

12) גם כאן טעה מר ציטרון וכתב „משה" במקום „מנחם". (משה וויטנברג - אביו של מנחם וויטנברג).

ה' ערלאנגער וגם למלא את ידי הראש להביע תודתם לה' שייד ולה' הירש ולה' עטינגער[13].

על כל הנ"ל הננו חותמים
ביום ו' ט' תמוז תרמ"ז[14]

ד"ר ל. פינסקער
יהונתן עליאסבערג מטאריאמפאל
שמואל יוסף פין
אלכסנדר משה לפידותזאן הופ"ק ראסיין יצ"ו
הילל במו"ה ז"צ כ"ץ זצ"ל המכונה ד"ר קליין חובק"ק ליבאווי
אליהו קאפעלמאן מאסקווע
ד"ר פ. יאמפאלסקי מראסטאוו על נהר דָן
ישראל פאפירנא מבאברויסק
יעקב משה מאירסאהן
יוסף אייזענשטאדט מבאריסאוו
משה ליב ליליענבלום מאדעססא
עורך דין זאב בעהרמאנן פעטערבורג
בנימין צבי שיינפינקעל יעקאַטערינאסלאוו
צבי זאב פראנקפעלד אדעססא
אברהם מענדל אוסישקין מאסקווא
בנימין קאטשעוו מפאלטאווא
חיים צעדיקאווער מפאלטאווא
אגראנאם שמואל דאשעווסקי יעליסאוועטגראד
מאיר דיזענהאף מקישינוב
יוסף זקהיים מליבויא
דוד זייבערג מחארקאוו
אברהם חאנעלעש.

13) עי' לעיל נומר 595 (עמ' 179). - בטופסו של אוסישקין חסר השם הזה.

14) בטופסו של אוסישקין אין גוף החתימות.

IV.

מכתבי־תודה *).

א.

להבארון אדמונד רוטשילד.

בישם ה' אלקי ישראל.

דרוסקעניק יום ו' ט' תמוז תרמ"ז לפ"ק.

כבוד אדוננו צור משגבנו מגן בעדנו
באראן עדמונד פאן ראטשילד.

בהתאסף ראשי חובבי ציון מערי המדינה אל העיר דרוסקעניק להמתיק סוד ולמצוא נתיבות לחזק את חברתנו זכרנו את נדיבנו הגדול ראש וראשון למחונני ארץ קדשנו, שוינו לפנינו את כל החסד והאמת אשר הוא עושה זה כחמש שנים להקים חרבותינו, להושיב הנשמות, להחיות נדכאים ועניים ולהכשירם הכשר דעת להוציא לחמם מן האדמה אשר בחר בה אלקי ישראל להנחיל לעמו נחלת עולמים, ונאמר כולנו פה אחד ולב אחד בשמנו ובשם כל אנשי שלומנו בערי המדינה אשר במלאכותם התאספנו פה להעלות את שם רום מעלת כבודו על ראש שמחתנו ולחתום את מעשינו בתודה וברכה לראש נדיב עמנו ובתפלה לאלקי ישראל, כי ישקיף ממעון קדשו אל עבדו הנאמן עם עמו ונחלתו השר עדמונד ראטהשילד, יאר פניו אליו ואל נות ביתו אדילאידא שרתי בנשים העומדת לימינו לתמכו בכל מעשיו הטובים, העוברת עמו ארחות ימים לבקר בערי קדשנו ולמשוך חסד אל כל המושבות אשר כוננו ידיהם ומברכת פיו יברך את ביתם, הבית הגדול אשר כל כבוד ישראל תלוי עליו.

מגננו ראה אלקים, הזקהו ואמצהו, למחיה שלחתו לשארית הפליטה, ולמחיה יהיה לנו לאורך ימים טובים, בו נתעודד ובו נתחזק גם אנחנו בעד עמנו ובעד ערי אלקינו, באורו נראה אור ומרוחו יאצל עלינו לעודדנו לעשות את כל אשר תמצא ידינו לישוב ארצנו, ותחזינה עיניו ועינינו בנחמת ציון וירושלים ובהרמת קרן ישראל.

*) את ההעתקות של שני מכתבי־התודה האלה מצאנו בארכיונו של פין.

ב.

למיכאל ארלנגר.

בעז"ה דרוסקעניק
ט' תמוז תרמ"ז.

כבוד הרב החכם הנעלה ביראת ה'
ובאהבת עמו העומד על עם ישראל
מוהר"ר מיכאל ערלאנגער נ"י.

בחירי חובבי ציון אשר התאספו פה לטכס עצה בדבר ישוב ארץ הקודש ותשועת עובדי אדמתה, בשימם עין על כל הנעשה בארץ הקודש עד הימים האלה, ואשר עינך ולבך היו אל הבנין הגדול הזה, אשר נבנה לעינינו, לשכלל אותו ולהעמידהו במצב איתן וקרן אורה, — מתכבדים לצקת לפני כבודו הרם את תודתם מקרב לב עמוק בשמם ובשם כל חובבי ציון שולחיהם על כל הטוב והחסד אשר עשית בישוב הארץ בכלל ובתשועת עובדי אדמתה בפרט, והנם מברכים אותך בשם אלקי ציון ומהלים פניו להאריך ימיך בטוב ובנעימים, ותחזינה עיניך בהקמת סוכת דוד הנופלת ובשיבת בנים לגבולם בשוב ד' את שבות עמו ישראל.

אלה דברי מוקיריך ומכבדיך, בחיר עם, אשר בך יתפאר ישראל.

603.

מאת פינסקר ללילינבלום *).

Berlin, Central-Hôtel.

Любезный г. Лиліенблюмъ.

Хлопоты, которые я взялъ на себя по настояніямъ г. Могилевера [1]), не увѣнчались успѣхомъ, по крайней мѣрѣ, въ Берлинѣ. Д-ра К. Бернштейна нѣтъ въ Берлинѣ, онъ уѣхалъ въ Петербургъ. Предсѣдатель комитета Нейманъ не перемѣнился и онъ теперь такой же руше, какъ года четыре тому назадъ. Лахманъ прямо отказался отъ даннаго мнѣ въ особую минуту обѣщанія, и увѣряетъ, что полученныя комитетомъ свѣдѣнія о Петахъ-Тиквѣ неблагопріятны. Отъ этого господина, 30-ти милліоннаго богача, выдающаго себя управляющимъ имѣніями своихъ дѣтей, для того, чтобы съ него не требовали лишняго, — какъ съ козла, ни шерсти ни молока. Отъ самого барина, стало быть, нечего болѣе ожидать. — Что касается Франкфурта на Одрѣ, то Гильдесгеймеръ хотѣлъ было съѣздить со мною туда, но еще во время узналъ, что раввина Левенмейера нѣтъ во Ф., уѣхалъ на воды. Но Гильдесгеймеръ обѣщалъ похлопотать и все таки надѣется вырвать кое-что, не смотря на то, что тамошній комитетъ посовѣтовался о рѣшеніи съ вышеупомянутымъ Лахманомъ. Боюсь, что во Франкфуртѣ н/М. я не буду счастливѣе. Я писалъ Могилеверу, чтобъ онъ по телеграфу освѣдомился объ ихъ [2]) присутствіи, и далъ бы мнѣ знать по телеграфу же. Тѣмъ временемъ совѣтуюсь съ здѣшними корифеями [3]).

*) תיכף אחרי אספת דרוסקניק נסע פינסקר למערב־אירופה. עי' „דרך לעבור גולים" 89.

1) עי' הנומר הקודם (פרק III, עמ' 214).

2) נדיבי פרנקפורט, שעמהם כבר בא מוהליבר בדברים. עי' לעיל כמה כתבים.

3) פירוש: הוא מתיעץ את הרופאים הגדולים על מחלתו.

О результатахъ напишу, когда соберу всѣ мнѣнія. Здоровьемъ вообще похвалиться не могу. Не проходитъ дня безъ одного или двухъ припадковъ. Останусь въ Берлинѣ до воскресенья. Куда я направлюсь—я еще не знаю. Это будетъ зависѣть отчасти отъ извѣстій о Франкфуртѣ н/М., отчасти же отъ приговора врачей. — — — Мнѣ представились комитетъ „Эзры“ и ред. „Зерубабеля“. — Надѣюсь, Вы исполните всѣ мои желанія, выраженныя въ моемъ предыдущемъ письмѣ [4]).

Весь Вашъ Пинскеръ.

4) את המכתב הזה לא מצאנו.

604.*)

מאת מ. י. ברלין לר' נפתלי־צבי־יהודה ברלין.

ב"ה. יום ב' י"ב תמוז שנת
"קבוץ גליות" לפ"ק, דינאבורג.

להדרת גאון קדושת כבוד אדוני אבי
זקני, זקן בית ישראל ותפארתו, הגאון
החסיד האמתי רשכבה"ג וצדיק יסוד
עולם שליט"א!

יאריך ה' ימיו על ממלכתו, בוואלאזין.

— — — הנה באתי כיום להעיר את לבב אדוני מאור עיני שליט"א על אדות אשר ראשי האגודה "חובבי ציון" החליטו בהאספה האחרונה בדרוזגניק לבקש את הדר"ג נ"י להיות גם הוא לראש עליהם ולהחשב בין מתי סוד הועד המרכזי. הן הלא ידע אדוני, כי חלילה הי' לי לתת ידי בברית אמונה את האגודה אשר בקאוונא טרם שאלתי את פיו הק' וגם את אדוני אבי הגאון נ"י. אכן בידעי כי לבב אבותי איתני ארץ שיהיו טוב על הדבר הגדול הזה, אז לקחתי לי את הכבוד להמנות בין חבריהם ולעשות שיח ושיג אתם, עד כי היטב נגלו לפני דרכי ומשפטי כל הענין הזה מראשיתו עד אחריתו, ומצבו הפרוע בימים האחרונים נגע מאד עד לבב כל חובב עמו ותעודתו באמת. והי' אחרי אשר נוכחו לדעת מנהיגי האגודה, כי הוסר לבב העם אחורנית מאחרי משאת נפשם, הרעיון הקדוש הזה, יאמרו כעת להסיר את המכשול ואבני הנגף מעל דרכם, בהושיבם עליהם לראש את גדולי וגאוני ישראל תופשי התורה, ה' ישמרם, אשר המה יהיו להם לעינים להורות להם את מעשיהם בכל אשר ידרש להועץ בשאלות שונות בנוגע לדבר הגדול הזה. בטח השכילו בעלי האסופות בדרוזגניק לשים לפני אדוני את פרשת מעשיהם ומחשבותיהם. ומי יתן והי' ה' עמם לחזק את בדקי חומת עמנו הפרוצה עד מאד על ידי השועלים הרבים המחבלים את כרם בית ישראל. אכן מי כמוני יודע כי עתותי אדוני לא בידו הנה, כי ספורות הנה לרגעים דבר יום ביומו למלאכת הקודש, אשר הוא עושה לתפארת בית ישראל להחזיק את עמודי בית התלמוד הנשגב, ולכן לא נוכל להעמים על שכמו לשאת גם את משא המשרה החדשה עליו, כי אם את זה יעשה נא, להאיר את פניו הק' אל האגודה "חוב"צ", למען יִקָרֵא גם שמו הגדול עליה, ואז הלא רב לנו רב כי דגל החברה מאסף יהי' לכל המחנות בתוך בני ישראל, כי גם מחנה גדולי העם וחכמיו יאסף על דגלה זה להוסיף לה חן וכבוד ולהרבות על ידיהם את מכסת כסף הקדשים לדבר הגדול הזה. והי' אם תמצא החברה חן בעיניו להיות עליה לראש בתוך שאר הגאונים חבריו, ה' יברכם, אז נכון לבבנו בטוח כי את פעלנו ומעשנו יצליח לנו ה' לשמחת כל אוהבי ציון וירושלים, אם נוכל לפלס מעגל דרכנו במשפט, לא בחפזון ולא במנוסה כי אם לאט לאט אי"ה.

ישאני נא אדוני, כי דברתי עד הנה, כי לא לדון לפניו באתי, כי אם טובת הענין הנכבד הזה שמתי נגד פני, למען ידע איש ישראל את אשר לפניו לעת רעה כזאת. גם זאת סמכתני לערוך בזה את הגות לבי, כי בהיות אדוני אבי הדר"ג שליט"א כעת בדרוזגעניק הואיל גם הוא להודות בתם־לבב את אנשי המעשה העומדים בפרץ, אות הוא כי לבבו נכון אתם ורוחו נאמן בבריתם. — — — — — —

ונעם ה' וטובו על אדוני כל ימי שבתו לבקר בהיכל ה' כאשר יברכנו נאמנה נכדו עבדו ותלמידו, הנצב לפני כסא כבודו בחרדת קדש מאד ומחכה תשובתו הרוממה לכבוד ותפארת

משה יצחק ברלין.

*) מן הכתבים, שהמציא לנו מר יצחק רבקינד, ברונכס. (לפי דבריו קבל הוא את כל הכתבים, אשר המציא לנו, מאת מר מאיר ברלין, בנו של הנצי"ב).

605.

מאת ר' מרדכי אליאשברג לפינסקר.

בוסקא בקורלאנד ט"ז תמוז תרמ"ז.

P. T. D-r L. Pinsker in Odessa.

נעימות ימינו מן ט' דנא האירו לעיני כי"ד בו. שמח שמחני כי נעתר לבקשת רבים וטובים מארצנו וחוצה לה להשאר על משמרתו להיות לעטרה ולמנהל בראש חברתנו.

כן סבותי עיני מהביט, מדברי חן וכבוד, שהודיעני שנתכבדתי להבחר גם אני לנושא משרה [1]), עם גדולי

1) "גבאי־יועץ". עי' לעיל נוסר 602/III עמ' 213.

חכמי ישראל, בהענין הגדול והקדוש אשר שם לבבנו שואף זורה, שהם הרהיבוני לתתי עוד כירחי קדם, בעוד כה עלומים עמדי, לשאת וליתן בהלכה זו, שהיא הלכה מדינית גדולה ועמוקה, המסורה רק לחכמי לב כמותם ירבו בישראל, ולולי הדברים נשמעים מעם אדם גדול כמותו אשר לא לפניו חנף יבוא, היו הדברים כנפרזים הרבה על המדה מצלצלים באזניי, אך כי ידעתי מי המדבר אלי, אדע כי היא מהלכות דרך ארץ, ואבוא גם אני לתת לו תודתי בגלל דבריו הנעימים אשר יקרים המה מחכמה ומכבוד, כי אהבת עמנו וארצנו כשמש בגבורתה תזרח ותופיע מכל הנה והנה.

והנני מתכבד להמנות בין מוקיריו אשר ישאו שמו לברכה תמיד

Rabbiner M. Eliasberg.

606.

מאת ליליענבלום לפינסקר.

26 Іюня [1887].

Многоуважаемый Докторъ!

Во вторникъ утромъ пріѣхалъ въ Одессу. Нашелъ нѣкоторыя письма, но маловажныя. Нѣкоторые изъ Мендзыжечанъ, соблазнившихся слухами о принятіи будто барономъ Іесодъ Гамалы, требуютъ обратно свои участки. Я имъ совѣтовалъ подождать до подтвержденія слуховъ и выясненія подробностей.

Къ отсутствовавшимъ почетнымъ „Габаимъ" написалъ отъ Вашего имени и собственной подписью о томъ, что они были избраны таковыми. — Копіи рѣшеній на дняхъ будутъ изготовлены и разосланы всѣмъ.

Очень сожалѣю, что Ваша поѣздка въ Берлинъ оказалась напрасною. Надежды въ самомъ началѣ измѣняютъ. Впрочемъ изъ сопоставленія письма Бѣлостоцкевъ со словами г. Эрлангера относительно сочувствія родственниковъ барона, Гольдсмита и пр.[1]), уже давно можно было заключить, что бѣлостокцы сильно увлекаются.

Не понимаю, какимъ образомъ можно приписывать Вамъ мои частные взгляды, къ дѣлу не касающіеся. На это могутъ быть способны тѣ, которые за подобными мнѣ людьми не признаютъ права „свое сужденіе имѣть"[2]). Г. Зиммель еще въ Одессѣ зналъ, что я осуждаю поступки Осовецкаго. Не изъ любезности онъ мнѣ сказалъ въ вашей комнатѣ: „Вы тоже русскій еврей". Но въ сущности я ничего письменно не высказывалъ противъ Осовецкаго. Я только опровергалъ ложныя свѣдѣнія, появившіяся въ „Гамелицѣ", что колонисты будто, „подобно балтской босой командѣ", учинили погромъ въ домѣ Осовецкаго, когда онъ былъ въ Яффѣ встрѣчать г. Зиммеля. О томъ же, кто правъ и кто виноватъ, я ни словомъ не заикнулся. Депеша же объ отказѣ Осовецкаго, какъ Вамъ извѣстно, получена была Гальперином и онъ ее напечаталъ въ Гамелицѣ[3]).

Къ сожалѣнію, я только что узналъ, что и въ Палестинѣ мутятъ именемъ Ховеве-Ціонъ. Г. Гиршъ предложилъ союзу рабочихъ въ Ришонѣ извѣстныя условія, а когда они собрались для обсужденія того, принять ли условія или нѣтъ, кто-то увѣрялъ ихъ, что Ховеве-Ціонъ сильно озабочены о нихъ, намѣрены устроить ихъ по упроченіи колоній, и потому никакихъ условій имъ принимать не слѣдуетъ. Я, конечно, напишу имъ, что Ховеве-Ціонъ о нихъ и не думаютъ.

— — — — — — — — — — — —

---

27 Іюня.

Только что былъ у Вашего брата. Получены письма:

— — — — — — — — — — — —

Отъ д-ра Штейна[4]). Содержаніе его слѣдующее: узнавъ о письмѣ Гирша, въ которомъ проектируется сформированіе новаго комитета, онъ заявляетъ, что не смотря на то, что Гиршъ указываетъ и на него, д-ра Штейна, онъ не войдетъ въ тотъ комитетъ, который будетъ сформированъ по указанію Гирша.

Отъ Катрцевъ о томъ, что Хусна-Бекъ[5]) претендентъ на раздѣлъ Катры, запретилъ имъ удабривать ту часть (1200 дунамовъ), на которую онъ претендуетъ. Они предлагаютъ купить у Хусна-Бека остальные 800 дунамовъ за 900 наполеоновъ (18,000 фр.), тогда онъ откажется отъ своихъ претензій и у Ховеве-Ціонъ будетъ 800 дун. хорошей земли. — — — — — —

Я предложилъ-бы Вамъ сообщить Гиршу о рѣшенномъ въ принципѣ въ Друскеникахъ „бюро", которое будетъ вмѣстѣ съ тѣмъ и „Waad Hapoel", почему сформировать теперь комитетъ въ Палестинѣ на нѣсколько мѣсяцевъ неудобно.

Гедерцамъ (или Катрцамъ) я напишу, что пока они не укажутъ, какимъ образомъ можно обезпечиваться противъ будущихъ претензій нынѣ малолѣтняго брата Хесуна-Бека, о покупкѣ земли у послѣдняго не можетъ быть рѣчи. —

1) עי' לעיל הנומרים 560, 567.
2) עי' להלן נומר 614.
3) עי' לעיל נומר 583 והערה 4 שם.
4) הד"ר מנחם שטין מיפו.
5) עי' לעיל נומר 561.

Слѣдовало бы просить Гирша войти въ переговоры съ Филиберомъ на счетъ претензіи Хусна-Бека. Филиберъ собственно обязанъ заступиться за Гедеру, вѣдь онъ ее продалъ Пинесу въ томъ размѣрѣ, какой Пинесъ передалъ ее Ховеве-Ціонъ. Онъ, Филиберъ, купилъ Гедеру у Хусны-Бека, почему онъ теперь ничего не дѣлаетъ для огражденія своихъ покупателей?

Съ глубочайшимъ уваженіемъ

М. Л. Лиліенблюмъ.

607.

מאת א. רוקח לליליענבלום.

יפו. אור ליום כ׳ תמוז שנת תרמ"ז.

ידידי החכם היקר והנעלה, אוהב עמו וארצו וכו׳ מו"ה משה ליב ליליענבלום נ"י.

את שני מכתביך מכ"א סיון וכ"ב בו קבלתי. הראשון הסב לי צער גדול, כי הנני יודע ברור אשר אם יתפטר הד"ר נ"י ממשרתו או מעבודתו בעניני חו"צ, אז יבואו ערבוביא ואנדרלמוסיא בכל עניני הישוב פה ובחו"ל. הן כבר עלה ביד הד"ר נ"י לדעת הרבה דברים על בורים, כבר זכה להכיר את התכלת ואת הקלא אילן, עד כי נגלו לפניו המון תעלומות מהעוסקים בצרכי צבור באמונה או שלא באמונה. לא כן עתה אם חדשים מקרוב יבואו, אנשים אשר עוד טרם ידעו מאומה מכל הנעשה פה, וביחוד אם תבוא ההנהגה בידי אנשים הנוטים והגוהים אחרי הצבועים, אז שמה ושאה יוכת שער הישוב. ישרי לב פה ינערו הצנם מזה וצבועים וערלי לב יסחבו את הישוב ואת האוחזים במעוזו אל הנהל, אל גיא צלמות ח"ו. אבל מה יועיל לי אם אאנה מר על דבר שאיננו בידי?

— — — — — — — — — — — — — — —

נסתם הגולל! גם אלה המעטים בראשון אשר לא אבו לכרוע לבעל ואשר לחמו כאריות עבור הופשם והפש הישוב, גם אלה נפלו בנופלים ובע"כ נאלצו להתום על כתבי הצבי[1]. יען סבלו חרפת רעב במלא מובן המלה, ולא נשארו כי אם שלש משפחות שלא חתמו על הכתבים, משפחת חאנקין,

1) הירש. – ברזלי כותב בזכרונותיו, שככר צינום לעיל: „ראשון־לציון היתה כסרקחה כולה. המנהל הירש, ראש הפקידות, דרש, שהאכרים יחתמו על האמנה, אשר הגיש להם, ובה כתוב, שכולם כאחד אינם אלא שכירי־יום העובדים נחלות אחרים (עי׳ לעיל הערה 1 לנומר 565. – העורך). ועוד דרש, ששלשה ממיסדי המושבה (יוסף פינברג, ליב חנקין ואיזנבאנד) אשר נתנו לראשון את כל לבבם ונפשם ואת כל מאדם, יגרשו מתוכה".

משפחת בעלקינד ואייזענבאנד, ובטח גם הם ילאו לסבול חרפת רעב ונקיון שנים, ויקבלו את התורה שבכתב[2].

כן, מת רגש ההופש, אשר התנועע עוד בגוית הישוב, וקבורת חמור נקבר...

ומה עשו כל אחינו חו"צ, האוהבים את הישוב אהבה נצחת? מה עשו מעריכינו ומוליכי דעת קהלנו? אלה אמרו קדוש וברוך להנדיב, למשרתיו ולאשר משרתיו, כי מה נקל יותר מהיות חו"צ ומנעור כפים מתת אף אגורה אחת, יען ב"ה יש לנו נדיב, וכבר דרך כוכב מיעקב אשר יאיר את המאפליה בארה"ק, ואלה אמרו צדוק הדין[3]. כי מי יצדק יותר מאיש אשר הכח בידו? והשארים עצמו את עיני הקולוניסתים הגוססים בשעת יציאת נפשם... ומה הועיל לנו אם איזו ישרי לב פה קרעו לבביהם ובגדיהם? — —

— — — — — — — — — — — — — — —

אכן נסתם הגולל! ועל המושבות הנני קורא עתה „קרבם בתימו, אל תקרא קרבם אלא קברם!"

מבין הקלעים של האדמיניסטרציה בראשון משמיעים עתה קול, כי על העבדים עבדי הנדיב עתה לקבל עליהם עוד שני גזרות: א) כי כל אחד ואחד ממקבלי התמיכה מחויב לקבל עליו עול מלכות תוגרמה, ב) לבל יהין שום איש מהם לנסוע מהמושבה בלי רשיון המנהל. והנה בעוד שהגזירה השניה אין בה אלא קב של עבדות ושפלות, למען ידע הקולוניסת ובניו וב"ב כי הנם עבדים נרצעים להמנהל. עד כי אין לו רשות ללכת ד׳ אמות בלי רשיון, אבל הגזירה הראשונה הנה סם רעל להקולוניסתים, כי כל עוד שהרבה מהם חסו בצל ממשלות אייראפא לא עלה ביד המנהלים לדרוך על במותימו ולעשות עם הקולוניסתים כחפץ לבבם. יען סוף כל סוף היו נאלצים האומללים להגיש משפט ליועצי ממשלותיהם אשר לא יוכלו לראות בבלע בני ארצם. לא כן אם יחסו בצל תוגרמה, אזי מסורים הם ביד הפקידים הקטנים והשוטרים הפושעים על פת לחם, ואם יתן להם המנהל בצע כסף, אז יאסרו את הקולוניסתים באזיקים. ולמי ישועו? — — — —

ועקרון תעקר. גם שם פקד ה׳ הירש על אס[ובצקי] (או כי אס׳ יעשה כזאת ברצונו הטוב)

2). הללו הוכרחו לבסוף למכור את נחלותיהם ולעזוב את ראשון־לציון. עי׳ שם וגם „ספר היובל" לא"ם פרימן ח"א עמ׳ 20. ועי׳ גם להלן הערה 3 לנומר 653.

3) „הצבי", – כותב ברזלי בזכרונותיו, – הוסיף להצדיק את מעשי הפקידות ותעלוליה. מתחלה שמו הראשונים את מבטחם ב„המליץ"... והנה נהפך גם הוא לקטיגור להם והתחיל מאשים את האכרים ומצדיק את הדין עליהם". ועי׳ לעיל הערה 3 לנומר 597, וגם הנומר הסמוך.

לאליץ את הקולוניסתים לקבל עליהם את רובי תורותיו בכתב, ואם לא, אז לא יבנה להם הרפתים.

ובטל התמיד, בפ"ת כבר חדל המנהל ה' אס[ובצקי] מתת להם את התמיכה החדשית, ויינקו שפע הנדיב רק בתתו להם מנהל וגם מורה לשון צרפת, דבר עיקרי מאד, אשר מבלעדו לא יכונו הצאצאים והצפיעות בפ"ת! כי כלום לר' י— ח — — 4). המעלה עתה נרה את התורה ששמע לפני כ"א שנה מהרב מליבאוויץ, נחוץ יותר ממורה לשון צרפת? — — — — טוב איפא, ברוך המצרפת את עמו ישראל במקל נועם ובמקל חובלים!!

בני גדרה יושבים שקטים על שמרי „התקוה", כי האספה תחמם את תקותם! ומי יתן והי' — —

מאד אתפלא על אשר לא זכיתי לקבל הסך 824 פר' המגיעים לי, ואשר עד ששה מאות הוצאתי במזומנים 5). האם כה גדול עוני מנשוא, עד אשר לא ישלמו לי אפי' המזומנים שהוצאתי? תם אני ולא אדע! — — — — והנני מַתְנֶה פה, כי בשום אופן לא אלך אל ה' הירש לקבל את הסך הנז', כי אנכי לא ארצה להיות עבד לעבד. והדין נותן כי ישולח הכסף הנז' לידי, או על ידי ה' הערצענשטין, אבל לא על ידי הירש, אשר ראות פניו לא אבה. — —

בשבוע העבר הייתי בירושלים, ואם כי ידעתי כי אין לך כל סבה לכסוף לדעת מהנעשה עתה בירושלים, אבל בהיותך חו"צ — — — לכן אדמה כי תאבה לשמוע מהמעשים הנעשים עתה בירושלים.

מלא חפנים חורבן שהשליך גבריאל על ירושלים בעת גבר האויב ויבקע העיר עודנה גדושה כמו שהיתה, וכל הרוחות, הסופות והסערות לא פחתו ממנה אפי' קומץ. ירושלים עודנה מסובבת ומוכתרת בהרים יהפים ומלאים צורי מכשול וסלעי מגור, עד אשר יבהל הרואה ויאמר אין זה כי אם מעון שדי שחת ופריצי חיות. עוד יטפס האורח ויעלה שמים וסביבו נשערה מאד פן ימעדו קרסוליו ויפול וישבור מפרקתו, עד אשר יוכח שמה ושאיה בכל אפסים, והחורבן השליך הס עד כי לא ישמע אף קול צפור נודד, ולולא קול צלצול פעמון מעל מגדל בית תפלה לנוצרים המרעיד מעט את האויר והד הרים אשר יענגו בקול, כי אז חשבנו, כי הננו במתים חפשים ממשא כל רגש חי.

אבל לעומת זה קול המון ברעו, קול תשואות מלחמה שמענו בשערי ירושלים, כי פתחו הרבנים שנית את לוע תותחיהם ויוציאו את חרמם מתערו להחרים — את מי לא אדע, כאשר לא ידעו גם הם. כי מי נשאר עוד אשר איננו מחרם? אבל מה יעשה רב אם לא יחרים את העצים ואת האבנים, ואת השפה

4) בנוף המכתב – שם מפורש של אחד מאכרי פ"ת.

5) לקנות שעורים לבהמתם של האכרים. את חשבון הסכום הזה הודיע רוקח לליליענבלום באחד ממכתביו הקודמים.

הצרפתית על אשר נדיב ידוע אחד מצרפת 6) בא ולא רצה את מרצפת הישיבות בשקלי כסף וזהב — — — ולכן נעץ הרב מבריסק ואתו עמו הרבנית את צפרניו בחומת בתי הספר שנוסדו בירושלים, והרבנים הספרדים גם הם צהלו כאבירים ויצאו לקראת נחשים להחרים את בן־יהודה, אשר אם כי אינני אוהבו ואינני אוהב לאומותו או התאלמותו המזויפת, בכ"ז היטב חרה לי על ההרם המנוול הלזה 7) — — — —

— — — — — — — — — — — — — —

והנני אוהבך הנאמן, המכבדך
ומוקירך כערכך הרם

אלעזר רוקח.

6) הבארון רוטשילד.

7) עי' הערה 2 לנומר הסמוך.

608.*)

מאת א. בן־יהודה לם. אוסישקין.

ירושלם ת"ו, כ"א לחדש תמוז אלף ושמונה מאות ושמונה עשרה לחורבן.

לידידי היקר והנכבד אברהם מנדל
אוסישקין, שלום וברכה.

— — — — — — — — — — — —

ידעתי ידידי, כי בימים האחרונים הכוני אנשי ראשון לציון ורוקח בראשם בלשון, הם חושבים, כי אנכי לרעתם כונתי בדברי על אודות מעשיהם 1), ואינם חפצים לחשוב כי אדם האוהב את הישוב ולא את אנשי המושבות, האדם אשר הקדיש את כל חייו להרעיון הקדוש הזה, וברר ונקה אותו מכל שמץ ערבוב, ויפשיטהו ערום, והוא אוהב אותו לשמו, לשם קיום האמה, ולא לשם כונה אחרת, ולא לשם רעיון אחר, למשל רעיון החרות וכדומה, אשר בכל טיבו איננו מועיל לנו לעם ישראל, לתקותנו ולתכליתנו לימים יבואו, אינם מבינים, אמרתי, כי אדם כזה יוכל להגיד מחשבות לבו כמו שהם, ולא להשגיה אם יערבו ואם ינעמו לאחדים מאנשי המושבות וגם לאחדים מחובבי ציון המערבבים בשאלת ישוב הארץ ענינים אחרים. אנכי חושב, כי מכל הדברים אשר דברתי אתכם בהיותי במוסקבה, הבינותם מה דעתי בענין הישוב, וכאשר אוסיף לחקר ולהשוב בדבר, והנסיון היומי, המלמד אותנו דעת פה, מרבה להתראות לפנינו בעצם מראהו, ולא במראהו השקר אשר לו בבאו אליכם דרך ימים וארצות רחוקות, כן אוסיף לראות כי רעיוני אמת

*) מארכיונו של אוסישקין.

1) עי' לעיל הערה 3 לנומר 597.

וצודקים בכל, ורק בדרך הזאת נצליח. ואנכי חושב כי יש לי הרשות לגלות את רעיוני בקהל, ואם אחדים מבני ראשון לציון חושבים כי רעיוני אלה ודברי אלה יזיקו להם אין אני [שם לב] לדבר. אחת אמרתי. כי אנכי רק את הישוב אהבתי, רק בו חפצתי, וכל אנשי המושבות רק כלי מלאכה בעיני, רק חמר להגיע לתכליתנו. תכליתנו הישוב. ואם רואה אנכי כי אחדים מבני המושבות מזיקים להישוב, לא אחוס ולא ארחם עליהם, אף כי הם, כשהם לעצמם, אנשים טובים ומשכילים ונכבדים. הישוב זה תכליתי, זה חפצי. ועל כן, אם חשבתי, כמחשבת כל היודעים את עניני הישוב לנכון, כי מעשי אנשי ראשון לציון מזיקים להישוב, לא חשבתי כי עלי להתאפק, פן ירעו הדברים להאנשים האלה ופן ירעו בעיניהם.

הגדתי לך, ידידי היקר, את הדברים האלה, למען תדע ותבין למה דברתי דברי על מעשי אנשי ראשון לציון. ידעתי כי הם חושבים, כי הם והישוב דבר אחד, והמדבר עליהם כמדבר על הישוב. אך לא כן דעתי. ואקוה כי גם אתם, ידידי, תבינו לי.

ועתה הנה אדבר לך דברים אחדים על אודות הנדיב. דע לך כי הנדיב הזה איש הרעיון יתר ממנו. לולא תעלולי אנשי ראשון כי אז היה עושה גם עתה יתר, אך תעלולי האנשים האלה הכריחו אותו, לא לשוב אחור חלילה ממחשבותיו בענין ישוב הארץ, ולא הרפו את לבו, אך להתישב איך ומה לעשות, לטכס עצה ולמצוא דרך לבלתי יהיו עוד דברים כאלה. ידעתי כי מזה יצא כי יכבד העול על אנשי המושבות, אך נקוה, כי לעצם ענין הישוב תצא מזה תועלת. האיש הזה חפץ שיהי' הכל ברוח הלאמית, ועל כל פנים יתר קרוב לרוח היהודים הקדמונים, ועל כן רצונו שילמדו עברית במושבות, ולו הצליח שידברו שם עברית כי אז שמח מאד, ועל כן הוא חפץ יתר שילבשו בלבושי הערבים, יען הוא חושב שזה יתר קרוב ללבושי היהודים הקדמונים.

וכל מחשבותיו עתה לקדם את פני הרעה לבלתי יבואו גוים ויאחזו בארץ, ועל כן צוה לעושי רצונו לקנות אדמה כאשר יוכלו. בזכרון יעקב יקחו חמשים איש צעירים לימים ללמדם עבודת אדמה. מובן, כי אחרי מעשי אגודת פועלים בראשון לציון יכבידו את העול בזכרון יעקב על האנשים הצעירים האלה, אך העומדים בנסיון יקבלו אחרי כן מידו הכל. הוא אמר להרבנים שבאו לברכו בפרוש כי ליהודים הצדקה לקוות כי ישובו לקדמותם, אך עלינו לעשות זה במתינות ובישוב הדעת. את הפחה[2] הוא דבר

2) רעוף־פחה בירושלים.

הרבה, וידעתי כי הפחה יכבד אותו כבוד גדול, ויעשה לכבודו טובות הרבה, ועל כן אם יהי' פה הועד יוכל לעשות על ידי נסים בכר ענינים רבים. הלא ראיתם בהצבי ענין כתל המערבי. האיש הזה נבהל כאשר ראה את כתל המערבי, שארית מחמדנו מימי קדם במצב כזה, ויאמר לקנות את המקום הזה בכל מחיר, ויחשוב בזה גדולות ועצומות, כי יהי' המקום הזה לנקודת המרכז לכל תנועת הלאימות[8]. מפה יצא הכל. מהמקום הזה תצא תורת הלאימות לישראל. אך חכמי הספרדים התנגדו להדבר ובאחרונה התרימוני בגלל זה. אך נקוה כי נגיע עד תכליתנו[4]. עתה באה

8) כך:

4) פרשה זו – מחשבתו של רוטשילד לגאל את הכותל המערבי והתנגדותם של חכמי־הספרדים לכך – היא אחת מן התמוהות מאד, ועד עכשיו לא הוברר כמה יש בה מן האמת וכמה מן הדמיון והגוזמא. אם יבוא יום ויגלו אוצרות ארכיונו של רוטשילד, אז – אפשר לקוות – יודעו פרטי הדברים לאמתם. אנו יכולים להביא כאן רק עדיות אחדות:

א) ב„הצבי" נומר י"א לשנת תרמ"ז כותב העורך (בן־יהודה): „כבוד פחת עירנו יר"ה ברוב חסדיו הואיל לקבל ברצון את הבקשה אשר בקש מהוד־כבודו האדון נסים בכר (מנהל ה„אליאנס" בארץ־ישראל בימים ההם. – העורך.) בשם השר הגדול א[דמונד] די רוטשילד (שנמצא אז בארץ־ישראל. – העורך.) אודות המקום לפני כותל המערבי. להעניים המושלימים המערביים יבנו על חשבון השר בתים לשבתם, והמקום יפנה ויהיה פתוח ונקי כיאות למקום קדוש ונורא כזה".

שם, נומר י"ד: „בענין כותל המערבי, כפי ששמענו, העכוב הוא עתה מצד – החכמים וראשי העדה: – – – הדבר נגע עד לב הגדול בנדיבים ויחלים לעשות כל אשר בכחו עדי יצליח לפנות המקום הקדוש הזה ולעשותו נקי ומהור, ויתן את הענין בידי האדון נסים בכר, וכבוד פחת עירנו רצה את בקשתו ויודיעהו, כי יש יכולת לעשות כל זה. אך הנדיב הגדול החפץ בכבוד חכמי עיר הקדש רצה כי ישתתפו גם הם במצוה הזאת, כי יתנו הסכמתם על זה – – – והנה יש עכוב בדבר: חכמינו, לא יאמן כי יספר, מבקשים תואנות, מחפשים עלילות, מפקפקים, מעכבים הענין".

שם, נומר ט"ו: „חכמי עדת הספרדים שלחו להשר הגדול (רוטשילד. – העורך.) בהיותו בדמשק תלגרם לבקש ממנו, כי לא יעשה בענין הזה (של גאולת הכותל המערבי. – העורך.) דבר בלי הסכמתם. והשר הנדיב, החפץ בכבוד החכמים ואינו יודע מסתריהם, רצה את בקשתם ויפקד לה' נסים בכר, אשר הלך להתראות אתו בדמשק, לבקש מהחכמים כי יחתמו גם הם על הבקשה שחתם הוא, השר, להגישה לכבוד פחת עירנו. בהבקשה הזאת, אשר ראינו בעינינו (ההטעמה לנו היא. – העורך.) מבקש השר מממשלתנו יר"ה כי תואיל הממשלה חלף הבתים אשר יבנה השר לעניי המושלימים היושבים במקום הזה לכתוב את המקום על שם עדת היהודים בירושלים, ועדת היהודים תתחיב לא לבנות על המקום הזה כל בנין, כי אם להחזיקו פנוי ונקי ליהודים הבאים שמה להתפלל. אך אם אי אפשר כי יכתב המקום על שם עדת היהודים, הנה מסכים השר שיכתב על שם העיר ירושלים, אך בתנאי מפורש, כי פקודת העיר תתחיב לעדת היהודים לא לבנות על המקום הזה כל בנין, ושיהיה המקום הזה ליהודים תמיד להתפלל שם. בשני האופנים

לי ידיעה כי הימים האלה יבא אולי ארלנגר הנה. אז נתיעץ ברחבה על הכל. ואודיעך הכל.

יהיו התנאים והחיובים משני הצדדים חרותים על לוח בביאה. לאסר מעל לפתח׳.

„זה דבר הבקשה. ועל הבקשה הזאת בקש השר הגדול כי יתנו גם החכמים את חתימתם. כבקשתם ממנו לבלי יעשה דבר בלי הסכמתם. אך השר הנדיב לא הבין כונת בקשתם. כונתם היתה רק כי יצוה לה׳ נסים בכר לבלתי יעשה בלי חתימתם. וממילא (כן מחשבתם) יבטל הדבר. ואם לא תדעו לכם. קוראים נכבדים תמימים. לא בקיאים מאי דקא אמרי ודקא חשבי רבנן. מדוע זה ועל מה זה מעכבים החכמים הגדולים את הדבר הקדוש קדש הקדשים הזה. אשר היה עליהם למהר להחיש מעשיהם ולא לעכבהו אף רגע אחד. אם בעיניכם יפלא הדבר. הנה בעינינו לא יפלא״...

שם. נומר ט״ז: „כפי ששמענו נפקחו עיני חכמי הספרדים ויראו כי הביאו עליהם בזה (בענין הכותל המערבי. – העורך.) חרפת עולם אשר לא תמחה. ותרפינה ידיהם מעט. וירפו מכבוד הרה״נ הראשון לציון הי״ו ויתנו לו לעשות כחפץ לבו. וכפי ששמענו נתן עתה הרב הראל״צ הי״ו הרשות לה׳ נסים בכר להגיש לכבוד הפחה יר״ה את כתב הבקשה. אשר כבוד השר הנדיב חתום עליו״.

שם. נומר י״ח: „בענין גאולת כותל המערבי. כפי שנודע לנו. לא יעשה כל צעד עד אם יהיה העוסק בזה בטוח. כי לא יפגוש מכשולים על דרכו מצד המתנגדים״.

ידיעה קצרה זו היא גם האחרונה ב„הצבי״ על אדות גאולת הכותל המערבי. בינתים החרימו חכמי־הספרדים שבירושלים את בן־יהודה (הנומר י״ז של „הצבי״ לשנת תרמ״ז יצא מוקף מסגרת־זהב ובו הדפיס בן־יהודה את כל נוסח החרם הגדול. אשר הוטל עליו ועל עתונו). הסבה הראשונה והעיקרית. שגרמה לחרם. היו מאמריו של בן־יהודה ב„הצבי״. אשר בהם הוכיח בדברים קשים וחריפים את חכמי־הספרדים. שמכתבי התחִנה שלהם נכתבים בידי סופר מוסר. ואולם בנוסח החרם יש גם רמזים גלוים – כמעט דברים ברורים – שכל הכתוב ב„הצבי״ על ההתנגדות מצד חכמי־הספרדים לגאולת הכותל המערבי אינה אלא עלילה בעלמא.

ב) א. מ. לונץ כותב במאמרו „כותל המערבי״ („ירושלים״ כרך יו״ד. עמ׳ 47/8): „המחשבה היותר רצויה ונעלה בהידור המקום הזה עלתה על לב הבאראן עדמונד די רוטשילד. בבקרו את המקום הזה ובהתבוננו על הבתים הדלים והרעועים המקיפים את הכותל הקדוש הזה. והדרכים העקלקלים והמקולקלים המלאים תמיד אשפה ודמן המובילים אליו. ויאמר לקנות את כל בתי השכונה הגובלים את המקום הזה שהם הקדש למושלימי המערב ולהרם עד היסוד ולעשות במקומם מישור ישר ונחמד ולהקיפו בגדר של ברזל שיהיה הקדש לעדת היהודים. ומאשר שלפי חוקי הארץ אין הקדש נמכר. הציע בא־כחו לפני פחת העיר לקנותם בחליפין. לאמר שהבאראן יקנה קרקע במקום שפקידות ההקדשות תבחר ולבנות מספר בתים טובים וחשובים מאלה כמספר הבתים הנמצאים בשכונה הזאת (כפי ששמענו העריכו את סכום הבנינים והקרקע לסך 740,000 פראנק). (לפי חוקי ההקדשות מותר להוציא הקדש בחליפין רק באופן שיעריכו את ההקדש יותר משויו כדי שלא יוכל שום איש לטעון שהגיעה איזה אונאה להקדש. ולצאת מחחשש הזה העריכו את כל אחת מהשבע ושלושים חצרות הנמצאות בהשכונה הזאת לסכום של 20.000 פר׳). והפחה שהבין והכיר את הטובה הגדולה שיביא הדבר הזה למצב הבריאות בכלל ולתושבי הרובע הזה בפרט נתן את הסכמתו עליה. ויאמר לבקש על זה הסכמת השיך־איל־אישלאם ולהשיג מאמר מלכותי

אודותי הלא יכלת לראות ממכתבי האחרון לצלינוף כי לי בעצמי אוכל למצא לחמי בשבתי

בחיק. אך פתאם חזר ממחשבו ויחליט את החליפין לדבר שאי־אפשר. הסיבה שבגללה חזר הפחה ממחשבתו לא נודעה בבירור ויש בה מסורות ונוסחאות שונות״. –

והמנוח לונץ מביא בהערה למאמרו מה ששמע מפיו של מר ח. מ. מיכלין מירושלים על הסבה שגרמה להפחה לחזור מדעתו „ולהחליט את החליפין לדבר שאי אפשר״. במקום הערה זו אנו מביאים את דברי מר מיכלין עצמו במכתב. שכתב למר פנחס גרייבסקי על מנת להמציאו לנו.

ג) מר מיכלין כותב במכתבו: „בעלות הבארון אדמונד רוטשילד לירושלים ובראותו שכל השכונה הסמוכה לכותל המערבי שייכת לבזויים שבמושלימים. המה הערבים המרוקנים. וכי כל השכונה הזאת מלאה חלאה וזנות הכי שפלה. התעורר לבו להציע לפני הפחה. כי ימסור לו את כל השכונה הזאת. בתנאי שהוא. הבארון רוטשילד. יסתור ויהרוס את כל הבנינים הרעועים ועל חשבונו יטע במקום ההוא שדרות אילנות. אשר ישמשו מבוא לכותל המערבי״.

„כל השכונה האמורה הקדש היא („ווקף״) לטובת המושלימים המרוקנים על שם השיך המרוקני אבו־מדין. (לפי מסורתם היה אבו־מדין אחד החלוצים. שצרו על ירושלים בימי מסעי־הצלב. והוא היה גם אחד מן הראשונים. שקפץ מעל סוסו לתוך העיר. ולזכר הזכות הזאת הקדיש המלך אלפצל־נור־אל־דין את כל הסביבה של בית־המקדש לשמו של אבו־מדין ולטובת המושלימים המרוקנים). ובשביל כך הציע הבארון רוטשילד לפחה סכום של 740.000 פר׳. כדי להביא את ההקדש לידי חליפין. כלומר שבכסף התמורה יבנו לטובת ההקדש בתים טובים במקום אחר״.

„דיני ההקדש חמורים הם לפי תורת המושלימים. ובכל אופן אין להביא את ההקדשות לידי חליפין שלא בהסכמת ראשי הכהונה הדתית. הממונים על נכסי הווקף במקומם. והנה בשעה שרוטשילד נשא ונתן עם הפחה הירושלמי בדבר גאולת הכותל המערבי לא שם לב – או. יותר נכון. איש לא העיר אותו על הדבר – שבירושלים נמצא אז ראש הכהנים של עדת המושלימים המערבים (המרוקנים) השיך אבו־בשיר. ועם השיך הזה לא בא בדברים. וכשנודע לאבו־בשיר. שגאולת הכותל המערבי עומדת לצאת לפעולה שלא מדעתו והסכמתו. פשפש ומצא כתב עתיק המיוחס לשיך אבו־מדין. שבו הוא מקלל ומחרים למפרע את כל מי שיסייע לבטל את ההקדש או לגאול אותו אפילו בסכומים עצומים. והשיך אבו־בשיר מצא חבר לו. את המופתי של הימים ההם. שגם אותו הזניחו. כפי הנראה. ושניהם שלחו יחדו טלגרמה ארוכה לשיך־אל־אישלם בקושטא ושאלו את פיו. אם יש היתר לחרם החמור של איש קדוש כשיך אבו־מדין. והשיך־אל־אישלם החזיר תשובה. שאין הוא רואה היתר לחרם חמור כזה״.

„מר יוסף נבון – אחד מעסקני ירושלים בימים ההם – הזהיר אמנם את אלה. שעסקו בענין זה. וביחוד הזהיר את מר נסים בכר. אשר הורשה מאת הבארון לגמור את המשא והמתן עם הפחה – שאם לא יתפשר עם השיך אבו־בשיר תחלה לא תוכל מחשבתו הטובה של רוטשילד לצאת לפעולה. אבל מר נסים בכר בטח. כפי הנראה. יותר מדי בפחה. שהיה ידידו. ולא שם לב לאזהרתו של מר נבון. ודמעשה הרב אשר אסר רוטשילד לעשות לא נתקים.״ –

בסוף מכתבו מוסיף מר מיכלין א.ת הדברים האלה: „אין אני אחראי לכל האמור כאן בנוגע למר יוסף נבון ואזהרתו למר נסים בכר. אבל מי שמצרף את שמם של חכמי־הספרדים לקלקלה זו מחטיא את נפשו״. –

בעקרון[5]. אך הצבי! האמנם יתנו להצבי לנפול. אנא, אחי וידידי, אל תתנו להצבי לנפול, כי הרבה הרבה בכחו לעשות לתחית ישראל — — —

ידידך

בן יהודה.

ד) לעומת עדותו של מר מיכלין – עדותו של מר יעקב גולדמן („גמ״י״) בנומר 148 של „המליץ״ לשנת 1887:

„השמועה (על דבר רצונו של רוטשילד לקנות את החצרות והבתים, המקיפים את הכותל המערבי. – העורך.) היא שמועת אמת והמעורר הראשון לזה היה ה׳ בכר מנהל בית הספר אשר לחכי״ח פה; הוא, בכר, אשר בהיותו ספרדי מלידה ומבטן ובהיותו מבני ציון, ידע להלוך כרוח חו״ר הספרדים ויצליח לו לפתוח בית־ספר ולאסוף נערים רבים בו באין מוחה בידו – – – – אבל לא לעולם חוסן. ה׳ בכר החל לקצץ בנטיעות שנטעו למו חו״ר הספרדים לגדל פרי, ויפלג תעלה ממעיני הצדקה וימשכהו לבית ספרו. ראו זאת חו״ר הספרדים ויאמרו בלבם עוד מעט ויביא אליו ה׳ בכר כל מעיני הצדקה ואנחנו נותר באין פרה חולבת ובאין צאן לגזוז – – – – וכיון שהיה בכר המעורר למפעל נשגב כזה אמרו חו״ר הספרדים לסכל עצתו. מה עשו? בשמעם כי הנדיב הנהו בדמשק וכי קרא אליו את ה׳ בכר להו״ל על ידיו מחשבתו הטובה, הודיעו לו ע״י הטע״ג לבלי ימהר מעשהו וכי יצפה על המכתב ההולך אליו. להנדיב חרה אמנם על החו״רים – – – – עכ״ז גמר לצפות על המכתב. ובעוד ה׳ בכר שמה בא המכתב ועליו חתומים חו״ר הספרדים, ולהאשכנזים לא אמרו דבר, בו יתארו לפניו כל הרע (!) אשר תשיג את המתפללים בהיות המקום פנוי (?) (סימן־הקריאה וסימן־השאלה למר גולדמן הם. – העורך.) וכי יוציא את כל כספו לריק. ונקל להבין כי יותר טוב לו יתן את הכסף על ידם – – – סוף דבר, הצליחו לרפות ידי הנדיב, וישא״ו הבתים וכל החלאה על מקומם״.

ה) ועוד עדות אחת – של מר דוד ילין. בשיחה, שהיתה לנו עמו, שמענו מפיו, שלפי השמור בזכרונו צדקו כל דבריו של בן־יהודה ב„הצבי״. ואף גם זאת אמר לנו מר ילין: איבת־תמיד היתה בין יוסף נבון ובין נסים בכר, ובירושלים פשטה שמועה בעת ההיא, כי בראות נבון שעל־ידי גאולת הכותל המערבי יגדל כבודו של בכר, השפיע הוא על חכמי הספרדים להניא את לבם מן המעשה הזה ולסכל את עצתו של בכר. עד כמה היה מן האמת בשמועה זו אין מר ילין יודע.

ו) ולסוף עוד עדות אחת קצרה, האומרת להכחיש את הכל. עדות זו היא למר יוסף נבון עצמו במכתבו למר מיכלין מב׳ ביולי 1924. מר מיכלין המציא לנו את גוף המכתב, הכתוב צרפתית, ואנו מתרגמים מתוכו את הדברים המעטים האלה:

„אשר לשאלתך בנוגע לכותל המערבי, אני תמה מאד. זו לי הפעם הראשונה, שאני שומע על הענין הזה ואשר מעולם לא היה לי שום יחס אליו בשום פנים. דברתי על זה עם מקורבי הבארון, ולפי דבריהם אין כל הענין אלא ספור־בדים של נרגנים״.

5) ע׳ להלן נומר 689.

609.

מאת ר׳ יצחק־אלחנן ספקטור לפינסקר.

ב״ה יום ד׳ כ״א תמוז תרמ״ז קאוונא.

כבוד ידידי ה״ה הרב החכם המפואר הנכבד
המפורסם כו׳ כ״ש ה׳ ד״ר פינסקר נ״י
שלום וברכה נצח.

אחדשה״ט הגיעני תמול מכתב בשמו מאת סופרו ה׳ ל״ב[1] נ״י כי כבוד מעלתו הרמה יאבה להעמיס עלי משרת גבאות מהענין אשר כבודו עוסק בזה[2] ואחרי בקשת הסליחה הנני מוכרח לכפול דברי לכבוד מעלתו הרמה כי מפני זקנותי והולשתי ד׳ ירחם לא אוכל לקבל עלי שום טורח אף קלה כלל וכלל גם במקצת מן המקצת. ורב לי ההכרחיות שהנני שקוע כבר בזה שאי אפשר לעשותם ע״י אחרים, ובטוח הנני כי ישאני רום מעלת כבודו ולא יעמיס עלי טרדות עוד. וד׳ ירום קרן עמנו וינחמנו בנחמות ציון וירושלים ע״י גואל צדק בבא״ס[3] כמשאלות ידידו המייחל לישועת ד׳ במהרה ומכבדו ומוקירו כערכו הרמה

יצחק אלחנן החופ״ק הנ״ל.

1) ליליינבלום.

2) ע׳ לעיל נומר 602/III (עמ׳ 215).

3) „במהרה בימינו אמן סלה״.

610.[*]

מאת ר׳ שמואל מוהיליבר למ. אוסישקין.

ב״ה ה׳ כ״ב תמוז תרמ״ז.

לידידי יקירי המשכיל ושלם מאוד נעלה
חובב עמו וארצו מ׳ אברהם מענדל
אוסישקין נ״י רב שלום וברכה.

— — — — — — — — — — — — — — —

הנני מסכים מאוד שתדבר עם הרבי מקאפוסט בדבר יישוב אה״ק, כי דעת איש גדול כמוהו אשר שמו קדוש לאלפי רבבות מכבדיו ומעריציו, יועיל הרבה באין ערך כאשר יעלה דעתו לטובת הישוב[1]. בדרך כלל אומר לך, כאשר הוגד לי עליך כי יראתך קודמת לחכמתך, תוכל לעשות הרבה לטובת יישוב אה״ק, כי דבריך יתקבלו מכל הצדדים. ואתה יקירי צלח ורכב על דבר אמת כנפשך ונפש ידידך הדו״ש באהבה

שמואל בהרב מוהרי״ל מאהליוועך.

*) מארכיונו של אוסישקין.

1) ע׳ להלן נומר 634 (והערה 2 שם) ונומר 690 (והערה 1 שם).

611.

מאת ליליינבלום לפינסקר.

2/14 Іюля 87 г. Одесса.

Многоуважаемый Докторъ!

Я хотѣлъ-бы, чтобы Вы смотрѣли на изложенное мною здѣсь не какъ на письмо, а какъ на простую бесѣду, какихъ не мало я имѣлъ честь и удовольствіе имѣть съ Вами.

Вамъ хорошо извѣстенъ мой личный взглядъ на Рокеаха и какую „дружбу" я къ нему питаю. Но мнѣ крайне обидно за Ховеве-Ціонъ. Если-бы даже мы чѣмъ нибудь были обязаны Берлинцамъ, Лондонцамъ, Парижанамъ и пр., то и тогда они не имѣли бы основанія желать того, чтобы мы удалили человѣка только за то, что онъ имъ не нравится [1]). Тѣмъ болѣе теперь, когда мы имъ еще ничѣмъ не обязаны... Парижъ, правда, ссужаетъ намъ часто нѣсколько тысячъ франковъ, но неужели они требуютъ отъ насъ за то тяжелые проценты, какъ удаленіе лицъ по ихъ усмотрѣнію? Я, конечно, не считаю 10,000 франковъ, выданныхъ для Песахъ-Тиквы; они были выданы не намъ, [не] въ нашу кассу и не Вашему распоряженію, а Хаиму [2]), по его усмотрѣнію. Да и Одесса когда-то дала 4000 руб. [3]), а между тѣмъ ничего отъ насъ взамѣнъ этого не требовала. — Справляется-ли Парижъ съ тѣмъ, довольны ли Ховеве-Ціонъ тѣмъ или другимъ лицомъ, которое они поставили во главѣ святого дѣла? Почему же намъ такая обида?...

Что касается г. Гирша, то извините меня, если я скажу, что у него меньше заслугъ въ нашемъ св. дѣлѣ, нежели у Рокеаха. Что дѣлалъ первый? Покойный Муялъ строилъ дома въ Песахъ-Тиквѣ, Осовецкій велъ процессы, одинъ (о дракѣ) онъ проигралъ, другой (о кварталѣ) [4]) онъ выигралъ. Но Гиршъ что дѣлалъ? Онъ получалъ деньги отъ г. Эрлангера и передавалъ ихъ Герценштейну, являлся на засѣданія, поручалъ Гутману и Белькинду раздавать ихъ колонистамъ и писалъ Вамъ разъ въ 2 или 3 недѣли, — и только. Когда въ Катрѣ не даютъ строить, онъ и пальцемъ не стукнетъ въ ихъ пользу; когда Катрцы были избиты арабами, то Герценштейнъ и Рокеахъ хлопотали за нихъ, когда они нарушили законъ и сняли жатву безъ вѣдома откупщика, то опять бѣгалъ Рокеахъ, и когда, по послѣднимъ извѣстіямъ, первый продавецъ и нынѣшній претендентъ на 1/2 Катры, Хусни-Бекъ, судомъ предостерегалъ Катрцевъ не удабривать своихъ полей [5]), что для нихъ равняется лишенію урожая, и они пришли къ Гиршу за совѣтомъ, то послѣдній, вмѣсто того, чтобы судиться со своимъ соотечественникомъ, Филиберомъ, сказалъ несчастнымъ: ну, и не удабривайте! И что за смыслъ имѣетъ требованіе Гиршомъ архива и указанія его на выборъ тѣхъ или другихъ лицъ въ Waad Hapoel, когда онъ вопреки Вашимъ мольбамъ отказался отъ дѣла? Я ужъ не говорю о томъ, что Рокеахъ нуженъ будетъ въ Бюро, какъ противовѣсъ неопытному, надѣлавшему столько ошибокъ Пинесу [6]), какъ владѣющій мѣстнымъ языкомъ и знакомый съ нѣкоторыми вліятельными лицами.

Повторяю, это только простая бесѣда. Вы хорошо знаете, что я не отступаю отъ Вашихъ приказаній. Я напишу Рокеаху и предложу ему отказаться. Но такъ какъ форма этого предложенія для меня самого еще не ясна, то я просилъ-бы Васъ позволить мнѣ подождать этимъ предложеніемъ до вторичнаго Вашего распоряженія. Можетъ быть, этимъ временемъ будетъ въ Палестинѣ единственный благородный и преданный дѣлу человѣкъ, г. Эрлангеръ, и все измѣнится къ лучшему.

Я вѣрю въ измѣненіе къ лучшему чрезъ Эрлангера потому, что я этого желаю. И горе будетъ мнѣ, если и эта вѣра обманетъ меня. Тогда мнѣ придется махнуть рукою на Парижскую колонизацію. И не вѣрить пока нѣтъ возможности. Вы помните недавно отправившагося въъ Палестину Айзенштата [7]), котораго Вы рекомендовали Герценштейну. Послѣдній выхлопо-

1) כבר ראינו לעיל, שרוקח לא הסתפק במכתבים שכתב לפינסקר ולליליינבלום ללמד חובה על הפקידות וזכות על האכרים „המורדים", אלא שגם סייע בפועל ובמעשה ידי האחרונים ועזר להם במלחמתם כלפי הפקידות (עי׳ לעיל הערה 4 לנומר 644). ומובן מאליו, כי בפאריז כעסו כעס גדול על רוקח. ביו"ד ביוני 1887 כתב ארלנגר לפינסקר: „עס מהוס מיר לייד, דאסס געראדע ה׳ רוקח ווארטפיהרער דער חובבי־ציון וואר (בשעת קבלת פני הבארון בארץ־ישראל; עי׳ לעיל נומר 595 עמ׳ 179/180). ער איזט אין העכסט אונארגאנישעם מיטגליעד דער דארטיגען סאציעטע — — — דירעקטאר הירש ווילל, זא לאנגע ה׳ רוקח דיע חובבי־ציון פערטרעטעט, מיט דער בעזאגטען געזעללשאפט ניכט אין בעריהרונג זיין". — המכתב הזה בא לידי פינסקר בימי מסעיו במערב־אירופה, ושם הוברר לו עוד יותר, עד כמה דעתם של „הנדיבים המערביים" („западные благотворители") אינה נוחה מרוקח. „ומובן — כותב ליליינבלום („דרך לעבור גולים" 89/90) — שלא חפץ הד"ר לקצץ את הפתיל המאחד את חובבי־ציון בפאריז עם חו"צ בארצנו, וצוה עלי במכתב להציע לפני ה׳ רוקח להתפטר ממשמרתו". ועי׳ על כל זה להלן נומר 614.

2) שהיה פקיד בפתח־תקוה קודם שמלא את מקומו של אוסובצקי בראשון־לציון.

3) עי׳ „דרך לעבור גולים" 88: „מעדת אדעססא — 4000 רובל".

4) „הרבע" בפתח־תקוה. עי׳ לעיל נומר 595 והערה 2 שם.

5) עי׳ לעיל אותו נומר והערה 3 שם.

6) באספת דרוסקניק באה הצעה למנות את הרי"ם פינס לסופר בועד־הפועל וגם למשגיח על גדרה. הצעה זו יצאה לפעולה בראשית תרמ"ח. עי׳ להלן נומר 663.

7) יהושע ברזלי שעלה לארץ־ישראל בקיץ תרמ"ז. עי׳ זכרונותיו ב„העולם" נומר 17 לשנת 1914.

талъ для него, Айзенштата, у Гирша правожительство въ Ришонѣ (точь въ точь какъ въ Кіевѣ...), гдѣ Айзенштатъ заболѣлъ лихорадкой. Повѣрите-ли, что въ теченіе цѣлаго дня не могли получить для него лѣкарства, ни даромъ, ни за деньги. Посицельскій (аптекарь) отослалъ къ Хаиму, а послѣдній отговаривался, пока наконецъ больной не уѣхалъ въ Яффу[8]). А Айзенштатъ не ослушникъ и не агитаторъ, онъ получилъ правожительство отъ самого Гирша. Но еслибъ даже агитаторъ заболѣлъ, что тогда? И что если болѣзнь серьезнѣе лихорадки? Дать ему умереть? Судите сами, многоуважаемый докторъ!

30 человѣкъ „agudath hapoalim", жившихъ и работавшихъ въ Ришонѣ, лишены не только работы, но и ночлега. Доски, на которыхъ они спали, отняты. Нѣкоему Бряницкому, купившему участокъ у Осовецкаго въ Ришонѣ изъ имѣвшейся у барона въ продажу земли, Гиршъ сказалъ: квитанціи, выданныя Осовецкимъ на покупку земли, для меня никакого значенія не имѣютъ.

Повторяю, если и г. Эрлангеръ одобритъ такіе порядки, то прощай Палестина! Или намъ надѣяться на русскіе Ховеве-Ціонъ?

Примите, многоуважаеый докторъ, мое увѣреніе въ томъ, что ничего подобнаго всему этому я не позволилъ-бы себѣ писать кому-бы то не было, кромѣ Васъ. Я отлично знаю значеніе молчанія. Но предъ Вами для меня нѣтъ преградъ.

Съ глубочайшимъ уваженіеиъ

М. Лиліенблюмъ.

P. S. [9]) Завтрашнею почтою я напишу Рокеаху. Я ему предложу подать въ отставку и вмѣстѣ съ тѣмъ просить о назначеніи его въ Бюро. Я думаю, что Гиршъ съ Бюро ничего общаго не будетъ имѣть. Отъ Васъ, конечно, будетъ зависѣть, принять-ли Рокеаха въ Бюро, или нѣтъ. — — — — — — — — —

Тотъ же.

8) עי׳ זכרונותיו של ברולי שם נומר 21.

9) על הוספה זו שבסוף המכתב עי׳ להלן נומר 617.

---

612. (*

מאת ר׳ יונתן אליאשברג לם. אוסישקין.

עזרי מעם ד׳ עש״ו.

כ״ג תמוז תרמ״ז דרוזגעניק.

שלום לידי״נ האב בחכמה ורך בשנים
נבון דבר תפארת לבני בינה כ״ש מוהר״ר
אברהם מנחם אוסישקין הי״ו שלום וברכה.

אחד״ש באה״ר ואה״ע [1]).

התענגתי מאוד ממכתבו אשר ראיתי כי מדי לכתו יסור לראות את שלום אחינו ואת מחשבתם דבר ישוב הארץ.

— — — — — — — — — — — — — —

דבר נסיעתו לקאפוסט ראשית דבר יחקור אם הרבי לא נסע לאחת מערי הפרזי לשבת שם בקייץ, ואולי לרחוץ בים, כדרכו מדי שנה, ואם הוא בביתו הנני מסכים לזה, בתקותי כי יתענג מעלתו לראות רבן של חסידים ולהכירו — כאשר דברנו בהיותי עוד במאסקאווא. — ואשר נפשו אותה לדבר אתו דבר ישוב הארץ, דבר זה צריך התבוננות יתרה איך לתאר הענין לפניו, ואולי ישר הדבר אשר שלשת הרבנים הנבחרים [2]) יפנו אליו. — על כן אם כי מסכים אנכי לנסיעת מעלתו לשם, ואולי לדעת אותו ואת מהשבותיו בכלל, השקפותיו על תבל ומלאה, ומזה יבוא גם להפרט הלזה של ישוב ארץ־ישראל, אבל לדבר אליו אדות זה בפרט ביחוד בהיות מעלתו ביחידי לא ידעתי אם ינחת (? — העורך.) מזה בתשובותיו. לוא הי׳ באפשרי לשלוה דאפעטאציאן מאיזה אנשים, שכל אחד מחזק להשני, לבל יתבטל מיש לאין, ואז היינו מכינים פערAגראמע בצבעים מאירים להאיר ענין ישוב הארץ גם לפניו, שיהיו לקסם בידם למסור הענין כמראה הקשת בתוך הענן, אשר בתוכם ימצא גם מראה דמות כבוד ד׳ ורצונו ית״ש, אזי אפשר שהי׳ מתאחד בפעולתנו. אבל בנסוע מעלתו ביחידי אבריך ישר הולך אשר בהשקפתו של הרב ההודרת מסוה הבושה והכבוד והדרך ארץ ישימו מחסם לפי מע״כ לדבר דבר כאשר עם לבבו, לא ידעתי, אם יציל דבר אמתי ממעמקי לב האדמו״ר דקאפעסט אשר יטב לנו.

— — — — — — — — — — — — — —

כנראה יכין אאמו״ר נ״י הגאון מבוסק קול קורא אשר עליו יחתמו גדולי רבני רוסיא ויודפס בירושלים עה״ק, אשר יהי׳ בכחו לעורר הלבבות [3]). — — —

שלום שלום לו ולעוזריו כאות ידידו
דור״ש באהבה.

יהונתן עליאשבערג ממאריאמפאל.

*) מארכיונו של אוסישקין.

1) „אחרי דרישת שלומו באהבה רבה ואהבת עולם".

2) הרב מוהיליבר, הרב ברלין והרב אליאשברג האב.
עי׳ לעיל נומר 602/III (עמ׳ 213).

3) אם נכתב ונשלח הכרוז הזה - אין אנו יודעים.

613.

מאת יוסף פינסקר [1]) לד״ר פינסקר.

Odessa, den 3 Juli [1887].

Lieber Leon!

Deine Grüsse habe ich aus deinem Letzten an Lilienblum herausgelesen, aber auch zugleich, dass du keinen einzigen

1) אחיו של הד״ר פינסקר.

Tag von deiner Herzklemmung verschont bleibst[2]). Nachdem du schon so oft dich überzeugt hast, dass deine „хлопоты“ bei deutschen Juden zu nichts führen werden, solltest du wirklich endlich anfangen mehr an deine Reise, als an fremde erfolglose Aufgaben zu denken.—

П. Я. Левенсонъ ist gestern hier angelangt u. war sehr unangenehm überrascht, als er deine Abwesenheit erfuhr. Es handelt sich wegen deiner Expertise samt derjenigen anderen Personen bei der jüd. Commission, die im Herbst ihre Sitzungen wieder aufnehmen wird[3]) — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Viele Grüsse

Dein Joseph.

P. S. So eben komme in Besitz deines Letzten aus Berlin. Ich weiss nicht, was die dortigen Professoren bei dir agnoscirt haben, aber so viel weiss ich, dass es sehr Zeit ist, dich von dem jüdischen Herz-und Kopfweh zu befreien. — — — —

2) עי' לעיל נומר 603 (עמ' 219).

3) בעשרים ביוני 1887 שלח הדוצנט נ. באקסט מפטרבורג לפינסקר את המכתב הזה:

Милостивый Государь

Левъ Семеновичъ!

Считаю пріятнымъ долгомъ увѣдомить Васъ. Милостивый Государь, что осенью нынѣшняго года Высшая коммиссія по пересмотру дѣйствующихъ о евреяхъ законовъ, можетъ быть, пригласитъ нѣкоторыхъ свѣдущихъ евреевъ для дачи объясненій по нѣкоторымъ важнымъ вопросамъ, и что въ предположительномъ спискѣ этихъ людей помѣщены и Вы.

При вѣковой важности этого дѣла, я полагаю, что Вамъ полезно знать объ этомъ заблаговременно, чтобы основательно приготовиться по разнымъ вопросамъ. Болѣе точную формулировку этихъ вопросовъ Вы получите устно отъ Павла Яковлевича Левенсона.

Примите, Милостивый Государь, увѣреніе въ глубокомъ почтеніи и совершенной преданности.

Н. Бакстъ.

614.

מאת פינסקר לליליינבלום.

Мюнхенъ 16/4 Іюля 1887.

Любезный г. Лиліенблюмъ!

Въ полученномъ мною вчера отъ Васъ письмѣ ничего не упоминается о томъ, написали ли Вы въ циркулярахъ о необходимости избранія мнѣ товарища изъ членовъ комитета габоимъ на случай, если здоровье мнѣ не позволитъ продолжать дѣло. Я просилъ бы Васъ успокоить меня на этотъ счетъ[1]).

Переданная мнѣ Могилеверомъ миссія[2]) оказалась безуспѣшной въ Берлинѣ и Франкф. н/Од. Та же самая участь постигла бы меня во Франкф. н/М., такъ какъ я узналъ, что нѣкоторые изъ нужныхъ мнѣ господъ уѣхали. Къ тому же я избѣгаю всякій лишній переѣздъ, дурно отзывающійся на моемъ здоровьѣ.

Еще разъ повторяю мою покорнѣйшую просьбу не выражать отъ себя никакихъ личныхъ мнѣній, расходящихся съ моими[3]). Къ такой сдержанности обязываетъ Васъ положеніе Ваше, какъ моего секретаря, изъ устъ котораго привыкли слышать мое собственное мнѣніе. Повѣрьте, что это не простой капризъ.

Напишите д-ру Штейну, что я очень жалѣю о его отказѣ[4]), но что все таки изъ-за него не могу жертвовать дружбою Гирша. Въ присланномъ мнѣ изъ Одессы письмѣ Гирша этотъ послѣдній настаиваетъ на необходимости удаленія г. Рокеаха отъ нашихъ дѣлъ (что сдѣлалъ и Эрлангеръ)[5]), такъ какъ нѣкоторые новые его поступки убѣдили, что пощадить его никакъ не слѣдуетъ и пр. Лишь подъ этимъ условіемъ Гиршъ согласенъ содѣйствовать намъ. На предложеніе его образовать новый комитетъ, я отвѣтилъ, что мы имѣемъ въ виду учредить агентуру, а тѣмъ временемъ я надѣюсь, что ему и Эрлангеру удастся какъ нибудь устроить временное правленіе при содѣйствіи Гирша, причемъ я его извѣстилъ (какъ прежде и Эрлангера), что мною приняты мѣры, дабы Р[океахъ] самъ отказался. Надѣюсь, что Вы исполнили мое желаніе и написали послѣднему. Я слишкомъ дорожу дружбою нашихъ западныхъ благотворителей, чтобы изъ-за Р-ха пожертвовать ею. Вы можете ему дать замѣтить, что если онъ не откажется добровольно, я вынужденъ буду прямо ему отказать[6]). Въ предложенный имъ комитетъ Гиршъ

1) עי' הנומר הסמוך.

2) עי' לעיל נומר 603.

3) עי' לעיל נומר 606.

4) עי' שם.

5) עי' הערה 1 לנומר 611.

6) ואמנם כך היה. עי' "דרך לעבור גולים" 90.

прочитъ Бенъ-Іегуду, какъ секретаря, съ 80 фр. въ мѣсяцъ, не меньше, какъ на годъ. Также lawitzy [7] и Гутману [8] предлагаетъ уплачивать за проѣздъ. Я написалъ ему, что Х. Ц. имѣетъ въ виду Пинеса [9]. — — — — — — —

Съ отвѣтомъ Вашимъ колонистамъ Катры я вполнѣ согласенъ [10]; впрочемъ, я написалъ Гиршу о желательности переговорить съ Филиберомъ. Прошу Васъ однакожъ написать объ этомъ и Пинесу.

Всѣ извѣстія изъ Палестины прошу Васъ сообщить и прочимъ габоимъ.

Ѣду въ Рейхенгалль. — — — — —

Весь Вашъ Пинскеръ.

7) זאב יעבץ, שגר אז ביהודיה הסמוכה לפתח־תקוה.

8) דוד גוטמן, אחד ממיסדי פתח־תקוה.

9) עי׳ כעיל הערה 8 לנומר 611.

10) עי׳ לעיל נומר 606.

615.

מאת ליליינבלום לפינסקר.

8/20 Іюля 5647 г. Одесса.

Многоуважаемый Докторъ!

Сегодня я получилъ Ваше письмо отъ 16/4 с/м [1]) изъ Мюнхена. Буду отвѣчать по пунктамъ.

Циркуляръ объ избраніи преемника (извините меня, что не употребляю Вашего названія: „товарища“, такъ какъ рѣчь идетъ о преемникѣ), я еще не разослалъ, по той простой причинѣ, что мнѣ не удалось еще разослать всѣмъ протоколы Друскеникской „встрѣчи“. Такихъ копій мнѣ надо разослать, по крайней мѣрѣ, до 70-ти (настоящимъ габаимъ, почетнымъ, кружкамъ, и отдѣленіямъ Московскаго кружка, число которыхъ доходитъ до 27-и), а Вы знаете, какъ медленно идетъ у насъ въ Одессѣ еврейская переписка. Далѣе, я хотѣлъ-бы, чтобы времени для отвѣта на счетъ преемника не оставалось слишкомъ много до Вашего благополучнаго возвращенія, дабы клерикаламъ не было много времени для агитаціи въ пользу захвата, что окончательно подорветъ дѣло, какъ Вы успѣли убѣдиться со словъ гг. Лунца, Ясиновскаго и пр. И, дѣйствительно, почему такая поспѣшность? Вѣдь до пріѣзда Вы дѣла не передадите, неужели Вы хотите осуществить мое предсказаніе въ Друскеникахъ въ присутствіи д-ра Ямпольскаго, что черезъ 2 дня послѣ пріѣзда Вы откажетесь [2]), противъ чего Вы даже протестовали? Вамъ, правда, необходимъ отдыхъ,

1) עי׳ הנומר הקודם.

2) עי׳ „דרך לעבור גולים“ 89 בד״ה: „ביום י״א תמוז“.

хотя я не понимаю, какой будетъ у Васъ отдыхъ, если больные по прежнему не будутъ давать Вамъ покоя, и если Вы на время устраните отъ себя и больныхъ, то возможно-ли будетъ Вамъ отречься окончательно отъ міра сего и предаться одному только скучнѣйшему отдыху, безъ всякой дѣятельности? Но, виноватъ, я пускаюсь въ такія сужденія, на которыя я не имѣю ни малѣйшаго права. Рѣчь идетъ о драгоцѣнномъ для всѣхъ насъ Вашемъ здоровьѣ и не мнѣ судить о томъ, что Вы найдете болѣе цѣлесообразнымъ для поправленія его. Но неужели хоть въ день Вашего пріѣзда Вы не сможете приказать мнѣ написать всѣмъ кружкамъ, чтобы они избрали преемника, и что если въ теченіе 2-хъ недѣль отъ того дня не будетъ отвѣта, то Вы оставите дѣло безъ таковаго.

Я, по крайней мѣрѣ, просилъ бы Васъ о томъ, чтобы Вы до устройства Бюро въ Палестинѣ не отказались, но если и это невозможно, то хоть подождать циркуляромъ до Вашего благополучнаго пріѣзда.

Вы повторяете Вашу просьбу о томъ, чтобы я не высказалъ никакихъ мнѣній, расходящихся съ Вашими. Повѣрьте мнѣ, что я и до сихъ поръ не дѣлалъ этого. Въ маленькомъ письмецѣ моемъ въ „Гамелицѣ“ о дѣлѣ „Ришонъ Леціонъ“ [3]) я въ сущности окончательно воздерживался отъ всякихъ взглядовъ на суть дѣла, а только писалъ, что первый корреспондентъ „Гамелица“ передалъ дѣло въ ложной формѣ, что и доказано было потомъ письмомъ ко мнѣ сторонника Осовецкаго, Пинесомъ. Недавно я даже протестовалъ (въ печати) противъ Бенъ-Іегуды, читавшаго мнѣ въ „Гацви“ No 14 нотаціи, за то, что я защищалъ колонистовъ [4]). Я ему доказалъ, что о сути дѣла, кто правъ и кто виноватъ, я не промолвилъ ни одного слова, и что я хотѣлъ-бы, чтобы скандалъ вовсе не былъ преданъ гласности. Но когда вопреки моему же желанію дѣло уже было разглашено, я позволилъ себѣ только сказать, что первый корреспондентъ „Гамелица“ навралъ.

Д-ру Штейну я напишу, какъ Вы желаете. Рокеаху уже предложилъ отказаться. Но я просилъ-бы Васъ, ради Вашей чести и чести всѣхъ Х. Ц., не принимать всѣ прихоти нашихъ „друзей“. Они вѣдь знаютъ приличіе, пусть не диктуютъ Вамъ... Пусть не указываютъ Вамъ, кого тотъ или другой хочетъ имѣть въ члены комитета, кого — секретаремъ, на какое жалованье и на какое время. Это просто обидно... Да и

3) עי׳ לעיל נומר 597 וגם 606.

4) עי׳ רשימתו הקצרה של ליליינבלום „תשובה למוכיח“, שנדפסה בנומר 166 של „המליץ“ לשנת 1887 (ארבעה ימים אחרי הכתב המכתב שלפנינו).

наши габаимъ обидятся, почему съ ними не совѣщались. На что намъ платить Бенъ-Іегудѣ, когда Явицъ или Айзенштатъ будутъ секретарями безвозмездно? Или можемъ-ли мы платить Бенъ-Іегудѣ цѣлый годъ, когда черезъ нѣсколько мѣсяцевъ будетъ Бюро, корреспондентомъ котораго по желанію Могилевера, Фина и Московскаго кружка долженъ быть только Пинесъ? — — — — — — — — — — = —

Въ „Гацви" No 15 напечатано:

Изъ Ришонъ-Леціона насъ извѣщаютъ, что русскій консулъ въ Іерусалимѣ, сопровождаемый Герценштейномъ и Осовецкимъ, посѣтилъ эту колонію, чтобы видѣть, что сдѣлали евреи въ Палестинѣ. Консулъ былъ весьма радъ всему имъ видѣнному въ колоніи, и сказалъ колонистамъ: „Многое Вы успѣли въ эти 4 года, и я этому очень радъ. Я знаю, что Вы много терпѣли въ Россіи, но не по винѣ Правительства, а по винѣ толпы, не знающей той пользы, которую евреи приносятъ странамъ, ими обитаемымъ. Желаю Вамъ полный успѣхъ" [5]). — — — — — — — — —

Съ глубочайшимъ уваженіемъ

М. Лиліенблюмъ.

5) עי' להלן נומר 620.

616.

מאת א. רוקח לליליינבלום.

כ"ט תמוז תרמ"ז.

ידידי היקר החכם הנעלה, אוהב עמו וארצו
וכו' מוהר"ר משה ליב ליליענבלום נ"י.

— — — — — — — — — — — — — — —

ביום א' שבוע זה בא ה' הגדול ערלאנגער ליפו ומשם הלך ישר למקוה ישראל. ביום ב' בבוקר השכם נסע הוא והירש ואסאוועצקי לעקרון — עונש קשה לבני ראשון אשר עד כה היו הם הראשונים לבקורים. ובפרט כי מושב ראשון קרוב ליפו ומשם יסוב הדרך לעקרון. — בעקרון עשה כשעה אחת. בקר את מקום הברכה וכבד את גלגל המשאבה באיזו מבטים (את בית הספר וביהכ"נ לא בקר) ומשם בא לבית המנהל אסאוועצקי לאכול ארוחת הבוקר. אכרי עקרון התמימים יודעים כי טוב לקחת וכי עוד טרם נעזב הלוקח וזרעו מבקש לחם. לכן באו ובקשו איזו ענינים, ומהם דברים הנחוצים להם מאד מאד. (כי עליך יקירי לדעת, אשר מכל המון פרשת גדולת נדיבות הנדיב ומכל עוצם כשרונו אשר שם כסף כאבנים וזהב כשקמים בענין הישוב, עוד טרם נתן להקולוניסת הדרוש לו לעבודה, מחרשה תנתן לו בעת נדרש לו מגל, ומגל בעת שדרוש לו מחרשה, היום ינתן לו סוס, ואותו יום יהול ממש בהדשים שאין בהם עבודה, ואין להקולוניסת זולת להשביע את הסוס ולהאכילו, ועגלה יתן לו בעת שעליו לחרוש אדמתו, שאז לא תביא לו העגלה שום תועלת, ואשר לו הי' לו עגלה בעת שנתן לו הסוס, כי אז הי' מרויח ע"ז. וכל זה נעשה בדיוק נפלא ובכונה עצומה לשם יהוד אסון הקולוניסתים ולעבדותם ולשפלותם עד יבואו ימי עולם שכולו טוב, ולא יהיה בהם לא שעבוד מלכיות ולא עבדות נדיבים).

החוצפא הזאת — או „חוצבא" בלשון נדיבים, שמיום היות פה הנדיב נקבעה המלה הזאת בפיפיות משרתיו וחונפיו, ועל כל דבר ודבר יאמרו „חוצבא" — הרעישה את מורשי לבב ה' ערלאנגער. בכ"ז ענה להם רכות, כי דבריהם ובקשותיהם בנוים על אדני החוצבא. — — — הדברים יצאו מפי שרגו, והצבי התגבר כארי, וימהר להמטיר פחם וזלעפות גדופים וחרפות, קללות כצפרים עפות, עבות ורפות, על ראש התמימים האומללים, אשר נסמרו על מקומיהם ולא יכלו להניע ידיהם ורגליהם, ובחמתו החזיק בידי ה' ערלאנגער ויאמר לו „הבה ונלכה מפה מעמק-עכור הלזה, אשר כל יושביו הנם מחזירי על הפתחים (בעטלער בלע"ז)" — השיר הישן אשר בו יישנו הנדיבים ומשרתיהם ואשר משרתיהם את הקולוניסתים בני רוסיא, שחטאו ועוו ופשעו להולד ברוסיא ולא בצרפת — — — — וימהר ה' ערלאנגער והצבי ואחריהם אס[אוועצקי] וה' חיים, ויעזבו את הארוחה הגדולה הרחבה והברוכה, וילכו לגדרה. — — — — בקר את הרפת ואת „בית-הקהל" ויעשה שם ששה עשר דקים, עם ה' בעלקינד דבר איזה דברים בלשון צרפת, ויאמר לו, כי כחם וגבורתם אשר יסבלו ממצב כזה ימים רבים יערבם לטוב, כי עוד ישבעו בנעימים.

בני גדרה לא בקשו מאתו דבר, ובאמת זאת תהלתם ותפארתם.

משם באו לראשון וילכו אל בית האדמיניסטראציה.

בטרם אכתוב לך את הגדולות, הגבורות והנפלאות, שעשה בראשון, הנני להודיעך כי לפני שלשה ימים בטרם בא ערלאנגער לשם צוה הירש על כבוד המקל חובלים הוא חיים לצות על הרוקח פאססעלססקי לבל יתן סמי מרפא, לא בחנם ולא בכסף, לאלה המורדים והפושעים שלא חתמו על תורתו ועל נזרותיו[1])... כי שלש משפחות לא חתמו, כאשר כבר הודעתיך, ה' האנקין לא חתם, יען אז איננו רשאי להחזיק בביתו את בנו יהושע האנקין ואת חתנו ה' צוקרמאן, הבאים לפרקים מגדרה לנוח מעט בראשון, אחרי עבדם

1) עי' לעיל נומר 597 והערה 3 שם ונומר 611 עמ' 235. וגם להלן סוף הנומר 625.

עבודתם הכבדה מאד בהובלת זבל ואשפה לזבל שדותיהם — אשר באמת אין לשער כבד העבודה הזאת — ה' בעלקינד, יען אז עליו לסגור ביתו בעד אחיו ואחותו אָלגע ובעד גיסו ישראל פיינבערג, ומה גם שפרעה זה גזר ג"כ על בני „עין־הקורא" שקנו אדמתם בכסף מלא ואינם מקבלים מהנדיב שום תמיכה, ורק בעת שקנו נתנו להם פתקאות מהאדמיניסטראציה, כי ה' ערלאנגער — אשר כל הדברים נעשים בשמו — מחייב א"ע לתת להם מים, בית ספר, רופא וסמי־מרפא ורשיון לבנות להם בתים. עתה גזר הצבי גם עליהם לקבל רובי תורותיו, ואם לא, לא יתן להם רופא וסמי מרפא, את ילדיהם לא יניח לבוא אל בית הספר, וגם לא ימציא להם רשיון על בנין בתים, ורק הם בעצמם ימצאו להם הרשיון הזה. התבין, האדמה כתובה על שמו וספרי מקנה וקנין לא ינתן להם, ואיככה ישיגו רשיון? התתן לי הממשלה רשיון לבנות על אדמה שאיננה שלי? וכאשר צעקו איזה מבני „עין הקורא" מרה, מדוע רמיתנו? הן אנהנו קנינו רק על אופנים כאלה, כמבואר בהפתקאות? ויענם ה' הירש ביושר לבבו, „כי יבטל עתה את הדברות הראשונות". ומה תאמר יקירי על זה? לו עשה אדם פשוט כזאת כי אז הריעו עליו כגנב, וישימוהו לעשקן ונזלן, לשקרן מאין כמוהו, וה' הירש יאמר בקר לב „איך ציהע צוריק מיינע ווערטער", או „איך אנוליערע מיין פערשפרעכען", מליצות יפות ונאות, והלילה לבר תמותה לאמור על איש כזה שהנהו דובר שקרים. חלילה! — — —

אומללים אחדים מבני עין הקורא השוכבים בראש חוצות נאלצו לחתום על הגזרות, ועוד הוסיף עליהם כזה, „שכל אחד מהם יבנה לו בית, ואם יחטא אף פעם במשך שלש שנים נגד האדמיניסטראציה אזי ימכר ביתו על פי שמאים לה' ערלאנגער", או יותר טוב לאמור, אזי ישלמו לו מעט כסף וישליכו אותו החוצה, וגם אכף את האומללים להשיב לו את הפתקאות הקודמות שבהם התחייבה האדמיניסטר' בנ"ז. הוי על עושק ורצח כזה! — — — —

ואלה שלא חתמו עתידים להתגולל באשפתות בראש חוצות, רופא לא יבקר את חוליהם וסמי מרפא לא ימכר להם וכו'. — — — ומה יעשה האיש אשר יחלה פתאם וקשה מאד להביאו העירה? אולם במה נחשבו צוענים כאלה, צוענים יהודים מערבות רוסיא, לעומת הוד קדושת הסדר והמשטר הנדיבי? „דיסציפלין" היא היא המלה הקדושה בפי מרשיעי ברית אלה, וכל המהרהר אחרי דיסציפלינותו של הירש, כאלו מהרהר ח"ו אחרי נדיבותו של הנדיב הידוע!!

האומללים אשר נתנו (עפ"י פקודת הירש) בידי כל אסון הלכו לה' ערלאנגר לבקש מאתו כי יצוה לתת להם עכ"פ סמי מרפא, ואם לא בחנם אבל עכ"פ בשכר. אבל מה נאנחו ומה נבוכו בשמעם מפי ה' ערלאנגר כי כל מה שיעשה ה' הירש עשוי, ובשפתים דולקות ובלב מתנה יעץ להם כי יתישבו ביפו ושם ימצאו רופא וסמי מרפא. ולבני עין הקורא — שלא חתמו — אמר כי ישתדלו בעצמם להשיג רשיון על בנין בתים, ואחריו החרה החזיק הנמר הטורף הירש ויבזה את כל המבקשים. על ה' אסטאשינסקי שבא לבקש אודות התרופות שפך כל חמתו ויתן אותו לראש המורדים והפושעים.

מי שלא ראה אז הירש בשעה הזאת בשעה שבא לראשון (אנכי הייתי בראשון לרגלי פקודות הרופא לאכול שם ענבים) לא ראה רוצח מימיו. כחמיל בשעתו ישב במרחב־יה באמתים על אמתים במרכבה ומעיניו זרמו לפידי אש ורצח, עד כי אמר לשרוף את כל המושבה ואת כל המקום אשר ברגלי הקולוניסתים.

מבית האדמיניסטראציה הלכו ובקרו את הגנן ה' קאווילאן ומשם למשאוב הקיטור, וגם פה לא בקרו את בית הספר, כי מה לו ולדברים קטנים כאלה, כי מי הם בני רוסיא והבל תינוקות של האנשים האלה מה הוא כי נבחנהו?

שתי שעות ושבעה דקים וארבעה וחמשים חלקים עשה ה' ערלאנגר בראשון, וילכו משם בחזרה למקוה. לא ראה את הגפנים ולא בקר את הכרמים.

ביום השלישי הלכו לפ"ת ויתמהמהו שם עשרים רגעים, וישובו למקוה. לעת ערב נסע ערלאנגר לירושלים, ומחר בבקר יבא ליפו, ואחר הצהרים יסע לאלכסנדריה. — — — — — — — —

תמול הראה לי הערצ"ש את המכתב שקבל מכבוד הד"ר נ"י מדרוזגעניק[2], ויאמר לי כי ישלח את המכתב לה' הירש. אנכי מחיתי ואמרתי כי אין לו רשות לשלחו להירש, כי מה להירש עתה ולעניני חו"צ.

מדי כתבי הדברים האלה נמלא פי שחוק, באמרי מה להירש ולעניני חו"צ, ואשר באמת עד עתה עושה הירש לבדו בכל עניני חו"צ כאדם העושה בשלו. הן עוד טרם נאספו אף פעם הנבחרים הנקובים בשמותם במכתבי הד"ר נ"י. יען הירש לא יאבה אותם, והערצ"ש מפחד מהירש כמפני שד משחית — — — — והירש בעצמו נותן לבני גדרה כמה שירצה, ולא ישאל חות דעת שום איש. אכן זה

---

2) ליליינבלום כותב („דרך לעבור גולים" 90): ...„אחד מבני גדרה (מוהילנסקי. – העורך.) עזב את הקולוניא מסבת חליו ונתן חצי חלקו לאחר וחצי החלק נשאר ברשות חו"צ. אחרי שנתרפא הקולוניסט ההוא בקש לתת לו את חצי החלק הנשאר. והד"ר מחמלתו עליו מלא בקשתו, וביום י' תמוז – – – כתב מדרוזגניק לה' הערצענשטיין (שהשגיח על הקולוניא החיא – –) לתת להקולוניסט הנ"ל את חצי החלק". ועי' להלן כמה כתבים.

ועד וזאת היא הנהגה! ה' ישמור אותי מהיות חבר לתהו ובהו נפלא כזה. — — —

והנני בזה ידידך ואוהבך הנאמן המוקירך
ומכבדך כערכך הרם

אלעזר רוקח.

מלואים. ה' הייזמאן [3] דבר עם ה' ערלאנגר ויציע לפניו את המצב הרע של המושבה והתוצאות הרעות הרובצות לפתחי השיטה האיומה והסדר המר והנמהר אשר פי הירש יקבנו בשם „דיסציפלין", אבל ערלאנגער באחת — אם כי הוריד עיניו לארץ מדי דברו — כי השיטה במקומה עומדת ואין להרהר אחריה. „כך צריך להיות!" זאת היא התשובה הנמרצה.

גם ה' פיינבערג דבר עמו ב„מקוה" ארוכות וקצרות כשלש שעות. אבל כל דבריו היו ללא הועיל ואחת אמר ערלאנגר „כי אין לגרוע מהסדר הזה אף כל שהוא. אבל עוד יש להוסיף כי כן רצון הנדיב הרואה כי הוא היחיד בין המנדבים, ומכל חו"צ ברוסיה לא יעשה אף אחד דבר או חצי דבר".

דבריו במקצוע זה צדקו מאד! — — —

3) אחד ממיסדי ראשון-לציון.

617.

מאת ליליענבלום לפינסקר.

11/23 Іюля 87 г. Одесса.

Многоуважаемый Докторъ!

Письмо Ваше отъ 8/20 с. м. [1]) получилъ. Я считаю окончательно лишнимъ предложить габаимъ, что Вы можете пользоваться ихъ содѣйствіемъ только подъ условіемъ единодушнаго согласія съ представителями барона, а не иначе. Такое предложеніе было-бы даже обидно для нихъ, какъ будто безъ онаго ихъ можно было подозрѣвать въ томъ, что они станутъ въ оппозицію барону? Неужели Могилеверъ, Финъ и даже Ясиновскій выступятъ противъ барона? Вся бесѣда, которую я имѣлъ съ Вами относительно Рокеаха въ томъ письмѣ [2]), на которое Вы мнѣ отвѣчаете, я собственно писалъ Вамъ тогда, когда я думалъ, что это исходитъ отъ Гирша, но когда, будучи у Вашего брата, я узналъ, что [это] есть желаніе Эрлангера, я тотчасъ подчинился и прибавилъ въ Postscriptum, что напишу Рокеаху, что и исполнилъ [3]). Я самъ понимаю, что съ Эрлангеромъ воевать мы не можемъ, хотя и теперь держусь своего мнѣнія, что если и онъ, Эрлангеръ, въ бытность свою въ Палестинѣ не укротитъ администраторовъ, то — прощай Палестина!

Могилеверъ хочетъ уже приступить къ выбору магидимовъ и устройству Бюро въ Палестинѣ. Онъ хочетъ знать Вашъ адресъ. Сегодня я напишу ему [4]).

Съ глубочайшимъ уваженіемъ

М. Лиліенблюмъ.

1) את המכתב הזה לא מצאנו.
2) עי' לעיל נומר 611.
3) עי' שם ההוספה בסוף המכתב.
4) עי' הנומר הסמוך.

618. *)

מאת ליליענבלום לר' שמואל מוהיליבר.

ג' מנחם אב, תרמ"ז.

כבוד הרב הגאון הגדול תפארת עמו והדרו
כ"ש מוהר"ר שמואל מאהילעווער נ"י.

אתמול קבלתי מכתב מה' קלעמענטינאווסקי. ובין יתר תלונותיו עלי יאמר, כי באין עתה הד"ר פינסקער באדעססא היה לי לפנות אל כבוד גאונו ולשאול עצתו בכל דבר הקשה ולהודיעהו לפחות פעם בשבוע את חשבון מעשי ההנהגה וכל דבר חדש שנפל בה.

הדבר הזה אינו מובן לי כלל. וכי ממלא מקומו של הד"ר אני, והנני מורה הלכה בעניני הישוב, שאני צריך לשאול איך להורות? תיכף בשובי מדרוזגעניק החלותי לחפש מעתיקים להעתיק את החלטות האספה (כי להדפיס בליטאגראפיע או העקטאגראף אי אפשר פה) ובהיות פה מעטים יודעי שפת עבר ההולכים בטל ונשכרים לעבודות מקריות כאלה, נמצאו לי שנים מעתיקים אחרי עבור שבוע שלמה [1]), וגם הם עושים מלאכתם בעצלתים וכעשרים העתקות נפסלו לגמרי מפני שהשמיטו סעיפים שלמים ונלקו בחסר יותר, עד שבכבדות הצליח לי לשלוח העתקות לששת הגבאים היועצים לפחות. בשבוע זה יגמרו כחמשים העתקות ואשלחן בעז"ה להאגודות, כי אינני חפץ לבכר אגודה אחת על פני רעותה ולהטיל קנאה ביניהן, וע"כ אשלח לכלן יחד. מלבד זה הודעתי להגבאים הנכבדים את בחירתם, והנני עונה מדי יום ביומו לשואלים שונים אשר יפנו אלי בשאלות ע"ד קנין קרקע בא"י, אשר מכתבים כאלה הנני מקבל לעשרות בכל שבוע, ואחד מהם הנני מסגיר בזה לכבוד גאונו [2]). למען יראה גם הוא כי אין שום צורך לשאל בעצה להשיב על מכתבים כאלה.

הנה יראה כבוד גאונו הרם, כי איחור משלוח העתקות ההחלטות היה לא באשמתי, הלכה למעשה

*) מארכיונו של בית-הספרים הלאומי בירושלים.
1) כך!
2) את המכתב הזה לא מצאנו.

איני מורה, וגם לימים הבאים לא אקח לי עטרה כזו שאינה הולמתי, ועל כן גם לימים הבאים אדמה כי לא תהיה לי סבה לשאל בעצה, עד שיבוא הד"ר פינסקער ובפקודתו ובשמו אשאל את פי הגבאים ככל אשר יצוה עלי, — — — — — — — — — —

לפי דברי ה' קלעמענטינאווסקי חפץ כבוד גאונו הרם לבחר במגידים וליסד את הלשכה ביפו, כמו שהוחלט על האספה. והנה בנוגע להמגידים אינני מבין מדוע יחכה כבוד גאונו בזה, הלא לפי ההחלטה נמסר הדבר לכבוד גאונו ולהרב הגדול ממאריאמפאל [3], וכמדומה לי שעד אותו הזמן שיבחר כבוד גאונו בהם יבואו איזה כספים לצורך ההוצאות, ובכל אופן כסף איזה אגודות כביאליסטאק, ווילנא ועוד — יספיק לזה. אך בנוגע ליסוד הלשכה ביפו הנני מרהיב עוז בנפשי להציע לפני כבוד גאונו הרם לחכות בזה עד שוב הד"ר פינסקער מחו"ל — — — —

מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשגב מאד

משה ליב ליליענבלום.

P. S. כפי שהודיע לי ה' רוקח במכתבו שקבלתי אתמול פסקה תמיכת הנדיב לבני פ"ת.

3) עי' לעיל נומר 602/III עמ' 214.

619.

מאת ר' נפתלי־צבי־יהודה ברלין לפינסקר.

ב"ה, א' ג' מנ"א, תרמ"ז, וולאזין.

כבוד החכם ונכבד רב פעלים איש נלבב להגביר חילים כ"ש מ' ל. פינסקר נ"י גבאי ראשון ונכבד באגודה, אשר לישוב ארצנו נוסדה, חפץ ה' יצליחנו לשמרה ולעבדה, ונפיק רצון מה' להרים קרן כבודה.

מכתב מע"כ מדרוזגניק הגיעני, אשר בו הודיעני כי נכבדתי בעיני האסיפה הנאה להם ונאה לעולם, לקרא אותי בשם גבאי לפעלת צדקה לארץ החיים [1], ולא מהרתי להשיב תודה למעלת ראש המדברים ולכל בעלי האסיפה אהובים וברורים, באשר הוסיף מעלתו להודיע כי יגיעני פרוטוקאל מן האסיפה, ודבר זה הי' נחוץ לי לדעת את אשר נטל ע"ש גבאות ולבחון אם אוכל למלאות את אשר לפני.

אמש הגיעני מאדעסא הפרוטוקאל מהנעשה בקרב החדשים הבאים לחקור בענין הנשגב הזה, והנני רואה בה כי נבחרתי להיות גבאי יועץ יחד עם חברים חמשה אשר נקראו בשם, ונתפרש כי מעכ"ה המשקיע פעלו וחילו בענין הישוב יתיעץ עמנו בענין הראוי לחכם לשמוע בעצת חבריו, וה' יהי' נומר אחרינו.

1) עי' לעיל נומר 602/III עמ' 215.

עוד זאת נתבאר, כי הגבאים היועצים והגבאים הנכבדים יחד את מע"כ יתאספו בכל שנה לברר את הנעשה ולהתיעץ על העתיד. והנה אם כי באמת הנני עמוס בעבודה, בכ"ז כל עוד אשר יהי' בידי למלאות חובתי זו לא אחדול למען חיבת הארץ, ואם לא אוכל אזי אמלא יד בני הגאון מ' חיים ברלין נ"י לעמוד במקומי.

מבוקשי ממע"כ נ"י אשר יצוה על אחד מהסופרים להודיעני מכל אשר רכשנו בישוב הארץ מאז נתייסדה החברה, לבד אשר זכה הנדיב הנעלה ה' יברכהו לעד, כי עוד לא הגיעני פרוטוקאל מהגאון מ' יהונתן עליאשבערג נ"י ממארימפאל ולא ידעתי פרטי הדברים.

והנני תפלה שיקוים ע"י מקרא שכתוב ב"ס זכרי' י"ב והושיע ה' את אהלי יהודה בראשונה, ויוסיף ה' לזכותינו לעלות לציון ברנה לעבדו שכם אחד ולרעות צדק ואמונה ולשמור מצותיו ברוח נכונה כנפש העמוס בעבודה

מכבדו

נפתלי צביהודא [2] ברלין.

2) כך היה חותם הנצי"ב: „צביהודא" - שני השמות מצורפים יחד.

620.

מאת פינסקר לליליינבלום.

Рейхенгалль, 26/14 Іюля 1887.

Я категорически просилъ Васъ, г. Лиліенблюмъ, вмѣстѣ съ протоколами заявить о моемъ желаніи — избрать товарища, который, въ случаѣ надобности, былъ бы и моимъ преемникомъ. Вопреки моему ясно выраженному и два раза повторенному желанію, Вы, подъ разными предлогами, остались въ бездѣйствіи [1]). Мнѣ все равно, хорошій ли Вы или дурной пророкъ, но я прошу Васъ теперь въ 3-ій и послѣдній разъ немедленно требовать назначенія мнѣ **преемника**, такъ какъ я по различнымъ, какъ личнымъ такъ и не личнымъ причинамъ, далѣе палестинскому дѣлу, какъ руководитель его, служить не могу и не желаю. Прибавляю, что не пріѣду я въ Одессу пока не разослано будетъ Вами рѣшительное заявленіе. А я желалъ бы возвратиться поскорѣе.

Покуда Ховеве-Ціонъ устроятъ собственное бюро, пройдетъ еще много времени. Столько времени я ждать не въ силахъ. Отношенія мои къ парижскимъ друзьямъ давно опредѣлились вполнѣ яснымъ образомъ. Я съ ними остаюсь вполнѣ солидарнымъ, объ исполненіи чьихъ бы то ни было прихотей — рѣчи нѣтъ. Когда

1) עי' לעיל נומר 615.

Х. Ц. будутъ стоять твердо на собственныхъ ногахъ, — тогда они станутъ дѣйствовать совершенно самостоятельно и независимо отъ всякаго посторонняго вліянія. Но я не увѣренъ, что дѣйствія ихъ и тогда будутъ цѣлесообразны. Во всякомъ случаѣ, удариться имъ въ обиду въ настоящую минуту, — по меньшей мѣрѣ преждевременно [2]. —

— — — — — — — — — — — — —

Мнѣніе, выраженное Іерусалимскимъ консуломъ [3]), лично ему принадлежитъ, а не нашему правительству, — стало быть, для насъ не важно.

Вашъ Пинскеръ.

2) עי' להלן 624.

3) עי' לע"ל נומר 615.

621.

מאת א. שיד לפינסקר.

Paris, le 27 Juillet 1887.

Geehrter Herr Pinsker.

Ich besitze Ihr geehrtes Schreiben vom 25 d. M. Ich begreife nicht, dass Sie noch einmal zurückkommen mit der falschen Geschichte von der Protektion des Hrn. Baron über die Colonie Jessot-Hamaalé. Ich habe Ihnen schon geschrieben verflossenen Jahres, dass der Herr Baron nicht will. Und wenn er gesagt hat n e i n, so bleibt es n e i n. Auf seiner jüngsten Reise hat er diese Colonie nicht einmal besucht. Er hat genug mit denen, die er hat. Sagen sie es doch den Leuten sowohl in Russland, als in Jessot-Hamaalé. Ich werde dasselbe an Hrn. Mohilewer schreiben [1]).

— — — — — — — — — — — — — — — —

Achtungsvoll S c h e i d.

1) ואף־על־פי־כן לא נתקיימו דבריו של שיד, והבארון לקח אל תחת חסותו גם את יסוד־המעלה.

622.

מאת ליליינבלום לפינסקר.

17/29 Іюля 87 г. Одесса.

Многоуважаемый Докторъ!

Сегодня получилъ Ваше письмо [1]). Меня удивляетъ Ваше недовольство тѣмъ, [что] до сихъ поръ не были разосланы письма объ отысканіи или избраніи преемника. Когда Вы были на мѣстѣ, можно было устно обсуждать каждое дѣло, изложить разные доводы pro и contra. Теперь же, когда устно разсуждать съ Вами нѣтъ возможности, нужно же хоть письменно выяснить дѣло. Вы говорили прежде о товарищѣ, который по смыслу съѣзда вовсе не полагается, и я долженъ былъ указать Вамъ, что рѣчь идетъ о преемникѣ и т. п.

1) עי' לע"ל נומר 620.

Во всякомъ случаѣ, я ничего не опоздалъ. Къ моему величайшему сожалѣнію, я только с е г о д н я вечеромъ получу первые 40 протоколовъ (кромѣ 6-и экзем., отправленныхъ мною еще на прошлую недѣлю 6-и габаимамъ). Я уже писалъ Вамъ, что въ нашей малограмотной по еврейски Одессѣ переписка идетъ очень медленно. Завтра я ихъ пересмотрю, и в м ѣ с т ѣ с ъ н и м и, протоколами, напишу всѣмъ делегатамъ объ ихъ обѣщаніи въ Друскеникахъ избрать Вамъ преемника на случай, если Вы по какой либо причинѣ не будете продолжать Вашей дѣятельности [2]). — — — — — — — —

Съ глубочайшимъ уваженіемъ

М. Л и л і е н б л ю м ъ.

2) עי' הנומר הסמוך.

623.

מכתב־חוזר מאת ליליינבלום לצירי אספת־דרוסקניק 1).

אדונים נכבדים!

בסבת חסרון מעתיקים בקיאים בשפת עבר נתאחרה העתקת ההחלטות ועמה גם המשלוח, ואת כבודכם הסליחה.

הד"ר פינסקער במכתביו מחו"ל מבקש להזכיר את שליחי האגודות את הבטחתם שהבטיחו לו בדרוזקעניק, להציע לפני שולחיהם לבחור באיש אחד מבחירי חו"צ, אשר ימלא את מקום הד"ר, להיות גבאי ראשון תחתיו, אם על פי איזה סבה לא יוכל הד"ר פינסקער להאריך את עבודתו לחו"צ, ולהודיע תיכף באדעססא ע"ש הד"ר פינסקער במי בחרו.

מוקירם ומכבדם כערכם הרם והנשא

משה ליב ליליענבלום.

1) במכתב זה אין שום דמה, מה שמתמיה מאד לגבי ליליינבלום הדייקן. ואולם מכתבו לפינסקר (עי' הנומר הקודם) מעיד, שמכתב־חוזר זה נכתב ונשלח יום אחד או שנים אחרי המכתב ההוא.

624.

מאת פינסקר לליליינבלום.

Рейхенгалль [1 Августа [1]) 1887].

Послѣднее мое письмо къ Вамъ [2]) написано было въ сердцахъ, а потому я не могъ *мотивировать* своего образа дѣйствія и мыслей передъ Вами, г. Лиліенблюмъ, съ которымъ я привыкъ быть откровененъ. — Теперь, когда я успокоился, попробую наверстать пропущенное.

Во время свиданія нашихъ единомышленниковъ въ Друскеникахъ намъ, какъ Вамъ извѣстно, предстояло рѣшить не столько вопросъ, какъ увеличить наши средства, сколько о томъ, быть или не быть начатой съ такимъ трудомъ колонизаціи. Послѣ сообщеннаго намъ отказа въ утвержденіи Палест. Общества въ Петербургѣ [3]) мы не могли не обезпокоиться участью только что возникшихъ колоній, существованіе которыхъ, казалось, обусловлено существованіемъ Х[овеве] Ц[іонъ], какъ Общества. Этотъ отказъ почти равнялся смертному приговору, произнесенному не только надъ обществомъ, но и надъ самой колонизаціей. Вотъ какимъ образомъ въ умѣ нашемъ возникъ новый вопросъ, должна ли въ самомъ дѣлѣ, вслѣдствіе крушенія Общества, претерпѣвать крушеніе и колонизація? Нѣтъ, сказалъ я себѣ, потому что историческія миссіи вообще совершались и безъ помощи (равно и съ помощью) организованныхъ обществъ. Вотъ почему я въ этотъ опасный для жизни нашихъ колоній моментъ, при всемъ своемъ желаніи, не считалъ возможнымъ настаивать на своемъ отреченіи и, такимъ образомъ, будущую судьбу нашихъ колоній предоставить случаю. Я считалъ прежде всего своею обязанностью *спасти* само дѣло. Я этого достигъ перенеся задачи *Общества* въ область инициативы *частнаго* благотворенія въ томъ видѣ, въ какомъ оно примѣрно практиковалась много сотенъ лѣтъ нашимъ народомъ. Вотъ почему я тогда счелъ еще несвоевременнымъ отказаться и тѣмъ осложнить и безъ того трудную задачу нашу. Но теперь, когда дѣла урегулировались и приняли нормальное теченіе, я считаю себя вправѣ возобновить свое старое ходатайство объ освобожденіи меня отъ возложенныхъ на меня обязанностей, тѣмъ болѣе, что авторитетные врачи, въ компетентности которыхъ никто не сомнѣвается, единогласно высказались за необходимость для меня душевнаго спокойствія. — Если Вы находите нужнымъ и цѣлесообразнымъ мотивировать мой отказъ передъ кѣмъ слѣдуетъ, то можете воспользоваться изложеннымъ въ этомъ письмѣ. — — —

Не мѣшало бы Вамъ написать Габоимъ, чтобы они написали всюду, гдѣ они имѣютъ вліяніе, о возобновленіи въ этомъ году къ предстоящимъ праздникамъ кааресъ въ пользу колонистовъ. — Пропаганда пусть будетъ дѣломъ Могилевера и другихъ раввиновъ. Расходы по ней пусть также будутъ предметомъ ихъ заботъ.

Съ искреннимъ привѣтствіемъ

Вашъ **Пинскеръ**.

1) בגוף המכתב אין דפה. ואולם בכ"ד ביולי (ה' באבגוסט למספר בני המערב) כתב ליליינבלום לפינסקר: „Ваше послѣднее письмо, въ которомъ Вы мотивируете Вашъ отказъ, я получилъ". ומכאן שהמכתב שלפנינו נכתב, כפי הנראה, בא' באבגוסט למספר בני-המערב.

2) עי' לעיל נומר 620.

3) עי' לעיל נומר 586 והערה 1 לנומר 596.

625.

מאת א. רוקח לליליינבלום.

ראשון-לציון אור ליום י"א מנ"א שנת תרמ"ז.

ידידי החכם הנעלה אוהב עמו וארצו וכו'
מו"ה משה ליב ליליענבלום נ"י.

את מכתבך מי"ט תמוז, כמו כן מכתבך מכ"ז בו הנושא עליו שם „מגלת סתרים" קבלתי — — — ומה נבהלתי ונשתוממתי — — — — את אשר הי' בכחי לעשות לטובת חו"צ עשיתי. חומה הייתי להקולוניסתים ולא הנחתי לשועלים מחבלים כי יבואו בפרצים — — — — בעת אשר בני פתח תקוה גועו ברעב, טרם המטיר להם הנדיב את סכום עשרת אלפים פר' יחד עם אבני אדמיניסטראטעריו, וגם זריעה לא הי' להם לשנת תרמ"ז, כי העומדים בראש הועד הפועל (?) [1]) לחו"צ בארה"ק נמו שנתם ויישנו את אצילי ונדיבי חו"צ בפאת ערש תקות שוא, באמרם ובכתבם במכתביהם — בשנה דאשתקד — כי ברך ה' את יבול פ"ת, אני קמתי כגבור מתרונן והרבה יגעתי עד כי המצאתי להם **זריעת שעורים והטים**, בעוד שראש הועד [2]) אמר כי לא יקבל עליו אהריות **ההקפה הזאת**. ובהשתדלותי זאת עלה ב"ה ביד מרבית בני פ"ת לקצור בשנה הזאת ברנה את אשר זרעו בדמעה. גם עזרתי להם במעט כסף למען לא יגועו ברעב, ואשר עד היום עוד טרם השיבו לי חו"צ את הכסף הזה, אם כי כתבתי אודות זה כמה פעמים. בעת שבאה ההנהגה עד משבר ועמודיה החומרים התפלצו — — — — גם אז לא הבטתי על המרורים אשר השבעתם אותי, ואט שכמי להיות סופר ומזכיר

1) סימן-השאלה בגוף המכתב.

2) הירש.

הנם שלא על מנת לקבל פרס[8]. בעד כל אלה נתעיתי בשוא להאמין כי עכ״פ הדין נותן להודיעני תומיי מהחלטות האספה[4] — — — — — אולם גם התקוה הזאת תמס הלכה. חודש ימים עבר מיום שנסגרה האספה ועוד טרם זכיתי לקבל ממך אף הודעה כל שהיא בנוגע להחלטות האספה — — —

אחרי אשר תודיעני — בקוצר מלים — במגלתך המסתתרת מיסוד הלשכה ביפו, אשר יהי׳ בה מנהל, איש הבינים בין המוכר והקונה ובינם ובין הערכאות וסופר, ואחרי אשר חננתני להבין „כי בהיותי מילידי המקום ויודע השפה ותנאי החיים בטח אוכל למלא מלאכות איש הבינים באופן מועיל מאד״, ולכן עצתך לי אמונה כי אשלח מכתב להד״ר פינסקר ולהודיע לו כי מתפטר אני ממשמרתי בתור „סופר הועד״ — אשר ימיו חוצצו — והנני מציע לפניו את עבודתי וכשרונותי לעבוד בהלשכה אשר תוסד — — — — במכתבך אלי תאמינני, כי למען כבודי ולמען חרותי וכו׳ הנך כותב לי מכתב זה — — — — ואני בתומי הנני אומר כי כל עוד שמשרת איש הבינים תהי׳ מוגבלת רק בדברים כאלה בין המוכר והקונה ובינם ובין הערכאות הלילה לי לקבל עלי את המשרה, כלומר השפלות הזאת! מעודי לא הייתי שדכן ולא סרסור וגם עתה לא אבה להיות סרסור כר׳ מיכל ליב כץ ור׳ חיים בעקער ור׳ חיים גדליהו, הסרסורים הגדולים אשר כל כבוד פקידי הנדיב ועוצם תקפם ופרשת השתדלותם נשען עליהם — — — — — — — — — —

אולם מדוע אכביר מלים ואעמיק חקור במהות דבריך ובסגנון עצתך בעוד שלדעתי אבין את הסבה האמתית שהסבה עצתך זאת כי אתפטר ממשמרתי ואשר לא אמנע מהגידה פה, והיא, ה׳ הירש צוה במכתב — כדרכו בקודש לצוות — על כבוד הד״ר נ״י להגות אותי ממשרת סופר ומזכיר, כאשר התהלל פה, ומה לא יעשו טובי חו״צ בעת שגזרה תעלה לפני רצון פקידי הנדיב כביכול?! ולכן נצטוית מאת כבוד הד״ר נ״י לכתוב לי כזאת, בעוד שכבוד הד״ר נ״י הושש לקחת המשרה מעל שכמי, אחרי כי זה לפני איזו ימים שש ושמח על אשר הואלתי לעבוד עבודת חו״צ. ועל אופן כזה אם אתפטר בעצמי הנה כבוד הד״ר נ״י חדש עמו ואני נשלכתי כנצר נתעב כרצון ה׳ הירש שונא הישוב תכלית שנאה — — — —

8) ליליינבלום כותב („דרך לעבור גולים״ 69): „מתוך שבטל הועד הפועל נתמעטה העבודה והכתיבה שם, עד שלא היה צורך במזכיר מיוחד, שהיתה מעתה עבודתו לכתוב שנים שלשה מכתבים לחדש מה שהיה יכול לעשות אחד הקולוניסטים או אחר, וה׳ רוקח הציע כי נכון הוא לעשות מלאכתו שלא על מנת לקבל פרס, אם אין יד חו״צ מספיקה״.

4) בדרוסקניק.

בשחוק מכאיב לב שחקתי מדי קראתי מכתבך מי״ט לחודש תמוז, בו תענני בדברים אחדים על המון המכתבים, האותות והמופתים אשר הבאתי במכתבי אלה לברר וללבן, עד כמה מזיקים פקידי הנדיב להתפתחות הישוב, ומה השיבות לי? שמתני למאזר זיקות ולמקדיח אש בלבב הקולוניסתים? מי הגיד לך יקירי את כל אלה? תחת אשר כל בני ראשון למקטנם ועד גדולם יודעים, כי כמה וכמה פעמים התריתי בהם, לבל יעמדו נגד אסאוועצקי[5], אם כי ידעתי והכרתי את המשחית הזה — — — — כמה כספים השקיעו הזדונים האלה — אסאוועצקי ואחוזת מרעיו הסרסורים הנודעים — בבטן פקידי הממשלה פה, וכל זה לחסום הדרך בעד כל איש אשר יבא לקנות פה שעל אחד אדמה ובעד כל איש אשר יאמר לבנות אבן בקיר, ואם כי ידעתי את כל זאת בכ״ז דברתי על לב הקולוניסתים השכם ודבר, כי לא ידחקו את הקץ, ומן השפה ולחוץ אמרתי להם כדברים אשר כתבת לי. „כי בעוד שנה או שנתים יצאו לרשות עצמם לגמרי ואז ישחקו לתנואות הפקידים״, אם כי בלבי ידעתי, כי עד עולם לא יצאו מעבדות לחרות וכי הם ובניהם ובני בניהם יהי׳ משועבדים להפקידים, החומסים מזימות לרצע את אוזן הקולוניסת אל דלתות העוני[6].

ידעתי כי תשחק למלי, אבל מה אעשה אם בידי לברר לך את דברי אלה באותות ומופתים חותכים. הנה בעת שקבל הנדיב לעזור לבני ראשון וישלח להם פקיד, ואחרי אשר בני ראשון נוכחו לדעת, כי אדמתם לא תצלח לתבואות־שדה כי אם לנטיעות, אז יצאו חוצץ כלם לעדור בלא לב ולב את כרמיהם, יען אך זה הוא פתח תקותם. ובאמת לו היה את רצון פקיד הנדיב, או רצון הגבוה השומר עליהם הוא ה׳ הירש להושיע באמת את הקולוניסת׳, כי אז הי׳ לו ליעץ את הנדיב לקנות קרוב וסמוך לראשון עוד אדמה טובה לתבואה, למען לא יאלץ האכר להמתין עד ששה שנים ולהיות עני ופושט יד, אוכל לחם עצבים אשר הדבר זה ישפיל כבודו, וגם לקנות בהמות דקות וגסות להקולוניסתים עכ״פ בחצי הסכום אשר הוציא הנדיב עליהם בהתמיכה החדשית מני אז ועד עתה, ואז הי׳ הקולוניסתים מאושרים, כי לחמם היה נתן מתבואתם ומעשתרות צאנם ובקרם, ואת כרמיהם היו

5) לעומת הדברים האלה עי׳ לעיל הערה 4 לנוסר 544.

6) מעין זה מספר אחד־העם („על פרשת דרכים״ ב׳, עמ׳ 212, הערה 1): „בשנת 1893 נזדמנתי, בשובי מא״י לאירופא, לאניה אחת עם ראש כל פקידי הנדיב אז (א. שיד. - העורך), וכשגליתי לו דעתי, כמה זרה בעיני שיטת השכלול בעקרון, הגיד לי בפה מלא, כי היה הדבר מוכרח, מפני מרים וקשי ערפם של האכרים, שאי אפשר היה להביאם לידי משמעת כל זמן שהיה להם אף לחם צר לזמן קצר מפרי עבודתם בלי עזרת האד־מיניסטרציא״.

גוטעים, למען יקחו אח"כ מפרי כרמם לשלם להנדיב את אשר הוציא עליהם. אבל לא כן עשו פקידי הנדיב, כי אם הרגילו לתת קימעא קימעא, למען ידע האכר קונהו ואבוס בעליו־נדיביו!

לא נמתח מדת דיננו הקשה על הפקידים ונדון אותם לכף זכות, באשר נאמר כי לא עלה ביד הטובים והישרים האלה לפעול אצל הנדיב כי יתן בבת אחת סכום גדול והגון לטובת קנית קרקעות ובהמות וכו', ונאלצו גם הם להעמיד את עתידות בני ראשון וקיומם רק על מטעי כרמים. טוב איפא, יוכל היות. אבל עכ"פ בזה היה להם לדאוג ולהמציא לכל קולוניסת האמצעים והיכולת לנטוע עכ"פ בשנה הראשונה עד עשרים אלף נטיעות, למען יהיה לו יתד לתלות עליו תקותו לימים יבאו. אבל התאמין יקירי כי הצוררים האלה גדרו הדרך בעד התפתחות העבודה. מקודם צוה אסאוועצקי להקולוניסתים והבטיח להם אשר אם יחפרו אפי' עד עשרים אלף גומות, אז יתן להם זמורות גפנים לנטוע בהם. הקולוניסתים שמחו לדבריו ויגשו אל העבודה הרבה והכבדה הזאת, בהיות כי עבודת החפירה תמשך רק שלשה ירחים מר"ח כסליו אחרי היורה הראשון, עד ר"ח אדר זמן הנטיעות, ומה בכח איש אחד לעשות במשך שלש ירחים? לכן השתדלו הקולוניסתים ומכרו שארית כלי ביתם וישכרו פועלים אשר עזרו על ידם להכין הגומות, אשר כל חפירת גומא אחת תעלה עד שלשים סענטים לכל הפחות. אבל מה אמולה לבב הקולוניסתים! בהגיע תור הנטיעות והנה ה' אסאוועצקי נתן להם תמור עשרים אלף זמורות ר ק א ל פ י ם, וגם את הסכום הזה לא נתן להם בבת אחת, כי בכל יום מעט מעט, וגם לא דקדק לקנות זמורות להים כי אם קנה מכל הבא בידו בזול — — — ומהאלפים האלה נשרשו בארץ רק חמש מאות, והקולוניסתים האומללים נאלצו לעבוד שנית ולסתום את הגומות — — — ובמשך שנה אחת נסתתמו בראשון מאת אלף גומות, אשר הוצאות הפירתן עלו לסך שלשה ושלשים אלף פראנק!! השמעת רצח איום ונורא כזה? ומלבד שהקולוניסתים נשארו בלי תקוה לימים יבואו, כי מה יושיעם אלף או אלפים עצי גפן, ונאלצו לחכות עוד שנה, אשר בה יטעו שנית. ומה נטעו בשנה השני'? ג"כ כסכום אשר נטעו בשנה הראשונה. וכה עבר עליהם חמשה שנים עד היום. ועוד טרם יש להם פרי גפן, כי נגמלו אצלם בשנה הזאת רק המעט אשר נטעו לפני חמש שנים. ורק אלה שלא היו תלוים בהאדמיניסטראציא ובאמצעיהם נטעו נטעים, הם יש להם עתה כרמי גפן נאוים ומהודרים, עושים פרי עד להפליא. והאחרים יהיו תלוים בחסדי הנדיב כימי השמים על הארץ, אחרי שגם בעת אשר בוסר גומל יהי' נצה והכרמים ישאו פרי, גם אז לא יעלה בידם למצוא לחמם, כי יקבים אין להם, ומהענבים בעצמם לא ירויחו מאומה, כי באם יבכרו כל כרמי ראשון אזי יהי' מחיר כל פוד ענבים פה עשרים קאפקעס, ודרוש להם איפא לעשות יין, אבל מאין יקחו המכשירים והכלים הדרושים לזה? המנהל והגנן נמים שנתם, חובקים ידיהם בעצלתים ולא יעשו מאומה, לא יבחנו את הענבים וכח האלכוהל אשר בקרבם, למען ידעו אם יצלחו ליין או לשאר משקאות חריפים, כמו קאניאק וכו', והענבים אשר כבר נתבשלו אצל הקולוניס' הולכים לאבדון, ואתם עמם יצלול רוח הקולוניסתים ואומץ לבבם כעופרת בים היאוש האיום והנורא. ועוד מופתים רבים אין באר יש לי להראות כשחר עד כמה משתדלים הפקידים בפקודת ה' הירש להמס את תקות הקולו־ניסתים ולעשותם לעבדים נרצעים. ואם כי ידעתי מכל אלה, בכ"ז אמצתי את לב הקולוניסתים הבוטחים בי ובקשתים כאשר יבקש אב את ילדיו הקטנים לשתות סמי מרפא, כי לא יהינו לפרוץ פרץ בכבוד „המנהלות", למען לא יעלו עליהם חמת הנדיב. אבל כשם שמצד זה לא הנחתי להקולוניסתים לקומם נגד הגזרות הרעות, ככה לא יכולתי לעצור בקרבי האש הקודה בעצמות, ומדי כתבי אליך הגדתי לך את האמת כמו שהוא ובקשתיך אולי יש אופן להציל האומללים האלה. אבל הן בגלוי לא כתבתי דבר ולא חצי דבר, ורק אליך ולשאר הו"צ האמתים הנחלים על שבר עמם, וגם מאתכם לא בקשתי לבא ב א פ פ א ז י צ י א ן ח"ו עם פ ק י ד י ה נ ד י ב כי אם לפקוח עיניכם, למען תראו את אשר לפניכם, למען תדעו כי לא כל הנוצץ מרחוק הנהו זהב, אשר על הרוב הנהו רקב נוסס. ומה כל החרדה אשר חרדת ותשימני למאזר זיקות? התקוה יקירי לשמוע ממני רק דברי שיר ותפלה לכבוד פקידי הנדיב ולמסמריהם הצלובים אשר בהם יצלבו את עמם ואת תקותם? האבית לשמוע שקרים וכזבים אשר לא כן בדם? לכתוב לך בכל עת כי ה' הירש הנהו חו"צ אמתי וכל נפשו מאדו ולבבו — נתונים לרעיון הישוב וכאומן נושא את היונק כן ישא את הקולוניסתים וינהלם על מי מנוחות, בעוד אשר ינאץ בזעם אפו ובעצם שנאתו את הישוב והתומכים בו, בעת אשר ידרוך ירמוס על ראשי עם קודש ברגל גאוה כדי שלא ישא איש ראשו. ואם בעבור שמרתי לכתוב בכתב אמת את כל הנעשה פה הלבעבור זה תחשבוני לאיש ריב ואיש מדון? לו אביתי ח"ו להפיח ריב ומדון, כי אז גלותי את קלון הזדונים האלה ברבים, ואז רק אז היה הריב מתלקח. אבל לא כן בעת כתבי לאיזו ישרי לב היכולים עכ"פ לשמור רבים מאחינו לבל יפלו בפח, כאשר נפלו בני „עין הקורא" אשר קנו אדמה מהנדיב, ועתה עשאם הירש לאסקופה נדרסת ויאמר להם „אם תקבלו את גזרותי, אם תרכינו ראשכם למצות המנהל, אם תקשיבו לקול הגנן (אשר זה דרכו

להשבית את הקולוניסתים מעבודתם) מוטב. אז אניח לכם לבנות בתים בכספכם על שם ה' ערלאנגער, ואם לא — שכבו ברחובות ומים לא ינתן לכם. והכתבים אשר בהם חייבתי א"ע לתת לכם מים, סמי מרפא, רשיון על בנין בתים — אשר רק על פי תנאי ההתחייבות הזאת קנו — הרי הם בטלין ומבוטלין[7]. והאם ראשים חו"צ האמתים להניח לעורים כי יפלו וישברו מפרקתם בהמכשולים אשר הונחו על דרכיהם? האם אינם מחויבים עכ"פ לשמור את פעולותיהם והשתדלותם לבל ילפתו ארחות תהו, במסרם את הכה והעוז ביד שונאי הישוב? כן הדבר, אין לחו"צ לבא באפפאזיציאן עם פקידי הנדיב הי"ו, אבל כמו כן אינם ראשים לעקוד את ידי ורגלי הבוטחים בהם ולהעלותם לגרדום ולקרדום. על חו"צ לעשות פעולתם מבלי מכור א"ע למלך בלהות. — — — —

הנך אומר אלי במכתבך מי"ט תמוז, „כי הנך מאמין באמונה שלמה כי לב ה' ערלאנגער טוב מאד להישוב". טוב איפא, חלילה לי להקטין אמונתך זאת. אבל כשם שאתה מאמין ככה אדע אני בידיעה ברורה ושלמה, אחרי שראיתי מעללי ה' ערלאנגער פה, איך הקל ראש בכל ענין הישוב ולא שם לב להתבונן אפי' על דבר אחד, כי אם אמר קשר לכל אשר אמר הירש. ומזה אדע כי הנהו חלק ראשון של מסכת הירש. ואם הוא התאכזר ואשר וקיים את פקודת הירש לבלי תת סמי מרפא לאלה שלא התמו. לא בחנם ואף לא במחיר (ואשר אלה שלא התמו טעמם בידם, כי אי אפשר להם לגרש את בניהם, אחיהם ואחיותיהם אשר התותה האדמיניסטראציא תיו על מצחם), עד כי נאלץ היה ה' אייזענבאנד בלדת אשתו לשלוח ביום השבת איש עתי אל העיר ולתת לו א' רו"כ שכר טרחתו, למען יביא בעד ארבעה קאפיקעס מלח בריטני", אות הוא כי גם הוא לא טוב מהירש — — — —

ידעתי כי לא ינעם לך ידיעתי זאת, וכאשר לדאבון לבבי נוכחתי לראות כי מרבית אחינו חו"צ אשר בר[וסיה] אוהבים לשמוע דברי דמיון ורעות רוח ברוב ענין, בעוד שנחוץ הי' להם ולטובת הישוב כי ידעו את האמת כמו שהוא, כי אולי ימצאו תרופה ומרפא לשבר בת עמנו, ידעתי כי נעים היה לכם לשמוע אם הייתי כותב ומשמיע בגלוי ובסתר מפרשת ביאת השר(!) ערלאנגער — — — — — — — —
ואז היה מכתבי זה נושא חן וחסד בעיני כל קורא, ואחד מטובי חו"צ היה עושה הטיבא במכתבי זה והיה מריץ אותו אל מערכת „המליץ" אשר ברוב שמחה היה מדפיס את הפיוט הזה, והמו"ל הי' [מוסיף] הערה גדולה אמתים על אמתים ברום אמתים, והעם היו

7) עי' לעיל נומר 616 עמ' 248.

רואים את הקולות ואת הלפידים, את הפזמונות והפיוטים, ולקקו את רוק פיהם. בעוד שבני ארה"ק פה ואלה החלוצים שמסרו באמת נפשם על קדושת הישוב חרקו שניהם מכעש ומעיהם חמרמרו בראותם כי אין להם להשען לא על נדבת נדיבים ולא על מטר רביבים — — — —

העתרתי דברי אליך ועליך יקירי והנני לשוב לתוצאות מכתבי.

משרת איש הבינים כשהיא מוגבלת כמו שתארת אותה לא אקבל עלי, ורק עם תשנו עכ"פ את שמה ותניחו לי לחות דעת בכל הענינים הנוגעים לחו"צ פה כאחד מהלשכה, ואם לא כהמנהל עכ"פ כהסופר הנודע[8] וגם תצוו להראות לי כל הקראספאנדענציה הבאה והשבה, אז הנני הנני לעבוד עבודת חו"צ פה, בכל לבבי נפשי ומאדי.

ידעתי כי ה' פינס בעצמו לא יכתוב, ותמיד הוא מחזיק סופר לימינו, ובטח לא יסכימו חו"צ להכניס איש זר אשר לא ידעו אותו חו"צ כי יהיה לו יד בעניני חו"צ פה. ומדוע לא יבחרו בי שאני ופינס נהיה נ"כ הסופרים[9]. — — — — — — — —

והנני אוהבך מוקירך ומכבדך כרום
ערכך הרם

אלעזר רוקח.

8) רמז כלפי פינס, שעליו הוחלט בדרוסקניק, כי יתמנה סופר להלשכה ביפו.
9) עי' להלן נומר 627.

626.

מאת בני גדרה ללילינבלום.

Гедера 11 августа 1887 г.

Многоуважаемый г. Лиленблюмъ!

Изъ телеграммы Вы уже знаете, что разрѣшеніе почти готово. Это произошло весьма неожиданно. 9-го августа Нисимъ Бахаръ съ Кацомъ 1) поѣхали къ пашѣ, котрый теперь въ Аскалонѣ, спеціально относительно Гедеры; они описали ему, какъ мы терпимъ въ нашихъ палаткахъ, что мы не защищены отъ стужи и жары, и просили позволенія поставить каменные дома. — Паша согласился и далъ имъ пакетъ къ каймакаму Газы, чтобы онъ позволилъ намъ поставить на томъ мѣстѣ, гдѣ мы теперь живемъ, вмѣсто деревянныхъ, каменные дома. По смыслу этого мы не можемъ поставить дома на другомъ мѣстѣ, какъ намъ было бы желательно, а также можемъ строить на весьма

1) מיכל־ליב כץ - סרסור לעניני קרקעות. עי' הנומר הקודם עמ' 253.

небольшомъ мѣстѣ. Но мы уже рады и этому, впрочемъ надѣемся, что съ каймакамомъ все уже можно будетъ уладить. Теперь Кацъ ѣдетъ съ пакетомъ паши къ каймакаму. Этому послѣднему уже давно обѣщано 1000 фр., когда онъ дастъ разрѣшеніе, съ другими расходами требуется до 2500 фр.; но это не все. Мы должны теперь же покончить съ Хосни-Бекомъ [2]), рискованно построить дома, какъ бы мы послѣ не остались безъ земли. Хосни-Беку надо дать 2000 фр. Итакъ, на все дѣло требуется отъ 4500 до 5000 фр. Мы сейчасъ же обратились къ Гиршу, но у него въ кассѣ всего 500 фр., а выкладывать своихъ онъ не хочетъ. Но онъ намъ посовѣтовалъ обратиться къ Высоцкому съ телеграммой, чтобы онъ уполномочилъ Гирша употребить на это дѣло тѣ 3000 фр., которые Москва послала мѣсяца четыре-пять тому назадъ г. Эрлангеру для постройки домовъ [3]). Вообше, теперь никто не хочетъ давать здѣсь денегъ для Гедеры, ибо возмущены бездѣятельностью Ховеве-Ціонъ. Неужели, если Пинскеръ уѣхалъ, то все должно быть пріостановлено на нѣсколько мѣсяцевъ; развѣ когда президентъ уѣзжаетъ, то уже некому управлять? Прошло уже столько времени со времени съѣзда, а здѣсь нѣтъ ни агента, ни комитета, не пишутъ ни отсюда, ни изъ Россіи. Несмотря на все это, мы должны стараться добыть разрѣшеніе и не упустить настоящаго момента. Для теперешней поѣздки въ Газу въ началѣ нужно 1500 фр. Гиршъ далъ 500 фр., которые были еще у него въ кассѣ. И вотъ мы пристали къ г. Герценштейну, чтобы онъ далъ 1000 фр. Герценштейнъ былъ поставленъ въ неловкое положеніе. Уже до десяти мѣсяцевъ ему слѣдуютъ деньги, а онъ еще не знаетъ даже, когда ему уплатятъ; когда прибываютъ деньги — то къ Гиршу, а когда нѣтъ, то къ Герценштейну. Онъ выкладываетъ деньги, а Гиршъ получаетъ и не возвращаетъ. Вообще, непріятно взять на себя расходы, а другой чтобы распоряжался приходомъ. Несмотря однако на все это, Герценштейнъ и на этотъ разъ вывезъ насъ и согласился дать тысячу фр. съ тѣмъ, чтобы изъ первыхъ денегъ они были ему возвращены. И вотъ мы дали Кацу 1500 фр. и онъ сейчасъ ѣдетъ въ Газу. Сегодня же телеграфируемъ Вамъ и посылаемъ телеграмму съ письмомъ г. Высоцкому [4]), чтобы уполномочилъ Гирша израсходовать на это дѣло тѣ 3000 фр., которые Москва послала г. Эрлангеру специально для домовъ. Но въ виду возстановленія связи и единства между кружками Ховеве-Ціонъ, мы полагаемъ, что Москва сама не распорядится, поэтому покорнѣйше просимъ Васъ устроить, чтобы деньги немедленно были присланы, да Москов. денегъ однихъ и мало, надо пять тысячъ фр., а крайне вредно, если дѣло придется неожиданно пріостановить за недостаткомъ денегъ. Хотя д-ра Пинскера еще нѣтъ дома, то мы полагаемъ, что Вы вполнѣ оцѣните важность момента и уже будете знать, что дѣлать. Затѣмъ не слѣдуетъ забывать примѣра прошлаго времени, когда здѣсь былъ г. Высоцкій; тогда упустили время и все было проиграно. Надо приготовиться, собраться съ силами и немедленно по полученіи разрѣшенія, относительно чего нѣтъ уже никакихъ сомнѣній, энергично приступить къ постройкамъ. Теперь Ховеве-Ціонъ должны собраться съ силами, ибо дѣло не терпитъ отлагасельства [5]). Необходимо также имѣть на мѣсяцъ элулъ ячмень и помощь, ибо намъ не позволяютъ еще приступить къ молотьбѣ. Денегъ ни гроша [6]), кредитъ истощился. Мы надѣемся, что помощь не заставитъ ожидать себя.

Глубоко уважающіе Васъ

Отъ имени колонистовъ Гедеры

Х. Хишинъ, И. Свердловъ.

2) עי' לעיל נומר 595 והערה 3 שם.

3) עי' „דרך לעבור גולים" 60: „שמור בידו (של ארלנגר) בפקודת בני מאסקווא לבנין בתים בגדרה 3000 פר'".

4) בארכיונו של מ. אוסישקין מצאנו גם את המכתב לוויסוצקי, ובו חוזרים בני גדרה על כל האמור כאן.

5) עי' להלן נומר 632.

6) עי' „דרך לעבור גולים" עמ' 81: „בזמן האחרון נתמעט מאד משלוח הכספים, ובני גדרה חדלו כמעט לקבל את תמיכתם – – – הכספים שנתקבלו בזמן האחרון לטובת בני גדרה לא הטיבו את מצבם, כי רוב הכסף הזה הוקדש, ברצון הנותנים, לבנות להם בתים".

627. *)

מאת י. מ. פינס לאחיו פ. פינס.

ב"ה ירושלים אב תרמ"ז.

אחי יקירי!

— — — — הנני נכון לקבל עלי את המשרה הזאת [1]), אך בתנאי אשר הגדת לי בפרוש כי לא יהי' לי שום מגע ומשא עם רוקח, ובלעדו לא אחוש מי ומי יהיו המסובים עמי. אבל אם יש לי רשות לחות דעתי הנני אומר כי מאד לא הטיבה החברה לעשות בתתה בידי רוקח אפילו צל משרה — — — — ידעו נא חובבי־ציון, כי עתה נבאש נבאש רוקח בעיני הירש ע"ד אשר היה ידו בקושרים מחרחרי

*) העתקה (בשני אכסמפלרים), שמצאנו בארכיונו הפרטי של ליליינבלום. – השמטנו מתוך המכתב חלק גדול, שאינו אלא דברי־התנגדות קשים כלפי רוקח.

1) משרת סופר הלשכה ביפו.

הריב בראש"ל, וגם עתה כים נגרש להסית ולהדיח
ויחרף ויבזה וינדף את הנדיב בפיו — — — —
וידעתי ברור כי הודיע ה' הירש לפינסקער אשר אם
יהי' לרוקח יד מאומה לח'. חובבי־ציון ימשוך ידו
הוא, ולפי דעתו ימשכו את ידם גם בפאריז מאת ח'
חו"צ — — — — המפתח האחד לא"י. דעו נא
רבותי, איננו כי אם הנדיב, ואל ישיאו אתכם הצעירים
הנבהלים בדעותיהם הנפסדות להפקיע עצמכם מתחת
אפוטרופסותו. תדעו כי בלעדו לא תקנו קרקעות ולא
תבנו בתים ולא תעשו מאומה, כי לפי הנראה אותו
שלח ד' ובו בחר כי יצא דבר הרעיון לפעלו על
ידו. ומה אנו להשלות נפשנו במשאות שוא ומדוחים?
מי בכם בבני רוסיה להפוך לב הפחות והסגנים בירושלים
ובסטמבול? ודעו עוד כי הירש נאמן מאד לפני
הבאראן ודבריו קדושים המה, כי ע"כ חלילה חלילה
להקניטו — — — — העל הרצנשטין תסמכו או
אולי תואילו עוד הפעם לדבר ע"ד בלאטנער
וכל שאר יושבי קרנות אשר הללם רוקח בפניכם?
ואולם בהיות בהועד הירש ואנכי אתו יהי' א"יה כל
דבר על מכונו, ומקוה אני כי הירש בחפץ לב יתרצה
כי אהי' עזר על ידו — — — — — — — ועתה
הואילה נא בטובך למסור דברי לראשי ההנהגה ובקשם
כי לא יתמהמהו להחליט דבר.

והנני ידידך אחיך דו"ש

יחיאל מיכל פינס.

628.

מאת א. שיד לפינסקר.

Paris, den 3-t August 1887.

Geehrter Herr Dr. Pinsker.

— — — — — — — — — — — — — — —

Da Sie so nahe von Paris sind[1]), habe ich eine Bitte an Sie; wenn Sie Ihre Kur fertig haben, anstatt alle Questionen per Post zu unterhandeln, scheint mir, dass es am besten wäre, wenn Sie die Gelegenheit benützten werden, um nach Paris zu kommen.

Bis dann ist Herr Erlanger auch zurück, und dann könnten Sie auch mit dem Eigenthümer der Colonien[2]) sprechen. Er ist unlängst aus dem heil. Lande zurückgekommem, und es wird ihn freuen Sie zu sehen. Und es wird auch viel besser sein in der Zukunft etwas zu thun, wenn Sie seine eigene Ideen über die Organisation der Colonien kennen. Es sind wegen Petach-Tikwah und Jessot-Hamaalé sehr delikate Angelegenheiten am Tag und zu gleicher Zeit von allem im algemeinen. Der Herr Baron hat mir gesagt, dass ihm sehr lieb wäre, mit Ihnen davon zu sprechen. Er hat viel dort gemacht, aber es ist doch besser wenn er und Sie in allem übereinstimmen.

Ihr ergebener Scheid.

1) פינסקר נמצא אז בריכנהאל.
2) הבארון רוטשילד.

629.*)

מאת ליליינבלום ליהושע איזנשטאט (ברזלי).

ט"ו אב תרמ"ז.

ידיד נכבד ונעלה!

את מכתבך מיום כ"ט תמוז קבלתי. אם אמנם נשאר הד"ר על מקומו ואני על ימינו, וגם הרבנים נלוו עמנו, הנה אינני יודע אם יאריך הד"ר את ימי עבודתו לחו"צ, כי נכספה וגם כלתה נפשו לקרוא לעצמו דרור ממנה; ובסורו מעל עבודתו תחלוף ההנהגה לעיר אחרת, וגם מקומי לא יכירני עוד. ועל הרבנים — ימים יודיעו עד כמה יועילו לפחת רוח חיים בעצמות היבשות המכונים אצלנו „חובבי־ציון".

הצעתו ליסד אגודת פועלים מצאה חן בעיני, אך עשו מה שתעשו, אך אל תקראו לעזרה את חו"צ. האחרונים במעט כספם לא יאבו לפזר את עבודתם, ואולי הצדק אתם, כי הרודף אחרי שתי ארנבות לא ישיג אף אחת מהן. אך מה ענין הפועלים אצל הרבנים שבירושלים? כל הבאים לא"י, בין שהם פועלים סתם, בין שהם עובדי אדמה, צריכים להיות ממכבדי הדת, אך לא לרבני ירושלים למשול בהם. גם עצתך למנות עליהם לראש את המו"ל ההבצלת לא ישרה בעיני, כי לפי דעתי אינו מבעלי הישוב, וכמעט שהוא מתנגד לו. אינני אומר כי בן־יהודה טוב ממנו בזה, כי גם הוא, לפי הנראה מדבריו שהגיד לי בשנה שעברה, יחפוץ יותר להרבות דעת שפת עבר בא"י. או גם ליסד שם „אוניווערזיטאט" להכמת ישראל, מאשר להרבות עובדי אדמה ובעלי אומניות בא"י. אבל מזה שהאחרון אינו מ"ב מן הראשון לא תבואנו ישועה.

*) מן הכתבים, שהמציא לנו המנוח ברזלי.

עצתו לחו"צ: להפריד את החבילה בינם ובין אלה שזכר במכתבו [1] לא תקום, משתי סבות: א) דרכן של בני עמנו (שהם הם גם חו"צ) אינו מסכים עם עצתו; ב) חו"צ בכחם הרפה הגם כילדים, שאין להם אפשרות לעמוד על רגליהם. ומתוך שלא אוכל להרחיב הדבור בזה אקצר.

הנני אומר שלום להסופר החכם ה' רוקח נ"י, ונותן לו תודתי על הידיעות שהודיעני במכתבו מיום כ"ט תמוז [2].

והנני מוקירכם ומכבדכם כערככם הרם והנשא

משה ליב ליליענבלום.

1) כפי הנראה - פקידי הבארון. בזכרונותיו של המנוח ברזלי נראה, שגם הוא נטה אחרי דעתו של רוקח.

2) עי' לעיל נומר 616.

630.

מאת הד"ר פ. יאמפולסקי לפינסקר.

Ростовъ на Дону 26-го Іюля 1887.

Многоуважаемый Коллега!

Наша חברה давно рѣшила, что принять Вашу должность, въ случаѣ если по тѣмъ или инымъ причинамъ Вамъ прійдется ее оставить, долженъ С. Финъ. Въ то же время мы питаемъ горячую надежду, что Вы насъ не оставите, пока Вы живы. Отъ души желаемъ Вамъ полнаго возстановленія своего здоровья, столь драгоцѣннаго для каждаго лично Васъ знающаго, особенно для нашего святого дѣла.

Весь Вашъ П. Ямпольскій.

631.

מאת ליליינבלום לפינסקר.

Одесса, 31 Іюля / 12 Августа 87 г.

Многоуважаемый Докторъ!

Вчера я отправилъ Вамъ письмо въ Рейхенгаллъ — — — — Выразилъ мысль, что Вамъ слѣдовало бы быть во Франкфуртѣ и Парижѣ. Очень радъ былъ сегодня видѣть изъ Вашего письма отъ 9-го н. ст. [1]), что Вы дѣйствительно будете тамъ. Дай Богъ, чтобы хоть эта поѣздка достигла цѣли!

Вы меня удостили спросить мой совѣтъ о предстоящей Вамъ бесѣдѣ въ Парижѣ. Вы гораздо лучше меня знаете житейскую политику и какъ слѣдуетъ говорить съ высшими аристократами, и пока Вы не будете убѣждены

1) את המכתב הזה לא מצאנו. ועי' לעיל נומר 628.

въ томъ, что они дѣйствительно желаютъ знать и Ваше мнѣніе относительно всего того, что теперь творится администраторами, и что они не будутъ разгнѣваны Вашимъ безпристрастнымъ словомъ, — Вы съ ними конечно никакой рѣчи не заведете объ этомъ дѣлѣ.

По моему слѣдуетъ имъ указать на то:

1) Что если дисциплина нужна, то она должна касаться исключительно хозяйственной части, но никакъ не внутренней жизни человѣка, какъ, напр., кого взять въ рабочіе, въ какое общество вступить, кого имѣть квартирантомъ и т. п.

2) Недопущеніе чужихъ гостей или пріѣзжихъ не согласно ни съ еврейскимъ, ни вообще съ восточнымъ гостепріимствомъ, а только вызываетъ въ посторонних предположеніе, будто администрація боится чужаго, независимаго отъ нея глаза.

3) Отказъ больнымъ въ лекарствахъ и врачебной помощи ни на что не похоже. Въ нихъ не отказываютъ даже самымъ тяжкимъ преступникамъ, не исключая и осужденныхъ на смерть. (Недавно жена одного колониста Айзенбанда тяжело рожала, предписали англійской соли для прослабленія, но таковая ей не была отпущена даже за деньги и пришлось ѣздить въ Яффу [2]). Не возмутительно ли это?).

4) Тѣмъ болѣе такая дисциплина не примѣнима къ русскимъ евреямъ, непривыкшимъ ни къ какой дисциплинѣ; для нихъ переходъ слишкомъ тяжелъ, а вѣдь они люди, переселившіеся въ Палестину ради идеи, бѣжали отъ кнута, а вдругъ — еще худшій кнутъ.

5) Люди, купившіе землю у барона и не получающіе поддержки, по справедливости не должны имѣть никакого дѣла съ капризами администраціи, или — всѣ потраченныя ими деньги должны быть имъ возвращены и покупки уничтожены.

Кромѣ того слѣдуетъ спросить: можно ли надѣяться на то, что затрудненія при покупкѣ земли въ Палестинѣ вообще будутъ съ помощью барона устранены, и не обидятся-ли они, если Вы побудете у барона Гирша, замѣчательнаго филантропа, имѣющаго громадное вліяніе въ Турціи, — для привлеченія и его къ Палестинскому дѣлу?

Съ глубочайшимъ уваженіемъ

М. Лиліенблюмъ.

2) עי' לעיל נומר 625 עמ' 257.

632.

מאת ליליינבלום לפינסקר.

Одесса, 5/17 августа 1887.

Многоуважаемый Докторъ!

Сегодня я получилъ депешу изъ Яффы на русскомъ языкѣ латинскими буквами: „Разрѣшеніе домовъ готово, нужно 5000 франковъ, переведите телеграфически, иначе — потеря разрѣшенія. — Гедера“ [1]). Изъ московскихъ денегъ имѣется у г. Эрлангера на постройку въ Гедерѣ (Катрѣ) около 2400 фр., у насъ въ Одессѣ имѣется наличными около 400 рублей. Въ счетъ 4253 фр., которые мы, по послѣднему отчету, остались должны гг. Эрлангеру и Гиршу, высланы г. Эрлангеру 700 руб.+1000 фр. Поэтому я полагаю, что Вы смѣло можете теперь въ Парижѣ занять около 2600 фр. для пополненія нужной суммы. Другой вопросъ — гдѣ мы возьмемъ деньги на самую постройку, но мы должны имѣть разрѣшеніе на нее.

— — — — — — — — — — — — — —

Любманъ [2]) пишетъ, что Гиршъ сказалъ, будто я писалъ Рокеаху, чтобы онъ не отдалъ архиву ему, Гиршу. Здѣсь колоссальное недоразумѣніе. Вы хорошо знаете, что я никогда не распоряжаюсь; да и мнѣ нѣтъ никакого повода заинтересоваться тѣмъ, у кого будетъ архивъ. Вы помните, что еще предъ пасхою Гиршъ спросилъ Васъ о томъ, у кого долженъ остаться архивъ, на что Вы отвѣтили, что Вамъ безразлично, гдѣ будетъ архивъ. *Быть можетъ*, что тогда я писалъ Рокеаху, что архивъ можетъ остаться у него. *Но я никогда не писалъ Рокеаху, чтобы онъ не передалъ архива Гиршу*, тѣмъ болѣе, что до послѣдняго времени Гиршъ вовсе не изъявилъ желанія имѣть у себя архивъ.

Рокеахъ пишетъ, что архивъ онъ отдастъ Гиршу только тогда, *когда Вы сами* напишете ему объ этомъ. Значитъ, онъ мнѣ не вѣритъ. Съ одной стороны Гиршъ подозрѣваетъ меня, что я подстрекаю Рокеаха не отдать ему архива, съ другой стороны Рокеахъ меня подозрѣваетъ, что я безъ Вашего вѣдома требую передачи имъ архива Гиршу. Комично.

Рокеахъ пишетъ, что на дняхъ Гиршъ совѣтовалъ Билуйцамъ бросить палестинскую почву, гдѣ они навсегда останутся Schnorer'ами, и уѣхать въ Америку. На расходы онъ имъ дастъ деньги. Если это вѣрно, то это ... характерно.

Съ глубочайшимъ уваженіемъ

М. Лиліенблюмъ.

P. S. Не мѣшало бы замѣтить *при случаѣ* [3]), что въ Россіи произвело тяжелое впечатлѣніе то, что и Альфонсъ Ротшильдъ держится пословицы: „Handelschaft ist kein Bruderschaft“ и шелъ на буксирѣ у гонителей его братьевъ, согласившись не принимать евреевъ въ нефтяномъ его дѣлѣ на Кавказѣ. Выходитъ: „tu, quoque, Brutte“!...

1) עי' לעיל נומר 626. - את הטלגרמה, המובאה כאן, מצאנו בארכיונו הפרטי של ליליינבלום.

2) מרדכי לובמן, מתחלה מורה בראשון לציון ואחר־כך מפקח מטעם הפקידות על כל בתי הספר שבמושבות יהודה.

3) פירוש: בשעה שפינסקר יהיה בפאריז.

633.

מאת ר' שמואל מוהיליבר לפינסקר.

ב"ה ליבאוא. יום ה' כ"ח מנ"א תרמ"ז.

האכגעערטער הערר דאקטאר

איהר טאהיערען בריפפע פאן 12 דיזען מאנאטע האב איך ערהאלטען. איך דיינקע זייא פון טיפסטען הערצען פיר זייערע טראסטליכע רייד [1]). דען יעדערער אונגליק וען מען וויים נור דאס ער געפינט מיט לײדען אין דיא הערצער פון דיא פריינד איזט ער שאהן פיל ערלייכטערט. בעזאנדערש דיינק איך זייא דאס זייא מיר מבשר געוועזין דאס פאר זייער ריקקער צוא הויז ווירדען זייא אין פ"פ א מיין אונד אויך אין פאריס זיין, אום צוא שטרעבען אין אונזער הייליגע זאך „יישוב א"י". השי"ת זאהל זייא העלפען אונד שיצען, דאס זייא זאהלין פיל גוטעס פיר אונזערע טאהיערע ברידער דיא קאלאניסטען פון דער הייליגער לאנד אוים צוא וירקען — — — — — — — ניבבע זייא השי"ת איין גליקליכע רייזע אונד געזונד אונד קרעפטען.

איהר ערגעבענער אונד האכאכטונגספאלל

שמואל בהרב מוהרי"ל מאהליווער.

1) בימים ההם מתה אשתו של הרב מוהיליבר, ופינסקר שלח לו, כפי הנראה, מכתב־תנחומים.

634. (*

מאת ליליינבלום למ. אוסישקין.

כ"ח אב תרמ"ז.

ידיד נכבד ונעלה!

— — — — — — — — — — — — — —

מהר נא במשלוח הסך 500 רו"כ לפאריז, כי נחוץ עתה כסף [1]) — — — — — לדעתי ראוי היה,

*) מארכיונו של אוסישקין.

1) בשביל בני גדרה. עי' לעיל נומר 632.

אם עוד לא שלחתם הכסף, להודיע בדעפעשא לה' ערלאנגער כי הנכם שולחים לו, למען יוכל הד"ר ללוות ממנו על חשבון זה, כי היום או מחר נוסע הד"ר לפאריז — — — —

מאלכסנדריא של מצרים כתב ה' ערלאנגער מכתב להד"ר לפה, וממנו נראה כי לא יחפוץ בהלשכה שתוסד עיפ ההחלטות [2], שמא יפיחו אנשי הלשכה מדנים בין הקולוניסטים ובין הפקידים.... — — — —

הנך אומר, כי אם אחפוץ לדעת מה דבר הרבי מקאפוסט — תודיעני [3]. אנכי בעצמי איני יודע, אם ראוי לי לחפוץ לדעת או לא, כי אינני מאמין באנשים ההם — — — —

הנני מוקירך ומכבדך כערכך הרם והנשא

משה ליב ליליענבלום.

2) של אספת דרוסקניק.

3) הרב מוהיליבר „הסכים מאד" שאוסישקין יסע להרבי בקופוסט (ר' זלמן שניאורסון) לדבר עמו על חבת־ציון. הרב אליאשברג (ה ב ן) הסס בדבר (עי' לעיל הנומרים 610, 612). אוסישקין עשה כדבר מוהיליבר ונסע. - על השיחה, שהיתה לו עם רבי זלמן, עי' להלן נומר 690.

635.

מאת י. יאסינובסקי לפינסקר.

Многоуважаемый Докторъ!

— — — — — — — — — — — — — — —

На дняхъ сообщено мнѣ, что Вы намѣрены сложить съ себя управленіе дѣлами колонизаціи Палестины и собираетесь разослать о томъ циркуляры къ членамъ новаго комитета. Спѣшу поэтому умолять Васъ не дѣлать этого шага. Дѣло начинаетъ постепенно улаживаться, кружки понемногу посылаютъ деньги къ Эрлангеру для Вашего распоряженія, и вдругъ Вы вздумали отказаться, что непремѣнно поведетъ къ совершенному разстройству. Не забудьте, что пока у насъ нѣтъ въ виду лица, которое бы Васъ замѣнило. Я не думаю, чтобы управленіе сопряжено было въ будущемъ съ особенными трудностями и хлопотами. Я постараюсь такъ упростить Вашу дѣятельность, что Вамъ придется только сноситься съ членами комитета, Эрлангеромъ и представителями или агентами нашими въ Палестинѣ. Всю переписку съ кружками и членами ихъ можно будетъ возложить на обоихъ секретарей [1]) безъ Вашего участія. Словомъ, Вамъ будетъ предстоять только распоряжаться, по соглашенію въ извѣстныхъ случаяхъ съ членами комитета, суммами, которыя

1) הכונה, כפי הנראה: ליליינבלום ו„הסופר השני", שיַעמדו הרבנים לבחור לעצמם. עי' לעיל נומר 602/III עמ' 214.

поступятъ къ Эрлангеру въ Ваше распоряженіе. При этомъ считаю нужнымъ предупредить Васъ, что я безъ Васъ ни одного дня не останусь въ комитетѣ. Смѣю надѣяться, что Вы не захотите разрушить зданія, на возведеніе котораго Вы принесли столько жертвъ.

Въ ожиданіи благосклоннаго отвѣта Вашего желаю Вамъ скораго выздоровленія и всего хорошаго, готовый съ искренней преданностью къ услугамъ Вашимъ

И. Ясиновскій.

7/19 августа 1887, Варшава, Новолипки 19.

636.

מאת פינסקר לליליינבלום.

Парижъ, 24/12 августа 1887 г.

Любезный г. Лиліенблюмъ!

О разрѣшеніи на постройку, или буквальнѣе, на перестройку [1]) домовъ въ Катрѣ я узналъ не изъ одного Вашего письма, а изъ письма Нисим-Бахара (пріѣздъ котораго ожидается на дняхъ), который нарочно съѣздилъ въ Газу для переговоровъ съ каймакамомъ, отъ котораго и получилъ это разрѣшеніе. Понятно, его [2]) надо вознаградить. Но неужели для одного этого нужна такая сумма? Не забудьте, мы еще не окончили съ Хусни-Беемъ, что необходимо для того, чтобы мы могли приступить къ постройкѣ. Не говоря уже о недостающихъ намъ средствахъ для постройки. При всемъ томъ Эрлангеръ напишетъ депешу Гиршу, что можетъ распоряжаться суммой до 5000 [франковъ], при чемъ онъ долженъ имѣть въ виду и необходимое намъ соглашеніе съ Хусни-Беемъ. Эрлангеръ получилъ телеграмму отъ Усышкина изъ Москвы о высылкѣ 2200 фр., также письмо изъ Таганрога отъ Шика съ 693 фр. 54 с. Что касается до самой постройки, то надѣюсь, что въ концѣ концовъ все таки кой-что перепадетъ намъ изъ Франкфурта, хотя вѣроятно не раньше поздней осени — — — — — — —

Чтобы покончить съ перепирательствами объ архивѣ [3]), я напишу также и Рокеаху, что, въ виду предполагаемыхъ нами перемѣнъ въ администраціи, я его благодарю [4]) и прошу передать бумаги г-ну Гиршу. Съ другой стороны я постараюсь прямо или косвенно объяснить

1) עי' להלן נומר 640 וגם נומר 641.

2) את הקאימקם. ועי' לעיל נומר 626.

3) עי' לעיל נומר 632.

4) כאן כתב פינסקר תחלה „освобождаю", אחר־כך מחק מלה זו ובמקומה כתב „благодарю".

этому послѣднему всю неумѣстность его совѣтовъ о переселенiи катрцевъ въ Америку [5]). Васъ я постараюсь выгородить, какъ въ глазахъ Гирша, такъ и Рокеаха. Противъ послѣдняго всѣ возстановлены за сплетничество, за бунтованiе колонистовъ, за корреспонденцiи въ газетахъ подъ псевдонимомъ какого-то Эйзенштадта [6]) —

Я имѣлъ нѣсколько переговоровъ съ Эрлангеромъ, Шайдомъ. Цад. Каномъ, а одинъ разъ, довольно продолжительный, съ барономъ. Я считаю еще несвоевременнымъ сообщить обо всѣхъ этихъ переговорахъ, не доведенныхъ пока еще до окончательныхъ рѣшенiй. Могу Вамъ пока сказать и подтвердить то, что я много разъ уже Вамъ выразилъ, что мы въ парижскихъ друзьяхъ нашихъ имѣемъ самыхъ могущественныхъ союзниковъ, къ которымъ колонисты, а за ними отчасти и Вы, относятся черезчуръ уже требовательно, а нерѣдко даже несправедливо. Противъ Катры баронъ, — не смотря на противоположныя мнѣнiя Шайда и Эрлангера, — имѣетъ предубѣжденiе, какъ видно, отчасти благодаря Бѣлкинду и его близкимъ товарищамъ. О Петахъ-Тиквѣ онъ лучшаго мнѣнiя. Наши и его отношенiя къ этой колонiи еще не вполнѣ нами выяснены. Завтра я еще увижусь съ барономъ [7]).

Искренно Вамъ преданный

Л. Пинскеръ.

5) עי' לעיל נומר 632.

6) איזנשטט (ברזלי) כותב בזכרונותיו: „למשמע הטענות האלה (של בני ראשון־לציון כלפי אוסובצקי והירש. - ה ע ו ר ך.) ולמראה צערם הגדול של הראשוניים נמל בקרבי הצורך הפנימי להגן וללמד זכות עליהם. אני תפסתי ראשונה בעט־סופרים וכתבתי שני מאמרים בזכותם של האכרים - האחד ל„המליץ" והשני ל„הצבי", שניהם נדפסו". אלה הן, כפי הנראה, „הקורספונ־דנציות" שהירש ושיד, - ומפיהם גם ארלנגר ופינסקר, - יחסו לרוקח.

7) עי' להלן נומר 638.

637.

מאת „בני ציון" בפולטבה לפינסקר.

בשם ה' הבוחר בציון!

פאלטאווא ה' אלול התרמ"ז.

כבוד הראש והראשון לחו"צ ובכל עניניהם
נאמן הוא ד"ר לעאן פינסקער נ"י.

אנחנו טרם נדבר נבקש את כבודו לבל יחשוב עון לנו לאמר, כי מגאוה וגודל לבב נדבר את דברינו אלה: לא באלה חלק אגודת פאלטאווא מתמול שלשום, ולא בזאת נחפוץ גם עתה להתהדר בעטרת כבוד, כי אם להטיב ולהועיל כל מגמתנו. וזה הדבר: חוק הוא לאגודתנו מימים ימימה לבחור פעמים בשנה חמשה עשר אנשים, אשר בשם „ועד מועצה" יקראו, והמה יאספו מדי שבוע בשבוע להמתיק סוד ע"ד עניני חו"צ בכלל ועניני אגודתנו בפרט, ויש אשר יקרה ענין נחוץ, אזי יאספו גם פעמים אחדות בשבוע לעיין ולחקור בדבר בלי משא פנים ונטיות עצמיות. וראשי חו"צ זה מכבר הרגילו לנו, כי כל הדבר הקשה בעניני חו"צ אלינו יובא ושפטנוהו, ואחרי אשר יתבררו ויתלבנו הדברים נחרוץ משפטו, ופעמים רבות היו דברינו לעינים לאגודות אחרות, אשר מצאום אמתים ונכוחים. מלבד זאת הביא הדבר הזה גם לנו תועלת רבה בזה, אשר רבים מחברי האגודה וגם מראשיה היו עסוקים אז ביתר שאת בעניני חו"צ ולוקחים חלק בכל הנעשה בתוכם, בחשבם לחובה למו להדרש לשואלם ולהביט על כל אלה בעין בקרת, ועי"ז התעוררו כלם לעשות גם המה מצדם לטובת הענין הקדוש. לא כן עתה, אחרי אשר, מלבד ידיעות קצרות מכל הנעשה, לא נדע מאומה, יראים אנחנו לבל יביא הדבר הזה קפאון וחדול פעולה בקרב הרבה מחברינו, כי יראו את עצמם בני הורין להבטל מהעבודה המוטלת עליהם... אי לזאת נבקש את כבודו בשם תועלת הרמת קרן הענין הקדוש לצות על לשכת הסופרים להודיע גם לנו כפעם בפעם מכל השאלות, אשר יתעוררו במחנה חו"צ, ולהרשות לנו לחות דעתנו גם אנו עליהם, ככל אשר יורנו רוח מבינתנו, ואם לא תוכל דעתנו להיות מכרעת הכף, למה יגרע חלקנו — חלק דעת חמשה עשר אנשים הנושאים ונותנים בדבר תמיד מדי שבוע בשבוע — מדעת חבר נכבד אחד? —

יחד עם זה נחשוב לחובה לנו להודיע לכבודו, כי ביום א' דר"ח אלול העבר חגגנו את חג סיום ספר התורה, אשר נדבו בני עירנו בעד החלוצים במושב גדרה, למקור הוצאות סה"ת היו לנו גורלות, אַ רו"כ הגורל, ומראש הותנה, כי כל הזוכה בגורל יתן את סה"ת לצמיתות לאכרי גדרה. בגורל זכה אחד מראשי אגודתנו, ה' יהודה ראשקאוו, ובימים האלה הננו שולחים את סה"ת לבעליו, להנות למו למקרא לימי החגים הבאים.

החבר התמידי ליב ב"ר נחמן קריווינסקע.
המזכיר צבי שימשעלעוויץ.

638.

מאת פינסקר ללילינבלום.

Парижъ, 26 августа 1887 г.

Изъ многочисленныхъ бесѣдъ съ нашими единомышленниками я сдѣлалъ слѣдующiе выводы. Эти господа искренно преданы нашему

дѣлу и готовы на всякія жертвы, какъ трудомъ такъ и капиталомъ. Лишь бы дѣло это велось осмотрительно, постепенно, медленно и, главное, лишь старанія эти повели бы къ образованію сословія настоящихъ земледѣльцевъ, непритязательныхъ, не зараженныхъ соціалистическими затѣями, пріученныхъ къ порядку и къ дисциплинѣ. Вольнодумцы и т[акъ] наз[ываемые] интеллигенты неспособны быть хорошими земледѣльцами. Вотъ почему Петахъ Тиквѣ болѣе посчастливилось въ глазахъ благодѣтеля чѣмъ Катрѣ, а отчасти и Ришону. Ханкинъ, Эйзенбандъ и Бѣлкиндъ, отказывающіеся до сихъ поръ согласиться на требованіе барона, принадлежатъ именно къ этой категоріи и имъ не сдобровать, если не пожелаютъ подчиниться общимъ требованіямъ порядка и дисциплины. Въ дѣла колоніи Ришонъ вмѣшались чуждые ей элементы и были причиной безпорядковъ, которые безъ нихъ, можетъ быть, и не могли бы возникнуть. Принять чужого на нѣкоторое время конечно никто не воспретитъ, но порядокъ требуетъ, чтобъ завѣдующій колоніи зналъ объ этомъ и далъ на это свое разрѣшеніе. Желательно, чтобы колонисты пріучились къ земледѣлію, но не желательно, чтобы они сдѣлались содержателями постоялыхъ дворовъ, — по крайней мѣрѣ, до поры до времени. Вотъ по какимъ соображеніямъ Катра не пользуется особымъ покровительствомъ, не смотря даже на отличные о ней отзывы Шейда и Эрлангера. Вотъ почему старанія наши, т. е. Х[овеве] Ц[іонъ], должны наиболѣе сосредоточиться около этой колоніи. Кстати, Эрлангеръ телеграфировалъ Гиршу, что этотъ послѣдній можетъ распорядиться суммой 5000 франковъ для полученія разрѣшенія строиться, если процессъ съ Хусни-Беемъ улаженъ. Я имѣю причины надѣяться, что разъ эти условія исполнены, мы такъ или иначе найдемъ средства выстроить необходимыя зданія. Пусть Катрцы не потеряютъ терпѣнія. Будетъ и на ихъ улицѣ праздникъ. Гиршъ приписанныя ему слова [1]) сказалъ не съ дурнымъ умысломъ. Впрочемъ, ему замѣтили о всей неумѣстности этой выходки. — Съ другой стороны, онъ донесъ Эрлангеру, что мы продаемъ участки тѣмъ, которые предлагаютъ намъ большую сумму, и основываетъ это будто на письмѣ моемъ къ Герценштейну. Вѣроятно, тутъ какое-то недоразумѣніе, которое требуется выяснить [2]). Повторяю, Катрцамъ не слѣдуетъ отчаяваться. —

Гораздо лучше поставлены колонисты П[етахъ] Т[иквы]. Эта колонія пользуется расположеніемъ благодѣтеля, который позаботится объ ихъ устройствѣ въ будущемъ. Къ несчастью, и тутъ еще многое остается дѣлать. Дѣло о причастныхъ намъ 3000 дун. [3]) еще далеко не кончено въ нашу пользу. Многіе колонисты имѣютъ далеко недостаточное количество земли. Границы участковъ не опредѣлены. Требуется много и очень много расходовъ для того, чтобы выиграть процессъ. Съ положительностью можно сказать, что отсутствующіе изъ колоніи собственники своими собственными средствами никогда не получатъ своихъ участковъ. Только помощью жертвъ, далеко превышающихъ самую стоимость этихъ участковъ, можетъ быть удастся выиграть этотъ процессъ. Понятно, что это сдѣлается только тогда, когда выигранная земля пойдетъ въ пользу бѣдныхъ землею колонистовъ. Но на это потребуется согласіе отсутствующихъ собственниковъ. Будутъ ли они настолько благоразумны и великодушны? Если нѣтъ, то конечно эти господа не получатъ своихъ мнимыхъ участковъ, а колонисты останутся при своей первоначальной убогости и безъ земли. Въ настоящее время Осовецкій серьезно занимается приведеніемъ въ извѣстность положенія всѣхъ колонистовъ въ отдѣльности, чѣмъ баронъ лично интересуется. Обо всемъ этомъ мы получимъ болѣе или менѣе точныя свѣдѣнія. Во всякомъ случаѣ, колонія эта не будетъ служить намъ предметомъ особыхъ заботъ. Слава Богу и за это. Пока мы не имѣемъ собственнаго администратора къ нашимъ услугамъ будутъ всѣ администраторы и садовники барона. На это имъ даны будутъ отсюда предписанія. Я полагаю даже, что пока мы не обезпечены будемъ средствами, можно смѣло повременить назначеніемъ администратора. —

Имѣю основаніе надѣяться, что мнѣ за границей удастся найти необходимый капиталъ на пріобрѣтеніе хорошаго куска земли. Но объ этомъ еще преждевременно говорить. — Вообще не могу жаловаться на результаты, добытые мною за границей [4]). Въ понедѣльникъ отправляюсь въ обратный путь, гдѣ на нѣсколько дней остановлюсь во Франкфуртѣ н/М.

Весь Вашъ Пинскеръ.

1) הדברים מכוונים למה שהציע הירש לבני גדרה, כי יעזבו את ארץ־ישראל ויצאו לאמריקה, והוא יתן להם להוצאות־הדרך. עי׳ לעיל נומר 632.

2) עי׳ להלן נומר 642.

3) „הרבע״ הידוע. עי׳ על זה כמה כתבים לעיל וגם בכרך א׳.

4) ליליינבלום כותב („דרך לעבור גולים״ 89): „בפאריז לבש הד״ר (פינסקר. - העורך.) רוח חדש ותחזקנה ידיו. גדולי חו״צ הבטיחו לו לעשות את דבריהם על פיו, ולתכלית זו מלאו את ידיו לבוא בדברים עם כל בעלי האחוזות בפתח תקוה היושבים מחוץ להמושבה למכור להם אחוזותיהם. כן הבטיחו לו לתת עד ק״כ אלף פר׳ למקנת נוש חלב. כן אמרו לו, כי אך אז תכון ידם עם חו״צ בארצנו, אם הוא יעמוד בראש הענין. הדבר הזה הסב לו לשוב ממחשבתו על אדות ההתפטרות״. ועי׳ להלן נומר 644.

639. (*

מאת א. בן־יהודה למ. אוסישקין.

ירושלם ת״ו. יום ט׳ לחדש אלול אלף ושמנה מאות ותשע עשרה לחרבן.

לכבוד ידידי היקר חו״צ בכל לבו, אברהם מנדל אוסישקין, שלום.

את מכתבך המארך[1] י״א מנחם אב א׳ ותתי״ט לחרבן קבלתי והנני לענות לך על דבריך.

אחרית האספה[2] ידעתי, ולא היה לי הדבר כשמועה המאבדת כל תקותי. יען גם מראש לא קויתי מהאספה הזאת דבר. אנכי רק לכם בני־ציון קויתי. ולכם אני מקוה גם עתה. אנכי אומר לכם כי לפי דעתי, עליכם ורק עליכם החובה לא בלבד לתמוך את הצבי, כי אם לקחתו בידיכם. אולי הפצי בדבר הזה מעֻוֶרֶת[3] את עיני אבל, לפי דעתי, אין לכם מטרה יתר גדולה ונשגבה ויתר יפה ומסגלת לפי רוחכם ומעמדכם, כי אם להוציא בירושלם מרכז הרוח מכתב עתים גדול, יפה, שיהי׳ מרכז להרעיון הקדוש. והיה אם תאמרו, כי הצבי איננו עוד מה שצריך להיות, אף אני אענה לכם, כי חסרון הכסף הסבה לזה. הלא ידעת ידידי איך הוצאתי את הצבי עד עתה, ואיך אני מוציאהו היום. אין אני מאמין בהייו ועל כן לא יוכל הצבי להיות כמו שצריך להיות, וגם אם חפצים אנחנו שיהי׳ לנו ארגן באמת, עלינו לשלם לסופרים טובים. לכל זה צריך כסף, וזה עליכם בני ציון לעשות. עליכם לברוא לפחות את הדבר הזה לעמכם, מכתב עתים גדול ויפה וטוב שיצא מירושלם מקדש להרעיון הזה, לרעיון תחית האמה ותחית הלשון. תחשב נא ידידי בדבר הזה, ועשה כל מה שבכחך להוציא את הרעיון הגדול הזה לפעל. להדבר הזה צריך ראשית כל כסף, שיוכל הצבי להתקים, שאוכל להגדילו לפחות פי שנים, שאוכל לשלם לסופרים טובים שכר בעד עבודתם. ועליכם עוד לעסוק למצוא מנויים עליו, ואז ברבות הימים תהי׳ עוד פרנסה להחברה ממנו. ועליכם לתמוך אותו בגשמיות וברוחניות, בכסף ובמאמרים. אז תראו, כי תעשו באמת דבר גדול לתחית האמה. הפוך ידידי ברעיון הזה והפוך בו, וראית שהוא רעיון גדול, נאה לכם, ואם עתה אין פעולתכם בתחית ישראל נכרת הנה אז ידעו כל חובבי ציון מה פעולתכם, ושמכם ישאר לזכר עולם בדברי הימים, כי נתתם לעמכם

*) מארכיונו של אוסישקין.

1) דאמירם.

2) הדברים מכוונים. כפי הנראה, כלפי אספת דרוסקניק, שלא החליטה לתמוך ב„הצבי״.

3) כך!

ארגן שבו יקבצו כל תקוותיו, שהוא יהי׳ לו למעיר ומחזק על דרכו אשר הוא הולך עתה עליה — —

ועתה אענה לך על דבריך האחרים.

הוכח הוכחתני ידידי כי אדבר על ענין ראש״ל יען לפי דעתך הדברים האלה מזיקים להענין, כי הקוראים יאמרו גם שם אין סדרים, וא״כ איש לאהליך ישראל, ואנשי המושבות לא ישמעו בקולי. אך אנכי לא חפצתי כי אנשי המושבות ישמעו בקולי, כי אם לבאר לחובבי ציון ערך המעשים האלה, לבלתי יאמרו גם שם אין סדרים, וא״כ איש לאהליך ישראל. אני חפץ להראות, כי ההפצים באמת בישוב א״י לא מפני ששם אין סדרים ובא״י יהי׳ סדרים, כי אם מפני שצריך לנו ישוב ארץ ישראל, ולא הסדרים האלה באו לנו מפני ששגינו בדבר, כי לקחנו אנשים שאינם הגונים לתכליתנו, ועל כן עלינו לקחת אנשים אחרים. ולעת עתה, שאין כסף, לבאר הדבר לנו באר היטב, ולהשתדל בכל כחנו להפוך את המשכילים שהוצאנו עלידם הרבה כסף לאנשים פשוטים, ואם לא נצליח בזה, כי ילכו להם המשכילים. אין לנו צרך באכרים משכילים, יען דבר זה אי אפשר ומה גם לנו. ועין נא ידידי בתשובתי על דברי לילנבלום בגליון הצבי השלשה ועשרים[4] וראיתה דעתי בזה.

4) כבר הזכרנו למעלה (עי׳ הערה 4 לנומר 616) את רשימתו הקצרה של ליליינבלום „תשובה לסוכיח״, שנדפסה בנומר 165 של „המליץ״ לשנת 1887. ברשימתו זו כותב ליליינבלום בתוך יתר דבריו: „חפצתי שישתקע הדבר ולא יבוא זכרו כלל בדפוס - - - וזהי הסבה שלא הודעתי מאומה במכ״ע על אדות הריב שהיה בראשון לציון, ותחת שעורך „הצבי״ קורא לפני דברי כבושין, הנני לוקח לי החופש להגיד לו, כי לא טוב הוא עושה במה שהוא שב על עניני ראשון לציון פעם בפעם ודורש בפרשיות הצריכות להיות לא נקראין ולא מתרגמין״...

על דבריו אלה של ליליינבלום השיב בן־יהודה בנומר 28 של „הצבי״ לשנת תרמ״ז: „ידידנו הנכבד אומר, כי ספור מעשים כאלה ירעו לענין הישוב ולפי דעתו מעשים כאלה אינם נכתבים ואינם מתרגמים - - - אנחנו חושבים כי עלינו להודיע תמיד מעשי הישוב כמו שהם (כל ההטעטות שבקטע זה לבן־יהודה הן. - העורך.) - - - יש בחובבי ציון הטוענים עלינו מדוע אין אנחנו עוסקים בתורת הישוב ומרבים לדרוש במעשים שהיו, אך מאין נקח להם דבר הלכה בענין הזה, שאבותינו מעולם לא עסקו בו - - - וגם ללמוד אל מעשי הגוים בענין הזה, בענין הכנת ישוב עבודת האדמה, לא יועיל לנו כמעט - - - אנו בני מלכים והם אנשים פשוטים, ומה רב המרחק בינינו! - - - וכיון שהדבר בא לידינו היה עלינו לדבר עליהם ולחזור ולדבר, כי באמת המעשים האלה הם המופת החותך האחרון להההלכה האחת שלמדנו מנסיון הישוב בחמש השנים, והיא: אין עושים אכרים ממשכילים, שתחת עבודת אדמה הם עובדים את הרעיון - - - מדוע לא הלכנו לבני המושבה להגיד להם דעתנו מפה לאוזן, כמוהו (כלומר: כליליינבלום. - העורך.) כמונו ידענו כי הם לא ישמעו בקולנו, כי בדברים לא יוסרו בני תורים - - - מין האנשים האלה אינם מסגלים להדבר שלקחו עליהם - - -

בדבר הנדיב, עלי להודיעך כי מהיום שהיה בארץ ישראל גדלה חבתו להרעיון פי עשרה. הוא כותב עתה את כל המכתבים בענין הזה להפקידים בעצמו. הוא קורא את מכתביהם בעצמו. הוא מקדיש את חצי זמנו (שזה הרבה יתר מכל הכסף שהוא מוציא על זה). הוא יקנה אדמה עוד, ויעשה גדולות ונפלאות, אך אמת הדבר שמעשי ראשון לציון המרו ועצבו את רוחו. בימים האלה בא טלגרם כי יגרשו שלש המשפחות אשר לא קבלו עליהם הגזרות הידועות, ושלש המשפחות האלה שבלקינד ביניהם החלו עם הקונסול הרוסי להתנגד להברון. עוד לא ידעתי אחרית דבר, אך ידעתי כי הפקודה חזקה מפריז, והנדיב כתב שיֵעשה הדבר ויהי מה. ומה עושים האנשים האלה? אוחזים מעשי הניהיליסתים בידיהם. הירש ממקוה ישראל קבל מכתב שחתום עליו השם אמת, וכתוב כן: אזהרה הראשונה. אל תהיה לשטן לענין הישוב. חדל מהמשפט עם אנשי ראשון לציון. הירש מסר המכתב הזה לקונסול צרפת[5], ואם חלילה יודע הדבר לממשלת תוגרמה ואבדנו, כי יגרשו כליל את החדשים מהארץ, בפחדה, ובצדק, שניהיליסתים באו לארצה שיעשו מעשי ניהיליסתים גם פה. אני אומר לך ידידי כי האנשים האלה מחריבים את כל הישוב. אין לי כח לדבר עוד, כי בזכרי את מעשיהם ארגז כלי. לא ידעתי לנכון אם אמת הדבר מה שכתוב על אנשי צפת[6], אבל השטנה הזאת לא תזיק כלל,

---

יש בישראל אלפי עניים ואביונים, פשוטים, גסים, שאינם יודעים רק לעבוד עבודת עבד, רק למצוא לחם לפי מפם ואינם מוצאים. העבדים האלה הם יהיו אכרינו ומהם, ורק מהם, תבנינה המושבות לעבודת האדמה – – – להכין מושבות לא נוכל בלתי אם באנשים המסוגלים להכנע לפני פקיד ומצוה, ובכלל רק באנשים שאינם יודעים חיים אחרים בלתי אם חיים פשוטים כפלחים פשוטים"...

5) עי' הנומר הסמוך.

6) הקורספונדנט של „המליץ" („יוצא ונכנס") מספר על שני מעשים מגונים, שנעשו בעיר זו בימים ההם (עי' הנומרים 146, 160, 188 לשנת 1887):

א) אנשים אחדים מתושבי צפת, והד"ר בלידן בראשם יסדו חברה „חנוך נערים" – „לעמוד בכל כח ועוז נגד המתנגדים לחנוך טוב". החברה פתחה בית־ספר „בשם בית אברהם ע"ש השר הבאראן אברהם בנימין עדמונד לבית ראטהשילד הי"ו" ללמד לנערים „תורה ונ"ך, דקדוק שפת עבר, תפלות ודינים ודברי מוסר, וגם תלמוד שפת ערבי". ומיד הוציאו ראשי העדה „את להט החרב המתהפכת מגרתיקה ויגזרו חרם על הד"ר בלידן והעוזרים על ידו ועל האנשים אשר ישלחו בניהם לבה"ס ועל כל המחזיקים בו וגם על כל מי שידבר ויהיה לו שיח ושיג עם המיסדים". לבית־הספר הובא ילד בן־עניים. אשתו של הד"ר בלידן „הלבישה אותו מכף רגלו ועד קדקדו". „וכשהגיעו הדברים לאזני הדומ"ץ שלח את השמש ויפשיטו את הילד את בגדיו ויביאו אותם אל בית הדומ"ץ". „ביום ההוא בא לצפת הפחה אשר בעכו, ובלכת הד"ר [בלידן] אל הפחה לקבל פניו לקח את

כי לא יטו אזן בסטמבול לדברי הבל כאלה, אך מעשי הנבלים האלה יזיקו לא רק בתוגרמה, כי גם ברוסיה לכל ישראל, כי בהודע דברים כאלה לידידנו Нов. Вр. לא יחריש.

בדבר עקרון[7] הדבר פשוט, כי חפצו לתת לי שם מקום ללמד את הילדים. אך בהיות ארלנגר פה אמר כי אשאר על מקומי בהצבי כי הדבר נחוץ מאד לענין הישוב, ושיעזרו מפריש מעט. אך עליכם לראות מצדכם להכין את הצבי שיהי' בן חרים, ושיהי' לא גליון קטן, כי אם גליון גדול וטוב. אנכי אומר לכם שנית, רק לכם אני מקוה, והנני מחכה כי תמהר לענות לי על מכתבי זה. ושלום לחברך צלינוף וליתר חבריך. כל הדברים שספרתי לך פה לא דברים בעולם הם, כי אם כלם אמת.

ידידך באמת

בן־יהודה.

הילד עמו' ובשיחתו עם הפחה „ספר לו הד"ר את דבר הרדיפות אשר ירדפו אותו הרבנים והממונים הקנאים". וכשבאו אחר־כך גם הרבנים לקבל את פני הפחה „חוכיח אותם ויאמר להם, כי יודע הוא מכל אשר נעשה בצפת וכי על כל אלה יביאם במשפט".

ב) לצפת באו „עשר משפחות מבני באטושאן אשר ברומיניא". „כאשר נודע להדומ"ץ ומשנהו הממונה מרדכי סגל, כי נוספו עשר משפחות חדשות על מספר האנשים המקבלים את החלוקה", „קראו את איש סודם יוסף בער המוכתר, איש עריץ ונורא על כל סביביו, וימלאו את ידיו לטהר את העיר מהאורחים לא־קרואים האלה. המוכתר הלך והודיע את הדבר לפקידי הממשלה ותיכף נתנו אותם (את העולים החדשים. – העורך.) במשמר". ומצפת „הוליכו אותם לעכו".

אפשר, אפוא, שדברי בן־יהודה במכתב שלפנינו מכוונים לאחד המעשים האלה.

7) עי' לעיל נומר 608 (עמ' 231).

640.

מאת א. סולומיאק לליליינבלום.

17/29 авг. 87, Яффа[1]).

Многоуважаемый г. Лиліенблюмъ!

Сообщу Вамъ хронику событій послѣднихъ дней, такъ какъ, вѣроятно, Вамъ въ послѣднюю недѣлю никто ничего не писалъ.

1-ое событіе—отреченіе Гирша отъ президентскаго кресла[2]). На этотъ разъ, кажется, отреченіе настоящее. Причины слѣдующія: возвращеніе Могиленскаго въ Катру[3]), пребываніе

---

1) בעל המכתב שלפנינו נמנה בעת ההיא על בני גדרה, אף כי ישב ישיבת־קבע ביפו.

2) עי' הנומר הסמוך.

3) יעקב מוהילנסקי (בארץ־ישראל שנה את שמו „ליעקב אורחי") – בנו של ר' שמואל מ"מ ומ"צ במינסק ואחד מתשעת

воза и томбары (двуколка, желѣзка) Ришонъ-Леціонскихъ въ Катрѣ.

2-ое событіе объяснитъ предыдущее.

Восемь дней тому назадъ изъ Парижа получилась телеграмма слѣдующаго содержанія: г.г. Ханкина, Айзенбанда, Белькинда (младшаго)[4]) заставить подписать условія (о нихъ Вы знаете)[5]); если эти г.г. все таки не захотятъ, тогда ихъ солдатами выгнать изъ домовъ; сроку дали обдумать 2-ое сутокъ. Какъ русскіе подданные, А[йзенбандъ], Х[анкинъ] и Б[елькиндъ] заявили р[усскому] конс[улу] въ Яффѣ и тотъ обѣщалъ защитить ихъ по возможности. 48 часовъ прошли, Х., А. и Б. не подписались, а Гиршъ понялъ, что солдатъ послать нельзя. Тогда онъ возбудилъ процессъ (Хаимъ для этого секретно поѣхалъ въ Іерусалимъ позавчера къ фр[анцузскому] консулу). Чѣмъ это рѣшится, Allah праведный вѣдаетъ.

Между тѣмъ въ Катрѣ навозъ везутъ, и понадобилась еще телѣга Белькинду (старшему); какъ любящій братъ Белькиндъ младшій посылаетъ свою телѣгу изъ Ришона, узнаетъ объ этомъ Гиршъ и приходитъ въ гнѣвъ на Катру. Тутъ онъ узнаетъ о возвращеніи Мигиленскаго и о внесенныхъ имъ въ кассу слѣдуемыхъ съ него 50 руб., и ярость его безпредѣльна. Наступаетъ конецъ Ава, и Катрцы идутъ къ Гиршу за презрѣннымъ металломъ[7]). Тутъ онъ уже, внѣ себя, имъ объявляетъ: или я или Могиленскій и желѣзка... т. е. прогоните Могиленскаго, отошлите повозку, тогда я останусь президентомъ; если же нѣтъ, то „חובבי ציון" наступаетъ конецъ: я отказываюсь, и всѣ деньги, которыя буду получать для Васъ, я буду отсылать обратно. Черезъ три часа онъ объявляетъ: „Могиленскій, повозка и томбара могутъ уже остаться, а я отказываюсь". (Передаю буквально его слова; вообще, всѣ эти злобы дня я Вамъ сообщаю съ стенографической точностью, не позволяю себѣ никакого преувеличенія).

Въ связи со всѣмъ этимъ находится 3-е сообщеніе. Вы уже знаете, что [Нисимъ] Бахаръ выхлопоталъ [разрѣшеніе на] постройку домовъ для Катры. Оказалось, чтоэто ложь[8]). Паша разрѣшилъ только возобновить старыя дощатыя постройки и то не камнемъ даже. Осовецкій, который וויל זיך אויס פיינען, выслужиться, взялся выхлопотать настоящія постройки и поѣхалъ въ Газу съ Кацомъ. Не знаю, насколько это вѣрно, что въ Газѣ все шло хорошо; понадобилось только, чтобы Гиршъ переговорилъ съ Филиберомъ, прежнимъ владѣльцемъ Катры, и взять у него какіе то документы; но Гиршъ отказывается и телеграммой отзываетъ Осовецкаго — — — — — — — — — — — — —

Наконецъ, 4-ое сообщеніе, глупѣе всѣхъ:

Въ пятницу (14/26) Гиршу передано анонимное письмо слѣдующаго содержанія: „Первое предостереженіе": 1) Рекомендуется ему не вредить дѣлу колонизаціи; 2) Не вмѣшиваться въ дѣла Ришона и 3) Принять обратно процессъ у фр. консула. Внизу подписано: „אמת"[9]). Гиршъ переслалъ это письмо фр. консулу въ Яффѣ, а себѣ оставилъ копію. — Вчера Гиршъ получилъ телеграмму изъ Парижа, что Вы выслали 2000 фр. Онъ написалъ Герценштейну, чтобы онъ распорядился ими, но прибавилъ, что вычтетъ изъ этихъ денегъ все, что ему слѣдуетъ.

Какъ видите, хроника невеселая. Какъ помочь этому, гдѣ исходъ? Неужели все зиждется на Гиршѣ? Неужели у Васъ нѣтъ человѣка дѣльнаго, который пріѣхалъ бы сюда и оградилъ послѣдній осколокъ „חובבי ציון", Катру, отъ этихъ дрязгъ, мерзостей.

Пинесъ, видя, что Бенъ-Іегуда получилъ 1000 фр.[10]), тоже взялся за перо и чернитъ все и вся въ надеждѣ банковаго билета. (См. послѣдніе NN „הצבי".) — — — — — — — —

Съ глубокимъ почтеніемъ и уваженіемъ

А. Соломякъ.

הבילו"יים המתנחלים הראשונים בגדרה. צעיר מוזר בהליכותיו, חשוד על מחלת־הרוח. בשנה הראשונה לישובה של גדרה הוכרח לעזוב את המושבה — מחמת חולי. אחר־כך, כשהוטב מצב בריאותו, בקש מאת פינסקר רשות לשוב לגדרה ולמחצית חלקו, שעדיין לא נתנה לאחר. פינסקר נענה לו, אבל הירש ראה בזה עלבון לעצמו, כי לא שאלו את פיו. עי' לעיל הערה 2 לנומר 616 ולהלן כמה כתבים, וגם „דרך לעבור גולים", 78, 90.

4) שמשון בלקינד.

5) עי' לעיל הערה 8 לנומר 597.

6) ישראל בלקינד.

7) כסף תמיכתם החדשית.

8) עי' לעיל נומר 636 וגם הנומר הסמוך.

9) המנוח ברזלי כותב בזכרונותיו, שכבר הבאנום לעיל כמה פעמים: „וירדה החזקה של הפקידות הולכת וקשה על האכרים — — — ובארץ קהו הלבבות וכהו הרוחות — — — המצב הרע הזה הכריח אחדים מן החלוצים הראשונים ליסד אגודה חשאית, שתעודתה היתה לשבור את עולה של הפקידות מעל הישוב כולו. תשעה אכרים היו מיסדי האגודה הזאת וראשית מעשיהם היתה — למסור להירש מכתב הכתוב בלשון של בקשה ואזהרה כאחת. אחד מן הגדרתים, צעיר שהיה קורא לעצמו „אזרחי" (מוהילנסקי הנ"ל. — העורך.) הפציר במיסדים, כי את ידו ימלאו למסור את המכתב להירש, ונאותו לו. — — — מכיון שמסרו את המכתב לידו, עמד ושחט יונה ובדמה חזר וכתב את המכתב שנית, אף הוסיף בו נפכים משלו וגם יד שחורה הוסיף לו בסופו. לבש בגדי בדואי, חתל את פניו ולא הבליט אלא את עיניו — כדרך שהבידואים החמסנים עושים — וחמסו, שהשחירו תחלה, ותיכף כשמסר את המכתב להירש נעלם". — תמוה מאד, שלכל הפרטים האלה אין אף זכר לא במכתבו של סולוסיאק אשר לפנינו ולא במכתבו של ארלנגר, אשר יבוא להלן (נומר 662).

10) מאת הפקידות.

641.

מאת בני־גדרה לפינסקר.

ט' אלול, התרמ"ז, גדרה ת"ו.

להאדון הנכבד והיקר ראש וראשון להנהגת כל עניני חו"צ הי"ו.

— — — — — — — — — — — — — —

כבר ידוע לכ' דבר הרשיון אשר השיג ה' נסים בכר ועלינו לגמרו בעזה [1]. נסענו לעזה שנים מאתנו ביחד עם ה' מיכאל כ"ץ וה,,קאאים מקאים" [2] ענה על זה כי לפי הרשיון נוכל רק לתקן את בית הקרשים ולא [לבנות בתים] חדשים. אך הוא מצדו יוכל גם להרשה לנו על חדשים, ורק ירא הוא מה' ,,חסני בעק" המעורר תגר על הגבולין כי לא יעכב בדבר, ועל כן לפי דעתו נכון לגמור טרם כל את ה' חאסנ' ואח"כ יהי' בנקל להשיג הרשיון. בין כה וכה וה' הירש הודיע כי נמצאו כתבים אחדים המעידים כי הנחלה נחלקה כמשפט. ויאמר גם הוא להתערב בדבר הרשיון ושלח את ה' אסאוועצקי עם ה' כ"ץ ל,,עזה" להוציא לאור את עניני המשפט. ויהי בהיות ה' אסאוועצקי ב,,עזה" וישלח אלינו מכתב עם כתבים אחדים למסרם לה' הירש והוא יעשה בם הדרוש וישלחם תיכף בחזרה. ויהי כבואנו אצל ה' הירש והנה אחרת עמו. ויוציא עלינו כל רוחו ויתקצף מאוד. ויאמר כי דעתו אינה נוחה מקבלת ה' ,,יעקב אזרחי" בתוך מושבנו, וכל זמן שישאר הוא בתוך המושב, לא יעשה דבר מה לטובתנו, וידרש ממנו לגרש את ה' ,,אזרחי" מתוך המושב. ואחרי שלא יכלנו לחות דעתנו בדבר הזה רגז מאוד ויאמר כי הוא לא יעשה מאומה, ורק ימסור הדבר ביד ה' אסאוועצקי. והוא אם יחפוץ יגמור הדבר. ובין כה הודיע לה' אסאוועצקי ב,,עזה" כי ישוב לביתו. והנה אנחנו יודעים היטב כי אם רק לא יחפוץ ה' הירש לעסוק בדבר הזה אז גם ה' אסאוועצקי לא יקח על עצמו. והיום יהי' אצלו ה' אסאוועצקי ונדע הדבר על בוריו. ובין כה וכה והדבר עומד בסכנה אחרי כי כבר הוחל ענין המשפט, ואם לא נראה להשתדל בדבר כעת אזי בכבד יהי' להוציא לאור צדקנו גם אם יעלו הוצאות כפלים. כן דרכו וכן משפטו אתנו תמיד, ומיום התפטר הועד ביפו ועניני אה"ק נעזבו מבלי דואג עבורם ומחסור מושבנו בין כה השתרר בכל פה, אז מצא ה' הירש להראות את כחו ולשנות את טעמו בכל יום. בכל עת בוא ענין בעניני מושבנו להתעסק בו ענה תמיד כי לא יקח כל חלק בעניני חו"צ, ובבוא כסף על ידו אז בא עלינו בעקיפין כי נלחם מלחמתו את זה או כל דבר אשר מצא נכון לפניו להשתמש בנו. לא יתן לאחרים לעסוק בדבר וגם הוא לא עשה מאומה לטובת המושב. היום יוציא עלינו את כל רוחו בדבר ,,אזרחי" ומחר ימצא דבר אחר לענות בו. האיש הזה לא יותר מאומה מכל העולה על רוחו, ובכל עת ימצא מקום להוציא את מחשבתו הרעה.

בפעם הזה אמר כי יתפטר עצמו מכל עניני חו"צ ואם גם יגיע לידו כסף ישלחם בחזרה, כן הוא הדבר. אחינו ברוסיא יעמלו בלב ונפש להביא הסדר בעניני חו"צ — ופעולות ה' הירש לא לבד אשר יפילו את רוח האכרים וידכאו את נפשם אך תוכל גם לפעול לרעה על כל הענין כולו. עניני אחינו יגעים ופעולתם רפויה ואין כוחם רק להשפיע טיפים טיפים. ופה באה"ק כל דבר יאבד זמנו באשמת דעתו החזקה אשר לא ישוב מפני כל. הלא כל אלה יביאו מבוכה בכל, ואם היום מצא את ,,אזרחי" ומחר ימצא סבה אחרת והוא לא ישוב ממחשבתו אף כמלוא השערה. אם יצדק במשפטו או לא אחת היא — אך העכובין והעמדת דעתו על כל דבר קל הוא כמלח לפצעי חו"צ.— — — — — — — — — — — —

נדמה לא למותר לשנות עוד הפעם את מחסורינו התלויים בקיום המושבה אף כי בטח כבר נודע לכ'.

א. גמירת עניני הגבולין ורשיון לבנין, המה הראשונים בעניני חיינו. בהגמרם תִּבָּרֵא מושבה אחת באה"ק ובלעדם — תאבד נירה ח"ו. וכבר הודענו במכתבנו האחרון את הסכום הנדרש לזה כפי הנראה כעת.

ב. ואחרי נוציא לאור צדקנו בדבר הזה עלינו להחל תיכף בבנין הבתים. חסרון הבתים כבר הראו את פעולתן על פנינו, ומרזון בשרנו והמחלות המתדבקות בנו בעת נחזה זאת אחרי כבר כשל כחנו משלוש שנות נדודנו.

ג. אחרי תשימו לבבכם לבנות את גדרה עליכם לדאוג מראש להשיב מצב חיינו, להוסיף לנו אדמה כי נחי' מעמלנו, ואדמתנו זאת לא תוכל בשום אופן להחיות את בית האכר גם במספר נפשות מעט.

ד. ואחרי כל אלה תעמוד על המפתן שאלת ההוה היא שאלת החיים אשר לא תתן דמי לנו. בשבתנו בגדרה המחסור הנורא יאכף עלינו, ובצאתנו ביפו — תִּקָּרַע כנפנו מידי הנושים הרבים האוחזים בנו. כבר אכלנו את בשרנו מעלינו אחרי כי קציר השנה העברה הספיק רק לכלכלתנו לחמשה חדשים, ועל תבואות הבאה כבר שלוחים ידי החנונים להציגנו ריקם בעד חסדם אשר המו אלינו עד כה. ולו גם יספיק לשליש או לרבע חובותינו העצומים, ולולא חסדי ה' הערצענשטיין אשר היה בעזרתנו פעמים רבות — כי עתה כבר נתבטלה עבודתנו. גם על החדש הזה לוה לנו לכלכלת סוסינו.

1) עי' הנומר הקודם.

2) כך!

ועל כל אלה את אשר דברנו מראש לבהור איש אחד באה"ק אשר יצא ויבוא בכל הענינים. בין כה וכה טרם תשימו את המשרה הזאת על שכם אחד בקשתנו כי תשלחו את הכסף על שם ה' הערצענשטיין.

עוד שאלה אחת העומדת כיום על דרכי חיינו והיא: כי קרבה שנת השמיטה ואם תשמט אדמתנו חיינו תלויים לנו מנגד בשנה הזאת, ותלויים הננו בזה בדעת אחינו ברוסיה. ואתם דעו וראו מה לעשות, ועלינו לדעת זאת מראש בעוד חדשים שנים כי בעבודת שנת השמיטה תלויה גם עבודת השנה הבאה במשפט חליפות זרע הקיץ והחורף.

והננו מוקיריו ומכבדיו כערכו הרם והנעלה
בני גדרה

חיים חישין, יעקב אזרחי, מרדכי הענקין, דובער לייבאוויץ, אליהו סווערדלאוו, יעקב שלמה האזאנאוו, יוסף ליב לים, יוסף שימענאוויץ, צבי בן יעקב הורוויץ, יהושע חנקין, ישראל בעלקינד, שלמה צוקערמאן, יעקב האנקין, אברהם סאלאמיאק.

P. S. באנו עד משבר! מהכסף שקבל הירש [3] לא קבלנו אף פרוטה אחת. פה מצא הצבי לדכאנו עד עפר. הוא יגע ומצא חובות ישנים ויוציא את כל הכסף ויותיר לנו רק 324 פרנק. ועתה, אדון רב חסד ואמת, דע מצבנו ואת אשר לפנינו לעשות: אלה ממנו אשר כלו את הדישה מוכרים תבואתם אשר אמרו להשאירם לזריעת שנה הבאה, ואלה אשר לא כלו מלאכתם לוקחים מהסוחרים בהקפה, ומה יהיה הסוף? האם נמכור גם את סוסינו?! וגם את עצמנו? אוי לנו כי באנו עד כה! חשבנו לעלות מעלה מעלה ונרד מטה מטה. אוי ואבוי!!

3) כפי הנראה, אלפים הפר', האמורים בנומר הקודם.

642.

מאת ליליענבלום לפינסקר.

Одесса. 18/30 Августа 5647 г.

Многоуважаемый Докторъ!

Сегодня получилъ Ваше письмо отъ 26-го [1]. Ваши „надежды“ были приняты мною съ восторгомъ. Если Вы, многоуважаемый д-ръ, не любящій пускаться въ оптимизмъ, надѣетесь на „праздникъ“ на улицахъ Катры и на возмож-

1) עי' לעיל נומר 638.

ность пріобрѣтенія земли, то это ужъ чуть ли не совершившіеся факты... Нечего говорить, что безъ Вашего распоряженія эти „факты“ никому не будутъ сообщены.

Но вотъ чего жаль, что уважаемый благодѣтель слишкомъ усердно принялъ теоріи Гирша о дисциплинѣ. А вѣдь *такая* дисциплина не была введена даже у крѣпостныхъ. Дома колонистовъ, конечно, не постоялые дворы, но почему не допустить колонисту держать у себя своего родственника, живущаго въ Катрѣ, или даже пріѣзжаго, желающаго лѣчиться въ колоніи? Съ другой стороны, почему не выстроить особый „постоялый дворъ“ для немѣстныхъ? Вѣдь домовъ въ Ришонѣ такъ мало! И не смѣшно-ли считать людей, не желающихъ быть униженными рабами, не могущими принимать квартиранта или рабочаго безъ разрѣшенія администраціи—вольнодумцами и соціалистами, тѣмъ болѣе, что многіе изъ нихъ не получаютъ поддержки и ничего общаго съ администраціею не имѣютъ! Правда, что всякій баронъ имѣетъ свои фантазіи, но печально, когда невозможныя фантазіи переходятъ въ дѣйствительность.

Но довольно о томъ, чего мы не властны передѣлать.

Я былъ пораженъ Вашемъ извѣстіемъ, что процесъ „3000 дун.“ П. Тиквы еще не оконченъ. Значитъ, дѣло квартала еще не рѣшено, и земля еще не записана на имя Эрлангера? На что же Осовецкій израсходовалъ около 8000 фр. и, можетъ быть, еще больше? Почему же и Осовецкій, и Герценштейнъ, и пр. оповѣщали о благополучномъ исходѣ дѣла? Они врали что-ли, и для какой цѣли?

Поводомъ къ донесенію Гирша о продажѣ нами земли тому, кто больше даетъ денегъ [2]) основано на Вашемъ письмѣ къ Герценштейну о передачѣ 1/2 участка земли Могиленскому за 50 руб.[3]) — — — — Письмо это возвращено Вамъ сюда Гиршемъ съ намекомъ, что я подложнымъ образомъ составилъ его безъ Вашего вѣдома [4]) — — — —

Колонистъ Катры, Файнбергъ И., (онъ теперь здѣсь), говоритъ, что *унавоженная* земля въ Катрѣ дала пшеницу самъ-десять — — — — Соломякъ пишетъ [5]), что П.-Тиква на половину имѣетъ хлѣба въ достаткѣ — — —

Съ глубочайшимъ уваженіемъ

М. Лиліенблюмъ.

Видно, что Вы не были у барона Гирша. Жаль.

2) עי' שם, עמ' 271.
3) עי' לעיל נומר 640 הערה 3.
4) את מכתבו של הירש לא מצאנו.
5) גם את מכתבו זה של סולומיאק לא מצאנו.

643.

מאת ישראל בלקינד לליליינבלום.

10-го Элула 5647 г. Ришонъ-л'Ціонъ.

Многоуважамый г. Лиліенблюмъ!

— — — — — — — — — — — — — —

Во всѣхъ моихъ предыдущихъ письмахъ [1]) я только мимоходомъ касался событій въ Ришонъ-л'Ціонѣ. Но послѣднія съ каждымъ днемъ обостряются и требуютъ, чтобы на нихъ обратили серьезное вниманіе. Теперь уже очевидно для всѣхъ, что Гиршъ съ торжествомъ приближается къ своей завѣтной цѣли, которую онъ себѣ намѣтилъ еще пять лѣтъ тому назадъ, т. е. къ тому, чтобы въ зародышѣ задушить все дѣло колонизаціи Палестины: колонисты всѣ имъ принижены и прибиты. Разрѣшеніе на постройку восьми домовъ въ Ришонъ-л'Ціонѣ ушло, благодаря Гиршу и Хаиму, обратно въ Константинополь съ весьма плохой для колоніи аттестаціей. Три начавшіяся въ колоніи перестройки пріостановлены, благодаря тому, что Гиршъ не хочетъ внести налога на землю и дома (верко) въ размѣрѣ сорока лиръ. Въ Гедерѣ тоже самое. Двѣ недѣли тому назадъ онъ возбудилъ до сихъ поръ дремавшій процессъ за нашу землю, при чемъ онъ хотѣлъ кончить его не полюбовно, давши нашему неугомонному сосѣду [2]) извѣстное вознагражденіе, какъ это думали до сихъ поръ, а правительственнымъ судомъ. Но на дняхъ, разсердившись на насъ за то, что не хотимъ выгнать изъ колоніи Эзрохи [3]), онъ отказался отъ веденія процесса и вызвалъ Осовецкаго изъ Газы. Имѣющіяся у него бумаги онъ тоже удерживаетъ при себѣ, и мы такимъ образомъ подвержены опасности потерять процессъ и вмѣстѣ съ нимъ и часть нашей земли. За то Гиршъ началъ другой процессъ. Вамъ, безъ сомнѣнія, извѣстны знаменитыя правила, которымъ колонисты Ришонъ-л'Ціона должны теперь подчиниться, если хотятъ получать помощь отъ барона. Предъ лицомъ двадцати колонистовъ Гиршъ тогда заявилъ, что тѣ, которые не хотятъ подписаться подъ новыми пунктами, не будутъ преслѣдуемы; они могутъ спокойно жить въ колоніи и обрабатывать свою землю, но ничего не могутъ требовать отъ администраціи, какъ и послѣдняя отъ нихъ. Дѣйствительно, нашлись трое, которые предпочли пребывать въ нуждѣ, чѣмъ въ рабствѣ. Три мѣсяца ужъ прошли для нихъ въ этомъ положеніи. Слава Богу, пережили ихъ. Каждый день давалъ имъ новыя доказательства ихъ

1) לא מצאנו אף אחד מהם.

2) חוסני־בק.

3) עי' לעיל הנוסרים 640/41.

счастія въ сравненіи съ ихъ сосѣдями колонистами; каждый день благодарили они Бога за то, что Онъ ихъ спасъ отъ искушенія продать себя и свою свободу за самый худшій сортъ милостыни. Съ другой стороны они старались, чтобы гусей не раздразнить, чтобы не дать администраціи поводовъ къ преслѣдованію. Единственное преступленіе, совершенное однимъ изъ этихъ трехъ, г. Ханкинымъ, это то, что онъ за время винограднаго сезона отдалъ одну комнату въ наемъ гг. Рокеаху и Айзенштату, что въ нѣкоторой степени помогло ему прожить эти три мѣсяца безъ помощи бароновской администраціи. Но человѣкъ предполагаетъ, а Богъ располагаетъ. 1-го Элула, въ тотъ самый день, когда звуки шофара стали призывать еврейскій народъ къ раскаянію, телеграмма отъ Эрлангера стала призывать новомодныхъ грѣшниковъ къ раскаянію. Телеграмма гласила, что, если въ продолженіе сорока восьми часовъ тѣ три колониста не выгонятъ находящихся у нихъ чужихъ людей и не подпишутъ извѣстныя записки, дается Хаиму право, посовѣтовавшись съ Гиршемъ, прогнать ихъ изъ колоніи. Мы были ошеломлены этимъ извѣстіемъ. Первый нашъ шагъ, подсказанный намъ чувствомъ самосохраненія, состоялъ въ томъ, что мы обратились къ русскому консулу съ вопросомъ, будетъ ли онъ насъ защищать, въ случаѣ если въ одно прекрасное утро пригласятъ турецкую полицію для выселенія насъ изъ колоніи, какъ это во времена оны дѣлали Осовецкій противъ אגודת פועלים, въ Самаринѣ противъ M-me Горнъ, въ Рошъ-Пинѣ противъ враговъ Ошри [4]). Русскій консулъ насъ успокоилъ, сказавъ, что безъ него этого не сдѣлаютъ, что внезапнаго нападенія и насилія, слѣдовательно, не будетъ, что дѣло скорѣй приметъ характеръ процесса. Второй нашъ шагъ состоялъ въ томъ, что мы заявили Гиршу, что желаемъ דין־תורה, желая, чтобы дѣло не перешло въ руки не-евреевъ. Гиршъ отказался. Теперь процессъ уже начатъ. Въ чемъ состоятъ претензіи истца, я еще въ точности не знаю. Извѣстно только, что онъ будетъ разбирасься въ Іерусалимѣ у турецкихъ властей и европейскихъ консуловъ. Гиршъ хвалится, что въ случаѣ неудачи онъ поведетъ процессъ и въ высшихъ инстанціяхъ: въ Дамаскѣ и въ Константинополѣ. Приходится сказать: „жребій брошенъ", и принять вызовъ на борьбу. Съ точки зрѣнія права я этого процесса не боюсь. Русскій консулъ, какъ въ Яффѣ, такъ и въ Іерусалимѣ, стоитъ за насъ, сотни свидѣтелей могутъ доказать правоту нашего дѣла, имѣются и нѣкоторые документы, всѣ симпатіи на нашей сторонѣ. Тѣмъ не менѣе, съ болью въ

4) פקיד ראש־פינה.

сердцѣ приступаю къ этой борьбѣ. Дѣло въ томъ, что я очень хорошо знаю чѣмъ все это дѣло можетъ окончиться для всего дѣла колонизаціи св. земли. Разъ я буду принужденъ говорить на судѣ, мнѣ невозможно будетъ промолчать объ отношеніяхъ бароновской администраціи къ колонистамъ, объ Эрлангерѣ, о баронѣ и т. д., и т. д. Я знаю, что многіе изъ Ховеве-Ціонъ готовы будутъ насъ забросать камнями за то, что мы осмѣливаемся идти противъ барона, но всякій благомыслящій чдловѣкъ, хорошо знакомый съ положеніемъ дѣлъ, признаетъ, что если צור ישראל ומושיעו, обладающій милліардами, отказывается отъ דין־תורה, поднимаетъ всемірный скандалъ, хочетъ среди бѣлаго дня ограбить нѣсколько еврейскихъ семействъ, не желая полюбовно покончить съ ними за нѣсколько тысячъ франковъ, то куда уже намъ червямъ быть идеалистами. Четыре года тому назадъ я, совершенно невинно изгнанный изъ Ришонъ-л'Ціона [5], добровольно ушелъ изъ колоніи, чтобы не ссорить колонистовъ съ барономъ. Мой братъ остался въ Ришонъ-л'Ціонѣ. За это время мы общими усиліями (часть изъ той тысячи рублей, которую я получилъ отъ Ховеве-Ціонъ, ушла на устройство виноградника моего брата съ вѣдома Осовецкаго) и неусыпными трудами обзавелись въ Ришонъ-л'Ціонѣ большимъ хозяйствомъ: виноградникомъ въ четырнадцать тысячъ лозъ, извѣстнымъ количествомъ другихъ плодовыхъ деревъ. По самой умѣренной оцѣнкѣ все имущество стоитъ пятнадцать тысячъ франковъ. Вдругъ, когда осталось прожить одинъ только годъ до того дня, когда съумѣемъ жить отъ нашихъ виноградниковъ, отъ нашихъ садовъ, отъ плодовъ нашей работы, являются какія-то чудовищныя правила, исходящія изъ стремленія отнять у колонистовъ ихъ надежды и ихъ виноградники; въ противномъ же случаѣ оставляютъ колонистовъ на произволъ судьбы наканунѣ ихъ спасенія. Когда же нѣкоторые рѣшились заявить לא מדובשך ולא מעוקצך, ихъ опять преслѣдуютъ и хотятъ лишить всего. Гдѣ справедливость? гдѣ человѣчность? На это мы согласиться не можемъ. Добровольно уступить поле сраженія нѣтъ никакого смысла. Будь, что будетъ. Баронъ будетъ сыпать деньгами, чтобы выиграть процессъ; на нашей сторонѣ правда и справедливость, и мы найдемъ правосудіе противъ барона, хоть бы въ Парижѣ. Что будетъ съ нашимъ народнымъ дѣломъ, не знаю, да и едва-ли нужно думать о немъ людямъ, доведеннымъ до отчаянія. Впрочемъ, это потомъ; пока мы еще не приведены въ отчаяніе и сильно безпокоимся за будущность нашего дѣла, которое съ каждымъ днемъ рушится. Слабый лучъ надежды намъ еще остался; мы думаемъ, что въ этомъ не столько виноватъ баронъ, сколько Гиршъ, который является весьма плохимъ посредникомъ между барономъ и колонистами. Сущность дѣла отъ этого не мѣняется.

Я Васъ въ этомъ письмѣ предупреждаю о великой опасности, угрожающей нашему дѣлу, въ той надеждѣ, что, можетъ быть, Вы съумѣете такъ сдѣлать, чтобы процессъ кончился полюбовно. Нужно попробовать послѣднее средство. Я думаю, что если Вы, или Господинъ Докторъ, напишете барону или Эрлангеру обо всемъ этомъ, объясните ему всю отвѣтственность, которую онъ беретъ на себя, онъ можетъ быть одумается. Я требую одного изъ слѣдующихъ пунктовъ:

1) Заключеніе контракта на нѣсколько лѣтъ, въ продолженіе которыхъ мы (Ханкинъ тоже) уплатили бы барону его долгъ.

2) Въ случаѣ если баронъ непремѣнно хочетъ насъ выжить изъ колоніи, пусть смѣшанная коммиссія оцѣнитъ наши виноградники, высчитаетъ долгъ, а остальное пусть намъ уплатятъ.

3) Наконецъ, мы требуемъ דין תורה. Я думаю, что въ этихъ требованіяхъ нѣтъ ничего несправедливаго и нечестнаго. Можетъ быть, баронъ согласится, чтобы кто-нибудь другой откупилъ у насъ виноградники, и тогда, быть можетъ, въ Одессѣ, или вообще въ Россіи, найдутся на это охотники. Такимъ путемъ Файнбергъ сегодня продалъ уже свое имущество. Чѣмъ чортъ не шутитъ. Можетъ быть, найдется такой господинъ или такое общество друзей Сіона, которые согласятся уплатить намъ за наше имущество только ради того, чтобы угодить барону. Съ пустыми же руками уйти изъ Ришонъ-л'Ціона мы не можемъ безъ борьбы. Слишкомъ много трудовъ нами здѣсь положено, слишкомъ много силъ потрачено, слишкомъ много надеждъ разрушено...

Письмо это Вы получите черезъ двѣ недѣли; если Вы сейчасъ начнете работать по этому предмету, то черезъ три четыре недѣли, пожалуй, придете къ какому-нибудь результату. Это время я готовъ затянуть процессъ. Въ случаѣ какого нибудь рѣшительнаго отвѣта, можно дать знать телеграммой. Подумайте, насколько важенъ предметъ и дѣйствуйте!

Съ глубокимъ уваженіемъ

И. Белькиндъ.

---

5) בשנת תרמ״ד השתתף בעל המכתב שלפנינו ב„מרידה׳ הראשונה, שפרצה בראשון־לציון, ובגלל זה נגזר עליו לעזוב את המושבה; עי׳ „די ערשטע שריט״ חלק א׳ עמ׳ 82—65, וגם „Обѣтованная Земля“ לח. חיסין, „ווסחוד״, חוב׳ פברואר לשנת 1892. אחרי עזבו את ראשון־לציון התנחל מר בלקינד בגדרה ונשאר שותף בנחלת בני משפחתו בראשון לציון.

644.

מאת פינסקר לליליינבלום.

Brüsseler Hof, [Frankfurt a/M] 4 Сент. н. ст. 87.

— — — — — — — — — — — — —

Наши дѣла обстоятъ слѣдующммъ образомъ. Парижскіе Ховеве Ціонъ [1]) берутъ на себя поддерживать насъ, т. е. русскихъ Х. Ц., въ нуждахъ нашихъ по колоніи П[етахъ] Т[иквы], выхлопотать и окончательно освободить въ нашу пользу спорные 3.000 дун., надѣлить достаточнымъ количествомъ земли бѣдныхъ колонистовъ, а бѣднѣйшимъ и помогать. За то мы должны выхлопотать у живущихъ въ Россіи собетвенниковъ продажи ихъ участковъ и передачи ихъ въ полное наше распоряженіе, какъ для пополненія необходимымъ количествомъ земли бѣдныхъ колонистовъ, такъ и для отдачи новымъ поселенцамъ, если эти последніе въ состояніи будутъ исполнять необходимыя для этого матеріальныя и имущественныя условія. У меня имѣются подробные списки собственниковъ, не живущихъ въ колоніяхъ, и тѣхъ изъ колонистовъ, которые нуждаются въ помощи. Осовецкій будетъ къ нашимъ услугамъ. Относительно вознагражденія собственниковъ, не живущихъ въ колоніи, идутъ еще переговоры. Но боюсь, что Париж. Х. Ц., въ виду предстоящихъ на П. Т. затратъ, не согласятся на это. О подробностяхъ сообщу по пріѣздѣ. Пока прошу ничего не разглашать. – Затѣмъ тѣ же Пар. Х. Ц. ассигновали фондъ приблизительно въ 120000 фр., которые въ лицѣ моемъ даются нашимъ Х. Ц. для пріобрѣтенія крупнаго куска земли (Кадешъ Нафтали поверхъ Меромскаго озера), при чемъ мы должны будемъ соблюдать извѣстныя условія, о чемъ по пріѣздѣ. — Что это будетъ выгодно и для колоніи Іесодъ, понятно само собою. — Я, кажется, уже сказалъ Вамъ, что всѣ администраторы существующихъ въ П[алестинѣ] колоній будутъ въ нашемъ распоряженіи. Вы видите, что французскіе Х. Ц. сняли съ насъ, если не вполнѣ, то въ значительной степени, наши заботы по П. Т., по покупкѣ земли, по администраціи. Это, конечно, не помѣшаетъ намъ, если средства появятся, имѣть и своего администратора. — Что касается Катры, то я въ Парижѣ пріобрѣлъ... [2]) Г. Гольдшмида, предсѣдателя Алліанса, который далъ 2500 фр. и письмо къ племянику своему во Франкфуртѣ [3]). Здѣсь я надѣюсь еще собрать кой-какую сумму. Нисимъ Бахаръ, который пріѣхалъ передъ моимъ отъѣздомъ, обѣщалъ быть въ Лондонѣ и похлопотать у Адлера — — — Я полагаю пробыть здѣсь до четверга [4]). Затѣмъ поѣду въ Вѣну, гдѣ остановлюсь дня на два или три въ Hotel Metropol.

Полагаю, что добытые мною результаты не маловажны и во всякомъ случаѣ заслуживаютъ, чтобъ колонисты хотя бы изъ признательности сдѣлали нѣкоторыя уступки, особенно если сообразятъ, что отъ ихъ скромности можетъ зависѣть все будущее преуспѣяніе колоній.

Весь Вашъ Пинскеръ.

1) הכונה היא - הבארון רוטשילד. עי' להלן נומר 739.

2) תיבה אחת, שאי־אפשר לקראה.

3) בידינו נמצא מכתב, ששלח גולדשמידט בו ביום (ד' ספטמבר) לפינסקר. הנה שורות אחדות מתוך המכתב הזה:

„איך האבע איהנען שאן מינדליך אויסאיינאנדערגעזעטצט, ווארום איך עס פיר פערפעהלט האלטע, זא מיכטיגע קראֶפטע אונד זא בעדייטענדע מיטטעל ווי איהרע געזאללטאפט פיר קאלאניען אין פאלאֶסטינא פערוועגדעט האט, ניכט נאך נאראסטריקא געריכטעט צו האבען. נאך איבערוויגדונג דער ערשטען שוויעריגקייטען איזט אין אמעריקא דיע צוקונפט געזיכערט. אין פאלאֶסטינא איזט דאס קיינעסוועגס דער פאלל. עס ענטשטעהען דא בעשטאֶנדיג נייע שוויעריגקייטען. דיע רעגירונג איזט ארם, שוואך אונד ארבימראֶר. דער רעליגיאֶזע פאנאטיזמוס דער אנדערען קאנפעססיאנען, בעזאנדערס דער גריעכישארטהאדאקסען אונד עטוואס מינדער אויך דער קאטהאליקען, פראטעסטאנטען אונד מאהאמעדאנער, דיע אללע עבען זא גראסעס רעכט אויף יערוזאלעם צו האבען גלויבען, וויע דיע יודען, אונד ניע צוגעבען, דאס לעטצטערע איינע ארט פאן סופרעמאטיע ערלאנגען.-מיט יעדעם ערפאלג דער יודען ווירד דיע פיינדשאפט ביטטערער ווערדען אונד דיע טירקישע רעגיערונג איזט דען אייראפעאישען מאֶכטען, בעזאנדערס רוססלאנד געגענאיבער, צו שוואך אום זיע צו שיטצען, פאללס זיע דען גוטען וויללען האֶטטע, וואס אויך וויעדער זעהר פראבלעמאטיש איזט.-לעטצטערעס האֶנגט פאן דעם כאראקטער דער פאשא'ס אב, אונד דיע גוטען פאשא'ס זינד דיע אויסנאהמע".

— — — — — — — — — — — — —

„וואס נון איינמאהל בעשטעהט זאללטע אונטערשטיצט ווערדען. אין איינעם קליינען מאסשטאבע קאנג'ס אויך געלינגען. אונד עס איזט אימטער איינינע געלדאפפער ווערטה, דורך דיע ערפאהרונג צו ערפראבען, ווי איין זאלכעם אונטערנעהמען זיך ענטוויקקעלט. – איך ווילל 2000 מארק (2500 פראנקס) צו איהרער פערפיגונג שטעללען" – – – – (מסבה טכנית הוכרחנו להדפים את הקטע הזה באותיות עבריות, אף כי במקורו הוא כתוב בכתב הגרמני).

בדבר גולדשמידט הפרנקפורטי עי' להלן נומר 646.

4) המכתב שלפנינו נכתב בראשון בשבת.

645. *)

מכתב־חוזר מאת „בני־ציון" בפולטבה להאגודות.

פאלטאווע ט"ז אלול התרמ"ז.

בשם ה' הבוחר בציון!

אחינו אנשי שלומנו, הדורשים לציון למקומותם במושבותם, שלומכם ישגא!

מודעת היא בטח גם לכם, כי דבר הגבאי־

*) מן הכתבים שהמציא לנו מר י. רבקינד, ברונכס. – העתקה ממכתב־חוזר זה מצאנו גם בארכיון של פינסקר־ליליינבלום. ואליה מצורף מכתב מיוחד לפינסקר, לאמר: „אם רק מוצא

ראשון הי"ו [1] נחוץ לבחור באיש, אשר יהיה נכון למלא מקומו בעת הצורך. השאלה הלזו רבת הערך היא לנו ויאות אפוא לשית אליה לב ולחשוב דרכנו מראש. כל עוד אשר הנ"ר [2] הנוכחי עומד בראש חו"צ אין לנו טוב ממנו, כאשר כבר נוכחנו לדעת פעולותיו המועילות והרצויות לכל חו"צ תמיד. אך אחרי אשר האיש, אשר נבהרהו למלא מקום הנ"ר, יוכל להיות בבוקר לא עבות אחד לראש לכל חו"צ בארצנו, והיה אם לא נבוא עתה להסכם ולדעה אחת בדבר הזה וקמה אז איזה אגודה לשטן לו ויבולע בזה חלילה לכל הענין הקדוש. אי לזאת בל תהי הבחירה הזאת קלה בעינינו ונדע את אשר לפנינו, כי נוטל עלינו לבחור כעת באיש, אשר יהיה רצוי לכל חו"צ וידוע לכלם באמון לבו ואהבתו לציון ולאומו, ואשר יוכל לצאת ולבוא לפנינו ולהיות גם למליץ בינינו ובין אחינו חו"צ בחו"ל. איש אשר אלה לו מצאנו ראינו בהנביר המפואר נדיב לב ואיש חמודות ה' מיכאל ערלאנגער הי"ו, הנודע לכל בעוצם אהבתו לציון, אף חובב עמו ולאומו, ואשר שאר רוח לו ודבריו נשמעים בין עשירי ונדיבי עמנו בחו"ל. ואף כי אחרי אשר רשיון הממשלה לא נתן לנו על פעלנו פה אין טוב לנו מלהעביר את מרכז הפעולה לעת מצוא לחו"ל, למען לא יהיו ידי ראש חו"צ אסורות בכבלי אסורים שונים, והקל מעלינו גם בכל עת האסף אספה...

חות דעתנו כן היא וכן כתבנו גם להנ"ר; ואם ישרה עצתנו בעיניכם כתבו גם אתם להנ"ר ובקשוהו להתאמץ, כי ישים ה' ערלאנגער המשרה על שכמו, ואיש על מקומו יבוא בשלום.

דברי אחיכם ראשי אגודת „בני־ציון" פה
המחכים לתשובתכם

החבר התמידי **ליב בר' נחמן קריווינסקע.**

מזכיר האגודה **צבי שימשעלעוויץ.**

כבודו לנחוץ לבחור ממלא־מקומו, ישתדל נא בכל שיש לאל ידו, כי יאות ה' ערלאנגער לשום את המשרה הזאת על שכמו, כי אחרי כבודו רק אותו ידענו לאיש רב־פעלים ומרוצה לכל המפלגות".

1) פינסקר. - ע' לעיל נומר 623.

2) „הגבאי ראשון".

646.

מאת פינסקר ללילינבלום.

Brüsseler Hof, [Frankfurt a/M.] 5 Сентября 87.

Я сегодня считаю нелишнимъ на нѣсколько градусовъ утихомирить Вашъ восторгъ, вызванный тѣмъ, что я выразилъ надежду на скорое наступленіе лучшаго времени для Катры [1]). Обѣщанное мнѣ Гольдшмидтомъ въ Парижѣ письмо къ его племяннику во Франкфуртѣ и возвѣщенное мнѣ Нисимъ Бахаромъ пожертвованіе его въ 2500 фр. до сихъ поръ заставляютъ себя ждать (хотя, вѣроятно, прибудутъ, но не во время) [2]), а между тѣмъ здѣшній Гольдшмидтъ, отъ котораго многое здѣсь зависитъ, уѣзжаетъ на нѣсколько недѣль, не имѣя возможности, какъ онъ писалъ Д-ру Бэрвальду, пожелавшему ввести меня къ нему, повидаться со мною. Ему то горя мало, а мнѣ то, возлагавшему на него много надеждъ, каково? Затѣмъ, Гальгартена [3]) главнаго жертвователя in spe, все еще нѣтъ. Др. Горовицъ [4]), Др. Плаутъ [5]), Др. Бервальдъ и другіе, хотя и умѣренно преданы дѣлу и обѣщаютъ сдѣлать возможное, но какъ то не увѣрены въ успѣхѣ. По ихъ словамъ, для надлежащаго по здѣшнему обычаю представленія дѣла необходимо представить жертвователямъ нѣкоторыя данныя о колоніяхъ, для которыхъ требуются пожертвованія. Я обѣщалъ доставить имъ въ короткое время данныя о Катрѣ, и я Васъ прошу еще до моего пріѣзда составить краткую записку (на евр. языкѣ) съ описаніемъ времени, происхожденія колоніи, организаціи (способа) веденія дѣла, числа лицъ и семействъ, величины территоріи и надѣла колонистовъ, что ими засѣвается, въ чемъ состоитъ ихъ собственность, какія ихъ нужды, какія суммы имъ необходимы для облегченія ихъ будущности и когда, можно надѣяться, наступитъ это время. Приготовьте такую записку для того, чтобы у нихъ не было причины отговариваться, и чтобы я могъ подписать сейчасъ по пріѣздѣ. Я здѣсь повидаюсь еще съ нѣкоторыми лицами и подготовлю почву, кот., однако, на мой глазомѣръ, представляется мнѣ довольно безплодной. Др. Плаутъ обѣщалъ держать проповѣдь. Но славны бубны за горами. Дай Богъ, чтобъ мы получили что нибудь поздней осенью [6]). Еще объ одномъ я Васъ прошу. Мнѣ изъ вѣрнаго источника говорили, что Цейтлинъ изъ Дрездена былъ въ Палестинѣ и что (онъ) желаетъ жертвовать до 50000 марокъ для увѣковѣченія своего имени какимъ нибудь добрымъ дѣломъ. Можетъ быть, если мы напишемъ ему, намъ посчастливится склонить его въ нашу пользу. Онъ любитель еврейскаго языка. Напишите подобное письмо и приготовьте его (тоже) къ моему пріѣзду. Само собою разумѣется, что въ

---

1) ע' לעיל נומר 638.

2) הסוגרים שבמכתב זה לא לפינסקר הם, אלא הם משמשים סימן, שהמלים המוקפות בהם כתובות בין השיטין.

3) שַׂרל האלגרטן - נדבן מפורסם בפרנקפורט.

4) רבה של עדת החרדים המתונים.

5) רבה של עדת „המתוקנים".

6) ע' להלן נומר 673.

этомъ письмѣ и намека не должно быть о томъ, что мнѣ сообщили по секрету. Дѣлайте также, если можно, набросокъ циркуляра о результатахъ моей поѣздки въ Берлинъ, Франкфуртъ и Парижъ. Конечно, по моемъ прiѣздѣ придется еще пополнить.

Весь Вашъ П и н с к е р ъ.

---

647. *)

מאת מ. ארלנגר לפינסקר.

Paris, le 5 Septem. 1887.

Werthester Herr Doctor,

— — — — Die Nachrichten, die ich von dorten [1]) erhielt, sind nicht sehr erfreulich. Die 3 Revolutionaire in Richon, die des Barons Condizionen nicht annehmen wollen und denen man ihre Ausweisung notifizierte, haben nichts gescheiteres gefunden, als sich des Schutzes des russischen [Consuls] zu beanspruchen [2]). Wenn ihnen die russische Regierung so huldreich und liebevoll ist, so hatten sie Unrecht das geliebte Russland zu verlassen. Übrigens werde ich, wenn es nöthig ist, dafür sorgen, dass sie in ihr liebes Vaterland zurückkommen. Die Leute haben ganz vergessen, dass auf ein einziges Wort sie in 24 Stunden herausgetrieben werden können. — — — — Diese sind es, die der Colonisation die härtesten Schläge bringen, wie auch die freiheitssuchenden Colonisten von Gederah, die dorten alles in Wirwar bringen wollen und selbst in Richon die Ruhe zu stören suchen.

Herr Hirsch schreibt mir, dass er durch Herrn Philibert das nöthige Schriftstück gegen Husny Bey gefunden hat, bloss war es nicht rechtzeitig legalisiert worden. Er lässt durch Herrn Osso[vetzky] dieses Nullitätsmotif bestätigen und also die Terrain-Geschichte in Gederah beenden. Er sagt aber, dass dies der letzte Schritt sein wird, den er für Gederah thun wird, wo die einigen schlechten Elemente, die vorhanden sind, gesetzgebend sind und gehorcht werden,

*) המכתב נשלח לפינסקר לפרנקפורט.

1) מארץ־ישראל.

2) עי' לעיל הנומרים 640, 643.

so dass ihr Treiben dorten und selbst in Richon störend wirkt.

Reokeach hat Richon verlassen [3]) — — — ist aber von dorten nach Sichron Jacob gewandelt, wo er findet dass zuviel Ruhe herrscht. — — — Hierüber wollte ich Ihnen schreiben, damit Sie, um weiteres Unglück zu verhüten, Ihren Einfluss gelten machen wo nöthig. Einstweilen will der Herr Baron nicht, dass man ihm weder von Gederah noch von Petah Tikwah spreche. Er will nicht, dass man sich für solche Elemente bemühe.

Hinsichtlich Petah Tikwah ist durchaus keine Rede den russischen Eigenthümern [4]) ihr Eigenthum abzufordern ohne ihnen den Werth zu vergüten. Man wird ihnen diesen gerne vergüten. — — — —

Ihr Ergebenster

M. E r l a n g e r.

3) בימי „המרידה" נמצא רוקח זמן מה בראשון לציון (עי' לעיל נומר 616, עמ' 244), ובגללו יצאה, כפי הנראה, הפקודה שאסור לאכרים ליתן בבתיהם מקום־דירה לזרים שלא מדעת הפקיד.

4) כלומר: בעלי הנחלות, שאינם יושבים בפתח־תקוה. עי' לעיל הנומרים 638, 644.

648.

מאת א. רוקח לפינסקר.

יפו יום 6 לירח September שנת 1887.

An Seiner Hochwohlgeboren

Herrn Dr. L. Pinsker!

Ihren geehrten Brief vom 24 vorigen M. [1]) habe ich erhalten. Ihre Hoffnung, dass ich dieser heiligen Sache, unter allen Umständen, treu bleiben werde, ist sehr gut begründet: so, dass kein einziges Hindernis mich bewegen wird ihr je untreu zu werden. Mit diesen Gründen also nehme ich mir die Freiheit zu sagen, d a s s i c h d i e A r c h i v e d e m H. H i r s c h D i r e c t o r v o n M. I s r a e l n i c h t ü b e r g e b e n k a n n. Mit Leib und Seele bin ich dieser heiligen Idee, worauf das ganze Thun Chow'weh-Zion's und die Hoffnung Israels

1) עי' לעיל נומר 636.

beruhen, ergeben, aber im Wissen, dass H. Hirsch ein שונא ציון im vollständigen Sinne des Wortes ist, kann ich ein so grosses Unrecht nicht thun uud der כנסת ישראל einen Todesstreich beizuführen, die auch ohne diesen zwischen Tod und Leben schwankt und alle ihre Hoffnungen, durch die Schuld pflichtvergessener Führer, zu Grunde gehen.

Lieber Herr Dr.! Ich will Ihnen keine viele Umschweife machen, sondern nur Ihnen mein Herz aufthun, um von dort reine Worte, die ich Ihnen vorlegen will, zu schöpfen.

Ihr Hochwohlgeb., als Oberhaupt Chow'weh-Zion's, könnten leicht einen Rückblick werfen über alles was hier während der letzten [Zeit] geschehen ist. Der Gottselige Muyal war der eine, der vieles zugunsten der Colonisation that. In wenigen Monaten wurde Pesach-Tikweh erbaut. In der Zeit, wo der Verbot am strengsten war, wo die Regierung die möglichsten Hindernisse in den Weg legte und selbst Soldaten in P. Tikweh einsetzte, wurde die Colonie aufgestellt, und H. Muyal selbst in seiner Krankheit unterbrach seine rastlose Thätigkeit nicht. Was that H. Hirsch im Laufe der zwei Jahre? Gederah ist ebenso wüst und verlassen wie zuvor, trotz der vergeudeten Summen, die darauf verwendet wurden, um ein Bau-Erlaubniss zu erhalten. Der Gedanke der Colonis. steht jetzt am Rande eines Abgrundes durch die vielen Verfolgungen, womit man ihn ins Geheime und ins Öffentliche verfolgt... Wird noch Chow'weh-Zion so blind sein und, wie ein Lamm zur Schlachtbank, dem H. Hirsch, der diesen heiligen Gedanken und seine Anhänger verachtet, folgen?

Jetzt kann jeder einzige, der nur einen Scharfblick besitzt, sehen, dass den Zweck, welchen H. Hirsch, bei seinem annehmensich der Angelegenheiten C.-Zion's, verfolgte, war: D e r C o l o n i s a t i o n m ö g l i c h s t z u s c h a d e n. Desshalb wählte er sich auch so einen Waad, der blindlings seinem Willen folgte. Welcher von allen diesen elenden Schmeichler, die im Comität waren, wagte es sich gegen den Willen Hirsch's auszusprechen? H. Herzenstein, welcher dieser Idee wirklich ergeben war, fürchtete Hirsch, dass er ihm in seinen Geschäftsangelegenheiten nicht schaden solle. Nur ich war der eine, der seine Pläne kreuzte und ihn zügelte. Als er in mir einen solchen sah, beschloss er mich von meiner Stellung zu verdrängen. Aber womit? Damit dass er Ch.-Zion mehrmals seine Demission vorgab, und Ch.-Zion, die Häupter Israels, nahmen seine Papierchen ungern an, bückten sich vor seiner H o h e i t und baten s e i n e D u r c h l a u c h t, d a s s e r d o c h s e i n e S t e l l e b e h a l t e. H. Hirsch fing sogar zuletzt an Ch.-Zion zu drohen, dass man mich von meinem Posten entfernen solle, wo nicht, so wird sich der H. B a r o n g e n ö t h i g t f i n d e n s i c h v o n d e r C o l o n i s a t i o n z u e n t s a g e n. Während er schrieb, dass er demissioniert, mengte er seine Nase in alle Angelegenheiten Ch.-Zion's hinein. In der Zeit, wo die Gederer fast vor Hunger sterben und gezwungen sind ihre Pferde zu verkaufen, vergeudete er die von Ch.-Zion f ü r s i e geschickten 3000 fr., wie es in der schönen Rechnung, die er vorige Woche an Herrn Herzenstein überliefert hat, steht. Auch demissionierte er unlängst zum siebenten Male, weil Ch.-Zion sich nicht beschleunigten die Herrn: Belkind, Gebrüd. Chankin, Feinberg, Zuckermann und Esrachi [2]) aus Gederah zu stossen.

Dies alles erlaubt sich so einer, weswegen Ch.-Zion jeden edlen Menschen von sich stosst, und Sie, lieber Herr Dr., wün-

2) בכ"ח באלול (י"ז ספטמבר) תרמ"ז כתב ליליינבלום לארלנגר (עי' „דרך לעבור גולים" 91–92): „היום קבלתי מכתב מיפו ובו יודיעוני, כי ה' הירש דורש מבני גדרה לגרש את האחים חאנקין (בני חאנקין, שנגרש מראשון־לציון), את בעלקינד, את ישראל פיינבערג ואת צוקערמאן... אם תגורשנה חמש המשפחות מגדרה לנדוד ללחם על לא עון בכפם, יראתי פן יתעוררו חובבי־ציון בארצנו על העול הגדול הזה וחדלו לשלוח כספם, ואם לא תגורשנה אז לא ישוב ה' הירש ממחשבתו (להסיר מעליו משרת ראש־הועד. – ה ע ו ר ך.), ואחריתה תהי מרה לנו"... בהערה למכתבו זה כותב ליליינבלום: „חמש המשפחות לא נגרשו מגדרה, ועד עתה אינני יודע, אם מכתבי זה הועיל להן, או אם השמועה שבאה לי מיפו היתה שמועת־שוא בעיקרה". ועי' הנומר הקודם, שממנו נראה, כי אמנם רצה הירש שחמש המשפחות האסורות תגורשנה מגדרה.

schen noch, dass ich so einem שונא ציון die Archive Ch.-Zion's übergebe! Nein! Das können Sie nicht verlangen. Unsere Weisen erzählen, dass die Blüthe der Priesterschaft freudig mit den Schlüsseln des Tempels ins Feur sprangen, als sie dem Feinde überzuliefern. Auch ich möchte eher verbrannt werden, als die Archive (eine der sichersten Quelle zur Geschichte der Jüdischen Colonisation) dem H. Hirsch zu übergeben. Wenn Sie fürchten, dass die Archive in meinen Händen ist (???)[3], so kann ich sie Ihnen sogleich schiken, oder sie dem Präsidenten des Waads, der hierher von Ch.-Zion geschickt werden wird, übergeben; sonst bekommt sie hier niemand, denn ich erkenne die Katze an ihrer Tatze.

Von diesen wenigen Worten (mehrere Sachen und lebendige Facten, die meine Worte ans Tageslicht bringen und sie rechtfertigen, habe ich heute an H. Lilienblum geschrieben[4])) werden Sie auch verstehen, dass ich immer bereit bin mich auf dem Altare der Colonisation zu opfern und dass ich auch jetzt ein grosses Opfer bringe damit, dass ich Ihre [Vorschrift] nicht erfülle. Ich denke, Sie wissen selbst, wie ich Sie achte und wie Ihre Handlungen heilig in meinen Augen sind, doch kann ich nicht die letzte Schaufel Erde auf die Jüdische Hoffnung, die Herr Hirsch längst in einem Sarge eingeschlossen hat, schütten.

— — — — — — — — — — — — — —

Ihr Ergebenster L. Rokeach.

3) סימני־השאלה בגוף המכתב.
4) את המכתב הזה לא מצאנו.

(* 649.

מאת ליליינבלום ליהושע איזנשטט (ברזלי).

י"ז אלול תרמ"ז, אדעססא.

ידידי היקר ה' אייזנשטאדט נ"י.

את מכתבך מיום ג' אלול[1] קבלתי, ומתוך שעבודתי מרובה על כן יהיו דברי מעטים.

*) מן הכתבים, שהמציא לנו המנוח ברזלי.
1) את המכתב הזה לא מצאנו.

מתוך שהד"ר מחזיק ברסן ההנהגה שלא ברצונו לפיכך לא אוכל להטותו לחפץ דברים רבים להכנס בהם בעובי הקורה. ואם באמת יתפטר הד"ר מעבודתו אז לא תהיה באדעססא שום לשכה. כל שאלותיך על אדות חשיבות אדעססא ידועות לי. אבל תשובה יש לי עליהן, והיא, כי לא היית בדרוזגעניק בשעת האספה[2]... יודע אני כי דברי סתומים מאד, אבל אי אפשר לברר דברים כאלה בכתב.

לוא בקולי שמעו הקולוניסטים מראשון לציון, כי עתה חתמו ידם על החקים[3]. עליהם סוף כל סוף לדעת שאין להם על מי לסמוך. כל אוהביהם יושיעום אך באנחות ולא יותר. לפי דעתי — הדמיון מגדיל בעיניהם את הפחד ועליהם נתקיים לדאבון לבנו המקרא "ורדף אותם קול עלה נדף". בדעתך כי אינני ממליצי האדמיניסטראציאן ולא בן גילו של בן יהודה[4], תוכל להיות בטוח שאין כונתי לרפאות את השבר על נקלה, וכי באמת לפי דעתי הנם מפחדים בלי שום יסוד לפחדם.

מוקירך ומכבדך כערכך הרם

משה ליב ליליענבלום.

2) רמז להתנגדותם של הרב מוהיליבר וסיעתו לפינסקר. עי' "דרך לעבור גולים" 81–84.
3) כלומר: יקבלו עליהם את גזרותיה של הפקידות. עי' להלן נומר 653 והערה 3 שם.
4) פירוש: אינני מסכים לבן־יהודה, שהצדיק את מעשה הפקידות ולמד חובה על האכרים.

(* 650.

מכתב־חוזר מאת שלשת הרבנים־הנבאים לרבנים שונים.

כבוד ידידנו הרב הגאון המפורסם וכו'
האב"ד בק"ק...

כאשר בלי ספק יאבה גם כת"ר לקחת חלק בהמצוה הרבה והעצומה תמיכת הקאלאניות אשר נתיסדו

*) נומר זה ושלאחריו הם מארכיונו של אוסישקין.
הכתב שלפנינו - גליון ליטוגרפי; חתימותיהם של בעלי המכתב נעתקו גם הן באופן ליטוגרפי. - בידינו נמצא גם נוסח הכרוז, שנשלח יחד עם המכתב הזה, כדי "להדביקו על כותלי ביהמ"ד וביהכ"נ", ואין אנו מביאים אותו כאן משום שהוא נדפס בכמה נומרים של "המליץ", החל מנומר 192 (י"ח אלול תרמ"ז).
מכתב־חוזרם של שלשת הרבנים־הנבאים נשלח מליבוי, ששמשה אז מעין מרכז מיוחד לסדור עניני הקערות. לאחר שנשלח מכתב־החוזר שלפנינו נפל עליו חשד של זיוף. והנה קטעים אחרים משני מכתבים, שענינם לכאן (את המכתבים הללו בשלימותם פרסם מר י. רבקינד בקובצו החשוב "אגרות־ציון", שנדפס תחלה ב"ספר שמואל". ירושלים תרפ"ג):
א) מאת הרב מוהיליבר להנצי"ב (כ"ג מרחשון תרח"ם):
"יקרת מכתבו מן יום ג' דנא קבלתי ומאד הדאיב את לבי כי הוא חושד את חובבי ציון אשר בליבויא, כי זייפו את חתימתו– – – אם כנים הדברים שזייפו חתימת כ"ת, בלי ספק זייפו גם את

באה"ק, וע"כ יאבה נא לצוות להכריז בעירו שיתן כל אחד ואחד נדבת לבו בעיוה"כ הבע"ל לטובת הקאלאניות הנ"ל. והקול־קורא המוסגר בזה יצוה להדביקו על כותלי ביהמ"ד וביהכ"נ בעירו.

הכסף הנקבץ ישלחו לאחד מחמשה המקומות הללו, היינו או לאדעססא ליד הד"ר ל. פינסקער. או לביאליסטאק ליד הרב הגביר מהו' אהרן יהושע שפירא, או לווילנא ליד הרב החכם המפורסם מהו' שמואל יוסף פין, או לליבויא ליד הרב הגביר מהו' יוסף זאקהיים, או למוסקויא ליד הרב הגביר מהו' מאיר פריידענבערג. ובעת שלוח הכסף ייטב להודיע להד"ר ל. פינסקער באדעססא כן לאחד מאתנו הח"מ את סכום הכסף הנשלח ולאיזה מקום נשלח.

מה מאד ראוי ונכון שכל אחד מהרבנים הגאונים יחיו ידרשו בשבת תשובה הבע"ל ממעלת הרעיון הנשגב הזה ולעוררם לקום על נדיבות.

ובזכות זה ירים ד' קרן עירו להצליחם מעלה. כוח"ט בעושר וכבוד סלה כנפשו וכנפש ידידיו

נפתלי צביהודא ברלין מוולאזין
שמואל בהרב מוהרי"ל מאהליוועך
מרדכי בהרב מוהרד"י זלה"ה עליאשברג.

חתימתי. הן אמת יודע אנכי כי נשלחו הרבה מכתבים בח"י וחתי' יד כת"ר וחתימת יד הגאון מבויסק - - - אבל לא קראתי אותם ואיני יודע עד היום מה הי' כתוב בהם, רק אנכי חשבתי שהמכתבים הנ"ל הם העתק מהמכתב שכתבנו בהיותינו יחד בווילנא ושלשתנו חתמנו עליו. (זמן מועט לפני יום־הכפורים תרמ"ח נזדמנו שלשת הרבנים־הגבאים ורש"י פין בביתו של זה האחרון בווילנא ודנו יחדו על עניני חבת־ציון. עי' „שביל הזהב" לר' מרדכי אליאשברג, ווארשה, תרנ"ז, עמ' XXXII. - ה ע ו ר ך.)- - - או אולי ניתן להם רשות במכתב הנ"ל לשלוח מכתבים בשמינו, כי איני זוכר מה כתבנו אז בהיותינו בווילנא - - - ואם חלילה עשו בזה איזה זיוף, זייפו את חתימת שלשתנו. אבל באמת דאבה נפשי לשמוע ואף כי לחשוב עליהם דבר אסור ומגונה כזה - - - ע"כ כ"ז שלא יתברר שבאמת נעשתה התועבה הזאת, מנוקים הם אצלי מכל חשד זיוף חלילה" - - -

ב) מאת פינסקר להנצי"ב (כ"ח מרחשון תרמ"ח): „- - - בדבר המכתבים שנשלחו עם הקול קורא בח"י כבוד גאונו והגאונים מביאליסטאק ומבויסק הנני מודיע לכבוד גאונו הרם, כי שני מיני קול קורא נשלחו לערי ישראל. האחד נשלח על ידי מפטרבורג שנדפס בדפוס המו"ל המליץ, והשני נשלח מליבויא שלא בהזכרת שם הדפוס. עם הראשון, היינו מה ששלחתי אני מפטרבורג, לא היו שום מכתבים. אך עם השני, הנשלח מליבויא, היו רצופים גם מכתבים לרבני ישראל ועשיריהם, ודוגמא משני המכתבים רצוף בזה. אם יתבונן כבוד גאונו היטב בהמכתבים ההם יראה כי אינם מכתבים פשוטים הכתובים בדיו בידי איש, אך מכתבים נ ד פ ס י ם במכונת ליטאגראפיע, וחתימת כבוד גאונו עליהם היא באמת דומה לחתימתו. אדמה כי כבוד גאונו עם הגאונים הנ"ל באמת ערכו מכתב אחד כזה להדפיסו ולשלחו להרבנים ולהעשירים, ואין בזה חלילה שום זיוף כללי" - - -

ואולם מר רבקינד מביא מה ששמע מפי עד־מעשה (מר יעקב סרק), כי „כמדומה לו" באמת נפלו בני ליבוי רשות לעצמם לשנות „קצת את נוסח המכתב שחתמו עליו הרבנים".

651.

מאת מ. דיזנגוף למ. אוסישקין.

בשם ה' הבוחר בציון!

כ"א אלול אתתי"ט לחורבן. [קישינוב].
ידידי הנכבד!

— — — — — — — — — — — — — — —

שנים המה המכשולים היותר גדולים העומדים לנו על דרכנו פה, והם:

א) החסידים או מוטב המתחסדים האומרים רע לכל אשר לא מפי רבם יצא והם המה חסידי באַאָש, טאלנא וסאדאגערא ורק מעט מזעיר תמצא ביניהם מחסידי חב"ד תלמידי ר' זלמן מקאפוסט אשר דברת אתו [1]. — לא אחת ושתים הראינו לדעת פה כי החסידים יתאמצו בכל עוז להפיר את כל מחשבותינו ע"ד קביצת כסף, כי לדעתם לא יתכן לאנשים צעירים לימים אשר בצל „הצדיקים" לא יחסיו לקבץ כסף בשביל דבר שבקדושה כא"י. ואף גם זאת כי כל הכסף הנאסף מחויב להקבץ אל ידי הצדיקים ובגאיהם כסדר החלוקה. — רבים יאמרו כי לו הרשה הצדיק מבאאש לחסידיו לתת נדבות לישא"י כי אז הזילו כל החסידים את כספיהם מכיסיהם [2]. כאשר אזכור אני אמרו הרבנים בדרוזגעניק כי ישתדלו לכתוב להרבנים ולראשי החסידים אודות הרעיון של ישא"י ותחית האומה. אולי ידעת דבר אודות הענין הזה, תוצאות חליפת המכתבים אשר אולי היתה בין הרבנים והצדיקים, או אולי ידעת עוד אגודות אשר גם אותן תולעת החסידיסמוס תאכל כעש. וע"כ נחוץ איפוא לכל האגודות אשר מכת ארצן הם החסידים לדבר ביניהן ולטכס עצה איך להסיר את אבני הנגף האלה מדרכנו; אולי נוכל לשלוח לכל ה„צדיקים" איש אחד אשר יהי' בא כח כל החברה וגם בשם הרבנים. הודיענו את דעתך ועצתך כי גדול מאד המכשול הזה.

ב) הממשלה. רעיונות רבים וטובים חפצים להוציא פה מן הכה אל הפועל ורק פחדנו מפני הממשלה לא נתננו; רבים המה פה אצילי אחבי' אשר בכל לבם ונפשם חפצו לקחת שכם בתנועה הזאת, רק בהיותם אנשים נראים לעין (.оффиціальн) יראו לנפשם פן יבולע להם בהודע דבר התנועה והחברה לשרי העיר. כבד הוא ע"כ עלינו להתאסף מדי פעם כסדר אל מקום אחד — דבר נחוץ מאד למען האחדות והשלום — ובכלל דברים רבים נחוצים לא יכלו להעשות רק בגלל כי הננו נאלצים לגלות טפח ולכסות טפחים. הואילה נא, ידיד יקר, והודיענו איך תעשו אתם ומדוע לא תיראו אתם מפני מראית העין?...

1) עי' לעיל נומר 634 ולהלן נומר 690.

2) עי' להלן נומר 731.

לבטה נשאלתם ע"ד בחירת ג"ר[3] אחר במקום הד"ר פינסקער אם הוא לא יוכל להאריך את עבודתו לחו"צ. הגידה נא לי: 1) במי בחרתם אתם? 2) איזה היא מטרת הד"ר בשאלתו זאת: אם חפצו להתפטר ממשמרתו כאשר היה רצונו בדרוזגעניק, או אולי חולה הוא באמת וצפוי הוא אלי מיתה פתאומית (ח"ו) כאשר הגידו הרופאים בדרוזגעניק? — — — — — —

אגודתנו תאמר שלום לכל חברי אגודתכם.

והנני ידידך מכבדך

מ. דיזענהאף.

3) „גבאי ראשון".

652.

מאת מ. ארלנגר לפינסקר.

Paris, le 11 Septemb. 1887.

Werthester Herr Doctor,

Es thut mir leid, Ihnen heute einen höchst unangenehmen Brief schreiben zu müssen. Schon mein Jüngstes[1]) war traurig genug. Doch die Rebellen aus Richon, über die ich klagte, wurden übertroffen. Gadrah[2]) will sich auszeichnen unter allen, und leider ist Ihre Gesellschaft mitschuldig.—Heute fangen die Leute an, mit Mord zu drohen wenn man zufälliger Weise ihr Treiben nicht gut findet. Mr. Hirsch, der sich viel mehr Mühe giebt als Sie ja glauben, und eben während er in Gaza für Gadrah arbeiten liess, erhielt eine Warnung — — — —[3]) Das sind die Nihilisten[4]). Mein Privat-Correspondent schreibt mir, dass wir das Schlimmste zu fürchten haben. Er weiss, dass diese Leute vor Blutvergiessen sich nicht scheuen, er weiss was in ihrem Conciliabule vorgeht und schreibt mir mit Tränen in den Augen: „Ich fürchte den Untergang des ganzen Colonisationswesens".

Hirsch fürchtet nie keine Gefahr; er rief sogleich Ossowezky u. Haym zurück, und wird nunmehr alles selbst besorgen. Aber Sie können darauf rechnen, dass er ganz und gar von der russischen Colonisation sich zurückziehen wird. Wenn Hirsch sich zurückzieht, so kann auch ich unmöglich weiter für die Howéwe Zion etwas thun. Ich habe dorten niemanden ausser ihn, dem ich diese Aufträge geben könnte. Suchen Sie gefälligst so bald als möglich einen klugen, ehrlichen u. energischen Mann, dem Sie alles anvertrauen können und lassen Sie gefälligst Paris bei Seite. Warum sollte auch Russland immer den Weg für seine Geldsendungen nach Palestine über Paris nehmen?

Doch ich habe Ihnen noch nicht gesagt woher dieser Unmuth, und warum ich an dem Resultat zu zweifeln anfange. Es kommt aber daher, weil diesmal die Gesellschaft der How. Zion selbst an allem schuld ist — — — — — — — — — — — — —[5]). Mr. Hirsch verlangte von der Direction von Gadrah diesen Colonist nicht aufzunehmen. Doch von Gehorsam wissen die Leute nichts. Jetzt mögen sie selbst suchen, sich die Autorisation zum Häuserbauen zu verschaffen. Herr Hirsch wird dem, den Sie dazu bevollmächtigen, die ihm angewiesenen Summen zur Verfügung stellen. Wie sehr es mir leid thut, mit Ihnen auf diese Weise sprechen zu müssen! Sie wissen auch, dass so viel Mühe u. Arbeit das Colonisationswesen mir auch machte, ich mich der Sache unterzog. Ich kann aber nicht verlangen, sogar nicht zugeben, dass Hirsch sich solcher Leute wegen in Gefahr setze. Sie dürften mir wohl sagen, wie einst Moses: „Wenn ein Mann sündigt, willst Du über die ganze Gemeinde zürnen?" Doch zürnt man nicht über die Gemeinde, man überlässt sie sich selber — — — —

1) עי' לעיל נומר 647.

2) נדרה.

3) כאן מביא ארלנגר את נוסח האזהרה, הידועה לנו מתוך הנומרים 639/40.

4) כבר שמענו שם־של־גנאי זה („ניהיליסטים") מפי בן־יהודה (עי' לעיל נומר 639). ואולי נתונה הרשות לשער, שבן־יהודה הוא גם „הקורספונדנט הפרטי", שעליו סומך ארלנגר.

5) כאן חוזר בעל־המכתב על „העול", שנעשה להירש מצד פינסקר (וגם ליליינבלום), כי הורשה מוהילנסקי - שלא מרצונו של הירש - לשוב לגדרה לאחר שכבר עזב אותה בשנה שעברה. עי' לעיל הערה 2 לנומר 616 והנומרים 640/41.

Glauben Sie nicht, dass ich übertreibe; die Nachrichten, die ich erhielt, sind ganz zuverlässig, und die, die drohen, sont capables de tout.

Es würde mir angenehm zu erfahren, ob Sie glauben im Stande zu sein, die Leute aus Gadrah eines besseren zu belehren. Diese haben zum Glück sich frühzeitig genug entlarvt.

Ich ersuche Sie zu glauben, dass ich wünsche u. hoffe, dass wenn auch unsere Palestinische Relationen ein Ende nehmen, unsere Freundschaft immer und immer fortdaueren wird.

Meine herzlichsten Grüsse nebst Neujahswünsche.

M. Erlanger.

653.*)

מאת ליליינבלום ליהושע איזנשטט (ברזלי).

כ"ד אלול תרמ"ז.

ידידי היקר והנעלה, ה' יהושע
אייזענשטאדט נ"י.

היום שב הד"ר פינסקער מדרכו. בספרו לי את כל הגדולות אשר נכון הנדיב לעשות בדבר הישוב, כפי אשר שמע מפיו בהיותו בפאריז, ובלב נשבר וכמעט בדמעות על לחייו בקש ממני לכתוב בשמו להקולוניסטים בר"ל[1] שלא יקציפו את לב הנדיב ולא ימנעו טוב מעמם. חלילה חלילה להנדיב לחרוש עליהם רעה בזמן מן הזמנים, ומגורת שוא פחדם לחתום על החקים. מצדי אוסיף, כי לדעתי מנסה הנדיב אותם לראות עד כמה יאמינו בו. ואם נכונים הם להפקיד גורלם בידו באמונתם בו...

הנני ממלא את פקודת הד"ר וכותב על שם ידידנו ה' אסטאשינסקי להקולוניסטים שלא חתמו עדיין על החקים ומבקש מהם להכנע הפעם לפני הנדיב ולמלא רצונו. השתדל נא גם אתה להטות לבם לדבר זה, כי כדאי הוא הנדיב וישוב הארץ (שהם חד) לעשות רצונו[2] [בלי] הרהור של חטא על כבוד הודו[3].

מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא

משה ליב ליליענבלום.

*) מן הכתבים, שהמציא לנו המנוח ברזלי.

1) „בראשון־לציון".

2) קרע בגליון וחסרה, כפי הנראה, רק תיבה אחת. הוספנו מסברא: „בלי".

3) המנוח ברזלי כותב בזכרונותיו, שכבר הבאנום כמה פעמים: „כשבאתי במוצאי יום־הכפורים מבית־התפלה לביתי מצאתי שני מכתבים מחכים – מאת ליליינבלום ומאת הד"ר פינסקר (את מכתבו של פינסקר לא המציא לנו המנוח. – העורך.) – – – – קשה היה לי לעשות את אשר הוטל עלי. ואף־על־פי־כן מהרתי לעשותו – – – – בו בלילה נסעתי ראשונה – – – – כשהראיתי את המכתבים [ליוסף] פינברג, ענה לי תיכף: ,הלא יום־סליחה היום. הואיל ופינסקר וליליינבלום אומרים, שכך דורשת טובת הישוב – אני נכנע' – – – ולמחר או למחרתים הלכו פינברג וחנקין להירש למקוה וחתמו על האמנה, שהם מקבלים עליהם לסכור את נחלותיהם בראשון, אשר בדמי־לבבם ובכל כחות־נפשם יסדוה וטפחוה, ולצאת. לא היו ימים מועטים וקיימו את אשר הבטיחו לעשות..."

654.*)

מאת פינסקר לבני גדרה.

אדעססא כ"ד אלול תרמ"ז.

כבוד האדונים הנכבדים והנעלים,
חלוצי הישוב, בני גדרה נ"י!

אתמול שבתי מדרכי לביתי ומצאתי מכתב תודתכם הערוך לי על קבלי עלי את עבודתי לישוב הארץ גם לימים הבאים. גם קבלתי בו ביום מכתב מלא יגון על כי ה' הירש הסיר חסדו מכם[1].

ממכתב תודתכם רחב לבי. בראותי כי מכירים אתם את עבודתי. האמינו לי כי בקבלי עלי את העבודה להישוב גם לימים הבאים, הנני עושה זאת בחרף נפש. מצב בריאותי דורש ממני מנוחה רבה וחפש מכל דאגה, ובשובי עתה לעסוק בעניני הישוב הנני מחסר נפשי ממנוחה לגמרי ומטיל עלי דאגות אין מספר, כידוע לכם מצב הו"צ. בכל זאת שמתי אל לבי כי בימים האלה כל אשר לבו באמת לציון צריך להביא את תועלתו הפרטית לקרבן על מזבח הישוב. ומבלי הבט על מחלתי האנושה עלי לעבוד לטובת הישוב בכל כחי ובכל נפשי אם גם על ידי זה אביא נזק לעצמי.

בהיותכם חלוצי הישוב, אשר למען הרעיון הקדוש השלכתם אחרי גוכם את מחמדי ימי הנעורים, צריכים אתם לשים לבכם גם לימים הבאים אך על תועלת הישוב בכללו, ולא על ענינים פרטיים, וכל שכן בקנאת איש מרעהו. עליכם החובה להתרחק מכל הקטטות שנתהוו עתה לדאבון לב בין איזה קולוניות, לבלי להתחבר לכל כת ומפלגה תהיה איזה שתהיה, וביהוד לשמוע בקול ה' הירש לכל אשר יצוה עליכם. לדאבון לב נודע לי מפי מכתבים פרטים (וגם מכתבכם השני יעיד כזאת, כי לולא זאת לא היה ה' הירש מסיר חסדו מכם ולא היה לכם צורך לבא אלי במכתבכם ההוא) כי הנכם ממרים את פי הירש,

*) נומר זה ושלאחריו הם מן הכתבים, שהמציא לנו מר ד. ליבוביץ, גדרה.

1) את המכתבים האלה לא מצאנו.

וכי למרות רצונו הנכם מחזיקים אצלכם עגלות בני ראשון לציון [2]. הזאת לכם, חלוצים נכבדים, להיות כפויי טובה לה' הירש תחת עמלו בעדכם ולמרות את פיו, וכן לא יעשה! דעו נא אדונים נכבדים, כי מפתחות הישוב נמצאים אך בפאריז, ואם תעוררו עליכם את חמת ה' הירש, לא אותו הנכם מכעיסים, כי אם את אוהביו יודעי ערכו הרם אשר ברצונם תלוי להרחיב את הישוב ולהפסיקו [3]. אל נא תהיו כאחיכם בראשון לציון, אשר בעבור דברים של מה בכך נכונים להביא שואה על הרעיון הקדוש ולהביאו לקרבן על מזבח אהבת עצמם. הוכיחו נא בפועל, כי יהודי רוסיא אינם כפויי טובה ויודעים לכבד אנשים נכבדים כה' הירש בכבוד הראוי להם, ולקבל עליהם מרות; הוכיחו נא כי אהבתכם להישוב רמה אצלכם מעל אהבתכם לעצמכם ותועלתכם לדעתכם. אל נא תהיו אתם סבה לפירוד לבבות מסוכן, אשר יוכל להפיל את כל הישוב למשואות...

אדונים נכבדים! בדמי לבבי הנני כותב מכתבי זה, ומאד ינעם לי לקבל מכם בעוד שני שבועות בערך מזמן כתיבת מכתבי זה דעפעשא כי הצליח לכם לשובב את לב ה' הירש אליכם, וכי מחל לכם ונרצה לדאוג בעדכם גם לימים הבאים.

בטוח כי תמלאו בקשתי הנני מוקירכם ומכבדכם כערככם הרם

ד"ר ל. פינסקער.

2) עי' לעיל נומר 640.
3) עי' לעיל נומר 652.

655.

מאת ליליינבלום לבני גדרה.

Одесса, 4/16 Сентября 5647 г.

Многоуважаемые колонисты Гедеры!

Ваше столкновенiе съ г. Гиршомъ угрожаетъ принести горькiе плоды... Всему дѣлу колонизацiи угрожаетъ опасность. Какъ смертельно больно то, что трудъ столькихъ лѣтъ, упованiя и надежды лучшей части Израиля превратятся въ пухъ и прахъ безо всякой уважительной причины, а только изъ за каприза и упрямства колонистовъ...

Постарайтесь во что бы то ни стало убѣдить г. Гирша въ готовности всей колонiи повиноваться всѣмъ его желанiямъ и не упустите изъ виду (удобнаго случая, чтобы) [1] отъ имени всей колонiи выразить ему глубокое соболѣзнованiе по поводу полученнаго имъ гнуснаго угрожающаго письма [2]). Однимъ словомъ, постарайтесь, чтобы г. Гиршъ любилъ Васъ, иначе, всѣ труды Ховеве Цiонъ и Ваши пойдутъ какъ бы дымомъ и все колонизацiонное дѣло мигомъ рухнетъ.

Съ глубокимъ уваженiемъ и съ надеждой на полное послушанiе

М. Л. Лилiенблюмъ.

1) המלים, המוקפות סוגרים, כתובות גם הן בכתב-ידו של ליליינבלום, אבל בדיו אחרת ובין השיטין.
2) עי' לעיל נומר 640.

656 [*]

מאת פינסקר לש. הירש.

Odessa le 4/16 Septembre 1887.

Monsieur M. Hirsh à Mikweh Israel

Monsieur le Directeur,

De retour à Odessa depuis trois jours, où je comptais avoir de vos nouvelles, je n'y ai trouvé que ma propre lettre à Mr. Herzenstein en date du 15/17 Juin que ce Monsieur m'a retourné avec vos annotations. Vous y qualifiez ma lettre de comble d'absurdité en supposant qu'elle n'émane pas de moi, bien qu'elle porte ma signature

Sans vouloir me formaliser par les expressions un peu trop crues de votre annotation je regrette seulement que sur ce point, ainsi que sur certains autres, vouz n'avez pas daigné m'écrire directement. Vous trouvez absurde d'accorder ponr un versement de 50 roubles le droit de secours indéfini à bête de somme, maison etc. Il n'y a pas, ajoutez vous, assez de terre pour les colons actuels et l'on veut en admettre un de plus.

Faut-il vous assurer qu'en principe je suis parfaitement de votre avis? Croyez moi, Monsieur le Directeur, que la position précaire de Katra me fait trop souffrir, pour que je puisse me décider à augmenter les embarras par l'admission de nouveaux colons. Mais il y a des exceptions auxquelles nécessairement on doit tenir compte. Esrachi n'est pas un nouveau

*) פיומו של מכתב, כתוב בכתב-ידו של פינסקר. — נומר 666, הבא להלן, מעיד, שהמכתב אשר לפנינו נשלח להירש. — הדברים הבאים במכתב זה בסוגרים עגולים ( ) נמצאו מחוקים בגוף המכתב; אלה הבאים בחצאי מרובעים [ ] נמצאו נוספים בשולי המכתב בכתב-ידו של אחר.

venu; c'est un ancien colon, qu'une maladie avait mis dans la nécessité de quitter Katra, et auquel il aurait été inhumain d'interdire le retour. J'en ai encore d'autres considérations. Mais j'espère, Monsieur, que de ce seul point de vue vous ne trouverez pas absurde l'admission d'Esrachi [et que vous lui témoignerez la même bienveillance qu'aux autres colons].

(En considérant cet incident facheux comme non avenu, je veux bien espérer que vous ne voudrez pas nous refuser à l'avenir vos bon services. Je sais bien que vos devoirs direct. ne vous permettent pas de donner votre temps précieux aux occupations étrangères. Je vous prie donc de vous borner à la tâche de nous servir de trésorier, en confiant les soins d'administration et autres à Mr. Herzenstein et à Mr. Ossovetzky, d'autant plus que Mr. le Baron m'a promis le secours de tous ses fonctionnaires en Palestine). [Je regrette vivement, Monsieur le Directeur, que cet incident vous ait tellement excité contre moi et je vous jure que si j'avais su d'avance que vous êtes contre l'admission d'Esrachi j'aurais préféré d'agir contre ma première impulsion plutôt que de prendre une disposition qui puisse vous être désagréable. Je connais trop vos merites et les services que vous avez déjà rendus à l'organisation des colonies, je suis trop pénétré de la nécessité d'une parfaite entente entre les dirigents pour que je ne sois toujours prêt á des concessions, même à des sacrifices lorsqu'il s'agit de la marche prospère de notre entreprise]. (Les H. Z. ont bien l'intention d'y envoyer une personne qui pourrait vous remplaces. Mais cela exige du temps. Les impressions que j'ai emportées de la dernière assemblée générale des H. Z., ainsi que de mon séjour dans quelques centres de l'Europe me permettent d'espérer que nous réussirons un jour á nous consolider et à améliorer la position de nos colons).

Dans cet espoir je me permets de vous prier de vouloir bien me donner quelques renseignements sur la permission officielle de construire des maisons. Chousni-Bay s'est il enfin désisté de ses reclamations? En général aurons nous enfin fini avec ce procès malencontreux? Comment est la récolte à Katra? J aura-t-il assez pour la semence et la nourriture etc.?

Au plaisir de vous lire, je vous renouvelle, Monsieur le Directeur, l'expression de ma profonde estime.

Dr. L. Pinsker.

---

657. (*

מאת בעלי־הנחלות ביסוד־המעלה למ. ארלנגר.

בעזר השם יום ו' שבעה ועשרים לחדש אלול תרמ"ז פה מעזריטש יצ"ו.

לכבוד הגבר הֻקם על אלוף ביהודה ושר וגדול בישראל אוהב שערי ציון ועובד את עבודת הקודש על הרריה הרב מיכאל ערלאנגעהר ד' יכוננהו ויברכהו וכצנה רצון יעטרנו!

ביראת הכבוד נרהיב בנפשינו עוז לדבר דברים אחדים באזני אדוננו בתקוה כי בנדבת לבו הטהור יאר פניו אלינו וירצה את בקשתנו ומבלי להלאותו בקריאת מגלה עפה הנה דברינו מעטים וקצרים רק להבנת הענין.

ויהי בשנת תרמ"ג בהתחולל רוח סועה וסער הפרעות בארצנו ורעיון הישוב כמעט שהחל לצמח צרר גם אותנו הח"מ בכנפיו ובחודש האביב שנה הנ"ל שלחנו מקרבנו ציר אמונים לקנות קרקעות בא"י בעד עשרים משפחות מאנשי עירנו, והוא מלא את משלחתו ויקנה חלקה טובה בקרבת צפת ויכנה בשם „יסוד המעלה". האדמה אמנם טובה ופוריה אבל לא נכתבה בערכאות כדת המדינה בסבת מעצורים רבים שאי אפשר לפורטם. הדבר הזה היה למכשול ולאבן נגף על דרך המושבה כי כל אחד מאתנו ירא לעזוב את מקומו בחו"ל ולנסוע לשם להניח את רכושו בדבר שלא בא לעולם ואין לו כל תוקף בחוקי המדינה ורק שבעה משפחות היו מיוצאי חפזון והנם בשם עד היום הזה.

ויהי בראשית הקיץ בשנה דאשתקד הציע כ' הד"ר פינסקער למכור את חלקינו לגבירים אחדים

*) הכתב שלפנינו הוא העתקה מגוף־המכתב, שנשלחה לפינסקר בצרוף מכתב־בקשה אליו, כי ישתדל גם הוא מצדו לפני ארלנגר. על המכתב לפינסקר חתומים אחד־עשר איש, ובראשם הרב המֻוריצי. – על יחסם של בעלי־המכתב ליסוד־המעלה עי' כמה כתבים בכרך א'.

מקהלתו במחיר שני מאות והמשים רו"כ כל הלק, באמרו עם הספר שבצאת המושבה מרשותינו תבנה ותכונן במהרה. ואנחנו החפצים בישיבת א"י ולא בחורבנה הוכרחנו להרכין ראשינו להצעת הד"ר ולסלק ידינו מחלקי אדמתינו שעלה לנו בדמים יקרים למאוד ובראותינו כי אזלת ידינו להזיל עוד פעם כסף תועפות לכתיבת האדמה בערכאות ולא חפצנו לעכב את גאולת הארץ, וכתבנו והתמנו אמנה ושטר מכירה על חלקינו כדת. והנה מאז עד עתה עבר קיץ, כלה חורף, ואנחנו לא השגנו אף פרוטה במחיר האדמה והמושבה גם היא לא נכתבה ולא נתישבה כמקדם ושנוי רשות הי' לא להועיל.

וכאשר שמענו כי ד' נתן בלב הנדיב עבדו רחמנות גם על יסוד־המעלה לכוננה ולסעדה במשפט ובצדקה, מהרנו וכתבנו להד"ר להשיב לנו את חלקי אדמתינו שגם מרחוק רטבנו אותה בזעת אפינו ובדמי לבבנו ולא מהדין והיושר שיהי' חלקינו ויגיענו לזרים. והשגנו תשובה מכ' הד"ר כי השב ישיב לנו את אדמתינו בתנאי שנשלם לו שמונה אלפים פראנק ששלח לפאריז על כתיבת הנחלה. והנה הדבר הזה נבצרה ממנו לעת כזאת שדרוש לנו כסף רב לבנות בתים ויתר הצרכים.

אשר על כן נחלה פני אדוננו בתחנה למצוא עצה לבלי השתמש והוציא את כסף הד"ר לכתיבת הנחלה רק לזקוף הסך במלוה על כל חלק; הנחלה ולכתוב כל הנחלה על שם אדוננו או על אחד מב"כ להיות לערבון ולבטיחות ע"ס הנ"ל, בשגם ששובת הישוב דורש שהקרקע לא יהי' בידי הקאלאניסטין בראשית ההתישבות, וכל תקלה וכל קטטה צמח ויוצא מזה שכל אחד אדון לעצמו ומושל בקנינו. ומי הכם ויודע פשר דבר הישוב יותר מאדוננו. על כן נקוה שדברי אמת וצדק ימצאו מסלות בלבבו ותפלתינו תהי' נשמעת שלא נגרע נחלתינו ולא ידח ממנו נדח ולכתוב את המושבה לא על הקאלאניסטין רק על שם איש אחר שיישר בעיני אדוננו.

וד' יחדש עלינו שנה טובה ומתוקה שנת שלומים לריב ציון ונפשות יהודה לקבץ ועיני אדוננו רואות. הכ"ד משתחוים וקודים בהכנעה רבה וברגש כבוד מאוד נעלה.

658.*)

מאת י. ל. גולדברג לם. אוסישקין.

Вильна 6/9 87.

Многоуважаемый г-нъ Усышкинъ!

— — — — Сообщаю Вамъ, что на засѣданіи раввиновъ[1]) раввиинъ воложинскій возбудилъ вопросъ о Д-рѣ П[инскерѣ]. По его мнѣнію неумѣстно, чтобы онъ стоялъ во главѣ. Но его предложеніе не было принято.

О "שמיטה" ни къ какому результату не пришли. Но нашъ Финъ обрабатываетъ эту тему и надѣется убѣдить раввиновъ, что для теперешней колонизаціи "שמיטה" не обязательно. По моему, не слѣдуетъ возбудить этотъ вопросъ; это само собою уладится.

— — — — Что на счетъ Катры? Нужно во что бы то ни стало построить для нихъ дома. Если не теперь, такъ когда же? — — — —

Вашъ И. Л. Гольдбергъ.

*) מארכיונו של אוסישקין.

1) עי' לעיל הערה לנומר 650 פיסקא א'.

659.*)

ספר התקנות של חברת

בני ציון

שהתיסדה בפאריז שנת תרמ"ז

לטובת ישוב ארץ ישראל.

ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו

לעמי ישראל והארץ הנשמה תעבד

(יחזקאל ל"ו).

אונד איהר, אָ בערגע פאן ישראל, אייער צווייגע ווירד איהר געבען אונד אויך אייערע פרוכטע ווירד איהר טראגען צו מיין פאלק ישראל אונד די וויסטע לאנד ווירד זיין בעארבייטעט.

תקנות החברה בני ציון.

א) דער צוועק פון דער חברה איסט: אללע מעגליכקייטין אנצוא ווענדין איבערהויפט מיטגלידער איהרע אין ארץ ישראל צו בעזעצין אום דארט די הייליגע ערד צו בעארבייטין, אונד אויך:

ב) מען זאל די חברים מיט דער אידישער פראגע בעקאנט מאכין אונד פערשטארקין אין זייא ריין־נאציאנאלע אונד הייליג־פאטריאטיש־אידישע גיפיהלן.

ג) יעדער מיטגליד (חבר) צאהלט יעדין ראש־חדש ניט וויניגער אלס 1 פראנק אין דער קאססע פון דער חברה.

ד) יעדער חבר גיבט דאס ערשטע מאל איינטריט געלד ניט וויניגער אלס 1 פראנק.

---

*) האגודה נוסדה, כאמור בשער של ספר־התקנות בשנת תרמ"ז. – משום שלא הוברר לנו בדיוק זמן חבורו של ספר־התקנות, לפיכך קבענו א"תו בסוף השנה. – המחברת שלפנינו נדפסה בלונדון בדפוס "השולמית". – ממיסדי האגודה ידועים לנו רק שנים: ניסן דאברוסקין (עלה לארץ־ישראל ומת בראש־פינה) והד"ר אלכסנדר קלין (עלה לארץ־ישראל, שמש זמן־מה רופא בזכרון־יעקב, שם מתה עליו אשתו והוא שב לצרפת).

ה) די חברה נעמט אן נדבות פון איהרע חברים אונד אויך פון די וועלכע ניט חברים זיינין.

ו) ווען אין דער חברה ווירד זיין גינוג געלט ווירד זי ערד אונד אללעס וואס נייטיג איסט צום אקערבויא קופין אום דארט איהרע חברים באזעצין צו קענין.

ז) פון די חברים וועלכע ווערדין וועללין פאהרין די ערד צו בעארבייטין, ווירד די חברה אויסקלייבין וועלכען זיא ווירד גיפינין מעהר פעהיג צום ערד בעארבייטין אלס די איברינע, אום איהן אין א"י צו שיקין.

ח) דער וועלכען די חברה ווירד שיקין אין א"י איסט מחויב נאך איין פערלויף פון פינף יאהר זייט ער ווירד זיך דארט באזעצין, אנפאנגין אויס צו צאהלין דער חברה דאס וואס עס קאסט זיין ווירטשאפט אונד דיא רייזע קאסטין נאך א"י. פיר די ערד אבער ווירד ניט אויסגיצאהלט.

ט) יעדער קאלאניסט וועלכען די חברה ווירד דארט באזעצין, קאן נימאלס אהנע דיא ערלויבנים פון דער חברה די ערד פארקויפין.

י) איין קאמיטעט פון זיבען חברים פון דער חברה ווערין אויסגיקליבין אום זיך מיט דיא אנגילעגינהייטין פון דער חברה זיך צו באשעפטיגין, די זינד נעמליך: דער סעקרעטאר מיט זיין קאנדידאט, דער קאססיר מיט זיין קאנדידאט אונד נאך דרייא חברים.

יא) דער קאמיטעט דארף אכטונג געבין געלד רעגעלמעסיג צו זאמלין. ער בעשטימט פערזאמלונגין אונד קלייבט אויף ידיעות וועלכע זינד גיהערינ צו דער קאלאניזאציאן, אונד זא וויטער.

יב) פערזאמלונג גיבט צווייערלייא: איינפאכע אונד גענעראל פערזאמלונגין איין מאל אין דריי חדשים, די איינפאכע אלע מוצאי שבת.

יג) דער קאמיטעט האט דאס רעכט ווען ער נייטיג גיפינט איינע אויסער גיוויינליכע פערזאמלונג אויף צוא רופין.

יד) אויף איינפאכע פערזאמלונגין ווערדין רעדין איבער אידישע געשיכטע, געאגראפיע פון ארץ־ישראל ניהאלטין, אונד ידיעות פון די קאלאניען אונד דיא קאלאניסטין איבערהויפט מיט גיטהיילט, אונד פעראיינס אנגילעגינהייטין צו באשפרעכין.

טו) אויף דיא גענעראל פערזאמלונגין דארף דער קאמיטעט רעכנונג געבין פון זיינער טהעטיגקייט, פון הוצאה אונד הכנסה, אונד פון דעם צושטאנד פון דער חברה, אויך קענין דאן תקנות אויסער דער ערסטער, דער צווייטער אונד די פערצעהנטע (א, ב, יד) גיענדערט ווערדין וויא נייע קענין צו גינעבין ווערין.

טז) ווען איין חבר צאהלט ניט דריי חדשים, דארף איהם דער קאמיטעט שרייבין, אונד ווען אין פערלויף פון איין מאנאט צאהלט ער ניט איין אדער ער בעווייזט ניט איינע וויכטיגע אורזאכע ווארום ער צאהלט ניט, ווערט ער אויסגישלאסין פון דער חברה.

יז) אללע דרייא חדשים קלייבט מען איין נייעם קאמיטעט אוים.

יח) אויף יעדער פערזאמלונג קלייבט מען אויס איין נייעם פרעזידענט.

יט) דער פרעזידענט האט דאס מאכט דאס ווארט צו געבין אדער צו פערבאטין, צום ארדנונג צו רופען, עפענין אונד פערשליסין דען זיצונג.

כ) ווען יעמאנד פון חברה האט איין נייעם פראיעקט פאר צו לייגין, קען ער עס נור פיר דעם קאמיטעט פארלייגין אונד ווען דער קאמיטעט ווירד עס גיפינין נייטיג, ווירד עס אין פערזאמלונג פארלייגין.

כא) אין דיא פערזאמלונגין קענין נור רעדין וועלכע נוצליך צו דרייא אבענגינאנטע פונקטין, נעמליך: א, ב, יד צו גילאסין ווערין.

כב) עהרענ־מיט־גלידער קענין ווערין אנגינאמין אין דער חברה „בני ציון“.

כג) איין חבר צו ווערין אין דער חברה „בני ציון“, דארפין 2 חברים איהם פארשטעלין.

כד) בייא דעם קאססיער קען נור ליגין איין סוממע פון פונפציג 50 פראנק, וואס מעהר פון דיזער סוממע מוס אין דער באנק איינטראגין ווערדין.

כה) דאס געלד וואס ווירד ווערין איינגיטראגין אין דער באנק, דארף זיין אויף די נאמען פון קאסיער אונד נאך צווייא מיטגלידער פון פעראיין, דיא צווייא מיטגלידער קלייבט דער פעראיין זעלבסט אויס.

תרמ"ח.

660.

מאת חובבי־ציון במוסקבה לפינסקר.

Москва, 9-го Сентября 1887.

Многоуважаемый Др. Л. Пинскеръ!

Привѣтствуемъ Вашъ прiѣздъ домой; благодаримъ Васъ отъ имени всѣхъ членовъ нашего кружка за Ваши труды въ пользу нашего дѣла среди заграничныхъ нашихъ братьевъ— ждемъ съ нетерпѣнiемъ извѣстiя о результатѣ Вашей поѣздки.

Теперь считаемъ необходимымъ просить Васъ принять всѣ зависящiя отъ Васъ мѣры къ приведенiю во исполненiе рѣшенiе Друзгеникскаго съѣзда объ учрежденiи въ Яффѣ исполнительнаго бюро [1]); по нашему убѣжденiю бюро это необходимо для дальнѣйшаго преуспѣянiя нашего дѣла.

Вслѣдствiе отказа г. Рокеаха отъ должности секретаря мѣсто это осталось вакантнымъ; мы увѣрены, что Вы согласитесь съ нами, что до учрежденiя вышеупомянутаго бюро, намъ необходимъ хотя бы одинъ человѣкъ въ Палестинѣ, отъ котораго мы могли бы черпать всѣ необходимыя свѣдѣнiя и на котораго мы могли бы возложить извѣстныя порученiя. Такимъ человѣкомъ мы считаемъ г. Михеля Пинеса, который вполнѣ согласенъ принять на себя эту должность по удаленiи г. Рокеаха [2]). Если и Вы согласитесь съ нами, то просимъ ускорить распоряженiемъ о его назначенiи.

До насъ дошли довольно достовѣрные слухи о громадномъ пожертвованiи въ пользу русскихъ евреевъ парижскаго барона Гирша [3]).— Какъ Вамъ извѣстно, чисто случайнымъ образомъ, благодаря влiянiю одного человѣка [4]), мы

1) עי' לעיל נומר III, 602 עמ' 214.

2) עי' לעיל נומר 627.

3) מעשי־הצדקה העצומים של הבארון הירש התחילו בשנת 1887, לאחר שמת עליו בנו יחידו. בעת ההיא אמר הירש לנדב חמשים מיליון פר' לשם יסוד בתי־ספר למלאכה ולעבודת־האדמה בשביל יהודי־רוסיה, אלא שמפני סבות שונות לא נתקימה מחשבתו זו. ועי' להלן כמה כתבים.

4) הדברים מכוונים ליוסף פינברג, אחד ממיסדי ראשון־לציון. עי' רשימותיו של א. מ. פרימן ב„ספר היובל לקורות המושבה ראשון־לציון": „ה' יוסף פינברג אחד מהמיסדים נשלח על הוצאות הועד לאירופה, לנדיבי ישראל, לבקש ולמצוא עזרה לשש המשפחות העניות ובשלשים לחדש אב תרמ"ב עזב את הארץ" (עמ' 10). „הא' יוסף פינברג שב ממסעו– – – בבואו לפאריז– – עלתה בידו להתיצב לפני כבוד הנדיב, הבארון עדמונד די רוטשילד, והשר הנדיב בטוב לבו הטה אוזן קשבת לדברי

выгадали въ пользу нашего дѣла нашего извѣстнаго благодѣтеля; вслѣдствiе этого мы предлагаемъ обсудить какъ выгадать въ пользу Палестинскаго движенiя бар. Гирша и какъ приступить къ нему. — — — —

Съ глубокимъ почтенiемъ

Предсѣд. М. Фрейденбергъ

Секр. М. Усышкинъ.

הא' פינברג בנוגע למעמד הישוב ובתום־לבב הבטיח לעשות לטובת הדבר וגם קצב תיכף ומיד סכום של 25,000 פר' ע"י הפקיד שמואל הירש דירקטור במקוה־ישראל לעזור לצרכי־המושבה, וכן שלח את הגנן הא' דינור ויצו עליו לבוא ראשונה־לציון ללמד את האכרים תורת הנטיעות ועבודת־האדמה" (עמ' 12/18). (זה היה מעשהו הראשון של הבארון רוטשילד בנוגע לישוב החדש בארץ־ישראל). כדברים האלה מספר גם ז. ד. לבונטין בספרו „לארץ אבותינו", ווארשא תרס"ה, עמ' 60/61. (ועי' גם המהדורא החדשה של ספר זה, תל־אביב תרפ"ד, פרק כ"א).

661.

מאת א. רוקח ללילינבלום.

יפו, ד' תשרי תרמ"ח.

ידידי החכם הנכבד והנעלה, אוהב עמו וארצו מו"ה מל"ל נ"י.

ביום ב' של ראש השנה באו הנה באניה רוסית שמונים נפשות מאחינו, ופקיד החוף לא הניחם לרדת בשום אופן, עד כי יתנו ערבות כי ישובו אחרי שלשים יום. בתוכם היו ג"כ משפחת בעלקינד ונאלצתי לתת כתב־ערבון. ועתה הנני משתדל עם הפקיד להשיב ערובתי בחזרה, אבל הוא דורש 1000 פרנק תחת אשר מקודם התפשרתי עמו בעד 600 פ"ר (ולא נתתים לו, יען שלא היה ביכלתי לתתם לו) ורוצה להבטיח אותי בבטחון עוז כי לא יאונה כל רע להאורחים אשר יבואו עד הקיץ הבא.

אם לא אשיג ע"ז עזר מחו"צ, אז אין בכחי לעשות מאומה.

מוקירך ומכבדך כערכך הרם, הכותב ברוב טרדה

אלעזר רוקח.

662.

מאת ם. ארלנגר לפינסקר.

Paris, le 20 Septembre [1]) 1887.

Werthester Herr Doctor,

Ich schulde Ihnen, wenn ich nicht irre, Antwort auf zwei Briefe; ich möchte sagen auf drei, denn ich werde gerne einen dritten Brief, den ich von Hrn. Lilienblum erhielt [2]), zu gleicher Zeit beantworten — —

Es thut mir herzlich leid, dass mein letzter Brief [3]) Sie so schmerzlich aufgeregt hat, aber wass sollte ich thun. Ich müsste die Wahrheit gestehen, müsste Ihnen sagen, was vorgegangen und warum sich Hirsch ganz zurückziehen will. Dass ich Ihre Gesellschaft etwas derb mitgenommen, ist natürlich, da das ganze Unheil von ihr herkam. — — — — —

Sie sagen mit recht: „Mann müsste an der Menschheit verzweifeln, wenn der geringfügigste Umstand alle unsere Hoffnungen zu nicht machen könnte". Wenn wirklich jemand einer blossen Kleinlichkeit wegen das Gute verhindert, oder sich zurückzieht wo er nützlich sein kann, haben Sie schon recht; nicht aber wenn man sich zurückzieht um nicht das Schädliche zu beförderen, um nicht gegen das Zweck zu handeln. Eine unüberlegte Thätigkeit kann dem Werke der Colonisation den grössten Schaden bringen, daher muss wirklich [Strenge] gebraucht werden. — M-r Lilienblum hat veranlasst, dass Herr Levontin nach Palestine ging, Herr Mohiliver sendete Brill dorthin. Diese beiden Einsiedelungen, in bester Absicht veranlasst, haben ausserordentlich geschadet und das Werk der Colonisation um viel verhindert. Der Baron weiss, wieviel es ihm gekostet, dass solche Leute in die Sache sich mischten.

1) כאן יש בלי ספק טעות בַּדְּפֻס: בעשרים בספטמבר היה יום שני של ראש־השנה, וארלנגר האורתודוכס לא היה כותב ביום זה.

2) זהו, כפי תנראה, המכתב שפרסם ליליינבלום „בדרך לעבור גולים" 92־90.

3) עי׳ לעיל נומר 662.

Glauben Sie, bester Freund, dass ich von Zurückziehen nicht gesprochen hätte, wenn ich nicht sicher wäre, dass das Werk dadurch nicht gestört sein wird, dass die Colonisation weiter schreiten wird, wenn auch Sie und ich und die Howéwe-Zion nicht daran betheiligt sein sollten. Sie ist gottlob in guten Händen und d. göttliche Schutz wird ihr nicht fehlen. Man darf aber nicht beitragen zu dem was ihr schaden kann. — — — —

Ich kann Sie versicheren, dass nicht die anonyme Drohung [4]) mich sprechen machte, wo Sie übrigens nichts Ernstes zu sehen glauben. Ich weiss bestimmt, dass einige jungen Leute aus Gadrah sehr ernst sich ausdrückten und ganz fähig sind ihre Drohungen zu vollziehen, und ich will Hirsch keiner gefahr aussetzen. Auch die Intervention der russischen Behörde auf Beschwerden der Colonisten hat uns geschadet und besonders da, wie man sagt, das Interesse des russischen Consuls für die Colonisation keinen sehr ehrbaren Grund hat. Wir wollen gerne Ihnen zu Händen gehen, aber Sie müssen uns zuweilen auch ein wenig Glauben schenken. Die bezeichneten [5]) Colonisten werden immer störend wirken, und Ihre Verantwortlichkeit kann Hrn. Hirsch wenig nützen wenn etwas geschehen sollte. Die jungen Leute aus Gadrah haben ihm in verschiedene Beziehungen schon Unangenehmes verursacht. Noch vor kurzem, als sie ohne Erlaubnis ihre Ernte begannen, müsste er einschreiten, vermitteln u. Strafe zahlen.— Es ist mir unbegreiflich was jenes Telegr., dass mann in Gadrah hungere, zu bedeuten hatte. Ich glaubte, es wäre weil die Ernte mit Beschlag belegt wäre. Das war aber nicht der Fall. Was wird aus den Leuten werden, wenn sie gleich nach der Ernte schon hungeren? Tout cela en parenthèse. — — — —

4) עי׳ שם.

5) הירש דרש מאת בני גדרה, כי יגרשו חמשה קולוניסטים מן המושבה. הגזרה הזאת לא נתקיימה. עי׳ לעיל נומר 648 והערה 2 שם.

Sie wissen, dass ich alles aufbiete Ihrer Gesellschaft nützlich zu sein. Sie wissen aber nicht, wie vieles Hirsch schon gethan, wie vielem er sich aussetzte und wie unverdrossen er weiter arbeitet nach allen Richtungen, obzwar fast immer ohne Anerkennung. — — — —

Die Interessen Ihrer Gesellschaft sind nicht verletzt; bedroht aber könnte sein das gesammte Interesse der Colonisation durch das Oberhandnehmen der schlechten Elemente in Ihren Colonien. Sie sehen wie schwer es ist das Gekrümmte wieder gerade zu machen. Schnell hat man einen Rokeach auf dem Rücken, schwer bekommt man ihn los. Eben weil weder Sie noch wer Zwangswerkzeuge hat, müssen wir desto behutsammer zu Werke gehen. Es sollte wahr sein, dass man durch väterliche Ermahnung eine hinreichende Disziplin einführen kann. Aber wenn man auf lose und verstümpfte Gemüther stosst, denen Disziplin eine Schau und Gehorsam eine Last ist, die fremde Einflüsse gelten machen und die friedliche Mitglieder zu verleiten suchen, da ist Schonung eine Sünde! Der Baron sagte mir noch vor einigen Tagen, dass er nicht geglaubt hätte, wenn er es nicht mit eigenen Ohren gehört, dass Juden gegen ihre eigenen Brüder so gehässig sein könnten. Ich sprach ihm zu Gunsten eines Colonisten, wurde aber abgewiesen.

— — — — — — — — — — — — — —

Ihr aufrichtig ergebenster

M. Erlanger.

663.

מאת פינסקר לי. מ. פינס*).

אדעססא, י"ב תשרי תרח"ם לפ"ק.

כבוד הרב החכם השלם והנעלה חובב עמו וארצו
כ"ש מוהר"ר יחיאל מיכל פינס נ"י.

בלי ספק ידוע לכבודו הרם כי אין לחו"צ עתה סופר באה"ק, אשר יודיעם כפעם בפעם על אדות מצב הקולוניות, מצב יושביהן, צרכיהן וכיוצא בזה.

*) מן הכתבים, שהמציא לנו מר דוד יֶלין.

האמנם יש מציעים עבודתם לחו"צ שלא על מנת לקבל פרס [1] אך חו"צ אינם חפצים להשתמש בעבודת סופרים בלא שכר. על כן הנני מתכבד להציע לפני כבודו הרם לקחת עליו הטורח להיות סופר לחו"צ, ולהודיעני פעם בשבוע ולפחות פעם בשני שבועות את מצב הענינים באה"ק, מחסורי הקולוניסטים וכל הנוגע לעניני הישוב, למען נוכל לדעת כל דבר בעתו ולהכין את הצרכים במועדם. מובן, כי אם יקבל כבודו הרם את הצעתי זאת אז יצטרך להעתיק מושבו מירושלים ליפו, מקום הסמוך ונראה להקולוניות. שכר בעד עבודתו זאת יקבל כבודו הרם מאה פראנק לחדש.

יאמין נא לי כבודו הרם כי יודע אני להוקיר ערכו הרם וחשיבות פעולתו, וחלילה לי להעריך עבודת איש רם כמוהו בשכר של מאה פרנק, אך לא את פעולת כבודו הרם הנני מעריך, כי אם את מצב חו"צ וכחותיהם. לדאבון לבי הנני יודע כי המלאכה מרובה וחו"צ וכחותיהם רפים מאד מאד, ואין לאל ידם לשלם לאיש מורם מעם ככבודו הר"ם די פעולתו.

הנני מחכה לתשובתו והנני מוקירו ומכבדו
כערכו הרם והנשא

Dr. L. Pinsker.

1) רמז לרוקח. ע' לעיל הערה 8 לנומר 625.

664.

מאת ז. לוריה לליליינבלום.

ווילקאמיר, י"ב תשרי תרמ"ח.

ידידי ה' משה ליב ליליענבלום נ"י שלום לך ולכאש"ל!

מכתבך בה"י הד"ר פינסקר גם הקריאות של הרבנים נ"י [1] קבלתי. ובעריו"כ העמדנו קערות ברוב בתי התפלות (בבית המדרש ובקלויז הגדול לא העמדנו יען הרב הוא מתנגד ליא"י וקרע את הקריאות של הרבנים מכותלי בית המדרש. ובהקלויז קרע ה' אהרן קויפמן הידוע... [2] ואם מעט הכסף הנאסף ע"ז (ערך שמונה רו"כ) בכ"ז גם זה אות לטובה כי חברתינו תעשה חיל ברבות הימים כאשר נשים אל לבבנו גודל העניות והלחץ השורר כעת בעירנו, ועם זה ההשתדלות הנמרצה מצד הרב והמגיד שלא יקחו אנשי עירנו חלק בהמצוה הרבה של יא"י. הרב יקרא את הרעיון היקר מיא"י בשם „עבודה זרה" והמגיד (הוא בנו של

1) עי' לעיל נומר 650.

2) אחד מאלו, שצררו בשעתם את ליליינבלום והכריחוהו לצאת מווילקומיר. עי' „חטאת נעורים" (דפוס ווינא, תרל"ו) חלק ראשון עמ' 108.

המגיד הישן [8]) סובב והולך מבית לבית ובידו מכתבים מאביו היושב בירושלים ומשאר טפשים כמהו המשליכים שקוצים על מיסדי בתי־ספר בארץ ישראל, והוא דורש סמוכין להסב דבריהם על הקולוניות והיו שקאלות וקולוניות כשמות נרדפים בעיניו השרוטות — — — —

אוהבך החפץ לדעת משלומך ומכל אשר אתך
זאב וואלף לוריא.

8) עי' „חטאת נעורים" עמ' 25.

665.

מאת ח. חיסין לפינסקר.

Яффа 3 октября 1887 г.

Высокоуважаемый г. Пинскеръ!

Ваше письмо [1]) сильно повліяло на членовъ нашей колоніи. Мы всѣ превосходно оцѣнили воодушевлявшія Васъ чувства, мы понимаемъ, что все клонится лишь къ нашему благу, ради котораго Вы такъ много работаете. Ваше слово, и только Ваше, могло настолько повліять, что неукротимая Гедера рѣшилась во чтобы то ни стало добиться милости Гирша. Тотчасъ по полученіи Вашего письма я отправился къ Гиршу; мнѣ не трудно было просить о примиреніи съ нами, ибо я всегда неуклонно повиновался ему. Я сказалъ ему, что мы готовы исполнить его волю относительно Могиленскаго и все, что онъ потребуетъ, лишь бы онъ согласился вновь покровительствовать намъ. Послѣ двухчасовой бесѣды я получилъ слѣд. отвѣтъ: „Всѣ русскіе евреи—анархисты, горячія головы, неблагодарные. Въ нашей колоніи не можетъ быть порядка и онъ до тѣхъ поръ не согласится заниматься нашими дѣлами, пока Х.-Ціонъ, т. е. д-ръ Пинскеръ, не назначитъ агента, который спеціально занимался бы Гедерой. Словомъ, въ Гедерѣ непремѣнно долженъ быть администраторъ или агентъ. Пусть ему положатъ жалованье въ 2000 фр. Не бѣда, что у Х.-Ціонъ нѣтъ денегъ; если будетъ агентъ, будутъ деньги. Можно назначить Пинеса, Бенъ-Іегуду, Ябича [2]). Если д-ръ Пинскеръ думаетъ, что Гиршъ не захочетъ Пинеса, то онъ можетъ быть спокоенъ на этотъ счетъ. Дѣйствительно, когда-то между нимъ и Пинесомъ были неудовольствія по поводу Неттера, но уже все сглажено и онъ теперь самаго лучшаго мнѣнія о Пинесѣ. Итакъ, напишите д-ру Пинскеру, чтобы онъ назначилъ человѣка изъ вышеупомянутыхъ, не поскупился бы заплатить ему порядочное жалованье, не обращая вниманія на отсутствіе денегъ. И тогда, когда будетъ агентъ или администраторъ, онъ будетъ послѣднему помогать совѣтомъ и дѣломъ гдѣ только съумѣетъ быть полезнымъ" [3]). Вотъ подлинныя слова Гирша. Вопросъ Могиленскаго мы уже уладимъ сами, во всякомъ случаѣ, Могил. готовъ самъ отказаться ради блага колоніи [4]). Прежде я считалъ неблагоразумнымъ для Х.-Ціонъ назначить здѣсь агента съ значит. жалованьемъ, но теперь, въ виду носящихся и вѣроятныхъ слуховъ о томъ, что нашелся человѣкъ,

1) עי' לעיל נומר 654.

2) זאב יעבץ, שנר אז ביהוד הסמוכה לפתח־תקוה.

3) עי' הנומר הסמוך.

4) פינסקר, שראה כי הירש וגם ארלנגר לא יתרצו לו ולחובבי־ציון אלא אם יעזוב מוהילנסקי את גדרה, כתב בי"ד (כ"ו) בספטמבר 1887 (פירוש: עוד לפני קבלו את המכתב שלפנינו) להרצנשטין: „Послѣднее мое распоряженіе изъ Друскеникъ было о принятіи Могиленскаго въ Катру — — — Я узналъ, что г. Гиршъ недоволенъ принятіемъ въ колонію этого колониста — — — Его недовольствіе во чтобы то ни стало должно быть устранено. Поэтому я просилъ бы Васъ узнать у г. Гирша, остается ли онъ при своемъ мнѣніи относительно удаленія Могиленскаго — — — Если да, то я просилъ бы Васъ сообщить г. Гиршу, что по моему распоряженію Вы удаляете Могиленскаго — — — — Вмѣстѣ съ тѣмъ прошу заявить и Могиленскому объ удаленіи его изъ колоніи" — — — —
וכפי הנראה בו בזמן כתב ליליינבלום למוהילנסקי ; המכתב אין בידינו, אלא שמתוך התשובה שהחזיר מוהילנסקי אפשר להבין שליליינבלום השיא לו עצה לפנות להירש ולהתחנן אליו, כי לא יגורש מן המושבה. מוהילנסקי כעס על עצה זו והחזיר לליליינבלום (ועל ידו גם לפינסקר) מכתב מלא דברים קשים. הנה שורות אחדות מתוך מכתבו של מוהילנסקי (דַּפָּה אין עליו): „— — — Чтобы я пошелъ умолять Гирша ради самаго себя! И этому учитъ меня руководитель народнаго дѣла! Всѣмъ извѣстно, что Гиршъ злѣйшій врагъ нашего святого дѣла; въ разговорѣ о Палестинѣ онъ еще до сихъ поръ иначе не называетъ ее, какъ „Das dreckige Land" — — — Но если обстоятельства этого требуютъ, то можно ему льстить ради общаго дѣла, но умолять Гирша ради своего личнаго дѣла—не низко, не подло ли это? — — Но для меня существованіе Гедеры, конечно, дороже, чѣмъ для великаго Гирша, и я ухожу" — — —
ואמנם קים מוהילנסקי את דבריו ועזב את גדרה. בט"ו בנובמבר 1887 כתב הרצנשטין לפינסקר: „— — — Вы спрашиваете, почему г. Гиршъ не желаетъ имѣть Могиленскаго въ колоніи, не нравственныя ли качества Могиленскаго мѣшаютъ этому? На этотъ вопросъ мнѣ трудно отвѣтить. Могу только сказать, что нравственность Могиленскаго тутъ ни причемъ: онъ стоитъ даже выше, если хотите, всѣхъ своихъ сотоварищей. Впрочемъ, Могиленскій уже теперь не существуетъ въ Катрѣ" — — — — ועי' להלן נומר 678.

согласившійся устроить Гедеру[5]), Х.-Ціонъ не берутъ на себя большой отвѣтственности назначивъ здѣсь человѣка, ибо вмѣстѣ съ колоніей перейдетъ къ новому нашему покровителю и администраторъ, если только онъ угодитъ Гиршу. Итакъ, ради пользы колонизаціи Палестины необходимо рядомъ съ противникомъ ея, Гиршемъ, втянуть какого нибудь значительнаго, талантливаго человѣка изъ поборниковъ возрожденія нашего народа. Таковымъ является Пинесъ, о которомъ мнѣ нечего говорить Вамъ. Мнѣ нечего также описывать Вамъ подробнѣе всю важность этого дѣла и настоящаго момента. Пинесъ будетъ согласенъ.

Съ глубочайшимъ уваженіемъ

Х. Хишинъ.

---

5) עי' להלן נומר 693.

ובה בשעה שבעל המכתב אשר לפנינו כתב על התקוה החדשה, הנשקפת לגדרה, כי נדיב חדש יבוא לעזרתה, לא יכול הוא עצמו לנצח עוד את הרגשות הקשים, אשר הציקו לו זה כמה (עי' לעיל נומר 577) והחליט לעזוב גם את המושבה וגם את הארץ. אחד־עשר יום אחרי מכתבו לפינסקר (כ"ד באוקטובר 1887) רשם בפנקסו את הדברים האלה (עי' E. Хисинъ, „Изъ дневника Палестинскаго эмигранта" „ווסחוד". חוב' נובמבר־דצמבר לשנת 1889): „אין אני מתיאש, אני בטוח, כי לא תאבד גדרה שלנו. בתים יהיו לה, הריה יעטפו נטיעות, אדמתה תרחב... ואולם בי אין כח עוד להשפל: חמש שנים אכלתי, שתיתי, לבשתי בגדים בכספם של אחרים. נורא הדבר הזה! בימי־העלומים, בעצם ימי רתיחת כחות החיים להטיל את כל דאגותי לגורלי על אחרים מבלי שיהיה לי דבר בעולם, אשר יאמר עליו כי הוא שלי!... הכל נתן לי, אנכי בעצמי לא הרוחתי כלום. ומה מכריח אותי לחיות חיים כאלה, אם מדי פעם בפעם כשאני מקבל את חלקי בתמיכה לבי שותת דם? האומנם לא אוכל גם אנכי – אדם בריא שהטבע לא העליב אותו – למצוא את לחמי לפי ככל יתר האדם?... כל אותם הימים לקחתי ובקשתי מתוך גועל־נפש, אלא שנדמה היה לי, כי עוד מעט ואגיע לדרך כבושה, ואשא ואסבול את כל התלאות לשם ישובנו, אשר ליד עריסתו נוטל עלינו לעמוד ולעבוד. אבל עתה אין עוד צורך באכרים־חלוצים, ולשם תקוני אני איני יכול ואיני רוצה לשוב ולקבל צדקה. אני יוצא מן הארץ, ורק אז אשוב אליה אם אוכל לבנות בידי את חיי. ואין אני מתחרט על חמש השנים, אשר עברו עלי כאן; הרבה אבד לי במשך הזמן הזה, אבל יותר משאבד לי מצאתי לי, – באתי לידי הכרה, כי לעמנו יש מטרה גדולה. אני מתגאה בשנות שבתי בארץ־הקדש, ורוצה הייתי כי בכל יתר ימי חיי אוכל להביא תועלת כבחמש השנים הנאדרות האלה!" –

666.

מאת ש. הירש לפינסקר.

Mikweh-Israël, le 4 oktobre 1887.

Monsieur le Docteur,

Ce n'est qu'aujourd'hui que je reçois votre estimée lettre du 4 septembre[1]). — —

---

1) עי' לעיל נומר 656.

Je n'ai pas l'honneur de vous connaître personellement; mais j'estime et je vénère trop votre noble caractère, j'admire trop votre dévouement et la sainte cause que vous défendez avec tant d'ardeur et de persévérance pour avoir eu un instant l'intention de vous froisser, moins encore de vous manquer de respect. Lorsque Mr. Ossovetzky m'a traduit la lettre en question où l'on disait de céder moyennant 50 roubles à rembourser à Tchertok le lot de terre et par consequent la place de celui-ci d'abord à Hankin et à son défaut à Mohilensky (c'est probablement Esrachi dont vous me parlez) qui s'était si mal conduit et dont nous étions contents d'être débarassés, et enfin si Mohilensky n'acceptait pas à un ouvrier dont je ne me rappelle plus le nom, je n'ai pas été maître de moi, et dans un moment de colère j'ai écrit cette malencontreuse annotation qui visait, je dois le dire, Mr. votre secrétaire. J'étais— je l'avoue—déjà un peu indisposé contre lui parce qu'on m'avait assuré quelques jours auparavant que sur des renseignements que lui avait fournis Mr. Rokeach il avait pris parti contre l'administration de Richon dans la polémique que des journaux israélites russes avaient échangé sur les incidents dont cette colonie avait été le théâtre. J'étais d'autant plus fondé à croire que cette lettre émanait de lui que Mohilensky figurait de tout temps parmi les adversaïres de Ossovetzky et s'était même permis quelques jours avant son départ pour la Russie d'enlever lui-même du temple une inscription en hébreu que Ossovetzky y avait fait mettre. J'ai appris depuis que Mr. votre secrétaire est un homme trés honorable et qu'il n'y a pas lieu de suspecter sa bonne foi et sa loyauté. Je vous prie donc de considérer mon annotation comme nulle et non avenue, et d'agréer l'expression de mes regrets pour la peine que je vous ai causée involontairement.

Il n'y a pas que Mohilensky qui soit mauvais à Gadra; je pourrais vous en citer

bien d'autres. Mais à quoi cela servirait-il? Il faut tâcher de réparer le mal puisqu'on n'a pu le prévenir. Je ne vois qu'un moyen de le faire. Si vous voulez, Monsieur le Docteur, que tous vos sacrifices ne soient pas en pure perte; si vous tenez à ce que Gadra ne soit pas la proie de l'anarchie, hâtez-vous de mettre à sa tête un homme capable et énergique. Vous le trouverez peut-être en Palestine. On m'a parlé de Mr. Pines ou Mr. Jabetz. Je n'ai absolument rien contre ces Messieurs, et si vous choisissez l'un d'eux, il peut compter sur mon faible concours. Je crois pouvoir vous recommander une personne qui conviendrait mieux peut-être. Je ne la connais pas personellement, mais le vénéré Président de l'Allience, Mr. Goldschmidt, pourra vous donner des renseignements sur son comte. C'est un jeune Russe de 26 ans, Mr. Katz, qui a fait d'excellentes études à l'école nationale d'agriculture de Montpellier, oú il a obtenu son diplôme. D'après ce qu'on m'a dit de lui, c'est un jeune homme instruit, honnête et énergique. Je me permets de vous conseiller de ne pas laisser échapper cette bonne occasion. Ses prétentions de ce jeune homme seront modestes, et je pense qu'il se contentera de 150 fr. par mois, soit 1800 fr. par an. C'est une dépense indispensable à mon avis.

— — — — — — — — — — —

Je vous prie d'agréer, Monsieur le Docteur, l'assurance de mon respect et de mon dévouement.

S. Hirsch.

667.[*]

מכתב־חוזר מאת פינסקר לגבאים־היועצים.

אדעססא י"ח תשרי תרמ"ח.

כבוד הרב החכם הכולל גדול בעמו ומפורסם לשם ולתהלה כ"ש מוהר"ר שמואל יוסף פין נ"י.

זה שלשה שבועות עברו מיום שובי לביתי בחסד אל ומסבות שונות לא עלתה בידי להודיע

*) מארכיונו של פין. – בראש המכתב רשום: „מכתב־חוזר וחשבון לתגבאים היועצים".

לכבודו הרם ע"ד תוצאות מסעי עד היום. בנסעי מרוסיא היתה ראשית דרכי ברלינה, אך שם לא עלה בידי לעשות מאומה לטובת הישוב. אחרי רואי כי לריק כל עמלי בעיר ההיא חשבתי לעשות דרכי לפרנקפורט דאדר הסמוכה לה, אך נודע לי, כי אותם מאחינו בעיר פפד"א אשר יוכלו לעשות דבר לטובת הישוב נסעו למעינות הישועה ואינם בביתם, על כן הוכרחתי להשפיק בהבטחת הגאון הד"ר הילדעסהיימער נ"י אשר הבטיח לי לקחת עמם דברים בזה בשובם לביתם, ואקוה כי אחרי החג יודיעני הגאון הנ"ל את אחרית השתדלותו.

אך אם בבירת אשכנז לא מצאתי את אשר בקשתי, הנה בירת צרפת, אשר אליה נשואות עיני כל חו"צ, הראתה לדעת כי לא שוא מבטחנו בה. חו"צ דשם[1] נאמנים להישוב בכל לב, ולא זו בלבד, אלא שהם הפצים לעשות מעשיהם ע"י חו"צ שברוסיא. ראשית דבר הגם נכונים להוציא כסף על דבר משפט פתח־תקוה בענין גבולות הקולוניא ההיא, הנוגע בנחלת שלשת אלפים דונם; ומתוך שבעלי אחוזות של 2740 דונם מהם יושבים ברוסיא, על כן הואילו חו"צ בפאריז למלא את ידי להציע לפני בעלי האחוזות ההן למכור לי את אחוזותיהם ולמוכרן לבעלי הון, אשר יאבו להתישב על האחוזות ההן ולעבדן[2]. בעלי האחוזות הנ"ל, אשר רשימת שמותיהם, מקום מושבם ומספר הדונמים שיש לכל אחד מהם נמצאת בידי, במכרם את אחוזותיהם לא במספר דונמים ימכרו לי את אדמתם, אך בשם אחוזה או חלק אדמה סתם, כי מתוך שלא נודע עוד אם משפט כל השלשת אלפים דונם יצא אור, ואפשר שרק חלק מהם יבא לידנו במשפט, על כן לא נוכל לדעת כמה דונם באמת יהיה לכל אחד מהם אחרי גמר המשפט. כן מחויבים המוכרים לכתוב בשטרי המכירה שיתנו לי, שמעתה הם מסלקים את ידם לגמרי מעל אחוזותיהם וכל טענה ומענה ושום ערעור שבעולם לא יהיה להם על האחוזות ההן עוד. אחרי כל מכירה עלי להודיע לסופר חו"צ בפאריז[3] עליה, ואם אחרי כן תאבה איזה משפחה שיש לה במזומנים לא פחות משמונת אלפים פראנק לקנות חלק אחד בפתח תקוה, אז עלי להודיע לסופר חו"צ בפאריז מספר נפשות המשפחה ההיא, שנות כל אחד מהם, במה עסקה המשפחה ההיא עד עתה וכמה כסף יש לה, ואז אבוא בהסכמה עם הסופר הנ"ל כמה דונם למכור להמשפחה ההיא.

כבודו הרם רואה עד כמה נכבד הדבר הזה לענין הישוב בכלל ולהתפתחות המושבה בפרט, בבוא אליה בעלי הון חרוצים וכל החלקים יֵעָבדו, ולא

1) הבארון רוטשילד. עי' להלן נומר 739.

2) עי' לעיל נומר 644.

3) כפי הנראה – ארלנגר.

תהיינה עוד אחוזות רבות בפתח תקוה שדה בור, ועל כן ראוי הוא שהנבאים היושבים סמוך לבעלי האחוזות הנ״ל יעוררו אותם למכור אותן. בעד כל אחוזה אשלם שבע מאות פראנק.

חברינו הנכבדים יודעים כי המקום הנקרא בכתבי הקדש בשם „קדש נפתלי" עומד להמכר וכבר שמנו עליו עין בעת שקבצנו על ידי הגביר ר״א גרינבערג דפה קונים לחלקים על גוש חלב או קדש נפתלי. אך מתוך שלא נמצאו לנו די קונים בטל הדבר ההוא[4]. עתה נותנים חו״צ בפאריז לפקודתי סך מאה ועשרים אלף פראנק לקנות את המקום ההוא הנמצא בקרבת „מֵי מֵרוֹם".

פקידי הנדיב הנמצאים באה״ק יקבלו פקודה להיות לי לעזר בעניני הישוב ובעניני אחוזות פתח תקוה וקדש נפתלי.

תנאי המקנה אודיע לכבודו הרם כאשר אקבל עוד מכתב על זה מפאריז, כי גם עניני אחוזות פתח תקוה, גם עסק קדש נפתלי עודם דורשים ברורי דברים, אשר אני מחכה עליהם, ועד בוא המכתב ההוא אינני יכול לחשוב את כל הנאמר בזה לדבר הנגמר.

מצאתי לבלתי נכון לדבר בפאריז על אדות עתידות יושבי פ״ת, אך ממה שהודעתי למעלה ע״ד אחוזות המושבה ההיא, וכן מזה שה׳ אסאוועצקי נשאר שם לפקיד, וגם מידיעות שבאו לי כלאחר יד, נראה כי לא יעזוב הנדיב את הקולוניא ההיא לגמרי, וביחד עם דאגתו לצרכי הקולוניא הכוללים לא ימנע חסדו לפחות מאת העניים החרוצים במלאכתם, לתת להם את תמיכתם.

הנני מוצא לנכון להודיע גם כן, כי בהיותי בפאריז חפצתי לקחת דברים בעניני הישוב עם בן משק ביתו של הבאראן הירש, האדון ווענעציאני, אך לחנם טרחתי ללכת אליו, כי היה בעת ההיא בפטרבורג.

בהיותי בפאריז הצליח לי להטות את לב היושב ראש בחברת „כל ישראל חברים", האדון גאלדשמידט, לעניני הישוב, ויבטיח לי את נדבתו 2500 פראנק לבניני גדרה, וגם הבטיח לי לכתוב אדות זה לבן אחיו ה׳ גאלדשמידט בפרנקפורט־דמיין. בהיותי אחרי כן בעיר ההיא לא הצליח לי להֵרָאות את פני ה׳ גאלדשמידט האחרון, שהיה אז למסעיו[5] וע״כ הבטיח לי הד״ר הורוויץ משם לקחת עמו דברים בזה בשובו לביתו, וכן לדבר בזה עם הועד דשם, הנוסד לתמיכת גולי רוסיא. בשובי לאדעססא קבלתי אוו״ז מהאדון גאלדשמידט מפאריז על שם בן אחיו בפפד״מ הנ״ל על סך 2000 מארק שהם 2500 פראנק שהבטיח לי. ומפני שהדבר הזה יכול לעשות רושם טוב בין אחינו בפפד״מ שלחתי את האוו״ז הנ״ל להד״ר הורוויץ הנ״ל לאחֵד אותו עם הנדבות שאני מחכה לקבל מאת אחב״י בעיר ההיא ולשלוח את כל הכספים ההם על פי פקודתי לטובת הישוב. לדעתי ראוי היה להשתמש בכסף הזה וכן בנדבת הגביר מוהר״ר ליב פרידלאנד מפטרבורג שתבא למטה לטובת בנין הבתים בגדרה, שכבר קבל ה׳ נסים בכר רשיון מאת הפחה לתקון את הישנים והרי הוא כרשיון לבנין בתים חדשים, וכפי הבטחת ה׳ הירש במכתבו אלי מיום כ״ד אלול ישתדל להביא את הענין הזה לידי גמר. ההשתדלות הזו תהיה עם המערער על גדרה שכבר נמצא כתב ידו המבטל את הערעור, אך הכ״י לא נתאשר בערכאות.

אחרי הדברים האלה הנני כמזכיר לכבודו הרם, כי עלינו עתה להשתדל להביא לידי קיום, כפי האפשרות, את החלטות חו״צ בדרוזגעניק ועם זה מתכבד להודיע לכבודו הרם, כי מפני שאין לנו עתה סופר ביפו, ואין אנו יודעים את מצב הקולוניות ויושביהן על בוריו, על כן מבלי לחכות על הלשכה הצריכה להוסד ביפו הצעתי בשבוע העבר, על יסוד הדברים שנדברו בחירי חו״צ בדרוזגעניק, לפני ה׳ מיכל פינס לקבל עליו מִשְׂרַת סופר לחו״צ בשכר מאה רו״כ לחדש[6] בתנאי שיקבע דירתו ביפו. — — — —

בלי ספק נודע לכבודו הרם, כי ביפו יש חברה בשם „עזרת ישראל" אשר עיקר מטרתה להמתיק את הדינים המתוחים על אחב״י ברדתם על חוף יפו[7], בסבת האיסור לאחב״י להשתקע בארץ הקדש. כפי שמודיעים משם חזרו להזכיר עתה לאחב״י את האיסור ההוא, ונחוצות לפי דבריהם ידים עסקניות להועיל לזה, אך ידי החברה הנ״ל רפו עתה, וה׳ רוקח, העומד עתה בראשה תחת הד״ר שטיין, אשר התישב בחברון, מבקש מאת חו״צ בשם החברה הנ״ל לתת לה עתה לפחות שלש מאות פראנק. יואיל נא כבודו הרם להגיד את דעתו, אם למלא את בקשת החברה ההיא בזה או לא?

נתקבלו כספים בחודש האחרון[8] — — — —

והנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא הדו״ש באהבה[9]

ד״ר ל. פינסקער.

---

4) עי׳ כמה כתבים בכרך א׳.

5) עי׳ לעיל הנומרים 644, 646.

6) עי׳ לעיל נומר 663. – פליטת־הקולמוס: מאה רובל במקום מאה פרנק, ופליטת־הקולמוס הזאת גרמה, שהנבאים היועצים תמהו, למה קצב פינסקר שכר „מרובה" כזה לפינס (לדוגמא עי׳ להלן נומר 670), ופינסקר הוצרך להודיע לחבריו, הנבאים היועצים, כי מעות נפלה במכתב־החוזר זה.

7) עי׳ לעיל הנומרים 544 (והערה 4 שם), 661.

8) את חשבון הכספים אנו משמיטים. נעיר רק שבמשך החודש האמור נתקבלו 1180.51 רוב׳ ממקומות שונים ומאת ל. פרידלאנד על־ידי הרב מוהיליבר 1000 רוב׳. ס״ה – 2180.51 רוב׳.

9) בידינו נמצא גם האכס׳ של מכתב־החוזר, שנשלח להנצי״ב בוולוזין, ובו אין המלים הללו: „הדו״ש באהבה".

(* 668.

מאת יעקב בכרך (ביאליסטוק) לס. אוסישקין.

עמ"י, מוצש"ק אור יום הו"ר, רחמי שמים לפ"ק.

כבוד היקר והנכבד חבר לחו"צ מוהר"ר אברהם מענדל אוסישקין נ"י.

מכתבו מן ב' דחוהמ"ס לכבוד אדמו"ר הגאון הגדול מוהרש"מ נ"י אב"ד דפה בא לידו עתה, וכבוד המועד יעצרהו מכתוב, ויבקשני להשיב לידידי על כל אשר שאל — — — —

כן בא מכתב מקישינוב (אבל לא מיחיד, אמנם מראשי מנהלי הו"צ אשר שם) אל כבוד רבנו הרב הגאון נ"י. וגם להם השיבותי אני בשמו הגדול והנכבד, אמנם לשלוח מכתב לאיש פרטי ע"פ בקשת איש יחיד, אחשוב אנכי, כי לא יתכן לרבנו הגאון הגדול נ"י לעשות כדבר הזה, ומדוע לא חתמו ראשי חברתכם הנכבדה, על ההצעה הזאת! פליאה דעת ממני. הכלל, כי בכל דבר כללי ראוי כי ראשי הכלל יציעו דבר לטובת הענין הכללי, ולא יחיד ופרט. — — — — —

המנהל לחו"צ אשר בזה, המברכו בחג שמח, ידידו ודו"ש

יעקב בכרך
בעל המאמרים.

*) מארכיונו של אוסישקין.

(* 669.

מאת פינסקר לבני־גדרה.

אדעססא, הושענא רבה תרמ"ח.

אל החלוצים הנכבדים בני גדרה נ"י!

נודע לי לדאבון לבבי כי למרות בטולי בחורף העבר את מכירת החפצים של ה' אורחי לה' חאנקין עוד יש בין בני גדרה המתאמרים למכור את אחוזות חו"צ, בתיהם כליהם ובהמותיהם וכל אשר יש לחו"צ בידם, לכן הנני מודיע לכבודכם כי לא אאשר שום מכירה שתהיה, כל הרוצה לעזוב את אחוזתו ילך לו למקום שיחפוץ, אבל לא יוכל בשום אופן למכור אחוזות זרים וחפציהם, וכל מי שיקנה מאת קולוניסט אפילו ענין קטן ידע מראש כי אחשוב את קנינו לבטל מעיקרו, את הממכר לא אתן לו ולא יקבל אותו ומעותיו יניח על קרן הצבי.

מוקירם המחכה כי תשימו לב לדבריו

ד"ר ל. פינסקער.

*) מן הכתבים, שהמציא לנו מר ד. ליבוביץ, גדרה.

670.

מאת רש"י פין לפינסקר.

ב"ה כ"ה תשרי תרח"ם פה ווילנא יע"א.

כבוד ידיד נפשי וחמדת לבבי הרב החכם המופלא ד"ר ל. פינסקער נ"י

יצו ה' אתו את הברכה החיים והשלום.

נתת שמחה בלבי במכתבך היקר מיום י"ח תשרי [1], כי הצליח ה' דרכך דרך הקדש לעשות חיל לטובת הדבר הקדוש לנו. כן יהיה ה' עמך, יברכך ויאר פניו אליך, כי תשכיל ותצליח בכל אשר תפנה לטובתך ולטובת הכלל.

א) דבר קנית החלקים בפתח תקוה מן האנשים היושבים ברוסיא ואינם עוסקים בישוב אחוזותיהם הוא דבר נכבד מאד, ויש תקוה כי ימצאו קופצים לשוב ולקנות את החלקים ההם, אנשים אשר יעלו לא"י לעבוד את האדמה ביד חרוצים והאדמה לא תשם עוד, אולם בדבר הסכום לא פחות משמונת אלפים פראנק בעד חלק אחד בפ"ת אינני יודע על מה השומא הזאת מיוסדת ומה יקנה הקונה, אם חלק אדמה לבד או עם הבנינים הנחוצים לעבודתם, ובכלל הסך הזה לפי דעתי גדול בערכו מצד עצמו, וכמו כן יכבד על הקונים לשלם את הסך הזה במזומן בפעם אחת ולא בהרחבת הזמן, על כן אבקש את מעלת כבודו כי יהיה מטובו לבאר לי את פרטי הדבר הזה, למען אשר אוכל להציעו לפני האנשים, אשר פנו אלי בבקשה להשתדל בעדם ולהמציא להם מקום אחוזה לפי יכלתם, וכמו כן הנני עומד ומיחל לדעת תנאי המקנה של „קדש נפתלי".

ב) לנחת רוח היתה לי הידיעה, כי נרצה הנדיב, ה' ישמרהו, לפקוד על עושי הדבר בארץ הקדושה להיות לעזור לכבודו הרם בכל הנוגע לענין הישוב, ותהי זאת לנו לישועה להמתיק את הדינים הקשים המתוחים על אנשי הקולוניות מאת פקידי הנדיב, כי שמעתי תלונות רבים מאנשים הנאמנים בעיני כי יד הפקידים ההם קשה עליהם מאד מרבה להכיל מכבר וביותר אחרי אשר עברו דברי ריבות וקטטות בין הקולוניסתים ובין הפקיד אססאוועצקי.

ג) הטיבות ידידי, כי היה עם לבבך לבקש נתיבות לבוא לפני הבאראן הירש נ"י, וצר לי מאד כי לא עלה חפצך הטוב הזה בידך. בהיות שלשת הרבנים הנבאים החדשים בווילנא [2] המתקנו גם אנחנו סוד למצוא נתיבה לדבר הזה, כי נודע ביהודה ובישראל ערך נדבות הבאראן הזה וגם מקרוב שמענו, כי הרים

1) עי' לעיל נומר 667.

2) עי' לעיל הערה לנומר 660.

שני מיליאן פראנק לטובת אחב״י בקראקוי ועלינו להשתדל בכל יכלתנו להטות לבו לטובת הישוב. בדעת הרבנים היה לשלוח איש מיוחד אל הבאראן בשם כל אגודות חו״צ. אך לא נגמר הדבר. את מי נשלח ומי ילך לנו. בתוך המשא והמתן בדבר הזה הציע ידידנו הגאב״ד דביאלאסטאק לבקש את הד״ר לעהמאן במאינץ, כי יקבל עליו את המלאכות הזאת. ונשאר הדבר בצריך עיון עד אשר ישוב מעלתו לביתו בשלום. וכעת עלינו מוטל לבוא לכלל הסכמה אחת במי נבחר אל המלאכות הזאת. ואת און מעלתו אעיר, כי יהיה מטובו להיות המתחיל בזה ולקחת דברים עם הגבאים ולהשמיע לנו את דעתו הרמה [3].

ד) גם אנכי מסכים לכבוד מעלתו להוציא את כסף נדבת האדון גאלדשמידט והאדון פרידלאנד לבנין בתים בגדרה, אבל נחוץ לנו לדעת מי יהיה המנצח על מלאכת הבנינים האלה, כי אם יקבל עליו הדירעקטאר הירש להיות הסוכן והגזבר על הכספים הדרושים לזה הלא אין אנחנו יכולים להטיל עליו את המלאכה הכבדה הזאת, ומי יודע אם יעתר לנו לדבר הזה, אשר ע״כ עלינו לעיין בדבר הזה היטב ולבוא לכלל הסכמה אחת בנוגע לבחירת איש נאמן רוח ונבון דבר לכלכל את כל מלאכת הבנינים.

ה) ישר הדבר בעיני כי הקדים כבודו להציע לפני ידידנו הרב ר׳ מיכל פינס לקבל עליו משרת סופר לחו״צ בתנאי שיקבע מושבו ביפו, אבל בנוגע לכסף השכירות שלו לפי דעתי הפריז מעלתו על המדה [4], כי כפי אשר נדברנו בדרוסגעניק עלה במוסכם לקצוב לו בשנה הראשונה רק חמש מאות רו״כ, ואף כי ידענו היטב, כי לא יספיק הכסף הזה להוצאותיו אמרנו למוד את שכר טרחתו באמת יכולתנו, ומעמד הקופה הכללית עודנו דל וריק.

ו) עזר הכסף הנדרש לחברת „עזרת ישראל״ אין ספק בו אצלי, כי עלינו להביא לה ברכה לעת עתה את השלש מאות פרנק — — — —

את מכתבו היקר קראתי לפני אספת כמה וכמה נכבדים מאנשי שלומנו במוצאי ש״ת העבר וכלם הודו למעלתו את חסדו ובמעל כפיהם ברכוהו, וברכתם תהיה לראשך עטרת כחפצך וחפץ

ידידך אוהבך ומוקירך

שמואל יוסף פין.

3) עי׳ להלן כמה כתבים.
4) עי׳ לעיל הערה 6 לנומר 667.

671.*)

מאת ליליינבלום לרש״י פין.

כ״ו תשרי תרמ״ח.

כבוד הרב החכם הגדול תפארת עמו כ״ש מהור״ר שמואל יוסף פין נ״י.

— — — — — — — — —

אדוני! קרבה שנת השבע, שנת השמטה, והנה היא עומדת אחר כתלנו. שנת השמטה הקודמת, היא שנת תרמ״ב, פזרה לארבע רוחות את יושבי פתח תקוה הראשונים, ואם לא ישתדלו הרבנים למצוא היתר להקולוניסטים בשנת השמטה הבע״ל אז תהיה זאת מכה שאין לה תרופה להקולוניסטים אשר לא זרעו עוד שש שנים ולא אספו את תבואתם במשך שש שנים.

הגאון ריינעס מלידא הבטיח לי בהיותו פה לפני איזה שבועות לעורר את לב רבנים ידועים להתיר את השמטה בשנה הבאה, אך לא אדע עד כמה שמור הדבר הזה בלבבו. אנכי מצדי לא אוכל לעורר את הרבנים לדבר הזה, כי דברי איש כמוני יעשו עליהם רושם מהופך... הגרש״מ כבר אמר לי בביאליסטאק כי הוא לא יאבה להתיר את העבודה בשנת השמטה, אך אדמה שאין שום צורך שהמתירים יהיו דוקא הגבאים הרבנים. דברי גבאות לחוד ודברי הלכה לחוד. אולי יוכל כבודו הרם לקחת דברים בזה אם איזה מגדולי הרבנים בליטא להתיר בשנה הבע״ל את העבודה בשדה לפחות בתור הוראת שעה או על ידי איזה הערמה, או אולי יאבה הגאון מבויסק נ״י לפנות בשאלה זו אל גדולי הרבנים.

הנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא

משה ליב ליליענבלום.

*) מארכיונו של פין.

672.

מאת חובבי־ציון במוסקבה לפינסקר.

Moskau, Oktober 4 1887.

Многоуважаемый Д-ръ Л. Пинскеръ!

Чрезвычайно были обрадованы результатами Вашей заграничной поѣздки [1] и еще разъ преподносимъ Вамъ благодарность за труды въ пользу нашего святого дѣла. — — — — —

По поводу Вашего вопроса о вспомоществованіи обществу „עזרת ישראל", слѣдовало бы навести точныя справки, дѣйствительно ли мо-

1) עי׳ לעיל נומר 667.

жетъ такая ничтожная сумма, какъ 300 франковъ, принести пользу долговременную обществу, а не пойдетъ только на жалованье секретарю и проч. Объ этомъ можно точно узнать отъ настоящаго корреспондента חו"צ, г. Михеля Пинеса.

На прошлой недѣлѣ мы получили предложеніе отъ полтавскаго кружка принять участіе во вновь организовавшемся среди нихъ обществѣ для покупки земли в Палестинѣ съ разсрочкой платежа. Проектъ этотъ чрезвычайно понравился нашему обществу и мы уже имѣемъ 16 подписчиковъ, внесшихъ задаточные 13 руб; надѣясь навербовать еще порядочное число участниковъ, мы просимъ Васъ обратить свое вниманіе на это дѣло и спросить г. Эрлангера согласится ли, дѣйствительно, баронъ дать взаймы 21.000 руб. на 3% годовыхъ, какъ предполагаютъ гг. Полтавцы [2]).

Считаемъ своей обязанностью еще разъ напомнить Вамъ о важности привлеченія къ нашему дѣлу барона Гирша; вслѣдствіе чего необходимо подумать серьезно, какъ приступить къ этому дѣлу. — — -- —

Съ глубочайшимъ почтеніемъ

М. Фрейденбергъ

М. Усышкинъ.

2) בידינו נמצא מכתב־החוזר (בלי דפה), שבני פולטבה שלחו להאגודות על דבר הצעתם. מכתב־החוזר נדפס גם ב„המליץ" (נומר 285 לשנת 1887). ואולם משום שבעת ההיא התח"ל הצנזור, המומר זוסמן, לצרור לחבת־ציון (עי' להלן הנומרים 789 – 787), הוכרחה המערכת לתת לדבריהם של הפולטביים צורה של כרוז מ י פ ו.

מחברה של ההצעה היה „הגבאי הנכבד" יעקב דיכם מחרקוב, ובני־פולטבה היו הראשונים להסכים לה. „תמצית ההצעה" מבוארת גם במכתבו של וויסוצקי לפינסקר (עי' „המליץ" נומר 288/89 וגם „קבוצת מכתבים" עמ' 325): „לקנות בארץ־ישראל חמש מאות דעסאטין קרקע, אשר על מאה מהם יטעו כרמים, ולהושיב עליהם חמשים משפחות מאחינו; הסך הכולל, הנדרש לקנית הקרקעות לכל בני החמשים משפחות – חמש מאות דעסאטין – הוא עשרים אלף רו"כ; הוצאה לנטיעת הגפנים תעלה תשעים רו"כ לכל דעסאטין, בסך הכל תשעת אלפים רו"כ למאה דעסאטין; על הסך הזה, היינו תשעה ועשרים אלף רו"כ, יחשבו המציעים ללוות מאת הנדיב הידוע סך אחד ועשרים אלף רו"כ (ואת המותר יקבלו מאת המתנחלים עצמם. – ה ע ו ר ך.). לשלם לו חובו במשך חמש שנים בתשלום הרבית שלשה ממאה לשנה – – – נמצא כי אחרי כלות חמש שנים מיום ההלואה תהיינה לכל משפחה ומשפחה ממשפחות הקונים שמונה דעסאטין קרקע לזריעה ושתי דעסאטין גפנים נטועים, במחיר חמש מאות וששה ושמונים רו"כ עם ארבעים קאפ'".

הפולטביים בטחו בצדקת חשבונם זה, ולפי דבריהם לא חסר הדבר אלא „להשיג הלואה בשנה הראשונה על סך ע ש ר י ם ו א ח ד א ל ף ר ו"כ", ובתנאי „שהמלוה יהיה איש נאמן לעשות את שטר־המקנה על שמו". ו„איש כזה – כותבים הם במכתב־חוזרם הנזכר – נמצא לנו, הנדיב הידוע, אשר כפי הנודע לנו ממקור לא אכזב – הוא המנהל החדש הנמנה על מושבות הנדיב, אשר היה לרופא בחצר השולטן מזאנזיבאר, ה' גרינאר־דע־ארבעללא (שם־משפחתו האמתי היה – אמציסלבסקי. – ה ע ו ר ך.), שהוא בן עירנו – – – וממכתביו יודעים אנחנו אל נכון, כי עוד יד הנדיב נטויה לפזר אלפי אלפים רו"כ על עניני הישוב. ואין כל תפונה כי יאות לבקשתנו לתת לנו בהלואה סך מסוים, אחרי ראותו כי הרימו החתומים כסף הקדימה יותר מסך שמונת אלפים רו"כ וכי יש את לבבם באמת ובתמים לעבוד אדמת אח"ק ולשמרה". וכל־כך היו הפולטביים בטוחים בטוב ההצעה, עד שהוסיפו ואמרו: „אחרי אשר בשנה החמשית יוכל כל חבר לנסוע להתישב על אחוזתו, נעשה אז הלואה חדשה על בנין בתים בס"ה חמשים, במחיר 400 רו"כ הבית, העולה לסך ע ש ר י ם א ל ף רו"כ, ואת החוב החדש הזה עם הפ"צ נשלם במשך שמונה שנים, ואז יקבל כל אחד מהחברים שטר־מקנה על אחוזתו".

וויסוצקי, שכבר היה בארץ־ישראל וידע ק צ ת את מצב הענינים שם, בא לידי מסקנא, „כי החכמים מציעי ההצעה חשבו וטעו ביותר מכמה שתויות". ולפיכך „לא תעלה על הדעת, כי יופיע הנדיב על עצה כזאת". והדי הוא מבקש מאת פינסקר (במכתבו הנזכר) להתאמץ בדבר, „כי ישובו בני פולטאווה מטעותם בטרם תכה שורש בלבבות החמים הנוחים להתפעל". ופינסקר השיב לוויסוצקי (בכ"ד במרחשון תרמ"ח; ה ע ת ק ת המכתב נמצא בידינו): „גם אנכי מצאתי, שאין חשבונם של „בני־ציון" בפאלטאווא צודק, וכתבתי להם כזאת תיכף אחרי קבלי את הצעתם. אך גם מלבד זה אינני מאמין, כי ידרש הנדיב לבקשתם. הנדיב עושה לטובת הישוב מה שהוא מוצא לנכון לעשות ולא יחכה להצעות וגם לא ישים לב להן. הנדיב קונה כפי האפשרות קרקע למוכרן לבעלי הון – – – יודע הוא, כי בכל עת שיוכל לקנות קרקע ימצאו עליה קופצים בלא הצעות שונות". ואת מכתבו לוויסוצקי סים פינסקר כך: „דעתי זו, שהנדיב לא ישים לב להצעה הנ"ל, פוטרת אותי מלכתוב לכל האגודות לבלי יכשלו בשגגת החשבון של האגודה מפאלטאווא, כי לדעתי אין צורך להזהיר מדבר שלא יצא בשום אופן אל הפעולה".

ועי' להלן נומר 748.

673.*)

מכתב־חוזר מאת פינסקר להגבאים־היועצים.

אדעססא כ"ט תשרי תרמ"ח.

אל כבוד הרב החכם בחיר הכמי ישראל
אוהב עמו וחובב ציון כ"ש מהור"ר
שמואל יוסף פין נ"י.

במכתבי הראשון הודעתי לכבודו הרם, כי הצעתי לפני ה' יהיאל מיכל פינס מירושלים ת"ו להיות סופר לחו"צ בשכר מאה פ ר א נ ק לחדש. מלבד זה כתבתי לה' הירש, שאם ימעט הסך הזה לה' פינס יוכל להוסיף לו עוד עשרים פראנק לחדש. עתה קבלתי מכתב מה' הירש [1]), כי לדעתו ולדעת חו"צ בפאריז נחוץ למנות משגיח (אדמיניסטראטאר) על גדרה, ועל יסוד דברי היושב ראש לחברת כל ישראל חברים האדון גאלדשמידט (הוא ה' גאלדשמידט אשר נתן

*) מארכיונו של פין. – בראש המכתב רשום: „מכתב־חוזר להגבאים היועצים".

1) עי' לעיל נומר 666.

לי נדבתו 2000 מארק שהם 2500 פראנק לטובת גדרה, כמו שהודעתי במכתבי הקודם) הוא נותן עצתו לבחור בה' כץ מילידי אדעססא, שגמר חוק למודו במונפליר אשר בצרפת בבית הספר לכלכלת עבודת האדמה (סעלסקאיע חאזאיסטווא) בעזרת החברה כל ישראל חברים, והוא איש ישר ומוכשר להעבודה המושמה עליו, וישתפק בשכר מאה וחמשים פראנק לחדש או אלף ושמונה מאות פרנק לשנה.

הדברים הטובים האלה אשר ידבר ה' הירש בשם האדון גאלדשמידט על ה' כץ, מלבד הידיעות שנאספו עליו פה באדעססא עיר מולדתו, שבה השלים חוק למודו בבית הספר לסוחרים, כדאים הם לשים עליהם לב, ואפשר ואפשר גם כן, שהתמנות ה' כץ למשגיח וה' פינס לסופר תהיה הנהת אבן הפנה ליסוד הלשכה ביפו, שבאה עליה החלטתנו בדרוזגעניק. לפיכך הנני מתכבד לבקש מאת כבודו הרם להגיד לי את דעתו, אם מסכים הוא למנות את ה' כץ למשגיח על גדרה ולקצוב לו את הסך הנזכר?[2].

מפראנקפורט דמיין הודיעוני, כי על הכסף 2000 מארק נדבת האדון גאלדשמידט מפאריז נוספו שם: נדבת הועד לתמיכת גולי רוסיא 300 מארק, נדבת האדון האללנאַרטען 300 מארק ונדבת מסתתר 300 מארק. ס"ה 2900 מארק. הכסף הזה נמסר לה' זעליגמאנן לשלחו ישר לה' הירש ביפו. ומחכים הם בפפד"מ כי גם ה' זעליגמאנן יוסיף לזה איזה סכום.

ה' הירש מודיע כי השופט המפקח על עסקי הקרקעות כבר אִשֵׁר וקִיֵם את כ"י המערער על גדרה שבכחו לבטל לגמרי את ערעורו, אך ה' הירש מוסיף לאמר, שבארץ כתוגרמה אי אפשר לבטוח בפסק השופט עד צאתו לפועל.

והנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא

ד"ר ל. פינסקער.

P. S. אחרי שנגמר מכתבי זה נתכבדתי לקבל את מכתבו מיום כ"ה תשרי[3], והנני להשיב לכבודו דבר דבור על אפניו:

א) הסכום שמונת אלפים פראנק לכל הבא להתנחל על אדמת הקדש נקצבה על פי ההערכה שנעשתה בפאריז לכל הדברים הדרושים לעבודת האדמה, כמו קרקע, בית, רפת, בהמות, כלי חרישה וקצירה, זרע, נטיעות וכיוצא בזה ופרנסה למשפחה עד התבואה הראשונה. מי שאין לו במזומנים סך זה לא יאבו חו"צ בפאריס לקבלו אל קולוניא, כי בטוחים הם שיפול למשא עליהם. תנאי מקנת קדש נפתלי הם: שמונת אלפים פראנק כנ"ל, ושלא יבואו העובדים בהמון, אך מעט מעט, ושכל משפחה תשלח תחלה איש או שנים מבניה להכין הכל כראוי ואח"כ תסע המשפחה.

ב) בדבר המלאכות להבאראן הירש הנני חושב לקחת דברים עם ה' זיממעל מברלין.

ג) בנין הבתים בגדרה, אם אמנם נחוץ הוא, אבל לדאבון לב על כרחנו לא במהרה יצא אל הפועל, מאין עוד בידינו די כסף לדבר הזה, ועל כן עוד חזון למועד לחקור למי למסור את הדבר הזה. אם יואילו הגבאים למנות משגיח על גדרה אז גם שאלה זו תפתר מאליה. — — — — —

בנוגע להסך שמונת אלפים פראנק הנני מסכים לדעת חו"צ בפאריז, כי נחוץ הוא שכל החפץ להיות קולוניסט באי"י ישקיע בדבר סך הגון, כי אך אז תהיה אדמתו ועבודתו חביבה עליו ביותר. לא כן האנשים שקבלו את חלקיהם בכסף מועט, הם יערכו את אדמתם ויחסם לאה"ק במחיר הכסף שהוציאו עליה, ובִצְעוֹר המחיר יצער גם הערך.

והנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא

הנ"ל.

674.

מאת י. מ. פינס לפינסקר.

ב"ה י"ח מרחשון תרמ"ח, פה ירושלם.

Herrn Dr. Pinsker in Odessa.

מכתבו מן י"ב תשרי[1] בא לידי ואתכבד להודיעהו כי הצעתו שהציע לפני לקבל עלי משרת סופר לחברת חו"צ הנני מקבל עלי אותה ולע"ע גם התנאים התלוים בה, כי יודע אני בעצמי כי בשכר ההובות שהטלתם עלי להודיע לכם פעם בשבוע או פעמים בחדש את מצב הענינים באה"ק ומחסרי המושבות וכל הענינים הנוגעים לישוא"י, לא אוכל לדרוש פרס יותר גדול ממאה פראנק לחדש. אפס הנני להעיר אזנו, כי לתכלית עבודתי תהיינה דרושות לי גם הוצאות מיוחדות, כי עלי יהיה לבקר את המושבות כפעם בפעם, למען אדון על פי הראיה ולא על פי השמיעה, ועאכו"כ לא על פי שמועות קלוטות מאלה בני המושבות הרצים ושבים תמיד מהמושבה להעיר ומהעיר להמושבה כאלה בני היונה שלוחי בי דואר אשר על פי רוב נוטלים להם עטרת ראשי הקהל או ראשי המדברים ויערבבו הענינים ויביאו מבוכה בכל דבר... וחוץ מההוצאה הקבועה הזאת הלא כמה וכמה הוצאות אפשר שתבואנה לידי לרגלי עבודתי. ומובן מאליו כי אלו ההוצאות לא עלי תהיינה כ"א על חשבון החברה. כן גם להעתקת דירתי

---

2) עי' להלן כמה כתבים.

3) עי' לעיל נומר 670.

1) עי' לעיל נומר 668.

מירושלם ליהוד תעלינה הוצאות אשר לא אוכל לדעת לע"ע לכמה ואחשוב כי גם אלה על חשבון החברה תהיינה.

ואולם עליכם לדעת כי לא קבלתי המשרה הזאת בשכר מועט כזה לולא היו עיני צופיות לתקוה אחרת: בחוהמ"ס הייתי לרגלי עניני הפרטים ביפו ושמה שמעתי ע"ד התקוה הנשקפת לקתרא למצוא גואל לה בפאריז אשר באה בהשתדלות מע"ל [2], וכי הדירעקטאר הירש הואיל להציע כי ימנו אותי למנהל להקולוניא הזאת [3]. בני גדרה כמעט פה אחד שמחו לקראת ההצעה הזאת, והרופא החדש אשר להנדיב, ד"ר ארבילי, כבר ברכני בברכת מז"ט להמנוי הזה, אע"פ כשאני לעצמי עודני מסתפק בדבר עד צאתו לאור, וידעתי כי דבר צאתו אל הפועל תלוי הרבה בידי מע"ל. על כן אקוה כי לא ימנע מע"ל מעשות כל אשר בכחו להביאני להמשרה הזאת ואז אקוה אנכי כי תהיה פעולתי בתור מנהל למופת לשיטת המנהלות בכלל וד"ל.

והנה בנוגע למצב הענין בקתרא אין להרבות בדברים. מלה אחת ישנה והיא מתארת את המצב מכל צדדיו, המלה הזאת היא תואר הפעל הידוע „רע". לע"ע אין בתים, כי כל זמן שלא ינמר הדבר עם חוסני בעק, אשר בטח כבר ידוע לכם עניננו, אין להשתמש בהרשיון המדומה של הפחה כלל וכלל, וגם אחרי כן מי יודע אם לא יתיצב שטן חדש בדרך אשר טרם נגלה לעינינו. מאה רו"כ הלויתי להם ע"מ לקנות זבל לזבל אדמתם, אך הוציאום למלאות נפשם כי רעבו, והזבל לא לקחו, אות הוא עד כמה הציקתם הרעב, כי לולא זאת לא הסכינו לשנות מדעת הנותן. והנה עתה שמעתי כי שלחתם להם עזרה ע"י הערצענשטיין כחמש מאות פראנק, אך בזה הלא לא יושעו. והנה לא באתי עתה להודיע לכם דבר אשר בטח כבר נודע לכם, כ"א זאת תכלית הודעתי לעורר אתכם לקרב את דבר תקנת המושבה הזאת כי בא תבא בעתה ובזמנה, בטרם יתגבר היאוש על הבנים הנאמנים האלה הנאבקים עם הזמן זה כחמשה שנים בלי הרף. ראוים היו להיות ראשונים לגאולה, והלואי והיו האחרונים.

בדבר פתח־תקוה. צר לי מאד כי האנשים האלה אינם מבינים את אשר לפניהם. אמת הוא כי מצבם איננו נהיר ומבריק, תבואת שדיהם בשנה הזאת היתה ממוצעת, אצל מי ששרה הברכה בכרי תבואת החורף באה לו הקללה לרגלי תבואת הקיץ, באופן שלא יוכלו להסתפק בכל השנה בתבואת אדמתם וצריכים המה לתמיכה, אבל מצד אחד אי־אפשר

2) עי' לעיל נומר 665 ולהלן נומר 698.

3) עי' לעיל נומר 666.

להעמיס על הנדיב כל המשא בבת אחת, לע"ע דיינו שציוה לקחת שמונת אלפים דונם לטובת המושבה ולהתעסק בדבר רשיון הבנין, דיינו שפתח את צרור כספו להשיב ליהוד את כבודה, כי כן נתן רשות לה' אסאוויצקי לקנות שלשת אלפים דונם אדמה בעד הקולוניה הזאת, וגם לקנות את הבתים הבנוים שמה מאת בני פ"ת, ומצד השני ידעתי בטח כי אם יתם הדנן ממגורה יפתח יד נדבתו להעניק להם גם בתמיכה, ולא ירעבו ללחם חלילה. אמנם ידעתי מאד כי אם לא יתנו לבני פ"ת כל צרכיהם. בבת אחת תהי תמיכתם עראית וממושכת. אבל מה נעשה, עלינו לחשוב את הנדיב לא כבן אדם כי אם ככח טבעי אשר אין בידנו לסול לו מסלות קבועות, ע"כ עלינו להשתמש בהטוב שהוא משפיע לנו מאליו. אין ספק כי עלינו להשתדל לאט לאט להניחהו בדרך כבושה ובטוחה, אפס כי עלינו להזהר לבלי הסתער עליו. הזמן והסבלנות יעשו את הכל. וע"כ עצתי היא כי כבודו יכתוב מכתב על ידי לבני פתח־תקוה לדבר על לבם לבלי יהיו כמתאוננים ואל ידחקו את הקץ, ואם תשועתם תתמהמה אך בא תבא, אי"ה.

בנוגע לענין הישוב בכלל הנני להודיע לכם כי הפחה מירושלם [4] יצר צעדיו מאד מאד, דבר בנין הרפתים בעקרון נתעכב על ידו, ואם אמנם לא התנהג עמהם במדת הדין לצוות להפיל את אשר בנו אחרים כ"א ציוה להעמידם במשפט על ככה, עכ"פ דבר המשפט יתנהג בכבדות וקיצו מי ישורנו. ביחוד יכביד אכפו מאד על הבאים מחדש ומנויה וגמורה אצלו לרדפם באף ולגרשם מעל פני האדמה [5]. ראשי הכוללים

4) ראוף־פחה.

5) בשעה שפינס כתב את דבריו אלה לפינסקר הודבקה על כתלי הבתים בירושלים פקודה מאת הקונסול הרוסי, לאמר: „כל היהודים חוסי רוסיא, שחלה עליהם הגזרה, שגזרה ממשלת תוגרמה יר"ה על היהודים הבאים לפלשתינה שלא יתעכבו בה יותר משלשים יום, חייבים לבא ביום החמישי ב' מרחשון הזה להקאנסולאריא הרוסית לחתום את הפאספארטים ויסעו ביום השני שלאחריו ליפו, ל א י ש ו נ ה. ואם לא יבאו והלכו הקאוואסים מהקאנסולאריא יחד עם שוטרי השראי' מבית לבית לחפש אחריהם ולשלחם על כרחם לרוסיא, וכל תשובה וכל טענה ומענה לא יועילו, כי אין רחמים בדין הזה. כבוד הקאנסול בטוח כי חוסי רוסיא יקיימו את דבר הפקודה הזאת ב ט ו ב ה ולא יביאו לידי הצורך להשתמש נגדם באמצעים קשים".

מערכת „החבצלת" הביאה (בנומר 2 לשנת תרמ"ח) את הפקודה והוסיפה עליה את הידיעה הזאת: „גם סיתר הקאנזולען דרשה ממשלתנו להשיב את אורחי ארצותיהם אשר באו לארה"ק, ומהם נאות אך קאנזול בריטניא למלא בקשתה, והקאנזולען לממשלות אוסטריא ואמעריקא השיבו כי לא יוכלו עשות כזאת בלתי הסכם ראשיהם, הצירים אשר בקאנסטאנטינאפאל".

הרב ר' שמואל סלאנט פרסם את הפקודה האמורה גם ב„המליץ" (נו' 281 לשנת 1887).

„הצבי" לא יצא בימים ההם (מאמצע תשרי ועד תחלת כסלו) מפני מחלתו של בן־יהודה (עי' „הצבי" נומר 2 לשנת תרמ"ח).

בירושלם משתדלים מאד להשיב את רוע הגזירה מעל אשר כבר באו, אפס בשם השם השתדלו גם אתם לעכב זמן מה את העליה הַנָה בהמון רב, כתבו לכל העירות והשביעום בשם השם, שלא יתנו לעלות בני אדם עניים אשר באמת יביאו אך קללה להארץ, ויחזקו את ידי המיססיון, אלה הבאים מחדש יביאו בסכנה את אלה אשר כבר ישנם פה ומניחים מפריעים ומכשולים גדולים על דרך הצלחת המושבות, כי קצף הפחה גדול מאד על הדבר הזה ושגור בפיו לאמר: היהודים יחשבו את מלכות תוגרמה ופקודותיה ללא כלום ויתאמצו למרות פיה, והדברים האלה הוא אומר עם הספר גם לסטאמבול ומעורר קצף על היהודים, ע"כ עוצו נא עצה איככה לעצור בעד זרם העליה, ואל יהי הדבר קל בעיניכם. שלחו נא צירקולארען לכל העירות אשר בני ישראל נחתים שמה להזהירם לבלי יתנו פאספארטים לבני אדם כאלה אשר אין מהם תוחלת, הן אמנם כתוב כי ברבות הטובה רבו אוכליה אבל לא להיפך, ברבות האוכלים ואינם עושים לא תרבה הטובה. לכן אל תתנו לעלות כ"א בני אדם בעלי הון ועושר, וזולתם אפילו בני אדם בעלי כח ובעלי מלאכה ואומנות לא תתנום לעלות לע"ע, והמכשלה הזאת תחת ידכם, כי אליכם ישמעו, וה' יגדור פרצות עמו והי' אך שלום

כחפץ ידידו דו"ש מוקירו ומכבדו מאד

יחיאל מיכל פינס.

675.

מאת ר' שמואל מוהיליבר לפינסקר.

ב"ה ה' ב' מרחשון תרח"ם.

כבוד הנביר בעמו חכם ושלם ה' ל.
ד"ר פינסקער נ"י רב שלום וברכה.

מכתבו מן כ"ט תשרי[1] הגיעני — — — —
בדבר למנות אדמיניסטראטער בגדרה, את ה' כ"ץ, אין דעתי נוטה כלל. כפי המכתב אשר קבלתי מהנ' ידידינו ה' ויסאצקי במאסקוע הם צריכים למנהל כזה אשר יגדור את משובתם, ולא אדע אם ה' כ"ץ יוכשר לזה[2]. ה' ויסאצקי הנ"ל הזהיר אותנו במכתבו אלי שכל השדות בגדרה יהי' בידינו היינו שיהיו כתובים ע"ש האיש שנבחור בו בכדי שיהיו מפחדים מלעשות איזה דבר שלא כהוגן. מצאתי א"ע מחוייב להודיע זאת לכה"ר. נדבת ראש החברה בפאריש ה' גאלדשמידט, כבר הבטיח לי את נדבתו בהיותי בפאריש ואח"כ במכתבו אלי לפ"פ א מיין. אמנם נדבת הועד 300 מארק מפ"פ א מיין לא הייתי מקבל מאתם בשום אופן נדבה קטנה כזאת. גם [נדבת] האיש הנדיב וטוב לב ה' הייללגארטען קטנה למאוד. כפי דבריו אשר דבר אתי והבטיח לי קויתי על נדבה לכה"פ עשרה פעמים כמוה.

והנני דו"ש, מכבדו כערכו הרם והנעלה

שמואל בהרב מוהר"ל מאהליווער.

676.

מאת מערכת „זרובבל" לפינסקר.

Berlin, den 22/10 1837.

Hrn. Dr. Pinsker, Odessa.

Sehr geehrter Herr!

Aus ziemlich zuverlässiger Quelle erfahren wir, dass der Baron Hirsch in Paris sich jetzt so zu sagen zur Busse zu setzen beabsichtigt, vorher aber auch eine Stiftung von 100 Millionen Francs zu Gunsten der russischen und galizischen Juden zu machen beabsichtigt.

Es erscheint uns nicht unmöglich den Baron so für die Zionsidee zu interessieren, dass er wenigstens einen Theil der enormen Summe der Sache, die wir gemeinsam vertreten, zuwendet und wir werden von hier aus alles thun, was nach dieser Richtung hier Nutzen verspricht. Viel einflussreicher aber, als die von hier uns möglichen Schritte, scheint uns zu sein, wenn von Russland aus, dem Hauptsitze der Zionsfreunde, einerseits und der zu Beschenkenden andererseti s, der Baron darauf aufmerksam gemacht wird, dass diejenige Anlage, die den sichersten Gewinn für die Gesammtjudenheit verspricht, nur in Palästina gemacht werden kann. Wir geben es Ihnen anheim, ob Sie resp. Ihr Verein in der Sache etwas thun können, wir haben die unmassgebliche Meinung, dass die Ge-

1) עי' מכתב־חוזרו של פינסקר, לעיל נומר 673.

2) בעל המכתב מרמז, כפי הנראה, למכתב שכתב לו ויסוצקי בערב יום־הכפורים תרמ"ח (עי' „קבוצת מכתבים" סימן קצ"ד), אבל במכתב ההוא ל א נאמרו הדברים, שהדב מיחס לוויסוצקי, כי בני גדרה „צריכים למנהל כזה אשר יגדור משובתם". ובכלל אין במכתבו של וויסוצקי שום דבר על המנהל, אלא רק על הקושנים, „כי יהיו בידינו הקושאנים כחוק" ו„להוציא מכל קולוניסט שטר מקוים מאת הממשלה על שם ערלאנגער נ"י, כי הכל כאשר לכל לקוח הוא מאתנו במלוה, ואם כזאת נעשה אז יהיו הקולוניסטים מוכרחים לשמוע תמיד לעצתנו".

winnung des Baron Hirsch für unsere gemeinsamen Ziele auch wohl eine grössere Auslage werth ist und es lohnte, wenn von Ihnen jemand, der aber kein Rabbiner sein dürfte, sondern gewandter Weltmann sein müsste, die Reise nach Paris machen würde.

Halten Sie es der Wichtigkeit der Sache zu gute, wenn wir uns erlaubten Sie auf etwas aufmerksam zu machen, was auch Ihnen nicht entgangen sein dürfte und genehmigen Sie den Ausdruck unserer ergebenen Hochachtung.

Redaction des „Serubabel“ [1]).

1) שום התימה אחרת אין על הכתב.

677.

מאת י. יאסינובסקי לפינסקר.

Варшава, Новолипки 19. 11/23 октября 1887.

Многоуважаемый докторъ
Левъ Семеновичъ!

Первымъ долгомъ считаю для себя выразить Вамъ мою душевную признательность за многотрудныя поѣздки, совершенныя Вами, не безъ опасности для здоровья Вашего, въ пользу нашего общаго дѣла и за рѣшеніе Ваше носить дальше почти непосильное для Васъ бремя управленія. Поздравляю Васъ весьма важными успѣхами, которые Вы и только Вы сдѣлали въ Парижѣ. Соединеніе насъ съ тамошними друзьями Сіона, склоненіе представителей послѣднихъ принять наше дѣло подъ ихъ покровительство,— это громадный шагъ впередъ и даетъ намъ надежду на успѣшное развитіе нашей дѣятельности. Не знаю, какъ смотрятъ на это другіе сподвижники Ваши, но я просто въ восторгѣ. Надѣюсь, что этимъ путемъ Вы поведете дѣло далеко, далеко впередъ. Далъ-бы Вамъ Богъ здоровья и долголѣтія!

На предложеннаго представителями парижскихъ Ховеве-Ціонъ кандидата въ администраторы надъ нашими колоніями, г. Каца, я изъявляю свое согласіе и опредѣленіе размѣра жалованія его предоставляю Вашему благому усмотрѣнію. Я не предполагаю, чтобы кто-нибудь изъ прочихъ сотоварищей нашихъ протестовалъ противъ этого [1]) — — — — —

1) עי' לעיל נומר 675 ולהלן הנומרים 679 (והערה 5 שם), 682 וגם הערה 8 לנומר 697.

Желая Вамъ добраго здоровья, остаюсь съ глубочайшимъ почтеніемъ и искренней преданностью готовый къ услугамъ Вашимъ
И. Ясиновскій.

678.

מאת בני גדרה לפינסקר.

ה' חשון התרמ"ח גדרה.

להנכבד והיקר ראש וראשון
לכל עניני חו"צ! הי"ו.

— — — •— — — — — — — —

את מכתבו [1]) השגנו י"א תשרי וביום ארבעה עשר בו באו למושבנו ה' אסאוועצקי והרופא החדש במושבת ר"ל ה' „דא־בעללא" ויודיעונו: כי נמצא בפאריז נדיב אחד אשר יש תקוה ממנו, כי יקח את מושבנו ת"י לתמכו כראוי [2]), והדבר הזה תלוי בתשובת ה' הירש הנשאל אודותנו, על כן עלינו להטיב דרכנו ולעשות הישָר בעיני ה' הירש למען מצוא חן בעיניו וידבר טובות עלינו, ולהשיב את לבו אלינו לא נוכל טרם נרחיק ממנו את ה' „אזרחי" אשר רק הוא הנהו כקיר ברזל להגיע עד המטרה. וה' אזרחי לא חִכה הרבה ובראותו כי הנהו כשטן להצלחת מושבנו העלה את תקות קיומו לקרבן בעד טובת מושבנו, ובזו הרגע הודיע לה' אסאוועצקי וה' דַארבעללא „כי יעזוב את חלקו ולא יחשב עוד בתור אכר מושבנו". ויודו לה' אזרחי על עשותו כדבר הזה, ובמחץ מכתו העלו תחבושת לתקותנו ויבטיחונו כי יהיו אצל ה' הירש והשלום ישוב על מכונו. ובין כה וכל עונותינו שלא חטאנו עלו על ראשו של ה' אזרחי ולטובת המושב האביד את מצבו הנוכחי ותקות עתידותו, ועלינו לדאוג בעדו ולהטיבו באופן אחר. והנה יעצוהו אוהביו וכן גמר בנפשו לשום אל הלמודים פניו ללמוד „הערכת המשפטים" להוקי תוגרמה, ולהגיע אל מטרתו זו דרוש לו להחיות את נפשו במשך למודו, כי בעצה ותושיה יתמכוהו הרופא „דארבעללא" וכל אוהביו ורק היכלת להחיות את נפשו חסר לו. על כן נבקש את כ"ה כי ישחדו בעדו מקופת חו"צ עדי יגיע אל מטרתו והי' לעזר בחכמתו להרעיון כי לא טוב לעזבו לנפשו בעת כזאת.

ה' הירש נסע בימי חגה"ס לאלכסנדריה, על כן אחרה תשובתנו ולא יכלנו להודיע תוצאות הדברים ולפני ימים אחדים שב. שלחנו שנים מאחינו אליו בדבר מצבנו ויאמר כי נודיע לה' הרי"ם פינעס כי יבוא ויעסוק בעניני מושבנו, והוא כפי יכלתו יעזר על ידו.

1) עי' לעיל נומר 654.
2) עי' להלן נומר 698

ויראנו לדעת בדבריו אלה אשר דבר בנחת הפעם (לא כדרכו תמיד) כי כבר שב אפו ממנו.

ובין כה וכה ומצבנו הנוכחי לא הוטב אף במעט, וכל התקוות החתומות והסתומות לא העלו לנו מזור אף מה. אחינו הו״צ ישעשעו את נפשם בהעתיד עת תוקל מעט סבלנו, ובין כה יעצמו עיניהם מההוה. בהירחים האחרונים הרצנו שלשה טעלעגראמעם ושני מכתבים אשר בם תארנו מצבנו כמו, ותמורתם השגנו מכתב אחד מלא דברי כבושים כי נטיב את דרכנו לבקש אהבה וסליחה ומחילה על כל העוונות שלא חטאנו ולא עשינו מאומה להעלות הרון אף והימה. לא נדבר מזה כי אולי נחוצים המה לחפץ העת כי מי ישור את הזמן ויוכל, אך על זאת ידאב לבבנו על חפץ אחינו הו״צ כי נישן שנת מות על זמן מה עדי אשר יביאו המשטר בכל הענינים הנוגעים ויקלו את עולם מעליהם.

נדמה למותר לחשב את פרטי מחסורנו עוד הפעם אחרי כי כבר גלוים וידועים המה לפניכם, אך במלה אחת נוכל להגיד כי מחסור מושבנו עלה למרום קצו. לולא ה׳ אסאוועצקי וה׳ הערצענשטיין אשר עזרונו לפעמים כי אז נאלצנו למכור את בהמתנו. בתקות העתיד נוכל רק לחזק את רוחנו והיא גם היא סתומה לפנינו, ולא נדע עד מה לשמח את נפשותינו ואף כי לא תרפא ותחזק עד מה את גויותינו הנדכאים והנענים.

כלכלת הבהמות אפסה זה זמן ומחית הנפשות אין, יבול השנה לא הספיק לשלם את חובותינו מהשנה העברה מהעת אשר לא התמיכונו אחינו. ימי הגשמים ממשמשים ובאים, יוכל היות עוד טרם יגיעכם מכתבנו זה, זרע לשדותינו אין, ולא הכנו את עצמנו מאומה לימי העבודה הבאים לקראתנו, גם קרבה שנת השמיטה ואם לא נדאוג מראש לנטוע בשנה הזאת כי אז יארכו ימי ענינו עדן ועדנים וימים על שנה עוד נאכל לחם עצבים.

חוסו נא עלינו לבל נמוג ברעה, התעוררו נא הפעם, הודיעונו מכל הנעשה אודותינו ונדע מה עמנו, עזרונו נא במהירות׳ היותר אפשרי ונחי׳ ולא נמות, נשנה ונשלש בקשתנו ונחכה בכליון עינים על תשובת כ׳ בדאפעשע.

מוקיריו ומכבדיו כערכו הרם והנעלה

בני גדרה

(אחת־עשרת חתימות).

679.

מאת ר׳ נפתלי־צבי־יהודה ברלין לפינסקר*).

ב״ה ב׳ ששי לח׳ מ״ח שנת תרחם. וולאזין.

כבוד החכם המפואר איש נלבב לעשות טוב לעמו ולארץ הקדושה המפורסם כש״ת מ׳ ל. פינסקער נ״י יהי׳ ה׳ עמו להושיב הארץ הקדושה השוממה, ומשכורתו תהי שלמה מעם ה׳ הזוכר ברית הארץ להקימה.

מכתביו מן ה״י תשרי ומן כ״ט תשרי [1] הגיעוני, וטרם אענה על שאלותיו של מע״כ נ״י וכראוי להשיב מפני הכבוד, הנני מודיע למע״כ את הידוע, כי עבודתי תמה ורבה בישיבה הק׳, אבן הראשה להחזקת התלמוד הק׳ ברו״ס, ואיני מופנה למצוה אחרת אשר אפשר להתקיים ביד אחרים. ואחר שכן הוא לא הי׳ ראוי לפני לקבל משא הגבאות במצוה רבה זו של ישוב אה״ק, וחלילה להיות מתרפה בעסק גבאות ולהיות נקרא בזה חבר לאיש משחית. אך באשר במדה זו שהמצוה ההיא יקרה בעיני, במדה זו ראיתי וידעתי כי רפו ידי העוסקים בזה עפ״י שהיא מרופה בעיני גדולי ושלמי אמוני ישראל במדינת ליטא וזאמוט, לקול השמועה אשר אחינו המתיישבים באה״ק אינם שומרים את השבת ולא מצות הארץ, אשר ע״ז גלינו מארצנו, ובזה תלוי גשמי הארץ אשר עיני ה׳ בה מראשית השנה עד אחרית השנה. ע״כ אמרה נפשי אולי בקראי שמי על הגבאות שנתפרסם עפ״י קול הקורא יתנו אומן בלבבם כי יתוקן הדבר בעזר ה׳, וכך פירשתי שיחתי בהיותי בווילנא בחברת חבריי הגבאים הגאונים יצ״ו [2] ובחברת ידידנו הרב החכם ר׳ שמואל יוסף פין נ״י ושאר ח״ק [3] זו, כי אם לא יתוקן זה הדבר אין לי לשלוח אצבע בזה, ומה גם להפריע איזה שעות מעבודת הישיבה הק׳ חיי רוחי, אלקים יכוננה עד עולם.

והנה פרשת קול הקורא, אשר יצא מאתנו הגבאים, עשה פירות ב״ה, והגיעני ידיעות מהרבה קהלות ק׳, כי עשו וגם שלחו למע״כ נ״י כסף הקערות, אכן כן ידעתי כי עוד בכמה קהלות ק׳ היו הרבנים מפריעים אותם, ועוד מאיזה מקומות כתבו אלי דברי רתת ותרעומות. ובכ״ז לע״ע איני שם לב לדבריהם בהאמיני כי ישימו לב מעכ״ה וחבריו היקרים נ״י לדברינו, אשר כמו שקידתם העצומה לישוב הקולוניות

---

*) קטעים מן המכתב הזה וגם מן המכתבים הבאים של הרב ברלין (מבלי הזכיר שם בעליהם מפורש) כבר פרסם ליליינבלום ב„דרך לעבור גולים״ 101 - 93.

1) עי׳ לעיל הנומרים 667, 678.

2) עי׳ לעיל נומר 650 והערה שם.

3) „חבורה קדושה״.

בחומר העבודה הנאותה ככה ראוי ומוכרח להעמיד
על יושבי קולוניות שתהי' איש מושל ביראת אלקים
וגדול בתורה, שיהא בכח השגחתו על עובדי האדמה
שיעשו כפי התורה והמצוה, ואם לא ישו אוזן ישאו
עונש הראוי. כמו באם שלא ישמרו עבודת האדמה
המסורה להמשגיח ע"ז, כי שמירת המצוה באה"ק היא
חיי היושבים בה. ואם יסכים מעכ"ה וחבריו שי'
לדברינו, אזי נראה ישר ונוכה להרים את הרב
ר' נפתלי הערץ נ"י מביאלוסטאק אשר הוא רב כעת
ביפו, שיהא מבעלי הועד המטכסים עצה בדבר צרכי
הישוב יחד עם הרב החכם רי"מ פינס נ"י. והוא הרב
ר' הערץ נ"י יקבל עליו משרה זו של ההשגחה,
שיסע לפרקים אל הקולוניות שלנו ולראות בעין יפה
כיד ה' הטובה עליו, ואם יהי נצרך לקבוע לו שכר
ע"ז לא יבצר ממנו ח"ו. ואם יתוקן זה הענין אזי יש
תקוה כי יתרבו דורשי טובת הישוב. ויאמין לי מע"כ
כי הודיעו לי מאיזה מקומות אשר כבר מקובץ בידם
סך הגון ואינם שולחים עד אשר יבורר בידם כי
צדקה וטוב המה עושים.

ועתה הנני להשיב דבר על אפני מכתבי מעכ"ה
נ"י. ראשית עלינו לאשר חילו של מעכ"ה אשר משים
עינו ולבו להושיב ערים נשמות בארצנו ושוקד על
הדבר ומרבה עצה ותבונה להתחבר את אחינו יושבי
צרפת בעלי הון וחרוצים בפעולתם, ולע"ע עלינו לקוות
שיתאחדו עמנו בסדרי ההנהגה ולא יהיו לנו לרועץ,
ואז נהי' יחד לחבור נאה לנו ונאה לעולם, ואל כביר
ישים השגחתו לטובה ויהי גומר עלינו להגדיל
ולהרחיב הישוב.

וע"ד אשר ראו לקנות חלקת האדמה אשר
אחוז בה בעלי האחוזות ברוסיא אשר אצל פתח
תקוה ואח"כ יושיבו שמה משפחות בעלי הון עד
שיש להם שמונת אלפים מארק, לא אבוש להגיד
כי איני יודע לחוות בזה דבר. ואם הוא דבר ישר
בעיני מע"כ אשר זכה להיות המוציא ומביא בזה
תישר גם בעיניי. ומי ומי המה בעלי האחוזות פה
ברוסלאנד לא ידעתי ואין לי להשתדל ולהשיאם
שימכרו את חלקם בארץ בעד שבע מאות פראנק.
גם אשר רחש לבבם לקנות מקום שם הי'
העיר קדש נפתלי או גוש חלב יהי ה' עמם. ובזה
רואה אנכי להעיר, לשום לב לדברי אנשי ירו' תוב"ב,
המציעים להושיב אותם במחיר שלש מאות מארק,
והמה יעבדו את הארץ בכל כחם[4]. אולי באמת
הצדקה להם לבקש ממנו. באשר מורגלים המה עם
הערביים ולשונם. וגם בזה ישאר חלקם בדמי חלוקה
ורוַח כמעט לאחינו המדוכאים ביותר ונמקים בירו'
תוב"ב. אך על בעלי הועד שביפו להשגיח ולחקור
אם באמת המה מבקשים עבודת הארץ, ויהיו
נשמעים אלינו.

אשר דרש מעכ"ה נ"י ע"ד התמנות את הרב
החכם רי"מ פינס נ"י להיות סופר לחו"צ ויושב ביפו
מקום הועד דעתי הדלה מסכמת לזה, כי ידענו אותו
לחכם וסופר ויודע לעות דבר בעתו ובעטו על אפניו
וגם יודע רחשי לב אחינו ברוסלאנד וגם דעות שונות
אחינו בצרפת, וחכמתו תכון להשוות הדעות בעזר ה'.

בדבר הקמת הר' כץ מילידי ק' אדעסא וגמר
לימודו בכלכלת עבודת האדמה בארץ צרפת, הן לא
ידענו את האיש ואת שיחו, אם הוא ישר הולך גם
את אלקים גם את אנשים, ולא יהא למפגע למי אש־
יבא ויורה בהלכות הארץ עפ"י התורה. ואחרי אשר
יעמדו על דרכיו אם המה מאושרים כשר הדבר
למנותו על איזה עת עד שילמדו אחינו יושבי הארץ
עבודה זו. וימים יודיעו לנו מה משפט הנער אלינו[5].

בדבר בקשת הח"ק „עזרת ישראל" בצפת[6], מה
אוכל להגיד יושר בדבר הסמוי מעינינו. לא אכחד
ממע"כ נ"י כי שמועותיו של הר"ר רוקח העומד בראשה
של הח"ק לא טוב המה. ובתר רישא גופא אזיל
וצריך בדיקה. ואני מבחוץ. וה' יורנו וישמרנו מאנשים

---

4) את מכתבם של „אנשי ירושלים" (ראשי הועד „שלום ירושלם") להנצי"ב (מכתב כזה נשלח גם לפינסקר, והוא נמצא בידינו) פרסם מר יצחק רבקינד במחברתו „אגרות ציון", שכבר הזכרנו אותה לעיל. אלא שמר רבקינד החסיר חתימה אחת – של בעל „לב העברי". החותם כך: „נאם המבקש עם תנאי קודם למעשה, שיתנהג ע"פ י"א [יראי אלהים] וחושבי שמו, כדברים היוצאים מן הלב העיברי הי"ה עקיב' יוסף שלעזינגער הי"ו בעה"מ ס' לב העיברי וכו'".

5) כבר ראינו לעיל (עי' גומר 675), שהרב מוהיליבר היה ה ר א ש ו ן שלא הסכים להצעתו של פינסקר למנות את כץ למשגיח על עניני חובבי־ציון בארץ, וביחוד על עניני גדרה. – מר רבקינד פרסם במחברתו הנ"ל שני מכתבים, ששלח הרב מוהיליבר בדבר הזה להנצי"ב, כדי להשפיע עליו, כי יתנגד גם הוא להצעתו של פינסקר, והננו מביאים שורות אחדות מן המכתבים הללו: בי"ד במרחשון תרח"ם כתב הרב מוהיליבר להנצי"ב: „בדבר התמנות כץ למנהל בגדרה לא הסכמתי לזה, כי יליד אדעססא ואח"כ נתחנך ונתגדל בבית־הספר בפריינקרייך רחוק מאד מיראת ה', ואם הוא יהי' לראש על הבילו"יים בני גדרה מה יהיה מהם? אם הכרח הוא למנות להם מנהל צריך שיהי' איש ירא ה' היודע במ"ב עבודת האדמה ממדינתינו אשר הרבה יש למצוא". והוא מוסיף עוד: „לו היו בני בילי"ו היושבים בגדרה עוזבים את הקאלאניא, וילכו להם לחוץ־לארץ, היה טוב מאד – – – אבל מה לעשות? והדבר אין בידינו, כי יש להם צד גדול במדינתינו, אשר נחשבו אצלם לבני סגולה". – בכ"נ מרחשון כתב שנית להנצי"ב: „האם יש ספק בדבר שיליד אדעססא ונתחנך בבתי־הספר הכללים בפריינקרייך עוד יהי' שומר תורה? ולו היו בני גדרה יראי ה' לא הייתי חושש כ"כ, אבל מאחר שנתפרסמו למפירי תורה, ועוד יתחבר להם איש כמוהו למנהל, מה יש לנו לקות. והנה אם כי אין לנו לבאר להד"ר פינסקר, שמטעם זה לא נחפוץ, אבל הלא באמת בלא"ה מה לנו להוציא הוצאות 1800 פראנק לשנה בחינם?". –

6) פליטת הקולמוס; צ"ל: „ביפו".

שאינם מהוגנים. והוא ית' שמו ויתעלה, החפץ למען צדקו להושיב את הארץ וגבולה, הוא יברך את הנדיב ואנשיו הכשרים וחפצים בשלומה וכל המסייעים וקוראים נדבות הגונות לזה יזכו לחון את הארץ וימצאו חיים צדקה וכבוד.

אקוה לקבל מכתב מעכ"ה נ"י מלא דבר, לשמח את לבב יראי ה', אשר אוכל להשיב דבר לאשורו [7], וה' יהא בעזרו ויאיר דברו של מע"כ נ"י ועיני הבוטחים בדעתו הישרה וישמח לבי גם אני העמוס בעבודה רבה

נפתלי צביהודא ברלין.

7) עי' להלן נומר 686.

---

680. (*

מאת חובבי־ציון בייקטרינוסלב על קנית אחוזה גדולה בארץ־ישראל.

Октября 87 года.

О покупкѣ большаго имѣнія на Св. Землѣ.

Имѣніе это находится на разстояніи 35 в. отъ Яффы, къ сѣверу, лежитъ у средиземнаго моря, полосою въ 7 вер., имѣетъ удобную бухту для порта, высота надъ уровнемъ моря до 100 ф., берегъ отлогій, все остальное пространство — гладкая равнина, по которой проходитъ на разстояніи 7 в. рѣчка, впадающая въ море; рѣчка эта рыболовна, воды достаточно, къ тому же колодцевъ въ достаточномъ количествѣ; климатъ морской, здоровый. Продаваемый участокъ земли содержитъ въ себѣ 46000 дунамовъ (11 дун=1 дес.) или $4181^{9}/_{11}$ дес. Въ числѣ 46000 дун. есть 7500 дунамовъ негодной, песчаной земли, изъ которыхъ при покупкѣ всей земли продавецъ уступаетъ даромъ 6000 дун. Такимъ образомъ, удобной земли остается 3500 дес., которыя дѣлятся на пахатную и годную подъ виноградники и сады; первой 2500 дес., второй 1000 дес. Значительная часть этой земли и теперь отдана подъ пахать. Пріѣхавшіе оттуда, обозрѣвавшіе тамъ землю, привезли съ собой образецъ пшеницы — арнаутка лучшаго качества. Рабочихъ рукъ достаточно, средняя поденная плата не превышаетъ 1 фр.=40 к. Имѣніе это не куплено, но сторговано. Продавецъ запросилъ за имѣніе въ размѣрѣ 2500 дес. пахатной, 1000 дес. годной подъ виноградникъ и 681 дес. негодной 328000 фр. и въ концѣ уступилъ за 320000 фр.=135000 р. При наличности всѣхъ денегъ, имѣніе можно пріобрѣсти хоть сейчасъ. Расходы на эту покупку насчитываютъ до 15000 р. — Цифра сразу кажется баснословной, но принимая во вниманіе турецкій законъ объ отводѣ земли подъ постройки и полученіе права строиться, мы нашли ее приблизительно вѣрною. Итакъ, имѣніе съ расходами должно стоить 150000 р.—Покупается имѣніе на имя извѣст. любит. Сіона М. Эрлангера, управляющаго дома Ротшильдовъ (?. — העורך.), отъ котор. имѣли письмо слѣдующаго содержанія: Что дать деньги на покупку онъ не согласенъ, но готовъ содѣйствовать и взять на свое имя кушаны (куп. крѣп.) и обязывается исходотайствовать право строиться. По устройствѣ на мѣстѣ, кто пожелаетъ отъ Эрлангера получить кушанъ на свое имя, немедленно получитъ. Земля уступается участками въ 60 дес., или ½ участками въ 30 д., можно пріобрѣсть одинъ или болѣе участковъ. Упоминаемые участки должно разумѣть изъ земли пахатной; земля же подъ виноградники въ размѣрѣ 1000 дес. распредѣляется въ процентномъ отношеніи, т. е. кто возьметъ 60 дес. пахат. земли получитъ 24 дес. подъ виноградники безвозмездно, что и составляетъ 40% пахатной земли. Распредѣляя 150000 р. на 2500 д. пахат. земли, получимъ, что одна десятина будетъ стоить 60 р. Взявши ½ участка, т. е. 30 д. пахат. земли и заплативши 1800 р., колонистъ будетъ имѣть не 30 дес., а вмѣстѣ съ 40% изъ земли подъ виноградники, 42 дес., откуда каждая десятина обойдется колонисту въ 41 р. 66 к. Послѣдняя система уступки земли, необходима въ виду болѣе правильнаго раздѣла, а также въ виду того удобства, что каждый, при наличности хорошей пахатной земли, можетъ приступить сейчасъ же къ обрабатыванію ея. По нашему разсчету, необходимо и достаточно на ½ учтстка пахатной земли или всего на 42 дес. для полнаго устройства 4000 р. Находящіе достаточнымъ для себя и 15 дес., могутъ найти себѣ компаньоновъ до ½ участка помимо правленія товарищества.

Всѣ желающіе пристать къ партіи могутъ пріобрѣсть 30 дес. и болѣе, внося задатокъ въ 100 руб. Об. X. Ц. еще не опредѣлило кому адресовать эти задатки, ибо считаетъ нужнымъ раньше освѣдомиться, возможно ли подобное предпріятіе, и по полученіи отъ Васъ согласія оно сообщитъ Вамъ кому адресовать задаточныя суммы. Разсчитываютъ уладить дѣло до Пасхи, т. е. имѣть всю сумму (150000 р.) къ тому времени въ наличности и послѣ Пасхи всѣмъ ѣхать. Въ виду многихъ обращеній желающихъ пристать къ компаніи, преимущество будетъ от-

*) נומר זה והנומר שלאחריו הם מארכיונו של אוסישקין.— קבענו לכתב זה מקום כאן משום שעל ההצעה, אשר עליה מדובר בו, מספר גם ליליינבלום בנומר הסמוך. — על המכתב שלפנינו אין שום חתימה, אלא שמכתבו של ליליינבלום מוכח להדיא, כי לבני ייקטרינוסלב הוא. — בראש המכתב רשום „Копія".

дано тому, кто раньше пришлетъ 100 р. Въ случаѣ же кто возьметъ свое рѣшеніе обратно, его задатокъ поступитъ въ Центр. Комитетъ для воспомоществованія нуждающимся колонистамъ. Занято уже 1000 дес. пахат. земли или всего количества 1400 дес. (9 Александровцевъ 700 дес., 7 Екатерин. 300 дес.). Раздѣлъ земли будетъ происходить слѣдующимъ образомъ: вся земля по качеству почвы раздѣлется на части и каждая часть на $41^{3}/_{4}$ дѣленія—столько будетъ участковъ въ 60 дес. (2500:60=$41^{3}/_{4}$). Каждый пріобрѣтающій участокъ получитъ одинъ жребій на 1 дѣленіе съ каждой части, пріобрѣтающіе $^{1}/_{2}$ участка получатъ одинъ жребій на двухъ человѣкъ [1]).

1) שום חתימה אין לכתב הזה.

681.

מאת ליליינבלום למ. אוסישקין.

אדעססא ח' מרחשון תרמ"ח.

ידידי היקר והנעלה!

— — — — — — — — — —

גליונות יתרים מן הצבי אין בידי. תכלית ותמצית תשובתו [1]) אלי כי לפיכך הוא דורש במעשי ראשון לציון, מפני שקהל הקוראים דורש לדעת תורת הישוב, אך תורת הישוב אפשר לדעת אך מפי הנסיון והיי הקולוניסטים. המעשה בראשון לציון ילמד לנו כי החמר הדרוש לישוב הארץ לא יוכל להיות מאנשים אוהבי הרעיון, שהם, כבעלי רעיון, הנם אוהבי חופש. העיקר שיהיו העובדים אנשים שהם כ ע ב ד י ם בטבעם, א נ ש י ם ע נ י י ם כבני עקרון, שיתרצו לקבל עליהם עול ועבדות, שבלעדם אי אפשר להישוב להתקיים, כי מתוך שהוא דבר חדש נחוץ שיהיה בו „משטר חדש" [2]).

זוהי תמצית חכמתו, אשר על פיו כל ענין היושר בטל מעיקרו, כי אם נאמר לגדור הדרך לפני בעלי הון (אשר לא יאבו לקנות בכספם אדונים לעצמם) ונושיב אך קבצנים ודלפנים שיתרצו לכל עול ובלבד שיתנו על פיהם, לא יספיק לנו כל הון ולא יהיה לנו אפילו קולוניסט אחד הגון ובן דעת. — — — —

ביעקאטערינאסלאוו ואלכסנדראווסק נוסדה אגודה לקנות אחוזה גדולה וטובה בא"י שראו אותה שליחי האגודה הנ"ל [3]). האחוזה ההיא תכיל 3500 דעסיאטין

1) של בן־יהודה.

2) עי' לעיל הערה 4 לנומר 639.

3) עי' הנומר הקודם. – המספרים שם הם אחרים מאשר במכתב שלפנינו.

ומחירה 120.000 רו"כ. אחרי איזה זמן שלחו עוד הפעם את מרגליהם, והנה אחד מהם הוציא דבה רעה על הארץ והאגודה נתפרדה ונשארו שותפים אך למכסת 1500 דעסיאטין. אך הלק קטן כזה אין בעל האחוזה חפץ למכור. והנה השותפים הנשארים חפצים למצוא להם שותפים חדשים על סך 70.000 רו"כ. אם יש לך שותפים כאלה הודיעה נא לה' שיינפינקעל ביעקאטערינאסלאוו.

הגידה נא לה' מינץ כי את מאמרו בהוואסחאד לא קראתי. מיום שאני סופר לחו"צ (זה שלש שנים) נעשיתי א גראבער יונג. בנוהג שבעולם אדם בן דעת עובד עבודתו ביום ובלילה קורא, הוגה וכותב, והיה לו היום למלאכה והלילה למשמר תורתו. אני איני עושה כן. ביום הנני עובד עבודת חול בהקאנטאר לח"ק [4]) ובלילה עבודת הקדש לחו"צ. ולא ישאר לי זמן לא לקריאה ולא לכתיבה, ומלבד „המליץ" „והיום" ולפעמים את ה„וואסחאד" השבועי איני קורא מאומה, וכ"ש שאיני יכול לכתוב. — — — —

היום היו אצלי שני אנשים מניקאלייעוו. שני האנשים חפצים לעשות גורל על סך עשרת אלפים רו"כ. — — — — זוכים בגורל יהיו כארבעה אלפים. הזוכה יתן ממה שיעלה בגורלו $30^{0}/_{0}$ לטובת העוסקים בזה. והנה הם מציעים לתת מחצה מזה ($15^{0}/_{0}$) לחו"צ בתנאי שיקחו אותם תחת מחסיהם. ולפחות שיושלח הכסף לאחד מחו"צ המפורסמים. הד"ר לא נאות לזה כלל, והנם נכונים לפנות אליך לבקשך שיקחו אותם חו"צ במוסקווא תחת מחסיהם (אחרי שיצינו מכתבים מעידים על ישרם). בקרוב יכתבו אליך מניקאלייעוו. בכל אופן אל נא תמהר להשיבם, ואבקשך להכות עוד כשני שבועות, כי עוד אכתוב לך בזה.

חישין ואשתו מגדרה שבו היום לאדעססא [5]).

והנני אוהבך באמת

משה ליב ליליענבלום.

4) „לחברא קדישא".

5) עי' לעיל הערה 5 לנומר 665.

682.

מאת ם. פרידנברג לפינסקר.

Moskau, Oktobre 14 1887.

Многоуважаемый др. Л. Пинскеръ!

Въ отвѣтъ на Ваше письмо отъ 5-го сего октября [1]) спѣшу отвѣтить, что никоимъ образомъ не могу согласиться на назначеніе администратора въ Гдейрѣ по слѣдующимъ причинамъ: Разъ мы назначаемъ администратора, мы

1) עי' לעיל נומר 673.

тѣмъ самымъ обязуемся поддерживать и субсидировать колонистовъ на очень и очень долгое время; вѣдь управленіе колоніями барона, гдѣ деньги сыпались цѣлыми пригоршнями, а не крохами, какъ у насъ, ясно показываетъ, что тамъ, гдѣ находится администрація, въ интересахъ послѣдней держать колонистовъ постоянно на субсидіи..., а почему же думать, что у насъ будетъ иначе. Да и колонистамъ совсѣмъ не будетъ разсчета принатужиться и жить вполнѣ самостоятельно, вѣдь есть администрація, которая будетъ телеграфировать и требовать денегъ, а когда требуютъ, то они знаютъ изъ практики, что даютъ [2]). Другая причина, почему я нахожу вреднымъ назначеніе администратора въ Гдейрѣ, это та, что безо всякаго сомнѣнія въ скоромъ будущемъ по пріѣздѣ администр. въ Гдейру тамъ возобновится исторія Ришонъ-л'Ціонскаго скандала, если еще не въ большей степени; вѣдь Вамъ очень хорошо извѣстно, что въ Ришонѣ протестъ былъ выраженъ не противъ Оссовецкаго, а противъ администраціи вообще, а вѣдь въ Гдейрѣ находятся еще болѣе горячія головы, чѣмъ въ Ришонѣ; у насъ же нѣтъ той денежной и нравственной силы, чтобы уничтожить будущіе безпорядки.

Вотъ по этимъ причинамъ я выражаю свое личное мнѣніе и мнѣніе московскаго кружка, что админнстрація свяжетъ намъ руки на долгія лѣта, почему намъ необходимо принапречь всѣ свои силы и выдать сразу Гдейрѣ все необходимое, а затѣмъ предоставить ихъ своей судьбѣ. Въ нашей центральной кассѣ теперь находятся [3]) — — — —

Такимъ образомъ, Вы видите, что еще недостаетъ по Вашему прежнему разсчету до 20.000 фр. какихъ-нибудь 5000-6000 франковъ, допустимъ даже, что 10.000, тогда если Вы согласитесь на это предложеніе, Московскій кружокъ вышлетъ еще отъ 2-хъ до 3.000 фр., а неужели всѣ остальные кружки вмѣстѣ взятые не доставятъ 7.000 франковъ?! Ради Бога, соберите эту сумму, отдадимте ее Гдейрцамъ и развяжемъ наконецъ свои руки отъ этихъ злосчастныхъ старыхъ колоній; вѣдь всему долженъ быть положенъ конецъ; не няньчиться же намъ съ ними вѣчно.

Изъ вышеприведеннаго Вы видите, что на Вашъ вопросъ о назначеніи г. Каца мнѣ нечего

2) חובבי־ציון שבמוסקבה קטרגו תמיד על שיטת התמיכה והספול במושבות, שכבר נוסדו, וכל בקשתם היתה, כי יגדל הישוב על־ידי יסוד מושבות חדשות. עי׳ על זה: א) כמה כתבים בכרך א׳; ב) מכתבים אחדים ב„קבוצת מכתבים" לוויסוצקי, וביחוד מכתב קעו; ג) לעיל נומר 602, II, ב.

3) כאן בא חשבון מפורט של סכומים שונים, העולים יחד 15.000 פר׳.

отвѣчать, такъ какъ я несогласенъ съ администраціей вообще.

Съ глубочайшимъ почтеніемъ [4])

4) איש לא חתום על המכתב שלפנינו. אבל ברור הדבר, כי למאיר פרידנברג (אחד מי״ג הגבאים־היועצים, שנבחרו בדרוסקניק) הוא: המכתב כתוב בכתב־ידו של אוסישקין, שהיה אז מזכירם של „חובבי־ציון" במוסקבה, ועל גליון, שיש עליו חותם הפירמה של האחים פרידנברג. וחוץ מזה פינסקר מביא מפורש במכתב־חוזרו הבא להלן (נומר 694) הדעה המובעת במכתב שלפנינו בשם פרידנברג. ואין זה המכתב היחידי של פרידנברג, שאין עליו חתימת בעליו: עי׳ להלן הנומרים 747, 788. מה גרם לכך, שהמוסקבאים שלחו לפעמים מכתבים משמו של פרידנברג בלי חתימתו של זה האחרון, - לא הוברר לנו.

683. (*

מאת זיסקינד שחור (ירושלים) לר׳ נפתלי־צבי־יהודה ברלין.

ב״ה יום ד׳ ס׳ והיה ברכה,
תרחם ציון וירושלם ת״ו.

כבוד אלופי וכבודי אהובי דודי הרב הגאון הגדול נר ישראל חובב ארצנו ועמו כו׳ כו׳ כקש״ת מו״ה נפתלי צבי יהודא ברלין שליט״א אב״ד ור״מ בק״ק וואלאזין יצ״ו.

שלום למר ולכל אשר להם שי׳.

אחדשה״ט, אמריו הנעימים מיום מחרת יום הכפורים הגיעוני לנכון, ולעשות רצון צדיק ולמלאות תשוקתו הנמרצה לדעת ממצב הקאלאנים ופעולת חובבי־ציון בק׳ חשתי ולא התמהמתי, והיטיב דבר כתר״ה לאמר, כי טוב להתודע מאנשים יראי ד׳ אשר אינם מכת הגבאים, כי בזה ראיתי כי כתר״ה עיניו לנוכח יביטו לדעת מרחוק אשר בארץ, כי אמנם כן גם פה בעיר קדשינו הקרובה למקום המעשה השמועות מהקאלאניות נבדלות — — - ולו לא נודעתי אנכי לאלה האנשים מעיר הק׳, אשר מחשבותם זכות בענין זה ועמלם רב לישוב הארץ וחפצים מאד ומשתדלים להביא הכל על מקומו בשלום — — כי אז הייתי משתמט מלהשיב לאדוני על שאלתו. אך עתה בידעי כי אוכל להעשיר את אדוני בידיעות נכבדות נאמנות וברורות כשמש בצהרים שמחתי מאד כי אוכל לעשות לכתר״ה נחת רוח.

הקאלאניות אשר הזכיר לי כתר״ה בשאלתו המה „פתח־תקוה", „גדרה", „יסוד־המעלה". פתח־תקוה נתיסדה מאת אנשי ירושלם זה כעשרה שנים בטרם רעשה הארץ ברוסיא. המיסדים האלה המה מאלה אשר פעלו לטובת הישוב בירושלם ויסדו החברות לבוני הבתים „נחלת שבעה", „אבן ישראל", „משכנות

*) מן הכתבים שהמציא לנו מר רבקינד - ברונכם.

ישראל' וכו' — — — מובן מאליו כי כונתם היתה רצויה להרחיב גבול הישוב ולהנות מיגיע כפם ולשמור מצוות התלויות בארץ[1] — — — — — — ובהמשך הזמן כאשר אכף עליהם לפנות לעזרה לחברת חו"צ והחברה ההיא שלחה ציר מיוחד[2] לבקר את הקאלאניות ונלוה לו בדרך איש רע ובליעל כופר ומין ושמו אלעזר רוקח ובפה חנף ולשון חלק גנב את לב הציר ויחפצו אז להביא אנשים מבני בילו"י אל פ"ת ולאחד היראים והכופרים יחד. וימאנו בני פ"ת לתת לבני בילו"י אף מדרך כף רגל למחללי שבת בנחלתם, ואף כי הפחידם הציר ועוזרו כי בזה יגרו עליהם חמת החברה בחו"ל אשר המה מהדור החדש ולא יתנו למו חנינה[3], גם אז עמדו על דעתם ויאמרו לא מדובשך ולא מעוקצך. ובראותם כי לא יוכלו למו התיעץ הציר ויתן את הבליעל לסופר החברה ולמנהל לפ"ת, והרשע הזה בערמתו ובתחבולותיו הטיל שם זוהמה ובדרשות של דופי ומינות ובכח הליצנות מהתורה והמצוה ובתמיכת כסף ונתינת עזרה להולכי בדרכיו וברדיפות לתמימי דרך לכנותם בשם פאנטיק וכדומה הסית והדיח כמה בחורים בפ"ת, ויהי' הדבר למורת רוח ליראי ה' ויחרקו שן, אך לא יוכלו להועיל מאומה, כי הכסף יענה את הכל, וכמעט שלא הי' תקוה לפ"ת, אך מן השמים נתנו מכשול לפני הרשע ונתגלה קלונו גם לראשי חו"צ עד אשר הודח מלהיות מנהל בפ"ת, ונקוה כי עתה תהי' פ"ת לעיר בישראל כראוי לעיר בארץ הק'.

1) במחברת ארוכת־השם „ספר הברית והזכרון לחברת אגודת מיסדי הישוב אשר ראשית מעשיה בחברת פתח תקוה אשר היסדה ביום השמיני לחודש תמוז שנת התרל"ט לפ"ק" (נדפסה בירושלים, כפי הנראה, בשנת תרמ"א) נאמר ב„תקנות" (עמ' כ"ד-כ"ח, ל'-ל"א): „על הרב מוטל להשגיח על כל בני עדתינו שיקיימו כולם את כל המצות התלויות בארץ בד"ת כמו על שאר מצות תורתינו הקדושה". – „בעיתים הידועים בשנה יחזור הוא [הרב] בכבודו ובעצמו על הגנות ועל הכרמים והשדות לראות אם הכל עשוי כד"ת, ויש ללכת תמיד להשגיח על כל מצות התלויות בארץ, ועל שמירת שבת ויו"ט וחוה"מ וראשית הגז ומתנות כהונה". – „אם יזמין לנו ה' רבנים דיינים ושמשים משבט הלוי, אזי יובא דבר קצוב מן המעשר אל בית האוצר ויותן להם לפי חשבון והנשאר ישאר לבעליו שיתנהו לכל כהן ולוי שירצה – – – החוב מוטל על כל או"א להשגיח על חבירו במצות התלויות בארץ וערבים זה לזה במצות האלה ביותר". –

2) ק. ז. ווימוצקי.

3) מעולם לא היה ווימוצקי ממגיניהם של הבילויי"ם, והצעתו „להביא אנשים מבני בילו"י לפתח תקוה" היתה מכוונת – לנשל את הבילויי"ם מאדמתם, אדמת גדרה, לעשותם לפועלים בפתח־תקוה, ולתת על־ידי כך את היכולת לחובבי־ציון להשתמש בכסף המועט, אשר היה בידם, לטובת פתח־תקוה בלבד. עיין: E. Хисинъ, „Обѣтованная Земля", „ווסחוד", חוב' נובמבר לשנת 1892; ליליינבלום, „דרך לעבור גולים" 29; דוב אריאל (ליבוביץ), „המושבה גדרה, השתלשלותה וקורותיה" (ירושלם, תרס"א) עמ' 15.

גדרה, רובם בני בילו"י מתלמידי הגימנזיות ברוסיא מבעלי אפס ותהו האומרים אין אלקים ומלך, פוקרים ומחללי שבת, ונוה לה לארץ אבותינו להיות מעון תנים ובנות יענה מלהיות מערת פריצים כאלה, כי חטא א' מהם בכחו לאבד ולהדיח עולם מלא, וכ"ז שלא יתמו החוטאים האלה משמה אין תקוה גם לאחדים אשר אם לא היו מחוברים לטמאים היו מתנהגים בדרך הישרה — ומצוה רבה לראשי חו"צ הישרים בלבותם לבער הרעה מקרב הארץ.

יסוד המעלה נוסדה מאנשים פשוטים ממזעריטץ ונתחברו אליהם אנשים מצפת ויוכל להיות לקאלאני טובה אם יעמדו ת"י מנהל ירא ד'.

ובעמדי על פרק הקאלאניות אתאר בקצרה גם את יתר הקאלאניות אשר המה ת"י הנדיב. בני ראשון לציון רבים מהם חברים לבני בילו"י וירעו וישחיתו, ות"ל כי גם הנדיב פקח את עיניו ויוכיח לדעת כי טוב להפטר מאנשים כאלה וליתן ישרים במקומם, והתקוה כי יצליח ה' החפץ בידו. מושב עקרון המה יראי ד' ומתנהגים עפ"י התורה.

והנדיב הידוע מרבה לעשות למעלה משכל אנושי. כי לולא התעורר רוח ד' בקרבו כי אז אך בפעולת חו"צ יותר ממה שהועילו הזיקו בארץ מחמת הרעש שעשו במ"ע, והממשלה העתיקה את דברי השטות שלהם ויועצו לשים מכשולים רבים להתנועה הזאת, ומהמכשולים האלה תחשכנה עינינו בפה ירושלם לראות צרות החדשים אשר יפחדו לילה ויום מגרוש ח"ו, והפאליציא רודפת אחריהם וממון הרבה מכים הכוללים הלך לטמיון להצלת נפשות עד עתה, וכעת ד' יודע אם יועיל גם הון רב, כי הפקודה מהפחה הזקה מאד להפש אחריהם ולשלחם[4], ובשבועה העברה עשו מעשה ונשלחו כמה עגלות בחזרה ליפו ותהום עליהם כל העיר ואין מושיע לע"ע, ועכ"ז תקותינו חזקה כי אין מעצור מד' להושיע, ואנהנו מצידנו לא עצרנו הכים מקופת כל הכוללים, אולי ירחם ד' ויוכלו להשאר פה האנשים את אשר כבר באו — — —

מכל אלה יבין כתר"ה כ"א ה"ו פעולת חו"צ תיגע בנחלת הישוב העתיק אשר בנו רבותינו הק' מאז בארץ ויקפחו בפעולתם את קופת רמבע"ן וטרף יראי ד' בעיר הק' כי אז תהי' רעתם רבה מאד, וחלילה וחלילה לתלמידי גאוני קדמוני מיסדי הישוב לתת לפעולה זאת יד עזרה להאביד ולהרוס חומת בת ציון — — — — — — — —

מאתי ב"א המשתחו' מול פניו ומבקשו להתפלל בעדי ובעד כאב"י היושבים בלחץ ובאנחה, ירחם ד' על כאב"י ויזכינו לראות בבינו"צ[5].

זיסקינד שחור.

4) עי' לעיל נומר 674 והערה 6 שם.

5) „במהרה בימינו גואל צדק".

684.

מאת י. איזנשטט (ברזלי) ללילינבלום.

יפו, 9 חשון תרמ"ח.

סופר נכבד ונעלה חובב עמו וארצו
ה' מ"ל לילענבלום נ"י.

— — — — — — — — — — — — — — —

בדבר ה' בעלקינד[1] בא מכתב מפאריז, שלא יתנו לו למכור במקה שיתפשר בעצמו עם הקונה כי [אם] בעד המחיר שקצבה האדמיניסטראציע, ונפקא מינה בסך נכון, אחרי כן הגיעה דעפעשע לגרשהו במשך כ"ד שעות ומצבו איום כ"כ, עד שגם היה הירש וחאים[2] נתמלאו רחמים וע"י דעפעשע הודיעו לפאריז, כי טוב לפניהם לעזוב את משמרתם ממלאות פקודות כאלה. — — — — — — — — —

שא נא לי אדוני אם אמר לך, כי מאז הבטחתם כי יתוקנו הדברים והכל יבוא על מקומו בשלום הורע עוד מצב המושבות. לבני גדרה לא נתנו אף את תמיכתם, רק על הסוסים חס ה' הירש ויתן להם כסף על שעורים, זמן הזריעה הגיע ואין אף במה לגשת אל העבודה, ושוים בזה גם בני פ"ת, אמנם יש בדעת הנדיב להטיב להם במדה מרובה בקניות שדות וכדומה, אבל זה יהי' לאחר זמן כשיזמין לו ד' אדמה לקנות, ועתה אין להם במה לזרוע את השדות שיש להם, ואף אם אחרי תחנונים ישינו אחדים זרע וזריעה יהיו רק מעט מהמלחכי פינכא היותר מובחרים, ויתר העם יסבול חרפת רעב. גם מכל התקוות בראשון-לציון שפרחו באויר לא נתקימה אף אחת, ולע"ע אין נותנים כסף על נטיעת הכרמים ואומרים בפירוש כי לא יתנו להם, גם בעקרון לא יניחו לבנות הרפתים.

גזירת הגרושין[3] גברה למאד, שבוע העברה הובאו מירושלים שני עגלות דלים ורשים[4], ואתמול הביאו 9 אנשים כולם בעלי צורה וכסף ושכבר עסקו בפרקמטיא, ועוד נכונים להביא הרבה, אמנם פה הוציאום לחפשי ולא שלחום באניה, מובן מאליו שאחרי עמל רב עלה הדבר שיתנום להשאר פה, היום יבוא הפחה ולכבודו תפש שר העיר ששה אנשים ברחוב העיר ויאסרם במאסר והיום יחדש מעשהו, אמנם זה עושה מעשיו רק לפנים למען לגנוב את לב הפחה, אבל באמת לבו טוב להאורחים ולהיושבים מכבר, כי עוד בשבוע זאת השיג מנחה נכונה, אבל מלאך רגיל לסטור אותו על חוטמו אחת לשבוע, ובכן נדרש לחדש תמיד וללמוד פרשת השבוע.

במכתבך לה' רוקח ראיתי, כי לדעתך אין שוה ליתן אלף פראנק בעד החוף "מפני שאז יבואו רק בעלי החלוקה". מלבד שיש לבעל דין לטעון מה נשתנו אלו מאלו, הללו מקבלים חלוקה והללו תמיכה, ובמצב שעומדים שניהם לא יבנה ישראל מהם לעולם, הנה אף לדעתכם יהודים הם וחרפת גרושם יפול על כל העם, ובפרט שבין הבאים ימצאו הרבה אנשים השולחים במסחר או במלאכה ידם, ותמה אנכי כי תחשבו אשר אין כדאי ליתן הסך אלף פראנק, הלא רק הדבר הזה כי האנשים שנשלחו מירושלים כשבויי חרב יצאו פה להירות שוה זאת, ואם ימנעו מליתן להם מי יעצור בעדם לתפוש אנשים ברחוב וגם להפש אחרים כמו שעושים בירושלים, ופה הלא אף אין אחד ממקבלי חלוקה וכולם חיים על חשבון עצמם ועוסקים בישובו של הישוב, ובכל יום נקל להם אמנם לשלוח מפה כשלוש מאות איש.

באמרי כי עליכם ליתן האלף פראנקים הנני מגיד זאת כהוראת שעה, אבל בכלל לסמוך על השחד והמתן ולבנות בנינים עליהם ענין רע מאד, ואם לא תמצאו עצה לבטל הגזירה או לפחות להחלישה מלמעלה אל אלהים יודע מה שימצא אותנו, ומלבד זה מכוער הדבר ונעל נפש יאחז את כל איש ישר לראות פה את הנכלים והתעתועים בנתינת השחד...

לבי לבי להישוב, מעי מעי על חלליו, רחוק המקום גורם שאין אתם רואים כי כל דרכיכם מלאים חצץ ועל קוצים וברקנים תפסעו, וחי נפשי כי לו היית אדוני פה רק כחדש ימים אז בעצמך קראת "מאריה דאברהם האם כה תעינו והתעינו". שא נא לי כי ארהיב לדבר כזאת כי בדמי לבבי הנני כותב זאת, ולולא טרוף ודלקת הישוב שאחזוני בכל אברי כי אז כבר היה לי לברוח מפה ולהזהיר את יתר המטורפים. לא עצם הרעיון הוא רע, נהפוך הוא, אין טוב מאתו, אבל הדרכים והמעשים, המלחים והחובלים, ואוי לי אם אומר כי לדעתי אין כל תקוה להאניה הזאת כי תבוא אל החוף בשלום.

את אשר הרחקתם את ה' רוקח לגמרי הרעותם מאד, לשחק עמו אף בשעה שאין השעה מוצלחת לו אין אני מיעץ אף לשונאי — — — — — —

עצה טובה הנני נותן לך אדוני, כי האדרעסין על המכתבים לא תכתוב בעצמך, כי הכל מכירים כתב ידך והמכתבים יקובלו פה על הפאסט לפני עם ועדה וכשרואים מכתב כזה בידי איש מציקים לו שיראהו, וגם פקידי הפאסט יודעים את הכתב ואומרים הנה זה משׂר הישוב. ושא נא לי על זה.

מוקירך ומכבדך כערכך הרם

יהושע אייזענשטאדט.

---

1) שקבל עליו את הדין למכור את נחלתו ולצאת מראשון-לציון.

2) כך!

3) מצד הרשות הטורקית.

4) עי' הנוסר הקודם.

685.

מאת ר' שמואל מוהיליבר לפינסקר.

ב"ה ועש"ק יו"ד מרחשון תרח"ם.

כבוד האדון הנכבד גביר בעמו חכם ושלם אוהב עמו וארצו הי"ו ד"ר פינסקער נ"י, רב שלום וברכה.

מכתב כבודו הרם מן ב' דנא הגיעני — — — ואם בעלקינד הצעיר, אשר הוא הי' הטוב והמובחר שבבני ביל"ו, והוא עשה מעשה כזה נגד נדיבנו ומטיבינו [1], מה יש לנו לקות מיתר הביל"ויים — — —

מה שכתב כבודו, כי נסיעתנו לפ"פ [2] ראוי שתהי לנו ללקח טוב לבלי לדפוק על פתחי זרים, וכל מי שאין לבו לנו ברצונו הטוב אותו אין אנו צריכים למשוך בכח אחרינו, יסלח לי אם אומר, כי הנסיון הורה אותי כי אין הדבר כן. הן בהיותי בפאריש בפעם הראשון זה כחמש שנים ויותר הי' זר להם הרעיון יותר ממה שהוא זר כעת בפ"פ אמיין, והגביר הנעלה ה' ערלאנגער אשר הוא כעת מהובבי הישוב באופן היותר נעלה הי' אז מנגד גדול, עכ"ז בעהי"ת השגנו מפאריש ישועה אשר מעולם לא קוינו ע"ז, ע"כ לפי דעתי החובה עלינו לנסות בכל מקום הן במכתבים והן בנסיעות, אולי נרבה אוהבי היישוב, ואם לא יעלה בידינו פעם א' ואף איזה פעמים, עכ"ז אין לנו להתיאש, כי אין לך דבר שאין לו זמן, ונצרך לנו לנסות עוד מחדש, ונקוה לה' כי הוא יעזור לנו להפוך את הלבבות לטוב, וכמאה"כ קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך נקוה אל ה' — — — — —

הנני דו"ש מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנעלה

שמואל בהרב מוהרי"ל מאהליווער.

1) עי' לעיל נומר 643.

2) „לפרנקפורט".

---

686. [*]

מאת פינסקר לר' נפתלי־צבי־יהודה ברלין.

אדעססא י"ב מרחשון תרמ"ה.

כבוד הרב הגאון הגדול מאור הגולה כ"ש מוהר"ר נפתלי צבי יהודא ברלין נ"י.

את מכתבו מיום ו' מרחשון [1] קבלתי. מראש ידענו כי כבוד גאונו טרוד במצוה רבה, החזקת תלמוד תורתנו שהיא אבן פנה לכל המצות, ועל זה שמנו עינינו לבחור בכבוד גאונו למען יראו אחינו שלומי אמוני ישראל כי גדולי עמנו באמת ככבוד גאונו, המקדישים כל ימיהם לתורה הקדושה, עוסקים גם במצות ישוב הארץ ששקולה ככל המצות. הודות לאל כי מרבים אחינו מכל המפלגות להשתתף במצוה זו, ומי יתן והיה עם כל אחינו לבב אחד לדבר הגדול והקדוש הזה להושיב נשַמות ולבנות נהרסות בארץ הקדש, כי לעת עתה כל נדבות הקערות ביחד מכל הערים אינם אפילו כקומץ לפני הארי.

לפי דעתי לא השמועה האומרת על אחינו המתישבים באה"ק שאינם שומרים את תורתנו הקדושה היא הסבה העיקרית למה שרוב אחינו לדאבון לב עומדים מנגד להדבר הקדוש הזה. הן חובבי ציון תומכים זה כארבע שנים שלש קולוניות, פתח־תקוה, אשר יושביה שקבלו תמיכה היו יותר משלשים משפחות (ואשר אך זה כחצי שנה באו תחת מחסה הנדיב נ"י), יסוד־המעלה, אשר יושביה עשר משפחות, וגדרה שיושביה מתי מספר. על פתח־תקוה ויסוד־המעלה שהם הרבים לא נועז מעולם שום איש להגיד שאינם שומרים חלילה את תורתנו הקדושה, ואף על פי כן לא עלה על לב איש מהחרדים ממתנגדינו לשלוח נדבותיהם ביחוד בעד פתח־תקוה ויסוד־המעלה לידי או ליד הגאון מוהרש"מ מביאליסטאק נ"י. ומעבר השני הננו רואים שגם עוברי תורות ומפירי חק מתנגדים לתמיכת הקולוניות ולישוב הארץ.

אך אם השמועה הנ"ל היא הסבה העיקרית להתנגדות אחינו להישוב או לא, — אין אני מסופק אפילו רגע אחד, כי אחינו המתישבים באה"ק צריכים להיות נאמנים עם ד' ועם תוה"ק, ועוד בראשית הנהגתי הזהרתי את הצעירים של הקולוניא גדרה להתרחק מן הכיעור ומן הדומה לו, ואוכל להעיד לפני כבוד גאונו הרם שמעולם לא הגיד איש מן העוברים ושבים מפה לאה"ק למאות, כי קולוניסט פלוני עבר על דבר פלוני, ביחוד עתה שנתמנה לסופר לחו"צ הרב ר' יחיאל מיכל פינס נ"י תלמיד אהוב להגאון מוהר"ר [מרדכי] גימפל יפה נ"י מרוזינאי ואהוב וידיד להגאון ר' שמואל סלאנט נ"י מירושלם תוב"ב, ובעצמו הוא שומר מצוה והרד על דבר ד', ועל כן אין ספק בעיני כי יצלח בידו לנחותם בדרך התורה והמצוה ויפיקו רצון מאת יראי ד' וחושבי שמו. אף על פי כן חלילה לי להשיב אחור את הצעת כבוד גאונו על אודות הרב ר' נפתלי הערץ מביאליסטאק שהוא כעת רב ביפו ת"ו ובמכתבי לכבוד הגבאים היועצים שאשלח אי"ה בשבוע זה אציע לפניהם את דברי כבוד גאונו נ"י.

ובדבר הצעת כבוד גאונו לטובת אנשי ירושלים תוב"ב המציעים להושיב אותם במחיר שלש מאות מארק, הנה באמת ראוי היה להושיע אותם. אך אם

*) את המכתב שלפנינו העתקנו מתוך המחברת „אגרות־ציון" לסר רבקינד.

1) עי' לעיל נומר 679.

הם מאותם שיש להם אחוזות אדמה בפתח תקוה אין חו"צ יכולים לעשות בעדם מאומה, כי אחת גזר הנדיב, הסוכך עתה על פתח תקוה. לבלי לקבל אל הקולוניא אנשים שאין להם לפחות שמונת אלפים פראנק, ואם הם אין להם עוד שום קרקע הלא לפי החלטת האספה לא נוכל להושיב חדשים עד שכלול הקולוניות הישנות, וכסף חו"צ לא יספיק עוד בעד הקולוניות הישנות, ומאין נוכל להושיב חדשים, בשעה שנצטרך לכל אחד יותר מחמשה אלפים וחמש מאות מארק על השלש מאות מארק שיש לו.

והנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא מאד

ד"ר ל. פינסקער.

---

687. (*

מאת פינסקר לבני גדרה.

אדעססא י"ב מרחשון תרמ"ח.

אל כבוד חלוצי עבודת אדמת הקדש
ה"ה הנכבדים והנעלים בני גדרה נ"י.

רבים משלומי אמוני אחינו מתאוננים עליכם כי אינכם נזהרים בשמירת השבת, במצוות התלויות בארץ ובכלל בעניני הדת. אנכי אינני מסופק אפילו רגע אחד שהשמועה הזו אין לה יסוד, וכי שונאי הישוב משתדלים להבאיש ריחכם בעיני אחינו חו"צ ובלתי חובבי ציון, אך מפני ששמועות כאלה יכולות להזיק לכם ולהישוב הנני מבקש מכבודכם הרם לבלי לתת פתחון פה לשונאי הישוב ולמתנגדי חו"צ בדבר הזה ולהתרחק מן הכיעור ומן הדומה לו. עליכם לדעת כי עיני אוהבי הישוב עליכם. ועליכם להיות למופת לרבים בהנהגתכם הישרה, וחלילה חלילה לכם שיהיה הדבר הזה קל בעיניכם. ביחוד עליכם להזהר במצוות התלויות בארץ, שמלבד מצות שמטה (שעוד לא הגיע זמנה), אין בהם חסרון כיס נִכָּר, ובשמירת השבת.

כן הנני מבקש מכם לבלי לקנות איש מאת חברו לא זכותו על חלק אדמתו ולא שום דבר שקבל מאת חו"צ, כי דברים אלה לא למכירה נתנו, ועוד לא באו לרשות בני גדרה. וכן אבקש מכם, שאם יש ביניכם איזה [אנשים] אשר יצאו מן הקולוניא לשבת ביפו ולעסוק בסחורה — שתודיעו לי, כי מעשים כאלה אינם רצוים בעיני חו"צ.

בטוח כי תשימו לב לבקשותי הנני מוקירכם ומכבדכם הדואג לטובתכם וחפץ באשרכם

ד"ר ל. פינסקער.

*) מן הכתבים, שהמציא לנו מר דב ליבוביץ, גדרה.

---

688. (*

מאת פינסקר לרש"י פין.

אדעססא י"ב מרחשון תרמ"ח.

כבוד הרב החכם תפארת עמו כ"ש
מוהר"ר שמואל יוסף פין נ"י.

אתמול קבלתי מכתב מהרב הגאון דוואלאזין 1) וזה תוכנו:

אחרי שהקדיש עבודתו להישיבה דוואלאזין ואינו מופנה למצוה אחרת שתוכל להתקיים ביד אחרים, קבל עליו גם הגבאות לחו"צ מפני שראה שגדולי ושלומי אמוני ישראל רחוקים מענין הישוב ע"י השמועה על אחינו המתישבים בארץ הקדש, שאינם שומרים את השבת ולא מצות הארץ, ע"כ חשב כי בקראו שמו על הישוב יְתַקֵּן הדבר, כמו שאמר בחברת הרבנים הגבאים ובחברת כבודו הרם. והנה עתה הקול הקורא שהוציאו הרבנים עשה פירות, ואם אמנם מאיזה מקומות כתבו אליו דברי רתת ותרעומות, אך הוא אינו משים לבו לדבריהם, בהאמינו כי אני וחבירי נשים לב להצעתו „להעמיד על יושבי הקולוניות איש מושל ביראת אלהים וגדול בתורה שיהא בכח השגחתו על עובדי האדמה שיעשו כפי התורה והמצוה, ואם לא יטו אזן ישאו עונש הראוי כמו באם שלא ישמרו עבודת האדמה המסורה להמשגיח ע"ז", ועל כן מציע הוא שהרב ר' נפתלי הערץ מביאליסטאק, שהוא רב כעת ביפו, יקבל עליו משרת ההשגחה על הקולוניות, יסע לפרקים אל הקולוניות ההן, ואם יהי' נצרך לקבוע לו שכר ע"ז לא יבצר ממנו.

והנה בעיקר הענין אני מסכים בכל לב שצריכים הקולוניסטים להזהר בשמירת הדת, וכבר הזהרתים על זה, והאמת אגיד שמעולם לא שמענו פה מאחד מהמון העוברים ושבים מפה לאה"ק ומהתם להכא איזה תרעומות ורנון על קולוניסט פלוני שעבר על דבר פלוני. בכל אופן ראוי היה לדעתי למסור הדבר לה' פינס, שהוא כאהוב לבני גדרה יהיו דבריו נשמעים להם ביותר, וכאיש חכם ידע עת לכל חפץ וקצב לכל דבר, ולא יבא עליהם בטרוניא ולא ישים לב על דקדוקים יותר מדאי. אבל הרבנים כפי הנראה חושבים אחרת, והנני חושש: א) כי יהיה הדבר לחרפה לה' פינס, כאילו אין אנו נסמכים עליו במילי דשמיא; ב) כי האנשים שהרבנים ישימו בהם עיניהם למנותם למשגיחים ולהעניש את העבריינים לא ידעו מדה וקצב להשגחתם ולזהירותם, ולא יבדילו כדרכם בין תורה ובין דקדוקים וקנאת־הדת; ג) כי

*) מארכיונו של פין. – בראש המכתב רשום: „סגלת־סתרים לכבודו הרם לבדו".

1) עי' לעיל נומר 679.

הנבונים מחו״צ יתרעמו על זה. ובטרם נצלה לקרב לנו את לבות האורטהודוכסים נוכל להרחיק מעלינו את המשכילים; ד) כי ישתמשו הרבנים בכחם יותר מדאי. ואפילו אם למשל יתרצו איזה מגדולי עמנו להתיר את עבודת הקרקע בשנת השמטה הבע״ל (מה שנחוץ מאד לבקש מהם להתיר. כי באופן אחר יבולע כל עמלם בהנטיעות מן השנים שעברו, וחו״צ יצטרכו לנהלם בכל צרכיהם אותם ואת בהמותיהם במשך שנה שלמה) לא יניחו לנו הרבנים הנ״ל לסמוך על התירם.

על כל אלה הנני מבקש את כבודו הרם לשים את לבו היטב ולענות לי תשובה נכונה על השאלה הזו. שאעריך אותה אי״ה בשבוע זה לפני כבודו הרם ביחד עם המכתב החוזר שאשלח לכל הגבאים ע״ד הצעת הרה״ג מולאזין.

והנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא

ד״ר ל. פינסקער.

689.

מאת רש״י פין לפינסקר.

ב״ה י״ג מרחשון תרח״ם פה ווילנא יע״א.

כבוד ידיד נפשי הרב החכם המופלא מוהר״ר ד״ר ל. פינסקער נ״י שלום וברכה.

הנה ברך לקחתי וברך אשיבנו[1], כי יוסף ה׳ אלהי ישראל ימים על ימיו ויתן לו כח לעשות חיל בישראל ואלפי ברכות יאתיו לראשו ביום מלאת לו שבעים שנה ויואיל אלוה ויזכני להיות גם אנכי בתוך מברכיו. — — —

אם מעלתו יודע את ה׳ כ״ץ, טיבו ומעשהו ומוצא אותו נכון ומוכשר להיות אדמיניסטראטאר דעתי מסכמת למלאות משאלות נשיא חברת כל ישראל חברים האדון גאלדשמידט. כי בזה נוכל למצוא את לבבו נאמן אל דבר הישוב, ובזה נצא ידי חובתנו ביסוד ועד מפקח ביפו. ואם יאות הדירעקטאר הירש לבוא בסוד הועד בתור נאמן וגזבר כמעט שדי לנו לעת עתה בשלשת האנשים האלה, ה׳ הירש, ה׳ פינס וה׳ כ״ץ, ולא יחסר לנו כי אם סרסור ואיש הבינים. — — —

עלה על דעתי להעיר את מעלתו לפנות במכתב אל הפרופיסור בערינשטיין בברלין חתנו של ידידנו המנוח ר״ל ראזענטהאל ולהעירו וביחוד את אשתו להרים תרומת נדבתם לטובת יא״י וביחוד לבנין גדרה,

1) זו היא. כפי הנראה, תשובה על ברכה, שברך פינסקר את פין לשנת הולדתו השבעים. ותמוה הדבר: הן רק בט״ו בתשרי תרמ״ט מלאו לפין שבעים שנה.

ויוכל מעלתו להזכירם ולהעיד בשמו ובשמי, כי אביהם המנוח היה את לבבו להתנדב נדבה גדולה מסוימת לטובת הישוב, וגם בהיותו בווילנא ביום פורים העבר דרך מסעו לחוץ למדינה אמר לי בפה מלא שרצונו להציב לו יד ושם בא״י. ועליהם לקיים ולמלאות חפץ אביהם אשר הורישם סך גדול מאד העולה לכל הפחות מיליאן אחד רו״כ, אשר לדאבון לבבנו קמט בלא עתו ולא הספיק גם לכתוב צוואה לפני מותו. — — — ודעתי היתה נוטה להציע לפני הפרופיסור בערינשטיין ואשתו שיקבלו עליהם כל הוצאת בנין הבתים בגדרה ויקרא שם המושב הקולוניא ההיא שם „ראזענטהאל“.

בדבר שנת השמיטה הקרובה לבוא כבר נשאו ונתנו בזה הרבנים הגאונים אב״ד דוואלאזין, ביאלאסטאק ובויסק בהיותם לאספה בביתי בווילנא לפני ראש השנה העבר[2] ואמרו שמן הראוי לבקש עצות ותחבולות לקדם פני השנה ההיא, ודעתם היתה לפנות בזה בשאלה אל רבני ירושלים הקרובים להמושבות. ואני כשאני לעצמי ברצות ה׳ את דרכי יש את לבבי להציע את השאלה הזאת לפני רבני ישראל בכלל, בחקור וחפוש אחרי כל צדדי ההיתר לפי ההלכה בגמרא ובפוסקים.

ובטרם אצא מאת פני מעלתו אבקשו כי יהיה מטובו להביא ברכתי ותודתי לידידנו החכם השלם רמ״ל ליליענבלום על ברכתו אשר הביא לי ולאמר לו כי מאד הפריז על המדה לתארני בתור האדם המעלה, ואני אינני כי אם אוהב תורה וחכמה ועובד עבודתן.

המתפלל בשלומם, אוהבו ומוקירו כרום ערכו

שמואל יוסף פין.

2) עי׳ לעיל הערה לנומר 650.

690.[*]

מאת מ. אוסישקין לא. ז. קלמנסון.

מאסקווא ט״ו חשון אתתי״ט להרבן.

ידידי!

הנני למלאות את בקשתך ולהודיעך בפרוטרוט מכל אשר דברתי עם הרבי מקאפוסט[1]: בבאי

*) מן הכתבים, שהמצ״א לנו מר א. ז. קלמנסון, דווינסק.

1) עי׳ לעיל נומר 634 והערה 3 שם. – אוסישקין פרסם ב„המליץ“ את דבר שיחתו עם הרבי מקופוסט על ישוב הארץ ואת תוכן התשובה, שהחזיר לו הרב (עי׳ למטה הערה 4). רבים מחסידי קופוסט תמהו על דברי רבם, ואחרים מהם חשבו – וגם אמרו מפורש – שכל המסופר ב„המליץ“ אינו אלא שקר בעלמא. אחד מחובבי־ציון (שלמה בבהרי״ם שובאוו מנובוגרדסברסק) הדפיס ב„המליץ“ (נומר 287 לשנת 1887) „מכתב גלוי“ להרב והציע לפניו, שהוא „יחוה את דעתו בעצמו באחד מכה״ע לישראל ע״ד

לקאפוסט מסרתי לו מכתב ע"י המשרת, אשר בו בקשתי את כבודו לתת לי לבא לפניו ולדבר עמו פה אל פה דברים אחדים העומדים ברומו של עולם היהודים והיהדות; ותיכף כאשר קרא הרבי את המכתב בקש שאבא לפניו (זאת היתה בשעה 10 וחצי בלילה). ראשית דבר ספרתי לו את תולדות ימי היי (את משפחת הורי הוא מכיר), אחרי כן הראיתי לפניו את מכתבי הרבנים מביאליסטוק ומאריאמפל[2] אלי שאסע אליו לדבר עמו אדות ענין יא"י; אחרי קראו את המכתבים אמר לי: „ספר לי בפרטיות מהענין הנ"ל, כי כמעט אינני יודע מאומה, באשר עד היום לא דבר עמי איש מזה". יותר משעה עברה ואני מספר מפעולות חו"צ מיום הוסדם ועד עתה, מפעולת הנדיב, ביאתו לאה"ק ובפרט מהתנועה הגדולה אשר היתה עם בני הנעורים, אשר שבו למקור מחצבתם, מיום אשר החל רעיון יא"י לצאת לאור[3]. — אחרי שמעו בכונה גדולה את ספורי זה אמר אלי: „כנראה הנך איש אמת, על כן אמר לי מה היא הכונה האמתית של כל חו"צ וכן כונתך הפרטית". על זה עניתי לו: „בהתנועה הלאומית הזאת ימצא כל אחד אשר הוא חפץ: הרב — מצוה, הלאומי — לאומיות, הבעל רחמים — צדקה לעניים, העקנמיסט — עבודת אדמה בעד בנ"י, האידעאליסט — זכרונות מימי קדם וכו' וכו'; ודעתי הפרטית היא כי הענין הקדוש יא"י הוא הבריח התיכון המאחד את כל אחינו בנ"י להיות אחד: המתנגדים והחסידים, האבות והבנים, העשירים והעניים, הבעלי תורה והעם־ארצים, הנאורים והבלתי נאורים, יהודי רוסיא, יהודי רומאניא, יהודי אשכנז וצרפת, יהודי צפון ודרום ומזרה וים — כל אלה ילכו שלובי יד להקים הריסות ציון וירושלם". — כחמשה מינוט ישב

השאלה הכללית הזו". ואולם הרב לא שעה ל„מכתב הגלוי" ולא ענה כלום. - בז' בחשון תרמ"ח כתב א. ז. קלמנסון לאוסישקין: „הגביר ר' יצחק גארדין" (מדווינסק. - העורך.) הנהו אחד מהמצוינים בחסידי קאפוסט וראש מתנגדי הישוב בעירנו - - - דבריך ב„המליץ" אודות האדמו"ר היו לו לסלון ממאיר וקוץ מכאיב. ולא נח ולא שקט עד אשר הגיע תור המועדים להראות את פני האדמו"ר, וישאלהו אם כנים הדברים הנאמרים ב„המליץ" - - - ולפי דבריו ענה לו האדמו"ר כך: „השמודנט אשר דבר עמדי מצא חן בעיני יען כי ניכרין דברי אמת שמעודו לא התגאל בפתבג איסור ולא בא בפיו פגול; ענין הישוב מצאתיו ראוי ונכון להתעסק בו, אכן הוא דורש כסף רב מאד עד ערך מאתים אלף רו"כ" - - - ולוא הואלת במובך להודיעני את פרשת הדברים בינך לבין האדמו"ר, כי אז הייתי לך אסיר תודה". ועל מכתבו זה של מר קלמנסון באה התשובה שלפנינו.

2) עי' לעיל הנומרים 610, 612.

3) אוסישקין ספר לנו: כאן הפסיק אותו הרב ואמר לו: „לשם כך אין צורך דווקא בחבת־ציון; די להם לבני־הנעורים שילמדו כל יום פרק ב„חובת הלבבות".

הרבי דומם ואחרי כן נתן לי את ידו ואמר לי את כל הדברים אשר נדפסו בהמליץ[4] — — — — — — —

ידידך

א. מ. אוסישקין.

4) בנומר 179 של „המליץ" הדפים אוסישקין מכתב קצר (בצורת קורספונדנציה): מ[אסק]ווא. - הנני מוצא לנכון להודיע ברבים את דברי הגדול בישראל האדמו"ר מקאפוסט, הראש וראשון לחסידי חב"ד, אדות ענין יא"י. - כשעה וחצי התענגתי לדבר עם האיש הדגול מרבבה הזה. אחרי אשר ספרתי לו בפרוטרוט ממצב הענין עתה ומה היא התועלת אשר ראשי חו"צ רואים בהתנועה הלאומית הזאת, אמר לי בסוף דברינו כדברים האלה: „אסור להרבנים ולכל האנשים אשר יתעסקו בהענין הזה, כי גם אנכי מוצא תועלת לא מעטה בהתנועה הזאת, כי היא תוכל לקרב את הלבבות להיות אחד, ובכן הנני מבטיחכם כי לכל איש ואיש אשר ישאל בעצתי אם יעסוק בדבר הזה, אז אחזק את לבבו לעשות למובת חו"צ עד שידו מגעת. לך בשם ה' והצלח לראות פרי מעמלך". - על המכתב חתום: „המזכיר לאגודת חו"צ במ". מדוע לא חתם אוסישקין את שמו מפורש על מכתבו והסתיר גם את שם עירו - לא הוברר לנו. ואולם הכל ידעו מי הוא „המזכיר לאגודת חו"צ במ." -

---

691.

מאת י. מ. פינס לפינסקר.

Jaffa, 16 Cheschvan 5648.

Herrn D-r. L. Pinsker in Odessa.

— — — — לא נעלם מעיני מע"ל רוע מזלם של בני גדרה, בשעה שהיה יכולת בידם להקים חמשה בתים גדולים בפעם אחת נפתה ה' וויסוצקי לקול בני אדם אשר יקר היה להם נצחונם על שונאיהם מעצם הענין, ויפרו את עצתי וישבת הבנין והון רב נשתקע בדבר וכמעט הלך לאבוד. והנה סוף סוף עלתה בידי המשתדלים לקיים את הרשיון לבנין שנטלתי ועל יסוד אותו רשיון הוציאו גם קושאנן על הבנינים שנבנו שלא ברשות והפחה כבר נעתר לי כי ירשו את בני גדרה לתקן את בניניהם, לאמר לבנותם מחדש באבנים ושיד. ויאמרו בני גדרה לשבת בשלוה והנה קפץ עליהם רוגזו של הוסני בעק[1] המבקש עלילות להפר את החלוקה שהיתה בינו ובין פיליבר בעל אדמת קתרא מלפנים. והנה אמנם נמצאו כל השטרות של החלוקה המקוימים ומאושרים מאת פקידי הממשלה המופקדים על עסקי הקרקעות ולא יקום המערער בדין, אך חמוץ הדין ועווי הדין מי יכילנו בארץ הזאת, ונוח לו לאדם לקנות זכותו בכסף מלא מלמצוא אותו חנם בדין. — — — — בין כה וכה אין מקום לדירה לכל בני גדרה, בלקינד, פיינברג, חנקין יעקב,

1) עי' לעיל כמה כתבים על ענין זה.

חנקין יהושע וצוקערמאן יושבים בראש״ל, פוקס יושב בעקרון אצל חמיו וסלמיאק ביפו. — — — — —
שבתם מחוץ למחנה מסכסכת את עניני גדרה ומי יודע אם לא מכבר גרמה רעה גדולה לה, כי לולא קבעו ישיבתם בראש״ל לא היו מסתבכים בעניניה ולא נשפכה עלי גדרה חמת הנדיב. וגם לעתיד תוכל ישיבתם בראש״ל להזיק להענין, לפיכך יש לגזור עליהם לקבוע דירתם בגדרה ולשים לבם לעבודתם וגם הם רוצים בכך אלא ששאלת המעון נצבת כצר ואין להנצל ממנה אלא בהוסיפנו לבנות בתי ארעי מקרשים כאשר הסכינו בני גדרה עד היום. וזה מחדש בנה חזנאוו בידו שני בתים אחד לו ואחד לחישין גדולים ורחבי ידים ואין פוצה פה ואין דובר דבר. ועולה בית כזה עם כל מכשיריו ערך 360 פראנק ודרוש איפוא לבנות עוד חמש בתים כמו אלה. ואם יבוא הזמן והיה לנו הרשיון ולא היה הפסד גדול מהריסת בתי ארעי אלה, כי הקרשים והרעפים והחלונות והדלתות כל אלה יכנסו בבנינים הקבועים וגם שכר המלאכה לא יעלה לנו כי חזנאוו הוא הבונה — — — —

משאלת הדיורים נבוא לשאלת המים. ידוע לכם כי בני גדרה מסתפקים מים מבאר הכללי אשר להכפר הנותן מימיו על ידי גלגל הסובב בכח בהמה. ואלו סבב הגלגל כל ימי השנה כי עתה לא היו בני גדרה נזקקים לבאר אחר. אך מדרכם של בני הכפר שאינם מסבים את הגלגל אלא בימות החמה, ובימות הגשמים מסתפקים מן הנחל ומן השלולית. והיה בכל עת שירדו הגשמים רצופים אין רע גם במימי הנחל. אפס בזמן הריוח שבין גשם לגשם יעלו המים ירוקה ויתעפשו והיו ממש לסם המות לבני אדם שאינם דומים לבהמה. ולמען הסר הנגע הזה מבני גדרה שתי דרכים לפנינו: א) לחפר הבאר אשר החלו מבלי להחל[2] על הרשיון מהממשלה ואין סכנה בדבר; ב) לקחת את באר הכפר בחכירה מאת הפלחים ולסבבו בכח בהמה בלי הפסק בין בימות החמה ובין בימות הגשמים. בנוגע להדרך הראשונה הדבר תלוי בדעת הירש ואם יסכים הנה כסף מוכן לחפירה מכבר. ובנוגע לדרך השניה עליכם לדעת כי דרוש לקנות שני גמלים או צמד פרדים לדבר הזה אשר יעלה מחירם לערך שש מאות פראנק, ועשו שותפות עם אחד הערבים, והרוחנו גם את זה כי אם יבוא זמן הבנין והיה לנו מים חנם.

משאלת המים נבוא אל שאלת המאכל. כמדומה לי כי די והותר נודע לכם חיי הסגופים של בני גדרה, כי באמת מסתגפים המה יותר מכל בני המושבות ומאכל בשר לא יבוא אל פיהם מחג לחג. והנה כל זה לא מטעם עניות, כי באמת שחיטת תרנגולת או יונה מפרק לפרק לא היתה מרבה הוצאותיהם כלום,

2) כך!

אך העדר הישוב גרם כל אלה, ומעתה כי נאמר לכונן הישוב על מכונו מן הנחוץ להביא גם שו״ב להכפר בשכר ממוצע, והיה הדבר הזה לתועלת גם לשאר הענינים הצריכים תקון ודי״ל. והדבר הזה דורשים ממני גם בני המושבה עצמם[3]......

— — — — — — — — — — — — — — —

ע״ד מ״ע הצבי שמועה שמעתי כי הבטח הבטיח מע״ל לה׳ ערלאנגר לתמוך בידי ה׳ בן יהודה בשמונה מאות פר׳ לשנה, ושמחתי על השמועה מאד, כי אמנם מכתב עתי כזה דרוש לחפץ הישוב, ואם אמת נכון הדבר אקוה כי לא תתמהמהו ממלא את ההבטחה בפועל. אך לא על כסף לבדו יחיה מכ״ע, כי אם על פי תפוצתו בין הקהל, אבל דרכי הצנזוריה ברוסיא יצרו צעדי הצבי ולא יתנוהו לפוץ על פני הארץ, וביד מי להסיר המכשול הזה מדרכנו מבלעדכם. אינני יודע מה אומר לכם ומה אדרוש מידכם בפרט, אבל בכלל תנו נא לבכם לסול מסילות להצבי לבל יודח לארץ גזרה. — — — — — — — — — —

אנכי קבעתי דירתי ביהוד בהסכם ה׳ הירש, כי מרכז היא לכל המושבות, ומדי שבוע בשבוע אסובב בהמושבות ואהיה ביפו וביחוד בגדרה. — — — —

ובזה הנני אומר שלום ידידו

יחיאל מיכל פינס.

3) נקודות בגוף המכתב.

692. *)

מאת פינסקר לבני פתח־תקוה ויהוד.

אדעססא, ט״ז מרחשון תרמ״ח.

אדונים נכבדים ונעלים חלוצי עובדי
אדמת הקדש, בני פתח תקוה ויהוד נ״י.

על פי שמועות שונות שהגיעו לי אשפוט, כי הנדיב לא יסתפק בהסך עשרת אלפים פראנק שקצב למענכם בסוף החרף העבר, וכי עוד ידו נטויה להיטיב לכם ולדאוג לטובתכם כפי ראות עיניו וכפי אשר ימצא לנחוץ וטוב לענין הישוב. על כן הנני לוקח לי החופש להגיד לכם, כי לטובתכם ולהנאתכם עליכם להשתדל לבלי להטריח עליו בבקשות, לבלי להיות כמתלוננים ולדחוק את השעה. עליכם לשים על לב כי אם חלילה תטריחו אותו, ואפילו גם איזה יחידים מכם, בבקשות וקובלנות תוכלו חלילה לעורר קפידא בלבו ובזה תזיקו גם לכם וגם להישוב. הנדיב, בחפצו

*) את המכתב שלפנינו, הכתוב בכל יתר מכתביו העבריים של פינסקר בכתב־ידו של ליליינבלום, מצאנו בארכיון של פינסקר־ליליינבלום. שום חתימה אין עליו, אבל הסגנון כלו מעיד, כי לפינסקר הוא. אם נשלח המכתב לבני פתח־תקוה ויהוד – לא הוברר לנו.

הגדול להיטיב ולהועיל להישוב, יחקור וידרוש מעצמו על הדברים שהוא צריך לעשות, ואיננו מתאוה לתפלותיהן של הקולוניסטים אליו, ורצונו, אשר הוא כטל לכל אוהבי הישוב, צריך להיות קודש לנו, וחוטא אחד, או חטא אחד, יאבד חלילה טובה הרבה, כי על כן עליכם ליחל עד אשר יופיע חסדו אליכם ולא להטריחו.

בחשבי כי בטוחים אתם כי הנני דורש טובתכם וכי לטובתכם אני כותב דברי אלה הנני מחכה [כי] תשמעו לעצתי, והנני מוקירכם החפץ באשרכם.

*) 693.

מאת פינסקר לי. מ. פינס.

אדעססא, ט"ז מרחשון תרמ"ח.

כבוד הרב החכם והנעלה והשלם מוהר"ר יחיאל מיכל פינס נ"י.

את מכתבו מיום ר"ח מרחשון 1) קבלתי — — —

ע"ד התקוה הנשקפת לבני גדרה למצוא גואל בפאריז 2) הנה הדבר הזה כחידה בעיני, כי לא מפאריז ולא ה' הירש לא הודיעוני מזה כלל, ואפילו צל תקוה לא הראו לי. ממילא מובן שאיני יכול לדבר מאומה בנוגע אל הדברים התלוים בהתקוה הזאת. — — —

את עצתו אשלים ואכתוב לכל המקומות לבל יהינו לעלות לארץ הקדש בידים ריקניות, היינו בלי הסך הנחוץ להתישב ולבא אל המטרה. אם גם לדאבון לב גם קריאתי זאת לא תביא תועלת, אך להזהיר לבלי יתנו פאספורטים לאנשים כאלה אין בכחי כלל, כי הדבר הזה אינו מסור ביד חו"צ, ועל פי חק המדינה צריך לתת פאספורט לכל איש שאין דינים מתוחים עליו.

להרבנים הגבאים הגיעה השמועה כי בני גדרה אינם נזהרים בשמירת השבת, במצוות התלויות בארץ ובכלל בעניני הדת 3). אינני יודע עוד עד כמה נאמנה השמועה ומה יחליטו הרבנים בהסכמת יתר הגבאים לגדור את הפרץ הזה, אבל מחפצי שלא יהיה מקום לשמועות לא טובות כאלה ומדעתי כי גדול כבודו בעיני בני גדרה הנני מבקש מכבודו הרם להבינם עד כמה נחוץ להם ולענין הישוב כי ירחיקו מן הכיעור ומן הדומה לו, ובטוח אני כי דברי כבודו הרם יהיו נשמעים להם.

*) מן הכתבים, שהמציא לנו מר דוב ליבוביץ, גדרה.
1) עי' לעיל נומר 674.
2) עי' שם וגם נומר 665.
3) עי' לעיל נומר 679.

אבקש מכבודו הרם להודיעני, אם יש תקוה כי רבני ירושלים ישתדלו למצוא היתר לעבודת הקרקע בשנת השמטה הבאה. — — — — — — — — —

מוקירו ומכבדו כערכו הרם

ד"ר ל. פינסקער.

*) 694.

מכתב־חוזר מאת פינסקר לגבאים־היועצים.

אדעססא, י"ט מרחשון תרמ"ח.

כבוד הרב החכם השלם כליל המדעים תפארת עמו כ"ש מוהר"ר שמואל יוסף פין נ"י.

— — — — — — — — — — — — — —

בדבר מנית ה' כ"ץ למשגיח על גדרה, כאשר בקש עדו גם ה' ערלאנגער בשם האדון גאלדשמידט, קבלתי דעות אלה: הגאון הגדול מולאזין כותב 1): אם הוא ישר הולך גם את אלהים גם את אנשים ולא יהא למפגע למי אשר יבא ויודה בהלכות הארץ על פי התורה, ואחרי אשר יעמדו על דרכיו אם המה מאושרים כשר הדבר למנותו על איזה עת, עד שילמדו אחינו יושבי הארץ עבודה זו, וימים יודיעו לנו מה משפט הנער אלינו.

כבודו הרם כותב 2): אם מעלתו יודע את ה' כ"ץ, טיבו ומעשהו ומוצא אותו נכון ומוכשר להיות אדמיניסטראטאר דעתי מסכמת למלאות משאלות נשיא חברת כל ישראל חברים האדון גאלדשמידט וכו' ובזה נצא ידי חובתנו ביסוד ועד מפקח ביפו.

ה' יאסינאווסקי מסכים למנות את ה' כ"ץ למשגיח על גדרה 3). הגאון מבויסק לדאבון לב לא ענה כלל על השאלה הזו. על פי הדברים האלה, נשען על הדברים הטובים ששמעתי גם פה על ה' כ"ץ, וביחוד אחרי שה' ערלאנגער, הנודע לאיש חרד על דבר ד' ושומר מצוה מדבר טוב עליו, הייתי יכול לצרף את דעתי לדעת שלשת המסכימים הנ"ל ולמנות את ה' כ"ץ לפחות על איזה עת למשגיח על גדרה. אך הרב הגביר ה' פריידענבערג נתן פנים חדשות לשאלה זו 4). לפי דעתו מנית משגיח על גדרה תוכל לגרום מבוכות גם להמושבה גם להו"צ, ועל כן הוא מציע לגמור את עניני גדרה ולתת להם בפעם אחת את כל הצריך להם. לפי השערת ה' פריידענבערג נמצא עתה אצל

*) מארכיונו של פין. — בראש המכתב רשום: „מכתב חוזר אל הגבאים היועצים".
1) עי' לעיל נומר 679.
2) עי' לעיל נומר 689.
3) עי' לעיל נומר 677.
4) עי' לעיל נומר 682.

ה' ערלאנגער בערך חמשה עשר אלף פראנק ואם נגבר חילים ונאזור כח נוכל להמצ"א עתה בעדם עוד עשרת אלפים פראנק, ובזה נקרא לנו דרור מתמיכת המושבות ונוכל לגשת לפעולות חדשות.

ואם אמנם להעמיד את גדרה על בסיס נכון, כהצעת ה' פריידענבערג, נחוץ באמת לא עשרים וחמשה אלפים פראנק, אך יותר מחמשים אלף פראנק, כאשר הודעתי באספת דרוזנעניק, מה שכפי הנראה לא נוכל בשום אופן לתת להם עתה. בכל זאת הנני מוצא לחוב עלי להציע גם את דעתו לפני כבוד הגבאים נ"י, והנני מבקש מכבודו הרם לחוות את דעתו בזה.

הגאון הגדול מוולאזין כותב, כי למען לשים קץ להשמועות הבאות ע"ד אחינו המתישבים באה"ק, שאינם שומרים את השבת, ולא מצוות התלויות בארץ, הנהו מוצא לראוי ומוכרח להעמיד על יושבי הקולוניות שתחת ידינו איש מושל ביראת אלהים וגדול בתורה, שיהא בכח השגחתו על עובדי האדמה, שיעשו כפי התורה והמצוה, ואם לא יטו אזן ישאו עונש הראוי, כמו באם שלא ישמרו עבודת האדמה המסורה להמשגיח על זה, והוא מציע להרים את הרב ג' נפתלי הערץ מביאליסטאק, כעת רב ביפו, שיהא מבעלי הועד ויהא משגיח על המושבות בנוגע לשמירת המצוות ויסע לפרקים אל הקולוניות שלנו, ואם יהיה נצרך לקבוע לו שכר על זה לא יבצר ממנו ח"ו.

כפי הנודע נמצאים תחת ידינו אך שתי מושבות, והן גדרה ויסוד המעלה, הראשונה בסביבות יפו והשנית בסביבות צפת, כמהלך שלשה ימים דרך הרים ובקעות מיפו. באחרונה יושבות תשע משפחות של אנשים פשוטים והמוניים, ואף אחד מהם בן תורה מחסידי חב"ד, וכלם שומרי תורה כהלכתה. הראשונה היא מבני הנעורים, שאף אותם אפשר לחשוד בחסרון זהירות בשמירת התורה, אם גם לא אחד מכל העוברים ושבים פה למאות מיפו לא התאונן עליהם בדבר הגדול הזה. לפי דעתי די היה למסור את ההשגחה הדתית עליהם לה' פינס, שנמנה כעת לסופר לחו"צ ויהיה מעתה קרוב לבני המושבה במקום ובענין הישוב, והוא, ה' פינס, כנודע, שומר מצוה וגדול בתורה, תלמיד אהוב להגאון ר' נימפל יפה נ"י מראזינאי, ואהוב ומודע להגאון ר' שמואל סלאנט מירושלים. אך גברא רבה אמר מילתא והנני מציע גם את עצת הגאון הנ"ל לפני כבוד הגבאים לחוות דעתם עליה. אך הנני מתכבד לבקש מכבוד הגבאים נ"י לבלי לעבור על הצעותי הבאות בזה בשתיקה, ולהשיב לי במוקדם עליהן.

ה' פינס מירושלים מודיע, כי נתחזק עתה תוקף האיסור לאחינו מרוסיא להשתקע בא"י. והאורחים החדשים נורמים שהפקידים ביפו ובירושלים בודקים ביותר אחרי הבאים, ועל ידיהם יסבלו מכאובים גם הישנים שבאו מכבר. על כן הוא מבקש ממני להודיע ברבים לעצור בעד אחינו העניים מלעלות אל הארץ הקדושה, כי מלבד שלא יוכלו, מסבת עניותם, לבא אל מטרתם, יביאו עמל ומכאובים להיושבים שם מכבר ולהענין כלו. ורק אנשים בעלי הון יוכלו לעלות[5].

— — — — — — — — — — — — — — —

והנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא

ד"ר ל. פינסקער.

5) מכאן ואילך חשבונות של כספים.

695.[*]

מאת ליליינבלום לי. ל. גורדן.

אדעססא, כ"ד מרחשון תרמ"ח.

ידידי משאת נפשי וחמדת ישראל
מוהר"ר יהודה ליב גארדאן נ"י.

בשמחה רבה קבלתי היום את מכתבך המחדש ברית אהבתנו[1], אשר אמנם בלבי לא כבתה מעולם, כי אני הלא לא היתה לי כל תביעה עליך...

ואם אמנם לא ינעם לי לזכור ראשונות[2], אך הלא תאמין לי באמרי כי אם אהבה מקלקלת את השורה הלא אהבה כפולה יכולה להביא קלקלה כפולה ומכופלת. אהבתי לרעיון תחית הלאום על אדמתו גרמה לי לראות בך, אהוב לבי, מתלוצץ עליה. ואל תתמה על החפץ, כי גם ידידנו האמלל הנחשב עתה כמתים בשבתו באשמנים, ה' לעוואנדא[3], ראה בך כך. הוא כותב לי כי הרבה הכרעתי כלפי חסד בריבי עמך, כי אם יש לך רשות לבלי להיות מבעלי בריתנו, הנה כמשורר עמנו אין לך רשות ללגלג על קדשיו כהוואסהאד, כי רעיון תחיתנו הוא קדש לנו. אהבתי להישוב קלקלה את השורה לראות בך מה שאין בך, ואהבתי לך הרתיחה את לבי אשר חשב אותך למחלל את הקדש. אך בעצמך אמרת: „הימים הראשונים יפלו". לשמחת לבבי נוכחתי זה

---

*) מארכיונו הפרטי של ליליינבלום. – ליליינבלום לא השתמש מימיו בספר־העתקות מיוחד למכתבים, אלא שלפעמים היה כותב את מכתביו בשני אכסמפלרים – את האכס' האחד היה שולח ואת האכס' השני היה שומר בארכיונו.

1) המכתב שלפנינו הוא תשובה על המכ"ב, שכתב יל"ג לליליינבלום בכ"ף חשון תרמ"ח. עי' „דרך לעבור ג"לים" 106/106.

2) עי' לעיל נומר 597 (עמ' 185) והערה 5 שם.

3) דעתו של לבנדה נפגמה בסוף ימיו, וקרוביו הוכרחו ליתן אותו אל בית־חולים לחולי־הרוח (בפטרבורג).

כבר כי תחית עמנו היא משאת נפשך, ועתה כי השיבות לי גם את אהבתך רב[לי ומה] 4) לי עוד?

והנני מוקירך ומכבדך כערכך הרם השמה באהבתך

משה ליב ליליענבלום.

4) קרע בגליון, ואת שתי המלים, המוקפות חצאי־רבוע, הוספנו מסברא.

696.

מאת נ. ד. שיגארין לפינסקר *).

Г-ну доктору Пинскеру.

Н. Д. Шигарина

Записка.

Вслѣдствіе вчерашняго разговора нашего я вижу себя вынужденнымъ высказаться и разъяснить дѣло слишкомъ серьезное само по себѣ, и важное для насъ обоихъ, и чѣмъ лучше мы поймемъ другъ друга, и, что главнѣе всего, чѣмъ болѣе будемъ искренни, тѣмъ лучше будетъ и для дѣла и для насъ съ Вами. — — — — — —

Я занимаюсь еврейскимъ вопросомъ цѣлыхъ двадцать пять лѣтъ, а изъ девяносто пяти напечатанныхъ уже мною разныхъ книгъ и брошюръ почти половина посвящена мною евреямъ, и изъ этого одного явствуетъ уже, что я неотступно слѣжу за всѣмъ касающимся евреевъ, и знаю всѣ детали вопросовъ дня. Вся долголѣтняя дѣятельность моя направлена была къ умиротворенію непріязненныхъ отношеній христіанскаго населенія къ евреямъ, но при неблагопріятныхъ условіяхъ, которыя со дня на день усиливались, весь трудъ мой былъ почти что напрасенъ. Зло, которое даетъ намъ сама жизнь, какъ я это ясно вижу теперь, можно устранить жизненными же явленіями, а не печатной или какой бы то ни было другой бумагой. Она способна только разъяснять дѣло, пожалуй направлять, но никакъ не перевершать его. Въ данномъ случаѣ, при нынѣшнемъ положеніи дѣлъ, жизнь указываетъ намъ, что евреи представляютъ собою серьезную конкурирующую силу коренному населенію, и это въ высокой степени усиливаетъ давнишиніе поводы—религіозные и другіе—къ непріязни, а слѣдовательно, единственнымъ средствомъ къ уменьшенію зла и проистекающихъ отсюда для евреевъ бѣдствій есть возможно большее разрѣженіе еврейскихъ массъ. А этого достигнуть можно только посредствомъ переселеній за предѣлы имперіи. На это возразить можно, что есть гораздо болѣе легкое средство, а именно, разрѣшеніе повсемѣстнаго въ имперіи права жительства. Но развѣ это въ нашей власти? — — — — — — —
Нынѣшнимъ лѣтомъ я объѣздилъ весь Югъ Россіи, чтобы ознакомиться съ настоящимъ положеніемъ дѣла, и я пришелъ къ заключенію, что всѣ развитые и любящіе свой народъ евреи раздѣляютъ мое мнѣніе, и что очень уже скоро наступитъ время, когда переселенія, въ большихъ размѣрахъ, окажутся неизбѣжными. Но раньше, чѣмъ оно окончательно наступитъ, необходимо, чтобы дѣло было правильно организовано, при нынѣшней же его организаціи дѣло немыслимо, а сама она, т. е. организація, только губитъ самое дѣло.

Къ великому моему прискорбію, я очень давно знаю, что между русскими евреями очень немного такихъ, которые чистосердечно интересуются судьбами его. Правда, заправилъ, нянюшекъ не мало, но потому-то и дитя безъ глазъ остается. Заправилы, за малымъ исключеніемъ, или праздные честолюбцы, или просто ищутъ удовлетворенія личнымъ своимъ интересамъ. А между тѣмъ, эти господа подчасъ носятъ громкіе титулы, или пользуются обширною популярностью, и это окончательно губитъ дѣло. Взоры еверевъ всей Россіи обращены къ нимъ, а они или бездѣйствуютъ, или умышленно путаютъ, а у многихъ энергическихъ людей, которые могли бы и кое что предпринимать и исполнять, опускаются невольно руки. Уже если такой-то тузъ, или такая-то яркая звѣзда, думаютъ они, ничего не подѣлаетъ, такъ видно дѣло безнадежно. И выходитъ, что никто не дѣйствуетъ, а несчастный народъ гибнетъ. Въ продолженіе цѣлыхъ десятилѣтій и на каждомъ шагу я вижу примѣры тому, а одинъ изъ нихъ представляютъ собою и нынѣшнія палестинскія общества, но на этотъ разъ собственно только по причинѣ своей организаціи и по неестественному ихъ существованію.

Всякое тайное общество безцѣльно. Во первыхъ, не довѣряя самому себѣ, оно не внушаетъ полнаго довѣрія никому. По этому, обыкновенно, средства оно имѣетъ сравнительно ничтожныя, а если бы даже и были они, то, дѣйствуя нерѣшительно, боязливо озираясь кругомъ, такое общество никогда не можетъ дать хорошихъ результатовъ. Въ такомъ точно положеніи находятся и Ваши общества, а между тѣмъ они мѣшаютъ организованію другихъ, правильныхъ, живыхъ, законныхъ. При поѣздкахъ моихъ вездѣ я встрѣчалъ одно,—надежды

*) נ. ד. שיגרין — סופר רוסי, נוצרי. הוציא הרבה מחברות וקובצי־מאמרים על עניני העמים השונים אשר ברוסיה. בשעתו רננו אחריו, שאין תוכו כברו וכי הוא עוסק בענינים אלה לשם קבלת שכר. (עי׳, למשל, רשימותיו של „המביט" בחוברת א׳ של ה„ווסחוד" לשנת 1881). עד כמה היה יסוד לרנון זה - אין אנו יודעים. — בקובציו של שיגרין השתתפו סופרים חשובים רוסים, פולנים ויהודים, כגון קוסטומארוב, ספאסוביץ, בונרוב, מנשה מרגלית ואחרים.

и упованія на Одессу, и всюду разумѣется, на первомъ планѣ фигурировало имя Ваше, какъ предсѣдателя русскихъ палестинскихъ обществъ, часто, по невѣдѣнію, именуемыхъ общепереселенческими.

И вотъ, вчера я посѣтилъ Васъ и признаться былъ пораженъ. Я буду выражаться ясно, совершенно откровенно и категорически. Я пришелъ къ слѣдующему заключенію: Вы не были искренни со мною, ибо если вѣрить Вамъ, всѣ эти Ваши общества являются какою-то кукольною комедіей, а между тѣмъ жизнь указываетъ совсѣмъ другое: это всеобщее стремленіе къ переселенію далеко не комедія, а послѣдствія тяжелой драмы, готовой всякую минуту принять трагическую развязку. Чтобы помочь дѣлу, чтобы хотя отчасти удовлетворить возлагаемымъ на Васъ во всѣхъ концахъ имперіи надеждамъ, нужна не мелочная дѣятельность вспомоществованія выселившейся уже горсточкѣ людей, а обширная и многотрудная активность. Если бы рѣчь шла только о томъ, чтобы высылать гроши въ Палестину, тогда просто забавны были бы эти съѣзды серіозныхъ людей, то подъ Краковомъ [1]), то въ Друскеникахъ, то въ другихъ мѣстахъ. Стоитъ для этого съѣзжаться со всей Россіи!

Перейду къ деталямъ нашего разговора. Во первыхъ, въ уставѣ, который я вырабатываю, рѣчь вовсе не идетъ о выселеніи евреевъ изъ Россіи, — это немыслимо, — а собственно только о вспомоществованіи матеріяльными средствами и информаціями переселенію излишковъ русскаго еврейства. Высказанное по этому Вами опасеніе, что правительство, если хлопотать объ уставѣ, можетъ выслать изъ Россіи всѣхъ евреевъ, не имѣетъ никакого основанія. Наконецъ, гдѣ бы тутъ былъ малѣйшій признакъ здраваго смысла со стороны правительства изгнать четырехмилліонное еврейское населеніе потому, что нѣсколько человѣкъ евреевъ вмѣстѣ, пожалуй, съ русскими, подпишутъ переселенческій уставъ?

Просьба Ваша, чтобъ я сочиненіями своими удерживалъ евреевъ отъ переселенія, тоже неискрення, да и неудовлетворима, опять на томъ простомъ основаніи, что печатная бумага безсильна уничтожать то, что даютъ явленія самой жизни. Слѣдовательно, писанія мои были бы противъ убѣжденій моихъ, недобресовѣстны, безцѣльны.

Къ тому, какъ можно совмѣстить заботу объ усиленіи переселенческихъ средствъ съ утвержденіемъ, что переселеніе вредно? Если оно вредно, то къ чему поддерживать переселившихся, а тѣмъ самымъ поощрять къ переселенію и новыхъ вредныхъ людей? Я здѣсь ровно ничего не понимаю.

Но возвращаюсь къ уставу. Хлопотать объ образованіи общества въ Москвѣ, по моему мнѣнію, рисковано: его не утвердятъ также какъ и не утвердятъ въ Петербургѣ. Общество можетъ имѣть смыслъ и казаться естественнымъ только въ томъ городѣ, гдѣ находится излишекъ еврейскаго населенія въ самомъ большомъ количествѣ, а такихъ пунктовъ въ Россіи два: Одесса и Варшава. Но Одесса имѣетъ большое преимущество передъ Варшавой; я знаю петербургскіе взгляды, и потому, будучи увѣреннным, что выхлопочу уставъ для Одессы, совсѣмъ не взялся бы за это дѣло, если бы рѣчь шла о Варшавѣ.

Утвержденіе устава для переселенческаго дѣла будетъ имѣть во всѣхъ отношеніяхъ самыя благодѣтельныя послѣдствія. Если это совершится, дѣло сразу оживетъ и окрѣпнетъ, теперь же оно прозябаетъ. Нынѣшнія палестинскія общества мертворожденный плодъ, мѣшающій однакожъ народиться живому дѣлу. И эти общества, во что бы то ни стало, должны быть преобразованы, и каждый благоразумный и добросовѣстный еврей обязанъ способствовать предлагаемому мною преобразованію.

Вы, быть можетъ, спросите меня, по какому праву я вмѣшиваюсь въ дѣло? По праву человѣка власть имѣющаго,—власть нравственную, духовную. Знаете, что я Вамъ скажу? Когда, случается, еврей, а вдобавокъ еврей сытый, т. е. обезпеченный, или богатый, вздумаетъ благодарить меня за мои дѣйствія по еврейскимъ дѣламъ, то мнѣ становится забавно, а вмѣстѣ и тошно. Онъ, сытый, иногда и пресыщенный, удѣляющій только свои досуги общественнымъ еврейскимъ дѣламъ, благодаритъ меня, посвятившаго для еврevъ и благосостояніе свое и многолѣтніе труды, безъ отдыха, дни и ночи, и всей своей душой! Онъ — меня! Нѣтъ, не евреямъ приличествуетъ чинить пустую церемонію, т. е. благодарить меня, а гораздо естественнѣе мнѣ приходится благодарить того изъ еврейскихъ общественныхъ дѣятелей, который безукоризненно относится къ своему долгу. Такъ вотъ по какому праву я указываю и полагаю себя власть имѣющимъ. — — — — — —

По моему мнѣнію, самый удобный центръ предполагаемому обществу, законному, живому, а не тайному и мертворожденному, есть именно Одесса, гдѣ находится стотысячное еврейское населеніе, а только нѣсколько сотенъ обезпеченныхъ семействъ. Тутъ-то именно и долженъ

1) בקאטוביץ.

быть центръ, и здѣсь я предполагаю хлопотать объ организаціи его.

— — — — — — — — — — —

Ноября 2-го дня 1887 г., г. Одесса.

Н. Д. Шигаринъ.

697.

מאת י. יאסינובסקי לפינסקר.

Варшава, Новолипки 19. 2/14 Ноября 1887.

Многоуважаемый Докторъ!

Письмо Ваше отъ י"ט מרחשון תרמ"ח[1]) получено мною — — — —

Предложеніе г. Фрейденберга[2]) было бы весьма цѣлесообразно, если бы наши настоящія или ожидаемыя въ скоромъ будущемъ финансовыя силы позволили это. Я бы въ такомъ случаѣ не задумываясь присоединился къ этому мнѣнію, но такъ какъ на самомъ дѣлѣ средства наши скудны, и нѣтъ вѣрной надежды на скорое улучшеніе ихъ, а кромѣ того, врядъ ли прочіе члены согласятся на издержаніе всѣхъ наличныхъ суммъ на эту одну колонію, не пользующуюся ихъ симпатіею (въ особенности раввины, относящіеся къ нимъ съ самаго начала съ какимъ-то предубѣжденіемъ),—поэтому, по всей вѣроятности, придется примѣнится къ предложенію г. Эрлангера, принятому уже большинствомъ г.г. членовъ, и назначить въ Гедерѣ администратора въ лицѣ г. Каца и поддерживать эту колонію постепенно по мѣрѣ силъ нашихъ, заботясь, конечно, о совершенномъ обезпеченіи ея какъ можно скорѣе[3]).

Предложеніе о назначеніи цензора для наблюденія за строгимъ исполненіемъ колонистами религіозныхъ требованій, я нахожу неумѣстнымъ и не цѣлесообразнымъ. Неумѣстно, потому что возстановимъ противъ себя всю молодежь и передовыхъ нашихъ членовъ, недопускающихъ возможности вмѣшиваться съ чьей бы то ни было стороны въ дѣла совѣсти, и еще меньше примѣненія какихъ-то репрессивныхъ мѣръ. Нецѣлесообразно, потому что подобными мѣрами не вернутъ колонистовъ на путь религіозной истины, а обратятъ ихъ скорѣе въ притворныхъ ханжей-лицемѣровъ, и результатъ будетъ впослѣдствіи противоположный. На меня самого это предложеніе произвело самое подавляющее впечатлѣніе. Я вполнѣ согласенъ, что колонисты не должны нарушать основныхъ началъ нашей религіи, не дѣлать того, что оскорбляетъ и возмущаетъ религіозныя чувства нашихъ набожныхъ собратьевъ, но это слѣдуетъ имъ внушать путемъ назидательныхъ проповѣдей и другими приличными способами, путемъ убѣжденія, а не устрашенія. Во всякомъ случаѣ, можно вполнѣ полагаться въ этомъ отношеніи на г. Пинеса. Съ одной стороны его наставленія будутъ внушительны для колонистовъ, а съ другой стороны отзывы его о поведеніи послѣднихъ удовлетворятъ народъ.

Примите, многоуважаемый Докторъ, увѣреніе въ совершенномъ почтеніи и полной готовности къ услугамъ Вашимъ.

И. Ясиновскій.

---

1) עי' לעיל נומר 694.

2) עי' לעיל נומר 682.

3) ולמחרת היום, שכתב יאסינובסקי את דעתו זו לפינסקר, כתב פינסקר להרב ברלין (עי' „אגרות־ציון" עמ' ט־יב): „— — עבודת המנהל אוה משגיח (בגדרה. - העורך.) איננה ללמדם את עבודת האדמה, כי אם לפקח על כל צרכיהם החומריים, לראות מה חסר לאחד ומה חסר להשני - - - - מובן שאין שום צורך שיהיה איש כזה בן תורה, ודי הוא אם לא יהיה פורק עול. מובן ממילא, כי ה' כץ שהוא בקי גם בעבודת האדמה יותר מוכשר לכל הנ"ל מאיש אחר, כי הוא יבין יותר מה שנצרך להקולוניסטים, וכן יש יתרון לו בזה שהוא יודע שפה צרפת, שהיא השפה המתהלכת שם גם בערכאות הממשלה. כבוד גאונו יבין, כי ה' כץ בעצמו לא יעבוד את האדמה גם בחול וכל־שכן בשבת". - - - -

„כבוד גאונו אומר (במכתב, שכתב הרב לפינסקר בכ"ד במרחשון תרמ"ח ואשר אנחנו לא מצאנו אותו בארכיון של פינסקר־ליליינבלום. - העורך.) כי אם יתפרסם כי שם החופש במצות ה' אז יחדלו לתמוך אותם. צר לי מאד מאד כי כבוד אונו נ"י משים לבו הטהור לדבות רעות ועלילות שקר שמעבירים שונאי הישוב על עם ד' בארץ הקדש. אם אמנם אמת הוא כי אין דעותינו שוות בענינים כאלה, כמו שאמר כבוד גאונו, אבל יאמין נא לי כבוד גאונו הרם, שבדבר הזה, היינו בנחיצת שמירת התורה לאחינו עובדי האדמה בארץ הקדש, דעת כבוד גאונו, דעתי ודעת הנדיב הידוע (שגם הוא איננו לא רב ולא גאון ונתגדל בארץ החופש, בצרפת) עולות ממש למקום אחד, ומאז החל הישוב הננו משתדלים בכל עז שישמרו הקולוניסטים את התורה והמצוה וחלילה חלילה לאיש מהם לחלל שבת בפרהסיא (כי אין אנחנו בוחני כליות לדעת מה שיעשה איש בחדרי חדרים), וכל שכן לעבוד עבודת השדה ביום השבת" - - - -

„אך דבת שקר ועלילת כזב מעלילים שונאי הישוב על בני גדרה ולחנם יחרד כבוד גאונו חרדה גדולה על החופש דשם שלא היה ולא נברא, וחלילה להוציא לעז על בני ישראל קדושים שמסרו נפשם ועתידותיהם על קדושת ישוב ארץ הקדש".

ואף־על־פי שפינסקר היה בטוח כל כך באמתו, בכל־זאת נכנע לדרישת הרבנים־היועצים והוא מסים את מכתבו להרב כך: „והנני מודיע לכבוד גאונו הרם, כי לבלי לתת מקום לפירוד הדעות הנני מסלק את שאלת ה' כץ מעל סדר היום" - - - - ועי' „דרך לעבור גולים" 94 (הערה 2).

698.

מאת ר' מרדכי אליאשברג לפינסקר *).

בוסק.

בעזה"י. באשמורת הבוקר יום ד' ער"ח כסלו תרמ"ח.

כבוד הראש מגבאי היועצים לחו"צ, הרב החכם הגדול הנפלא באהבתו לעמו ולארץ אבותינו, ד"ר ל. פינסקער הי"ו.

בתשובת יקרתו האחרון מן י"ט דנא [1] חשתי ולא התמהמהתי. כי יראתי פן יקראנה אסון כאשר קרה להתשובה אשר לפניה [2], אשר נתאחרה זמן זמנים, כאשר אמרתי בה הסבות אשר הביאוני לידי איחור; ואשוב מיד להענין כסדרו.

בדבר מנוי ה' כץ, כבר אמרתי דעתי בהמכתב אשר לפני מכתב זה, כי ראוי וראוי לשאת פנים להצעת חברת כי"ח אשר בפאריז, אשר כל ישראל בכלל חייבים בכבודה, וביחוד חברתנו אשר צריכה לעזרתה כפעם בפעם, רק במקום שיש בזה גרם להעברת על דת תורה ומצוה אין משא פנים בדין, ואפי' אביר שבאבירים אין שומעין לו; אבל כאשר כבודו השכיל להיטיב הדבר ולמסור ההנהגה הדתית לה' פינס המומחה ומוחזק לשומר תורה ומצוה בכל תוקף, סר החשש הלזה. והברנו הגאון ברלין מוואלאזין הפריז על המדה, בבקשו להושיב שם לממונה על ההשגחה דתיית איש צדיק מושל ביראת אלוקים הרב ר' נפתלי הירץ מביאליסטאק, להעניש המקילים לעצמם בשמירת הדת, כמו את המסרבים למלאות פקודת עבודת הארץ מאת הממונה ע"ז; בזה אני אומר, כי יעלה הוצאה גדולה יתירה שאין בה הכרה, וכיון שס"ס אנו צריכים לה' פינס להיות שם לסופר ובאותה הוצאה בעצמה יהי לנו גם משגיח דתיי, די בזה ולא נרבה בממונים, בפרט בעת שאוצר החברה מצומצם מאד; גם אין חובתנו להשגיח על בני המושבה בענין הדתיי, רק שיהיו שומרי תורה ומצוה שמחויבים בהם כל ישראל, רצוני, כמו אנשים פשוטים שנהנים מיגיע כפם מעבודת האדמה, ולא לעשותם שומרי תורה עפ"י מדת חסידות וקדושה ויתרון הכשר, שלא יוכלו להתנהג בזה אלא ת"ח שתורתם אומנתם, שבזה אין אנו אחראין כלל ואין לנו להעמים עליהם יותר מדי.

ובכל זה אני מוסיף ואומר שראוי להתנות תנאי מפורש עם ה' כץ המלמד עבודת האדמה להקולוניסטים שגם הוא יקבל על עצמו דרכי חברות, לשמור התורה והמצוה כל הימים שיעמוד על משמרתו, ולא ינהג קלות בעצמו, פן יראו תלמידיו וילמדו ממעשיו, ובודאי לא יסרב נגד זה, כי הלא מעשים בכל יום משלומי אמוני ישראל, האנוסים ע"י בקשת טרף ביתם כי אכף עליהם פיהם, לוותר בכמה דברים על דיני תורה, אם לא ימצאום במקום שהם מבקשים לפרנסתם באופנים המותרים, עאכ"ו שלא ידחה איש חכם את משמרתו המביאה טרף ביתו בשביל ששואלת ממנו שמירת תורה ומצוה, ורואה אני שהדברים ק"ח!

לדעתי הייתי אומר, כי ראוי למנות ממונה חדש על הקולוניות, אשר פי יקבנו „רודף שלום", אשר עניניו יהיו להטיל שלום בין בני הקולוניות איש ורעהו ושכנו, ולנטוש כל ריב ומצה בהתחלתו בטרם התגלע, לבל יפרוץ פרץ, גם לכבותו אחרי נאחז אש המחלוקת באיזה פנה. כי אם השלום הוא כלי מחזיק ברכה לכל דבר וענין, ובפרט בעניני הרבים כשותפים שכנים, וכהו רב ונורא להטיב במציאותו ולהרע בהעדרו, באופן היותר גדול, ביותר ויותר הוא דבר מוכרח מאד באין קיום בזולתו לבעלי קולוניות מעובדי אדמה השכנים, כי כל עניניהם הם רק דברים שא"א ליחידים לעשותם בלתי הצטרפות כל כחות הרבים ביחד (כענין גלילות האבן והחזרתו על פי הבאר ברועי חרן המוזכר בתורה, ללמדנו כמה גדול כח האחדות), ואם יתאחדו כל הכחות יחד ביכולתם להפוך ארץ נשמה לארץ חמדה מלא פרי תבואה, ואם יפרדו לא יוכלו לעשות מאומה, כי מה בכח יחיד לעשות לעצמו, ומכ"ש אם חלילה יעבור עליהם רוח קנאה ומשטמה, ויגיעו חלילה כאשר תפרוץ המדה לאמור „תמות נפשי עם פלשתים", אז אש היא עד אבדון תאכל, ואיש אחד יכול להרוס באפו ובחמתו מה שיבנו רבים בכל מאמצי כחם. לכן צריך לשמור מכל משמר את השלום והאהבה בין כל בני המושבה, וכבר נסדרו בדיני התורה הרבה הלכות קבועות לזה, במשניות ובפוסקים, מה שבני המושבה יש להם כח לכוף איש את שכנו, לישא ולעשות בגופם ובממונם לטובת הכלל, כי השב ואל תעשה בזה הוא חבר לאיש משחית הפועל רע בכחו להרוס כל בניני הכלל ממסד עד הטפחות.

לכן לדעתי, חובת הרודף שלום שיתמנה ע"ז, לדרוש שבת בשבתו, ובכל עתותי שאנן מעבודה, להרחיב בפיו כמה גדול כחה של שלום ואחדות, וכמה רעה כח הרע של התחלקות הדעות שיוכל להרוס הכל, ואז יטע בלב היושבים בה פרי שלום בעזה"י.

ועוד אוסיף בזה, מעין זה וקרוב לזה, והוא, על דבר מום גדול, אשר הביא עלינו הגלותנו בין

---

*) רובו של המכתב הזה כבר פרסם אחד־העם ב„המליץ" לשנת תרנ"א (עי' „על פרשת דרכים" חלק א', ברלין תרס"ד, עמ' 78) וגם א. י. סלוצקי הביא אותו בספרו „שיבת ציון" (ווארשה תר"ס) חלק א' 32. בכל־זאת אנו חוזרים ומדפיסים אותו, משום שכאן, בספרנו, מקומו. – לא השמטנו מן המכתב אלא שורות אחדות בנוגע לענינים פרטיים, שכבר אבד להם כל ערך. – ועי' להלן נומר 746.

1) עי' לעיל נומר 694.

2) את המכתב הזה לא מצאנו.

העמים ורדיפתנו מהם בכל מיני ערמה ותחבולות רשע, וגם אשר נאלצנו עי"ז לאחוז רק במסחור ידנו למען הביא טרף בתינו, כ"ז השריש בלבנו מדה רעה הנוגע לכלל האומה, מה שאין כיוצא בנו לרוב בין כל העמים, והוא דאגת כל איש ואיש מאתנו רק לנפשו לבד, ולא לטובת חבריו ושכניו וכו' הנקרא (עגאאיזמוס), המצוי בנו במדה נפרצה מאד, יתר ויתר מבכל העמים, שלא נמצא בהם רק מעט מעט.

הסבה לזה הוא, כי כבר נוכחו בני ישראל את חולשתם, כי לא יעצרו כח לעמוד בפני שונאיהם רודפיהם להרע להם, והמה חכמים להרע מאוד, באין תחבולה לעמוד נגדם להושיע את הכלל כולו, לא בכח ולא בחכמה וערמה, כי גם הם ערומים כנחשים להרוס כל ערמומית להנצל מרעתם, לכן נתיאשו בני ישראל מלדאוג ולחשוב מחשבות להושיע הכלל כולו, וכל אחד דואג רק לנפשו לבדו, איך ימלט עכ"פ הוא וביתו ע"י מחבואה אחת שיבקש לו, או ימצא מפלט ומגן בעדו, באשר ימצא אחד מטובי הנוצרים שיסך עליו בחסד וברחמים, וזה א"א אלא ליחיד בעדו ולא בעד הרבים, שאין אפשרות למו, לכן כמעט מתה מקרב לבם המדה היפה הלזו, דאגת היחיד בעד הכלל, תפארת כל העמים.

נוסף על הרעה זו הבאה מבחוץ מפאת רודפינו הביאה לנו לחזק המדה הרעה הלזו עסק פרנסתנו בהבאת טרף לביתנו, אשר הניחו לנו שונאינו רק המסחור הזה, והלא כל עניננו הוא רק להבנות מחרבנו של חבירו, ולהזדרז להקדים להביא הריוח לידו עד שיקדמנו חבירו, ונמצא עי"ז כטבע מוטבע הביא ההרגל בנפשו של היהודי לדאוג רק לטובתו לבדו, ואת טובת אחרים ירחיקם מלבו לא יזכרם עוד, זאת המתלאה וזה פרי' לרעה, אשר גדלה והצליחה על תלמות לבות העם כולה, היא היא הרשעה אשר יצאתה לשחת עם ב"י נוסף על כל צרותיהם מבחוץ.

עתה! עתה! הגיע העת לעקור הזמורות זר שהעלו שרשם בעמנו, ולהחזיר עטרה ליושנה, כי ישראל גוי אחד בארץ, וכאו"א ידאג לטובת הכלל כמו שהוא דואג לנפשו, ולהקים לתחיה את הכח הגדול הזה שהי' כישן שנת מרמיטא זה הרבה מאות בשנים, בהרדמה עמוקה, עתה יתעורר, עתה יקום ויחיה כימי קדם. וגם זה בפרט ראוי לאותו „רודף שלום" שנדברנו בו להרהיבו בנועם אמרים, ולנטע לקחו שורק כולו בלב כל בני המושבה לעוררם, שיחשוב כאו"א מחשבות לטובת כל בני המושבה, איך להטיב מצבם בכל פרט ופרט, ככל אשר חושב כל איש כל אלה לנפשו ולביתו.

ולדעתי מהראוי כי גם החברה חו"צ תתן ידה לעורר הענין הזה בלב הקולוניסטים בפעולותי', והוא ע"י שתקציב פרס (פרעמיע) מסך קצוב ממון, שיזכה בה מי שיעלה בידו להמציא טובה כללית לכל בני הקולוני' כולה, ועי"ז יתרבו ההושבים מחשבות וממציאי המצאות, להגדיל המושבה ולהאדירה, כי כאו"א ירצה לזכות בהפרס, ומי שיעלה בידו להוציא אל הפועל הוא יקהנה, ורב טוב לכל הקולוני'.

מי יתן שומע לי? — אנא אדוני יציע הדבר לפני כל חברינו היועצים. — — — — — — — —

דברי חברנו הרב הגביר ה' פריידענבערג ממאסקווע, באמרו כי המינוי על הקולוני' נדרה יכול להביא מבוכה גם להקולוני' גם לההחברה חו"צ יחד, המה בעיני כספר החתום[3]. וביותר לא אבין מה קשר לזה עם סוף דבריו, שאמר ש„לדעתו יותר טוב למהר לעשות גמר לשלם בפעם אחת את כל צרכי הקולוני', אשר עולה לפי חשבונו רק כ"ה אלפים פראנקים" (וכבודו חושב יותר מחמשים אלפים, ובודאי הדין עם כבודו, וחשבונו יותר מדוקדק) — מה ענין זה לזה? ואם הי' באפשרי בקופת החברה לעשות גמר שכלולה, בודאי הי' עושית מעצמה. כש"ד דבריו צריכים פירוש אלי.

דבריו הראשונים, ע"ד מכירת חלקי פ"ת מאת היושבים בחו"ל, כאשר חזרתי והתבוננתי עליהם, גם כאשר הוסיף וכתב אלי חברנו הגאון מאהילעווער, כי גם הוא קבל מכתב מה' ערלאנגר מפאריז המבקשו על הדבר הזה ג"כ, לראות להשתדל לקנות את חלקיהם, כבר אני מבין כונתם לאשורן (לא כאשר כתבתי במכתבי הקודם לזה) ועתה אני חוזר ושואל שמותם ומקומות מושבתם? אי' המה? כי אולי אוכל גם אני להשתדל ולפעול בדבר, שיאבו למכרם.

ולדעתי אפשר לכופם עפ"י דיני התורה, בשלוח להם התראה, כי באשר מניחים שדותיהם בורות הוא גורם היזק לשכניהם, גם צריכים להוציא הוצאות מרובות על המשפט להוציא הג' אלפים דונם לזכות בם, ע"כ החברה חו"צ מתרה בם, שאם לא יאבו למכרם, אזי החברה ישכרו אנשים פועלים טובים על חשבונם, וישלמו אפי' א' רו"כ ליום, כפי הצורך, גם כל התבואות והוצאות הצריכים לזה יוציאו על השבונם, גם הוצאות שכר טירחא בעד המשפט יוציאו הכל עפ"י ב"ד, וימכרו שדותיהם עפ"י ב"ד שבירושלים, בשומא והכרזה, וזה יביא מגור לנפשם שיתרצו למכרם, כי בכל דברים כאלה השותפים כופים אחד את חבירו עפ"י דין, ובא"י יד ב"ד שבירושלים תקיפה על עצמן, והממשלה מקימת את פסק דינם.

לתשובתו אצפה.

3) ועי' מה שכתב הרב לפרידנברג עצמו במכתבו מן י"ד כסלו תרמ"ח: „שיבת ציון" חלק ב', עמ' 35.

הנני מפסיק באמצע למען לא לדחות העת כי הפאסט עוברת, ועוד בפי מילים השייכים לעצות בדבר חברתנו.

הנני מסיים בכבוד הראוי לו לפי ערכו הר'

מרדכי עליאשבערג.

699.

מאת ר' נפתלי־צבי־יהודה ברלין לפינסקר.

ביה ה' ר"ח כסלו תרח"ם לפ"ק.

כבוד החכם ונכבד דורש טוב הארץ הק' רב פעלים להושיב נשמותה כ"ש ד"ר פינסקער נ"י.

בשבוע העברה כתבתי למע"כ מווילנא [1]. עתה באתי לביתי ומצאתי מכתבו מן י"ט מ"ח [2]. ומוכרח אנכי לכפול דברי על יושבי קאלאני' גדרה, כי הגיעני מכתב מא' מגדולי ירו' אשר הוא ידוע לידידנו ה"ר פינס נ"י אשר אינו קנאי [3] ומדבר טוב על המושבות ובכ"ז מפליג בגנות יושבי גדרה, כי חוטא א' מהם בכחו להדיח את הרבים אשר בלי התחברות עמם היו הולכים בדרך ישר. והוסיף להודיע כי גם בראשון לציון אשר המה תחת מחסה הנדיב שליט"א היו איזה אנשים חברים לבני בילי"ו אלה וירעו וישחיתו ופקח הנדיב את עינו ויוכח לדעת כי טוב להפטר מהם ולהושיב אחרים במקומם. מעתה למי אנו עמלים והמה מאבדים טובה הרבה, כי נודע לי מכמה קהלות ק' אשר מונח אצלם צרור כסף ואינם רוצים לשלוח עד אשר נטהר את הארץ מבנים משחיתים. וגם הגאון ר"ש מאהליווער נ"י כתב אלי כי קשה לגדור פרצת בני גדרה אפי' אם יהי' הרב ר' הערץ נ"י למושל ביראת אלקים על אנשים כאלה, ומכש"כ אם יתחבר ה' כץ עמם [4]. מעתה ישכיל מע"כ נ"י כי כל הצעות שבמכתבו על אדותם המה לזרה לנו. טוב יותר לפזר כמה אלפים פראנק וליתן להם לשוב לחוץ לארץ ולהושיב בגדרה אנשים כשרים מיושבי ירו' החפצים בעבודת הארץ באמת ונטיב בזה גם ליושבי ירו' הנאנקים בחוסר להם בעיר ה' שמה, והיינו ברוכים בפי שומרי תורה בגלילות אלו, ורבה הטובה בזה כאשר יתפרסם כי עשינו מעשה רבה הנוגע לעבודת ה' אלקי הארץ.

והנה ביסוד המעלה, ידענו כי יושביה אנשים כשרים ופשוטים מעיר מעזריטש ונתחבר אליהם אנשים מצפת, ומע"כ נ"י מודיע כי יש בקרבם בן תורה אחד מחסידי חב"ד, ועוד לא נודע לנו עד כמה מגיע תועלת ממנו להאציל על המושבה כולה לעשר את התבואה כדת, ועוד הרבה. ע"כ לפי דעתנו נחוץ להושיב שמה בן תורה מירו' כהן או לוי שיהא מורה ומדריך ובש"ק להגיד להם תורה ומוסר וכמפורש בתורה בפ' משפטים ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות וגו' ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו, פי' ביום השביעי יום מנוחה יש לעסוק בתורה לפי כחו שיהיו נזהרים בכל השבוע. ויהי פרנסת אותו המורה ממעשר התבואה והגפן וכדומה.

כבר כתבתי במכתבי העבר, כי אע"ג שידענו שאין דעותינו שוות, מכ"מ עלינו להשתוות בענין שאנו מתחברים, ואין אנו יכולים לוותר על דעתנו, באשר תורה תנהלנו, אבל מע"כ וכל אשר עמו בדעה עליכם לוותר ע"ז, ומה גם כי בזה האופן ירעש כל בנין פרי השתדלותנו גם לפני ה' אשר עיניו בה מראשית השנה עד אחרית שנה, ואנו נצרכים ליורה ומלקוש בעתו, ולא ככל מדינות חוץ אשר מניעת הגשמים אין שכיח, ומכש"כ לשתי' אין צורך לגשם כלל, אבל בא"י אם ח"ו גשמים נעצרים אין מים לשתות.

אם הייתי מפיק רצון ממע"כ נ"י הייתי משיאו לדבר על לב הנדיב הגדול שליט"א אשר כן יעשה במושבות אשר ת"י הגדולה, וביחוד בזכרון יעקב, אשר מסופר במכתב עתי חבצלת כי היא מפורסמת לשמצה ובשני פעמים בשבוע הולכים במחולות בחורים עם בתולות, וכעת שלחו מפאריז יהודי א' צעיר לימים ללמד שירה וזמרה ורקוד. והנה ידענו טהר לב הנדיב שי' כי רצונו שיהי' החוסים בצלו הולכים בדרך הטוב והישר, וגם צדקת חמיו ודודו הבאראן הצדיק שליט"א עליו מופיע. ע"כ אם הייתי יודע איך להגיעו דברנו הייתי מציע לפניו דברים כאלה וכאלה לעשות לנפשו סגלה אבל מה אעשה שאין לי דרך לדבר עמו. אכן אם הי' מע"כ נ"י בחכמתו מציע לפניו בשמי, כי ראוי ונכון גם לפניו למנות כהן או לוי בכל קאלאני' שיהי' האמצעי בין יושבי הקאלאני' ובין אביהם שבשמים, ובזה יאיר באור שבעתים.

עוד זאת הנני למע"כ הישר באנשים. הן הקיפה הזעקה מיושבי ירו' תוב"ב כי עפ"י עסק ישוב הארץ נגרע צדקת החזקתם, ובזה תלוי חייהם ממש. לכן עלינו להזהר מזה מאד ולהזהיר לכל ערי ישראל שלא לעשות קופות לישוב הארץ, כי מהם פרי יושבי ירו' תוב"ב, וגם שלא לשלוח דרשן לקבץ מהמון ישראל פרוטה פרוטה, כי זה לחם יושבי ירו'. ודי לישוב הארץ לקרא נדבות מסוימות לברוכי עם ה' נדיבים ונבירים.

---

1) את המכתב הזה לא מצאנו.
2) עי' לעיל נוסר 694.
3) עי' לעיל נוסר 683.
4) עי' לעיל הערה 5 לנוסר 679.

ואם הי׳ עולה בידינו להשתתף לצדקה זו של מחזיקי יושבי ירו׳ באיזה אופן שיהא [5] אזי היינו לברכה בישראל, כי עתה אשר לא כן רבו רבנים וגדולי ישראל המפריעים פעולת ישוב הארץ מזה הטעם שנוגע לחיי נפש יושבי ירו׳ תוב״ב.

כל אלה הדברים על מע״כ שי׳ להתיישב ברוח אחת עמדי. כי ממנה תוצאות חיי הישוב. ואם לא יתוקנו על נכון יש לחוש כי משנה לשנה יגרע חובבי ציון בגליל ליטא וזאמוט ועוד וילך תמם עד לכלה הלילה. ע״כ עלינו להתחזק ולגדור פרצות המצוה. וה׳ עמנו אל יעזבנו ואל יטשנו, ויזכנו להרים קרן החברה לעשות הטוב והישרה, ויתקדש ע״י ש״ש הגדול והנורא, ויהי גם מע״כ בטוב אזכרה, כי רבות עשה בחיל ובגבורה, לא אצל ממנו טרחה יתירה, שכרו מן השמים שמורה, לאורך ימים בזה ולחיי עד לדין והשבון הגדול והנורא.

הנני מברכו ומצפה לקבל תשובה טהורה

נפתלי צביהודא ברלין.

5) עי׳ לעיל הערה 4 לנומר 679.

700.

מאת אוסובצקי לפינסקר.

Jaffa, le 20 Novembre 87.

Monsieur le Docteur,

J'ai eu le plaisir de recevoir votre honorée du 19 tischré dernier. Si je vous réponds en français, c'est que je ne voudrais pas que votre honorable secrétaire [1]) prenne connaissance de ma lettre. En sa qualité d'homme officiel il n'aurait pas dû prendre publiquement le parti d'Alpérin et consorts [2]), il aurait dû rester en dehors de la polémique, qui s'était engagée entre mes soi-disant amis et mes ennemis. Ce n'était pas à lui à rappeler au public que j'avais tiré deux coups de revolver sur la foule et à affirmer un mensonge pareil, car je n'ai jamais tiré sur qui que ce soit, j'avais tiré en l'air pour que les colons qui étaient aux camps pussent venir pour m'aider à mettre à la porte Alperin, le fou, Seibert et les autres chenapans qui voulaient agir à la katzape.

1) ליליענבלום.

2) עי׳ לעיל הערה 2 לנומר 562 וגם נומר 615 (עמ׳ 240).

Mais pardon, je m'écarte du but de cette lettre, laissons ces tristes souvenirs et n'en parlons plus.

— — — — — — — — — — — —

Veuillez, Monsier le Docteur, agréer l'assurance de mes meilleurs sentiments.

O. Ossovetzky.

701. *)

מאת פינסקר לרש״י פין.

אדעססא, ה׳ כסלו תרמ״ח.

כבוד ידידי הרב החכם הנעלה תפארת ישראל כ״ש מוהר״ר שמואל יוסף פין נ״י.

— — — — — — — — — — — — —

לחנם תרפינה ידי חו״צ מן השאון העולה במכה״ע ע״ד האסור לאחינו להתישב בא״י. כל הכעסים והתמרורים מזה יסבלו רק היושבים בירושלים, ועובדי האדמה יושבי הקולוניות לא ישמעו קול נוגש. בזה יובנו גם דברי ה׳ פינס המפלה בין עניים לעשירים, כי האחרונים אשר יאחזו במסחר או בעבודות האדמה ישבו בטח ביפו או באחת הקולוניות מבלי כל פחד ורגזה.

ע״ד הציר האמריקני [1]) חשבתי זה כבר, אם גם לא בררתי לי עוד מה יוכל לעשות, כי בדרך אפיציעלי לא יוכל להתיצב לפני השלטון בזה, ובדרך בלתי אפיציעלי לא נודע אם יאבה, ואם יאבה — אם יפעול. מכל מקום חשבתי לכתוב אליו אחרי שובו מא״י, שכפי הנשמע במה״ע היה עם לבבו לנסוע שמה, ואפשר שנמצא בזה עוד איזה דרכים.

עוד דבר לי אל כבודו הרם. בדרוזגעניק החליט: להשתדל לבקש רשיון הממשלה ליסד חברת ישוב א״י, ומתוך שמלבד זה מצד אחד הנני מרגיש בי כי אין כחי אתי להאריך עבודתי להו״צ, ומצד השני התכסות פעולתנו תגרום לנו מכאובים לפרקים, על כן נסיתי לעשות בזה איזה צעד מחדש, ומאשר על יסוד איזה מעשים אשפוט כי לא יִתֵּן לנו ליסד חברה כזאת בעיר העומדת מהוץ לתחום מושב היהודים, על כן

*) מארכיונו של פין.

1) בכ״ח מרחשון תרמ״ח כתב פין לפינסקר: „עלינו לשית עצות ולבקש דרכים לבטל את רוע הגזרה (אסור הכניסה לארץ-ישראל. - העורך.) והצעתי, כי יפנו חו״צ בבקשה אל הציר האמריקני היהודי שטרויס היושב בקאנסטאנטינאפאל אולי יעתר לנו לעשות דבר לטובת הישוב. וטוב היה כי נשלח איש מיוחד, איש של צורה ונבון דבר לקאנסטאנטינאפאל להפיל תחנתנו לפני השר הגדול הזה״.

שניתי את נוסח התקנות שהצגנו כבר לפני שר הפנים ותחת שבנוסחה ההוא היה מקום הועד צריך להיות בפטרבורג, כתבתי עתה שמקום הועד יהיה באדעססא [2], העיר היותר קרובה לא"י ושדרך בה יעברו כל הנוסעים שמה. בעיקרי הענינים נשאר הנוסח שכבר נתאשר ע"י חברינו כמו שהוא. יש לי יסוד לשער, שהאדמיניס־טראציא הגבוהה דפה לא תתנגד לדבר הזה, ועל כן הנני מתכבד לבקש מאת כבודו הרם לדבר על לב נכבדי עירו אולי יאבו להיות במיסדי (учредители) החברה, ואם יאבו — ישלחו לידי הודעה (заявленіе) בשפת רוסיא אשר בו יביעו חפצם זה להיות מיסדים של החברה (Вспомоществованія евреямъ земле-дѣльцамъ въ Палестинѣ) והם נכונים לנדב כל אחד סך ידוע (לא פחות ממאה רו"כ) לכשתתיסד החברה ברשיון הממשלה, וההודעה בהתימת ידיהם תהיה מאושרה ע"י נאטאריוס כחק.

והנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא

ד"ר ל. פינסקער.

2) עי' מה שכתב ליליינבלום על זה ב„דרך לעבור גולים" 103.

702.(*

מאת פינסקר לר' נפתלי־צבי־יהודה ברלין.

אדעססא, כ' כסלו תרמ"ח.

כבוד הרב הגאון הגדול מאור הגולה כו'
מוהר"ר נפתלי צבי יהודא ברלין נ"י.

את מכתבו [1] קבלתי. לעומת דברי האחד מגדולי ירושלים שהפליג לפני כבוד גאונו בגנות יושבי גדרה, הנני להודיע לכבוד גאונו הרם דברי ה' פינס שקבלתי היום, והוא כי מאשר אין שוחט בגדרה אינם אוכלים בשר אלא מחג לחג, ועל כן הוא מבקש ממני להעמיד להם שו"ב, למען יוכלו לאכול בשר לפרקים [2]. מובן שאמלא אי"ה בקשת ה' פינס ואעמיד להם שו"ב בשכר. אבל איך יעלה על הדעת שבנים משהיתים והוטאים ימנעו עצמם מאכילת בשר מחג לחג בשביל שאין להם שוחט שיכין להם בשר כשר? אינני יודע אם אותו הגדול שבירושלים נסמך על השמועה, כמו שידעתי לדאבון לבי כי רבים מגדולי עמנו סומכים על שמועות פורחות באויר שישמעו על אדות חילול הדת, בטרם ינבו עדות כשרה כהלכה וכדין תורה, או שהוא מדבר דבריו כעד ראיה, בכל אופן יתמו חטאים ולא חוטאים, וסמוך לבי בטוח כי עתה תחת השגחת ה' פינס יפיקו בני גדרה רצון מאת כל בני ישראל.

בכל זאת חלילה לי להעמיד על דעתי ואציע את הצעת כבוד גאונו הרם להחליף בני גדרה ביושבי ירושלים לפני כבוד הגבאים נ"י.

יחד עם זה עלי להודיע לכבוד גאונו הרם כי דבר הריב שהיה בראשון לציון, שעל ידי זה צוה הנדיב להושיב חדשים תחת איזה מן הישנים, לא היה כלל בדברי תורה, אך מפני שרבו עם פקידו של הנדיב והקלו בכבודו.

ובנוגע ליסוד המעלה, להעמיד שם כהן או לוי שיגיד לעם מוסר ודברי תורה בימי השבת ותהי פרנסתו ממעשר התבואה והגפן — הנה הצעה זו אי אפשר למלאות. ביסוד המעלה יושבים עשר משפחות עניים מרודים המקבלים תמיכה, ואחר שיתנו החלק העשירי מתבואתם למס המלך ישאר להם אך תשעה חלקים. בתים אין להם והנם יושבים בצפת תובב"א, מובן שבימי השבת הם יושבים כל היום בצפת ויכולים לשמוע דבר ד', אבל האם יוכל איש להיות מחלק עשירי שיקבל מעשר משפחות עניים ומרודים, אחרי שהם בעצמם אחרי תתם מס המלך וזרעם תבואתם לא תספיק להם תבואתם לפרנסה והם מקבלים תמיכה? והאמת אגיד כי מאד אתמה לראות כי כבוד גאונו חושד את בני ישראל על המעשרות, בעוד שהפרשת המעשר אינו גורם להם אפילו הפסד מועט, כי יכולים הם לחזור ולקנות את המעשר ההוא מיד הכהן או הלוי. וישראל בחזקת כשרות עומדים וחלילה לנו לחשדם בדבר זה וכיוצא בזה.

כבוד גאונו אומר כי הוא וחבריו אינם יכולים לותר על דעתם באשר דעת התורה תנהלם, אבל אני ואשר עמי עלינו לותר. ידע נא כבוד גאונו הרם כי אם היה הדבר תלוי אך בכבוד גאונו ובי, כי אז עם רחוק דעותינו היינו יכולים להשתתף לדעה אחת, אך אנחנו יש לנו עסקים עם אלפי בני ישראל ממפלגות שונות ומה שאותר אני לא יותרו הם, ואם רבים הם חובבי ציון מן החרדים לדבר ד', הלא רבים הם גם כן לאלפים מאלה שלמשל לא יתרצו בשום אופן להעניש את הקולוניסטים אם לא ישמעו בקול המשגיח הדתי כהצעת כבוד גאונו במכתבו הקודם, ואם ישמעו כזאת — ונפרדו מעלינו, וסוף סוף יתמעטו חובבי ציון, חלילה לי לומר לכבוד גאונו הרם, שעליו לותר על דברי תורה, אך ראוי לגדולי ישראל לבלי להפריז על המדה, לבלי להעמיד דבריהם על דין תורה, מוטב שיהיו שוגגין וכו'. למה ידרוש כבוד גאונו שיתנו הקולוניסטים את המעשר לכהן או ללוי לצמיתות, אם על פי התורה מותר אחרי ההפרשה לקנות את המעשר ההוא בחזרה? למה לא ישתדלו

*) גם את המכתב הזה העתקנו מתוך המחברת „אגרות ציון".

1) עי' לעיל נומר 699.

2) עי' לעיל נומר 691.

גדולי ישראל להמציא היתר לעבודת הגפנים בשנת השמיטה לא למאכל, אבל כפי הצורך לשמירת הגפנים, בעת שכמעט אי אפשר לדרוש מהקולוניסטים לחדול לגמרי מעבודה זו, שאז ילכו כל נפניהם לאיבוד ומה שטרחו במשך שנים רבות ילך לטמיון, ובלי ספק לא יאבו לשמוע לקול האוסרים. אנכי אינני בקי בעבודת הגפנים ואיני יודע באיזה עבודה תלוי קיומם, אבל אפשר לדעת זאת מפי בקיאים וראוי להמציא היתר לאותן העבודות, שקיום הגפנים לדורות תלוי בהן. אם כדברים האלה יעשו גדולי ישראל, אם ישתדלו למצוא דרך טובה וממוצעת בעד הקולוניסטים למען יפיקו רצון גם מאת יראי האלקים באופן שגם החדשים לא יראו בזה הפרזה על המדה, אז יתחברו כל מפלגות עמנו לחבת ציון ובעזרת אלקי ציון נעשה גדולות — — — — — — — — — — — — — — —

ויהי ד' אלקים את כבוד גאונו לגבר חילים ולעשות גדולות גם בעבודתו הקדושה בישיבת עץ החיים וגם בעבודתו להארץ הקדושה אשר עיני ד' בה ואליה תלויות עינינו. וינוב בטוב ובעבודת הקדש עד זקנה ושיבה כברכת מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא

ד״ר ל. פינסקער.

*) 703.

מאת פינסקר לי. מ. פינס.

אדעססא ט' כסלו תרמ״ח.

כבוד הרב החכם הנעלה אוהב עמו באמת כ״ש מוהר״ר יחיאל מיכל פינס נ״י.

את שני מכתביו מיום ט״ז [1] וכ״ב מרחשון [2] קבלתי בשבוע זה. הצעתו לבנות לע״ע בגדרה חמשה בתים במחיר 360 פראנק כל אחד [3] מצאה חן בעיני וכתבתי על אודותיה לה' ערלאנגער, וכן בקשתי מלפניו לצוות לחפור באר בגדרה על חשבון הכסף המוכן לזה מכבר. ובנוגע למנוי שוחט בגדרה כתבתי לה' הירש שואיל למנות שוחט בגדרה בשכר ארבעים פראנק לחדש, ואבקש מכבודו להשתדל למצוא אדם הגון ובורח מן המחלוקת ולתת לו את המשרה הזאת בשכר הנ״ל. בכלל אבקש מאת כבודו הרם להשגיח על בני גדרה בנוגע לשמירת התורה ובהפרשת המעשרות ולהיותם בכלל רצויים בעיני אלהים ואדם, כי מלבד מה שראוי באמת לחלוצי עבודת הקדש בארץ הקדש להיות שומרי תורה ונוצרי מצוה, הנה

*) מן הכתבים, שהמציא לנו מר דוב ליבוביץ, גדרה.

1) עי' לעיל נומר 691.

2) את המכתב הזה לא מצאנו.

3) עי' להלן נומר 707.

השמועות הבאות עליהם בענין זה, אם גם לא אדע עד כמה הן נכונות, לא טובות ומביאים נזק רב להישוב כלו בכלל ולהם בפרט. בטוח אני כי כבודו הרם בחכמתו יקח את לבם ויטה אותם על הדרך הטוב והישר בעיני אלהים ואדם. ושגם הם ישו אזן קשבת לדבריו הנאמרים בהשכל ודעת התורה ובאהבתם לכבודו הרם ולהישוב ישתדלו להיטיב דרכם ולהתרחק מן הכיעור ומן הדומה לו. — — — — — — — —

אמת הוא כי דברתי עם ה' ערלאנגער על אדות ה' בן־יהודה, אך אמרתי לו שאפשר יהיה שנקציב לו שלש מאות פראנק לשנה. והנה הקצבה הזו תלויה בשני דברים: א) שיצא „הצבי" לאור, וב) שתבוא על זה הסכמת הגבאים. והנה התנאי השני קרוב הדבר שיסכימו עליו הגבאים. אבל התנאי הראשון תלוי בהמו״ל. בין כה אין „הצבי" מתקבל פה זה איזה חדשים. — — — — — — — — — — — —

ובנוגע לקנית השמונה מאות דונם אצל חוסני בעק במחיר אלף נאפאלעאן (כבודו אומר: אלף דינרי זהב, אבל אין אנו יודעים איזה מטבע מכונה אצלו בשם דינר זהב, וטוב היה להשתמש בשמות המטבעות כמו שהם בשפת לועז), הנה ידוע בלי ספק לכבודו הרם, כי כל הוננו לא יגיע לסך הזה.

שמעתי אומרים שהקולוניסטים לא יתרצו בשום אופן לשבות מעבודת הגפנים בשנת השמטה הבאה, למען לא יאבדו כרמיהם וכל עמלם במשך שנים רבות יעלה לתהו, ועמם גם תקותם לימים הבאים. האם נכון כבודו הרם לקחת דברים עם גדולי זמננו, כהגאון ר' שמואל סאלאנט, או מיודעו הגאון ר״נ יפה מראזינאי וגיסו הגאון ר״ד פרידמאן! [4].

מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא

ד״ר ל. פינסקער.

4) ר' דוד פרידמן מקרלין.

*) 704.

מאת ר' שמואל מוהיליבר לי. מ. פינס.

ועש״ק ט' כסלו תרח״ם ציון.

כבוד ידידי הרב החריף ובקי חכם ושלם וכו' מוהר״י מיכל פינס נ״י.
רב שלום וברכה.

— — — — — — — — — — —

הנה אנכי כבר כתבתי להד״ר פינסקער לתת לכבוד ידידי המשרה על גדרה שיהיה הוא המנהל והמשגיח בין על מחסוריה בגשמיות בין על מחסורה המוסרית או הרוחניית. והעיקר אצלי שכבוד ידידי יתאמץ

*) מן הכתבים, אשר המציא לנו מר דוד ילין.

שיתקנו מעשיהם בנוגע לשמירת תוה"ק, כי לא טובה השמועה למאוד אשר עם ה' מירושלים מעבירים עליהם. ממילא מובן כי יוסיפו לכבודו עבור זה על משכורתו. ובזה אהי' בעוזרו בעז"ה, אבל מכבודו אבקש שיראה להתאמץ בכל יכולתו שיתנהגו בדרך התורה והמצוה, למען שיסתמו פיות המקטרגים והמסטינים על היישוב. ודבר גדול למאוד יעשה ושכרו יהי' כפול בזה ובבא. ועל תשובתו אחכה.

— — — — — — — — — — — — — —

הנני ידידו באמת הדו"ש באהבה

שמואל בהרב מוהרי"ל מאהליווער.

705.

מאת א. שיד לפינסקר.

Paris, le 25 XI 1887.

Mon cher Monsieur Pinsker,

Je suis revenu en bonne santé parmi les miens et mon voyage [1]) a eu un bon résultat. Le Valy de Damas et le Pacha de Jérusalem n'ont plus besoin d'écrire à Constantinople pour demander s'ils peuvent donner à nos colons l'autorisation de construire. Ils ont maintenant le droit de délivrer les permissions de leur propre chef.

Monsieur le Baron est intentionné d'acheter un immense terrain de l'autre coté du Jordain, tout près du fleuve. Il voudrait alors y mettre une 60-ne de jeunes gens russes, ayant de 2 à 3000 francs chacun, mais ayant été s o l d a t s. S'il y a possibilité d'en trouver dans ces conditions ayez l'obligence de me le faire savoir

— — — — — — — — — —

A la hâte, je vous présente, mon cher Monsieur, l'assurance de mes meilleurs sentiments.

S c h e i d.

1) לקושטא.

706.

מאת ש. הירש לפינסקר.

Mikweh-Israël, le 28 Novembre 1887.

Monsieur le Docteur,

— — — — — — — — — — —

J'espère que vous aurez lieu d'étre satisfait du choix que vous avez fait de Mr. Pines, tant comme correspondant pour les colonies que comme administrateur de Gadrah. Il peut compter sur mon concours dans la mesure de mes forces et du temps dont je dispose, et je ne lui demanderai jamais autre chose que de se tenir loin de toute intrigue, d'être loyal, ferme et pratique. Dans le cas oú l'essai que nous faisons prouverait qu'il est apte à l'empl oid'administrateur, il serait inutile, je pense, d'en chercher un autre. Il serait moins nécessaire encore, à mon avis, de charger un rabbin de surveiller la conduite religieuse des colons de Gadrah—Mr. Erlanger me parle de cette idée émise par quelques membres du comité que vous présidez,—ces jeunes gens se garderont bien, je l'espère, de froisser l'oppinion de nos coreligionnaires de la Palestine, et Mr. Pines pourra fort bien se charger de les guider pour éviter tout scandale. J'ai cru pouvoir l'autoriser à resider à Jehudia, mais dès qu'il sera permis de construire à Gadra il devra s'installer dans cette colonie où il doit se rendre dès à présent au moins une fois par semaine. Ses frais de déplacement lui seront payés, d'ailleurs, et avec votre autorisation j'ai fixé ses appointements à 120 fr. par mois, ce qui n'est pas trop pour pourvoir aux besoins de sa famille.

— — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — —

Je vous prie d'agréer, Monsieur le Docteur, l'expression de mes sentiments de respect et de dévouement.

S. H i r s c h.

---

707 *).

מכתב־חוזר מאת פינסקר לגבאים־היועצים.

אדעססא, ט"ו כסלו תרמ"ח.

כבוד הגאון הגדול מאור הגולה כ"ש
מוהר"ר נפתלי צבי יהודא ברלין נ"י.

הנני מתכבד להודיע לכבוד גאונו הרם, כי כמעט כל הגבאים היועצים הסכימו למנות את הרב ר' יחיאל מיכל פינס נ"י למשגיח דתי על בני גדרה,

*) מן הכתבים, שהמציא לנו מר יצחק רבקינד. ברונכם. — בראש המכתב רשום: „מכתב חוזר להגבאים היועצים".

ועל יסוד ההסכמה הזו כתבתי לו ביום ח׳ כסלו, כי מטעם הגבאים היועצים נמסר בידו להשגיח על בני גדרה בעניני התורה ושמירת המצוות ולהורותם הדרך שילכו בה למצוא חן בעיני אלקים ואדם.

ה׳ פינס כותב לי, כי אחרי שעל ידי עיוני הדין הנהוג בתוגרמה אין תקוה שימהרו השופטים לבטל את ערעורו של המוכר הראשון על חלוקת גדרה, אם גם השטרות שנמצאו בחתימת ידו מבטלים את ערעורו מעיקרו, לפיכך אי אפשר עוד לע״ע להשתמש ברשיון הפחה בנוגע להבנינים, ועל כן הוא מציע לבנות המשה בתי עץ לע״ע בגדרה במחיר 360 פראנק כל אחד [1], חומר הבתים, לפי דבריו, יכנס אחרי כן בבתים הקבועים שיבנו בעת שתהיה שעת הכושר לכך, ועל כן לא יגיע שום נזק על ידי ההוצאות לבנין בתי העץ, אשר בוניהם יהיו הקולוניסטים בעצמם.

כן הוא כותב לי, כי מתוך שאין שוחט בגדרה, ואפילו שוחט עופות, לכן מוכרחים בני גדרה למנוע את עצמם מאכילת בשר מחג לחג, ודבר זה מתיש את כחם, כידוע, ועל כן הוא מציע למנות שוחט בגדרה בשכר ידוע [2].

על שתי ההצעות האלה נתתי לו את הסכמתי — — —

ה׳ פינס מבקש לשלם לו שכר עקירת דירתו מירושלים ליהוד מאתים וחמשים פרנק, והנני מתכבד לבקש מאת כבוד הגבאים נ״י לחוות לי את דעתם בדבר הזה.

הגאון מולאזין נ״י כותב, כי הגיע לו מכתב מאחד מגדולי ירושלים המפליג בגנות יושבי גדרה — — — — וטוב יותר לפזר כמה אלפים פראנק ולתת להם לשוב לחוץ־לארץ, ולהושיב בגדרה אנשים כשרים מיושבי ירושלים החפצים בעבודת הארץ באמת [3] — — —

כבר כתבתי שעוד לא נתברר לי, עד כמה יש ממש בשמועות לא טובות הבאות על בני גדרה, ועדות ה׳ פינס, שמאין להם שוחט הם נמנעים מאכילת בשר מחג לחג — דיה היא להוכיח כי האנשים ההם אינם פורקי עול חלילה, מלבד זה, הנה רוב אחוזות גדרה שרכשו אגודות חו״צ עוד לפני אספת קאטאוויץ, נקנו אך בעד אותם האנשים, כידוע, ועל כן ראוי לחקור, אם יש לנו רשות לשנות מדעת הנותנים ולתת את האדמה שנקנתה בעדם לאחרים. עוד יש לחקור אם יש לנו רשות לפזר כסף חובבי ציון, הנתון

[1] מר דוב אריאל כותב במחברתו „המושבה גדרה״ (עמ׳ 24): „בכ״ט טבת התחנכו הבתים לדירה - - - וששה בתי־עץ הוקמו על מקומותיהם הנועדים להם ואין מכלים דבר״. ועי׳ להלן הערה 4 לנומר 717.

[2] עי׳ לעיל נומר 691.

[3] עי׳ לעיל נומר 699.

לשם עבודת האדמה בארץ הקדש, ולתתו להוצאות הנסיעה בחזרה מארץ ישראל. והנני מבקש מכבוד הגבאים נ״י לחוות לי דעתם בזה [4].

כן מציע הגאון הנ״ל להזהיר לכל ערי ישראל שלא לעשות קופות לישוב הארץ, כדי שלא לקפח פרנסת יושבי ירושלים, ושלא לשלוח דרשן לקבץ מהמון ישראל פרוטה פרוטה, כי גם זה לחם יושבי ירושלים, ואם היה עולה בידינו להשתמש לצדקה זו של מחזיקי יושבי ירושלים באיזה אופן שיהיה אזי היינו לברכה בישראל.

גם שתי ההצעות האחרונות מאלה השלש צריכות עיון, על שליחת דרשן כבר באה הסכמת חו״צ בדרוזגעניק [5], ובפירוש נאמר שההחלטות ההן נעשו לשלש שנים, ואינני יודע אם ראוי לנו לבטל מה שהוחלט שם בהסכמת שליחי חו״צ. ובנוגע להעזרה ליושבי ירושלים, הנה יש לעיין אם לא נהיה משנים מצדקה לצדקה, בעוד שמן הכוללים אינם נותנים להקולוניסטים אשר באו מארצנו, וגם בלא זה מרובים צרכי הקולוניסטים יותר ממה שיש ביד חו״צ להספיק להם, והנני מתכבד לבקש מאת הגבאים נ״י להגיד לי את דעתם גם על שלשת ההצעות האלה.

הגאון מבויסק, בחפצו להרבות השלום בין הקולוניסטים ולהרחיקם מן המחלוקת וכל דבר כיעור, מציע לקצוב פרס (פרעמיע) בסך קצוב שיזכה בה אותו הקולוניסט שיעלה בידו להמציא טובה כללית לכל בני הקולוניא כלה, ועי״ז יתרבו החושבים מחשבות וממציאי המצאות להגדיל המושבה ולהאדירה [6]. והנני מתכבד לבקש מן הגבאים נ״י לחוות דעתם על הצעה זו. — — — — — — — —

מוקירו ומכבדו כגודל ערכו הרם והנשא

ד״ר ל. פינסקער.

[4] עי׳ „דרך לעבור גולים״ 94 (הערה 3).

[5] עי׳ לעיל נומר 602/III (עמ׳ 214).

[6] עי׳ לעיל נומר 698. ונפלא הדבר: את הצעתו העיקרית של הרב אליאשברג (בדבר מנוי „רודף שלום״) אין פינסקר מזכיר כלל.

708.*)

מכתב־חוזר מאת „בני־ציון״ בפולטבה לגבאים־היועצים.

פאלטאווא, י״ז כסליו תרח״ם ציון.

בשם ה׳ הבוחר בציון!

אלופי ישראל אבירי התורה ואדירי החכמה והמדע, ארזי הלבנון, גבאים ויועצים לחו״צ, שלומכם ישגא! שמענו אדונינו וישמע אליכם אלהים! אתם הוקמתם על לראשים לחו״צ, הפקדתם לשומרים לחומות

*) מארכיונו של אוסישקין.

ירושלים, ובידכם נתנו עתותי הענין הקדוש והנעלה הוא ישוב אה"ק, אשר אליו הננו נושאים נפשנו. ותגדל שמחתנו לראות את הילד שעשועים, אשר טפחנו והרבנו, אמון בידים אמונות אצל אנשים רבי העליליה, היודעים לכלכל דבר במשפט. ותשעשענו תקותנו כי עוד מעט ותחזינה עינינו בן פורת זה בכליל יפיו. ועתה לדאבון לבנו עינינו רואות כי עבר קציר, כלה קיץ ומכל החלטות האספה בד[רוסקניק] הגדולות והנכבדות אלינו, ואשר עליהם שמנו מבטחנו, כי יעשו פרי ישוה לעמלנו, עוד לא יצא לפעולת אדם אף מעט מזעיר[1]. — — — — — — — —

ומכל הדברים הטובים והנכוחים האלה אשר היה עלינו לעשות, האם יצא לפעלו אף דבר אחד, אשר יאמר עליו כי הוא זה, אם לא נחשוב נסיעת הד"ר[2] לחו"ל, אשר אמנם הביאה לנו תועלת רבה. לא נעמיק שאלה אם הוכנה אף אחת המושבות על בסים נכון וקים, בידענו מראש את אשר תענונו, כי אין עפרות זהב לחו"צ. אך נחפשה דרכנו ונחקורה, האם התעורר מי למצוא תחבולה לעקת הגזרות המתחדשות לבקרים על העולים להתישב באה"ק או מקור נאמן להכנסת חו"צ בארצנו? לשוא יעצו עצות והציעו הצעות שונות, כי אין פונה אליהם לצרף וללבן הדברים. נחר גרון המו"ל את המגיד משוע לחלות את פני הבאראן הירש להיות לנו לפה ולמליץ בחצר השולטן, שומע לא היה לו. כן עלו בתוהו כמה הצעות נכבדות למקורי הכנסה לחו"צ, יען כי אין מתעורר להוציאם מכח אל הפועל. ומה תהי אחרית כל אלה? — — — —

הנה אתם נדונים כעת ע"ד המושבות מה יעשה במו: מי יהיה למו למנהל, למשגיח, לסופר וכו'. הלא טוב טוב לנו לחקור ולחפש אחרי אמצעים כאלה אשר יהיו בעזרנו להביא את המושבות לידי שכלול גמור ולא יהיו עוד עלינו למעמסה ולמזכרת לעצלותנו ולשפלות מעבדנו, והדבר הזה לא כבד הוא ממנו גם לא מעבר לארצנו הוא, כי אם בנו רוחתנו ותשועתנו. הן מצאו מסילות דברי הגבאי ראשון בלבות עשירי עמנו בצרפת, היושבים שמה שלוים ושקטים ואין מחריד רבצם, אף כי לוא נסיתם אתם מחזיקי דגלנו, אשר לכם כל חמדת ישראל, לעשות כמעשהו פה בארצנו, לקחת לכם מועד איש איש מכם לעבור בערים ידועות בארצנו ולדבר על לב עשירי עמנו ולהראותם לדעת נחיצות הדבר להושיע להעובדים על הרי ישראל במהירות היותר אפשרית ולהעריך לעיניהם, כי הדבר דורש לא נדבות קטנות כתשלום החדשי או השנתי הנהוג בכל אגודות חו"צ, אשר ישפיק רק לכלכל את האכרים ומקניהם לבל ימותו ברעב, כי אם נדבות הגונות איש איש כאשר תשיג ידו, אשר יורמו מיד באותה שעה, למען כלות בנין הבירה, אשר כבוד ישראל נשען עליו ולברך על המוגמר. לוא רק כזאת הואלתם לעשות ברוח כביר והפץ נמרץ אתם או גדולי ישראל אחרים הדומים לכם, כי אז נערבכם מראש בפה מלא ולב נכון בטוח כי במשך זמן קצר יאסף כל הכסף הדרוש עוד לשכלול הישוב והותר; ורק האיש, אשר לא ידע את אחינו בכלל ואת עשירינו בפרט יוכל להטיל ספק באמתת הדברים האלה. לשוא עשו עט אלה המחפים על עשירי עמנו דברים אשר לא כן, כי מתעלמים המה לעתות בצרה ומנגד נגעי הכלל יעמודו. מקרי יום ויום יטפחו על פניהם, בהראותם לנו, כי עשירינו רובם ככלם יראו בפועל, כי עצם מעצמות כלל אחיהם המה ובשר מבשרו, מרגישים המה את צרות אחיהם כלם ולוקחים חלק בינונם וגם מתאמצים למלא מחסוריהם בידים פתוחות לכל מעשי הצדקה. אפס כי טרדותיהם הרבות ועול עסקיהם, אשר לא יתנו להם מרגעה עד ארגיעה, המה מקצרים רוחם ודעתם מלהתבונן בעינים בוחנות לכל דבר צדקה הבא לידיהם, וע"כ ירימו נדבותיהם על הרוב רק לפי המעשה ולא לפי הנעשה. גם יש אשר מצבם וערך משמרתם יניאום מלהכתב לזכרון בספר בתור מנדבים תמידים לישוב אה"ק, וכאלה כן אלה לא יקפצו ידיהם מלהרים נדבה הגונה אם עין בעין יראו הדר כבוד אנשים חכמים ונאורים, הידועים לשם ולתהלה, על פעולת הישוב, ואזניהם תשמענה מפורש מפיהם, כי זאת כל אדיר חפצם להוציא דבר הישוב לפעולת אדם. נסיעות כאלו מלבד התועלת רבת הערך, אשר יביאו לנו בהעמידם את המושבות בפעם אחת על מוסדות חזקים ובצורים, עוד יועילו לכבד את ראשי אגודות חובבי־ציון לעריהם במושבותם נגד זקני עמם, לבצר רוחם הנדכא ולהשגיא פעלם, וכל ישראל ישמעו וידעו להוקיר את רעיון הישוב כאשר לו יאתה. וגם אחינו בחו"ל יוסיפו אומץ בפעולתם לטובת הישוב, אחרי ראותם כי הגדלנו אנחנו לעשות.

באהבתנו לעמנו ולארץ קדשנו השבענו אתכם שומרי חומותינו לבל תחשו ולבל תתנו דמי לכם עד אשר תכוננו את רעיון הישוב על בסים נכון וקים להיותו תהלה בארץ. הוציאו לאור עולם את כל אשר יזמתם לעשות על האספה, קראו נדבות, השמיעו בכל המקום, אשר אחינו נחתים, וכי דבריכם לא ישיבו ריקם, הלא כבר הורה אתכם הנסיון, הקימו ועד פועל, אשר יתאמץ לרפא את עניני הקולוניסתים ההרוסים, להביאם מהרה אל המנוחה ואל הנחלה, להמתיק

1) כאן פורטים בעלי המכתב את ההחלטות העיקריות של אספת דרוסקניק. עי' לעיל נומר 602/III.

2) פינסקר.

מרירות גזרות הישוב באה"ק ולהיות לעינים לכל החפצים להתנחל באה"ק. אם ככה אתם עושים אז סמוך לבנו בטוח כי יכל נוכל. וה' מציון יסעדנו ויהי משען לנו וחפצו הקדוש בידינו יצליח.

החבר התמידי לאגודת „בני־ציון" פה

ליב ב"ר נחמן קריווינסקע

מזכיר האגודה **צבי בר"י שימשעלעוויץ**

(ועוד ארבע חתימות).

709.

מאת ר' נפתלי־צבי־יהודה ברלין לפינסקר.

ב"ה ב' י"ט כסלו תרחם לפ"ק וולאזין.

כבוד החכם ונכבד רב פעלים להושיב נשמות ארצינו מ' ל. פינסקער שי'. יהי ה' אתו להושיב ארץ רבה, ויושביהם יאכלו מטובה.

מכתב מע"כ מן כ"ח מ"ח[1] הגיעני. ואחר להשיב עד בא דברו שנית מן ח' כסלו[2], ומרוב טרדה ועבודה לא נפניתי להשיב עד היום.

והנה ע"ד מבוקשי זר מבוקשי להפטר מיושבי גדרה ולהושיב טובים מהם תחתם[3], לא אמרתי כי אם יהי' ברצונם הטוב ולתת כמה אלפים מארק עבור עבודתם עד הנה, והיה הדבר נכון, כי האף שיכול להיות שהפלינו בגנותם יותר מכאשר הוא, מכ"מ הי' כדאי להנקות מחרפת אחינו מנדינו, כי מאז נקרא שמי בענין המקודש הלז הנני יודע הרבה דבת שלמי אמוני ישראל על עיקר הענין, ורק בשביל זה הפרט שאנו מחזיקים ידי עוברי עבירה ומטמאים את הארץ. והרי נחמיה הפחה אמר בקאפיטל ה' הלא ביראת אלקים תלכו מחרפת הגוים אויבינו ומכש"כ שיש לנו לחוש לדבת עם ה' המעבירים בקהלות ישראל ומרפים ידי המתחזקים בה. ע"כ הצעתי לפני מע"כ נ"י אולי יש מקום לזה. אכן שלא ברצונם ודאי אין מקום להרחיקם בשתי ידים[4]. אך ישמע נא מע"כ. הן ידידנו הר' פינס נ"י בקש להעמיד שו"ב ליושבי גדרה, ומע"כ מלא דברו לאמר שימלא בקשתו. עתה הנני להוסיף להשתדל שיהי' השו"ב מופלג גדול בתורה מלבד שו"ב ויהא יודע ולומד למעשה הלכות השייך לקדושת הארץ, ואשר לא ידע להכריע, עכ"פ יהי יודע לשאול מגאוני ירו' תוב"ב. וגם יהא השו"ב ש"ץ וקורא בתורה שיהא נכון לאמר עליו דברי יאשיהו המלך בדה"י ב' עובד את ה' ואת עמו ישראל, היינו שיהא הוא הממוצע בין היושבים ועובדים לבין אביהם שבשמים, וממילא יהא יודע להטיף דברי אגדה ומוסר לפניהם בש"ק ובמועדים. ובזה ישתתף את ידידנו הר' פינס נ"י — —

והנה מע"כ נ"י הודיע, כי ביסוד המעלה יש להם לוי אחד מפריש תו"מ וחוזר ומוכר בזול וכי א"א להתפרנס באופן אחר כי עניים המה ואין פרי הארץ מוציאה כ"כ שיתפרנסו בנכוי שני מעשרות, היינו מעשר הממשלה ומעשר הלוי. זהו תורף דברי מע"כ נ"י.

ראשית עלינו לדעת ולהאמין כי לא בפלאשתיני אנו מושיבים את הארץ, כי אם בארץ ישראל, אשר היא מובדלת מכל הארצות בדבר מורגש מאד, אשר אך למטר השמים אנו שותים מים וגם המטר הוא מצומצם ועינינו כלות ומיחלות לה' שיהי יורד גשם ומלקוש בעתו. יאמר נא מע"כ אם שמע כזאת בשארי ארצות. אחר שהוא כן עלינו להאמין כי תבואת הארץ ופריה תלוי אך בהשגחת ה' התלוי במצות הארץ. ומלאכי הנביא אמר לענין הפרשת מעשר ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארבות השמים והרקותי לכם ברכה עד בלי די.

ועתה יהי יודע מע"כ שאין אנהנו יוצאים ידי חובת השגהה ממנו על ישוב הארץ במה שהדיוט מפריש תו"מ. הלא הרבה דינים יש בזה והוא לא ידע במה יכשל. ובאמת הוא ע"ה גמור, שהרי אע"ג שמוכר המעשר בזול יצא מידי טבל, מכ"מ הוא עושה איסור ועליו נאמר שחתם ברית הלוי, ומבואר בגמרא שע"ז

---

1) את המכתב הזה פרסם מר רבקינד ב„אגרות־ציון" עמ' ט–יב. קטעים ממנו הבאנו לעיל בהערה 3 לנומר 697.

2) עי' לעיל נומר 702.

3) עי' לעיל נומר 699.

4) מסופקני, אם דברי פינסקר בלבד השפיעו על הנצי"ב, כי יחזור מהצעתו הקודמת לדחות את הביל"ויים מגדרה ומארץ־ישראל בכלל. יש לשער, שגם הפעם נענה להשפעתו של הרב מוהיליבר. הן הרב מוהיליבר הוא שדבר על לבו, כי „טוב היה מאד לו היו בני ביל"ו היושבים בגדרה עוזבים את הקאלאניא וילכו להם לחוץ לארץ" (עי' לעיל הערה 5 לנומר 679). ובעודנו מושפע מהדברים האלה (וגם מדברי מכתבו של ויסקינד שחור, לעיל נומר 688) הציע לפינסקר מה שהציע. ואולם בינתים נִחַם גם הרב מוהיליבר עצמו על עצתו וכתב (א' וישלח–י"א כסלו–תרח"ם) להנצי"ב (עי' „אגרות ציון" עמ' יג): „בדבר אנשי גדרה אין לי ידיעה אמיתית מהנהגתם – – – אמנם לו יהי שכל הדברים שכתבו עליהם הם כנים, עכ"ז חלילה לנו מלילך עמם בקרי, כי בלי ספק כשנאמר להם שיעזבו את מקומם וילכו להם באשר ילכו, לא יתנו לנו אוזן קשבת ויפנו לנו עורף, ואז חלילה יפרוצו את התורה בגלוי. ע"כ גם לפי דעתי טובה עצת הד"ר פינסקער בזה, למנות עליהם לראש ומנהל את הרר"ים פינס – – – ואם יאמר כת"ר מה לנו ולצרה הזאת, לא נתן להם שום תמיכה, וממילא יהיו מוכרחים לעזוב את מקומם, ובפרט כשינתן לכל אחד סכום נכון שיהי' לו לבנות בית בחו"ל, ידע כת"ר כי לפי דעתי אין הדבר כן, כי רבים אשר אתם, אשר אינם דואגים כ"כ על קיום הדת, וכאשר ישמעו הדבר שאנו רוצים לעשות להם, בלי ספק יחזקו אותם בכל מיני חיזוק שישארו דווקא על מקומם". ומובן, שהדברים האלה השפיעו על הנצי"ב יותר–ובכל אופן, לא פחות – מדברי פינסקר.

חייב הלוי מיתה בידי שמים וקוראים עליו ואת קדשי ב"י לא תחללו ולא תמותו. ע"כ עלינו להשתדל אם א"א להושיב כהן או לוי ביסוד המעלה ולהתפרנס מן המעשר לבד. נדרש לנו להעמיד למדן בצפת שיהא הוא רגיל להיות במושב יסוד המעלה ומשגיח על עבודת אלקי הארץ ומפריש מעשרות ונותן ללוי כד"ת.

ועוד שביעית, ידע מע"כ שעבודות המוכרחות לשמירת האילנות שלא תעשה הארץ מלחה וימות כל עץ שבה באמת מותר לעשות בשביעית. אלא שצריך לדעת פרטי הדברים, לבד זריעה וקצירה שאסור בפשיטות. וגם בזה יש מקום לדבר. אך באשר שנודע לנו שנשאל ע"ז הגאון אב"ד מקאוונא שליט"א [5] שהוא קשיש ועדיף מנאי, ע"כ איני חפץ לקפוץ בראש, וגם כי גאוני ירו' תובב"א סמוכים ונראים לחקור בפרטי עבודת הארץ יותר ממני. ולא יאמר מע"כ נ"י שרבנים מחמירים ואינם יודעים בישוב הארץ ובצערן של ישראל בחוסר פרנסה. חלילה לומר כן. כל מה שאפשר להקל אין אנו מונעים מלהגיד יושר, ומה שא"א להקל אין למע"כ נ"י להתרעם ולהקל בכבוד חכמי התורה, שהן המה מעמידים את הלאום והיהדות, ולולי גדולי תורה המתחזקים בכל דור ודור כבר הי' כל הלאום נשקע ונכלל בגויי הארץ ונשכח שם ישראל ח"ו. ובכל עת שהדור רוצה באמת להיות נכלל ולהשתוות ולהתחקות על דרכי אוה"ע, הקב"ה נותן בלב אוה"ע שנאה עצומה להרחיק את ישראל מהם, למען יֵדע ישראל מי המה. ואם יבקש מע"כ ממני קונטרוס אחד שהדפסתי בזה הענין וקראתי שמו שאר ישראל לא אמנע הטוב ממנו. אחר שהננו משתתפים בענין נשגב כאחד עלינו להתקרב כל האפשר. וה' יזכנו לראות בישוב הארץ בשוב ה' שבות עמו ונעבוד את ה' שכם אחד ובדעה אחת [6]. — — — — — — — — — — — — —

גם היום הנני להזכיר ולהעיר, כי יכון מאד להשתדל להושיב באיזה קאלאניא אנשי ירושלים תובב"א החפצים בעבודת האדמה, ובזה נעשה מצוה רבה ופקו"נ וקורת רוח לשלמי אמוני ישראל ברו"פ. התחזקו נא בזה והשימו לב ושיתו עצה ותושי' בזה וה' יהי עמכם.

הנני ידידו העמוס בעבודה רבה, מצפה לישועת ישראל

נפתלי צביהודא ברלין.

---

5) עי' להלן נומר 714.

6) את התשובה שהחזיר פינסקר להנצי"ב על מכתבו זה, עי' „דרך לעבור גולים" 97-98 (הערה 1).

710. *)

מאת ר' שמואל מוהיליבר לפינסקר.

ב"ה ב' י"ט כסלו תרחם.

כבוד האדון הנכבד גביר בעמיו חכם ושלם הר"ל דר' פינסקער נ"י.

מכתבו מן ט"ו דנא [1] הניעני. הי' לי לעונג ההתמנות של ה' פינס על בני גדרה למשגיח בעניני הדת. אמנם עוד לא יצאנו בזה ידי חובתינו, כי עלינו להזהיר את בני גדרה שישמעו לשמור את התורה והמצוה אשר יורה אותם הרב החכם פינס נ"י, ואם חלילה יעברו על חוקי התורה והמצוה בזדון ולא ישמעו בקול מורם ומנהלם, אזי יגרשו כלה [2]. ע"כ מבקש אנכי את כבודו הרב לכתוב לבני גדרה מכתב כזה. מה שכתב כבודו הרם „שעוד לא נתברר לנו עד כמה יש ממש בשמועות לא טובות הבאות על בני גדרה" מוכרח אנכי לדאבון נפשי להעתיק לו איזה דברים ממכתב אשר קבלתי מאיש נאמן בעיני למאוד, וז"ל בתוך מכתבו: „כאשר הי' ראש חו"צ (הוא כבודו הרם) בפה (פאריס) דרש מהבאראן לתמוך בידי אנשי גדרה, ואמר לו [3] כי אין חפצו לתמוך בידי מחללי שבת ומועד וכל דבר קודש משחק להם. וישאלהו הראש חו"צ, מפני מה ומה איכפת לו בזה? ויענהו הנדיב גם אנכי ליבעראל כמוך ועכ"ז אין חפצי לתמוך בידי עוברי עבירה בארץ הקדושה. ועד היום יעופפו נדבות מרוסיא רק בעד גדרה, וינערו חצנם מיסוד המעלה אשר שם אנשים שומרי תורה כהלכה. הלא כלימה תכסה פנינו". עכ"ל המכתב. ואנן מה נעני אבתרי'? הן המכתב כמוס הוא אתי ולא גליתי לשום אדם. אבל הלא כבודו הרם יבין מה מאוד תדאב לבבי לדברים כאלה ובמסתרים תבכה נפשי. הן באמת קשה הי' בעיני להאמין כי הנדבות שנשלחו לפארים נשלחו רק עבור בני גדרה, אבל מכתב כבודו הרם קיים ואישר את הדברים, כי הוא כותב אלי במכתבו כי נשלח מפה סך 2600 פר' עבור פתח תקוה, והדבר אינו כן, כי אנכי כתבתי במכתב להגביר הנעלה הר"מ ערלאנגער „באם שנשלחו אליו הכספים בלי שום תנאי רק על דעת ערלאנגער.

---

*) את המכתב שלפנינו כבר פרסם ליליינבלום ב„דרך לעבור גולים" 101/2. אנו חוזרים ומדפיסים אותו, כדי שתהא מובנת כל צרכה התשובה, שהחזיר פינסקר להרב מוהיליבר (עי' להלן נומר 712) ואשר ממנה הביא ליליינבלום (שם 102/8) רק את קצורה.

1) עי' לעיל נומר 707.

2) ממה שמובא בהערה 4 לנומר הקודם מוכח, שהרב מוהיליבר ידע גם הוא, כי אזהרה זו הי"א רק איום בעלמא, שאין אחריו מעשה.

3) פירוש: רוטשילד אמר לפינסקר.

שולח אנכי גם את הסך הנ"ל לעשות בהם כדעתו ורצונו, אמנם אם שאר הכסף נשלח לו בתנאי מפורש לבני גדרה אזי ישלח הסך הנ"ל לתמיכת בני פתח תקוה. ועתה אשר כבודו הרם כתב מפורש כי מביאלאסטאק נשלח עבור פתח תקוה, א"כ גלוי ומבואר הוא שכל יתר הכספים נשלחו רק עבור בני גדרה. ועתה אשאל את כבודו הרם מדוע הסיר עין השגחתו מפתח תקוה ויסוד המעלה? הן ידוע כי תמיכת הנדיב בשתי הקאלאניות הנ"ל עוד מוטל בספק והן תלויות ועומדות? האם בין כך ינועו ברעב חלילה? או שדותיהם ישארו כמדבר ארץ לא זרועה? — עוד אחת לי לשאול את כבודו הרם. הן על הוצאה מן 250 פר' להרה"ח הרמ"פ נ"י בעד עקירת דירתו שואל את פי הנבאים, על הוצאה קרובה לשני אלפים פר' על בנין בתים לבני גדרה לא שאל אותנו, רק עשה על דעת עצמו. או גם בדרך כלל על שילוח כל הכסף רק עבור בני גדרה לא שאל אותנו[4]. — כבודו הרם יסלח לי על כי מצאתי לחובה לכתוב לו את ההערות האלה נגד רצוני. — — — — — — — — — — —

הנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם

שמואל בהרב מוהרי"ל מאהליוועד.

4) עי' מה שהעיר ליליינבלום („דרך לעבור גולים" 102) על שאלתו זו של הרב. ועי' גם להלן נומר 712.

---

711. *)

מאת ליליענבלום לם. אוסישקין.

אדעססא י"ט כסלו תרמ"ח.

ידידי היקר!

למה רפו ידיך וידי רעיך? למה תאמרו כי מעשי חו"צ המה חלוקה חדשה? יודע אתה כי על פי החשבון צריך לכל משפחה (מובן שאיש פנוי הוא כמשפחה, כי החילוק אך בכמות הפרנסה הדרושה, וברבות האוכלים תרבה הטובה ע"י רבות העובדים) יותר משלשה אלפים רו"כ. בגדרה יש חמשה עשר קולוניסטים ונחוץ להם כארבעים וחמשה אלף רו"כ. מן החשבון הזה צריך לנכות כשש מאות רו"כ לכל קולוניסט מה שהוא צריך לתת בעד 150 דונם אדמה במחיר עשרה פראנק הדונם, אשר לחמשה עשר איש יעלה לתשעה אלפים רו"כ, מפני שאדמה יש להם שהיא אדמת זיבורי זיבורית אשר החצי ממנה לא יצלח מאומה, ואשר קנה ה' פינס במחיר שבע מאות רו"כ כל חלקה או 15 פראנק לכל דונם. עתה צא וחשוב אם נתן להקולוניסטים גם בזמן מן הזמנים אפילו שליש מן הדרוש להם בפעם אחת? יודע אתה כי אם קרובך עני ודרוש לתמיכה, אז אם תתן לו שלש מאות או חמש מאות רו"כ בבת אחת יעשה לו חנות קטנה ויוכל להתפרנס בה. אבל אם תתן לו עשרה רו"כ לשבוע ישאר אביון כל ימיו, יזקק תמיד לתמיכתך, ותמיכתך אתה לו תעלה לך עשרת מונים לעומת השלש מאות רו"כ שהיית נותן לו בבת אחת. ובמי איפוא האשם, אם בהקולוניסטים שלא קבלו מימיהם מיד חו"צ תמיכה הגונה כראוי וכדרוש להם, או בעמנו העומד מנגד לחו"צ? הוא הדבר אשר בעדו דרוש לנו רשיון הממשלה. אז יסתתמו פיות כל הפטריוטים המזויפים הפוטרים עצמם באמתלא: תנו רשיון, ופיות כל צרי העין האומרים: תנו לנו קויטנציות מפנקס „שנוראוואי". ואז יהיה לחו"צ בשנה הראשונה עשרות אלפי רו"כ לשכלל את כל הקולוניות. האמת אגיד לך, כי אילולי שהייתי מאמין בקבלת הרשיון, הייתי אומר כי חו"צ לא ישיגו לעולם את מטרתם, כי באופן הנהוג עתה נהיה תמיד במצב עניים ואביונים. אבל מאמין אני שסוף סוף נקבל את הרשיון, ועל כן נחוץ לנו להאריך עבודתנו כדי שלא תתפרד חבילת חו"צ עד הימים ההם, ואם חלילה תתפרד, גם הרשיון לא יקימנה לתחיה. — — —

הנך אומר כי אין בגדרה אף אחד היושב בה יותר משתי שנים. טעות גדולה היא בידך. תשעה בני ביל"ו התישבו בגדרה בחנוכה תרמ"ה[1], תיכף אחרי אספת קאטאוויץ, ובבוא ה' וויסאצקי הוסיף עליהם את האחים חנקין ואת פיינבערג ואת שימאנאוויץ מפאלטאווא. במלה אחת: מכל הקולוניסטים אך סאלאמיאק והענקין לא עברו עליהם עוד שתי שנים.

הנדיב אינו נותן לפ"ת מאומה לצרכי יחידים, ויסוה"מ אינה טערמין גיאונרפי, אם גם אין שם בתים. להאחרונה לא נתן הד"ר[2] מאומה זה יותר משנה, והיא מקבלת תמיכתה מזמן לזמן מאת הנדיב, ואם אמר הד"ר שיהיה צורך לתמכה באיזה סך הוא אך מפני שנזכרה גם היא בקול הקורא[3], ואם כן גם בעדה נתנו הנותנים. — — — — — —

את המאמר „קול נהי [נשמע] מציון"[4] קראתי, ועוד בטרם קראתי הגיד לי מחברו, ה' אייזענשטאדט, בשובו מיפו, את תוכנו. מטרתו היתה להלהיב לתמיכת „עזרת ישראל"... ואם אמנם האיש אייזענשטאדט לא ישקר ולא ירבה בגוזמאות, אבל גם הוא יודע

1) עי' מחברתו של ד. אריאל „המושבה גדרה" עמ' 4–3.

2) פינסקר.

3) לאיזה „קול קורא" מכוונים הדברים - אין אנו יודעים. בכרוז, שהוציאו הרבנים לערב־יום־הכפורים תרמ"ח (עי' לעיל נומר 660 והערה שם), לא נקראה שום מושבה בשם.

4) מאמרו של ברזלי (בנומר 241 של „המליץ" לשנת 1887) על איסור הכניסה לארץ־ישראל וסכנת הגרוש, הצפויה לעולים החדשים, שנכנסו לארץ שלא כדין.

*) מארכיונו של אוסישקין.

שבתוגרמה אין לך דבר שאין לו שעה, היינו שאחרי עבור שעת ריתחא הכל על מקומו יבוא בשלום. שוטרי החוף מקבלים שכר על הפרישה בים שלא היתה ולא נבראה וכותבים שפלוני ופלוני פרש עצמו מן הצבור של א"י ופרש לים הגדול לשוב ארצו.

עד כמה יתעשת הבאראן הירש, העוסק במעשה סיזיפוס, להשתדל לטובת הישוב, לא אדע. בכל אופן, הנה ה' שייד עתה בקונסטאנטינופול לתכלית זו, ואם יש את לבו של הבאראן הירש או לאל ידו לעשות בזה דבר, בלי ספק ישתמש ה' שייד בכחו.

היום נשלח המכתב החוזר מט"ו כסלו[5] לה' פריידענבערג. שים עיניך ביחוד על הצעות הגאון מוולאזין. אם כפעם בפעם נשמע הצעות כאלה אז נאמר עם קרילאוו, כי „העגלה עודנה עומדת עד עתה על מקומה".

אוהבך מוקירך ומכבדך כערכך הרם והנשא

משה ליב ליליענבלום.

5) עי' לעיל נומר 707.

712.*)

מאת פינסקר לר' שמואל מוהיליבר.

אדעססא כ"א כסלו תרמ"ח.

כבוד הרב הגאון הגדול מוהר"ר שמואל מאהילעווער נ"י.

את מכתבו מיום י"ט דנא[1] קבלתי. גם לבני גדרה כתבתי להזהר בשמירת הדת ולהתרחק מן הכיעור ומן הדומה לו, ואם לא הודעתי זאת במכתבי לכבוד הגבאים, הנה מפני שלא היה בזה שום דבר חדש, כמו מנית ה' פינס על גדרה למשגיח דתי בה.

המכתב שקבל כבוד גאונו מן האיש הנאמן לו מאד אינו מדויק. מעודי לא בקשתי לתמוך בידי אנשי גדרה, כי הוא דבר שאין לו שחר שיבקשו חו"צ ברוסיא מאת איש אחד שימלא הוא את מקומם. ואם אפשר לקבל נדבה הגונה מאיש אחד לטובת הקולוניות, אבל לא מן הנדיב אשר עיניו אל הישוב וכבר עלה לו הדבר בהון רב. כן לא הייתי יכול לשאול את פי הנדיב: מה איכפת לו אם בני גדרה מחללים את השבת, כי מה זו שאלה? כבוד גאונו יודע כי בהיותי בדרוזגעניק קבלתי על עצמי באיזה ענינים חומרי המקום שבאתי לשם, וכבוד גאונו לא יחשדני בלי ספק שעשיתי זאת כדי לענד לראשי עטרת הקוצים של ראש חו"צ, שלא הפצתי אז בה ואיני חפץ בה גם עתה, ובכל לב הנני למסור אותה עם התרעומות והתנואות מן הצד התלויות בה. ואם אנכי איש התלוי בדעת עצמו ויושב באירופא השתדלתי שלא לעורר את אחינו החרדים כנגד חו"צ, על אחת כמה וכמה שלא יכולתי לומר להנדיב שאין רע אם הקולוניסטים יחללו את השבתות בארץ הקדש. אמת הוא כי גם הנדיב שמע שהקולוניסטים בגדרה מחללים את השבת, אבל הכל הולך ממקור אחד, מאנשי ירושלים.

כן לא אמת יאמר בעל המכתב לכבוד גאונו: „ועד היום יעופפו נדבות מרוסיא רק בעד גדרה, וינערו חצנם מיסוד המעלה". כל שולחי הנדבות לא ישלחו אותן בעד גדרה או קולוניא אחרת, כי אם לפקודתי, כהחלטותינו בדרוזגעניק. גם אנכי מצדי עוד לא צויתי להוציא אפילו מחצית הכסף שנתקבל עד היום, לא אך בעד גדרה, אך בכלל, והכסף עודנו מונח ביד ה' ערלאנגער למשמרת, מלבד מה שנשתלם ממנו החוב שנשארנו חייבים לו עוד מלפני דרוזגעניק, ומה שבקשתי (להצעת פינס) לתת לזריעה ולתמיכה לבני גדרה ולבנין חמשה בתי עץ שם, עד שמכל הכסף שנשלח לה' ערלאנגער מזמן דרוזגעניק הוציאו על גדרה כששת אלפים פראנק. גם מיסוד המעלה לא נערנו חצננו, ואם לא צויתי לשלוח להם הוא מפני שהם בעצמם אינם מבקשים, אות הוא שאינם נזקקים לתמיכתנו, והראיה, שכאשר מת סוס אצל אחד מהם, ויפנה אלי בבקשה לתת לו למקנת סוס, מלאתי את בקשתו.

בשום אופן לא אבין את שאלת כבוד גאונו: מדוע על הוצאה קטנה מן 250 פראנק בעד עקירת דירתו של פינס הנני שואל את פי הגבאים, ועל הוצאה קרובה לשני אלפים פראנק על בנין בתים לא שאלתי. אבל כלום יש צורך לשאול על דבר שכבר הוחלט? כבר הוחלט „לתמוך ולשכלל את גדרה"[2], ואפילו אם יתנגדו הגבאים לזה אין להם רשות לבטל את החלטת דרוזגעניק[3]. על כן עד שכלול הקולוניא אנו צריכים לתת לה כל מה ששייך לשכלולה: חפירת באר, בנין בתים, תוספת אדמה, תמיכה חדשית וכיוצא בזה, כן הוא גם בדבר פתח תקוה ויסוד המעלה, החלטנו לתמוך ולהושיע אותן, ומובן כי בשעה שיצטרכו לתמיכה, והם יודיעו זאת, ובידנו יהיה כסף, אז נתמוך אותם בלי כל שאלות מיוחדות, כי, כמו שאמרתי, אם יאבו הגבאים לגזור מעתה לבלי לתת פרוטה לפתח תקוה וליסוד המעלה, אז לא יוכלו

*) פוטו או העתקה של מכתב, שמצאנו בארכיון של פינסקר־ליליינבלום. - ספי ליליינבלום שמענו („דרך לעבור גולים" 3-102), שהמכתב נשלח להרב מוהיליבר. - ועי' להלן נומר 727.

1) עי' לעיל נומר 710.

2) עי' לעיל הפרוטוקול של אספת דרוסקניק, נומר 602/III (עמ' 218).

3) החלטות דרוסקניק הוחלטו למספר לשלש שנ"ב. עי' שם עמ' 216.

לבטל את החלטות דרוזגעניק. לא כן היא עקירת דירת ה' פינס מירושלים, מנית משגיח דתי או פקיד, שעל זה לא דברנו בדרוזגעניק ואינו נכלל במה שהוחלט שם.

אבל יותר אתפלא על כבוד גאונו. אנכי לא הקפדתי אם נשלח מביאליסטאק הכסף בעד פתח תקוה, אם גם הדבר הזה הוא נגד החלטות דרוזגעניק, שהכסף ישולח לה' ערלאנגער לחלק אותו על פי הוראת נאמן חו"צ[4], ואני לא עשיתי מאומה נגד ההחלטות ההן, וכבוד גאונו מקפיד עמדי. — — — [5]

4) עי' שם, שם.

5) שום חתימה אין להמכתב שלפנינו.

713.

מאת מ. ארלנגר לפינסקר.

Paris, le 9 Decembre 1887.

Werthester Herr Doctor,

— — — — — — — — — — — — — —

Es ist unmöglich, falschen Gerichten den Weg zu sperren. Ich wiederhole Ihnen, dass B[aron] Hirsch nicht im mindesten von Colonisation wissen will[1]). Wenn M. de Hirsch viele Millionen zur Errichtung jüdischer Schulen zur Verfügung des Czar's stellt, können wir nichts dafür. Hätte er uns gefragt, oder bloss eine Mittheilung gemacht, so hätte die Sache vielleicht eine andere Richtung genommen. Ich zweifle jetzt noch an dem Erfolg. — — — — — —

Dass Sie keine antireligiösen Tendenzen verfolgen, bin ich überzeugt. Ich weiss auch, dass die jetzige Bevölkerung von Gadrah schon ziemlich geläutert ist. Ein Artikel aber im Melitz (welcher ebenfalls die Mähr der fünfzig uns zur Verfügung gestellten Millionen verbreitete)[2]) ist kein beweis, obzwar ich ganz gern dem feierlichen Empfang einer Thora dorten glaube[3]). Übrigens ist diese Sache beigelegt. Herr Pines wird schon Ordnung machen. Nachlässigkeit oder selbst Nachsicht würden ihm bald seine Administr. unmöglich machen. —

Die Reise der Hrn. Scheid[4]) hat guten Erfolg gehabt. Er brachte es dahin vom Minister der Innern ein Schreiben zu bekommen an den Valy von Damascus u. den Pacha von Jerusalem, die Juden in der Colonisation nicht zu hemmen, ihnen sogar hilfreich zu begegnen. Es müssen aber die fremden Juden, die sich ansiedelen, den Landesgesetzen sich unterwerfen u. treue Unterthanen werden etc. Wir hoffen, dass darauf vieles sich ordnen wird, wass früher schwer war. Aber das Hauptmittel muss doch immer weiter wirken. — — — —

Hinsichtlich des Brunnens zu Gadrah, kann er gegraben werden sobald die Autorisation von der Local-Behörde gegeben sein wird. Seitens des Barons kein Hinderniss[5]). Sein Versprechen wird zu jeder Zeit gehalten — — — — — —

Ihr Schreiben führt mich nochmals auf B. v. Hirsch und den Melitz zurück. Besagter Baron hat bis jetzt durchaus nichts der Alliance weder gegeben noch versprochen. (Ich spreche nicht von dem, was er vor 10 Jahren oder mehr gegeben— 1 Mill. Frcs. und andere jährliche Beiträge zur Deckung vorkommender Deficite). Alles dieses ist Fabel. Wird später etwas werden? Wer kann voraus wissen, auf welche Seite der Wind wehen wird. Ein junger Russe

1) כבר ראינו (עי' לעיל כמה נומרים ועי' גם הנומר הסמוך ונומר 717), שעסקני חבת־ציון דרשו מאת פינסקר, כי ישתדל לקרב את הבארון הירש לעניני הישוב בארץ־ישראל. על זה העיר גם ליליינבלום את פינסקר. פין יעץ לפינסקר (במכתב הנמצא בידינו), שוינגונד ויסל יסע לשם זה להירש. פינסקר כתב לויסל וקבל מאתו תשובה (גם המכתב הזה נמצא בידינו), שארלנגר הוא היחידי, אשר יוכל להשפיע על הירש. ליליינבלום כותב, שפינסקר פנה לארלנגר ובקש מאתו, „כי ינסה הוא להציע דבר לפני הבאראן ההוא ע"ד הישוב". והנה לפנינו התשובה, שהחזיר ארלנגר לפינסקר. ועי' להלן נומר 728 וגם „דרך לעבור גולים" 104.

2) בנומר 286 של „המליץ" לשנת 1887 נדפסה ידיעה ז': „למה"ע „פראנקפורטער צייטונג" מודיעים מפעסט ע"י הטלגרף: הבאראן מאריטץ הירש נדב סך מאה מיליאן פראנק לטובת החברות למעשה הצדקה והחסד אשר לבני ישראל באירופא. לתכלית זאת החל המזכיר שלו ה' וועניציאני לנסוע במדינת רוסיא". ועי' למטה הערה 6 לנומר זה.

3) בנומר 231 של „המליץ" לשנה הנ"ל נדפס מכתבו של מאיר בלקינד מראשון־לציון על הכבוד, שעשו בני־גדרה לספר־התורה, אשר שלחו להם בני־פולטבה (עי' לעיל נומר 687).

4) עי' לעיל נומר 705.

5) את הכסף לבנין באר בגדרה נתן הבארון רוטשילד, והבאר נקרא על שמו - „באר בנימין".

aus Bertitschew, Kaminka — — — — — hat diesen Canard in den Archives Israélites gefunden und ihn anf tolle Weise amplifiziert. Ich fragte ihn, woher er denn diese Nachrichten hat? „Es muss doch wahr sein, sagte er mir, da es in den Archives steht[6])“. — — — B. Hirsch ist im Augenblick in Constantinople. Ich zweifle, dass Herr Goldschmidt es übernehme ihm von Palestine und den Colonien zu sprechen. Er weiss, dass der Baron eher zur Schmelzung als zur Absonderung des Judenthums geneigt ist. — — — — —

Ihr ganz ergebenster

M. Erlanger.

6) בנומר 240 של „המליץ" לשנת 1887 נדפס מאמרו של א. קאמינקא („אקא") מפאריז „מעשה סיסיפוס", ולהבנת מכתבו של ארלנגר אשר לפנינו אנו מביאים מן המאמר הזה שורות אחדות: „בימים האלה ישובו להוציא אבנים גדולות לגוללן אל ראש ההר. איש אחד מעמנו חובב אחיו יוציא מכיסו כמאה מילליאן פראנק לרוחתם לישועתם. (קטני־אמנה חפצו להכחיש את השמועה על דבר הנדבה הגדולה הזאת, אשר כמוה לא נהיתה — — — אכן אמת הדבר, ומכה"ע „Archives Israélites“ יחשב בפרטות את אופן התחלקות ההון הזה למעשה הצדקה לפי רצון הנדיב). — — — מנהלי כי"ח יראו עתה בעינא פקיחא את הצרות המתרגשות ומשתרגות מיום ליום על צואר אחינו — — — ועתה מה העבודה הזאת לאנשי חסדנו? הידמו כי אם ברוב הונם יכלו קוצים אחדים לפי שעה מן הכרם, לא יוסיף להצמיח קוץ ודרדר כל הימים? — — — בתי הספר שייסדו בעד חמשים מילליאן (ההדגשה הזאת לנו היא. — העורך.) לעברים תחת השגחת אפוטרופסים אשר לא מתוכם — כקורי עכביש יהיו; עזרתם מאפס ותהו. — — — עוד לא הפילו חבל, עוד לא נעשה דבר, עוד לא הוציאו את הכסף — — — יתעוררו חובבי־ציון ויקומו כל דוברי בשער, לא יתנו דמי למנהלינו עד אשר ישימו פניהם מול ירושלים, עד אשר יפנו אל הדרך האחת הפשוטה המבעית — דרך התחיה הלאומית לעמנו, ולא יוסיפו ללכת לקראת נחשים — — — לא יוסיפו לגולל האבן למרום הגבעה למען תשוב ותפול ותדוק ותשים לאל את כל מרחם משאם ויגיעם".

714.

מאת רש"י פין לפינסקר.

בשם ה׳ הבוחר בציון.
כ"ג כסליו תרח"ם פה ווילנא יע"א.

כבוד ידיד נפשי הרב החכם המפואר וכו׳
ד"ר ל. פינסקער נ"י. שלום וישע רב!

בטרם אשיב על דברי מכתביו היקרים אתכבד להודיעו, כי בהיות אצלי ידידנו הרב הג׳ ר׳ יהונתן עליאשבערג נ"י שלשום הגיד לי כי ידידנו הגביר ר׳ מיכאל ערלאנגער פנה בשאלה לכבוד הרב הגא׳ן ר׳ יצחק אלחנן נ"י בדבר שנת השמיטה הקרובה, ועל פי הפצרת הרב עליאשבערג לא החמיץ הרב הגאון להשיב לה׳ ערלאנגער כי הוא מתיר לעבוד עבודת האדמה בשנת השמיטה ע"י מכירה לא"י כדרך שמוכרין חמץ, ובזה תשובנה כל הסערות לדממה, ובדרך זו נוכל ללכת גם אנחנו בהקולוניות שלנו. ומדי דברי עם הרב הג׳ ר׳ יהונתן בדבר השמיטה הגדתי לו את אשר בלבבי למצוא היתרים בעבודה בשנת השמיטה באופנים אחרים שלא דרך הערמה, והוסכם בינינו להציע את כל הצעותי במכתב שאלה ותשובה לכבוד גאוני הדור, וכשיהיה ה׳ עמדי עלי לעשות את הדבר הזה, ולעת עתה נוכל להסתפק בהיתרו של הרב הגאון אב"ד דקאוונא נ"י[1].

ועתה אשוב לדברי מכתביו היקרים:

מחשבתו הטובה לבקש דרכים להשיג רשיון הממשלה ליסוד החברה[2], אם יש למעלתו תקוה להוציא את הדבר הטוב הזה לאור, כשרה וישרה בעיני מאד, ואבקש את מעלתו לשלוח לנו תכנית מכתב בקשה, ותקותי חזקה כי תמצא ידי להטות לב נכבדי אנשי שלומנו בווילנא (ואם מעטים יהיו) לכתוב ידם על הבקשה בהתחייבות לתת ליסוד החברה מאה רו"כ לכל אחד ואחד.

עוד הפעם אכפיל להודיע כי בכל לבבי ובכל נפשי הנני מסכים למנות את הרב ר׳ יחיאל מיכל פינס למשגיח על בני גדרה בדברים הנוגעים לשמירת התורה, וכן אנכי מסכים למנות לבני גדרה שוחט ובודק, ותקותי חזקה כי אמצא נתיבה אל לב חברינו הרבנים הגאונים כי יסמכו ידיהם גם המה על ה׳ פינס לפקוד טיב ההשגחה על בני גדרה בידו, ולא ילך לבם עוד לבקש ממונים אחרים. והיה כי יודיע ה׳ פינס לפרקים את תהלוכות בני גדרה בדרך אמונה ולא ימצא עולה בהם, ינוחו גם הרבנים מזעפם ולא יוסיפו לבקש תחבולות מתחבולות שונות אשר אין הדעת סובלתם. כי איך יעלה על הדעת ואיה המשפט לגרש את האנשים אשר נתנו נפשותיהם על דבר הישוב, ונשאו וסבלו כל יד עמל וחרפת רעב זה ימים הרבה, בשביל חשד שאינם שומרים את התורה כהלכה, ולהושיב אנשים חדשים תחתיהם, אנשים אשר לא למדו עוד לדעת את משפט עבודת האדמה ואין אנחנו יודעים אותם ובטוחים בהם כי יצאו ידי הובתם.

וגם בדבר בניני בתי העץ בגדרה לעת עתה הנני מסכים להצעת ה׳ פינס ועם המעשה אשר עשה מעלתו לכתוב לה׳ ערלאנגער להמציא להם כסף די

1) עי׳ להלן כמה כתבים.
2) עי׳ לעיל נומר 701.

הוצאת הבנינים האלו, אך חפץ אנכי לדעת מי יכלכל את דבר הבנינים האלו, ואם הקולוניסתים בעצמם יכולים לבנותם — — — — — —

הרב הג' ר' יהונתן עליאשבערג הודיע לי כי הגאב"ד מביאלאסטאק נ"י שלח מגיד אחד בערים הסמוכות לביאלאסטאק לדרוש ולהעיר על דבר הישוב ודרשותיו עושות רושם, ואמר לי עוד, כי עתה אשר נתקבל 3) לגאב"ד בעיר ווילקאווישק הסמוכה לביאלאסטאק יבוא כפעם בפעם לבקר את הגאב"ד דביאלאסטאק ויחדיו ימתיקו סוד בדבר תקנות הישוב, וישלחו עוד מגיד שני בערים אחרות, ומזאת יראה מעלתו כי שני הרבנים האלה מתנגדים להצעת הגאב"ד מוואלאזין 4) שלא לשלוח מגידים, והולכים אחרי הרוב. ואך בזה צדק הרב הגאב"ד מוואלאזין כי עלינו להזהר מנגוע בנחלת הנדבות לטובת החלוקה, ונעיר את אזן המגידים שיהיו נזהרים גם הם בדרשותיהם מלהוריד כבוד מעלת הצדקה לתמיכת עניי א"י, ודי לנו בזה להרגיע שאון רוח הגאב"ד דוואלאזין, אפס לא נוכל להסכים עמו כי נשחד אנחנו מכחנו להמציא להם עזר מצדנו כי צרכינו מרובים, ואין קופתנו מספקת לצאת ידי חובתנו.

אנכי מצדי לקחתי דברים את הגבאים על החלוקה בא"י והגדתי להם דעתי למצוא דרכים להתחבר לאגודה אחת וקופה אחת תהיה לנו לפרנס את צרכי הקולוניסתין וצרכי החלוקה לפי ערך פ"צ. הצעתי זאת נכנסת באזניהם, אך הדבר צריך ישוב גדול ומתינות יתרה, ויהיה שמור לנו לעת אשר נתאסף אי"ה אספה בקי"ן הבע"ל. — — — —

הלא שמע כבוד מעלתו כי הבאראן הירש הוא כעת בקונסטאנטינאפאל ומצאתי את לבבו להעירו לחשוב מחשבות למצוא רצון בעיניו כי ימשוך חסדו גם לענין הישוב בכלל, אולי ימצא מעלת כבודו שני אנשים הגונים באדעסא אשר יתנדבו ללכת לקונסטאנ־טינאפול להפיל תחנתנו לפניו. כפי אשר סופר לי מתכונת הבאראן הירש נ"י הוא מותיר לטוב את האורטודוכסים, ע"כ מן הראוי שיהיו האנשים ההם בעלי תורה, אנשים של צורה אורטודוכסים, ואם תשיג יד מעלתו למצוא אנשים כאלו, לפי דעתי צריכים אנחנו להוציא על זה גם הוצאה מסוימה, כי עכ"פ יפיקו רצון השר הנדיב הזה אשר כצדקת פזורנו לא נשמע עד היום בעולם כידוע גם למעלתו ממכה"ע 5).

3) פירוש: ר' יונתן אליאשברג „נתקבל לגאב"ד בעיר ווילקאווישק".

4) עי' לעיל נומר 699 וגם הנומר הסמוך.

5) עי' הנומר הקודם וגם להלן נומר 717.

האם כתב מעלתו להפרופיסור בערנשטיין בבערלין? 6).

והנני מוקירו ומכבדו המתפלל בשלומו אוהבו וחובבו

שמואל יוסף פין.

6) עי' לעיל נומר 689 וגם להלן נומר 717.

715.

מאת ר' נפתלי־צבי־יהודה ברלין לפינסקר.

ב"ה עש"ק כ"ג כסלו תרמ"ח. וולאזין.

כבוד החכם ונכבד רב פעלים להושיב נשמות הארץ כ"ש הד"ר ל. פינסקער שי'.

— — — — — — — — — — — — — — —

ע"ד הקופות ושליחות דרשנים 1) אם נוגע לחיי נפשות יושבי ירו' תוב"ב חלילה לנגוע בזה ולהביא עלינו אשמה גדולה. חז"ל אמרו כי אדונינו דוד המלך נענש שלא נכנס בבנין בהמ"ק כל אשר נדב הוא בחייו על בנין בהמ"ק ומשום שלא עשה כשורה שלא פזר נתן אותם בימי רעבון לעניי ישראל, ואנחנו נקום ונבנה חרבות בדמי יושבי ירו' אשר יש בקרבם אלפים אנשים אשר יושבים עה"ת והרבה אלמנות ויתומים הגועים ברעב. הן ידענו אשר הרבה משכילי הדור מקנטרים את החלוקה ומבקשים לעוקרה. אבל בכ"ז אין הדעת נוטה להניח אחינו אלה למות ברעב, כי אחינו בשרינו המה. ע"כ חלילה לנו לעשות דבר בישוב א"י בעבירה של סכנת נפשות, והיא לא תצלח. ואשר כתבתי כי יש לתת עזרה ליושבי ירו' רצוני להשתדל להושיב מהם הראוים לעבודת האדמה בקאלניות ולא לדחות אותם בטענות ומענות. שימו לב על דברינו, כי בדמי לבבי הנני כותב, וזהו הצלחת עסק מצוה זו, והחכם כמותו יתבונן על דברי למלאותה, והיה ה' עם הטוב והישר. הנני העמוס בעבודה רבה

נפתלי צביהודא ברלין.

1) עי' לעיל נומר 699 וגם 707.

716.

מאת חובבי־ציון בקישינוב לפינסקר.

Кишиневъ, 29 Ноября [1887.]

Высокоуважаемый и досточтимый
Левъ Семеновичъ!

Вчера ночью, собравшись всѣмъ кружкомъ по случаю перваго дня Макабейскаго праздника,

мы въ братской пирушкѣ за общимъ ужиномъ пили за Ваше драгоцѣнное здоровье, о чемъ тотчасъ же телеграфировали Вамъ. Позвольте, многоуважаемый Левъ Семеновичъ, выражать Вамъ при этомъ пожеланія всего нашего кружка полнаго и цвѣтущаго здоровья, чтобы Вы могли еще долго, смѣло и бодро вести насъ впередъ по пути нашего святого народнаго дѣла, на благо нашего несчастнаго но славнаго народа и на торжество великой идеи Возрожденія Вѣчной Израильской Націи.

Съ чувствомъ глубочайшаго уваженія и любви

Представитель кружка

М. Дизенгофъ.

---

717. [*]

מאת פינסקר לרש"י פין.

אדעססא ג' דחנוכה תרמ"ח.

אל כבוד הרב החכם השלם תפארת ישראל כ"ש מוהר"ר שמואל יוסף פין נ"י.

— — — — — — — — — — — — — —

כפי הנראה נחה דעתם של הגבאים הגאונים במנית ה' פינס למשגיח דתי על בני גדרה, ואינם דורשים להעמיד עוד איש זולתו על הקולוניא ההיא, ורק הגאון מביאליסטאק דורש [1] שאכתוב ביחוד לבני גדרה, שאם חלילה לא ישמעו בקול ה' פינס בעניני הדת ויעברו על התורה בזדון כי אז יגרשו מן הקולוניא. ממילא מובן שלא אמלא בקשתו, כי למה לנו לאחזוקי ריעותא ולבא עליהם בטרוניא בטרם נודע לנו שהמרו את פי ה' פינס? הגאון מוולאזין מבאר את דבריו [2] שהבאתי במכתבי החוזר ואומר שלא היתה כונתו לגרש את בני גדרה בעל כרחם, אך אם ירצו לעזוב את הארץ אז ראוי לתת להם להוצאות הדרך ולהושיב בני ירושלים במקומם. על פי הבאור הזה בטלה הצעתו למפרע.

את בתי העץ [3] יבנו הקולוניסתים בעצמם, כי אחד מהם, האזאנאוו, מבין במלאכה זו וכבר בנה לו בית [4] — — — —

על דבר הבארון הירש הגיעוני מכתבים ממקומות שונים: מפטערבורג, ממאסקווא, מברלין ומיאססי. אלה הציעו לבקש נדבתו לעניני הישוב, ואלה הציעו להשתמש בשעת הכושר, שהוא עתה בבירת תוגרמה, ולבקש מלפניו כי ישתדל בסוד שרי המלוכה, שדבריו נשמעים שם, לבטל את רוע הגזרה. אחרי שחקרתי ודרשתי בדבר ונודע לי על פי דעפעשא מקונסטאנטינופול שישיבת הבאראן הירש בבירת תוגרמה אינה מוגבלת בזמנה שלחתי היום לקונסטאנטינופול ציר אליו. הציר ההוא הוא עורך דין, בעל הגיון ישר וניב נאוה, יודע להלוך עם אנשים ממרום העם, בעל הדרת פנים, אדם הגון מאד ואוהב עמו [5]. איש כמוהו בין האורתודוכסים פה אי אפשר היה למצוא, וביחוד בשעה שאין ביניהם איש יודע. שפות אירופא. האחד הנמצא פה — לא חפץ לנסוע. עיקר מטרת נסיעתו היתה להשתדל לפניו בדבר האיסור, ואם יהיה באפשר — להטות לבבו גם לענין הישוב בכלל. ביד הציר ההוא נתתי שלשה מכתבים להראותם לשלשת גדולי עמנו הנמצאים בבירת תוגרמה, הם הבאראן הירש, הציר האמעריקאני ה' שטרויס, ורופא השולטאן ה' אליהו פחה. במכתבים ההם בקשתי את הציר בשם כל חו"צ בארצנו להיות להם לפה לפני הגדולים הנ"ל להשתדל בדבר האיסור. שכר נסיעתו, הוצאותיו בעיר הבירה ושכר בטול מלאכה נתתי לו שלש מאות רו"כ. עד כמה נצליח בהשתדלותנו זאת — גלוי אך ליודע עתידות, אך אין אנו בני חורין להבטל מעבודה זו, ורואה בעבים לא יקצור.

יכול היות, כי איזה מן הגבאים יקפידו עלי על שלא נמלכתי עמם בזה, כמו שהקפיד הגאון מביאליסטאק נ"י עלי על שלא שאלתי בעצת הגבאים בענין בנין בתי העץ לבני גדרה [6]. אך לבי יודע כי לא לכבודי ולא לכבוד בית אבי הנני עושה מה שאני עושה. וכי יותר טוב היה אם הייתי שואל בעצת הגבאים, ועד בוא תשובתם היה הבאראן הירש עוזב את בירת תוגרמה, והשתדלותו לטובת העברת רוע הגזרה היתה לדבר בלתי אפשר?

מהפרופיססור ק. בערנשטיין [7] קבלתי מכתב מלא חן, ותוכנו כי בין כתבי חותני המנוח ראזענטהאל לא נמצא שום רמז על אדות נדבה לישוב ארץ ישראל. וכי כבר הרים נדבה גדולה לטובת בית תלמוד תורה וכו', וכי ידבר עם ראשי הועד לתמיכת העמיגראנטים בברלין שישימו לבם גם לגולי ארץ ישראל וכו'. אין ספק, כי כל זה טוב ויפה, אך לא זאת היתה מטרתי במכתבי אליו.

והנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא

ד"ר ל. פינסקער.

---

*) מארכיונו של פין.

1) עי' לעיל נומר 710 (והערה 2 שם).

2) עי' לעיל נומר 709.

3) בגדרה.

4) אפשר, שזהו הבית, שנתוסף על חמשת הבתים, שצוה פינסקר לבנות. עי' לעיל הערה 1 לנומר 707.

5) עי' להלן נומר 723.

6) עי' לעיל נומר 710.

7) עי' לעיל הנומרים 689, 714.

718.

מאת „בני־ציון" בפולטבה לפינסקר.

פאלטאווא ד' דחנוכה תרח"ם ציון.

בשם ה' הבוחר בציון!

כבוד הראש והראשון לחובבי ציון
הד"ר לעאן פינסקער הי"ו.

בגשתנו היום אל המלאכה לחות דעתנו כפעם בפעם על ההצעות, אשר נתעוררו במחנה חו"צ, נודה ולא נבוש, כי בפעם הזאת חדשה וקשה העבודה הזאת לנו, יען כי אגודתנו למדה לשונה מיום היותה לקחת דברים רק עם הדורשים שלום ציון וחפצים ביקרה והמה מדברים איש אל רעהו ומתיעצים איזה הדרך בו ילכו לבא אל מחוז חפצם, אך להתוכח עם אנשים אשר לא מחשבותינו מחשבותיהם ולשאת דֵעַ על הצעות כאלה, אשר מטרתם היא להרוס ולחבל מעשי ידינו, עוד לא נסינו באלה. וכן אמנם היתה בעינינו הצעות הגאון מוואלאזין[1] לפזר אלפי פראנק ולתת לבני גדרה על הוצאות הדרך לשוב לחו"ל, אשר כונתו גלויה לעין כל לגרש כלה את עובדי אדמת אה"ק ולהוריש חלקם לאוכלי לחם העצבים. מחרישים משתאים עמדנו למראה הטורים האלה ורוחנו נבקה לראות את העזרה, אשר הושיטו לנו רבנינו גאוני דורנו, אשר עליהם השלכנו יהבנו. העל כן הרכבנו אותם אלופים לראש הענין הקדוש, למען תהי הנקל בידם לעשות אתו כלה באפס יד? האמת נגיד כי לולי שהיה ה' ליליענבלום נודע לנו לבר סמכא[2], כי אז לא ערב לבנו להאמין, כי שערוריה כזאת תעשה בישראל, כי איש יהודי יציע הצעה, הנאותה לפערדינאנד הקתולי. לגרש את כל היהודים בני גדרה מהאדמה, אשר הרטיבו בדמעות עיניהם ובזעת אפם, מבלי הבדל בין צדיק לרשע ובין רע לטוב, ומבלי חקור ודרוש האמת נכון הדבר, הכצעקתה הבאה עליהם עשה אף אחד מהם. יען מה? יען כי זאת כל חפץ וכל ישע איזה מגדולי ירושלים. אוי לאזנים שכך שומעות! בלי שפת יתר נגיד לכבודו, כי דברי ההצעה הלזו הרגיזו מורשי לבות כלנו ונפשנו עלינו השתוחחה לראות, כי אחרי העמל הרב והמשא לעיפה אשר סבלנו זה חמש שנות יגון ותלאה יואל איש יהודי להציע לאבד בלי משים ביום אחד את כל אשר רכשנו לנו ביגיעת רוח וגו. ואשר רבות השביעונו לעג ובוז, ממרורים ונדודים אין ספורות למו, מבלי שים אל לב, כי הצעה כזו מתנגדת לכל חקי הצדק והיושר, כי עלינו להפוך גם בזכות ההוטא העומד למשפטנו וכי עלינו היהודים לדעת נפש האומלל הנגרש מהסתפח בנחלתו. וחלילה לנו לעשות כמעשה המהוגנים שבצוררינו מנדינו. לא נכחד מאתנו, כי נחוץ מאד לשום עין על הקולוניסתים בכלל ועל בני גדרה בפרט, כי יתנהלו עפ"י דתי תוה"ק, ואם ימצאון בתוכם אנשים חטאים, המה בעונם יענשו ולבער הרע מקרבינו. אך לגרש את כל הקולוניסטים מבלי הפלה בין תם לרשע, על יסוד מכתב איזה גדול מגדולי ירושלים, תחשב לנו לחטאה רבה לא נוכל כפרה, וע"כ לא נשמע לזה ולא נאבה. האמנם ידענו גם ידענו, כי לא האחד הוא הגאון מוואלאזין לראש לכל הו"צ ולא מפיו אנו חיים, כי ת"ל לא אלמן ישראל מאנשים אוהבי עמם וארצם בלא לב ולב, אשר לבטח לא יתנו לחקים לא טובים להיות לנו לקו, גם נפשנו יודעת מאוד. כי כל הימים, אשר כבודו עומד בראשינו לא יהיו לנו משפטי האינקוויזיציאן למשקולת. אפס כי אחרי אשר שפתי איש כהגאון הנז' ברור תמללנה חפצו לגרש את כל בני גדרה, לא נבוש גם אנחנו להגיד את אשר עם לבבנו בשפה ברורה ולבקש את כבודו להגיד דברינו לכל הגבאים היועצים, כי הועד, אשר יאות לעשות המזימתה ולמלא אחרי הצעה כזו, על דגל הו"צ לא יחשב, וע"כ בסודו לא תבא נפשנו ואין לנו חלק ונחלה בו. וגם נחשוב לנו לחוב קדוש לדבר על לב כל האגודות, כי ממנו יראו וכן יעשו לעמוד לימין רצוצי משפט. זאת ועוד אחרת יואל נא כבודו להגיד בשמנו לכל הגבאים, כי בתור מנדבים תמידים לא נסכים בשום אופן, כי יוצאו כספנו על דבר אחר מבלעדי תמיכת עבודת האדמה בכל מושבות אה"ק בלי כל הבדל, וכי כברית האדמה, אשר לנו בגדרה, נתונה היא רק לבני בילו"י, ואין לזרים חלק בה, גם אם גאוני ישראל, או מאלה אשר יולדו על ברכי החלוקה יהיו. ואם באמת ובתמים ידמה מי מראשי הו"צ בנפשו, כי בצאת הקולוניסתים הנוכחים מגדרה ואחרים יירשו מקומם, תרב בזה הכנסת הו"צ, אם ככה הם הושבים בתום לבב, אזי נחשוב לחובה לנו להעירם על משוגתם ולהגיד להם מראש, כי בכל המקום, אשר תדרוך בו כף רגל אחד המגורשים, לא יקוו עוד להוציא משם אף אגורת כסף אחת לטובת הישוב. בדבר ההצעה להשתתף למעשה הצדקה של מחזיקי יושבי ירושלים, מה טוב היה לוא הואילו הנובים מהם בארצנו והמחלקים שם ליתן על ידינו את כל הכסף אשר המה אוספים מקופות הרמב"נ, כי אז ריוח והצלה עמד לעניי עמנו בירושלים ונותר עוד בעד בני המושבות, אך לקחת את המעט מזעיר אשר לאכרינו

---

1) עי' לעיל נומר 699.

2) הדברים הללו אינם מובנים לנו. ואולי סומכים בעלי־המכתב בדבריהם על ליליינבלום, משום שהוא היה כותב את כל המכתבים־החוזרים של פינסקר.

ולשפוך אותו אל הים הגדול, אשר לא ימלא עוד כל ימי הארץ, לתתו לאחינו שונאינו, אשר לשונם תצמיד מרמה על הו"צ וכורים שוהה לנו בהפצם להמלא מחורבננו — דרך כזה לא יתכן לכל דורש שלום ציון באמת.

עוד אחת נשאל מאת כבודו להודיענו פשר הדבר, אשר מביאלאסטאק שולחים כסף רק לטובת מושב פתח תקוה. ההוצאות מזה יהיה כי בני מושב אחד יתענגו בבתי חומר ואבנים וקולוניסתים אחרים ירעבו ללחם. הלא על כל האגודות וגם בני ביאלאסטאק בכלל לשלוח כספם לאוצר הכללי ועל דעת הג—ר [3] ויועציו להוציאם לכל הדרוש בכל המושבות. כי אם לקחו למו בני ביאלאסטאק הרשות לשלוה כספם להמושבה חפצם בה, אזי אגודה אחרת תבחר ג"כ באחת המושבות לכלכל רק מהסורה, ואין לנו פרוד גדול מזה. בנוגע ליתר ההצעות, תמימי דעים אנחנו עם כבודו ומקרב ולב נודה לו על הערותיו הנאמרים באמת ובצדק, רק נחשוב לנכון להעיר ע"ד שאלת הדרשן והקופות, כי לשוא ידמה הגאון מוואלאזין, כי יהי נוטל על הדרשן לקבל מהמון ישראל פרוטה פרוטה. לדעתנו רק זאת היא תעודת הדרשן ליסד אגודות חו"צ חדשות ולקבוע קופות במקומות, אשר אין שם כמו אלה, ולחזק את האגודות המיוסדות מכבר.

החבר התמידי: **ליב בר' נחמן קריווינסקע**

חבר ועד המועצה:

דוד בר' יצחק שימענאוויץ שו"ב בפה

המזכיר: **צבי בר"י שימשעלעוויץ.**

3) „הגבאי־ראשון", הוא פינסקר. ועי' לעיל החלטתה של אספת־דרוסקניק, נומר 602/III (עמ' 215) וגם ס"ף הנומר 712.

---

719. (*

מאת ס. אוסישקין לליליינבלום.

מאסקווא כ"ח כסלו אתתי"ט לחרבן.

ידידי היקר והנכבד!

את מכתבך אלי [1] ואת המכתב חוזר לה' פריידענבערג [2] קראתי בשים לב. ומאד מאד דוה עלי לבי כי עניני הישוב עומדים במצב רע למאד. — איסור ממשלת תוגרמה, חסרון הכסף בקפתנו, התרדמה העזה בין אחב"י. הצעות *** של הגבאי מוואלאזין וכו' יתנו עדיהם כי מצב הישוב הולך הלוך ורפה. — אך

*) מארכיונו הפרטי של ליליינבלום.

1) עי' לעיל נומר 711.

2) עי' לעיל נומר 707.

אל תדמה בנפשך, ידידי, כי הנני מתיאש; חלילה לי מזאת, כי הנני עומד בדעתי אשר אמרתי לך בדרוזגעניק וגם כתבתי לך פעמים ושלש, כי כל זמן אשר ענין יא"י יהיה רק צדקה, ובכן כל עסקי ראשי חו"צ הוא רק לתת תמיכה להעניים הנמצאים בהקולוניות, אף אם גם פילאנטרוף כמו הנדיב נותן להם צדקה, כמו לבני פ"ת ויסוד המעלה רק מפני כי בהקול קורא נדפסו שמות המושבות הנ"ל [3], אז אין כל ספק אצלי, כי עוד יעברו עדן ועדנים ובני המושבות יאמרו הב הב בקול־קורא, במכתבים, בטעלעגראממות, וראשי חו"צ יתנו להם אף את הפרוטה האחרונה, עד אשר לא יחפץ עוד העם לתת פרוטותיו על קרן הצבי. אז תבטל ממילא ההנהגה הזמנית ועל חרבנה תוסד הנהגה, אשר באמת תשתדל לא לתמוך בידי איזה עניים ואביונים, רק תשתדל בכל האפשרות להושיב את הארץ הנשמה, היינו: לבטל את האיסור בתוגרמה, לקנות קרקעות כדי למוכרן, להורות את הדרך לבעלי יכולת אשר יחפצו להתישב בארץ, לתת ידיעות ברורות ממצב המסחר והחרושת־המעשה בא"י. להפיץ את הענין בין אחב"י ע"י מגידים וחוברות וכו' וכו'.

אין כל ספק אצלי, כי היום הזה בא יבא, לזאת צריכים רק אנשים ולא הרשיון, אשר אף אם לא יזיק, אך גם להועיל לא ירבה. — ולהיום ההוא אחכה...

ה' פריידענבערג נסע בשבוע העברה ממאסקווא ויבא לפה ביום 11 דעקבר; על כן עד היום ההוא לא יוכל לתת תשובה על המכתב־חוזר; אך הנני יודע מראש, כי הצעות הרב מוואלאזין ידחה בשתי ידיו. — הצעת הרב מבויסק לא תועיל ולא תזיק. — — — —

מתי תשלח לכל האגדות את חשבון פעולת הועד המרכזי ומצב הקפה הכללית מזמן אספת [דרוזגעניק], כי נחוץ הוא למאד? [4].

ידידך מוקירך ומכבדך כערכך הרם

א. מ. אוסישקין.

3) עי' לעיל הערה 3 לנומר 711.

4) עי' להלן סוף הנומר 722.

720.

מאת י. אוסובצקי לפינסקר.

Jaffa le 18 Décembre 1887.

Monsieur le Docteur,

J'ai eu l'honneur de recevoir votre estimée du 2 kisslew dernier et je m'empresse d'y répondre. J'ai été heureux d'ap-

prendre que vous ne cessez pas de penser au sort de ces pauvres colons de Petah-Tikwah dont la situation offre un aspect des plus tristes.

Avec les 2500 francs je pourrai secourir les colons les plus malheureux et je vous prie de croire que cette somme sera bien employée.

La semaine dernière j'ai adressé à Monsieur le Baron un rapport détaillé sur la situation de cette colonie, je lui ai exposé le triste aspect que cette malheureuse colonie offre en ce moment et je l'ai supplié de venir en aide à ces malheureux. Nous verrons ce qu'il en dira.

Cependant, il serait bon de trouver, en attendant, quelques milliers de francs pour faire face aux besoins les plus urgents des colons jusqu'à ce que Mr. le Baron se décide à prendre cette interessante colonie sous sa protection entière. J'espère l'y décider avec les rapports favorables que je lui adresse constamment sur cette colonie. Mais, il me faut du temps, et pour pouvoir attendre, il me faudrait une somme de 5 mille francs. Si vous êtes à même de m'accorder cette somme, je vous prie de télégraphier à Mr. Hirsch de me remettre, en attendant, 5000 francs des sommes qui se trouvent chez lui en ce moment.

J'ai été heureux de constater que bonne note a été prise des efforts que j'ai toujours déployés pour la réussite de la sainte et admirable oeuvre de colonisation.

— — — — — — — — — —

Veuillez, Monsieur le Docteur, agréer l'assurance de mes meilleurs sentiments.

O. Ossovetzky.

721.*)

מאת פינסקר לר' נפתלי־צבי־יהודה ברלין.

אדעססא ד' טבת תרמ"ח.

כבוד הרב הגאון הגדול מאור הגולה כ"ש
מוהר"ר נפתלי צבי יהודא ברלין נ"י.

— — — — כבוד גאונו מברר את הצעתו בנוגע ליושבי גדרה, כי לא היתה כונתו אלא אם יהיה ברצונם הטוב לעזוב את הארץ[1]. והנה אחרי שנודע גודל חבת האנשים ההם לארץ הקדש, שמסרו נפשם עליה והשליכו חמודות התבל לסבול רעב ומחסור בארץ ישראל, ועד היום הנם נכונים לסבול כל עמל ולהתגולל כמעט תחת כפת השמים בלי מחסה ולבלי לעזוב את הארץ אשר כל מעינם בה, הנה גם כבוד גאונו מבטל את הצעתו, ואי"ה אודיע זאת במכתבי החוזר הבא.

- — — — ובדבר מנית למדן מצפת להשגיח על הפרשת המעשרות ביסוד המעלה, הנה עוד חזון למועד לדבר בזה, כי הפרשת המעשר היא פעם אחת בשנה אחרי הקציר בערך בחדש אב, ונקל יהיה למצוא עצה בענין זה, שהוא אך אחת בשנה לאיזה ימים.

כבוד גאונו אומר: „ולא יאמר מע"כ נ"י שרבנינו מחמירים ואינם יודעים בישוב העולם ובצערן של ישראל בחוסר פרנסה וכו', ומה שא"א להקל אין למע"כ נ"י להתרעם ולהקל בכבוד חכמי התורה", הנה אינני יודע מדוע ייחס לי כבוד גאונו הרם דעות כאלה, אין אנכי מהרהר אחרי מעשי הרבנים נ"י וכ"ש שאיני מקיל הלילה בכבודם, כי מה לי להתערב בעניני הוראה ואיסור והיתר? אם יש מקצוע שדעתי מחולקת בו עם דעת הגבאים הגאונים נ"י הנה הוא לא בעניני איסור והיתר, אבל בענין הנהגתנו את ענין חו"צ. לדעתי, דרך משל, עלינו להשגיח שלא יעברו הקולוניסטים את חקי התורה בזדון ושיהיו בכלל אנשים מהוגנים, אבל אין לנו להתערב בעסקיהם פנימה, להעמיד להם ש"ץ, קורא בתורה, מטיף דברי מוסר, או גם משגיח איך הם מקיימים איזה מצוה, כמו שכבוד גאונו מציע להעמיד למדן מצפת להשגיח על הפרשת המעשר ביסוד המעלה. הקולוניסטים אינם ילדים קטנים הצריכים לחנוך, שנשמור צעדיהם, ואם נאמר להעמיד משגיחים איך הם מפרישים מעשר, איך הם אופים מצה, אם תפליהם וציציותיהם כשרים וכיוצא בזה, אין אנו מספיקין וגם כדי בזיון להם.

---

*) טיוט – או העתקה – של מכתב, שמצאנו בארכיון של פינסקר־ליליינבלום. חתימה אין עליו. קטע קטן ממנו כבר פרסם מר רבקינד ב„אגרות ציון" עמ' יז.

1) עי' לעיל נומר 709.

הקולוניסטים הם אנשים כשרים ככל ישראל, שאין איש מן החוץ מתערב בעסקיהם. יבחרו להם מגידים, יקבעו עתים לתורה, יתנהגו במדת הסידות כיחידי סגולה, אך יעשו זאת בעצמם. על חו״צ אך להשתדל שיהיו להם דברים שאין אפשרות לעדת ישראל בלתם. הנה כן בנינו מקוה בפ״ת וכן נעשה אי״ה גם בגדרה. לכשיתרבו שם בעלי אשה ויהיה רשיון גמור לבנין הבתים ולחפירת באר נשתדל לבנות גם שם מקוה. אבל אין לנו לאהזוקי ריעותא ולהיות פוטרופסים עליהם כמו על ילדים[2]. דעתי זאת, שאיננה דעת יחיד, נשענת לא על רוח הסבלנות של הדור החדש, גם לא על ההבדל הרחוק שבין עם שבשדות ובין חבר עיר, אך על יסוד החובות שקבלו עליהם חובבי ציון. דברים רבים יש שהם יפים וטובים לכל צבור, כמו מגידים, בתי ספר, ישיבות, בתי חולים, בעלי אמניות וכיוצא בזה, אך הדברים הטובים והיפים האלה אינם נכנסים בכלל החובות של חו״צ, שאין מטרתם אלא לתמוך בידי עובדי האדמה באה״ק. מובן מאליו, שהנתמכים באה״ק מאת אחב״י צריכים להיות שומרי מצוה, ופורקי עול אינם ראויים לתמיכה. אבל על הקולוניסטים בעצמם לדאוג שיהיו ב״י כשרים, כמו שבכל מקום אחינו בעצמם דואגים לזה, ולא לנו להעמיד עליהם מורים ומשגיחים ואפוטרופסים כמו על ילדים[3], כי לא לכך נוצרה חברת חו״צ, ותפשת מרובה לא תפשת.

והנה כבוד גאונו רואה, כי בענין כללי זה אינני סומך על דעת עצמי. והנני מתיעץ תמיד עם יותר הגבאים נ״י. אבל יאמין נא לי כבוד גאונו, כי אם היו הגבאים הגאונים מסכימים עמי ועם חברי שאין עלינו לאכשורי דרא, כמי שאנו מסכימים עמם לאפרושי מאיסורא, כי אז היו כל חובבי ציון מתאחדים בלב שלם, והיה מעשה הצדקה שלום ודבר הישוב היה עולה כפורחת.

הצעת כבוד גאונו הרם להושיב מאנשי ירושלים באיזה קולוניא היא טובה ויפה, אבל מה נעשה ואין אדמה פנויה לחובבי ציון, וכל מה שהיה להם נִתן כבר להקולוניסטים.

בכל לב הייתי חפץ לקבל את ספרו של כבוד גאונו „שאר ישראל", אשר בלי ספק נכבדות מדובר בו, כיאות לאיש רם המעלה ומאור הגולה כמוהו,

2) נמחקו מלים אלה: „ולמנות עליהם משגיחים על אופן קיום המצוות של קום ועשה".

3) נמחקו מלים אלה: „עם אחינו החרדים לדבר ה׳ שלא יאבו להאביל מפתם לעוברי עבירה ועם יתר אחינו חובבי ציון שלא יסכימו לחלול התורה בארץ הקדש הנני מודה גם אני שאנו חייבים למנוע את הקולוניסטים מחלול התורה בזדון, אך לא להעמיד עליהם שוטרים ומשגיחים לראות איך יקיימו מצות פלונית ופלונית, או למנות להם מגידים מיוחדים וכיוצא בזה".

וד׳ ישיב את שבות עמו ישראל ויזכה לראות בנחמת ציון וירושלים במהרה בימינו.

והנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא מאד.

---

722. *)

מאת ליליענבלום למ. אוסישקין.

אדעססא ד׳ טבת תרמ״ח.

ידידי היקר והנכבד!

את מכתבך[1] קבלתי. סלח לי אם אומר לך, כי אינני יודע מה אתה חפץ. הנך כועס על הצדקה בענין הישוב ואומר „כי העיקר הוא להושיב אנשים וכו׳ וכי לזאת צריכים רק א נ ש י ם ולא הרשיון, אשר לא ירבה להועיל, ולהיום הזה תחכה..."

חלילה לי מהכזיב את תוחלתך, אך מה אתה חפץ? האם תחפוץ לעזוב את בני גדרה במצבם הנוכחי? אך אעזוב שאלה זו. העיקר הוא להושיב אנשים, לבטל את האיסור בתוגרמה וכו׳. כמה קלים דברים אלה לכתוב, וכמה קשה להביאם לידי פעולה. הנה זה כ ש נ ה ו מ ח צ ה יסד הד״ר פינסקער פה שותפות בסך תשעה או עשרת אלפים רו״כ למקנת יסוד המעלה[2], אשר אחרי הקְנותה ישארו בה י״ד חלקים למוכרן. על הקולוניא ההיא יש חוב, כי חייבים עוד להמוכר 50 נאפאלעאן שהם אלף פראנק. והנה הד״ר שלח תיכף בהוסד השותפות ש מ ו נ ה א ל פ י ם פ ר א נ ק לה׳ ערלאנגער לשלם ממנו להמוכר, לתת באקשיש ובאקשיש דבאקשיש עד סוף כל הבאקשישים. הקולוניסטים הם כבר עבדי תוגרמה, והאדמה צריכה להכָּתב על שם חתנו של נסים בכר ה׳ אריה, שהוא גם הוא עבד תוגרמה (כן יעץ הנדיב). ומצד האיסור בתוגרמה אין עוד שום מניעה, ואעפ״י כן כבר עברה שנה ומחצה ו ע ו ד ל א נ ע ש ה ב ז ה ד ב ר. השותפים, בנתנם את כספם, נתנוהו כמעט שלא על מנת לקבלו בחזרה, ויכולים היינו, אחרי מכירת י״ד החלקים הנ״ל, לחזור ולקנות אדמה, למוכרה ולחזור ולקנות וכו׳. עתה צא ועשה סחורה באדמת א״י. אם דבר קל כזה דורש זמן מרובה, ועוד לא נודע מה תהי אחריתו!

אחת היא על כן אמרתי: עבודת חו״צ עתה אינה אלא התחלה לפעולה אמתית כשיניעו לנו ימים יותר טובים מאלה, ימים שאין בכחנו אנו להביא אותם במהירות.

*) מארכיונו של אוסישקין.

1) עי׳ לעיל נומר 719.

2) עי׳ לעיל נומר 595 (עמ׳ 178/79).

ביום 1 דעקאבר [3] נשלח מפה דעלעגאט [4] להבאראן הירש בקונסטנטינופול. הדעלעגאט יתראה גם עם הציר שטרויס גם עם רופא השולטאן אליהו פאשא.

— — — — — — — — — — — — — — —

החשבון יושלח בערך לקץ מחצית השנה לדרוזגעניק. האמינה לי כי לא אשב בסוד משחקים ואעלוז, הלא תדע כי העבודה שהיתה בשנים שעברו על ה' שפ״ר ועלי הִנֵה עלי לבדי, ואני אינני משתמש לא בליטאגראפ״א ולא בהעקטאגראפ״א.

והנני מוקירך ומכבדך כערכך הרם והנשא

משה ליב ליליענבלום.

3) לחשבון הישן (כ״ז כסלו). עי' „דרך לעבור גולים" 104.

4) מר ש. קלמנוביץ (שנתפרסם אחרי שנים מספר בתור עורך־דין מובהק). עי' הנומר הסמוך.

723.

משלחתו של ש. קלמנוביץ לקושטא *).

I.

מאת פינסקר לש. קלמנוביץ **)

Hrn. Rechtsanwalt Dr. Kalmanowitz.

In Übereinstimmung und auf Beschluss der Comité-Mitglieder unserer Zionsfreunde bin ich so frei, Sie ergebenst zu bitten, den derzeitigen Aufenthalt des Hrn. Baron Hirsch in Constantinopel zu benutzen, um ihn für die Sache unserer Emigranten in Palästina zu interessieren. Sie, geehrter Herr, sind mit der Lage derselben vertraut und kennen die Opfer, welche wir auferlegen müssen, um ihnen derart zu Hilfe zu kommen, dass sie sich an produktiver Landarbeit oder Gewerbethätigkeit gewöhnen. Leider haben die Unglücklichen auch mit anderen Schwierigkeiten und Hindernissen zu kämpfen, die zu beseitigen wir nicht in der Lage sind. Unter solchen Umständen glauben wir

*) קבענו לכתבים האלה מקום כאן, משום שבנומר הקודם מודיע ליליינבלום לאוסישקין, כי נשלח הציר לקושטא. –

ארבעה כתבים מצאנו בארכיון של פינסקר־ליליינבלום על משלחת זו. כללנו את ארבעתם בנומר אחד, משום ששנים מהם חסרים דָטָה.

**) מיום של מכתב כתוב בכתב־ידו של פינסקר. חתימה אין עליו.

diese Angelegenheit in Ihre Hände legen zu dürfen zu dem Zwecke, das Sie den Hrn. Baron mit dem Thatbestand des Emigrationswerkes bekannt machen und ihn für das selbe zu interessieren suchen. Den Bemühungen und dem Einfluss dieses bewussten Volksfreundes möchte es vielleicht gelingen an massgebender Stelle die Interessen dieser Unglücklichen zu vertreten und dieselben von den jetzt bestehenden Ausnahmsgesetzen zu Befreien.

II.

מאת ש. קלמנוביץ לפינסקר.

א.

Константинополь, 7 Декабря [1]) 87 г.

Считаю нужнымъ сообщить Вамъ первымъ же пароходомъ слѣдующее.

Бар. Г[иршъ] здѣсь рѣшительно никого къ себѣ не допускаетъ. Насколько онъ послѣдователенъ въ этомъ отношенiи, Вы усмотрите изъ того, что депутацiя здѣшней еврейской общины, просившая у барона аудiенцiю еще дней десять тому назадъ, до настоящаго дня этого не добилась и должна была передать свое ходатайство черезъ г. Венецiани [2]). Я сдѣлалъ все что могъ, чтобъ добраться до бар. лично, т. е. просилъ содѣйствiя многихъ лицъ, которыя, какъ мнѣ казалось, могли бы мнѣ помочь, но тщетно. Поведенiе бар. здѣсь объясняютъ тѣмъ, что у него крупныя непрiятности съ Портою. Мнѣ пришлось сдѣлать то, что дѣлаютъ всѣ— обратиться къ Венецiани. При любезномъ содѣйствiи г. Кларфельда, я въ пятницу былъ принятъ г. Венецiани и имѣлъ удовольствiе бесѣдовать съ нимъ около часу. Результатъ этой бесѣды не доставилъ мнѣ, впрочемъ, никакого удовольствiя. Вотъ, вкратцѣ, то, что сказалъ этотъ господинъ, безъ котораго, какъ это всѣмъ извѣстно, бар. не дѣлаетъ ни малѣйшаго пожертвованiя: Б[аронъ] не намѣренъ сдѣлать для колонизацiи рѣшительно ничего. Евреи должны жить тамъ, гдѣ они живутъ. Каковы плоды эмиграцiи, показало движенiе евреевъ въ Америку, на которое бар. черезъ него, Венецiани, потратилъ 5 милл. франк., но которое кончилось

1) שביעי בדצמבר, האמור כאן, הוא לפי החשבון הישן, שהרי קלמנוביץ יצא מאודיסה לקושטא בכ״ז כסלו, שחל בשלשה־עשר בדצמבר לפי החשבון החדש. עי' לעיל הערה 3 לנומר 722.

2) מזכירו של הירש.

тѣмъ, что евреи массами хлынули обратно въ Россію и онъ, Венец., долженъ былъ еще выхлопотать для нихъ русскіе паспорты для возвращенія. Исходя изъ этой основной мысли, бар. рѣшилъ пожертвовать въ пользу элементарныхъ и ремесленныхъ школъ для русскихъ евреевъ 50 милл. фр. Черезъ него, Венеціани, бар. сдѣлалъ предложеніе царю, ходатайствуя о томъ, чтобы имѣющія быть устроенными на эти деньги школы были подъ Высочайшимъ покровительствомъ Цесаревича и подлежали надзору и распоряженію правительства. Предложеніе принято, и дѣло это въ принципѣ рѣшенное [3].—Русскіе евреи напрасно жалуются: правительство относится къ нимъ весьма милостиво, какъ онъ, Венеціани, въ томъ убѣдился въ бытность свою въ Петербургѣ и изъ разговоровъ съ Поляковымъ, Варшавскимъ и Закомъ. Что это дѣйствительно такъ, видно изъ того, что въ Москвѣ (онъ, Венеціани, самъ видѣлъ) евреи воздвигли синагогу, которую затруднились бы разрѣшить евреямъ даже въ Парижѣ: эта синагога совершенно покрываетъ собою близлежащую церковь. Евреевъ преслѣдуютъ народъ и общество потому, что они, евреи, невѣжественны и не знаютъ ремеслъ. Что такое еврейскіе колонисты онъ, Венеціани, отлично знаетъ: два года тому назадъ онъ былъ въ Палестинѣ и видѣлъ этихъ „билу", которые разгуливали съ барышнею, но работать за 1 франкъ въ день въ земледѣльческой школѣ въ Яффѣ [4]) не желали. Дѣйствительно, колонія, гдѣ живутъ радонежскіе [5]) евреи обрабатываетъ свою землю хорошо, но эти евреи изъ дома земледѣльцы. Онъ знаетъ колоніи Риш. Лец., Рошъ-Пина, Зихронъ-Яковъ и Экронъ, и это онъ, Венеціани, побудилъ бар. Р[отшильда] взять ихъ подъ свое покровительство (העורך - ?). Колоніи, о которыхъ я ему говорю, ему совершенно неизвѣстны, и онъ полагаетъ, что ихъ вовсе и нѣтъ. Колоніи вообще не способны существовать безъ сильнаго покровительства, но бар. Г[иршъ] не въ силахъ тратить столько, сколько Р[отшильдъ]. Русскіе евреи, посылая въ Палестину бѣшенныя деньги, не приносятъ дѣлу ни малѣйшей пользы.—Впрочемъ, такъ какъ я настойчиво утверждаю, что существуютъ колоніи Пейсахъ-Тиква, Іессодъ-Гамала и Гедера, то онъ согласенъ принять отъ меня письменное изложеніе о географическомъ положеніи этихъ колоній: у него тутъ есть іерусалимскій еврей, такъ онъ его спроситъ.—Что касается аудіенціи у бар., то о ней нечего и думать.

3) כידוע, לא נתקיימה מחשבתו זו של הירש.

4) במקוה־ישראל.

5) הדברים מכוונים, כפי הנראה, למושבה עקרון, שנוסדה על־ידי בני ראזינוי, ולבעל המכתב (או לווניציאני) נתחלפה ראזינוי בראדונגה.

Вмѣсто географическихъ свѣдѣній о мѣстоположеніи этихъ колоній, я рѣшилъ написать бар. (для передачи черезъ Венеціани) просьбу, состоящую въ томъ, чтобы онъ, ввиду притѣсненій колонистовъ мѣстными властями, принялъ на себя покровительство надъ колоніями, субсидируемыми общ. Ховеве Ціонъ. Въ этой просьбѣ излагается и то, что колоніи изъ Россіи могутъ получать ежегодно около 40 тысячъ франковъ. Къ просьбѣ я приложилъ очеркъ этихъ колоній и ихъ инвентаря. Завтра или въ среду я передамъ эту бумагу Венеціани.—

Д-ра Штр[аусса] я еще не видѣлъ. Эліасъ упалъ въ милости султана, но я все таки къ нему пойду, также къ Штр[ауссу].—Въ четвергъ я думаю выѣхать. — Сегодня же я буду у Фернандеца.

Съ искреннимъ почтеніемъ

С. Кальмановичъ.

ב.

Д-ру Л. С. Пинскеру
въ Одессѣ.

По мнѣнію предсѣдателя Alliance Israélite въ Константинополѣ, г. **Фернандеца**, колонизація Пазестины евреями стала невозможнымъ дѣломъ съ того момента, когда турецкое правительство, вслѣдствіе заявленій въ печати со стороны самихъ евреевъ, усмотрѣла въ колонизаціи стремленіе евреевъ къ возстановленію іудейскаго царства. Нѣсколько лѣтъ тому назадъ онъ, Фернандецъ, въ качествѣ президента Alliance, просилъ турецкаго министра внутреннихъ дѣлъ оказывать содѣйствіе евреямъ-переселенцамъ изъ Россіи. Министръ ему отвѣтилъ, что тур. правительство, имѣющее безконечныя недоразумѣнія и непріятности вслѣдствіе существованія въ странѣ вопросовъ греческаго, армянскаго, сербскаго и болгарскаго, никакъ не согласится своими руками создать еще вопросъ еврейскій.—Бар. Ротшильду послѣ усиленнаго ходатайства разрѣшено было построить дома въ колоніяхъ, но не болѣе 120 въ деревнѣ (village).—Alliance Israélite не можетъ ничѣмъ помочь русскимъ евреямъ, переселяющимся въ Палестину. Если ходятъ слухи, что изъ Парижа сдѣланы какіе-то шаги въ помощь колонистамъ, то это невѣрно. Alliance недавно, дѣйствительно, ходатайствовала передъ турецкимъ правительствомъ за евреевъ, но ходатайство это относилось къ интересамъ евреевъ, живущихъ близъ Дамаска и ограбленныхъ туземцами. Турецкое правительство немедленно доставило евреямъ полное удовлетвореніе.

Посланникъ и полномочный министръ Американскихъ Соединенныхъ Штатовъ въ Константинополѣ, Докторъ Штрауссъ, у котораго я былъ 9/21 Декабря, сказалъ мнѣ слѣдующее: Его положеніе не даетъ ему возможности выступать въ пользу евреевъ, какъ еврей; все, что онъ можетъ дѣлать, онъ долженъ дѣлать какъ посланникъ американскаго правительства. Въ качествѣ таковаго онъ кое-что сдѣлать можетъ и для успѣха колонизаціи, и кое-что уже сдѣлалъ. Но предварительно онъ считаетъ нужнымъ сообщить мнѣ, что недѣли 2-3 тому назадъ секр. бар. Ротшильда, д-ръ Шейдтъ, который былъ также у него, Штраусса, получилъ разрѣшеніе на постройку домовъ въ колоніяхъ отъ министра внутреннихъ дѣлъ въ Константинополѣ [1]). Онъ, д-ръ Штрауссъ, полагаетъ, что разрѣшеніе это относится къ колоніямъ вообще, не только къ тѣмъ, которыя покровительствуемы Ротшильдомъ.

— Дѣятельность его, посланника, выразилась въ слѣдующемъ: Когда, въ силу запрещенія евреямъ оставаться болѣе 30 дней въ Палестинѣ, задѣты были случайно интересы одного еврея подданнаго Соед. Штатовъ и двухъ евреевъ подданныхъ Великобританіи, онъ, д-ръ Штрауссъ, вмѣстѣ съ великобританскимъ посланникомъ въ Константинополѣ — Файтомъ (кажется) — обратился къ великому визирю съ устнымъ протестомъ, говоря, что подобный запретъ есть нарушеніе международныхъ договоровъ. В. визирь объяснилъ ему и англійскому посланнику, что запрещеніе относится, главнымъ образомъ, къ русскимъ евреямъ, которыхъ правительство, ввиду низкой степени развитія ихъ и столкновеній, происходящихъ между греками и ими на Пасхѣ, не желаетъ имѣть въ Турціи. (Онъ, Штрауссъ, сомнѣвается, чтобы это объясненіе нерасположенія турецкаго правительства къ евреямъ было искреннее). Когда посланники заявили визирю, что его объясненіе ихъ не удовлетворяетъ, визирь предложилъ увеличить срокъ пребыванія съ одного мѣсяца на три. Д-ръ Штрауссъ объяснилъ, что тутъ не вопросъ времени, а вопросъ права; поэтому онъ, Штрауссъ, не помирился бы съ существованіемъ запрещенія и тогда, когда назначенъ былъ бы срокъ десятилѣтній.—Результатомъ этой бесѣды было то, что великій визирь предписалъ вали въ Дамаскѣ и губернатору въ Іерусалимѣ немедленно пріостановить запрещеніе пребывать евреямъ вь Палестинѣ не болѣе 30 дней [2]).—Онъ, д-ръ Штрауссъ, получилъ предписаніе изъ Вашингтона сообщить своему правительству подробныя свѣдѣнія по вопросу объ ограниченіи времени пребыванія евреевъ въ Палестинѣ, и въ свою очередь онъ, Штрауссъ, предписалъ американскому консулу въ Іерусалимѣ (или Яффѣ) написать подробный рефератъ по этому вопросу.—„Mein Herz liegt darin“, сказалъ мнѣ д-ръ Штрауссъ на прощаніе: скажите членамъ Вашего общества, что я сдѣлаю все, что еще не сдѣлано, но что объ этомъ не должно говорить. Если нужно будетъ, то это дѣло будетъ сдѣлано дипломатическимъ вопросомъ.

Д-ръ Эліасъ-паша [3]) сообщилъ объ успѣхѣ д-ра Шейдта, къ которому совѣтовалъ обратиться за подробными свѣдѣніями. Онъ, Эліасъ, не можетъ выступить непосредственно, ибо онъ человѣкъ военный, но все что возможно дѣлать по этому вопросу онъ дѣлаетъ и будетъ дѣлать впредь, но онъ проситъ непосредственно къ нему не обращаться.

С. Кальмановичъ.

1) עי' לעיל הנומרים 705, 713.

2) עי' „דרך לעבור גולים" 106. ועי' גם להלן כמה כתבים.

3) רופאו של השולטן עבדול־חמיד.

III.

מאת ש. קלמנוביץ לבארון הירש *).

Constantinople le 21 décembre 1887.

Monsieur le Baron de Hirsch,
Constantinople.

Monsieur le Baron,

Je, soussigné, Docteur S. Kalmanowitsch, au nom et comme Délégué des „Sociétés Chowewe Zion“ viens vous offrir leur voeux et de vous faire la prière suivante.

Tout d'abord je me permets de vous exposer, Monsieur le Baron, qu'il existe en Palestine 8 Colonies Israélites, dont les quatre ci après sont placées sous la haute protection de Monsieur le Baron de Rothchild, savoir:

Rischon-Lezion, Sichron-Jacob (Samarin), Rosch-Pina et Ekron.

Quant aux autres, qui sont l'objet de ma supplique et qui ont pour titre les suivants:

Pessach-Tikwah, Jessod-Hamalah, Gédérah et Wady-Chanin.

Elles n'ont aucune protection et entièrement livrées à elles-mêmes.

*) טיוט או העתקה. חתימה אין למכתב.

Ce manque d'appui est une cause perpétuelle d'ennui de la part du Gouverneur général de Jérusalem, et toutes les vexations qu'il leur fait subir les découragent entièrement.

Nous ne cessons cependant de les exhorter à la patience, nous faisons tous les ans des sacrifices pécuniaires qui atteignent environ 40.000 francs; néanmoins, ces Colonies sont loin d'être prospères et sont appelées plutôt à végéter[1])

J'ai donc l'honneur, Monsieur le Baron, de venir vous supplier de vouloir bien leur accorder votre bienveillante protection.

Votre nom si vénéré et respecté dans le monde entier, et particulièrement en Orient, sera pour elles un gage de paix et de tranquillité, votre haut appui les assure d'avoir les mêmes droits et avantages qui sont accordés à tous ceux qui, comme elles, sont fidèles observatrices de lois d'un pays qui leur donne l'hospitalité.

Je vous remets inclu, Monsieur le Baron, un „Bilan Inventaire" des ces Colonies[2]); cet exposé vous mettra exactement au courant de leur situation générale.

Malgré cela je serais honoré, Monsieur le Baron, que pour vous bien convaincre de cette situation, vous vouliez bien vous adresser à Monsieur Hirsch, directeur de l'École Agricole de Jaffa, qui vous confirmera ce que je viens d'avoir l'honneur de vous exposer.

Dans l'espoir, Monsieur le Baron, que vous donnerez à ces Colonies cette nouvelle marque de votre bonté ineffable, et que vous leur accorderez votre haute et noble protection,

Je vous offre au nom des „Sociétés Chowewe Zion" leur plus profonde gratitude,

ainsi, Monsieur le Baron, que l'assurance de mon respect le plus grand et le plus dévoué.

---

1) בשולי המכתב - נוסח אחר:

Malgré tout cela nous faisons des sacrifices pécuniaires qui atteignent près de 40000 annuellement, mais elles ne prospèrent pas, et ne peuvent prendre de developpement en raison des obstacles que le Gouverneur leur suscite.

2) לא מצאנו.

724.

מאת ראשי חובבי־ציון בביאליסטוק לפינסקר *).

יצ"ע[1]), ב' ד' טבת, תרח"ם ציון לפ"ק.

Herrn Dr. L. Pinsker Odessa.

בימים האלה השגנו שני מכתבים מלאים תאניה ואניה מפתח תקוה; כותביהם הם אנשים ישרים ונכבדים, ידועים לנו מפה וגם משם, עובדים אדמת הקדש הם ונשותיהם, בניהם ובנותיהם בזעת אפם ויגיע כפם; הם היקרים: ר' אברהם שמעון ירמיה ור' אבא לאמפערט, בני המושב הנ"ל. והמה בוכים באזנינו, כי אין להם בית לדור בו, ומבקשים מאתנו להשתדל בעבורם לבנות למו בתי עץ על הלקת אדמתם אשר לכאו"א; לא יבקשו חלילה בתי חומה[2]), אמנם בתי עץ כפשוטם, למען יהי' להם בית דירה ומעון לדור בו הם ובני ביתם, אשר מבלי בית לדור לא יכון כל אכר בארץ, ולא נשמע בין ההיים, כי אכר ישכור בית דירה ומעון לו ולכל אשר לו. אשר לכן מצאנו לחוב קדוש עלינו לבקש את כ' לצוות למלא בקשתם הנכונה ובצדק זאת. הן אמת כבד אותנו כבוד אדמו"ר הרב הגאון וכו' מוהר"ש מאהליווער נ"י אב"ד דפה, ראש הו"צ מאז ועד עתה, בהראותו לנו מכתב כ' אליו[3]), כי יתאונן עלינו באמרו כי החלטנו את 2600 פראנק אשר שלהנו לה' ערלאנגער רק לבני פתח תקוה, וזה לא כהחלטת אספת דרוזגעניק! אבל יקר לנו להגיד לכ', כי לא כאשר שמע כן הוא; אמנם התנינו תנאי, אבל התנאי ההוא הנהו בצדק וביושר, למען הצל לפחות שתי כרעים ובדל אזן גם להיראים והחרדים האלה, אשר ראינו כי אין איש שם לבו אליהם. שמוע שמענו, כי כל התרומה אשר הרימו עיר פ' ועיר פ' יִחֲדו רק לבני גדרה לבדם, ונאמר לכבוד ה' ערלאנגער, אם כנים הדברים, יהי' שילוהנו זה רק לבני פ"ת (אשר נדמה כי לא נופלים המה מבני גדרה גם בתומתם ויראתם, גם בעמלם ועבודתם —), ואם אין, יעשה כפי היושר והישר בעיניו. ואם כן, הלא לא היתה כאן כל החלטה החלטית מצדנו, אמנם החלטה תנאית, והיא האם לא

---

*) המכתב כתוב בכתב־ידו של יעקב בכרך.

1) "ישמרהו צור עולמים".

2) רמז כלפי בני גדרה, שבתי־העץ אשר נבנו להם על־פי מצות פינסקר, לא נבנו אלא לשעה, על מנת לשוב ולבנות להם בתי־אבן כשינתן הרשיון לכך.

3) עי' לעיל נומר 712.

בצדק וביושר הנגה! ישים נא כבודו אל לבו, לבני נדרה אשר הם רק עשרה רווקים (עשר נפשות) כבר עזרו בימים האלה בסך 7000 פראנק, ולבני פ״ת אשר הם מעשרים עד שלשים בתי אבות המחכים לעזר יספיקו 2600 פראנק! ועל זה נאמר, כי במשפט צדק נעשה! על עשרה הרווקים האלה יחרדו הכל ויקדימו לעזרם, ושני בתי אבות אשר אין להם מקום ללין אין חולה ואין חרד! ויתר בני פ״ת הצריכים עוד לעזר נאלמו דומיה, יען כי שומע אין להם וגרונם כבר נחר בקראם אלינו לעזר, ואין מקשיב · ומאזין למו, ומה תהי אחריתם? יי׳ יודע! ועוד חטאנו, כי תנאי כזה התנינו! ואנחנו, האם כה נואלנו ואנשי לא בינות אנחנו, לבלתי הבין מאין נשב הרוח באף האנשים השולחים ההם, להעלות רק את בני גדרה על שפתם?![4] ולוא עשינו גם אנחנו ככה, ואף לוא רק רוח חרישית הוצאנו מפינו, האם לא היו כלם לב אחד רק לבני פ״ת היראים והחרדים בעלי נשים ובנים, ואת גדרה לא העלו אף על שפת לשונם! אמנם זה דרכנו לנוס מכל דבר מדון ולחדול מאֹמר מעיר ריב, ובחטאנו זה נלכדו בני פ״ת, ועוננו ישאו! והן עתה נחשוב בצדק, כי אחרי התבוננו בדברינו, יתן לפעלנו צדק, ולע״ע את בקשתנו על אודות שני בתי מעון לשני בתי אבות הנ״ל ימלא. ונשאר מוקיריו ומכבדיו כערכו, ראשי חו״צ אשר בזה, החותמים בשלום

יוסף האזאנאוויטש
ברוך פריידענבערג
אהרן יהושע שפירא
יעקב וואלף.

4) עי׳ להלן נומר 727.

725.[*]

מאת ליליינבלום לרש״י פין.

אדעססא י׳ טבת תרמ״ח

כבוד הרב החכם הגדול פאר עמו כ״ש
מוהר״ר שמואל יוסף פין נ״י.

כבודו הרם הודיע להד״ר בשם הרה״ג עליאשבערג מווילקאוויסק[1], כי הגאון מקאוונא התיר לה׳ ערלאנגער העבודה בשנת השביעית ע״י מכירה לנכרי. והנה בעוד שמונה או תשעה ימים עלי לערוך את המכתב החוזר להנבאים נ״י. וע״כ יואיל נא כבודו הרם לחוות לי עצתו, אם להודיע זאת בהמכתב החוזר אי לא, כי יראתי פן יתעוררו ע״ז הרבנים הנבאים ויצאו לחלוק על הגאון הנ״ל, ואז תהיה ההודעה קודם זמנה לרועץ.

*) מארכיונו של פין.

1) עי׳ לעיל נומר 714.

עם זה הנני להודיע לכבודו הרם כי ההיתר של הגאון הנ״ל אינו מובן לי. מצד אחד אין שום צורך במכירה לנכרי, כי באמת אדמת ארץ ישראל כלה הרי היא קנין הסולטאן, וכל הבעלים היושבים עליה אינם בעלים ממש לפי חקי הארץ, כי אם כבעלי הצינש בארצנו. מצד השני אינני יודע מה תועיל לנו המכירה לנכרי, כי סוף סוף מי ומי יהיו העובדים? אם נאמר שהישראל יעבוד — הנה מה הועילו הכמים בתקנתם, והפירות ישארו באיסורם כנראה מדברי הרמב״ם בהל׳ שמטה ויובל פ״ד הלכה כ״ט ונושאי כליו, ואם נאמר שעכו״ם יעבדו, אז לא תהיה עבודה בשביעית כי אם חכירה, אשר בעיקר אינה כדאי, כי השכר שיתנו החוכרים הערבים אינו שוֶה בההוצאות שתעלינה על המכירה המדומית[2].

היום קבל הד״ר מכתב מן הציר אשר בקונ־סטנטינופול[3], את פני הבאראן הירש לא ראה עוד, וספק אם יראה אותו. ה׳ ווענעציאני סופרו הוא מתנגד גמור להישוב ולפי רוח פילוסופותו היהודים צריכים להשאר במקומותם, להשכיל ולהיטב דרכיהם, בכלל לפי דבריו טוב ליהודים ברוסיא, שהרי במאסקווא ראה בעיניו בית הכנסת אחת שנבנתה בפאר והדר ומַסתֶרת בגדלה בית תפלה לנוצרים הסמוך לה...

ולמשכילים כאלה עינינו תלויות!... — — — —
מוקירו ומכבדו כערכו הרם המחכה לתשובתו

משה ליב ליליענבלום.

2) עי׳ להלן כמה כתבים.

3) עי׳ לעיל נומר 728, II, א.

726.

מאת י. מ. פינס לפינסקר.

ב״ה יפו ו׳ טבת תרמ״ח.

כבוד האדון הנכבד ד״ר פינסקר נ״י
באדססא.

מכתבו מט׳ כסליו[1] קבלתי במועדו, והנה חדשות אין לי להודיעהו הפעם הרבה. שלשום בא הנה ה׳ בלאך מסטמבול בתור דירקטר לראש״ל ועמו יחד ה׳ ווארמסר הדירי׳ מזכרון יעקב וילכו יחד הם ואסוויצקי ירושלמה להתיצב לפני הפחה ולפי הנראה קסמים בידם.

אך לחנם מהר כבודו לתת רשות לה׳ אסוויצקי לקבל מקופת חו״צ אלפים וחמש מאות פר׳ לעזרת בני פ״ת[2] כי זמן קצר אחרי קבלו הרשיון קבל גם

1) עי׳ לעיל נומר 708.

2) עי׳ לעיל נומר 720.

דפשה מה' שייך כי ירשהו להוציא לע"ע לעזרת
הנצרכים ביותר מאה נא"פ ומכתב יצא אליו לתשובה
על כל הצעותיו, ובכלל דעתי נוטה כי אחרי אשר
נתן הנדיב אצבעו על פ"ת ימשכו חו"צ את ידם ממנה
לגמרי ויטילוה כולה עליו, כי אם ימציאו חו"צ כפעם
בפעם עזרה לבני פ"ת בראש השבשבת והפסידה זו
להם כנגדה מן הנדיב עזרה מלא חפנים.

וגדרה צריכה לעזרה מאד, הן זעף הנדיב תשא [3]
ובכל אשר נפנה נמצא מכשולים. ע"ד האדמה מחוסני
בעק השיב לי מע"ל כי כל הון חו"צ לא יגיע לסכום
זה [4], ועתה אשאלה מה יהי קץ הדבר? היתכן כי מדי
חדש בחדשו נוציא כחמשים נא"פ אך על התמיכה
לבדה. מרא דאברהם, הלא ישומו רבים על זה וסוף
סוף נהיה גם לשחוק ולקלסה. אין טוב לכם כי אם
לחדול לגמרי מגדרה או להקימה על תלה כהוגן, כל
הסכומים שבלעה גדרה ולא נדע כי באו אל קרבנה
באו שלא בזמנם ולא בעתם, על כן זה היה גורלם:
כנטף מים על ברזל רותח נפלו, המה יבשו והברזל
לא נצטנן. אנא השבו נא מחשבות ושימו אל לבכם
איך לשים קץ לחשך — — — — — — — — — — —

ובדבר השמיטה קשה יהיה להתיר שמיטה
לגמרי. אך בנוגע לעבודת הכרמים אין רע, כי משנה
מפורשת עושים עוגיות לגפנים [5] וגם לזנב את הזמורות
המעכבים את גדול הגפנים מותר, ואף לזמר את
הגפנים לשאת פרי אסור. סוף דבר כל לקיומי אילנא
מותר וכל לאברויי אילנא אסור. וביחוס לבני גדרה, אם
יעלה בידנו לקנות אדמה אפשר לקנותה באופן כזה
שתהיה המכירה אחר שנת השמיטה ובשנת השמיטה
תהיה אך שכורה לנו, ואז יוכלו לפי דעתי לעבדה
בהיתר. — — —

והנני ידידו דו"ש

יחיאל מיכל פינס.

3) עי' להלן נומר 796 והערה שם.

4) עי' לעיל נומר 703.

5) במשנה (מועד קטן ב.) נאמר להיפך: „ואין עושים עוגיות לגפנים", ואין זה קאי אשביעית כלל. עיי"ש ובגמרא.

727.

מאת ר' שמואל מוהיליבר לפינסקר.

ב"ה יום ה' ז' טבת תרח"ם

כבוד האדון הנכבד, גביר בעמיו, חכם
ושלם הר"ל ד"ר פינסקער נ"י.

מכתבו מן ב' דחנוכה [1] קבלתי. תשובתו בדבר
בני גדרה אינה מספקת, כי הן אמת כי האחדות הוא
דבר היותר גדול בכל עם ועם ובפרט לעם בזוז ושסוי
כעמינו. אבל אם לא נתאמץ בכל יכולתנו לראות
שהאנשים אשר עלו שמה יהיו שומרי תורה ומצותו,
ידע כבודו הרם, כי לא יתאחדו שם עם אחינו אשר
הם תושבי' מכבר, וא"כ אין אנו מסייעים לעשות
אחדות ושלום, אבל אנו מרבים פירוד ומחלוקת. ועל
כבודו הרם החובה ליתן חכמה ודעת בלב אוהביו, כי
אם חלילה הבאים שם יפרו את התורה והמצוה, אזי
יהרסו את היישוב עד היסוד ויגרמו רעות גדולות
ועצומות לכלל אחינו, כי היחשוב כבודו הרם, כי
ארץ הקדושה היא כארץ אשכנז או צרפת או אף
כארץ רוסיא, אשר תוכל לקלוט אל תוכה כשומר
תורה כמפר תורה. לא כן הדבר. העם היושב בקרבה
עד היום מאחינו האשכנזים הם נשויי פשע יראים
ושלמים עם ה' ותורתו, מקנאים גדולים, ואם יתברר
אצלם על איזה אנשים כי לא שמרו חוקי התורה
בפרהסיא, אזי יתעבום וישנאום וישקצום, ואת אשר
יהי' ביכלתם לא יניחו מלרדפם ולהדפם. ומה יהי'
תוצאות דברים כאלה? ע"כ עלינו לעשות כל מה
שאפשר להשיב את בני גדרה לדרך התורה והמצוה,
ואם לא יאבו לשמוע לקול הורים, אזי אין אופן אחר
כ"א שילכו להם למדינות שבחו"ל ויעשו מה שלבם
חפץ. — גם מה שכתב כבודו הרם כי אם אמת הדבר
שרוב או כל הנדבות נשלח עבור בני גדרה, א"כ
אות הוא על דעת הקהל של חו"צ ברוסיא, גם זה
אינו אות מספיק, אבל אם כנים הדברים ששלחו כולם
עבור בני גדרה אות הוא כי היה יד איזה איש בזה [2]
לעורר את העיירות לשלוח לבני גדרה נדבותיהם, יען
כי פתח תקוה כבר קיבל הנדיב תחת מחסהו, וכן
יסוד המעלה, ורוב העיירות אינם יודעים את בני גדרה
ומעשיהם, ע"כ שלחו לפניהם הכסף. — מה שהוא
מתפלא מדוע שלחתי את הכסף מביאלאסטאק לבני
פתח תקוה, אות הוא כי החכם ה' לילענבלום לא
קרא את מכתבי, כי בפירוש כתבתי, כי לא שלחתי
בהחלט לפני פ"ת, רק כפי השמועה ששמענו שכל
הכסף נשלח לפני בני גדרה, וא"כ פרצו כל הגדר,
וכל עיר שלחה על דעתה, כתבתי שכסף ביאלאסטאק
יהי' לפני בני פ"ת, ובתנאי מפורש, שאם כל הכספים
נשלחו סתם אזי יהי' גם כסף ביאלאסטאק הרשות
ביד ה' ערלאנגער לעשות בהם כמו עם שאר הכספים [3].
— — — — — — — — — — — — — — —

הן קריתי במכה"ע הצפירה שנשלח אחר החג
עבור בני גדרה סך 23 אלפים פראנק, ובאותו הנומער
כתוב ג"כ שבני פ"ת צר להם מאד, ומה יענה על

1) לא עלה בידינו למצוא את המכתב הזה. ועי' לעיל נומר 712.

2) כפי הנראה, רמז של חשד כלפי ליליינבלום. ועי' לעיל נומר 724.

3) עי' לעיל נומר 710.

זה כבודו הרם, ומה יאמרו כל האנשים אשר יראת ה' נגע בלבבם ובינת אדם להם. עבור תשעה רווקים 23 אלפים, ועבור שלשים משפחות 2600 פריינק? והנני מוכרח להפסיק באמצע, כי מרוב שיחי כו'.

מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנעלה

שמואל בהרב מוהרי"ל מאהליווער.

728.

מאת י. יאסינובסקי לפינסקר.

Варшава 10/22. 12. 87.

Многоуважаемый Докторъ!

— — — — — — — — — — — — — — — —

Предложеніе Воложинскаго Гаона[1]) въ 1-ой части не подлежитъ нашему сужденію и не можетъ быть уважено. Колонисты גדרה поручены намъ катовицкимъ и слѣдующимъ съѣздами, слѣдовательно, мы не компетентны удалить ихъ. Мы вправѣ только разрѣшать размѣры поддержки и вспомоществованія, соображаясь въ этомъ отношеніи надобностями колонистовъ и матеріальными силами нашими. Въ нашу программу вообще не входитъ оцѣнка обрядово-религіозной жизни колонистовъ. У насъ каждый колонистъ еврей, принадлежащій къ еврейскому вѣроисповѣданію, ведущій честную жизнь и занимающійся земледѣліемъ въ Палестинѣ, пользуется нашимъ покровительствомъ. Мы только можемъ объяснить колонистамъ, что наше желаніе таково, чтобы они слушались въ религіозномъ отношеніи нашихъ знаменитыхъ законоучителей. А если мы назначимъ имъ руководителя въ лицѣ г. Пинеса, не уступающаго ни въ знаніяхъ, ни въ поведеніи своемъ лучшему изъ раввиновъ, мы сдѣлали больше, чѣмъ мы обязаны. Возбужденіе подобныхъ инквизиторскихъ вопросовъ поведетъ къ тому, что каждый, имѣющій болѣе толерантный взглядъ на обрядовую сторону религіи, по неволѣ отшатнется отъ всего этого дѣла. Не говоря уже о томъ, что сплетня іерусалимскаго тунеядца, положимъ даже и крупнаго, не можетъ служить еще достаточнымъ поводомъ для изгнанія честныхъ людей.

Что касается второй части предложенія, я признаю мотивъ для устраненія кружекъ недостаточнымъ. Мы никому не мѣшаемъ жертвовать въ пользу „Халуки“ и даже не агитируемъ противъ этого. Но мы не имѣемъ ни малѣйшаго основанія не воспользоваться средствами увеличенія поступленій въ пользу колонизаціи изъ опасенія, что это можетъ уменьшать доходы халуки. Впрочемъ, каждый даетъ въ пользу того, чему онъ больше симпатизируетъ.

Я позволю себѣ быть откровеннымъ, что у меня является подозрѣніе, что въ нашу среду вошли нѣкоторые элементы со скрытымъ намѣреніемъ разрушить дѣло колонизаціи и употребить насъ самихъ безсознательнымъ орудіемъ къ этому. — — — — — — — —

Съ совершеннымъ почтеніемъ и искренно преданный

И. Ясиновскій

1) עי' לעיל הנומרים 699, 707.

729.

מאת מ. ארלנגר לפינסקר.

Paris, le 22 Decemb. 1887.

Werthester Herr Doctor,

Ich bedauere keineswegs dass mein Brief[1]) zu spät kam, um Ihre Mission nach Constantinopol zu verhindern. Wenn solche unnöthig geworden ist in Beziehung des Schutzes der jüdischen Einwanderer in Palestine, denn Ihr Delegierter wird nicht mehr bewirken als der Herr Baron durch Hrn. Scheid zu Stande brachte[2]), so könnte vielleicht Ihr Vertreter bei Hrn. Baron v. Hirsch etwas Erfolg haben. Wahrscheinlich ist es nicht. Aber die Leute, wie Herr v. H[irsch] und andere in solchen Vermögensumständen, sind oft so wenig consequent, dass was sie gestern durchaus abschlagen, sie zuweilen morgen mit grösstem Willen annehmen. Es kommt auf gutes Glück an. Möge ihr Deleg. den günstigen Augenblick treffen.

In Beziehung politischer Schritte werden Elias Pacha u. David Effendi Ihrem Delegierten rathen nichts zu unternehmen, da Munir Pacha, Minister des Inneren, u. der Gr. Vizir alles wass möglich gethan haben. — — — — —

Wass die Belzer Geschichte betrifft, so ist solche theilweis, mindestens dem Grunde nach, wahr. Es kamen hieher zwei Leute aus Filest in Bessarabien, die uns fragten, wie u. wann nach Palestine zu kommen, da man sie und viele andere aus

1) עי' לעיל נומר 713.

2) עי' שם וגם נומר 705.

den 50 Wersts ausweist[3]) und sie nicht wissen wohin. Wir warnten sie keinen unvorsichtigen Schritt zu thun und nicht eher zu gehn bis terrain vorhanden ist. Die Leute haben seither [Geld] geschickt, das leider fruchtlos da liegt. Von besonderen Condizionen ist keine Rede. Es wurde durchaus nicht contractiert. Die Leute werden nach Palestine gehn in Verhältniss des Geldes, das sie geschickt, oder das man sonst für sie finden wird[4]) — — — — —

Ihr ergebenster

M. Erlanger.

3) כידוע, אסרה ממשלת רוסיה על היהודים לגור בתוך חמשים פרסא, הסמוכות לגבולות המדינה.

4) הדבר, אשר עליו כותב ארלנגר במכתב שלפנינו, נתקים ולא נתקים: רוטשילד קנה אדמת קוסטינה והושיב בה עשרים וחמש משפחות מבני בסרביה, אבל הישוב החדש הזה לא הצליח והבסרבים עזבו את האדמה, שנקנתה בשבילם, והמושבה החדשה נחרבה. עי׳ על זה: א) כילינבלום, „לפנים מן הקלעים" (כרך ד׳ מכתביו); ב) А. Беркенгеймъ, „Колонизаціонное движеніе русскихъ евреевъ въ Палестину и Аргентину", — פרק ט״ו, „ווסחוד" חוב׳ אבגוסט לשנת 1896. ועי׳ גם כמה כתבים להלן בספרנו.

730.*)

מכתב־חוזר מאת פינסקר לגבאים־היועצים*).

אדעססא ט״ו טבת תרמ״ח.

כבוד הרב הגאון הגדול מאור הגולה
כ״ש מוהר״ר נפתלי צבי יהודא ברלין נ״י.

הנני מתכבד להודיע לכבוד הגבאים נ״י, כי הגאון מוולאזין נ״י במכתבו אלי מיום י״ט כסלו[1]) כותב כדברים האלה: „והנה ע״ד מבוקשי זר מבוקשי להפטר מיושבי גדרה ולהושיב טובים מהם תחתם, לא אמרתי כי אם יהיה ברצונם הטוב — — — אכן שלא ברצונם ודאי אין מקום להרחיקם בשתי ידים". על פי הדברים האלה ועל פי הנודע כי בשום אופן לא יאבו בני גדרה לעזוב את אדמתם ברצונם הטוב נסתלקה השאלה הזאת מעל הסדר מאליה. הגאון הנ״ל במכתבו מיום כ״ג כסלו כותב לאמר[2]): „ואשר כתבתי כי יש לתת עזרה ליושבי ירושלים רצוני להשתדל להושיב מהם הראוים לעבודת האדמה בקולוניות ולא

*) מן הכתבים, שהמציא לנו מר יצחק רבקינד. — בראש המכתב רשום: „מכתב חוזר להגבאים היועצים".

1) עי׳ לעיל נומר 709.

2) עי׳ לעיל נומר 716.

לדחות אותם בטענות ומענות". מזה נראה ברור כי לא היתה כונת הגאון נ״י לתת מכסף חו״צ לטובת הכוללים, אך לבחור מבני ירושלים אנשים ראוים לעבודה ולהושיבם על האדמה בהקולוניות. גם מירושלים קבלתי מכתב מאיזה צעירים לימים המבקשים בשם מאה משפחות לנהל אותם בעצה טובה ולצאת לעזרתם למען יוכלו לעבוד את האדמה[3]). לדאבון לבי. עם

3) ואלה דברי המכתב (דמה אין עליו), הנמצא בידינו:
ב״ה ירושלים ת״ו

כבוד הרב החכם המפורסם נכבד לכל עמו, עומד בראש המפעל הנשגב והקדוש להושיב עמו על ארץ אבותינו כש״ת דאקטער פינסקער באדעסע.

אנחנו המדברים בשם מאה משפחות מבני ציון וירושלם, המלאים כח עלומים וכח במתנם לעבוד ולמשא לשאת ולסבול והורגלו בקלימאט הארץ, שפת המדינה לא מוזרה להם ויודעים רוח העם והממשלה אשר עליה ומנהגי הארץ הזאת, אשר קצה נפשם בלחם הקלוקל, לחם החלוקה, ורוצים להחלץ חושים ומקבלים עליהם להשליך כל רעיון מסחר או תמיכת אי־כבוד, רק לעבודת האדמה שמו עינימו והכנה טבעית תקנן בבתי נפשם לעבוד את אדמת אבותינו ולשמרה ולא להמירה בעבודה אחרת, וכבר התפקדו וקראו להם שם לבריתם חברת „שלום ירושלם" ומוכנים המה שיתן כל אחד מהם את שארית כחו ערך שלש מאות פראנק, ויודעים אנחנו כי במעט הכסף הזה לא יוכלו להוציא לאור עולם את הדבר הגדול הזה. ע״כ קוראים אנחנו לאחינו שבגולה מי האיש אשר רוצה להביא גאולת עולם לארצינו הקדושה, ומי האיש אשר צרת אחינו בני ציון אשר אין להם במה לפרנס את נפשם ונפש ב״ב נגע לנפשו ורוצה אשר יושעו על אדמת הקודש תשועת עולמים, באו וכתבו ידיכם לקחת חלק בהענין הנשגב הזה. ובזה אנו באים לפני הוד כבודו הרמה אשר הוא הי׳ הראש והראשון לפעול ולעשות לטובת ישוב הארץ טרם עוד פרץ בארץ החפץ הקדוש הלזה בלבות מרבית גדולי וטובי בני עמנו, ע״כ באים אנחנו לפני הוד כבודו הרמה לצקת לפניו רחשי לבבינו ולהיות הדר כבודו המלאך המושיע, לנהל אותנו בעצתו הטובה והישרה ולצאת לעזרתנו כיד ה׳ הטובה עליו. ותקותינו תעודדינו כי כבודו יפעל ויעשה גם בעדינו אשר בדברים הרבה אשר חשבנו למעלה במכתבינו יקל פי שבע להגיע להמטרה להקים מאחינו אלה על נחלתינו בארץ אבותינו על בסים נכון וקיים. ובזה אנו יוצאים בלב בטוח כי יבים על הרעיון הנשגב הזה בעינים פקוחות לתמכו ולסעדו ויורנו הדרך לטוב לנו על אדמת אבותינו כל הימים: וישא ברכה מאת ה׳ כאות נפש המוקירים ערכו הרם! ומצפים לתשובתו בקרוב!

ועד חברת „שלום ירושלם" הנוסדה ע״י בני ציון לכונן מושבות ולהרחיב הישוב בארץ ישראל!

ועד הכולל:

נאם אברהם פראסט

ונאם יצחק צבי ריבלין

ונאם יהודא בלומענפעלד.

ועד הפועל:

נאם יעקב בהנ״ר ברוך מאנדילבוים

ונאם דוב מאיר בהר״י ז״ל אייזענשטיין.

ועי׳ לעיל נומר 679 (והערה 4 שם) וגם הכרוז, שפרסמו צעירי ירושלים אלה בעתונים העברים: „המליץ" נומר 207 לשנת 1887, „הצבי" נומר 1 ו„החבצלת" נומר 1 לשנת תרמ״ח.

הודאתי שהעצה הזאת טובה וישרה ועם כל חפצי להושיע להם, אין לנו אדמה חפשית באה״י, וכל מה שהיה לנו נתחלק כבר להקולוניסטים — — — — — —

בהיותי בפאריז הציעו לפני ה׳ ערלאנגער, ה׳ שייד וה׳ נסים בכר לתמוך את ידי בן־יהודה מירושלים למען יוכל להוציא לאור את מכתב עתו „הצבי״ הדרוש לחפץ הישוב, ואנכי הבטחתי להם להציע הדבר לפני כבוד הגבאים נ״י. בשובי מחו״ל חדל „הצבי״ לצאת אור, ומצאתי למותר להציע את ענין תמיכתו. עתה קבלתי מכתב מרופא הקולוניות אשר להנדיב, הד״ר דע ארבעלא, והוא מבקש, על יסוד הבטחתי הנ״ל, לתמוך בידי המו״ל „הצבי״ לפחות בסך שש מאות פראנק לשנה, אשר בלא זה לא יוכל לחדש את מכתב עתו. גם מה׳ בן יהודה עצמו קבלתי מכתב כזה. על כן הנני מתכבד לבקש מכבוד הגבאים נ״י לחוות את דעתם בזה.

מדי דברי במ״ע לא אמנע מלהמליץ טוב לפני כבוד הגבאים נ״י על מה״ע „המליץ״, אשר הוא המ״ע האחד בארצנו המחזיק במעוז הישוב ונלחם בעדו עם מתנגדיו, וראוי הוא כי יכתבו הגבאים לחו״צ הקרובים להם להשתדל להפיצו בעמנו לטובת הישוב. — — —

הגאון מביאליסטאק נ״י במכתבו מיום כ״ט כסלו כותב לי לאמר[4]: „עוד אחת לי לשאול את כבודו הרם, הן על הוצאה מן 250 פראנק להרה״ח הרמ״פ נ״י בעד עקירת דירתו שואל את פי הגבאים, ועל הוצאה קרובה לשני אלפים פראנק על בנין בתים לבני גדרה לא שאל אותנו, רק עשה על פי דעת עצמו״.

מתוך שאפשר ששאלה זו עלתה גם על לב גבאים אחרים, על כן הנני מוצא לנחוץ לברר את הדבר הזה במכתבי החוזר הנוכחי.

א) עוד לפני אספת דרוזגעניק שלחו בני מאסקווא סך מסוים לה׳ ערלאנגער ביחוד לבני גדרה, ומן הסך הזה נשאר בפאריז ביחוד בעד בניני גדרה, כחפץ בני מאסקווא, כשני אלפים וארבע מאות פראנק — — —

ב) נדבת האדון גולדשמידט בסך אלפים מארק, ונדבות פראנקפורט על מיין בסך אלף מארק[5] — — נשלחו ביחוד בעד בניני גדרה, ובהיותם מתנדבים פרטיים, לא חברי אגודות חו״צ, לא חלה עליהם החלטת דרוזגעניק לחלק את הכסף על פי הוראתי, ועלי למלא את רצונם ולבלי לשנות מדעתם. על פי הדברים האלה נמצאו בידינו יותר משהה אלפים פראנק — — — שנתנו ביחוד בעד בניני גדרה, ועל כן לא הייתי צריך לשאול את פי הגבאים על ההוצאה של 1800 פראנק לבנין בתי עץ בגדרה, שיותר מזה כבר מונח ועומד לתכלית זו.

ג) לדעתי ההתיעצות עם הגבאים צריכה להיות אך בדבר שיוכל להיות בו חילוק הדעות, אבל לא בדבר שכבר באה עליו החלטת דרוזגעניק והדבר כבר מוחלט ואינו סובל פירושים. כבר הוחלט בדרוזגעניק „לתמוך ולשכלל את גדרה ולהושיע לבני פתח תקוה ויסוד המעלה[6]״, והדברים ברורים יותר מדאי, ואינם סובלים שום פירושים וחלוקת הדעות. בטוח אני, כי אחרי ההחלטות ההן לא תעלה על דעת אחד מן הגבאים לומר שאין צורך לבנות בתים בגדרה, או לתת תמיכה לפ״ת ויסוה״מ, ובמקום שלא יוכלו להיות מתנגדים למה נאריך תקות הקולוניסטים ולבקש הסכמת הגבאים על דבר שהוא מוסכם ועומד? על כן בדברים שלא באה עליהם החלטת דרוזגעניק, כמו עקירת דירתו של ה׳ פינס, תמיכת המו״ל „הצבי״ וכיוצא בזה, הנני שואל את פי הגבאים, וכן אם למשל נאבה ליסד לשכה באה״ק (אשר עתה אחרי שנכון הנדיב לקנות קרקע לבעלי הון אין לדעתי בה נחיצות יתירה), אעפ״י שבאה עליה בכלל החלטת דרוזגעניק, בכל זאת יכולים להיות חלוקי הדעות על אדות אנשי הלשכה, מי ומי יעמדו בראשה, ועל כן אצטרך לשאול את הסכמת הגבאים עליהם, אבל לא בעניני התמיכה, שהיא לע״ע העבודה העיקרית לחו״צ. על כן לא שאלתי את פי הגבאים אם נחוץ לתת זריעה, תמיכה ונטיעות לבני גדרה. אם ראוי לשלוח אלף פראנק בעד יסוה״מ — — — ואם היתה באה ידיעה מפתח תקוה כי נחוץ לתת גם ליושביה לזריעה, כי אז לא הייתי מְעַנֶּה את דין האנשים ההם, והייתי מצוה לה׳ הירש לתת להם את הדרוש להם, כפי החלטת דרוזגעניק. כללו של דבר, אותן הדברים, שאם לא יתנו להקולוניסטים לא נוכל לומר שאנו תומכים בידם, צריכים לדעתי להנתן להם, בשעה שיש כסף, בלי דין ודברים.

מווילנא, מפטרבורג, ממאסקווא ומיאססי ועוד באו אלי הצעות לנסות דבר אל הבאראן הירש בענין הישוב, אלה הציעו לבקש מלפניו לתת את נדבתו לחו״צ, כאשר נתן לטובת בתי הספר בעד אחב״י ברוסיא, ואלה הציעו להשתמש בשעת הכושר, שהוא עתה בבירת תוגרמה, ולהשתדל לפניו שיבקש רחמים לפני השולטאן, שדבריו נשמעים אצלו, להעביר את גזרת איסור הישיבה באה״י יותר משלשים יום, על פי מוסר חז״ל „אל תהי מפליג לכל דבר״ אמרתי בלבי, שאין לי רשות להעלים עיני מדבר זה ולבלי לנסות להשתמש בשעת הכושר כזו, שגביר נכבד באירופא ונשוא פנים בתוגרמה נמצא עתה בבירת תוגרמה, כי

4) עי׳ לעיל נומר 710 (עמ׳ 395).

5) עי׳ לעיל הנומרים 644, 667 (עמ׳ 328).

6) עי׳ לעיל נומר 602/III (עמ׳ 213).

מי יודע אולי באמת יצלח בידו להטות לב השולטאן לטובה על הדבר שכל הישוב תלוי בו. ביום כ"ב כסלו שלחתי דעפעשא לקונסטנטינופול ושאלתי אם הבאראן הירש עודנו שם, ואם יתמהמה שם, וביום מחרתו קבלתי תשובה שהוא עודנו שם, ועד כמה יתמהמה — לא נודע. ראיתי כי לא תספיק לי השעה להתיעץ עם הגבאים, אם לשלוח לו ציר מאת חו"צ ולבקש על הנ"ל, כי מי יודע אולי עד בוא תשובת הגבאים יעזוב הבאראן הירש את בירת תורגמה ולא יוכל עוד להשתדל ע"ד העברת הגזרה. על כן בכח ההלטת דרוזגעניק, שבדבר ששעתו עוברת איני צריך להתיעץ, נסמכתי על דעתי ושלחתי ביום כ"ז כסלו ציר להבאראן הירש לבירת תורגמה. הציר הוא עורך דין, בעל הדרת פנים וניב נאוה ואדם הגון מחו"צ, ומכתבים נתתי בידו לאיזה מנכבדי קונסטנטינופול להיות לו לעזרה במשלחתו. גם הנביר ה' ל. הילדעסהיימער[7] נתן בידו מכתב לאחד ממיודעיו בקונסטנטינופול, קרובו של האדיר המפורסם בלייכרעדער. כן נתתי לו מכתבי הרשאה להראותם להבאראן הירש, להציר של ממשלת ארצות הברית בארץ החדשה (יהודי) ולהרופא בחצר השולטאן, ה' אליהו פאשא (גם כן יהודי), כי מורשה הוא מאת חובבי ציון להשתדל לפניהם לטובת הישוב. שכר נסיעה, הוצאות ובטול מלאכה נתתי לו שלש מאות רו"כ.

בשבוע הזה שב צירנו הנ"ל מבירת תורגמה, ואלה הידיעות שהביא לי[8]: — — — — — — —

והנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא

ד"ר ל. פינסקער.

7) בנו של ר' עוריאל הילדסהיסר; גר אז באודיסה.

8) כאן מסופר כל חידוע לנו כבר על־פי מכתביו של קלמנוביץ לפינסקר (עי' לעיל נומר 728); במכתב־החוזר שלפנינו יש רק שתי הוספות קטנות: א) „קרובו של בלייכרעדער בקש שאם יהיה איזה דבר לחו"צ יפנו אליו, והוא ילך אל ציר ממשלת ארצות הברית להשתדל להביא לפעולה את הדבר המבוקש"; ב) „גם ציר ממשלת ארצות הברית, גם ה' אליהו פאשא בקשו שלא לפרסם שמותיהם בדבר הזה, מטעם המובן".

731.*)

מאת ס. דיזנגוף לם. אוסישקין.

בשם ה' הבוחר בציון.

י"ז טבת, אתתי"ט לגלותנו, קישינוב.

ידידי הנכבד!

ר"פ העתקת מכתב הצדיק מבאהוש להרב מביאליסטאק ומכתב צירנו[1] להרב מאהליוועד ומהעתקות ההן תראה תוצאות מלאכות צירנו. חפצתי לשלוח לך גם העתקת מכתב ה' מאהליוועד לבאהוש, רק נאבדה אתי. רק אגיד לך תמצית המכתב הזה: הרב בקש מהצדיק כי יצוה להריק נדבות כדי לשכלל את שני המושבות פ"ת ויסהמע"ל ולא יותר, גם הבטיחהו כי ימלאו שם את כל מצוות התורה עם כל דקדוקי חז"ל. — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

ידידך

ס. דיזנהאף.

*) מארכיונו של אוסישקין.

1) הציר היה חבר אגודתנו פנחס־יוסף נגים. (הערתו של ס. דיזנגוף).

א.

בשם ה' הבוחר בציון!

עשרה בטבת תרח"ם, אתתי"ט לגלותנו.

כבוד כבוד[1] הרב הגאון הגדול, אוהב עמו וחובב ארצו, העומד בראש התנועה הלאומית הנוכחת, אחד הגבאים־היועצים לחו"צ הכללית, כש"ת הר"ר שמואל במוהרי"ל מאהליווער נ"י אב"ד דק"ק ביאלאסטאק.

זה לי כשני ימים מעת אשר באתי מבאהוש וטרדותי הרבות עצרוני עד כה מלהודיע לכבודו את תוצאות מלאכותי, ואתו הסליחה.

רצ"פ מכתב הצדיק לכבודו הרם ואלה הם הדברים אשר שם בפי:

א) כבודו יבקש ממנו לצוות על חסידיו, כי יתנו נדבות למען המושבות פ"ת ויסהמע"ל. ועי"ז ענני הצדיק כי לא יוכל למלאות את בקשת כבודו, יען כי אם רק ירמוז הצדיק, כי יזילו כסף על ישא"י. אז המונים המונים ינהרו אל הר בית ה'; וכאשר כעת לא יתכן לבוא אל א"י מצד ממשלת תורגמה, אז מאות משפחות ילכו וישובו כאשר הלכו ומטה לחמן ישבר, וגדולה היא העזובה אשר תצא מזה לרגלי החפזון אשר בו יתחרו כל איש לצאת את הארץ אשר בה ישב, בתמכו על דברי הצדיק. חוץ לזאת אם כבודו יבקש רק השתתפות בדבר צדקה בעלמא, האמנם לא יספיקו הנדבות, אשר יריקו אנשי לימא עפ"י מצוות רבותיהם?

ב) ובדבר התאחדות הצדיקים והחסידים עם הרעיון ישא"י בכלל אמר לי הצדיק, כי הוא הנהו חובב ציון באמת ובכל לבב וכי מדעתו לא יתכן כי ימצא איש מישראל, אשר הרעיון הזה יהיה מוזר לו. אולם לדעתו נחוץ להתחיל בהיתר ולא באיסור, היינו להתאמץ ע"י נדיבי עמנו מחו"ל, כי תרשה ממשלת תורגמה לכל איש מב"י להתישב בארצה באופן כי

1) כך!

יקבל עליו עול מלכות תוגרמה. ואז, אם רק יצא הדבר הזה לפועל, נכון הנהו הצדיק לבוא אל האספה אשר תקרא אחרי זה ולהתיעץ יחד עם ראשי חו״צ, איך לעבור גאולים לארץ הצבי, אך באופן כי האספה תהיה בחו״ל ולא בארץ רוסיא.

ג) מתוך דברי הצדיק נוכחתי לדעת, כי יצר לו מאד מדוע לא קראו לו בהתאסף ראשי עם בד[רוסקניק].

הן הגיד לי הצדיק, כי יודע הנהו היטב את הר״ר יצחק אלחנן מקאוונא; וע״כ אם רק אמת הוא, כי גם הרב מקאוונא הנהו חו״צ, אז יחפוץ, כי יכתוב לו הר״ר יצחק אלחנן כל השייך להענין הזה והוא יענהו מדי רגע ומיד בחלוף מכתבים יגמרו ביניהם איך ומה לעשות.

אני מצדי לא ספרתי לאיש — חוץ מאנשי אגודתנו — את דבר נסיעתי לבאהוש ותוצאות הדברים, וכבודו, אם ימצא לנכון, יוכל לפרסם את הדבר הזה ע״י מכה״ע או כאשר יחפוץ.

ואני הנני עבדו, המשתחוה

[פנחס יוסף גנים].

ב.

ב״ה יום ד׳ דהדלקה תרח״ם לפ״ק באהש.

לכבוד הרב הגאון חכם ונבון המפורסם
ש״ת מו״ה שמואל נ״י מק״ק ביאלאסטאק.

אחרי שחירת שלומו הטוב כמשפט הנה הדר מכתבו ע״י המוכ״ז הגיעני לנכון אולם לא יכלתי לדעת תוכן מטרת מכתבו ולזאת שמתי אמרי בפי המוכ״ז והוא יספר לכם את כל ונוכחת. ומעתה אסיים בשלום וד׳ ברחמיו יחון את כלל ישראל ויפליא נסיו כבימים ההם בזמן הזה.

מנאי הדורש שלומו בלו״נ

(מקום חותם הצדיק מבאהוש) 1)

1) הנסיון הזה לקרב לעניני חבת־ציון את לבו של ר׳ יצחק פרידמאן, הרבי מבאהוש, שהשפעתו היתה גדולה על חסידיו הרבים ברומניה ובבסרביה, - איננו הנסיון הראשון: כבר קדמו לו נסיונות אחרים, וגם הם לא הצליחו. באיר תרמ״ב היתה ביאסי אספה כללית לחובבי־ציון שברומניה, וחברי הועד הראשי (הגַלַצי) פנו להרב ובקשו מאתו, כי יבוא גם הוא לאספה „ויופיע על עצתם". הרב החזיר תשובה, „שהרעיון מפריע לדבר עזרת אחב״י". ולדעתו „גודל ההכרחיות ומשפט הבכורה לדבר ביום הועד עם השועים והגבירים לעורר לבב כל אנשי הועד לטכס עצה ולעשות בכל האפשריות לטובת אחב״י בפנימה בתוך המדינה". - במשך שלש־ארבע שנים שבתה כמעט לגמרי עבודתם של חובבי־ציון ברומניה. באדר תרמ״ז חזרה ונעורה: נוסדה האגודה „דורש לציון" ביאסי. ראשי האגודה החדשה פנו גם הם להרב, שלחו לו מכתב ארוך לבאר לו את עניניה של חבת־ציון ובקשו מאתו, כי יתן את ידם להם. דרך אגב הזכירו במכתבם גם את אתרוגי ארץ־ישראל. הרב נענה רק לפרט זה

732.

מאת מ. ארלנגר לפינסקר.

Paris, le 3 Janvier 1888.

Werthester Herr Doctor,

Ich war im Begriffe Ihnen zu schreiben als ich Ihr Werthes vom 16/28 erhielt. Ich

בלבד וכתב (על־ידי סופרו) „אשר בודאי גם הוא בהודע לו מאנשים כשירים מאה״ק אשר האתרוגים יצאו משני ערלה מהם יקח וממנו יראו וכן יעשו ולא ידרשו ממקומות אחרים". בנוגע לכל יתר דברי מכתבם של ראשי „דורש לציון" שתק הרב. ראשי האגודה חזרו וכתבו לו ובקשו מאתו תשובה על כל דברי מכתבם הקודם. ועל המכתב השני כבר באה תשובה ברורה, שגם היא נכתבה בידי סופרו של הרב:

„ב״ה יום ג׳ אמור זמרי״ת לפ״ק באהש.

לכבוד חבורת דורש לציון הנתחדשה כעת ביאסי נ״י.

אחר שחירת שלומם הטוב כמשפט. הנה מכתבכם למרן הה״צ אדמו״ר שליט״א הגיע ופקד עלי לכתוב בשם שליט״א ולהודיעכם אשר זה שעמד מרן אז מנגד בעת צאת הרעיון של ישוב ארץ ישראל עבודת אדמה לא היה עבור כי הרעיון לא הוטב בעיניו, רק לאשר כי בעת יציאת החוק על [יהודי רומניה] יושבי הכפרים ואסר החוק עליהם מלעסוק במוסחר (כך !) החזקת בתי משתאות, ואז היה ביכלתם לבקש מוצא לפרנסתם במקומותם בהכפרים לעשות חנויות ומוסחרים אשר לא אסר החוק עליהם, והיו מתפרנסים בעוה״ש. אולם כאשר צהלת שאון תנועת הרעיון השמיע בעם רוחו, בכל המדינה והכפרים, אשר יעתיקו את אחב״י לאה״ק, לזאת לא בקשו להם מקום מוצא לפרנסתם ורק אל מבטח פעולת הרעיון שמו מבטם. ולאשר מרן בחכמתו ידע אשר לא תשיג ידי הקאמיטעט להעתיק רבת בני עמנו, וגם לא קבלו רשיון מהסולטאן, וגם אצל שרי המדינה והריגורינג (כך !) השריש שאון רעש הרעיון פורה ראש בלבם. לזאת נתן מרן בקולו עליהם להשבית ולהפיר בכדי שלא יהיה הדבר למוקש ולא יהיו נשברים מפרנסתם מרבית עם כאשר כן הוא אשר רבים נוקשו ונלכדו ונשברו לפרץ שברים, ומעט מזעיר אשר באו כעת אל מטרה. וגם היו אז אנשים מפריעים אשר על נסיעתם לאמריקא לא הי׳ מרן מפריע, רק אל אדמת ישראל לא יבואו. לזאת הי׳ מרן מנגד לדבר. אולם כעת אשר אתם רוצים להתנהל לאט לאט ולא ברעש, וידוע לכם אשר אין ביכולת להעתיק בפעם אחת וגם לא מרבית עם, בודאי את אשר תוכלו להוביל איזה סכום בע״ב בכל שנה, בודאי כעת לא יעמוד מרן מנגד, והאם כל מי שבא לפניו להתיעץ אודות נסיעת אה״ק האם מרן מונע אותו. רק זאת העולה על רוחכם אשר בפעולת הרעיון הזה יהיה תרופה ומזור על הדבר אשר מסבת תהפוכת הזמן וכובד נטל חול הגזירות אשר חדשים לבקרים נותן דת היהודית למגרעות והנה מתלאה, אומר מרן שליט״א, הלא לפניו גלוי יותר הדבר, וגם מכל מקומות, האם יוכלו לתקן בדק במעט אנשים אשר תוכלו להעתיק ובמשך שנים ואיך יכולים ברעיון הזה להעלות תעלה לכלליות, רק ד׳ מקוה ישראל ואליו עיני קודש צפיות — — — ואת אשר אתם כותבים מהעצה שיכולים לנסוע לשם לא נתקררה דעתו של מרן בזה עדיין, כפי שנודע למרן מרכז חושב מבמת • הריגורינג משם, אשר אין לכותבו על פני השדה רק מפה לאוזן, ואם היו עושים לקלוע אל מטרת הרעיון באופן נאות כאשר עם לבב מרן שליט״א, אשר אין יכולים לכתבו במכתב, אזי היה הרעיון הזה בא לפעולת אדם יותר במוקדם" — — —

וע׳ על כל זה מאמרו של מר מבש״ן „דברי שלום ואמת", „המליץ" נו׳ 36 32 לשנת 1888.

wollte Ihnen anzeigen, dass zufolge der Briefe, die Herr Scheid vom Minister des Inneren an den Pacha von Jerusalem erhielt u. Letzterem zukommen liess, sofort Erlaubniss gegeben wurde sowohl in Katrah, wie auch im Richon u.s.w. bauen zu können. Das freie Einziehen in Palest. ist aber den Juden noch nicht gestattet; bloss erlaubt man den neuen Ankömlingen 3 Monate zu verweilen statt 30 Tage [1]); das ist schon viel. In 3 Monaten kann vieles dort vergessen werden; besonders wenn die Mittel erlauben auf das Gedächtnis zu wirken. — — — —

Dass Baron Hirsch u. Veneziani einen falschen Begriff von Russland und vom russischen Judenthum haben, ist ganz natürlich; wenn man sich von Pol[iakoff] leiten lässt [2]), kann es nicht anders sein. Ein Jude, der s e l b s t die Juden aus seiner Administration austreibt u. nirgends keinen zulässt,— dessen Rath kann nur schaden. Das Übereinkommen zwischen B. Hirsch und der Russischen Regierung mag vielleicht nicht schädlich sein, aber doch scheint es der russischen Regierung einigermassen recht zu geben, wenn diese behauptet, dass die Juden verkommen und ungebildet sind. Sind vielleicht die russischen Baueren besser als die Juden, u. doch können sie sich frei bewegen wenn sie die Mittel dazu haben. Man hätte mit 50 Millionen Besseres finden können als das, was geschehen wird. B. Hirsch hätte bessere Rathgeber finden sollen als einen Pol[iakoff]. Dass man in Moscou toleranter ist als in Paris, wie H[err] V[eneziani] behauptet, mag möglich sein, ich möchte aber nicht tauschen. Vielleicht H. V. auch nicht. Wie doch verständige Leute verblendet werden können.

Der Begriff, den H. V. von den Colonien hat, ist natürlich der, den er sich damals vor 2 oder 3 Jahren bildete [3]). Seither sind bedeutende Fortschritte geschehen, und

1) עי' לעיל נומר 728, II, ב.

2) עי' שם.

3) ווניציאני היה בארץ־ישראל בסיון תרמ"ג. עי' „ספר היובל" לא"מ פרימן עמ' 14.

die Colonien wurden etwas gesäubert. Ich konnte, als ich letzten Sommer dorten war, den Fortschritt constatieren. Jetzt, so G[ott] will, wird der Fortschritt sich beschleunigen. Wenn nur die öffentliche Blätter sich nicht in die Sache mischen wollten, u. das, was geschehen solle, ohne Lärm im Stillen geschehe. Hamelitz u. Hamagid u. a.—was haben die schon geschadet.

Wenn die Colonisten in Katrah, die jetzt bald ihre Häuser haben werden, sich in die Aufsicht des H. Pines fügen werden u. einzigweise die unnützen oder schädlichen Elemente eliminieren, so werden auch die Rabbiner ihnen gewogen sein.

Hinsichtlich P[etach] T[ikwah] muss ich Ihnen gestehen, dass die Sympathie der Rabbiner ganz gerechtfertigt ist; es sind meistens stille, anständige u. genügsame Leute, denen man nichts vorzuwerfen hat. Man wird sich wohl auch von hier aus ihrer etwas annehmen. Sie haben ganz recht sich neutral zu halten. Ich erinnere mich bloss der Frs. 2600 von Reb Schmuel Mohilewer, die als speziell für P. Tik. bestimmt mir ankammen, wie er selbst Ihnen anzeigte. Alle andere Summen wurden zur Verfügung des Présidenten der Hob. Zion geschickt. Ich meinerseits formuliere immer meine Empfangsanzeige: „... welche ich nach den Instructionen des H. Dr. Pinsker, Présid. der חו"צ, verwenden werde". Es würde mir angenehm, wenn ich, statt an alle Comités zu schreiben, bloss Ihnen Empfangsanzeige machen könnte, und Sie dürften dann jedem Comité anzeigen, dass die Summen angekommen. Ich muss meistens diese Correspondenz selbst besorgen, oder Hrn. Lubetzky [4]) anspannen. Es würde mir bequemer, speziel u. allein mit Ihnen zu correspondieren.

Hinsichtlich der Filest-Belzer [5]) habe ich nie ein Engagemant genommen u. werde auch keines nehmen. Übrigens sind die Leute sehr interessant und man wird sich Ihrer annehmen. Ils ne sont pas trés exigeants.

4) ר' יהודה לובצקי, רב ליהודי רוס"ם בפריז.

5) עי' לעיל נומר 729.

Keinen Delegierten habe ich bis jetzt gesehen. — — — — — — —

Meinen besten Dank für Ihre Wünsche zum neuen Jahr. Möge dieses Jahr Ihnen und besonders unseren Brüdern in Russland u. Rumänien nur Glück u. Segen bringen, die Verfolgungen aufhören u. der Antisemitismus verstummen.

Ihr ganz ergebenster

M. Erlanger.

---

733. (*

מאת ר' נפתלי־צבי־יהודה ברלין לפינסקר.

ב"ה ב' כ' טבת תרמ"ח. וולאזין.

כבוד החכם ונבון דבר לאשורו, שש לעשות צדקה וחסד עם מושיבי ארצנו הנשמה הד"ר פינסקער נ"י.

מכתב מע"כ [1] מיום ד' טבת [2] הגיעני במועדו, — — — — כסבור מע"ל שמראש דברי ע"ד שו"ב בגדרה שיהא מופלג בתורה ובכל דבר שאיש ישראל מוזהר בהם הי' כדי להעמיד את ר' יחיאל דוד שי' לזה. אבל לא כן מע"ל. דבר זה אינו אלא בדרך עצה והוא מסובב מן העיקר, שהוא חובה עלינו להעמיד איש מסוגל לשרת את בני גדרה בכל מה שבינם ובין אבינו שבשמים.

אמנם כן ראיתי אשר מע"ל יחוה דעתו בזה העיקר, וסיים דבריו בזה"ל, כי אם היו הגבאים מסכימים עמי ועם חבירי באיזה ענינים כמו שאנו מסכימים עמם באיזה ענינים, ביחוד אם היו מסכימים עמנו שאין צורך לנו למנות אפטרופסים להתערב בעסקי הקולוניות כמו שאנו מודים שהקולוניסטים חייבים להיות שומרי תורה, כי אז הי' כל חובבי ציון מתאחדים בלב שלם כו' עכ"ל. דברים אלו היו כחומץ לשינים וכעשן לעינים במה"כ. ראשית קשה לשמוע שהמה הקולוניסטים חייבים להיות שומרי תורה, מדוע המה חייבים ביותר מכל ישראל שעמדו אבותיהם על הר סיני וכרתו ברית שמה, ועוד הפעם בהר גריזים והר עיבל להקים את דברי התורה והמצות, והלא התורה ניתנה במדבר, והמקושש נסקל על חלול שבת במדבר, ואין שום הילוק בין יושבי א"י ובין כל ישראל, כי אם במצות התלויות בארץ.

ואדרבה בהיותנו בחו"ל בקרב הגוים, והננו עלולים להתבולל עמהם ולא להיות מובדלים מהם כרצון ה' אלקי ישראל, כמבואר במקרא פ' שמיני, ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי, ע"כ עלינו להוסיף שמירה ע"י התורה והמצות, וע"י זה נשמרים ישראל משנאת העמים, כי התבוללות עמם גורם שנאה, בהשגחת ה' להקים דברו ורצונו שיהי' עמו מובדלים מן העמים, ובאשר אין ישראל מבדילים עצמם ברצון, הקב"ה מבדיל אותם בע"כ, ומהפך לב הגוים לשנאה עמוקה ורחבה, ומשום זה כתוב ושמרתם את משמרתי, קרא ה' את התורה משמרת באשר היא משמרת היהדות בישראל ומשמרת ישראל בעמים. ורואים אנו כי כך הי' בגלות מצרים, שהיו ישראל נאהבים ומכובדים כ"ז שהי' מובדלים וישיבתם הי' אך בגושן, ושמרו מצות מילה להבדל ממצרים, ומשמת יוסף הראש ומנהיג במצרים, ובני ישראל פרו וישרצו הרבה, ותמלא הארץ של כל מצרים אותם, ראו להשתוות ולהתבולל עמהם ופסקו מלמול כי אמרו נהי' כגוים. ע"כ מה עשה הקב"ה להקים דברו שיהיו עמו מובדלים מאוה"ע, הפך לבם של מצרים לשנוא עמו, וכך הוא בכל דור. ורבותינו ואבותינו בימי החרבן וישראל גלה מעל אדמתו וישב בין הגוים הוסיפו גזרות ונדרים מה שלא הי' כלל בא"י, והיינו משום שראו בחכמתם כי בגולה יש להזהר ביותר שלא יטמעו ויבללו בקרב אוה"ע, ועוד יראה מע"ל בקונטרס שאר ישראל אשר הנני שולח בזה, והשימו לב אם בעל נפש משכלת אתם.

ועתה נבוא למש"כ עוד שאין אנו אפטרופסים להם שישמרו את התורה והמצות. והנה לא אובה להביא מדברי חז"ל ההפך, כי מוזרים המה לפני מע"כ וחבריו, אכן הלא המה דבר מלך מן הגוים הוא כורש, כמבואר בעזרא ז', ואנת עזרא כחכמת אלהך וגו' ודי לא ידע תהודעון וכל די לא להוא עבד דתא די אלהך ודתא די מלכא אספרנא דינה להוא מתעביד מנה הן למות הן לשרשי הן לענש נכסין ולאסורין, וכך הוא באמת נימוסי הקיר"ה לענוש את מי שאינו שומר דתו, אלא שאין איש שם על לב לזה.

וכך הוא דעת ישרה של הבאראן הנדיב כאשר כתב אלי הר' ערלאנגער נ"י על תשובה למכתבי אליו, בזה"ל כי כבר הואיל בחסדו הגדול ליסד בתי כנסיות ובתי סופרים לנערים אשר ילמדו מקרא ומשנה והלכות ומקואות בכל המושבות, כן נמצא שם בעלי תורה ומוסמכים להוראה להשיב לשואליהם בדיני או"ה אשר יקרא במושבות ההם, וגם בזכרון יעקב נמצא מוסמך

---

*) ליליינבלום פרסם („דרך לעבור גולים" 99–101) קטעים גם מן המכתב הזה. מר רבקינד הדפיס („אגרות ציון" כא–כד) את המכתב כלו והעיר, „שהוא שונה הרבה מהמכתב שנתפרסם על ידי רמל"ל". לפנינו גוף מכתבו של הנצי"ב והנוסחא הנכונה היא זו של ליליינבלום. ואולם אנו צריכים להעיר, שלא כל המכתב כתוב בכתב־ידו של הנצי"ב עצמו. – המכתב כתוב כלו על גליון אחד.

1) עד כאן – כתב ידו של הנצי"ב. מכאן ועד המקום, אשר יצוין להלן, – במסירת קולמוס.

2) עי' לעיל נומר 721.

להוראה מרומניא הר' פאלק שמו. אשר אף על דברים קלים שאדם דש בעקבו לא ימנע להודיע להבאראן למען ימנעם מזה. עוד כתב בזה. והנה לא אכחד כי עודני מסופק אם יוצא כ"צ[3] בזה. בכל זה בושה וחרפה לנו ממנו לאמר למה לנו לדאוג עליהם[4], בהנהגתם. והרי ידענו את בני גדרה כי אין להם שום ידיעת בית רב. וגם בהיותם בנעוריהם בית ספר לא ראו ולא הנהיגו עצמם בדת ישראל. ועתה האף שנאמין שהמה שבים בכללם. הלא אינם יודעים להזהר. וגם מסופק הרבה אם מקבלים עליהם הלכתא רבתי לשבת וכדומה. ואיך נאמר מה איכפת לנו. ע"כ הנני אומר גם עתה שההכרח למנות להם שו"ב שיהא להם למורה דרך אם ברצונם אם בע"כ. וגם בדבר אחינו ביסוד המעלה אשר הם באמת כשרים בישראל השיב מע"ל בזה"ל אם ירצו ישמרו בעצמם. יבחרו להם מגידים. יקבעו עתים לתורה. נפלאים ממנו דעותיו. הלא מע"כ כתב במכתב הקודם אשר המה מדולדלים ואינם יכולים ליתן מעשר ללוי לחלוטין כפי התורה. וא"כ מאין ישכרו מגידים. ואיך יקבעו עתים לתורה מה שאינם יכולים. ע"כ חובה עלינו להעמיד להם איש שיגיד להם מדרש ומוסר טוב בשעה פנויי מעבודה. וגם יורם במה שישאלו למעשה. ואם אפשר להשיג כהן או לוי יותר טוב. כי אז יהי לו שכירות מן המעשר. ואשר יחסר לו עלינו למלאות.

עוד זאת השיב על מש"כ להושיב אנשי ירו' המבקשים עבודת האדמה. והשיב מע"ל כי אין לנו אדמה. והנה ידוע בכל עלי העתים לישראל כי אנשי צפת צועקים אלינו כי יש להם אדמה טובה בכל הכשר לעבודה. והמה מסוגלים ביותר מהבאים מחו"ל. אלא שצריכים עזר לבנינים וכדומה. ומדוע גרועים המה מבני גדרה. אשר שלח מע"כ כ"ג אלף פראנק לבנינים[5]. עכ"פ שלחו איש נאמן דבר לצפת ויחקור וידע את אשר לפנינו באמת. ואם כי תעשו באמת ובלב שלם אז לא יהיו גדולי ליטא וזאמוט מפריעים ממעשי הצדקה לישוב ישראל ועוד יוסיפו אומץ להוסיף לקח. ואם מע"כ וחבריו יעשו מדחה לדברינו. אזי עוף השמים יוליך את הקול. כי גדרי התורה פרוצים שמה בהקאלאניות. אין מנהל שמה ואיש הישר בעיניו יעשה ולפתח חטאת רובץ. הלא בלי שום ספק ינרע הרבה מחובבי ציון בנלילות אלו או ישהו המקובץ אצלם עד יקום איש מחזיק העסק המקודש אשר יהי כלבבם. וכבר ידעתי והודעתי למע"ל אשר הרבה מאשר שלחו למע"ל יש בקרבם. אלא שאין להם רצון וכח להתפרץ ולעשות הברה בפ"ע, ע"כ המה צועקים אלי וגם מתרעמים על שהכנסתי עצמי בזה בלי תועלת מוסרי. ומע"כ נ"י אינו שם לב לדברינו. והפלא על חכם לב כמוהו שמדחה עצמו בפיטומי מילי, והיא לא תצלח. והנראה שאין מע"כ יודע רוח אחינו שבליטא וזאמוט אשר תורת ה' אתם. ע"כ השימו לב ועצה את ידידינו הר' פינס נ"י אשר הוא בקי ויודע הרבה בזה. ויבין וישכיל כי לא מלבי לבד הנני מדבר.

ע"ד הקופות. הן גם אני איני מאמין כ"כ לצעקת יושבי ירו' תוב"ב לאמר כי עפ"י הקופות לישוב הארץ נגרע הלקם. אך קול שועת אחינו יושבי ירו' בוקע רקיעים כי חייהם תלוי בזה. וברוב דברים המה מסירים דעות גדולי ישראל ממצוה זו וגורמים בזה גרעון יותר מאשר ישאו הקופות פרי. ע"כ אין כדאי להתייצב נגד מרי נפש אלה. וגם אולי באמת בזה גרעון לפרי חייהם ומצאנו עון ח"ו — — — — —

וה' יראה בעני עמו. עני בדעת ומוסרי ועני בחיי החומרי. וירחיב לבבינו ודעתינו לחיות לפניו ית'. כי אך הוא אבינו ויושיענו. הנני מצפה לישועה ומקוה שיענני מע"כ מלא דבר[6], כי מעתה עיניו בראשו להפיק רצון יראי ה' ושומרי תורה וישמח לבי גם אני

נפתלי צביהודא ברלין.

---

3) „כל צרכו".

4) מכאן ואילך עד סוף המכתב - שוב כתב-ידו של הנצי"ב.

5) עי' לעיל סוף הנומר 727.

6) את התשובה, שהחזיר פינסקר להנצי"ב על מכתבו זה, עי' „אגרות ציון" כד - כה.

734.

מאת א. ב. וָלף לרש"י פין *).

בע"ה קאוונא יום ועש"ק כ"ב טבת תרח"ם.

כבוד ידיד נפשי הרב הגדול החכם הכולל כו' כש"ת מוה"ר רש"י פין נ"י.

— — — — — — — — — — — — — —

בנוגע להענין הנעלה משאת נפשנו. השיב לי הגאון שיחי'[1]) כי השיג מכתבים מהרה"ג מ' צדוק הכהן והבאראן (? - העורך.) ערלאנגער מפאריז ע"ד השמיטה באה"ק ויגע ועמל בענין זה וכתב קונטרס בהענין ודעתו נוטה להתיר ע"י אמצעי שמצא ברוב גדולת תורתו. ובן חכם ישמח אב הוא בנו הרה"ג דמיטוי[2]), ושלח ג"כ קונטרס למר אביו הגאון נ"כ להיתר, אך

---

*) בכ"ג כסלו תרמ"ח כתב פין לפינסקר (עי' לעיל נומר 714) כי מפי הרב ר' יונתן אליאשברג נודע לו, שהרב ר' יצחק אלחנן ספקטור מקובנה התיר לעבוד בשנת השמיטה על-ידי מכירה לנכרי. ליליינבלום שאל מיד את פין (עי' לעיל נומר 725) אם אפשר כבר להודיע את דבר ההיתר הזה ברבים, ובתור תשובה על שאלה זו המציא פין לפינסקר את המכתב שלפנינו, שקבל מאת וולף.

1) ר' יצחק אלחנן ספקטור.

2) ר' צבי־הירש רבינוביץ.

מפני איזו ידיעות המקום שיחסרו לו עדיין, ומפני
הכבוד וחשש מחלוקת שלח דברו ביום כ״ב כסלו
העבר לראשי הרבנים בירושלים תוב״ב שיודיעו לו
דעתם ועצתם נ״כ, ולהרב ר״צ הכהן וה׳ ערלאנגער
השיב לע״ע רק מפני הכבוד, ולא הודיע להם שום
החלט, ורק כאשר יקבל תשובת רבני ירושלים (הגר״ש
סלאנט והגרי״ל דיסקין) אז יתיעץ איך ומה לעשות,
ועד כה ימנע להגיד דבר ברור, ולפי דעתי התקוה
גדולה שיוגמר הדבר לטובת אחינו שם. — כאשר
יקבל הגאון נ״י תשובת הרבנים אזי יודיעני תיכף
ואנכי על משמרתי אעמודה ואודיע לכת״ר מה שיודיעני
הגאון נ״י בלי אחור [3]. — — — —

והנני אוהבו ומכבדו כערכו הרם ומברכו לראות
בנחמת ציו״ר

איסר בער וואלף.

3) עי׳ להלן נומר 749.

735. *)

מכתב־חוזר מאת פינסקר לגבאים־היועצים.

אדעססא, כ״ז טבת תרמ״ח.

כבוד הרב החכם השלם תפארת עמו
כ״ש מוהר״ר שמואל יוסף פין נ״י.

הנני מתכבד להודיע לכבוד הגבאים נ״י, כי
ביום כ״ב טבת קבלתי דעפעשא מה׳ פינס בזה הלשון:
„ברוך השם רשיון לבנין גדרה קבלנו, חושו השמיעו
נדבות בטרם תעבור השעה“. הרשיון החדש הזה הוא
רשיון גמור לבנין בתים חדשים, שנתקבל עתה מאת
מושלי המקום על יסוד הפקודה החדשה שנתן שר
הפנים בתוגרמה בהשתדלות ה׳ שייד [1] — — — —
ויתרון להרשיון הזה על הרשיון שנתן פחת ירושלים
בקיץ העבר לבניני גדרה, שהיה אך רשיון לתקן את
הבית המיוחד שהיה שם, ולא לבנות מחדש, במקום
שלא היה בית דירה, בהיות כל רשיון נתון אך לזמן
קבוע, על כן גם הרשיון הזה, אם לא ישתמשו בו
במועדו, או כדברי ה׳ פינס, בטרם תעבור השעה,
יאבד את יפוי כחו.

ביום כ״ג טבת קבלתי מכתב מה׳ פינס ובו
הוא אומר: „ובדבר קנית אדמה של חוסני בעק (הוא
המוכר המערער על אדמת גדרה, ומציע לקנות ממנו
800 דונם אדמת עידית שיש לו בגדרה בעד 18000
פראנק, ואז ימחול על ערעורו) עליכם להשתדל בכל
אופן לקנותה, כי אך אז יש תקוה להפטר מן
התמיכה האוכלת שאר ובשר ואינה מביאה תועלת
אלא כדי הסמים שנותנים לחולה להחזיק כחותיו עד
שתעבור המחלה“.

עוד קבלתי מכתב ממנו ביום כ״ד טבת ובו
הוא מודיע, כי על גבול גדרה נמצא למכור אלף
דונם אדמה במחיר ארבעה עשר אלף פראנק, לתכלית
זו הוא מציע לקחת ששת אלפים פראנק מכסף חו״צ,
ושמונת אלפים פראנק בהלואה מאת שני קולוניסטים
בעלי הון (שאינם מקבלים תמיכה) בתנאים שווים [2].
אחד מן התנאים, הנוגע לעצם הענין, הוא שאחד מן
המלוים, שיתן ששה אלפים פראנק, יקבל במחיר
הקצוב ארבעה חלקים בהאדמה אשר יקנו, או, לפי
דברי מכתב שני, שיקנה הוא מחצית אדמה, וחו״צ
מחציתה בעד שבעה אלפים פראנק.

כבר הודעתי, כי למלא רצון אגודת ביאליסטאק
כתבתי לה׳ אססאוועצקי לתת לבני פתח־תקוה 2600
פראנק, עתה מודיע לי ה׳ פינס במכתבו הנ״ל [3],
כי בשעה שקבל ה׳ אססאווצקי את פקודתי הנ״ל
קבל נ״כ דעפעשא מה׳ שייד לתת שני אלפים פראנק
להנצרכים שבפתח־תקוה. המעשה הזה יוכיח לנו, כי
עין הנדיב צופיה לטובה על פתח־תקוה, וכי לא עלתה
ח״ו על דעתו למנוע חסדו ממנה. אין אני צריך לומר,
כי אילו הייתי יודע זאת מראש, כי אז לא הייתי
נכנס לגבול צדקותיו של הנדיב ולהיות לו כמסייע
לדבר מצוה או כמתחרה עמו בנדבותיו המרובות. על
פי הדברים האלה אחשוב לצדק, כי הכסף הנמצא
ביד חו״צ ראוי שיהיה לצרכי יסוד המעלה וגדרה,
וביותר להאחרונה, אשר אך אל חו״צ תלויות
עיניה. על כן, לדעתי, ראוי היה לנו באמת לדאוג
על דבר הוספת אדמה לגדרה, כדי להפטר מתמיכתם.
בקופת חו״צ נמצא עתה, לפי השערתי, בערך ארבעה
עשר אלף פראנק, אם נבנה לכל בני גדרה בתי־עץ,
אשר לדעתי יספיקו לעת עתה להם, ונוציא על עוד
עשרה בתים (כי חמשה נבנים עתה) בערך ארבעה
אלף פראנק, (מה שאין אנו יכולים עוד לעשות
ביסוד המעלה, מפני שאדמתם עודנה כתובה על שם
המוכר ולא על שם בטוח לנו) נוכל באמת להשתדל להוסיף
להם אדמה כעצת ה׳ פינס ולהפטר מתמיכתם, אשר מלבד
שאין בה תועלת עיקרית, הנה היא נותנת יד לשונאי הישוב
לומר שאין כח באדמת ארץ הקדש לפרנס את עובדיה
בלי תמיכה מחוץ, והנני מבקש מכבוד הגבאים נ״י
לחוות לי את דעתם בזה. — — — — — — — —

*) מארכיונו של פין. - בראש המכתב רשום: „מכתב־חוזר להגבאים היועצים“.

1) עי׳ לעיל נומר 732.

2) שני בני גדרה אלה, שרצו להשתתף בקנית הקרקע, הם: פראנק (בסכום של ששת אלפים פר׳) ובלקינד (בסכום של אלפים פר׳). ועי׳ להלן נומר 747.

3) עי׳ לעיל נומר 726 וגם הנומר הסמוך.

בטוח בכבודו הרם כי לא יחמיץ את תשובתו על ההצעות הנ"ל הנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא

ד"ר ל. פינסקער.

P. S.[4] אל כבודו הרם, אל איש מורם מעל כל המפלגות אשר בעמנו, והעוסק בענין הישוב אך מחבת ציון ואהבת הלאום שטוחה בקשתי לשים עין ולב אל הצעתי על דבר הוספת אדמה לגדרה ובנין בתי עץ לה. אדמה, כי אך אז יוסיפו בני גדרה להוקיר את דעתנו ולמלא את כל משאלותינו גם בעניני הדת, אם יראו גם הם כי גם אנו דואגים להם. על כן עלינו לקרבם בשתי ידים, למען ילכו בדרך הישרה אשר גורה להם. ביחוד הנני פונה אל כבודו הרם בבקשתי זאת, כי על פי שנודע לי מבט כל הנבאים על בני גדרה, אוכל לומר כמעט בבירור, שהחלטת השאלה הזאת תלויה אך בדעתו של כבודו הרם, אשר היא תהי המכרעת בענין זה לשבט או לחסד. בטוח אני כי כבודו הרם ישים על זה את לבו הטהור. הנ"ל.

4) בידינו נמצאים גם האכס', שנשלחו לחרב מוהיליבר ולהנצי"ב, מתנגדיהם של בני גדרה. באכס' של הנצי"ב אין שום הוספה כלל בסוף המכתב, ובאכס' של הרב מוהיליבר יש הוספה זו: „הנני מבקש מאת כבודו הרם למהר בתשובתו על השאלה על אדות הוספת אדמה לגדרה ובנין בתי עץ בה, ובטוח אני, כי כבודו הרם, בדעתו את מכאובי גדרה, כמה סבלו עד עתה וכי רבו מנדיהם, ישים לב היטב על הצעה זו. ביחוד ישים לב לזה, כי התפטרותי מעסקי חו"צ קרובה לבוא. ואם לא נמהר לשכלל אותה, מי יודע מה ילד יום ?".

736.

מאת י. מ. פינס לפינסקר.

ב"ה יפו כ"ז טבת תרמ"ח.

כבוד אלופנו הנכבד ד"ר פינסקר נ"י.

— — — — — — — — — — — — — —

ע"ד אשר אמרתם כי גדרה אינה האחת הדורשת תמיכה, וכי הכסף אשר בידכם מוקדש גם לטובת שאר המושבות, ישא נא לי אדוני אם הנני נוטל רשות לנפשי לדון בדבר הזה. לפי דעתי כל הממון שאתם מוציאים על המושבות שהניח הנדיב אפילו אך את אצבעו עליהם כאבודים נחשב. הנה הקדשתם אלפים ושש מאות פר' ד"מ[2] לפ"ת, ובאותו יום שקבל אסאוויצקי את המעות הללו קבל גם תליגרמה מן הנדיב לתת לאיש איש די מחסרו בזריעה וגם תמיכה, וכבר חלק אסאוויצקי אלף פר' משלכם לתמיכה, ועתה שאר הכסף משלכם שמור בידו. למה? לא ידעתי גם אני. הוא יאמר כי יתן לכל אחד מהם נטיעות גפנים, אך במה נחשב הסך הזה לבני פ"ת. וא"כ ישא"ו קרחים מכאן ומכאן. לא אוכל להאריך בפרק הזה הרבה מטעמים רבים אך בקצרה אומר לכם כי המעות האלה תאבדו בידים.

— — — — — — — — — — — — — —

שבוע העבר הודעתי לו בדפשה כי נתן הרשיון לבנות את גדרה, והנני לבאר לו את הדבר. ה' בלאך וה' ווארמסר הביאו מכתב להפחה מאת הויזיר לבל יעיק על היהודים עובדי האדמה ואם מהוסי תוגרמא המה וינתן להם הרשיון לבנות. אולם הפחה ברשעתו עומד ויען להם כי אין כה המכתב הזה יפה אלא לתת הרשיון לאלה אשר כבר בקשו רשיון, ובכלל זה המה בני גדרה ובני ראש"ל, ואולם אלה שלא בקשו עדיין עליהם לבקש רשיון מחדש מסטאמבול דוקא.

איך שהוא לעת עתה נתן הפחה מכתב לעזה, כי יחקרו שמה ויראו אם בני גדרה חוסי תוגרמא המה וינתן להם הרשיון לבנות שנים־עשר בתים חדשים ולתקן ששה ישנים, והננו משתדלים עתה להביא את בני גדרה תחת מחסה תוגרמא ואח"כ נלך לעזה ונקח שם את הרשיון, בלי הוצאות לא יהיה הדבר גם עתה, אך עכ"פ היה יהיה אי"ה. ומעתה עליכם להשתדל להמציא כסף לבנין, וסכום הכסף יעלה עד כדי שלשים אלף פר' — — — — — — — — — —

ע"ד אמרכם עם הספר לה' הירש כי כל הוצאה חשובה יובא לפניכם תחלה משפטה למען תקיימוה או תמנעוה, אמנם הצדק אתכם בכל הוצאה שאין הזמן גרמא. לא כן אמנם דין הוצאה נחוצה שהשעה דוחקתה, כי אם גם בזה תדרשו שישאלו מתחלה את פיכם הלא אז תהיינה ידינו אסורות ואפשר שיגרום הדבר הפסד רב. — — — — — — — —

והנני מוקירו ומכבדו דו"ש

יחיאל מיכל פינס.

השיבו לי תשובה ברורה בדבר אדמת שכמה[2]. המקח עומד להגמר. המוכר דורש עתה 650 נאפ' בעד אלף דונם אדמה — — — כל ההוצאות תהיינה על המוכר, בין מכס הממשלה ובין שאר ההוצאות — — — ה' הירש מבקש להגיד דעתכם אודות הענין הזה בתליגרף. האדמה טובה מאד ובני גדרה רוצים בה. אנא שימו לב להשאלה הזאת ותפתרוה מהר.

הנ"ל.

1) „דרך משלי.

2) שם הכפר, אשר בו נמצאת הקרקע שהוצעה לבני גדרה. ועי' להלן נומר 752.

737.

מאת אלכסנדר צדרבוים ללילייגבלום.

С. Петербургъ, 4 Января 1888 г.

ידידי היקר מ' משה ליב ליליענבלום!

— — — — — — — — — — — — — —

רבות שבעתי יגון ונלחמתי עם העקש הצענזאר זוסמאן טרם הצלחתי להטותו לתת הרשיון להדפיס מאמרך זה[1] בהשמטות מעטות ובשנוים קלים, כי אחת דבר כי לא יתן להזכיר שם חו"צ או אוהבי ציון ולא מקרא נדבות ובכלל שום רמז לשבח הקולוניות והקולוניזאציא ושום רמז לעורר אהבה וחמלה ליא"י. ומאשר הוא פושק שפתים גלה לי סודו כי מצות היעזואיטען-גענעראל הירש ראבינאוויטש[2] עליו, שהוא לו לאורים ותומים, ובפירוש אמר לי, כי לדברי ראבינאוויטש כל המתעסקים באספת כסף לחו"צ שמים את הכסף בכליהם ומכל הכסף הנאסף ונשלח ע"י „גלגול מחלות" (לשון ראב. בעצמו, כאשר שמעתי אח"כ מפיו) מכים לכים ומיד ליד, יגיע להתם 1 קאפ' מכל רובל[3]. הלכתי לראב. והוכחתיו על פניו ולא בוש להגיד לי כי לפי חשבונו מאספים שנה שנה מאות אלף רו"כ ברוסיא וחלק העשירי לא יבא למטרתו, ויוכיח השערתו מזה, כי במשך ירחים אחדים נקבץ על הפאָנד למשען עובדי אדמה ובעלי מלאכה[4] שלש מאות אלף רו"כ בארבע מאות ערים, וכמה נאסף באלפַים ערים במשך שש שנים. ואם אמנם הבטיח לי אחרי ויכוח גדול שאי אפשר לפרוט על הגיר כי יגיד לִזוסמאן לבלי יוסיף לעצור בעדי לכתוב כל הנחוץ לטובת הענין, ולמען החניפו הזכרתי לטוב אותו ואת ספרו השטאטיסטיקי[5], בכל זאת לא שנה זוסמאן את טעמו, כי כן בקש ממנו קאנטאר ופרישמאן, המאמינים כי אם יחדל „המליץ" להיות אָרגאַן של הו"צ לא יוכל עמוד, כי הטפשים האלה מאמינים כי באמת יש לי חותמים על „המליץ" מחו"צ, בעת אשר

1) „ישוב ארץ־ישראל בשנת התרמ"ז", שנדפס בתור הוספה ל„המליץ" בסוף שנת 1887.

2) בעל ה„רוסקי יֶברי", אחד מראשי המתנגדים לאמיגרציה ולישוב ארץ־ישראל. ע' כמה כתבים בכרך א'.

3) צבי רבינוביץ לא היה היחידי בקרב מתנגדי הישוב, שהרשו לעצמם להשתמש בלעז מגונה זה, כדי להסיר את לב העם מחבת־ציון. בדבר זה נכשל גם הד"ר י. ל. קצנלסון („בוקי בן יגלי"). ע' פיליטינו „מעשה בשלש פרוטות", שנדפס תחלה ב„היום" של קאנטור ואחר־כך נכנס לקובץ כתביו „חזיונות והרהורים", פטרבורג תרס"ה, עמ' 37—80. וע' לעיל נומר 549 (והערה 3 שם) וגם הנומר הסמוך.

4) הקופה שיסד שמואל פוליאקוב לתמיכת יהודים עובדי־אדמה ובעלי־מלאכה ב ר ו ס י ה.

5) „Статистическіе этюды"; נדפסו תחלה ב„רוס. יברי" לשנות 1881/82 ובשנת 1886 יצאו בספר מיוחד.

מספרם מצער מאד. ואף אם כתבתי להרב רש"מ בביאליסטאק ולרש"י פין ולראש חברתנו[6] ולמאסקווא ואיש מהם לא עשה כל מאומה לטובת „המליץ" שהוא באמת ארגאן נאמן לחו"צ. ואקוה כי עוד יצלח בידי לסכל מחשבות ערומים ולהשיג הרשיון לכתוב כל הנחוץ לטובת יא"י. כי אם הצליח קאנטאר בנכליו בעזרת זוסמאן להשפילני בעיני המפקח על עסקי הדפוס ולהגיד עלי כי אני עבר ובטל ויל"נ ראדיקאל, ו„המליץ" מתנגד לשיטת הממשלה ומתעה את היהודים לבגוד במלכות, וכפי אשר הודה לי זוסמאן אתמול מגמתם לסגור את „המליץ", וגם ראיתי כי פני השר פֿעאקטיסטאָוו איננו אלי כתמול שלשום עד כי לא אבה להרשות לי להשיג מחו"ל מ"ע בלי בקרת הצענזוריע, זכות אשר נהניתי ממנו ך"ז שנים.— בכל זאת לא נפל לבי ובשבוע העבר הגשתי מכתב פרטי ממני להשר ההוא ואבקש ממנו לתת לי להוכיח לו כי לא בצדק שנה משפטו עלי ויאות לי. ואם אמנם נזהרתי בפעם הראשונה לגלות את המזמות אשר יחשוב עלי קאנטאר ומרעיו ומעשי זוסמאן, בכל זאת הועילו דברי כל כך כי תיכף נרצה לי לבטל את הגזרה הקשה ולתת לי הרשיון לקבל מ"ע ישר מהפאסט בלי צענזוריע, ועוד ענין אחד אשר בקשתיו הבטיח לעשות לי, ועוד אמרתי לבא לפניו ולהביא לו גליונות ממאמרים רבים ב„המליץ" מאז החל לצאת יום יום, כן בהליכות עולם ברוח רוסיא וכן בענינים הנוגעים לישראל לעוררם להיות אזרחים נאמנים לארצם, ואז אדע איך לכלכל דברי כי יבין עד כמה יש לו להשען על דברי הנרגנים, ואגב אזכירהו כי כמה פעמים הבינותיו לדעת כל התועלת אשר תצמח למדינה אם ירבו יהודים לצאת לפלשתינא לעבוד את האדמה והוא ושרים אחרים (פאבעדאנאסצאוו, קאטקאוו, קאנטאקוזין, גירס ואחרים) הסכים לדברי ועתה אוסר עלי המבקר להזכיר שם חו"צ — — — ואקוה כי יצלח בידי לסכל עצת אחיתופל. לע"ע החל ראפאפארט לשוב לבקר את „המליץ" ולא ידעתי אם לא יצליח זוסמאן בערמתו להשיב הבקרת אליו.

— — — — — — — — — — — — — —

צר לי מאד כי לא הצלחתם באדעסא להשיב לב הנציב להסכים לכונן שמה חברת הו"צ[7], ואם אין עוד שום תקוה אבקש להשיב לי את הספרים. אולי יצלח בידי לעשות מה בעיר אחרת: במאסקווא, ברינא, או בווארשא. עד כמה נחוץ הדבר תוכל לשפוט מהמסופר לעיל, אך יותר מזה תכיר כמה מסוכן לפנינו הדבר כל זמן שהוא נעשה בסוד, כאשר אספר לך מעשה נורא שקרה ברינא, כאשר

6) לפינסקר.

7) ע' „דרך לעבור גולים" 124.

ספר לי הד״ר מיכעלסאן משם (שטאב ארצט בגדוד צבא בגליל ההוא) שהוא חותם על „המליץ“ וחו״צ ואיש מכובד מאד [8].

שם ברינא מחזיק בי״ס פרטי המורה לוריא ויחד עם זה הוא מכניס אצלו נערים המבקרים בי״ס כוללים לכלכלם ולהשגיח עליהם, ובביתו יושבות גם שני בנות המנוה קאפלאן [9]. והנה בשבוע העבר ויור אחד הנערים שבקר בי״ס כוללי בן ט״ו שנה לתומו מקנה רובה (רעוואלווער) ויך את בן יחידו של לוריא וימיתהו בשגגה. כאשר שאלו את הנער מאין לקח רעוואלווער כחש בתחלה ואמר כי מצאהו ברחוב, אך כאשר הפשו בארגזו וימצאו עוד רעוואלווער שני הרבה העתיד להיות חתן קאפלאן ברוינשטיין לחקור ולדרוש את הנער עד אשר הודה לו דבר אשר יאחז פלצות כל שומע ובפרט חו״צ. הוא גלה סוד כי בוויטעבסק נוסדה אגודת נערים עברים לרבות צבאם וללמוד לקרב ידיהם ללכת ללכוד את ארץ־הקדש. ראש האגודה בוויטעבסק ומצודתו פרושה על ערים אחרות ובכל עיר ממונה על גבה, גם ברינא יש ראש ומנהיג. וימצאו אצלו תקנות נדפסות להאגודה ובתנאיה יהיו לאחדים רק עשרה נערים ואחד פקיד עליהם והוא ואנשיו לא ידעו מי המה האחרים בעלי עשרה ורק הראש ידע את כלם. מן העשרה נבחרים שלשה לשופטים (המכונים „טעראר“), ואשר יבגוד בהאגודה או ידרשו לסלקו לצדדין יעלו בגורל מי מהעשרה ישים קץ לחייו, ואשר יצא עליו הגורל מחויב למלאות מצות הראש, ולדברי הנער כבר מגרו לארץ חיי האחד. שם החברה „דער ערוואכטע לאָווע“ ועל הותמם חקוק אריה מתעורר. הדבר נודע בעיר בין היהודים ומאד יראים לבלי יודע הדבר לרשות. הד״ר מיכעלסאן ספר לי כי הלך בעצמו להרב דמתא שפירא להשתדל מצדו להסתיר הדבר. אך הוא מפחד לבלי יאונה לו רעה. אולי נחוץ לגלות מזה אזן הד״ר פ[ינסקר]. — אנכי כתבתי ללונץ [10] לעשות כל יכלתו לכסות במשאון את האסון הזה.

ואתה דע את אשר לפניך.

ידידך הנאמן

אלכסנדר צדרבוים.

8) הד״ר מיכלסון שמש בסוף ימיו רב־העדה ברינא. הדברים, שצדרבוים מספר בשמו, מפליאים מאד. בכל הארכיונים, הנמצאים בידינו, לא מצאנו אף רמז להם. אולי נפלה כאן איזו טעות ולהד״ר מיכלסון – או לצדרבוים – נתחלפה חבורה של פרחי חובבי־ציון בחבורת של טרוריסטים פולימיים.

9) זאב הכהן קפלן („זקין“).

10) זאב לונץ ברינא.

738.

מאת א. י. סלוצקי („איסי הבבלי“) לליליינבלום.

С-Петербургъ, 5 Января 1888 г.

כ׳ הסופר הנכבד, האוהב את עמו באמת לאמתו, ה׳ משה ליב ליליענבלום!

אדוני! הבטח הבטחתיך להודיעך את מעשי מתנגדי הישוב אשר בפה — — — הנני לשלם את נדרי אשר נדרתי לך — — — —

עוד בחדש אקטאבער הגיעה לאזני השמועה כי קאנטאר, פרישמאן ועוד אנשים אחדים חותרים חתירה תחת רעיון הישוב. אחרי שחקרתי ודרשתי היטב נודע לי גופא דעובדא היכי הוה, וזה הדבר [1]: למבקר נמנה בימים ההם מומר אחד ז[וסמן]. המבקר הזה הוא מלומד בספרות העברית ואדוק באמונתו החדשה [2], וא״כ מאליו מובן כי לא בעין יפה יביט על רעיון הישוב בכלל ועל חו״צ בפרט. נוסף לזה הנה קאנטאר ופרישמאן הם מבאי ביתו, וזה האחרון הוא כמעט סמוך על שלחנו ואיננו מש מביתו כל היום וכל הלילה. בימים ההם הושיט ק[אנטאר] בקשה ללשכת שר ההשכלה לתת לו משען להוציא לאור את „היום“, המבקר ז׳ היה לו למליץ יושר כי מה״ע „היום“ הוא פטריוטי בנוגע לרוסיא ואין בו מאומה נגד חקי המדינה, לא כן הוא „המליץ“ אשר לא יחדל להתאונן על המצב המורה של היהודים ברוסיא וכו׳. לא עברו ימים אחדים והנה הודיע המבקר מטעם לשכת הבקרת כי לא נכתוב דבר וחצי דבר ע״ד ישוב א״י. אנחנו חדלנו להדפיס את רשימת הנדבות ובכלל לא השתמשנו בשם חו״צ ונשנה את שמם ל„אוהבי ציון“, „בעלי־הישוב“ וכדומה. הדלטוריא גברה עוד ביותר כאשר החל לעווי [3] לרקום בסתר להסיר את הארז מעורך

1) עי׳ הנומר הקודם.

2) על הצנזור המומר זוסמן עי׳ ש. ל. ציטרון, „משומדים“ (ווילנה תרפ״א) עמ׳ 66–45, וגם רשימותיו של א. קויפמן ב„ייבר. סטארינא“ חוב׳ ג׳ לשנת 1813, עמ׳ 338.

3) להבנת הדברים אנו מביאים שני קטעים מרשימותיו של ש. ל. ציטרון ל„תולדות העתונות העברית“: „בראשית שנת תרמ״ו נעשה מצבו החמרי של „המליץ“ קשה מאד... מפני ההתחרות של „היום“ ו„הצפירה“ נתמעטו חותמיו... הארז היה חיב להמדפיסים השותפים לוי וליפשיץ סכום כסף גדול מאד, והם לא חפצו עוד להדפיס את „המליץ“ בהקפה... לבסוף התפשר הארז עם המדפיסים על־פי התנאים האלה: שני העתונים, „המליץ“ ו„יוד. פאלקס־בלאט“, עוברים לרשותם של לוי וליפשיץ עד שישולם להם חובם במלואו, ואז הם מחויבים להשיב להארז את עתוניו“... („העולם“ נומר 16 לשנת 1914). „לוי החליט להמשיך את הוצאת ה„פאלקס־בלאט“ על חשבון עצמו... ולמסור את „המליץ“ לד״ר קאנטור, מפני שבעת ההיא כבר היה מצבו של „היום“ דחוק מאד... בהתפשרות זו תמכו אחדים מנכבדי המשכילים שבפטרפולין, ששנאו את הארז והפו רצון לקאנטור. הללו העתירו את דבריהם על לוי, כי יעשה את החוזה עם קאנטור, כדי

מ״ע פאלקס בלאט ולמנות את ק[אנטאר] במקומו. ידעו האנשים האלה כי בלשכת הממשלה לעניני הדפוס יודעים ומכירים הפקידים את הארז ולא על נקלה יתרצו להחליפו באחר, וע״כ הרבו להביא עליו מלשינות ודלטוריא עד כי הפצם עלה בידם וק. נמנה לעורך הפ״ב שבועים ימים אחרי שהבטיח ראש לשכת עניני הדפוס להארז כי בשום אופן לא ימנה אחר במקומו.

עד כמה הגיע כחה של הדלטוריא נקל להבין מזה, כי כאשר באו ק. והארז בבקשה לתת להם הרשיון לקבל מה״ע היו״ל בחו״ל בלי בקרת, נתנו לק. את שאלתו ובקשת הארז השיבו ריקם. אנחנו רפו ידינו בעת ההיא ולא ידענו מה לעשות. המבקר לא נתן לנו לדבר דבר ע״ד חו״צ וע״ד כל הענינים הנוגעים להישוב. מאמרך ישוב א״י בשנת תרמ״ז בא לדפוס רק בחסדי ידידנו ה׳ פראזער אשר שני לילות ישב בביתו[4] וברוב עמל עלתו בידו להשיג ממנו רשיון להדפיס את המאמר אחרי אשר מחק ממנו הרבה. צערנו היה גדול מאד כי התחברו יחד קאנטאר, פרישמאן, המומר שפירא, המבקר ז[וסמן], לעווי. והחוט המחומש הזה לא במהרה ינתק וכמעט נואשנו כלנו להחזיק מעמד. פ״א בא המבקר לבית הרדקציון שלנו והחלותי לדבר עמו מה החרי אף הגדול הזה אשר לא יתן לדבר מאומה בדבר ישוב א״י. ה׳ ארז, פראזער והד״ר אדאלף[5] היו באותו מעמד. המבקר ענה לי כי ראשי חו״צ גונבים את כל הכסף ואין כל דין וחשבון. „אנכי בעצמי — אמר — ראיתי מכתבים מגדולי ישראל הצועקים מרה על חו״צ הגוזלים את הרבים ומאספים כסף תועפות ואת כל הכסף יחלקו ביניהם״. אנכי מצאתי מלים להשיב לו כהלכה ואבקש אותו שיאמר מי המה האנשים אשר העידו עדות שקר הזאת, ותיכף הגיד לנו כי ה׳ צבי ראבינאוויץ ועוד אנשים אחדים מטובי עדת ישראל בפטרבורג דברו באזניו סרה על חו״צ ויאמרו כי מצוה רבה היא להשתדל להרוס את הענין הזה עד היסוד בו. מי המה יתר האנשים לא הגיד רק לפראזער בלבד, אבל די הוא כי הצבוע היעזואיט ראבינאוויטש שת ידו עם רשעים ויביא דבת חו״צ רעה ויטפול עליהם כל עון ופשע. אבל חסדי ה׳ לא תמנו ובהשתדלות שר ההשכלה עלתה בידי הארז להתנצל לפני השליט בעניני הדפוס, ועתה נמנה גם מבקר חדש. ואם אמנם המבקר ז. הנהו גם היום בלשכת הבקרת בכל זאת נטל עוקצו ולא יוסיף עוד להצר לנו. לפי שעה אין אנחנו יודעים עוד אם נצטוה אז המבקר בעל פה כי לא יתן לנו לדבר בנוגע לעניני הישוב, או מלבו בדה את הדבר הזה כדי שיוכל להתאנות לנו ולמחוק את המאמרים המסודרים לדפוס. ואי״ה בקרוב נדע פשר הדבר ואז אמהר להודיעך.

לפי שעה הונח לנו מעט, כי יצא המליץ מתחת סבלות המדפים לעווי. וגם המלשינות והדלטוריא לא יעיקו עליו ביותר כאשר עד כה. אבל לדאבון לב הנה רעה גדולה מזו נשקפת להמליץ וסכנה רבה צפויה לו — — — —

מצב המליץ מורה מאד. כנראה לא יעלה מספר החתומים יותר מאלף וחמש מאות איש. הסך הזה מעט הוא להחזיק את המליץ, ובפרט כי כבר הוציאו על הוצאת המליץ לאור במשך שני החדשים נאוועמבער ודעצעמבער ועל קניית אותיות הדשים ופתיחת בית הדפוס בערך שלשת אלפים רו״כ. ועתה מסופק אני אם יהיה אפשר בכסף החתימה להוציא לאור את המליץ לכהפ״ח שלשה חדשים, כי ההוצאות מרובות וכסף החתימה מעט הוא. מאד מאד ידאב לבי בקרבי כי מה״ע כהמליץ לא יוכל להתקיים וימות מיתה חטופה בעוד כחו עמו. ועוד ביותר יצר לי כי אם חלילה יחדל המליץ לראות אור אז ירימו ראשם קאנטאר ובני סיעתו ואז לא ימצא מעמד גם רעיון הישוב, כי מעט מעט יתפזרו השבלים הבודדות ותתפרד החבילה. הדבר הזה אינו מניח לי לישון. בשמים שהדי כי בנוגע למצבי החומרי אחת היא לי אם יצא לאור המליץ או לא, לא נודד ללחם הייתי בטרם באתי לעבוד בבית מערכת המליץ, ולא אשא עיני אל ההרים לראות מאין יבוא עזרי אם יחדל המליץ לצאת לאור. אבל קשה עלי מיתת המליץ, כי יודע אני להוקירו ומכיר אני ערכו לטובת השכלת אחינו בכלל ורעיון הישוב בפרט. — — — — — — — — — — —

אלמלי היה המליץ יכול להתקיים עד חודש יולי, כי אז התעודד ועמד על בסיס נכון וקיים, כי „היום״ לא יאריך ימים, מספר התומיו לא רבים המה, חובותיו רבו למעלה ראש, וגם תומכיו ומחזיקיו נלאו לשחד לו מכחם, וברור הדבר כי בחדש אפריל או מאי יחדל לצאת לאור[6], ואז כאשר יפול „היום״ יקום „המליץ״ ולא ידע עוד מחסור — — — — אבל איפה נקח את הסך הדרוש להחזיק את המליץ עד חודש יולי? אמנם סך חמשה אלפים רו״כ לא רב הוא ודי היה להציל את המליץ מרדת שחת בדמי ימי עלומיו, אבל סך כזה מי ימצא בארצנו? נדיבי אחינו בארצנו לא יתמכו בידי המליץ, כי הודות לאויביו של הארז מעבר מזה ובני ביתו מעבר מזה

שתפסק יציאת „המליץ״ עולמית ואז יתבסס „היום״ והיה מצבו איתן״... (שם נומר 18. ועיי״ש גם הרצאתו של סלוצקי - בעל המכתב שלפנינו - על הרפתקאותיו של „המליץ״ בימים ההם).

4) של זוסמן.

5) אדולף צדרבוים - בנו של הארז.

6) ואמנם „היום״ חדל לצאת עוד לפני אפריל. בכ״ט ניסן תרמ״ח (29 מרץ) כבר כתב ליליינבלום ליואל רבלין (אחד מחובבי־ציון באנגיוב): „ת״ל באבוד רשעים רנה, והיום נפל למשואות, חשך כסהו ולא יוסיף לצאת עוד. כן יאבדו״. (את מכתבו של ליליינבלום לרבלין המציא לנו מר ש. צרנוביץ, ירושלים).

נתחלל שמו בימים האחרונים וא"א לו להשיג עזר מנדיבי אחינו בא"צנו — — — —

עצה אחת מצאתי, אשר אולי תוכל להחיש עזר להמליץ, והיא, כי יסע הארז לחו"ל, לברלין ולפאריז. — — — אנכי משער כי ימצאו אנשים אשר יגידו להבאראן הירש מה פעל ועשה המליץ לטובת השכלת היהודים ברוסיא, ויגידו להגדיב הידוע מה שהמליץ עושה לטובת רעיון יא"י. על דעתי ימצאו אנשים בעלי צורה אשר ידברו טוב על הארז, וע"כ יוכל היות כי יבנה מהם, ואם ישיג עזר לפחות על סך עשרת אלפים פראנק יציל את המליץ ממיתה חטופה וישאר לחיים ארוכים — — — — יודע אני בך כי כמוני חרד הנך לשלום המליץ, וע"כ תשים לבך אל העצה הזאת ותתיעץ בזה עם החכם הד"ר פ[ינסקר], וכאשר תחרצו אתם כן יקום — — — — — — —

הארז ובנו הד"ר יודעים כמה יגיעות יגעתי, כמה לילות נדדה שנתי מעיני, עד שהצלתי את המליץ לפני שני ירחים מידי לעווי בעת שהיה נכון למסור אותו לק[אנטאר]. אבל כעת הנני רואה כי נדחה ממני תושיה ואין לאל ידי למצוא עצה ותחבולה להנטותו לתחיה. בלב דוי רואה אני כי ימיו ספורים. הנהו הולך למות ואין בידי פדות להחזיקו ולהצילו. עוד חודש אחד ועוד חודש אחד ויכלה השמן מן הפח ואז יכבה גם הנר. — — — —

ובזה הנני מתכבד להפ"ד ממך והנני מברכך בכל טוב סלה.

ידידך המוקירך ומכבדך כראוי לערכך
הרם והנשא

אברהם יעקב סלוצקי.

---

739. [*]

מאת ליליינבלום למ. אוסישקין.

אדעססא, ה' שבט תרמ"ח.

ידידי הנכבד והנעלה!

— — — — — — — — — — — — — —

בהחשבון [1] היתה יד הצענזורא. לא לבד שמחק את הפגישה בדרוזגעניק שזכרתי ברמז קל, כי אם מחק גם הידיעה על דבר הקערות. כן החליף שם חו"צ בשם אוהבי ציון, ומחק עוד איזה פרטים. לפי דברי ה' יל"ג היתה לשון הד"ר קנתור לרעה בחו"צ [2]. גם פה נואשנו להשיג רשיון — — — —

*) נומר זה והנומר שלאחריו הם מארכיונו של אוסישקין.

1) עי' שני הנומרים הקודמים.

2) עי' מה שכתב יל"ג גם לסבשין: „בעל היום העיר את רוחה (של הצנזורה. - ה ע ו ר ך.) על חובבי ציון וישוב א"י והיא חוסמת עלינו את הדרך מדבר דברים אלה כאשר עם לבבנו". אגרות יל"ג, כרך שני (וואַרשה, תרנ"ח), עמ' 258.

שם העורך דין שהיה בבירת תוגרמה [3] — קאלמאנאוויץ, והוא עתה עוזר לעורך דין. בהיותו סטודענט נסע בשנת תרמ"ב לעיר ההיא לראות את פני אליפהאנט, אשר בימים ההם קוו גדולות ממנו. שם קרובו של בלייכרעדער – בְּרֶעש.

כלל זה יהיה בידך, כי כל מקום שנאמר „חו"צ בפאריז" הכונה על הנדיב, אשר אחרי ראותו כי שמו „הנדיב" איננו עוד שם פלאי בקש לקרוא אותו בשם חדש בלשון רבים. למה יסתתר הוא בפעולותיו הגדולות ובסכומיו שאינם גדולים, בעת שהבאראן הירש בסכומים שלא נשמעו עוד כמוהן ובפעולות של הבל איננו מסתתר? ואם יבואו לנו ימים וגם רעיון ישא"י ימצא לו איזה באראן־הירש? אל אלהים הוא יודע.

אך אשוב לדברי. חו"צ בפאריז המה אך הנדיב ולא יותר, וממילא תבין כי הקולוניא בעבר הירדן תתכונן ע"י הנדיב. אך הדבר לא יצא עוד לפעלו, ועל כן לדעתי עתה לפנות בזה לפאריז או לאדעססא הוא קודם זמנו.

הבשורה ע"ד בטול האיסור להתישב בא"י [4] היתה בהחשבון הנ"ל ששלחתי להמליץ, והמו"ל, בקבלו את החשבון, הקדים להודיע את הבשורה ההיא שלא בשמי. ממילא תבין כי אין מן הנימוס שאבא עתה כמגלה אמעריקא ולהודיע עוד הפעם מה שנודע כבר. בין כה לדברי ה' ערלאנגער לא נתבטל האיסור אך הורחב הזמן משלשים יום עד שלשה חדשים, ולפי דבריו גם זאת לישועה גדולה [5].

בנוגע לבני גדרה הנה לפי דברי פינס יש בהם גם כאלה, שאינם רוצים להכניס עצמם בעול תורה ומצוות, אבל הוא מקוה שיצלח בידו להשיבם על דרך התורה. וכשאפנה מעט אכתוב לבני גדרה, ואדמה כי בהיותי מוחזק שאיני רעליגיאָזי. יעשו דברי עליהם רושם לטובה.

הגאון מוולאזין עודנו מאריך במוסרו והצעותיו, וכפי הנראה יחפוץ לעשות את הקולוניות למקומות של תורה כוולאזין ואיישישאק.

והנני אוהבך ומוקירך ומכבדך כערכך
הרם והנשא

משה ליב ליליענבלום.

3) עי' לעיל נומר 723.

4) בנומר 269 של „המליץ" לשנת 1887 נדפסה באותיות גדולות ידיעה זו: „ס"ט פטרבורג. - בשורה לאוהבי ציון. אחד מאוהבי ציון שהיה בשבוע זה בקונסטנטינופול מודיע ממקור נאמן, כי הגזרה האוסרת לאחב"י לשבת בארץ־ישראל יותר משלשים יום נתבטלה לעת־עתה, וכי נתקבל רשיון לבנות בתים בכל הקולוניות".

5) עי' לעיל נומר 732.

740.

מאת ליליענבלום לוו. פיוסקין.

Одесса 7 января 88 г.

Многоуважаемый Владиміръ Іоновичъ!

Въ отвѣтъ на Ваше письмо отъ 3-го сего мѣсяца честь имѣю сообшить Вамъ слѣдующее:

1) Къ барону Гиршу теперь (т. е. въ Константинополѣ) рѣшительно никого не допускаютъ.

2) Самъ бар. Гиршъ не сочувствуетъ палестинскому дѣлу: г. Эрлангеръ пишетъ [1]), что онъ сторонникъ ассимиляціи; этотъ идеалъ его выражается и въ мотивировкѣ его послѣдняго пожертвованія, сдѣланнаго „для поднятія еврейскаго уровня съ цѣлью сліянія ихъ съ коренным ъ населеніемъ". (Эти слова передалъ „Одес. Вѣст." изъ оффиціальныхъ дебатовъ Комитета Общества распространенія просвѣщенія между евр.). Его секретарь, г-нъ Венеціани, сказалъ нашему делегату по поводу палестинской колонизаціи слѣдуюшее [2]): „евреи должны оставаться въ тѣхъ странахъ, въ коихъ они живутъ". Все это ясно доказываетъ, что хлопотать у него объ устройствѣ колоніи—напрасный трудъ.

3) Баронъ благодѣтель [3]) еще не купилъ земли за Іорданомъ, а только предполагаетъ эту покупку.

4) Намъ еще неизвѣстны подробныя требованія благодѣтеля: пріиметъ ли онъ только холостыхъ, или даже семейныхъ, и до какого возраста? Не мѣшаетъ, чтобы Вы въ слѣдующемъ письмѣ сообщили, сколько лѣтъ каждому изъ рекомендуемыхъ Вами лицъ, сколько дѣтей у каждаго, сколько изъ нихъ муж. и сколько женскаго пола, сколько денегъ у каждаго и чѣмъ именно каждый занимался. Этотъ списокъ д-ръ [4]) представитъ въ Парижъ.

5) Повидимому въ будущей заіорданской колоніи ни о какомъ выкупѣ рѣчи не будетъ. За Іорданомъ, гдѣ земля дешева до баснословности (никакъ не болѣе 10 руб. за десятину) и строевой матеріалъ въ изобиліи, за 3000 фр. колонистъ можетъ вполнѣ устроиться, ничего не оставаясь должнымъ благодѣтелю.

По сю сторону Іордана по счету благодѣтеля на устройство колониста требуется не менѣе 8000 фр. Слѣдовательно, устроить колоніи по сю сторону Іордана для людей, не обладающихъ таковой суммой, нѣтъ возможности.

1) עי' לעיל סוף הנומר 718.
2) עי' לעיל נומר 723, II, א.
3) הבארון רוטשילד.
4) פינסקר.

6) Администрація, по крайней мѣрѣ для тѣхъ, которые не получаютъ филантропической поддержки, ничуть не должна быть страшна.

7) Благодѣтель хочетъ, чтобы будущіе колонисты устроились исключительно на собственныя средства. Ни о какихъ кондиціяхъ, разныхъ формахъ выплаты и пр. онъ и слышать не хочетъ.

Съ глубочайшимъ уваженіемъ

М. Лиліенблюмъ.

741.

מאת י. יאסינובסקי לפינסקר.

Варшава, Новолипки 19. 7/19 Янв. 1888.

Многоуважаемый Докторъ!

— — — — Предложеніе г. Пинеса [1]) относительно покупки земель для колонистовъ Гедеры съ цѣлью снабженія ихъ всѣхъ участками въ достаточномъ количествѣ и окончательнаго обезпеченія ихъ, я нахожу совершенно правильнымъ и цѣлесообразнымъ, и предложилъ бы съ моей стороны принять мѣры, насколько матеріальныя средства позволяютъ, къ немедленному приведенію этого въ исполненіе. Въ Друскеникахъ возложена на насъ забота объ обезпеченіи, преимущественно, Гедеры и Іесодъ-Гамалы. Слѣдовательно, мы обязаны удовлетворить этой задачѣ. Тѣмъ болѣе, что предположеніе тогдашнее, что о дальнѣйшей участи Песахъ-Тиквы будетъ уже заботиться извѣстный благодѣтель, осуществляется. По тѣмъ же соображеніямъ я вполнѣ соглашаюсь съ Вами, что должна быть отпущена изъ нашей кассы соотвѣтствующая сумма на постройку въ Гедерѣ домовъ по числу колонистовъ — — — — — —

Съ истиннымъ почтеніемъ и искренней преданностью остаюсь готовый къ услугамъ Вашимъ

И. Ясиновскій.

1) עי' לעיל נומר 735.

742.

מאת ר׳ שמואל מוהיליבר לפינסקר.

ב״ה, יום ה׳, ו׳ שבט תרח״ם.

כבוד האדון הנכבד גביר בעמיו, חכם ושלם, הר״ל ד״ר פינסקער נ״י.

מכתבו מן כ״ז טבת[1] הגיע לידי. בדבר בנין בתים של עצים בגדרה, אשר יעלה לסך לא רב, הנני מסכים. אמנם להוציא הכסף על קניית עוד קרקע עבור בני גדרה לא אוכל להסכים בשום אופן. ומה שכתב כבודו הרם, כי בזה נרויח שלא נצטרך עוד לתומכם, היום ההוא לפי ראות עיני עוד ירחק חוק, ואיזה יושר הוא, אשר נעזוב את הקאלאניע הגדולה והנכבדה פתח תקוה ואחותה יסוד המעלה לנפשם ונשליך אותם אחרי גוינו, ונוציא כל הכסף על בני גדרה. ומה שכתב כה״ר כי אלו הי׳ יודע שהנדיב ישלח 2000 פר׳ לפ״ת לא הי׳ נכנס בגבול צדקתו, כלומר שלא הי׳ מרשה ליתן הסך 2600 פר׳ עבור בני פ״ת, הם דברי יושר, כי התמיכה לתשעה רווקים ועוד איזה אנשים עולה לאלפים, ובפ״ת יותר משלשים משפחות די להם בשני אלפים פראנק?[2].

מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנעלה

שמואל בהרב מוהר״ל מאהליווער.

1) עי׳ לעיל 735.

2) את תשובתו זו, שהחזיר לפינסקר, הודיע הרב מוהיליבר במכתב־חוזר מיוחד (ט״ז שבט) לכל הגבאים היועצים (עי׳ „אגרות ציון" כו – כז). אחרי העתיקו את דבריו לפינסקר הוא מוסיף במכתב חוזרו: „אז (כלומר: כשעה שנתקבל מכתב־חוזרו של פינסקר. – העורך.) לא כתבתי לכבוד הגבאים מחו״צ את דעתי יען כל א׳ בלי ספק קבל מכתב הד״ר והשיב עליו כפי דעתו. אמנם כתבתי אז להגביר הנדיב ה׳ ערלאנגער ספארים נ״י להודיעני אם באמת קבל הנדיב הידוע את הקאלאניע פ״ת תחת מחסהו? והשיב לי במכתב - - - וז״ל: „מצב פתח תקוה עדיין אינו בטוב, כי הנדיב לא לקח את המושב הזה תחת צל כנפיו, ואין בדעתו לע״ע להרחיב את גבולו ולהוסיף על המושבים אשר כבר תחת מחסהו; הן אמת שתמך את בני מושב פ״ת תמיכה קטנה וזמנית, כי אמרנו לו שהם שרויים בצער ואין להם להביא זרע לזרוע, אך לא אבה קחת את המושב תחת מחסהו מכל וכל. מי שאמר כן אינו אלא טועה, ונא אל תעזבו את בני פ״ת, כי עדיין לא באו אל המנוחה ואל ההצלה"... כאשר קבלתי את מכתבו זה אמרתי חובה עלי לכתוב לכל אחד מכבוד הגבאים, למען יכתבו כלם להד״ר פינסקער, אשר חלילה לו מלהוציא את כל הכסף עבור בני גדרה, אשר כבר הוציא עליהם יותר מן הראוי, ולהניח את הקאלאניע הנכבדה פ״ת לגוע ברעב חלילה, כי אם חלילה נחריש לעת כזאת והי׳ אח״כ מְעֻוָּת לא יוכל לתקון". את מכתב־חוזרו זה שלח הרב מוהיליבר גם לפינסקר, והוא נמצא בידינו. ועי׳ להלן הערה 6 לנומר 762.

743.(*

מאת „בני־ציון" בפולטבה לחובבי־ציון במוסקבה.

פאלטאווא, ז׳ שבט תרח״ם.

בשם ה׳ הבוחר בציון!

לאחינו בני ציון היקרים בעיר מאסקווא, שלום וברכה. וביחוד לאחינו היקר והנכבד ה׳ מ. פרידענבערג הי״ו.

— — — — — — בדבר האגודה שנוסדה בעירנו למטעי כרמים[1], הנה למרות דברי עתק אשר השמיעו אודותו במ״ע המליץ[2], דברינו מתאימים עם המציאות כמעט בכל המספרים, כאשר תראו מלוח החשבון הרצוף בזה, הנערך בהוראת ה׳ דע־ארבעללא על דעת ה׳ אסאוועצקי. מזה תראו כי בחשבוננו הראשון שגינו רק מעט בהערכת חשבון הקרקע ולא כצעקתה הבאה כן הוא. בדבר ההלואה עוד לא הודיענו ה׳ דע־ארבעללא דבר ברור, והננו מחכים לתשובתו; גם ערכנו מכתב בקשה לה׳ ערלאנגער להיות משען לנו בדבר ההלואה. מלבד כל זאת יוכל היות, כי נשלח בימים האלה ציר לפאריז. האיש אשר שמנו עינינו עליו הוא בן ה׳ דייכעס, והוא נבון דעת ודובר צחות בשפות אשכנז וצרפת. החתומים ימצאו לרוב בערים רבות, מספרם עולה יותר מן חמשים. וכן דבר השתדלותנו אצל בעל הכסף, מרביתם אשר כתבו ידם אלינו שלחו לנו את השלשה רו״כ אשר הקדשנם להוצאות הוצאת הצעתנו לפועל וקבלנו שטר קבלה מאגודתם המקומית על סך עשר רו״כ אשר הניחו למשמרת ת״י הגזבר. אם דבר ההלואה יצא אך עבור חמשים חתומים אזי ניתן משפט הבכורה להחתומים אשר שלחו לנו השלשה רו״כ והעשרה השלישו כהצעתנו. ע״כ אם באמת ותמים תתנו ידכם אלינו נבקשכם לשלוח לנו השלשה רו״כ לכל חותם על הצעתנו. אחת גמרנו אומר ללכת הלאה על דרכנו ולעשות בזה כל מה שיהיה ביכלתנו. ואם נראה כי נכזבה תוחלתנו מהנדיב, נפנה אל עשירי עמנו בארצנו בדבר ההלואה. וה׳ דייכעס הבטיח לקחת את המורה הלז עליו לקחת דברים עם עשירי עמנו בארצנו. תקותנו חזקה, כי חפצנו יצלח בידינו, וה׳ מציון יסעדנו ויופיע על עצתנו.

החבר התמידי **ליב קריווינסקע**

חבר ועד המועצה **דוד שימענאוויץ** שו״ב דפה.

מזכיר האגודה **צבי שימשעלעוויץ.**

*) מארכיונו של אוסישקין.

1) עי׳ לעיל נומר 672 והערה 2 שם.

2) רמז כלפי ק״ז וויסוצקי וא״י סלוצקי, שערערו (בנומרים 236/37 של „המליץ" לשנת 1887) על חשבונותיהם המוטעים של בעלי־ההצעה.

N 1.*)

ההוצאות על קנית אחוזה בת חמש מאות דעסיאטין אדמה לנטיעת כרמים על שטח מאה דעסיאטין;
ההכנסות מתשלומי החברים במשך חמש שנים.

יום חודש שנה	ההכנסות:	הסכומים	סך הכל	ההוצאות:	הסכומים		סך הכל		נשאר בקפת החברה.
		רו"כ	רו"כ		רו"כ	קאפ'	רו"כ	קאפ'	
1888	מחמשים חברים שכ"א			הוצאות על ההלואה	200	—			
1 יאנואר	משלם 200 רו"כ	10000		קנית 500 דעסט' אדמה 40 רו"כ דעסט.	22000	—			
	שכר חכירה בעד 400			470.000 זמורות צרפתיות	9000	—			
	דעסט. (2 רו"כ כ"א)	800	10800	כרית־החפירות, ההרצפה וכל העבודה	3000	—			
				באר	2000	—			
				המור לשאוב מים	100	—			
				שני סוסים ועגלה	300	—			
				תשלומים לשני משגיחים על העבודה					
				שש מאות רו"כ לכ"א בשנה	1200	—			
				מספוא לסוסים והחמור	250	—			
				בית ורפת	500	—			
				כלי העבודה, אתים, מזמרות,					
				חבלים וכו'	200	—			
				נשאר על הוצאות אשר לא					
				נוכל לדעת מראש	150	—	38900		
1889	תשלום החברים מכ"א			החרישה, העזוק והנכוש (בכל שנה ושנה)					
1 יאנואר	120 רו"כ	6000		וכל העבודה על 100 הדעסט.	3231	25			
	דמי חכירה	800	6800	תשלומין ושבר־רעבון שני האנשים.					
				סוסים והחמור	1450	—			
				נשאר על הוצאות אשר לא					
				נוכל לדעת מראש	150	—	4831	25	
1890	תשלום החברים מכ"א			החרישה, העזוק, הנכוש וכו'	3231	25			
1 יאנואר	120 רו"כ	6000		תשלומין ושבר־רעבון האנשים.					
	דמי חכירה	800	6800	סוסים והחמור	1450	—			
				הוצאות אשר לא נוכל לדעת מראש	150	—	4831	25	
1891	תשלום החברים מכ"א			החרישה, העזוק, נכוש וכו'	3231	25			
1 יאנואר	120 רו"כ	6000		תשלומין ושבר־רעבון האנשים.					
	דמי חכירה	800	6800	סוסים והחמור	1450	—			
				הוצאות אשר לא נוכל לדעת מראש	150	—	4831	25	
1892	תשלום החברים מכ"א			החרישה, העזוק, נכוש וכו'	3231	25			
1 יאנואר	120 רו"כ	6000		תשלומין ושבר־רעבון האנשים.					
	דמי חכירה	800		סוסים והחמור	1450	—			
	הכנסת מהזמורות	25000	31800	הוצאות אשר לא נוכל לדעת מראש	150	—	4831	25	
			63000		58225				4775

*) אף כי אין ערך ממשי לטבלאות האלה, בכל זאת מדפיסים אנחנו אותן, כדי להשאיר בספרנו זכר ודוגמא לחשבונות, שהיו חובבי־ציון עושים בשעתם לשם ישוב הארץ.

N 2.

ההכנסה וההוצאה, זמן ואופן פרעון החוב.

ההוצאות בכל שנה ושנה	סך הכל		הכנסה	סכום	סך הכל		כל ההוצאות בשנה		נשאר סכום		פרעון חוב		נשאר חוב		נשאר בקופה	
	רו"כ	קאפ'		רו"כ	רו"כ	ק'	רו"כ	ק'	רו"כ	ק'	רו"כ	ק'	רו"כ	ק'	רו"כ	ק'
1888	38900	—	התשלום מ 50 חברים מכ"א 200 רו"כ	10000												
			דמי חכירה (2 רו"כ מכל דעסיאטין)	800	10800	—	10000	–	800	—	—	—	28900	—	800	—
1889	4831	25	תשלום החברים מכ"א 120 רו"כ	6000												
			דמי חכירה	800	6800	—	4831	25	1968	75	2000	—	26900	—	768	75
1890	4831	25	תשלום החברים מכ"א 120 רו"כ	6000												
			דמי חכירה	800	6800	—	4831	25	1968	75	2000	—	24900	—	737	50
1891	4831	25	תשלום החברים מכ"א 120 רו"כ	6000												
			דמי חכירה	800	6800	—	4831	25	1968	75	2000	—	22900	—	706	25
1892	4831	25	תשלום החברים מכ"א 120 רו"כ	6000												
			דמי חכירה	800												
			הכנסת הכרם בשנה הרביעית	25000	31800	—	4831	25	28043	—	22900	—	—	—	4068	75
	58225				63000										4775	

N 3.

ההוצאות על בנין בתים, הכנסות מתשלומי החברים, ואופן פרעון החוב במשך שמונה שנים.

שנה	N	הוצאות	שנה	הכנסה	הסכום	פרעון חוב	נשאר חוב	נשאר בקופת החברה
1893		הלואה על בנין חמשים	1893	50 חברים כ"א 55 רו"כ	2750	2500	17500	250
		בתים, 400 רו"כ כל אחד,	1894	50	2750	2500	15000	250
		ס"ה 20000 רו"כ	1895	50	2750	2500	12500	250
			1896	50	2750	2500	10000	250
			1897	50	2750	2500	7500	250
			1898	50	2750	2500	5000	250
			1899	50	2750	2500	2500	250
			1900	50	2750	2500	—	250
				סך הכל	22000	20000	—	2000

הסך הנשאר בהקופה יוציאו על
קנין האדמה בבתי הערכאות.

744.

מאת צעירי חובבי־ציון בדראז׳ניא לפינסקר.

Высокоуважаемый Докторъ!

— — — — Хотя наше мѣстечко маленькое, но и у насъ есть нѣсколько молодыхъ людей, проникнутыхъ любовью къ своему народу. Они живо интересуются всѣмъ тѣмъ, что такъ или иначе касается правъ и жизни еврейскаго народа.

Тяжела рука, наказывающая невинныхъ. Рука русскихъ легла на наши плечи, и наши права и лучшія чувства попраны русскими.

Когда мы услышали, что Вы явились заступникомъ эмигрантовъ, основывающихъ колоніи въ Палестинѣ, мысль выказать и наше участіе въ этомъ великомъ дѣлѣ не оставляла насъ. Но мы опоздали. Примите же, уважаемый докторъ, бѣдную лепту [1]) тѣхъ юношей, которые давно ищутъ свѣта и жизни, но тщетны ихъ усилія.

Съ истиннымъ уваженіемъ остаемся Вашими преданными слугами,

За всѣхъ Іось Рубинштейнъ.

P. S. Сознавая, что образованіе есть вѣчная сила, мы обратились къ „Обществу для распростр. Просвѣщенія между евреями" съ просьбою о высылкѣ намъ книгъ учебныхъ и представили удостовѣреніе отъ старосты мѣстечка, ибо казенный раввинъ не хотѣлъ намъ дать печати безъ 10 руб. (veritas!), но мы бѣдны!

Если-бы мы знали, какимъ образомъ можно добиться отъ этого Общества желанныхъ книгъ! Мы были-бы вѣчно благодарны Вамъ, если-бы Вы указали намъ путь.

Деражня 8 Января 1888 года.

1) לא פורש סכום הכסף, אשר שלחו בעלי־המכתב.

745.

מאת רש״י פין לפינסקר *).

ווילנא מוש״ק אור ליום ח׳ [1]) שבט תרח״ם ציון.

כבוד ידיד נפשי הרב החכם המופלא וכו׳
ד״ר ל. פינסקער נ״י שלום וברכה.

החייתני אחי בדבריך בבשורות טובות ונחמות בדבר הישוב [2]), יוסיף לך ה׳ שנות חיים בנעימים ויזכך לראות פרי מעשיך הטובים לאורך ימים.

מלאכות הציר אשר שלחת מאדעססא (הפצתי לדעת שמו) לקאנסטאנטינאפול שוה בנזק ההוצאה אשר הוצאת על זה, ואם כי לא עלה בידו לראות את פני הבאראן הירש להפיק ממנו רצון, שזאת היתה עיקר כוונת תכלית מלאכותו, הלא עלה בידו לראות את פני הציר האמריקאני והד״ר אליהו פאשא, וגם הם יהיו לנו לישועה אי״ה בהמשך הזמן והזרע אשר זרע צירנו שם לצדקה יעלה ויפרה וישא פרי ברצות ה׳ את דרכנו.

דעתי מסכמת לדעתו הישרה אשר לנוכח היושר והצדק פניה, כי עתה עלינו לאסוף כל כחותינו לתת נדר בא״י לבני גדרה, ואלו היה ביכלתנו לקנות שתי הקניות, כן מאת חוסני בעק וכן מהמוכר השני, הייתי מסכים למהר ולקנות, אכן בעת אשר ידנו עוד קצרה דעתי נוטה לקנות את הקרקע בשותפות, היינו קרקע אלף מדות דונאם בסך 14000 פראנק שנתן אנחנו החצי (היינו 7000 פר׳) והחצי השני יתן האיש שרוצה להשתתף עמנו בקניה זו, אך צריך עיון ודרישה על טיב האיש ההוא אם הוא כדאי והגון להשתתף עמנו, ועל שם מי תהיה הקניה בראשונה.

כן אנכי מסכים לדעתו בדבר בנין הבתים, בתי עץ בגדרה, אשר תעלה ההוצאה עליהם ערך 2000 פראנק כפי מכתבו, בתנאי שיבנו אותם במקום חפשי מכל ערעור, ומה טוב היה כי יעלה בידנו לקנות את הקרקע בשותפות ולבנות את הבתים על הקרקע ההיא אם לא יאריך זמן הקניה יותר מדאי שלא נאבד הזכות לבנין המוגבל לזמן ידוע (ומן הראוי לדעת שיעור הזמן המוגבל).

בדבר שני אלפים פראנק אשר הרים מעלתו נדבה לבני פתח תקוה עלה על דעתי לתבוע מהם שיחזירו את הסך הזה, ואם לא כלו, לכל הפחות את המחצה, כי הלא כבר קבלו עזר כסף כזה על ידי ה׳ שייד, ומדוע יבקשו להם מותרות בעת אשר הקולוניה יסוד המעלה והקולוניה גדרה לא מצאו עוד די ההכרח?

חפצי לדעת במה ועד כמה נוכל להמציא עזר לבני יסוד המעלה, ועד מה יָוֹשְׁעוּ בעזרתנו, אם לצרכי ספוק פרנסתם או לצרכי נטיעות ובנינים, ולמתי יצא לאור משפטם בדבר הקניה, ואם הם משתדלים בזה, ומה יש לנו לעמוד לימין עזרתם בהשתדלותם זאת, למען לא ניגע לריק ולא נאבד כסף התמיכה חנם?

— — — — — — — — — — — — — —

בדבר התמיכה להרידאקטור של מכה״ע „הצבי" [3]) דעתי נוטה להמציא לו עזר כסף בסך משלש עד ארבע מאות פר׳ לשנה ולתת את התמיכה הזאת מדי שלשה חדשים, למען אשר נדע ברור כי יעמוד על עמדו ויוציא לאור את „הצבי" במועדו ובזמנו — —

קשה עלי להאמין שרבני ירושלים יתנגדו לבקשת הגאון הגדול ר׳ יצחק אלחנן מקאוונא שיחי׳ לאורך

*) מכתבו זה של פין וכמעט כל יתר מכתביו הבאים להלן כתובים בכתב־ידו של י. ל. אפיל, מזכירם של חובבי־ציון בווילנה.

1) טעות; צ״ל: אור ליום ט׳ שבט.

2) עי׳ לעיל נומר 735.

3) עי׳ לעיל נומר 730 (עמ׳ 431).

ימים 3), ואנכי מצדי אכתוב להגאון הנ"ל להעירו שלא ישתוק בדבר הזה.

והנני ידידו ומוקירו אוהבו המתפלל בשלומו כל הימים

שמואל יוסף פין.

3) עי' לעיל נומר 734.

746.

מאת ר' מרדכי אליאשברג לפינסקר.

בעזה"י אור ליום א' ט' שבט ה' תרמ"ה בוסק.

כבוד הרב הגדול בחכמה בתבונה ובדעת אוהב עמו וארצו רב פעלים כמוה"ר ד"ר ל. פינסקער הי"ו, שלום וברכה.

טרם אענה על שני מכתביו החוזרים האחרונים, לא אדבר עד אם אגמור לפרש דבריי כשמלה אשר כתבתי למעלת כבוד חכמתו הר' 1) בדבר מינוי איש אחד על כל המושבות, שתהי' משרתו ושמה „רודף שלום", כי באו דבריי סתומים ולא מפורשים, ולכן דחאה מע"כ חכמתו בשתי ידיים 2). לכן אמרתי לחזור ולפרשה לפניו, אולי תהא חוזרת ונראית להציעה לפני חברינו הנבאים היועצים. אולי יסכימו כולם לזה, כי לדעתי הדבר נכבד מאד, והיתה מביאה טובה גדולה לכל הקולוניות אשר שם, ואפרש דבריי!

ענין המשרה הזאת לא חדשה היא בכלל, רק היא נמצאת במדינת ליטא ופולין בכמה עיירות בשם „מגיד", שדורש בעירו בשבתות וביו"ט ובכל עתות הפנויות, לעורר את העם ליראת השם, לשמירת תורה ומצוה, לסור מרע ולעשות טוב, בין בדברים שבין אדם למקום, בין בדברים שבין איש לרעהו, בהחזקת המדות הטובות, צדק ומשפט ומישרים שלום ואהבה חבה ורעות והרחקת המדות הרעות, כמחלוקת ריב ומדנים נקימה ונטירה וכו' — וכל בני העיר מספיקים את צרכיו מקופת הצבור, לבד מתנות מהעשירים שבהעיר, התלוי ברצון כאו"א, — ובימים האחרונים נתבזה הענין הרבה, שרבו המגידים המוכיחים, שנוסעים מעצמם מעיר לעיר, להגיד תוכחת מוסר מעורב בדברי דרוש ואגדה, כי אעפ"י שיש מהם שניבם נאוה ונאומם נעימים ודבריהם בדעת ובהשכל, והעם נהגים לשמוע את דבריהם, וממילא שומעים גם מוסרם ותוכחתם, וכמה פעמים נרגש בחוש את פעולת המגידים, בהביאם את העם לבכי ולשמחה או לשאר התרגשות הנפש, — אבל כיון שמטרת נסיעתם אינה כדי להביא מוסר בלב שומעיהם, רק כדי לבוא על שכרם מכסף השומעים תחת אמריהם הנעימים, ולהתפרנס מזה הם וביתם, נתקיים בהם וחכמת המסכן בזוי' ודבריו אינם נשמעים, וכמו שבאו בלב שומעיהם כרגע כן ילכו וימחו מן הלב, לא ישאירו פעולה קיימת, כי סוף כל סוף יבואו שומעיהם לתבונה, כי רק שכר הכסף מטרתם ולא התוכחות וההחזרה למוטב, ויהיו בעיניהם גם כרמאים וצבועים, וכמנגן בכלי ומשחק בטיאטרון בשביל שכרו, ומעולם לא שמענו ששב אדם רע בתשובה על ידם, וכדאי בזיון וכו'! — לא כן המגידים הקבועים שנתמנו בעיר ועיר, שאעפ"י שגם הם היה שכרם אתם מקופת הצבור, הוא משום שהם מוכרחים לקחת למחיתם, כי א"א לו לאדם לחיות בלי להם ולבוש וכדומה, אבל עצם דבריהם באמת נאמרים רק למטרת להשכיל להיטב את המון השומעים, אשר ידעו במעלותיהם ומגרעותיהם, טובתם ורעתם, לכן יש לאל ידם לחזק את הטוב לרוממה ולסעדה ולהשפיל את הרע להסירה למאסה ולהרחיקה. לכן תמיד פעולתם ניכרת על פני בני עירם לרבות הטובה ולהרחיק הרעה.

את המשרה הזו בעצמה, בתבנית ולבוש אחר, יעצתי לתת לה מקום בין בני הקולוניות החדשים בארצנו, שיתמנה איש אחד, חכם לב ויודע ומכיר רוחות של בני האדם, את ד' הוא ירא ואת כל בני אדם הוא אוהב, יודע רוח הזמן והמקום אשר הוא בו, ואת כל בני האדם שבא במגע ומשא אתם מכל קצוות הארץ וכו', והוא יסע ממושבה למושבה כל הימים, לשהרם מוסר וללמדם דעת ותבונה, לשמור תורה ומצווה, ולילך בדרך טובים בין אדם לחבירו שכנו וגרת ביתו, בשלום וחבה ואהבה ורעות, לדאוג לעולם גם לטובת אחרים, וממילא סוף הכבוד לבוא להביא ברכה מרובה גם לביתו וכו'. וזו היא שקראתיה „רודף שלום", ושכרו והוצאותיו יהיו הכל מקופת החבר' חו"צ, לא יקבל שום שכר לא ממושבה פרטית ולא משום אדם פרטי, אם דל ואם עשיר, ורק כל מחסוריו והוצאותיו יהיו רק על החברים חו"צ וקופתם לבד, אין לזר אתם. וחיובו של אותו הממונה הוא גם על המושבות של השר הנדיב, לשרת במשרתו גם שם, אם יהי' הסכם השר ופקידיו לתת לו מקום בתוך מושבותיו, לעשות את פעולתו לטובת יושביו. כאשר נקווה לזה בלי שום ספק, וכאשר יבוא עוד בדברנו הלאה, כי נקווה עוד להפיק רצון ממנו ולקבל ממנו עוד תודה ותשואת חן בגלל הדבר הטוב הזה אשר עשינו עבור טובת הישוב בכללו, ואולי במשך הזמן, כאשר יכיר הטובה הרבה הבאה לרגלי הממונה הלזה בכל הענין כולו, יקבל הוא מעצמו ברוחו הנדיבה לשאת כל המשא מהוצאות הממונה ונסיעותיו על עצמו, ולא יעמיס גם על חברתנו חו"צ להשתתף בדבר. רק בשמחה ישא ההוצאה הלזו. אולם לעת עתה, טרם יודע עוד פעולת הממונה

1) עי' לעיל נומר 698.

2) עי' לעיל הערה 6 לנומר 707.

לטובה רבה על הענין, חלילה לנו מלבקש מאתו כסף לזה, לא ממנו בעצמו, ומכל שכן מאנשי הקולוני׳ העובדים על אדמתם. כי בזה כבר נבזה גופי של הענין בעיניו, כי יחשוד אותנו כי רק אל הכסף עיננו ולרושש את האכרים עובדי אדמתם בתחבולות צניעות וצדק (כי אין לנו לשכוח אמונת בני חו״ל ומחשבותם על דבר יהודי רוסיא ופולין בצדקותם, בכל מקום שנוגע לכסף). — לכן אין לנו לעורר האהבה להממונה עד שתחפץ מעצמה, כי לולי כן לא יתן מקום כלל להתחלת הענין במושבותיו.

ועתה אשוב אפרש טעמי ונימוקי על שנוי שם המשרה. בשנותי שם מגיד לשם רודף שלום, כי אעפ״י שכזה כן זה שניהם שווים לטובה, לזרז את העם בשמירת תורה ומצוה, אבל רב ההפרש ביניהם בפרטיהם ובפרטי פרטיהם, עד שכמעט אין דמיון זה לזה. א) שהמגיד לפי מקומו ועניניו, ולפי איכות השומעים דבריו, מזהיר ומזרז הוא על שמירת התורה לכל כת מבני האדם כפי מעמדו ומצבו, שיש בהם הנוהגים בפרישות ומוסיפים מחול על הקודש ע״ד הקדושה, כאלו שתורתם קבע ומלאכתם עראי, ויש בהם שאין סיפק בידם לעשות כמנהגי הקודמים, רק לאחוז בזה וגם מזה אל יניחו ידם, ויש עוד פועלים ועובדים, שצריכים לצמצם במדה הפחותה המוכרחת לבדנה, וגם חז״ל הקילו בעדם בכמה וכמה דברים מדיני התורה, והרודף שלום שאמרנו אין לו לאחוז בזה רק למסת הכת האחרונה, מפני שכולם מאותה הכת, שני כתות הראשונים אין בם כלל. ב) סגנון דרושו של המגיד משונה מסגנון הדרוש של הרודף שלום מההיפך אל ההיפך, שהראשון צריך להרחיב מדברותיו להבזות העולם הזה כי עובר הוא כצל, וכל הצלחותיו הבל הבלים הנה הגם, והשני נהפוך הוא צריך לזרז את האדם לעבוד את עבודתו ביד חרוצים אשר היא תעשיר, ותביא לו אושר בעוה״ז וטובה רבה לעוה״ב, ולבזות את העצלות אשר תפיל תרדמה וס״ם תאוות העצל תמיתנו כי מאנו ידיו לעשות, וגדולה מלאכה שמחממת ומחי׳ את בעלי׳, לכן הראשון מבקש לו חומרים מן הכתוב ומדברי חז״ל לדרכו, והשני יבקש לו לדרכו שהוא מוליך בם את שומעי אמריו. ג) השני צריך להרחיב דרושו ביחוד לרומם ולהעלות את עבודת האדמה דגן תירוש ויצהר ונידול ומרעה המקנה על המסחור שנאחזו בו ישראל כל ימי גלותם, מפני שלא הי׳ להם שום מקום בטוח לשבתם ותמיד הי׳ יראת הגירוש על פניהם, לכן בהכרח באו למדה זו להתפרנס מהמסחור, אבל אבותינו מעולם היו עובדי אדמה ורועי צאן, והרי כל התורה שכרה ועונשה קבעה רק על עובדי אדמה ומגדלי מקנה, והבטיחה כאשר נשמור תורה ומצוה אז ד׳ יפתח אוצרו הטוב גשם יורה ומלקוש לדגן תירוש ויצהר ועשב לבהמה. ואם לא נשמור אז האדמה לא תתן את יבולה, ולא דברה שכר והפסד במסחור כלל, מפני שברכתם אינם של קיום. ואם יציצו זמן מה באחרית יבולו, ורחוק לראות בית מסחור העומד בהצלחתו כמה דורות מפני שהוא תלוי בעליות וירידת השערים ומתהפך משעה לשעה. גם חגי ישראל זמן שמחת האסיף והאביב לא נודע רק לבעלי אדמה ועובדיו, ועובד אדמתו ישבע לחם, לא כן הסוחרים שלא ידעו שמחות הללו מה הן עושות. ד) השנאה המוכרחת לבוא מכל סוחר השונא את בן מסחרו במקומו, מפני שהצלחה של האחד מגרע בהכרח חלקו של שני. לא כן בעובדי אדמה שלא זו בלבד שברכתו של אחד אינה מגרעת את שכנו, רק נהפוך הוא שאותה ברכה בעצמה שבאה לאחד זוכים בה כאחד כל השכנים, ולכן קבעו חז״ל לברך עליו הטוב והמטיב. ה) ומתוך זה יבוא גם לדרוש בשבח השלום של בני עובדי אדמה, מפני שרוב מעשיה אינם נקנים אלא בחבורה, כמו תיקון הבארות והגדרים והדרכים והגשרים שמן הנמנע הוא ליחיד לעשותו, כי קצר כחו אפי׳ אם הוא חרוץ זריז וגבור, ונקל הוא מאד לרבים אפי׳ הלשים לעשות הכל בקלי קלות, ובה רואים בחוש ובשכל ברור, כי הברכה אין באה רק ע״י השלום והאחדות, והמחלוקת ומדנים תשרף ותכלה כל חלקה טובה, ותהפך עידי עידיות לארץ מלחה חלילה. ו) ע״כ כדי לשמור השלום והאחדות צריכים לשמור ולשמוע בקול פקודיהם ולשמוע בקולו, בכדי שיהיו כולם בדעה אחת, ואשר יבחר ויקרב הוא ודאי [דורש] טובתם, כי א״א שיהיו הכל בדעה אחת, וא״כ חלילה יבואו לידי פירוד ולא יעשו דבר לטובת הרבים, וזו היא ההירוס היותר גדול במושבי קולוניות, הגורם אשר שאי׳ יוכת שער הקולוני׳ כולה, לכן ההכרח הוא לשמוע לכל אשר יצווה הפקיד לטובת הקולוני׳ כולה, ולבלי להרהר אחרי דעותיו. ז) ויעוררם למעט את הלוקסוס בבגדים ותכשיטין של נשים ואנשים, בין בחול ובין בשבתות ויו״ט, ושלא ילבשו בחול רק בגדים של צמר גפן, ובשבתות ויו״ט של צמר בין אנשים בין נשים, מכל צבע שירצו, ולהסביר להם שאין זה כדי לקבל שפלות על עצמם, כמו שנהגו לפנים האצילים עם עבדיהם האכרים, שהאצילים הלכו בבגדי תפארת והאכרים בבגד פשוט, רק נהפוך הוא, כי גם אז היו האצילים ה ג ד ו ל י ם נוהגים סלסול בעצמם לילך דוקא ב ב ג ד י ם פ ש ו ט י ם, מפני שלא הי׳ נאווה להם ללבוש בגדי פאר, כמו שלובשים האצילים ה ק ט נ י ם, כי א״כ מה יהיו בינם ובין הקטנים, וכענין מאמר חז״ל על הדקל שאין קולו נשמע ועל אילני פירות משובחי׳ וכו׳, רק אילני סרק קולם נשמע, וכן הסוחרים מוכרחים להתנהג בבגדי תפארת

ותכשיטין, הם ובני ביתם. כדי שיהיו מחזיקים אותם לעשירים, ויתנו להם בהקפה ואמנה. כי א״א למסחור להתקיים בלי אמנה והקפה. אבל בעלי אחוזות ילעגו לזה, וא״צ להקפה ואמנה. לכן ילבשו רק בגדים נקיים בלתי מפוארים, ויתקיים בם יש מתרושש והון רב. כמו שהביאו בתלמוד מעשה מבעל שמן אחד, שמכר שמן בכמה רבבות והי׳ נראה בעיני הקונה כעני ועי״ז יהיו אהובים ונחמדים בעיני כל רואיהם. ויתעשרו במהרה איה״ש. וזהו כבוד וגדולה להם. הח) גם ילמדו אותם ד״א. ודרך תבונות יודיעום. מה יעשו בשעות הפנויות להם ממלאכה, להתקבץ לאסיפות בבית אחד מהם ולהשוב מחשבות איך להשלים מלאכתם בתכלית השלימות, בהוצאות זבלים ומזרע התבועות וממטע האילנות ונידול הבהמות והעופות. מה שלמד כאו״א מהנסיון, ככל אשר עושים המתוקנים שבאיירופי׳ שמתאספים תמיד אסיפות בגלל זה, ומדפיסים זה במכ״ע המיוחד לזה היוצא פ״א לשלשה חדשים. מה שבא להם ידיעות חדשות בזה ע״י הנסיונות, ובזה יוכלו להתאסף מכל המושבות יחד פ״א בשלשה חדשים. ואולי להשתתף בזה גם שכניהם הערביים והנוצרים הנודעים לבעלי דעת והשכל בעסקי הקולוניזאציע. ויעלו בכל אספה זורנאל כתוב בספר אשר עלתה בידם. הט) לישא וליתן ע״ד גידול דבורים ולעשות כוורות לרדות דבש. היוד) לגדל תולעת המשי אשר יטעו פירות התותים להאכילם כדאיתא בפוסקים כמבואר שם. היא) לגדל צמר גפן. ועוד ועוד יש ויש להם לעשות באסיפותיהם כאלה וכאלה. וכל זה מוטל על הרודף שלום שאמרנו ללמדם ולזרזם בכל אלה. ואם יצליח בידו לא אסופק כי יפיק רצון מאת השר הנדיב ויתן לנו תשואת חן עבורו. וסוף דבר יקבל ההוצאה על עצמו כמדת צדקתו ונדבתו הרחבה והמלאה. ולא תשא חבורתנו במשאו רק זמן קצר[8].

---

8) בידינו נמצאים חמשה גליונות קטנים (עשרה עמודים). כתובים בכתב־ידו של הרב אליאשברג. ומהם אנו למדים, שעוד בארבע שנים לפני מכתבו זה כבר נולדו בלבו אותן ההצעות, שעליהן הוא דן לפני פינסקר במכתב שלפנינו ובמכתבו הקודם (נומר 698). וגם הצעות שונות אחרות לישוב הארץ. – בראש הגליונות האמורים רשם הרב: „נוספות להפראגראם של הוועד חובבי ציון מוואַרשוי״. וכמדומה שתצדק השערתנו אם נאמר, שהדברים מכוונים ל„ועד־המשנה״, שנוסד בווארשה תיכף אחרי ועידת־קאטוביץ, כלומר ב ר א ש י ת ש נ ת ת ר מ ״ ה.

והנה קטעים אחדים מתוך הכתב ההוא:

„בהוועד הפועל אשר באי״י יובחר בכל שנה באסיפת החבורות אחד מבני חוץ לארץ, שישב שנה אחת תמימה באי״י לפעול ביחד עם הוועד הפועל באי״. וככלות השנה יבוא אחר במקומו, ושלפניו ישוב לביתו ויודיע לראשי הוועד (בחוץ־לארץ. – ה ע ו ר ך.) פרטי כל הדברים שראו עיניו״.

„על הוועד הפועל (בארץ־ישראל. – ה ע ו ר ך.) לשלוח ציר מיוחד מאתם פ״א בכל חודש לנסע מקולוני׳ לקולוני׳, עד תום כל הקולוניות, לראות בעיניהם מה שצריך לתקן ולעשות שלום אמת

על כל הדברים והאמת האלה שניתי שמו לשם רודף שלום, כי באמת ענינו הוא רדיפת שלום, רק שמירת התורה והמצוה, אשר דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום, וכתיב שלום רב לאוהבי תורתך, וכתיב ד׳ עוז לעמו יתן ד׳ יברך את עמו בשלום, הוא הוא השלום האמיתי. ע״כ אני מבקש ממעלת חכמתו הרבה להציע הצעה זו לפני כל הגבאים היועצים שיצא הענין הזה

בין אנשים הפרטים. ולסלק כל דבר ריב ומחלוקת מביניהם, וביחוד בין משכילים, חסידים ושלומי אמוני ישראל. שלא ירגזו איש את חבירו, המשכיל אל יקל בדברים שיהא למורת רוח לשני הכתות האחרות, והחסיד אל ירבה באמונות טפלות למרות רוח המשכילים, והשלומי אמוני ישראל יניעו ראשם לזה ולזה. רק כי יראת ד׳ תהי מעוזם, והשולחן ערוך להם לקו. לא יחסירו ולא יקילו, אם לא בשאלת רבנים גדולי ישראל, ובזה יהי׳ שלום על ישראל״.

„על הוועד הפועל לתקן בכל קולוני׳ וקולוני׳ בית ספר עם מלמדים טובים ללמדם תורת ד׳ עם כל אחד לפי כחו. לפי סדר נכון, וגם לשון המדינה, ערבי או טורקי, לשון הנצרך לדבר עם שרי הממשלה ועם שכניהם. גם לדעתי ראוי ללמד בקצור נמרץ, שני שעות בכל שבוע, ראשית ההיסטארי׳ בקיצור וראשית הגעאגראפיע, גם חשבון כנכון, בכדי שאם יבוא מי מבני אירופי׳ לראות בם ולנסותם לא יהיו כבורים בעיניו, שאינם יודעים מאומה מכל אשר בארץ״.

„ראוי עוד לעשות בית ספר כללי לכל הקולוניות ללמד שם חכמת הטבע, חימיאה ונטיעת אילנות, שיבואו בו הנערים אחרי כלות לימודם בבית הספר אשר בקולוני׳ שלהם, ושם ידעו כל חכמת העבודת אדמה על פי מציאותה עתה מכל חכמי אירופי׳ ועל פי הפאלטעכניקא, הצריכה להבאת מים והוצאת מים, חפירות קאנאלען וכדומה״.

„ראוי לישב את האדמה א) היותר טובים הוא מאנשים שכבר עסקו בעבודת אדמה בחו״ל. ואף כי משונה עבודה שבחו״ל, שעיקרה הוא זריעה וחרישה, לעבודה שבארץ, שעיקרה הוא נטיעת אילנות וכרמים וזיתים, בכל זה המתינות והעבודה הממושכת והסבלנות בכל עובדי אדמה אחת הם. ע״כ דין קדימה להאנשים שכבר נתפרנסו ממלאכת עבודת האדמה ביגיע כפיהם ב ע צ מ ם, הם וכל אנשי ביתם, לאחרים. הב) הם אנשים שנתעסקו בעסק עבודת האדמה ע״י פועלים, והם בקיאים בכל הדברים שצריכים, בעסק הזה, ולגידול הבהמות והעופות, וכיון שכבר נתעסקו בזה בחו״ל להם דין קדימה על אחרים. הג) הם אנשים שלא נתעסקו בחו״ל בזה, אבל תשוקתם עצומה למסור א״ע וכל אנשי ביתם מ ע כ ש י ו לעבודה זו, והם אנשים בריאים יתרי כח, בלתי מפונקים, ראוים לעבודה, ורוצים ליתן להוועד סך ממון לבטחון ולהתחלת תשלומי׳ על אחוזותיהם ובניניהם ובהמותיהם שתוציא עליהם החברה, ומקבלים על עצמם לשלם כאשר יתחילו לאכול מיבול האדמה ולמכור פירותי׳ את כל אשר הוציאה עליהם החברה במשך שנים עד תום הכל״.

„ראוי להעתיק בלשון עברי ובלשון זארגאן מאת כל החכמים האחרונים המובחרים מה שהעלו בנסיונות לענין עבודת האדמה ונטיעת האילנות והכרמים, ולהדפיסו בירושלים, או באחת הקולוניות, ולחלקם לכל בעלי אחוזות חנם אין כסף, ולהביא לפניהם סיפורי מעשיות, איך רבים העשירו מפרי האדמה והאילנות וכדומה. לזרזם בעסק עבודת האדמה, שנתרחקו אחב״י ממנו ורחוקה מהם תקוה טובה להשיג עושר וכבוד על ידה״.

„להשתדל לקנות אהבת הפאשא וכל תופסי ממשלה שם, שיהיו למחסה ולמגן ולדבר טוב בפני הממשלה הגבוהה על העברים העוסקי׳ בקולוניות״.

לאור עכ״פ. ואקווה כי זה יהי׳ לנו לעזר להטיל זמם בפי מתנגדי הישוב מצד המימינים. אשר תחת מלבושי התורה והיראה ישילו ארס. להרוס הבנין

„שיהי׳ להוועד איש אחד בקושט׳ עיר הממלכה. שיהיו עיניו פקוחות להטות לב הממשלה הגבוהה לטובת הקולוניסטים מהעברים תמיד״.

„לראות להוסיף נטיעות כל מה שאפשר בא״י. ולטכס עצה לענין לנטוע צ מ ר ג פ ן, דברים שאפשר לעשות מהם עסק לשלחם לחו״ל. וגם לברכה בקרב הארץ. להכין מזה בגדים לכל בעלי הקולוניות ולא יצטרכו להוציא מהכנסותיהם לחו״ל על בגדים להם ולביתם – – – להכין גם ב ע ל י מ ל א כ ו ת מלאדז וביאליסטאק שיוכלו להכין משם סחורות בזול ושיהיו יכולים ללכת גם לחו״ל״ – – –

„אולי יש להשתדל אצל ג ד ו ל י י ש ר א ל ב ע ו ש ר ו כ ב ו ד שיקבלו בחכירה כל מס המעשר מתבואת הארץ על משך עשר שנים מאת ממשלת השולטן, ועי״ז יקל לאחינו בעלי הקולוניות. גם יתן מקום לקנות אחוזות אחרות מאת שכניהם הערביים יותר בזול״ – – – ·

„גם אולי באפשר להשיג בשכירות כל אחוזות השייכים לממשלת ת ו ג ר מ ה ב א״י העומדים בורות על משך ע ש ר י ם או ש ל ש י ם ש נ ה ובתנאים מ ח ו כ מ י ם – – – בכדי שיהא בנקל אח״כ להשוכרים הראשונים לשוב ולקבלם בשכירות. או לקנותם לחלוטין כאשר תעלה כן ברצון הממשלה למוכרם. והמשכילים יבינו דבר לאשורם״ – – –

„עיקר כל העיקרים הוא. שיהי׳ שלום אמת בין כל בעלי הקולוני׳ – – – ע״כ מהראוי שיהי׳ בכל קולוני׳ וקולוני׳ איש אחד המיוחד. שיהא מלאכתו להיות „רודף שלום״ בין כל השכנים. ולפעול בנועם מדברותיו שיוותר כאו״א מדעתו הפרטיית למען למלאות רצין חבריו. גם לבלי להסתכל רק בטובת עצמו לבד, רק לטובת כל שכני הקולוני׳, ואף אם יהי׳ לפעמים הדבר למגרעת ביחום מה שמגיע אליו לבדו. אחרי שיהי׳ לטובת הכלל טובת עצמו לבדו בטלה ומבוטלת בשביל טובת הכלל. שהיא היא מביאת טובה גם לכל יחיד ויחיד בפרט. כי אין לך חורבן והריסה כלליות כמו פירוד הלבבות. עד כי חלילה מתקיים בכאלה מהרסייך ומחריבייך ממך יצאו. ועי״ז יהיו ח״ו שנואים ומבוזים לא לבד אצל העמים. אבל גם אצל אחיהם מסיביהם ומיסדיהם מאיירופיא. ולא חרבה א״י רק בשביל פירוד הלבבות. וכנגד זה „אין לך כלי מחזיק ברכה אלא השלום. ומביא עושר וכבוד. להיות אהובים למעלה ונחמדים למטה. וכדברים הללו ידרוש הדורש שבת בשבתו. גם יחזק לאהבה את עבודת האדמה. לחזקם ולאמצם. כי גם המלך לשדה נעבד. ואבותינו מעולם היו עובדי אדמה ורועי מקנה. וזו היא תפארתם ותהלתם – – – ולמאס את המסחור. התלוי רק על הספק. כצחוק הקוביא – – – ומ״מ יעמדו כל בעלי אומניות ג״כ על עבודת האדמה. אבל לע״ע גם האומנית ביד חרוצים תביא ברכה. עושר וכבוד. ועכ״פ לבלי להיות עצלים. אוכלים ואינם עושים. ובשעות הפנו[יו]ת יעסקו בעילוי נפשם בידיעת התורה והמדות הנעלות. באגדה וי״ח ובתלמוד ושולחן ערוך. גם בידיעת חכמת הטבע. מגדולתו של יוצר בראשית. המביאה טובה רבה לעולם. כנודע. גם למאס את התפארת והתכשיטין הנהוגים בעיירות הגדולות. שכולם בעלי מסחור. הבא מתחילתו למען הראות עושרו בחוץ. למען יתנו לו באמונה הון אחרים. ואח״כ נעשה מנהג שאינו מביא טובה לעולם. רק הנאת מראה עיניים. וכל אחד רוצה להתגאות. או להדמות ומתגאים לבל ירוחק מחברת גאים״...

ועי׳ גם ספרו של הרב „שביל הזהב״ עמ׳ 6/75.

הגדול שאנו בונים אותו בכל מאמצי כחנו. ובזה ישתקו. ובעל כרחם ישימו יד לפה.

וזו היא אשר נאלצתי להשיב אמרי ולשנותם לכבוד מעלת הכמתו הר׳. כי זה כשני חדשים הגיעני עלה אחד ממכ״ע הבצלת מוציא דבה רעה על המושבה זכרון־יעקב אשר להשר כי הם מחללי שבת וכו׳. ואנכי לא אחרתי מלהשיב עליו עוד טרם נתיעצתי עם חברינו הגאונים דוולאזין ודביאליסטאק. ככל המודפס בעלה החבצלת אשר הסגרתי פה[4]. ואח״כ הגיעני מכתבים מהגאונים הנ״ל. שגם המה קבלו עלה הלזו.

---

4) בנומר 3 של „החבצלת״ לשנת תרמ״ח נדפסה קורס־פונדנציה מזכרון־יעקב. חתום עליה „הכותב מ ח י פ ה״ (אולי: חיים־יוסף יפה?). ועם יתר דבריו על עניני המושבה הוא כותב: „ידעו נא ראשי וחכמי חו״צ – – – לגלות אוזן העולים העובדים. כי מלבד חריצותם וזריזותם בנשמי יאזרו חיל להקים הדת על תלה ויעזבו מנהגים המרובים עמהם מארצותיהם. כי לא בחלול שבת והוצאת משא תרפא הארץ מתחלואות אשר חלה ה׳ בת ולא בסחולות בחורים עם בתולות פעמים בשבוע תיסר יגון ואנחת מעל פני הארץ. וגם לא בדעות החפשים מההוללים אשר רוח הכפירה ממון בם תוכל הארץ להתישב״. והוא פונה אל „הגדולים המפורסמים אשר כעת נכנסו בתוך אגודת חובבי־ציון הי״ה הרבנים הגאונים״ הנצי״ב מוולוזין, ר׳ שמואל מוהיליבר ור׳ מרדכי אליאשברג שהם „ישתדלו כי כל העובדים בהמושבות יהיו בנים נאמנים לד׳ ותורתו ולא יפנו אל רהבים, ובפרט המושבה זכרון יעקב הבכירה מכולם ומפורסמת לשמצה על מעשיה ותועבותיה יותר מכולם״... אותו נומר, שבו נדפסה הקורספונדנציה, נשלח לשלשת הרבנים האמורים*). בנומר 10 של „החבצלת״ נדפסה תשובה מאת הרב אליאשברג בדמות „מכתב גלוי״. „העלה הלזו – כותב הרב ב„מכתבו הגלוי״ – הביאה עלה מרורה כזית טרף בפי׳, בהודיעו אלינו פרצות התורה והמצוה שפרצה הרבה במושבה הלזו, והי׳ לי כל היום ההוא יגון ונחם״, אלא ש„למחרת ראיתי להקל ממני כמעט, ואומר מי יודע מי הוא האיש המסתתר – – – אם בר סמכא הוא ועדותו נאמנה? כי הלא נודע כי רבים מתנגדים לרעיון הישוב בכלל בכל הארץ, ואף כי במקומות שכבר גלו התנגדותם בעליל לארץ בלי בושה וכלימה – – – וודאי יש לחוש כי לא באמת יסודם, ומה גם באותן מקומות שכבר הוחזקו שם בני אדם בעלי לשון, האומרים שפתינו אתנו וגו׳, ומתעטפים כשליחי ציבור בטליתים שכולה תכלת כצדיקי הדור לגלות לש״ש עון ופשע על כל מי שלא יאבה בדרכם הלוך – – – לא יבושו מלדבר דברים ולהוציא דבה על ישרים בלבותם כי אפיקורסים הם ומהמורידי׳ ולא מעלים שמצוה לדבר גם שקרים כדי להוריד לעפר כבודם, וגם איתו הכותב מחיפה – – – הסוקר בסקירה אחת כל רוח המאמר רואה כי רוח משטמה בקרבו מרחפת על שום לשונו לכל עניני הישוב״ – – – בכל אופן – מוסיף הרב ואומר – „שלדעתי הדבר הזה מוטל על גאוני חכמי ירושלים הי״ו, ומפאת כמה טעמים להם משפט הקדימה בזה״, אף כי גם שלשת הרבנים הנ״ל „עוד ידם נטוי׳ לבקש תחבולות – – – לגדור בפני התחלת הפרצות לעשות להם בדק, למען יכלו ולא יפלו איתם עלינו לנגוע לרעה חלילה בדת קדשנו ותפארתנו״...

---

*) עי׳ „הצבי״ נומר ז׳ לשנת תרמ״ח ב„דברי ימי השבוע״: „אחדים מועד כל הכוללים מצאו את המציאה ויפלו עליה בשמחת עצומה ויקנו גליוני החבצלת שנדפס בו המאמר הזה לרוב, וישלחוהו לכל תפוצות ישראל, וישלחוהו גם להרבנים המחזיקים בדבר הישוב״.

וזו היא עצתי אשר אכתוב בזה עתה לפני מעלת כבוד חכמתו הר׳. לתקן בזה מצידנו. כי ס״ס הנני רואה כי גם אחריות המושבות של השר מוטלים עלינו שלא ברצוננו. אם אנו דואגים באמת ובחמים לטובת הישוב לסכר פיות המתנגדים מצד הימין, אשר אני דואג להתנגדותם הרבה יותר ויותר ממה שאני דואג להתנגדות המשמאילים תאבי ההתבולולת. כש״ד[5] אקווה כי אם נלך בזה בדרך האמצעי השביל הזהב. גם ד׳ יתן הטוב להפקת רצון כל חובבי ציון, ודיי בזה. יסלח לי מעלת כבודו הרם אם הארכתי הרבה. כי אלמלי ידע כמה קשה עלי הכתיבה, ובכל מאמצי כחי כתבתי זה. גם על כבוד חכמתו הר׳ מוטל מצידו לשמוע את דבריי. אף אם אולי לטורח המה עליו.

ועתה אחרי כלותי לדבר. אשובה לסדר היום להשיב על שאלות מעלת כבוד הכמתו הר׳ אחת לאחת. הנה ע״ד הצעת הברנו הגאון דוולאזין להפטר מיושבי גדרה ולהושיב טובים מהם תחתם. אין מה להשיב אחרי שבטלם הוא בעצמו במכתבו השני אם לא יהי׳ זה ברצונם הטוב[6]. והלא נודע שהם לא ירצו לעזוב אדמתם ברצונם הטוב בשום אופן; גם בלא זה דבריו בטלים ומבוטלים ואך עצה נבערה היא. ויתמו חטאים כתיב ולא חוטאים. ועלינו לרפאות חולי הנפש ברפואת תעלה ולהחזיר הרע לטוב במקל נועם ולא להכרית האברים כרופא חירורגיי או לבוא עליהם במקל חובלים. הלילה.

וע״ד לעזור לבני ירושליים ע״י חובבי ציון, הנה אלמלי היו מוצאים שם איש הראוי ומוכשר למשרת רדיפת השלום שאמרנו. עפ״י התנאים שהתנינו מה שעליו לעשות להשכיל להיטב. הי׳ מקום למלאותו במקצת. אך מי יודע אם ימצא לנו בקרבה משכיל דורש ד׳ ואוהב הישוב באמת לאמיתו. — — — —

נידון הנתינה ששה מאות פראנק לשנה לבן־יהודא עבור הוצאתו לאור „הצבי״. מסכים אני לזה. בתנאי כי יתן מכסת עקסעמפלארען חינם אין כסף באדעססא מיד סוכנו למע״כ הר׳. לשלחם לרבנים חו״צ להרבות הפצת דעת הישוב בישראל.

כן נידון מ״ע המליץ יפה דיבר מע״כ הר׳ כי ראוי וראוי לדבר טוב בעדו להרבות קוניו וקוראיו.

ע״ד הוספת בנין עשרה בתים לבני גדרה נוסף על החמשה שכבר נבנו. שיעלו רק בערך ארבעה אלפים. בנינים של עץ עד שתעשיר קופת ההברה ויעלה בידה לבנות תחתם של אבנים. שיעלה שלשים אלף פראנק, ג״כ מסכים אני להצעת מע״כ הר׳, רק שבתנאי שאותו ההיתר שהתירה ממשלת השולטן עתה לבנות הבנינים לא יוגרע ולא יופסל בעת שיהא ביד החברה בכח לחזור ולבנותם מאבנים. — — — — — —

5) „כללו של דבר״.

6) עי׳ לעיל הנומרים 709, 730.

ע״ד קנית הקרקע אלף דונם ולהניח מזה לשני קולוניסטים בעלי כסף. לאחד המחצה ולהשני כפי העולה לפי מעותיו שני אלפים פר׳ — — — הנה אם המקח הוא בשוויו עבור בני החברא זה מסור לה׳ הירש ולה׳ פינס לבדם. אבל מה יועילו[7] שלשה מאות וחמשים דונם בעוד שחסר להם קרקע עוד עד כשמונה מאות דונם. טוב הי׳ אם היו יכולים בני החברא ליקח האלף דונם ולשלם אחד עשר אלף ושני מאות מארק עבור שמונה מאות דונם. ושני מאות דונם ימכרו עבור שני אלפים שמונה מאות[8] — —

במכתבו מן ד״ז טבת כותב אלי שנתן עפ״י בקשת אגודת חו״צ בביאליסטאק לפתח תקוה 2600 פראנק. ובמכתבו מן ט״ז טבת כותב אלי שנתן עפ״י בקשת הו״צ בביאליסטאק את הבית שקנה אססאוועצקי מאחד הקולוניסטים — — — — להרב ר׳ אברהם שמעון ירמא[9] — — — וגם כאן הבן שואל על הגרש״מ. מדוע על הוצאת הב׳ אלפים על הבנינים עמד ושאל מדוע עשה זה שלא עפ״י שאלת הנבאים. ולא שאל כאשר שאל שם על הוצאות הללו.

תקוותי לשמוע תשובת ווינעציאני מהבאראן הירש. אף כי רחוק בלבי לפעול גדולות. אבל גם המעט יפה לנו.

אססאוועצקי עשה לא בדעת. אשר הוציא מעות הברתנו הדלה אחרי קבלו מעות השר העשיר.

הנני מכבדו כערכו הרב והרם

מרדכי עליאשבערג.

7) לבני גדרה.

8) עי׳ להלן הערה 6 לנומר 752.

9) בפתח־תקוה.

747.

מאת מ. פרידנברג לפינסקר.

Москва, 12-го Января 1888.

Многоуважаемый Дг. Л. Пинскеръ!

Въ отвѣтъ на Ваше послѣднее циркулярное письмо[1]) могу только выразить свое полнѣйшее согласіе на постройку 15 временныхъ домовъ для колонистовъ Гдейры, что обойдется въ 6.000 франковъ, чтобы немедленно воспользоваться полученнымъ разрѣшеніемъ; на сумму же въ 8.000 франковъ, остающуюся въ кассѣ, необходимо купить землю и увеличить надѣлы колонистовъ. — Относительно условій займа у г. Франка, то можно положиться въ этомъ дѣлѣ на г. Гирша. Что же касается до займа г. Белькинда, то по моему мнѣнію его никоимъ образомъ нельзя допустить въ Гдейру — — — —

1) עי׳ לעיל נומר 735.

Его присутствіе въ Гдейрѣ принесетъ много вреда; вѣдь при его опытности онъ со своими средствами пристроится гдѣ-нибудь въ другомъ мѣстѣ, и намъ нѣтъ необходимости заботиться о немъ. — — — —

Съ глубочайшимъ уваженіемъ [2])

2) גם על מכתבו זה של פרידנברג אין איש חתום. ועי' לעיל הערה 4 לנומר 682.

748.

מאת י. מ. פינס לפינסקר.

ב״ה יפו, י״ב שבט תרח״ם.

כבוד אלופי האדון הנכבד ד״ר פינסקר נ״י.

— — — — ע״ד הצעתו לבנות עתה בתי־עץ [1]) כמדומה לי שלא יתכן הדבר. אם נבנה בתי עץ בכל צרכיהם נ״כ יעלו לנו למחיר 1000 פר׳ כל בית וגם יתר. ואם יחשוב לבנות בתי ארעי סמוכים זה לזה מבלי רצפה ומבלי חלונות במחיר 260 פר׳ זה לא יתכן. האומנם עניים האלה לשוא שמרו? אם יאמר לבנות בתים כאלה אז אין בנין דרוש כלל זולת לפוקס לבדו, כי בלקינד, פיינבערג, צוקערמאנן ובני הנקין כבר יש להם דירותיהם שבנו מחדש, והשאר הלא כבר שרוי כל אחד ואחד בחורו. — — — — — —

כמדומה לי כי לא למותר יהיה לכם לדעת תכונת האנשים החדשים עושי דבר הנדיב, כי על כן הנני להגיד לכם כי שבוע העבר הסב המקרה לידי כי הכרתי את ה׳ בלאך הכרה שלמה, והנה הוא איש מטיל מרה בהנכנעים תחת ידו. אך לבו טוב וישר. הוא מעלזאס והתגורר בטורקיה האירופאית ונכנס לאותה כהונה במקרה. מובן מאליו כי בטרם בואו הנה לא עלתה על לבבו להתעסק ברעיון ישא״י. הוא בקש מהבאראן משרה ויאמר לו כי יודע הוא שפת טורקית וערבית, ויאמר הבאראן טוב, אשלחך לא״י, וילך לא״י. מאיש כזה לא עלתה על לבבנו כי יתהפך פתאום לחו״צ. אך מה שלא האמנו ראינו. כשלשה ימים היינו יחד ושמענו ממנו דברים והגיונים אשר עלז לבבנו לשמע ממנו, וברכתי ואמרתי ברוך אוירא דא״י המחכים גם את בני צרפת. בנוגע להקולוניסטים הנה עוד נמוכים המה בעיניו ויחשבם לקבצנים ולפי מחשבתו זאת גם יתנהג עמהם. אפס גם בזה ראינו שנוי לטובה ותקותי חזקה כי לאט לאט יהפך מחשבתו. המשרה הנתונה בידו הוא להיות המנהל הפרטי בראש״ל והמנהל הכללי על שאר המושבות. אסאוויצקי נתון תחת ידו. טוב נכון ויפה כי מע״ל יבוא עמו בחליפות מכתבים. תואנה לזה, כי יבקשהו לבקר את גדרה

1) בגדרה.

ולראות בעיניו את צרכיהם. אני מתעסק להטות את לבבו כי ידבר טובות על גדרה לפני הנדיב למען יקיים את מחשבתו אשר אמר לבנות בתים לבני גדרה. אין אנו מבקשים ממנו כ״א את הבתים ואת האדמה, ותמיכה וצרכים בבהמה וכלים אין אנו דורשים ממנו. מי יודע אולי יתעשת. גם הד״ר די ארבלא מבטיח לי כי נעשה ונצליח. ה׳ בלאך ככל ילוד אשה אינו מגנה את הכבוד, והיה אם יקבל מכתב מה׳ ד״ר פינסקר והיה זה חשוב בעיניו מאד ונטה לבבו אחרינו [2]).

הד״ר די־ארבלא ממעלותיו שהיא איש טוב והפצו להיטב, גם זריז הוא מאד ואינו מתעצל בעבודה כלל וכלל. בעל דמיון מתלהב ונוה מאד לאיש דברן להטותו לחפצו בכח הדבור. לבני סאמארין היטיב מאד כי על פיהו הושבה להאומללים האלה התמיכה בשלמותה (כי על פי דינור נרעוה עד החצי) והוסר הרופא האליל שהיה שמה (גוי חוטא איטליני שהיה משרת בהוטל ונעשה פתאום לרופא, ודינור נשאו למעלת דוקטור מפני שהוא קתולי) ויבוא תחתיו רופא יהודי מרוסיא [3]). וכל מה שיש בידו להיטיב הוא מטיב. אנחנו בקשנוהו לבוא במכתבים עם וויניציאני לפתותו לפנות לבו אל רעיון ישא״י. והבטיח לנו. אך בלחישה אומר לכם כי בכל מעלותיו לא נמלט גם מהסרון והוא אהבת ההתפארות ומצורף לזה מעט גוזמאות (וגם שקרים). הנני כותב לכם כל אלה למען

2) עד כמה לא נתקימה אפילו במשהו „תקותו החזקה" של פינס בנוגע לבלוך, די להביא מה שמספר עליו אחד־העם במאמרו הידוע „הישוב ואפיטרופסיו". „יש בידי – כותב אחד־העם – מכתבים כתובים בקיץ שנת 1898 בעצם ידו של הפקיד הראשי במושבות יהודה (הוא בלוך. המכתבים הללו נמצאים עתה בידינו אנו. – העורך.) אל משנהו (הפקיד גרוס. – העורך.), אשר נשלח לעקרון להשקיט את המהומה, שהתעוררה שם בעת ההיא (עי׳ להלן. – העורך.) – – – בין שאר עצות טובות שנותן הכותב למשנהו נמצאה גם זו: שאם יהיה צורך בדבר, יקרא לעזרתו את הערביאים מן הכפר הסמוך, הכועסים על אכרי עקרון ויהיו שמחים בהיות לאל ידם להנקם בהם, גם יצוהו להכות את האכרים ולגרות בהם את „כלביו המהוללים", אם אי־אפשר יהיה להכניעם בלעדי זה. גם גדולי הרבנים מירושלים עמדו אז לימין האדמיניסטרציא, ועל־פי בקשתה הלכו לעקרון לעורר את הקולוניסטים שיכנעו לפני אדוניהם. וכשעלה הדבר בידם ובקשו את הפקיד העליון, שיבוא גם הוא לעקרון בשביל לדבר עם האכרים, – צוה למשנהו להגיד להם, כי חולה הוא. ובלחישה הוא מודיעהו, כי צר לו על שהצליחו הרבנים להשקיט את רוח האכרים, וחפץ היה יותר שלא יצליחו, כדי שיצדיקו גם הם את העונשים הקשים, שישים עתה הנדיב על המושבה" – – – („על פרשת דרכים" ב׳, ברלין תרס״ד, עמ׳ 212/18). – על בלוך עי׳ גם: א) „Обѣтованная земля" לח. חיסין, „ווסחוד", חוב׳ מרץ לשנת 1892; ב) „די ערשטע שריט" לי. בלקינד, חלק א׳ עמ׳ 123–125; ג) מ. סמילנסקי „לתולדות הישוב בארץ־ישראל", „לוח אחיאסף" לשנת תרס״ה; ד) „Колонизаціон. движеніе" לא. ברקנהים, „ווסחוד", חוב׳ אבגוסט לשנת 1896.

3) הד״ר י. א. גולדברג. עי׳ עליו להלן כמה כתבים, וביחוד הערה 1 לנומר 777.

יהיה לכם מושג נכון מהאיש הזה אשר הנהו כעת אחד המפתחות לענינינו.

בדבר הרשיון טרם נמרנו לאשר טרם נכנסו בני גדרה תחת חסות תורגמא. שבוע הבא אי"ה אקוה ללכת לעזה בלוית ה' כץ ונגמור שם את אשר החילונו. ואולם מתירא אנכי שלא יניחו מכשולים על דרכינו. חבר אנשי משחית נמצאו פה אשר היו למוסרים פשוטים לשם שמים. האומנם כי במחשך יעשו מעשיהם וקשתם ד"זכה באופל. אך לי נגלה ענינם. ואני חש כי גם בעזה ישלחו חציהם להשחית. אם תעל בידיהם מי יודע — — — — — — — — — — —

הגזרה הנקראת בפי המליץ „גזרת הביאה" לא נתבטלה. אלא שהורחק זמנה מחדש לשלשה חדשים. ומצוה להודיע זה בהמליץ למען לא יוסיפו הפוחזים לעלות. וידע נא מע"ל כי לפני הראויים לבוא יש תמיד דרכים פתוחים לבוא בין לפני הגזרה ובין לאחר הגזרה. והנני ידידו מכבדו ומוקירו כערכו הרם

יחיאל מיכל פינס.

(* 749.

מאת א. ב. וואלף לרש"י פין.

בע"ה קאוונא. יום ו' עש"ק י"ד שבט תרח"ם.

כבוד הרב הגדול החכם הכולל וכו' כש"ת מוהרש"י פין נ"י.

שוכט"ם לידידי הדגול והנעלה!

נתכבדתי בקבלת יקרתו והנני להודיע לכת"ר לדאבון נפשי. כי תקותנו אשר עלתה כפורחת 1) אבלה נבלה. יען קול שאון מעיר קול מהיכל 2) הגיע לכבוד הגאון דפה „שלא יתיר את האסור (לפי דעתם). וכבר שבתה הארץ בפתח־תקוה את שנת השמיטה ולא השתדלו בזה. ואין מעצור לה' להושיע". וכבוד הגאון 3) האוהב שלום ורודף שלום לא יצא למלחמה בענין הזה עם גאוני ירושלים 4).

---

*) מארכיונו של פין.

1) עי' לעיל נומר 784.

2) פירוש: מירושלים.

3) ר' יצחק־אלחנן ספקטור.

4) ב„הצבי" נומר ה' לשנת תרמ"ח נדפסה ב„דברי ימי השבוע" ידיעה זו מירושלים: „כבוד האדונים הנכבדים ורמסר פקיד מושבת זכרון־יעקב, יהושע אוסוביצקי פקיד עקרון ופתח־תקוה, והאדון בלוך, הפקיד החדש למושבת ראשון־לציון, שהיו בעירנו בשבוע העבר, בקרו את כבוד הרבנים הגדולים הי"ו וידברו את כבוד הרבנים הי"ו על אדות השמיטה הבאה לקראתני בשנה הבאה. ויפסוק הרה"ג הרש"ס („ר' שמואל סלאנט". — העורך.) הי"ו את הדבר בהדיא לחלוטים לאסור, כמי לו היתה השאלה על דבר קל שבקלים, וכמו לולא היו חיי במת מאות נפשות תלויים בזה וחרבן כל הישוב חלילה".

צר לי להדאיב רוחו הקשה בידיעתי זאת אבל חשבתי עם לבבי כי מן ההכרח להודיע למעלת כבודו לבלי השלות את אחינו העובדים בתקות שוא. — וה' ישלח עזרתו מקדש להאומללים העמלים ותחזינה עינינו וכו' כנפשו הטהורה ונפש אוהבו ומוקירו כערכו הרם והנעלה

א. ב. וואלף.

כדברים האלה הודיע גם יעקב גילדסן במכתבו מירושלים, שנדפס בנומר 12 של „המליץ" לשנת 1888. אלא שהוא לא הזכיר בפירוש את שמו של הרב סלאנט. ולילייענבלום מביא („דרך לעבור גולים" 116) מכתב שקבל יל"ג מירושלים, ובו נאמר: „אויב נורא יושב לנו פה ומבקש להשתמש בשמטה לחרבן הישוב. האויב הוא רבי שמואל סלאנט. רק הוא לבדו אוסר ועומד על דעתו ומשתדל בזה בכל כחו — — — הרב מקובנו היה נכון לכתוב היתר גמור — — — ורק דברי ר' שמואל שאיים עליו מאד וכתב שאם יתירו השמטה תהי פרצה גדולה בחומת הדת וכל השו"ע יהיה למרמס להקולוניסטים, וכאלה וכאלה. על כן משך הרב מקובנו את ידו מזה". את המכתב הזה קבל יל"ג מאת בן־יהודה: עי' להלן נומר 774.

(* 750.

מאת הד"ר ל. פלאסקוב לם. אוסישקין.

Милостивый Государь!

Я не питаю надежды, что можемъ основать себѣ отечество на землѣ нашихъ предковъ, какъ ни дорога эта мысль всякому искреннему патріоту. Мнѣ кажется, что нашему многострадальному народу сослужена была бы великая услуга, еслибъ удалось поселить на древней нашей родинѣ семействъ хоть 10 тысячъ, которыя посвятили бы свои руки землѣ. Это было бы здоровое ядро, около котораго могло бы группироваться столько же народу изъ ремесленниковъ, лавочниковъ, людей свободныхъ профессій, ученыхъ и т. д. Тогда Палестина могла бы сдѣлаться убѣжищемъ для всякого гонимаго нашего соплеменника. Остальное предоставить естественному ходу исторіи. При исполненіи этого скромнаго желанія Палестина сдѣлается клочкомъ современной Европы, затерявшимся на Востокѣ; даже больше, она сдѣлается культурнымъ центромъ Азіи. Но и эта скромная мечта, если и сбудется, то не въ близкомъ будущемъ. Ибо противъ насъ сила, т. е. гешефтмахеровъ всѣхъ родовъ и видовъ. Богатый гешефтмахеръ не сочувствуетъ намъ потому, что сочувствіе надо выражать капиталомъ, за который и значка отличія не полагается; бѣдный гешефтмахеръ скорѣе удеретъ въ Америку, гдѣ его способностямъ предстоитъ широкое поле дѣятельности. Вамъ, людямъ съ свѣжими

---

*) הנומר הזה והנומר שלאחריו הם מארכיונו של אוסישקין.

силами и здоровой энергіей, вести палестинское дѣло; намъ осталось только помогать Вамъ по мѣрѣ возможности. Быть можетъ, мой взглядъ на палестинское движеніе не совпадаетъ съ тѣмъ, который господствуетъ въ Вашемъ обществѣ,—это не бѣда.—Здѣсь составился кружокъ, который, надѣюсь, не распадется, ибо онъ состоитъ изъ массы. Богатые гешефтмахеры и здѣсь отсутствуютъ.—У меня къ Вамъ одна просьба: не можете-ли мнѣ указать средство, какъ получать отъ времени до времени правдивыя свѣдѣнія о ходѣ колонизаціи Палестины? Газету на древнееврейскомъ языкѣ читать почти не могу, издававшіяся въ этомъ направленіи газеты на европейскомъ языкѣ (нѣмецкомъ: Zerubabel), кажется, прекратились. Участники кружка ждутъ свѣдѣній, которыхъ дать имъ не могу. Частичныя же сообщенія часто бываютъ лживаго свойства.

Если признаете нужнымъ сдѣлать мнѣ какое-либо сообщеніе, то прошу Васъ увѣдомить меня о томъ: сдѣланъ-ли Вашимъ обществомъ какой-либо шагъ въ томъ направленіи, чтобы часть суммы, пожертвованной барономъ Гиршемъ (его пожертвованіе оказывается фантастическимъ), была бы употреблена на пріобрѣтеніе земли въ Палестинѣ? Мнѣ кажется, что это было бы величайшею пользою, которую можно было бы извлечь со всего этого колосальнаго пожертвованія. На первыхъ порахъ было бы достаточно пожертвовать годовой доходъ съ части капитала. Согласится-ли жертвователь? Не легко прививается всякая новая идея, какъ бы ясна она ни была.

Примите увѣреніе въ моемъ искреннемъ уваженіи.

Вашъ Пласковъ

Симферополь 15 Января 1888 г.

751.

מאת ליליענבלום לם. אוסישקין.

אדעססא ט"ב שבט תרמ"ח.

ידידי הנכבד והנעלה!

את מכתבך הגלוי קבלתי. אם אמרתי שלע"ע הוא קדם זמנו לפנות לפאריז או לאדעססא בדבר הקולוניא שבעבר הירדן [1] היתה כונתי על הקאנדידאטים בעצמם, כי תהלת עסקם בזה הוא אצלם תהלת היציאה וגורמת להם נזק על ידי שאי אפשר לאדם לעסוק ביציאה ובמסחרו במקומו כאחד. אבל לה' טעמקין, שבעצמו לא יהיה מן היוצאים, כתבתי שיפנה בשאלותיו ובהודעותיו אל הד"ר [2].

דברי ה' ערלאנגער שנתרחב זמן הישיבה ולא נתבטל איסורו, הם באמת לסתור דברי צירנו, אשר הודיע בשם הציר האמעריקאני כי לע"ע נתבטל האיסור לגמרי [3]. אין ספק כי הציר האמעריקאני אמר בפירוש כי לא יאבה בשום הרחבת זמן, והוויזיר ענה לו בלישנא דמשתמע לתרי אפי׳, כמו שענה להציר האנגלי על אדות היחידים (כנאמר בהמליץ מיום ו' העבר) [4], והאמריקאני חשב וטעה.

דבריך „מוטב הדבר שתהיה גדרה כוואלאזין (אף כי זאת רעה גדולה היא) ולא מקום פורקי עול", אינם מובנים לי כלל. וכי אין לאדם מישראל לבור לו דרך ישרה אחרת שאין כמותה לא בוואלאזין ולא בפאריז, עד שכל מי שאינו בכלל וואלאזין צריך להיות פורק עול כבן פאריז? אך אם נניח חלילה שאין דרך אחרת, הנה המאמר מוטב שאהיה שוטה כל ימי ולא אהיה רשע שעה אחת בעיני המקום טוב הוא לאדם יחיד בפני עצמו, ולא לרבים, והכל יודעים כי מדינה שכלם רשעים בעיני המקום כבני פאריז יכולה להתקיים לארך ימים, ומדינה שכלם שוטים לא תוכל להתקיים... — — — — — — — — — —

עתה עלי לדבר עמך ע"ד „הצבי". הנה ה' פריידענבערג בתשובתו [5] על הצעת התמיכה לו חשש פן לא יצא „הצבי" לאור, ועל כן תמיכתנו לו לא תהיה תמיכה ספרותית אך מתנת חנם. אבל זה מקרוב החל הצבי לצאת מחדש, וגם אני ראיתי גליון נ' וב' ממנו. א"כ בטל החשש הנ"ל, וליתר בטחון נוכל לעשות כהצעת ה' פין, לתת לו ארבע מאות פראנק לפרקים מיוחדים, היינו מאה פראנק לכל שלשה חדשים [6]. והנה הדבר תלוי עתה אך בה' פריידענבערג לבדו.

---

1) עי' לעיל נומר 739.

2) עי' לעיל נומר 740.

3) עי' לעיל נומר 723, II, ב.

4) בנומר 12 של „המליץ" לשנת 1888 נדפס (בחלק הידיעות מחוץ-לארץ) על-פי ה„דז' כרוניקל" הלונדוני מכתב ל„אגודת אחים" מאת מזכיר המיניסטריון לעניני הפנים באנגליה. ואלה דברי המכתב: „אדונים נכבדים! המרקיז מאליסבורי מלא את ידי להודיע לכם, כי ציר ממשלתנו בקונסטנטינופול מודיע לנו, כי לרגלי ההצעה אשר הציע לפני ממשלת תוגרמה בדבר האיסור אשר אסרה על יהודי חו"ל להאחז בפלשתינא, הודיעה לנו ממשלת תוגרמה, כי תקנה את פקודתה הראשונה ותשנה אותה לנוסח זה: א) ליהודי חוץ לארץ הבאים כהמון רב לפלשתינא יתנו להם לעשות שם רק שלשה חדשים; ב) ההגבלה הזאת מתפשטת בכלל גם על יחידים הבאים לפלשתינא, אבל לאלה האחרונים תעשה הממשלה פעם בפעם הנחה לטובתם, אם לא יעמדו סבות אחרות לשטן לה. — 5 ינואר שנת 1888. — P. W. Currie". —

5) את המכתב הזה של פרידנברג לא מצאנו. — במכתבו מי"ב בינואר (עי' לעיל נומר 747) לא נזכר דבר „הצבי" כלל.

6) עי' לעיל נומר 745.

כי אם יסכים גם הוא לזה והיה לנו רוב דעות לטובת תמיכת הצבי, אשר זה הוא חפץ גם הפאריזים. על כן ראוי היה לדעתי שתברר לפני ה' פריידענבערג את הדבר הזה, ואז אולי ישנה עתה את דעתו על יסוד שהצבי באמת יוצא עתה לאור, ואז יקום הדבר, אשר לדעתי ראוי לעשותו לא אך בשביל הצבי, רק גם בשביל הפאריזים, שהם הציעו זאת לפני הד"ר.

והנני אוהבך ומכבדך כערכך הרם

משה ליב ליליענבלום.

---

752. (*

מכתב־חוזר מאת פינסקר לגבאים היועצים.

אדעססא, ח"י שבט תרמ"ח.

כבוד הרב החכם השלם תפארת עמו ונזר חכמיו
כ"ש מוהר"ר שמואל יוסף פין נ"י.

הנני מתכבד להודיע לכבוד הגבאים היועצים נ"י, כי על שאלתי על אדות קנית האדמה בעד בני גדרה בתנאים המבוארים במכתב החוזר האחרון [1] ועל אדות בנין בתי עץ להם באו תשובות אלה [2] : — — — — — — —

על יסוד התשובות האלה ובצירוף גם דעתי והסכמתי ולמלא רצון ה' הירש, שדרש, כפי דברי ה' פינס במכתבו מיום כ"ז טבת, להשיב על דבר מקנת האדמה בדעפעשא [3], שלחתי ביום א' ט"ז שבט דעפעשא לה' הירש לאמר: „ראשי הוא לקנות האדמה בשכְמָה (שם הכפר שבו נמצאת האדמה לממכר) בתנאי שיבנו בתי עץ". ובמכתבים ששלחתי למחרתו ביום י"ז שבט בארתי לו ולה' פינס שיקנו את האדמה הנ"ל באופן שיהיה לנו בה לא פחות מחציה, היינו חמש מאות דונם להוסיפם לבני גדרה, ולבנות בה עוד עשרה בתי עץ, והוספתי לו, כי אם על פי נמוסי המקום אין בתי עץ מספיקים ליפות כח הרשיון שלא יאבד אחרי עבור הזמן הקבוע, יבנו שם בית אבנים אחד, או שיבנו איזה בתי עץ על יסודות של אבנים, כפי הדרוש על פי חקי המדינה.

ה' אססאוועצקי במכתבו מיום כ"ו טבת [4] שקבלתי בשבוע העבר אומר: הנדיב אינו מסכים בשום אופן לתת בתים לאלה הקולוניסטים שאין להם בתים. הוא נכון לתת להם בהמות, חמרים וצרכים הנחוצים לעבודת האדמה, אך לא בנינים. אבל איך יעבדו הקולוניסטים את אדמתם בעת שאין להם ולבהמתם מקום מנוחה? על כן נחוץ שהו"צ ימלאו את המחסור הזה, הדורש 15000 פראנק.

המכתב הזה יוכיח, כי אם אמנם מחסורי פתח־תקוה (שעליה נאמרו דברי ה' אססאוועצקי) נתונים מיד הנדיב, בכל זאת לא באה עוד העת לחו"צ לעזבנה לגמרי, ונחוץ לתמכה באיזה ענינים, כמו בנין בתים לאיזה מהם. ה' אססאוועצקי לא הודיעני כמה בתים נחוצים עתה להבנות בפתח־תקוה, אבל מחשבון גדרה שהשבו שלשים אלף פראנק לחמשה עשר בתים אשפוט כי בפ"ת חסרים עתה כשמונה בתים. בתשובתי לה' אססאוועצקי בקשתי ממנו להודיע מספר הבתים החסרים ושאלתי אותו בכמה יעלה לנו בנין בתי־עץ בפתח תקוה כאותן שנבנו בגדרה. עוד לא הספיקה השעה לקבל תשובתו, ואקוה כי נוכל להוציא מקופתנו את הסך הנחוץ לבנין שמונה בתי עץ בפ"ת אם תבא על זה הסכמת הגבאים נ"י. — — — — — — —

והנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא מאד

ד"ר ל. פינסקער.

P. S. אחרי שנגמר מכתבי זה קבלתי מהגרש"מ העתקת מכתבו ששלח לכבוד הגבאים על אדות פ"ת [5]. והנה ממכתב ה' אססאוועצקי שהבאתי למעלה כבר הוכחתי שלא באה עוד העת לחו"צ לעזוב לגמרי את פ"ת, אבל מן המכתב ההוא נראה ג"כ כי המחסורים היותר נחוצים נתונים להקולוניא ההיא, ולא בכל יום יצטרכו הו"צ לבנות להם בתים וכיוצא בזה. על כן אינני רואה שום סבה לחשוב את החלטת רוב הגבאים ע"ד הוספת אדמה לגדרה ובנין בתי עץ בה לבלתי נכונה. בכלל לא נתנה עוד ההחלטה ההיא שום יתרון לגדרה על פ"ת בתתה להראשונה אותם הדברים שכבר קבלה השניה, אם מחו"צ, או מאת הנדיב. הגרש"מ נ"י אומר שאינו מן היושר לתת לפ"ת שיש בה יותר משלשים משפחות 2600 פראנק ולתשעה רווקים ועוד איזה אנשים תמיכה לאלפים, וכי כבר הוצאתי על גדרה יותר מדאי. אבל כמה תשובות בדבר: א) מספר בני גדרה עולה עד שלשים נפש, וגם הרווקים שבה לא לעולם יהיו רווקים, ולהפך, עלינו להשתדל, כן מצד הדת, כן מצד תועלת העבודה והכלכלה, לתת להם האפשרות שיוכלו לחיות חיי משפחה. ב) תמיכת חו"צ אינה חלוקת הכוללים, הנותנת לכל משפחה סך ידוע לשנה, מבלי הבט על מצב המשפחות ההן. חו"צ נותנים להעובדים את החסר להם. בני פ"ת קבלו כבר בתי אבנים מאת חו"צ.

---

*) מארכיונו של פין. – בראש המכתב רשום: „מכתב חוזר לגבאים היועצים".

1) עי' לעיל נומר 735.

2) השמטנו את כל התשובות, אחרי אשר כבר הדפסנו לעיל את מכתביהם של הגבאים היועצים עצמם. וחוץ מזה: את מכתבי־החוזר שלפנינו כבר פרסם ליליינבלום („דרך לעבור גולים" 118–111), ואנחנו חוזרים ומדפיסים ממנו רק את הנחוץ לשם השלמת סדר הענינים וגם את אשר השמיט ליליינבלום.

3) עי' לעיל סוף הנומר 736.

4) את המכתב הזה לא מצאנו. ועי' לעיל נומר 720.

5) עי' לעיל הערה 2 לנומר 742.

ואיזה מהם קבלו בתים מאת חו״צ (שלא בהסכמתי) בפתח־תקוה, אם גם היו להם בתים ביהוד, ובני גדרה לא היה להם עד עתה מקום להניח ראשם, וגם עתה בנינו להם אך בתי עראי. בני פ״ת אינם נצרכים שיוסיפו להם חו״צ אדמה, ובני גדרה זקוקים לכך. בני פ״ת קבלו לזריעה מאת הנדיב, ובני גדרה, אילו לא היו מקבלים לזריעה מאת חו״צ, לא היה להם במה לזרוע. בני פ״ת יש להם באר, סוסים, פרים ופרות לעבודה, ובני גדרה אין להם רק סוס לכל אחד מהם. ג) לכל זמן, במשך איזה חדשים שהיה המנוה מויאל ז״ל המפקח על עסקי הקולוניות קבלו בני פ״ת סך 56.811.53 פראנק ובני גדרה $11.313^{1}/_{2}$ פראנק, ובכל זאת לא עלתה אז על דעת איש לומר שבני פ״ת לעמת בני גדרה קבלו יותר מדאי, מפני שהדברים שנתנו להם חסרו להם באמת, והנותן את החסר אינו מגדיש בזה את המדה. ועתה בהנתן לגדרה את החסר לה בעת שהדברים ההם אינם חסרים בפ״ת, ג״כ לא נוכל לומר שנתן לגדרה יותר מדאי [6].

הנ״ל.

6) כל הגבאים היועצים הסכימו לקנית האדמה בשכמה בשביל בני גדרה. הסכים לכך גם הרב אליאשברג (עי׳ לעיל נומר 746). היחידי שלא הסכים היה הרב מוהיליבר, אשר עָיַן תמיד את בני גדרה, ובידו עלה להשפיע על הרב אליאשברג, כי יחזור גם הוא מדעתו הקודמת בדבר הקניה החדשה. בכ״א בשבט תרמ״ח כתב הרב אליאשברג לפינסקר: „בהמשכה על תשובתי האחרונה לכבוד מעלתו הר׳, הנה נדברנו שם על דבר קניות עוד קרקע בעד המושבה גדרה, כהצעת ה׳ הירש וה׳ פינס – – – אבל עתה כי הגיעני בשבוע זו מכתב חברנו הגאון מאהילעווער (הוא מכתב־החוזר, המובא בהערה 2 לנומר 742. – ה ע ו ר ך.), כי הגיע אליו דברי ה׳ ערלאנגער, כי לא כן הדברים כאשר שיער כבודו הר׳ (בדבר פתח־תקוה. – ה ע ו ר ך.), רק הנדיב אמר מפורש כי אינו מקבל המושבה הזאת עליו – – – ממילא אין עוד מקום לדבר נידון קניות עוד קרקע בעוד קופת החברה מתרוקנת מיום ליום, כי הוצאותיה מתחדשות לבקרים והכנסותיה דלים ורזים, ואין דואג עליה להוסיף הכנסותיה ע״י איזו אמצעים, ע״כ צריכים מעתה לצמצם ההוצאה לדברים המוכרחים יותר וקודמים בזמן, מפני שיש לחוש שתעבור השעה, כמו בנין הבתים בגדרה אשר כבר הסכמנו על זה להצעת כבודו הר׳ במכתבי הקודם, אבל קניית קרקעות אין לה עוד מקום עד ירחיב ד׳ גבול הקופה של החברה. כן כתב אלי הגאון מאהילעווער, וכן אני מסכים לדעתו״ – – –

וכשראה ליליענבלום, כמה גדולה התנגדותם של הרבנים־ ביחוד התנגדותו של הרב מוהיליבר – לגדרה כתב לפינס בי״ב באדר תרמ״ח (את המכתב המציא לנו מר ד. ליבוביץ מגדרה): „הנני מוכרח עתה לגלות לכבודו הרם איזה דברים מכבשוניהם של חו״צ לפנים מן הקלעים. ואם אמנם לא יאות הדבר למזכיר לחו״צ, אך אהבתי לבני גדרה ומצב הדברים יכריחוני לקלקל את השורה – – – הם (בני גדרה. – ה ע ו ר ך.) מדמים בנפשם, כי יצלח להם להטות את לב ראשי חו״צ או לקנות בעדם את כל האדמה או לבנות להם בתי אבן. יראתי פן יתקיים בהם המשל הידוע „חמרא (צ״ל: גמלא. – ה ע ו ר ך.) אזיל למבעי קרני, אודני דהוו ליה גזיין מיניה״ – – – הם אינם יודעים כי אויבים חזקים אורבים להם. הרבנים הגבאים הם שונאיהם בנפש – – – הגאון הזה (הרב מוהיליבר. – ה ע ו ר ך.) חפץ שכל כסף חו״צ ינתן

753.

מאת ר׳ מרדכי אליאשברג לפינסקר.

בעזה״י יום ד׳ ד״ו שבט תרח״ם ציון בוסק.

כבוד האלוף לראש הרב הגדול בחכמת לב ולשונות חובב עמו וארצו כמו״ה ד״ר ל. פינסקער הי״ו.

כאשר במכ״ע המליץ מודיע כי האדון העשיר בלייכראדער נסע לקונסטאנטינאפל [1] ע״ד שיח ושיג עם ממשלת השולטאן לעשות לה הלואה; והי׳ אם נכון הדבר, מצאתי בלבבי להציע עצותי מרחוק אמונה אומן לפני כבוד חכמתו הר׳, לעשות עוד הפעם כהוראת שעה עוברת, שאין פנאיי ומתון להתיעץ על כל הגבאי יועצים חברינו, כאשר עשה זה מקרוב בשלחו את השליח העורך דין מאדעססא להבאראן הירש לעוררו לחבת ציון, ואם זה לא עלתה בידו, הרוויה הענין הרבה בריוות והצלה אשר עמדה לחו״צ ממקומות אחרים כאשר הודיע אותנו כבוד חכמתו הר׳, וכל

„להקולוניא הגדולה והנכבדה״ לפתח־תקוה, ולא לבנים משחיתים כבני גדרה. יאמין נא לי כבודו הרם, כי בשעה שאני מציע במכתבים החוזרים איזה דבר לטובת בני גדרה, כמו בנינים ונטיעות בעדם ומקנת קרקע, הנני תולה ההצעה בשם ה׳ הירש, ולא בשם כבודו, מפחד שמא אעלה עליו חרון אף הגרש״ם ודעימיה – – – והנה בימים האחרונים נשתנה מצב הענינים יותר לרע. הד״ר פינסקער מתפטר ממשמרתו (עי׳ להלן כמה כתבים.– ה ע ו ר ך.) ומבקש לבחור איש אחר במקומו – – – ומה ילד יום? אפשר שהגבאים והאגודות לא יתנו את הד״ר פינסקער להתפטר ממשמרתו – – – אפשר שהרבנים הגבאים, שאין דעתם נוחה בזה שאיש שאינו מדגלם יושב בראש חו״צ, ישמחו למקרה זה ויבחרו באחד מהם, ואפשר עוד שאז יתפרדו המשכילים שבחו״צ מעל היראים, ושניהם כאחד יפלו מבלי קום – – – על כן הנני אומר: „אדמוקדך יקוד זיל וצלי קרך״. הנה יש לכם רשות להוציא סך ידוע על מקנת אדמה – מהרו והשתמשו במקרה זה – – – מובן כי כבודו הרם לא יגלה מאומה ממה שכתבתי פה לא לבני גדרה ולא לאחרים, אם גם מכתבי זה בכלל כתוב בידיעת הד״ר פינסקער״ – – –

לאחר שקבל פינס את המכתב הזה כתב לפינסקר (בכ״ג באדר): „ – – – ובדבר פתח־תקוה גם זה מן הדברים אשר יצר לי כי לא ידעתי מאומה ממה שביניכם ובין הגבאים נידון זה, כי אלו ידעתי היו כבר דברי ערוכים להרבנים להבינם בינה ולפקוח עיניהם, כי מאבדים הם כסף חו״צ בידים. אמנם ידעתי כי ה׳ אסוויצקי מנקר את מוחכם כי תביאו עזרה לפ״ת, אך הוא עושה זאת למען לא יאכף עליו ההכרח לבוא לבקש מאת הנדיב, כי מעת תקפה עליו המחלוקת בראש״ל וכסאו ינוד תחתיו הנהו נזהר לעורר את הנדיב להוציא כסף עוד – – – לכן משתדל הוא להמציא את הדרוש לו ממקומות אחרים ובזה הוא אומר להתרצות עוד אל אדוניו. לפ״ד עליכם החובה ל ה ש ת ד ל מצדכם כי הנדיב יספיק צרכי פ״ת לכל פרטיהם, אך כסף אל תתנו״ – – –

וסוף כל סוף יצאו לבטלה כל הוכוחים בדבר הקניה בשכמה: האדמה לא נקנתה, „כי נודע הדבר – כך כותב ליליענבלום, „דרך לעבור גולים״ 115 – שהאדמה העומדת למכירה אינה ראויה לבני גדרה וגם עסק הקנין בעצמו הוא דבר ההולך בכבדות״.

1) עי׳ „המליץ״ נומר 18 לשנת 1888 בחלק הטלגרמות.

זה הי' רק ע"י השליח המכובד. ויצא הפסד הוצאות השליח בשכר מרובה שהביא לנו ברכה לטובת הענין בכלל. לכן עצתי אמונה שיחזור וישלחנו עוד הפעם לקאנסט"ל אל האדון הנ"ל, כי לדעתי בזו הנסיעה תקוותינו יותר קרובה מהראשונה שעברה לבוא אל מטרתה. הא) כי עתה לא נבקש גדולות ונפלאות למעלה מחוג מבטנו, כמבטי הבאראן הירש לפזר מיליאנים הרבה לכל אשר נשאו לבו. לא כן עתה אשר לא נבקש הרבה, ודיי לנו ריווח והצלה אם יעניק לנו ברכה לגמר שכלול השלשה מושבות, כמאתים אלפים מארק או גם המחצה, וכלי קטון כזה לגבי דידי' שיש לו ככלי גדול יחשב לחברתנו אשר שולח רזון באוצרה וקשה עלינו לגומרה, תקוה קרובה כי יפעלו נעימות נאומי השליח וטוב טעמם לפעול על לבו בזה. הב) כי יש לנו כבר קרובו[2] שם, אשר כבר הבטיח לשליח לפעול לטובת הענין לכל עת מצוא, ואולי לשעה הזאת הגענו לזה, וגם בזה הפרש גדול בין ה' וויניצאני האומר בפומבי שהוא בעצמו מתנגד להענין בכלל ובין העוסק בעניני ה' בלייכראדער שהוא מחובבי הענין בכלל. הג) כי אפשר, כי בעניננו גדול כחו של בלייכראדער מכחו של הבאראן להפוך לבב ממשלת השולטאן, להביט בעין יפה על עניני הקולוניזאציע של היהודים ולרחק ממנה כל מחשבות חשד, אשר נראה בעליל מכל מעשיה שהיא מכבדת על כוננתם, בבניני הבתים וכדומה, והאיש בל"ר אשר כח ביסמארק עמדו ודבריו נשמעים וחשובים מאוד להממשלה יוכלו לפעול הרבה מאד מאשר קווינו מאת הבאראן הירש, כי כפי מה שכותבים מה"ע רב יתר הי' הכבוד שפזרה לו ממשלת השולטן מאמונתה בדבריו ולקבל עצה ממנו. הד) אולי יוכל בל"ר אם יעלה עסק ההלואה בידו לקחת בחכירה נכסי הממשלה אשר בא"י לאיזה משך זמן מרובה עם תנאים נאותים לכונן שם קולוניות בקלות בלי חתחתים בדרך, והי' לנו לישועה גדולה לכונן קולוניות חדשות[3]. הה) והכלל הוא דבר אחד שהוא עיקר כל העקרים בענינו. להפוך בכלל רצון הממשלה לטובת הענין ושתאמין אמונה אומן, כי אין מי שיקבל עליו הטורח הרב לעשות א"י לארץ מבורכת בנויה בנוה בשדות וכרמים רק היהודים בגלל מצוות דתנו הק', רק המה לבדם, ולא שום עם אחר אשר יקוצו בעמל הרב הצריך הלזה ותשאר הארץ שממה כאשר היתה זה הרבה מאות בשנים, והיהודים יעשוה לארץ פוריה, ויהיו לעבדים נאמנים להממשלה, כדרכם הטובה בכל מקומות מושבותם, ותביא שכר הרבה להממשלה כאשר תטיב לה פנים.

והנני מתכבד להציע דברי אלה לפני כבוד חכמתו הר'.

מרדכי עליאשברג.

2) פירוש: קרובו של בליכרדה. – בְּרֶש. ע' לעיל נומר 739.

3) ע' לעיל הערה 3 לנומר 746.

754.

מאת רשי"ו פין לפינסקר.

ב"ה כ"ח שבט תרח"ם פה ווילנא יע"א.

כבוד ידיד נפשי הרב החכם המופלא וכו'
ד"ר ל. פינסקער נ"י שלום וישע רב.

בתשובה על יקרת מכתבו[1] הנני להודיעו, כי גם אנכי קבלתי מכתב מידידנו הגאב"ד מביאלאסטאק בטענה על העזר אשר אנחנו נותנים לבני גדרה בבנין בתים וכדומה, ולא אחרתי מלהשיב לו דברים נכוחים להרגיעו. ובכלל דברי בארתי שחלילה לנו להביט בצרות עין על בני פ"ת, להותיר לטובה את בני גדרה, כי כלם אהובים וחביבים לנו. אלא שבני פ"ת קבלו כבר מאתנו עזר גדול בכסף מסוים מאד ובני גדרה לא זכו עוד לקבל מאתנו עזר גם על דברים היותר נחוצים לחיי אדם. ומה גם כי הקולוניא גדרה מקנת כספנו היא והקולוניא האחת אשר עלתה בידנו ליסד אגודתה בא"י מאז נוסדה חברת חו"צ עד היום, ועלינו החובה להחזיק במעוזה לפרנסה ולכלכלה כפי יכלתנו, למען דעת כי זכינו לירות אבן פנה לבנין הישוב. כדברים האלה כתבתי למ"כ הגאון וכפי הנראה יתרצה ויתפיס לנו. — — — — — — — — — — — — —

ובדבר השמיטה זה הדבר אשר עשיתי לעת־עתה: כתבתי להגאב"ד ר' יהונתן עליאשבערג אב"ד דק"ק ווילקאווישקי ובקשתיו לנסוע דרך ווילנא לקאוונא אל הגאב"ד דשם לבקשו ולפצור בו שיעמוד על דעתו ולא ישא פני איש[2] ויוציא לאור משפט הקולוניסטים בהיתר העבודה בשביעית, ואם יאות לי ידידנו הגאב"ד עליאשבערג לנסוע לקאוונא אשתדל שיסע עמו גם ידידנו הרב ר' ליב קליוואנסקי הדר עתה בווילנא, כי הוא נכבד מאד בעיני הגאב"ד דקאוונא וטובים השנים. הוצאות הנסיעה לשניהם תהיה מקופתנו. וכן כתבתי להגאב"ד ר' מרדכי עליאשבערג מבויסק שיתעורר גם הוא לחוות דעתו בהיתר, כאשר אמר לי בהיותו בווילנא, ולפנות במכתבו אל הגאב"ד דקאוונא שהוא כעת גדול הדור ועל פיו יעשה הדבר, ה' יאריך ימיו ושנותיו. עוד כתבתי להגאב"ד מביאלאסטאק להעירו ולעוררו שיעשה גם הוא מצדו בדבר הזה את המוטל עליו, ואולי תצמח מזה ישועה להקולוניסטים.

והנני ידידו אוהבו מוקירו כרום ערכו מתפלל בשלומו כל הימים

שמואל יוסף פין.

וברכתי שלום לראש ידידנו החכם השלם וכו' מוהר"ר מ"ל ליליענבלום נ"י. ובקשתי כי ישתדל לכתוב את המכתבים אלי בכתב מהודר מעט, כי כבד לאור עיני לקרוא בהם. הנ"ל.

1) ע' לעיל נומר 752.

2) ע' לעיל הנומרים 734, 749.

755.

מאת מ. ארלנגר לפינסקר.

Paris, le 10 Février 1888.

Werthester Herr Doctor,

— — — — — — — — Nach reiflicher Überlegung und, wie ich Ihnen sagte, selbst nach Berathung sach-u. fachkundiger Freunde, kann ich wirklich Ihr Anerbieten nicht annehmen [1]). Für mich wäre es zu schwer u. zu mühsam, selbst wenn ich jemand speziell zur Correspondenz hätte, und für die Gesellschaft H[owewe] Z[ion] wäre es nicht passend ihren Président im Auslande zu suchen. Ich verstehe ganz gut die Schwierigkeiten, die man seitens der russischen Regierung einer jüdischen Einwanderung in Palestine macht. Man möchte eher Ortodoxen [2]) nach Palestine einführen. Man fürchtet, die Juden möchten dorten stören. Ich verstehe ganz gut, dass Sie in diesen Umständen u. in Ihrer Lage das Präsidium nicht länger behalten können.

Ich hoffe, dass die Gesellschaft dorten finden wird. u. dass sie, selbst in verschiedene Lokal-Comitäten zertheilt, immer weiter hilfreich wirken wird. Ich werde ihr meinen concours nicht entsagen. Ihre Gelder beförderen, mit Palestine für sie correspondieren will ich gerne weiter thun. Aber die Verantwortlichkeit der Beschlüsse kann ich nicht übernehmen. Ich habe nie Russland gesehen und Wäre zu unerfahren in den russischen Verhältnissen, um mir erlauben zu können thätig zu sein — — — Suchen Sie in Russland einen Hirten für

1) ליליינבלום כותב („דרך לעבור גולים" 108): „המכתבים והטענות" (מצד הרבנים היועצים. - ה ע ו ר ך.) „היו לזרא להד"ר ויש בו להחלטתו להשליך מעליו עבודת חו"צ". להלן (עי' נומר 760) נראה שלהחלטתו זו של פינסקר היתה גם סבה אחרת-הרמז שרמזו לו מצד הרשות, כי ברוסיה לא ינתן רשיון ליסוד חברה לישוב ארץ־ישראל. - בכל אופן: פינסקר הודיע שוב על התפטרותו לכל הגבאים היועצים והציע לפניהם, כי יפנו לארלנגר ויבקשו מאתו, שהוא יקח עליו את העבודה הזאת להיות ראש לחובבי־ציון, מה שבאמת כבר הציעו „בני־ציון" בפולטבה (עי' לעיל נומר 645). וכפי הנראה, לא חכה פינסקר עד בוא תשובת הגבאים והקדים וכתב בעצמו לארלנגר.

2) רוסים־פראבוסלאבים.

die חו"צ, ich werde ihm gerne zur Seite stehen.

Nachmals bitte um Entschuldigung.

Ihr ganz ergebener M. Erlanger.

756.

מאת י. מ. פינס לפינסקר.

ב"ה יפו, כ"ח שבט תרמ"ח.

כבוד האדון הנכבד ד"ר פינסקר נ"י באדעססא.

— — — — — לעזה לא הלכתי עדיין לגמור דבר הרשיון, כי הפחה שם תנאי בדבר שיהיו בני גדרה מחוסי תוגרמא והיה דרוש לנו לעשות את הדבר הזה ועשינו שמונה עשר בתי אבות חוסי תוגרמא ועלתה לנו הוצאה 30 פר' לכל בית אב — — — אתמול נגמרו ה„נפוסים" ואי"ה ביום הראשון אשים פעמי לדרכי וד' יעזרני.

בענין בני גדרה קבלתי מכתבים מכמה מקומות להוכיחם על עזבם דת קודש, והנני להגיד למעל' כי כמה וכמה שקרים גמורים בדו עליהם ובכמה וכמה דברים הגזימו והפריזו המרגלים על המדה בהגזמה והפרזה יתרה ובכמה דברים לשון הבאי אני רואה כאן. האמת הוא כי מזלזלים המה מעט בקדושת השבת ומזלזלים הרבה בתפילה ובנט"י ובכיו"ב. והנה ב"ה כי ישמעו בקולי ויגמלו מעט מעט מדרכי החיים הפרועים אשר גרמו להם כל הלעז הזה. שבוע העבר נתקנו בגדרה שתי תקנות טובות: א) כי ישכימו קום מדי יום ביומו להתפלל בצבור בהבית הכללי. ב) כי בכל עש"ק יקדימו לבוא מן השדה שלש שעות לפני שקיעת החמה למען יקבלו את השבת בעוד יום ויתפללו בצבור ויסעדו סעודת הערב כנהוג בכל תפוצות ישראל הכשרים. ולתכלית זה הרשיתי לי להוציא הוצאות (בהסכם ה' הירש) לכונן להם את הבית לתפלה כיאות, גם לעשות ערובין סביב ביתם ועד האורוה ועד הבתים אשר על ההר, ובכלל לכונן את כל הדרוש להישוב שיהי' לו צורת ישוב. גם צויתי לעשות ארון עם מנורות לסמים אשר אמר הד"ר ארבעלא להעמידם בגדרה מבית המרקחת של הנדיב. גם הוכרחתי להבטיח לבני גדרה כי יתנו להם „שומר שכור" במחיר 30 פר' לחדש, כי לפי דבריהם אי אפשר להם להתפלל בצבור בלתי אם השומר השכור יעשה מלאכתם בהאורוה לתת אוכל לסוסיהם וכיו"ב. ולפי שגם מלבד זה יתאוננו כי קשה עליהם השמירה להיותם מעטים במספר וגם אי אפשר שיהיה רק שומר אחד בלילה, מפני קוצר נפש ומפני שהשמירה אינה מעולה, ויבוא על כל אחד כארבע שמירות בחדש, על כן

נעניתי להם שישכרו שומר אחד ואחד מהם ישמור אתו יחד.

— — — — — וס—ק עדיין לא ישוב לגדרה, ואגיד לכם אשר עם לבבי לבלי תתו לשוב שמה, כי מתפריץ הוא מפני התקנות החדשות בגדרה בעניני חיי הדת ואומר הוא בפירוש, כי לא ישים לבו לכל זה וגם לא יתן לאחרים לחיות חיי צביעות (?) [1]. האני אבנה והוא יהרוס? ומה יענו על זה הרבנים? גם הירש קצף מאד על הדברים האלה.

יותר חדשות אין והנני ידידו דו"ש

יחיאל מיכל פינס.

1) סימן־השאלה לפינס הוא.

757.[*]

מאת ג. ישרון למ. אוסישקין.

New-Jork, 11 Febr. 1888.

ידידי היקר מ. אוסישקין!

אתמול קבלתי את מכתבך המלא חדשות על כל גדותיו. הבין לא אוכל מדוע זה אחר מכתבך עד כה לבא ומדוע זה לא ענה לי מאריק[1] אף מלה אחת על מכתבי הרוססי. אין זאת כי בבית האסורים הוא עתה, כי בימי ההשך האלה נפל יפל הנפל על נקלה בפח. ואתה מה שלומך, האם גם אתה לנת לילות אחדים בחדר מיוחד על השבון המלכות?[2] — — — —

כאשר אחזה לי אני עתה הארץ רוססיא היא האבן הראשה לכל דבר הישוב. כי רק יהודי־רוססיא מסוגלים הם להבין איזה אידעה מפשטת אשר לא רק בחטיפת הדאללאר יסודתה. היהודים שבניו־יארק ערב רב המה ואיש לא ישמע שפת רעהו. מספר היהודים בעיר הזאת עלה עד ל ש ת י מ א ו ת א ל פ י ם ואין אף אחד כמעט אשר יצטרך לבריות. כל איש ימציא טרף לביתו לרגל מלאכתו או מסחרו בצמצום או ברוח, בהיתר או באיסור. אך באשר מלחמת החיים כבדה היא פה עד למאד על כן לא ישאר עוד מקום לאיזה אידעאל שבעולם והכסף יענה פה את הכל. רחוקים הם יהודי ניו־יארק מדבר הישוב כרחוק מזרח ממערב, כי אל מי יפנה הדורש בשבח הדעה הזאת? היפנה אל החוטים עניי־הדעת אשר כל עולמם הוא בית מלאכתם ובית המרזח (beer-saloon)? או אל העושים את מלאכתם בהפאבריקין ולהפעדלערים? אך לכלם יקר הדאלאר יותר מחייהם, כי בנפשם (תרתי משמע) יביאו לחמם. או יפנה המטיף אל יהודי העיר העליונה "Up-town"? היהודים האלה בונים במה לעצמם ואין להם חלק ונחלה ביהודי רוססיא ובהאידעאלים שלהם; היהודים האלה אמעריקנים הם לכל פרטיהם וחוקותיהם, ועל כן טוב להם מראה עינים מהלך־נפש; היהודים האלה לא יפזרו כסף לאיזה תכלית אשר לא בחיים האמעריקנים יסודתה; היהודים האלה רובם ככולם עשירים אדירים המה ויש לאל ידם לקנות לא רק את הארץ הקדושה כי אם גם את כל ארץ תוגרמה עם מלכה ועם פחותיה ביחד. אך מה להם ולארץ הקדושה? — — — — — —

אך ישנם גם פה אנשים המסוגלים להבין איזה אידעאה, והמה הצעירים אשר השליכו אחרי גום את ארץ מולדתם, וילכו לנוד בארץ הזאת. אך הצעירים האלה כמעט כולם המה מבני אותה הכת אשר תחפוץ להפוך את הקערה על פיה ולתקן את העולם בדם ואש ותמרות עשן, מאליו מובן כי ה"בנים" האלה אינם מחלוצי־דעת־הישוב.

לעת מצוא אכתוב לך את דעתי אודות החברה הזאת ואתאר לך מעט איך ידברו גבה גבה על ארץ רוססיא והליכותיה, איך יהרגו בהבל פיהם את כל הקאפיטאליסטים שבעולם ואיך יתימרו למצילי ארץ רוססיא ועוד ועוד. — — — — — —

והנני אוהבך הנאמן

גרשון ישרון.

*) נומר זה ו ש נ י הנומרים שלאחריו הם מארכיונו של אוסישקין. - בעל המכתב שלפנינו היה (לפני עזבו את רוסיה) חבר לאגודת "בני־ציון" במוסקבה.

1) הסופר המנוח פסח מארק.

2) על־פי מקרה חפשה הבולשת בראשית שנת 1888 את בית אוסישקין ולידיה נפלו כמה כתבים של חבת־ציון. אוסישקין, שעדיין היה אז סטודנט של בית הספר הפוליטכני, הוזמן לראש הבולשת לשם חקירה, אבל לא הושם במאסר.

758.

מאת ליליינבלום למ. אוסישקין.

אדעססא, א' אדר תרמ"ח.

ידידי הנכבד והנעלה!

היום קבלתי מכתבך מיום כ"ו שבט. ע"ד מקנת האדמה בעבר הירדן לא נודע לנו עוד שום דבר חדש. לפי השערתי תקום המקנה בקיץ הבא, בהיות ה' שייד אחר הפסח באה"ק, כאשר הודיעו לי מראש־פנה. לחלומות סופרי מה"ע איני שם לב, ועי"כ גם גם דברי סופר המליץ בנומר 16[1] אינם מעלים ואינם מורידים לדעתי. — — — — — — —

1) בנומר 16 של "המליץ" לשנת 1888 בחלק הידיעות מארץ־ישראל נדפס מכתב מירושלים, ועם יתר דבריו כותב בעל המכתב: "בשבוע שעבר בהיותי בבית ה' אסאוועצקי ביפו ראיתי חבל אנשים צעירים לימים מרומיניא שעברו דרך פאריז ומשם שולחו לפה וספח ישלחם ה' אסאוועצקי או ה' הירש למאארין.

מיעליסאוועטגראד שלחו להד״ר העתקת מכתב אגודתכם אליהם. ביתר הדברים נאמר במכתבכם כי איזה משפחות אצלכם נכונים לשלוח ציר להנדיב לקבלם בהקולוניא אשר בעבר הירדן, ועל כן גם הם הפצים לשלוח ציר כזה. למען השם אל תעשו מדחה כזה. ראשונה, הן האדמה לא נקנתה עוד, ומה מקום לצירים? שנית, הוא מעשה קבצנות. כי ראו בני רוסיא כי יש בית נדיב וימהרו לשלוח לו ציריהם. ושלישית, והיא העולה על כלנה, כי יצא דבר המלאכות על ערים רבות וכלנה תמהרנה לעשות כזאת. יבאו להנדיב מאה צירים בעוד שהוא חפץ לקבל אך ששים אנשים, והנגישה הזאת תוכל להרפות את ידיו חלילה. אל תערבו נא עסקי הכלל בעסקי יחידים. אם פלוני או פלוני יהיה המאושר לזכות בגורל הקולוניא — הוא אינו אלא עסק אותו פלוני. עסק יחיד, והתיסדות מושבה — היא עסק כללי. — — — — —

והנני אוהבך מוקירך ומכבדך כערכך הרם.

משה ליב ליליענבלום.

האנשים נקיים בבגדיהם ובלשונם ובריאים בגופם - - - ודעת הבאראן לאסוף מחנה גדולה כזאת ולהושיב בהם מקומות בעבר הירדן שהוא המקום היותר טוב בא״י - - -

---

759.

מאת הד״ר ל. פלאסקוב לם. אוסישקין.

Симферополь 3 Февраля 88.

Вы правы, говоря, что палестинская идея должна быть достояніемъ всего еврейства. Но въ томъ то и дѣло, что наши сильные міра сего чуждаются этой идеи. Отвѣтъ, данный Венеціани делегату, сдѣлался стереотипной фразой у нашихъ богачей и гешефтмахеровъ, тѣмъ болѣе, что онъ избавляетъ ихъ отъ расхода. Безъ поддержки со стороны денежныхъ тузовъ дѣло колонизаціи Палестины пойдетъ очень туго. У меня въ кружкѣ 102 члена, съ годовымъ взносомъ 370 рублей, — — — — но кружокъ едва способенъ устроить въ годъ въ Палестинѣ одно жилище для колониста. Но думаю, что наша денежная аристократія, коей хорошо живется и здѣсь, а потому не сочувствующая палестинской идеѣ, въ тайникѣ своей души не чужда ей; она только (аристократія) считаетъ палестинскую идею несбыточной. Вотъ почему я писалъ Вамъ [1]), что развѣ молодое поколѣніе увидитъ результатъ, болѣе или менѣе замѣтный, своихъ стараній, тогда дѣло колонизаціи Палестины пойдетъ иными шагами.—

Сочувствіе народа собственно заслуживаетъ всякой похвалы. Нѣсколько молодыхъ людей обратились ко мнѣ съ вопросомъ: когда они могутъ отправиться въ Палестину на свой счетъ, чтобы тамъ наниматься у колонистовъ въ рабочіе. Все это люди молодые, здоровые, отбывшіе воинскую повинность и обладающіе небольшими средствами — — — —

Вашъ искренно уважающій

Л. Пласковъ.

1) עי׳ לעיל נומר 750.

---

760. *)

מכתב־חוזר מאת פינסקר לגבאים היועצים.

אדעססא, ח׳ אדר תרמ״ח.

כבוד הרב הגאון הגדול מאור הגולה תפארת ישראל כ״ש מוהר״ר נפתלי צבי יהודא ברלין נ״י.

לפני איזה חדשים הודעתי לכבוד הגבאים נ״י כי נסיתי לעשות צעד בענין בקשת הרשיון, וכי יש תקוה להשיג חפצי זה. צר לי מאד להודיע עתה לכבוד הגבאים נ״י, כי תקותי ההיא, אשר היה לה יסוד נאמן, בגדה בי פתאום. ועל פי רמז כלאחר יד שקבלתי ממושלי המקום אחשוב למותר להגיש את הבקשה הזאת [1]). מתוך שעבודתי לחו״צ היתה גלויה וידועה פה הנני חושב לבלי לנכון לי להאריך עבודתי אחרי הרמז הנ״ל, והנני מתכבד להודיע לכבוד הגבאים נ״י, שאני מתפטר מגבאותי ומבקש לבחור איש אחר במקומי. אשר ינהל את עניני חו״צ. אנכי מצדי הייתי מחוה דעתי לבחור בראש חו״צ את האדיר בעמו האדון מיכאל ערלאנגער נ״י. איש הרצוי לכל המפלגות ומורם מעל חלוקי הדעות. ואדמה, כי אם יואילו הגבאים נ״י וראשי האגודות הנכבדות לבקש אותו להיות למנהל לחו״צ, כי אז לא ימנע הטוב מאתנו, אחרי אשר גם עד עתה הוא הנזבר הכללי לנו ולוקח חלק נכבד בעבודתנו לטובת הקולוניות העומדות תחת ידנו. בין כה, למען לא תפסק עבודת חו״צ, הנני לעמוד על משמרתי ולהאריך עבודתי לחו״צ עד שתהיה לי אפשרות למסור את הדבר להממלא מקומי אשר יבוחר אחרי, ועד העת ההיא אבקש לפנות אלי בכל עניני הישוב כאשר עד כה.

*) מן הכתבים, שהמציא לנו מר י. רבקינד. - בראש המכתב רשום: „מכתב חוזר אל הגבאים היועצים״.

1) אחד־עשר יום אחרי מכתב־החוזר שלפנינו (בי״ט באדר) כתב ליליינבלום לאוסישקין: „למרות הידיעה של המכתב החוזר האחרון מיום ח׳ אדר עוד לא אבדה תקותי לקבל הרשיון. אם גם עתה לא נצליח - אז אדע כי אין תקוה לקבל רשיון. אקוה, כי בעוד חדש ימים נדע אם יש לנו לקוות או לא״. ועי׳ „דרך לעבור גולים״ 108.

בלב מלא תודה על האמון שנתנו בי חו"צ עד עתה ובהבה רבה אל הרעיון הקדוש הממלא את כל לבי

הנני מוקירם ומכבדם כערכם הרם והנשא

ד"ר ל. פינסקער.

761.

מאת י. בן־שמעול (פקיד ראש־פינה) לפינסקר.

Roschpinah, le 28 février 1888.

Monsieur le Docteur Pinsker,

Odessa.

J'ai l'honneur de vous confirmer ma lettre du 8 de ce mois et de vous accuser réception de votre estimée du 2/14 janvier. Personne n'est plus pressé que moi de voir l'achat de Jessod Hamalah effectué. Mais il ne suffit pas d'être pressé ou de vouloir pour que l'affaire soit conclue. Il s'agit de décider le gouvernement à nous donner les titres de propriété. Nous avons beaucoup travaillé et nous travaillons encore dans ce but et jusqu'à present nous n'avons pas réussi. Le Pacha d'Acre n'ayant pas donné au gouverneur de Jaffa l'autorisation que ce dernier avait demandée de finir l'affaire de Jessod Hamalah, cette affaire a été soumise au Valy de Damas. La réponse de ce dernier ne peut pas se faire attendre longtemps.

Je conçois facilement l'impatience des membres de la société qui ont fourni les fonds pour l'achat du terrain de Jessod Hamalah. Ces messieurs sont en droit de réclamer contre la lenteur du gouvernement à finir l'affaire qui vous occupe, qui traîne depuis si longtemps. Mais leurs réclamations ne serviraient qu'à retarder la marche de l'affaire. Quand on n'est pas sur place, comme ces Messieurs, on ne peut pas se rendre compte des difficultés que suscite le gouvernement turc dans toute question où il doit intervenir.

— — — — — — — — — — — —

Veuillez agréer, Monsieur le Docteur, l'assurance de mes sentiments distingués.

Votre dévoué

I. Benchimol.

762.

מאת רש"י פין לפינסקר.

ב"ה כ"ג אדר תרחם פה ווילנא יע"א.

כבוד ידיד נפשי הרב החכם המפואר וכו'

ד"ר ל. פינסקער נ"י שלום וברכה!

לא האמנתי למראה עיני לראות את דבריו במכתבו היקר אלי. כי יש את נפשו להתפטר ממשמרת הקדש אשר עמד עליה זה כמה שנים למנוחת נפש חובבי ציון [1], כי מי כמוהו מורה ויודע דעת לכלכל דברינו במשפט דבר דבור על אפניו ולא ידעתי בשל מה כל החרדה הזאת היום. צר לי אם אמר את אשר יהגה לבי נכאים, כי אם חלילה יתפטר רומע"כ ממשמרתו יהרס הענין עד היסוד. והצעת מעלתו לפנות אל ידידנו הגביר ה' ערלאנגער ולבקשו כי יקבל עליו את משמרת עבודת הקדש הזאת איננה ישרה בעיני. אך טוב הוא האדון הגדול הזה לחובבי ציון להיות ראש הגזברים ונאמן על הקופה הכללית, אך לא נוכל לבקש ממנו ולא טוב ולא יפה גם לנו למנותו לראש לחו"צ לכלכל את כל מחסוריה; מצדנו לא נוכל לבקש ממנו לשים עליו את כל המשא לבוא במשא ומתן של טענות וויכוחים בצרכי המושבות עם כל הגבאים ולהודיע לכולם את מכסת הכספים אשר יבואו לידו ואת כל ההוצאות אשר יוציא על זה. ואם גם יעתר לנו בבקשה כזו אין טוב לפני אנשי שלומנו במקומותיהם להעתיק את המרכז לארץ מרחקים. כל איש ואיש מאנ"ש בכל חבורה וחבורה באשר הוא שם רוצים ומבקשים לדעת את תהלוכות הענין מצבו ומעמדו בכל עת מצוא, ובהעתקת מרכז ההנהגה למרחקים ינששו כעורים קיר ורפו ידי העוסקים בעבודת הקדש הזאת ולא ימצאו עוז ותושיה להגדיל ולהאדיר את מעשי הצדקה. אשר ע"כ לא אוכל להסכים עם כבוד מעלתו בדבר הזה, ועצתי אמונה כי נשוב ונקרא אספה בקיץ הבע"ל ובמעמד החברים הנכבדים נטכס עצה למצוא נתיבה למחוז חפצנו, ועד הימים ההם רומע"כ איננו רשאי ואיננו בן חורין להתפטר ממשמרתו.

התמהמהתי ולא חשתי להשיב לרומע"כ על מכתבו הקודם כי קשה עלי רעיון הפרידה ואחר עד עתה למען תת ידים לרומע"כ לשוב ולשקול בפלס שכלו ודעתו הרמה אולי יתעשת לנו ולא ימשוך ידיו מידינו, כי חמודות הוא לי ולכל מיודעי היודעים ומכירים את חין ערכו.

---

1) עי' לעיל נומר 760.

בלי ספק נודע למע"כ כי כבר הסכים הגאב"ד מקאוונא על היתר העבודה בשביעית [2].

אוהבו וידידו באמת ובתמים

שמואל יוסף פין.

2) בנוסר 38 של „המליץ" לשנת 1888 (בחלק „מעשים בכל יום") נדפסה באותיות גדולות הודעה מאת מר קלמנסינובסקי מביאליסטוק (טו' באדר). לאמר: „הנני לבשרהו כי פסק הדין על אדות שנת השמטה באה"ק יצא להיתרא מלפני הגאונים הגדולים ר' יצחק אלחנן מקאוונא, ור' שמואל מאהליווער מביאליסטאק, ור' יהושע מקוטנא, ור' זנוויל מווארשוי שליט"א. שלשת הרבנים האחרונים היו במותב תלתא לקול קריאת הגרש"ם, והגאון רי"א שלח את פסק דינו גם הוא להגרש"ם בסוף שבוע זה. את הפסק דין הזה יודיעו תיכף להקולוניסטים באה"ק וישלחו להודיע גם בפאריז". ועי' להלן נומר 775.

763.

מאת י. יאסינובסקי לפינסקר.

Варшава, Новолипки 19. $\frac{\text{23 февраля}}{\text{6 марта}}$ 1888 г.

Многоуважаемый Докторъ!

Жертвы, принесенныя Вами дѣлу колонизаціи въ Палестинѣ, убѣждаютъ меня, что только непреодолимыя препятствія могли заставить Васъ прекратить дальнѣйшее руководство этимъ дѣломъ, и поэтому я вынужденъ съ душевнымъ прискорбіемъ мириться съ Вашимъ рѣшеніемъ. Зная однакожъ насколько необходимо и неизбѣжно Ваше участіе въ управленіи колонизаціей и распоряженіи фондами ея, умоляю Васъ, чтобы Вы, передавъ руководство г. Эрлангеру, остались въ управленіи въ качествѣ сочлена, и совмѣстно съ нами исполняли по отношенію къ г. Эрлангеру, по крайней мѣрѣ, такую же роль, какая наша до сихъ поръ была по отношенію къ Вамъ, т. е. продолжать дѣйствовать, по меньшей мѣрѣ, въ характерѣ одного изъ габаевъ. Я вполнѣ увѣренъ, что лишь въ этомъ случаѣ можно будетъ еще разсчитывать на мало-мальское сочувствіе дѣлу со стороны болѣе или менѣе интеллигентныхъ сферъ. Поэтому я вынужденъ поставить участіе Воше условіемъ для моего участія.

Г. Эрлангеру прилично было бы написать коллективное письмо отъ всѣхъ габаевъ, а не обращаться къ нему каждому отдѣльно, почему я до сихъ поръ не писалъ еще ему — — — —

Покорнѣйше прошу Васъ, многоуважаемый докторъ, принять въ знакъ уваженія и душевной преданности фотографію мою.

Весь Вашъ И. Ясиновскій.

764.

מאת ר' מרדכי אליאשברג לפינסקר.

בעזה"י בוסק, אור ליום ו' 26־טען אדר ה'תרח"ם.

כבוד הרב הנ' המפורסם בחכמה דעת ותבונה כש"ת ד"ר ל. פינסקער הי"ו.

נמשכה תשובתי על מכתבו האחרון [1], כי נהייתי ונחלתי מהקרירות העצומות שהיו במשך הזמן הלזה אשר לא קוינו להם, גם גוף מכתבו מרר ועצב את רוחי משני צדדיו. הא) כי תקוותנו לאשרתא על חברתנו מאת ממשלתנו הרוממה נסוג אחור. הב) כי בגלל זה עוד תסבב לנו כי גם כבוד מעלתו נסוג אחור; ועתה מי ילך לפנינו בראש? מי יהי' לפה לנו מבית ומבחוץ? הלא זה הדבר אשר דברתי עוד טרם נסיעתו לדרוזגעניק להדרת כ' [2], ואז נעתר לנו. ועתה מה הזמן עושה? עוד בעצם התהלת הנצת הציצים יבול ויכמוש — מי יהשוב כאלה אשר בטרם יגמר שכלול והעמדה על בסיס קיים השלשה קולוניות שאנו עמלים בזה שנים מספר, ורבות פעלנו בזה, אבל עוד הרבה יש לגמור בזה בכדי שנוכל לסלק ידנו מהם לגמרי, כי הדבר מובן, כי אין אנו יכולים להסתפק בזה, גם אם יעמדו על מצב שיוכלו לחיות בצמצום כמצבם של עניים, אם אנו חפצים באמת לבוא אל המטרה לעשות ישוב נכון בארצנו, שזה אי אפשר אלא אם יתעורר רצון אצל העשירים מעט או הרבה לבוא שם ולעמול בחריצות ידיים, להוציא מן הארץ פריי שמנה וטובה סחרה וכו' להיות לאכלה וכו' להם ולביתם, גם לתת להם תקווה טובה לעשות חיל ולרבות למו עושר וכבוד, וכל זה אי אפשר רק אם יראו לפניהם בהקולוניסטים הראשונים, שכבר זכו לזה איזו משפחות הרבה או מעט עכ"פ לעושר וכבוד וחיים טובים, ולכל זה יחסר עוד רב.

בדבר עצתו אמונה לבחור במקומו את ה' ערלאנגער. לא אבינה לרעו, כי כלום חסר לנו בההנהגה בסדרים, או בדבר כלכלת הוצאות הכסף במקומו הראוי לו, שנוכל לסמוך בזה על האדם הגדול הזה? אבל הלא יחסר לנו איש מוכשר לבקש עצה ותושי' לקבץ כסף באוצר החברה הדל ומתרוקן משעה לשעה, ובפרט הזה לא יוכל להושיענו איש מארץ אחרת, אפי' אם יהי' הטוב שבטובים והחכם שבחכמים והגדול שבגדולים.

הן אמת כי גם אנחנו זה פעולתנו בהענין הלזה מעט הנהו, ואנוכי מעת נתוספתי להחברה חכיתי מיום ליום לבוא אל המעשה העצה והתושי', ורמזתי גם לכבוד הדרתו מעט, כי ראוי לתקן ועד הפועל של

1) עי' לעיל נומר 760.

2) עי' לעיל נומר 599.

קיבוץ מעות והגדלת אוצר החברה [3], והנה בתוך כך לב אחרת את כבודו להסיר המשרה מעל שכמו מכל וכל.

יזכור נא כבודו ראשית פעולתו בדבריו הנלהבים בספרו אט' עמאנצפ', ודבריו הנלהבים אשר דיבר בפיו על אספת קאטאוויץ, ואל ירף מלגמור ההתחלה לפחות אשר החלנו וחפץ ד' הצליח בידנו, וגם אז לא בחופזה ולא בלי אספה ימסור משרתו לאחר אשר יהי' ראוי ומוכשר לזה. לדעתי הי' טוב כי תהי' האסיפה בגבול פרוסי' בעיר ליק.

והנני מתכבד להקרא אוהבו ומוקירו בכל לב

מרדכי עליאשבערג.

3) בכ"א בשבט תרמ"ח כתב הרב אליאשברג לפינסקר: „– – – בכלל היא עצתי למנות וועד הפועל מיוחד לזה, לבקש מקום איך לאסוף כל הסך הנצרך לגמר ושכלול כל השלשה מושבות גדרה ופ"ת ויסוד המעלה, מלבד הכנסת הקבוע מהחברה, כי אלו עולות רק על תמיכות זמניות וחיי שעה, וא"א להאסף מהם סך גדול בבת אחת בכדי שיהא בהן לגמר השכלול האמור; ויש חברים מתלוננים ע"ז לאמר מתי יהי' קץ ותכלית לשכלולם שיהא יכולים לעמוד על רגליהם לבדם, ולא יהי' הדבר כחלוקת חרשה – – – ואם כי אינני יודע אם צדקו בתלונותיהם – – – כי כן דרך האדמה ופריה לדרוש משך זמן, וא"א להקדימה ע"י סיבות חיצוניות וריבוי הכחות – – – אבל אחינו הסוחרים המהירים וחרוצים וזריזים במעשי עצמם לא יבינו לפעולת עובדי אדמה, ע"כ צריך לדאו"ג גם להם לשכך רוחם". –

765.

מאת ד. באבינער ללילייענבלום *).

אומאן, כ"ח אדר תרמ"ח.

לכבוד האדון המשכיל הסופר הגדול
ר' מ. ל. ליליענבלום נ"י.

אייער בריעף וואס איהר האט מיר געשיקט כ"א אדר האב איך ערהאלטין כ"ח אדר. — — — — מיר דאנקין אייך זייער פאר אייער חסד וואס איהר טוט מיט אונז און איהר זענט זיך מטריח און שרייבט פון אונזערטווייגין און שרייבט אונז ענטוועד, מיר ווייסין אז מיר זענין ניט כדאי אז אזא „סופר בישראל" זאל זיך מטריח זיין פון אונזערטווייגין, מה אנו ומה חיינו ?! מיר המון עם דארפען בייטען גאט פאר אייך „משכילים אמיתיים" איהר זאלט לאנג לייבען און זאלט זיין געזונד מיט אייערע ווייבער און קינדער. מיר גייען ארום אין דער פינסטער סאיי פיזיש סאיי מאראליש, איהר דאגה'ט פאר אונז להיות עובדי אדמה באיי און ניט זיין פיסטע מענשען (די יודעשע פרנסות זענען היינט נאר פיסטע, איך מיין דער יוד הארעוועט נעביך טאקי נאר ער פאר דינט נעביך ניט אפילו קיין טריקען ברויט), איהר זענט מחברים ספרים תורה וחכמה ביחד, איר ווילט מיר זאלין זיין מענשען רעכטע בירגער און טאקע יודען אויך אזוי־וויא ר' י"ב לעווינזאהן ד"ל האט געזאקט אין זיין ספר ב"י [1] „חפץ האל מאתנו להיות הסידים נבונים". מיר ווייסין (און מיר באקלאגען עס גוט) אז פון דעם היינטיקין דור דעה וועט ניט אופשטייען אזא יוד ווי הרב החכם ר' י"ב לעווינזאהן און ניט אזא יוד ווי הרב החכם ר' אליעזר צבי הכהן צווייפעל ז"ל, איצט האלטען מיר אין קלאגען אויף דעם לעצטען חכם [2]. ווי אזוי ער האט מיחד געוועזען אלע דעות אין יודעשען ליטערראטור זייען מיר ארוים אין זיין ספר „סניגור".

מיר המון עם זענין ניט כדאי צו מספיד זיין אזא חכם וגדול בישראל תנצב"ה וחבל על דאבדין ולא משתכחין, פון היינטיקע יודישע גימנאזיסטין פ"לין מיר ניט אז עס זאל אויס וואקסען אזוינע יודען כהנ"ל. ניהער וועלין זיך די נאייע מיט אינז שעמען. אייך אדוני ל. אף לאנגע יאהר, איהר זענט פין דער כתה הנ"ל משכילים דורשי אלהים וואס זיי זענען ווייניג דא אויף דער וועלט ובפרט בדור הזה. אלה דברי עבדו ומוקירו

דוב באבינער.

*) כרוב בני דרום־רוסיה מחליף גם בעל המכתב שלפנינו אלפי"ן בהאיין ולהיפך, והוא כותב „אנט" במקום „האנט" (=היינט), „ארעוועט" במקום „הארעוועט". ועוד הוא כותב „שראבען" במקום „שרייבן", „זאן" במקום „זיין", „וואבר" במקום „ווייבער". וכדומה, ואת השגיאות הללו תקנו.

1) „בית־יהודה".

2) צווייפל מת בט' באדר תרמ"ח.

766.

מאת ם. פרידנברג לפינסקר.

Москва 2-III 1888.

Многоуважаемый др. Л. Пинскеръ!

Въ виду важности вопроса объ избраніи новаго предсѣдателя нашего союза, я счелъ необходимымъ посовѣтоваться объ этомъ съ членами комитета московскаго общества חו"צ, вслѣдствіе чего я не имѣлъ возможности отвѣтить до сихъ поръ на Ваше послѣднее циркулярное письмо [1]). Теперь спѣшу увѣдомить мое и здѣшняго общества мнѣніе:

Не можемъ согласиться на избраніе г. Эрлангера Вашимъ замѣстителемъ по слѣдующимъ причинамъ:

1. Переселеніе центра нашей дѣятельности изъ Россіи заграницу можетъ навлечь подозрѣніе на палестинское дѣло лицъ власть имущихъ...

1) ע' לעיל נומר 760.

2. Для народа, живущаго въ Россіи и дающаго свои лепты въ пользу нашего дѣла, необходимо, что бы хотя de jure лицо, заправляющее всѣмъ дѣломъ, жило въ Россіи и было извѣстно ему.

3. Избраніе г. Эрлангера въ предсѣдатели лишитъ кружки даже самые крупные всякаго участія въ активной дѣятельности.

Покорнѣйше прошу Васъ сообщить это мнѣніе и его аргументы всѣмъ остальнымъ „габоимъ„ и извѣстить насъ объ ихъ мнѣніи.

Такъ какъ намъ неизвѣстно, согласится ли большинство съ нашимъ мнѣніемъ, то мы пока не считаемъ нужнымъ назвать нашего кандидата.

Съ глубочайшимъ уваженіемъ

М. Фрейденбергъ.

767.[*]

מאת... לחובבי־ציון במוסקבה.

Бобринецъ ד' ניסן תרמ"ח

Дорогіе братья-единомышленники!

Я получил печальное извѣстіе из Николаева, что с тамошним обществом "חובבי־ציון" произошла внезапно катастрофа. Главных дѣятелей арестовали, у других отняли документы, обыски и аресты идут рука об руку... Пассаж этот не столько печален по послѣдствіям, сколько переполохом и паникой, которые он надѣлал среди и без того далеко не падких к палестинской идеѣ Николаевцев. Всѣ боятся не только говорить, но даже и думать о Палестинѣ, и предполагают, что всѣх дѣятелей заберут, в кандалы закуют и... на Сахалин отправят. Конечно, ничего такого трагическаго не будет: власти, по извѣстным причинам, в настоящее время крайне предосудительно и недовѣрчиво относятся ко всяким нелегальным обществам, но так как наше дѣло не имѣет ни малѣйшаго касательства ни к каким „основам", то, по удостовѣреніи в благонамѣренности опальных лиц, они оставят их в покоѣ. Тѣм не менѣе, мы должны принимать радикальныя мѣры для огражденія обществ от подобных катастроф. Во всей нашей организаціи и так господствуют хаос и безалаберщина, наши общества крайне не долговременны и лопаются, как мыльные пузыри, члены одних послѣ 2-х 3-х грошовых лепт перестают дѣлать взносы, члены из клики „дѣятелей" других послѣ первых благих начинаній и порываній отрекаются и всячески отплеваются от Палестины, а тут еще такіе нежданонегаданные казусы, которые наводят страхи и трепет на лиц, вовсе даже не причастных к нашему дѣлу. Мнѣ кажется, что легальность послужит лучшею гарантіею для успѣшности св. дѣла, чѣм щедрости разных вельможных меценатов и, не взирая на то, что наше ходатайство[1]) раз уже потерпѣло фіаско, мы должны вторично успѣшно хлопотать об этом.

Ваш брат[2])

[*]) נומר זה וחמשת הנומרים שלאחריו הם מארכיונו של אוסישקין.

1) בדבר רשיון מאת הרשות הרוסית ליסד חברה לישוב־ארץ־ישראל.

2) החתימה מרופה ואי־אפשר לברר את שמו של בעל־המכתב.

768.

מאת ליליינבלום למ. אוסישקין.

אדעססא, ו' ניסן תרמ"ח.

ידידי היקר והנכבד!

ההלטתכם בדבר היושב ראש, שהוא צריך לגור בפנים המדינה[1]), ישרה לדעתי. אך את מי תבחרו? הנך שואל ממני להגיד לך את דעתי ע"ד הקאנדידטים. אנכי אוכל לשפוט אך על האנשים שראינום בדרוזגעניק. הטוב שבכלם לדעתי הוא ה' פין, אם גם לו חסרונות, כי כבר עברו עליו יותר משבעים שנה[2]) ואור עיניו אין אתו, ומלבד זה מסופקני אם יש בכחו להעמיד על דעתו במקום הצורך.

על אדות ה' פריידענבערג לא אוכל להגיד דבר, כי איני יודע אותו, אך לדעתי אין לנו לבחור בראש איש אשר מסחרו יובילהו לפעמים לערים אחרות, כי פעמים שנחוץ להחליט דבר ברגע אחד, ומה יהיה אם היו"ר לא יהיה בביתו. — — — — — — — — —

אחרי הפסח ננסה עוד הפעם בדבר רשיון. הנסיון יעשה בפ"ב על אדעססא[3]). צדדים ומליצים יש לנו, והפעם כאשר אקוה, נשמע דבר ברור[4]).

אוהבך מוקירך ומכבדך

משה ליב ליליענבלום.

1) עי' לעיל נומר 766.

2) טעות; עי' לעיל הערה 1 לנומר 689.

3) ליליינבלום כותב („דרך לעבור גולים" 108): „חדשתי את המשא ומתן (בדבר בקשת רשיון. - העורך.) עם ה' צעדערבוים - - - בבואנו להתיעץ בזה ראינו, כי אם נשוב לבקש שיהיה מקום הועד בעיר שמחוץ לתחום מושב אחינו נצא עוד הפעם וידינו על ראשנו - - - - מתוך ששערנו, כי חברתנו תוכל להצליח יותר במקום שענינים שיש בהם איזה קורטוב לאומי לא ימצאו מערערים, החלטנו לבקש את הרשיון שיהיה ועד החברה באדעססא".

4) בח' בסיון כתב ליליינבלום לאוסישקין: „הנגיר ה' גרינבערג (אברהם. - העורך.) נסע לרגלי עסקיו לפ"ב והוא יהיה המנסה דבר אדות הרשיון. הלא תבין כי שום הוצאות לא יהיו בזה".

769.

מאת י. ל. גולדברג למ. אוסישקין.

Вильно 7/3 88 г.

Многоуважаемый Г-нъ Усышкинъ!

— — — — — — — На счетъ П[инскера] мы ему отвѣтили [1]), что пока у насъ не будетъ подходящаго лица вмѣсто него, мы никоимъ образомъ не можемъ принять его отставку — —

Изъ Пал[естины] Папирмейстеръ [2]) мнѣ пишетъ, что новый директоръ ר"ל [3]) очень порядочный человѣкъ и, главное, безпристрастенъ.— Арбелло очень восхваляетъ. Онъ идеалистъ въ полномъ смыслѣ слова [4]). — — — —

Болѣе, чѣмъ когда либо, необходимо теперь существованіе חו"צ у насъ въ Россіи. Баронъ Гиршъ вѣдь пожертвовалъ 50 мил. и для турецкихъ евреевъ [5]), и слѣдуетъ полагать, что изъ этой суммы будетъ ассигнована часть и для колониз[аціи Палестины]. Мнѣ передали, что будто султанъ упрекалъ Гирша, что деньги, которыя онъ заработалъ въ Турціи, онъ жертвуетъ въ пользу русскихъ евреевъ, а турецкихъ совсѣмъ игнорировалъ, и что [Гиршъ] принялъ въ соображеніе этотъ упрекъ.

Разъ Гиршу будетъ извѣстно, что въ Россіи существуетъ общество для колонизаціи Палестины, то, можетъ быть, что потребуетъ нашего содѣйствія для устройства колоній.

Раввинъ Могилеверъ пока что не можетъ заступить мѣсто П[инскера]. Нашъ Финъ уже старикъ, и поэтому мы должны прилагать всѣ усилія, чтобъ П[инскеръ] пока оставался. Это мнѣніе мое и всѣхъ здѣшнихъ членовъ — — —

Съ истиннымъ почтеніемъ

И. Л. Гольдбергъ.

1) את מכתבם של בני ווילנה לא מצאנו בהארכיון של פינסקר־ליליינבלום.

2) אחד מבני ראשון־לציון.

3) בלוף!

4) עי' לעיל נומר 748 (עמ' 467).

5) עי' "המליץ" נומר 20 לשנת 1888, בחלק הידיעות "מחוץ לארץ": "מה"ע „Egyenläseg" מודיע כי מלבד הסכום העצום חמשים מילליאן פראנק, אשר נדב הבאראן הירש לטובת יהודי רוסיא, נדב עוד חמשים מילליאן פראנק לטובת יהודי תוגרמה וחמשים מילליאן פראנק ליהודי אונגארן, גאליציא, ורומיניא".

770.

מאת ליליינבלום למ. אוסישקין.

אדעססא, אור לארבעה־עשר תרמ"ח.

ידידי היקר!

את מכתבך הגלוי מיום י' ניסן [1]) קבלתי, ואחרי דברי שעניתי לך זה שנים שלשה ימים ע"ד הד"ר

1) לא מצאנו אותו.

וממלאי מקומו [2]) אין לי מה להוסיף, כי אם להעיר ע. . בריך שבחירת הרב פלוני אלמוני [3]) היא אליה וקוץ בה, ואני העני קוץ אני רואה ואליה אינני רואה. בעיני אין ספק, כי מלבד שההנהגה תקבל פנים חדשות לא לשבה, הנה כמעט כל הו"צ המשכילים יתפרדו מאתנו, אם ישמעו שההנהגה נתנה בידי רב כמוהו. כלנו זוכרים את תנואותיו בדרוזגעניק...

מה אגיד לך עתידות, אם יצלחו הצירים שנסעו ממחוז בעסאראביען [4]) להנדיב? ימים יודיעו. באיזה מושבה יתישבו הבעלזים [5]) לא אדע, בכלל ה' ערלאנגער וה' שייד מסתירים בכל האפשרות כל מה שעושה הנדיב ולא יודיעו גם לנו. הבאראן הירש לא ענה עוד דבר, ובלי ספק לא יענה גם לימים הבאים. — —

והנני ידידך

ליליענבלום.

2) עי' לעיל נומר 768. – בי"א בניסן כתב ליליינבלום לאוסישקין: "אם יש אפשרות להטות את לב הד"ר פ[ינסקער] מהחלטתו ושישאר על מקומו לא אדע, כי אנכי אינני מדבר עמו בשאלה זו מהיותי נוגע בדבר, רק זאת אני יודע שהוא באמת חולה, ושהוא חפץ להתפטר זה כשלש שנים".

3) במקום "פלוני אלמוני" היה כתוב תחלה: "מביאליסטאק".

4) בו' בניסן כתב דיזנגוף לאוסישקין: "ביום ה' העבר ג' ניסן נסעו מפה ארבעה צירים לפאריז. הם נשלחים מערי מילינעשט, סקאליען, פאלעשט וקאלאראש מאת 80 משפחות. כפי המכתב אשר קבלתי מידידנו ה' ניסן דאברוסקין מפאריז אילי יש תקוה כי ישיגו דבר מה במלאכותם". ועי' להלן מכתביו של ל. סקורוביץ לאוסישקין.

5) עי' לעיל נומר 729 והערה 4 שם.

771.

מאת ז. פרסמן למ. אוסישקין.

Дерптъ 15 марта 1888 г.

Многоуважаемый г. Усышкинъ!

— — — — — — — — — — — — — —

Перемѣстившись изъ Петербурга въ Январѣ мѣсяцѣ въ Дерптскій университетъ и поступивъ затѣмъ въ утвержденный университетомъ „Academischer Verein für jüdische Geschichte und Literatur", я встрѣтилъ въ составѣ членовъ ферейна нѣкоторыхъ искренно убѣжденныхъ палестинофиловъ. Нѣсколько недѣль тому назадъ мы собрались въ квартирѣ ферейна и образовали „идейный" палестинскій кружокъ изъ 14 человѣкъ пока. Такъ какъ средства наши очень незначительны, то мы на первое время принуждены отказаться отъ всякой практической дѣятельности, а рѣшили всѣ средства употребить на выписываніе газетъ и журналовъ и на составленіе маленькой библіотеки, а весь

досугъ нашъ посвятить изученію св. земли въ географич., этнографич. и другихъ отношеніяхъ. Съ этой цѣлью у насъ будутъ происходить не рѣже, чѣмъ разъ въ 4 недѣли, собранія съ допущеніемъ гостей. Къ каждому собранію одинъ изъ насъ обязался собрать и прочесть всѣ газетныя свѣдѣнія и слухи объ интересующемъ насъ дѣлѣ. Затѣмъ будутъ читаться добровольные рефераты и также письма, которыя будутъ получаемы нѣкоторыми изъ насъ отъ различныхъ кружковъ. При чтеніи писемъ гости присутствовать не будутъ. Вмѣстѣ съ тѣмъ, въ случаѣ возможности, мы не отказываемся и отъ какой бы то ни было практической дѣятельности. Книгъ для изученія Палестины и палестинскаго движенія у насъ и теперь имѣется въ достаточномъ количествѣ въ библіотекѣ ферейна. Такъ какъ мы здѣсь лишены возможности получать непосредственно изъ Одессы свѣдѣнія, то мы рѣшили завязать переписку съ нѣкоторыми кружками съ цѣлью полученія частныхъ и достовѣрныхъ свѣдѣній. Я обѣщалъ переписываться съ кружками Петербургскимъ, Московскимъ בני ציון (т. е. съ Вами), Минскимъ и съ однимъ моимъ знакомымъ колонистомъ въ גדרה

И такъ, прошу Васъ не отказать въ сообщеніи новостей и свѣдѣній о нашемъ дѣлѣ. Если получаются у Васъ интересныя письма, то прошу также прислать мнѣ или копіи съ нихъ или содержаніе ихъ. Прошу также написать мнѣ, въ какомъ положеніи находятся дѣла בני ציון, что вы теперь предпринимаете, разъѣзжаютъ-ли „магидимъ“ и проч.

Въ ожиданіи отвѣта съ почтеньемъ къ Вамъ остаюсь

З. Пресманъ.

772.

מאת ליליענבלום למ. אוסישקין.

אדעססא מוצאי פסח תרמ"ח.

ידידי היקר והנכבד!

— — — אמת הוא שה' ערלאנגער דחה [1] הצעת הד"ר לקחת עליו משרת ג"ר [2]. אבל מי ראוי לקחת המשרה הזו אחרי הד"ר — לא אדע גם אני. אולי יכון לזה ה' ל. שאליט מריגא? אינני מכיר אותו, אבל יודע אני בו שהוא איש משכיל ועשיר ונאמן להרעיון. בכל אופן עוד יש לזה מועד עד חג השבועות, ואולי לזמן יותר מאוחר מעט. לפי השערתי

1) עי' לעיל נומר 755.

2) „גבאי ראשון".

לא יוכל הדבר לקום בלי אספה, אשר הד"ר לא יהיה עליה, ומסופקני מאד אם אוכל גם אני לקחת חלק בה.

הפוטאגראפיע של ר"ל אשר בידי [8] היא מעשי ידי הקונסול הרוסי היושב ביפו, והוא חפץ שיקרא שמו עליה. שאלתי במכתב לאחד הקולוניסטים שהוא יוצא ובא אצלו אם נכון הוא לתת חתימתו בכתב על מעשי ידיו ורשיונו לקרוא שמו עליה, כי באופן אחר בלי ספק לא תתן הצענזורא להציב שמו עליה, בהיותו איש בעל משרה. על דבר הפוטאגראפיות של שאר הקולוניות פנה לך אל ה' אססאוועצקי, אולי ישנן בידו — — — לדעתי טוב יותר היה, אם במקום הפוטוגראפיות תדפיסו את מאמרי לעוואנדא הלאומיים [4]. במה"ע ראזסוועט שנת 1882 נמצאו מאמריו היקרים מאד מאד במספר הגון, ועל כלם הוא חתום באות W. המאמר הראשון נדפס בגליון 20 והאחרון בנומר 52. שלשת הראשונים בנומרי 22, 21, 20 ראוי אולי להשמיט, מפני שבם אינו דורש בלאומיות אך יריב עם בעלי האספה בפטרבורג [5]. ואולי מפני שלא להקציף את האוזים ראוי להשמיטם. כן נדפס שם במאמר הראשי בנומר 31 מכתב ממנו שלא נקרא שמו עליו, ועל המכתב ההוא הוסיף בעצמו מכתב בנומר 33, שחתם עליו „Неунывающій Палестинецъ“. — — — — — בהדפסת המאמרים האלה בס' מיוהד נפיץ את הרעיון באופן נפלא וגם נציב זכרון לאומי לסופרנו ההוא, וגם נקח נקם מאת הזדים סופרי הוואסהאד, אשר בהזכירם מאמריו בגליון 11 ש"ז עברו על המאמרים ההם בשתיקה להשכיח זכרם.

חפץ אני לשמוע תשובתך על הצעתי זו.

והנני אוהבך

משה ליב ליליענבלום.

8) חובבי־ציון שבמוסקבה אמרו להדפיס פוטוגרפיות של המושבות ולהפיצן ברבים לשם אגיטציה.

4) לבנדה מת בז' בניסן תרמ"ח.

6) הדברים מכוונים לאספה הידועה, שהיתה בפטרבורג למתנגדי האמיגרציה. עי' כרך א' נומר 4 (עמ' 9) וגם כמה כתבים אחרים שם.

773.

מאת מ. דיזנגוף לפינסקר.

26-го Марта 1888 года. [Кишиневъ].

Многоуважаемый Левъ Семеновичъ!

Какъ только мы узнали о Вашемъ твердомъ рѣшеніи отказаться отъ должности Габа-Ришонъ, насъ сталъ занимать вопросъ о томъ, кто будетъ послѣ Васъ представителемъ южныхъ кружковъ. Во первыхъ, намъ необходимо имѣть своего представителя или Габа въ совѣтѣ

всѣхъ Габуимъ, ибо мы достаточно убѣдились, какъ во время пребыванія въ Друскеникахъ, такъ и за все время, протекшее съ тѣхъ поръ, съ кѣмъ мы имѣемъ дѣло и какъ большинство Габуимъ относится къ колонизаціи Палестины и къ возрожденію нашего народа. Во вторыхъ, мы считаемъ болѣе чѣмъ необходимымъ имѣть въ Одессѣ какого нибудь авторитетнаго палестинца, облеченнаго извѣстной властью, такъ какъ Одесса, какъ портовый и ближайшій къ Палестинѣ пунктъ, представляетъ собою то мѣсто, черезъ которое обязательно проѣзжаютъ всѣ эмигранты, какъ въ Палестину, такъ и обратно. Въ третьихъ, наконецъ, намъ желательно сохранить какое либо оффиціальное положеніе за нашимъ уважаемымъ М. Л. Лиліенблюмомъ,— за этимъ энергичнымъ и умѣлымъ поборникомъ народнаго дѣла, ибо вліяніе и участіе Лиліенблюма въ дѣлахъ колонизаціи, по нашему мнѣнію, очень важно какъ для всѣхъ южныхъ кружковъ, питающихъ къ нему довѣріе и уваженіе, такъ и для всего дѣла, которое есть его родная стихія и которое онъ такъ хорошо знаетъ. Конечно, если Вы, уважаемый Левъ Семеновичъ, не откажетесь остаться представителемъ Юга, хотя бы въ качествѣ Габа, мы можемъ быть спокойны во всѣхъ отношеніяхъ; если же Вы почему либо этого не сможете сдѣлать, тогда вопросъ этотъ требуетъ настоятельнаго рѣшенія. Я хотѣлъ было поговорить съ Вами обо всемъ этомъ когда Вы были здѣсь, но, къ сожалѣнію, время, которымъ Вы располагали, и цѣль, съ которой Вы пріѣхали въ Кишиневъ[1]), не позволили входить въ подробное разсмотрѣніе этого вопроса[2]). Обращаюсь теперь къ Вамъ съ просьбой обсудить этотъ вопросъ и сообщить намъ Вашъ совѣтъ и Ваше мнѣніе. Этотъ же вопросъ обсуждается теперь всѣми южными кружками, съ которыми мы состоимъ въ перепискѣ, и всѣ мы ждемъ Вашего мнѣнія.

— — — — — — — — — — — —

Обращаюсь къ Вамъ именно потому, что считаю неудобнымъ писать Лиліенблюму о его же кандидатурѣ.

Въ ожиданіи благосклоннаго отвѣта, остаюсь съ глубочайшимъ уваженіемъ

М. Дизенгофъ.

1) פינסקר הוזמן אז לקישינוב, בתור רופא מפורסם, לחולה מסוכן, ושהה בעיר רק שעות אחדות. (הערתו של מר דיזנגוף).

2) שבוע ימים אחרי מכתבו זה (בו' באיר) כתב דיזנגוף לאוסישקין: „זה לא כבר היה בעירנו הד"ר פינסקר ויאמר לי כי בדעתו להתפטר, ויען כי רבים מאנו לבחור בערלאנגר (הרבנים לא ענו מאומה) יציע בקרוב לבחור בפין – – – בנידן בחירת ה' מל"ל לגבאי יועץ להיות בא־כח לאגודות נגב רוסיא הגיד לנו הד"ר כי יציע את הדבר הזה וישמח מאד אם יבחרו בו".

774.

מאת רש"י פין לפינסקר.

ב"ה כ"ח ניסן תרח"ם, פה ווילנא יע"א.

כבוד ידיד נפשי הרב החכם המפואר וכו'
ד"ר ל. פינסקער נ"י שלום וברכה!

בתשובה על מכתב ידידנו החכם השלם מוהר"ר מ"ל ליליענבלום[1]) אשר בלי ספק כתב בפקודתו הנני מתכבד להשיב, כי מכתב כזה קבלתי גם מידידנו החכם המפואר ה' גארדאן מפעטערסבורג, כי החכם בן יהודא החרידו בהודעתו כי קנוניא יש בדבר היתר השמטה והגאון אב"ד דקאוונא נ"י נתן יד להרב ר' שמואל סלאנט מירושלם, וידידנו ה' גארדאן מתעתד לצאת לקרב עם הגאונים האלה. על המכתב ההוא מהרתי להשיב דבר לידידנו ה' גארדאן להרגיע המית נפשו, כי החכם בן יהודא רואה צל הרים כהרים, ואין כאן שום קנוניא כי הגאב"ד דקאוונא שיחי' נעתר לבקשתנו, וביחוד לבקשת הגאב"ד מביאלאסטאק אשר שלח אליו שליח מיוחד בדבר הזה וכתב וחתם פסק להיתר לעבודה בשביעית הבע"ל והעתק הפסק הזה נשלח אלי מביאלאסטאק, אבל לא ראינו כדאי להדפיס את הפסק ההוא במכה"ע, והדבר צריך ישוב גדול[2]), ובזה אנכי כותב לידידנו הגאב"ד מביאלאסטאק לשאול את פיו מה דעתו בדבר הדפסת הפסקים להיתר במכה"ע. כזאת כתבתי לידידנו ה' גארדאן ומזה יבין מעלת כבודו כי לחנם החריד בן יהודא את כל החרדה הזאת.

והנני דורש בשלומו באהבה המתפלל בשלומו כל הימים, מכבדו ומוקירו כרום ערכו

שמואל יוסף פין.

1) כבר הבאנו לעיל (בהערה 4 לנומר 749) שורות אחדות מן המכתב, שקבל יל"ג מירושלים בדבר איסורו של הרב סלאנט לעבוד בשביעית והשפעת האיסור הזה על הרב ספקטור מקובנה. יל"ג וגם ליליינבלום הודיעו את הדבר לפין. (עי' „דרך לעבור גולים" 117: „להי' פין כתבתי". מודיע ליליינבלום ליל"ג, ויל"ג מחזיר לו תשובה: „ביום כתבי אליך כתבתי גם לה' פין").

2) ליליינבלום כותב („דרך לעבור גולים" 126): „הגאון ריא"ס [„ר' יצחק־אלחנן ספקטור"] התיר לעבוד על ידי נכרי (ולא על ידי מכירה לנכרי. עי' לעיל הערה לנומר 734. – העורך). היינו ששכר העובדים יצא בהפסדם. כנראה פעלו עליו דברי ר' שמואל סלאנט – – – ומתוך שלא יכול לחזור בו לגמרי מהיתרו שהבטיח (עי' לעיל כמה כתבים. – העורך.) נתן היתר שאינו אלא חספא בעלמא". וצריך להוסיף: אם צדק ליליינבלום, ש„היתרו" של הרב מקובנה – עבודה על־ידי נכרי – לא היה באמת אלא חספא בעלמא, הרי ה„היתר", אשר לו הסכים גם הרב סלאנט – מכירה לנכרי – יצא מגדר האפשרות לגמרי, משום שהוא לא הסכים לדעתם של רבני הספרדים, שדי במכירה „חיצונית" בלבד, דוגמת מכירת־חמץ, אלא דרש מפורש, ש„תהיה מכירה גמורה, בערכאות ובקושנים". עי' „הצבי" נומר י"ח לשנת תרמ"ח.

775.*)

מאת כ״ליינבלום לם. אוסישקין.

אדעססא, כ״ט ניסן תרמ״ח.

ידידי הנכבד והנעלה!

בדבר מאמרי ה׳ לעוואנדא 1) הנך אומר 2) כי כבר עברה העת להפיץ מאמרים של עיון (טהעאריא) בשאלת הישוב, כי כבר יודע העם את הענין ואת טיבו, אך עתה צריכים לנו מאמרים המדברים בדבר הפעולות, אשר נעשו באי״ בששת השנים.

ידידי! כבר אמרו בתלמוד כי זמן רב נחלקו אם תלמוד (טהעאריא) גדול או מעשה (פראקטיק), ונמנו וגמרו: תלמוד גדול שמביא לידי מעשה. מאמרי לעוואנדא אינם מדברים ישר בישוב א״י. אך קולם הוצב להבות אש להפיח את הרוח הלאומי אשר נרדם בנו זה מאות שנים ויותר. השאלה הלאומית היא גדולה בעיני כישוב א״י, כי אם היה בנו רוח לאומי כמו שהוא בכל העמים, כי אז כבר נפתרה שאלת הישוב במעשה, וגם הבאראן הירש תחת להטיל כספו לים המלח היה נותן אותו בבקעת ירחו, לא הרחק מים המלח. אם נהיה לאומיים כי אז תתישב ארצנו, אם לא עתה, הלא במשך הזמן, ואם לא נהיה לאומיים אז יהיה בעינינו ישוב א״י כישוב בולגריא או ערי אזיא הקטנה לעברים. צא וחשוב בין הנותנים נדבותיהם להו״צ, כמה מהם מבינים את רוח הלאומית ואדוקים בו? צא וחשוב, אם תמצא בין בני עמנו אחד מאלף שיהיה לאומי?

תלמוד גדול שמביא לידי מעשה, גדולים דברי לעוואנדא שמביאים לידי ישוב ארץ־ישראל. מאמרים בדבר הפעולות שנעשו יזיקו לדעתי תחת להביא תועלת. מה נראה להקוראים ומה נספר להם? היש קולוניא אחת שנבנתה על חשבון עצמה, לא קבלה תמיכה, והיא כפורחת? האם נספר להקוראים מגבורות הקולוניסטים, אשר על חשבון הנדיב או הו״צ בנו בתים, נטעו כרמים וחיים גם עתה על ידי תמיכה? הלאומי אומר: Karthago delenda est, וזה דברי תמיד, ולשמחת לבי פגשתי את המכתב (?. - העורך.) הזה גם באחד ממכתבי ה׳ ערלאנגער. האומר Karthago delenda est לא ישאל כמה מחיר הדונם, כי לו אחת היא אם מחיר הדונם פראנק אחד או עשרה פראנקים, אם יבואו הקולוניסטים אל המנוחה ואל הנחלה בעוד שנה או בעוד שלש וארבע שנים. הוא לאומי, חפץ בקבוץ גליות עמו, ולא ישקול את האידעע הקדושה הזאת במשקל שקלי כסף. אם נהגו בני אדם להקריב

*) מארכיונו של אוסישקין.

1) עי׳ לעיל נומר 772.

2) את מכתבו של אוסישקין לא מצאנו.

את חייהם בעד ארצם, למה לא נקריב אנחנו עמלנו ותענוגותינו בעד ארצנו? אך אם תקרב אל השאלה הזו מצד הפעולות שנעשו ולהעמיד את השאלה על בסיס הגעשעפט, אז, לפי מעמד הענין עתה, נצא וידינו על ראשנו. רגילים אנחנו לעשות געשעפטים גדולים בכסף מועט, ובדרך כזה לא נצליח בישוב הארץ. להיעקאטערינאסלאווים היה 70 אלף רו״כ 3), ומובן שיכלו לקנות קרקע וליסד קולוניא בכסף הזה, אך דרך בת־עמי להם, ויבקשו שיתן להם הנדיב עוד 50 אלף לקנות קרקע לבד בעד 120 אלף רו״כ! היו אצלי שני עשירים מבעסאראביא שיש להם 50 אלף רו״כ, והם חפצים שיקנה להם הנדיב קרקע בעבר הירדן בעד 150 אלף רו״כ. מובן כי געשעפט־מאכער כאלה לא יביאו לנו כל תועלת.

הד״ר לא יבא אל האספה, כי הנסיעה קשתה עליו מאד, ואני — מפני שגם בשנה שעברה בקושי גדול הרשו לי זאת גבאי הח״ק דפה, אשר לא יכלו לתת לי חפשה, ובשנה הזאת לא יאבו לעשות כזאת בשום אופן, ביחוד כי גם בשנה שעברה נשאו את פני הד״ר, ועתה, אחרי שהוא לא יסע, לא ירשו גם לי.

הגרש״מ אמר (כן מודיע לי ה׳ יל״ג מפטרבורג) כי הודעת קלעמענטינאווסקי 4) ע״ד היתר העבודה בשביעית היתה קודם זמנה...

היום היה אצלי איש אחד מאלעקסאנדראווסק, שהיה בשנה שעברה בא״י. ואמר לי כי נוסע הוא לא״י בשליחות מ״ז משפחות לראות את האדמה בין חיפה וזכרון־יעקב שקנה הנדיב 5) והוא נכון למוכרם להמשפחות הנ״ל. מדת האדמה 1100 דעסיאטין. תנאי המקנה: שישלמו עשרה רו״כ מכל דעסאטין תיכף, ולהשלים עד ב׳ חלקים מהמחיר עד כסלו, והחלק השלישי לשלם בעוד חמש שנים בהוספת 3%. אם תיטב בעיניו האדמה תשלח כל משפחה איש אחד מקרבה לימי החרף להכין כל הדרוש, לבנות, לזרוע, לנטוע וכו׳, וכתום ארבע או חמש שנים, כאשר תבא הקולוניא על מכונה, תסענה כל המשפחות הנ״ל להאחז על אדמתן. לכל משפחה יש לא פחות מחמשת אלפים רו״כ. כל ההוצאות, מלבד הקרקע, תהיינה על המשפחות הנ״ל — — — —

הנני אוהבך מוקירך ומכבדך

משה ליב ליליענבלום.

3) עי׳ לעיל נומר 681.

4) עי׳ לעיל הערה 2 לנומר 762.

5) לא הוברר לנו לאיזו אדמה נתכוון ליליינבלום.

776.

מאת ש. הירש לפינסקר.

Mikveh Israel le 11 avril 1888

Monsieur le Docteur,

— — — — — — — — — — —

Veuillez croire, Monsieur le Docteur, que ce n'est que dans des cas urgents que je me permets de vous adresser des télégrammes. Mr. Erlanger m'ayant informé que ses fonds sont épuisé—il n'avait pas même connaissance encore des traites que j'avais émises sur lui pour 4000 fr.—et d'un autre côté Mr. Pines ayant insisté, avec raison, sur la nécessité de solder les frais occassionnés par le réglement du litige Hussni Bey et de pourvoir aux dépenses courantes, j'étais bien forcé de vous prier de m'envoyer de l'argent. Mr. Erlanger m'a télégraphié qu'il veut 2500 fr. à ma disposition. C'est la somme dont vous me parlez dans votre lettre. Ce n'est malheureusement pas suffisant malgré la plus stricte économie, et j'espère que vous parviendrez à réussir [à ramasser] sous peu des fonds plus importants pour Gadrah, sans quoi toute votre œuvre sera compromise. Peut-être n'ignorez-vous pas que la récolte se presente fort mal, et que les colons de Gadrah ne pourront pas plus se passer de secours cette année que les années précédentes. C'est une situation bien lamentable et à laquelle je ne vois malheureusement pas d'issue si le zèle de no coreligionnaires de la Russie pour la colonisation ne s'échauffe pas davantage.

— — — — — — — — — — —

Veuillez agréer, Monsieur le Docteur, l'expression de mes sentiments d'estime et de dévouement.

S. Hirsch.

777.

מאת י. מ. פינס לפינסקר.

ב"ה ר"ח אייר תרח"ם לפ"ק פה יפו.

כבוד אלופי הנעלה ד"ר פינסקר נ"י.

— — — — חדשות אין אתי, זולת אשר ה' שייד בא ליפו ביום ראשון שבוע זו והלך מיד לזכרון־יעקב מפני המחלוקת שפרצה שמה בין וואַרמסר ובין הד"ר גאלדבערג ע"ד שמירת הדת, כי זה האחרון הוא מן היראים וגם משתתף בצערם של בני המושבה, וכל זה ירע בעיני המנהל. בני המושבה עומדים על צד הדוקטור, ואע"פ שהוא כופה עליהם ההר כגיגית להתנהג כמנהג אבותינו, אך מרבה להם גם טובו ולבו מלא חסד ואהבה להם, על כן יכבדוהו [1]. ויהי בשבת

1) „מעשה גולדברג" הרעיש בשעתו את עולמם של חובבי־ציון, ובמעט שגרם כשלון לכל הישוב החדש בארץ־ישראל. ומשום שבהארכיונים אשר בידינו מצאנו בנוגע למעשה זה רק כתבים מעטים, שאין לעמוד מהם על עצם הדברים, לפיכך רואים אנו צורך להביא כאן ציטטה ארוכה מרשימותיו הידועות של חיסין „Об-тован. Земля" ולהוסיף עליה קצת באורים וכתבים גם על פי מקורות אחרים.

„יש הבדל מעציב – כותב חיסין – בין בני זכרון־יעקב (חיסין משתמש בשם הקדום של המקום וקורא למושבה לא זכרון־יעקב כי אם „סמרין". – ה ע ו ר ך.) יוצאי־רומניה ובין האכרים האחרים – יוצאי־רוסיה. גם אלה האחרונים השתדלו לינוק את הפקידות לכל מלוא לוגמיהם, אלא שהם הוציאו את הכל, עד הפרוטה האחרונה, לשם אדמתם. להיות סמוכים עד העולם על שולחנו של הבארון לא בקשו מימיהם, ובכל כחם השתדלו להכין לעצמם עתיד של בני־חורים. ואלו הזכרונים החליטו לחיות חיי־שעה. אמנם הם הוסיפו לעבוד את אדמתם, אבל כמעט כלם, מלבד יחידים בודדים, עבדו את עבודתם זו כלאחר־יד, רק למראית־עין. בעיקר וראשונה הפנו את לבם לרווחים צדדיים, עסקו בעגלונות, פתחו חנויות ובתי־מלאכה, השכירו חדרים בבתיהם. לקחת תמיכה וריוזים חיו כלם, כמובן, ולא עוד אלא שהיו מרבים בתחנות ובבקשות כדי לקבל גם הוספות – – – אחדים מהם לא בושו גם להשאיר בכיסם משהו מן הסכומים, שנתנו להם לפרנסת הבהמות, לעבודת האדמה – – – הדבר הגיע לידי כך, עד שבחדרי־חדרים של חנויות אחדות, שנעשו מעין רסטורנים לחוללות, התחילו בני־הנעורים מבלים את לילותיהם בשכרות ובקלפים" *)...

„היה רק איש אחד, שהעיב את חייהם הטובים של האכרים: זה היה הפקיד ו ו ר מ ס ר. איש בעל הגיון בריא וישר בנוגע לכל דבר, וביחוד בנוגע לעבודת האכרות, איש שלא היה דומה לרוב פקידי הבארון, אשר ידעו רק לקחת את משכורתם בלב־מנוחה ולראות בעין־מנוחה כאבוד ממונו של הבארון הנדיב. – הימ"ב הוא לראות עד כמה משפיעה לרעה שיטת־התמיכה על הרומינים קלי־הדעת – – – והוא התחיל להלחם בכל אשר השיגה ידו בעצלות, שנשתרשה במושבה; הוא התחיל לדרוש מאת האכרים, כי יעבדו באמונה, צוה לסגור את ה„חנויות" בשעה מוקדמת, ובכלל המעיט את מספר החנויות, ולא התיר את החנונות אלא לאלמנותיהם של אכרים. עד כמה שהדבר היה תלוי בו הדיר את האכרים מן הרווחים הצדדיים, ודרש מאתם, כי יִמָסרו רק לעניני עבודתם שלהם. בכל המושבות השתכרו האכרים כסף מרובה מאת הפקידות בכח סוסיהם; עבודה לא־מעטה מסוג זה היתה גם בזכרון; היה כאן תמיד צורך בעגלות מרובות, כדי להביא אבנים ומים לבנינים, כדי להביא מחיפה כל מיני חמרי־בנין. ואולם וורמסר בחר למסור את העבודה הזאת לערבים ולגרמנים בני המושבה החיפאית מאשר למסור אותה לאכרים שלו. וכשבאו אלה האחרונים אליו לקבול על הדבר, החזיר להם תשובה: „אין אני רוצה, כי תתרגלו

*) על התקופה ההיא בחיי זכרון ותוצאותיה כתב אחד־העם: „לא מושבה היא זכרון־יעקב, כי אם – חרפה". – „על פרשת דרכים" ב', עמ' 228. –

העבר ויוכיח הד״ר את המנהל ע״ד אשר לא יחממו את בית הטבילה זולת פעמים בשבוע, ותקם מריבה ביניהם ויכעים המנהל את הד״ר עד כי התעלף הד״ר

בעגלונות. אתם באתם הנה על מנת להיות אכרים ולא עגלונים. כלום זקוקים אתם לרווחים צדדיים? הן הבארון נותן לכם את כל הנחוץ למחיתכם, והרי זאת היא חובתכם להפנות את כל לבכם וכחכם לעבודת אדמתכם והצלחת משקכם״ – – – תשובה זו העלתה את חמת האכרים על וורמסר, ויהי דברם לכל, שפקידם אויב את הישוב החדש, שהוא אוהבם ואיש־בריתם של הגרמנים, ובפה מלא האשימו אותו שהוא שונא ישראל בכלל. כל עמלו של וורמסר להפוך לב אחר לעצלנים ולעשות אותם לאכרים יצא לבטלה – – – הוא היה יחידי במלחמתו; גם עוזריו־נכנעיו, גם השליטים העליונים בפאריז לא היה לבם עמו, ובכלל לא ראו צורך למסור את נפשם על תקון המושבה ולדאג לממונו של הבארון. ושנאת הזכרונים לוורמסר גדלה מיום ליום״ – – –

„בראשית שנת 1888 נתמנה לרופא בזכרון הד״ר גולדברג. ויבז בעיני הדוקטור להיות רופא בלבד, כי נשאו לבו להיות ראש ונגיד לענינים יותר חשובים. הוא החליט להוריד את וורמסר ממשרתו והתחיל ללקוט אליו בעלי־ברית מבין בני המושבה. הקרקע היתה מוכשרת לכך, כי על־כן האכרים שנאו את פקידם, שהכריח אותם לעבוד – – – וגולדברג מצא, כי הדרך היותר טובה לפניו היא לקשור את המלחמה בשם הדת **). נשא נאומים בבית־הכנסת, שבני ארץ־ישראל צריכים להיות שומרי־מצוה, ולאט־לאט גדל עוז־לבו והתחיל להאשים את וורמסר בפריקת עול הדת והכריז עליו, שבביתו עוברים על איסור בשר בחלב וכדומה. ומסביב לגולדברג התלקטו אנשים רבים, שנָעַם להם לשמוע את שם הפקיד השנוא מנואץ. וורמסר התנהג בנוגע לאיש־תוכחתו ביושר. הוא ראה בגולדברג איש משכיל ובן־תרבות, ונדמה היה לו, כי אם יוסיף להתקרב אליו יחדלו בהכרח החכוכים ביניהם. הוא התחיל לבקר את הדוקטור בביתו, בסבלנות מרובה נשא את תרעומותיו הגסות, עשה כל מה שהיה בידו לעשות, כדי להשלים עם האיש הזה ולהשכין שלוה במושבה. ואולם כל מה שגדלה וותרנותו של וורמסר, גדלה עקשנותו ויהירותו של גולדברג. האכרים נהנו מאד לראות את מעשיו של מנהיגם הדוקטור ושמחו לקלונו של פקידם״ – – –

ולסוף קרה הדבר, אשר עליו מספר פינס במכתב שלפנינו: באחת השבתות עלה הדוקטור על הבימה בבית־הכנסת והוכיח את וורמסר בדברים קשים וחריפים „ע״ד אשר לא יחממו את בית־הטבילה זולת פעמים בשבוע, ותקם מריבה ביניהם ויכעים המנהל את הד״ר עד כי התעלף הד״ר בבית־הכנסת״, ולמהומה אשר קמה בבית־הכנסת נתעלפה גם אשתו של הד״ר בעזרת־הנשים. הפעם לא רצה עוד וורמסר לוותר ודרש בכל תוקף שהד״ר גולדברג יעזוב את המושבה, ושיד, שרק לפני זמן מועט בא לארץ, הסכים גם הוא לדרישתו של וורמסר. „ואולם – מוסיף חיסין לספר – גולדברג לא רצה להודות, כי וורמסר נצח אותו ולא רצה להניח את מקומו. וורמסר הוכרח להזמין חילים למושבה, כדי לגרש את

**) בשעה שהד״ר גולדברג נתמנה לרופא בזכרון־יעקב כתב עליו ח. הירשנזון („הצבי״ נומר יו״ד לשנת תרמ״ח): „הד״ר גולדברג נ״י מלבד שהוא רופא מצוין עוד הוא גדול בתורה וביראה, ובנעוריו שמש את גדולי הרבנים במדינת רוסיה (נולד בקלם, פלך קובנה. – ה ע ו ר ך.). ועוד בימי בחרותו כתב עליו הגאון – – – ר׳ יצחק אלחנן נ״י שהוא חריף וכל משנתו זך ונקי – – – למד את חכמת הרפואה באוניורסיטה בברלין ונמר למודו בהידלברג״.– בבואו לזכרון יסד שם חברת „מגידי תהלים״, חברת „לומדי חיי אדם ומקרא״ וגם חברת „לומדי גמרא״. (עי׳ „המליץ״ נומר 113 לשנת 1888).

בבית הכנסת, ולא שב רוחו אליו כ״א אחרי שעה אחת, עד כי האמינו כי כבר נפל שדוד, אך ב״ה כי שב רוחו אליו, ועתה אינני יודע שלומו, אך

הנרגן בעל־כרחו. כניסת החילים הרעישה את המושבה. האכרים הקיפו בהמונם את בית הדוקטור והחליטו להגן עליו ויהי מה. כדי לקדם את פני הרעה נמלך וורמסר והחזיר את החילים למקום שבאו משם, ובלבו חשב, שהפעם כבר יבין גולדברג שאין כאן מקומו, ויעזוב מרצונו את המושבה. ואולם הדוקטור לא כן חשב, אלא ראה את עצמו כאלו הוא המנצח והתחיל להקהיל קהלות כלפי וורמסר ולסדר מרידה שלמה״ – – –

מובן, שעסקני החלוקה, שעינם היתה צרה בישוב החדש מעצם תחלתו, לא עמדו מנגד, אלא הוסיפו להגדיל – אם בגלוי או בחשאי – את הסכסוך ואת המריבה, כדי להכשיל על־ידי כך את הישוב החדש. ועליהם נוסף גם אלעזר רוקח, שמצא כאן מקום להפרע מאת הפקידות שנואת־נפשו. הוא נעשה ראש־המדברים למורדים, מלא את כל נומרי „החבצלת״ מאמריו המוזרים, לא היתה חרפה, אשר לא נשא על כל פקידי הבארון ועל כל מעשיו של הבארון בארץ, ועל פי עצתו, כפי הנראה, ואולי גם מפיו ממש, שלחו המורדים את המכתב הזה לבארון:

„יום ב׳ ד׳ סיון [תרמ״ח] זכרון יעקב.

לכבוד מרים ראשנו, נזר תפארתנו, השר המרומם,
נדיב על נדבתו יקום, רב חסד ורב פעלים, מעשהו
קודש הלולים, באראן בנימין (עדמאנד) פאן
ראטהשילד, ד׳ יהי לו למגן, בכל אשר יפנה
יצליח ויעלה למעלה למעלה, אמן סלה״.

„אנחנו חתומי מטה, אנשי המושבה הזאת, החוסים בצל כנפי חסדו, הננו מפילים תחנונינו לפני הוד כבודו לרחם עלינו ועל דתינו הקדושה, כי אנו ובנינו ותורתינו משועבדים נתונים תחת עול כבד מנשוא, הוא זה האיש ווארמסער המנהל, אשר קוינו כי ינהלנו בדרכי התורה כרצון הוד השר יחי׳, והנה האיש הזה נהפך עלינו למשחית והוא מתאמץ לקצץ כל ענפי הדת, והוא נלחם עם ד׳ ותורתו. אנחנו בארץ הקדושה מושבנו, מקום האורטודוקסיא התמימה, והוא עושה חדשות, סדר מנהגי תפלותינו מאבות אבותינו הוא משנה ומקצר, סוגר פיוטינו בתפלה וקדיש וקדושה, בית הכנסת אשר לנו בנה כרצונו לחרפת ישראל, כן הגאלעריע של הנשים וכן מקום קריאת התורה, לחילול שבת אנחנו באים, ואשר לא יניח לתקן עירוב ע״פ הדת, בית הטבילה סגר על מסגר ולא יפתח רק ב׳ פעמים בשבוע, על מכירת בשר בהכשר לא ישגיח, וכבר נכשלנו איזו פעמים בבשר טריפה, העמיד לנו אשה אחת לקנות מטנה כל צרכי בתינו במחיר גבוה, ואינו מניח לאיש מאתנו להביא מהעיר בזול, ואף גם זאת כי האשה אין בה נאמנות בנוגע לכשרות. כלל הדברים, מר לנו מר, וקצנו בחיינו מפני האיש הזה, אין קץ למעלליו הרעים, כטפה מן הים לא גלינו לפני הוד כבודו שיחי׳. ע״כ אמרנו כולנו להאדון שייד נ״י כי אין אנו יכולים לחיות בכפיפה אחת עם האיש הזה. ועתה באנו להודיע לאדונינו את סבת הענין. הן אדונינו חפצו הטהור להקים דגל היהדות ולבנות חרבות אה״ק, וזה תפארתו בישראל ובעמים. והנה בא האיש הזה להשפיל כבוד התורה עד עפר, כי הוא שונא התורה והדת, ויותר מזה כי הוא חפץ לחדש מנהגי סדום ולחלל בזה כבוד השר יחי׳ ולבזות המושב ולתתו לחרפה ולעג. האדון אשרי מורה שפת צרפת בקהלנו, אשר לו לב רחום וכמה פעמים הלוה לעניינו בלי שום נשך, האיש ווארמסער הורידו ממצבו בעבור כי אין לו לב אכזר כמוהו, והחסד שעשה נחשב לו לעון. הננו בבקשתינו לפני אדונינו השר שיחי׳, הוא אבינו ורוענו, יעשה עמנו כטוב בעיניו, אך יסיר מקרבנו את המות הזה, הוא האיש ווארמסער

שמענו כי בגלל זה מהר ה' שייד ללכת לזכרון יעקב. — — — — —

הבאר [2] חופרים אותו על חשבון הנדיב — — — בהחילנו לחפור את הבאר שלחנו אדריססא להנדיב להודות לו ובקשנוהו לתת לנו הרשיון לקרוא הבאר על שמו לאמר: „באר בנימין". — — — — —

והנני מכבדו ומוקירו

יחיאל מיכל פינס.

אשר לא נוכל עוד נשוא בשום אופן מעשיו המכוערים ואכזריותו עלינו ועל דת קדשינו. הרופא המהולל בחכמתו ותורתו, אשר אדונינו שלחו למחיה לפנינו, ואשר אמרנו בצלו נחיה את כבוד היהדות והוא ינן על מצות תורתינו כרצון אדונינו, הנה גם אותו ירדוף האיש ווארמסער באף וחימה, כלנו אוהבים אותו אהבה עזה בגוף ונפש, הוא עטרת ראשנו וחיי רוחנו, אשר בבואו שמחו כל ערי הקודש, ספרדים ואשכנזים כאחד אמרו הנה עתה זרחה השמש עלינו, איש מחבר תורה ויראה וחכמה נפלאה, ואיך נוכל לראות באבדן כבודנו, כי ילך איש רם כמוהו, ומה יאמרו הבריות. הזה כבוד הוד אדוננו השר שיחי' לגרש מקרבנו איש מהולל, הנותן כבוד לישראל בתורתו וחכמתו. מרגלית יקרה מצאנו אשר אין ערוך אליה, והנה נשללת מאתנו על ידי איש אשר איננו שוה בנזק כבוד השר שיחי'. הכי נחליף מרגלית בכלי חרם מגואל מלא זוהמת המינות ושנאת הדת? אהה עלינו ועל נפשותינו העובדות בפרך והננו עבדים לעבדים. וגם תורתינו הקדושה תלבש שחורים ותתכסה בשק ואפר, כי בא זה האיש להפוך רצון השר שיחי' החפץ בהרמת קרן התורה, ולא כן הוא עושה עמה, את מנהגי ישראל ירדוף ואת קרן התורה יגדע, וגם את תפלותינו יבלבל ועוד יאמר כי סדרים הוא עושה. הננו גומרים מכתבנו בדמעות שליש ומצפים כי אדונינו יציל כבוד תורתינו ויבער את הנגע הממאיר מקרבנו, ויטע בקרבנו את הרופא המרומם הגדול בישראל בשמו ותורתו ויראתו וחכמתו מו"ה יהודא אליקום ד"ר גאלדבערג שי' להחיות ולרפא גויותינו בחכמתו המהוללת, ולרומם קרן תורתינו ודת קדשינו, ובזכות זה יאריך ד' ימי אדונינו השר שיחי' ואת ימי הגבירה הבאראנעססע רעיתו, וישביעכם נועם וחיי עונג, כעתירת מוקירי שמכם ומתפללים בעדכם" (שלשים ושש חתימות).

המכתב נשלח לרוטשילד והד"ר גולדברג הוסיף לעמוד בפרדו ולא עזב את המושבה.

ועי' עוד להלן נומר 812 (והערה שם).

2) בגדרה.

778.

מאת ר' שמואל מוהיליבר לפינסקר.

ב"ה, ה' ח' אייר, תרח"ם ציון לפ"ק.

כבוד אדם המעלה, גביר נעלה, החה"ש
ה' ד"ר ל. פינסקער נ"י. שלום וברכה.

— — — — — — — — — — — —

ועיד אשר החליט זה פעם שנית להתפטר ממשמרתו, ומבקש מאתנו לבחור איש אחר במקומו [1], אינני יודע כונתו, אם לבחור אחד מאתנו לעמוד תחתיו. אינני רואה בינינו הנבאים איש אשר יאבה ויכון למשמרת זאת; ואם כונתו לבחור באיש אחר, הלא הדבר הזה צריך לאספה חדשה כמובן.

הנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם

שמואל בהרב מוהרי"ל מאהליווער.

1) בכ"ד בניסן שוב כתב פינסקר לגבאים היועצים (בסוף מכתב־חוזר על ענינים שונים): „הנני מתכבד לבקש מאת כבוד הגבאים נ"י לעשות את שאלתי להם במכתבי החוזר האחרון מיום ח' אדר (עי' לעיל נומר 760. - ה ע ו ר ך.) ולבחור איש אחר במקומי לעמוד בראש עסקי חו"צ. (הפעם אין פינסקר מציע עוד לבחור בארלנגר, שהרי כבר ידע, כי ארלנגר מאן לקחת עליו את העבודה הזאת. עי' לעיל נומר 766. - ה ע ו ר ך.). לדאבון לבי הסתפקו רוב הנבאים באיזה תשובות צדדיות על מכתבי ההוא, ושנים מהם (הרב מוהיליבר והרב ברלין. עי' לעיל הערה 2 לנומר 778. - ה ע ו ר ך.) *) עברו עליו בשתיקה גמורה. ובעיקר הענין לא נעשה מאומה. הנני מכפיל ומשלש בקשתי זאת. ואקוה כי עוד לא אלמן ישראל וכי יש בתוכנו אנשים הגונים הראויים למשרה זו. הנני מוסר להנבאים נ"י ולהאגודות הנכבדות לעשות את הבחירה הזו כפי ראות עיניהם, אם ע"י חליפות מכתבים או ע"י אספה שיקראו אותה במקום שירצו. אך אבקש לשים קץ להדבר הזה לא יאוחר מחג השבועות הבע"ל".

*) ועי' גם „דרך לעבור גולים" 112, הערה 2: „הגאון מוולאזין, בראותו כי לא מהר הד"ר למנות למדן בצפת על הפרשת תו"מ ביסוד המעלה וכיוצא בזה, חדל להשיב על הצעות הד"ר ומכתביו".

---

779. *)

מאת ליליינבלום למ. אוסישקין.

אדעססא, י"ב אייר תרמ"ח.

ידידי היקר!

לפי דבריך [1] „לאו ה' פינס חייב בדבר (רבוי ההוצאות) כי אם הסיסטעמע של הקולוניזאציא אשר הלכה עד היום". אנכי לא אוכל עוד להכריע בדבר, אם ה' פינס הוא החייב, היינו שאינו „בעל הבית" ואיננו יודע לקמץ בהוצאות ולקדם מראש פני הוצאות שיש אפשרות להקדימן, או שאין כאן שום חייב, ומצב הדברים גורם רבוי ההוצאות. נסה נא לרשום על ספר את הוצאותיך אתה מבלי להעלים כל פרוטה, וראית כי במשך איזה זמן תבהל למראה עיניך. אל תשכח כי יש בהקולוניסטים בעלי משפחה. אל תשכח כי יש להם בהמות, כי צריכים הם לתקן כליהם וכו' וכו'. ובנוגע להסיסטעמע של הקולוניזאציא שים נא עיניך במאמר הראשי של המליץ נומר 77 „עת לבנות" [2], ושים לב להתמיכה הרבה שקבלו הקולוניסטים האשכנזים [3].

*) מארכיונו של אוסישקין.

1) את מכתבו של אוסישקין לליליינבלום לא מצאנו.

2) מאמר ראשי מאת המערכת; רובו—תרגום מאמר מתוך ה„נאטיאנאל־צייטונג" על ישובי הגרמנים־ה„טמפלרים" בא"י.

3) בנוגע לתמיכה, שקבלו ה„טמפלרים" מאת בני־בריתם (ובמקצת גם מאת ממשלת גרמניה) עי' כמה וכמה מראי־מקומים בספר: הגדול של פרופ. ל א נ ג ע, „געשיכטע דעם טעמפעלס" (שטוטגרט, 1899). ואולם קשה להבין, על מה סמך ליליינבלום בכתבו על „התמיכה ה ר ב ה שקבלו הקולוניסטים האשכנזים": במאמר, שהוא מביא, לא נזכרו שום סכומי־כסף.

אך לדאבון לבנו ולאסוננו יש הבדל גדול בין האשכנזים ובינינו. האשכנזים הם עם מתון וסבלן ואנחנו עמא פזיזא. בעשרים אלף רו"כ לשנה נחפוץ לעשות גדולות, ובפרוטות יחידי סגולה במשך איזה שנים נחפוץ לשובב לנו את ארצנו! הנך אומר „אולי יחלו העומדים בראש הענין ללכת בדרך אחרת ואז נעשה ונצליח!" אם כונתך שהדרך האחרת תהיה מקנת קרקעות כדי למוכרן — משאת נפש כל הו"צ ובתוכם גם אני, — הנה גם אז אני מסופק מאד בהצלחתנו. עמא פזיזא ישאר בפחזותו. הוא לא יאבה בארוחת ירק ושלוה בה, אך ישא עין ללכת בגדולות ונפלאות, יעוף לשמים וסוף סוף יפול וישבר מפרקתו. מי שיש לו עשרת אלפים רו"כ לא יאבה לקנות לו כל הדרוש לו בכספו אשר בידו ולשמוח בחלקו. אך יאבה לקנות לו אלף דעסיאטין אדמה למען יספיקו לו ולבני בניו עד דור אחרון ועל השאר יעשה הלואה אצל הנדיב או אצל חו"צ. אם נקנה קרקעות כדי למוכרן — נמצא קונים די והותר — מאלה שיהיה להם מאלף עד שני אלפים רו"כ. יחלו לעבוד בדמיונות נפלאים ומהר יכלה כספם. ואז או שתתחדש התמיכה או שיתפזרו לכל רוח. ואדמתם תבא להיונים או להאשכנזים. לדעתי — עד שיבא לנו הרשיון, שאז נוכל לקבץ מאות אלפי רו"כ לשנה, או עד שיְגַלֶה לנו איזה בארן הירש, היינו בשעה שנוכל להושיב על אדמת אבותנו עניים קצוצי כנפי הדמיון ושמחים בחלקם, בתנאי שִלום, למען יהיה כספם אחר כך למקור מחיה לחדשים, — עד העת ההיא עלינו להסתפק בפעולתנו הדלה. רק כדי שלא לקרר את הלבבות ולא יותר [4].

ובדבר שאלתך על אנשים שונים, אם ראוים הם למלא מקום גבאי ראשון, הנה על שנים מהם לא אובה גם לדבר. שניהם אוהבי הכבוד יותר מדאי ומעמידים על דעתם כמו לו היתה דעת אורים ותומים, אחד מהם ערום כנחש והשני טפש כאחשורוש, תחת יד שניהם לא יתקיים הענין אפילו חצי שנה, ולא להם לעמוד בראש חו"צ. הערום כנחש יבריח את כל חו"צ פה, והטפש יבריח את הקולוניסטים שם. הד"ר מאנדעלשטאמם מקיוב נתן „פאדפיסקא" להפאליציי דשם שמעולם לא עמד ולא יעמוד בראש חו"צ, ובגלל זה בטלה האגודה דשם. הגביר ה' גרינבערג הוא ירא ורך הלבב באופן שלא יאומן, ועל כן שניהם לא יקבלו את הגבאות. על אדות ה' פין כבר כתבתי לך [5]. את ה' לונץ [6] איני יודע יותר ממך, כפי הנראה לבו נתון להרעיון, אך איני יודע עד כמה נכבד הוא בין העם, אינני יודע עד כמה יגיע עשרו, אינני יודע את מדת השכלתו, אם גם כפי הנראה הוא בעל הגיון ישר. את ה' פריידענבערג יודע אתה הרבה, ואני אינני יודע אותו כלל, וראוי היה יותר שאני אשאל אותך עליו, ולא שתשאלני אתה, אך כבר כתבת לי שלא יאבה לקבל עליו.

„איך שנשכיב את החולה מר לו מר". — — —

כי יש להנדיב אדמה בין חיפה ובין זכרון־יעקב ידעתי כבר [7], ואם כתב לך ה' ערלאנגער שאין אדמה להנדיב, אפשר מפני שהאדמה ההיא שמורה לבני אלעקסאנדראווסק, ואפשר שהמשפחה ששאלת עליה חפצה להתישב בסך מועט, ומקומה יוכל להיות אך בעבר הירדן, ששם כפי הנראה יקנה עתה ה' שייד אדמה [8]. בכלל הנני חושד את ה' ערלאנגער שהוא חפץ להעלים מעשי הנדיב מאת הו"צ, למען לא ירבו עליו קופצים.

והנני מוקירך ומכבדך כערכך הרם והנשא

משה ליב ליליענבלום.

P.S. בעיני הד"ר טובו ה' שווארצבארד [9], שליט [10] ולונץ להבחר אחד מהם לג"ר.

---

4) ועי' מה שכתב ליליינבלום כעבור ערך תשעה חדשים (שבט תרמ"ט) בסוף מאמרו „לפנים מן הקלעים" (כרך ד' מכתביו עמ' 155/56): „יש הרבה בעלי הון בעמנו החפצים בכל לב ונפש להאחז בארץ הקדש, אך קשה להם לקנות אחוזה גדולה לכמה משפחות ולקבל שטרי מקנה ורשות לבנינים, ועל כן יושבים הם בביתם ותאותם בידם. יש בערים הקטנות אלפי עניים מרודים, בעלי כח במתניהם, ישרי לב ואוהבי עבודה, אשר ישישו כעל כל הון אם תמצא ידם להשתכר בערך פראנק או חצי רו"כ מדי יום ביומו. — — — בעד העשירים נחוץ לקנות אחוזות שלמות ולקבל השטרות והרשיון לבנין, ולמכור את האחוזות להם במזומנים ולעזבם תיכף לרשות עצמם בלי פקידות ובלי פקודות. את העניים המרודים ראוי לקבל בתור שכירי יום למושבות בפני עצמן, ולשלם להם שכר עבודתם במשך זמן ידוע, עד שתתכונן המושבה ויוכלו יושביה להתפרנס מיגיע כפם, ואז יתקבלו בה כל החרוצים במלאכתם והישרים בלבותם לקולוניסטים, בתנאי לשלם במשך זמן ידוע, ולזרות הלאה, אחרי עבור הזמן ההוא, כל אלה אשר לא יוכלו להיות קולוניסטים" — — — וכאן מתקרב ליליינבלום – אף כי לא חש, כפי הנראה, בדבר – להשקפתו של בן־יהודה בר־פלוגתיה (עי' לעיל הערה 4 לנומר 639) בהוסיפו באור להצעתו: „העניים השכירים יכופו כאגמון ראשם בשמחה לכל דבר, ובלבד כי יראו, כי נחלצו מרעב הם ועולליהם; וכירה אחת מכל העמל והלחץ, שסבלו בתחום מושב היהודים, מדאגתם יום יום בבקר השכם: „מה אעשה היום ומה אביא לעוללי?" — — — תמתיק להם מצבם החדש — — — הם לא ימרו את פי פקידיהם — — — ובהיותם שכירים ירגישו בלבם את החוב המוטל עליהם לשמוע בקול האיש אשר הפקד עליהם, כאשר עשו תמיד.

5) עי' לעיל נומר 769.

6) זאב לונץ מריגא.

7) עי' לעיל הערה 5 לנומר 755.

8) עי' להלן נומר 784.

9) דוד שוורצבורד מריגא.

10) ליב שליט, ג"כ מריגא.

780.

מכתב־חוזר מאת בני גדרה להנבאים.

ט"ו אייר התרמ"ח גדרה ת"ו.

להנכבדים והיקרים אחינו חו"צ הי"ו.

הננו לבשר לאחינו חו"צ בכל מקום שהם, כי תקותנו אשר עליה נשאנו נפשותינו אנחנו בני גדרה — באה בחסד ד', כי זכינו לקבל רשיון מהממשלה לבנות בתים, רשיון אשר זה שנים רבות יחלנו עליו, ועתה החיינו ד' והביאנו עד העת היקרה הזאת ותחת עמלינו אשר סבלנו ונשאנו זה כחמשת שנים יותר מכל בני המושבות, תחת זאת זכינו לרשיון כזה אשר לא זכו כל מושבה, כי נתן לנו הזכות לבנות בתים ורפתים וחצרות כאות נפשנו. ועתה אחים יקרים! הצי תקותינו אשר יחלתם אתנו הנה באה, אמרתם לנו חכו אחים! עוד יזרח לכם שמש צדקה, עוד תבנו ותכוננו, הקימנו דבריכם, יחלנו אם כי כשל כח הסבל, ולולא אהבתנו להרעיון הקדוש ככר נפזרו עצמותינו במרחבי ארץ מפני שכנינו הערביים המציקים לנו בראותם כי אין גודר גדר ועומד בפרץ והנערים הבאים מארץ רוסיא שוכנים צחיחה באהלים, מטרה לכל מקרה לחורב ולקרח 1), ובעוז רוחנו עמדנו בפני כל אלה גם אחרי עבור שנה על שנה ותקותינו מפח נפש, עתה בחסד ד' רחב פינו על אויבינו, המה רואים את הפקודה הבאה ממרומים להרשות לנו לבנות, ועתה גורלנו בידכם אחים נכבדים, יבוא נא הבטחתכם אשר אליה נשאנו נפשותינו, פן חלילה ואמרנו נגזרנו בעת יעבור המועד, כי לא בכל עת יקרה עת רצון כזה ולאו בכל יומא מתרחש ניסא, ומה כחנו כי ניחל עוד אם חלילה לא יחזיקו בידינו אחינו הפעם לכונן עמלנו ולהעמידנו על בסיס נכון אחרי שנות עמל רב, בצדק נוכל להתפאר נגד אחינו חו"צ ונגד כל בני עמנו כי אנחנו מלאנו את אשר נטל עלינו בחרף נפש עד מקום שכח אנוש יכול להגיע, ועתה מלאו נא גם אתם אחינו את הבטחתכם לגמור בעדינו לבנות לנו בתים לשבת, ולהרחיב גבולנו בשדות זרע החסרים לנו ולא נוכל להתקים מבלעדם (והרבה ישנם לקנות סביבותינו), ואז בצדק תוכלו גם אתם להתפאר נגד שונאי ציון כי עשיתם וגם יכלתם לתת לאחיכם יתד וגדר על הררי ציון אשר אולי מכם יראו וכן יעשו יתר אחיכם ושמכם יהי' לברכה ולמזכרת נצח בדברי ימי אחינו. אנא אחים! אל יקלו דברינו אלה בעיניכם לבלי למלאות אותם מהרה פן חלילה תראו ברעה אשר ימצא למיחלי הסדיכם בעבור המועד ואז...

בלב נכון ובטוח הננו מקוים כי דברינו אלה לא ישובו ריקם הפעם וברכת כלנו עליכם תבוא.

בני גדרה

(שלש־עשרה חתימות).

ראיתי את כל הכתוב למעלה ואין לי להוסיף מלים כ"א בקצרה אומר, שימו נא קץ ותכלית לתלאות בני גדרה, וזאת עצתי לכל האגודות של חו"צ כי כל אחת מהנה תעמיד עליה מצוה לכונן בית וחצר וכל שאר הבנינים הדרושים לבית האכר אשר יעלה מהירם ערך שלשת אלפים פראנק, ואם תמעט האגודה מהיות מבית ולקחה את הדבר הזה על נפשה היא ושכנתה, בס"ה יש לנו צורך לע"ע בהמשה עשר בתים כאלה.

ובאעה"ח פה גדרה בחדש אייר שנת תרחם ציון.

יחיאל מיכל פינס.

1) עי' מחברתו של דוב אריאל „המושבה גדרה" עמ' 14:
„ולשכנינו הערבים חוש טבעי חד לחוש מה שבלב חברו, וכמו יריחו מצב רוחו של אדם, ונפול גם בעיניהם, ויהי תחת אשר כבדונו מאד וייראו מפנינו בראשונה, עתה התקלסו והתעללו בנו ויקניטונו בכל אשר מצאה ידם, באמרם אך עזובים הם האנשים האלה, אין עומד עליהם. והדבר הזה הרפה ידינו עד הקצה".

781.*)

מאת ראובן ברַינין לם. אוסישקין.

י"ט איר תרמ"ח [מאסקוי].

ידידי הנכבד ר' אברהם מנחם אוסישקין!

אתמול בלילה קרבתי אל המלאכה לאסוף חמר: ידיעות, רשימות, ציונים, מספרים ודברים מקוטעים מצרור־המכתבים אשר נתת לי להכין השקפה שלמה מפעולות חובבי־ציון בארצנו בכלל ובעיר מאסקוי בפרט. המלאכה מְרֻבָּה, העת קצרה והאחריות אשר לקחתי עלי גדולה וכמעט אי־אפשר הדבר לאיש אחד לגמור עד יום הראשון הבא את המלאכה הכבדה הזאת. המניעה היותר גדולה המעכבת אותי לכתוב השקפה שיש בה רוח חיים, טעם וריח, היא: השפה המדוברת אשר עלי להשתמש בה, שפת עלגים המעורבת והמבולבלת מכל הלשונות, שפה שרועה וצנומה. לפי דעתי ראויה ההשקפה להכתב בשפת עבר, בשפה פשוטה ומובנת לרוב החברים. ורק אז אם תרשה לי לכתוב בשיק יש לי אפשרות והפץ לעשות דבר מתוקן. אינני יודע למה החלטת לכתוב את החשבון בשפת ההמון דוקא. אם הרוב הכמותי והאיכותי שומע את ש"ע, ומה איכפת לנו אם אחדים לא יבינו איזה דברים, הלא ההמון לא יבין גם את מהות העבודה של חו"צ, וכידוע יפעלו על ההמון דברים סתומים וכמוסים פעולה יותר עזה ועמוקה

*) נוסר זה והנוסר שלאחריו הם מארכיונו של אוסישקין.

מדברים ברורים ומפורשים. זאת ועוד אחרת. כי אם תהיה ההשקפה כתובה בש"ע יש לה ערך גם אחרי קריאתה בהאספה. גם עליך להשתדל כאיש העובד לטובת תחית האומה והשפה להרגיל את העם לבכר את שפתנו העתיקה על פני השפות הלועזיות ולהשתמש בה בכל האסיפות, הקבוצים והמכתבים. אם תסכים לדעתי, אז אין ספק בלבי שאגמור את מלאכתי בעתה, אף כי עמוס אני בעבודות שונות וכבדות — — —

ידידך המכבדך ומוקירך

ראובן בן מרדכי בריינין.

782.

מאת י. ל. גולדברג למ. אוסישקין.

Вильна, 18/IV 1888 г.

Многоуважаемый Г-нъ Усышкинъ!

— — — Относительно Эрлангера, то мы вообще не можемъ выбрать въ пр[едсѣдатели] человѣка, который проживаетъ заграницей. Затѣмъ мы не знаемъ, что онъ за человѣкъ, мы его знаемъ только, какъ лицо имѣющее вліяніе на Ротшильда — — — Этотъ вопросъ требуетъ всесторонняго обсужденія.

— — — — — — — — — — — —

Мысль на счетъ изданія фельетоновъ Л[еванды] 1) мнѣ очень нравится. Я самъ думалъ объ этомъ. Разрѣшеніе 2) я Вамъ доставлю. — — Вашъ кружокъ холодно отнесся къ смерти Л[еванды]. Вы мало знаете его дѣятельность въ этомъ дѣлѣ. Въ первые 3 года онъ былъ душею всего движенія, сотни писемъ онъ писалъ всѣмъ его знакомымъ. Теперь еще рано обнародовать нѣкоторыя изъ его писемъ, но когда нибудь я это сдѣлаю. Можно также помѣстить его фельетонъ въ Іюльской книжкѣ Восхода 1881. Затѣмъ его передовицы въ „Хроникѣ Восхода" за 85 г. No.No. 29, 30, 31, 37, 38 3) — — — —

Вашъ И. Л. Гольдбергъ.

1) עי' לעיל נומר 772.
2) מאת יורשי המנוח.
3) וסוף־סוף לא נתקיימה הצעתו של ליליינבלום ומאמריו של לבנדה לא נאספו ולא נדפסו עד היום ברמות קובץ מיוחד.

---

783. *)

מאת ליליינבלום למ. פאדבה.

אדעססא, כ"א אייר תרמ"ח.

ידיד נכבד ונעלה אוהב עמו וחובב ציון
כ"ש מוהר"ר מרדכי פאדווא נ"י.

— — — — — — — — — — — — — — —

רפיון האגודות הוא לדעתי אך רפיון זמני. הצענזורא בפ"ב, לרגלי תנואות בעלי „היום" 1), החלה להעיק את דבר רעיון הישוב. גם אני פה קצרה ידי לכתוב מדי חדש בחדשו לכל האגודות כדי שלא יתנמנמו, כי לשלוח מכתבים נדפסים בליטאגראפיא או בהעקטאגראפיא אי אפשר פה, ולכתוב ביד הוא דבר שאיני יכול לעמוד בו. מתחלה אמרתי בלבי כי יבוא הסופר השני שעלה במחשבה בדרוזנעניק, ואני והוא נוכל לעסוק בחליפת המכתבים התדירה ולשלוח מכתבים חוזרים לכל האגודות (כשמונים במספר) מדי חדש בחדשו. אך הסופר ההוא לא בא, וידי מלאות עבודה להשיב לכל שואל ולכל מציע ובסדר היום. בחדש יאנואר עלה על לבבי להציע לפני הד"ר פינסקער למלא את ידי לשכור לי „מעתיק" אשר יעתיק לי מדי חדש בחדשו מכתבים חוזרים וחשבונות לכל האגודות, אך בעת ההיא החליט הד"ר להתפטר ממשמרתו, וכבר הודיע זאת הד"ר בשני מכתבים חוזרים 2). בעוד חדש ימים ישתנה הדבר: או שנקבל ידיעה פרטית ממקום גבוה שיש מקום להשתדל לקבל רשיון, או שיבוחר איש אחר תחת הד"ר פינסקער, ואז תראה ההנהגה החדשה להרבות בידיעות ומכתבים תמידים לכל האגודות, ואזי יקיצו הנרדמים. — — —

והנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנעלה

משה ליב ליליענבלום.

*) מארכיונו של מ. פאדבה, בריסק־דליטא; המציאו לנו מר מ. פאדבה, רחבות.
1) עי' לעיל הנומרים 737, 738.
2) עי' לעיל נומר 760 והערה 1 לנומר 778.

784.

מאת ס. ארלנגר לפינסקר.

Paris, le 3 Mai 1888.

Werthester Herr Doctor,

— — — — — — — — — —

Die Mission Herrn Scheid's, jetzt auf der Reise nach Palestine, ist womöglich terrain anzukaufen. Bis jetzt haben wir natürlich noch keine Nachricht von ihm. Auch

um terrain auf dem linken Jordansufer wird er sich beschäftigen. Es ist eine bedeutende Anzahal Familien aus Bessarabien vorhanden, die mit Ungeduld auf Ankauf dieser Strecke warten [1]). Die Bessaraben möchten auch schon fort sein. Sie telegraphieren, dass man sie täglich quäelt: fort, fort [2]). Aber wohin? — — — — — — — —

Freundschaftlichst grüsset Sie Ihr ergebenster

M. Erlanger.

1) עי' לעיל נומר 770 והערה שם.

2) פירוש: הרשות הרוסית מגרשת אותם ממקומות מושבותיהם. עי' לעיל הערה 3 לנומר 729.

785. (*

מאת י. איזנשטט (ברזלי) למ. אוסישקין.

אדעססא ר"ח סיון תרמ"ח לפ"ק.

אדון נכבד!

סעיפי „אגודת המסחר" עוד לא ערכתי, יען תלוים הם ברצון קוני האקציות. ובטרם יש לי רובא דמנכר, לא אוכל לגשת אל המלאכה; אך העיקר הוא נכון, לעשות אגודה להרחבת המסחר והרושת המעשה [1]), לחלקם בשטרות בני מאה רו"כ ובכסף הנקבץ יעשו עסקים שקרובים לשכר ורחוקים מהפסד.

אם יעלה בידי לאסוף כעשרת אלפים רו"כ מובטחני כי אעשה עסק שישא פרי טוב לבעלי השטרות. אולם במעט אין חפצי להתחיל, כי אינני בטוח שהעסקים הקטנים ישאו ריוח. ויש גם חשש היזק. והנה בעגגויען [2]) פלך באסראביא יש קונים על סך אלף רו"כ — אם יראו ברכה יקחו יותר — ועל סך כזה אקוה להשיג גם פה, אבל אינני שבע רצון מהלוקחים פה. יען כי לא לשם מסחר הם לוקחים אותם, כי אם את פני הם נושאים, וגם חושבים כי יש ספק טובת הרעיון בזה, ועם אנשים כאלה לא נוכל להרחיב חוג פעולתינו. וכל זמן שיהיו בזה תמיכה, נדבה, גמ"ח לא יעלה בידינו מאומה. נדרש כי רק אהבת הכסף והתשוקה להרוויח יעוררו את הקונים לקנית האקציות. — — — — — — — —

לע"ע הנני עמל לכונן חבר אקציות בעד האגו"פ [3]) אשר בטח שמעם שמעת. השטרות יהיו רק בני שמונים ק"פ. לא רק להחזיק בידי העובדים תוסד האגודה הזאת, כי אם לתת היכולת לקנות כרמים

*) מארכיונו של אוסישקין.

1) בארץ־ישראל.

2) באונגני.

3) „האגודת־פועלים".

בלי עמל ולהרחיב את חוג האקציות עד שנוכל ע"י לכונן גם מושבות [4]). ביום ב' תהי' אסיפה משליחי החברות מפה וגם מאנשים פרטיים אוהבי הישוב לעיין בהצעותי. והחלטתם עם פרטי חוקי האגודה אשלח לך, ואקוה כי גם ידך תהי' אתנו למכור את האקציות ולהרחיב את פעולתינו. — — — — — — — — —

מוקירך ומכבדך כערכך הרם

יהושע איזענשטאדט.

4) עי' להלן נומר 793.

786. (*

מאת פינסקר לי. מ. פינס.

אדעססא, ד' סיון תרמ"ח.

כבוד הרב החכם הנעלה כ"ש מוהר"ר יחיאל מיכל פינס נ"י.

את מכתבם של בני גדרה בחתימת י"ג קולוניסטים [1]) (כמדומה ששם עתה י"ד קולוניסטים) קבלתי, ובלי ספק קבלוהו [גם] יתר הגבאים, והלואי שיועיל. אך מאד אתפלא שלא נזכר שם כלל על אדות בתי העץ של עראי, שכבר נבנו שם. ובכן, אחרי שהודעתי להגבאים מפי מכתבי כבודו הרם שכבר נבנו שם בתים כאלה, ובהמכתב לא נזכר מזה כלל, הנה או שאהיה אני בעיניהם כמתעתע או שבני גדרה יהיו כמתעתעים, ובשני הפנים האלה יהיה הדבר שלא כהוגן.

מאד מאד אתפלא כי עוד לא קבלתי מכבודו הרם השבון הוצאות אדר. לא השיב לי כבודו על מכתבי שבקשתי ממנו לפרוט כל הפעולות שנעשו בגדרה במשך זמן השנה האחרונה, כמה בתים נבנו, כמה הוצאות עלו עליהם, כמה נטיעות נטעו, וכיוצא בזה, כן לא הודיע לי כבודו הרם דבר ברור אם נגמר עסק חוסני בעק, וכמה הוצאות עלו לנו על דבר זה. ועוד תגדל התמיה; כי הודעות כאלה אני שומע מן הצד, וגם מכבודו הרם בדרך אגב ובאורח השערה, כמו למשל: עסק חוסני בעק יעלה לנו קרוב לסך כך וכך, ואני קורא ואיני יודע אם נגמר הדבר לגמרי, וכמה נִתן לו. הגבאים שואלים — ואיני יודע מה להשיב. האמנם בעד סך ארבעים אלף פראנק שהוציאו חו"צ בשנה זו לא זכו עוד שידעו מה שנעשה ולקבל חשבון ברור על זה? אבקש לקרוא את המכתב הזה באזני ה' הירש [2]).

והנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא

ד"ר ל. פינסקער.

*) מן הכתבים, שהמציא לנו מר ד. ליבוביץ, גדרה.

1) עי' לעיל נומר 780.

2) בח' בסיון כתב ליליענבלום לאוסישקין: „את מכתב בני גדרה קבלנו גם אנו. בגדרה נבנו בתי עץ שהקולוניסטים

787.

מאת מ. ארלנגר לפינסקר.

Paris, le 21 Mai 1888.

Werthester Herr Doctor,

— — — — — — — Lassen Sie mich vor allem Ihnen sehr herzlich danken für Ihre so warme und so innige Glückwünsche bei Gelegenheit der Vermählung meiner Tochter. Möge der Allgütige alles Glück, was Sie uns wünschen, in Erfüllung bringen und auch unsere Bemühungen segnen, damit unseren armen Brüdern etwas Hilfe komme. Das ist unser delenda Carthago — — — —

— — — Es ist natürlich, dass die dortige Administration immer geneigt ist weiter zugehen als die disponibelen Kräfte es erlauben. Die Gesellschaft der How. Zion hat ein grosses Unternehmen in Ihre Hand genommen, und die Schwierigkeiten, mit denen die Administratoren zu kämpfen haben, sind sehr gross. Zum Glück, dass der Baron zuweilen einigermassen einschreitet, wie er für Pesah Tikwah gethan und wie er für Gadrah das Graben und Herstellen des Brunnens übernommen. Das alles ist aber limitiert und temporär. Die Colonien, die ganz in seiner Hand sind, kosten schrecklich viel Geld, und die How. Zion können unmöglich auf ähnliche Weise verfahren. Es wäre auch nicht rathsam, denn gestützte Colonisten wollen die Stütze immer weiter, wenn auch dazu keine Veranlassung mehr vorhanden ist.

Was wird weiter draus werden? — Mir ist bange vor der Zukunft.

Ich konnte noch nicht mit dem Baron sprechen, ob er gut findet, dass man einen Magid [1]) in die Colonien schickt. Er könnte vielleicht einigermassen nützlich sein, vielleicht aber auch unnöthige Reibungen hervorrufen. — — — — —

Ihr ganz ergebener

M. Erlanger.

קוראים אותם בתי עראי, ובמכתבם הם דורשים בתי אבנים, בתי קבע. אבל מראש ידענו שמכתבם יביא מבוכה לקוראיהם, אחרי כי לא זכרו מאומה ע"ד בתי העץ הנ"ל, וכתבנו לה' פינס שהמכתב ההוא יגרום שנהיה או אנו או הם כמתעתעים — — — על כל הזכירות ששלחנו לו הוא כמחשה. עלי להגיד לך, אם גם תקפיד על זה, כי איש חסידך זה (כלומר: פינס. — העורך.) הוא — Умная ермолка".

1) הדברים מכוונים, כפי הנראה, להצעתו של הרב אליאשברג להעמ"ד מגיד „רודף־שלום" להמושבות. עי' לעיל הנומרים 698, 746.

788.

מאת מ. פרידנברג לפינסקר.

Москва, 11-го Мая 1888.

Многоуважаемый др. Л. Пинскеръ!

Въ отвѣтъ на Ваше послѣднее письмо относительно избранія Вашего замѣстителя могу сказать Вамъ, что мои дѣла никоимъ образомъ не позволяютъ мнѣ взять на себя такой постъ, требующій очень много свободнаго времени и неотлучное пребываніе на одномъ мѣстѣ. Что касается избранія г. Фина, то хотя его популярность очень велика, но его старческіе годы и многосторонняя дѣятельность не позволятъ ему усиленно и ревностно работать въ нашемъ дѣлѣ. Г. Лунцъ очень мало извѣстенъ, чтобы могъ стать Вашимъ замѣстителемъ.

Изъ всѣхъ лицъ חו"צ, популярныхъ среди народа, суть только гг. Могиливеръ и Высоцкій.—Вы также, какъ и я, знаете всѣ ихъ положительныя и отрицательныя качества, поэтому сообщите мнѣ, пожалуйста, Ваше мнѣніе, можетъ ли кто либо изъ нихъ стать главой חו"צ и кто именно?

Находя, что самымъ лучшимъ мѣстомъ для нашей центральной дѣятельности есть Одесса, какъ по своему мѣстоположенію, такъ и по нахожденію тамъ г. Лиліенблюма, столь опытнаго въ дѣлѣ, что облегчитъ новому главѣ познакомиться съ дѣломъ, я думаю, что самымъ лучшимъ было бы, если бы Вы нашли въ Одессѣ представительнаго человѣка, палестинца, согласившагося бы принять на себя руководство нашего дѣла.

Что касается до избранія г. Лиліенблюма въ Габаи, то ничего не имѣю противъ этого, но я увѣренъ, что наши духовныя лица никоимъ образомъ не согласятся на это. Поэтому я думаю, что Вамъ не слѣдуетъ возбуждать этого вопроса, чтобы не вызвать какихъ либо недоразумѣній.

Съ глубочайшимъ уваженіемъ [1]).

1) גם על מכתבו זה של פרידנברג אין איש חתום, וגם המכתב הזה כתוב בכתב־ידו של אוסישקין. ועי' לעיל הנומרים 682, 747.

789.*)

מאת ליליענבלום לם. אוסישקין.

אדעססא, י"ט סיון תרמ"ח.

ידידי היקר והנעלה!

גם בני פאלטאווא מתרעמים על הצעת ה' פינס להאגודות שתבנה כל אחת בית על חשבונה בגדרה [1].

את מכתב ה' פריידענבערג לא קבל הד"ר עוד [2].

הד"ר פינקעלשטיין [3] שאתה מציע לממלא מקום הד"ר הוא באמת איש מלא ענערגיע, מכובד מאד ועשיר, ועם זה גם אוהב עמו והיהדות. אבל מלבד שהוא נושא משרה גבוהה כרופא הצבא והוא בבחינת גענעראל וע"כ יפחד לעמוד בראש חו"צ, הנה בשנה שעברה, כאשר הודעתי לו שהו"צ משתדלים להשיג רשיון, ענה לי: „ואנחנו לא נשמח על זה. אין אנו רשאים לתת פתחון פה לאויבינו, בכל תמונה שתהיה, כי מסייעים אנחנו את העולים מן הארץ".

בדבר האספה לבחירת ממלא מקומו של הד"ר היה ראוי לדעתי הפרטית לחכות עד שישוב ה' גרינבערג מפ"ב ונשמע מה ענה לו חבר שר הפנים, ה' שעבעקא, על דבר הרשיון [4], ביחוד עתה, שחדל הד"ר להאי"ך בבחירת ממלא מקומו. — — — — — — — — — —

והנני אוהבך מוקירך

משה ליב ליליענבלום.

---

*) נומר זה וששת הנומרים שלאחריו הם מארכיונו של אוסישקין.

1) עי' לעיל בנומר 780 את ההוספה של פינס, וגם להלן נומר 794.

2) עי' הנומר הקודם.

3) רופא ידוע באודיסה וראש הועד של „מרבי השכלה" שם.

4) עי' לעיל הערה 4 לנומר 768.

790.

מאת ר' שמואל מוהיליבר לם. פרידנברג.

בעזה"י. יום ב' כ"ה סיון תרח"ם דרוסגעניק.

כבוד ידידי הנעלה והנכבד מוה"ר מאיר פריידענבערג נ"י ראש אגודת חו"צ במאסקווא, ואתו ידידי החכם השלם מ' אברהם מענדיל אוסישקין נ"י מזכיר האגודה, כן יתר החברים הגבירים ונכבדים חו"צ שיחיו. שלום וכט"ס.

יקרת מכתבם מן ט"ו דנא לנכון הגיעני — — הדברים היותר נחוצים הם: (א) הכנסת האתרונים והכנסת הקערות, לחזק אותם ולהעמידם על בסיס נכון; (ב) איך להגדיל אגודת חו"צ באמעריקא ולאחדה עם אגודת חו"צ הכללית בפה; (ג) בדבר ההנהגה על להבא איך יהי', הנה לפי דעתי כבד הדבר מאד למצוא איש מוכשר לעמוד בראש, היינו שיהי' ביכולתו וגם ברצונו להנהיג את הענין כולו, וע"כ צריכים להתישב בזה; (ד) אולי ראוי לפעול מה אצל הבאראן הירש שיאציל איזה חלק מנדבתו הגדולה גם על יישוב האה"ק; (ה) העיקר היותר גדול להתיישב איך למלאות את החסר אצל הקאלאניות פתח תקוה, גדרה, יסוד המעלה, היינו בפתח תקוה חסרים איזה בתים וגם בהמות, בגדרה חסרים בתים אשר כבר הגיע הרשיון לבנות, ביסוד המעלה חסר הכל.

והנני ידידם הדו"ש באהבה מצפה על תשובתם

שמואל בהרב מוהרי"ל מאהליוועף.

791.

מאת חובבי־ציון בליבוי לחובבי־ציון במוסקבה.

ליבוי, כ"א לחדש סיון שנת תרח"ם לפ"ק.

כבוד הגבאי יועץ החה"ש כש"ת מוהר"מ פרוידענברג נ"י ולכבוד כל אחינו היקרים, חובבי ציון במאסקווא הבירה, ה' עליהם יחיו.

— — — — — — — — — — — — — — —

נכבדה בזה להודיע שבאלה הימים הגיענו מכתב מבני „גדרה" [1], שבו בשמחה רבה מודיעים אותנו דבר הרשיון שהשינו מהממשלה הרוממה דשם לבנית בתים וחצרות במושבתם, ומאשר שזמן מוגבל נתן להרשיון, ע"כ המה מפילים תחנתם לפני אחים בני רחמנים להחיש עזר למו בעוד מועד להחזיקם ולכונן את עמלם ולהעמידם על בסיס נכון — — — — — —

המכתב הלז העיר אותנו להפיק את חפצנו זה כבר ומהרנו לשלוח 1.000 fr. מקופת אגודתנו לבנין בית בגדרה על שם חברתנו דפה, וגם הבטחנו שבמשך העת נוסיף בע"ה לשלוח עוד כהנה למטרה זו עד 3.000 fr. הנצרכים לבנין מהודר.

כן נעים לנו להודיע אשר בהוספה על הכנסות התמידיות דאגודתנו יסדנו פה ג"כ הגרלה שיוגרלו 500 לאזע כל אחד במחיר 1 רו"כ מהם 3 גורלות יזכו א 50 רו"כ = 150 רו"כ ואחת 100 רו"כ, בס"ה 250 רו"כ, והסך 250 רו"כ הנותר יפול לרוח לקופת חברתנו למשען הקאלאניסטים יחיו.

עתה אחינו היקרים חובבי ציון במאסקווא! הלא האמת נתנה להגיד שאגודתנו דפה תעשה כל מה שלאל ידה לטובת הענין הקדוש. אגודתנו הדפיסה, ברשיון הרבנים הגאונים, היועצים נכבדים, את הקול קורא

---

1) עי' לעיל נומר 780.

לנדבות הקערות לעיו"כ ש"ז[2] כעשרה אלפים עק"ז, אגודתנו העריכה 800 מכתבים לערי המדינה להעיר את אחינו לדבר זה, אגודתנו שלחה, לבד הסכומים הקודמים, גם אלף פראנק לבנין בית במושבת „גדרה", כאמור, אגודתנו תשתדל להרבות הכנסותיה ועשתה עוד הגרלה האמורה, ובכלל אגודתנו תתאמץ להרבות בחברים ולהגדיל את קופתה עד כי ת"ל הכנסותיה עד אלף רו"כ לשנה תגיענה (אשר ע"פ ערך מספר אחב"י דפה הוא סך עצום מאד), ומה לשאול עוד מאגודתנו, שתהיה רק בכחה לפעל — ותַעש. — — — — — —

אולם אין הקומץ משביע את הארי ונפשנו יודעת כי לא יוצאים עוד ידי חובתנו, אשר חבת ירושלים תחובבנו, ומאד יוכל היות שכל עשִׂיָתנו הִנֵה רק כמר מדלי לעמת רב צרכי המושבות האחדות באה"ק, אשר רק על האגודות בארצנו הנה מצפות, ע"כ מאד ידאב לבנו לראות, כי בכל תחום מושב אחב"י בארצנו רק מעטות האגודות, אשר נדע בטח שמהן תצא תמיכה רבה לא"י, עד כי כמעט נוכל לאמר שדי בוז וקצף בשימנו אל לב, שליבוי ומאסקווא, אלה שתי העירות אשר חוץ לתחום המושב הנן ורק אלה שתי העירות לע"ע תתנוססנה באגודותיהן חו"צ, וכל אחת מהן כמעט תעלה בחוג פעולתה על איזה אגודה אחרת אף שבעיר גדולה, רבהי עם בנ"י יחיו בגבול מושבנו בארצנו. אות הוא שהתרשלות נוראה וקפאון גדול ישתררו עוד בחזקת היד לרעיון הישוב בקרב עמנו, כי לולא זאת אז הנקל היה לבנ"י יושבי רוססיא לעשות גדולות ונצורות בענין הזה, העומד בעת הזאת ברומו של עולם היהדות, ובנקל היה לצבור כסף רב להושיט עזרה גדולה ותמיכה עצומה לחלוצים, העובדים את אדמת קדשנו. אי־לזאת נחוץ לבקש אמצעים שונים לעורר הישנים ולהקיץ הנרדמים, להעיר הלבבות והרגשות ולחמם ברשפי אהבת ציון למען יוסיפו בני עמנו, העושים צדקה בכל עת, להשתתף בחיבה יתרה במעשה הצדקה הלזו, נדרש לנו לבקש אמצעים מועילים, אשר יפעלו על לבות אחינו כפעולה עזה ונמרצה. ע"כ הננו קוראים אליכם בעלי האגודה במאסקווא לאמר: הבה נתחכמה להמציא עצות ותחבולות להתפשטות הרעיון, נתאזר עז להפיח רוח חיים באף הדבר הגדול הזה!

אנחנו הוצאנו הקול קורא ועוררנו את ענין הקערות, אשר כפי הידיעות שקבלנו ממרכזים שונים, מקבלי הנדבות, ת"ל לא החטאנו המטרה והצליחו דברינו ששלחנו ביעקב, ועתה אחרי שנקבל חשבונות מערים שונות ונדע עד כמה הגיע הסכום הנקבץ ע"י זה נשלים עוד המלאכה ויצורף הכל בחשבון כולל לשלוח ביחד עם הקול קורא לשנה הבע"ל ולעורר מחדש את

2) ע' לעיל נומר 650 והערה שם.

כל המקומות שהתנדבו להקערות ליסד גם אגודות תמידיות ולאסוף נדבות מדי חדש בחדשו במשטר נכון ובסדר ישר, ות"ל מעשינו זה רצויה מאד גם בעיני העומדים בראש ההנהגה, כפי אשר יעיד מכתב מכבוד הגבאי הראשון, הרה"ח ד"ר פינסקער הי"ו, שקבלנו באלה הימים ואשר כה דבריו אלינו ביקרתו מן י' דנא: „בתודה רבה ובנפש חפצה הנני למסור את ענין הקערות גם בשנה זו בידכם, ובטוח אני כי תעסקו בזה בזריזות הראויה, כאשר עסקתם בדבר זה בשנה העברה". הנה אנחנו עשינו את זה ואתם עשו נא אחרת לטובת הרעיון הנעלה, כי עוד גדול ונרחב הכר השטוח לפנינו לפעול ולעשות, ומה גם אשר יש ויש ביניכם אנשים בעלי מעשה ורבי העליליה, אשר ברוחב בינתם ושכלם הטוב לא תקצר ידם מעשות תושיה ולא יבצר מהם לגבר חילים לתת עז ותעצומות לרעיון הישוב למען עשותו קנין הכלל, לקנין הלאום כלו. אנחנו בעזר ה' נחליף כח ונוסיף לפעול כל האפשרי גם לעתיד, ללכת קדימה על דרך העולה ציונה, ואתם עשו גם את שלכם. הנה אחינו האכרים ב„גדרה" צועקים לעזרה ומתחננים להשתדל להוציא בע"ה לפעולת ידים את דבר בנין הבתים שמה, ששעתו עוברת ודומה לזה עוד יש דברים רבים הנחוצים מאד, הדורשים להגדיל ולהרחיב חוג פעולתנו עד מקום שידינו מגעת. — — — — — — — — — — —

כן נחלה פניכם שתיטיבו להודיענו מכל אשר גודע לכם במשך זמן האחרון דבר יא"י וגם אולי נגלו לפניכם ע"י חליפת מכתבים איזה חדשות, הראויות להתפרסם בקהל עמנו לתועלת הענין, ובצפיתנו למענה פיכם

הננו ברגש' כבוד וברכת ציון

סגן היו"ר לחו"צ פה ליבוי **יוסף זקהיים.**

סגן הסופר ומזכיר **א. ליפשיץ.**

792.

מאת ח. ז. מאקוב־„מכבי" („המגיד מקאמניץ") למ. אוסישקין.

ב"ה יום ה' פ' קרח כ"ז סיון תרהם לפ"ק פה ארשא.

אל כבוד המשכיל האמיתי, האוהב את עמו בכל לבו ונפשו, החכם השלם אברהם מענדיל אוסישקין, שלום וברכה ויכולת להועיל לבני עמנו, אמן!

אדוני! אל נא יקצוף עלי כבודו על אשר לא הודעתיו עד הנה ממצב משלחתי, יען כי העת יקר לי מאד, כי מוכרח אנכי ללכת להתראות עם הרבה אנשים חשובים אשר אוכל לקוות כי יעזרו לי לבא אל מטרתי, ולדבר עמהם כמה שעות רצופות, להבינם

את מסרת אגודתנו, ולהשיב להם על כל שאלותיהם אשר ישאלו פעם שאלת חכם, וכמה פעמים שאלות... עד כי מיום נסעי ממאסקווא אינני ישן יותר מארבע שעות בלילה. ע"כ אינני יכול להתעסק בכתיבת מכתבים בלתי נחוצים מאד. — — — — — —

בסמאלענסק לא יכלתי לדרוש כ"א בש"ק ולמחרתו ביום א'. יען כי ביתר ימי השבוע כל העם לבצעו מקצהו — — — — גם בכל פעם אשר רציתי להתראות עם איזה איש הוכרחתי ללכת לביתו שלש או ארבע פעמים עד אשר מצאתיו שמה — — — — — —

בש"ק דרשתי בחלק העיר אשר בשפלה, אשר גם מצב רוב האנשים השוכנים שם הוא בשפל. אכן גם הרבה אנשים נכבדים מחלק העיר העליון באו לשמוע מלי, עד אשר היה המקום צר מהכיל אותם. — לפי ראות עיני וגם לפי דברת כל שומעי פעלו דברי פעולה נעימה ועצומה על לבותיהם, והרבה מתנדבים חדשים נאספו על הראשונים, וגם הרבה מהראשונים אשר שונאי ציון הרפו את ידם לשלם את אשר התחייבו — ע"י דבתם הרעה על אגודתנו הקדושה ועל העובדים את אדמת הקדש — הבטיחו כי מעתה ישמרו לשלם מדי חדש בחדש את נדבותיהם.— אך כסף במזומן לא יכלו לתת במוצאי שבת אחר תפלת ערבית, יען כי היהודים אשר בסמאלענסק עוד ת"ל יראת ה' על פניהם לבלתי יחטאו בפרהסיא, ועל כן לא יכלו להראות לעין כל אשר המה נושאים משאת כסף באמתחות בגדיהם (כאשר בני מאסקווא עושים לבשתנו ולדאבון נפשנו).

מכסת כסף נדבת כל אחד מבני סמאל' לשנה הוא קטן מאד כמו עשרה קאפ' לחדש וכדומה, כי כן הנהיגו המאספים הראשונים.

ביום א' — אשר בו דרשתי בחלק העיר העליון אשר שם הוא מושב בני עלי' — לעת המנחה נתך גשם שוטף ארצה, עד כי רק בכבדות הלכתי לבה"מ, אך שם ראיתי לדאבון נפשי כי כמעט כל בני העלי' לא באו לשמוע את דרושי בעבור הגשם, ולא באו רק מקצת אנשים בינונים ועניים, אשר הקדימו ללכת לבהמ"ד קודם החל השטף, כי האנשים היקרים והמסבלים הם יאחרו בואם תמיד, למען אשר ימתין „העם" עליהם ולא הם עבורו. על כן לא נתקבץ אחר דרושי כסף מזומן כ"א חמשה עשר רו"כ — — — — — — — —

ה' גראד [1] כועס מאד על אגודת חו"צ במאסקווא על אשר בטלו את בית המועצה אשר היה בווארשא תחת יד ה' שפ"ר ועל אשר בקשו משפ"ר (בעת אשר ה' ראבינאוויץ [2] היה המזכיר במאסקווא) אשר ישלח להם את ספרי הכנסת ואחרי כן לא רצו לפדותם

1) משה־הלל גראד – עורך־דין פרטי בסמולנסק, אחד מחשובי העדה וראש חו"צ בעירו בעת ההיא.

2) מיכאל רבינוביץ.

מבית התחנה, והוא הפסיד ע"י זה הרבה. מלבד אשר לחרפה תחשב לאגודתנו לעזוב במצוקה ועוני איש אשר כשפ"ר. ובכלל הוא כועס מאד על כל בני־אגודתנו על אשר אינם מתאמצים לעזור לשפ"ר ולאר"ז ולבן יהודה לקחת מהם בכסף מלא את ספריהם ועליהם ולהפיצם בכל מושבות היהודים. — גם כל ראשי האגודה בסמאלענסק מתאבלים עדנה אבל כבד על בית המועצה בווארשא אשר נפל ולא יסף קום, ואינם יכולים לקבל תנחומים גם על המת (ר"ל ה' שפ"ר אשר הוא עני חשוב כמת). יען כי משם הודיעם ה' שפ"ר בכל פעם ופעם מכל דבר חדש אשר נפל בקרב אגודתנו, ובזה היו יכולים להלהיב את לבות החותמים לשלם את נדבותיהם בעתם. אמנם עתה אין מגיד ואין משמיע להם מאומה מכל אשר יעשה וידובר בקרב אגודתנו — — — —

ביום ג' באתי לוארשא, והלכתי מיד להדוקטר קלאצקא, ומסרתי לו את מכתב כבודו, והוא קבלני בספ"י, ואמר לי אשר הוא איננו יכול לעשות בזה מאומה, יען כי חותנו הגביר הנעלה ה' פוזרין (אשר תורה וגדולה וחכמה ויראת ה' יחדו שמו קן למו בביתו) הנהו מתנגד גדול לענינו, והוא חושב את אנשי אגודתנו לאוילים או לנלהבים, החיים בלי חשבון, ואינם יודעים בעצמם את אשר המה עושים. — אמנם אנכי בקשתי ממנו ללכת עמדי אל חותנו, אולי אוכל להבינו אשר הוא איננו יודע מאומה מכל אשר אנשי אגודתנו עושים, ומה מטרתם במעשיהם. ונלך ונבא ביתה חותנו, ובביתו נמצאו אז עוד שני אנשים חשובים. בבואי קבלני בפנים אמנם לא נזעמים, אכן גם לא צוהלים. וכאשר התחלתי להתוכח עמו התבוננתי כי באמת נכבד האיש מאד, וגם אוהב הוא את עמו בכל לבו, ורוצה הוא באמת לדעת את האמת, וכל שאלותיו היו שאלות חכם, וכאשר התוכחתי עמו יותר משתי שעות רצופות עמד ת"ל הנצחון לימיני. אז קמו — הוא והאנשים הנמצאים אז בביתו — על רגליהם, ותקעו לי את כפיהם העדינות באהבה עצומה וגלויה, ונתנו לי תודה רבה על אשר הארתי את עינם, לראות את הכוכב האהד, הזורח עוד מבין מפלשי הענן העב והכבד מאד המחשיך את שמי לאומנו בליל גלותנו המר. וה' פוזרין הבטיח לי כי מעתה יהי' מעירו לעזור לאגודתנו, גם שלח עמי איש נכבד מנאמני ביתו, להציגני לפני הרב המ"ץ דפה, למען אשר יקבלני באהבה. ולא להנם הלך האיש אתי, כי כאשר אמר האיש, אשר ה' פוזרין שלחני אליו, קבלני בכבוד, וכאשר הצעתי לפניו את מטרת משלחתי הבטיחני כי הוא הנהו חו"צ באהבה אשר אין ביכולת איזה אדם לתאר אותה באומר ודברים, כי עזה ממות האהבה, וגם הראני איזה מקומות בדברי הראשונים המדברים בענין קדושת הארץ, ענינים נפלאים הנחוצים לי באמת

לדעתם למטרת משלחתי, ונתתי לו תודה רבה על זה. גם אמר לי כי לדעתו גם אם יקחו אנשים בלתי שומרים את חוקי דתנו חלק בענין הקדוש הזה אין רע, אך ורק בתנאי כי לא יושיבו אנשים כמוהם על אדמת הקודש, כ"א ח"ו גם אנשי א"י לא ישמרו תורה ויתנהגו במנהג הדור היהיר הזה, אז תכבה ח"ו גם נחלת תקותנו האחרונה. — (שימו לב אדוני לדברים האלה היוצאים מלב רב גדול בתורה וחסיד באמת וחכם גדול גם בהוויות העולם ורצוי ואהוב לכל אנשי עדתו למקטן ועד גדול, אין פוצה פה ומצפצף נגדו.) — וכאשר נדברתי עמו שעה וחצי אמר לי כי יכול אנכי לאמר לכל שומעי אשר ברצונו והסכמתו הנני דורש פה אודות הענין הגדול והקדוש הזה (וזה הוא דבר גדול מרב חסיד בעיר שרובה ככלה המה חסידים). ונפטרתי ממנו בשלום ובכבוד. — משם הלכתי להגבאי מבה"כ ומצאתיו ישן, והלכתי אליו אתמול בבוקר, והבטיחני גם הוא לעמוד לימיני. משם הלכתי להרב מטעם הממשלה, וגם הוא נתן לי הסכמתו לדרוש אודות עניננו, וכאשר דברתי עמו ארוכות וקצרות התבוננתי בו, אשר הוא איננו לא חסיד ולא מתנגד, לא אוהב ישנות ולא משכיל תאב לחדשות, לא כופר ולא מאמין, לא שונא ולא אוהב את עמו, רק משתחוה לעה"ז כשלש האלף יוצאי מצרים... (ראו אדוני מה בין רב תורני לרב משכיל). — — —

משכני פה הוא בבית ראש העדה (ר"ל יורד דומה — או סטאראסטא בלע"ז) וגם זו לטובה, אף כי גם הוא הגהו כהרב מטה"מ... ואחרי כל אלה אפונה עוד אם תצא איזה תועלת ממשית למטרתנו מהיותי פה, יען כי רובא דרובא מאנשי ארשא דומים להרב מטה"מ הנ"ל. אך אקוה לה' פטור בלא כלום אי־אפשר. — — — — — —

רבים מיעצים אותי לנסוע מזה לקאפוסט[3], כי קרוב הוא, ואדוני יבין בטח בחכמתו מטרת כונתם בזה, אך אנכי הנני מתירא מעשות זאת, כי יותר גדול מהתועלת אשר תוכל לצאת מהנסיעה הזאת אם יכתוב ידו על הספר הוא החסרון, אשר יוכל להיות מזה אם הוא ימאן ח"ו לכתוב ידו לזה, כי אז יפרסמו החסידים את זאת בכל ערי מושב החסידים, ואז... אקוה כי כבודו מבין היטב עד היכן הדברים מגיעים, ע"כ אבקש מכבודו להתיעץ תו"מ אודות זה ולהודיעני את עצתכם, ודעו כי אודות דבר גדול מאד לעניננו אבקש מכם להתיעץ.

אני לא שלחתי זה יותר משני חדשים אף פרוטה אחת לאשתי על הוצאות ביתי — ופה השגתי מכתב מאשתי, והיא מודיעה לי בו, כי נחוץ לה עתה

3) כלומר: לר' זלמן שניאורסון, הרבי מקופוסט. ועי' לעיל נומר 690 והערה שם.

כסף מאד מאד, יען כי שתי ילדותי חולות, וכבודו יודע כי אין בידי כעת מה לשלוח לביתי. ע"כ אבקש מאד מכבודו להקדים בחסדו הפעם את מועד שלוח הכסף קודם יום ראשון לחדש יוני, ונא להודיעני אם עשה לי את החסד הזה, או לא ח"ו. והנני מקוה כי כבודו יבין את לב האב בהיותו יותר משתי שנים רחוק מביתו, בשמעו כי בניו חולים ולאשתו אין במה לרפאם — — — — — —

ומלבד כל אלה יוסיף כבודו משלו לצוות, ליעץ ולהודיע כל דבר אשר יבין כבודו מעצמו כי נחוץ הוא להודיע אודותיו לעבדכם עבד לעבדי ה'

חז"ו בש"ם[4].

לפנים מגיד דמתא בקאמיניץ,
טעכאנאווצע וקנישין.

4) ראשי־תיבות: חיים־זונדל בן שמחה מכבי.

793.

מאת י. איזנשטט (ברזלי) למ. אוסישקין.

א.

כ"ז סיון תרמ"ח אדססא.

אדון נכבד!

יקרתך מן ט"ו הזה השגתי[1], בגלותי חפצי כי לוקחי האקציות יקחום מאהבת הבצע[2], לא כונתי שיהיו מתנגדי הרעיון, כי באופן הזה יהיו נופלים וגרועים מהלוקחים לשם נדבה, וגם הוא דבר שבלתי אפשר, כי למה להם להרחיק מסחרם ולתלות את כספם על קרני אקציות שבמדינות הים, כי אם כונתי שתהי' אהבת הבצע ותשוקת הממון לעיקר ואהבת הישוב לטפל, ואם כאלה יהיו כלומר מהמחזיקים בהרעיון שלא לשמו אבל לא מתנגדים, לא איכפת לי אם את המנהל יבחרו המה ולא אני. לא אכחד כי חפצתי לעשות הדבר הזה ליסוד מחיתי בארץ

1) קטע ממכתבו זה של אוסישקין מצאנו בתוך צרור־כתבים של המנוח איזנשטט, שהמציא לנו מר י. ל. אפיל. ואלה דבריו:

„אם תחפוץ שכל האנשים, אשר ישתתפו בהאגדה, שבחפצך ליסד להרחבת המסחר והחרושת המעשה בא"י, יהיו מאלה אשר אהבת הכסף והתשוקה להרוויח תעוררם לקחת חלק בהחברה הנ"ל, אז, לפי דעתי, לא תמצאם. באשר אנשים כאלה יחפצו לדעת מי הוא האיש, אשר יהיה המוציא והמביא את עסקם. ורק אז יוכל לצאת הדבר הזה אל הפועל, אשר באמת יוכל להביא ברכה רבה להישוב, אם בראש האגדה יעמוד איש נודע בעולם המסחר ואחריות כל העסק עליו. - ובזאת הנני מסבים לדעתך, כי סהאנשים, אשר יקנו את האקציות רק בתור נדבה, לא תהיה שום תועלת להעסק וגם מעט מזער המה".

2) עי' לעיל נומר 785.

הצבי. ונוח הי׳ לי שיבחרוני מאשר יבחרו באחר, וכל יודעי ומכירי יעידו ויגידו כי העטרה הזאת תהלמני. ומה גם כי יכולים לשלוח גזבר — קאססיר — את אחד מתוכם. אך אם לא לרצון הנני לפניהם לא אבוא בטרוניא עמהם אף אם לא יעשוני לאופן חמישית בעגלת אגודתם, ולא אמנע בשביל זה מלהשתדל לטובתם ולהורותם את הדרך אשר בה ילכו ולא יכשלו, כי כללא היא בידי ש ט ו ב ת ה י ש ו ב ק ו ד מ ת ל ט ו ב ת י. לכן אדוני אל יפריעך הדבר הזה, בחרו לכם מנהל כאות נפשכם, ואשתדל כי יתר האקציונרין יסכימו עליו — וכוננו את האגודה הזאת העתידה להביא שכר רב לבעליה וטובה גדולה והתפתחות רחבה להישוב.

ע״ד אגודת הפו׳ מלבד שהאנשים טובים ושלמים וכל חטאתם היא ישרתם, כי בתומתם לא יכלו לעמוד מנגד בצר לאחיהם הקולוניסתים בני ראשון לציון, ויתערבו בדבר שאינו נוגע להם — אף כי ידעו כי מרה תהי׳ אחריתם — והטאים כאלה עלינו להשוב בזכיות, הנה אין נוגע מעשי האנשים לעצם הענין, וכשם שאין למצוא חסרון וליתן דופי בספינה בשביל שקברניטה או מלחיה אינם יודעים להנהיגה, כן אין לפסול רעיון בשביל שמחזיקיו אינם נוהגין כשורה. אם האנשים האלה אינם טובים, הנאבד את עולם ישובנו מפני שטותם? נבחר אחרים תחתם אך עצם הדבר יקום כי כל הרוצה לחיות מעמל כפו ימצא עבודה בארץ ישראל ומחסה ומסתור בשעה שאין העבודה מצויה.

הנני שולח לך את העתקת הצעתי שהצעתי לפני מלאכי ה׳ חו״צ מאדססא ואקוה כי גם אתה אדוני תשתדל להוציא לפעלו את הדבר הנכבד הזה.

הצעתי זאת נתקבלה בעקרה, ועל פרטיה מנו ועד מארבעה אנשים — החכ׳ ליליב ואשר גינזבורג ושטארקמיד וגם אותי. וביום ג׳ העבר נכנסנו לישיבה לדון בדבר הזה אך עוד לא הספקנו לעשות מאומה, ואקוה כי בימים אלו יגמר הדבר ואז אודיעך.

על מכתבך אחכה. מוקירך ומכבדך

י. אייזענשטאדט.

ב.

בין אחינו שבאו להתישב בארצנו הקד׳ היו גם אנשים אשר לא נחשבו על אחת מחברות של חו״צ ולא קבלו כל תמיכה משום מקום וגם אמתחתם הי׳ ריק; כל עשרם הי׳ ידיהם החרוצות, ומחי׳ מצאו למו בעבדם כשכירי יום בשדות אחיהם הקולוניסתים.

בראשון לציון, הוא המושב שבו העבודה מצויה יותר מבשארי המושבות, נאספו כשלושים איש ושמה עבדו על הרי ישראל, וכאשר לא מצאו אחדים מהם עבודה — כי לא בכל יום תמצא העבודה להעובד — החזיקו רעיהם בידיהם. אחדות גמורה וחלוטה שררה בין האנשים האלה וצרת האחד נגעה גם לרעהו, כי רעיון הישוב הי׳ החבל המקשרם והאוגדם יחד, ולמען יתקשרו בקשר של קיימא גם לימים יבואו התאגדו לאגודה אחת ויכוננו חברה אשר בשם אג״פ[1] קראוה. תכניתה ומטרתה היו להחזיק איש בידי רעהו וגם לקרב את החדשים הבאים יום יום, ולאלפם ולהורותם את עבודת הכרמים והנטיעות; ואמנם טובה גדולה עשו, כי מאז יסדו הברתם נתמעט מספר האנשים העוזבים את הארץ מאפס עבודה ומעשה או מחוסר ידיעה לעבוד.

כי עבדו באמונה והיו מהירים במלאכתם נדע מזה שהקולוניסתים מצאו לטוב לפניהם לשלם להפוע׳ האלו שליש יותר מהמקח הקצוב בעד השכירים ילידי הארץ; וכי התהלכו בצדק ויושר נלמוד מזה שהיו חביבים לכל המפלגות, ויראים כמשכילים קרבום בימינם, אף הפקידות הזהירה מאד מלקרב כל דבר חדש ומה גם חברה שלימה תמכה בידם והשתדלה להמציא למו עבודה.

לא רק מדת הרחמנות והחפץ לקרב את אחיהם בני בריתם או התועלת הזמנית היו לקו ולמשקולת להפקידות והקולוניסתים כי אם ההכרה בנחיצות יהודים עובדים היתה לפניהם.

העבודות בכרמים דוחקות את השעה על הקולוניסתים, ואין לאחר איזה דבר אף על יום אחד, ואם אמור יאמר הקולוניסת לעשות הכל בעצמו רק את כרמו ישחית, כי בטרם יספיק לגמור את המלאכה הראשונה כבר יעבור מועד השניה והשלישית; אף בכרם בינוני שנפניו יעלו לעשרת אלפים בימי העבודה מוכרחים להעמיד שם כשלושים פועלים, ובאין יהודים מוכרחים המה לקבל ערביים, והמה יודעים לכוון את השעה ולהגביה את שכר המלאכה בעת אשר תתרבה הנחיצות, וכרבות שכרם כן תגדל עצלותם, והקולוניסת הירא פן יעזבוהו יראה את רפיונם ולא יתבונן. עובדים יהודים מלבד התועלת שהמה בעצמם מיטיבים לעשות — אף אם אין בעל הכרם עומד עליהם — מכריחים את השכירים הנכרים כי יעשו מלאכתם באמונה וכי לא יגביהו את שכר העבודה, כי ייראו לנפשם פן יחדלו מתת להם עבודה אחרי כי עובדים טובים מהם ימצאו.

— — — — — — — — — — — — — — —

החברה הזאת כשהיא לעצמה, כלומר כשנסמכת רק על השגת עבודה אצל הקולוניסתים, איננה יכולה לעמוד, יען כי שבועות יעברו וגם ירחים יחלופו ואין כל עבודה ורבים מהפועלים הולכים בטלים ואיך יספיק

1) „אנודת־פועלים״.

להם שכרם המועט שמקבלים באותם הימים שיש עבודה על כל השנה. וזאת גרמה שרוב הפועלים נפוצו לכל רוח לבקש עבודה.

בבקשם עצה במה לרפאות שברם מצאו כי טוב שיקנו חלקת אדמה אשר אותה יעבדו עת לא ישינו עבודה אצל אחרים, ובאין כסף בידם אמרו לקנות את הנחלה ולחלק מחירה לאקציות. ולדוגמא קנו 16 דונם אדמה וינטעו שם 8.000 גפנים. בטרם אערוך את פרטי הדברים הנני מוצא לנחוץ להמציא לכם מושג מעבודת הכרמים ומהשכר אשר יכול הנוטע לקוות כי יפול בחלקו. באמרי „השכר אשר ימצא הנוטע" לא כונתי על ההכנסה שיביאו הכרמים אחרי מלאת להם ארבעת השנים הנחוצות להגפנים שיהיו ראויים לישא פירות, כי אם על הנוטע העוסק בנטיעות לשם מכירה.

עורכי נטיעות עורכים כי כל נטיעה של גפן עולה הצי גרוש והאדמה שתהיה ג"כ חצי גרוש, לאמר כי האיש הנוטע אלף גפנים תעלה לו הקרקע עם כל הוצאת הנטיעה לאלף גרוש, ולפעמים עולה הקרקע בפחות, ומכיון שעברה עליהם שנה נשתבח ערכם והמה שוים פי שנים מהמחיר שעלו.

על פי החשבון הבדוק והמנוסה הזה אומרים אגו"פ ליסד חברת אקציות ׃לקנות חלק אדמה מאה דונם, שעולה לפי המקח השורר בסביבות יפו שנים עשר פראנק הדונם

fr. 1200 בעד מאה דונם.

„ 3333 ארבעים אלף גפנים ינטעו עליה, כל גפן הצי גרוש = 20.000 גר' (בח' פרנקים 3333)

fr. 4533

„ 900 נוסף על זה ערך רביע שיקבלו הפועלים העברים בשכרם יותר מהמקח הקצוב להערביים שעולה לערך fr. 900

„ 1500 על העדור השני ונטיעת נטיעות הדשות תמורת הנטיעות שנתיבשו בימות הגשמים.

fr. 6933 בס"ה

הכרם שוה אחרי כן 13.333 (40.000 נטיעות א 2 גרוש = 80.000 גרוש), נמצא ריוח 92%.

החשבון הזה מדויק, אך ננכה עוד 12% על מקרים שלא נוכל לדעתם מראש ישאר ריווח 80%.

אחר ההצעה הזאת הנני מרשה לי לרשום את הסעיפים האלה: א) כי תבחרו מכם ועד מיוחד אשר ישתדל להוציא את הרעיון הזה לפועל וכי הועד ישיג את הסך 1200 אלף פראנק הנחוצים לקנות אדמה. ב) כי הועד יכונן בארצנו הקד' „ועד הפועל" אשר עליו יהי' לקנות האדמה ולהשגיח על העבודה. ג) לעשות אקציות מחיר כל אחת 1.70 פר' שהם לערך 80 ק"פ, ובהאקציות האלה ישלמו את הסך fr. 1200 שהוצאו על קנין הקרקע. ד) להרשות לועד הפועל כי תיכף אחר קנית הקרקע יאספו כשלושים איש פועלים מאחינו ולהתחיל לעבוד את האדמה הקנויה ולטעת שם גפנים. בשכרם יקבלו הפועלים אקציות, לאמר אקציה אחת ליום עבודה. ה) הועד בפה ישתדל למכור האקציות ליחידים לבלי לגעת בכסף הקדשים אשר לחב' חו"צ. ו) להפועלים ישולם בכל חודש בעד האקציה ולחיבם כי מכל אקציה יניחו לקרן קימת באוצר החברה 1/5, אשר ימצא בידי הועד הפועל. כתום העבודה והאדמה תהי' נטועה כולה גפנים יערכום, וכפי המחיר שיעריכום מעריכים מומחים כן ימכרו. למען יהי' לאל יד הרוצה לקנות כרם בארץ ישראל לקנותו כפי שויו ולא שישלם פי שנים ממחירו. ז) מהריווח שישאר אחרי מכירת הכרם ינתן שבעים ידות לבעלי האקציות ושלשים ידות להפועל', בכדי שישתדלו לעבוד היטב ובכדי שבהמשך הימים יהי' בידם להגיע אל המנוחה ואל הנחלה. ח) לקצוב את מספר האקציות המזכים את בעליהם לעכב לעצמו חלק מהכרם נגד דמי אקציותיו.

הטוב והתועלת שתביאו בזאת גדול למאד כי מלבד שתחזיקו בידי העובדים מאחינו עוד תועילו להרחיב את הישוב, כי אחרי אשר תגדיל החברה מעשיה, והיה כל הרוצה לקנות נחלת שדה וכרם בארץ אבותינו יפנה אל החברה הזאת, והיא תוכל תמיד למלאות חפצו כי ברבות מספר לוקחי האקציות יתרבה גם שטח כרמיה.

הנני לוקח לי החפש לנקוב בשמות את האנשים אשר אחשבם להיות ראויים לעמוד בועד הפועל, — — — — — — — — והמה יבחרו להם מתוכם או מבין האנשים המצוינים הנמצאים שמה איש שישניח על כל עניני הועד ולחייבם שהפועלים לא יתקוממו נגד הפקידים של הנדיב ולא נגד הקולוניסתים, ושיכבדו את הדת[2].

---

2) המנוח ברזלי מספר בזכרונותיו („העולם" נומר 28 לשנת 1914): „שאלת העבודה העברית במובנה היום עוד טרם היתה אז בארץ. הכל, ואפילו אחדים מן הפקידים, ידעו שדין־קדימה לפועל העברי. ואולם בדרך כלל היה חסרון־עבודה מצוי, וביחוד בעונת־הקיץ, ומשום זה הצעתי, שחובבי ציון יקנו בשביל הפועלים חלקת אדמה בוודי־חנין מאת מיסד המושבה מר לרר – – וכונתי היתה, שבימי הבטלה יעבדו הפועלים את אדמתם הם – – בקושי עלה בידי ליליינבלום למצוא מקום לאספה כדי לדון על הצעתי – – – נאספו כארבעים איש. בתוכם היה גם אשר גינצבורג – – – המרובים הסכימו להצעתי ומסרוה לקומיסיה מיוחדת, שגם ליליינבלום, גינצבורג ואנכי נבחרו חברים לה. ואולם רק פעם אחת דנה הקומיסיה על הצעתי – ולא יספה. תקותי ועמלי ירדו לטמיון". –

794.

מאת י. מ. פינס לחובבי־ציון במוסקבה.

ב״ה גדרה כ״ז סיון תרח״ם.

כבוד בני אגודת חו״צ שבמאסקויא, שלום!

נפלאתי על פליאתכם, וכי אמרתי חלילה, כי הקפה המרכזית תהרס והאגודות תצאנה אשה אשה לבדה על שדה הפעולה? [1] אני לא אמרתי אלא שכל אגודה ואגודה תתאמץ להרים תרומה חדשה, מלבד תרומת הלשכה הקבועה, אשר תהי מקודשת לבנין בתים. וראיה לדבר כי כן היתה כונתי, כי כן הבינה גם ראש החברה ה׳ ד״ר פינסקר נ״י עצמו [2], וכן הבינוה גם בני ליבויא בשלחם לה׳ ערלאנגער אלפים פר׳ לבנין בתים ומבטיחים לשלוח בקרוב עוד אלף למען יבנה חצר על שמם [3].

והנה לו גם משנה היה הדבר מצדי אברך את ה׳ אשר נתן המשנה בלבי, כי על ידה מצאתי ידים לבוא אתכם בברית מכתבים — — אנחנו פה ישבנו במנוחה ועשינו את המוטל עלינו והשבנו שאין לנו לדאג אלא כיצד להוציא את הכסף העומד לפקודתנו שילך לתכליתו. אולם בימים האחרונים למדונו שמועות שונות שקלטו אזנינו כי עלינו המלאכה לעזור לכם גם בקבוץ הכסף על ידי תתנו לכם מושג נכון ממצב הדברים כמו שהם — — — — — — — — — —

התחזקו נא ועשו חיל ובנו את גדרה. ודעו כי המושבה הזאת לכם עתה בת יחידה. אל תאמרו: עלינו לדאוג עוד לשאר המושבות המתאוננים רע באזנינו. כי אין נדבת הנדיב מספקת. משל למה הדבר דומה, לחולה המוטל בהספיטל תחת מחסה רופאים מובהקים, ובאה אמו והתאונן באזנה כי מונעים ממנו די מזון, ואמו מרחמת עליו ומוציאה מתחת לסינורה לביבה שמנה ונותנת לו כדי להשיב נפשו... מה יאמרו הרופאים על זה ידעתם. ואל ישיא אתכם שומר בית החולים באמרו לכם: הרופאים מקמצים ואם תתנו אתם מזון להחולה והכירו לכם תודה. דעו נא כי ההפך מזה אמת ודי״ל — — — — — — — — — —

והנני ידידכם

מיכל פינס.

1) עי׳ לעיל נומר 780.

2) עי׳ לעיל נומר 786.

3) עי׳ לעיל נומר 791.

795.

מאת ז. פרסמן לם. אוסישקין.

1 Іюня [1888]. Минскъ.

Многоуважаемый г. Усышкинъ!

Я въ высшей степени обрадовался предполагающемуся съѣзду нѣкоторыхъ членовъ всѣхъ существующихъ въ настоящее время студенческихъ палестинскихъ кружковъ [1]). — — —

На дняхъ здѣсь Бененсонъ получилъ отъ своего зятя Гурвича письмо изъ Гдейры. Такъ какъ содержаніе этого письма очень отрадное для חו״צ, то я Вамъ привожу выписки изъ его письма: „6-го Мая пріѣхалъ изъ Парижа въ Р.Лціонъ г. Шаидъ съ женою. Съ нимъ пріѣхалъ и одинъ изъ главныхъ инспекторовъ плантацій города Парижа. Онъ христіанинъ. Отъ мнѣнія этого знаменитаго винградаря зависитъ будущая судьба колонизаціи Палестины. Баронъ просилъ его ѣхать сюда осмотрѣть виноградники и др. плантаціи и предложилъ ему на путевыя издержки, но виноградарь отказался и ѣхалъ на свои собственныя средства. Виноградарь сдѣлалъ здѣсь разные опыты надъ виноградомъ прошлогоднимъ и разными травами для выдѣлыванія спирта, водки, вина и проч. Онъ въ восхищеніи отъ р.-лціонскихъ виноградниковъ и обѣщалъ блестяшую будущность и большіе барыши. Онъ сказалъ, что самые старые виноградники Франціи не могутъ поспорить съ юными р.-лціонскими и что виноградныя лозы гораздо толще лозъ Франціи и красивѣе ростутъ. На его увѣренія, что бутылка вина со временемъ дастъ три франка чистаго дохода, одинъ колонистъ сказалъ: „отдаю каждую бутылку по три піастра (1/2 франка)“, онъ разсердился и сказалъ: „я говорю, по три франка, а не по три піастра“. На П. Тикве онъ сказалъ, что почва годна для разведенія риса, а Ваадъ-Эхнинъ для розъ, изъ которыхъ выдѣлываютъ розовое масло [2]). Обѣщалъ, что въ этомъ году баронъ

1) הועידה הזאת לא נתקיימה.

2) עי׳ „המליץ“ נומר 114 לשנת 1888: „ה׳ מ״ן שמאליצאנסקי (מראשון־לציון. - ה ע ו ר ך.) מודיע לנו: „- - - הנדיב הידוע בפאריז שלח חכם גנן אחד בלוית ה׳ אליהו שייד לאה״ק, לראות את נטיעות הגפנים אשר נטעו אחינו בהמושבות העומדות תחת חסותו, וביחוד בהמושב ראשון־לציון - - - הגנן בא לאה״ק ויתבונן הימב בכרמי ראשון לציון אל הגפנים אשר נטעו הקולוניסטים שם, ויאמר להם כי לא פלל מעודו לראות באה״ק נטיעות גפנים טובות ויפות כאלה. „יהיה לבכם נכון ובטוח - אמר הגנן להקולוניסטים - כי תראו ברכה במעשי ידיכם. מקום מוכשר לנטיעת גפנים כאדמת אה״ק לא מצאתי בכל הכרמים אשר להנדיב באיטליא ובספרד“ - - - הגנן הזה הוא אחד מגדולי הגננים בצרפת וע״כ עדותו נאמנה מאד“. (שמו של הגנן - הֶרסנס. עי׳ „המליץ“ נומר 169 לשנה הנ״ל).

שם נומר 126: „- - - הגנן הצרפתי הוא איש עשיר ואחד מאוהבי הנדיב - - - חמשה ימים התמהמה בראשון לציון,

сдѣлаетъ для пробы большой винный погребъ. Въ Р.-Лціонѣ уже готовы 4 каменныхъ дома. На дняхъ Франкъ и администрація строятъ остальные 4 дома. Шаидъ привезъ съ собою новое разрѣшеніе изъ Константинополя еще на десять домовъ въ Ришонѣ.—Вамъ извѣстно, что два года тому назадъ Экронцамъ купили недалеко отъ нихъ двѣ тысячи дун. пахатной земли въ деревнѣ „Наньѣ“. Теперь эти 2000 дун. отдаютъ 10 молодымъ членамъ семействъ Экрона и тамъ устроятъ новую колонію, а Экронцамъ покупаютъ другіе 3000 дун. пахатной земли около Экрона. Шаидъ сказалъ, что баронъ употребитъ всѣ средства, чтобы въ будущемъ они не терпѣли недостатка, а пока приказалъ Блоку давать имъ еженедѣльно хлѣбъ (они имѣли много долговъ, а потому прошлогодній урожай былъ недостаточенъ). „Своими жалобами, сказалъ Шаидъ, Вы можете произвести нехорошее впечатлѣніе на барона. Знайте что на Васъ въ Россіи смотрятъ 4000 семействъ, которыя желаютъ поселиться въ Палестинѣ“. На часъ пути отъ Гдейры баронъ купилъ 4000 дун. пахатной земли и на прошлой недѣлѣ Оссовецкій получилъ въ Газѣ кушаны; онъ еще тамъ.—Мѣстность эта называется „Кастинье“. Земля преотличная. Дорога туда идетъ черезъ нашу колонію — — — Земля эта куплена для 25 бессарабскихъ семействъ [3]), которыя уже болѣе мѣсяца сидятъ въ Яффѣ. Каждое семейство дало барону по 1000 рублей и просили назначить надъ ними директоромъ г. Оссовецкаго. Баронъ получилъ 25000 руб. и за то даетъ имъ полное устройство. Директоромъ назначенъ г. Оссовецкій [4]), который поэтому на дняхъ опять перемѣщается съ семействомъ изъ Яффы въ Экронъ“. Вотъ почти все письмо Гурвича. — — — —

Товарищъ по дѣлу З. Пресманъ.

ויהי לו היום לבקר את הגנים והכרמים, והלילה - לבחון עפ"י חכמת הכימיא את טיב האדמה וטבע הצמחים השונים שם. הגנן הלל ושבח מאד את הכרמים - - - גם הבטיח כי כל כרם בעל חמשת אלפים זמורות גפנים יספיק בריוח לפרנסת משפחה שלמה, ובפירוש אמר להקולוניסטים, כי גפנים בנות שלש שנים באה"ק טובות ובריאות יותר מגפנים בנות עשרים שנה אשר במדינת צרפת. הגנן, ה' אליהו שייד והדירעקטאר במקוה ישראל ה' הירש החליטו לחצוב עוד בשנה הזאת יקב בראשון לציון - - - ובעוד שבוע ימים יבוא הרשיון (מאת הבארון רוטשילד. - ה ע ו ר ך.) לחצוב את היקב למזיגת היין" - - -

בארכיונו של אוסישקין מצאנו מכתב מראשון לציון (מיום השביעי ביוני 1888), כתוב גרמנית. למי ובידי מי נכתב המכתב - אין אנו יודעים בברור: בראשו נאמר רק „ליעבער פריינד" סתם, ובסופו אין שום חתימה. כמדומה, שהשערתנו תצדק, אם נאמר, שזוהי העתקה ממכתב שקבל י. ל. גולדברג (במכתב יש ברכת־שלום לרש"י פין ולבנו הד"ר בנימין פין) מאת פארמיסטר מראשון־לציון (שהיה רגיל להשתמש בלשון הגרמנית), ואת ההעתקה שלח גולדברג לאוסישקין. והנה שורות אחדות מתוך הכתב הזה: „- - - מיט שייד איזט אויך איינער דער בעקאַנטעסטען גאַרטנער פראנקרייכ'ס געקאממען - - - פינף טאגע פערוויילטע ער אין ראשון. דיע טאגע ווארדען מיט אונטערזוכונגען אויף דען גאַרטען צוגעבראכט אונד דיא נאַכטע מיט כעמישען אַנאַליזען - - - דיע רעזולטאטע זינד איבערראשענד. ער וואר דעראַרטיג צופריעדען, דאסס ער יעדען קאלאניסטען האטטע אומארמען וואללען פאר פריידע - - - ער אויססערטע זיך, דאסס איין גארטען פאן נור 5000 רעבען שאן הינרייכענד איזט, אום איינע גראָססערע פאמיליע אנשטאָנדיג צו ערנאָהרען - - - דער גאָרטנער, אונזער דירעקטאר (בלוך. - ה ע ו ר ך.), שייד אונד דירעקטאר הירש האבען בעשלאססען נאך דיעזעס יאהר איינען קעלער צור וויינפאבריקאטיאן אנצולעגען. איך האב איהנען איינען פלאן מיט איינעם ראפפארט איבער קעלעראנלאגען אין פאלאָסטינא פארגעלעגט (לפארמיסטר היו ידיעות בתורת הארדיכלות. - ה ע ו ר ך.) - - - דער פלאן מיט דעם ראפפארט ווארדען נאך פאריז צור גענעהמיגונג געשיקקט" - - - ובעל־המכתב מסים את דבריו כך: „אין ראשון הערשט יעטצט דיא גראָססטע רוהע, איינטראכט אונד צופרידענהייט - - - „מיט איינעם וואָרטע, עס איזט גוט" - - -

3) עי' לעיל הערה 4 לנומר 729.

4) לפקיד במושבה גופה נתמנה אטינגר, מי שהיה תחלה פקיד בראש פינה ואחר־כך משנה לפקיד בזכרון־יעקב.

796.

מאת מ. ארלנגר לפינסקר.

Paris, le 14 Juny 1888.

Werthester Herr Doctor,

— — — — — — — — — — — — —

Ich kann kaum glauben, dass Herr Scheid sich den How. Zion gegenüber ausgedrückt habe wie man Ihnen schrieb, besonders konnte er es nicht im Namen des Barons thun. Dass dieser ihm verboten habe, Katra zu besuchen, ist leichter zu begreifen [1]). Wohin Scheid oder irgend wel-

1) להבנת המכתב שלפנינו נביא שורות אחדות ממכתב, שכתב פינס לפינסקר (כ"א בסיון תרמ"ח): „- - - ביום הראשון שבוע העבר בא ה' שייד במלאכות אדונו לבקר את המושבות, ואחלה את פני ה' הירש לדבר על לבו כי ילך גם לגדרה, ויעש ה' הירש את חפצי וידבר אתו וגם הפציר בו, ולא הועיל מאומה, כי אחת דבר ה' שייד, כי הנדיב צוה עליו לבל יסור להמושבה הזאת, כי נפש הנדיב מרה מאד על חו"צ אשר מרבים לדבר גבוהה גבוהה ואין בידם להקים על תלה אף מושבה אחת קטנה מבלעדי עזרתו. וה' הירש אמר לו, אולי פקד יפקוד הנדיב על בני גדרה את עון אחדים מהם בראש"ל, כי אז יבקש בשמם מחילה אחרי ידעו היטב כי האנשים האלה מתנחמים על מעשיהם - - - ויען ה' שייד ויאמר, כי חלילה להנדיב מפקוד עליהם עונות וחטאים, כי אם עון חו"צ פגע בהם" - - -

אחרי התשובה הזאת נסע פינס בעצמו לשיד לירושלים וגם הוא דבר עמו על מצבם הרע של בני גדרה ובקש, כי ילוה רוטשילד לחובבי־ציון את הסכום, הדרוש לתקונה של המושבה, אבל שיד לא נענה לו, ופינס מוסיף בסוף מכתבו לפינסקר, שמפיו של שיד „נמלטו מלים, אשר מהם למדתי כי ללא אמת הגיד שאין בלבו טינא על בני גדרה, כי כפי הנראה עברתו שמורה להם - - -

cher Vertreter des H. Baron's kommt, bemerkt man ihm vieles was zu thun wäre. Jede solche Reise, oder jeder Besuch, kostet Geld. Da nun der Baron nicht praktisch findet, zu viel Colonien übereinmal zu gründen, und da Katra ohne sein Wissen u. Wollen entstanden ist, so mag wohl sein, dass er sich desinteressiert. Aber von feindlich oder unzufrieden gestimmt zu sein kann nicht gesprochen werden. Zum Beweise dienen die Summen, die der Baron gespendet zum Prozesse oder Ausgleiche mit Chussny-Bey, ebenso hat er das Graben des Brunnens dorten übernommen. Er will aber Katra nicht wie eine seiner Colonien betrachten u. deren Verantwortlichkeit übernehmen. Er hat immer neue Gründungen zu fürchten, wenn auch nicht von den How. Zion [2]).

Der Baron macht die Gesellschaft der How. Zion nicht verantwortlich der boshaften Zeitungsartikel, die hie u. da erscheinen und das Coloniewesen beeinträchtigen. Dass Rokeach, die Säule dieser Intrigue, ist früher im Dienste der How. Zion gestanden, daran denkt der Baron schon lange nicht mehr, wenn er [3]) auch sich voriges Jahr als offiz. Représentant der Gesellschaft vorstellte. Dieser R. nimmt alles, was dem Baron missfällt, in besonderen Schutz. Dr. Goldberg, Oschry u.s.w.

Ich wusste nichts von der Zumuthung des Hrn. Pines, der Baron möge 60-80000 Fr. vorstrecken. H. Scheid wird dem H. Baron nichts davon sprechen, auch wenn er Ursache hätte auf einen gewissen Erfolg zeigen zu können.

Ich kann durchaus nicht begreifen, wer von Paris aus insinuieren konnte, dass S i e mit Rokeach Hand in Hand gehen. Dazu habeu Sie zu deutlich seine Schuftereien u. sein Benehmen gesehen. Ich möchte gerne wissen, wer derartiges an H. Hirsch kann geschrieben haben. Es soll mich um so mehr wunderen, denn ich glaube hinsichtlich der Colonien der einzige Correspondant des H. Hirsch zu sein.—Sie bedarfen, wie Sie sagen, für derartige Anklagen keinei Abwehr. Wir wünschen durchaus keine Änderung in dem Présidium der Gesellschaft How. Zion. Besonders mir wäre die Änderung unangenehm. Wenn Sie demissionieren, so werde ich höflichst Ihren Nachfolger ersuchen, direct mit H. Hirsch in Correspondance zu treten. So wohl Chéques auf Paris als russische Rubel verwerthen sich in Jaffa eben so gut als in Paris.

Glauben Sie, werthester Freund, an die unveränderte Hochachtung u. an die Ausdauer meiner unveränderlichen Freundschaft.

Ihr ergebenster M. E r l a n g e r.

2) הדברים אינם מובנים לנו כל צרכם.

3) רוקח.

חלילה לי מלחשוד את הנדיב עצמו, כי מטפל הוא בקטניות דמוחין אלו. אבל יועציו ופקידיו כפי הנראה אחזו יותר מדי במדת ת"ח והם נוקמים ונוטרים כנחשים מכל מי שפעם אחת בחייו העקים את חוטמו שלא כרצונם - - - בהיותי לפני שבועים אצל ה' הירש נתגלגלו הדברים על דבר רוקח ואמרתי לה' הירש כי אין אחריותו של האיש הזה בלתי אם על ה' וויסוצקי, אשר למרות מחאתו של הד"ר פינסקר ושל כל העומדים בראש חו"צ בחר אך באיש הזה - - - ויען לי ה' הירש ויאמר: שמחתי באמרך לי כי יד ד"ר פינסקר לא תכון עמו. יען כי בימים האלה קבלתי מכתבים מפאריז, אשר בם יאמר כי לפי הנראה ד"ר פינסקר יאציל מרוחו על רוקח לדבר את דבריו בהחבצלת, אשר בהם ישפוך את קיאו על פאריז ועל פקידיה יחד" - - -

באמת הרבה רוקח להדפיס בעת ההיא ב„חבצלת" מאמרים ופיליטונים מלאים לתג רב ומרירות אין־קץ על כל מעשי רוטשילד ופקידיו בארץ־ישראל (עי', לדוגמא, מאמריו ופיליטוניו „יתבררו ויתלבנו הדברים", „בין האולם ולמזבח", „ומקוה עשיתם בין החמתים"). אבל מובן מאליו, שלחנם חשדו בפאריז את פינסקר, שהוא „האציל מרוחו על רוקח לדבר את דבריו בהחבצלת". ו א ו ל י ר מ ז פינסקר לארלנגר, שבכל אופן אין לפקוד על בני גדרה את העון הזה, שבמשך זמן ידוע היה רוקח עושה־דבריו בארץ־ישראל, שהרי הוא, פינסקר, אומר להסיר מעליו משרת „גבאי ראשון" ולמסור אותה לאחר.

ולפינם כתב פינסקר (ער"ח תמוז תרמ"ח) כדברים האלה (את המכתב המציא לנו מר ד. ילין, ירושלים): „צר לי כי כבודו הרם לקח דברים עם ה' שייד על אדות גדרה. אמנם בני גדרה אינם קנין חו"צ ורשות להם לבקש עזרה לצרכיהם ולשכלולם ממי שירצו מבלי הבט עד כמה תהיה בקשה כזו לכבוד לחו"צ. אבל במה דברים אמורים, בבני גדרה בעצמם או באיש מן הצד, אבל לא בכבודו הרם, שהוא שליח חו"צ באה"ק, וכל מעשיו ודבריו צריכים להתיחס אל חו"צ, וכל מה שהוא עושה חזקה שהוא עושה בהסכמת חו"צ וברצונם - - - לא בשביל שיושיע ה ו א (רוטשילד.— ה ע ו ר ך.) את הקולוניסטים נוסדה אגודתם של חו"צ, כי אם למען יושיעום ה ם, ובשעה שחו"צ מבקשים מאת הנדיב עזרה לאלה ש ה ם צריכים להושיעם הנה הם עושים עצמם פלסתר וגורמים מבוכה גם לעצמם גם להנדיב" - - -

797 *).

מאת י. איזנשטט (ברזלי) למ. אוסישקין.

אדססא ה' תמוז תרמ"ח לפ"ק.

אדון נכבד!

אחרתי תשובתי על מכתבך מן כ"ו סיון יען הפצתי להציע שאלתך לפני חברי הועד; ועתה הנני משיבך בצדי שאלותיך כאשר הנני מביאן ליתר ביאור. — — — — — — — — — — — — — — — — —

שאלה ב) „הלא מעט מזעיר מספר האנשים בין אחינו בני ישראל ברוסיא היודעים בפרוטרוט מה יָעשה בא"י, ובכן אם נאמר להם כי נמצאים שמה אנשים, אשר יעבדו בזיעת אפם על הרי ישראל ולא יקבלו שום תמיכה מחו"צ, יאמרו מה היא התועלת מחו"צ? ואם יתן האיש הזה נדבתו 80 קופ' 1) (כי מסופקני למאד אם תמצאו אף איש אחד אשר ידמה לקבל איזה ריווח מסכום קטן כזה), אז יתמעטו ע"י זה נדבות חו"צ".

תשובה) אדיר כל חפצנו שהאקציות יהיו על יסודות המסחר ולא על נדבות, ואם לא נפיק זממנו נמשיך את ידינו מזה, לכן נעמול להשיג כסף כסכום האקציות שנוציא, והכסף יושלש קודם מכירתם בידי איש מפורסם לבטוח והוא יהי' הערב בעדן ולוקחיהן יהיו בטוחים כי כספם יושב להם.

האקציות יהיו בני שמונה פראנק, ויחלקו לארבעה חלקים, בכל זמן ידוע יהי' על הקונה לשלם 2 פראנק בעד הרביע, ואחרי שעצם האקציות בטוח, וכל קונה יודע כי מניח כספו בדבר קיים, אין כל ספק שימצאו אנשים שיקנו גם עשרה אקציות, ואף הקונה אקציה אחת יקבל בחפץ לבב הריווח שיעלה על חלקו, ומה שימצא אחד מעשרה אשר לא להריווח יהיו עיניו נשואות ורק בתורת נדבה יקננה, לא יזיק זאת לחו"צ: כי קפת חו"צ באה והי' מכסף חדשי אשר יתרמו החברים, וכנדר הוא להם אשר לא יחללוהו בשביל האקציה שקנו, ואם כן לא יקופח ולא יתמעט הכנסת חו"צ.

ומה שנוגע להעדר ידיעות פרטיות, אמנם צדקת כי באשמת המולי"ם הנוטים הצדה ומאפילים בטליתם על כל נכלי פקידי הנדיב גם חברי חו"צ מגששים באפלה, אך זה אפילו בר בי רב דחד יומא — בעניני הישוב — ידע להבחין ויבין כי אגו"פ פועלים לחוד והתמיכה והקולוניסתים לחוד, הראשונים המה אך טפלים להאחרונים, ובני עלי' כבני אגו"פ שמסתפקים במועט מעטים מאד, ובמעט הרווקים האלה המפקירים עצמם לטובת הישוב לא יִוָשע ישראל, הם יביאו רק תועלת כעוזרים להקולוניסתים וכמקילים העבודה להם, וכממציאים כרמים להרוצה לקנותם, אבל כי נבְנה על ידם לא יקוה שום איש, ואם ירבה מספרם למאות ולאלפים — כן ירבו — ומספרם ירב מהקולוניסתים, והמה יהיו לעיקר, אז בטח תהי' גם אתה מלא רצון, אף אם יתמעטו הכנסות חו"צ ע"ז, ואף אתה תענה ותאמר כמוני: „כל כי האי ריתחא ליתי וליזיל".

ע"ד „האקציות למסחר ולחרושת המעשה" לא נבין איש את רעהו, לו יהיו כדבריך שאנכי המציע אינני ידוע בעולם המסחר, חלקי לא בין הסוחרים הגדולים וגורלי לא ינוח על שבט התגרנים המפורסמים, הכי בשביל זה נתיאש מעצם הדבר? האם המציע הוא העיקר אשר עליו ישען בנין החברה? הלא רק העומד בראש הדבר שהוא ערב קבלן „דירעקטאר" והוא הלא יכול להיות מהמפורסמים, ואף אם נניח שהמציע בכבודו ובעצמו מחויב להיות עשיר גדול וסוחר מפורסם, אין אנחנו פטורים מלבקש איש כזה, ואחשוב למשפט כי אף שלא במוחו נולד רעיון ההצעה אינו נפסל בשביל זה מלהיות „מציע", אנכי אוכל לערוך כל פרטי הדברים ושמו יקרא עליהם, האם אסוג אחור בשביל ששם „מציע" יוקח ממני, כלום לכבודי או לכבוד בית אבא הנני עוסק בעניני הישוב? — ועליך כעל איש דבוק בהרעיון ויושב במקום שגדולים וטובים מאחינו נמצאים שם לחפש ולבקש אחרי איש כזה ואז נוציא הדבר הנכבד הזה למענהו — — — — — — — — —

מוקירך מכבדך

יהושע אייזענשטאדט.

---

*) נומר זה וארבעת הנומרים שלאחריו הם מארכיונו של אוסישקין.

1) פירוש: יקנה מניה של „אגודת־הפועלים".

798.

מאת ח. ז. מכבי למ. אוסישקין.

בע"ה ועש"ק חקת ו' תמוז התתי"ט לחה"ב [ארשא].

עסקנו מצליח ת"ל וכעת נמצא בידינו כסף במזומן סך שמונים וחמשה רו"כ מלבד בעלי חובות רבים אשר הבטיחו לשלם מדי חדש בחדשו, וגם מצאתי אנשים הגונים הרוצים להיות גובים, ובטוח אני בעזרתו ית' כי אחר השבת אוכל לשלוח למאסקווא לא פחות ממאה רו"כ — — — לא יכלתי לגמור את העסק עד אשר הבטחתי אשר אם ישולח הכסף למאסקווא אז יקבל כל אחד ואחד תומ"י מכתב קבלה נדפס מהמנהיגים את העסק במאסקווא על כל פרוטה ופרוטה — — — וזאת תועיל מאד מאד להרחבת הענין בין ההמון המקדש את כל דבר נדפס כאלו נשלח לו הפתקא מן השמים — — — — — —

אודות הרב מטעם הממשלה הרוממה 1) טעיתי לבשתי ולכלמתי, כי עתה הנני יודע בטח אשר הוא איש משכיל באמת ונחמד לאלקים ואנשים, וכל כחותיו יקדיש לטובת עניים הגונים. מי יתן והיו כל הרבנים בישראל כמותו, או אז לא היינו לחרפה ולקלסה בעיני העמים והשרים הישרים. וגם בעל בית מלוני הוא איש טוב וישר מאד. וכבר בקשתי מהם סליחה על אשר כתבתי במכתבי הראשון אודותם, ומודה ועוזב ירוחם.

מה שכבודו בטוח אודות הר[בי] מק[ופוסט] 2) איננו בטוח אצלי, ועודני מסופק מאד אודותיו, כי המנגדים היותר גדולים פה לעניננו הם ח[סידי] ק[ופוסט], והם אומרים כלם כאחד כי הם יודעים בטח אשר הוא לא יסכים בשום פנים על זה, גם ליסע בהשאי אינני יכול בשום אופן, יען כי הנני ת"ל איש מפורסם מאד, והכל יודעים אותי, ובכל מקום בואי יראוני ביראת הכבוד. ודעו כי כלל גדול הוא אצלי אשר בו אתנהג כל ימי חיי. עד שאתה מתפלל שתתקן הרבה, התפלל שלא תקלקל מעט. ע"כ יתיעץ נא כבודו עוד הפעם היטב אודות זה — — — ואולי תוכלו לשלוח על ידי מכתב בקשה ל[הרבי] בחתימת ידי גבירי מאסקווא משותפי עסקנו — — — —

ידידו ועבדו עבד לעבדי ה'

חז"ו בש"ם.

1) עי' לעיל נומר 792 (עמ' 531).
2) עי' לעיל נומר 690.

799.

מאת ליליענבלום למ. אוסישקין.

אדעססא, ח' תמוז תרמ"ח.

ידידי היקר והנכבד!

— — — — — — — — — — — — — —

ה' גרינבערג כבר שב מפ"ב. עם האדון ההוא 1) לא דבר מאומה 2) מסבה חיצונית. האדון ההוא הלוה להמנוח ווארש[אווסקי] 3) ק"פ אלף רו"כ, וה' גרינבערג היה כמליץ על המנוח. עתה אבד רוב הכסף והאדון קוצף קצף גדול... אולי בשביל זאת אמר גם הארז כי אין שום תקוה לע"ע — — — — —

1) שַׁבְּקָא, סגן המיניסטר לעניני־הפנים.
2) על רשיון ליסוד חברה רשמית של חובבי־ציון; עי' לעיל נומר 789.
3) אברהם בן־משה ווארשאווסקי, עסקן ונדבן ידוע בפטרבורג, מחותנו של שמואל פוליאקוב; מת (ה' אייר תרמ"ח) בידי עצמו, כי לא יכול לפרוע את חובותיו.

קבלתי שלשום מכתב מאת הזשידאוווסט־ווישטשים 4) בנוב' יעליסאוועטפאל על אדות הנסיעה לא"י. האמת אגיד לך כי אין רוחי נוחה מהם, ולא אובה שיתנהלו בארץ ושיתבוללו בנו.

והנני אוהבך מוקירך ומכבדך כערכך הרם

משה ליב ליליענבלום.

4) גרים מתיהדים מבין הרוסים.

800.

מאת הד"ר וו. קלצ'קין לחובבי־ציון במוסקבה.

7 Іюня 1888 года. [Орша].

Долгомъ считаю сообщить комитету о впечатлѣніи, произведенномъ рѣчами нашего уважаемаго г. Макаби — — — Всѣ синагоги, въ которыхъ онъ говорилъ, были биткомъ набиты публикой, жадно ловившей каждое его слово. Никто не чувствовалъ никакой усталости, простоявши даже болѣе трехъ-четырехъ часовъ; до такой степени увлекательны и интересны были его рѣчи. Въ этихъ рѣчахъ, проникнутыхъ горячимъ, самоотверженнымъ патріотизмомъ, задушевною любовью къ своему народу, обнаружилось полнѣйшее знаніе недостатковъ нашего народа, умѣнье представлять ихъ въ естественномъ-картинномъ видѣ, прекрасное пониманіе и умѣлое толкованіе всего писаннаго на древне-еврейскомъ языкѣ, способность дѣйствовать на примиреніе враждебныхъ слоевъ націи, способность говорить съ каждымъ по его душѣ. Наше палестинское дѣло онъ съ такимъ увлеченіемъ, такъ живо и горячо рисуетъ, что даже самые бѣдные люди (водовозы) спѣшатъ внести свою долю, дабы стать членами палестинскаго общества. Самъ г. Макаби, по его рѣчамъ и обращенію съ каждымъ въ отдѣльности, вырисовывается идеально честнымъ и добрымъ человѣкомъ, горячо и энергично идущимъ къ разъ намѣченной имъ цѣли, сердечно сочувствующимъ бѣдствіямъ нашего народа, горячо проникнутымъ благими идеями палестинскаго общества и стремящимся всѣми силами во что бы то ни стало поднять умственный и нравственный уровень нашего развитія — — — Дай Богъ побольше такихъ людей.

Посылаю при семъ сто рублей, собранныхъ въ г. Оршѣ. — — — — —

Врачъ и кандидатъ естественныхъ наукъ

В. Клячкинъ.

(* 801.

מאת ל. סקורוביץ למ. אוסישקין.

Парижъ, 20 Іюня [1888].

Высокочтимый М. Усышкинъ!

היום בין איך עוד הפעם גיוועזין אצל השר ערלאנשזער. ער האט מיר גיענטפערט אז הנדיב הידוע איז כעת ניט בביתו. און ער האט כעת גינומין אצלי האדרעס שלי און האט גיהייסין ווארטין אף תשובה — — — — איך קאן אייך שרייבין נייס, אז שייד האט ניקויפט ערד עבור 120 משפחות. די באסראביער וואס זיצין בכאן 4 חדשים האבין שוין דאס ווארט. זיי זיינען דיליגירט פון 100 משפחות. חוץ זיצין בכאן דיליגאטין ג"כ מבאסראביע ג' הדשים אין דיליגאטען מקאמיניץ 1 חודש. בס"ה זיינען זיי דיר־ליגירט פון 250 משפחות. האבין זיי קיין שום תשובה ניט, די קאמיניציר האט מען קאטיגאריש אפ גיזאגט— — — ווערליג איך פאַרשטיי האט ערלאנשזער אונז גוט אן גינומען, נור ער פארשטייט ניט ווי אזוי האבין מיר ביז יעצט גימאגט וואינען במאסקווע, אז מיר זיינען ניט קיין בע"מ און ניט קיין גילדיע. אלזא דארף מען זייער נייטיג אז מען זאל שרייבין ממאסקווע דירעקט צו ערלאנשזערין אז די 8 משפחות זיינען באמת גגרש ממאסקווע 1) — — — און די בריף זאל זיין אונטער גישריבין פון ארב ממאסקווע, באם סע מיגליך אז וויסאצקע זאל אונטער שרייבין וואלט גאר גוט גיוועזין. נאר אין וויינינסטין ארב. אין דער בריף זאל זיין גימעלדט אז די מענטשין זיינען מחזיקי הדת. בכאן אין דיא גרויסע ספערים דיינקט מען אז אין רוסלאנד ובפרט אין מאסקווע איז ניט שלעכט. הגם בכלל הערט מען דעם היפך, נאר די גרויסע אידען ממאסקווע בבדי זיי זאלען זיך פארשיינין שרייבין אז סע איז אידען ניט שלעכט. אלזא שטייען די באסראביער פריהער. נאר אז סע וועט זיין א בריף אונטער שריבין ארב אז סע איז אין מאסקווע... וועט דאס האבין אגרויסע ווערדע — — — גם מעלד איך אייך אז לובעצקע קאן קאליע מאכין. טאמער איז מיגליך מען זאל איהם שרייבין דורך אזא מענטשין אז סע זאל זיין דבריו נשמעים — — — איך האב בכאן א גרויסע מלחמה מיט דיא איבריקע דיליגאטין וועלכע וואלטין מיך דערטרינקען. סע איז שוין גיוועזין א ספלעטניע באַם רב לובעצקע אז איך בין גאר ניט קיין דיליגאט און סע האט מיך קיינער ניט גישיקט — — —

יעצט קינדער קאן איך אייך מעלדין אביסעל פון זיך, אז איך האב שוין 2 טעג ניט גיגעסין, נאר איך לעב די 2 טעג מיט אפודעלע סארדינקעס — — — איך האב אפגינומין א קוואטיר עבור 18 פראנק א חודש. גיוויינטליך זייער אנעמיינע — — — — — — איך האב ניט ממש פ"א. איך האב שוין גיוואלט פארזעצין אמשכון, איז ניטא ביי ווען. סע איז דא אגמ"ח בא לובעצקען און בא ערלאנשזערן, פאסט ניט צו זיי צו גיין. לע"ע האב איך גילינין 3 פראנק בא איינעם, וואס איך האב זיך בכאן מיט איהם

---

*) בכל מכתביו של סקורוביץ תִקַנו את השגיאות האורתוגרפיות הגסות. (הוא כותב: „Паризъ" = „Парижъ",, „שאיט"= „שייד", „הערד" = „ערד", „ביכאן" = „בכאן", וכדומה).

1) בארכיונו של אוסישקין מצאנו גם העתקה ממכתב־הבקשה, שנשלח, לפי הצעת בעל המכתב שלפנינו, מסוסקבה לפאריז, על מנת למסור אותו לרוטשילד. - את מכתב־הבקשה חבר, כפי הנראה, ראובן ברינין; בכל אופן, ההעתקה כתובה בכתב־ידו.

„נדיב ידוע בארון עדמונד ראטשילד!

„ב ק ש ה".

„אנחנו החתומים מטה מגישים לך בקשה על ידי הציר הנוכחי אשר הוא בא כחנו. זה שמונה שנים אשר עינינו נשואות לארצנו, לעבוד את אדמתה ולהשקותה בזעת אפנו, אך מוכרחים היינו להשאר על מקומנו מסבה פשוטה מאד, מחסרון הכסף הנחוץ להתישב בארץ־ישראל. כל הזמן הזה עמלנו בכל שארית כחותינו לאסוף את הסכום הדרוש לנו, שנוכל להיות עובדי אדמה בארצנו הקדושה, אשר אליה עינינו כלות ולבותינו נמשכות. אך לשוא היה כל עמלנו ועבודתנו הקשה, כי החקים המעיקים והגזרות הקשות הכבידו עלינו עד מאד, וכל אחד מאתנו השתכר אל צרור נקוב. ימים רעים ומרים הגיעונו ונפרפר בין החיים והמות, זה העוני והדלות, הבזיון, חלול הכבוד והשפלות הנוראה. עתה באנו עד הקץ האחרון, ירדנו עד המדרגה היותר נמוכה, עוד מעט ואבדנו. לכן התעוררנו ונאמץ את יתר כחותינו, מכרנו את כל חפצינו וכלינו ונכונים אנחנו ללכת לארצנו הקדושה. יעבור עלינו מה. כחנו במתנינו וזרועינו לעבוד ולפלח את אדמתנו. מוכנים ומזומנים אנחנו לשאת ולסבול כל עמל ותלאה, להטות את שכמנו לכל עול בעד כבדת אדמה מארצנו אשר קודש היא לנו. בדמנו נשקנה ובמח עצמותינו נרמיבנה. בטרם שמנו לדרך את פעמינו שלחנו אליך את צירנו להפיל את תחינתנו לפניך שתפרוש עלינו את כנפיך ותהיה לנו לעזר מעט. אם תקחנו תחת חסותך אז בטוחים אנחנו כי נביא את לחמנו בארצנו, אם נפלח ונשדד את אדמתנו, אשר זוהי מטרתנו.

„מרשים אנחנו לצירנו להסכים על כל התנאים שתציע לפניו. באיזה אופן שתרצה תוכל לגבות את כסף התמיכתך לנו כעת. מסכימים אנחנו מראשית לכל ככר אדמה שתתן לנו באיזה מושבה שתהיה. בנפש חפצה לוקחים אנחנו את עול פקידיך עלינו וכל חקיך אשר נתת שם במושבותינו קדש קדשים הם לנו. נאותים אנחנו לקבל את כל התנאים אשר תתנה עם צירנו, אם אך תתן לנו את האפשרות להיות עובדי אדמת ארצנו הקדושה, ואז תציל את נפשותינו מרדת שחת, וברכותינו וברכות נשותינו זרעינו וטפנו יבואו על ראשך.

„חיי נפשות רבות, נפשות עמך, תלויים בידיך וגזור את דינם לחיים או למות".

דטה וחתימות אין לו לכתב זה.

דערקאנט, האב איך שוין ג"כ ניט א פרוטה. וואס איך וועל כעת טוהן וויים איך ניט — — — —

ידידכם עוז

ליב סקאראוויטש.

אבקש איבער צו שיקן המכתב הרצוף פה לזוגתי, איך האב ניט קיין 25 סענטים אף נאך אמארקע.

802.

מאת בן־שמעול לפינסקר.

Roschpinah le 20 Juin 1888.

Monsieur le Docteur Pinsker à Odessa,

J'ai bien reçu votre estimée lettre du 13/25 mai ainsi que la procuration des acheteurs de Jessod Hamalah y jointe. Je n'ai pas eu besoin de cette procuration. Avant qu'elle me fût parvenue, j'ai pu obtenir les couschans de Jessod Hamalah au nom de M. David Arié, professeur à l'école de l'alliance Israélite Universelle à Jérusalem. Les dépenses qu'il m'a fallu faire pour le réglement de cette question dépassent la somme que vous avez mise à ma disposition. J'ai disposé d'autres fonds pour compléter ces frais. Par une autre occasion je vous en enverrai le compte en détail. Il reste encore à faire à Jessod Hamalah la délimitation du terrain. Je suis très heureux d'avoir fini la question dans ces conditions, car actuellement il m'aurait été impossible de la resoudre, car le Pacha d'Acre est changé et il aurait fallu recommencer les démarches auprès du nouveau Pacha et les démarches dans ce pays coûtent beaucoup plus cher qu'on ne peut se l'imaginer en Europe.

Dans une de vos précedentes lettres, vous me laissez entendre que les autres colons de J. Hamalah qui se trouevent actuellement en Russie, viendront s'établer à la Colonie.

Dans ce cas, pour que les 24 Colons puissent subsister à la Colonie, il faudrait leur faire une rente car le produit que leur donne le terrain actuel de J. Hamalah ne suffira jamais pour subvenir aux besoins de 24 famills. Je me permets de faire cette observation dans l'intérêt des colons qui sont en ce moment à J. Hamalah et de ceux qui se trouvent encore en Russie.

Veuillez agréer, Monsieur le Docteur, l'assurance de mes sentiments distingués.

I. Benshimol.

---

803 *)

מאת מ. דיזנגוף למ. אוסישקין.

קישינוב 9/VI 1888.

ידידי הנכבד!

ביום ב׳ העבר הייתי באדעססא, ראיתי את הד"ר פ[ינסקר] ואת ידידנו מל"ל.

כפי אשר הבנתי מתוך דברי הד"ר הוא לא התפטר ממשמרתו לוא התנהלה התנועה הלאה והלאה כאשר קוינו בהיותנו בדרוזגעניק; אולם כעת אשר אגודות רבות כמעט אשר לא תשלחנה כסף כי גם להן אין, ובכלל הענין יתהלך בעצלתים ע"כ צר לו על כי שמו נקרא על תנועה שראשיתה מצער, הויתה כאין ואחריתה מי ישורנה. לדעתי נחוץ מאד כי יקומו שני אנשים אחד צעיר והשני בא בימים ויסובבו את כל מקומות מגורי אחינו ואגודותינו לתקן את בדקי החברה, לאחדם ולעוררם כי יעשו את אשר עליהם לעשות, יקבצו כסף וישלחוהו תיכף למקום יעודם, ואז בטוח אני כי הד"ר בראותו כי אמנם תנועה היא לא יחפוץ להתפטר ויאריך את עבודתו עד אשר יהי׳ ביכלתו. וזאת הלא ידעת כי אין לנו איש אחר אשר יוכל למלאות מקומו. — — — — — — — — — — — — —

ידידך

מ. דיזענהאף.

*) נומר זה ו ח מ ש ת הנומרים שלאחריו הם מארכיונו של אוסישקין.

804.

מאת מ. ארלנגר למ. אוסישקין *).

בעז"ה פריז, י׳ ה׳ פ׳ בלק תרמ"ח לפ"ק.

כבוד הנכבד המהולל החו"ש מו"ה אברהם מענדיל אוסישקין הי"ו בעיר מאסקא יע"א.

— — — במכתבו דרש ע"ד שני משפחות, משפחה אשר לה שבעה בנים — — — ולה חמשת אלפים פראנקען ותחפץ להתנהל באה"ק. הנני להשיבו אף כי עדין לא אדע פרטי דבר הנחלה אשר נקנה

*) המכתב כלו, חוץ מן התתימה, כתוב במסירת־קולמוס.

באי. אבל אקוה בעוד ירח ימים כאשר ישוב ה' שייד משם נוכל להודיעהו. כן אקוה כי בקשת המשפחה קרוב להתקבל באופן השני מבקשתו, כי יואל הנדיב לתת להם קרקע בהקפה ומהסך אשר להם תכלכל כל הוצאותיה, כי לא יאבה הנדיב לקבל על עצמו בדבר שאין לו קצבה.

אולם בקשת המשפחה השניה, מהאיש אשר יחפץ לקנות שלש מאות דונם קרקע ליטע שם גפנים ואחר עבור חמש שנים יבא להתישב והוא ישלם במשך החמש שנים שש אלפים פר' לשנה, לא יאבה הנדיב להסכים לזה, כי אין מטרתו לעסוק בזה להאנשים החפצים במסחור ולעשות ספיקולאצייאנען, וכל מגמתו בעד אנשים אכרים העובדים אדמתם בעצמם, אשר איננו נחוץ למשפחה לנטיעת כ"א חמשים דונם אדמה וגם לזריעה לכל היותר למשפחה החורש ועובד אדמתה בעצמה איננו דרוש כ"א שני מאות דונם, כי למה יוציא הוצאות וטורח גדול לקנות נחלה בעד אנשים אשר ימצאו מסחרם בלעדו.

והנני דו"ש ומוקירו ומברכו בכט"ס

הק' מיכאל ערלאנגר.

805.

מאת ליליינבלום למ. אוסישקין.

אדעססא י"ח תמוז תרמ"ח.

ידידי היקר והנכבד!

— — — — לפי דעתי אין צורך עתה לבחור ג"ר[1]. הד"ר התעשת ויחדל לדבר אלי מיום ליום, כאשר לפני שנים שלשה חדשים, על אדות התפטרותו.

זה דרכו תמיד, בשעה שמחלתו תתקפהו, או כי פחד לנגד עיניו, או שהקופה ריקנית לגמרי הוא אץ להתפטר, אך כמעט תרף מחלתו, או יעבור הפחד, או תתמלא הקופה, ישוב בחבה לעבודת הקדש. אך דבר אחר יעצרהו לפי השערתי מהתפטרותו עתה, והדבר הזה יברר לך מדוע אני מתנגד לבחירת ג"ר, בעוד שסוף סוף לא לכבוד הוא להגבאים ולהו"צ להעמים על הד"ר משא העבודה בעל כרחו. וזה הדבר: ביום השבת העבר קבל הד"ר מכתב מפריז מה' ערלאנגער[2], ובין יתר הדברים אומר ה' ערלאנגער: בפאריז חפצים שלא יהיה שינוי בהנהגת חו"צ (היינו שישאר הד"ר על משמרתו), אך אם יהיה שינוי אז לא יקבל עוד ה' ערלאנגער את הכספים, כי אם יביא את הגבאי הראשון החדש בהתודעות עם ה' הירש

1) "גבאי ראשון" – במקום פינסקר.

2) עי' לעיל נומר 796.

והגבאי ישלח ישר את הכסף ליפו ליד ה' הירש. מעצמך תבין כי אם יחדלו בפאריז לקבל את הכספים כי אז תבא רעה לענינגו, כי איננה דומה אמונת העם בה' ערלאנגער, איש ימינו של הנדיב, לאמונתו בה' הירש, אשר לא שם לו בין אדירי איתני ארץ. — —

להרוססים בני אמונת משה[3] כתבתי בסגנון אשר יניא את לבם מעלות לארץ הקדש. — — —

עסק אגודת פועלים והצעת ה' אייזענשטאדט[4] לדעתי אינו אלא דמיון. להעמיד את הדבר על בסיס נכון נחוץ לעשות אקציות על סך איזה אלפים רו"כ, אך מי יערוב ערבתו בעד האקציות? ואם היינו יכולים לעשות אקציות הלא היה בכחנו לעשות נפלאות וישועות בארץ. — — — — — — — — — —

מוקירך ומכבדך כערכך הרם והנשא

משה ליב ליליענבלום.

3) עי לעיל נומר 799.

4) עי' לעיל הנומרים 785, 793, 797.

806.

מאת ליליינבלום למ. אוסישקין.

אדעססא, כ"ז תמוז תרמ"ה.

ידידי יקירי!

עסק יסוד המעלה כבר נגמר[1]. — — — הד"ר החליט למכור מאחוזות יסוה"מ לא פחות מחלק ומחצה לאיש, ושיהיה להקונה שני אלפים רו"כ מלבד מחיר האדמה, למען יוכל הקונה לחיות מאדמתו בלי עזר חיצוני. — — —

סטודענט אחד ממיודעי[2] שנסע לא כבר לפאריז מודיע לאמר: אצל ערלאנגער היו שליחים מערים שונות משלש מאות משפחות. מאה מהם, והם מטעלענעשט, מחאטין וכו' (הם מקאלאראש שבאה עליהם הידיעה בהוואסהאד) קבלו הבטחה. כמעט למקובלים מאת הנדיב נוכל לחשוב ג"כ עשרה משפחות ממאסקווא, אשר שליחיהם באו זה לא כבר ושיש להם לכל משפחה מהם 1500 רו"כ. מן הנותרים ששים משפחות מקאמענעץ, שיש לכל אחת מהן אך שלש מאות רו"כ, לא נתקבלו, והשאר עוד לא קבלו תשובה, ומחכים על ביאת הנדיב לפאריז. ה' שייד קנה אדמה בעד מאתים משפחות בעבר הירדן, והוא מודיע כי שם נקל מאד לקנות קרקע. ברור כי כל מי שיש לו אלף רו"כ, אם אך תוסד אגודה מאנשים כמו אלה, יכול לפנות להנדיב. הידיעות האלה, לפי דברי המודיע, נאמנות[3].

1) עי' לעיל נומר 802.

2) סטודנט זה הוא הד"ר נפתלי ווייץ.

3) עי' לעיל נומר 801.

היום היו אצלי שני קולוניסטים מראשון לציון (האחד מהם ה' פאפירמייסטער). לפי דבריהם יבוא בקרוב ה' וועגעציאני לא"י וישב שם איזה חדשים במלאכות הבאראן הירש החפץ לקנות קרקע בא"י. הם מפליאים תהלות ראשון לציון עד אין קץ, והגנן האורח, אחד מבחירי הגננים בצרפת, עשיר גדול וידיד הנדיב, אומר כי לא ראה גפנים כאלה מעודו. בהקולוניא שלום ושלוה והם שבעים רצון מהמנהל בלאך[4].

רואים אנו כי לא ביד חו"צ יתן ד' את תשועת ישראל, אך תבוא הישועה מאשר תבוא. בני עמנו ברוסיא אומרים: „הרי אנו ישנים על מטותינו, יבואו אחינו מחו"ל לבנות הריסותינו ואנחנו נאמר להם שירה". הודות לאל כי נמצאו לארצנו גואלים בחו"ל.

הנני מוקירך ומכבדך כערכך הרם

משה ליב ליליענבלום.

4) עי' לעיל הערה 2 לנומר 795.

807.

מאת ז. פרסמן לם. אוסישקין.

Минскъ 27 Іюня 1888 г.

Многоуважаемый г. Усышкинъ!

— — — — Гурвичъ[1]) пишетъ, что они получили грозныя письма отъ Іерусалимскаго раввината съ предостереженіемъ соблюдать „шмите", а въ противномъ случаѣ ихъ будутъ подвергать „херему" и т. п. проклятіямъ. Баронскіе же колонисты получили отъ барона особое предостереженіе не соблюдать „шмите", и тотъ, кто будетъ соблюдать, лишится навсегда его помощи. Гдейрцы же думаютъ соблюдать, такъ какъ они должны бояться общественнаго мнѣнія; баронскимъ колонистамъ на это нечего обращать вниманіе, ибо на ихъ сторонѣ баронъ; на сторонѣ же гдейрцевъ нѣтъ никакихъ бароновъ, ни даже חו"צ. Вообще, все письмо печальное: онъ ужасно жалуется на малоземелье и въ этомъ видитъ причину несчастья колоніи; онъ пишетъ, что лошади уже двѣ недѣли стоятъ безъ корму и не работаютъ — — — — —

Вашъ товарищъ по дѣлу

З. Пресманъ.

1) מגדרה.

808.

מאת ראשי חובבי ציון בארשא לח. ז. מכבי.

Іюня 27 дня 1888 г. [Орша].

כבוד הדרשן הנכבד ה' חיים זונדל מכבי נ"י, שלום!

הננו מודיעים לכ' כי נבוכים אנחנו מאד, כי השיב הקאמיטעט ממאסקווע את פנינו ריקם בבקשתנו ע"ד הקבלה מערלאנגער על המאה וחמשים רו"כ, באמרם כי לא ישלחו לפאריז פחות מאלף רו"כ, ועל דברי המתנגדים הרבים יתנו לנו עצתם הנאמנה „שבקא לרוויא וכו'" — — — כבודו הלא יודע כי נותני הכסף מרביתם הם אנשים מהמון העם, וגם זאת לא נעלם מכ' כי רבים הם אשר מרפים את ידי העם מהביא נדבותיהם לישוב א"י באמרם כי הכסף הנקבץ ילך לטמיון מבלי הביא כל תועלת להדבר הקדוש הזה. ולמען שרש מלבם את האמונה בדברי המתנגדים האלה דרושים היו לנו אותות ומופתים חזקים, אשר בעל כרחם יכירו וידעו כי לא תאבד אף פרוטה מהכסף הנקבץ. אשר ע"כ הרימונו על נס את הבטחתו, אשר הבטיח זה כמה פעמים לכל בני עירנו, כי אם נשלח מאה וחמשים רו"כ, אזי נקבל קבלה על הכסף מה' ערלאנגער בכבודו ובעצמו — — — ועתה אם את בקשתנו זאת אשר הואיל כבודו להבטיחנו לא באונס חלילה רק ברצונו החפשי לא תנתן לנו, אנה נוליך את חרפתנו ואנה נברח משאון מחרפינו ומגדפינו? — — — ע"כ מפילים אנחנו תחינתנו לפניו בשם הרעיון הקדוש הזה כי יהי' נא מטובו להתאמץ בזה בכל מאמצי כחו — — — כי הקאמיטעט ממאסקווע יתאמץ למלא הבטחת כ' אף כדבר היוצא מן הכלל — — — ועל תשובתו הנכונה נחכה בכליון עינים[1].

יוסף אהרן אלטשולר (מאסף הראשי)
שאול ליעווין (מאסף תמידי)
יעקב מוריינא (המזכיר).

1) מר מכבי שלח את המכתב שלפנינו לאוסישקין, והוסיף עליו את הדברים האלה: „— — — אם לא תשלחו תומ"י את המאה וחמשים רו"כ לה' ערלאנגער לפריז למען תוכלו לשלוח בקרוב את הקבלה משם להועד בארשא, אז ח"ו תעשו את שם שליחכם לחרפה ולקללה בארשא ובכל סביבותיה, וכבוד השליח הוא גם כבוד שולחו — — — גם דעו שהועד שם (בארשא. — העורך.) הוא נחוץ לנו במאד מאד, יען כי העיר היא מרכז בתוך ערים שרוב יושביהן הם חסידים"... ועוד הוא כותב בסוף דבריו: „— — — חוסו נא אדוני ורעי; שלחו את הכסף החדשי לאשתי, כי חובותי' הקיפוה והשיגוה בין המצרים. (עי' לעיל סוף נומר 792. — העורך.) אני הנני מוכר את ספרי, וכסף ממכרם העני מוציא על הוצאות דרכי" — — —

בו ביום שלח הד"ר קלצ'קין מארשא מכתב לוויסוצקי (גם את המכתב הזה מצאנו בארכיונו של אוסישקין), וגם הוא מתרעם על הועד במוסקבה, שלא המציא לבני ארשא שובר דוקא

809 (*.

מכתב־חוזר מאת פינסקר לגבאים־היועצים.

אדעססא, ב׳ מנחם אב תרמ״ח.

כבוד הרב החכם הגדול תפארת עמו
כ״ש מוהר״ר שמואל יוסף פין נ״י.

הנני מתכבד להודיע לכבוד הגבאים נ״י, כי עסק יסוד המעלה כבר נגמר ת״ל בכי טוב [1], וכל המושבה בכ״ד חלקים ובמספר כאלפים ומאתים דונם נכתבה על שם המורה בביה״ס לחכ״ח אשר בירושלים ת״ו, ה׳ דוד אריה (התנו של ה׳ נסים בכר), אשר על שמו יעץ הנדיב נ״י לכתוב את הנחלה ההיא [2]. ואם אמנם ההוצאות על גמר הענין הזה נתנו לא מכסף חו״צ, אך מכסף יחידים, שותפים שקנו י״ג חלקים מן המושבה ההיא על מנת למכרם לבעלי הון, בכל זאת אדמה כי ינעם לחו״צ לשמוע, כי הקולוניא ההיא, אשר גם עליה הוציאו חו״צ כסף הרבה, גם בטרם נכתבה על שם בטוח, ועוד לא ידעו שתתקיים, ומגור תמיד היה להם פן יגורשו הקולוניסטים מעל האדמה ההיא בכח מי שתקיף מהם בערכאות — תוכל מעתה להתחשב בין יתר הקולוניות באה״ק, אשר מצבם מצד הממשלה איתן ושום סכנה אינה מרחפת עליה עוד. עתה עלינו לדאוג גם לצרכי הקולוניא ההיא להביאה אל המנוחה, כי אם אמנם היא מקבלת תמיכה לעתים מזומנים מאת החברה „עזרא“ אשר בברלין, בכל זאת לא תספיק לה התמיכה ההיא שאינה יכולה למלא את כל מחסוריה, ועלינו להשתדל להרבות הכנסותינו ולהיות לעזר גם להקו־לוניא ההיא.

וצרכי גדרה עודם מרובים. בתבואת השנה הזאת לא באה ברכה מפני חסרון הגשמים במועדם. מלבד זאת מחסור האדמה עומד למכשול על דרכם. בני גדרה מצדם דורשים מאת חו״צ לבנות להם בתי אבן, וכבר נשלחו לתכלית זאת מליבוי שני אלפים פראנק, ואגודות מינסק והערסאן מבטיחות להשתדל לגבר חילים ולהמציא כסף. לדעתי, אם אחרי ההוצאות התמידיות ישאר איזה סכום, ואם חו״צ ישתדלו באמת להרבות הכנסותיהם, ראוי הוא להוסיף להם אדמה, ובנין בתי אבן נוכל להניח לעת יותר טובה. עשרה בתי עץ כבר נבנו בגדרה ועתה בונים שם בעזר כסף ליבוי עוד שני בתי אבן, והבתים ההם, גם בתי העץ, דים להם לעת עתה לשבת בהם רוחים, בעת אשר בלי הוספת אדמה לא נוכל להפטר מתמיכתם [3] — — — — — —

והנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא

ד״ר ל. פינסקער.

P. S. אחרי חתימת המכתב הזה קבלתי מכתב מהרב החכם הרש״י פין נ״י [4] בצירוף ארבע מאות רו״כ לבנין בתים בגדרה ושארי הצטרכות לפי ראות עיני, ועם הספר יציע לפני לקרוא אספה בדרוזגעניק ושאקח גם אני חלק בה. הרב החכם הנ״ל כבר לקח דברים עם הרב הגאון מביאליסטאק נ״י, שגם הוא רואה נחיצות האספה הזאת בימים האלה, כי דברים שונים עומדים על הפרק ומצפים למוצא פי האספה, ולדעת הגאון הרש״מ נ״י ראוי שתִקרא האספה ליום ט״ו אב הבע״ל.

והנה על דבר בנין הבתים בגדרה כבר הגדתי את דעתי למעלה, ובנוגע להצעה על אדות האספה כבר הסכמתי עליה במכתבים פרטים לאיזה מן הגבאים בשעה שענו לי על הצעתי לבחור גבאי ראשון במקומי, כי אי אפשר לבחירה בלי אספה, ועל כן הנני שמח עתה לקראת ההצעה הזאת, ואקוה כי יצלח ביד האספה למצוא איש אשר יעמוד בראש עניני חו״צ במקומי. אך לדאבון לבי לא אוכל בשום אופן לקחת חלק באספה, ומובן, כי על כן אינו מן הנימוס שאקרא אותה. אבל אין בכך כלום, כבוד הגבאים יכולים לקרוא את האספה ולקבוע אותה ביום שימצאו לנכון, ואני אשלח לאספה את חשבון ההכנסות וההוצאות, והאספה ותוצאותיה לא תחסרנה מאומה בהקראה ע״י הגבאים נ״י ובלי קחתי חלק בה. ואבקש מכבוד הגבאים לבלי להרחיק את הזמן ולקרוא את האספה אם אפשר לפחות ליום כ״ה אב. הנ״ל.

מאת ארלנגר על מאה וחמשים הרובל, ואת מכתבו הוא מסים כך: — — — „Но если это недостижимо, то мы просимъ Васъ о слѣдующемъ. Вы человѣкъ извѣстный въ провинціи и пользуетесь довѣріемъ, а потому потрудитесь намъ собственноручно сообщить, что деньги изъ Московскаго Комитета не расходуются въ Москвѣ, развѣ только на почтовыя издержки и на содержаніе „магидовъ“, и что Комитетъ находится подъ Вашимъ личнымъ наблюденіемъ. Въ этомъ родѣ напишите намъ письмо, и мы его будемъ показывать всѣмъ нашимъ товарищамъ“.

*) מארכיונו של פין - בראש המכתב רשום: „מכתב חוזר אל הגבאים היועצים נ״י“.

1) עי׳ לעיל נומר 802.

2) יש בידינו טופס (מודפס) של מסירת מודעה מאת מר אריה בדבר אדמת יסוד המעלה, שנרשמה בערכאות על שמו, לאמר: „ס פ ר ה ע ד ו ת לקנין חלקת שדה בארץ ישראל בת מאה דונם בנחלת „יסוד המעלה“ היא אזביד על יד מי־מרום בגבול נפתלי. ג ל ו י ד ע ת, שעל פיו יקוים באמת, כי הנחלה בכפר א ז ב י ד בגליל צפת בפלך עכו אשר להפצרת הר׳ יהודא ליב ב״ר שמחה המכונה ד״ר פינסקער, הועלה בערכאות על שמי, לא נתתי משלי לקנותה מאומה, ואין לי בה שום זכות ויפוי כח, ועל פי הדברים האלה הנני נכון בכל שעה להעביר ממנה חלק אחד של מאה דונם על שם...... שהוא קונהו ובעליו לפי הודאת פיו של הר׳ ד״ר פינסקער, ואולם בתנאי מפורש שלא יעלה לי מפעולה זו שום הוצאת ממון, ובאתי על החתום פה עה״ק ירושלים.– יום ה׳ לחדש אלול שנת התרמ״ח. נאם...“ מסירת־מודעה זו כתובה גם צרפתית.

---

3) מכאן ואילך - חשבונות של כספים.

4) את המכתב הזה לא מצאנו. ועי׳ להלן נומר 814.

810. (*

מאת ל. סקורוביץ לם. אוסישקין.

Парижъ 10 Іюля 88 г.

Высокочтимый Усышкинъ!

מכתבכם מן כ"ד תמוז הגיעני. — — — במכתבי הקודם האב איך גישריבין אז איך וועל די טעג זיין אצל ערלאנזשער. נאר יעצט האב איך זיך בארעכינט אז איך זאל ניט גיין, מחמת סע קומין אלע טאג אן גייע מבקשי קאלאניעס, און ערלאנזשער איז צורייצט דערפון, האב איך מורא איך זאל חלילה ניט קאליע מאכין. לע"ע האב איך זעהר אגוטע תשובה פון איהם, ער האט מיר גיגעבין דאס ווארט אז ער וועט אונזער בריף[1] מעתיק זיין על שפת פראנציע און איבער געבין להנדיב יהי', און ער האט מיר גיהייסין ווארטין אף ענטפער — — — איך בין פעסט פארזיכערט אז באם מען וועט נאר גיבין דיא באסראביער, וועלכע זיינען שוין בכאן 4 חדשים און האבין שוין דאס ווארט, וועט מען אונזערע 8 פאמיליען נ"כ צונעמין (איך האב זאיאוועט 8 פאמיליען). עם הרב ר' יודל לובעצקע האב איך זיך אביסל נאווינטער באקאנט און ער האט מיר נ"כ גיזאגט דאס זעלבע, און הרב הנ"ל האט אגרויסע דעה אצל השר ערלאנזשער, און דער גדיב יהי' גיט אלעס מעניני א"י איבער להשר הנ"ל. — — — גם בעט איך אייך עוד הפעם איהר זאלט שרייבין פון זיך לערלאנזשער, איהר זאלט למה"ש פארשטעלין אונזער עסק ווי צום ערנסטין. סע האבין אייניגע פון דיא דיליגאטין גישריבין צו גוטע נאכריכטע, וועלכע זיינען פובליקירט גיווארין, און דאס טוט נאר קיין טובה ניט. און דעם בריף אייערין זאל אונטער שרייבין ארב, און אויב סע מיגליך וויסאצקע זאל זיך אינטער שרייבין וואלט נאר גוט גיוועזין. — — — איך האב גינומין אצל הרב ר' יודל לובעצקע זיין חבור, און האב איהם צוגיזאגט צוגעבין עטליכע עקזעמפליארין. טאמער האט איהר עפעס במאסקווע אזעלכע זאלען נעמען זיין חבור, וואלט דאס ניט קאליע גימאכט.

האכגישעצטער פריינד! איהר שרייבט מיר „אין לך דבר העומד בפני הרצון" כמאמר חז"ל. ווען איך זאל וויסין אז דיא חברים האבין דעם רצון וואס אונזערע חז"ל האבין נימיינט, וואלט איך אפילו קיין סעקונדע ניט מסופק גיוועזין אז מיר וועלין איה"ש דערגרייכין — — — איך בין אבער מסופק צי עקסיסטירט רצון אין אחדות בא אונזערע...

— — — קיין חדשות פון די לעצטע עטליכע טעג וויים איך גאר ניט. דער הונגער מיט דעם דחקות

*) מארכיונו של אוסישקין.

1) כפי הנראה, מכתב הבקשה שהבאנו בהערה 1 לנומר 801.

האבין מיך נאר דערשלאגין — — — ה' שיד פאהרט ארויס בשבוע הבאה און וועט בקרוב זיין בכאן — —

ידידכם ומוקירכם

ליב סקאראוויץ.

---

811. (*

מכתב־חוזר מאת בני גדרה להאגודות.

י' מנחם אב התרמ"ח גדרה ת"ו.

לאחינו חו"צ הנכבדים הי"ו.

זה לנו כשלושה ירחים אשר ערכנו אגרת מחזרת על פתחי הועדים אשר לאגודות חו"צ בכל ארצות אייראפא[1] להעירם ולעוררם כי בא יום לבנות את גדרה ולהקימה על תלה. ועד היום לא נענינו אלא מאגודת ליבאווע אשר שמעה להצעתנו ותשלח אלפים פראנק למבנה בית וחצר ותבטיח להשלים עד שלושת אלפים פראנק במיעוט ימים. וגם אגודת מאסקאווע כבדה אותנו בתשובתה, אלא שהיתה תשובתה תשובת נזיפה, כי מלאנו לבבנו להציע לפני האגודות דבר כזה אשר בכחו להפריד בין הדבקים ולסתור את המרכז האחד אשר קימו וקבלו עליהם כל האגודות להיות שואפות אליו. דברי האגודה הזאת נתנו בלבבנו לחשוב כי על כן לא נענינו מאת שאר האגודות, יען כי גם הם חושבים זאת לנו לחטאה, כי על כן עלינו להצדיק נפשנו בראשון ולאמר כי גם אנחנו חלילה לנו ממחשבת פגול כזאת. ידענו מאד להוקיר את האחדות והפעולה הנשגבה אשר הנכם פועלים לטובת רעיון הישוב בכללו. אולם גם לא נעלם מאתנו הכלל שכללו חכמינו קדירה דבי שותפי לא חמימא ולא קרירא. המה הסתכלו באספקלריא המאירה והתבוננו לטבע לב האדם, כי ביתר שאת יאזר חיל לפעול פעולתו לעשות לו דבר שלם לבדו מאשר להביא אך חלק קטן לדבר הנעשה בכנופיה, כי על כן היתה הצעתנו כמפשרת בין תורת השכל האומרת כי אין טוב לדבר כי אם שתוף הכחות ובין תורת הנסיון המלמדת אותנו כי אין תוחלת מפעולה אלא כשהיא נעשה מחפץ לב. ולא היתה הצעתנו מתחילה אלא שכל אגודה ואגודה תעשה בפני עצמה דבר שלם ע"י הועד המרכזי. בהצעתנו זו לא היינו מתכונים לאלה העומדים בראשי האגודות, כי ידענו כי המה מבינים את אשר לפניהם וידיהם לא תחזקנה בעשות דבר איש איש לבדו, כאשר לא תרפינה בעשותם דבר כלם ביחד. אך אמרנו לתת בידיהם כלי חפץ להעיר ולעורר על ידו את המתנדבים להביא תרומתם, ולפי דעתנו אולי היו האגודות שומעות

*) מארכיונו של פין.

1) עי' לעיל נומר 780.

לנו והיו משתמשות בכלי הזה כי אז אין כל ספק כי לא היו מחטיאות את המטרה והעם היו מרבים להביא.

מצות הצדקה היא מצוה גדולה ולפי תורת חכמי המוסר צריכה להיות בטהר הלב ובכונה רצויה לש"ש או לשם אהבת האדם. ואולם גובי הצדקה אינם מוזהרים על טהרת הכונה של הנותנים, ואדרבא עליהם להוציא ממון ממי שיש לו ואינו רוצה ליתן בכל אופן שהוא. ועל כן עליהם לבוא בחשבון גם עם אהבת הכבוד של הנותנים ושאר המדות המשובחות ואינם משובחות, אשר מביאות את האדם לידי נדיבות. ועל כן הצעתנו היא הנכונה כי כל אגודה ואגודה תשתדל עם המתנדבים החונים על דגלה כי יביאו תרומה חדשה (מלבד התרומה הקבועה) אם למבנה בית ואם למקנה חלק אדמה אשר שם האגודה יקרא על הדבר המתקים הזה, ואל נא תתרשלו בדבר הזה כי אמנם הגיע העת להקים את גדרה על תלה, ועד מתי תורידו לנו את נדבותיכם כטפים הללו של מים היורדים על ברזל מלובן אשר התעיף עינך בהם וכהנדוף עשן ינדופו. שימו לבבכם לשים קץ לשפלותנו ותלאותינו ואחרי מתי עוד.

בני גדרה (אחת־עשרה התימות).

ראיתי והסכמתי

יחיאל מיכל פינם.

812.

מאת י. מ. פינס לפינסקר.

ב"ה י' מנ"א תרחם יפו.

כבוד אלופי הרב וכו' מו"ה ד"ר פינסקער נ"י.

את מכתביו וגם את גזיפותיו [1] קבלתי, ועל כיו"ב אמרו חז"ל כל כי האי ריתחא לירתח קב"ה עלן ויפרקינן — — — — — — — — — — — — —

בדבר המריבה אשר פרצה בסאמארין [2] שמו בני פ"ת עיניהם בי ובגיסי [3] ובה' סאלימאן [4] נ"י ללכת סמרינה לפשר ולהשקיט הריב, ויקבל ה' שייד את פנינו ברצון, אך למורת רוחינו לא עלתה בידינו להשיב את דעת בעלי הריב על מכונה, כי נפשם מרה עליהם עד מאד, וכמו עברם יין הנם בעינינו אשר לא יחשבו אחריתם. אנחנו הצענו לפניהם לשלוח דפשה להנדיב בזה"ל: „וויר פינען אונס וויא קינדער דעם וויללען איהרעס פאטערס אונד ערוואַרטען פאן איהרער פאַטערליכען ליעבע בעריקזיכטיגונג אונזערער זיטואַטיאָן" [5]. וקבלנו עלינו אשר אנחנו נגיש את הדפשה לפני ה' שייד והוא יתרצה בזה ונסלה להם. אך הם לא אבו שמוע, כי השדנים המה [6].

בעיקר הדברים הצדק עם הד"ר גאלדבערג. אך אין לכחד כי לא התנהג כמנהג חכמים היודעים עת ומשפט מקום — — — — — — — — — — —

והנני ידידו מוקירו ומכבדו

מיכל פינם.

---

1) עי' לעיל הערה 1 לנומר 796, בד"ה: „ולפינם כתב פינסקר".

2) על המריבה ב„סמרין" (זכרון־יעקב) עי' לעיל נומר 777 והערה 1 שם.

3) זאב יעבץ.

4) יואל משה סלומון, אחד ממיסדי פתח־תקוה ומחשוביה.

5) הטלגרמה כתובה באותיות עבריות בגוף מכתבו של פינם.

6) למעלה (הערה 1 לנומר 777) ראינו, שהד"ר גולדברג עמד במרדו ולא עזב את זכרון, והזכרונים הגנו עליו בכל תוקף. עקשנות זו הכעיסה מאד את שיד, ראש פקידיו של הבארון, והוא הודיע, כי מכאן ואילך לא תנתן מקופת הפקידות שום תמיכה לכל אלה, שחתמו על המכתב, אשר נשלח לרוטשילד. דבר זה הרגיז עוד יותר את המורדים. וכמה וכמה מעשים מגונים מאד נעשו – גם מצד הפקידות וגם מצד האכרים – בימי המרידה ההם בזכרון: הפקידות קטרגה לפני הרשות בחיפה על הד"ר גולדברג שרבולוציונר הוא וראוי לגרשו מן הארץ, שבכלל אין הוא רשאי לשבת בארץ, משום שבן־רוסיה הוא. „המוכתר" של המושבה, המנוח מרדכי קרניאל, הושם במאסר, אחד מבני־המושבה העליב קשה את שיד לעין כל וכו' וכו'. לפי המסופר בעתונים העברים של הימים ההם, שלחו המורדים טלגרמה לרוטשילד, שהם מוכנים לעזוב את המושבה בתנאי שהוא ישלם להם בכסף מלא את כל המגיע להם מאתו. הזכרונים הכחישו אחר־כך את דבר משלוח הטלגרמה הזאת. בכל אופן: מפאריז באה על שם שיד טלגרמה, חתומה על ידי הבארון בעצמו, לאמר: „דאקטאר גאלדבערג מוס אונבעדינגט פאן דער קאלאניע וועג; דיעזע וואכע נעהמט איין אנדערער פאן פאריז אייף זיינען פלאטץ. איך האבע איינע אונערהאָרטע דעפעשע פאן דען זכרונער ערהאלטען. זאגעט דענען, דיע ניכט צופריעדען זינד, דאסס זיע פריי זינד וועג צו געהן. ווענן דאקטאר גאלדבערג ניכט אליין וועקגעהט, זא בימטע איך זיע, זיך אן דען קיימאקאם צו ווענדען אום חיל'ען דאפיר נאך זכרון צו שיקקען". ובכל זאת הוסיפו גולדברג ובעלי־בריתו לעמוד במרדם. לא הצליחה – כפי שאנו רואים ממכתבו של פינם אשר לפנינו – גם משלחתם של פינם, יעבץ וסולומון לפשר בין המורדים ובין הפקידות. ולסוף באו על פי דרישת הפקידות חילים שנית לזכרון על מנת לאסור את גולדברג ולשלחו בעל־כרחו מזכרון, ואז מהר גולדברג וברח מן המושבה בלילה בטרם מצאו אותו החילים. לא היו מרובים הימים וגם וורמסר עזב – על־פי פקידה מפאריז – את המושבה ובמקומו נתמנה לפקיד בזכרון־יעקב בן־שמעול, שהיה תחלה פקיד בראש־פינה.

מקורות ל„מעשה גולדברג": א) „הצבי" לשנת תרמ"ח, כמה מאמרים, ביחוד מאמרו של בן־יהודה „ארוסטרט השני" בנומר כ"ח; ב) „החבצלת" לאותה שנה, כמעט כל הנומרים מנומר 29 ואילך; ג) „המליץ" לשנת 1888: „תאלמנה שפתי שקר" לא"י סלוצקי (נומ' 113 – 111), „אחרי הרעש" להנ"ל (מנומר 231 ואילך), „מכתבים גלויים ליושבי הקולוניות באה"ק" לר' מרדכי אליאשברג (נו' 193/94), „הבה תמים" להעורך (נומר 160), „פרי צדקה ללענה" להעורך (נומר 162); ד) ליליינבלום, „לפנים מן הקלעים" (כרך ד' מכתביו); ה) ח. חיסין, „ווסחוד", Обѣтован. земля, חוב' אבגוסט לשנת 1896; ו) א. ברקנהים, „Колонизаціон. движеніе", „ווסחוד", שם; ז) ש. ל. ציטרון, „תולדות חבת ציון", חלק א', עמ' 352 – 349.

813. (*

מאת פינסקר לרש"י פין.

אדעססא י"א מנחם אב תרמ"ח.

כבוד הרב החכם השלם תפארת עמו כ"ש
מוהר"ר שמואל יוסף פין נ"י.

ידידי! קרבה שנת השבע, שנת השמטה, ועל הקולוניסטים לדעת כי הותרה להם העבודה בשנה ההיא, למען יוכלו לגשת אל מלאכתם במועדה. אך מובן שהקולוניסטים לא יגשו אל עבודתם כל זמן שלא יקבל הרב החכם ה' פינס מכתב מאחד הגאונים המתירים ע"ד ההיתר ההוא ותנאיו ואופניו. כפי הנראה עוד לא נשלח מכתב כזה לה' פינס, ועל כן אבקש מכבודו הרם להשתדל אצל הרבנים הגאונים המתירים שאחד מהם ישלח לה' פינס מכתב, שבו יבאר לו כי בהסכמת פלוני ופלוני התירו להם את העבודה על פי האופנים האלה (ויבאר להם את האופנים ההם), ואז יוכלו הקולוניסטים לעשות את מלאכתם.

בטוח אני בכבודו הרם, אשר גם הוא חפץ בההיתר בעיקרו, ודורש טובת הישוב בכל לב, כי ישים לב לדברי וימלא את בקשתי.

והנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא

ד"ר ל. פינסקער.

*) מארכיונו של פין.

814.

מאת רש"י פין לפינסקר*).

ב"ה, 11.1888 יולי דרוסקיניק.

כבוד ידיד נפשי הרב החכם המפואר וכו'
מוה"ר"ל דאקטאר פינסקר נ"י יהי נעם
ה' עליו.

את מכתבי זה אני עורך לרום מעלת כבודו מדרוסקיניק. בבואי ביום ה' הערב לפה לקחתי דברים את ידידנו הגאב"ד מביאלאסטאק והוסכם בינינו לעשות אספה קטנה בדרוסקיניק, ולבקש את מעלתו עוד הפעם [1] לכבדנו בחברתו, אם יש באפשרו לבוא, ואם אי אפשר למעלתו יהיה מטובו לבחור באחד ממכיריו הנאמנים ולשלחו במקומו ולמלא את ידו לדבר ברשותו, ובידו יהיה חשבון כל מעשי השנה שעברה.

נפשנו בשאלתנו כי יוסיף כבודו להיות אלוף לראש חברתנו, ובצלו נחסה עוד לארך ימים, ויגדל חסדו לכבדנו בתשובה כי יעתר לבקשתנו.

*) כתוב בכתב־ידו של פין.

1) עי' לעיל סוף הנומר 809.

כהיום אנכי כותב לאנשי שלומנו במקומות שונים, לתשעה או לעשרה מקומות בבקשה לשלוח מהם איש לדרוסקיניק ליום האספה מיום כ"ה מנחם אב עד ר"ח אלול הבע"ל, ולפי דעתי כשר הדבר לפני מעלתו, שיכתוב גם מצדו לשנים או שלשה מקומות הסמוכים לו, כמו להארקאוו, לפאלטאווא, לראסטאוו, להעירם לבוא לקול הקורא.

אוהבו באמת ובתמים מתפלל בשלומו כל הימים

שמואל יוסף פין.

---

815. (*

מאת ל. סקורוביץ למ. אוס"שקין.

Парижъ 23 Іюля 88.

Высокочтимый М. Усышкинъ!

די לעצטע בריף האב איך גישריבין אז מען רעכט זיך אז שייד זאל קומען די טעג [1]. נאר די דיקאראציע האט זיך פלוצלונג איבער גיביטין. ער קאן ניט קומין ביז ער וועט מאכין איין איינרעכט מיט דאקטאר גאלדינבארג, וועלכער האט גיבונטעוועט די גאנצע קאלאניע [2]. און ביז ער וועט קומין דארף מען זיצין און ווארטין. דער אינצידענט פאן הערין גאלדינבארג איז פאר אונז גאר קיין טובה ניט — —

סע זיצין בכאן 10 דיליגאציאן פאן פארשידענע ערטער, וואס באשטייען פון 20 פערזאן, און מען האט כמעט אלע אפ גיזאגט, נאר מיר און די סאקאליוועקער האט מען גיהייסין ווארטין. אתמול זיינען גיקומין עוד 2 דיליגאטען מייעדינעץ. די קאמיניציר, וועלכע זיינען גיקומין פריהער פאר מיר מיט אחודש, פאהרין די טעג לביתם ליידיק. בשבוע העברה זיינען אן גיקומין 2 דיליגאטין ממאהליב פאדאליע, הגם מען האט זיי קאטיגאריש אפ גיזאגט אעפ"כ ווארטין זיי און ווילין מאכין אחדות מיט די איבריקע דיליגאטען, וועלכע מען האט אפ גיזאגט, אז מען זאל קאליע מאכין סע זאל קיינער ניט פועלין. צי וועלין זיי עפים מאכין מיט זייער מסירה ווייס איך ניט. הנדיב יחי' איז כעת אין שאטא לאפיט אין זיין אייגענער אימעניע. ווען ער וועט קומין ווייסט מען ניט. אתמול בין איך גיוועזין אצל הר' צדוק כהנא ונודע לי בבירור אז שייד איז שוין ארויס גיפאהרין — — — איך דיינק נאך זיצין אשטיקל צייט נאך די אלע דיליגאטענס אפרייזע, איך וועל פרובען האדאטאיסטעווען טאמער וועט מען אונזערע

*) נומר זה והנומר שלאחריו הם מארכיונו של אוסישקין.

1) עי' לעיל נומר 810.

2) זכרון־יעקב. עי' לעיל הנומרים 777, 812.

8 פאמיליעס שיקין מיט די פילעשטער[3], מחמת די ערד וואס מען האט ניקויפט עבורם איז טובה מאד — —

ווענין וויניציאני וואס איהר שרייבט קאן איך אייך שרייבין אז מיינער אנוטער פריינד דער דירעקטאר פון דעם נדיבס תלמוד תורה דער העדר לאשאק איז אבארדיטשעווער, און מיר האבין ביחד דייער גוט גילעבט בבארדיטשעוו. און ער איז אחשוב גדול אצל ערלאנזשער וגם אצל וויניציאני וכו׳, און ער איז גיוועזין אצל הר׳ וויניציאני מיט דיא דיליגאטען פאר אטאלמאטש, האט ער[4] זיי תחלת שיין צו גינומין, נאר אז זיי האבין גינעבין זייער מכתב בקשה און ער האט דערזעהן די ווערטער „לארצנו הקדושה" האט ער אווארף גיטאן דעם בריף און האט מיין מיט זיי ניט גירעט — — — במוצש״ק העבר בין איך גיוועזין אף אבאל אצל „בני ציון"[5] און האב גיהערט די איינענע פאסט אז לאיי זיינען קלאמפערשט אן ניקומין פיל אידען פון תימן, וועלכע האבין בביתם איבער גילאזט כל הונם ורכושם, האט מען גיפועלט אצל הבאראן הירש ער זאל קאלאניזירען פאן זיי 6000[6] פאמיליען — — — — — — — — — — —

ומאפס חדשות אקצר.

ידידכם מוקירכם

ליב סקאראוויץ.

3) שבשבילם נקנתה אדמת קוסטיניה. עי׳ לעיל הערה 4 לנומר 729.

4) וונציאני.

5) עי׳ לעיל נומר 659.

6) כך!

816.

מאת ליליינבלום למ. אוסישקין.

אדעססא ח״י אב תרמ״ח.

ידידי יקירי!

— — — ע״ד השמטה כתב הד״ר לה׳ פין[1] ויבקשהו לעורר את הרבנים לשלוח פסק היתרם לה׳ פינס. אם יודיע ה׳ פין כי הרבנים הודיעו לה׳ פינס את היתר השמטה אז יוכל הד״ר לצוות על בני גדרה לציית דין ולשמוע בקול הרבנים, ובלא זה לא יוכל הד״ר להתערב בעניני איסור והיתר כמובן.

ובדבר האספה הנני להגיד לך את דעתי כי אינני רואה בה לא צורך ולא תועלת. להתאסף מכל קצות רוסיא לא מילתא זוטרתי היא, ובטוח אני כי

1) עי׳ לעיל נומר 818.

אספת דרוזגעניק עלתה לנו בסך כאלף רו״כ, אשר חלק גדול ממנו היה מכסף חו״צ. אך בעת ההיא היתה נחוצה האספה לפחות לחזק את דבר הישוב שרפה כחו בשביל קטטות ביאליסטאק והועד שבווארשא[2]... בשנה שעברה[3] היו רוב הנאספים צעירי ימים, וכאשר העיר ע״ז הגביר ה׳ ברוך פריידענבערג ואמר, שכל שליחי הנגב הם צעירים, עניתי לו כהלכה, שאילו היתה האספה באחת ערי הנגב כי אז היו שליחי הצפון צעירי ימים, כי באמת לענות בדרך את הכח כשני ימים ושני לילות יאבו צעירים יותר מזקנים, ובשעה שחפץ הד״ר בחרף תרמ״ו לקרוא האספה באדעססא ענה הגרש״מ כי לא יסע לאדעססא. — אין ספק כי גם עתה יהיו רוב הנאספים צעירי ימים, והזקנים יבואו רק מווילנא וביאליסטאק וכדומה הסמוכים לדרוזגעניק מהלך איזה שעות, ולא הזקנים. ומה יחליטו הצעירים ההם? מה יתנו ומה יוסיפו לנו שליחי יעקאטערינאסלאוו, קישינעוו, יעליסאוועטגראד, באריסאוו וכיוצא בהם? גם השאלות העומדות על הפרק אינן צריכות לפנים. שאלת האתרוגים אינה שאלה כלל, כי אין בא״י אתרוגים לעובדי האדמה מעמנו, ולהשביח פירות הערביים ולהרבות מחיר הקרקע בא״י ע״ז שיצא שכרנו בהפסדנו אין אנו צריכים. מלבד זאת שאלה זו יוכלו לפתור אך סוחרי האתרוגים הבקיאים במסחר זה, ולא אנשים צדדיים. וגם זמן פתרונה צריך להיות לפני חג השבועות ולא עתה. הכנסת הקערות אינה צריכה לאספה. ירבו לשלוח עקז, מקול הקורא וישתדלו האגודות בעריהם והקערות תביאנה הכנסות הרבה. ע״ד אגודת אמריקא צריך לבקש את המגיד מווילנא[4] שנסע עתה לאמריקא, והלא לפי דברי הגאון ממאריאמפול גם המגיד מווילנא הוא מחו״צ. להבאראן הירש יוכל לנסוע רק הגרש״מ, והיה אם יציע לפני הנגבאים את הפצו זה במכתב אין ספק כי יסכימו הנגבאים לזה, אם גם מסופקני אם ייטב הדבר בעיני הנדיב. — והעיקר היותר גדול, למלאות את החסר להקולוניות, הנה לזה צריך כסף, והאספה לא תכנים אף פרוטה אחת, ויסוד כל היסודות ועיקר כל העיקרים הוא כדבריכם שישתדלו האגודות במקומן להרבות ההכנסות. נשארה אך שאלת ההנהגה, אשר כמעט שהד״ר בעצמו שכח אותה, לולא עלתה על השלחן שאלת האספה.

ומדוע לא ידרוש ה׳ יפה[5] שישלחו האגודות הנעשות על ידו לביאליסטאק, כאשר יעשה ה׳ יעווזעראוו? האין זה בעצמו כעין רמז שאין דעת הביאליסטאקים

2) נקודות בגוף המכתב.

3) פירוש: באספת דרוסקניק.

4) ר׳ יעקב יוסף, המגיד מווילנה, שנתמנה לרב בניו־יורק.

5) חיים־יוסף יפה, שנשלח מאת הרב מוהיליבר לערים שונות לשם אגיטציה.

נוחה מההוצאות עתה, והפצים הם שינוחו הכספים בשלום על משכבותם עד ימים יותר טובים מאלה[6]... — —

והנני אוהבך מוקירך ומכבדך כערכך הרם

משה ליב ליליענבלום.

על פי המכתב שקבל הד"ר היום מה' פין מדרוזגעניק[7] כבר הוסכם בינו ובין הנרשמים, שגם הוא יושב שם עתה, לעשות אספה קטנה בדרוזגעניק מיום כ"ה אב עד ר"ה אלול, ומבקש מהד"ר שיבוא או לשלוח לפחות אחד ממכיריו הנאמנים. והנה הד"ר לא יסע, כי מסבת זקנותו לא יוכל לענות בדרך כחו כמו שכתבתי למעלה. מכירי הד"ר אינם יודעים בטיב הישוב ונסיעתם לא תעלה ולא תוריד. אותי לא יתנו נבאי החי"ק לנסוע. בשנה שעברה בחדש תמוז היה משניח בית הקברות ממלא מקומי בהקאנטאר, ואחד השמשים היה ממלא מקומו בבית הקברות. אבל עכשו, מערב ראש חדש אלול ואילך, המון העם לאלפים מבקרים את בית הקברות והמשניח דשם לא יוכל לעזוב את מקומו, וממילא לא יוכל למלא את מקומי[8] — — — — — — — — — — — —

6) רמז כלפי הרב מוהיליבר וסיעתו, שבקשו להעמיד בראש חובבי־ציון איש אחר במקום פינסקר.

7) עי' לעיל נומר 814.

8) אף־על־פי־כן נתן לליליינבלום הרשיון לנסוע לאספה, אלא שהאספה עצמה לא נתקימה. עי' להלן נומר 820.

817.

מאת חובבי־ציון במינסק לפינסקר.

מינסק, כ"ד לירח מנ"א שנת תרחם ציון.

כ' ההכם הדגול מרבבה, נזר ישראל ותפארתו, חובב ואוהב ציון באמת ובלב תמים, העמוס בעבודה לטובת עמו ישראל וכו' ד"ר ל. פינסקער ראש וראשון לחובבי ציון שליט"א.

— — — — — — — — — — — — — — —

האיש הנוכחי ה' שמריהו בן שמואל חיים לעווין[1] העומד לפני כ' הוא אחד מצעירי אחינו המצוינים, אשר עם רכשם השכלה אירופית בכל זאת לא שכחו גם צור מחצבתם, נשארו נאמנים לעמם ודתם ויחרדו לארץ אבותם. גם באיש הזה נפגשו באו כל אלה יחד, כי השלים את חק למודו בבית ספר הרעאלי, קנה ידיעה רחבה בשפת עבר ובתלמוד, ויאהב את עמו וארצו בכל לבבו ונפשו. מלבד כל אלה הנהו גם אמיץ רוח, מוכשר לעבוד עבודה או לשלוח במסחר ידיו. בן להורים אשר יחסו תחת צל הכסף. :ב נקי הוא לביתו מעבודת הצבא. והנה עתה הסיתתו אהבתו העזה לארצנו הקדושה להניח ידיו מקנה המדה אשר אחז בו בשנים האחרונות ולשים לדרך ארצנו הקדושה פעמיו להקריב כשרונותיו וכח עלומיו על אדמתה העזובה החביבה ויקרה מאד בעיניו. וכאשר דרושה לו עצת חכם להורהו אנה יפנה ובמה ישלח ידיו, ע"כ נרהיב בנפשנו לחלות את כ' הרם כי עצתו תהיה נר לרגליו להאיר לו דרכו אשר הוא הולך עליה. גם ימחול על כבודו לדבר טוב עליו לפני אחינו שבארצנו הקדושה כי יקרבוהו כמו נגיד וינהלוהו בעצתם בכל אשר ידרוש, כי כדאי וראוי הוא לזה. יזכהו ד' לראות את ציון יושבת על תלה וירושלים כלולה בהדרה כחפץ נפש מוקיריו ומכבדיו המשתחוים מרחוק לפני הדרת כבודו.

המזכיר **יצחק יואל ריבין.**

הברי הועד הפועל:

יהושע דובער בענענסאהן

יהודה זאב נפך

דוד צערטאק.

1) הוא הד"ר שמריהו הלוי, אחד מראשי עסקניה של הציונות בימינו. – מחשבתו זו לעלות לארץ־ישראל לא נתקיימה בעת ההיא.

818.*)

מאת חובבי־ציון בקישינוב לחובבי־ציון במוסקבה.

בשם ה' הבוחר בציון.

יום ד' כ"ד מנחם אב אתת"כ לגלותנו תרחם ציון לפ"ק.

לאחינו אנשי בריתנו הדגולים לדגל חו"צ במאסקווא.

כל המתחקים על עניני התנועה של ישא"י יודעים ורואים כי הדברים יגעים, וגם אתם בלי תפונה רואים כמונו איך הקולוניזאציאן באה"ק מתנהלת בכבדות. אנחנו יגענו למצוא פשר הדבר ומצאנו כי הסבה היא — יען כי נחוץ לאיש החפץ להתישב שם לא פחות משלשת או ארבעת אלפים רו"כ — — — — — אולם ע"י ארגניזציה כללית יכול איש עם סך כסף יותר פחות מסך הנ"ל להתישב שם עצהיו"ט אם רק ידע תנאי המקום ההוא.

והנה אנחנו באנו, ע"י אחינו הנכבד ה' כהנא מאונגעני אשר היה בפאלעשתינא שנה תמימה, לכלל הצעה כזאת: ליסד מושב חדש מעבר לירדן, המושב הזה יהיה ממאה משפחות אשר יש לכל אחת מהנה לא פחות מסך חמש מאות רו"כ. טוב מאד לו היו המשפחות רק שנים שנים אנשים צעירים, אך יען כי

*) נומר זה והנומר שלאחריו הם מארכיונו של אוסישקין.

אי אפשר הדבר הזה. לכן נתן הרשיון גם לאנשים אשר בנים להם להכנס אם ישלמו בעד בניהם או בנותיהם, אשר לא הגיעו עוד לשנת השתים עשרה, חמשים רו״כ, ובעד אלה אשר כבר הגיעו לפרק הזה — מאה רו״כ בעד כל אחד.

האנשים האלה צריכים להיות אנשים ישרים, תמימי־דרך, שלוים ושקטים וסבלנים (בעניני אמונה ודת).

שלש השנים הראשונות כלם יעבדו ביחד (אל קופה אחת) ויחלקו ביניהם הדברים הנחוצים לפי מספר הנפשות, והעודף יהיה על צרכי הקולוניה בכלל, על בנין בתים לכל אחד מהקולוניסתים ועל כלי בית לכל אחד מהם. — — — —

כל אחד מהחתומים צריך ליתן עשרים רו״כ על הוצאות, מאה רו״כ בתור התשלום הראשון; התשלום השני ג״כ ממאה רו״כ — כעבור שלשה ירחים מזמן התשלום הראשון, והמותר צריכים החתומים לתת אחרי צאת השטר מכירה לאור. — — — —

ועתה, אחים יקרים, הנה לפניכם הצעתנו, קחו אותה וחשבו על אודותיה; והיה אם תמצא חן בעיניכם נבקש אתכם ליסד בעירכם אגודת אנשים אשר יתנו התימתם על ההצעה הזאת. ואף כי טוב מאד שיהיו חתומים רבים בכל עיר ועיר, בכל זאת בחירה גדולה נחוצה פה. — — —

הננו חותמים בשם כל חברי אגודתנו :

ראש האגודה מ. דיזענהאף.

המזכיר נח ליפשיץ.

החשבון

2000	דעסיאטין אדמה פוריה	20000	רו״כ.
300	דעס. מהם לזוריעה .	3600	„
20	כלי מחרשה אירופיים	400	„
40	צמדי שורים . .	4000	„
400	כבשי צאן . .	3000	„
25	פרות . . .	1200	„
30	בתים (עצים לבנין) .	5000	„
	למחיה על שנה למאתים נפש	5000	„
10	עגלות רתומות .	1000	„
	ס״ה	43200	„
100	משפחות וחמש מאות רו״כ לכל אחת, עולה	50000	„
	עודף בקאססא	6800	רו״כ.

819.

מאת ח. ז. מכבי לם. אוסישקין.

ב״ה יום ו׳ עש״ק פ׳ ראה כ״ו מנ״א א׳ תת״ך להב״ק יבב״א פה האלאפיניץ.

אל כבוד הסופר ומזכיר ה׳ מ. אוסישקין שלום וברכה!

— — — — כבודו לא יוכל בשום אופן לשער את גודל עצבי ועמלי בכל עיר ועיר ליסד אגודות ולשים בראשן אנשים חשובים ונאמנים, אשר רוח המקום ורוח כל הבריות מכל הכתות השונות הנמצאות בכל עיר ועיר תהי׳ נוחה מהם, למען תוכלנה האגודות לעמוד ימים רבים, ולא תהיינה כשאר האגודות אשר תדמנה לקקיון דיונה. סהדי במרומים וגם כל אנשי הערים אשר עברתי בהנה יעידו עלי כי אינני ישן יותר מארבע שעות במעל״ע, וגם לאכול את ארוחתי הדלה במנוחה לא יתנוני, זה שואל שאלת חכם וזה שאלת רשע ואחר שאלת תם. זה יתאונן וזה יתלונן, זה יתלוצץ וזה בוטה בדבריו כבמדקרות הרב. זה יספר מעשים רעים מהובבי ציון ומעובדי אדמתם כי יחללו שבת ויעשו כל תועבה, וזה יספר כי פלוני ופלוני קבץ כסף הרבה מאד מאד מחובבי ציון ופשט את הרגל, וזה יספר כי הרבי פלוני... והצדיק [1]... אמר כי לא חובבי ציון יאמר להם כ״א חובלי ציון וכדומה שטותים והבלים אין קץ, ואנכי הנני מוכרח לענות לכל אחד ואחד לפי מה שהוא הכם כחכמתו ולכסיל כאולתו, והרבה פעמים לא יתנוני כל הלילה לנוח מעמלי הרב. — — —

ואודות רצון כבודו לדעת מי המה המתנגדים היותר גדולים לענינינו הקדוש, ידע כבודו, כי אי אפשר להגביל תשובה על השאלה הזאת אשר תהי׳ כוללת כל הערים יחד, כי בכל עיר ועיר שונים המה. בארשא היו המתנגדים היותר גדולים חסידי קאפוסט, בדובראוונא: שני הרבנים וחסידי קאפוסט וליבאוויטץ, וביותר „הצפירה׳ הארורה, יען כי בעת היותי בדובראוונא נדפסה בהצפירה הבשורה הרעה אודות המחלוקת בין הדקטר המתחסד ובין המנהל ווארמזער [2] אשר החשיכה אז את עיני ובלבלה את מוחי, יען כי גם אנכי אינני יודע גם היום לענות נכוחה אודות השערוריה הזאת. גם כתוב שם בהצפירה אשר ה׳ שייד הפקיד איש אשר עד כה נמנה בין המסיתים למורה על ילדי עובדי אדמת א״י. ובעבור זה לא יכולתי אז ליסד אגודה עם מנהלים ולקבץ הרבה כסף קדימה בדובראוונא כבכל הערים. ולכן מסרתי שם את כל האגודה רק בידי גבאי אחד ושמש אחד לגובה בתנאי שיקח הגובה 25% בעד טרחתו. ולולא הצפירה אז הייתי מיסד בטח

1) נקודות בגוף המכתב.

2) „מעשה גולדברג״. עי׳ לעיל הנזכרים 777, 812.

אגודה נכונה שם. ובאמת אינני יודע למה ישתקו חובבי ציון ולא יבררו במכתבי העתים את ענין השערורי׳ הנ"ל. פליאה היא ותהי׳ לפלא.

המתנגד היותר גדול בדובראוונא היה הרב של המתנגדים.

טאלוצין היא עיר קטנה ומתנגדים לענינגו הקדוש הי"ז שם רק איזה קמצנים ידועים ומפורסמים אשר ימסרו את עצמם למיתה עבור פרוטה אחת — — —

בבאריסאוו היתה לי מלחמה עצומה מאד כמעט עם כל אנשי העיר במשך שמונה עשר יום רצופים. עוזרי היו מעט מזער, וגם המה עזרוני ברפיון ידים ובמורך לב, ולוחמים היו כמעט כל אנשי העיר, והמה לחמו נגדי בעזות פנים, בקשיות ערף, באמוץ הלב, במצה נחושה, וכל זה היה יען כי מנהלי החברה הנהרסה לא נהלוה בחוקי הועדים הכוללים, רק הלכו בדרך לבם. ר׳ י... א... [3] הדפים בעד כסף ה"יצ ספר (או סמרטוט) — — אשר היה למשל ולשנינה בכל מכ"ע ובזה השקיעו לטמיון סך מאה וששים רו"כ מכסף הו"צ. עוד גם זאת כי כל הכסף של האגודה נגבה רק ע"י גובה אחד, הנותן את כספו בנשך ונושך באמת את עור האביונים מעל עצמותיהם היבשות, והוא לא הביא את הכסף הנאסף אל הנזבר כמשפט, רק נתנו בנשך לתועלתו ולרוחתו, והקול יצא בבאריסאוו ובכל הערים אשר מסביב, כי כל האגודה לא נתיסדה כ"א לתועלת מלוה אחד המוצץ דם עניים כעלוקה, והרבה אנשים אמרו כי בערך חמשה ושבעים רו"כ נשארו עד עתה בידיו המגואלות בדמי נקיים. — — —

וכאשר דברתי את ה׳ א... משפטים לאמר: איך הרשה הוא את עצמו להוציא כסף האגודה על ספר בלי הסכמת ראשי האגודה אשר באדעסע, מאסקווא וביאליסטאק, ע"ז ענני אשר הוא בעצמו ישא ויסבול את כל ההפסד מהדפסת הספר הנ"ל ואת כל הכסף ישלח מכיסו להועד הראשי — — — — — — —

מכל הדברים האלה יבין כבודו מעצמו כי ההולכי רכיל ומלקקי פנכי הנמצאים לבשתנו בכל אתר ואתר מצאו פה מקום להוליד עוד שקרים ודיבות רעות על האגודה, עשרות שניאות שונות ליום, עד כי נפלה כל האגודה ולא נשאר לה שריד. על כן קשתה עלי מאד מאד העבודה להחיותה עוד הפעם ולהעמידה על בסיס נכון וקיים לבל תמוט עוד ימים רבים — — —

וה׳ עזרני להחיות את האגודה עוד הפעם ולמסרה בידים אמונים ולהכינה ולסעדה למען תעמוד בעזרת ה׳ לאורך ימים. את כל מנהליה הראשונים העברתי מפקודתם ולא השארתי מהם רק את הנזכר ה׳ ישעיה מוזה, איש ישר ונאמן מאד, וגם את ה׳ א... הפקדתי בתור סגן לראש האגודה, יען כי באמת הוא איש נכבד מאד, מופלג בתורה ובחכמה ואוהב את עמו בכל לבבו ונפשו ועוזר לכל איש מצוק ומר נפש בכל אשר תמצא ידו, והוא גם איש עשיר בן עשיר נכבד וחתן גביר נכבד, ומשפחתו מצוינה בישראל, וכל השניאות אשר שגג בעניני האגודה בהיותו בה בתור סופר ומזכיר באו רק ע"י ה׳ א—וו, יען כי הוא היה יועצו תמיד, ובאמת גם ה׳ א—וו הוא אדם גדול מאד בתורה ובבקיאותו בספרות העברית יכול הוא להמנות עם האנשים הגדולים המצוינים בדור הזה, וגם אוהב הוא את עמו באמת, ובכל זאת הוא מהאנשים המהרסים את כל ענין אשר יקחו חלק בו כדרך רוב העלויים אשר בכל דור ודור. — — — — — — — — —

המתנגדים היותר גדולים היו לנו בבאריסאוו חסידי קאדינאוו, יען כי „רבם" בשמעו אשר חובבי ציון שלחו ציר לאסוף כסף, וינר מאד אולי יתנו גם צאן גזיזתו נדבתו על זה, ופן ח"ו ברבות הימים יאמרו חסידיו כי יותר טוב להתנדב על יא"י „איידער צו פאשען דעם רעבינ׳ס פערדלאך", לכן שלח דבר במעריציו לאמר: כל אשר יתן כסף לחובבי ציון יפסיד את שכרו בעוה"ב המגיע לו בעד כל הצדקות אשר עשה ואשר יעשה כל ימי חייו — והיה במקום אשר יאמר להם חובבי ציון יאמר להם חובלי ציון — ככה ספ"ו כל חסידיו פה אחד, אשר אמר להם כן בפיו הק׳... ובמכתבו אליהם מלא את כל דבריו. שימו נא לב להכרוז הזה ודעו מה לעשות — — —

עבד לעבדי ה׳

חיים זונדיל בן שמחה מכבי.

820.

מאת ליליינבלום לא. אוסישקין.

אדעססא מוצש"ק ה׳ אלול תרמ"ח.

ידידי יקירי!

לא כאשר דמיתי [1] כן היתה. בלי עמל השנתי רשיון נבאי הח"ק ביום א׳ כ"א אב לנסוע לדרוזגעניק לעשרה ימים. ביום ב׳ למחרתו הכינותי לי פאספארט בהמעשטשאנסקא"א אופראווא פה ויתר צרכי הנסיעה, וביום ההוא בערב נסעתי לדרכי [2], וביום ד׳ בלילה בשעה 11 הייתי בבית קרינסקי בדרוזגעניק, במקום שנודע לי כי עוד לא בא שום איש. ביום ה׳ בבקר באתי לה׳ פין ונודע לי שמלבד ה׳ קליוואנסקי והוא

---

[3] במכתב גופו — שם מפורש, וכן גם להלן.

[1] עי׳ לעיל נומר 816.

[2] „הדי"ר בעצמו — מספר ליליינבלום, „דרך לעבור גולים" 118/19 — לא נסע, כי מחפצו להתפטר ירא פן יקרהו עוד הפעם במסקרה השנה שעברה והחברים יעתירו עליו בקשתם להשאר על משמרתו, ולא יוכל להשיב פניהם ריקם, וכדי לגמור את החשבונות נסעתי אני לדרוזגעניק".

לא בא איש אל האספה והחלונו לכתוב מכתבים. כתבתי למינסק, לקאוונא, לווילנא, להרב עליאשבערג בוואלקאוויסק ולהגרש"מ, ושלחתי דעפעשען למאסקווא ולרינא. ממאסקווא ענית אתה, וגם מרינא השיבו בדעפעשא שלא יבא איש. מיתר המקומות (מלבד ווילנא) לא ענו דבר, והגרש"מ שלח את ה' בכרך אשר בא לדרוזגעניק ביום ג'. ביום ההוא, בראותנו כי לשוא תוחלתנו, נסענו אני ובכרך לביאליסטאק, וביום מחרתו הייתי אצל הגרש"מ, ואחר ישבתי בעגלת מסלת הברזל ובאתי הלום ביום אתמול בבקר. — — —

בהיותי בביאליסטאק ראיתי קריאה חדשה לאספה מאת אגודת ליבוי ליום י"ד אלול. הגרש"מ אמר שלא יסע, גם ה' פין בלי ספק לא יסע, ואין ספק כי גם מיתר המקומות שלא באו לקול קריאת ה' פין לא יבואו גם לקריאת ה' זקהיים מקצה ארץ רוסיא. כן נודע לי שם[3] כי בקיץ הזה היו שם שני קולוניסטים מפ"ת ונתנו להם חמש מאות רו"כ שלא ברצון הגזבר ורבים מהברי האגודה, ודבר זה היה בעוכרי הענין, כי הגזבר התפטר ויתר חבריו זועפים. עתה תראה כי נכונה היתה השערתי, כי הם[4] בונים במה לעצמם על אף כל חו"צ...

הנני אוהבך מוקירך ומכבדך כערכך הרם

משה ליב ליליענבלום.

עוד אודיעך: הצעתי לפני ה' פין לכתוב מכתב להגביר הרא"ל פרידלאנד[5] ולבקש אותו שהמזכרת שהוא חפץ לעשות לזכר אשתו יעשה בזה שיוסיף אדמה לבני גדרה והאדמה תקרא ע"ש אשתו. ההצעה מצאה חן מאד בעיני ה' פין ויציע לערוך את המכתב, וכן עשיתי. אך אחרי כן שמע מפי בכרך שהגרש"מ לא יבקש בעד גדרה ואמר: אני וה' קליוואנסקי איננו מכירים את ה' פרידלאנד ולא נוכל לבקשו בלא מכירו הגרש"מ, והגרש"מ לא יאבה בשום אופן לבקש בעד בני גדרה. על כן כתב מכתב בידי להגרש"מ ויבקשהו לעורר את הגביר הנ"ל על דבר קנית חלקת אדמה סמוך לגדרה. ה' בכרך באר להגרש"מ כי תחלת המחשבה היתה להעתיר בעד בני גדרה, אך מפני שהוא, הגרש"מ, לא יאבה להעתיר בעד בני גדרה, על כן נשתנתה ההצעה. הגרש"מ הבטיח לכתוב לה' פרידלאנד ולבקשו לקנות אהוזה באה"ק ע"ש אשתו.

הגרש"מ אמר לי כי כתב לה' פינס לעבוד בשביעית. — בשעה שבקש ה' קליוואנסקי את הגאון נצי"ב מוואלאזין לבא אל האספה, ענה לו האחרון שאם יבטלו הרבנים את היתר העבודה בשביעית, אז יבא אל האספה. — — — —

3) בביאליסטוק.

4) הרב מוהיליבר וסיעתו.

5) בפטרבורג.

821.

מכתב־חוזר מאת י. ל. אפיל*).

בשם ה' הבוחר בציון.

ווילנא, אלול תרח"ם.

אל רום כבוד הנכבדים החכמים השלמים וכו' ראשי חו"צ במאסקויא יע"א שלום וישע רב!

אחינו היקרים. הימים האחרונים האלה הראונו למדי מצב האגודות שברע הוא מאד, כי מלבד שפסקו המתנדבים להביא את נדבתם אל אוצר האגודות כמשפט, אשר ע"כ נתדלדלה ונתרוקנה הקופה הכללית עד היסוד, הנה רעה גדולה מזו נראה אם נתבונן היטב על הליכות הענין בכלל, שגם אנשי המעשה ובעלי הלבב, אשר בכל המקרים והפגעים הרעים שהתרגשו ובאו לחבל מעשי ידי חו"צ עוד לא אמרו נואש וברוב אונים התחזקו לגבר חילים ולעבור עליהם, הנה כעת רפו גם ידיהם מעשות תושיה למראה הקפאון הנורא השורר כעת בכל האגודות, וכמעט אפסה כל תקוה מהם להקים הריסות הרעיון הקדוש משאת נפשם אחר נפלו פלאים ולהשיבו לקדמותו.

למותר נחשוב לפרוט לפני רומע"כ את הסבות השונות אשר על ידן גברה כה קרירות הלב והחפץ הנשגב הגיע למצב נורא כזה[1], כי כל אחד יראה לפי נקודת מבטו. לפי דעתנו לא נוכל להטיל דופי לא במעשי ההנהגה המרכזית על אשר לא תשתדל לדרוש אחרי האמצעים הנכונים לפחת רוח חיים באופני התנועה הלאומית וכן לא נוכל להאשים במאומה את יתר האגודות הסרות למשמעתה; כי הראשונה גלתה לא אחת ושתים את אזן חברי הועד מהכרתה האמתית שרק על ידי קנית קרקעות חדשות נוכל לקוות להביא רוח חיים בתנועת הישוב, אבל כל זמן שלא עלתה בידנו להעמיד את הקולוניא גדרה על בסיס נכון וקים אין אנו רשאין להפקיע את עצמנו

*) מן המכתב שלפנינו נמצאים בידינו עוד אכס' אחדים, שנשלחו למקומות שונים. סגנונו מוכיח, שהוא נכתב על דעתם של ראשי חובבי־ציון שבווילנה.

כפי הנראה נשלח מכתב־החוזר הזה תיכף לאחר שהוברר שהאספה בדרוסקניק לא נתקיימה. לפיכך קבענו לו מקום כאן, אחרי מכתבו של ליליינבלום, המספר על הנסיעה של חנם שנסע לדרוסקניק.

1) באכס', שנשלח לליליינבלום, יש הוספה זו: „כי מה נדע אנחנו ולא ידע מעלתו העובד עבודת הקודש הלזו עוד טרם נוסדו אגודות בארץ, ומאז ועד היום הנהו הצופה ומביט בעיניו הפקוחות על כל תנועה קלה, וכל שנוי לטוב או לרע ח"ו הוא הראשון כמזכיר ראשי אשר ישמח או ידאיב לבבו הטהור. הלא לפניו נגולו כל הסבות והמסובבים גם יחד, ומה אנחנו אם נביט רק מנקודה אחת קטנה כאגודתנו ומסנה נשפוט על תהלוכות הענין בכלל?" –

מתמיכתה ולהפטר ממנה. ואם עד היום עוד לא הוציאה את מחשבתה הטובה הזאת לפעולה ועוד צרכי הקולוניא הקטנה הזאת מרובים אין בה האשם, כי מה תוכל עשו בידים אסורות מאין כסף? והאגודות האחרות גם הנה נקיות מאשמה, כי מה הנה אם העם יקפוץ את ידו מלתת את כסף התרומה לאדיר חפצם זה אחרי אשר עברו שש שנים רצופות ולא יראה עוד פרי ברכה מצדקתו, וכן נהפך המסובב לסבה והסבה למסובב! —

בין כה וכה יעוממו יותר רשפי אש אהבת לאומתנו, ולהגדיל המבוכה החל השטן לרקד בינינו להפריד בין הדבקים שתהיה כל אגודה ואגודה בונה במה לעצמה: אגודת קאוונא גמרה בנפשה להרים מכסף הנאסף בתוכה אך 25 פ״צ אל הקופה הכללית, והנותר תניח למשמרת לקנית קרקע, ואגודתכם הנכבדה תאמר כי בשלות מטיפים תלוי כל כבוד הרעיון; אגודת ביאלאסטאק תחלום בהקיץ להושיב עטרת הראשות על ראשה, ואגודת ווארשויא, אם נקראנה עוד אגודה, מתנכלת להפיר עצת ביאלאסטאק, כה ירדנו פלאים עדי כי לא נבין איש שפת רעהו ואף נטיות צדדיות ופניות פנימיות כל מעיננו, ועמלנו הרב אשר יגענו בחרף נפש זה שנים אחדות יעלה בתהו ועינינו רואות וכלות. — — —

לקדם פני הרעה המרחפת על פני הרעיון הקדוש לכלנו יודה כל בר דעה, אשר טובת הישוב לנגד עיניו, שנחוץ לעשות אספה רבה מצירי כל האגודות הגדולות, שהם ישכסו עצה איך להסיר את המכשולים המונחים על דרכנו דרך הק״ש. — — — ולא באספה קטנה כמחשבת הרש״ף בדרוזגעניק, אשר לאושר הענין כלו לא נתמלאה[2], תהיה לאל ידנו להקים הריסות הישוב לחמם את הלבבות ולחזק הבדק אשר נפל בחומת אחדותנו. כי אם באספה רבה ונכבדה מטובי כל חו״צ בעריהם אל מקום אחד תלוי כעת כל כבוד החפץ הנשגב רעיון יא״י. ואם באיזה זמן מן הזמנים פגשנו מכשולים רבים ומניעות שונות למטרתנו זאת גם מצד הממשלה הרוממה, וגם מצד החפץ מהאגודות לשלות ציריהן להאספה. הנה בהעת הזאת יוסרו כל המכשולים אם נצרף למטרתנו הקדושה עוד כח אחד המושך את הלבבות ואשר בידנו הוא, אם לא נאחר המועד חלילה.

לברר את דברי הנני מתכבד להעיר את אזן רומע״כ להציע לפני ההנהגה המרכזית שתוציא קול קורא לאספה כללית בווילנא ליום חגיגת היובל למלאת שבעים שנה לזקן בית ספרותנו החובב ציון האמיתי רבי שמואל יוסף פין נ״י ביום 22 זעפטעמבער הבע״ל,

2) עי׳ הנזכר הקודם.

ותקותי תשעשעני שהקריאה הזאת תביא ברכה רבה בכנפיה:

א) בלי ספק ישלחו אגודות הקהלות הגדולות ברוסיא את מבחרי בניהן בתור צירים מיוחדים לכבד את בעל היובל בתשורתם או בברכתם, ועפ״ם רוב טובי בני ישראל אלה הם מחובבי רעיון הישוב ולא ממתנגדיו — — — — ואם נצרף אל הכח המושך ההוא עוד את הכח השני, היינו לקרוא אספה כללית ליום ההוא בווילנא, אין כל ספק אצלי שכל חברי האגודות ישתדלו בכל מה דאפשר לשלות ציריהם ליום המועד לווילנא והצירים ימלאו רצון שולחיהם בחפץ לבב.

ב) העת ההיא תהיה מוכשרת לרכוש לנו נפשות רבות מהצירים האחרים אשר עד כה עודם פוסחים על שתי השעיפים ולא החליטו עוד בנפשם את מה לרחק ומה לקרב.

ג) החג הנ״ל יהיה לנו לכסות עינים נגד הדרישה והחקירה מצד הממשלה הרוממה.

להוציא את מחשבתי הרצויה הזאת אל הפועל נחוצה הסכמת ראש כל האגודות חו״צ ד״ר פינסקער שיהיה הוא הקורא לאספה רבת הערך כזו, אבל מאשר הרש״ף נ״י איננו יכול לקחת דברים בהמפעל ההוא מפני חוקי הנימוס וד״א כמובן לא הצעתי לפניו, ונאלץ הנני לקחת דברים בזה עם נכבדי יתר האגודות אשר דבריהם נשמעים באזני הד״ר, וע״כ הנני מציע הצעתי זאת לפני רומע״כ ומבקשם לשים לב לה ויהיו המה מעירים לעזור לנו להציע זאת לפני הד״ר בבקשה שיהיה הוא הקורא והיושב ראש על האספה ההיא[3], וכן בקשתי שטוחה לפני רומע״כ שיקחו דברים בענין הזה עם יתר האגודות — כי גדול כבוד אגודת חו״צ ממאסקויא בעיני כל — לעוררם שיעשו גם המה מצדם בכל יכלתם לטובת הדבר הזה[4]. — — — — —

מוקירם ומכבדם כרום ערכם המחכה לתשובתם ולחוות דעתם הרמה

יהודא ליב עפיל

(המזכיר לחו״צ דפה ירושלים דליטא).

3) באכס׳ של ליליינבלום נוסח אחר, לאמר: „וע״כ הננו מבקשים את מע״כ בשם החפץ הנשגב הקדוש לכלנו שיציע הצעתנו זאת לפני רומע״כ הד״ר נ״י, וידבר על לבו בחכמתו הטובה עליו שיהיה הוא הקורא לאספה זו, ואם יהיה ביכלתו יופיע בכבודו ליום המועד לברך את ידיד נפשו בעל היובל בברכת פיו ולקחת חלק בראש האספה כיאות לנשיא האגודות״. –

4) חג־יובלו של פין ה״תג אסנם ברב עם, אבל ההצעה להשתמש בחג זה לשם ועידה לצירי חובבי־ציון לא נתקיימה.

822.

מאת פינסקר לי. מ. פינס *).

אדעססא ו' אלול תרמ"ח.

כבוד הרב החכם השלם וכו' מוהר"ר
יחיאל מיכל פינס נ"י.

— — — — — — — — — — — — —

כל הנבאים ההליטו פה אחד לבלי להוסיף שום בנין בגדרה על השבון חו"צ בטרם יצלח לנו להוסיף לבני גדרה אדמה, ועל כן לא יוסיף כבודו הרם מאומה על עשרה בתי העץ שנבנו כבר ועל שני בתי האבן הנבנים בכסף ליבוי.

הגרש"מ הודיע לנו כי כבר שלח לכבודו הרם מכתב ע"ד ההיתר לעבוד בשנת השמטה 1), ועל כן ישתדל נא כבודו הרם שיעבדו הקולוניסטים את אדמתם גם בשנת השמטה הבאה, כאשר עד עתה, ואל יגורו מפני איש. העיקר הוא שיהיו חרוצים במלאכתם כאשר היו בראשית בואם לגדרה, אל יתרפו במעשיהם, אל יהיו כמעוננים כי אם יהיו כעבדים לרעיון הישוב ולתועלת עצמם ויסירו מהם לזות שפתים.

והנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא, המבקשו למסור דברי האחרונים לכל בני גדרה, אשר כלם חביבים לי והנני חפץ באשרם ובטובתם

ד"ר ל. פינסקער.

*) מן הכתבים, שהמציא לנו מר ד. ליבוביץ, גדרה.

1) עי' לעיל נומר 820.

823.*)

מאת ל. סקורוביץ לם. אוסישקין.

Парижъ 14/8 [1888].

Высокочтимый Усышкинъ!

— — — — ביום א' בין [איך] גיוועזין אצל ר' ניסן דאבראנסקען 1), האט ער מיר גיוויזין דעם „המליץ" N. 162, די הודעה פון ה' שייד מזכרון יעקב, און די הודעה האט גימאכט זייער אשלעכטין איינדריק 2). [איך] בין גינאנגין מיט דעם נומר „המליץ" להרב לובעצקע, און הרב הנ"ל האט איהם גיוויזין להשר ערלאנזשער. איהר האט מסתמא ג"כ גילעזין דעם נומער און איהר האט ג"כ מסתמא קיין נחת ניט גיהאט פון דער הודעה. ע"כ אודיע, אז השר 3) האט גיזאגט אז מען איז נאר ניט צופרידען פון דעם וואס שייד האט גישריבין די הודעה, און דאס וואס דער „המליץ" איז מהייב גאלדבערגין האט בכאן גימאכט אגוטין איינדריק. אעפ"כ זיינען די האפענונגין גיווארין אביסעלע שוואכער מחמת איין אנדער פריטשינא. בכאן זיינען דא דילינאטען מבאסראביע, וועלכע זיינען ניט לאנג גיקומין און האבין בריף מיט אנדערע בעוויזין, אז די ערשטע דילינאטען מבאסראביע האבין דאס גימאכט פאר אמסחר, היינו סע איז דא איין אמת ג"ע 4), אז בחאטין האט מען גיזוכט קונים אף 15 נומערין, היינט דער פאקט, אז פון אזא קליינעם מקום כמו האטין זיינען דא 2 דילינאציאן וואס באשטייען פון 3 פערזאן איז ג"כ אגרייסע קשיא — — — — יעדען פאל סע האט זך אנגיהייבין אשרעקליכע קריג מיט נארישע נידריקע רכילות, ביז סע איז גיקומין דערצו, אז בשבת העבר זיינען די ערשטע באסראביער אנגיפאלין אף די וואס זיינען שפעטער גיקומין און האבין גישריגין זיי מוזין זיי דערהרגנען, ביז דער קאנסערזש (דווארניק) האט זיי צוטריבין, און ניט אזוי גיך. דאס איז גיוועזין בצהרים שעה 2, אין בשעה 6 איז גיוועזין אזא ארט סקאנדאל אין שול פון אנאנדער האטינער דילינאט, וואס איז אנגיפאלין אף אקאמיניציר דילינאט. דארפט איהר פארשטיין, אז דאס איז ניט אזא שיינער פאקט לכל העסק, ומכש"כ נאך דער מחלוקת פון זכרון יעקב. נאר הודות לאל, איך בין ניט פארמישט אין דער מחלוקת — — — — — — — —

ד אלע דילינאטען זיינען גיוועזין אצל וועגעציאני און ער האט זיי גיזאגט, אז דער באראן 5) וועט געבין ערד וועט ער שמועסין 6) פון שטיצע. איך קאן מעלדין פאר א דבר ב"ורר, אז דער באראן הירש האט זיך אפגיזאגט פון צו געבין 50 מיליאן אף אידישע בילדונג אין רוסלאנד. קאמפעטענטע מענטשין האפען אז די 50 מיליאן וועט ער געבין על א"י. גם אבקש מיר

*) נומר זה ושני הנומרים שלאחריו הם מארכיונו של אוסישקין.

1) ניסן דאברוסקין, המזכיר של „בני ציון" בפריז. עי' לעיל הערה לנומר 659.

2) בנומר 162 של „המליץ" לשנת 1888 נדפס מכתב קצר מאת שייד, שנכתב בעידן ריתחא של „מעשה גולדברג": „מי האיש החפץ לדעת עד כמה קולוניסטים יהודים המה אנשים מכירי טובה — יפנה אלי ואודיעהו; ומי האיש החפץ להיות קולוניסט — אל נא יפנה אלי, כי אנכי אחיה לשמן לו, כי מיום אשר שמעתי מפי קולוניסטים ידועים בזכרון יעקב ומפי נשיהם, כי אינם חיבים להנדיב מאומה, כי הם לא רצו אחריו, כי אם הוא בא אליהם לבקשם, ואלו לא בא הוא היה בא בארון אחר במקומו — מן היום ההוא פג לבי ורפו ידי מעשות עוד לטובת הישוב".

3) ארלנגר.

4) „בבית־עדות".

5) רוטשילד.

6) עם הבארון הירש.

מעלדין איך להתנהג. טאמער וועט מען נעבין אלעס נאר קיין שטיצע ניט — — — — — — — — — —
אז סע וועט זיין חדשות וועל איך מסתמא שרייבין.

ידידכם מוקירכם

ליב סקאראוויץ.

824.

מאת א. י. סלוצקי לם. אוסישקין.

ס"ט פטרבורג ח' אלול א' תת"ך לגלותנו.

כ' הסופר הנכבד, אוהב עמו וחובב ארצו באמת, הר"ר א"מ אוסישקין נ"י!

סלח נא, מחל נא אדוני הנכבד כי אחרתי להשיבך על מכתבך היקר מיום ט"ו מנ"א העבר, כי מפני השמועות הרעות אשר באו אלינו תכופות מאה"ק ע"ד ריב הקולוניסטים בזכרון יעקב היו ידי מלאות עבודה לערוך מכתבים להרבנים הנכבדים אשר לבם טוב לרעיון ישוב א"י ובקשתי אותם, כי יערכו מכתב בקשה להנדיב, כי יגלו רחמיו על מדותיו ויכנס לפנים משורת הדין עם הקולוניסטים אשר המרו ועצבו את רוחו והעומדים במרדם עד היום הזה. מכתבו של ה' שייד[1] עשה עלי רושם רע מאד וחששתי פן הלילה יעשן גם אף הנדיב ויסתיר את פניו מהקולוניסטים וישוב ממחשבתו הטובה אשר חשב על ישראל ועל ארצו, וע"כ מצאתי לנכון כי מכתבים מלאים דברי פיוס ורצון מאת ראשי אלפי ישראל ברו"פ יניחו את דעתו[2]. עצתי זאת הפיקה רצון מאת ראשי העומדים בראש חו"צ בארצנו ואתמול קבלתי מכתב מביאליסטאק כי בדרוזגעניק ערכו מחאה נגד הד"ר גאלדבערג ועה"ת באו הרש"י פין, ר"י מענדעלסזאהן, רי"ל קליוואנסקי והגרש"מ בביאליסטאק, ועתה שלחו את כתב המחאה לאדעססא שיחתום עליה גם הד"ר פ[ינסקר], ואח"כ ישלחו אותה אל הנדיב וידפיסו אותה גם במה"ע העברים[3], והנני משער כי גם בריגא יערכו מחאה כזאת, ולדעתי ראוי היה, כי בכל עיר ועיר יערכו מכתבי מחאה כאלה וידפיסו אותם במה"ע, כי מכתבים כאלה יעשו רשם חזק ובע"ה יתקנו את אשר קלקלו צוררי הישוב באה"ק.

ראוי ונכון היה כי גם חו"צ במאסקוי לא יעמדו מנגד ויהיו זריזים בדבר. את המהאה נכון לכתוב בדברים נמרצים נגד כל צוררי הישוב אשר העיזו לפגוע בכבוד הנדיב אשר כלנו חייבים בכבודו, נגד הד"ר ג"ב ונגד המסיתים והמדיחים המחזיקים בימינו ונגד כתבי העתים הנותנים מקום לדברי רשע כאלה. עה"ח יבואו כעשרים או כשלשים איש והמהאה תודפס במה"ע המליץ וגם הצפירה. אם תעשו כזאת אז מכם יראו וכן יעשו גם יתר אגודות חו"צ, וברצות ה' את דרכנו נציל את רעיון הישוב מהסכנה הנשקפת אליו.

הר"ר יל"ג מתאונן מאד על חו"צ בארצנו אשר יביטו ברוח קרה על המקרה הזה העלול להרוס חלילה את כל הישוב. כבר התאונן על זה ב"צלוחיתו" האחרונה[4] והניף שבט לשונו על חו"צ אשר עברו בשתיקה ע"ז. ועוד יודפס מאמר ביום השישי "כנגד המשהיתים"[5] וגם במאמרו זה ידבר משפטים עם חו"צ אשר לא יצאו במחאה נגד השערוריה הזאת. לפני ימים אחדים אמר לי כי אם לא יצאו חו"צ במחאות אז יחדל גם הוא לכתוב על אדות הדבר הזה, כי באמת כשל כח הסבל ואם נחריש עוד מעט ומצאנו עון אשר לעולם לא יכופר לנו.

לא זכיתי עוד לדעת אותך פנים אל פנים אבל מפעולותיך יודע אני אותך, אדוני הנכבד, כי איש רב פעלים אתה, וע"כ השתדל נא להוציא את הדבר לפעלו במוקדם האפשרי וכתוב למכיריך גם ביתר הערים שיערכו מכתבי מחאה כאלה. אם באפשר שיחתום גם הרק"ז וויסוצקי על המחאה מה טוב.

אקוה כי בעוד ימים אחדים אקבל מידך מהאה כתובה בדברים חוצבי להבות אש, ובע"ה נעשה

---

1) עי' הערה 2 לנומר הקודם.

2) עצתו של סלוצקי נעשתה ובעתונים העברים נתפרסמו כמה וכמה מחאות כלפי הד"ר גולדברג ובעלי־בריתו.

3) נדפסה בנומר 172 של "המליץ" לשנת 1888, וזו לשונה: "מחאה גלויה. שמועה שמעני, כי הד"ר נאלדבערג, בהיותו במושב זכרון יעקב, התעורר בחום לבבו, ויעש מעשהו זר מעשהו ובזה חלף חק הנימוס ולא שמר משפט דרך ארץ, למרות עיני כבוד הנדיב הי"ו, ויכאיב לב חובבי הישוב אשר עיניהם באמני ארץ שומרי עבודת הישוב בלב שלם, והדאיב את רוח כל היודעים להוקיר ולחבב את מעשי הנדיב הנעלה והנשגב, אשר על נדיבות קם להושיב נשמות בארצנו הקדושה, להשביע נפשות המשתוקקים לעבוד עבורתם ולנהלם בדרך התורה והאמונה. לכן מצאנו לנכון להודיע גלוי, כי לא טוב עשה הד"ר הנ"ל, וכי כל מעשהו למורת רוח לכל איש האוהב עמו וארצו, ואין לו הצטדקות על כל מפעליו הנלוזים ההם". חתומים: ד"ר ל. פינסקער, שמואל יוסף פין, ליב קליוואנסקי ויחיאל מענדלסזאהן.

ולמחאה זו הוספה מיוחדה, שהרב מוהיליבר חתום עליה יחידי: "הגם כי אין חבין את האדם שלא בפניו, עכ"ז אם כנים הדברים שהד"ר גאלדבערג עשה דברים למרות עיני כבוד הנדיב נ"י – יהיה מאיזה סבה ומעם שיהיה – פרץ חוקי הד"א והמוסר, ולא יועיל על זה כל התנצלות, כי בכפות מובה כזאת יכולים להרוס את כל יסודי הישוב באה"ק, ועל טובו וחסדו של הנדיב נ"י נסמוך כי לא ישים לבו למעשה נמהר אחד, ועל נדיבותיו המרובות יקום כמקדם".

4) עי' "המליץ" נומר 169 לשנה הנ"ל.

5) עי' שם נ"מר 172.

וגם נצליח להרחיק את הסכנה הנשקפת לרעיון הישוב [6].

— — — — — — — — — — — — — — —

ביום 1 סעפטעמבער הבא אני עוזב את עיר הבירה והנני יוצא לעיר מולדתי נאוואגראדסיעווערסק בפלך טשערניגוב ע"מ להשתקע שם. אם אסע לביתי דרך מאסקוי אקוה להתראות פנים אתך ואז אדבר עמך גם ע"ד מסחר האתרוגים, אשר לדעתי נקל הוא לחו"צ לקבל מעסק זה סך איזה אלפים רו"כ בכל שנה. אנכי הרבה חקרתי ודרשתי ע"ד השאלה הזאת, וגם ממאמרי שנדפס ע"ד השאלה הזאת בהמליץ [7] תראה, כי עלתה בידי לאסוף את הידיעות הנחוצות לפתרון השאלה הזאת, וע"כ הנני עומד על דעתי כי על חו"צ להשתדל בזה. יש לנו מזכיר באה"ק [8] אשר אין לו כל מלאכה ועבודה, ומדוע לא נעמיס עליו את משא העסק הזה, ואם לא יצלח לזה אז עלינו למצוא איש אחר שיהיה הגון וראוי לכך. כסף ידרוש העסק הזה סך מועט מאד, וגם זאת עלינו לדעת כי אם יראו סוחרי האתרוגים אשר באה"ק כי התעוררו חו"צ לקחת את העסק הזה בידם, אז יבקשו אותנו להשתתף עמנו, כי נפשם יודעת מאד אשר בשום אופן לא יוכלו להתחרות עמנו, ואם ישתתפו עמנו בעסק זה אז על נקלה נוכל לקבל לטובת הישוב בכל שנה עד שלשה אלפים רו"כ.

6) המחאה של בני־מוסקבה נדפסה בנומר 177 של „המליץ". וזו לשונה: „מחאה היוצאת מן הלב. על דעת המקום, היא תורתנו הקדושה ולמודיה, ועל דעת הקהל, היא החכמה הנמוסית ולמודיה, מצאנו לחובה אנחנו החרדים לדבר ישוב אה"ק, החונים פה קרית מלך רב מאסקווא, לבוא במחאה גלויה לעיני כל ישראל נגד המאורע הנורא שקרה „בזכרון יעקב". יודעים אנחנו כי אין כלי מחזיק קללה לישראל כמחלוקת ופרוד הלבבות, והמדות המגונות האלה הן הגלונו מארצנו והרחיקונו מעל אדמתנו; ואיך לא ידוה לבנו בשמענו כי מדות סדום אלה מצאו קן למו בארץ חמדתנו, אשר אליה אנחנו נושאים את נפשנו ועפרה נחונן. זאת ועוד אחרת – כי בעלי המחלוקת פגעו בכבוד איש מורם מעם, צדיק צדקות אהב, אשר כלנו חייבים בכבודו, וכל אשר דמי ישראל נוזלים בעורקיו אסיר תודה הוא לו בעד החסד אשר עשה את בית ישראל ועם הארץ, אשר לשמה ולזכרה תאות נפשנו, ובה קשורה תקותנו הישראלית. עלבון כזה – עלבון הגוי כלו הוא, ורגשותינו הלאומיים קוראים אלינו בקול: אמרו לבעלי המחלוקת באשר הם שם, כי חוטאים הם בנפש אומתם, ולעונם זה אין כפור וכפורים. וה' יהפוך לבבם לטוב לימים יוצרו, יבינו מה שעשו ומוסר כליותיהם יאכלם כעש על אשר פשעו בנותן לחסם ומימס וימרדו באומתם העלובה ויחללו לארץ את שם הארץ הקדושה".

חתומים עשרים ואחד איש, בהם: הרב חיים מאיר נח לוין, האחים ברוך ומאיר פרידנברג, ליאון רבינוביץ, יעקב בן ישעיהו מזא"ה, שנ"ה יאנאס, אברהם אידלסון, מנחם מנדל דוליצקי, ראובן ברינין ואברהם־מנדל אוסישקין. – וויסוצקי לא חתם על המחאה. ועי' להלן נומר 830.

7) עי' „המליץ" נומר 117 לשנה הנ"ל.

8) י. מ. פינס.

נהניתי מאד ממאמרך נגד הת"ת של שנהי' [9], בני עמנו אוהבים רק להתפלפל ולבנות מגדלים פורחים באויר וכאז כן עתה אהבו לעסוק ב„הלכתא למשיחא", וע"כ יעסקו לפעמים בענינים זרים שאינם במציאות כלל, ומצוה וחובה היא על כל איש אשר נתן האלהים את העולם בלבו להביא במשפט את האנשים האלה המאספים רוח בהפניהם וכותשים מים במכתשת, ולהריע עליהם במליצת הז"ל: „וי דלית ליה דרתא ותרעא לדרתא קא עביד". אלמלי היו הסופרים משמיעים לאזניהם מה שהם מוציאים בפיהם, כי אז לא היו רגילים עוד לבנות בשמים מעלותיהם בטרם עוד אגודתם על ארץ נוסדה, ואז לא היו עורכים גם הצעות ליסד אוניוורזיטט באה"ק בעת אשר כמעט אין לנו כל אחיזה שם — — — — — — — — — — —

והנני ידידך דו"ש באמת

אברהם יעקב סלוצקי.

9) עי' מאמרו של אוסישקין („המליץ" נומר 167) „כנגד ותלמוד תורה כנגד כלם", שבא לחלוק על הצעתו של הפרופ' הרמן שפירא, ליסד מיד אוניברסיטה בירושלים (עי' כרך א' נומר 110, עמ' 202, 207, 211/12), ועל הצעתם של בן יהודה ושנ"ה יאנאס (עי' „המליץ" נו' 159, 161 לשנה הנ"ל), ליסד בירושלים בית־מדרש למדעי היהדות.

825.

מאת י. ל. גורדון (יל"ג) למ. אוסישקין.

יועש"ק, י' אלול, תרמ"ח [פטרבורג].

לכבוד התלמיד־חכם באמת ר' אברהם מענדל אוסישקין במָאסקוי!

זה פעמים אתה כותב מאמרים מחוכמים בהמליץ ואני מתענג עליהם לקרוא אותם בכתב ולקובעם בדפוס. מימי הייתי שמח בראותי תלמיד בית ספר הכללי, גמנזיסט או סטודענט, כותב בשפת עבר ועוסק בספרי ישראל, וכן אשמח גם בך, ובפרט אחרי רואי כי חובב ציון באמת אתה והוגה דעות ישרות; והנני נותן לך את בריתי שלום ופקדתי כבוד.

מאמרך השני יבא בדפוס בראשית השבוע הבא, אם לא יעצרהו הצינזאָר המקפיד מאד בדברים הנוגעים אל „חובבי ציון" ומדקדק עמנו כחוט השערה. כה וכה תמצא במאמרך שנויים קטנים שאני עושה בם להבנת הענין או לפעמים גם ליפוי המליצה; אקוה כי לא תקצוף על זה עד מאד בראותך כי כונתי רצויה.

מי יתן והיה לבבך זה לך כל הימים לאהבה את עמך ואת שפתו ולדבקה בם תמיד ויגדל כבודך ותהלתך בקרב אחיך.

והנני המכבדך ומוקירך מבלי הכירך

י. ל. גארדאן.

*) 826.

מאת א. י. סלוצקי ל׳. ל. אפיל.

עש"ק י׳ אלול תרח"ם, ס"ט פטרבורג.

ידידי היקר והנכבד הר"ר י"ל עפעל נ"י.

— — — בדבר הצעתך [1] הנה בר מולא דידך אנא, כי אנכי יעצתי כזאת מראש ודברתי על אדות הדבר הזה עם הר"ר יל"ג ונענע לי בראשו — — — ומאד אשמח כי גם אתה מצאת לטוב ונכון להוציא לפעלה את הפגישה הזאת ביום חג היובל, ואקוה כי יסכימו לזאת כל חו"צ כי באמת אין לנו שעת הכושר יותר טובה מזה.

בדבר האספה בכלל הנה בל"ס ידעת כי רבים מהו"צ מתנגדים לזה, ואין לכחד כי יש בדבריהם יותר מקורטוב אחד של אמת. הו"צ במ[אסקוי] מתנגדים בהחלט לאספה, וגם באד[עסא] אינם מסכימים לזה. לדעתי נחוצה מאד אספה, אבל בתנאי שידעו הנאספים מראש לשם מה הם מתאספים, שיהיה להם פרוגרם ברור ע"ד הענינים אשר אדותם נחוץ לשאת וליתן באספה הזאת, אבל אם יתאספו רק לשם „אספה" בעלמא, אז חוששני מאד כי תחת להועיל תביא עוד רעה רבה, כי יתגבר עוד ביותר פירוד הלבבות — — — אספה כעין האספה שהיתה בשנה העברה [2] מוטב לה ולנו שלא תצא כלל לאור. — — — — — — — —

אנכי אכתוב להר"ר לילענבלום על אדות הדבר הזה וגם למאסקוי אכתוב כי ראוי ונכון הוא שישתדלו להוציא את האספה הזאת לפעלה, ורק נחוץ הוא כי לפני האספה תברר לה כל אגודה את אשר עליה להשתדל בעת האספה, כדי שלא ישובו לעומת שבאו בידים ריקניות לביתם. הר"ר יל"ג הסכים עוד כבר אל ההצעה הזאת, ואין כל ספק כי ישיבתו בהאספה הזאת תביא תועלת לא מעטה לחו"צ.

נחוץ למצוא עצה שישתעבדו בני האגודות אל התקנות אשר ערכו לפי שעה ולא תהיה כל אחת מושכת לצד אחר, וגם שתדע כל אחת מהאגודות הראשיות את חובתה ותשתדל בזה עד מקום שידה מגעת. בדבר הרשיון נחוץ להשתדל עפ"י עצת חז"ל „תפסת מועט תפסת", וכאשר כבר כתבתי על אדות הדבר הזה בהצעתי ששלחתי לידי הר"ר שי"ף ובמכתבי לידי הרמל"ל.

חדל עצות אנכי ולא אדע איזה תרופה נמצא לקרירות הלב והאינדעפערענטיזם הנורא השורר בקרבנו. תרדמת מרמוטא בהררי אלף נרדמו רבים מאחינו אשר לפני שנים אחדות היו בעצמם מן המעוררין; רבים

*) מארכיונו של אפיל.

1) עי׳ לעיל נומר 821.

2) בדרוסקניק.

מראשי חו"צ מתנהגים בעצלתים ובכל הפינות שאני פונה אינני מוצא קורטוב של ענערגיע וחריצות הראויה לענין נשגב כזה. בשבוע העבר קבלתי מכתב מאמיריקא ובו יתאוננו על חו"צ ברוסיא, כי פעמים אחדות בקשו לספח אותם אל אחת האגודות בארצנו או למצער להורות להן את הדרך ילכו בו, וגם אחד לא השיב להם על דבריהם ומכתביהם, וע"כ בטלה אגודתם אשר במאנטעראל. ראוי לבכות ולהוריד דמעות רותחות על קטנות המוחין של אחינו. עוד לא עלתה בידינו לצעוד גם הצעד הראשון, עודנו מתנהגים בכבדות עקב בצד אגודל, וכבר נראה בנו פירוד הדיעות וכל אחד חפץ לעמוד בראש. כמו אין כל יתרון לראשי עמנו וחכמי הדור על החייטים והסנדלרים אשר בערים הקטנות שכל אחד מהם חפץ להיות גבאי ולהתנשא לכל לראש.

— — — — — — — — — — — — — — —

והנני ידידך דו"ש באמת לאמתו ומחזיק לך טובה מרובה בעד כל אחד ואחד ממכתביך היקרים לי מאד

אברהם יעקב סלוצקי.

---

*) 827.

מאת חובבי־ציון בטוסקבה לם. ארלנגר.

כבוד הגביר רב פעלים חובב ציון

מ׳ מיכאל ערלאנגער נ"י!

עשתונותינו מבוהלים ודחופים בזכרנו את תועבת גאלדבערג וסיעתו „בזכרון יעקב". כלנו עלובים, כלנו עצובים, כלנו יודעים עד כמה חטאו ופשעו המורדים האלה אשר פגעו בכבוד גואלם ומושיעם, אשר בו יתפאר ישראל. אבל חלילה לנו מהעלות על לבותינו הדואבים, כי בשביל אנשים שאינם מהוגנים, שעשו שלא כהוגן, יצא הקצף חלילה על עמנו וארצנו, אשר הנדיב בונה חרבותיה; חלילה לשר וגדול בישראל מעשות כדבר הזה. ולפי שמגלגלים זכות ע"י זכאי, ע"כ עיני כל ישראל אליך, אדם ביקר, כי תהיה לנו לפה לפני השר: השמיע לפניו, כי לב לנו להוקיר פעלו, וכלנו כאחד יודעים, מי ומה הוא לכל האומה בכללה בעת ובעונה הזאת. עדות הִנֵה המחאות הגלויות, שכבר באו במכה"ע לב"י, והמחאות, אשר פרצו ופורצות מלבותינו מדי רגע ברגע לזכר המקרה בלתי טהור הזה, כי אין בינינו חלילה שורש פורה רוש ולענה, אשר יצדיק את האנשים החטאים בנפש אומתם האלה. לא מחשבותיהם מחשבותינו חלילה ולא רגשותיהם רגשותינו: המה כפויי טובה ואנחנו אסירי

*) נומר זה והנומר שלאחריו הם מארכיונו של אוסישקין. הכתב שלפנינו אין איש חתום עליו, והוא, כפי הנראה, העתקה (כתובה בכתב־ידו של אוסישקין) מנוסח־המכתב, שנשלח לארלנגר.

תודה, המה הפקירו כבוד הארץ וגואלה ואנחנו שמם וזכרם קדש הוא לנו. חלילה לנו מרחם על אכזרים כאלה, אשר לא לנו המה, כ״א לצרינו, ושמם וזכרם פגול המה לנו לא ירצו. ולפי שמעשי השר גדולים מכל עלבון, ע״כ תקותנו השעשענו, כי ברחמיו הרבים מקומו בתולדות ישראל בל ינח מפני פושעים כאלה, ואשר היה יהיה לתפארת אומתו, המכירה טובותיו וישועותיו והבוכה על עלבון כבודו במסתרים ובגלוי. —

אנחנו חובבי ציון, החונים פה קרית מלך רב מאסקווא; היום יום א׳ י״ב אלול ה׳ תרמ״ח א׳ תת״ך לחרבן. —

828.

מאת ליליינבלום למ. אוסישקין.

אדעססא י״ג אלול תרמ״ח.

ידידי היקר!

הנך אומר במכתבך מיום ט׳ אלול [1] „אם רק יהיה באפשרות שה׳ ארעגטליכער ישתקע בגדרה נחוץ לעשות כזאת, באשר טובת הישוב קודמת לטובת בני גדרה". כפי הנראה דבריך אלה הם כתשובה על דברי שאמרתי שאי אפשר לגרוע את נחלתם ולתת לו גן בגדרה, אבל האדמה כבר נחלקה להם, והנה היא קנינם, או יותר טוב: כל חלק ידוע ממנה קם לקנין לפלוני מבני גדרה, ואיך נוכל לגזול מאתם מה שכבר נתן להם ולתת לאיש אחר. חלקיהם נקנו להם, אחת היא אם שלמו בעדם בכסף או קבלום במתנה, ומי נתן לנו רשות להכנס בנחלת פלוני ופלוני ולגרוע ממנו איזה דונם לטובת הישוב? ראשית טובת הישוב היא שיהיה דין ומשפט בהקולוניות, ולא שנתן היום ושוב יוקח למחר, שאם כן אין לדבר סוף. אם נוסיף אדמה לבני גדרה אז אפשר יהיה לגרוע מהם איזה חלק, אך לא עתה.

גם מניעזשין שלחו 150 רו״כ להוספת אדמה לגדרה, ועל פי הצעתי אקוה שישלחו עוד 350 רו״כ שיש בידם לתכלית זו, כאשר שלחו את הנ״ל ע״פ הצעתי. גם מאת האגודה הקטנה דפה אבקש שישלחו איזה מאות רו״כ לתכלית זו — — — — גם מפאלטאווא בקשו רשיון מהד״ר לשלוח כספים לתכלית זו [2]. — — —

1) לא מצאנו אותו.

2) עי׳ „דרך לעבור גולים" 116: „כדי לשום קץ להמחלוקת, אם ראוי בכלל להוסיף אדמה לבני גדרה, ראיתי כי טוב הוא שאיזה אגודות ישלחו כסףן בתנאי מפורש להוספת אדמה לגדרה, ובשעה שקבלתי מכתב מניעזין שיש שם סך מסוים לישוב א״י, אך חפצים הם שלא יצא כספם על צרכים עוברים, יעצתי להם בהסכמת הד״ר לשלוח כספם לה׳ ערלאנגער למקנת אדמה לגדרה. כאשר הודעתי דברי אלה לה׳ אוסישקין כתב גם הוא לאיזה אגודות שתעשינה כדבר הזה, ודבריו נתקבלו".

דבריך בהמליץ [3] נאמנו מאד. יסוד אוניווערזיטעט בא״י בטרם יהיו שם לפחות מאה אלפים מאהב״י החיים על חשבון עצמם אינו אלא דמיון של הבל. — — — —

צער הרבה יש לי מהשוחט מחברון ששלחת לי. אני כלוא כל היום בהקאנטאר של הח״ק ולא אצא חוץ, ולא אוכל לעשות מאומה בעדו. ולשלוח אותו במכתב לאחרים — לא זה המקום ולא זו העיר.

הנני אוהבך מוקירך ומכבדך כערכך הרם

משה ליב ליליענבלום.

3) עי׳ לעיל הערה 9 לנומר 824.

829 *).

מאת פינסקר לי. מ. פינס.

אדעססא כ״ד אלול תרמ״ח.

כבוד הרב החכם השלם וכו׳
מוהר״ר יחיאל מיכל פינס נ״י.

בימים האחרונים החלו קולוניסטים לבוא הלום להתרפא מחליהם, ובבואם הלום יבקשו כסף להוצאות הנסיעה למקומות הרפואה. בשני החדשים האחרונים היו פה שלשה קולוניסטים כאלה. בהיות כסף חו״צ קדוש לצרכי הישוב ולא להוצאות מסלת הברזל והאניה אין בכחי למלא בקשותיהם, מלבד מה שאין כסף בידינו גם לצרכי הישוב והקולוניסטים באה״ק כנודע לכבודו הרם, ובקשותיהם שאיני יכול למלא גורמות לי אך צער ומכאובים, מבלי להביא איזה תועלת להם. על כן הנני מתכבד לבקש את כבודו הרם להודיע להקולוניסטים, כי שוא תקותם לקבל פה הוצאות לצרכי הרפואה, וכל מי שיבוא הלום להתרפא ולא יהיה בידו די כסף ככל הדרוש לו לנסיעתו ולרפאותו יהיה מן הצועקין ואינן נענין.

הנני מברכו בכו״ח טובה והנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא

ד״ר ל. פינסקער.

*) מן הכתבים, שהמציא לנו מר ד. ליבוביץ, גדרה.

830 *).

מאת ליליינבלום למ. אוסישקין.

כ״ו אלול תרמ״ח.

ידידי חביבי!

את מכתבך קבלתי [1]. לדעתי לא טוב הוא לכתוב להרבה אגודות שהכסף ששלחו מקרוב או שישלחו

*) נומר זה והנומר שלאחריו הם מארכיונו של אוסישקין.

1) לא מצאנו אותו.

יהיה להוספת אדמה[2]. הן באמת אין שום צורך בהסכמת האגודות ובמצותן, אחרי שכבר בחרף העבר באה הסכמת רוב הנגבאים על הוספת אדמה, ואם כן רשות לנו לקחת כל הכסף ולהוציאו למקנת האדמה בלי מצות האגודות, אבל הפרנסה מה תהא עליה? על כן אי אפשר להוציא כל הכסף על הוספת אדמה, וצריך להשאיר על הצרכים התמידים, ואם תכתוב להאגודות שיתנו כספן ביחוד להוספת אדמה אז לא יהיה לנו במה להספיק יתר הצרכים באה״ק. אם אני כתבתי לניעזין אדות זה היה זה מפני שהם עצמם החליטו שיהיה כספם אך למקנת אדמה, ושאלו אותי מה יעשו ויניעו למטרתם, ויעצתי להם דבר השוה גם להם גם לנו.

עוד מקור אחד לנו למקנת האדמה, כי כפי דברי ה׳ ערלאנגער הבטיח הנדיב לשלם לחו״צ 2500 פראנק שהוצאו לעסק חוסני בעק[3], ולולא כתב ה׳ הירש שכבר הודיע לה׳ ערלאנגער תמהון לבו על הדבר הזה, שלדעתו היא שגגה מאת הד״ר פינסקער (מכתבו זה נכתב קודם שנכתב מכתב ה׳ ערלאנגער האחרון בזה), הייתי חושב את הסכום הזה למזומנים.

באדעססא יש שלש אגודות: אגודת חו״צ, שאינה מתאספת לעולם, אינה דורשת השבון, והיא הושבת את הד״ר פינסקער לעומד בראש, ואם יתפטר — תבטל גם היא. אגודת „שיבת ציון״ שה׳ קאנסטאנטינאווסקי וליפסקי עומדים בראשה, חברי האגודה מתאספים תמיד, רועשים, מריבים זה עם זה, ובמשך זמן החשבון האחרון (מאספת דרוזגעניק עד עתה) לא נתנה אפילו פרוטה אחת, ואגודת „נס ציונה״, מן הצעירים התלמידים, שאין להם הכנסות הברים, אך מעמידים חזון אחד בשנה. — — — — — — — — — — —

ה׳ ערלאנגער מודיע להד״ר כי אם יאמרו לו שהרבה צירים יש בפאריז יאמין, אבל אם יודיעו לו שנתקבלו משפחות חדשות — אל יאמין. האיך יתקיימו דברים הללו עם דברי הציר ממאסקווא[4]?

2) עי׳ לעיל הערה 2 לנומר 828.

3) ביו״ד באלול כתב פינסקר לפינס (מן הכתבים, שהמציא לנו מר ד. ליבוביץ, גדרה): „— — — אם לא יטעני זכרוני שאלתי אותו (את הירש ממקוה־ישראל. – העורך.) עד כמה עלינו להיות אסירי תודה להנדיב על השתתפותו בעסק חוסני בעק, כי הגיעו לאזני איזה שמועות שהנדיב ישתתף בדבר זה״. כעבור שלשה ימים (בי״ז באלול) שוב כתב פינסקר לפינס: „— — — אתמול קבלתי מכתב מה׳ ערלאנגער ובו הוא כותב לי כי באמת דבר זה כבר עם הנדיב אדות זה, והנדיב הבטיח לו לתת להוצאות הענין הזה סך 2500 פראנק — — — והנה עתה בטוח אני כי בקרוב יקבל ה׳ הירש מכתב מאת ה׳ ערלאנגער בענין זה עם הסך הנ״ל. והיה כאשר יבוא הכסף הזה לה׳ הירש יהיה מונח אצלו למשמרת להוספת אדמה לגדרה״. ועי׳ להלן נומר 848.

4) בי״ח באוגוסט (י״א באלול) כתב סקורוביץ לאוסישקין: „בזו הרגע בין [איך] געוועזן אצל ערלאנזשער יזאת תשובתו. ער האט גירעט עם הנדיב, האט ער אונז אנגינומין, נאר איבער דעם

מדוע נפקד מקום ה׳ וויסאצקי על המחאה[5]? אם אני לא התמהתי עליה הנה מפני שמחאתנו לא יצאה מאדעססא, אך מטובי חו״צ, כהד״ר, הגרש״מ, ה׳ פין, לא הפצתי להכניס עצמי במנינם (וה׳ מענדעלסאן, כאיש זקן ודוד אישתו של הגרש״מ, שישב בעת כתיבת המחאה בדרוזגעניק, לא נָחת לזה), אבל על ה׳ וויסאצקי תשאר השאלה — — — — — — — — — — —

הנני מוקירך ומכבדך כערכך הרם המבהכך בכתיבה וחתימה טובה

משה ליב ליליענבלום.

חלול השם, וואס סע איז געוועזן בזכרון יעקב האט מען נאך קיין לאנד נים גיקויפט — — — בצום גדליה פאהרט דער באראן לקאווקאז ומשם לאינדיע, די נסיעה וועט גידויערין 3 מאנאט און אז ער וועט קומען וועט מען קויפין לאנד, וועלכם מען האט האלט אין דיננען״ — — — וכפי הנראה הודיע אוסישקין את הדברים האלה לליליענבלום. ועי׳ להלן נומר 834.

5) עי׳ לעיל סוף הערה 6 לנומר 824.

831.

מאת א. י. סלוצקי לם. אוסישקין.

כ״ו אלול א׳ תתי״ד לגלותנו. [פטרבורג].

ידידי הנכבד, חובב עמו וארצו באמת, ה׳ א. מ. אוסישקין נ״י!

— — — — — — — — — — — — — —

חו״צ בלבוי עשו כעצתי[1] וישלחו בקשה להגדיב להשיב אפו והמתו מכפויי הטובה בזכרון יעקב. עה״ח באו כעשרה רבנים ובראשם הרב הגאון נצי״ב מוואלאזין ועוד כעשרים איש מטובי חו״צ שם — — — — —

בשבוע העבר נשאלתי מחו״צ בלבוי אם יהיה באפשר להדפיס בשנה הזאת את „קול הקורא״ של הרבנים[2] במה״ע המליץ. אנכי הודעתי להם ע״י הטלגרף כי אי אפשר הוא להדפיס את קול הקורא, וע״כ עליהם להדפיסו בקיוב או בווילנא ברשיון הבקרת ואח״כ נוכל לצרף את קול הקורא בתור הוספה או מודעה להמליץ. היום קבלתי מכתב מלבוי כי הדפיסו בערך עשרת אלפים עקז׳ וכבר החלו לשלוח את קול הקורא לעדים הרחוקות. — — — — — — — —

המבקר פה לא הרשה להדפיס את קול הקורא, אבל יוכל היות כי המבקרים בקיוב או בווילנא שאינם מחמירים כמהו יתנו רשות להדפיסו — — — —

ע״ד האספה מוכרח אני להגיד לך כי עומד אני על דעתי, כי הרבה הרבה יש להצטער על שלא עלתה בידנו עד היום להוציא לאור אספה כתקונה[3].

1) עי׳ לעיל נומר 824.

2) בדבר הקערות של ערב־יום־הכפורים. ועי׳ הנומר הסמוך.

3) עי׳ לעיל נומר 826.

דע ידידי כי מעולם לא עלתה על דעתי לחשוב כי קבוץ הנדבות הוא עמוד התיכון ברעיון ישוב א"י. לדעתי אחת היא לעצם הרעיון אם יתאספו חמשת או חמשים אלף רו"כ בשנה. סוף סוף לא מכסף נדבות נקים את חרבות ערי יהודה. ורק עיקרו של דבר הוא כי קבוץ הנדבות הוא כלי המודד את חום העם ורגשי לבו לרעיון הזה. מלבד זה הנה אוחז אני בשתי ידי בשיטת הרמב"ם ודעתו ע"ד המצות המעשיות אשר כל עיקרם הוא מפני שאין הרעיונות מתקיימים. וע"כ מוכרח הדבר להלבישם באיזה מעשה ולקיים את הרעיון על ידי זה. והי"ה גם ברעיון ישוב א"י. הרעיון הזה בכל עוזו ותקפו כטל בקר משכים הולך יחלוף ויעבור מן העולם אם לא תהיה לו עמידה ע"י איזה מעשה המקיים אותו. המעשה הזה הוא קבוץ הנדבות. התקיעות והתרועות להשמיע על השקלים הוא כדי להכות באצבע צרדה שלא יתנמנם העם. וע"כ אם יתבטלו האגודות ויחדל העם להתנדב ולעסוק ברעיון זה במעשה. אז יעבור הרעיון הזה מעט מעט מן העולם וישתכח גם מן הלב. זאת היא דעתי ע"ד חלק המעשי של חו"צ בארצנו. וע"כ תחתי ארגז בראותי את העזובה הרבה והקפאון הנורא סביב סביב. — — — — —

בשנת תרמ"ב ותרמ"ג קויתי בתקוה שלמה כי הרעיון הזה ילך בצעדי און קדימה ויתפשט מיום ליום בקרב כל מפלגות עמנו. ועתה מה אנחנו רואים? מספר מחזיקי הרעיון ירבו בקרב אחינו. מתנגדיו פוחתים והולכים. ובכל זאת — אוי לי אם אומר — כבר נסוג הרעיון הזה עשר מעלות אחורנית ולא נשאר ממנו רק שריד כמעט!

אמור נא אתה אדוני וכי כלום יש כעת איזה סדר ומשטר בהנהגת הענין הזה? האם לא איש לעברו יפנה וכל אחד מתנגד לחבירו? הרבה אגודות כבר עברו ובטלו ויתרן הולכות לגוע. האגודות הקימות אינן יודעות אשה מרעותה. המרכז הוא באדעסא. חו"צ במ[אסקוי] שלחו משפים. חו"צ בל[בוי] מדפיסים את קול הקורא ומדפיסים הם את החשבון משנה שעברה ואינם יודעים לאיזה ענין. ומתי. וע"י מי שלחו את הכסף לא"י. פלוני אומר כך ופלוני אומר כך. זה מושך לכאן וזה מושך לכאן. עד כי יזכירנו הרעיון הזה את המשל הידוע בשירי קרילוב ע"ד העוף. הדג והסרטן.

בהרבה ערים אספו כסף לתכלית ישוב א"י ואת הכסף לא שלחו לידי הועד. בהרבה ערים כבר הוציאו את הכסף לענינים אחרים. בהרבה ערים ישנם אנשים אשר היו משתדלים בכל לב בדבר הזה לו נמצא מעורר שיעוררם ויורה להם את הדרך ילכו בו ומאפס מעורר לא תעשינה ידיהם תושיה. לפני שבועות אחדים קבלתי מכתב מאת ה' בערענשטין באמיריקא ובמכתבו

זה יתאונן כי פעמים אחדות בקשו את חו"צ בר[וסיא] שיורו להם כיצד להתנהג ואיך ייסדו את החברות. אבל קראו ולא נענו. וע"כ בטלו האגודות אשר יסדו בכמה ערים. אם הייתי בא לפרוט את כל הידוע לי אין אני מספיק. וגם הלא למותר הוא. כי מי הוא האיש אשר עינים לו ולא יראה כי במצב כזה לא תוכלנה האגודות להתקיים לימים רבים. התנועה היא סמן החיים. והעמידה על מקום אחד או הנסיגה לאחור היא סמן הכליון וההפסד. ועתה האומנם עוד ימצא איש אשר יאמר כי הכל ערוך ומסודר הוא ואין כל צורך לטכס עצה ולקדם את הרעה בעוד מועד? — — —

נחוץ לנו ועד ביפו. ועד כזה יוכל להביא טובה לישוב הארץ אם ימציא לידי חו"צ ברוסיא מדי חודש בחדשו ידיעות שונות ע"ד מצב הענינים שם. אנכי איש פרטי הנני ובכל זאת רבו מאד האנשים הפונים אלי בבקשותיהם להורות להם הדרך ילכו בו להאחז באה"ק. בין האנשים האלה ימצאו גם כאלה אשר יש להם מעשרת ועד עשרים אלפים רו"כ ולא פחות משלשת אלפים רו"כ. אנשים כאלה אם יתאספו במספר עשרים או שלשים משפחות יוכלו להתישב באה"ק בלי כל עזרת נדיבים. אנשים כאלה ימצאו היום למאות. ולו היה ועד באה"ק אשר הוא יוכל להיות לעינים בדבר קניית האחוזות ויתר הענינים התלויים בזה. כי אז היתה תקוה רבה נשקפת לישוב הארץ מאנשים בעלי הון כאלה הרבים כעת בארצנו החפצים להתנחל באה"ק. ועתה איך לא תכסנו בושה כי עד היום לא עלתה בידנו למלאות את החסרון הזה. מזכיר יש לנו באה"ק ומקבל בשכרו מאה וארבעים פראנק לחודש. אבל שואל אני: מזכיר זה מה הוא לנו? וכי לחלוק התמיכה לאכרי „גדרה" למזכיר אנו צריכים? החכם ר"ימ פינס הוא חכם וסופר מצויין. אבל לא איש מעשה הוא — — — — לנו נחוצים אנשים כבירי כח ורבי פעלים. אבל לא חושבי מחשבות והוגי דעות. ישתפך הלב בדם התמצית אם נתבונן אל התמיכה שהחו"צ תומכים את הקולוניסטים. באופן וסדר כזה יארכו הימים ולא ישתכללו המושבות. לדאבון לב כבר הסכינו האכרים אל התמיכה ואין בין התמיכה להחלוקה אלא שנוי השם בלבד.

אין אני בא לידי יאוש ממה שלא נשתכללו המושבות עד היום. ורק על זאת אתאונן כי באופן כזה הנה גם אחרי עשר ועשרים שנה לא תבאנה לידי שכלול. באפן וסדר כזה אי אפשר בעולם ליסד גם בית אחד באה"ק ואף כי קולוניות שלמות!!!

אספה נחוצה לנו. רק על האגודות לסדר מראש את השאלות המחכות לפתרונים. לראשונה על האגודות לבוא במרוץ מכתבים ובמ"מ ע"ד הענינים שנחוץ לעסוק בהם. ואחרי אשר יכירו החברים וראשי האגודות את

נחיצות האספה, ואחרי אשר ידעו את החסרונות הנחוצים להמנות, אז יש תקוה כי יעלה בידנו לקבוע איזה סדר ומשטר אשר ע"י נוכל לבוא למטרתנו בכל הפרטים. — — — — — — — — — — — — —

מאד ידאב לבי כי הפרץ בין חו"צ הולך ומתרחב מיום ליום. אנכי מרחוק הנני רואה את פירוד הדעות הנורא אשר עלול הוא להביא את הרעיון הזה לסכנה רבה. לא מבעלי היאוש אנכי, אבל אם לא יעלה בידי חו"צ לקדם בשנה הזאת את פני הסכנה הנשקפת לרעיון ישוב א"י, אז חוששני מאד כי עומד הרעיון הזה על עברי פי פחת...

עוצו עצה ולה' הישועה — — — —

והנני המוקירך ומכבדך כערכך הנכבד

א"י סלוצקי.

832.

מאת חובבי־ציון בליבוי לפינסקר.

ליבוי כ"ח לחדש אלול שנת תרח"ם.

כבוד הגבאי הראשון, ראש וראשון לציון,
חובב עמנו וארץ קדשנו, איש המעלה
כש"ת מ"ו הד"ר ל. פינסקער אדעססא.

מתכבדים הננו בזה להמציא לכבודו הרם מספר עקזעמפלארען מהקול קורא [1] הנערך מטעם הרבנים הגאונים הגבאים יועצים והנדפס על ידינו. — — —

[1] וזה נוסח הכרוז המודפס (על פי האכם', שמצאנו בארכיונו של אוסישקין):

ב"ה.

לאחינו המאושרים ונזקקים לכל פעולה טובה,
תמימי דעים לדרוש שלום ארץ אבותינו ומצפים
לישובה. רב שלום ישאו מהררי ציון וברכה מה'
השוכן בקרבה.

הנדנו לכם כיום, אחים יקרים, תודתנו וברכתנו על אשר פניתם לקול קריאתנו (בשנה הקודמת. ע' לעיל הערה לנומר 650. – ה ע ו ר ך.) לקום על נדיבות לישוב אה"ק, ביום אשר יש בו חפץ להפיק רצון מה' יתש', והעמדתם קערות בעיוה"כ העבר בפתחי בתי התפלה, להרים נדבות למשען אחינו מושיבי הארץ הנשמה ועוסקים בישובה בעבודת תמה. גם המה מודים ומברכים על ידינו את המעשים לאיש כפי פעלו, להעושים צדקה זו לאיש כפי מעללו. עתה ברוכי ה', באשר עוד לא באו העובדים שמה אשר רבות נשאו סבלו עד בואם עד כה ואשר הודות לאל הנותן ליעף כח, באמץ רוח וכח עשוי לבלי חת, סללו את המסלה העולה בית אל, להראות לכל באי עולם טוב ארצנו הק' אשר נפחו נשמה ברעיון הקדוש ישא"י ואשר הוציאו את המחשבה הרוממה לפעולה ממשית ומשמחת לב כל בני עמו, וכאשר עוד לא באו היקרים האלו אל המנוחה השלמה ולהתכונן על בסים קים ויסוד מוסד כיאות, ע"כ הננו מעוררים גם היום את אחינו היקרים, אשר כבר החלו במצוה זו, להביאה לידי גמר ל ה ע מ י ד ק ע ר ו ת ב ע י ו"כ ה ב ע"ל, לקבץ נדבות, לכונן בפרי צדקה את תושבי המושבות ג ד ר ה, פ ת ח־ת ק ו ה ו י ס ו ד ה מ ע ל ה.

לולא השעה הדוחקת עם רצוננו הי' לאסוף חתומים הרבה מהרבנים המפורסמים הנאמנים בבריתם לרעיון הנעלה ישוא"י. או אז בטח פעלה יותר הקריאה על לב ההמון, חתימת אחדים מראשי החסידים נחוץ הי' למאד, אך אין להשיב. — — — — — — — —

מאד ידאב לבבנו על כי לא נתקימה האספה בדרוזנעניק, באשר הדברים יגעים ודורשים תיקון, כל הדעות והתקנות הטובות שנחלטו ונתקנו באספה הקודמת בדרוזנעניק עודן מונחות בשפיר ובשליא ומצפות ליום צאתן לאויר העולם. חו"צ בווילנא וקאוונא הציעו לפני כבודו הרמה, כי יקרא לאספה כללית בווילנא, לעת חג היובל להרש"י פין [2]. טעמם ונמוקם עמם, כי בין כך וכך יבאו רבים מהו"צ אל החגיגה שמה, והחגיגה בעצמה תהי' לכסות עינים להאספה מפני המשטינים. בשנם כשאנחנו לעצמנו מאד נפון אם הרבנים הגאונים הנבחרים וגבאים יועצים ימצאו להם לנכון להשתמש בכסות עינים זה, ובלי תפונה יעמדו מרחוק ולא יקחו חלק באספה, אך כבוד מעלתו ימצא את הדרך הנכון לפניו, ואולי יעזבו פניותיהם ונטיותיהם וישו שכם אחד לעבוד ולפעול בענין הקדוש, ואם יקרא כבוד מעלתו לאספה אולי תצלח בידו להביאה לידי קיום ואז ישמח לבנו. — — — — — — — —

לפני ימים אחדים נתכבדנו באורח מירושלים, קאלעקטאר מוכר גורלות, ובא בשם חברת „דגל תורה" הנוסדה בירושלים. מטרתה לפי תקנותיהם הכתובות בפנקס כתוב וחתום מידי הו"ר ירושלים להעמיד בתי ת"ת, מקואות, שו"ב וישיבות בערי אה"ק, וביחוד במושבות המתישבות מחדש, ירוממו ויעריצו תחת לשונם את ענין הישוב באה"ק על ידי אכרים עובדי אדמה. אך הרואה יראה כי רק מתחפשים המה והונפים אהבה למען מצוא חן בעיני המאמינים לדבריהם, כי האמנם בערים מספר באה"ק ישנו קבוץ הגון מבי', ובאותן הקהלות יש ויש ת"ת, מקוה, רב ושו"ב. גם להמושבות איננו חסר מאומה מכיוצא בזה. הנדיב איננו צריך לעזרתם גם לא יקבל חסדם ועזרתם. ולמושבות חו"צ ופ"ת גם כן יש ויש, בגדרה נ"כ יש מקוה ושו"ב, וגם במלמדי תינוקות אין ח"ו רעב של בצורת, או בשביל יסוהמ"ע אשר מציאותה עודנה

והי' כאשר נזכה לשמוע בקרוב, אשר הם יושבים ומתפרנסים בריוח משקידהם בעבודת הארץ, ישמח לב השולחים אצבע להקים דבר ה' ורצונו ית' לבנות הריסות ארצנו, עד אשר נזכה לקרא לתרומה הלשכה בעבודת בית קדשנו, והשוכן בהר הקדש הוא ישלח ברכה והצלחה בכל מעשי ידיכם, וממעון קדשנו תבורכו סלה.

הננו חותמים ברגש כבוד ואהבה וברכת שנה טובה ומוצלחת.

נפתלי צבי יהודא ברלין
שמואל בהרב מוהרי"ל מאהליווער
מרדכי בהרב מוהרר"י עליאשבר.

[2] ע' לעיל נומר 821.

בעולם האצילות, אלא חפצם ורצונם לשפות קדרה בסמך אל החלוקה אשר כל עקרה רק למען בני בריוני אחדים, לעשות בה בכל אות רוחם והות נפשם (3. העניים האביונים הראוים לתמיכה יקבלו רק משמונה עד תשעה רו״כ למשפחה, והמותר למען התקיפים האחדים למלא פיהם וכיסם ולתכלית זו תולים קלא אילן בבגדיהם. ואנחנו מחשים, בעוד אשר חפצם ורצונם לקעקע את הבנין הקטן אשר עמלו עליו טובי בני ציון, אם נכוחה בפיהם ולבבם, מדוע לא יתנו מפרי ההגרלה לתמיכת המושבות הגשמית? — — —

ולשמוע חות דעתו של כבוד מעלתו הננו מצפים.

הננו חותמים ברגש כבוד והכנעה, ברכת שנה טובה ומוצלחת, שנה בה נהזה בטוב עמנו ופדות נפשנו.

סגן היו״ר לחו״צ **יוסף זקהיים.**

המזכיר **ל. מלצר.**

3) על הגרלה זו כתבו בעלי המכתב, שלפנינו בי ביום גם לחובבי־ציון במוסקבה, ועל הכתוב כאן הם מוסיפים ואומרים: „האנשים סחברי הקול מהיכל שבו ונתהפכו בין לילה לאוהבי הישוב, ומשתמשים המה בכל האמצעים לנשוך בגלוי ולנשוך בסתר״.

833.*)

מאת ליליענבלום למ. אוסישקין.

אדעססא ערב ראש שנת תרמ״ט.

ידידי הנכבד והנעלה!

— — — את ההעקטאגראף אל תשלח לי, כי סוף סוף לא אקבל עליו רשיון, ובלי רשיון איני חפץ להשהותו בביתי. איני חפץ לעשות דברים אשר יכעיסו את פלילינו, די לנו כי הם מעלימים עין ממעשינו ואינם מוחים בידינו לעסוק בענין הישוב בלי רשיון, ולמה איפוא אהיה גם עובר חק לעשות מעשי ליטאגראפיע או העקטאגראף, מה שאסור בכל אופן בלי רשיון, ומי יודע אם לא על ידי מעשים כאלה נעלה את חמתם ולא יתנו לנו להתעסק גם בעניני הישוב!

ובדבר העשרת רו״כ אינך חייב עוד אותם לי כי עוד לא נתתים לשליחך וספק בידי אם אתן לו, כי בלי ספק לא יקבל מכתב מסע לנסיעת הו״ל, יען הוא מן המוכנים לפורעניות (זאפאסנאי סאלדאט). ובעיקר הדבר אגיד לך כי אין דעתי נוחה כלל מנסיעת אנשים דלים כאלה. המעט לנו חסרי לחם שם, כי עוד נוסיף עליהם? הרבה ראיתי נלהבים כמוהו, אשר בשבתם פה, כל עוד תקותם לפניהם ודמיונם מתרגש, וגם בטנם לפחות שבעה מעט, הם נכונים לסבול כל עמל בארץ הקדש, אך בבואם שם והמחסור והיאוש מתיצבים לעיניהם בתארם הנורא, הם בורחים משם בהחבא כמפני הארי, ומלבד הוצאות נסיעתם על חשבון הקהל מפה לשם ומשם הלום, שנאה על הישוב ורכילות ודבה על הארץ ועובדיה אין לנו מהם מאומה, המה ירעבו והתקצפו ועל אהרים יזעף לבם. — — — —

היה ברוך ומברך לשנה הבאה לקראתנו.

והנני אוהבך

משה ליב ליליענבלום.

834.

מאת נ. האברוסקין למ. אוסישקין.

ערב ראש השנה א׳ תת״ך לגלותנו. פאריש.

אל כבוד האברך השלם חכם וסופר כו׳ נאמן באהבת לאומנו וארצנו הר״ר אוסישקין נ״י.

זה ימים רבים עברו. מעת כבדני במכתבו היקר, שם בקשני כי אתאמץ כפי יכלתי לעזור בעצתי ובכל אשר יש לאל ידי את בן עירו הר״ר סקאראוויץ נ״י על דרכו אשר הלך לפאריש בעד המשפחות מאהבי״ הרוצים לעלות ולעבוד אה״ק. והנה, בלי ספק נודע לכבודו, כי מטרת חברת בני ציון היא לחזק בידי העולים, ואנכי הח״מ, להיותי מזכיר החברה, אני מתאמץ בענין זה לפי כחי כל הימים, הייתי נכון למלא משאלתו, אך הר״ר סקאראוויץ הנ״ל מיום היותו פה לא נטל עלי מאומה, רק בא לבקרני פעמים רבות וספר לי ממצב ענין מלאכותו כי חפץ ד׳ זה מצליח בידו ושפרה נחלת גורלו מגורל יתר השליחים ממחוזות שונות בפו״ר הנה. אך מה שלא ספר לי ושספרו לי אחרים, עדים כשרים ונאמנים, זקנים ונשואי פנים, הוא: כי הוא סובל פה סיגופים, לפעמים יושב במחשכים מחסרון מטבע לקנות נר, ולפעמים אינו מברך ברכת המזון מפני שלא אכל לחם ג״כ מטעם הנ״ל, והאיש הנכבד הזה אשר, כפי הנראה, בביתו לא נסה באלה, מוכרח לדרוש הלואות קטנות של פרוטות אחדות ממכיריו — — — — — — מארי׳ דאברהם! הכזאת יעשו אנשים, אשר הכינו סך כסף מסוים (יוסיף ד׳ להם כהנה וכהנה) לקנות נחלאות, לאיש היגע יגיעות רבות בעדם ולהשיג מטרה רמה ונשגבה כזאת, נעימה ברוחניות ובגשמיות? הטרם תדעו כי רב מחיר כל מאכל וכל מדור בעיר רבתי עם זאת וכי לא יבוא פה איש אל שער הגדולים אם בגדיו אינם נקיים, נעליו אינם נוצצים וכתנתיו אינן מגוהצות וכו׳ וכו׳? ולמה יגרמו לאיש הרוצה ללכת בדרך הקדש עינויים אשר יסבו בנפשו פנימה רגש התמרמרות? — וכן לא יעשה! — איש נכבד כמהו, אם מכיריו יאבו להשיג כסף בעדו ע״י נדבת חובבי ציון, לא יקבל חלילה! כי זאת תהי

*) נומר זה והנומר שלאחריו הם מארכיונו של אוסישקין.

לחרפה גם לו גם לשולחיו, לבושה בעיני יתר השליחים המחכים פה ולמכשול בעצם ענין השגת המטרה, ודי למבין. הנני בטוח כי איש יקר כרום מעלתו המתאמץ לטובת ציון ועריה — — — יאבה בטובו להתאמץ בתקון המעות הנזכר, ואני נותן לו את בריתי, ברית הלאומיות ברוח ישועי' ותהי"ל 1), שלום עד העולם.

מכבדו ומוקירו המברכו בכתיבה והתימה טובה בתוך כלל אחב"י

נסים דאברוסקין.

P. S. העיקר כי ישלחו לו כסף על הוצאות הדרך לנסוע לדרכו, כי האדון ערלאנגער הבטיח לו, כי דבר עם הנדיב הידוע אודות תושבי מאסקווא, והוא הבטיח כי בכלות משך ארבעה או חמשה הדשים יקנה קרקעות עפ"י תנאים הטובים לו ועצהיו"ט, ואז יכתוב ויודיע זאת לאלה המחכים, ואמר בפירוש להר"ר סקאראוויץ כי אין לו עוד מה לעשות פה ויוכל לנסוע לדרכו, וכן כל השליחים היושבים פה עוזבים פאריש ונוסעים לביתם ע"פ ההבטחה הנ"ל.

ידידו הנ"ל.

1) "ותחית הלאום".

835.

מאת ר' מרדכי אליאשברג ללילינבלום.

בעזהי"ת ער"ה שלהי דקיטא תרמ"ח.

בשנה טובה יתברך כבוד הח' הסופר המצויין אוהב ארץ אבותינו בכל לבו כמו' משה ליב ליליענבלום נ"י.

לתשובת מכתבו מן י"ט אלול הנני במכתבי הלזה אשר יאבה להציעו לפני הד"ר פינסקער וישיבני דעתו הגדולה בחכמה בזה, מה שבדעתו גם הוא. גם לברך אותו בשמי בשנה טובה ומעוטרת, פרי ארצנו לגאון ולתפארת, ומעשי ידינו להתפאר, יהי שרשנו כלבנון, ויקוים בנו הזורעים בדמעה ברינה יקצרו כנפשות כל אוהבי עמם וארצם

מרדכי עליאשבערג.

הצעה

אדות סדר התקונים בחברת "חובבי ציון" הדואגת לשלום ארץ הקדושה וישוב אדמתה הנשמה.

א) אדות ההתמנות והפקידות.

ד' יהיו יושבים בראש (פרעזידענטען), מהם ב' מדיניים וב' דתיים, המדיניים יהיו הגביר כמו' מיכאל ערלאנגער מפאריז והד"ר פינסקער. הדתיים יהיו הרב הגאב"ד דביאליסטאק כמו"ה שמואל מאהליווער והרב הגאב"ד דבערלין הרר"ע הילדעסהיימער.

ב) שני חברים נכבדים יתמנו בהחברא: הא' הוא הגאון ר' יצחק אלחנן ספעקטאר האב"ד מקאוונא והב' הנדיב הידוע.

אדות הועדים אשר יתמנו.

ג) שני ועדים יועצים יפוקדו: א' בחו"ל וא' באה"ק.

ד) שני ועדים פועלים ג"כ: א' בחו"ל וא' בארץ.

הועד היועץ שבאה"ק עבודתו: א) לחזק השלום בין המושבות השונות, לאחד לבבן ולהביאם בקשר האחדות אמיץ באופן שמטרתם תהי' טובת כללם ולא טובת היחיד הפרטי 1). ב) לרומם קרן עבודת האדמה, לנטלו ולנשאו באופן שתמציא מחי' לבעלי' בכבוד ושיהי' לו משפט הבכורה על המסחר. ג) שינדרו גדר בפני המותרות והפזור בהוצאת המלבושים ויתר הדברים היתרים המכלים ממונם של ישראל; בגדיהם ומלבושיהם יהיו ע"צ שמירת הבריאות והנקיות אך לא יקרים בדמים. ד) עין הועד תהי' פקוחה על בני הקולוניות אדות שמירת-הדת כלו וזהירת חקי התורה כיאות לעובדי אדמה פשוטים נאמנים לדתם אשר התורה נר לרגלם, לא על דרך הפרישות והחסידות יתרה כראוי לחברת הפרושים מקבלי החלוקה בירושלים. ה) להנחיל כבוד ולתמוך בידי החרוצים שבעובדי האדמה. ו) לתקן בי"ס ת"ת בכלל תפוצות ישראל אשר יתחלקו על כמה מחלקות שונות (קלאססען) לפי כשרונות הילדים. ז) ללמד את הילדים תורת עבודת האדמה ואופן שמושה וגם לשון ערבי שהיא לשון המדינה ולא לשון אחר. ח) לתקן בתי ספר למלאכות שונות נוסף על הראשו' ללמד את הילדים שאינם מוכשרים ללמודים אחרים מלאכה לראות בה חיים וכ"כ את אלה אשר כשרונותיהם יתנו אותותיהם אותות כי יתכנו לאלו המלאכות. ט) להשגיח שהקולוניסטים ההם יחזיקו טובה למטיביהם וגומליהם חסד, שירגילום לדרוש בשלומה של מלכות הסולטאן ולהיות עבדים נאמנים לה, לדרוש בעדה מדי שבת בשבתו. י) לברך את ממשלת הארץ שיצאו משם אשר פרשה עליהם כנפי' בהיותם בקרבה, כי גרים היו בארצה.

הועד היועץ שבחו"ל עבודתו: א) לתכן עצה בדבר אסיפת הממון הנצרך לזה הענין ברוססיא, אשכנז ואמעריקא. ב) אדות סדר ההוצאות של הכסף.

ה) על הועד הפועל שבא"י להוציא לאור את עצת הועד היועץ שבא"י.

ו) על הועד הפועל שבחו"ל להוציא מן הכח אל הפועל את הסכמות הועד היועץ שבחו"ל ולאסוף את הכסף בפועל למקום מרכזי אחד.

קצת עצות לפי דעתי.

א) כפי אשר חברת הישוב אינה מכוונת להושיב אנשים שיאכלו לחם חסד רק שיאכלו מפרי מעלליהם

1) ע' לעיל הנומרים 698, 746 (והערה 3 שם).

ומיניע כפיהם ויגיעו ע"י גם לעושר וכבוד איש איש לפי מעללו, וכי עמנו עם ישראל עמא פזיזא הוא גם עם המסחר הוא שדרכם להאיץ לבא למטרתם מהרה, וענין הקולוניזאציאן באה"ק מתמשך יתר על הזמן שקוו למו שכבר יוכלו לחיות מיגיע כפם, לכן המה כמתיאשים ויאמרו בלבם כי אחרי אשר בוששו עד כה לבא למטרתם אין תקוה למו עוד סלה, ויבא בקרבם קרה עצום לכל הענין, לכן לדעתי אף כי אין אנו יכולים לשמוע להם לגמרי עכ"פ מוכרחים אנו לשכך תלונותיהם במקצת [2] ולהוסיף לעשות בהמעות הנקבצים מדי שנה בשנה קרן קימת מזה תחת יד הג' ה' מיכאל ערלאנגער, עד כי יתקבץ סך מסויים לפחות כמאה אלף פראנק כנהוג בכל החברות האירופיות, והחלק מזה יותן להחזקת הקו־לוניות שכבר נתיסדו ולמלאות כל מחסוריהם ההכרחיות ולשנן בפי הקולוניסטים שיצמצמו בכל מה דאפשר בפאר הבגדים להם, לנשותיהם, לבניהם ולבנותיהם שילכו רק בבגדים נקיים ושלמים.

ב) אולי נכון לקנות לקרן קיימת אחוזה אחת בא"י שלא להושיב בה קולוניות בכדי שלא יצטרכו לבנות בה בתים ואורות רק יהיו למטעי כרמים, — — ושם לבנות רק בית אחד להגנן ובית אחד לאכסני' שיוכלו להתאכסן בתוכה כל הפועלים העוסקים בהכרמים, והאכסני' תושכר בשכירות. הפועלים יהיו דוקא ישראלים ואנשים זריזים בעבודה, ודין קדימה להאנשים בעלי הקולוניות לבחור העובדים היותר מובחרים מהם, וישולם שכרם יום יום בעין יפה, הרבה יותר מכפי שיש לעסוק ע"י הפאלאחים, רק שיוסיפו על שכרם על דרך משל רו"כ א' ליום בכדי שיספיק להם לאכול לחם, לשבוע ולהותיר, ועי"ז יעלה ממילא להרחיב גבול הקולוניסתים, כי הרבה ימי בטלה יש אצל עובדי אדמה, בימים שאינן ימי חריש וקציר. ודרך זה יראה בעליל לכל בעלי חברתנו חברת הישוב פעולת החברא שנה שנה, מפני שהוא דבר המתקיים והנראה בעליל לכל הארץ.

ג) אולי יעלה בידי אנשי הישוב להטות לב מאנשי החלוקה אנשי חיל זריזים וחרוצים במלאכתם שיוכלו לעבוד בעבודת הכרמים ויקבלו ג"כ שכר טוב משלם, ובזה אולי יעלה בידינו להסיר מעט מעט שנאת מקבלי־החלוקה על בעלי־הישוב, כי ירוה להם — — — —

[2] עי' לעיל הערה 3 לנומר 764.

תרמ"ט.

836.

מאת א. שיד לפינסקר.

Paris, le 9. IX. 1888.

Mon cher Monsieur Pinsker.

— — — — — — Quant à Jessot Hamalé [1]) il est malheureux que ceux qui sont à Odessa, et qui possédent des terraints là-bas, ne comprennent pas que s'ils envoient des parents là-bas ils les envoient dans la misère. Ceux qui demeurent à Jessot-Hamalé et qui cultivent tous les terrains n'arrivent pas à un résultat; que feront-ils et les nouveau-venus, si on en reprend encore du terrain? C'est de gaîté de cœur qu'on ferait des malheureux si on envoyait des nouveaux là-bas. C'est pourquoi Mr. le baron voudrait acheter un peu de terrain. Il en ferait des pépinières, pour faire plus tard à Jessot-Hamalé la cultive des essences, ce qui lui est difficile de commencer. Car plus tard quand tout sera bien organisé, les propriétaires de ces terrains viendront les redemander au baron. Voilà pourquoi il serait bon que ces messieurs revendent à Monsieur le baron du terrain à Jessot Hamalé, afin qu'on puisse améliorer le sort de ceux qui s'y trouvent. Voyez si vous arrivez à ce résultat.

Tout à vous

Scheid.

[1]) על יסוד המעלה, תנאי כניסתה אל תחת חסותו של רוטשילד ותוצאות הדבר עי' א. ברקנהים „Колониз. движенie", „ווסחוד" חוברת אבגוסט לשנת 1896.

837.

מאת בני־גדרה לפינסקר.

ביום הרביעי לימי רצון תרמ"ט. גדרה ת"ו.

כבוד האדון היקר והנכבד, תפארת חו"צ ומשענם, רם המעלה ופאר עמו כמוהר"ר יהודה ד"ר פינסקער לפני שמש ינון שמו סלה!

בעמדנו עתה על סף השנה החדשה הבאה עלינו לשלום, ונבוא חשבון מפעולות השנה העברה, מה פעל בה ד' עמנו, והנה בחסד עליון עלינו בשנה הזאת עשר מעלות למעלה, לא נשכב עוד

למעצבה צפופים בחדר צר, שלשה בתי חומה בנויים לשלשה מחברינו לתהלה ותפארת, הנותנים תקוה בלבותינו כי ככה יזכה כל אחד מאתנו לשבת בית כזה עם חצר נגדר, ובו רפת לבהמתנו. ועל ידי איש זכאי וישר דרך כרום כבודו נלגל אבי המסבות הבוחר בארצו הקדושה לתת לנו יתד וגדר במקום אשר אליו קוינו וכלינו עינינו זה כששת שנים. וכן תאמצנו תקותנו כי כאשר החל רום כבודו לעשות חסד עולם עם מיחלי טובו, כן יגמור ברחמי ד' לכונן על בסיס נכון את מטעי ידו כמונו. ובכן הרימונו ידינו אל אלהי הרחמים היושב עתה על כסא המשפט לכונן את עבדו הנאמן אדונינו זה ההולך בדרכיו וחובב את ארצו למלא כל משאלות לבו לטובה. יאריך ימיו בטוב ובנעימים ברב ענג ונחת ולהעניק לאדונינו זה ברכה ושלום כחפץ לבבו הטהור סלה!

עוד זאת ידרש לנו אדונינו למלאות אדיר חפצנו בזה אשר נאבה להקים שם עולם על אדמת הקדש למטיבנו, ונאמר לקרוא שם אחד ההרים אשר על נחלתנו מול פתחי בתינו על שם כבודו[1], ובכל עת אשר יעלה שם ההר אשר יקרא על שמו על שפתינו, יהיה כאלו עינינו רואות את מטיבנו לכבוד ולתפארת. והננו מיחלים להעתר לבקשתנו.

אנחנו בני גדרה מטעי ידיו הבאעה"ח

(שתים־עשרה החתימות).

---

1) פינסקר הסכים להצעה זו, והגבעה אשר מדרום למושב נקראת עד היום „גבעת פינסקר". (הערתו של מר ד. ליבוביץ, גדרה).

838.[*]

מאת ליליינבלום למ. אוסישקין.

ח' תשרי תרמ"ט.

ידידי חביבי!

— — — בשבוע הבא יהיה ה' צעדערבוים פה. והחדשות[1] אשר תבואנה על ידו אודיע לך במועדן, אם אך תבואנה.

בדבר פרישת בני פ"ת מן השמטה שמעתי. אבל עד כמה נאמנו הדברים לא אדע[2]. בני גדרה בל"ס יעבדו בשביעית, כי אהרי שהגיד לי הגרש"מ ששלח לה' פינס את פסק ההיתר[3], צוה עליהם הד"ר לעב"ד עבודתם[4].

כפי ההשערה היה הנדיב פה היום, ונסע ישר ממסלת הברזל אל אנית הקיטור ולא בא העירה. הד"ר לא נתבשר על זה מפאריז, ועל כן חשב לבלתי נכון להיות כאורח לא קרוא. יש אומרים שלא הנדיב נוסע לקויקאז דרך אדעססא, אך אחיו אלפונס — —

אוהבך

משה ליב ליליענבלום.

ט' תשרי. במה"ע „אד. ליסטאק" היום נאמר שהבאראן ראטהשילד עבר דרך אדעססא לקויקאז; שמו לא נזכר. במה"ע „אדעס. ווסטניק" נאמר, כי הוא Глава Париж. банкирск. дома ואם כן הוא אחיו של הנדיב והוא נוסע לסאמארקאנד.

משנה אחרונה: הנוסע הוא הנדיב, הוא עתה בהאטעל, ובלי ספק יהיה ביוהכ"פ פה. היום יתראה עמו הד"ר.

---

*) מארכיונו של אוסישקין.

1) בדבר רשיון מאת הממשלה הרוסית ליסוד חברה לישוב־ארץ־ישראל. עי' „דרך לעבור גולים" 124.

2) שם 126: „עתה נתחדש העסל בדבר השמטה. אמנם רבני הספרדים באה"ק והרבה מגדולי רבני רוסיא התירו את העבודה בשנה הזו, אבל בסוף השנה הקודמת עלה לאה"ק הגאון מוהר"ר [מרדכי] גימפל יפה ז"ל מרוזינאי והוא לא נטה אחרי המתירים, ובהיות ה' פינס אחד מתלמידיו ומקשיבי לקחו עוד מימי עלומיו השתדל גם הוא בכל האפשרות שלא יעבדו הקולוניסטים בשמטה - - - בפ"ת היו דעות מחולקות בזה. מקצת הקולוניסטים עבדו ומקצתן שבתו. (המנוח יהושע שטמפפר, אחד ממיסדי פתח־תקוה, הדפיס גם מאמר - „הצבי" נומר מ' לשנת תרמ"ח - להוכיח, שאסור ואין גם צורך לעבוד בשביעית. - העורך.) ובעקרון, אשר יושביה היו בשככר הימים בני הכפר הסמוך לרוזינאי והורגלו לשמוע לדברי הגאון מהרמ"ג יפה הנ"ל כאשר ישמע איש לדבר האלהים, כמעט כלם שבתו, והיה זה לפרוד גדול בינם ובין פקודות הנדיב וגם למורת רוח להנדיב עצמו". ועי' להלן כמה כתבים.

3) עי' לעיל נומר 820.

4) עי' לעיל נומר 822.

839.

מאת י. יאסינובסקי לפינסקר.

Варшава, Новолипки 19. 3/15 Сентября 1888 г.

Многоуважаемый Докторъ!

— — — Я, къ крайнему моему огорченію, ничего отраднаго все время, да и теперь, сообщить не могъ. Дѣло нашего мѣстнаго кружка, такъ часто навѣщаемаго, увѣщеваемаго и напутствуемаго нашимъ сотоварищемъ изъ духовнаго званія, пошли безобразнѣйшимъ образомъ и, наконецъ, кружокъ совершенно разрушился, и никакія силы не въ состояніи вновь воскресить его. Тщетно трудился одинъ изъ здѣшнихъ сподвижниковъ сіонскаго дѣла создать новый кружокъ; не удалось ему даже пріискать человѣка, который согласился бы заняться раздачею קערות по молельнямъ, чтобы собрать хоть скудную толику въ пользу бѣдныхъ колонистовъ. Впрочемъ, едва ли попалось бы что-нибудь въ эти קערות; сборъ прошлаго года направленъ Богъ

вѣсть куда 1), и поэтому Варшава даже не помѣщена въ отчетѣ.

Незавидны по отчету חובבי ציון цифры доходовъ за истекшій годъ вообще. Оправдывается, что наши свѣтила, раввины-гаоны, по призванію своему способны только разрушать, но не создавать. Недаромъ участь нашихъ единовѣрцевъ въ нашемъ государствѣ прискорбнѣе, чѣмъ во всей Европѣ: въ нашемъ государствѣ безчисленное множество этихъ свѣтилъ, да власть ихъ въ народѣ громадна еще. Чтобы побороть эту сокрушительную силу, слѣдовало бы всей интеллигенціи нашей дѣйствовать дружно, единогласно да безпрестанно и неутомимо. Между тѣмъ, интеллигенты наши дѣйствуютъ не только въ разбродъ, но просто въ разрѣзъ другъ другу; большинство игнорируетъ наше общее дѣло, а многіе, къ позору нашему, совершенно дезертируютъ. Состояніе еврейства въ нашемъ государствѣ стало въ послѣднее время наводить на меня ужасъ, и бываютъ минуты, что я дохожу до полнаго отчаянія. Господи, неужели намъ нѣтъ уже спасенія! — — — — — —

Съ глубочайшимъ уваженіемъ и искренней любовью, преданный Вамъ

И. Ясиновскій.

1) לְמַה מרמז בעל המכתב אין אנו יודעים.

840.

מאת י. מ. פינס לפינסקר.

ב"ה י"א תשרי תרמ"ט פה גדרה.

כבוד אלופי ד"ר פינסקער נ"י באדיססא.

— — — בדבר אשר יצוה עלי 1) לחדול מלבנות ולאצור הכסף למקנה קרקע, הנה כבר הודעתי לו כי קבענו להַנקין עוד אלף פר' לבנין בית ואלפים פר' למבנה הגדר, אשר הוא דבר נחוץ מאד. ביתו של הנקין עומד להגמר, וגם בבנין הגדר כבר החלו — — —

וע"ד השמיטה הנה לזרע הקיץ יתנו בני המושבה לגוים כפי ההיתר של הרב דקאוונא, אך לזרע החורף אי אפשר להשתמש בההיתר כלל למען לא תשם האדמה, ואראה אולי אמצא אדמה של גוים לשכור, ואע"פ שאין הדבר כדאי הרבה, אבל לבלי יאמרו שבני גדרה נוח להם בבטלה מחויבים אנו לעשות את הדבר גם אם לא יהיה מזה ריוח 2). הכרמים יעבדו אי"ה גם ע"פ היתר רבני ירושלים.

בדבר החולים 3) פקודתו תשמור רוחי, אך לא אכחד כי לפ"ד החולים הנצרכים באמת לרפואה בהו"ל יש להם טענה לתת להם מקופת חו"צ, כי גם פה ינתן להם לרפואה, ומלאך המות מה לו הכא ומה לו התם — — — — — — —

ובדבר מוצא לכסף לשכלל את גדרה, עלה בלבי לבוא במו"מ עם הועד למזכרת מונטפיורי שבלונדון, המה הוציאו כספם בהלואה לשתי חברות בוני בתים בירושלים ע"מ לסלקם להם לאט לאט, וכבר החלו החברות לסלק, וכעת נמצא בתוך הקופה מעות התשלומין ערך 25000 פר', וידעתי כי נכונים המה לבוא שנית בברית עם איזו חברה להלות להם את הסך הנ"ל וגם הסכומים העתידים להגבות, על פי התנאים שהלוו להברות בוני הבתים הנ"ל, ואחד מתנאיהם הוא שהעומדים בראש החברה לא יבואו בתור „גוף בית דין" (יוריסטישע 4) פערזאן) אלא בתור אנשים יחידים, כי ע"כ מדקדקים המה שיהיו בני האדם מקבלי ההלואה הבאים על החתום בכתב האמנה בני אדם של צורה אמידים ובטוחים, ולא שמטילים עליהם אחריות התשלומין, כי האחריות המשפטית היא על הנכסים עצמם שיומסרו על שמם, אבל רוצים המה באנשים בטוחים למען ידעו כי התשלומים יבואו בזמנם מבלי קושי ועג"נ.

והנה בנוגע אל גדרה אדמה כי התנאי האחד היינו למסור המושבה על שמם הוא דבר נקל מאד, כי אין לנו צורך למסרה על שמם בערכאות כי יסכימו להשאירה על שם הילדיסהיימר אלא שיבקשו שימסרו להם את הסרטיפיקאטען, וגם נוכל לצאת ידי הובתנו במסרינו להם אך מקום הבנינים לבד עם הבנינים, ואולם הקושי הוא במציאות האנשים אשר יאבו לחתום על האמנה. לפי דעתי יוכלו הגבאים לעשות את הדבר הזה בתנאי שהאגודות הפרטיות מצדן ג"כ יעמידו מהם אנשים יחידים שיקבלו ע"ע איש איש מהם אחריות על סך ידוע, לכן אני אומר, שהגבאים מחו"צ ידרשו מאת הועד הלונדוני לתת להם בהלואה במשך שתי שנים 40000 פר', על מנת שיסלקו להם במשך חמשה עשר שנים בהוספת % להוצאותיהם כפי החשבון שאשלח לכם אה"כ, ויעלו איפוא התשלומין לשנה ערך 3000 פר', וחמשה עשר אגודות פרטיות תתחייבנה עצמן כנגד הגבאים להביא מדי שנה בשנה לתכלית התשלומין כ"א מהן 200 פר', ובאופן כזה יהיו הגבאים בטוחים והועד יהיה ג"כ בטוח ודבר ההלואה יצא אל הפועל ותבנה גדרה ותשוכלל בכל דבר.

ההצעה הזאת הצעתי לפני בני גדרה עצמם והם ישלחו „אגרת מחזרת" לתכלית זה אל כל האגודות 5).

והנני ידידו

יחיאל מיכל פינס.

1) עי' לעיל נומר 822.

2) עי' לעיל הערה 2 לנומר 838.

3) עי' לעיל נומר 829.

4) כך!

5) „האגרת המחזרת" נמצאת גם היא בידינו, ואין היא מוסיפה כלום על המכתב שלפנינו. ועי' להלן נומר 845.

(* 841.

מאת פינסקר לי. יאסינובסקי.

Одесса, 7 Сентября 1888.

Многоуважаемый Исидоръ Владиміровичъ,

Спѣшу извѣстить Васъ о полученіи Вашего почтеннаго письма [1]) — — — — Вмѣстѣ съ Вами оплакиваю крушеніе Вашего кружка. Авось когда либо въ будущемъ варшавцы,— нѣтъ, всѣ евреи,— образумятся.

Искренне преданный Вамъ

Л. Пинскеръ.

*) מן הכתבים, שהמציא לנו המנוח יאסינובסקי.

1) עי׳ לעיל נומר 839.

842.

מאת מ. ארלנגר לפינסקר.

Paris den 24 Sept. 1888.

Werthester Herr Doctor,

— — — — Warum soll ich nicht ferner, wie früher, mein Mögliches thun zu Gunsten unserer unglücklichen Brüder? Ist dieses nicht eine Quelle des Trostes, wie mein Schmerz ihn bedarf? [1]) Ich wüsste nicht anderswo zu suchen. Der Allgütige wird mir Kraft geben — — — — —

Das in Zichron Jacob Vorgefallene [2]) wird die Stimmung der hiesigen Zionsfreunde (sagen wir besser: des hiesigen Zionsfreundes) [3]) nicht änderen. Er hat schon genug bittere Erfahrung und wird deren noch mehr zu erleben haben. Doch hoffe ich, dass er immer derselbe bleiben wird. Nur will [er] nichts hören von Gründung neuer Colonien, solange die früheren immer weiter um Stütze ansprechen und uns die Organe der Colonisten (Habazeleth, Rokeach) die Wohlthätigkeit zu Schulde legen. Nach diesen Herren führen wir eine neue Haluka in Palest. ein, die wir Stütze nennen. Der Baron will nun warten bis die früheren Colonien selbständig da stehen

1) הגליון, שעליו כתוב המכתב שלפנינו, מוקף מסגרת שחורה לסימן אבלות. מי מת על ארלנגר בעת ההיא – אין אנו יודעים.

2) „מעשה גולדברג״. עי׳ לעיל הנומרים 777, 812.

3) פירוש: הבארון רוטשילד.

werden, schutzlos und stützelos. Dann werden auch die Klagen gegen Administratoren u. Administration aufhören.

Was vermögende Familien anbelangt, die keiner Stütze bedarfen, muss man auch vorsichtig zu Werke gehn. Sie können wohl die Geschichte des Hrrn. Domsky. Er hatte vollauf das nöthige Geld, hat uns aber gar viele Schmerzen verursacht bis er uns sein Geld zurücknahm. Er wollte Entschädigung haben, weil er die Güte hatte mit seiner Familie nach Palestine zu reisen. Die Leute müssen wissen, dass wir keine Verantwortlichkeit annehmen können. Wenn völlig unbrauchbare Leute sich einem Unternehmen widmen, dem sie nicht gewachsen sind, was ist da zu thun! Man wirft uns dann vor, dass wir wehrlose unwissende Leute nach Palestine schleppen und sie dort hungern lassen.

Es ist schwer allen Leuten recht thun, und es bedarf Vorsicht.

Das transjordanische Gebiet konnte noch nicht gekauft werden. Doch sind die nöthigen Order gegeben, anständige Terrains zu kaufen, wenn solche vorkommen —

Ihr ergebenster Freund

M. Erlanger.

(* 843.

מאת פינסקר לי. מ. פינס.

אדעססא כ״א תשרי תרמ״ט.

כבוד הרב החכם הנעלה מוהר״ר יחיאל מיכל פינס נ״י.

ה׳ ערלאנגער הודיע לי, כי כתב לה׳ הירש לשלם על חשבון הנדיב את הסך 2500 פראנק שהוצא לעסק חוסני בעק [1]), ואחרי שחוסני בעק כבר קבל את הסך הזה מקופת חו״צ הנה ישיב ה׳ הירש את הסך הזה לקופתנו. מצדי הנני מבקש את כבודו הרם, כי אחרי שישיב ה׳ הירש את הסך הזה לקפת חו״צ לא יעשו בו שום הוצאות, וכלו יצורף אל הסך השמור ביד ה׳ ערלאנגער להוספת אדמה לגדרה, ולא לשנות. כפי החשבון יהיה במרחשון בידינו עם הסך הנ״ל

*) מן הכתבים, שהמציא לנו מר ד. ליבוביץ, גדרה.

1) עי׳ לעיל הערה 3 לנומר 880.

יותר משמונת אלפים פראנק להוספת אדמה בגדרה, ועל כן הנני מכפיל בקשתי לפני כבודו הרם לתור אדמה סמוך לגדרה ולהודיעני מדתה, טיבה ומחירה וכיוצא בזה[2].

והנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם, הבוטח בו כי ימלא בשלמות את בקשתי

ד"ר ל. פינסקער.

2) עי' „דרך לעבור גולים" 115: „אבל הוספת אדמה לא הצליחה ביד חו"צ, ולקץ כל הקצים החליט הד"ר - - - כי ראוי לשכלל את בני גדרה בעבודת כרמים ונטיעות, וכן היה".

844.

מאת „בני־ציון" בפולטבה לפינסקר.

פאלטאווא כ"ה תשרי א' תת"ב לחרבן.

בשם ה' הבוחר בציון.

אדונינו הראש והראשון לחו"צ, האוהב עמו ולאומו, כבוד מו"ה ד"ר לעאן פינסקער הי"ו.

אתמול הגיעתנו שמועה מגדרה, כי אחינו האכרים שם אומרים לשבות בשנה זו מכל עבודה בשדה לרגלי השמיטה, למרות פי רבני ארצנו, אשר התירו העבודה בשמיטה, ותומכים הם יתידותם ברבני ירושלים המחמירים בדבר הזה. נשתוממנו למראה עינינו ולבנו פג מהאמין, כי האומנם כה נבערו ונכסלו אכרי גדרה לדמות בנפשם כי נעמול ביגיעת גו ונפש מאין הפוגות ונפזר כספנו, שהוא על הרוב מנחת עני אשר בנפשו יקריבה, והמה יצאו ידי חובתם בזה אשר ישבו בחבוק ידים ויקיימו את המצות התלויות בארץ עפ"י דעת רבני ירושלים והרבנית מבריסק למרות עיני כבוד רבנינו וחכמינו וכל החולים על שבר בת עמם?

את כל זאת חשבנו לנחוץ להודיע לכבודך ולשאל פשר הדבר הזה אם אמת נכון הוא, ואם כצעקתה הבאה כן עשו, מה יחשוב כבודך לעשות במו?.

כשאנו לעצמנו נודה ולא נבוש, כי כמעט כשל כח הסבל לישא על זרועותינו את בני גדרה זה ימים כבירים בלי כל קץ ובלי התעוררות מצדם להקל עולם מעלינו, וילמדו לשונם לקרוא הב, הב, תמיכה, תמיכה! אך עוד חזון למועד לדבר על אודותם בכלל אחרי כלות כל פרקי החשבון, אפס כי בנוגע לדבר השמיטה, טוב אשר יפה לדעתנו להודיע את הקולוניסתים בפה מלא, כי לא תנתן כל תמיכה לאלה מהם שלא יעבדו אדמתם כאשר עשה גם הנדיב. ושלום על ישראל.

החבר התמידי

יהודה ליב ב"ר שלום שכנא אמציסלאווסקי

חבר ועד המועצה ברוך סטרעלצאוו

המזכיר צבי בר"י שימשעלעוויץ.

845.*

מאת פינסקר לי. מ. פינס.

אדעססא כ"ז תשרי תרמ"ט.

כבוד הרב החכם הנעלה מוהר"ר יחיאל מיכל פינס נ"י.

את מכתבו מיום י"א תשרי[1] קבלתי, והודעתו כי כבר החלו לבנות את הגדר היתה לי למורת רוח. צר לי להזכיר לכבודו הרם את הידוע לו, כי מלבד הגבאים לחו"צ אין רשות לשום איש להוציא כסף חו"צ כפי ראות עיניו. והנה כבודו קובע סכומים לבנינים ומביא לפעולה את עצותיו מבלי שאול את פי הגבאים, כאילו די הוא אך להודיע אחר המעשה, „כי כך כך קבעתי וכך וכך עשיתי" — — — פעלי כבודו יכריחוני להגיד לו, כי אם יוסיף כבודו לבנות בנינים ולעשות הוצאות גדולות בלי רשות הגבאים, אז מוכרח אהיה לזקוף את ההוצאות ההן על חשבון כבודו. כבודו בעצמו אומר כי „לזרע החורף אי אפשר להשתמש כלל בהיתר העבודה בשמיטה למען לא תשם האדמה", ואם כן מלבד הכסף הדרוש להוספת האדמה עוד עלינו לכלכל את כל הצרכים מבלי לחכות על איזה קציר בשנה הזאת, ואם כה נשקיע כספנו בבנינים מה יאכלו הקולוניסטים במשך השנה, ומאין נפרנסם?

דברי כבודו הרם בענין השמיטה אינם מובנים לי. מדוע תשם האדמה אם ישתמשו בהיתר העבודה בשמיטה. אם הכונה כי אחרי שזרעו בשנה שעברה את כל השדות תבואות החרף אי אפשר עתה למץ את לשד הארץ ולזרוע אותה עוד הפעם תבואות החרף — הנה העיקר חסר מן הספר. — — — — עוד יאמר כבודו: „לזרע הקיץ יתנו בני המושבה לגוים, כפי ההיתר של הגאון מקאוונא". מה הכונה בזה? אם יחכירו את האדמה לגוים, ואם כל ההיתר לא הביא לנו אלא אפשרות החכירה לגוים, הנה בכדי חנטו חנטיא והרימו רעש בהיתר השמיטה, כי מה תתן לנו החכירה? ומה ירויחו בני המושבה על ידה?

עצתו בדבר ההלואה מחברת „מזכרת משה מונטיפיורי" בלונדון אי אפשר להביא לכלל פעולה, כי מתוך שאין האגודות לחו"צ בטוחות בקיומן אפילו שעה אחת, ואיזה רוח ממרום יכולה להפיצן ולבטלן כעפרא דארעא ברגע אחד, הלא לא יוכל שום איש לחתום על שטר ההלואה, ומובן שבלי התימות אנשים מפורסמים ובטוחים לא יהי מקום להלואה. על כן היה למותר גם המכתב החוזר של בני גדרה. בכלל לא טוב הוא שהחלו בני גדרה לעסוק בכתיבת מכתבים. בשבוע העבר קבלתי מכתב חוזר אחד, ועתה עוד

*) מן הכתבים, שהמציא לנו מר ד. ליבוביץ, גדרה.

1) עי' לעיל נומר 840.

הפעם מכתב הוזר. למה ישאלו רבים מחו"צ: מלאכתם אימתי נעשית? — — — —

והנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא

ד"ר ל. פינסקער.

846.

מאת שלום-עליכם לפינסקר.

קיעוו, דען 21־טען סעפט. 1888.

אדוני הנכבד!

איך, „שלום-עליכם", דער יונגסטער פון דער חברה, שיק אייך דאָ איין אנווייזונג אויף 25 רובעל אונ ביט מיך פארשרייבען פאר אַ מטשלען אין דער חברה „חובבי ציון" אונ מיט דער דאזיגער סוממע נאָטירען מיך אויף אַללע יאָהר צו 25 רובעל.

געפינען זיך אפשר ביי אייך אַ פנקס, אוסטאווען, חשבונות, אָטשאָטען, א. ד. ג. — ביט איך מיר צו שיקען, אויב ס'איז מאָגליך.

גריססען אַללע ליבהאבער פון ציון אונ אויך אַללע קינדער פון די יודען.

אחד מחובבי ציון — נישט אויף פּאַפּיר — נאר טאקע בכל לב ונפש, וויע עס בעדארף צו זיין

סאלאמאן ראבינאוויטש
אָדער
שלום-עליכם.

---

847. *)

מאת פינסקר לי. מ. פינס.

ארעססא ט"ז מרחשון תרמ"ט.

כבוד הרב החכם השלם מוהר"ר יחיאל מיכל פינס נ"י.

אחרי תרעומות חו"צ בפאלטאווא (שכבר שלח סופרי לכבודו הרם) [1] על מנוחת בני גדרה בשנה זו בא שאון גם ממאסקווא. כפי שמודיעים לי משם לא רק בני גדרה נכונים לשבת בחבוק ידים במשך שנה שלמה, מבלי הבט על היתר רבני ארצנו לעבוד בשנה הזו, כי גם כל הקולוניות אשר בסביבות יפו מלבד ראשון לציון נועצו לשבות בשנה הזאת. עוד יותר: הקולוניסטים אינם מובטחים כי רבני ארצנו התירו להם את העבודה בשנה הזו, וגם מכבודו הרם לא ימצאו מענה ברור. אם גם הגאון הרש"מ מביאליסטאק נ"י הגיד בפירוש לה' לילינבלום בראשית ימי החדש אלול כי כתב לכבודו הרם ע"ד ההיתר [2]. אם נכונים הדברים האלה יש מקום להחליט כי דברי כבודו הרם במכתבו אלי [3] כי מסבת מה שזרעו בגדרה בשנה שעברה כל האדמה תבואת החרף אי אפשר להשתמש עתה בגדרה בהיתר הרבנים — אינם אלא אמתלא כדי להפיס דעתן של חו"צ, אשר יתרעמו על שלא ישימו בני גדרה לב להיתר הרבנים, וכי תקות חו"צ להוסיף אדמה לגדרה בטרם בא עת הזרע תקות שוא היא, כי כבודו הרם, בחפצו לבטל דברי רבני ארצנו מפני דברי רבני ירושלים, יאחר את קנית האדמה עד אחרי עבור זמן הזרע. אם נכונים הדברים האלה אות הוא כי כבודו הרם אינו יוצא ידי הובתו כנגד משלחיו חו"צ, ולא על דעתם הוא עושה. כבודו הרם, כשליח חו"צ, צריך לשים לב לדברי חו"צ מרבני ארצנו ולא לדברי רבני ירושלים, אשר לפי משמרתו אצל חו"צ אין לו עסק עמהם. רשות לכבודו הרם, כיודע דת ודין, להסכים לדעת רבני ירושלים בענין השמטה, אבל במה דברים אמורים: במחמיר על עצמו, היינו אם היה כבודו בעצמו עובד אדמה, ולא במחמיר על אחרים.

רחוק אני ממקום המעשה, ולע"ע עלי לשמוע טענות כל הצדדים. כבודו הרם כותב שאי אפשר לבני גדרה להשתמש בהיתר רבנינו, ובעל כרחי הנני מקבל הדברים לע"ע כתשובה מספקת. ממאסקווא כותבים כי כל הקולוניות נועצו לשבות בשביעית למרות רצון הנדיב ורצון חו"צ, והנני אומר: למיחש מיבעיא. אבל יעברו איזה שבועות והאמת תתברר לנו. אם באמת יטה כבודו הרם אחרי רבני ירושלים, אם באמת דבריו ע"ד תבואת החרף בגדרה אינם אלא אמתלא, ואם באמת הקולוניסטים בוחרים במנוחה — אז ידע נא כבודו הרם כי רעה גדולה הוא מביא להקולוניסטים ולהישוב. תומכיהם, גם הנדיב, גם חו"צ, יסתירו פנים מהם, ורבים מחו"צ יתיאשו לגמרי מפעולתם. על כבודו הרם לפרסם היתר הרבנים מארצנו בכל הקולוניות, לדבר על כל הקולוניסטים במקום שהם לשמוע לקול רבני ארצנו ולמלא רצון הנדיב והו"צ, למען יקדימו לבא אל מטרתם ויתפטרו מן התמיכה, אשר תנתן אז לחדשים שיבאו

---

*) נומר זה והנומר שלאחריו הם מן הכתבים, שהמציא לנו מר ד. ליבוביץ, גדרה.

1) בא' במרחשוון כתב ליליינבלום לפינס (גם את המכתב הזה המציא לנו מר ד. ליבוביץ), העתיק לו כטעם את כל דבריהם של „בני־ציון" מפולטבה (עי' לעיל נומר 844) והוסיף: „הד"ר לא ידע עוד מה להשיב לבני פאלטאווא, כי עוד לא נתברר לו הענין כראוי — — — אך אין ספק כי בהגיע השמועה ליתר האגודות יתלוננו רבים מחו"צ על בני גדרה, וב־חוד אחרי אשר גם בלא זה מעבירים השמועה עליהם כי נתפנקו ונתעצלו — — — התלונה הזאת תזיק הרבה לחו"צ בכלל ולגדרה בפרט. על כן ראוי הוא שיקדמו בני גדרה את פניה ולא יתנו לה אפשרות להשמע על פי חו"צ".

2) עי' לעיל נומר 820.

3) עי' לעיל נומר 840.

אחריהם, שזוהי מטרת בעלי הישוב, אשר עבודתם הוא עובד ומשלחתם הוא ממלא.

והנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא

ד"ר ל. פינסקער.

848.

מאת פינסקר לבני גדרה *).

אדעססא ט"ז מרחשון תרמ"ט.

אל כבוד החלוצים עובדי אדמת הקדש בגדרה נ"י.

זה כבר הודיע לי ה' פינס כי אחרי אשר בשנה שעברה זרעתם את כל אדמתכם תבואת החרף על כן לא תוכלו בחרף הזה להשתמש בהיתר רבני ארצנו לעבוד בשנת השמטה הזו, ואנכי בקשתיו למהר את דבר הוספת האדמה למושבכם, למען תוכלו לזרוע בשנה הזאת על האדמה החדשה ההיא. חובבי ציון בעיר אחת 1) שמעו כי נכונים אתם לנטוש עבודתכם בשנה הזאת וירעמו פנים, באמרם: עד מתי ננשא וננטל את בני גדרה? אך אנכי, בהאמיני כי באמת בא רזון באדמתכם עד שאין אפשרות לזרוע אותה, השתדלתי להצדיק מעשיכם לפניהם. עתה נודע לי לדאבון לבי, כי כל הקולוניות בסביבות יפו (מלבד ראשון לציון) וגדרה בתוכם נועצו יחדו לבלי לשמוע לקול רבני ארצנו, אשר התירו את העבודה בשביעית, ולבלי לעבוד בשנה הזו. על פי הדברים האלה בינותי כי דברי ה' פינס הנ"ל לא היו אלא אמתלא להצדיקכם בפני חו"צ, וכי גם אם נוסיף לכם אדמה בקרוב לא נועיל מאומה. חרפה שברה לבי לשמוע, כי אתם, אשר חלוצי עבודת אדמת הקדש נקראתם אצל חו"צ, אתם, אשר חשבנוכם לחרוצים ואוהבי עבודה, נכונים לשבת שנה שלמה ולחכות לנדבות חו"צ, או, כאשר יבטיחו שונאי הישוב, לתמיכה ממקום אחר. כאשר לחרפה היה לקרוא בהמליץ שנה זו גליון 210 איזה רמזים, כי החלוצים הדלו להיות הרוצים... הלא תשימו על לב, כי מסך חמשים אלף פראנק שנשלח לטובת הישוב בשנה האחרונה נִתן לפתח תקוה ויסוד המעלה אך כארבעה אלף פראנק, ויתר הכסף יצא לצרכי גדרה, עד שכבר באה העת כי יראו חו"צ כי לא לשוא יפזרו את כספם. ואתם עודכם מתאמרים להשליך את את יהבכם לשנה שלמה על חו"צ ולשבת בחבוק ידים! לא טוב הדבר, אחים יקרים. אם כה תעשו אינני ערב לכם, כי חו"צ הנותנים את כספם המקובץ מעניים אך לטובת הישוב והעבודה באה"ק לא יסתירו

*) בראש המכתב רשום: „לקרוא באזני כל בני גדרה".

1) עי' הנומר הקודם.

את פניהם מכם. וכי דרכיכם ומעשיכם ביחד עם מפח הנפש שיש לנו שנה שנה מקציר תבואתכם לא יסירו את לב רבים מהו"צ מאחרי הישוב, באמרם: „כמה יגיעות יגענו ועוד לא עלתה בידינו כלום. אות הוא כי לא זו הארץ המוכשרת לעבודה ולא זה העם המוכשר לעבודת האדמה!"

התאוששו ושימו על לב, כי טובתכם וטובת הישוב דורש מוקירכם ומכבדכם

ד"ר ל. פינסקער.

849. *)

מאת פינסקר לרש"י פין.

אדעססא ט"ז מרחשון תרמ"ט.

כבוד הרב החכם בחיר הכמי דורנו מוהר"ר שמואל יוסף פין נ"י.

היום קבלתי מאת חו"צ במאסקווא מכתב 1) ששלח להם איש הנאמן להם מאה"ק כדברים האלה: כל הקולוניות בסביבות יפו מלבד ראשון לציון אומרים לשבות מעבודה בשנת השמטה הזו. מירושלים נפוצה השמועה, כי גאוני ארצנו לא התירו את העבודה כלל, וכי הגאון רי"א מקאוונא נ"י בא במחאה לפני הנדיב על שפרסמו בשמו היתר השמטה מה שלא עלתה על דעתו, וכי הפקידים מסתירים את דבר המחאה הזאת. עוד יוסיפו אחרים להעביר שמועה, כי אם לא יתן הנדיב תמיכתו לשובתי שביעית, אז יקבלו האחרונים את תמיכתם מאת רבני ירושלים 2). השמועות האלה מצאו להן אזן קשבת בין הקולוניסטים, וגם היותר טובים שבהם מסופקים בדבר, אם אמת הוא שהתירו גאוני ארצנו את העבודה בשנה הזאת. גם ה' פינס עוזר על יד המסרבים, על כל השאלות ששואלים אותו בזה הוא עונה בדחיה בקש ובלישנא דמשתמע לתרי אפי.

הדבר הזה לפי דעתי כולל רעות רבות, כי יעורר חמת הנדיב על הקולוניסטים אשר נסמכו על תמיכתו ולא שמעו לקול רבני ארצנו, כי יבא אסון על עניי הקולוניסטים, שהם הרוב, אשר לא במהרה ישכחוהו, וגם יוהרא גדולה היא מצדם להיות יותר זהירים במצות מגאוני ארצנו, וחרפה לרבני ארצנו אשר שוא עמלו בהיתרם ולא שמו לב גם ללעז יראי הוראה.

*) מארכיונו של פין.

1) לא מצאנו איתו.

2) עי' „הצבי" נומר ליב לשנת תרמ"ח: „לפי ששמענו ממקור נאמן ישולחו (על-ידי רבני ירושלים האשכנזים, אוסרי העבודה בשביעית. — העורך.) מכתבים בכל תפוצות ישראל, ועליהם, לפי מה ששמענו, יהיו חתומים שני רבנים, ועוד לא הוחלט מי ומי יחתמו, לבקש מנדיבי עם כי ישלחו כסף להחזקת ידי האכרים אשר יקבלו את שנת השמיטה בכפלה". ועי' להלן במה כתבים.

על כן הצעתי לפני הגרש"מ נ"י כי יכתוב במהרה בטרם יבא זמן הזרע לפקידי הנדיב, לה' הירש וה' בלאך מר"ל ולה' אססאוועצקי, כי אחרי שנמלאו תנאי ההיתר (כמו מכירת הקרקע לישמעאלים) על הקולו־ניסטים החובה לבלי להמרות את רצון הנדיב ולבלי היות זהירים במצות הארץ יותר מגאוני ארצנו, וכן כתבתי בזה גם להגאון עליאשבערג נ"י מוואלקאוויסק, וגם מכבודו הרם אבקש להשתדל בזה שיבא ההיתר לפעלו להלכה למעשה.

מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא

ד"ר ל. פינסקער.

P. S. ביום י"ג מרחשון הושיט ה' צעדערבוים (המו"ל המליץ) לשר הנפות דפה בקשה על רשיון חברה לישוב הארץ. הבקשה נתקבלה בסבר פנים יפות וקבל הבטחה מאת השר שישתדל בזה לפני שר הפנים [3].

3) עי' „דרך לעבור גולים" 124.

850.

מאת א. שיד לפינסקר.

Paris le 25. X. 1888.

Mon cher Monsieur Pinsker,

Je possède votre hée du 19 et m'empresse de vous répondre. Que les israélites en Palestine aient tourmenté le baron pendant qu'il a été là-bas, cela ne m'a pas étonné. Le pays est fait pour cela. Mais à Odessa et surtout le Kol-Nidré je m'étonne qu'on ne l'ait pas laissé tranquille. Enfin! C'est par tout la même chose [1]).

Voici maintenant ce qui a été décidé.

Zicron-Jakob.—Sur les 34 qui se sont révoltés, 6 doivent être exclus. Aux autres 28 on reprend le terrain, et on leur en donne à travailler à la journée.

1) עי' לעיל נומר 833. – על ימי־שבתו של רוטשילד באודיסה כתב נחום סלוסטש „בהצבי" נומר ד' לשנת תרמ"ט: „בערב יוהכ"פ בא הברון אל ביהכ"נ בעוד יום רגלי, ועל כל דרכו נהרו אחריו אנשים למאות ויקראו אחריו „הידד"; אך גדול היה מספר המלוים אותו בצאתו אחר תפלת ערבית מביהכ"נ. – – – ואלפי קולות קראו בלי הפוגות „יחי הברון, הידד, הידד ו"ו. מהעת ההיא מדי עברו בחוצות אדיסה נהרו אחריו אלפי אנשים" – – – ואולם מר סלוסטש הסתיר ולא ספר, שקוראי־ההידד הללו גרמו לאורח גם כמה רגעים לא־נעימים, עד שלסוף הוצרכה הפוליציה להתערב בדבר. ולזה מרמז שיד במכתב שלפנינו.

Maskereth Bathya.—Le terrain reste partagé, mais l'administration prend la récolte, la met au crédit de chacun, leur donne en attendant des secours mensuels, et au bout de 2 ou 3 ans on leur montrera qu'ils peuvent se nourrir sans la Halouka du baron.

Petach-Tikwa.—Chacun garde son terrain et le travaille comme il l'entend. Le terrain appartenant au baron sera donné pour être travaillé à la journée par ceux qui tiennent à gagner de l'argent.

Jessot-Hamalé.—Si ceux qui ont du terrain là-bas et qui demeurent en Russie, veulent y aller, ceux qui y sont n'ont pas assez de terrain. Le terrain qui est à vendre là-bas, Mr. le baron veut l'acheter pour son compte. Il en fera des pépinières pour la plantation d'arbres à donner aux colons.

Cchez les bessarabiens [2]) rien n'est partagé. Ils travaillent le terrain en commun et la récolte sera mise au crédit de chacun. Quand on verra qu'ils peuvent se nourrir on fera le partage de tout. En attendant ils vivent dans des baraques en bois.

D'ici un an nous verrons s'il y a un meilleur résultat. L'essai fait jusqu'à ce jour n'a pas porté de fruits.

Mr. Wormser quitte Zichron-Jacob. Il est remplacé par Mr. Benschimol et ce dernier par Mr. Ossovetzky. Veuillez tâcher de nous faire avoir quelques lots à Jessot-Hamalé afin que nous puissions y établir des pépinières et des jardins.

Quel mauvais voyage j'ai fait en Palestine cette fois, et quelle ingratitude envers Mr. le baron j'ai remonté à Zichron-Jacob. Tout autre que Mr. le baron aurait envoyé promener toute la colonisation. Son cœnr d'or seul l'en a empêché.

Ma famille vous remercie de vos compliments et se rappelle à votre bon souvenir.

Votre trés dévoué

Scheid.

2) עי' לעיל הערה 4 לנומר 729.

851.

כתקנות האגודה „למען ציון״ *).

STATUTEN

des Vereins LEMAAN ZION

(Palästinensischer Hilfsverein)

Genehmigt in der Generalversammlung vom 28 October 1888.

Unter den gegenwärtigen Verhältnissen wird es den Israeliten des heiligen Landes fast unmöglich, ihr Brot selbstständig in ehrenhafter Weise zu verdienen. Für den Jugendunterricht ist in höchst mangelhafter Art gesorgt; die Arbeiter sind meist unvollständig ausgebildet, unzureichend mit Werkzeugen versehen, und es fehlt ihnen der Absatz für ihre Produkte. Daher war das Bestreben, das sich in der letzten Zeit unter den Israeliten Palästinas geltend machte, sich einen selbstständigen Broterwerb zu sichern, bisher nicht von dem gewünschten Erfolge begleitet, und noch immer sind die meisten derselben darauf angewiesen, in ihrem Elend die Hülfe ihrer auswärtigen Glaubensgenossen in Anspruch zu nehmen. Um nun denjenigen palästinensischen Glaubensgenossen, die unter diesen traurigen Verhältnissen leiden, zu Hülfe zu kommen, hat sich der Verein „Lemaan Zion" gebildet, dessen Statuten hiernach folgen.

§ 1. Der Zweck des Vereins „Lemaan Zion" (Palästinensischer Hilfsverein) ist die Unterstützung der Israeliten in Palästina.

§ 2. Dieser Zweck soll erreicht werden dadurch, dass der Verein im Bedürfnissfalle unterstützt:

a) diejenigen, welche sich die Befähigung zum selbstständigen Lebensunterhalte aneignen wollen,
b) Gewerbtreibende aller Art in ihrem Erwerbe,
c) schon bewährte Unternehmungen und Anstalten, die die geistige und materielle Hebung der Israeliten in Palästina bezwecken, z. B. Schulen, Waisenhäuser, Spitäler u. s. w.

§ 3. Directe Geldunterstützungen sollen in der Regel nur an denjenigen gegeben werden, die längere Zeit im heiligen Lande ansässig sind, und zwar nur an solche, die durch Alter, Krankheit oder dergl. an der Gewinnung ihres Lebensunterhaltes behindert sind, oder an hervorragende würdige Talmudgelehrte, welche keine Subsistenzmittel besitzen. Die Bewilligungen erfolgen in der Regel auf Grund von Gutachten bewährter Vertrauensmänner in Palästina.

§ 4. Keine Nationalität [1]) unter den Israeliten des heil. Landes ist von den Wohlthaten des Vereins ausgeschlossen.

§ 5. Die Thätigkeit des Vereins beruht auf den Prinzipien des überlieferten Judenthums.

§ 6. Mitglied des Vereins kann jeder Israelite und jede Israelitin werden, welche sich zu einem Jahresbeitrage von mindestens Mark 5 auf wenigstens drei Jahre verpflichten.

§ 7. Die Leitung des Vereins geschieht durch einen Verwaltungsrath von 24 Mitgliedern, der sich durch weitere Mitglieder bis auf 30 verstärken kann. Den ersten

*) בשעה שנוסדה – בפרנקפורט ע״נ מאין – האגודה „למען ציון״ יחסו לה חשיבות מיוחדת. המיסדים קוו, שאגודתם תמצא את הדרך המובה לתקן את עניני החלוקה ולתת לה צורה חדשה, אף ראו המיסדים באגודתם תרים בפני השנוררות הארצישראלית – וביחוד בפני השנוררות הירושלמית – שפרצה בימים ההם את כל הגבולים *). עי׳ כרוזם של המיסדים („הצבי״ נומר כ״ב לשנת תרמ״ח) וגם דברי המנוח עזריאל הילדסהימר (שם נומר כ״ג) על תעודתה של „למען ציון״.

על הכרוז האמור חתומים עשרים ואחד איש מחשובי היהדות המערבית, כגון הילדסהימר (ראש הועד), מ. ארלנגר, הנרי פרנקלין (לונדון), ד״ר ה. הֲניסן, שמואל מונטגו, ד״ר אריה סאלפנדי, זיגמונד זימל וכו׳. – מנהל עניניה של האגודה בארץ־ישראל היה המנוח מרדכי אדלמן.

*) עד כמה גדלה בעת ההיא השנוררות הארצישראלית תעיד הודעה קצרה אחת של הד״ר סאלפנדי (דירקהים), שהִרבה, כידוע, לאסוף נדבות לצרכים שונים וגם לצרכי ארץ־ישראל, ולשם מעשי־הצדקה האלה הוציא גליונות מיוחדים. באחד מגליונותיו לשנת תרמ״ח (נומר 117) הוא כותב: „אחת דברתי ולא אשנה, כי אחזיר לשולחיהם את כל המכתבים, הנשלחים אלי מאה״ק: מספרם רב כל־כך, עד שאין לי שום יכולת לקרוא אותם, מכל־שכן שאין בידי לעשות את בקשת שולחיהם״.

1) עי׳ כרוזם הנ״ל של המיסדים: „הועד לא יפלה ביהודים תושבי ארץ־ישראל בין בני ארצות שונות, כלם שוים לפניו וכלם יהנו מטובו״.

Verwaltungsrath bilden die Mitglieder des provisorischen Comites [2]) — — — — —

2) מכאן ואילך - שנים־עשר סעיפים על סדרי ההנהלה של האגודה, אספות החברים, אופני ההחלטות וכו'.

852.

מאת ר' שמואל מוהיליבר לפינסקר *).

ב"ה, ב' כ"ד מ"ח, תרמ"ט לפ"ק.

כבוד האדון הנעלה, בעל בעמיו, הגביר המפורסם, החה"ש, ד"ר ל. פינסקער נ"י.

מכתבו הנכבד מט"ז מ"ח [1]) בא אלי. דבריו העירו יגון בלבי, אבל מה אעשה והדעות [2]) שונות, אירא פן אם ישאלו את כבוד אלה אשר נלוו אלי בדבר הגדול הזה יחרישו ולא יענו דבר, למען יפטרו מדבת המנגדים, לכן לא אוכל הפעם רק להגיד דעתי לבדי. וגם זה לא כמכריח הלילה, אמנם רק כנשאל ומתיר במשפט התורה, לכן זאת עצתי, ייעץ נא כ' את כבוד הפקידים והאכרים החוששים להאסון אשר יקרם חלילה ממניעת העבודה, ואז אשיב להם מהר כדעתי. ובכל עוד לא שאלוני לא אוכל להשיב ולהדרש לאשר לא נשאלתי. כאשר יבין כ'.

מכבדו ומוקירו כערכו הרם והנעלה

שמואל בהרב מוהרי"ל מאהליוועה.

*) כתוב בידי יעקב בכרך.

1) עי' לעיל נומר 849.

2) בדבר היתר העבודה בשביעית.

853.

מאת מ. ארלנגר לפינסקר.

Paris, den 28 Oct. 1888.

Werthester Herr Doctor,

— — — — Ich weiss nicht, wie sich die Colonisten in Bezug auf das Sabbathjahr benehmen. An Reb Itzhok Elhonon und Reb Schmuel Mohiliver haben wir schon vor 6 oder 8 Monathen geschrieben — — Sie haben eine Consultation erlassen, laut welcher es erlaubt ist die Erde zu bearbeiten, wenn sie nicht Juden gehört [1]). Das Beht-Din der Sephardim ist der Consultation beigetreten (die Aschkenasim nicht) [2]). Wir haben sämmtliche Eigenthümer, all das Unsrige an einen hiesigen Christen verkauft, der eine förmliche Procuration dorthin geschickt hat das Land in Empfang zu nehmen.

All dies ist auf Verlangen des Herrn Baron geordnet worden; die, die arbeiten wollen, können es gewissenhaft thun. Sind Leute da, die dennoch nicht arbeiten wollen, so sind sie frei zu ruhen; doch wird ihnen durchaus keine besondere Stütze gegeben, um Sabbathjahre feiern zu können. Der Verdict (Pesak) der Rabbiner wurde in den Colonien affichiert.

Meine allerherzlichsten Grüsse.

M. Erlanger.

1) עי' להלן הערה 4 לנומר 855.

2) רבני הספרדים פרסמו את היתרם בד' בניסן תרמ"ח (עי' „הצבי" נומר ט"ז לשנת תרמ"ח). וכעבור ימים מעטים שלח הרב ר' יהושע־ליב דיסקין את המכתב הזה לרוטשילד:

„כבוד השר המרומם באלפי ישראל ובלאומי ארץ גדול שמו, ה' בערמאן (ז - ה ע ו ר ך.) המכונה עדמונד הי"ו בּאראן ראטהשילד, לו ולכל המשפחה הנשגבה רוב שלום עד בלי".

„אמרות יקירי ירושלים, חכמי האשכנזים יצ"ו, הרבנים הג' המצוינים פעה"ק בתפא"ה באגרתם הדוברת בחרדת קדש ע"ד שמיטת הארץ הרהיבוני ג"א לשפוך שיח לפני רום כבודו".

„הן זה מספר ירחים, כאשר באו עושי רצונו לשחר פני לדרוש ולתור למצוא היתרים לאיסור שביעית, ואנכי השבתי להם כי לא יקחני לבי לתקוע עצמי בהלכה זו, ידי לא אשית בה כל עיקר. הלא נקל היה להם לשית לב להתבונן באשר לא לתפארת רום כבודו יחשב לחפש היתרים בארבע רוחות העולם. ומלבד זה, מי לא יבין אשר בהנחל עליון יקר וגדולה לרום כבודו לתת לו אחוזת נחלה באה"ק וימלא גם ידו לבנות הנהרסות זה קרוב לשני אלפים שנה, מי לא ידע אשר בשמירת שביעית ירום כבודו ונשא עוד, כן בישראל וכן בכל לאומי הארץ, כלם יאשרוהו בראותם כי עפ"י חוקי תוה"ק יסדם כנתינתם מסיני יכוננם. או אז ישמע קול תרועת שמחה באה"ק, קול ששון מעיר הקדש, קול לבשי עוזך ירושלים ארץ צבי בגדי תפארתך כי קרובה ישועתנו לבוא למנות שמיטות ויובלות, גם חרבות אה"ק יעלוזו, שדי תרומות קודש גיל תחגורנה, כי יזכרו ימי עולם בסוד אלוה עליהם ורוח קדשו מרחפת עליהם".

„במחתי כי הברכה הכתובה בתורה לשומרי שביעית כהלכתה וצויתי את ברכתי וכו' תמצא קן לה גם כפאריז באסמי רום כבודו ובכל משלח ידו יצוה ה' את הברכה לגדלו ולנשאו כל ימי עולם, ועיני רום כבודו ועינינו יראו בבוא לציון גואל בב"א כעתירת משה".

„הכותב וחותם פעה"ק ירושלים תובב"א, יום ד' אמור תשעה ועשרים למספר בני ישראל, פסח שני, לנשאו כל ימי העולם לפ"ק (י"ד באיר תרמ"ח. - ה ע ו ר ך.) משה יהושע יהודא ליב בן הגאון מו"ה בנימין זללה"ה דיסקין מבריסק דליטא וכעת בתוככי ירושלים עיה"ק תובב"א". (עי' „אחרי הרעש" לא. י. סלוצקי, „המליץ" נומר 237 לשנת 1888).

854 (

מאת מ. לובמאן ללילינבלום.

ראשון לציון ב׳ כסלו תרמ״ט.

ידידי היקר הנכבד והנעלה!

— — — — — — — — — — — — —

עתה החל סער נורא ואיום להרוס ולעקר את כל אשר בנינו ברוב עמל ותלאה, הושך ואפלה כסו את שמי הישוב, ואויב נורא יצא ממחבואו בכלי נשק איומים להתנפל עלינו ולהכחידנו מן הארץ, השממה היא היתה לכלי מפיץ בידי רועי ישראל להפיץ צאן מרעיתם, רבני ירושלים, אשר מיום שנוסדו המושבות, השתמשו בכל האמצעים האסורים והמותרים למחותן מתחת השמים, הוציאו תמיד לעז ושם רע על המושבות כי הן מפירי תורת ה׳, אוכלי טריפות ונבלות ומחללי שבת וכדומה, למען הסב אהורנית את לב חובבי ציון מהם, את כל מקרה רע ומעשים מגונים הוקיעו לעין השמש למען כי יבושו חו״צ משברם ותקותם, אלה האנשים פתאום התחפשו בעור שיות תמימות, ויעירו קול מבקש עזרה להקולוניסטים האמללים הנדכאים בידי מנהליהם והלחוצים לעבור על דעתם ועל דעת קונם! ויאסרו להם כל עבודה בשנה השביעית למען ינוחו יגיעי כח (?) 1)

את ה„קול מהיכל״ אשר הוציאו רבני ירושלים 2) בודאי יהי׳ נגד עיניך ואז תראה ונוכחת את העזות והחוצפה הנודף מכל מלה ומלה, ויש בכהו להכעים את הנדיב אשר זה מגמתם, כי ירוק על הרבנים ועל כל אחינו המשלמים בעד הסדיו בחרפות וגדופים! מה אומר לך אדוני, בשעה שקראתי את הכתב פלסתר הזה הצטננו דמי בקרבי והייתי נדהם ממראה עיני, חוצפה גלויה כזאת נגד האהד המיוחד, אשר כל כבוד בית ישראל נשען עליו, לא יכולתי להאמין כי יכולים להראות גם הני כלבי דחציפין, ולו אם נניח כי הנדיב ברוב גודל נפשו לא ישגיח על נביחת הכלבים האלה, אבל בכל זאת אפחד פחד, כי תקצר רוחו מלשאת ולסבול את משא העם

*) מארכיונו הפרטי של ליליינבלום.

1) סימן־השאלה לבעל המכתב הוא.

2) לא אל ה„קול מהיכל״ של שנת תרמ״ו מתכון בעל המכתב שלפנינו, כי־אם אל הכרוז החדש, גם־כן בשם „קול מהיכל״, שפרסמו חו״ר ירושלים האשכנזים לאסור את העבודה בשביעית. הכרוז נדפס ב„החבצלת״ נומר 6 לשנת תרמ״ט, ומשום ש„החבצלת״ אינה מצויה בידי רבים אנו מביאים כאן את כל הכרוז:

קול מהיכל, שנת בונה ירושלים ד׳ בשנת שבע רצון לד׳.

שנת השמטה כי באה ואחינו הקולוניסתים הישרים החרדים לדבר ד׳ בכל אות נפשם קבלו עליהם את האיסור אשר יצא מאת חכמי ורבני עה״ק ת״ו ברוב מנין ובנין, וכפי המודעה הגלויה הנדפסת הלאה *), אשר נתנו צו לאסור על הקולוניסתים כל עבודה בשדה האסור בשביעית בלא שום הוראת היתר כלל וכלל.

*) הודעה גלויה מהרב הגאון הגדול מהור״ר יהושע ליב דיסקין שליט״א, ומהרב הגאון הגדול מהור״ר שמואל סלאנט שליט״א ומשני בתי דינים אשר בעה״ק ירושלים.

יען קרבה שנת השמטה לבא היא שנת תרמ״ט הבע״ל, לזאת מודיעים אנחנו לאחינו יושבי הקאלאניות יצ״ו כי אין שום היתר לחרוש ולזרוע לקצור ולנטוע הן ע״י עצמו הן ע״י נכרי, לבד מעבודות האילנות לאוקמי אילנא מותר מצד הדין, ופרטי הדברים כפי שיורו הרה״ג שי׳, ואנחנו כולנו תמוכים ובטוחים כי שביתת הארץ תהי׳ להם לברכה, ולמותר יחשב להודיע להם חומר עונש עון חילול השמיטה ושכר השומרה כהלכתה, כי ידוע הוא לכל בעל תורה, ואלה אשר הטו אזנם עד כה לשמוע תורת

אולם על פת לחם יפשע גבר, אמר לנו החכם, ועלינו לחוש עתידות למו. אם אמנם כל איש יודע חומר וגודל העון של חילול שנת השמטה, אשר העון המר הזה הסב לנו חורבן בית קדשינו ותפארתינו וכל איש יודע היעודים הטובים המובטחי׳ לנו בשמירת שנת השמטה, ואשר ע״י המצוה הגדולה הזאת תקוה גדולה להחיש ישע לנו ובא אל היכלו הא׳ אשר אנחנו מבקשים, כי המצוה הזאת לא זכו ישראל לקיימה בכלל זה מאות בשנים מעת גלו ישראל מעל אדמתם, עכ״ז אחר אשר נתפשט הרעיון של ישוב הארץ בלבות בני עמנו וכמה וכמה קולוניות נתייסדו, ומשפחות רבות של אחב״י נאחזו בקרבם והמה בערך אלפים נפשות ד׳ עליהם יחי׳, ואחינו הקולוניסתים הן לא בידם טובם, תלויים הם בדעת האדמינסטראציאן אשר הוקמו עליהם, והמה אם יכרתו אוכל מפי הקולוניסתים להסב את לב השר הנדיב לחדול לתת למו תמיכה כאשר לא יעבדו בשביעית (וכאשר הקשבנו רב קשב מהקולוניסתים הבוכים על נפשותם), יש לחוש פן יאלצו חלילה למרות חוק ומשפט כי יאכף עליהם פיהם ומפיהם ועולליהם ידרשו ללחם, ורובם המה עניים מרודים ואין למו בלתי שמלתם לעורם.

לזאת בקשו מאתנו רבים מהקולוניסתים כי נמתיק סוד יחד לשית עצות בנפשינו כדת מה לעשות, להסיר הפח יקוש מעל דרכיהם, ולא גדולות ונצורות יבקשו, כ״א להסיר מהם חרפת רעב ולנהלם בלחם בשנה הזאת, למען יוכלו להשאר נאמנים לד׳ ולתורתו, ומי הוא האיש הישראלי אשר לא יחם לבבו בקרבו לקול הקולוניסתים, השואגים מנהמת לבבם ומתחננים לא לתענוגות בשר, כ״א לתמוך בידם למען יוכלו לשמור את מצות ה׳.

לזאת מצאנו חובה לנפשינו להשים דמעות הקולוניסתים בספרינו ולעורר לבות אחב״י שבגולה נדיבי עם א׳ אברהם, וקול כשופר נריב, עתה היא העת הטובה והמוכשרת לנו להקים מצות הארץ כחק לבלי תקיא הארץ את יושביה חלילה, וכבר הבטיחו אמרכלי קופת כל הכוללים מפה להיות בענין הגדול הזה לעזר וסעד וגם הגבירים היו׳ הדרים פעה״ק יפתחו ידם למצוה זו כראוי.

לזאת אתם רבנים גדולי רועי ישראל, עורו נא צאו חושים, קראו עצרה אספו אספה והטיפו אמרים להלהיב עדת ה׳ להחזקת המצוה הגדולה הזאת, ואתם גבירי ונדיבי ארץ, קומו לעזרת ה׳ בגבורים, תנו כבוד לד׳ א׳ והרימו

ה׳ ומצותיו בפחונינו שישמעו גם עתה ונזכה כולנו לביאת גואל צדק בב״א. ולאות אמת ולראי׳ מהימנא חתמנו בגושפנקא שלנו ושל בד״צ.

(חותם) משה יהודה ליב בהרב הגאון הצדיק מו״ה בנימין ז״ל.

(חותם) שמואל סלאנט (חותם בד״צ דקהל אשכנזים מעיה״ק ירושלים ת״ו).

אשר לא ידע מנוה, כי אחרי תועבת זכרון יעקב גדלה תלונת העקרונים, ויטו אזן קשבת לרבני ירושלים ויִשמטו ידיהם מעבודה, והנה המושבה אשר אמרנו כי תהי׳ לנו לתפארת בפרי׳ ויבולה עומדת להעקר, כי השנה העברה היתה להם שנת רזון, ובשנה הזאת לא יעבדו וגם בשנה הבאה לא יוכלו לזרוע החטים כי הרבנים אסרו גם את החרישה בשביל הזריעה בשנה הבאה, תמיכה לא תנתן למו אף פ״א, וממילא נפול תפול, וכבר נכרו רשמי החרבן על פניה[8]. גם בבני פ״ת הרוב

תרומה לד׳ והכסף תשלחו ע״ש הרב הגאון המפ׳רסם מוהר״ר יהושע ליב דיסקין שליט״א; וע״ש הרב הגאון מוהר״ר שמואל סלאנט שליט״א, והמה ימסרו הכסף לידי ב״ד חשוב הנבררים אשר יעסקו בדבר הזה לחלק להקולוניסטים, וכבר בחרנו לזה רבנים מצויינים בירושלים עה״ק גדולים בתורה ויראה שיחיו, אשר קבלו ע״ע המורח הזה להפ״ץ מודעות בישראל ולכתב אגרות לגדולי ישראל שיחי׳ ונדיביהם, וגם בחלוקת התמיכה כתורה וכמצוה על פיהם ישק, ונכון תקלעו כספיכם אל המטרה הנכונה (ויודפס חשבון צדק מההכנסה והוצאה מכל פרוטה ופרוטה להראות חשבון גלוי ולהסיר עקשות פה ולזות שפתים ולהיות נקיים מד׳ ומישראל), והיתה זאת לכם לחלק וצדקה וזכרון בהר הק׳ הר ד׳ עד עולם ליום אשר הוא עושה סגולה. ובכספיכם תחזיקו ידי עושי מצוה. ואל תשגיחו על מ״ע המלעיגים בשרירות לבם יוצאים להבזות ולהשחית כל דבר קודש אשר יחלו לעשות הישרים בלבותם הנאמנים לד׳ ולתוה״ק, ידעו נאמנה כי נמצא מהם מבזי התורה הקדושה והוגיה, וגם מהם מחללי שבתות בעו״ה בסתר ובגלוי, ואם שביתת יום ש״ק שחוק לכסילים האלה כ״ש קדושת שביתת שנת השמטה, והחרד אל דבר ד׳ ית״ש ותוה״ק לא יפנה להבלי השוטים האלו, דברי רהב ושטי כזב אשר כבר נדפס או ידפיסו עוד וישגו באולתם להלעיג על דברינו הנאמרים באמת ובתמים (ויתכן כי ימצאו גם בתושבי האחוזות אשר יתריסו ח״ו נגד דברינו אלה, לכל דברי רוח האלה אשר רוח הזמן התעם וגם לדבריהם אל תשימו לב), בזה להם לענה להם, ואחינו החרדים לדבר ה׳ האחוזים באהבת קדושת הארץ איש את רעהי יעזורו ולאחיו יאמר חזק ונתחזק בעד עמינו ועדי א׳, והשית״ש יגמור בעדנו לטיבה, ובזכות זה נזכה ותזכו לראות במהרה בגאולת הארץ ובבנין בית מקדשינו בב״א.

הבעה״ח יום ג׳ ד׳ מרחשון בונה ירושלים לפ״ק.

יעקב ליב לעווי, ישראל יעקב סג״ל האבד״ק פלונסק, שאול חיים בהרב מ׳ אברהם הלוי הרב דדוברא‌וונא, בנימין בא״א מו״ה שמואל האבד״ק שטופצי, אברהם צבי פרילוקער הרב משילעל, הק׳ יעקב צבי נייאמאן הרב מק״ק ווראדיש יע״א, יודא יודל בהמנוח מו״ה עוזר זללה״ה אבד״ק ראדין, עקיבא יוסף בעמ״ח לב העברי, יוסף חיים זאנענפעלד, שלמה זלמן בהר״ן ז״ל, יוסף בלא״א בהרב מוהשו״ל מקאמניץ דליטא, אברהם אליעזר מינצבערג, משה אליעזר דן בהרלב״ג, משה נחום בהר״ם ז״ל, טובי׳ ארי׳ גאלדבערגער, משה בא״א מו״ה ראובן זלה״ה ווימענבערג, הק׳ ניסן ב״ק, מאיר מייזיל מחאסלאחימש, ישראל איסר בר״ם הלוי, דוד יולים חתן הגאון מקובערסדארף, יעקב בלומענטהאל, יצחק בהרב מו״ה יהודא ליב כהנא זללה״ה, יהושע צבי מיכל בהר״ק, בנימין בהר״פ זלה״ה, אברהם יעקב שובאצקי, שמעון אליעזר כהנא, מענדיל מונעשטער, יעקב מאיר הכהן בר״ל ז״ל, יצחק בהר׳ דוב הלוי קאניג, בנימין שטאמפער.

8) להבנת הדברים האלה אנו רואים צורך להביא גם כאן קטעים אחדים מרשימותיו של חיסין („ווסחוד״ חוב׳ מאי לשנת 1895):

מהם נוהים אחרי הרבנים והשאר יחפצו לעבוד אבל יראים פן יחרימו אותם, ויאסרו גם להתחתן בהם כמו שאימו עליהם כבר הרבנים, ואם כן גם היא מתמוטטת. ובמה ינחם הנדיב בראותו מעשי ידיו טובעים בים של רכילות ולשון הרע, שנאת חנם וכפית טובה! — — — לכל הפחות לו היו ידי חו״צ נקיות בדבר, לו ראה הנדיב כי חו״צ מתאמצים לעצור בעד הרעה, עושים כל מה שביכלתם להשקיט את הרוחות הסוערות, ונאה דורשים ונאה מקיימים במושבתם „גדרה״, כי אז לא נפל לב הנדיב בקרבו, בראותו כי גם בבני רו״פ נמצאים אנשים המכירים את טובו ומסורים להישוב בכל נפשם ומאודם, אבל מה נאמר כעת? — — — — — — — — —

„— — — נעים ונחמד היה לראות את העקרונים בעבודתם. סוף־סוף ראתה ארץ־ישראל יהודים אכרים כהלכה. כלם, מקטן ועד גדול, אנשים ונשים, עבדו בשדה כל היום. ואף־על־פי־כן וקוקים היו גם העקרונים לתמיכה ששה חדשים בשנה. ברור היה הדבר, שהגורם לזה הוא מעוט האדמה. — — — בשנת 1886 קנה הבארון בשביל העקרונים – בהשתדלותו של אוסובצקי – עוד חלקת אדמה בכפר „נַעֲנִי״, אלא שהחֶלקה החדשה הזאת רחוקה היתה מן המושבה מהלך שעה ורבע, מעבר לכפר הערבי, בתוך תחומם של שדות זרים. — — — אוסובצקי חשב לבנות כאן בתים מיוחדים ולהעביר הנה את בניהם של העקרונים. אין ספק, שאוסובצקי היה מוצא את הדרך לקים את מחשבתו הטובה הזאת, לולא העבירו אותו בראשית שנת 1888 למושבות הגליל, ובמקומו נתמנה בלוך להיות פקידן של ראשון־לציון, פתח־תקוה ועקרון״.

„בסופה ובסערה עלה הפקיד החדש על המושבות, שנמסרו לרשותו, והוא הביא אותן כמעט לידי מצב של מלחמה. — — — הוא הציב מטרה לעצמו – לכוף כאגמון את ראשיהם של הקולוניסטים, לשרש עד היסוד את רוח המרד מקרבם. — — — עניני הישוב כשהם לעצמם רחוקים היו מלבו של בלוך: צדק, משפט, – דברים ריקים היו לו המושגים האלה, הכל היה מותר בעיניו לשם הכנעת הקולוניסטים. — — — עוד בראשית שנת 1887 הוכרחו אכרי ראשון־לציון, אחרי שלא הצליחו במרידתם, לחתום על „התנאים״ הידועים, שלפיהם נחשבו מעתה רק לשכירי־יום במושבתם (עי׳ לעיל כמה כתבים. – העורך). ובלוך עשה את כל התלוי בו, כי לא ישארו „התנאים״ האלה כתובים רק על גבי הניר, אלא שהאכרים ירגישו, כי הם באמת רק שכירי־יום. ולא די היה לו לבלוך בנצחונו זה בלבד, אלא שבקש להטיל אותם „התנאים״ גם על העקרונים״.

„העקרונים נדהמו לפקודתו של בלוך לחתום על „התנאים״ והם סרבו בהחלט. — — — קודם הפסח, כשלשה חדשים לפני היבול החדש, תמו, כרגיל, מזונותיהם של האכרים, והם פנו לפקידות בבקשת תמיכה. בלוך השיב את פניהם ריקם. אותה שעה חלץ אותם הדירקטור הירש מן המיצר: הוא נתן להם סכום מועט להוצאות החג וגם השתדל, כי ינתן להם קמח עד בוא שיד, שהיה רגיל לבוא כל שנה מפאריז לארץ־ישראל בראשית ימי האביב, כדי לבקר את המושבות״.

„העקרונים ידעו והבינו, שסבת כל אסונם היא – מעוט אדמתם. כבר עברו עליהם שש שנות עבודה בארץ ועדיין הם זקוקים לתמיכה, והתמיכה הזאת היא המשמשת כל שעה שוט במוח בידי הפקידות. והנה בא מקרה יפה לידי העקרונים: הפלחים בקשו למכור 3000 דונם קרקע על עצם גבולה של המושבה. צריך היה למהר ולהשתמש במקרה הטוב הזה, כדי שלא להחמיצו. — — — באפריל בא שיד ובשעת בקורו בעקרון נאספו

בדבר השמטה היו הו"צ מהמתחילים בדבר ויצאו לדרוש בשבח ההיתר. אבל כיון שהגיע הדבר למעשה קבלה המושבה גדרה בראשונה את האסור לכל פרטיו! שני ההפכים האלה בנושא אחד קצרה ידי מהבין. מה זה הי' לכם הו"צ? איפה הכמתכם ובינתכם? ולו היה באמת ההכרה לאדמת גדרה לנוח מעבודה גם אז החובה עליכם להראות כי אינכם מסכימים להאוסרים. ובפרט כי יש ויש אדמה לגדרה הראויה להעבד. האם אין זה צחוק והתול? אנכי. האמן לי אדוני. אינני אויב גדרה, רק שונא אנכי הערמומיות שבגדרה אשר גדלה מיום שהרימ"פ מושל בה. מה זה, אנשים צעירים, המתפארים כי עזבו את בתי החכמה ברוסיא, באו באמת רק לשם קיום מצות התלויות בארץ? או כי יחפצו להערים את הבריות ולשים להם עטרת יראי שמים שאינה הולמתם? הרימ"פ בעצמו כאיש בא בימים ותושב ירושלים יחפוץ כי ישלימו עמו בני ברית הרבנית [4] ויצא לו שם לאיש ירא וחרד. ומלבד זה כבר חויתי דעתי באזניך אודותיו. כי הרימ"פ הוא איש גדול מאד בשבתו כלוא בחדרו והוגה בתורה ובחכמה. אבל פינס היוצא לעולם המעשי הוא קטן שבקטנים וכל מה שיחל לעשות איננו רואה בו ברכה לא הוא ולא אחרים. זהו א מ ת. יוכל היות כי הוא איננו בר מזל. איך שיהי', אם כונתו רצויה אבל מעשיו תמיד משחיתים ומקלקלים את הישוב. ושכרו [יוצא] תמיד בהפסדו. ומה יענה הנדיב על זה בשמעו. כי מושבת הו"צ החזיקה באיסור השמטה. בעת אשר הם בעצמם הביאו היתר להנדיב לעבוד? לבד זה אם קצרה יד הו"צ לעזור להישוב בכסף אבל יכולים הם ברוב כחם לעשות נפלאות בפנה אחרת, בעניני הדת, בהרמת מצב המוסרי. במלחמה עם הזאבים המתנפלים על השה הנהלאה לפצח עצמותיה ולמוץ את דמה. ומדוע יעלימו עיניהם הו"צ מזה וידיהם לא תעשינה תושיה? — — — — — —

האכרים והגישו לו בקשה. כי סוף־סוף ידאגו להם לבסס את מצבם על־ידי קנית הקרקע האמורה. למען לא יהיו זקוקים עוד לתמיכה מכאן ולהבא. שיד הבטיח לעשות את בקשתם. יבטרם צאתו למושבות האחרות צוה ליתן לעקרונים קמח לשני חדשים– עד היבול החדש. הפקודה החדשה הזאת הוכיחה. שגם לבו של ט"יד לא טוב למושבה. שהרי בשנים הקודמות לא היתה התמיכה נגבלת במתן קמח בלבד. ואולם בלוך לא קים גם פקידה זו: כשבאו אליו האכרים נתן להם קמח רק לחודש אחד. ולאחדים מהם – רק לשבוע־שבועים. הקולוניסטים. שפקעה סבלנותם. שלחו טלגרמה לשיד. שנמצא אז במושבות הגליל. ובקשו מאתו. כי בטרם ישוב לפאריז יבוא עוד הפעם לעקרון לסדר את עניני האכרים. ותוצאותיה של טלגרמה זו היו אלה. שאפשר היה לראותן מראש: כעבור ימים אחדים עלה בלוך בסערה על המושבה. שפך על האכרים את כל חמתו. ולבסוף הוציא משפט. ששלשה מן האכרים אשר עליהם סמכה חמתו ביותר. אין להם חלק בתמיכה למשך שנה שלמה. הדבר הזה הקשה עוד יותר את לבם של האכרים. ומכאן ואילך נטשה המלחמה בינם ובין הפקידות".

„בינתים באה שנת השמיטה. – – – – העקרונים. יראי־השמים. לא ידעו בתחלה להכריע בין דרישות הדת וצרכי המציאות. משנאתם לפקידות שמחו בכל אופן שמחה גדולה על מעשיהם של רבני־ירושלים. שהביאו את הפקידות לידי מבוכה. בהודע לבלוך הלך־רוחם של העקרונים ובראותו מראש. כי יצטרך להשתמש ברפרסיות כלפי האכרים. החליט. כדרכו. להחליש ראשית כל את האויב. היה חודש ספטמבר. הדישה קרבה לקצה. – צריך היה לקחת את החטה מאת האכרים. כדי שאפשר יהיה להכריחם אחר־כך בכח הרעב לכל דבר. והנה בלוך בא. קורא לעקרונים כי יבואו לפניו ומודיע להם: „היות והאכרים יקבלו את התמיכה. הנחוצה להם למחיתם. הרי בשכר זה הם חיבים למסור את כל הכנסותיהם לידי הפקידות. את כל התבואה שנדושה יש להביא לפקידות. ולידה צריך למסור גם כל פרוטה ופרוטה של ריוח צדדי. וכל אשר לא ישמע לפקידה זו ישלם בפעם הראשונה קנס פי עשרה. ובפעם השניה – תשפוט הפקידות עצמה כדת מה לעשות לעבריַן". – בשנים כתקונן ודאי היו האכרים נשמעים מיד למצֻוה עליהם. אבל הפעם הבינו היטב להיכן הדברים נוטים. וכשבא – אחרי ימים אחדים – סגנו של בלוך לקחת את החטה סרבו האכרים ולא נתנוה לו. – – – במקום תמיכה מידי בלוך בחרו האכרים לקבל תמיכה מאת רבני־ירושלים. אוסרי העבודה בשביעית. מלא כעס וחימה בא בלוך שנית לעקרון ובזעם שאל את האכרים. האיך מלאם לבם שלא למלא את רצונו של הבארון? אבל הפעם לא השפיע גם נוסח הדבור המכריע „רצונו של הבארון". כי נולד ספק בלב כל האכרים. אם באמת כך הוא רצונו של הבארון. האכרים ענו: אם הפקידות אוסרת באמת ובתמים לתת להם תמיכה לכל צרכי מחיתם כדבריה. תנכה להם מתמיכה זו את מחיר יבולם. אבל את החטה לא ימסרו לפקידות בשום פנים. כי על־כן זוכרים הם את אשר עשה להם בלוך בשעה שָׁתַּם קמחם. בלוך כבש את כעסו למראית עין. נמלך ואמר:

– בשם הבארון מצוה אני עליכם לעבוד את אדמתכם השנה. וָלא – יקח הבארון מאתכם את הכל.

– האיך יכולים אנחנו לעבוד אחרי האיסור החמור. שאסרו רבני־ירושלים?

– אין אני מודה באיסור זה. אני קבלתי היתר מאת רבני רוסיה.

– היכן הוא?

„בלוך אָדָם כלו. הוא חשב. שתספיק פקודתו בלבד. והנה אין איש מאמינו ודורשים מאתו את גוף ההיתר".

„מיד נסע אחד מעוזריו של בלוך לירושלים על מנת ל ה כ ר י ח את הרבנים האוסרים לבטל את איסורם. ומובן שנסיעה זו היתה נסיעה של חנם. העקרונים שלחו גם הם מלאכות לירושלים אל הרבנים. – – – והרבנים הבטיחו לנהל את האכרים בלחם כל השנה. אם רק ישארו נאמנים למצות שמיטה. ובראות האכרים את האפשרות. אשר נִתנה להם. גם לקַים את המצוה וגם להנקם בפקידות. החליטו שלא לעבוד". – – – – – – –

„ובלוך הכריז על העקרונים כי מורדים הם ואסף מאת המושבה את כל נכנעיו הסרים למשמעתו – את עוזרו פקיד המושבה. את הרופא. את האפותיקר. את המורים. את השוחט וכו'".

„השנה היתה שחונה והיבול היה גרוע. האכרים לא יכלו להחזיק מעמד במשך זמן רב. חוץ מזה לקתה ארץ־ישראל אותה שנה במחלת השפעת. מתחלה קשתה ידה של המחלה על העקרונים. שנשארו בלי רופא. אבל לאשרם התחיל הד"ר שטין. אשר גר אז ביפו. לרפא את חוליהם חנם. ובירושלים יסדה הרבנות „ועד־השמיטה". והוא סִפֵּק קמח לעקרונים. והאכרים שמחו על נצחונם". – – – –

עי' לעיל נומר 860 וגם כמה כתבים להלן.

4) „הרבנית מבריסק". אשתו של ר' יהושע־ליב דיסקין.

על מצבי החמרי לא אוכל להתאונן, אנכי העפלתי עלות ההרה ונהייתי למשגיח על שלושה בתי ספר, ובלי רמיה אוכל להתפאר כי הבתים האלה יביאו עונג לכל הבאים לראותם. השפה[5] היא שפה חיה בפי הנערים, והנערים מתקדמים בלמודם, וגם למודי גפ"ת בתוכם. אנכי בעצמי לומד שעור משניות עם הנערים הגדולים בלילה אחרי עבודתם בכרמים ביום. גם המדידה[6] דורשת ממני לפעמים זמן רב, ובכל זאת עני אנכי כראוי — — — — — — — — — — — — —

והנני אוהבך ומוקירך כל עוד רוח שדי תחיני.

מרדכי ליובמאן.

5) העברית.

6) בעל המכתב עבד לפעמים גם עבודת מְשוח במושבות.

855.

מאת י. מ. פינס לפינסקר.

ב"ה ד' כסליו תרמ"ט פה יפו.

כבוד אלופי הנכבד וכו'
ד"ר פינסקר נ"י באדיססא.

את מכתבו מט"ז מרחשון[1] וכן מכתב ידידי ה' ליליענבלום ע"ד השמיטה קבלתי. את מכתבו של האחרון קבלתי שבוע העבר ולא מהרתי להשיב עליו מפני שהתרגשתי מאד ממנו במדה שלא מצאתי בנפשי את המנוחה הנכונה הדרושה למענה בנחת. לא גוף הטענה של בני פולטאווא ע"ד העבודה בשביעית הסעירה לבבי, אך הסגנון והדברים שבה גלו את מחשבות לבבם, הם המה אשר עשוני כאיש נדהם. — — — — — — — — — — — — —

„בני פולטאווא עמלים בגו ונפש מאין הפוגות ומפזרים כספם על אכרי גדרה הבוחרים לשבת בחבוק ידים", בני פולטאווא „כשל כחם כח הסבל לשאת על זרועותיהם את בני גדרה ימים כבירים בלי קץ ותכלית". מרא דאברהם, הנשמעה חוצפה גדולה כזאת. בני גדרה זה כשש שנים עובדים עבודת שכיר, עבודה המפרכת את הגוף, זה כשש שנים אשר אולי לא טעמו טעם שינה כהוגן, זה כשש שנים אשר יאכלם החורב ביום והקרח בלילה, זה כשש שנים אשר נפתולי אלקים יפתלו עם אויבים וצוררים פנימיים וחצונים, כן אמנם, זה כשש שנים אשר מי יודע אם אכלו לשבעה. חלבם ודמם כבר נמצה, לשד עצמותיהם יבש ואינם חיים אלא במזון הרוחני שהם קולטים מן האויר, כי יבוא יום ויאכלו פרי עמלם על הרי ישראל. והנה באים בני פולטאווא, האוכלים ושותים ב"ה כבני אדם וישנים במטות שן בין כתלי לבנים טוחים בשיד מכל צד ובחדרים מרוחים אשר תנורים בימות הגשמים ומניפות (ווענטילאטארס) בימות החמה יתנו ערובה מצנים ופחים, ומשתעשעים לפעמים בשעשוע המכונה „חובבי ציון", ועולה להם הוצאות השעשוע הזה ערך 1800 רו"כ לשנה, והמה יוצאים בו ידי חובת טהעאטער, אשר מפני הרוח הרעה השולטת היום בעולם הנקרא רח"ל בשם „אנטישמיטות" לא ינעם להם לבוא אל היכליו כאשר הסכינו. — הבנים האלה הנה הם באים ושופכים קתון של נאצות על ראש בני גדרה ואומרים לשבר את כלי שעשועיהם אם בני גדרה לא ילכו במחול לקול חלילם. בושה וכלימה! הנגסים האלה אומרים לחקות את הנדיב הגדול, אבל שתים אלה לא שמו אל לב: א) מי יודע אם גם הנדיב הגדול עושה כהוגן. אמנם נדיב גדול הוא והיהדות תשמור לו חסדו לעולם, אבל „כסאות אין ראוי לשבר". ב) הנדיב כל מה שעושה עושה מכספו. „ובמחיר כספי אין איש אשר יניא אותי מהתקצף ככל חפצי" אומר מינכהויזען. אבל אלה הנגסים מי נתן להם כח ורשות להתקצף? שמא יביא איש מהם חמש אגורות תרומתו לחדש, העל כן לו המשפט להתקצף במחיר כמה אלפים רו"כ? גם ידידי ה' ליליגבלום לא נקה הפעם מתרעומתי. וירשני נא אדוני ליחד פה הדבור אליו. ל"ב ידידי הנך אומר (אמנם, בשם אומרים) כי בני גדרה נתפנקו ונתעצלו. לוא היה הדבר באמת כך, היש להתפלא על ככה? אם מירקין[2] נלאה רק נשוא את בני גדרה על זרועותיו, אשר באמת אין במלאכה הזאת יגיעה רבה, אחרי כי רואים אנו בנוהג שבעולם כי לאומנות הנושאות ילדים על זרועותיהן יבחרו או נערות קטנות או נשים זקנות, היפלא איפוא כי בני גדרה אשר זה כשש שנים עובדים עבודת פרך וסובלים תלאות אין מספר נלאו מעט ורפו ידיהם ואומרים באמת לשבות מעט ולנוח מעבודתם למען יחליפו כח ויחדשו רוחם לקראת העבודה החדשה והתלאות החדשות הצפויות להם לעתיד לבוא? אבל אל נא יחרד לבבך, בני גדרה המעונגים והמפונקים אינם אומרים לשבות חלילה, כי יותר מאשר נלאה ה' מירקין לשאת אותם על זרועותיו נלאו המה לשבת עליהן, כי מרגישים המה מאד את עקיצות עור הקפוד אשר שם על ידיו לדקרם בו. והנם אומרים ומשתוקקים להפטר מאפוטרופסות בני אדם כאלה בזמן היותר קצר. ואולי התשוקה הנמרצה הזאת היא שגרמה לעכב את ההסתעפות המתונה של הדבר.

1) עין לעיל נומר 847 והערה 1 שם.

2) כתריאל־צבי מירקין – אחד מעסקני חובבי־ציון בפולטבה, חבר הועידה הקאטוביצית וגם חבר ההנהגה, שנבחרה בקאטוביץ. פרסם (בשנת תרס"ה) קובץ מאמרים „אמת ואמונה" לשאלות הדת והלאומיות. – מה ראה פינס להטיל ע ל י ו אחריות דבריהם של „בני פולטבה" – לא הוברר לנו.

כי על כן הם נבהלים במעשיהם ויותר נבהלים בחפציהם לקרב קץ הגאולה והנם דוחקים את הקץ. איך שהוא בני גדרה יעבדו גם השנה הזאת, אך לזרוע את שדותיהם חטים אי אפשר כי כשש שנים ימוצו את לשדם שנה שנה ועל כרחם לתת שביתה להארץ. את כרמיהם יעדרו וגם את שדותיהם יחרשו להכינם לזרע השנה הבאה ומשתדלים אנו למצוא שדות ניר לקחתם בחכירה כדי לזרעם [3], אך להשחית את שדותיהם כדי להניח רוהו של מירקין אי אפשר. הדברים האלה כנים המה ואין להם שום עסק עם דעתי הפרטית אדות היתר השמיטה. אך תהי דעתי איך שהיא, לא אדע מי הגיד לכם שהרבנים התירו העבודה בהחלט. אמת הוא כי הרב מביאליסטאק שלח לי את נוסח ההיתר, אבל מה כתוב בו? הרב מקאוונא מתיר העבודה אך על ידי גוי. הרבנים מקוטנא, ביאליסטאק ווארשויא התירו אמנם העבודה גם על ידי ישראל אך לא כל עבודה בשדה, כ"א העבודות אשר יורו להם המורים להיתר, ואע"פ שלא בארו דבריהם אבל כל בר בי רב יבין כי כונתם להתיר את העבודות דרבנן ולאסור את העבודות דאורייתא, היינו הזריעה והקצירה [4]. וע"כ החליטו באמת בני פ"ת, עקרון ובאר טוביה לבלי לעבוד השנה הזאת ויעבור עליהם מה. ובני ראש"ל הלא עבודת כרמים להם שגם רבני ירושלים מתירים אותה. ואם באמת יעמדו בני המושבות האלה בנסיונם ולא יעבדו את האדמה, היפרצו בני גדרה לצאת ראשונה לעבודה? המעט להם להנקות מהאשמות והחטאים שמטפלים עליהם שלא בצדק, כי יתנו עוד ידים להחרדים לאמר: באו פריצים אלה לחלל את הקודש על הרי ישראל ביד רמה ולכבוש המלכה עם המלך בבית? יודע אני כי רבים מחו"צ יסתירו פנים מרעיון הישוב בראותם כי משאת נפשם לחתוך אבר מן הדת בלי

---

3) עי' "דרך לעבור גולים" 126: "וה' פינס, כדי לצאת כל הצדדים, או כפי דבריו: לקיים מצות עבודה בשביעית, השיג בעד בני גדרה איזה כבדות אדמה בחכירה אצל הערביים — — — ועליה זרעו מעט חטים ותבואות הקיץ".

4) בנומר 58 של "המליץ" לשנת 1889 פרסם פינס את עצם דבריהם של הרבנים המתירים, וזו לשונם:

א) "בהיות כי קרובה שנת השמיטה ע"פ חשבון הרמב"ם ז"ל וכפי המנהג והיא שנת תרמ"ט הבע"ל, וזכינו בעזרתו ית' שנתכוננו כמה כפרים הנקראים קולוניות של יהודים המתפרנסים מעבודת האדמה, הן משדי תבואות והן ממטעי כרם, ואם נאסור עליהם לשדד את האדמה ולתקן את הכרמים תישם האר"ץ ותיפוק מזה חורבן הקולוניות חלילה וכמה מאות נפשות ימוגו ברעב חלילה, ע"כ להצלת נפשות והצלת ישוב הארץ, הצלת הגוף והצלת ממון, מצאנו היתר על שנה זו שנת תרמ"ט למכור בקיץ הבע"ל את השדות והכרמים וכל השייך לעבודת האדמה לנכרים, על מנת שכשנחזיר להם את האו"ג ("אויף־גאב" = דמי־קדימה. — העורך.) לאחר השמיטה וניתן להם סך... ריוח, מחויבים המה להחזיר לנו השדות והכרמים וכל השייך לזה. נוסח השטר הנ"ל יכתבו אצל הב"ד שבירושלים ועפ"י הסכמתם, אז כאשר ימכרו כנ"ל עפ"י שטר כזה יהיה מותר לעבוד את האדמה בכל הצורך הן בשדות והן בכרמים. ממילא מובן שאותם הקולוניסטים שהם בעלי יכולת ושביכולתם לשכור פועלים נכרים לא יעשו בעצמם עבודה האסורה בשביעית, אבל העניים אשר אין ביכולתם לשכור פועלים נכרים יעשו מלאכה בעצמם, אבל דוקא עפ"י הב"ד שבירושלים שיורו אותם עפ"י שאלתם המלאכות המותרות להם והמלאכות האסורות. כל הנ"ל נעשה רק על שנת תרמ"ט הבע"ל, אבל לא על השמיטות הבאות לאחר כן, כי אז יצטרכו להיתר מחדש, ואולי יעזור ה ברוב רחמיו להושיע את עמו ולהצליח להם שלא יצטרכו להיתר כלל, ישמרו השמיטה כד"ת. כל דברי ההיתר הנ"ל הננו מסכימים לו עפ"י דין ודת תוה"ק כפי המבואר אצלנו בארוכה בקונטרסים מיוחדים. אמנם כ"ז נעשה באופן שיסכים עמנו גם הרב הג' פאר דורנו כש"ת מו"ה יצחק אלחנן נ"י האבד"ק קאוונא. וד' ימהר ויחיש את גאולתנו ונשמור את כל המצות התלויות בארץ כהלכתן ודקדוקן. באנו על הח' אור ליום ועש"ק כ"ה שבט תרח"ם ציון פה ווארשא.

נאום ישראל יהושע חו"ב קוטנא.
ונאום שמואל בהרב מהרי"ל החופ"ק ביאליסטאק.
ונאום שמואל זנוויל דומ"ץ דפה ק"ק ווארשא".

ב) "כאשר נדרשתי זה איזה חדשים לחוות דעת ע"ד הקולוניות של היהודים המתפרנסים מעבודת האדמה בהכרמים והשדות באה"ק, כי קרובה שנת השמיטה לבוא בשנת תרמ"ט הבע"ל, ואם לא נבקש עצה והיתר יכול להיות כי תישם הארץ חלילה והי' חורבן להקולוניות ח"ו, וזה נוגע להצלת מאות נפשות ומי יודע וכו'. ואף שהנני עמוס בטרדות וחלישות רב, עכ"ז ראיתי להזדקק להענין הגדול הזה והעליתי להיתר עפ"י העצה למכור הכרמים והשדות לישמעאלים הגוף והפירות על משך שתי השנים בלבד, ואחר כלות הזמן יוחזרו הכרמים והשדות לבעלם, והמכירה יהי' לישמעאל דוקא ובקיץ הבע"ל יכול להיות המכירה, וערכתי על זה קונטרס מיוחד בעהי"ת. אך להלכה למעשה לא יצאתי עד היום, לפי שלא יצאתי להיות יחיד בדבר החדש הזה כדרכי בענינים כאלה. אך כהיום אשר הגיעני מכתב אשר נזדקקו לזה כבוד ידי"נ הרבנים הגאונים כש"ת מו"ה ישראל יהושע נ"י אבד"ק קוטנא ומהו"ר שמואל מאהילובער נ"י דק"ק ביאליסטאק ומו"ה שמואל זנוויל מו"צ דק"ק ווארשא ויצאו בהיתר ובעצה ע"ד יקרת הענין הזה ושמו פניהם בי והי' זה לי לנחת ורצון כראותי כי אין אני יחיד בהדבר הגדול הזה. על כן הנני היום לחוות דעתי להלכה ולמעשה עפ"י עצתי הנ"ל, שהעבודה בשדות ובכרמים יהיו ע"י איננו יהודים, אך בדבר העניים אשר אין ביכלתם לשכור פועלים נכרים אם יעשו בעצמם נתישב בדבר הזה עצה עם כ' הג' הללו שיחיו. וה' יזכה לנו לבוא בשמחה לארצנו ולקיים מצות שמיטה כמצוה עלינו בכל הלכותיה ודקדוקיה. ובפירוש נאמר כי עצת היתר זו רק על שנת תרמ"ט הבע"ל אבל לא על שמיטות הבאות לאחר כן, כי אז יצטרכו להיתר מחדש ולעיין אי"ה. וה' יהי' בעזר עמנו שלא יצטרכו להיתר כלל וישמרו השמיטה כד"ת, כי דברי ההיתר הזה הוא על פי דין וד"ת וכפי המבואר אצלי בקונטרס מיוחד בארוכה בזה בע"ה.

ולראי' באתי על החתום יום ד' ג' אדר תרמ"ח קאוונא.

נאום יצחק אלחנן החונה פק"ק הנ"ל.

"נוסח השטר מכירה הנ"ל יכתבו אצל הב"ד שבירושלים ועפ"י הסכמתם כמו שכתבו כבוד הגאונים הנ"ל. - יצחק אלחנן הנ"ל".

יסורים לא יצא לפעולה. אבל התכחדו כי גם להפך, אם משאת נפשם בוא תבוא והשמטה תעקר, גם אז ימצאו רבים אשר ימשכו ידם מעזור לחפץ הישוב וישובו להחזיק במעוז החלוקה כמקדם? לכהפ"ח נוכחתי כך ממכתב אחד מהגבאים הרב מוואלאזין יצ"ו. ותוקע אני את כפי אשר גם הרב מביאליסטאק בכבודו ובעצמו אם יראה כי בני פ"ת ישבתו ובני גדרה יעבדו ולקח זה לתואנה להסב לב חו"צ מבני גדרה. אחר כל הדברים האלה הנני מגלה למע"ל בזה את דעתי הפרטית בנוגע לבני גדרה. דעתי היא אשר אם כל המושבות יעבדו כל עבודה בהחלט יעבדו גם המה [5]. ואם שאר המושבות ישבתו ואתיר אני לבני גדרה את העבודות דרבנן, היינו טיוב (הרישה לשנה הבאה) זבול עדור נכוש ואולי גם נטיעה. כמדומה לי שבזה תנוח דעת מע"ל אשר כחכם היודע פשר דבר וכשופט מתון יודע לצאת מחוג השקפתו הפרטית ונותן חשבון גם לרגשי לב של אחרים — — —

והנני מוקירו ומכבדו

יחיאל מיכל פינס.

P. S. שכחתי עוד להגיד לידידי ה' ליליענבלום ע"ד התפנקות בני גדרה, כי השמועה ששמע הפוכה היא באמת. כל בני גדרה חרוצים המה במלאכתם כמאז כן עתה מלבד שנים או שלשה המתרפים במלאכתם. והמה אשר קבלתם אתם והכנסתם אותם לגדרה למרות רצון שאר בני הקולוניא ולמרות מחאתי אשר מחיתי באותה שעה. והיה הדבר הזה לכם לאזהרה להבא שלא תכניסו בגדרה בני אדם אלא בהסכמת בני המושבה וד"ל.

5) היינו: עבודת זרע הקיץ (הערת בעל-המכתב).

856.

מאת רש"י פין לפינסקר *).

בשם ה'.

ווילנא ט' כסלו תרמ"ט.

אהוב נפשי וידיד לבי הרב החכם המופלא
וכו' ד"ר ל. פינסקער.

— — — — בדבר השמטה אשר החמירו על עצמם הקאלאניסטען מאימת רבני ירושלים אינני יודע מה לעשות, כי כבר עשינו מה שהיה ביכלתנו. עוד בחדש אלול העבר כתב ידידנו הרב הגאב"ד מביאלאסטאק להר"ר פינעס, להודיע לכל הקאלאניסטען בכלל ולבני גדרה בפרט, כי יצא ההיתר מגדולי רבני ארצנו ובראשם הרב הגאב"ד מקאוונא. ומה נוכל לעשות עוד. ומה יעשה הגאב"ד מביאלאסטאק. ואין כדאי לפנינו להעיר חמת רבני ירושלים. אשר על נקלה להם להריע תרועת חרם על כל הקאלאניסטען ועל כל המחזיקים בידיהם. ואולי גם מטעם זה רפו ידי הר"ר פינעס ואנוס הוא להסכים עמהם, כי מפני רבני ירושלים הוא נחת.

*) כתוב בידי פין עצמו.

ולבי אומר לי כי גם הקאלאניסטען רוצים בזה, כי כבר יצאו ידי חובתם להוכיח כי רוצים הם בעבודה, ועתה באה העת להנפש. וגם בני גדרה, אשר עשו עד היום מלאכתם באמונה, חוששני אני להם מחטאת בני תפנוקים ורוצים להתחטא עלינו כבנים המתחטאים על אבותיהם. וכבר שכחו רבצם. ושמעתי מפי מגידי אמת, כי מאז החלונו לבנות בתים לבני גדרה, אשר ישבו בסוכות נוצרים, נשאו את נפשם לבנות להם עליות מרווחות, חדרים מיוחדים להם ולילדים העתידים להולד להם, לזכרים בפ"ע ולנקבות בפ"ע — הישמע כדבר הזה? —

לפי הנראה, ידידנו הרר"מ פינעס, בכל היותו חכם גדול תורני משכיל וסופר, אין בכחו לכלכל דברי הנהגת הקולוניא ולנהלם לאטם לרגל האמצעים אשר בידינו לשאת משא ואין אימתו מוטלת עליהם. והדבר צריך עיון לתקנו.

בידי נקבצו מעות מן הקערות מערים הרבה לסך הגון, ואין אני רוצה לשלוח את הכסף לבני גדרה לאכלו בימי השנה הזאת, כי אם לצרפו לשאר הכספים לקנית קרקע, ואבקש את כבודו כי יהיה מטובו להודיע לי את חות דעתו הרמה. — — — — —

עיני כהות ולא אוכל להאריך בדברים כרצוני. והנני לברכו ולהודות לו חסד אהבתו אשר עשה עמדי לחג השבעים.

אלהי ישראל יאריך ימיו ושנותיו בנעימים ונזכה לברכו ליום חג השבעים שלו ולהתפלל כי יגיע לגבורות.

אוהבו באמת מוקירו כרום ערכו

שמואל יוסף פין.

857.

מאת ש. הירש לפינסקר.

Mikweh-Israël le 14 novembre 1888.

Monsieur le Docteur,

— — — — — — — — — — —

Je partage entièrement votre avis concernant la Schemita, et ne vois nullement la nécessité de faire chômer la terre et moins encore les jeunes gens de Gadrah. J'ai fait connaître à diverses reprises à

Mr. Pines ma pensée à ce sujet. Il est un peu indécis et, entre nous soit dit, voudrait probablement ménager la chèvre et le chou. Vous pourriez peut-être lui écrire un peu énérgiquement et lui faire entendre qu'il n'y a rien à gagner à défendre une cause soutenue déjà par le Habezelet, les Rokeachs et consorts.

Vous savez probablement par les letters et les rapports de Mr. Pines que la récolte des colons de Gadrah a été détestable, et qu'on est obligé, depuis quelque temps déjà, de leur accorder des secours mensuels et de l'orge pour leurs chevaux. Par conséquent si ces jeunes gens observent la Schemita il faudra dépenser en secours et nourriture pour les bestiaux environ un millier de francs par mois jusqu'au mois de juin 1890. Il vous appartient de voir si vos ressources vous permettent de telles dépenses.

— — — — — — — — — — —

Je vous prie d'agréer, Monsieur le Docteur, l'assurance de mon respect et de mon dévouement.

S. Hirsch.

858.

מאת חובבי־ציון במוסקבה לפינסקר *).

Москва, 2 Ноября 1888 г.

Многоуважаемый Дг!

— — — — — — — — — — —

Стоя на стражѣ интересовъ Палестинскаго движенія съ самаго почти возникновенія его и непрерывно работая на этомъ поприщѣ, Московское отдѣленіе Общества מ"ם [1]) заняло почетное положеніе среди другихъ по отзывчивости и энергіи, которыя всегда характеризовали его отношенія къ вопросамъ, выдвигаемымъ Центральнымъ Комитетомъ.

Но озираясь на прошлое и сравнивая дѣятельность здѣшняго отдѣленія въ первые годы его существованія и за послѣднее время, мы должны, съ грустью и болью въ сердцѣ, сознаться, что она не только не прогрессируетъ, но слабѣетъ съ каждымъ годомъ, съ каждымъ мѣсяцемъ. Къ этому грустному выводу мы приходимъ: во 1-хъ, на основаніи уменьшенія и все возрастающей трудности собиранія доходовъ, во 2-хъ и, главнымъ образомъ, въ виду ослабленія того живаго, плодотворнаго интереса къ задачамъ Палестинск. дѣла, который прежде намъ давалъ возможность работать. Мало того. Постоянно слѣдя за общимъ ходомъ Палестинск. дѣла, ведя обширную переписку со многими Обществами, имѣя постоянныя свѣдѣнія о состояніи тѣхъ многочисленныхъ кружковъ, которые основаны черезъ разсылаемыхъ нами סנ"דים, мы невольно, силой фактовъ, пришли къ тому выводу, что такое печальное состояніе Палестинскаго дѣла наблюдается не только у насъ, но и въ провинціи.

Нельзя сказать, чтобы и д е я не встрѣчала сочувственнаго отклика въ народѣ. Нашимъ проповѣдникамъ почти повсюду удается или созидать новые кружки, или вновь вызывать къ жизни уже существовавшіе прежде, но прекратившіе, или ослабившіе свою дѣтельность. Но какъ тѣ, такъ и другіе, горячо принимаясь за дѣло, очень скоро умолкаютъ и пропадаютъ почти безслѣдно. Изъ провинціальныхъ Обществъ и кружковъ одни совершенно прекратили свою дѣятельность, другіе весьма близки къ этому, а третьи, эти лучшіе изъ худшихъ, влачатъ до поры, до времени свое, по истинѣ, жалкое существованіе. Дѣло дошло до того, что мы по пальцамъ можемъ счесть тѣ Общества, въ которыхъ до сихъ поръ есть энергическіе дѣятели и видны плоды ихъ трудовъ. Но надолго ли хватитъ энергіи и силъ даже у этихъ немногихъ?...

— — — Самъ собой напрашивается вопросъ: Гдѣ причина того, что Палестинск. идея, легко внушая къ себѣ сочувствіе, не можетъ однако внушить желаніе и готовность энергично работать, а когда это ей удастся, то на слишкомъ короткое время? — — — —

Мы думаемъ, что открыли, если не единственную, то главную причину зла; мы полагаемъ, что средство, которое предлагаемъ для его искорененія, раціонально и осуществимо; мы надѣемся поэтому, что, выслушавъ насъ, Вы вполнѣ согласитесь съ нами.

Четыре года прошло съ тѣхъ поръ, какъ на Катовицкомъ съѣздѣ произошло соединеніе разрозненныхъ силъ для совмѣстной работы. Были намѣчены разныя задачи для общей дѣятельности, но на 1-мъ планѣ было поставлено устройство уже существующихъ колоній (גדרה, פ"ת יה"ם). Хотя всѣ сознавали, что сосредоточеніе силъ на одномъ этомъ лишитъ возможности вести дѣло впередъ, но всѣ мирились съ этимъ въ виду необходимости.

2½ года спустя былъ новый съѣздъ въ Друзгеникахъ. И тутъ высказывались разные планы, которые необходимо было бы въ инте-

*) כתוב בידי הד"ר צלנוב.

1) „זוכרת־משה".

что если по прежнему будемъ сосредоточивать всѣ наши помыслы и силы на судьбѣ ихъ однихъ, мы окажемъ медвѣжью услугу дѣлу и если не загубимъ, то затормозимъ ходъ его на долгое время.—И въ самомъ дѣлѣ, всѣми признано, что, при настоящихъ нашихъ матеріальныхъ силахъ и положеніи, единственная доступная для насъ задача, плодотворная и цѣлесообразная, заключается въ покупкѣ земель и перепродажѣ ихъ, до тѣхъ поръ, пока лучшія обстоятельства не позволятъ намъ думать объ устройствѣ колоній. Это, повторяемъ, признается всѣми, подтверждается лучшими, авторитетнѣйшими дѣятелями нашими. И чтоже? Вмѣсто этого, мы дѣлаемъ одно, мы шлемъ всѣ свои доходы на помощь нѣсколькимъ семействамъ Гедейрцевъ, забывая, что такимъ образомъ мы тормозимъ наше дѣло, лишаемся содѣйствія, а подчасъ и сочувствія массы, не видящей успѣха въ нашихъ трудахъ! Мы твердо стоимъ на почвѣ законности, на исполненіи разъ принятаго рѣшенія, забывая, что пока можетъ заглохнуть все движеніе! Не напоминаетъ ли это афоризмъ: fiat justitia, pereat mundus?!

Мы утверждаемъ, что теперь долженъ быть окончательно рѣшенъ вопросъ: Когда можно будетъ признать положеніе Гедейрцевъ не требующимъ всѣхъ нашихъ средствъ? Что касается насъ, то мы полагаемъ, что если для нихъ будетъ прикуплена земля на имѣющіяся 12000 франковъ, ихъ положеніе будетъ настолько сносно, что они будутъ нуждаться лишь въ незначительныхъ временныхъ пособіяхъ. Въ самомъ дѣлѣ, дома у нихъ имѣются, хотя и деревянные, скота и орудій немного также; существенный недостатокъ ощущается только въ землѣ и, если послѣдняя будетъ прикуплена, ихъ положеніе, думаемъ мы, будетъ, если не лучше, то во всякомъ случаѣ не хуже положенія колонистовъ, напр., יסוד המעלה, которые весьма мало средствъ поглощаютъ у насъ.

Въ виду этого мы предлагаемъ установить въ нашей дѣятельности слѣдующій принципъ: Отнынѣ (т. е, по ассигнованіи денегъ на покупку земли) всѣ деньги, присылаемыя въ Центр. Комитетъ, или къ г. Эрлангеру, распредѣляются такимъ образомъ, что 75% идутъ на покупку земли и другія плодотворныя предпріятія, остальные же 25%, до поры до времени, на пособія существующимъ колоніямъ.—

Мы не отрицаемъ, конечно, что вслѣдствіе такого рѣшенія окончательное устройство Гедейры послѣдуетъ позже. Но принимая во вниманіе, что въ главныхъ нуждахъ они будутъ обезпечены увеличеніемъ своихъ земельныхъ надѣловъ и постройкой домовъ, мы полагаемъ, что имѣемъ полное право принести насущнымъ интересамъ Палестинскаго дѣла жертву, состоящую

ресахъ дѣла осуществить; было даже постановлено съ теченіемъ времени направлять всѣ средства на покупку земли, но тогда, когда будутъ устроены уже существующія колоніи (גדרה, פ"ח). И на сей разъ это рѣшеніе явилось лишь вынужденной уступкой. Сознавали, что развитіе дѣла требуетъ новыхъ предпріятій, направленія добываемыхъ средствъ на плодотворныя, видимыя для народа дѣла, но, повторяемъ, мирились съ необходимостью. Всего печальнѣе то, что это вынужденное рѣшеніе не было ясно формулировано, не были выяснены данныя, по которымъ можно будетъ признать означенныя колоніи устроенными, по кр. мѣрѣ не требующими всѣхъ нашихъ средствъ.

Съ тѣхъ поръ прошло 1½ года и печальные результаты такой постановки успѣли вполнѣ проявиться. Мы не говоримъ о тѣхъ немногихъ единицахъ, которыя относятся съ полнымъ убѣжденіемъ къ нашему дѣлу: ихъ не смутятъ извѣстныя неудачи, малоуспѣшность нашей дѣятельности; они всегда будутъ доискиваться причинъ и убѣдятся, что причины эти кроются не въ самомъ дѣлѣ, а въ нашемъ отношеніи къ нему. Мы говоримъ о подавляющемъ большинствѣ приставшихъ къ намъ, о массѣ индефферентныхъ и колеблющихся, среди которыхъ намъ приходится работать и которые опредѣляютъ тѣмъ или другимъ отношеніемъ къ нашей проповѣди успѣхъ, или неуспѣхъ нашъ. Вотъ со стороны этихъ-то группъ нашего народа, сочувствующихъ, но мало убѣжденныхъ и мало посвященныхъ, намъ приходится чуть ли не ежедневно слышать и читать сѣтованія на нашъ образъ дѣйствій.

Палестинская идея,—говорятъ они,—разумна и цѣлесообразна, но образъ дѣйствій ея передовыхъ дѣятелей тормозитъ ея успѣхъ. Вмѣсто того, чтобы подвигать дѣло впередъ, чтобы закупать земли, расширять и упрочивать наше положеніе въ Св. землѣ, они ограничили свои задачи одной колоніей и изъ-за нѣсколькихъ семействъ Гедейрцевъ позабыли общіе интересы всего дѣла. Сколько лѣтъ работаютъ они, а мы слышимъ только одно: помогите, а то погибнетъ Катра! Да устроится ли когда-нибудь эта колонія? Не будутъ ли вѣчно брать, покуда будутъ давать?.. Возьмитесь, прибавляютъ они, за живое дѣло и мы будемъ помогать вамъ, будемъ содѣйствовать, сколько силъ нашихъ хватитъ; эти же причитанія о нуждахъ Гедейры наводятъ отчаяніе и сомнѣніе и вызываютъ апатію къ интересамъ общаго дѣла.

Глубокоуважаемый Дг! Не все, но почти все въ этихъ словахъ весьма близко къ истинѣ... Мы не думаемъ, не желаемъ утверждать, что положеніе Катрцевъ не заслуживаетъ нашего вниманія и покровительства; но мы полагаемъ,

въ отсрочкѣ удовлетворенія второстепенныхъ потребностей нѣсколькихъ семействъ. — — —

Намъ могли бы указать на то, что въ скоромъ времени ожидается полученіе оффиціальнаго разрѣшенія, которое дастъ намъ возможность расширить нашу дѣятельность и вводить измѣненія въ нашу программу. Но не говоря уже о томъ, что наше предложеніе было бы вполнѣ умѣстнымъ и послѣ полученія разрѣшенія, мы даже приблизительно не можемъ опредѣлить, когда получится это давно желанное разрѣшеніе, ибо тутъ вѣдь возможна такая масса случайностей. Имѣемъ ли мы въ виду этого право отсрочивать введеніе самыхъ необходимыхъ измѣненій до гадательнаго полученія разрѣшенія?!

Резюмируя все сказанное, можемъ выставить слѣдующія положенія:

I. Положеніе Палестинскаго дѣла въ высшей степени серьезное и требуетъ реформъ въ указанномъ направленіи.

II. Потребность въ этихъ реформахъ сознавалось и раньше, хотя казалось менѣе настоятельной; но осуществленію ихъ мѣшало положеніе Гедейры.

III. Прикупка земли и постройка домовъ въ Катрѣ почти всецѣло освобождаетъ насъ отъ заботъ о судьбѣ колонистовъ ея.

IV. Поэтому мы требуемъ направлять большую часть нашихъ средствъ (около 75%) на покупку земли и другія плодотворныя предпріятія.

Мы надѣемся, что Вы, многоуважаемый Дг., согласитесь съ важностью приводимыхъ нами доводовъ и необходимостью предлагаемыхъ нами измѣненій; мы убѣждены, что всѣ знакомые съ положеніемъ дѣла, искренніе палестинцы окажутся солидарными съ нами. Мы просимъ Васъ передать наше предложеніе на обсужденіе или гг. членовъ Центр. Комитета, или-же Палестинскихъ Обществъ и кружковъ, смотря по тому, какъ Вы найдете болѣе удобнымъ и цѣлесообразнымъ, въ возможно скоромъ времени. — —

Съ глубокимъ почтеніемъ

Предсѣдатель Москов. отд. מ"מ

М. Фрейденбергъ

Члены Комитета:
В. Высоцкій
И. Н. Копельманъ
Дг. Е. В. Членовъ
М. Л. Пинесъ
І. Тыкочинскій
П. Фридландъ
Б. А. Каганъ

Секретарь М. Усышкинъ.

859.

מאת י. א. אלטשולר לפינסקר.

Орша, 2 Ноября 1888.

כבוד הגביר הנכבד מוקיר עמו וחובב ארצו
ה' ל. פינסקער נ"י שלום!

— — — — — — לפי הנסיון אשר הורני בארבעה שנות עבודתי לטובת רעיון ישוב ארץ־ישראל אוכל להגיד בלב בטוח, כי אין דבר בעולם אשר בכחו להעיר את הרעיון כמכתבי עתים וספרים המדברים בזה בטוב טעם ודעת — — — ולמען יעשה הרעיון הזה לקנין הגוי כלו החובה והמצוה על אגודת חובבי ציון להוציא לאור מ"ע בשפת זשארגאן פעמים או שלש פעמים בשבוע, אשר יבואו בו כל הדברים העומדים ברומו של עולם היהדות כמו שאלת חינוך הבנים והבנות, שאלת הרבנים והמלמדים, שאלת ישוב ארץ־ישראל וכל יתר הדברים אשר הסופרים מרבים לדבר בהם תמיד, מלבד פאליטיק, מאמרי מדע וידיעות העולם והטבע, הכל בשפה קלה ונקיה, ולהוריד מחירו עד כי גם יד העני תשיג לאספו אליו הביתה — — — לדעתי יש בכח מ"ע כזה לברוא תקופה חדשה בחיי עם ישראל, כי הנסיבה הראשית אשר רעיון ישוב ארץ־ישראל לא הכה עדנה שרשיו עמוק בלב כל איש ישראל כאשר קוו רבים בעת הִוָלדו, יען כי העם הזה בחושך הולך והמעט היוצאים מן הכלל בטלים הם ברוב, כולם שקועים במסחרם עד שערות ראשם מבלי התבונן ומבלי הבין את כל הנעשה מחוץ לגבול פעולתם — — — — והעם האומלל הזה אשר אסף ד' את שלומו מבית ומחוץ הנה גם מוריו ומאשריו יועילו הרבה להותו, יען כי חונכו מנוער רק על התלמוד לבדו וכל הלימודים הרעאלים הנחוצים לכל אדם באשר הוא אדם כמו זר נחשבו להם — — — —

והיש להתפלא כי אנשים כאלה מוטב להם שתעקר כל ארץ ישראל עם כל הגוי כלו ולא יעקר איזה מנהג של הבל חלילה, ויתאמצו — מלבד איזה יחידים שהם בטלים ביותר משישים — להמית כל רגש יקר ונעים אשר יתעורר בלב העם (כאשר דרש פה הרב המגיד הנשלח מקאוונע על הפסוק ואדם אין לעבוד את האדמה, כי אם יתעסק האדם בעבודת האדמה ירד בזה ממעלת האדם). ורפואה למכות האלה אשר מניתי פה לפי דעתי אין בלתי אם בהאיר מעט את עיני העם במכתב עת כזה אשר הזכרתי, כי אם יראה בעיניו ובאזניו ישמע ולבבו יבין ושב ורפא לו. כי אם נשפוט בלי משא פנים עלינו להודות כי מספר חובבי ציון לע"ע מעט מאד ופעולתם דלה ומצערה, ומדוע? יען כי השנים או השלשה בעיר אשר הרעיון הזה מצא מסילות בלבבם, אחרי קרוא ספרים ומ"ע שנים אחדות, הן המה מחוללי הרעיון בכל אתר ואתר,

והיש לקוות כי אלה השנים אשר נקנה הרעיון אצלם ע״י הדברים המחוכמים אשר ירדו עמוק בקרב לבם מקריאת הספרים ומ״ע מדי יום ביומו משך כמה שנים, היש לקוות כי שנים אלה ישפכו רוחם על כל יושבי עירם להוקיר ולכבד הרעיון כמוהם? לא כן אם הדברים המחוכמים אשר העירו את הרעיון הקדוש בלב השנים או השלשה הנזכרים יהיו נקראים לכל יושבי העיר, אז לא רק אלה שאינם יודעים כיום בין ימינם לשמאלם כי גם אלה שיתנגדו כיום להרעיון הקדוש, בקראם את הדברים הנמרצים הנאמרים בהשכל ודעת במשך שתים או שלש שנים, יהפכו גם הם מאויבים לאוהבים ומוקירים את הרעיון — — — — —

והנני עבדו מכבדו כערכו הרם

יוסף אהרן אלטשולער.

860.

מאת אלכסנדר צדרבוים לפינסקר.

St. Petersburg 4 Nov. 1888.

Hrn. Dr. L. Pinsker, Odessa.

— — — — In unserer Angelegenheit [1]) überbrachte ich vorigen Sonnabend einen Brief von Деляновъ [2]) an Дурново, der mir aber bemerkte, dass eine Besorgnis aufgetaucht ist, nämlich, nach der starken Emigration nach Amerika, von ausländischen Comiteten unterstützt, wurden viele nach Russland zurückgeschickt, und die Regierung müsste 25.000 Rubel für ihre Reisespesen bezahlen, und sobald sie eine Gesellschaft bewilligt, so wird sie schon verpflichtet sein Retourspesen, welche auf 100.000 sich belaufen können, zu bezahlen. Ich habe ihm zur Genüge bewiesen die unrichtige Auffassung, und eben weil damals Ausländer übereilt gehandelt haben, ohne uns zu Rathe zu ziehen, man hat Greise, Kranke, Frauen gefördert, welche nicht im Stande waren im fremden Lande etwas vorzunehmen und daher zurückkamen.

1) בי״ג במרחשון תרמ״ט הגיש צדרבוים לנציב אודיסה, הגנרל רואופ, בקשה חדשה בדבר רשיון ליסוד חברה רישמית לישוב ארץ־ישראל (עי׳ לעיל סוף הנומר 849). הנציב שלח את הבקשת למיניסטריון לעניני הפנים, ושם נמסרה לחות־דעתו של דורנובה, הדירקטור לענינים הכללים.

2) המיניסטר לעניני־התשכלת. צדרבוים ידע אותו וכמה פעמים פנה אליו בענינים שונים.

— — — — Doch begnügte ich mich nicht mit meiner Beweisführung und suchte auf eine Person, die auf Д[урново] grossen Einfluss ansübt; es gelang ihn eines Besseren zu überzeugen. Daher ist der Beschluss gefasst worden, die Angelegenheit dem Minister der Auswärtigen [3]) zu unterbreiten und seine Meinung zu hören. Dass dieser das beste Gutachten geben wird unterliegt keinem Zweifel, wofür sein Brief an Nelidow zum Beweis dient. Sonntag werde ich erfahren wann die Vorstellung an Giers geschickt werden wird und werde ihn vorbereiten. Ich habe auch eine „Дополнительная записка“ Дурново überreicht, in welcher ich die falsche Ansicht zerschlagen habe.

Sie sehen, Herr Dr., ich thue mein Mögliches und verhöhle von Ihnen nichts. Über den Erfolg werde Ihnen zur Zeit berichten.

Ihr ergebenster

A. Zederbaum.

3) הוא גירס, שצדרבוים קורא אותו למטה בשמו מפורש, והוא שנתן לצדרבוים מכתב לנלידוב, ציר רוסיה בקושטה. עי׳ „דרך לעבור גולים“ 124.

861.

מאת רש״י פין לי. מ. פינס *).

ווילנא ט״ז כסלו תרמ״ט.

כבוד . . . וכו׳ מוהר״ר יחיאל מיכל פינעס
נ״י שלום וברכה.

אחרי הקרבת תודתי וברכתי לראש מעלתו ולראש כל בני גדרה המושגחים על ידו על אשר קדמו לברכני בדעפעשע ובמכתב ברכה ליום מלאת לי שבעים שנה, הנני לאמר לו: כי כשם שערבו עלי ברכותיהם כן עגמה נפשי מאד לשמועה אשר שמעתי. כי בני גדרה ומעלתו בראשם ההלו לירוא ולפחוד מפני הרבנים שבירושלים האוסרים עליהם לעבוד עבודת אדמתם בשנה הזאת, שנת השביעית לדעת קצת מן הפוסקים הראשונים, ולא שתו את לבם אל פסק ההיתר של גאוני מדינתנו ובראשם הרב הגאון אב״ד דק״ק קאוונא נ״י, ובעינינו יפלא הדבר מאד מדוע זה

*) אנו מדפיסים את המכתב על־פי ההעתקה, ששלח פין לפינסקר.

נפל פחד רבני ירושלים עליהם לעת כזאת ולא באה דאגה בלבם פן ימשכו ראשי חו"צ, אשר בעמלם וביגיעם, בכחם ובכספם ירו להם אבן פנה למוסדות הקולוניא, את ידיהם מהם לעתיד לבוא ויאמרו: כי לא מאימת הרבנים עליהם הם רוצים לשבות בשנה הזאת, כי אם נרפים הם במלאכתם ורוצים לעזוב את רבצם ולהתהלך באשר ימצאו כמשפט בעלי החלוקה היוצאים מירושלים להתהלך מעיר לעיר וממדינה למדינה לדפוק על פתחי נדיבים. וכבר שמעתי דבת רבים מהו"צ מקרוב ומרחוק הטוענים טענות כאלו [1]. ולדעתי נשקפת על כל דברי הישוב רעה גדולה אשר לא נוכל כפרה, כי יחדלו המתנדבים להביא נדבותיהם, או אז חלילה יהרס כל הבנין אשר עמלנו בו זה כמה וכמה שנים.

אי לזאת מצאתי את נפשי מחויבת להעירו ולהזהירו ולזרזו שלא יתרפה במלאכתו מלאכת הקדש להחזיק במעוזי ההיתר אשר עשו גאוני מדינתנו, ובכללם הגאון אב"ד דק"ק ביאלאסטאק והגאון אב"ד דק"ק בויסק שיחיו, שהם מסוד הנבאים הראשים על דבר הישוב, ולא תפול אימת רבני ירושלים עליו ועל בני גדרה, וכאשר לא הועילו להם עד היום כן לא יזיקו להם לימים הבאים. וידע מעלתו כי עליו אחריות הדבר הזה וממנו נבקש דין וחשבון. —

ובהיותי דואג ומיצר לשלום בני גדרה ולשלום מעמדם וירא אנכי שלא יהרס מצבם חלילה לבלי הרפא עוד, לא הלך לבי לתת את שאלת בני גדרה אשר שאלו ממני לקרוא שמי על אחד ההרים במושב גדרה, כי אם חלילה ימעטו וישוחו העודרים בהרי גדרה מה מקום לשם זכרון בהם. ובקשתי, כי לא יאחר להודיעני מוצא דברי אם יעשה את אשר אני חפץ והצליח לאשר שלחתיו. והיה אם נדע כי יתנו אוזן קשבת לדברי אלה נתחזק ונתעודד להחזיק בידיהם בקנית קרקע להרחבת ישובם ובכמו אלה כפי כל יכלתנו. ועל תשובתו אהכה בכליון עינים גם על ידי דעפעשע.

שמואל יוסף פין.

1) עי' לעיל נומר 856.

862.

מאת חובבי־ציון במינסק לפינסקר.

מינסק אור ליום ב' דחנוכה שנת תרמ"ט.

כ' הרה"ח, חובב ציון באמת ובלב תמים,
עמוס בעבודה לטובת עמו ישראל וכו'
הד"ר ל. פינסקער שליט"א.

כאשר שמענו כי כבודו הרם איננו נוחה משביתת האכרים בא"י בש"ז בראותו את הנולד, וכאשר דעתנו אנו נוטה לדעת כבודו בדבר הזה, כי באמת רעה רבה צפונה בחיק הדבר הזה להישוב משאת נפשנו, לכן הננו מרהיבים בנפשנו עז לגשת מול כבודו הרם ולהודיעו כי החלטנו לשלול תמיכת הכסף הנשלח מעירנו מהאכרים אשר ישבתו מעבוד את האדמה. יברכו ד' מציון ויראה בטוב ירושלם כחפץ עבדיו המשתחוים לפני הדרת כבודו

(תשע החתימות).

---

863. (*)

מכתב־חוזר מאת פינסקר לנבאים היועצים **).

אדעססא, ד' דחנוכה תרמ"ט.

אל כבוד הרב הגאון הגדול מאור הגולה
כ"ש מוהר"ר נפתלי צבי יהודא ברלין נ"י.

הנני מתכבד להודיע לכבוד הנבאים נ"י, כי ה' הירש נעתר לבקשתי מכבר להודיעני בכל עת את מחסורי הקולוניא [1] בטרם בואם, למען אוכל להחליט איזה מהם דרושים להתמלא, ואיזה מהם אינם ראוים לכך, והנה הוא מודיע לי עתה, כי בבוא ה' פינס לבקש ממנו את הכסף הדרוש לחדש כסלו אמר לו, כי אך בפעם הזאת יתן לו את הכסף ההוא בלי שאלת פי, מפני שלא הספיקה אז השעה לכך. — — —

הסבה שכבר נזקקו בני גדרה ללחם היא מפני שתבואתם משנה שעברה נתקלקלה מחסרון הגשמים. — —

על שאלתי לה' הירש, אם באמת כחשה כל כך אדמת גדרה בשנה הזו, עד שאי אפשר היה להקולוניסטים לזרוע את אדמתם, כפי שהתירו להם גאוני ארצנו נ"י, ענה לי במכתבו הנ"ל [2], כי אין לבו הולך לאשר את מעשי גדרה בזה, וכי אם ישבתו בשנה הזאת יחסר להמם לחם עד חדש תמוז תר"נ הבע"ל, היינו מעתה עד שמונה עשר חדשים. — — — —

נחוץ בהכרח לבני גדרה בערך אלף ושלש מאות פראנק לחדש, ולשמונה עשר חדשים — בסך עשרים ושלשת אלפים פראנק, מלבד ההוצאות לרפואות אדם ובהמה, לזריעת חטים ושעורים ותבואות הקיץ לשנה הבאה, לעבודת הכרמים ולהוצאות שאי אפשר לראותן מראש, אשר בהתקבץ כל הצרכים האלה יחדו (מבלי לדבר על צרכי יסוד המעלה) יעלו קרוב לסך ארבעים אלף פראנק, סך שאינו מוחזק בידנו, ולפי מעמדנו לא נוכל לדעת אם יהיה לנו במשך העת הדרושה. ראיתי כמה גדולים דברי חכמים, שהתירו להקולוניסטים לעבוד אדמתם בשנה הזו, אשר

*) מן הכתבים, שהמציא לנו מר י. רבקינד, ברונכס.

**) בראש המכתב רשום: „מכתב חוזר לנבאים היועצים נ"י".

1) גדרה.

2) עי' לעיל נומר 857.

מלבד ישוב הארץ התלוי בזה לפי מצב הקולוניסטים עתה, הנה תלויים בזה גם חיי נפשות הקולוניסטים. על יסוד כל הנ"ל ועל יסוד דברי החכם הרש"י פין נ"י במכתבו אלי מיום ח"י כסלו[3], כי קרא את פסק ההיתר של הגאב"ד מקאוונא ואת פסק ההיתר של הגאב"ד מביאליסטאק ורבני ווארשא וקוטנא, ווזכר הוא שלא נאמרו בהם אותם הדברים שבהם חפץ ה' פינס למצוא זכות להקולוניסטים אשר לא הלכו לאור ההיתר של גאוני ארצנו נ"י[4]; ועל יסוד בקשתו לפקוד על ה' פינס שלא ישנה מדברי גאוני ארצנו שהתירו את העבודה בשנה הזאת[5], שלחתי ביום א' דחנוכה דעפעשא לה' הירש כי ימנע תמיכתו מאת השובתים מעבודה.

והנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא

ד"ר ל. פינסקער.

— — — בטרם נשלח המכתב הזה ליד כבוד גאונו נ"י קבלתי את הסך ארבעים ושנים רו"כ וששים קאפ' ששלח כבוד גאונו לטובת הישוב. והנה מלאתי את רצון כבוד גאונו נ"י וכתבתי היום לה' פינס ע"ד הסך ששלח לי כבוד גאונו והודעתיו כי רצונו הוא שיתחלק הסך הזה דוקא לשומרי שביעית וצויתיו לחלק את הכסף לבני פתח־תקוה שישבתו בשנה הזאת, כפי ראות עיניו. ולמותר הוסיף כבוד גאונו נ"י לבקש ממני לבלי אבטל רצונו מפני רצון אחרים, כי חלילה לי לעשות כזאת. הנה כבוד גאונו יודע כי הגאונים מביאליסטאק ומבויסק הסכימו להיתר, והגבאים שאינם מן הרבנים לא נחה דעתם זה כבר בזה שאמרו בני גדרה לשבות בשנה הזאת, וא"כ היה רצון כל הגבאים שיעבדו בני גדרה בשנה הזאת, מלבד כבוד גאונו שלא רצה להשתמש בההיתר, — ואף על פי כן כל זמן שלא ידעתי מפי ה' הירש כי כבר כלה להם הקולוניסטים בגדרה וכי בעבודתם תלוי ממש פקוח נפשות להם — לא עשיתי בזה מאומה. בטוח אני. כי כבוד גאונו הרם, היודע ומבין כי גם כונת המתירים, כמו כונת האוסרים, היתה לשם שמים, לא יחדל מלעבוד בענין הישוב, אם גם אין דעתו מסכמת עם הגאונים המתירים, ועוד יוסיף יעבוד עמנו בעבודה הקדושה הזו השקולה כנגד כל המצות.

המוקירו כגדל ערכו ומעלתו הרמה הנ"ל.

3) לא מצאנו אותו.
4) עי' לעיל הערה 4 לנומר 855.
5) עי' לעיל נומר 861.

864.

מאת חובבי־ציון בביאליסטוק לפינסקר.

ב"ה, א' ה' טבת, בונה ירושלם לפ"ק.

כבוד הגביר הנעלה, אדם המעלה, החה"ש
מוהר"ל ד"ר פינסקער נ"י.

שמוע שמענו, כי יש מאנשי גדרה ואנשי פתח תקוה הרוצים למכור את אחוזותיהם, וכבודו יודע כי כל אשר לאנשי גדרה לחו"צ הוא, גם אדמתם, גם בתיהם, גם בהמתם לנו הם, מלבד אשר הוצאנו (ר"ל כלל חו"צ) למחיתם. וכן את אשר בעזר ה' עזרנו לאנשי פ"ת הכל יחד עולה לסכומים גדולים. לכן יאבה כבודו לבקש את האדמיניסטראציע של כבוד הנדיב הידוע הי"ו לעצור בעד המכירה עד אשר ישלמו לחו"צ את אשר הוציאו למענם, ואז ירשו להם למכור את אשר להם לאיש עברי דוקא, למען לא יתערב זר בנחלותינו.

מוקיריו ומכבדיו כערכו חו"צ אשר בזה:

שמואל בהרב מוהרי"ל מאהליווער

(יעוד ארבע חתימות).

N. B. הקולוניות עבריות הנה, לכן עליהם למכור את אשר להם רק לקולוניסתים עברים דוקא[1].

1) למה היה צורך באזהרה כפולה זו – לא הוברר לנו.

865.

מאת חובבי־ציון ביילִיסבטגרד לפינסקר.

ט' לחדש טבת שנת תרמ"ט.

אדון נכבד ומאד נעלה!

נחלה מאת פני כבודו הרם לבלי תת מכספנו, אשר שלחנו ואשר נשלח למען הקולוניסטים מאחינו בארץ הצבי, אף פרוטה אחת לאלה אשר מרוע לב או מחמת אולת יטו אוזן קשבת לשונאי הרעיון הקדוש מא"י, ולמרות פי גאוני ארצנו ורבניה אשר התירו להם את העבודה בשביעית, יאבו ללכת בטל ולהטיל את עצמם על הצבור ואדמתם תשם מאין עובד. — —

מעריצי כבודו הרם הו"צ וירושלים

(חתומים אחד־עשר איש[1]).

1) בידינו נמצאים עוד כמה וכמה מכתבים מסקוסות שונים מאת חובבי־ציון, שמיחו כלפי הקולוניסטים אשר אסרו לשבות בשביעית, ולדוגמא אנו מדפיסים רק את שלשת המכתבים, הקודמים בזמן (עי' לעיל הנומרים 844, 862).

866.*)

מאת י. מ. פינס לרש"י פין.

ב"ה ט' שבט תרמ"ט יפו.

כבוד ידידי ואלופי הרב החכם המצוין
ראש סופרי ישראל וזקן בית החכמה מו"ר
שמואל יוסף פין נ"י.

מכתבו היקר[1] קבלתי. והנה פתח דברי להניח דעתו כי בני גדרה עובדים עבודתם בשדה

*) מארכיונו של פין.
1) עי' לעיל נומר 861.

כ מ ש פ ט, וחפץ הייתי מאד למלא חפצו להשיב זאת לו ע"י הטלגרף לולא נתקו קויו זה שבוע ומי יודע עד מתי עוד לא יתקנו. ואולם בעקר הדבר לא אכחד מאדוני כי לא לבי הולך אחרי ההיתר בצורה זו שנתנוהו לנו. אין חפצי כלל לשאת ולתת בההלכה אם הצדק עם הפוסקים המחמירים או המקילים, או אם צדקו החשבונות של הגאונים או של הרמב"ם ז"ל. השקפתי על הענין הזה הוא מבחינה אחרת. מימים ימימה הלכה קבועה בישראל, כי יש שמיטה בעולם ושנת השמיטה היא לפי חשבון הרמב"ם ז"ל. מימים ימימה לא עלה על לב איש המוני כי בטלה שמיטה, וכל מי שנשאו לבו לעלות אל הארץ הזאת לעבדה ולשמרה הכין עצמו לקיים מצות שמיטה כהלכתה. ותהי איפוא מצות השמיטה כאחד מאברי הדת שהנשמה תלויה בו. והנה באה שנת השמיטה הראשונה וימצאו פתאום רחמנים בני רחמנים אשר חמלו על הקולוניסטים מבלי שאול את פיהם וירעישו עולם ומלואה להמציא היתר להשמיטה או יותר טוב לכרות האבר הזה מהיהדות. כשאני לעצמי גם דעתי נוטה להיתר מצד שהאדמה פה לפי המבואר מפורש בספר החוקים גופה למלכות ואין למחזיקים בה אלא זכות חזקה כעין החזקות הנהוגות בישראל ע"פ תקנות רבני פולניא. אך אמרתי כי לא טוב להתיר הדבר בפעם אחת. דעתי מאז בנוגע לתקנות בדת כי תעשינה לאט לאט ובהשאי ואחרי שהורגש הצורך, או אז לא יזיקו לגוף היהדות. אך בהעשותן ברעם ורעש וקודם שהורגש הצורך בהן, אע"פ שהרואים את הנולד יראו מראש כי הצורך יבוא, בכ"ז תזיקנה מאד להדת, כי ההמון יאמרו: התורה בידי הרבנים כחומר ביד היוצר. והנה הפרק הזה נתן להדרש ברחבה, אך להכם שכמותו די אך הערה קלה, ואקוה כי יבין לרעי ויסכים לדעתי. אולם מלבד זה אלו פרסמו עכ"פ הרבנים המתירים את ההיתר שלהם די באר כי עתה ההרשנו. אך גם בין המתירים עצמם ראינו חלוקי דעות והלכה בלתי ברורה. הרי"א[2] אינו מתיר אלא ע"י גוי. ושאר המתירים אומרים כי יש מלאכות המותרים ע"י ישראל אבל לא כל מלאכות, א"כ איפוא העבודות דאורייתא כגון זריעה וקצירה ואולי גם חרישה אסורות ודאי. ומה נשאר איפוא עבודות עקריות לאסור? כל הדברים האלה גרמו מבוכה רבה כן בין אנשי המושבה וכן בין רבני ירושלים, אשר דאבה עיניהם לראות שקצים ורמשים ותולעים קטנים מכניסים ראשם להכריע כי לא כדברי זה ולא כדברי זה, אלא הגיעה העת לעקור שמיטה מפני שהם רוצים בכך, ולא עוד אלא שלא בושו לערב גם את הממשלה בשאלה הזאת ויאכלו קורצא בי מלכא לאמר היהודים

2) ר' יצחק אלחנן ספקטור מקובנה. – ע' לעיל הערה 4 לנומר 855.

שובתים השנה הזאת וגנזא דמלכותא מתנזקת[3]. אין תימא איפוא אם רבני ירושלם ראו שהשנה צריכה לכך לצאת במחאה כנגד ההיתרים, ואין מן התימא כי כל איש ישר לבב הסכימו אתם. ובכ"ז אנכי לעצמי התרתי לבני גדרה החרישה וגם נטיעה בכרמים רק שהזריעה והקצירה לבדן תעשינה ע"י גוי. הנה עיני אדוני רואות כי ה ח ז ק ת י ב מ ע ו ז י ה ה י ת ר יותר מדי, ומה לכם עוד צדקה לזעוק עלי? ולא עוד אלא שהתרתי להם כל אלה בלי מכירה מדומה אשר היא בעיני אינה שוה כלום.

ואחרי אשר הסירותי את האשמה ממני ומבני גדרה עוד לי מלים אל אדוני על תתו אזן קשבת לאלה התולעים הקטנים אשר הוציאו לעז על בני גדרה לאמר: נרפים המה, ע"כ הם אומרים נלכה ונעבדה את ה'. באמת שלא ראוי לחלוצי הישוב האלה לשמוע דברים כאלה. המעט להם התלאה אשר ישאו בדומיה ימים ושנים ולא יתאוננו, כי עוד עליהם להיות מטרה לחצי הרפות ודבת עם? גם הפרק הזה אומר דרשני ודרשני, אלא מבלי אובה להלאות את אדוני הנני חותם בקצרה ואומר כי חשד בכשרים והדאיב לבבם מאד.

והנני ידידו המוקירו ומכבדו מאד

יחיאל מיכל פינס.

3) ע' „הצבי" נומר י"ז לשנת תרמ"ח: „כבוד פחת עירנו יר"ה שלח את המכתב הבא לקמן לכבוד הרה"ג הגדול הראשון לציון הי"ו:

„לכבוד חכם באשי יהודי ירושלם.

„רב נכבד! באשר לפי דת היהודים הוא, כי בבוא יהודים להתישב במקום, לא יזרעו שדותיהם העומדים לזריעה בשנה השביעית מיום בואם להתישב בהן, והואיל והתפרסמה השמועה כי חכמי ירושלם ימנעו את היהודים, שנמלטו מרוסיה ויבואו לסוריה ומחוז ירושלם להאחז בשם ויקבלו חסות הממשלה הרוממה, לזרוע את שדותיהם בשנה הבאה, היא השנה השביעית להתישבם, והדבר הזה מביא נזק להכנסות אוצר הממשלה, לפי מה שנודע לנו: בתלגרף משר ענינים הפנימים, לזאת נבקש מכבודכם להודיענו ולבאר לנו אם יש יכלת למצוא אופן להרים המכשול הזה לפי דת היהודים. ובזה כתבנו מכתב הידידות הזה. פ ח ת מ ח ו ז י ר ו ש ל ם ר א ו ף". – ויבארו הרבנים (כלומר: רבני הספרדים. – ה ע ו ר ך.) לכבוד הפחה יר"ה ענין השביעית מה הוא. ויענו לו על שאלתו לאמר: כבר עסקנו בזה למצוא צד התר לפי דת תורתנו. וכבר כתבנו הפסק ונשלחהו לפקידי המושבות".

867. *)

מכתב־חוזר מאת פינסקר לגבאים היועצים.

אדעססא כ"ב טבת תרמ"ט.

כבוד הרב החכם השלם תפארת עמו
מוהר"ר שמואל יוסף פין נ"י.

בשבוע העבר קבלתי חשבון הכספים מאת ה' ערלאנגער לזמן האחרון [1]. — — — — — — — —

לדאבון לבי אינני יודע את חשבון ההוצאות שנעשו בכסף הזה בגדרה, ואם כבר כָּלָה כֻלּו, או עוד יש ממנו חלק גדול או קטן ביד ה' הירש, כי ה' פינס, למרות כל בקשותי ותלונותי לא הודיעני מזה דבר. ועד בוא אלי השבון ה' ערלאנגער ומכתבו בשבוע העבר לא עלה על לבי, כי נשלח סך כזה לאהיק, ודמיתי כי עוד בני גדרה מתפרנסים מקציר תבואתם, אשר אם אמנם לא היתה בו ברכה [2], בכל זאת דמיתי כי יספיק להם לשלשה או ארבעה חדשים. — — — — — בקשתי מה' פינס זה כבר כי ישלח לי את חשבון הקציר בגדרה, בקשתיו כי ישלח לי תמיד רשימות הצרכים קודם זמנן, בקשתיו לשלוח לי חשבון ההוצאות מדי חדש בחדשו, בקשתיו כי ימהר בקנית האדמה להוסיף לבני גדרה — — — והוא לא מלא אף אחת מבקשותי אלה עד היום, ואין לי שום ידיעה גם על מהלך קנית האדמה, אם נעשה בזה איזה צעד, או לא. עוד עד היום לא קבלתי מכתב מה' פינס על הדעפעשא ששלחתי לו זה כחדש ימים (ביום א' דחנוכה) ע"ד מניעת התמיכה משובתי השביעית [3], ועל הדעפעשא ששלחתי שלשה ימים אחרי כן שאני מרשה להוציא סך 2500 פראנק לצרכי הזריעה. צר לי להגיד, כי כפי הנראה הושב ה' פינס את עצמו למרום מעל הו"צ, ונבזה בעיניו לחכות לפקודתם או לתת לפניהם דין וחשבון במועדו על כל הנעשה בענין הישוב, ומי יודע אם לא היו נשארים בקופת הו"צ איזה אלפים פראנק, אם היה ה' פינס נמלך תמיד בהו"צ על דבר ההוצאות שהוציא בשנה שעברה, כאשר העידותי בו תמיד ללא הועיל, שההוצאות ההן, אשר לפחות לנו העומדים מרחוק

*) מארכיונו של פין. - בראש המכתב רשום: „מכתב חוזר להגבאים היועצים נ"י." - חלק ממכתב־חוזר זה כבר פרסם ליליינבלום („דרך לעבור גולים" 139–137).

1) חשבונות־כספים, שלפיהם יוצא, כי מחודש אלול תרמ"ח עד אמצע טבת תרמ"ט שלח ארלנגר על חשבון חובבי־ציון לארץ־ישראל-13043,66 פר', ואת כל הסכום הזה (מלבד 500 פר' ליסוד־המעלה) אכלו צרכי גדרה.

2) עי' הנומר הסמוך.

3) עי' לעיל נומר 863.

נראות כמרובות, עוררו, ואולי בצדק, תרעומות רבים מחו"צ [4].

ההוצאות בכלל עוררו את הו"צ ממאסקווא לבא בהצעה [5] אשר אני מתכבד לשים לפני כבוד הגבאים נ"י. הו"צ ממאסקווא רואים, כי פעולת חו"צ בכלל הולכת ורופפת, כמו שנראה מזה שההכנסות במקומות רבים הולכות ומתמעטות, ואם אמנם רעיון הישוב הולך ומתפשט, ומספר הדבקים בו ירבה, אך גם האגודות החדשות אחרי הוסדן תרפינה מהר ידיהן. לפי דברי הו"צ ממאסקווא נחלקות אגודות הו"צ לשלש מפלגות: אגודות שכבר עברו ובטלו מן העולם, אגודות הנמצאות במצב אפיסת הכחות וקרובות להבטל, ואגודות שאף על פי שעודן חיות, בכל זאת רפה פעולתן ועוסקות בעבודתן בלא כח. הסבה העיקרית להמצב המעציב הזה היא לפי דעתם, מפני שהו"צ שמו כל מעינם בתמיכת הקולוניות, בעוד שהתמיכה הזו היתה רק כדבר המוכרח לשעתו, ובסגנון זה נתקבלה החלטה בקאטטאוויץ ובדרוזגעניק, כי לא למען לשכלל שתים או שלש קולוניות נוסדו חו"צ בעיקרם, כי אם לקנות אחוזות כדי למוכרן, בשביל להקל על ידי זה את ענין הישוב. ואם אמנם המבינים בעם לא תרפינה ידיהם על ידי ששכלול הקולוניות נמשך זמן רב, אך המון העם, שאין לו הסבלנות הגדולה הדרושה לדבר גדול כישוב הארץ, דוחק את השעה, ובראותו כי אין קץ לתמיכת הקולוניות ומפניה נדחית העבודה העיקרית, היינו מקנת אדמה, הנה הוא משתמט מדבר הישוב, או, לפחות, מתקרר אליו.

חו"צ ממאסקווא חושבים, כי אם גם עתה נכונן את פעולתנו אך בעד גדרה ויסוד המעלה לבדן נביא נזק גדול להישוב בכלל ונרחיק ממנו רבים מבעלי בריתו, ועל כן הם מציעים לכונן את עיקר הפעולה לקנין אדמה על מנת למוכרה, ובהיות כי בני גדרה, כנראה מן הרשימה שזכרתי במכתב החוזר הקודם [6], יכולים להיות בסך 1300 פראנק לחדש, ראוי לקצוב לעת עתה להם את הסך הזה לכל חדש עד עת הקציר (ואחרי כן להתוך להם קצבה אחרת) ולשמור את יתר הכספים (מלבד הדרוש להוספת אדמה לגדרה) לקנית קרקעות, ואם על פי איזה סבה נחוץ יהיה להוציא איזה הוצאה יתירה על בני גדרה, אז יבא הדבר לפני הגבאים ועל פי רוב דעות יקום הדבר. ובנוגע ליסוד

4) כעבור שבועים (כח' בשבט) כתב פינסקר להגבאים: „בשבוע זה קבלתי מכתב מה' פינס מ י ר ו ש ל י ם, ששם הוא יושב כעת בסבת מחלת אשתו. בסבת המחלה הזו הוא מתנצל על שלא כתב לי במשך ששה שבועות".

5) עי' לעיל נומר 858.

6) עי' לעיל נומר 863.

המעלה, שיש להם לחמם לכל השנה, מציעים הם למנוע מהם את תמיכתנו לגמרי [7].

והנה מבלי לחקור עתה אם ההבדל הרב הנראה בין ההכנסות של השנה הראשונה לפעולת חו"צ, היא שנת תרמ"ח, ובין השנים שלאחריה, שבכלן היתה פעולתן רפויה כמעט במדה אחת, היא באמת מפני הטעם שאמרו חו"צ ממאסקווא, או מפני סבות אחרות, כמו התישנות הדבר וצאתו מכלל דבר חדש, הכנסות מקריות שהיו בשנה הראשונה, כמו תמונות המנוה מונטיפיורי ז"ל והסך 4000 רו"כ שנשלח מאדעססא מן הכסף שנשאר לתמיכת העשוקים והגולים, ומה שההכנסות לשנת תרמ"ח היו באמת הכנסות של שתי שנים, שנת תרמ"ז (שאז החלו האגודות לישוב א"י) ושנת תרמ"ח, ועוד רבות אחרות, ומבלי לחקור אם יכולים אנו לקצוב איזה סכום לתתו לבני גדרה מדי חדש בחדשו, בעוד שאין אנו בטוחים מראש כי יהיה בידינו גם הסכום המצער ההוא, הנני מתכבד לבקש מכבוד הגבאים נ"י כי בטרם יחוו דעתם ע"ד הצעת חו"צ ממאסקווא ישימו עין ולב על הדברים האלה:

א) קנית אחוזות באה"ק הוא הדבר היותר קשה בענין הישוב. למושבה שנוכל להושיב בה כשלשים משפחות נחוץ לקנות כחמשת אלפים דונם, אשר מחירם יעלה לפחות בערך שלשים אלפים רו"כ, מלבד הוצאות הכתיבה בערכאות, נסיעות וסרסוריא וכיוצא בזה. כדי לקנות איזה אחוזה נחוץ לתור אחוזות רבות, לחקור ולדרוש על מהותן וטיבן, ואם אין עליהן עוררים, המחכים לפעמים שתצא האחוזה שיש להם איזה טענה עליה מיד בעליה התקיפים לרשות הלש מהם ולתבוע ממנו את זכותם, לשאת ולתת זמן רב עם הערביים המוכרים, שבעצמם אינם יודעים כמה לבקש בעד אדמתם, שעל פי רוב אין להם עסקים המכריחים אותם למכור אותה, להשכים ולהעריב בערכאות ולמלא כפם שחד, לכתוב את הנחלה על שם האיש אשר נבחר בו, לחפש אחרי איש זר לנו כזה, אם גם מאחבי', שיסכימו הפקידים לכתוב הנחלה על שמו ושנהיה בטוחים בו מצדנו כי לא יעשוק את נחלתנו, ואחרי כן לדפוק מחדש על דלתי הפקידים לבקש רשיון לבנין בתים, המשפטים שהיו ע"ד המושבות זכרון יעקב, פתח תקוה וגדרה ידועים לכבוד הגבאים נ"י. עסק יסוד המעלה, שהיה קימחא טחינא, היינו לקיים בערכאות קנין שכבר נעשה ושכבר יצא בפועל מרשות המוכר לרשות הקולוניסטים היושבים על הקולוניא, עלה להשותפות שיסדתי לסך יותר משמונת אלפים פראנק ונמשך כשתי שנים, וכל העמל הרב שהיה בעסק מקנת ארבל במשך שנים עלה בתהו ואכל איזה אלפים רו"כ, מכל אלה נראה, כי למקנת קרקעות באה"ק נחוצה יד תקיפה ורבת אוצרות אשר לא תחשוב זהב ושליחים בעלי יתרון הכשר לאותו דבר, ועל כבוד הגבאים נ"י לשקול בפלס ולשפוט, אם יכולים אנו בכחותינו הדלים ובפרוטותינו המנויות, באין לנו באה"ק אנשים בקיאים בטיב האדמה ומוכשרים בערכאות על ידי דעתם את שפת הארץ ומשטיה ולהלוך נגד רוח רודפי שלמונים כפקידי תוגרמה, לתפוש מרובה ולעסוק בקנין קרקעות, דבר שאולי יצלח בידנו אחרי עמל של איזה שנים (בהתקבץ הסך הדרוש לזה ובעבור העת הדרושה להרפתקאות אצל המוכרים ובערכאות שם), וההמון שאין לו רוח הסבלנות הדרושה לזאת ולחכות זמן רב עד צאת הדבר לפעולתו יסיר גם אז את לבו מאתנו, — בעת אשר מצד אחד רחוקות עוד הקולוניות משכלולן הגמור, וחסרים להם עוד בהמות וכלים שונים, ולאחרים — גם בתים, וכספנו אינו מספיק לזה, ומצד השני מקנת הקרקעות הולכת בדרכה הכבושה לה על ידי הנדיב כביר הכח, ואם לא יותר נכון לנו, עד שיבואו לנו ימים טובים מאלה, לרדוף אחרי מטרה המתאמת יותר לכחותינו, היינו להראות לבני עמנו, כי המושבות המשוכללות כפי הצורך, בדי קרקע, בבתים, בכרמים, בהמות וכלים, יכולות להחיות את בעליהן, אם יהיו חרוצים במלאכתם, והיתה עבודת הקולוניסטים הנתמכים על ידנו למופת לאחרים בעלי הון, להפך, אם נהיה נמהרים במעשינו, אם נלמוד אל דרך ההמון בעמנו, אשר זה דרכו תמיד לאסונו, מאין לו סבלנות, לבלי להביא את הדבר שהוא עוסק בו עד תכליתו בשלמות, ומסתפק בפעולה מקוטעת, וכמוהו נעשה בענין הישוב, לקנות אחוזות ולמוכרן בטרם נביא את הקולוניות הישנות אל השכלול הגמור ואל המנוחה, אז אם גם לא יחרבו המושבות לגמרי, הנה אין ספק כי בני גדרה, יסוד המעלה, נחלת ראובן [8] ואולי גם פתח תקוה ישארו עניים מרודים וחסרי כל, והמצב הזה יזיק להישוב בכללו יותר הר־בה מרפיון פעולת חו"צ, כי העם בראותו את עובדי האדמה באה"ק במצב שפל לא יתלה את הקלקלה בנו, שעזבנום באמצע הדרך, אך באדמת אה"ק, ויאמר כי הארץ אינה מסוגלת לישוב. עלינו לדעת כי עבודתנו היא עבודה לעשרות, או יותר נכון, למאות שנים, וזמן פעולתנו כאין הוא לעמת הזמן הדרוש להישוב, ולא בכמות המושבות תלויה הצלחת הישוב, כי אם באיכותן ובמעמדן, ואם יהיה היסוד חזק, אם הטבעות הראשונות בשלשלת הישוב תהיינה מוצקות, אז תהיה גם השלשלת עצמה חזקה, ופעלנו יהיה לתפארת, ומכלל הן אתה שומע לאו: מהירותנו תחבל את מעשי ידינו ופעולתנו תהי לשחוק.

7) תמוה מאד: במכתבם של בני מוסקבה אין הצעה כזו בנוגע ליסוד־המעלה, כפי הנראה שלחו בני מוסקבה לפינסקר עוד מכתב, שלא מצאנו אותו.

8) ודי־תנין.

ב) הסך 1300 פר' לחדש, הנוסד על הרשימה שנעשית במקרה לחדש אחד ושלא בזמן העבודה, יוכל להספיק לבני גדרה אך ללחם, למספוא, למים ולשכירות בעלי המשרה, ולא לדברים אחרים, כמו צרכי רפואות, עבודת הכרמים, מקנת בהמות, תקון כלי העבודה, זבול, הוצאה למלכות ולמשפטים וכיוצא בזה. מלבד זאת, הנה בזמן העבודה דרושות עוד הוצאות יתירות, כמו זריעה לתבואת הקיץ, שכירת שורים (כי לזריעת שומשמין אי אפשר להשתמש בסוסים, ובני גדרה אין להם שורים), שכירת פועלים לעבודת הכרמים (כי אי אפשר לאיש אחד לגמור עבודתו בכרם שיש בו איזה אלפים גפנים במשך הזמן הדרוש לעבודה זו), כן יוכלו להיות איזה מקרים, למשל שאחד מן הקולוניסטים יפול חלילה למשכב, או כי ימות סוסו, תשבר עגלתו, ידלוף גגו, או שיתנפלו עליהם שכניהם, כמו שקרה לא כביר [9]), ויצטרכו לתת בפלילים וכיוצא בזה. דברים כאלה דורשים תפקידם תיכף, ואי אפשר לומר להחולה או למי שמת סוסו בשעת העבודה, או נשברה עגלתו או גגו, או להדורש משפטו: המתן עד שנביא דבריך להגבאי הראשון והוא ישאל את יתר הגבאים ואחרי שתבוא תשובתם יגמר דינך, כי אז יעבור הזמן הדרוש ותצא מזה תקלה גדולה.

ג) בני יסוד המעלה יגעים באנחתם משנת תרמ"ד ועוד לא מצאו מנוחה, אין להם בהמות כפי הדרוש להם, אין להם מקום להניח ראשם אחרי עבודתם באין להם בתים לשבת, אין להם גם בגדים לביתם, וכפי עדות ה' שייד אין להם גם די אדמה, אבל הם אנשים כשרים ופשוטים ועוסקים בעבודתם באמונה ובתמימות, בתקוה על ד' ועל הו"צ כי סוף סוף יבא קץ לצרותיהם.

ואחרי שישקלו כבוד הגבאים נ"י את כל הנ"ל בפלס שכלם הנני מתכבד לבקש מהם לחוות לי את דעתם:

א) אם חושבים הם כי סך 1300 פר' יספיק לבני גדרה לחדש עד עת הקציר?

ב) אם חושבים הם לנחוץ כי כל הוצאה שתדרש יותר מן הסכום שיקצבו לבני גדרה צריכה הסכמת רוב הגבאים, או אולי ראוי להבדיל בין הוצאה ששעתה עוברת ובין הוצאה שאין שעתה עוברת, כמו שהוהל"ט גם בדרוזנעניק?

ג) אם חושבים הם לנכון כי עד שכלול הקולוניות ראוי לנו לצבור את הסך שישאר לנו אחרי התמיכה הקצובה ולשמרו ביחוד למקנת קרקע, או שאם ישארו בידנו אחרי הקצבה ההיא איזה כספים, שגם בזה אין אנו בטוחים, יהא הכסף מונח עד שיורנו הזמן מה לעשות בו ואיזה מחסורים למלאות על ידו?

9) עי' הסופר במחברתו של ד. אריאלי "המושבה גדרה" (עמ' 30–28) בדבר התנפלותם של הערבים על גדרה בי"ב במרחשון תרמ"ט.

ד) אם חושבים הם לישר כי ראוי לנו למנוע את תמיכתנו מבני יסוד המעלה לגמרי? — — — —

על השאלות האלה, וגם על תהלוכות ה' פינס עמנו, ואיזה תחבולות עלינו למצוא כדי להרחיק את האי סדרים הבאים לנו מן התהלוכות ההן הנני מבקש מכבוד הגבאים נ"י לחוות לי את דעתם.

והנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא

ד"ר ל. פינסקער.

868.

תבואת שדותיהם של בני-גדרה לשנת תרמ"ח *).

	חטים כלי	שעורים כלי	תורמוס כלי
ה' בעלקינד	24	45	25
" הורוויץ	20	39	30
" הענקין	15	53	25
" חזנוב	13½	45	29
" חנקין [יהושע]	29	45	15
" חנקין יעקב	10	90	40
" לייבאוויץ	25	42½	27½
" לים	13½	45	29
" סווערדלאוו	25	42½	27½
" פוקס	25	20	22
" פיינבערג	24	45	25
" צוקערמאן	29	45	15
" שימענאוויץ	25	56	28
נקצר	278	613	338
נזרע	178	240	360

*) רשימה זו מצורפה למכתב ששלח פינס לפינסקר בראש-חודש שבט תרמ"ט, במכתב עצמו לא מצאנו שום דבר הראוי לפרסום.

869.

מאת אלכסנדר אדרבוים לפינסקר.

St. Petersburg, den 1 Januar 1889.

Hochgeehrter Herr Dr. L. Pinsker

— — — — — — Wie ich Ihnen seinerzeit berichtet habe [1]), machte der Director Дурново seine dumme Bemerkung, dass er fürchtet, vielleicht durch die Bestätigung einer Gesellschaft die Auswanderung sich

1) עי' לעיל נומר 860.

vergrösseren wird, und dann werden die Emigranten von dér fremden Regierung heimgekehrt werden auf Kosten der russischen Regierung. — — — Ich habe ihm noch einen Brief von Delianoff übergeben und durch eine andere Person seinen Vicedirector bewogen ihn von dieser fixen Idee abzureden. Er versprach beim докладъ dem Minister seine Befürchtung nicht mitzutheilen, was auch geschah, und der Minister, der im Prinzip seine Zustimmung gab, verordnete nur die Meinung des Ministers der auswärtigen Angelegenheiten einzuholen, was mir Дурново selbst mitgetheilt hat. Ich versäumte keinen Tag und ging zu Зиновьевъ [2]), der mich versicherte, dass von ihrer Seite kein Hindernis sein wird. Ich begnügte mich noch damit nicht und war auch bei Giers, der ebenfalls seine Zuneigung geäussert hat. Es dauerte einige Zeit, З[иновьевъ] entschuldigte sich, dass er zu sehr in Anspruch genommen ist, versprach bald wie möglich eine befridiegende Antwort zu geben. Endlich kam ich einen Sonnabend abends und З. sagte mir, die Antwort ist schon abgegangen. Ich ersuchte eine Nummer zu bekommen und er beschied mich zu seinem Vicedirector, der aber sagte, dass die Erwiederung noch nicht erfolgt und dass der Minister kann seine Zustimmung dazu nicht geben. weil die türkische Regierung die russischen Juden in Palästina nicht ansässig werden lässt. Ich wendete ein, dass dies ist nicht mehr Sache der russischen Regierung. З., der angekommen ist, hielt zuerst meine Partei, allein als der Vice ihm erinnert hat an der letzten Verordnung der türk. Regierung den Aufenenthalt unbeschränkt zu gestatten, aber nicht ansässig zu werden und nicht in Massen, und dass der Minister nicht zugeben kann gegen die Gesetze einer fremden Macht Gesellschaften zu bestätigen, dann änderte auch З. seine Meinung. Montag nahm ich von Delianoff einen Brief an З. und war auch beim Mtnister G[iers], worauf З. mir versprach selbst die Antwort abzufassen,

2) כמדומה, סגן המיניסטר לעניני חוץ.

was er auch gethan. Sie lautet: Seitens des Ministers der auswärt. Angeleg. kein Hindernis vorhanden die Gesellschaft zu bestätigen, allein so wie die türk. Regierung noch immer einige Beschränkungen wegen der Ansiedelung der Juden in Palästina macht, so kann er seine Agenten im Orient nicht beauftragen die hinwanderenden Juden in Schutz zu nehmen und muss dies der Sorge der Juden selbst überlassen. Den 10 December (sub No. 3767) ist die Antwort abgegangen, und nun beeilte sich Дурново mit dem докладъ zum Minister und machte ihn auf sein Bedenken aufmerksam, was natürlich zur Folge hatte, die Bestätigung zu verweigeren. Als er dies mir mittheilte, erbat ich mir bei ihm eine separate Audienz und suchte auf ihn zu wirken von seiner Idee abzusehen und selbst einen Weg zu finden, das Verdorbene gut zu machen. Er war von meinen Worten gerührt und versprach mir darüber nachzudenken. Sonnabend versprach mir Delianoff sich mit ihm persönlich zu sehen, was nicht geschah, dafür aber hat er mir einen Brief an Дурново gegeben. — — — Diesmal wollte ich aber nicht mehr ganz auf mich stellen, denn wenn jetzt eine abschlägige Antwort kommen wird, ist alles verloren, wenigstens solange Tolstoi [3]) Minister ist. Ich berathete mich daher mit dem Director, der versprach mir nach Feiertagen reiflich über die Sache nachzudenken. — — Allein gegen sein Versprechen schickte man die abschlägige Antwort an den odessaer Генералъ-Губернаторъ am 25 Декаб. No. 3500 [4]) — — — —

Mit innigster Hochachtung

A. Zederbaum.

3) המיניסטר לענינים הפנימיים בעת ההיא.

4) עי' „דרך לעבור גולים" 125: „בעוד חדש ימים בערך שלח הנציב [האודיסאי] להודיע לבנו של ה' צערערבוים פה, כי מפני האיסור שנגזר מטעם ממשלת תוגרמה על בני ישראל יושבי רוסיא להתישב באה״ק לא תוכל להתחלא בקשת אביו ע״ד הרשיון ליסד חברה לתמיכת ב״י באה״ק.

870.

מאת י. מ. פינס לפינסקר.

ב"ה כ' שבט תרמ"ט.

כבוד אלופי הנכבד ד"ר פינסקר נ"י.

צר לי מאד בראותי כי שאלת השמיטה העלתה אבק רב עד להכות את עיני הבריות בסנורים מבלי ראות נכוחה ויסב רעש . . .[1] את מחנה חובבי ציון ויסבך את מחשבותיהם ואת רגשותיהם במדה שרואה אני כי אפשר שתצא מזה התרפות כללית. מי המה . . . אם אלה אשר עוררו את השאלה הזאת מבראשונה מבלי ראות את הנולד, כי מורשת קדומים לא כמוץ יסוער מגורן ומבלי מלחמה כבדה . . . או אלה אשר לא מהרו לענות אמן לחפץ נלהבי קוצצי הנטיעות ותחס עיניהם על מטע קודש מצבת עולם מדור דור להעבירו מן העולם . . . על השאלה הזו ישיבו דברי הימים באחרית הימים[2]. אך יהי החייב מי שהוא, לע"ע רואים אנו אך אחת, כי לב הבריות כים נגרש ואלה כמו אלה נואשים ומרפים ידיהם. אלה אומרים מה תקותנו מישוב שיש בו חורבן הדת, ואלה אומרים מה כחנו לבנות אם הפועלים אינם הולכים במחול לקול חלילנו, ולב להם להרגיש וחפץ להם ללכת בדרך אשר יורם לבם? ובין כה וכה ורעיון הישוב הולך ומכהה אורו ואחריתו מי ישורנה. אם לא נתאזר עוז בעוד מועד להרביץ את האבק, לשכך את הרעש ולפזר את העננים, ונפקחו העינים לראות אור בהיר ושבו המחשבות אל אפיקיהן ונהרו לאט כאשר הסכינו והפריחו את הרעיון כבראשונה.

לא אבוא בדרך עקלתון ואומר מפורש אשר יהגה לבי: שלחוני נא ואלכה! אלכה נא ארצה רוסיא ואעברה בכל המקומות אשר הו"צ נחתים שם ואסיר התבלול מעיניהם ואחזק את ידם אי"ה ואלמדם לראות נכוחה ולשפוט מישרים. שלחוני נא ואלכה, וידעתי כי לכתי תהי לתועלת אי"ה. לא אך היום אך בכל זמן שאני רואה מבוכת המושגים בנוגע לענין הישוב יתעורר בי החפץ ללכת לרוסיא ולהלחם בהרוח המתעה, אך הפעם הזק עלי החפץ עד מאד, בראותי אך תהו ובהו והושך ודור הפלגה היה עַמי אשר בלל ד' שפתם, והפועלים זורקים לבנים ואבנים איש לראשו של רעהו ויהדיו יסופו חלילה. ואמרתי: יהי מה! כלל מסור בידינו שאין סוטרים לחי בגלל הצעה, אציע את דעתי לפני אדוני כי חפץ אנכי ללכת לרוסיא ויתבררו ויתלבנו הדברים גם ביני ובין אדוני, כי רואה אנכי

---

1) קרע בגליון (וכן גם להלן) והעמדנו נקודות במקום המלים החסרות.

2) בשנת תרנ"ד, לאחר שכבר שקטו הלבבות, כתב ח י ס י ן ברשימותיו („ווסחוד", חוב' מאי לשנת 1895): „מכל פניעותיה של הדת בעניני החיים הפשוטים מצות שמיטה היא הקשה ביותר לאכר. לא לחרוש ולא לזרוע במשך שנה תמימה! - - - ביחוד יכול נֵזֶק שמיטה להשפיע לרעה על מושבות ארץ־ישראל הרכות והצעירות. כדי להנצל מן הרעה פתחו חובבי הישוב באגיטציה חריפה, שלא לקים מצוה זו. ויותר משהועילו הרעו. לפי דעתי היתה רק דרך טובה אחת - שלא להקים שום רעש ולא לשאל פי איש ולעבוד - - - כל ריפורמה דתית יכולה להצליח באמת רק אם יקדם לה תנאי אחד - שהעם עצמו, הנשמע בהכרח לתביעות החיים הממשיים, יחדל מן החוק העתיק, המעיק עליו. אז תבוא ממילא גם שעתם של ראשי הדת - להודות במה שכבר נעשה ולהתיר על פי דין מה שכבר הותר מאליו. - - - כפי הנראה, כך היתה גם דעתם של אחדים מעסקני הישוב בעלי ההשפעה בארץ־ישראל: עוד כחצי שנה קודם שמיטה התחילו הם להשתדל, שרבני המקום לא ימחו בידי האכרים אשר יוסיפו לעבוד גם בשביעית. - - - ואמנם מתחילה לא רחוק היה הדבר מלבם של רבני ירושלים, כי יסתפקו בשתיקה בלבד, ומובן שהאכרים היו מזרזים להחלים משתיקה זו הוראה של היתר ולהמשיך את עבודתם בשדה ובכרם. ואולם ימי הרצון הללו מצד רבני ירושלים לא ארכו. העתון הירושלמי „האור" (צ"ל: „הצבי". - ה ע ו ר ך.) התחיל לשדל ולפתות בדברים חמים את האכרים בשמו של הישוב הקדוש ובשם עניניו של העם כלו, כי לא ישמרו מצות־שמיטה. ואגיטציה זו של העתון החפשי בדעות, שעורכו היה שנוא על האורתודוכסיה הארצישראלית בגלל מאמריו המרובים הערוכים נגדה, עוררה את הרבנות להפרע מאת העורך שנוא־נפשה ומאת כל הנלוים עליו, ומיד התחילה לפרסם ברבים את דעתה, שאין שום יסוד בתורה להתיר את העבודה בשביעית. לפי האמת, לא זו היתה דאגתה העיקרית של הרבנות, אם יעבדו האכרים או שינוחו בשנת השמיטה; ענינים פעוטים אחרים באו כאן לידי גלוי. מלבד רצונם להפרע מן העתון הכופר באלהים ראו הרבנים עלבון לעצמם, כי בשאלה חשובה כשאלת השמיטה לא פנה איש אליהם לשאול את פיהם, כאלו הם אינם ולא כלום: חובבי־הישוב בקשו למצוא היתר לשמיטה לא מפיהם *), כי אם מפי רבני רוסיה, ופקידי המושבות של הבארון לא ראו גם הם צורך לפנות לעזרתם של רבני ירושלים, משום שסמכו ראשית־כל על כחם ועוצם ידם ועל חזקת פקודותיו של הבארון **) - - - - והנה החליטה הרבנות הירושלמית לצאת למלחמה על כל גבורי־הישוב היהירים הללו: התחילה להמטיר קללות וחרמות על אלה, האומרים לעבוד בשביעית, ולהבטיח על ברכת האלהים את כל האכרים רועי־האמונה, אשר ישמרו לעשות את המציה הגדולה הכתובה בתורה" - - - ומכאן ואילך פרצה לכל תקפה הסערה, שהעמידה את כל הישוב החדש, הצעיר והרך, בסכנה ואשר עליה כותב פינס במכתב שלפנינו, כי „שאלת השמיטה העלתה אבק רב עד להכות עיני הבריות בסנורים" ו„לב הבריות כים נגרש ואלה כמו אלה נואשים ומרפים ידיהם". ועי' עוד כמה כתבים להלן.

*) לפי האמת, היה ה ר א ש ו ן, שהתיר את העבודה בשביעית, אחד מגדולי התורה ב י ר ו ש ל י ם, - ר' י ע ק ב־מ ר ד כ י ה י ר ש נ ז ו ן. הוא פרסם את פלפולו הארוך בכמה גליונות של „הצבי" לשנת תרמ"ח, ואפשר שבשביל כך נפסלה הכרעתו להיתר בעיניהם של רבני־ירושלים.

**) דומה, שגם בזה לא דק מר חיסין. הן בפירוש כתב הרב דיסקין ב י" ד ב א י ר ת ר מ" ח (עי' לעיל הערה 1 לנומר 858), שעוד לפני „מספר י ר ח י ם" כבר באו אליו פ ק י ד י ה ב א ר ו ן „לשחר פניו לדרוש ולתור למצוא היתר לאיסור שביעית". ועי' גם הערה 4 לנומר 749.

גם פה סבוכה ומבוכה. ואקוה כי ינעם גם למע"ל לראות אור בהיר. ובנוגע להוצאה אין חוצץ בזה, כי יותר ממאה וחמשים רו"כ לא תעלינה בשום אופן.

גם בנוגע לאמיריקא אשר אמרה חו"צ לשלוה שליח לשמה ולא הוציאה הפצה אל הפועל, הנני להציע בזה לשלוה את ה' בלקינד אשר בל"ז יסתלק מן המושבה. להוצאות דרכו דרוש אך כמאתים רו"כ. ודעתי היא כי תעשינה שם ידיו תושיה. מפי הרבה אמריקנים שמעתי כי הרבה חברות נוסדו שמה וגם כסף להן, אלא באין רוח המקבצן יחד תשתקענה הנה וכספיהן.

בבקשה מאדוני לבל ידחה הצעותי אלה בהנפת יד או שלוח אצבע, רק יעיין בהן וישקלן בדעתו היטב והשיב לי תשובה אחר ישוב הדעת. — — — —

והנני מכבדו ומוקירו הסר למשמעתו

יחיאל מיכל פינס.

871.

מאת חובבי־ציון בקובנה לפינסקר *).

חשבון הפעולות של ועד הפועל מחברת „חובבי ציון" בפה.

— — — — — בחדש מנ"א בקיץ העבר התעורר החפץ בלב נערים אחדים בחורי חמד, בני בע"ב נכבדים מפה, לעשות להם חברה מנערים מבני י"ב שנה ומעלה; את הפצם זה גלו לפני ועד הפועל והוא לא מנע מחפצם ויסכים על ידם, וברשותו נוסדה החברה ההיא באספה הראשונה מהנערים שהיתה בתשעה באב, ונקראה בשם: „בני ציון". אל האספה ההיא באו גם חברים מועד הפועל אשר ערכו להנערים סדרים טובים, ויתוו להם הדרכים ילכו בהם והמעשים אשר יעשו, ואחד מחו"צ דבר לפני הנערים מענינא דיומא דצומא רבא ויקרב את לבם לחבב את ציון ולאהוב את עם ישראל וארץ ישראל. מספר הנערים חברי החברה ההיא המשלמים כסף שבועי (סכומים קטנים מ־2 עד 5 קאפ' לשבוע) עולה עתה לערך מאה והמשים. עשרה מהם מתנדבים לגבות הכסף מדי שבוע בשבוע בערב השבת. אבל לא רכישת הכסף היא העיקר בהאגודה הקטנה הזאת, כי אם הנפשות היקרות, כי הנערים האלה, המתחנכים בעודם באבם על פי דרכם בדבר חבת ציון ואזניהם תשמענה תמיד הדברים „ישוב אר"י" נשאים על דל שפתי רעיהם וחבריהם הקטנים עם הגדולים, גם כי יזקינו לא יסורו ממנו, והיו אוהבי עמם ומוקירים כל קדשינו כל ימי חייהם, והיה להם ההרגל מימי הנעורים לטבע שני. — — — ואנחנו תקוה כי מהנערים האלה נקח והיו לנו למתעסקים נאמנים, עושים ומעשים בדבר הח' חוב"צ והיו ידים גם אל כל מפעל טוב ותושיה בהמשך הזמן בבואם באנשים. — — — — — —

וכן ראו חברי ועד הפועל לנחוץ להם לעשות לחק ולא יעבר להנערים כי יתאספו בכל יום שבת בצהרים לקלויז מיוחד לזה, לשמוע לדרשות מטיפים מחובבי ציון, אשר יטיפו איש במועדו לפני הנערים. תכן הדרשות יסודתו בתולדות ישראל בתקופות שונות, בתולדות התפתהותו של הרעיון הנעלה של שיבת ציון ע"י אבות האומה רבותינו וחכמינו הקדושים אשר בארץ המה ובהפעולות הגדולות של הנדיב הגדול הידוע זרובבל דורנו נ"י במעשה הישוב בארץ ישראל ובפעולות „חובבי ציון" בכל המקומות. הדברים פועלים על אבות הנערים ועושים בהם רושם טוב. גם גדולים מאנשים מכל המפלגות באים אל הדרשות ויוצאים שבעי רצון.

ע"י „בני ציון" נעשה הענין של ישוב אר"י מודע לרבים (פאפולעריזירט) מהאבות והאמות של אותם הנערים הנלהבים בחבת ציון בלמדם פרק בהליכות ישוא"י ורבים רואים בבניהם שנוי מוחלט בדבריהם, בהליכותיהם את אלקים ואנשים וגם ביחסם אל אבותיהם, תחת אשר לפנים לא ידעום, ורבים מהאבות לוקחים מוסר מבניהם הקטנים ונותנים לב גם הם אל הענין הנעלה ורב טוב לכל בית ישראל; ואם עתיד הוא רעיון ישוב א"י להתפשט בכל העולם כלו וימצא מסלות בלבות אחינו, — הנה רק ע"י אמצעים אלה וכאלה יקום לנו הדבר הזה; ויקוים בנו: „ונבאו בניכם ובנותיכם"; „וכל בניך למודי ה'", „אל תקרי בניך אלא בוניך"; „והשיב לב אבות אל בנים ולב בנים אל אבותיהם"...

ע"י התוצאות הטובות של „בני ציון" התעוררו אחדים מחברי ועד הפועל ויעל על לבם הרעיון לנסות דבר גם ביסוד חברה „בנות ציון". אשר זה כבר דברו בדבר הזה טובי חו"צ ולא יצא מן הכח אל הפועל בארצנו. רבים מהברי ועד הפועל התנגדו אמנם למבראשונה אל הדבר הזה בחשבם: א) כי סגנון חנוכן של בנותינו, — אשר עפ"י רוב, לדאבון נפשנו, זרה רוחן לכל דבר אשר בהררי קדש יסודתו, — איננו מתאים עם הרעיון הזה, אשר מרום וקדוש הוא ונשגב מרום בינתן ולא יוכל למצוא מסלות בלבבן. ו ש נ י ת, לבלי תת בזה יד ללצים למתנגדי הרעיון הזה ללגלג על העוסקים בדבר, בהכניסם כונה זרה במעשיהם, וקשה ליצנות אחת שדוחה מאה תשובות; על כן נדונים היו החברים איש את אחיו ורבים החליטו את הוצאת הענין הזה אל הפועל פה בשלילה, ויש אשר גם התיצבו כצר לו ויתנגדו אליו בכל כחם, — וכונתם היתה לטובה, כי חששו לכבוד הח' חו"צ היקר מאד בעיניהם, וכן נחלט בסוד ועד

*) לא לפינסקר בלבד נשלחה ההרצאה שלפנינו; אכס' אחד מצאנו גם בארכיונו של אוסישקין.

הפועל לבלי עשות בזה מאומה, ועל כל פנים ירפו מזה לע"ע. אך בין כה נמצאו לדבר שתי עלמות מבנות ציון היקרות, אשר חבה יתירה נודעת מהן להרעיון הנעלה והפץ טהור בא בלבן לפעול ולעשות לטובת עמן וארצן הק', והנה השתדלו בדבר בלי הרף וליאות ומבלי הבט אל כל המכשולים אשר פגשו בדרך הליכתן בפעולתן הנעלה מכמה צדדים; אל כלם שררו ותוכלנה להם, כיד חבתן להענין הנעלה הטובה עליהן, כי הובבות ציון אמתיות הן עד להפליא — — — כראות זאת ועד הפועל ובהוכחו כי עמידתו מרחוק תכביד את הפעולה למאד על העוסקות הנאמנות, גם תהי' לשטן להן לעשות תושיה בדבר ולמצוא מסלול לדרך, ויתעשת להמצדדים בזכות החברה „בנות ציון", גם מלא ידי אנשים אחדים מחבריו, כי המה ישימו עין ולב אל דבר החברה ההיא ותמיד יתיעצו על אדותיו ובכל הנוגע אליו עם יתר החברים מועד הפועל ויהדיו ימתיקו סוד, וישיתו עצות בנפשם איך להקל מעל המתעסקות את קושי ההתחלה הקשה תמיד בקריעת ים סוף, ובעזרת האנשים החרוצים הנ"ל אשר נתמנו מטעם ועד הפועל להיות לעזר להעלמות המתנדבות היקרות הנ"ל בפעולתן הטובה — יצא הדבר היש קל ומהרה מן הכח אל הפעולה באופן מאד נעלה, והנסיון הראנו לדעת כי לא כאשר דמינו מתחלה על אחיותינו כן הוא, כי הרבה מהעלמות והנשים נדרשו לאשר שאלון ותמצאנה לאשר בקשון המתעסקות להשתתף בדבר הזה בכסף ובמעשה בכל לבן ונפשן, ויותר מאשר קוינו הצליח בידן לעשות, ובחדש אלול העבר נתיסדה החברה „בנות ציון" באספה של נשים ועלמות, אשר נאספו ובאו במספר הגון בבית נכון אחד. — — — — ועד הפועל שלח אל האספה ארבעה מחבריו, אנשים משכילים, וארבעתם נשאו מדברותיהם בבית האספה איש איש במקצוע שלו ובענין שמצא לענות בו; מטרת הדרשות היתה להוכיח מן ההיסתוריא כי רב כח הנשים לפעול ישועות בעם ועם וכי גם בעמנו נמצאו בנות היל אשר יצאו לעזרת עמן ויבואו לעזרת ה' בגבורי בני ישראל. גם בארו לפני השומעות הנאספות את התועלת הרבה היכולה לצאת מהשתתפות הנשים גם הן בהרעיון הנשגב והנעלה של שיבת ציון. — — — —

מטעם ועד הפועל נעשה לחק ולא יעבור כי מלבד המטיפים השלוחים מועד הפועל ובאים ברשותו והסכמתו והסכמת בעלות האספה לא יקראו ולא יבאו אנשים אל האספות של „בנות ציון" יהי' מי שיהי', באין יוצא מן הכלל — — — —

בזמן האחרון הצליח להמתעסקות היקרות לספח אל החברה נשים כבודות ועלמות מבנות נכבדי אחינו פה, ומספר חברות החברה עולה עתה בפה ובסלאבאדקע כמאתים וחמשים, המשלמות כל אחת כסף חדשי משמונה קאפ' ומעלה לחדש. — — — —

רכישת החברות נעשית ע"י מכתבים חוזרים בעברית, רוסית, אשכנזית וזשרגון, שחברו להם ע"י אנשים משכילים מחו"ץ ונערכו בטוב טעם ודעת לעורר הלבבות, ואותם יעתיק ועד הפועל של „בנות ציון" ושלה להרבה נשים ועלמות.

כי תקוות טובות נשקפות לנו מהתיסדות חברות כאלה בתוכנו לשובב על ידיהן את רוח הבנות הבוטחות אל היהדות ואל קדשי בית ישראל — זאת הראינו לדעת פה בעליל כי הרבה עשה הרעיון להן, להבנות, לפשט העקמומיות שבלב ולקרבן אל עמן; והאות לזה כי רבות מהן החלו לקרוא בתולדות ישראל ברוסית וזשרגון ובספרים המדברים ע"ד ישוא"י והלאומיות — תחת אשר לפנים לא ידעום, גם החליפו כמעט את סגנון שיחותיהן בינן לעצמן, ויש אשר החלו לשאוף ללמוד שפת עבר, ואחדות לומדות ועשו חיל בדבר הזה, כי בלב אמונה ובשקידה עצומה עשו בו. — — — — — — — —

אנחנו תקוה כי החברה „בנות ציון" תהי' רבת התוצאות אי"ה — ולבנו ישמח לראות כי הדבר הזה, שנצטערו בו טובי חו"צ, בראשית החל התנועה הקדושה, הושיט לנו הזמן בקנה פה בעירנו מבלי כל התאמצות יתירה, ונתגלגלה הזכות על ידינו, כי ממנו יראו וכן יעשו אחינו חו"צ גם בשארי המקומות, ואם אמנם לא חדשה היא המחשבה הטובה הזאת וכבר נדברו בה טובי חו"צ לא אחת ולא שתים לא יצאה לאור עד כה, זולתי חברה אחת שנוסדה בוויען, ו„מרים" שמה, אשר פעלה הרבה שם להקליט את רעיון הלאומית בלבות בנות ישראל העדינות. — — — — — — — — —

יום ה' כ"ט לחדש שבט „בונה ירושלם" לפ"ק קאוונא.

חברי ועד הפועל ועוזריו.

---

872. (*

מאת פינסקר לי. מ. פינס.

אדעססא י' אדר א' תרמ"ט.

כבוד הרב החכם השלם והנעלה מוהר"ר
יהיאל מיכל פינס נ"י.

את מכתבו מיום ב' שבט[1] קבלתי. הרעש אשר היה במחנה חו"צ בארצנו ע"ד השמטה, כנראה שב לדממה אחרי אשר נודע ברבים כי בני גדרה אינם שובתים בשנה זו, כי מן אז לא באה לי שום מחאה על שביתתם, ואין צריך לומר על עבודתם, ולפחות לי אינה ידועה שום תרעומות על העבודה לא מאגודות

*) מן הכתבים, שהמציא לנו מר ד. ליבוביץ, גדרה.

1) עי' לעיל נומר 870.

הר"צ בארצנו, ולא מן המפורסמים אשר ברבני רוסיא, וגם הגאון מוולאזין לא אמר בדבר זה בפומבי לא איסור ולא היתר. אך מלבד זאת אינני רואה שום אפשרות להרשות לכבודו הרם את הסכום הדרוש לנסיעתו לרוסיא. הן בקופת ה' ערלאנגער נמצא אך כשבע מאות פראנק, ואינני יודע במה נפרנס את צרכי גדרה לחדש אדר שני. מבלי לדבר על חדש ניסן וצרכיו הרבים, ואיך אוכל להוציא רובו של הסך המועט הנמצא לנו על נסיעות שאין תועלתם ידועה עוד, וגם נחיצותה לא נתבררה לי. אם יש לכבודו הרם דברים של טעם שיש בכחם לשכך את הרעש הנראה לו יוכל לברר את הדברים במ"ע. — — —

ובנוגע לנסיעת ה' בעלקינד לאמעריקא, הנה מלבד מחסור הכסף לעת כזאת, נמסרה השליחות הזאת באספת דרוזגעניק לבחירת הגאון הרש"מ מביאליסטאק וראות עיניו, ועל כן לו משפט הבחירה. — — —

והנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא

ד"ר ל. פינסקער.

873.

מאת ר' נפתלי־צבי־יהודה ברלין לפינסקר.

ב"ה ב' לסדר ולתת עליכם היום ברכה תרמ"ט.

כבוד הרב החכם ושלם שקוע במצות ישיבת א"י ד"ר ליב פינסקר נ"י. יהי ה' עמו לכונן אשוריו על דעת התורה וישראל עמו.

מכתביו מן ד' דחנוכה [1] וח' שבט הגיעו לפה במועדם — — — — ולא אכחד כי מעבודתי בישיבה הק' לא אוכל לשים לב לדעת פרטי הכנסה והוצאה בעסק ישוב א"י. אך אחת קשה לי ובער אני ולא אדע מרחוק, מדוע כל מעיינו של מע"כ נ"י בישוב גדרה ולא בפתח תקוה ועקרון אשר גם המה עיניהם ישיתו לחסדי אחינו בכל מושבותיהם, ולא על הנדיב עיניהם. וכי משום שיושבי גדרה בחזקת בעלי תשובה הן ע"כ עמידתם ראוי להיות בטוב יותר. תם אני ולא אדע. ובאשר ראיתי כי נגע מע"כ נ"י בדברו על דבר השביעית אשר מלא את דברי לשלוה הברכה אשר הלך על ידי לשומרי שביעית, הנני לבאר הדברים. ראשית כמונו כמוהו אנו הושבים שגם המתירים וגם האוסרים כונתם לש"ש, ולא כאשר משכו הלצים את ידם ומלאו את עטם לדבר תועה על האוסרים הגאונים מיר"ו תובב"ב, וכי המה הטו את הישרה כדי להחריב הישוב הלילה. בוזי חכמים וצדיקים יקלו, וכבוד החכמים יהא בנחלה שאין לו הפסק.

1) עי' לעיל נומר 863.

אכן דעתי נוטה אשר טוב הי' לקיום הישוב אלו הי' קדושת שביעית נוהג כהלכתה בלי היתרים, והיו עדת ישראל מרבים להחיות את אחינו היושבים על אדמתם ונוהגים בה בקדושה, כי בזה עם ה' שמחים לשמוע כי הארץ שבה לאט לקדושתה, וכדכתיב בנחמי' י"ב כי שמחת יהודה על הכהנים ועל הלוים העומדים, מה שאין כן עתה שנתרפה הרבה ידי החברות, וכמה מרשיעים ומכוונים לבטל הישוב מחמת זה. זהו דעתי. ועוד שמעה אזני משני בעלי קאלניות, כי גם בל"ז נדרש להקרקע לשבות שנה אחת, ואין בזה הפסד כלל. איך שהוא, אין לנו להרשיע את יושבי גדרה שהפכו דעתם מאשר השבו התחלה לשבות בשביעית, ואין לנו להתלוצץ ולהקניט ליושבי פתח תקוה ועקרון השובתים בשביעית [2]. וראיתי שני אנשים משם בביאליסטאק, שעזבו בני ביתם על אחוזתם בארץ והמה יצאו לחו"ל להרויח בתעמולתם עדי יגיע שנת השמינית וישובו לעבודתם א"ה.

מדי דברי באנשי פתח תקוה הנני להעיר למ"כ נ"י, אולי ימצא ידו להגיע לעשות הלוקת הארץ ליושבי בה, וברור החלקים הוא יסוד הישוב. שאז נוח לבעלי החלקים להטיבה בכל האפשר. יהא נא מטובו להפציר בכבוד ארלאנגער נ"י שישלח מודד ומחלק הארץ וישא ברכה מאת ה' ומאהינו אלה. ועפ"י ידיעתי אין להשהות החלוקה על ימי הקיץ כי אז הארץ היבה ביותר. ע"כ אחלי יכון טובת מעכ"ה נ"י למהר להביא לידי כך [3].

הנני ידידו מוקירו ומכבדג

נפתלי צביהודא ברלין.

2) יום אחד לפני זה כתב הנצ"ב לחובבי־ציון בבאר (פודוליה): „– – – ראיתי מכתבכם מן פ' בשלח, ונבהלתי לראות עד כמה גבר השקר והחנופה, לעולל עלילות ברשע על אחינו יושבי הקאלניות באה"ק, כי המה מפירי ברית ומחללי שבתות בפרהסיא. יכרת ה' כל שפת חלקות, אשר בחלקות ישיתו מצוה של ישוב הארץ לעבירה, ומונעים הרבים מלעשות מצוה, אשר הוא מעשרה דברים המעכבים את התשובה... ואני הנני להגיד למע"כ נ"י אשר שני קאלניות, היינו פתח תקוה ועקרון, המה שובתי שביעית כדעת גאוני ירושלים תובב"ב, ולא שמו לב למקילים בדבר – – – וזה מכבר היו מרננים על יושבי גדרה כי מתחלה נתיישבו שמה בני בלי תרבות עול מ"ש. ובכ"ז הנני להעיד כי מנעו עצמם מלאכול בשר כי לא הי' להם שו"ב כראוי (עי' לעיל הנומרים 691. 702. – ה ע ו ר ך.) – – – ונודענו כי גם המה, בעלי אחוזה זו הולכים בדרך התורה והמוסר, אכן אינם שומרי שביעית עפ"י דעת גדולי ישראל יצ"ו שהקילו להם – – – התחזקו ועשו ברכה ושלחו מראש לבעלי פתח תקוה ועקרון על אדרעם הרב ר' הערץ נ"י בק' יפו ותודיעו לו כי יחלקם לשומרי שביעית ביחוד". („אגרות־ציון" למר י. רבקינד עמ' כט).

3) עי' הנומר הסמוך.

874. (*

מאת פינסקר לר' נפתלי־צבי־יהודה ברלין.

אדעססא י"ז אדר א' תרמ"ט.

אל כבוד הרב הגאון הגדול מאור הגולה
מוהר"ר נפתלי צבי יהודא ברלין נ"י.

את מכתב כבוד גאונו מיום י' לחדש זה[1] קבלתי. ומה שהתפלא כבוד גאונו על שאנו מונעים את תמיכתנו מבני עקרון ומבני פתח תקוה הוא מפני ששתי המושבות ההן, כשאר מושבות אחרות, חוסות בצל הנדיב נ"י. את עקרון יסד הוא מראש בכספו ומאז לא חדל לשום עינו לטובה על יושביה, ואת פתח תקוה קבל תחת חסותו בשנת תרמ"ז בחדש אדר, ואם אמנם א פ ש ר שבשנה הזאת המעיט את תמיכתם או מנע אותה מפני איזה מריבות וסרבנות (מה שלא אדע עוד ברור), בכל אופן, אם גם יהיה כן לא יאות לחו"צ לצאת לעזרתם, כי אחרי שאין קופתנו מספקת אפילו לתמיכת יסוד המעלה וגדרה, הנה אם נבוא עתה לתמוך בידי אלה שהוא היה תומך אותם, תמיד יתראה הדבר כאלו חפצים אנו להקניט אותו ולקרב את אלה אשר ל ש ע ה העלים עיניו מהם בשביל איזה סבות, אשר לא אנו אדונים לשפוט עליהן, ואנחנו חלילה לנו לעשות דבר הדומה לכעור, אשר יתן מקום לאחרים לחשוב כי חפצים אנו להקניטו, כי כל מעשיו לשם שמים ופעולותיו גדולות ונכבדות מאד לטובת הישוב.

ובדבר מחלוקת הגאונים ע"ד העבודה בשנה זו, הנה מאמין אני לדברי כבוד גאונו נ"י שגם כונת האוסרים, גם כונת המתירים היתה לש"ש, ואין חלקי בין הסופרים המדיינים בזה ובאים בתוכחות לגאוני ירושלים תוב"ב.

ואם נכנסתי בזה בעובי הקורה וצויתי למנוע התמיכה מבני גדרה אם ישבתו בשביעית[2], היה זה מפני שהרבה אגודות הודיעו החלטתן שאם ישבתו הקולוניסטים לא ישלחו את כספן[3], וכנגדן לא היתה אף אגודה אחת שהבטיחה לשלוח כספה לשומרי שביעית ולדאוג בעדם. על כן היו לי ידים לחשוב כי ענין הישוב יהרס חלילה אם יעמדו הקולוניסטים על דעתם. אף על פי כן עמדתי בענין זה מרחוק עד שקבלתי מכתב ה' הירש מצד אחד, כי אין להקולוניסטים במה להחיות את נפשם[4], ומכתב ה' פין מצד השני שקרא את פסק ההיתר של הגאונים מארצנו ואין מקום לפקפוק[5].

אדמת פתח תקוה, כפי שהודיעו לי, כבר נתחלקה, ורק אדמת הנחלה השייכת להנדיב לא נתחלקה עוד, וכל זמן שלא החליט הנדיב לתת אותה לבני פ"ת אי אפשר לבקשהו להלק אותה, כי מה ענין הקולוניסטים ל א ד מ ת ו ש ל ו?

והנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא מאד
ד"ר ל. פינסקער.

(*) מכתב זה אנו מעתיקים מתוך „אגרות־ציון" (עמ' ל־לא).

1) עי' הנומר הקודם.

2) עי' לעיל נומר 863.

3) עי' לעיל הערה 1 לנומר 865.

4) עי' לעיל נומר 857.

5) עי' לעיל נומר 863.

---

875. (*

מאת א. ל. הורוויץ לרש"י פין.

קאוונא יום ב' כ"ד אד"א תרמ"ט לב"ע,
אלף תת"ך לחרבן אה"ק.

לכבוד הרב הגדול בישראל, אוהב עמנו
והובב ארץ אבות אבותינו בכל לבבו
הטהור, רבי שמואל יוסף פין שליט"א.

לפני שני שבועות בא לפה איש א' השלוח כפי הנראה בעטים של מהבבי החלוקה דרבנן ומחזיקיה ותומכיה וימַנה בפה סוכן להעלה הנבל „החבצלת" המלא לדאבוננו ולחרפת לב כל בן ישראל חרופים וגדופים על אנשים ישרים מטובי עמנו, וגם על עט"ר הגאון הגדול רי"א שליט"א האבד"ק[1] האריך לשון[2], וביחוד חשכו עינינו לראות דברים כמתלהמים נדפסים בפומבי להטיח טיח טפל ברשעות אין קץ על כבוד הנדיב הידוע בבת עינינו שליט"א[3]. — — — כפי הנראה חבר בוגדים בעמם וזדים מכת בעלי־החלוקה שתו יד יחדו להפיץ את החבצלת ולבנותה מחורבן הישוב.

הפעולה הזו שבעלי החלוקה עושים ראויה למשוך עליה את עיני טובי עמנו וחובבי הישוב באמת, וביחוד ראוי לשית לב לחרפות אשר ישיתו בהחבצלת על

(*) את המכתב מצאנו בארכיון של פינסקר־ליליינבלום. כפי הנראה, המציא אֹותו פין לפינסקר.

1) ר' יצחק־אלחנן ספקטור, שבדרך כלל נמנה על מתירי העבודה בשביעית, אף כי באמת לא היה כמעט שום ערך להיתרו שלו. (עי' לעיל נומר 774 והערה 2 שם וגם הערה 4 לנומר 865).

2) עי' מאמרו של י. אורינשטין „מכתב גלוי" בכמה נומרים של „החבצלת" לשנת תרמ"ט (מנומר 21 ואילך).

3) הדברים מכוונים לחרוזיו של נפתלי־הרץ אימבר (בעל „התקוה") „פותר החלומות", שיש בהם גם הבתים האלה:

„מה יהיו חלומותיו של... *) הידוע
על סוס כספו ירכב בגאותו?
כי הוא יהיה לעמו... **) משיח
ובני הגולים ישתחוו לעמתו".

„יחלום כי לו לבדו שאת ויתר
כל הארץ רק לו נתונה,
כי עוד יתנו בראשו הכתר,
עטרת דוד מִכל צפונה".

*) נקודות בגוף החרוז, ובמקומן צ"ל: „הנדיב".

**) „מלך".

כבוד הנדיב הידוע ואשר יש בהן כדי להסב רעה גדולה להישוב ח"ו, וביחוד סגנון הדברים שיש בהם משום מלשינות. — — — — — — —

כארבע מאות אנשים יש בפה אשר לבם דוה עליהם על מעשי החבצלת ודבריו, הם חברים בח' חו"צ דפה והם מרי נפש ורובם חובבי עמם ואוהבי הישוב. ואם לא נשיג מענה נכון מכבוד חכמתו הנעלה, אזי נקרא לאספה גדולה מהאנשים הנ"ל ושלחנו לקרא גם לגבאי החלוקה שבפה ודרשנו מהם בשם ה' ובשם האמת דין וחשבון על כל הנעשה בימינו ולעינינו ע"י אוכלי לחם העצבים שבירושלים עיה"ק שנהפכה לקרית עריצים. גם להרב הגאון יודיעו מהאספה. מטיפים נעמיד והם יבארו לפני כל הקהל את כל פרשת המעשים הנעשים וגליונות „החבצלת" יקראו, ואז נלך מבית לבית ונפריד את הקופות הרמבעה"נ הדבוקות. זה נעשה, כמובן, אם לא יקבלו חו"צ תשובה הגונה מהרב הגאון ומגבאי החלוקה דפה. מתיראים אנחנו כי הצעירים יעשו הרבה לרעת החלוקה ויעשו רשם וקרע שלא יתאחה לעולם ופרץ רחב יפרצו[4]... גם הם מוכנים להדפיס בליטהאגראפיע מכתבים ל מ א ו ת עק"ז' וישלחום בכל גבול ישראל בכל תפוצות הגולה. — אין בדברים הללו שום גזום והפלגה כל שהוא ואחת גמרו חו"צ וכן יעשו. ורק את פני טובי עמנו ואת כבוד חכמתו הנעלה, אדוני, הננו נושאים ומתחלה נפנה אליכם בדברים.

הכותב לבקשת חו"צ הנ"ל ובשמם

הסופר **אריה ליב הלוי הורוויץ.**

4) עי' מאמרו של המנוח א. בן־אביגדור (הוא היה אז אחד מחברי „הועד הפועל" לחובבי־ציון בקובנה) „אל בעלי החלוקה", שנדפס כחודש ימים אחרי המכתב שלפנינו („המליץ" 86, 84–82 לשנת 1889).

876. [*]

מאת י. מ. פינס לפינסקר.

ב"ה ב' אדר שני תרמ"ט פה יפו.

כבוד אלופי ואדוני הנכבד ד"ר פינסקער נ"י באדיססא.

— — — — — — — — — — — — —

הנני שולח לו בזה חשבון שבט מדויק וחשבון אדר בלתי מדויק והצעה לחדש ניסן.

— — — — — — — — — — — — —

והנני מוקירו ומכבדו דו"ש

יחיאל מיכל פינס.

*) בידינו נמצאים, כמובן, הרבה מכתבים מסוגו של המכתב אשר לפנינו, כלומר מכתבי־חשבונות של פינס, המפקח על גדרה בימים ההם, ואנו מפרסמים את המכתב הזה רק לשם דוגמא. בחרנו בו משום שיש בו חשבון לשני חדשים והצעה לחודש שלישי. חשבון הכספים הוא בפרנקים, מלבד אותם הסכומים המסומנים באות „P", שפירושה „פיאסטר".

חשבון שבט

590 תמיכה סדורה

298 מספוא

277 פרות לחזנב, שמעוני. פוקס, צו"מ[1] ותשלום להורויץ

200 שכירות הפקיד, השו"ב והשומר[2]

200 חפירת התעלה

הוצאות כלליות

30	P. 121	תלינרמות לספ"ב ולעכו
	119	אהל לשומר עצים
	62	תקון עגלה להענקין
10	36	הו"ק בעניני המריבה עם הכפר מחדש מרחשון
	111	בעניני הגבולים שליח לעזה 46, להחילות 65[3]
	87	כדורים וא"ש[4]

1) צוקרמן.

2) בט"ו בשבט תרמ"ט כתב פינס לפינסקר: „ואשר ישאל מע"ל הוצאת השומר מה זו עושה, מדוע לא ישכרו הקולוניסטים עצמם, תשובתי היא כי באמת הקולוניסטים שומרים איש איש מהם בלילו. והנה כ"ז שהיו דרים כלם יחד במקום אחד והארוה היתה אחת משותפת לכלם, היה די בשומר אחד, אך לא כן היום שכל אחד דר לבדו, וב"ה שהרחיב גבול המושבה ואי אפשר לסמוך על שומר אחד, ומה גם בימים האלה אשר בני הכפר עוינים את בני המושבה וחותרים להציקם - - - ולא אך גדרה לבדה מחזקת שומר אלא גם ראש"ל, אשר אנשיה פי ארבעה, שני שומרים שכירים בה מלבד השומר מבני הקולוניא, ובפתח־תקוה ארבעה שומרים שכורים מלבד שנים מהקולוניא, וכן בכל מושבה ומושבה".

3) בכ"ף באדר תרמ"ט כתב פינס לפינסקר:

„זקן כפר „בית שיר" שעל גבול אדמתנו בגדרה שכן רע ופגע רע ושטן המשחית, כי איש עשיר הוא וידו תקיפה וחולה הוא בבולמוס של כסף, לכן אין לך שנה שלא יבוא בטענות אל בני גדרה ע"ד המצרים, ועוד בשנה העברה כבר עשינו אתו פשרה וקבל שבע לירות טורקיות ונכתב ונחתם הכל בשטר שאין לו שום טענה על הגבולים, ובכ"ז התעורר השנה הזאת שנית וישיג את גבולינו. ע"כ נקראתי מאת ה' הירש ללכת לעזה. ואולם אנכי עוד בטרם לכתי ירושלימה ערכתי מכתב בקשה להקיימיקאם להתרות בזקן הכפר לבל יבוא בגבולינו בזרוע נטויה, ואם טענה לו הלא יש דין במלכות תוגרמא, יעידנו למשפט. וימהר הקיימיקאם בהשתדלות אחד מאחינו יושבי עזה אשר בקשתיו במכתב פרטי להשתדל בדבר, וישלח שמש ב"ד להביא לפניו את זקן הכפר וגם אותי קרא לבוא, אך אמרתי טוב לי לבלי התראות לפניו, וילך תחתי לים ואמסור לו את השטר. וילכו שניהם ויבואו לפני הקיימיקאם ויציעו טענותיהם לפניו, ויצו הקיימיקאם בכתב עלינו את זקן הכפר „מערות" שהוא גם כן שכן לנו, והוא איש נכבד ונשוא פנים ואוהב מישרים, שיהיה המפשר בינינו, ויקיים האיש הזה את הגבולים בידינו, ועוד יתרה עשה ויתן בידינו כתוב וחתום כי לצד דרום לא יצאנו מעולם מגבולינו ולצד מערב גם עד גבולינו לא הגענו, ואדרבא עוד יש לנו טענה על כפר בית שיד שבאו המה בגבולינו. ואולם למען קדם פני טענות חדשות צוה עלינו לעשות חריץ על פני כל הגבול. ותעל לנו הוצאה על הדבר הזה כחמשה נאפ' והוצאות חפירת החריץ על פני אורך כל הגבול מיתר עמקו ומיתר רחבו תעלינה לנו עד מאתים פר'".

4) „ואבק־שרפה".

62	שעון לגדרה
58	רעוואלוועך
93 15	לתקון דרכים והפסד מטבע ושאר הויק בגדרה
372	לשך מערות בעד הגבולים ולשאר השכים
118	מספוא לחמורי
399 = 1639.25 = 264 45	הוצאות ביפו
110	ע"ה פינסקר להרב רמ"נ יפה לשובתי שביעית 42.60 [5]
51 52	נשאר מחדש העבר
200	על הבאר לצו"מ
2190 97	

חשבון אדר

590		תמיכה סדורה
298		מספוא
200		לזרע הגינות ולחטי תורגמא לזריעה
48 38		ד"י חטים הוספה לפ"ב [6] צו"מ וסווירדלוב 10 כלי
300		עוד חמש פרות [7]
200		שכירות הפקיד, השו"ב והשומר
		הוצאות כלליות
	14 66	תליגרף לאדיססא ע"ד הבאר
	40	לחזנב עזר למהלת אשתו שהיתה מונחת בהאספיטאל בירושלים
78 60	23 94	הוצאות על ידי לע"ע
1714 98		

5) עי' לעיל נומר 868. – במכתב הנזכר מט"ו בשבט כתב פינם לפינסקר: „בדבר הכסף הנשלח בעד שובתי שביעית ספרתי הדבר להי' הירש ואמר לי, כי אכתוב למע"ל שישלח ביר שישלח ולא על ידי".

6) לפינברג.

7) במכתב הנזכר מכ"ף באדר כתב פינם לפינסקר:

„מכתבו ע"ד הפרות קבלתי, והנה אשר יפקיד עלי לקנות הפרות יחד ולחלקם בין בני המושבה היא גורה שאיני יכול לעמוד בה, כי אין חפצי לעורר עלי לעז דוגמת הלעז אשר עם ד' מעבירים על שאר הפקידים בעשותם ככה, לאמר: קונים המה כל דבר נמבזה ונמס בחצי המחיר הקבוע להם ויתרו יורידו בצלחתם. ולא עוד אלא שגם בעיני לא ישרה השיטה הזאת, אחרי אשר ידענו בנסיון כי מעולם לא ימצא אדם חפץ בדבר הניתן לו בעינו, ואפילו אם הבאנו לו פרות הבשן לא ימצא בהם חפץ כבפרה שקנה בידו, ואפילו אם היתה מהפרות הראשונות שראה פרעה בחלומו. כל מה שקנה אדם לעצמו חביב עליו יותר מגופו וכל מה שנתנו לו אחרים חשוב אצלו כנכסי אחרים ואינו דואג לשמרו – – – ולא אכחד כי נפלאתי מאד בימים אלה כי אגודות חו"צ בערים שונות מתאוים תאוה להשתרר מעט על עם ד' כאחשדרפנים קטנים – – – אין לנו לחקות את הנדיב ואת פקידיו, ילך איש בשם חפץ לבו; ואנחנו בשם חפץ התועלת והאמת נלכה. מעולם לא ראינו ברכה בשלטון של חשד וצרות עין.

5	194	נשאר לע"ע בקופה
3	1909	
97	2190	מחשבון שבט
	4100	

הצעה לניסן

900	תמיכה סדורה וכפולה [8]
360	מספוא שעורים ותבן
200	שכירות הפקידים הסדורה
120	ד"י הכפולה
150	זרע דורא ושומשם
1730	
1000	להבאר
200	הוצאית
2930	

כשאני לעצמי הנני ערב בעד בני גדרה, כי הכסף הניתן להם לפרות לא יוציאו לדבר אחר, ואיש איש יקנה לו פרה כחפצו והוסיף עוד משלו על המחיר הקבוע. אך לוא גם נאמר, כי ימצא בהם איש אשר ימעל מעל בכסף הזה – – – הנה ההפסד אשר יגיע מזה לחו"צ אינו נחשב למאום כנגד השכר החמרי והמוסרי אשר יגיע לה. החומרי הוא פשוט מאד, כי מעולם לא היה עולה בידי פקיד מי שהוא לקנות בעלי־חיים בפעם אחת באותו המחיר שקונה אותם איש לעצמו. והמוסרי הוא שאין אנו עושים את בני המושבה לגנבים בידים, כי גם בזה כבר הורה הנסיון כי האמונה באדם מישרת לב עקום והחשד משחית גם לב ישר". ועי' להלן נומר 888.

8) בגלל הוצאות לחג הפסח.

877.

מאת י. אוסובצקי לפינסקר.

Rosch-Pina le 10 Mars 1889.

Monsieur le Docteur,

J'ai eu le plaisir de recevoir votre honorée du 19 adar dernier. Je suis également très heureux de renouer notre correspondance. Je vous remercie tout en mon nom qu'en celui des colons de Jessod-Hamaila de l'envoi de 350 marks que vous m'annoncez dans votre lettre. Depuis que je suis ici, j'ai été très occupé, je suis parvenu à acheter pour les colons de Rosch-Pina le terrain que l'on convoitait depuis que la colonie existe. Je ne saurais vous décrire les difficultés que j'ai rencontrées sur mon chemin: d'un côté les propriétaires ne voulaient pas vendre et le gouvernement de son côté se refusait de sanctionner l'achat. Mais grâce à Dieu j'ai

les malheureux colons qui sont tout ce qu'il y a de plus misérablement logés. J'ai également un solde d'une autre somme qui a été envoyée encore du temps de Mr. Benchimol, ce qui forme ensemble une somme de 3500 francs.

Moi, je me charge d'obtenir pour les colons des secours, du bétail et outils aratoires, mais je suis certain qu'il me sera difficile d'obtenir des maisons. Et cependant les colons ne peuvent pas rester dans ces misérables baraques qu'un coup de vent peut enlever. Il faudrait pour qu'ils puissent continuer de travailler, leur faire construire des maisons, petites mais convenables, et répondant à toutes les conditions hygiéniques et sanitaires. Pour cela il faut 20000 francs.

Je sais que votre société n'est pas à même de fournir ces fonds et je ne vous demande pas tant. Donnez moi 6500 francs, ce qui formera avec les 3500 que j'ai une somme de 10 mille francs. Avec cette somme je me présenterai à Monsieur le Baron et je suis certain qu'il comblera le déficit. Cela l'encouragera. Il ne se verra plus toujours seul.

J'ai encore autre chose à vous demander. Il y a en Russie des gens qui possèdent des terres à Jessod-Hamaila. Il ne faut pas qu'il viennent ici, parce qu'alors, adieu nos espérances, Mr. le Baron reculera complètement. Eh bien! Aidez moi à racheter toutes ces terres, ou plutôt rachetez les pour mon compte. Je veux que Mr. le Baron en devienne propriétaire et il me sera alors plus facile d'attirer ses sympathies vers cette colonie. Mais au nom de notre jointe idée, au nom de cette grande œuvre de colonisation, je vous conjure d'empêcher ces propriétaires de venir ici et de les décider à céder leurs terres à Monsieur le Baron. Dites moi combien il vous faut pour l'achat de ces terres et je vous ferai télégraphiquement parvenir la somme. Je veux aussi décider Monsieur le Baron à acheter toutes les terres qui triomphé de toutes les difficultés et je viens d'obtenir les titres de propriété complètement en règle.

Maintenant que je suis un peu libre je commencerai à m'occuper sérieusement de Jessod-Hamaila. Je fais mon possible pour attirer l'attention de Monsieur le Baron sur cette colonie. Dans toutes les lettres que je lui adresse je lui en parle, et je suis heureux de vous dire que mes efforts ont dernièrement été couronnés de succès. J'ai obtenu pour ces malheureux un secours de mille francs dont 500 pour pâque. Mais, cher Monsieur, il ne faut pas pour cela vous désintéresser de cette colonie. Il faut, au contraire, que vous preniez une part active dans son développement. Donnons-nous la main, travaillons tous les deux, aidez-moi, je vous aiderai aussi, je vous prêterai mon concours et, à nous deux, nous arriverons à sauver cette colonie, à la relever et à la rendre prospère.

Car il faut que vous sachiez que cette colonie est appelée à un grand avenir. Elle a tout ce qu'il faut pour la rendre prospère: rich sol, soleil ardent et eaux. Il ne manque que la fameuse baguette magique pour mettre en mouvement ces éléments. Cette colonie, grâce à son rich sol, à ses eaux abondants, à la proximaté du lac qui peut servir de source inépuisable aux puits que l'on y creusera, cette colonie, dis-je, peut devenir la grande pépinière, le noyau, le centre d'une grande exploitation agricole-industrielle en Palestine.

C'est de là, plutôt que de tout ailleurs, que l'on pourrait crier à tous les adversaires de Sion „Venez voir ce riche et beau pays et ensuite prononces vous".

Ne me croyez pas enthousiasmé. Je suis en Palestine depuis plus de 7 ans et le peu d'idéalisme que javais,, je l'ai perdu ici. Tout ce que je vous dis là est de la plus grande réalité.

J'arrive au but de la lettre:

La société „Esra" de Berlin m'a fait parvenir dernièrement un chèque de 77 livres sterling destinés à faire des maisons pour

sont contigües à celle de Jessod-Hamaila et surtout la terre appartenant aux bédouins.

Veuillez, cher Docteur, agréer l'assurance de mes meilleurs sentiments.

O. Ossovetzky.

878.*)

מאת ליליינבלום לי. מ. פינס.

אדעססא שושן פורים תרמ"ט.

ידידי הרב החכם הכולל וכו' מהרי"מ
פינס נ"י.

— — — — — — — — — — — —

בדבר השמטה לא אובה להאריך, אך אומר לך, כי לדעתי אינה בכלל תקונים בדת. מפני שבימינו לא קדם לה האיסור במעשה, וביחוד מפני שיש פוסקים הסוברים שאינה עתה אפילו מדרבנן, ודעתך הכללית שכל היתר צריך שיבוא תחלה בפועל במעשה העם ואחרי כן תבוא עליו הסכמת חכמי הדת, אם נכונה היא בעיון ומסכמת להיסטוריא, הנה היה לה מקום לפני חתימת התלמוד, בטרם שנתפשטו כל האיסורים בין העם על פי ספרים. והיה לכל איסור, ואפילו איסור חמור, תורת מנהג. אבל עתה אין זה באפשר כלל, ביחוד בתפוצותינו, אשר המותר לזה אסור לזה. הנה באדעססא למשל הותר טלטול מעות בשבת לגמרי, אעפ"י כן לא תעלה על דעת שום רב להתיר איסור זה אפילו במקום שהותר. ביחוד עתה, שאי אפשר לדעת אם הנוהג היתר בדבר עושה כן מפני ההכרח הגמור, או מפני ההפקרות. בשום אופן איני מסכים לך, שראוי היה להניח את בקשת ההיתרים לשמטה השניה, כי „טובה המחלוקת הראשונה מן השניה". אם היתה להשמטה זכות אזרח במעשה אך שנה אחת, אז קשה היה מאד להתיר את השניה, כי אז היה מקום לכרכורים ודקדוקי עניות בהלכות דברים המותרים ואחרים יראו בהן איסור ומנהג ישראל תורה וכו' וכיוצא בזה. מלבד זה הנה בשנת תרנ"ו הבע"ל יעמדו הקולוניות ההוות על תלן והקולוניסטים שלא יקבלו תמיכה יבקשו לעצמם היתר; אך האם לא תהיינה אז קולוניות חדשות המקבלות תמיכה מאת חו"צ, וחזר הדין, ואם נאמר אז לתמוך את אלה ולעזוב את אלה לעבוד, הלא תהיה זאת פרדוכסות[1] — —

ובנוגע להעקרונים והבעסאראבים, הנה הם האבידו את תקות הישוב בעונם. מי כמוך יודע כי עיקר הישוב וכל תקפו היה תלוי אך בהנדיב, והנה הכעיסוהו בהבליהם, ואינו מקבל עוד משפחות. אמת הוא כי מקור הרעה הוא פלוני[2] המעמיד כל דבר על חודו. אבל מה נעשה וקולו נשמע יותר מקולו של ה' ערלאנגער. „הפקידות הפצה לכבשם (את העקרונים) לעבדים ממש". אין אלה אלא דברי תימה, כי סוף סוף הנדיב לא היה נוטל מהם את שיש להם, ומה זו כבישה? ומדוע אחינו העבדים מבטן ומלידה, הזוחלים על גחון לפני כל „קווארטאלני" שכור, יהיו בני חורים בבואם במגע ומשא עם אחד מבני בריתם? מדוע לא יחשבו שכר עצמם כנגד ההפסד הכללי? הן פקיד זה או רעהו לא לעולם יהיה פקיד, וכל רשעתו תעבור כעשן, ומדוע יזיקו את הישוב? מה יאמר עתה הנדיב בשמעו כי העקרונים שלחו ציריהם לחו"ל לחזור על הפתחים? מה יחשוב הנדיב על יהודי רוסיא אחרי הנבלה שעשו איזה בעסאראבים שלקחו כסף להוצאות הנסיעה ונשארו באה"ק, ואיזה מהם דרשו ממנו לשלם להם שכר היקם שהיה להם במשך שתי שנים? הטרם ידעו כי אחינו בחו"ל מקישים מן הפרט על הכלל? ואם עיניהם אל בצעם ואל טובת הישוב בכלל לא ידאגו, תפח רוחם ויקחם אופל, ולמה לנו להצדיקם? — — —

והנני מוקירך ומכבדך כערכך הרם והנשא

משה ליב ליליענבלום.

*) מן הכתבים, שהמציא לנו מר ד. ליבוביץ, נדרה.

1) עי' „דרך לעבור גולים" 181/82.

2) כפי הנראה - ש"ר.

879.

מאת י. בכרך לפינסקר.

ב"ה, ד' ט' ניסן, בונה ירושלם לפ"ק; ביאליסטאק.

כבוד הגביר הנעלה, אדם המעלה החה"ש
מוהר"ל ד"ר פינסקער נ"י.

בקרא ידידנו הרב הגאון וכו' אב"ד דפה נ"י. את דברי החרפות והגדופים מהני בני בריוני אשר חרפו את קדוש ישראל הגאון מוהר"ר מרדכי עליאשבערג אב"ד דק"ק בויסק נ"י וחבר ראשי חו"צ[1], נבהל

1) ב„המליץ" נו' 268/69, 279 לשנת 1888, ובנו' 4, 20 86 - 34 לשנת 1889 נדפס „מכתבו הגלוי" השני של ר' מרדכי אליאשברג לאכרי ארץ־ישראל (וביחוד ל„עובדי הארץ בקולוניות פתח־תקוה, עקרון וגדרה"). המכתב הזה, עם כל האריכות היתירה שבו, הוא דוקומנט מיוחד ונפלא במינו, המעיד על טוהר־נפשו של האיש, אשר קרא לעצמו „אחד מזקני חובבי ציון בלי לב ולב". ושתי כונות היו לו להרב אליאשברג במכתבו זה: א) „להתיר (בשנת תרמ"ט) לגמרי (כלומר: בלי שום הערמה של מכירה לנכרי או של עבודה על־ידי נכרי.-העורך.) עבודת השמטה לאחינו הקולוניסטים, אשר עוד לא זכינו שיוכלו להתפרנס מתבואת הארץ גם בשנות העבודה"; ב) להעיר על התקונים, שיש לעשות בעניני החלוקה לטובת הנהנים ממנה. ואף כי במכתב כלו אין אף דבור אחד קשה לא כלפי רבני־ירושלים אוסרי העבודה בשביעית ולא כלפי עסקני החלוקה ומנהליה, וכל דבריו

ונשתומם והנה עצתו לערוך מחאה גלויה, נגד עזי פנים אלה ונגד הרכבים הרוכבים עליהם, מחאה אשר עליה יחתמו מערים רבות, שנים שלשה מחשובי העיר ההיא, ואם יוכלו הנכבדים החשובים ההם לצרף אליהם ובראשם את חתימת הרה"ג היושב לכסאם, אז ייטב הדבר עוד יותר. לכן ייטיב נא כבודו להסכים לעצתו היקרה הזאת, ולצוות לעשות לו העתקות מכתב המחאה אשר הליטותי בזה [2], ולשלח העתקה לכל עיר ועיר אשר בה שלומי אמוני ישראל וישוב ארץ־ישראל יושבים למען יחתמו עליה, ואח"כ נקבץ את ההעתקות ההן ונעתיק את חתימותיהן אל העתקה אחת, ונחלקנה ביעקב ונפיצנה בישראל. ואם תהיינה חתימות משלשים או ארבעים ערי ישראל, בטוחים אנחנו כי גם הגאון דקאוונא נ"י והגאון דוואלאזין נ"י ועמהם הגאון דפה נ"י יחתמו עליה; ואז ידעו ויבינו רבני ירושלם ממְנה ותושביה את אשר לפניהם, ולא ישובו לכסלה עוד [3].

הכותב בפקודת אדמו"ר הגאון נ"י, השואל לשלומו באה"ר; המוקירו והמכבדו כערכו

יעקב בכרך
בעל המאמרים.

של הרב נאמרו בענוה ובתמימות. לא אחר הבד"צ הירושלמי לשפוך את חמתו על בעל־המכתב ולחרף ולגדף אותו ברבים.

הנה, לדוגמא, קטעים מעטים מגלוי־הדעת (בשם „תשובה ברורה ותוכחת מגולה"), שפרסם „הבד"צ דקהל אשכנזים מעיר הקדש ירושלם" בתור הוספה מיוחדת ל„הישראלי" המאינצי (עי' „המליץ" נו' 67 לשנת 1889):

„על המכתב הגלוי של הרה"ג ר' מ ר ד כ י ר ב ב ב ו י ס ק, אשר בו הראה את עצמו כאלו יצא מחוץ לד' אמות של תורה ויראה של אמת ואמונה (והרי הוא בעיני שלומי אמוני ישראל ע"י מכתבו ההוא כטהור שנפלו על ראשו ועל רובו מים שאובים...), כי במכתבו ההוא נתן יד חשופה להגרזן החוצב בעקרי דתנו, ביד פורקי עולה בגלוי, בשומו כל אבני מזבח לאבני גיר מנופצות, בהפכו כל המעשים הטובים אשר רבני ירושלים שוקדים לעשות לחזוק הישוב על אדמת הקדש על פיהם, ודורש כלם לגנאי, כדרך שצוררי בני שם עושים לישראל, וכדרך שפריצי סופרי עמנו עושים למחזיקי דתנו וכל קדשנו, כנודע. - - - ועד כמה העמיק הרחיב מדורת התפת אותו המכתב הגלוי של הרב הנ' מבויסק, עד אשר עליו יאמרו המושלים, כי שמש בכהונה גדולה של רבנות יותר מארבעים שנה ולבסוף נעשה בסים לדבר האסור, לחילול הדת ולעקירת אחת ממצותיה ביד רמה. - - - וכל רב ומורה יהי' מי שיהי', אשר לבבו לא כן ידמה, ומכש"כ אם כמעשה איתו הרב בעל המכתב הגלוי יעשה ועל רבני ירושלים ישליך נעלו, צריך בדיקה אחריו, בדיקה מעולה ע"י מומחים וכשרים לכך". - - -

י. אורינשטין, שכבר הזכרנוהו למעלה (עי' הערה 2 לנומר 876), כותב (כהוספה ל„החבצלת" נומר 19 לשנת תרמ"ט) בדבר מכתבו הגלוי של הרב אליאשברג: „- - - מה מאד נבהלנו מראות איש זקן והוא עוטה מעיל הרבנות באחת מערי ר"סיא המדינה - - - ינעים בקולו לחרף כל מערכת אלקים חיים, וחכמי אה"ק בכלל, ועל מאורת צפעוני ידו הדה" - - - ואת מאמרו מסים אורינשטין כך: „ואלו הי' בזמן סנהדרין בלא ספק היו דנים להנ' דבוסק כדין זקן ונו'" (כלומר: כזקן ממרא, שדינו בחנק. - ה ע ו ר ך.).

2) וזה נוסח המחאה, שהציע בכרך בשמו של הרב מוהיליבר:

„פלצות בעתתנו בראותנו דברי חרפה ובוז, אשר יצאו מפי הני הלתא גוברין יהודאין דמתקלסין דאינון דייני דבבא (קְרי דבבו) בקרתא קדישתא ירושלם, לחרף ולגדף באופן מבהיל ונורא את כבוד האי סבא קדישא הרב הגאון הגדול מוהר"ר מרדכי עליאשבערג יחיה לארך ימים נעימים, אב"ד דק"ק בויסק, בחרפות וגדופים אשר גם הפחות שבפחותים לא יעלם על שפת לשונו; ודי בזיון וקצף להשיב על דברים זרים מרים ושקרים כאלה הנאמרים על גאון ישראל, שתו בשמים פיהם ונו'. אמנם הננו מיחלים ומקוים כי עוד לא תמו מקרב ירושלם עיר קדשנו אנשי אמת ובעלי דעה ובינה, אשר ידעו ויבינו לתקון את המעֻות שעֻותו דוברי סרה הנ"ל, ויודיעו גלוי במכה"ע, כי שלא בידיעת נכבדי ירושלם וגדוליה נכתבו דברי בלע ההם, וכי חרה להם היטב על הדבר הרע הזה; כי אם לא יעשו ככה, הננו יראים מאד כי לא יהיה ביכלתנו לעצור בעד הסער הנורא המתחולל כעת בין רבבות אלפי אחינו ב"י יושבי חו"ל, ורוגנים אכלו בוסר ושִני עניי ירושלם תקהינה חלילה".

„הננו כותבים וחותמים, למען כבוד התורה כי חוללה, ולמען האמת כי נהרסה, ולמען השלום שישאר על מכונו".

המחאה הזאת לא נתפרסמה בשום עתון, אלא שהרב מוהיליבר שלח בעצמו מכתב־נחומים להרב אליאשברג (עי' „המליץ" נומר 85 לשנת 1889). גם רש"י פין ועוד אחרים מחשובי ווילנה פרסמו מ ע י ן מחאה משמם (שם נומר 94). ועי' גם התשובה שהחזיר הרב אליאשברג עצמו למחרפיו (שם נומר 104).

3) עי' להלן סוף הנומר 883.

880.*)

מאת ח. ז. מכבי לם. אוסישקין.

ב"ה. אור ליום א' פ' אמור כ"ז ניסן

א' תת"ך לחב"ק יבב"א.

אדוני!

— — — — מה מאד ידאב לבבי על אשר כבודו רוצה לנסוע לקְרים [1]. הה! על מי יעזוב אז את כל עניני אגודת חו"צ במאסקווא? מי יוכל לנהלה בסדר ומשטר נכון כמוהו? לא ישכח נא כבודו, אשר מיום הולדת הרעיון הקדוש מא"י בקרב לבות בני עמנו לא היתה נגדנו עוד מלחמה עצומה וכבדה כמו בשנה הזאת, אלפי חצים ואבני בליסטראות יורו עלינו שונאינו בנפש מכל עברים, והרעיון הקדוש הוא מסוכן מאד וכמעט גוסס... ובעת מלחמה מסוכנה כזאת רוצה גבור, אחד מהגבורים היותר עצומים ונכבדים וישרים בלבותם, הלוהם בעד האמת בכל כחו ועומד בראש מחנה גדולה ומחזק את לבותינו הפצועים בדבריו

*) נומר זה ו ש ל ש ת הנומרים שלאחריו הם מארכיונו של אוסישקין.

1) אוסישקין הוצרך אז לנסוע עם אחותו החולה לארצות החמות.

הנעימים לעמוד בקשרי מלחמה — הגבור הזה רוצה בעת הזאת לעזוב את מחנהו בשדה המערכה ולנסוע לקרים. אהה! נורא לי הרעיון הזה ולבבי הפצוע לא יכילנו. ע"כ גמרתי אמר לבלי הלוך עוד במלאכות אגודת חו"צ במאסקווא עד אשר אהי' בעצמי שם למען אראה את האיש אשר ינהג את האגודה ואדע עם מי יש לי שיח ושיג. — — — — — — — — —

גם צריכים אנחנו כלנו להתיעץ הרבה מאד טרם נפתח את מלחמתנו בשנה הבאה, יען כי אויבינו עומדים חלוצים לנגדנו להכשיל את רגלינו ולהחליש את כחנו בכל אשר יוכלו. כאשר ידוע בטח כ"ז גם לכבודו. והמה רבים ועצומים לעת עתה ממנו, גם התירו להם כמו היעזואיטים (להבדיל) להלחם נגדנו בכל אשר יבוא לידם — שקרים, הציפות, לשון הרע, רכילות, שבועות שוא, חרמות, חרפות וגדופים, התרת דמים וכדומה, ואנחנו אך בשם האמת העני' נדגול... לכן לפי דעתי מוכרח אנכי בכל אופן שיהי' להיות בעצמי במאסקווא טרם הלכי למסעי.

להודיע לכבודו במכתבי ,באריכות ובפרטיות מכל אשר דברתי עם הנ' מוואלקאוויסק וביאליסטאק אדות עניננו בכלל', כפקודתו במכתבו, אינני יכול בשום פנים, יען כי אז הייתי מוכרח לכתוב עבור כבודו ספר שלם על כמה גליונות. אך הדברים היותר נחוצים לפי דעתי לכבודו לדעתם המה אלה.

א) ה' יחיאל מיכל פינס מגדרה כתב כמה מכתבים באריכות גדולה לה' פינס בראזינאי [2] ולהגאון ר' מרדכי עליאשבערג בבויסק ולהרה"ג ר' יהונתן בנו בוואלקאוויסק ולראש חו"צ בביאליסטאק [3] להראות להם נחיצות שמירת השמיטה בא"י. גם הודיע להם באריכות גדולה מאד את גודל הריסות הדת במושבות המתנהלות ע"י עושי דבר רויטשילד, עד כי אצלו הוא ודאי אשר לימים הבאים ישכח בהנה גם שם ה'. במכתב א' מספר ה' פינס הנ"ל אשר הוא יודע בטח בלי שום ספק כלל, אשר אנשי המושבה זכרון יעקב הרגו בעצם יום השבת — בהלכם אז לצוד ציד — חזיר יער אחד, ובאותו יום השבת צלוהו ואכלוהו כלו על ראשו ועל קרבו ועל כרעיו ??!! [4]. ועוד כמה וכמה מעשיות כאלה.

ב) צריך כבודו לדעת אשר הרה"ג מוואלקאוויסק מחזיק בדעת המתירים שביעית, אך בזאת מסכים גם הוא עם ה' פינס, אשר האכרים בהמושבות של רויטשילד לא ישארו יהודים... אך הוא מוסיף עליהם גם את המושבה גדרה, אשר ה' פינס בעצמה עומד בראשה...

2) פישל פינס - אחיו של יחיאל מיכל פינס.
3) הרב מוהליבר.
4) סימני השאלה והקריאה לבעל־המכתב הם.

ג) צריך כבודו לדעת, אשר הגאון מביאליסטאק כועס מאד מאד על ה' פינס, ואמר לי אשר לפי דעתו ה' פינס הוא האויב והמהרס היותר גדול לעניני חו"צ. גם על כל אנשי המושבה גדרה כועס מאד מאד הגאון רש"מ מביאליסטאק, ואמר לי אשר הוא יודע בטח בלי שום ספק אשר כל בני המושבה גדרה המה עצלים גמורים ורוצים רק בלחם הקלוקל של כסף התמיכה, ועושים כל ימיהם כחנים, וכל תועלת לא יהי' מהם לרעיוננו הקדוש לעולם, וממילא הם מרפים את ידי בני עמנו מלתמוך בכספם ובעמלם את רעיוננו הקדוש, בראותם אשר כל הכסף הנקבץ ע"י אנשי האגודות הולך לטמיון ע"י העצלים הללו והעומד בראשם. ולכן כועס הגאון הנ"ל מאד גם על אגודת חו"צ במאסקווא על אשר היא תומכת רק את בני גדרה הפורצים גדר ואינה תומכת אף במעט את אנשי פתח תקוה, אשר לפי דעתו אך מהם תקוה נשקפת לרעיוננו הקדוש, ועצתו היא תמיד לעזוב את המושבה גדרה בלי שום תמיכה, ואז ממילא תלך לטמיון, ולתמוך רק בידי יושבי פתח תקוה ויסוד המעלה, ורק אז תעלה תקותנו כפורחת ורעיוננו הנעלה יעמוד על יסוד נכון וקים. לכן אינו רוצה להסמיך את ידי המשולחים מאגודת חו"צ במאסקווא, ורק אם יסעו עפ"י פקודת ומשטר אגודת חו"צ אשר בביאליסטאק רק אז יסמוך את ידיהם. גם אמר לי אשר הוא יודע בלי שום ספק אשר בכל המושבה גדרה לא יראה ולא ימצא גם זוג אחד של תפלין... גם אמר לי אשר לפי דעתו לא יעמוד עניננו הקדוש בשום אופן על בסיס נכון וקים רק אחרי אשר יַעשו כל חו"צ לכת אחת כמו החסידים ושמו להם ראש אחד לרבי ומנהל — אותו או איזה איש אחר כמוהו — וכלם ילכו בעינים עצומות אך בדרך אשר יוליכם הראש והרבי אף אם יאמר להם על ימין שמאל ועל שמאל ימין, רק אז נעשה וגם נוכל. — — — — — — — —

לתשובתו יחכה בכליון עינים עבדו עבד לעבדי ה' השמח בשמחתו [5] והמיצר בצרתו

חיים זונדיל מכבי.

5) אוסישקין גמר אז את למודו בבית־הספר למהנדסים.

881. *)

מאת ר. ברינין למ. אוסישקין.

ידידי מנחם!

אנכי הייתי היום בערב אצל ה' ענענבערג ובָלתי מספריו בעד בית־העקד אשר בירושלים את

*) הכתב שלפנינו הוא אגרת גלויה של הפוסטה. באגרת גופה אין שום דָּטָה, אבל חותם הפוסטה הוא י"ח באפריל 1889 (כ"ט בניסן תרמ"ט).

החלקים האלה: שבעה חלקים ממה"ע "Евр. Обозрѣніе„ ושלשה חוברות ממה"ע החדשי "Отеч. Записки„ משנת 81, ואת הספרים הנותרים אשר בארגזו לא לקחתי, כי ספורי־אהבים מלאים ענבים וזמה הם, וחלילה לנו לשלוח לירושלים שקוץ משומם זה. אצל בירקאן הייתי ג"כ, אבל חולה הוא ואשתו לא נתנתני לראותו, ובכן שבתי ממנו אבל וחפוי ראש, ולחנם כתתי את רגלי האומללות. לוויסאצקי אלך מחר בבקר ואבחור מספריו הרבה חלקים — — — וגם לאלטשולר אטריח את עצמי מחר ללכת לבדוק את ספריו — —

ידידך ראובן בריינין.

882.

מאת ליליינבלום למ. אוסישקין.

אדעססא ר"ח אייר תרמ"ט.

ידידי יקירי!

— — — קבל נא ברכתי הנאמנה לצאתך בעולם המעשה במעלת אינזשענער טעכנאלאג. ויהי רצון שיצלח בידך לעסוק במלאכת חכמתך בארץ אבותינו.

הבעססאראבים ששבו מקוסטיני אמרו לי, כי להוסיף חמשים דונם לכל אחד מבני גדרה אינו מועיל, כי אדמתם אדמת אבנים, ואך כארבעים דונמים בכל אחוזה ראוים לזריעה, ולחכות עד אשר יביאו כרמיהם פרי ישוה להם יארך כארבע שנים, ועל כן נחוץ להוסיף להם יותר. — — — —

האגודה החדשה[1] מטרתה לע"ע לקבל תחת דגלה את כל הישרים מעמנו, האוהבים את עמם לא באהבת אדם כי אם באהבת ישראל. לע"ע אין לה עוד שום מעשה, אך מחויבת היא לעסוק במעשה אם יזדמן לפניה איזה דבר נכבד לטובת הישוב. ראש האגודה ואחד ממיסדיה הוא ה' גינצבורג, "אחד־העם" בעל המאמר "לא זו הדרך", אשר לפי דעתו במאמרו ב"המליץ"[2] לא באה עוד שעת הכושר למעשה. — — — —

שמועה מבהילה הודיעני הד"ר אתמול, כי היו אצלו איזה צירים מבענדער ששבו מפאריז, במקום שהיו אצל ראטהשילד, ואומרים שהוא מכין למענם קולוניא באמריקא. אם ראטהשילד זה הוא הנדיב או אחיו — אין אנו יודעים.

והנני אוהבך מוקירך ומכבדך כערכך הרם והנשא

משה ליב ליליענבלום.

1) אגודת "בני משה", שנוסדה בז' באדר תרמ"ט.

2) נומר 53 לשנת 1889.

883.

מכתב־חוזר מאת פינסקר להאגודות *).

לאחינו חובבי ציון למקומתם במושבותם,
שלומכם ישגא!

למרות רצוני ולמרות הבטחתי לשלוח לכבודכם הרם את החשבונות כל שני חדשים נלחצתי לאחר זמן רב את משלוח החשבונות[1], כי לא באו לידי החשבונות מאה"ק בבירורם עד הימים האלה. אם מעתה, כאשר אקוה, לא יהיה מפריע מצד החשבונות מאה"ק, אשתדל אי"ה לשלוח לכל האגודות את הידיעות יותר תכופות.

בשימנו עין על החשבון האחרון הזה נראה, כי אם אמנם ת"ל לא רפו ידי חו"צ בשנה זו מכפי שהיתה בשנה שעברה, אך גם לא הרבינו חילים במעשינו. אם נחשוב את כל הכנסות שנת החשבון שעבר בפראנקים נמצא שבחשבון האמצעי היו הכנסותינו בשנה ההיא 3442 פר' לחדש, ובמשך זמן החשבון הזה היו הכנסותינו בחשבון האמצעי 4000 לחדש, אשר חלק גדול מן העודף הזה בא לנו בסבת הטבת מצב הקורס בזמן האחרון. האמנם, הודות לאגודת מאסקווא, השולחת מטיפים להפיץ את רעיון הישוב, נוסף סך הגון בקופתנו. אך כנגד זה, לדאבון לב, בטלו אגודות רבות, הבתן לציון פנה ופעולתן חדלה לגמרי, כאשר תראו מהערכת החשבונות הישנים עם החדשים. וע"כ הננו דלים ורשים. כן הוא, דלים ורשים אנו, כי מה הם ארבעה אלפים פר' לחדש לפי מספר בני ישראל בארצנו (כן ירבו)? ואם לא שחוק מעורר תוגה הוא לראות כי אחד אחוז מאלף מהמון בני ישראל בארצנו נותן נדבתו פראנק אחד לחדש לדבר גדול ונשגב כבנין חרבות ארץ אבותינו? ומה הם ארבעה אלפים פר' לחדש לעמת עבודת הישוב ותשועת עמנו, אשר גם במאה אלפים פר' לחדש לא נוכל למלא את כל הבקשות הרבות הבאות לני מכל קצוי ארצנו?

והנה איזה מחו"צ תולים את סבת הרפיון בכלל בתמיכת בני גדרה, הם אומרים, כי אם היו חו"צ מסלקים את ידיהם מן הקולוניא ההיא ומתי מספר היושבים בה, שכבר נלאו לשאת אותם, והיו מכוננים את פעולתם לבנין מושבות חדשות כי אז היה העם מרבה להביא נדבותיו לדבר הישוב[2]. אך פה תבא השאלה: האם המושבות החדשות שהם מציעים לבנות לא תדרושנה הוצאות מרובות כמו גדרה, ועוד גם יותר

*) בסכתב־החוזר שלפנינו אין שום דָּמָה, אלא משום שהחשבונות, המצורפים אליו, הם מראש־חודש אלול תרמ"ח עד ראש חודש אייר תרמ"ט, קבענו לו מקום כאן.

1) השמטנו את כל החשבונות, המצורפים למכתב־חוזר זה, אחרי שכבר פרסם אותם ליליינבלום ("דרך לעבור גולים" 187—183).

2) עי' לעיל הנומרים 867, 868.

מזה? וכי יותר טוב יהיה אם מעתה נשקיע את כל כספנו במושבה חדשה שלא תקרא בשם גדרה? ואם עיקר הכונה היא, שתחת מושבה אחת מחמש עשרה משפחות תהיינה לנו שתים או שלש קולוניות עם חמשים או ששים משפחות אשר תדרושנה מאתנו אך עזר מעט, ושיהיה להן עצמן רוב הסך הדרוש לכל משפחה — אחי! הנה לא הכמות היא העיקר בכל דבר, אלא האיכות. דבר הישוב הוא עבודה גדולה להרבה הרבה עשרות שנים, והלואי שיעלה ביד דור שלישי או רביעי אחרינו לראות אותו בהדרו. ושלש קולוניות עם חמשים או ששים משפחות יותר או מועט כאין הנה לעמת כל רחבי אה"ק והמון בית ישראל. וע"כ העיקר הוא שכל מה שאנו עושים נעשה לא להצאין ולא כדבר קטוע, אך דבר בשלמותו הגמורה. הקולוניות הראשונות הן אבני הפנה לכל הישוב ועלינו להשתדל ביחוד שהיסודות ההם יהיו מוצקים, ושיהיה מעמדם איתן. אם חובבי ציון אנו, אם הננו נושאים את נפשנו לבנין חרבות ארצנו, עלינו לשים לנגד עינינו אך את ישוב הארץ לתועלת האומה בכלל. עלינו להתרומם מעל לתועלת האנשים הפרטיים המחכים להאחז באה"ק על ידינו. עלינו לדעת כי לא בעד יחידים אנו עמלים, וכי אך הרגש הכללי לנגד עינינו. הלילה לנו להיות ככוללי החלוקה, הדואגים אך בעד בני מחוזותיהם ודבר אין להם עם הכלל כלו. חו"צ עושים פעולתם למען הישוב בכלל, לבנות החרבות, וכך היא דרכו של הבונה המבין שהוא משלים תחלה מה שהוא עשה ואח"כ מתחיל בדבר חדש, בונה תחלה את היסוד ואח"כ את הכתלים. אם, כדברי קדמונינו, אין המצוה נקראת אלא על שם מי שגומרה, וכדברי המשל: גמר הדבר זוהי תפארתו, אין אנו רשאים לבלי לגמור את המושבה אשר החלונו ליסד. לא בעד פלוני ופלוני היושבים בגדרה או ביסוד המעלה אנו עמלים, שאין שום יחס מיוחד בינם ובינינו, אך מושבות אנו בונים באה"ק, ובתמכנו בידי יושביהן לא אותם ביחוד אנו תומכים כי אם את הרעיון כלו ואת עבודתנו הכללית. רב לנו לדעת כי לא באשמתם לא באו עד עתה לשכלולם, כי אם מחסרון אדמה, בסבת הכלל הידוע שכל ההתחלות קשות ובסבת רפיון ידינו אנחנו להושיט להם כל הסכום שנדרש בפעם אחת לשכלולן. אל נא נשכח, כי גם הקולוניות העבריות ברוסיא, גם הקולוניות של הגערמאנים באה"ק לא במשך חמש או שש שנים באו לשכלולן. אל נא נשכח, כי גם שאר המושבות אשר לאחינו באה"ק, הכבירות מגדרה ימים, עודן דורשות תמיכה, אם גם לפי הערך נשקע בהן הון יותר רב מאשר בגדרה. לא, אחי, עלינו לשכלל תחלה את המושבה שנוסדה על ידינו, ואחר שנשכלל אותה אי"ה נדע מה לעשות להרחבת הישוב.

ואל השכלול הזה הננו מתקרבים לאט לאט. בשנת החשבון העבר בנינו בגדרה עשרה בתי עץ ושלשה בתי אבן ונטענו בה כרמים. בשנת החשבון הזה נתקנו בתי העץ, שבתחילה לא נבנו אלא בנין עראי, שיהיו כבתי קבע, ויוכלו לדור בהם גם בימות הגשמים. נקנו פרות חולבות לעשרה קולוניסטים (להשאר היו פרות מכבר), נבנה גדר אבנים שיהיה חוסם ומאחד את כל האורוות שיכּנו ועם זה מגין על המושבה מפני הגנבים, הוכן מדור לאורחים, בעזרת הנשים שבבית הכנסת. וקבצנו יותר מעשרת אלפים פראנק להוסיף אדמה לבני גדרה, ועוד הוצאנו סך 2200 פר' לצרכי הבאר, כפי שיבואר.

כבר הודעתי עם החשבון האחרון כי נתן הנדיב ששת אלפים פראנק לחפירת באר בגדרה. עוד בטרם מצאו מים כלה הסך ההוא והנדיב הוסיף עליו עוד אלף פר'. אחרי שכלתה גם התוספת הזו וחפרו בעמק האדמה כארבעים וחמשה מעטר מצאו מים ודרוש היה לשלם להפועלים ועוד הוצאות להבאר סך 2200 פר'. בהיות שהנדיב לא הבטיח לתת את כל הדרוש לחפירת הבאר רק קצב לזה סך מיוחד, אשר אחרי כן הוסיף גם עליו בטובו עוד אלף פר', לפיכך דרש ממני ה' הירש בדעפעשא איזה ימים לפני הפסח לשלם להפועלים כנ"ל, ומובן שאי אפשר היה לכבוש שכר הפועלים עד בקשות חדשות שאין אנו בטוחים שתתמלאנה, והרשיתי לה' הירש לשלם מקופתנו סך 2200 פראנק. — — —

בכלל קמצנו בהוצאות ולא נתנו לבני גדרה אלא הדרוש להם למחיתם ולמחית בהמתם, היינו כאלף ושלש מאות פר' לחדש (מלבד שכירות לה' פינס והשו"ב וכו'), ורק בזמן שנדרשו הוצאות יתירות, כמו בזמן הזריעה, תקון הבתים, לחג הפסח וכיוצא בזה, הוספנו כפי המוכרח. ולמען לא תעלינה לנו הוצאות שאולי אין הכרח בם, אין ה' ערלאנגער שולח כסף לאה"ק עד שאני מקבל מה' פינס רשימת ההוצאות הדרושות לחדש הממשמש ובא עם עדות ה' הירש על נחיצות ההוצאות ההן, ואך אחרי הסכמתי על הסך המבוקש ישלח אותו ה' ערלאנגער לה' הירש. באופן כזה הצליח לנו להספיק את צרכי גדרה וגם לקבץ סך יותר מעשרת אלפים רו"כ [3] למקנת קרקע, וכבר עמדנו על המקח והיה עם לבנו לגשת אל הקניה, אם גם הכסף שישנו בידינו לתכלית זו אינו מספיק עוד לזאת, אך לע"ע נפסק המשא והמתן על אדות הקנין, מפני שהמוכר הערבי חזר בו מדבורו, כדרך הערביים תמיד, שאינם יודעים בעצמם מחיר אדמתם, ודורש להוסיף על המחיר שבקש מראש, ועוד מציע לפנינו תנאים שאי אפשר להסכים עליהם. אבל כל

3) צ"ל: פראנק.

היודע את דרכן של הערביים יודע שיש תרופה אחת
לעקשותם, והיא — המתינות. בשעה שהערבי רואה
שהקונה רודף אחריו הוא בורח ממנו, ובשעה שעוזבים
אותו לנפשו הוא רודף אחרי הקונה. בחפצנו לקנות
קרקעות באיי עלינו להתאזר תחלה במתינות יתירה,
והמתינות הזאת דרושה לנו גם לעסקי גדרה בפרט.
על חו״צ להיות מתונים, להוסיף אדמה לגדרה ולתמכם
זמן מה עד שיקצרו את תבואת האדמה הקנויה,
ואחרי כן לשים עין ולב על הרחבת הישוב, גם כן
במתינות. בלי מתינות נחבל את כל מעשי ידינו בכל
מקום שנפנה. חסרון המתינות עוד ראוי לסליחה לאיש
יחיד אבל לצבור הוא חטא שאין לו כפרה.

והנה איזה מחו״צ, היודעים ומכירים את נחיצות
שכלול הקולוניות הישנות ועם זה חפצים ג״כ להרחיב
את הישוב במושבות חדשות, יעצו שאגודות חו״צ בכל
מקומותיהם ייסדו גם קופה מיוחדת לשם „גאולת הארץ״,
אשר בהתקבץ ממנה סך הגון נקנה אחוזות חדשות
כדי למוכרן. מובן שאין אני מתנגד להצעה הזו,
אך בתנאי כפול, שהקופה ההיא לא תמעט את ההכנסות
התמידיות של כל אגודה ואגודה, באופן שתמיכת
הקולוניות הישנות ושכלולן ילכו בדרכן הסלולה להם
כאשר עד כה, ולא יגיע להם שום נזק מן הקופה
החדשה לגאולת הארץ. הן גם משלוח הכסף ביחוד
למקנת קרקע בעד גדרה הראה לנו עתה תוצאותיו,
עד שלחדש תמוז נשארה קופתנו ריקה ואין לאל
ידינו לשלוח את ההוצאות הנחוצות לגדרה לחדש
הזה. לע״ע לויתי כסף מה׳ ערלאנגער לחדש תמוז,
אך מה יהיה לימים הבאים, אם השולחים ישלחו
ביחוד למקנת קרקע, ויתר האגודות תחזיקנה את כספן
באוצרן? התחזקו אחינו ושלחו את הכסף במועדו למען
לא תפסק פעולתנו.

מלבד פעולות ההנהגה הואילו איזה אגודות
לפעול להרחבת הישוב, ומלבד פעולת אגודת מאסקווא,
בהפיצה את הרעיון ע״י מגידים מומחים, כידוע לכל
האגודות, עלי להזכיר גם את השתדלות הפאלטאווים
לכונן קולוניא חדשה בתנאים מיוחדים [4], שלא מקופת
חו״צ, והחלטת בני ליבוי להפיץ את אתרוני א״י לטובת
הישוב. אלהי ציון יהיה בעזרם להוציא מחשבתם הטובה
לפעולה.

אך לא אוכל מבלי להזכיר גם את הדבר
המעציב שנפל בישראל. דייני ירושלים הללו את כבוד
אחד מבחירי חו״צ, ה״ה הרב הגאון הגדול מבויסק,
ונכבדי עמנו לא יצאו ישר במחאה נגד התועבה הזו.
ביחוד מעציב הוא לראות כי גם גדולי התורה בארצנו
העלימו עיניהם מן הנבלה ההיא, בעוד אשר אם לא
מפני חבת ציון, הלא מפני כבוד התורה היה להם
להתעורר עליה, והנה לא אכחד כי עם כל צערי על

4) עי׳ לעיל נומר 743 וגם הערה 2 לנומר 672.

הדבר הזה, לא היה עם לבבי לעורר על זה את
חובבי ציון, כי אמרתי: אם גדולי ארצנו, אשר להם
המשפט לתבוע את עלבון התורה ועלבון אחד גאוני
ארצנו, כובשים פניהם בקרקע ומחשים, הלא אהיה
אני בעיני רבים כמתערב בריב לא לו. אך אחרי
רואי את דבריו הקדושים של הגאון הגדול מוהרש״מ
מביאליסטאק נ״י במכתבו להגאון העלוב לאמר [5]:
„המכתבים והברכות, אשר אקוה בצדק, כי יקבל ידידי
כת״ר נ״י מכל אוהבי עמם וארצם, יפיקו לו רוב ענג
ונחת ויהיו לו לנחם על העלבון מהמכתב הראשון
שבא נגדו, וגם למחאה גלויה, אם יאבה לפרסמם
בדפוס, נגד דברי עזות וחוצפא למעלה מכל גבול
וגדר שבא נגדו בהמכתב השני״ („המליץ״ N 85),
הנני מוצא לחוב עלי לעורר את אגודות חו״צ לעשות
רצון צדיק, הוא הגאון הרש״מ נ״י, ולשלוח מכתבים
של נחומים ומחאה כאחד להרב הגאון מ׳ מרדכי
עליאשבערג נ״י מבויסק (פלך קורלאנד) ולהשתדל
בכל האפשרות שעל המכתבים ההם יחתמו גם רבני
הערים וגדולי התורה.

וד׳ יברך את עמו בשלום, ויגביר בלבם חבת
ציון לבנות החרבות ולקומם הנשמות בארץ קדשנו
ויסיר כל פרוד הדעות מלב חו״צ להתאחד במעשיהם
ולבוא אל מטרתם ומשאת נפשם כעתירת מוקירכם
ומכבדכם כערככם הרם והנשא

ד״ר ל. פינסקער.

5) עי׳ לעיל סוף הערה 2 לנומר 879.

884.

מאת י. מ. פינס לפינסקר.

כבוד אלופי הנכבד ד״ר פינסקר נ״י
באדיססא.

— — — — — — — — — — —

ועי״ד באור חפץ נסיעתי [1], הנה עתה עוד אין
דעתי מיושבת עלי להרחיב הדברים בענין זה, אך
תחת זה הנני להציע לפני מע״ל הצעה אחרת. הנה
מתחילה לא נמניתי מטעם חו״צ אלא בתור „סופר״
ומודיע מכל הנעשה פה, אך לחפצי ולחפץ ה׳ הירש
נהייתי למנהל לגדרה, הטעם שהחפצתי אני במשרה זו
לא היה משום כבוד, כי אינני רודף אחרי גדולה
כזאת, כי אם מפני שקויתי לתוספת שכר, כי השכר
שאני מקבל היום לא יוכל להספיק לי לצרכי, ובכ״ז
לא בקשתי שום תוספת מאשר לא נעלם ממני מצב
קופת חו״צ, ועבדתי עבודתי באמונה לא כאיש הבא
על שכרו אלא כאיש שהדבר קשור אל לבו ואל

1) עי׳ לעיל נומר 870.

נפשו. והנה רואה אני, כי אתם לא בזה תחפצו, כי
קנאתם בפקידי הנדיב ובהדיסציפלין שלהם וכו' וכו'.
ואני ידעתי כי בזה לא אוכל להשלים חפצכם. על כן
בקשתי כי תחזירוני למשרתי הראשונה ותבחרו לכם
לפקיד בגדרה את אחד „מההגונים" ו„הנאמנים" לכם.
ולא אשא בעול אחריות ממון וכיו"ב. „ההגונים" האלה
ישלימו חפצכם בכל דבר. ואני את חובתי אשמור
להודיע לכם כפעם בפעם מכל הנעשה. כי אשב בקרן
ביתי ואחזה לי חזיונות לב ואותם אגיש לפניכם בתור
מעשים שהיו כמעשה כל „המודיעים" ואהיה „הגון" גם
אני בעיניכם ואהיה גם „נאמן" והכל על מקומו יבוא
בשלום.

והנני מוקירו ומכבדו הסר למשמעתו

יחיאל מיכל פינס.

885.

מאת חובבי־ציון בפולטבה לפינסקר.

ב' איר ה' תרמ"ט, פאלטאווא.

כבוד אדונינו רם המעלה דגול מרבבה ראש
וראשון לחו"צ מוהר"ר ל. נ"י ד"ר פינסקער!

זה מקרוב לקחה אזננו שמועה ממקור נאמן כי
החומה אשר בני גדרה בונים סביב למושבם כבר
החלה להראות ובולטת היא מן הארץ וכי כעת נמצאים
בגדרה חמשה בתי אבן. והנה אין עינינו רעות חלילה
בשל אחינו בני גדרה, כי יושבים הם בבתי אבן, מי
יתן והיו מאשרים בארץ, יתענגו על רב טוב, יאכלו
ברבורים אבוסים וישבו בהיכלי שן. אבל על זאת
נשתומם. הן כפי הנראה מהמכתבים החוזרים כבר
הוסכם לבלי הוציא מהכסף הנקבץ אף אגורה אחת
על בנין בתי עץ, רק די־מחיתם מדי חדש בחדשו
ינתן להם והכסף הנשאר יהי' שמור למקנת אדמה
החסרה עוד לגדרה. ועתה מאין באו חמשה בתי האבן?
מי הם הזלים זהב מכיס לבנינם? — אחדים מחברי
ועדנו מחיבים עוד את בני גדרה כי מבלים הם את
עתם לבנין בתי אבן וחומה נפלאה אשר לא נדע
לאיזה מטרה ותכלית היא נבנתה. לכן מחלים אנחנו
את פני כ"ה כי יואיל נא בטובו להודיענו את מוצא
הכסף לבנין הבתים, החומה למה היא, ובכלל כמה
הוציאה ההנהגה הראשית על גדרה בימים האחרונים
כי נחוץ לנו לדעת זאת. בכלל רפו ידי המתנדבים
בשמעם כי בני גדרה בונים להם בתים וחומות מכסף
האביונים והדלים המתנדבים את פרוטתם האחרונה
לטובת הישוב, וכבר הגיעה העת כי חפשה תנתן לנו
מתמיכת גדרה ונחל בבנין מושב חדש.

והננו מוקירים ומעריצים את כבודו כערכו הרם

היושב ראש:

יהודא ליב ב"ר שלום שכנא אמציסלאווסקי

המזכיר: **מרדכי בן יעקב קריצעווסקי.**

886.

מאת חובבי־ציון בליבוי לפינסקר.

לשכת ההנהגה הזמנית
לאגודת
תומכי עבודת האדמה באה"ק
חובבי ציון.

ליבוי ששה לחדש אייר שנת „בונה ירושלם".

כבוד הגבר הוקם על, מורם מעם, דגול
מרבבה, אשר אהבת עמנו וארצנו תקנן בלבו
ה"ה הד"ר ל. פינסקער נ"י גבאי הראשי לחו"צ.

אדון נכבד!

זה שנים אשר ינעו סופרי חו"צ בשאלת
האתרוגים, היינו לקחת את מסחר אתרוגי א"י בידי
חו"צ אשר הכנסת זה המסחר נאותה להם ע"פ טבע
הענין, ובדברים כנים שקלו וטרו בזה עד כי הטו
לדעתם את לבות חו"צ כאיש אחד, עד כי גם הנוגעים
בדבר כמו הסוחר הנודע בזה המסחר נ. משכיללאיתן
כתב בעצמו לאחד מחו"צ בפה אשר הוא הראשון
שיסכים לקנות אתרוגי א"י מחו"צ, ולהשתדל בזה,
ורבים כמהו. והנה כעת נשאר אצלנו לקחת עלינו
הטורח במפעל הזה אם רק יסכים לזה הוד כבודו
והגאון הגדול ר"ש מאהיליווער, אז נכונים אנחנו
להוציאהו מחוג רעיון לפעולה, ורצוננו מבלי לקפח
חלילה הכנסת העוסקים בזה המסחר, כי העיקר הראשון
אצלנו בתנאי קודם למעשה מבלי למכור לאחדים
וליחידים רק לאלה אשר יש להם חזקה מכבר איש
איש בעירו, ובתנאי כפול כזה רצוננו לכתוב לשאר
האגודות, וביחוד נשתדל לעשות חוזה עם הסוחרים
הגדולים הנודעים לשם בזה המסחר, ואנחנו נהי' רק
בתור סוכנים, ונסתפק בשכר מועט, ואם כבודו הרם
יסכים לנו בזה, אז נכתוב מפה לכל האגודות, ונבקשן
להודיענו תומי' סכום האתרוגים אשר יוכלו למכור
באגודותיהן, ולשלוח דמי קדימה על אדרעססא של
כבודו או הרב הגביר א. זקהיים בפה. ואחרי שימי
זמן זה המסחר ממשמשים ובאים, כי בעוד חדש ימים

יתחילו סוחרי האתרונים ביפו לשלוח סחורתם לחו"ל, והקונים יבאו עמהם במו"מ, ואז נאחר העת כי לא נוכל לגרום אז הפסד מרובה, וע"כ נחוץ למהר הענין. ובקשתנו כפולה מאת הוד כבודו להודיענו תומ"י בהחוזר את דעתו בזה, על האדרעססא הידועה לו. וכמו"כ כתבנו להגאון הר"ש מאהיליווער נ"י [1] וכאשר נשיג הסכמתכם אז נקרב בע"ה אל המלאכה ונקוה כי ע"י השתדלותנו הנאמנה לא יצא מזה ח"ו שום ריב ופרוד, כי יודעים אנחנו להחזיק במעוז השלום באמת ובתמים, ואם כי לא נשלה נפשותינו לקות שכר הרבה בראשית מפעלנו בש"ז, אבל נקוה כי ברבות הימים יכולים חו"צ לקות פרי תנובה מענף הזה אשר יחזק ידי כל העובדים באה"ק, גם יאמץ לבב כל המוקירים מצות תוה"ק ויזכו בקרוב לקים בזה מאמר חז"ל על הכתוב ולקחתם לכם — משלכם — וד' עוז לעמו יתן ויברך כל העושים והמעשים בישוב ארה"ק בשלום [2].

והננו בזה המוקירים ומכבדים אותו כערכו הרם והנשא

הילל כ"ץ
המכונה
ד"ר קליין
סגן היו"ר יוסף זקהיים.

1) גם המכתב להרב מוהיליבר נמצא בידינו (המציאו לנו מר י. רבקינד, ברונכס), ואין הוא מוסיף כלום על המכתב שלפנינו. ועי' להלן נומר 894.

2) עי' להלן נומר 894.

887.

מאת מ. ארלנגר לפינסקר.

Paris, den 27 Mai 1889.

Werthester Freund,

— — — Ich sah gestern zum ersten Male Hrn. Hirsch, der unwohl hier angekommen war — — — Er hat Hrn. Niego, seinem Vertreter in Mikweh, beauftragt, in seiner Abwesenheit Ihre Zahlungen zu besorgen. — — —

Wegen Landkauf, sobald ein Verkäufer sein Wort bricht und mehr fordert als zuerst, so darf man ihm kein Gehör geben und muss ihn laufen lassen. Er wird dann von selbst zurückkommen mit günstigeren Preisen. Konkurrenz haben Sie nicht zu befürchten. Der Herr Baron wird Ihnen nicht wegkaufen, u. andere kaufen nicht. Mehrere Mal haben wir so gethan und ist immer gelungen. Nur durch die Vermittlung ungeschickter und meistens ungebetener Mäkler steigen die Pretenzionen der Verkäufer. Diese glauben, es wären mehrere Käufer vorhanden, wenn nur verschiedene Mäkler da sind, die ein Courtage verdienen möchten —

Der Herr Baron meint, dass es Ihnen leichter sein wird für Gadrah zu sorgen, da er sich etwas mehr Jessaud Hamaleh annimt.

Ihr ergebenster

M. Erlanger.

888. (*

מאת פינסקר לי. מ. פינס.

אדעססא, ט"ז אייר תרמ"ט.

כבוד הרב החכם הנעלה מוהר"ר יחיאל מיכל פינס נ"י.

— — — — — — — — — — — — —

ובדבר שאלתו ובקשתו להחזירו למשרתו הראשונה ולבחור לפקיד בגדרה את אחד „ההגונים" וכו' [1], הנה ידע נא כבודו הרם כי השם אצלנו אינו לא מעלה ולא מוריד. אין לנו צורך לא בפקידים מיוחדים ולא בסופרים מיוחדים. בפקידים — כי אצלנו אינו מוכרח שיעשה כל דבר בהקולוניא, ואפילו קנין איזה דבר, ביחוד ע"י הפקיד, ואין אנו מקפידים אם הקולוניסט מקבל כסף וקונה בעצמו את הצריך לו, ואחת היא לנו לע"ע אם הפקיד יושב בהקולוניא או במקום אחר. ובסופרים מיוחדים אין לנו צורך, כי כל ספרותנו קטנה, ודורשת בערך ארבעה מכתבים וחשבון אחד לחדש. הנה כבודו הרם רואה כי לנו נחוץ בכלל איש אשר ימלא את פקודתנו בעניני הקולוניא כפי שידרש מצב הענינים, מבלי שם תואר מיוחד. אבל יראה נא כבודו הרם כי אנכי איני מקפיד רק על דבר הנוגע למעשה, ודבריו אשר דבר — „ותבחרו לכם בפקיד בגדרה את אחד „מההגונים והנאמנים" לכם וכו' „ההגונים האלה ישלימו חפצכם בכל דבר ואני את חובתי אשמור להודיע לכם כפעם בפעם מכל הנעשה, כי אשב בקרן ביתי ואחזה לי חזיונות לב ואותם אגיש לפניכם בתור מעשים שהיו כמעשה כל „המודיעים" ואהיה „הגון" גם אני בעיניכם, ואהיה גם אני „נאמן" והכל על מקומו יבא בשלום" — לא הכעיסו אותי כלל. — — — —

*) מן הכתבים, שהמצ"א לנו מר ד. ליבוביץ, גדרה.

1) עי' לעיל נומר 884.

בהביעי לו הגותי כבוד הנני מוסיף כי חפץ אני להאריך עם כבודו הרם את עבודתנו הקדושה ומקוה כי אם נשתמש בחפש הדבור ואיש לרעהו נגיד גלוי את אשר יהגה לבנו בדבר המעשים שנעשו ושעתידים להעשות באה"ק, כי אז לא יהיה מקום לרגז ולתרעומות, וכל אחד מאתנו ימלא את חובתו להצבור ולחשוב כראוי.

והנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא

ד"ר ל. פינסקער.

889.

מאת חובבי־ציון במוסקבה לפינסקר.

Москава, 7 Мая 1889.

Глубокоуважаемый Дг!

Въ свое время мы извѣстили Васъ о томъ, что, въ интересахъ оживленія Палестинскаго дѣла, мы рѣшили удѣлять изъ собираемыхъ суммъ 75% на покупку и перепродажу земли и 25% на поддержку существующихъ колоній [1]).— Признавъ свое рѣшеніе вполнѣ раціональнымъ, мы тѣмъ не менѣе, въ виду представленныхъ большинствомъ возраженій, [2]) согласились тогда отсрочить осуществленіе его на 8 м-цевъ, предполагая, что за это время будетъ уже собрана сумма, необходимая для закупки недостающей Катрѣ земли, и подоспѣетъ урожай.

Нынѣ, въ виду того, что необходимая сумма уже собрана и срокъ, принятый нами, близится къ концу, мы сочли необходимымъ вновь подвергнуть обсужденію вопросъ о способѣ распредѣленія нашихъ доходовъ. Послѣ долгихъ преній и тщательнаго взвѣшиванія всѣхъ сторонъ дѣла, мы пришли къ слѣдующему заключенію:

„Имѣющія поступить отнынѣ деньги должны быть распредѣлены такъ, чтобы 75% шло на покупку земли, 20% на поддержку колонистовъ и 5% на постоянный фондъ".

Мотивы, руководившіе нами при постановленіи этого рѣшенія, въ общемъ тѣ же, которые были подробно развиты нами въ первомъ нашемъ письмѣ по этому вопросу. Мы считаемъ излишнимъ повторять ихъ, скажемъ только вкратцѣ, что какъ по нашимъ личнымъ наблюденіямъ здѣсь, такъ и по извѣстіямъ изъ провинціи и донесеніямъ разсылаемыхъ нами מגידים, дѣло наше всюду падаетъ, энергія слабѣетъ, сочувствіе уменьшается; въъ тоже время намъ ото-

1) עי' לעיל נומר 858.

2) חוץ ממכתביו של פינסקר עצמו (עי' לעיל הנומרים 867, 884) לא מצאנו בארכיונים שבידינו שום תשובות אחרות על הצעתם של בני־מוסקבה.

всюду обѣщаютъ сочувствіе и содѣйствіе, разъ мы только возьмемся за живое, видное, плодотворное дѣло и прекратимъ это безплодное „кормленіе"...

Мы полагаемъ, кромѣ того, что на собранные уже 16000 фр. положеніе Гедейры можетъ быть тѣмъ, или инымъ путемъ улучшено; съ другой стороны мы съ трудомъ представляемъ себѣ, когда, наконецъ, при сохраненіи status quo, Гедейрцы признаютъ свое положеніе настолько удовлетворительнымъ, чтобы отказаться отъ пособій...

Въ виду всего этого передъ нами возникаетъ слѣдующій вопросъ: должны ли мы по прежнему удѣлять всѣ средства Гедейрцамъ, не обращая вниманія на угрожающее здѣсь паденіе всего дѣла, или мы обязаны, не забывая существующихъ колоній, прежде и больше всего имѣть въ виду интересы всего дѣла?

Мы высказываемся безусловно и категорически за послѣднее и надѣемся, что рѣшеніе наше встрѣтитъ полное Ваше сочувствіе и согласіе остальныхъ комитетовъ. Мы увѣрены, что Вы, Глубокоуважаемый Дг., не замедлите опросить и сообщить намъ мнѣнія этихъ комитетовъ и мы будемъ съ величайшимъ нетерпѣніемъ ждать Вашего отвѣта, чтобы возможно скорѣе взяться за реформу, столь необходимую при теперешнемъ критическомъ положеніи дѣла.

Съ глубокимъ уваженіемъ

Предсѣдатель М. Фрейденбергъ.

Врем. секретарь Дг. Е. В. Членовъ.

---

890 [*]).

מאת פינסקר לם. פרידנברג.

Одесса, 14-го Мая 89.

Многоуважаемый г. М. Фрейденбергъ!

Въ отвѣтъ на Ваше письмо отъ 7-го мая [1]) честь имѣю сообщить Вамъ, что когда я прошлой зимою представилъ Ваше предложеніе на обсужденіе габаимовъ, то на него получены были отвѣты только отъ двухъ габаимовъ, а именно: отъ Баускаго раввина и отъ Васъ [2]). Оба мнѣнія были противоположны, и я, по имѣющимся у меня отъ вполнѣ безпристрастныхъ лицъ, какъ, напр., разныхъ состоятельныхъ колонистовъ въ Ришонъ-Леціонѣ и г-на Гирша, свѣдѣніямъ о дѣйствительныхъ нуждахъ Гедеры, долженъ былъ присоединиться къ мнѣнію Баускаго раввина, высказавшагося про-

*) נומר זה והנומר שלאחריו הם מארכיונו של אוסישקין.- המכתב שלפנינו כתוב בידי ליליינבלום.

1) עי' הנומר הקודם.

2) עי' הערה 2 לנומר הקודם.

полагать, Гедейрцы никогда не откажутся, а потому, по Вашему, слѣдуетъ принимать мѣры, опредѣлить имъ установленный % и т. д. На самомъ же дѣлѣ Гедейра самая несчастная колонія не по волѣ ея колонистовъ. Она для хлѣбопашества чуть ли не хуже Ришонъ-Леціонъ, въ каждыхъ 120 дунамахъ, составляющихъ участокъ каждаго колониста, нѣтъ болѣе 30 дунамовъ, годныхъ къ посѣвамъ. Неудивительно, что Гедейра не имѣла ни одного хорошаго урожая. Нѣтъ земли, нѣтъ и урожая. Считаю не лишнимъ напомнить, что Гедейра была куплена г. Пинесомъ и продана кружкамъ Х. Ц. еще до Каттовицкаго съѣзда, значитъ до существованія Комитета. Чтобы сдѣлать изъ Гедейры колонію, нужно одно изъ двухъ: или превратить ее въ цвѣтущій садъ, какъ это сдѣлалъ баронъ съ Ришономъ, или прикупить ей достаточно земли. На первое требуется 4-5 лѣтъ, на второе надо имѣть 20 тысячъ франковъ, да и имѣющуюся для продажи близъ Гедейры землю. Палестина не Россія. Тамъ нѣтъ ни установленной цѣны на землю, ни промотавшихся и проигравшихся помѣщиковъ. Приходишь къ арабу купить землю— онъ имѣетъ время. Если онъ уже и заявилъ цѣну, то это ему не мѣшаетъ завтра же набавить, а черезъ недѣлю опять набавить. Вотъ мы имѣли въ виду прикупить 3000 дунам. земли близъ Гедейры, изъ которыхъ было бы прибавлено колонистамъ. За эту землю просили 60,000 фр. и д-ръ Пинскеръ уже изобрѣлъ разныя комбинаціи для покупки ея. Вдругъ, какъ сообщаетъ г. Гиршъ, продавецъ запросилъ ужъ 80,000 фр. и при томъ не хочетъ ручаться, что тамъ дѣйствительно имѣется 3000 дунамовъ. Ну, можно ли такъ купить землю? и виновны ли въ томъ Гедейрцы? За неимѣніемъ урожаевъ Гедейрцы нуждаются, помимо хозяйскихъ нуждъ, и въ хлѣбѣ, и въ кормѣ. Хлѣбъ и кормъ обходятся Х. Ц. ежемѣсячно въ 900 фр., не говоря о жалованьи г. Пинесу, шойхету и о прочихъ необходимыхъ расходахъ, указанныхъ въ отчетѣ. А Вы рѣшаете, чтобы имъ выдавать только 20%! Если за 9 мѣсяцевъ къ г-ну Эрлангеру поступило около 29000 фр., то 20% составляютъ около 600 фр. въ мѣсяцъ. Не есть-ли такое рѣшеніе приговоръ о лишеніи Гедейры возможности существовать? Если Вы мнѣ не вѣрите, то просите г. Э. Копельмана, пребывающаго нынѣ въ Палестинѣ, чтобы онъ Вамъ пояснилъ, могутъ ли Гедейрцы жить и существовать на тѣ средства, которыя Вы имъ опредѣляете. И чѣмъ Ваше рѣшеніе мотивировано? Недовольствіемъ массы! Но неужели Вы не знаете нашей массы? Она нетерпѣлива, ни въ чемъ не считаетъ себя некомпетентной и одержима губительной рознью. Наши Х. Ц., къ несчастью, похожи на колелы Халуки. Для каждаго колела существуютъ только въ Вашего предложенія. Положеніе Гедеры въ теченіе этого времени ничуть не измѣнилось. На собранныя до сихъ поръ на прикупку земли около 12.000 фр. (не 16000, какъ Вы полагаете) еще невозможно прикупить для Гедеры земли, да и если были бы въ наличности всѣ нужныя на это суммы, то и тогда необходимо было бы отложить всякія реформы до совершенія акта покупки земли и полученія отъ нея перваго урожая, такъ какъ отъ франковъ, имѣющихся въ кассѣ г. Эрлангера на покупку земли, а также отъ купленной но еще не давшей плодовъ земли, экономическое положеніе колоніи не улучшится. Такимъ образомъ, въ настоящее время, если Ваше предложеніе будетъ принято, то оно поведетъ только къ гибели Гедеры. Вамъ, вѣроятно, небезъизвѣстно, что мы пока даже не имѣемъ возможности осуществить наше намѣреніе относительно этой прикупки, такъ какъ тѣ, которые хотѣли продать намъ земли близъ Гедеры, предлагаютъ теперь намъ такія условія, на которыя мы не можемъ согласиться.

Тѣмъ не менѣе, если Вы настаиваете на Вашемъ предложеніи, то я его представлю на усмотрѣніе габаимовъ, хотя я, конечно, остаюсь при своемъ мнѣніи, что такая реформа погубитъ Гедеру и съ нею всѣ дѣла колонизаціи, на которую мы трудимся такъ долго.

Вы говорите, что намъ отовсюду обѣщаютъ и сочувствіе, и содѣйствіе, разъ мы только возьмемся за живое, плодотворное дѣло. Видно, что Вы считаете нашу теперешнюю дѣятельность мертвечиной, безплодною. Я же, съ своей стороны, уже утомленъ ею, и какъ Вамъ извѣстно, давно просилъ освободить меня отъ нея, о чемъ прошу и теперь.

Съ глубочайшимъ уваженіемъ

Др. Л. Пинскеръ.

891.

מאת ליליינבלום לד"ר י. צ'לנוב.

Одесса 14 мая 5649 г.

Многоуважаемый Д-ръ Е. В. Членовъ!

Сознаюсь, что пишу Вамъ отвѣтъ на Ваше письмо отъ 9-го мая [1]) не безъ нѣкотораго волненія. Да, я немножко взволнованъ, потому что трудно быть равнодушнымъ къ кабинетнымъ рѣшеніямъ, окончательно игнорирующимъ дѣйствительныя нужды тѣхъ, для кого они созданы.— По Вашему выходитъ, что Комитетъ питаетъ нѣжныя чувства къ Гедейрѣ, позволяетъ имъ доить Х. Ц. безъ конца, отъ чего, какъ надо

1) לא מצאנו אותו.

ко евреи его болота, его губерніи; цѣлаго Израиля для него нѣтъ. Такъ и наши Х. Ц. Мирцы негодуютъ, почему не посылаютъ ихъ горожанъ въ колонію, Клецкій кружокъ говоритъ, что если-бъ изъ Клецка были отправлены хоть 3 семейства, то Клецкъ навѣрно давалъ-бы въ кассу Х. Ц. до 200 руб. въ годъ. Вотъ въ этомъ источникъ всѣхъ негодованій: каждый кружокъ хотѣлъ-бы угощать Палестину своими согражданами. Пригодится-ли ихъ протеже́ къ земледѣлію, соотвѣтствуетъ-ли этому составъ его семейства, до этого имъ дѣла нѣтъ. Я знаю евреевъ, по крайней мѣрѣ, моихъ „литваковъ". Они годны ко всякому ремеслу. Спросите простого еврея, сможетъ-ли онъ быть губернаторомъ, и онъ Вамъ отвѣтитъ: אָ וואַה, א גרויסע מעשה! И если Вы хотите дѣйствовать въ угоду этой массѣ, то я заранѣе совѣтовалъ-бы Вамъ отказаться отъ всякой дѣятельности. При нетерпѣливости нашей массы, ея необдуманности, розни и пр. ничего нельзя будетъ создавать.

Комитетъ и безъ всякихъ %-ныхъ опредѣленій выдаетъ Гедейрцамъ около 1500 фр. въ мѣсяцъ, остальныя деньги пока хранятся на прикупку земли для Гедейры. По достиженіи этой цѣли деньги будутъ храниться на другія цѣли, по согласіи габаимовъ. Этого по моему, достаточно. Массу же мы должны научить общему дѣлу. Мы должны ее убѣдить въ справедливости нашего принципа, что на первомъ планѣ у насъ Палестина и колоніи, и что для насъ не должно быть ни Мирскаго, ни Клецкаго, ни́ Пинскаго болота, а только Израиль.

Впрочемъ, д-ръ Пинскеръ не прочь вторично предложить Вашъ проектъ на обсужденіе габаимовъ, если Вы на этомъ будете настаивать, но я просилъ бы Васъ отказаться отъ такого проекта, по крайней мѣрѣ, до полученія Вами свѣдѣній отъ члена Вашего же общества, г. Э. Копельмана, о возможности привести Вашего предложенія въ исполненіе безъ гибели Гедейры.

Извините меня за мой тонъ въ этомъ письмѣ. Вашъ неисполнимый проектъ, на которомъ Вы настаиваете ужъ около 8 м-цвъ, лишилъ меня моего обычнаго хладнокровія.

Съ глубочайшимъ уваженіемъ

М. Лиліенблюмъ.

892.

מאת וו. טיומקין לפינסקר.

Елисаветградъ 26/V 89.

Глубокоуважаемый Докторъ,

Левъ Семеновичъ!

— — — — Въ кассѣ нашей имѣется нѣсколько сотъ рублей, которые мы, однако, не можемъ выслать до тѣхъ поръ, пока Ц. К-тъ не дастъ обстоятельнаго отвѣта, на какія нужды будутъ употреблены они. Это наше требованіе мотивируется тѣми доводами, что Правленіе [1]), несмотря на искреннее желаніе подчиниться волѣ Ц. К., должно уступить общественному давленію, потому что не находитъ поддержки въ Ц. К., который не считаетъ возможнымъ отвѣчать во время на запросы Правленія.

Не получая долго отвѣта, общество стало требовать употребленія этихъ суммъ на покупку новыхъ земель въ Св. Землѣ, или же на высылку семейства изъ нашего города въ одну изъ существующихъ колоній. Правленіе, сознавая на сколько пагубно было-бы разрушить принципъ централизаціи, искало постоянно поддержки Ц. К-а, разсчитывая на его помощь и обстоятельныя разъясненія, имѣющія постоянно вѣсъ въ глазахъ общества; Ц. же Комитетъ поставилъ Правленіе своимъ молчаніемъ въ самое затруднительное положеніе; вотъ почему мы вынуждены еще разъ обратиться къ Вамъ съ настоятельнымъ требованіемъ для блага дѣла отвѣтить подробно на поставленные нами вопросы — — —

Съ глубочайшимъ уваженіемъ

Предсѣдатель общества „Bnei Zion"

Владиміръ Темкинъ.

1) פירוש: הנהלת האגודה ביליסבטגרד.

893.(*

מאת חובבי־ציון בקובנה לרש״י פין.

בשם ה׳ הבוחר בציון.

יום ו׳ ר״ה סיון, תרמ״ט, פה קאוונא יע״א.

לכבוד אחינו היקר, הרב החכם הכולל,
זקן בית ספרותנו, אוהב עמנו וארצנו
הקדושה באמת, הר״ר ש״י פין הי״ו.

שלום! שלום!

— — — — ירשנו נא מע״כ לדבר דברים אחדים באזניו ע״ד אגדתנו ומצבה, ולהועץ אתו בדבר אחד שבו תלוי אשרה וקיומה. בקופת אגדתנו נמצא כעת סך חמש עשרה מאות רו״כ בערך. לפי חקי אגדתנו דרוש להוציא את הכסף הנ״ל לקנית קרקע באה״ק, והחבר שיזכה בגורל לו תהיה. לשנות את החק הנ״ל ולשלוח את הכסף לתמיכה הוא דבר שאי־אפשר, ורבי החברים לא יסכימו לזה. כמעט כל החברים רוצים בקנית אדמה חדשה בעד הסך הנ״ל. אך זו רעה חולה, כי חברי „הועד הנכבד" אינם חפצים בזה, ולא משום שחפצים המה לשלוח

*) מארכיונו של פין.

את הכסף לתמיכה, כ"א אומרים המה לחכות עד— עד אשר יאסף בקופה כחמשת אלפים רו"כ. וכה מונח הכסף בקופסא של ראש אגדתנו הנ' רא"ב[1] וואלף נ"י כאבן שאין לה הופכין. רבים מהחברים מרננים אחרי פעֻלות האגדה, כי לא יראו כל תוצאות להן, ובגלל זה רפתה פעלות האגדה בעת האחרונה, חברים חדשים לא יתוספו לה ומספר הישנים גם הוא יצער. גם רוח העוסקים נפל בקרבם למראה המצב המעציב הזה. יודעים המה, כי בטרם נאסוף לקופת האגדה סך כנ"ל תעברנה כארבע שנים ויותר, ומי יודע את הבאות?... אולי יעזבו העוסקים האלה את עירנו, או תמורות אחרות וסבות שונות תעצרנה בעדם מעבוד עוד את עבודתם לרעיון ישא"י פה, והתפרדה חבילת החברה, ואז מי יודע את גורל הכסף?... כבר ראינו וכן שמענו מקרים כאלה במקומות אחרים, כי התבטלה אחת החברות והכסף מונח ויונח אולי עד שיבוא אליהו... מלבד זאת מספקים אנחנו אם תעצר האגודה כח להתקים לימים הבאים, אם יארך המצב הזה ואם לא יראו החברים איזו פעולה מוחשית וניכרת.

במלה אחת, טובת האגודה וקיומה דורשים כי הכסף הנאסף (סך לא מצער לאגודה אחת) יוציאו לקנית קרקע באה"ק. ולו גם לא יספיק הסך הזה לקנית קרקע וכל הצרכים למשפחה אחת אין רע בדבר אם לע"ע תקנה לה האגודה אך את הקרקע, וע"י ז, כמובן, נחליף כח ומספר החברים וסכום ההכנסה ירבה מיום ליום, ויכלנו בזמן מצער להכנים סך כסף לא מעט די הבנינים, כלי המחרישה וכל יתר המכשירין. אנחנו העוסקים מכירים ויודעים זאת היטב. אבל מה נעשה וחברי „הועד הנכבד" עומדים על דעתם, לבלי עשות כעת מאומה בכסף הנאסף. ואדיר כל חפצנו לבלי עשות פרוד הדעות ומחלוקת...

והננו פונים אל מע"כ בבקשה להורות לנו, כיד ד' והבינה הטובה עליו, הדרך נלך בה ומה עלינו לעשות. אולי יואיל מע"כ לפנות במכתב אל הר"ר א"ב וואלף נ"י ולבאר לו את מצב הדבר כמו, ובלי תפונה יהיו דבריו נשמעין — — — —

בעיר לידז באנגליה נמצא כשמונה מאות רו"כ (בבית האוצר לממשלה), שנקבץ מחברי ההברה, שכבר בטלה, לישא"י. ואחד מיושביה הודיענו, כי לו פנו אליהם ע"י „המליץ" בקריאה ובקשה לשלוח את הכסף לתעודתו, כי אז לא שבו חו"צ ריקם ותוחלתם לא נכזבה. והננו להציע לפני מע"כ לעשות כזאת, אם ימצא גם הוא לטוב ונכון את ההצעה הזאת.

והננו מכבדיו ומוקיריו כרום ערכו, אוהביו באהבת ציון וירושלים, ומברכים אותו בארך ימים, שלוה ונחת

א. בז־אביגדור

(ועוד ארבע חתימות).

1) „ר' איסר־בר".

894.[*]

מכתב־חוזר מאת חובבי־ציון בליבוי לאגודות.

ליבויא בירח סיון תרמ"ט.

בשם ה' הבוחר בציון.

שלום וישע רב לאחב"י היקרים, ה' עליהם יחיו.

נכבדה בזה להציע לפניכם, אחים יקרים, ענין נכבד, ואשר נעלה אתנו מעל כל ספק, כי תקבלוהו גם אתם, כמו כל אחב"י בערים שונות, בנפש חפצה. הענין הזה, אשר הננו נושאים הפעם מדברותינו אודתיו, הוא — מסירת מסחר אתרוגי א"י בידי האגודות חו"צ, לעשותו למקור הכנסה חדשה למקנת קרקע בארץ הצבי. מי מאתנו, אשר לבו שלם עם הרעיון הנעלה, יאה"ק, לא יודה וכיר, אשר מסחר עם תנובת פרי ארץ קדשנו מהראוי להיות קדש גם לתכלית קדושה, כמו לתמיכת ולהרחבת הישוב בארץ קדשנו זו, אשר היא הנותנת לנו את זה הפרי הלולים. זה הפרי עץ הדר — האתרוג — הצומח וגדל בארץ הקדש, הנקדש בחג האסיף לדבר מצוה קדושה, הלא השכל והבינה הישרה יחובבונו להרים גם תמורתו תרומת קדש למטרה קדושה — למשען אחינו החלוצים, עובדי אדמת הקדש. ומה גם כי המצוה בעצמה תצא לנו ע"י זה כפולה ומכופלת! כי באחזנו בידינו לקיים „מצות אתרוג" — אתרוג א"י, אשר יהיה קנוי ע"י אגודת חו"צ לתכליתנו הרוממה, הלא רגשי קדש ילהיבו נפשנו ביתר שאת, בהעלותנו על לבנו, כי זולת קיום המצוה עוד נאחד בזה את הענג הרוחני עם התועלת, אם נדע נאמנה כי תמורת כסף האתרוג הוא ג"כ קדש לטובת אחינו האכרים העובדים על הררי ציון.

נשען על גדל מעלת המטרה הזו ועל רב טוב הצפון בתוצאותיה לטוב הישוב, ובהסכמת הגאונים הגדולים העומדים בראש הישוב ובהסכם ההנהגה הראשית אשר באדעססא, הועד לחו"צ דפה קבל על עצמו להשגיח על המסחר מאתרוגי א"י, ולהמציא ממנו מוצא חדש להרחבת הישוב.

והנה הקרה ה' מקרה טהור לידינו, אשר אחד מחברי הועד דפה, איש נכבד ויקר ערך, ה"ה הרב הגביר כש"ת מו"ה משה ניסן שמוליצאנסקי נסע זה מקרוב לארץ הצבי לפקוד שמה אחוזותיו בהמושבות „ר"ל" ו„גדרה", ומאשר שבכל אות נפש ותשוקה נמרצה לקח עליו ה' שמאליצ' הטרח להתעסק בענין הזה, ע"כ מלא הועד דפה את ידיו ע"י כתב הרשאה לשאת

*) סן הכתבים, שהמציא לנו מר ח. זאקהים, ליבוי. הכתב שלפנינו הוא גליון ליטוגרפי.

וליתן בדבר זה עם סוחרי אתרוגי א"י ולכרות עמהם ברית מסחר כיד בינתו הטובה עליו, וחזקה על חבר הועד כמהו, שידע בע"ה להוציא מתיי דבר מתוקן כראוי לכל פרטיו.

הנה כי כן נקל לנו ברצות ד' להוציא מחשבתנו לפעולת ידים, ולכן הואילו נא גם אתם, אחינו היקרים, להיות מסעיים לדבר מצוה הרבה הלזו, להשתתף במעשה הצדקה ולעזור על ידנו להוציא חפצנו לאור. אי־לזאת נשחרכם כבוד לבוא במו"מ עם העוסקים במסחר האתרוגים בעירכם ובסביבותיה, לְבָאֵר לפניהם את גודל המטרה הזו ולפעול עליהם, כי יואילו נא לפנות אלינו ברשימותיהם על אתרוגי א"י בנתינת 5 רו"כ בתורת דמ"ק על כל תיבה, ואנחנו מצדנו נוכל להבטיחם נאמנה כי נדע בע"ה למלאות חפצם על צד היותר נעלה ויהיו שבעי רצון מאתנו.

גם זאת עלינו להגיד, כי אין את נפשנו חלילה להסיג גבול או לקפח שכר הסוחרים במסחר זה מכבר, כי חפצנו אך אשר הועד לחו"צ דפה יהיה בעסק זה רק כמו איש הבינים (פערמיטטלער) וכי הצרך באתרוגי א י אשר ידרש לסוחרים התמידים יהיה קנוי ע"י אמצעותנו, וכל יתר פרשת המסחר הזה הננו מוסרים בכל לב להסוחרים בעצמם, איש איש על מקומו באין שום מפריע והתערבות מצדנו. גם לא נהיה בזה אצים לְרֶוח גדול, ונהפוך, כי נסתפק אף ברוח מועט, באשר נדע מראש, שאף אם ראשית שכר העסק יהיה מצער, אבל באחריתו ישגה בע"ה, לשמחת כל מוקירי הרעיון הקדוש.

ועתה, אחים יקרים, המלאכה מרובה והזמן קצר, ע"כ הננו מבקשים אתכם שתטיבו נא להחיש מעשיכם ופעולותיכם בדבר האמור ולהשיבנו במוקדם האפשרי על מכתבנו זה וחלף טרחתכם ועמלכם נביע לכם תודה בשם אחינו החלוצים יחיו, וד' השוכן בציון יברככם בכל טוב סלה, כחפץ אחיכם ומוקירכם ומכבדכם כערככם הנעלה

הועד לאגודת חו"צ דפה ליבויא.

895.

מאת חובבי־ציון במוסקבה לפינסקר.

Москва, 30 Мая 89.

Глубокоуважаемый Дг!

Мы получили Ваше письмо отъ 14 с. м.[1]) и въ виду представленныхъ Вами возраженій, вновь подвергли обсужденію вопросъ о способѣ распредѣленія нашихъ средствъ. Внимательно разсмотрѣвъ доводы, представленные Вами, мы, къ сожалѣнію, съ ними согласиться не можемъ, и остаемся при прежнемъ мнѣніи.

Хотя мы вполнѣ согласны съ тѣмъ, что положеніе Гедейрцевъ весьма печально и достойно сочувствія и содѣйствія, но мы, съ другой стороны, вполнѣ убѣждены въ томъ, что, продолжая по прежнему удѣлять Гедейрцамъ всѣ наши средства, мы потеряемъ довѣріе народа, лишимся собственной энергіи и приведемъ Палестинское дѣло къ очень печальному состоянію..

Намъ кажется, что единственнымъ средствомъ для нормированія положенія Гедейры въ настоящее время и при нашихъ силахъ можетъ явиться только то, чтобы уменьшить число колонистовъ. Это можетъ быть сдѣлано или такимъ путемъ, чтобы на имѣющіяся уже 12000 фр. перевести нѣсколько колонистовъ въ другую колонію, или давая имъ средства для занятія ремесломъ, или для возвращенія на родину. Словомъ, мы не входимъ теперь въ разсмотрѣніе подробностей этой мѣры, которыя очень легко будетъ выяснить, если мѣра эта будетъ одобрена; суть же въ томъ, чтобы въ Катрѣ оставалось столько колонистовъ, сколько можетъ пропитаться на имѣющіяся тамъ землю и орудія.

Мы просимъ Васъ подвергнуть предлагаемую нами мѣру обсужденію и не замедлить сообщить намъ результатъ.

С глубокимъ уваженіемъ
М. Фрейденбергъ.
Секретарь Дг. Е. В. Членовъ.

1) עי' לעיל נומר 890.

(* 896.

מאת ליליינבלום לד"ר י. צלנוב.

Одесса, 4 іюня 5649 г.

Многоуважаемый Докторъ!

Вы изволили говорить въ Вашемъ письмѣ отъ 30 мая[1]), что хотите знать мое мнѣніе о Вашихъ доводахъ. Я исполняю Ваше желаніе. Всѣ Ваши доводы—посторонніе, и моего мнѣнія[2]) не могли колебать. Я исходилъ изъ той точки, что въ Гдейрѣ не по винѣ Х. Ц. и не по винѣ колонистовъ нѣтъ земли для хлѣбопашества, поэтому ихъ нужно поддерживать до прикупки земли и полученія отъ нея урожая. Иначе Гдейра непремѣнно погибнетъ, и это будетъ самый тяжелый ударъ для палестинскаго дѣла. На это собственно Вы мнѣ ничего не отвѣтили. Вы только спросили: до какихъ же поръ? что если

*) מארכיונו של אוסישקין.

1) לא מצאנו אותו.

2) עי' לעיל נומר 891.

и первый урожай не будетъ удачнымъ? что масса ропщетъ и т. п. Но вѣдь вопросъ остается: что будетъ съ Гдейрой? Вы, правда, сочувствуете Гдейрцамъ, но вѣдь отъ одного платоническаго сочувствія у нихъ хлѣба не будетъ. Вы хотите жертвовать Гдейрою. Но жертвовать чему? Общей идеѣ? Но вѣдь при нашемъ непростительномъ нетерпѣніи мы всегда будемъ жертвовать поочередно каждой новой колоніей общей идеѣ! И кто это жертвуетъ существующимъ дѣломъ ради проектовъ и плановъ, еще не осуществленныхъ? Да и жертвою Гдейры мы пожертвуемъ всѣмъ нашимъ дѣломъ. Масса увидитъ, что Гдейрцы разбѣжались, колонія оставлена и скажетъ: вотъ 5 лѣтъ няньчились съ колоніей, положили въ нее „сотни тысячъ“, орошали ее потомъ молодыхъ, прилежнѣйшихъ „студентовъ“ и ничего изъ этого не вышло,—вотъ колонизація Палестины! Одни прибавятъ: „אם ד' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו“, а другіе просто назовутъ ее глупой мечтой. Я, г. Усышкинъ и немногіе другіе, надѣюсь и Вы среди нихъ, говоримъ Karthago delenda est, но если бы и масса такъ смотрѣла на это, то мы очень уже далеко ушли бы... Знаете-ли, многоуважаемый докторъ, что мы еще не имѣемъ понятія о томъ, сколько наконецъ, требуется денегъ въ Палестинѣ для колонизаціи одного семейства? Принято считать 3000 руб., но цифра эта произвольная, такъ какъ мы еще не видѣли ни одной самостоятельной колоніи, и не знаемъ сколько денегъ положено въ нее. Г. Мееровичъ говоритъ, что требуется 5000 руб. Г. Смольчанскій изъ Либавы показалъ мнѣ на прошлой недѣлѣ отчетъ его 7-ми участковъ (4 въ Гдейрѣ и 3 въ Ришонѣ) и они стоили ему уже болѣе 20 тысячъ руб., и онъ еще долженъ ждать 4 года до полученія плодовъ. А домашнихъ расходовъ онъ не имѣетъ, такъ какъ самъ живетъ въ Россіи. По его счету тоже требуется для семейства minimum 5 тысячъ руб. Онъ не могъ мнѣ вѣрить, что Вы предлагаете удѣлить % для Гдейры, такъ оно, это предложеніе, показалось ему безсмысленнымъ и невозможнымъ. Но Karthago delenda est; мнѣ все равно, сколько бы ни стоила намъ колонизація Палестины. Мнѣ важно, чтобы было тамъ прежде всего кое-какое населеніе, потомъ дѣло уже легче будетъ. Пусть первые 1000 семействъ стоятъ барону и Х. Ціонъ хоть 5 милліоновъ руб., Израиль отъ этого не обѣднѣетъ. Но это можно только на деньги барона и обществъ. Повѣрьте, что у меня не хватитъ совѣсти посовѣтовать семейству, имѣющему 5000 руб., поѣхать въ Палестину, такъ какъ я не знаю, не обѣднѣетъ ли оно тамъ, а личностями жертвовать не имѣю права.

Изъ этого выходитъ: 1) что мы не можемъ посылать семейства на ихъ счетъ въ Палестину прежде, чѣмъ будемъ знать точно, какой величины капиталъ тамъ требуется. 2) Если въ Гдейрѣ 16 семействъ, то требовалось для нея minimum 80 тысячъ руб., а мы на нее такой суммы не истратили. До принятія Песахъ-Тиквы барономъ Гдейра была у насъ падчерицею. Только два года мы употребляемъ всѣ деньги наши на Гдейру. Эти два года дали намъ около 40 тысячъ руб, изъ нихъ многіе расходы на мѣстѣ, расходы на г. Пинеса, процессы и разрѣшеніе построекъ стоили около 10,000 фр., болѣе 10,000 фр. имѣются въ Парижѣ на покупку земли. Такимъ образомъ, непосредственно на Гдейру ушло въ послѣдніе два года около 25 тысячъ руб., а вмѣстѣ съ прежними годами сумма врядъ-ли дойдетъ до 45 тысячъ руб., значитъ, до 80 т. руб. еще очень далеко. Почему же Гдейра обошлась намъ дорого?

Вы ссылаетесь на г. Высоцкаго. Но во 1-хъ (да извинитъ меня г. Высоцкій), я не причисляю его къ приверженцамъ Karthago delenda est, во 2-хъ, онъ былъ въ Палестинѣ въ 1885 г., когда и Песахъ-Тиква и Гдейра представляли собою голую землю, и никакого практическаго опыта тогда еще не было. Въ 3-хъ, онъ слишкомъ много значенія придаетъ мнѣнію *** [3]) Рокеаха, который еще въ самомъ началѣ хотѣлъ, въ пику Пинесу, руками же г. Высоцкаго изгнать Гдейрцевъ изъ колоніи и отдать ихъ въ качествѣ паробковъ Песахъ-Тиквецамъ.

Вы считаетесь съ ропотомъ массы. Но это слово приводитъ меня въ окончательное отчаяніе. Вспоминая о нашей массѣ, я теряю всякую вѣру въ успѣхъ нашего дѣла. Дѣло массы—сознавать свое невѣжество и довѣряться руководителямъ ея. Ни въ какомъ обществѣ, ни въ какомъ парламентѣ масса не подаетъ своего голоса, а только при выборахъ правленія или депутатовъ она выбыраетъ своихъ представителей. Но наша масса—копія съ польской шляхты, а при ея нетерпѣніи и самомнѣніи еще хуже ея. Горе намъ, если традиціонное „не желаемъ“ найдетъ себѣ мѣсто и у насъ, Х. Ц. Тогда и возстановленная Палестина пойдетъ ко дну, какъ во время Тита...

Но, какъ бы то ни было, Ваше предложеніе, по Вашему требованію, будетъ предложено габаимамъ. Я вѣрю, что оно не пройдетъ; если же пройдетъ — Одесса, Либава и еще другіе отстанутъ, такъ какъ исполненіе такого предложенія для нихъ также возможно, какъ напр. для Гладстона стать во главѣ торіевъ, а для Салисбюри—во главѣ виговъ, и будетъ такой трескъ, что сами будете сожалѣть...

Если нуженъ капиталъ для покупки земли (а такой капиталъ дѣйствительно нуженъ), то его слѣдуетъ составить не изъ бѣдныхъ копеекъ

3) אנו משמיטים תואר־של־גנאי חריף וקשה מאד.

Х. Ц. Одесситы освободили Іессодъ Гамалу, пусть московскіе богачи положатъ по 1000 руб. на покупку вообще земли, ихъ примѣръ будетъ подражаемъ, и по истеченіи извѣстнаго времени они получатъ свои деньги обратно. Никто не будетъ имѣть даже противъ того, чтобъ они считали на эти деньги извѣстный % — — . -

Съ глубочайшимъ уваженіемъ

М. Л. Лиліенблюмъ.

---

897. (*

מאת „נושאי נס ציונה" בפאריז לפינסקר.

בשם ה׳ הבוחר בציון

י״ז סיון אתת״ך לגלותנו.

A Monsieur le président de „Choïveve Zion".

Monsieur le Docteur!

Au nom de la Société „Nossé Nes Zionah" la commission, élue à l'effet d'organiser un Congrès Universel des sociétés palestinophiles à Paris a l'honneur de Vous faire part de la décision, prise dans la séance extraordinaire de 8 juin.

Comme Vous le savez bien, le mouvement palestinophile, ayant pris une grande extension à partir de 1882, est notablement affaibli à présent, et l'activité, si éclatante dans le premier temps, laisse beaucoup à desirer à l'heure actuelle. Le nombre des travailleurs actifs, des combattants ardents pour notre idée va toujours en diminuant, l'apathie générale se manifeste partout, la somme d'argent reste toujours insignifiante. Le flot, qui jadis entrainait tout le monde, s'abaisse de jour en jour, et on se demande avec anxiété, où a disparu l'énérgie si puissante, l'entrain si répendu, l'audace si encourageante, qui remplissait les cœurs de tous ceux qui tournèrent leurs yeux vers la patrie abandonnée. Où est la cause de ce changement, que faut-il faire pour ranimer le mouvement, qui pourtant répond à un des besoins les plus impérieux de notre peuple? Ces causes sont différentes et nombreuses, chacun les trouve autre part, mais tous sont d'accord que l'idée palestinophile n'a nullement perdu sa raison d'être et que le mouvement peut de nouveau prendre des dimensions gigantesques, à condition d'être ranimé, privé des obstacles qui entravaient sa marche auparavant.

Mais qui peut produire ce changement, qui a plus de compétence dans la recherche des causes de son affaiblissement actuel, qui peut trouver le moyen le plus efficace pour rendre à l'idée sa force primitive, si ce n'est pas une assemblée des représentants de toutes les sociétés palestinophiles, de tous ceux qui pensent, qui travaillent, pour assurer à notre peuple le droit sacré à la liberté. Un Congrès es donc le seul et unique moyen, prompt et urgent, dont la nécessité est si imminente, que nous trouvons inutile d'y insister d'avantage. En présence de ces faits, notre société secondée par les conditions favorables que nous allons Vous indiquer, a trouvé possible de prendre sur elle cette entreprise, dont les difficultés ne nous échappent nullement.

Vous savez bien, Monsieur le président, que l'Exposition Universelle, qui obtient un succès formidable, attire le monde de tous les pays, qu'on vient tous les jours en foule visiter les merveilles d'art, de travail, de génie humain. Parmi ces innombrables visitieurs il y a, évidemment, aussi

---

*) את המכתב שלפנינו המציא לנו הד״ר נפתלי וויץ, ירושלים, והוא כותב לנו בתשובה לשאלותינו: א) „כיצד בא לידי מכתב, שנשלח לפינסקר ז״ – „איני זוכר. אפשר שהמנוח ליליינבלום מסר אותו לי בשנת 1893, בשובי מפאריז לאודיסה". – ב) „מה היו טיבה וערכה של האגודה נושאי נס ציונה ז״ – „שום ערך מיוחד לא היה לאגודה זו. חבריה היו מעטים, וכמעט כלם סטודנטים. גם אנכי הייתי במשך זמן־מה חברה של אגודה זו. הרעיון על דבר ועידה במערב־אירופה להאגודות של חובבי־ציון נולד בלבי ראשונה, והוא נתקים במקצת ובאופן אחר בשעה שפינסקר לא היה כבר בחיים". – ג) „מי הם שלשת האנשים, החתומים על המכתב ז״ – „בשעתם היו שלשתם סטודנטים למדיצינה. אחר־כך נעשו שלשתם רופאים, ומאז לא עסקו בציונות כלל. לַקְנִיצְקִי מת לפני שתים־שלש שנים ביוהאניסבורג. לוינסון עבד בתור רופא בפאריז, וכמדומני שגם הוא כבר מת. וורונוב חי וקים עד היום. זמן מועט אחרי כתיבת המכתב לפינסקר רחק לגמרי מחבת־ציון, ולפי השמועה הוא מסתיר גם את עצם יהדותו. בשנים האחרונות זכה לפרסום מרובה בעולם המדע והרפואה: הוא אחד מיוצרי השיטה של החזרת ימי־עלומים לזקנים. עכשיו הוא נמצא בקונגו ושם הוא מרבה לעשות נסיונות בקופים לשם ברור שיטתו". –

bien des chrétiens, que des israélites, parmi ces derniers aussi bien des assimilateurs que des palestinophiles de Russie, d'Allemagne, d'Autriche, d'Angleterre, d'Amérique etc. Leur nombre va s'agrandir encore vers le commencement d'Août, quand l'Exposition atteindra le point culminant de son succès et Paris contiendra dans son sein les représentants à peu d'exception près des toutes les sociétés palestinophiles. Ainsi cette exposition a pour un des résultats, bien entendu tout à fait secondaires, le rassemblement le plus complet des palestinophiles, — et nous avons pensé que c'est de notre devoir, à nous qui nous trouvons à Paris, à nous qui sommes renseignés mieux que les autres sur les faits indiqués, qui sommes dans des circonstances les plus propices dans ces cas, que c'est à nous de profiter de ce rassemblement pour lui donner un caractère de réunion des représentants des sociétés palestinophiles de tous les pays.

Par ces raisons et après une étude approfondie des objections qu'on pourrait prétendre à cette idée et des obstacles, qui pourraient entraver sa réalisation, la société „Nossé Nes Zionah" les trouvant propres à être évités, a décidé, dans la séance sidessus mentionnée, de convoquer un Congrès. L'ouverture de ce Congrès est fixée à dimanche le 18 Août (כ"א אב) à 2 heures de l'après-midi au Palais Royal, 11, rue de Valois.

La société tout en prenant cette décision, nous a changé avant de commencer les préparatifs nécessaires, de nous adresser à Vous, qui, en qualité de président de „Choiwewe Zion", êtes appelé à jouer le plus grand rôle dans l'accomplissement de cette œuvre patriotique, que nous avons entreprise. Votre concours moral et actif, Votre approbation bienveillante, Votre encouragement viril serait pour nous une source d'énérgie inépuisable et un gage de succès assuré d'avance. Nous sommes certains de la participation au Congrès des sociétés palestinophiles se trouvant hors de de Russie; celles de cette dernière en prendront part avec d'autant plus d'empressement, que notre convocation trouvera Votre assentiment et sera accepté par Vous tout d'abord. C'est à Vous donc que nous adressons notre première invitation et nous Vous prions, au nom des intérêts de notre peuple souffrant, si cher pour nous tous, au nom de l'idée pour laquelle Vous avez montré tant d'abnégation personelle et de dévouement admirable, nous Vous prions de l'accepter et par l'influence si justement meritée, que Vous avez sur les sociétés palestinophiles, nous faciliter la réalisation du but que nous nous sommes proposés.

C'est avec une vive impatience que nous attendons Votre réponse, qui nous servira du point de départ pour le travail ultérieur.

Le Congrès, étant fixé pour le 18 Août (כ"א אב), nous ne disposons que de peu de temps et c'est vers le commencement du Juillet que nous pensons lancer les invitations. Ainsi Vous nous obligerez beaucoup, Monsieur le Docteur, en nous faisant part de Votre réponse jusqu'à ce temps là, afin que nous puissions, en connaissance du fait, e prendre des mesures appropriées.

Tout confiants dans Votre accueil favorable, permettez nous, Monsieur le Docteur, de Vous témoigner nos sentiments les plus distingués et notre devouement profond.

Le président de la Commission d'organisation
S. Voronoff.

Le secrétaire B. Leknaitzki.

Le trésorier J. Levinçon.

Paris, le 16 Juin 1889.

---

898. (*

מאת ליליינבלום לד"ר י. צ'לנוב.

Одесса, 5 Іюня 5649.

Многоуважаемый Докторъ!

— — — — Подъ фразой Karthago delenda est [1]) я подразумѣваю тѣхъ палестинцевъ, ко-

---

*) מארכיונו של אוסישקין.

1) עי' לעיל נומר 896 (וגם נומר 775).

торые во что бы то ни стало настаиваютъ на колонизаціи Палестины, не соображаясь съ деньгами, во сколько обойдется устройство семейства. Palestina colenda est — и больше ничего.

Съ глубочайшимъ уваженіемъ

М. Лиліенблюмъ.

899.

מאת חובבי־ציון בקובנה לפינסקר.

קאוונא, ח"י סיון תרמ"ט.

לכבוד הרב החכם הנעלה נשיא חו"צ,
הד"ר ל. פינסקר נ"י.

שלום שלום וכטו"ס!

הננו להודיע לכבודו הנעלה כי היום בהאספה מועד הו"צ שהיתה בזה נחלט הדבר לקנות עתה בעד הסך הקצוב לקניה המונה בקופה כברת ארץ באה"ק אשר תוכל להספיק מחיה בעד משפהה אחת [1]. — — — —

בקופתנו נמצאו עתה לקניה בערך אלפים רו"כ במזומנים — — — — ואנחנו הפצים שתהיה גם הקניה כמו התמיכה על דעת ההנהגה המרכזית ועפ"י הסכמת כבודו נ"י, כי בשום אופן אין אנחנו חפצים בהתפרדות מן החבילה, חלילה, כי יודעים ומבינים הם גם הקאָוונים את ערך האחדות הנעלה ומודים הם בנחיצותה ותועלתה, — שלא כדברי החושדים אותנו במה שאין בנו, אבל זאת אומרת היא דעת הקהל במקומנו כי נחוץ מאד שתשים ההנהגה לבה גם לקניה ולא יאמרו המהרהרים אחרינו לאמר: אין כל פעולה ממשית ומוחשית נראית אצלנו, וגם הנאמנים לדגלנו מאיצים בנו לתת חלק לתמיכה גם לקניה.

כידוע לכבודו, נקבע בפה זה כשנתים לשלוח תמיד סך ארבעים למאה מן ההכנסה לתמיכה והששים ישָארו לקני' — אשר תהי נעשית גם היא על דעת ההנהגה אשר לא נזוז ממנה, וכנ"ל. ובקרוב ישלחו מפה את הסך השייך לתמיכה שנאסף. — — — — —

הננו מכבדיו ומוקיריו כערכו הרם והנשא וכעל כל פעולותיו הטובות לטובת הענין הקדוש לכלנו, הבאעה"ח

איסר בער וואלף
(ועוד שתי חתימות).

1) עי' לעיל נומר 898.

---

900. [*]

מאת פינסקר לי. מ. פינס.

אדעססא, כ"ב סיון תרמ"ט.

כבוד הרב החכם הנעלה מוהר"ר
יהיאל מיכל פינס נ"י.

לפי חשבוננו אין עוד עתה אצל ה' ערלאנגער שום כספים, ורק אצל ה' ניענא, כפי ההשערה, צריך להיות כשבע מאות פראנק, ואין בידינו במה להספיק צרכי גדרה לחדש תמוז [1]. — — — — — לעת עתה הנני מבקש עצות בענין זה, ולחדש אב, אם הקולוניסטים עבדו עבודתם לא לקיום „מצות העבודה בשביעית" [2], כי אם לשם עבודה ממש, אז יוכלו להתפרנס זמן מה עד שיבואו לנו כספים חדשים, ואם לא — נכונים להם ימים אשר אין חפץ בהם. — — —

והנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם

ד"ר ל. פינסקער.

*) מן הכתבים, שהמציא לנו מר יהושע חנקין, תל־אביב.

1) עי' לעיל נומר 883 עמ' (675).

2) עי' לעיל הערה 3 לנומר 855.

---

901. [*]

מאת ליליינבלום למ. אוסישקין.

אדעססא, כ"ד סיון, תרמ"ט.

ידידי יקירי!

— — — המאסקווים הגיעו במכתבם האחרון [1] ad absurdum. הם מציעים להמעיט את בני גדרה בכסף השמור למקנת קרקע באחד משלשה אופנים: אם להושיב מקצת מהם בקולוניא אחרת, או ללמדם מלאכה, או להשיבם למקומם, ובזה ננצל לפי דעתם מתמיכת גדרה, אשר לשאריתם תספיק הקרקע הנמצאה. והנה התנאי הראשון תלוי בהנדיב, כי אין לנו קולוניות אחרות מלבד קולוניותיו, ואם יאבה לקבלם על עצמו הוא יוכל לקבל את גדרה כלה. ללמד מלאכה לאנשים שכבר יש להם נשים ובנים הוא דבר הקשה מאד, וידרוש תמיכה חדשה לשנים רבות, עד שילמדו את מלאכתם. האופן השלישי מעורר שחוק: לגרש את הקולוניסטים הישנים, למען נוכל לשלוח קולוניסטים חדשים! האין זה גרוע ממשל Тришкинъ кафтанъ?

ומלבד כל אלה, הנה צריך להרבות מספר יושבי כל קולוניא, למען יוכלו להחזיק בידי בעלי

*) נומר זה והנומר שלאחריו הם מארכיונו של אוסישקין. – המכתב שלפנינו נשלח לרינֶרְג, מקום שם נמצא אז אוסישקין יחד עם אחותו החולה.

1) עי' לעיל נומר 895.

מלאכות, ש״הט, מורה וכו׳ והוצאות כלליות, שאין המעטים יכולים לשאתם, והם מציעים להמעיט את בני נדרה, עד שלא יהי כח בהם גם לעמוד בפני הערביים! — — — —

והנני אוהבך מוקירך ומכבדך כערכך הרם והנשא

משה ליב ליליענבלום.

902.

מאת ליליענבלום לד״ר י. צ׳לנוב.

Одесса 11 Іюня 5649 г.

Многоуважаемый Д-ръ Членовъ!

Доктору, кажется, нечего отвѣчать на Ваше оффиціальное письмо [1]). По разсылкѣ отчетовъ предложеніе Ваше будетъ предложено на обсужденіе габаимамъ. Если же оно будетъ принято, то, на мой личный взглядъ, доктору останется только одно: сложить съ себя всякое участіе въ дѣлѣ. Бѣдному и теперь жутко приходится отъ того, что въ кассѣ всего есть около 700 фр. и недостаетъ еще 800 фр. на тамузъ [2]), а по принятіи Вашего предложенія ему совсѣмъ плохо будетъ. И гг. Шайдъ, Эрлангеръ и Гиршъ навѣрное отвратятся тогда отъ Х. Ц. Но оставимъ это. Можетъ быть, Вы найдете другихъ дѣятелей, болѣе послушныхъ массѣ. Я хотѣлъ только указать Вамъ на одну крупную несообразность. Вы предлагаете уменьшить число колонистовъ въ Гдейрѣ [3]). — — —

Словомъ, непонятно, непостижимо и не разбираемо. Дай Богъ, чтобъ не приходилось сожалѣть, когда уже поздно будетъ.

Съ глубокимъ уваженіемъ

М. Л. Лиліенблюмъ.

1) עי׳ לעיל נומר 895.
2) עי׳ לעיל נומר 900.
3) כאן חוזר ליליענבלום על האמור במכתבו לאוסישקין (עי׳ הנומר הקודם), ולפיכך השמטנו את דבריו אלה.

---

903 (*.

מאת ר׳ שמואל מוהיליבר לרש״י פין.

בעזה״י, דובעללען, יום ב׳ כ״ה סיון תרמ״ט.

כבוד ידיד נפשי הרה״ג המפורסם חכם הכולל מו״ה שמואל יוסף פין נ״י רב שלום וברכה.

— — — מאוד הי׳ ראוי ונכון להתראות באיזה מקום יחד. ע״כ יאבה נא כבודו הרם לחות דעתו בזה, לבחור איזה מקום ועד שנתאסף שם. אם אי אפשר אספה גדולה לכה״פ אספה מעשרה או שנים עשר ראשי חו״צ. זמן האספה נ׳ [1]) לדעתי לעשות ביום ט״ו באב או קודם מעט היינו בעשירי או אחד עשר באב. ואם יסכים כבודו הרם לזה, יאבה נא לקרות בשמו, או לכתוב להדיר הנכבד ה׳ פינסקער, אשר הוא יקרא בשמו [2]). על תשובתו אחכה.

ידידו הדו״ש באהבה מברכו בבריות גופא ואורך ימים זקנה ושיבה טובה, מוקירו ומכבדו כערכו הרם

שמואל בהרב מוהרי״ל מאהליווער.

הבאראן הארעץ גינזבורג יעבור דרך ווילנא ביום ה׳ שבוע זאת בבוקר. אולי מהראוי אשר כבודו הרם עם עוד איזה נכבדי ווילנא יקבלו פניו בבית מסילת הברזל שם. ידידו הנ״ל.

*) מארכיונו של פין.

1) „נראה“.
2) עי׳ להלן נומר 906.

904.

מאת חובבי־ציון במינסק לפינסקר.

כבוד הרב החכם העמוס בעבודה לטובת עמו ישראל, חובב ציון ואוהב עמו בכל לבו ונפשו וכו׳ הד״ר ל. פינסקער ה׳ עליו יחיה.

הסבה הראשית, ואולי גם היחידה, לירידת פעולת חו״צ בימים האלה, למרות הנצחונות הגדולים שנצחו בני בריתנו את שונאינו ומנגדינו, ולמרות התפשטות הרעיון הקדוש בכל קצות העם — הסבה הזאת היא לפי ראות עינינו הדבר, אשר הנו חובבי־ציון מן המסלה, אשר סללו למו לפני גשתם אל הפעולה הנכבדה הזאת, המסלה — אשר לא הספיקו עד היום לצעד עליה גם צעד אחד, כאשר נבאר:

תכלית פעולות חו״צ היא ישוב ארץ ישראל, הרחבת הישוב והרמת המכשולים מעל דרכו; זה הוא הדגל הקדוש אשר עליו יהגו אוהבי האומה והדואגים לקיומה, הדגל אשר לא יבושו בו מחזיקיו להרימהו לעיני כל העם, וגם הגדולים שבמתנגדינו לא יכלו לבזותו וללעג עליו, ובסתר לבבם הרגישו לו גם כבוד. ומה אנו רואים בו אתה? אחרי התרועה אשר הריעו חו״צ לצאת לישע כל העם, יצאו וצמצמו כל כחותיהם, שעבדו כל הגות רוחם לתמוך בידי אנשים פרטים יושבי ארץ הצבי, מתי מספר, אשר בלעו ואשר עודם עתידים לבלוע את כל פרי עמלנו ימים רבים. ובכן, תחת רעיון כללי, מקיף כלל האומה, יצאה לנו צדקה פרטית קטנה מאד, שאין בכחה להתחרות עם הצדקות והחברות שכבר נתישנו ונקדשו

מזוקן, ואשר להן משפט הבכורה בעיני העם. שאין לו אלא מה שעיניו רואות. כן ההר התנעש וַיֶּלֶד — חלד! על כן סר צלנו ואבד חין ערך עבודתנו הקדושה מלב אחינו, אשר לנדבות ידם עינינו תלויות. על כן תתנהג פעולתנו בעצלתים ועל כן תמטנה האגדות לנפול. כי אמנם לא רק ידי המתנדבים בעם תרפינה מיום ליום, כי גם אנו בעצמנו העומדים בראש התנועה הלאומית — יתחמץ לבבנו בקרבנו בבואנו חשבון לדעת מה אנו ומה — מעשינו: אנו מתאמרים ברעיוננו להיות „מלח האומה", „שרי צבאות ישראל", ופעלנו מאפע, כי עוסקים אנו בדבר צדקה ובצדקה — לא יכונן עם. ואם הדבר נוהג ככה עתה, מי זה לידינו יתקע כי במשך הזמן פור לא יתפוררו כל עמודי תקותנו, אם לא נמהר נחישה לשוב אל דרכנו הישרה, אשר התוינו לנו בראשית לדת הרעיון. תכלית אגדות חו"צ ומטרתן היא להושיב נשמות ארצנו העזובה. על כן נעזוב נא את הקלוניות הישנות לנפשן, אחרי שכבר הָעֳמְדוּ על הקרקע ויש להם כל הדברים היותר נחוצים והכרחיים לקיומן. נְיַסֵּד נא קֻפָּה גדולה לקרן קימת לקנות נחלאות גדולים ובינונים ונמכור אחוזותיהם לאנשים יהודים בעלי יכלת, אשר מספרם רב גם היום ואשר בלי ספק עוד יִרֶב ויגדל מאד, כי רק חסרון קרקע הוא המכשול היחידי לאנשים האלה ועלינו להסירו מעל דרכם, דרך הקדש. ובסכום של איזה עשרות אלפים רו"כ, שאנו מוציאים אותו לבטלה (מנקודת הראות של הרעיון הכללי) נושיב ונחזור ונושיב כמה עשרות משפחות על אדמת אבותינו, ובדבר הזה לא רק נשוב להיות ראויים והגונים לשם חו"צ, אשר נטלנו לנו, כי אם גם נשיב לב העם אלינו לפתח את ידו להריק את גשם נדבותיו.

וכי יאמרו אלינו: והקולוניה „גדרה" מה תהי עליה? הלא היא תֵּשַׁם גם תשכח מני רגל, כי אם נחדל מתמכה, יעזבוה הקולוניסתים לאחד אחד ויתהלכו אל אשר יתהלכו — על זאת נשיב מלין לאמר: אם יושבי „גדרה", אשר כבר העמידום על הקרקע, ואשר כרה להם הנדיב באר מים חיים, וגם מקנה וכלי מלאכה לעבודת האדמה יש להם, גם בתים לשבת; אם אנשים כאלה יעזבו את שדותיהם, גניהם, בתיהם, מקנם וקנינם, לשוב לנוע על ארץ רבה — היה טוב לנו חו"צ וטוב להם להקולוניסתים — להפרד איש מעל אחיו עתה, והקולוניה לא תֵשַׁם גם בלעדי האנשים ההם, ומה בצע לנו להעמים עול כבד כזה עלינו, אשר אין תקוה להמיש צוארנו ממנו? אך אנחנו לא נאמין בשום אופן, כי נרפים האנשים ההם ועצלים, ואדרבה: מאמינים אנחנו שבכל אופן, אם תחדל התמיכה מהם, אז ימצאו להם דרכים ואופנים למלאות חסרונותיהם (אחרי אשר יקנו להם קרקע בסכום הנועד עתה לזה). ואולי עוד תבוא עזרתם ממקום אחר, אך בכל אופן לא יוכלו עוד להשען על חו"צ, כי בנפשם הוא, ומה בצע להם, כי גם העוזר גם העזור יפלו יחד בנופלים?

ובכן החלטנו אנחנו חו"צ במינסק באספה כללית להתוות לנו דרך חדשה המובילה אל התכלית הנרצה: לשלוח את הכסף אשר יאסף מהיום הזה והלאה להבַּרון (ז - העירה) ערלאנגר ליסוד קרן קימת, שתכליתה תהיה לקנות קרקעות בא"י ולמכרן לאנשים בעלי יכולת המבקשים להתנהל שם על חשבונם, ומי יתן ונתנו כל האגדות ידן להתאחד יחד, אז נעשה גדולות אשר לעת כזאת לא נוכל לקוות יותר; אז תחת שם: „חברת חונני־דלים באה"ק", אשר יקראו לנו עתה בצדק, נשוב להיות חובבי ציון, חונני עפר אדמתה, וכר נרחב יִפָּתַח לפנינו לעבוד עבודתנו על הרי ישראל, עבודה — אשר לא תחדל תת כחה לנו עד עולם — — — —

מינסק כ"ה סיון תרמ"ט.

(חותם) „חובבי־ציון, מינסק*)".

*) שום חתימה אחרת אין על הכתב שלפנינו. ועי' הנומר הסמוך.

905.

מאת ראשי „חובבי־ציון" במינסק לפינסקר.

כ"ט לירח סיון שנת: „בונה ירושלם" מינסק.

כ' הרב החכם, העמוס בעבודה לטובת עמו ישראל, אוהב עמו וחובב ציון בכל לבו וכו' הד"ר ל. פינסקער שליט"א.

אנחנו הח"מ ראשי חו"צ דפה מינסק מצאנו א"ע מחויבים לפקוח עיני כבודו הרם ע"ד המכתב הנחתם בחותם האגדה של חו"צ דעירנו 1), הנשלח לפני ימים אחדים לכבודו הרם ולכל האגדות שבכל אתר ואתר, למען יהי גלוי וידוע לכבודו הרם איך יצא העגל הזה, וזה הדבר: בין חברינו נמצאים אנשים אחדים מחרחרי ריב, ובכל עת מבקשים הם תנואות להפיל למשאות נצח את האגדה, אך אנחנו עומדים על משמרתנו ולא נתן למוט רגלה. אמנם הרבה הועילו אנשי הריב לרעתה, כי ירדה פלאים בשתי שנים האחרונות באשמתם, אך לערערה עד היסוד לא יצליחו. והנה בבא עתה לעירנו תלמידי בתי הספר הגבוהים, והם חברינו אשר היו תמיד בעצה אחת עמנו להרחיב גבול אגדתנו, ובגשתם גם עתה אל המלאכה, מלאכת הקדש, לעורר את רוח העם הנרדם, קדמו את פניהם מחרחרי הריב ויניאו את לבם

1) עי' הנומר הקודם.

מאסוף כסף, באמרם כי חו"צ הנו מן המסלה הישרה אשר התוו למו, כי תחת הרחיב גבול הישוב יסדו להם חברה: „תומכי דלים" וכו', ומה עוד כי לא בידי דלים הדורשים תמיכה יתמכו, רק יפזרו את כל כספם לאנשים בעלי הון אשר ערב להם לחם חסד, כי לפי דעתם באה המושבה גדרה לידי שכלול, ובכל זאת עוד תמשוך אליה את צנורי השפעת כל חובבי ציון, ומופת למשפטם אשר הרצו כי ערב לבני גדרה לחם חסד הוא הדבר אשר אמרו, כי כבר היה את לבב חובבי ציון לקנות להם קרקע ומיחו בידם בני גדרה. הדברים האלה ועוד דברי עתק אשר הוציאו על יושבי „גדרה" ואשר נחשוב למותר להעלותם על הגליון לקחו את לבב הסטודענטים אשר שבילי הישוב אינם נהירין למו, ויתנו את ידם להצעתם אשר הציעו לצאת במחנה נגד פעֻלת חובבי ציון והנהגת הועד המרכזי. לשוא לקחנו את לשוננו ונבאר להם כי לא טוב יעשו בצאתם במחאתם זאת, לשוא יעצנום כי יפנו תהלה בשאלותיהם להועד המרכזי. שומע לא היה לנו! לשוא בארנו להם כי כסף רב ירד לטמיון עד אשר נאחדו ונאגדו כל האגדות יחד וגבוה מעל גבוה העמד עליהן — הוא הועד המרכזי — אשר בידו להשתמש עם הכסף כחפצו ורצונו, כי הם באחת ומי ישיבם. בראותנו כי לשוא נשחית את דברינו, כי לא יאבו ולא ישמעו לקולנו עזבנום לנפשם ונתן להם גם את חותם החברה, ובאשר לא חתמנו תחת מכתבם כפו עלינו הר כגיגית למסור להם את הכסף המונח באגדתנו. — — — — — — — — — —

נקוה כי כבודו הרם יתן אזן קשבת לדברינו, ויזכהו ד' לראות את ציון יושבת על תלה וירושלם כלולה בהדרה כחפץ מוקיריו ומכבדיו המשתחוים לפני הדרת כבודו

יהושע דובער בענענסאהן מנהל האגדה
יהודה זאב נפך חבר הועד
יצחק יואל רובין מזכיר האגדה.

906.

מאת רש"י פין לפינסקר.

ב"ה כ"ט סיון תרמ"ט פה ווילנא יע"א.

כבוד ידיד נפשי הרב החכם המופלא
וכו' מוהר"ר ל. ד"ר פינסקער נ"י
יהי נעם ה' עליו!

רבות מחשבות בלב החרדים לטובת הישוב, אך עצתם לא תקום ולא תהיה אם לא יתאספו יחד במקום אחד וישאו ויתנו ביניהם עד אשר יתבררו ויתלבנו הענינים הנחוצים להגדיל ולהאדיר את דבר הישוב. וגם אנכי הנני חושב מחשבות רבות ולא אוכל לבוא לכלל בירור הענין כשאני לבדי, וגם אם אציע את דברי לפני חברינו אנשי שלומנו בכתב אינני רואה סימן ברכה לבוא לכלל הסכמה אחת לעשות תקונים חדשים ולתקן גם את הישנים אם לא נקח דברים פנים אל פנים. ולזאת עצתי לעשות אספה בימי הקיץ הזה באחד המקומות אשר נבחר לנו ע"פ רוב דעות, שמה יציע איש איש את דעתו. אולי יהיה ה' עמנו ונמצא נתיבה לבוא למחוז החפץ.

מעמד האגודות בכלל ובפרט ידוע גם למעלתו שהללו נובלים והללו נוצצים. ואם תהלה לאל עוד לא ירדה חברתנו אחורנית הלא לנו לדעת, כי גם לא עלתה במעלות, כאשר קוינו בתחלה, וכל זה מסבה שאין החברים רואים פעולה רשומה ונכרת במעשי ידינו; ובכלל כל הענין כמתנמנם נים ולא נים תיר ולא תיר. ועלינו החובה להעירו ולהקיצו ולפחת בו רוח חיים חדשים: בקנית קרקעות מחדש להושיב בהן אנשים חרוצים במלאכתם, ולהיות לעזר להם עזר חומרי ומוסרי. עזר כסף בהלואה או בתמיכה ועזר עצה והשכלה, להנחותם בדרך ישרה ולהכשירם הכשר טוב אל העבודה. ואת הדבר הגדול הזה לא נוכל להוציא לאור, כי אם בהתאספנו יחד. זה דעתי מאז ובימים האלה העירני גם ידידנו הגאון מוהר"ר שמואל מאהיליווער אב"ד דק"ק ביאליסטאק, ובמכתבו אלי[1] בקשני להציע את הצעתנו זאת לפני כבוד חכמתו בבקשה, כי יואיל נא בטובו לקרוא אספה אם גדולה או קטנה כפי אשר יישר בעיניו באחד המקומות ופני מעלת כבודו ילכו גם עמנו לשכון כבוד בתוכנו.

לפי דעתי יהיה מקום האספה בווארשא, וזה משני טעמים: א) שלא ירחק הדרך לפני כבוד חכמתו כל כך, וב) לבנות את החרבות אשר החרבו בווארשא, כי לפנים היה המקום הזה מקור נפתח למוצא כסף ואנשים של צורה נכבדי העיר נמנו עמנו. וזה כשתי שנים אשר התמוטטה האגודה בווארשא וכמו עברה ובטלה מן העולם, ותקותי כי אם נתאסף שם יעלה בידנו לרפא את ההריסה[2].

אבקש את כבודו, כי יהיה בטובו להודיעני את דעתו בדבר האספה בכלל והמקום אשר יבחר בהקדם האפשרי. לפי דעת ידידנו הגאון אב"ד דק"ק ביאליסטאק, שגם אנכי מסכים עמו ראוי שתהיה האספה ביום חמשה עשר מנחם אב הבע"ל יום זכרון לפטירת הצדיק ר' משה מונטיפיורי ז"ל, וגם ידידנו הישיש

1) עי' לעיל נומר 903.

2) בו ביום הודיע פין להרב מוהיליבר (העתקה מן המכתב נמצאת בידינו) את תוכן מכתבו לפינסקר, והוא מוסיף: „והיה אם לא יסכים הד"ר פינסקער לבוא בעצמו אל האספה, נראה לי כי טוב לעשות אותה בווילנא, שהיא סמוכה".

והנכבד ר' ליב קליוואנסקי שהוא דר כעת בווילנא דעתו נוטה לזה.

ידידנו החכם השלם המנוח ר' ליב לעוואנדא ז"ל היה אומר תמיד שטוב וכשר הדבר שיקראו אנשי שלומנו בכל מקומות מושבותיהם את יום השבת שבת נחמו ליום חג ומועד ומקרא קדש בכל המקומות שאנשי שלומנו דרים שם, שיתאספו כלם להתפלל באחד מבתי התפלה שבעירם ויעמידו הזן במקהלות משוררים לפני התיבה להתפלל בהדרת קדש, ולקרוא את ראשי החברים לעלות לתורה, לעשות מי שברך ולהתנדב נדבות לצורך הישוב ולעשות אזכרה לנשמות החברים הנפטרים במשך הזמן ולהעמיד גם דרשן לדרוש מעניני דיומא ולעשות ג"כ ארוחה קטנה להחברים ביום ההוא כמשפט כל ההברות שקובעים להם יום מיוחד בשנה לחוג חג ההבורה. לבי אומר לי כי מעלתו יסכים על ההצעה הזאת ובמכתב כולל יודיע את הדבר הזה לכל החבורות. — — — — — — — — — — —

והנני ידידו אוהבו מוקירו כרום ערכו מתפלל בשלומו כל הימים

שמואל יוסף פין.

907. *)

מכתב־חוזר מאת פינסקר להאנודות.

אדעססא, י' תמוז תרמ"ט.

אחים נכבדים ונעלים הו"צ במקומותם למושבותם, שלומכם ישגא!

בסבת מחלתי אנוס אנכי לנסוע בחדש אב הבא לחו"ל, ואם יגזור ד' בחיים אהיה כל ימי החרף באיטליא. על כן מצב הענינים דורש כי חו"צ יבחרו להם בלי איחור גבאי ראשון במקומי. עד הבחירה ההיא יבואו כל הכספים שישלחו על שמי ליד אחי הגביר מוהר"ר יוסף נ"י. והוא, אחרי נכיון ההוצאות המקומיות, ישלחם לתעודתם, וה' ליליענבלום יענה לכל שואל בעניני הישוב והו"צ כיד בקיאותו בענין זה. בענין התמיכה החדשית לבני גדרה בהוצאות התדירות יעשה כפי פקודת אחד הגבאים, אשר בהסכמת כל הגבאים ינהל את ה' ליליענבלום בפקודותיו בענין זה, ובהוצאות שאינן תדירות ישים את הדבר לפני כל הגבאים לעשות כהחלטתם. אך בטוח אני כי המצב הזה לא ימשך ובקרוב יבוחר אחר במקומי. בנוגע לשאלות שונ"ת על אדות המעשים שכבר נעשו בענין הישוב יברר ה' ליליענבלום את השאלות ההן בכל עת גם אחרי בחירת גבאי ראשון חדש.

בהסירי מעלי את העבודה הקדושה שנתכבדתי לעסוק בה כחמש שנים הנני מבקש מכל חו"צ שלא יהיה גם עתה שום שינוי במשלוח הכספים כאשר עד כה, והנני נותן להם את תודתי על האמון שנתנו בי במשך הזמן הזה.

והנני מוקירם ומכבדם כערכם הרם והנשא

ד"ר ל. פינסקער.

*) את מכתב־החוזר הזה כבר פרסם ליליינבלום, והוא מוסיף לו גם באור, לאמר: „לצאת מכל המבוכות - - - החליט הד"ר לנסוע לאיזה זמן לחו"ל, ובזה יוכרחו חו"צ לבחור באיש אחר במקומו, ואז תעלה בידו התפטרותו, אשר כבר כלו עיניו לה ולא זכה שתנתן לו". ועוד מוסיף ליליינבלום: „הד"ר נאות להאריך עבודתו לחו"צ עד הבחירה החדשה, אם אך תהיה בטרם יסע כחו"ל, ועל כן נשארו לשעה כל הדברים על מכונם, ואת המכתב הנ"ל (כלומר: את המכתב שלפנינו. - ה ע ו ר ך.) שלחתי מעט מעט להאגודות". („דרך לעבור גולים" 140).

908. *)

מאת אלכסנדר צדרבוים לליליינבלום.

С.-Петербугъ. 27 Іюня 1889.

לידידי היקר ומשכיל כו', מ' משה ליב ליליענבלום.

— — — — מבלי התפאר אגיד לך, כי לו שכרו חו"צ שתדלן וישלמו כמה אלפים רובל, לא עלתה בידו לעשות את אשר עשיתי אני במשך ששת החדשים האחרונים: עד ה' וו. בעהרמאן, אשר בו בחרתי מאז יצא בני אדאלף לחו"ל להיות לי לסופר, אחרי אשר אנכי כותב לו הגיוני לבבי בשפת אשכנז והוא יתרגם דברי [1] בסגנון הדרוש. והנני לספר לפניך בפרטות הליכות הענין מאז השיבו פני בקשתי ריקם באמתלא כי אחרי שמלכות תוגרמה חוסמת את הגבול בעד היהודים אי אפשר לאשר ולקיים חברה פלשתינית. והטעם השני שנתן הדירעקטאר דורנאָוואָ (בהדעפ. פאָליצ. איספאָלניט.), כי ירא הוא פן בהיות חברה כזאת מאושרה ירבו היוצאים אשר ישובו אח"כ על חשבון הממשלה, והטעם הזה היה העקרי שבשבילו לא נענו לי [2] — — — —

בחדש יאנואר בשבתי לפני המיניסטער דעליאנאָוו דברתי עמו בענין הזה ואתאונן על דורנאָוואָ ועל זינאָוויעוו [3], אשר הוא נתן לי מכתבים לשניהם (לדורנאוווא פעמים) ויהל פניהם לעזור לדבר הטוב הזה, ובכל זאת קלקלו את השורה — — — —

*) נומר זה והנומר שלאחריו הם מארכיונו הפרטי של ליליינבלום.

1) לרוסית.

2) עי' לעיל נומר 869.

3) על־פי טעות אמרנו בהערה 2 לנומר 869. שזינובייב היה סגן המיניסטר לעניני חוץ: הוא היה הדירקטור של הדפ־רטמנט המזרחי במיניסטריון לעניני חוץ.

ואחל את פני הגראף דעליאנאָוו, כי יאבה הוא לדבר
עם הגראף טאלסטאי ולהבינו, כי עון פלילי הוא לסגור
את היהודים בהתחום המגבל למעניהם ולגרש את יושבי
הכפרים מרבצם ואת השוכנים במרחב המשים ווערסט
מהגבולים ורבים מהמתגוררים בערי רוסיא פנימה, ומהם
לא מעט בתואנות שוא, ואחר כל אלה לבקש חטאיהם
אם יפשעו על פת לחם, וכאשר יחפצו נדיבי לב לתמוך
בידי החפצים לעבוד את אדמת הקדש ולהשאר אמונים
לרוסיא, ימנעו גם זאת מהם. דעל. הבטיח לי לדבר עם
ט., ואנכי הצעתי לפניו להכין לו זאפיסקא, למען ידע
ברור בפרטות מהלך הענין ומה להשיב על שתי
האמתלאות הנבערות. סדרתי זאפיסקא ומסרתי לה׳
ב[עהרמאן] ואמסרה לד[עליאנאוו] ובו ביום הלך
לט[אלסטאי] ודבריו עשו שורש, וכאשר ספר לי, אמר
לט. כי יש לו ממני מעמואר נפלא (замѣчательная),
ויבקש אותו ט. לשלחו לו וימלא חפצו, ויוסף עוד,
כי יתראה בו ביום עם סגן המיניסטער פלעווע ויבקש
גם אותו להטות את ט. לטובה לענין הזה, באשר
הוא האחד אשר דבריו יעשו שרש בלב ט.; עברו
שלשה ימים ואבא לדרוש את פי הגראף אם ראה
את פ., ויאמר: לא, ואבקשהו ויתן לי מכתב לפ.,
ויקבלני 4) בספ״י ויתנני לספר באזניו הליכות הענין
מראשיתו עד היום ההוא, ויאמר כי ישר הדבר בעיניו
מאד, — — — וגם הבטיח לדבר עם המיניסטער, רק
לא יוכל להגיד מראש אם יצלח בידו מה, יען מהלת
הגראף טאלסטאי עשתהו קשה עורף למאד. שאלתיו למתי
אבוא אליו לשמוע מענה, ויועידני ליום ו׳ הסמוך,
ולהיות יותר בטוח כי ימליץ טוב על הדבר, הלכתי
להגראף איגנאטיעף, אשר ידעתי כי פלעווע סר למשמעתו,
בזכרו כי הוא העלהו לגדולה, ויאות איגנ. לי ויאמר
כי יראהו בו ביום בהגאסוד. סאוו., וגם מלא אחרי
דבריו, כאשר אמר לי פ. ביום ו׳, בבשרו לי כי
המיניסטער ט. מצא את דברי בהזאפיסקא טובים ונכוחים
— — — — אז הגדתי לפל., כי ירא אנכי פן יוסיף
הדירעקטאר ד[ורנאווא] לעמוד על דעתו, ויאמר:
„אנכי אדבר מזה תיכף את ד. ע״י הטהעלעפהאן
ואיעצהו לעזור לאשר את החברה״. ובאזני שמעתי
את הדברים אשר דבר אליו. ממחרת הייתי אצל ד.
ויאמר כי המיניסטער צוה לשלוח את הזאפיסקא לשר
החיצון ולבקש ממנו להביע דעתו, אם די בכך. ביום
9 פעבר׳ נשלחה הזאפיסקא להמיניסטעריום שעל עניני
חוץ, ולא אחרתי להתראות לראשונה עם הוויצע־
דירעקטאר ליסאווסקי ולחלותו להכין הדאקלאד באופן
נוטה לכך, ויבטיחני לעשות כל יכלתו. אח״כ התיצבתי
לפני שר החיצון 5), והוא הבטיח לי לעשות מצדו כל
יכלתו וייעצני להתראות עם זינאוויעוו, והוא גם הוא

4) פירוש: פלווה קבל אותו בסבר פנים יפות.
5) גירס.

הבטיחני נאמנה, כי אחרי שבוטלה הגזרה מטעם ממשלת
תוגרמה, לא יהי עוד שום מעצור. שתים שלש פעמים
בשבוע הלכתי אח״כ להתודע אם נעשה דבר, ויאמר
לי הוויצע־דירעקטאר כי זינ. לקח הזאפיסקא אליו,
ואוסיף לבא לפני ז. לפעמים בשעה 2 אחר הצהרים
בבאו מביתו להמיניסטעריום ולפעמים בשעה 4 או 5
בשובו מהדאקלאד אצל המיניסטער, ויבקש ממני עד
כמה פעמים סליחה ומחילה, כי רבה עבודתו בעסקים
דיפלאמטיים ולא יוכל לפנות מועד לעיין בענין הזה,
אך אוכל להיות בטוח כי יעשה כל יכלתו. עפ״י
המשפט והיושר. וכה עברו שבועות אחדים עד בוא
הנה נעלידאוו 6). אמרתי לראשונה לבא לפניו, אך
נמלכתי, אחרי אשר זכרתי מה שמסר לי שאקיר
פאשא 7), כי בהיותו בקונסטנט. דבר נעלידאוו רעה לפני
המיניסטער הטורקי על יהודי רוסיא, כי המה עלוקה,
והוא שמע דבריו ויכחישהו על פניו ויאמר, כי ממשלת
טורקיא לא תתחרט על אשר פתחה את ארצה לפני
היהודים בכל עת אשר גורשו מארצות הנוצרים ולא
תשנה משפטה עליהם. ע״כ הלכתי לראשונה להגר.
איגנ. ואבקשהו לדרוש לשמוע חות דעת נ[עלידאוו] על הקו־
לאניות של היהודים בפלשתינא, ולא אחר איגנ. לעשות
בקשתי, ובבוא נעל. לבקרו דבר עמו ארוכות וקצרות,
ויספר לי את אשר שמע מפיו: „למה לנו לדאוג
ליהודי רוסיא הבאים להשתקע בא״י? הן תיכף בבואם
שמה יעזבו את מרות רוסיא ויהיו לעבדי טורקיא או
בריטניא״. איגנ. אמר לו, כי המה אנוסים היו לעשות כך
כל זמן שעמדה הגזרה, ונ. עמד בדעתו כי אינם כדאי
לטפל בם. אז חדלתי מפנות אליו. — — — — —

אחרי שוב נ[עלידאוו] למשמרתו בקרתי את זינ. והוא
בקש בכל פעם מחילה, כי טרוד הוא מאד, וכאשר
באתי אליו קודם הפסח אמר לי, כי כבד עליו לקחת
אחריות הדבר על שר החיצון והרבה לדבר עמי. אז
אמרתי לו כי אשיב לו על כל שאלותיו והשגותיו
בזאפיסקא, וכן עשיתי. ערכתי דברי אשכנזית ואתן
לבעהרמאן לתת צורה רוסית לחומר אשר מסרתי בידו,
ואושיטה לז., וממחרת אמר לי כי נוחה נפשו מהמעמואר
שלי וישתדל לעשות כאשר יורהו הצדק והמשפט.
— — — בסוף חדש מאי אמר לי כי כבר הכין
דאקלאד, אשר בו בא לידי החלטה, כי לא יוכל שר
החיצון לקחת ערובת הדבר עליו מכמה טעמים, ומה
גם אחרי אשר האיסור עומד וקים כמקדם. התפלפלתי
עמו כחצי שעה ולא פעלתי מאומה. אז הבינותי כי
לא אשחית אם אנסה דבר אל שר החיצון בעצמו,
וממחרת באתי אליו בשעה 11 בבקר ויקבלני ברצון
ובדברים נעימים כדרכו תמיד, ואזכירהו את נכון רוחו

6) ציר רוסיה בקושטא.
7) ציר טורקיה בפטרבורג.

עוד משנת 1883 להרים כל מכשול מדרך בני עמי לעלות לארץ הקדושה לעבוד את אדמתה, וכמה פעמים כתב להתם להעביר את רוע הגזרה ולאט לאט עשו דבריו שרש לעשות הרוחה, עד שלבסוף נתבטלה לגמרי. וכאשר אי אפשר לתמוך בידי הקולוניסטים אם לא תהי חברה מקוימת מהממשלה עם רשיון לקבץ כסף הושטנו בקשה להג״נ באדעסא, והוא המליץ טוב על הדבר הזה לפני שר הפנים — — — — ואני הייתי כמה פעמים אצל ה׳ זינ. ויתנצל לפני כי טרוד הוא בשאלות העומדות ברומו של הליכות עולם ואבין כי צדקו אמריו. והנה הגיד לי אתמול כי נכון הנהו לבא לפניו עם הדאקלאד בין היום ומחר. ע״כ שאלתי ובקשתי, כי יאבה בטובו להטות כלפי חסד, ולהביא הענין לידי גמר, כי ירט הדרך לנגדי לצאת להו״ל ג״כ לטובת הענין הזה, טרם יצאו האנשים אשר דבר לי אליהם לתור בארץ ולהחליף כח — — — — המיניסטער נתן לי הבטחתו כי טוב הדבר לפניו ויעשה כבקשתי. ויהי כבוא אליו ז. עם הדאקלאד הפך קערה על פיה וירבה בסברות להוכיח כי לא יוכל המיניסטר לקחת אחריות הדבר עליו מדאגה פן יש ליהודים בזה כונה פאליטיקית. אך המיניסטער עמד בדעתו כי לא יוכל לעמוד לשטן לדבר שבצדקה. אז הערים ז. לכתוב תשובה לשר הפנים מיום 29 מאי, כי אף אם הסכים מראש בתשובתו הראשונה לקיום החברה ורק לא יכול לקבל עליו להיות סתרה להקולוניסטים כ״ז שעומד האיסור מצד מלכות תוגרמה, אך בראותו כי מטרת החברה הזאת לפעול ולעזור ליהודים לצאת להאחז בפלשתינא, תחת אשר הוא האמין בתחלה, כי כל ישעה וכל חפצה לתמוך בידי אלה שכבר נאחזו שמה, ע״כ יש לפחוד פן יש בזה כונה פאליטיקית, והרבה לדבר דברי הבל ורעות רוח, אך לבסוף סיים לסתור דבריו הראשונים כפקודת המיניסטער רק בתנאים:

Общ. можетъ быть допущено лишь въ томъ случаѣ, если представляется полная возможность строго ограничить дѣятельность его исключительно благотворит. цѣлями.

ביום ד׳ 3 יוני הייתי אצל הדירעקט. דורנאווא ויאמר לי כי קבל התשובה אך עוד לא החליט דבר, ועוד לא הרגיעה נפשו פן ישובו רבים ע״ה הממשלה. ביום ו׳ 9 יוני הלכתי להגראף ד[עליאנאוו] ואספר לו כי גם ז[ינאוויעוו] גם ד[ורנאווא], למרות המכתבים אשר כתב להם, בכל זאת יעמדו לשטנה לדבר הטוב הזה, ויאמר לי כי נכון הנהו לתת מכתב מליצה לשר הפנים החדש[8], למחר בשעה 10 עמדתי לפני המיניסטר דורנאווא ומסרתי לו המכתב ויקבלני בספ״י מאד ואגיד לו ראשי פרקים של הענין ומה בקשתי, ויאמר כי יתן לב לדבר הזה, ואציע לפניו להרשות לי לתת לו זאפיסקא, להשיב על כל החששות, ויאמר: „טוב מאד, ואם נחוץ יהיה לברר איזה דברים אקראך לבא אלי להוסיף באור״. משם הלכתי להדיר. דורנאווא ואירא פן יחרה אפו אם יודע לו כי כבר הייתי אצל המיניסטר וכאשר אגיש זאפיסקא להמיניסטר ותבוא לידו יוסיף לכעוס, ולכתוב לו וגם להמיניסטר ג״כ לא טוב, ע״כ שאלתיו על שם מי לכתוב הזאפיסקא על שמו או ע״ש הדעפארטאמענט, ויאמר: „אחת היא, אך יותר טוב לכתוב לשר הפנים״. יותר לא אביתי. באותו מעמד הוספתי להוכיח לו כי אין שום סבה נכונה למנוע הדבר. בפעם הזאת ראיתי כי דברי עשו שרש, עד כי העקזעקוטאר והזשאנד. קאפיטאן אשר שמעו השקלא וטריא התפלאו בשובו להאו כי עלתה בידי להרפות קשי ערפו, אשר זה דרכו תמיד לבלי שנות משפטו. ממחרת הכינותי זאפיסקא ואסע לבעהרמאן והוא הבטיחני להכין זאפיסקא ליום ב׳, אך אחרי נתתי לכתוב הדר את הזאפ. ואקראה מצאתי לא טובה ואלך אליו עוד הפעם והוא שנה אותה, אך עוד לא הפיקה רצון מעמי ואלך שלישית אליו ולא מצאתיו ואבקשהו ואמצאהו באספת עוזרים לעורכי דין, וכה נמשך הדבר עד יום השבת 17 יוני. ביום ד׳ הלכתי לה׳ פלעווע ויקבלני באהבה ורצון כמודע ומכיר, ואחרי אשר הודעתיו מכל הנעשה אמר, כי ידבר בעצמו עם הדיר. דורנאווא ויטהו כלפי חסד וגם עם המיניסטר ידבר מזה. ביום השבת 17 יוני הלכתי להמינ. דורנאווא ובבואו החדרה ושם ישבו מבקשים רבים ובתוכם גענערעלע נגש אלי תחלה וישאלני אם הבאתי לו זאפיסקא ואושיטה לו ויאמר: „טוב עשית, ואם מצאת עצה להוציא חשש מלבי, אז לא אעמוד לשטן לך״. בהזאפיסקא כתבתי, כי עקר השתדלותי ליסד חברה רק ולבד להיות למשען לאלה מאחינו אשר התנהלו כבר ואשר עתידים ללכת שמה ברצון הפשי ועל הוצאותיהם, וגם יהי להם איזה סך להניח בעסק הזה, ואם יפנו אל הועד באדעסא ינחם בעצתו למי לפנות ביפו לקנות אדמה וכל יתר התנאים הנהוצים, וכאשר יראו כי באמת חפצים הם לעבוד בשדה ויחסר להם כסף לכל עבודתם יעזרו להם מקופת החברה בתורת הלואה או בתורת נדבה אם נחוץ יהיה. פנקסי ההכנסות וההוצאות יהיו פתוחים לפני הרשות באדעסא ולפני הקונזול בירושלים לראות אם נאמנו החשבונות אשר תוציא החברה, ואם ימצאו כי נטו מהתנאים האלה, הלא בכל עת הרשות ביד הממשלה לבטל החברה כדת, וכאשר הכסף מהקרן קיימת יהי מונח בהבאנק, והיה אם ישובו אנשים שיצאו לפלשתינא בעזרתנו על הוצאות הממשלה תוכל למלאות הכל מקופת החברה. — ביום השבת העבר 24 יוני הייתי אצל הדיר. דורנאווא ויאמר לי כי גם הוא גם המיניסטער נוחים מתנאי. אך נחוץ היה לדרוש הסכמת שר החיצון,

---

8) המיניסטר לעניני הפנים טולסטוי מת בינתים ובמקומו נתמנה למיניסטר דורנובה – בן־משפחתו של הדירקטור דורנובה.

ואח"כ כאשר יבואו דבריו יודיעו לי להוסיף על האוסטאוו כל התנאים האלה, ואז יאושר ויקוים כדת.— כמדומה לי שעשיתי כל יכלתי.

ידידך ומוקירך

א. צעדערבוים[9].

9) על המכתב שלפנינו חתם צדרבוים את שם־משפחתו באופן ברור – עיניין אחרי הצ' והד'. עי' הערה 2 לנומר 398 בכרך א'.

909.

מאת אלכסנדר צדרבוים לליליינבלום.

С.-Петербургъ, 28 іюня 1889 г.

לידידי היקר ה' מ' ליליענבלום.

את מכתבי הארוך מאתמול[1] אשר נתעכב עד היום תאכה בטובך לקרוא לפני ידידנו הנכבד הד"ר פינסקער בהעתקה לרוסית, ואני חסתי על מאור עיניו לבלי הלאותן במקרא מגלה כפולה ומכופלת — — — תוכל להבטיחו עתה בשמי כי אין שום ספק אצלי כי אשיג הרשיון בעזר שדי, וכאשר לא התרשלתי בענין הזה עד כה, כן אוסיף לשמור הליכות הדבר. — — —

רואה אתה ידידי. כי אנכי מצדי עשיתי ועושה פעולתי באמת ובתמים ולא אפריז על המדה אם אומר לך, כי נכון לבי בטוח, כי אין שום ב ר י ה בקרב השתדלנים, מושבעים ובלתי מושבעים פה, בקש להכנים ראשו ורובו בענין הזה ולבלות עליו ימים ושבועות וחדשים בלי להסיח דעת מהליכות עסק אף שעה אחת, לו גם ישקול על כפיו אלפי כסף. ואחר כל אלה מסופק אנכי מאד אם הצליח במפעלו בזמן הזה אשר שם ישראל מנואץ והוק הוא בכל הערכאות, כי כל אשר ידרוש היהודי או היהודים מצוה להפריע, גם אם היו לו מליצים מחמת חשיבות או בכסף מלא. נחוץ לזה רוח כביר (ענערגיע) וידיעה פנימית לתועלת הדבר ואהבה שאינה תלויה בדבר להרעיון בעצמו. ואנכי לא עלה על לבי לבא בחשבון עם חו"צ, איך הם יודעים להוקיר מפעלי ופעולת „המליץ" — — — ולא ידאגו גם לקיום „המליץ", הארגאן היחידי לרעיון הלאומי והישוב, אשר דבריו בענין זה נשמעין וערכו יגדל כאשר יצא אי"ה הרשיון (מלבד אשר ראוי הוא לנשאו על כל ראש, כי הרשה לו לכתוב מאמרים מלהיבים ולקרוא ולפרסם נדבות נגד דתי המדינה, אשר לולא אני מגן בעדו כבר עבר ובטל מן העולם). ואני אגלה לך סוד, כי בראותי קודם הפסח, כי „המליץ" קרב קצו, כי כלתה פרוטה מכיסי והמדפיס ומסדרי האותיות והעוזרים על ידי קוראים: הב הב! וכסף אין לקנות נייר, ופראַזער וגורעוויטש יעצוני לאסוף ידי מהמליץ ויאָלם, ובכל יום יום לענו לי ולמסירות נפשי בעד יא"י ורעיון הלאומי. והמה רואים כמה אוציא אני לצרכי אוכל נפשי, מעוני ומלבושי — — — כי אף אם ששה חדרים בדירתי. כשאני לעצמי אסתפק רק בחדר קטן ובו חדר מטתי ושלחן הכתיבה וספרי. ויתר החדרים להרידקציה ולא לי לבדי — — — והמה יודעים כי לו אצא בחוץ על משענתי אוכל להביא לי במעט עמל כהנה וכהנה. אך אנכי אזרתי און ולא אביתי לחבל מעשי ידי אשר עמלתי בו כ"ט שנים. ובהיותי אצל המיני' דעליאנאוו ונדברנו בענינים שונים הסבותי פני השיחה להטותו לדבר על אדותי. ויאמר כי אנכי אשב בשמים מרום ממנו. יען הוא מחויב לעשות כל אשר ביכלתו ומצבו יתנהו לפעול רב או מעט, אך אני כעברי ובלי כסף תועפות אקדיש עתותי וכחותי לטובת הכלל ויחידים. ע"כ אין ספק כי אזכה למקום גבוה בגן עדן (וזאת לך לדעת כי הוא מאמין אדוק ולא ידבר מהתלות). אז אמרתי לו: לו הואיל ה' לתת לי לע"ע הפירות או הרבית מהקרן קיימת לכלכל את שיבתי. וישאלני: „האם אינך רואה ברכה במה"ע היוצא על ידך?" אמרתי לו, כי ההוצאות מרובות בפ"ב, ומה גם מאז נלחצתי מפני הקונקורענציא להוציא את „המליץ" שש פעמים בשבוע, ומצב אחינו ברע מאד, רבים מהחותמים לפנים רוששו, ובני הדור החדש לא ידעו עברית והנגידים החפצים להמנות באריסטוקראטים גם אם יודעים ש"ע לא ילכו לבקש מ"ע עברי, ואנכי לא אשפיל כבודי וכבוד מה"ע היוצא ע"י להעמיסו עליהם. וע"כ כבדה עלי מלחמת הקיום למה"ע ההוא. כשמעו זאת הציע לפני להושיט לו זאפיסקא והוא יתן לי מקופת מכס הבשר אלף רובל. עשיתי כדברו והוא מלא דבריו בהסכמת הקיסר. אך האלף רו"כ טרם הישנתים נבלעו כשבע הפרות של פרעה ועוד לא סלקתי כלה את הדעפיציט. ואני לא נהניתי מהכסף הזה אף כדי לקנות לי מנעלים במלוא מובן המלה. ולו ראית את עבודתי משעה 3 טרם בקר עד שעה 11 או 12 בערב, כי אז לא האמנת אם בן ע"ג יוכל לשאת משא לעיפה כזאת — כי בימים שאינני מוכרח לצאת מביתי הנני עומד לפני שלחן הכתיבה בלי ליאות מן הבקר עד הערב, כמו לפני כ"ה שנים. ואני יוצא מביתי לא בעסקי, כי מעטים הם הדורשים לכתי אחריהם, רק להשתדל בענין החברה או להמליץ לפני המיניסטר[2] על גימנאזיסטים (עד היום נתקבלו על ידי בהאוניוו. שמונה), ובמיניסטעריען אחרים, בהסענאט וכדומה לטובת אחרים, אשר לא יעלה על דעת איש להשיב לי עכ"פ הוצאותי לפעמים

1) עי' הנומר הקודם.

2) דליאנוב, המיניסטר לעניני תהשכלה.

על ענלות ולשומרי הסף ולמשרתי בית השרים וכדומה, ולו בקשו לתת לי לא קבלתי, כי חרפה היא לי. — — —

מוקירך בכל לבבי ונפשי

א. צעדערבוים.

910.

מאת מ. ארלנגר לפינסקר.

Paris den 12 Juillet 1889.

Werthester Herr Doctor,

— — — — — Sie haben gut gethan die Einladung zu dem Palestine-Congress[1] abzulehnen. Diese Leute schaden mehr als sie nützen. Haben doch die grösseren und besseren Zeitungen hier schon von dieser Gesellschaft gesprochen, deren Vorsitzender Baron von Rothschild ist (sic!) und deren Zweck die Rückkehr des jüdischen Volkes nach Palestine seiner Heimath wäre. Wie müssen sich Stoeker, Drumond und Rohling freuen, besonders da sie wissen, dass dieser Lärm uns wohl hier schaden kann, dort aber nichts nützen wird. Heimath wird man uns offiziell keine geben, aber hier uns als Fremdlinge proclamieren. Der Franzose sagt: „Le bien ne fait pas de bruit, et le bruit ne fait pas de bien".

Diese Herren haben vermüthlich meine Gesinnung erfahren, denn obzwar ich der älteste jüdische Palestine-Wallfahrer bin (1854) und vielleicht auch nicht ganz unthätig in der Sache, hat keiner dieser Herren mir ein Wort von ihrem Vorhaben mitgetheilt. Ich bin ihnen übrigens dafür dankbar.

Meine herzlichsten Grüsse.

Ihr ergebenster

M. Erlanger.

---

1) עי׳ לעיל נומר 897.

911.*)

מאת ר׳ שמואל מוהיליבר לרש״י פין.

בעזה״י. דובעללען, ג׳, צום הרביעי, תרמ״ט.

כבוד ידיד נפשי הרה״ג המפורסם החכם
הכולל מאוד נעלה מו״ה שמואל יוסף
פין נ״י רב שלום וברכה וכ״ט סלה.

— — — אנכי כבר גליתי דעתי לפני מעכ״ה, כי נחוץ מאוד לעשות אספה[1]. אמנם מקום האספה והזמן מתי להאסף כאשר יבחר כבודו כן יקום, והנני נכון לבוא להמקום אשר יבחר לו ובזמן אשר יבחר, רק שיהי׳ איזה ימים אחר ט״ב, ואם יהי׳ הזמן על ט״ו אב הי׳ יותר טוב לפני. — איך שהוא, האספה נחוצה מאוד, ואנכי דמיתי כי כבר קרא כה״ר את ראשי האגודות לאספה, וגם כבר נגבל המקום והזמן. עוד הפעם אשנה כי נחוץ מאד להחיש את האספה, כי מהסתם כבר נודע גם לרום כבודו את דברי ריבות והסכסוכים שנפלו בין הקאלאניסטים מעקרון (מזכרת בתי׳) ובין הפקידים[2], עד שקרוב הדבר שהקאלאניא תהרס ותחרב לגמרי חלילה, ואם באמת יהיה כדבר הזה, אזי כל הבנין של חו״צ ברוסיא יפול למשואות חלילה, ע״כ חובה עלינו גם בשביל דבר זה לבד לעשות אספה ולהתיעץ יחדיו באיזה אופן נוכל להשקיט המחלוקת. — אקוה כשאסע לביתי אי״ה אחר ט׳ באב להיות בווילנא להתראות עם רום כבודו, ונדבר בארוכה.

אוהבו בלו״נ מברכו באורך ימים ושיבה טובה ורעננה מכבדו ומוקירו

שמואל בהרב מוהרי״ל מאהליוועה.

---

*) נומר זה והנומר שלאחריו הם מארכיונו של פין.

1) עי׳ לעיל נומר 903.

2) ע׳ לעיל הערה 8 לנומר 854.

912.*)

מכתב־חוזר מאת רש״י פין לנבאים היועצים.

בלי ספק קבל גם מע״כ מידידנו הנכבד ד״ר פינסקער את המכתב הגלוי לכל האגודות[1], שבו הוא מודיע, כי לסבת מחלתו, יחלימהו האל, אנוס הוא לנסוע בה׳ מנחם אב הבע״ל לחו״ל ולשהות שם כל ימי החורף, וע״כ עליו להסיר ממנו משמרת עבודת הקדש ולהתפטר מפקודתו אשר עמד בה כחמש שנים

---

*) פיוס של מכתב־חוזר (כתוב בידי מר אפיל), שמצאנו בארכיונו של פין; חתימה ודמה אין לו. - בסוף הפיוס הוסיף פין בכתב־ידו (בעפרון): „מהרש״ם הניעני מכתב כיום, כי נכון הוא לבוא אל האספה ליום ט״ו סנ״א". ועל סמך הוספה זו קבענו לכתב שלפנינו מקום כאן, סמוך למכתבו של הרב מוהיליבר.

1) עי׳ לעיל נומר 907.

בתור הראש לאגודות חו״צ. והנה כל איש אשר
החפץ הנשגב נוגע ללבבו ונפשו יכיר ויודה, כי לעת
כזאת אין אנו הגבאים העומדים בראש הענין הקדוש [2]
רשאין להתרשל בדבר הזה ולהניח אותו כמו שהוא,
שלא יבוא ע״י חלילה להריסה גמורה, כי אם חוב
קדוש הוא עלינו לעשות אספה גדולה באחד המקומות
לטכס עצה, איך להרים דגל הרעיון ולתת לו מהלכים
בקרב העם ע״י פעולה ממשית ואמצעים נכונים
המובילים אל המטרה הרצויה בכלל, ובמי לבחור
לעמוד בראש לימים הבאים במקום הד״ר יחי׳. ואם
נאמר להוציא את הדברים האלה לפעולה ע״י מרוץ
מכתבים בין איש לרעהו יעברו עדן ועדנים ולא נגיע
למחוז חפצנו זה לבוא לעמק השוה, וכל עמלנו
ויגיענו זה שנים רבות יעלו בתהו חלילה. — אשר ע״כ
הנני להעיר את מע״כ, כי יואיל לבוא אל האספה
ולהגיד דעתו באיזה מקום תהיה האספה ובאיזה זמן,
ולהשיבנו בהקדם האפשרי בהוות דעתו:

א) במי נבחור לעמוד באותה שעה בראש
התנועה עד אשר תהי׳ האספה.

ב) זמן האספה, כי אף שלפי דעת ידידנו
הגאון אב״ד דביאליסטאק [3] ראויה היתה להעשות ביום
ט״ו מנחם אב הבעל״ל, יום זכרון פטירת הצדיק ר״מ
מונטיפיורי זצ״ל, אבל זה היה טרם בא המכתב מהד״ר
וחשבנו לעשות אספה קטנה מעשרה או שנים עשר
איש, אך לעת כזאת שנחוצה אספה גדולה דרוש
לפי דעתי הרהבת זמן מעט עד אשר ישובו טובי
חברינו מנסיעתם למעינות הרחצה.

ג) מקום האספה — לבחור באחת הערים העומדת
במרכז האגודות, שלא תהיה קרובה לאחת ורחוקה
לרבות יותר מדאי, ולא יהיה מעצור ע״ז לבוא אליה.
ואל תשובתו הרמה אחכה.

2) פרזה זו מוכיחה, שמכתב־החוזר אשר לפנינו נועד רק בשביל הגבאים היועצים.

3) עי׳ לעיל נומר 903.

913.

מאת רש״י פין לפינסקר.

ווילנא, כ׳ תמוז תרמ״ט.

כבוד ידיד נפשי הרב החכם המפואר
וכו׳ מוהר״ר ל. ד״ר פינסקער נ״י.
יהי נעם ה׳ עליו!

נשבר לבי בקרבי בשמעי מפי רומע״כ [1], כי
התרופפו עמודי בריאותו ואנוס הוא לנסוע לחו״ל
לעמוד שם כל ימי החורף הבע״ל, כי יקרה לי נפשו
מאד, כאשר יקרה ונכבדה בעיני כל מכיריו ויודעיו,
ויקרה ונכבדה לכלנו עבודתו בקדש זה כמה שנים,
ומי יודע אם נמצא תמורתו לעמוד ולשרת במקומו:
גבר חכם בעוז, משכיל בכל דרכיו ומכלכל כל דבריו
במשפט צדק, אוהב את עמו אהבה בלי מצרים,
ומקרב לב עמוק אשא כפי לאלהי חיינו, אלהי כל
בשר ורוח, כי ישלח לו רפואה שלמה, יחלימהו ויחליף
כחו ויחדש כנשר נעוריו וימצא כח לעשות עוד חיל
לטובת הדבר היקר והקדוש לכלנו. ואם מצאתי חן
בעיניו יכבדני לפרקים במכתבים להודיעני מעמד בריאותו.

למען דעת איזה דרך נבחר לנו למנות גבאי
ראשון במקום רומע״כ, ואיזה איש יכשר לנו לזה,
אבקשו כי יהיה מטובו להודיעני תכונת אחיו הגביר
ה׳ יאזעף, אשר לא זכיתי לשמוע שמעו עד כה, אם
ראוי והגון הוא למלא את מקומו הנכבד ואם ירצה
לקבל עליו עול העבודה הזאת, וכמו כן יודיעני מעלת
הגביר ר׳ אברהם גרינבערג, מה טיבו, אם כשר והגון
הוא לזאת ואם יאות לנו לעבוד את עבודתנו.

עוד הפעם אכפול ברכתי ותפלתי, כי ישלח ה׳
מלאכו לפניו בדרך אשר הוא הולך שם וזרחה לו
שמש צדקה ומרפא בכנפיה, זאת תפלת אוהבו באמת
מוקירו כרם ערכו

שמואל יוסף פין.

1) עי׳ לעיל נומר 907.

914. *)

מאת ר׳ מרדכי אליאשברג לרש״י פין.

בעזה״י ו׳ עש״ק ד׳ תמוז תרמ״ט בוסק.

כבוד הרב הגדול בתורה ובחכמה ובמעלה
מאוד נעלה כ״מ שמואל יוסף פין הי״ו.

לתשובת יקרתו, כאשר בא בתוך כך מכתב
הד״ר פינסקער [1] כי כבר פרק מעליו הגבאות הראשית
מחבת ציון, בגלל מצב בריאתו אשר תכריחנו לזה,
כבר נסתלק הספק ממכתב מעכ״ת לעשות האסיפה
בווארשי משום קריבתה להד״פ [2], ושאר הטעם שכתב
מע״כ אינם חזקים כ״כ לשנות מקום האסיפה מביאליסטאק
או ווילנא לווארשי.

האיש שיבוחר במקום גבאי ראשון ששמש בו
פינסקער לדעתי אין טוב ויפה ממנו כמע״כ בעצמו.

בקשתי לתת לב להעצה שכתבתי להגאון
דביאליסטאק לבקש מאת השר הנדיב, שירשה לחברתנו
לעשות שני ממונים עוד בעניני בעלי הקולוניות,
הא) בחיזוק דת מוסרי. הב) לעשות אהבה שלום בין
בעלי הקולוניות לדאוג כולם בעצות הכלל, באסיפה

*) נומר זה והנומר שלאחריו הם מארכיונו של פין.

1) עי׳ לעיל נומר 907.

2) „להד״ר פינסקר״.

כללית מכולם שנה שנה, ולהשגיח לדבר עם ממוני השר לבל ירדו בבעלי הקולוניות בפרך. — — —

הנני מכבדו כערכו הרם

מרדכי עליאשבערג.

915.

מאת ליליענבלום לרש״י פין.

כ״ד תמוז תרמ״ט.

כבוד הרב החכם הכולל תפארת עמו כ״ש מוהר״ר שמואל יוסף פין נ״י.

בתשובה על מכתבו היקר מיום כ׳ דנא[1] הנני מתכבד להגיד לכבודו הרם, כי ה׳ יוסף אחיו הצעיר של הד״ר (פראָוויזאר לפי זכיותיו וסוחר לפי מצבו), מלבד שהוא איש ידוע חולי מנעוריו, הוא איש שלא עסק מעודו בעניני הצבור ואיננו נמנה לא בין חובבי ציון ולא בין מתנגדיהם. הוא איש ישר מאד ועשיר בזכות חותנו שקבל ממנו לא כבר הון עתק בירושה, אבל דבר אין לו עם הכלל, והוא איש לנפשו. הגביר א. גרינבערג הוא איש הגון מאד, מיליאנער, חובב ציון באמת, מוקיר ספרותנו, וביתו בית איש ישראלי לכל דבר. וכסוחר גדול הוא בקי בהויות העולם עד להפליא. ואין טוב ממנו לעמוד בראש חו״צ, אבל בהיותו מפחד מקול עלה נדף איני חושב שיתרצה לעמוד בראש חו״צ כל זמן שלא יהיו מאושרים מטעם הממשלה. אבל מתוך שגם כבודו הרם וגם המאסקווים שמו עינם בו אציע לפני הד״ר לבקש אותו לקחת המשרה על שכמו. מלבד הנ׳ גרינבערג אינני רואה איש באדעססא שתהיה המשרה הזו הולמתו.

לדעתי ראוי לע״ע שיכתוב כבודו הרם לה׳ צעדערבוים כי ימהר יחישה מעשהו בדבר הרשיון. אם יבא הרשיון בטרם יסע הד״ר לחו״ל אז אקוה כי הד״ר ישאר ראש לחו״צ, ובעת היותו בחו״ל יוכל אחד מחברי הועד שיבחר בתור סגן הראש למלא מקומו.

והננו מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא

משה ליב ליליענבלום.

---

1) כפי הנראה, שאל פין גם את ליליינבלום, מה דעתו על אחיו של פינסקר ועל גרינברג, אם הם ראויים למלא את מקומו של פינסקר. ועי׳ לעיל נומר 918.

916.

מאת י. מ. פינס לפינסקר.

ב״ה כ״ד תמוז תרמ״ט.

כבוד אלופי הנכבד ד״ר פינסקר נ״י.

— — — ידוע לכבודו כי הווערקא (מס האדמה) שלמו גם מקודם קבלתי המשרה עלי בעד כל האדמה ואפילו בעד של היחידים[1], כי אחר שהנחלה[2] כתובה כולה על שם הילדיסהיימר לפיכך תובעים את מכסה כולו מאת הבא מכחו[3]. והנה אינני אומר שאין לכם המשפט לתבוע מאת היחידים לתת את חלקם, אך ידעתי כי עד היום לא עשיתם זאת, לפיכך לא עלתה במחשבתי כי הפעם תאמרו לדרוש זאת מהם. — — — ולא עוד אלא אם אומר לבוא בכפיה ויבוא הדבר לידי בלבולים ומחלוקות, והעיטים הצבועים שבהמושבות ושבחוץ להמושבות הנאמנים לכם ירתיחו כסיר מצולה במכה״ע ובמכתבים פרטים, וסוף סוף אצא אני החייב והם הצדיקים כמו עכשיו במעשה פ — — —[4], אשר בראשונה הרעישו עולמות שיהי׳ פ — — — ענוש קשה על אכזריותו. ועתה נהפכו כולם לו לאוהבים ויושבים בקרנות ודורשים בגנותי, וכפי השערתי גם הריצו מכתבים לחו״ל לקבול עלי. ומי יודע אם גם עדיכם לא באה הקובלנא. לא נכחד ממני כי גם אתם תחשבוני לרפה לב בהנהגתי. אך טרם שמתם אל לב כי לא כראי פקידי הנדיב ראי הפקיד מטעם חו״צ, את אלו אך הנדיב שופטם, והוא אינו שופטם כלל, אלא ישים כל בטחונו בם ומה שעושים עשוי. ואנכי ד״מ או גם אם יהי אחר במקומי הנני תלוי בדעת הקהל, כי למה נעשה בנפשנו שקר והלא ידענו כי גם כבודו תלוי בדעת זו ואיננו רוצה למרות את פיה. ודעת הקהל שלנו מה היא ומה משפטה הלא ידענו ג״כ היטב. כי ע״כ ידינו אסורות מכל הצדדים, וכמה פעמים השבתי שכר העמדת הדבר על הדין כנגד הפסד המריבה והמחלוקת שיבוא לענין חו״צ בכללו, ומצאתי כי תמיד מוטב לותר דברים קלים למען לא יהי מקום לנרגנים להפיח אש וזיקים — — — — — — — — — — — —

והנני מוקירו ומכבדו הסר למשמעתו

יחיאל מיכל פינס.

---

1) פירוש: „היחידים״ המעטים, שהיו להם חלקות־אדמה משלהם בגדרה ולא קבלו תמיכה מקופת חובבי־ציון.

2) גדרה.

3) פינס היה סן הצד הפורמלי בא־כחו של הילדסהימר בנוגע לאדמת גדרה.

4) עי׳ הנומר הסמוך.

917.*)

פרוטוקול למשפט שהיה בגדרה.

אתמול בשעה השנית אחר הצהרים התאספנו כלנו הח"מ יושבי גדרה וכ' מנהלנו ה' י"מ פינס בראשנו לשמוע את התנצלות ה' י—ל פ— — —[1] המכונה „הררי" על דבר המכה אשר הכה את ה' י—ב ח— — — על פניו עד שפך דם ויפַחֵס את חוטמו עד אשר בגלל הדבר הזה נשתנה קולו, וקרוב הדבר כי מום זה אינו מהמומים החוזרים, ועל דבר אשר הכה עוד את ה' ש—ה צ— — — וירם עליו אבן וגם שלח ידו בבית הסתרים לדכאהו, ונקרא לפנינו ראשונה את ה' י—ב ח— — — לשמוע את ספור הדברים מפיו. והנה אנחנו נותנים בזה סדר השיחה שהיתה בין היושב־ראש במשפט הזה עם הנדונים:

היושב ראש לח— — —: ספר הדברים מה שהיה.

ח— — —: פ— — — הכה על הוטמי באבן.

פ— — —: שקר הדברים, לא באבן, כי ב"ה גם אגרופי לא יבצר ממנו לעשות מעשה אבן.

היו"ר לח— — —: התוכל לברר כי באבן הכך?

ח— — —: עדות ברורה אין בידי, כי לא הי' אדם ברגע זו אצלנו אך חוטמי עד לעצמו. ויספר ח— — — כדברים האלה: במוש"ק, ליל ט"ו תמוז בין השמשות, ואנחנו יושבים בבית הכנסת ויגש אלי ה' פ— — — וישאלני מדוע הנני ממאן להשיב ליד משרתו את היד מעגלתו (רוציצע) אשר אתי, ואשיב לו כי היד הזאת נתונה לי מגיסו ה' ש—ן ב— — — אשר נתנה לי תמורת יד עגלתי אשר שבר הוא, וכל עוד לא תשיב לי את יד עגלתי מתוקנת לא אשיב את זאת. ויאמר ה' פ— — — אם כן אלך ואקח בחזקה, ואומר, אני לא אתן, ונלכה שנינו יחדיו אל העגלה, נצים בדרך, זה אומר אני לוקה, וזה אומר אינני נותן, וכבואנו אל העגלה ויחל פ— — — לפרק את העגלה ואני לא נתתיו, ויתפוש בידו האחת בגרוני ובידו השנית הרים אבן אשר היתה מונחת בהעגלה ויכה על חוטמי מכה אחת גדולה מאד אשר הממתני ואצעק צעקה גדולה, ואחותי אשת ה' ש—ה צ— — — ראתה מרחוק את הנעשה ותצעק גם היא וימהר ה' צ— — — לקולה ויחיש אל הנאבקים להפריד ביניהם.

פ— — —: אני לא הכיתי את ה— — — כי אם אחרי בוא ה' צ— — — ויתפשני בציצת ראשי ויכני, ואהפך אליו ואפילהו ארצה ויתנפל ה' ח— — — עלי מערפי, והניפותי ידי והכיתיו מאחורי למען הציל אותי מידו, ויקר מקרה אגרופי כי פגע בחוטמו, ובכלל כל אשמת הריב ישא האיש צ— — — כי בגללו יצאתי ממתינותי ולולא הוא שהכניס ראשו בינינו כי אז לא הי' דבר, ובאמת לא הי' אגרופי מיועד אלא לראש צ— — — אך תעה בהליכתו ויפגע בח— — —

היו"ר לפ— — —: הלא צ— — — היה לפניך, וח— — — מאחוריך, ואיככה שגה אגרופך ללכת בדרך מתנגדת אל מטרתו?

פ— — —: הייתי מבולבל ואינני זוכר הדבר כראוי.

ה' צ— — —: אני במרתף, ואשמע קול מר צורח ואעלה ואראה את י—ב ח— — — והנה פניו כלם דם שוטף, ואגש אל ה' פ— — — ואחזתיו במעילו אשר מעל חזהו למען לא יקרב שנית אל ח— — —. ויקרא פ— — — אלי, לך מזה כי לא ידעת מהנעשה פה, ואומר, לא, ידעתי גם ידעתי! ובראותי כי לא אוכל לו ואתפשהו בשערותיו, ובזו הרגע קרב אלי ה' י—ל ר— — — המכונה „קאלונער" משרתו של ה' פ— — — וישליכני ארצה ויחנקני, ופ— — — גם הוא נפל עלי ובשכבו עלי שלח ידו במבושי עד כי נאלמתי ולא יכולתי להוציא הגה מפי, ולולא מהר ה' ס—וו להצילני מידו מי יודע מה היתה אחריתי. ויהי בקום ה' פ— — — וימהר עוד וירם אבן גדולה לידותה עלי, ויתפוש ה' ל. בידיו מאחוריו ותט האבן ממטרתה ותפול ארצה, ויש עדים לדבר.

עדות ה' ס—וו: עומד הייתי אצל ביתי וארא והנה ח— — — ופ— — — הולכים ונצים בדבר יד העגלה ויקרבו אל העגלה ויסתרו מעיני כי עמדה העגלה בשולי ההר, אך שמעתי דברי ריבותיהם ומַשַק העגלה, ואשמע קול מר יוצא מפי ח— — — כקול מוכה מכה אכזריה, וארא והנה ה' צ— — — רץ אליהם וארוצה גם אני, ובבואי אל מקום המעשה וארא והנה ה' צ— — — שוכב ארצה דומם וה' פ— — — עליו וה' י-ל ר— — — על ידם, ואפריד ביניהם ויקומו, ויהי אחרי קום ה' פ— — — וירם אבן גדולה להשליכה על צ— — — ויתפוס ה' ל. בידו ותט האבן ממטרתה ותפול ארצה[2] — — —

היו"ר לפ— — —: האם אמת הדבר בדבר בית הסתרים?

פ— — —: לא עשיתי זאת כי אם להציל על נפשי.

ה' ה—ן: פ— — — ספר לי בראשון לציון כי אחרי שמעו את ה' צ— — — אומר לה' י—ב ח— — —: אל תבט עליו, הכהו בצדו השמאלית (ה' פ— — — חולה במחלת הריאה משמאלה) ותבער

---

*) מן הכתבים, שהמציא לנו מר יהושע חנקין, תל־אביב. — בידי מי נכתב הפרוטוקול לא הוברר לנו, אבל סגנונו מעיד עליו, כי פינס הוא מחברו. — ועי' מכתבו של ליליינבלום לבני גדרה, שנתפרסם בכרך שני של „רשומות" (עמ' 481-83).

1) מובן, שבפרוטוקול כתובים השמות במלואם.

2) אנו משמיטים את יתר העדיות, שאינן מוסיפות כמעט כלום על העדות הראשונה.

חמתו ואומר בלבי הבא להכותך בצדך השכם ושלח ידך במסתריו. — — — — —

והנה אחרי שטענו את טענת ה' פ— — — באמרו כי בא לידי מדה זו אחרי הכעיסו אותו אנשי ריבו מימים רבים מקודם לכן בהללם את כ' וכ' ביתו בעקיצות ורמזים שאין דעת נקיה סובלתם, כי על כן היה כעסו עצור בקרבו עליהם עד התפרצו הפעם בחימה שפוכה, ואחרי דרשו מאתנו לשים לב אל החרפות אשר חרפוהו אנשי ריבו אלה אחרי הוכתם מידו שהי' בה גם כן משום הלול כ' ביתו. כאשר העידו גם ה' ה—ץ וה' ל., ואחרי חקרנו ודרשנו היטב את דברי העדים ועמדנו על ברור הדברים ואחרי קבלנו מהנעלבים התחייבות כתובה כי יתרצו על פסק דיננו מבלי עשות אח"כ דין לנפשם וגם מבלי מסור דינם אח"כ ליד אחר בין בד"י בין בד"א, ואחרי צוינו על שני הצדדים לצאת, ואחרי אשר כל היושבים בדין קבלו עליהם לעין בדין בלב טהור ורוח נכונה מבלי שום פניה לאחד מן הצדדים, ואחרי קבלם על עצמם באמנה מבלי לגלות מחוץ לבית המשפט מכל המו"מ שבשעת הדין, חזרנו והפכנו בדברי הצדדים ובדברי העדים והסכמנו כי אמנם חטא ה' פ— — — חטאה גדולה בהרימו יד ברצח להכות את רעיו במכות שיש בהן כדי להמית מבלי היות לו סבות מספיקות לאכזריות כזו, ואחרי אשר התברר לנו כי לא מקרה הוא אשר קרה לה' פ— — — הפעם, כי אם בקצפו כי עז מהיר הוא תמיד להרים יד ברשע ולהכות מכות כאלה עד שרשומן נכר בהמוכה ולא יחשב נפש, על כן אמרנו כי בטרם נעיין בדינו לענשהו על העבר עלינו לאסור ידיו במאסרים חזקים לבלי ישוב לסורו להרבות בעלי מומים בבני אדם, ונחבר למענו נוסח אשר יחתום עליו בידו, וזה לשונו:

„מודה אני הח"מ י—ל ב"מ פ— — — המכונה הררי בי הנני נוח לכעוס ומהיר להרים יד על בני־אדם להכותם מכות שיש בהם משום סכנת נפשות, כאשר כן אנה לידי בימים האלה בהרימי ידי על ה' י—ב ח— — — והכיתיו על חטמו מכת אגרוף וגם הרימותי ידי על ה' ש—ה צ— — — להכותו באבן אשר לולא חשו בני אדם להפיל האבן מידי כי אז פגעתי בה בו, מלבד מה ששלחתי ידי בו בדרכים אחרים שפטרו אותי מלבארן בפירוש. וע"כ הנני מקבל עלי מהיום והלאה לבלי ארים ידי על שום בן אדם בעולם, ואם ח"ו לא אהי' עומד בדיבורי זה ותצא ח"ו תקלה על ידי, או אז: הנני מתחייב לצאת מהמושבה אני וביתי מבלי שום טענה ומענה — אלא שעל העומדים בראש חברת חו"צ לפצות אותי בעד טרחי ועמלי שהשקעתי בהנכסים השייכים להחברה הזאת לפי שומת שמאים מומחים". עכ"ל.

והי' אם ישמע בקולנו לחתום על הנוסח הזה ונדינהו אח"כ על העבר כפי פשעו. ונציע לפניו את הנוסח לחתום עליו פעמים ושלוש וימאן, על כן הוצאנו פסק דין מאתנו לעת עתה, כי עד אשר יאות ה' י—ל פ— — — לחתום עליו יהי' מופרש מעדתינו לכל דבר שבמנין[8] וישולל ממנו גם חסות חברת חו"צ מכל וכל. אך אם ישוב ה' י—ל פ— — — ולא יקשה ערפו ושמע בקולנו לחתום על הנוסח הזה, או אז: נשוב ונעיין בדינו ובדין אנשי ריבו וקבענו את מדת ענשם של איש ואיש לפי ראות עינינו אז.

ולראיה באנו על החתום פה
גדרה כ"ד תמוז התרמ"ט.
היושב בראש האספה

יחיאל מיכל פינס

(וועד שמונה חתימות של בני גדרה).

8) בנ' במנחם־אב כתב פינס לפינסקר על ארות המשפט שלפנינו: „והנה שמעתי בני אדם מתלוננים על הלשון מופרש מעדתנו לכל דבר שבמנין ואומרים שיש בהם ריח נדוי וחרם, על כן חובתי לבאר כי לא עלתה על לבנו שום מחשבת חרם בדברים האלה. כי אם כונתנו היתה לשלול מאת פ- - - הזכות להתערב בעניני העדה ולחוות דעתו בבית הועד כיתר בני המושבה - - - אם אולי ימצא מעליכ כי דברי הנוסח אשר הצענו לפני פ- - - לחתום עליו קשים יותר מדי, יואיל נא למתק את מרירותם".

---

918. (*

מכתב־חוזר מאת פינסקר לגבאים היועצים.

אדעססא, כ"ה תמוז תרמ"ט.

כבוד הרב הגביר המפורסם לשם ולתפארת
מוהר"ר מאיר פריידענבערג נ"י.

עוד בטרם ערכתי את מכתבי מיום י' תמוז ע"ד נסיעתי לחו"ל והתפטרותי ממשמרתי הכרוכה בנסיעתי זאת[1] עלה על לבי כי טוב מאד היה לחו"צ אם הגבאי הנכבד, הרב הגביר המפורסם, נאמן לעמו ולתורתו וחובב ציון בכל לב מוהר"ר אברהם גרינבערג נ"י מפה היה נבחר לגבאי ראשון במקומי. אך מחפצי שתהיה בחירת הגבאי הראשון בחירה חפשית לגמרי לא הצעתי לבחור בו ולא קראתי בשם איש אחר. אך עתה, אחרי אשר מווילנא וממאסקווא שמו עיניהם בהרב הגביר מוהר"א גרינבערג הנ"ל, לקחתי עמו דברים בזה והוא נאות לקחת העבודה על שכמו בתנאי שלא ישלחו על שמו שום כספים, רק לה' ערלאנגער גזבר הגבאים ולהודיע לו מכל משלוח. על כן אם טוב

*) נומר זה והנומר שלאחריו הם מארכיונו של אוסישקין. — בראש המכתב רשום: „מכתב חוזר אל הגבאים היועצים".

1) עי' לעיל נומר 907.

בעיני כבוד הגבאים נ"י יואילו נא לבא לכלל הסכמה, במשא ומתן בעל פה או במכתבים, ולהודיעני את החלטתם, ואם ההחלטה הזאת תהיה בחיוב — טוב היה אם היו שולחים לי ביחד עם ההחלטה הזאת גם מכתב התמנות, אם מכתב כולל בחתימות כל הגבאים, או מכתבים מכל גבאי בפני עצמו, למסור ליד הגביר הנ"ל.

והנני מוקירם ומכבדם כערכם הרם והנשא

ד"ר ל. פינסקער.

919.

מאת ליליענבלום לד"ר י. צ'לנוב.

25 Тамуза 5649.

Многоуважаемый Д-ръ Членовъ!

Въ отвѣтъ на запросъ Вашъ о г-нѣ Гринбергѣ, честь имѣю сообщить Вамъ, что онъ милліонеръ, честный и практическій человѣкъ, преданный палестинскому дѣлу, любитель еврейской литературы и религіозный. Имѣетъ одинъ недостатокъ: немножко трусъ [1]). Д-ръ Пинскеръ склонилъ его къ принятію руководительства въ палестинскомъ дѣлѣ [2]), и если габаимъ изберутъ его, то вопросъ о גבאי ראשון будетъ рѣшенъ удовлетворительно.

Такъ какъ предсѣдатели, казначеи и пр. всегда избираются не общимъ собраніемъ, а членами комитетовъ, то я полагаю, что наши габаимъ, составляющіе у насъ членовъ комитета, могутъ безъ общаго съѣзда избрать новаго גבאי ראשון. — — —

Съ глубочайшимъ уваженіемъ

М. Лиліенблюмъ.

1) השוה לזה דבריו של ליליענבלום על פחדנותו של גרינברג במכתביו הקודמים: נומר 915 ונומר 779 (עמ' 516).

2) עי' הנומר הקודם.

920.

מאת „בני־ציון" ביליסבטגרד לפינסקר.

Елисаветградъ 19 Іюля 1889 г.

Доктору Л. С. Пинскеру въ Одессѣ.

Глубокоуважаемый докторъ
Левъ Семеновичъ!

Письмо Ваше отъ 4-го сего мѣсяца произвело на насъ всѣхъ удручающее впечатлѣніе. Тяжело намъ всѣмъ разстаться съ человѣкомъ, въ которомъ мы привыкли всегда видѣть воплощеніе дорогой намъ идеи, который первый открыто и громко выразилъ и одухотворилъ все то, что носилось въ воздухѣ отдѣльными отголосками, который объединилъ дѣйствія всѣхъ обществъ и своею первою рѣчью въ Катовицѣ навсегда приковалъ къ себѣ вниманіе всего интеллигентнаго и ортодоксальнаго міра, который во всѣ тяжелые періоды, переживаемые нашимъ народнымъ дѣломъ, оставался вѣрнымъ и преданнымъ идеѣ, который одинъ своимъ личнымъ обаяніемъ въ состояніи былъ мирить тѣхъ, которые такъ трудно поддавались примиренію.

Вы были для насъ тѣмъ же, чѣмъ служитъ знаменосецъ для своей арміи во время войны. Вы группировали вокругъ себя всѣ партіи, всѣ теченія, и даже самые крайніе элементы умѣряли свои стремленія, только благодаря Вашему среди насъ присутствію. Мы всегда это сознавали и Ваше имя для насъ всегда было и будетъ тѣмъ священнымъ символомъ, который заставляетъ людей еще больше и энергичнѣе работать въ пользу дорогой намъ идеи. Мы сочли своимъ долгомъ все это выразить Вамъ въ настоящую тяжелую для Васъ минуту, когда Вы по необходимости, подчиняясь волѣ Божьей, должны оставить дорогое Вамъ дѣло, которому Вы служили вѣрой и правдой 5 лѣтъ. Этими слабыми строками мы хотимъ выразить Вамъ ту глубокую благодарность, которую Вы вполнѣ заслужили, какъ человѣкъ возбудившій и поддерживавшій столь долгое время наше народное дѣло. Примите-же, дорогой докторъ, это слабое выраженіе благодарности и убѣжденіе наше въ томъ, что и внѣ предѣловъ нашего настоящаго отечества Вы не перестанете слѣдить за народнымъ дѣломъ, и въ тѣ тяжелые моменты, когда надвинутся тучи, могущія омрачить горизонтъ нашего дорогого дѣла, Вы всегда будете ангеломъ хранителемъ для него и скажете свое вѣское слово, дѣйствующее столь умиротворяющимъ образомъ на всѣхъ.

Мы же съ своей стороны постараемся своевременно присылать деньги въ Ц. К., дабы не давать другимъ кружкамъ возможности относиться къ Ц. К. не съ тѣмъ уваженіемъ, котораго Институтъ этотъ заслуживаетъ, какъ учрежденіе центральное, объединяющее. Мы просили бы Васъ указать намъ того кандидата, который больше всего подходитъ, ибо мы рѣшительно затрудняемся въ этомъ.

Примите увѣренье въ искренней нашей преданности и любви къ Вамъ.

Съ глубочайшимъ уваженіемъ Предсѣдатель общества „Bnei Zion"

Владиміръ Темкинъ

921 *)

מאת ר׳ שמואל מוהיליבר לרש״י פין.

בעזה״י. דובעללן, יום ה׳ ד׳ מנ״א תרמ״ט.

כבוד ידי״נ הרה״ג המפורסם חכם הכולל מו״ה שמואל יוסף פין נ״י רב שלום וברכה.

— — — — מאדעססא קבלתי מכתב מהד״ר פינסקער [1], בו הוא מודיע אותי שהנ׳ ר׳ אברהם גרינבערג רוצה לקבל את ההתמנות לגבאי ראשון, ומווילנא קיבל מכתב המבקשים אותו למנות את ה׳ גרינבערג לגבאי ראשון, ונפלאתי מאוד, א״כ אספה זאת למה? וכי אפשר למנות גבאי קודם לאספה? ע״כ הנני רוצה לידע פשר דבר זה, ואקוה כי כבודו הרם בטובו יפרש לי הדבר. — והנני ידידו הדו״ש באהבה מוקירו ומכבדו כרום ערכו

שמואל בהרב מוהרי״ל מאהליווער.

*) מארכיונו של פין.

1) עי׳ לעיל נומר 918.

922 *)

מאת ליליינבלום למ. אוסישקין.

ה׳ מנחם אב תרמ״ט.

ידידי היקר והנכבד!

— — — גם אנחנו אין אנו מתנגדים ליסוד פונד למקנת קרקעות, אך אומרים אנו שהפונד אינו צריך לנגוע בנדרה לרעה. הנה יש אפשרות ליסד את הפונד ע״י סכומים יותר גדולים, למשל מנדבות לא פחות מחמשה רו״כ בפעם אחת, וחו״צ בכל מקום יוכלו ליסד אותו לא מכסף התרומה הרגילה אך מהכנסות חדשות. ואם נאמר ליסד את הפונד על חשבון גדרה אז לא תבוא לעולם לשכלולה.

לדעתי טוב היה אם היתה האספה נדחית לפחות לשני חדשים, כי ה׳ צעדערבוים מבטיח כי קרוב דבר הרשיון לבא [1], ואם אמת הדבר — הלא טוב היה מאד שלא תִפָּסק פעולת הד״ר באמצע, ואם באמת יבא בקרוב הרשיון יִבָּחר הד״ר ליושב ראש, ובימי היותו בחו״ל ימלא מקומו הוויצעפרעזידנט, והיתה פעולת חו״צ פעולה אחת ממושכת עם מרכז אחד מזמן קאטטאוויץ עד זמן בלתי מוגבל לע״ע. לא כן אם יבחר עתה גבאי ראשון חדש במקום אחר, ואח״כ יתקבל בקרוב הרשיון והמרכז יהיה פה, אז יהיה המרכז מרכז חדש והחברה — חדשה וחו״צ הישנים יהיו כבטלים מן העולם.

והנני אוהבך מוקירך ומכבדך

משה ליב ליליענבלום.

*) מארכיונו של אוסישקין.

1) עי׳ לעיל הנומרים 908/9.

923.

מאת י יאסינובסקי לפינסקר

Маріенбадъ Villa Herzig. 6 Августа 1889.

Многоуважаемый Докторъ!

Съ нѣкотораго времени я не имѣю, къ крайнему моему сожалѣнію, никакой возможности принимать активное участье въ управленіи дѣлами „Ховеве-Ціонъ“. Продолжать же оставаться въ столь почетномъ званіи члена Управленія совершенно бездѣятельно, только номинально, я нахожу неумѣстнымъ и несправедливымъ съ моей стороны. Поэтому я считаю долгомъ сложить съ себя это званіе и сдѣлать оное вакантнымъ для болѣе дѣятельныхъ лицъ, оставаясь, однакожъ, по прежнему вѣрнымъ приверженцемъ „Ховеве-Ціонъ“, готовымъ посвящать имъ, по мѣрѣ силъ моихъ, услуги мои при всякой надобности въ нихъ.

Въ виду изложеннаго покорнѣйше прошу Васъ, Многоуважаемый Докторъ, считать меня выбывшимъ изъ числа членовъ Управленія и извѣстить объ этомъ прочихъ сочленовъ, а также избирателей, съ цѣлью избранія на предстоящемъ съѣздѣ другого члена вмѣсто меня.

При этомъ умоляю Васъ сохранить и впредь дорогое для меня дружеское отношеніе Ваше ко мнѣ и извѣщать меня почаще о состояніи Вашего здоровья — — — —

Пребываю съ глубочайшимъ уваженіемъ и безконечной преданностью всегда и весь готовый къ услугамъ Вашимъ.

И. Ясиновскій.

924 *)

מאת ר׳ נפתלי־צבי־יהודה ברלין לרש״י פין.

ב״ה. עש״ק נחמו תרמ״ט. וולאזין.

ינוב בשיבה טובה כבוד ידידי הרב החכם וסופר מודע לבינה נקרא, פאר הילולים רב פעלים, המפורסם כש״ת מ׳ שמואל יוסף פין נ״י.

מכתב מע״כ ממש״ק העבר [1] הגיעני תמול. וע״ד מבוקשו כבר הקדים ידידנו הגאון מ׳ שמואל

*) מן הכתבים, שהמציא לנו מר ז. קלינשטין, ווילנה.

1) הזמנה לאספת־ווילנה; עי׳ לחלן הערה לנומר 929, I.

מאהליוער נ"י לבקשני לבוא לווילנא לפקח על עסקי ישוב הארץ מחמל נפשנו, ואם לא — אזי אבקש את בני הגאון נ"י היושב בדובעללין לבא במקומי. והנה חשבתי דרכי ואשיבה רגלי מלנסוע, כי חתני הה"ג מ' חיים סאלאוויצינ נ"י כעת באשמינא בענין נחוץ לכולל מחוז אשמינא, ומן הנמנע לעזוב את הישיבה הק' חיי רוחי בלי ראש, ולבני נ"י כתבתי אמש בבקשה שיסע לווילנא. והנה ע"ד לבחור איש לעמוד על עבודת הד"ר פינסקער כבר הודיעני הדר"פ [2] כי עתו ראה לבחור את הגביר הנכבד מ' אברהם גרינבערג נ"י באדעסא, ולפי מיעוט ידיעתי אותו מוכשר הוא לכך אם אך יעמים על עצמו עבודת הקודש לנטלה ולנשאה עליו, והשיבותי להד"ר כי לפי דעתי טוב הוא להיות נבחר. אמנם אם הנבאים הגאונים שי' היושבים במרומי קרת ישראל ויודעים יותר ממני ויבחרו בטוב ממנו, הנני מבטל דעתי להם. וכך הודעתי לידידנו הגאון הנ"ל. וע"ד להרהיב חוג העסק בקרב ישראל לא חדל אני להגיד למע"כ נ"י כי רואה אני שלא זכיתי להנות עצה ותושי' בזה, ודעותי שונות ומבוטלות לדעת חבריי הנבאים הגאונים יצ"ו, כי מאז הנני חושב אשר אם נקדיש במעשינו סדרי הישוב להנהיג בה מנהגי מצות התורה והיינו מרבים להביא מתנדבים להחזיק הישוב, כלשון הכתוב בנחמי' י"ב כי שמחת יהודה על הכהנים ועל הלוים העומדים, והלואי לא היינו מקילים בקדושת שביעית, ובל"ס הי' גם הנדיב ממלא אחרינו, אזי הי' מוחזק בישראל כי א"י מקודשת היא עוד היום ורוח התורה היא קיומה, כמו קיום ישראל בעמים אשר אך רוח התורה היא קיומם, וככתוב בס' מלאכי ג' ואשרו אתכם כל הגוים כי תהיו אתם ארץ חפץ וגו', ופי' לא חבל ארץ היא קיומנו, כי אם היהדות היא ארצנו וקיומנו וכמונו היא ארצנו אשר היא לירושה לנו ופי' בטבע שלנו. ואז היה נמשכים המון עם ה' לכלכל את האיכרים בשנה זו, ואין מעצור לה' ועמו. לא כן עתה שמהגים בה חול וטבע חו"ל, אזי רוב גדולי ישראל הרבנים שי' מהרהרים אחרינו, ובתר רישא גופא אזיל, והדברים עתיקים. אכן אנכי בעניי הנני מקוה לה' כי עוד נזכה להושיב את נשמות ארצנו בקדושתה. ועתה יהי ה' את החבורה הקדושה ויהי גומר אחרי עצתם, וישמח לבי גם אני העמוס בעבודה רבה ומברך את כולם באהבה

נפתלי צביהודא ברלין.

2) „הד"ר פינסקר". עי' לעיל נומר 918.

925 [*].

מאת ח. ז. מכבי להד"ר י. צ'לנוב.

ב"ה. היום יום ועש"ק פ' ואתחנן י"ב מנחם אב א' תתכ"א לחבמ"ק יבב"א. פה בריסק.

אל כבוד אדוני ד"ר יחיאל צלענאוו נ"י
שלום וברכה!

— — — למן העת אשר התחלתי לפעול ולעשות בעניני ארצנו הקדושה לא היו לי עוד ימים רעים מלאים עמל ויגון כהימים האחרונים האלה. בווארשא נלחמתי מלחמה כבדה מאד עד כי נצחתי ת"ל לשלוח את הכסף הנאסף ע"י לפריז, כי הרבה גם מהחו"צ רצו לעכבו בווארשא, עד כי תבנה היא במה לעצמה. אנכי לא רציתי לבלות בווארשא עוד חדש ימים כרשיון כבודו [1]. יען כי ראיתי כי האגודה אשר יסדתי שם תעמוד על עמודים חזקים — — — — ומבריסק בא מכתב מה' מרדכי פאדווא נ"י אשר היה סופר ומזכיר באגודת חו"צ אשר היתה לפני איזה שנים בבריסק, אך כבר נפלה ונתפרדה ולא נשאר בה רק את אשר יעמידו קערות בעיוהכ"פ — — — ע"כ הם מבקשים מאד כי אבוא שמה לחדש אותה ולעוררה לתחי' כימי קדם. ואנכי ידעתי כי האויב היותר חזק והיותר מזיק לענינו הקדוש בפלכי ווילנא, גראדנא, מינסק וכדומה הוא הרב הקנאי ר' יוסף דובער אב"ד דבריסק, ובכל מקום אשר הנני בא ליסד אגודה יעמדו נגדי החונפים והצבועים ועורכים מלחמה בשם הגאון מבריסק ואומרים בשמו ובשם בנו הרב הגאון ר' חיים בוואלאזין אשר החו"צ הם כתה חדשה ככת הש"צ שר"י [2] ומצוה לרודפה עד רדתה. ע"כ חשבתי תמיד אשר אם תהי' בידי תעודת בית הרצים כי שלחתי כסף מבריסק לפריז ע"ש ה' ערלאנגער — — — להראותה בכל מקום בואי אז תהי' היא לי לעזר לא מעט להחליש את כח הלוחמים בשם הרב הנ"ל. ע"כ בקשתי מאד מהמנהלים בווארשא כי ישלחו את כל הכסף אשר נאסף ע"י בווארשא לפריז ויפטרוני לדרכי. — — — וביום ה' בערב נסעתי משם ובאתי ביום עש"ק בבקר לבריסק. השבוע הראשונה הלכה בלי איזה תועלת, אך בהשבוע השני' החלה האגודה לשאוף רוח חיים מעט — — — והנני מקוה אשר בשבוע הבאה תחל האגודה בע"ה להתאמץ ולעמוד על רגליה. אך ע"י עמל רב וויכוחים

*) מארכיונו של אוסישקין.

1) בארכיונו של אוסישקין מצאנו מכתב (מח' בתמוז תרמ"ט), ששלחו מנהלי בית־הכנסת „אהל־משה" („חובבי־ציון") בווארשה (משה מרדכי פראם, זאב וואלף גלוסקין ואליהו זאב הלוי לעווין־עפשטיין) ל„חובבי־ציון" במוסקבה. במכתבם זה הם מספרים על השפעתו המרובה של ח. ז. מכבי ומבקשים, כי יפקוד עליו צ'לנוב לשבת בווארשה „עוד ירח ימים".

2) „השבתי־צבי, שם רשעים ירקב".

עצומים עם מפלגות שונות, הקנאים מימין והחונפים הצבועים האוכלים את שאר עמם משמאל, והעוזבים את דגל היהדות מאחור, והחסידים העושים כל ימיהם כחנים ממעל, והפתאים הנפתים מכל נוכל ערום ומאמינים רק לכל דבר שוא וכזב, אך לא לאיזה דבר אמת, מתחת, וההולכים לפנים בדרך ישר ונכון, אשר רק המה הם העומדים לעזרתנו, הם מעטים מאד. ע"כ הנני עיף ויגע מאד מאד — — — —

עבדו עבד לעבדי ה'

חיים זונדיל ב"ר שמחה מכבי.

926.*)

מאת אלכסנדר צדרבוים לרש"י פין.

י"ב מנחם אב התרמ"ט. С. Петербургъ

לידידי היקר, ראשון לחובבי ציון
כו' מוה' שמואל יוסף פין.

כאשר הבטחתיך הנני להודיעך בפרטות כל עמלי ויגיעי להשיג הרשיון ליסד חברה פלשתינית ברוסיא, אחרי אשר עברו העתים שנקל היה להשיג הורמנא כזו בלי עמל ויגיעה, לולי קמו מערערים, ואחרי אשר זה כשלש שנים נפינו לבקש מאת שר הפנים להרשות לנו פה ליסדה והוא לא מיחה בידנו, אך שר העיר 1) אמר כי לא יאבה לאשר מרכז חדש ליהודים בפ"ב, בעת שהוא משתדל בכל עוז להמעיט מספרם ולהחליש כחם. אמרתי לכוננה במאסקווא וכבר לקחתי דברים עם ה' לאזאר פאליאקאוו והוא הבטיחני לעמוד בראש החברה ולהשתדל לפני הנציב שם להמליץ על הדבר לפני שר הפנים, אך הוא חלה ויצא לחו"ל, ובשובו הלכתי בכיון למאסקווא להזכירו ולעזור להושיט הבקשה, ויודע לי כי הנסיך 2) איננו עוד אליו כתמול שלשום, וגם ה' פאליאקאוו אם כי לא השיב פני מפורש, אך אשתמיטו אשתמיט. פניתי אל הד"ר פינסקער לנסות שמה 3) דבר אל הנציב ולהשתדל כי יתן הוא את הסכמתו ואז נקל יהיה לי פה לבצע הדבר, ואני מצאתי כי אדעסא היא המקום היותר מסוגל להיות למרכז לחברה פלשתינית, כי דרך שם יעברו היוצאים ומשם יוכלו לנהל את הקולוניות כי קרובה אדעסא לארץ קדשנו, וגם רבו אוכלוסין עברים בה מתוכנים תרומה וירבו חברים ומתנדבים. דרשו כל הכתבים והם שנו את נוסח התקנות וימעיטו תגאיהן ויגישו להג"ג 4). אבל בבוא אלידם העשיר ר' אברהם גרינבערג הקישינובאי ויאמר כי האופראוולי־איושטשי קאנצעלאריא של הג"ג אמר לו: אין ליהודים חלק בפלשתינא כי היא ארץ נוצרית, נבהלו ויקחו את הבקשה בחזרה. והנה בשנה העברה בחדש יולי מצאתי במה"ע Jewish Chronicle כי נשאל המיניסטר בקונסטנטינא, מדוע גרע משפט יהודי רוסיא ורומיניא מבני בריתם ביתר ארצות אירופא ואמיריקא, ויענהו, כי ממשלות הארצות האלה השתדלו בעד היהודים בני ארצם, מלבד רוסיא ורומיניא. וכאשר עוד משנת 1883 השתדלתי לפני שר החיצון 5) פה להשיב את רוע הגזירה שיצאה מאת השולטן לאסור כלה ליהודי רוסיא ורומיניא לעלות על חוף פלשתינא כאשר היה בתחילה, והוא נענה לבקשתי, ועיני ראו מה שכתב לציר רוסיא בקושטא ותשובתו כי יש תקוה לבטל הגזירה, וגם פניתי לציר תוגרמה פה 6) והושטתי לו מעמואר בשפת צרפת וגם הוא היה מליץ יושר מצדו ותהי הרוחה חדש ימים, ובביא אלי מכתב ה' פינס, כי הקונסול הרוסי שלח לקרוא את הרבנים בירושלים ויזהירם לבלי יתנו ליהודי רוסיא להתמהמה שם יותר מחדש ימים ואם לא ישמעו ישלח הוא את שוטריו (קאוואססען) לגרשם 7), הלכתי אל שר החיצון והתחננתי לפניו על אחינו והוא כתב בעט ברזל על לוח אשר לפניו ויאמר לי: „נון ווערדע איך מיך זעלבסט מיט דיזער פראגע בעשעפטיגען“, ולא ארכו החדשים ויצא הרשיון להרחיב הזמן עד שלשה חדשים 8), ע"כ השתמשתי בהמקרה ואלך להראות להשר את הכתוב במה"ע הבריטני, ואתיצב כתובע עלבון כבודו, אשר ידעתי כי כתב זה פעמים בענין הזה, ויבקש ממני לעזוב בידו הנומר ולבוא אחרי ימים אחדים, כאשר יתיעץ עם ה' זינאוויעוו. בבואי הושיבני לימינו וידבר עמי בחשאי כעם איש סודו לאמר: „לא אכחד ממך וגם אתה תבין, כי אנכי לא אוכל לבא בטרוניא על מלכות תוגרמה, על כי לא תתן ליהודי רוסיא לבא להשתקע בפלשתינא, פן תשיבני: טול קורה מבין עיניך! מדוע לא תתן ממשלת רוסיא ליהודי ארצה לגור חוץ לתחום אשר גבלה להם. ע"כ עצתי כי אחד מבני בריתכם ישתדל שמה לפני ממשלת הפארטע וצירנו ה' נעלידאוו יהי בעוזרו, כי אם עצל הוא לעשות לבדו, אך הוא איש טוב ולא ימנע כל יכלתו להיות מסייע לדבר טוב“. השיבותיו כי אין לנו אל מי לפנות ועל

---

*) נומר זה והנומר שלאחריו הם מארכיונו של פין.
מן המכתב שלפנינו אנו משמיטים את כל הידוע לנו כבר על־פי מכתביו הקודמים של צדרבוים (עי' לעיל הנומרים 869, 908), ואין אנו משאירים אלא מה שמוסיף על המכתבים ההם.

1) הגנרל גרסר; עי' לעיל נומר 586.

2) הנסיך דולגורוקוב, נציב מוסקבה.

3) באודיסה.

4) „להגנרל־גוברנטור“.

5) גירס.

6) הוא שאקיר־פחה, שצדרבוים קורא אותו לפעמים בשמו מפורש.

7) עי' לעיל הערה 5 לנומר 674.

8) עי' לעיל נומר 752 גם כמה כתבים אחרים.

מי להשען שמה, אז אמר: „הידעת מי הוא היותר מסוגל למשלחת כזאת? — אתה. ברוח כביר אשר אתך ובכחך לבאר הדבר ולהטות לב שומעיך אחריך, אתה תעשה ותצלח". בושתי להגיד לו, כי לא אוכל ללכת מחסרון כיס וסבות אחרות, ואומר רק, כי אין לי שם מודע ומכיר ולבדי לא אעשה מאומה. ויענני: „אנכי אתן לך מכתב לנעלידאָווי" — — — — וכן היה. ראיתי כי מאת ד' היתה נסבה ואחליט ללכת לקושטא, ואגב אמרתי אסורה נא גם אל ציר תוגרמה, אולי יתן גם הוא בידי מכתב מליצה. שאקיר פאשא שש מאד לשמוע ממני כי הולך אנכי לקושטא ויתן לי מכתב אָפפיציעללי, עם חותם המלכות, לשר החיצון סעיד פאשא. אז חשבתי בלבי: מה יועילנו אם יבוטל האיסור לבא לפלשתינא, אם ידינו אסורות ולא נוכל לעזור לבאים להשתקע שמה. ואלך להשר דעליאנאָוו [9], אשר נתנני ד' לחן ולחסד לפניו, ואבקש ממנו מכתב מליצה לנציב אָדעסא לא לבד להללני לפניו, אך גם להמליץ על הענין שאני משתדל בו, ואספר לו כל פרטי הענין, ולא אֵחר לתת בידי מכתב מלא תהלות ותשבחות עלי ועל הענין שאני עמל בו. בבואי לאָדעסא י"ג תשרי [10] הלכתי ראשונה לידידי בן ידידי הד"ר פינסקער ויגל מאד בראותו את המכתבים אשר בידי ויספר לי מענה האופראוול. קאנצ. — — — ויהי כמסופק אם יצלח חפצי בידי. ממחרת, ערב סוכות, הלכתי לנציב, ואף כי היום ההוא לא יום קבלת פנים לו, בכל זאת די היה כרטיסי „רעדאקטאָר בפ"ב" ויועידני לבא אליו בשעה 12½. בבאי הלך לקראתי ויושיבני ממולו וכאשר מסרתי לו מכתב שר ההשכלה קראהו בקול נמוך, עד כי יכלתי לשמוע תוכנו. מסופק אנכי אם אחד ממוקירי בין אחינו ומחו"צ הנאמנים יספר באופן זה בשבחי וימליץ כה על חברה פלשתינית. אז דרש ממני הנציב להגיד לו בקשתי, ואחל פניו לתתי לספר באזניו תולדות הרעיון הזה מראשיתו ומצבו כיום, ויעש אזנו כאפרכסת חמשים רגעים תמימים, וכהתימי אמר: „ישר הדבר בעיני מאד ונכון הנני לעשות מצדי כל יכלתי", וידרוש ממני להושיט לו בקשה. הודעתי הדבר להג' ג"ב [11] ויחד כיתרו בשעתו, והד"ר פינסקער שמח שמחה גדולה, ואדרוש מעמו לקרוא אספה להועץ על נוסח הבקשה, ובליל שני של חג באו מכל הקרואים: ד"ר מאנדעלשטאם [12], ד"ר קאצין, קאנסטאנטינאָוואסקי הזקן, ליליענבלום, וכותב בחנות של צעצועים שטארקמעטה וגרינבערג, אשר הציע חות דעתו, כי ראשית דבר עלי ללכת לקושטא לבטל את הגזירה, ואם יצלח חפצי זה בידי אשוב להשתדל

9) המיניסטר לעניני ההשכלה.

10) עי' „דרך לעבור גולים" 124.

11) „גרינברג".

12) בן אחיו של הפרופ' מ. ע. מנדלשטם.

בּאָדעסא. כל טענותי לא הועילו, כי כלם הסכימו לעצתו. וירע הדבר בעיני מאד, ואלך להעורך דין מרגליות ולה' לעווינסאָן (אשר אף שהוא נלחץ היה להמיר דתו, עברי ופלשתיני הוא, שקול כנגד רבים מקלי הדעת באדעסא) [13], ואח"כ דרשתי מהד"ר פינסקער לקרוא שנית אספה ואנכי חליתי כמה מכירים לבא גם הם ולעמוד לימיני וגם נצחתי ונמסר הדבר בידי וביד ה' מרגליות לסדר הבקשה. אנכי שמתי הדברים בפיו והוא ערך הבקשה כחפצי, וגם בקרנו את התקנות ונתקן ככל האפשר את אשר קלקלו. ובאספה השלישית נקראה הבקשה באזני הנאספים, ולא ישרה בעיני ג"ב ואחרים על אשר בארנו מפורש כל הסבות אשר הסבו את הרעיון הזה. ונחלט לכתוב בקשה בקיצור ולספח אליה מכתב מבאר הטעמים. ה' ל"ס קבל עליו לאסוף חתומים, אך כמעט נגמרה כתיבה תמה של הבקשה דרש ג"ב מה' ל"ס לשלחה לו להראותה למכירו האופר. של הקאנצ. החדש, ואף כי הבטיח לראשונה לבא בחותמים חזר מדבריו וישלח להגיד להד"ר פינסקער לבלי יחתום שמו עליה [14]. והד"ר התנצל לפני, כי ירא הוא, אם יהי בבאים על החתום והג"נ או למעלה ממנו לא יסכימו לה, אזי לא יוכל עוד לעמוד בראש אגודה מסתתרת אסורה מטעם הממשלה. ואם שני אלה לא באו עה"ח כבד היה לאסוף חתומים, אחדים קבץ ה' ל"ס ויותרם נלחצתי לכתת רגלי ולסבב על פתחי חותמים, ואחרי עמל ויגיעה רבה אספתי ד"ג חותמים עמי יחדו. הושטתי הבקשה לפני הנציב — — — — — והוא קרא באזני את הבקשה ואח"כ את התקנות ולבסוף את האגרת המבארת ויעירני על כמה דברים ואנכי השיבותי אמרים לו על כל שאלותיו, ויאמר: „טוב, אנכי אמליץ בעד הדבר הזה". זאת היתה ביום ה' וביום השבת הלכתי לדרוש מאת האופראוול. קאנצ. מה נעשה בבקשתי, ויקבלני בכבוד גדול ויאמר כי הנציב צוה עליו להכין את ההצעה לשר הפנים ולהרבות בשבח החברה כמביאה תועלת רבה לרוסיא. ובבאי ביום ד' כבר נשלחה ההצעה לפ"ב. הבינותי כי לא אוכל ללכת לקושטא, כי נחוץ לי לשוב לפ"ב, לבלי יקולקל הדבר פה, אם לא אהיה בעצמי להשתדל ולשמור עקבות הדבר — — והדירעקטאָר דורנאָוואָ מכירי וכמה פעמים הראה לי אותות כבוד ויקר ונטיה לעשות בקשותי [15]. — — —

כל זה מצאתי לנחוץ לבאר לפניך, ואתה סלה אם הוגעתיך במקרא מגלה זו.

ידידך ומוקירך

אלכסנדר צעדערבוים.

13) עי' הערה 1 לנומר 62 בכרך א'.

14) עי' „דרך לעבור גולים" 124/25.

15) מכאן ואילך – פרטי דברים, שאינם מוסיפים כלום על המכתבים הקודמים.

927.

מאת אלכסנדר צדרבוים לרש"י פין.

St. Petersburg 28 Juli 1889.

ידידי היקר הרב כו' מ' שמואל יוסף פין.

— — — עצה טובה בלבי לעשות. כאשר יצליח ד' חפצי בידי להשיג הרשיון לחברה פלשתינית. נכון הנני להביא עוד קרבן מחים וללכת בכחי זה לחו"ל, מוויען אתחיל ומשם לפריז, להעיר ולעורר בעצמי את הספרדים ועמם גם הגבירים האשכנזים לקנות אדמה ולהכין קולוניות בארץ הצבי. למה נעשה שקר בנפשנו, אין הקומץ אשר יהי באפשר לקבץ גם אם יהי הרשיון יוכל להשביע את הארי — מושבות לפליטי אפרים ברוסיא. נחוץ לנו כי לא תהיינה ידינו אסורות, למען נוכל להשתתף בפרוטה, ותשועת הרעיון תבוא מאחינו בחו"ל. — — —

ידידך ומוקירך העיף והיגע,
על כן לעו דברי מכבדך

א. צעדערבוים.

928 *).

מאת ששה מאכרי פתח־תקוה לר' שמואל מוהיליבר.

פ"ת ט"ו מנ"א התרמ"ט.

לכבוד צבי תפארת ישראל ה' הגאון והחסיד
החובב ציון באמת ובתמים כש"ת
מו"ה שמואל מאהליוועער נ"י.

למותר תהיה לתאר לכם את המקרים הרבים אשר קרנו מיום צאתנו מעיר מולדתנו עד בואנו עד כה, כי בטח שמעתם מהמון מכתבים יחידים ומהדברים שבאו בעצמם לפניכם את אשר עבר עלינו, ולכן חדלנו מלכתוב לכם בשם הכלל, וחפצנו היה תמיד ליחל עד שיטיב לנו ה' שנוכל לשמח את כ' הרם ואת יתר החברים שלקחו חלק בהמצוה הגדולה הלזו.

אבל לדאבון נפשנו הטוב שקוינו עוד לא בא, ועוד רחוק רחוק הוא מאתנו. את החיים המאושרים שצִיַּרנו להשיג פה בעמלנו הרב אצל עבודת אדמה כבר נשתכח מזכרוננו, ולא נדבר עוד בינינו מחיי אושר והצלחה כלל. אבל דאגתנו הפעם רק על הכרחיות הדרושים ביותר לחיי אדם, והוא **הלחם הפשוט**. אוי לנו שבאנו לכך.

תחת שנת השמיטה אכלנו אסמנו ובהמתנו וגם בשרנו כחש מאתנו ועתה נשארנו בעירום וחוסר כל. המלאכה הקשה שהעמיד לנו הנדיב לצידנו להיות למשען מעט מצץ ולחך את יתר הדם שהיה בעורקינו, ועתה אין בנו כח לעמוד על רגלינו. ומי ידבר עוד מלעבוד הלאה (ותחת שבהימים הראשונים היו כל יום אצל המלאכה כחמשים איש, עתה לא ימצא רק עשרה...). וגם בעת עבודה לא ירויח איש פראנק ליום (כי לשבות שבת ויו"ט, גם הימים שהפקידים מבטלים יקצרו את המחיר התמידי מפראנק וחצי ליום). ועתה האם יוכל בעל משפחה מששה עד עשרה נפשות להחיות את נפשם הרעבה מסך קטן כזה? [1]) זה פרי חלוצי ישראל! על הסטאטיסטיק שבקש ממנו ה' שייד ענה לנו טרם נסע מזה כי זריעה ומספוא יתן לנו בהלואה, בנינים לא יתן לנו בשום אופן, ועל דבר יתר הנצרכים ידבר אודותינו בפאריז. וע"כ יש לנו לחכות עוד כמו שלשה חדשים לתשובתו. כן! זה גורלנו המר, תחת שאחרים יתענגו על רוב טוב אנחנו מבלים ימינו על תקוות טובות ומחכים... רק נחדל הפעם מלבקש עוד גדולות בעת רעבים אנחנו ללחם, וכאשר עוד נזכור את ההבטחות הרבות שהבטיחונו אנשי עירנו טרם יצאנו מהם, שלא יעזבונו בכל עת עדי נהיה שלוים ושבעים. לכן באנו אנחנו ח"מ יוצאי עיר ביאליסטאק לפניכם, לבקש הפעם שתעירו את לבות אנשי עירנו שיחמלו עלינו ועל נשינו וטפינו, לשלוח לנו מחיה על משך ארבעה חדשים לפי מספר נפשות בתינו, עד אשר יבואו הפקידים מפאריז ויעשו סדרים אתנו, כי אין לנו מוצא אחר להחיות את נפשות ב"ב, ביחוד באלו הימים אשר ימי עבודה מתמעטים והוצאות הבית מתרבות. בתקותנו שתמיכה קטנה כזו לפני ששה משפחות אשר בטח עוד מכירים אתם אותם כי לא זו היתה מגמתם, וגם עתה שחר משחור תארם כאשר מוכרחים לבקש כאלה, ימולא לנו, הננו נותנים לו את ברכתנו, יאריך לכם ד' שנותיכם בטוב ובנעימים ותזכו לראות בטובתנו ובקיום כל המושבות שבא"י. וכל הלוקחים חלק בהמצוה הזאת ישלם להם ד' כפי רצונם הטוב. כברכת אחיכם בני ארצכם.

נאום **אבא לאמפערט** ונאום **מענדיל קאלינסקי**
ונאום **משה ליפקעס** ונאום **משה פיינשטיין**
ונאום **משה שמואל קרעצמער**
ונאום **דניאל ליפשיץ.**

*) מארכיונו של הרב מוהיליבר. - על פי העתקה, שהמציא לנו ד"ר יוסף מוהיליבר, ירושלים.

1) עי' להלן נומר 961.

929.

אספת־ווילנה.

I.

הזמנה לאספה *).

בשם ה' הבוחר בציון!

כבוד אחינו היקרים „חו"צ" במאסקויא
שלום וברכה!

באספתנו בדרוזגניק בשנת תרמ"ז הסכמנו, שתהיה אספה בכל שנה ושנה, אך ההסכמה הטובה ההיא לא יצאה מן הכח אל הפועל, ובמשך הימים שעברו נעשו שנויים גדולים וקטנים בסדרי הנהגת הישוב הצריכים תלמוד ועיון לכלכלם, לתקנם ולחזקם, וכל איש מחו"צ יודע ויודה, כי מן הנחוץ מאד להתאסף בשנה הזאת, ובפרט אחרי אשר הודיענו ידידנו החכם המפואר ד"ר פינסקער, כי מסבת מחלתו הוא מתפטר ממשרתו, ועלינו לבחור במקומו איש אשר רוח בו לעמוד בראש, ולזאת, אחרי אשר לקחנו דברים עם טובי חו"צ הקרובים והסמוכים לנו, הוסכם אצלנו, אנחנו הח"מ, לקרוא לכל אנשי שלומנו בכל מקומות מושבותיהם, להטריח א"ע ולבוא אל האספה, וכמו כן בחרנו את העיר ווילנא למקום האספה לימי ט"ו וט"ז מנ"א דנא, והננו מתכבדים בזה לקרוא לאחינו היקרים חו"צ אשר במוסקויא כי יבחרו מקרבם איש אחד וימלאו את ידו לבוא אל האספה לחוות את דעתו בדברים אשר נשא ונתן בהם, ולבנו סמוך ובטוח, כי יקר וקדוש ענין הישוב בעיניהם, ולמענו יעשו לשמוע לקול הקוראים בצדק.

בשם הגאב"ד מביאלאסטאק ובשמנו

שמואל יוסף פין.

*) מארכיונו של אוסישקין.
בידינו נמצאות עוד שתי הזמנות: א) זו שנשלחה ללילינבלום (מצאנו אותה בארכיונו הפרטי של ליליינבלום; עי' „דרך לעבור גולים" 141); ב) זו שנשלחה לר' נפתלי־צבי־יהודה ברלין לוולוזין (המציאה לנו מר י. רבקינד, ברונכס). בשתי ההזמנות האלה יש דפה: „מוש"ק חזון [ז' מנחם־אב] תרמ"ט". בהזמנות שלפנינו אין שום דפה.

II.

הרשאות לצירים.

א *).

הרשאה לליליינבלום.

חובבי ציון באדעססא ממלאים את ידי ה' משה ליב ליליענבלום להיות בא כחם על האספה שתהיה בווילנא בחדש הזה, מנחם אב תרמ"ט, לשאת ולתת ולהחליט בשמם בכל השאלות הנוגעות לחובבי ציון ולענין הישוב שתעלינה על שלחן האספה.

י"ב מנחם אב תרמ"ט.

ד"ר ל. פינסקער
ברוך ב"ר שמואל הארטענשטיין.

*) את הכתב הזה מסר לנו המנוח ליליינבלום בעצמו.

ב *).

הרשאה לצירי מינסק.

מוש"ק לסדר עקב שנת תרמ"ט מינסק.

כ' אחינו חובבי ציון בווילנא!

מחר בערב יצאו לווילנא אל האספה צירינו הנכבדים הרה"ח יהושע בר"י [1] סירקין והנ"ג הנכבד שאול בר"מ [2] גינזבורג תלמיד בבית מדרש המדעים בפטרבורג.

יהודה זאב נפך.

*) מארכיונו של פין.
חוץ משתי ההרשאות שלפנינו לא מצאנו שום הרשאית אחרות בארכיונים אשר בידינו.
1) „בר' יעקב".
2) „בר' משה".

III *).

הצעות להאספה מאת א. בן־אבינדור.

יום א' י"ד מנחם אב, שנת „בונה ירושלם", קאוונא.

אדונים נכבדים, גאונים ורבנים, חכמים ונבונים, גבירים ונדיבים, סופרים וחברים, צירי חו"צ לעריהם למושבותם, קרואי האספה הכללית, יהי נעם ד' עליכם ומעשי ידיכם יכונן סלה.

ברוכים אתם לד' צירים נכבדים,
ברוכים אתם לעמנו וארצנו הקדושה!

אנכי הצעיר והדל באלפי יהודה באתי הפעם להציע לפניכם, אדונים נכבדים, הצעות אחדות להיטיב על ידן את מצב אגודות חו"צ בכל עיר ועיר ולרומם עי"ז את קרן רעיון הישוב בכלל. אינני בא הפעם בשם אגודת חו"צ בעיר מושבי: קאוונא, שהנני אחד מעוסקיה, האגודה הנכבדה הזאת שלחה את צירה, הרב הגביר הנכבד, המשכיל השלם, חו"צ באמת, הר"ר איסר בער וואלף נ"י, ראש האגדה ומנהלה, אל האספה, והוא, בלי ספק, יציע את כל ההצעות שנמסרו על־ידו מאת האגדה. גם לא בשם אגדה אחרת, כי־א בשם עצמי, בשם איש פרטי (אם כי, לפי דעתי, לא תהיה דעתי דעת יחיד, ובלי"ס רבים כמוני ידמו).

*) מארכיונו של פין.
שום הצעות אחרות, חוץ מאלו של בן־אבינדור, לא מצאנו בארכיונים אשר בידינו.

בתור אחד מחובבי ציון הנאמנים, הנושאים את נפשם אל הרעיון הקדוש והנעלה, רעיון תחית האֻמה וישוב ארץ־ישראל. ואני תקוה כי תואילו בטובכם, אדונים נכבדים, להטות אזן קשבת לדברי הקטן מכלכם ולשפט עליהם ברוח משפט וממעלת כבודכם נורלם יצא.

ואלו הן ההצעות:

א) מנוי ראש האגדות. בדבר העקרי הזה שאתם באים, אדונים נכבדים, לדון על אודותיו, לא אוכל אני הצעיר לחות דעתי במי לבחור ובמי לא. סמוך לבבי בטוח כי אנשים גדולים וחכמים כמוכם יודעים בידיעה ברורה את ערך הראש לאגדות הו"צ, יודעים מה משרת הראש דורשת מאתו ומה חובתו ויעשנה, יודעים כי הראש הוא רוח החיה במעשי כל חו"צ, ובידו, יד חרוצים, לרומם את קרן האגדות וערך הרעיון אל על ולהשפילו עד עפר, בהתרשלותו ורפיון ידו. ונפשי יודעת נאמנה כי תדעו במי לבחר ועל שכם מי לשים את המשרה הכבודה הזאת הדורשת איש אמיץ לב ורוח ובעל מעשה, נושא את נפשו אל הרעיון ואיש נכבד ובעל בעמיו, נשוא פנים ונודע בקהל אחינו. ואני מה כי אבוא להכנים ראשי בין הרים גדולים כאלה?

ב) ועד ראשי. איש אחד, לו גם תתאחדנה בו כל המעלות המנויות למעלה, לא יוכל לבדו שאת טרח ההנהגה הכללית ומשאה, ונהוץ לבחור עוד שני אנשים לעוזרים לו, ואחד מהם יהיה לסגן הראשי, למלאות את מקומו לעת הצורך. שני העוזרים, כמובן, יהיו בעיר מושב הראש. שלשת האנשים (ולא יותר, כי כל יתר כנטול דמי, כידוע ליו"ח) האלה יתחשבו ל"ועד ראשי".

ג) סופר ראשי וסופר משנה. הסופר הוא רוח החיה באפני האגדות וכנשמה לגוף, ובלעדיו הנן כגויות מתות, מתרשלות בעבודתן, ופעולותיהן מעטות ורפויות. כלנו יודעים את אשר פעל ועשה אחינו הסופר המהיר, ה' שפ"ר נ"י, לטובת הרעיון וחזוק האגדות בהיותו לסופר ראשי. דברי מכתביו החוצבים להבות אש קדש לארצנו הקדושה וחבת ציון עוררו את לבות העוסקים לפעלה ומעשה, עודדו נחשלים ויחזקו ידים רפות. הסופר הראשי שהנהו אך נדרש לשואליו, לענות אותם על שאלותיהם, וגם קמצן בדברים הוא[1], לא יצא ידי חובתו. רעיון הישוב אין לו עוד מהלכים בקרב רוב העם ודורש הוא מעוררים ומשתדלים גדולים. אחד מאלה דרוש להיות הסופר הראשי. ועל כן נחוץ מאד למנות—בשכר הגון—סופר מהיר ובעל מעשה לסופר ראשי, אשר ינור בעיר מושב הועד הראשי וסר

1) כפי הנראה, רמז ללילינבלום.

למשמעתו. אך גם לו נחוץ עוזר, סופר משנה, להקל מעליו את עבודתו הקשה ובלעדיו לא יוכל עמוד ונבל יבול.

ד) ועדים משנים. לכל אחד מהנבאים היועצים דרוש לבחר שני עוזרים ושלשתם יחשבו ל"ועד משנה". את הועדים המשנים האלה יתיעץ הועד הראשי בכל פעולותיו. גם כל "ועד משנה" ימנה לו סופר קבוע.

ה) סניפים להאגדות. האגודות הקטנות שבערי מצער, כפי שהורה הנסיון, לא תוכלנה עמוד לבדן, בלתי אם תהיינה לסניפים לאגדה גדולה, אליה תשלחנה את כספן בכל עת ועת. ואתן תבא האגדה הגדולה בדברים ותשלח להן, כפעם בפעם, מכתבים וידיעות מדבר הישוב. את דבר "הסניפים" נוכל להוציא לפעלות על שני אופנים: א) כל אגדה בעיר הפלך תביא את כל האגדות שבערי המחוז וערי מצער בפלך ההוא בברית אתה בתור "סניפים". בכל שנה ושנה תקרא האגדה הגדולה הנ"ל לאספה כללית שאליה יביאו כל צירי ה"סניפים"; ב) ה"סניפים" יאגדו להאגדה ששמה מקום הועד המשנה. באופן כזה תוכלנה כל האגדות שבפלכים אחדים להתחבר אל האגדה ההיא בתור "סניפים". ועל הועד הראשי להגביל את משפט הועדים המשנים: כמה פלכים יכנסו תחת רשות האחד וכמה — תחת רשות השני.

ו) קול־קורא. בשני האופנים הנזכרים בסעיף ה' על האגדה הראשית לשלח "קול־קורא" לכל הערים הנמצאות תחת רשותה, לעורר את אחינו שמה ליסד אגדות חו"צ ולחברן אליה בתור "סניפים". ומה טוב כי על "קול־הקורא" הזה יבאו כל גדולי הרבנים התומכים בימין הישוב, ונכבדי הגבירים והחכמים, על החתום.

ז) ספר הקים ותקנות לכל האגדות. רעה חולה היא, כי חקי האגדות ותקנותיהן שונות זו מזו, את אשר תקרב האחת תרחק השנית וכל אחת בונה במה לעצמה. זו חפצה להוציא את כספה לתמיכת אחינו הקולוניסתים מכבר, וזו — לקנות אדמה וליסד קולוניות חדשות. זו אומרת ליסד את הקולוניות החדשות בעד הכלל וזו — בעד בני עירה. הפרוד הזה מביא רעה רבה לרעיון הישוב. כמה כסף מונח באוצר אגדות רבות כאבן שאין לה הופכין, וכמה ירד לטמיון בגלל זה. לדעתי, כל זמן אשר לא תהי' ארגניזציה כללית לכל האגדות, חקה אחת ומשפט אחד לכלן, לא נעשה חיל. על הועד הראשי לחבר ספר תקנות וחקים (אוסטאוו) ולהגביל: כמה מהכנסת הכסף דרוש להוציא לתמיכה, את מי יתמכו בכסף הנ"ל ובאיזה אופנים, וכמה לקניה, לתכלית "גאלת

הארץ' ובאיזה אופנים ייסדו את הקולוניות החדשות. גם זמן שלוח הכסף מכל סניף וסניף אל האגדה הראשית ומכל אגדה ואגדה אל הגזבר הראשי. לדעתי, על האגדות לשלח, כפעם בפעם, את כל כספן אל הגזבר הכללי. אף את הכסף שנועד לקניה, ובהאסף סך הכסף הדרוש יגש הועד הראשי אל עבודת הקניה. הקניה תהי' משתפת לכל האגדות שהשתתפו בזה, וכל אגדה ואגדה יש לה הזכות לשלח מתוכה איש אחד או שנים, לפי ערך הכסף שהכניסה, על חלק אדמתו לעבדו ולשמרו. את ספר התקנות הנ"ל ישלח הועד הראשי אל כל האגדות והסניפים, והיה אלה שיסכימו עליו יבאו בברית ההנהגה הכללית, ואלה שלא יסכימו עליו, דבר אין להם עם הועד הראשי ולא יבאו בבריתו ואין אחריותם עליו, אחרי כי כחברות עומדות בפני עצמן יחשבו.

ח) שלוח ציר מיוחד לתכלית זה. הדבר הזה נכבד מאד בערכו ורב טוב צפון בו לרעיון הישוב אם יצא אל הפועל, ואולי ימצא הועד הראשי לטוב לפניו לשלח, לתכלית זה, ציר מיוחד לכל הערים שבהן חו"צ נחתים להוציא את דבר ההתחברות הזאת לפעלה. בבוא הציר לאחת הערים עליו להקהיל את חברי האגדה לאספה ולהציע לפניהם את התקנות הנ"ל, השומע ישמע והחדל יחדל. במשך זמן קצר יוכל לסובב את כל הערים הנ"ל, אחרי כי אין עליו להתמהמה בכל עיר ועיר כ"א שני ימים או שלשה.

ט) הפרופגנדה. על הועד הראשי להגביל סך כסף מסכום ההכנסה לפרופגנדה, להוציא מאספים וספרים ע"ד חבת ציון ורעיון הישוב בשפות שונות ולהפיצם בקרב העם. הקופה הכללית לא תפסיד ע"י מאומה, כי כל האגדות השונית ישתתפו בדבר הזה וישתדלו למכרם בקרב אחיהם ומחירם יושב להקופה הכללית. העיקר בזה הוא, כי לא לעשות עסק ולהכנים ע"י כסף לקופת חו"צ תהי מגמת הועד הראשי בזה, כ"א להרחבת הרעיון, ולכן על הועד להדפיסם במספר רב עקזעמפ. ולקצב להם מחיר מצער במאד.

י) ועד מבקרים. המשפט על טיב הספרים והמאמרים יוציא הועד הראשי, ויותר טוב כי יפקיד ועד מיוחד לתכלית זה מאנשים מבקרים מומחים ויודעים את אשר לפניהם, והמה יוציאו משפטם לשבט אם לחסד.

י"א) בדבר המגידים. דבר המגידים אשר ישלחו כעת מטעם אגדות אחדות לעורר את לבות אחינו להתנדב כסף לתכלית ישא"י הוא דבר נכבד מאד בערכו. כמה אגדות כבר נוסדו על־ידם ורבות הועילו להרחבת הרעיון בקרב העם. נחוץ מאד להרבות מספר המגידים. לדעתי, על כל אגדה ראשית — אם זו שבעיר הפלך ואם זו שבמקום „ועד המשנה" (כאמור בסעיף ה') — לשכר לה מטיף מיוחד ולשלחו אל הערים שתחת רשותה, ערי המחוז וערי מצער, ליסד שמה „סניפים" לה. ואין עליה להוציא ע"ז כסף מקופתה, כ"א לקצב לו סכום פ"צ ידוע מהכסף אשר יכנים לקופת חו"צ בדרך מסעו. וזאת מצאתי להעיר בדבר המגידים. רבים מתאוננים כי אחדים מהמגידים הנ"ל, בבואם לדרש ע"ד ישא"י, בסופה וסערה דרכם, ודבריהם אינם בנחת נשמעים, פחים ואש גפרית ימטירו על אלה שהנם מתנגדים להרעיון[2], ובכללם הרבנים הגד:לים עם הקטנים, ובזה הם מקימים שאון ומהומה, ריב ומחלוקת, ובזה ירעו ויקלקלו יותר מאשר יתקנו. המה ישכחו, כי „לא ברעש ד'" וכי דרכי הרעיון דרכי נעם המה... ועל שולחיהם להעיר את אזנם כי ישפרו את מעשיהם וימשלו ברוחם בבואם לדבר לפני קהל ועדה. גם לא טוב יעשו בהתמהמהם בעיר אחת שבועות וירחים ללא צורך, ובין כה וכה לא יוכלו לפעול גדולות ונצורות. טוב מזה יעשו כי יתמהמהו בעיר אחת רק ימים אחדים, עדי ייסדו את האגדה ואחרי כן יעברו לעיר אחרת. וגם את זאת להם לדעת, כי אם יעזבו את האגדה אשר נוסדה על־ידם ולא יבקרוה עדן ועדנים לא תוכל התקיים, ואש ההתלהבות אשר הציתו בלב העוסקים ידעך ברבות הימים. ונחוץ אפוא כי המגיד יסובב אחת בשנה את כל הערים שיסד שמה את האגדות, לחזק ולעודד רוח העוסקים, כי יוסיפו אמץ במעשיהם.

י"ב) בדבר החלוקה. בוני הישוב בארצנו הקדושה צריכים לשים לב גם אל יתר תושבי אה"ק שאינם עובדי אדמה, אל בעלי המלאכה והסוחרים, לתת להם עזר ויכלת להתישב ביתר ערי אה"ק ולהיטיב את מצבם למען יוכלו עמוד. החלוקה בצורתה הנוכחית לא תמלא את משאלות עניי אה"ק. רוב הכסף הנאסף מקופ:ת רמב"ן יורד לטמיון. המשולחים המסובבים בכל הערים לוקחים עד חמשים פ"צ מכסף ההכנסה ואחרים גם עד שבעים וחמשה (לא אגזם בדברי אלה). רבים מגבאי הכולל יגנבו דים, וכסף הצדקה הנ"ל הוא להם לפרה חולבת, ובהגיע הכסף לאה"ק יקחו הממונים והגבאים, הרבנים ויתר כלי הקדש את מבח:ר החלקים ה„שמנים" ביודעים ובלא יודעים... מלבד מה שיוציאו לתכלית שכירת

---

2) אולי מכוונים הדברים כלפי ח. ז. מכבי. בי"ב באב כתב ז. גלוסקין (מווארשה) לצ'לנוב: „בנוגע לה' מכבי, על כשרונותיו אין מה לדבר, דבריו חוצבים להבות אש, ויש בכחו לעשות גדולות ונפלאות — — — אך בכלל גדול הוא בעיניו על כל אחיו אשר בתוכם הוא יושב ועליהם ישא מדברותיו, ובקול נגיד ומצוה ידבר רק קשות יהי' עם מי שיהי'". ועי' גם להלן נומר 947.

מלשינים ונרגנים כבעל „החבצלת" וסיעתו, בשכרם אותם בכסף מלא לנבח מול הנדיב ופקידיו ולדבר סרה בישוב ותומכיו. והעניים יגרמו את העצמות אשר ישליכו להם הממונים בגדל הסדם. מלבד כל אלה גלוי וידוע לכם, אדונים נכבדים, מה המה בעלי החלוקה בירושלים לנו ואת כל הרעה אשר יסבו לרעיון הישוב. וגם בעבור שנת השבע, שנת השמיטה, לא יחדלו מהניח מכשולים ואבני נגף על דרכו ומחרחר ריב ומדנים בין הקולוניסתים ומהסיתם להתקומם נגד הנדיב ולבעט בו ובחסדיו הגדולים שהוא עושה עמם. הדבר הזה נכבד מאד בערכו, ולדעתי על ראשי חו"צ שבכל אתר ואתר לצאת נגד החלוקה בפועל ומעשה, לא לבטלה ח"ו או להקטין את הכנסתה. כ"א נגד בעלי החלוקה, לחדש דבר במשלח הכסף, ובזה עוד יגדילוה, ירחיבוה ויאדירוה. עליהם למצא להם בכל עיר ועיר איש אחד, אם מחברי האגדה ואם איש פרטי, איש נכבד ונאמן בעירו, והוא יודיע גלוי לכל, כי כל החפץ כי כספו שהוא נודב לעניי ירושלים ע"י קופות רמב"ן יגיע ישר לירושלים בלי חסרון ומגרעת ימסרהו לידו, ולא ליד גבאי הכולל, אשר עפ"י רוב באה להם משרתם בירושה, שלא במשפט ושלא בצדק, על הכסף אשר יקבל יתן מצדו להנודב קוויטטונג מאֻשר ומקֻים. וגם מירושלים יקבל הנודב שטר קבלה מאֻשר בהותם הועד, אשר ימנה לתכלית זה, על סך הכסף שנתן. סמוך לבבי בטוח, כי רֻבי הנודבים בקופות רמב"ן יתחברו אליהם, כי מי זה לא יחפץ שכסף הצדקה שהוא נודב יגיע ישר לתכליתו, בלי מעילות וגנבות? ועל ראשי חו"צ ליסד בירושלים „ועד" מאנשים נאמנים ונודעים לקהל אחינו בישרם ובר לבבם ונקיון כפם, ואל הועד הזה ישֻלח כסף הרמב"ן הנאסף ע"י. והוא יחלק שמה את הכסף להעניים בלי משא פנים, והעשירים ובעלי בתי־חומה לא יקחו חלק בו. והנה לו התאחדו אל הדבר הזה כל הערים שבהן אחינו נחתים, כי אז מה טוב היה, כי לא התפרדו לכוללות מיוחדים, וכל הכסף יחלק בירושלים לכל בני הכוללות בשוה; אבל אחרי כי דבר כזה רחוק הוא מצאת אל הפועל בזמן קרוב, טוב הוא, כי כל עיר ועיר, אשר יעשו בה הסדרים החדשים בהחלוקה, תשיג ע"י הועד מירושלים רשימה משמות האנשים הדורשים עזרת החלוקה באמת, אשר לבניה יחשבו, והיא תקצב קצבה, עפ"י הות דעת הועד הנ"ל, לכל נפש ונפש כמה כסף יתנו לה, והועד שבירושלים יחלק את הכסף עפ"י הקצבה הנ"ל. באופן כזה יסורו כל קלקולי החלוקה וסדריה הרעים. לדעתי לא יכבד הדבר הזה מכל אגדה ואגדה להוציא בעירה את הסדרים הנ"ל לפעלות ולמצא לה איש דרוש לזה, אם אך לא יחסרו הרצון והחפץ. פה הצעתי את ההצעה הזאת בכללה, אך פרטיה אציע בקרוב במה"ע „המליץ" [3].

אלו הן הצעותי ואתם, אדוני הנכבדים, הוציאו עליהן את משפטכם.

והנני עבדכם המשתחוה מרחוק מול הדרת כבודכם הרם, מכבדכם ומוקירכם כערככם הנעלה

אברהם בן־אביגדור.

3) עי' מאמרו של בן־אביגדור „אל בעלי החלוקה", שכבר הזכרנו אותו לעיל (הערה 4 לנומר 875).

IV.*)

הפרוטוקול של האספה.

העלה במוסכם

באספה הכללית ל„חובבי ציון" שהיתה בווילנא בחדש מנחם אב תרמ"ט [1]:

אל האספה באו נבחרי האגודות מערים האלה [2]:

אדעססא – ר' משה ליב ליליענבלום; איוועניץ— האב"ד ר' אלעזר שטראשון; באברויסק — ר' ישראל פאפירנא; ביאליסטאק — הגאון ר' שמואל מאהליוועה, ר' יעקב בכרך ור' אייזיק בן־טובים; בערדיטשוב —

*) מארכיונו של פ"ן.

בידינו נמצאים עוד ארבע העתקות של הפרוטוקול - מן הארכיון של פינסקר־ליליינבלום - וגם מקצת סגוף הרשימות, שרשם לפניו מזכיר האספה, מ"ר מרדכי בן־הלל הכהן, ואשר הוא בעצמו מסר אותן לנו. (לשם הקצור אנו קוראים להן להלן בהערותינו - „רשימות").

בפרוטוקול רשומות רק ההחלטות. על־פי המסופר ב„דרך לעבור גולים" 46–142, וב„תולדות חבת־ציון" לש. ל. ציטרון עמ' 69־365 (וגם בכתבים אחדים שיבואו להלן בספרנו) אנו יודעים, כי היו באספה גם וכוחים חריפים. ועוד אנו יודעים על־פי המסופר שם, שבמשך ימי האספה נעשו שנויים שונים גם בעצם ההחלטות עד שהגיעו לנוסח האחרון שלפנינו.

את הפרוטוקול, שאנו מדפיסים בזה, כבר פרסם ליליינבלום („דרך לעבור גולים" 60–146), וגם הפעם, כמו בפרוטוקול של אספת־דרוסקניק, לא פרש את שמות האנשים שהשתתפו באספה, אלא רמז עליהם בראשי־תיבות בלבד. ציטרון הדפיס בספרו הנזכר רק את רשימת המשתתפים, אבל לא את גוף הפרוטוקול.

1) ב„רשימות" רשום כך: „אספת נבחרי האגודות של חובבי ציון בימי ט"ז וי"ז מנחם אב תרמ"ט בווילנא". לפי האמת נגמרה האספה בי"ח במנחם־אב: עי' „דרך לעבור גולים" 146, בד"ה „ביום מחרתו, י"ח אב", ולהלן שם בד"ה „ביום ההוא באו לווילנא". וגם ביום ההוא עוד טרם נגמרו ונחתמו כל עניני האספה, שהרי במוצאי־שבת, כ"א במנחם־אב, נעשו השנויים האחרונים בהחלטותיה של האספה: עי' שם 146.

2) ב„רשימות" חסרים שמות המשתתפים, ויש בהן רק רשימה קצרה זו: „ראשי האספה: הגאון רבינו שמואל מאהליווער והחכם רבי שמואל יוסף פ"ן, המזכיר ה' מרדכי ב"ר הלל הכהן". ועי' „דרך לעבור גולים" 142 וגם הערה שם.

ר' ישראל זילבערבערג; דינאבורג — ר' אברהם [זליג] קלמנסאן; דיסנא — ר' אברהם ראזועט; האמעל — ר' מרדכי בן הלל הכהן; ווארשא — ר' זאב גלוסקין; ווילנא — הרב החכם ר' שמואל יוסף פין, ר' חיים ברלין [3], ר' מאיר אהרן קאצענעלענבאגען, ר' שמואל שרנא פיינענזאהן (שפן הסופר), ר' זלמן גורלאנד, ר' ישעיהו נעציל באק ור' יהודה צבי סאלאנאוויץ; ווילקאמיר — ר' רפאל גרושקין; ווערבאללען — האב"ד ר' דוד טעבלי קאצענעלענבאגען; זאסלאוו — ר' פנחס ספעקטאר; זיטאמיר — ר' חיים פלעקסער (עורך דין מושבע) [4]; יעליסאוועטגראד - ר' זאב בר' יונה טעמקין (אינזשינער טעכנעלאג); ליבויא — האב"ד ר' הלל כ"ץ ד"ר קליין; מינסק — ר' יהושע בר"י סירקין ור' שאול בר' משה גינזבורג [5]; מיר — ר' יהושע פוסאצקעס [6] (שו"ב); ניעסוויז — הרה"ג הדיין ר' שמואל דוד פיינבערג; סמארגאן - ר' צבי פרידזאהן (הרב מטעה"מ); סוויענצאני — האב"ד ר' פינחס ראזאווסקי; פאלטאווא — ר' צבי שימשעלעוויץ; קאוונא — ר' איסר בער וואלף; קליעצק — ר' משה הכהן אייזענשטאט; קרעמענצוג — ר' חיים ליב מארקאן מווילנא; ריגא — ר' זאב לונץ.

מלבד אלה באו אל האספה:

ר' אליהו קאפעלמאן ממאסקוי; ר' שאול פינחס ראבינאוויץ (שפ"ר) מווארשא; ר' גדליהו ראטשטיין, ר' צבי שיינוק ור' אברהם יהושע ראבינאוויץ מסמארגאן; ר' משה יצחק בהגאון ר' חיים ברלין מדינאבורג; ר' אריה ליב גארדאן; ר' ש"י [7] חאסקין, ר' אריה ליב הורביץ ור' יהודה ליב עפעל.

ועוד מחמש אגודות אשר לא היה ביכלתן לבוא ליום המועד ומסרו את חות דעתן:

אנאניוב — להרב החכם רש"י פין; בריסק דליטא — להג"ל ולהגאב"ד מביאליסטאק; חארקאוו — לר' צבי שימשעלעוויץ; ניעזין — להרה"ח רש"י פין; קישינוב — לר' משה ליב ליליענבלום.

כל אלה חברו יחדו, ואחרי אשר שמו לפניהם את כל ההצעות ואחרי הוכוחים ומשא ומתן, ואחרי התבוננם בשים לב אל אשר לפניהם, — ה ה ל י ט ו:

א) לערוך מכתב־תודה בשם כל אגודות „חובבי ציון" אל הרב החכם ד"ר ל. פינסקער בעד עמלו הרב לטובת הישוב במשך קרוב לחמש שנים ולמנותו ל„חבר נכבד".

ב) לפי השתנות הענינים בהמשך הזמן, ולסבת התפטרות הד"ר פינסקער ממשמרתו, משמרת גבאי ראשון, הסכימה האספה לשנות סדר ההנהגה ולתקנה באופן כזה: ההנהגה תעמוד תחת פקודת שמונה גבאים,

3) בנו של הנצי"ב מוולוזין. עי' לעיל נומר 924 (עמ' 727).

4) הוא הסופר „א. ווֹלינסקי". עי' לעיל הערה 2 לנומר 949.

5) מי שהיה אחר־כך עורך ה„פריינד".

6) כך; ועי' להלן הערה 22 לנומר זה.

7) „שלמה־יוסף".

מהם שלשה גבאים פועלים וחמשה גבאים יועצים. הגבאים הפועלים המה: הגאון ר' שמואל מאהליבער מביאלאסטאק, הרב החכם ר' שמואל יוסף פין מווילנא והגביר הנכבד ר' אברהם גרינבערג מאדעססא במקום הד"ר פינסקער [8]. אל ה' גרינבערג תבאנה הידיעות מן הקולוניות באה"ק הדורשות תמיכה והצעותיהן השונות בדבר ישוב הארץ ועליו לחוות דעתו עליהן ולשלחן לידי שני הגבאים הפועלים חבריו, והמה בצרוף חוות דעתו של הגביר הנכבד ה' גרינבערג יחליטו את הדבר איך להוציאו לפעל. והיה אם הסך הדרוש לתמיכה לפי' שעה איננו סך מסוים יוכלו המה בעצמם להוציא החלטתם לאור, ואם הסך הוא גדול או הענין בההצעה דורש ישוב אזי ישאלו הגבאים הפועלים את פי הגבאים היועצים ועפ"י רוב דעות יקום דבר; ושני הגבאים הפועלים הגאון רש"מ מביאלאסטאק והרב הח' רש"י פין מווילנא יכתבו ארדרע להגביר ערלאנגער בפאריז להוציא את הכסף ויודיעו מזה להרב הגביר ה' גרינבערג. הגבאים היועצים המה: הגאון ר' נפתלי צבי יהודה ברלין מוואלאזין, הגאון ר' מרדכי עליאשבערג מבויסק, הרה"ג ד"ר קליין מליבויא, הגביר ר' מאיר פריידענבערג ממאסקויא והגביר ר' ישראל גינצבורג מווארשא. הגבאים הנכבדים שנבחרו בדרוזגעניק ישארו על מקומם, ובמקום הגבאים שיצאו ועוד מחדש נבחרו: הרה"ג האב"ד ר' פינחס ראזאווסקי מסוויענצני, הרה"ג האב"ד ר' אלעזר שטראשון מאיוועניץ, הרה"ג האב"ד ר' דוד טעבלי קאצענעלענבאגען מווערבאללען, הרה"ג הדיין ר' שמואל דוד פיינבערג מניעסוויז, הרב הגביר ר' איסר בער וואלף מקאוונא, הגביר ר' יעקב ברוידא מווארשא והד"ר חאזאנאוויץ מביאלאסטאק.

ג) לשלוח את כל הכספים הנמצאים כעת בקופות האגודות במשך חדש ימים מיום קבלת ההחלטה הנוכחית, וכמו כן הכספים הנאספים בימים הבאים מסך 200 רובעל ויותר, אל הגביר ה' ערלאנגער בפאריז ולהודיע את דבר המשלוח אל הרב הגביר ר"א גרינבערג באדעססא ולשני הגבאים הפועלים חבריו. ובהשלח הכסף לה' ערלאנגער — לכתוב לו להוציאם עפ"י ארדרע של ההנהגה כמבואר בסימן הקודם. והכסף בפחות מסך 200 רו"כ יושלח לאחד משני הגבאים הפועלים, אם להגאון ר' ש"מ בביאליסטאק או להרה"ח ר' שמואל יוסף פין בווילנא [9] או אל אחד מראשי האגודות בערים הסמוכות להם, בבקשה כי המה יודיעו מכל הקבלות אל הגבאים הפועלים.

ד) הגבאי היועץ מחויב להשיב על שאלת הגבאי הפועל במשך שמונת ימים מיום קבלת המכתב.

8) בדבר הוספה זו („במקום הד"ר פינסקער") עי' „דרך לעבור גולים" 145.

9) עי' שם 147 (הערה 2).

ובצאתו מביתו למסעיו עליו להודיע להנהגה הראשית למי מהגבאים הנכבדים הסמוכים לו מסר חוות דעתו.

ה) על ההנהגה הראשית מוטל להודיע בכל רבע שנה לכל האגודות מכל פעולות החברה, הכנסותיה והוצאותיה.

ו) על ההנהגה הראשית להדפיס בכל שלשה חדשים מחברות וספרים בדבר ענין ישוב הארץ[10], להפיץ את הרעיון הקדוש בכל מושבות ישראל להגדילו ולהרחיבו.

ז) ההנהגה החדשה תשתדל לקנות בהקדם האפשרי אדמה הנחוצה להוסיף לבני המושב גדרה ופתח־תקוה ולעשות להק, כי זכות אחת ומשפט אחד לכל המושבות הדורשות תמיכה, ואין הבדל בין גדרה ובין פתח־תקוה ויסוד המעלה, ועל החברה לתמכם לפי מחסוריהם ולפי מצב הקופה.

ח) להוציא קול קורא לכל האגודות שיוסיפו להביא נדבותיהם לכונן את הקולוניות על בסיס נכון שלא יצטרכו עוד לתמיכה, ולמען תוכל החברה להוסיף ולקנות קרקעות וליסד קולוניות חדשות ולהיות בעזרת האנשים הרוצים להאחז באה"ק ויש להם סך מסוים, אבל יחסרו להם האמצעים לבוא למחוז חפצם זה מבלי עזרת החברה.

ט) מכל הכספים אשר יבואו אל קופת האגודה ביד ה' ערלאנגער יהיו שלשים למאה קדש לקנית אדמה חדשה, ושבעים למאה מוקדש לתמיכת הקולוניות הנמצאות כל עוד שיצטרכו לזה, מלבד הנדבות אשר יתנדבו חברי האגודות מעתה ביחוד לצרכי תקנת גדרה ופתח תקוה, שיעוד מיוחד להם להביא אותן לכלל ישוב, שלא ייחלו לתמיכה עוד[11].

י) לשלוח איש עתי לראות ולתור את הקולוניות, לחקור אחרי מחסורי בני המושבות ולהתידע כמה נחוץ למלא את צרכיהם ההכרחיים ולהעמיד את המושבות בבת אחת על בסיס נאמן כדי להפטר מתמוך בידם עוד כל הימים, וגם לכתוב לאנשים נאמנים המוחזקים ליודעים ומביני דבר, להודיע להנהגה את מצב הקולוניות בפרט[12].

10) עי' „דרך לעבור גולים" 147 (הערה 1).

11) ב„רשימות" רשום כך: „הנאספים נשאו ונתנו בדבר האמצעים איך לאסף הכספים המונחים בקופות החברה, ובכלל איך לחזק את פעולתה. רוב הנאספים הביעו את דעתם כי סבת רפיון הפעולה היא, כי החברה תומכת רק את הקולוניות העומדות, ואינה מתעסקת לקנות אחוזות מחדש ולמוכרן לבעלי הון. הוחלט כי כל האגודות מחויבות לשלוח כל הכספים הנמצאים בקופותיהן במשך חודש אחד להג' ערלאנגער, ושלשים אחוז למאה מהכסף הזה ומכל הכספים אשר יבואו אל קופת החברה לימים יבואו יהיו אך למקנת קרקע למכרה לאנשים בעלי הון". ועי' „דרך לעבור גולים" 148 (הערה 1).

12) ב„רשימות" רשום כך: „לכתוב להד"ר ארבעללא (שתי המלים: „להד"ר ארבעללא" נתונות בסוגרים ולמעלה מהן רשום בכתב־ידו של פין: „לאיש נאמן מוחזק בהשכל ודעת")

יא) כאשר תקבל ההנהגה הראשית ידיעות ברורות ממצב הקולוניות פתח תקוה, גדרה ויסוד המעלה, בבאור הסך הנדרש לתקנת ישובם, ולהעמידן על כן ובסיס נאמן שלא יצטרכו לתמיכה עוד, עליה להודיע דברה לכל האגודות ולעשות כעין הערכה על כלן, לפי ערך הכנסותיהן, לתשלום הסך הנדרש, ולהעירן ולבקשן להרים נדבות מיוחדות לתכלית זאת, נוסף על הנדבות שהן מביאות תמידות כסדרן, או לפחות להמציא את הסך הנדרש בתורת כסף קדימה לנכות אחרי כן מן הנדבות הקבועות, וכל זאת כדי שנזכה לראות את הקולוניות יוצא"ת מאפוטרופסות החברה ועומדות ברשות עצמן.

יב) לכתוב לבני המושב „עקרון" וליעצם לחתום על כתב ההתחיבות אשר פקידי הנדיב מציעים לפניהם ולשמוע בקול הפקידים ההם, כי כל אשר הנדיב עושה הוא אך לטובת הקולוניסטים ואין להרהר אחרי מהשבותיו, שכולן טובות[13].

יג) נמנו וגמרו לקבוע את יום השבת „שבת נחמו" ליום מועד ומזכרת לחברות „חיבבי ציון" בכל ערי מושבותיהם שיתאספו החברים להתפלל בשבת ההיא אם בבית הכנסת הגדול שבעיר או בביהמ"ד אחר בפאר והדר, ולהעמיד דרשן ולהטיף לפני המתפללים מענין הישוב וקדושת ערכו[14], ולהציע הצעת מצב המושבות. גם לעשות אז אזכרה לנשמת השר הצדיק ר' משה מונטיפיורי, שיום מותו הוא ט"ז מנ"א, ולנשמת יתר החברים על כל צרה שלא תבא.

יד) להשתדל כפי האפשר לקנות לב רבני הקהלות ויה"ם[15], כי ישתתפו במעשה הצדקה, וביחוד לבקש את הרבנים להעמיד קערות בעיו"כ לנדבות על ישא"י בכל בתי התפלה והמנינים.

טו) לשלוח מגידים בהסכם הגבאים לדרוש בקהל ולעורר את העם להתחבר אל מעשה הצדקה, עפ"י הוראת הגבאים הפועלים.

טז) לאסוף בחורף הבע"ל אספה בווילנא או בביאליסטאק מהחברים בליבויא[16] ובצרוף סוחרי־אתרונים הידועים לטכס עצה על דבר אתרוני ארץ

ולבקשו לבקר את כל הקולוניות ולהודיע את מצבן לנו". – „לשלוח איש עתי – – – ולמצא שם אנשים אשר תוכל החברה למנותם בתור ועד הפועל תחת פקידת ה' הירש". (הוספה בכתב־ידו של פין: „וביחוד לקנית קרקעות").

13) לפי הספור ב„דרך לעבור גולים" 142 פתחה האספה את ישיבותיה במעשה עקרון והישיבה הראשונה נסתיימה בהחלטה לכתוב לעקרונים. וכך גם ב„רשימות".

14) ב„רשימות" יש כאן הוספה זו: „ולקרוא חשבון פעולות השנה".

15) „ויחידי־סגולה".

16) הנוסחא של ליליינבלום (דרך לעבור גולים 149) היא: „לקרוא לחורף הבע"ל לווילנא או לביאליסטאק את טובי החברים מליבוי" וכו'.

ישראל, כדי להביא את המסחר הזה ליד החברה, להיות פירותיו קדש לישוב הארץ.

יז) לשלוח אל בתי התפלה אשר במושבות החברה בא"י רשימת שמות ראשי ועדי האגודות ונכבדי החברים לברכם ביוה"כ בברכת מי שברך וגם לעשות אזכרה לנשמת החברים ששבקו חיים לכל חי.

יח) לעמוד לעזרת הנורלות[17] אשר אגודת „פאלטאווא" מתעסקת בהם, כי האספה מוצאת ברכה בזה.

יט) להקות את תמונות כל הקולוניות ולמכרן, ותבואת המכירה תהיה קדש לישוב הארץ.

כ) בעיני בעלי האספה[18] מצאה חן הצעת הנביר הנבאי הנכבד ר"א קאפעלמאן ממאסקוי בדבר בנין בית „נצח ישראל" בירושלים, המבוארה במחברת מיוחדה[19].

---

17) מפני יראת הרשות שנה ליליינבלום (שם) את הנוסחא וכתב: „לעמוד לעזרת ה ע נ י ן (במקום: „הנורלות")" וכו'.

18) ליליינבלום תקן וכתב (שם, 150): „בעיני ח ו " צ" (במקום: „בעלי־האספה"). למה בא תקון זה – לא הוברר לנו.

19) אליהו קופלמן בא לווילנה, אל האספה, בדרך שובו מארץ־ישראל למוסקבה. לפני צאתו מארץ־ישראל הדפים בירושלים מחברת, אשר קרא לה: „ספר תקנות בית נצח ישראל". והנה סעיפים אחדים ממחברת זו: „שני בתים יבנו בירושלים. הבתים יקראו בשם „נצח ישראל". – כל איש אשר יִמָּצא זכרו בבתים האלה יקָרא „בן בית נצח ישראל". – כל איש מישראל, אשר יתן את ידו להיות בן בית נצח ישראל, עליו לתת לסוכני הבית בעירו תולדות ימי חייו, שמו ומשפחתו ורשימת מעשיו שעשה לטובת הכלל, או את תמונתו או גם תמונת אשתו ובניו כרצונו, והתמונות ההן תשולחנה לארץ הקדושה ותבאנה אל הבית הראשון נ צ ח י ש ר א ל ותשמרנה שם בספרי תמונות (אלבום) אשר יכונו לזה. – על הנותן את אלה לספחם אל האלבום בארץ הקדושה לשלם דמי משלוח. וכן עליו לתת על המנותו בתוך בני בית נצח ישראל כפי אשר ישיתו עליו ראשי הועד, לערך פראנק אחד בעד כל תמונה וכן בעד כל עמוד מתולדותיו, וביד כל אחד להוסיף כפי נדבת לבו. – כל איש מבני בית נצח ישראל, אשר ידבנו לבו לצוות לבאי אחריו להרים תרומה אחד ממאה לבית נצח ישראל ויקרא הכסף ההוא ת ר ו מ ת ה ק ו ד ש ויהי מוקדש לתכלית קנית קרקעות בארץ הקדושה, וחלק הקרקע שנקנה בכסף ההוא יקרא על ש מ ו. ויהי חקוק בלוחות הזכרון התלויים בבית. – הכסף אשר יאסף מהזכרונות והתמונות ישלח לבעלי הועד, ובידם להוציאו לצרכי המעשים הטובים בארץ הקדושה, היינו לקנות קרקעות, להגדיל הישוב, ליסד בתי חנוך ובתי ספר לילדי בני ישראל לתורה ולחכמה ולעבודת האדמה, לכונן בתי חסד ומחסה לאביונים, לחולים ולזקנים, ולרומם רוח ישראל בטהרתה, וכן לכל צרכי ארצנו הקדושה כפי אשר ימצאו ראשי הועד לנחוץ ולמועיל. – אם בפקודת כל הארץ יפקד אחד מבני בית נצח ישראל, החובה על זרעו אחריו להודיע זאת לסוכני הבית, ואז תובאנה תולדותיו ותמונתו מבית נצח ישראל ה ר א ש ו ן אל בית נצח ישראל ה ש נ י, ובבית ההוא תשמרנה לדורות עולם, למען אשר לא ישכח שמו ותמונתו מישראל. – הבתים ההם יהיו פתוחים לרָוחה בימים קבועים כאשר ימצאו לנכון ראשי הועד לקבוע. – איש מבני בית נצח ישראל כי יבדל מעל עמו, אז תבדל גם תמונתו מבית נצח ישראל ולא תבוא בקהל עד עולם. – ליסד מחלקה מיוחדת בבית אוצר התמונות לכתבי יד חכמי ישראל ישנים גם חדשים. –

כא) בבוא מועד האספה[20] הכללית הבאה תודיע ההנהגה הראשית לכל האגודות את זמן האספה לא פחות מחדש ימים לפני הזמן המוגבל, ובצירוף אל קול הקריאה יערכו מראש את תוכן השאלות העומדות על הסדר, למען אשר יוכלו ראשי האגודות להתיעץ קודם האספה בנושאי השאלות ולמלאות את ידי באי כחם להיות למו לפה ולחוות את דעתם בעת האספה הבע"ל[21]. —

(ועל החתום באו נבחרי האגודה הנ"ל)[22].

העתקה נאמנה מגוף העב"מ („העלה במוסכם").

שמואל יוסף פין.

בבית נצח ישראל יקבלו זכרונות ישנים, השייכים לתולדות בני ישראל, היינו ספרים ישנים וכן מטבעות ישנות וכדומה, וכן ספרי תולדות עם ישראל בכלל וגדולי ישראל בפרט". –

20) ליליינבלום תקן וכתב („דרך לעבור גולים" 150): „המועצה" (במקום: „האספה"), וכן גם להלן בסעיף זה.

21) ל„רשימות" מצורפת (בגליון מיוחד) הוספה זו: „בחירי האגודות של חובבי ציון בערים: מינסק, האמעל, פאלטאווע, יעליסאוועטגראד, חארקאוו, בערדימשוב, מוצאים חובה לעצמם להודיע: א) ענמת נפשם וצערם כי האספה נקראה לימים כאלה ובזריזות יתירה, שלא היה ביכולתן של האגודות הרחוקות לשלוח את בחיריהן אל האספה למועד, ואלה השלוחים אשר באו אחרו את ימי האספה ולא לקחו חלק במו"מ של ההצעות; ב) כי כפי הנראה מכל המו"מ וההחלטות לא נתבררה כל צרכה השאלה ע"ד שכלול הקולוניות, אשר החברה מתעסקת בבנינן, ואהרי אשר אדיר כל חפץ שולחיהם לשום קץ לתמיכה תמידית וסדרית, ולהעמידן פעם אחת על בסים נכון, כדי שתוכל החברה להרחיב את פעולתה במפעלים חדשים. – לכן הואלנו לבאר את החלטות האספה בנונע לשאלת שכלול הקולוניות באופן כזה:

„א) כי חובה מוטלת על ההנהגה החדשה להתאמץ לקנות במהירות היותר אפשרית אדמה הנחוצה להוסיף לבני המושב נדרה וכי החסרון הזה כבר נמנה אצל הקולוניות האחרות, בעת אשר הקולוניה נדרה סובלת עוד את החסרון הזה.

„ב) לעשות לחובה על האיש אשר תשלח החברה (החלטה סימן [יוד]) להביא הערכה נאמנה ונכונה מצרכיהן ההכרחיים [של] הקולוניות נדרה, פתח תקוה ויסוד המעלה, למען תדע החברה את מחסוריהן, אשר בהִמָּלאותם פעם אחת לא נצטרך עוד לשוב ולתמוך בִּיָּן.

„ג) כי בבוא אל ההנהגה ההערכה (הנזכרת בסימן הקודם) עליה להודיע מזה תיכף לכל האגודות ולהטיל על כל אגודה ואגודה ביחוד סכום מסוים לפי ערך הכנסות כאו"א להביא אל האוצר, אם בתור הלואה, נדבה זמנית או גם בתור דמי קדימה של הכנסותיהן, למען הביא את הקולוניות הנ"ל פעם אחת אל שכלולן הנרצה ולהפטר מתמיכה הסדורה.

„ד) (סעיף זה כתוב בידי צבי שימשלביץ והוא – ההחלטה האחרונה (סעיף כא) אשר בפרוטוקול שלפנינו. ועי' „דרך לעבור גולים" 146.

22) ל„רשימות" מצורפות התימותיהם של תשעה עשר איש מצירי האספה. ואלה הן: הילל כ"ץ המכונה ד"ר קליין מליבאוי; פינחס ראזאווסקי החובק"ק שווינצאן; איסר בער ב"ר רפאל ז"ל וואלף; שאול פנחס ראבינאוויטש שפ"ר; אליהו קאפעלמאן; אלעזר שפראשון החונה בק"ק איוועניץ; שמואל שרנא פיינענזאהן; שמואל דוד במו"ה צבי זללה"ה פיינבערג ד"ץ

(* V.

מכתב־תודה לפינסקר.

בשם ד׳ הבוחר בציון

י״ז מנחם אב תרמ״ט פה ווילנא יע״א.

אל רום כבוד ידיד נפשנו הרב החכם
המפואר הובב עמו וארצו **חבר נכבד**
לחברתנו „חובבי־ציון“ ד״ר ל. פינסקר נ״י
יאריך ד׳ ימיו ושנותיו בנעימים!

לשמועה כי באה, כי רום מעלת כבוד חכמתו אמר להתפטר ממשמרתו, משמרת גבאי ראשון, מסבת מחלתו, דאבה נפש כל אנשי שלומנו „חובבי־ציון“ בכל מקומות מושבותיהם, בשימם אל לבם, כי ראשם ומנהלם זה כחמש שנים, אשר אמרנו כי בצלו נחסה עוד ימים הרבה ולאור חכמתו ילך ענין הישוב הקדוש לנו הלוך ואור עד נכון היום, אנוס בהזקת יד מחלתו לעזבנו ולהסיר צלו מעלינו. ותהי ראשית דברינו בהתאסף ראשי אגודות „חובבי ציון“ פה ווילנא לקחת דברים על דבר תקנות חברתנו, לשאת כפינו בתפלה לרופא כל בשר, כי ישלח מלאכו לפני אדוננו להנחותו אל אשר הולך שמה לשאוב ישע ומרפא ממעיני הישועה וישוב אליו ירחמהו וירפאהו, יחזקהו ויחלימהו, יחדש כנשר נעוריו ועצמותיו יחליץ, ויתן לו כח לעשות חיל לטובת כלל אחינו כמשאת נפשו. וזאת שנית, להגיש לרום מעלת חכמתו קרבן תודתנו על כל הטוב אשר עשה לתועלת אגודות „חובבי ציון“ במשך שנות משמרתו, — על אשר הקדיש לה מיטב זמנו ועיונו לירות אבן פנה למוסדות, והחרה החזיק במעוז החפץ הנשגב לבנות כמו רמים את הבנין הנכבד והקדוש הזה. ותקותנו, כי זכות מעשיו המרובים הטובים תעמוד לרום מעלת כבודו לשוב לאיתנו, וינוב בשיבה טובה, ופניו ילכו עמנו גם מעתה להיות „חבר נכבד“ לחברתנו, לנחנו בעצתו וידו תכון עמנו בכל הדבר הגדול אשר נפנה אל מעלתו לשאול את פיו.

ואלהי ישראל ישפות לו חיים טובים ומתוקנים ועיניו תראינה בנחמת ציון וירושלים.

זאת תפלת אוהביו ומוקיריו וזאת מנחת תודתם, אנחנו אלה הבאים על החתום

שמואל בהרב מוהרי״ל מאהליווער; שמואל יוסף ברי״א פין; הילל כץ המכונה ד״ר קליין חובק״ק ליבאוי; בניעשוויעז; יהושע פיסעצנער שו״ב מק׳ מיר; זאב גלוסקין מווארשא; יצחק אייזיק בן טובים, נבחר מביאליסטאק; זאב בן יונה טעמקין מיעליסאוועטגראד; צבי ברי״י שימשעלעוויץ מפאלטאווא; אברהם ראזעט מדיסנא; צבי הירש פרידזאהן רב מטעם הממשלה דסמארגאן; אברהם יהושע רבינאוויטץ מסמארגאן; רפאל גרושקין מווילקאמיר; חיים ליב בהרמ״א נ״י מארקאן בווילנא, נבחר בקרעמענצוג; ישראל זילבערבערג (מבערדיטשוב).

*) הכתב שלפנינו איננו גוף המכתב, אלא העתקה כתובה בידי ליליענבלום, ומאתו קבלנו אותה.

פנחס ראזאווסקי החובק״ק שווינצאן; אלעזר שמראש״ן החונה בק״ק איוועניץ; זלמן גירלאנד, חבר בית המועצה דפה עיר ווילנא, שמואל דוד בהו״ה צבי זללה״ה פיינברג (דיין בניעשוויז); שמואל שרגא פיינענזאהן, ווילנא; צבי הירש פרידזאהן, רב מטעם הממשלה לעדת סמארגאן; אברהם יהושע ראבינאוויטץ מסמארגאן; פנחס ספעקטאר מזסלב; רפאל גרושקין מווילקאמיר; יהודה צבי סאלאנאוויץ מווילנא; יצחק אייזיק בן־טובים, נבחר מאגודת חו״צ ביאליסטאק; משה הכהן אייזינשטאדט, נבחר מקלעצק; ישעיה נעציל באק; חיים ליב בהרמ״א נ״י מארקאן בווילנא, נבחר מקרעמענצוג; שאול פנחס רבינאוויץ (שפ״ר); זאב גלוסקין מווארשא; מרדכי בן הלל הכהן מהאמעל; אליהו קאפעלמאן; איסר בער וואלף; שאול בן משה גינזבורג; משה ליב ליליענבלום; יעקב בכרך; זאב בן־יונה טעמקין מעליסאוועטגראד; אריה ליב הלוי הורוויץ; יהודה ליב עפיל.

930.

מאת י. ל. אמציסלבסקי וב. פאפירמייסטר לפינסקר.

Ришонъ Леціонъ 15 Августа 1889 г.

Высокочтимый Левъ Семеновичъ!

Вотъ уже болѣе года какъ я имѣлъ счастье видѣть Васъ при отъѣздѣ въ Палестину — — — —

Въ настоящій моментъ я вынужденъ обратить Ваше благосклонное вниманіе на факты, не позволяющіе порядочному человѣку оставаться пассивнымъ зрителемъ. Я очень сожалѣю, что Вамъ будетъ не совсѣмъ пріятно узнать о томъ, о чемъ я Вамъ сообщаю, но для общей пользы необходимо выяснить положеніе Катры. Намъ очень прискорбно, что наградой Вашего труда и заботъ—такіе релультаты; но не Вы виноваты.

Изыскивать способы въ деталяхъ для улучшенія положенія несчастной Катры не мое дѣло, хотя всякій еврей съ талмудической схоластикой считаетъ себя годнымъ подавать совѣты и управлять дѣломъ, но я не берусь за это — — — —

Я не долго буду утруждать ваше вниманіе. Въ нѣсколькихъ словахъ все будетъ сказано. Двойственность администраціи съ діаметрально противоположными взглядами на вещи [1]) посѣяли раздоръ, зависть, остервенѣніе и другіе плохіе инстинкты въ колонистахъ. Полнѣйшее безправіе и деморализація. Дошли до того, что частный владѣлецъ въ Катрѣ, вложившій десятки тысячъ франковъ въ обзаведеніе, оставляетъ колонію въ ожиданіи лучшихъ порядковъ. Нужна немедленная помощь, а помощь въ сильной рукѣ. До какихъ поръ у Васъ будутъ заблуждаться?

1) עי׳ להלן נומר 940.

До какихъ поръ будутъ думать, что тутъ дѣлается что нибудь? Дѣлалось прежде дѣйствительно, когда всякій работалъ для общаго блага, а теперь каждый заботится о себѣ. Извините великодушно, глубокоуважаемый докторъ, за непріятныя новости. Дай Богъ въ скоромъ будущемъ обрадовать Васъ болѣе утѣшительными вѣстями.

Искренно уважающій Васъ

Л. Амчиславскій.

B. Papiermeister.

931.

מאת מ. ארלנגר לפינסקר.

Paris, le 16 Août 1889.

Werthester Herr Doctor,

Es thut mir leid, dass Sie der Gesundheit wegen Odessa verlassen müssen, dennoch aber wird es mich freuen Sie hier zu sehen.

Ich werde mit Ihrem Nachfolger, wenn mann Ihnen einen giebt, weiter verfahren wie mit Ihnen [1]), so lange Gott will — — — —

In Eile ganz der Ihrige

M. Erlanger.

1) אחרת כתב ארלנגר לפינסקר ארבעה־עשר חודש לפני מכתב זה: עי' לעיל נומר 796 (עמ' 542).

(* 932.

מאת ליליינבלום לי. מ. פינס.

ווילנא כ"ג מנחם אב תרמ"ט.

ידידי הרב החכם השלם מוהר"ר יחיאל
מיכל פינס נ"י.

רצוף בזה הנני שולח לכבודו הרם פרוטוקול האספה שהיתה לחו"צ בשבוע העבר פה ווילנא ומכתב מחברי האספה לבני עקרון [1]). בלי ספק נודע לכבודו הרם כי בני עקרון התאוננו באזני הגרש"מ מביאליסטאק נ"י על התנאים החדשים שהושמו עתה לפניהם מאת פקידי הנדיב לחתום עליהם [2]), והגרש"מ הציע את דבריהם לפני חברי האספה אשר החליטו

*) מן הכתבים, שהמציא לנו מר ד. ליבוביץ, גדרה.

1) לא עלה בידינו למצוא את המכתב הזה.

2) עי' לעיל הערה 3 לנימר 854 (עמ' 618).

לשלוה להם את המכתב הרצוף בזה. הגרש"מ לא חתם על המכתב, כי בהיותו טוען הבא מצדם לא אבה להיות לדַין בחובם. אך החלטת האספה מצאה חן בעיניו, ובשמו ובשם הרב החכם הרש"י פין, אשר בביתו הנני כותב לכבודו הרם את המכתב הזה, הנני מבקש מכבודו הרם למסור את מכתב האספה לבני עקרון ולהכנס בעובי הקורה בדבר זה ולבאר להם את רצון חברי האספה לטובתם של בני עקרון. בני־עקרון מצדם יוכלו להיות בטוחים כי חו"צ מצדם ישתדלו לשכך כעס וחימה, להביא השלום על מכונו והצלחת בני עקרון על כנה.

מן הפרוטוקול הרצוף בזה יראה כבודו הרם את השנוים שנעשו עתה בהנהגת הובבי ציון ועל פיהם עתה לכונן את פעולתו. תיכף כאשר יקבל כבודו את מכתבי זה עליו לעשית רשימה מן ההוצאות הדרושות לחדש תשרי (ואם אפשר — גם לחדש מרהשון ביחד עם הדרוש לזריעת החרף) בקירוב בעד גדרה ופתח־תקוה, ואם יושבי האחרונה אינם זקוקים להמיכה ללחם מאיזה סבות — אז עליו להודיע את הסבות ההן. את הרשימה הזאת ישלח להנביר ר"א גרינבערג באדעססא, והוא יתן לה מהלכים להוציאה לפעולה על יסור הפרוטוקול. וכן יעשה גם לימים הבאים מדי חדש בחדשו, ואם תהיינה בידו ג"כ בקשות מיסוד המעלה יצרף גם אותן במכתביו להגר"א גרינבערג.

הנני מבקש את כבודו הרם לשלוח לי במוקדם האפשרי סטאטיסטיק מדויקת מפ"ת וגדרה, כמה בהן משפחות, נפשות, זכרים, נקבות, אדמה, בהמות, כלים, נטיעות, בתים, רפתים וכל פרטי הענינים, כי עלי להודיען להגבאים ולהאגודות.

הרבה מבני האספה התאוננו על סדר ההוצאות בגדרה ואופן חלוקתן, ולפי דבריהם אין שם השגחה מעולה. מובן כי התלונה הזאת מוסבה על כבודו הרם. ואם אמנם השתדלתי לברר להם את מצב הענינים ועד כמה אי אפשר לשפוט מרחוק על הדברים הנעשים באה"ק, בכל זאת ראוי לכבודו הרם להסיר מעליו תלונות חו"צ ולשים עין פקוחה על כל ההוצאות הנעשות באה"ק בין בגדרה ובין בפתח־תקוה (אם יצטרכו לתמיכת חו"צ) ולשלוח את הידיעות בתכלית הדיוק ואת החשבונות בסדר ברור ונכון. — — — —

מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא

משה ליב ליליענבלום.

---

933 *)

מאת י. ל. גולדברג לם. אוסישקין.

Вильна 10/8 89.

Любезный другъ!

Изъ прилагаемаго при семъ протокола Вы узнаете о результатахъ съѣзда.

Пренія были очень горячія, здѣсь опять обнаружился разладъ между раввинами и болѣе умѣренными элементами. Главнымъ образомъ, бѣлостокскій раввинъ поставилъ вопросъ ребромъ, чтобы его непремѣнно назначить предсѣдателемъ [1]). Однако, къ концу все уладилось. Всѣ остались довольны, остается только пожелать, чтобы дѣятельность вновь избранныхъ „גבאים" была успѣшна и принесла бы побольше пользы дѣлу.

Пробудете ли Вы еще долго заграницей? Поѣзжайте обратно черезъ Вильну и обо всемъ потолкуемъ.

Вашъ И. Л. Гольдбергъ.

*) מארכיונו של אוסישקין.

1) עי' „דרך לעבור גולים" 144: „הגאון מב[יאליסטוק] הציע (באספת־ווילנה. - העורך.) כדברים האלה: עוד מראשית תנועת הישוב נמסרה ההנהגה בידי המשכילים, אשר אין המון העם מאמין בהם, על כן רפו ידי חוי"צ. את הקלקול הזה הבין מראש, ועל כן היה עם לבבו זה מכבר לעמוד בראש הענין, אך לא עלתה בידו. עתה מצא שעת הכושר לזה, והוא מציע למנות אותו ואת הרש"י פין לכלכל את כל עניני חוי"צ. לא כבוד אני מבקש מכם, הוסיף הגאון, אך הריני חפץ להיות שמש אצלכם. - - - - אם אינכם שומעים להצעתי - הנני נשאר לעצמי חובב ציון כבתחלה, אך מעתה ידי מסולקות מכם, והנני הולך לביתי". - ועי' עוד להלן נומר 947.

---

934 *)

מאת פינסקר לי. מ. פינס.

אדעססא כ"ו מנחם אב תרמ"ט.

כבוד הרב החכם מוהר"ר
יחיאל מיכל פינס נ"י.

מן הפרוטוקול השלוח לכבודו הרם בזה יראה כבודו הרם כי התפטרתי ממשמרתי ותחתי באדעססא נבחר הרב הנגיד מוהר"ר אברהם גרינבערג נ"י. על כן מעתה יואיל נא כבודו הרם לפנות אליו בכל דבר הנוגע להישוב ולהמושבות.

וד' יהיה בעזרו לבצע את אשר החלונו בבנין המושבות וישפות שלום לו ולכל העוסקים בדבר הגדול הזה

כברכת מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא
ד"ר ל. פינסקער.

*) מן הכתבים, שהמציא לנו מר ד. ליבוביץ, גדרה.

---

935 *)

מאת פינסקר לרש"י פין.

אדעססא כ"ו אב תרמ"ט.

כבוד ידיד נפשי הרב החכם השלם
תפארת עמו מוהר"ר שמואל יוסף פין נ"י.

הנני נותן את תודתי הנאמנה לכבודו הרם ולכל חוי"צ בעד הברכה אשר הביאו לי באספתם. הברכה ההיא שבאה לי מאנשים שונים מכל פנות העם, רבנים וגאונים, חכמים ומשכילים, גבירים ועוסקים בצרכי צבור, ושלא היה לי מעולם עמם שום משא ומתן פרטי הנוגע לי או להם — הרהיבתני ביותר, בראותי כי אך חבת ציון תאחדנו וזורעת אהבה בין פועליה ומביאה שלום על ישראל.

הרב הגביר מוהר"א גרינבערג נ"י איננו כעת באדעססא, וכאשר יבא בקרוב אי"ה לביתו אמסור לו את הכספים המונחים אצלי עם החשבונות, כן אמסור לו את כל הכתבים והדאקומענטים אשר בידי.

וד' ישפות שלום לכבודו הרם ויאריך ימיו לרבות פעלו לטובת ספרותנו ובעד ארצנו הקדושה

כברכת מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא
ד"ר ל. פינסקער.

*) מארכיונו של פין.

---

936 *)

מאת הד"ר י. צ'לנוב לם. אוסישקין.

Уважаемый Михаилъ Моисеевичъ!

Странныя дѣла творятся у насъ, странныя и непостижимыя!..

Вы помните, что когда Вы писали мнѣ о предполагаемомъ въ Вильнѣ съѣздѣ и спрашивали, кто и съ какой программой поѣдетъ отъ насъ, я могъ только отвѣтить изумленіемъ. Я разспрашивалъ другихъ и никто ничего не зналъ. Вообразите, каково было мое удивленіе, когда я узналъ, что съѣздъ этотъ состоялся въ прошлое воскресенье и понедѣльникъ! Дѣло было такъ. Въ среду вечеромъ Фрейденбергъ получилъ кратенькое приглашеніе, подписанное Финомъ, пріѣхать на съѣздъ. Это вышло, хотя, конечно, невольно, насмѣшкой. Письмо получено послѣ отхода Брестскаго поѣзда и слѣдов. попасть на съѣздъ къ воскресенью можно было только тогда, если пріѣхать въ субботу, не говоря уже о томъ, что предъ поѣздкой вѣдь нужно было-бы созвать собраніе и проч!..

*) נומר זה והנומר שלאחריו הם מארכיונו של אוסישקין. במכתב שלפנינו אין שום דפה, וקבענו לו מקום כאן, לפני מכתבו של פין (עי' הנומר הסמוך), אשר בו ידובר על אותו ענין.

Чѣмъ же это объяснить? Что дѣло было у нихъ не спѣшное, не въ день созданное, видно изъ того, что Вы объ этомъ знали гораздо раньше, да и вообще изъ многихъ городовъ успѣли пріѣхать делегаты и съѣздъ былъ многолюдный. Одна лишь Москва была поставлена въ невозможность пріѣхать... Что это: случайность, или? Во всякомъ случаѣ, странная случайность — — — —

Копельманъ во Вторникъ вернулся[1]) въ Москву, разсказываетъ мало отраднаго — — —

Преданный Вамъ

Е. В. Членовъ.

1) מארץ־ישראל.

937.

מאת רש"י פין לחובבי־ציון במוסקבה.

בשם ה' הבוחר בציון.

כ"ו מנחם אב תרמ"ט פה ווילנא יע"א.

כבוד אחינו היקרים „חובבי־ציון" במאסקוי ה' עליהם יחיו!

תקותנו לראות פני ציר אגודתכם ולהשתעשע בחברתו על האספה הנכבדה שהיתה בפה ווילנא בימי ט"ז י"ז וי"ח לחדש הנוכחי לא באה, ונפש כל הנאספים הנכבדים דאבה לראות, כי נפקד על האספה מקום אגודת מאסקוי, אשר הרבה עמלה ויגעה לטובת הענין הקדוש משאת נפש כל חובב עמו והועילה לא מעט ע"י השתדלותה להרחבת הענין בין אחב"י, אך מפני נחיצות האספה לא יכלנו להרחיב זמנה עד אשר יוכלו כל האגודות לקחת חלק בה, ולזאת לבנו סמוך ובטוח כי תואילו לקיים את „העלה במוסכם"[1], אשר העתקה נאמנה הנני מסגיר בזה, בכל פרטיו ולשאת אתנו בכל הדברים הנוגעים לטובת החפץ הנשגב, אשר אנחנו עסוקים בו. — — —

מוקירם כרום ערכם אוהבם וחובבם

שמואל יוסף פין.

1) עי' לעיל נומר 929, IV.

938 (*

מאת ר' שמואל מוהיליבר לרש"י פין.

בעזה"י יום ו' עש"ק ג' אלול תרמ"ט ביאליסטאק.

כבוד ידיד נפשי הרה"ג המפורסם חכם הכולל מ' שמואל יוסף פין נ"י.

רב שלום וברכה.

אחדש"ה הטוב. מכתבו מיום ג' דנא קבלתי, בדבר השליח לאה"ק[1] עלינו לחכות עוד ימים, כי קבלתי

*) מן הכתבים, שהמציא לנו מר ז. קלינשטין, ווילנה.

1) עי' לעיל נומר 929, IV, סעיף יוד.

מכתב ממאריענבאד בחתי הגבירים הר"ל פרידלאנד מפ"ב והר"א גרינבערג מאדעססא (ממלא מקום הד"ר פינסקער) והר"ד שוארצבארד והר"ל שליט מרינא ועוד איזה התומים ולבסוף גם חתימת בן עירי הגביר ר"מ גארדאן, אשר יבקשוני ליסע בעצמי לאה"ק, וע"כ נגמר אצלי לעשות אספה מנכבדי עירינו ביום מחר אי"ה, ואם ירשוני ליסע לאה"ק (יען כי כבר לא הייתי בבית בקיץ זה יותר משני חדשים לא אוכל ליסע עוד הפעם עוד על משך שני חדשים מבלעדי קבלת רשות) אסע בעוד ימים אחדים ברצות ה', ואתי לצותא אבחר איזה איש כלבבי[2].

והנני ידידו הדו"ש באהבה מברכו בכל טוב ומוקירו למאד

שמואל בהרב מוהרי"ל מאהליווער.

2) עי' הנומר הסמוך.

939 (*

מאת ר' שמואל מוהיליבר לא. גרינברג:

ב"ה, א' ה' אלול, בונה ירושלם לפ"ק, ביאליסטאק.

כבוד הגביר הנכבד והמפורסם, נדיב נדיבות יעק, אוהב עמו וארצו, מוהר"ר אברהם נ"י גרינבערג, יברכהו ה' מציון ויראה בטוב ירושלם, בב"א.

מכתבכם היקר לי מיום כ"ו מנ"א נכון בא אלי, והנני נותן לכם תודה כפולה על אהבתכם העזה לישוב ארה"ק ועל הכבוד אשר כבדתוני במסע הקדוש אשר ערכתם לפני, בכל לבי ונפשי הייתי נדרש למלא רצונכם בחוב הקדוש והנעלה הזה; אמנם התעכבי כעשרה שבועות לרפואתי ת"ל בדובעללן הכריחני עתה לקרוא אספת ראשי עדתי הנכבדים לשאל את פיהם, אם ירשוני לעזוב את העיר גם עתה, בהיות הימים הנוראים ממשמשים ובאים[1], אתמול כבדוני באספתם, וכולם פה אחד לא יניחוני לעזבם עתה, והן עתה, יקרים ונכבדים, רצוני לעשות רצונכם אשר הוא גם רצוני, אבל מה אעשה והעיר מעכבת, ומוכרח אנכי לבטל רצוני מפני רצון טובי עירי הי"ו.

ה' ישפות שלום לנו, ויעשה שלום בארץ השלום, ויחננו בשנת גאולה וישועה, שנה שיוליכנו קוממיות לארצנו בב"א.

הנני דו"ש ומברכו בשנה טובה וצלחה מוקירו ומכבדו

שמואל בהרב מוהרי"ל מאהליווער.

*) מארכיונו של גרינברג, (את הארכיון הזה מסר לנו בנו של המנוח – ראובן גרינברג); המכתב שלפנינו כתוב בידי יעקב בכרך.

1) עי' הנומר הקודם.

940 *)

מאת ליליינבלום לרש"י פין.

ה' אלול תרמ"ט.

כבוד הרב הגדול החכם השלם תפארת
עמו מוהר"ר שמואל יוסף פין נ"י.

הנני מוצא לחובה עלי להודיע לכבודו הרם,
כי ה' סמאליצנסקי כותב לי מראשון לציון מיום י"ז
אב כדברים האלה:

„ע"ד גדרה אין לי כל חדש, אבל גם אשר
נתישן די להוכיח כי מצבה לא טוב, והעיקר כי יחסר
לה אדמיניסטראטער יודע לשון המדינה ונמוסיה, אשר
ישתדל לפני (צ"ל: בעד) [1] הקולוניסטים בדברים הנוגעים
להממשלה, אשר ע"י פעולותיו הנרצות יכבד בעיניהם
ומוראו עליהם, ואם ה"ו תשאר ההנהגה הנוכחית אז
אין כל תקוה לא להקולוניסטים בעצמם ולא להאגודות,
ועמל כל חו"צ לתהו, ולמורת רוחי מוכרח אני להגיד
לכי שאם לא ישתנה הדבר בקרוב אהיה נאלץ למשוך
ידי מעבודת גדרה ולעזוב כל יגיעי ועמלי שמה לרוח
עד שירחם ד' [2]. ולהיטיב הדבר אין עצה אחרת רק
להשתדל לפני הנדיב שיקח המושב תחת האדמיניסטראציא
שלו [3] ויתר ההו"ק [4] ישארו על חשבון חו"צ כאשר עד
כה, ונחוץ להשתדל בזה בכל האפשר".

מבלי להאמין כי יתרצה הנדיב לתת להו"צ את
אחד מפקידיו, אם גם כל ההוצאות תשארנה ע"ח חו"צ,
ראיתי כי איני רשאי להעלים דברי ה' סמאליצאנסקי
מכבודו הרם.

את הדברים האלה יודיע כבודו הרם להגאון
הרש"מ נ"י, אם ימצא לנחוץ להודיע אותו, ואם יאבה
כבודו הרם שאני אודיע לו זאת הנני נכון לעשות
רצונו.

והנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא

משה ליב ליליענבלום.

*) מארכיונו של פין.

1) תקון זה של ליליינבלום הוא.

2) לסמוליצנסקי היו ארבע חלקות־קרקע בגדרה. עי' לעיל נומר 896 (עמ' 691).

3) עי' לעיל נומר 930.

4) „ההוצאות קטנות".

941 *)

מאת ר' נפתלי־צבי־יהודה ברלין לרש"י פין.

ב"ה א' לסדר ושמחת בכל הטוב, תרמ"ט.

ינוב בשיבה טובה, בדעת רחבה, כבוד ידידי
הרב החכם בכל תושי' ומודע לבינה נקרא,
מכלכל דבר בדעת ישרה, המפורסם כש"ת
מ' שמואל יוסף פין נ"י.

אמש הגיעני שני מכתביו — — — בצרוף
העתקה מהעולה באספה בדבר ישוב אה"ק [1], ע"ז
הנני מאשרו ומברכו, כי מאד נכספה נפשי לזה, וכבר
הכינותי מכתב למעכ"ה נ"י ובקשתי להודיעני בחסדו
מכ"ז, והנה הקדימני ידידי בטוב לבו ובשכלו הישר.
רואה אני בשמחת לבבי, כי בני החבורה, כולם
אהובים וברורים, הכירו כי טוב להרחבת הענין בישראל
למנות בראשי הפקודים גדולי תורה ורבני הקהלות
יצ"ו, אשר אחריהם יהיו נמשכים המון עם ה', וכמאמרם
ז"ל בתר רישא גופא אזיל. ולבבי סמוך כי עוד יגדל
תבונתם, אשר אין לייסד ישוב ארץ הק' על מוסדות
רוח אירופא כלה, כמו שאין לבני דור החדש לקוות,
שיוליכו אמם הזקנה במחולות הדור החדש.
מעקרון הגיעני מכתב משיחים צערם לפני,
ומבקשים לאסוף אסיפות לישועתם ולרוחתם. ואני גם
בהיותי משתתף הרבה בצערם, בכ"ז חשבתי דרכי
ואין לי מקום לזה. בכ"ז הנני לעורר רחמי מעכ"ה נ"י
על העניים הללו, ולא להשית עליהם חטאת אשר לא נואלו
ולא חטאו, כי שמעו בקול גאוני ירו' תוב"ב [2], וכדאי'
בסנהדרין דפ"ח ב' דבאין לב"ד הסמוך לעירן,
ואין ב"ד שביר' תוב"ב גרוע מב"ד שבחו"ל. ואדרבה
ידוע מאמר ירו' חביבה עלי חבורה קטנה שבירו'
יותר מסנהדר' גדולה בחו"ל. והנה מה שעבר אין,
יהי שם ה' מבורך, ועברה עלינו שנת השביעית, והוא
יזכנו לשביעית הבע"ל ונראה כי הכל מקיימים קדושת
הארץ בכל פרטי', והיא קומה של ארצנו הק'. אמנם
עתה לפקוד לטובה את האנשים שהפקירו עצמם
לשמור קדושת הארץ, ואין שונין ומפרטין לחכם לב
כמי"ב [3] כי זהו כבודינו וכבוד ישראל והתורה, ובזה
נפיק רצון מה' בימים הבע"ל אשר יש בהם חפץ
להפיק רצון מה' בכל ארשת שפתינו.

וה' יאריך ימיו ושנותיו ויזכהו לראות בטוב
ישראל והארץ הקדושה כנפש ידידו

נפתלי צביהודא ברלין.

*) מן הכתבים, שהמציא לנו מר ז. קלינשטין, ווילנה.

1) עי' לעיל נומר 929, IV.

2) עי' לעיל הערה 3 לנומר 864.

3) „כמותו ירבו בישראל".

942. (*

מאת ר' שמואל מוהיליבר לרש"י פין.

אור ליום ב' ו' אלול תרמ"ט.

כבוד ידיד נפשי הרה"ג המפורסם חכם הכולל
מו"ה שמואל יוסף פין נ"י שלום וכט"ס.

תמול היתה אספה מגבירי ונכבדי עירינו בביתי בדבר נסיעתי לאה"ק, אבל לדאבון נפשי כולם לא הסכימו לזה מטעמים שונים 1), ועל כן נתבטלה נסיעתי לע"ע, וההכרה לשלוח לע"ע איש אחד לאה"ק אשר יתבונן היטב למראה עיניו, את הצטרכות הקולוניות, מספר נפשותיהם, מצבם החומרי והמוסרי, הונם ורכושם, וכפי אשר נגמר בהאספה העברה. ויען כי כבודו הרם דרש ממני אם כבר נודע לי איש המוכשר לנסיעה זאת, באתי להודיעו כי שמתי עיני באיש אחד ממחנינו אשר הי' גם באספה, והוא המופלג ונכבד ונבון דבר איש יקר למאוד מהו"ר אייזיק בן טובים. הוא ראוי ומוכשר לשליחות כזאת על צד היותר נעלה. וכבר דברתי אתו אודות זה ונתרצה לנסוע לאה"ק, גם כל נכבדי עירינו מאגודת חו"צ הסכימו לזה בכל לבבם. והנני מצפה רק על הסכמת כבודו הרם, ואז יכין את עצמו לנסיעה זאת בקבלת פאספארט ושארי דברים הנצרכים, וישים פעמיו לדרכו בדרך הקודש 2). מבטחוני כי ישיביני תומ"י אקצר.

והנני ידידו הד"ש באהבה מברכו באורך ימים והצלחה

שמואל בהרב מוהרי"ל מאהליוועער.

*) מארכיונו של פין.
1) עי' לעיל הנומרים 938/39.
2) עי' הנומר הסמוך, ועוד כתבים אחרים להלן.

943. (*

מאת רש"י פין לר' שמואל מוהיליבר.

בשם ה' ז' אלול תרמ"ט ווילנא.

ידיד נפשי הרב הגאון המופלא החכם
השלם וכו' מוהר"ר שמואל מאהליוועער נ"י.
יהי נעם ה' עליו.

נוראות נפליתי על חבתו הגדולה והטהורה לישוב א"י, כי תסמכהו רוח נדיבה לעלות בעצמו ובכבודו לארץ ישראל לדרוש בשלום הקאלאניות ולפקח על צרכיהן 1), והוא איש חלש הבריאות, וכמעט ידוע חולי, אלהי ישראל יחלימהו ועצמותיו יחליץ, ואם כבר הסכין כבודו לעשות מסעות, אבל אינו דומה המסע על מסלות הברזל אל הירידה באניה. ומאשר יקרה נפשו בעיני ובעיני כל יודעיו, ושלום בריאותו היא מחמל נפשנו, הנני כמו שמח בלבי, כי לא הסכימו נכבדי מחנהו קדש לחפצו הטוב ומאנו לתתו לעשות את המסע הגדול הזה. יהי ה' אלהינו הבוחר בציון עם מעכ"ת ויתן לו כח לעשות חיל ממקום שבתו. עבודה גדולה קבלנו עלינו, דורשת ותובעת מאתנו פעולות מפעולות שונות, לעודד ולהחיות את הרעיון הקדוש לנו. ומי יתן ויצאנו ידי חובתנו בשבתנו על המלאכה בבתינו.

ולבי שמח כי התעורר כבוד גאונו לקרב אל המלאכה וחשב מחשבות למצוא איש מוכשר למלאכות הנסיעה לא"י. חשב ומצא את המופלג ויקר רוח מהר"ר אייזיק בן טובים נ"י. אנכי לא זכיתי להכיר את האיש הנכבד הזה, ואינני יודע עד כמה הוא מוכשר למלאכות זאת, ודברים אחדים אשר התמלטו מפיו בחם לבבו לעת האספה היו למורת רוחי, עד כי נערתי בו בנזיפה, לדאבון לבי, ונרשם בלבבי רשם כי הוא מהיר כעס ואינו נזהר בלשונו. — אי לזאת עלי רק לסמוך על עדות כבוד גאונו הנאמנה לי ועל עדות אחינו אנשי שלומנו בביאלאסטאק, אשר על כן אמרתי, כי מן הראוי והנאות לשאול גם פי חברינו שאר הגבאים הפועלים והיועצים ולשמוע חות דעתם, וכפי הנראה גם המה יסכימו עם דעת כבוד גאונו ותערב עליהם עדותו. והדבר הזה, שליחות איש לבקר את הקאלאניות, הוא דבר גדול מאד בעיני. ובמוצא פי השליח תלוי פקוח נפשות! — ואחדות האגודות.

ואם לעצתי היה כבוד גאונו שומע הייתי מציע לשלוח עם הר"ר איזיק בן־טובים עוד איש אחד, אשר למדתי לדעתו בעת האספה ומצאתיו איש חכם ומשכיל ונאמן עם הרעיון הקדוש עד למסירת נפש, הוא הר"ר זאב וואלף טעמקין מיעליסאוועטגראד, אשר חרף את נפשו לנסוע שלשה ימים ולילות רצופים לבוא אל האספה, ולהשתעשע בחברתנו רק יום אחד. ואנכי עכבתיו בווילנא כארבעה ימים אחרי האספה ושמחתי בו. האיש היקר הזה, נוסף על חבתו לא"י, הוא אינזינער טעכנאלאג, אשר גמר חוק למודיו בפטרבורג ביתרון הכשר דעת, ובני היקר הדאקטאר שיחיה יודע אותו היטב ופיו מלא תהלתו, כי היה עמו כמה שנים בפ"ב והתרועע עמו. טובים השנים מן האחד, וכדאית היא המלאכה הזאת להוציא עליה הוצאות שלוח שני אנשים, ולצאת ידי חובתנו לפני כל האגודות, הקרובות והרחוקות.

והיה אם תיטב הצעתי בעיני כבוד גאונו, יהיה נא מטובו לצוות לכתוב אל חברינו הגבאים, הפועלי' והיועצים, בשמו ובשמי, ולבבי סמוך ובטוח כי יסמכו

*) מן הכתבים, שהמציא לנו ד"ר יוסף מוהיליבר, ירושלים. המכתב שלפנינו כתוב בידי פין עצמו.
1) עי' הנומר הקודם.

ידיהם על הצעתנו, ויצא דברנו משוכלל ומקוים בהסכם כלל חברינו. ויהי הש"י עמנו.

אוהבו באמת מוקירו כרום ערכו מתפלל
בשלומו

שמואל יוסף בר"א פין.

---

944 (*.

מאת ר' צדוק הכהן לר' שמואל מוהיליבר.

יום ג' ז' אלול תרמ"ט לפ"ק St. Aubin

לכבוד ידידי..... כש"ת מוהר"ר שמואל
מוהיליווער נ"י.

באשר לעת כזאת אני רחוק מפאריש ולא אשוב שמה לפני שני שבועות כתבתי לנדיב הידוע לשאול ממנו את נפש אכרי מזכרת בתיה [1] בשאלתי. הבאתי לפניו את כל הטענות החזקות אשר במכתבך היקר, ותקותי חזקה כי יטה אזנו לקולך.

אחרי שובי לביתי עוד אדבר עם הנדיב על הענין הגדול הזה, ומי יתן ונגיע למחוז חפצנו והאכרים האמללים על מקומם ישבו ומלאכתם תעשה פרי.

שלום וברכה לאדוני כחפץ מוקירו

Zadoc Kahn.

*) נומר זה והנומר שלאחריו הם מארכיונו של גרינברג, ואת שניהם אנו מדפיסים על־פי העתקה, ששלח הרב מוהיליבר לגרינברג. ועי' להלן נומר 595 (והערה שם).

1) עקרון.

---

945 (*.

מאת מ. ארלנגר לר' שמואל מוהיליבר.

בעז"ה פה פאריז י' ד' ה' אלול תרמ"ט.

כבוד הרב הגדול הגאון המופלג והמפורסם
שר בעמו אשר חבת ציון ואהבת ירושלים
בלבו הי"ה מהו"ר שמואל מאהילעווער הי"ו.

אחדשו"ט. לא ידעתי מי הגיד למעכ"ת שהנדיב גזר על יושבי עקרון גזרת גרושין כדי להשליכם חוצה לארץ אחרת, אע"פ שמרדו בו מרידה שלמה (וגם במעכ"ת מרדו כי דחו דבריו מפני דברי אחרים), אעפ"י שסתרו כל דבריו ולא שמעו בקולו, בכל זה לא גזר עליהם שום עונש, אך בראותו שגם בהיותם אכרים שלמים יודעי מלאכתם לא הגיעו אחרי חמש שנים לפרנס את עצמם, ובכל שנה ושנה צעקו ללחם וגם לשאר דברים, אמר הנדיב בלבו כי ע"כ לא הגיעו למטרתם כי לא על הדגן לבדו יחיו בעלי המושבות, וצריך להכין עבורם גני ירק לירקים שונים וגם לאילנות עושי פרי למיניהם, והוא יבקר ויברר להם מה שראוי לנטוע שם ויחיו בריוח ולא בצמצום.

*) עי' הערה לנומר הקודם.

אך לדבר כזה לשנות דרכי הנטיעה צריך שיבטחו האנשים האלה בנדיבכם אשר הרבה להטיב עמהם — צריך שלא יעשו עוד בדגן ובשעורים כאשר עשו עד עתה, ועל הנדיב לכלכל אותם עד שתגמר נטיעת הגנים האלה, כי על מה יחיו מהיום עד שיביאו פרים—על כן צוה הנדיב שישנו מלאכתם, אשר לא בה ברכה עד היום הזה, כי אין גם אחד מהם אשר יאמר שעל תבואת שדהו יחיה בלא תמיכה, וכמה פעמים בקשו גם להגדיל את התמיכה שניתנה להם— א"א שלא יהיו לפני הנדיב כשכירי יום עד גמר הנטיעה, והשכר ינתן להם לא לבד כפי מלאכתם אך גם לפי צרכיהם, אם יש ביניהם אשר מספר נפשותיהם מרובה ולא נמצא בבית כ"א גבר אחד או שני גברים מלומדי מלאכה ולא יספיק השכר אז ינתן להם די מחסורם, וכשיגמרו הגנים ויתנו פרים אז יקחו להם את הגנים במחיר קצוב (מחיר האדמה ומה שהוציאו עליה) ויאכלו מפרים וישבעו מטובם, וישלמו מחירם ברוב שנים כאשר יושת עליהם לפי חסדי הנדיב.

מעכ"ת שמכיר את הנדיב יודע שלבו מלא רחמים על בני עקרון ועל בני שאר המושבות ולא ינהג אתם קשות.

כל זה אמר לפניהם ה' שייד ולא היה בפיהם מלה נגד התקנות הישרות האלה, ויבקש מהם לקבלם עליהם ויאמרו לו „המתן לנו עד למחר ונשיב לך", ולא שבו עוד אצלו לדבר עמו.

אם לא יקבלו עליהם התנאים שצוה עליהם הנדיב (כי הוא בעצמו ידע עשה ותקן הכל ולא הפקידים) אז יאבדו בעָנְיָם ויד הנדיב אל תהי בם — ואל ידאג מעכ"ת על מה שיאמרו שונאי הישוב אז על הרעה שתגיע לרעיון הישוב בעצמו בעבור האנשים האלה, כי כמה וכמה משפחות עומדות ומצפות עד שיוכל להנתן להם כברת ארץ — האנשים האלה יראו שחת אך הישוב יעמוד במקומו — הם בעצמם הביאו על ראשם את כל הרעה אשר ימצא אותם עקב אשר הטו אזן קשבת לשונאיהם שונאי הישוב ולא שמעו לעצת אוהביהם.

והנה תוכן דברי. לא אל הנדיב לנו להתחנן כ"א להם, שיהי רצון לפניהם לפקוח עיניהם ולעשות מלאכתם דבר יום ביומו ולא יפנו עוד לדברי שוא.

צר לי מאד שהיה לי לכתוב כדברים האלה למעכ"ת, אך מה לעשות הלא אדוני בקש ממני שאשיב לו.

האיש שייד כבר שב לפאריז כמו ששה שבועות ומפיו שמעתי את כל הדברים האלה אשר מלאו לבי מרירות — אקוה בעז"ה שישובו מדרכם הרעה ויהיה אחרית טוב לכלם 1).

עבדו מוקירו ומכבדו

הק' מיכאל ערלאנגער.

1) החלטה זו להעמיד את עקרון - שלא ברצון אכריה - על הנטיעות נרמה בשנים הבאות לסכסוכים חדשים וקשים מאד בין האכרים והפקידות. עי': א) חיסין, „Обътов. Земля", „ווסחוד", חוב' אבגוסט לשנת 1896; ב) מ. סמילנסקי, „לתולדות הישוב בארץ־ישראל", „לוח אחיאסף" לשנת תרס"ח; ג) אחד־העם, „הישוב ואפיטרופסיו", „על פרשת דרכים" ב' 210–214.

946. (*

מאת ז. ווילק וא. בן־אבינדור לי. בכרך.

קאוונא, ה' אלול.

כבוד.... ה' יעקב בכרך נ"י.

אדון נכבד!

אתמול בא אלינו הגליון האחרון „המליץ" וקראנו שם את דבריו היקרים הנקובים בשם „תשובה פרטית שהיא כללית" הנכבדים במאוד, אך שמחתנו נהפכה לתוגה, כי למרות חפצו הטהור, להביא בזה תועלת להרעיון בכלל, הסב בזה, מבלי משים, נזק גדול ועצום בפרט אחד, ויצא שכרו בההפסד ההוא.

אבאר דברי:

ידע נא כבודו, כי המכתב אשר קבל הגרש"ך ואשר עליו באו תשובות הרבנים הגדולים שיחיו, לא

*) המכתב שלפנינו, - אנו מדפיסים אותו על פי העתקה, שמצאנו בארכיונו של גרינברג, - מעון באור.

בחורף תרמ"ה „נועדו יחד (בוולוזין) בהסתר ובחדרי־חדרים ש ב ע ה אנשים מתלמידי הישיבה" ויסדו אגודת־ם ת ר י ם לשם חבת־ציון, ולאגודתם זו קראו „נס ציונה" („נ"צ"). האגודה, שראשיה ומנהליה עבדו לה במסירות־נפש מרובה, נתקימה במשך כמה שנים, ובמשך שנות קיומה היתה לה, חוץ מ„תקופת־וולוזין", גם „תקופת־ק ו ב נ ה". „לפי המצב ולפי התנאים צריכה היתה האגודה לְכַוֵּן את מעשיה ופעולותיה בעיקר כלפי היהדות החרדית, כלפי שלומי אמוני ישראל, הנאמנים לתורה ולמסורת־אבות, שברובם הגדול היו מתנגדים עדיין בימים ההם לעצם הרעיון של ישוב ארץ־ישראל" *), ולשם זה נטלה „נ"צ" לעצמה, מלבד תפקידים אחרים, גם את התפקיד המיוחד - למצוא היתר לחבת־ציון וישוב־הארץ מפיהם של גדולי־הרבנים. ובגלל מלוא התפקיד המיוחד הזה קרה „האסון", אשר עליו כותבים ווילק ובן־אבינדור לבכרך במכתב שלפנינו. בנומר 186 של „המליץ" לשנת 1889 הדפיס בכרך רשימה בשם „תשובה פרטית שהיא כללית". עיקרה של רשימה זו היא תשובה, שהשיב זקן הרבנים בווילנה ר' שלמה הכהן ל„הרה"ג החוה"ב וכו' מו"ה משה נ"י מו"צ דק"ק אָמסק, ולכבוד אחינו היקרים, הנדיבים הנכבדים, יראי ה' וחובבי ציון אשר בק"ק הנ"ל" על שאלתם, אם ראוי להם להשאר נאמנים לחבת־ציון ולישוב ארץ־ישראל, או שיש לחשוש לשמועות הרעות, שבאו להם על אכרי המושבות. ר' שלמה הכהן משיב לשואליו: „ברוכים אתם לה' אחינו היקרים, כי השתתפתם למצוה הרבה הגדולה והעצומה הזאת, אשר אין ערוך לה ואשר לא זכינו לה מאז גלינו מארצנו - - - ואל תשימו לבכם לדוברי עתק על הענין הקדוש הזה בכלל ועל האכרים התמימים והישרים בפרט". ולתשובה של ר' שלמה מצורפת גם אגרת קצרה, המוסיפה חזוק לדבריו, מאת הרבנים מוהיליבר, רינס (לידא), שפראשון (איווניץ), רבינוביץ (טיסקוביץ) ורוזובסקי (שווינצאן) **). מובן, שעסקני חבת־ציון שמחו שמחה גדולה על דבריו התקיפים של רב מפורסם כר' שלמה הכהן, אלא שהם לא ידעו, כי יש כאן תחבולת־ערמה מצד מי שהוא לקבל מאת הרבנים מכתבים כאלה.

על תחבולת־ערמה זו כותב לנו מר פרידלנד:

„עיקר עבודתה של „נ"צ" היה - לעורר את העם לישוב ארץ־ישראל. לשם זה היה צורך בעזרת הרבנים הגדולים, כלומר בהסכמותיהם: כל חבר וחבר של „נ"צ", שבקש ליסד בעירו אגודה לחבת־ציון, זקוק היה להסכמה לא רק מאת הרב דמתא, כי־אם גם מאת רבנים מפורסמים שבערים גדולות. אבל רוב הרבנים, ואפילו אלה מהם שהיו חובבי־ציון בלבם, נמנעו מתת את הסכמותיהם, משום שחששו להתערב בדבר, המוטל במחלוקת, לבל ירעו לעצמם, וביחוד נזהרו להחזיר תשובה של הסכמה לעיר, שהרב שלה נמנה על המתנגדים לחבת־ציון. ומובן, שדוקא כדי „לכבוש" עיר כזו היה צורך מיוחד בהסכמה מאת רב מפורסם. וכשעמדו עסקני „נ"צ" על המכשלה הזאת, חבלו תחבולה מיוחדת במינה: בקשו ומצאו עיר „גיטרלית" בהחלט, אשר לְשָם לא יחששו הרבנים המפורסמים לשלוח את הסכמותיהם. הגורל נפל על א ו מ ס ק אשר בסיביריה - עיר בבחינת שדה־הפקר, רחוקה מהשפעתו של איזה רב שהוא ואשר עליה לא יחמה שום רב מן הנשאלים, מדוע פנו משם אליו בשאלה. שם, באומסק, היה לנו חבר מחברי „נ"צ", שלמד תחלה בוולוזין ובשובו לעירו נעשה שו"ב או מו"צ לעדתו. והחבר הזה הוא ששלח מכתבי־שאלה לרבנים הגדולים ואליו באו התשובות. לפי האמת נכתבו מכתבי־השאלה בלשכת „נ"צ" אשר בקובנה, משם נשלחו לחברנו האומסקי והוא חזר ושלח אותם לרבנים. המכתבים נכתבו בנוסח של שאלת הלכה ל מ ע ש ה: „היות ובאומסק נוסדה אגודה לישוב ארץ־ישראל ונמצאו מערערים ומקטרגים ומוציאי־דבה וכו' וכו'". לפיכך פונה הוא, השואל, „לכבוד גאונו לשמוע את חות־דעתו וכו'". ומכתבי־השאלה הללו הצליחו מאד: רבים מן הרבנים המפורסמים החזירו תשובות בשבחם של חבת־ציון וישוב הארץ.

„אנכי עוד טרם הייתי אז ב ק ו ב נ ה ולא נשתתפתי עדיין בעבודת לשכתנו שם. אבל בידי נמצאים כמה מכתבים, שקבלתי משם על ההצלחה המרובה, שהצליחה התחבולה של „נ"צ". אחד מחברינו, נחומובסקי, שמת אחר־כך בחדרה, כותב בהתפעלות עצומה על „הרכוש הגדול", שרכשה לה „נ"צ" על־ידי „מעשה אומסק". ואולם „הרכוש הגדול" הזה גרם לנו גם היזק, במובן ידוע: מכיון שנאספו בידי חברנו האומסקי תשובות טובות

*) עי' רשימותיו של „ח ד מן חבריא" (פסח פרידלנד, ירושלים) „חבת־ציון בוולוזין", שנדפסו בנו' 40, 44, 47 של „התור" לשנת תרפ"ד. - מר פרידלנד היה בשעתו אחד מן החברים האקטיבים של אגודת „נ"צ".

**) מכתבו של ר' שלמה הכהן (יחד עם ההוספה של מוהיליבר וחבריו) וגם מכתב מאת ר' יוסף־חיים קרא מוולוצלווק „לכבוד הרה"ג וכו' ומנהיגי העדה אשר בק"ק א מ ס ק נ"י" - נדפסו אחר־כך שנית בקובץ „שיבת־ציון" של א. י. סלוצקי (ווארשה תרנ"ב, חלק ב').

מ א מ ס ק הוא שלוח, ומעולם לא היו שם משא ומתן אודות זה, וגם רב אשר יכונה בשם מ ש ה א י ן ש ם... וכל זאת היא רק תהבולות איזה „ועדי בפה — אשר זה כמה ישתדל להשיג מכתבים מגדולי הרבנים אשר ברוסי׳ ופולין, אשר במו יחוו את דעתם והסכמתם אודות הרעיון „ישוב א״י״, ואחרי אשר יאספו כל דבריהם ודעותיהם לאסיפה רבה, יקבעום בדפוס ע״י קונטרס מיוחד, להפיצהו בין בני עמנו, למען ידעו כלם את דעת מורינו ורבנינו, ואז יבטלו פעם אחת כל הסכסוכים והטענות הנופלות בזה.

אחת התחבולות הראשיות היתה עריכת מכתבים ע״ש העיר אמסק בסגנון אשר היה לפני עיני כבודו (באשר כי גם שם ימצא אחד מהמתעסקים אודות זה), והדרך היה נכון במאד וגם החלונו לראות פרי ממעשי ידינו אלה, כי אף זה מעט צעדנו צעד הראשון, וכבר באו תשובות רבי הכמות והאיכות, ועוד על תשובות רבות חכינו בימים האלה לקבלם, ובטח באנו אל מטרת הפצנו בעוד זמן קצר.

אך כעת הננו נבוכים, ואנחנו לא נדע מה לעשות, כי בפרסום המכתב הלז, סגר עלינו הדרך הזה, והרבנים אשר עוד לא העריכו את תשובותיהם, יוכל היות כי כעת יסמכו על פרסום התשובה הכללית, ואף כי לא קצרה ידנו מלהשתדל כעת בדרך אחר, אך דא עקא! ופלצות תאחזנו כאשר נשים אל לבנו, אולי תבוא ע״ז הכחשה מאמסק אשר לא ידעו מאומה, ואין שם לא דובים ולא יער, ומה יענו על זאת יותר משלשים הרבנים והם מהגדולים שבעמנו כאשר יבינו כי במרמה הוצאו מפיהם מלין? — ואולי ח״ו תצא מזה מכשול גדול לכלל הענין, ויחולל, חלילה, הרעיון הקדוש והנשגב.

והנה אז כאשר בא ה׳ הורוויץ מפה מווילנא אחר האספה וספר לנו לפי תומו את פרשת כל דברי המכתב והתשובות, וגם אשר כבודו הרם יחשוב לתתם לדפוס, אז האיצנו בו תומי׳, כי יערוך מכתב לכבודו ויגלה את אזנו לבל יעשה זאת, אך כנראה אחר את המועד. — — —

ע״כ זאת בקשתנו מכבודו הרם, כי ישתדל להמציא לנו מזור ותרופה להמחץ הזה, וירפא את

במספר הגון לא התמהמהנו לפרסם אותן בעתונים וגם בחוברות מיוחדות, ובזה נתנו מקום לתרעומת מצד הרבנים המסיבים, שהיו בטוחים, כי דבריהם שנשלחו לאומסק, הרחוקה כל־כך „מן הישוב״, לא יודעו בקהל עד העולם. –

„ווילק ובן־אביגדור ל א היו מחבריה של „נ״צ״. אבל אפשר, שחברי „נ״צ״ בקובנה גלו להם את הסוד לאחר מעשה, ואולי גם קודם למעשה, כדי להשתמש בעזרתם בדבר־מה. בכל אופן: עצם המעשה הוא – „נצ״י״. –

על אגודת „נ״צ״ ומאורעותיה יבואו עוד כמה כתבים בכרך ג׳ מספרנו.

אשר הרם בשגגה, ובטח יביא לנו תשועה ברב יועץ.

ועל דעתנו הי׳ נכון כי כבודו ידרוש בחזקה מה׳ צעדערבוים כי בשום אופן בל ידפיס חלילה שום הכחשה מאמסק, וגם ייטיב נא ה׳ צעדערבוים לכתוב בגליון הבא כי בטעות נדפס שם עיר אמסק, תחת אשר על הגליון הי׳ כתוב רק תיבת — א. ובאמת לא מאמסק נשלח המכתב, וגם יודיע נא כבודו מהאסון הזה להרב החכם הכולל רש״י פין, והוא יבקש גם מבעלי „הצפירה׳ אשר לא יקבלו „הכחשה׳ על זאת, והם יעשו זאת למענהו, — ואז אולי יהי׳ אחרית דבר שלום ושלוה.

את כל זאת יעשה כבודו הרם לטובת הרעיון הקדוש אשר הוא חיי רוחו ונשמתו, וישיב בזה את מנוחת נפש מכבדיו ומוקיריו כערכו הרם ומייחלים לטובתו ועצתו.

בשם חובבי־ציון קאוונא:

שלמה זלמן ווילק
אברהם בן־אביגדור.

---

947. (*

מאת נ. ל. נובופליאנם ל...

ווילנא, ט׳ אלול תרמ״ט.

אדון נכבד!

— — — — בהתמרמר כבודו על האספה כי קמה ונהיתה בחפזון ובהיסח הדעת — הצדק אתו. ולא כבודו האחד הצועק על החמס הזה; רבים וכן שלמים מקרוב ומרחוק כמוהו יקראו תגר ולא יאבו סלוח להגאון ר׳ שמואל מאהליווער, אשר הוא לבדו החייב בדבר, את חטאתו זאת. הגאון הנ״ל, אשר אולי באמת אין עתה גדול ממנו בין חו״צ, בדעתו היטב כי איש לא ימרה את פיו לכל אשר יצוה, הרשה לו בכח הזה לקבוע לזמן האספה את ימי ט״ו וט״ז מנ״א רק מטעם כי בימים האלה יזדמן לו להיות בווילנא לרגלי נסיעתו מדוכבעלן, מקום רפואתו, לביאליסטאק, מקום מושבו התמידי. ואת דברו זה שלח לווילנא להחכם הרש״י פין — בימים האחרונים לחדש תמוז [1]. הנעשה לא היה עוד בכח להשיב, ונמהר ונערוך מכתבי קריאה לכל האגודות אשר ידענו את האדרעססען אליהן, (עשרים ושש במספר, ואגודת מאסקווא בכללן), ואת מכתבי הקריאה האלה, חתומים

*) את המכתב שלפנינו מצאנו בארכיונו של אוסישקין, אבל למי נכתב – לאוסישקין, לצ׳לנוב או לאיש אחר מחבורת מוסקבה - לא הוברר לנו.

1) עי׳ לעיל הנומרים 908, 911.

בידי הרש"י פין והרר"ל קליואנסקי ז"ל — לבחל"מ[2] —, מהרנו לשלוח להגאון הרש"מ לחתום עליהם ולשלחם לתעודתם, ולה' לל"ב באדעססא כתבנו בין כה להוסיף לשלוח לנו אדרעססען לאגודות שונות, יחד עם מכתבי הקריאה שלח הרש"ף את בקשתו האחרונה להגרש"מ לדחות את זמן האספה למצער ליום י"ח מנ"א, שחל להיות ביום ה' בשבת פ' עקב, למען אשר תהיה יכולת בידי חברי האגודות בכל מקום שהם להתאסף לאספה ביום השבת פ' ואתחנן לטכס עצה בדבר המלאכות, וצירי האגודות מהערים הרחוקות בצאתם לדרכם ביום הראשון לשבוע יהיה סיפק בידם לבוא לווילנא ליום החמישי. וגם לזאת לא נאות הגרש"מ. ויש ידים לחשוד כי עוד יתרה עשה הגרש"מ הנ"ל וישהה את מכתבי הקריאה תחת ידו עד אחרי שבת נהמו, ורק אז החל לשלחם לאשר הם, כי מווילנא שולחו אליו מכתבי הקריאה לדובבעלן בראשית החדש מנ"א, ובערי הנגב נתקבלו, כפי שהוגד לנו אח"כ, בימי י"ב וי"ג מנ"א, בעוד אשר מכתבי הקריאה המאוחרים ששלחנו בלי ח"י הגרש"מ ע"פ האדרעססען החדשים שנתוספו לנו מליליענבלום באו לערי הנגב ההן כשלשה ימים קודם לזה. טעמו ונמוקו של הגאון הרש"מ בעשותו מעשהו הזר, לא אוכל להגיד בבירור. אולי מאשר כי כבר התנשא אז לאמר „אני אמלוך", וע"כ לא חפץ לראות בין הנאספים את צירי האגודות מהערים הרחוקות מליטא, אשר להם אמר לבו כי לא ירד בנם עמו. בכל אופן טעות הי"א ביד כבודו אם ידמה כי כנגד אגודת מאסקווא היתה התחבולה ערוכה, כי הן מי כמוהו יודע כי בני מאסקווא הצטיינו תמיד באהבה רבה (וגם נפרזה במעט) להרבנים וסיעתם. אין זה כי אם מפשע בני הנגב נגע לכם. למנוע לימים הבאים קלקלה כזאת „בבוא מועד האספה הבאה", התקינו, ע"פ בקשת רוב הצירים, להודיע מעתה „לכל האגודות את זמן האספה לא פחות מחדש ימים קודם הזמן המוגבל", כאמור בסעיף כ"א מן ההחלטות[3] אשר כבודו חשבו בין הסעיפים שאינם מעלים ואינם מורידים — — — — — — — — — — — —

בדבר ההנהגה החדשה ונבאיה גם נפשנו מ"ה לנו ודעתנו כדעתו, אבל אחרת לא יכלה האספה עשות. כבר ראה כבודו ממה שקדם, כי הגאון הר"ש מאהליווער — אוי לי אם אומר ואוי לי אם לא אומר — נהג הפעם באספה שלא כמדת נקיי הדעת. ועוד ישוב ויתפלא לשמוע, כי באמת לא היתה פה כל „אספה" במובן הרגיל ומוסכם אצל ב"א מתוקנים. האספה נשאה עליה חותם „הקהל את העם... למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו... ושמרו לעשות..." הגאון הרש"מ יחיה עמד על דעתו חזק מצור, לא הועילו כל המחאות

2) „להבדיל בין חיים למתים". - קליוונסקי מת באב תרמ"ט.

3) עי' לעיל נומר 929, IV והערה 21 שם.

וכל הצעקות, וכל הענינים נחתכו על פיו לבדו. הוא הציע, בלי כל הכנות והקדמות יתרות, לשים אותו בראש ההנהגה, אם ישמעו לו בדבר הזה מוטב, ואם לאו — הנהו עוזב את מקומו ויוצא לו מתוך החברה. ורק בקושי ובעמל רב ובבכיות ממש עלתה בידי האספה לשתף לו את הרש"י פין והרר"א גרינבערג. על הר"א גרינבערג העידו כל יודעיו ומכיריו פה אחד אך טוב, וכפי המכתב החוזר מאת הד"ר פינסקער איזה זמן לפני האספה[4], — נתנו גם בני מאסקווא עיניהם אך בו. ויאבה נא כבודו לקרוא בשם אחד העוסקים בענין הישוב היושב באדעססא הראוי לאותה איצטלא יותר ממנו! ואת חסרונותיו הספו־ים אמנם ידענו גם אנחנו.

אדמה כי למותר יהיה לי להשמיע לכבודו ע"ד גדרה כי לא זכתה לשאת חן רב בעיני הגאון הרש"מ. וכי גורל משפחה אחת בעקרון נוגע ללבבו הרבה יתר מגורל עשר משפחות בגדרה, ומי ישימהו שופט בארץ פלשת והעביר את כל נחלת גדרה לבני עקרון או למצער לבני פתח תקוה, ילידי ביאליסטאק. ומעתה הלא יבין כבודו כי לא היתה להאספה כל עצה וכל תחבולה בעלות עליה רוח המושל התקיף בלתי אם לערוך את הסעיפים ז' ט' י' וי"א בצורתם כמו שהם עתה. — לתת להגרש"מ לצאת מן החברה אי אפשר; האיש הזה הרבה לעשות גדולות, ובל"ס עוד יוסיף ידו לעשות כאלה בעמדו על משמרתו כגבאי פועל, הוא האחד המסוגל לעשות מעשים גדולים, ורק נחוץ לעמוד תמיד על המשמר לשמור עליו לבל יזיק לזה בעת יבוא להועיל לזה, ואת הדבר הזה עשה יעשו עתה וגם יכול יוכלו שני הגבאים הפועלים הבריו, הידועים לאנשי נימוס ובני תרבות וטהורי לב — — —

ע"ד „איש עתי לראות ולתור את הקולוניות" נושאים ונותנים כעת הגבאים הפועלים, וכפי הנראה יבוא דברם גם עד הגבאים היועצים. ענינו של דבר כך הוא: בתחלה אמר הגאון הרש"מ לנסוע בעצמו לאה"ק[5], והדבר הזה היה להענין לתועלת גדולה מאין לשער; שנאת הגאון לבני גדרה בפרט היתה בטלה באהבתו העזה לדבר היישוב בכלל, והרושם הטוב אשר היתה נסיעתו עושה על העם בכל תפוצות ישראל היה לשלומים על שגעונותיו המעטים ודקדוקי העניות שלו. אך לדאבון לב לא נתנתהו עדת ביאליסטאק לצאת לנסיעתו זאת[6], והוא מיעץ לבחור במקומו את הר"ר אייזיק בן טובים, שהוא מעיד עליו כי איש נכבד הוא, יקר הוא, כשר הוא, וכו'. את האיש הזה ראינו פה בתוך הבאים אל האספה, ואם נשפוט ע"פ מעשיו ודבריו על האספה ספק בידינו אם יכשר

4) עי' לעיל נומר 918.

5) עי' לעיל נומר 938.

6) עי' לעיל הנומרים 939, 942.

למלאות משלחתו כראוי, כי במעשיו ודבריו ההם הראה כי בין יעזואיטען חלקו, ולא לנו האיש. ע״כ מציע החכם הרש״י פין לצרף אליו את ה׳ טעמקין מיעליסאוועטגראד (האיש הזה, כפי שהוגד לי, ידוע לכבודו) ולשלוח שני צירים לאה״ק[7]. הענין הזה יובא לפני הגבאים היועצים, וראינו להקדים להודיע ממנו לכבודו, למען ידע בעוד מועד לקחת דברים בענין זה עם ה׳ פריידענבערג ולהטותו לחפצנו.

המטיפים שעמדו עד היום תחת פקודת האגודות ממאסקוי וליבוי יעמדו תחת פקודתן גם להבא, והגבאים הפועלים ישימו לפניהם רק כעין פראגראממא לדעת לשמור מה להוסיף וממה לחדול, יען רבו המתאוננים על המגיד מקאמעניץ כי יצא לא לעתים רחוקות מגדרו ויהפוך בדברים שהשתיקה יפה להם[8] — — — — — —

על אדות הרריי״מ פינס לא דברו דבר בהאספה, אחדים מן הנאספים נשאו ונתנו בינם לבין עצמם בחשאי על אדותיו ובאו לכלל הכרה כי כל זמן שלא נמצא לנו אחר נאה וטוב הימנו עלינו לשאת ולסבול הנהגתו בדומיה, וה׳ הטוב בעיניו יעשה.

ובזה הנני מוקירו ומכבדו:

נחום ליב נָאוואָפּליאַנט.

7) עי׳ לעיל נומר 943.
8) עי׳ לעיל הערה 2 לנומר 929, III (עמ׳ 749).

948 *)

מאת פינסקר לי. מ. פינס.

אדעססא י׳ אלול תרמ״ט.

כבוד הרב החכם השלם מוהר״ר יחיאל מיכל פינס נ״י.

הנני שולח על ידי הישיש הנכבד ה׳ סמאליצאנסקי (האב) ספר תורה, אשר כבודו יואיל לקבל אותה ולשלם את ההוצאות הדרושות מכסף חו״צ. את הספר התורה הזה יואיל נא לשלוח לקולוניא ״יסוד המעלה״, והם ישלחו לו שטר קבלה שהם, בני יסוד המעלה פלוני ופלוני, קבלו מיד הרב החכם הישיש מוהר״ר יעקב משה מאירסון נ״י מווארשוי ספר תורה שנכתבה בהוצאות חובבי ציון מווארשוי ושעלה להם מחירה בסך ארבע מאות ועשרים ושלשה רו״כ ושלשים קאפ׳, שנלקחו מכסף התרומות של חו״צ הנ״ל. את שטר הקבלה הזה ישלח ליד ה׳ ליליענבלום.

והנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא

ד״ר ל. פינסקער.

*) נומר זה והנומר שלאחריו הם מן הכתבים, שהמציא לנו מר ד. ילין, ירושלים.

949.

מאת ליליינבלום לי. מ. פינס.

אדעססא י׳ אלול תרמ״ט.

ידיד נכבד ומאד נעלה!

— — — — בדבר פ— — — אין לך להביט על מה שעתה נהפכו לך לאוהבים[1], כי עליך לזרוק מרה בתלמידים מסרבים אלה, ומה לך לשים לב על דרישתם בגנותך? וכי בהם ובדעתם אתה תלוי? הנך אומר כי תלוי אתה בדעת הקהל, כמו שגם הד״ר פינסקער וכל הגבאים תלוים בדעת הקהל, ולא כפקידי הנדיב, אבל אין הדבר כן. הד״ר פינסקער והגבאים תלוים באמת בדעת הקהל, אבל אתה ואני אין אנו תלוים בדעת הקהל, בשעה שאין אנו עושים דבר מלבנו, כי לא מושלים אנו כי אם ממלאי פקודות הגבאים, ואם טובו פקודותיהם או לא — אחת היא לנו. תשובה אחת: ״כן צֻוֵּיתִי״ דיה לסתום פיות כל המקטרגים והמתאוננים. — — — —

והנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא

משה ליב ליליענבלום.

1) עי׳ לעיל הנומרים 916, 917.

950 *)

מאת ר׳ מרדכי אליאשברג לרש״י פין.

בעזה״י בוסק אור ליום ב׳ תבוא התרמ״ט.

רוב שלום לכבוד הידיד היקר הרב הגדול בתורה ובחכמה ומעלות רבות כש״ת מוהר״ר שמואל יוסף פין הי״ו אורך ימים ישביעהו ויראהו בישועתו.

אחרי תתי תודה לו בעד הזורנאל[1] אשר שלח לידי, הנני מחיש להשיבו מקבלתו, ככל אשר בקשה נפשו, ויברך כבודו ברב טוב, לראות בעיניו תשועת ישראל ושובם אל אדמת הקודש. אני אני המצפה כן לתשועת ד׳ ועמו וארצו, עם כל אוהביו, ועיניו תחזינה, כי מאתו לא יפלא כל דבר, ולו הישועה.

מרדכי עליאשבערג.

*) מארכיונו של פין.
1) כפי הנראה - הפרוטוקול של אספת-ווילנה.

951.(*

מאת י. מ. פינס לא. גרינברג.

ב״ה י״ד אלול תרמ״ט פה גדרה.

כבוד האדון הנכבד הר״ב הגביר המפורסם
וכו׳ וכו׳ מו״ה אברהם גרינבערג נ״י
באדיססא יע״א.

האדון הנכבד ד״ר פינסקער נ״י במכתבו אלי מכ״ו מנ״א הודיעני כי נכנס מע״ל תחתיו לשמש בכהונת הראשות לחו״צ, וכי עלי לפנות תמיד במכתבי בעניני הישוב בכלל ובעניני גדרה בפרט אל מעלתו שיחי׳[1]. והנה ראשונה יקבל נא ברכתי להמשרה הכבודה הזאת אשר בעיני גדול ערכה מערך המשרה של ראשי הגליות בימים הקדמונים ואשר תכליתה יותר נעלה ונכבד, ותפילתי לאלקי הארץ כי יחזיק ידיו להיות אמונות בהעבודה הנכבדה אשר שמו אצילי בני ישראל על שכמו ויזכה לראות בבנין ירושלם כחזון לב בחירי חובבי עמם וארצם.

וזאת שנית הודיעני הסופר הנכבד ה׳ ליליענבלום ע״ד החלטת הועד אדות בני עקרון וישלח לי המכתב אשר ערכו בני הועד לבני המושבה הזאת למוסרו לידם ולדבר על לבם להכנע להכרח[2]. ואתמול הייתי בעקרון ואמסור המכתב לידם אף לא חשכתי שפתי מלדבר על לבם, ולא עלתה בידי כלום, ותשובתם היתה כי יחכו לשוב ה׳ הירש מפאריז, אשר ישוב הנה בעוד עשרה ימים, וישמעו מפיו מה נגזר עליהם בסוד הנדיב וידעו מה שיעשו. וכשאני לעצמי הנני אומר, כי כל ההשתדלות אצל בני עקרון להסב לבם לא תועיל מאומה וגם עוד תוסיף להקשות לבם, כי יאמרו: אחרי אשר גדולי ישראל משתדלים עמנו לפתותנו אות הוא כי כחינו חזק וידינו תקיפה.

וע״ד קציר בני גדרה טרם אוכל לשלוח למע״ל את הרשימה יען כי התבואה טרם נדושה, אך בכלל לא ראו ברכה מרובה השנה הזאת, כאשר כן מארה נשלחה בקציר אלה מבני עקרון ובני פ״ת אשר זרעו השנה הזאת גם תבואת החורף, כי תחת חטה עלה להם חוח ולא יצא הפסד הוצאות הקציר בשכר התבואה, ואולם בני גדרה מצפים לשנת ברכה לשנה הבאה אי״ה ואשר נחרשה ונעבדה אדמתם השנה הזאת כארבע וכחמשה פעמים עד שהתפוררו כל רגביה ועלה העפר מעמק המחרשה למולה מול פני השמש וע״ז נטיבה אדמתם מאד — — — —

ובדבר פ״ת טרם אוכל להודיעהו דבר מה, כי לא הספיקה לי השעה עוד להיות שמה ולהתחקות

*) נומר זה והנומר שלאחריו הם מארכיונו של גרינברג.

1) עי׳ לעיל נומר 934.

2) עי׳ לעיל נומר 932.

על עניניהם. אך זאת ידעתי כי מטעם הנדיב יתן להם זריעה לשנה זו בטח. ושאר דברים עוד טרם נודע — — — —

מוקירו ומכבדו המברכו בכוח״ט
יחיאל מיכל פינס.

952.(*

מאת ר׳ שמואל מוהיליבר ורש״י פין לבלוך (ראשון־לציון).

ב״ה ביאליסטאק, ד׳ ט״ו אלול תרמ״ט לפ״ק.

Herrn Direktor Bloch
Rischon lezijon.

על אהבתו הרבה לישוב ארצנו הקדושה ועל חמלתו על האכרים אנחנו סומכים להציע לפני כבודו הדבר הזה ולבקשו על אודותיו, והוא, הן יודע כבודו כי יש לנו חו״צ אחוזות בפתח תקוה, וכי על נומער אחד מהם עבד עבודתו איש מאדעססא ושמו שמעון האדראוו, והנה זה האדראוו שב לחו״ל לאדעססע, ואת האדמה עזב. והנה אנחנו הגבאים הראשים הח״מ נותנים רשיום לאכר שבפתח תקוה ושמו ר׳ אבא לאמפערט לעבוד את האדמה הזאת, בתנאי שלא יהי׳ לו כל דין חזקה הן בדיני ישראל הן בדיני הגוים, אף אם יעבדנה כמה שנים. ואת זה אנחנו מבקשים מכבודו, כי ייטיב לקחת ממנו תעודה בחתי׳ שלא יהיה לו כל דיני חזקה על הנומער הזה לעולם בלתי רשיוננו. ואחרי כן יושיבהו כ׳ על האדמה ההיא לעבדה, בתנאי מפורש שהוא ישלם את המסים להממשלה יר״ה בכל שנה.

מוקיריו ומברכיו בכל לבם:
שמואל בהרב מוהרי״ל מאהליווער החובק״ק הנ״ל.
שמואל יוסף ברי״א פין בווילנא.

*) מכתב קטן זה, שמלבד שתי שורותיו הראשונות אין לו מצד תכנו שום ערך, יש לו „היסטוריה" מיוחדת. בפרוטוקול של אספת־ווילנה נאמר, שגרינברג נבחר „ב מ ק ו ם ה ד ״ ר פ י נ ס ק ר". פירוש: נתנה זכות לגרינברג לחוות ר א ש ו ן דעה בכל הענינים, (עי׳ לעיל נומר 929, IV, סעיף ב׳). מתחילה התנגד הרב מוהיליבר בכל תוקף לכך ודרש, שלגרינברג תהיה רשות רק להציע ולא לחוות דעה, ולסוף הוכרח גם הוא להסכים, שבפרוטוקול תשאר ההוספה „במקום הד״ר פינסקר". אבל רק „לתפארת המליצה" (עי׳ „דרך לעבור גולים" 145). למעשה הוסיף הרב מוהיליבר לעמוד על רצונו, ש ה ו א יהיה הראשון לחוות דעה בכל דבר, ובמות היה למפרע, ש„הגבאי הפועל" השני, פין, יסכים תמיד לדעתו, וממילא תבטל דעתו של „הגבאי הפועל" השלישי, של גרינברג, לגבי דעתו שלו. בכח בטחונו זה החליט להעביר את נחלתו של חודורוב ללאמפרט, שהיה בן ביאליסטוק (עי׳ לעיל נומר 928). ואמנם פין הסכים לו וחתם על המכתב שלפנינו. אבל גרינברג - או, ביתר דיוק, ליליינבלום - לא הסכים להעברה זו, מפני הטעם המבואר להלן בנומר 963, והוא, גרינברג, לא חתם על המכתב והנחלה נשארה בידי חודורוב.

953 *).

מאת ליליינבלום לרש"י פין.

אדעססא, אור ליום ט"ו אלול תרמ"ט.

כבוד הרב הגדול החכם המפורסם תפארת
עמו מוהר"ר שמואל יוסף פין נ"י.

— — — בפאסט הבאה (י"ח אלול) אשלח לה' פינס את שמות ראשי הועדים האלה להעמידם על הברכה ביוה"כ הבע"ל 1) — — — ויתר ראשי הועדים הקיָמים יש מהם שאינם ידועים לי בברור, כי רוב האדרעססים הם על שמות המזכירים, ויש מהם שאיני יודע שמות אבותיהם, כהגאונים מוולאזין ובויסק, ה' מאיר פריידענבערג ממאסקווא, ה' יעקב דייכעס מחארקאוו וכו' — — — אם יודע כבודו הרם שמות איזו ראשי ועדים מלבד הנ"ל ושמות אביהם יצוה נא לכתוב מהר לה' פינס, כי המכתב אשר יֵצא מווילנא ביום ד' לשבוע הבא יגיע עד יפו עוד עד יוהכ"פ הבע"ל. — — — —

היום בערב בשעה השמינית נסע הד"ר פינסקער מפה דרך אויסטריא לשווייץ האשכנזית, מציריך יסע לפאריז ומשם לשווייץ הצרפתית ומשם לאיטאליא. —

והנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא

משה ליב ליליענבלום.

*) נומר זה ושני הנומרים שלאחריו הם מארכיונו של פין.

1) עי' להלן נומר 957.

954.

מאת ליליינבלום לרש"י פין.

ט"ז אלול תרמ"ט.

כבוד הרב הגדול החכם המפורסם תפארת
עמו מוהר"ר שמואל יוסף פין נ"י.

פה באדעססא יושב זה רבות בשנים בנו של המחבר „קנמן בשׂם" על העין יעקב, הגביר מוהר"ר אברהם עפשטיין, גיסו של הגביר האדיר א. זאק מפטערבורג. האיש הזה הוא עשיר גדול, משכיל ונכבד מאד, והיה גבאי בביהכ"נ הגדול דפה וגבאי לחה"ק עד שנת תרמ"ב. ביום השבת כ"ה אלול יסע עם אשת הגביר זאק הנ"ל ליפו. ואם אמנם ה' עפשטיין איננו נמנה על חובבי ציון בכל זאת אדמה כי איש כמוהו אם י א ב ה יוכל להיות ציר נאמן לנו כפי החלטת ווילנא 1), כי הוא איש בעל מעשה ויודע את אשר לפניו. הצעתי זאת לפני הגביר גרינבערג ויאמר לי לנסות דבר אליו. אך אנכי עניתי כי לא אוכל לדבר עם ה' עפשטיין דבר טרם יסכימו עליו הגבאים, כי חרפה תהי לו אם מתחלה יתרצה ואחר כך יפסלוהו הגבאים. על כן יעץ הגביר גרינבערג שאפנה לכבודו הרם בשאלה זו, ואם ימצא כבודו הרם לנכון שאציע הדבר לפני ה' עפשטיין אז אעשה זאת — — — —

מדי דברי ע"ד הציר שעלינו לשלוח הנני מוצא עצמי מוכרח להגיד לכבודו הרם, כי זה כשני חדשים ויותר קבלתי מכתב מה' בן־טובים מביאליסטאק שבו שאלני על התנאים הנחוצים לקבל תעודת מסע לא"י. ובהיותי בווילנא הבנתי מתוך דבריו שרצונו להיות הציר לחו"צ בא"י. אינני יודע מה יאמרו על זה אחרים, ואין לי המשפט לחוות דעה בזה, אך רשות לי, כמו לכל אדם פרטי, לדון בענין זה. לפי דעתי איש כה' בן־טובים לא יוכל להביא שום תועלת לחו"צ במסעו ולא יוכל להודיע להם כל חדש ממה שלא ידעו עד עתה. הוא איש פשוט, איננו יודע ומבין בעסקי עבודת האדמה ואיננו חכם מצוין בהויות העולם, ובבואו לא"י לא יהיה לו מגרמיה כלום, רק ישמע מפי אחרים ואותה יודיע לנו. אך בשביל לשמוע דעת אחרים אין לנו צורך בציר, כי האחרים ההם יוכלו להודיע לנו דעתם בלא צירים. עוד זאת: ה' בן טובים יביא נזק גדול בנסיעתו בתור ציר. הוא בן ביאליסטאק וקנאי יותר מדאי. עד שקנאותו נכרת על פניו. לדאבון לב שוים הם הביאליסטאקים להקאוונים, כי מדה אחת להם: כל הישוב לא נברא אלא בשביל בני עירם. ובלי ספק גם בן־טובים כמוהם ויטה את הכף יותר מדאי לצד פתח תקוה, שהם בני ביאליסטאק, ויגרע הלק גדרה מפני שהוא קנאי. בדבר הזה לא יפיק רצון כלל מאת חו"צ, אשר בכלל שוים לפניהם כל הקולוניות. והעיקר הוא מי שנחוץ לו יותר, ובדבר הזה יתרון לגדרה על האחרות, שמקבלות תמיכה או עבודה אצל הנדיב, כי גם בני פתח תקוה עובדים אצל הנדיב ומקבלים שכרם פראנק וחצי ליום, ואם אמנם מצער השכר הזה, אך בני גדרה אין להם גם זאת. אשר על כן אם ישיב בן־טובים דבר לשולחיו בנטיה יתירה לצד פ"ת (ומבן־טובים אין לחכות תשובה אחרת) אז יקום רעש בין חו"צ.

והנה עוד לי להציע בזה לפני כבודו הרם. הנה בני פ"ת אינם זקוקים ללחם, כנ"ל, ורק בתים ורפתים חסרים לאיזה מהם, וידוע כי ימות הגשמים לאו זמן בנין הם, וכן הוא ביסוה"מ, ועל כן אין נחיצות יתירה לשלוח את הציר דוקא בקרוב ונוכל

1) עי' לעיל נומר 929, IV, סעיף יוד.

ועי' „דרך לעבור גולים" 161: „מווילנא הודיעו לי, כי למלא סעיף ו' מן ההחלטות נכון ה' א. ב"ט („איזיק בן־טובים") לנסוע לאה"ק, ויודעים הם כי נסיעתו תהיה לרועץ לבני גדרה. בעת ההיא נסע אחד מיקירי אדעססא לאה"ק והצעתי לפני הרא"ג (ר' אברהם גרינברג) למלא ידו לראות את שלום הקולוניות ומצבן ולהודיעו דעתו עליהן. גם הרשי"ף (ר' שמואל־יוסף פין) הסכים להצעה זו - - - ובזה נפטרנו מנסיעת ב"ט הנ"ל.

לחכות עד ימי האביב. ואז יהיו לנו צירים נבחרים שאין כמותם. כי הנה הגבירים ה' גרינבערג מאדעססא, ה' פרידלאנד מפ"ב, ה' שאליט ושווארצבארט מרינא, ה' נארדאן מביאליסטאק ועוד בהיותם בחדש העבר במאריענבאד נועדו והסכימו לנסוע כלם לאה"ק בימי האביב הבא, וכבר כתבו משם להגרש"מ מביאליסטאק שיעלה עמם והוא השיב להם שלעת עתה אין ביכלתו (כפי הנראה לא פרשו לו ברור את כונתם וכסבור היה שהם נכונים לנסוע עתה). ועל כן ראוי לנו לחכות עד נסיעת הגבירים הנכבדים הנ"ל, אשר נסיעתם תביא בלי ספק ברכה להישוב.

עובדים חדשים נוסעים לגדרה, אשר קנו שם אדמת יחידים, והם אומרים לבנות שם בתים. ראוי היה לשים לב על זה, כי הרשיון נִתן אך על בנין שמונה עשר בתים ועל הרשיון הזה הוציאו חו"צ כשמונה אלפים פראנק, והנה אחרים נהנים מן הזכות הזאת (כי ה' סמאליצאנסקי כבר בנה לו שם בית) וגם ימלאו את המספר עד שמונה עשר, ואח"כ כשיצטרכו חו"צ לבנות בית לא יוכלו.

והנני מוקירו ומכבדו כערכו הרם

משה ליב ליליענבלום.

955.

מאת ר' שמואל מוהיליבר לרש"י פין.

בעזה"י יום ה' ט"ז אלול תרמ"ט ביאלאסטאק.

כבוד ידיד נפשי הרה"ג המפורסם
חכם הכולל מו"ה שמואל יוסף פין
נ"י רב שלום וברכה וכ"ט סלה.

מכתביו היקרים קבלתי. בדבר שילוח ציר א' או שנים לְהִוָדע שם מצב הקאלאניות בכל הפרטים, ורום כבודו יכתוב כי הנכבד המשכיל הר"ז טעמקין ראוי מאוד לשליחות הנ"ל [1], גם אנכי מסכים לרום כבודו בזה, כי ראוי האיש הנכבד הנ"ל לזה. אבל לפי דעתי עוד לנו להתעכב עם השליחות עד אשר נדע כי נמצא כסף בידינו, ויהי' ביכלתנו למלאות מחסורי הקאלאניסטים התלוים בנו. אם לא כל אשר יחסר להם לכה"פ מקצת מחסורם, כי אם לא, שליחות זו למה היא באה. ועי"כ לנו להמתין לכה"פ עד ר"ח חשון או אפשר עד ר"ח כסלו, עד אשר יתאסף סכום נכון, כי לע"ע לא הי' לי שום ידיעה מקבלת כסף מה' ערלאנגער ובלי ספק גם לרום כבודו לא הי' ידיעה, וכי לו קיבל ידיעות מזה הי' מודיע גם לי — — — כפי הנראה עשו אנשי מאסקוע במה לעצמם. וצריך להתיעץ בזה, איך ומה לעשות שיהי' אפשר לאחדם עם הכלל. — ע"ד גדרה לבקש את הנדיב שיכניסם תחת מחסה האדמיניסטראציע שלו [2], לדעתי הוא לע"ע דבר שלא בעתו כ"ז שאנשי עקרון לא השלימו לו ועוד לא שב אפו מהם. בוודאי לא יאבה לקבל עוד קאלאניע חדשה, אשר גם בעת השלום לא רצה לקבלם. — — — — — — — — — — — — —

מוסגר פה מכתב לה' בלאך בדבר אחוזת חובבי ציון בפתח תקוה שישב עליה שמעון האדעראוו מאדעססא [3] — — — — אקוה כי גם רום כבודו יסכים ע"ז ויחתום על המכתב לה' בלאך, גם בחותמו יחתום, וישלח לידי בחזרה, ואשלחה את המכתב לה' בלאך.

הנני ידידו הדו"ש באהבה, מוקירו ומכבדו כרום ערכו

שמואל בהרב מוהרי"ל מאהליווער.

1) עי' לעיל נומר 948.

2) עי' לעיל הנומרים 930, 940.

3) עי' לעיל נומר 952 והערה שם.

956 *).

מכתב־חוזר מאת ר' שמואל מוהיליבר ורש"י פין.

כבוד אחינו היקרים החרדים אל טוב ישוב א"י
שלומכם ישגא!

ביום ט"ז מנחם אב העבר עלה במוסכם לשלוח במשך חדש ימים את כל הכסף המאוסף בכל המקומות אל ידידנו הגביר מוהר"ר מיכאל ערלאנגער בפאריז, ועד היום הזה לא קיימו את הבטחתם כי אם מקצת מן המקצת כמו: ביאלאסטאק, ווילנא ששלחה כ"א אלפים וחמש מאות פראנק, ועוד ערים אחדות שמקצתן שלחו את כספיהן ישר לה' ערלאנגער ומקצתן — ע"י ווילנא וביאליסטאק, ויתר אחינו בהערים הגדולות כמו: מאסקוי, אדעססא, ליבוי, ווארשא, יעליסאוועטגראד, בערדיטשוב, דינאבורג והדומים להם, אשר עיני כל שלומי אנשי שלומנו תלויות אליהם לא התעוררו עוד לקיים את אשר קבלו עליהם עד היום הזה, והנה כלכם יודעים, כי לא נשאר ביד ה' ערלאנגער לתמיכה לחדש תשרי אף פרוטה אחת — — — — — —

אשר ע"כ הננו להעיר את רומע"כ בשם הענין הקדוש משאת נפשנו למהר ולשלוח את כל הכסף הנמצא אל תחת ידם אל ידידנו הגביר הנ"ל, למען נוכל למלא את כל המוטל עלינו ולא יעלה חלילה בתהו יגיענו אשר יגענו עד כה.

*) מארכיונו של אוסישקין.

דטה אין למכתב שלפנינו. לפיכך קבענו לו מקום כאן, סמוך למכתבו של ר' שמואל מוהיליבר (עי' הנומר הקודם), אשר בו קובל הרב על חובבי־ציון במוסקבה, הבונים, „כפי הנראה, במה לעצמם".

התחזקו אחים יקרים בעד עמנו וערי אלהינו והראו לדעת, כי כפיכם כן לבבכם וכלבבכם כן מעשיכם, וה׳ אלהי ישראל הבוחר בציון יהי׳ בעזרנו.

ידידיכם ואוהביכם המדברים בצדקה

שמואל בהרב מוהרי״ל מאהליווער

שמואל יוסף ברי״א פין.

---

957. (*

מאת ליליינבלום לי. מ. פינס.

ט״ז אלול תרמ״ט.

כבוד הרב החכם מוהר״ר יחיאל מיכל פינס נ״י.

בפקודת ה׳ פין כתבו לי לכתוב לך שתשלח העתקה מן ההחלטות של אספת ווילנא לפתח תקוה, יס׳ המעלה ולגדרה, למען יראו כי מטעם האספה נֻטל עליהם לברך ביוה״כ בברכת מי שברך את ראשי הועדים ונכבדי החברים ולעשות אזכרה לנשמת החברים ששבקו חיים לכל חי [1], ועלי פקד להודיע לך את שמות ראשי הועדים. אבל את הפקודה האחרונה אין בידי למלא בשלמות, כי רובא דרובא של ראשי הועדים ידועים לי אך בשמותם, ולא בשמות אביהם, על כן ארשום לך את השמות הידועים לי, ואלה יעמדו על הברכה:

ר׳ אברהם בר׳ שמעון (גרינבערג מאדעססא), ר׳ אברהם בן אליהו (פערל מיעקאטערינאסלאוו), ר׳ ישראל איסר דוב בער בר׳ רפאל (וואלף מקאוונא), ר׳ זאב בר׳ יונה (טעמקין מיעליסאוועטגראד), יהודה ליב בר׳ שלמה (אמציסלאווסקי מפאלטאווא, ואיננו אחי הד״ר ארבעלא) [2], ר׳ יהודה בהרב ר׳ צבי (קאלישער מטהארן), ר׳ יעקב בר׳ פנחס (זענגען מקאראסובאזאר), ר׳ סענדער (אלכסנדר) בר׳ יוסף הלוי (צעדערבוים מפטרבורג) [3], הרב ר׳ שמואל בהרב ר׳ יהודה ליב (מאהילעווער מביאליסטאק), ר׳ שמואל יוסף בר׳ יצחק (פין מווילנא), את שם אביו של ר׳ יהושע בענינסאהן ממינסק יגיד לך חתנו הורוויץ מגדרה, את שם אביו של הד״ר קליין הרב האב״ד (לא מטעם הממשלה) ר׳ הלל מליבוי ועוד שמות אחרים תמצא בהמכתב להעקרונים. עליהם ראוי לדעתי להוסיף את הנדיב, את ה׳ הירש

*) מן הכתבים, שהמציא לנו מר ד. ליבוביץ, גדרה.

1) עי׳ לעיל נומר 929, IV, סעיף י״ז.

2) עי׳ לעיל הערה 2 לנומר 672 (עמ׳ 829, בד״ה „הפולטביים בפחוי״).

3) אעפ״י שאיננו ראש ועד, מפני עמלו לטובת הרשיון והישוב בכלל. (הערתו של ליליינבלום).

ואת הד״ר פינסקער (יהודה בר׳ שמחה). כן צוה ה׳ פין לעשות אזכרה לנשמת ר׳ יהודה ליב בר׳ יחזקאל (קליוואנסקי, שנפטר בסוף אב בווילנא). — — — —

והנני מוקירך ומכבדך כערכך הרם והנשא

משה ליב ליליענבלום.

---

958. (*

מאת ר׳ שמואל מוהיליבר לא. גרינברג.

בעהז״י ועש״ק ט״ב אלול תרמ״ט.

כבוד הרה״ג המפורסם, נכבד ומאד נעלה, חובב עמו וארצו מו״ה אברהם גרינברג נ״י
רב שלום וברכה.

רב תודות לכבודו הרם על אשר קיבל עליו את ההנהגה הראשית לכל עניני יישוב אה״ק, והשי״ת יהיה בעזרו להרחיב ולחזק את הענין הקדוש הזה ולהעמידו על בסיס נכון וקיים — — — למשיבת נפש היתה לי בשורת רום כבודו, כי בימי אביב הבע״ל יסע רום כבודו עם עוד אחדים מנכבדי עמינו לאה״ק [1], ויבקשו גם אותי לְהִלָּוֹת עליהם בנסיעה זו. בכל לבי ונפשי הנני מוכן בל״נ ליסע אתם ביחד, וכמוהו אקוה כי נסיעה זאת תביא תועלת רב להענין הקדוש הזה בפרט וגם לכל עניני אה״ק בכלל.

והנני מוקירו ומכבדו כרום ערכו דו״ש באהבה ומברכו בכו״ח טובה לר״ש שתא הבע״ל

שמואל בהרב מוהרי״ל מאהליווער.

*) מארכיונו של גרינברג.

1) עי׳ לעיל נומר 954 (עמ׳ 775) וגם להלן נומר 968.

---

959. (*

מאת הבארון אדמונד די רוטשילד לר׳ צדוק הכהן.

פאריז דען 15 ** 7 1889.

האָך געעהרטער העררן אָבער ראבבינער.

איך בעעילע מיך איהנען צו אנטוואָרטען אויף דען בריעף וועלכער זיע מיר דיע עהרע מאכטען צו

*) את המכתב שלפנינו אנו מדפיסים על־פי העתקה מדויקת, שהמציא לנו ד״ר יוסף מוהיליבר, ירושלים, שבידו נמצא גוף המכתב. – לשם באור כותב לנו ד״ר מוהיליבר:

„הבארון שלח את המכתב לר׳ צדוק הכהן בכונה תחלה, שהוא, ר׳ צדוק הכהן, ישלח את המכתב לכבוד אבי־אבי הג׳

שרייבען אם 3 דיעזעז מאָנאַט. איך ווילל ניכט אונבעאַנטוואָרטעט לאַזען איינען בריעף פאָן איינער פערזאָהנליכקייט דיא איך זאָ פיעל רעזפּעקטירע

ר׳ שמואל מוהיליבר ז״ל *). ומטעם זה כתוב המכתב אשכנזית ובכתב עברי.

„כשהגיעה שנת השמיטה הבין הגרש״ם את הסכנה הגדולה, הצפויה לישוב הרך, ונתועד בווארשה בסוף שבט תרמ״ח עם הגאון ר׳ ישראל יהושע האב״ד דקוטנא, זקן הרבנים בפולניה בזמן ההוא, והם צרפו לבית־דין של שלשה גם את ראש הסו״צ בווארשה הרב ר׳ זנוויל קלפפיש והוציאו את ההיתר הידוע. אחר־כך שלח הגרש״ם את ההיתר הזה להגאון ר׳ יצחק אלחנן ז״ל, והוא הסכים להם בשנוי כל־שהוא (ע׳ לעיל הערה 4 לנומר 855. – העורך). גם הרבנים הספרדים בירושלים התירו אז את העבודה, אבל הרבנים האשכנזים בירושלים אסרו בכל חומר הדין את העבודה בשביעית (ע׳ לעיל הערה 2 לנומר 853 והערה 2 לנומר 854. – העורך). והיו שם גם פולימיקנים מן המקורבים שלהם, שמצאו אז שעת־הכושר להתנפל על הישוב החדש שנוא־נפשם ולהרוס בבת־אחת את כל מה שנבנה בעמל רב כל־כך. ביחוד היתה גדולה השפעתם של האוסרים על אכרי עקרון, ואלה האחרונים לא נשמעו בשום אופן לדעתם של רבני רוסיה המתירים ובחרו ללכת בדרך, שהתוו לפניהם הרבנים האשכנזים אשר בירושלים.

„הגרש״ם ז״ל לא ידע אז מנוחה, וכמה פעמים כתב להעקרונים וגם טלגרמות שלח להם להמיתם מדרכם, אבל כל עמלו עלה בתהו. בינתים פרצה המחלוקת הידועה בעקרון (ע׳ לעיל הערה 8 לנומר 854. – העורך). בימי־המבוכה ההם קבל הגרש״ם כמה מכתבים מאת הבארון רוטשילד להתערב בדבר ולהשפיע על העקרונים. הגרש״ם בקש לנסוע לארץ־ישראל לשם כך, אבל הוא חלה בעת ההיא והרופאים אסרו עליו את הנסיעה הזאת. אז אמר הגרש״ם בלבו: אם הוא יחזיר תשובה להבארון ויספר לו את הדברים כהויתם, כלומר שהוא כבר עשה את כל מה שהיה בידו לעשות ולא הצליח, – ודאי יגדל עוד יותר כעסו של הבארון על העקרונים, והכעס הזה ימיט אסון על העקרונים ועל הישוב כלו. ולפיכך החליט שלא להחזיר תשובה כלל להבארון, ובזה יעלה אמנם עליו את חרון־אפו של הנדיב הגדול, אבל יסיר את חרון־האף מעל העקרונים, משום ששתיקה זו יהיה פירושה, שהרב מוהיליבר, ולא העקרונים, אשם בדבר, משום שהוא לא רצה להשפיע עליהם.

„בעבור זמן־מה שלח הגרש״ם מכתב לרוטשילד (כפי הנראה, על־ידי הרב ר׳ צדוק הכהן; ע׳ לעיל נומר 944. – העורך.)

*) ד״ר מוהיליבר המציא לנו העתקה גם ממכתבו של ר׳ צדוק הכהן להרב מוהיליבר:

Paris le 18 7 ** 1889

„לכבוד ידידי החכם המפואר גדול שמו בקרב עמו הי״ה כש״ת מוהר״ר שמואל מאהיליוועער נ״י.

„קבלתי את המכתב המוסגר פה מאת הבאראן עדמונד דע ראטהשילד, ולמרת רוחי ולעצבון לבבי לא מצאתי את אשר קויתי, כי דברים קשים הוא מדבר אל אדוני בחרון אפו. יושבי עקרון הבאישו את ריחם לפניו, ואם לא יבקשו מחילה במהרה וישנו את דרכם לא ארע מה ילד יום מחר. ירחק אלהים כל גזרה רעה מישראל!

„שלום וברכה לאדוני ויכתב לאלתר לספר חיים טובים וארוכים כחפץ מוקירו Zadoc Kahn.

„יגמול אדוני חסד עם בעלי עקרון בכתבו להם לחוות להם את הדרך הישרה״.

אַלז זיא. וועגן איך ניכט געווינשט האָטטע איהגען אַנגענעהם צוא זיין ווענן איך איהגען דען זטאַנד דער עקראָניער קלאַר זטעללע, האָטטע איך דאז בעגעהרען דעז ה׳ ר׳ שמואל מאהילעווער אהגע אנט־וואָרט געלאַזזען.

איך קאָנן איהגען ניכט גענוג מיין ערזטוינען אָפפענבאַרען, אַלז איך דען בריעף פאָן ר׳ שמואל מ׳ לאַז. איך וואַר דעזטאָ מעהר ערזטוינט אַלז דיא בריעפען, וועלכע איך אן איהן דורך ה׳ שייד שרייבען ליעז, אָהנע אַנטוואָרט בליעבען, דאַ זיינע פפליכט געוועזען וואָרע, ניכט אַליין צו אַנט־וואָרטען, אַבער זיך דער זאַכע אַנצונעהמען. ה׳ אָבער ראַבבינער, איך ווילל מיט דער געשיכטע ווייט צוריק פאַהרען.

עז ווירד זיא נאָך געדענקען, דאס איך אים יאַהרע 1883 דען בעזוך דעז ה׳ ר׳ שמואל מ׳ בעקאַם. דורך זיא בייא מיר פאָרגעזטעללט, האַט ער מיך געבעטען צאַהלרייכע אונגליקליכע יודישע בויערן, וולכע ניכט אין רוזלאַנד בלייבען קאָננען, אונד דיא זיך אין פאַלעזטינאַ נידערלאַזען וואָלען, אונטער מיינען שוץ צו נעהמען. איך בעוויעז איהם דאַז געפאָהרליכע איינעז זאָלכען פערזוכז, אונד זיינע שוויעריגקייטען. ענדליך גאַב איך זיינעם פלעהען נאָך, אונד אום דער וועלט צו בעווייזען, דאס יהודים גוטע אַקערבויערן זיין קאָננען, זאַגטע איך איהם דאס איך איהם ערלויבע 10 מאָננער צו שיקקען, וועלכע פאָהיג זינד דיא ערד צו בעאַרבייטען, אונד יע נאָך איהרער אַרבייט ווירד מאַן זעהן, וואַז צו מאַכען איזט.

וואַס טהאַט ר׳ שמואל? ניכט 10 מאָננער וואָהלטע ער הערויז, זאָנדערן 11 פאַמיליען מיט 200 זעעלען [1].

ובקש מאתו, כי ימחה מלבו את כל מה שהיה וימח שוב את חסדו להעקרונים. ומכתבו של רוטשילד, המעתק בזה, הוא התשובה למכתבו של הגרש״ם.

„בשנת תרנ״א היה הגרש״ם בפאריז, ואז חזר רוטשילד ונתפייס לו״. –

– בדבר הדטה כותב לנו הדר׳ מוהיליבר, שאחרי המספר „7״ במכתבו של רוטשילד – וכן גם במכתבו של הרב ר׳ צדוק הכהן – יש עוד שתי אותיות קטנות שאי־אפשר לבררן. לפי הנראה לנו, פירושה של דטה זו היא – חמשה־עשר בספטמבר, ולא חמשה־עשר ביולי. ראיה לזה: הברכה בסוף מכתבו של הרב כהן מעידה, שהדברים נכתבו ימים מעטים לפני ראש־השנה, שחל אותה שנה בכ״ו ובכ״ז בספטמבר (לפי החשבון החדש).

– את האורתוגרפיה של המכתב מסרנו בדיוק, אלא שמסבה טכנית לא יכולנו לשמור על שני התגין, שבעל המכתב מוסיף בראש כל אלף סגולית ובראש כל יוד, הבאה במקום ü.

1) יחיאל בריל ספר בארוכה (בספרו „יסוד המעלה״, מגנצא תרמ״ג) את דברי יסוד המושבה עקלון. והנה קטעים אחדים מספרו זה (עמ׳ 8 ואילך):

„בסוף ימי אלול תרמ״ב הלך הרש״ם פאריזה; – – – ממחרת יוהכ״פ קבלתי דעפעשא לבוא פאריזה. – – – בערב חג

איך בין אלזאָ פאָן ר׳ שמואל בעטראָגען וואָרדען. איך האָטטע מיך בעקלאַגען קאָננען. איך האבע ניכטז געזאגט. אָבוואָהל די טירקישען געזאָצע דיא זיטואַזיאָן

הסוכות הודיע הרב ר׳ צדוק הכהן את הרש״ם כי רצון נדיב פלוני (הבארון רוטשילד. – ה ע ו ר ך.) לדבר אתו פה אל פה. – – – בשעה הקבועה בא הרצ״כ („ר׳ צדוק כהן״) והרש״ם לפני הנדיב, וידבר את הרש״ם כחצי שעה. – – – תוכן דבריהם: הרש״ם חלה את פני הנדיב כי יחל מעתה לקנות שדות הרבה באה״ק, פן תתוקרנה אח״כ. והנדיב ענהו שאם יהיו עובדי אדמה מבני׳ באה״ק ידאג להם כי לא תחסר להם אדמה. – – – באחרית דבריו הבטיח הנדיב את הרש״ם שאם יבאו מדעת עצמם ע ש ר ה א ו ש נ י ם ע ש ר א י ש (ההטעמה לנו היא. וכן גם להלן. – ה ע ו ר ך.) עובדי אדמה מנעוריהם לאה״ק ויעמדו שם בנסיון חדשים אחדים וימצאון מוכשרים לעבודת אדמה באה״ק ויש לאל ידם לפרנס עצמם ובני משפחתם מעבודתם בשדה, יכונן להם מושב באה״ק. – – – ביום המחרת הלכתי אל הרצ״כ וחליתי פניו בשם הרש״ם כי יתן על ידו בכתב את הדברים שנדברו ונגמרו, ויבטיחני למלאות את שאלת הרש״ם.– – – ביום כ״ה תשרי – – – הלכתי אליו שנית – – – ובבואי אל ביתו בשעה השלישית – – – מצאתי את המכתב כתוב, וזה תרגומו בשפת עבר:

פאריז, 8 אקטאבער 82. – – – מפורש ובאר היטב נאמר כי אנחנו בפאריז לא ניעץ לאיש כי יעזוב א״ר („ארץ רוסיה״) ללכת ארצה פאלעסטינה לתתישב שם, ורק אם הוא, אדון ורב, יבחר אנשים אחדים צעירים לימים ובעלי כח אשר כבר למדו עבודת האדמה, והמה יתרצו לעלות לארץ ישראל להכין למו שמה אחרית טובה, הנה האנשים הנבחרים האלה, ע ש ר ה א ו ש נ י ם ע ש ר ב מ ס פ ר, יתקבלו במקוה ישראל. – – – שם יוכלו לשבת חדשים אחדים, ויעבדו עבודת אדמה תחת הנהגת גנן אחד. – – – כאשר יעברו החדשים האחרים האלה ויתברר כי האנשים האלה יכולים לפרנס את עצמם ואת בני משפחתם מעבודת אדמה שיעבדוה בעצמם, תנתן למו אחוזת נחלה אשר בעבדם את אדמתה תספיק להם תבואתה די מחיתם, גם יעזרו כי תשיג ידם לבנות למו ולבני משפחתם בתים לשבת ולקנות להם כל הדברים הדרושים לעבודת אדמתם, בין לעבודת מזרע ירקות, בין לנטיעת עצי פרי ובין למזרע חטים ושעורים וכו׳. הכסף אשר יצא להשיג בו את התכלית הזאת ינתן להם בתורת הלואה. והיה כי יברך ה׳ את עבודתם בשדה, כתקותנו, ישלמו אחרי כן את הכסף הזה ומשפחות אחרות תעזרנה בו. – אם המפעל הזה יצליח באמת בעזרת הש״י, נקל יהיה ללכת בדרך הזה הלאה, ונורהו לאחרים מאחינו כי ילכו גם המה בו. – אדון ורב אהוב, בשם כל ידידי שישנם פה אוסיף לאמר לו, כי בהתבוננות וזהירות ילך בדרך המפעל הזה, לבל, ח״ו ישמרנו, תצא תקלה מזה״ – – – (חתום: „אוהבו הנאמן צ ד ו ק כ ה ן רבי״)*).

„בליל כ״ו תשרי – – – יצאנו, הר״שם ואני, מפאריז. – – – ביום אדר״ח מרחשון באנו לעיר ו׳ („וואַרשה״). – – – ארבעה ימים ישבנו יחד שם, ורבים גם נכבדים באו לראות את פני הרש״ם לשמוע מפיו את אשר השיגה ידו לעשות בפאריז בדבר ישוא״. – – – איש אחד מהבאים אל הרש״ם, ושמו ד״ר יא**),

*) על המכתב הזה שמר הרב מוהיליבר גם בשעה שהוכרח, מפני אימת המלכות, לשרוף את כל הכתבים שנמצאו אתו בעניני חבת־ציון. עי׳ זכרונותיו של י. ל. אפיל ב„ספר שמואל״ (עמ׳ קע״ח).

**) כפי הנראה, יאסינובסקי, שהיה יליד פלך גרודנה וידע את דבר מציאותו של ישוב אכרים יהודים בפלך זה.

דעזטאָ שווירינער מאַכטען. איך האבע אללע מיהע געהאבט איינען באָדען פיר זיא צוא פינדען, דאנן דיא ערלויבניז צום בויען צו ערהאלטען. ענדליך ווירדע מאַן מייזטער איבער די שווירינקייטען. איך קויפטע איהנען איינען קאָלאָזזאַלען באָדען פאָן 2660 דונים אין עקראָן. דער באָדען שיען איהנען ניכט גראָז גענוג. זאָ קויפטע איך נאָך 2000 דונים אין ניאַני.

אַנזטאַט, וויא איבעראלל, איהנען איין הויז צו בויען מיט 2 צימטערן אונד איינע קיכע, מוזטע איך איהנען איין איינשטאָקיגעס הויז מיט 4 צימטערן בויען לאַזזען, צור גראָזזערער בעקוועמליכקייט. ליעז איך דען זטאַלל אַן דאס הויז אַנבויען. פאָר 2 יאַהרען, אַלז איך זעלבסט בייא איהנען וואַר, האבע איך מיך דורך זיא פערפיהרען לאַזען. זיא צייגטען מיר, דאַס איהרע הייזער נאָך צו קליין זינד, אונד באטען מיך אויז דען זטאַללונגען צימטערן צו מאַכען. איך גאַב וויעדער צו, אונד ליעז איהנען נייע זטאַללונגען נאך בויען. וויא האַבען זיא זיך פיר דיעז אַללעז געגען מיך אויפגעפיהרט? וואָהלפערזטאַנדען ניע איין וואָרט דער צופריעדענהייט אדער ערקענגטליכקייט. ניכט דאַז צווייטע וויא פערזפראָכען, ניכט דאַז דריטע, ניכט דאַז פינפטע יאַהר איזט יע עיינער פאָן איהנען געקאָממען זאגען דאס ער זיך פאָן זיינער ערנטע ערנאָהרען קאַנן, וואַז זיא מאַכען האָטטען זאָללען, דענן איך וויז, דאס זיא דיע מיטטעל האַטטען. אבער ניין! זיא ציעהען פאָר צו לינגען, דיעזע פראָממע לייטע; זיא האַבען נור איין צוועק: מיר זאָ פיעל וויא מאָגליך געלד אויז צו פומפען.

יעצט קאָממט דאַז שמיטה יאַהר. איך פערזטעהע אונד רעזפעקטירע אללע רעליגיאָזען געזינגונגען. ניעמאַלז

אמר בדרך העברה כי סמוך לעיר פלונית („רוזינוי, פלך גרודנה. – ה ע ו ר ך.) נמצא מושב מעובדי אדמה, ואולי ימצאון בהם אנשים אשר יתנדבו לעלות לאה״ק. וכאשר הרב הגאון אב״ד בעיר פלונית (ר׳ מרדכי־גימפל יפה מרוזינוי. – ה ע ו ר ך.) הוא מאוהבי הנאמנים ·· – – אמרתי ללכת אל העיר ההיא. – – – הרש״ם נתן על ידי מכתב אל הרב ההוא – – – בטרם יצא הרש״ם מו. לשוב לביתו שאלתי אותו לאמר: אולי לא יאבו האנשים אשר אבחרם לעלות לאה״ק עד אשר אתן ערובה לידם – – – ויאמר אלי הרש״ם כי הוא מרשה אותי להבטיח בשמו כי יתן ביד שליש אלף שקלים לערובה. בששה מרחשון באתי לעיר פלונית. והרב הגאון מוהרמג״י האב״ד שם נדרש לשאלתנו, ויקרא אליו את הרי״פ („ירוחם־פישל פינס״, אחיו של יחיאל־מיכל פינס. – ה ע ו ר ך.), אחד מנכבדי העיר, והוא מכיר היטב את בני המו״שב מעובדי אדמה הסמוך לעיר, ויחד אתי העברנו לפנינו את האנשים המוכשרים להעלותם לאה״ק, ומהטובים שבהם בחרנו עשר מ ש פ ח ו ת והן 1 0 1 נ פ ש ו ת, 54 זכרים ונקבות 47, וכשני שליש מהם עושים מלאכה בבית ובשדה, כלם בעלי כח ואנשי שלום ואחוה׳ – – –

ועי׳ לעיל מכתבו של ארלנגר לפינסקר (נומר 670) בדבר משלחתו של בריל.

ווערדע איך דען געדאַנקען האַבען די לייטע צו צווינגען נעגען איהרער רעליגיאָן צו ארבייטען. אַבער דאַז שמיטה יאַהר וואַר פיר די עקראָניער בלאָז איינע אויזרעדע אום ניכטז צו טהון, דענן עז גיבט זאַכען, וועלכע ערלויבט זינד דורך די רבנים דיא פראָממזטען, דיא געלעבט האַבען אין דער צייט וואָ פאַלעזטינא יודישעם לאַנד וואַר. וואַז יעצט דער פאַלל ניכט איזט. זיא וואָללען בלאָז ניכטז מאַכען. איך פיהלע דען אויפזטאַנד דער זיך בערייטעט. איך לאַזזע אַן ה' ר' שמואל שרייבען. וואַז מאַכט דיעזער ראַבבינער? ער, דער מיר 200 זעעלען אויף דען אַרם נעוואָרפען אונד דער נעגען מיר פעראַנטוואָרטליך איזט? ניכט איין וואָרט אַנטוואָרטעט ער. מאַן בעשרייבט מיך אין דען צייטונגען וויא איין אונטער־דריקער, דער דיא מענשען צווינגען וויל דאַז געזעטץ ניכט צו בעאָבאַכטען, אונד דיא קאָלאָניזטען בענוצען דיא געלגענהייט. אום אין גאַנץ אייראָפאַ צו בעטטלען.

מאַכט ר' שמואל עטוואַז אין דיעזער צייט? ניכטז. ער, דער אַן אַללעם שולד איזט. דענן אויף זיין בענעהרען האַבע איך אללעז געמאַכט. ער זאַגט ניכטז, און דורך זיין שטיללשווייגען גיעבט ער קראַפ־טען דעם אויפזטאַנד. דיא בריעפען, די מאַן איהם שרייבט, בלייבען אָהנע אַנטוואָרט. עז שיינט אַלז ווענן ער דיא פעראַנטוואָרטליכקייט פאָן זיך שיטטעלן מאָכטע. אונטער דיעזער צייט נִממט דיא אויפרעגונג אימִמער צו.

דאַ זיא יעדעז יאַהר שרייען, דאַס זיא הונגער שטערבען, אונד דיעזעז יאַהר נאָך מעהר. וואָללטע איך וויזזען וויא לאַנג זיא פאָן איהרער ערנטע נאַהרונג האַבען ווערדען, האַבע איך דורך מיינען פאָרגעזעצטער רעכנונג פאָן דיעזער ערנטע פערלאַנגט. האַבען זיא פערוויינערט עז צו טהון[2]. איהרע אָכזען, ניכט ארבייטענד, אַזזען דאָך. איך פערלאַנגע דיעזע אָכזען, דיא מיין זינד, פיר דיא דויער דעז שמיטה יאַהרז, אום זטראַזזען צו מאַכען, אום וואַזזער צו האָללען פיר קוזטיניע, וועלכעז נאָך קיין ברוננען האַט, זי פער־וויינערן עז.

איינער פאָן איהנען נִממט מיין פערטרעטער אַן דער גורגעל. אַנזטאַטט דיעזען מאַנן צור קאָלאָניע הינויז צו שאַפּפען, זטעהען זיא איהם נאָך בייא, אונד געבען איהם מוטה ווייטער צו מאַכען.

גלייכער צייט, דיעזעלבע יהודים, פערגעזזען דיא ערזטען זטופען אונזערער הייליגען רעליגיאָן, דאַז הייזט דיא פפליכט די יעדער יהודי האַט דען אַנדענקען זיינער עלטערן צו עהרען, אונד פערהינדערן איינער פאָן דענען, דער ה' ר' יצחק אלחנן פאָן קאָוונאָ

2) עי' לעיל הערה 3 לנומר 854.

פאָלגט, אַם טאַגע זיינעז יאַהרצייטז קדיש צו זאַגען[3]. אונד מאַן וויל מיר דיעזע מאָננער פיר פראָמם פאָרזטעללען.

ניעמאַנד פאָן איהנען האַט נאָך אום פערציייהונג געבעטען. טראָצדעם האַט ה' ר' שמואל נאָך דיא פריייהייט מיר צו בענעהרען דאַס איך אַללעז פערגעזזען זאָלל. דאַז וואָרט דעז ה' ר' שמואל האַט קיין גע־וויכט מעהר פיר מיך, אונד זיינע עמפפעהלונג געלט ניכטז מעהר בייא מיר. אונד איך אליין ווערדע זעהען וואַז איך צו מאַכען האַבע. יע לאָנגער דיא זאַכע דויערן ווירד, יע האָרטער ווערדע איך נעגען איהנען אויפטרעטען. וויזזען זיא ה' אָבער ראַבבינער וואַז איך פאָרהאַבע? איהנען וויל איך דיא וואהרהייט זאַגען. דיעזע עקראָניער וואָללען בלִאָז באָדען, הייזער אונד זאָ ווייטער פיר זיך בעהאַלטען אונד מיר אינז געזיכט לאַכען. דאַז געשיעהט אבער ניכט. ה' ר' שמואל זאָלל וויזזען, דאַס איך דיא קאָלאָניזטען פאָן עקראָן זאַמט פאַמיליען אַן איהן צוריקשיקקען ווערדע, אונד ער ווירד דאַנן זעהען וואַז ער מיט איהנען מאַכען קאַנן, אונד אויזער דער רייזעקאָזטען, ווערדע איך איהנען קיינען העללער געלד געבען.

אין דער אַנגענעהמען ערוואַרטונג זיא באַלד ווידערצוזעהען, צייכנעט אַכטונגזפאָלל

Ed. de R[4].

3) פירוש: אברי עקרון לא נתנו לאחד מהם, שבקש לעבוד בשביעית כפי היתרו של ר' יצחק אלחנן, לאמר קדיש ביום מות אביו.

4) כך היא החתימה גם על גוף המכתב.

---

960 (*.

מאת מיסדי „שפה ברורה" בירושלים לא. גרינברג.

ירושלם, כ' אלול, א תתכ"א לחרבן הבית.

לכבי' הגביר הנכבד הנדיב המפורסם,
חובב ציון בכל לבו ומאודו, כבוד
שם תפארתו אברהם גרינברג, הראש
לחברת חובבי ציון.

אדוננו הנכבד.

הועד החתום למטה, להחברה „שפה ברורה" אשר תכליתה הנעלה יראה כבודו מכתב התקנות הרצוף פה, מתכבד לבשר את כבודו דבר התיסדות החברה הזאת, אשר כמוה לא היה עוד בישראל מיום גלותו מעל אדמתו ועד היום. בלי כל דברים מצדנו יבין כבוד אדוננו בחכמתו עד מה גדולה ונפלאה וקדושה התכלית אשר שָׂמה לה החברה להפך לכל

*) נומר זה והנומר שלאחריו הם מארכיונו של גרינברג.

בני עמנו יושבי ארץ אבותינו שפה אחת ברורה 1), שפת אבותינו הקדמונים הקדושה לנו קדש קדשים תחת לשונות הנשחתות אשר הם מדברים עתה, הנותנות אותנו ללעג וקלסה בעמים ולבוז והרפה בעיני עצמנו. הדבר הזה יגרום עוד כי כל בנינו יהיו באמת למודי ה׳, כי כל העם למגדול ועד קטן ידעו תורה ורוח אחת ולב אחד יהיה לכלם ואחדות ואחוה תשכון בתוכם. וכבר הראה הנסיון בבתי הספר בעירנו ובמושבות ובבתי יחידים אחדים כי הדבר הזה לא מהנמנעות הוא, כי נקל מאד הדבר לשית את לשון עברית בפי הילדים ל ד ב ר ב ה, והחברה לקחה עליה העבודה

---

1) וזה „מכתב־התקנות", המצורף למכתב אשר לפנינו:

חברת שפה ברורה.

מכאן אמרו כשהתינוק מתחיל
לדבר אביו מדבר עמו לשון הקודש
וכו׳ ואם אין מדבר עמו לשון־
הקודש וכו׳ ראוי לו כאילו קוברו
וכו׳ (ספרי הובא ברש״י פ׳ עקב).
כל הקבוע בארץ־ישראל וכו׳
ומדבר בלשון הקודש מובטח לו
שהוא מחיי עולם הבא (ירושלמי
שבת פ״א הלכה ג׳).

א) חברה תתכונן בירושלים ושמה „שפה ברורה". היה לא תהיה החברה חברת משכילים, חברת קנאים וכו׳, ולא תתערב בעניני כתות ודעות, רק חברה עברית בלי כל גון מיוחד בדבר שאינו נוגע לתכליתה.

ב) תכלית החברה לשרש מקרב היהודים יושבי ארץ־ישראל את לשונות העלגים, הז׳רגון האשכנזי והספרדי וכו׳, המחלקות את לבות המדברים אותם ועושים אותם כמו לו היו בני עמים שונים וגורמות פרוד הלבבות נורא בדעות ונמוסים ומנהגים, עד שהספרדי יקרא „יהודי" רק לספרדי, ולא לאשכנזי, והאשכנזי יקרא „יהודי" לאשכנזי ולא לספרדי, כידוע. והפרוד הזה הוא שעומד לשטן לכל דבר טוב ומועיל בחיינו הגשמים והרוחנים. ולשונות העלגים האלה עושים אותנו לצחוק וללעג ולקלס ולבזיון לשכנינו ולעיני כל העמים, וגורמות שנאה וקטטה והתנגדות בין בני העדות השונות, וחסרי אונים אנו בגלל זה למלא את חובתנו לארץ מולדתנו וממשלתנו הרוממה ירום הודה.

ג) שני מינים חברים יהיו בהחברה:

א) חברים תומכים, והם אשר יתמכו את החברה בכסף.

ב) חברים עובדים, והם אשר יעזרו להחברה בעבודתם לחקים את מחשבתם בפועל.

הערה: איש כי יתן חמשה נפוליון בפעם אחת, והיה שמו „מ י ס ד נ כ ב ד", ואשר יתן שלשה נפוליון בפעם אחת, יהיה שמו „ח ב ר נ כ ב ד", ואשר ישלם פחות מזה הוא חבר החברה, ואיש אשר עבד עבודה גדולה להחברה יוכל הועד לכבדו בשם „ח ב ר נ כ ב ד" או „מ י ס ד נ כ ב ד" לפי עבודתו.

ד) ועד המרכז של החברה יהיה בירושלים וועדים סניפים בכל ערי ארצנו מקום מושב היהודים; ועד המרכז יבא במגע ומשא עם הועדים אשר יוקבעו לטובת הרעיון הזה בחוץ לארץ.

ה) ועד המרכז יבחר מקרבו ועד פועל אשר יעסוק בקיום החלטות הועד בפועל.

ר א ש י ה א מ צ ע י ם א ש ר ת ש ת מ ש ב ה ם ה ח ב ר ה ל ה ג י ע א ל ת כ ל י ת ה.

א) החברה תשכור נשים יודעות לדבר עברית (יש אחדות בירושלים אשר תוכלנה לעבוד בזה מעתה), והן תלמדנה ביחוד הדבור בלשון העברית וגם הכתיבה והקריאה את הנשים והבנות בכל בית אשר יחפצו שם בזה, וכן בבתי הלמוד לבנות של המאיסטרה *). הועד יסדר את הדבר באופן שלא יהיה הדבר למשא על הלומדות ולא יבטלן מעבודתן וכו׳. החברה תשתדל למצא נשים אשר תוכלנה לעבוד בזה גם ביתר ערי הארץ. גם תשתדל שבבתי ת ל מ ו ד ת ו ר ה וביתר בתי הלמוד לבנים ובנות ילמדו וירגילו את התלמידים והתלמידות לדבר עברית.

ב) החברה לפי כחה תדפיס ספרי מלים קטני הכמות, שיכילו המלים הנצרכות לדבור הרגיל בחיי כל יום ויום בעניני הבית והמסחר, ולדבר הזה תפקיד החברה ועד ספרות מיוחד, ועליו יהיה גם לבחן את ספרי הקריאה וספרים ממין אחר אשר יוגשו לפני החברה, ואם ימצאם רצוים לתכלית החברה והדפיסתם החברה על הוצאותיה ושלמה להמחברים.

ג) ועד הספרות הזה יחפש בגנזי כל הספרות העברית והוציא משם כל המלים העבריות ואשר להן צורה עברית ויפרסמן ברבים, למען תהיינה ידועות לכל אדם, אף יבחן הועד וייצר מלות חדשות ובא במגע ומשא אודות זה עם טובי המדקדקים והסופרים בלשוננו לבוא לידי הסכמה אחת *);

ד) החברה תחזק ידי כל איש אשר יחפוץ להביא הדבור בלשון עברית בביתו בכל אשר תוכל ותחפש בכל האמצעים איך להקל הדבר הזה.

אלה ר א ש י האמצעים אשר נשתמש בם להגיע לתכליתנו, אך עוד נחפש עצות ואמצעים אחרים, והנסיון יורנו איך ומה לעשות והדרכים אשר עלינו ללכת בם.

והנה לא נשלה נפשנו במחזות שוא ומדוחים ולא נחשוב כי נבוא עד תכליתנו בזמן קצר. ידע ידענו היטב כי המלאכה מרובה וקשה, ולא לשנה ולא לחמש ואולי אף לא לעשר שנים. ידענו כל המכשולים וההתנגדות והמניעות אשר נפגש על דרכנו ושנים רבות תעבורנה עד אשר נחל לראות פרי, אבל בטוחים אנו, כי סוף סוף חפצנו זה יצלח בידנו, והביא אתו אחדות ואחוה בישראל. עלינו להתחיל במלאכה הגדולה הזאת, מלאכה גדולה וקדושה, אשר תנחיל תפארת וכבוד לכל העוסקים בה, ושמם ישאר לזכר עולם בדברי ימינו.

ואלהי ישראל יהיה בעזרתנו ויזכנו לראות פריו אם מהרה ואם אחרי שנים **).

נאום ונאום הצבי״ יעקב מאיר ס״ט; בן־יהודה
עורך „הצבי"; חיים הירשענזאהן; חיים קלמי ס״ט.

---

*) לשעבר היו הספרדים נוהגים למסור את ילדותיהם הקטנות לנשים זקנות - „מאיסטרות" - שתטפלנה בהן. היתה בזה מעין התחלה ראשונה לגני־ילדים.

*) עי׳ „זכרונות ועד הלשון העברית בירושלים" מחברת א׳: „הדבור העברי שהתחיל באי״י עם התחלת הישוב החדש הוליד את הצרך לבטא בעברית משנים מעניני החיים הרגילים - - - וכל מה שהרבה הדבור העברי להתפשט והיה לא רק לסגולת המשכילים, כ״א גם לזו של ההמון, היה הצרך הזה מרגש יותר ויותר. - - - אז נוסד בירושלים בשנת תרין - - - „ועד הלשון" בעין סניף של החברה „שפה ברורה". - - - בשנת תרנ״א נסגר בית הספרים, שבו היו הישיבות של „ועד הלשון", בטלה גם חברת „שפה ברורה" וביחד עמה גם „הועד" אשר על ידה" - - -

**) התקנות ו„ראשי האמצעים" שלפנינו נתפרסמו גם בעתונות העברית של הימים ההם בצרוף הסכמות מיוחדות מאת הרב הראשון־לציון ר׳ רפאל מאיר פאניזול, הרב הישיש ר׳ יעקב שאול אלישר („יש״א ברכה") ואחרים.

להשתמש בכל האמצעים אשר תמצא לקים את הדבר בפעל, ותקותה חזקה כי תצליח במעשיה. בעירנו ההתלהבות רבה מאד, הרבנים הגדולים והמון העם נתנו ידם לזה, וגם הנדיבים האחדים אשר הספיק הזמן לנו עד עתה לפנות אליהם לא מנעו ממנו את נדיבותם, ונקוה כי גם נדיבי אחינו בחוץ לארץ לא ימנעו מתמוך אותנו בנדבת ידם למען נוכל להשיג התכלית הרצויה. והנה יודע הועד עד כמה עניני ירושלם יגעו במעמקי לב כבוד אדוננו, ועד מה ישמח ויעלז על כל דבר אשר עז לו להאיר אור חדש על חיי אחינו בארץ הקדש, וכי נכון כבודו תמיד לעשות ולפעל לטובת כל ענין נעלה ונשגב. ועל כן הננו מתכבדים לקרא לכבודו בשם „גבאי נכבד“ לחברתנו ונקוה ממנו עזר ותמיכה רוחנית וגשמית.

רצה נא אדוננו וקבל נא ברצון את ברכתנו ורחשי הכבוד אשר ירחש לך לבנו.

ראש החברה ד״ר יצחק ד׳ארבאלה

חברי הועד הצב״י יעקב מאיר ס״ט

חיים הירשענזאהן

בן יהודה עורך הצבי.

961.

מאת י. מ. פינס לא. גרינברג.

ב״ה, כ״א אלול תרמ״ט פה יפו.

כבוד אלופי הרב הגביר המפורסם וכו׳

מו״ה אברהם גרינבערג נ״י באדיססא.

— — — — ביום ראשון שבוע זו הלכתי לפ״ת להתחקות על מצב המושבה הזאת. והנה אמנם רבה שמה העניות אך לא ירדה חלילה לדיוטה התחתונה, כי כמעט כל אחד ואחד מצא לו מקום להשתכר. יש אשר היו לעגלונים מובילי משא ובני אדם מיפו ירושלימה ולהפך, ויש אשר מצאו מחיתם בהעבודה הנתנה להם באדמת הנדיב שבפ״ת. בימי הגשמים שלחו את בהמתם לחרוש בשדותיו, ובימי הקיץ יצאו לעבודת שכירי יום לחפור החריצים סביב שדותיו במחיר $1\frac{1}{2}$ פראנק וחצי ליום. יש אשר במשפחתו שלשה או ארבעה עובדים וימצא לחמו בריוח. אפס אין לכחד כי העבודה הזאה ינקה לשדם וכלה כחם, לא שהעבודה עצמה עבודת פרך, כי אין מכבידים עליהם הרבה ואין נוגשים בהם יותר מדאי, אבל הזמן גורם, כי הימים ימי חמה והשמש קודרת בראשם כל היום, ואפילו הערביים ילידי הארץ לא הסכינו בעבודה כזאת, כי עבודת האכר פה אינה אלא מעלות השחר עד חום היום היינו עד שעה התשיעית, ומשעה השלישית אחר הצהרים עד הערב. והעבודה הזאת היא בעצומו של יום, ועי״ כן הרבה נפלו למשכב ממש והרבה מתנונים והולכים, ואפילו הגבורים שבהעובדים שהיו זריזים במלאכתם מצצה העבודה את כחם וכצל נהלכו, כי ע״כ מעטו העובדים בימים האלה. ולחדש תשרי נחוצים הם לתמיכה, והנני שולח את הרשימה בזה לתמיכה וגם להצרכים הדרושים להם לזריעה[1].

והנני חותם מכתבי בברכת השנים: יהי רצון שתהא השנה הזאת שנת שובע ושלום, שנת ברכה והצלחה, שנה שלא יצטרכו עם בני ישראל זה לזה ולא לעם אחר, שנה שיוליכנו קוממיות לארצנו.

מוקירו ומכבדו מאז שמעי מֵהללו מפי אבי ז״ל סר למשמעתו

יחיאל מיכל ב״ר נח פינס.

1) את הרשימה לא מצאנו.

962.

מאת י. מ. פינס ללילינבלום.

פקודי מושבת פ״ת*).

73	משפחות, בהם 365 נפשות ובהם 100 עובדים
42	בתים[1]
27	רפתים
5078	דונם אדמה
42	סוסים
31	פרים
116	פרות
195	עגלים
41	עגלות
28	מחרשות
15	מסרקות (עגען, באראנעס)
45	עדים של סוסים (געשיר)

*) סטטיסטיקה קצרה זו צרף פינס למכתב, ששלח ללילינבלום בכ״ג באלול תרמ״ט. – לפרסם את המכתב גופו לא נראה לנו, משום שהוא כלו עסקי־משפחה של אנשים, שקצתם ישנם עדיין בעולמם. רק זאת נעיר, שעל יסוד מכתבו זה של פינס כתב לילינבלום לבני־נדרה את מכתב־התוכחה ההוא, שהזכרנו בהערה לנומר 917.

1) הסטאטיסטיק הזו נעשה ביום ו׳ יוני למען ה׳ שייד, ומאז נתוספו חמשה עשר בתים – בנינים קלים שקוראים פרייסישע נעבייד. (הערתו של פינס).

963.*)

מאת ליליענבלום לרש"י פין.

אדעססא, כ"ד אלול תרמ"ט.

כבוד הרב הגדול החכם הנבחר תפארת עמו
מוהר"ר שמואל יוסף פין נ"י.

— — — היום שב ה' גרינבערג לביתו ובפקודתו ערכתי רשימת איזה שאלות לפני ה' עפשטיין 1). אך בטרם אעתיק לכבודו הרם את הרשימה הזאת, עלי להקדים להודיע לכבודו הרם דבר אשר ישמח לבו, והוא כי בימי האביב הבע"ל נכונים ה' גרינבערג, הגבירים ראבינאוויטש ופישעראוויטש מפה, הגביר קאצענעלסאהן מקיעוו, הגבירים שאליט ושווארצבארט מרינא, הגביר גארדאן מביאליסטאק, הגביר פריעדלאנד מפטרבורג לנסוע לארץ הקדש לאיזה שבועות. הגאון מביאליסטאק הבטיח להגביר גרינבערג כי ילוה אתם במסעם זה 2), והגביר גרינבערג נכון לאסוף אליו עוד גבירים למסעו זה ולשכור לתכלית זו אניה מיוחדת, שיהיו בה מאכלים כשרים וכל מיני הרָוָחוֹת. מובן, כי אם יתחברו כשלשים או ארבעים עשירים גדולים (כאשר יקוה ה' גרינבערג) למסע לאה"ק יוכלו להביא ברכה רבה לענין הישוב, אם ביסוד בתי חרושת המעשה, או הפרחת המסחר, או למקנת קרקע. אך כל אלה לעתיד. לעת עתה שפטנו כי אין צורך לנו שיביא לנו הציר את כל הידיעות הנחוצות לשעה ולעתיד, כי אין צורך בדעלעגאציא יותר טובה מהגבירים הנ"ל והגרש"מ וה' גרינבערג בראשם. על כן נחוצות לנו אך הידיעות לשעה, עד ימי האביב הבע"ל. ולפיכן ערכנו את הרשימה הנ"ל לה' עפשטיין. וזו היא:

א. גדרה:

א) כמה אדמה נחוץ להוסיף על הקולוניא ההיא כדי שתוכל לחיות בלי תמיכה? ומה הדברים הדרושים בכלל לשכלולה, ומחירם?

ב) אם עשרת בתי העץ שבה ראוים לדירת קבע?

ג) אם נחוצה רפת לכל אחד מן הקולוניסטים, או אפשר לעת עתה לבנות רפת אחת לכלם? ומה מחיר רפת ואסם בָר, בין לאחד בין לכלם?

ד) האם אפשר בלי נזק לעבודת הקולוניסטים להחליף סוסיהם בשורים, אחרי שישאירו להם שנים שלשה סוסים לצרכי הצבור?

ה) כמה בהם פועלים הגונים וטובים, בינונים ואנשים שלא יצלחו למאומה?

ב. פתח־תקוה:

א) האם יוכלו בני פתח־תקוה להאציל מועד לעבודה אצל הנדיב בחרף הבא, כאשר יצטרכו לעסוק בעבודת עצמם?

ב) אם לא — כמה משפחות בה צריכות תמיכה, ובכמה בערך תעלה תמיכתם לחדש?

ג) כמה בתים ורפתים חסרים בה וכמה יעלה מחירם?

הערה. לחמשה מהם הבטיח ה' שייד לבנות בתים ורפתים, ולשנים — רפתים.

ד) מה הם בכלל הדברים הנחוצים להם עתה, שאי אפשר להניחם לימים הבאים? — — —

עתה אדוני הנעלה אבקשהו לתת לב לדברי הבאים, הנני בא בקובלנא לפני כבודו הרם על כבודו הרם.

על פי החלטות האספה צריכות הידיעות וההצעות לצאת מאת ה' גרינבערג לפני כבודו הרם ולפני הגרש"מ נ"י 3). אם הוחלט כן מפני כבודו של ה' גרינבערג, או, מה שיותר נכון, כי באדעססא מצב הענינים יותר ידוע — לא לי לשפוט. והנה אך עבר חדש ימים והגלגל נהפך וההצעות באות מן הנבאים הפועלים לה' גרינבערג, ולא הצעות בלבד כי גם החלטות. ומאשר ההחלטה הזאת פוררה לבבי לא אוכל מבלי לגלות צערי לכבודו הרם עליה.

במכתבו של ה' פינס מיום כ"ד תמוז תרמ"ט הוא כותב בין יתר הדברים לאמר: „נפלאתי מאד, כי לאמפערט הולך ומתפאר כי נתן לו חלק האדראוו. אם אמת הדבר לא יישר בעיני הדבר משני פנים, טרם ידעתי מפני מה יוקח החלק מבני האדראוו וינתן לאחר, וזאת שנית, במה זכה לאמפערט לכל הכבוד שנתן לו בית נכון ועוד ינתן לו חלק מאדמת חו"צ? איש בא מביאליסטאק שלא התענה ולא קבל יסורי א"י ולא היה עובד אדמה מעולם ומיד נתנו לו בית וכל דבר. המעטים אנשים כמוהו בא"י?" — — — עכ"ל ה' פינס. על הדברים האלה ענה הד"ר פינסקער כי באמת בקשה אשת לאמפערט לתת לבעלה את חלק האדראוו היוצא מאת הקולוניא, והוא, הד"ר, ענה לה, כי אם יצא האדראוו ויעזוב את חלקו לגמרי אז יתנהו ללאמפערט, ואחרי אשר בני האדראוו נשארו בפתח־תקוה אין שום מקום לדבר בזה, ובניו יבואו על מקומו. — — — — ומה נבהלתי היום כאשר הראה לי ה' גרינבערג מכתב מאת הגרש"מ וכבודו הרם לה' בלוך 4), לתת את חלק האדראוו ללאמפערט! צר לי מאד כי ישאר הד"ר פינסקער בהבטחתו לה' פינס לשקרן; צר לי מאד כי יהיה הד"ר בעיני ה' אססאוועצקי כמתעתע, כי הוא בקש ממנו לבנות בית בעד האדראוו.

*) נומר זה והנומר שלאחריו הם מארכיונו של פין.
1) עי' לעיל נומר 954.
2) עי' לעיל נומר 958.
3) עי' לעיל נומר 929, IV, סעיף ב'.
4) עי' לעיל נומר 952.

ועתה נטלו ממנו גם אחוזתו! צר לי מאד כי מהרו בההחלטה בטרם חקרו ודרשו אם אמת הוא שיצא חאדראוו מאת הקולוניא ואם השאיר שם בנים. צר לי מאד.... אך על אדות החלק הזה יכתוב הגביר גרינבערג להגרש"מ ולכבודו הרם, ועתה עלי ללכת הלאה.

ששה קולוניסטים מפתח־תקוה פנו בבקשה לאחיהם בני עירם בביאליסטאק לתמוך בידם על איזה חדשים [5], ביניהם חתם איש אחד ד. ל. שמעודו לא היה עובד אדמה, וכל עסקו הוא שהוא בונה בתים בפ"ת ובמקצת מהרחר ריב. כבר השקיע ממון הרבה בבנינים, ולפי הנשמע יש לו שכר דירה בסך שיוכל להתפרנס. ואם אמנם ככל העוסקים בבנין נתמסכן וחסר לו כסף להשלים בנינו, אך על כמו אלה אין הו"צ צריכים לעזור. מלבד כל אלה היה האיש הזה בקיץ הזה סרסור לדבר עבידה בין ר—ח ובין איזה קולוניסטים מפ"ת, אשר קנו מר—ח תעודות מזויפות על שם המנוח מויאל ז"ל [6], שבם כתוב כי האדמה שנתנה להם מאת חו"צ לבנינים חלוטה היא להם לגמרי. ועוד הוסיף סרה שהיה סרסור בין ר—ח ובין איזה קולוניסטים ששלמו לר—ח כשלשים פראנק לאיש, והוא השיב לכל אחד מהם את כל שטרי התחייבותו לחו"צ על התמיכה שקבל מחו"צ (הארכיוו נשאר ביד ר—ח ועל כן יכול הוא לעשות בו מה שלבו חפץ). — — — — על כן ראוי הוא שהאיש הזה לא יקבל שום תמיכה מחו"צ, וכזאת אכתוב גם להגאון מביאליסטאק נ"י.

מאד מאד הנני מעתיר מאת כבודו הרם להגן על הסדרים הנחוצים לכל חברה הגונה לבל תבוא ערבוביא ובלבול לשונות בעסק חו"צ ובהנהגתם. וד' אלהי ציון יכתבהו ויחתמהו לחיים ארוכים טובים, חיים של פעולות קדושות לספרותנו ולהישוב, חיים של עונג ושלום, כברכת מוקירו ומכבדו כערכו הרם והנשא

משה ליב ליליענבלום.

5) עי' לעיל נומר 928.

6) אברהם מויאל, שהיה במשך זמן קצר מנהל עניניהם של חובבי־ציון בארץ־ישראל. עי' כמה כתבים בכרך א'.

964.

מאת י. מ. פינס לרש"י פין.

ב"ה כ"ד אלול התרמ"ט פה יפו.

כבוד אלופי וידידי הרב החכם
המפורסם זקן בית התושיה כש"ת
מו"ה שמואל יוסף פין נ"י.

ה' ליליענבלום במכתבו אלי מכ"ג מנחם שנכתב בבית כתר"ה [1] פקד עלי בשם מע"ל למסור מכתב

1) עי' לעיל נומר 932.

האספה אל בני עקרון ולהכנס בעובי הקורה להסב לב בני עקרון אשר יכָּנעו לפני חפץ הנדיב לקבל עליהם הפרטים המוצעים לפניהם. כמצוה עלי עשיתי: מסרתי המכתב ואף לא חשכתי שפתי מדבר על לבם. אך לא אכחד מכתר"ה כי לא היה פי ולבי שוים. בחדש כסליו בשעה שבקש הפקיד מהם למסור לו השורים אז השתדלתי בכל כחי כי יעשו רצונו והבינותי להם, כ"א באמת ותמים פחד השמיטה עליהם, אז עליהם להראות להגדיב כי לא תחוס עיניהם על כל קרבן שיביאו בעד הוכחת לבם, כי את הכל יתנו, גם את השורים אשר בידיהם גדלום, מפתם אכלו ובחיקם שכבו ויהיו להם כבנים ממש לא אחרו מהשיב לידי הפקיד, והיה בראות הנדיב אומץ לבם ומסירת נפשם ומאדם בעד הוכחת לבם וכבד אותם בלבו והשיב להם את חסדו ביתר שאת. ובחדש אדר בשעה שבקש מהם ה' הירש כי יגלו דעתם בכתב כי מוכנים המה לעבוד בשמיטה כפי היתר הרי"א [2] וכפי שיבארהו הרב מיפו, גם אז הכנסתי ראשי ורובי לפתותם למלא את הדבר הזה, ובידי הכינותי להם את הנוסח, והרבה נטפלתי עם ידידנו הרב הרמ"ג [3] נ"י עד היה גם הוא לי לעזרה לדבר על לבם לחתום על הנוסח הזה, ואולם הפעם לא ילך לבי לפתותם לחתום על הפרטים המוצעים לפניהם. לא משום שהפרטים האלה אינם מן הדין ולא מפני שאני חושש שמא ישתמש חלילה הנדיב שיהי' בח"י לרעה חלילה. החשש הזה הוא חשש של הבל ושל שטות, אבל טעמי ונמוקי הוא מפני שקבלת הפרטים האלה מצד הקולוניסתים מזקת להדבר עצמו, ולא בדרך אומדנא אלא בעינינו ראינו עד כמה הזיקה הקבלה הזאת בראש"ל, זכרון יעקב וקוסטינא, מכיון שחתמו ידם שאינם אלא בתור שכירי יום היו גם בעיני נפשם לשכירי יום. בראשונה היתה לאיש איש מהקולוניסתים אחוזתו יקרה בעיניו מכל יקר והוא עבדה באמונה והשתדל להשביחה בכל כחו, עבודתו בה היתה כעבודת בעל בית בביתו, גם ביום גם בלילה לא שקט לבו ודאג לנכסיו. ואם גם קבל תמיכה מהנדיב בכ"ז חשב בלבו תמיד מחשבות איך לְהֵחָלֵץ מלחם הקלוקל הזה וישתדל בכל כחו לקרב הזמן שיהיה בן חורין ועומד ברשות עצמו. והיום, הה, לבי נשבר בקרבי. אך את האמת לא אוכל לכחד. כל הקולוניסתים אפילו הטובים שבהם כ"כ רפו ידיהם וגבר יאושם עד שנהלתם עתה על אפם ועל חמתם היתה להם. הם יוצאים לעבודה אך לצאת ידי חובתם ולקבל תמיכתם, ושומה בפיהם: הן לא לנו יהיה הזרע, ושחתו יניעם ארצה. כל מעינם עתה היא אך לנצל הנדיב, כל מחשבותיהם לאסוף כסף מזומן כדי לצאת לאמריקא. בראשונה היה כל

2) „ר' יצחק־אלחנן" ספקטור (מקובנה).

3) „ר' מרדכי־ניטפלי" יפה (מרוזינוי).

אחד מקמץ מעיסתו ומשקיע בהשבחת כרמו, ועתה כל אחד מקמץ מהסך הנתן להם להוצאות העבודה ומצרף להדינרים המזומנים שבכיסיהם. כללו של דבר שהשטה החדשה אשר אחזו בה אנשי הנדיב ויכניסוה בלבו משחתה בה מכל צד, הן מצד האיקונומי והן מצד המוסרי, וכבר ראיתי ענינים מכוערים קרובים לגנבה ממש שהרשו לעצמם בני המושבות האלה ואינם נחשבים אצלם לחטא כלל, כמו שלא נחשבה ד"מ גנבת המכס לחטא בארץ רוסיא. הידיעה הפנימית שלהם שאינם בני חורין השחיתה בנפשם כל חלקה טובה, כמו שרואים אנו בכל עם הנתון תחת ממשלת עריצים שישחת מוסרו, וכבר המליצו גם חז"ל על זה באמרם: אם ראית דור שמדותיו של שקר דע שהמלכות מתגרה באותו הדור, שנאמר בא זדון ויבוא קלון. — — —

והנני מברך את מעכ"ת בברכת השנים ואבקשהו לכבדני במכתביו כפעם בפעם.

ידידו מכבדו ומוקירו דו"ש

יחיאל מיכל פינס.

---

965. *)

מאת ח. ז. מכבי לחובבי־ציון במוסקבה.

ב"ה ערב ראש השנה א' תתכ"א לחרבמ"ק
פה קאמיניץ דליטא.

אל כבוד ראשי הועד המרכזי לחו"צ אשר
במאסקווא שלום וברכה וכל טוב סלה.

— — — בהיותי בווארשא בא אלי מכתב מה' מרדכי פאדווא ובן ציון ניימארק נ"י והם בקשוני אשר אבא תומ"י לבריסק לפעול ולעשות אודות א"י [1]. אמנם בבואי שמה אמרו לי, אשר לא למען תקן שם אגודה תמידית ולקבץ כסף קדימה ולשלחו מיד למאסקווא או לפאריז דרשוני לבא אליהם, כי זאת לא תוביל לאיזה מטרה לפי דעתם, אך רצונם הוא כי אעורר את רצון העם בדרשותי, למען יקנו מידם את שטרי הגורל במקח שלשה רו"כ וחמשה ועשרים קאפ' בעד כל שטר. השטרות הנם שטרי אגודת חו"צ אשר בפאלטאווא [2] — — — ועבור בריסק לקחו שש מאות שטרות בעד אלף ושמונה מאות רו"כ, למען יזכה בטח רק איש אחד מבריסק אחוזה בהמושבה, אשר עתידים בני פאלטאווא ליסד בא"י ע"י גורלם בעד כל הסך הנ"ל. והמאה וחמישים רו"כ הנוספים יקחו המחלקים בעד טרחתם.

*) נומר זה והנומר שלאחריו הם מארכיונו של אוסישקין.

1) עי' לעיל נומר 925.

2) עי' לעיל נומר 929, IV, סעיף י"ח.

אמנם, אנכי השיבותי אשר לפי דעתי לא נכון לחו"צ אשר במאסקווא לשלוח מטיפים ולתת להם די הוצאותיהם, למען עורר לקחת את שטרי פאלטאווא, ומחלקי בריסק יקחו להם עשרים וחמשה קאפ' מכל שטר ושטר בעד טרחתם. לא למטרה כזאת שלחוני שולחי הגבירים הנכבדים והמפורסמים והמשכילים הנודעים בתבל אשר המה עוסקים בצרכי צבור שלא ע"מ לקבל פרס. ומלבד זאת אינני יודע אם אדוני במסקווא מאמינים בבני פאלטאווא ואם המה בטוחים כי ייסדו הם מושב חדש בא"י — — — —

ומלבד זאת באה על עניננו עוד צרה גדולה בבריסק, כי בא שמה חתן אחד מארץ ישראל לנשוא שם את ארוסתו לאשה ולנסוע אתה לארצנו הקדושה. והחתן הנ"ל הוא אחד מבני ציון היקרים, האכרים העובדים את אדמת קדשנו, תחת השגחת המנהלים בפקודת השר הצדיק הנדיב הידוע נ"י. אבל החתן הוא חצוף וגס רוח, וגם מכחש בכל דבר הקדוש לנו, ובפיו דבר כל נבלה באזני כל היראים והחרדים לדבר ה', גם חלל את השבת בפרהסי' לעיניהם, והקל בכבוד הוריו וכל בני משפחתו וישחק בעיניהם על שמרם את תורת ה' ומנהגי עמנו, ובזה שפך עוד זפת ונפרית על איש עברת החנפים והצבועים הלובשים אדרת שער למען עור בזה את עיני בני עמנו עד כי יוכלו למוץ את דמם דם התמצית לשם שמים (ר"ל למען יוכלו להלעיט ולהשמין רק את בני ביתם, עד כי יבעטו, ועזותם תגדל עד לשמים). ואנשים כאלה מלאו כיום את הארץ כידוע בטח לאדוני. והמה אינם יכולים לראות ביסד עמנו איזה דבר טוב ומועיל אם הם לא יוכלו לקחת ממנו חלק בראש... לכן הוכרחתי להפסיק את פעלי בבריסק בראשיתו.

— — — — — — — — — — — —

בהיותי בבריסק בא אלי מכתב מקאוולע בחתימת ידי איזה אנשים, המבקשים אותי בשם הרבה בעלי בתים חשובים כי אבוא אליהם ליסד שם בעזרתם אגודה לחו"צ, לכן נסעתי שמה. בבואי שמה ראיתי לדאבון נפשי אשר כמעט כל בני העיר המה עמי הארץ ובורים גמורים, ובכל זאת המה חסידים נלהבים כידוע לכם בלי תפונה טבע אנשי וואלהין [3]. והמעטים אשר בשם משכילים יתכנו המה קרים ככפור וקרח לכל דבר מצוה ולוהטים באש פלדות לכל דבר אסור — — — — העיר קאוולע עומדת בפלך וואלהין, אמנם סמוכה היא גם לארצות ליטא ופולין, לכן נמצאים שם חסידים מכל המינים הנמצאים בשלש הארצות הנ"ל וכל כתה שונאה את חברתה תכלית שנאה, ובכל זאת ברצות איזה איש הראוי להקרא בשם איש ליסד שם איזה דבר טוב ומועיל, אז יעשו

3) כך!

אגודה אחת לרדוף אותו עד חרמה ומתירים את דמו
— — — — — — — — — — —

ובכל זאת אמצתי את לבבי והסכמתי לנסות את כחי, כי ראיתי אשר ארץ וואלהין היא עשירה מאד — — — ובעזרת ה׳ אספתי אחרי כמה תלאות בערך שמונים רו״כ דמי קדימה במשך עשרה ימים וכל העם מקצה כבדוני מאד, מלבד איזה חסידי קאצק עזים מאד והצופים, שותים לשכרה כל היום. המה ראו את הדבר הטוב הזה ויחרקו שן ויאריכו לשון, ובראותם אשר כל בני העם לא ישמעו להם, הלכו והלשינו עלי באזני שר הגליל, ויאמרו עלי אשר אנכי מעיר בדרשותי את בני העיר לקבץ כסף הרבה ולשלוח לחוץ לארץ עבור איזה דבר סתר. ויכַוְנו להלשין דוקא בנטות צללי יום ועש״ק, והשר שלח מיד את עושי דברו לקרא לי. ובאמרי לו אשר אינני מקבץ איזה כסף (כי באמת אנכי אינני לוקח אף פרוטה אחת בידי ואינני נוגע בהכסף אף באצבע קטנה), רק כי עוררתי את העם לשלוח מאתם איזה איש לארצנו הקדושה להתפלל שם בעדם, כאשר עושים כל העמים וגם הרוסים בתוכם. אז רפתה רוחו לבלי שלחני אל חצר המטרה, אך בכל זאת הראני שני כתבי פקודה משר הפלך, אשר יען כי ארץ וואלהין היא ארץ Цадиковъ, ע״כ הוא מצוה לכל שרי הגלילות אשר בהמצא ח״ו באיזה עיר מכל ערי פלך זשיטאמיר איזה איש רוחני נוסע ודורש, יהי׳ מי שיהי׳, מחויבים המה לקחת ממנו את מכתב מסעו ולשלחו ע״י שוטרים מובילים אל מקום משכנו. ואחרי דברי עמו ארוכות וקצרות אמר לי כי יעשה עמי גם את החסד הזה, לבלי שלוח אותי ע״י שוטרים, רק ישלח את מכתב מסעי לשר גליל בריסק למען אהי׳ מוכרח לבא לבריסק ולעמוד לפני שר הגליל שם
— — — — — — — — — — —

לכן הייתי מוכרח לנסוע מיד במוצש״ק לבריסק. בבואי שמה הראני שר הגליל אשר הוא שואל עלי ומבקש אותי זה מכבר, למען אשלם להממשלה הרוממה שלש מאות רו״כ קנס בעד אחי אשר ברח לאמעריקא טרם עמדו למבחן עבודת הצבא[4], וישלח אותי עם מכתב מסעי לעיר מולדתי קאמיניץ, ויצו לבית הפקידות ולשר השוטרים, לבלי יהזירו לי את מכתב מסעי עד כי אשלם את הקנס הנ״ל, ואנכי עני ואביון וצרכי ביתי מרובים כי ברכני ה׳ בברכת ישראל, וידנו לרובי׳ תודות לשמו. וכסף מאין ימצא לי? — — — — — בתוך כך השתדלתי לבלי בלות את זמני לבטלה, ויסדתי בפה קאמיניץ אגודה לחו״צ, גם אספתי חמשים רו״כ דמי קדימה ושלחתים למאסקווא — — — —

4) קנס זה המילה הממשלה הרוסית על הוריו ואחיו של יהודי, המשתמט מעבודת־הצבא. לגבי משתמטים מבני העמים האחרים לא היה קנס זה נוהג.

ובתוך כך עשו אנשי עירי מודעה בחתימת ידיהם, אשר המה מעידים, כי אנכי הנני עני ואביון, וישלחוה לשר הגליל, ויצו השר להחזיר לי את מכתב מסעי. בהיותי פה בא אלי מכתב מהעיר וויסאקע, הרחוקה מפה רק בערך שלשים ווערסט, בחתימת ידי עשרה בעלי בתים חשובים מאד, המבקשים אותי מאד לבא אליהם וליסד להם אגודה לחו״צ, ואסע אליהם. אמנם בבואי שמה מצאתי את העיר — — — הרוסה ונחלקה לשתי פלוגות, החלק האחד תחת משטר רב קנא ונוקם, בלתי יודע בטיב העוה״ז כלום פשוטו כמשמעו. אכן תחת זה הוא בקי בכל חדרי הגיהנם הגשמי פשוטו כמשמעו בכל מבואיו ותאיו — — — והגבאים המנהלים את המפלגה הזאת המה שרפים וחיות הקדש האוכלים את שאר עמם בכל פה. וכל בני המפלגה הזאת שונאים את חו״צ תכלית שנאה, יען כי רבם אמר להם אשר כל חדרי הגיהנם מלאים רק מחובבי ציון, ובני המפלגה השנית המה אנשים מתונים, יודעים ג״כ בטיב דרך ארץ ומחוננים דלים, ונוטלים חלק בכל דבר טוב ומועיל, וחובבים את עמם וארצם באמת, גבאיהם לצדק ישורו, ורבם הוא איש חכם אשר מלבד בקיאותו בתלמוד ופוסקים יודע את לשון הקדש על בוריו, ויכול לכתוב ולדבר גם בלשון רוסי׳, והנהו מיצר בצרות עמו, לכן הוא גם אוהב לחו״צ באמת. ובני המפלגה הזאת הם המה השולחים אלי את המכתב, למען אבוא אליהם. ואנכי אספתי שם במשך עשרה ימים ששים רו״כ, ויסדתי שם גם אגודה נכבדה לחו״צ — — — אך ביום א׳ הוגד למי שהשלטון בידו אשר איש אחד יושב בוויסאקע זה עשרה ימים ואוסף כסף למען שלח יהודים לאמיריקא, וגם כאן קבץ ששים רו״כ וישלח לחו״ל. בשמוע השר את זאת (והוא שונא ישראל מאד) קצף קצף גדול וישלחני עוד פעם שנית עם מכתב מסעי לקאמיניץ, ויצו לבלי השיבו לי עד אשר יודע אל נכון טבעי ומעשי. לכן מיום א׳ פ׳ נצבים וילך והלאה עד אשר אוכל בעזרת ה׳ לשוב לפעול ולעשות בעניננו הקדוש תחשבו על חשבון הששה שבועות אשר לי לשבת בבית ולנוח מעמלי. — — — — — וברצות ה׳ את דרכי תיכף אחרי ראש השנה אסע לבריסק להתחנן לפני השר ואשוב אי״ה לעבודת הקודש[6] — — —

עבדכם המברך את כלכם בכתיבה וחתימה טובה, עבד לעבדי ה׳

חיים זונדיל מכבי.

6) תקותו זו של בעל־המכתב לא נתקיימה: בגלל התלאות האלה, שבאו עליו, הוכרח לעזוב את רוסיה ויצא לאנגליה (ללונדון).

966.

מאת חבורה של תלמידי ישיבת־וולוזין לק. ז. וויסוצקי.

בעז"ה ד' האזינו ער"ה כ"ט אלול
וואלאזין' לפ"ק (תרמ"ט).

כבוד הרב הג' הנכבד נודע לשם ולתהלה
חכם הכולל אוהב עמו ועובד עבודתו בכל
לבבו וכו' וכו' כש"ת מו"ה קלונימוס
זאב וויסאצקי הי"ו.

— — — התנועה הלאומית, ההולכת ומתפשטת בין אחינו בני ישראל, גודל מצות ישוב ארצנו בפועל, אשר באה העת לחננה, מצב אחינו וגורלם הרע ומר בארצות פזוריהם הפיחו גם בלבותינו הרעיון לעלות ציונה, לעבוד אדמתה, לאכול מפריי ולשבוע מטובה. וכמאה איש כרתנו ברית ונהיה לאגודה אחת ליסד לנו, בע"ה, מושבה בארצנו הקדושה להיות כורמים ויוגבים על הררי ישראל. הידיעות אשר רכשנו לנו מאחינו אנשי החיל אשר יצאו חלוצים ויעלו ראשון לציון לעדור הרריה ולשדד עמקיה, תקותם אל העתיד על מטעי הגפנים אשר יעלו נצה ופורחת עוד מעט, הן היו לנו לאבני הפנה מסד וטפחות אשר עליהן נחפוץ לכונן את אשיות אגודתנו ועל פיהן עשינו את התכנית (פלאן) [1] — — —

אולם רחוקים הננו ממקום המעשה, רגלינו לא לא דרכו על המקום בו נאמר לצפון עתידותינו ולעשותו למקור מחיתנו. ומי יודע אם הידיעות אשר אספנו כנים הנמו, ויוכל היות, כי בנוים המה על אדני בהו ואך רוח אספנו בחפנינו. לכן עינינו נשואות אל כמה"ר, כי יכלכל את הדבר במשפט נכון, באשר עוסק הנהו בענין הקדוש הזה בכל כחו ולבבו ונפשו נתונים המה אל הרעיון הנעלה הזה, ויוכל לחקור אחרי כל נעלם מאתנו ולדעת אל נכון את כל הדברים הדרושים ונחוצים לנו לדעת ולחות את דעתו באזנינו. למען נדע אם לא נמצא ונפגוש על דרכנו בקודש מכשולים ומעצורים, חתחתים ואבני נגף, אשר יגדרו את הדרך בעדנו מלהגיע אל המטרה משאת נפשנו.

וסמוך לבנו בטוח על כבודו ואהבתו הגדולה לעמנו וארצנו, על חפצו הכביר בתחיתם ותקומתם, כי יהיה לנו לעינים ולמורה דרך איך ובמה נוכל להגיע אל מחוז חפצנו ומגמת פנינו.

הידיעות, אשר רכשנו לנו שבע הנה במספרן, ועל פיהן עשינו את הפלאן באיזה אופן נוכל ליסד לכונן ולשכלל את המושבה, בעז"ה, עד כי תהיה לאל ידה לנהלנו בלחם ולכלכל כל מחסורינו. א) שכל דיעסיאטין אדמה לא תעלה—בכלל—כי אם לערך ארבעים רו"כ. ב) בכל דיעסיאטין יכולים לנטוע כחמשת אלפים נטיעות. ג) מחיר הגפנים והוצאות הנטיעה תעלינה לכל דיעסיאטין מאה רו"כ. ד) תקון הנטיעה לשנה השניה מנטיעתן לכל דיעסיאטין מאה רו"כ. ה) כל נטיעה ונטיעה תכנים בשנה הרביעית מנטיעתה— אחר ניכוי כל ההוצאות — חמשה קאפ'. בחמשית — עשרה קאפ'. ומן הששית והלאה חמשה־עשרה קאפ'. היינו מכל דיעסיאטין בשנה הרביעית הכנסה 250 רו"כ. בחמשית 500 רו"כ. ומן הששית והלאה 750 רו"כ. ו) בתים, בהמה וכלים חשבנו בתוך הפלאן על סך 230 רו"כ. אך אם הסך הזה מצער הוא לכלכל את הכל, אז יוכל כ"מ לצרף לזה את הכסף הנותר מהחשבון ויראה, כי יש על זה לכסף תוצאות. ז) באר יעלה בערך אלף רו"כ. (ההוצאה שתפול בעת הקניה לעשות שטרי מקנה, כפי חוקי הארץ, וכן דמי השכירות של הנוטעים והגננים, כלי הבית וכל יתר ההוצאות, לא נדע בדיוק, ורק בדרך השערה ואומדנא בעלמא).

עפ"י הידיעות האלה באנו במסרת הברית באופן שכל אחד מאנשי אגודתנו יתן בסוף שנת תר"ן חמשים רו"כ, ויקובץ בס"ה ממאה חברים חמשת אלפים רו"כ. ואח"כ במשך שש שנים רצופות יתן כל אחד בכל שנה ושנה עשרים וחמשה רו"כ (ואם נחוץ יותר יכולים אנחנו לתת כסף הזה עוד שנה ושתים). ובכסף הזה נקנה קרקע על יד על יד ונטע כרמים. אנחנו כולנו נשב פה על מקומנו ורק איש אחד או שנים יצאו לפנינו לפקח על עושי המלאכה. ואם כנים הנמו הידיעות אשר הזכרנו מראש, יש תקוה, כי בע"ה תתרחב ותתגדל המושבה לאט לאט במשך עשרת שנים, עד אשר תכיל בקרבה אלף דיעסיאטין אדמה, היינו: שמונה מאות דיעסיאטין שדה לבן, ושתי מאות דיעסיאטין — לכל אחד שני דיעסיאטין — כרמים שתולים, בחצרות אלהינו יפריחו, לכלכל את כל אנשי אגודתנו ברֶוַח ולא בצמצום. וגם כסף נתן לכל אחד מהאגודה סך מסוים לעלות לציון ולכל יתר ההצטרכות. ועל אשיות כאלה עשינו ובנינו את הפלאן — — —

אולם מי יודע, אם לא נתעינו בשוא להאמין בדבר אשר לא יתכן להיות. מי יודע, אם לא על דמיונות שונות מתחנו את קו התכונה; לכן נבקש מלפניו, כי ישים עיניו ולבו על כל החשבון בפרטות, ויזרה ויבר, יברר הכל כשמלה, למען נדע איך לפנות. ואם באמת תביא נטיעת הגפנים עשר רב לבעליו בסך נפרז כזה, אולי טוב גם בעדנו, לבלתי שים לב אל שדות לבן, ובעד הכסף נטע גפנים יותר משני דיעסיאטין, ויוכל היות, כי אמנם נאמנו הידיעות, ורק אנחנו לא נוכל לבצע את הדבר הגדול הזה, מפני כי רחוקים הננו מן המקום, ואולי יחסרו לנו אמצעים שונים — הנעלמים מאתנו — להגיע אל מטרתנו, או כי יעמדו על דרכנו אבני נגף שונים, כמו קנית האדמה על שם איש רוסי וכדומה. ואולי אם נביר באחיו,

1) התכנית וחשבון ההוצאות וההכנסות מצורפים למכתב שלפנינו, אלא שאין אנו רואים צורך להדפיסם.

אשר כסף תועפות לו, יקח הענין הזה על עצמו יוכל למלא את החסרון ולהוציא את הענין לאור; יישיב נא כמה"ר להודיענו אולי ידע איש כזה אשר יאבה להעמים על שכמו את הדבר הגדול הזה, היינו: כי ימכור לנו או יקנה בעדנו את כל האדמה הדרושה לחפצנו, ובאופן הזה יהיו חמשת האלפים רו"כ דמי קדימה או גם לערבה (זאלאג).

או אולי יהיה את נפש הנדיב בעצמו לתת לנו את כל הקרקע הדרושה לחפצנו ואנחנו נסלק לו בכל שנה ושנה מהקרן ונשלם לו גם רבית מעט כפי אשר יהי' המדובר בינינו. וגם אולי לא תישר בעיני כבודו ההצעה הזאת, בראותו, כי לא נבצע את אשר החלנו מטעמים שונים, נבקש מאת כ"מ אולי ידע אמצעים ותחבולות אחרות אשר על ידן נוכל להגיע אל מטרתנו ובמרוצת הזמן כאשר כתבנו — — —

וד' הבוחר בציון ישפות שלום לכבודו ויזכה לראות בשוב ד' שבות עמו כחפצו וחפץ מכבדיו המברכים אותו בכוח"ט

נאום ראובן בר' דוב יעקב הכהן גארדאן

נאום אלי' אהרן מילייקאווסקי [1]

נאום מנחם בן צבי קראקאווסקי [2]

נאום יעקב ב"ר ברוך יוסף בלידשטיין

נאום שלום אליעזר בר"י ראגאזין [3]

נאום ישעי' בונימאוויץ

נאום אהרן יעקב פערעלמאנן

נאום אפרים זאמונאוו [4]

נאום משה חיים... [5]

נאום יצחק יעקב פערסקי.

---

1) אחרי צאתו מוולוזין נעשה רב בנראייבה, ועכשיו רב בחרקוב.

2) עכשיו מגיד־העיר בווילנה.

3) או: "ראגאווין".

4) נכדו של הנצי"ב (בעל בתו של ר' חיים ברלין), אחרי צאתו מוולוזין נעשה רב בקריצבורג, וכמדומה שאחרי קריצבורג היה רב במוסקבה.

5) את שם־המשפחה אי־אפשר לברר.

